[illegible]

Verg. Tul. HVMANITAS. Demosth. Hom.

IOANNES FROBENIVS VERAE PHILOSOPHIAE STVDIOSIS S. D.

En tibi lector optime, Lucij Annæi Senecæ, [redacted] philosophi lucubrationes omnes, additis etiam nōnullis, [redacted] cura, si nō ab omnibus, certe ab innumeris mendis repurgatæ. In his euoluendis si diligēter uersaberis, & linguam tuam reddent expolitiorem, & uitam emendatiorem. Bene uale, & nostram industriam, tuo fauore uicissim adiuua. In indyta Germaniæ Basileæ: An. M. D. XV. Mense Iulio.

ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ

ΓΝΕΜΕΣΕ

CONTENTA IN HOC VOLVMINE.

Finis indicis.

AD LECTOREM.

Quia admodum difficile est, in tam deprauatis exemplaribus, cuncta restituere. Igitur ubi autorem nimia uetustate corruptum arbitrati sumus, ⁎ asteriscum apposuimus. ubi uero meliora interserenda putauimus, id quoq; suis locis, ubi hoc signum † uideris annotauim⁹. Proinde hæc boni consulito. Nō enim ubiq; tutum fuit, uel q̃leuissimis coniecturis uti.

ex purgose segun el indice de 1707.
fr. Ant.º Blanca

CVm permulta sint, uel ad mores, uel ad institutionē uitæ, a sapientis/
simis hominibus præclare & scripta, & præcepta, quæ nos ad rectam
uiuendi rationē facile inflammare, atq; excitare debeant, uel præstã
tissimorũ hominũ autoritate, uel clarissimis exemplis adductos, ta/
men nescio quomodo obsurdescimus, & in tot, tantisq; bonarũ artiũ
disciplinis, nihil ꝓficiētes, desidia quadã dormitamus, neq; id anim/
aduertimus, quãto in honore, & immortali gloria semper floruerint
hi, qui se totos ad ea studia cõtulerũt, quibus res secundæ ornantur,
& aduersæ æquo animo feruntur, quales fuerũt hi, qui multa, quæ uitam, aut meliorē face/
rent, aut beatam, non minus copiose, q̃ grauiter conscripserunt. Hi uero cum in altissimas
rerum cogitationes animũ suum demitterent, animaduerterentq;, hoc idem & alios sæpe
antea fecisse, qui sapientis nomen adepti sunt, existimarũt necessario a se quoq; faciendũ,
ut non prius illa constituerent, q̃ ab eis fuissent hominũ mores, atq; urbium constituti, qui
cũ in his elaborarint, quibus perspectis, atq; cognitis, ex bonis meliores efficerētur, siquis
sensus inferis, sane debent id grauiter, molesteq; ferre, cum intelligant se nihil uigilijs suis,
nihil curis, nihil deniq; cogitationibus tale quicq̃ peperisse, atq; consecutos esse, quod ad
horum temporũ institutionē, disciplinãq; proficeret. Heu mētes ignaræ, o uanæ hominũ
cogitatiões. Nihil enim bonum putamus, nisi quod uulgi opinio iudicat, quod in fortunæ
temeritate positũ est, & collocatum. Ea uero, quorũ gradibus homines in cœlum ascēdisse
ꝓhibetur, irrita atq; inania putamus. Quo fit, ut cũ inde usq; eiusmodi praua cogitatio per
hominũ mentes serpserit, res nostræ semper in peius collapsæ sint. Creuit enim libido, ad
aucta est auaricia, dominatur uoluptas, quæ rationi inimica est, & mentis, ut ita dicam, præ
stringit oculos, ut quod uere bonum sit, nequeat internoscere, & sincera a fucatis discerne
re. Quæ cum ita sint uiri optimi, illud recte factum censeo, & in primis etiam, atq; etiã col
laudo, ut sapientissimorũ hominũ præceptis pareamus, ne scriptura cũ ipsis uanescat au/
toribus. Multa enim sunt ipsis accuratissime, ornatissimeq; conscripta, atq; illustrata, quæ si
prosequi uoluerimus, & fama, & immortali nos afficiēt gloria, Quorum Solon & Socrates
& Plato nobilissimi philosophi, principes extiterunt, Multi præterea alij & ipsi sapientes
habiti, quos inter, hic, de quo uerba sum facturus, Lucius Annæus Seneca haud immerito
cõmemorandus est. Cum enim omnis philosophiæ ratio foret a nostris ueteribus in tres
partes distributa, naturalem uidelicet siue physicam, moralem, atq; in eam differēdi ratio
nem, quam dialecticã uocant, illud certe constat, eam quoq; partem, quæ de moribus erat
summo ingenio & maxima cura Aristotelem fuisse cõplexũ, perfectissimeq; de eius par/
tibus disseruisse. Nam cum illis suis Ethicis partem illam, quæ monastica dicitur, ꝑfecisset,
œconomica sunt ab eo, si famæ credere est, tanta diligentia conscripta, ut neq; aptius, neq;
sanctius a quoquã in rem familiarem præcipi, conscribiq; potuerit. Quo genere philoso/
phãdi nihil mihi uideri solet admirabilius, qđ in actiōe magis, q̃ in cognitiōe repositũ sit,
Nam semper hoc animo fui, & mecũ sentire doctissimos homines sæpe intellexi, nullã ex
omnibus artibus, ac disciplinis esse, quæ societati hominũ ad beate uiuendum magis sit ne
cessaria, q̃ hæc una, quæ de ratione uiuendi extat. Cum igitur inter eos, qui in primis nu/
merantur, facile omniũ princeps in bis existat Aristoteles, neminem tamē habeo, neq; ex
nostris Latinis, neq; ex Græcis, quem ad rationem earum actionũ, quas a bono uiro expo
scimus, Lucio Senecæ comparem. Vt enim uir ille summus Græcorum Aristoteles uirtu/
tem constituit, ita hic noster Latinis, quales oportet ex uirtute actiones prodire, mira ex/
hortatione demõstrauit. Non itaq; immerito dictus, uitæ magister ab omibus nostræ æta/
tis hominibus. Quippe, qui omnē philosophiæ fructum in actione constituit, ut ei diffici/
le sit honeste uiuere, qui huius adhortationes, ac præcepta nõ legerit, quorum refertissimi
sunt omnes eius libri, quos cum legimus, quem philosophum non contēnimus? Sed quo/
niam de huius hominis cõtinentia, integritate, ac sapiētia nunq̃ satis dici posset, pauca de
eius natione, uita, ac genere subijciemus. Lucius quidem Anneus Seneca, natione Hispa/
nus, genere Cordubensis, professione uero Stoicus, nõ minus uita conspicuus, q̃ scientia
præclarus extitit. Hic a Cneo Domitio Aenobarbo, qui cũ Romano exercitu missus fue/
rat ad expugnandam ualidissimã ciuitatem hispaniæ Cordubam, quæ a Romanorũ impe/
rio desciuerat, captus cum duobus fratribus, Iunio Anneo Gallione, & Lucio Anneo Mel/

 la patre

la patre Lucani poetæ, libertate donatus est. Hic se Romam cum fratribus, ac nepote hor
tatu Domitij potissimũ contulit. Vbi tanto in honore ab omnibus habitus est, ut a nõnul
lis creditum sit Claudiũ imperatorem inde causam indignationis, aut odij in Senecam tra
xisse, Proinde Claudi⁹, siue ab inuidis hominibus ita impulsus fuerit, siue naturæ uitio Se
necã in Corsicã exilio relegauit. Cuius rei meminit idem in Octauia, quãdo inquit, Quid
me potens fortuna, fallaci mihi Blandita uultu, forte cõtentũ mea Alte extulisti, grauius ut
ruerẽ, edita Receptus arce, totq; perspicerẽ mœtus? Meliusq; latebã, ꝓcul ab inuidiæ ma
lis Remotus, inter corsici rupes maris. Vbi liber anim⁹, & sui iuris, mihi Semp uacabat, stu
dia recolenti mea. Posteaq̃ uero Claudius morte affecisset Messalinã uxorẽ propter pu
blicũ ei⁹ pellicatũ, sibi assumpsit Agrippinã Germanici filiam, olim Cnei Domitij uxorẽ,
& Neronis matrem. Hæc a Claudio, Senecæ restitutionem impetrauit, Cui Neronis cura
cũ esset a Claudio, atq; Agrippina mandata, mortuo Claudio tantũ eius potẽtia, atq; opes
creuerunt, ut multorũ inuidiam excitarent. Fuit enim cõsul, ac senator, & Neronis præce
ptor, & diu apud eum potentissimus, ita ut q̃diu Nero pietatem simulauit, & optimi prin
cipis officio uisus fungi, nihil sine consilio Senecæ ab imperatore transigeretur. postea ue
ro q̃ Pompeiam Sabinam quæstorio patre natam, equiti Romano antea nuptã, prius occi
so uiro, iussu eius duodecimo die post diuortiũ Octauiæ, quam sub sterilitatis nomine ab
dicauit, in matrimoniũ accepisse creditũ est, ab hac muliere cõspiratũ in mortem Senecæ,
siue quia Neronẽ sæpe conatus erat, ab amore huius mulieris retrahere, cum adhuc uiuen
te Octauia, ipsam in cõcubinam haberet, siue quia sciebat nõ placere Senecæ, quæcũ Ne
rone diceret ac faceret. Qua re cognita, sapientissimus uir Seneca statuit a Nerone ociũ, &
quietem impetrare, & se prorsus ab omni procuratione ciuili, & curia abstinere, quo tuti
or senectus eius foret. Orauit itaq; Neronem, ut omneis fortunas, & opes suas acciperet,
& honores suos ad alterum deferret, fretus excusatione aduersæ ualetudinis & senectutis
suæ, quæ indies magis ingrauescebat. Peruagabatur itaq; rura Campaniæ, & alia loca, urbi
adiacentia, in qua uelut peregrinatione, bonam, magnãq; partem epistolarũ ad Luciliũ cõ
scripsit. Reuersus forte illis diebus Seneca fuerat de Campania, ac in Nomẽtanũ uillam su
am diuerterat, ad quam Nero misit Sillanum tribunũ prætoriæ cohortis, cũ iam aduespe
rasceret, & circumdedit uillam militibus, intrauitq; domũ Senecæ, ubi inuenit eum cœnan
tem cum Paulina uxore, duobusq; amicis, cui Neronis mandata exposuit, in quibus conti
nebatur, quod uel spontaneã sibi mortem consciret, uel quod ipse sibi constitueret mortis
genus subiret. Causa uero mortis afferebatur, quod Seneca odio Neronis se ab urbe abdu
xerat, neq; amicis suis laborantibus aderat. Cui Seneca maxima animi constantia sic respõ
dit, neq; se ab amicis abfuisse, neq; quenq̃ ab se destitutum esse, aut negligẽtia, aut desidia,
sed se pluris ocium suũ facere, q̃ ullius hominis amicitiã, se olim alijs, modo sibi & cõtẽpla
tioni naturæ uacare, quod autẽ Neronẽ odio haberet, satis ei ꝑsuasum esse Neronẽ ista nõ
credere, proinde & de morte & uita ei⁹ ita statueret, ut sibi placuisset, se nihil habere, cur
mortem optaret, neq; in morte quicq̃ mali cognoscere, cur ipse uitam desideraret, seq; iam
eo peruenisse, ut neq; pro hac, neq; pro illa uotum ullum Dijs aut hominibus faceret. Tũc
Sillanus, munita custodibus uilla & domo Senecæ, reuersus ad Neronẽ, cui, præsente Põ
peia renunciauit, quæ fecisset, qua re audita, interrogauit Nero Sillaoum, quo uultu sibi ea
a se nunciari audiuisset, cui respondit se nullum in Seneca uidisse timoris uestigiũ. Remi
sit ergo Nero tribunũ ad Senecã, ut ea maturaret quæ paulo ante sibi mandata essent. Sed
tribunus ueritus in conspectum Senecæ prodire, misit unũ ex centurionibus suis, qui nun
ciaret extremam necessitatis horam, quæ uerba uir sapientissimus, uultu & corde immo
bili audiuit, iussitq; sibi testamenti tabulas adferri. Sed ubi necessarios omnes & amicos su
os ægro nimis, & fracto animo mortem eius ferre uidit, cõuertit se ad eos, & tenens manu
tabulas testamenti, allocutus est eos, & ibi in medio omniũ multum habuit cum eis de uir
tute ac sapiẽtia sermonẽ, egitq; pluribus uerbis gratias omnibus, quod, quia nondum satis
cumulate pro magnitudine beneuolentiæ eorum in se facere potuerit, dixit se uelle testa
mento eis legare, quod apud se gratiosius & pulchrius erat, quã tem si memoria tenerent,
sibi famam laudabilium artiũ, atq; rerum retinerent. Illud autem ait esse uitæ suæ imaginẽ,
quo nõ aliud significare uidebatur, q̃ ut uestigia uitæ suæ sequerentur. His dictis conuer
tit se ab amicis ad uxorẽ Paulinã, quæ præter cæteros qui aderant, dolore affecta, neq; cor

pore

pore,neq; animo constabat, quã suauissime complexus exhortatus,ut hanc mortis iniuriã uili animo præferret, inquiens tempus illud iam uenisse, quo illa sanctissimæ philosophiæ suæ præcepta iam nõ disputando,sed fortiter faciendo comprobaret,nullaq; alia re meliorem posse immortalitatẽ consequi,q̃ ubi mori necesse esset,nõ solum æquo animo,sed etiam auido complecti. Quare,mea Paulina,caue hanc meam mortem amplius,ut contumeliosam,defleas,ne uel te nimis amasse,uel gloriæ meæ inuidisse uidearis. Agens itaq; iã annum ætatis suæ prope centesimũ decimũquartum,aut ultra,iussit uenas brachiorũ incidi,& crurum,ut sanguis largior egrederet̃,qui propter longã ætatẽ in uenis cõgelatus exire non poterat. Qua re cum longius mortẽ sibi prorogari uideret, rogauit Statiũ medicũ,& amicum suum,ut sibi uenenũ daret præparatũ,quod datum ad cor ex debilitate membrorum trãsire nõ potuit.Fecit itaq; sibi fieri balneũ de cõsilio Statij aquarũ plus q̃ mediocriter calidarũ,in quod cum intrasset,audita sunt uerba,licet pauca iã uoce attenuata sua immortalitate dignissima.Sentiens deinde mortem appropinquare,quo magis ostenderet eam sibi leuiorem esse,nec homini timendam, primo uelut ridens suos circumspexit, deinde aquã illam accepit sanguine mixtam, & super se respersit,inquiẽs,Hũc liquorẽ sanguine & aqua mixtum Ioui liberatori cõsecro,per quem,ut arbitror,uerum deum intelligens, quo dicto paulo post migrauit.Funus antem maximo cum honore a suis paratũ fuit. Composuit autem cum in balneo esset sepulchri sui,ut creditur,epitaphiũ, quod postea in marmore incisum fuit, Cura,labor,meritum,sumpti pro munere honores, Ite,alias posthac sollicitate animas. Me procul a uobis deus euocat,illicet actis Rebus terrenis,hospita terra Vale, Corpus auara tamen solennibus accipe saxis. Namq; animã cœlo reddimus,ossa tibi. De ætate uero Senecæ potest illud conijci,cum ad centesimũ decimumquartũ annũ,uel ultra potius peruenisse,q̃ citra stetisse.Dicit enim se potuisse uiuam uocem Ciceronis audiuisse. Verisimile igitur eum fuisse tunc rationis & doctrinæ capacem. Nam cum ea tempora mecum computo,quæ a morte Ciceronis usq; ad mortem Senecæ fluxerunt, illud notum omĩbus mihi subit,Ciceronem Marci Antonij iussu cæsum esse circa exordia principatus trium uirorum,scilicet Octauij, Antonij,& Lepidi,illud constat Octauianũ annos duodecim imperasse cum Antonio,diuiso tamen imperio. Victo autem Antonio,solus tenuit monarchiã orbis annos quadragintaquatuor,uel circa. Tyberius uero successit Octauiano, & regnauit is annos treis & uiginti.Huic successit illa immanis fera.C.Caligula.Is imperauit annos treis, mẽses decem,& dies octo,post quem Claudius imperauit annos quatuor & decem, menses septem, dies octo & uiginti.Cui truculentissima bestia Nero successit, adoptiuus Claudij filius,qui orbem terrarũ, suo pressit imperio annos treis & decem, mẽses septem, dies nouem & uiginti,quæ tempora si conferantur in unum,constituent annos centũ quatuor & decem,dies treis. Mortuus autem Seneca anno undecimo imperij Neronis,biennium anteq̃ Petrus & Paulus martyrio coronarentur. Igitur a morte Ciceronis ad mortẽ Senecæ fluxerunt anni centũ,duodecim,uel prope modum. Nunc reliquũ est uidere, qua ætate fuisset Seneca iuxta extrema Ciceronis tempora.Nam cum scribat se idoneum iam fuisse ad audiendum Ciceronis eloquentiã, nõ alienũ est arbitrari eum fuisse annorũ duodecim,qua re constet necesse est,Senecam annos centũ quatuor & uiginti supergressum esse.Nõ ergo mentiens sum,si ad centesimũ & decimũquartum annũ dixi Senecam ætate processisse. Postremo sunt,qui asserant Senecã moralem autorẽ fuisse Tragœdiarũ. Franciscus Petrarcha in quadam epistola opus fuisse huius Senecæ aperte confirmat. Bocatius uero negat,cui uir disertissimus Collucius assentitur hoc opus ascribens fratri Senecæ, de qua quidẽ re non nostrum est iudiciũ ferre, quod adhuc sub iudice lis est, sed utcunq; sese res habeat,nos tamen quod institutum, aggrediamur,

Finis uitæ.

LVCII ANNEI SENECAE AD EBVTIVM LIBERALEM DE BENEFICIIS LIBER PRIMVS.

INTER MVLTOS ac uarios errores, temere, inconsulteq; uiuentium nihil propemodum optime Liberalis dixerim nocentius, q̃ quod beneficia nec dare scimus, nec accipere. Sequitur enim, ut male collocata, male debeantur, de quibus nõ redditis, sero querimur. Ista enim perierunt, cũ darentur. Nec mirum est inter plurima maximaq; uitia, nullum esse frequentius, q̃ ingrati animi. Id euenire ex pluribus causis uideo. Prima illa est, quod non eligimus dignos, quibus tribuamus, sed nomina facturi, diligenter patrimonium & uasa debitoris inquirimus. Semi
†al. effoetum na in solũ †affectum & sterile non spargimus. Beneficia sine ullo delectu magis proijcimus q̃ damus. Nec facile dixerim, utrum turpius sit inficiari, an repetere beneficiũ. Id enim genus huius crediti est, ex quo tantũ recipiendũ sit, quantũ ultro defertur, de quo queri fœdissimũ ob hoc ipsum, quia nõ opus est ad liberandũ fidem facultatibus, sed animo. Reddit enĩ beneficium, qui libenter debet. Sed cum sit in multis crimen, qui nec confessione quidẽ grati sunt, in nobis quoq; est. Multos enĩ experimur ingratos, plures facimus, quia alias graues exprobratores exactoresq; sumus, alias leues, & quos paulopost muneris sui pœniteat. Aliquando quæruli & minima momẽta calumniantes, gratiam corrũpimus omnẽ, non tantũ postq; demus beneficia, sed etiam cum damus. Quis enim nostrum contentus fuit, aut leuiter rogari,
†al. adduxit. aut semel? Quis non, cum aliquid a se peti suspicatus est, frontem †ob duxit, uultum auertit, occupationes simulauit, longis sermonibus, & de industria non inuenientibus exitum, occasionem petendi abstulit, & uarijs artibus properantes necessitates elusit? In angustio uero comprehensus, aut distulit, aut timide negauit, aut promisit, sed difficulter, sed subductis supercilijs, sed malignis, & uix exeuntibus uerbis? Nemo autem libenter debet reddere, quod non
†al. abiecit accepit, sed expressit. Gratus aduersus eum quisq; esse potest, qui beneficium, aut superbe †iniecit, aut iratus impegit, aut fatigatus, ut molestia careret, dedit? Errat si quis sperat responsurum sibi, quem dilatione lassauit, expectatiõe torsit. Eodem animo beneficium debetur, quo datur, & ideo non est negligenter dandum. Sibi enim quisq; debet, quod a nesciente accepit. Nec tarde quidẽ, quia ut omni officio magni æstimatur dantis uoluntas. Qui tarde fecit, diu noluit. Vtiq; non contumeliose. Nam cum ita natura cõparatũ sit, ut altius iniuriæ, quam merita descendant, & illa cito defluant, has tenax memoria custodiat, quid expectat, qui offendit, dum obligat? Satis aduersus illum gratus est, si quis beneficio eius ignoscit. Non est autẽ quod tardiores nos faciat, ad bene merendum, turba ingratorum. Nam primum (ut dixi) nos
*†al. inertia illa †merita augemus, deinde ne deos quidẽ immortales ab hac tam effusa necessitate, sacrilegi, negligentesq; eorum deterrent. Vtuntur natura sua, & ipsos munerũ suorum malos interpretes iuuant. Hos sequamur duces, quantum humana imbecillitas patitur. Demus beneficia nõ fœneremus. Dignus est decipi, qui de recipiendo cogitauit, cum daret. At male cessit. Et liberi & coniuges sæpe fefellerunt, tamen & educamus & ducimus. Adeoq; aduersus experimenta pertinaces sumus, ut bella uicti, & naufragi maria repetamus. Quanto magis permanere in dandis beneficijs decet, quæ si quis non dat quia nõ recipit, dedit, ut reciperet, bonamq; ingratorum facit causam, quibus turpe est nõ reddere. Quã multi indigni luce sunt, & tamen eis dies oritur. Quã multi quod nati sunt quæruntur, tamen natura sobolem nouã gignit, ipsosq; qui nõ fuisse mallent, esse patitur. Hoc & magni animi, & boni propriũ est, non fructum beneficiorum sequi, sed ipsa, & post malos quoq; bonum quærere. Quid magnificierat multis prodesse, si nemo deceperit? Tũc est uirtus dare beneficia, nõ utiq; reditura, quorũ a uiro egregio statim fructus pceptus est. Adeo qdẽ ista res fugare nos, & pigriores ad rẽ pulcherrimam facere non debet. Vt si spes mihi prædicatur, gratum hominem reperiendi, malim nõ recipere beneficia q̃ nõ dare. Quia qui non dat, uitium ingrati antecedit. Dicam quod sentio, Qui beneficiũ non reddit, non magis peccat, q̃ qui non dat citius,

DE BENEFICIIS EXHIBENDIS OMNIBVS.

BEneficium in uulgus cum largiri institueris, remunerationem muneris non expecta, Perdenda sunt multa, ut semel ponas bene. Quasi dicat, Non est curandũ, si multa perdantur, dũmodo aliquid bene detur. In priore uersu utrũq; reprehendas, Nam nec in uulgus effũdenda sunt. Et nullius rei, beneficiorũ minime, honesta largitio

sta largitio est, q̃pus si detraxeris iudiciũ, desinũt esse beneficia, & in aliud quodlibet in-
cidunt nomē. Sequēs sensus mirificus est, q̃a uno bene posito beneficio, multoꝵ amissoꝵ
rũ damna solaꝑ. Vide oro te, ne hoc uerius sit, & magnitudini bene facientis aptius, ut il-
lũ hortemur ad danda, etiã si nullũ bene positurus est. Illud eñ falsum est, ꝑdenda sunt
multa. Nullũ perit, quia q̃ perdit, cõputauerat. Beneficiorũ simplex ratio est, tantũ eroga
tur, si reddet aliquid, lucrũ est, si nõ reddet, damnũ nõ est. Ego illud dedi, ut darē. Nemo
beneficia in Calendario scribit. Nec auarus exactor ad horã & diem creditorē appellat.
Nunq̃ illa uir bonus cogitat, nisi admonitus a ridente. Alioqui in formã crediti trãseũt.
Turpis fœneratio est, beneficiũ expensum ferre. Qualiscũq̃ priorum euētus est, ꝑseue-
ra in alios cõferre. Melius apud ingratos iacebunt, quos aut pudor, aut occasio, aut timi
ditas aliquãdo gratos potent efficere, nec cessaueris dare. Opus tuũ page, & partes boni
uiri exequere. Aliũ re, aliũ fide, aliũ gratia, aliũ cõsilio, aliũ præceptis salutaribus adiuua.

Fficia etiã feræ sentiunt. Nec ullum tã immansuetũ animal est, quod non cura
mitiget, & in amorē sui uertat. Leonum ora a magistris impune tractanꝑ. Ele
phantorũ feritatē usq̃ in seruile officiũ demereꝑ cibus. Adeo etiã, quæ extra
intellectũ, atq̃ æstimationē beneficij sunt posita, assiduitas tamē meriti ꝑtina
cis euincit. Ingratus est aduersus unũ beneficiũ, aduersus alterũ non erit, duorũ oblitus
est, tertiũ etiã io eorum, quæ exciderunt, memoriã reducet. Is ꝑdidit, qui cito se ꝑdidisse
credit. At qui instat & onerat priora sequētibus, etiã ex duro & immemori pectore gra
tiam extundit. Nõ audebit aduersus multa oculos attollere. Quocũq̃ se auertit, memo
riã suã fugiēs, ibi te uideat. Beneficijs tuis illũ † cinge, quoꝵ quæ uis, quæue ꝓprietas sit, Al'astringe
dicam, si prius, quæ ad rem non ꝑtinent, transilire mihi ꝑmiseris. Nũc dicam, quare tres
Gratiæ, & quare sorores sint, & quare manibus implexis, quare ridentes, quare iuuenes,
& quare uirgines, soluta ac ꝑlucida ueste. Alij quidē uideri uolunt unã esse, quæ det be-
neficium. Alterã, quæ accipiat. Tertiam, quæ reddat. Alij tria beneficiorũ genera, ꝓme-
rentiũ, reddentiũ, simul & accipientiũ reddentiũq̃. Sed utrũlibet ex istis iudicauerim,
quid ista nos iuuat scientia? Quid ille cõsertis manibus in se redeuntiũ chorus? Ob hoc,
quia ordo beneficij ꝑ maoũ trãseuntis, nihilominus ad dantem reuertitur, & totius spe-
ciem perdit, si unq̃ ioterruptus est. Pulcherrimus, si cohæserit, & uices seruauerit. Ideo
ridentes, quia ꝓmerentiũ uultus hilares sunt, quales solent esse & q̃ dant, & qui accipiũt
beneficia. Iuuenes, quia nõ debet beneficiorũ memoria senescere. Virgines, quia incor-
rupta sunt, & syncera, & omnibus sancta, in quibus nihil esse alligati decet, nec † astricti. Al'astrictũ
Solutis itaq̃ tunicis utuntur, perlucidis aũt, quia beneficia cõspici uolunt. Sit aliquis usq̃
eo Gratijs mancipatus, ut hæc dicat necessaria. Nemo tamē erit, qui etiã illud ad rem iu-
dicet ꝑtinere, quæ nomĩa illis Hesiodus imposuerit. Aeglen maximã natu appellauerit.
Mediã Euphrosyoen. Tertiã Thaliam. Hoꝵ nominũ interpretationē, & ꝓut unicuiq̃
uisum est cõuenire, deflectit, & ad rationē aliquã conaꝑ ꝑducere, cum Hesiodus puellis
suis, quod uoluit nomē, imposuerit. Itaq̃ Homerus uni mutauit, Pasithoam appellauit,
& in matrimoniũ ꝓduxit, ut scias illas Vestales nõ eē uirgines. Inueniã aliũ poetã, apud
quē præcinganꝑ, & spissis, aut phrissianis prodeant. Ergo & Mercurius restat. Non q̃a be *
neficia ratio cõmēdat, uel oratio, sed quia pictori ita uisum est. Chrysippus quoq̃, penes
quē subtile illud acumen est, & in imam penetrans ueritatem, qui rei agendæ causa loq-
tur, & uerbis nõ ultra, q̃ ad intellectum satis est, utitur, totũ librũ suũ his ineptijs replet,
ita ut de ratione dandi, accipiendi, reddēdiq̃ beneficij, pauca admodũ dicat. Nec his fa
bulas, sed hæc fabulis inserit. Nã præter ista, quæ Hecatoo scribit, treis Chrysippus Grati
as ait Iouis & Eurynomes filias esse. Aetate autē minores q̃ Horas, sed meliuscula facie,
& ideo Veneri datas comites. Matris quoq̃ nomē ad rē iudicat ꝑtinere. Eurynomē eñ
dictã, q̃a late patentis matrimonij sit, beneficia diuidere, tanq̃ matri post filias soleat no
men imponi, aut poetæ uera nomina reddãt. Quēadmodũ nomenclatori memoriæ lo-
co audacia est, & cuicũq̃ nomē nõ potest reddere, imponit aliud loco nominis ꝓprij. Ita
poetæ nõ putãt ad rem ꝑtinere, uerum dicere, sed aut necessitate coacti, aut decore cor-
rupti, id quēq̃ uocari iubent, quod belle facit ad uersum. Nec illis fraudi est, si aliq̃d in cē
sum detulerũt. Proximus eñ poeta suũ illas ferre nomē iubet. Hoc ut scias ita esse, ecce
Thalia, de qua cũ maxime agiꝑ, apud Hesiodũ Charis est, apud Homeꝵ uero Musa.

SEd ne faciam,quod reprehendo,omnia ista,quæ ita extra rem sunt, ut nec circa rē
quidē sint,relinquā. Tu modo nos tuere. Siquis mihi obiecerit,quod Chrysippū
in ordinē coegerim,magnū me Hercule uirū,sed tamen Græcū,cuius acumen ni/
mis tenue retundit̃,& in se sæpe replicatur,etiā cū agere aliquid uidetur, pungit,
nō perforat. Hoc uero,quod acumē est:De beneficijs dicendū est,& ordinãda res,quæ
maxime societatem humanā alligat. Danda lex uitæ,ne sub specie benignitatis inconsul
ta facilitas placeat. Ne liberalitatē,quā nec deesse oportet,nec superfluere, hæc ipsa nb/
seruatin restringat,dum temperat. Docendi sunt libenter accipere,libēter dare, siue red
dere,& magnū ipsis certamē proponere eos,quibus obligati sunt re, animo non tamen
æquare,sed uincere. Quia qui referre gratiam debet,nunq̃ consequit̃,nisi præcessit. Hi
docendi sunt nihil imputare,illi plus debere. Et hæc honestissima contentio est, benefi
cijs beneficia uincendi. Sic nos adhortatur Chrysippus,ut dicat uerendum esse,ne quia
Charites Iouis filiæ sunt,putemus certe paruū ingerere sacrilegiū,si tam bellis puellis fi/
at iniuria. Tu me aliquid eorū doce,per quæ beneficentior,gratiorq; aduersus bene me
rentes fiam,per quæ obligantium,obligatorumq; animi certent. Vt qui præstiterint,ob
liuiscantur,pertinaxq; sit memoria debentiū. Istæ uero ineptiæ poetis relinquant̃, q̃bus
aures oblectare propositū est,& dulcem fabulā nectere. At qui ingenia sanare,& ꝑpost
tam fidē in rebus humanis retinere,memoriā officiorum ingerere animis uolūt, serio lo
quantur,& magnis uiribus agant,nisi forte existimas leui ac fabuloso sermone, & anili/
bus argumentis prohiberi posse rem perniciosissimā,beneficiorum nouas tabulas.

SEd quēadmodū supuacua transcurrā,ita exponā necesse est,hoc primū nobis es/
se discendū,quid accepto beneficio debeamus. Debere enī dicit se alius pecuni/
am,quā accepit. Alius consulatū,alius sacerdotium,alius prouinciā. Ista autē sunt
meritoꝝ signa,nō merita. Non pōt beneficiū manu tangi,sed animo gerit̃. Mul/
tum interest inter materiā beneficij,& beneficiū. Itaq; nec aurum,nec argentū,nec q̃cq̃
eorū quæ a ꝓximis accipiunt̃,beneficiū est,sed ipsa tribuēdi uoluntas. Imperiti autē id,
quod oculis incurrit,& quod traditur,possideturq;,solum notāt,contra illud,quod in re
charū atq; ꝓciosum est,paruipendūt. Hæc quæ tenemus,quæ aspicimus,in quibus cupi
ditas nostra hæret,caduca sūt. Auferre ea nobis,& fortuna, & iniuria potest. Beneficiū
uero etiā amisso eo per quod datū est,durat. Est enī recte factū,quod irritū nulla uis effi
cit. Amicū a pyratis redemi,hūc alius hostis excepit,& in carcerē condidit,non benefi/
ciū,sed usum beneficij mei sustulit. Ex naufragio raptos,uel ex incendio,liberos reddi/
di. Hos uel morbus,uel aliqua fortuita iniuria eripuit. Manet etiā sine illis, quod in illos
datū est. Omnia itaq;,quæ falsum beneficij nomē usurpāt,ministeria sunt, ꝑ quæ se uolū
tas amica explicat. Hoc quoq; in alijs rebus euenit, ut alicubi sit species rei, alicubi ipsa
res. Impator aliquādo torqbus,murali,& ciuica donat. Quid habet ꝑ se corona ꝓciosū?
Quid prætexta? Quid fasces? Quid tribunal & currus? Nihil horū honor, sed honoris
insigne. Sic nō est beneficiū id,quod sub oculos uenit,sed beneficij uestigium & nota.

QVid est ergo beneficiū? Beneuola actio,tribuēs gaudiū, capiensq; tribuēdo,
in id,quod facit,prona & sponte sua parata. Itaq; nō q̃d fiat,aut q̃d det̃,refert,
sed qua mente. Quia beneficiū nō in eo,quod fit,aut dat̃,cōsistit, sed in ipsa
dantis,aut facientis animo. Magnū aūt esse inter ista discrimē, uel ex hoc ĩtel
ligas licet,quod beneficiū utiq; bonū est. Id aūt,quod fit,aut dat̃, nec bo/
num,nec malū est. Animus est,q̃ parua extollit,sordida illustrat,magna & in precio ha/
bita dehonestat. Ipsa,quæ appetunt̃,neutram naturā habēt,nec boni,nec mali. Id refert
quo illa rector animus impellat, a quo forma dat̃ rebus. Nō est ergo beneficium ipsum,
quod numerat̃,aut tradit̃. Sicut nec in uictimis quidē,licet opima sint,auroq; præfulge/
ant,deoꝝ est honos,sed pia ac recta uolūtas uenerantiū. Itaq; boni etiā farre ac fictili re/
ligiosi sunt. Mali rursus nō effugiunt impietatē,q̃uis aras sanguine multo cruētauerint.

SI beneficia in rebus,nō in ipsa benefaciendi uoluntate cōsisterent, eo maiora es/
sent,quo maiora sunt,quæ accipimus. Id aūt falsum est. Nōnunq̃ magis enī nos
obligat,qui dedit parua magnifice,qui regū æquauit opes animo, qui exiguū tri/
buit,sed libēter,q̃ paupertatis suæ oblitus est,dum meā respicit,qui nō uoluntatē
tantū iuuandi habuit,sed cupiditatē,q̃ accipere se putauit beneficiū,cum daret. Qui de

dit tanq̃ non recepturus, recepit tanq̃ nō dedisset, qui occasionē qua prodesset, & occupauit & quæsiuit. Cōtra ingrata sunt (ut dixi) licet re ac specie magna uideant̃, quæ danti aut extorquent̃, aut excidūt. Multoq; gratius uenit, quod facili, q̃ quod plena manu dat̃. Exiguū est, quod in me contulit, sed amplius non potuit. At hic quod dedit magnū est, sed dubitauit, sed distulit, sed cū daret gemuit, sed superbe dedit, sed circumtulit, & placere ei, cui præstabat, noluit. ambitioni dedit, non mihi.

SOcrati cū multa multi ꝓ suis quisq; facultatibus offerrent. Aeschynes paupꝛ auditor. Nihil inquit dignū te, quod dare tibi possim, inuenio, & hoc uno mō pauperē me esse sentio. Itaq; dono tibi quod unum habeo, meipsum. Hoc munus rogo qualicūq; est boni consulas. Cogitesq; alios cū multū tibi darent, plus sibi reliquisse. Cui Socrates. Quid ni tu inquit, mihi magnū munus dederis, nisi forte paruo te æstimas? Habebo itaq; curæ, ut te meliorē tibi reddā q̃ accepi. Vicit Aeschynes hoc munere Alcibiadis parē diuitijs animū, & omniū iuuenū opulentorū munificentiā.

VIdes quō animus inueniat liberalitatis materiā, etiā inter angustias pauptatis. Videt̃ mihi dixisse. Nihil egisti fortuna, quod me pauperē esse uoluisti. Expediā nihilominꝰ dignū huic uiro munus, & quia de tuo nō possum, de meo dabo. Neq; est quod æstimes illū uilem sibi fuisse, qui se preciū sui fecit. Ingeniosus adulescens inuenit, quēadmodū Socratē sibi daret. Non quāta quæq; sint, sed a q̃li dentur prespicis, dum callidus difficilē aditum præbet, imodica cupientibus, spesq; improbas nihil se adiuturis uerbis fouet. At eius peior est opinio, q lingua asper, uultu grauis, cū inuidia fortunā suā explicauit. Colunt eñ detestant̃q; felicem, & si potuerint, eadē facturi, odere facientē. Cōiugibus alienis nec clam, sed aperte quidē ludibrio habitis, suas alijs ꝑmisere. Rusticus, inhumanus, ac maliuolus, & inter matronas abominādæ conditionis est, si quis coniugē suā in sella prostare uetuit, & uulgo admissis inspectoribus uehi undiq; ꝑspicuam. Si quis nulla se amica fecit insignē, nec alienæ uxori anulum præstat, hunc matronæ humilē, & sordidæ libidinis, & ancillariolū uocāt. Indecentissimū sponsaliorū genus est adulteriū, & in consensu uidui cœlibatus. Nemo uxorē duxit, nisi qui abduxit iam raptam. Agros spargere, auariciā recolligere certant. Nihil pensi habere, paupertatē alienā contēnere, suamq; timere. Nullū aliud uereri malū, non parcere iniurijs, ꝑturbare imbecilliores, ui ac metu premere. Nam ꝓuincias spoliari, & nummariū tribunal, audita utrinq; licitatione alteri addici, nō mirū. Quādo quæ emeris, uendere gentiū ius est.

SEd longius nos impetus euehit ꝓuocante materia. Itaq; sic finiamus, ne in nostro sæculo culpa subsistat. Hoc maiores nostri questi sunt, hoc nos querimur, hoc posteri nostri querent̃, euersos esse mores, regnare nequitiā, in deterius res humanas, & in om̃e nefas labi. Aut ista stant loco eodē, stabuntq;, paululum dumtaxat ultro aut citro mota, ut fluctus quos æstus accedens longius extulit, recedens interiore littorū uestigio tenuit. Nunc in adulteria magis q̃ in alia peccabitur, abrūpetq; frenos pudicitia. Nunc conuiuiorꝝ uigebit furor, & fœdissimū patrimoniorū exinum culina. Nunc cultus corporū nimius & formæ cura, præ se ferens animi deformitatē. Nunc in petulantiā & audaciam erumpet, male dispensata libertas. Nunc in crudelitatē priuatam ac publicā ibitur, bellorūq; ciuilium insaniā, qua omne sanctum, ac sacrū prophanet̃. Habebitur aliquando ebrietati honor, & plurimū meri cœpisse uirtus erit. Non expectant uno loca uitia, sed mobilia & inter se dissentientia tumultuant̃, pellunt inuicē, fugantur q;. Cæterū idem semp de nobis ꝓnunciare debebimus, malos esse nos, malos fuisse, inuitus adijciā, & futuros esse. Erunt homicidæ, tyranni, fures, adulteri raptores, sacrilegi, ꝓditores. Infra ista om̃ia ingratus est, nisi ꝙ om̃ia ista ab ingrato aīo sunt, sine quo uix ullū magnū facinus accreuit. Hoc tu caue tanq̃ maximū crimen, ne admittas. Ignosce tanq̃ leuissimo, si admissum est. Hæc est eñ iniuriæ sūma, Beneficiū ꝑdidisti. Saluū est eñ tibi ex illo, quod est optimū, dedisti. Quemadmodū autē curandū, ut in eos potissimū beneficia cōferamus q grate responsuri erunt, ita quædā etiam, si de illis male sperabit̃, faciemꝰ tribuemusq;, nō solū si iudicabimꝰ ingratos fore, sed si sciemꝰ fuisse, tanq̃ si filios alicui restituere potero, magno ꝑiculo liberatos, sine ullo cōmodo nō dubitabo. Dignū etiā impēdio sanguinis mei tuebor, & in ꝑtē discriminis ueniā. Indignū si eripere latronibus potero, clamore elato, salutarē uocem homini nō pigebit emittere.

Quæ beneficia

Quæ beneficia danda sint, & quemadmodum.

SEquitur ut dicamus quæ beneficia danda sint, & quẽadmodũ. Primo demus necessaria, deinde utilia, deinde iucũda atq; mansura. Incipiendũ est autẽ a necessarijs. Aliter em̃ ad animũ puenit, quod uitã continet. Aliter quod exornat, aut instruit. Potest in eo aliqs fastidiosus esse æstimator, quo facile cariturus est, de quo dicere licet. Recipe nõ desidero, meo cõtentus sum, interim nõ reddere tantũ libet quod acceperis, sed abijcere. Ex his quæ necessaria sunt, quædã primũ obtinent locũ, sine quibus nõ possumus uiuere, quædã secundũ, sine qbus nõ debemus, quædã uero tertiũ, sine qbus nolumus. Prima hui⁹ notæ sunt. Hostiũ manib⁹ eripi, & tyrannicæ iræ, & ꝓscriptioni, & alijs piculis, quæ uaria & incerta humanã uitã obsident. Quicquid horũ descripserimus, quo maius ac terribili⁹ erit, hoc maiorẽ inibimus gratiã. Subit em̃ cogitatio quãtis sint liberati malis, & lenociniũ est muneris, antecedens metus. Nec tamẽ ideo debemus tardius quẽq; seruare, q̃ possumus, ut muneri nostro, timor imponat pondus. Proxima ab his sunt sine qbus possum⁹ quidẽ uiuere, sed ut mors potior sit, tanq̃ libertas & pudicitia, & mens bona. Post hæc habebim⁹ coniũctione, ac sanguine, usuq;, & cõsuetudine longa, cara, ut liberos, cõiuges, & penates, cæteraq; quæ usq; eo anim⁹ sibi applicuit, ut ab illis q̃ uita diuelli grauius existimet. Subsequunt utilia, quorũ uaria & lata materia est. Hic erit pecunia nõ supfluens, sed ad sanũ modũ habendi parata. Hic erit honor & ꝓcessus ad altiora tendentiũ. Nec em̃ utilius quicq̃ est q̃ sibi utilẽ fieri. Iam cætera ex abundanti ueniunt, delicatos factura. In his sequemur, ut opportunitate grata sint, ut nõ uulgaria, quæq; aut pauci habuerint, aut pauci intra hanc ætatẽ habent, aut quæ etiã si natura præciosa nõ sunt tpe aut loco fiant. Videamus qd oblatũ maxime uoluptati futurũ sit, qd frequẽter occursurũ habenti, ut toties nobiscũ sit ipse habẽs, quoties cũ illo sit. Vtiq; cauebimus, ne munera supuacua mittamus, ut fœminæ aut seni arma uenatoria, aut rustico libros, aut studijs ac literis dedito rætia. Atq; ex cõtrario circũspiciemus, ne dum grata mittere uolumus, suũ cuiq; morbũ exprobratura mittam⁹, sicut ebrioso uina, & ualitudinario medicamẽta. Maledictũ em̃ incipit esse non munus, in quo uitiũ accipientis agnoscit.

SI arbitriũ dandi penes nos est, præcipue mensura quæremus, ut q̃ minime mortale munus sit. Pauci em̃ sunt tam grati, ut quod acceperint, etiã si nõ uident, cogitent. Ingratis quoq; memoria cũ ipso munere incurrit. Vbi ante oculos est, & obliuisci sui nõ finit, sed auctorẽ suũ ingerit, & inculcat. Eo quidẽ magis duratura quæram⁹, quia nunq̃ admonere debem⁹. Ipsa res euanescentẽ memoriã excitet. Libentius donabo argentũ factum, q̃ signatũ. Libentius statuas, q̃ uestẽ, & qd usus breuis deleat, apud paucos post remanet gratia. Plures sunt apud quos nõ diutius in animo sunt donata, quã in usu. Ergo si fieri põt, consumi munus meũ nolo. Extet, hæreat amico meo, & uiuat. Nemo tã stultus est, ut monẽdus sit, ne cui gladiatores aut uenationẽ iam munere edito mittat, & uestimẽta æstiua bruma, hyberna solstitio. Sic in bñficio sensus cõmunis, tẽpus, locũ obseruet, ꝑsonas, quia momẽtis quædã grata & ingrata sunt. Quãto acceptius est si id damus, qd quis nõ habet, q̃ cuius copia abundat? Quod diu quærit nec inuenit, q̃ quod ubiq; uisurus est? Munera nõ tam præciosa, q̃ rara, & exquisita sint. Quæ etiã apud diuitẽ sui locũ faciunt, sicut gregalia quoq; poma, etiã post paucos dies itura in fastidiũ delectant, si ꝓuenere maturius. Illa quoq; nõ erunt sine honore, quæ aut (nemo illis alius dedit, aut nos nulli alij.

ALexandro macedone, cũ uictor orientis, anios supra humana tolleret, Corinthij ꝑ legatos gratulati sunt, & ciuitate illũ sua donauerũt. Cum risisset Alexander hoc officij genus. Vnus ex legatis. Nulli inquit ciuitatẽ unq̃ dedimus alij q̃ tibi & Herculi. Libens accepit delatũ honorẽ, & legatos inuitatione, aliaq; hũanitate ꝓsecutus, cogitauit, nõ qui sibi ciuitatẽ darent, sed cui dedissent. Et hõ gloriæ deditus, cui⁹ nec naturã, nec modũ nouerat. Herculis liberiq; uestigia sequẽs, ac ne ibi quidẽ resistẽs, ubi illa defecerãt, ad sociũ honoris sui respexit a dantib⁹, tanq̃ cœlũ quod mente uanissima cõplectebat̃ teneret, q a Herculi æquabatur. Quid enim simile habebat uesanus adulescens, cui pro ueritate erat felix temeritas? Hercules nihil sibi uicit, orbem terrarum transiuit, non concupiscendo, sed uindicando. Quid uinceret malorum hostis, bonorum iudex, terrarum marisq; pacator? At hic a pueritia Latro, gentiumq; uastator, tam hostium pernicies, quã amicorum,

ꝺorum, qui summũ bonum duceret, terrori esset cunctis mortalibus, oblitus non fero-
cissima tantum, sed ignauissima quoq; animalia timeri, ob uirus malum.

AD propositũ nunc reuertamur. Beneficiũ quod quibuslibet datur, nulli gra-
tum est. Nemo se stabularij, aut cauponis hospitem iudicat, nec conuiuã dan
tis epulum. Vbi dici potest. Quid enim in me contulit? Nempe hoc quod in
illum, & uix bene notum sibi, & io illum etiam inimicũ, ac turpissimũ homi-
nem. Nũ quid enim me dignum iudicauit? Morbo suo morem gessit. Quod uoles gra
tum esse, raro effice. Quis patitur sibi imputari? Nemo hæc ita interpretetur, tanq̃ re-
ducam liberalitatem, & frænis arctioribus reprimam. Illa enim in quãtum libet, exeat,
sed eat, noo erret. Licet ita largiri, ut unusquisq; etiam si cum multis accepit, in populo
se esse non putet. Nemo nõ habeat aliquam familiarem notam, per quam speret se pro
pius admissum. Dicat, accepi idem quod ille, sed ultro. Accepi quod ille, sed ego intra
breue tempus, cũ ille diu meruisset. Sunt, qui idem habeant, sed nõ eisdẽ uerbis datũ,
nõ eadem comitate tribuentis. Ille accepit, cũ rogasset, ego cũ rogarer ille accepit, sed fa
cile redditurus, sed cui⁹ senectus & liberorũ orbitas magna ꝓmittebat. Mihi plus de-
dit, q̃uis idẽ dederit, quia sine spe recipiendi dedit. Quemadmodũ meretrix, ita inter
multos se diuidet, ut nemo non aliquod signũ familiaris animi ferat: Ita q beneficia sua
amabilia uult esse, excogitat, quõ multi obligenť, & tamẽ singuli habent aliquid, quo
se cæteris præferant. Ego uero beneficijs nõ obijciã moras, quæ quo plura, maioraq; fu
erint, plus afferent laudis. Adsit tamẽ iudiciũ. Neq; ẽm cordi esse cuiq; possunt, forte,
ac temere data. Quare siquis existimat nos, cum ista percipimus, benignitatis fines in-
trorsus referre, & illi minus laxum limitem aperire, ne perperã monitiones nostras ex-
audit. Quã enim uirtutem magis ueneramur? Cui magis stimulos addimus? Quibus
nõ tam cõuenit hæc adhortatio q̃ nobis, societatẽ humaoi generis sancientibus.

QVid ergo est? cum sit nulla hooesta uis animi, etiam si a recta uoluntate ince
pit, nisi quam uirtutum modus fecit, ueto liberalitatẽ tecum potiri. Tunc iu- *
uat accepisse beneficiũ, & supinis quidẽ manibus, ubi illud ratio ad dignos
perducit, noo quod quilibet casus & consilij indigens impetus defert, quod
ostentare libet, & inscribere sibi. Beneficia tu uocas, quorum auctorẽ fa-
teri pudet? At illa quanto gratiora sunt, quantoq; in partem teneriorem animi ounquã
exitura descendunt, cũ delectant, cogitantem magis a quo, q̃ quid acceperis. Chrysip
pus Pansienus solebat dicere, quorundam se iudicium malle, q̃ beneficium, & quorũ-
dam beneficiũ malle, q̃ iudicium, & subijciebat exempla: Malo, aiebat, diui Augusti
iudicium. Malo Claudij beneficium. Ego uero nullius puto expetendum esse benefi-
cium, cuius uile iudicium est. Quid ergo? Non erat accipiendũ a Claudio quod daba-
tur? erat. Sed sicut a fortuna, quam scires statim malam fieri. Quid ergo ista inter se mi
xta diuidimus? Nõ est beneficiũ, cui deest pars optima, datum esse iudicio. Alioquin
pecunia ingens sine ratione, nec recta uoluntate donata, nõ magis beneficiũ est, q̃ the-
saurus. Multa sunt autem, quæ oportet accipere, nec debere,

Explicit liber primus de Beneficijs,

Incipit liber secundus; Quemadmodũ dandum sit beneficium.

INSPICIAMVS Liberalis uirorũ optime, id, quod ex priore par
te adhuc superest, quemadmodum dandum sit beneficium, cuius
rei expeditissimam uideor monstraturus uiam, si sic demus, quo-
modo uellemus accipere. Ante omnia libenter, cito, sine ulla dubi
tatione. Ingratum est beneficiũ, quod diu inter manus dantis hæ-
sit, quod quis egre dimittere uisus est, & sic dare tanq̃ si sibi rape-
ret. Etiam siquid moræ interuenit, euitemus omni modo, ne dubi
tasse uideamur. Proximus est autem neganti, qui dubitauit, nullã-
q; meretur gratiam. Nam cum in beneficio iucundissima sit tribu-
entis uoluntas, qui nolentem se tribuisse, ipa cunctatione testatus est, non dedit, sed ad
uersus ducẽtem, male renuit. Multi autem sunt, quos liberales facit frontis infirmitas.

Gratissima sunt beneficia, parata, facile occurrẽtia, ubi nulla mora fuit, nisi in accipiẽtis uerecundia. Optimũ est antecedere desyderiũ cuiusq;, proximũ sequi. Illud melius, occupare anteq̃ rogemur, quia cũ homini probo ad rogandũ os cõcurrat, & suffundatur rubor, qui hoc tormentũ remiserit, multiplicat munus suum. Non tulit gratis, qui cum rogasset, accepit. Quoniãquidẽ, ut maioribus nostris grauissimis uiris uisum est. Nulla res carius constat, quã quæ precibus empta est, Vota homines parcius facerent, si palam facienda essent. Adeo etiam deos, quibus honestissime supplicamus, tacite malimus & intra nos precari.

Molestum ac onerosũ uerbũ est Rogo.

MOlestum uerbum est, onerosum, & demisso uultu dicendum, Rogo, huius facienda est gratia amico, & cuicunq;, quem amicum sis promerendo facturus. Properet licet, sero beneficium dedit, qui roganti dedit. Ideo diuinanda cuiusq; uoluntas, & cum intellecta est, necessitate grauissima rogandi liberãda est. Illud beneficium iucundũ uicturumq; in animo scias, quod obuiam uenit. Si non contingit præuenire, plura rogantis uerba intercidamus, ne rogati uideamur, sed certiores facti statim promittamus, facturosq; nos etiam anteq̃ interpellaremur, ipsa festinatione approbemus. Quemadmodũ in ægris opportunitas cibi salutaris est, & aqua tempestiue data remedij locum obtinuit, ita q̃uis leue & uulgare beneficiũ sit, si præsto fuerit, si proximam quãq; horam nõ perdidit, multum sibi adijcit, gratiamq; preciosi, sed lenti & diu cogitati muneris, uincit. Qui tam parate fecit, non est dubium, quin libenter faciat. Itaq; lætus facit, & induit sibi animi sui uultum.

INgentia quorundã beneficia, silentium, aut loquendi tarditas imitata grauitatẽ, & tristiciã corrupit, cum promitterent uultu negantium. Quãto melius adijcere bona uerba rebus bonis, & prædicatione humana, benignaq; cõmendare quæ præstes. Vt illum castiges, quod tardior in rogando fuit, adijcias licet familiarem querelã. Irascor tibi, quod cum aliquid desyderasses, non olim scire me uoluisti, quod tã diligenter rogasti, quod quemq̃ adhibuisti. Ego uero gratulor mihi, quod experiri animum nostrum libuit, postea quicquid desyderabis, tuo iure exiges. Semel rusticitati tuæ ignoscitur. Sic efficies, ut animũ tuum pluris existimet, q̃ illud quicquid est, ad quod petendũ uenerat. Tunc est summa uirtus tribuentis, tunc benignitas, ubi ille qui discessit, dicet sibi, magnũ hodie lucrum feci. Malo quod illum talem inueni, q̃ si multiplicatum hoc ad me, de quo loquebar, alia uia peruenisset. Huic enim animo, nunquã parẽ referã gratiã.

AT plærisq; sunt, qui beneficia asperitate uerborũ, & supercilio in odium adducunt, eo sermone usi, ea superbia, ut impetrasse pœniteat. Aliæ deinde post rẽ promissam sequũtur moræ. Nihil autẽ est acerbius, q̃ ubi quid impetrasti rogandum est. Representanda sunt beneficia, quæ a quibusdam accipere difficilius est, q̃ impetrare. Hic rogandus est, ut admoneat, ille, ut sumat. Sic unum munus per multorum teritur manus, ex quo gratiæ minimũ apud promittentem remanet. Quia auctori detrahit, quisquis post illum rogandus est. Hæc itaq; curæ babebis, si grate æstimari quæ præstabis uoles, ut beneficia tua illibata & integra ad eos, quibus promissa sunt, perueniant, sine ulla, quod aiunt, deductione. Nemo illa intercipiat, nemo detineat. Nemo in eo quod daturus est, gratiã suam facere potest, ut non tuam minuat.

NIhil æque amarũ quã diu pendere. Aequiore quidã animo ferunt præcidi spem suam, q̃ trahi, plærisq; autẽ hoc uitium est, ambitione praua differendi promissa, ne minor sit rogantium turba. Quales regiæ potentiæ ministri sunt, quos delectat potentiæ suæ longũ spectaculum, minusq; se iudicant posse, nisi diu multumq̃ singulis quid possint ostendat. Nihil confestim, nihil semel faciunt. Iniuriæ illorũ præcipites. Lenta beneficia sunt. Quare uerissimum existima, quod ille Comicus dixit. Quid tu nõ intelligis, tantũ te gratiæ demere, quãtũ moræ adijcis? Inde illæ uoces quas ingenuus dolor exprimit. Fac cito, si quid facis. Et nihil est tãti, malo mihi iam neges, ubi in tædium adductus animus incipit beneficium odisse, dum expectat, potes ob id ingratus esse? Quemadmodũ acerbissima crudelitas est, quæ trahit pœnam, & misericordiæ genus est cito occidere, quia tormentum ultimũ finẽ sui secum affert, quod antecedit tẽpus, maxima uẽturi supplicij pars est, ita minor est muneris gratia quo minus diu pepẽdit. Est enĩ

dit. Est enim bonarũ rerum sollicita expectatio. Et cum plurima beneficia remediũ alicuius rei afferãt, qui aut diutius torqueri patitur, quẽ protinus potest liberare, aut gaudere beneficio suo, tardius manus affert. Omnis benignitas properat, & proprium est libenter facientis, cito facere. Qui tarde dedit, & diem extrahens profuit, non ex animo fecit. Ita duas res maximas perdidit, & tempus, & argumẽtum amicæ uoluntatis. Tarde uelle, nolentis est.

IN omni negocio liberali, nõ minima portio est, quomodo quidq; aut dicatur, aut fiat, multum celeritas fecit, multum abstulit mora. Sicut in telis eadẽ ferri uis est. Sed in infinitũ interest, utrum excusso lacerto torqueantur, an remissa manu effluant. Gladius idem & stringit & transforat, quã presso articulo uenent, refert. Idem est quod datur, sed interest, quomodo detur. Quã dulce, q̃ preciosum est, si gratias sibi agi non est passus, qui dedit, si dedisse, dum dat, oblitus est, nam corripere eum cui maxime aliquid præstes, dementia est, & inserere cõtumeliam meritis. Itaq; nõ sunt exasperanda beneficia, nec quicq̃ illis triste miscendum, Etiam si quid erit, de quo uelis admonere, aliud tempus eligito.

FAbius Verucosus beneficiũ ab homine duro aspere datũ, panẽ lapidosum uocabat, quem esurienti accipere necessarium sit, esse acerbum. Tyberius Cæsar rogatus a nepote M, Aelio prætorio, ut æri alieno succurreret, ædere illũ sibi nomina creditorum iussit. Hoc non est donare, sed creditores conuocare. Cũ ædita essent, scripsit nepoti, iussisse se pecuniam solui. Adiecta contumeliosa admonitione, effecit, ut nepos nec æs alienum haberet, nec beneficiũ. Liberauit illum a creditoribus. Sibi non obligauit. Aliquid Tyberius secutus est, puto noluit plures esse, qui idem rogaturi cõcurrerent. Ita fortasse efficax ratio fuerit, ad hominum improbas cupiditates, pudore reprimendas. Beneficiũ uero danti, tota alia sequenda est uia.

OMni genere quod des, quo sit acceptius, adornandum est. Hoc uero non est beneficium dare, reprehendere est, ut in transitu de hac quoq; parte dicam quid sentiam, ne principi quidem satis decorum est, donare ignominiæ causa, tametsi inquietudinẽ Tyberius, nec hoc quidem modo, quo putabat, potuit effugere. Nã aliquot postea, qui idem rogarent, inuenti sunt, quos omnes iussit reddere in senatu æris alieni causas, & ita illis certas summas dedit. Nõ est illud liberalitas, censura est. Auxiliũ est principale tributum. Beneficium non est, cuius sine rubore meminisse nõ possum. Ad iudicem missus sum, ut impetrarem, causam dixi.

PRæcipiunt itaq; omnes auctores sapientiæ, quædam beneficia palam danda, quædam secreto, palam, quæ quod sequitur, gloriosum est. Vt militaria dona, & honores, & quicquid aliud noticia pulchrius fit. Rursus quæ nõ producũt, nec honestiorem faciunt, sed succurrunt infirmitati, egestati, ignominiæ, tacite danda sunt. Vt nota sint solis, quibus prosunt. Interdum & ipe qui iuuatur fallendus est, ut habeat, nec a quo acceperit, sciat.

ARcesilaus, ut aiunt, amico pauperi, & paupertatẽ suam dissimulanti, ægro autem, & ne hoc quidem confitenti, deesse sibi in sumptum ad necessarios usus, cũ clam succurrendum iudicasset, puluino eius ignoranti sacculum subiecit, ut homo inutiliter uerecundus, quod desyderabat, inueniret potius q̃ acciperet. Quid ergo? ille nesciet, a quo acceperit? primũ nesciat, si hoc ipsum beneficij pars est. Deinde multa alia faciam, multa tribuam, per quæ intelligat, & illius auctorẽ. Deniq; ille nesciet accepisse se, ego sciam me dedisse. Parũ est, inquis, parũ, si fœnerare cogitas. Sed si dare, quo genere accipienti maxime profuturum erit, dabis. Contentus eris te teste. Alioquin non benefacere delectat, sed uideri bene fecisse. Volo, inquis, sciat. Debitorem quæris. Volo utiq; sciat. Quid si illi utilius est nescire, si honestius, si gratius, si nõ in aliam partem abibis? Volo ut sciat. Ita tu hominem non seruabis in tenebris? Nõ ergo quotiens patitur res, percipiendũ gaudiũ ex accipientis uoluntate. Sin adiuuari illum, & oportet, & pudet, si quod præstamus, offendit, nisi absconditur, beneficiũ in acta nõ mitto. Quid ni ego illi sum indicaturus me dedisse, cũ inter prima præcepta maxime necessaria sit, ne unquã exprobrem, immo ne admoneam quidẽ? Hæc enim beneficij

inter duos lex est. Alter statim obliuisci debet dati, alter accepti nunq̃. Lacerat animũ & premit frequens meritorum commemoratio.

Libet exclamare, quod ille triumuirali proscriptione seruatꝰ a quodam Cæsaris amico exclamauit, cum superbiã eius ferre nõ posset. Redde me Cæsari. Quousq; dices? Ego te seruaui, ego te eripui morti. Istud, si meo arbitrio memini, uita est, si tuo, mors est. Nihil tibi debeo, si me seruasti, ut haberes, quem ostenderes. Quousq; me circumducis, quousq; obliuisci fortunæ meæ nõ finis? Semel in triumpho ductus essem. Non est dicendũ, quid tribuerimus. Qui admonet, repetit. Nõ est instandum, non est memoriæ reuocandum, nisi ut aliud dando, prioris admoneas. Ne alijs quidem narrare debemus. Qui dedit beneficiũ, taceat, narret, qui accepit. Dicetur enim, quod illi ubiq; iactanti beneficiũ suum. Nõ negabis, inquit, te recepisse? & cum respondisset, quando? Sæpe quidem, inquit, & multis locis, id est quotiens & ubicũq; narrasti. Quid opus est eloqui? quid alienũ occupare officium? Est qui istud facere honestius possit, quo narrante, & hoc laudabitur, quod ipse nõ narras. Ingratum me iudicas, si istud me tacente, nemo scirurus est. Quod adeo nõ est cõmittendũ, ut etiã siquis coram nobis narrabit, respondendũ sit, dignissimus quidẽ ille est maioribus beneficijs, quæ ego magis uelle me scio præstare, q̃ posse. Et hæc ipsa non uenaliter, nec ea figura, qua quidam reijciunt, quæ magis ad se uolunt attrahere. Deinde adijcienda oĩs humanitas, perdet agricola quod sparsit, si labores suos destituet in semine. Multa cura sata producuntur ad segetem. Nihil in fructum peruenit, quod nõ a primo usq; ad extremũ æqualis cultura prosequitur. Eadem beneficiorũ est cõditio. Num quid ulla maiora possunt esse, q̃ quæ in liberos patres conferunt? Nec tamen tuta sunt, si in infantia deserantur, nisi longa pietas munus suum nutriat. Eadem cæterorum beneficiorũ conditio est, nisi illa adiuueris, perdes. Parum est dedisse, fouenda sunt, si gratos uis habere, quos obligas, non tantũ des oportet beneficia, sed ut ames. Præcipue, ut dixi, parcamus auribus. Admonitio tædium facit, exprobratio odium. Nihil æque in beneficio uitandum est, q̃ superbia. Quid opus arrogãtia uultus? quid tumore uerborum? Ipsa res te extollit. Detrahenda est inanis iactatio. Res loquent, nobis tacentibus. Nõ tantum ingratum, sed iniustum est beneficium, superbe datum.

Cæsar dedit uitam Pompeio Pœno. Si dat, qui non aufert, deinde absoluto & agẽti gratias, porrexit ad osculandum sinistrum pedem. Qui excusant eum, negant id insolentiæ causa factum, aiunt socculum auratum, immo aureũ margaritis distinctum ostendere eum uoluisse. Ita prorsus, quid hic contumeliosũ est? si uir consularis aurum, & margaritas osculatus est? Et alioquin nullam partẽ corporis eius electurus, quam purius oscularetur, homo natus in hoc, ut mores liberæ ciuitatis Persica seruitute mutaret. Parum iudicauit, si senator senex submissis honoribus, in conspectu principũ supplex sibi, eo more subiacuisset, quo uicti hostes uictoribus iacuere: Inuenit aliquid infra genua, quo libertatem detruderet. Nõ hoc est rempublicam calcare? Equidem dicit aliquis, Non potest ad rem pertinere, sinistro pede. Parum enim fœde, furioseq; insolens fuerat, qui de capite consularis uiri socatus audiebat, nisi in os senatoris ingessisset imperator pigros suos.

Alr. foccatꝰ *

O Superbia magnæ fortunæ. O stultissimũ malum, ut a te nihil accipere iuuat, & omne beneficiũ in iniuriam cõuertis, ut te omnia nimia delectant, ut te omnia dedecent, quoq; altius te subleuasti, hoc depressior es. Ostendisq; te nõ agnoscere ista bona, quibus tantum inflaris. Quicq̃d das, corrumpis. Libet itaq; interrogare, quid tantopere te supinet. Quid uultum, habitũq; oris peruertat, ut malis habere personã, q̃ faciem. Iucunda sunt, quæ humana fronte, leui, placidaq; tribuũtur, quæ cum daret mihi superior, non exultauit supra me, sed q̃ potuit, benignissimus fuit, descẽditq; in equũ, & detraxit muneri suo pompam, obseruauit idoneum tempus, ut in occasione potius, q̃ in necessitate succurreret. Vno modo persuadebimus, ne beneficia insolentia perdant, si ostenderimus non ideo uideri maiora, quæ tumultuosius data sunt, ne ipsos quidem ob id cuiq; posse maiores uideri. Vanam esse superbiæ magnitudinem, & quæ in odium, etiam amanda perducat.

Sunt quædam

SVnt quædam nocitura impetrantibus, quæ non dare, sed negare beneficiũ est. Aestimabimus itaq; utilitatem potius, q̃ uoluntatem petentiũ. Sæpe enim noxia concupiscimus, nec despicere q̃ perniciosa sunt, licet, quia iudiciũ interpellat affectus. Sed cũ subsedit cupiditas, animi impetus flagrantis, qui cõsilia fugat, cecidit, detestamur perniciosos malorum numerũ auctores, ut frigida ægris negamus, & lugẽtibus, ac sibi iratis, ferrum, aut amantibus, quicquid contra se usurus, ardor petit, sic ea, quæ nocitura sunt, impense ac submisse nõnunquã etiam miserabiliter rogantibus, perseuerabimus non dare. Tum initia beneficiorũ suorum spectare, tum etiam exitus decet, & ea dare, quæ non tantum accipere, sed etiam accepisse delectet. Multi sunt, qui dicant, scio hoc illi nõ profuturũ, sed quid faciam? rogat, resistere precibus eius nõ possum. Viderit de se, nõ de me quæretur. Falsum est, immo de te, & merito, cum ad mentem bonam redierit. Cum accensio illa, quæ animũ inflãmabat, se remiserit. Quid ni eum oderit, a quo in damnũ, ac periculum suũ adiutus est? Exorari in perniciem rogantiũ, sæua bonitas est. Quemadmodũ pulcherrimũ opus est, etiam inuitos, nolentesq; seruare: Ita rogantibus pestifera largiri, blandum & affabile odium est. Beneficium demus, quod usu magis ac magis placeat, quod nunquã in malum uertatur. Pecuniam non dabo, quam numeraturũ adultere sciam, ne in societate turpis facti, aut consilij inueniar. Si potero, reuocabo, sin minus, non iuuabo scelus, siue illum ira, quo nõ debebat, impellit, siue ambitionis calor abducit a tutis, nõ cõmittam, ut possit quãdoq; dicere, ille amando me occidit.

SAepe nihil interest inter amicorum munera, & hostium acta. Quicquid illi accidere optant, in id horum intempestiua indulgẽtia impellit, atq; instruit. Quid autem turpius, q̃ (quod euenit frequentissime) ut nihil intersit inter odium & beneficiũ? Nunquã in turpitudinẽ nostram reditura tribuamus. Cum summa amicitiæ sit, amicũ sibi æquare. Vtriq; simul cõsulendũ est. Dabo egenti, sed ut ipse non egeam. Succurram perituro, sed ut ipse non peream, nisi si futurus ero magni hominis, aut magnæ rei merces. Nullum beneficium dabo, quod turpiter peterem. Nec exiguũ dilatabo, nec magna pro paruis accipi patiar. Nam ut qui quod dedit, imputat, gratiam destruit. Itaq; qui quantum det, ostendit, munus suum non cõmendat, sed exprobat. Respiciẽdæ sunt cuiq; facultates suæ, uiresq;. Ne aut plus præstemus, q̃ possumus, aut minus. Aestimãda est eius persona, cui damus. Quædam enim minora sunt, q̃ ut exire a magnis uiris debeant. Quædam accipiẽte maiora sunt. Vtriusq; itaq; psonã cõfer tecum inter illa, quæ donabis examina, nunquid aut danti graue sit, aut paucum. Nunqd rursus qui accepturus est, aut fastidiat, aut non capiat.

VRbem cuidam Alexander donabat uesanus, & qui nihil animo nisi grande cõcepit. Dũ ille cui donabat seipsum mẽsus, tãti muneris inuidiã refugisset, dicẽs non cõuenire fortunæ suæ. Nõ quæro, inquit, qd te accipe deceat, sed qd me dare. Animosa uox uidetur, & cũ regia sit, est stultissima. Nihil enim per se quenq; decet. Refert quid, cur, quãdo, quare, ubi, & cætera, sine quibus facti ratio nõ constabit. Tumidissimũ animal, si illum accipere hoc nõ decet, nec te dare, habet psonarũ, ac dignitatũ proportio. Et cũ sit ubiq; uirtutis modus, æque peccat, quod excedit, q̃ quod deficit. Liceat istud sane tibi, & te intantũ fortuna sustulerit, ut cõngia tua urbes sint, quas quãto maioris animi fuit non capere q̃ spargere. Est tamen aliquis minor, q̃ ut in sinu eius condenda sit ciuitas.

AB Antigono Cynicus petijt talentum. Respõdit plus esse, q̃ quod Cynicus petere deberet. Repulsus petit denariũ. Respõdit minus esse, q̃ quod regem deceret dare. Turpissima est eiusmodi cauillatio. Inuenit quomodo neutrũ daret. In denario regem, in talento Cynicũ respexit. Cũ posset & denariũ tanq̃ Cynico dare, & talentũ tanq̃ rex. Vt sit aliquid maius, q̃ quod Cynicus accipiat. Nihil tam exiguũ est, quod nõ honeste regis humanitas tribuat. Si me interrogas, probo. Est enim intolerabilis res, poscere nũmos, & cõtemnere. Indixisti pecuniæ odium, hoc professus es. Hanc personã induisti, agẽda est. Iniquissimũ est te pecuniã sub gloria egestatis acqrere. Aspiciẽda ergo nõ minus sua cuiq; persona est, q̃ eius, de quo iuuãdo quis cogitat. Volo Chrysippi nostri uti similitudine de pilæ lusu, quã cadere nõ est dubiũ, aut mittentis studio, aut accipientis. Tunc cursum suũ seruat, ubi inter manus utriusq; apte ab utroq;, & iactata & excepta uersatur. Necesse est autẽ lusor bonus, aliter illam collusori longo, aliter breui mittat. Eadem beneficij ratio est, nisi utriq; psonæ, dantis

næ, dantis & accipientis aptatur, nec ab hoc exibit, nec ad illum perueniet, ut debet. Si cum exercitato & docto negocium est, audacius pilam mittemus, utcunq; enim uenent, manus illam expedita, & agilis repercutiet. Si cum tyrone & indocto, non tam rigide, nec tam excusse, sed languidius & in ipsam eius dirigentes manũ, remisse occurremus. Idem faciendum est in beneficijs. Quosdã doceamus, & satis iudicemus, si conãtur, si audent, si uolũt. Facimus autẽ plærũq; ingratos, & ut sint, fauemus, tanq̃ ita demũ magna sint beneficia nostra, si gratia illis referri nõ potuit, ut malignis cursoribus propositũ est, collusorẽ traducere, cũ damno scilicet ipsius lusus, qui nõ potest, nisi cõsentitur extendi. Multi sunt tam prauæ naturæ, ut malint perdere quæ præstiterũt, q̃ uideri recepisse, superbi & imputatores. Quãto melius, quantoq; humanius id agere, ut illis quoq; partes suæ cõstent, & fauere, ut gratia sibi referri possit: benigne omnia interpretari, gratias agenti, nõ aliter q̃ si referat audire, præbere se facilẽ. Ad hoc, ut quẽ obligauit, etiam exolui uelit. Male audire solebat fœnerator, si acerbe exigit, æque si in recipiẽdo tardus, ac difficilis moras quærit. Beneficiũ tam recipiendũ est, q̃ non exigendum. Optimus ille, qui dedit facile, nunquã exiget. Reddi gauisus est, bona fide quid præstitisset, oblitus, qui accipientis animo recipit.

QVidam nõ tantũ dant beneficiũ superbe, sed etiã accipiũt, quod nõ est cõmittẽdũ. Iam enim transeamus ad aliam partẽ, tractaturi, quomodo se gerere homines in accipiẽdis beneficijs debeãt. Quodcũq; ex duobus cõstat officiũ, tãtundẽ ab utroq; exigit. Qualis pater esse debeat, cũ inspexeris, scies nõ minus operis, illic superesse ut despicias, qualem esse oportuerit filiũ. Sunt aliquæ partes mariti, sed non minores uxoris. Inuicẽ ista quantũ exigũt, præstant, & parẽ desyderãt regulam, quæ, ut ait Hecaton, difficilis est. Omne enim honestum in arduo est, etiã quod uicinũ honesto est. Nõ enim tantũ fieri debet, sed ratione fieri. Hac duce, per totã uiam eundũ est. Minima maximaq; ex huius cõsilio gerenda sunt, quomodo hæc suaserit, dandũ. Hæc autẽ hoc primũ censebit, non ab omnibus accipiendũ. A quibus ergo accipiemus? ut breuiter tibi respõdeã. Ab his quidẽ, quibus dedisse uideamur. Nam etiã maiore delectu quærendũ est, cui debeamus, q̃ cui præstemus. Nam ut nõ sequãtur ulla incõmoda (subsequũtur autẽ plurima) graue tormẽtũ est debere, cui nolis. Cõtra iucundissimũ est ab eo accepisse beneficiũ, quẽ amare etiã post iniuriã possis. Illud uero homini uerecũdo & probo miserrimũ est, si eum amare oportet, quẽ nõ iuuat. Totiens admoneam necesse est, nõ loqui me de sapiẽtibus, quos quicquid oportet, iuuat, qui animũ in potestate habẽt, & legẽ sibi, quã uolũt, dicũt, & quod dixerũt, seruãt. Se de imperfectis hominibus honestam uitã sequi uolentibus, quorũ affectus sæpe cõtumaciter parent.

ITaq; eligẽdus est, a quo beneficiũ accipiã. Et quidẽ diligẽtius quærẽdus beneficij, q̃ pecuniæ creditor. Huic enim reddendũ est, quantum accepi, etsi reddidi, solutus sum ac liber. At illi plus soluẽdũ est, & nihilominus etiã relata gratia, cohæremus. Debeo enim, cũ reddidi, rursus incipere, monetq; amicitia nõ recipere indignũ. Sic est beneficiorum quidem sacratissimũ ius, ex quo amicitia oritur. Nõ semper, inquit, mihi licet dicere, nolo. Aliquãdo beneficiũ accipiendũ est, & inuito. Dat tyrãnus crudelis & iracũdus, qui munus suum fastidire te, iniuriã iudicaturus est. Non accipiam. Eodẽ loco pone latronẽ & piratam, quo regem, animũ latronis, ac piratæ habentẽ. Quid faciã? Parũ dignus est, cui debeã. Cũ eligendũ dico, cui debeas, uim maiorẽ & metũ excipio, quibus adhibitis, electio perit. Si liberũ est tibi. Si arbitrij tui est, utrũ uelis, an uõ, id apud te ipse ppendes. Si necessitas tollit arbitriũ, scies te nõ accipere, sed parere. Nemo in id accipiẽdo obligat, quod illi repudiare nõ licuit. Si uis scire, an uelim, effice, ut possim nolle. Vitam tamẽ tibi dedit. Nõ refert quid sit, quod datur, nisi a uolente uolenti detur. Si seruasti me, non ideo seruator es. Venenũ aliquã do pro remedio fuit, non ideo numeratur inter salubria. Quædam prosunt, nec obligant.

TVber quidã tyranni gladio diuisit, qui ad eũ occidendũ uenerat. Non ideo illi tyrãnus gratias egit, quod rem, quã medicorũ manus reformidauerãt, nocendo sanauit. Vides nõ omne magnũ in ipsa re momentũ. Quoniã nõ uidetur dedisse beneficiũ, qui malo animo profuit. Casus enim, nõ beneficiũ est hominis iniuria. Leonẽ in amphitheatro spectauimus, qui unũ a bestiarijs agnitũ, cũ quõdã eius fuisset magister, ꝓtexit ab impetu bestiarũ. Nõ ergo est beneficiũ ferre auxilium? Minime, quia nec uoluit facere, nec benefaciẽdi animo fecit. Quo loco feram posui, tyrannũ pone. Et hic uitam dedit, & illa. Nec

la. Nec hic, nec illa beneficiũ. Quia nõ est beneficiũ accipere, cogi. Non est beneficiũ debere, cui nolis. Ante des oportet mihi arbitrium mei, deinde beneficium.

Disputari de Marco Bruto solet, an debuerit accipere a diuo Iulio uitam, cũ occidendũ eũ iudicaret. Quã ratione in occidẽdo secutus sit, alias tractabimus. Mihi em, cũ uir magnus fuerit in alijs, in hac re uidet̃ uehemẽter errasse, nec ex institutione stoica se egisse, qui aut regis nomẽ extimuit, cũ optimus ciuitatis status sub rege iusto sit. Aut ibi sperauit libertatẽ futurã, ubi tam magnũ premiũ erat, & imperandi, & seruiendi. Aut existimauit ciuitatẽ in priorẽ formã posse reuocari, amissis pristinis moribus, futurãq; ibi æqualitatem ciuilis iuris, & staturas suo loco leges, ubi uiderat tot milia hominũ pugnãtia, nõ an seruirẽt seruitutẽ. Quãta uero illũ aut rerũ naturæ, aut urbis suæ tenuit obliuio, qui uno interempto, defuturũ credidit aliũ, qui idem uellet, cũ Tarquinius esset inuentus post tot reges, ferro ac fulminibus occisos. Sed uitã accipere debuit, ob hoc tamẽ nõ habere illũ parentis loco, qui unius dandi beneficij iniuria uenerat. Non enim seruauit is, qui nõ interfecit, nec beneficium dedit, sed missionem.

Illud magis uenire in disputationẽ potest, aliquãdo quid faciendũ sit, captiuo, cui redẽptionis p̃ciũ homo prostituti corporis & infamis repromittit. Patiar me ab impuro seruari? Seruatus deniq;, quã illi gratiã referã? Viuã nõ obscœno? Nõ uiuã cũ redẽptore? Quid ergo placeat, dicam? Etiã ab aliquo tali accipiã pecuniã, quã pro capite dependã. Accipiã autẽ tanq̃ creditũ, nõ taq̃ beneficiũ. Soluã illi pecuniã, & si occasio fuerit seruãdi, periclitantẽ seruabo. In amicitiã, quæ similes iungit, non descendã. Nec seruatoris illum loco numerabo, sed fœneratoris, cui sciam reddẽdũ quod accepi. Est aliquis dignus, a quo beneficiũ accipiã, sed danti nociturũ est, ideo nõ accipiã. Quia ille patus est mihi cũ incõmodo, aut etiã periculo suo ꝓdesse, defensurus est me reũ, sed illo patrocinio, regẽ sibi est facturus inimicũ. Inimicus sim, si cũ ille pro me periclitari uelit, ego, qđ facilius est, nõ facio, ut sine illo pericliter.

Ineptũ & friuolum hoc Hecaton ponit exemplũ Arcesilai, quẽ, ait, a filio familiæ oblatam pecuniã nõ accepisse, ne ille patrẽ sordidũ offenderet. Quid fecit laude dignũ? qđ furtum nõ recepit? quod maluit nõ accipere, q̃ reddere? Quæ est enim alienã rem nõ accipere moderatio? Si exẽplo magni animi opus est, ut utamur, Græcini Iulij uiri egregij, quẽ† Xerxes occidit ob hoc unũ, quod melior uir erat, q̃ esse quẽquã tyranno expediret. †al. Cæsar Is cũ ab amicis cõferẽtibus ad impensam ludorũ pecunias acciperet, magnã pecuniã a Fabio Persico missam, nõ accepit. Et obiurgãtibus his, qui non æstimabãt mittenrẽ, sed missa, quod repudiasset. Ego, inquit, ab eo beneficium accipiã, a quo propitiationem accepturus nõ sum? Cunq; illi Rebilus consularis, homo eiusdem infamiæ maiorem summã misisset, instaretq;, ut accipi iuberet. Rogo, inquit, ignoscas, & a Persico non accepi.

Vtrum hæc munera accipere est, an senatum legere? Cũ accipiẽdũ iudicauerimus, hilares accipiamus, profitẽtes gaudiũ, & id danti manifestum sit, ut fructũ præsentem capiat. Iusta enim causa læticiæ est, lætum amicũ uidere. Iustior fecisse, grate ad nos peruenisse iudicemus, effusis affectibus, quod nõ ipso tamen audiẽte, sed ubiq; testemur. Qui grate beneficium accipit, primã eius pensionem soluit.

Svnt quidam, qui nolunt nisi secreto accipere, testem beneficij & consciũ uitant, quos scias licet male cogitare, quomodo danti intãtũ producẽda noticia est muneris sui, inquantũ delectatũ est, cui datur. Ita accipiẽti adhibenda concio est. Quod pudet debere, ne acceperis. Quidã furtiue agunt gratias, & in angulo, & ad aurẽ. Nõ est ista uerecundia, sed inficiandi genus. Ingratus est, qui remotis arbitris, agit gratias. Quidã nolunt nomina secum fieri, nec interponi pararios, nec signatores aduocari, nec chirographũ dare. Idẽ faciũt, qui dant operã, ut beneficiũ in ipsos collatũ, q̃ ignotissimũ sit. Verent̃ palã ferre, ut sua potius uirtute, q̃ alieno adiutorio consecuti dicant̃, rariores in eorũ officijs sunt, qbus iã ante dignitatẽ debẽt, & dũ opinionẽ clientiũ timent, grauiorẽ subeunt ingratorum.

Alij pessime loquunt̃ de optime meritis. Tutius est quosdã offendere, q̃ demeruisse. Argumentũ nihil debentiũ, odio quærunt. Atq; nihil magis præstandũ est, q̃ ut memoria nobis meritorũ hæreat, quæ subinde reficiẽda est, quia nec referre potest gratiã, nisi qui meminit. Nec delicate accipientiũ est, nec submisse & humiliter. Nã qui negligẽs est in accipiẽdo, cũ omne beneficiũ recẽs placeat, quid faciet cũ prima eius uoluptas refrixit?

ptas refrixit? Alius accepit fastidiose, tãquã qui dicat, nõ mihi opus est, sed quia tã ualde uis, faciã tibi mei potestatem. Alius supine, ut dubiũ præstanti relinquat, an senserit. Alius uix labra diduxit, & ingratior, ꝙ si tacuisset, fuit. Loquendum pro magnitudine rei impẽsius, & illa adijcienda, plures ꝙ putas, obligasti. Nemo enim nõ gaudet beneficium suum latius patere. Nescis quid mihi præstiteris, sed scire te oportet, quãto plus sit ꝙ æstimas. Statim gratus est, qui se onerat. Nunquã tibi gratiam referre potero. Illud certe non desinam ubiq; cõfiteri, me referre non posse.

NVllo magis Cæsarem Augustum demeruit, & ad alia impetrãda facilem sibi reddidit, Furnius, ꝙ quod cũ patre Antoninas partes secuto, ueniã impetrasset, dixit, Hãc unã Cæsar habeo iniuriã tuam, effecisti ut uiuerẽ & morerer ingratus. Quid est tã grati animi, ꝙ nullo modo sibi satisfacere, nec ad spem quidẽ exequẽdi unꝗ beneficij accedere. His atq; eiusmodi uocibus agamus, ut uoluntas nõ lateat, sed aperiat̃, ut luceat. Verba cessent licet, si quẽadmodũ debemus, affecti sumus, cõscientia eminebit in uultu. Qui gratus futurus est, statim dum accepit, de reddendo cogitat. Chrysippus quidem dicit, illum uelut in certamẽ cursus compositum, & carceribus inclusum, operire debere suum tempus, ad quod uelut dato signo prosiliat. Et quidem magna illi celeritate opus est, magna contẽtione, ut consequatur antecedentem.

VIdendum est nunc, quid maxime faciat ingratos. Aut nimiũ sui suspectum, & insitũ moralitati uitiũ, se, suaq; mirandi, aut auiditas, aut inuidia. Incipiamus a primo. Nemo non benignus est sui iudex. Inde est, ut omnia meruisse se existimet, & insolutũ accipiat, nec satis pro suo precio æstimatũ putet. nec dicat, Hoc mihi dedit, sed ꝙ sero, sed post quot labores. Quanto cõsequi plura potuissem, si illum aut illum, aut me colere maluissem. Nõ hoc sperauerã. In turbam cõiectus sum, tam exiguo dignũ me iudicauit, honestius præterire fuit.

QVando Lentulus augur, diuitiarũ maximũ exemplũ, antequã illũ libertini pauperem faceret, hic quater milies sestertium suũ uidit, proprie dixi. Nihil enim amplius ꝙ uidit, Ingenij fuit sterilis, tam pusilli ꝙ animi. Cũ enim esset auarissimus, nummos citius emittebat, ꝙ uerba, tanta illi inopia erat sermonis. Hic cũ omnia incrementa sua diuo Augusto deberet, ad quẽ attulerat paupertatẽ, sub onere nobilitatis laborantẽ, princeps iam ciuitatis, & pecunia, & gratia, subinde Augusto solebat queri, dicẽs a studijs se abductũ. Nihil tantũ in se cõgestum esse, quãtũ pdidisset, relicta eloquẽtia. At illi inter alia hoc quoq; diuus Augustus præstiterat, quod illum derisum, a labore irrito liberauerat. Nõ patit̃ auiditas quenquã esse gratũ. Nunꝗ enim improbæ spei, quod dat̃, satis est. Et maiora cupimus, quo maiora uenerũt. Multoq; cõcitatior est auaricia, in magnarũ opum cõgestu collocata. Vt flaminæ infinitæ acrior uis est, quo ex maiore incẽdio emicuit. Aeque ambitio nõ patitur queq; in ea mẽsura honorũ cõquiescere, qua quondã eius fuit impudẽs uotũ. Nemo agit de tribunatu gratias, sed quærit̃, quod non est ad præturã usq; pductus. Nec hæc grata est, si deest consulatus. Nec hoc qdẽ satiet, si unus est ultra se. Cupiditas se porrigit, & felicitatẽ suã nõ intelligit. Quia nõ unde uenerit, respicit, sed quo tẽdat. Omnibus his uehemẽtius, & importunius malũ est inuidia, quæ nos inquietat, dum cõparat, hoc mihi præstitit, sed illi plus, sed illi maturius, & deinde nullius causam agit, contra omnes sibi fauet.

QVanto est simplicius, quãto purius beneficiũ acceptũ augere. Scire neminem tanti ab alio, quãti a seipso æstimari, plus accipe debuissent, sed illi facile nõ fuit plus dare. In multos diuidenda liberalitas erat. Hoc initiũ est. Boni cõsulamus, & animũ eius grate excipiendo euocemus. Parũ fecit, sed sæpius faciet. Illum mihi prætulit, & me multis. Ille nõ est mihi par uirtutibus, nec officijs, sed habuit suam uenerẽ. Querendo nõ efficiã, ut maioribus dignus sim, sed ut datis indignus. Plura illis hominibus turpissimis data sunt. Quid ad rem? ꝙ raro fortuna iudicat? Quotidie querimur malos esse felices. Sæpeq; agellos pessimi cuiusq; transierat, optimorum uirorũ segetem grando percussit, Fert sortem suã quisq;, ut in cæteris rebus, ita in amicitijs. Nullũ est tam plenũ beneficiũ, quod non uellicare malignitas possit. Nullum tam angustum, quod nõ bonus interpres extẽdat. Nunꝗ deerunt causæ querẽdi, si beneficia a deteriore parte spectaueris,

VIde q̃ iniqui sunt diuinorũ munerũ æstimatores. Et quidẽ professi sapientiam queruntur, quod non magnitudine corporis æquemus elephantes, uelocitate ceruos, leuitate aues, impetu tauros, quod solidior sit cutis beluis, decentior damis, depressior ursis, mollior fibris, quod sagacitate nos nariũ canes uincãt, quod acie luminũ aquilæ, spatio ætatis coruus, multa animalia nandi felicitate. Et cũ quædam nec coire quidẽ in id natura patiatur, ut uelocitatem corporũ, & uires pares animalibus habeamus, ex diuersis ac dissidẽtibus bonis, hominẽ nõ esse cõpositũ, iniuriã uocãt. Et in negligẽtes nostri deos querimoniã iaciũt, quod nõ bona ualetudo, & uirtus inexpugnabilis data sit, quod nõ futuri scientia. Vix sibi tẽperant, quin eousq; impudentiæ prouehanẽ, ut naturã oderint, quod infra deos sumus, quod nõ in æquo illis stetimus. Quanto satius est ad cõtemplationẽ tot, tantorũq; beneficiorum reuerti, & agere gratias, quod nos in hoc pulcherrimo domicilio uoluerũt sæcula sortiri, quod terrenis præfecerũt. Aliquis ea animalia cõparat nobis, quorũ potestas penes nos est? Quicquid nobis negatum est, dari nõ potuit. Proinde quisquis es iniquus extimator sortis humanæ, cogita quanta nobis tribuerit parens noster, quanto ualentiora animalia sub iugũ misimus, quãto uelociora assequamur. Quã nihil sit mortale, non sub ictu nostro positum. Tot uirtutes accepimus, tot artes. Animũ deniq;, cui nihil nõ eodẽ quo intẽdit momẽto paruum est, sideribus uelociorẽ, quorũ post multa sæcula futuros cursus antecedit. Tãtum deniq; frugum, tantũ opum, tantũ rerũ aliarũ sup alias aceruatarũ. Circũeas licet cũcta, & quia nihil totum inuenies, quod esse te malles, ex omnibus singula excerpas, quæ tibi dari uelles. Ita bene æstimata naturæ indulgentia, confitearis necesse est, in delitijs te illi fuisse. Ita est charissimos nos habuerũt dij immortales, habẽtq;. Et qui maximus tribui honos potuit, ab ipsis, proximos nos collocauerũt. Magna accepimus. Maiora nõ debuimus.

HAec mihi Liberalis necessaria credidi, ut elicerẽ, & quia loquẽdũ aliquãdo de magnis beneficijs erat, cũ de minutis loqueremur, & quia inde manat etiã inter cætera huius detestabilis uitij audacia. Cui eñ respondebit grate, quod munus extimabit magnũ, aut reddendũ, qui summa beneficia spernit? Cui salutẽ? Cui spiritũ debebit?, qui uitã accepisse se a dijs negat, quam quotidie ab illis petit? Quicũq; ergo gratos esse docet, & hominũ causam agit, & deorum quibus nullius rei indigẽtibus, positis extra desyderiũ, referre nihilominus gratiã possumus. Non est, quod quisq; excusationẽ mẽtis ingratæ ab infirmitate atq; inopia eruat & dicat. Quid enim faciam, & quomodo? quãdo superioribus, dominisq; rerũ omniũ gratias referam? Referre gratiã facile est. Si auarus es sine impendio, si iners opera. Eodem quidẽ momẽto, quo obligatus es, si uis, cũ quolibet paria fecisti, quoniam qui libẽter beneficium accepit, reddidit. Alr. aliqd.

HOc ex paradoxis stoicæ sectæ minime mirabile, ut mea fert opinio, aut incredibile est, eum qui libẽter accepit, beneficiũ reddidisse. Nam cum omnia ad casum referamus, fecit quisq;, quantũ uoluit. Et cũ pietas, fides, iusticia, omnis deniq; uirtus inter se perfecta sit, etiã si ille manũ exercere noluit, gratus potest etiam homini esse uoluntate. Quotiẽs quod proposuit qui cõsequitur, capit operis sui fructũ. Qui beneficiũ dat, quid proponit? Prodesse ei, cui dat ex uolũtate, supra est, si quod uoluit, effecit, peruenitq; ad me animus eius, ac mutuo gaudio affecit. Tulit, quod perijt. Nõ enim sibi inuicem, aliquid reddi uoluit, aut nõ fuit beneficiũ, sed negociatio. Bene nauigauit, qui, quẽ destinauit portum, tenuit. Teli iactus certe manus peregit officiũ, si petita percussit. Beneficiũ qui dat, uult excipi grate. Habet quod uoluit, si bene acceptũ est. Sed sperauit emolumentũ aliquod, nõ fuit hoc beneficium, cuius propriũ est nihil de reditu cogitare. Quod accipiebã, si eo animo accepi, quo dabaẽ, reddidi. Alioquin pessima optimæ rei conditio est. Vt gratus sim, ad fortunã mittor, Si illa inuita respõdere nõ possum, sufficit animus animo. Quid ergo? Num quicqd potero, & faciã & reddam, & temporũ rerũq; occasionẽ sequar, & eius implere sinũ cupiam, a quo aliquid accepi? Sed malo loco beneficiũ est, nisi & excussis manibus esse gratum licet.

QVi accepit, inquit, beneficium, licet animo benignissimo acciperet, nondũ consummauit officium suum. Restat enim pars reddendi. Sicut in lusu est aliquid pilam iacere, ac diligenter excipere. Sed non dicitur bonus lusor, nisi qui apte

& expedite

& expedite remisit, quā acceperat. Exemplū hoc dissimile est. Quare? quia huius rei laus in corporis motu est, & in agilitate, nō in animo. Explicari itaq; totum debet, de quo oculis iudicatur. Nec tamen ideo nō bonum lusorem dicam, qui pilam, ut oportebat, exceperit, si per ipsum mora quo minus remitteret, non fuit. Sed quāuis, inquit, arti ludentis nihil desit, quia partē quidem fecit, sed & partem quā non fecit, potest facere, ludus per se imperfectus est, qui & cōsummat uicibus mittendi ac remittēdi. Nolo diutius hic refellere. Existimemus ita esse. Desit aliqd lusui, nō lusori. Sic & in hoc de quo disputauimus, deest aliquid rei datæ, cui pars alia debetur, nō animo. Qui animū parem sibi nactus est, quantum in illo est, quod uoluit, effecit.

BEneficium mihi dedit, accepi nō aliter, q̄ ipse accipi uoluit. Iam habet, quod petit, & quod unū petit, ergo gratus sum. Post hæc usus mei restat, & aliquod ex homine grato cōmodum. Hæc nō imperfecti officij reliqua pars est, quod perfecti accessio facit. Videas statuā. Alius est fructus artis, alius artifex. Artis est fecisse quod uoluit. Artificis fecisse cum fructu. Perfecit opus suum, etiā si non uendidit. Triplex est illi fructus operis sui. Vnus conscientiæ, hunc absoluto opere percepit, Alter famæ, Tertius utilitatis, quem allatura est, aut gratia, aut uenditio, aut aliqua cōmoditas. Sic beneficij fructus primus ille cōscientiæ. Hūc percipit, qui quo uoluit, munus suū pertulit. Secundus est, & famæ, & eorū quæ præstari inuicem possunt. Itaq; cum benigne acceptum est, beneficiū est. Qui dedit, gratiam quidem iam recepit, mercedē nondū. Debeo itaq; quod extra beneficiū est, ipsum quidem bene accipiendo persolui.

QVid? ergo retulit gratiam, qui nihil fecit? primū fecit, bono animo, bonum obtulit, & quod est amicitiæ, ex æquo. Post deinde aliter beneficiū, aliter creditū soluitur. Non est quod expectes, ut solutionē tibi ostendam, res inter animos gerit. Quod dico, nō uidebitur durum, q̄uis primo contra opinionē pugnet tuam, si te commodaueris mihi, & cogitaueris res esse magis, q̄ uerba. Ingens copia est rerum sine nomine, quas nō proprijs appellatiōibus notamus, sed aliunde cōmodatis, quia pedē & nostrum dicimus, & lecti, & ueli, & carminis. Canem, & uenaticū, & marinum, & sidus, Quia nō sufficimus, ut singulis singula assignemus, quotiens opus est, mutuamur. Fortitudo est pericula iusta cōtēnens, aut scientia periculorū repellendorum, excipiendorū, prouocandorum. Dicimus tamē & gladiatorem fortē uirum, & seruū nequā, quē in contemptū mortis temeritas impulit. Parsimonia est scientia uitandi sumptus superuacuos, aut ars re familiari moderate utendi, parcissimū tamen hominē uocamus pusilli animi & cōtracti. Cum in infinitū intersit, inter modū & angustias. Hæc alia sunt natura, Sed efficit inopia sermonis, ut & hunc & illum parcū uocemus, ut & ille fortis dicat cū ratiōe fortuita despiciēs, & hic sine ratione in pericula excurrens. Sic beneficiū est, & actio dicit beneficij, & ipsum qd dat p illam actionē, ut pecunia, dom⁹, prætexta. Vnū utriq; nomē est, uis quidē ac potestas longe alia.

ITaq; attende. Iam intelligis, nihil me, quod opinio tua refugiat dicere, illi beneficio quod actio perficit, relata gratia est, si illud beneuole excipimus. Illud alterū, quod in re cōtinet, nondū reddidimus, & uolumus reddere. Voluntati uolūtate satisfecimus, rei rem debemus. Itaq; quāuis retulisse illum gratiā dicamus, qui beneficium libēter accepit, iubemus tamē aliquid simile ei, quod accepit reddere. A consuetudine quædam, quæ dicimus, abhorrent. Deinde alia uia ad consuetudinē redeunt. Negamus iniuriam accipere sapientem, tamē qui illum pugno percusserit, iniuriarum damnabitur. Negamus rem stulti esse, & tamē eum qui rem aliquam stulto surripuerit, furti condemnabimus. Insanire omēs scilicet stultos dicimus, Nec tamē omnes curamus elleboro. His ipsis quos uocamus insanos, & suffragium, & iurisdictionē cōmittimus. Sic dicimus eum, qui beneficium bono animo accepit gratiā retulisse. Nihilominus illū in ære alieno relinquimus, gratiā relaturū, etiam cum reddiderit. Exhortatio est illa, nō inficiatio beneficij. Timeamus ne uel intolerabili sarcina depressi deficiamus. Animo bono mihi donata sunt, & fama defensa, detractæ sordes spiritus, & libertas potior spiritu, & quomodo referre gratiam potero, quādo ille ueniet dies, quo illi animum nostrum ostendam? Hic ille est, quo ipse suum ostendit. Excipe beneficiū, amplexare, gaude, nō quod accipias, sed quod reddas,

reddas, debiturus. Nō adibis tam magnæ rei periculū, ut casus ingratum facere te possit. Nullas tibi proponam difficultates, ne despōdeas animum, ne laborum, ac longæ seruitutis expectatione deficias. Non differo te, de præsentibus fiat. Nunquā eris gratus, nisi statim sis. Quid ergo facies? Nō arma sumenda sunt? Et fortasse erūt. Nō maria emetiēda? Fortasse etiā uentis minātibus solues. Vis reddere beneficiū? Benigne accipe, Retulisti gratiā, nō ut soluisse te putes, sed ut securior debeas.

Libri secundi de Beneficijs finis.

LVCII ANNEI SENECAE DE BENEFICIIS LIBER TERTIVS.

NON REFERRE beneficijs gratiam, & est turpe, & apud omnes habetur, Eburti Liberalis. Ideo de ingratis etiam ingrati queruntur. Cū interim hoc omnibus hæret, quod omībus displicet, adeo q; in contrariū itur, ut quosdam habeamus infestissimos, nō post beneficia tantū, sed propter beneficia. Hæc prauitate naturæ accidere quibusdam non negauerim, pluribus, quia memoriam tempus interpositum subduxit. Nam quæ recentia apud illos uiguerunt, ea interiecto spatio obsolescunt. De quibus fuisse mihi tecū disputationē scio, Cum tu illos non ingratos uocares, sed oblitos. Tanquā ea res ingratū excuset, quæ fecit. An quia hoc accidit alicui, non sit ingratus, cum hoc non accidat, nisi ingrato? Multa sunt genera ingratorū, ut furum, homicidarū, quoq; una culpa est, cæterum in partibus uarietas magna. Ingratus qui beneficium accepisse se negat, quod accepit. Ingratus est, qui dissimulat. Ingratus, qui non reddit. Ingratissimus omniū, qui oblitus est. Illi enim si non soluunt, tamen debent, & extat apud illos uestigium certe meritorum, intra malam conscientiā conclusorū. Et aliquando ad referendam gratiā conuerti ex aliqua causa possunt, si illos pudor admonuerit, si subita honestæ rei cupiditas, qualis solet ad tēpus, etiam in malis pectoribus exurgere, si inuitauerit facilis occasio. Hic nūquā fieri gratus potest, cui totum beneficiū elapsum est. Et utrum tu peiorē uocas, apud quem gratia beneficij intercidit, an apud quem etiam memoria? Vitiosi oculi sunt, qui lucem reformidant, cæci, q non uident. Et parentes suos nō amare impietas est. Non agnoscere, insania. Quis tam ingratus est, q; qui quod in prima parte animi positū esse debuit, & semper occurrere, ita seposuit & abiecit, ut in ignorantiam uerteretur? Apparet illum non sæpe de reddendo cogitasse, cui obrepsit obliuio.

DEniq; ad reddendam gratiam, & uirtute opus est, & tempore, & facultate, & aspirante fortuna. Qui meminit, sine impendio gratus est. Hoc, quod non operam exigit, non opes, non felicitatem, qui non præstat, nullum habet, quo lateat patrociniū. Nunquā enim uoluit gratus esse, qui beneficium tam longe proiecit, ut extra cōspectum suum poneret. Quemadmodū quæ in usu sunt, & manum quotidie, tactumq; patiuntur, nunq; periculum situs adeunt. Illa quæ ad oculos nō reuocantur, sed extra conuersationem, ut superuacua iacuerunt, sordes ipsa colligunt uetustate. Ita quicquid frequens cogitatio exercet, ac renouat, memoriæ nunquā subducit, quæ nihil perdit, nisi ad quod sæpe non respexit.

PRæter hanc causam, aliæ quoq; sunt, quæ nobis merita nonnūquā maxime uellant. Prima ac omniū potissima, quod nouis semper cupiditatibus occupati, nō quid habeamus, sed quid petamus, inspicimus, nō in id, quod est, sed quod appetitur intenti. Quicquid enim domi est, uile est. Sequitur autem, ut ubi quod acceperis leue, nouorum cupiditas fecit, auctor quoq; eorum nō sit in precio. Amauimus aliquem & suspeximus, & fundatum ab illo statum nostrum professi sumus, quā diu nobis placebant, ea quæ consecuti sumus. Deinde irrumpit in animū aliorū admiratio, & ad ea impetus factus est, uti mortalibus mos est, ex magnis maiora cupiendi, protinus excidit, quicquid ante apud nos beneficiū uocabatur. Nec ea intuemur, quæ nos alijs præposuere, sed ea sola quæ fortuna præcedentiū ostentat. Non potest autem quisq; inuidere, & gratias agere. Quia inuidere querentis & mœsti est. Gratias agere gaudentis, Deinde quia nemo nostrum nouit, nisi id tempus quod cum maxime transit. Ad

sit. Ad præterita rari animū retorquent. Sic fit, ut præceptores, eorumq; beneficia intercidant, quia totā pueritiam relinquimus. Sic fit, ut in adolescennā nostram collata pereant, quia ipsa nunq̃ retractatur. Nemo quod fuit tanq̃ in præterito, sed tanq̃ in perdito ponit. Ideoq; caduca memoria est futuro imminennum.

HOc loco reddendum est Epicuro testimoniū, qui assidue quærit, quod aduersus præterita simus ingrati, quod quæcūq; percepimus bona, non in memoriā reducamus, nec inter uoluptates numeremus. Cum certior nulla sit uoluptas, q̃ quæ iam eripi non potest. Præsentia bona nōdum tota in solido sunt, potest illa casus aliquis incidere. Futura pēdent, & incerta sunt. Quod præterierit, inter tuta sepositum est. Quomodo gratus quisq̃ esse aduersus beneficia potest, qui omnē uitā suā transtulit? Præsentium intuitus, ac præteritorum memoria gratum facit. Memoriæ minimum tribuit, quisquis spei plurimum.

QVemadmodū mi Liberalis quædam res semel perceptæ hærent, quædā ut scias, non est satis didicisse. (Intercidit enim eorū scientia, nisi contineatur) Geometriā dico & sublimiū cursum, & siqua alia propter subtilitatem lubrica sūt, ita beneficia quædam magnitudo non patitur excidere. Quædā minora, sed numero plurima, & temporibus diuersa effluunt. Quia (ut dixi) non subinde illa tractamus, nec libenter quid cuiq; debeamus, cognoscimus. Audi uoces petentiū. Nemo non uicturam semper in animo suo memoriam dixit. Nemo nō deditū se & deuotum professus est. Et si quod alius humilius uerbū, quo se oppignoraret, inuenit. Post exiguū tēpus idem illi uerba priora quasi sordida, & parum libera euitant, perueniūt deinde eo, quo, ut ego existimo, pessimus quisq;, atq; ingratissimus peruenit, ut obliuiscant. Adeo tamē ingratus est, qui oblitus est, ut gratus, cui beneficiū in mentē uenit.

Quæstio, An ingrati sint puniendi,

HOc tamē inuisum uitium, an impunitum esse debeat, quæritur. Et an hæc lex, quæ in scholis exercetur, etiam in ciuitate ponenda sit? qua ingrati dat actio, quæ uidetur æqua omnibus. Quid ni? cum urbes quoq; urbibus, quæ præstitere exprobrent, & a maioribus collata, a posteris exigāt. Nostri maiores maximi scilicet uiri ab hostibus tantū expetierunt beneficia, magno animo dabant, magno perdebant. Excepta Macedonū gente, non est in ullam data aduersus ingratum actio. Magnumq; hoc argumentū dandum non fuisse, quia aduersus maleficium omne consensimus, & homicidij, ueneficij, parricidij, uiolatarum regionū, alibi atq; alibi diuersa pœna est, sed ubiq; aliqua. Hoc frequentissimū crimen nusquā punitur. Vbiq; improbatur. Neq; absoluimus illud. Sed cum difficilis esset incertæ rei æstimatio, tantū odio damnauimus, & inter ea relinquimus † quæ ad uindices deos admitimus.

al' ad quæ, uel mittim' pro admittimus.

RAtiones autem multæ mihi occurrunt, propter quas crimē hoc in legem cadere nō debeat. Primū omniū pars optima beneficij perijt, si actio, sicut certæ pecuniæ, aut ex conducto, aut ex locato datur. Hoc enim speciosissimum est in illo, quod dedimus uel perdituri, quod totum permisimus accipientiū arbitrio. Si appello, si ad iudicem uoco, incipit non beneficiū esse, sed creditum. Deinde, cum res honestissima sit referre gratiam, desinit esse honesta, si necessaria est. Non magis laudabit quisq̃ gratum hominē, q̃ eum, qui depositum reddidit, aut quod debebat, † extra iudicem soluit. Ita duas res, quibus in uita humana nihil pulchrius est, corrūpimus. Gratum hominē, & beneficium. Quid enim aut in hoc magnificū est, si beneficiū non dat, sed cōmodat? aut in illo qui reddit, non quia uult, sed quia necesse est? Nō est gloriosa res gratum esse, nisi tutum est, ingratū fuisse. Adijce nunc, quod huic uni legi omnia fora uix sufficient. Quis erit, qui non agat, quis, cum quo non agatur? Omnes sua extollunt, omnes etiam minima, quæ in alios contulere dilatant. Præterea quæcūq; in cognitiōe cadunt, cōphendi possunt, & non dare infinitā licentiā iudici. Ideo melior uidetur conditio causæ bonæ, si ad iudicem, q̃ ad arbitrum mittitur. Quia illum formula includit, & certos, quos non excedat terminos, ponit. Huius libera, & nulla astricta uinculis religio, & detrahere aliquid potest, & adijcere, & sententiā suam nō prout lex, ut iusticia suadet, sed ꝓut humanitas, aut misericordia impulit, regere. Ingrati actio

†al'. citra iudicium.

non erat

nō erat iudicem alligatura, sed regno liberrimo posita. Quid sit enim beneficiū nō cōstat, deinde quantūcūq; sit, refert q̄ benigne illud interpretetur iudex. Quid sit ingratus, nulla lex mōstrat. Sæpe & qui reddidit quod accepit, ingratus est, & qui nō reddidit, gratus. De quibus etiam imperitus iudex dimittere rabellam potest? ubi fecisse, aut non fecisse pronunciandū est, ubi prolatis cautionibus, controuersia tollitur, ubi inter disputantes ratio ius dicit. Vbi uero animi coniectura capienda est, ubi id, de quo sola sapiētia decernit, in cōtrouersiam incidit, nō potest ad hæc sumi iudex ex turba selectorum, quem census in album, & equestris hæreditas misit.

Itaq; nō hæc parū idonea res uisa est, quæ deduceret ad iudicem, sed nec huic rei satis idoneus iudex inuentus est, quod non admiraberis, si excusseris, quid habiturus fuerit difficultatis, quisquis in eiusmodi regnū exisset. Donauit aliquis magnā pecuniam, sed diues, sed non sensurus impēdium. Donauit alius, sed toto patrimonio cessurus. Summa eadem est, beneficium idem non est. Etiam nunc adijce. Hic pecuniā pro addicto dependit, sed cum illam domo protulisset, ille dedit eādem, sed mutuam sumpsit, aut rogauit, & se obligari ingenti merito passus est. Eodem existimas loco esse illum, qui beneficium ex facili largitus est, & hūc, qui accepit, ut daret? Tempore quædam magna fiunt, non summa. Beneficiū est donata possessio, cuius fertilitas laxare posset annonam. Beneficiū est, unus in famem panis. Beneficiū est, donare regiones, ꝑ quas multa flumina & nauigabilia decurrant. Beneficiū est, arentibus siti, & uix spiritū per siccas fauces ducētibus monstrare fontem. Quis inter se ista comparabit? Quis expēdet? Difficilis est sententia, quæ non rem, sed uim requirit. Eadem licet sint aliter data, nō idē pendent. Dedit mihi hic beneficium, sed non libenter, sed dedisse se quæstus est, sed superbius me q̄ solebat, aspexit, sed tam tarde dedit, ut plus præstaturus fuerit, si cito negasset. Horum quomodo iudex inibit æstimationem, cum sermo & dubitatio, & uultus meriti gratiam destruant?

QVid quod quædam beneficia uocantur, quia nimis concupiscuntur? quædam non sunt ex hac uulgari nota, sed maiora, etiā si minus apparent? Beneficiū uocas dedisse potentis populi ciuitatem, in quatuordecim gradus deduxisse, & defendisse capitis reum, quid utilia suasisse? quid retinuisse, ne in scelus rueret, quid gladiū excussisse morituro? quid efficacibus remedijs refocillasse languentem? & quod desyderabat uolentem sequi, & auide consilium reduxisse? Quid assedisse ægro, & cum ualetudo eius, ac salus, momentis constaret, excepisse idonea cibi tempora, & cadentes uenas uino refecisse, & medicum adduxisse morienti? Hæc quis extimabit? quis similibus beneficijs iubebit beneficia pēsari? Donauit tibi domum, sed ego tuam supra te ruere prædixi. Dedit tibi patrimoniū, sed ego naufrago tabulam. Pugnauit pro te, & uulnera excepit. At ego uitam tibi silentio dedi. Cum aliter beneficium detur, aliter reddatur, paria facere difficile est.

DIes præterea beneficio reddendo non dicitur, sicut pecuniæ creditæ. Itaq; potest, qui nondum reddidit, reddere. Dic enim, intra quod tempus deprehendatur ingratus. Maxima beneficia probationem non habent. Sæpe intra tacitam duorū cōscientiā latent. An hoc indicimus, ut nunc demus beneficia sine teste? Quā deinde pœnā ingratis cōstituamus? unā omnibus? cum disparia beneficia sint, inæquales, & ꝓ cuiusq; beneficio maiorē, aut minorē? Age, intra pecuniā uersabitur taxatio. Quid, quod quædam beneficia uitæ sunt, & maiora uita? His quæ pronunciabitur pœna? minor beneficio? Iniqua est pœna & capitalis. Quid inhumanius, q̄ cruētos esse beneficiorum exitus?

QVædam, inquit, priuilegia parentibus data sunt. Quomodo horū extra ordinem habita ratio est, sic aliorū quoq; beneficiorū haberi debet. Parentū cōditionē sacrauimus, quia expediebat liberos tolli. Sollicitandi ad hūc laborem erunt incertam adituri fortunā. Non poterat illis dici, quod beneficia dantibus dicit. Cui dies elige ipse tecū. Si deceptus es, quære dignū adiuua. In liberis tollēdis nihil iudicio tollentiū licet, tota res uoti est. Itaq; ut æquiore animo adirent aleā, dādā illis aliqua potestas fuit. Deinde aliqua cōditio est parentū, qui beneficia, quibus de

derunt, nihilominus daturi sunt. Nec est periculum, ne dedisse illos mentiantur. In cæteris quæri debet, non tantum an receperint, sed an dederint. Horum in confesso merita sunt, & quia utile est iuuentuti regi, imposuimus illi quasi domesticos magistratus, sub quorum custodia contineanť. Deinde omniū parentum unum erat beneficiū. Itaq; æstimari semel potuit. Alia diuersa sunt & dissimilia, infinitis inter se interuallis distantia. Itaq; sub nullā regulā cadere potuerunt. Cum æquius esset oĩa relinqui, q̃ omnia æquari.

QVædam magno dantibus constant, quædā excipientibus magna sunt, sed gratuita tribuentibus, quædā amicis data, quædam ignotis. Plus est, quāuis idem detur, si ei detur, quem nosse a beneficio incipis. Hic auxilia tribuit. Ille ornamenta, ille solatia! Inuenies, qui nihil putet esse iucundius, nihil maius, q̃ habere in quo calamitas acquiescat. Inuenies rursus, qui dignitati suæ, q̃ securitati suæ consuli malit, & qui plus ei debere se iudicet per quem tutior est, q̃ ei per quem honestior. Proinde ista maiora aut minora erunt, prout fuerit iudex, aut ad hæc, aut ad illa inclinatus animo. Præterea creditorem mihi ipse eligo. Beneficium sæpe ab ipso accipio, a quo nolo, & aliquando ignorans obligor. Quid facies? ingratum uocabis eum, cui beneficium inscio, & si sciuisset non accepturo, impositum est? Non uocabis eum, qui utcunq; acceptum non reddidit?

ALiquis dedit mihi beneficiū, sed idem postea fecit iniuriam. Vtrum uno munere ad patientiā omniū iniuriam astringor? an proinde erit, ac si gratiam retulerim? quia beneficiū suum ipse insequenti iniuria rescindit? Quomodo deinde estimabis? Vtrum plus sit quod accepit, aut in quo læsus est? Dies me deficiet, omnes difficultates persequi tentantē. Tardiores inquit ad beneficia danda facimus non iudicando data, nec inficiatores eorum afficiendo pœna. Sed illud quoq; tibi econtrario occurrat. Multo tardiores futuros ad accipienda beneficia, si periculum causæ dicendæ adituri erunt, & innocentiā sollicitiore habituri loco. Deinde erimus per hæc ipsi quoq; ad danda tardiores. Nemo enim libenter dat inuitus, sed quicunq; ad benefaciendū bonitate inuitatus est, & ipsa pulchritudine rei, etiam libentius dabit, nihil debituris, nisi quod uolunt. Minuiť eñ gloria eius officij, cui diligenter cautū est.

Porte uindicandoř.

DEinde pauciora erunt beneficia, sed ueriora. Quid autē mali est inhiberi beneficiorum teneritatē? Hoc enim ipsum secuti sunt, qui nullam legem huic cōstituerunt, ut circūspectius donaremus, circūspectius eligeremus eos, in quos merita cōferuntur. Etiam atq; etiā cui des considera. Nulla actio erit, nulla repetitio. Erras, si existimas succursurū tibi iudicem. Nulla lex te in integrum restituet. Solam accipientis fidem specta. Hoc modo beneficia auctoritatē suam tenent, & magnifica sunt. Pollues illa, si materiā litium feceris. Aequissima uox est, & ius gentium præ se ferens, redde quod debes, uitam inquā debet, dignitatem, securitatē, sanitatem. Reddi maxima quæq; non possunt. Aut pro his inquit, aliquid quod tanti sit, Hoc est quod dicebā, interiturā tantæ rei dignitatē, si beneficium mercem facimus. Non est incitandus anim⁹ ad auaritiam, ad querelas, ad discordiam, sua sponte in ista fertur. Quantū possimus resistamus, & quærenti occasiones amputemus.

VTinam quidem persuadere possemus, ut pecunias creditas tantum a uolentibus acciperent. Vtinā nulla stipulatio emptorem uenditori obligaret. Nec pacta conuentaq; impressis signis custodirentur. Fides potius illa seruaret, & æquū colens animus. Sed necessaria optimis prætulerunt, & cogere fidem q̃ spectare malunt. Adhibenť ab utraq; parte testes. Ille per tabulas plurium noĩa interpositis pararijs facit. Ille nō est interrogatione cōtentus, nisi rem manu sua tenuit. O turpē humani generis & fraudis, ac nequitiæ publicæ confessionē, anulis nostris, plusq̃ animis creditur. Inquit, Isti uiri ornati adhibiti sunt. Hi inquit primuntur. Nempe ne ille neget * accepisse se, q͛d accepit, hos incorruptos uiros & iudices ueritatis existimas? At his ipsis non statim aliter pecuniæ cōmittentur. Itaq; nō honestius erat, a quibusdam fidem falli, quā ab omnibus perfidiam timeri? Hoc unum deest auaritiæ, ut beneficia sine sponsore nō demus. Generosi animi & magnifici est iuuare, & ꝓdesse. Qui dāt beneficia, deos imitanť, q repetit fœneratores. Quid illos dū uindicam⁹, in turbā sordidissimā redigim⁹?

Plures inquit

Plures inquit ingrati erunt si nulla aduersus ingratum datur actio. Imo pauciores, quia maiore delectu dabunt beneficia. Deinde nō expedit notum omnibus fieri, q̃ multi ingrati sint. Pudorem enī rei tollet multitudo peccantiū, & definet esse probri loco cōmune maledictū. Nunquid iam ulla repudio erubescit? postq̃ illustres quædā ac nobiles fœminæ, nō cōsulum numero, sed maritorum annos suos cōputent, & exeunt matrimonij causa, nubunt repudij? Tam diu istud timebat, q̃ diu rarū erat. Quia uero nulla sine diuortio acta sunt, Quod sæpe audiebant facere didicerunt. Nunquid iam ullus adulterij pudor est, postq̃ eo uentū est, ut nulla uirum habeat, nisi ut adulterium †uitet? Argumentū est deformitatis pudicitia, quā iuuenes tam miseram, tam sordidam, ut illi satis sit unum adulterorū par? nisi singulis diuisit horas, & nō sufficit dies oībus, nisi apud alium gestata est, apud alium mansit. Infirmata & antiquata est quæ nesciat matrimoniū uocari unū adulterum. Quēadmodū horum delictorū iam euanuit pudor, postq̃ res latius euagata est, Ita ingratos plures efficies & †auctiores, si numerare se cœperint.

Irritet.

al' audaciores.

Quid ergo? impunitus erit ingratus? Quid ergo? impunitus erit impius? Quid malignus? Quid auarus? Quid impotens? Quid crudelis? Impunita tu credis esse, quæ inuisa sunt? Aut ullum suppliciū grauius existimas publico odio? Pœna est, quod non audet ab ullo beneficiū accipere, quod non audet ulli dare, quod omniū designatur oculis, aut designari se iudicat, q̄d' intellectum optimæ rei ac dulcissimæ amisit. An tu infelicem uocas, qui caruit acie oculorum, cuius aures morbus obstruxit? Non uocas miserum eum, qui sensum beneficiorū amisit? Testes ingratorum omniū deos metuit. Vrit illum & angit intercepti beneficij cōscientia. Denique satis hæc ipsa pœna magna est, quod rei (ut dicebam iucundissimæ) fructum non percepit. At quem iuuat accepisse, æquali perpetuaq; uolūtate fruitur, & animū eius a quo accepit, non rem intuens gaudet. Gratum hominem semper beneficium delectat, ingratum semel. Comparari autem potest utriusq; uita. Cum alter tristis sit & sollicitus, qualis esse inficiator ac fraudulēti⁹ solet. Apud quem non parentū, qui debet honor est, non educatoris, non præceptorum. Alter lætus, hilaris, occasionem expetendæ gratiæ †expetens, & ex hoc ipso affectu gaudium grande percipiēs, nec quærens quo modo, de quo, quare, sed quemadmodū plenius uberiusq; respondeat, non solum parētibus & amicis, sed humilioribus quoq; personis. Nam etiam si a seruo suo beneficium accepit, existimat non a quo, sed quod acceperit.

al' expectās

Quanq̃ quæritur a quibusdam, sicut ab Hecatone, an beneficium dare seruus domino possit? Sunt enim qui ita distinguant. Quædam beneficia esse, quædam officia, quædam ministeria. Beneficium esse, quod alienus det. Alienus est, qui potuit sine reprehēsione cessare. Officium esse, filij, uxoris, & earum personarum, quas necessitudo suscitat, & ferre opem iubet. Ministeriū esse serui, quem conditio sua eo loco posuit, ut nihil eorum quæ præstat, imputet superiori. Præterea seruos qui negat dare aliquādo beneficium, ignarus est iuris humani. Refert enim cuius animi sit, qui præstat, non cuius status. Nulli præclusa uirtus est, omnibus patet, omnes admittit, oēs inuitat, ingenuos, libertinos, seruos, reges, & exules. Nō eligit domum, nec censum, nudo homine contenta est. Quid enim erat tuti aduersus repētina? Quid animus magnus promitteret sibi, si certam uirtutem fortuna mutaret? Si nō dat beneficium seruus domino, nec regi quisq; suo, nec duci suo miles. Quid enim interest, quali quisq; teneatur imperio, si summo tenetur? Nam si seruo quo minus in nomē meriti perueniat, necessitas obest, & patiens ultima timor, idem istud obstabit, & ei qui regem habet, & ei qui ducem, quoniā quanq̃ sub dispari titulo, paria in illis licēt. At qui dant regibus suis, dant imperatoribus beneficia. Ergo & dominis potest seruus iustus esse, potest fortis, potest magnanimus. Ergo & beneficium dare potest. Nā & hoc uirtutis est, ideoq; dominis serui beneficia possunt dare, & ipsos sæpe beneficij sui fecerunt. Non est dubium, quin seruus beneficium dare possit cuilibet, quare ergo nō & domino suo possit?

 Quia non pōt

QVia nõ poteſt, inquit, creditor domini ſui fieri, ſi pecuniã illi dederit. Alioquin quotidie dominũ ſuum obligat. Peregrinantẽ ſequit̃, ægro miniſtrat, & labore ſũmo colit. Omnia tamẽ iſta quæ alio præſtante beneficia dicerẽtur, præſtante ſeruo, miniſteria ſunt. Beneficiũ enim id eſt, quod quis dedit, cum illi liceret & nõ dare. Seruus autẽ non habet negandi poteſtatẽ, ita nõ præſtat, ſed paret. Nec id ſe feciſſe iactat, quod nõ facere non potuit. Iam ſub iſta lege uincã, & eo pducam ſeruũ, ut in multa liber ſit. Intereſt, dic mihi ſi tibi oſtendero aliquẽ ſeruum ꝓ ſalute domini ſui ſine reſpectu dimicantẽ, & confoſſum uulnerib⁹, reliquias tamẽ ſanguinis ab ipſis uitalibus fundentẽ, & ut ille effugiendi tẽpus habeat, moram ſua morte quærentẽ, hunc tu negabis beneficiũ dediſſe, quia ſeruus eſt? Si tibi oſtendero aliquem, ut ſecreta dñi prodat, nulla tyranni pollicitatione corruptũ, nullis territũ minis, nullis cruciatib⁹ uictum, auertiſſe quantũ potuerit, ſuſpitiones quærẽtis, & impendiſſe ſpiritũ fidei, hunc tu negabis beneficiũ dño dediſſe, quia ſeruus eſt? Vide ne eo maius ſit, quo rari⁹ eſt exemplum uirtutis in ſeruis, eoq; gratius qđ cum ferre inuiſa imperia ſint, & omnis neceſſitas grauis, cõmune ſeruitutis odiũ in aliquo domini charitas uicit. Ita nõ ideo beneficiũ non eſt, quia a ſeruo ꝓfectũ eſt, ſed ideo maius, qa deterrere ab illo nec ſeruit⁹ quidẽ potuit.

Seruus ꝯſta re bñficia põt

Corpa ſeruorũ dñis obnoxia, mẽtes uero ſui iuris

ERrat ſiquis exiſtimat ſeruitutẽ in totum hoiem deſcendere. Pars melior eius excepta eſt. Corpora obnoxia ſunt & aſcripta dominis. Mens quidẽ ſui iuris, quæ adeo libera & uaga eſt, ut ne ab hoc quidem carcere cui incluſa eſt teneri queat, quo minus impetu ſuo utatur, & ingentia agat, & in infinitũ comes cœleſtib⁹ exeat. Corpus itaq; eſt qđ domino fortuna tradidit. Hoc emit. Hoc uendidit. Interior illa pars mancipio dari nõ poteſt. Ab hac quicquid uenit, liberũ eſt. Non em̃ aut nos omnia iubere poſſumus, aut in omnia ſerui parere coguntur. Contra rempublicã imperata nõ facient. Nulli ſceleri manus commodabunt.

Afr. uenit.

QVædam ſunt quæ leges nec iubẽt, nec uetant facere. In his ſeruus materiã beneficij habet. Quã diu præſtat̃, qđ a ſeruis exigi ſolet, miniſteriũ eſt. Vbi pluſ ꝗ̃ quod ſeruo neceſſe eſt, beneficiũ. Vbi in affectũ amici tranſit, deſinit uocari miniſteriũ. Eſt aliquid quod dñs præſtare debeat, ut cibariũ, ueſtiariũ. Nemo hoc dixit beneficiũ, at indulſit. Liberalius educauit. Artes qbus erudiuntur ingenui, tradidit, beneficiũ eſt. Idem econtrario fit in pſona ſerui. Quicquid eſt qđ ſeruilis officij formulã excedit, quod nõ ex imperio, ſed ex uoluntate præſtatur, beneficiũ eſt. Si modo tantũ eſt, ut hoc uocari potuerit, quolibet alio præſtante.

SEruus (ut placet Chryſippo) ꝑpetuus mercẽnarius eſt. Quẽadmodũ ille beneficiũ dat, ubi plus præſtat ꝗ̃ quod operis locauit. Sic ſeruus ubi beniuolentia erga dñm fortunæ ſuũ modũ tranſit, & altius aliqd auſus, qđ etiam felicius nato decori eſſet, & ſpem dñi anteceſſit, beneficiũ eſt intra domũ inuentũ. An æquum tibi uidetur, qbus ſi minus debito faciant iraſcimur, nõ haberi gratiã, ſi plus debito ſolitoq; fecerint? Vis ſcire ꝗ̃ndo nõ ſit beneficiũ? Vbi dici põt, quid ſi nollet? Vbi uero id præſtat, qđ nolle licuit, uoluiſſe laudandũ eſt. Inter ſe cõtraria ſunt, beneficiũ & iniuria, põt dare beneficiũ dño, ſi a domino iniuriã põt accipe. Atqui de iniurijs dominoꝝ in ſeruos, qui audiat, poſitus eſt, q & ſæuitiã & libidinẽ, & in præbendis ad uictum neceſſarijs auaritiã cõpeſcat. Quid ergo beneficiũ dñs a ſeruo accipit? imo homo ab hoie. Deniq; qđ in illius ptãte fuit, fecit. Beneficiũ dño dedit. Ne a ſeruo acceperis, in tua ptãte eſt. Quis aũt tantus eſt, quẽ nõ fortuna indigere etiã infimis cogat? Multa iam beneficioꝝ genera referam & diſſimilia, & quædã inter ſe cõtraria. Reddit aliquis dño ſuo uitã, dedit mortẽ, ſeruauit periturũ, & hoc ſi parũ eſt peũdo ſeruauit. Ali⁹ mortẽ dñi adiuuit. Ali⁹ decepit.

Homo ampliſſimæ etiã fortunæ cogitur aliquãdo indigere infimis.

CLaudius Quadrigarius in ſecũdo & uiceſimo annaliũ tradit, qđ cũ obſideret̃ Drumentũ, & iam ad ſummã deſperationẽ uentũ eſſet, duos ſeruos, ad hoſtẽ tranſfugiſſe, & operepreciũ feciſſe. Deinde urbe capta, paſſim diſcurrente uictore, illos p nota itinera ad domũ in qua ſeruierant præcucurriſſe, & dominã ſuã ante ſe ægiſſe, & querẽtibus quænã eſſet, dominã & quidẽ crudeliſſimã ad ſuppliciũ ab ipſis duci, ꝓfeſſos eſſe. Eductã deinde extra muros ſũma cura celaſſe, donec hoſtilis ira cõcideret. Deinde ut ſatiat⁹ miles ad romanos mores cito redijt, illos quoq; ad ſuos rediſſe.

Fidelitas ſeruorũ.

rediſſe,& dominā ſibi ipſos dediſſe. Manumiſit utrũq; e ueſtigio illa, nec indignata eſt ab his ſe uitam accepiſſe, in quos uitæ neciſq; poteſtatē habuiſſet. Potuit ſibi hoc uel magis gratulari. Aliter aũt ſeruata, minus notæ & uulgaris clemētiæ habuiſſet. Sic ſeruata nobilis familia, & exēplũ duarũ urbiũ fuit. In tanta cõfuſione captæ ciuitatis, cũ ſibi quiſq; cõſuleret, oēs ab illa præter tranſfugas fugierũt. At hi, ut oſtenderēt quo animo facta eſſet prior illa tranſitio, a uictoribus ad captiuā tranſfugerunt, ꝑſonā parricidaꝝ ferētes. Qđ in illo bñficio maximũ fuit, tanti iudicauerũt, ne dña occideret̃, quãti uideri dñam occidiſſe. Nõ eſt, mihi crede nõ eſt ſeruilis animi, egregiũ factũ fama ſceleris emiſſe.

ATtenus prætor Marſorum ducebatur ad Romanũ imperiũ. Seruus eius gladium militi ipſi, a quo trahebatur eduxit, & primum dominum occidit. Deinde tempus eſt, inquit, me & mihi conſulere, iam dominũ manumiſi, atq; ita ſe uno ictu tranſegit. Da mihi quẽq̃, qui magnificentius dominum ſeruauerit.

COrfiniũ Cæſar obſidebat. Tenebat̃ incluſus Domitius. Imparuit medico, eidēq; ſeruo ſuo, ut ſibi uenenũ daret. Cũ tergiuerſantē eum uideret, quid cũctaris, inquit, tanq̃ in tua pr̃ate totũ iſtud ſit? mortē rogo armatus. Tum ille ꝓmiſit, & medicamentũ innoxiũ bibendũ illi dedit, quo cũ ſopitus eſſet, acceſſit ad filium eius. Iube me, inquit, ſeruari, dũ ex euentu intelligis, an uenenũ patri tuo dederim. Vixit Domitius, & ſeruatus a Cæſare eſt. Prior tamen illum ſeruus ſeruauerat.

BEllo ciuili proſcriptum dominũ ſeruus abſcondit, & cum anulos eius ſibi aptaſſet, ac ueſte induiſſet, ſpiculatoribus occurrit, nihil ſe deprecari, quo minus imperata peragerent, dixit, & deinde ceruicem porrexit. Quanti uiri eſt pro domino eo tempore mori uelle, quo erat rara fides, dominũ mori nolle etiā publica crudelitate. Item inueniri in publica perfidia fidem, cum præmia ꝓditionis ingentia oſtendantur, præmium fidei, mortem concupiſcere.

NOſtri ſæculi exempla nõ præteribo. Sub Tiberio cæſare fuit accuſandi frequēs & pene publica rabies, quæ omni ciuili bello grauius togatam ciuitatem confecit. Excipiebatur ebrioꝝ ſermo, ſimplicitas iocantiũ. Nihil erat tutũ. Oĩs ſæuiendi placebat occaſio. Nec iā reorũ expetebat̃ euentus, cum eſſet unus. Cœnabat Paulus prætorius in cõuiuio quodā, imaginē Tiberij cæſaris habens exſculptam, eminente gemma. Rem ineptiſſimā fecero, ſi nunc uerba quæſiero, quēadmodũ dicam illũ matellā ſumpſiſſe. Quod factũ ſimul & Maro ex notis illius tēporis ueſtigatoribꝰ notauit, & ſeruus eius quo nectebant̃ inſidiæ, ei ebrio anulũ extraxit. * Et cũ Maro conuiuas teſtaret̃ admotā eſſe imaginē obſcœnis, & iam ſubſcriptionē cõponeret, oſtēdit in manu ſua ſeruus anulũ. Siquis hunc ſeruũ uocat, & illum conuiuam uocabit.

SVb diuo Auguſto nondũ homibus uerba ſua periculoſa erãt, iā Moleſta Ruffus uir ordinis ſenatorij inter cœnā optauerat, ne Cæſar ſaluus rediret, ex ea peregrinatione quā parabat, & adiecerat idē oēs & tauros & uitulos optare, fuerunt qui illa diligenter audirent, ut primũ diluxit, ſeruus, qui cœnãti ad pedes ſteterat, narrat quæ inter cœnā ebrius dixiſſet. Hortat̃ eũ, ut Cæſarē occupet, atq; ipſe ſe deferat. Vſus cõſilio, deſcendenti Cæſari occurrit. Et cũ malā mentē habuiſſe ſe pridie iuraſſet, id ut in ſe & filios ſuos recideret, optauit, & Cæſarē ut ignoſceret ſibi, rediretq; in gratiā ſecũ rogauit. Cũ dixiſſet ſe Cæſar facere, Nemo, inqt, credet te mecũ in gratiā rediſſe, niſi aliqđ mihi donaueris. Petitq; nõ faſtidiēdā & ꝓpitio ſũmā, & impetrauit. Cæſar ait, mea cauſa dabo operā, ne unq̃ tibi iraſcar. Honeſte Cæſar qđ ignouit, ꝙ liberalitatē clemētiæ adiecit. Quicũq; hoc audiuerit exēplũ, neceſſe ē Cæſarē laudet, ſed cũ ſeruũ añ laudauerit. nõ expectas, ut tibi narrē manumiſſũ, q hoc fecerat? pecuniā ꝓ libertate eiꝰ Cæſar nũerauit.

POſt tot exempla nõ eſt dubiũ, quin beneficiũ aliquando a ſeruo dominus accipiat, quare potius ꝑſona rem minuat, q̃ ꝑſonā res ipſa cohoneſtet? Eadē oĩbus principia, eadēq; origo. Nemo altero nobilior, niſi cui rectius ingeniũ, & artibꝰ bonis aptius. Qui imagines in atrio exponũt, & noĩa familiæ ſuæ longo ordine ac multis ſtēmatũ illigata flexuris in parte prima ædiũ collocãt, noti magis q̃ nobiles ſũt. Vnus oĩm parens mũdus eſt, ſiue ꝑ ſplendidos, ſiue ꝑ ſordidos gradus, ad hũc prima cuiuſq; origo ꝑducit̃. Nõ eſt, ꝙ te iſti decipiãt, qui cũ maiores ſuos recenſent, ubicũq; fecit

Non longa ſtemmatũ ſeries, ſed ingenij felicitas nos generoſos reddit.

 nomen illuſtre,

* †alr domi nū fingūt

nomē illustre, illo †domini fugiunt. Neminē despexeris, etiā si circa illū obsoleta sunt nomina, & parū indulgēte adiuta fortuna. Siue libertini ante nos habenť, siue serui, siue exterarū gētiū hoīes. Erigite audacter animos, & quicquid in medio sordidi iacet, transilite. Expectat uos in summo, magna nobilitas. Quid sup̄bia in tantā uanitatē attollimur, ut beneficia a seruis indignemur accip̄e, & sortē eorū spectemus obliti meritorū? Seruū tu quenq; uocas libidinis & gulæ seruus, & adulter, imo adulterarū cōmune mancipiū? Seruū uocas quēq;, tu quo tandē ab istis gerulis raperis, cubile istud tuū circūferētibus? Quo te penulati isti in militū quidē nō uulgarē cultū subornati. Quo inq; te isti efferūt? ad hostiū alicuius hostiarij, ad hortos alicuius, ne ordinariū quidē habentis officium. Et deinde negas tibi bn̄ficiū a seruo tuo posse dari, cui osculū alieni serui beneficiū ē? Quæ est tāta animi discordia? eodē t̄pe seruos despicis & colis. Impiosus intra limen atq; impotens, hūilis foris & tā cōtēptus, q̄ cōtēnis. Neq; enī ulli magis abijciunt animos, q̄ q improbe tollūt. Nulliq; ad calcādos alios paratiores, q̄ q cōtumelias facere, accipiēdo didicerēt.

Dicenda hæc fuerunt ad cōtemnendā insolentiā hoīm ex fortuna pendētium, uindicandūq; ius beneficij dandi a seruis, ut a filijs quoq; uindicareť. Quæriť enī, an aliquando liberi maiora beneficia dare parentibus suis possint, q̄ acceperint. Illud cōcediť multos filios maiores potentioresq; extitisse, q̄ parentes suos, eoq; illis, meliores fuisse. Quod si cōstat, potest fieri, ut meliora tribuerint, cū & fortuna illis maior esset, & melior uoluntas. Quicquid, inquit, est, quod det patri filius, utiq; minus est. Quia hanc ipsam dandi facultatē patri debet. Ita nunq; beneficio uinciť, cuius beneficiū est ipsum, quod uincit, primū quædā initiū ab alijs trahunt, & tamen initijs suis maiora sunt. Nec ideo aliquid nō est maius eo qđ cœpit, quia nō potuisset intantū p̄cedere, nisi cœpisset. Nulla nō res principia sua, magno gradu trāsit. Semina omniū rerum causæ sunt, & tamē minimæ partes sunt eorū, quæ gignunt. Aspice Rhenū, aspice Eufratem, oēs denīq; inclytos amnes quid sunt, si illos illic unde effluunt, æstimes? Quicq̄d est quo timenť, quo nominanť, in processu parauerunt, tolle radicē, nemora nō surgent, nec tanti montes uestienť. Aspice trabes, siue p̄ceritatē æstimes altissimā, siue grossitudinem spatiūq; ramoꝝ latissime fusas, quantulū est his cōparatū illud, quod radix tenui fibra cōplectitur. Innituntur fundamentis suis templa, & illa urbis mœnia, tamē quæ in firmamētum totius operis iacta sunt, latent. Idem in cæteris euenit. Principia sua semper sequens magnitudo obruet. Non potuissem quicq; consequi, nisi parentum beneficium antecessisset. Sed non ideo quicquid consecutus sum, minus est eo, sine quo cōsecutus nō essem. Nisi me nutrix aluisset infantē, nihil eoꝝ quæ cōsilio ac manu gero, facere potuissem, nec in hanc emergere nois claritatē, quā ciuili ac militari industria merui. Nunq̄d tamē ideo maximis opibus præferes nutricis officiū? Ad quid interest, cum æque sine patris beneficio, q̄ sine nutricis fomento, non potuerim ad ulteriora procedere?

Quod si initio meo quicquid iam possum debeo, cogita nō esse initium mei patrem, nec auū quidē. Semp̄ enī ulterius aliquid, ex quo originis p̄ximæ origo descēdat. At qui nemo diciť, plus debere ignotis, & ultra memoriā positis maioribus, q̄ patri. Plus aūt debeo, si hoc ipsum quod genuit me pater meus, maioribus suis debet. Quicquid præstiti patri, etiā si magnus est, infra æstimationem pars muneris est, quia non essem, si nō genuisset. Isto modo etiā siquis patrē meū ægrum ac moriturū sanauerit, nihil præstare ei potero, quod nō beneficio eius minus sit. Non enī genuisset me pater, nisi natus esset. Sed uide, ne illud uerius sit æstimari. An id quod potuit, & id quod fecit, meū sit, meaꝝ uiriū, meæ uoluntatis. Illud quod natus sum, ipse intuere quale sit. Animaduertis exiguū & incertū, & boni maliq; cōmunē materiā, sine dubio primū ad oia gratū. Sed nō ideo maiorē oibus, quia primū est. Seruaui patrem meū, & ad summā p̄uexi dignitatē, & principē urbis suæ feci, nec tantū rebus a me gestis nobilitaui, sed ipsi quoq; gerendaꝝ ingentē ac facilē, nec tutam minus q̄ gloriosam dedi materiā. Honores, opes quicquid humanus ad se animus rapit, cōgessi, & cū supra oēs starē, infra illū steti. Dic nūc, hoc ipsum, q̄ ista potuisti, patris munus est. Respondebo tibi, & prorsus, si ad ista faciēda nasci satis est. Sed si ad bene uiuendum minima portio est uiuere, & id tribuisti, quod cum feris mihi, & animalibus quibusdam minimis, etiam fœdissimis

dissimis cōmune est, noli tibi asserere, qđ non ex tuis beneficijs, sed etiā sine tuis oritur. Puta me uitā pro uita reddidisse. Sic quoq; munus tuū uici, cū ego dederim sentienti sentiens me dare. Cū uitā tibi nō uoluptatis meæ causa, aut ꝑ uoluptatē dederim. Cum tāto maius sit retinere spiritū, q̄ accipere, quanto leuius mori ante mortis metum.

EGo uitam dedi statim illa usuro. Tu nescituro, an uiueret. Ego uitā dedi, mortē timenti. Tu uitā dedisti, ut mori possem. Ego uitā tibi dedi cōsummatā, ꝑfectā. Tu me expertē rōnis genuisti, onus alienū. Vis scire q̄ non sit magnū beneficiū, uitā sic dare. Si exposuisses, nempe iniuria erat genuisse. Quo quidē colligo, minimū esse beneficiū patris, matrisq; cōcubitū, nisi accessissent alia, quæ ꝓsequerent hoc initium muneris, alijs officijs ratū facerent. Nō est bonum uiuere, sed bene uiuere. At bene uiuo, sed potui & male. Ita tamē hoc est tuū, qđ uiuo. Si uitā imputas mihi ꝑ se nudā, egentem cōsilij, & id ut magnū, bonū † iactas, cogita te mihi imputare muscaꝝ ac uermiū bonum. Deinde ut nihil aliud dicam, q̄ bonis artibus me studuisse, ut cursum ad rectum iter uitæ dirigere, ipso beneficio maius q̄ ꝙ dederas, recepisti. Tu enim me mihi rudem & imperitum dedisti, ego tibi filium, qualem genuisse gauderes.

† talr imputas

ALuit me pater, si idē præsto, plus reddo, quia nō tantū aluisse, sed a filio ali gaudet, & maiorē ex animo meo, q̄ ex ipsa re percipit uoluptatē. Illius alimenta ad corpus tantū meū ꝑuenerunt. Quid siquis in tantum ꝓcessit, ut aut eloquentia per gentes notesceret, aut iusticia, aut bellicis rebus, & patri quoq; ingentē circumfunderet famā, tenebrasq; nataliū suorum clara luce discuteret, non inæstimabile in parentes suos beneficium contulit? An quisq̄ Aristonem & Gryllum, nisi propter Xenophontem ac Platonem filios nosset? Sophroniscum Socrates expirare non patitur. Cæteros enumerare longum est, qui uiuunt ob nullam causam aliam, q̄ ꝙ illos liberorū eximia uirtus tradidit posteris. Vtrum maius beneficiū dedit. M. Agrippæ pater, nec post Agrippā quidē notus? An patri dedit Agrippa, nauali corona insignis, unicum adeptus inter dona militaria decus, qui tot in urbe maxima opera excitauit, quæ & priorem magnificentiā uincerent & in illa hostes uincerentur. Vtrum Octauius maius ullum beneficiū dedit filio, an patri diuus Augustus, q̄uis illū umbra adoptiui patris abscōdit. Quantā accepisset uoluptatē, si illum post debellata arma ciuilia, uidisset securæ paci præsidentem, non agnoscens bonū suū, nec satis credens, quotiens respexisset ad se, potuisse illum uirum in domo sua nasci. Quid nunc cæteros prosequar, quos iam cōscripsisset obliuio, nisi illos filiorū gloria e tenebris eruisset, & adhuc in luce retineret? Deinde quæram⁹, nū qđ filı⁹ patri maiora bn̄ficia reddiderit, q̄ a patre accepat. Sed an posset aliqs maiora reddere, etiam siqua retuli exempla, nondū satisfaciunt, nec beneficia parentum suorum ſupmicāt. Capit tamē hoc natura, ꝙ nondū ulla ætas tulit, si singula paternorum meritorum magnitudinē exuperare non possunt, plura in unum congesta superabunt.

Parētes aliorū qui mortales nōnunq͂ a filijs imortalitate donabuntur.

SEruauit in bello matrē Scipio, & prætextatus in hostes equū cōcitat, parū est, ꝙ ut ꝑueniret ad patrē. Tot ꝑicula, maximos duces, tot eū maxie ꝑmētia contēpsit, tot oppositas difficultates, ꝙ ad primā pugnā exitur⁹ Tyro ꝑ ueteranoꝝ corpa cucurrit, ꝙ annos suos trāsiliuit. Adijce ut idē patrē reū defendat, & cōspiratiōi inimicorū potētiū eripiat. Vt alteꝝ illi cōsulatū, ac tertiū aliosq; honores etiā cōsularibus cōcupiscēdos cōgerat, ut pauꝑi raptas belli iure opes tradat. Et qđ est militaribus uiris speciosissimū, diuitē illū spolijs etiā hostilib⁹ faciat. Si adhuc parū est, adijce ut ꝓuincias, & extra ordinaria impia cōtinuet. Adijce ut dirutis maximis urbib⁹, Romani imperij sine æmulo adortus occasusq; uenturi defensor & cōditor, maiorē nobilitatē nobili uiro adijciat. Dic Scipionis parem, haud dubiū est, quin generandi uulgare beneficiū uicerit eximia pietas, & uirtus. Ipsi urbi nescio, utrū maius præsidium afferens, an decus.

DEinde si hoc paꝝ ē, finge aliquē tormēta patris discussisse, finge i se trāstulisse, licet tibi inquātū uelis extēdere beneficia filij, cū paternū mun⁹ & simplex sit & facile, nec dāti uolūtariū. Quid necesse est multis? dedit etiā quibus dedisse se nescit. In quo cōsortē habet, in quo spectauit legē patriā, præmia patrum, domus ac familiæ ꝑpetuitatē, oia potius, q̄ eū cui dabat. Quid siquis sapientiā cōsecut⁹, hāc patri tradiderit, etiā nunc disputabimus, an maius aliquid dederit q̄ acceperat, cū uitam

Non in me diū literaturæ ꝓmoueris, nisi iactis fūdamentis.

beatam patri reddiderit, acceperit tantum uitam? Sed patris, inquit, beneficium est, quicquid facis, quicquid præstare illi potes. Et præceptoris mei, quod institutis liberalibus ꝓfeci. Ipsos tamē qui tradiderūt illa transcendimus, utiq; eos, qui prima elemēta docuerūt. & q̃uis sine illis nemo quicq̃ assequi posset, non tamen quātumcūq; quis assecutus est, intra illos est, Multum inter prima ac maxima interest. Nec ideo prima maximorum instar sunt, quia sine primis maxima esse non possunt.

IAm tempus est quædam ex nostra (ut ita dicam) moneta proferri. Siquid melius uita est, & a patre sola uita dat̃, pōt beneficijs a filio uinci pater. Qui id beneficiū dedit, quo est aliquid melius, potest uinci. Pater dedit filio uitam. Est autē aliquid uita melius. Ita pater uinci potest, quia dedit beneficium, quo est aliquid melius. Etiam nunc qui dedit alicui uitam, si semel & iterum liberatus est mortis periculo, maius accepit beneficiū, q̃ dedit. Pater autē uitā dedit. Potest autē si sæpius ꝑiculo mortis liberatus a filio fuerit, maius beneficiū accipere, q̃ dedit. Qui beneficiū accipit maiꝰ accipit, quo magis eo indiget. Magis aūt indiget uita qui uiuit, q̃ qui natus nō est, alias quod ait, uel inquit, ut qui ne indigere quidem omnino possit. Maius ergo beneficium accipit pater, si uitam a filio accepit, q̃ filius a patre, eo quod natus est. Patris beneficia uinci a filijs beneficijs non possunt. Quare? quia uitam accepit a patre, quam nisi accepisset, nulla dare beneficia potuisset. Hoc cōmune est patri cum omnibus, qui uitam dederunt alicui. Non potuissent enim referre gratiam, nisi uitam accepissent. Ergo nec medico in maius gratia referri potest. Solet enim medicus uitam dare, Nec nautæ, si naufragū sustulit. Atq; & horum aliorum, qui aliquo modo nobis uitam dederunt, beneficia uinci possunt. Ergo & patrum possunt. Siquis mihi beneficium dedit, quod multorum beneficijs adiuuandum esset, ego autem beneficiū illi dedi, id quod nullius adiutorio egeret, maius dedi q̃ accepi. Pater filio uitam dedit perituram, nisi multa accessissent, quæ illam tuerētur. Filius patri si dedit uitam, dedit eam, quæ nullius desyderaret auxilium, in hoc, ut permaneret. Ergo maius beneficium accepit a filio pater, qui uitam accepit, q̃ illi dederit.

HAec non destruunt parentum uenerationē, nec deteriores illis liberos faciunt, immo etiam meliores. Natura eñ gloriosa uirtus, & anteire priores cupit. Alacrior erit pietas, si ad reddenda beneficia cum uincendi spe uenerit, id si patribus idem uolentibus legibusq; contigerit (quoniam plæraq; sunt, in quibus nostro bono uincimur) unde certamen tam optabile, unde tantam felicitatem parentibus, ut fateantur seipsos filiorum beneficijs impares? nisi hic ita iudicamus. Excusationē damus liberis, & illos segniores ad referendam gratiam facimus, quibus stimulos adijcere debemus, & dicere, Hoc agite optimi iuuenes, posita est inter parentes ac liberos honesta contentio, dederint maiora, an receperint. Non ideo uicerunt, quia occupauerūt. Sumite modo animū, qualem decet, & deficere nolite, ut uincatis optantes. Nec desūt tam pulchro certamini duces, qui ad similia uos cohortentur, ac per uestigia sua ire ad uictoriam sæpe iam peractam ex parentibus iubeant.

Aneæ pietas.

VIcit Aeneas patrē, ipse, cuius infātia leue tutūq; gestamē, grauē senio, ꝑ media hostiū agmina, & ꝑ cadētis circa se urbis ruinas ferēs. Cū cōplexus sacra ac penates deos religiosus senex nō simplici uadentē sarcina premeret, tulit illū ꝑ ignes. Et qd nō pietas pōt? ꝓtulit, colendūq; inter cōditores Romani imperij posuit. Vicere Siculi iuuenes, cū Aetna maiore ui ꝓagitata in urbes, in agros, in magnam insulæ partē effudisset incēdiū, uexerūt parētes suos, descēdisse creditū est ignes, & utrinq; flāma recedēte Limitē adapertū, ꝑ quē trāscurrerēt iuuenes dignissimi, qui magna tuto auderēt. Vicit Antigonus, qui cū ingēti prælio supasset hostē, præmiū belli ad patrem transtulit, & imperiū illi Cypri tradidit. Hoc est regnū, nolle regnare, cū possis. Vicit patrē impiosum quidē Manilius, qui cū ante ad tēpus relegatus esset a patre, ob adolescentiā brutā ac hebetē, ad tribunū plæbis, qui patri suo dixerat diem uenit, petitoq; tempore quod ille dederat, sperans fore proditorem parentis inuiti, & bene meruisse se de iuuene credebat, cuius exilium pro grauissimo crimine inter alia Manilio obijciebat, nactus adolescens secretum, stringit occultatum sinu ferrum, & nisi iuras, inquit, te diem patri remissurum, hoc te glādio transfodiam. In tua potestate est. Vtrum pater meus accusatorem non

Al. discedisse.

torem non

torem non debeat. Iurauit tribunus, nec fefellit, & causam accusationis remissæ concioni reddidit. Nulli alij licuit impune tribunum in ordinem redigere.

* In ordinẽ redigere.

ALia ex alijs exempla sunt eorum, qui parentes suos periculis eripuerãt, qui ex infimo ad summũ protulerũt, & e plæbe, aceruoq; ignobili nunq̃ tacendos sæculis dederunt. Nulla ui uerborum, nulla ingenij facultate exprimi põt, quantum opus sit, q̃ laudabile, q̃q; nunq̃ a memoria hominũ exiturũ, posse hoc dicere, Parentibus malis parui, cessi imperio eorum, siue æquum, siue iniquũ fuit, obsequẽtem submissumq; me præbui, ad hoc unum contumax fui, ne beneficijs uincerer. Certate obsecro uos, & fessi quoq; restituite aciem. Felices, qui uicerint. Felices, qui uincentur. Quid eo adolescente præclarius, qui sibi ipsi dicere poterit, neq; enim fas est alteri dicere, Patrem meum beneficijs uici? Quid eo fortunatius sene, qui omnibus ubiq; prædicabit, a filio suo se beneficijs uictum? Quid autem est felicius, q̃ ibi cedere?

Libri Tertij de Beneficijs finis.

LVCII ANNEI SENECAE DE BENEFICIIS LIBER QVARTVS.

EX omnibus quæ tractauim⁹ Eburti Liberalis põt uideri nihil tã necessarium, aut magis (ut ait Salustius) cũ cura dicendũ, q̃ quod in manibus est. An beneficium dare, & inuicẽ gratiam referre, per se res expetendæ sint. Inueniunt̃ qui honesta in mercedem colant, quibusq; non placeat uirtus gratuita, quæ nihil habet in se magnificũ, si qcq̃ habet uenale. Quid ẽm ẽ turpius, q̃ aliquẽ cõputare, quãti uir bonus sit, cũ uirtutem nec lucrum inuitet, nec absterreat damnũ. Adeoq; neminẽ spe ac pollicitatione corrumpat, ut cuncta in se impendere iubeat, ac sæpius in ultro tributis sit. Calcatis utilitatibus ad illam eundum est, quocũq; uocauit, quocũq; misit, sine respectu rei familiaris. Interdum etiam sine ulla sanguinis sui parsimonia uadendum, nec unq̃ imperium eius detrectandum. Quid consequar inquit, si hoc fortiter, si hoc grate fecero? Quod feceris, nihil tibi extra promittit̃, si quid forte obuenerit cõmodi, inter accessiones numerabis. Rerum honestarum precium in ipsis est. Si honestũ p se expetendũ est. Beneficiũ aũt honestũ est. Nõ põt alia eius cõditio esse, cũ eadẽ natura sit. Per se aũt expetendũ esse honestũ, sæpe & abunde ꝓbatũ est.

IN hac parte nobis pugna est, cum Epicureorum delicata & umbratica turba, in cõuiuio suo philosophantiũ, apud quos uirtus uoluptatum ministra est. Illis paret, illis deseruit, illas supra se uidet. Non est, inquit, uoluptas sine uirtute. Sed quare ante uirtutem est? De ordine disputas. Disputationẽ esse oportet de re tota, & de potestate eius ambigitur. Non est uirtus, si sequi potest. Primæ partes eius sunt, ducere debet, imperare, summo loco stare. Tu illam iubes signum petere? Quid, inquit, tua refert? Et ego nego sine uirtute beatam uitam posse constare. Ipsam uoluptatem, quam sequor, cui me mancipaui, remota illa improbo & damno, de hoc uno disputatur. Vtrum uirtus summi boni causa sit, an ipsa summũ bonũ? Vt hoc unum quæratur, ordinis tantũ existimas mutationem. Ista uero confusio est, & manifesta cæcitas, primis postrema præferre. Non indignor, quod post uoluptatem ponitur uirtus, sed quod omnino cum uoluptate conferatur. Contemptrix cuius & hostis est, & longissime ab illa resiliens, labori, ac dolori familiarior, uirilibus incõmodis magis, q̃ isti effœminato bono inserenda.

HAec mi Liberalis dicenda fuerunt, quia beneficium (de quo nunc agitur) dare, uirtutis est, & turpissimum id causa illius alterius rei dare, q̃ ut datum sit. Nam si recipiẽdi spe tribueremus, locupletissimo cuiq;, nõ dignissimo daremus. Nũc uero diuiti importuno, pauperem præferimus. Non est beneficiũ, quod ad fortunam spectat. Præterea si ut prodessemus, sola nos inuitaret utilitas. Minime beneficia distribuere deberent, qui facillime possent, locupletes, & potẽtes, & reges, aliena ope nõ indigentes. Dij uero tot munera, quæ sine intermissione diebus ac noctibus fundũt, nõ darent. In omnia ẽm illis natura sua sufficit, plenosq; & tutos & inuiolabiles præstat. Nulli ergo beneficiũ dabunt, si una causa est se intueri, ac cõmodũ suũ. Istud nõ est beneficiũ, sed fœnus, circũspicere, nõ ubi optime ponas, sed ubi quæstuosissime habeas, unde facillime tollas. Qđ cũ lõge a dijs remotũ sit, sequit̃ ut liberales sint. Nã si una beneficij dandi causa sit utilitas, nulla aũt ex nobis utilitas deo sperãda est, nulla deo dãdi bñficij causa ẽ.

Scio quid

SCio quid hoc loco respondeat̃. Itaq; nõ dat deus beneficia, sed securus & negligens nostri, auersus a mundo, aliud agit, aut (quæ maxĩa Epicuro felicitas uidet̃) nihil agit. Nec magis illũ beneficia, q̃ iniuriæ tangũt. Hoc q̃ dicit, nõ exaudi prædicantiũ uota, & undiq; sublatis in cœlũ manibus, uota facientibus priuata geri ac publica. Quod profecto non fieret, nec in hunc furorẽ omnes profecto mortales consensissent alloquẽdi surda numina, & inefficaces deos, nisi noscerent illorũ beneficia nũc oblata, nunc orantibus data, magna, tempestiua, ingentes minas interuẽtu suo soluẽtia. Quis est itaq; tam miser, tam neglectus, quis tam duro fato, & in pœnã genitus, ut non tantã deorũ munificentiã senserit? Ipsos illos cõplorantes sortẽ suam, & querulos circũspice. Inuenies non ex toto beneficiorũ cœlestiũ exptes. Neminẽ esse ad quẽ nõ aliquid ex illo benignissimo fonte manauerit. Parum autẽ id, qđ nascẽtibus ex æquo distribuit̃, ut quæ sequunt̃ inæquali dispensata mẽsura trãscamus. Parũ dedit natura, cũ se dedit?

NOn dat deus beneficia. Vñ ergo ista quæ possides? quæ das? quæ negas? quæ seruas? quæ rapis? Vnde hæc innumerabilia? oculos, aureis, & animũ mulcentia? Vnde illa quoq; luxuriam instruens copia? Neq; enim necessitatibus tantũmodo nostris prouisum est. Vsq; in delitias armamur. Tot arbusta, nõ uno modo frugifera, tot herbæ salutares, tot uarietates ciborum, per totum annũ digestæ, ut inerti quoq; fortuitatem alimenta præberent? Iam animalia omnis generis. Alia in sicco solidoq;, alia in humido innascentia, alia per sublime demissa, ut omĩs rerum naturæ pars tributum aliquod nobis conferret. Flumina hæc amœnissimis flexibus campos, ingentia illa præbitura cõmercia, uia uasta, & nauigabili cursu uadentia, ex quibus quædã statis diebus mirabile incrementum trahunt, anhela & feruenti subiecta cœlo, locũ subita uis æstiui torrentis irriget. Quid medicatorum torrentium uenæ? Quid in ipsis litoribus aquarũ calentium inundatio? Gelati maxime, teq; fluctibus, & fremitu assurgẽs Benace marino.

SI pauca quis tibi donasset iugera, accepisse te diceres beneficiũ. Immensa terrarũ late patentium spacia negas esse beneficium? Si pecuniam tibi aliquis donauerit, & arcam tuã (quoniam tibi id magnũ uidetur) impleuerit, beneficiũ uocabis. Tot metalla defodit, tot flumina emisit in aera, super quæ decurrunt, sola aurum uehẽtia, argenti, æris, ferri, imane pondus omnibus locis obrutum, cuius inuestigandi tibi facultatem dedit, ac latẽtium diuitiarum in summa terra signa disposuit, negas te accepisse beneficium? Si domus tibi donatur, in qua marmoris aliquid resplendeat, & tectum ui-
fal. nitidius ridius auro, aut coloribus sparsam, non mediocre munus uocabis. Ingens tibi domiciliũ, sine ullo incendij, aut ruinæ metu struxit, in quo uides non tenues crustas, & ipsa qua secantur lamina graciliores. Sed integras lapidis preciosissimi moles, sed totas uariæ, distinctæq; materiæ, cuius tu paruula frusta miraris, tectum uero aliter nocte, aliter interdiu fulgens, negas te ullum munus accepisse? Et cum ista quæ habes magno æstimes, quod est ingrati hominis, nulli debere te iudicas? Vnde tibi istũ quẽ trahis spiritũ? Vnde ista, per quã actus uitæ tuæ disponis atq; ordinas lucẽ? Vñ sanguinẽ, cuius cursu uitalis continet̃ calor? Vnde ista palatũ tuũ saporibus exquisitis ultra sanetatẽ lacessentia? Vnde hæc irritamenta iam lassæ uoluptatis? Vnde ista quies, in qua putrescis, ac marces? Nonne si gratus es, dices, deus nobis hæc ocia fecit. Nãq; erit ille mihi semper deus, Illius aram, Sæpe tener nostris ab ouilibꝰ imbuet agnus. Ille meas errare boues (ut cernis) & ipm. Ludere quæ uellem calamo permisit agresti. Ille deus non est, qui paucas boues, sed qui per totũ orbem armenta dimisit. Qui gregibus ubiq; passim uagantibus pabulũ præstat. Qui pascua hybernis æstiua substituit, qui non calamo tantum cantare, & agreste atq; incõditũ carmen, ad aliquam tamẽ obseruationẽ modulari docuit. Sed tot artes, tot uocum uarietates, tot sonos, alios spiritu nostro, alios externo cantu æditturos cõmentus est. Neq; eñ nostra ista quæ inuenimus dixeris, nõ magis, q̃ qđ crescimus, q̃ qđ ad cõstitutum tẽpus sua corpi officia respõdẽt. Nũc puerilũ dentiũ lapsus, nũc ad surgẽtẽ iã ætatẽ, & in robustiorẽ gradũ trãseũtẽ pubertas, & ultimꝰ ille dies fugiẽti uitæ terminũ ponẽs. Insita sunt nobis oim ætatũ, oimq; artiũ semina, magisterq; ex occulto deꝰ ꝓducit igenia.

NAtura, inqt, hoc mihi præstat. Nõ intelligis te, cũ hoc dicis, mutare nomẽ deo. Quid eñ aliud est natura, q̃ deꝰ? & diuina rõ toti mũdo & ꝑtibus eius inserta?

Quoties

Quoties uoles, tibi licet aliter hunc auctorem rerum nostrarum compellare, & Iouem, idest optimum ac maximũ, rite dices, & tonantem & statorem, qui non (ut historici tradiderunt) ex eo quod post uotum susceptum, acies romanorum fugientium stetit, sed quod stant beneficio eius oĩa, stator stabilisq; est, hunc eundēq; & fatum si dixeris, nō mentieris. Nam cũ fatum nihil aliud sit q̃ series implexa causarũ, Ille est prima oĩm causa, ex qua cætere pendent, quæcunq; uoles illi noĩa proprie aptabis, uim aliquā effectũq; celestium cõtinentia. Tot appellationes eius possunt esse, quot munera.

HVnc & Liberum patrē, & Herculem, ac Mercuriũ nostri putant. Liberum patrem, quia omniũ parens sit, q̄d primũ inuenta seminũ uis est, consultura ꝑ uoluptatē. Herculē, quia uis eius inuicta sit, quandoq; laxata fuerit operibus ædutis, in ignem recessura. Mercuriũ, quia ratio penes illum est, numerusq; & ordo & scientia. Quocũq; te flexeris, ibi illum uidebis occurrentem tibi. Nihil ab illo uacat. Opus suum ipse implet. Ergo nihil agis ingratissime mortaliũ, qui te negas deo debere, sed naturæ. Quia nec natura sine deo est, ner deus sine natura, sed idem est utrũq;, nec distat officiũ, si quod a Seneca accepisses, Anneo te diceres debere, uel Lucio, Non creditorē mutares, sed nomen. Quoniā siue prænomen eius, siue nomē dixisses, siue cognomen, idem tamen ille esset. Sic nunc naturā uoca fatum, fortunāq;, oĩa eiusdē dei noĩa sunt, uariæ utentis sua potestate. Et iusticia, probitas, prudētia, fortitudo, frugalitas unius animi bona sunt. Quicquid horum tibi placuit, animus placet.

HAec (ne aliam disputationē ex obliquo habeam) plurima beneficia ac maxima in nos deus confert sine spe recipiendi. Quoniā nec ille collato eget, nec nos ei quicq; cõferre possumus. Ergo beneficiũ per se expetenda res est. Vna spectatur in eo accipientis utilitas. Ad hanc accedamus sepositis cõmodis nostris. Dicis, inquit, diligēter eligēdos, q̄bus beneficia debeamus. Quia ne agricolæ quidē semina arenis cõmittant, pro fructu est. Nostram utilitatē in beneficijs dandis sequimur, quēadmodũ in arando serendoq;. Neq; eñ serere ꝑ se res expetenda est. Præterea quæritis beneficium quod nō esset faciendũ, si per se beneficiũ dare expetenda res esset, quocunq; loco, & quocũq; modo daretur, Beneficium honestũ, propter nullā aliam causam q̃ propter ipsum sequimur. Tamen etiā si nihil aliud sequendũ est, quærimus quid faciamus, & quādo, & queadmodũ, per hæc eñ constat. Itaq; cũ eligo cuidē beneficiũ, id ago, ut quādoq; beneficiũ sit. Quia si turpi datur, ner honestũ esse potest, nec beneficiũ.

DEpositum reddere per se res expetenda est. Non tamen semper reddam. Nec quolibet loco, nec quolibet tempore. Aliquando nihil interest, utrum inficiarer, an palam reddam. Intuebor utilitatem eius, cui redditur⁹ sum, & nociturũ illi depositum negabo. Idem in beneficio faciā. Videbo quando dem, cui dem quemadmodum, quare. Nihil eñ sine ratione faciendum est. Non est autem beneficiũ, nisi quod ratione datur. Quoniā ratio, omnis honesti comes est. Quam sæpe hominum donationem suam inconsultam obiurgantium hanc audimus uocem, Mallem perdidisse, q̃ illi dedisse. Turpissimum genus dandi est inconsulta donatio, multoq; grauius male dedisse beneficium, q̃ non recepisse. Aliena, enim culpa est, quod nō recepimus, quod cui daremus nō elegimus nostra. In electione nihil minus, q̃ hoc quod existimas spectabo, a quo recepturus sim. Eligo enim eum qui gratus, non qui redditurus sit. Sæpe autē & non redditurus gratus, ingratus, qui reddidit. Ad animũ tendit estimatio mea. Ideo locupletem, sed indignum præteribo. Pauperi uiro bono dabo. Erit enim in summa inopia gratus, & cum omnia illi deerunt, supererit animus, Non lucrum ex beneficio capto, non uoluptatē, non gloriam, Vni placere contentus, in hoc dabo, ut quod oportet, faciā. Quod oportet autē, non est sine electione, quæ qualis futura sit† interrogas, † Alr. dicam

ELigam uirum integrum, simplicem, memorem, gratum. Alieni abstinentem, sui non auarũ, non tenacē, beneuolum. Hunc nō cum elegero, licet nihil illi fortuna tribuat, ex quo referre gratiā possit, ex sententia res gesta erit. Si utilitas me & sordida cõputatio liberalē facit, si nō illi prosum, nisi ut inuicē ille mihi prosit, nō dabo beneficiũ ꝓficiscenti in diuersas longinquasq; regiones. Non dabo absfuturo semper.

Non dabo

Non dabo sic affecto, ut spes ei nulla sit conualescendi. Non dabo ipse deficiens. Non enim dabo in tempus recipiendi. Atq; ut scias, rem per se expetẽdam esse, benefacere, Aduenis modo in nostrum delatis portum, & statim abituris succurrim⁹. Ignoto naufrago nauẽ qua reuehatur & damus & instruimus, discedit ille uix satis noto salutis auctore, & nunq; amplius in conspectum nostrum reuersurus, debitores nobis deos delegat,
Afr. referant. praecaturq; ut illi pro se gratiam reddant. Interim nos iuuat sterilis beneficij conscientia. Quid cum in ipso uitæ fine constituti sumus, cum testamentũ ordinamus, non beneficia nobis nihil ꝓfutura diuidimus? Quantũ temporis consumitur, ꝙdiu secreto agitur, quãtum & quibus demus? Quid enim interest, quibus demus a nullo recepturi? Atqui nunꝙ diligentius damus. Nunq; magis iudicia nostra torquemus, ꝙ ubi remotis utilitatib⁹, solum ante oculos honestum stetit. Tamdiu officiorum mali iudices, ꝙ diu illa deprauat spes ac metus, ac incertissimũ uitium, uoluptas. Vbi mors interclusit omnia, & ad ferendam sententiã incorruptum iudicem misit, quærimus dignissimos, quibus nostra tradamus. Nec quicq; cura sanctiore cõponimus, ꝙ quod ad nos nõ ptinet.

ET Mehercule tunc magna uoluptas subit cogitantem, hunc ego locupletiorẽ faciam, & huius dignitati adiectis opibus aliquid splendoris affundam. Si non dat mus beneficia, nisi recepturi, intestatis moriendũ sit, dicitis inquit beneficiũ creditum insolubile esse. Creditum autẽ non est res per se expetenda. Cum creditum dicimus, imagine & translatione utimur. Sic enim & legem scimus iusti iniustiq; regulã esse, & regula non est res p se expetenda. Ad hæc uerba demonstrandæ rei causa descendimus. Cum dico creditum, intelligit̃ tanq; creditum. Vis scire, adijcio insolubile, cũ creditum nullum non solui aut possit, aut debeat. Adeo beneficium utilitatis causa dandum nõ est, ut sæpe, quẽadmodum dixi, cum damno ac periculo dandum sit. Si latronibus circũuentum defendo, ut tuto transire permittatur, reum gratia laborantẽ tueor, & hominum potentiũ factionem in me conuerto, quas illi subtraxero sordes, sub accusatoribus idem fortasse sumpturus, cum abire in partem alteram possim, & securus spectare aliena certamina, spondeo ꝓ iudicato, & suspensum amici bonis libellum deijcio, creditoribus eius me obligaturus, ut possim seruare proscriptũ, ipse ꝓscriptionis periculum adeo. Nemo Tusculanũ atq; Tiburtium emere paratus, salubritatis causa, & æstiui secessus, quoto anno emptur⁹ sit disputat, cum emerit, tuendum est. Eadem in beneficijs ratio est. Nam cum interrogaueris, quid reddat, Respondebo bonam conscientiã. Quid reddit beneficium? dic tu mihi, quid reddat iusticia? quid innocentia? quid magnitudo animi? quid pudicitia? quid temperantia? si quicq; præter ipsas petis?

MVndus in quid incessum absoluit? in quid sol diẽ extendit & contrahit? Omña ista beneficia sunt. Fiunt eñ nobis profutura. Quomodo mundi officium est circũagere rerum ordinem, quomodo solis loca mutare, ex quibus oriatur, in quæ cædat, & hæc salutaria nobis facere sine præmio. Ita uiri officium est inter alia, & beneficium dare. Quare ergo dat? ne non det, ne occasionem benefaciendi perdat. Vobis uoluptas est inertis ocij facere crepusculum, & securitatẽ sopitis simillimam appetere, & sub depressa umbra latitare, tenerrimisq; cogitationibus, quas tranquillitatẽ uocatis, animi marcentis oblectare torporem, & cibis potionibusq; intra hortorum latebras, corpora ignauia pallentia saginare. Nobis uoluptas est dare beneficia uel laboriosa dum aliorum labores leuent, uel periculosa, dum alios a periculis extrahant, uel rationes nostras aggrauatura, dum aliorum necessitates & angustias laxent. Quid mea interest, an recipiam beneficia? etiam cum recepero danda sunt. Beneficium eius cõmodum spectat cui prestatur, non nostrum. Alioquin nobis illud damus. Itaq; multa quæ summã utilitatem alijs afferunt, precio gratiã perdunt. Mercator urbibus prodest. Medicus ægris. Mango uenalibus. Sed omnes isti quia ad alienum commodum pro suo ueniunt, non obligant eos, quibus prosunt.

NOn est beneficium quod in quæstum mittitur. Hoc dabo, hoc recipiam, auctio est. Non dicam pudicam mulierem, quæ amatorem ut incẽderet reppulit, quæ aut legem, aut uirum timuit, ut ait Ouidius, Quæ quia non licuit non dedit, illa dedit, non imerito in numerũ peccantiũ refertur, quæ pudicitiam timori præsti tit, licut

fit, non sibi. Eodem modo qui beneficiũ ut reciperet dedit, nõ dedit. Ergo & nos beneficium damus animalib⁹, quæ aut usui, aut alimento futura nutrimus. Beneficiũ damus arbustis quæ colimus, ne siccitate, aut imoti & neglecti soli duricia laborent. Nemo ad agrum colendum ex æquo & bono uenit, nec ad ullam rem, cuius extra ipsam fructus est. Ad beneficiũ dandum nõ adducit cogitatio auara, nec sordida, sed humana, liberalis cupiens dare etiam cũ dederit, & augere nouis ac recentibus uetera, non habens ꝓpositum, quanto ei qui præstat bono futura sit. Alioquin humile est, sine laude, sine gloria, prodesse, quia expedit. Quid magnifici est se amare, sibi parcere, sibi acquirere? Ab omnibus istis uera beneficij dandi cupido auocat, Ad detrimentum, iniecta manu trahit, & utilitates relinquit, ipso benefaciendi opere lætissima.

NVnquid dubium est, quin contraria sit beneficio iniuria? quomodo iniuriam facere per se uitanda ac fugienda res est, sic beneficiũ dare per se expetenda. Illic turpitudo cõtra oĩa præmia in scelus hortantia ualet, ad hoc inuitat honesti per se efficax species. Non mentiar, si dixero neminẽ non amare beneficia sua, neminẽ non ita cõpositum animo, ut libentius eum uideat in quẽ multa concessit, cui non causa sit iterum dandi beneficij, semel dedisse. Quod non accideret, nisi nos ipsa delectarent beneficia. Quam sæpe dicentẽ audias. Non sustineo illũ deserere, cui dedi uitam, quem e periculo eripui. Rogat me ut causam suã contra homies gratiosos agam. Nolo, sed quid faciam? Iam illi semel, iterũq; affui. Non uides inesse isti rei propriam quandã uim, quæ nos beneficia dare cogit? Primũ quia oportet, deinde quia uidemus cui inino ratio nõ fuisset prestandi, aliquid ei præstamus, ob hoc quia præstitimus. Adeoq; nos ad beneficia impellit utilitas, ut & inutilia tueri ꝑseuerem⁹ sola beneficii charitate. Cui etiã infeliciter dato, indulgere, tam naturale, q̃ liberis prauis.

IDem isti gratiam referre ipsos fatentur, nõ quia honestũ est, sed quia utile, quod non esse ita, minore opera ꝓbandum est. Quia quibus argumẽtis colligemus beneficium dare ꝑ se rem expetendã esse, hijsdem etiã hoc collegimus. Fixum est illud, a quo in cætera ꝓbationes nostræ exeunt. Honestũ ob nullã aliam causam, q̃ quia honestũ sit, coli. Quis ergo controuersiã facere audebit, An gratum esse, honestum sit? Quis non ingratum detestetur hominẽ, sibi ipsi inutilem? Quid autẽ tibi uidetur, cum tibi narrat̃ de eo, qui aduersus sũma beneficia amici sui, ingratus est? Quomodo id fecerit, utrum tanq̃ tunc turpem fecerit, an tanq̃ utilem rem sibi & profuturam cõmiserit? Puto nequam hominẽ existimas, cui pœna, non cui curatore opus sit? Quod non accideret, nisi gratum esse ꝑ se expectendũ, honestumq; esset. Alia fortasse minus dignitatẽ suam præferũt, & an sint honesta interprete egent. Hoc expositum est pulchrius, q̃ ut splendor eius dubie ac parum luceat. Quid tam laudabile? Quid tam æqualiter in omniũ animos receptũ, q̃ referre bene meritis gratiam?

AD hoc (dic mihi quæ causa nos perducit) lucrum, quod qui nõ contẽnit ingratus est? Ambitio. Et quæ iactatio est soluisse, quod debeas? Metus nullus ingrato. Huic enĩ uni rei nõ posuimus legẽ, tanq̃ satis natura cauisset. Quomodo nulla lex amare parentes, indulgere liberis iubet. Superuacuũ est inquit, in naturæ ius impelli. Quemadmodũ nemo in amorẽ sui cohortandus est, quẽ cũ nascitur trahit. Ita ne ad hoc quidẽ, ut honesta per se petat, Placet suapte natura, adeoq; gratiosa uirtus est, ut insitum sit etiam malis, probare meliora. Quis est qui non beneficus uideri uelit? qui non inter scelera & iniurias opinionem bonitatis affectet, qui nõ ipsis quæ impotentissime fecit, speciem aliquam induat recti? Velit quoq; his uideri beneficium dedisse, quos læsit. Gratias itaq; agi sibi ab his quos afflixere patiuntur, bonosq; se ac liberales fingunt, quia præstare non possunt. Quod non facerent, nisi illos honesti & per se expetendi amor cogeret moribus suis opinionẽ contrariã quærere, & nequitiã abdere. Cuius fructus concupiscitur, ipsa uero odio, pudoriq; est. Nec quisq̃ tantum a naturali lege desciuit, & hominem exuit, ut animi causa malus sit. Dic ergo cuilibet ex istis qui rapto uiuunt, an ad illa quæ latrocinijs & furtis consequũtur, malint ratione bona peruenire? Optabit ille cui grassari, & transeuntes ꝑcutere quæstus est, potius illa inuenire, q̃ eripere. Neminẽ reperies qui non nequitiæ præmijs sine nequitia frui malit.

Virtus omnibus illucet.

Maximum hoc habemus naturæ meritum, quod uirtus in omniũ animos lumen suum permittit, etiã qui non sequunt̃ illam, uident.

VT scias per se expetendum esse grati animi affectionem, per se fugienda res est ingratum esse. Quoniã nihil æque cõcordiam humani generis dissociat, ac distrahit, q̃ hoc uitiũ. Nam quo alio tuti sumus, q̃ quod mutuis iuuamur officijs? Hoc uno instructior uita. Cõtraq; incursiones subitas munitior est beneficio cõmertij. Fac nos singulos, quid sumus? præda animaliũ & uictimæ, ac bellissimus & facillimus sanguis. Quoniam cæteris animalibus in tutelam sui satis uirium est. Quæcunq; uaga nascebantur, & actura uitam segregem, armata sunt. Hominẽ imbecilla uis cingit. Non unguium uis, non dentium, terribilẽ cæteris fecit. Nudum & infirmũ societas munit. Duas res dedit, quæ illum obnoxio quolibet ualidissimũ facerent, rationẽ, & societatẽ. Itaq; qui par esse nulli posset, si seduceretur, Societas illi dominiũ omniũ animaliũ dedit. Societas terras gẽtium in alienæ naturæ transmisit imperiũ, & dominari etiam in mari iussit. Hæc morborũ impetus arcuit, senectuti adminicula prospexit, solatia contra dolores dedit. Hæc fortes nos facit, quod licet cõtra fortunã aduocare. Hanc societatẽ tolle, & unitatem generis humani, qua uita sustinetur scindes. Tolletur autem si efficies, ut ingratus animus non per se uitandus sit, sed quia aliud illi timendũ est. Quã multi sunt enĩ q̃bus ingratos esse tuto licet! Deniq; ingratũ uoco, q̃squis metu gratus est.

Forte. obnoxio cuilibet.

Ingratus.

DEos nemo sanus timet. Furor est enĩ metuere salutaria. Nec quisq̃ amat quos timet. Tu deniq; Epicure deum inermẽ facis. Oĩa illi tela, omnẽ detraxisti potentiã, & ne cuiq̃ metuendus esset, piecisti ipsum metum. Hunc igitur septum ingenti quidẽ & inexplicabili muro, diuisumq; a contactu & a conspectu mortaliũ, non habes quare uerearis, nulla illi nec tribuendi, nec nocendi materia est. In medio interuallo huius & alterius cœli desertus, sine animali, sine homine, sine re, ruinas mundoȝ supra se circaq; se cadentium euitat, nõ exaudiẽs uota, nec nostri curiosus. Atqui hunc uis uideri colere, nõ aliter q̃ parentes, grato ut opinor animo, aut si nõ uis uideri gratus, quia nullũ habes illius beneficiũ, sed te atomi, & istæ micæ tuæ forte ac temere conglobauerũt, cur colis? propter maiestatẽ, inquis, eius eximiã, singularẽq; naturam, Vt concedã tibi. Nempe hoc facis nulla spe, nullo precio inductus. Est aliquid per se expetendũ, cuius te ipsa dignitas ducit. idest bonũ honestũ. Quid est ergo honestius, q̃ gratum esse? Huius uirtutis materia tam late patet, q̃ uita.

SEd inest, inquit, huic bono etiam utilitas aliqua, cui enim uirtuti non inest? sed id propter se expeti dicitur, quod quãuis habeat aliqua extra se cõmoda, sepositis quoq; illis ac remotis placeat. Prodest gratum esse, ero tantũ gratus etiam si nocet. Qui gratus est quid sequitur? ut hæc res illi alios amicos, alia beneficia conciliet. Quid ergo siquis sibi offensas concitaturus est? siquis intelligit, adeo per hoc se nihil consecuturum, ut multa etiam ex apposito acquisitoq; perdenda sint? non libens in detrimenta descendit. Ingratus est qui in referenda gratia secundum datum uidet, qui sperat cum reddit. Ingratum uoco, qui ægro assidet, quia testamentũ facturus est, cui de hæreditate, aut de legato uacat cogitare. Faciat licet oĩa quæ facere bonus amicus & memor officij debet, si animo eius obuersat̃ spes, si lucri captator est, & hamũ iacit, ut aues quæ laceratione corporum aluntur, lapsa morbo pecora, & casura e proximo speculantur, ita hic imminet morti, & circa cadauer uolat. Gratus animus ipsa uirtute propositi sui capitur.

VIs scire hoc ita esse, nec illum utilitate corrumpi. Duo sunt genera grati hominis. Dicitur gratus, qui aliquid pro eo quod acceperat, reddit. Hic fortasse ostentare se potest, habet quod iactet, quod proferat. Dicitur gratus qui bono animo accepit beneficiũ, bono dedit. Hic intra conscientiã occlusus est. Quæ illi contingere põt utilitas ex affectu latenti? Atq; hic etiã si ultra facere nil potest, gratus est, Amat, debet, referre gratiã cupit. Quicquid ultra desideras, nõ ipsi deest. Artifex est etiam cui ad exercendã artem instrumenta nõ suppetunt. Nec minus canendi peritus, cuius uocem exaudiri fremitus obstrepentiũ non sinit. Volo referre gratiã, post aliquid superest, nõ ut gratus, sed ut solutus sim. Sæpe enĩ & qui gratiã retulit, ingratus est,

& qui non,

& qui non rettulit, gratus. Nam ut omniũ aliarum uirtutum, ita huius ad animũ tota aestimatio redit. Hic si in officio est, quicquid defuit, fortuna peccat. Quomodo est disertus etiam qui tacet, Fortis etiam qui compressis manibus, uel etiam alligatus, quomodo gubernator etiã qui in sicco est quia cõsummatæ scientiæ nihil deest, etiã si quid obstat quominus se utatur, Ita gratus est, etiam qui uult tantum, nec habet huius uoluntatis suæ ullum alium, q̃ se testem. Immo amplius adijciam. Est aliquãdo gratus, etiam qui ingratus uidetur, quem mala interpres opinio in contrarium tradidit. Hic quid aliud sequitur, q̃ ipsam conscientiam, quæ etiam obruta delectat, quæ concioni ac famæ reclamat, & in se omnia reponit, & cum ingentem ex altera parte turbam contra sentientium aspexit, non numerat suffragia, sed una sententia uincit. Si uero bonam fidem ꝑfidiæ supplicijs affici uidet, nõ descendit e fastigio, sed supra pœnam suã consistit.

HAbeo, inquit, quod uolui, quod petij. Non pœnitet nec pœnitebit, nec ulla iniquitate me eo fortuna perducet, ut hanc uocẽ audiam. Quid mihi uolui? quid mihi nunc prodest bona uoluntas? prodest & in eculeo, ꝓdest & in igne, Qui si singulis membris admoueat, & paulatim uiuum corpus circumeat, licet ipsum corpus plenum bona conscientia stillet, placebit illi ignis, per quem bona fides collucebit. Nunc quoq; illud argumentum quãuis dictum iam reducatur. Quid est quare grati uelimus esse, cum morimur? quare singulorũ perpendamus officia? quare id agamus in omnem uitam nostrã memoria decernente, ne cuius officij uideamur obliti? Nihil iam superest, quo spes porrigatur, in illo tamen cardine positi, abire e rebus humanis q̃ gratissimi uolumus. Est uidelicet magna in ipso opere merces rei, & ad alliciendas mentes hominum ingens honesti potentia, cuius pulchritudo animos circũfundit, & delinitos admiratione luminis ac fulgoris sui rapit, ac multa hinc commoda oriuntur, & tutior est uita melioribus, amatq;, & secundum bonorum iudicium ætasq; securior, quam innocentia, quam grata mens prosequitur. Fuisset enim iniquissima rerum natura, si hoc tantum bonũ miserum & anceps & sterile fecisset. Sed illud intuere, an ad istam uirtutem quæ sæpe tuto ac facili datur, etiam per saxa, & rupes, & feris ac serpentibus obsessum iter, fueris iturus.

NOn ideo per se non est expetendum, cui aliquid extra quoq; emolumenti adhæret. Fere enim pulcherrima quæq; multis & aduentitijs comitata sunt dotibus, sed illas trahunt, ipsa præcedunt. Num dubium est, quin hoc humani generis domicilium, circuitus solis ac lunæ uicibus suis temperet? quin alterius calore alantur corpora, terræ relaxentur, immodici humores comprimantur, alligantis omnia hyemis tristitia frangatur, alterius tepore efficaci & penetrabili rigetur maturitas frugum? Quin ad huius cursum fœcunditas humana respondeat, quin ille annum obseruabilem fecerit circumactu suo? Hæc mensem minoribus spheræ spatijs flectens. Vt tamen detrahas ista, non erat ipse sol, idoneum oculis spectaculum, dignusq; adorari, si tantum præteriret. Non erat digna suspectu luna, etiam si ociosum sydus trãscurreret? Ipse mundus quotiens per noctem ignes suos fudit, & tantum stellaꝝ innumerabilium refulsit, quem non intentum in se tenet? Quis sibi illa tunc cum miratur prodesse cogitat? Aspice ista tanto superne cœtu labentia, quẽadmodum uelocitatẽ suam sub specie stantis, atq; imoti operis abscondant. Quantũ ista nocte, quantũ in numerũ ac discrimẽ demum obseruas. Igitur quanta rerum turba sub hoc silentio euoluitur, quantã fatorum seriem certus limes adducit. Ista quæ tu non aliter q̃ in decorẽ sparsa consideras, singula in opere sunt. Nec enim est, quod existimes septem sola discurrere, cætera hærere, paucorum motus cõprehendimus. Innumerabiles uero longiusq; conspectu nostro seducti discedũt, redeũtq;. Et ex his qui oculos nostros patiuntur, pleriq; obscuro gradu pergunt, & per occultum aguntur. Quid ergo non caperis tantæ molis aspectu? etiam si te nõ regat, non custodiat, non foueat, generetq; ac spiritu suo riget?

QVemadmodum hæc cum primum usum habeant, & necessaria uitaliaq; sint, maiestas tamen eorum totam mentem occupat, Ita omnis illa uirtus, & in primis grati animi, multum quidem præstat, sed non uult ob hoc diligi, amplius quiddam in se habet, nec satis ab eo intelligitur, a quo inter utilia numeratur.

Gratus est quia expedit, ergo & quantum expedit. Non recipit sordidum uirtus amatorem. Soluto ad illam sinu ueniendum est. Ingratus hic cogitat. Volebam gratiam referre, sed timeo impensas, timeo periculum, uereor offensam, Faciam ponus, quod expedit Non potest eadem ratio, & gratum facere, & ingratum. Vt diuersa illorum opera, ita inter diuersa proposita sunt. Ille ingratus est quãuis non oporteat, quia expedit. Hic gratus est, q̃uis non expediat, quia oportet.

PRopositum est nobis secundum rerum naturã uiuere, & deorum exemplum sequi. Dij autem quodcunq; faciunt, in eo nihil præter ipsam faciendi rationẽ sequuntur, nisi forte existimas illos fructum operum suorũ ex fumo holocaustorum & thuris odore percipere. Vide quanta quotidie moliantur, quanta distribuant, quantis terras fructibus impleant, quam oportunis & in omnes oras ferentibus uentis maria permoueant, quãtis imbribus repente deiectis, solum molliant, uenasq; fontium arentes redintegrent, & infuso per occulta nutrimento renouent. Oĩa ista sine mercede, sine ullo ad ipsos perueniente commodo faciunt. Hæc quoq; nostra ratio, si ab exemplari suo non aberrat, seruet, ne ad res honestas conducta ueniat. Pudeat ullum uenale esse beneficiũ. Gratuitos habemus deos. Si deos quidẽ imitaris, da & ingratis beneficia. Nam & sceleratis sol oritur, & piratis patent maria.

HOc loco interrogant, an uir bonus daturus sit beneficium ingrato, sciens ingratum esse? ꝑmitte mihi aliquid interloqui, ne interrogatione insidiosa capiamur. Duos ex constitutione stoica accipe ingratos. Alter ingratus, quia stultus est. Qui stultus etiam malus est, qui malus est, nullo uitio caret. Ergo & ingratus est. Sic omnes malos intẽperantes dicimus auaros, luxuriosos, malignos. Non quia ista omnia singulis magna & nota uitia sint, sed quia esse possunt, & sunt, etiã si latent. Alter est ingratus qui a uulgo dicitur, in hoc uitium natura pronus & propensus. Illi ingrato qui hac culpa nõ caret, quomodo nulla caret, dabit beneficium uir bonus. Nulli enim dare poterit, si tales homines submouerit. Huic ingrato qui beneficiorum defraudator est, & in hanc partem procubuit animo, nõ magis dabit beneficium, q̃ captatori. Quis pecuniã credit, aut depositum committet ei, qui iam pluribus abnegauit? Timidus dicit̃ aliquis, quia stultus est, & ob hoc quidẽ malos sequit̃, quos indiscreta & uniuersa uitia circũstant. Dicitur timidus proprie natura, etiã ad inanes sonos pauidus. Stultus oĩa uitia habet, sed nõ in oĩa natura pronus est. Alius in auaritiã, alius in luxuriam, alius in petulantiã inclinatur.

ITaq; errant illi, qui interrogant stoicos. Quid ergo? Achilles timidus est? Quid ergo? Aristides cui iustitia nomẽ dedit, iniustus est? Quid ergo? & Fabius, qui cunctando restituit rem, temerarius est? Quid ergo? Decius mortẽ timet? Mutius proditor est? Camillus desertor? Non hoc dicimus, sic oĩa uitia esse in oĩbus, quomodo in quibusdã singula eminent? Sed malum ac stultum nullo uitio uacare nec audacem quidem timoris absoluimus, nec prodigum quidem auaritia liberamus. Quomodo homo omnes sensus habet, Nec ideo tamen oẽs homines aciem habent Lynceo similem, Sic qui stultus est, tam acria & cõcitata habet oĩa, q̃ quidam quædã. Omnia in oĩbus uitia sunt, sed nõ omnia in singulis extant. Hunc natura ad auaritiã impellit. Hic libidini, hic uino deditus est, aut si nondũ deditus, ita formatus, ut in hoc illum mores sui ferant. Itaq; ut ad propositum reuertar. Nemo non sine ingratitudine, idest ingratus est, qui malus est. Habet eñ omnia nequitiæ semina. Tamen proprie ingratus appellatur, qui ad hoc uitium uergit. Huic ergo beneficium non dabo. Quomõ male filiæ cõsulit, qui illam cõtumelioso & sæpe repudiato collocauit, Quõ malus paterfamilias habebit̃, qui negociorũ gestorum damnato, patrimonij sui curam mãdauerit, Quomõ dementissime testabitur, qui tutorẽ filio reliquerit, pupilloꝝ spoliatorem. Sic pessime beneficia dare dicet̃, qcunq; ingratos eligit, in quos peritura conferat.

DIi quoq;, inquit, multa ingratis tribuunt, sed illa bonis parauerũt. Contingũt autem malis, quia separari non possunt, Sanctius est autem prodesse etiam malis propter bonos, q̃ bonis deesse propter malos. Itaq; refers diem, solem hyemis, æstatisq; cursus, & media ueris, autumniq; tempora imbres, & fontium haustus,

tium haustus, uentorum statos flatus pro uniuersis inuenerũt, excerpere singulos non potuerunt. Rex honores dignis dat. Donatio Imperatoris est, congiariũ & indignis. Frumentũ publicum tam fur q̃ periurus & adulter accipiunt, & sine delectu morum quisquis ciuis est, cum aliquid est, quod tanq̃ ciui, non tanq̃ bono datur, ex quo boni ac mali fecerunt. Deus quoq; quædam in uniuerso humano generi dedit, a quibus excludit̃ nemo. Nec enim poterat fieri, ut uentus bonis uiris secundus esset, contrarius malis. Commune autẽ booo erat patere cõmercium maris, & regnũ humani generis relaxari. Nec poterat lex casuris imbribus dici, ne in malorum improborũq; rura defluerent. Quædã in medio ponunt̃, tam bonis q̃ malis conduntur urbes. Monumẽta ingenuoꝶ, & ad indignos peruentura publicauit edictio. Medicina & sceleratis opem ministrat. Compositiones remediorũ salutariũ nemo suppressit, ne sanarent̃ indigni. In his exige censurã, & personarũ æstimationem, quæ separatim tanq̃ digno dantur, non his quæ promiscue turbam admittunt. Multum enim refert, utrum aliquem nõ excludas, aut eligas. Ius forẽ omnibus dicitur. Pace etiam homicidæ fruũtur, sua repetunt, etiam qui aliena rapuerũt. Persecutores & domi ferrum exercẽtes murus ab hoste defendit. Legum præsidio qui plurimum in illas peccauerunt proteguntur. Quædam non poterant cæteris contingere, nisi uniuersis darentur. Non est itaq; quod de istis disputes, ad quæ publice inuitati sumus. Illud q̃d iudicio meo ad aliquẽ ꝑuenire debebit, et quẽ ingratũ sciam, nõ dabo.

ERgo, inquit, nec consilium deliberãti dabis ingrato, nec aquam haurire permittes, nec uiam erranti monstrabis ingrato. An hæc quidem facies, sed nihil donabis? Distinguam illud, certe tentabo distinguere. Beneficiũ est opera utilis, sed non omnis opera utilis beneficium est. Quædam enim tam exigua sunt, ut beneficij nomẽ nõ occupent. Duæ res coire debent, quæ beneficiũ efficiant. Primũ rei magnitudo. Quædam enim sunt infra huius nominis mensuram. Quis beneficium dixit, quadram panis, aut stipem æris abiecti, aut ignis accendendi factam potestatẽ? Interdũ ista plus prosunt q̃ maxima. Sed tamen uilitas sua illis etiam ubi temporis necessitate facta sunt necessaria, detrahit precium. Deinde quod potentissimũ est oportet accedat ut eius causa faciam, ad quem uolebam peruenire beneficium, dignumq; eum iudicem, & libens id tribuam, percipiensq; ex munere meo gaudium. Quorum oihil est in istis, de quibus loquebamur. Non enim tanq̃ dignis illa tribuimus, sed negligẽter tanq̃ parua, & nõ homini damus, sed humanitati.

ALiquando daturũ me etiã indignis quædam nõ negauerim, in honorẽ aliorũ, sicut in petendis honoribus quosdam turpissimos utilitas, alios nobilitas industrijs prætulit. Sed nobis non sine ratione sacra est magnarũ uirtutũ memoria, & etiã plures bonos iuuat, si gratia bonorũ non cum ipsis cadat. Ciceronẽ filium quæ res consulem fecit, nisi pater? Cirinam nuper quæ res ad consulatũ recepit ex hostium castris? quæ Sextum Pompeiũ, aliosq; Pompeios, nisi unius uiri magnitudo? Tanta quidẽ, ut satis alte omnes suos etiam ruina eius attolleret. Quid nuper Fabium Persicum, cuius osculum etiam impediret uiri uota boni, sacerdotẽ non in uno collegio fecit, nisi, Versucosi, & Allobrogici, & illi trecenti qui hostium incursioni ꝓ repub. unã domũ obiecerant? Hæc debemus uirtutibus, ut nõ præsentes solum illas, sed etiam ablatas e conspectu colamus. Quomodo ille idem egerunt ut nõ in unam ætatem ꝓdessent, sed beneficia sua etiã post ipsas relinquerent, ita & oos nõ una ætate grati simus. Hic magnos uiros genuit. Dignus est beneficijs, qualiscunq; est, dignos dedit. Hic egregijs maioribus ortus est, qualiscunq; est, sub umbra suoꝶ lateat. Vt loca sordida repercussu solis illustrantur, ita merces maiorum suoꝶ luce resplendeat.

EXcusare hoc loco mi Liberalis deos uolo. Interdũ enim solemus dicere, quid sibi uoluit ꝓuidentia, quæ Archideum regno imposuit? Illi putas hoc datum? patri eius datum est, & fratri. Quare Cæsarem orbi terraꝶ præfecit hominẽ humani sanguinis auidissimũ, quem nõ aliter fluere in conspectu suo iubebat, q̃ si ore excepturus esset. Quid ergo tu illi hoc datum existimas? patri eius Germanico datum, datum auo, proauoq; & ante hos alijs nõ minus claris uiris, etiã si priuati paresq; alijs uitam exegerunt. Quid tu cum Maternũ Scaurum heroa faceres? Ignorabas ancillarum

 suaꝶ menstruũ

ſuarū menſtruum ore illum hiante expectare. Nunquid eñ ipſe diſſimulabat? Nūquid purus uideri uolebat? Referā hoc dictum eius in ſe, quod circūferri memini, & ipſo praeſente laudari. Polioni Annio iacenti, obſcœno uerbo uſus dixerat, ſe facturū id, quod pati malebat, & cum Polionis actatiorem uidiſſet frontē, quicqd, inquit, mali dixit, mihi & capiti meo. Hoc dictum ſuū ipſe narrabat, Hominē tam palam obſcœnum, ad faſces, & ad tribunal admiſiſti. Nempe dum ueterem illum Scaurum ſenatus principem cogitaſſet, indigne fert ſobolem eius iacere.

DEos uerſimile eſt, ut alios indulgentius tractent, ꝓpter parētes auoſq;, Alios ꝓpter futuram nepotum ꝓnepotumq;, ac longe ſequentiū poſterā indolem. Nota eſt enim illis operis ſui ſeries, omniū illis rerū ꝑ manus ſuas iturarū ſcientia in apertis ſemꝑ eſt, nobis ex abdito ſubit. Et quæ repentina putamus, illi ꝓuiſa ueniunt ac familiaria. Sint hi reges, quia maiores eorum nō fuerunt, quia ꝓ ſummo imperio habuerūt iuſtitiam, abſtinentiā. Quia nō rēpu. ſibi, ſed ſe reipu. dicauerūt. Regnent hi, quia uir bonus quidā proauus eorum fuit. Animū ſupra fortunā geſſit. Qui in diſſenſione ciuili, quoniā ita expediebat reipu, uinci ꝙ uincere, maluit. Referre illi gratiā tam longo ſpacio nō potuit. In illius reſpectū, Iſte populo præſideat, nō quia ſcit aut pōt, ſed quia alius pro eo meruit. Hic corpore deformis eſt, aſpectu fœdus, & ornamēta ſua traditurus. Iam me homines accuſabunt, cæcum & temerariū dicent, Neſcientē quo loco, quæ ſummis ac excellētiſſimis debent, ponam. At ego ſcio, Alio me iſtud dare, Alio olim debitum ſoluere. Vnde iſti norunt illū gloriæ ſequētis fugatiſſimū, eo uultu ad pericula euntē, quo alij ex periculo redeunt, nunꝙ bonū ſuū a publico diſtinguentē? Vbi, inquis, iſte aut quis eſt? Vnde uos ſcitis? apud me iſte expenſorū acceptorūq; rationes diſponūtur. Ego quid cui debeam ſcio. Alijs poſt longam diem repono. Alijs in anteceſſum eſt. Aut prout occaſio, & meæ facultas tulit.

Ar. rei priuatæ.

INgrato ego aliquando quædā, ſed nō propter ipſum dabo. Quid ſi, inquit, neſcis, utrum gratus ſit an ingratus? expectabis donec ſcias? An dandi Beneficij tempus nō admittes? Expectare longū eſt. Nam (ut ait Plato) Difficilis humani animi coniectura eſt. Non expectare temerariū eſt, Huic reſpondebim⁹. Nunquā expectare nos certiſſimā rerum comprehenſionē, quoniā in arduo eſt ueri exploratio, ſed eo ire, qua ducit ueri ſimilitudo. Omne hac uia procedit officium. Sic ſerimus, ſic nauigamus, ſic militamus, ſic uxores ducimus, ſic liberos tollimus, Cum omniū incertus ſit euentus. Ad ea accedimus, de quibus bene ſperandū eſſe credimus. Quis enim pollicetur ſerenti prouentū, nauiganti portum, militanti uictoriam, marito pudicam uxorem, patri pios liberos? Sequimur qua ratio, nō qua ueritas trahit. Expecta, ut niſi bene ceſſura nō facias, & niſi cōperta ueritate nihil noueris, relicta omni actu uita conſiſtit. Dum ueri ſimilia me in hoc aut in illud impellāt, Nō uerebor beneficiū dare ei quē uerſile erit gratū eſſe.

MVlta, inquit, interuenient propter quæ & malus pro bono ſurrepat, & bonus pro malo diſpliceat, Fallaces enim ſunt rerum ſpecies, quib⁹ credimus. Quis negat? Sed nihil aliud inuenio, per quod cogitationē regam. His ueritas mihi ueſtigijs ſequēda eſt. Certiora nō habeo. Hæc ut ꝙ diligentiſſime eſtimē operā dabo, nec cito illis aſſentiar. Sic eñ in prælio pōt accidere, ut telum meū in cōmilitonē manus dirigat, aliquo errore decepta, & hoſti tanꝙ meo parcā, Sed hoc & raro accidet, & nō uitio meo, cuius ꝓpoſitum eſt hoſtē ferire, ciuem defendere. Si ſciam ingratum eſſe, nō dabo beneficiū. At obrepſit, At impoſuit. Nulla hic culpa tribuētis eſt, quia tanꝙ grato dedi, Si ꝓmiſeris, inquit, te daturū beneficiū, & poſtea ingratū eſſe ſcieris, dabis an nō? Si facies ſciens, peccas, das enim cui nō debes dare, ſi negas, & hoc modo peccas, quia nō das ei, cui ꝓmiſiſti. Conſcientia noſtra hoc loco titubat, & illud ſuperbū promiſſum, nunꝙ ſapientē facti ſui pœnitere, nec unꝙ emendare qđ fecerit, nec mutare cōſiliū. Non mutat ſapiens conſiliū, omnib⁹ his manētibus quæ erant, cū ſumeret. Ideo nullum unꝙ pœnitentia ſubijt, quia nihil melius illo tēpore fieri potuit, ꝙ quid factum eſt. Nihil melius conſtitui, ꝙ quid conſtitutū eſt. Cæterū ad oñia cū exceptione uenit, ſi nihil inciderit qđ impediat, ideo omnia illi ſuccedere dicimus, & nihil contra opinionē accidere, quia præſumit animo poſſe aliquid interuenire, qđ deſtinata prohibeat. Impru-

dentium iſta

dentiũ ista fiducia est, fortunã sibi spondere. Sapiens autẽ utrãq; partẽ eius cogitat. Scit quantũ liceat errori, q̃ incerta sint humana, q̃ multa consiliis obstent. Ancipitem rerum ac lubricam fortẽ suspensus sequitur, & consiliis certis incertos euentus. Exceptio autẽ, sine qua nihil destinat, nihil ingreditur, & hic illum tuetur.

PRomisi beneficiũ nisi siquid incidisset, quare nõ deberem dare? Quid enim si quod illi pollicitus sum, patria sibi me dare iusserit? Si lex lata erit, ne id quisq; faciat, quod ego me amico meo facturũ promiserã. ꝓmisi tibi filiam in matrimoniũ, postea peregrinus apparuisti. Non est mihi cum extraneo cõnubium. Eadem res me defendit, quæ uetat. Tunc fidem fallam. Tunc incõstantiæ crimen audiã, si cum omnia eadẽ sint, quæ erant, promittente me, non præstitero ꝓmissum. Alioquin quicqd mutat̃, libertatẽ facit de integro consulendi, & me fide liberat. Promisi aduocatione, postea apparuit illa causa præiudicium in patrẽ meũ quæri. Promisi me peregre una exiturũ, sed iter infestari latrociniis nunciat̃. In rem præsentẽ uenturus fui, sed iter æger fili⁹ & puerpera uxor tenet. Oĩa esse debent quæ fuerũt cũ ꝓmitterẽ ut ꝓmittentis fidẽ teneã. Quæ autẽ maior fieri mutatio põt, q̃ si te malũ uirũ & ingratũ cõperi? Quod tanq̃ digno dabam, indigno negabo, & irascendi quoq; causam habebo deceptus.

INspiciam tamen, & quantũ sit de quo agitur. Dabit mihi consiliũ promissæ rei modus. Si exiguum est, dabo. Nõ quia dignus es, sed quia promisi. Nec tanq̃ munus dabo, sed uerba mea redimã, & aurẽ mihi peruellam. Damno castigabo ꝓmittentis temeritatem. Ecce ut doleat tibi, ut postea consideratius loquaris, quod dicere solemus, Ignarium dabo. Si maius erit, non cõmittam (quẽadmodum Mecœnas ait) ut Forte. in aurum, sextertio centies obiurgat⁹ sim. Interesse eñ utrũq; comparabo. Est aliquid in eo quod promiseris perseuerare. Est rursus multum in eo, ne indigno beneficium des. Hoc tamẽ quantũ est attendendũ. Si leue, cõniueamus. Si uero magno mihi aut detrimento, aut rubori futurum, malo semel excusare, quare negauerim, q̃ semper, quare dederim. Totum in eo est, quando promisi mea uerba taxentur. Non tantum quod temere promisi retinebo, sed quod nõ recte dedi repetam. Demens est qui præstat errori.

PHilippus Macedonũ rex habebat militẽ manu fortẽ, cuius in multis expeditionibus utilẽ expertus operam, subinde ex præda aliquid illi uirtutis causa donauerat, & hominẽ uenalis animæ crebris auctoramẽtis accendebat. Hic naufragus in possessiones cuiusdã Macedonis expulsus est. Quod ut Macedoni illi nunciatũ est. Accurrit, spiritum eius recollegit, in uillam illum suã transtulit, lectulo suo cessit, effectumq; semianimẽ recreauit, diebus triginta impensa sua curauit, refecit, uiatico instruxit, subinde dicentẽ. Gratiam tibi referam, uideri tantum mihi Imperatorem meũ contingat. Narrauit Philippo naufragiũ suum, auxilium tacuit, & protinus petiit, ut sibi prædia donaret. Ille quidẽ erat hospes eius, is ipse a quo receptus, a quo sanat⁹. Multa interim reges in bello præsertim, opertis oculis donãt. Non sufficit homo iustus tot armatis cupiditatib⁹, Non potest quisq; eodem tempore, & bonũ uirum, & bonum ducem agere. Quomodo tot milia hominũ insatiabilia satiabuntur? Quid habebunt, si suum quisq; habuerit? Hoc Philippus sibi dixit, cum illũ induci in bona quæ petebat iussit. Expulsus bonis suis ille, nõ ut rusticus iniuriam tacitus tulit, contentus qđ non & ipse donatus esset. Sed Philippo epistolam scriptam, ac liberaliter scripsit qua accepta ita exarsit, ut statim Pausaniæ mandaret, ut bona priori domino restitueret. Cæterũ improbissimo militi, ingratissimo hospiti, auidissimo naufrago, stigmata inscriberet, ingratũ hospitẽ testantia. Dignus quidẽ fuit, cui nõ inscriberent̃ illæ literæ, sed insculperent̃, qui hospitẽ suũ nudo & naufrago similẽ in id in quo iacuerat ipse littus impulerat. Quid? uidebimus qs modus pœnæ seruãdus fuit? Auferendũ utiq; fuit, quod sũmo scelere inuaserat. Quis aũt pœna eius moueret̃, qui id cõmiserat, ꝓ quo nemo misereri misericors posset?

DAbit tibi Philippus quia ꝓmisit, etiã si nõ debet, etiã si iniuriã facturus, etiã si scelus factur⁹ est, etiã si uno facto ꝑclusurus est naufragiis littora? Non est leuitas a cognito & dãnato errore discedere, & ingenue fatendũ est. Aliud putaui, deceptus sum. Hæc uero superbæ stultitiæ perseuerãtia est. Quid semel dixerim, qualecumq; est, fixum ratumq; sit, non est turpe cum re mutare consilium. Age si Philippus possessorem illum eorum littorũ reliquisset, quæ naufragio cœperat

nõne omibus miseris aqua & igni interdixerat? Potius est, inquit, intra fines regni mei, & literas istas oculis inscribendas, durissima fronte circumferri. Ostende q̃ sacra res sit mensa hospitalis. Praebe in facie tua legendum istud decretum, quo cauetur, ne miseros tecto iuuare capitale sit. Magis ista cõstitutio sit rata, q̃ si etiã illam in æs incidissem.

QVare ergo Zeno noster, cum quingentos denarios mutuos cuidam promisisset, & ipse illum parum idoneum comperisset, amicis suadẽtibus ne daret, perseuerauit credere? Quia ꝓmiserat primum. Alia conditio est in credito, alia in beneficio. Pecuniæ etiam malæ creditæ exactio est. Et appellare debitorem ad diem possum, & si foro cesserit, portionẽ feram. Beneficiũ & totũ perit, & statim. Præterea hoc mali uiri est, illud mali patrisfamiliæ. Deinde nec Zeno quidẽ, si maior fuisset summa, credere pseuerasset. Quingenti denarij sunt, illud (quod dici solet) in morbo consumat, fuit tanti non reuocare promissum suum. Ad cœnã quia promisi ibo, etiam si frigus erit, non quidem si niues cadent. Surgam ad sponsalia, quia promisi, quãuis non concoxerim, sed non si febricitauero. ad sponsũ descendã quia ꝓmisi, sed non si spondere me incertum uidebis, si fisco obligabis. subest inquã tacita exceptio, si potero si debebo. Si hæc ita erunt, effice ut idem status sit, cum exigitur, qui fuit cum promitterẽ. Destituere leuitas non erit si aliquid interuenit noui. Quid miraris cum conditio promittentis mutata, mutatum esse consilium? Eadem mihi omnia presta, & idem sum. Vadimonium promittimus, tamen deseritur. Non in omẽs datur actio. Deserentem uis maior excusat.

IDem etiam illa in quæstione responsum existima, an omimodo referenda sit gratia, & an beneficium utiq; reddendum sit, animum præstare gratum debeo. Cæterum aliquando me referre gratiam non patitur mea infelicitas. Aliquando felicitas eius cui debeo. Quid enĩ regi, quid pauperi, quid diuiti reddam? utiq; quidam recipere beneficium iniuriam iudicent, & beneficia subinde alijs beneficijs onerent. Quid amplius in horum personam possum q̃ uelle? Nec ideo enim beneficium nouum reijcere debeo, quia nondum prius reddidi. Accipiam tam libenter q̃ dabitur, & præbebo me amico meo exercendæ bonitatis suæ capacem materiã. Qui noua accipere non uult, acceptis offenditur. Non refero gratiam. Quid ad rem? non est per me mora, si aut occasio mihi deest, aut facultas, ille præstitit mihi, nempe cum occasionẽ haberet, cum facultatem. Refert utrum bonus uir est, an malus. Apud bonũ uirum, bonã causam habeo. Apud malum non ago. Nec illud quidem existimo faciendũ, ut referre gratiam, etiam inuitis his quibus refertur, properemus, & instemus cedentibus. Non est referre gratiam, quod uolens acceperis nolenti reddere. Quidam cum aliquod illis missum est munusculũ, subinde aliud intempestiue remittunt, & nihil se debere testantur. Reijciendi sunt, pignus est protinus aliud inuicẽ mittere, & munus munere expingere. Aliquãdo & non reddã beneficiũ cum possim, quãdo plus mihi detracturus ero, q̃ illi collaturus, si ille non erit sensurus ullam accessionem recepto eo, quo reddito mihi multũ accessurum erit. Qui festinat utiq; reddere, nõ habet animũ grati hois, sed debitoris. Et ut breuiter dicã, q nimis cito cupit soluere, iuitus debet, q inuitus debet, ingrat' est.

†Ast. expungere.

Quarti libri de Beneficijs finis

LVCII ANNEI SENECAE DE BENEFICIIS LIBER QVINTVS.

IN prioribus libris uidebar consummasse ꝓpositum, cũ tractassem quẽadmodũ dandum esset beneficiũ, & quẽadmodum accipiendum. Hij enim sunt hui' officij fines. Quid ultra moror? nõ seruio materiæ, sed indulgeo, quæ quo ducit sequenda est, nõ quo inuitat. Subinde enĩ nascetur, quo lacessat aliqua dulcedine animũ, magis non superuacuũ q̃ necessariũ. Verũ quia ita uis, perseueremus, peractis quæ rem continebant, scrutari etiam ea, quæ sunt his cõnexa, uerum nõ cohærentia, quæ quisquis diligenter inspicit, nec facit operæprecium nec tamẽ perdit operam. Tibi autem hominum natura optimo, & ad beneficia propenso Liberalis Eburti, nulla eorum laudatio satisfacit. Neminem unq̃ uidi tam benignum, etiam leuissimorũ officiorum æstimatorẽ. Iam bonitas tua eo usq; ꝓlapsa est, ut tibi dari putes beneficiũ, qđ ulli datur. Paratus es, ne quẽ beneficij pœniteat, ꝓ ingratis depende

re. Ipse usq;

re. Ipse usq; eo abes ab omni iactatione, usq; eo statim exonerare cupis quos obligas, ut quicquid in aliquem confers, uelis uideri non præstare, sed reddere. Ideoq; plenius ad te sic data reuertuntur. Nam feræ sequuntur beneficia non reposcentem. Et ut gloria fugientes magis ac magis sequitur, ita fructus beneficiorũ gratius respondet illis, per quos etiam esse ingratos licet. Per te uero nõ est mora, quo minus beneficia qui acceperunt, ultro repetant, Nec recusabis conferre alia, & suspensis dissimulatisq; plura ac maiora adijcere. Propositum optimi uiri, & ingentis animi est, tam diu ferre ingratum, donec feceris gratum. Nec te ista ratio decipit. Succumbunt uitia uirtutibus, si illa cum cito odisse præparauerit. *

ILlud utiq; unice tibi placet, uelut magnifice dictum. Turpe est beneficijs uinci, quod an sit uerum, non imerito quæri solet, longeq; aliud est, q̃ mente concipis. Nunq; enim in rerum honestarũ certamine superari turpe est, dummodo arma non projcias, & uictus quoq; uelis uincere. Non omnes ad bonum propositum easdem afferunt uires, easdem facultates, eandem fortunã, quæ optimorũ quoq; consiliorum dumtaxat exitus temperat. Voluntas ipsa rectum petens laudanda est, etiam si illã alius gradu ueloci ori antecessit. Non ut in certaminibus ad spectaculũ æditis meliorem palma declarat (quãq; in illis quoq; sæpe deteriorem prætulit casus) ubi de officio agitur, quod uterq; a sua parte esse q̃ plenissime cupit, si alter plus potuit, & ad manum habuit materiã sufficientem animo suo, si illi quantũ conatus est, fortuna p̃misit, Alter autem uoluntate (parum est) etiam si minora q̃ accepit reddidit, aut omnia nõ redidit sed uult reddere ex toto, in hoc intentus est animo, in hoc uictus est, tanq; qui in armis moritur, quem occidere facilius hostis potuit, q̃ auertere. Quod ipse existimas, id accidere uiro bono non potest, ut uincatur. Nunq; enim succumbet, nunq; renunciabit, ad ultimum usq; diem uitæ stabit paratus, & in hac statione morietur, Magna se accepisse præ se ferens, paria uoluisse.

MAcedonij uetant suos pancratios cestu decernere, Ibi inferiorem ostendit uicti confessio. Cursor metam prior contingit, uelocitate illum nõ animo antecessit, Luctator ter abiectus perdidit palmam, non tradidit. Cum inuictos esse lacedæmonij ciues suos magno æstimarent, ab his certaminibus remouerunt, in quibus uictorem facit non iudex, nec per se ipse exitus, sed uox cedentis, & tradere iubentis. Hoc quod illi in ciuibus suis custodiunt, uirtus ac bona uoluntas omnibus præstat, ne unq; uincantur. Quoniamquidem etiam inter superantia animus inuictus est. Ideo nemo. CCC. Fabios uictos dicit, sed occisos, Et regulus captus est a Pœnis non uictus. Et quisquis alius seuientis fortunæ ui ac pondere oppressus, non submittit animum. In beneficijs idem est. Plura aliquis accepit, maiora, frequentiora, non tamen uictus est. Beneficia fortasse beneficijs uicta sunt, si inter se data & accepta computes, Si dantem & accipientem comparaueris, quorũ animi & per se æstimandi sunt, penes neutrum erit palma. Solet enim fieri, ut etiam cum alter multis uulneribus confossus est, alter leuiter quidem saucius, pares exisse dicantur, quamuis alter uideatur inferior.

ERgo nemo uinci potest beneficijs. Scit debere, si uult referre, si quod rebus nõ potest, animo æquat, Hic q̃ diu in hoc permanet, quam diu tenet uoluntatem, gratum animum signis approbat. Quid interest ab utra parte munuscula plura numerẽtur? Tu multa dare potes, at ego tantum accipere possum. Tecum stat fortuna. Mecum bona uoluntas. Tamen tam par tibi sum, q̃ multis armatissimis nudi, aut leuiter armati. Nemo itaq; beneficijs uincitur, quia tam gratus est quisq;, q̃ uoluit, Nam si turpe est beneficijs uinci, non oportet a præpotentibus uiris accipere beneficium, quibus gratiam referre nõ possis. A principibus dico, a regibus, quos eo loco fortuna posuit, ex quo largiri multa possent, pauca admodum & impana datis accepturi. Reges & principes dixi, q̃bus tamẽ põt opera nauari, & quoꝝ illa excellens potentia p̃ animoꝝ cõsensum ministeriũq; cõstat. Sunt quidã extra omnẽ subducti cupiditatẽ, q̃ uix ullas humanis desiderijs cõtingunt, q̃bus nihil põt præstare fortuna. Necesse est a Socrate uincar bñficijs. Necesse ẽ a Diogene, q̃ p̃ medias macedonũ gazas nud° incessit,

calcatis regijs

calcatis regijs opibus. Nonne ille tunc merito & sibi & cæteris quibus ad dispiciendam ueritatem nõ erat obfusa caligo, supra eum eminere uisus est, infra quẽ oĩa iacebant? Multo potentior, multo locupletior fuit, omnia tunc possidente Alexandro. Plus enim erat, quod hic nollet accipere, ꝙ quod ille posset dare.

NOn est turpe ab his uinci. Neq; enim minus fortis sum, si cum inuulnerabili me hoste committis. Nec ideo ignis minus urere potest, si in materiam incidit inuiolabilem flammis. Nec ideo ferrum secandi uim perdidit, si non recipiens ictũ lapis solidus, inuictæ aduersus dura naturæ diuidendus est. Idem tibi de hoĩe grato respondeo. Non turpiter uincitur beneficijs, si ab his obligatus est, ad quos aut fortunæ magnitudo, aut eximia uirtus aditum redituris ad se beneficijs clausit. A parentibus fere uincimur. Nam tam diu illos odio habemus, ꝙ diu graues iudicamus, & ꝙ diu beneficia illorum non intelligimus. Cum iam ætas aliquid prudentiæ collegit, & apparere cœpit, propter illa ipsa eos amari a nobis debere, propter quæ non amabantur Admonitiones, seueritatem, & inconsultæ adolescentiæ diligentem custodiam, rapiuntur a nobis. Paucos usq; ad uerum fructum a liberis percipiendum perduxit ætas. Cæteri liberos onere senserunt. Non est turpe uinci beneficijs a parente. Quid ni non sit turpe, cum a nullo turpe sit? Quibusdam eñ & pares & impares sumus. Pares animo, quẽ solum illi exigunt, quem nos solum ꝓmittimus. Impares fortuna, quæ si cui obstitit quo minus referret gratiam, non ideo illi tanꝙ uicto erubescendum est. Non est turpe non assequi, dummodo sequaris. Sæpe necesse est ante alia beneficia petamus, ꝙ priora reddidimus. Nec ideo non petimus, aut turpiter petimus, quia non reddituri debebamus. Quia non per nos erit mora, quo minus gratissimi simus, sed interueniet aliquid extrinsecus, quod prohibeat. Nos tamen nec uincemur animo, nec turpiter his rebus superabimur, quæ non sunt in nostra potestate.

* ALexander Macedonum rex gloriari solebat, a nullo se beneficijs uictum. Nõ est quo minus animis macedonas, & græcos, & carras, & persas, & nationes districtas sine exercitu suscipiat, ne hoc sibi prestitisse regnum, a Thraciæ angulo porrectum usq; ad litus incogniti maris iudicet. Eadem re gloriari Socrates potuit, eadem Diogenes, a quo uictus est. Quid ni uictus sit illo die, quo homo supra mensuram humanæ superbiæ tumens, uidit aliquem, cui nec dare quicꝙ posset nec eripere? Archelaus rex Socratẽ rogauit, ut ad se ueniret, dixisse Socrates traditur. Nolle ad eum uenire a quo acciperet beneficia, cum reddere illi paria non posset. Primum in ipsius potestate erat non accipere. Deinde ipse dare beneficium prior incipiebat, Veniebat enim rogatus, & id dabat, quod utiq; ille non erat Socrati redditurus. Etiam nunc Archelaus daturus erat aurum & argentum, recepturus contemptum auri & argenti. Non poterat ergo Archelao referre Socrates gratiam? Et quid tantum erat accepturus quãtum dabat, si ostendisset hominem uitæ ac mortis peritum, utriusq; fines tenentem? Si regem in luce media errantem ad rerum naturam admisisset, usq; eo eius ignarum, ut quo die solis defectio fuit, regiam clauderet, & filium (quod in luctu ac rebus aduersis moris est) tonderet? Quantum fuisset beneficium, si timentem e latebris suis extraxisset & bonum animum habere iussisset, dicens. Non est ista solis defectio, sed duorum syderum coitus, cum luna humiliore currens uia, infra ipsum solem, orbem suum posuit, & illum obiectu sui abscondit. Quæ modo partes suas exiguas, si in transcursu strinxit, obducit. Modo plus tegit, si maiorem partem sui obiecit, modo exclusit totius aspectum, si recto libramento inter solem terrasq; media successit. Sed iam ista sydera, huc & illo deducet uelocitas sua. Iam recipient diem terræ, & hic ibit ordo per sæcula, dispositosq; ac prædictos dies habent, quibus sol intercursu lunæ uetetur omnes radios effundere. Paulum expecta iam emerget, iam istam uelut nubem relinquet. Iam exolutus impedimentis, lucem suam libere mittet. Socrates parem gratiam Archelao ferre non posset, si illum negare docuisset? parum scilicet magnum beneficium a Socrate accipiebat, si illum dare potuisset Socrati. Quare ergo hoc Socrates dixit? Vt facetus, & cuius per figuras sermo procedere solitus erat, derisor omnium, maxime potentium. Maluit illi uafre negare, quam contumaciter ac superbe. Dixit se nolle beneficia ab eo accipere, cui non posset

Forte. filium

cui nõ posset paria reddere. Timuit fortasse,ne cogeretur accipere quæ nollet. Timuit
ne quid indignũ Socrate acciperet. Dicet aliquis,negasset,si nollet. Sed instigasset in se
regem insolentẽ,& oĩa sua magno æstimari uolentẽ. Nihil ad rem ptinet utrum dare
aliquid Regi nolis,an accipere a Rege.In æquo utranq; ponit repulsam.Et superbo fa/
stidiri acerbius est,q̃ nõ timeri. Vis scire quid uere noluerit? Noluit ire ad uoluntariã
seruitutẽ is,cuius libertatem ciuitas libera ferre non potuit.

SAtis(ut existimo)hanc partem tractauim⁹, an turpe esset beneficijs uinci,quod
qui quærit,scit non solere homines sibiipsis beneficium dare. Manifestum eñi
fuisset,nõ esse turpe a seipso uinci.Atqui apud stoicos quosdam,& de hoc am/
bigitur,an possit aliquis sibi beneficium dare,an debeat referre sibi gratiam,qđ
ut uideretur quærendũ,illa fecerũt. Solemus dicere,gratias mihi ago,& de nullo quæri
possum alio,quam de me.Ego mihi irascor,& ego a me pœnas exigam,& odi me.Mul
ta præterea huiusmodi per quæ unusquisq; de se tanq̃ de altero loquitur. Si nocere in/
quit mihi possum,quare non & beneficia mihi dare possum? Præterea quæsi in alium
contulissem beneficia uocarentur,quare si in me contuli non sint? Quod si ab altero ac
cepissem,deberem,quare si mihi ipse dedi,non debeam? Quare sim aduersus me in/
gratus,quod non minus turpe est,q̃ in se sordidum esse,& in se durum ac sæuum,& sui
negligentem? Tam alieni corporis leno male audit,q̃ sui.Nempe reprǽhẽditur assen/
tator,& aliena subsequens uerba,paratus ad falsa laudator, Non minus placens sibi,&
se suspiciens,& ut ita dicam,assentator suus. Vitia non tantum cum foris peccant inui/
sa sunt,sed cum in se retorquẽtur. Quem magis admiraberis, q̃ qui imperat sibi,q̃ qui
se habet in potestate? Gentes facilius est barbaras impatientesq; alieni arbitrio regere,
q̃ animũ suum continere & tradere sibi.Plato,inquit,agit Socrati gratias, quod ab illo
didicit,quare Socrates non agat,quod ipse se docuit? M. Cato ait. Quod tibi deerit,a
teipso mutuare. Quare donare mihi non possum,si commodare possum? Innumerabi Aurem per/
lia sunt,in quibus consuetudo nos diuidit.Dicere solemus. Sine tu,loquar mecũ,& ego uellere,
tibi aurem peruellam.Quæ si uera sunt,quemadmodum aliquis sibi irasci debet,sic gra
tias agere. Quomodo obiurgare se, sic & laudare,quomodo damno sibi esse, sic & lu/
cro potest,Iniuria & beneficium contraria sunt. Si de aliquo dicimus. Iniuriam sibi fe/
cit,poterimus dicere,& beneficiũ sibi dedit.Natura sibi dedit.Natura prius est, ut quis
debeat,deinde ut gratiam referat. Debitor nõ est sine creditore, non magis q̃ maritus
sine uxore,aut sine filio pater.

ALiquis dare debet,ut aliquis accipiat. Non est dare,nec recipere,in dexteram
manum de sinistra transferre. Quomodo nemo se portat, quãuis corpus suũ
moueat & transferat,quomodo nemo quãuis pro se dixerit, affuisse sibi dici/
tur.Nec statuam sibi tanq̃ patrono suo ponit.Quomodo si æger cum cura sua
conualuit,mercedem a se non exigit.Sic in omni negocio,etiam cum aliquis probe fe/
cerit,non tamen debebit referre gratiam sibi,quia non habebit,cui referat. Vt concedã
aliquem dare sibi beneficium,dum dat,& recipit. Vt concedam aliquem a se accipere
beneficium,dum accipit,reddit.Domi (quod aiunt)uersura fit & uelut lusorium nomẽ
stat,transit.Neq; enim alius dat q̃ qui accipit,sed unus atq; idem.Hoc uerbum debere,
non habet nisi inter duos locum.Quomodo ergo in uno consistit,qui se obligando libe *
rat? Vt in orbe ac pila,nihil est imum,nihil summũ,nihil extremum, nihil primum,quia
motu ordo mutatur,& quæ sequebantur præcedunt,& quæ occidebant oriunť, Oĩa
quomodocunq; ierint,in idem reuertuntur,Ita in homine existima fieri,cum illũ in mul
ta mutaueris. Vnus est,cæcidit se.Iniuriarum cum quo agat,non habet.Alligauit & clau
sit,de ui nõ tenetur.Beneficium sibi dedit,protinus danti reddidit. Rerum natura nihil
diciť perdere,quia quicquid illi auellitur,ad illam redit. nec perire quicq̃ potest,quod
quo excedat non habet,sed eodem reuoluitur,unde discedit.Quid simile,inquit,habet
hoc exemplum,huic propositæ quæstioni? dicam.Puta te ingratum esse,non peribit be
neficium,habet illud,qui dedit.Puta te recipere nolle,apud te est,anteq̃ redditur.Nõ
potes quicq̃ amittere.Quia quod detrahitur,nihilominus tibi acquiriť. Intra teipsum
orbis agitur,accipiendo das,dando accipis. Beneficiũ,inquit,

BEneficium, inquit, sibi dare oportet, ergo & referre gratiam oportet. Primũ illud falsum est, ex quo pendent sequentia. Nemo enim sibi beneficiũ dat, sed naturæ suæ paret, a qua ad charitatem sui compositus est. Vnde illi sũma cura est nocitura uitandi, profutura appetendi. Itaq; nec liberalis est, qui sibi donat, nec clemẽs, qui sibi ignoscit, nec misericors, qui malis suis tangitur. Quod alijs præstare liberalitas est, clementia, misericordia, sibi præstare natura est. Beneficium res uoluntaria est, at prodesse sibi necessariũ est. Quo quis plura beneficia dedit, beneficentior est. Quis unq; laudatus est, quod sibiipsi fuisset auxilio? quod se eripuisset latronibus? Nemo sibi beneficium dat, non magis q; hospitium. Nemo sibi donat, non magis q; credit. Si dat sibi quisq; beneficiũ, semper dat, sine intermissiõe dat. Inuenire beneficiorum suorũ nõ potest numerũ. Quãdo ergo gratiã referet? cum per hoc ipsum, quo gratiam referet, beneficiũ dat? Quomodo enim discernere poteris utrum det sibi beneficium an reddat, Cum intra eundem hominem res geratur? Liberaui me periculo, beneficium mihi dedi. Iterum me periculo libero, do beneficiũ an reddo? Deinde ut primum illud concedam dare nos beneficium oobis, quod sequitur non concedam. Nam etiã si damus, nõ debemus, quia statim recipimus. Accipere beneficiũ nos oportet, deinde debere, deinde referre. Debendi locus non est, quia sine ulla mora recipimus. Dat nemo nisi alteri. Reddit nemo, nisi alteri. Id intra unum nõ potest fieri, quod totiens duos exigit.

Venditio.

BEneficium est præstitisse aliquid utiliter. Verbum autem præstitisse ad alios spectat. Nunquid non demens uidebit, qui aliquid uendidisse sibi se dicet? quia uenditio alienatio est, & rei suæ iurisq; sui in alium translatio. Atqui quẽadmodum uendere, sic dare aliquid, a se dimittere est, & id quod tenueris, habendum alteri tradere. Quod si est, beneficium nemo sibi dedit, quia nemo dat sibi aliquid. Duo contraria in uno cocunt, ut idem sit dare, & accipere. Sed etiam nunc multũ interest, inter dare & accipere. Quid ni? cum ex diuerso ista uerba posita sunt. Atqui siquis sibi beneficium dat, nihil interest inter dare & accipere. Pauloante dicebam quædam ad alios ptinere, & sic esse formata, ut tota significatio illorum discedat a nobis. Frater sum alterius. Nemo est eñ suus frater. Par sum, sed alicui. Quis est enim par sibi? Quod comparatur, sine altero non intelligitur, quod iungitur, sine altero non est. Sic & quod datur, sine altero non est, & beneficium sine altero non est. Idem ipso uocabulo apparet, in quo hoc continetur benefecisse. Nemo autem sibi benefacit, non magis q; sibi fauet, q; suarum partium est. Diutius hoc & pluribus exemplis licet prosequi. Quid? cum inter ea sit babendum beneficium, quæ secundam personam desiderant. Quædam cum sint honesta, pulcherrima, summæ uirtutis, nisi cum altero non habent locum. Laudatur, & inter maxima humani generis bona fides colitur. Num quis ergo dicitur sibi fidem præstitisse?

VEnio nunc ad ultimã partem. Qui gratiã refert, aliquid debet impẽdere, sicut qui soluit pecuniã. Nihil autẽ impendit, qui gratiã sibi refert, non magis q; consequitur, qui beneficiũ a se accepit. Beneficiũ & gratiæ relatio ultro citroq; ire debent. Intra unum hominẽ non est uicissitudo. Qui ergo gratiam refert, inuicem prodest ei, a quo consecutus est aliquid. Qui sibi gratiã refert, prodest sibi. Et quis non alio loco relationẽ gratiæ, alio beneficiũ cogitat? qui gratiã refert, sibi prodest. Et quis unq; ingratus hoc noluit facere? imo quis non ingratus fuit, ut hoc faceret. Si gratias, inquit, nobis agere debemus, & gratiã referre debemus. Dicimus autẽ ago gratias mihi, quod illam uxorem nolui ducere, & cum illo non contraxi societatẽ. Cum hoc dicimus, laudamus nos, & ut actum nostrum comprobem⁹, gratias agentiũ uerbis abutimur. Beneficium est, quod põt, & cum datum est, nõ reddi. Qui sibi beneficium dat, non potest nõ recipere, quod dedit. Ergo non est beneficiũ. Alio tempore beneficiũ accipitur, alio redditur. In beneficio hoc est probabile, & suspiciendũ, qđ alteri ut aliquis prodesset, utilitatis interim suæ oblitus est, quod alteri dedit ablaturus sibi. Hoc nõ facit, qui beneficiũ sibi dat. Beneficium dare socialis res est. Aliquem conciliat, aliquem obligat, sibi dare oon est socialis res. Neminẽ conciliat, neminẽ obligat, nemi-

nem in spem inducit, ut dicat, Hic homo colendus est, illi beneficium dedi, dabit & mihi. Beneficium est, quod quis non sua causa dat, sed eius cui dat. Is qui sibi beneficiũ dat, sua causa dat. Non est ergo beneficium.

VIdeor tibi iam illud quod in principio dixeram mentitus? Dicis me abesse ab eo, qui operæprecium facit, immo totam operam bona fide perdere. Expecta etiã hoc uenus dices, simul ac te ad has latebras perduxero, a quibus cum euaseris, nihil amplius assecutus eris, q̃ ut eas difficultates effugias, in quas licuit non descendere. Quid enim boni est, nodos operose soluere, quos ipse ut solueres feceris? Sed quemadmodũ quædam in oblectamentũ, ac iocum, sic alligantur, ut eorum solutio imperito difficilis sit. Quæ illi, qui implicuit sine ullo negocio separat, quia cõmissuras eorum & moras nouit. Nihilominus illa habent aliquam uoluptatem. Tentãt enim acumen animorum, & intentionem excitant. Ita hæc quæ uidentur callida & insidiosa, securitatem, torporem, ac segniciem, ingenijs adferunt, quibus modo campus in quo uagentur, sternendus est, modo † crebri aliquid & confragosi obijciendum, per quod erepant & sollicite uestigium faciant. Dicitur nemo ingratus esse. Id sic colligitur, Beneficium est quod prodest, prodesse autem nemo homini malo potest, ut dicitis Stoici, ergo beneficium non accipit malus, itaq; nec ingratus est? Quomodo etiam nũc beneficium honesta & probabilis res est? Apud malum nulli honestæ rei aut probabili locus est, ergo nec beneficio, quod si accipere non potest, nec reddere quidem debet. Et ideo nõ fit ingratus. Etiam nunc ut dicitis, Bonus uir omnia recte facit. Si omnia recte facit, ingratus esse nõ potest. Malo uiro beneficium nemo dare potest. Bonus beneficium reddit, malus nõ accipit. Quod si est, nec bonus quisq; ingratus est, nec malus. Ita ingratus in rerum natura est nemo. Et hoc inane, Vnum est apud nos, bonum honestum. Id peruenire ad malum non potest. Definit enim malus esse, si ad illum uirtus intrauerit. Quãdiu autem malus est, nemo illi dare beneficium potest. Quia bona malaq; dissentiunt, nec in unum eunt. Ideo nemo illi prodest. Quia quicquid ad illũ peruenit, id paruo usu corrumpit. Quẽadmodum stomachus morbo uitiatus, & colligens labem, quoscunq; accepit cibos mittit, & omne alimentum in causam doloris trahit. Ita animus cæcus, quicquid illi cõmiseris, id onus suum, & perniciem, & occasionem miseriæ facit. Felicissimis itaq; opulentissimisq; plurimũ æstus subest, minusq; se inueniunt, quo in maiorem materiam inciderunt, qua fluctuarentur. Ergo nihil potest ad malos peruenire, quod prosit, immo nihil quod non noceat. Quæcũq; enim illis contigerunt, in naturam suam uertunt, & extra speciosa profuturaq; si meliori darentur, illis pestifera sunt, ideo nec beneficiũ dare possunt, quoniã nemo põt, quod nõ habet dare. Hic benefaciendi uoluntate caret.

†alr recta

SEd q̃uis hæc ita sint, accipere tamen malus potest, quæ beneficijs similia sint, quibus non redditis ingratus erit. Sunt animi bona, sunt corpis, sunt fortunæ. Illa animi bona a stulto ac malo submouentur. Ad hæc admittitur, quæ accipere potest, & debet reddere, & si non reddit, ingratus est. Non hoc ex nostra constitutione tantum. Peripatetici quoq;, qui felicitatis humanæ longe lateq; terminos ponunt, aiunt, minuta peruenire beneficia ad malos. Hæc qui non reddit, ingratus est. Nobis itaq; beneficia esse non placet, quæ non sunt animum factura meliorem, cõmoda tamen illa esse, & expetenda non negamus. Hæc & uiro bono dare malus potest, & accipere a bono, ut pecuniam, uestem, honores, & uitam. Quæ si non reddet, in ingrati nomen incidet. At quomodo ingratum uocas, eo non reddito, quod negas esse beneficium? Quædam etiã si uera non sunt, propter similitudinem eodem uocabulo comprehensa sunt. Sic parapsidem & argenteam & auream dicimus. Sic illiteratum non ex toto rudem, sed ad literas altiores non perductum. Sic qui male uestitum & pannosum uidit, nudum se uidisse dicit. Beneficia ista non sunt, habent tamen beneficij speciem. Quomodo ista sunt tãq; beneficia, sic & ille tanq; ingratus est, non ingratus. Falsum est, quia illa beneficia, & qui dat appellat, & qui accipit. Ita qui uiri boni spem fefellit, tam ingratus, q̃ ueneficus, qui soporem cum uenenum crederet, miscuit.

Longe lateq;

Illiteratus

CLeantes uehemẽtius ait, licet, inquit, beneficium nõ sit quod accipit, ipse tamẽ ingratus est, quia non fuit redditurus, etiam si accepisset. Sic latro est etiam antequam manus

Latro

teq; manus inquinet, qui ad occidendum iam armatus est, & habet spoliandi atq; interficiendi uoluntatem. Exercetur & aperitur opere nequitia, si non incipit. Ipsum quod accepit beneficium non erat, sed uocabatur. Sacrilegi dant pœnas, q̃uis nemo usq; ad cœlos porrigat. Quomodo, inquit, aduersus malum ingratus est quisq;, cum malo dari beneficium non possit? ea scilicet ratione, quia accipiet ab illo aliquid ex his, quæ apud imperitos sunt, cui tamẽ & si malus est, ipse quoq; in simili materia gratus esse debebit, & illa q̃ liacunq; sunt, cum pro bonis acceperit, pro bonis reddere. Aes alienũ habere dicitur, & qui aureos debet, & q coriũ forma publica pcussum, quale apud Lacedæmonios fuit, qđ usum numeratæ pecuniæ præstat. Quo genere obligatus es, hoc fidem exolue.

QVid sint beneficia, an & in hanc sordidam humilemq; materiã deduci magnitudo nominis clari debeat, ad nos pertinet, sed ad alios spectat. Verum uos ad speciem ueri componite animũ, & dum honestum dicitis, quicquid est id, qđ nomine honesti iactatur, id colite. Quomodo, inquit, nemo per uos ingratus est, sic rursus omnes ingrati sunt. Nam (ut dicimus) omnes stulti mali sunt. Qui autem habet uitium unum, habet omnia. Omnes autem stulti & mali sunt. Omnes ergo ingrati sunt. Quid ergo, non undiq; humano generi conuitium fit, nõ publica querela est beneficia perisse, & paucissimos esse, qui de benemerentibus non inuicem pessime mereantur? Nec est quod hanc tantum nostram murmurationẽ putes, pro pessimo prauoq; numerantium, quicquid citra rectĩ formulam cecidit. Ecce nescio quæ nam non ex philosophorum domo clamat ex medio conuentu, populos gẽtesq; damnatura uox mittitur. Non hospes ab hospite tutus. Non socer a genero, fratrum quoq; gratia rara ẽ. Imminet exitio uir coniugis, illa mariti. Hoc iã amplius est. Beneficia in scelus uersa sunt, & sanguini eorum non parcitur, pro quibus sanguis fundẽdus est. Gladio ac uenenis beneficia sequimur. Ipsi patriæ manus afferre, & fascibus suis illam premere, potentia ac dignitas est. Humili se ac depresso loco putat stare, quisquis non supra rempublicã stetit. Accepti ab illa exercitus in ipsam conuertuntur, & imperatoria concio est. Pugnate contra coniuges, pugnate contra liberos. Aras, focos, penates, armis incendite. Qui ne triũphaturi quidem intrare urbem iniussu senatus deberetis, quibusq; exercitum uictorem reducentibus curia extra muros præberetur, nunc ciuibus cæsis, perfusi cruore cognato, urbem subrectis intrate uexillis. Obmutescat inter militaria signa libertas, & ille uictor, pacatorq; gentium populus, remotis procul bellis, omni terrore compresso, intra muros obsessus, aquilas suas horreat.

INgratus est Coriolanus, sero & post sceleris pœnitentiam pius, posuit arma, sed in medio parricidio posuit. Ingratus Catelina, parum est illi capere patriam, nisi euerteret, nisi Allobrogum in illam cohortem imiserit, transalpes accitus hostis, uetera & ingenita odia satiauerit, ac diu debitas inferias Gallicis bustis duces Romani psoluerint. Ingratus. C. Marius, ad consulatum a Gallia perductus, qui nisi cymbricis cædibus omnia funera æquauent, nisi ciuilis exilij, & trucidati omnis non tantum dederit signum, sed ipse signum fuerit, parum mutatam, ac repositam in priorem locum fortunam suam sentiet. Ingratus. L. Sylla, qui patriã durioribus remedijs q̃ pericula erant, sanauit. Qui cum a prænestina arce usq; ad collinam portã per sanguinẽ humanũ incessisset, alia ædidit in urbe prælia, alias cædes, legiones duas, quod crudele est, post uictoriam, quod nefas, post fidem, in angulo congestas contrucidauit, & proscriptionẽ cõmentus est. Dij magni, ut qui ciuem Romanũ occidisset, impunitatem, & pecuniã tantũ non, ciuis caperet. Ingratus. Q. Pompeius, qui pro tribus consulatibus, pro triumphis tribus, pro tot honoribus, quos ex maxima parte imaturus inuaserat, hanc gratiã reipublicæ reddidit, ut in possessionẽ eius alios induceret, quasi potentiæ suæ detracturus inuidiam, si qđ nulli licere debebat, pluribus licuisset. Dum extraordinaria cõcupiscit imperia. Dũ prouincias ut eligat, distribuit, dum ita triumuiris. R. P. diuidit, ut tamen in sua domo duæ partes essent. Eo redijt. R. P. ut saluus esse non posset, nisi beneficio seruitutis, Ipse Pompeij hostis ac uictor, a Gallia Germaniaq; bellum in urbem circumegit, & ille plæbicola, ille popularis, castra in circo flãminco posuit, propius q̃ Porsennæ fuerant. Temperauit sidem, ius, crudelitatem uictoriæ, quod dicere solebat, præstitit. Neminem occidit, nisi armatũ. Quid

matum. Quid ergo est? Cæteri arma cruentius exercuerunt, satiati tamen aliquid abiecerunt. Hic gladium cito condidit, nunq; posuit. Ingratus Antonius, Indicatorem suũ quẽ iure cæsum pronunciauit, interfectoremq; eius, in prouincias & imperia dimittet. Patriã uero proscriptionibus, incursionibus, bellis, laceratã post tot mala destinauit, ne Romanis quidem regibus, Vtiq; Athenis, Rhodijs. & plærisq; urbibus claris, ius integrũ, libertatemq; cum immunitate reddiderat, ipsa tributum spadonibus penderet. *

De ingratitudine urbis Romanæ, contra bonos ciues.

DEficiet me dies enumerãtem ingratos, usq; in ultima patriæ exitia. Aeque immẽsum erit, si percurrere cœpero. Ipsa respublica ꝙ ingrata in optimos ac deuotissimos sibi fuerit, ꝙq; non minus sæpe peccauerit, ꝙ in ipsam peccatũ est. Camillum in exilium misit, Scipionem dimisit, exulauit post Catelinam Cicero diruti eius penates, bona direpta, factum quicquid uictor Catelina fecisset, Rutilius innocentiæ precium tulit, In Asia latenti Catoni populus Romanus præturam negauit, consulatum pernegauit. Ingrati publice sumus, se quisq; interroget. Nemo non aliquem quæritur ingratum. Atqui non potest fieri, ut omnes quærantur, nisi quærendum est de omnibus. Omnes ergo ingrati sunt. Tantum, quantum & cupidi omnes, & maligni omnes, & timidi omnes, illi in primis qui uidẽtur audaces. Adijce, & ambitiosi oẽs sunt, & impij omnes. Sed non est quod irascaris. Ignosce illis. Omnes insaniũt. Nolo te ad incerta reuocare, ut dicam, ꝙ ingrata sit uide iuuentus. Quis non patri suo supremũ diem, ut innocens sit optat? ut moderatus, expectat? ut pius, cogitat? Quotus qsq; uxoris optimæ mortem timet, ut non computet? Cui rogo litigatori defenso, tam magni beneficij ultra res proximas memoria durauit? Illud in cõfesso est. Quis sine quærela moritur? Quis extremo die dicere audet, uixi & quẽ dederat cursum fortuna peregi? Quis non recusans? Quis non gemens exit? Atqui hoc ingrati est, non esse contentum præfato tempore. Semp pauci dies erũt, si illos numeraueris. Cogita non esse summum bonũ in tempore. Quantumcunq; est, boni consules, ut prolongetur tibi dies mortis, nihil ꝓficit ad felicitatem. Quoniam mora non fit beatior uita, sed longior. Quanto satius est gratum aduersus perceptas uoluntates, non aliorum annos computare, sed suos benigne æstimare, & in lucro ponere? Hoc me dignum iudicauit deus. Hoc satis est, Potuit plus, sed hoc quoq; beneficium est. Grati simus aduersus deos, grati aduersus homines, grati aduersus eos, qui nobis aliquid præstiterunt, grati etiam aduersus eos, qui nostris præstiterunt.

IN infinitum, inquis, me obligas, cum dicis, & nostris. Itaq; pone aliquẽ finẽ. Qui filio beneficium dat, ut dicis, & patri eius dat. Primum de quo uado ad quem currit, quæro. * Deinde illud utiq; mihi determinari uolo, si & patri beneficium datur, Nunquid & fratri? Nunquid & patruo? Nunquid auo? Nunquid uxori, & socero? Dic mihi, ubi debeam desinere, quousq; personarum seriem sequar. Si agrum tuum coluero, tibi beneficium dedero. Si domum tuam ardẽtem restinxero, aut ne cadat excepero, tibi beneficium dabo. Si seruum tuum seruauero, tibi imputabo. Si filiũ tuũ seruauero, non habebis beneficium meum.

DIssimilia ponis exempla, quia qui agrum meum colit, agro beneficium nõ dedit, nec dat, sed mihi, & qui domum meam quo minus ruat, fulcit, præstat mihi. Ipsa enim domus sine sensu est. Debitorem me habet, quia nullum habet. Et qui agrum meum colit, non illum, sed me demereri uult. Idem de seruo dicam, mei mancipij res est, mihi seruatur. Ideo ego pro illo debeo, filius ipse beneficij capax est. Itaq; ille accipit. Ego beneficio lætor, contingor, non obligor. Velim tamen, tu qui debere te non putas, respondeas mihi, Filij bona ualitudo, felicitas, patrimoniũ, pertinet ad patrem? Felicior futurus est, si saluũ habuerit filium, infelicior si amiserit. Quid ego? Qui & felicior fit a me, & infelicitatis maximæ periculo liberatur, non accipit beneficium? Non inquit, quædam in alios enim conferuntur, sed ad nos usq; permaneãt. Ab eo autem exigi quicq; debet, in quem confertur. Sicut pecunia ab eo petitur, cui credita est, ꝙuis ad me illa aliquo modo uenerit. Nullum beneficium est, cuius cõmodum nõ ptoximos tangat, nõnunq; etiam longius positos. Non quæritur, quo beneficium ab eo

cui datum est transferatur, sed ubi primo collocetur. A reo tibi ipso & a capite repetitio est. Quid ergo oro te, nō dicis, filium mihi donasti, & si hic perisset, uicturus non fui? Pro eius uita beneficium non debes, cuius uitam tuæ præfers, etiam nunc cum filium tuū seruaui, ad genua procumbis, Dijs uota soluis, tanq̃ ipse seruatus, illæ uoces exeunt tibi. Nihil mea interest, an me seruaueris, duos seruasti, immo me magis. Quare ista dicis, si non accipis beneficium? quia & si filius meus pecuniam mutuam sumpserit, creditori numerabo, non tamen ego debuero. Quia & si filius meus in adulterio deprehensus erit, erubescam, non ideo ego ero adulter. Dico me tibi obligatum pro filio, non quia sum, sed quia uolo me offerre tibi debitorem uoluntarium. At peruenit ad me summa ex incolumitate eius uoluptas, summa utilitas, & orbitatis grauissimū uulnus effugi. Non quæritur nūc an profueris mihi, sed an beneficium dederis. Prodest enim & animal, & lapis, & herba, nec tamen beneficium dant, quod nunq̃ datur, nisi a uolente. Tu autem nō uis patri, sed filio dare. Et interim ne nosti quidem patrem. Itaq; cum dixeris, patri ergo beneficium non dedi, filium eius seruando? Contra oppone, Patri ergo beneficium dedi, quem non noui, quem non cogitaui? Et quid, quod aliquando euenit, ut patrem oderis, filiū serues, beneficium ei uideberis dedisse, cui tunc inimicissimus eras, cum dares? Sed ut dialogorum alternatione seposita, tanq̃ iurisconsultus respondeam. Mens spectanda est dantis, beneficium enim dedit, cui datum uoluit. Si in patris honorem fecit, pater accepit beneficium, sic pater beneficio in filium collato non obligatur, etiam si fruitur si tamen occasionem habuerit, uolet & ipse præstare aliquid, non tanq̃ præstādi necessitatem habeat, nec soluendi, sed tanq̃ incipiendi causam. Repeti a patre beneficium non debet, Siquid pro hoc benigne facit, iustus, non gratus est. Nam illud finiri non potest, si patri do beneficium, & matri, & auo, & auunculo, & liberis, & affinibus, & amicis, & seruis, & patriæ. Vbi ergo beneficium incipit stare? Sorites enim ille inexplicabilis subit, cui difficile est modum imponere, quia paulatim surrepit, & non desinit serpere. Illud solet quæri, Fratres duo dissident, si alterum seruo, an dem beneficium ei, qui fratrē inuisum non perisse moleste laturus est? Non est dubium, quin beneficium sit, etiam inuito ꝓdesse, Sicut nō dedit beneficium, qui inuitus profuit.

Beneficium, inquit, uocas, quo ille offenditur, quo torquet? Multa beneficia tristem frontem & asperam habent, quemadmodum secare & urere ut sanes, & uinculis coercere. Noo est spectādum an dolere aliquis beneficio accepto, sed an gaudere debeat. Non est malus nummus, quem barbarus & ignarus formæ publicæ reiecit. Beneficium odit & accepit, si modo id prodest, si is qui dabat, ut prodesset dedit, nihil refert an bonam rem malo animo quis accipiat. Agedum hoc in contrarium uerte. Odit fratrem suū, quem illi expedit habere. Hunc occidi, non est beneficiū, q̃uis ille dicat esse, & gaudeat. Insidiosissime nocet, cui gratiæ aguntur pro iniuria. Vide prodest aliqua res, & ideo beneficium est. Nocet, & ideo nō est beneficium. Ecce, quod nec prosit, nec noceat, dabo, & tamen beneficium est. Patrem alicuius io solitudine exanimem inueni, corpus eius sepeliui, nec illi profui (Quid enim illius intererat, quo genere dilaberetur?) nec filio, quid enim per hoc cōmodi accessit illi? dicam quid consecutus sit. Officio solēni & necessario per me functus est. Præstiti patri eius, quod ipse præstare uoluisset, necnon & debuisset. Hoc tamen ita beneficium est, si non misericordiæ & humanitati dedi, ut quodlibet cadauer absconderem. Sed si corpus agnoui, si filium, tunc hoc præstate me cogitaui, aut si terram ignoto mortuo inieci, nullum in hoc habeo huius officij debitorem in publicum. Humanus dicit aliquis, quid tantopere quæris, cui dederis beneficium, tanq̃ repetiturus aliquando? sunt qui nunq̃ iudicant esse repetendū. Et has causas afferunt, indignus etiam repenti non reddet, Dignus etiā per se referet. Præ-
* terea si bono uiro dedisti, specta ne iniuriam illi facias appellando, tanq̃ non fuisset sua sponte redditurus. Si malo uiro dedisti, flere beneficium ueto, ne corrumpas creditum faciendo. Præterea lex quod non iussit repeti, uetuit. Verba sunt ista q̃diu me nihil urget, q̃diu fortuna nihil cogit, petam potius beneficium q̃ repetam. Sed si de salute liberorū agitur, si in periculū uxor deducitur, si patriæ salus ac libertas mittit me etiā quo ire nollem, imperabo pudori meo, & testabor omnia me fecisse, ne opus esset mihi auxilio

hominis

hominis ingrati, nouissime recipiendi beneficij necessitas, repetendi uerecundiam uin/cet. Deinde cum bono uiro beneficium do, sic do, tanq̃ nunq̃ repetiturus, nisi necesse fue/rit. Sed lex, inquit, non permittendo exire, uetuit.

MVlta legẽ non habẽt, nec actionẽ. Atqui cõsuetudo uitæ humanæ lege oĩ ualẽ/tior dat aditũ. Nulla lex iubet amicorũ secreta non eloq. Nulla lex fidẽ etiã ini/mico præstare. Quæ lex ad id præstãdũ nos qđ alicui pmisimus alligat? Nulla. Querar tamen cũ eo, qui arcanũ sermonẽ non continuerit, & fidẽ datã, nec ser/uatam indignabor. Sed ex beneficio, inquit, creditum facis, minime. Non enĩ exigo, sed repeto, & ne repeto qdẽ, sed admoneo. Nã ultima quoq; necessitas in hoc aget, ut ad eũ ueniã, cũ quo diu mihi luctandum sit. Quis tam ingratus est, ut illi nõ sit satis admoneri? Eum trãsibo, nec dignum iudicabo, qui gratus esse cogatur. Quomodo fœnerator quos/dam debitores non appellat, quos scit decoxisse, & in quorum pudorem nihil superest, nisi quod pereat. Sic ego quosdam ingratos palam ac pertinaciter præteribo, nec ab ullo beneficium repetam, nisi a quo non ablaturus ero, sed recepturus.

MVlti sunt, qui nec negare sciant, quod acceperunt, nec referre, qui nec tam bo/ni sunt q̃ grati, nec tam mali q̃ ingrati, segnes & tardi, lenta nomina, non ma/la. Hos ergo non appellabo, sed cõmonefaciam, & ad officium aliud agentes educam, qui statim mihi sic respondebunt. Ignosce, non Mehercule sciui hoc te desyderare, alioquin ultro obtulissem. Rogo ne me ingratum existimes, memini quid mihi præstiteris. Hos ergo quare dubitem, & sibi meliores & mihi facere? Quẽcunq; po/tuero, peccare prohibeo. Multomagis amicũ, & ne peccet, & ne in me potissimũ peccet, alterum illi beneficium do, si illum ingratũ esse non patior, nec dure illi exprobrabo quæ præstiti, sed q̃ potero mollissime, ut potestatem referendæ gratiæ faciam, renouabo me/moriam eius, & petam beneficium. Ipse me repetere intelliget, Aliquãdo utar uerbis du/rioribus, si emendari illum sperauero posse. Nam desperatum propter hoc quoq; nõ ex/agitabo, ne ex ingrato inimicum faciam. Quod si admonitionis quoq; sui sugillationem ingratis remittimus, segniores ad reddenda beneficia faciemus. Quosdam uero sanabi/les, & qui fieri boni possint, si quid illos remorderet, perire patiemur admonitione subla/ta. Quia & pater filium aliquando correxit, & uxor maritum aberrantem ad se reduxit & amicus languentem amici fidem erexit.

QVidam ut expergiscantur non feriendi, sed cõmonendi sunt. Eodẽ modo quo/rundam ad ferendam gratiam fides non cessat, sed languet. Hanc puellamus, Noli munus tuũ in iniuriam uertere. Iniuria est enim, si in hoc non repetis, ut ingratus sim, Quid si ignoro, quid desyderes? Quid si occupationibus distri/ctus, & in aliam uocatus occasionem non obseruaui? Ostende mihi quid possim, quid uelis? Quare desperas, anteq̃ tentas? Quare properas & beneficiũ & ami/cum perdere? Vnde scis nolim, an ignorem, an animus, an facultas desit mihi? Experire. Admonebo ergo, non amare, non palam, sine conuitio, sic, ut se redisse in memoriã, non reduci putet.

CAusam dicebat apud diuum Iulium ex ueteranis quidam paulo uiolentior ad/uersus uicinos suos, & causa premebatur. Meministi, inquit, imperator in Hispa/nia talum te torsisse circa Suconẽ, cum Cæsar meminisse se dixisset. Memini/sti quidem sub quadam arbore minimũ umbræ spargente, cum uelles residere feruetissimo sole, & esset asperrimus locus, in quo ex rupibus acutis, unica illa arbor eru/perat, quendam ex cõmilitonibus penulam suam substrauisse, cum dixisset Cæsar, quid ni meminerim? & quidem siti confectus, qui impeditus ire ad fontem proximũ non po/teram, repere manibus uolebam, nisi cõmilito, homo fortis ac strennuus, aquam mihi in galea sua attulisset. Potest, inquit, imperator agnoscere illum hominem, aut illam galeã? Cæsar ait, se non posse galeam cognoscere, hominẽ pulchre posse, & adiecit (puto ob hoc iratus, quod se a cognitione media ad ueterem fabulam adduceret) Tu utiq; ille non es. Merito, inquit, Cæsar me nõ agnoscis, nam cum hoc factum est, integer eram, postea ad Mundam in acie oculus mihi effossus est, & in capite eiecta ossa. Nã galeam illam si ui/deres, cogno/

deres, cognoſceres. Machæra enim Iſponia diuiſa eſt. Vetuit illi exhiberi negociũ Cæſar, & agellos in quibus uicinalis uia, cauſa rixæ ac litium fuerat, militi ſuo donauit.

QVid ergo non repeteret beneficium ab imperatore, cuius memoriam multitudo rerum confuderat, quem fortuna ingens exercitus diſponentem, nõ patiebatur ſingulis militibus occurrere? Non eſt hoc repetere beneficium, ſed reſumere bono loco poſitum & paratum. Ad quod tamen ut reſumatur, manus porrigenda eſt. Repetam itaq;, quia hoc aut neceſſitate facturus ero, aut illius cauſa, a quo repetam. Tyberius Cæſar inter initia dicenti cuidam, meminiſti, anteꝙ plures notas familiaritatis ueteris proferret. Non memini, inquit, quid fuerim, ab hoc ꝙ diu non eſſet repetendum beneficium. Optanda erat obliuio, auerſabatur omniũ amicorum & æqualium noticiam, & illam ſolam præſentem fortunam ſuam aſpici, illam ſolã cogitari, ac narrari uolebat. Inquiſitorem habebat ueterem amicum. Magis tempeſtiue repetendum eſt beneficium, ꝙ petendum. Adhibenda uerborum moderatio, ut nec ingratus poſſit diſſimulare, tacendum & expectandum, ſi inter ſapientes uiueremus, & tamen ſapientibus quoq; indicare melius fuiſſet, quid rerum noſtrarũ ſtatus poſceret. Deos, quorum noticiam nulla res effugit rogamus, & illos uota non exorant, ſed admonent. Dies quoq; in quam Homericus ille ſacerdos allegat officia, & aras religioſe cultas, quos obſequentes facit, & parce moneri uelle ac poſſe, ſecũda uirtus eſt. Huc illuc frænis leuiter motis flectendus eſt, paucis animus ſui rector optimus, proximi ſunt, qui admoniti in uiam redeunt. His non eſt dux detrahendus. Opertis oculis ineſt acies, ſed ſine uſu, quod lumen a Dijs immiſſum ad miniſteria ſua uocat, inſtrumẽta ceſſant, niſi illa in opus ſuum artifex mouerit. Ineſt interim animis uoluntas bona, ſed torpet modo delitijs, ac ſitu, modo officij inſcitia. Hanc utilem facere debemus, nec irati relinquere inuito, ſed ut magiſtri patienter ferre offenſationes puerorum diſcentiũ, memoriæ labentis. Quæ quẽadmodum ſubiecto uno, aut altero uerbo, ad contextum reddẽdæ rationis adducta eſt, ſic ad referendam gratiam admonitio reuocanda eſt.

Libri Quititi Senecæ De Beneficijs finis.

LVCII ANNEI SENECAE DE BENEFICIIS LIBER SEXTVS.

QVAEDAM Liberalis uirorum optime exercendi tantum ingenij cauſa quæruntur, & ſemper extra uitam iacent. Quædam & dum quærũtur, oblectamenta ſunt, & quæſita uſui. Omniũ tibi copiam faciam. Tu illa utcunꝙ tibi uiſum erit, aut peragi iubeto, aut ad explicandum ludorum ordinẽ induci. His quoq; ſi abire protinus iuſſeris, nõ nihil actum erit. Nam etiam quod diſcere ſuperuacuum eſt, ꝓdeſt cognoſcere. Ex uultu igitur tuo pendebo, prout il-
†alr capite agã le ſuaſerit mihi. Alia detinebo diutius, alia expellam, & †ea perire agam.

Quæſtio an beneficium eripi poſſit.

AN beneficium eripi poſſit, quæſitum eſt. Quidam negant poſſe. Non enim res eſt, ſed actio. Quomodo aliud ẽ munus, aliud ipſa donatio, aliud qui nauigat, aliud nauigatio. Et quamuis æger non ſit ſine morbo, non tamẽ idem eſt æger & morbus. Ita aliud eſt beneficium ipſum, aliud quod ad unũquẽq; noſtrũ beneficio peruenit, illud incorporale eſt, & ideo irritum nõ fit. Materia illius huc & illuc iactatur, & dominum mutat. Itaq; cum eripis, ipſa rerum natura reuocare quod dedit, non poteſt. Beneficia ſua interrumpit, non reſcindit. Qui moritur, tamen uixit, qui amiſit oculos, tamen uidit. Quæ ad nos peruenerunt, ne ſint, effici poteſt, ne fuerint, non põt. Pars
* autem beneficij & quidem certiſſima eſt, quæ fuit. Nõnunꝙ uſu beneficij longiore prohibemur. Beneficium quidem ipſum non traditur, licet omnes in hoc uires ſuas natura euocet. Recto illa agere ſe non licet, poteſt eripi domus, & pecunia, & mancipiũ, & quicquid eſt, in quo hæſit beneficij nomeo. Ipſum uero ſtabile & immotum eſt. Nulla uis efficiet, ne hic dederit, ne ille acceperit.

EGregie mihi uidetur. M. Antonius apud Rapirium poetam, cum fortunam ſuã transeuntem

tranſeuntem alio uideat,& ſibi nihil relictum, præter ius mortis. Id quoq; ſi cito occupa
uerit,exclamare.Hoc habeo quodcunq; dedi. O quantũ habere potuit, ſi uoluiſſet. Hæ
ſunt diuitiæ certæ,in quacunq; ſortis humanæ leuitate,uno loco permanſuræ,quæ cũ ma
iores fuerint,hoc maiorem habebunt inuidiã. Quid tanq̃ tuo parcis? procurator es.Om
nia iſta quæ nos tumidos,& ſupra humana elatos,obliuiſci uolunt,& cogunt noſtræ fra
gilitatis,quæ ferreis clauſtris cuſtoditis armati,quæ ex alieno ſanguine rapta,ueſtro defẽ
ditis, propter quæ claſſes cruẽtaturas maria deducitis,propter quæ quaſſatis urbes,igna
ri,q̃ntũ telorũ in aduerſos fortuna cõparet,ꝓpter quæ ruptis toties affinitatis, amicitiæ,
collegij fœderib⁹,inter cõtẽdẽtes duos terrarũ orbis eliſus eſt.nõ ſunt ueſtra , in depoſiti
cauſa ſunt,iã iamq; ad alium dominum ſpectãtia,aut hoſtes illa,aut hoſtis ſucceſſoris† ani †alr animus
mi inuadet. Quæris,quomodo illa tua facias? dono dando. Cõſule ergo rebus tuis,& cer
tam tibi earum atq; inexpugnabilem poſſeſſionem para.Honeſtiores illas non ſolũ, ſed
tutiores facturus,illud quod ſuſpicis,quo te diuitem quoq; ac potentem putas,q̃diu poſ
ſides,ſub nomine ſordido iacet,domus eſt,ſeruus eſt,num mi ſunt,cũ donaſti bñficiũ ẽ.

FAteris,inquit, nos aliquando beneficium debere ei, a quo accepimus , ergo ere- *
ptum eſt. Multa ſunt propter quæ beneficium dare deſinimus,non quia ablatũ,
ſed quia corruptum eſt. Aliquis reum me defendit,ſed uxorem meam per uim
ſtupro uiolauit.Non abſtulit beneficium,ſed opponendo illi parem iniuriã ſol-
uit me debito,& ſi plus læſit,q̃ ante profuerat, non tantum gratia extinguitur, ſed ulci-
ſcendi quærendiq; libertas fit,ubi in comparatione beneficij præponderauit iniuria, ita
non aufertur beneficium,ſed uincitur. Quid,non tam duri quidam, etiam ſcelerati pa-
tres ſunt,ut illos auerſari & euitare, ius faſq; ſit? Nunquid ergo illi abſtulerunt, qui dede-
rant? minime,ſed impietas ſequentium temporum commendationem omnis prioris of
ficij ſuſtulit. Non beneficium tollitur,ſed beneficij gratia,ſed efficitur, non ne habeam,
ſed ne debeam. Tanquam pecuniam aliquis mihi credidit, & domum meam incendit,
penſatũ eſt creditũ damno,nec reddidi illi,nec tamẽ debeo. Eodẽ modo & hic,q̃a aliq̃d
benigne aduerſus me fecit,aliq̃d liberaliter,ſed poſtea multa ſuꝑbe,cõtumelioſe,crude
liter,& eo loco me poſuit,ut ꝑinde liber aduerſus eũ eſſem,q̃ſi non accepiſſem. Vim be
neficij ſui abſtulit,colonum ſuum non tenet , q̃uis tabellis manentibus,qui ſegetẽ eius
proculcauit,qui ſuccidit arbuſta,nõ quia ne recepit,q̃d pepigerat, ſed q̃a ne reciperet effe
cit. Sed debitori ſuo creditor ſæpe damnatur,ubi plus ex alia cauſa abſtulit, q̃ quod eſt
crediti,non tantum inter creditorem & debitorem iudex,ſed qui dicat pecuniam, credi
diſti. Quid ergo eſt? pecus abegiſti, ſeruum eius occidiſti. Argentum,quod nõ emeras *
poſſides,æſtimatione facta debitor diſcede,qui creditor ueneras. Inter beneficia quoq;
& iniurias ratio confert. Sæpe etiam beneficium manet, nec debetur,ſi ſecuta eſt dãtem
pœnitentia,ſi miſerum ſe dixit,quod dediſſet,ſi cum daret ſuſpirauit,multum abduxit,
perdere ſe credidit,non donare,ſi ſua cauſa, aut certe non mea dedit,ſi non deſijt inſulta
re,gloriari,& ubiq; iactare,& acerbum munus ſuum facere. Manet itaq; beneficium,q̃
uis non debeatur. Sicuti quædam pecuniæ,de quibus ius creditori non dicitur,debẽtur,
ſed non exiguntur.

DEdiſti beneficium,iniuriam poſtea feciſti. Et beneficio gratia debetur,& iniu
riæ ultio. Nec ego illi gratiam debeo. Nec ille mihi pœnam. Alter ab altero
abſoluitur. Cum dicimus,beneficium illi reddidi,non hoc dicimus,illud nos
quod acceperamus reddidiſſe,ſed aliud pro illo reddere. Eſt enim rem pro
re dare. Quid ni cum omnis ſolutio non idem reddat,ſed tantundem. Nam & pecuniã
dicimur reddidiſſe,q̃uis numerauerimus pro argenteis aureos, q̃uis nõ interuenerint
nummi,ſed delegatione,& uerbis perfecta ſolutio ſit. Videris mihi dicere, perdis ope-
ram. Quorſus enim pertinet ſcire me,an maneat quod non debetur? Iuriſconſultorum
iſtæ ineptiæ ſunt acutæ,qui hæreditatem negant uſucapi poſſe,ſed ea quæ in hæreditate
ſunt,tanq; quicq; aliud ſit hæreditas,q̃ ea quæ in hæreditate ſunt, illud mihi potius di-
ſtingue,quod poteſt ad rem pertinere,cum idem homo beneficium mihi dedit,& poſt
ea fecit iniuriam. Vtrum & beneficium illi reddere debeam,& me ab illo minus uindi

 care.Ac

care. Ac ueluti duobus modis separatim respondere, an alterum alteri contribuere, &
nihil negocij habere, ut beneficium iniuria tollatur, beneficio iniuria. Illud enim uideo
in hoc foro fieri. Quid in uestra schola iuris sit, uos sciatis. Separantur actiones, & de
eo quod agimus, de eodem nobiscum agitur. Confunditur formula, siquis apud me
pecuniam deposuerit, idem mihi postea furtum fecerit. Et ego cum illo furti agam, & il
le mecum depositi.

QVæ proposuisti mi Liberalis exempla, certis legibus continentur, quas neces
se est sequi, lex legi non miscetur. Vtraq; sua uia habet actionem propriam, tã
Mehercule ꝙ depositum, ꝙ furtum. Beneficium nulli legi subiectum est, me
arbitro utitur, licet me comparare inter se quantum profuerit mihi quisq;, aut
quantum nocuerit, tum pronunciare, utrum plus debeatur mihi, an debe
am. In illis nihil est nostræ potestatis, eundum est, qua ducimur. In beneficio tota pote-
stas mea est, ego itaq; iudico illa, non separo, nec diduco, sed iniurias ac beneficia ad eun
dem iudicem mitto. Alioquin iubes me eodem tẽpore amare, & odisse, & queri, & gra
tias agere, quod natura non recipit. Potius comparatione facta, inter se beneficij & iniu
riæ, uidebo an etiam ultro debeatur, quomodo siquis scriptis nostris, alios superne im-
primat uersus, priores literas non tollit, sed abscondit. Sic beneficium superueniens, in-
iuriam apparere non patitur.

VVltus tuus, cui regendum me tradidi, colligit rugas, & attrahit frontem, qua-
si longius exeam. Videris mihi dicere, quomodo tantũ mihi extrahis? Huc
dirige cursum, littus ama. Non possum magis. Itaq; si huic satisfactum existi-
mas, illo trãscamus, an ei debeatur aliquid, qui nobis inuitus profuit. Hoc ap-
tius potui dicere, nisi ꝓpositio deberet esse cõfusior, ut distinctio statim subsecuta osten
deret utrũq; quæri. An ei deberemus, qui nobis dum non uult, profuit, & an ei qui dum
nescit. Nam siquis coactus aliquid boni fecit, quin nos nõ obliget, manifestius est, ꝙ ut ul
la in hoc uerba impendenda sint. Et hæc quæstio facile expeditur, & si qua similis huic,
moueri potest. Si totiens illo cogitationem nostram cõuerterimus. Beneficium nullum
est, nisi quod ad nos primum aliqua cogitatio defert, deinde amica & benigna. Itaq; nec
fluminibus gratias agimus, ꝙuis tã magna nauigia patiantur, & ad subuehendas copias
largo ac perenni alueo currant, aut piscosa & amœna pinguibus aruis interfluãt. Nec ꝗs
ꝙ Nilo beneficium debere se iudicat, non magis ꝙ odium, si immodicus superfluxit, tar
deq; recessit. Nec uentus beneficium dat, licet lenis & secundus aspiret, nec utilis & salu-
bris cibus. Nam qui beneficium mihi daturus est, debet non tantum prodesse, sed uelle.
Ideo nec multis animalibus quicꝙ debetur. Et ꝙ multos e periculo uelocitas equi rapu-
it? Et ꝙ multos æstu laborãtes, ramorum opacitas texit? Quid autem interest, utrum mi-
hi qui nescit, profuerit, an qui scire non potuit? Cum uelle defuerit. Quid autem interest
utrum me iubeas naui aut uehiculo, aut lanceæ debere beneficiũ, an ei, qui æque ꝙ ista
propositum benefaciendi nullum habeat, sed profuit casu?

* BEneficium aliquis nesciens profecto accipit nemo a nesciẽte. Quomodo mul-
tos fortuita sanant, nec ideo remedia sunt, & in flumen alicui cecidisse frigore
magno, causa sanitatis fuit, quomodo quorundã flagellis quartana discussa est,
& mœtus repentinus animum in aliam curam auertendo suspectas horas fefel
lit? Nec ideo quicꝙ horum etiam si saluti fuit, salutare est. Sic quidam nobis prosunt, dũ
nolunt, immo, quia nolunt, non tamen ideo illis beneficium debemus. Quid si pernicio-
sa illorum consilia fortuna deflexit in melius? an existimas me debere ei quicꝙ, cuius ma
nus cum me peteret, percussit hostem meum, qui nocuisset, nisi errasset. Sæpe hostis dũ
aperte peierat, etiã ueris testibus abrogauit fidem, & reum uelut factione circũuentum
miserabilem reddidit. Quosdam ipsa quæ premebat potentia eripuit, & iudices quẽ dã-
naturi erant causa, damnare gratia noluerunt. Non tamen hi beneficium dederunt, ꝙuis
profuerint. Quia telum quo missum sit, nõ quo peruenit, quæritur. Et beneficium ab in-
iuria distinguit, non euentus, sed animus. Aduersarius meus, dum contraria dicit, & iudi
cem superbia offendit, & unum testem temere dimittit, causam meam erexit. Nõ quæ-
ro an pro

rō an pro me errauerit,quia contra me uoluit.

NEmpe ut gratus sim,uelle debeo idem facere quod ille,ut beneficium daret, debuit.Nam quid est iniquius homine,qui eum odit,a quo in turba calcatus, aut respersus,aut quo nollet impulsus est? At quid est aliud, quod illũ quærelæ eximat,cum in re sit iniuria,quam extat nesciisse quid faceret,eadem res efficit,ne hic beneficium dederit,ne ille iniuriam fecerit. Et amicum & inimicum uoluntas facit, & multos militiæ morbus eripuit,quosdam ne ad ruinam domus suæ occurrerent, inimicus uadimonio tenuit,ne in piratarum manus peruenirent,quidam naufragio consecuti sunt.Nec his tamẽ beneficium debemus,quoniam extra sensum officij casus est,nec inimico cuius nos lis exercuit, dum uexat ac detinet.Nõ est beneficium, nisi quod a bona uoluntate proficiscitur,nisi illud agnoscit,qui dedit,profuit aliquis mihi dum nescit, nihil illi debeo.Profuit cum uellet nocere,imitabor ipsum. Iam constat

AD primum illud reuertamur,ut gratiam referam alicui me uis,ipse ut beneficium mihi daret nihil fecit,ut alterum transeamus,uis me huic gratiam referre, ut quod a nolente accepi,uolens reddam.Nam quid de tertio loquar? qui ab iniuria in beneficium delapsus,ut beneficium tibi debeam.Parum est noluisse te dare,ut debeam non satis est,uoluisse.Beneficium enim uoluntas nuda nõ efficit, sed quod beneficium esset,si optimæ ac plenissimæ uoluntati fortuna deesset.Id æque beneficium non est,nisi fortunam uoluntas antecedat.Nõ enim profuisse te mihi oportet, ut ob hoc tibi obliger,sed ex destinato profuisse. *

CLeantes exemplo eiusmodi nititur, ad quærẽdum,inquit, & accersendum ex academia Platonem,duos pueros misi. Alter totam porticum perscrutatus ẽ, alia quoq; loca in quibus illum inueniri posse sperabat,percurrit, & domũ non minus lassus q̃ irritus redijt.Alter apud proximum circulatorem resedit, & cũ uagus atq; erroneus uernaculis congregatur & ludit,transeuntem Platonem, quem nõ quæsierat,inuenit.Illum,inquit,laudabimus puerum,qui quantum in se erat,quod iussus est fecit.Hunc feliciter inertem castigabimus. Voluntas est,quæ apud nos ponit officiũ, cuius uide quæ conditio sit,ut me debito obstringat.Parum est illi uelle,nisi profuit,parũ est profuisse,nisi uoluit.Puta enim aliquem donare uoluisse,nec donasse. Animum quidem eius habeo,sed beneficium non habeo,quod consummat & res & animus. Quemadmodum ei qui uoluit mihi pecuniam credere,sed nõ dedit mihi,nihil debeo. Ita ei qui uoluit mihi beneficium dare,sed non potuit,amicus quidem ero,sed nõ obligatus. Et uolo illi aliquid præstare,nam & ille uoluit mihi. Cæterum si benigniore fortuna usus præstitero,beneficium dedero,non gratiam retulero,ille mihi gratiam debebit referre.Huic initium a me fiet gratiæ.

INtelligo iam quid uelis quærere. Non opus te dicere,uultus tuus loquitur. Si quis sua causa nobis profuit,ei ne,inquis,debetur aliquid. Hoc enim sæpe te conquærentem audio,quod quædam quæ homines sibi præstant,alijs imputant. Dicã mi Liberalis,sed prius hanc quæstiũculam diuidam,& rem æquam ab iniqua separabo. Multum enim interest utrum aliquis beneficium nobis det sua causa,an nostra,an sua & nostra.Ille qui totus ad se spectat,& nobis prodest, quia aliter sibi prodesse non potest, eo loco mihi est,quo qui pecori suo hybernum & æstiuum pabulum prospicit, eo loco quo qui captiuos suos ut commodius ueneant, pascit, & opimos boues saginat ac defricat,quo lanista,qui familiam suam summa cura exercet atq; ornat. Multum (ut ait Cleantes) a beneficio distat negociatio.

RVrsus non sum tam iniquus, ut nihil ei debeam, qui cum mihi utilis esset, fuit & sibi. Non enim exigo, ut sine respectu sui mihi consulat, immo etiam opto ut beneficium mihi datum,uel magis danti prodesset,dummodo id qui dabat duos intuens dederit,& inter me seq; diuisent,licet id ipse ex maiore pte possideat. Si modo me in consortium admisit,si duos cogitauit,ingratus sum,non solum iniustus,nisi gaudeo hoc illi profuisse,quod proderat mihi. Summæ malignitatis est, non uocare beneficium,nisi quod dantẽ aliquo incõmodo affecit. Aliter illi qui beneficiũ dat sua causa,respõdebo, Quare potius te mihi,pfuisse dices,q̃ me tibi? Puta,inqt,aliter fieri

non posse

non posse me magistratum, ꝙ si decem captos ciues ex magno captiuorum numero redemero. Nihil debebis mihi, cum te seruitute ac uinculis liberauero? At q mea id causa faciam, aduersus hoc respondebo, aliquid istius tua causa facis, aliquid mea. Tua, ꝙ redimis me, tibi enim ad utilitatem tuam satis est, quoslibet redemisse. Itaq; debeo, nõ quod redimis me, sed quod eligis. Poteras enim & alterius redemptione idem cõsequi, quod utilitatem rei partiris mecum, & me in beneficium recipis, duobus ꝓfuturum. Praefers me alijs, hoc tecum mea causa facis. Itaq; si praetorem te factura esset decem captiuorum redemptio, decem autem soli captiui essemus. Nemo quicꝙ tibi deberet ex nobis, quia nihil haberes quod cuiꝙ imputares, a tua utilitate seductum. Non sum iniquus beneficij interpres, nec desydero illud mihi tantum dari, sed & tibi.

* QVid ergo, inquit, si fortin nomina nostra Cinici iussissent, & tuum nomen inter redimẽdos exisset, nihil deberes mihi? immo deberem, sed exiguũ. Quid sit hoc dicam. Aliquid mea causa facis, quod me ad fortunam redemptiõis admittis, quod nomen meum exit, forti debeo, quod exire potuit tibi. Aditũ mihi ad beneficium tuum dedisti, cuius maiorem partẽ fortunae debeo, sed hoc ipsum tibi, quod fortunae debere potui, illos ex toto praeteribo, quorum mercenariũ beneficium est, quod qui dat, non computat cui, sed quanti daturus sit, quod undiq; in se conuersum est. Vendit mihi aliquis frumentum, uiuere non possum nisi emero, sed nõ debeo uitam, quia emi. Nec ꝙ necessarium fuerit, aestimo, sine quo uicturus non fui, sed ꝙ ingratum, quod non habuissem, nisi emissem, in quo inuehendo mercator non cogitauit, quantum auxilij allaturus esset mihi, sed quantum lucri sibi, quod ei non debeo.

ISto modo, inquit, ne medico quidem debere te, nisi mercedulam dicis, nec praeceptori, quia aliquid numeraueris. Atqui omniũ horũ apud nos magna charitas, magna reuerẽtia est. Aduersus hoc respondetur, quaedam pluris esse, ꝙ emunt. Emis a medico rem inaestimabilem, uitam ac ualitudinem bonam, a bonarum artiũ praeceptore studia liberalia, & animi cultum. Itaq; his nõ rei preciũ, sed operae, soluitur, quod deseruiunt, quod a rebus suis auocati nobis uacant. Mercedem non meriti, sed occupationis suae ferunt. Aliud tamen dici potest uerius, quod statim ponam, si ꝑtius quomodo istud refelli possit, ostendero.

QVaedam, inquit, pluris sunt ꝙ uenierunt, & ob hoc aliquid mihi extra pro illis ꝙuis empta sint, debes. Primum quidem interest quãti sint, cum de precio inter ementem & uendentem conuenerit. Deinde non uenijt illud suo precio, sed tuo. Pluris est, inquit, ꝙ uenijt, sed pluris uenire non potest. Precium autẽ cuiusꝙ rei pro tempore est. Cum bene ista laudaueris, tanti sunt, quanto pluris uenire non possunt. Praeterea nihil uenditori debet, qui bene emit. Deinde etiam si pluris ista sunt, non tamen ullum istic tuũ munus est, ut non ex usu effectuue, sed ex cõsuetudine, & annona aestimetur. Quod tu precium ponis trajcienti maria, & per medios fluctus, cum e terrae conspectu recessit? Certam secanti uiam, & prospiciẽti futuras tẽ-

* pestates, & se curis omnibus liberare iubenti, & subito uela stringi, armamenta dimitti, ꝑ artes ad incursum procellae, & repentinum impetum stare. Huic tamen tãtae rei praemiũ uectura persoluit. Quanti aestimas in solitudine hospitium, in imbre tectum, in frigore balneum, aut ignem? Scio tamen quanti ista consecuturus diuersorium subeam, quantũ

† alr fulcit nobis praestat notum est, qui labentem domum † suspicit, & agentem ex imo rimas, insulam incredibili arte suspendit, certo tamen & leui precio fultura subducitur. Murus nos ab hostibus tutos, & a subitis latronum incursionibus praestat. Notum est tamẽ illas turres pro securitate publica propugnacula habituras, quas excitaturus faber, quid in diem mercatur, paciscitur.

INfinitum erit, si latius exempla conquiram, quibus appareat, paruo magna cõstare. Quid ergo? quare non medico & praeceptori plus quidem debeo? nec aduersus illos mercede defungor? Quia ex medico ac praeceptore in amicum transeũt, & nos non arte quam uendunt, obligant, sed benigna & familiari uoluntate. Itaq; medico qui nihil amplius ꝙ manum tãgit, & me inter eos, quos perambulat ponit, sine ullo affectu facienda uitandaue praecipiens, nihil amplius debeo, quia me nõ tãꝙ amicũ uidit, sed

uidit, sed tanq̃ imperatorem. Ne præceptorem quidem habeo cur uenerer, si me in grege discipulorum habuit, si non putauit dignum propria & peculiari cura, si nunq̃ in me direxit animũ, & cum in medium effunderet, quæ sciebat, non didici, sed excepi. Quid ergo est, quare istis debeatur multum, non quia pluris est quod uendiderũt q̃ emimus, sed quia nobis ipsis aliquid præstiterunt, ille plus impẽdit, q̃ medico necesse est. Pro me non pro fama artis extimuit. Non fuit contentus remedia monstrare, sed admonuit. Interea sollicitus assedit, ad suspecta tempora occurrit. Nullum ministerium oneri illi, nullum fastidio fuit. Gemitus meos non securus audiuit. In turba multorum inuocãtiũ, ego illi potissima curatio fui. Tantum alijs uacauit, quantum mea ualitudo permiserat. Huic ego non tanq̃ medico, sed tanq̃ amico obligatus sum. Alter rursus in docẽdo, & laborem & tedium tulit, præter illa quæ a præcipientibus in cõmune dicuntur, aliqua stillauit ac tradidit, hortando bonam indolem erexit, & modo laudibus affecit animũ, modo admonitionibus discussit desidiã. Tum ingeniũ latens & pigrũ iniecta (ut ita dicam) manu extraxit, nec quæ sciebat, maligne dispensauit, quo diutius esset necessarius, sed cupit si posset uniuersa trãsfundere. Ingrat⁹ sum, nisi illũ inter gratissimas necessitudines diligo.

SOrdidissimorum quoq; artificiorum institutoribus supra cõstitutum aliquid adiecimus, si nobis opera illorum enixior uisa est, & gubernatori, & opifici uilissimæ mercis, & in diem se locanti corollarium aspersimus. In optimis uero artibus quæ uitam aut conseruant, aut extollunt, qui nihil se plus existimat debere q̃ pepigit, ingratus est. Adijce quod talium studiorum traditio miscet animos, hoc cum factum est tam medico q̃ præceptori precium operæ soluitur, animi debetur.

PLatoni cum flumen naue transisset, nec ab illo quicq̃ portitor exegisset, honori hoc suo datum credens, dixit positum illi esse apud Platonem officium. Deinde paulopost, cum alium atq; alium gratis eadem transueheret sedulitate, negauit ille iam apud Platonem positum officium. Nam ut tibi debeam aliq̃d, quod præstas, debes non tantum mihi præstare, sed tanq̃ mihi. Non potes ob id quenq̃ appellare, quod spargis in populum. Quid ergo? nihil tibi debetur pro hoc tanq̃ ab uno, nisi cum omnibus soluam, quod tibi cum omnibus debeo.

NEgas, inquit, ullum dare beneficium eum, qui me gratuita naue per flumen Padum tulit. Nego. Aliquid boni facit, beneficium non dat. Facit enim sua causa, at utiq; non mea. Ad summam ne ipse quidem se mihi beneficium iudicat dare, sed aut. R. P. aut uiciniæ, aut ambitioni suæ præstat, & pro hoc aliud quoddam commodum expectat, q̃ quod a singulis recepturus est. Quid ergo, inquit, si princeps ciuitatem dederit omnibus Gallis, si immunitatem Hispanis, nihil hoc nomine debebunt? Quid ni debeant? Debebunt autem non tanq̃ proprium beneficium, sed tanq̃ Ro. Po. partem. Nullam, inquit, habuit cogitationem mei illo tempore, quo uniuersis proderat. Noluit mihi proprie ciuitatem dare, nec in me direxit animum. Ita quare ei me sibi non substituit, cum facturus esset, quod fecit? Primum, cum cogitauit Gallis omnibus prodesse, & mihi cogitauit prodesse. Eram enim Gallus, & me etiam si non mea, publica tamen uota comprehendit. Deinde egn quoq; illi non tanq̃ proprium debebo, sed commune munus ex populo non tanq̃ pro me soluam, sed tanq̃ pro patria conferam.

SIquis patriæ meæ pecuniam credat, non dicam me illius debitorem, nec ex hoc æs alienum profitebor, aut candidatus, aut reus, ad exoluendum tamen hoc, portionem meam dabo. Sic istius muneris quod uniuersis datur, debitorem me nego, quia dedit quidem, sed non propter me, & mihi quidem, sed nesciens an mihi daret. Nihilominus aliquid mihi dependendum sciam, quia ad me quoq; circuitu longo peruenit. Propter me factum debet esse, quod me obliget. Isto, inquit, modo, nec Lunæ, nec Soli quicq̃ debes. Non enim propter me mouentur, sed cum in hoc mouẽatur, ut uniuersa conseruent, & pro me mouentur. Vniuersorum enim pars sum. Adijce nũc, quod nostra & horum conditio dissimilis est. Nam qui mihi prodest, ut pro me prosit & sibi, non dedit beneficium, quia me instrumentum utilitatis fecit. Sol autem & Luna etiam si nobis prosunt sua causa, non in hoc tamen prosunt, ut per nos prosint sibi. Quid enim nos conferre illis possumus?

Etiam inquit

ETiam, inquit, solem ac lunam nobis nolle prodesse, si nolle potuerint, illis autem nõ licet non moueri. Ad summam consistant, & opus suum intermittãt. Hoc uide quot modis refellatur. Non ideo minus uult, qui non potest nolle. Ergo magnum argumentum est firmæ uoluntatis, ne mutare quidẽ posse. Vir bonus nõ potest non facere, quod facit. Non enim erit bonus, nisi fecerit. Ergo nec bonus uir beneficium dat, quia facit quod debet. Præterea multum interest, utrum dicas, Nõ potest hoc non facere, quia cogitur, an non potest nolle. Nam si necesse est illi facere, nõ debeo ipsi beneficium, sed cogenti. Si necesse est illi uelle ob hoc, quia nihil est melius quod uelit, ipse se cogit. Itaq; quod tanq̃ coacto non deberem, tanq̃ cogenti debeo. Desinãt inquit uelle. Hoc loco tibi occurrat. Quis tam demens est, ut eam neget uoluntatẽ esse, cui non est periculum desinendi uertendiq; se in contrarium? Cum ex diuerso nemo æque uideri debeat uelle, q̃ cuius uolũtas usq; eo certa est, ut æterna sit. An si is quoq; uult, qui potest statim nolle, is uidebitur uelle, in cuius naturam non cadit nolle?

AGedum, inquit, si possunt, resistant, hoc dicis, omnia ista ingentibus interuallis diducta, & in custodiam uniuersi disposita, stationes suas deserant, subita confusione rerum sydera syderibus incurrant, & rupta rerum cõcordia in ruinam diutumam labantur, contextusq; uelocitatis citatissimæ, etiam tot sæcula pro- * missas uices in medio itinere destituat. & quæ nunc eunt alternis redeuntq; oportunis libramentis, mundum ex æquo temperantia, repentino concrementur incendio, & ex tãta uarietate soluantur, atq; eant in unum omnia. Ignis cũcta possideat, quæ deinde pigra nox occupet, & profunda uorago tot deos sorbeat. Sit tanti ut tu coarguereris ista concedere, possunt tibi etiã inuito, eunt q; ista tua causa, etiam si maior illis alia, ac prior causa ẽ.

ADijce nunc, quod non externa cogunt deos, sed sua illis in lege æterna uolũtas est, statuerunt quæ non mutarent. Itaq; nõ possunt uideri facturi aliquid, q̃uis nolint. Quia qui desinere non possunt, perseuerare uoluerunt. Nec unq̃ primi consilij deos pœnitet. Sine dubio stare illis, & desciscere in contrarium non licet. Sed non ideo, quia ius suo illos in proposito tenet, in imbecillitate pmanẽt. Sed quia non licet ab optimis aberrare, & sic ire decretum est. In prima autem illa cõstitutione, cũ uniuersa disponerent, etiam nostra uiderunt, rationemq; hominis habuerunt. Itaq; non possunt uideri sua tantum causa decurrere, & explicare opus suum, quia pars operis sumus & nos. Debemus ergo & soli, & lunæ, & cæteris stellis beneficium. Quia etiam si potiora illis sunt, in quæ oriuntur, nos tamen in maiora ituros iuuant. Adijce quod destinato iuuant. Ideoq; obligati sumus, qui non in beneficium ignorantiũ incidimus. Sed hæc quæ accipimus, accepturos sciérũt, & quanq̃ maius illis proponitur, sitq; maior actus sui fructus, q̃ seruare mortalia, tamen in nostras quoq; utilitates a principio recũ præmissa res est, & is ordo mundo datus, ut appareat curã nostri non inter ultima habitam. Debemus parentibus nostris pietatem, & multi non ut gignerent coierant. Dij nõ possunt ui- * deri nescisse, quid effecturi essent, cum omnibus alimenta protinus, & alia prouiderint. Nec eos per negligentiam genuere, quibus tam multa generabant. Cogitauit enim nos ante natura q̃ fecit. Nec tam leue opus sumus, ut illi potuerimus excidere. Vide quantũ nobis permiserit, q̃ non intra homines tantum, sed supra cuncta animantia humani imperij conditio sit. Vide in quantum corporibus uagari liceat, quæ coercuit fine terrarum, sed uicem in partem sui misit. Vide animi quantum audeant, quemadmodũ soli aut nouerint deos, aut quærant, & mente in altum data, diuina comitentur. Scies nõ esse hominem tumultuarium & incogitatum opus. Inter maxima rerum suarum natura nihil habet, quo magis glorietur, aut certe cui glorietur. Quantus iste furor est, controuersiã dijs muneris sui facere. Quomodo aduersus eos hic erit gratus, quibus gratia referri sine impendio non potest? Quis negat ab his accepisse se, a quibus q̃ maxime accepit? q & semper daturi sunt, & nunq̃ recepturi. Quanta autem peruersitas, ob hoc alicui nõ debere, quia etiam inficianti benignus est, & continuationem ipsam seriemq; beneficij argumẽtum uocare necessaria dantis, Nolo, sibi habeat, quis illum rogat? & omẽs alias impudẽtis animi uoces his astruat. Non ideo de te minus meretur is, cuius liberalitas ad te etiam dũ negas peruenit, cuiusq̃; bñficiorũ, uel hoc maximũ, qđ etiã quærenti daturus est.

Non uides

NOn uides quemadmodũ teneram liberorum infantiam, patẽtes ad salubriũ rerum patientiam cogant. Flentium corpora, ac repugnantium, diligenti cura fouent, & ne membra libertas immatura detorqueat, in rectum exitura constringunt, & mox liberalia studia inculcant, adhibito timore nolentibus, ad ultimũ audacem iuuentam frugalitati, pudori, moribus bonis, si parum sequitur, coaptant, & applicant. Adolescentibus quoq;, ac iam potentibus sui, si remedia metu, ac intemperantia reijciunt, ius adhibetur, ac seruitus. Itaq; beneficiorum maxima sunt, quæ a parẽtibus accepimus, dum aut nescimus, aut nolumus.

HIs ingratis & repudiantibus beneficia, non quia nolunt, sed ne debeant, similes sunt ex diuerso nimis grati, qui aliquid incõmodi precari solent, his quibus obligati sunt, aliquid aduersi, in quo affectum memorem accepti beneficij approbent, an hoc recte faciant, & pia uolũtate quæritur, quorum animus simillimus est, prauo amore flagrantibus, qui amicæ suæ optant exilium, ut desertam, fugientẽq; comitentur. Optant inopiam, ut magis desyderanti donent. Optant morbum, ut assideãt. Et quicquid inimicus optaret, amantes uouent. Fere idem itaq; exitus est odij & amoris insani. Tale quiddam & his accidit, qui amicis incõmoda optant, quæ detrahãt, & ad beneficium iniuria ueniunt. Cum sanctius sit uel cessare, ꝙ per scelus officij locum quærere. Quid si gubernator a Dijs tempestates infestissimas, & procellas petat, ut gratior ars sua periculo fiat? Quid si imperator deos oret, ut magna uis hostium circumfusa castris, fossas subito impetu compleat? & uallum trepidante exercitu cõuellat, & in ipsis portis, infesta signa constituat, quo maiore cum gloria rebus lapsis, profligatisq; succurrat? Omnes isti beneficia sua detestabili uia ducunt, qui deos contra eũ aduocant, cui ipsi affuturi sunt, & ante illos sterni, ꝙ erigi uolũt. Inhumana ista & peruersa grati animi natura est, contra eum optare, cui honeste deesse non possis.

NOn nocet illi uotum meum, inquit, quia simul opto & periculum & remediũ. Hoc dicis non nihil te peccare, sed minus ꝙ si sine remedio periculum optares. Nequitia est, ut extrahas mergere, euertere ut suscites, ut emittas icludere. Nõ est beneficium iniuriæ finis, nec unquã id detraxisse meritum est, quod ipse qui detraxit, intulerat. Non uulneres me malo, ꝙ sanes. Potes inire gratiam, si quia uulneratus sum sanas, non si uulneras, ut sanandus sim. Nunꝙ cicatrix nisi collata uulneri placuit, quod ita coisse gaudemus, ut non fuisse mallemus. Si hoc ei optares, cuius nullũ beneficium haberes, inhumanũ erat uotũ, quanto inhumanius ei optes, cui beneficiũ debes?

SImul, inquit, ut possem ferre illi opem precor. Primum ut te in media parte uoti tui occupem, iam ingratus es. Nondum audeo quid illi uelis præstare, scio quid illum uelis pati. Sollicitudinem illi & metũ, & maius aliquod imprecaris malum, ut ope indigeat. Hoc contra illum est. Optas, ut tua indigeat ope. Hoc pro te est, non succurrere uis illi, sed soluere. Qui sic præparat solui, uult non soluere. Ita quod unũ in uoto tuo honestum uideri poterat, illud turpe & ingratũ est, nolle debere. Optas enĩ non ut facultatem habeas referẽdæ gratiæ, sed ut ille necessitatem implorãdæ. Superiorem te facis, & quod nefas est, benemeritum ad pedes tuos mittis. Quanto satius est honesta uoluntate debere, ꝙ per malam rationẽ soluere? Si inficiareris quod acceperis, minus peccares. Nihil enim nisi quod dederat, amitteret. Nunc uis illum subijci tibi iactura rerum suarum, & status mutatione in id deuocare, ut infra beneficia sua iaceat. Gratũ te reputabo, coram eo, cui prodesse uis opta. Votum tu istud uocas, quod inter gratum & inimicum potest diuidi, quo non dubites aduersarium & hostem fecisse, si extrema tacentur. Hostes quoq; optauerunt capere quasdam urbes, ut seruarẽt, & uincere quosdã, ut ignoscerent. Nec ideo non hostilia uota, in quibus quod mitissimũ est, post crudelitatem uenit. Deniq; qualia esse iudicas uota, quæ nemo tibi minus uolet, ꝙ is pro quo fuerit, succedere. Pessime cum eo agis, cui uis a dijs noceri, a te succurri. Inique cũ ipsis dijs. Illis enim durissimas partes imponis, tibi humanas. Vt tu prosis, dij nocebunt. Si accusatorem submitteres, quem deinde remoueres, si aliqua illum lite implicares, quam subinde discuteres, nemo de tuo scelere dubitaret. Quid interest, utrum istud fraude tẽtetur, an uoto? Nisi quod potentiores illi aduersarios quæris. Non est quod dicas, quomodo

enim illi iniuriam facio? Votum tuum aut superuacuũ est, aut iniuriosum, immo iniurio-
sum, etiam si irritum. Quicquid non per uotum tuum efficis, dei munus est. Iniuria uero,
quicquid optas, sat est tibi. Non aliter debemus irasci, q̃ si profeceris.

SI uota, inquit, ualuissent, & in hoc ualuissent, ut tutus esses, primũ certũ mihi optas
periculum sub incerto auxilio. Deinde utrũq; certum puta. Quod nocet, prius ẽ.
Præterea tu conditionem uoti tui nosti, me tempestas occupauit, portus ac præsi-
dij dubium. Quantum existimas tormentum, etiam si accepero, eguisse? etiam si
seruatus fuero, trepidasse? etiam si absolutus fuero, causam dixisse? Nullius metus tã gra-
tus est finis, ut non gratior sit solida & inconcussa securitas. Opta ut reddere mihi benefi-
cium possis, cum opus erit, non ut opus sit. Si esset in tua potestate q̃d optas, ipse fecisses.

QVanto hoc honestius uotum est, opto in eo statu sit, quo semper beneficia di-
stribuat, nunq̃ desyderet. Sequatur illum materia, qua tam benigne utatur lar-
giendo iuuandoq;, ut nunq̃ illi sit dandorum beneficiorum inopia, datorũ pœ-
nitentia. Naturam per se pronam ad humanitatẽ, ad misericordiã & irritet, ac
prouocet turba gratorum. Sed quod illi & habere contingat, nec experiri
necesse sit. Ipse nulli implacabilis sit, ipsi nemo placandus, tam æquali in eum fortuna in-
dulgentia perseueret, ut nemo in illum possit esse, nisi conscientia gratus. Quãto hæc iu-
stiora uota sunt, quæ nullam occasionẽ differunt, sed gratũ statim faciunt. Quid enim pro-
hibet referre gratiam prosperis rebus? Quãmulta sunt, per quæ quicquid debemus, red-
dere etiam felicibus possumus. Fidele consilium assidua conuersatio, sermo cõmunis, &
* sine adulatione iucundus, aut res si deliberare uelit diligẽtes, tu te sic credere cõuictus fa-
miliaritas. Neminẽ tã alte secũda posuerũt, ut nõ illi eo magis amicus desit, qa nihil absit.

ISta tam tristis est, & omni uoto submouenda occasio, ac procul repellenda, ut gra-
tus esse possis, iratis Dijs opus est. Nec ex hoc quidem peccare te intelligis, quod
melius cum eo agitur, cui ingratus es, propone in animo tuo carcerem, uincula, sor-
des, seruitutem, bellum, egestatem. Hæ sunt occasiones tui uoti, siquis tecum traxit
per ista dimittitur. Quin potius eum potentẽ esse uelis, cui plurimũ debes & beatum?
* Quid enim (ut dixi) uetat te referre, etiã summa felicitate præditis gratiam, cuius plena ti-
bi occurret & uaria materia? Quid tu nescis debitum etiam locupletibus solui, nec te in-
uitum distringam. Omnia sane excluserit opulẽta felicitas, monstrabo tibi, cuius rei ino-
pia laborant magna fastigia. Quid omnia possidentibus, desit. Sic licet ille, qui uerum di-
cat, & hominẽ inter mentientes stupentẽ, ipsaq; cõsuetudine pro rectis blanda audiẽdi
ad ignorantiã ueri perductum, uindicet a consensu cõtemptuq; falsorũ. Nõ uides quẽ-
admodũ illos in præceps agat extincta libertas, & fides in obsequiũ seruile submissa, dũ
nemo ex animi sui sententia suadet, dissuadetq;, sed adulanti certamẽ est, & unũ amico-
rum omniũ officium, una contentio, quis blandissime fallat. Ignorauere uires suas, & dũ
se tam magnos q̃ audiunt credunt, attraxere superuacua, & in discrimen rerum omniũ
peruentura bella. Vtilem & necessariã rupere concordiam, secuti iram, quam nemo re-
uocabit, multorum sanguinem hauserũt, fusuri nouissime suũ, † dum hæc sæpe uidisti, iu-
fast num dicant inexplorata pro certis, flectiq; non minus existimant turpe q̃ uinci, & perpetua
credunt, quæ in summũ perducta maxime nutant. Ingentia super se ac sua regna frege-
runt, nec intellexerunt in illa scœna & uanis & cito diffluentibus bonis refulgẽre, ex eo
tempore ipsos nihil non aduersi expectare debuisse, ex quo nihil ueri audire potuerũt.

CVm bellum Græciæ indiceret Xerxes, animũ tumentẽ oblitũq; q̃ caducis cõ-
fideret, nemo non impulit. Alius aiebat, non laturos nuncios belli, & ad primã
aduentus famã, terga uersuros. Alius nihil esse dubij, quin illa mole non uinci
solum Græcia, sed obrui posset, magis uerendũ, ne uacuas desertasq; urbes in-
inueniret, & profugis hostibus uastæ solitudines relinquerentur, nõ habituris, ubi tantas
uires exercere possent. Alius illi uix rerũ naturã sufficere. Angusta esse classibus maria,
fast multi † militi castra explicãdis equestribus copijs campestria, uix patere cœlũ sagittis ad emit-
tenda oia manu tela. Cũ in hunc modũ multa undiq; iactarent̃, quæ hominẽ nimia æsti-
matione sui furentẽ cõcitarent, Demaratus Lacedæmonius solus dixit, ipsam illã qua si-
bi placeret multitudinẽ indigestã & grauẽ, metuenda esse ducenti. Nõ enim uires, sed
pondus ha

pondus habere. Vi modica nunq̃ regi posse, nec diu durare, quicquid stare non potest: In primo, inquit, statim monte Lacones obiecti, dabunt tibi sui experimentũ. Tot ista gẽtium milia trecenti morabuntur, hærebũt in uestigio fixi, & emissas sibi angustias tuebũtur, & corporibus obstruent. Tota illos Asia non mouebit loco. Tãtas minas belli & pene totius generis humani ruentis impetum, paucissimi sustinebunt. Cum te mutatis legibus suis natura transmiserit, in semita hærebis, & æstimabis futura damna, cum cõputaueris quanti tibi Thermopylarũ angusta constiterint. Scies te fugari posse, cũ scieris posse retineri. Cedent quidẽ tibi pluribus locis uelut torrẽtis modo oblati, cuius cum magno terrore, prima uis defluit. Deinde hinc atq; illinc coorientur, & tuis uiribus præment. Verũ est quod dicitur, maiorẽ belli apparatũ esse, q̃ recipi ab his regionibus possit, quas oppugnare constituis. Sed hæc res cõtra nos est. Ob hoc ipsum te Græcia uincet, q̃a non capit. Vti toto te non potest. Præterea quæ una rebus salus est, occurrere ad primos re⁊ impetus, & inclinatis opem ferre non poteris, nec fulcire ac firmare labentia, multo ante uinceris, q̃ uictum esse te sentias. Cæterum nõ est, quod exercitum tuũ ob hoc sustineri putes non posse, quia numerus eius duci quoq; ignotus est. Nihil tam magnũ est, quod perire non possit, cuius nascitur in perniciẽ, ut alia acquiescant, ex ipsa magnitudinis suæ causa. Acciderunt quæ Demaratus prædixerat, diuina atq; humana impellentẽ, & mutãtem quicquid obstiterat trecenti stare iusserũt. Stratusq; per totã Græciã passim Xerxes intellexit, quantũ ab exercitu turba distaret. Itaq; Xerxes pudore q̃ dãno miserior, Demarato gratias egit, quod solus sibi uerũ dixisset, & permisit petere quod uellet, petit ille ut Sardis maximã Asiæ ciuitatẽ curru uectus intraret, rectam capite tiaram gerens, id solis datum regibus. Dignus fuerat præmio anteq̃ peteret, sed q̃ miserabilis gens, in qua nemo fuit, qui uerum diceret regi, nisi qui dicebat sibi.

DIuus Augustus filiam intra pudicitiæ maledictũ impudicam relegauit, & flagitia principalis domus in publicum emisit. Admissos gregatim adulteros, pererratam nocturnis cõmessationibus ciuitatẽ, forum ipsum ac rostra quib⁹ pater legem de adulteriĳs tulerat, filiæ in stupra placuisse. Quotidianũ ad Marsiam concursum, cum ex adultera in quæstuariam uersa, ius omnis licẽtiæ sub ignoto adultero peteret. Hæc tam uindicãda principi, q̃ tacẽda (quia quarundã rerum turpitudo etiam ad uindicantẽ redit) parum potens ire, publicauerat. Deinde cum interposito tempore in locũ ire subiĳsset uerecundia, gemens, quod non illa silentio pressisset, quæ tã diu nescierat, donec loqui turpe esset, sæpe exclamauit. Horum mihi nihil accidisset, si aut Agrippa, aut Mecœnas uixisset. Adeo tot habenti milia hominũ duos reparare difficile est. Cæsæ sunt legiões, & protinus scriptæ. Fracta classis, & intra paucos dies nauit noua. Sæuitum est in opa publica ignibus, surrexerũt meliora cõsumptis. Tota uita Agrippæ & Mecœnatis uacauit locus. Quid putem, defuisse similes qui assumerenẽ, an ipsius uitium fuisse, qui maluit quæri, q̃ quærere? Non est quod existimemus Agrippã & Mecœnatẽ solitos illi uera dicere, qui si uixissent, inter dissimulãtes fuissent. Regalis ingeniĳ mos est, in præsentium contumeliam amissa laudare, & his uirtutem dare uera dicendi, a quibus iam audiendi periculum non est.

SEd ut me ad propositum reducam, uides q̃ facile sit, gratiã referre felicibus, & in summo humanarũ opum positis, dic illis non quod uolunt audire, sed quod audisse semp̱ uolent. Plenas aures adulationibus aliquando uera uox intret. Da consilium utile. Quæris quid felici præstare possis? Effice, ne felicitati suæ credat, ut sciat illã multis & fidis manibus continendã. Parũ in illũ contuleris, si illi stultã fiduciã permansuræ semper potentiæ excusseris, docuerisq; mobilia esse quæ dedit casus, & maiore cursu fugere q̃ ueniũt, nec his portionibus quibus ad summã ꝑuentũ est, retroiri, sed sæpe inter fortunã maximã & ultimã nihil interesse? Nescis quãtũ sit preciũ amicitiæ, si nõ intelligis multũ te ei daturũ, cui te dederis amicũ. Rem nõ domibus tantũ, sed sæculis raram, quæ nõ alicubi magis deest, q̃ ubi credit̃ abundare. Quid istos tu libros, quos uix nomenclatorũ complectit̃, aut memoria, aut manus, amicorũ existimas esse? Non sunt qui agmine magno ianuã pulsant, q in primas & secũdas admissiones digerunt̃. Consuetudo ista uetus est regibus, regesq; simulãtibus, populũ amico⁊ describere. Est propriũ

superbiæ, magno æstimare introitum, ac tactũ sui liminis pro honore dare, ut hostio suo propius assideas, ut gradũ prior intra domum ponas, in qua deinceps multa sunt hostia quæ receptos quoq; excludunt.

APud nos primi omniũ Gracchus, & mox Liuius Drusus instituerunt segregare turbã suam, & alios in secretũ recipere. Itaq; isti amicos, primos habuerũt, & secundos nunq; ueros. Amicum uocas, cuius disponit̃ salutatio, aut potest huius tibi patere fides, qui per fores maligne apertas non intrat, sed illabit̃? Hunc peruenire usq; ad distribuendã libertatem licet, cuius uulgare & publicum uerbum & ꝓmiscuum? Ignotus non nisi suo ordine emittitur. Ad quemcũq; itaq; istorũ ueneris, quorum salutatio urbem concutit, scito etiam si animaduerteris obsessos, ingenti frequentia uicos, & cõmeantiũ in utrãq; partem cateruis itinera compressa, tamen uenire te in locũ hominibus plenum, amicis uacuũ. In pectore amicus, non in atrio quæritur. Illo recipiendus est, illic retinendus est, & in sensus recondendus. Hoc doce, gratus es, male de te existimas, si inutilis es, nisi afflicto, si rebus tutis superuacuus. Quẽadmodum te & in dubijs & in aduersis, & in lætis sapienter geris, & dubia prudenter tractas, aduersa fortiter læta moderate, ita in omnia utilem te amico exhibere potes. Aduersa eius, si nec deserueris, nec optaueris. Multa nihilominus, ut non optes, in tanta uarietate quæ tibi materiã exercendæ fidei præbeant, incident. Quemadmodũ qui optat diuitias alicui in hoc, ut illorũ partẽ ipse ferat, q̃uis ꝓ illo uideat̃ optare, sibi ꝓspicit. Sic qui optat amico aliquã necessitatẽ, quã adiutorio suo fideq; discutiat, quod est ingrati, se illi præfert, & tanti existimat illũ miserũ esse, ut ipse gratus sit, & ob hoc ipsum ingratus est. Exonerare em̃ se uult, & graui sarcina liberare. Multũ interest, utrũ ꝓperes referre gratiã, ut reddas beneficiũ, an ut ne debeas. Qui reddere uult illius se cõmodo aptauit, & idoneũ illi uenire tẽpus uolet, q nihil aliud q̃ ipse liberari uult, q̃cunq; ad hoc cupiet puenire, qđ est pessimæ uoluntatis.

ISta, inquis, nimia festinatio ingrati est? id aptius exprimere nõ possum, q̃ si repetiuero quod dixi, nõ uis reddere acceptum beneficiũ, sed effugere. Hoc dicere uideris, qñ isto carebo quocũq; mõ mihi laborãdũ est, ne isti obligat⁹ sim. Si optares ut illi solueres de suo multum, abesse uideris a grato, hoc quod optas iniquius est. Execraris enim illum, & caput sanctum dira tibi imprecatione defigis. Nemo ut existimo de immanitate animi tui dubitaret, si aperte illi paupertatẽ, si captiuitatem, si famẽ, ac metum imprecareris. At quid interest, utrum uox ista sit uoti tui? Sanius aliquid horum opta. Scilicet nunc & hoc esse gratum puta, quod ne ingratus quidẽ faceret, qui modo nõ * usq; in odium, sed tantum ad inficiationem beneficij perueniret.

QVis pium dicet Aeneam, si patriam capi uoluerit, ut captiuitate patrem eriperat? Quis Siculos iuuenes, ut bona liberis exempla monstrarẽt, si optauerunt ut Aetna immẽsa ignũ supra solitũ ardens, daretur ipsis occasio exhibẽdæ pietatis, ex medio parẽtib⁹ incẽdio raptis? Nihil debet Scipioni Roma, si punicũ bellũ ut finiret, ꝑseuerare maluit. Nihil Decijs, q̃ morte patriã seruauerũt si prius optauerant, ut deuotioni fortissimæ locũ, ultima rerũ necessitas faceret. Grauissima infamia est, medici opus quærere. Multi quos hauserant morbos, & reuocauerãt, ut maiore gloria sanarẽt, nõ potuerũt discutere, aut cũ magna miserorũ uexatiõe uixerũt.

CAllistratum, aiunt, ita certe Hecaton autor est, cum in exilium iret, in quod multos simul cum illo seditiosa ciuitas Athenarum, & intẽperanter libera expulerat, optante quodã, ut Atheniensibus necessitas restituendi exules esset, abominatũ talem. Rutilius noster animosus. Cum enim quidã illum consolaretur, & diceret instare arma ciuilia, breui futurum, ut omnes exules reuerterent̃. Quid tibi, inquit, mali feci, ut mihi peiorem reditũ, q̃ exitum optares. Malo, ut patria in exilio meo erubescat, q̃ reditũ mœreat. Non est illud exiliũ, cuius neminẽ nõ magis q̃ damnatum pudet, quemadmodũ illi. f. Callistratus & Rutilius seruauerũt bonorũ ciuiũ officiũ, qui reddi sibi penates suos noluerũt clade cõmuni, quia satius erat duos iniquo malo affici, q̃ omnes publico. Ita non seruat grati hominis affectum, qui bene de se merentem difficultatibus uult opprimi, quas ipse submoueat, qui etiam si bene cogitat, male precatur, ne in patrocinium quidẽ, nedum in gloriam est, incendium extinxisse quod feceris.

In quibusdã

In quibusdam ciuitatibus impium uotum, sceleris uicem tenuit.

DEmades Athenis certe eū qui necessaria funeribus uēditabat, damnauit, cū ꝓbasset magnū lucrum optasse, quod contingere illi sine multorū morte nō poterat. Quæri tamē solet, an merito damnatus sit? Fortasse optauit, non ut multis uenderet, sed ut paruo sibi cōstarent, quæ uenditurus esset. Cū constet negociatio eius ex empto & uendito. Quare uotū eius in unā partē trahis, cum lucrum ex utraq; sit? Præterea omnes, licet qui in ista negociatione sunt, damnes, oēs idē eīn uolūt, id est, intra se optant. Magnam hominū partē damnabis. Cui eīn non ex alieno cōmodo lucrum? Miles bellum optat, in gloriam. Agricolam annonæ charitas erigit. Eloquentiæ preciū †exoptat litium numerus. Medicis grauis annus est in quæstu. Institores delicatarum merciū, iuuentus corrupta locupletat. Nulla tēpestate, nullo igne lædantur tecta, iacebit opera fabrilis. Vnius uotū deprehensum est, omniū simile est. An tu Aruntium & Ateriū, & cæteros q captandoꝝ testamentoꝝ artē professi sunt, non putas eadē habere, quæ designatores & libitinarios uota? Illi quorum mortes optent, nesciūt. Hi familiarissimū quēq;, ex quo propter amicitiā rei plurimū est, mori cupiunt. Illorū damno nemo uiuit. Hos qsquis differt, exhaunt. Optant ergo nō tantū ut accipiant, quod turpi seruitute meruerunt, sed etiam ut tributo graui liberentur. Nō est itaq; dubium, quin hi magis quod damnatū est, in uno optēt, quibus quisq; morte profuturus est, uita nocet. Omniū tamen istorum uota sunt impunita. Deniq; se quisq; consulat, & secretū pectoris sui reddat, & inspiciat quid tacitus optauerit. Quāmulta sunt uota, quæ etiam sibi fateri pudet, q̄ pauca quæ facere coram teste possimus.

†Forte est litigantiū numerus

SEd nō qcqd rep̄hendendū, etiā dānandū est, sicut hoc uotū amici, quod in manib⁹ est, male utentis bona uolūtate, & in id incidētis, qd' euitat. Nā dū gratū animū festinat ostēdere, ingratus est. Hic, ait, in potestatē meā recidat, gratiā meā desyderet, sine me saluus, honestus, tutus esse nō possit. Tā miser sit, ut illi bñficij loco sit, qcqd reddit̄. Hinc Dij circūueniāt, illinc domesticæ insidiæ, q̄s ego possim sol⁹ opprimere. Instet potēs inimic⁹ & grauis, infesta turba, nec inermis creditor urgeat & accusator.

VIde q̄ sis æquus, horū optares nihil, si tibi beneficiū non dedisset, ut alia taceā, quæ grauiora cōmittis, pessima ꝓ optimis referendo, hoc certe delinquis, q̄d non expectas suū cuiusq; rei tempus, quod æque peccat, qui nō sequitur, q̄ q antecedit. Quomodo non semp̄ beneficium recipiendū est, sic non utiq; reddendū. Si mihi nō desyderanti redderes, ingratus esses, quanto ingratior es, qui desyderare me cogis? Expecta. Quare subsīdere apud te munus meū non uis? Quare obligatū moleste fers? Quare quasi cū acerbo fœneratore resignare rationē parem ꝓperas? quid mihi negocium quæris? Quid in me deos immittis? quomodo exigeres, qui sic reddis?

ANte oia ergo Liberalis hæc discamus beneficia secure debere, & occasiōes reddendorū obseruare, nō manu facere. Hanc ipsam cupiditatē primo quoq; tempore liberandi se, meminerimus ingrati esse. Nemo eīn libenter reddit, quod inuitus debet, & quod apud se nō uult esse, onus iudicat esse nō munus. Quāto melius ac iustius in promptu habere merita amicorū, & offerre non ingerere, nec oneratum se iudicare? Quoniam beneficiū cōmune uinculū est, & inter se duos alligat. Dic nihil moror, quo minus tuū reuertatur, opto hilaris accipias, si necessitas alterutri nostrū imminet, fatoq; quodā datū est, ut aut tu cogaris beneficiū recip̄e, aut ego accip̄e, det potius qui solet. Ego paratus sum, nulla mora inter nos est, ostendam hunc animum, cum primum tempus aduenerit. Interim Dij testes sunt.

SOleo mihi Liberalis notare hunc in te affectū, & q̄si manu prendere uerentis & æstuantis, ne in nullo officio sis tardior. Nec decet gratū animū sollicitudo cōtra summā fiduciā sui, & ex cōscientia ueri amoris dimissa est ois anxietas. Tam cōuitium ast recip̄e quod nō debes, q̄ non dare quod debes, hoc beneficij primū datisit ius, ut recipiendi tēpus det, qui dedit. * An uereor ne hoies de me secius loquantur? Male agit, q famæ, nō cōscientiæ gratus est. Duo istius rei iudices habes, illum quem potes. Quid ergo si nulla interuenerit occasio? semp debebo? debebis, sed palam debebis, sed libenter debebis, sed cum magna uoluptate apud te depositū tueberis. Pœnitet acɫ

cepti beneficij, quem nondum redditi piget. Quare qui tibi dignus uisus est, a quo acciperes, indignus uideatur, cui diu debeas?

IN magnis erroribus sunt, qui ingentis animi credũt ꝓferre dona, plurimũ sinũ ac domũ replere, cũ ista interdũ non magnus animus faciat, sed magna fortuna. Nesciunt quãto maius ac difficilius sit capere ꝙ fundere. Nam ut nihil alteri detrahã, quoniã utrumlibet uirtute par est, non minoris est animi beneficiũ debere, ꝙ dare. Eo quidem operosius hoc ꝙ illud, quo maiore diligentia custodiuntur accepta ꝙ dãtur. Ideo non est trepidandũ, ꝙ cito reponamus, nec procurãdũ intempestiue, quia æque delinquit, qui ad ferendã gratiam suo tẽpore cessat, ꝙ qui alieno ꝓperat. Positum est illi apud me, nec illius nomine, nec meo timeo. Bene illi cautũ est. Nõ potest hoc beneficiũ perdere, nisi mecũ, imo ne mecum quidẽ. Egi illi gratias. Qui nimis de beneficio reddẽdo cogitat, nimis cogitare alterũ de recipiendo putat, præstat se in utrũq; facilem, si uult recipere beneficiũ referamus, reddamusq; læti, illud apud nos custodiri mauult. Quid thesaurũ eius eripimus? qd custodiã recusamus? Dignus est cui utrum uolet, liceat. Opinionem quidẽ & famam eo loco habeamus, tanꝙ non ducere, sed sequi debeat.

Sexti libri de Beneficijs finis.

LV. AN. SENECAE DE BENEFICIIS LIBER SEPTIMVS & ultimus.

BONVM mi Liberalis habeas animũ uolo, in manibus tene. Nõ hic te carmie longo. Atq; ꝑ ambages & longa exorsa tenebo. Reliquias hic liber cogit. Exhausta materia circũspicio, non quid dicam, sed quid non dixerim. Boni tamẽ cõsules quicquid superest, cũ tibi supfuerit. Si uoluissem lenocinari mihi, debuit paulatim opus crescere, & ea pars in finem reseruari, quã quilibet satiatus appeteret. Sed quicquid maxime necessariũ erat in primũ statum congessi, nunc siquid effugit, recolligo. Nec Mehercule si me interrogas nimis ad rẽ existimo ꝑtinere, ubi dicta sint, quæ † regũt mores, persequi cætera, nõ in remediũ animi, sed in exercitationẽ ingenij inuenta. Egregie enim hoc dicere Demetrius Cynicus uir meo iudicio magnus, etiam si maximus cõperitur, solet plus prodesse, si pauca præcepta sapientiæ teneas, sed illa in promptu tibi & in usu sint, ꝙ si multa quidẽ didiceris, sed illa non habeas ad manũ. Quemadmodũ, inquit, magnus luctator est, non qui omnes numeros nexusq; perdiscit, quorum usus sub aduersario rarus est, sed qui in uno se, aut altero bene & diligenter exercuit, & eorũ occasiones intentus spectat. Nec enim, refert ꝙ multa sciat, si scit quantũ uictoriæ satis est. Sic in hoc studio multa delectãt, pauca manẽt, licet nescias, quæ ratio oceanũ effundat ac reuocet. Quare septimus quisq; annus ætati signũ imprimat. Quare latitudo porticus ex remoto spectantibus, non seruet portionem suam, sed ultima in angustias coeant, & columnarũ nouissime interualla iungãtur. Quid sit qđ geminorũ conceptũ separet, partũ iungat. Vtrum unus cõcubitus spargatur in duos, an toties concepti sint. Cur pariter natis fata diuersa sint, maximisq; rerum spacijs distent, quorum inter ortus minimũ interest. Non multũ tibi nocebit transisse, quæ nec licet scire, nec prodest. Inuoluta ueritas in alto latet. Nec de malignitate naturæ quæri possum⁹, quia nullius rei difficilis inuentio est, non cuius hic unus inuentæ fructus est, inuenisse. Quicquid nos meliores beatosq; facturũ est, aut in aperto, aut in proximo posuit. Si animus fortuita cõtempsit, si se supra metũ sustulit & posuit, nec auida spe infinita cõplectitur, sed didicit ꝑ se petere diuitias. Si deorũ hominũq; formidinẽ eiecit, & scit nõ multũ esse ab hoie timendũ, a deo nihil. Si cõtẽptor oim q̃bus torquet̃ uita, dum ornat̃, eo ꝑductus est, ut illi liqueat mortẽ nullius mali esse materiã, multorũ finẽ. Si animũ uirtuti cõsecrauit, & quacũq; uocat illa, planũ putat. Si sociale anial est in cõmune genitus mundus, & unã domũ spectat, & cõscientiã suã dominusq; opuit, semꝑ tanꝙ in publico uiuit, se magis ueritus ꝙ alios, subductus illis tẽpestatibus, in solido ac sereno stetit, cõsummauit scientiã utilẽ atq; necessariã. Reliqua oblectamẽta ocij sunt, licet enim iã in tutum retracto animo, ad hæc quoq; excurrere, cultũ nõ robur ingenij afferentia.

HAec Demetrius noster, utraq; manu tenere ꝓficientẽ iubet, hæc nusꝙ dimittere, imo aspicere, & partẽ sui facere, eoq; quotidiana meditatione ꝑduci, ut sua sponte occurrant salutaria, & ubiq; ac statim desyderata præsto sint, & sine mora ulla

Margin notes: "tast tangũt" (beside "mo ꝑtinere…"); "Vtraq; manu tenere *" (beside "HAec Demetrius…").

ra ulla ueniat,illa turpis honestiq; distinctio. Sciatq; nec malũ esse ullũ nisi turpe,nec bonũ nisi honestũ. Hac regula uitæ opa distribuat,ad hanc legẽ & agat cũcta & exigat. Miserrimosq; mortaliũ iudicet, in quãtiscũq; opibus resulgebũt, uentri ac libidini deditos, quorũ animus inerti ocio torpet. Dicat ipse sibi, Voluptas fragilis & breuis,fastidit obiectã,quo auidius hausta est,citius io cõtrariũ recidẽs,cuius subinde necesse est,pœniteat. In qua nihil est aut magnificũ,aut quod naturã hois Dijs ꝓximi deceat. Res hũilis,membrorũ turpiũ,ab altiliũ ministerio ueniẽs,exitu fœda. Illa est uoluptas & hoie & uiro digna,non implere corpus,nec saginare,nec cupiditates irritare,quaꝶ tutissima est quies, ꝑturbatiõe caret,& ea quã hoim inter se rixantiũ ambitus cõcutit,& ea quæ intolerabilis ex alto uenit,ubi de Dijs famæ creditũ est,uitijsq; illos nostris æstimauimus? Hanc uoluptatẽ æqualẽ,intrepidã,nũq; sensurã sui tediũ ꝑcipit,hic quẽ informam⁹,q maxime,ut ita dicã,diuini iuris atq; hũani peritus,hic præsentibus gaudet,ex futuro nõ pendet. Nihil em̃ firmi habet,qui in incerta propensus est, Magnis itaq; curis exemptus,& distorquẽtibus mentẽ,nihil sperat aut cupit,nec se mittit in dubiũ,suo cõtentus. Nec illum existimes paruo esse contentũ, Omnia illius sunt. Non sic,quemadmodũ Alexandri fuerunt cui quando in littore maris rubri steterat, plus deerat q̃ acquisierat. Illius ne ea quidem erant,quæ tenebat,aut uicerat,cum in Oceano omnis loricatus præfectus classibus præmissis explorator erraret,& bella in ignoto mari quæreret. Non satis apparebat inopem esse,qui extra naturæ terminos arma proferret? qui se in profundum,inexploratũ, & immẽsum auiditate cæca prorsus immitteret? Quid interest,quot eripuerit, quot dederit, quantum terrarum tributo premat? Tantum illi deest,quantum cupit.

NEc hoc Alexandri tantũ uitiũ fuit,quẽ ꝑ Liberi Herculisq; uestigia felix temeritas egit,sed omniũ quos fortuna irritauit implendo Cyrum & Cambysen, & totũ regni Persici stẽma ꝑcẽse,quẽ inuenies,cui modũ imperij satietas fecerit? Qui non uitam in aliqua ulterius procedeodi cogitatione finierit? Nec id mirũ est. Quicquid cupiditati contigit,pœnitus hauritur & conditur. Nec interest quantum in id quod inexplebile est congeras. Vnus est sapiens,cui oia sunt,nec ex difficili tuenda. Non habet mittendos trãsmaria legatos. Nec metanda in ripis hostilibus castra. Nõ oportunis castellis dispooenda præsidia. Non opus est legione,nec equestribus turmis, quemadmodũ Dij immortales regnũ inermes regunt,& illis rerum suarũ ex edito,tranquilloq; tutela est. Ita hic officia sua,q̃uis latissime pateant,sine tumultu obit. Et om̃e humanũ genus,potentissimus eius,optimusq; infra se uidet,dendeas licet. Ingentis spiritus res est, cum orientem occidentemq; lustraueris animo,quo etiam remota,& solitudinibus interclusa penetrant, cũ tot animalia, tantam copiam rerum, quas natura beatissime fundit aspexeris,emittere hanc dei uocem. Hæc omnia mea suot. Sic fit,ut nihil cupiat, quia nihil est extra omnia.

HOc,inquis,ipsum uolui,teneo te,uolo uidere,quomodo his laqueis in quos tua sponte decidisti expliceris. Dic mihi,quẽadmodũ potest aliquis donare sapiẽti,si oia sapientis sunt? Nã id quoq; quod illi donat,ipsius est. Itaq; non põt dari beneficiũ sapienti,cui quicqd datur,de suo datur. Atqui dicitis sapiẽti, posse donari. Idẽ aũt me scito,& de amicis interrogare, Oia dicitis illis esse cõmunia. Nihil ꝓhibet aliquid esse,& eius q possidet, & eius cui datũ & assignatũ est. Iure ciuili oia regis sunt. Et tamẽ illa quoq; ad regẽ ꝑtinet uniuersa possessio,in singulos dños descripta sũt, & unaquæq; res habet possessorẽ suũ. Itaq; dare regi,& domũ,& mãcipium, & pecuniã possumus,nec donare illi de suo dicimur. Ad reges em̃ potestas oim ꝑtinet, ad singulos proprietas. Fines Atheniensium aut Campanorũ uocamus, quos deinde inter se uicini priuata terminatione distinguunt. Ideoq; donare agros nostros Reipu. possumus,q̃uis illius esse dicãtur. Quia aliter illius sunt,alirer mei. Nunquid dubiũ est,quin seruus cum peculio,domini sit? dat tamẽ dño suo munus. Non em̃ ideo nihil habet seruus, quia non est habiturus,si dñs illum habere noluerit. Nec ideo nõ est munus,cũ uolẽs dedit,qa potuit eripi,etiã si noluisset. Quẽadmodũ ꝓbemus oia sapiẽtis esse,iter duos cõuenit,illud qđ quærit colligendũ est,quõ liberalitatis materia aduersus eũ supsit,cuius uniuersa esse cõtendimus. Omnia patris sunt,quæ in liberorum manu sunt. Quis tamẽ nescit donare

 aliquid & fi

aliquid & filium patri? Omnia deorum sunt, tamen Dijs posuimus donum, & stipem iecimus. Non ideo quod habeo, meum non est, si meum tuum est? Potest enim idẽ esse meum & tuum. Is, inquis, cuius prostitutæ sunt, leno est. Omnia autem sapiẽtis sunt. Leno autem est eius, cuius prostitutæ sunt, Ergo sapiens est. Sic illum uetant emere. Dicũt enim, nemo rem suam emit, omnia autem sapientis sunt, ergo sapiens nihil emit. Sic uetant & mutuũ sumere, quia nemo usuram pro pecunia sua pendit. Innumerabilia sunt, p quæ cauillantur, cum pulcherrime quid a nobis dicatur, intelligant.

* ENimuero sic oia sapiẽtis esse dico, ut nihilominus proprium quisq; in rebus suis dominiũ habeat. Quemadmodũ sub optimo rege, omnia rex imperio possidet singulari domino. Tempus istud probandæ rei ueniet. Interim hoc huic quæstioni sat est. Id quod est meum, aliter sapiẽtis est, aliter meum. Meum est habere, posse donare sapienti. Nec mirum est aliquid ei cuius est totum, posse donari. Conduxi domũ a te. Inde aliquid tuum est, aliquid meũ. Res tua est, usus rei tuæ meus est. Itaq; nec fructus tanges, colono tuo prohibente, q̃uis tua in possessione nascãtur. Et si annona carior fuerit aut fames, heu frustra magnum alterius spectabis aceruum, in tuo natum, in tuo positum, in borrea iturum tua. Nec conductum meum, quanq̃ sis dominus intrabis, nec seruum tuũ mercennariũ meum abduces, & ad te reddã, si conduxero. Beneficium accipies, si tibi in uehiculo tuo sedere permisero. Vides ergo posse fieri, ut aliquis accipiendo quod suum est, munus accipiat?

IN oibus istis quæ modo retuli, uterq; eiusdẽ rei dñs est. Quomodo? quia alter rei dñs est, alter usus. Libros dicimus esse Ciceronis. Eosdẽ Dorus librarius suos uocat, & utrũq; uerũ est. Alter illos tanq̃ auctor sibi, alter tanq̃ emptor asserit. Atrecte utriusq; dicunt esse. Vtriusq; eñi sunt, sed nõ eodẽ modo. Sic potest Titus Liuius a Doro accipere, aut emere libros suos, Possum donare sapienti, quod uiritim meũ est, licet illius sunt oia. Nam cũ regio more cuncta cõscientia possideat, singulariũ aũt in unũquẽq; ꝓprietas sit sparsa, & accipere munus, & debere, emere, & conducere. Cæsaris omnia habet fiscus, cuius tantum uniuersa imperio eius sunt. In patrimonio propria quid eius sit sine diminutione imperij quæritur. Nam id quoq; tãq̃ alienum abiudicatur, aliter illius est. Si sapiens uniuersa animo possidet, iure ac dominio sua.

DIon modo omnes sacrilegos argumentis esse collegit, modo neminẽ, cũ oẽs de saxo deiecturus est, dicit, Quisquis id quod deorũ est sustulit & consumpsit, atq; in usum suum uertit, sacrilegus est. Omnia autem deorũ sunt. Quod quisq; ergo tollit, deorum tollit, quorum omnia sunt, Ergo quisquis tollit aliqd sacrilegus est. Deinde cum effringi templa, & expilari impune capitoliũ iubet, dicit nullum sacrilegium esse. Quia quicquid sublatum est, ex eo loco qui deorum erat, in eum transfertur locum, qui deorum est. Hic respõdetur, Omnia quidem deorum esse, sed nõ omnia Dijs dicata. In his obseruari sacrilegium, quæ religio numini ascripsit. Sic & totũ mundum deorum esse immortaliũ, templum solum quidem amplitudine illorũ, ac magnificentia dignum, tamen a sacris prophana discerni, & nõ omnia licere in angulo, cui nomẽ Phani impositũ est, quæ sub cœlo & conspectu syderum licent. Iniuriam sacrilegus deo quidem non potest facere, quam extractum sua diuinitas posuit, sed tamen punitur, quia tanq̃ deo fecit. Opinio illum nostra ac sua obligat pœnæ. Quomodo ergo, sacrilegus uidet̃, qui aliquid aufert sacri, & si quocunq; transtulit, quod surriperat, intra terminos est mundi, sic & sapienti furtum potest fieri. Aufertur enim illi nõ ex his, quæ uniuersa habet, sed ex his quibus dominus inscriptus est, quæ uiritim ei seruiunt, illam alteram possessionem agnoscet. Hanc nolet habere, si poterit. Emittitq; illam uocem, quam Romanus imperator emisit, cum illi ob uirtutem & bene gestam, R. P. tantum agri decerneretur, quantum arando uno die circuire potuisset. Nõ est, inquit, nobis eo opus ciue, cui plus opus sit, q̃ uni ciui. Quanto maioris uiri putas, respuisse hoc munus, q̃ meruisse. Multi enim imperatores, fines alijs abstulerunt, sibi nemo constituit.

CRedo cũ animũ sapiẽtis intuemur potentẽ oim, & ꝑ uniuersa dimissum, oia illi esse dicimus. Cũ ad hoc ius quotidianũ, si ita res tulerit, capite censebit̃, multũ interest possessio eiꝰ aio ac magnitudine æstimet̃, an cẽsu, hæc uniuersa habere

de quibus

de quibus loqueris abominabit̃. Non referã tibi Socratẽ, Chrysippũ, Zenonẽ, & cæteros magnos quidẽ uiros, maiores quidẽ, quia in laudẽ uetustorũ inuidia nõ obstat. Pauloante Demetriũ rettuli, quẽ mihi uidetur rerũ natura, nostris tulisse tẽpibus, ut ostenderet nec illũ a nobis corrumpi, nec nos ab illo corripi posse. Virũ exactæ (licet neget ipse) sapientiæ, firmæq; in his quæ ꝓposuit constantiæ. Eloquẽtiæ quoq; eius, quæ res fortissimas deceat, nõ concinnatæ, nec in uerba sollicitæ, sed ingenti animo prout impetus tulit res suas ꝓsequentis. Huic nõ dubito quin ꝓuidentia, & talem uitã, & talẽ dicendi facultatẽ dederit, ne aut exemplũ sæculo nostro, aut conuitiũ deesset.

Demetrius

DEmetrio si res nostras aliquis deorũ possidendas uelit tradere sub lege certa, ne liceat donare, affirmauerim repudiaturũ dicturũq;. Ego ʋo me ad istud inextricabile pondus nõ alligo, nec in aliã fecem rerum hunc expeditũ hominẽ demitto. Quid ad me defers populoꝝ omniũ mala, quæ nec daturus quidem acciperẽ, quoniã multa uideo, quæ me donare nõ deceat. Nolo sub cõspectu meo ponere, quæ gentiũ oculos, Regumq; præstringunt. Nolo intueri precia sanguinis animarũq; uestrarũ. Prima mihi luxuriæ spolia propone, siue illa uis ꝑ ordinem pandere, siue (ut est melius) in unum aceruũ dare. Video elaboratã scrupulosã distinctione testudinẽ, & fœdissimorũ pigerrimorũq; animaliũ testas, ingentibus precijs emptas, in quibus ipsa illa quæ placet uarietas subditis medicamẽtis, in similitudinẽ ueri colorat̃. Video istic mensas, & estimatũ lignum senatoris censu, eo preciosius, quo illud in plures nodos arboris infelicitas torsit. Video istic crystallina, quorũ accendit fragilitas precium. Omniũ enim rerum uolupras apud imperitos, ipso quo fugare debet periculo, crescit. Video murrhina pocula, parũ scilicet luxuria magno fuerit, nisi nomina capacibus gemmis inter se ꝓnuociaret. Video uniones, nõ singulos singulis auribus cõparatos, iam enim exercitatæ aures oneri ferendo sunt. Iungũtur inter se, & insup alij binis supponũtur. Non satis muliebris insania uiros subiecerat, nisi bina ac terna patrimonia, auribus singulis pependissent. Video sericas uestes, si uestes uocandæ sunt, in qbus nihil est, quo defendi aut mẽbra, aut corpus, aut deniq; pudor possit. Quibus sumptis, mulier parum liquido nudam se non esse iurabit, Hæc ingenti summa ab ignotis etiam ad commercium gentibus accersuntur, ut matronæ nostræ, ne adulteris quidem plus sui in cubiculo quam in publico ostendant.

QVid agis auaritia, quod rerũ charitate aurum tuũ uictum est? Omnia ista quæ rettuli in maiore honore precioq; sunt. Nũc uolo tuas opes recognoscere. Laminas utriusq; materiæ, ad quas cupiditas nostra caligat. At mehercule terra quæ quicquid utile futurum nobis erat protulit, ista defodit, & mersit, & ut noxijs rebus ac malo gentiũ in medium prodituris, toto pondere incubuit. Video ferrũ ex hisdem tenebris esse prolatũ, quibus aurum & argentũ, ne aut instrumẽtũ in cædes mutuas deesset, aut preciũ. Et tamen ad hoc ista aliquã materiã habent, est in quo errorẽ oculoꝝ animus subsequi possit. Video istic diplomata, & syngraphas, & cautiones uacua habendi simulachra, umbra quædam auaritiæ laborantis, ꝑ quæ decipiant animũ & inanium opinione gaudentem. Quid enim ista sunt? Quid fœnus, & kalendariũ, & usura? nisi humanæ cupiditatis extra naturã quæsita nomina? Possum de rerũ natura queri, quod aurum argentũ nõ interius absconderit, qd̃ nõ illis maius ꝙ̃ quod detrahi posset, pondus iniecerit. Quid sunt istæ tabulæ, quid cõputationes, & uenale tempus, & sanguinolentæ centesimæ? uoluntaria mala ex constitutione nostra pendentia, in quibus nihil est, quod subijci oculis, qd̃ teneri manu possit, inanis auaritiæ somnia. O miserũ si quẽ delectat sui patrimonij liber magnus, & uasta spacia terrarũ colenda ꝑ uicos, & immensi greges pecorũ ꝑ prouincias ac regna pascendi, & familia bellicosis nationibus maior, & ædificia priuata laxitatem urbium magnarũ uincentia. Cum bene ista per quæ diuitias suas disponit ac fudit circumspexerit, superbumq; se fecerit, si quicquid habet, ei quod cupit comparet, pauper est. Dimitte me illis diuitijs redde. Ego regnum sapientiæ noui magnum, securum. Ego sic omnia habeo, ut omniũ sint.

ITaq; cũ Cæsar illi ducẽta talenta donaret, ridens reiecit, ne dignã quidẽ sũmã iudicans, qua nõ accepta gl'iaret̃. Dij deæq; ꝙ̃ pauxillo illũ animũ, aut honorare uoluit aut corrumpere.

aut corrumpere. Reddendũ egregio uiro testimoniũ est. Ingentem rem ab illo dici audiui, cũ miraretur clementiã eius, quod se putasset tanti posse mutari. Si tentare, inquit, me constituerat, toto illi fui experiendus imperio.

Amicorum omnia communia.

SApienti ergo donari aliquid potest, etiã si sapientis omnia sunt. Aeque nihil prohibet, cũ omnia amicis dicamus esse cõmunia, aliquid amico donari. Non enim mihi sic cũ amico cõmunia omnia sunt, quomodo cum socio, ut pars mea nõ sit pars illius, sed quõ patri matriq; cõmunes liberi sunt, quibus cũ duo sint, non singuli singulos habent, sed singuli binos. Primũ omniũ iam efficiam, ut quisq; est iste, qui me in societatẽ uocat, sciat se nihil mecum habere cõmune. Quare? quia hoc consortiũ solũ inter sapientes est, inter quos amicitia est. Cæteri non magis amici sunt, q̃ socij. Deinde pluribus modis cõmunia sunt. Equestria omnium æquitum romanorũ sunt. In illis tantum locus meus fit proprius, quẽ occupaui. Hoc sicui cessi, q̃uis illi cõmuni recesserim, tamen aliquid dedisse uideor. Quædam quorundã sub certa conditione sunt. Habeo in equestribus locum, ut nõ uendam, non ut locem, non ut habitem, in hoc tantũ ut spectem. Præterea non mentiar, si dicam me habere in equestri locum, sed cum in theatrum ueni, si plena sunt equestria, & iure habeo locum illic, qui sedere mihi liberum non habeo, quia ab his cum quibus ius mihi loci cõmune est, occupatus est. Idem inter amicos puta fieri. Quicquid habet amicus cõmune est nobis, sed illius proprium est, qui tenet. Vti hoc nolente non possum. Derides me, inquis? Si quod amici est, meũ est, liceat mihi uendere? non licet. Nam nec equestria, & tamen cõmunia tibi cum cæteris equestribus sunt. Non est argumentũ ideo aliquid tuum non esse, quia uendere non potes, quia consumere, quia mutare in deterius aut melius non potes. Tuum eñ est etiã quod sub lege certa tuũ est. Accepi, sed certe non minus habes.

NEc te traham longius, beneficiũ datur, possunt esse maiora & plura in quæ si ea beniuolentia effundat, & sic sibi indulgeat, quẽadmodũ amantes solent, quorum plura oscula, & cõplexus arctiores non augent amorẽ, sed exercent. Hæc quoq; quæ uenit quæstio profligata est in prioribus, Itaq; breuiter perstringeñ. Possunt enim in hac quæ data sunt alijs argumẽta transferri. Quæritur an qui omnia fecit, ut beneficium redderet, reddiderit. Vt nescias, inquit, illum nõ reddidisse, omnia fecit, ut redderet. Apparet ergo non esse id factum, cuius faciendi occasionẽ non habuit, & creditori suo pecuniã non soluit his, qui ut solueret ubiq; quæsiuit, nec inuenit. Quædam eius conditionis sunt, ut effectum præstare debeant. Quibusdã pro effectu est oia attentasse, ut efficerent, Si omnia fecit ut sanaret, peregit medicus partes suas. Etiã damnato reo oratori constat eloquentiæ studium, & officiũ, si omni arte usus est. Laus imperatori etiã uicto, & duci reddiĩ, Si & prudentia & industria, & fortitudo muneribus suis functa est. Omnia fecit, ut beneficiũ redderet, Obstitit illi felicitas tua. Nihil incidit durius, quo ueram amicitiã experiretur, locupleti donare non potuit sano assidere, felici succurrere. Gratiam rettulit etiam, si tu beneficiũ non recepisti. Præterea huic intentus semper, & huius rei tempus operiens, qui in hoc multum curæ, multũ sedulitatis impendit, plus laborauit, q̃ cui cito referre gratiam contigit.

DEbitoris exemplũ dissimile est, cui parum est pecuniã quæsisse, nisi soluit. Illic enim stat acerbus super caput creditor, qui nullum diem gratis occidere patiatur. Hic benignissimus, qui tecum cursantem & solicitum atq; anxium uiderit dicat. Mitte hanc de pectore curã. Desine tibi molestus instare. Omnia a te babeo. Iniuriam mihi facis, si me quicq̃ amplius desiderare iudicas. Plenissime ad me peruenit animus tuus. Dic, inquit, mihi reddidisse beneficium diceres illum, si gratiam rettulisset? Eodem ergo loco est, qui reddidit, & qui non reddidit. Contra illud pone, si oblitus esset beneficij, si nec tentasset quidem gratus esse, negares illum gratiam rettulisse? At hic diebus noctibusq; se lassabit, & omnibus alijs renunciabit officijs, huic uni ĩminens, & operatus, ne quo se fugeret occasio, Eodẽ ergo loco erunt, ille q curam referendæ gratiæ abiecit, & hic q nunq̃ ab illa recessit? Iniquus es si rem a me exigis, cũ uideas animũ nõ defuisse, Ad summã, puta cũ captꝰ esses, me pecuniã mutuã, rebꝰ meis in

securitatẽ creditoris

securitatem creditoris oppositis nauigasse hyeme tam sæua, per infesta latrocinijs littora, emensum quicquid periculi afferre potest etiam pacatum mare, peragratis omnibus solitudinibus,cum quos nemo nō fugiebat,ego quærerē tandem ad piratas perueni,& iam te alius redemerat, negabis me gratiam retulisse? etiam si in illa nauigatione pecuniā,quam saluti tuæ contraxeram,naufragus perdidi, etiam ubi in uincula quæ detrahere tibi uolui,ipse incidi,negabis me retulisse gratiā? At Mehercule Athenienses, Armodium & Aristogitonē tyrānicidas uocant,& Mutij manus in hostilia ara relicta instar occisi Porsennæ fuit. Et semper cōtra fortunam luctata uirtus etiam citra effectū propositi opis enituit. Plus præstitit,q fugiētes occasiōes secut⁹ est, & alia atq; alia captauit,p quæ referre gratiā posset,q̄ is quē sine ullo sudore,gratū primo fecit occasio.

DVas,inquit,res ille tibi præstitit? Voluntatem & rem. Tu quoq; illi duas debes. Merito istud diceres ei,qui tibi reddidit uoluntatē ociosam. Huic uere debes,& qui uult,& qui conatur,& nihil intentatum reliquit,sed nō potes dicere,utrūq; enim præstat,quantum in se est. Deinde non semper numero numerus æquandus est. Aliquando una res pro duabus ualet. Itaq; in locum rei succedit tam propensa uoluntas & cupida reddendi. Quid si animus sine re ad referendam gratiam non ualet,nemo aduersus Deos gratus est,in quos uoluntas sola confertur. Dijs,inquit,nihil aliud præstare possumus. Sed si huic quoq;,cui referre gratiam debeo,nil aliud præstare possum,quid est quare in eo aduersus hominem gratus sim, quo nihil amplius in Deos confero?

BIon quid sentit quæris, & uis signare responsum. Hic beneficium recepisse se iudicet,ille se sciat non reddidisse. Hic illum dimittat,ille se teneat. Hic dicat,non habeo, Ille respondeat,habeo. In omni quæstione propositum sit nobis bonum publicum. Præcludendæ sunt excusationes ingratis, ad quos refugere non possit,& sub quibus infitiationem suam gerere. Omnia feci. Fac etiam nūc. *
Quid tu tam imprudentes iudicas maiores nostros fuisse,ut non intelligerent iniquissimum esse eodem loco eum, qui pecuniam quā a creditore acceperat,libidine, aut alea absumpsit,& eum qui incendio,aut latrocinio,aut aliquo casu tristiore, aliena cum suis perdidit? Nullam excusationem receperunt,ut homines scirēt fidem utiq; præstandā. Satius enim erat a paucis etiam iustam excusationē non accipi,q̄ ab omnibus aliquam tētari. Omnia fecisti ut redderes. Hoc illi satis,tibi parum. Nam quemadmodū ille, qui enixam & sedulam operam transire pro irrita patitur,cui gratia referatur,indignus est. Ita tu ingratus es,nisi ei qui uoluntatem bonam in solutum accipit,eo libētius debes, quia dimitteris. Non rapias hoc,nec testeris. Occasiōes reddendi nihilominus quæras. Redde illi,quia repetit,huic quia remittit,illi quia malus,huic quia non malus. Ideoq; nō est, quod ad te hāc quæstionem iudices pertinere. An quod beneficiū quis a sapiente accepit,reddere debeat,si ille desinat esse sapiens,& in malū uersus est. Redderes eñ & depositum,quod a sapiente accepisses,& etiam malo redderes creditum. Quid est,cur nō & beneficiū? quia mutatus est ille? Quid siquid a sano accepisses? ægro nō redderes, cū plus semper imbecillo amico debeamus? Et hic æger est. Animo adiuuetur, ferat. Stulticia morbus est animi. Distinguendū hoc,quo magis intelligatur existimo.

DVo sunt beneficia. Vnum,quod dare nisi sapiens sapienti non potest, hoc est absolutum & uerum beneficiū. Alterū uulgare,plæbeium,cuius inter nos & imperitos cōmercium est. De hoc non est dubiū,quin illi qualiscūq; est debeam reddere,siue homicida,siue fur,siue adulter euasit. Habent scelera leges suas. Melius istos iudex,q̄ ingratus emendat. Nemo te malū quia est,faciat. Malo beneficium proiciā,bono reddam. Huic quia debeo,illi ne debeam.

tali solidū

DE altero beneficij genere dubitatur,quod si accipere non potui nisi sapiēs, nec reddere quidem nisi sapienti possum. Puta enim me reddere,ille nō potest recipere. Non est iā huius rei capax. Scientiā utendi perdidit. Quid si me remittere manco pilam iubeas. Stultum est dare alicui, quod accipere non possit, ut respondere ab ultimo incipiam. Non dabo illi, quod accipere non poterit. Reddam etiam si accipere non poterit, Obligare enim nō possum,nisi accipientem,liberari tantū

si reddo

ſi reddo poſſum ille uti, illo non poterit, uiderit, penes illum erit culpa, non penes me.

REddere eſt, inquit, accepturo tradidiſſe. Quid enim ſicui uinũ debeas, & hoc
ille infundere reticulo iubeat, aut cribro, reddidiſſe te dices, aut reddere uo-
les, quod dum redditur, inter duos perit? Reddere eſt id, quod debeas ei, cu-
ius eſt, uolenti dare. Hoc unũ mihi præſtandũ eſt, ut quidam debeat, quod a
me accepit. Iam ulterioris eſt curæ. Non tutelam illi, ſed fidem debeo. Multoq; ſatius eſt
illum non habere, q̃ me non reddere. Et creditori ſtatim in macellum laturo, quod acce-
pit reddam. Etiam ſi mihi adulteram cui numerẽ delegauerit, ſoluã. Et ſi nummos, quos
accipiet in ſinum ſuum diſcinctum fundet, dabo. Reddendum enim mihi eſt, nõ ſeruan-
dum cui reddidero, aut tuendum. Beneficij accepti, nõ redditi cuſtodiam debeo. Dum
apud me eſt, ſaluũ ſit. Cæterum licet accipientis manibus effluat, dandum eſt repoſcen-
ti. Reddo bono, cum expediet, malo cum petet. Tale, inquit, beneficium, quale accepi-
ſti, non illi potes reddere. Accepiſti enim a ſapiente, ſtulto reddis. Non reddo illi, quale
nũc poteſt accipere. Nec per me fit deterius, ſed per illum, id quod accepi reddam. Qui
ſi ad ſapientiam redierit, reddam. Quale dum malus eſt reddam? quale ab illo poteſt ac-
cipi. Quid, inquit, ſi non tantum malus factus eſt, ſed ferus, ſed immanis, qualis Apollo-
dorus, aut Phalaris? Et huic beneficium quod acceperas, reddes. Mutationem ſapientis
tantam, natura non patitur. Nam in peſſima ab optimis lapſus, neceſſe eſt etiam in malo
ueſtigia boni teneat. Nunq̃ intantum uirtus extinguitur, ut non certiores animo notas
imprimat, q̃ ut illas eradat ulla mutatio. Feræ inter nos educatæ cum in ſyluas eruperũt,
aliquid mãſuetudinis priſtinæ retinent. Tantumq; a placidiſſimis abſunt, quantũ a ueris
feris, & nunq̃ humanã manũ paſſis. Nemo in ſummã nequitiã incidit, qui unq̃ hæſit ſa-
pientiæ. Altius infectus eſt, q̃ ut ex toto dilui, & tranſire in colorem alium poſſit. Dein-
de interrogo. utrum iſte ferus ſit animo tantũ, an & in perniciem publicã excurrat? Pro-
* poſuiſti enim mihi, aut Prohalatũ & Titanum, quorũ ſi naturã habet, intra muros ego
iſti beneficiũ ſuum reddam, ne quid mihi cum eo ſit iuris amplius. Si uero ſanguine hu-
* mana non tantũ gaudet, ſed paſcitur, ſed & ſupplicijs omniũ ætatum crudelitatẽ inſatia-
bilem efficeret, nec ira, ſed auiditate quadã ſæuiendi furit, ſi in ora parentum filios iugu-
lat, ſi non contentus ſimplici morte diſtorquet. Nec urit ſolum perituros, ſed excoquit, ſi
ars eius eſt cruor, & ſemper recenti madet. Parum eſt huic beneficiũ non reddere, quic-
quid erat, quo cohæreret, interciſa iuris humani ſocietas abſcidit, ſi præſtitiſſet quidẽ mi-
hi aliquid, ſed arma patriæ meæ inferret, quicquid meruerat ꝑdidiſſet, & referre illi gra-
tiam ſcelus haberet. Si nõ patriã meã impugnat, ſed ſuæ grauis eſt, & ſepoſitus a mea gẽ-
te ſuã exagitat, abſcidit nihilominꝰ illũ tanta prauitas animi, etiã ſi non inimicũ inuiſum
mihi efficit, priorq; mihi ac potior eius officij rõ eſt, ꝙ hũano generi, q̃ ꝙ uni hoi debeo.

SEd q̃uis hoc ita ſit, & ex eo tempore omnia mihi in illum bona ſint libera, ex quo
corrumpendo fas omne, ut nihil in eum nefas eſſet effecerit, illum mihi ſeruãdũ
modũ credã. Vt ſi beneficiũ illi meũ, neq; uires maiores daturũ eſt in exitium cõ-
mune, nec confirmaturũ quas habet. Ita autẽ erit, quod illi reddi ſine pernicie pu-
blica poſſit, reddam. Seruabo filiũ eius infantẽ. Quid hoc beneficiũ obeſt, cuiq; eorum
quos crudelitas eius lacerat? Pecunia quæ ſatellitẽ ſtipendio teneat, non ſubminiſtrabo.
Si marmora & ueſtes deſyderauit, nihil oberat cuiq̃ id, quo luxuria eius inſtruitur. Mili-
tem & arma non ſuggerã, ſi pro magno petet munere. Artifices ſcœnæ, & ſcorta, & quæ
feritatem eius emolliant, libens offeram, cui triremes & cæratas nõ mitterẽ, luxurias &
cubiculatas, & alia ludibria regũ in mari laſciuientiũ mittã. Et ſi ex toto eius ſanitas deſpe-
rata fuerit, eadẽ manu beneficiũ omnibus dabo, illi reddam, quãq̃ ingenijs talibus uitæ
exitus remediũ eſt. Optimũ eſt obire ei, qui ad ſe nunq̃ rediturus eſt. Sed hæc rara ne-
quitia eſt, & ſemper portenti loco habita fuit, ut hiatus terræ, & de cauernis maris ignium
* ut eruptio. Itaq; ab illa recedamus. De his loquamur, ut de his quæ deteſtamur ſine hor-
rore. Huic homini malo, quẽ inuenire in quolibet foro poſſum, quem ſinguli timent, red-
dam beneficium, quod accepi. Non oportet mihi nequitiam eius prodeſſe, quod in me
non eſt. Redeat domũ, bonus ſit an malus. Qui diligenter iſtud excuterem, ſi nõ redde-
ſaſt locus rem, ſed darem. Hic † ſolus fabulam poſcit.

PYthagoricus quidam emerat a sutore phecassia, rem magnam nõ præsentibus nũmis. Post aliquot dies uenit ad tabernam redditurus, & cũ clausam diu pulsaret, fuit qui diceret: Quid perdis operam tuam? sutor ille quem quæris ieiectus combustus est, Quod nobis fortasse molestum est, qui in æternũ nostros amittimus. Tibi minime, qui scis futurum, ut renascatur. locatus in pythagoricũ. At philosophus noster treis aut quatuor denarios (non inuita manu) domum rettulit, subinde concutiens. Deinde cum reprehendisset hanc suam nõ reddendi tacitam uoluptatem, intelligens arrisisse sibi illud lucellum, redit ad eandem tabernam, & ait: Ille tibi uiuit, tu redde, quod debes, Deinde per clostriũ, qua se cõmissura laxauerat, quatuor denarios in tabernã inseruit, ac misit, pœnas a se exigẽs improbæ cupiditatis, ne alieno assuesceret.

QVod debes, quære cui reddas. Et si nemo posset, ipse te appella. Malus an bonus sit: Ad te non pertinet. Redde & accusa, non oblitus, quemadmodũ inter nos officia diuisa sunt, illi obliuio impata est, tibi meminisse mãdauimus. Errat tamẽ, siqs existimat cũ dicimus eũ qui beneficiũ dedit, obliuisci oportere, excutere nos illi memoriã rei præsertim honestissimæ. Quæ præcipimus ultra modum, ut aduersum suũ redeant. Cum dicimus, meminisse nõ debet, hoc uolumus intelligi, prædicare nõ debet, nec iactare, nec grauis esse. Quidam enim beneficiũ quod dederunt, omnibus circulis narrant. Hoc sobrij loquunt̃, hoc ebrij nõ cõtinẽt, hoc ignotis ingerunt, hoc amicis cõmittunt: Vt hæc nimia & exprobratrix memoria subsideret, obliuisci eũ qui dedit, iussimus, & plus imperando q̃ præstari poterat, silentiũ suasimus.

QVotiens parum fiduciæ est in his, quibus imperes, amplius est exigendum q̃ satis est, ut præstetur quãtum satis est. In hoc omnis hyperbole excedit, ut ad uerum mendacio ueniat. Itaq; ille cum dixit, qui candore niues anteirent, cursibus auras, quod non poterat fieri, dixit, ut crederetur quantum plurimũ posset. Et qui dixit his immobilior scopulis, uiolentior amne. Hoc quidẽ se psuasurum putauit, aliquem tam immobilẽ esse, q̃ scopulum. Nunquã tantum sperat hyperbola, quantum audet, sed incredibilia affirmat, ut ad credibilia perueniat. Cum dicimus, qui beneficium dedit, obliuiscatur, hoc dicimus, similis sit oblito. Memoria eius nõ appareat, nec incurrat. Cum dicimus beneficium repeti non oportere, nõ ex toto repetitionem tollimus. Sæpe enim opus est malis exactore, etiam bonis admonitore. Quid ergo occasionem ignoranti non ostendam? necessitates illi meas nõ detegam? quare nescisse se, aut mentiatur, aut doleat? Interueniat aliquãdo admonitio, sed uerecunda, quæ non poscat, nec in ius uocet.

SOcrates amicis audiẽtibus, emissem, inquit pallium, si nummos haberem. Neminem poposcit. Omnes admonuit, a quo acciperet, ambiguus fuit. Quid ni esset? Quantulum enim erat quod Socrates accipiebat? nonne multum erat, cum meruisse, a quo Socrates acciperet? Non illos castigare mollius potuit, emissem, inquit, pallium, si nummos haberem. Post hæc quisquis properauerit, sero dat. Iam Socrati defuit. Propter acerbos exactores repetere ꝓhibemus, nõ ut nũq; fiat, sed ut parce.

ARistippus aliquando delectatus unguento. Male, inquit, istis effœminatis eueniat, qui rem tam bellam infamauerunt. Idem dicendum est, malis istis improbis, & importunis beneficiorum suorũ quadruplatoribus eueniat, qui tam bellam admonitionem inter amicos sustulerunt. Ego tamen utar hoc iure amicitiæ, & beneficiũ ab eo repetã, a quo petissem alternis. Beneficij loco accepturus est, potuisse reddere. Nunquã ne quæres quidem, dicam? Eiectum littore egẽtem excepi, & regni demens in parte locaui. Nõ est ista admonitio, immo conuitium est. Hoc est in odiũ beneficia pducere. Hoc est, efficere, ut ingratũ esse, aut liceat, aut iuuet. Satis, abũdeq; est submissis familiaribus uerbis, memoriã reuocare. Si bene quid de te merui, Fuit aut tibi quicq; dulce meũ, Ille inuicẽ dicat: Quid ni merueris? egenũ littore egentem excepisti.

SEd nihil, inquit, profecimus, dissimulat, oblitus est. Quid facere debeam? quæris, rem maxime necessariam, & in qua hanc materiam cõsummari decet. Quemadmodum ingrati ferendi sint, placido animo, mansueto, magno. Nunq; te tam inhumanus, & immemor, & ingratus offendat, ut non tantũ dedisse delectet. Nunq;

in has uoces iniuria impellat. Vellem nõ fecisse. Beneficij tui etiã infelicitas placeat. Sem
per illum pœnitebit, ne nunc quidẽ pœnitet. Nõ est, quod indigneris tanq; aliquid noui
acciderit, magis mirari debes, si nõ accidisset. Alium labor, alium impensa deterret, alium
periculum, alium turpis uerecundia, nedum reddit, fateatur accepisse. Alium ignorantia
officij, alium pigricia, alium occupatio. Aspice quemadmodũ immensæ hominũ cupidi-
tates hient semper & poscant. Non miraberis ibi neminẽ reddere, ubi nemo satis accipit.
Quis est istorũ tam firmæ uoluntatis ac solidæ, ut tuto apud eum beneficia deponas? Ali
us libidine insanit. Alius abdomini seruit. Alius lucrosus est, cuius summã nõ uinces. Ali
us inuidia laborat. Alius cæca ambitione, & in gladios ruente. Adijce torporem mentis
ac senium, & ocia & inquieti pectoris agitationẽ, tumultusq; perpetuos. Adijce æstima
tionẽ sui nimiam & tumorẽ, ob quæ cõtemnẽdus est, insolentẽ. Quid contumaciã in per
uersa nitentium? Quid leuitatẽ semper aliquo transilientẽ loquar? Huc accedat temeri-
tas præceps, & nunq; fidele consilium daturus timor, & mille errores, quibus uoluimur.
Audacia timidissimorũ, discordia familiarissimorum, & publicum malum incertissimis fi
dere, fastidire possessa, quæ consequi posse spes non fuit.

INter affectus inquietissimos, rem quietissimã fidem quæris? Si tibi uitæ nostræ ue
ra imago succurrerit, uideberis tibi uidere, captæ q; maximæ ciuitatis faciem, in
qua omisso pudoris, rectiq; respectu, uires in cõsilio sunt, uelut signo ad permiscẽ
da omnia dato. Non igni, non ferro abstinetur. Soluta legibus scelera sunt. Nec re
ligio quidem, quæ inter arma hostilia supplices texit, ullum impedimẽtũ est ruentium in
prædam. Hic ex priuato, hic ex publico, hic ex prophano, hic sacra rapit, hic effringit, hic
transilit, hic nõ contentus angusto itinere, ipsa quibus arcetur, euertit, & in lucrum ruina
uenit. Hic sine cæde populatur, hic spolia cruenta manu portat. Nemo nõ fert aliquid ex
altero. In hac auiditate generis humani, num tu nimis fortunæ cõmunis oblitus es, q quæ
ris inter rapiẽtes reuerentẽ? Si indignaris ingratos esse, Indignare luxuriosos, Indignare
auaros, Indignare impudicos, Indignare ægros, deformes, senes pallidos. Est istud graue
uitiũ, est intolerabile, & quod dissociet homines, quod cõcordiã, qua imbecillitas nostra
fulcitur, scindat ac dissipet. Sed usq; eo uulgare est, ut illud nec qui quærit qdẽ effugerit.

COgita tecum, an quibuscũq; debuisti, gratiã rettuleris, an nullum unq; apud te
perierit officiũ, an te beneficiorũ memoria comitetur? Videbis quæ puero da-
ta sunt, ante adolescentiam elapsa, quæ in iuuenem collata sunt, nõ perdurasse
in senectutem. Quædam pdidimus, quædam proiecimus. Quædam e conspe-
ctu nostro paulatim exierunt. A quibusdam oculos auertimus. Vt excusam tibi imbecil
litatem tuam. In primis fragilis est memoria, & rerum turbæ nõ sufficit. Necesse est quã-
tum recipit, emittat, & antiquissima recẽtissimis obruat. Sic factum est, ut minima apud
te nutricis esset auctoritas, quia beneficium eius longius ætas sequens posuit. Sic factũ
est, ut præceptoris tibi non esset ulla ueneratio. Sic euenit, ut circa consularia occupato
comitia, aut sacerdotiorũ candidato, quæsturæ suffragator excideret, fortasse uitium, de
quo quæreris, si te diligẽter excusseris, in sinu inuenies. Inique publico irasceris crimini,
stulte tuo, ut absoluaris, ignosce. Meliorem illum facies ferendo, utiq; peiorem exprobã
do. Non est, quod frontem eius indures, sine, siquid est pudoris residui, seruet. Sæpe du-
biam uerecundiam uox conuitiantis clarior rupit. Nemo id esse quod etiam uidetur, ti-
met. Deprehensus pudor amittitur.

PErdidi beneficiũ. Nũquid quæ cõsecrauimus, perdidisse nos dicimus? Inter cõ-
secrata beneficiũ est, etiam si male respondit, bene collocatũ. Non est ille, qualẽ
sperauimus. Simus quales fuimus nos, ei dissimiles. Damnũ nõ tunc factũ appa
ruit. Ingratus nõ sine nostro pudore protrahaẽ. Quoniã quidẽ quærela amissi beneficij,
nõ bene dati signũ est. Quantũ possumus, causam eius apud nos agamus, fortasse nõ po
tuit, fortasse ignorauit, fortasse facturus est. Quædã nomina bona, lentus ac sapiẽs credi-
tor fecit, q sustinuit, ac mora fouit. Idẽ nobis faciendũ est. Nutriamus fidem languidam.

CRedidi beneficiũ, stulte, non nosti detrimenti tui tẽpora, perdidisti, sed cum da
res. Nunc palam factum est etiã in his quæ uidentur, in perdito moderatio plu
rimũ profuit. Vt corporũ, ita animorũ molliter uitia tractanda sunt. Sæpe quod
explicauit

explicauit mora, pertinacia trahentis abruptũ est. Quid opus est maledictis? quid querelis? quid insectatiõe? Quare illum liberas? quare dimittis? Si ingratus est, iam nihil debet. Quæ ratio est exacerbare eum, in quem magna cõtuleris, ut ex amico dubio fiat, nõ dubius inimicus? & patrocinium sibi nostra infamia quærat? Nec desit qui dicat: Nescio quid est, quod eum, cui tantum debuit, ferre non potuit. Subest aliquid. Nemo nõ superioris dignitatem quærendo, etiam si non inquinauit, aspersit. Nec quisq̃ fingere contentus est læuia, cum magnitudine mendacij fidem quærat. Aspersit.

QVanto illa melior uia, seruat̃ illi spes amicitiæ, & si reuerti ad sanitatẽ uelit, etiam amicitia: Vincit malos pertinax bonitas. Nec quisq̃ tam duri, infestiq; aduersus diligẽda animi est, ut etiã uitiatus bonos nõ amet. Quibus hoc quoq; cœpit debere, quod impune non soluit. Ad illa itaq; cogitationes tuas flecte. Non est mihi relata gratia. Quid faciã? Quod dij omniũ rerũ optimi auctores, qui beneficia ignoranti dare incipiunt, ingratis perseuerant. Alius illis obijcit negligentiã nostri. Alius iniquitatẽ. Alius illos extra mundũ suum proijcit, & ignauos, hebetesq; sine luce, sine ullo opere destituit. Alius solem cui debemus, quod intra laborem quietẽq; tempus diuisimus, quod nõ tenebris immersi cõfusionẽ æternæ noctis effugimus, quod annũ cursu suo tẽperat, & corpora alit, sata euocat, percoquit fructus, saxum aliquod, aut fortuitorũ ignium globum, & quiduis potius q̃ deũ appellat. Nihilominus tamen more optimorũ parentũ, qui maledictis suorũ infantium arrident, nõ cessant dij beneficia congerere, de beneficiorum auctore dubitãtibus, sed æquali tenore bona sua per gentes, populosq; distribuunt. Vnam potentiã sortiti, prodesse. Spargũt oportunis imbribus terras, maria flatu mouent, siderum cursu notant tempora, Hyemes, æstatesq; interuentu lenioris spiritus molliunt, errorem labentiũ animarum placidi ac propitij ferunt. Imitemur illos. Demus, etiam si multa in irritũ data sint. Demus nihilominus alijs. Demus ipsis, apud quos iactura facta est. Neminẽ ad excitandas domos ruina deterruit. Et cum penates ignis absumpsit, fundamẽta tepente adhuc harena, ponimus, & urbes haustas sæpius eodẽ solo cõdimus. Adeo ad bonas spes pertinax animus est. Terra, mariq; humana opera cessarent, nisi male ruentia iterũ tentare libuisset.

INgratus est: Nõ mihi fecit iniuriam, sed sibi. Ego beneficio meo cum darem usus sum. Nec ideo pigrius dabo, sed diligentius. Quod in hoc perdidi, ab alijs recipiam. Sed huic ipsi beneficiũ dabo iterũ, & tanq̃ bonus agricola, cura, cultuq; sterilitatem soli uincam. Perit mihi beneficiũ, Iste omnibus. Nõ est magni animi beneficium dare & perdere, hoc est magni animi perdere & dare.

Libri ultimi de beneficijs finis.

LVCII ANNEI SENECAE DE IRA AD NOVATVM LIBER PRIMVS.

EXegisti a me Nouate, ut scriberẽ quẽadmodũ posset ira leniri, nec imerito mihi uideris hunc præcipue affectũ pertimuisse, maxime ex omibus tetrũ ac rabidũ. Cæteris enim aliquid quieti, placidiq; inest. Hic totus cõcitatus & in impetu est, doloris, armorũ, sanguinis, suppliciorũ minime humana fruens cupiditate, dũ alteri noceat sui negligẽs, in ipsa irruens tela, & ultionis †secum multam tractare auidus. Quidã itaq; in sapiẽtibus uiris iram dixerũt breuem insaniam, æque enim impotẽs sui est, decoris oblita, necessitudinũ memor, In qđ ptinax & intenta, Rationi, cõsilijsq; præclusa, uanis agitata causis, ad cõspectũ æqui, ueriq; inhabilis, ruinis simillima, quæ super id quod oppssere franguntur. Vt scias autẽ sanos, quos ira possedit, ipsum illorũ habitũ intuere. Nam ut furentiũ certa indicia sunt, audax & minax uultus, tristis frons, torua facies, citatus gradus, inquietæ manus, color uersus, crebra & uehementius acta suspiria. Ita irascentiũ eadem signa sunt, flagrant, & micant oculi, multus ore toto rubor, & æstuante ab imis præcordijs sanguine, labia quatiunt̃, dentes comprimunt̃, horrent ac subriguntur capilli, spiritus coactus ac stridens, articulorũ seipsos torquentiũ sonus, gemitus, mugitusq;, & parum explanatis uocibus sermo præruptus, & cõplosæ sæpius manus, & pulsata humus pedibus, & totũ concitum corpus, magnasq; iræ minas agens, fœda uisu & horrẽda facies deprauantiũ se, atq;

† forte secum mulctã retractare auidus.

intumescẽtiũ. Nescias, utrũ magis detestabile uitiũ sit, an deforme? Cætera licet abscondere, & in abdito alere, Ira se ꝓfert, & in faciẽ exit, quãtoq; maior hæc est, efferuescit manifestius. Non uides, ut omniũ animaliũ, simul ad nocendũ insurrexerũt, præcurrunt notæ, ac tota corpa solitum quietũq; egrediant̃ habitũ, & feritatẽ suã exasperent? Spumãt apris ora, dentes acuũtur attritu, tauroꝵ cornua iactantur in uacuũ, & harena pulsu pedum spargitur, leones fremunt, inflantur irritatis colla serpentib⁹, rabidarũ canum tristis aspectus est. Nullũ est animal tam horrendũ, tam pniciosumq; natura, ut nõ appareat in illo, si illud ira inuasit nouæ feritatis accessio. Nec ignoro cæteros quoq; affectus uix occultari, libidinem, metumq; & audaciã, dare sui signa, & posse prægnosci. Neq; enim ulla uehementior intra cogitatio est, quæ nihil moueat in uultu. Quid ergo interest? qđ alij affectus apparent, hic eminet. Iam uero si effectus ei⁹ damnaq; intueri uelis, nulla pestis hũano generi pluris stetit. Videbis cædes ac uenena, & corũ mutuas sordes, & urbium clades, & totarũ exitia gentiũ & principum, sub ciuili hasta capita uenalia, & subiectas tectis faces, nec intra mœnia coercitos ignes, sed ingentia spatia regionũ hostili flãma relucentia. Aspice nobilissimarũ ciuitatũ fundamenta uix notabilia, has ira deiecit. Aspice solitudines p multa milia sine habitatiõe desertas, has ira exhausit. Aspice tot memoriæ ꝓditos duces, mali exempla fati. Aliũ ira in cubili suo confodit. Aliũ intra sacra mensæ, ira ꝑcussit. Aliũ inter leges celebrisq; spectaculũ fori lancinauit. Aliũ filij parricidio dare sanguinẽ iussit. Aliũ seruili manu regale aperire iugulũ. Alium in cruces mẽbra diffindere. Adhuc singuloꝵ supplicia narro, Quin tibi si libuerit, relictis in quos ira uiritim exarsit. Aspice cæsas gladio conciones, & plæbẽ imisso milite contrucidatã, & in perniciẽ promiscuã, totos populos capitis damna passos tanq; aut curam nostrã deserẽtibus, aut auctoritatẽ contẽnentibus. Quid de gladiatorib⁹ quare populus irascitur & tam inique, ut iniuriã putet, qđ non libẽter pereunt, contemni se iudicat, & uultu, gestu, ardore, de spectatore in aduersariũ uertitur. Quod quidẽ tale nõ est ira, sed quasi ira. Sicut puerorum qui si ceciderũt, terrã uerberari uolunt, & sæpe nesciunt qđ est, cui irascãtur, sed tantũ irascũtur sine causa & sine iniuria, nõ tamen sine aliqua iniuriæ specie, nec sine aliqua pœnæ cupiditate. Deludũtur itaq; imitatione plagarũ, & simulatis deprecantiũ lachrymis placantur, & falsa ultione falsus dolor tollitur. Irascimur, inquit, sæpe nõ illis qui læserunt, sed his qui læsuri sunt. Vt scias iram non tantũ ex iniuria nasci, uerũ etiã irasci nos læsuris, sed ipsa cogitatione nos lædunt, & iniuriã qui facturus est, iam facit. Vt scias, inquit, nõ esse irã pœnæ cupiditatẽ, Infirmissimi sæpe potentissimis irascũtur, nec pœnã concupiscunt, quã non sperant. Primũ diximus cupiditatẽ esse pœnæ exigendæ nõ facultatẽ. Concupiscunt aũt hoies, & quæ nõ possunt. Deinde nemo tam humilis est qui pœnã uel summi hominis sperare nõ possit. Ad nocendũ potentes sumus. Aristotelis finitio non multũ a nostra abest Ait eñ, Iram esse cupiditatẽ doloris reponẽdi, qđ inter nostrã & hanc finitionẽ intersit exequi longũ est, contra utrãq; dicitur, feras irasci, nec iniuria irritatas, nec pœnæ dolorisue alieni causa. Nam etiã si hoc efficiunt, nõ hoc petunt. Sed dicendũ est feras ira carere, & oia præter hoiem, nam cũ sit inimica rationi, nusq; tamẽ nascitur, nisi ubi rõni locus est. Impetus habẽt feræ, rabiem, feritatẽ, incursum. Iram quidẽ non magis q̃ luxuriã, uel iniuriã, & in quasdã uoluptates intẽperantiores hoies sunt. Non est qđ credas illi qui dicit. Non aper irasci meminit, nõ fidere cursu Cerua, nec armentis incurrere fortibus ursi. Irasci dicit incitari impingi. Irasci quidẽ nõ magis sciũt, q̃ ignoscere. Multa animalia hũanis affectibus carent, habent aũt similes illis quosdã impulsus, alioquin si amor in illis esset, & odiũ esset. Si amicitia, & simultas, si dissensio & cõcordia. Quorũ aliqua in illis quoq; extant uestigia. Cæterũ humanoꝵ pectorũ ꝓpria bona malaq; sunt, nulli nisi homini cõcessa prudentia est, ꝓuidentia, diligentia, cognitio, nec tantũ uirtutib⁹ hũanis animalia, sed etiã uitijs ꝓhibita sint, tota illorũ ut extra, ita intra forma humanæ dissimilis est. Regimẽ est illud & principale aliter dicũt, ut uox est quidẽ, sed nõ explanabilis & perturbata, & inefficax, ut lingua, sed deuincta, nec in motus uarios soluta, ita ipm principale, parũ subtile, parũ exactum caput. Ergo uisus speciesq; rerũ quibus ad impetus euocẽt sed turbidas & confusas. Ex eo ꝑcursus illarũ tumultusq; uehæmentes sunt. Metus autẽ sollicitudinesq; & tristicia & ira nõ sunt, sed his quædã siłia. Ideo cito cadũt & mutant̃ in cõtrariũ, & cum acerrime sæuierũt expauerũtq; pascunt̃, & ex fremitu decursuq; uesano statim quies

Ira.

ſtatim quies ſoporq; ſequitur. Quid eſſet ira, ſatis explicatũ eſt, Quo diſtet ab iracundia
apparet, quo ebrius ab ebrioſo, & timens a timido. Iratus poteſt nõ eſſe iracundus: Iracũ
dus nõ poteſt aliquando iratus non eſſe. Cætera quæ pluribus apud Græcos nominibus
in ſpecies, iram diſtinguũt, quia apud nos uocabula ſua nõ habent, præteribo etiã ſi ama/
rũ nos, acerbũq; dicimus, nec minus ſtomachoſum, rabioſum, clamoſum, difficile, aſperũ,
quæ omnia irarũ differentiæ ſunt. Inter has moroſum ponas, licet delicatũ iracundiæ ge
nus. Quædam enim ſunt iræ, quæ intra clamorem cõcidant. Quædã nõ minus pertina/
ces, q̃ frequentes. Quædam ſæue manent, uerbis partiores. Quædã in uerborum dicto/
rũq; amaritudine effuſæ. Quædam ultra querelas & auerſationes nõ exeunt. Quædam
altæ, grauesq; ſunt, & introrſus uerſæ. Mille aliæ ſpecies ſunt mali multiplicis. Quid eſſet
ira, quæſitum eſt. An in ullum aliud animal q̃ in hominem caderet, quo ab iracundia di/
ſtaret, & quæ eius ſpecies eſſent. Nunc quæramus, an ira ſecundũ naturã ſit? & an utilis,
atq; ex aliqua parte retinenda? An ſecundũ naturã ſit. Manifeſtum erit, ſi hominẽ inſpe/
xerimus, quo quid eſt mitius, dũ in recto animi habitu eſt? Quid autẽ ira crudelius eſt? †
homine quid amãtius? quid irato infeſtius? Homo in adiutorium mutuũ generatus eſt. † quid homĩe amico amantius.
Ira in exitium. Ille cõgregari uult, illa diſcedere, hic prodeſſe, illa nocere, hic etiã ignotis
ſuccurrere, illa etiã clariſſimos petere, hic aliorũ incõmodis uel impẽdere ſe paratus eſt:
Ira in periculum dũmodo ſecũ deducat aliũ parata deſcendere. Quis ergo magis naturã
rerũ ignorat, q̃ qui optimo eius operi & cõmendatiſſimo, hoc ferũ ac pernitioſum uitiũ
aſſignat? Ira, ut diximus, auida pœnæ eſt, cuius cupidinẽ ineſſe pacatiſſimo hominis pe/
ctori minime ſecũdũ eius naturã eſt. Beneficijs autẽ humana uita cõſtat & cõcordia, nec
terrore, ſed mutuo amore i †fructũ auxiliũq; cõmune cõſtringit. Quid ergo nõ aliquãdo † Al. fœdus.
caſtigatio neceſſaria eſt? Quid ni? ſed hæc ſincera cũ ratione. Nõ enim nocet, ſed mede
tur ſpecie nocendi, quemadmodũ quædam haſtilia detorta, ut corrigamus, adurimus, &
adactis cuneis nõ ut frangamus, ſed ut explicemus, elidimus, ſic ingenia uitio praua do/
lore corporis, animiq; corrigimus. Nempe medicus primo in leuibus uitijs tẽtat, nõ mul
tum ex quotidiana cõſuetudine inflectere, & cibis, potionibus, exercitationibus ordinẽ
ponere, ac ualetudinẽ tantũ mutata uitæ diſpoſitione firmare, proximũ eſt, ut modus ꝓ/
ficiat, ſi modus & ordo nõ proficit, ſubducit aliqua & circumcidit, ſi non adhuc quidẽ re
ſpondet, intercidit cibis, & abſtinentia corpus exonerat, ſi fruſtra molliora ceſſerunt, fe/
rit uenam, membriſq;, ſi adhærentia nocẽt, & morbum diffundunt, manus affert. Nec ul
la dura uidetur curatio, cuius eſt ſalutaris effectus, Ira legum præſidem, ciuitatiſq; recto/
rem decet, q̃diu poteſt uerbis & mollibus his ingenia curare, ut facienda ſuadeat, cupi/
ditatẽq; honeſti & æqui conciliet animis, faciatq; uitiorum odium, preciũ uirtutis, tranſe
at deinde ad triſtiorem orationẽ, qua moneat adhuc & exprobret, nouiſſime ad pœnas,
& has adhuc leues, & reuocabiles decurrat. Vltima ſupplicia ſceleribus ultimis ponat, ut
nemo pereat, niſi quenq; perire etiã pereuntis interſit. Hoc uno medentibus erit diſſimi/
lis, quod illi quibus uitam non potuerunt largiri, facilem exitum præſtant, hic damnatus
cum dedecore & traductiõe uitam exigit. Non quia delectetur illius pœna. (Procul eſt
enim a ſapiente tam inhumana feritas,) ſed ut documentũ omniũ ſit, & qui alicui nolue
runt prodeſſe, morte certe eorum reſpublica utatur. Non eſt ergo natura hominis pœ/
næ appetens. Ideo nec ira quidẽ ſecundũ naturam hominis, quæ pœnæ appetens eſt. Et
Platonis argumẽtũ affetam, quid enim prodeſt alienis uti, ex parte qua noſtra ſunt. Vir
bonus, inquit, nõ lædit, pœna lædit, bono ergo pœna nõ cõuenit, ob hoc nec ira, quia pœ
na iræ conuenit. Si uir bonus pœna nõ gaudet, nõ gaudebit, ne in eo quidẽ affectu, cui
pœna uoluptati eſt, ergo nõ eſt naturalis ira. Nunqd q̃uis nõ ſit naturalis ira aſſumẽda
eſt? quia utilis ſæpe fuit. Extollit animos & incitat, nec quicq; ſine illa magnificũ in bel/
lo fortitudo gerit, niſi hinc flãma ſubdita eſt, & hinc ſtimulus peragitauit, miſitq; in pe/
ricula audaces. Optimũ itaq; quidẽ putãt tẽperare iram, nõ tollere, eoq; detracto quod
exundat, ad ſalutarẽ modũ cogere. Id uero retinere, ſine quo languebit actio & uis ac ui
gor animi reſoluetur. Primũ facilius eſt excludere pernitioſa q̃ regere, & nõ admitte/
re, q̃ admiſſa moderari. Nam cũ ſe in poſſeſſione poſuerũt potẽtiora rectore ſunt, nec
recidi ſe minuiue patiunt̃. Deinde ratio ipſa, cui fræni tradũtur, tamdiu potẽs eſt, q̃diu

deducta est ab affectibus. Si miscuit se illis & inquinauit, nõ potest continere, quos sub/
mouere potuisset. Cõmota eñi semel & excussa mens, ei seruit quo impellitur. Quarũ/
dã rerum initia in nostra potestate sunt, ulteriora nos sua ui rapiũt, nec regressum relin/
quũt, ut in præceps datis corporibus nullum sui arbitrium est, nec resistere morariue de/
iecta potuerunt, sed cõsiliũ omne & pœnitentiã irreuocabilis præcipitatio abscidit, &
non licet eo nõ peruenire, quo non ire licuisset. Ita animus si in iram, amorẽ, aliosq; se ꝓ/
iecit affectus, non ꝑmittitur reprimere impetum, rapiat illum oportet, & ad imum agat
suũ pondus, etiam uitiorũ natura procliuis. Optimũ est primum irritamentũ iræ proti/
Alr. femi/nibus. nus spernere, ipsisq; repugnare seminibus, & dare operã ne incidamus in iram, nam si cœ/
perit ferre transuersos, difficilis ad salutem recursus est. Quoniã nihil rationis est, ubi se/
mel affectus est inductus, iusq; illi aliquod uoluntate nostra datum est. Faciet de cætero
quantũ uolet, non quantũ permiseris. In cõfinibus hostis arcendus est. Nam cũ intrauit,
& portis se intulit, modũ a captiuis non accipit. Neq; enim sepositus est animus, & ex/
trinsecus speculatur affectus, ut illos nõ patiatur ultra q̃ oportet procedere, sed etiã affe/
Alr. proditã ctum ipse imitatur. Ideoq; nõ potest utilem illam uim & salutarẽ ꝓditam iam infirma/
tamq; reuocari nõ enim, ut dixi, separatas ista sedes suas diductasq; habet, sed affectus,
& ratio peiusq; in melius mutatio animi est, quomodo ergo ratio occupata & oppressa
uitiis resurget, quæ iræ cessit? Aut quẽadmodum a confusione se liberabit, in qua peiorũ
mixtura præualuit? Sed quidã, inquit, in ira se continent. Vtrum ergo ira nihil ut faciant
eorum quæ ira dictat, an aliquid? Si nihil faciunt, apparet nõ esse ad actiones rerum ne/
cessariã iram, quã nos quasi fortius aliquid rõne haberet, aduocabatis. Deniq; interrogo
ualentior est q̃ ratio, an infirmior? Si ualentior, quõ illi modũ ratio poterit imponere?
Cum parere nisi imbecilliora nõ soleant. Si infirmior est, sine hac ꝑ se ad rerum effectus
sufficit ratio, nec desiderat imbecillioris auxilium. At irati quidã constant sibi & se conti/
nent. Quõ cum iam ira euanescit, & sua sponte decedit, Non cũ in ipso feruore est, tunc
eñi potentior est. Quid ergo? nõ aliquãdo in ira quoq; & dimittunt incolumes intactosq;
q̃ quos oderũt? Et a nocendo abstinẽt? faciunt. Quõ, cum affectus, repercussit affectũ,
aut metus, aut cupiditas aliquid imperauit, nõ rationis beneficio quieuit, sed affectuum
infida & mala pace. Deniq; nihil habet utile, nec acuit animũ ad res bellicas. Nunq̃ eñi
uirtus uitio adiuuãda est, se cõtenta. Quotiens impetu est locus, nõ irascit̃, sed exurgit,
& inquantũ putauit opus esse concitatur, remittiturq;, nõ aliter q̃ quæ tormentis expri/
muntur tela. In potestate mittentis sunt, inquantũ torqueant̃. Ira, inquit, Aristoteles ne/
Contra Ari/stotelem. cessaria est, nec quicq̃ sine illa expugnari põt, nisi illa impleat animũ, & spũtũ accendat.
Vtendũ autẽ illa est, nõ ut duce, sed ut milite, q̃d est falsum. Nam si exaudit rõnem qua
sequit̃, qua ducitur, iam nõ est ira, cui propriũ est cõtumacia. Si uero repugnat, & nõ ubi
iussa est quiescit, sed libidine ferociaq; ꝓuehitur, tam inutilis animi minister est, q̃ miles, q
signũ receptui negligit. Itaq; si modũ adhiberi sibi patitur, alio noĩe appellanda est. De/
sinit ira esse, quam effrænatã indomitãq; intelligo, si nõ patitur ꝑniciosa est, nec inter au/
xilia numeranda. Ita aut ira nõ est, aut inutilis est, nam siquis pœnam exigit, non ipsius
pœnæ auidus, sed quia oportet, non est annumerãdus iratis. Hic erit utilis miles qui scit
parere cõsilio. Affectus quidẽ tam mali ministri q̃ duces sunt. Ideo nunq̃ assumet ratio
in adiutoriũ improuidos & uiolentos impetus, apud quos nihil ipsa auctoritatis habeat
quos nunq̃ cõprimere possit, nisi pares illis similesq; opposuerit. Vt iræ metum, inertiæ
iram, timori cupiditatẽ. Absit hoc a uirtute malũ, ut unq̃ ratio ad uitia cõfugiat. Non po/
test hic animus fidele ociũ capere, quatiat̃ necesse est, fluctueturq; q malis suis tutus est,
q fortis esse nisi irascit̃ nõ potest, industrius nisi cupit, quietus nisi timet. In tyrannide illi
uiuendũ est, in alicuius affectus uenienti seruitutẽ. Non pudet uirtutes in clientelã ui/
tiorũ demittere. Deinde desinit quicq̃ ratio posse, si nihil põt sine affectu, & incipit par
illi similisq; esse. Quid eñi interest si æque affectus incõsulta res est sine rõne, q̃ ratio si/
ne affectu inefficax? par utrũq; est, ubi esse alterũ sine altero nõ põt. Quis aũt sustineat
affectũ exæquari rõni? ita, inquit, utilis affectus est, si modic⁹ est, imo si natura utilis est,
sed si patiẽs imperij rõnisq; est, hoc dũtaxat moderatione cõsequat̃, ut quo minor fuerit
minus noceat. Ergo modicus affectus nihil aliud q̃ malũ modicũ est. Sed aduersus ho/
stes, inquit,

stes,inquit, necessaria est ira. Nusq̃ minus,ubi nõ effusos esse oportet impetus, sed tem
peratos & obediētes. Quid em̃ est aliud q̃d Barbaros tanto robustiores,tanto patiētio-
res laborũ cõminuat,nisi ira infestissima sibi? Gladiatores quoq; ars tuetur, Ira denudat,
deinde q̃d opus est ira? cũ idem pficiat ratio? An tu putas uenatorē irasci feris? an q ue-
nientes excipit,& effugientes psequitur? & oĩa illa sine ira facit ratio. Quid Cimbro-
rũ,Theutonicorũ tot milia supfusa alpibus ira sustulit,ut tantæ cladis noticiã ad suos nõ
nuncius sed fama ptulerit,nisi q erat illis ira p uirtute,quæ ut aliquando ptulit strauitq;
oĩa, Ira sæpius sibi exitio est.Germanis q̃d est animosius? quid ad incursum acrius? q̃d
armorũ cupidius? quibus innascunt innutriũturq;, quorũ una illis cura est,in alia negli-
gētibus. Quid induratius ad omnē patientiã, ut quibus magna ex parte nõ tegumenta
corporũ prouisa sunt,nõ suffragia aduersus ppetem cæli rigorē.Hos tamen Hispani Gal
liq; & Asiæ,Syriæq; molles bello uiri,anteq̃ legio uisatur cedunt,ob nullã rem aliam op
portunos,q̃ ob iracundiã. Agedum illis corporib⁹,illis animis delitias,luxũ opes,igno-
rantibus,da rationē,da disciplinã, Vt nihil amplius dicam, necesse erit nobis certe mo-
res romanos repetere. Quo alio Fabius affectu imperij uires recreauit,q̃ quod cuncta
ri & trahere & morari sciuit,quæ oĩa iram nesciunt? Petierat imperiũ,q̃d tunc in extre
mo stabat,si Fabius tãtũ ausus esset,quantũ ira suadebat. Habuit in cõsilio fortunã publi-
cã, & extimatis uiribus, ex quibus iã perire nihil sine uniuerso poterat,dolorē, ultionēq;
seposuit in unã utilitatē,& occasioni intētus,irã ante uicit,q̃ Hãnibalē. Quid Scipio,nõ
ne relicto Hannibale,punico exercitu,oĩbusq; q̃bus irascendũ erat,bellũ in Africã trã
stulit,tã lentus, ut opinionē luxuriæ,segnicieq; malignis daret? Quid alter Scipio? nõ cir
ca Numantiã multũ diuq; sedit,& hunc suũ publicũq; dolorē æquo aĩo tulit: diutius Nu
mantiã q̃ Carthaginē uinci,q̃ dũ circũuallat & includit hostem,eo cõpulit, ut ferro ipsi
suo caderēt. Nõ est itaq; utilis,nec in prælijs quidē aut in bellis ira.In temeritatē em̃ pro-
na est,& pericula dũ inferre uult, non cauet. Illa certissima est uirtus, quæ se diu multũq;
circũspexit & rexit,& ex lento ac destinato prouexit. Quid ergo? uir bonus nõ irascit,
inquit,si cædi patrē suũ uiderit,si rapi matrē? nõ irascet,sed uindicabit,sed tuebit. Quid
aũt times,ne parũ illi magnus stimulus etiã sine ira pietas sit? Aut dic eodē modo, Quid
ergo cũ uiderit secari patrē suũ,filiũue,uir bonus non flebit? nec liquet animo? quæ acci-
dere fœminis uidemus, quotiens illas leuis periculi suspitio pculit? Officia sua uir bonus
exequit inconfusus,intrepidus,& sic bono uiro digna faciet,ut nihil faciat uiro indignũ,
pater cædetur,defendam,cæsus est,exequar quia oportet,nõ quia dolet. Cum hoc dicis
Theophraste, quæris inuidiam præceptis fortioribus,& relicto iudice,ad coronã uenis,
quia unusquisq; in eiusmodi suorum casu irascitur,putas iudicaturos homines id fieri de
bere,quod faciunt. Fere enim iustum quisq; affectum iudicat,quem agnoscit. Irascuntur
boni uiri pro suorum iniurijs,sed idem faciunt,si calida nõ bene præbetur. Si uitrum fra
ctum est,si calceus luto sparsus est. Non pietas illam iram,sed infirmitas mouet,sicut pu-
eri,qui tam parentibus amissis flebunt,q̃ nucibus. Irasci pro suis non est pij animi,sed in
firmi. Illud pulchrum dignumq; parentibus, liberis amicis, ciuibus prodire defensorem,
ipso officio ducente,uolentem,iudicantem, prouidentē,nõ impulsum & rapidum. Nul
lus enim affectus uindicandi cupidior est,q̃ ira,& ob idipsum ad uindicandum inhabi-
lis, prærabidus & amens,& omnis fere cupiditas ipsa sibi in id, in quo properat,opponi-
tur. Itaq; nec in pace,nec in bello nunquã bona fuit. Pacem enim similem belli efficit. In
armis uero obliuiscitur mortem esse cõmunem,uenitq; in alienã potestatem,dum in sua
non est,deinde non ideo uitia in usum recipienda sunt,quia aliquando aliquid boni effe
cerunt. Nam & febres quædam genera ualetudinis leuant,nec ideo non ex toto illis ca-
ruisse melius est. Abominandum remedij genus est sanitatem debere morbo,simili mo
do ira etiam si aliquando ut uenenum,& præcipitatio,& naufragium, ex inopinato pro
fuit, non ideo salutaris iudicanda est, sæpe enim saluti fuere pestifera, deinde quæ † ha-
benda sunt,quo maiora eo meliora & optabiliora sunt,si iusticia bonum est,nemo dicet
meliorem futuram,siquid detractum ex ea fuerit,si fortitudo bonũ est, nemo illam de-
syderabit ex aliqua parte diminui. Ergo & ira quo maior, hoc melior. Quis enim ulli-
us boni accessionem recusauerit? Atqui augeri illam inutile est,ergo & esse. Non est bo

Germani animosi.

Fabius cunctator.

Scipio Affricanus.

†forte honesta.

num,quod

num, quod incremento malum sit. Vtilis, inquit, ira est, quia pugnatiores facit. Isto mo-
do & ebrietas. Facit enim proteruos & audaces, multiq; meliores ad ferrum fuere ma
le sobrij. Isto modo dic & frenesim, atq; insaniam uiribus necessariam, quia sæpe ualidio
rē furor reddit. Quid? nō aliquotiens metus ex pauido fecit audacem? & mortis timor
etiam inertissimos excitauit in prælium? Sed ira, ebrietas, timor, aliaq; eiusmodi fœda
& caduca irritamenta sunt, nec uirtutem instruunt, quæ nihil uitijs eget, sed segnem ali
quando animum & ignauum paululum alleuant. Nemo irascendo fit fortior, nisi qui for
tis sine ira non fuisset. Ita in adiutorium uirtutis non uenit, sed in uicem. Quid? quod si
bonum esset ira, perfectissimũ quēq; sequeretur. Atqui iracũdissimi infantes, senesq; &
ægri sunt, & inualidũ oĩe natura est querelum. Non potest, inquit fieri Theophrastus,
ut bonus uir nō irascatur malis. Isto modo quo melior quisq;, hoc iracundior erit. Vide
ne ecōtra placidior, solutusq; affectibus, & cui nemo odio sit. Peccātes uero quid habet
cur oderit, cũ error illos in huiusmodi delicta cōpellat? Nō est autē prudentis errantes
odisse, alioquin ipse sibi odio erit. Cogitet ꝙ multa cōtra bonũ morem faciat, ꝙ multa
ex his quæ egit, ueniā desyderent. Iam irascetur etiā sibi. Neq; enim æquus iudex aliam
de sua, aliam de aliena causa sentētiā fert. Nemo, inquā, inuenitur, q se possit absoluere.
& innocentē quisq; se dicit, respiciēs testem, nō conscientiā. Quāto humanius mitem &
paternũ animũ præstare peccātibus, & illos nō persequi, sed reuocare, errantes ꝑ agros,
ignorantes uiæ melius est ad rectũ iter admouere, ꝙ expellere. Corrigēdus est qui pec
cat, & admonitione, & ui, & molliter, & aspere. Meliorq; tā sibi ꝙ alijs faciēdus, nō sine
castigatiōe, sed sine ira. Quis enim cui medet, irascitur? At corrigi nequeunt, nihilq; in
illis leue, aut spei bonæ capax est. Tollantur e cœtu mortaliũ facturi peiora quæ contin-
gunt, & quo uno modo possunt, desināt esse mali, sed hoc sine odio. Quid enim est cur
oderim eũ, cui tum maxime prosum, cũ illum sibi eripio? Nunquid mēbra sua odit, tunc
cũ abscidit? Non est illa ira, sed misera curatio. Rabidos affligimus canes. Trucem atq;
immansuetũ bouem cedimus, & morbidis pecoribus, ne gregē polluant, ferrũ demittı-
mus, portentuosos fœtus extrahimus. Nō ira, sed ratio est, a sanis inutilia secernere. Nil
minus ꝙ irasci punientē decet, cũ eo magis ad emendationē pœna proficiat, si iudicio la
ta est. Inde est, quod Socrates seruo ait: Cederem te, nisi irascerer. Admonitionē serui in
tempus sanius distulit. In illo tēpore se admonuit. Cuius erit tēperatus affectus, cũ So-
crates nō sit ausus se iræ cōmittere? Ergo ad coertionē errantium, sceleratorũq; irato ca
stigatore nō opus est. Nam cũ ira delictũ animi sit, nō oportet peccata corrigere peccā-
tem. Quid ergo, nō irascar latroni? quid ergo, nō irascar ueneſico? nō. Neq; enim mihi
irascor, cũ sanguinē mitto. Omne pœnæ genus, remedij loco admoueo. Tu adhuc in pri
ma parte uersaris errorũ, nec grauiter laberis, sed frequenter, obiurgatio te primũ secre
ta, deinde publicata emēdare tentabit. Tu longius iam processisti, ꝙ ut possis uerbis sa-
nari. Ignominia cōtineberis, cũ tibi fortius aliquid & quod sentias inurendum est. In exi
lium & loca ignota mitteris. In te duriora remedia, iam solida nequitia desyderat, & uin
cula publica, & carcer adhibetur, tibi insanabilis animi, & sceleribus scelera cōtexens, eti
am nũc causis, quæ nunꝙ malo defuturæ sunt, impelleris. Sed satis tibi est magna ad pec
cādũ causa, peccare, perbibisti nequitiam, & ita uisceribus immiscuisti, ut nisi cum ipsis,
exire non possit. Olim miser mori quæris, bene de te merebimur. Auferemus tibi istam
quā uexaris insaniam, & perpetua alienaq; uoluptate supplicia. Id, quod unum bonũ ti-
* bi superest, representabimus mortem. Quare irascar, cui cum maxime prosum? interim
optimũ genus misericordiæ est, occidere. Si intrassem ualetudinariũ exercitatus & sci-
ens, ut domum diuitis, non idem imperassem omnibus, per diuersa ægrotantibus. Va-
ria in tot animis uitia uideo, & ciuitati curandæ adhibitus sum, pro cuiusq; morbo me-
dicina quæratur. Hunc sanet uerecundia, hunc peregrinatio, hunc dolor, hunc egestas,
hunc ferrum. Itaq; & si peruersa induenda magistratui uestis, & cōuocanda classico cō-
cio est, procedam in tribunal, nō furens, nec infestus, sed uultu legis, & illa solennia uer-
ba, leni magis grauiq; ꝙ rabida uoce concipiam, & agi iubebo non iratus, sed seuerus. Et
cũ ceruicē noxio præcidi imperabo, & cũ parricidā insuā culleo, & cũ mittā in suppliciũ
militare, & cũ Tarpeiæ proditorē, hostēue publicũ imponam, sine ira, eo uultu animoq;
ero, quo

ero, quo serpētes & animalia uenenata percutio. Iracūdia opus est ad puniendū. Quid enim uidetur lex irasci his quos nō nouit, nō uidit, quos nō futuros sperat? Illius itaq; sumendus est animus, qui nō irascitur, sed cōstituit. Nam si bono uiro ob mala facinora irasci cōuenit & ob secūdas res malorū hominū inuidere cōueniet. Quid enim est indignius, q̄ florere quosdā, & eos indulgentia fortunæ abuti, quibus nulla potest satis mala inueniri fortuna? Sed tā cōmoda illorum sine inuidia uidebit, q̄ scelera sine ira. Bonus iudex damnat improbāda, nō odit. Quid ergo, nō cū eiusmodi aliquid sapiens habebit in manibus, tāgetur animus eius, eritq; solito cōmotior? Fateor. Sentiet leuem quendā, tenuemq; motū. Nam (ut dixit Zenon) In sapiētis quoq; animo, etiā cū uulnus sanatū est, cicatrix manet. Sentiet itaq; suspiratiōes quasdā, & umbras affectuū, ipsis quidē carebit. Aristoteles ait: Affectus quosdā, siquis illis bene utatur, pro armis esse. Quod uerū foret si uelut bellica instrumēta sumi, deponiq; possent, induentis arbitrio. Hæc arma quæ Aristoteles uirtuti dat, ipsa per se pugnāt, nō expectant manū. Habent & nō habētur. Nil alijs instrumētis opus est. Satis nos instruxit ratiōe natura. Hæc dedit telum, firmū, ppetuū, obsequens, nec anceps nec quod in dominū remitti posset, Nō ad prouidendū tantū, sed ad res gerendas satis est p se ipsa ratio. Etenim quid est stultius, q̄ hoc ab iracūdia petere præsidiū, rem stabilem ab incerta, fidelem ab infida, sanam ab ægra? Quid, quod actiones quoq; in qbus solius opera iracūdiæ uidentur necessaria, multo p se ratio fortior est? Nam cū iudicauit aliquid faciendū, in eo pseuerat. Nihil enim melius in uentura est seipsa, quo mutetur. Ideo stat semel ı̄ cōstans. Iram sæpe misericordia retro egit. Habet enim nō solum solidū robur, sed uanū tumorē, uiolentisq; principijs utitur, nō aliter q̄ qui a terra uenti surgūt, & fluminibus, paludibusq; excepti, sine pertinacia uæhementes sunt. Incipit magno impetu, deinde desinit ante tēpus fatigata, & quæ nihil aliud q̄ crudelitatē, ac noua genera pœnarū uersauerat, cū animaduertendū est, ira iam fracta, leuisq; est. Affectus cito cadit. Aequalis est ratio. Cæterū etiā ubi perseuerauerit ira, non nunq̄ si plures sunt, qui perire meruerunt, post duorū triūue sanguinē, occidere desinit. Primi eius ictus acres sunt, sicut serpentiū uenena a cubili repentiū nocent. Innoxij dentes sunt, cū illos frequēs morsus exhausit. Ergo nō paria patiuntur, qui paria cōmiserint, Et sæpe q minus cōmisit, plus patitur, quia recentiori iræ obiectus est, & in tantū inæqualis est, modo ultra q̄ oportet, excurrit, modo citius debito resistit, sibi enim indulget, ex libidine iudicat, & audire nō uult, & patrocinio nō relinquit locū, & ea tenet quæ inuasit, & eripi sibi iudiciū suū, etiā si prauū est, nō sinit. Ratio utriq; parti locū dat & tēpus. Deinde aduocationē etiā sibi petit, ut excutiēdæ ueritati spatiū habeat. Ira festinat, ratio id adiudicari uult, quod æquū est. Ira id æquū uideri uult, quod iudicauit. Ratio nihil præter ipsum, de quo agitur, spectat. Ira uanis & extra causam obuersantibus cōmouet. Vultus illam securior, uox clarior, sermo liberior, cultus delicatior, aduocatio ambitiosior, fauor popularis exasperat. Sæpe infesta patrono reū damnat, etiā si ingeritur oculis ueritas, amat & tuetur errorem, coargui non uult, & in male ceptis, honestior illi ptinacia uidetur, q̄ pœnitētia. Cn. Piso fuit memoria nostra, uir a multis uitijs integer, sed prauus, & cui placebat pro cōstantia rigor. Is cū iratus duci iussisset eū, qui ex cōmeatu sine commilitone redierat, quasi interfecisset, quē nō exhibebat, rogāti tēpus aliquod ad cōquirēdum non dedit, dānatus extra uallum deductus est, & iam ceruicē porrigebat, cū subito apparuit ille cōmilito, qui occisus uidebatur. Tunc Centurio supplicio præpositus, cōdere gladium spiculatorem iubet, damnatū ad Pisonem reducit, redditurus Pisoni innocētiam, Nam militem fortuna reddiderat. Ingenti concursu deducuntur, complexi alter alterū cum magno gaudio castrorū commilitones. Conscendit tribunal furens Piso, ac iubet duci utrūq;, & eum militem, qui nō occidit, & eum, qui nō perierat, Quid ergo indignius? Quia unus innocens apparuerat, duo peribant. Piso adiecit & tertiū. Nam illū Cēturionē, qui damnatū reduxit, duci iussit. Constituti sunt in eodem loco perituri treis, ob unius innocentiā. O q̄ sollers est iracundia ad fingēdas causas furoris. Te, inquit, duci iubeo, quia dānatus es. Te quia causa damnatiōis cōmilitoni fuisti. Te quia iussus occidere imperatori nō paruisti. Excogitauit quemadmodū tria crimina faceret, quia nullum inuenerat. Habet, inquā, iracundia hoc mali, non uult regi. Irascitur ueritati ipsi, si cōtra uoluntatē suā apparuerit, cū clamore & tumultu, & totius corpis iactatiōe, quos destinauit insequitur

ſaſ. cōstitutis

Cn. Piso

insequit, adiectis cõuitijs, maledictisq;. Hoc nõ facit ratio, sed si ita opus est, silens, que itaq;, totas domos funditus tollit, & familias. R. P. pestilentes cũ cõiugibus ac liberis perdit, tecta ipsa diruit, & solo exæquat, & inimica libertati, libertati extirpat. Hæc nõ fremdẽs, nec caput quassans, nec quicq̃ indecorũ iudici faciens, cuius tum maxime placidus esse debet, & in statu uultus, cũ magno pronũciat. Quid opus est, inquit Hieronymus, cũ uelis cædere aliquẽ, prius tua labia mordere? Quid si ille uidisset desilientẽ de tribunali procõsulẽ, & fasces lictori auferentẽ, & sua uestimẽta scindentẽ, qa tardius scindebant aliena? Quid opus est mẽsam euertere? Quid pocula affligere? Quid se in colũnas impingere? Quid capillos euellere? femur, pectusq; pcutere? Quãtã irã putas, quæ quia nõ tã cito in aliũ q̃ uult, erũpit, in se reuertit? Tenet itaq; a pximis, & rogatur, ut ipse sibi placetur, quorũ nil facit quisquis uacuus ira, meritã cuiq; pœnã iniungit. Dimittit sæpe eũ, cuius peccatũ dephendit, si pœnitentia facti spem bonã pollicetur, si intelligit non ex alto

Summo aio: uenire nequitiã, sed summo (quod aiunt) animo inhærere, dabit impunitatẽ, nec accipiẽtibus nociturã, nec dantibus. Nõnunq̃ magna scelera leuius q̃ minora cõpescet, si illa lapsu nõ crudelitate cõmissa sunt. His inest latens, & operta, & inueterata calliditas. Idem delictum in duobus nõ eodẽ malo afficiet, si alter per negligentiã admisit, alter curauit ut nocens esse. Hoc semp in omni aduersione seruabit, ut sciat alterã adhiberi, ut emendet malos, alterã ut tollat. In utroq; nõ præterita, sed futura intuebit. Nam, ut Plato ait, Nemo prudens punit, quia peccatũ est, sed ne peccet. Reuocari enim præterita nõ possunt, futura ꝓhibẽtur, & quos nolet nequitiæ male cedentis exẽpla fieri, palam occidet, nõ tantũ ut pereant ipsi, sed ut alios pereundo deterreant, hæc cuiq; expetẽda, extimandaq; sunt. Vides quantũ debeat omni ꝑturbatione liber accedere, ad rem summa diligẽtia tractãdam, potestatẽ uitæ, necisq;. Male irato ferrum cõmittit. Ne illud quidẽ iudicandum est, aliqd irã ad magnitudinẽ animi cõferre. Nõ est enim illa magnitudo, tumor est, nec corporibus copia uitiosi humoris intensis, morbis incrementũ est, sed pestilens abundantia. Omnes quos uacors animus, supra cogitationes extollit humanas, aliũ qdẽ & sublime spirare se credunt. Cæterũ nihil solidi subest, sed in ruinã prona sunt, quæ sine fundamẽtis creuere. Nõ habet ira cui insistat, nõ ex firmo, mãsuroq; oritur, sed uẽtosa & inanis est, tantũq; abest a magnitudine animi, quantũ a fortitudine audacia, a fiducia insolentia, ab austeritate tristicia, a seueritate crudelitas. Multum, inquã, interest inter sublimem animũ, & superbũ. Iracundia nihil amplũ, decorũq; molitur. Cõtra mihi uidet uentosi & infelicis animi imbecillitas sibi conscij indolescere. Vt exulcerata & ægra corpora quæ ad tactus leuissimos gemunt. Ita ira muliebre maxime & puerile uitiũ est. At incidit & in uiros. Nã uiris quoq; puerilia ac muliebria ingenia sunt. Quid ergo? Nõ aliquæ uoces ab iratis emittũtur, quæ magno uideantur animo? uerã ignorãtibus magnitudinẽ, quasi illa dira & abominanda, oderint, dũ metuant Sylla no scias sæculo scriptam. Nescio utrũ sibi peius optauerit, ut odio esset, an ut timori Oderint? occurrit illi futurũ, ut execrent, insidiẽtur, opprimãt. †Quid abdicat, Dij illi malefaciãt? adeo repperit dignũ odio

†al. Quod adiecit. remediũ, Oderint. Quid, dũ pareãt nõ, dum probent? nõ. Quid ergo dũ timeãt? sic nec amari qdẽ uellem. Magno hoc dictũ spiritu putas. Falleris. Nec eñ magnitudo ista est, sed immanitas. Nõ est qd credas irascentiũ uerbis, quorũ strepitus magni minaces sunt, intus mens pauidi missa. Nõ est quod extimes uerũ esse, quod apud disertissimũ uirum Liuiũ dicit: Vir ingenij magni magis q̃ boni. Non potest illud separi, etiã bonũ erit, aut

Liuius nec magnũ, quia magnitudinẽ animi incõcussam intelligo, & introrsus solidam, ab imo parem, firmãq;, qualis inesse malis ingenijs nõ põt. Terribilia eñ esse & tumultuosa & exitiosa possũt. Magnitudinẽ qdẽ, cuius firmamẽtũ roburq; bonitas est, nõ habebũt. Cæterũ sermõe, conatu, & oñi extra paratu faciẽt magnitudinis fidẽ. Eloquent aliqd qd tu magni putes, sicut, C. Cæsar, q iratus cælo qd obstreperet Pãtomimis, quos imitabat studiosius q̃ spectabat, qdq; comesatio sua fulminibus terreretur, prorsus parũ certis ad pugnã uocauit Iouẽ, & qdẽ sine intermissione. Homericũ illum exclamãs uersum,

quãta dementia fuit. Putauit aut sibi noceri, ne a Ioue qdem posse, aut se nocere etiã Ioui posse. Nõ puto parũ momẽn hãc eius uocẽ ad incitãdũ coniuratorũ addidisse. Vltimæ eñ impatiẽtiæ uisum est eũ ferre, quæ Iouẽ nõ ferret. Nihil ergo in ira, ne cũ uidet qdẽ uæhemẽs, & deos & hoiesq; despiciẽs, magnũ. Nihil nobile ẽ, aut si

aut si uidet̃ alicui magnũ animũ ira ꝓducere, uideatur & luxuria, Ebore sustineri uult, purpura uestiri, auro tegi, terras transferre, maria concludere, flumina præcipitare, nemora suspendere, uideatur & auaritia magni animi. Aceruis auri argentiq; incumbat, & prouinciarũ nominib⁹ agros colit, & sub singulis uillicis latiores habet fines, q̃ quos consules sortiebantur. Videatur & libido magni animi. Transnat freta, puerorũ greges castrat, sub gladiũ mariti uenit uxor morte contempta. Videatur & ambitio magni animi. Non est cõtenta honoribus annuis, si fieri potest uno nomine occupare fastos uult, p omnẽ orbem titulos disponere. Omnia ista nõ refert inquantũ procedant extendantq; se, angusta sunt, misera, depressa. Sola sublimis & excelsa uirtus est. Nec quicq̃ magnum est, nisi quod simul & placidum.

Primi libri de Ira finis.

LVCII ANNEI SENECAE DE IRA LIBER SECVNDVS.

PRIMVS liber Nouate benigniorẽ habuit materiã. Facilis eñ in procliuia uitiorũ decursus est. Nunc ad exiliora ueniendũ est. Quærimus eñ, utrũ ira iudicio aut impetu incipiat id est utrũ sua sponte moueat̃, an quẽadmodum pleraq;, quæ intra nos inscijs nobis oriuntur: debet autẽ in hoc se demittere disputatio, ut ad illa quoq; altiora possit exurgere. Nam & in corpore nostro ossa, nerui, & articuli firmamẽta totius, & ut alia minime speciosa usu, prius ordinant̃, Deinde hæc ex quibus omnis in faciẽ aspectũq; decor est. Post hæc om̃ia qui maxime oculos rapit, color ultimus, pfecto iam corpore effundit̃. Iram quin speciẽ oblatæ iniuriæ moueat, nõ est dubium. Sed utrum speciem ipsam statim sequatur, & nõ accedente animo excurrat, an illo assentiente moueat̃, quærimus. Nobis placet nil ipsam p se audere, sed animo approbante. Nam speciẽ capere acceptæ iniuriæ, & ultionem eius cõcupiscere, & utrũq; coniũgere, nec lædi se debuisse, & uindicari debere, nõ est eius impetus, qui sine uolũtate nostra concitat̃. Ille simplex est, hic cõpositus, & plura cõtinens. Intellexit aliquid, indignatus est, dãnauit, ulciscitur. Hæc non possunt fieri, nisi animus, qui tangebat̃ assensus est. Quorsus, inquis, hoc nõ ptinet: ut sciamus quid sit ira. Nam si inuitis nobis nascitur, nunq̃ rationi succũbet. Omnes enim motus, qui nõ uoluntate nostra fiunt, inuicti & incuitabiles sunt, ut horror frigida aspersis, ad quosdã ictus aspernatio, ad maiores nuncios subrigũtur pili, & rubor ad improba uerba suffunditur, sequit̃q; uertigo prærupta cernenti. Quorũ quia nihil in nostra potestate est, nulla quo minus fiant, ratio psuadet. Ira præceptis fugatur. Est enim uoluntariũ animi uitiũ non ex his quæ conditione quadam humanæ sortis eueniunt. Ideoq; etiã sapientissimis accidunt. Inter quæ & primus ille ictus animi ponendus est, qui nos post opinionem iniuriæ mouet. Hic subit & iam inter ludicra scœnæ spectacula, & lectiones rerum ueturũ. Sæpe Clodio Ciceronẽ expellẽti, & Antonio occidenti, uidemur irasci. Quis nõ contra Marij arma, & cõtra Syllæ ꝓscriptionẽ concitat̃: Quis nõ Theodoro & Achilli & ipsi puero, non puerile auso facinus, infestus est: Cantus nos nõnunq̃ concitata modulatio instigat. Martius quoq; ille tubarum sonus, mouet mentes, & atrox pictura, & iustissimorũ suppliciorum tristis aspectus. Inde est quod arridemus ridentibus, & contristat nos turba mœrentiũ, & efferuescimus ad aliena certamina, quæ nõ sunt iræ. Non magis q̃ tristitia est, quæ ad conspectum inimici naufragi contrahit frontem. Non magis q̃ timor, qui Hannibale post Cannas mœnia circumsedẽte, lectoris percutit animos. Sed omnia ista motus sunt animorum moueri uolentium, nec affectus, sed principia prædudentia affectibus. Sic enim militaris uiri in media pace togati iam aures tuba suscitat. Equosq; castrenses erigit crepitus armorum. Alexandrum, aiunt, Cenophanto canente manum ad arma misisse. Nihil ex his quæ animum fortuito impellunt affectus uocari debet. Ista (ut ita dicam) patitur magis animus q̃ facit. Ergo affectus est, non ad oblatas rerum species moueri, sed permittere se illis, & hunc fortuitum motum persequi. Nam siquis pallorem & lachrymas procidentis, & irritationem humoris obscœni, altumue suspirium & oculos subito acriores, aut quid his simile indicium affectus, animiq; signum putat, fallitur, nec intelligit hos corporis esse pulsus. Itaq; & fortissimus plærumq; uir, dum armatur expalluit, & signo pugnæ dato, ferocissimo militi

ferocissimo militi paululũ genua tremuerũt,& magno imperatori anteq̃ inter se acies
arietarent,cor exiluit & oratori eloquentissimo dum ad dicendũ componitur, summa
riguerunt. Ira nõ mouen tantum, sed excurrere debet. Est eñ impetus. Nunq̃ autem
impetus sine assensu mentis est,neq; eñ fieri potest,ut de ultione & pœna agatur ani/
mo nesciente.Putauit se aliquis læsum. Voluit ulcisci, dissuadẽte aliqua causa statim re/
sedit.Hanc iram nõ uoco,sed motum animi rationi parentem. Illa est ira,quæ rationẽ
transilit,quæ secum rapit.Ergo prima illa agitatio animi,quam species iniuriæ incussit,
non magis ira est q̃ ipsa iniuriæ species,sed ille sequens impetus,qui speciẽ iniuriæ nõ
tantum accepit sed approbauit. Ira est concitatio animi ad ultionem, uoluntatis iudi/
cio pergentis. Nunquid dubium est,quin timor fugam habeat? Ira impetum? Vide er
go an putes aliquid sine assensu mentis,aut peti posse,aut caueri. Et ut scias quẽadmo/
dum incipiant affectus,aut crescant,aut efferantur,Est primus motus noo uoluntarius
†Alt. cõmi/nato. quasi præpatatio affectus,& quædam †cõmutatio. Alter cum uoluntate nõ contumaci
tanq̃ oporteat me uindicari, cum læsus sum, aut oporteat hunc pœnas dare,cum sce/
lus fecerit. Tertius motus est iam impotens,qui non,si oportet,ulcisci uult,sed utiq̃, q
rationẽ euicit. Primum illum animi ictum effugere ratione nõ possumus,sicuti ne illa
quidẽ quæ diximus accidere corporib⁹. Ne nos oscitatio aliena lollicitet,ne oculi ad in
tentationẽ subitam digitorum comprimanť. Ista nõ potest ratio uincere. Consuetudo
fortasse,& assidua obseruatio extenuat,alter ille motus qui iudicio nascitur,iudicio tol
litur. Illud etiam nunc quærendũ est. Hi qui uulgo sæuiunt, & sanguine humano gaudẽt
an irascantur,cum eos occidunt,a quibus nec acceperunt iniuriam, nec accepisse ipsos
existimant? qualis fuit Apollodorus,aut Phalaris. Hæc non est ira sed feritas. Non eñ
quia accepit iniuriã,nocet,sed parata est dum noceat, uelle accipere. Nec illi uerbera
lacerationesq; in ultionem petuntur,sed in uoluptatem. Quid ergo origo huiusmodi
†alt, ab ira est mali †inhibita est,quæ ubi frequenti exercitatione, & satietate in obliuionẽ clementiæ
uenit,& omne fœdus humanũ eiecit animo,nouissime in crudelitatẽ transit,rident ita
gaudentq;,& uoluptate multa pfruuntur. Plurimũq; ab iratorũ uultu absunt, p ocium
sæui. Hannibilem, aiunt, dixisse,cũ fossam sanguine humano plenã uidisset, O formo/
sum spectaculũ. Quanto pulchrius illi uisum esset,si flumen aliquod lacũq; complesset.
Quid mirum, si hoc maxime spectaculo caperis innatus sanguini,& ab infante cædi/
bus admotus? sequætur te fortuna crudelitatis tuæ p uiginti annos secũda,dabitq; ocu/
lis tuis gratum ubiq; spectaculũ. Videbis istud & circa Trasimenũ & circa Cannas,&
nouissime circa Carthaginem tuam. Volesus nuper sub diuo Augusto procõsul Asiæ
cum. CCC. una die securi pcussisset,incedens intra cadauera uultu superbo, quasi ma/
gnificum quiddam conspiciendũq; fecisset, græce pclamauit, O rem regiam,quis hæc
rex fecisset. Non fuit hæc ira,sed maius malum & insanabile.

Quibus uirtus est Ira.

Virtus,inquit,ut honestis rebus ppitia est,ita turpibus irata esse debet. Quid
si dicatur uirtutem & humilem & magnã esse debere? At qui hæc dicit,qui
illam extolli uult & deprimi, Quoniã lætitia ob recte factum, clara magnifi/
caq; est,Ira ob alienum peccatũ,sordida & angusti pectoris est, Nec unq̃ cõ
mittet uirtus, ut uitia dum compescit imitetur ipsa, Iram castigandam haber, quæ ni/
hilo melior est,Sæpe etiã peior his delictis quibus irascitur. Gaudere letariq; ppriũ
& naturale uirtutis est. Irasci noo ex dignitate eius non magis q̃ mœrere. Atqui iracun
Alt. hanc dia & tristitia comes est, & in homine om̃is ira uel post pœnitentiã,uel post repulsam
reuoluitur. Et si sapientis est peccatis irasci,magis irascetur maiorib⁹,& sæpe irascetur,
sequitur,ut non tantum iratus sit sapiens,sed iracundus. Atqui si nec magnã iram, nec
frequentẽ in animo sapientis locum habere credimus, quid est quare non ex toto hoc
affectu illum liberemus? Modus eñ esse non potest,si profecto cuiq; irascendum est.
Nam aut iniquus erit,si æqualiter irascetur delictis inæqualibus,aut iracũdissimus si to
tiens excanduerit,quotiens iram scelera meruerint. Et quid indignius q̃ sapientis affe
ctum ex aliena pendere nequitia? Desinet Socrates posse eundẽ uultum domũ referr/
re,quem domo extulerat. Atqui si irasci sapiens debet turpiter factis, & coocitari con/
tristariq; ob

tristariq; ob scelera, nihil est erumnosius sapiente. Omnis illi per iracundiam mœrorēq; uita transibit. Quod enim momentū erit, quo nō improbanda uideat? Quotiens processerit domo per sceleratos illi, auarosq; & prodigos & imprudentes, & ob ista felices incedendū erit. Nusq; oculi eius flectentur, ut nō quod indignētur, inueniant. Deficiet, si totiens a se iram, quotiens causa posset, exegerit. Hæc tot milia ad forū prima luce properantia, ꝙ turpes lites quāto turpiores aduocatos habent. Alius iudicia patris accusat, quē mereri satis fuit. Alius cū matre cōsistit. Alius delator uenit eius criminis, cuius manifestior reus est, & iudex damnaturus quæ fecit, eligitur, & corona pro mala causa bona patroni uoce corrupta. Quid singula prosequor? cū uideris forū multitudine refertum, & septa cōcursu omnis frequentiæ plena, & illum Circū in quo maximā sui partem populus ostēdit, hoc scito istud tantundē esse uitiorū quantū hominū. Inter istos quos togaros uides, nulla pax est, alter in alterius exitiū leui cōpendio ducitur. Nulli nisi ex alterius damno quæstus est, felicē oderunt, infelicē cōtemnunt, maiore grauantur, minori graues sunt, diuersis stimulantur cupiditatibus, omnia perdita, ob leuem uoluntatē, prædamq; capiunt. Nō alia ꝙ in ludo gladiatorio uita est, cum ijsdem uiuentiū pugnantiūq;. Ferarū iste cōuentus est, nisi quod illæ inter se placidæ sunt, morsusq; similiū abstinent. Hi mutua laceratione satiantur: Hoc uno ab animalibus mutis differunt, quod illa māsuescūt alentibus. Horū rabies ipsos a quibus est nutrita, depascitur. Nunq; irasci desinet semel, si sapiens cœperit, oīa sceleribus ac uitijs plena sunt. Plus cōmittitur ꝙ qđ possit coertione sanari, certatur ingenti quidē nequitiæ certamine, maior quotidie peccandi cupiditas, minor uerecūdia est, Expulsu melioris, æquiorisq; respectu, quocūq; uisum est, libido se impingit, nec furtiua iā scelera sunt, præter oculos eunt. Adeoq; in publicum missa nequitia est, & in omniū pectoribus eualuit, ut innocentia nō rara, sed nulla sit. Nunqd enim singuli aut pauci rupere legē? undiq; uelut signo dato, ad fas nefasq; miscendum coorti sunt. Nō hospes ab hospite tutus, Nō socer a genero, fratrum quoq; gratia rara est, Imminet exitio uir cōiugis, illa mariti, Lurida terribiles miscēt aconita nouercæ, Filius ante diem patrios inquirit in annos. Et quota pars ista scelerum est? Nō descripsit castra ex una parte cōtraria, & parentū liberorūq; sacramenta diuersa, subiectā patriæ ciuis manu flāmā, & agmina infestorū equitū ad cōiurandas proscriptorum latebras circūuolutantia, & uiolatos fontes uenenis, & pestilentiā manu factā, & præductā obsessis parētibus fossam, plenos carceres, & incendia totas urbes cōcremantia, dominationesq; funestas, & regnorū publicorūq; exitiorū clandestina consilia, & pro gloria habita, quæ ꝙdiu opprimi possunt, scelera sunt. Raptus ac stupra, & ne hoc quidē libidini exceptū. Adijce nunc publica periuria gentium, & rupta fœdera, & prædam ualidioris quicqd nō resistebat adductū, circūscriptiones, furta, fraudes, inficiationes, quibus trina nō sufficiunt fora. Si tantū irasci uis sapientē, quantū scelerū indignitas exigit, nō irascendum illi, sed insaniendū est. Illud potius cogitabis nō esse irascendū erroribus. Quid eñ siquis irascit̄ in tenebris, parū uestigia certa ponētibus? Quid enim siquis surdis imperia nō exaudiētibus? Quid si pueris, quod neglecto dispectu officiorum ad lusus & ineptos æqualiū iocos spectent? Quid si illis irasci uelis, uel qui ægrotant, senescunt, fatigantur. Inter cætera mortalitatis incōmoda, & hæc est caligo mentiū, nec tantum necessitas errandi, sed errorū amor. Ne singulis irascaris, uniuersis ignoscendū, & indulgendū est, generi humano uenia tribuenda est. Si irasceris iuuenibus senibusq; quod peccant, irascere infantibus, quod peccaturi sunt. Num quis irascit̄ pueris, quorū ætas nondū nouit rerū discrimina? Maior est excusatio & iustior hominē esse, ꝙ puerū. Hac cōditione nati sumus, animalia obnoxia nō paucioribus animi ꝙ corporis morbis, non quidē obtusa nec tarda, sed acumine nostro male utentia; Altera alteri uitiorū exempla. Quisq; sequitur priores male iter ingressos. Quid ni babeant excusationē, cū publica uia errauerint? In singulos seueritas Imperatoris distringuit̄. At necessaria uenia est, ubi totus desæuit exercitus. Quid tollit irā sapientis? turba peccantiū. Intelligit, ꝙ est iniquū & periculosum irasci publico uitio. Heraclitus quotiens prodierat, & tantū circa se male uiuentiū, immo male pereuntiū uiderat, flebat, miserebat̄ omniū, qui sibi læti felicesq; occurrebāt, miti animo, sed nimis imbecillo, & ipse inter deplorādos erat. Democritum cōtra aiunt,

Heraclitus.

Democritus

tunq̃ sine risu in publico fuisse. Adeo nihil illi uidebat̃ serium corũ, quæ serio gerebantur. Vbi isti hiccine locus est. Aut ridenda om̃ia aut flenda sunt. Nõ irascet̃ sapiẽs peccãtibus. Quare? quia scit nemĩnẽ nasci sapientẽ, sed fieri, Scit paucissimos om̃i æuo sapientes euadere, quia cõditionẽ humanæ uitæ ꝓspectam habet. Nemo autẽ naturæ sanus irascitur. Quid enim si mirari uelit nõ in syluestribus dumis poma pendere? quid si miretur spineta sentesq;, nõ utili aliqua fruge cõpleri? Nemo irascit̃, ubi uitiũ natura defendit. Placidus itaq; sapiẽs & æquus erroribus, nõ hostis, sed correptor peccantiũ. Hoc quotidie procedit animo. Multi mihi occurrẽt, uino dediti, multi libidinosi, multi ingrati, multi auari, multi furijs ambitionis agitati. Om̃ia ista tã propitius aspiciet, q̃ ægros suos medicus. Nunquid ille, cuius nauigiũ, multam undiq; laxatis compagibus, aquã trahit, nautis ipsiq; nauigio irascitur? Occurrit potius & aliam excludit undam, deinde aliã egerit, manifesta foramina præcludit. Latẽtibus & ex occulto sentinam ducẽtibus labore continuo resistit, nec ideo intermittit, quia quantũ exhaustum est, subnascitur. Lento adiutorio opus est contra mala cõtinua & fæcunda. Non ut desinant, sed ne uincant.

Vtilitates iræ.

VTilis est, inquit, ira, quia contemptũ effugit, quia malos terret. Primum ira si quantũ minatur ualet, ob hoc ipsum quia terribilis est, & inuisa est. Periculosius est autẽ timeri q̃ despici. Si uero sine uiribus est, magis exposita contẽptui est, & derisum non effugit. Quid enim est iracundia in superuacuũ tumultuante frigidius? Deinde non ideo quædã quia terribiliora, potiora sunt, nec hoc sapienti dici uelim, quod fere quoq; telum, timeri. Quid? non timetur febris, podagra, ulcus malum? Nunquid ideo quicq̃ in istis boni est? aut contra omnia despecta & fœda & turpia ipso quo timet̃ sunt? Ira per se deformis est & minime metuenda? At timetur a pluribus sicut deformis ꝑsona ab infantibus. Quid quod semꝑ in auctores redundat timor, nec quispiã metuitur ipse securus? Occurrat hoc loco tibi Laberianus ille uersus, qui medio ciuili bello in theatro ductus, totum in se populũ non aliter cõuertit, q̃ si missa esset uox publici affect9. Necesse est multos timeat quẽ multi timẽt. Ira natura cõstituit. ut q̃d alieno metu magnũ est, a suo nõ uacet. Leoni, inquã, pauida sunt strepitus ad leuissimos ua cet pectora. Acerrimas feras umbra uox & odor insolit9 exagitat, quicq̃d deterret, & trepidat. Non est ergo quare concupiscat quisq̃ sapiens timeri. Nec ideo irã magnũ quidã putet, quia formidandũ est. Quoniãquidẽ etiã contẽptissima timent̃, ut uenena, & ossa mortifera, & morsus. Nec est mirũ, cũ maximos ferarũ greges linea pennis distincta cõtineat, & ob insidias agat ab ipso affectu dicta formido. Vanis enĩ uana terrori sunt. Curriculi motusq; rotarũ uersata facies, leonẽ redegit in caueã. Elephantes porcina uox terret. Sic itaq; ira metuit̃, quoniã umbra ab infantibus, a feris rubens spina. Non ipsa in se quicq̃ habet firmũ aut forte, sed uanos animos mouet. Nequitia, inquit, de rerũ natura tollenda est, si uelis iram tollere. Neutrũ autẽ potest fieri, primũ põt aliquis nõ algere, q̃uis ex rerum natura hyems sit, & nõ æstuare, q̃uis menses æstiui sint. Aut loci beneficio aduersus intemperiẽ anni tutus est, aut pacientia corporis sensum utriusq; puincit. Deinde uerte istud. Necesse est prius uirtutẽ ex animo tollas q̃ iracundiã recipias, quoniam cũ uirtutibus uitia non coeunt. Nec magis quisq̃ eodẽ tempore, & iratus põt esse, & uir bonus, q̃ æger & sanus. Non põt, inquit, om̃is ex animo ira tolli, nec hoc hominis natura patitur. Atqui nihil est tam difficile & arduũ, quod nõ humana mens uincat, & in familiaritatẽ ꝑducat assidua meditatio. Nulliq; sunt tam feti & sui iuris affectus, ut non disciplina ꝑdomerit̃. Quodcũq; sibi imperauit animus obtinuit. Quidã ne unq̃ riderent consecuti sunt. Vino quidã, alij Veneri, quidã omni humore interdixere corꝑibus. Alius cõtentus breui somno, uigiliã indefatigabilẽ extendit, didicerũt tenuissimis & aduersis funibus currere, & ingentia uixq; humanis tolerãda uiribus onera portare, & in imensam altitudinẽ mergi, ac sine ulla respirandi uice perpeti maria. Mille sunt alia, in q̃bus ꝑtinacia impedimẽtũ om̃e transcendit, ostẽditq; nihil esse difficile, cuius sibi ipsa mens patientiã indiceret. Istis quos pauloante retuli, aut nulla causa ꝑtinacis studij, aut indigna merces fuit. Quid enĩ magnificũ consequit̃ ille, qui meditatus est ꝑ intensos funes ire? q sarcinæ ingenti ceruices supponere? q somno nõ submittere oculos? q penetrare in imum

Porcilli uox Elephantum exterritat.

mare? &

mare? & tamen ad finem operis nõ magno auctoramento labor peruenit. Nos non ad-
uocabimus patientiã, quos tantũ præmium expectat? felicis animi immota trãquillitas?
quantũ est effugere maximũ malum iram, & cum illa rabiem, sæuitiam, crudelitatem, fu
rorem, & alios comites affectus eius? Non est quod in patrociniũ nobis, quæramus etiã
excusatam licentiã, dicentes, aut utile esse, aut ineuitabile. Cui enim tandem uitio aduo-
catus defuit? non est quod dicas excidi non posse. Sanabilibus ægrotamus malis, ipsaq;
nos in rectum genitos natura, si emendari uelimus, iuuat. Nec ut quibusdam uisum est,
arduum in uirtutes, & asperũ iter est, plano adeunt. Non uanæ nobis auctor rei uenit.
Facilis est ad beatam uitam uia, uiuite modo bonis auspicijs, ipsisq; Dijs bene iuuanti-
bus. Multo difficilius est facere ista quæ facitis. Quid enim quiete ociosius animi, Quid
ira laboriosius? Quid dementia remissius? Quid crudelitate negociosius? uacat pudici
tia, libido occupatissima est. Omniũ deniq; uirtutũ tutela facilior est, uitia magno colun-
tur, debet ira remoueri. Hoc ex parte fatentur etiam qui dicunt esse minuẽdam, tota di
mittatur, nihil profutura est, sine illa facilius, rectiusq; scelera tollentur, mali punientur,
& transducentur in melius. Omnia quæ debet sapiens, sine ullius malæ rei ministerio ef-
ficiet, Nihilq; admiscebit, cuius causa domũ sollicitius obseruet. Nunquã itaq; iracundia
admittenda est, aliquando simulanda, si segnes audientiũ animi cõcitandi sunt. Sicut tar
de cõsurgentes ad cursum equos stimulis † facibusq; subditis excitamus. Aliquãdo incu † Afr. calcibusq.
tiendus est his metus, apud quos ratio nõ proficit. Irasci quidem non magis utile est, q̃
merere, q̃ metuere. Quid ergo, nõ incidunt causæ, quæ iram lacessant? Sed tunc maxi-
me illi opponẽdæ manus sunt, nec est difficile uincere animũ. Cum Athletæ quoq; in ui
lissima sui parte occupati, tamen ictus doloresq; patiantur, ut uires cedentis exhauriãt,
nec cũ ira suadet, feriunt, sed cũ occasio. Pyrrhum maximũ præceptorẽ certaminis gym Pyrrhus.
nici solitũ, aiunt, his quos exercebat præcipere, ne irascerentur. Ira enim perturbat artẽ,
& qua noceat, tantum aspicit. Sæpe itaq; ratio patientiam suadet, ira uindictam, & qui
primis defungi malis potuimus, in maiora deuoluimur. Quosdam unius uerbi cõtume
lia, non æquo animo lata, in exilium proiecit, & qui leuem iniuriam silentio ferre nolue-
rãt, grauissimis malis obruti sunt, indignatiq; aliquid ex plenissima libertate diminui, ser-
uile in sese attraxerũt iugum. Vt scias, inquit, an ira habeat in se generosi aliquid, liberas Germani liberi.
uidebis gentes, quæ iracundissimæ sunt, ut Germanos & Scythas. Quod euenit, quia for
tiora solidaq; natura ingenia, anteq̃ disciplina molliantur, prona in iram sunt. Quædam
non nisi melioribus innascuntur ingenijs. sicut ualida arbusta & læta, quãuis neglecta tel
lus creat, & alta fæcundi soli sylua est. Itaq; & ingenia natura fortia iracundiam ferũt, Ni
hilq; tenue & exile capiunt ignea & feruida, sed impfectus ille uigor est, ut omnibus quæ
sine arte ipsius naturæ bono exurgunt. Sed nisi cito domita sunt, quæ fortitudini
apta erant, audaciæ, temeritatiq; cõsuescunt. Quid non mitioribus animis uitia leuiora
coniuncta sunt? ut misericordia, amor, & uerecũdia. Itaq; tibi sæpe bonam indolem ma-
lis quoq; suis ostendam, sed nõ ideo uitia nõ sunt, si naturæ melioribus indicia sunt. De-
inde omnes istæ feritate liberæ gentes, leonũ, luporumq; ritu, ut seruire non possunt, ita Nemo bene
nec imperare. Nõ enim humani uim ingenij, sed feri & intractabilis habent. Nemo au- imperat, nisi
tem regere potest, nisi qui & regi. Fere itaq; imperia penes eos fuere populos, qui miti- qui paruerit
ore cælo utunt. In frigora septẽtrionẽq; uergentibus immãsueta ingenia sunt, ut ait po- imperio.
eta. Suoq; simillima cælo. Animalia, inquit, generosissima habent, quibus multum inest
iræ, errat qui ea in exemplum hominis adduxit, quibus pro ratione est impetus, homini
pro impetu, ratio est. Sed nec illis quidem omnibus idem prodest. Iracundia leones ad-
iuuat, pauor seruos, ancipitrem impetus, columbã fuga. Quid, quod ne illud quidẽ ue-
rum est, optima animalia esse iracundissima, Feras ne putem, quibus ex raptu alimenta
sunt, meliores, quo iratiores? Patientiã laudauerim boum, & equorũ frænos sequentiũ?
Quid autem, cur hominẽ ad tam infelicia exempla reuoces, cum habeas mũdũ deniq;,
deũq;, quẽ ex omnibus animalibus ut solus imitetur, solus intelligit? Simplicissimi, inqt,
omniũ habent iracundi. Fraudulentis enim & uersutis cõparant, & simplices uidentur,
quia expositi sunt, quos quidẽ nõ simplices dixerim, sed incautos, stultis, luxuriosis, ne-
potibusq; hoc nomẽ imponimus, & omnibus uitijs parum callidis. Orator, inquit, iratus

aliquãdo melior est, imo imitatus iratum. Nam & histriones in ꝓnunciando nõ irati populũ mouent, sed iratũ bene agentes, & apud iudices itaq; & in concione, & ubicũq; alieni animi ad nostrũ arbitriũ agendi sunt, modo iram, modo metũ, modo misericordiã, ut alijs incutiamus, ipsi simulabimus, & sæpe id quod ueri affectus nõ effecissent, effecit mutatio affectuũ. Languidus, inquit, animus est, qui ira caret. Verum est, si nihil habet ira ualentius. Nec latronem oportet esse, nec prædonem, nec misericordem, nec crudelem. Illius nimis mollis animus, huius nimis durus est. Temperatus sit sapiens, & ad res fortius agendas non iram, sed uim adhibeat.

De remedijs Iræ.

QVoniam quæ de ira quæruntur tractauimus, accedamus ad remedia eius. Duo autẽ ut opinor sunt, scilicet ne incidamus in iram, & ne in ira peccemus. Vt in corporũ cura, alia de tuenda ualitudine, alia de restituenda præcepta sunt. Ita aliter iram debemus repellere, aliter compescere, ut uincamus. Quædam ad uniuersam uitã pertinentia præcipientur, ea in educationẽ, & insequẽtia tempora diuidentur. Educatio maximã diligentiã plurimũq; profuturã desyderat. Facile est enĩ teneros adhuc animos componere. Difficulter reciduntur uitia, quæ nobiscum creuerunt. Opportunissima ad iracundiã feruidi animi natura est. Nam cum elemẽta sint quatuor, ignis, aqua, aer, & terra, potestates pares his sunt, frigida, feruida, arida, atq; humida. Et locorũ itaq; & animaliũ & corporũ & morum uarietates mixtura elementorũ facit, & proinde in aliquos magis incumbunt ingenia, prout alicuius elemẽti maior uis abundauit. Inde quasdã humidas uocamus aridasq; regiones, & calidas, & frigidas. Eadem animaliũ & hominũ discrimina sunt. Refert quantũ quisq; humidi in se calidiq; contineat. Cuius in illo elemẽti portio præualebit, inde mores erunt. Iracundos feruida animi natura faciet. Est enĩ actuosus & pertinax ignis. Frigida mixtura frigidos facit. Pigrum est enĩ contractũq; frigus. Volunt itaq; quidã ex nostris irã in pectore moueri effervescẽte circa cor sanguine. Causa cur hic potissimũ assignetur iræ locus, nõ alia est, q̃ qđ in toto corpore calidissimũ pectus est. Quibus humidi plus inest, eorũ paulatim crescit ira quia nõ est paratus illis calor, sed motu acquiritur. Itaq; puerorũ fœminarũq; iræ acres magis q̃ graues sunt, leuioresq; dum incipiunt. Siccis ætatibus uehemẽs robustaq; ira est. Sed sine incremẽto non multũ sibi adijciens, quia inclinaturũ calorem frigus insequetur. Senes difficiles & queruli sunt. Vt ægri & conualescẽtes, & quorũ aut lassitudine, aut detractione sanguinis exhaustus est calor. In eadẽ causa sunt siti fameq; rabidi, & quibus exangue corpus est, maligneq; alitur & deficit. Vinũ incendit iram, quia calorem auget pro cuiusq; natura. Quidã ebrij efferuescunt, quidã saucij. Neq; ulla alia causa est, cur iracundissimi sunt flaui rubentesq;, q̃bus talis natura calor est, qualis fieri cæteris inter iram solet. Mobilis enĩ illis agitatusq; sanguis est. Sed quẽadmodum natura quosdã procliuos in irã facit, ita multæ incidunt causæ, quæ idem possint qđ natura. Alios morbos aut iniuria corporũ in hoc perduxit, alios labor, & continua peruigilia, noctesq; sollicitæ, & desideria, amoresq;. Quicqđ aliud aut corpori nocuit, aut animo, ægram mentẽ in querelas parat. Sed ista oĩa initia causæq; sunt, plurimũq; potest cõsuetudo, quæ si grauis est, aliud uitiũ alit. Naturã quidẽ mutare difficile est. Nec licet semel mixta nascentiũ elementa cõuertere. Sed in hoc noscere ꝓfuit, ut calentibus ingenijs subtrahatur uinum, qđ pueris Plato negandũ putat, & ignem uetat igne incitari. Nec cibis quidẽ implendi sunt. Distendentur enim corpora, & animi cũ corpore tumescent. Labor illos citra lassitudinẽ exerceat, ut minuatur, & nõ ut consumatur calor, nimiusq; ille feruor dispumet. Lusus quoq; ꝓderunt. Modica enĩ uoluptas laxat animos & temperat. Humidioribꝰ siccioribus & frigidis non est ab ira periculũ, sed maiora uitia metuenda sunt. Pauor, difficultas & desperatio & suspitiones. Mollienda itaq; fouendaq; talia ingenia, & in lætitiã euocãda sunt. Et quia alijs contra tristitiã remedijs utendũ est, Nec dissimilibus tantũ ista, sed cõtrarijs curanda sunt, Semper ei occurremus, qđ increuerit. Plurimũ, inquam, proderit pueros statim salubriter institui. Difficile aũt regimen est, quia dare debemus operã, ne aut iram in illis nutriamus, aut indolem retundamꝰ. Diligenti obseruatione res indiget. Vtrũq; enim & quod extollendũ, & qđ deprimendũ est, similibus alitur. Facile autem

Ira in pectore excitatur

A uini usu abstineat se puer

etiam attendentē similia decipiunt. Crescit licentia spiritus, seruitute cōminuit̄. Assurgit, si laudatur, & in spem sui bonā adducitur. Sed eadem ista insolentiā & iracundiā generant. Sic itaq; inter utrūq; regendus est, ut modo frænis utatur, modo stimulis, nihil humile, nihil seruile patiatur. Nunq; illi necesse sit rogare simpliciter, nec prosit rogasse, potius causæ suæ & prioribus factis & bonis in futurū promissis donetur. In certaminibus æqualiū nec uinci illum patiamur, nec irasci. Demus operā, ut familiaris sit his, cū quibus cōtendere solet, ut in certamine assuescat nō nocere uelle, sed uincere. Quotiens superauerit, & dignū aliquid laude fecerit, attolli nō gestire patiamur. Gaudiū enim exultatio, exultationē tumor, & nimia æstimatio sui sequitur. Dabimus aliquod laxamentū. In desidiā uero ociūq; nō resoluemus, & procul a contactu delitiarū retinebimus. Nihil enim magis fecit iracūdos q̄ educatio mollis & blanda. Ideo unicis quo plus indulget̄, pupillisq; quo plus licet, corruptior animus est. Nō resistet offensis, cui nihil unquā negatum est, cui lachrymas sollicita semp mater abstersit, cui de pedagogo satisfactum est. Nō uides, ut maiorē quāq; fortunā maior ira comitetur. In diuitibus nobilibusq;, & magistratibus præcipue apparet, cū quicqd leue & inane in animo erat, secunda se aura sustulit. Felicitas iracundiā nutrit, ubi aures supbas assentatorū turba circūstetit, tibi enim ille respondeat, nō p fastigio te tuo metiris, ipse te projcis & alia quibus uix sane & ab initio bene fundatæ mētes restiterunt. Longe itaq; ab assentatione pueritia remouenda est. Audiat uerū, & timeat, interim uereat̄, semp maioribus assurgat. Nihil p iracundiā exoret. Quod flenti negatū fuerat, quieto offerat̄, & diuitias parentū in cōspectu habeat nō in usu. Exprobrent̄ illi perperā facta. Pertinebit ad rē, præceptores pedagogosq; pueris placidos dari. Proximis applicat̄ omne qd̄ tenerū est, & in eorū silitudinē crescit. Nutricū & pedagogorū retulere mox in adolescētia mores. Apud Platonem educatus puer, cū ad parētes relatus, uociferantē uideret patrē. Nunq;, inquit, hoc apud Platonē uidi. Nō dubito quin citius patrē q̄ Platonē imitatus sit. Tenuis ante oĩa uictus, & nō preciosa uestis, & silis cultus cū æqualib⁹, nō irascet̄ aliquē sibi comparari, quē ab initio multis parem feceris. Sed hæc ad liberos nostros ptinent, In nobis quidē sors nascendi & educatio, nec uitij locū, nec iam præcepti habet. Sequētia ordināda sunt. Contra primas itaq; causas pugnare debemus. Causa aūt iracundiæ, opinio iniuriæ est, cui nō facile credendū est, nec apertis quidē manifestisq; statim accedendū est. Quædā eñ falsa, ueri speciē ferunt. Dandū semp est tēpus. Veritatē enim dies aperit. Ne sint aures criminantib⁹ faciles. Hoc humanæ naturæ uitiū suspectū, notūq; nobis sit, qd̄ quæ inuiti audimus, libēter credim⁹, & anteq; iudicemus, irascimur. Quid qd̄ nō criminationib⁹ tantū, sed suspitionib⁹ impellimur, & ex uultu risuq; alieno peiora interpretati, inocentib⁹ irascimur, Itaq; agenda est cōtra se causa absentis, & in suspenso ira retinēda. Potest eñ poena dilata exigi, nō potest exacta reuocari. Notus est ille tyrānicida, qui impfecto opere cōprahensus, & ab ipso tortus, ut cōscios indicaret, circūstantes amicos tyranni noiauit qbus q̄ maxime charam salutem eius sciebat. Et cū ille singulos ut noiati fuerant occidi iussisset, interrogauit, p anriquis, & quis supesset: Tu, inquit, solus, neminē eñ alium cui charus esses reliqui, efficit ira ut tyrānus tyrānicidæ man⁹ accōmodaret, & præsidiā sua gladio suo cederet. Quāto animosius Alexāder, q cū legisset epistolā matris, qua admonebat̄, ut a ueneno Philippi medici caueret, acceptā potionē nō ueritus bibit, plus sibi de amico suo credidit, dignus fuit q innocentē haberet, dignus q faceret. Hoc ergo magis in Alexādro laudo, quia nemo tam obnoxius iræ fuit. Quo maior aūt moderatio in regibus, hoc laudāda magis est. Fecit hoc, & . C. Cæsar ille q uictoria ciuili, clemētissime usus est. Cum sententiā depræhendisset epistolaꝝ ad Pompeiū missarū, ab bis q uidebant̄ aut in diuersis, aut in neutris fuisse ptibus, combussit, q̄uis imoderate soleret irasci maluit tamē nō posse. Gratissimū putant genus ueniæ, nescire qd̄ quisq; peccasset, plurimū mali credulitas facit. Sæpe ne audiendū quidē est, quoniā in qbusdā rebus satius est decipi q̄ diffidere. Tollēda ex anio suspicio & cōiectura, fallacissima irritamēta. Ille me parū humane salutauit, Ille osculo meo non adhæsit, Ille inchoatū sermonē cito abrupit, Ille ad cœnam nō uocauit. Illius uultus auersior uisus est. Non deerit suspitioni argumētatio. Simplicitate opus est, & benigna rerū extimatione. Nihil nisi qd̄ in oculos incurret manifestūq; erit credamus, Et quotiens suspitio nostra uana apparuerit, obiurgem⁹

Dies omnia reuelat.

*

crudelitatem. Hæc enim castigatio consuetudinẽ efficiet nõ facile credendi.

VNde illud sequit̃, ut minimis sordidisq; rebus nõ exacerbemur. Parum agilis
est puer, aut tepidior aqua potui erogata, aut turbatus thorus, aut mensa ne-
gligẽtius posita. Ad ista concitari insania est, & ægræ, & infelicis ualitudinis
est, quẽ leuis aura cõtraxit. Affecti oculi, quos candida uestis obturbat. Disso
lutus delitijs, cuiꝰ latus alieno labore cõdoluit, Miridẽ, aiunt, fuisse ex Sybaritarũ ciuita
te qui cum uidisset fodientẽ, & altius rastrũ alleuantẽ, lassum se fieri questus, uetuit illud
opus in cõspectu suo facere, bilem habere sæpius q̃stus est, qđ folijs rosæ duplicatis incu
buisset. Vbi animũ simul & corpus uoluptates corrupere, nihil tolerabile uidet̃, nõ quia
dura, sed quia molles patimur. Quid em̃ est cur tussis alicuiꝰ, aut sternutamentũ, aut mu
sca parũ curiose fugata nos in rabiẽ agat, aut obuersatus canis, aut clauis negligẽtis serui
manibus elapsa. Feret ista æquo aĩo ciuile conuitiũ, & in gesta & in concione curiaue
maledicta, cuiꝰ aures tracti subselli stridor offendit? Perpetiet̃ hic famẽ, & æstiuæ expe
ditiõis sitim, q puero male diluenti niuẽ irascit̃? Nulla itaq; res magis iracundiã alit, q̃ lu-
xuria. Intẽperans & impatiẽs dure cõtractandus animus est, ut ictum nõ sentiat, nisi gra
uem. Irascimur aut his a q̃bus nec accipe iniuriã potuimus, aut his quibus iniuriã accipe
potuimus. Ex prioribus quædã sine cõsensu sunt, ut librum quẽ minutioribus literis scri
ptum sæpe ꝓiecimus, & mendosum laceraiimꝰ, ut uestimẽta quæ quia displicebãt scidi-
mus. His irasci q̃ stultũ est, quæ iram nostrã nec meruerũt, nec sentiũt, sed nos offendũt
uidelicet qui illa fecerũt. Primũ sæpe anteq̃ hoc apud nos distinguamꝰ irascimur. Dein
de fortasse ipsi quoq; artifices excusationes iustas afferent. Alius nõ potuit melius face-
re q̃ fecerit, nec ad tuã contumeliã parum didicit. Alius nõ in hoc ut te offenderet fecit.
Ad ultimũ quid est demẽtius, quã bilem in hoĩes collectã, in res effundere. Atqui ut hic
irasci demẽtis est quæ aĩa carent, & sic mutis aĩalibus quæ nullã iniuriã a consilio ꝓfe-
ctam faciũt. Nocere itaq; nobis possunt, ut ferrum aut lapis, iniuriã quidẽ facere nõ pos-
sunt. Atqui cõtemni se quidã putant, ubi equi idem obsequẽtes alteri equiti, alteri con-
tumaces sint, tanq̃ iudicio nõ cõsuetudine & arte tractandi. Quædã q̃busdam subiecti-
ota sunt. At qn ut his irasci stultũ est, ita pueris & nõ multũ a pueroꝝ prudẽtia distanti
bus. Oĩa enim ista peccatũ apud æquũ iudicẽ ꝓ innocentia habẽt imprudentiã. Quæ
dã sunt quæ nocere nõ possũt, nullãq; uim nisi beneficã & salutarẽ habẽt. Vt dij imorta
les, q nec uolũt obesse nec possunt. Natura em̃ illis mitis & placida est, tam longe remo-
ta ab aliena iniuria q̃ a sua. Demẽtes itaq; & ignari ueritatis illis imputant sæuitiã maris,
imodicos imbres, ptinaciã hyemis. Cũ interim nihil horũ quæ nobis nocent ꝓsuntq; ad
nos ꝓprie dirigant̃. Non em̃ nos causa mũdo sumus, hyemẽ æstatẽq; referendi, suas ista
leges habẽt, quibus diuina exercent̃. Nimis nos suspicimus si digni nobis uidemus pro
pter quos tanta moueant̃, nihil ergo horũ in nostrã iniuriã fit, imo cõtra, Nihil nõ ad sa
lutẽ. Quædã esse diximus, quæ nocere nõ possunt, quædã quæ nolunt. In his erunt boni
magistratus parentesq; & pceptores & iudices, quorũ castigatio sic accipienda est, quõ
scalpellũ & abstinẽtia, & alia quæ ꝓfutura torquẽt. Affecti sumus pœna. Succurrat non
tantũ qđ patiamur, sed quid fecerimus, in consiliũ de uita nostra mutamur. Si uero ueꝝ
ipsi dicere nobis uoluerimus, pluris litem nostrã æstimabimꝰ. Si uolumus æqui omniũ
rerũ iudices esse, hoc primũ nobis, suadeamus, Neminẽ nostrũ esse sine culpa. Hinc em̃
maxĩa indignatio oritur nihil peccaui, nihil feci, imo nihil fateris. Indignamur aliqua ad
monitione aut coertione nos castigatos, cũ illo ipso tpe peccemus, quo adecimus male-
factis arrogantiã & contumaciã. Quis est iste q se ꝓfitetur oĩbus legibus innocentẽ? ut
hoc ita sit, q̃ angusta innocentia est ad legem bonũ esse? quãto latius officiorũ patet, q̃
iuris regula, q̃ multa pietas, hũanitas, liberalitas, iustitia, fides exigũt. Quæ oĩa extra
publicas tabulas sunt. Sed ne ad illã quidem artissimã innocentiæ formulã præstare nos
possumus, alia fecimus, alia cogitauimus, alia optauimꝰ, alijs fauimus. In q̃busdã innocẽ-
tes sumus, qa nõ successit. Hoc cogitãtes æqores simus delinquẽtibus, credamꝰ obiurgã
tibꝰ, utiq; nobis ne irascamur. Cui em̃ nõ si nobis quoq; minime dijs. Non em̃ illoꝝ sed
lege mortalitatis patimur, quicqd incõmodi accidit. At morbi doloresq; incurrũt, utiq;
aliquo fugiendũ est, domiciliũ putre sortitis. Dicet̃ aliquis male de te locutus, cogita an
prior feceris, cogita de q̃ multis loq̃ris. Cogitemus, inquã, alios nõ facere iniuriã sed re-
ponere.

ponere. Alios ꝑ nos facere, Alios coactos facere, Alios ignorãtes, & eos q uolẽtes scien tesq; faciunt, ex iniuria nostra nõ ipam iniuriã petere, aut dulcedine urbanitatis, ꝓlapsus est. Aut fecit aliqđ nõ ut nobis obesset, sed qa cõsequi ipe nõ poterat, nisi nos repulisset. Sæpe adulatio dũ blandit offendit. Quisqs ad se rettulerit quotiẽs ipse in suspitionẽ fal sam inciderit, q̃multis officijs suis fortuna spẽm iniuriæ induerit, q̃mltos post odiũ ama re cœpit, poterit nõ statim irasci, utiq; si sibi tacitus ad singula qbus offendit dixerit. Is q nulli⁹ nõ uxorẽ cõcupiscit, & satis iustas causas putat amãdi, qđ aliena est, idẽ uxorẽ suã aspici nõ uult, & fidei acerrim⁹ exactor est ꝑfidus, & mẽdacia ꝓseqtur ipse ꝑiurus, & litẽ sibi inferri ægerrime calũniator patit. Pudicitiã seruoꝝ suoꝝ attentari nõ uult, q nõ pep cit suæ. Aliena uitia in oculis habem⁹, a tergo nostra sũt. Inde est, q tẽpestiua filij cõuiuia pater deterior filio castigat. Nihil alienæ luxuriæ ignoscit, q nihil suæ negauit, & homici dæ tyrãnus irascit, & punit furta sacrilegus, magna ps hoim est quæ nõ pctis irascit, sed peccãtibus, Faciet nos moderatiores respectus nostri, si cõsuluerimus nos, Nũqd & ipi aliqd tale cõmisimus? Nunqd sic errauimus? Expedit ne nobis ista dãnare? Maximũ rei mediũ est iræ mora. Hæc ab illo pœnæ initio nõ ut ignoscat, sed ut iudicet, desinet, si ex- pectat, nec uniuersam illã tentabis tollere, graues habet ĩpetus primos, tota uincet, dum partibus carpit.

EX his q̃ nos offendũt, alia renũciant nobis, alia ipsi audimus aut uidem⁹. His q̃ narrata sunt, nõ debem⁹ cito credere. Multi mẽtiunt ut deci piãt, multi qa decepti sunt. Alius criminatiõe gratiã captat, & fingit iniuriã, ut ui deat doluisse, factã. Est aliqs malign⁹ & q amicitias cohærẽtes diducere uelit. Est suspicax, & q spectare ludos cupiat, & ex lõginquo tutoq; speculet, quos collisit, de puu la sũma iudicaturo, tibi res sine teste nõ ꝓbaret, Testes sine iureiurãdo nõ ualeret, Utri q; ptri dares actionẽ, dares tẽpus, nec semel audires. Magis enĩ ueritas elucet, quo sæpi⁹ ad manũ uenerit. Amicũ codẽnas de ꝑsentib⁹ anteq̃ audias, anteq̃ iterroges, illi anteq̃ aut accusatorẽ suũ nosse liceat aut crimẽ, irasceris, Iam uerũ iãq; qđ utrimq; diceret audisti. Hic ipe q ad te detulit desinet dicere, si ꝓbare debuerit. Nõ est, inqt, q me ꝓtrahas. Ego ꝓduct⁹ negabo. Alioqn nũq̃ tibi dicã. Eodẽ tpe & instigat, & ipe se certamini & pugnæ subtrahit. Quid dicere tibi nisi clã nõ uult, pœnæ nõ dicit. Quid est iniqus q̃ secreto cre dere, palã irasci? Quorũdã ipsi testes sum⁹. In his naturã excutiem⁹ uolũtateq; facientiũ. Puer est, ætati donet, nescit an peccet, pat ẽ, aut tantũ ꝓfuit, ut illi donãda iuria ei⁹ sit aut fortasse ipm hoc meritũ ei⁹ ẽ, quo offẽdimur. Mulier est, errat, iussus ẽ necitati, qs nisi ini quus succẽsset? læsus ẽ. Nõ est iniuria pati q prior feceris. Iudex ẽ, plus illi⁹ credas sniæ q tuæ. Rex est, si nocentẽ punit cede iustitiæ, si inocentẽ cede fortunæ. Mutũ anial est, aut sile muto, imitaris illud, si irasceris. Morbus est aut calamitas, leui⁹ trãsiliet sustinentẽ, de⁹ est, tã pdis operã cũ illi irasceris, q̃ cũ illũ alteri ꝑcaris iratũ. Bonus uir est, q iniuriã fecit, noli credere. Malus, noli mirari, dabit pœnas alteri qs debet tibi, etiã sibi dedit, q pecca- uit. Duo sũt, ut dixi, q̃ iracundiã concitãt. Primũ si iniuriã uidemur accepisse, de hoc satis dictũ est. Deinde si iniq̃ accepisset, de hoc dicẽdũ est. Iniqua q̃dã iudicaui hoies, qa pati nõ debuerũt, q̃dã quæ nõ sperauerint, indigna putauimus q̃ inopinata sunt. Itaq; maxie cõmouẽt, q cõtra spem expectationẽq; euenerũt. Nec aliud est q̃re in domesticis mima offendãt. In amicis iniuriã uocem⁹ negligẽtiã. Quõ ergo, inqt, inimicoꝝ nos iniuriæ mo uẽt? qa nõ expectauim⁹ illas, aut certe nõ tãtas, hoc efficit amor nostri nimius, inuiolatos nos etiã inimicis iudicam⁹ ẽẽ debere. Regis qsq; intra se aium habet, ut licentiã sibi dari uelit, in se nolit alteri. Aut ignorãtia nos iraq;, aut insolẽtia iracũdos facit. Ignorãtia rerũ, Quid enĩ mirũ ẽ malos mala facinora ædere? Quid noui ẽ, si inimic⁹ nocet? Amic⁹ offen dit, fili⁹ labit, seru⁹ peccat, Turpissimã aiebat Fabr⁹ Impatori excusationẽ esse, nõ putaui. Ego turpissimã hoi puto. Oia puta, Expecta et i bonis morib⁹ aliqd existet aspi⁹. Fert hũa na natura isidiosos amicos, fert igratos, fert cupidos, fert ipios. Cũ d' morib⁹ uni⁹ iudicabis de publicis cogita. Ubi maxie gaudebis, maxie metues. Ubi tranqlla tibi oia uident, ibi nocitura nõ desũt, sed qescũt. Sẽp futurũ aliqđ qđ te offẽdat existima. Gubernator nũq̃ ita totos sin⁹ explicuit secur⁹, ut nõ expedite ad cõtrahẽdũ armamẽta disponeret. Illud añ oia cogita, fœdã ẽẽ & execrabilẽ uim nocẽdi, & alienissimã hoi cui⁹, bñficio etiã sæua mãsuescũt. Aspice elephãtoꝝ iugo colla submissa, tauroꝝ pueris piter ac fœmis ꝑsultãti- bus terga ipune calcata, & repetes itra pocla sinusq;, inoxio lapsu dracões & intra domũ

urforũ leonũq; ora placida tractãtibus adulantibusq;. Non ergo feras pudebit cũ ania
Alr. mentes. libus permutasse† mroes Nefas est nocere patriæ, ergo cuiq;. Nã hic pars patriæ est.
Sanctæ partes sunt, si uniuersum uenerabile est, ergo & homines. Nam hic in maiore
tibi urbe ciuis est. Quid si nocere uelint manus pedibus? manibus oculi? ut oĩa inter se
membra consentiunt (quia singula seruari potius interest.) Ita hoies singulis parcent,
quia ad cœtum geniti sumus. Salua aũt esse societas, nisi amore & custodia partium nõ
potest. Ne uiperas quidẽ & natrices, & si qua morsu, aut ictu noceant effugerimus, si in
reliqua mansuefacere possemus aut efficere, ne nobis aliisue periculo essent. Ergo ne ho
mini quidẽ nocebimus, quia peccauit, sed ne peccet. Nec unq; ad præteritũ, sed ad futu
rũ pœna referet. Nõ ẽm irascitur, sed cauet. Nam si puniendũ est cuicũq; prauũ malefi
cũq; ingeniũ est, pœna neminẽ excipiet. At ẽm ira habet aliquã uoluptatẽ, & dulce est
dolorẽ reddere. Minime: Non ẽm ut in beneficiis honestũ est merita meritis repensa
Alr. dolorem gerit. re, ita iniurias iniuriis. Illic uinci turpe est. Hic uincere. In humanũ uerbũ est, & quidẽ ꝓ
iusto receptũ, ultio & talio, nõ multũ differt nisi ordine, qui† dolore regitur tãtũ excusa
tius peccat. M. Catonẽ in balneo quidã percussit imprudens. Quis ẽm illi sciẽs faceret
iniuriã? Postea satisfacienti Cato non memini, inquit, percussum me. Melius putauit,
nõ agnoscere q̃ uindicare. Nihil, inquis, illi post tantã petulantiã malifactum est? Imo
multũ boni, cœpit Catonẽ nosse. Magni animi est iniurias despicere. Vltionis cõtume
liosissimum genus est, non esse uisum dignum, ex quo peteretur ultio. Multi leues iniu
rias altius sibi demisere, dum uindicãt. Ille magnus & nobilis est, qui more magnæ feræ
Alr. ob audit latratus minutorũ canũ securus† exaudit. Minus, inquit, contẽnemur, si uindicauerimꝰ
iniuriã, si tãq; ad remediũ sine ira ueniamus, nõ quasi dulce sit uindicari, sed quasi utile.

De simulanda iniuria.

SAepe aũt satius fuit dissimulare q̃ ulcisci, potẽtiorũ iniuriæ hilari uultu nõ patiẽ
ter tantũ ferendæ sunt. Facient iterũ si se fecisse crediderint. Hoc habent pessimũ
animi magna fortuna insolentes, quos læserũt & oderũt. Notissima uox est eius,
qui in cultu regum consenuerat. Cum illum quidam interrogaret, quomodo ra
rissimam rem in aula consecutus est, scilicet senectutem. Iniurias, inquit, accipiendo, &
gratias agendo de ipsis. Sæpe adeo iniuriam uindicare nõ expedit, ut ne fateri quidẽ
expediat. C. Cæsar pastoris splẽdidi equitis romani filium cum in custodia habuisset,
immũdiciis eius, & incultioribus capillis offensus, rogante patre, ut salutem sibi filii cõ
cederet, quasi de supplicio eius admonitus, ad mortem duci protinus iussit. Ne tamen
omnia in humane faceret aduersum patrem ad cœnã illũ inuitauit eo die, uenit pastor
nihil uultu exprobante, propinauit illi Cæsar heminã uini, & posuit illi custodẽ, per
durauit miser, non aliter q̃ si filii sanguinem biberet. Vnguentũ & coronas misit, & ob
seruare iussit, an sumeret. Sumpsit eo die, quo filium extulerat, imo quo non distule
rat. Iacebat conuiua centesimus, & potiones uix honestas natalibus liberorum podagri
cus senex hauriebat, cum interim non lachrymas emisit, nec dolorem aliquo signo erũ
pere passus est. Cœnauit tanq; pro filio exorasset. Quæris quare? Habebat alterum.
Quid ille Priamus nõ dissimulauit iram, & regis genua complexus est? Funestam per
fusamq; cruore filii manũ, ad os suũ retulit, & cœnauit: sed tantũ sine unguento, sine co
ronis, & illum hostis seuissimus multis solatiis, ut cibum caperet hortatus est, non ut po
cula ingentia super caput posito custode siccaret, contempsisset romanũ patrem, si sibi
timuisset. Nunc iram cõpescuit pietas. Dignus fuit cui permitteret a conuiuio ad ossa
filii legenda discedere. Ne hoc quidem permisit benignus interim & comis adolescens
propitiationibus senem crebris, ut cura leniretur, lacessebat. Contra ille se lætum & ob
Alr. præstitit litum quid eo esset actum die† prædixit. Perirat alter filius, si carnifici conuiua non pla
cuisset. Ergo ira abstinendum est, siue par est qui lacessendus est, siue superior, siue infe
rior. Nam cum pare contendere, anceps est. Cum superiore furiosum. Cũ inferiore sor
didũ: Pusilli hominis & miseri est repetere mordentem, ut mures & formicæ, ad quas si
manũ admoueris, ora cõuertunt. Imbecilla se lædi putãt, si tangũt. Faciet nos mitiores,
si cogitauerimus, quod aliquãdo nobis ꝓfuit ille, cui irascimur, & meritis offẽsa redime
ret. Illud quoq; occurrat quantũ cõmẽdatiõis nobis allatura sit clemẽtiæ fama & q̃ mul
tos uenia amicos utiles fecerit. Ne irascamur inimicorũ & hostiũ liberis. Inter *Syllanæ*

crudelitatis

crudelitatis exempla est, quod a. R. P. liberos proscriptorũ submouit. Nihil est iniquius
ꝙ aliquẽ hæredẽ paterni odij fieri. Cogitemus quotiens ad ignoscẽdũ difficiles erimus;
an expediat oẽs nobis inexorabiles esse. Quã sæpe ueniã qui negauit, petit, ꝙ sæpe hic
pedibus eius aduolutus est, quẽ a suis reppulit. Quid est gl'iosius ꝙ irã amicitia mutare?
quos. Po. Ro. feliciores habet socios fidelioresq;, ꝙ quos habuit pertinacissimos hostes?
qđ hodie esset imperiũ nisi salubris ꝓuidentia uictos pmiscuisset uictorib9? Irascet̃ aliqs.
Tu contra, beneficijs prouoca. Cadit statim simultas ab altera parte deserta, nisi pariter
nõ pugnat, sed si utrinq; certabit, ira, cõcurritur. Ille est melior, q prior pedem retulit. Vi-
ctus est qui uicit. Percussit te. Recede. Referiendo enim, & occasionẽ sæpius feriẽdi da-
bis & excusationẽ, nõ poteris reuelli cũ uoles. Nũq; uelit quisq; tam grauiter hostem fe-
rire, ut relinquat manũ in uulnere, & se ab ictu reuocare nõ possit. Atqui tale ira telũ est,
ut uix retrahat̃. Arma nobis expedita prospicimus, gladiũ cõmodũ & habilem, nõ uita-
bimus impetus animi his graues magis furiosos & irreuocabiles? Ea demũ uelocitas pla-
cet, quæ ubi iussa est, uestigium sistit, nec ultra destinata currit, & quæ flecti & a cursu ad
gradũ reduci potest. Aegros scimus neruos esse, ubi inuitis nobis mouent̃. Senex aũt in
firmi corporis est, qui cũ ambulare uult, currit. Animi motus eos putemus sanissimos ua
lidissimosq;, qui nostro arbitrio ibunt, nõ suo ferent̃. Nihil tam æque profuit, ꝙ primum
intueri deformitatẽ rei, deinde periculũ. Nõ est ullius affectus facies turbatior, pulcher
rima ora fœdauit, toruos uultus ex trãquillissimis reddit. Linquit decor omnis iratos, eti
am si amictus illius cõpositus sit ad legẽ, retrahet uestem, omneq; curam cui effundet.
Si capillorũ natura uel arte iacentiũ nõ informis est habitus, cũ in animo inhorrescunt, &
tumescũt uenæ. Cõcitat̃ crebro spiritu pectus, rabida uocis eruptio colla distendit. Tũc
artus †turbidi, inquietæ manus, totius corporis fluctuatio. Qualem intra putas esse ani- † Alt. trepidi.
mũ, cuius extra imago tam fœda est? Quãro illi intra pectus terribilior uultus est, acrior
spiritus est, intensior impetus rupturus se nisi eruperit? Quales sunt hostiũ uel ferarum
cæde madentiũ, aut ad cædẽ euntiũ aspectus. Qualia poetæ inferna mõstra finxere, suc
cincta serpẽtibus, & igneo flatu. Quales ad bella excitanda, discordiãq; in populos diui
dendã, paceq; lacerandã deterrimæ inferum exeunt Furiæ. Talem nobis irã figuremus,
flamma, lumina ardentia, sibilo, mugituq;, & gemitu, & stridore, & siqua his inuisior uox
est pstrepentẽ, tela manu utraq; quatientẽ. Neq; enim illi tegere se, cura est, toruã, cruen
tãq; & cicatricosam & uerberib9 suis liuidã, incessu uesano effusam, multa caligine incur-
sitantẽ, uastantem, fugantẽq;, & omniũ odio laborantem, sui maxime, si aliter nocere nõ
possit, terras, maria, cælũ ruere cupientẽ, infestam pariter, inuisamq;. Vel si uidet̃, qualis
sit apud uates nostros est, Sanguineũ quatiẽs dextra læuaq; flagellum. Aut scissa gaudẽs
uadit discordia palla. Aut siqua magis dira facies excogitari, diri affectus potest. Quibus Sextius.
dam, ut ait Sextius, iratis profuit aspexisse speculũ, pturbauit illos tanta mutatio sui, ue-
lut in rem præsentẽ adducti nõ agnouerũt se, & quantulũ ex uera deformitate imago il-
la speculo repercussa reddebat, animus si ostendi, & si in ulla materia pluceẽ posset, intuẽ
tes nos cõfunderet, ater maculosusq;, æstuans, & distortus, & tumidus. Nunc quoq; tan
ta deformitas eius est p ossa carnesq;, & tot impedimenta effluẽtis. Quid si nudus ostẽ
deretur speculo, qui neminẽ deterritũ ab ira credit? Quid ergo, qui ad speculum uene-
rat, ut se mutaret, iam mutauerat. Iratis quidẽ nulla est formosior effigies, ꝙ atrox & hor
rida, qualesq; esse etiã uideri uolunt. Magis illud uidendũ est, ꝙ multis ira per se nocue
rit. Alij nimio feruore rupere uenas, & sanguinẽ supra uires elatus clamor egessit, & lu-
minũ suffudit aciem. In oculos uæhementius humor egestus, & in morbos ægri recide-
re, nulla celerior ad insaniam uia est. Multi itaq; cõtinuauerunt iræ furorẽ, nec quã expu- Aiacem ira in furorem et mortẽ compulit.
lerãt mentẽ unq; receperũt. Aiacẽ in mortẽ egit furor, in furorẽ ira. Mortẽ liberis, ege-
statẽ sibi, ruinã domui imp cant̃, & irasci se negãt, nõ minus ꝙ insanire, furiosi. Amicissi-
mis hostes, uitãdiq; charissimis. Nusq; nisi qua nocẽt immemores, ad minima mobiles.
Nõ sermone, nõ officio adiri faciles. Per oĩa uim gerunt, gladijs & pugnare parati, &
incumbere. Maximum enim malum illos cœpit, & omnia exuperans uitia. Alia paula-
tim intrant. Repentina & uniuersa uis eius est, omnes deniq; alios affectus sibi subijcit.
Amorem ardentissimũ uincit. Transfoderunt itaq; amata corpora, & in eorum quos oc-
ciderant

ciderant iacuere complexibus. Auariciam durissimũ malũ, minimeq; flexibile ira calcauit. Adacta opes suas spargere, & domui, rebusq; in unum collatis inijcere ignẽ. Quid non ambitiosus magno æstimata ira proiecit insignia, honorẽq; delatũ reppulit? Nullus affectus est, in quem non ira dominetur.

Libri secundi de Ira finis.

LVCII ANNEI SENECAE DE IRA AD NOVATVM LIBER TERTIVS.

QVod maxime desyderasti Nouate, nunc facere tentabimus, iram excidere animis, aut certe refrenare, & impetus eius inhibere. Id aliquando palam aperteq; faciendum est, ubi minor uis mali patitur. Aliquando ex occulto, ubi nimium ardet, omniq; impedimento exasperatur & crescit. Refert quantas uires quamq; integras habeat. Vtrum ne uerberanda & agẽda sit, an cedere ei debeamus, dum tempestas prima desæuit, ne remedia ipsa secũ ferat. Consiliũ pro moribus cuiusq; capiendũ erit. Quosdam enim preces uincunt. Quidã insultant, instantq; submissis. Quosdã terrẽdo placabimus, Alios obiurgatio, Alios confessio, Alios pudor cœpto deiecit, Alios mora lentũ præcipitis mali remediũ, ad quod nouissime descendendũ est. Cæteri enim affectus dilationẽ recipiunt, & curari tardius possunt. Hæc incitata, & seipsam rapiens uiolentia, nõ paulatim procedit, sed dũ incipit, tota est. Nec aliorũ more uitiorũ sollicitat animos, sed abducit & impotẽtes sui, cupidosq; uel cõmunis mali, exagitat. Nec in ea tantũ, in quæ destinauit, sed in occurrentia obiter furit. Cætera uitia impellunt animos, ira præcipitat. Cæteris etiam, si resistere cõtra affectus suos nõ licet, at certe affectibus ipsis licet stare, hæc nõ secus q̃ fulmina procellæq;, & siqua alia irreuocabilia sunt, quia nõ eunt, sed cadunt, uim suam magis ac magis tẽdit. Alia uitia a ratione, hæc a sanitate desciscit. Alia accessus lenes habent, & incremẽta fallentia, in ira deiectus, animorum est. Nulla itaq; resurget magis attonita, & in uires suas prona, & siue successit superba, siue frustraf insana, ne repulsa quidẽ in tædium acta, ubi aduersariũ fortuna subduxit, in seipsã morsus suos uertit. Nõ refert quãtũ sit, ex quo resurrexerit. Ex leuissimis enim in maxima euadit, Nullam transit ætatẽ, Nullum hominũ genus excipit. Quædã gentes beneficio egestatis non nouere luxuriã. Quædã quia exercitæ & uagæ sunt, effugere pigriciã, q̃bus incultus mos, agrestisq; uita est, circũscriptio ignota est, & fraus & quodcũq; in foro malũ nascit: Nulla gens est, quã nõ ira instiget, tã inter Graios q̃ barbaros potens. Nõ minus perniciosa leges metuẽtibus, q̃ quibus iura distinguit modus uiriũ. Deniq; cætera singulos corripiũt, hic unus affectus est, qui interdum publice cõcipit. Nunq̃ uniuersus populus fœminæ amore flagrauit. Nec in pecuniã aut lucrũ tota ciuitas spem suã misit. Ambitio uiritũ singulos occupat. Impotentia nõ est malũ publicũ. Sæpe in irã uno agmine itum est, uiri, fœminæ, senes, pueri, principes, uulgusq; cõsensere, & tota multitudo paucissimis uerbis cõcitata, ipsum cõcitatorẽ antecessit. Ad arma protinus, ignesq; discursum est, & indicta finitimis bella, aut gesta cũ ciuibus. Totæ cum stirpe omni crematæ domus, & modo eloquio fauorabilis habitus, in multo honore, iram suæ cõcionis excepit. In Imperatorẽ suũ legiones pila torserũt, discedit plæbs tota cũ patribus, publicũ consiliũ, senatus, nõ expectatis delectibus, nec noiato Impatore, subitos iræ suæ duces legit, ac p tecta urbis, nobiles cõsectatus uiros, suppliciũ manu sumpsit. Violatæ legatiões rupto iure gentiũ, Rabiesq; infanda ciuitatẽ tulit. Nec datũ tẽpus quo resideret tumor publicus, sed deductæ ptinus classes, & oneratæ tumultuario milite. Sine more, sine auspicijs populus ductu iræ suæ egressus, fortuita, raptaq; pro armis gessit. Deinde magna clade temeritatẽ audacis ira eluit. Hic barbaris forte ruẽtibus in bella exitus est, cũ mobiles animos species iniuriæ pculit, agunf statim, & qua dolor traxit ruinæ modo regionibus incidũt incõpositi, interriti, incauti, pericula appetẽtes sua gaudẽt feriri, & instare ferro, & tela corpore urgere, & p suũ uulnus exire. Nõ est inquis, dubiũ quin magna ista & pestifera sit uis. Ideo quemadmodũ sanari debeat mõstra, Atqui, ut in prioribus libris dixi, stat Aristoteles defensor iræ, & uetat illa nobis execari. Calcar ait esse uirtutis. Hac erepta, inermem animum & ad conatus magnos pigrum, inermemq; fieri. Necessarium est itaq; fœditatẽ eius, ac feritatẽ coarguere, & ante oculos

Alt. flumina

te oculos ponere quantũ monstri sit homo in hominẽ furens, quãtoq; impetu ruat, non
sine pernicie sua pernitiosus, & ea deprimens, quæ mergi, nisi cũ mergente non possunt.
Quid ergo? sanum hunc aliquis uocat? qui uelut tẽpestate correptus non it, sed agit, &
furenti malo seruit? Nec mandat ultionẽ suam, sed ipse eius exactor, animo simul ac ma/
nu sæuit. Charissimorum, eorũq; quæ mox amissa fleturus est carnifex. Hunc aliquis affe
ctum uirtuti adiutorẽ comitẽq; dat, cõsilia sine quibus uirtus gerit nihil, obturbantẽ. Ca
ducæ sinistræq; sunt uires, & in malum suũ ualidæ, in quas ægrum morbus & accessio ere
xit. Nõ est ergo quod me putes tẽpus in superuacuis cõsumere, quod iram, quasi dubiæ
apud homines opinionis, sic infamẽ, cũ aliquis sit, & quidẽ de illustribus philosophis, q
illi indicat operas, & tanq̃ utilem ac spiritus subministrantem in prælia, in actus rerũ, ad
omne quodcũq; calore aliquo gerendum est, uocet. Ne quem fallat tanq̃ aliquo tempo
re, aliquo loco profutura. Ostendenda est rabies eius effrænata & attonita, apparatusq;
illi reddendus est suus, eculeus & fidiculæ, & ergastula, & cruces, & circumdati defossis
corporibus ignes, & cadauera quoq; trahens uncus, uaria uinculorũ genera, uaria pœna
rum, lacerationes membrorum, inscriptiones frontis, & bestiarum immaniũ cauernæ. In
ter hæc instrumenta collocetur ira, dirum quiddam, atq; horridum stridens, omnibus p
quæ furit deterior, ut de cæteris dubiũ sit, nulli certe affectui peior est uultus, quẽ in prio
ribus libris descripsimus, asperũ & acrem. Et nũc subito retrorsum, sanguine fugato, pal
lentem, nunc in os, omne calore ac spiritu uerso, subrubicundũ, & similem cruento, uenis
tumentibus, oculis nunc tepidis & exilientibus. Nunc in uno obtutu defixis & hærenti
bus. Adijce nunc dentiũ inter se †arietatorũ, & aliquid esse cupientiũ, non alium sonũ, q̃ †Al. attritorũ
est apris, tela sua attritu acuentibus. Adijce articulorũ crepitum, cũ se ipsæ manus frãgũt,
& pulsatum sæpius pectus, anhelitus crebros, tractosq; altius gemitus, instabile corpus,
incerta uerba subitis exclamationibus, tremẽtia labra, interdumq; †complexa, & dirum †Alr. cõpssa.
quiddam exibilantia. Ferarũ, mehercules, siue illas fames exagitat, uel infixũ uisceribus
ferrum, minus tetra facies est, etiã cũm uenatorẽ suũ semianimes morsu ultimo petunt,
q̃ hominis ira flagrantis. Age, si exaudire uoces ac minas uacet, qualia excarnificati ani/
mi uerba sunt, nonne reuocare se quisq; ab ira uolet, cum intellexerit illam a suo primum
malo incipere? Non uis ergo admoneam eos, qui iram summa potentia exercent, & ar-
gumentum uirium existimant, & in magnis, magnæ fortunæ bonis ponunt paratam ul/
tionem, q̃ non sit potens, immo nec liber quidem dici possit, iræ suæ captus? Nõ uis ad/
moneam, quo diligentior quisq; sit, & ipse se circumspiciat, alia animi mala ad pessimos
quosq; pertinere iracundia etiam eruditis hominibus, & in alia sanis, irrepere? adeo, ut
quidam simplicitatis indicium iracundiã dicant, & uulgo credatur facillimus quisq; hu-
ic obnoxius. Quorsus, inquis, hoc pertinet? Vt nemo se iudicet tutum ab illa, cũ lentos
quoq; natura & placidos in sæuiciam ac uiolentiã euocet. Quemadmodũ aduersus pe-
stilentiã nihil potest firmitas corporis, & diligens ualetudinis cura. Promiscue enim im/
becilla robustaq; inuadit. Ita ab ira tam inquietis moribus periculum est, q̃ cõpositis &
remissis, quibus eo turpior ac periculosior est, quo plus in illis mutat. Sed cum primũ sit
non irasci, Secundũ desinere, Tertiũ alienæ iræ mederi. Dicam primũ quemadmodũ in
iram nõ incidamus. Deinde quemadmodũ ab illa liberemur. Nouissime quemadmodũ
irascentem retineamus placemusq;, & ad sanitatem reducamus. Ne irascamur præstabi
mus, si omnia uitia iræ nobis subinde proposuerimus, & illam bene extimauerimus. Ac-
cusanda est apud nos, damnanda, perscrutanda eius mala, & in medium protrahenda
sunt, ut qualis sit, appareat, comparanda cum pessimis est. Auaricia acquirit & contra-
hit, quo aliquis melior utatur. Ira incendit. Paucis gratuita est. Iracundus dominus quos
dam in fugam seruos egit, quosdam in mortem, quanto plus irascendo q̃ id erat, pro-
pter quod irascebatur, amisit. Ira patri luctum, marito diuortium attulit, magistratui odi
um, candidato repulsam. Potior est, inquam, luxuria, quoniam illa sua uoluptate frui-
tur, hæc alieno dolore uincit malignitatem & inuidiam. Illæ enim infelicem fieri uolũt,
hæc facere. Illæ fortuitis malis delectantur, hæc non potest expectare fortunam. Nocere
ei quẽ odit, non noceri uult. Nihil est simultatibus grauius, has ira cõciliat, Nihil est bel
lo funestius, In hoc pontentiũ ira prorumpit. Cæterũ etiam illa plæbeia ira & priuata, in/
erme &

erme & sine uiribus bellum est. Præterea ira, ut seponamus, quæ mox secutura sunt dā
na, insidias, perpetuā ex certaminibus mutuis sollicitudinē, dat poenas dum exigit. Na
turā hominis uitiat: Illa in amorem hortatur, hæc in odium. Illa prodesse iubet, hæc no
cere. Adijce quod cū indignatio eius animi suspecta eueniat, & animosa uideatur, pusil
la est & angusta. Nemo enim nō eo a quo se cōtemmptum iudicat, minor est. At ille in
gens animus & uerus æstimator sui nō uindicat iniuriā, quia non sentit, ut tela a duro re
siliunt, cū dolore cedentis solida feriuntur. Ita nullum magnū animū iniuria ad sensum
suum adducit. Fragilior eo quod petit. Quanto pulchrius uelut nulli penetrabilem telo,
omnes iniurias cōtumeliasq; respuere. Vltio doloris confessio est. Non est magnus ani
mus, quē incurrit iniuria. Aut potentior te, aut imbecillior læsit. Si imbecillior, parce illi.
Si potentior, tibi. Nullum est argumentū magnitudinis certius, q̄ nihil posse quo insti
geris, accidere. Pars superior mundi & ordinatior ac propinqua sideribus, nec in nubē
cogitur, nec in tempestatē impellitur, nec uersatur in turbinem, omni tumultu caret, infe
riora fulminantur. Eodem modo sublimis animus quietus semper, & in statione trāquil
la collocatus, intra se premens, quibus ira contrahitur, modestus & uenerabilis ē & dis
positus. Quorū nihil inuenies in irato. Quis ēm traditus dolori & furens nō primā reie
cit uerecūdiā? Quis impetu turbidus, & in aliquē ruens, nō quicqd in se uerecundi ha
buit, abiecit? Cui officio℞ numerus aut ordo constitit incitato? Quis linguæ tēperauit?
Quis ullam partē corpis tenuit? Quis se regere potuit immissum? Proderit nobis illud
Democriti salutare præceptū, quo mōstrat̄ tranquillitas, sine quo neq; priuatim, neq; pu
blice multa, aut maiora uiribus nostris egerimus. Nunq̄ tam feliciter in multa discurren
ti negocia dies trāsit, ut nō aut ex homine, aut ex re offensa nascatur, quæ animū in iras
paret, quemadmodū per frequentia urbis loca properanti in multos incursitandum est,
& alicubi labi necesse est, alicubi retineri, alicubi aspergi. Ita in hoc uitæ actu dissipato &
uago multa impedimenta, multæ querelæ incidunt. Alius spem nostram fefellit, alius di
stulit, alius intercepit. Nō ex destinato proposita fluxerunt. Nulli fortuna tā dedita est,
ut multa tentanti ubiq; respōdeat. Sequitur ergo, ut is cui contra q̄ proposuerat, aliqua
cesserunt, impatiens hominū rerūq; sit. Ex leuissimis causis irascitur, nunc personæ, nunc
negocio, nunc loco, nunc fortunæ, nunc sibi. Itaq; ut quietus possit esse animus, nō est ia
ctandus, nec multarū, ut dixi, rerum actu fatigādus, nec magnarū supraq; uires appetita
rum. Facile est leuia aptare ceruicibus, & in hanc aut in illam partē transferre sine lapsu.
Atqui alienis in nos manibus imposita, egre sustinemus, uicti in proximos effundimus,
& dum stamus sub sarcina, impares oneri uacillamus. Idē accidere in rebus ciuilibus, ac
domesticis scias. Negocia expedita & habilia sequuntur actorē. Ingentia & supra mēsu
ram agentis, nec dant se facile, & si occupata sunt, premunt atq; adducunt administran
tem, qui nō quæ facilia sunt, aggreditur, sed uult facilia esse, quæ aggressus est. Quoties
aliqd conaberis, te simul & ea quæ paras, quibusq; pararis, ipse metire. Faciet ēm te aspe
rū poenitentia operis infecti. Hoc interest, utrū quis feruidi sit ingenij, aut frigidi, aut hu
milis. Generoso repulsa irā exprimet, languido inertiq; tristiciam. Ergo actiones nostræ
nec paruæ sint, nec audaces, nec improbæ. In uicinū spes exeat. Nihil conemur qd mox
adepti quoq; successisse miremur. Demus operā, ne accipiamus iniuriā quā ferre nesci
mus. Cū placidissimo & facillimo & minime obnoxio, morosoq; uiuēdū est. Sumunt̄ a
cōuersantib⁹ mores. Et ut quædā in cōtactos corpe uitia trāsiliūt, ita animus mala sua ꝓ
ximis tradit. Ebriosus cōuictores in amorē uini traxit. Impudicorū coetus fortēq; & si li
ceat uirū, emollit. Auaricia in proximos uirus suū trāstulit. Eadem ex diuerso ratio uirtu
tū est, ut omne quod secū habēt, mitigent. Nec tam ualetudini ꝓfuit utilis regio & salu
brius cælū, q̄ animis parū firmis in turba meliorū uersari. Quæ res quāto possit, itelliges,
si uideris feras quoq; cōuictu nostro mansuescere, nulliq; imani bestiæ uim suā ꝑmanere,
si hominis cōtubernīū diu passa est. Retundit̄ omnis asperitas, paulatimq; inter placida
dediscit̄. Accedit huc qd̄ nō tantū exēplo melior fit, quo cū quietis hoībus uiuit, sed qd̄
causas irascēdi nō inuenit, nec uitiū suū exercet. Fugere itaq; debebit omneis quos irri
taturos iracūdiā sciet. Qui sunt, inqt, isti? Multi ex uarijs causis idē facturi. Offendet te
supbus cōtēptu, diues cōtumelia, petulās iniuria, liuidus malignitate, pugnax cōtētiōe,

Si iuxta claudum habites subclaudicare disces.

uen tosus

uetosus & mendax uanitate. Nõ feres a suspitioso timeri, a pertinace uinci, a delicato fastidiri. Elige simplices faciles, moderatos qui iram tuã nec euocent, & ferant. Magis adhuc, proderunt submissi & humani, & dulces, nõ tamen usq; in adulationẽ. Nam iracundos nimia assentatio offendit. Erat certe amicus noster uir bonus, sed iræ paratioris, cui non magis erat tutum blandiri q̃ maledicere. Cælium oratorẽ fuisse iracundissimũ constat. Cum quo ut aiunt cœnabat in cubiculo lectæ patientiæ cliens, sed difficile erat illi in crapulam coniecto rixam eius cum quo edebat effugere. Optimũ iudicauit quicquid dixisset sequi & secundas agere. Non tulit Cælius assentientẽ sed exclamauit, dic aliqd contra, ut duo simus. Sed ille quoq; quod nõ irasceretur iratus cito sine aduersario desijt. Eligam⁹ ergo uel hos potius si conscij nobis iracundiæ sumus, qui uultũ nostrũ ac sermonẽ sequantur, Facient quidẽ nos delicatos, & in malam consuetudinẽ inducent, nihil cootra uoluntatẽ audiendi, sed proderit, uitio suo interuallũ & quietem dare. Difficilis quoq; & indomiti natura blandientẽ feret. Nihil asperum tetrumq; palpanti est, quotiens disputatio longior & pugnatior erit, in prima resistamus anteq̃ robur accipiat, alit seipsam cõtentio, & dimissos altius tenet. Facilius est se a certamine abstinere, q̃ abducere. Studia quoq; grauiora iracundis obmittenda sunt, aut certe citra lassitudinem excercenda. Et animus non inter plura uersandus, sed artibus amœnis tradendus. Lectio illum carminũ obleniat & historia fabolis detineat, mollius delicatiusq; tractetur. Pythagoras pturbationes animi lyra componebat. Quis autem ignorat lituos & tubas concitamenta esse, sicut quosdã cantus blandimenta, quibus mens resoluatur? Confusis oculis prosunt uirentia, & quibusdam coloribus infirma acies acquiescit, quorundam splendore præstringitur, sic mentes ægras studia læta permulcent. Forum aduocationes, iudicia, fugere debemus, & omnia quæ exulcerant uitium, æque cauere lassitudinem corporis. Consumit enim quicquid in nobis mite placidumq; est, & acria cõcitantur. Ideo quibus stomachus suspectus est, processuri ad res agendas maioris negocij bilem cibo temperent, quam maxime mouet fatigatio, siue quia calorem inedia compellit, & nocet sanguini, cui sumq; eius, uenis laborãtibus, sistit, siue quia corpus attenuatum & infirmũ incumbit animo. Certe ob eaodem causam iracundiores sunt ualitudine aut ætate fessi. Fames quoq; & sitis ex eisdem causis uitanda est, exasperat enim & incendit animos. Vetus dictum est. A lasso rixam quæri. Aeque autem & ab esuriente, & a sitiente & ab [A lasso rixam quæri] omni homine quem aliqua res urit. Nam ut ulcera ad leuem tactum, deinde etiam ad suspirionem tactus condolescunt, ita animus affectus, minimis offenditur, adeo ut quosdã salutatio, epistola, oratio, & interrogatio ad litem euocent. Nunq̃ sine querela ægra tanguntur, Optimum est itaq; ad primũ mali sensum mederi sibi, tum uerbis quoq; suis minimũ libertatis dare, & inhibere impetum. Facile est autem affectus suos cum primum oriuntur depræhendere. Morbum signa præcurrunt. Quemadmodũ tempestatis ac pluuiæ ante ipsas, notæ eueniunt, ita iræ amoris omniũq; istarum procellarum animos uexantium sunt quædam prænuncia. Qui comitiali uitio solent corripi, iam aduentare ualitudinem intelligunt, si calor summa deseruit, & incertum lumen neruorũq; trepidatio est, si memoria sublabitur caputq; uersatur. Solitis itaq; remedijs incipientẽ casum occupant, & odore gustuq; quicquid est quod alienat animos repellitur, aut fomentis contra frigus, rigoremq; pugnatur, aut si parum medicina profecit uitauerũt turbam & sine teste ceciderunt. Proderit morbum suũ nosse, & uires eius anteq̃ spatientur opprimere, uideamus quid sit quod nos maxime concitet. Alium uerborum, alium rerum contumeliæ mouent. Hic uult nobilitati suæ, hic formæ suæ parci. Ille elegantissimus haberi cupit, ille doctissimus. Hic superbiæ impatiens est, hic contumatiæ. Ille seruos non putat dignos quibus irascatur, hic intra domum sæuus est, foris mitis. Ille rogari inuidiã iudicat, hic non rogari contumeliam. Non omnes ab eadem parte feriuntur. Scire itaq; oportet quid in te imbecillum sit, ut id maxime protegas. Non expedit omnia uidere, omia audire, multæ nos iniuriæ transeant, ex quibus pleraq; nõ accipit, qui nescit. Non uis esse iracundus? ne sis curiosus. Qui inquirit quid in se dictum sit, qui malignos sermones etiã si secrero habiti sint, eruerit, seipse inquietat. Quædam interpretatio eo producit ut uideãtur iniuriæ. Itaq; alia differenda sunt, alia deridenda, alia donanda. Circũ

scribenda multis modis ira est. Plæraq; in lusum iocumq; uertantur. Socratem, aiunt, co-
Pestiuus iocus Socratis.
lapho percussum nihil amplius dixisse, q̃ molestum esse, quod nescirent homines quã-
do cũ galea prodire deberent. Non quẽadmodum facta sit iniuria refert, sed quemad-
modũ lata. Nec uideo quare difficilis sit moderatio, cum sciam tyrannorũ quoq; tumida
alr. Pisistratum.
fortunata & licentia ingenia, familiarẽq; sibi sæuitiam repressisse † Philistratũ certe athe-
niensium tyrannum memoriæ proditur, Cum multa in crudelitatẽ eius ebrius conuiua
dixisset, nec deessent qui uellent manus ei moderare, & a'ius hinc, alius illinc faces sub-
derent, placido animo tulisse, & hoc irritantibus respondisse, nõ magis illi se succensere,
q̃ si quis obligatis oculis in se incurrisset. Magna pars querelas manu fecit, aut falsa suspi-
cando, aut læuia aggrauando. Sæpe ad nos ira uenit. Sæpius nos ad illam, quæ nunq̃ ac-
cersenda est, etiam cum incidit reijciatur. Nemo dicit sibi, hoc propter quod irascor aut
feci aut fecisse potui. Nemo animũ facientis, sed ipsum estimat factum. Atqui ille intu-
endus est, an uoluerit an inciderit, coactus sit, an deceptus, odiũ secutus sit an præmiũ,
sibi morem gesserit, an manũ alteri cõmodauerit: aliquid peccãtis ætas facit, aliquid for-
tuna, ut ferre, aut pati, aut bumanũ, aut humile sit. Eo loco nos constituamus quo ille est
cui irascimur. Nunc facit iracundos iniqua nostri æstimatio & quæ facere uellemus pati
nolumus, nemo se differt. Atqui maximũ remediũ iræ dilatio est, ut primus eius feruor
relanguescat, & caligo quæ præmit mentẽ, aut residat, aut minus densa sit. Quædã ex his
quæ te præcipitem ferebant hora nõ tantum dies molliet. Quædam ex toto euanescent
Si nihil erit petita aduocatio, apparebit iudicium non esse iram; quicquid uoles quale sit
Alr. Fluctu
scire tempori trade. Nihil diligenter in † ductu cernitur. Non potuit impetrare Plato a
exemplũ Platonis
se tempus cum seruo suo irasceret, sed ponere illum statim tunicam, & præbere scapulas
uerberibus iussit, sua manu ipse percussurus. Postq̃ intellexit irasci se, sicut sustulerat ma-
num suspensam detinebat, & stabat pcussori similis. Interrogatus deinde ab amico, qui
forte interuenerat, quid ageret. Exigo, inquit, pœnas ab homĩe iracundo, uelut stupens,
gestum illum seuituri deformẽ sapienti uiro, seruabat, oblitus iam serui, quia alium quẽ
potius castigaret inuenerat. Itaq; abstulit sibi in suos potestatẽ, & ob peccatũ quoddam
cõmotior, Tu, inquit, Speusippe seruulũ istum uerberibus obiurga, nam ego irascor, ob
hoc nõ cecidi, propter quod alius cecidisset. Irascor, inquit, plus faciã q̃ oportet. Liben-
tius faciam. Non sit iste seruus in eius potestate, qui in sua nõ est. Aliquis uult irato com-
mitti ultionẽ, cum Plato sibi ipse imperium abrogauerit: Nihil tibi liceat dum irasceris.
Quare: quia uis omnia licere. Pugna tecum ipse, si iram uincere nõ potes, illa te incipit
uincere, si abscondit, si illi exitus non datur, Signa eius obruamus, & illam quantum fieri
potest, occultã secretamq; teneamus. Cum magna id nostra molestia fiet. Cupit exilire
& incendere oculos, & mutare faciem, sed si eminere illi extra nos licuit, supra nos est. In
imo pectoris secessu recondatur. Feraturq; nõ ferat. Imo in contrariũ omnia eius indi-
cia flectamus. Vultus remittatur, Vox lenior sit, Gradus lentior, Paulatim cum exterio-
ribus interiora formantur. In Socrate iræ signum erat uocem submittere, loqui parcius.
Apparebat tunc illum sibi obstare, Depræhendebatᷣ itaq; a familiaribus & coarguebatᷣ.
Nec illi exprobratio latitantis iræ ingrata. Quid ni gauderet quod iram suã multi intelli-
gerent, nemo sentiret. Sensisset autẽ, nisi ius amicis obiurgandi se dedisset, sicut ipse sibi
in amicos sumpserat. Quanto magis hoc nobis faciendũ est. Rogemus amicissimũ quẽ-
q; ut tunc maxime aduersus nos libertate utatur, cum minime illam pati poterimus, nec
assentiatur iræ nostræ, contra nos potens malum & apud nos gratiosum dum conspici-
mus, dum nostri sumus, aduocemus. Qui uinũ male ferunt & ebrietatis suæ temeritatẽ
ac petulantiã metuunt, mandant suis, ut ę conuiuio auferantur. In temperantiã in mor-
bo suam experti, parere sibi in aduersa ualitudine uetant. Optimum est notis uitijs im-
pedimenta prospicere, & ante omnia ita componere animũ, ut & grauissimis rebus subi-
Forte animum.
tisq; concussus iram aut non sentiat, aut magnitudinẽ inopinatæ iniuriæ exortã in † alium
retrahat, nec dolorem suum ꝓfiteatur. Id fieri posse apparebit, si pauca ex ingenti turba
exempla ꝓtulero, ex quibus utrũq; discere licet. Quantũ mali habeat ira, ubi hominum
non præpotentũ potestate tota utitur, quantũ sibi imperare possit ibi metu maiore com-
pressa est. Cambysen regẽ nimis deditum uino, Traxhexaupes unus ex charissimis mo-
nebat, ut

nebat, ut partius biberet, turpem esse dicens ebrietatem in rege, quem oculi omniũ, au-
resq́ꝫ sequerentur. Ad hoc ille ut scias, inquit, quemadmodum nunquam excidam mihi,
approbabo iam, & oculos post uinum in officio esse & manus. Bibit deinde liberalius q̃
alias capacioribus cyphis, & iam grauis & uinolentus, ac uiolentus obiurgatoris sui filiũ
ꝓcedere ultra limen iubet, alleuataq́ꝫ super caput sinistra manu staret, tunc intendit arcũ
& ipsum cor adolescentis (id enim se petere dixerat) figit, recisoq́ꝫ pectore hærẽs in ipso
spiculum ostendit, ac respiciẽs patrem an satis certam haberet manum interrogauit. At
ille negauit Appollinem potuisse certius dimittere. Dij illũ male perdant, animo magis
q̃ cõditione mancipium. Eius rei laudator fuit, cuius nimis erat spectatorem fuisse. Oc-
casionem blanditiarum putauit, pectus filij in duas partes diductum, & cor sub uulnere
palpitans. Controuersiam illi facere de gloria debuit, & reuocare iactum, ut regi liberet
in ipso patre certiorem manum extendere. O Regem cruentum. O dignum in quem
omnium suorum arcus uertantur. Cum execrati fuerimus illum conuiuia supplicijs fu-
neribusq́ꝫ soluentem, tamen sceleratius telum illud laudatum est, q̃ missum. Videmus
quomodo se patet gerere debuerit, stans super cadauer filij sui, cædemq́ꝫ illã cuius & te-
stis fuerat & causa, id de quo non agitur apparet iram supprimi posse. Nõ maledixit Re
gi, nullum emisit ne calamitosi quidem uerbum, cum æque cor suum q̃ filij transfixũ ui-
deret, potest dici merito deuorasse uerba. Nam siquid tanq̃ iratus dixisset, nihil tanq̃ pa
ter facere potuisset. Potest, inquam, uideri sapientius se in illo cursu gessisse, q̃ cũ de po-
tandi modo præciperet, quem satius erat uinum q̃ sanguinem bibere, cuius manus pocu
lis occupari pax erat. Accessit itaq́ꝫ ad numerum eorum, qui magnis cladibus ostende-
runt, quanti constarent regum amicis bona consilia. Nõ dubito quin Harpagus quoq́ꝫ ta Harpagus
le aliquid Regi suo Persarum suaserit, quo offensus, liberos illi epulãdos apposuit, & subi
inde quæsijt, an placeret conditura. Deinde ut satis illum plenum malis suis uidit, afferri
capita illorum iussit, & quomodo esset acceptus interrogauit. Non defuerũt misero uer
ba, non os concurrit. Apud regem, inquit, omnis cœna iucunda est. Quid hac adulatio-
ne profecit? ne ad reliquias inuitaretur. Non ueto patrem damnare Regis sui factũ, non
ueto quærere dignam tam truci portẽto pœnam. Sed hoc interim intelligo, posse etiam
exigentibus malis nascentẽ iram abscondi, & ad uerba contraria sibi cogi. Necessaria est
ista doloris refrenatio, utiq́ꝫ hoc sortitis uitæ genus, & ad regiã adhibitis mensam. Sic edi
tur apud illos, sic bibitur, sic respondetur. Funeribus suis arridendum est. An tanti sit ui-
ta uidebimus. Alia ista quæstio est, Non consolabimur tam triste ergastulum, nõ adhor-
tabimur ferre imperia carnificum, ostẽdemus in omni seruitute apertam libertati uiam,
si æger animus & suo uitio miser est, huic miserias finire secum licet. Dicam & illi, qui in
regem incidit, sagittis pectora amicorum petentem, & illi cuius dominus liberorum ui-
sceribus patres saturat, quid gemis demens, quid expectas in te? Aut hostis aliquis per
exitum gentis tuæ uindicet, aut rex a longinquo potẽs aduolet. Quocũq́ꝫ respexeris, ibi Aduolet
malorum finis est. Vides illum præcipitem locum? illac ad libertatem descenditur. Vi-
des illud mare, uides illud flumen, illum puteum? Libertas illic in imo sedet. Vides illam
arborem, breuem, horridam, infelicem? pendet inde libertas. Vides iugulum tuum, gut
tur tuum, cor tuum, effugia seruitutis sunt. Nimis mihi operosos exitus monstras, & mul
tum animi ac roboris exigentes. Quæris quod sit ad libertatem iter? Quælibet in corpo
re tuo uena. Quamdiu quidem nihil tam intolerabile nobis uidetur, ut nos expellat e ui
ta, iram in quocunq́ꝫ erimus statu, remoueamus. Perniciosa est seruientibus. Omnis enĩ
indignatio in tormentum suum proficit, & imperia grauiora sentit, quo contumacius pa-
titur. Sic laqueos fera dum iactat astringit, sic aues uiscũ dum trepidantes excutiũt, plu-
mis omnibus illinunt. Nulli tam artum est iugum, quod non minus lædat ducentem, q̃
repugnantem. Vnum est leuamentum malorum ingentiũ pati, & necessitatibus suis ob
sequi, sed cum utilis sit seruientibus affectuum suorum, & huius præcipue rabidi atq́ꝫ effi
frenis continentia, utilior est regibus, perierunt omnia ubi quantum suadet ira, fortuna
permittit, nec diu potest quæ multorum malo exercetur potentia stare. Periclitantᷓ enĩ
ubi eos qui separatim gemũt, cõmunis metus iunxit. Plærosq́ꝫ itaq́ꝫ modo singuli mactaue-
runt, modo uniuersi, cum illos conferre in unum iras publicus dolor coegisset. Atqui

Darij feritas.

plerique sic iram quasi insigne regium exercuerũt. Sic Darius, qui primus post ablatũ Magorum imperium, Persas & magnam partem orientis obtinuit. Nam cum bellum Scythis indixisset orientem cingentibus, rogatus ab Oraborto nobili sene, ut ex tribus liberis unum in solatium patri relinqueret, duorum opera uteretur, plus q̃ rogabatur pollicitus. Omnes se illi dixit remissurum, & occisos in conspectu parẽtis abiecit, crudelis futurus, si omnes abduxisset.

Xerxis crudelitas

At quãto Xerxes facilior, qui Pithio quinque filiorũ patri unius uacationem petenti, quem uellet eligere permisit, deinde quem elegerat in partes duas distractum, ab utroque uiæ latere posuit, & hac uictima lustrauit exercitum. Habuit itaque quem debuit exitum, uictus & late longeque fusus, ac stratam ubique ruinam suã cernẽs, medius inter suorum cadauera incessit, hæc barbaris regibus feritas in ira fuit, quos nulla eruditio, nullus literarum cultus imbuerat.

Alexandri fæuitia.

Dabo tibi ex Aristotelis sinu regem Alexãdrum, qui Clitum charissimũ sibi & una educatum inter epulas transfodit manu sua, parum adulantem, & pigre ex Macedone ac libero, in Persicam seruitutem transeuntem. Nam Lysimachum æque familiarem sibi, leoni obiecit. Nunquid ergo hic Lysimachus felicitate quadam dentibus leonis elapsus, ob hoc cũ ipse regnaret, mitior fuit? Nã Thelesphorum Rhodium amicum suum undique decurtatum, cum aures illi nasumque abscidisset, in cauea uelut nouũ animal aliquod & inusitatum diu pauit, cũ oris detruncati mutilatique deformitas humanam faciem perdidisset. Accedebat fames & squalor & illuuies corporis in stercore suo destituti, callosis super hæc genibus manibusque, quas in usum pedũ angustiæ loci cogebant. Lateribus uero attritu exulceratis, nõ minus fœda q̃ terribilis erat forma eius uisentibus. Factusque pœna sua monstrum misericordiã quoque amiserat, tamen cum dissimillimus esset homini, qui illa patiebatur, dissimilior erat q̃ faciebat. Vtinam ista sæuitia intra peregrina mansisset, exempla, nec in Romanos mores cũ alijs aduenticijs uitijs suppliciorum, irarumque barbariæ transissent.

Romanorũ quorundã Cæsarũ crudelitas.

M. Mario, cui uitanti populus statuas posuerat, cui thure & uino. R.P. supplicabat. L. Sylla perfringi crura, erui oculos, amputari manus iussit, & quasi totiens occideret, quotiens uulnerabat, paulatim & per singulos artus lacerauit. Quis erat hu⁹ imperij minister? Quis nisi Catilina? Iam omne facinus Marius exercens, si illum ante bustum Quinti Catuli carpebat, grauissim⁹ mitissimi uiri cineribus, supra quos uir mali exempli popularis tamen, & non tam immerito q̃ nimis amatus, per stillicidia sanguinẽ dabat. Dignus erat Marius, qui illa pateretur, Sylla qui iuberet, Catelina qui faceret. Sed indigna. R.P. quæ in corpus suũ pariter & hostium & iudicum gladios reciperet. Quid antiqua perscrutor? Modo. C. Cæsar Sextum Papinium, cui pater erat consularis, Bethenum Bassum quæstorem suum procuratoris sui filiũ, aliosque & equites Romanos & senatores uno die flagellis cecidit, torsit, non quæstionis, sed animi causa. Deinde adeo impatiens fuit differendæ uoluptatis, quam ingentem crudelitas sine dilatiõe poscebat,

Ibi in ipso loco.

ut in Cirrha maternorum hortorũ, quæ porticum a ripa separat inambulans, quosdam ex illis cũ matronis atque alijs senatoribus ad lucernam decollaret. Quid instabat? quod periculum, aut priuatũ, aut publicũ una nox minabatur? quãtulum fuit lucem expectare? Denique oe senatores populi Romani soleat occideret. Quã fuerit crudelitas eius superba, ad rem pertinet scire, quanque aberrare aliquando possimus uideri, & in deuium exire, sed hoc ipsum pars erit iræ sup solita sæuientis. Ceciderat flagellis senatores, ipse effecit, ut dici posset, solet fieri. Torserat per omnia quæ in rerum natura tristissima sunt, fidiculis, tabularibus, eculeo, igne, uultu suo. Et hoc loco respondebitur, magnam rem, si tres senatores quasi nequam mancipia inter uesperam & flãmas diuisit homo, qui de toto senatu trucidando cogitabat, qui optabat ut populus Romanus unam ceruicem haberet, ut scelera sua tot locis ac temporibus diducta in unum ictum & unũ diem cogeret. Quid tam inauditum, q̃ nocturnum supplicium? Cum latrocinium tenebris abscõdi soleat. Animaduersiones quo notiores sunt, plus ad exemplum emendationemque proficiant, & hoc loco respondebitur mihi, quid tantopere admiraris? isti beluæ quotidianũ est, ad hoc uiuit, ad hoc uigilat, ad hoc lucubrat. Nemo certe inuenietur alius, qui imperauerit silentium bis, in quos animaduerti uolebat, iubebat os, inserta spongia, includi, ne uocis emittendæ haberent facultatẽ. Cui unque morituro non est

rituro non est relictum, quo gemeret: timuit ne q̃ liberiorem uocẽ extremus dolor mit/
teret, ne quid quod nollet audiret. Sciebat autẽ innumerabilia esse, quæ obijcere illi ne/
mo nisi periturus auderet. Cum spongiæ non inuenirentur, scindi uestimenta miserorum,
& in os farcire pannos imperauit. Quæ ista sæuitia est? Liceat ultimum spiritum trahe/
re. Da exituræ animæ locum, liceat animũ non per uulnus emittere. Adijcere his lõgum
est, quos patres occisorum eadem nocte, dimissis per domos centurionibus cõfecit, ad/
est homo misericors, luctu liberauit. Non enim Caij sæuitiam, sed iræ malum propositũ
est scribere, quæ non tantum in unum furit, sed gẽtes totas lancinat, sed urbes, sed flumi/
na exuta ab omni sensu doloris conuerberat. Sicut rex Persarum, totius populi nares re/
cidit in Syria Tindentio Colura loci nomen est. Pepercisse illũ iudicas, quod nõ tota ca
pita præcidit. Nouo genere pœnæ delectatus est. Tale aliquid passi forent Aethiopes, Ethiopes
qui ob longissimum uitæ spacium Macrobij appellantur. In hos enim quia non supinis cur Macro
manibus exceperant seruitutem, missisq; legatis libera responsa dederant, quæ cõtume/ bij appel/
liosa reges uocant, Cambyses fremebat, & non prouisis cõmeatibus, non exploratis iti/ lentur.
neribus per inuia, per arentia trahebat omnem bello utilem turbam, cui inter primũ iter
deerãt necessaria, nec quicq̃ subministrabat sterilis & inculta humanoq; † ignota regio, †Aspectui.
sustinebant famem primo tenerrima frondium, & cacumina arborũ, tum coria igne mol
lita. Et quicquid necessitas cibũ fecerat. Postq̃ inter harenas radices quoq; & herbæ de/
fecerant, apparuitq; inops etiam animalium solitudo, decimum quenq; sortiti, alimentũ
habuerunt fame seuius. Agebat adhuc ira regem præcipitem, cum partẽ exercitus ami/
sisset, partem comedisset, donec timuit, ne & ipse uocaretur ad sortem, tum demũ signũ
receptui dedit. Seruabantur interim illi generosæ aues, & instrumenta epularum came/
lis uehebantur. Cum sortirentur milites eius, quis male periret, quis peius uiueret. Hic †forte sensit
iratus fuit genti, & ignotæ & immeritæ, † sensere tãtum Cirus fluuium. Nam cum Baby/ tantũ iratũ
loniam oppugnaturus festinaret ad bellũ, cuius maxima momenta in occasionibus sunt fluuius.
Gangẽ late fusum amnem nando transire tentauit, quod uix tutum est, & cũ sensit æsta/
tem, & ad minimum deductus est, ibi unus ex his equis, qui trahere regium currum ali/ Ganges.
hi solebant, abreptus uehementer cõmouit regem. Iurauit itaq; amnem illum regis com
meatus auferentem, eo se redacturum, ut transiri calcariq; etiam a fœminis posset. Huc
deinde omnem transtulit belli apparatum, & tamdiu assedit operi, donec. c. &. lxxx. cu/
niculis diuisum alueũ in. ccc. &. lx. riuos dispergeret, & siccũ relinqueret in diuersum flu
entibus aquis. Perijt itaq; tempus, & magna in magnis rebus iactura, & militum ardor,
quem inutilis labor fregit & occasio aggrediendi imparatos, dum ille bellum indictũ ho
sti, cum flumine gerit. Hic furor (Quid enim aliud uoces?) Romanos quoq; contigit. C. C. Cæsar.
enim Cæsar uillam in Herculanensi pulcherrimã, quia mater sua aliquando in illa custo/
dita erat, diruit, fecitq; eius per hoc notabilẽ fortunam, stantem enim prænauigabamus,
nunc causa dirutæ quæritur. Et hæc cogitanda sunt exempla quæ uites, q̃ illa econtrario,
quæ sequaris moderata leuia, quibus nec ad irascendum causa defuit, nec ad ulciscẽdum
potestas. Quid enim facilius fuit Antigono, q̃ duos manipulares duci iubere, qui incum
bentes Regis tabernaculo faciebant, quod homines & periculosissime & libentissime fa
ciunt, de Rege suo male existimant. Audierat omnia Antigonus, utpote cum inter dicẽ/
tem & audientem paulum interesset, quem ille leuiter cõmouit, & longius, inquit, disce/
dite, ne uos rex exaudiat. Idem quadam nocte cum quosdam ex militibus suis exaudis/
set, omnia mala imprecantes Regi, qui ipsos in illud iter & in extricabile lutum deduxis
set, accessit ad eos qui maxime laborabant, & cum ignorantes a quo adiuuarentur expli
cuisset, nunc, inquit, maledicite Antigono, cuius uitio in has miserias incidistis. Ei autem
bene optate, qui uos ex hac uoragine eduxit. Idem tã miti animo hostium suorũ maledi
cta q̃ ciuium tulit. Itaq; cum in paruulo quodam castello Græci obsiderentur, & fiducia
loci contemnentes hostem, multa in deformitatem Antigoni iocarentur, & nunc staturã
humilẽ, nunc collisum nasum deriderent, gaudeo, inquit, & aliquid boni spero in castris *
meis Silenum habeo, cum hos dicaces fames domuisset, captis sicut mos est, ut eos q mi
litiæ utiles erant, in cohortes describeret, cæteros preconio subijceret, id quoq; se nega/

 uit facturum

uit facturum fuisse, nisi expediret his dominum habere, qui tam malã haberẽt linguam. huius nepos fuit Alexander, qui lanceã in conuiuas suos torquebat, qui ex duobus amicis quos pauloante retuli, Alterũ feræ obiecit, alterum sibi. Et his duobus tamen, qui leoni obiectus est, uixit. Non habuit hoc auitum ille uitium, ne paternum quidem. Nam si qua alia in Philippo uirtus fuit, & contumeliarum patientia, ingens instrumẽtum ad tutelam regni. Demochares ad illum Parrhesiastes ob nimiam & procacem linguam appellatus, inter alios Atheniensium legatos uenerat. Audita benigne legatione Philippus, dicite, inquit, mihi, facere quid possum, quod sit Atheniensibus gratum? Excepit Demochares te, inquit, suspendere. Indignano circumstantium ad tam inhumanũ responsum exorta est, quos Philippus conticescere iussit, & Thersitem illum saluum, incolumemq; dimittere. At uos cæteri legati, inquit, nunciate Atheniensibus, multo superiores asseq ista dicũt, q̃ qui impune dicta audiũt. Multa & Diuus Augustus digna memoria

Timagines historiarũ scriptor.

fecit, dixitq; quibus appareat illi iram non imperasse, Timagines historiarum scriptor, quædam in ipsum, quædam in uxorem eius, & in totam domum eius dixerat, nec perdiderat dicta, magis enim circumfertur, & in ore hominum est temeraria urbanitas. Sæpe enim illum Cæsar monuit, ut moderatius ligua uteretur, perseueranti, domo sua interdixit. Postea Timagines in contubernio Pollionis Asinij cõsenuit, ac tota ciuitate dilectus est. Nullum illi limen præclusa Cæsaris domus abstulit, historias quas postea scripserat, recitauit, & combussit, & libros acta Cæsaris Augusti continentes in ignem posuit. Inimicitias gessit cum Cæsare Augusto, nemo amicitiam eius extimuit. Nemo quasi fulguris ictum refugit. Fuit qui præberet tam alte cadenti sinum, tulit hoc (ut dixi) Cæsar patienter, ne eo quidem motus, quod laudibus suis rebusq; gestis manus attulerat. Nunq̃ cum hospite inimici sui questus est, hoc dumtaxat Pollioni Asinio dixit τηριοτροφεῖς Pa-

d. uiperã alis

ranti, demus excusationem, obstint, fruere, inquit, mi Pollio, fruere. Et cum Pollio diceret, si iubes Cæsar, statim illi domum meam interdicam. Hoc me, inqnit, putas facturum cum ego uos in gratiam reduxerim? Fuerat enim aliquando Timagini Pollio iratus, nec ullam aliam habuerat causam desinendi, q̃ quod Cæsar cœperat. Dicat itaq; sibi quisq; quotiens lacessitur. Nunquid potentior sum Philippo? Illi tamen impune maledictum est. Nunquid in domo mea plus possum, q̃ toto orbe terrarum Diuus Augustus potuit? Ille tamen contentus fuit, a conuitiatore suo se cedere. Quid est? quare ego serui mei

fals clarius

† hilarius responsum & contumaciorem uultum, & non peruenientem usq; ad me murmurationem, flagellis & compedibus expiem? Quis sum, cuius aures lædi nefas sit? Ignouerunt multi hostibus. Ego non ignoscam pigris, negligennbus, garrulis? Puerum ætas excuset, fœminam sexus, extraneum libertas, domesticum familiaritas. Nunc primum offendit, cogitemus quamdiu placuerit. Sæpe & alias offendit. Feramns quod diu tulimus. Amicus est, fecit quod noluit. Inimicus est, fecit quod debuit. Prudentiori credamus, Stultiori remittamus, pro quocunq; illud respondeamus nobis. Sapiennssimos quoq; uiros multa delinquere. Neminem esse tam circumspectum, cuius non diligentia aliquando sibi ipsi excidat. Neminem tam maturum, cuius non grauitatem in aliquod feruidius factum casus impingat. Neminem tam timidum offensarum, qui non in illas dum uitat, incidat. Quomodo homini pusillo solatium in malis fuit, Etiam magnorum uirorum titubare fortunam, & æquiore animo filium in angulo fleuit, qui uidit acerba funera, etiam ex regia duci. Sic animo æquiore feret ab aliquo lædi, ab aliquo contemni, cuicunq; uenit in mentem nullam esse tantam potentiam, in quam non incurrat iniuria. Quod si etiam prudentissimi peccant, cuius non error bonam causam habet? Respiciamus quotiens adolescentia nostra in officio parum diligẽs fuerit, in sermone parum modesta, in uino parum temperans. Si iratus est, demus illi spacium, quo dispicere quid fecerit, possit. Se ipse castigabit. Deniq; dabit pœnas. Non est quod cum illo paria faciamus. Illud non uenit in dubium, quin se exemerit turbæ, & altius steterit quisquis despexit lacessentes, proprium est magnitudinis ueræ, non sentire percussum. Sic immanis fera ad latrarum canum lenta respexit. Sic irritus ingenti scopulo fluctus assultat. Qui non irascit̃, inconcussus in iniuria perstitit. Qui irascitur motus est. At ille quem

modo altiorem

modo altiorem omni incommodo posui, tenet quodam amplexu summum bonũ. Nec
homini tantum, sed ipsi fortunæ respondet, omnia licet facias, minor es, ꝙ ut serenitatem
meam obducas. Vetat hæc ratio, cui uitam regendam dedi. Plus mihi nocitura est ira, ꝙ
iniuria. Quid ni plus? Illius modus certus est. Ista quousq; me latura sit, incertum est. Nõ
possum, inquis, pati. Graue est iniuriam sustinere. Mentiris. Quis enim iniuriam nõ po-
test ferre, qui potest iram? Adijce nunc, quod id agis ut & iram feras & iniuriam. Quare
fers ægri rabiem, & frenetici uerba? puerorum proteruas manus? Nempe quia uidẽtur
nescire, quid faciunt. Quid interest, quo quisq; uitio fiat imprudens? imprudẽtia par in
oĩbus patrocinium est. Quid ergo, inquis, impune illi erit? Puta te uelle, tamen non erit.
Maxima est enim factæ iniuriæ pœna, fecisse, nec quisꝙ grauius afficitur, ꝙ qui ad sup-
plicium pœnitentiæ traditur. Deniq; ad conditionem rerum humanarum respiciendum
est. Vt omnium accidentium æqui iudices simus. Iniquus autem, qui cõmune uitium sin-
gulis obiecit. Non est Aethiopis inter suos insignitus color. Nec ruffus crinis & coactus
in nodum apud Germanos utrunq; decet. Nihil in uno iudicabis notabile aut fœdum,
quod genti suæ publicũ est. Et ista quæ retuli unius regionis atq; anguli consuetudo de-
fendit. Vide nunc quanto in his iustior uenia sit, quæ per totum genus humanum uulga
ta sunt. Omnes inconsulti & improuidi sumus, omnes incerti, queruli, ambitiosi. Quid le
uioribus uerbis hulcus publicum abscondo? Omnes mali sumus. Quicquid itaq; in alio Hulcus publicus
reprehenditur, id unusquisq; in suo sinu inueniet. Quid illius pallorem, illius maciem no
tas? Pestilentia est. Placidiores itaq; inuicem sumus. Mali inter malos uiuimus. Vna res
nos facere potest quietos? Mutuæ facilitatis conuentio. Ille mihi iam nocuit, Ego illi
nondum. Sed iam aliqua fortasse læsisti, Sed lædes. Noli æstimare hanc horam, aut hunc
diem. Totum inspice mentis tuæ habitum, etiam si nihil mali fecisti, potes facere. Quan
to satius est sanari iniuriam, ꝙ ulcisci. Multum temporis ultio absumit. Multis se iniurijs
obijcit, dum una dolet. Diutius irascimur omnes, ꝙ lædimur. Quanto melius est abire
in uniuersum, nec uitia uitijs componere. Num quis satis constare sibi uideatur, si mu-
lam calcibus repetat, & canem morsu? Ista, inquis, peccare se nesciunt. Primum, ꝙ ini-
quus est, apud quem hominem esse ad impetrandam ueniam nocet. Deinde si cætera
animalia hoc iræ tuæ subducit, quod consilio carent, eo loco tibi sit, quisquis consilio ca-
ret. Quid enim refert, an alia multis dissimilia habet, si quod in omni peccato muta de-
fendit, similem habet caliginem mentis, Hac peccauit. Hoc enim primum, hoc extre-
mum. Non est quod illi credas, etiam si dixit, iterum non faciam. Et iste peccabit, & in
istum alius, & tota uita inter errores suos uolutabitur. Mansuete immansueta tractanda
sunt. Quod in luctu dici solet, efficacissime & in ira dicetur. Vtrum aliquando desines,
an nunꝙ? Si aliquando, satius est iram relinquere, ꝙ ab ira relinqui. An semper hæc cogi
tatio durabit? Vides impacatam, ꝙ tibi denuncies uitam, qualis enim semper timentis
erit. Adijce nunc, quod nisi bene te ipse succenderis, & subinde causas quibus stimule-
ris, renouaueris, sua sponte ira discedet, & uires illi dies subtrahet. Quanto satius est a
te illam uinci ꝙ a se. Huic irasceris, deinde illi, seruis, deinde libertis, parentibus, de-
inde liberis, notis, deinde ignotis. Vbiq; enim causæ supersunt, nisi deprecator ani-
mus accessit. Hinc te illo furor rapiet, & illinc alio, & nouis subinde irritamentis orienti-
bus, continuabitur rabies. Age infelix, & quando amabis? O ꝙ bonum tempus in re
mala perdis. Quanto nunc satius erat amicos parare, inimicos mitigare, Rempubli-
cam administrare, transferre in res domesticas operam, ꝙ circumspicere quid alicui
possis facere mali, quod aut dignitati eius, aut patrimonio, aut corpori uulnus infligas.
Cum id tibi contingere sine certamine ac periculo non possit, etiam si cum inferiore
concurses, uictum liceat accipias, & ad arbitrium tuum omni patientiæ expositum,
sæpe nimia uis cedentis, aut articulum loco mouit, aut neruum in his quos fregerat
dentibus fixit. Multos iracundia mancos, multos debiles fecit, etiam ubi patientiæ
est nacta materiam. Adijce nunc, quod nihil tam imbecille natum est, ut sine eliden-
tis periculo pereat. Imbecillos ualentissimis, alias dolor, alias casus exæquat. Quid quod
pleraq; eorum propter quæ irascimur, offendunt nos magis ꝙ lædunt. Multum autem

interest, utrum aliquis uoluptati meæ obstet, an desit, eripiat, an non det. Atqui in æquo ponimus, utrum aliquis auferat, an neget. Vtrum spem nostram præcidat aut differat. Vtrum contra nos faciat, an pro se. Amore alterius, an odio nostri, quidam uero non tantum iustas causas standi contra nos, sed etiam honestas habent. Alius patrem tuetur, alius fratrem, alius patruum, alius amicum. His tamen non ignoscimus id faciẽtibus, quod nisi facerent, improbaremus, Immo quod est incredibile, sæpe de facto bene existimamus, de faciente male. At Mehercule uir magnus ac iustus, fortissimũ quemq; ex hostibus suis, & pro libertate ac salute patriæ pertinacissimum suspicit, & talem sibi ciuem, talem militem contingere optat. Turpe est odisse quem laudes, quanto uero turpius ob id aliquem odisse, propter quod misericordia dignus est. Si captiuus in seruitutem subito depressus reliquias libertatis tenet, nec ad sordida ac laboriosa ministeria agilis occurrit. Si ex ocio piger equum uehiculũq; domini cursu non exæquat, si inter quotidianas uigilias fessum somnus oppressit, si rusticum laborem recusat, aut non fortiter obijt, a seruitute urbana & feriata translatus ad durum opus. Distinguamus utrum aliquis nõ possit, an nolit. Multos absoluemus, si cœperimus ante iudicare ꝙ irasci. Nunc autẽ primum impetum sequimur. Deinde quamuis uana nos concitauerint, perseueramus, ne uideamur cœpisse sine causa, & quod iniquissimum est, pertinaciores nos facit iniquitas iræ. Retinemus enim illam & augemus, quasi argumentum sit iuste irascentis grauiter irasci. Quanto melius est initia ipsa perspicere, ꝙ leuia sint, ꝙ innoxia. Quod accidere uides in animalibus mutis, idem in homine deprehendes. Friuolis turbamur & inanibus. Taurum color rubicundus excitat, ad umbram aspis exurgit. Vrsos leonesq; mappa proritat. Omnia quæ natura fera ac rabida sunt, consternantur ad ima. Idem inquietis & stolidis ingenijs euenit, rerum suspitione feriuntur. Adeo quidem ut interdum iniurias uocent modica beneficia, in quibus frequentissima, certe acerbissima iracũdiæ materia est. Charissimis enim irascimur, quod minora nobis præstiterint, quã mente concepimus, ꝙ quæ alij tulerint, cum utriusq; rei paratum remedium sit, magis alteri indulsit, nostra nos sine comparatione delectent. Nunquã erit felix, quem torquebit felicior. Minus habeo ꝙ speraui, sed fortasse plus speraui ꝙ debui. Hæc ꝑs maxime metuenda est. Hinc perniciosissimæ iræ nascũtur, & sanctissima quæq; inuasuræ. Diuum Iulium plures amici confecerunt ꝙ inimici, quorum non expleuerat spes inexplebiles, uoluit quidem ille. Neq; enim quisq; liberalius uictoria usus est, ex qua nihil sibi uindicauit, nisi dispensandi potestatem, sed quemadmodum sufficere tam improbis desyderijs posset, cũ tantum omnes concupiscerent, quãtum poterat unus: Vidit itaq; strictis circa sellam suam gladijs cõmilitones suos, Cimbarum Tullium accerrimum pauloante suarum partium defensorem aliosq; post Pompeium, demũ post Pompeianos. Hæc res sua in Reges arma conuertit, fidissimosq; eo compulit, ut de morte eorum cogitarent, pro quibus, & ante quos mori uotum habuerant. Nulli ad aliena respicienti sua placent. Inde Dijs quoq; irascimur, quod aliquis nos antecedat, obliti quãtum sequatur a tergo ingentis inuidiæ. Tanta tamen importunitas hominum est, ut quamuis multum acceperint, iniuriæ loco sit plus accipere potuisse. Dedit mihi præturam, sed consulatum speraueram. Dedit duodecim fasces, sed non fecit ordinarium consulem. A me numerari uolunt annum, sed deest mihi ad sacerdotium, Cooptatus in collegium sum. Sed cur in unum consummẽ dignitatem meam, sed patrimonio nihil cõtulit, & dedit mihi, quæ debebat alicui dare, de suo nihil protulit. Age potius gratias pro his quæ accepisti. Reliqua expecta, & nõdum plenum te esse gaude, inter uoluptates est superesse, quod speres. Omnes uicisti, Primũ te esse in animo amici tui letare. Multi te uincunt. Consydera quanto antecedas plures ꝙ sequaris. Quid si in te maximum uitium quæris, falsas rationes conficis. Data magno æstimas, accepta paruo. Aliud in alio nos deterreat, Quibusdã timeamus irasci, quibusdam uereamur, quibusdã fastidiamus. Magnã rẽ sine dubio fecerimus, si seruulũ infelicẽ in ergastulũ miserimus, quod ꝑperamus uerberare statim, crura ꝓtinus frangere. Nõ peribit potestas ista, si differeẽ, sine id tempus ueniat, quo ipsi iubeamus. Nunc ex imperio iræ loquimur, cum illa abierit, tunc uidebimus quanto sit ista lis estimanda. In hoc enim præ

cipue fallimur

cipue fallimur. Ad ferrum uenimus, ad capitalia supplicia, & uinculis, carcere, fame, uindicamus rem, castigandã flagris leuioribus. Quomodo, inquis, nos iubes intueri q̃ oĩa per quæ lædi uideamur exigua misera puerilia sint? Ego uero nihil magis suaserim, q̃ sumere ingentem animum, & hæc propter quæ litigamus, discurrimus, anhelamus, uidere q̃ humilia & abiecta sint, Nulli qui altum quiddã aut magnificum cogitant respicienda. Circa pecuniam plurimũ uociferationis est, hæc fora defatigat, patres, liberosq; committit. Venena miscet, Gladios tam percussoribus q̃ legionibus tradit. Hæc est sanguine nostro delibuta. Propter hanc uxorum maritorumq; noctes strepunt litibus, & tribunalia magistratuũ præmit turba. Reges sæuiunt rapiuntq;, & ciuitates longo sæculorum labore constructas euertunt. Vt aurum argentũq; in cinere urbium scrutentur. Libet intueri fiscos in angulo iacentes. Hi sunt propter quos oculi clamore exprimantur. Fremitu iudiciorum basilicæ resonant, euocati qui longioquis regionibus iudices sedeant, iudicaturi, utrius iustior auaritia est. Quid si nõ propter fiscum quidem, sed pugnum æris, aut imputatum a seruo denarium, senex sine hærede moriturus stomacho dirumpitur? Quid si propter usuram aut millesimã, ualitudinarius fœnerator distortis pedibus, & manibus ad† comparandum non relictis, clamat, ac per uadimonia asses suos in ipsius morbi accessionibus uindicat, Si totam mihi ex oĩbus metallis, quæ cum maxime deprimimus pecuniam proferas, Si in medium proijcias, quicquid thesauri tegũt, auaritia iterum sub terras referente quæ male egesserat, omnem istam congeriem dignam non autem quæ frontem uiri boni contrahat. Quanto risu prosequenda sunt, quæ nobis lachrymas educunt. Cedo nunc persequere cætera, cibos, potiones, horumq; causa paratam ambitionẽ munditias, uerbera, contumelias, & motus corporum parum honorificos, & suspitiones & contumacia iumenta, & pigra mancipia, interpretationes malignas uocis alienæ, quibus efficitur, ut inter iniurias naturæ numeretur sermo homini datus. Crede mihi leuia sunt, propter quæ non leuiter excandescimus, qualia quæ pueros in rixam & iurgium cõcitant. Nihil ex his quæ tam tristes agimus serium est, nihil magnum. Inde, inquam, uobis ira & insania est, quod exigua magna existimatis. Auferre hic mihi hæreditatem uoluit. Hic me, dum spe supræma captus est criminat̃. Hic scortum meũ concupiuit. Quod uinculum amoris esse debebat, seditionis atq; odij causa est, Idem uelle, Iter angustũ, rixas transeũtium concitat, diffusa & late patens uia ne populos quidem collidit. Ista quæ appetitis quia exigua sunt nec possunt ad alterum, nisi alteri erepta transferri, eadem affectantibus pugnam & iurgia excitant. Respondisse tibi indignaris libertũq; & uxorem & clientem. Deinde idem de. R. P. libertatem sublatam quereris, quam domi sustulisti. Rursus si tacuit interrogatus, contumaciam uocas, & loquatur & taceat & rideat coram domino inquis imo coram patrefamiliæ. Quid clamas? Quid uociferaris? Quid flagella media cœna petis, quod serui loquantur quod nõ eodem loco, turba concionis est, quo silentium solitudinis. Io hoc habes aures, ut non nisi modulata tantum & mollia, & ex dulci tracta compositaq; accipiant, & risum audias oportet, & fletum, & blanditias, & lites, & prospera, & tristia, & hominum uoces, & fremitus animalium, latratusq;. Quid miser expauescis, & ad clamorẽ serui, & ad tinnitum æris, aut ianuæ impulsum? cum tam delicatus fueris, tonitrua audienda sunt. Quod de auribus dictum, transferunt ad oculos, qui non minus fastidio laborant si male instituti sunt, macula offenduntur, & sordibus & argento parum splendido, & stagno nõ ad solem perlucente. Hi nempe oculi qui non ferunt nisi uariũ a recenti cura nitens marmor, qui mensam nisi crebris distinctam uinis, qui nolunt domi nisi auro præciosa calcare, æquissimo animo foris & scabras lutosasq; semitas spectent, & maiorem partem occurrẽtium squalidam, parietes insularum exesos, ruinosos, inæquales. Quid ergo aliud est quod illos in publico non offendat, domi moueat, quã opinio illic æqua & patiens, domi morosa & querula. Oĩes sensus pducendi sunt ad firmitatẽ, natura patiẽtes sunt, si animus illos desit corrũpere, qui quotidie ad rõnem reddendã uocandus est. Faciebat hoc Sextius, Vt cõsũmato die cũ se ad nocturnã quietẽ recepisset, interrogaret aoimũ suũ qd hodie malũ tuũ sanasti? cui uitio obstitisti? qua parte melior es? desinet ira, & erit moderatior q sciet sibi quotidie ad iudicẽ esse ueniendum.

pecunia di scordiarũ fons.

*

esse ueniendum. Quid ergo pulchrius hac consuetudine excutiẽdi totum diem, qualis ille somnus post recognitionem sui sequitur, quã tranquillus altus ac liber, cum aut laudatus est animus, aut admonitus, & speculator, sui censorq; secretus cognoscet de moribus suis. Vtor hac potestate, & quotidie apud me causam dico, cum sublatum e cõspectu lumen est, & conticuit uxor, moris iam mei conscia, totum diem mecum scrutor, facta ac dicta mea remetior. Nihil mihi ipse abscondo, nihil transeo, quare enim quicquã ex erroribus meis timeam, cum possum dicere, Vide ne istud amplius facias, nũc tibi ignosco. In illa disputatione pugnatius locutus es. Noli postea congredi cum imperitis. Nolunt discere, qui nunquã didicerunt. Illum liberius admonuisti quã debebas, itaq; non emẽdasti, sed offendisti. De cætero uide, ne non tantum an uerum sit quod dicis, sed an ille cui dicitur, ueri patiens sit. Admoneri bonus gaudet, pessimus quisq; correptorem asperrime patitur. In conuiuio quorundam te sales, & in dolorem tuum iacta uerba tetigerunt. Vitare uulgares conuictus memento, solutior est post uinum licentia, quia nũc ne sobrijs quidem pudor est. Iratum uidisti amicum tuum hostiario causidici alicuius, aut uidisti, quod intrantem submouerat, & ipse pro illo iratus extremo mancipio fuisti. Irasceris ergo cathenario cani, & hic cum multũ latrauit, obiecto cibo mansuescit. Recede longius & ride. Nunc iste aliquem se putat, quod custodit litigatorum turba limem obsessum. Nunc ille qui intra iacet felix, fortunatusq; est, & beati hominis ac potentis iudicat indicium, difficilem ianuam, nescit durissimũ esse hostium carceris. Præsume animo multa esse tibi patienda. Num quis se hyeme algere miratur? Num qs in mare nauseare, in uia concuti? fortis est animus, ad quæ præparatus uenit, minus honorato loco positus, irasci cœpisti conuiuatori, uocatori, ipsi qui tibi præferebatur. Demens, quid interest quam lectũ præmas partem? Honestiorem te aut turpiorem potest facere puluinum? Nõ æquis quendam oculis uidisti, quia de ingenio tuo male locutus est. Recipis hãc legem? Ergo te Ennius quo non delectaris odisset, & Hortensius simultates tibi indiceret, & Cicero si derideres carmina eius inimicus esset. Vis tu æquo aĩo pati candidatus suffragia. Cõtumeliam tibi fecit aliquis. Nunquid maiorem quã Diogeni philosopho stoico. Cui de ira cum maxime differenti adolescens proteruus inspuit, tulit hoc leuiter ac sapienter. Non quidem, inquit, irascor, sed dubio tamen an irasci oporteat, quanto uidetur melius, cui cũ causam agenti in frontem mediam quantũ poterat, attracta pingui saliua, inspuisset, Lentulus ille patrum nostrorum memoria factiosus & impotens, abstersit faciem, & affirmabo, inquit, omnibus Lentule falli eos, qui te negant os habere. Contingit iam nobis Nouate bene componere animũ, si aut non sentit iracundiam, aut superior est. Videamus quomõ alienam iram leniamus, nec enim sani esse tantum uolumus, sed sanare. Primam iram non audebimus oratione mulcere, surda est & amens, dabimus illi spacium, remedia in remissionibus prosunt, nec oculos tumentes tentabimus uim rigentem mouẽdo incitaturi. Nec cætera uitia dum feruent, initia morborum quies curat. Quãtulũ, inquis, prodest remedium tuum, si sua sponte desinẽtem iram placat? Primum ut citius desinat efficit, deinde custodiet ne recidat, ipsum quoq; impetum quem nõ audet lenire, fallet. Remouebit omnia ultionis instrumenta. Simulabit iram, ut tanquã adiutor & doloris comes plus auctoritatis in consilijs habeat, moras nectet, & dum maiorem quærit pœnã, præsentem differt. Omni arte requiem furori dabit. Si uehementior erit, aut pudorem illi cui nõ resistit, incutiet, aut metum. Si infirmior, sermones infert uel gratos, uel nouos, & ad cupiditatem cognoscendi uocabit. Medicum, aiunt, cum regis filiam curare deberet, nec sine ferro posset, dum tumentem mammam leniter fouet, scalpellum spongia tectum induxisse. Repugnasset puella remedio palam admoto, eadem quia non expectauit, dolorem tulit. Quædam non nisi decepta sanantur. Alteri dices, Vide ne inimicis iracũdia tua uoluptati sit. Alteri, Vide ne magnitudo animi tui creditũq; apud plærosq; robur cadat. Indignor Mehercule, & nõ inuenio dolẽdi modũ, sed tẽpus expectandũ est, dabit pœnas. Serua istud in aĩo tuo cũ potueris, & ꝓ mora reddes, castigare uero irascẽtẽ, & ultro obuiã ire ei, incitare est. Varie aggredieris blandeq;, nisi forte tãta ꝑsona eris, ut possis irã cõminuere, quẽadmodũ fecit Diuus Augustus, cũ cœnaret apud Nediũ pollionem, fregerat unus crystallinum ex seruis, rapi cum Nedius iussit, nec uulgari quidem

Diogenis patientia.

periturũ

periturum morte,murenis obijci iubebatur,quas ingens piscina continebat. Quis non hoc illum putaret luxuriæ causa facere? sæuitia erat. Euasit e manibus puer,& cõfugit ad Cæsaris pedes,nihil aliud petiturus,q̃ ut aliter periret,ne esca fieret,motus est nouitate crudelitatis Cæsar,& illum quidem dimitti,& chrystallina ante omnia coram se frãgi iussit,compleriq; piscinã. Fuit Cæsari sic castigandus amicus,bene usus est uiribus suis. E cõuiuo rapi homines imperas,& noui generis pœnis lacerari? Si calix tuus fractus,uiscera hominis distrahentur? Tantum tibi placebis,ut ibi aliquem duci iubeas, ubi Cæsar est? Sic instandum potentiæ est,ut ira ex superiori loco aggredi possit,male tractantẽ, ac talem dũtaxat,qualem modo retuli. Feram immanem,sanguinariam, quæ iam insanabilis est,nisi maius aliquid extimuit. Pacem demus animo,quam dabit præceptorum salutarium assidua meditatio,actusq; rerum boni,& intenta mens ad unius honesti cupiditatem. Cõscientiæ satisfiat,nil in famam laboremus,sequatur uel mala de bene meritis. At uulgus animosa miratur,& audaces in honore sunt. Placidi pro inertibus habentur. Primo forsitan aspectu, sed simul ac æqualitas uitæ fidem facit. Nõ segniciẽ illam animi esse sed pacem,ueneratur illos populus,idemq; colit. Nihil ergo habet in se utile teter iste & hostilis affectus. At omnia econtrario mala,ferrũ,ignes,pudore calcato,cædibus inquinauit manus,membra liberorum dispersit. Nihil uacuum reliquit a scelere,nõ gloriæ memor,nõ infamiæ metuens inemendabilis,cum ex ira in odiũ obcalluit. Careamus hoc malo,purgemusq; mentem,& extirpemus radicitus ea uitia,quæ q̃uis tenuia undecũq; hæserint,renascentur,& iram nõ temperemus,sed ex toto remoueamus. Quod ẽm malæ rei temperamentũ est? Poterimus autem,adnitamur modo. Nec ulla res magis proderit,q̃ cogitatio mortalitatis. Sibi quisq; & alteri dicat. Quid iuuat tanq̃ in æternũ genitos iras induceret,& breuissimam ætatem dissipare? Quid iuuat dies,quos in uoluptatem honestam impendere licet,in dolorem alicuius tormentumq; transferre? Non capiunt res istæ iacturam,nec tempus uacat perdere. Quid ruimus in pugnam? Quid certamina nobis accersimus? Quid imbecillitatis obliti ingentia odia suscipimus,& ad frangẽdum fragiles consurgimus? Iam istas inimicitias,quas implacabili gerimus animo,febris aut aliud malum corporis uetabit geri. Iam per acerrimũ media mors dirimet. Quid tumultuamur,& uitam seditiosi conturbamus? Stat super caput fatum,& pereũtis dies imputat,propiusq; ac propius accedit. Istud tẽpus quod alienæ destinas morti,fortasse circa tuam est. Quin potius uitam breuem colligis,placidamq; & tibi & cæteris præstas? Quin potius amabilem te,dum uiuis omnibus , desyderabilem cum excesseris, reddis. Et qd illum nimis ex alto tecum agentem detrahere cupis? Quid illum oblatrantem tibi,humilem quidem & contemptum,sed superioribus acidum ac molestũ exterrere uiribus tuis tentas? Quid seruo? Quid domino? Quid regi? Quid clienti tuo irasceris? Sustine paulum. Venit ecce mors,quæ nos pares faciat. Videre solemus inter matutina harenæ spectacula,tauri & ursi pugnam inter se colligatorum,quos cum alter alterum uexarit suus confector spectat,idem facimus. Aliquem nobiscum alligatum lacessimus, cũ uicto uictoriq; finis æque maturus immineat. Quieti potius pacatiq;,quãtulumcũq; superest,exigamus,nulli cadauer nostrum iaceat inuisum. Sæpe rixam cõclamantiũ in uicinio incendium soluit,& interuentus feræ,latronem uiatoremq; diducit. Colluctari cũ minoribus malis non uacat,ubi metus maior apparuit. Quid nobis cum dimicatione & insidijs? Nunquid amplius isti cui irasceris q̃ mortem optas? etiam te quiescente morietur,perdis operã. Facere uis, quod futurum est. Nolo,inquis,utiq; occidere, sed exilio, sed ignominia,sed damno afficere. Magis ignosco ei,qui uulnus inimici,q̃ qui punctiũculam concupiscit,hic enim non tantum mali animi est,sed pusilli,siue de ultimis suppliciis cogitas,siue de leuioribus,quantulum est temporis,quo aut ille pœna sua torqueatur,aut tu malum gaudium ex aliena percipias. Iam ipsum spiritum expuimus, interim dum trahimus. Dum inter homines sumus,colamus humanitatẽ,non timori cuiq;, non periculo simus,detrimenta,iniurias,conuitia,uelicationes contemnamus,& magno animo breuia feramus incõmoda,dum respicimus(quod aiunt)uersamusq; nos,immortalitas aderit.

Tertij & ultimi libri de Ira finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD NERONEM CAESAREM DE CLEMENTIA LIBER PRIMVS.

SCRIBERE de clementia Nero Cæsar institui,ut quodãmodo speculi uice fungerer,& te tibi ostenderem peruenturum ad uoluptatem maximam omniũ. Quamuis enim recte factorũ uerus fructus sit fecisse,nec ullum uirtutum precium dignũ illis extra ipsas sit. Iuuat inspicere & circuire bonam conscientiam. Tum immittere oculos in banc immensam multitudinem,discordem,seditiosam, impotentem,in perniciem alienam,suamq; pariter,exultaturam,si hoc iugum fregerit. Ita loquitur secũ,Ego ne ex omnibus mortalibus placui,electusq; sum,qui in terris deorum uice fungerer. Ego uitæ necisq; arbiter gentibus, qualem quisq; sortem,statumq; habeat,in manu mea positum est. Quid cuiq; mortalium fortuna datũ uelut meo ore pronunciat. Et nostro resp̃oso lætitiæ causas,populi urbesq; cõcipiunt. Nulla pars usq; nisi uolente propicioq; me floret. Hæc tot milia gladiorũ quæ pax mea comprimit,ad nutum meum stringentur,quas nationes funditus excidi, quas transportari,quibus libertatem dari,quibus eripi,quos reges mancipia fieri,quorũq; capiti regium circũdari decus oporteat,quæ ruant urbes,quæ oriantur,mei iurisdictio est. In bac tanta facultate rerum,non ira me ad iniqua supplicia compulit,non iuuenilis impetus,non temeritas hominũ & contumelia,quæ sæpe trãquillissimis quoq; pectoribus patientiam extorsit,non ipsa ostentandæ per terrores potentiæ,dira & frequens magnis imperijs gloria. Conditum,immo strictum apud me ferrũ est. Summa parsimonia etiã uilissimi sanguinis. Nemo non cui alia desint,hominis nomine apud me gratiosus,seueritatem abditam ac clementiam in promptu habeo. Sic me custodio tanq; legibus,quas ex abdito ac tenebris in lucem reuocaui,rationem redditurus sim. Alterius ætate prima motus sum,alterius ultima. Alium dignitati donaui,alium humilitati,quotiens nullã inueneram misericordiæ causam mihi peperci. Hodie Dijs immortalibus, si a me ratiõem repetant,annumerare genus bumanum paratus sum. Potes hoc Cæsar prædicare audacter,omniaq; in fida tutela haberi. Nihil per te,neq; ui,neq; clam a te Reipu. ereptum rarissimam laudem,& nulli adhuc principum concessam concupisti innocentiam. Nõ perdis operam,nec bonitas ista tua singularis,ingratos aut malignos æstimatores nacta est. Refertur tibi gratia. Nemo unus bomo uni homini tam carus unq; fuit,q̃ tu pro populo Romano. Magnum longumq; eius bonum,sed ingens tibi onus imposuisti. Nemo iã Diuum Augustum,nec Tiberij Cæsaris prima tẽpora loquitur. Nec quod te imitari uelit, exemplar extra te quærit, principatus tuus ad Augustũ exigitur, difficile boc fuisset, si non naturalis tibi ista bonitas fuisset,sed ad tempus sumpta. Nemo enim potest personam diu ferre fictam. Ficta cito in naturam suam recidunt,quibus ueritas subest, quæq; (ut ita dicam) ex solido enascuntur,tempore ipso in maius meliusq; procedũt. Magnam adibat Albam populus Romanus, cum incertum esset quo se statu nobilis indoles daret. Iam uota publica in tuto sunt. Nec enim periculũ est,ne te subita tui capiat obliuio. Facit enim auidos nimia felicitas,nec tam tẽperatæ cupiditates sunt unq;, ut in eo quod contingit, desinant. Gradus a magnis ad maiora fit,& spes improbissimas complectunt̃, insperata assecuti. Omnibus tamen nunc ciuibus tuis,& hæc confessio exprimit esse felices. Et illa nihil iam his accidere bonis posse,nisi ut perpetua sint. Multa illos cogunt ad hanc confessionem,qua nulla in bomine tardior est securitas alta. Affluens ius supra omnem iniuriam positum. Obseruabatur oculis latissima forma Reipu. cui ad summã libertatem nihil deest,nisi pereat diligentia. Præcipuæ tamen æqualis ad maximos imosq; puenit clementiæ tuæ admiratio. Cætera enim bona proportione fortunæ suæ quisq; sensit,aut expectat maiora minoraq;. Ex clementia omnes idem sperant. Nec est quisq;,cui tam ualde innocentia sua placeat,ut non stare in conspectu clementiam paratã humanis erroribus gaudeat.

ESse autem aliquos scio,qui clementia pessimum quẽq; putẽt sustineri, quoniam nisi post crimen superuacua est,& sola hæc uirtus inter innocẽtes cessat. Sed primum omniũ

mum omnium sicut medicinæ apud ægros usus, etiam apud sanos honor est. Ita clementiam q̄uis pœna digoi inuocent, etiam innocentes colunt. Deinde babet boc clementia io persona quoq; inoocentum locum, quia interim fortuna pro culpa est, nec innocenti ætati clementia succurrit, sed sæpe uirtuti, quooiam quidem conditiooe temporum incidunt quædam, quæ possunt laudate puniri. Adijce quod magna pars hominum est, quæ reuerti ad innocentiam possit. Sed non tamen uulgo ignoscere decet. Nā ubi discrimen inter malos bonosq; sublatum est, confusio sequitur, & uitiorum eruptio. Itaq; adhibēda est moderatio, que sanabilia ingenia distinguere a deploratis sciat. Nec promiscuā habere ac uulgarē clementiam oportet, nec abscisam. Nam tam omnibus ignoscere crudelitas est, q̄ nulli. Modum tenere debemus, sed quia difficile est temperamētū. Quicquid æquo plus futurū est, in partē humaniorē pponderet. Sed hæc suo loco melius dicētur.

NVnc in tres partes omnem hanc materiam diuidam. Prima erit manumissiōis. Secunda quæ naturam clementiæ habitumq; demonstrat. Nam cum sint uitia quædam uirtutes imitantia, non possunt secerni, nisi signa quibus dignoscātur impresseris. Tertio loco quæremus, quō ad hanc uirtutē pducat animus, quomodo cōfirmet eā, & usu suam faciat. Nullā uero ex omnibus uirtutibus magis homini cōuenire scimus, q̄ clementiā, cum sit nulla humanior. Constat igitur necesse est non solum intra nos, qui hominē sociale animal, cōmuni bono genitū uideri uolumus, sed etiā inter illos qui hominē uoluptati donant, quorum omnia dicta factaq; ad utilitatem suā spectant. Nam si quietem petit & ocium hanc uirtutē naturæ suæ nactus est, quæ pacem amat, & manus retinet. Nullum tamen clementia ex omnibus magis q̄ regem ac principem decet. Istæ enim uirtutes, magnis uiris decori gloriæq; sunt, si illis salutans pœnitentia est. Natura pestifera uis est, ualere ad nocendū, Illius demum magnitudo stabilis fundataq; est, quem omnes tam supra esse, q̄ pro se sciunt. Cuius curam excubare pro salute singulorum, atq; uniuersorum quotidie experiuntur, quo procedente, non tanq̄ malum aliquod, aut noxium animal e cubili prosiliret diffugiunt, sed tanq̄ ad clarum ac beneficum sydus certatim aduolāt, obijcere se pro illo mucronibus insidiātiū paratissimi, Aduolans & substernere corpora sua, si p stragem illi humanā iter ad salutem struendum sit. Somnum eius nocturnis excubijs muniunt, latera obiecti circūfusiq; defendunt. Incurrentibus periculis se opponūt. Non hic est sine ratione populis urbibusq; consensus. Sic protegendi amandiq; reges, & se suaq; iactandi quocūq; desiderauerit imperātis salus. Nec hæc uilitas sui est, aut demētia pro uno capite tot milia excipere ferrum, ac multis mortibus unam animam redimere, nōnunq̄ senis & inualidi. Quemadmodū totum corpus animo deseruit, & cum hoc tanto maius, taotoq; speciosius sit ille in occulto maneat tenuis, & in qua sede latitet incertus, tamen manus & pedes & oculi negocium illi gerunt, illum hæc cutis munit, illius iussu iacemus, aut inquieti discurrimus. Cum ille imperauit siue auarus dominus est, mare lucri causa scrutamur, siue ambitiosus iam dudum dexteram flammis obiecimus, aut uoluntarie subsiluimus. Sic bæc immensa multitudo, unius anima circumdata, illius spiritu regitur, illius ratione flectitur. Pressura se ac stratura uiribus suis, oisi consilio sustineretur.

QVam itaq; incolumitatē amant, cum pro uno homine denas legiones in aciē deducunt, cum in prima fronte pcurrunt, & aduersa uulneribus pectora ferunt, oe imperatoris sui signa uertantur. Ille est eñ uinculum, per quod resp. cohæret, ille spiritus uitalis quem bæc tot milia trahunt, nihil ipsa per se futura, oisi onus & præda, si mens illa imperij subtrahat̄. Rege incolumi mens omnibus una, amisso rumpere fidem. Hic casus romanæ pacis exitus erit. Hic tanti fortunā populi in ruinas aget. Tamdiu ab isto periculo aberit hic populus, q̄diu sciet ferre frænos, quos si quando abruperit, uel aliquo casu discussos reponi sibi passus noo erit, hæc unitas & hic maximi imperij contextus, in partes multas dissiliet. Idemq; buic urbi dominandi finis erit, qui parendi fuit. Ideo principes regesq;, & quocunq; alio nomine sunt tutores status publici, oō est mirum armari ultra priuatas etiā necessitudioes. Nam si sanis hominib⁹ publica priuatis potiora sunt, sequitur ut is quoq; carior sit, in quem se respu. conuertit. Olim enim ita se induit reipu. Cæsar, ut deduci alterum oon posset sine

utriusq; pernicie. Nam ut illi iuribus opus est, ita & huic capite.

LOngius uidetur recessisse a ꝓposito oratio mea. At mehercule rem ipsam præmis. Nam siquid adhuc colligitur, animus reipublicæ tu es, illa corpus tuũ. Vides ut puto ꝙ necessaria clementia sit. Tibi enĩ parcis, cum uideris alteri parcere. Parcendũ itaq; est etiã improbandis ciuibus non aliter ꝙ membris languentibus. Etsi quando misso sanguine opus est, sustinendũ est, ne ultra ꝙ necesse sit incidat. Est ergo ut dicebam. Clementia oĩbus quidẽ hominibus secundũ naturã, maxime tamen decora imperatoribus, quanto plus habet apud illos quod seruet q̃ntoq; in maiore materia apparet. Quãtulũ enim nocet priuata crudelitate. Principum sæuitia bellũ est. Cum autẽ uirtutibus insit concordia, nec ulla altera melior, aut honestior sit, quædam tamen quibusdã personis aptior est. Decet magnanimitas quẽlibet mortalem etiã illum infra quem nihil est. Quid enĩ maius, aut fortius, quam malam fortunã retundere? Nec tamẽ magnanimitas in bona fortuna latiorẽ locum habet meliusq; in tribunali quam in plano conspicitur. Clementia in quãcunq; domum puenerit, eam felicem tranquillamq; præstabit. Sed in regia quo rarior, eo mirabilior. Quid enĩ est memorabilius, ꝙ eum cuius iræ nihil obstat, cuius grauiori sententiæ ipsi qui p eum assentiunt, quem nemo interrogatus est, immo si uehemẽtius excãduit, nec deprecaturus est quidẽ ipsum sibi manum inijcere, & potestate sua in melius placidiusq; uti, & hoc ipsum cogitantem, occidere contra legem nemo non potest, seruare nemo præter me. Magnam fortunã magnus animus decet, qui nisi se ad illã extulit, & altior stetit, illam quoq; infra terrã deducit. Magni aũt animi est propriũ placidũ esse, tranquillũq;, & iniurias atq; offensiones semp despicere. Muliebre est furere in ira. Ferarum uero nec generosarum quidem præmordere, & urgere proiectos. Elephãtes leonesq; transeunt, quem impulerũt. Ignobilis bestiæ pertinacia est. Non decet regem sæua, nec inexorabilis ira. Nõ multum enim supra eum eminet, cui se irascendo exæquat. At si dat uitam, si dat dignitatem periclitãtibus & meritis amittere, facit quod nulli nisi rerum potenti licet. Vita enim etiam superiori eripit, nũꝙ nisi inferiori datur. Seruare proprium est excellentis fortunæ, quæ nunꝙ magis suspici debet, ꝙ cum illi contingit idem posse quod Dijs, quoꝝ beneficio in lucẽ edimur tam boni, ꝙ mali. Deoꝝ itaq; sibi animũ asserẽs princeps, alios ex ciuibus suis, qa utiles boniq; sunt, libens uideat, alios in numerũ relinquat, quosdã esse gaudeat, quosdã patiatur,

COgitare in hac ciuitate, in qua turba per latissima itinera sine intermissione defluens eliditur, quotiens aliquid obstitit, quod cursum eius uelut torrentis rapidi moraretur. In qua tribus eodem tempore theatris uiæ postulantur, in qua consumitur, quicquid terris omnibus aratur. Quanta solitudo & uastitas futura sit, si nihil relinquitur, nisi quod iudex seuerus absoluerit. Quotus quisq; ex quæstoribus est, qui non ex ipsa lege teneatur quæ quæritur. Quotus quisq; accusator uacat culpa & nescio an nemo ad dandum ueniam difficilior sit, ꝙ qui illa petere sæpius meruit. Peccauimus omnes. Alij grauia, alij leuiora, alij ex destinato, alij forte impulsu, aut aliena nequitia ablati. Alij in bonis consilijs parum fortiter stetimus, & innocentiam inuicti, ac renitentes perdidimus. Nec delinquimus tantum, sed usq; ad extremum æui delinquimꝰ. Etiam siquis tam bene purgauit animũ, ut nihil obturbare eum amplius possit ac fallere, ad innocentiam tamen peccando euenit.

QVoniam deorum feci mentionem, optime hoc exemplum principi cõstituã, ad quod formetur, ut se talem esse ciuibus quales sibi deos uelit. Expedit ergo habere inexorabilia peccatis atq; erroribus numina, Expedit usq; ad ultimam infesta perniciem. Et quis regum erit sibi tutus, cuius non membra aruspices colligant. Quod si Dij placabiles subsunt, & æque delicta peccantium potentium non statim fulminibus persequantur, quanto æquius est hominẽ hominibus præpositum miti animo exercere imperium, & cogitare utrum mundi status gratior oculis pulchriorq; sit sereno & puro die. An cum fragoribus crebris omnia quatiuntur, & ignes hinc atq; illinc micant. Atqui nõ alia facies est quieti moderatiq; imperij, ꝙ sereni cœli & nitentis. Crudele regnum, turbidum, tenebrisq; obscurum est inter trementes, & ad repentinum sonitum expauescentes. Nec eo quidem qui omnia conturbat in-

concussa.

concussio. Facilius priuatis ignoscitur, pertinaciter se uindicantibus, possunt em̃ lædi, dolorq; eorum ab iniuria uenit. Timent præterea contemptum, & non retulisse lædẽtibus gratiam, infirmitas uidetur, non clementia. At cui ultio in facile est is obmissa ea, certam laudem mansuetudinis consequitur. Humili loco positus exercere manum, litigare, non in rixam procurrere, ac morem iræ suæ gerere liberius est. Leues inter paria ictus sunt. Regi uociferatio quoq;, uerborumq; intemperantia non ex maiestate est.

GRaue putas eripi loquendi arbitrium regibus, quod humillimi habent. Ista q̃dem seruitus est, non imperiũ. Quid tu non experieris istud nobis esse, ibi seruitutem. Alia conditio est eorũ, qui in turba quam non excedunt latent, quorum & uirtutes ut appareant, diu luctantur, & uitia tenebras habẽt. Vestra facta dictaq; rumor excipit, & ideo nullis magis curandũ est, qualẽ famã habeant, q̃ q qualemcũq; meruerint, magnã habituri sunt. Quãmulta tibi nõ licent, quæ nobis beneficio tuo licent. Possum in qualibet parte urbis solus incedere sine timore, q̃uis nullus sequat̃ comes, nullus sit domi, nullus ad latus gladius, tibi in tua pace armato uiuẽdum est. Aberrare a fortuna tua non potes, obsidet te, & quocũq; descendis, magno apparatu sequitur. Et hæc summæ magnitudinis seruitus est, non posse fieri minorem, sed cum Dijs tibi ipsa necessitas est. Nam illos quoq; cælum alligatos tenet, nec magis illis descẽdere datum est, q̃ tibi tutum. Fastigio tuo affixus es. Nostros motus pauci sentiunt. Prodire nobis, ac recedere, & mutare habitũ sine sensu publico licet, tibi nõ magis q̃ soli latere contingit. Multa cõtra te lux est oĩm, in istã cõuersi oculi sunt. Prodire te putes, oriris, loqui nõ putes, nisi ut uocẽ tuã quæ ubiq; sunt gẽtes excipiant. Irasci non potes, nisi ut oĩa tremant. Sic neminẽ potes affligere, nisi ut q̃cq̃d circa fuerit, q̃tiat̃. Vt fulmina paucorũ p̃iculo cadunt omniũ metu. Sic animaduersiones magnarũ potestatũ terrent latius, q̃ nocẽt non sine causa. Non enim quantũ fecerit, sed quantũ facturus sit cogitat̃, in eo qui oĩa potest. Adijce nunc, quod priuatos homines ad accipiẽdas iniurias oportuniores, acceptarum patiẽtia fuit. Regibus certior est ex mansuetudine securitas, quia frequẽs uindicta paucorũ odium reprimit, omniũ irritat, uoluntas oportet ante sæuiẽdi, q̃ causa deficiat. Alioquin quẽadmodũ præcisæ arbores plurimis ramis repullulant, & multa satorũ genera ut & densiora surgant, reciduntur. Ita regia crudelitas auget inimicorum numerũ tollẽdo. Parentes enim liberiq; eorum qui interfecti sunt, & propinqui & amici in locum singulorum succedunt. Hoc q̃ uerum sit, admonere te exemplo domestico uolo.

DIuus Augustus fuit mitis princeps. Siquis illum a principatu suo æstimare incipiat, in cõmunẽ quidẽ Rempu. gladium mouit, cum huius ætatis esset, qua tu nunc es, duodeuicesimũ egressus annũ, iam pugiones in sinu amicorum abscõderat, iam insidijs. M. Antonij consulis latus petierat. Iam fuerat collega p̃scriptoris, sed cum annũ quadragesimũ transisset, & in Gallia moraret̃, delatum est ad eũ iudicium, Cinnam solidi ingenij uirum insidias ei instruere. Dictum est & ubi & quando, & quemadmodũ aggredi uellet. Vnus ex conscijs deferebat, constituit se ab eo uindicare. Consilium amicorũ aduocari iussit, Nox illi inquieta erat, cum cogitaret, adolescentem nobilem hoc detracto integrum. C. Pompei nepotem damnandũ. Iam unũ hominẽ occidere non poterat. Cum. M. Antonius proscriptionis edictum inter cœnam dictaret gemens, subinde uoces emittebat uarias, & inter se cõtrarias. Quid ergo ego percussorem meum securum ambulare patiar, me sollicito. Ergo non dabit pœnas, qui tot ciuilibus bellis frustra petitum caput, tot naualibus, tot pedestrijs prælijs incolume, postq̃ terra mariq; pax parta est, non occidere constituat, sed immolare. Nam sacrificantem placuerat adoriri. Rursus silẽtio interposito, maiore multo uoce sibi, q̃ Cinnæ irascebat̃. Quid uiuis, si perire te tam multorum interest? Quis finis erit suppliciorum? Quis sanguinis? Ego sum nobilibus adolescentulis expositum caput, in quod mucrones acuant. Non est tanti uita, si ut ego non peream, tam multa perdenda sunt. Interpellauit tandem illum Iulia uxor. Et admittis, inquit, muliebre consilium. Fac quod medici solẽt, qui ubi usitata remedia non procedunt, tentant contraria. Seueritate nihil adhuc profecisti, Siluij domũ Lepidus secutus est, Lepidũ Murena, Murenã Cœpio, Cœpionẽ Ignatius, ut alios taceã, quos tantũ ausos pudet, nũc tenta quõ tibi cedat clementia. Ignosce. L. Cinnæ, deprehẽ

sus est. Iã nocere tibi nõ potest, ꝓdesse famæ tuæ potest. Gauisus sibi, quod aduocatum sibi inuenerat, uxori quidem gratias egit, renunciari autem exemplo amicis, quos in consilium rogauerat, imperauit, & Cinnam unum ad se accersit, dimissisq; omnibus egressus est e cubiculo, cum alteram Cinnæ poni cathedram iussisset. Hoc, inquit, primum a te peto, ne me loquentẽ interpelles, ne meo sermone medio proclames, dabitur tibi loquendi liberum tempus. Ego te Cinnam cum in hostium castris inuenissem, non factum tãtum mihi inimicum, seruatum seruaui, patrimonium tibi omne concessi. Hodie tam felix es, & tam diues, ut uicto uictores inuideant. Sacerdotium tibi petenti, præteritis compluribus, quorum parentes mecum militauerant, dedi. Cum sic de te meruerim, occidere me constituisti. Cum ad hanc uocem exclamasset, procul hanc a se abesse clementiam, non præstas, inquit, fidem. Cinna conuenerat, ne interloqueris. Occidere, inquam, me paras, adiecit locum, socios, diem, ordinem insidiarum, cui cõmissum esset ferrum. Et cum defixit, uideret, nec ex conuentione iam, sed ex conscientia tacentem. Quo, inquit, hoc animo facis, ut ipse sis princeps, male Mehercule cum Repu. agitur, si tibi ad imperandum nihil præter meo bstat. Domum tueri tuam non potes. Nuper libertini hominis gratia, in priuato iudicio superatus es. Adeo nihil facilius potes, q̃ contra Cæsarẽ aduocare. Cedo si spes tuas solus impedio, Paulus ne te, & Fabius maximus, & Cossi, & seruuli ferẽt, tantumq; agmen nobilium non inania nomina præferentium, sed eorum, qui imaginibus suis decori sint. Ne totam eius oratiõem repetendo, magnam partem uoluminis occupem, diutius enim q̃ duabus horis locutum esse constat, cũ hãc pœnam, qua sola erat contentus, futurus ostenderet. Vitã tibi, inquit, Cinna iterum do, prius hosti, nunc insidiatori ac parricidæ. Ex hodierno die inter nos amicitia incipiat. Contendamus utrum ego meliore fide uitam tibi dederim, an tu debeas? Post hæc detulit ultio consulatũ questus, quod non auderet petere. Amicissimum fidelissimumq; habuit, hæres solus fuit illi. Nullis amplius insidijs ab ullo petitus est.

IGnouit abauus tuus uictis. Nam si nõ ignouisset, quibus imperasset? Salustiũ Coccios, & duellios, & totam cohortem primam admissionis ex aduersariorum castris conscripsit. Nam Domicios, Messalas, Asinios, Cicerones, & quicquid foris in ciuitate erat, clementiæ suæ debebat. Ipsum Lepidum q̃diu mori passus est, per multos annos tulit ornamenta principis retinentem eius pontificatum maximũ, nõ nisi mortuo illo trãsferri in se passus est. Maluit enim illum honorem uocari, q̃ spolium. Hæc eũ elemẽtia ad salutem securitatemq; perduxit. Hæc gratum ac fauorabilem reddidit, q̃uis nondum subactis Reipub. ceruicibus manũ imposuisset. Hæc hodie præstat illi famam, quæ uix uiuis principibus seruit. Deum esse non tanq̃ iussi credimus bonum principem Augustum, & bene illi conuenisse parentis nomen fatemur, ob nullam aliam causam, q̃ quod contumelias quoq; suas, quæ acerbiores principibus solẽt esse, q̃ iniuriæ nulla crudelitate exequebatur, quod probrosis in se dictis arrisit, quod dare illum pœnas apparebat cum exigeret, quod quoscũq; ob adulterium familiæ suæ damnauerat, adeo nõ odit, ut dimissis quo tutiores essent diplomata daret, hoc est ignosceret. Cum scias multos futuros, qui pro te irascantur, & tibi alieno sanguine gratificantem non dare tantum salutem, sed præstare.

HAec Augustus senex, aut iam in senectutem annis uergentibus. In adolescentia caluit. Arsit ira, multa fecit, ad quæ inuitus oculos retorquebat. Comparare nemo mansuetudini tuæ audebit, Diuum Augustum etiam si in certamen iuuenilium armorum deduxerit, & senectutem plusq̃ in naturam fuerit moderatus & clemẽs. Nempe post mare Acciacum Romano cruore infectũ, nempe post fractas in Sicilia classes, & suas & alienas. Nempe post Perusinas aras & ꝓscriptiones. Ego uero clementiam non uoco lassam crudelitatem. Hæc est Cæsar clemẽtia uera, quam tu præstas, quæ non sæuitiæ pœnitentiam cœpit. Nullam habere maculam, nunq̃ ciuilẽ sanguinem fudisse, hæc est in maxima potestate, uerissima animi temperãtia, & humani generis comprehensibilis amor, non cupiditate aliqua, nõ temeritate incendij, non priorũ principum exemplis corruptis, quantum in ciues suos liceat experiendo tentare, sed hebetare aciem imperij sui. Præstitisti Cæsar ciuitatem incruentã, & hoc quod magno ani

biliusq;, q̃d

mo gloriatus es, nullam te toto orbe stillam cruoris humani misisse, quo maius est mirabiliusq;, quod nulli unꝗ citius gladius cõmissus est. Clementia ergo non tantum honestiores, sed tutiores præstat. Ornamẽtum imperiorum est simul, & certissima lux. Quid enim est cum reges consenuerint, liberisq; ac nepotibus tradiderunt regna. Tyrãnorum execrabilis, ac breuis potestas est. Quid interest inter tyrannũ & regem. Species enim ipsa fortunæ ac licentia par est, nisi quod tyranni in uoluptate sæuiunt. Reges eñ ex causa ac necessitate.

QVid ergo? non reges quoq; occidere solent, sed quotiens id fieri publica utilitas persuadet, tyrãnis sæuitia cordi est. Tyrannus autẽ a rege distat factis, nõ nomine. Nam & Dionysius maior iure meritoq; præferri multis regibus potest. Et. L. Syllam appellari tyrannum quid prohibet? cui occidendi finem fecit iopia hostiũ, descẽderit, licet e dictatura sua, & se togæ reddiderit. Quis tñ unꝗ tyrãnus tã auide humanũ sanguinẽ bibit, ꝗ ille qui septem milia ciuium Romanorum contrucidari iussit, & cum in uicino ad ædem Bellonæ sedens exaudisset exclamationem, tot milium sub gladio gementiũ, exterrito senatu, Hoc agamus, inquit, P. C. Seditiosi pauculi meo iussu occiduntur. Hic non est mẽtitus, pauci Syllæ uidebant. Sed mox de Sylla consequeremur, quomodo hostibus irascendum sit. Vtiq; si in hostile nomen ciues, & ex eodem corpore abrupti trãsierint. Interim hoc quod dicebam de clemẽtia efficit, ut magnum inter regem tyrannumq; discrimen sit. Vterq; licet non minus armis ualletur, sed alter arma habet, quibus in monimentũ pacis utitur. Alter ut magno timore, magna odia cõpescat. Nec illas ipsas manus, quibus se cõmisit, securus aspicit. Cõtrarijs in contraria agitur. Nam ut inuisus sit, quia timetur. Timeri uult, quia inuisus est. Et illo execrabili uersu, qui multos dedit præcipites, utitur. Oderint dum metuant. Deinde ergo æquos quanta rabies oriatur, ubi supra modum odia creuerũt. Temperatus eñ timor cohibet animos, assiduus uero & acer & extrema admouens, in audaciam iacẽtes excitat, & omnia experiri suadet. Sic feras lineas, & pinna conclusas contineas telis incessi tentabunt fugam, per ipsa quæ fugerant, proculcabũtq; formidinem. Acerrima uirtus est, quam ultima necessitas extũdit, relinquat, oportet securi aliquid metus, multoq; plus spei ꝗ periculorum ostentet. Alioquin ubi quiescenti paria metuuntur, incurrere pericula iuuat, & aliena anima abuti. Placido trãquilloq; regi fida sunt auxilia sua, quibus ad cõmunem salutem utatur. Gloriosusq; miles publicæ enim securitati dare operam uidetur, omnem laborem libens patitur, ut parentis custos. At illo acerbo & sanguinario necesse est grauentur stipatores.

NOn potest habere quisꝗ fidæ ac bonæ uoluntatis ministros, quibus in tormentis, & eculeo, & ferramentis ad mortem paratis utitur, quibus non alijs ꝗ bestijs homines obiectat, oibus rebus noxior ac solicitior, ut qui homines deosq; testes ac uindices facinorum timeat, eo perductus ut non liceat illi mutare mores. Hoc enim inter cætera pessimũ habet crudelitas. Perseuerandũ est, nec ad meliora patet regressus. Scelera enim sceleribus tuenda sunt. Quid autem eo infelicius, cui iam esse malum necesse est? O miserabilem illum sibi certe, nam cæteris misereri eius nefas sit. Si qui cædibus ac rapinis potentiam exercuit, qui suspecta sibi cũcta reddidit, tam externa ꝗ domestica. Cum arma metuet, ad arma confugiens, non amicorum fidei credens, non liberorũ pietati. Quibus ubi circũspexit quæq; fecit, quæq; facturus est, & conscientiam suam plenã sceleribus ac tormentis adaperuit, sæpe mortẽ timet, sæpius optat, inuisior sibi ꝗ seruientibus. E contrario is cui curæ sunt immensa, qui alia magis, alia minus tuetur, nullam non reipublicæ partem tanꝗ sui nutrit, inclinatos ad mitiora, etiam si ex usu est animaduertere, ostendens ꝗ inuitus aspero remedio manus admoueat, in cuius animo nihil hostile, nihil efferum est. Qui potẽtiam suam placide ac salubriter exercet, approbare imperia sua ciuibus cupiens. Felix abunde sibi uisus, si fortunam suã publicauerit, sermone affabilis, accessuq; facilis, uultu qui maxime populos demeretur, amabilis æquis desiderijs propensus, & iniquus acerbus. Quia tota ciuitate amatur, defenditur, colitur. Tandem de illo homines secreto loquuntur, quæ palam colere filios cupiũt. Et publicis malis sterilitas indicta reducitur. Bene se meriturum de liberis suis non du-

bitat, quibus tale sæculum ostenderit. Hinc princeps suo beneficio tutus, nihil præsidijs eget, arma ornamenti causa habet.

QVod ergo officiũ eius est? quod bonorum parentum, qui obiurgare liberos nõnunq; blande, nõnunq; minaciter solent? Aliquãdo admonere etiam uerberibus. Nunquid aliquis sanus filium pro prima offensa exhæredat, nisi magnæ & multæ iniuriæ patientiam euicerint, nisi plus est quod timet, ꝙ qđ dãnat. Non accedat ad decretorium stilum. Multa ante tentat, quibus dubiam indolem & peiore loco iam positã reuocet, postq; oĩa simul deplorata sũt, ultima experitur. Nemo etiam ad supplicia exigenda peruenit, nisi qui remedia consumpsit. Hoc quidem parenti etiam principi faciendum est, quem appellauimus patrem patriæ, non adulatione uana adducti. Cætera enim cognomina honori data sunt. Magnos & felices

Augusti. Augustos diximus, & ambitiosæ maiestati quicquid potuimus titulorum congessimus,

Pater patriæ. illis hoc tribuẽtes. Patrẽ qdẽ patriæ appellamus, ut sciret datã sibi potestatẽ patriæ, quæ ẽ tẽperatissima, liberis cõsulens, suaq; post illos reponẽs tradi sibi. Pater mẽbra sua abscindat, q; iã cũ absciderit, reponere cupiat, & in abscindẽdo gemat, cunctatus multũ diuq;. Prope eñ est ut libẽter dãnet, q cito. Prope ut inique puniat, q nimis. Erixonẽ equitem Romanũ, memoria nostra, quia filium suum flagellis ceciderat, populus in foro graphijs cõfodit. Vix illũ Augusti Cæsaris auctoritas infestis, tã patrũ q; filiorũ manibus eripuit.

MArium qui filium deprehensum in parricidio exilio damnauit, causa cognita. Nemo non suspexit, quod contentus exilio, & exilio delegato Massiliæ parricidam cõtinuit, & annua illi præstitit, quanta præstare integro solebat. Hæc liberalitas efficit, ut in qua ciuitate nũq; deest patronus peioribus nemo dubitaret, quin reus merito damnatus esset, quem ipse ter damnare potuisset, qui odisse non poterat. Hoc ipso exemplo dabo, quem compares bono patri bonum principẽ. Cogniturus de filio Darius, aduocauit in cõsilium Cæsarem Augustum. Venit in priuatos penates, assedit, pars alieni consilij fuit. Non dixit, immo in meã domũ ueniat. Quod si factum esset, Cæsaris fortuna erat cognitio, non patris, audita causa, excussisq; omnibus, & his quæ adolescens pro se dixerat, & his quibus arguebatur, petit, ut sententiã suã quisq; scriberet, ne ea omniũ fieret, quæ Cæsaris fuisset. Deinde priusq; aperirentur codicilli, iurauit se clare hominis locupletis hæreditatem nõ aditurum. Dicet aliquis pusillo animo timuit, ne uideretur locum spei suæ aperire uelle in filij damnationẽ. Ego contra sentio. Quilibet uestrũ debuisset aduersus opiniones malignas satis fiduciæ habere in bona cõscientia. Principes multa debent, etiam famæ. Dare iurauit se, non aditurũ hæreditatem. Darius quidem eodem die & alterum hæredem perdidit, sed Cæsar libertatem sentẽtiæ suæ redemit, & postq; approbauit gratuitam esse seueritatem suam, quod principi semp curandũ est, dixit relegandũ quo mõ patri uideretur. Non culeum, non serpentes, non carcerem decreuit, memor non de quo censeret, sed cui consilio esset. Mollissimo genere pœnæ contentum esse debere patrem, dixit in filio adolescẽtulo impulso in id scelus, in quo se quod proximũ erat, ab innocentia timide gessisset, debere illum ab urbe & parentis oculis submoueri.

O Dignum, quem in consilium patres aduocarent. O dignum, quem cohæredẽ innocentibus liberis scriberent. Hæc clementia principem decet, ut quocũq; uenerit, mansuetiora omnia faciat. Nemo regi tam uilis sit, ut illũ perire non sentiat, qualiscũq; pars imperij est. In magna imperia ex minoribus petamus exemplum. Non est unum imperandi genus. Imperat princeps ciuibus suis, pater liberis, præceptor discentibus, tribunus uel centurio militibus. Nonne pessimus pater uidebitur, qui assiduis plagis liberos etiam ex leuissimis causis compesceret? Vtrum autem præceptor liberalibus studijs dignior, qui excarnificat discipulos, si memoria illis nõ cõstiterit, aut si parum agilis in legendo oculus hæserit? An qui monitionibus & uerecũdia emendare ac docere malit? Tribunũ centurionemq; da sæuum desertores facit, quibus tantum ignoscitur. Nunquid nam æquum est, grauius homini & durius imperari, q; imperatur animalibus brutis & mutis? At qui equum non crebris uerberibus exterret, domandi peritus magister. Fiet enim formidolosus & contumax, nisi eum tactu blandiente pmulseris

te permulseris. Idem facit uenator, qui instituit catulos uestigia sequi, quicq; iam exercitatis utitur ad excitandas uel persequendas feras, nec crebro illis minatur. Contundet enĩ animos, & quicquid est indolis, cõminetur trepidatione degeneri. Nec licentiam uagandi errandiq; passim concedit. Adijcias his, licet tardiora agentes iumenta, quæ cũ ad contumelias & miserias nata sint, nimia sæuitia cogantur iugum detractare.

NVllum animal morosius est, nullum maiore arte tractandũ ꝙ homo. Nulli magis parcendũ. Quid enim stultius, ꝙ in iumentis quidem & canibus erubescere, irã exercere: pessimã aũt cõditionẽ sub hoĩe esse. Morbis medemur, nec irascemur. Atqui & hic morbus est animi, mollem medicinam desiderat, ipsumq; medentem minime infestum ægro. Mali medici est desperare, ne curet. Idẽ in his, quorum animus affectus est, facere debebit, cui tradita salus omniũ est. Non cito spem projicere, nec mortifera signa pronunciare. Luctetur, cum uitijs resistat. Alijs morbum suũ exprobret. Quosdam morbi curatio decipiat, citius meliusq; sanaturus remedijs fallentibus. Agat princeps curam, non tantum salutis, sed etiam honestæ cicatricis. Nulli regi gloria est ex sæua animaduersione. Quis enim dubitat posse? At contra maxima, si uim suam continet, si multos iræ alienæ eripuit, neminem suæ impendit.

SEruis imperare moderate laus est, & in mancipio cogitandum est, non quantum illud impune pati possit, sed quantum tibi permittat æqui boniq; natura, quæ parcere etiam captiuis, & precio paratis iubet. Quanto iustius his iubet, tanto iustius hominibus liberis, ingenuis, honestis, non ut mancipijs abuti, sed his quos gradu antecedas, quorumq; tibi non tardita seruitus, sed tutela seruis ad statuam liceat cõfugere, cum in seruum omnia liceant. Est aliquid quod in homine licere cõmune ius animantium uetet. Quis nõ Vediuum Pollionem peius oderat, ꝙ serui sui, quod murenas sanguine humano saginabat, & eos qui se aliquid offenderant iniuriarum, quid aliud ꝙ serpentibus obijci iubeat. O hominem mille mortibus dignum, siue deuorãdos seruos obijciebat murenis, quas esurus erat, siue in hoc tantum illas alebat, ut sic aleret. Quemadmodum domini crudeles tota ciuitate cõmonstrant̃, inuisiq; & detestabiles sunt, ita regum & iniuria latius patet & infamia, atq; odium sæculis traditur. Quanto autem nõ nasci melius fuit, ꝙ numerare inter publica mala natos.

EXcogitare nemo quicq; poterit, quod magis decorum regenti sit, ꝙ clementia quocunq; modo is, & quocunq; iure præpositus cæteris erit. Eo scilicet formosius id esse, magnificentiusq; fatebimur, quo in maiori præstabit potestate, quam non oportet noxiam esse si ad naturæ legem componitur. Natura enim cõmentata est regem, quod ex alijs animalibus licet cognoscere, & ex apibus, quarum regi amplissimum cubile est medioq; ac tutissimo loco. Præterea onere uacat exactor alienorum operum, & amisso rege, totum dilabitur examen. Nec unquam plus unum patiuntur, melioremq; pugna quærunt. Præterea insignis regi forma est dissimilisq; cæteris, tum magnitudine, tum nitore. Hoc tamen maxime distinguitur, iracundissimæ, ac pro corporis captu pugnacissimæ sunt apes, & aculeos in uulnere relinquunt. Rex ipse sine *Rex apium caret aculeo.* aculeo est. Noluit illum natura, nec sæuum esse, nec ultionem magno constaturam petere, telumq; detraxit, & iram eius inermem reliquit. Exemplar hoc magnis regibus ingens est. Est enim illi mos exercere se in paruis, & ingentium rerum documenta minima agere. Pudeat ab exiguis animalibus non trahere mores, cum tanto hominum moderatior esse animus debeat, quanto uehementius nocet. Vtinam quidem eadem homini lex esset, & ira cum telo suo frangeretur, nec sæpius liceret nocere ꝙ semel, nec alienis uiribus exerceret odia. Facile enim laxaretur furor, si per se sibi satisfaceret, & si mortis periculo uim suam effunderet. Sed ne nunc quidem illi cursus tutus est. Tantum enim necesse est, timeat quantum timeri uoluit, & manus omnium obseruet, & eo quoq; tempore quo non captatur, peti se iudicet. Nullumq; momentum immune amet. Habeat hanc aliquis ægram uitam, sustinet cum liceat innoxium. Alijs ob hoc securum salutare potentiam eius lætis omnibus tractare. Errat enim siquis æstimat tutum esse ibi regem, ubi nihil a rege tutum est. Sed securitas securitate mutua paciscenda est. Non opus

est instruere in altũ editas arces, nec in accensum arduos colles emunire, nec latera mon-
tium abscindere, multiplicibus se muris turribusq; sepire. Saluum regem in aperto de-
mentia præstabit. Vnum est inexpugnabile munimentum, amor ciuium. Quid pulchri-
us est, q̃ uiuere optantibus cunctis, & uota non sub custode nuncupantibus, si paulũ ua-
litudo titubauit? Non spem hominũ excitari, sed metũ. Nihil esse cuiq; tam preciosum,
quod non pro salute præsidis sui cõmutatum uelit. Omne illo cui cõtingit, sibi quoq; ui-
uere debeat, in hoc assiduis bonitatis argumentis probauit, non Rempu. suam esse, sed
se reipublicæ. Quis huic Regi audeat struere aliquod periculum? Quis ob hoc nõ si pos-
sit fortunamq; auertere uelit? sub quo iusticia, pax, pudicitia, securitas, dignitas, florent,
sub quo opulenta ciuitas, copia bonorum omniũ abundat. Nec alio animo rectorem suũ
intuentur, q̃ si Dij immortales potestatem uisendi sui faciant. Intueamur uenerãtes co-
lentesq;. Quid autem non pessimum illis locum tenet, is qui se ex deorũ natura gerit be-
neficus, ac largus in melius potens. Hoc affectare, hoc imitari decet. Maximũ ita haberi,
ut optimus simul habeatur.

DVabus causis punire princeps solet, si aut se uindicat, aut alium. Prius de ipsa
parte dixeram, quæ ipsum contingit. Difficilius est enim moderari, ubi dolori
debetur ultio, q̃ ubi exemplo. Superuacuum est hoc loco admonere, ne faci-
le credat, ut uerum excutiat, ut innocentiæ faueat, ut appareat, ut nõ minorem
magis rem periclitantis, q̃ iudicis sciat. Hoc autem ad iusticiam, non ad clementiam per-
tinet. Nunc illum hortamur, ut manifeste læsus, animũ in potestate habeat, & pœnã si tu-
to poterit, donec sui minus temperet. Lõgeq; sit in suis, q̃ in alienis exorabilior iniurijs.
Nam quemadmodũ non est magni animi, qui de alieno liberalis est, sed ille qui quod al-
teri donat, sibi detrahit. Ita dementem uocabo, nõ in alieno dolore facilem, sed eum qui
cum suis stimulis exagitetur, non prosilit. Qui intelligit magni animi esse iniurias in sum-
ma potentia pati, nec quicq̃ esse gloriosius principe impune læso.

VLtio duas res præstare solet, aut solatium afferet ei qui accipit iniuriam, aut in
reliquum securitatem. Principis maior est fortuna, q̃ ut tali solatio egeat, ma-
nifestiorq; uis, q̃ ut alieno malo opiniõem sibi uirium quærat. Hoc dico, cum
ab inferioribus petitus uiolatusq; est. Nam si quos pares aliquando habuit, in-
fra se uidet, satis iudicatus est. Regem & seruus occidit, & serpens, & sagitta. Seruauit q-
dem nemo, nisi maior eo quem seruauit. Vti itaq; animose debet tanto munere deorum
dandi auferendiq; uitam potens in his præsertim, quas scit aliquãdo sibi fastidio obtinu-
isse. Hoc arbitrium adeptus ultionem, impleuit, profecitq; quantũ ueræ pœnæ satis erat.
Perdidit enim uitam qui debet. Et quisquis ex alto ad inimici pedes adiectus, alienã de
capite suo regiamq; sententiam expectauit, in seruatoris sui gloriam uiuet, plusq; nomini
eius conferet incolumis, q̃ si ex oculis ablatus esset. Assiduum enim spectaculum alienæ
uirtutis est, in triumphum cito transisse. Si uero regnum quoq; suum, tuto relinqui apud
eum potuit, reponiq; eo unde reciderat, ingenti incremento surgit laus eius, qui conten-
tus fuit, ex rege uicto nihil præter gloriam sumere. Hoc est etiam ex uictoria sua trium-
phare, testariq; nihil se quod dignum esset uictoriæ apud uictos inuenisse. Cum ciuibus
& ignotis atq; humilibus eo moderatius agẽdum est, quo minoris est afflixisse eos, qui-
busdam libenter parcas, quibusdã te uindicare fastidias. Et non aliter q̃ animalibus par-
uis & obterentes inquinantibus, reducenda manus est. At in his qui more ciuitatis ser-
uati punitiq; erunt, occasione notæ clementiæ utendum est.

TRanseamus ad alienas iniurias, in quibus uindicandis hæc tria lex secuta est, q̃
princeps quoq; sequi debet. Aut ut eum quẽ punit, emẽdet, aut ut pœna eius
cæteros meliores reddat, aut sublatis malis, securiores cæteri uiuant, ipsos faci-
lius emendabis minore pœna. Diligentius enim uiuit, cui aliquid integri sup-
est. Nemo dignitati perditæ parcit. Impunitatis genus est, iam nõ habere pœnæ locum.
Ciuitatis autem mores, magis corripit parcitas animaduersionum. Facit enim consuetu-
dinem peccandi multitudo peccantium. Et minus grauis nota est, quam cum turba dam-
nationũ leuat, & seueritas, quod maximũ remediũ habet assiduitate amittit auctoritatẽ.

Constituit bo

Constituit bonos mores ciuitati princeps, & uitia eius compescit, si patiens eorum est, Non tanꝙ probet, sed tanꝙ inuitus cum magno tormento ad castigandũ ueniat. Verecundiam peccandi facit ipsa clementia regentis. Grauior multo pœna uidetur, quæ a miti uiro constituitur, & præterea uidebis ea sæpe cõmitti, quæ sæpe uindicantur.

PAter tuus plures intra quinquenniũ culeo insuit, ꝙ omnibus sæculis insutos accepimus, multo minus audebant liberi nefas in ultimũ admittere, ꝙ diu sine lege crimen fuit. Summa enim prudentia altissimi uiri, & rerum naturæ peritissimi maluerũt, uelut incredibile scelus, & ultra audaciam positũ præterire, quã dũ uindicando ostendere posse fieri. Itaq; parricidæ cum lege cœperunt, & illis facinus pœna monstrauit. Pessimo uero loco pietas fuit. Postꝙ sæpius culeos uidimus, ꝙ cruces in qua ciuitate raro homines puniuntur, in ea consensus fit innocẽtiæ, & indulgetur uelut publico booo, putet se innocentem esse, ciuitas erit. Magis irascetur a cõmuni fragilitate desciscentibus, si paucos eos esse uiderit. Periculosum est, mihi crede, ostendere ciuitati, quanto plures mali sint.

INdicta est aliquando a senatu sentẽtia, ut seruos a liberis cultus distingueret. Deinde apparuit quantum periculum immineret, si serui nostri numerare nos cœpissent. Idem scito metuẽdum esse, si nulli ignoscit. Cito apparebit pars ciuitatis deterior, quanto prægrauet. Non minus principi turpia sunt multa supplicia, ꝙ medico multa funera. Remissius imperanti, melius paretur. Natura contumax est humanus aoimus, & in cõtrarium atq; arduum nitens, sequiturq; facilius ꝙ ducatur. Et ut generosi atq; nobiles equi, melius facili freno reguntur, ita clementiã uoluntariã innocentia impetu suo sequitur, & dignam putat ciuitas, quam seruet sibi. Plus itaq; hac uia proficiscitur. Crudelitas minime humanũ malum est, indignũq; tã miti animo. Ferina ista rabies est, sanguine gaudere ac uulneribus, & abiecto homine, in siluestre animal transire.

QVid enim interest oro te Alexander, leonis Lysimachum obijcias, an ipse laceres dentibus tuis? tuũ os est, tua illa feritas. O ꝙ cuperes tibi potius ungues esse, tibi rictum illum edẽdorum hominũ capacem. Nõ exigimus a te, ut manus ista, exitum familiariũ, certissima ulli salutaris sit. Vt iste animus ferox insatiabile gentium malum citra sanguinem cædemq; satietur. Clemẽtia in uocatus ad occidẽdum amicum, carnifex inter homines eligitur. Hoc est, quare uel maxima abominanda sit sæuitia, quod excedit fines, primum solitos, deinde humanos. Noua supplicia conquirit, ingenium aduocat, instrumenta excogitat, per quæ uarietur atq; extendatur dolor, & delectetur malis hominũ. Tunc ille diri animi morbus ad insaniam peruenit, ultimam cum crudelitas uersa est in uoluptatem, & iam occidere hominem iuuat. Nam talem uirum a tergo sequitur euersio. Odiosus ueneno, gladijs, tam multis periculis petitur, ꝙ multorũ ipse periculũ est, priuatisq; nõnunꝙ consilijs. Alias uero consternatione publica circũuenitur. Leuis enim & priuata pnities non totas urbes mouet. Quod late furere cœpit, & omnes appetit, undiq; confugitur. Serpentes paruulæ fallũt, nec publice consequuntur, ubi aliquam solitam mensuram transit, & in monstrum excreuit. Vbi fontes potu infecit, & si afflauit, deurit, obteritq; quacunq; incessit balistis petit. Possunt uerba dare, & euadere pusilla mala. Ingentibus obuiam itur. Sic unus æger, nec domum quidem perturbat. At ubi crebris mortibus pestilentiã esse appellauerit, & apparuit conclamatio ciuitatis, ac fuga est, & Dijs ipsis manus intendũtur. Sub uno aliquo tecto flamma apparuit, familia uiciniq; aquam ingerunt. At incendium uastum, & multas iam domos depastum parte urbis obruitur.

CRudelitatẽ priuatorũ quoq; seruiles manus sub certo crucis periculo ultæ sũt. Tyrannorũ gentes populiq;, & quorum erat malum, & hi quibus imminebat, excidere aggressi sunt. Aliquando sua præsidia in ipsos consurrexerunt. Perfidiamq; & impietatem, & feritatem, & quicquid ab illis didiceraot, in ipsos exercuerunt. Quid enim potest ab eo quisꝙ sperare, quem malum esse docuit? Nõ diu apparet nequitia, nec quantum uidet, peccat, sed puta tantam esse crudelitatẽ. Quare eius regnũ est, non aliud ꝙ captarũ urbiũ forma, & terribiles facies publici metus, oĩa mœsta trepida & confusa. Voluptates ipsæ timentur. Non cõuiuia secura ineunt, in qbus lingua

sollicite etiã

sollicite etiam ebrijs custodienda est. Non spectacula, ex quibus materia criminis ac periculi quæritur apparenter. Licet, inquit, magna impensa, & regijs opibus, & artificiũ exquisitis nominibus, quem tamen ludere in carcerem iubent. Quod istud Dij boni malũ est occidere, sæuire, delectari sono cathenarum, & ciuium capita decidere, quocũq; uentum est, multum sanguinem fundere, aspectu suo terrere ac fugare. Quæ alia uita esset, si leones ursiq; regnarent? Si serpentibus in nos, ac noxiosissimo cuiq; animali daret potestas? Illa rationis inexperta, & a nobis immanitatis crimen, damnata abstinent suis, & tuta est inter feras similitudo morum. Apud homines tamen nec a necessarijs quidẽ rabies temperat sibi, sed externa suaq; in æquo habet, quo possunt exercitatiora singulorũ, deinde cædibus in exitia gentium serpere, & inijcere tectis ignem, a patrum uetustis urbibus inducere. Potentiam putat, & unum occidi iubet, aut alterum parum imperatorem credit, nisi eodẽ tempore grex miserorũ subiectus stetit, crudelitatẽ suam in ordine coactam putet. Felicitas illa multis salutẽ dare, & ad uitã ab ipsa morte reuocare & mereri clementiã ciuicam non potest. Nullum ornamentũ principis fastigia dignius pulchriusq; est, q̃ illa corona ciues seruatos. Non hostilia arma detracta uictis, non currere barbarorum sanguine cruenti, non parta bello spolia. Hæc diuina potentia est, gregatim ac publice seruare, multos autem occidere & indiscretos, incendij ac ruinæ potentia est.

Libri primi de Clementia finis.

LVCII ANNEI SENECAE DC CLEMENTIA AD NERONEM LIBER SECVNDVS.

VT de clementia scriberẽ Nero Cæsar, una me uox tua maxime compulit, q̃ ego nõ sine admiratiõe, & cũ diceret audisse memini, & deinde alijs narrasse. Vocẽ generosam magni animi, magnæ lenitatis, quæ nõ composita, nec alienis aurib⁹ subito data crepuit, & bonitatẽ tuã cũ fortuna tua litigantẽ, in mediũ adduxit animaduersurus in latrones tuos. Burus præfectus tu⁹ uir egregius, & tibi principi notus exigebat, a te scriberes, in quos, & ex qua causa animaduerti uelles. Hoc sæpe dilatum, ut aliquando fieret, instabat. Inuitus inuito cũ chartam protulisset, traderetq;, exclamasti, uellem nescirem literas. O dignam uocem, quam audirent omnes gentes, quæ Romanũ imperium colunt, quæq; iuxta iacent dubiæ libertatis, quæq; contra uiribus aut animis attollunt. O uocẽ in concionẽ omniũ mortaliũ mittendam, in cuius uerba principes regesq; iuramentũ faciant. O uocẽ publicã, generis humani innocentia dignã, cui redderet antiquũ illud sæculũ. Nunc, pfecto cõsentire decebat, ad æquũ bonũq; expulsa alieni cupiditate, ex qua omne animi malũ orit, pietatẽ, integritatẽ cũ fide ac modestia surgere, & uitia diurna abusa regno, tandẽ felici ac puro sæculo dare locũ futurũ. Hoc Cæsar ex magna parte sperare & confiteri libet. Tradet ista animi tui mansuetudo, diffundeturq; paulatim per omne imperij corpus, & cuncta in similitudinem sui formabunt. A capite bona ualitudo ea trãsibit in omnes. Vegetata sunt atq; erecta, aut languore demissa, prout animus eorum iuuit, aut marcescit. Et erunt ciues, erunt socij digni hac bonitate, & in totum orbem recti mores recitentur. Parcetur ubiq; manibus tuis. Diutius me morari hic patere, non ut blandiar auribus tuis, nec eñ mihi hic mos est. Maluerim hic ueris offendere, q̃ placere adulãdo. Quid ergo est præter id, quod beneficijs dictisq; tuis, q̃ familiarissimũ esse te cupio, ut quod nũc natura & impetus est, fiat iudicium. Illud mecum consydera, multas uoces magnas, sed detestabiles in uitam humanã peruenisse, celebresq; uulgo fieri, ut illam oderint, dũ metuant. Cui græcus uersus similis est, qui se mortuo terram misceri ignibus iubet. Et alia huius notæ. At nescio quomodo ingenia & inuisa materia secundiori expresserunt sensus uehementes & cõcitatos. Nullam adhuc uocem audiui ex bono lenique animosam. Quid ergo est, ut raro inuitus, & cum magna cunctatione, cum multis dilationibus, ne forte decipiat nos speciosum clementiæ nomen aliquando, & in contrarium aliquãdo adducat. Videamus quid sit clementia, qualisq; sit, & quos fines habeat. Clementia est temperantia animi in potestate ulciscendi, uel lenitas superioris aduersus inferiorem in cõstituendis pœnis. Plura ponere est tutius, ne una diffinitio parẽ rem cõprehendat, & ut ita dicã, formula excedat.

[Margin: Me mortuo terra misceať incẽdio.]

[Margin: Clementiæ finitio.]

la excedat. Itaq; dici potest & inclinatio animi ad lenitatem in pœna exigenda. Illa fini-
tio contradictionis inuenietur, q̃uis ad uerum ducat. Si dixerimus clementiam esse mo
derationem aliquid ex materia ac debita pœna remittentem reclamabitur, nullam uirtu
tem cuiq; minus debito facere. At qui hoc omnes intelligunt clementiam esse, quæ se fle
ctit citra id, quod merito constitui potest. Huic contrariā imperiti putant seueritatē, sed
nulla uirtus uirtuti contraria est. Quid ergo opponitur clemētiæ? Crudelitas, quæ nihil
aliud est, q̃ atrocitas animi in exigendis pœnis. Sed quidam non exigunt pœnas, crude-
les tamen sunt, tanq; qui ignotos homines & obuios non in compendiū, sed occidendi
causa occidunt. Nec interficere contenti sæuiunt, ut Busiris ille & Proclus & Piratæ, q ca- Busiris: Patroclus
ptos uerberant, & in ignem uiuos imponunt. Hæc crudelitas quidem, sed quia nec ultio
nem sequitur, non enim læsa est, nec peccatori alicui irascitur. Nullum quidem antecessit
crimen, extra diffinitionē nostram cadit, quæ finitionē continebat in exigēdis pœnis. In-
temperantiam autem possumus dicere, non esse hanc crudelitatem, sed feritatem, cui uo
luptati sæuitia est, possumus insaniam uocare. Nam uaria sunt genera eius, & nullum cer
tius, q̃ quod in cædes hominū & laniationes peruenit. Illos ergo crudeles uocabo, q pu-
niendi causam habent, modum non habent. Sicut in Phalari, quē aiunt non quidē in ho
mines innocentes, sed super humanū ac probabilē modum sæuisse. Possumus effugere
cauillationem, & ita finire, ut sit crudelitas inclinatio animi ad asperiora. Hanc clementia
repellit longius stare a se, nam seueritatem illi conuenire ad esse certū est. Pertinet quæ-
rere hoc loco quid sit misericordia. Plæriq; enim ut uirtutem eam laudant, & bonū homi
nem uocant misericordē. Hæc aūt uitium animi est. Vtraq; circa seueritatem, circaq; cle
mentiā posita sunt, quæ uitare debemus, ne per speciē clementiæ in misericordiā incida-
mus. In hoc leuiore periculo erratur, sed par error est a uero recedentiū. Ergo quēadmo
dum religio deos colit, superstitio uiolat. Ita clementiā mās uetudineq; omnes boni præ-
stabunt, misericordiā aūt uitabunt. Est enim uitium pusilli animi ad speciem alienorū suc
cedentis. Itaq; pessimo cuiq; familiarissima est anus. Et sunt mulierculæ, quæ lachrymis
nocentissimorū mouentur, quæ, si liceret, carcerem effringerēt. Misericordia nō causam,
sed fortunā spectat, clementia rationi accedit. Scio male audire apud imperitos sectam
Stoicorum, tanq; nimis duram, & minime principibus regibusq; bonum daturam consi-
lium. Obiicitur enim illi, quod sapientem negat misereri, negat ignoscere. Hæc si per se
ponantur, inuisa sunt. Videtur enim nullam spem relinquere humanis erroribus, sed om
nia delicta ad mortem deducere uel ad pœnā. Quod si est, quid in hoc sciētia, quæ disce-
re humanitatē iubet, portūq; aduersus fortunā certissimū mutuo auxilio cludit. Sed nul
la secta benignior leuiorq; est, nulla amantior hominū, & cōmunibus bonis acceptior. Vt
propositum sit usui esse, aut auxilio, nec sibi tantū, sed uniuersis singulis consulere. Mise-
ricordia est ægritudo animi ob alienorum malorum speciē aut tristicia ex alienis malis,
contra quæq; accidere immerentibus credet. Aegritudo aūt hic in sapientē uirum nō ca
det. Serena enim eius mēs est, nec quicq; incidere potest quod illā obducat. Nihil æque
hominē, q̃ magnus animus decet. Non potest autē magnus esse idē, si metus & mœror
contundit, si mentem obducit, & contrahit. Hoc sapienti ne in suis quidem accidet cala-
mitatibus, sed omnem fortunæ iram reuerberabit, & ante se franget. Eandem semper fa
ciem seruabit placidam & inconcussam, quod facere non posset, si tristiciā reciperet. Ad
iice quod sapiens prouidus est, & in expedito consilium habet. Nunq; aūt liquidū syn-
cerumq; ex turbido uenit. Tristicia enī inhabilis est ad despiciendas res utilia excogitan
da, periculosa uitanda, æque æstimanda. Ergo nō miseretur, quia & sine miseria animi nō
fiet. Cætera omnia quæq; miserentur uolo facere libens, & alius animo faciet. Succurret
alienis lachrymis, nō accedet, dabit manū naufrago, exuli hospitium, egenti stipē. Non
hanc contumeliosam, q̃ pars maior horum, qui se misericordes uideri uolunt, abiicit &
fastidit, quos adiuuat. Cōtiguq; ut ab his timet, si ut homo homini ex cōmuni dabit, da-
bit & donabit lachrymis maternis filium, & cathenas solui iubebit, & ludo eximet, &
cadauer etiam noxium sepeliet. Et faciet ista tranquilla mente, uultu suo. Ergo non mi-
serebitur sapiens, sed succurret, sed proderit, in commune auxilium natus, ac publicum
bonum, Ex quo dabit cuiq; partem, etiam ad calamitosos pro portione improban-
dos & emē

dos & emendandos, bonitatem ſuam permitte. Afflictis uero & fortius laborãtib⁹ multo libentius ſubueniet. Quotiens potent fortunæ intercidet. Vbi enim potius utetur an uinbus, qui ad reſtituenda quæ caſus impulit, uultum quidẽ non deijcit, nec animũ. Cæterum omnibus dignis proderit, & deorũ more calamitoſos propicius reſpiciet. Miſericordia uicina eſt miſeriæ, habet enim aliquid, trahitq; ex ea. Imbecilles oculos eſſe ſcias, qui ad alienã lippitudinẽ & ipſi ſuffunduntur. Tam Mehercule morbum eſſe, non hilaritatem, ſemper arridere ridẽtibus, & ad omniũ æſtimationẽ ipſum quoq; os deducere. Ita ira uitium eſt animorũ, uirtus miſeria parentum, quam ſiquis a ſapiente exigit, pro pe eſt, ut lamentationẽ exigat, & alienis funeribus gemitus. At quare non ignoſcet uacuã. Conſtituamus nunc quoq; quid ſit uenia, ut ſciamus dari illam a ſapiente non debere. Venia eſt pœnæ meritæ remiſſio. Hanc ſapiens quare non debeat dare, reddat rationẽ, cui hoc diutius dare propoſitum eſt. Ego, ut breuiter tanq̃ in alieno iudicio dicam, & ignoſcitur qui puniri debuit. Sapiens autem nihil facit quod non debet, nihil prætermittit quod debet. Itaq; pœnam quam exigere debet, non donat, ſed illud quod ex uenia conſequi iuſtum eſt, & tibi uitam tribuit. Parcit enim ſapiens, conſulit & corrigit. Item facit. Quid ſi ignoſceret? nec ignoſcet, quoniã qui ignoſcit, fatetur aliquid ſe quod fieri debuit obmiſiſſe. Aliquem uerbis tantum admouebit pœna, non afficiet ætatem eius emendabilẽ intuens. Aliquẽ inuidiæ crimine laborantẽ, iubebit incolumẽ eſſe, quia deceptus eſt, q a per uinum lapſus. Hoſtes dimittet ſaluos aliquando, etiam laudatos ſi honeſtis cauſis pro fide, pro fœdere, pro libertate in bellum accincti ſumus. Hæc omnia non ueniæ, ſed clemẽtiæ opera ſunt. Clementia liberum arbitrium habet, nõ ſub formula, ſed ſub æquo & bono iudicat. Et abſoluere illi licet. Et quanti uult æſtimare litem. Nihil ex his facit tanq̃ iuſto minus fecerit, ſed tanq̃ id quod conſtituit iuſtiſſimũ ſit. Ignoſcere aũt eſt, quæ uides punienda non punire. Venia debitæ pœnæ remiſſio eſt. Clementia hoc primũ præſtat, ut quos dimittit, nihil aliud illos pati debuiſſe pronũciat. Plenior eſt ergo q̃ uenia & honeſtior. De uerbo (ut mea fert opinio) controuerſia eſt, de re quidem conuenit. Sapiens multa remittet. Multos parum ſani, ſed ſanabilis ingenij ſeruabit. Agricolas bonos imitabitur, qui non tantum rectas procerasq; arbores colunt, ſed illis quoq;, quos aliqua deprauabit cauſa, adminicula quibus regantur applicant. Alias circũcidunt, ne proceritatẽ rami premant. Quibuſdam infirmas uitio loci nutriunt. Quibuſdam aliena umbra laborãtibus, cœlum aperiunt. Secundum hæc uidebit perfectus ſapiẽs, quod ingenium qua ratione tractandum ſit, donec in rectum praua flectantur.

Veniæ finitio.

Secundi libri & ultimi finis.

LVCII ANNEI SENECAE DE VITA BEATA AD GALLIONEM FRATREM LIBER PRIMVS.

VIVERE Gallio frater omnes beate uolunt. Sed ad prouidendum quid ſit, quod beatam uitam efficiat, caligant. Adeoq; non eſt facile conſequi beatam uitam, ut ab ea quiſq; eo lõgius recedat, quo ad illam concitatius fertur. Si uia lapſus eſt, quæ in contrarium ducit, ipſa uelocitas maioris interualli cauſa fit. Proponendũ eſt itaq; primum, quid ſit quod appetamus. Tunc circũſpiciendum eſt, qua cõtendere illo celerrime poſſimus, intellecturi in ipſo itinere, ſi modo rectum erit, quantum quotidie† proficiamus, quantoq; propius ab eo ſimus, ad quod nos cupiditas naturalis impellit. Quãdiu quidem paſſim uagamur, nõ ducem ſecuti, ſed fremitum & clamorem diſſonum in diuerſa uocantium, conteritur uita inter errores, breuis, etiam ſi dies noctesq; bonæ menti laboremus. Decernatur itaq; & quo tendamus, & qua, non ſine perito aliquo, cui explorata ſint ea, in quæ ꝓcedimus. Quoniam quidem non eadem hic, quæ in cæteris peregrinationibus conditio eſt. In illis comprehenſus aliquis limes, & interrogati incolæ non patiuntur errare. At hic tritiſſima quæq; uia & celeberrima maxime decipit. Nihil ergo magis præſtandũ eſt, q̃ ne pecorum ritu ſequamur antecedentium gregem, pergentes non quo eundum eſt, ſed quo itur. Atqui

vbi

tam, pfliget

itur. Atqui nulla res nos maioribus malis implicat, q̃ quod ad rumorem componimur, optima rati ea, quæ magno assensu recepta sunt, quodq; exempla pro bonis multa sunt, nec ad rationem, sed ad similitudinē uiuimus. Inde ista tanta coaceruatio aliorum supra alios ruentium. Quod in strage hominū magna euenit, cum ipse se populus premit. Nemo ita cadit, ut non alium in se attrahat. Primi exitio sequentibus sunt. Hoc in omni uita accidere uideas, licet nemo sibi tātum errat, sed alieni erroris causa & auctor est. Nocet enim applicari antecedentibus, & dum unusquisq; mauult credere q̃ iudicare, nunq̃ de uita iudicatur, semper creditur. Versatq; nos & præcipitat traditus per manus error, alienisq; perimus exemplis. Sanabimur, si modo separemur a cœtu. Nunc uero stat contra rationem defensor mali sui populus. Itaq; idem euenit quod in comitijs, in q̃bus eos factos prætores idem qui fecere miranī, cum se mobilis fauor circumegit. Eadē probamus, eadem reprehendimus. Hic exitus est omnis iudicij in quo secundū plures datur, cum de beata uita agitur. Non est quod mihi illud dissensionum more respondeas. Hæc pars maior esse uidetur. Ideo enim peior est. Non tam bene cum rebus humanis geritur, ut meliora pluribus placeant. Argumentū pessimi turba est, quæramus q̄d optimum factum sit, non quid usitatissimū, & quod nos in possessione fœlicitatis æternæ constituat. Non quid uulgo ueritatis pessimo interpreti probatum sit. Vulgus autem tam chlamydatos q̃ coronatos uoco. Non enim colorem uestium quibus prætexta corpora sunt aspicio. Oculis de homine non credo. Habeo melius certiusq; lumen, quo a falsis uera diiudicem. Animi bonum, animus inueniat. Hic si nunq̃ illi respirare & recedere in se uacauent, O quā sibi ipse uerum, tortus a se, fatebitur, ac dicet, quicquid feci adhuc infectum esse mallem. Quicquid dixi cum recogito, in multis uideo. Quicquid optaui, inimicorū execrationem puto. Quicquid timui, dij boni, quanto leuius fuit, q̃ quod concupiui. Cum multis amicitias gessi, & in gratiam ex odio (si modo ulla inter malos gratia est) redij, mihi ipsi nondū amicus sum. Omnē operam dedi, ut me multitudini educerem, & aliquam dotem notabilem facerem. Quid aliud q̃ telis me opposui, & maliuolentiæ, quod morderet ostendi? Vides tu istos, qui eloquentiā laudant, qui opes sequuntur, qui gratiæ adulantur, qui potentiam extollunt? Omnes autem sunt hostes, aut (quod in æquo est) esse possunt. Quam magnus mirantiū, tam magnus inuidentiū populus est. Quin potius quæro aliquid usu bonum quod sentiam, non quod ostendam. Ista quæ spectantur, ad quæ consistitur, quæ alter alteri stupens monstrat, foris nitent, introrsus misera sunt. Quæramus aliquod non in specie bonū, sed solidum & æquale, & a secretiore parte formosius. Hoc eruamus. Nec longe positum est, inuenietur. Scire tantum opus est, quo manum porrigas. Nunc uelut in tenebris uicina transimus, offensantes ipsa quæ desideramus. Sed ne te p circuitus traham, aliorum quidē opiniones prætereo. Nam & enumerare illas longum est, & coarguere. Nostram accipe. Nostrā uero cum dico, nō alligo me ad unū aliquem ex Stoicis proceribus. Est & mihi censendi ius, itaq; aliquem sequar, aliquem iubebo sententiam diuidere. Fortasse & post omnes citatus nihil improbabo, ex his quæ priores decreuerint, & dicā, Hæc amplius censeo. Interim quod inter omnes Stoicos conuenit, rerum naturæ assentio. Ab illa nō deerrare, & ad illius legem exemplūq; formari, sapientia est. Beata est ergo uita cōueniens naturæ suæ, quæ non aliter contingere potest, q̃ si primū sana mens est, & in perpetua possessione sanitatis suæ. Deinde sit fortis ac uehemens, tum pulcherrima & patiens apta temporibus corporis sui pertinentiūq; ad id, curiosa non anxia, tamen illarū rerum, quæ uitam instruunt, diligens sine admiratione, cuiuscunq; usura fortunæ muneribus, non seruitura. Intelligis etiam si non adijciam, sequi, perpetuam tranquillitatē, libertatem. Depulsis his quæ aut irritant nos, aut tentant nos. Nam pro uoluptatibus & pro illis quæ parua aut fragilia sunt, & in ipsis flagitijs noxia, Ingens gaudium subit, inconcussum, & æquale, & pax cum cōcordia animi, & magnitudo cum mansuetudine. Omnis enim ex infirmitate feritas est. Potest aliter quoq; definiri, bonum nostrū, id est, eadem sententia non ijsdem comprehendi uerbis. Quemadmodū idem exercitus modo latius pandiī, modo in angustum coartatur. Et aut in cornua sinuata, media parte curuatur, aut recta fronte explicatur, Vis illi, utcūq; ordinatus est, eadem est, & uoluntas pro eisdem partibus standi.

Meliora raro placēt plibus

Tālr. expicare

l

bus ſtandi. Ita diffinitio ſummi boni alias diffundi poteſt & porrigi, alias colligi, & in ſe cogi. Idem utiq; erit ſi dixero. Summũ bonum eſt animus fortuita deſpiciens, uirtute lætus, aut inuicta uis animi, perita rerum, placida in actu, cum humanitate multa, & conuerſantium cura. Libet itaq; diffinire, ut beatum dicamus hominem illum, cui nullum bonum malumq; ſit, niſi bonus maluſq; animus. Honeſti cultor, uirtute cõtentus, quem non extollunt fortuita nec frangunt, qui nullum maius bonum eo quod ſibi ipſe dare poteſt, nouerit, cui uera uoluptas erit, uoluptatum cõtemptio. Licet ſi euagari uelis, idem in aliam atq; aliam faciem, ſalua & integra poteſtate, transferre. Quid enim prohibet nos beatum dicere liberum animum, & erectum, & interritũ, ac ſtabilem extra metum, extra cupiditatem poſitum? Cui unum bonum ſit honeſtas, unum malum turpitudo? Cætera uilis turba rerum. Nec detrahens quicq; beatæ uitæ, nec adijciens, ſine auctu ac de-
Velit nolit. trimento ſummi boni ueniens ac recedens. Hunc ita fundatum neceſſe eſt uelit nolit, ſequatur hilaritas continua, & lætitia alta, atq; ex alto ueniens, ut quæ ſuis gaudeat, nec maiora domeſticis cupiat. Quid ne iſta penſet bene cum minutis & friuolis, & non perſeuerantibus corpuſculi motibus? Quo die infra uoluptatem fuerit, & infra dolorẽ erit. Vides autem q̃ malam & noxiam ſeruitutẽ ſeruiturus ſit, quæ uoluptates, doloreſq; incertiſſima dominia, impotentiſſimaq; alternis poſſidebunt. Ergo exeundum ad libertatem eſt. Hanc non alia res tribuit, q̃ fortunæ negligentia. Tum illud oritur inæſtimabile bonum, quies mentis in tuto collocatæ, & ſublimitas, expulſiſq; terroribus ex cognitione ueri gaudium grande, & imotum comitanſq;, & diffuſio animi quibus delectabitur non ut bonis, ſed ut ex bono ſuo ortis. Quoniã liberaliter agere cœpi, poteſt beatus dici, qui nec cupit nec timet, beneficio rationis. Quoniã & ſaxa timore & triſtitia carent, nec minus pecudes. Non ideo tamen quiſq; felicia dixerit, quibus non eſt felicitatis intellectus. Eodem loco pone homines, quos in numerũ pecorum & animalium redegit hebes natura, & ignoratio ſui. Nihil intereſt, inter hos & illa. Quoniã illis nulla ratio eſt. His praua, & malo ſuo atq; in peruerſum ſolers. Beatus enim nemo dici poteſt, extra ueritatẽ proiectus. Beata ergo uita eſt in recto certoq; iudicio ſtabilita & imutabilis. Tunc enim pura mens eſt, & ſoluta omnibus malis, cum non tantum lacerationes, ſed etiam uellicationes effugerit, ſtatura ſemper ubi conſtitit, ac ſedem ſuam etiã irata & infeſtante fortuna uendicatura. Nam quod ad uoluptatem pertinet, licet circũfundat undiq; per omnes uias influat, animumq; blandimentis ſuis leniat, alia que ex alijs admoueat, Quibus totas quoq; partes noſtri ſollicite nõ curat, Quis mortaliũ cui ullũ ſupereſt hominis ueſtigium, per diem noctẽq; titillari uelit, & deſerto animo, corpori operam dare? Sed & animus quoq;, inquit, uoluptates habebit ſuas. Habeat ſane, ſedeatq; luxuriæ & uoluptatum arbiter, impleat ſe omibus eis, quæ oblectare ſenſus ſolent. Deinde præterita reſpiciat, & exoletarum uoluptatum memor exultet prioribus, futuriſq; iam imineat. Ac ſpes ordinet ſuas. Et dum corpus in præſenti ſagina iacet, cogitationes ad futura præmittat. Hoc mihi uidetur miſerior, quoniam mala pro bonis amplecti dementia eſt. Nec ſine ſanitate quiſq; beatus eſt, nec ſanus, cui offutura pro optimis appetuntur. Beatus eſt ergo iudicij rectis. Beatus eſt præſentibus, qualiacũq; ſunt, cõtentus, amicuſq; rebus ſuis. Beatus his cui omnem habitum rerum ſuarum ratio cõmendat. Vide autem & in illis qui ſummum bonum uoluptatem dixerint, q̃ turpi illud loco poſuerint. Itaq; negant poſſe uoluptatem & a uirtute deduci, & aiunt, nec honeſte quemq; uiuere ut non iucunde, nec iucunde ut non honeſte quoq;. Non uideo quomodo iſta diuerſa in eandem copulam conijciantur. Quid eſt oro uos, cur ſeparari uoluptas a uirtute nõ poſſit? uidelicet quod omne bonis ex uirtute principium eſt. Ex huius radicibus etiam ea quæ uos & amatis & expetitis oriuntur. Sed ſi iſta indiſcreta eſſent, non uideremus, quædam iucunda ſed nõ honeſta. Quædam uero honeſtiſſima ſed aſpera, per dolores exigenda. Adijce nunc, quod uoluptas etiam ad uitam turpiſſimã uenit. At uirtus malam uitam non admittit. Et infelices quidam non ſine uoluptate immo ab ipſa uoluptate ſunt, quod non euenerit ſi uirtuti ſe uoluptas immiſcuiſſet. Quia uirtus ſæpe caret, nunq; indiget. Quid diſſimilia immo diuerſa componitis. Altum quiddam eſt uirtus, excelſum, & regale, inuictum, infatigabile. Voluptas, humile, ſeruile, imbecillum, caducum, cuius

cum,cuius statio ac domicilium fornices & popinæ sunt. Virtutem in templo inuenies,
in foro,in curia,pro muris stãtem,puluerulentã,coloratam, callosas habentẽ manus. Vo-
luptatem latitantem sæpius,ac tenebras captantẽ. Circa balnea ac sudatoria,ac loca†ædi-
bilem metuentia,mollem,eneruem, mero atq; unguento madentem, pallidam† ac fuca-
tam,& medicamẽtis pollutam. Summũ bonum immortale est,nescit exire,nec satietatẽ
habet,nec pœnitentiam. Nunq̃ recta mens uertitur,nec sibi odio est, nec quicq̃ muta-
uit,quia semper secuta est,optima. At uoluptas,tunc cũ maxime delectat, extinguitur.
Nec multum loci habet,itaq; cito implet,& tedio est, & post primum impetum marcet.
Nec id unq̃ certũ est,cuius in motu natura est. Ita non potest quidem ulla eius esse sub-
stantia, quod uenit transitu celerrime in ipso usu sui periturum. Eo em̃ peruenit,ubi desi-
nit,& dum incipit,spectat ad finẽ. Quid quod tam bonis q̃ malis uoluptas inest. Nec
minus turpes dedecus, q̃ honestos egregia delectant. Ideoq; præceperũt ueteres opti-
mam sequi uitam,non iucundissimam,ut rectæ ac bonæ uoluntatis non dux,sed comes
uoluptas sit. Natura em̃ duce utendum est. Hanc ratio obseruat,hanc consulit. Idem est
ergo beate uiuere,& secundũ naturam. Hoc quid sit, iam aperiam, si corporis dotes &
apta naturæ conseruabimus diligenter,& impauidæ tanq̃ in diem data & fugacia, si nõ
subierimus eorum seruitutem,nec nos aliena possederint, si corpori grata & aduenti-
tia eo nobis loco fuerint, quo sunt in castris auxilia & armatura leuis. Seruiant ista, nõ
imperent. Ita demum utilia sunt menti. Incorruptus uir sit externis & insuperabilis, mi-
ratorq; sui,tantum fidens animo atq; in utrũq; paratus artifex uitæ. Fiducia eius nõ sine
scientia sit,non sine constantia. Maneant illi semel placita,nec ulla in decretis eius litura
sit. Intelligitur(etiam si non adiecero)compositum ordinatumq; fore talem uirum,& in
his quæ aget cum comitate magnificũ,erit uera ratio sensibus insita,& capiẽs inde prin-
cipia. Nec em̃ habet aliud unde conetur,aut unde ad uerum,impetũ capiat, & in se re-
uertatur. Nam mundus quoq; cuncta complectens,rectorq; uniuersi deus, in exterio-
ra quidem tendit & redit. Idem nostra mens faciat, cũ secuta sensus suos per illos se ad
externa porrexit, & illorũ & sui potens sit. Hoc modo una efficietur uis ac potestas cõ-
cors sibi,& ratio illa certa nascetur,non diffidens,nec hæsitans in opinionibus compre-
hensionibusq;,nec in sua persuasione. Quæ cum se disponit, & partibus suis consensit,
& ut ita dicam concinit,summum bonum tetigit. Nihil em̃ praui, nihil subiti superest,
nihil in quo arietet aut labet. Omnia faciet ex imperio suo. Nihilq; inopinatum faciet.
Sed quicquid aget,in bonum exibit facile & parate,& sine tergiuersatiõe agentis. Nã
pigritia & hæsitatio pugnam & inconstantiam ostendit. Quare audacter licet profitea-
ris,summum bonum esse animi concordiam. Virtutes em̃ ibi esse debebunt, ubi con-
sensus atq; unitas erit. Dissident uitia,sed tu quoq;, inquis,uirtutem, non ob aliud colis,
q̃ quia aliquam ex illa speras uoluptatem. Primum non si uoluptatẽ præstatura uirtus
est: ideo propter hanc petitur. Nõ em̃ hãc præstat,sed nec huic laborat. Sed labor eius
q̃uis aliud petat, hoc quoq; assequet̃. Sicut in agro quod segiti ꝓcissum est aliq flores
internascuntur: Non tamen hic herbulæ q̃uis delectet oculos tantũ operis insumptũ
est. Aliud fuit serenti propositũ. Hoc superuenit. Sic uoluptas non est merces,nec cau-
sa uirtutis,sed accessio. Nec quia delectat placet,sed quia placet, delectat. Summũ bo-
num in ipso iudicio est, & habitu optimæ mẽtis,quæ cum sinum impleuit, & in finibus
se suis cinxit,consumatum est summum bonũ,nec quicq̃ amplius desyderat. Nihil est
extra totum,non magis q̃ ultra finem. Itaq; erras cũ interrogas, quid sit illud propter
quod uirtutem petam. Quæris enim aliquid supra summum. Interrogãs quid petã ex-
tra uirtutem ipsam. Nihil enim habet melius,ipsa preciũ sui est. An hoc parum magnũ
est? Cum tibi dicam summum bonum est, infrangibilis animi rigor,& prouidentia,sub-
tilitas,sanitas,& libertas,concordia,& decor: aliquid etiam nunc exigis maius ad quod
ista referuntur? Quid mihi uoluptatem nominans? hominis bonum , quere non uen-
tris,qui pecudibus ac beluis laxior est. Dissimulas,inquit,quid a me dicatur. Ego enim
nego quemq̃ posse iucunde uiuere,nisi simul & honeste uiuat. Quod non potest mu-
tis contingere animalibus,nec bonum suum cibo metientibus. Clare,inquã, ac palam te-
stor hanc uitam,quam ego iucundam uoco, non sine adiecta uirtute contingere. At

Alr. ædilem.

Quid sit summũ bonum.

quis ignorat plenissimos esse uoluptatibus uestris stultissimos, & nequitiam abundare iucundis, animumq; ipsum non tantum genera uoluptatis praua, sed multa suggerere? In primis insolentiam & nimiam æstimationem sui, tumoreq; elatum supra cæteros, & amorem rerum suarum cæcum & inprouidum. Delitias fluentes ex minimis ac puerilibus caussis, exultationem, iam dicacitatem & loquacitatem, ac superbiam contumelijs gaudentem, desidiam, dissolutionemq; segnis animi indormientis sibi. Hæc omnia uirtus discutit, & aurem peruellit, & uoluptates æstimat, anteq; admittat, nec quas probauit, magni pendit. Vtiq; enim admittit, nec usu earum, sed temperantia læta est. Temperantia autem cum uoluptates minuat, summi boni iniuria est. Tu uoluptatem complecteris, ego compesco. Tu uoluptate frueris, ego utor. Tu illam summum bonum putas, ego nec bonum. Tu omĩa uoluptatis causa facis, ego nihil. Cum dico me nihil uoluptatis causa facere, de illo loquor sapiente, cui soli concedis uoluptatem. Non uoco autem sapientem supra quem quicq; est, nedum uoluptas, at qui ab hac occupatus, quomodo resistet labori, ac periculo, ægestati, & tot humanam uitam circumstrepentibus minis? Quomodo conspectum mortis, quomodo doloris feret? quomodo mundi fragores, & acerrimorum hostium, tam molli aduersario uictus? Quicquid uoluptas suaserit, faciet. Age, non uides quã multa suasura sit. Nihil, inquis, poterit suadere turpiter, quia adiuncta uirtuti est. Non tu uides iterum quale sit summum bonum, cui custode opus est, ut bonum sit? Virtus autem quomodo uoluptatem reget, quam sequatur, cum sequi parentis sit, regere imperantis. A tergo ponis, quod imperat. Egregium autem uirtutis apud nos officium, uoluptates præstare. Sed uidebimus an apud quos tam contumeliose tractata uirtus est, adhuc uirtus sit, quæ habere oomen suum non potest, si loco cessit. Interim de quo agitur multos ostendam uoluptatibus obsessos, in quos fortuna omnia munera sua effudit, quos fatearis necesse est malos. Aspice Nomentanum & Apicium, terrarum ac maris (ut isti uocant) bona conquærentes, & super mensam recognoscentes omnium generum animalia. Vide hos eosdem successuros, expectantes popinam suã aures uocum sono, spectaculis oculos, saporibus palatum suum delectantes, mollibus lenibusq; fomẽtis, totum lacessitur eorum corpus. Et ne nares interim cessent, odoribus uarijs inficitur locus ipse, in quo luxuriæ parẽtatur. Hos esse in uoluptatibus dices, nec tantum illis bene erit, quia non bono gaudent. Male, inquit, illis erit, quia multa interueniunt, quæ perturbant animum. Et opiniones inter se contrariæ mentẽ inquietabant. Quod ita esse concedo. Sed nihilominus illi ipsi stulti, & inequales, & sub ictu pœnitẽtiæ positi, magnas percipiunt uoluptates. Vt fatendum sit, tam longinquũ illos ab omni molestia abesse, quã a bona mente. Et (quod plærisq; contingit) hilarem insaniam insanire, ac per risum furere. At contra sapientium remissæ uoluptates & modestæ, ac pene languidæ sunt compressæq;, & uix notabiles. Vt quæ neq; accersitæ ueniant, nec quamuis per se accesserint, in hoonore sint, Neq; ullo gaudio percipientium exceptæ. Miscent enim illas & interponunt uitæ, ut ludum iocumq; inter seria. Desinant ergo inconueniẽntia iungere, & uirtuti uoluptatem implicare. Per quod uitium pessimis quibuscumq; adulantur. Ille effusus in uoluptates, ac uagabundus semper atq; ebrius, quia scit se cum uoluptate uiuere, credit & cum uirtute, audit enim uoluptatem a uirtute separari non posse. Deinde uitijs suis sapientiam inscribit, & abscondenda profitetur. Ita non ab Epicuro repulsi luxuriantur, sed uitijs dediti luxuriam suam in philosophiæ sinu abscondunt, Et eo concurrunt, ubi audiant laudari uoluptatem. Nec æstimatur uoluptas illa Epicuri. Ita mehercules ~~enim~~ sentio, quã sobria ac sicca sit, sed ad nomen ipsum aduolant, querentes libidinibus suis patrocinium aliquod ac uelamentum. Itaq; quod unum habebant in malis bonum, perdunt peccandi uerecundiã. Laudant etenim ea quibus erubescant, & uitio gloriantur. Ideoq; ne resurgere quidem adolescentiæ licet, cum honestus turpi desidiæ titulus accessit. Hæc est cur ista uoluptatis laudatio perniciosa sit, quia honesta præcepta intra latẽt, quod corrumpit apparet, mea quidem ipsa sententia, sunt (inuitis hæc nostris popularibus dicam) sancta, Epicurum & recta præcipere, & si propius accesseris, tristia.
Alr. parum
Voluptas enĩ illa ad pronum & exile reuocatur. Et quã nos uirtuti legem dicimus, eam ille dici uoluptati iubet. Illam parere naturæ. Parum est autem luxuriæ,

luxuriæ,quod naturæ satis est. Quid ergo est ille quisquis desidiosum ocium, & gulæ ac libidinis uices fœlicitatem uocat? Bonum malæ rei querit authorem, & dum illo uenit blando nomine inductus,sequitur uoluptatem,non quam audit,sed quam attulit. Et uitia sua cum cœpit putare similia præceptis,indulget illis,nō timide,nec obscure luxuriatur,etiam inoperto capite. Itaq; non dico quod plærięq; nostrorum,sectam Epicuri flagitiorum magistram esse. Sed illud dico male audit, Infamis est,& immerito. Nec hoc scire quisq; potest,nisi interi⁹ admissus erit. Frons ipsa dat locū fabulæ,& ad malā spem irritat. Hoc tale est,quale uir fortis stola indutus. Constante tibi pudicitia ueritas salua est. Nulli corpus tuum impudicitiæ uacat,sed in manum tympanum est. Titulus itaq; honestus eligatur,& inscriptio ipsa excitans animum ad ea repellenda quæ statim uenerunt uitia. Quisquis ad uirtutem accessit,dedit generosæ indolis spem. Qui uoluptatē sequitur uidetur eneruis,fractus,degenerans,uix peruenturus in turpia,nisi aliquis distinxerit illi uoluptates. Vt sciat quæ ex eis intra naturale desyderiū desistant,quæ in præceps ferantur,infinitæq; sint,& quo magis implentur, eo magis inexplebiles sunt. Agedū uirtus antecedat,tutum erit omne uestigium,& uoluptas nocet nimia,in uirtute nō est uerendum,ne quid nimium sit,quia in ipsa est modus. Non est bonum quod magnitudine laborat sua,rationabilem porro fortitis naturam,quæ melius res,ꝙ ratio proponitur? Et si placet illa iunctura,Si hoc placet,scilicet ad beatam uitam ire comitatum. Virtus antecedat,comitetur uoluptas,& circa corpus,ut umbra uersetur. Virtutem quidē excellentissimam omnium uoluptati tradere ancillam? Nihil magnum animo capiētis est. Prima uirtus ad hæc ferat signa. Habemus nihilominus uoluptatem,si domini eius & temperatores erimus. Aliquid nos exorabit,nihil coget. At hi q uoluptati tradidere principia,utroq; caruere. Virtutem enim amittunt. Cæterum nō ipsi uoluptatem,sed ipsos uoluptas habet. Cuius aut inopia torquentur,aut copia strangulantur. Miseri,si deserūtur ab illa,miseriores si obruūtur. *Sicut deprehēsi mari Syrtico*, modo in sicco relinquūtur, modo torrente unda fluctuantur. Euenit autē hoc nimia intemperantia, & amore cæcæ rei. Nam mala pro bonis petenti periculosum est assequi. Vt feras cū labore periculoq; uenamur, & captarum quoq; illarum sollicita possessio est. Sæpe enim laniant dominos. Ita habētis magnæ uoluptates in magnum malum euasere, captæq; cœpere. Quæ quo plures maioresq; sunt,eo ille minor. Ac plurimum seruus est, quem felicem uulgus appellat. Permanere licet in hac etiam nunc huius rei imaginem,quemadmodum qui bestiarū cubicula indagat,& laqueo captare feras magno æstimat, & magnos canibus circūdare saltus,ut illarum uestigia præmat,potiora deserit,multisq; officijs renunciat. Ita qui sectatur uoluptatem,omnia postponit,& primam libertatem negligit, ac pro uētre dependit. Nec uoluptates sibi emit,sed se uoluptatibus uendit. Quid tamen,inquit,prohibet in unum uirtutem uoluptatemq; confundi,& ita effici summum bonum? Et idem & honestum & iucundum sit? Quia pars honesti non potest esse nisi honestum & iucundum sit. Nec summum bonum habebit synceritatem suam,si aliquid in se uiderit dissimile meliori. Nec gaudium quidē quod ex uirtute oritur,ꝙuis bonum sit,absoluti tamen boni pars est,non magis ꝙ læticiæ trāquillitas,ꝙuis ex pulcherrimis causis nascantur. Sunt enim ista bona,sed consequentia summum bonum,non consumantia. Qui uero uoluptatis ueritatisq; societatem facit,& ne ex æquo quidem,fragilitate alterius boni quicquid in altero uigoris est †uetat,libertatemq; illā uoluptas. Ita demum si nihil se preciosius nouit, in uitam sub iugum mittit. Nanq; (quod maxima seruitus est)incipit illi opus esse fortuna. Sequitur uita anxia,suspitiosa,trepida,casum pariens. Temporū suspensa momenta sunt. Non das uirtutis fundamentum graue, immobile, sed iubes illā in loco uolubili stare. Quid autem tam uolubili est, ꝙ fortuitorum expectatio, & corporis rerum corpus afficientium uarietas? Quomodo hic potest deo parere,& quicqd euenit bono animo excipere. Nec de fato queri casuum suorum benignus interpres,si ad uoluptatum dolorumq; punctiunculas concitatur? Sed nec patriæ quidem bonus tutor,aut uindex est,nec amicorū propugnator,si ad uoluptates uerget. Illo ergo sum-

† Forte eneruat.

mum bonum ascendat, unde nulla ui detrahitur, quo neqꝫ dolori, neqꝫ spei, nec timori sit aditus. Nec ulli rei quæ deterius summi boni ius faciat. Ascendere aūt illo sola uirtus potest. Illius gradu cliuus iste frangēdus est. Illa uirtus fortiter stabit, & quicqd euenerit feret, non patiens tantum, sed etiam uolens. Omnemqꝫ temporum difficultatem sciet legem esse naturæ. Et ut bonus miles feret uulnera, enumerabit cicatrices, & transuerberatus telis, moriens amabit eum, pro quo cadet, Imperatorem. Habebit in animo illud uetus præceptum, deum sequere. Quisquis autem cogitur, queritur, & plorat, & gemit imperata facere, ui cogitur, & inuitus rapitur ad iussa nihilominus. Quæ autem dementia est potius trahi ꝙ sequi? Tam mehercule, ꝙ stultitia & ignorantia, conditionis suæ dolere, qd aliquid tibi incidit durius, aut æque mirari, uel indigne ferre ea, quæ tam bonis accidunt ꝙ malis. Morbos dico, funera, debilitates, & cætera ex transuerso in uitam humanam incurrentia. Quicquid ex uniuersa cōstitutione patiendum est, magno nisu eripiatur animo. Ad hoc sacramentum adacti sumus, ferre mortalia, ner perturbari his quæ uitare nostræ potestatis non est. In regno libertas non est. In regno nati sumus, deo parere libertas est. Ergo in uirtute posita est uera felicitas. Quid hæc tibi uirtus suadebit? Ne quid aut bonum, aut malum existimes, quod nec uirtute, nec malitia continget. Deinde ut sis imobilis, & cōtra malum & ex bono, ut qua fas est, deum effingas. Quid tibi pro hac expeditione ꝓmittitur? Ingentia & æqua diuinis. Nihil cogeris, nullo indigebis, liber eris, tutus, indemnis. Nihil frustra tentabis, nihil ꝓhibeberis. Omnia tibi ex sententia cedent. Nihil aduersum accidet. Nihil cōtra opinionem ac uoluntatē. Quid ergo? uirtus ad uiuendum beate sufficit perfecta illa & diuina? Quid ni sufficiat, immo superfluat, Quid enim deesse potest extra desiderium omnium posito? quid extrinsecus opus est ei, qui omnia sua in se collegit? Sed ei qui ad uirtutem tendit, etiam si multum processit, opus est aliqua fortunæ indulgentia, Adhuc inter humana luctanti dum nodum illum exoluit, & omne uinculum mortale. Quid ergo interest, quod a me alligati sunt alij, astricti alij, districti quoqꝫ. Hic qui ad superiora progressus est, & se altius extulit, laxam cathenam trahit, nondum liber, iam tamen pro libero. Si quis itaqꝫ ex istis qui philosophiā conlatrant, quod solent dixerint. Quare ergo tu fortius loqueris quā uiuis? Quare ex superiori uerba sumis, & ad pecuniam necessariam tibi instrumentum existimas, & damno moueris, & lachrymas, audita coniugis aut amici morte, demittis, & respicis famam, & malignis sermonibus tangeris? Quare cultius rus tibi est quam naturalis usus desiderat? Cur non ad præscriptum tuum cœnas? Cur tibi nitidior supellex est? Cur apud te uinum ætate tua uetustius bibitur? Cur autem domus disponitur? Cur arbores præter umbram nihil daturæ conseruantur? Quare uxor tua locupletis domus censum auribus gerit? Quare pedagogus præciosa ueste succingitur? Quare ars est apud te ministrare, nec temere, & ut libet collocatur argentum, si perite seruatur, & aliquis est scindēdi obsonij magister? Adijce si uis cur trans mare possides? Cur plura quā nosti possides? turpiter, aut tam negligens es, ut nō noueris pauculos seruos. Aut tam luxuriosus, ut plures habeas, ꝙ quorum noticiæ memoria sufficiat. Adiuuabo postmodum conuitia, & plura mihi ꝙ putas obijciam. Nunc hoc respondeo tibi, non tanꝙ sapiens solum, sed ut maliuolentiam tuam pascam. Nec erso, Exigo itaqꝫ a me ut nō optimis par sim, sed ut malis melior. Hoc mihi satis est, quotidie aliquid ex uitijs meis demere, & errores meos obiurgare. Non perueni ad sanitatem, ne per ueniā quidem, delinimenta magis ꝙ remedia podagræ meæ compono, contentus si rarius accidit, & si minus † uera minatur. Vestris quidē pedibus comparatus debilis cursor sum

Alr. irata aut uere.

Hæc pro me non loquor. Ego enim in alto uitiorum omnium sum, sed pro illo, cui aliquid † apti est. Aliter, inquit, loqueris, Aliter uiuis. Hoc per malignissima capita, & optimo cuiqꝫ inimicissima, Platoni obiectum est, Obiectum Epicuro, Obiectum Zenoni. Omnes enim isti dicebant, non quemadmodum ipsi uixerunt, sed quēadmodum ipsis uiuendum esset. De uirtute non de me loquor. Et cum uitijs conuitium facio, In primis meis facio, cum potuero, uiuam quomodo oportet. Nec malignitas me ista multo ueneno astincta

Alr. actī.

Deū sequere

neno astincta deterrebit ab optimis. Nec uirus quidem istud, quo alios spergitis uos necatis, me impediet, quo minus perseuerem laudare uitam, non quam ago, sed quam agendam scio, quo minus uirtutem adorem, & ex interuallo ingenti reptabundus sequar. Expectabo scilicet ut quicq; maliuolentiæ inuiolatum sit, cui sacer nec Rutilius fuit, nec Cato? Cur & aliquis non istis diues nimis uideatur, quibus Demetrius Cynicus parum pauper est? Quirum acerrimum & contra omnia naturæ desideria pugnantem, hoc pauperiorē q; cæteros cynicos, quod cum sibi interdixerint habere, interdixit & poscere. Negant satis sapientem egere. Vides enim non uirtutis scientiam, sed ægestatis professus est. Diodorum Epicurū philosophū, qui intra paucos dies, finem uitæ suæ manu sua imposuit, Negant ex decreto Epicuri fecisse, quod sibi gulam præscidit. Alij dementiam uideri uolunt factum hoc eius, alij temeritatem. Ille interim beatus, ac plenus bona conscientia Reddidit sibi testimonium præcedens uita laudabilisq; eius ætatis in portu, & ad ancoram uitæ actæ quies, & dixit quid uos inuidi audistis? quasi uobis quoq; faciendum sit. Vixi, & quem dederat cursum fortuna, peregi. De alterius uita, de alterius morte disputatis, & ad nomen magnorum ob aliquam eximiam laudem uirorū, sicut ad occursum ignotorum hominum minuti canes latratis. Expedit enim uobis neminem uideri bonum, quasi aliena uirtus exprobratio delictorum omnium sit. Inuidi splendida cum sordibus uestris confertis. Nec intelligitis quanto id uestro detrimento audiatis. Nam si illi qui uirtutem sequuntur, auari, libidinosi, ambitiosiq; sunt, quid uos estis, quibus ipsum nomen uirtutis odio est? Quid mirum cum loquantur fortia, ingentia, omnes humanas tempestates euadentia, cum refigere se crucibus conentur, in quas unusquisq; uestrum clauos suos ipse adijcit. Ad supplicium tamen acti stipitibus, singuli pendent. Hi qui in seipsos animaduertunt, quot cupiditatibus, tot crucibus distrahuntur, at maledicti, in alienam contumeliam uenusti sunt? Crederem uel hoc negare, nisi quidam ex patibulo suos spectatores conspuerunt. Non præstant philosophi quæ loquuntur, multum tamen præstant, quod loquuntur, quod honesta mente concipiunt. Nam quidem si & paria dictis agerent, quid esset illis beatius? Interim non est, quod cōtemnas bona uerba, & bonis cogitationibus plena præcordia. Studiorum salutarium, etiam affectuum laudanda tractatio est. Quid mirum, si non ascendunt in altum ardua aggressi? sed uires suspice, etiam si decidunt magna conantis, Generosa res est, respicere non ad suas, sed ad naturæ suæ uires, conari alta, tentare, & mente maiora concipere, quam etiam ingenti animo adornatis effici possint. Quis sibi proposuit hæc? Ego mortem eodem uultu audiam, quo iubebo & uidebo? Ego laboribus quanticunq; illi erunt parebo, animo fulciens corpus. Ego diuitias & præsentes & absentes æque contemnā. Nec si alicubi iacebunt tristior, nec si circa me fulgebunt animo ducor. Ego fortunā nec uenientem sentiam, nec recedentem. Ego terras omnes tanq; meas uidebo, meas tanq; omnium. Ego sic uiuam, quasi sciam alijs me natum, & naturæ rerum hoc nomine gratias agam. Quo enim melius genere negocium meum agere potuit? unum me donauit omnibus, uni mihi omnes. Quicquid habebo, nec sordide custodiam, nec prodige spargam. Nihil magis possidere me credam, quam bene donata, non numero, nec pondero beneficia, nec ulla nisi accipientis æstimatione perpendam. Nunquā id mihi multum erit, quod dignus accipiet. Nihil opinionis causa, omnia conscientiæ faciam, populo spectante fieri credam, quicquid me conscio faciam. Edendi erit, bibendiq; finis, desideria naturæ restingere, non implere aluum & exinanire. Ego amicis iucundus, inimicis mitis & facilis, exorabor antecq; rogor, honestis precibus occurram. Patriam meam esse mundū sciam, & præsides deos hos supra me, circa quæ me stare, factorum dictorumq; censores. Quandocūq; autem natura spiritū repetet, aut ratio dimittet, testatus exibo, bonam me conscientiā amasse, bona studia, nullius per me libertatē diminutā, a nemine meam. Qui hoc facere proponit, uolet, tentabit, ad deos iter faciet. Nec ille etiam si non tenuerit, magnis tamen excidit causis. Vos quidē qui uirtutē cul-

Diodorus Epicurus philosophus.

Afr. Animo fior.

toreq; eius odistis, nihil noui facitis. Nam & solem lumina ægra formidant, & auersant diem splendidum Nocturna animalia, quæ ad primũ eius ortum stupent, & latibula sua passim petunt, abducuntur in aliquas rimas timida lucis. Gemite, & infelicem linguam bonorum exercete conuitio. Instate, commordete, citius multo frangetis dentes, qui imprimetis. Quare ille philosophiæ studiosus est, & tam diues uitam agit? Quare opes cõtẽnendas dicit, & habet? uitã contemnendã putat, & tamen uiuit? Valitudinem contẽnendam, & tamen illam diligentissime tuetur, atq; optimam mauult? Et exilium nomẽ uanum putat, & ait, quid est enim mali mutare regiones? & tamen senescit in patria? Et inter longius tempus & breuius nihil interesse iudicat. Tamen si nihil prohibet, extendit ætatem, & in multa senectute placidus uiuit. Ait ista debere contemni, nõ ne habeat, sed ne solicitus habeat. Non abiget illa a se, sed abeuntia securus prosequitur. Diuitias quidem ubi tutius fortuna deponet ꝙ ibi, unde sine quærela reddẽtis receptura est? Marcus Cato cum laudaret Curium & Coruncanũ, & sæculum illud in quo nec sordidũ crimen erat, paucæ argenti armillæ, Possidebat ipse quadragies sestertiũ, minus sine dubio ꝙ Crassus, plusq; censorius Cato, maiore spatio si comparentur proauum uicerat ꝙ a Crasso uinceretur. Et si maiores illi obuenissent opes, non spreuisset. Nec enim se sapiens indignũ ullis muneribus fortuitis putat. Non amat diuitias, sed mauult. Non in animum illam gazam, sed in domum recipit. Nec respuit possessas diuitias, sed contemnit Et maiorem uirtuti suæ materiam subministrari uult. Quid autem dubij est, quin maior materia sapienti uiro sit animum explicandi suum in diuitijs ꝙ in paupertate? Cum in hac unum genus uirtuti sit, non inclinari, nec deprimi, In diuitijs & temperantia, & liberalitas & diligentia, & dispositio, & magnificentia, campum habeat patentem. Non contemnet se sapiens, etiam si fuerit minimæ staturæ, esse tamen se procerum uellet, & exilis corpore ac amisso oculo ualebit, mallet tamen sibi corporis esse robur. Et hæc ita, ut sciat esse aliud in se ualentius, malam ualitudinem tolerabit, bonam optabit. Quædam enim etiam si in summã rei parua sunt, ut & subduci sine ruina principalis boni possint, adijciunt tamen aliquid ad perpetuam lætitiam, & ex uirtute nascentẽ. Sic illum afficiunt diuitiæ & exhilarant, ut nauigantem secundus & serens uentus, ut dies bonus, & in pruina ac frigore apricus locus. Quis porro sapientium nostrorũ dico, quibus unũ est bonũ uirtus, negat etiam hæc quæ indifferentia uocamus, habere in se aliquid prætij, & alia alijs esse potiora? Quibusdam ex his tribuitur aliquid honoris, quibusdã multum. Ne erres, itaq; inter ea potiora diuitiæ sunt. Quid ergo, inquis, me derides? cũ eundem apud te locum habeant, quem apud me? Vis scire quod non habeant eundem locũ, mihi diuitiæ si effluxerint, nihil auferent, nisi semetipsas. Tu Stupebis, & uideberis tibi sine te relictus, si illæ a te recesserint. Apud me diuitiæ meæ sunt. Apud me diuitiæ aliquem locum habebunt, Apud te summũ, Ad postremũ, diuitiæ meæ sunt, tu diuitiarũ es. Desine ergo philosophis pecuniam interdicere. Nemo sapientem paupertate damnauit. Habebit philosophus amplas opes, sed nulli detractas, nec alieno sanguine cruentas, sine cuiusq; iniuria partas, sine sordidis quæstibus, quarum tam honestus sit exitus, ꝙ introitus, quibus nemo ingemiscat nisi malignus. In quantũuis exaggera illas, honestæ sunt, in quibus cum mlta sint quæ quisq; sua dicere uelit, nihil est quod quisq; suũ possit dicere. Ille uero fortunæ benignitatẽ a se nõ submouebit, & patrimonio p honesta quæsito, nec gloriabitur nec erubescet. Habebit tamen etiam quo glorietur, si aperta domo & admissa in res suas ciuitate poterit dicere, quod quisq; agnouerit, tollat. O magnum uirum optime diuitem, si post hanc uocem tantundem habuerit, ita dico, si tuto & securus scrutationem populo præbuerit. Si nihil quisq; apud illum inuenerit, quo manus iniciat, audacter & propalam erit diues. Sic sapiens nullum denarium intra limen suum admittet male intrãtem, Idem magnas opes munus fortunæ fructũq; uirtutis nõ repudiabit, nec excludet. Quid eñi est, quare illis bonum locum inuideat, ueniant, hospitentur. Nec iactabit illas, nec abscondet. Alterũ infruniti animi est, alterum timidi, & pusilli uelut magnum bonum intra sinum continentis, nec, ut dixi, eijcit illas e domo.

Quid enim

Quid eñ dicet? utrum ne inutiles estis, an ego uti diuitijs nescio? Quemadmodũ qui pedibus suis poterit iter conficere, ascendere tamen uehiculũ mallet, Sic pauper si poterit esse diues uolet, & habebit utiq; opes sed tanq̃ leues & auolaturas, nec ulli alij, nec sibi graues esse patietur. Quid donabit? erexistis aures. Quid expeditis sinum? Donabit aut bonis, aut eis quos facere poterit bonos. Donabit cum summo consilio, dignissimos eliget, ut qui meminerit tam expensorum q̃ acceptorum rationem esse reddendã. Donabit ex recta & probabili causa. Nam inter turpes iacturas malum munus est. Habebit sinum facilem, non perforatum, ex quo multa exeant, & nihil excidat. Errat, siquis existimat facilem rem esse donare. Plurimum ista res habet difficultatis, si modo consilio tribuit, non casu & impetu spargitur. Hunc ꝑmereor. Illi credo. Huic succurro. Huic misereor. Illum instruo, Dignum quem non diducat paupertas, nec occupatum teneat. Quibusdam non dabo quãuis desit, quia etiam si dedero, erit defecturum. Quibusdam offeram. Quibusdam etiam inculcabo. Non possum in hac re esse negligens, nunq̃ magis nomina facio, q̃ cum dono. Quid tu, inquis, recepturus donas? immo non perditurus. Eo loco sit donatio, unde repeti nõ debeat, reddi possit. Beneficium collocetur quẽadmodum thesaurus alte obrutus, quem nõ eruas, nisi fuerit necesse. Quid domus ipsa diuitis uiri, quantam habet benefaciendi materiam? Quis enim liberalitatem tantum ad togatos uocat? hominibus prodesse natura iubet, serui liberine sint hi, ingenui an libertini iustæ libertatis, an inter amicos, dare. Quid refert ubicunq; homo est, ibi beneficio locus. Potest itaq; pecuniam intra limen suum diffundere, & liberalitatẽ exercere, quæ nõ quia liberis debetur, sed quia a libero animo proficiscitur, ita nominata est. Hæc apud sapiẽtem, Nec unq̃ in turpes indignosq; impingitur. Nec unq̃ ita defatigata erit, ut non quotiens dignum inuenerit, quasi ex pleno fluat. Non est ergo quod perperam exaudiatis, quæ honeste, fortiter, animose, a studiosis sapientiæ dicuntur. Et hoc primũ attendite, Aliud est studiosus sapientiæ, Aliud iam adeptus sapientiam. Ille tibi dicet, optime loquor, sed adhuc inter mala uolutor plurima. Non est, quod me ad formulam meam exigas, cum maxime facio me & formo, & ad exemplar ingens attollo, si processero, quantum proposui, exige, ut dictis facta respondeant. Assecutus uero humani boni summam aliter tecum aget, & dicet, primum non est, quod tibi permittas de melioribus ferre sententiam. Mihi iam quod argumentum est recti contigit, malis displicere. Sed ut tibi rationem reddam, quam nulli mortalium inuideo, Audi quid promittam & quanti quemq̃ æstimem. Diuitias nego bonum esse, nam si essent bonæ, bonos facerent. Nunc quod apud malos deprehenditur, dici bonum non potest. Hoc illis nomen nego. Cæterum & habendas esse, & utiles, & magna cõmoda uitæ conferentes fateor, Quid ergo est? quare illas nõ in bonis numerem? Et quid in illis præstem aliud, q̃ uos, quoniam inter utrosq; conuenit habendas? audite. Pone in opulentissima me domo. Pone aurum argentumq; in promiscuo usu sit. Non suspiciam me ob ista, quæ etiam si apud me, extra me tamen sunt. In sublicium pontem me transfer, & inter egentes abige. Non ideo tamen me despiciam, quod in illorum numero consideo, qui manum ad stipem porrigunt. Quid enim ad rem, an frustum panis desit, cui non deest mori posse? Quid ergo est? domum illam splendidam malo, q̃ putentẽ. Pone in instrumentis splendentibus, & delicato apparatu, nihilo me feliciorẽ credam, quod mihi molle erit amiculũ, quod purpura cõuiuijs meis substernetur. Nihilo miserius ero, si lassa ceruix mea in manipulo fœni acquiescet, si super circense tormentum per farcinas ueteris lintei effluens incubabo. Quid ergo est? Malo quid mihi animi sit ostendere, prætextatꝰ & candidatus, q̃ nudis scapulis. Omnes mihi ex uoto decidant. Nouæ gratulationes prioribus subtexantur, non ob hoc mihi placebo. Muta in contrarium hanc indulgentiã temporis, hinc illinc ꝑcutiatur animus, damno, luctu, incursionibus uarijs. Nulla bomo hora sine quærela sit, non ideo me dicam inter miserrima miserum. Non ideo aliquem execrabor diem, prouisum est enim a me, ne quis mihi alter dies esset. Quid ergo est? Mallo gaudia temperare, quã dolores compescere. Hoc tibi ille Socrates dicet. Fac me uictorẽ uniuersarũ gentiũ. Delicatus ille liberi currus triumphantẽ usq; ad Thebas a solis ortu uehat. Iura, reges penatum petant. Me hominẽ maxime cogitabo, cum dijs undiq; consultabo.

Alr. inter libertas.

Alr. futuras.

diq; consultabo. Huic tam sublimi fastigio coniunge protinus præcipitem mutationem in alienum imponar. Ferculum, exornaturus uictoris superbi ac feri pompam, non humilior sub alieno curru agar, q̃ in meo steteram. Quid ergo est? uincere tamen, q̃ capi malo. Totum fortunæ regnum despiciam, sed ex illo si dabitur electio, meliora sumam. Quicquid ad me uenerit, bonum fiet, sed malo faciliora ac iucũdiora ueniant, & minus uexatura tractantẽ. Non est enim, quod æstimes ullam sine labore uirtutem, Sed quædam uirtutes stimulis, quædam frenis ægent. Quemadmodum corpus in procliuo retineri debet, animus in ardua impelli, Ita quædam uirtutes in procliui sunt, quædam cliuum subeunt. An dubium sit, quin ascendat, nitatur obluctetur, patientia, fortitudo, perseuerantia, & quæcunq; alia, duris opposita uirtus est, & fortunam subigit? Quid ergo? non æque manifestum est per deuexum ire, liberalitatem, temperantiam, mansuetudinem? In his continemus animum ne prolabatur. In illis exhortamur, incitamusq; accerrimis. Ergo paupertati adhibebimus illas, quæ impugnatæ fiunt fortiores, diuitijs illas diligentiores, quæ suspensum gradum ponunt, & pondus suum sustinent. Cum hoc ita diuisum sit, malo has in usu mihi esse, quæ exercendæ tranquillius sint, q̃ eas quarum experimentum sanguis & sudor est. Ergo nõ ego, inquit, aliter sapiens uiuo q̃ loquor, sed uos aliter audistis. Sonus tantum modo uerborum ad aures uestras peruenit. Quid significet, non quæritis. Quid inter me stultum, & te sapientem interest? Si uterq; habere uolumus plurimum? Diuitiæ apud sapientem uirum in seruitute sunt, apud stultum imperio. Sapiens diuitijs nihil permittit, uobis diuitiæ omĩa. Vos tanq̃ aliquis uobis æternam possessionem earum promiserit, assuescitis illis & hæretis, sapiens tunc paupertatẽ præcipue meditatur, cum in medijs diuitijs constitit. Nunq̃ imperator ita paci credit, ut non se præparet bello, quod etiam si non geritur, indictum est. Vos domus formosa, tanq̃ nec ardere nec ruere possit, insolentes, uos opes tanq̃ periculum omne transcenderint, maioresq; sint, q̃ quibus consumendis satis uirium habeat fortuna, obstupefaciunt. Ociosi diuitijs luditis, nec prouidetis illarum periculum, sicut barbari plærumq; inclusi, & ignari machinarum, segnes laborem obsidentium spectent, nec quo illa pertingenda, quæ ex longinquo instruũtur intelligunt. Idem uobis euenit. Marcetis in uestris rebus, nec cogitatis quot casus undiq; immineant, Iamiamq; preciosa spolia laturi Sapienti quisquis abstulerit diuitias, omnia illi sua relinquet. Viuit enim præsentibus lætus, futuris securus, Nihil magis Socrates, inquit, aut aliquis alius, cui idem ius aduersus humana atq; eadem potestas est, persuasi mihi, quam ne ad opiniones uestras actum uitæ meæ flecterẽ, solita conferte undiq; uerba, nõ conuitiari uos putabo, sed uagire uelut infantes miserrimos, Hæc dicet ille cui sapientia contingit, quem animus uitiorum immunis increpare alios, non quia odit, sed in remedium, iubet. Adijciet bis illa, æstimatio me uestra nõ meo nomine, sed uestro mouet. Quia calamitas est odisse, & lacessere uirtutem, bonæ spei euitatio est. Nullam mihi iniuriã facitis sed ne dijs quidem, hi qui aras euertunt, sed malum propositum apparet, malumq; consilium, etiam ubi norere non potuit. Sic uestras hallucinationes fero, quemadmodũ Iuppiter optimus, maximus, ineptias poetarum, quorum alius illi alas imposuit, Alius cornua, Alius adulterum illum induxerit, & abnoctantem, Alius sæuum in deos, Alius iniquum in homines, Alius raptorem ingenuorum, corruptorem, & cognatorum quidem. Alius parricidam, & regni alieni paterniq; expugnatorem. Quibus nihil aliud actum est, q̃ ut pudor hominibus peccandi demeretur, si tales deos credidissent. Sed quamq̃ ista me nihil lædant, uestra tamen uos moneo causa, suspicite uirtutem. Credite his, qui illam diu secuti, magnũ quiddam ipsos, & quod in dies maius appareat, sequi clamant. Et ipsam ut deos, & professores eius ut antistites colite, & quotiens mentio sacrarum literarum interuenerit, fauete linguis. Hoc uerbum non ut plærīq; existimant, a fauore trahitur, sed imperatur silentiũ ut rite peragi possit sacrum, nulla uoce mala obstrepente. Quod multo magis necessarium est imperari uobis, ut quotiens aliquid ex illo profertur oraculo, intenti & compressa uoce audiatis. Cũ sistrum aliquis concutiens ex imperio mentit, cũ aliquis secandi lacertos suos artifex, brachia atq; humeros suspensa manu cruentat, cũ aliqua genibꝰ ꝑ uiã repens ululat, laurũq; linteatus senex, & medio lucernã die pferens, cõclamat, iratũ

Fauete linguis.

aliquem deorum

aliquē deoꝝ cōcurritis & auditis, & diuinū esse, cum inuicē mutuū alentes stuporē affirmatis, ecce Socrates ex illo carcere, quē intrando purgauit, omniq; honestiorē curia reddidit, ꝓclamat. Quis iste furor? quæ ista inimica dijs hominibusq; natura, infamare uirtutes, & malignis sermonibus sancta uiolare? Si potestis bonos laudate, si minus transite, quod si uobis exercere tetram istam licētiam placet, alter in alterum incursate. Nam cum in cælum insanitis, nō dico sacrilegium facitis sed operam perditis. Præbui ego aliquādo Aristophani materiam iocorum, tota illa comicorū poetarum manus in me uenenatos sales suos effudit. Illustrata est manus mea, per ea ipsa, per quæ petebatur. Produci enim illi & tentari expedit. Nec ulli magis intelligunt quanta sit, q̄ qui uires eius lacessendo senserunt. Duritia silicis nulli magis q̄ ferientibus nota est. Præbeo me non aliter q̄ rupes aliqua in uadoso mari destituta, quam fluctus non desinunt undecumq; moti sunt uerberare, nec ideo aut loco eam mouent, aut per tot ætates crebro incursu suo consumunt. A silice facite impetum, ferendo uos uincam in ea quæ firma & insuperabilia sunt, quicquid incurrit, malo suo uim suam exercet. Proinde quærite aliquē mollem cedentemq; materiam, in quam tela uestra figantur. Vobis autem uacat aliena scrutari mala, & sententias ferre de quoquam? Quare hic philosophus latius habitat? Quare hic lautius cœnat? papulas obseruatis alienas, obsiti plurimis ulceribus. Hoc tale est, quale siquis pulcerrimorum corporum neuos, aut uerrucas derideat, quem uera scabies depascitur. Obijce Platoni, quod petierit pecuniam, Aristoteli quod acceperit, Democrito, quod neglexerit, Epicuro, quod consumpserit, mihi ipsi † alibi, & se & † pedium obiectate. O uos usu maxime felices, cum primum uobis imitari uitia nostra cōtigent, quin potius mala uestra circumspicitis, quæ uos ab omni parte confodiunt. Alia grassantia extrinsecus. Alia in uisceribus ipsis ardentia. Non eo loco res humanæ sunt, etiam si statum uestrum parum nostis, ut uobis tantum ocium supersit, ut in probra meliorum agitare linguam uacet. Hæc uos nō intelligitis, & alienum fortunæ uestræ uultū geritis. Sic ut plurimi qbus in circo aut in theatro desidentibus, iam funesta domus est, nec annunciatum malum. At ego ex alto prospiciens, uideo quæ tempestates, aut immineant uobis paulo tardius rupturæ nymbum suū, aut iam uicinæ ut uos ac uestra rapturæ propius accesserint. Quid porro, nonne nunc quoq; (etiam si parum sentitis) turbo quidam animo uestros rotat, & inuoluit fugientes, petentesq; eadem. Et nūc in sublime alleuatos, nunc in infima allisos rapit. Cur nobis magno consensu uitia commendant? Licet nihil aliud quod sit salutare q̄ tentemus, proderit tamen primo in seipsum secedere. Meliores erimus singuli. Quid quod secedere ad optimos uiros, & aliquod exemplum eligere, ad quod uitam dirigamus licet? admotio nota sit, tunc potest obtinere quod semel placuit, Vbi nemo interuenerit, qui iudiciū adhuc imbecillum populo adiurore detorqueat. Tunc potest æquali uitam, & uno tenore producere, quam propositis diuersissimis scindimus. Nam inter cætera mala illud pessimum est, quod uitia ipsa mutamus. Sed ne hoc quidem nobis contingit, permanere in malo iam familiari. Aliud ex alio placet, uexatq; nos. Hoc quoq; quod iudicia nostra nō tantum praua, sed etiam leuia sunt, fluctuamus, aliudq; ex alio comprehendimus, petita relinquimus, relicta repetimus, alternā inter cupiditatem nostram, & pœnitentiæ uices sunt. Pendemus enim toti ex alienis iudicijs, & id optimū nobis uiderur, quod petitores laudatoresq; multos habet, Non id quod laudandum petendumq; est. Nec uiam bonā ac malam per se æstimamus, sed turbā uestigiorum, in quibus nulla sunt redeuntium. Dices mihi, quid agis Seneca? deseris partes. Certe Stoici nostri dicunt, Vsq; ad ultimum uitæ finem in actu erimus, non desinemus communi bono operam dare, adiuuare singulos, opem ferre etiam inimicis, eniti manu, Nos sumus, qui nullis annis uocationes damus, & quod ait ille uir disertissimus, Caniciem galea premimus. Nos sumus, apud quos usq; eo nihil ante mortē ociosum est, Vt si res patitur, nō sit ipsa mors ociosa. Quid nobis Epicuri præcepta in ipsis Zenonis principijs loqueris, quin tu bene nauiter si partium piget, transfugis potius q̄ prodis? Hæc tibi in præsentia respondebo. Nunquid uis amplius, q̄ ut me similē ducibus nostris præstem? Quid ergo est? non quo miserint me illi, sed quo duxerint, ibo. Nunc probo tibi nō descīscere me a præceptis Stoicorum. Nam ne ipsi qdem

† Alr. aliquid † Alr. foedum.

a suis

a suis desciuerunt: & tamen excusatissimus essem, etiam si non præcepta illorum sequerer, sed exempla. Hoc quod dico, in duas diuidam partes. Primum ut possit aliquis, uel a prima ætate contemplationi uirtutis totum se tradere, rationem uiuendi quærere, atq; exercere secreto. Deinde, ut possit hoc aliquis, emeritis iam stipendijs, profligatæ ætatis iure optimo facere, & ad alios actus animos referre, uirginum uestalium more, quæ annis inter officia diuisis, discunt facere sacra, & cum didicerũt docent. Hæc Stoicis quoq; placere ostendam, non quia legem dixerim mihi, nihil cõtra dictum Zenonis Chrysippiue committere, sed quia ipsa patitur me ire in illorum sententiam, quam siquis semper unius sequitur, non iniuriæ, sed factionis est. Vtinam quidã iam tentẽtur omnia, & inoperta confestim ueritas esset, nihilq; ex decretis mutaremus. Nunc ueritatem cum eis ipsis qui docent, quærimus. Duæ maximæ in hac re dissident sectæ Epicureorũ & Stoicorum. Sed utraq; ad ociũ diuersa uia mitnt. Epicurus ait: Non accedet ad. R.P. sapiẽs, nisi siquid interuenerit. Zenon ait: Accedet ad. R. P. nisi siquid impedierit. Alter ociũ ex proposito petit: Alter ex causa. Causa autem late illa patet, si. R.P. corruptior est, q̃ ut adiuuari possit, si occupata est malis. Non nitetur sapiens in superuacuũ, nec se nihil profuturis impendet, si parum habebit authoritatis aut uirium. Nec illum erit admissura. R. P. si ualitudo illum impediet, quomodo nauem cassam non deduceret in mare, quomodo nomen in militiam non daret debilis, sic aditum quem inhabilem sciet, non accedet. Potest ergo & ille cui omnia adhuc in integro sunt, anteq̃ ullas experiatur tẽpestates, in tuto subsistere, & protinus commendare se nouis artibus, & illud beatum ociũ exigere, uirtutũ cultor, quæ exerceri etiam quietissimis possunt. Hoc nempe ab homine exigit, ut prosit hominibus, si fieri potest multis, si minus paucis, si minus ꝓximis, si minus sibi. Nam cum se utilem cæteris efficit, cõmune agit negocium. Quoniam qui se deteriorem facit, non sibi tantummodo nocet, sed etiam omnibus eis, quibus melior factus prodesse potuisset: Sed siquis bene de se meretur: hoc ipso alijs prodest, quod illis profuturum parat. Duas. R.P. animo complectamur. Alteram magnam, & uere publicam, qua dij atq; homines continentur, in qua non ad hunc angulum respicimus, aut illum, sed terminos ciuitatis nostræ cum sole metimur. Alteram cui nos ascripsit conditio nascendi. Hæc aũt Atheniensium erit, aut Carthaginẽsium ~~erit~~, aut alterius alicuius, quæ nõ ad omnes pertineat homines, sed ad certos. Quidam eodem tempore utriq;. R.P. dant operam maiori minoriq;. Quidam tantũ minori, quidam tantum maiori, huic maiori. R. P. & in ocio deseruire possumus, imo uero nescio an in ocio melius, ut quæramus quid sit uirtus una pluresue sint. Natura an ars bonos uiros faciat†. Vnũ sit hoc, quod† maria terrasq; & maria terris inserta cõplectitur. An multa deus corpora eiusmodi sparserit. Cõtinua sit omnis & plena materia, & ex qua cũcta gignuntur, an diducta, & solidis inane permixtum sit, deus sedens opus suum spectet, an tractet. Vtrum ne extrinsecus illi circũfusus sit, an toti inditus. Immobilis sit mundus, an inter caduca, & ad tempus nata numerãdus. Hæc qui cõtẽplatur, qd deo præstat: Ne tanta eius opera sine teste sint. Solemus dicere summum bonũ esse secundum naturam uiuere. Natura ad utrũq; genuit, & cõtemplationi rerum & actioni. Nunc improbemus, quod prius diximus. Quid porro, hoc non erit ꝓbatum, si se unusquisq; consuluerit, quantã cupiditatem habeat ignota noscendi, quã ad omnes fabulas excitetur: Nauigant quidam, & labores peregrinationis longissimæ una mercede perpetiuntur, cognoscendi aliquid abditum remotũq;. Hæc res ad spectacula populos contrahit. Hæc cogit præclusa rimari, secretiora exquirere, antiquitates euoluere, mores barbararũ audire gentium. Curiosum nobis natura ingeniũ dedit, & artis sibi ac pulchritudinis suæ conscia, spectatores nos tantis rerum spectaculis genuit, perditura fructum sui, si tam magna, tam clara, tam subtiliter ducta, tam nitida & non uno genere formosa solitudini ostenderet. Vt scias illam spectari uoluisse, non tantũ aspici, uide quẽ nobis locum dederit. In media nos sui parte constituit, & conspectũ omnium nobis dedit, nec erexit tantummodo hominem, sed etiam ad contemplationẽ factum, ut ab ortu sydera in occasum labentia prosequi posset, & uultum suũ circũferre cum toto corpore sublime fecit illi caput, & collo flexibili imposuit. Deinde sena per diem, sena per noctẽ, signa perlucent, nullam non partem sui explicant. Vt per hæc quæ obtulerat eius oculis, cupiditatẽ

Al. tenentur

Al. unde, sed melius unũ.
Al. aera.

al. immortalis

lis, cupiditatem faceret, etiam cæterorũ, nec enim omnia, nec tanta uisimus, quanta sunt, sed acies nostra aperit sibi inuestigando uiam, & fundamenta uera iacit. Vt inq̃sitio trãscat ex apertis in obscura, & aliquid ipso mundo inueniat antiquius, unde ista sydera exierint. Quis fuerit uniuersi status anteq̃ singula in partes descenderint: quæ ratio mersa & confusa diduxerit: Quis loca rebus assignauerit: suapte natura grauia descẽderint, & uolauerint leuia, an propter ipsum pondus corporum altior aliqua uis legem singulis dixerit, an illud uerum sit, quod † a me probatur, homines diuini spiritus esse partem, ac ueluti scintillas quasdam sacrorum in terras desiluisse, atq̃ ex alieno loco exisse. Cogitatio nostra cœli munimenta perrumpit, nec contenta est id, quod ostenditur scire. Illud, inq̃t, scrutor quod ultra mundũ iacet, utrum ne profunda uastitas sit, An & hoc ipsum terminis suis claudatur, qualis sit habitus exclusis, informia & confusa sunt, an in omnem partem tantundem loci obtinentia, an & illa in aliquem cultum descripta sint, huic cohærent mundo, an longe ab hoc seresserint, & hic in uacuo uolutentur, indiuidua sint, p quæ struitur omne id quod natum futurumq̃ est, an continua eorum materia sit, & per totũ mutabilis. Vtrum contraria inter se elementa sint, an non pugnent, sed per diuersa cõspirent. Ad hæc quærenda natus æstima, quod nõ multũ acceperit temporis, etiam si illud totum sibi uendicat, cui licet nihil facilitate eripi, nihil negligentia patiatur excidere, licet horas suas auarissime seruet, & usq̃ in ultimæ ætatis hũanæ terminos procedat. Nec quicq̃ illi ex eo, quod natura cõstituit, fortuna concutiat, tamẽ homo ad immortaliũ cognitionem nimis mortalis est. Ego secundũ naturã uiuo, si totum me illi dedi, si illius admirator cultorq̃ sum. Natura autem utrũq̃ facere me uoluit, & agere, & contemplatiõi uacare. Vtrũq̃ facio, quoniã ne cõtemplatio quidem sine actione est. Sed refert, inquis, an ad hanc uoluptatis causa accesserit, nihil aliud ex illa petens, q̃ assiduam contẽplationem, quæ sine exitu est. Est eñ dulcis, & habet illecebras suas. Aduersus hoc tibi respondeo, æque refert, quo animo ciuilem agas uitã, an semper inquietus sis: Nec unq̃ sumas illud tempus, quo ab humanis ad diuina respicias, Quomodo res appetere sine ullo uirtutum amore, & sine cultu ingenij, ac nudas edere operas, minime probabile est (Miscerí enim inter se ista, & † consyderari debent) sic imperfectum ac languidum bonum est, in ocium sine actu proiecta uirtus, nunq̃ id quod didicit ostendens. Quis negat illũ debere profectus suos in opere tentare: nec tantum quid faciendum sit cogitare, sed etiam aliquando manũ exercere, & ea quæ meditata sunt, ad uerũ perducere: Quid si p ipsum sapientem non est mora, si non actor deest, sed agenda desunt: Ecquid illi secum esse permittes: quo animo ad ocium sapiens secedit: Vt sciat secum quoq̃ ea acturum, per quæ posteris prosit. Nos certe sumus, qui dicimus, & Zenonem & Chrysippũ maiora egisse q̃ si duxissent exercitus, gessissent honores, leges tulissent, quas non uni ciuitati, sed toti humano generi tulerunt. Quid ergo est: quare tale ocium non conuenit bono uiro, per quod futura sæcula ordinet, nec apud paucos concionetur, sed apud omnes omniũ gentium homines quicũq̃ erunt: Ad summã quæro, an ex præceptis suis uixerint Cleantes & Chrysippus & Zenon. Non dubie respondebis sic illos uixisse, quemadmodũ dixerant esse uiuẽdum. Atqui nemo illorum. R. P. administrauit. Non fuit, inquis, aut ea fortuna, aut dignitas ea, quæ admitti ad publicarum rerum tractationem solet, sed idem nihilominus non segnem egere uitam. Inuenerunt quemadmodũ plus quies illorũ hominibus prodesset, q̃ aliorum discursus & sudor. Ergo nihilominus hi multum egisse uisi sunt, q̃uis nihil publice agerẽt. Præterea tria genera sunt uitæ, inter quæ quid sit optimũ quæri solet. Vnum uoluptati uacat, alterum contemplationi, tertiũ actioni. Primũ, quod deposita contentione, depositoq̃ odio, quod implacabile est, diuersa sequentibus indiximus, uideamus an hæc omnia ad idem sub alio atq̃ alio titulo perueniunt. Nec ille qui uoluptatem probat, sine contemplatione est, nec ille qui se contemplationi inseruit, sine uoluptate est, nec ille cuius uita actionibus destinata est, sine contemplatione est. Plurimum, inquis, discriminis est, utrum aliqua res propositum, an propositi alterius accessio sit: Sane grande discrimen. Tamen alterum sine altero non est. Nec ille sine actione contemplatur, nec is sine contemplatione agit. Nec ille tertius, de quo male existimare consensimus, uoluptatem inertem probat, sed eam, quã ratione efficit firmam sibi. Ita & hæc

†alr maxie.

†alr conferri opinor legẽdũ conferri

ipsa uoluntaria secta in actu est. Quid ni in actu est, quando ipse dicat Epicurus aliquando se recessurum a uoluptate, dolorem etiam appetiturum, si aut uoluptati iminebit poenitentia, aut dolor minor pro grauiore sumetur? Quo ptinet hoc dicere? ut appareat cōtemplationē placere omnibus. Alij petunt illam. Nobis statio est, non portus hæc. Adijce nunc hæc, quod e lege Chrysippi uiuere ocioso licet. Non dico ut ocium patiatur, sed ut eligat, negant nostri sapientem ad quamlibet. R. P. accessurum. Quid autem interest, quomodo sapiens ad ocium ueniat, utrum quia. R. P. illi deest, an quia ipse. R. P. si omnibus futura. R. P. est, semper autem deerit fastidiose quærētibus? Interrogo ad quā. R. P. sapiens accessurus sit. Ad Atheniensium, in qua Socrates damnatur? Aristoteles ne damnaretur fugit, in qua opprimit inuidia uirtutes? Negabis mihi accessurum in hāc. R. P. sapientem. Ad Carthaginensiū ergo. R. P. sapiens accedet, in qua assidua seditio, & optimo cuiq; infesta libertas est? Sūma æqui ac boni uilitas, aduersus hostes inhumana crudelitas, etiam aduersus suos hostilitas? & hanc fugiet. Si percensere singula uoluero, nullam inuenero, quæ sapientem, aut quā sapiens pati possit. Quod si non inuenit illa. R. P. quam nobis fingimus, incipit omnibus esse ocium necessarium. Quia quod unū præferri poterat ocio, nusq̄ est. Siquis dicit optimū esse nauigare, deinde negat nauigādum in eo mari, in quo naufragia fieri soleant, & frequenter subitæ tempestates sint, quæ rectorem in contrarium rapiant, puto hic me uetat nauem soluere, quum laudet nauigationē.

Libri de uita beata finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD SERENVM DE TRANQVILLITATE VITAE LIBER PRIMVS.

INQVIRENTI mihi in me quædā uitia, apparebāt Serene in aperto posita, quæ manu prænderem quædam obscuriora & in recessu, quædam non continua, sed ex interuallis redeuntia, quæ uel molestissima dixerim, ut hostes uagos, & ex occasionibus assiliētes, per quos neutrū licet, nec tāq̄ in bello paratū esse, nec tanq̄ in pace securum. Illum tamē habitū in me maxime deprehendo. Quare enī non uerū ut medico fatear me, nec bona fide liberatū his quæ timebam & oderam, nec rursus obnoxiū, in statu ut nō pessimo, ita maxime querulo & moroso positum. Nec ægroto, nec ualeo. Non est quod dicas, omniū uirtutū tenera esse principia, tempore ipsis duramentū & robur accedere. Non ignoro etiam quæ in speciē laborant, dignitatē dico & eloquentiæ famā, & quicquid ad alienū suffragium uenit, mora conualescere, & quæ ueras uires parant, & quæ ad placendū fuco quodā subornantur, expectant annos, donec paulatim colorem diuturnitas ducat. Sed ego uereor, ne consuetudo quæ rebus affert constantiā, hoc uitium in altius figat. Tam bonorū q̄ malorum longa conuersatio amorem inducit. Hæc animi inter utrūq; dubij, nec ad recta fortiter, nec ad praua uergentis infirmitas qualis sit, nō tam semel tibi possum, q̄ per partes ostendere. Dicam quæ accidant mihi, tu morbo nomē inuenies. Tenet me summus amor parsimoniæ, fateor. Placeat non in ambitionem cubile cōpositū, non ex arcula prolata uestis, nō ponderibus, aut mille tormentis splendere cogentibus expressa, sed domestica & uilis, nec seruata, nec sumēda sollicite. Placet cibus, quē nec parent familiæ, nec spectent. Non ante multos paratus dies, nec multorū manibus ministratus, sed parabilis facilisq;, nihil habeat accersiti precio, sed habilibus nō defuturus, nec patrimonio grauis, nec corpori, nec rediturus quaq; interuenerit. Placet minister incultus & rudis uernula, argentū graue rustici patris, sine ullo opere & nomine artificis, & mensa non uarietate macularum conspicua, nec per multas elegantiū dominorū successiones ciuitati nota, sed in usum posita, quæ nullius conuiuæ oculos, nec uoluptate moretur, nec accendat inuidia. Cum bene ista placuerunt, perstringit animū apparatus
* alicuius pædagogi, de luxuria prædictorum diligentius, q̄ iam intra latus uestita & auro culta mancipia, & agmen seruorum nitētium. Iam domus etiam quæ calcatur preciosa, & diuitijs per omnes angulos dissipatis, tecta ipsa fulgentia, & assentator comesq; patrimoniorū

trimoniorū

rimoniorum pereuntium populus. Quid prolucentes ad riuum aquas, & circũfluentes
ipsa conuiuia? Quid epulas loquar? †scenas, sua dignitate dignas? Circumfudit me ex lõ †alr: Cœnis sua est dignitas.
go frugalitatis situ uenientem, multo splẽdore luxuria & undiq; circumsonuit. Paulum
titubat acies, facilius aduersus illam animũ quàm oculos attollo. Recedo itaq; nõ peior, sed
tristior. Nec inter illa friuola mea †tam altus incedo, tantusq; morsus subit, & dubitatio †alr cum
nunquid illa meliora sint, nihil horũ me mutat, nihil tamen non concutit. Placet uim præ
ceptorum sequi, & in mediam ire rempublicam. Placet honores fascesq;, nõ scilicet pur-
pura, aut aureis uirgis abductum capessere, sed ut amicis propinquisue, & omnibus ci-
uibus, omnibus deinde mortalibus paratior, utiliorq; sim, promptius cõpositus. Sequor
Zenonem, Cleantem, Chrysippum, quorum tamẽ nemo ad Rempu. accessit, & nemo
nõ omisit, nisi aliquid animã insolitam arietari permisit, nisi aliquid occurrit, aut indignũ
(ut in omni uita humana multa sunt) aut parum ex facili fluẽs, haud multũ tẽporis rei nõ
magno æstimandæ posuerunt. Ad ocium conuertor, & quemadmodũ pecoribus fatiga
tis quoq; uelocior demũ gradus est, placet intra parietes suos uitam coercere, nemo ullũ
auferat diem, nihil dignum tanto impendio redditurus, sibi ipse animus habeat, se colat,
nihil alieni agat, nihil quod ad iudicẽ spectet. Amet expers publicæ priuatæq; curæ tran
quillitas, sed ubi lectio fortior erexit animũ, aculeos subdiderunt exempla nobilia, pro-
silire libet in forum, cõmodari alteri uocem, alteri operam, etsi nihil profuturam, tamen
conaturã, pdesse alterius coercere in foro superbiã, male secũdis reb9 elati. In studijs pu-
to mehercule melius esse res ipsas intueri, & harum causa loqui, cæterum uerba rebus p-
mittere, ut qua duxerint, ac inelaborata sequatur oratio. Quid opus est sæculis duratura
componere? Vis tu non id agere, ne te posteri taceant? Morti natus es, minus molestia-
rum habet funus tacitum. Itaq; occupandi temporis causa in usum tuum, nõ in preconiũ
aliquid simplici stilo scribe, minore labore opus est studentibus in diem. Rursus ubi se
animus cogitationis magnitudine leuauit, ambitiosus in uerba est, altiusq; ut spirare, ita
eloqui gestit, & ad dignitatem rerum exit oratio. Oblitus tamen leuis pressiorisq; iudi-
cij sublimis feror, & ore tantũmodo, ne singula diutius persequar, in omnibus rebus hæc
me sequitur bonæ mentis infirmitas, cum ne paulatim defluam uereor, aut quod est sol-
licitius, ne semper casuro similis pẽdeam, & plus fortasse sit, quàm quod prouideo. Familiari-
ter enim domestica aspicimus, & semper iudicio fauor officit. Puto multos potuisse ad
sapientiam peruenire, nisi putassent se peruenisse, nisi quædam in se dissimulassent, quæ- †alr laudantium.
dã apertis oculis transilijssent. Non est enim, quod magis aliena iudices adulatione peri-
re, quàm nostra. Quis sibi uerum dicere ausus est? Quis non inter †adulantium, blandienti-
umq; positus greges, plurimũ tamen sibi ipse assentatus est? Rogo itaq; siquid habes re-
medium, quo hanc fluctuationem meam sistas, dignum putes me, qui tibi tranquillitatẽ
debeam, non esse periculosos motus animi, nec quicquam tumultuosi afferentis scio, ut uera
tibi similitudine, id de quo queror exprimam, non tempestate uexor, sed nausea. Detra
he ergo quicquid hoc est mali, & succurre in conspectu terrarum laboranti.

De stabilitate mundi.

QVæro mehercule iamdudum Serene ipse tacitus, cui talem affectum animi si
milem putem. Nec ullius propius admoneri exemplo, quàm eorum, qui ex lõga
& graui ualitudine expliciti, motiunculis, leuibusq; interim offensis perstrin-
guntur, & cum reliquias effugerint, suspitionibus tamen inquietantur, medi-
cisq; iam sani manum porrigunt, & omnem calorem corporis sui calumni-
antur. Horum Serene non parum est corpus sanum, sed sanitati parum assueuit. Sic est
quidam tremor etiam tranquilli maris, aut lacus qui ex tempestate requieuit. Opus est
itaq; non illis durioribus, quæ etiã trãscurrimus, ut alicubi obstes tibi, alicubi irascaris, ali-
cubi instes grauis. Sed illud quod ultimũ uenit, ut fidẽ tibi habeas, & recta ire uia te cre-
das. Nihil auocatus transuersis multorum uestigijs passim discurrentium, & quorũdam
circa ipsam errantium uiam. Quod desyderas autem, magnum & summũ est, deoq; uici-
num, non concuti. Hanc stabilem animi sedem, Græci εὐθυμίαν uocant, de qua Democriti
uolumen egregium est. Ego enim tranquillitatem uoco, nec enim immutari & transfer-
re uerba ad illorum formam necesse est. Res ipsa de qua agitur, aliquo signanda nomine

est,quod appellationis græcæ uim debet habere,non faciem. Ergo quærimus quomodo
animus semper æqualis,secũdoq; cursu eat,propiciusq; sibi sit,& sua lætus aspiciat,& hoc
gaudium non interrumpat,sed placido statu maneat,nec attollẽs se unq̃,nec deprimẽs.
Id tranqllitas erit. Quomodo ad hanc perueniri possit,in uniuersum quæramus. Sumes
tu ex publico remedio quantum uoles. Totum interim uitium in medium protrahẽdũ
est,ex quo cognoscet quisq; partem suam. Si multum,intelliges quãto minus negocij ha
beas,cum fastidio tui,q̃ hi quos ad professionem speciosam alligatos,& sub ingenti titu
lo laborantes,in sua simulatione pudor magis q̃ uoluntas tenet. Omnes in eadem causa
sunt,& hi qui leuitate uexantur,ac tedio,assiduiq; mutatiõe propositi,quibus semp ma-
gis placet,quod reliquerunt,& illi qui marcent & oscitantur. Adijce illos,qui non aliter
q̃ quibus difficilis somnus,uersant se,& hoc atq; illo modo componunt,donec quietem
lassitudine inueniant,statũ uitæ suæ formando,subinde in eo nouissime manent,in quo
illos non mutandi odium,sed senectus ad nouandum pigra deprehẽdit. Adijce & illos,
qui non inconstantiæ uitio parum leues sunt,sed inertia. Viuunt,non quomodo uolunt,
sed quomodo cœperunt. Innumerabiles deinde proprietates sunt,sed unus affectus uit
tij displicere sibi,hoc ontur ab intemperantia animi,& cupiditatibus timidis,aut parum
prosperis,ubi aut non audent,quantum concupiscunt,aut non consequũtur,& in spem
toti prominent,semper instabiles mobilesq; sunt. Quod necesse est accidere pendenti-
bus,ad uota sua omnia uia pendent,& inhonesta se ac difficilia docent,coguntq;,& ubi
sine præmio labor est,torquet illos irritũ decus. Nec dolẽt se praua frustra uoluisse. Tũc
illos & pœnitentia cœpti tenet,& incipiendi timor. Surripitq; illa iactatio animi,uon in
uenientis exitum. Quia nec cupiditatibus suis imperare,nec obsequi possunt. Et cuncta
tio uitæ,parum se explicantis,& inter destituta uota torpentis animi situs. Quæ omnia
grauiora sunt,ubi odio infelicitatis operosæ ad ocium profugerũt,ad secreta studia,quæ
pati non potest animus ad ciuilia erectus,agendiq; cupidus,& natura inquietus,parum
scilicet in se solatiorum habens. Ideoq; detractis oblectationibus,quas ipsæ occupatiões
discurrentibus præbent,domum,solitudinem,parietes non fert,inuitus aspicit se,sibi reli
ctus. Hinc illud est tedium,& displicentia sui,& nusq̃ residentis animi uolutatio,& ocij
sui tristis atq; ægra patientia. Vtiq; ubi causas fateri pudet,tormenta introrsus egit uere-
cũdia,in angusto inclusæ cupiditates sine exitu seipsas strangulãt. Inde mœror marcorq;
& ille fluctus mentis incertæ,quam incohata habent suspensam,deploratam,tristem. In
de ille affectus ocium suum detestantium,quærentiumq; nihil ipsos habere,quod agãt,
& alienis incrementis inimicissima inuidia. Alit enim liuorem infelix inertia,& om̃es de-
strui cupiunt,quia se non potuerunt prouehere. Et ex hac deinde uersatione alienorum
processuũ,& suorum desperatione,obirascens fortunæ animus,& de sæculo quærens,&
in angulos se retrahens,& pœnæ incubans suæ,dum tedet sui pigetq;. Natura enim hu-
manus animus agilis est,& pronus ad motus. Grata omnis illi excitandi se,abstrahẽdiq;
matriea est. Gratior quibusdam pessimis ingenijs,quæ occupationibus libenter deterun
tur,ut ulcera quædam nocituras manus appetunt,& tactu gaudent. Et fœdam corpo-
rum scabiem delectat,quicquid exasperat. Non aliter dixerim his mentibus,in quas cu-
piditates uelut mala ulcera erumpunt,uoluptati esse laborem uexationemq;. Sũt enim
quædam quæ corpus quoq; nostrum cum quodam dolore delectant,ut uersare se & mu
tare,nondum fessum latus & alio atq; alio positũ uentilari. Qualis ille Homericus Achil
les est,modo pronus,modo supinus,in uarios habitus se ipse componens. Quod ꝓpriũ
ægri est,nihil diu pati,& mutationibus ut remedijs uti,inde peregrinationes suscipiun-
tur uagæ,& littora pererrantur,& modo mari se,modo terra experitur,semper præsenti
bus infesta leuitas. Nunc Campaniam petamus,iam delicata fastidio sint,inculta uidean
tur. Brutios & Lucanos saltus persequamur. Aliquid tamen inter deserta amœni requi-
ratur,in quo luxuriosi oculi longo locorum horrentium squalore releuentur. Tarentum
* petatur,laudatusq; portus,& Hyberna cœli mitioris,& recto uelantis,quæ satis opulen-
ta turbæ est. Iam flectamus cursum ad urbem,nimis diu a plausu & fragore aures uaca-
uerunt. Iuuat iam & humano sanguine frui. Aliud ex alio suscipitur,& spectacula spectat
culis mutantur,ut ait Lucretius. Hoc se quisq; modo semper fugit. Sed quid ꝓdest,si nõ
effugit;

effugit: sequitur seipse, & urget grauissimus comes. Oēs itaq; scire debemus, nō locorū uitiū esse quo laboramus, sed nostrū. Infirmi sumus ad omne tolerādū, nec laboris patiētes nec uoluptatis, nec nostræ, nec ullius rei diutius. Hoc quosdā egit ad mortē, quod ꝓposita sæpe mutando, in eadem reuoluebantur, & non relinquerant nouitati locum. Fastidio illis esse cœpit uita & ipse mundus, & subit illud rabidarū delitiarū, quousq; eadem?

De exercitatione animi.

ADuersus hoc tedium quo auxilio putem utendum, quæris. Optimū erat (ut ait Athenodorus actione rerū & reipublicæ tractatione, & officijs ciuilibus se detinere. Nam ut quidam sole aut exercitatione & cura corporis educunt, Athletisq; utilissimū est, lacertos suos, roburq; cui se uendicauerunt, maiore temporis parte nutrire. Ita nobis animū ad rerum ciuilium tutamen parantibus in opere esse longe pulcherrimum est. Nam cum utilem se efficere ciuibus mortalibusq; propositum habeat, simul & exercetur & proficit, qui in medijs se officijs posuit, cōmunia priuataq; ꝓ facultate administrans. Sed quia in hac, inquis, tam insana hominū ambitione, tot calumniatoribus in deterius recta torquentibus parum tuta simplicitas est, & plus futurū semper est quod obstet, ꝙ quod succedat, a foro quidem & publico recedēdum est. Sed habet, ubi se etiam in priuato lare explicet magnus animus. Nec ut leonum animaliūq; impetus, caueis coercetur, sic hominū quorum maxime in seductu actiones sunt, ita tamen delituerit, ut ubicūq; ocium suum absconderit, prodesse uelit singulis & uniuersis, ingenio, uoce, consilio. Nec enim is solus Reipu. prodest, qui candidatos extrahit, & tuetur, reos, & de pace belloq; censet. Sed qui iuuentutem exhortatur, qui in tanta bonorū præceptorum inopia, uirtute instruat inimicos, qui ad pecuniam luxuriāq; cursu ruentes pēsarac retrahit, etsi nihil aliud certe moratur, in priuato publicum negocium agit. An ille plus præstat, qui inter peregrinos, aut ciues, aut urbanos, prætor adeuntibus assessoribus uerba pronunciat, ꝙ quid sit iusticia, quid pietas, quid sapientia, quid fortitudo, qd mortis contemptus, quid deorum intellectus, quantum †hominū sit bona conscientia. Ergo †forte bonū,
si tempus in studia conferas, quod subduxeris officijs, non deserueris, nec munus detractaueris. Neq; enī ille solus militat, qui in acie stat, & cornu dextrum leuūq; defēdit, sed qui portas tuetur, & statione minus periculosa, non ociosa tamen fungitur, uigiliasq; seruat, & armamentario præest. Quæ ministeria ꝗuis incruenta sint, in numerum stipendiorum ueniunt. Si te ad studia reuocaueris, omne uitæ fastigium effugeris, nec noctem fieri optabis tedio lucis, nec tibi grauis eris, nec alijs superuacuus, multos in amicitiam attrahes, affluetq; ad te optimus quisq;. Nūꝗ enim ꝗuis obscura uirtus latet, sed mittit sui signa. Quisquis dignus fuerit, uestigijs illam colliget. Nam si omnē conuersationē tollimus, & generi humano renunciamus, uiuimusq; in nos tantum conuersi, sequitur hāc solitudinem omni studio carentem inopia rerum agendarum. Incipiemus ædificia alia ponere, alia subuertere, & mare submouere, & aquas cōtra difficultates locorum educere, & male dispensare tempus, quod nobis natura consumendum dedit, alij parce illo utimur, alij prodige, alij sic impendimus, ut possimus rationem reddere, alij ut nullas habeamus reliquias. Quare nihil turpius est, ꝙ grandis natu senex, qui nullum aliud habet argumentum, quo se probet diu uixisset præter ætatem. Mihi charissime Serene nimis uidetur submisisse temporibus se Athenodorus, nimis cito refugisse. Nec ego negauerim aliquando cedendum, sed sensim relato gradu, & saluis signis, salua militari dignitate. Sāctiores tutioresq; sunt hostibus suis, qui in fidem cum armis ueniunt. Hoc puto, uirtuti faciendum, studiosoq; uirtutis, si præualebit fortuna, & præcidet agendi facultatem, non statim auersus inermisq; fugiat, latebras quærens, quasi nullus locus sit, quo nō possit fortuna persequi. Sed parcius se inferat officijs, & cum delectu inueniat aliquid, in quo utilis ciuitati sit. Militare non licet, honores spectet, priuato uiuendum est, sit orator, silentium indictum est, tacita aduocatiōe ciues iuuet, periculosum etiam ingressu forum est. In domibus, spectaculis, in conuiuijs bonum contubernalem, amicum fidelem, temperātem conuiuā agat, officia si ciuis amiserit, hominis exerceat. Ideo magno animo nos non unius urbis mœnibus clusimus, sed in totius orbis cōmercium emisimus. Patriamq; nobis mundum professi sumus, ut liceret latiorem uirtuti campum dare. Præclusum tibi tri

bunal est, & rostris prohiberis, aut comitijs. Respice post te, quantum latissimarum regionum pateat, quantum populorum. Nunq̃ tibi ita magna pars obstruetur, ut nõ maior relinquatur. Sed uide ne totum istud uitium tuum sit. Non uis enim nisi consul, aut prytanes, aut ceryx, aut fasces administrare Rempu. Quod si militare nolis, nisi impator aut tribunus, etiam si alij primam frontem tenebunt, te sors inter precarios posuit. Inde uoce, adhortatione, exemplo, animo milita, precisis quoq; manibus, ille in prælio inuenit, ꝙ partibus conferat, qui stat tamẽ & clamore iuuat. Tale quiddam facies, si a primate Reipub. parte fortuna submouerit. Stes tamen, clamore iuues, siquis fauces oppressisset, stes tamen, & silentio iuues. Nunq̃ inutilis est opa ciuis boni. Auditus eius uisusq;, uultu, nutu, obstinatione tacita, incessuq; ipso prodest. Vt salutaria quæ circa gustum, tactũq; odore proficiunt, ita uirtus utilitatem etiam ex longinquo & latens fundit, siue patiat̃ & sentitur suo iure, siue precarios habet excessus, cogiturq; uela contrahere, siue ociosa, mutaq; est & angusto circũscripta, siue adaperta, in quocunq; habitu est, prosit. Quid tu parũ utile putas exemplum bene quiescentis? Longe itaq; optimũ miscere ocium rebus, quotiens actuosa uita impedimentis fortuitis, aut ciuitatis conditione prohibetur. Nũq̃ enim usq; eo interclusa sunt omnia, ut nulli actioni locus honestæ sit. Nnnquid potes inuenire urbem miseriorem, ꝙ Atheniensium fuit, cum illam triginta tyranni diuellerent? mille trecentos ciues, optimũ quẽq; occiderant. Nec finem ideo faciebant, sed irritabat seipsam sæuitia. In ciuitate erat ariopagos religiosissimũ iudicium. In qua senatus, populusq; senatui similis cohibat. Quotidie carnificum triste collegium, & infelix curia tyrannis angusta, poterat ne illa ciuitas conquiescere, in qua tot tyranni, quot satellites erant? Ne spes quidem ulla recipiendæ libertatis animis poterat offerri. Nec ulli remedio locus apparebat, contra tantam uim malorum. Vnde enim miseræ ciuitati tot armodios? Socrates tamen in medio erat, & lugentes patres consolabatur, & desperantes de Repub. exhortabatur, & diuitib⁹ opes suas mœrentibus exprobrabat, serã periculosæ auaritiæ pœnitentiam, & imitari uolentibus magnũ circũferebat exemplar, cum intra triginta dominos liber incederet. Hunc tamen Athenæ ipse in carcere occiderunt. Et qui tuto insultauerat agmini tyrannorum, cuius libertatem libertas non tulit, ut scias & in afflicta Repu. esse occasionem sapienti uiro ad se proferendum, & in florenti ac beata, pecuniam, inuidiam, mille alia uitia inermia regnare. Vtcunq; ergo se Respu. dabit, utcunq; fortuna pmittet, ita aut explicabimus nos, aut contrahemus. Vtiq; mouebimus, nec alligati metu torpebimus. Immo ille uir fuerit, qui periculis undiq; imminẽtibus armis & cathenis circum frementibus non alliserit uirtutem, nec absconderit. Nõ enim debet seruare se, nec obruere, ut opinor. Curius Dentatus aiebat, malle esse se mortuũ, ꝙ uiuere. Vltimũ malorum est, ex uirorum numero non exire anteq̃ moriaris, sed faciẽdum erit, si in Reipu. tempus minus tractabile incideris, ut plus ocio ac literis uẽdices, nec aliter ꝙ periculosa nauigatione submersus portum petas. Nec expectes donec res te dimittant, sed ab ipsis teipse disiungas.

INspicere autem debemus primũ nosmetipsos, deinde quæ aggredimur negocia, deinde eos quorum causa, aut cũ quibus. Ante omnia necesse est seipsum æstimare. Quia fere plus nobis uidemur posse ꝙ possimus, alius eloquentiæ fiducia prolabitur, alius patrimonio suo plus imperauit ꝙ ferre possit, alius infirmũ corpus laborioso oppressit officio. Quorundam parum idonea est uerecũdia rebus ciuilib⁹, quæ primam frontem desyderant, quorum contumacia non facit ad aulam. Quidam non habent iram in potestate, & illos ad temeraria uerba quælibet indignatio effert. Quidã urbanitatem nesciunt continere, nec periculosis abstinẽt a salibus. Omnibus his utilior negocio quies est. Ferox impatiensq; natura irritamenta nocitura libertati euitet.

AEstimanda sunt deinde ipsa quæ aggredimur, & uires nostræ cũ rebus quas tentaturi sumus comparandæ. Debet enim semper plus esse uirium in actore, ꝙ in pondere. Necesse est ut opprimant onera, quæ ferente maiora sunt. Quædam præterea non tam magna sunt negocia ꝙ fœcunda, multumq; negociorum ferunt, & hæc fugienda sunt, ex quibus noua occupatio multiplexq; nascetur. Nec accedẽdum eo, unde liber regressus non sit. His admouenda manus est, quorum finem, aut fa-

cere, aut

cere, aut certe sperare possis. Relinquenda quæ latius actu procedunt, nec ubi proposueris desinunt.

HOminum nãq; delectus habẽdus est, an digni sint, quibus partẽ uitæ nostræ impendamus: an ad illos temporis nostri iactura perueniat. Quidam ultro officia nostra nobis imputant. Athenodorus ait, ne ad cœnam quidam se iturum, ad eum, qui sibi nil ꝓ hoc debiturus sit. Puto intelligis multo minus ad eos iturum, qui cum amicorum officijs paria in mensa faciunt, qui fercula pro congiarijs numerant, quasi in alienum honorem intemperãtes sint: deinde illi sint testes spectatoresq́;, nõ delectabit in popina secreta. Consyderandum est, utrum natura tua agendis rebus, an ocio, studio, contemplationiq; aptior sit, & eo inclinandum, quo te uis ingenij refert. Socrates Ephorum iniecta manu, a foro subduxit, utiliorem componendis monimentis historiarum ratus. Male enim respondẽt, coacta ingenia, reluctãte natura irritus labor est.

De his quæ animũ delectant, & de cõmodis amicitiæ, & quod amicus cupiditate uacuus eligatur.

NIhil tamen æque oblectauerit animũ, quã amicitia fidelis. Quantum bonũ est, ubi sunt præparata pectora, in quæ tuto secretum omne descendat, quorũ conscientiam minus q̃ tuam timeas, quorum sermo sollicitudinem leniat, sententia cõsilium expediat, hilaritas tristiciã dissipet, cõspectus ipse delectet. Quos scilicet uacuos quantum fieri poterit a cupiditatibus, eligemus. Serpunt enim uitia, & in proximũ quęq; transiliunt, & contactu nocent. Itaq; ut quod in pestilentia curandũ est, ne corruptis iam corporibus & morbo flagrantibus assideamus, quia pericula trahemꝰ, afflatuq; ipso in proximo labotabimus. Ita in amicorum legendis ingenijs dabimus operam, ut q̃ minime inquinatos assumamus. Initium morbi est, ægris sana miscere, nec hoc præceperim tibi ut neminem nisi sapientem sequaris, aut attrahas. Vbi enim istud inuenies, quod tot sæculis quærimus: Pro optimo est minime malus, uix tibi esset facultas delectus felicioris, si inter Platonas & Xenophontas, & illum Socratici fœtus ꝓuentũ bonos quæreres, aut si tibi potestas Catonianæ fieret ætatis, quæ plærosq; dignos tulit, q Catonis sæculo nascerent. Sicut multos peiores, q̃ unq; alias maiorũq; molitores scelerũ. Vtraq; enim turba opus erat, ut Cato posset intelligi, habere debuit & bonos, quibus se approbaret, & malos in quibus uim suam experiret, nunc uero in tanta bonorũ ægestate minus fastidiosa fiat electio. Præcipue tamẽ uitentur tristes, & omnia deplorantes, qbus nulla non causa in querelas placet. Constet illi licet fides & beneficientia, trãquillitati tamen inimicus est comes perturbatus, & omnia gemens.

De mutatione animi.

TRanseamus ad patrimonia, maximam humanarũ erumnarũ materiam. Nam si omnia alia quibus angimur compares, mortes, ægrotationes, metus, desyderia, dolorum laborumq; patientiam, cum is quæ nobis mala pecunia nostra exhibet, hæc pars multum prægrauabit. Itaq; cogitandum est, quanto leuior dolor sit non habere q̃ perdere. Et intelligamus paupertatem eo minorum tormentorum, quo minorũ damnorũ esse materiã. Erras enim si putas animosius detrimẽta diuites ferre: Maximis minimisq; corporibus par est dolor uulneris. Bion eleganter ait, Nõ minus molestum esse caluis q̃ comatis pilos uelli. Idem scias licet, de pauperibus, locupletibusq; par illis esse tormentũ. Vtriq; enim pecunia sua adhæsit, nec sine sensu auelli põt. Tolerabilius autem est, ut dixi, faciliusq; non acquirere, q̃ amittere. Ideoq; lætiores uidebis quos nunq; fortuna respexit, q̃ quos deseruit. Vidit hoc Diogenes, uir ingẽtis animi, & effecit ne quid sibi eripi posset. Tu istud paupertatem, inopiam, ægestatem uocas: quod uoles ignominiosum securitati nomen impone. Putabo hunc non esse felicem, si quem mihi alium inueneris, cui nihil pereat. Aut ego fallor, aut regnum est, inter auaros, circumscriptores, latrones, plagiarios, unum esse, cui noceri non possit. Siquis de felicitate Diogenis dubitat, potest ipse dubitare & de deorum immortalium statu, an parum beate degant, quod illis non prædia, nec horti sint, nec alieno colono rura preciosa, nec grande in foro fœnus. Non pudet, quisquis diuitias stupes. Respice agedum mundum, Nudos uidebis deos, omnia dantes, nihil habentes. Hunc tu pauperem putas: an

Dijs immortalibus similem, qui se fortuitis omnibus exuit? Feliciorem tu Demetrium Pompeianum uocas, quem non puduit locupletiorem esse Pompeio? Numerus illi quotidie seruorum uelut imperatori exercitus, referebatur. Cui iamdudum diuitiæ esse debuerant, duo uicarij, & cella laxior. At Diogeni seruus unicus fugit, nec eum reducere cum monstraretur, tanti putauit. Turpe est, inquit, Mathen sine Diogene posse uiuere, Diogenem sine Mathen non posse. Videtur mihi dixisse, Age tuum negocium fortuna nihil apud Diogenem iam tui est, fugit mihi seruus, immo liber abijt. Familia uestiarium petit uictumq;. Tot uentres auidissimorum animalium tuendi sunt. Emēda uestis, & custodiendæ rapacissimæ manus, & flentium detestantiumq; ministerijs utendum. Quanto ille felicior, qui nihil ulli debet, nisi quod facillime negat sibi, sed quoniam non est tantum roboris nobis, angustāda certe sunt patrimonia, ut minus ad iniurias fortunæ simus expositi. Habiliora sunt corpora imbecilla, quæ in arma sua contrahi possunt, ꝙ quæ superfunduntur, & undiq; magnitudo sua uulneribus obiecit. Optimus pecuniæ modus est, qui nec in paupertatem cadit, nec procul a paupertate discedit.

De uana gloria remouenda.

PLacebit autem nobis mensura, si prius parsimonia placuerit, sine qua nec ullæ opes sufficiunt, nec ullæ nō satis patent, præsertim cum in uicino remedium sit, & possit ipsa paupertas in diuitias se, aduocata frugalitate, conuertere. Assuescamus a nobis remouere pompam, & usu rerum ornamenta metiri. Cibus famem domet, potio sitim, libidoq; qua necesse est effluat. Discamus mēbris nostris inuitis cultum uictumq; non ad noua exempla componere, sed ut maiorum suadent mores. Discamus continentiam augere, luxuriam coercere, gulam temperare, iracundiam lenire, paupertatem æquis oculis aspicere, frugalitatem colere. Etiamsi hos pudebit desyderijs naturalibus paruo parata remedia adhibere, spes effrenatas, & animū in futura eminentem uelut sub uinculis habere discendum est. Id agere, ut diuitias a nobis potius ꝙ a fortuna petamus. Non potest inquam tāta uarietas & iniquitas casuum ita depelli, ut nō multum procellarum irruat. Magna armamenta uela pandentibus, cogendæ in artū res sunt, uel tela in uanum cadant. Ideoq; exilia interdum calamitatesq; in remedium cessere, & leuioribus incōmodis grauiora sanata sunt, ubi parum audit præcepta animus, nec curari mollius potest. Quid ni, durius enim cōsulitur, & si paupertas & ignominiosa rerum euersio adhibetur, malo malū opponitur. Assuescamus ergo cœnare posse sine populo, & seruis paucioribus seruiri, & uestes parare, in quod inuentæ sunt. Habitare cōtractius, non in cursu tantum circiq; certamine, sed in spacijs uitæ interius flectendum est. Studiorum quoq;, quæ liberalissima impensa est, tādiu rationem babet, ꝙdiu modum. Quo mibi innumerabiles libros & bibliothecas, quarum dominus uix tota uita sua indices perlegit? Onerat discentem turbā, non instruit. Multoq; satius est paucis te auctoribus tradere, ꝙ errare per multos. Quadraginta milia librorum Alexandriæ arserunt, pulcherrimum regiæ opulentiæ monimentū. Alius laudauerit, sicut Liuius, qui elegātiæ regum curæq; egregium id opus ait fuisse. Non fuit elegātia illud, aut cura, sed studiosa luxuria, immo ne studiosa quidem, quoniam non in studium, sed in spectaculum comparauerant, sicut plerisq; ignaris etiam seruilium literarum libri, non studiorum instrumenta, sed cœnationum ornamenta sunt. Paretur itaq; librorum quantum satis sit, nihil in apparatum. Honestius inquis hos impense ꝙ in Corinthia pictas tabulas effuderint. Vitiosum est ubiq; quod nimium est. Quid habes, cur ignoscas homini, & armanū cedro, atq; ebori captanti, corpora conquirenti, aut ignotorum auctorum, aut improbatorum, & inter tot milia librorum oscitanti? cui uoluminum suorum frontes maxime placent, tituliq;? Apud desidiosissimos ergo uidebis quicquid orationum historiarumq; est, & tecto tenus extructa ioculamenta. Iam enim inter balnearia & thermas & bibliotheca quoq;, ut necessarium domus ornamentū expolitur. Ignoscerem plane, si studiorum nimia cupidine oriretur. Nunc ista exquisita cum imaginibus suis descripta, & sacrorum opera ingeniorum in speciem & cultum parietum comparantur.

De aduersitate ferenda.

AT in aliquod genus uitæ difficile incidisti, & tibi ignoranti uel publica fortuna uel pri

tuna uel prī

tuna, uel priuata laqueum impegit, quem nec soluere possis, nec erumpere. Cogita compeditos, primo ægre ferre onera & impedimenta crurium, deinde ubi non indignari illa, sed pati proposuerunt, necessitas fortiter ferre docet, consuetudo facile. Inuenies in quolibet genere uitæ oblectamenta, & remissiones, & uoluptatem, si uolueris malam putare uitam potius q̃ inuidiosam facere. Nullo melius nomine de nobis natura meruit, q̃ cum sciret quibus erumnis nasceremur, calamitatum mollimētum cõsuetudine inuenit, cito in familiaritatē grauissima adducens. Nemo duraret, si rerum aduersarũ eandē uim assiduitas haberet, quam primus ictus. Omnes cũ fortuna copulati sumus. Aliorum aurea cathena est, aliorum laxa, aliorum arcta & sordida. Sed quid refert? eadem custodia uniuersos circũdedit, alligatiq; sunt etiam qui alligauerunt. nisi tu forte leuiorē in sinistra cathenã putas, alium honores, alium opes uinciunt. Quosdã nobilitas, quosdã humilitas premit, quibusdã aliena supra caput imperia sunt, quibusdã sua, quosdam ex illis uno loco tenent sacerdotia. Omnis uita seruitium est. Assuescendũ itaq; cõditioni suæ, & q̃ minimũ de illa quærendũ, & quicquid habet circa se cõmodi, apprehendendũ est. Nihil tã acerbum est, in quo non æquus animus solatium inueniat. Exiguæ sæpe areæ in multos usus describentis arte patuere, & q̃uis angustũ pedem dispositio fecit † habitaculũ. Adhibe rationē difficultatibus, possunt & dura molliri, & angusta laxari, & grauia † rite ferētes minus premere. Non sunt præterea cupiditates in longinquũ mittendæ, sed in uicinum illis egredi pmittamus, quoniã includi ex toto nõ patiunt. Relictis his quæ aut non possunt fieri, aut difficulter possunt, prope posita, speiq; nostræ alludētia sequamur. Sed sciamus omnia æque leuia esse, extrinsecus diuersas facies habentia, introrsus pariter uana. Nec inuideamus altius stantibus. Quæ excelsa uidebantur, prærupta sunt. Illi rursus quos sors iniqua in ancipiti posuit, tutiores erunt, superbiã detrahendo rebus p se superbis, & fortunã suã q̃ maxime potuerunt in planũ deferendo. Multi quidē sunt, qbus necessario hærendũ sit in fastigio suo, ex quo nõ possunt, nisi cadendo descēdere. Sed hoc ipsum testentur maximũ onus suũ esse, quod alijs graues esse cogant, nec subleuatos se, sed suffixos, iusticia, mansuetudine humana, large, & benigna manu præparēt, multa ad secundos casus præsidia, quorum spe securius pendeant. Nihil tam æque nos ab his animi fluctibus uendicauerit, q̃ semper aliquem incrementis terminũ figere, nec fortunæ arbitriũ desinendi dare, sed seipsos quidē ultro citra exēpla hortent consistere. Sic & aliquæ cupiditates animũ acuent, & finitæ nõ in immensum incertumq; producent.

† aľr habitabilem.

† aľr ferre

AD † imperitos & mediocres & male sanos hic meus sermo pertinet, nõ ad sapientē. Huic nõ timide, nec pedetentim ambulandũ est. Tanta eñ fiducia sui est ut obuiam fortunæ iræ nõ dubitet, nec unq̃ loco ulli cessurus sit, nec habet ubi illam timeat. Quia nõ mancipia tantũ possessionesq; & dignitatem, sed corpus quoq; suũ & oculos, & quicquid est chariorē uitam facturũ, seq; ipsum inter precaria numerat. Viuitq; ut cõmodatus sibi & reposcentibus sine tristicia redditurus. Nec ideo est uilis sibi, quia scit se suũ nõ esse, sed omnia tam diligenter faciet, tã circũspecte, q̃ religiosus homo sanctusq; solet intueri fidei cõmissa. Quandocũq; aũt reddere iubebitur, non quæretur cũ fortuna, sed dicet, gratias ago pro eo, quod possedi, habuiq;. Magna quidē res tua mercede colui, sed quia imperas illa do, cedo gratus libensq;. Siquid habere me tu uolueris, etiã nunc seruabo, si aliud placet, ego uero faciam. Signatũq; argentũ, domũ, familiamq; meã reddo, restituo. Si appellauerit natura, quæ prior nobis credidit, & huic dicemus, Recipe animo meliore q̃ dedisti, nõ tergiuersor nec refugio, paratum habes a uolente, quod nõ sentienti dedisti. Aufer, reuerti unde ueneris, quid graue est? Male uiuet, quisquis nesciet bene mori. Huic itaq; primũ rei preciũ detrahēdũ est, & spiritus inter seruitia numerandus. Gladiatores (ait Cicero) inuisos habemus, si omnimodo uitam impetrare cupiunt, fauemus si cõtemptũ eius præ se ferunt. Idē euenire nobis scias. Sæpe enim causa moriendi est timide mori, fortuna illa quæ ludos sibi faciat, quo, inquit, te reseruem malum & trepidum animal? eo magis conuulneraberis & cõfodieris, quia nescis præbere iugulum. Viues diutius, & morieris expeditius, qui ferrum nõ subducta ceruice, nec manibus oppositis, sed animose recipis. Qui mortē timebit, nihil unq̃ pro homine uiuo faciet. At qui scit hoc sibi cũ cõciperetur statim condictũ, uiuet ad formulam, & simul

† aľr imperfectos.

& simul illud quoq; eodem animi robore præstabit, ne quid ex his quæ eueniunt subitũ sit. Quicquid enim fieri potest, quasi futurum prospiciendo, malorum omniũ impetus molliet, qui ad præparatos expectantesq; nihil afferunt noui, securis & beata tantũ spectantibus graues eueniunt. Morbus & captiuitas, ruina, ignis, nihil horum repentinum est. Sciebam in quam tumultuosum me contuberniũ natura duxisset. Totiẽs in uicinia mea cõclamatum est, totiens prope limen immaturas exequias fax cereusq; pressit. Sæpe altius ruentis ædificij fragor sonuit. Multos ex his, quorum forum, curia, sermo mecũ contraxerat, nox abstulit, & ad sodalitium manus copulatas intercidit. Miror aliquando ad me pericula accessisse, quæ circa me semper errauerint. Magna pars hominũ est, quæ nauigatura de tempestate non cogitat. Nunquam me in bona re, mali pudebit auctoris. Publius tragicis comicisq; uehementior ingenijs, quotiens inimicas ineptias, & uerba ad summam caueam spectantia reliquit, inter multa alia cothurno non tantum fortiora, & hoc ait; Cuiuis potest accidere quod cuiq; potest. Hoc si quis in medullas demiserit, & omnia aliena mala quorum ingens quotidie copia est, sic aspexerit, tanq; illis liberũ & ad se iter sit, multo ante se armabit, q̃ petatur. Sero animus ad periculorum patiẽtiam post pericula instruitur. Non putaui hoc futurum, nunq; hoc euenturum credidissem. Quare autem non? quæ sunt diuitiæ quas non ægestas, & fames, & mẽdicitas a tergo sequatur? quæ dignitas, cuius non protextam & augurale, & lora patricia, & sordes comitentur, & exportatio, notæ & mille maculæ, & extrema contẽtio? Quod regnum est, cui non parata sit ruina? & proculcatio, & dominus, & carnifex? nec magnis ista interuallis diuisa, sed horæ momentum interest inter solum, & aulam ingenuam. Scito ergo omnẽ conditionem uersabilem esse, & quicquid in ullum incurrit, posse in te quoq; incurrere. Locuples es, nunquid ditior Pompeio? cui cum Granius uetus cognatus, hospes nouus aperuisset, Cæsaris domum ut suam clauderet, defuit panis & aqua, cum tot flumina possideret in suo orientia, & in suo cadentia, mendicauit stillicidia, fame ac siti periit. In palatio cognatã, dum illi hæres publicũ funus esurienti locat, honoribus summis functus est. nunquid aut tam magnis, aut tam insperatis, aut tam uniuersis, q̃ Seianus, quo die illum senatus deduxerat, populus in frusta diuisit, in quem quicquid congeri poterat, Dij hominesq; cõtulerant, & ex eo nihil superfluit, quod carnifex traheret. Rex es, nõ ad Crœsum te mittam, qui in rogum suum descendit iussus, & extingui uidit, factus non regno tantũ, sed etiam morti suæ superstes, non ad Iugurthã, quẽ populus Romanus intra annum † quem timuerat, spectauit. Ptolemæum Africæ regem, Armeniæ Mitridatem inter Gaianas custodias uidimus. Alter in exilium missus est, Alter ut meliore fide † uteretur optabat. In tanta rerum sursum ac deorsum euntium uersatione, si non quicquid fieri potest, ꝓ futuro habes, das in te uires rebus aduersis, quas infregit, quisquis prior uidit. Proximum ab his erit, ne aut in superuacuis ex supuacuo laboremus. Idẽ, ne quæ aut nõ possumus consequi, concupiscamus. Aut adepti cupiditatum uanitatem nostrarum sero post multũ pudorẽ intelligamus. Id est, ne aut labor irritus sine effectu sit, aut effectus labore indignus. Fere enĩ ex his tristicia sequit̃, si aut nõ successit, aut successus pudet.

† alr quo timuerat.
† alr mitteretur.

De uagationibus contra propositum.

CIrcumcidenda est concursatio, qualis est magnæ parti hominũ, domos, & theatra, & fora pererrantium. Alienis se negocijs offerunt, semper aliquid agẽtibus similes. Horum & si aliquem exeuntem de domo interrogaueris, quo tu? quid cogitas? Respondebit tibi, Non mehercule scio, sed aliquos uidebo aliqd agã. Sine ꝓposito uagant̃ quærẽtes negocia, nec quæ destinauerũt agũt, sed in quæ icurrerũt. Inconsultus illis uanusq; cursus est, qualis formicis ꝑ arbusta repentibus, quæ in summũ cacumen, deinde in imum inanes aguntur. His plærieq; similem uitam agunt, quorum non immerito quis inquietam inertiam dixerit. Quorundam quasi ad incendium currẽtium misereberis, usq; eo impellunt obuios, & se aliosq; præcipitant. Cũ interim cõcurrerunt, aut salutaturi aliquẽ non resalutaturũ, aut funus ignoti homis ꝓsecuturi, aut iudiciũ sæpe litigantis, aut ad sponsalia sæpe nubentis, & lecticam assectan, quibusdam locis & in se contulerint. Deinde domũ cum superuacua redeuntes lassitudine, iurant nescisse se ipsos, quare exierint, sed ubi fuerint. Postero die erraturi ꝑ cadẽ illa uestigia. Oĩs itaq; labor ali-

ſabor aliquo referatur, aliquo reſpiciat, non induſtria inquietos, ſed inſanos falſæ rerum imagines agitant. Nam ne illi quidẽ ſine aliqua ſpe mouent̃, proritat illos alicuius rei ſpecies, cuius uanitate capta mens non coarguit. Eodem modo unũquemq; ex his q ad agẽdum turbam exeunt, inanes & leues etiam cauſæ per urbem circũducunt, nihilq; habentem in quo labor & lux orta expellit, & cum multorũ fruſtra liminibus illiſus nomenclator perſalutauit, a multis excluſus, neminẽ ex omnibus difficilius domi ꝗ ſe cõuenit. Ex hoc malo dependet illud † temerariũ uitium, auſcultatio, & publicorũ ſecretorũq; inquiſitio, & multarum rerum ſcientia, quæ nec tuto narrantur, nec tuto audiuntur. Hoc ſecutum puto Democritum ita cœpiſſe. Qui tranquille uolet uiuere, nec priuatim agat, nec multa, nec publice, ad ſuperuacua ſe ferat. Nam ſi neceſſaria ſunt & priuatim & publice, non tantum multa, ſed innumerabilia agenda ſunt. Vbi uero nullum officium ſolenne nos citat, inhibendæ actiones ſunt.

† al. tetterrimum.

De uarietate fortunæ.

NAm qui multa agit, ſæpe fortunæ poteſtatem ſui facit, ꝗ tutiſſimũ eſt raro experiri. Cæterum ſemꝑ de illa cogitare, & ſibi nihil de fide eius promittere. Nauigabo, niſi ſiquid inciderit, & prætor fiam, niſi ſiquid obſtiterit, & negociatio mihi reſpondebit, niſi ſiquid interuenerit. Hoc eſt, quare ſapienti nihil contra opinionem dicamus accidere. Non illum caſibus hominũ excepimus, ſed erroribꝰ. Nec illi omnia ut uoluit cedunt, ſed ut cogitauit. In primis autem cogitauit aliquid poſſe propoſitis ſuis reſiſtere. Neceſſe eſt autem leuius ad animum peruenire deſtitutæ cupiditatis dolorem, cui ſucceſſum non utiq; promiſeris.

De minatione mortis.

FAciles etiam nos facere debemus, ne nimis deſtinatis rebus indulgeamus, tranſſeamus in ea, in quæ nos caſus deduxerit, nec mutatiões, aut cõſilia, aut ſtatus pertimeſcamus, dũmodo nos leuitas inimiciſſimum quieti uitium non excipiat. Nã & pertinacia neceſſe eſt, anxia & miſera ſit, cui fortuna ſæpe aliquid extorquet, & leuitas multo grauior, nuſꝗ ſe continens. Vtrunq; infeſtum eſt tranquillitati, & nihil mutare poſſe, & nihil pati. Vtiq; animus ab omnibus externis in ſe reuocãdus eſt, ſibi cõfidat, ſe gaudeat, ſua ſuſpiciat, recedat quantum poteſt ab alienis, & ſe ſibi applicet, damna non ſentiat, etiam aduerſa benigne interpretetur. Nunciato naufragio, Zeno noſter cum omnia ſua audiret ſubmerſa. Iubet, inquit, me fortuna expeditius philoſophari.

MInabatur Theodoro philoſopho tyrannus mortem, & quidem † & ſepulturam. Habes, inquit, cur tibi placeas, hemina ſanguinis in tua poteſtate eſt, nã quod ad ſepulturam pertinet. O te ineptum, ſi putas mea intereſſe ſupra terram, aut infra putreſcam. Canius Iulius uir in primis magnꝰ, cuius admirationi ne hoc quidem obſtat, quod noſtro ſæculo natus eſt, cũ Caio diu altercatus, poſtꝗ abeunti falleris ille dixit, Ne forte inepta ſpe tibi blandiaris, duci te iuſſi. Gratias, inqt, ago optime princeps. Quid ſenſerit dubito. Multa enim occurrunt mihi. Cõtumelioſus eſſe uoluit, & oſtendere quanta crudelitas eſſet, in qua mors beneficium erat. An exprobrauit illi quotidianã dementiam? Agebat enim gratias, & quorum liberi occiſi, & quorum bona ablata erant. An tanꝗ libertatem libenter accepit? Quicquid eſt, magno animo reſpondit. Dicit aliquis, Potuit poſt hæc Canius uiuere. Nõ timuit hoc Canius. Nota erat Caij in talibus imperijs fides. Credis ne illum decem medios uſq; ad ſupplicium dies ſine ulla ſollicitudine exegiſſe? ueriſimile non eſt, quæ uir ille dixerit, quæ fecerit, ꝗ in tranquillo fuerit, ludebat laterunculis, cum Centurio agmen periturum trahens, & illũ quoq; citari iuberet. Vocatus numerauit calculos, & ſodali ſuo uide, inquit, ne poſt mortem meam mentiaris te uiciſſe. Tum annuens Centurioni, teſtis, inquit, eris, uno me anteceſſere Luſiſſe. Tu Canium illa tabula putas? illuſit, triſtes erant amici talem amiſſuri uirum. Quid mœſti, inquit, eſtis uos? Quæritis an immortales animæ ſint. Ego iam ſciam, nec deſijt in ipſo ueritatem ſine fine ſcrutari, & ex morte ſua quæſtionem habere. Proſequebatur illum philoſophus ſuus, iam procul erat tumulus, in quo Cæſari deo noſtro fiebat quotidianum ſacrum, inquit, Quid Cani nunc cogitas? aut quæ tibi mens eſt? Obſeruare, inquit, Canius propoſui, illo uelociſſimo momento, an ſenſurus ſit animus

† al. inſepultam.

Caniꝰ Iuliꝰ.

Ludebat laterunculis.

exire

exire ſe: promiſit ꝙ ſiquid exploraſſet circumiturum amicos, & indicaturum quis eſſet animarum ſtatus. Ecce in media tempeſtate tranquillitas, Ecce animus æternitate dign⁹ qui fatum ſuum in argumentum ueri uocat, qui in ultimo illo gradu poſitus, exeuntem animã percunctatur. Nec uſq; ad mortem, ſed etiam aliquid in ipſa morte diſcit. Nemo diutius philoſophatus, ſed non raptim relinquetur magnus uir, & cũ cura dicẽdus. Dabimus te in omnem memoriam clariſſimũ caput Caianæ cladis magna portio.

SEd nihil prodeſt priuatæ triſticiæ cauſas abiecisſe. Occupat enim nonnunꝙ odiũ generis humani, & circũcurrit tot ſcelerũ infeliciũ turba, cũ cogitaueris, ꝙ ſit rara †felicitas, ꝙ ignota innocentia, & uix unꝙ eſt, niſi cum expedit fides, ſed libidinis lucra damnaq; pariter inuiſa, & ambitio uſq; eo iam ſe ſuis non continens terminis, ut per turpitudinem ſplendeat. Agitur animus in noctem, & uelut euerſis uirtutibus quas non ſperare licet, non habere prodeſt, tenebræ oriunt̃. In hoc itaq; flectendi ſumus ut omnia uulgi uitia non inuiſa nobis, ſed ridicula uideantur. Et Democritum potius imitemur ꝙ Heraclitum. Hic enim quotiens in publicũ proceſſerat, flebat, ille ridebat. Huic omnia quæ agimus miſeriæ, illi ineptiæ uidebantur. Eleuanda ergo omnia, & facili animo ferenda. Humanius eſt deridere uitam, ꝙ deplorare. Adijce, quod de hũano quoq; genere melius meretur qui ridet illud, ꝙ qui luget. Ille & ſpei bonæ aliquid relinquit, hic autem ſtulte deflet, quæ corrigi poſſe deſperat, & uniuerſa cõtemplatus, maioris animi eſt, qui riſum nõ tenet, ꝙ qui lachrymas, quando leuiſſimũ affectum animi mouet. Et nihil magnum, nihil ſeuerum, ne miſerum quidẽ ex tanto apparatu putat. Singula ꝓpter quæ læti ac triſtes ſumus ſibi quiſq; proponat, & ſciat uerum eſſe, quod Bion dixit, Oĩa hominũ negocia ſimilia nuptijs eſſe, nec uitam illorum magis ſanctam aut ſeueram eſſe, ꝙ cõceptus inchoatos. Sed ſatius eſt publicos mores & humana uitia placide accipere, nec in riſum, nec in lachrymas excidere. Nam alienis malis torqueri æterna miſeria eſt. Alienis delectari malis, uoluptas inhumana. Sicut illa inutilis humanitas flere, quia aliqs filium ſuum efferat, & frontẽ ſuam fingere. In tuis quoq; malis id agere te oportet, ut dolori tantum des, quantum poſcit, non quantũ conſuetudo. Plærịq; enim lachrymas fundunt, ut oſtendant, & totiens ſiccos oculos habent, quotiens ſpectator defuit, turpe iudicantes non flere, cum omnes faciant. Adeo penitus hoc ſe malum fixit, ex aliena opinione pendere, ut in ſimulatione etiam ſimpliciſſima dolor eueniat. Sequitur pars quæ ſolet non immerito contriſtari, & in ſollicitudinẽ deduci, ubi dolorum exitus mali ſunt, ubi Socrates cogitur in carcere mori. Rutilius in exilio uiuere. Pompeius & Cicero clientibus ſuis præbere ceruicem. Cato ille uirtutum uiua imago incũbens gladio, ſimul de ſe ac de republica palam †facere. Neceſſe eſt quæri tam iniqua præmia fortunam perſoluere. Et quid ſibi quiſq; nunc ſperet, cum uideat peſſima optimos pati: Quid ergo eſt, uide quomodo quiſq; illorum tulerit, & ſi fortes fuerunt ipſorum animos deſyderiọ, ſi muliebriter & ignaue periere, nihil perijt. Aut digni ſunt, quorum deſyderio uirtus tibi placeat. Aut indigni, quorum deſyderetur ignauia. Quid enim eſt turpius, ꝙ ſi maximi uiri timidos fortiter moriẽdo faciunt: Laudemus totiens dignũ laudibus, & dicamus, Tãto fortior, tanto felicior, hominis effugiſti caſus, liuorem, morbũ, exiſti ex cuſtodia, non tu dignus mala fortuna Dijs uiſus es, Indignus in quem iam aliquid fortuna poſſet. Subducẽtibus uero ſe, & in ipſa morte ad uitam reſpectãtibus, manus inijciendæ ſunt. Neminem flebo lætum, neminẽ flentem. Ille lachrymas meas ipſe abſterſit, hic ſuis lachrymis efficit, ne ullis dignus ſit. Ego Herculem fleam, quod uiuus uritur, aut Regulũ, quod tot clauis configitur, aut Catonem, quod uulnera ſua fortiter tulerit. Omnes iſti leui temporis impenſa inuenerunt, quomodo æterni fierent, ad immortalitatẽ moriendo uenerũt. Eſt & illa ſollicitudinũ non mediocris materia, ſi te anxie cõponas, nec ullis ſimpliciter oſtẽdas, qualis multorũ uita eſt ficta, oſtentationi parata. Torquet enim aſſidua obſeruatio ſui, & deprehendi aliter ꝙ ſolet metuit. Nec unꝙ cura ſoluimur, ubi totiens nos æſtimari putamus, quotiens aſpici. Nam & multa incidunt, quæ inuitos denudẽt, & ut bene cedat, tanta ſui diligentia, non tamen iucunda uita, aut ſecura eſt, ſemp ſub perſona uiuentiũ. At illa quantum haberẹt uoluptatis ſyncera, & per ſe inornata ſimplicitas, nihil †obediens moribus ſuis, ſubit tamen & hæc uita contemptus periculum, ſi omnia omnibus patẽt. Sunt

[Marginalia: †aſr ſimplicitas — Democrit⁹ — Heraclitus — †alr ſatiſfacit. — ſcol — †forte obtendens.]

patent. Sunt enim qui fastidiant quicquid propius audierunt. Sed nec uirtuti periculũ est, ne admota oculis reuilescat. Er satius est simplicitate contemni, q̃ perpetua simulatione torqueri. Modum tamen rei adbibeamus, multum interest, an simpliciter uiuas, an negligenter. Multum in se recedendũ est. Conuersatio enim dissimilium, bene composita disturbat, & renouat affectus, & quicquid imbecillum in animo, nec perduratũ est, exulcerat. Miscenda tamen ista alternanda sunt. Solitudo & frequentia. Illa nobis faciet hominum desyderium. Hæc nostri, & erit altera alterius remedium. Odium turbæ sanabit solitudo. Tedium solitudinis turba. Nec in eadem intentione æqualiter retinẽda mens est, sed ad iocos reuocanda. Cũ pueris Socrates ludere nõ erubescebat, & Cato† uerne laxabat animũ curis publicis fatigatũ, & Scipio triũphale illud & militare corpus mouit ad numeros, non molliter se infringens, ut nunc mos est, etiam incessu ipso ultra muliebrem molliciem fluentibus, sed ut illi antiqui uiri solebant inter lusum ac festa tempora uirilem in modum tripudiare, non facturi detrimentum, etiam si ab hostibus suis spectarentur. Danda est remissio animis, meliores acrioresq; requieti surgent. Vt fertilibus agris non est imperandum, cito enim exhauriet illos nunq̃ intermissa fœcunditas. Ita animorum impetus assiduus labor frangit. Vires recipient paulum resoluti & remissi. Nascitur ex assiduitate laborum animorum hæbetatio quædam & lãguor. Nec ad tanta bominum cupiditas tenderet, nisi naturalem quandam uoluptatem haberet lusus iocusq;, quorum frequens usus, omne animis pondus, omnẽq; uim eripiet. Nam & somnus refectioni necessarius est. Hunc tamẽ si per diẽ noctemq; continues, mors erit. Multum interest, remittas aliquid an soluas. Legum conditores festos instituerunt dies, ut ad hilaritatem homines publice cogerentur, tanq̃ necessarium laboribus interponentes temperamentum. Et magni, ut dixi, uiri quidam sibi menstruas certis diebus ferias dabant, quia non ullum diem inter ocium & curas diuidebant. Qualẽ Pollionem Asinium oratorem magnum meminimus, quem nulla hora ultra decimam retinuit. Ne epistolas quidem post eam horam legebat, nequid nouæ curæ nasceretur, sed totius diei lassitudinem duabus illis horis ponebat. Quidam medio die interuixerunt, & inde post meridianas horas aliquid leuiores operæ distulerunt. Maiores quoq; nostri nouam relaxationem post boram decimam in senatu fieri uetabant. Miles uigilias diuidit, & nox immunis est ab expeditione redeuntium. Indulgendum est animo, dandumq; subinde ocium, quod alimenti ac uirium loco sit, & in ambulationibus apertis uagandum, ut cœlo libero & multo spiritu augeat, attollatq; se animus. Aliquãdo uegetatio iterq;, & mutata regio, uigorem dabunt, cõuictusq; & liberalior potio, nonnunq̃, & usq; ad ebrietatẽ ueniendũ, nõ ut mergat nos, sed ut deprimat curas.† Trudit enĩ curas, & ab imo animum mouet, & ut morbis quibusdam ita tristiciæ medeẽ. Liberq; non ob licentiam linguæ dictus est inuentor uini, sed quia liberat seruitio curarum animum & asseritq;, uegetioremq;, & audatiorem in omnes conatus facit. Sed ut libertatis, ita uini salubris moderatio est, ut Solonem, Arcesilaumq; indulsisse uino credunt. Catoni ebrietas obiecta est, & facilius efficiet, quisquis obiecerit, crimen bonestum, q̃ turpem Catonem. Sed nec sæpe faciendum est. Ne animus malam consuetudinem ducat. Et aliquando tamen in exultationem libertatemq; extrahendus. Tristisq; sobrietas remouenda paulisper. Nam siue græco poetæ credimus, aliquando & insanire iucundum est, siue Platoni, frustra poeticas fores compos sui pepulit, siue Aristoteli, nullum magnũ ingeniũ sine mixtura dementiæ fuit. Non potest grãde aliquid & supra cæteros loqui, nisi mota mens, cum uulgaria & solita cõtempsit, instinctuq; sacro surrexit excelsior. Tunc demum aliquid cecinit grandium, ore mortali. Nõ potest sublime quicq̃ & in arduo positũ cõtingere, q̃diu apud se est. Decidat oportet a solito, & efferaẽ, & mordeat frænos, & rectorem capiat suũ, eo ferat, quo per se timuisset ascendere.

† Alr uino.

Alr Eluit. Bacchus cur Liber dictus.

Nullum ingenium magnũ absq; stulticiæ cõdimẽto

HAbes Serene charissime quæ possint tranquillitatem tueri, quæ restituere, quæ surrepentibus uitijs resistant. Illud tamen scito nihil horum satis esse ualidum, rem imbecillam seruantibus, nisi intenta & assidua cura circumeat animum labentem.

Libri primi de tranquillitate finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD SERENVM LIBER SECVNDVS. QVOMODO IN SAPIENTEM NON CADIT INIVRIA.

TANTVM inter Stoicos Serene & cæteros sapientiã professos interesse, quantũ inter fœminas & mares, non imerito dixerim, cum utraq; turba ad uitæ societatem tantundẽ conferat, sed altera pars ad obsequendũ altera imperio nata sit. Cæteri sapientes & molliter & blande, ut fere domestici & familiares medici ægris corporibus, nõ qua optimũ & celerrimũ est medentur, sed qua licet. Stoici uirilem ingressi uiam, non ut amœna ineuntibus uideatur curæ habent, sed ut φ primũ nos eripiant, & in illum æditum uerticem educãt, qui adeo extra omnẽ teli iactum surrexit, ut supra fortunam emineat, per ardua ad quæ uocamur, & confragosa sunt. Quid enim plano aditur excelsum? Sed ne tam abrupta quidem sunt φ quidã putant. Prima tamen pars saxa rupesq; habet & inuij speciẽ, sicut pleraq; ex longinquo speculantibus abscissa & cõnexa uideri solent, cum aciem longinquitas fallat. Demum propius adeuntibus eadẽ illa quæ in unum congesserat error oculoꝶ paulatim adaperiunt, tum illis quæ præcipitia ex interuallo apparebant reddit lene fastigium. Nuper cũ incidisset mentio Catonis, indigne ferebas (sicut es iniquitatis impatiens) quod Catonem ætas sua parum intellexisset, supra Pompeios & Cæsares surgẽtem, infra Vatinios posuisset, & tibi indignũ uidebatur, quod illi dissuasuro legem, toga in foro esset erepta, quodq; a rostris usq; ad arcum Fabianum per seditiosæ factionis manus traditus, uoces improbas & sputa & omẽs alias insanæ multitudinis cõtumelias pertulisset. Tunc ego respondi habere te, quod Reipublicæ nomine moueretis, quam hinc. P. Claudius, hinc Vatinius ac pessimus quisq; uenundabat, & tacita cupiditate corrupti nõ intelligebant se dum uendunt, & uenire, Pro ipso quidem Catone securum te esse iussi. Nullum enĩ sapientem nec iniuriam accipere, nec contumeliã posse. Catonem autem certius exemplar sapientis uiri nobis deos imortales dedisse, φ Vlyxem & Herculem prioribus sæculis. Hos enim Stoici nostri sapientes ꝓnunciauerunt, inuictos laboribus, & contemptores uoluptatis & uictores omniũ terrarũ Cato cum feris manus nõ contulit quas consectari uenatoris agrestisq; est, nec monstra igne ac ferro ꝑsecutus est, nec in ea tẽpora incidit, qbus credi posset cælum unius humeris inniti. Excussa iam antiqua credulitate & sæculo ad summã perducto solertiã, cum ambitu congressus multiformi malo, & cum potentiæ immensa cupiditate, quam totus orbis in tres diuisus partes satiare non poterat, aduersus uitia ciuitatis degenerantis, & pessum sua mole sidentis stetit solus, & cadentem Rempu. quantũ modo una trahi manu poterat retinuit donec uel abreptus uel abstractus, comitem se diu sustentatæ ruinæ dedit, simulq; extincta sunt quæ nefas erat diuidi. Neq; enim Cato post libertatem uixit, nec libertas post Catonem. Huic tu putas iniuriam fieri potuisse a populo, quod aut præturam illi detraxit, aut togam, & sacrum illud caput purgamẽtis oris aspersit? Tutus est sapiens, nec ulla affici aut iniuria, aut contumelia potest. Videor mihi intueri animũ tuum incensum & efferuescentẽ, paratum acclamare. Hæc sunt quæ auctoritatẽ præceptis uestris detrahant Magna ꝓmittitis, & quæ ne optari quidem, nedum credi possint. Deinde ingentia locuti, cum pauperem negastis esse sapientem, nõ negatis solere illi, & seruum, & uestem, & tectum, & cibum deesse. Cum sapientẽ negastis insanire, nõ negatis & alienari, & parum sana uerba emittere, & quicquid uis morbi cogit audere. Cum sapientem negastis seruum esse, ijdem nõ iturum inficiamini, & uenum, & imperata facturũ, & domino suo seruilia præstiturũ ministeria. Ita sublato alte supercilio in eadẽ quæ cæteri descendistis, mutatis rerum nominibus. Tale itaq; aliquid & in hoc esse suspicor, quod prima specie pulchrum atq; magnũ est, nec iniuriam, nec contumeliã accepturum esse sapientẽ. Multum autẽ interest, utrum sapientẽ extra indignationẽ, an extra iniuriam ponas. Nam si dicis illum æquo animo laturum, nullum habet priuilegium. Contingit illi res uulgaris, & quæ discitur, ipsa iniuriarũ assiduitate patientia. Si negas accepturum iniuriam, id est neminem illi tentaturum facere, omnibus relictis negocijs Stoicus fio. Ego uero sapientem non imaginario honore uerborum exornare constitui, sed eo loco ponere quo nulla permutatur

la permittatur iniuria. Quid ergo? nemo erit qui lacessat, qui tentet? Nihil in rerum natura tam sacrum est, quod sacrilegium non inueniat. Sed non ideo diuina minus in sublimi sunt, si existunt, qui magnitudinem multum ultra se positam non icturi petant. Inuulnerabile est, non quod non feritur, sed quod non leditur. Ex hac tibi nota sapientem exhibebo. Nunquid dubiũ est, quin certius robur sit, quod non uincitur, q̃ quod nõ lacessitur? Cum dubiæ sint uires inexpertæ. At merito certissima firmitas habebatur, quæ omnes incursus respuit. Sic tu sapientem melioris scito naturæ, si nullius illi iniuria oocet, q̃ si nulla sit. Et illum fortem uirum dicam, quem bella non subigunt, nec admota uis hostilis exterret, non cui pingue ocium est inter desides populos. Huiusmodi igitur sapientem dico nulli esse iniuriæ obnoxium. Itaq; non refert q̃ multa in illum cõijciantur tela, cum sit nulli penetrabilis. Quomodo quorundam lapidũ inexpugnabilis ferro duricia est? Ne secari adamas, aut cædi uel teri potest, sed incurrentia ultro retundit. Quẽadmodum quædam non possunt igne consumi, sed flamma circũfusa, rigorem suum habitumq; conseruant. Quemadmodum proiecti in altum scopuli mare frangunt, nec ipsi ulla seuitiæ uestigia tot uerberari procellis ostentant. Ita sapientis animus solidus est, & id roboris collegit, ut tam tutus sit ab iniuria, q̃ illa quæ retuli. Quid igitur, non erit aliq̃s qui sapienti facere tentet iniuriam? Tentabit, sed non peruenturam ad eum. Maiorem enim interuallo a cootactu inferiorem abductus est, q̃ ut ulla uis noxia, usq; ad illum uires suas perferat. Cum potentes imperio æditi, & consensu seruiẽtium ualidi, nocere intentent, tam citra sapientem omnes eorum impetus deficient, q̃ quæ neruo tormẽtisue in altum exprimuntur, cum extra uisum exilierunt, citra cœlum tamen flectũtur. Quid tu putas, cum stolidus ille rex multitudine telorum diem obscurasset, ullam sagittam in solẽ in scidisse? Aut dimissis in profundum cathenis Neptunnum potuisse cõtingi? Vt cœlestia humanas manus effugiunt, & ab his qui templa dirimunt, aut simulachra conflant, nihil diuinitati nocetur. Ita quicquid fit in sapiẽtem proterue, petulanter, superbe, frustra tentatur. At satius erat neminem esse qui facere uellet. Rem difficilem optes humano generi innocentiam, & non fieri, eorum interest qui facturi sunt, non eius qui pati, oe si fiat quidem potest. Imo nescio, an magis uires sapientia ostendat trãquillitatis inter lacescentia. Sicut maximum argumentum est, Imperatoris armis uirisq; pollentis, tuta securitas & in hostium terra. Diuidamus si tibi uidetur Serene, iniuriam a contumelia. Prior illa natura grauior est: Hæc leuior, tamen delicatis grauis, qua nõ leduntur, sed offenduntur. Tanta est tamen animorum dissolutio & uanitas, ut quidã nihil acerbius putent. Sic inuenies seruum, qui flagellis q̃ colaphis cædi malit, & qui mortem ac uerbera tolerabiliora credat, q̃ contumeliosa uerba. Ad tantas ineptias peruentum est, ut nõ dolore tantum, sed doloris opinione uexemur, more puerorum, quibus mœtus incutit umbra, & personaruui deformitas, & deprauata facies, lachrymas uero euocant nomina parum grata auribus, & digitorum motus, & alia quæ impetu quodam erroris improuidi refugiunt. Iniuria propositum hoc habet, aliquem malo afficere. Malo autem sapiẽtia oon relinquit locum. Vnum malum enim illi est turpitudo, quæ introire eo ubi iam uirtus honestumq; est, non potest. Iniuria ergo ad sapientem non peruenit. Nam si iniuria alicuius mali patientia est: Sapiens autem nullius mali est patiens, nulla ad sapiẽtem iniuria pertinet. Omnis iniuria diminutio eius est, in quẽ incurrit. Nec potest aliquis iniuriam accipere sine aliquo detrimẽto, uel dignitatis, uel corporis, uel rerum extra nos positarum. Sapiens autem nihil perdere potest, omnia in se reposuit, nihil fortunæ credit, bona sua in solidum habet, contentus uirtute, quæ fortuitis noo indiget. Ideoq; nec augeri, nec minui potest. Nam in summum producta, incrementi non habent locũ. Nihil eripit fortuna, nisi quod dedit, uirtutem autem oõ dat, ideo nec detrahit. Libera est, inuiolabilis est, immota. Sic contra casus indurat, ut nec inclioari quidem, nedum uinci possit. Aduersus apparatus terribilium, rectos oculos tenet, nihil ex uultu mutat, siue illi dura, siue secunda ostentantur. Itaq; oihil perdet, quod perire sensurus sit. Vnius enim in possessione uirtutis est, ex qua depelli nunq̃ potest. Cæteris præcario utitur. Quis autem iactura mouetur alieni? Quod si iniuria, nihil ledere potest, ex his quæ propria sapientis sunt, quia uirtute sui salua sunt, iniuria sapienti nõ potest fieri. Megaram Demetrius

Quo limine cõtumelia ab iniuria secernatur.

Festiuũ Stilponis responsum.

trius cœperat, cui cognomẽ Policrates fuit, ab hoc Stilpon philosophus interrogatus,
Nunquid aliquid pdidisset? Nihil, inquit, Oĩa nãq; mea mecũ sunt. At qui & patrimo
niũ eius in prædem cesserat, & filias rapuerat hostis, & patriã uiolauerat. Ille illi uictoriã
excussit, & se urbe capta, non uictum tantũ, sed indennem esse testatus est. Habebat er
go secum uera bona, in quæ non est manus iniectio. At ea quæ dissipata & direpta fere
bantur, nõ iudicabat sua, sed aduentitia, & nutum fortunæ sequẽtia, ideo nõ ut propria
dilexerat. Omniũ enim extrinsecus affluentium lubrica & incerta possessio est. Cogita
nunc, an huic fur, an calumniator, aut uicinus, aut potens, aut diues aliquis, regnũ orbæ
senectutis exercens, facere iniuriã possit, Cui bellum & hostis ille egregiã artem quas
sandarũ urbium professus, eripere nihil possit. Inter nutantes ubiq; gladios, & militarẽ
in rapinam tumultũ, inter flammas & sanguinẽ, stragemq; impulsæ ciuitatis, inter frago
rem templorũ super deos suos cadentiũ, uni homini pax fuit. Non est itaq; quod audax
iudices promissum, cuius tibi si parum fidei habeo, sponsorem dabo, Vix em̃ credis tan
tum firmitatis in homine, aut tantũ animi magnitudinẽ cadere, sed si prodit in medium
qui dicat, Non est quod dubites, an tollere se homo natus supra humana possit, an dolo
res, damna, ulcerationes, uulnera, magnos motus rerũ circa se frementiũ securus aspici
at, & dura placide ferat, & secunda moderate, nec illis cedens, nec is fretus, Vnus idem
q; inter diuersa sit, nec quicq̃ suum, nisi se putet esse, ea quoq; parte qua melior est. Ta
men assum hoc uobis probaturus, sub isto tot ciuitatũ euersore, munimẽta incursu æris
labefieri, & turrium altitudinẽ cuniculis ac latentibus fossis repente residere, & æquatu
rum æditissimas arces aggerem crescere, at nulla machinamẽta posse repperirii, quæ be
ne fundatum animũ agitent. † Eripimus erumnis domos, & incendiis undiq; relucenti

Alr. Erepsimus domo.

bus p flammas, per sanguinẽ fugi. Filias meas qui casus habeat, an peior publico, nescio.
Solus, & senior, & hostilia circa me omnia uidens, tamẽ integrum incolumẽq; esse cen
sum meũ profiteor, teneo, habeo quicquid mei habui. Non est quod me uictum, uicto
rem te credas. Vicit fortuna tua fortunã meam. Caduca illa, & dominum mutantia, ubi
sint nescio. Quod ad res meas pertinet, mecũ sunt, mecum erunt. Perdiderunt isti diui
tes patrimonia, Libidinosi amores suos, & magno pudoris impẽdio dilecta scorta. Am
bitiosi curiam & forum, & loca exercendis in publico uitiis destinata. Fœneratores per
diderunt tabellas suas, quibus auaritia falso læta, diuitias imaginañ. Ego quidẽ omnia in
tegra illibataq; habeo. Proinde istos interroga qui flent, q lamentanñ, strictis gladiis nu
da pro pecunia corpora opponunt, qui hostem onerato sinu fugiunt. Ergo ita habe Se
rene pfectum illum uirum humanis diuinisq; uirtutibus plenũ, nihil perdere. Bona eius
solidis & inexuperabilibus munimẽtis precincta sunt, Non Babylonis illi muros contu
leris, quos Alexander intrauit. Non Carthaginis aut Numantiæ mœnia, uua manu ca
pta. Non capitolium, arcemue babent ista, nõ hostile uestigium, illa quæ sapientẽ tuen
tur, a flamma & ab incursu tuta sunt, nullũ introitum habent nec probent, excelsa, ine
pugnabilia, diis æqua. Non est quod dicas, ita ut soles, hunc sapientẽ nostrũ nusq; inue
nin. Non fingimus istud humani ingenii uanum decus, nec ingentem imaginẽ falsæ uir
tutis concipimus, sed qualẽ cõfirmamus exhibuimus, & exhibemus. Raro forsitan ma
gnisq; ætatum interuallis inueniñ. Neq; enim magna & excedentia solitum ac uulgarem
modũ crebro gignunñ. Cæterum hic ipse. M. Cato, a cuius mentione hæc disputatio p
cessit, uereor ne supra nostrũ exemplar sit. Deniq; ualidius debet esse qd lædit, eo quod
læditur. Non est autem fortior nequitia uirtute, Non potest ergo lædi sapiens. Iniuria in
bonos nõ tentañ nisi a malis. Bonis inter se pax est. Mali tam bonis pniciosi sunt, q̃ mali
inter se. Quod si lædi nisi infirmior nõ põt, nec iniuria bonis, nisi a dispari iferenda est.
Iniuria in sapientem uirum non cadit. Illud enim iam es admonendus, neminẽ bonum
esse nisi sapientẽ. Sed iniuste, inquis, Socrates damnatus est. Iniuriam accepit, hoc loco
intelligere nos oportet posse euenire, ut faciat aliquis iniuriã mihi, & ego nõ accipiam,
tanq; si quis rem cum uilla mea surripuit, in domo mea ponat. Ille furtum fecerit, ego ni
hil perdiderim. Potest aliquis nocens fieri, quãuis non nocuerit. Siquis cum uxore tan
q; cum aliena concumbat, adulter erit, q̃uis illa adultera non sit. Aliquis mihi uenenum
dedit, sed uim suam remixtum cibo perdidit. Venenũ illud dando, sceleri se obligauit,
etiam si

etiam si non nocuit. Non minus latro est, cuius telum opposita ueste elusum est. Omnia scelera, & ante effectum operis, quantum culpæ satis est, perfecta sunt. Quædã eius conditionis sunt, & hac uice copulantur, ut alterum sine altero esse nõ possit. Quod dico conabor facere manifestum. Possum pedes mouere, ut non curram, currere nõ possum, ut non moueam. Possum, quãuis in aqua sim non natare, si nato, non possum in aqua non esse. Ex hac sorte, & hoc est de quo agitur, si iniuriã accepi, necesse est factam esse, si est facta, non est necesse accepisse me. Multa enim incidere possunt quæ submoueant iniuriam, ut intentam manũ deijcere aliquis casus potest, & emissa tela declinare. Ita iniurias qualescũq; potest aliqua res depellere, & in medio intercipere, ut & factæ sint, nec acceptæ. Præterea nihil iniustum iusticia pati potest, quia nõ cocunt contraria. Iniuria aũt non potest fieri nisi iniuste. Non est quod mireris, si nemo potest illi iniuriã facere, nec prodesse quidem quisq; potest, & sapienti nihil deest, quod accipere possit loco muneris, & maius nihil potest tribuere sapienti. Habere enim prius debet, q̃ dare. Nihil autẽ habet quod ad se transferri sapiens gauisurus sit. Non potest ergo quisq; aut nocere sapienti aut prodesse. Quemadmodum diuina nec iuuari desiderant, nec lædi possunt. Sapiens autem uicinus proximusq; dijs consistit, excepta mortalitate, similis deo. Ad illa nitens petensq; excelsa, ordinata, intrepida, æquali & concordi cursu fluentia, secura, benigna, bono publico nata, & sibi & alijs salutaria, nihil humile concupiscet, nihil flebit, qui rationi innixus per humanos casus, diuino incedit animo. Non habet ubi accipiat iniuriam, ab homĩe me tantum dicere putas? sed nec a fortuna quidem, quæ quotiens cum uirtute congressa est, nunq̃ par recessit. *Si* maximũ illud ultra quod nihil habent iratæ leges, ac sæuissimi domini minantur, in quo imperium suum consumit fortuna, æquo placidoq; animo accipimus, & scimus mortem malum nõ esse, ob hoc ne iniuriam quidem multo facilius alia tolerabimus. Damnum & dolores & ignominias, locorum cõmutationes, orbitates, dissidia, quæ sapientem etiam si uniuersa circũueniant non mergunt, nedum ad singulorum impulsus mœreat. Et si fortunæ iniurias moderate fert, quanto magis hominum potentium, quos scit fortunæ manus esse. Omnia itaq; sic patitur, ut hyemis rigorem, & intemperantiã cæli, ut feruores morbosq;, & cætera forte accidẽtia. Nec de quoq; tam bene iudicat, ut illum quicq; putet consilio fecisse, quod in uno sapiente est, Aliorum omniũ non consilia, sed fraudes & insidiæ, & motus animorum inconditi sunt, quos casibus adnumerant. Omne autẽ fortuitum circa nos sæuit & iniuriatur. Illud quoq; cogita iniuriarum latissimam patere materiam illis, per quæ periculũ nobis quæsitum est, ut accusatore submisso aut criminatione falsa, aut irritatis in nos potentiorum motibus quæq; alia intra togatos latrocinia sunt, Est & alia iniuria frequẽs, si lucrum alicui excussum est, aut premium diu captatum, si magno labore affectata hæreditas auersa est, & quæstuose domus gratia erepta. Hæc effugiet sapiens, qui nescit nec in spe nec in mœtu uiuere. Adijce nunc, quod iniuriam nemo imota mente accipit, sed ad sensum eius ꝑturbatur. Caret aũt perturbatione uir rectus, erroribus moderatur suis, altæ quietis & placidæ. Nam si illum tangit iniuria, & mouet & impedit. Caret autem ira sapiens quam excitat iniuriæ species, nec aliter careret ira, nisi & iniuria, quã scit sibi non posse fieri, Inde tam erectus lætusq; est. Inde continuo gaudio elatus. Adeo autem ad offensiones rerũ hominũq; nõ contrahitur, ut illa ipsi iniuria usui sit, per quam experimentũ sui capit, & uirtutem tentat. Faueamus obsecro uos huic proposito, æquisq; & animis & auribus assimus, dum sapiẽs iniuriæ excipitur, nec quicq; ideo petulantiæ nostræ, aut rapacissimis cupiditatibus, aut certe temeritati superbiæq; detrahit. Saluis uitijs nostris, hæc sapienti libertas queritur, non ut uobis facere nõ liceat iniuriam agimus, sed ut ille omẽs iniurias in altum demittat, patientiaq; se, ac magnitudine animi defendat. *Sic* in certaminibus sacris plærisq; uicere, cedentiũ manus obstinata patientia fatigando. Ex hoc puta genere patientiã & sapientiam eorũ qui exercitatione longa ac fideli, robur ꝑpetiendi lassandiq; omnem inimicam uim consecuti sunt. Quoniam priorem partem ꝑcurrimus, ad alteram transeamus. Quoniam quibusdã proprijs, plærisq; non cõmunibus cõtumeliã refutauimus. Est minor iniuria, q̃ queri magis q̃ exequi possumus, quam leges quoq; nulla dignam uindicta putauerunt. Hunc affectum mouet humilitas animi con-

trahentis se, ob factum dictumq; inhonorificũ ille me hodie non admisit, cum alios ad-
mitteret. Sermonẽ meum aut superbe auersatus est, aut palam risit, & nõ in medio me
loco, sed in imo collocauit, & alia huiusmodi notæ. Quæ quid uocem, nisi quærelas nau-
seantis animi, in quæ fere delicati & felices incidunt. Non uacat enim hæc notare cũ pe-
iora instant, Nimio ocio ingenia nostra infirma, & muliebria, & inopia ueræ iniuriæ la-
sciuientia, his cõmouentur, quarũ pars maior constat uitio interpretãtis. Itaq; nec pru-
dentiæ quicq̃ in se esse, nec fiduciæ ostendit, ꝙ contumelia afficitur. Non dubie eñ con
temptũ se iudicat, & hic morsus nõ sine quadã humilitate animi euenit, supprimẽtis se
ac descendentis. Sapiens autem a nullo contemnit̃, magnitudinem suam nouit, nulliq;
tantũ de se licere nunciat, ꝙ sibi, & omnes has quas nõ miserias animorũ, sed molestias
dixerim, non uincit sed nec sentit quidẽ. Alia sunt quæ sapientẽ feriunt, etiã si non pert-
tant, ut dolor corporis & debilitas, aut amicorũ liberorumq; amissio, & patriæ bello fla-
grantis calamitas. Hæc non nego sentire sapientem. Nec enim lapidis illi duriciam fer-
riue asserimus. Nulla uirtus est quæ non sentias perpeti. Quid ergo est? Quosdã ictus
recipit, sed receptores euincit, sanat, & comprimit. Hæc uero minora, ne sentit quidem,
nec aduersus ea solita illa uirtute utitur dura tolerandi, sed aut nõ annotat, aut digna ri-
su putat. Praterea cum magnã partem contumeliarũ superbi insolentesq; faciant, & ma-
le felicitatẽ ferentes, habet quo istum affectum inflatum respuat, pulcherrimã uirtutem
omniũ, animi sanitatem magnitudineq;. Illa quicqd huiusmodi est transcurrit, ut uanas
somniorũ species, uisusq; nocturnos, Nihil habentes solidi neq; ueri, simul illud cogitat,
alr.excelsiora omnes inferiores esse. Quantũ illis audaciæ sit, tanto †audaciora despicere. Contumelia
a contemptu dicta est, quia nemo quẽ contempsit afficit tali iniuria. Nemo autẽ melio-
rem maioremq; contemnit, etiam si facit aliquid quod contẽnentes solent. Nam & pue-
ri os parentum feriunt, & crines matris turbauit lacerauitq; infans, & sputo aspersit, aut
nudauit in conspectu suorũ tegenda, & uerbis obscœnioribus nõ pepercit, & nihil hoꝝ
contumeliã dicimus, quare? quia qui fecit, contemnere non potest. Eadem causa est, cur
nos mancipiorũ nostrorum urbanitas in dominos contumeliosa delectet, quorũ auda-
cia ita demum sibi in conuiuijs ius facit, si cœpit a domino ut quisq; cõtempsimus, ut lu-
dibrium est, ita solutissimæ linguæ est. Pueros quidẽ in hoc mercant̃ procaces, & eorum
alr.imeditate impudentiã acuunt, & sub magistro habent, qui probra †meditate effundunt. Nec has
contumelias uocamus, sed argutias. Quanta autẽ dementia est, hisdem modo delecta-
ri, modo offendi, & rem ab amico dictam, maledictum uocare. a seruulo ioculante cõui-
tium. Quem animũ nos aduersus pueros habebimus, hunc sapiens aduersus oẽs, qui
bus etiã post iuuentã canosq; puerilitas est. An quicq̃ illi profecerunt, quibus animi ma
la sunt, auctiq; in maiores errores, qui a pueris magnitudine tantũ formaq; corporũ dif-
ferunt. Cæterum non minus uagi, incertiq; uoluntatũ, siue delectu, appetentes, trepidi,
& nõ ingenio, sed formidine quieti, Non ideo quicq̃ inter illos puerosq; interesse quis
dixerit, quod illis talorum, nucũq; & æris minuti auaritia est, his auri argentiq; & urbiũ
quod illi inter ipsos magistratus gerunt, & prætextã fascesq; ac tribunal imitant̃. Hi autẽ
in campo foroq; serio ludunt. Illi in littoribus arenæ congestu simulachra domorũ exci-
tant. Hi ut magnũ aliquid agentes, in lapidibus ac parietibus & tectis moliendis occu-
pati, ad tutelam corporum inuenta, in periculum uerterũt. Ergo par pueris sed longius-
progressus, sed in alia maioraq; error est. Non ĩmerito itaq; horum contumelias sapiens
ut iocos accipit, & aliquãdo illos tanq̃ pueros mala pœnaq; admonet, & afficit, nõ quia
accipit iniuriã, sed quia fecerunt, ut desinant facere. Sic enim & pecora uerbere doman
tur, nec irascimur illis cum sessorem recusauerint, sed compescimus, ut dolor contuma-
ciam uincat. Ergo & illud solutum scies, quod nobis opponitur, quare si nõ accepit iniu-
riam, nec contumeliam sapiens, punit eos qui fecerunt? Non enim se ulciscitur, sed illos
emendat. Quid est autem quare hanc animi firmitatem nõ credis in uirum sapientẽ ca-
dere, cum tibi in alijs idem notare, sed non ex eadem causa liceat? Quis enim phreneti-
co medicus irascitur? quis re febricitantis & frigida prohibiti, maledicta in malam partẽ
accepit? Hunc affectum aduersus omnes habet sapiens, quẽadmodum aduersus ægros
suos medicus, quorum nec obscœna si remedio ægent contrectare, nec reliquias & effu-
sa intueri

sa intueri dedignatur, nec per furorem sæuientium excipere conuitia. Scit sapiens omẽs
hos qui togati, purpuratiq; incedunt, ualentes coloratosq; male sanos esse, quos non ali-
ter uidet, q̃ ægros intemperatos. Itaq; ne succenset quidem, si quid in morbo petulan-
tius ausi sunt aduersus medentem, quo animo honores eorũ nihilo æstimat, eodem pa-
rum honorifice facta, quemadmodum nõ placet sibi, si illum mendicus coluerit, nec cõ-
tumeliam iudicabit, si illi homo plæbis ultimæ salutanti mutuam salutationem non red-
diderit. Sic nec suscipiet quidem, si illum multi diuites suspexerint. Scit enim illos nihil
a mendicis differre, immo miseriores esse. Illi enim exiguo, hi multo egent, & rursus nõ
tangetur, si illum rex Medorũ Attalusue Asiæ salutantẽ, silentio ac uultu arroganti tran
sierit. Scit statum eius non magis habere quicq; inuidendum, q̃ eius cui in magna fami
lia cura contigit, ægros insanosq; compescere. Num moleste feram si non reddiderit no
men aliquis ex his, qui ad castra negociantur, nequam mancipia ementes uendentesq;,
quorum tabernæ pessimorũ seruorum turba refertæ sunt? Non ut puto, quid enĩ is boni
habet, sub quo nemo nisi malus est? Ergo ut huiusmodi humanitatem inhumanitatẽq;
negligit, ita & regis habentis sub se Parthos, Medos, &† Britannos, Sed quos mœtu cõ- Alt. Bactrianos.
tines: sed propter quos remittere arcum nõ tibi contingit, sed postremos & uenales, sed
nouum aucupantes dominum. Nullius ergo mouebitur contumelia. Omnes enim in-
ter se differunt. Sapiens quidem pares illos ob æqualem stulticiam omnes putat. Nam
si semel se dimiserit eo, ut aut iniuria moueatur, aut contumelia, non poterit unq̃ esse se-
curus. Securitas autem proprium bonum sapientis est, nec committet, ut in iudicando
sibi contumeliam factam, honorem habeat ei, qui fecit. Necesse est eum a quo quisq; cõ-
temni moleste ferat, suspici gaudeat. Tanta quosdam dementia tenet, ut contumeliam
sibi posse fieri putẽt a muliere. Quid refert quam habeant quos lecticarios habentem,
q̃ oneratas aures, q̃ laxam sellam, æque impudens animal est, & nisi scientia accessit, ac
multa eruditio, fere cupiditatum incontinens. Quidam se a cinerario impulsos mole-
ste ferunt, & contumeliam uocant hostiarij difficultatem, nomẽclatoris superbiam, cu-
bicularij supercilium. O quantus inter ista risus tollendus est, quanta uoluptate implen-
dus animus, ex alienorum errorum tumultu, contemplanti quietem suam. Quid ergo?
sapiens non accedit ad fores, quas durus ianitor obsidet? Ille uero si res necessaria uoca-
bit experietur, & illum quem quærit tanq̃ canem acrem, obiecto cibo leniet, nec indig-
nabitur aliquid impendere, ut limen transeat, cogitans, & in pontibus quibusdam pro
transitu dari. Itaq; illi quoq; quisquis erit, qui salutatorium publicum exerceat, donabit.
Scit emere uenalia, ille pusilli animi est qui sibi placet, quod hostiario libere respondit,
& uirgam eius fregit, quod ad dominum accessit & petit† tornum. Facit se aduersarium Forte coriũ.
qui contendit, & ut uincat, par fuit. At sapiens colaphis percussus, quid faciet? quod Ca-
to cum illi os percussum esset, non excanduit, non uindicauit, iniuriam non remisit qui-
dem, sed factam negauit, maiore animo non agnouit, q̃ ignouisset, non diu in hoc hære
bimus. Quis enim nescit, nihil ex his quæ creduntur bona aut mala ita uideri sapienti,
ut omnibus. Non respicit quid homines turpe iudicent, aut miserũ, non id quod popu-
lus, sed ut sydera contrarium mundo iter intendunt, ita hic aduersus opinionẽ omnium
uadit. Desinite ita dicere, non acciperet ergo sapiens iniuriam, si cedetur? si oculus illi
eruetur? non accipiet contumeliam, si obscœnorum uocibus improbis per forum agetur?
si in conuiuio regis recumbere infra mensam, uesciq; cum seruis ignominiosa officia fer-
re iubebitur? si quid aliud ferre cogetur, eorum quæ excogitari pudori ingenuo mo-
lesta possunt. Inquantumcunq; ista uel numero, uel magnitudine creuerint, eiusdem na
turæ erunt, si non tangant illum parua, nec maiora quidem. Si non tangent pauca, nec
plura quidem, sed ex imbecillitate uestra coniectutam non capitis ingentis animi, & cũ
cogitatis quantum putetis uos pati posse, sapientiæ paulo ulteriorem terminum poni-
tis. At illum in alijs mundi finibus sua uirtus collocauit, nihil uobiscum cõmune haben-
tem. Quare & aspera & quæcunq; toleratu grauia sunt, audituq; & uisu refugienda,
eum non obruent, cum eorum cœtu, & qualis singulis talis uniuersis obsistet. Qui dicit
illud tolerabile sapienti, illud intolerabile, & animi magnitudinem intra certos fines

tenet, male ait. Vincit nos fortuna, nisi tota uincatur. Nec putes istam Stoicam esse duriciam. Epicurus quem uos patronũ inertiæ uestræ assumitis, putatisq; mollia ac desidiosa præcipere, & ad uoluptatẽ ducentia, Raro, inquit, sapienti interuenit fortuna, quam pene emisit uiri uocem, uis tu fortius loqui, & illum ex toto submouere? Domus hæc sapientis angusta sine cultu, sine strepitu, sine apparatu, nullis obseruatur ianitorib⁹, turbam uenali fastidio digerentibus, sed ꝑ hoc limen uacuum, & ab hostiarijs liberũ fortuna nõ transit. Scit non esse illic sibi locum, ubi sui nihil est. Quid si Epicurus quoq; q corpori plurimũ indulsit, aduersus iniurias exurgit, quid apud nos incredibile uideri põt, aut supra humanæ naturæ mensuram? Ille ait iniurias tollerabiles esse sapienti, nos iniurias non esse. Nec enim est, quod dicas hoc naturæ repugnare. Non negamus res incõmodam esse uerberari & impelli, & aliqno membro carere, sed oĩa ista negamus iniurias esse, non sensum illis doloris detrahimus, sed nomẽ iniuriæ, quod nõ potest recipi, uirtute salua. Vter uerius dicat, uidebimus. Ad conteptũ quidem iniuriæ uterq; consentit. Queris quid inter duos intersit? quod inter gladiatores fortissimos, quorũ alter præmit uulnus, & constat in gradu. Alter respiciens ad clamantẽ populũ, significat nihil esse & intercedi nõ patitur. Non est, quod putes magnũ, quo dissidemus. Illud quoq; agitur, quod unum ad nos ꝑtinet. Vtraq; exempla hortant̃ contemnere iniurias, & quas iniuriarũ umbras ac suspitionem dixerim, contumelias. Ad quas despiciendas non sapienti opus est uiro, sed tantũ conspiciente. Qui sibi possit dicere, utrum merito mihi ista accidunt, an imerito? Si merito, non est contumelia, iudicium est. Si imerito, illi qui iniusta facit, erubescendum est. Et quidẽ illud contumelia dicit̃, in capitis mei leuitatẽ iocatus est, & in oculorũ ualitudinem, & in crurum gracilitatẽ, & in staturã, quæ cõtumelia est? Quod apparet, Audire coram uno aliquid dictũ ridemus, coram plurib⁹ indignamur, & eorũ alijs libertatẽ non relinquimus, quæ ipsi dicere assueuimus, locis temperatis delectamur, imodicis irascimur. Chrysippus, ait, quendã indignatum, qđ illum ueruecem aliquis maximũ dixerat, In senatu flentem uidimus fidum Cornelium Nasonis generũ Cum illum Corbola Struthio camelũ depilatum dixisset. Aduersus alia maledicta mores & uitia conuulnerãtia, frontis illi firmitas constitit. Aduersus hoc tam absurdum lachrymæ prociderũt. Tanta animorũ imbecillitas est, ubi ratio discessit offendimur. Siquis sermonẽ nostrum imitatur, siquis incessum, siquis uitium aliquod corporis aut linguæ exprimit, quasi notiora illa fiant, alio imitante q̃ nobis facientibus, senectutẽ quidã inuiti audiunt, & canos & alia ad quæ uoto peruenit̃. Paupertatis maledictũ quosdã ꝑcussit, quam sibi obiecit, quisquis abscondit. Itaq; materia petulantibus & propter cõtumeliã urbanis detrahitur, si ultro illam & prior occupes. Nemo alijs risum præbuit, qui ex se cœperit. Vatinium hominẽ natum, & ad risum, & ad odium, scurram fuisse, & uenustum ac dicacem, memoriæ proditũ est. In pedes suos ipse plurima dicebat, & in fauces concisas, sic inimicorũ quos plures habebat, q̃ morbos, & in primis Ciceronis urbanitatem effugit. Si ille hoc potuit duritia oris, qui assiduis conuitijs depudere didicerat, cur is non possit, qui studijs liberalibus, & sapientiæ cultu ad aliquem profectũ ꝑuenerat? Adice, quod genus ultionis est, eripere ei qui fecit factæ contumeliæ uoluptatẽ. Solent dicere, o miserũ me, puto non intellexit, adeo fructus contumeliæ in sensu & in dignatione patientis est. Non debet quidẽ homo esse contumeliosus. Deinde non deerit illi, aliquando parẽ inueniret, qui te quoq; uindicet. C. Cæsar inter cætera uitia quib⁹ ab-

Aff. omnibus aliqua nota feriendis.

undabat, contumeliosus mirabiliter ferebatur. Omnis aliqua nota feriendi, ipse materia risus benignissima, tanta illi palloris insaniam testantis fœditas erat, tanta oculorum sub fronte simul latentium toruitas, tanta capitis destituti, & enudatis capillis aspersi deformitas. Adice obsessam setis ceruicẽ, & exilitatem crurum, & enormitatẽ pedum. Immensum est, si uelim singula referre, per quæ in patres, auosq; suos contumeliosus fuit, ꝑ quæ in uniuersos ordines, ea referam quæ illum exitio dederũt. Asiaticum Valerium in primis ferocẽ habebat uirũ, & uix æquo animo alienas contumelias laturũ, huic in cõuiuio in concione uoce clarissima, qualis in cõcubitu esset uxor eius obiecit, dij boni hoc, uirũ audire, principẽ scire, & usq; eo licentiã ꝑuenisse, ut nõ dico cõsulari, nõ dico amico, sed tantũ marito princeps, & adulteriũ suum narret, & fastidiũ? Chæreæ contribuno militũ,

sermo

sermo promanauerat languidus†somno, & infracta uoce suspectior. Huic Caius signū Alr sono
petenti, modo Veneris, modo Priapi dabat, aliter atq; aliter exprobratis armato molli/
ciem. Hoc ipse perlucidus crepidatus auratus. Coegit itaq; illum uti ferro, ne sæpius si/
gnum peteret, ille primus inter coniuratos manum sustulit, ille ceruicem mediam uno
ictu decidit. Plurimū deinde undiq; publicas ac priuatas iniurias ulciscentium gladio/
rum ingestum est. Sed primus uir fuit, qui minime uisus est†. Hac idem Caius omnia †At idē Cal
contumelias putat, & fuit ferendarū impatiēs: Faciendarumq; cupidissimus, iratus fuit
Herennio Marco, qui illum Caium salutauerat, nec impune cessit. Primipilario†quem †Alr quod
Caligulam dixerat. Hic eñ in castris natus, & alumnus legionū uocari solebat, nullo no
mine militibus familiarior unq; factus, sed iam Caligulam conuitiū & probrū iudicabat
cōturbatus. Ergo hoc ipsum solatio erit, etiam si uestra facilitas ultionē omiserit, futurū
aliquem, qui pœnas exigat a procace & superbo & iniurioso, quæ uitia nūq; in uno ho
mine, & in una contumelia consumūtur. Respiciamus eorū exempla, quorū laudamus
patientiam, ut Socratis, qui comediarū publicatos in se expectatos sales in partē bonā
accepit, risitq; non minus, q; cum ab uxore Xantippe immunda aqua perfunderet. An
tisopeq; mater barbara, & Trahessa obijciebatur, Respondit & deorum matrem ideam
esse. Nō est in rixam collucationēq; ueniendū, procul auferēdi pedes sunt, & qcquid
horum ab imprudentioribus fiet, fieri autem nisi ab imprudentibus non potest, negli/
gendum. Et honores & iniuriæ uulgi, in promiscuo habēdæ sunt. Nec his dolendū, nec
illis gaudendum. Alioquin multa timore contumeliarum aut tedio, necessaria omitte/
mus, publicis & priuatis officijs. Aliquando etiam†salutantibus non occurremus, dum Alr salutari bus
mulieribus nos cura angit, aliquid contra animum audiendi. Aliquādo etiam oberati po
tentibus, detegemus hunc affectum, intemperanti libertate. Non est autem libertas ni
hil pati. Fallimur, libertas est animum supponere iniurijs, & eum facere se, ex quo solo
sibi gaudenda ueniant, exteriora deducere a se. Ne inquieta agenda sit uita, omnium ri
sus, omnium linguas timenti. Quis omniū est, qui non possit cōtumeliam facere si quic
q; potest: diuerso autem remedio utetur, sapiens affectatorq; sapiētiæ. Imperfectis eñ
& adhuc ad publicum se iudicium dirigentibus, hoc proponendum est. Inter iniurias
ipsas contumeliasq; debere uersari. Omnia leuiora accidunt expectantibus, quoq; ho/
nestior est genere, fama, patrimonioq;, hoc se fortius gerat. Memor in prima acie altos
ordines stare, contumelias & uerba probrosa, & ignominias & cætera dehonestamen/
ta uelut clamorem hostium ferat, & longinqua tela, & saxa sine uulnere circa galeas cre/
pitantia. Iniurias uero, ut uulnera, alia armis, alia pectori infixa non deiectus, ne mo/
tus quidem gradu sustineat, etiam si præmeris, & infesta ui urgeris. Cedere autem tur/
pe est, assignatum a natura locum tuere. Quæris quis sit locus: uiri sapiētis: Aliud auxi
liū est huic cōtrariū. Vos eñ rem geritis, illi parta uictoria est, nec repugnat uestro bo/
no, & hanc spem dum ad uerum peruenitis alite in animis, libenterq; meliora excipite
& opinione ac uoto iuuate, esse aliquem in quem fortuna nō possit ex republica est, hu/
mani generis est.

Libri secundi & ultimi de tranquillitate finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD PAVLINVM DE BREVITATE VITAE LIBER VNVS.

MAIOR pars mortalium Pauline de naturæ malignitate conqueri/
tur, quod in exiguum æui gignimur, quod hæc tam uelociter, tam
rapide dati nobis temporis spatia decurrāt. Adeo ut exceptis ad/
modum paucis, cæteros in ipso uitæ apparatu uita destituat. Nec
huic publico, ut opinantur malo, turba tantum & imprudens uul
gus ingemuit. Clarorū quoq; uirorum hic affectus querelas euo/
cauit. Inde illa maxima medicorum exclamatio est, Vitam breuē
esse, lōgam artē. Inde Aristoteli cū rerū natura exigenti minime
cōueniens sapienti uiro lis est. Aiūt aialib⁹ tātū indulsisse ut quina, aut dena sæcula educe
rēt. Homini in tā multa ac magna genito tanto citeriorē terminū stare. Nō exiguū tpis
habemus

habem⁹ sed multũ perdimus. Satis longa uita, & in maximarũ rerũ consũmationẽ large data est, si tota bene collocaret̃. Sed ubi per luxũ ac negligentiã defluit, ubi nulli rei bonæ impendit̃, ultima demũ necessitate cogente, quã ire nõ intelleximus, transisse sentimus.

Hũana ætas non est imbecilla.

Ita est, nõ accepimus breuem uitã, sed fecimus, nec inopes eius sed prodigi sumus. Sicut amplæ & regiæ opes ubi ad malũ dominũ peruenerunt, momẽto dissipant̃. At quãuis modicæ, si bono custodi traditæ sunt, usu crescunt. Ita ætas nostra bene disponẽti multum patet. Quid de rerũ natura querimur, illa se benigne gessit. Vita, si scias uti, longa est. Alium insatiabilis tenet auaritia. Aliũ insupuacuis laborib⁹ operosa sedulitas. Alius uino madet, Alius inertia torpet, Alium defatigat ex alienis iudicijs suspensa semp ambitio. Alium mercandi præceps cupiditas circa oẽs terras, omnia maria, spe lucri ducit. Quosdã torquet cupido militiæ, nunq̃ nõ aut alienis periculis intentos, aut suis anxios. Sunt quos ingratus superiorũ cultus uoluntaria seruitute cõsumat. Multos aut affectatio alienæ fortunæ, aut suæ odium detinuit. Plærosq; nihil certum sequẽtes, uaga & inconstans, & sibi displicẽs leuitas, p noua consilia iactauit. Quibusdã nihil in quo cursum dirigant placet, sed marcentes oscitantesq; fata depræhendũt, adeo ut qđ apud maximũ poetarũ more oraculi dictum est, uerũ esse non dubitem. Exigua pars est uita qua nos uiuimus. Cæterum quidẽ omne spatium, nõ uita sed tempus est. Vrgentes circumstant uitia undiq; nec resurgere aut in dispectum ueri attollere oculos sinũt, & emersos & in cupiditate infixos præmunt. Nunq̃ illis recurrere ad se licet, sed quãdo aliqua quies fortuitu cõtingit, ueluti pfundo mari, in quo post uentũ quoq; uolutatio est, fluctuantur, nec unq̃ illis a cupiditatibus suis ociũ instat. De istis me putas disserere, quorũ incõfesso mala sunt. Aspice illos ad quorũ felicitatẽ concurrit̃, bonis suis effocant̃. Quorum multis graues sunt diuitiæ. Quam multorũ eloquentia quotidiano ostentandi ingenij spatio, sanguinẽ educit. Quãmulti cõtinuis uoluptatibus pallent, Quãmultis nihil liberi reliquit circũfusus clientiũ populus. Omnes deniq; istis ab infimis usq; ad sũmos pererra. Hic aduocat, hic adest, ille periclitat̃, ille defendit, ille iudicat. Alius in alium consumitur. Interroga de istis quorũ nõia ediscunt̃. His illos dignosci uidebis notis, ille alius cultor est. Hic illius, suus nemo est. Deinde demẽtissima quorundã indignatio est. Querunt̃ de superiorũ fastidio, qđ ipsis adire uolentibus nõ uacuerint. Audet quisq; de alterius supbia queri, qui sibijpsi nunq̃ uacat. Ille tamẽ quisquis est insolenti quidem uultu, sed aliquãdo respexit. Ille aures suas ad tua uerba demisit. Ille te ad latus suũ recepit. Tu nõ inspicere te unq̃, nõ audire dignatus es. Non est itaq; qđ ista officia cuiq; imputes, quoniãquidẽ cum illa faceres nõ esse cũ aliquo uolẽbas, sed tecũ esse nõ poteras. Omnia licet quæ unq̃ ingenia fulserunt in hoc unũ consentiãt, nunq̃ satis hanc humanaꝝ mentiũ caliginẽ mirabunt̃. Prædia sua occupari a nullo patiunt̃, & si exigua cõtentio est, de modo finiũ ad lapides & arma discurrunt. In uitã suam incedere alios sinunt, imo uero ipsi etiã possessores eius futuros inducũt. Nemo inuenit̃ qui pecuniã suã diuidere uelit. Vitã unusquisq; ꝙ multis distribuit. Astricti sunt in cõtinendo patrimonio. Simul ad tẽporis iacturã uentum est, pfusissimi, in eo, cui⁹ unius honesta auaritia est.

Gloriosa tẽporis est parsimonia.

Libet itaq; ex seniorũ turba cõprehendere aliquẽ, puenisse ad te ultimũ ætatis humanæ uidemus. Cẽtesimus tibi uel supra præmit̃ annus. Age dum ad cõputationẽ ætatem tuã reuoca. Dic quantũ ex isto tẽpore creditor, quantũ amica, quantũ Res publica, quantũ cliens abstulerit, quantũ lis uxoria, quantũ seruorũ coertio, quantũ officiosa p urbem discursitatio. Adijce morbos quos manu fecimus. Adijce qđ & sine usu iacuit. Videbis te pauciores annos habere ꝙ nũeras. Repete memoria tecũ, quãdo certus consilij fueris, quotus quisq; dies ut destinaueras recesserit, q tibi usus fuerit, quãdo in statu suo uultus, quãdo animus intrepidus, qd tibi in tam longo æuo facti operis sit. Quã multi uitam tuã diripuerint, te nõ sentiente quid perderes. Quantũ uanus dolor, stulta lætitia, auida cupiditas blanda cõuersatio abstulerit. Quam exiguũ tibi de tuo relictum sit, intelliges te imaturũ mori. Quid ergo est in causa? tanq̃ semp uicturi uiuitis. Nũq̃ uobis frugalitas uestra succurrit. Non obseruatis quantũ tẽporis transierit, uelut ex pleno & abundanti pditis, cũ interim fortasse ille ipse alicui uel hoi uel rei donatus ultim⁹ dies sit. Oĩa tanq̃ mortales timetis. Oĩa tanq̃ imortales cõcupiscitis. Audies plærosq; dicentes, a qñquagesimo

in ocium

in ocium secedam, sexagesimus annus ab officijs me dimittet, & quem tandem longioris uitæ prædem accipis? Quis ista sicuti disponis ire patietur? Non pudet te reliquias uitæ reseruare, & id solum tempus bonæ menti destinare, quod in nullã rem conferri possit. Quam serum est tunc uiuere incipere, cum desinendum est, quæ tam stulta mortalitatis obliuio ad quinquagesimũ annum differre sana consilia, & deinde uelle uitam inchoare, in quod pauci perduxerunt. Potentissimis & in altum sublatis hominibus excidere uoces uidebis, quibus ocium optent, laudent, omnibus bonis suis præferant. Cupiunt interim ex illo fastigio suo si tuto liceat descendere. Nam ut nihil extra lacessat, aut quatiat, in te ipsa fortuna ruit. Diuus Augustus cui dij plura q̃ ulli præstiterunt, non desijt quietem sibi præcari, uacationẽ a Republica petere. Omnis eius sermo ad hoc semp reuolutus est, ut si pararet ocium. Hic labores suos etiã si falso, duci tamẽ oblectabat solatio. Aliquando se uicturum sibi, In quadam ad senatum missa epistola, cum requiem suam nõ uacuam fore dignitatis, nec a priore gloria discrepantem, pollicitus esset, hæc uerba inueni. Sed ista fieri speciosius q̃ promitti possunt, me tamen cupido temporis optatissimi mihi prouexit, ut quãq; rerum lætitia moratur adhuc, perciperẽ aliquid uoluptatis ex uerborum dulcedine. Tanta uisa est res ocium, ut illam quia usu nõ poterat, cogitatione præsumeret, qui omnia uidebat, ex se uno pendentia, quibus omnibus gentibus fortunam dabat, illum diem letissimus cogitabat, quo magnitudinẽ suam exueret. Expertus erat quantum illa bona per omnes terras fulgentia sudoris exprimerent, quãtum occultarũ solicitudinũ tegerent, cum ciuibus primum, deinde cum collegis nouissime cum affinibus, coactus armis decernere, mari terraq; sanguinem fudit, per Macedoniam, Siciliam, Aegyptum, Syriam, Asiamq; & omnes prope oras bello circumactus, romana cæde dilapsos exercitus ad externa bella conuertit. Dum alpes placat, ĩmixtosq; mediæ paci, & imperio hostes perdomat. Dum ultra Archenum Eufraten & Danubium terminos mouet, in ipsa urbe, Murenæ Cepionis lepidi ægnatiorũ in eum mucrones acuebantur. Nondum horũ effugerat insidias, filia & tot nobiles iuuenes adulterio uelut sacramento adacti, iam infractam ætatem territabant plusq; & iterum timenda, cũ Antonio mulier, hæc ulcera cum ipsis membris absciderat, alia subnascebant̃ uelut graue multo sanguine corpus, partes semper aliquæ rumpebantur. Itaq; ocium optabat, in huius spe & cogitatione labores eius residebant. Hoc uotum erat eius qui uoti cõpotes tacere facere poterat. M. Cicero inter Catilinas, Clodios iactatus, Pompeiosq; & Crassos, partim manifestos inimicos, partim dubios amicos, dum fluctuatur cum Republica, & illam pereuntẽ tenet, nouissime abductus, nec secundis rebus quietus, nec aduersarũ patiens, quotiens illum ipsum consulatũ suum nõ sine causa, sed sine fine laudatum detestat̃, q̃ flebiles uoces exprimit in quadã ad Acticum epistola, iã uicto patre Pompeio, adhuc filio in Hispania fracta arma refouente. Quid agam, inquit, hic queris, moror in Tusculano meo semiliber. Alia deinceps adicit q̃bus & priorẽ ætatem complorat & de præsenti querĩt, & de futura desperat. Semiliberũ se dixit Cicero, at me Hercules nunq̃ sapiens in tam humile nomen procedet, nunq̃ semiliber erit. Integræ semper libertatis, & solidæ, solutus, & sui iuris, altior cæteris. Quid eñ supra eum potest esse, qui supra fortunã est? Liuius Drusus uir acer & uehemens cũ leges nouas, & mala Gracchana mouisset, stipatus ingenti totius Italiæ cœtu, exitum rerũ non ꝓuidens, quas nec agere licebat, nec iam liberũ erat inchoatas relinquere, execratus inquietã a primordijs uitam, dicitur dixisse, uni sibi, nec puero quidẽ unq̃ ferias contigisse. Ausus est enim & pupillus adhuc & prætextatus, iudicibus reos cõmendare, & gratiã suam interponere tam efficaciter, ut quædã iudicia constet ab illo rapta, Quo non erumperet tam ĩmatura ambitio? Scires in malũ ingens, & priuatũ, & publicũ euasuram illã tam festinatã audaciam. Sero itaq; quærebatur, nullas sibi ferias contigisse, a puero seditiosus, & foro grauis, Disputat̃, an ipse sibi manus abstulerit. Subito enim uulnere per unguem accepto, collapsus est, aliquo dubitante, an mors uoluntaria esset in illo, an tempestiua. Superuacuum est cõmemorare plures, qui cum alijs felicissimi uiderentur, ipsi in se uerũ testimoniũ dixerunt, prodentes omnem actum annorũ suorum, sed his quærelis nec alios mutauerũt, nec seipsos, Nam cũ uerba erumperent, affectus ad consuetudinẽ relabunt̃.

Nostra mehercule

Nostra mehercule uita, licet supra mille annos exeat, in artissimū cōtrahetur. Ista omnia nullum non sæculum deuorabit. Hoc uero spatium q̄ꝗuis natura currit, ratio dilatat, cito nos effugiat necesse est. Non enim apprehenditis, nec retinetis, nec uelocissime omni rei moram facitis, sed abire ut rem superuacuā ac reparabilem sinitis. In primis autem & illos numero, qui nulli rei, nisi uino ac libidini uacant. Nulli eñ turpius occupati sunt Cæteri etiam si uanæ gloriæ imagine teneantur, speciose tamen errant. Licet auaros mihi, licet uel iracundos enumeres, uel bellatores, omnes isti uirilius peccant. In uenerem ac libidinem proiectorum inhonesta labes est. Omnia istorum tempora excute. Aspice q̄ diu computent, quādiu insidientur, q̄ diu timeant, quādiu colant, quantum uadimonia sua atq; aliena occupent, quantū conuiuia quæ iam ipsa officia sunt. Videbis quemadmodum illos respirare non sinant uel mala sua uel bona. Deniq; inter omnes conuenit, nullam rem bene exerceri posse ab homine occupato. Non eloquentiā, non liberales disciplinas, quādo districtus animus nihil altius recipit, sed omnia uelut inculcata respuit. Nihil minus est hominis occupati q̄ uiuere, nullius rei difficilior est scientia. Professores aliarum artium uulgo multiq; sunt. Quasdam uero ex his pueri admodum ita percepisse uisi sunt, ut etiam præcipere possent. Viuere in tota uita discendū est. Quod magis mirandum est in tota uita discendum est mori. Tot maximi uiri relictis omnibus impedimentis, cum diuitijs, officijs, uoluptatibus renunciassent, hoc unum in extremā usq; ætatem egerunt, ut uiuere scirent. Plures tamen ex his non dum se scire confessi e uita abierunt, Nedum ut isti sciant, Magni mihi crede, & supra humanos errores eminentis uiri est, nihil ex suo tēpore delibarare, & ideo uita eius longissima est. Quia quātumcūq; potuit, totus ipsi uacauit. Nihil inde incultū ociosumq; uacauit. Nihil sub alio fuit, neq; enim quicq̄ repperit dignum quod cum tempore suo ꝑmutaret. Custos eius parcissimus. Itaq; satis illi fuit. His uero necesse est defuisse, ex quorum uita multum populus tulit. Nec est quod putes hinc illos intelligere damnū suum, plærosq; certe audies ex his quos magna felicitas grauat inter clientium greges, aut causarū actiones, aut cæteras honestas miserias exclamare interdum mihi uiuere non licet, quid ni non liceat? Omnes illi qui te sibi aduocant, tibi abducunt, ille reus quot dies abstulit, quot ille candidatus, quot illa anus, efferendis hæredibus lassa, quot ille ad irritandam auaritiam raptantium simulatus æger. Quot ille potentior amicus, qui nos, non in amicitia, sed in apparatu habet. Dispunge, inquam, ac recense uitæ tuæ dies, uidebis paucos admodum & ridiculos apud te resedisse. Assecutus ille quos optauerat fasces cupit ponere, & subinde dicit. Quando hic annus præteribit? Facit ille ludos quorū sortem sibi obtingere magno æstimauit. Quando, inquit, istos effugiam? Diripitur ille toto foro patronus, & magno cōcursu omnia ultra q̄ audiri potest complet. Quando, inquit, res proferent̄? Præcipitat quisq; uitam suam, & futuri desiderio laborat, præsentiū tedio. At ille qui nullum non tempus in usus suos confert, qui omnes dies tanq̄ uitam ordinat, nec optat crastinum, nec timet. Quid enim est quod iam ullam horam nouæ uoluptatis possit afferre? Omnia uota ad facietatem percepta sunt, de cætero foro fortuna ut uolet ordinet, uita iam in tuto est. Huic potest detrahi nihil, adijci, sic, sicut aliquis uentre quoq; admodū saturo, iam non pleno, aliquid cibi quod nec desiderat capit. Non itaq; quod quemq̄ ꝓpter canos, aut rugas putes diu uixisse. Non ille diu uixit, sed diu fuit. Quid enim si illū multum putas nauigasse, si sæua tempestas a portu exceptum huc & illuc tulit, ac uiribus uentorum ex diuerso furentium per eadem uestigia in orbem egit. Non ille multū nauigauit, sed multum iactatus est. Mirari soleo cum uideo aliquos tempus petere, & ideo quæ rogant̄ facillimos, illud uterq; spectat, ꝓpter quod tempus petitum est, ipsum tempus quidem neutri quasi nihil petitur, quasi nihil datur. Res omnium præciosissima luditur. Fallit autem illos, quia res incorporalis est, quia sub oculos non uenit. Ideoq; uilissima æstimatur, immo pœnæ nullum precium eius est, annua congiaria homines charissimi accipiunt, & in his aut laborem, aut operam, aut diligentiam suam locant, nemo æstimat tempus. Vtuntur illo laxius quasi gratuito. At eosdem ægros uide si mortis periculum admotum est propius, medicorum genua tangentes, si metuunt capitale supplicium, omnia sua ut uiuant paratos impendere, tanta in illis discordia affectuum est.

In communi mortaliū uita nihil aliud nisi uiuere discendum est.

Quod si

Quod si posset quemadmodũ præteritorum annorum cuiusq; numerus proponi sic fu
turorum, quomodo illi qui paucos uiderent superesse, trepidarent, quomodo illis parce
rent? At qui facile est, ꝗuis exiguum dispensare, quod certum est. Id debet seruari diligẽ
tius, quod nescias quando deficiat. Nec est tamen quod ignorare putes illos ꝗ chara res
sit, dicere solent eis quos ualidissime diligunt, paratos se partem annorum suorum dare,
dant, nec intelligunt, dant autem ita, ut sine illorum incremento sibi detrahant, sed hoc
ipsum an detrahant nesciunt, ideo tolerabilis est illis iactura detrimenti latentis. Nemo
restituet annos, nemo iterum te tibi reddet. Ibit qua cœpit ætas, nec cursum suum, aut re
uocabit, aut supprimet, nihil autem tumultuabitur, nihil admonebit uelocitatis suæ, taci
ta labetur, non illa se regis imperio, non fauore populi longius proferet. Sicut missa est a
primo decurret, nusq; deuertet, nusq; remorabitur. Quid fiet? tu occupatus es, uita festi
nat. Mors interim aderit, cui uelis nolis uacãdum est. Potest ne quisq; sensus hominũ, eo
rum dico qui prudentiam iactant, operosius occupari sibi, ut melius possint uiuere. Im
pendio uitæ uitam instruunt, cogitationes suas in longum ordinant. Maxima porro ui
tæ iactura dilatio est, illa primũ quẽq; extrahit diem, illa eripit præsentia, dũ ulteriora ꝓ
mittit. Maximũ uiuendi impedimentum est, expectatio, quæ pẽdet ex crastino, perdis
hodiernum. Quod in manu fortunæ positum est disponis, quod in tua dimittis, quo spe
ctas, quo te extendis? Omnia quæ uentura sunt, in incerto iacent? Protinus uiue, clamat
ecce maximus uates, uelut diuino ore instinctus, salutare carmen canit. Optima quæ
q; dies miseris, mortalibus æui, Prima fugit, quid cunctaris, inquit? quid cessas? nisi occu
pas fugit, cum occupaueris tamen fugiet. Itaq; cum celeritate temporis, utendi uelocita
te certandum est, uelut ex torrente rapido, nec semper casuro, cito hauriendum est. Hoc
quoq; pulcherrime ad exprobandum infinitam cognitionem, quod non optimã quãq;
ætatem, sed diem dicit. Quid securus in tanta temporum fuga lentus mensas tibi & an
nos, & longam seriem (utcunq; auiditati tuæ uisum est) exporrigis, de die tecum loquiſ,
& de hoc ipso fugiente. Non dubiũ est ergo, quin prima quæq; optima dies fugiat mor
talibus miseris & occupatis, quorum pueriles adhuc animos senectus opprimit, ad quã
imparati, inermesq; ueniunt. Nihil enim prouisum est, subito in illam nec opinantes inci
derunt. Accedere eam quotidie non sentiebant, quemadmodũ aut sermo, aut lectio, aut
aliqua interior cogitatio iter facientis decipit, peruenisse ante sciunt, ꝗ appropinquasse,
ita hoc iter uitæ assiduũ & citatissimũ, quod dormiẽtes, uigilantesq; eodẽ gradu facimus
occupatis non apparet, nisi in fine. Quod proposui, si in partes uelim & argumẽta didu
cere, multa mihi occurrent, per quæ probem breuissimã esse occupatorum uitam. Sole
bat dicere Fabianus, non ex his cathedrarijs philosophis, sed ex ueris & antiquis, cõtra
affectus impetum non subtilitate pugnandum. Nec minutis uulneribus, sed incursu ad *Vita nostra in tria tpa secat.*
uertendã aciem non probam. Cauillationes enim contundi debere non uellicari. Tamẽ
ut illis error exprobetur suus, docendi, non tantũ deplorandi sunt. In tria tẽpora uita di
uiditur, quod est, quod fuit, & quod futurum est. Ex his quod agimus breue est, qđ actu
ri sumus dubium, quod egimus certum. Hoc est enim in quo fortuna ius perdidit, quod
in nullius arbitrium reduci potest. Hoc amittunt occupati, nec enim illis uacat præterita
respicere, & si uacet, iniucunda est præteritæ rei recordatio. Inuiti nãq; ad tempora male
exacta animũ reuocant, nec audẽt ea retractare, quorum uitia etiam quæ aliquo præsen
tis uoluptatis lenocinio surrepebant, retractando patescunt. Nemo nisi a quo oĩa acta
sunt, sub censura sua, quæ nunꝗ fallitur, libenter se in præteritum torquet. Ille ꝗ multa am
bitiose concupijt, superbe contempsit, & impotẽter uincit, insidiose decepit, auare rapu
it, prodige effudit, necesse est memoriã suam timeat. At qui hæc est pars temporis nostri
sacra ac dedicata, omnes humanos casus supergressa, extra regnum fortunæ subducta, ꝗ
non inopia, non metus, non morborũ incursus exagitat. Hæc nec turbari, nec eripi põt,
perpetua eius & intrepida possessio est. Singuli tamen dies, & hi ꝑ momenta præsentes
sunt. At præteritæ temporis, omnes cum iusseris aderũt, ad arbitrium tuum se inspici, ac
detineri patiuntur. Quod facere occupatis non uacat, securæ & quietæ mentis est in oẽs
uitæ suæ partes discurrere. Occupatorũ animi cum uelut sub iugo sunt, flectere se ac re
spicere non possunt. Abijt igitur uita eorum in profundũ, & ut nihil prodest, licet quan

tumlibet ingeras, si non subest quod excipiat ac seruet, sic nihil refert quantum temporis detur, si non est ubi subsidat, per quassos foratosq; aoimos trāsmittitur. Præsens tempus breuissimū est, adeo quidem ut quibusdam nullum uideatur, in cursu enim semp est. Fluit & præcipitatur, ante desinit esse, q̃ uenit. Nec magis moram patitur q̃ mūdus, aut sydera, quorum irrequieta semper agitatio, nunq̃ in eodem uestigio manet. Solum igitur ad occupatos præsens pertinet tēpus, quod tam breue est, ut arripi nō possit, & idipsum illis districtis in multa subducitur. Deniq; uis scire q̃ non diu uiuant, uide q̃ cupiant diu uiuere, decrepiti senes paucorum annorum accessionem uotis mendicant. Minores natu seipsos esse fingunt, mendacio sibi blandiuntur, & tam libenter se fallunt, q̃ si fata una decipiant. Iam ergo cum aliqua imbecillitas mortalitatis admonuit, quemadmodum pauentes moriuntur, non tanq̃ exeant de uita, sed tanq̃ extrahant. Stultos se fuisse ut non uixerint clamitant, & si modo euaserint ex illa ualitudine, in ocio uicturos. Tunc q̃ frustra parauerint, quibus non fruerent, q̃ in cassum omnis labor ceciderit, cogitant. At quibus uita procul ab omni negocio agitur, quid ni speciosa sit: nihil ex illa delegatur, nihil alio atq; alio spargitur, nihil inde fortunæ traditur, oihil negligentia interit, nihil largitione detrahitur, nihil superuacuū est, tota (ut ita dicam) in reditu est. Quātulacūq; itaq; abunde sufficit, & inde quandocūq; ultimus dies uenerit, non cunctabitur uir sapiēs ire ad mortē certo gradu. Quæris forte quos occupatos uocem. Non est quod me solos putes dicere, quos a basilica immissi, deinde canes eijciunt, quos aut in sua uides turba speciosius elidi, aut in aliena cōtemptius, quos officia domibus suis euocant, ut alienis foribus il-

†alr & qñ/ q; supputa turo. lidant, quos hasta prætoris infami lucro laborant, lucus †& quæ neq; superatior exercet. Quorundam ocium occupatum est in uilla, aut in lecto suo, in media solitudine q̃uis ab omnibus recesserunt, sib ipsi molesti sunt. Quorum non ociosa uita est dicenda, sed desidiosa occupatio. Illum tu ociosum uocas, qui Corinthia paucorum furore preciosa, anxia subtilitate concinnat, & maiorem dierum partem in eruginosis lamellis cōsumit, qui in ceromathena prob facinus (oe Romanis quidem uitijs laboremus) sectator puerorū rixantiū sedet, qui uicorum suorum gregis metatur, & colonorum paria deducit, qui athletas nouissimos pascit. Quid illos ociosos uocas, qbus apud tonsorem multæ horæ trāsmittuntur, dum decerpitur, siquid proxima nocte succreuit, dū de singulis capillis in cōsilium itur, dum aut disiecta coma restituitur, aut deficiens, hinc atq; illinc in frontem cōpellitur, quomodo irascuntur, si tonsor paulo negligentior fuit, tanq̃ uirū tonderet. Quomodo excandescunt, siquid ex iuba sua decisum est, siquid extra ordinem iacuit, nisi oīa sua in annulos suos reciderunt. Quis est istorum, qui non malit rempublicā suam turbari q̃ comam. Qui non solicitior sit de capitis sui decore, q̃ de salute. Qui non comptior esse malit q̃ honestior. Hos tu ociosos uocas inter pectinē speculūq; occupatos. Quid illi qui in componendis, audiendis, discendis canticis operati sunt, dum uocem cuius rectum cursum natura & optimū & simplicissimū fecit, inflexu modulationis ineptissime torquent. Quorum digiti aliquod inter se carmen metientes semper sonant, quorum cū ad res serias etiam sæpe tristes adhibiti sunt, exauditur tacita modulatio. Nō habent isti ocium, sed iners negocium. Conuiuia mehercule horum non posuerim inter uacātia tēpora, cum uideam q̃ solliciti argentum ordinent, q̃ diligenter exoletorum suorum tonicas succingant, q̃ suspensi sint, quomodo aper a coco cæsus exeat. Quanta celeritate, si-

†alr glabri. gno dato, †gladij ad ministeria decurrant. Quanta arte scindantur aues in frusta nō enormia, q̃ curiose infelices pueruli ebriorum sputa detergant. Ex his abundantiæ lautitiæq; fama captatur, & usq; eo in omnes uitæ successus mala sua illos sequuntur, ut nec bibāt sine ambitione, nec edāt. Nec illos quidem inter ambitiosos numeraueris, qui sella se & lectica huc & illuc ferunt, & ad gestationū suarum, quasi deserere illas non liceat, horas occurrunt, quos quando lauari debeant, quando pernoctare, quando cœnare, alius admonet, & usq; eo nimio delicati animi languore soluuntur, ut per se scire non possiot, an esuriant. Audio quendam ex delicatis, si modo delitiæ uocandæ sunt, uitam & cōsuetudinem humanā dediscere. Cum ex balneo inter manus elatus & in sella positus esset, dixisset iuterrogando, iam sedeo: Hunc tu ignorātem an sedeat, putas scire an uiuat, an uideat, au ociosus sit: non facile dixerim, utrum magis miserear, si hoc ignorauit, an si se ignorare finxit.

rare finxit. Multarum quidem rerum obliuionē sentiunt, sed multarū imitātur, quædam
uitia illos quasi felicitatis argumenta delectant. Nimis humilis & contempti homis esse
uidetur, scire quid faciat. I nunc & mimos multa mentiri, ad exprobandam luxuriam pu
ta. Plura mehercule prætereunt q̄ fingunt, & tanta incredibilium uitiorum copia ingeni
oso in hoc unū sæculo processit, ut iam mimorum arguere possimus negligentiā, esse ali
quem, qui usq; eo delitijs interierit, ut an sedeat, alteri credat. Non est ergo ociosus hic,
aliud nomen imponas. Aeger est, immo mortuus est, ille ociosus est, cui ocij sui & sensus
est. Hic uero semiuiuus, cui ad intelligendos corporis sui habitus indice opus est. Quo-
modo potest hic alicuius temporis dominus esse? persequi singulos lōgum est, quorum
aut †laterculi, aut pila, aut excoquendi in sole corporis cura cōsumpsere uitam. Nō sunt — †al. latrū culi.
ociosi, quorum uoluptates multum negociū habent, nā de illis nemo dubitabit, qn ope-
rose nihil agant, qui in literarum inutilium studijs detinētur, † quæ iam apud Romanos — †al. quorū.
quoq; magna manus est. Græcorum iste morbus fuit, quærere quem numerū remigum
Vlyxes habuisset? prior scripta esset Ilias, an Odyssea? Præterea an eiusdē esset autoris?
Alia deinceps huius notæ, quæ siue contineas, nihil tacitam cōscientiā iuuant, siue profe-
ras non doctior uideberis, sed molestior. Ecce Romanos quoq; inuasit inane studium su
peruacua discendi. His diebus audiui quendam sapientē referentē, quod primus nauali
prælio Tullius uicit, primus Curius Dentatus in triumpho duxit elephantes, etiā si nūc
ista ad ueram gloriam non tendunt, circa ciuilium tamen operum exempla uersant, non
est profutura talis scientia, est tamen quæ nos speciosa rerum uanitate detineat, hoc quo
q; quærentibus remittamus. Quis Romanis primus persuasit nauem cōscendere? Clau
dius is fuit, Candes ob hoc ipsum appellatus, quia plurium tabularum contextus Cādes — Candes
apud antiquos uocatur, unde tabulæ codices dicuntur, & naues nunc quoq; quæ ex anti
qua consuetudine cōmeatus subeunt, candicatæ uocantur. Sane & hoc ad rem pertine- — al.† subuehit
at, quod Valerius Coruinus primus Mesanam uicit, & primus ex familia Valerianorum
urbis captæ in se translato nomine Messana appellatus est, paulatimq; uulgo permutan-
te literas, Messala dictus est. Non & hoc quenq̄ curare permittas, quod primus. L. Syl
la in cerco leones solutos dedit, cum alioquin alligati tunc darentur, ad conficiendos mis
sos a rege Otto ioculatores, & hoc sane remittatur. Num & Pompeiū primū in circo ele
phantorum duodeuiginti pugnam ædidisse, cōmissis more prælij, noxijs hominibus ad
ulla in rem bonam pertinet, princeps ciuitatis, & inter antiquos principes, ut fama tradi
dit bonitatis eximiæ, memorabile putauit spectaculi genus, nouo more perdere homi-
nes, depugnant, parum est, lacinantur, parum est, ingenti mole animaliū †exterrantur, sa- — †forte exter minantur.
tius erat ista in obliuionem ire, ne quis postea potēs disceret, inuideretq; rei minime hu-
manæ. O quantum caliginis mentibus humanis obijcit magna felicitas, ille se supra rerū
naturam esse tunc credidit, cum tot miserorum hominū cateruas, sub alio cœlo natis be-
luis obijceret, cum bellum inter tam disparia animalia cōmitteret, cum in conspectu po-
puli Romani multum sanguinis funderet, mox plus ipsum fundere coacturus. At idem
postea in Alexandria perfidia deceptus, ultimo mancipio trāsfodiendum se præbuit, tū
demū intellecta inani iactatione cognouimus sui. Sed ut illo reuertar, unde decessi & in
alia materia ostendam superuacuam quorundam diligentiam, idem enarrabat Metellū
uictis in Sicilia Pœnis triumphātem, unū omniū Romanorum ante currum centum &
uiginti captiuos elephantes duxisse. Syllam ultimū Romanorum protulisse pomeriū;
quod nunq̄ prouinciali, sed Italico agro acquisito mos proferre apud antiquos fuit, hoc
scire magis prodest, q̄ Auentinū montem extra pomerium esse, ut ille affirmabat, ꝓpter
alteram ex duabus causis, aut quod plæbs eo secessisset, aut quod remo auspicāte illo lo-
co aues non addixissent, alia deinceps innumerabilia, quæ aut ficta sunt mēdacijs, aut si-
milia. Nam ut concedas omnia eos fide bona dicere, ut ad præstationē scribant, tamē cu
ius ista errores minuent? cuius cupiditates prement, quem fortiorem, quem iustiorem,
quem liberaliorē facient? Dubitare se interim Fabianus noster aiebat, an satius esset nul-
lis studijs admoueri, q̄ his implicari. Soli omniū ociosi sunt, qui sapientiæ uacant, soli ui-
uunt, nec enim suam tantum ætatem bene tuentur, omne æuum suo adijciunt, quicquid
annorum ante illos actum est, illis acquisitum est, nisi ingratissimi sumus. Illi clarissimi sa-

crarum opinionum conditores,nobis nati sunt,nobis uitam præparauerunt,ad res pul-
cherrimas ex tenebris ad lucem erutas,alieno labore deducimur,nullo nobis sæculo in-
terdictum est,in omnia admittimur,& si magnitudine animi egredi humanæ imbecilli-
tatis angustias libet,multum per quod spaciemur temporis est. Disputare cum Socrate
licet,dubitare cum Carneade,cum Epicuro quiescere,hominis naturã cum Stoicis uin-
cere,cum Cynicis excedere,cum rerum natura in consortium omnis æui patiatur ince-
dere,quid ni ab hoc exiguo & caduco temporis transitu, in illa nos toto demus animo,
quæ immensa,quæ æterna sunt,quæ cum melioribus cõmunia. Isti qui per officia discur-
sant,qui se aliosq; inquietant,cum bene insanierint,cum omniũ limina quotidie perambu-
lauerint,nec ullas apertas fores præterierint,cum per diuersas domos meritoriam salu-
tationem circumtulerint,quotum quenq; ex tam immensa,& uarijs cupiditatibus distri-
cta urbe poterunt uidere,q multi erunt quorũ illos aut somnus,aut luxuria, aut inhũa-
nitas submoueat,q multi qui illos cum diu torserint,simulata festinatione transcurrant,
q multi per refertum clientibus atrium prodire uitabũt,& per obscuros ædium aditus
profugient,quasi non inhumanius sit decipere,q excludere,q multi ex hesterna crapu
la semisomnes,& graues illis miserijs somnũ suum rumpentes,ut alienum expectẽt, uix
alleuatis labrijs insusurratum milies nomen, excitatiõe superbissima reddent ,nos in ue-
ris officijs morari putamus,licet dicamus,qui Zenonem,qui Pythagorã quotidie & De
mocritum, cæterosq; antistites bonarum artium,qui Aristotelem & Theophrastum uo
lent habere q familiarissimos,nemo horum non uacauit,nemo non uenientẽ ad se bea-
tiorem,amantioremq; sui dimittet,nemo quenq; uacuis a se manibus abire patietur. No-
cte conueniri,& interdiu ab omnibus mortalibus possunt,horum te mori nemo coget,
omnes docebunt,horum nemo annos tuos conterit,suos tibi cõtribuit,nullius ex his ser
mo periculosus erit,nullius amici capitalis sumptuosa obseruatio terret. Feres ex his q-
quid uoles,per illos non stabit,quo minus plurimũ quãtum cœperis,haurias, quæ illum
felicitas,q pulchra senectus manet,qui se in horum clientelam contulit,habebit cũ qui-
bus de minimis maximisq; rebus deliberet,quos de se quotidie consulat,a quibus audi-
at uerum sine contumelia,laudetur sine adulatione. Ad quorum se similitudinẽ effingat.
Solemus dicere non fuisse in nostra potestate,quos sortiremur parentes,forte nobis da-
tos,nobis uero ad nostrum arbitrium nasci licet,nobilissimorũ ingeniorum familiæ sũt.
Elige in quam asciscí uelis,non in nomen tantum adoptaberis,sed in ipsa bona, quæ non
sunt sordide nec maligne custodienda,maiora fiunt,quo illa a pluribus diuiseris, hi tibi
dabunt ad æternitatem iter,& te in illum locum,ex quo nemo ejicietur subleuabũt, hæc
una ratio est extendendæ mortalitatis,immo in immortalitatẽ uertendæ honores & mo
numenta,quicquid aut decretis ambitio iussit,aut operibus extruxit,cito subruitur,nihil
non longa demolitur uetustas,& mouet ocyus,quod cõsecrauit Sapientiæ nocere non
potest,nulla delebit ætas præsens,& nulla diminuet sequens, ac deinde semper ulterior
aliquid ad uenerationem confert. Quoniamquidẽ in uicinio uersatur inuidia,simplicius
longe posita miramur,sapientis ergo multum patet uita,non idem illum qui cæteros ter
minus includit,solus generis humani legibus soluitur,omnia illi sæcula,ut deo seruiunt,
transiuit tempus,aliquid hac recordatione comprehendit,instat,hoc utitur,uenturũ est
hoc percipit,lõgam illi uitam facit,omniũ temporum in unũ collatio,illorum breuissima
ac sollicitissima ætas est,qui præteritorum obliuiscuntur,præsentia negligunt,de futuro
timent. Cum ad extrema uenerint,sero intelligunt miseri,tamdiu se dum nihil agunt oc
cupatos fuisse. Nec est quod hoc argumẽto probari putes,longam illos agere uitã, quia
interdum mortem inuocant,uexat illos imprudentia incertis affectibus,& incurrẽtibus
in ipsa quæ metuunt,mortem sæpe ideo optant,quia timent. Illud quoq; argumentũ nõ
est,quod putes diu uicturum,quod sæpe illis longus uidetur dies, quod dum ueniãt ad
condictum tempus cœnæ,tarde ire horas quærunt,nam si quando illos deserũt occupa-
tiones,in ocio relicti æstuant,nec quomodo disponant,aut extrahant,sciunt,itaq; ad oc-
cupationem aliquam tendunt, & quod interiacet,omne tempus graue est,tam me Her-
cules,q quando dies muneris gladiatori indictus est. Aut cum alicuius alterius uel spe-
ctaculi uel uoluptatis expectatur constitutum,transilire medios dies uolunt. Omnis illis

speratæ

ſperatæ rei longa dilatio eſt, ad illud tempus, quod amanti breue eſt, & præceps, breuiuſ
ꝙ multo ſuo uitio, aliunde enim alio transfugiũt, & conſiſtere in una cupiditate non poſ
ſunt, non ſunt illi longi dies, ſed inuiſi. At contra ꝙ exiguæ noctes uidẽtur, quas in com-
plexu ſcortorum aut uitio exigunt. Inde & iam poetarum furor fabulis humanos erro-
res alentium, quibus uiſus eſt Iupiter uoluptate concubitus †clemẽter duplicaſſe noctẽ. †al'. delinit*
Quid aliud eſt uitia incẽdere, ꝙ auctores illis inſcribere deos, & dare morbo, exẽplo di
gnitatis excuſatam licentiam? poſſunt iſtis non breuiſſimæ uideri noctes, quas tam cha
re mercantur? diem noctis expectatione perdunt, noctẽ lucis metu. Ipſæ uoluptates eo-
rum trepidæ & uarijs terroribus inquietæ ſunt, ſubitq; cum maxima exultatione ſollicita
cogitatio. Hæc †ꝙdiu ab hoc affectu reges ſuam fleuere potẽtiam, nec illos magnitudo †al'r inquã.
fortunæ ſuæ delectauit, ſed uenturus aliquando finis exterruit, cum per magna campo-
rum ſpacia porrigeret exercitum, nec numerum eius, nec menſuram comprehenderet,
Perſarum rex inſolentiſſimus, lachrymas fudit, quod intra centum annos nemo ex tan-
ta iuuentute ſuperfuturus eſſet, at illis erat admoturus fatum, ille qui flebat, perditurusq;
alios in terra, alios in mari, alios in prælio, alios in fuga, & intra exiguũ tempus cõſumptu
rus illos, centeſimũ annum timebat. Quid quod gaudia eorum quoq; trepida ſunt, non
enim ſolidis cauſis innituntur, ſed eadem qua oriuntur, uanitati turbabuntur. Qualia au
tem putes tempora eſſe, etiam ipſorum confeſſione miſera, cum hæc quoq; quibus ſe at-
tollunt, & ſupra hominem efferunt, parum ſincera ſunt, maxima quæq; bona ſollicita ſũt,
nec ulli fortunæ minus bene ꝙ optime creditur, alia felicitate, ad tuẽdam felicitatẽ opus
eſt, & pro ipſis quæ ſucceſſerunt uotis, uota facienda ſunt. Omne eñ quod fortuito euer
nit, inſtabile eſt, quod altius ſurrexit, oportunum eſt in occaſum. Neminem porro caſu-
ra delectant, miſerrimã ergo neceſſe eſt non tantum breuiſſimam uitam eorum eſſe, qui
magno parant labore, quod maiore poſſideant, operoſe aſſequuntur quæ uolunt, anxij
tenent quæ aſſecuti ſunt. Nulla interim nũꝙ amplius redituri temporis eſt ratio. Nouæ
occupationes ueteribus ſubſtituuntur, ſpes ſpem excitat, ambitionem ambitio, miſeria-
rum non finis quæritur, ſed materia mutatur, noſtri nos honores torſerunt, plus tempo
ris alieni auferunt, candidati laborem deſtituimus, ſuffragatiões incipimus, accuſandi de
poſuimus moleſtiam, iudicandi nanciſcimur, iudex deſijt eſſe, quæſitor eſt, aliorũ bono-
rum mercenaria procuratione conſenuit, ſuis operibus detinentur. Marium caligo dimi *
ſit, cõſulatus exercet. Quintus dictaturam properat euadere, ab aratro reuocabitur, ibit
in Pœnos nõ tantæ maturus rei Scipio, uictor Hannibalis, uictor Antiochi, ſui cõſulatus
decus, fraterni ſponſor, ne per ipſum mora ſit, cum Ione reponetur, ciuiles ſeruatorẽ agi
tabunt ſeditiones, & poſt faſtiditos a iuuene æquos honores iam ſenem contumacis exi
lij delectabit ambitio, nunꝙ deerunt uel felices, uel miſeræ ſollicitudinis cauſæ, per occu
pationes †interdudetur ocium, nunꝙ agetur, ſemper optabitur. Excerpe itaq; te uulgo †Al'r Vitæ.
Pauline clariſſime, & in tranquilliorem portum non pro ætatis ſpacio iactatus, tandẽ re-
cede, cogita quot fluctus ſubieris, quot tempeſtates partim priuatas ſuſtinueris, partim
publicas in te conuerteris, ſatis iam per laborioſa & inquieta documenta exhibita uirtus
eſt, experire quid in ocio faciat. Maior pars ætatis certe melior Reipu. data ſit. Aliqd tẽ-
poris tui ſume etiam tibi, nec te ad ſegnem, aut inertem quietem uoco, non ut ſomno &
charis turbæ uoluptatibus, quicquid eſt in te indolis uiuæ demergas, non eſt iſtud quie-
ſcere, inuenies maiora omnibus adhuc tractatis operibus, quæ repoſitus & ſecurus agi-
tes, tu quidem orbis terrarum rationes adminiſtrans, tam abſtinenter ꝙ alienas, tam dili
genter ꝙ tuas, tam religioſe ꝙ publicas, in officio amorem conſequeris, in quo odium ui
tare difficile eſt. Sed tamen mihi crede, ſatius eſt uitæ ſuæ rationem, ꝙ frumenti publici
noſſe. Iſtum autem animi uigorem, rerum maximarum capaciſſimũ, a miniſterio hono-
rifico quidem, ſed parum ad beatam uitam apto, ad te reuoca, & cogita non id egiſſe te
ab ætate prima omni cultu ſtudiorum liberalium, ut tibi multa milia frumenti cõmitterẽ
tur, maius quiddam & altius de te promiſeras, non deerunt & frugalitatis exactæ homi-
nes, & laborioſæ operæ. Tanto aptiora exportandis oneribus tarda iumenta ſunt, ꝙ no
biles equi, quorum generoſam pernicitatem quis unꝙ graui ſarcina preſſit. Cogita præ-
terea quantum ſollicitudinis ſit, ad tantam te molem obijcere, cum uentre humano tibi

negocium est, nec rationem patitur, nec æquitate mitigatur, nec ulla prece flectetur po-
pulus esuriens, modo intra paucos illos dies, quibus. C. Cæsar perijt (si quis inferis sensus
est) hoc grauissime ferens, quod dicebat populo Romano superstiti, septē aut octo cer-
Ial. imperij te dierum cibaria superesse, dum ille pontes nauibus iungit, & uiribus imperia ludit, ad-
erat ultimū malorum obsessis quoq; alimentorum ægestas, exitium pœnæ, ac fames con
stitit, & quæ famē sequitur rerum omniū ruina, furiosi & externi & infeliciter superbi re-
gis mutatio. Quem tunc animū habuerunt illi, quibus erat mandata frumenti publici cu-
ra, ferrum, saxa, ignes, gladium excepturi summa dissimulatione, tantum inter uiscera la-
tentis mali, tegebant cum ratione. Quædam enim ignorantibus ægris curāda sunt. Cau-
sa multis moriendi fuit, morbum suum nosse. Recipe te ad hæc trāquilliora, tutiora, ma-
iora. Simile tu putas esse, utrum cures ut incorruptum a fraude aduehētum & negligen
tia frumentū transfundatur in horrea, ne concepto humore uitietur, & concalescat, ut ad
mensuram pondusq; respondeat, an ad hæc sacra & sublimia accedas? sciturus quæ ma-
teria sit Dijs, quæ uoluptas, quæ conditio, quæ fortuna, quis animū tuum casus expectet,
ubi nos a corporibus dimissos natura cōponat. Quid sit quod huius mundi grauissima
quæq; in medio sustineat, supra leuia suspendat, in summū ignem ferat, sydera cursibus
suis excitet. Cætera deinceps ingentibus plena miraculis. Vis tu relicto solo, mente ad
Ial. mētib*. ista respicere, nunc dum calet sanguis †ingentibus ad meliora eundum est, expectat te in
hoc genere uitæ multum bonarum artium amor, uirtutum atq; usus, cupiditatū obliuio,
uiuendi atq; moriendi scientia, alta rerum quies, omniū quidem occupatorum conditio
misera est, eorum tamen miserrima, qui ne suis quidem occupationibus laborant, ad ali
Eras. Rote. enum dormiunt somnū, ad alienum ambulant gradum, ad alienū comedūt appetitum,
Hæc addi/ta sunt a ne/bulōe quo/piam. (& ad alienū gradiūtur uiaticū, & multotiens Tantali more inter opes & copias positi,
quas suas solum uident defectum intolerabilem omniū sibi magis delectabilium patiū-
tur,) amare & odisse res omniū liberrimas iubentur. Hi si uelint scire ꝙ breuis ipsorū uita
sit, cogitant ex quota parte, sua sit, cum uideris itaq; prætextā† Arti sæpe sumptā, cum ce-
†forte Arrij lebre in foro nomen non inuideris, ista uitæ damno parantur, ut unus ab illis numeretur
annus, omnes annos suos conteret. Quosdam autem cum in summū ambitionis eniterē
tur, inter prima luctantes ætas relinquit. Quosdā cum in consummationē dignitatis per
mille indignationes erupissent, misera subit cogitatio ipsos laborasse in titulū sepulchri:
Quorundam ultima senectus dum in nouas spes ut iuuenta disponit, inter conatus ma-
gnos & improbos inualida defecit. Fœdus ille quem in iudicio pro ignotissimis litigato
ribus grandem natu & imperitæ coronæ assensiones captantem, spiritus relinquit. Tur-
pis ille qui uiuendo lassus citius ꝙ laborando inter ipsa officia collapsus est. Turpis, quē
in accipiendis immorientē ratiōibus, diu tractus risit hæres. Præterire quod mihi occur-
rit exemplum non possum. Tyrannus fuit exactæ diligentiæ senex, qui post annū nona-
gesimū cum uacatiōem procurationis a. C. Cæsare ultro accepisset, componi se in lecto,
& uelut exanimē a circūstāte familia plangi iussit. Lugebat domus ocium domini senis,
nec finiuit ante tristiciam, ꝙ labor illi suus restitutus est, ideo ne iuuat occupatum mori?
Idem plærisq; animus est, diutius cupiditas illis laboris, ꝙ facultas est, cum imbecillitate
corpis pugnant, senectutē ipsam nullo alio nomine grauem iudicant, ꝙ quod illos sepo-
nit. Lex a quinquagesimo anno militem non cogit. A sexagesimo senatorem non citat,
difficilius homines a se ocium impetrant, ꝙ a lege. Interim dum rapiuntur & rapiunt, dū
alter alterius quietem rumpit, dum mutuo sunt miseri, uita est sine fructu, sine uolupta-
te, sine ullo profectu animi, nemo in conspicuo mortem habet, nemo nō procul spes in-
tendit. Quidam uero disponunt etiam illa quæ ultra uitā sunt, moles magnas sepulchro-
rum, & operum publicorum dedicatiōes, & ad rogum munera & ambitiosas exequias:
At mehercule istorum funera tanꝙ nimiū uixerint ad faces & cereos ducenda sunt. No-
stra corpora firma sunt, si redigas ad conditionē naturæ omnia destruentis, & unde edi-
dit eodem reuocantis, caduca sunt. Quid enim immortale manus mortales fecerint? se-
ptem illa miracula, & si qua his multo mirabiliora sequentiū annorū extruxit ambitio, ali
quando solo æquata uisentur. Ita est nihil perpetuū, pauca diuturna sunt. Aliud alio mo-
do fragile est, rerum exitus uariantur. Cæterum quicquid cœpit & desinit, modo quidā

minantur

minantur interitum, & hoc quod uniuersum, quod omnia diuina humanaq; complecti
tur, si fas putas credere, dies aliquis dissipabit, & in confusionem ueterem tenebrasq; de
merget. Eat modo aliquis, & singulas comploret animas, Carthaginis ac Numantiæ, Co
rinthiq; cinerem, & siquid aliud altius cecidit, lamentetur, cum etiam hoc quod nō habet
quo cadat sit interiturum. Eat aliquis & fata tātum aliquando nefas ausura sibi nō peper-
cisse conqueratur. Quis tam superbæ impotentisq; arrogantiæ est, ut in hac naturæ ne-
cessitate omnia ad eundem finem reuocantis, se unum ac suos seponi uelit? ruinæq; ipsi
mundo imminenti aliquam domū subtrahat? Maximum ergo solatium est cogitare id si
bi accidisse, quod ante se passi sunt, omnesq; passuri, & ideo mihi uidetur rerum natura
quod grauissimū fecit cōmune fecisse, ut crudelitatem fati consolaretur æqualitas. Illud
te quoq; non minimū adiuuerit, si cogitaueris nihil profuturum dolorem tuū, nec illi quē
desyderas nec tibi, uoles enim longum esse, quod irritum est. Nam si quicq; tristicia pro
fecturi sumus, non recuso quicquid lachrymarum fortunæ meæ superfluit tuæ fundere.
Inueniam etiam nunc per hos exhaustos iam fletibus domesticis oculos quod effluat, si
modo id tibi futurum bono est. Quid cessas? conqueramur, atq; adeo ipse hanc litē meā
faciam. Iniquissima omniū iudicio fortuna, adhuc uidebaris eum hominem continuisse,
qui munere tuo tantam uenerationē receperat, ut quod raro ulli contingit felicitas, eius
effugeret inuidiam. Ecce eum dolorem quem, saluo Cæsare, accipere maximum poterat
impressisti, & cum bene illum undiq; circumisses, intellexisti hanc partem tantummodo
patere ictibus tuis. Quid enim illi aliud faceres? pecuniam eriperes? nunquam illi ob-
noxius fuit, nunc quoq; quantum potest, illum a se obiecit. & in tanta felicitate acquiren
di, nullum maiorem ex ea fructum q̃ cōtemptus eius petit. Eriperes illi amicos? sciebas
tam habilem esse se, ut facile in locum amissorum posset alios sustinere. Vnum enim ex
his hunc quos in principali domo potentes uidi, cognouisse uideor, quem omnibus ami
cum habere, cum expediat magis, tum etiam libet. Eriperes illi bonam opinionem? soli-
dior est hæc apud eum, q̃ ut a te quoq; ipsa cōcuti posset. Eriperes bonam ualitudinem?
sciebas animū eius liberalibus disciplinis, quibus non innutritus tantum, sed innatus est,
sic esse fundatum, ut supra omnes corporis dolores emineret. Eriperes spiritum? quantu
lum nocuisses? longissimum illi æuum ingenij fama promisit. Id egit ipse, ut meliore sui
parte duraret, & compositis eloquentiæ præclaris operibus, a mortalitate se uindicaret,
q̃ diu fuerit ullus literis honor, q̃ diu steterit, aut latinæ linguæ potentia, aut græcæ gratia,
uigebit cum maximis uiris, quorum se ingenijs uel contulit, uel, si hæc uerecūdia eius re
cusat, applicuit. Hoc ergo unum excogitasti, quomodo illi maxime posses nocere. Quo
melior enim est quisq;, hoc sæpius ferre te consueuit, sine ullo delectu furentem, & inter
ipsa beneficia metuendam. Quantulum erat tibi immunem ab hac iniuria præstare
eum hominem, in quem uidebatur indulgentia tua ratione certa peruenisse, & non ex
tuo more temere incidisse. Adijciamus, si uis, ad has querelas ipsius adolescentis in-
terceptam inter prima incrementa indolem, dignus fuit ille te fratre, tu certe eras dignis
simus, qui nec ex indigno quidem quicquam doleres fratre. Redditur illi testimonium
æquale omnium hominum. Desyderatur in tuum honorem. Laudatur in suum, nihil in
illo fuit quod non libenter cognosceres. Tu quidem etiam minus bono fratri fuisses bo
nus, sed in illo pietas tua idoneam nacta materiam, multo se liberius exercuit. Nemo po
tentiam eius iniuria sensit, nunq̃ ille te fratrem ulli minatus est. Ad exemplum se mode
stiæ tuæ formauerat, cogitabatq; quantum tu & ornamentum tuorum esses & onus, suf-
fecit ille huic sarcinæ. O dura fata, & nullis æqua uirtutibus, antequam felicitatem tuam
nosceret frater tuus, exemptus est. Parum autem me indignari scio, nihil est enim diffi-
cilius, q̃ magno dolori, paria uerba reperire. Iam nunc tamen siquid proficere possu
mus, fateamur & conqueramur. Quid tibi uoluisti tam iniusta & tam uiolenta fortu-
na, tam cito indulgentiæ tuæ poenituit? quæ ista crudelitas est, in medio fratres impe-
tum facere, & tam cruenta rapina, concordissimam turbam imminuere, tam bene stipa-
tam optimorum adolescentium domum, in nullo fratre degenerantem turbare, & si-
ne ulla causa deliberare uoluisti. Nihil ergo prodest innocentia ad omnem legem, exa-
cta nihil antiqua frugalitas, nihil felicitatis summæ potentia, summa conseruata ab-

stinentia,nihil syncerus & tutus literarum amor,nihil ab omni labe mens uacans. Lu
get Polybius,& in uno fratre quicquid de reliquis possit metuere,admonitus,etiam de
ipsis doloris sui solatijs timet. Facinus indignum luget Polybius,& aliquid propicio do
let Cæsare,hoc sine dubio impotens fortuna captasti,ut ostenderes neminem contra te,
nec a Cæsare quidem posse defendi. Diutius accusare fata possumus,stanta dura & inex
orabilia,nemo illa conuitio,nemo fletu,nemo causa mouet,nihil unq̃ parcũt ulli, necre
mittunt. Proinde parcamus lachrymis,oibil proficientibus. Facilius enim nos illis dolo
ri adijciet,q̃ illos nobis reducet. Qui si nos torquet,non adiuuat,primo quoq; tempore
deponendus est,& ab inanibus solatijs,atq; amara quadam libidine dolendi,animus re
cipiendus est. Nam lachrymis nostris,ni ratio finem fecerit,fortuna non faciet. Oēs age
dum mortales circumspice. Larga ubiq; flendi & assidua materia. Alium ad quotidianũ
opus laboriosa ægestas uocat. Alium ambitio nunq̃ quieta sollicitat. Alius diuitias quas
optauerat,metuit,& uoto laborat suo. Alium sollicitudo,alium labor torquet,alium sup
uestibulum obsidens turba. Hic habere se dolet liberos,hic perdidisse. Lachrymæ no
bis deerunt,anteq̃ causæ dolendi. Non uides qualem uitam nobis rerum natura promi
serit,quæ primum nascentium hominum fletum esse uoluit,hoc principio ædimur,huic
omnis sequentium annorum ordo consentit,sic uitam agimus,ideoq; moderate id fieri
debet a oobis,quod sæpe faciendum est,& respicientes quãtum a tergo rerum tristium
immineat,si non finire lachrymas,at certe reseruare debemus. Nulli parcendum est rei
magis q̃ huic,cuius tamē frequēs usus est. Illud quoq; te nō minimũ adiuuerit,si cogita
ueris nulli minus gratum esse dolorem tuum,q̃ ei cui præstari uidetur. Torqueri ille te
aut non uult,aut non intelligit,nulla itaq; eius officij ratio est,quod ei cui præstatur,si ni
hil sentit,superuacuum est,si sentit,ingratum est,neminē toto orbe terrarum esse,qui de
lectetur lachrymis tuis,audacter dixerim. Quid ergo quem nemo aduersus te animum
gerit,eum esse tu credis fratris tui,ut cruciatu noceat tibi,ut te uelit abducere ab occupa
tionibus tuis,id est,a studio & Cæsare. Non est hoc simile ueri. Ille enim indulgentiã tibi
tanq̃ fratri ostendit, & præstitit uenerationem tanquam parenti,cultum tanq̃ superio
ri,ille desyderio tibi esse uult,tormento esse nō uult. Quid itaq; iuuat doloribus intabe
scere,quē siquis defuncti sensus est,finiri frater tuus cupit,de alio fratre,cuius incerta pos
set uoluntas uideri,omnia hæc non dubie ponerem & dicerem,siue te torqueri lachry
mis nunq̃ desinentibus frater tuus rupit,indignus hoc affectu tuo est,siue nō uult uter
q; uestrum inertē dolorē dimittite. Nec impius frater sic desyderari debet,oc pius sic ue
lit. In hoc uero,cuius tam explorata pietas est,pro certo habendum est. Nihil esse illi pos
se acerbius,q̃ si tibi bic casus eius acerbus est,si te ullo modo torquet,si oculos tuos indi
gnissimos boc malo sine ullo flendi fine conturbat,idem & exhaurit. Pietatem tuam ta
men nihil æque a lacbrymis iam inutilibus abducet,q̃ si cogitaueris, fratribus te tuis exē
plo esse debere,fortiter banc fortunæ iniuriam sustinendi. Quod duces magni faciũt, re
bus afflictis,ut hilaritatem de industria simulent,& aduersas res,adumbrata lætitia ab
scondant,ne militum animi,si fractam ducis sui mentem uiderint, & ipsi collabantur. Id
nunc quoq; faciendum est,indue dissimilē animo tuo uultũ,& si potes,proijce omnē ex
toto dolorem,sin minus,introrsus abde,& contine,ne appareat,& da operam,ut fratres
tui te imitenē,qui bonestum putabunt quodcunq; facientem te uiderint, animumq; ex
uultu tuo sument, & solatium debes esse,& cōsolator illorum. Non poteris autem horũ
mœrori obstare,si tuo indulseris. Potest & illa res a luctu te ꝓhibere nimio,si tibi ipsi re
nunciaueris,nihil borum quæ facis posse subduci. Magnam tibi personam hominũ con
sensus imposuit,hæc tibi tuenda est,circũstat te omnis ista consolantium frequētia, & in
animũ tuum inquirit ac perspicit,quãtum roboris ille aduersus dolorem habeat,& utrũ
ne tu tantum in rebus secundis indulgere scias,an & aduersas possis uiriliter ferre,obser
uabanē oculi tui. Liberiota omnia sunt bis,quorum affectus tegi possunt. Tibi nullũ se
cretum liberũ est,in multa luce fortuna te posuit,oēs scient quomodo te in isto tuo gesse
ris uuloere,utrũ ne statim ꝑcussus arma submiseris,an io statu & in gradu steteris. Olim
te in altiorē ordinē & amor Cæsaris extulit, & tua studia deduxerunt, nihil te plebeum
decet,nihil humile. Quid autem tam humile ac muliebre est,q̃ consumendum se dolo

ri cōmitte

ti cōmittere,non idem tibi in luctu pari,quod tuis fratribus licet.Multa tibi non permittit opinio de studijs ac moribus recepta,multum a te homines exigunt, multum expectant.Si uolebas tibi omnia licere,non conuertisses in te ora omniū,nunc autē tibi præstandum est,quantum promisisti omnibus illis,qui opera ingenij tui laudant,qui describunt,quibus cum fortuna tua opus non sit,ingenio opus est.Custodes animi tui sūt.Nihil unq̃ ita potes indignum facere prouecti & eruditi uiri professione,ut nō multos admirationis de te suæ non pœniteat.Nō licet tibi flere immodice,nec hoc tantūmodo nō licet,nec somnū quidem extendere in partem diei licet,aut a tumultu rerum in ociū ruris gratia quietis confugere,aut assidua laboriosi officij statione,fatigatum corpus uoluntaria peregrinatiōe recreare,aut spectaculorum uarietate animū detinere,aut ex tuo arbitrio diem disponere.Multa tibi non licent,quæ humillimis in angulo iacentibus licēt. Magna seruitus est ex magna fortuna,non licet tibi quicq̃ arbitrio tuo facere.Audienda sunt tot hominū milia,tot disponendi libelli,tantus rerum ex orbe toto occurrentiū congestus,ut possit per ordinem suum principis maximi officium geri ubiq; animi est.Non licet tibi unq̃ flere,ut multos flentes audire possis,ut periclitantium, & ad misericordiā mitissimi Cæsaris peruenire cupientium,lachrymæ prosint tibi,tuæ assiccādæ sunt.Hoc tamen etiam nunc leuioribus remedijs adiuuabit,cum uoles omniū rerum obliuisci,cogita Cæsarem,uide quantam huius in te indulgentiæ fidem,quantam industriā debeas, intelliges non magis tibi incuruari licere,q̃ illi (siquis modo est) fabulis traditus,cuius humeris mundus innititur.Cæsari quoq; ipsi cui omnia licent,propter hoc ipsum multa nō licent.Omniū domos illius uigilia defendit,omniū ocium illius labor,omniū delitias illius industria,omniū uacationem illius occupatio.Ex quo se Cæsar orbi terrarum dedicauit,sibi eripuit,& syderum modo,quæ irrequieta semper cursus suos explicant.Nunq̃ illi licet,nec subsistere,nec quicq̃ suum facere.Ad quendam itaq; modum tibi quoq; eadem necessitas iniungitur,non licet tibi ad utilitates tuas,ad studia tua respicere.Cæsare orbem terrarum possidente,impartiri te nec uoluptati,nec dolori,nec ulli alij rei potes, totum te Cæsari debes.Adijce nunc,quod cum semper prædices,chariorem tibi spiritu tuo Cæsarem fore,fas tibi non est,saluo Cæsare,de fortuna queri,hoc incolumi,salui tibi sunt tui,nihil perdidisti,non tātum siccos oculos tuos esse,sed etiā lætos oportet.In hoc tibi omnia sunt,hic pro omnibus est.Quod longe a sensibus tuis prudentissimis pijssimisq; abest,aduersus felicitatem tuam parum gratus es,si tibi quicq̃ (hoc saluo) flere permittis.Monstrabo etiam nunc,non quidem firmius remedium,sed familiarius,siquādo te domū receperis,non erit tibi metuenda tristicia.Nam q̃diu numē tuū intueberis,nullum illa ad te inueniet accessum.Omnia in te Cæsar tenebit,cum ab illo discesseris , tunc uelut occasione data insidiabitur solitudini tuæ dolor,& requiescenti animo tuo paulatim irrepet.Itaq; non est quod ullum tempus uacare patiaris a studijs,tunc tibi literæ tuæ diu ac fideliter amatæ,gratiam referant,tunc te illæ antistitem & cultorem suum uindicent,tunc Homerus & Virgilius tam bene de humano genere meriti, q̃ de omnibus & de illis meruisti,quos pluribus notos esse uoluisti,q̃ scripserant,multum tecum morētur,tutum hic erit omne tempus,quod illis tuendum cōmiseris,tūc Cæsaris tui opera,ut per omnia secula domestico narrentur præconio,quantum potes compone.Nam ipse tibi optime formandi,condendiq; res gestas,& materiā dabit & exemplum.Nō audeo te usq; eo ꝑducere,ut fabellas quoq; & †Cessopeos longos intentatū Romanis ingenijs opus solita uenustate cōnectas.Difficile est quidē,ut ad hæc hilariora studia tā uehemēter perculsus animus,tam cito possit accedere.Hoc tamē argumentū habeto iam corroborati eius & reddi sibi,si poterit se a seuerioribus scriptis ad hæc solutiora producere.In illis enī q̃uis ægrū eum adhuc,& secū reluctantē aduocabit ipsa rerū,quas tractabit austeritas,hæc quæ remissa fronte cōmendanda sunt,nō feret,nisi cum iam sibi ab oīni parte cōstiterit.Itaq; debebis eum seueriore materia primū exercere,deinde hilariore temperare.Illud quoq; magno tibi erit leuamento,si sæpe te interrogaueris,utrū ne meo nomine doleo,an eius qui decessit?Si meo,perit me indulgentem iactatio,& incipit dolor, hoc uno excusatus,quod honestus est,cum ad utilitatem respicit a pietate desistere.Nihil autem magis bono uiro conuenit,q̃ in fratris luctu calculos ponere.Si illius noīe doleo,nec

*

† Al' Aesopeos logos

leo necesse alterutrũ ex his duobus esse iudicẽ. Nam si nullus defunctis sensus est, euasit
omnia frater meus uitæ incõmoda, & in eum restitutus est locũ, in quo fuerat anteq̃ na-
sceretur, & expers omnis mali, nihil cupit, nihil patitur. Quis iste est furor? pro eo me nũ
q̃ dolere desinere, qui nunq̃ doliturus est? Si est aliquis defuncti sensus, nũc animus fra
tris mei uelut ex diutino carcere emissus, tãdem sui iuris & arbitrij gestit, & rerum natu-
ræ spectaculo fruitur, & humana omnia ex superiore loco despicit, diuina uero quocũ ra
tionem tãdiu frustra quæsierat, propius intuetur, quid itaq; eius desyderio maceror, qui
aut beatus aut nullus est? Beatum deflere inuidia est, nullum demẽtia. An hoc te mouet,
quod uidetur ingentibus & ingratis, & maxime circumfusis bonis caruisse. Cum cogita
ueris multa esse quæ perdidit, cogita plura esse quæ nõ timet. Non ira eum torquebit, nõ
morbus affliget, non hospitio lacesset, non edax & inimica semper alienis processib⁹ in-
uidia consectabitur, non metus solicitabit, non leuitas fortunæ cito munera sua transfe-
rentis inquietabit. Si bene computes plus illi remissum, q̃ ereptum est. Non opibus fru-
etur, non tua simul ac sua gratia, non accipiet beneficia, nõ dabit. Miserum putas q̃ ista
amisit? an beatum quod nõ desyderat? mihi crede, is beatior est, cui fortuna superuacua
est, q̃ is cui parata est. Omnia ista bona quæ nos speciosa, sed fallaci uoluptate delectant
pecunia, dignitas, potentia, aliaq; complura, ad quæ generis humani cæca cupiditas ob-
stupescit, cum labore possidentur, cum inuidia conspiciuntur, eosq; ipsos quos exornant
* & premũt plus minantur q̃ prosunt, lubrica & incerta sunt, nunq̃ bene tenẽtur, nam ut
nihil de tempore futuro timeatur, ipsa tamen magnæ felicitatis tutela sollicita est. Si ue-
lis credere altius ueritatem intuentibus, omnis uita supplicium est. In hoc profundũ in-
quietumq; proiecti mare, alternis æstibus reciprocum, & modo alleuãs nos, subiectis in-
crementis, modo maioribus damnis deserens, assidueq; iactans, nunq̃ stabili cõsistimus
loco, pendemus & fluctuamur, & alter in alterum illidimur, & aliquãdo naufragium fa-
cimus, semper timemus in hoc tam procelloso, & in omnes tempestates exposito mari,
nauigantibus nullus portus nisi mortis est. Ne itaq; inuideris fratri tuo, quiescit tandem *Portus na-uigantium mors est.*
liber, tandem tutus, tandem æternus est, superstitem Cæsarem, omnemq; eius prolẽ, su-
perstitem te cum omnibus habet fratribus, anteq̃ quicq̃ ex suo fauore fortuna mutaret
stantem adhuc illam & munera plena manu congerentem reliquit, fruitur nunc aperto
& libero cœlo, & humili atq; depresso in eum emicuit locum, quisquis ille est, qui solutas
uinculis animas beato recipit sinu? & nunc libere uagatur, omniaq; rerum naturæ bona
cum summa uoluptate perspicit? Erras, non perdidit lucem frater tuus, sed securiorem
sortitus est. Oĩbus illud nobis cõmune est iter, quid fata deflemus? nõ reliquit ille nos,
sed antecessit, magna felicitas est, in felicitate mori. Est, mihi crede, magna felicitas in ipsa
felicitate moriendi, nihil ne in totum quidem diem certi est, quis in tam obscura & inuo
luta ueritate diuinat? utrum ne fratri tuo mors inuideat, an consuluerit? Illud quoq; quæ
iusticia in omnibus rebus necesse est te adiuuet cogitantem, non iniuriã tibi factã, quod
talem fratrem amisisti, sed beneficium datum, quod tãdiu pietate eius tibi uti fruiq; licu-
* it. Iniquus est, qui muneris sui arbitrium danti non reliquit. Auidus, qui non lucri suo ha-
bet quod accepit, sed damni, quod reddidit. Ingratus est, qui iniuriam uocat finem uolu
ptatis. Stultus, qui nullum fructum esse putat bonorum, nisi præsentiũ, qui nõ & in præ-
teritis acquiescit, & ea iudicat certiora quæ abierunt, quia de illis ne desinant nõ est timẽ
dum. Nimis angustat gaudia sua, qui eis tantũmodo quæ habet ac uidet, frui se putat, &
habuisse eadem pro nihilo ducit, cito eñ nos omnis uoluptas relinquit, quæ fluit & trãsit
& pene anteq̃ ueniat, auferetur. Itaq; in præteritũ tempus animus mittendus est, & quic
quid nos unq̃ delectauit reducendum, ac frequenti cogitatione pertractandũ est, longi-
or fideliorq; est memoria uoluptatum, q̃ præsentia. Quod habuisti ergo optimũ fratrẽ,
in summis bonis pone, non est quod cogites quanto diutius habere potueris, sed quãdiu
habueris, rerum natura illũ tibi sicut cæteris fratribus, sua nõ mancipio dedit, sed cõmen
dauit, cum uisum est deinde repetit, nec tuã in eo satietatẽ secuta est, sed suam legem. Si
quis pecuniã creditam soluisse se moleste ferat, eam præsertim cuius usum gratuitum ac-
ceperit, nõne iniustus uir habebitur? Dedit natura fratri tuo uitam, dedit & tibi, quæ suo
iure usa fuit, a quo uoluit debitũ suũ citi⁹ exigit, nõ illa in culpa est, cui⁹ nota erat cõditio,
sed mortalis

ſed mortalis animi ſpes auida, quæ ſubinde quid rerum natura ſit obliuiſcitur, nec unquã
fortis ſuæ meminit, niſi cum admonetur. Gaude itaq; habuiſſe & tam bonũ fratrẽ & uſu
fructum eius, ꝗuis breuior uoto tuo fuerit, boni conſule. Cogita iucundiſſimũ, quod ha
buiſti, humanũ quod perdidiſti. Nec enim quicꝗ minus inter ſe cõſentaneum eſt, ꝗ ali
quem moueri, quod ſibi talis frater parum diu contigerit, non gaudere quod tamẽ con-
tigerit, at inopinãti ereptus eſt, ſua quẽq; credulitas decipit, & in eis quæ diligit, uolunta
ria mortalitatis obliuio. Natura nulli ſe neceſſitatis ſuæ gratiam facturam eſſe teſtata eſt.
Quotidie præter oculos noſtros tranſeunt notorum ignotorũq; funera, nos tamẽ aliud
agimus, & ſubitum id putamus eſſe, quod nobis tota uita denunciatur futurum. Non eſt
itaq; iſta fatorum iniquitas, ſed mentis humanæ prauitas inſatiabilis rerũ omniũ, quæ in-
dignatur inde ſe exire, quo admiſſa eſt precario. Quanto ille iuſtior, q nunciata filij mor
te, dignam magno uiro uocem emiſit. Ego cum genui, tum moriturũ ſciui, prorſus nõ mi
reris ex hoc natum eſſe, qui fortiter mori poſſet, non accepit tanꝗ nouũ nunciũ filij mor
tem. Quid eſt enim noui, hominẽ mori, cuius tota uita nihil aliud ꝗ ad mortem iter eſt,
ego cum genui, tum morituros ſciui. Deinde adiecit rem maioris & prudentiæ & animi
huic rei ſuſtuli omnes, huic rei tollimur, quiſquis ad uitam editur, ad mortẽ deſtinatur.
Gaudeamus ergo eo quod datur, reddamuſq; id cum repoſcemur, alium alio tẽpore fa-
ta comprehendent, neminẽ præteribunt. In procinctu ſtet animus, & id quod neceſſe ẽ,
nunꝗ timeat, quod incertum eſt, ſemꝑ expectet. Quid dicam duces ducumq; ꝓgenies,
& multis aut cõſulatibus cõſpicuos, aut triumphis ſorte defunctos inexorabili, tota cum
regibus regna, populiq; cum gentibus tulere fatum ſuũ. Omnes immo omnia in ultimũ
diem ſpectant, non idem uniuerſis finis eſt. Alium in medio curſu uita deſerit, alium in
ipſo aditu relinquit, alium in extrema ſeruitute fatigatũ iam & exire cupientẽ uix emit-
tit, alio quidem atq; alio tempore, omnes tamen in eundem locũ tendimus. Vtrũ ne ſtul
tius ſit neſcio, mortalitatem ignorare, an impudentius recuſare. Agedum illa quæ multo
ingenij labore tui celebrata ſunt, in manus ſume, utriuſlibet autoris carmina, quæ tu ita re
ſoluiſti, ut ꝗuis ſtructura illorum receſſerit, ꝑmaneat tamen gratia. Sic enim illa ex alia
lingua in aliam tranſtuliſti, ut (quod difficillimũ erat) omnes uirtutes in alienam te oratio
nem ſecutæ ſint, nullus erat in illis ſcriptis liber, qui nõ plurima uarietatis humanæ, incer
torumq; caſuũ, & lachrymarum ex alia atq; alia cauſa fluẽtium exempla tibi ſuggerat, le-
ge quo ſpiritu ingentibus intonueris rebus. Pudebit te ſubito deficere, & ex tanta ora-
tionis magnitudine deſciſcere, ne cõmiſeris, ut quiſquis extẽplo, ac modo ſcripta tua mi
rabatur, quærat quomodo tam grandia, tamq; ſolida, tam fragilis animus conceperit. Po
tius ab iſtis, quæ te torquent, ad hæc tot & tanta quæ conſolant̃ conuerte, ac reſpice opti-
mos fratres, reſpice uxorem, filium reſpice. Pro omniũ horum ſalute, hac tecum portio-
ne fortuna decidit. Multos habes in quibus acquieſcas. Ab hac te infamia uindica, ne ui
deatur omnibus plus apud te ualere unus dolor, ꝗ hæc tam multa ſolatia. Omnes iſtos
una tecum perculſos uides, nec poſſe tibi ſubuenire, immo etiam ultro expectare, ut a
te ſubleuentur intelligis, & ideo quanto minus in illis doctrinæ, minuſq; ingenij eſt, tan-
to magis aſſiſtere te neceſſe eſt communi malo. Eſt autem hoc ipſum ſolatij loco, inter
multos dolorem ſuum diuidere, qui quia diſpenſauit inter plura, exigua debet apud te
parte ſubſidere. Non deſinam totiens tibi offerre Cæſarẽ, illo moderante terras & oſten
dente, quanto melius beneficijs imperium cuſtodiatur, ꝗ armis. Illo rebus humanis præ
ſidente, non eſt periculum, ne quid perdidiſſe te ſentias, in hoc uno tibi ſatis præſidij, ſa-
tis ſolatij eſt. Attolle te & quotiens lachrymæ ſuboriuntur oculis tuis, totiens illos in Cæ
ſarem dirige. Siccabuntur maximi & clariſſimi conſpectu numinis. Fulgor eius, illos ut
nihil aliud poſſint aſpicere perſtringet, in ſe hærentes detinebit. Hic tibi quem tu diebus
intueris ac noctibus, a quo nunquam deijcis animum cogitandus eſt, hic contra fortunã
aduocãdus, nec dubito cũ tãta illi aduerſus oẽs ſuos ſit mãſuetudo, tãtaq; indulgẽtia, qn
multis iam ſolatijs tuũ iſtud uulnus obduxerit, nõnulla quæ dolori obſtarẽt tuo cõgeſſe
rit. Quid porro ut nihil horũ fecerit, nõne ꝓtinus ipſe cõſpectus ꝑ ſe tantũmodo, cogita
tuſq; Cæſar maximo ſolatio tibi eſt? Dij illum Deæq; omnes terris diu commendent. Ac
faciant, ut quãdiu mortalis erit, nihil ex domo ſua mortale eſſe ſentiat. Rectorem Ro-

mano

mano imperio filium, longa fide approbet, & ante illum consortem patris quã successo-
rem accipiat. Sera & nepotibus demũ nostris dies nota sit, qua illum gens sua cœlo asse-
rat. Abstine ab hoc manus tuas fortuna, nec in isto potentiam tuam, nisi ea parte qua ꝓ-
des, ostenderis, patere illum generi humano iamdiu ægro & affecto mederi, patere quic
quid prioris principis furor concussit, in locum suum restituere ac reponere. Sydus hoc
quod præcipitato in ꝓfundum, ac demerso in tenebras orbi refulsit, semper luceat. Hic
Germaniã placet, Britanniam aperiat, & patris triumphos ducat & nouos, quorum me
quoq; spectatorem futurum ex uirtutibus eius promittit clementia, nec enim sic me dei
fecit, ut nollet erigere, immo ne deiecit quidem, sed impulsum a fortuna & cadentem su
stinuit, & in præceps euntem leniter diuinæ manus usus moderatione deposuit. Depre-
catus est ꝓ me senatum, & uitam mihi non tantum dedit, sed petijt, uiderit qualem uo-
let esse, æstimet causam meam, uel iusticia eius bonã perspiciat, uel clementia eius faciat
bonam, utrũq; in æquo mihi eius beneficium erit, siue innocẽtem me scierit esse, siue uo-
luerit, interim magnum miseriarum mearum solatium est, uidere misericordiam eius, to
tum orbem ꝑuagantem, quæ ex ipso angulo, in quo ego defixus sum, complures multo-
rum iam annorum ruina obrutos effoderit, & in lucẽ reduxerit, nõ uereor ne me unum
transeat. Ipse autem optime nouit tempus, quocunq; debeat succurrere, ego omnẽ ope-
ram dabo, ne peruenire ad me erubescat. O felicem clementiam tuam Cæsar, quæ efficit
ut quietiorem sub te agant uitam exules, quam nuper sub Caio egere principes. Nõ tre-
pidant, nec ꝑ singulas horas gladium expectant, nec ad omniũ nauium conspectum pa-
uent. Per te habent, ut fortunæ sæuientis modum, ita spem quoq; melioris eiusdẽ ac præ
sentis quietem. Scias licet ea demũ fulmina esse iustissima, quæ etiam percussi colũt. Hic
itaq; princeps, qui publicum omniũ hominũ solatium est, aut me omnia fallunt, aut iam
recreauit animũ tuum, & tam magno uulneri maiora adhibuit remedia, iam te omni cõ
firmauit modo, iam omnia exempla quibus ad animi æquitatem compelleris, tenacissi-
ma memoria retulit. Iam omniũ præcepta sapientum tibi facundia explicuit. Nullus ita-
q; melius has alloquendi partes occupauerit, aliud habebunt hoc dicẽte pondus uerba,
uelut ab oraculo emissa, omnem uim doloris tui diuina eius contundet auctoritas. Hũc
itaq; tibi puta dicere, non te solum fortuna desumpsit sibi, quem tam graui afficeret iniu-
ria. Nulla domus in toto orbe terrarum aut est, aut fuit sine aliqua comploratione. Trãsi-
bo exempla uulgaria, quæ etiam si minora, tamen mira sunt. Ad fastus te & annales ꝑdu
cam publicos, uides omnes has imagines, quæ impleuere Cæsarum atrium, nulla nõ ha-
rum aliquo suorũ incõmodo insignis est, nemo nõ ex istis in ornamentũ sæculorũ reful-
gentibus uiris, aut desyderio suorum tortus est, aut a suis cũ maximo animi cruciatu de-
Scipio sy deratus est. Quid tibi referam Scipionem Africanum, cui mors fratris in exilio nũcia-
ta est? Is frater qui eripuit fratrem carcere, non potuit eripere fato. Et quam patiẽs iuris
& æqui pietas Africani fuerit, cunctis apparuit. Eodem enim die Scipio Africanus uia-
toris manibus fratrem abstulerat, tribuno quoq; plæbis priuatus intercessit, tam magno
Aemilian⁹. tamen fratrem desyderauit hic animo, q̃ defenderat. Quid referam Aemilianũ Scipio-
nem, qui uno pene eodemq; tempore spectauit patris triumphũ, duorumq; fratrum fu-
nera, adolescentulus tamen, ac ꝓpemodum puer, tanto animo tulit illam familiæ suæ su-
per ipsum Pauli triumphum, cõcidentis subitam uastitatẽ, quãto debuit ferre uir in hoc
natus, ne urbi Romanæ aut Scipio deesset, aut Carthago superesset. Quid referam duorũ
Lucull Lucullorũ direptam morte cõcordiam? Quid Pompeios, quibus ne hoc quidẽ sæuiens
reliquit fortuna, ut una deniq; cõciderent ruina. Vixit sextus Pompeius Primũ, sorori su-
perstes, cuius morte optime cohærentis Romanæ pacis uincula resoluta sunt. Idemq; ui-
xit superstes optimo fratri, quem fortuna in hoc erexerat, ne minus alte eum deijceret,
Pompeij q̃ pattem deiecerat, & post hunc tamen casum Sextus Pompeius non tantũ dolori, sed
bello suffecit. Innumerabilia undiq; exempla separatorum morte fratrum succurrũt, im-
mo contra uix ulla unq̃ horum paria conspecta sunt una senescentia, sed contentus no-
stræ domus exemplis ero. Nemo enim tam expers erit sensus ac sanitatis, ut fortunã ul-
lis queratur luctũ intulisse, quã sciet etiam Cæsarum lachrymas cõcupisse. Diuus Augu-
stus amisit Octauiam sororem charissimã, & ne ei quidem rerũ natura legendi necessita-
tem abstulit

rem abstulit, cui cœlum destinauerat. Imo uero idem omni genere orbitatis uexatus, so-
roris filium successioni præparatum suæ perdidit. Deniq; ne singulos eius luctus enume
rem, & Generos ille amisit, & liberos, & nepotes. At nemo magis ex omnibus mortali-
bus hominem esse se, dũ inter hoies erat sensit, nũc tot tãtusq; luctus cœpit rerũ omniũ
dolorũ fuit. C. Cæsar diui Augustus non gentium tantummodo externarum, sed etiam
pacatissimũ eius pectus, uictorq; diuus Augusti auunculi mei ad nepos circa primos iu
uẽtutæ suæ annos, Luciũ fratrũ charissimũ sibi, princeps iuuẽtutis principẽ eiusdẽ iuuẽ
tutis amisit in apparatu Parthici belli, & grauiore multo animi uulnere q̃ postea corpo-
ris ictus est, quod utrũq; & pijssime idẽ & fortissime tulit. Cæsar patruus meus Drusum
Germani compatrem minorem natu q̃ ipse erat fratrem, intima Germaniæ recludentẽ,
& gentes ferocissimas, Romano subijcientem imperio, in complexu & osculis suis ami
sit, modum tamen lugendi non sibi tantum, se etiam alijs fecit, ac totum exercitum, nõ so
lum mœstum, sed etiam attonitum, corpus Drusi sui sibi uendicantem, ad morem Ro-
mani luctus redegit, iudicauitq; non militandi tantum disciplinam esse seruandam, sed
etiam dolendi. Non potuisset ille lacbrymas alienas cõpescere, nisi prius præssisset suas.
M. Antonius auus meus nullo minor, nisi eo, a quo uictus est, tunc cum rempublicam
constitueret, & triumphali potestate præditus, nihil supra se uideret, exceptis uero duo-
bus collegijs omnia infra se cerneret, fratrẽ interfectum audiuit. Fortuna impotens qua
les ex humanis malis tibi ipsa ludos facis. Eo ipso tempore quo Marcus Antonius ciuiũ
suorum uitæ sedebat mortisq; arbiter. M. Antonij frater duci iubebatur ad supplicium,
tulit hoc tamẽ tam triste uulnus eadem magnitudine animi, qua Marcus Antonius om-
nia alia aduersa tolerauerat, & hoc fuit ei lugere uiginti legionum sanguinem fratri para
re. Sed ut omnia alia exempla prætercam, ut in me quoq; ipso alia taceam funera, bis me
fraterno luctu fortuna aggressa est, bis intellexit lædi me posse, uinci non posse. Amisi
Germanicum fratrem, quem quomodo amauerim intelligit profecto quisquis cogitat,
quomodo suos fratres, pij fratres ament. Si tamen affectum meum rexi, ut nec relinque
rem quicq̃ quod exigi deberet a bono fratre, nec facerẽ quod reprehẽdi posset in prin-
cipe. Hæc ergo puta tibi parentem publicum referre exempla, eundem ostendere q̃ ni
hil sacrum intactumq; sit fortunæ, quæ ex his penatibus ausa est funera ducere, ex qui-
bus erat deos paritura. Nemo itaq; miretur aliqd ab illa, aut crudeliter fieri, aut inique.
Potest enim hæc aduersus priuatas domos ullam æquitatem nosse, aut ullam modestiã,
cuius implacabilis sæuitia, totiens ipsa funestauit puluinaria? Faciamus licet illi conuitia,
non nostro tantum ore, sed etiam publico, non tamen mutabitur, aduersus oẽs se præ
ces, omnesq; cerimonias eriget. Hoc fuit in rebus humanis fortuna, hoc erit, nihil in au-
sum sibi reliquit, nihil intactum. Ibit uiolentior per omnia, sicut semp est solita. Eas quo-
q; domos ausa est iniuriæ causa intrare, in quas per tẽpla aditur, & atram laureatis fori-
bus induet uestem. Hoc unum obtineamus ab illa uotis ac præcibus publicis, si nõdum
illi genus humanum placuit consumere, si Romanum adhuc nomen propitia respicit,
hunc principem, lapsis hominum rebus datum, sicut omnibus mortalibus, sibi esse sacra
tum uelit. Discat ab illo clæmentiam, atq; mitissimo omnium principi mitis fieri. Debes
itaq; omnes intueri eos, quos pauloante retuli, aut ascitos cœlo, aut proximos, & ferre
æquo animo fortunam, ad te quoq; porrigentem manus, quas ne ab eis quidẽ per quos
uiuimus abstinet. Debes illorum imitari firmitatem in perferendis & euincendis dolo-
ribus, in quantum modo homini fas est per diuina ire uestigia. Quãuis in alijs rebus di-
gnitatum magna discrimina. Virtus in medio posita est, neminem dedignatur, qui mo-
do dignum se illa iudicat. Optime certe illos imitaberis, qui cum indignari possent non
esse ipsos expertes huius mali, tamen in hoc uno se cæteris exequari hominibus nõ in-
iuriam, sed ius mortalitatis iudicauerunt, tuleruntq;, nec nimis acerbe & aspere quod
acciderat, nec molliter & effœminate. Nam & non sentire mala sua non est hominis, &
non ferre, non est uiri. Non possunt tamen cum omnes circũierim Cæsares, quibus for-
tuna fratres & sorores eripuit, hunc præterire ex omni Cæsarum numero excerpendũ,
quem rerum natura in exitium opprobriumq; humani generis ædidit, a quo imperiũ
euersum, adustum funditus principis pijssimi recreat clæmẽtia. C. Cæsar amissa sorore

Drusilla, is homo qui non magis dolere q̃ gaudere principaliter posset, conspectũ, conuersationemq; ciuium suorum profugit, exequijsq; sororis suæ nõ interfuit, iusta sorori non præstitit, sed in albano suo cessit, ac foro & aduocatis, & huiusmodi alijs occupationibus acerbissimi funeris eleuabat mala. Proh pudor imperij, principis romani lugentis sororẽ alea solatium fuit. Idem ille Caius furiosa incõstantia, modo barbam, capillũq; submittens, modo Italiæ ac Siciliæ oras errabundus pmetiens, & nũq̃ satis certus utrũ lugeri uellet, an coli sororem. Eodem eñ tempore quo templa illi constituebat, ac puluinaria, eos qui parum mœsti fuerant, crudelissima afficiebat animaduersione. Eadem enim intemperie animi aduersarum rerum ictus ferebat, qua secundarũ elatus euentu, supra humanũ intumescebat modum. Procul istud exemplũ ab omni romano uiro aut luctum suũ, aut intẽpestiuis uacare lusibus, aut sordiũ ac squalloris fœditate irritare, aut alienis malis oblectare minime humano solatio. Tibi uero nihil ex consuetudine mutandum tua. Quoniãquidem ea instituisti amare studia, quæ optime & felicitatẽ extollunt & facillime minuunt calamitatẽ, eademq; & ornamenta hominũ maxima sunt & solatia Nunc itaq; studijs tuis imergere, acrius nunc illa tibi uelut munimenta animi circunda, nec ex ulla tibi uelut tui parte, inueniat introitũ dolor. Fratris quoq; tui produc memoriã aliquo scriptorum monimento tuorũ. Hoc enim unum est rebus humanis opus, cui nulla tempestas noceat, nulla consumat uetustas. Cætera quæ p constructionẽ lapidum & marmoreas moles, aut terrenos cumulos in magnã eductos altitudinem constant, nõ propagarunt longam diem, quippe & ipsa intereunt. Immortalis est ingenijs memoria hanc tuo fratri largire in hac eum colloca, & melius illum diutino semper cõsecrabis ingenio, q̃ irrito dolore lugebis. Quod ad ipsam fortunã pertinet, etiam si nunc agi apud te causa eius non potest. Omnia illa quæ nobis dedit, ob hoc ipsum quod aliquid eripuit, inuisa sunt, Tunc tamen erit agenda cum primum æquiorem te illi iudicem dies fecerit, tunc enim poteris in gratiam cum illa redire. Nam multa prouidit quibus hanc emẽdaret iniuriam. Multa etiam nunc dabit quibus redimat. Deniq; ipsum quod abstulit, ipsa dederat tibi. Noli ergo contra te ingenio uti tuo, noli adesse dolori tuo. Potest quidem eloquentia tua, quæ praua sunt approbare, pro magnis rursus magna attenuare, & ad minima ducere. Sed alio ista uires seruet suas, nunc tota se in solatium tuum cõferat. Sed tamen dispice, ne hoc iam quoq; sit superuacuum. Aliquid enim a nobis natura exigit, plus uanitate contrahitur, nunq̃ autem ego a te, ne ex toto mæreas exigam. Et scio inueniri quosdam duræ magisq̃ fortis prudentiæ uiros, qui negent doliturum esse sapientem. Hi uero uidentur nunq̃ in huiusmodi casum incidisse. Alioquin excudisset illis fortuna superbam sapientiam, & ad cõfessionem eos ueram etiam inuitos compulisset, Satis præstiterit oratio si id unum ex dolore, quod & superest & abundat exciderit, Nã hunc quidem nullo omnino esse cum patiatur, nec sperandum ulli, nec concupiscendũ est. Hunc potius modum seruet, qui nec impietatem imitetur, nec insaniã, & nos in eo teneat habitu, qui & piæ mentis est, nec motæ, Fluant lachrymæ, sed æedem desinãt, trahantur ex imo pectore gemitus, sed ibidem & finiantur. Sic rege animum tuum, ut & sapientibus te approbare possis & fratribus. Effice ut frequenter fratris tui memoriam tibi uelis occurrere, ut illum & sermonibus celebres, & assidua recordatione repræsentes tibi. Quod ita deniq; consequi poteris, si tibi memoriã eius iucundam magis q̃ flebilem feceris. Naturale est enim ut semper animus ab eo refugiat, ad quod cum tristitia reuertitur. Cogita modestiam eius, cogita in rebus agendis solertiam, in exequendis industriam, in promissis constantiam. Omnia dicta eius ac facta & alijs expone, & tibimet ipse commemora. Qualis fuerit cogita, qualisq; sperari potuerit. Quid enim de illo non tuto sponderi fratre possit? Hæc utcumq; potui longo iam situ obsoleto, & hebetato animo composui, quæ si aut parum respondere ingenio tuo, aut parum mederi dolori uidebuntur, cogita q̃ non possit is alienæ uacare consolationi, quem sua mala occupatum tenent, & q̃ non facile latina ei uerba homini succurrant, quem barbarorum inconditus, grauisq; fremitus circumsonat.

Libri de breuitate uitæ finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD MARTIAM DE CONSOLATIONE LIBER VNVS.

NISI te Martia scirem tam longe ab infirmitate muliebris animi q̃ a cæteris uitijs recessisse, & mores tuos uelut antiquũ aliquod exemplar aspici, non auderẽ obuiã ire dolori tuo, cui uiri quoq; libenter hærent & incũbunt. Nec spem accepissem, tam iniquo tempore, tam iniquo iudice, tam inuidioso crimine, posse me officere, ut fortunam tuam absolueres. Fiduciã mihi dedit, exploratum iam robur animi, & magno experimento approbata uirtus tua. Non est ignotum qualem te in persona patris tui gesseris, quem non minus q̃ liberos dilexisti. Excepto eo, quod non optabas superstitẽ, nec scio an & optaueris. Permittit enĩ sibi quædam contra bonũ morem magna pietas, mortem acrem uti cordi parẽtis tui quantũ poteras inhibuisti. Postq̃ tibi apparuit inter Salamannos satellites illam unam patriæ seruitutis fugam, non fauisti consilio eius, sed dedisti manus uicta, fudistiq; lachrymas palam, & gemitus deuorasti, quæ non tamen hilari fronte texisti. Et hoc illo sæculo, quo magna pietas erat, nihil impie facere. Vt uero aliqua occisio temporis dedit, ingenium patris tui, de quo sumptum erat supplicium, iti usum hominum reduxisti, & a uera uindicasti morte, ac restituisti in publica monumẽta liberos, quos uir ille fortissimus sanguine suo scripserat, optime meruisti de Romanis studijs. Magna illorum pars arserat, optime de posteris, ad quos ueniet incorrupta rerũ fides, authori suo magno imputata, optime de ipso cuius uiget, uigebitq; memoria q̃diu fuerit in precio Roma, Nosti, q̃diu quisq̃ erit, q reuerti uelit ad acta maiorũ, q̃diu q̃sq̃ erit qui uelit scire quid sit uir Romanus, q subactis iã ceruicibus omniũ, & ad †syllanũ iugum adactus, indomitus quid sit homo ingenio, animo, manu, liber. Magnũ mehercule detrimentum, R. P. cœperat, si illum ob dictas partes pulcherrimas in obliuionem correptum, in æloquentiam & libertatem nõ eruisses, Legitur, floret in manus hominum in pectora receptus, uetustatẽ nullam timet. At illorum carnificum cito sæcula quoq; quibus solis memoriam meruerunt tacebunt. Hæc magnitudo animi tui uetuit me ad sexum tuum respicere. Vetuit ad uultum quẽ tot annorum continua tristicia, ut semel obduxit, tenet. Et uide quã non surrepam tibi, nec furtum facere affectibus cogitem. Antiqua mala in memoriam reduxi, & uis scire hanc quoq; plagam esse sanandam, ostendi tibi æque magni uulneris cicatricem. Alij itaq; molliter agũt & blandiuntur. Ego confligere cum tuo mœrore constitui, & defessos exhaustosq; oculos, si uerum audire uis, magis iam ex consuetudine q̃ ex desyderio fluentes cõtinebo, si fieri potuerit fauente te remedijs tuis, sin minus, uel inuita teneas, licet & amplexeris dolorẽ tuũ, quem tibi in filij locum superstitem fecisti. Quis enim erit finis? Omnia in superuacuũ tentata sunt. Fatigatæ allocutiones amicorum, authoritates magnorum, & affinium tibi uirorum studia, hæreditarium, & paternum bonum, surdas aures irrito, ac uix ad breuẽ occupationem proficientes solatio transeunt. Istud idem remedium naturale temporis quod maximas erumnas componit, in re una uim suam perdidit, tertius iam præterijt annus, cũ interim nihil ex illo impetu cecidit, renouat se, & corroborat quotidie luctus, etiam sibi ius mora fecit. Eoq; adductus est, ut putet turpe desinere. Queadmodũ omnia uitia penitus insidunt, nisi dum surgunt oppressa sunt, ita quoq; tristicia & miseria & in se sæuientia ipsa nouissime acerbitate pascũtur, & fit infelicis animi, praua uoluptas dolor. Cupissem itaq; primis temporibus ad istam curationẽ accedere, leuior medicina fuisset, oriens adhuc restingẽda uis. Vehementius contra inueterata pugnandũ est. Nam uulnerum quoq; sanitas facilis est, dum a sanguine recentia sunt, tunc & uruntur & in altum reuocantur, & digitos scrutantium recipiunt, ubi corrupta in malum ulcus se uerterunt, difficilius curantur. Nõ possum nũc per obsequium, nec molliter assequi tam durum dolorem. Frangendus est.

ErasmusRo. Stilus arguit hoc opus nõ esse Senecæ, tametsi doctum. Nec uidet absolutũ.

†Alr salamĩnium.

SCio a præceptis incipere omnes qui monere aliquem uolunt, & in exemplũ desinere. Mutari hunc interim ordinem expedit. Aliter enĩ cum alio agendũ est.

Quosdam ratio ducit. Quibusdam nomina clara opponenda sunt, & auctoritas, quæ liberum nõ relinquat animũ ad speciosa stupenda. Duo tibi ponam ante oculos maxima & sexus, & sæculi nostri exempla. Alterius fœminæ quæ se tradidit ferendã dolori. Alterius quæ pari affecta casu maiore damno, non tamen dedit longum in se malis suis dominiũ, sed cito animum in sedem suã reposuit, Octauia & Liuia. Altera soror Augusti, Altera uxor, amiserunt filios iuuenes, utraq; spe futuri principis certa. Octauia Marcellum, cui & auunculus & socer incumbere cœperat, In quẽ onus imperij reclinaret, adolescentem animo alacrem, ingenio potentẽ, sed frugalitatis continentiæq;, in illis aut annis aut opibus nõ mediocriter admirandæ, patientem laboris, uoluptatibus alienũ, quãtumcũq; imponere illi auunculus, &, ut ita dicam, inædificare uoluisset laturum, bene legerat nulli cessura ponderi fundamenta. Nullum finem per omne uitæ suæ tempus flendi gemendiq; fecit. Nec ullas admisit uoces, salutare aliquid afferentes. Nec auocari quidem se passa est, intenta in unã rem, & toto animo affixa. Talis per omnẽ uitã fuit, qualis in funere. Non dico enim, non est ausa cõsurgere, sed alleuari recusans, secundam orbitatem iudicans lachrymas amittere. Nullam habere imaginem filij charissimi uoluit, nullam sibi fieri mentionem. Oderat omnes matres, & in Liuiam maxime furebat, quia uidebatur ad illius filium transisse, sibi promissa felicitas tenebris & solitudini familiarissima. Ne ad fratrem quidem respiciens. Carmina celebrandæ Marcelli memoriæ composita, aliosq; studiorum honores reiecit, & aures suas aduersus omne solatium clausit, a solennibus officijs seducta & ipsam magnitudinis fraternæ nimis circumlucentẽ fortunam exosa, defodit se & abdidit. Assidentibus liberis nepotibus lugubrem uestem non deposuit, nõ sine contumelia omniũ suorũ, quibus saluis orba sibi uidebatur.

Dlia Liuia amiserat filium Drusum magnũ futurum principem, iam magnum ducẽ. Intrauerat ipse penitus Germaniã, & ibi signum Romani fixerunt, ubi uix ullos esse romanos notũ erat, in expeditione ter decesserat, ipsis illum hostibus ægrum cum ueneratione, & pace mutua prosequentibus, nec optare quod expediebat audentibus, accedebat ad hanc mortem, quam ille pro Republica obierat, Ingens ciuium prouinciarũq;, & totius Italiæ multitudo Eside per quam effusis in officium lugubre mancipijs, colonisq; usq; in urbem ductum erat funus triumpho simillimum. Non licuerat matri ut filij oscula gratumq; extremi sermonem oris hauriret, longo itinere reliquias Drusi sui prosecuta, tot per omnem Italiam ardentibus rogis, quasi totiens illum amitteret irritata. Vt primum tamen intulit tumulo simul & dolorem suũ posuit, nec plus doluit q̃ aut honestum erat, aut Cæsare, aut æquo maius, non desijt itaq; Drusi sui celebrare nomen, utiq; illum sibi priuatim publiceq; repræsentare, & libentissime de illo loqui, de illo audire, cum memoriam alterius uix nemo potest retinere & frequentare, qui illam tristem sibi reddit, elige itaq; utrum exemplum putas probabilius si illud prius sequi uis, eximis te numero uiuorum. Auersaberis & alienos liberos & tuos. Ipsumq; desyderabis triste matribus† agmen occurrere. Voluptates honestas permissas tanq̃ parum decoras† fortunæ tuæ rejciens, inuisam habebis lucem, & ætati tuæ q̃d nõ præcipitet te q̃ primum & finiat, infestissima eris. Quod turpissimum effrænissimũq; est animo tuo, in meliore noto parte, ostendes te uiuere nolle, mori non posse. Si ad hoc maximum fœminæ exemplum applicueris, moderati⁹ ac mitius, q̃ eris in crumnis nec te tormẽtis macerabis. Quæ enim maior est amentia, pœnas a se illicitas exigere, & mala sua augere. Quam in omĩ uita seruasti, morum probitatem & uerecundiam, in hac quoq; re præstabis. Etenim quædam & dolendi modestia, illum ipsum iuuenem dignissime, quietum semper nominatum, cogitatũq; faciet. Meliore pones loco, si matri suæ qualis uiuus solebat bilansq;, & cum gaudio occurrit.

Alr. Omen.
Alr. uirtuti.

NEc te ad fortiora ducam præcepta, ut humano ferre humana iubeam modo, ut ipse funebri die oculos matris exsiccem. Ad arbitrum tecum ueniam. Hoc inter nos quæretur, utrum magnus esse debeat an perpetuus nõ dubito quin Liuiæ Augustæ, quam familiariter coluisti magnum tibi placeat exemplum. Illa te ad suum concilium uocat. Illa in primo furore cum maxime impatientes, ferocesq; sunt miseriæ se† consulero philosopho uiri sui præbuit, & multum eam rem profuisse sibi confessa

alr. cõsolamẽ philosophicũ Forte, se cõsolandam p̃bo.

confessa plusq̃ Romanum quem nolebat tristem tristicia sua facere, plusq̃ Augustum qui subducto altero auunculo titubat. Nec luctu suorum inclinandus erat, plusq̃ Tyberium filium, cuius pietas efficiebat, ut in illo acerbo & defleto gentibus funere, nihil sibi nisi numerum deesse sentiret. Hic ut opinor aditus illi fuit, hoc principium apud fœminā opinionis suæ custodem diligentissimum usq; in hunc diem Liuia, quantum quidem ego sciam, assiduus uirtutis comes, cui non tantum quæ in publicum emittunt uota, sed omnes qui sunt secretiores animorum nostrorum motus, dedisti operam ne quid esset, quod in te quisq̃ reprehenderet. Nec id in maioribus modo obseruasti, sed in minimis, ne quid faceres, cui famam uberrimam principū iudicem uelles ignoscere. Nec quicq̃ pulchrius existimo fastigio collocatis, q̃ multarum rerū ueniam dare, & nullius petere. Seruandus itaq; tibi in hac re tuus mos est. Ne quid committas quod minus aliterue factum uelis.

DEinde rogo atq; obsecro, ne te difficilem amicis, & intractabilem præstes. Nō est enim quod ignores omnes hos nescire, quemadmodum aliquid loquantur coram te de Druso, An nihil, ne aut obliuio clarissimi iuuenis illis faciat iniuriam, aut mentio tibi, cum secedimus, & in unum cōuenimus, facta eius dictaq; quanto meruit suspectu celebramus, coram te altum nobis de illo silentiū est. Cares itaq; maxima uoluptate, filij tui laudibus, quas non dubito quin uel impendio uitæ, si potestas detur, in æuū om̄e sis prorogatura, quare patere, immo accerse sermones quibus ille narretur, & apertas aures præbe ad nomen memoriamq; filij tui, nec hoc graue dixeris cæterorum more qui eiusmodi casibus partem mali putant, audire solatia. Nunc incubuisti tota in alteram partem, & oblita meliorem fortunam tuam, quæ deterior est aspicis. Non conuertisti te ad conuictus filij tui, occursus iucundos, non ad pueriles dulcesq; blanditias. Non ad incrementa studiorum. Vltimam illam faciem rerum præmis. Illi tanq̃ ipsa per se parum horrida sit, quicquid potes congeris. Ne obsecro te concupieris peruersissimam gloriam, infelicissimam uideri.

SImul uero cogita non esse magni animi se rebus prosperis fortem gerere, ubi secūdo cursu uita procedit. Nec gubernatoris quidem artem, tranquillum mare & obsequēs uentus ostendit. Aduersi aliquid incurrat oportet, quod animum probet: Proinde ne submiseris te, immo contra fige stabilem gradum, & quicquid onerū supra cecidit sustine, primo dūtaxat strepitu cōtenta. Nulla re maior inuidia fortunæ fit, q̃ æquo animo. Post hoc ostendit illi filiū incolumem, ostendit ex amisso nepotes. Tuū illic Martia negocium actum, tibi aureus assedit, & mutata persona consolatus est, sed *
puta Martia ereptum tibi amplius q̃ unq̃ ulla mater amiserit. Non permulceo te, nec extenuo calamitatem tuam. Si fletibus fata uincuntur, conferamus. Eat omnes inter luctus dies, noctem sine somno tristicia consumat, ingerantur lacerato pectori manus, & in ipsam faciem impetus fiat, Atq; sese omni genere seuitiæ, profecturus mœror exerceat. Sed si nullis planctibus defuncta reuocantur, sed sors immota, & in æternū fixa, nulla miseria mutat̃ & mors tenuit quicquid abstulit, desinat dolor q perit. Quare regamur nec nos ista uis transuersos auferat. Turpis est nauigij rector, cui gubernacula fluctus eripuit, qui fluctuantia uela deseruit, permisit tempestati nauem. At ille uel in naufragio laudandus, quem obruit mare clauum tenentem & obnixum.

ETenim naturale desyderium suorum est. Quis negat q̃diu modicum est: nam in discessu non solum amissiōe charissimorum necessarius morsus est, & firmissimorum quoq; animorum contractio. Sed plus est quod opinio adijcit, q̃ quod natura imperauit. Aspice mutorum animalium, quā concitata sunt desyderia, & tamē q̃ breuia. Vaccarum uno die alteroue mugitus auditur. Nec diutius equarum uagus ille amensq; discursus est, feræ cum uestigia catulorum cōsectatæ sunt, & syluas peruagatæ, cū sæpe ad cubilia expilatæ redierint, rabiē ītra exiguū tēpus extīguunt. Aues cum stridore magno inanes nidos circumfremunt, intra momentum tamen quietæ, uolatos suos repetunt. Nec ulli animali longum fœtus sui desyderium est, nisi homini, qui adest dolori suo, nec tantum quantum sentit, sed quantum constituit afficitur. Vt scias autem non esse naturale luctibus frangi, primum magis fœminas q̃ uiros, magis barba

tos q̃ placidos eruditæq; gentis homies, magis indoctos q̃ doctos, eadem orbitas uulnerat, at qui ea quæ a natura uim acceperunt, eadem in omnibus seruant. Apparet non esse naturale quod uarium est. Ignis omnes ætates, omniũ urbium ciues tam uiros q̃ fœminas, quia naturaliter uret, ferrum in omni corpore exhibebit secandi potentiã. Quare? quia uires illi a natura datæ sunt, quæ nihil impium constituit. Paupertatem, lucrum, ambitionem alius aliter sentit, prout illum consuetudo infecit, & imbecillum impatientemq; reddit præsumpta opinio de non timendis terribilis.

DEinde quod naturale est non decrescit mora. Dolorem dies consumit, licet cõtumacissimum quotidie insurgentem, & contra remedia efferuescentem, tamen illum efficacissimum mitigandæ ferociæ tempus eneruat. Manet quidẽ tibi Martia etiam nunc ingens tristicia, & iam uidetur duxisse callum non illum concitata, qualis in illo fuit, sed pertinax & obstinata. Tamen hanc quoq; ætas tibi minutatim eximet, quoties aliud ægeris, animus relaxabitur, nunc te ipsa custodis. Multum autem interest, utrum tibi permittas mœrere an imperes, quanto magis boc morũ tuorum elegantiæ conuenit, finem luctus potius facere q̃ expectare, nec illum aperiri diem quo te inuita dolor desinat, ipsa illi renuncia.

VNde ergo tanta nobis ptinacia in deploratione nostri, si id non fit naturæ iussu? quod nihil nobis mali anteq̃ eueniat proponimus. Sed ut imunes ipsi & altius, & pacatius ingressi iter, alienis nõ admonemur casibus illos esse cõmunes, tot præter domum nostram ducuntur exequiæ, de morte nõ cogitamus, tot acerba funera, nos togam nostrorũ infantium, nos militiam & paternæ hæreditatis successionem animo agitamus, tot diuitum subita paupertas in oculos incidit, & nobis nunq̃ in mentem uenit, nostras quoq; opes æque in lubrico positas, necesse est itaq; magis corruam⁹, qui quasi ex inopinato ferimur. Quæ multo ante prouisa sunt, languidius incurrũt, uis tu scire te ad omnes expositum ictus stare, & illa quæ alios tela fixerunt circa te uibrasse uelut murum aliquem, aut obsessum multo hoste locum, & arduum ascensum? inermis ad eas expecta uulnus, & illa superne uolantia cũ sagittis pilisq; saxa puta in tuũ librata corpus, quoties aut ad latus, aut penes tergum ceciderunt exclama. Non decipies me fortuna. Nec securum aut negligentem opprimes. Scio quid pares, alium percussisti, me petisti. Quis unq̃ res suas quasi periturus aspexit? Quis unq̃ nostrũ de exilio, de ægestate, de luctu cogitare ausus est? Quis nõ si admoneat ut de suis cogitet, tanq̃ durum omen respuat, & in capita inimicorum, aut ipsius intempestiui monitoris abire illa iubeat, non putaui futurum. Quicquam tu putas non futurũ, quod multis scis posse fieri? quod multis uides euenisse? Egregium uersum & dignum audiui, est enim e populo Cuiuis potest accidere, quod cuiq; potest. Ille amisit liberos, & tu amittere potes. Ille damnatus est, & tua innocentia sub ictu est. Terror decipit. Hic effœminat, dũ patimur, quæ nunq̃ pati nos posse præuidimus. Aufert uim præsentibus malis, qui futura prospexit.

Forte. ut se egrũ cogitet, tanq̃ durũ omẽ respuat?

QVicquid est hoc Martia quod circa nos ex aduentitio fulget, liberi, honores, opes, ampla arua, & exclusorũ clientium turba, referta uestibula, clara, nobilis, aut formosa coniunx, cæteraq; ex incerta & mobili sorte pendentia, alieni cõmodatiq; apparatus sunt, nihil dono datur, collaticijs, & ad dominũ redituris instrumentis scæna adornat. Alia ex his primo die, alia secundo referent, Pauca usq; ad finem pseuerabunt. Ita non est quod nos suspiciamus, tanq̃ inter nostra positi, mutuo accepimus. Vsu fructus noster est, cui⁹ tempora ille arbiter muneris sui temperat. Nos oportet in promptu habere, quæ in certũ diem data sunt, & appellatos sine querela reddere. Pessimi est debitoris, creditori facere conuiciũ. Omnes ergo nostros, & quos superstites lege nascendi optamus, & quos præcedere iustissimũ ipsorum uotum est, sic amare debemus tanq̃ nihil nobis de perpetuitate, immo nibil de diuturnitate eorum promissum sit. Sæpe admonendus est animus metuere ut recessura, immo tanq̃ recedentia, quicquid a fortuna datum est, tanq̃ exemplum ab auctore possideas. Rapite ex liberis uoluptates, fruendos uos inuicem liberis date, & sine dilatione omne gaudium aduertite. Nihil de hodierna die promittitur. Nimis magnam aduocationem dedi.

tionem dedi. Nihil de hac hora, Festinandum est. Instatur a tergo, iam deficiet iste comitatus. Iam contubernia ista sublato clamore soluentur. Rapina rerum omnium est. Miseri nescitis in fugam uiuere. Si mortuum tibi filium doles, eius temporis quo natus est, crimen est. Mors enim illi nascenti determinata, & in hanc legem datus. Hoc fatum ab utero statim prosequebatur, In regnum fortunæ, & quidem durum atq; inuictum peruenimus, illius arbitrio digna atq; indigna passuri, corporibus nostris impotenter, contumeliose, crudeliter abutetur, alios ignibus peruret, uel in pœnã admotis, uel incerta nudos maria iactabat, & luctatos cum fluctibus, ne in harenam quidem aut littus explodet in alicuius uentrem immensæ beluæ detrudet. Alios morborum uarijs generibus emaceratos, diu inter uitam mortemq; detinebit, ut uaria & libidinosa, mancipiorumq; suorum negligens domina, & pœnis & muneribus errabit. Quid opus est partes deflere? Tota uita flebilis est. Vrgebunt noua incõmoda priusq; ueteribus satisfeceris. Moderandus est itaq; nobis animus ad hæc maxime quæ imoderate fertis, & in mœtus, & in dolores humanũ pectus dispensandum.

QVæ demum ista tuæ publicæq; cõditionis obliuio est? Mortalis nata es, mortalis peperisti, putre ipsa fluiduimq; corpus, & casibus morbisq; repetita sperasti, tam imbecilla materia solida & æterna gestasse. Decessit filius tuus, id est decurrit ad hunc finem, ad quem, quæ feliciora partu tuo putas, properant, Hæc omnis ista quæ in foro litigat, in theatris, in templis præcatur, turba, Non dispari gradu uadit. Et quæ diligis ueneraris, & quæ despicis, unus exequabit cinis hic uidelicet, illa Phyticis oraculis ascripta noscit. Quid est homo? quodlibet quassum uas, & quodlibet fragile iactatu, nõ tempestate, ut dissiperis est opus. Vbicumq; arietaueris, solueris. Quid est homo? imbecillimũ corpus, & fragile, nudum, suapte naturæ, inerme, alienæ opis indigens, ad omnẽ fortunæ contumeliam proiectum, cum bene lacertos exercuit, cuiuslibet feræ pabulum, cuiuslibet uictima, ex infirmis fluidisq; contextũ, & liniamentis exterioribus nitidum, frigoris, æstus & laboris impatiens. Ipso rursus situ & ocio iturum in ocium in tabem, alimenta metuens sua, quorum modum inopia rumpit. Anxiæ sollicitæq; tutelæ, præcarij spiritus, & male inhærentis, qua parum repentinũ audiet ex improuiso sonus auribus grauis excutit. Soli semper sibi nutrimentum uitiosum & inutile. Miramur in hoc mortem unius, quæ singulis opus est. Nunquid enim ut concidat, res magni molimenti est. Odor illi saporq;, & lassitudo, & uigilia & humor, & cibus, & sine quibus uiuere non potest, mortifera sunt. Quocumq; se mouet infirmitatis suæ statim conscium, non omne cælum ferens, aquarum nouitatibus, flatuq; nõ familiari aura, & tenuissimis causis atq; offensionib9 morbidum, putre, † causaq; fletus uitam auspicatum, cæteram quantos tumultus hoc tam contemptum animal mouet. In quantas cogitationes oblitum conditionis suæ uenit, immortalia æterna uolutat animo, & in nepotes pronepotesq; disponit. Cum interim longa conantem eum mors opprimit, & hoc quod senectus uocatur, Pauci sunt circuitus annorũ.

Al. casurum fletu.

DOlor tuus o Martia, si modo tibi ulla ratio est, utrum sua spectat incommoda, an eius qui decessit? Vtrum te amisso filio mouet, quod nullas ex illo uoluptates cœpisses, an quod maiores, si diu uixisset percipere potuisti? Si nullas te percepisse dixeris, tolerabilius efficies detrimentum tuum. Minus enim homines desyderant ea, ex quibus nihil gaudij letitiæq; perceperant, si confessa fueris percepisse magnas uoluptates, oportet te non de eo quod detractum est quæri, sed de eo gratias agere quod collegisti. Peruenerũt ei satis magni fructus laborum suorũ ex ipsa educatione, nisi forte hi qui catulos auesq;, & friuola animorum oblectamenta summa diligentia nutriunt, fruuntur aliqua uoluptate ex uisu tactuq;, & blanda adulatione mutorum, liberos nutrientibus non ipsa fructus educatione acquiritur. Licet itaq; tibi nihil industria eius contulerit, licet nihil diligentia custodierit, nihil prudentia sua, ipsum qđ habuisti qđ amasti, fructus est. At potuit longior esse, non maior. Melius tamen tecum actum est q̃ si omnino non contigisset. Quoniam si ponatur electio, utrum satius sit nõ diu felicem esse, an nunquam. Est melius discessura nobis bona quam nulla contingere. Vtrum ne malles degenerem aliquem, & numerum tantum nomenq; filij expleturum

turũ habuisse? an tantæ indolis quantæ tuus fuit? iuuenis cito prudens, cito maritus, cito pater, cito om̃is officij curiosus, cito sacer. Do omnia tanq̃ prospera, Nulli fere & magna bona & diuturna contingunt. Non durat, nec ad ultimum exit nisi lenta felicitas. Filium tibi dij immortales non diu dant. Statim tibi talem dederunt, qualis diu effici potest. Ne illud dicere quidem potes, electam te a dijs, cui frui non liceret filio. Circumfer per omnẽ notorum & ignotorũ frequentiã oculos, occurrent passim. ubiq; maiora senserunt, ista magni iudices senserunt principes. Ne deos quidem fabulæ imunes reliquerunt, puto ut nostrorũ funerum leuamentum esset, etiam diuina concidere. Circumspice, inquam, omnes, nullam miseram nominabis domum, quæ non inueniat in miseriore solatiũ. Non, mehercule, tam male de moribus sentio tuis, ut putem posse te leuius pati casum tuum, si tibi ingentem numerũ lugentium produxero. Maliuoli solatij genus est turba miserorum. Quosdam tamen referam, non ut scias hoc solere hominibus accidere. (Ridiculum est enim mortalitatis exempla colligere) sed ut scias fuisse multos qui lenierunt aspera ferendo placide. A felicissimo incipiam. Lucius Sylla filium amisit, nec ea res, aut maliciam eius & acerrimã uirtutem in hostes ciuesq; contudit, aut effecit, ut cognomẽ illud usurpasse saluo uideretur, quod amisso filio assumpsit, nec odia hominum ueritus quibus male nimis secundæ res, constant, nec inuidiam deorum, quorũ illud crimen erat, Sylla tam felix, sed istud inter res nondum iudicatas habeatur, qualis Sylla fuerit, & inimici fatebuntur bene illum arma sumpsisse, bene posuisse, hoc de quo agitur constabit, non esse maximũ malum, quod etiam ad felicissimos peruenit. Nec nimis admiretur Græcia illum patrẽ, qui in ipso sacrificio nunciata filij morte tibicinẽ tantum tacere iussit, & coronã capiti detraxit, cætera rite perfecit.

PVluillus hoc fecit pontifex, cui postem tenenti & capitolium dedicanti mors filij nunciata est, Quam ille exaudisse dissimulans, & solemnia pontificalis carminis uerba concepit, gemitu non interrumpente precationẽ, & ad filij sui nomen, Ioue propiciato, Putasses eius luctus aliquem finem esse debere, cuius primus dies, primus impetus ab altaribus publicis, & fausta nuncupatione non abduxit patrem. Dignus mehercule fuit memorabili dedicatione, dignus amplissimo sacerdotio, qui colere deos ne iratos quidem destitit. Idem tamen ut redijt domum, & impleuit oculos, & aliquas uoces flebiles misit, & peractis, quæ mos erat præstare defunctis, ad capitoliũ hilari redijt uultu. Paulus circa illos nobilissimi triumphi dies, quo uictum ante currum ægit Persæ indyti Regis nomen, duos filios in adoptionem dedit, quos sibi seruauerat extulit, quales retentos putas, cum inter commodatos suspitio fuisset. Nõ sine motu uacuum Pauli currum. P. R. aspexit. Concionatus est tamen, & ægit dijs gratias, quod compos uoti factus esset. Precatum enim se, ut siquid ob ingẽtem uictoriam inuidiæ dandum esset, id suo potius q̃ publico damno solueretur. Vides quam magno animo tulerit, orbitati suæ gratulatus est, & qui magis poterat mouere tanta mutatio? solatio simul atq; auxilia perdidit. Non contigit tamen tristem Paulum Persæ uidere. Quid nunc te per innumerabilia magnorum uirorum exempla ducam? & queram miseros, quasi nõ difficilius sit inuenire felices? Quæ domus usq; ad exitum omnibus partibus suis constitit, in qua non aliquid turbatum sit? Vnumquemq; animo occupa, & ex eo magistratu cita Lucium si uis Bibulum &. C. Cæsarem, uidebis inter collegas & inimicissimos concordem fortunam. Lucij Bibuli melioris q̃ fortioris uiri duo simul filij interfecti sunt. Aegyptio quidem militi ludibrio habiti, ut non minus ipsa orbitate, auctor eius, digna res lachrymis esset. Bibulus tamen qui toto honoris sui anno ob inuidiam collegæ domi latuerat, postero die q̃ geminum funus renunciatum est, processit ad solita in publicum officia. Quid minus potest quam unum diem duobus filijs dare? cito liberorum luctum finiuit, qui consulatum anno luxerat. C. Cæsar cum Britanniam peragraret, nec oceano felicitatem suam continere posset, audiuit decessisse filiam publica secum fata ducentẽ. In oculis erat iam. Cn. Pompeius non æquo laturus animo quẽ q̃ alium esse in. R. P. magnum, & modum impositurus incrementis, quoniam grauia illi uidebantur, & cum in cõmune crescerent, tamen intra tertium diem imperatoria obijt munia, & tam cito dolorem uicit, q̃ omnia solebat.

QVid aliorũ tibi funera Cæsarum referam? quos in hoc mihi interim uidetur uiolare fortuna, ut sic quoq; generi humano prosint ostendentes, Ne eos quidem qui dijs geniti, deosq; genituri dicantur, sic suam fortunam in potestate habere, quemadmodum alienam.

DIuus Augustus amissis liberis, nepotibus exhausta Cæsarum turba, adoptione desertam domum fulsit. Tulit tamen fortiter tanq; eius iam res agebatur, cuius maxime intererat de dijs neminẽ quæri. C. Cæsar & quem genuerat, & quẽ ad optauerat amisit, ipse tamẽ ꝓ rostris laudauit filium, stetitq; in conspectu posito corpore, interiecto tantummodo uelamento, quod pontificis oculos a funere arceret, & flente Po. Ro. non flexit uultum, experiendũ se dedit Seiano ad latus stanti, quã patienter possit suos perdere, uides ne quanta copia uirorum maximorũ sit, quos nõ excepit hic omĩa prosternens casus, in quos tot animi bona, tot ornamenta publice priuatimq; congesta erant. Sed i uide ut in orbem ista tempestas, & sine delectu uastat omĩa agitq; ut sua. Iube singulos conferre rationẽ. Nulli contingit impune nasci.

Afr. uidelicet

SCio quid dicas, oblitus es fœminã te consolari, uiroȝ refers exempla. Quis enim dixerit naturã maligne cum mulierib⁹ ingenuis ægisse, & uirtutẽ illarũ in arctum retraxisse? Par illis, mihi crede, uigor, par ad honesta libera facultas, dolorem, laborem ex æquo (si consueuere) patiunt̃. In qua istud urbe, dij boni, loquimur, in qua regem Romanis capitibus Lucretia & Brutus deiecerũt. Bruto libertatẽ debemus, Lucretiæ Brutũ. In qua Cocliam cõtempto hoste, & flumine ob insignem audaciã tantum non in uiros transcripsimus, Equestri insidens statuæ in sacra uia celeberrimo loco Coclia exprobat, iuuenibus nostris puluinũ ascendentib⁹, in ea illos urbe sic ingredi, in qua etiam fœminas equo donauimus, qđ tibi si uis exempla referri fœminarũ, quæ suos fortiter desyderauerunt, nõ hostiatim querã, Ex una tibi familia duas Cornelias dabo. Primã Scipionis filiam, Graccorum matrẽ, duodecim illa partus, totidẽ funeribus recognouit, & de cæteris facile est, quos nec æditos, ne amissos ciuitas sentit. T. Gracchũ & C. quos etiã qui bonos uiros negauerit, magnos fatebit̃, & occisos uidit & insepultos, cõsolantibus tamen miserãq; dicentibus, Nunq;, inquit, non felicẽ me dicam, quæ Gracchos peperi? Cornelia diui Drusi clarissimũ iuuenẽ illustris ingenij uadentẽ per Gracchorũ uestigia, impfectis tot rogationibus, intra penates interemptũ suos, amiserat, incerto cædis auctore, tamen & acerbam mortẽ filij, & inultam tam magno animo tulit, q̃ ipse leges tulerat. Iam cum fortuna in gratiã Martia reuerteris, si tela quæ in Scipiones, Scipionũq; matres ac filios ægit, quibus Cæsares petijt, ne a te quidẽ cõtinuit, plena & infesta uarijs casibus uita est, a quibus nulli longa pax, uix induciæ sunt, quatuor liberos sustuleras Martia. Nullum autẽ frustra cadet telum, qđ in cõfertum agmen immissum est. Mirum est tantũ turbam iam potuisse sine iniuria damnoue præteruehi. Ad hoc iniquior fortuna fuit, qđ non tantũ filios eripuit, sed elegit. Nunq; tamen iniuriã dixeris exæquo cũ potentiore diuidere, duas tibi reliquit filias, & harũ nepotes, & ipsum quẽ maxime luges, prioris oblita, non ex toto abstulit. Habes ex illo duas filias similes patri. Fers magna onera si bene magna solatia, in hoc te perduxit, ut illas cũ uideris, admonearis filij, nõ doloris. Agricola, euersis arborib⁹, quas aut uentus radicitus euulsit, aut cõtortus repentino impetu turbo pfregit, sobolem ex illis residuam fouit, & amissarũ semina statim plantasq; disponit, & momento (Nam ut in damna, ita ad incremẽta rapidum uelox q; tempus est) adolescunt amissis lætiora. Has nunc Mecilij filij tui filias in eius uicẽ substitue, & uacantẽ locum exple. Vnũ dolorem geminato solatio leua. Hæc quidẽ natura mortaliũ est, ut nihil magis placeat, q̃ quod amissum est. Iniquiores sumus aduersus relicta, ereptorum desiderio. Sed si æstimare uolueris, q̃ tibi ualde fortuna etiã cum sæuierit pepercerit, scies te habere plusq; solatia. Respice tot nepotes, duas filias.

HIc illud quoq; Martia mouet me si esset cuiq; ꝓ moribus fortuna, & nunq; mala bonos sequerent̃. Nũc uideo, exempto discrimine, & eodem modo malos bonosq; iactari. Graue est tamẽ quod educaueris iuuenẽ, iam matri, iam patri præsidiũ ac dec⁹ amittere. Quis negat graue esse? sed humanũ est. Ad hoc genita es ut ꝑderes, ut ꝑires, ut sperares, metueres, alios, teq; inquietares, mortẽ & timeres, & optares,

& optares, & quod est pessimũ, nunq̃ scires cuius esses status. Siquis Syracusas petenti diceret, omnia incõmoda, omnes uoluptates futuræ peregrinationis tuæ ante cognosce, deinde ita nauiga. Hæc sunt quæ mirari possis. Videbis primũ ipsam insulam ab Italia angusto intercisam freto, quã† incontinenti quondã cessisse constat, subito illud mare
alr. a
irrupit, & Hesperium Siculo latus abscidit, deinde uidebis, licebit enim tibi auidissimũ maris uerticẽ restringere, stratam illã fabulosam Charybdis aquã, diu ab austro reuocaturã. Aut siquis inde uehæmentius spirauit hiatu magno profundoq; nauigia sorbentẽ.
Al. Arethusa. Videbis celebratissimũ carminib⁹ fontem † Arethusam niditissimi ac perlucidissimi ad imum stagni, gelidissimas aquas ꝓfundentẽ, siue illas primũ nascẽtes inuenit, siue trans flumen integrum subter tot maria, & a confusione peioris unde seruatũ reddidit. Videbis portum quietissimũ omnium, quos aut natura posuit in tutelam classium, aut adiuuit manus, sic tutum, ut ne maximarũ quidem tempestatũ locus furori sit. Videbis ubi Athenarum potentiã fractam, ubi tot milia captiuorũ ille excisis, in infinitã altitudinem
Al. Laxius saxis, Naulius carcer incluserat, & ipsam ingentẽ ciuitatem & † latius territoriũ q̃ multarum urbium fines sint, lympidissima hyberna, & nullũ diem sine interuentu solis, sed cũ omnia ista cognoueris, grauis & insalubris æstas, hyberni cæli beneficia corrumpit. Erit Dionysius illic tyrannus libertatis, iusticiæ legum exitium, dñationis cupidus, etiã post Platonis uitam, etiam post exilium, alios uret, alios uerberabit, alios ob leuem offensam uidebis detruncari, accerset ad libidinẽ mares fœminasq;, & inter fœdos regiæ intemperantiæ greges parum erit simul binis coire. Audisti quid te inuitare possit, quid absterrere, proinde, aut nauiga, aut resiste. Post hanc denunciationẽ, siquis dixisset intrare se Syracusas uelle, satis ne iustam querelã de ullo, nisi de se habere posset? qui non incidit in illam, sed prudens sciensq; uenisset. Dicet omĩbus nobis natura, neminẽ decipio. Tu si filios sustuleris, potes habere formosos, & deformes, sed si fortasse tibi multi nascent̃, esse ex illis aliquis tam seruator patriæ q̃ proditor poterit, non est quod speres tantæ dignationis futuros, ut nemo tibi propter illos maledicere audeat, propone tamẽ & tantæ futuros turpitudinis, ut ipsis maledictũ sit. Nihil uetat illos tibi suprema præstare, & laudari te a liberis tuis, sed sic te para tanq̃ in ignẽ positurus, uel puerũ, uel iuuenẽ, uel senẽ. Nihil eñ ad rem ptinent anni, quoniã nullũ non acerbũ funus est, qđ parens sequit̃.

POst has leges propositas si liberos tollis, omni deos inuidia liberas, qui tibi nihil spoponderunt. Ad hanc imaginem agedum totius uitæ introitum referamus. Syracusas uisere deliberanti tibi quicquid delectare poterat, quicquid offendere, exposui, puta nascenti me tibi uenire in consilium, intratura es urbem dijs hominibusq; cõmunem, omnia complexam, certis legibus æternisq; deuinctam, indefatigata cælestium officia uoluentẽ. Videbis illic inumerabiles stellas, miraberis uno sydere omnia impleri, solem quotidiano cursu diei noctisq; spatia signantẽ, annum, æstatem, hyememq; æqualiter diuidentẽ. Videbis nocturnã lunæ successionẽ a fraternis occursionibus, lene remissumq; lumen mutuantẽ, & modo toto ore terris imminentẽ, accessionibus, damnisq; mirabilem, semper proximæ dissimilem. Videbis quinq; sydera diuersas agentia uias, & in contrarium præcipiti mundo nitentia, ex horum leuissimis motibus fortunæ populorũ dependent, & maxima ac minima proinde formant̃, prout æquum iniquumue sydus incessit, miraberis coniecta nubila, & cadentes aquas, & obliqua fulmina, & cæli fragorem. Cum satiatus spectaculo superorũ in terram oculos deieceris, excipiet te alia forma rerum aliter mirabilis. Hinc camporũ in infinitũ patentiũ fusa planicies, Hinc montiũ magnis & niualibus surgentium iugis, erecti in sublime uertices, deiectus fluminũ, & ex uno fonte in orientem occidentemq; defusi in amnes, & summis cacuminibus nemora nutantia, & tantum siluarũ cum suis animalibus, auiumq; con-
Alr. seclusæ. centu dissono. Varij urbiũ situs, & † seductæ nationes locorũ difficultate, quarum aliæ se in erectos subtrahũt montes, aliæ ripis, lacu, uallibus, palude, circũfundunt̃, adiuta cultu seges & arbusta sine cultore fertilia, & riuorũ leuis inter prata discursus, & amœni sinus, & littora in portũ recedentia, sparsæ tot p uastũ insulæ, quæ interuẽtu suo maria circumdant & distinguũt. Quid lapidũ gemmarũq; fulgor, & inter rapidorũ torrentiũ cursum
Alr. terrẽt ignium faces. aurũ harenis interfluens, & in medijs terris medioq; rursus mari † nitens ignium faces,

& uinculum

& uinculum terrarũ oceanus, continuationẽ gentium triplici sinu scindens, & ingenti licentia exestuans. Videbis his inquietis, & sine uento fluctuantibus aquis in mari, & excedenti magnitudine terrenna animalia, quædã grauia & alieno se magisterio mouent, quædã uelocia, concitatis pniciora nauigijs & remigijs, quædã haurientia undas, & magnu prænauigantiũ periclo effluantia. Videbis hic nauigia, quas nõ nouere terras quærentia. Videbis nihil humanæ audaciæ intentatũ, erisq; ei spectatrix, & ipsa pars magna conantiũ disces, Docebisq; artes illas quæ uitam instruant, alias quæ ornent, alias quæ regant. Sed istic erunt mille corporũ & animoꝝ pestes, & bella, & latrocinia, & naufragia & intẽperies cæli, corporisq;, & charissimorũ acerba desidera, & mors incerta facilis per pœnam cruciatũq;. Delibera tecũ, & perpende quid uelis, ut illa inuenias, p illa exeundum est. Respondebis nolle te uiuere. Quid ni? imn puto ad id nõ accedes, ex quo tibi aliquid†detrahi doles. Viue ergo ut conuenit. Alr. decurl.

NEmo, inquis, nos cnnsuluit, Consulti sunt de nnbis parentes nostri, qui cũ conditionẽ uitæ nossent, in hanc nos sustulerũt. Sed ut ad solatia ueniam, uidebis primũ quid curandũ sit. Deinde queadmndum Mouet lugentẽ desideriũ eius quem dilexit, id per se desiderabile apparet. Absentes eñ futuros dum uiuerent nõ flemus, q̃uis omnis usus illorũ nobis & conspectus ereptus sit. Opinio est ergo quæ nos cruciat, & tanti quodq; malũ est, quanti illud taxauimus. In nostra potestate remedium habemus. Iudicemus illos abesse, & nos metipsi nõ fallamus. Dimisimus illos, imo consecuturi præmisimus. Mouet & illud lugentem, nõ erit qui me defendat, qui cõtemptũ uindicet, ut minime probabili, sed uero solatio utar. In ciuitate nostra plus orbitas confert q̃ eripit. Adeoq; senectutẽ solitudo, quæ solebat destruere, ad potentiã ducit, ut quidã odia filiorum simulent, †& liberos seruent, & orbitatem manufaciant. Scio †Fortasse ne quid dicas. Non mouent me detrimenta mea, etenim non est dignus solatio, qui filium sibi decessisse sicut mancipiũ moleste fert, cui quicq; in filio respicere præter ipsum uacat. Quid igitur te Martia mouet? Vtrum quod filius tuus decessit, an qd nõ diu uixit, si q decessit semper debuisti dolere, semp enim scisti mori. Cogita nullum defunctũ malis affici. Illa quæ nobis inferos faciunt terribiles, fabula est. Nullas iminere mortuis tenebras, nec carcerẽ, nec flumina flagrantia igne, nec obliuionis amnem, nec tribunalia, nullos in illa reos libertate tam laxa, nullos iterũ tyrannos, luserunt ista poetæ & uanos nos agitauere terroribus. Mors omniũ dolor & solutio est, & finis, ultra q̃ mala nostra non exeunt, quæ nos in illam tranquillitatẽ, in qua anteq; nasceremur iacuimus, reponit. Si mortuorũ aliquis miseretur, & nõ natorum misereat. Mors nec bonum nec malũ est. Id eñ potest aut bonũ aut malũ esse, quod aliquid est, qd uero ipsum nihil est, & omnia ad nihil redigit, nulli nos fortunæ tradit. Mala enim bonaq; circa aliquã uersantur materiã. Non potest fortuna tenere, quod natura dimisit, Nec potest miser esse, q nullus est. Excessit filius tuus terminos, intra quos seruijt. Excepit illũ magna & æterna pax, non paupertatis mœtu, nõ diuitiarum cura, non libidinis per uoluptatẽ animos carpentis stimulis incessitur, nõ inuidia felicitatis alienæ tangitur, nec suæ præmitur, nec conuitijs quidẽ ullis uerecundæ aures uerberantur, & nulla publica clades conspicitur, nulla priuata, nõ sollicitus futuri pendet, & ex euentu semper†in deteriora dependenti. Tandẽ ibi constitit, unde nil eum pellat, † unde nihil terreat. al. Incertiora Alr. Vbi nil pereat.

O Ignaros malorum suorum quibus non mors ut optimum inuentum naturæ laudatur, quæ siue felicitatem includit, siue calamitatem repellit, siue facietatem, aut lassitudinem senis terminat, siue iuuenile æuum, dum meliora sperantur in flore deducit, siue pueritiam ante duriores gradus reuocat, omnibus finis, multis remedium, quibusdam uotum, de nullis melius merita, quam de his ad quos uenit antequam inuocaretur. Hæc seruitutem inuito domino remittit. Hæc captiuorum cathenas leuat, carcere educit, quos exire imperium impotens uetuerat. Hæc exulibus in patriam semper animum oculisq; tendentibus ostendit, nihil interesse infra quot quisq; iaceat, Hic ubi res fortuna male diuisit, & æquo iure genitos, alium alij donauit, exequat omnia. Hæc est quæ nihil quicquam alieno fecit arbitrio. Hæc est inqua nemn humilitatem sensit. Hæc est quæ nulli paruit. Hæc est Martia quam pater

quam pater tuus concupiuit. Hæc est, inquam, quæ efficit ut nasci non sit suppliciũ, quæ efficit, ut nõ concidam aduersus minas casuum, ut seruare animũ saluum ac potentẽ sui possim, habeo quod appellem. Video istic cruces non unius quidem generis, sed aliter ab alijs fabricatas, capite conuersos in terrã suspendere. Alij per obscœna stipitem egerunt, alij brachia patibulo explicuerũt. Video fidiculas, Video uerbera, & membris & singulis articulis singula docuerunt machinamenta & uideo mortem. Sunt istic hostes cruenti, ciues superbi. Sed uideo istic & mortem. Non est molestũ seruire ubi si dominum pertesum est, licet uno gradu ad libertatem transire, coram te iura beneficio mortis habeo. Cogita quantũ boni oportuna mors habeat, ꝙ multis diutius uixisse nocuerit Si Cn. Pompeium decus, istius firmamentumq; imperij, Neapolis fortuito abstulisset indubitatus populi romani princeps excesserat. At nunc exigui temporis adiectio, fastigio illum suo depulit. Vidit legiones in conspectu suo cæsas, & ex illo prælio in quo prima acies senat⁹ fuit, ꝙ infelices reliquiæ sunt, Imperatorẽ ipsum superfuisse, uidit Aegyptum carnificem & sacro sanctũ uictoribus corpus satietati præstitit, etiã si incolumis fuisset pœnitentiã salutis acturus. Quid enim erat turpius ꝙ Pompeiũ uiuere beneficio Regis. M. Cicero si eo tempore quo Catelinæ sicas deuitauit quibus pariter cum prima petitus est concidisset, liberata Republica conseruator eius, si deniq; filiæ suæ funus secutus fuisset, tunc felix mori potuit, nõ uidisset strictos in ciuilia capita mucrones, nec diuisa percussoribus occisorum bona, ut etiam de suo perirent, non hastam consularia spolia uendentẽ, nec cædes, nec locata publice latrocinia, bella, rapinas tantum Catelinarũ. M. Catonem si a Cypro & hæreditatis regiæ dispensatione redeuntẽ mare deuorasset, uel cum illa pecunia, quã afferebat ciuili bello stipendium, nonne illi bene actum foret? hoc certe secum tulisset neminẽ ausurũ coram Catone peccare. Nunc annorũ adiectio paucissimorũ uirum libertati nõ suæ tantũ, sed publicæ natum coegit Cæsarem fugere, Pompeium sequi. Nihil ergo mali imatura mors attulit illi. Omniũ etiam malorũ remisit patientiam. Nimis cito perijt & imaturus, primũ puta illi superfuisse. Comprehende quãtum plurimũ procedere homini licet, quantũ est, ad breuissimũ tempus editi cito cessuri loco uenienti in pactum, hoc ꝓspicimus hospicium, de nostris ætatibus loquor quas incredibili celeritate conuolui constat. Computa urbium sæcula, uidebis ꝙ non diu steterint etiam quæ uetustatæ gloriantur. Omnia humana breuia & caduca sunt infiniti tẽporis nullam partẽ occupantia. Terram hanc cum populis, urbibusq;, & fluminibus, & ambitu maris puncti loco ponimus, ad uniuersa referentes, minorẽ portionẽ. Aetas nostra quam partem puncti habet, si tempori comparetur omni. Cuius est enim, est maior mensura ꝙ mundi? utpote cum ille se intra huius spatium remetiatur. Quid ergo interest id extendere, cuius quantũcunq; fuerit incrementũ, nõ multum aberit a nihilo, imo multũ est quod uiuimus, si satis est, Licet mihi uaces, & in moram tardatæ senectutis nouies centenos denosq; percenseas annos, Cum ad omne tempus dimiseris animũ, nulla erit illa breuissimi longissimiq; æui differentia, si inspecto quanto quis uixerit spatio cõparaueris, quanto non uixerit, deinde nõ immaturus decessit. Vixit enim quantũ debuit uiuere. Nihil enim iam supererat. Non una hominibus senectus est, ut ne animalibus quidem intra, xiiij. quædam annos defatigauit, & hæc illis longissima ætas est, quæ homini prima. Dispar cuiq; uiuendi facultas data est. Nemo nimis cito moritur, qui uicturus diutius ꝙ uixit non fuit. Fixus est cuiq; terminus, manebit ubi positus est, nec illum

Alr. Nec illũ diligentia ex consilio perdidit.

ulterius diligentia aut gratia promouebit † scit libenter illum ex consilio perdidisse. Tulit suum, metasq; dati peruenit ad æui. Non est itaq; quod sic te oneres, potuit diutius uiuere, non est interrupta eius uita, nec unꝙ se annis casus interiecit. Soluitur quod cuiq; promissum est, eunt ut sua fata, nec adijciunt quicꝙ, nec ex promisso semel demunt. Et frustra uota ac studia sunt. Habebit quisq; quantum illi dies primus ascripsit, ex illo quo primum lucem uidit iter mortis ingressus est. Accessitq; fato proprior, & illi ipsi qui adijcebantur adolescentiæ anni, uitæ detrahebant. In hoc omnes errore uersamur, ut non putemus ad mortem, nisi senes inclinatosq; iam uergere, cum illo infantia statim & iuuenta omnisq; ætas ferat. Auguria opus suum, fata nobis sensum nostræ necis auferunt, quoq; facilius obrepat mors, sub ipso uitæ noie latet. Infantem in se pueritia conuertit.

Pueritiam

Pueritiā pubertas, iuuentutē senectus abstulit. Incremēta ipsa si bene cōputes dāna sūt. Q Væreris Martia nō tādiu uixisse filium tuū q̃ potuisse. Vnde enim scis an diutius illi expedierit, an illi hac morte consultum sit? Quem inuenire hodie potes, cuius res tam bene positæ sint & fundatæ, ut nihil illi, procedenti tempore timendum sit? Labunt humana ac fluunt. Nulla pars uitæ nostræ tam obnoxia aut tenera est, q̃ quæ maxime placet. Ideoq; felicissimis optāda mors est, quia in tanta incōstantia, turbaq; rerum nihil nisi quod præterijt certum est. Quis tibi recepit illud pulcherrimū filij tui corpus, & summā pudoris custodiam. Inter luxuriosæ urbis oculos conseruaturum si potuisset ita morbos euadere, ut ad senectutem formæ illæsum perferret decus?

COgita animi mille labes. Neq; enim recta ingenia, qualem in adolescētia spem sui fecerant, usq; in senectutem pertulerunt, sed interuersa plærūq; sunt, aut sera coq; fœdior inuasit, & cogit dehonestare speciosa principia. Aut in popinā uentreq; proiecti. Summa illis curarum fuit, & esset quod biberent. Adijce incendia, ruinas, naufragia, lacerationes medicorum, ossa uiuis legentium, & totas in uiscera manus demittentium, & non simplici dolore pudenda curantium. Post hæc exilium. Non fuit innocentior filius tuus, q̃ Rutilius Corruncanus, non fuit sapientior q̃ Socrates, non fuit sanctior q̃ Cato, qui uoluntario uulnere transfixit pectus. Cum ista perspexeris, scies optime cum his agi, quos natura, quia illos hoc manebat uitæ stipendium, cito in tutum recepit. Nihil est tam fallax q̃ uita humana, nihil tam insidiosum, nō, mehercule, quisq̃ accepisset, nisi daretur inscijs. Itaq; felicissimū est nō nasci, proximū puto breuitate uitæ defunctos, cito in integrum restitui. Propone illud acerbissimū tibi tēpus, quo Seianum patrem tuum clienti suo, atrio secundo cōgiarium dedit. Irascebatur illi ob unū aut alterum liberius dictum, quod tacitus ferre non potuerat Seianū inter uices nostras. Nec imponi quidē, sed descendere. Decernebant̃ illæ statuæ in Pompeij theatro ponendæ, quod exustum Cæsar reficiebat. Exclamauit tūc Cordus, uere theatrum pire. Quis ergo non rumperetur supra cineres Cn. Pompeij constitui Seianum, & in monumentis maximi Imperatoris consecrari †pessimū militem, consecratur subscriptio, & acerrimi canes, quos ille ut sibi mansuetos, omnibus feros habere, sanguine humano pascebat, circū latrare etiam hominē illum imperatum incipiunt, quid faceret, si uiuere uellet. Seianus rogandus erat, si mori, filia suæ esset inexorabilis, constituit filiam fallere. Vsus itaq; balneo, †quo populus poneret in cubiculum, se quasi gustaturus contulit, & dimissis pueris quædam per fenestram, ut uideretur ædisse, proiecit a cœna. Deinde quasi iā satis in cubiculo ædisset, abstinuit, alteroq; die & tertio idem fecit. Quarto ipsa infirmitate corporis faciebat indicium. Complexus itaq; te charissima, inquit, filia, & hoc unum tota celatum uita, iter mortis ingressus sum, & iam medium fere teneo. Reuocare me nec debes, nec potes. Atq; ita lumen omne præcludi iussit, & se in tenebris condidit. Cognito consilio eius publica uoluntas erat, quod e faucibus auidissimorum luporum educeretur præda. Accusatores, Seiano auctore, adeunt cōsulum tribunalia, quæruntur mori Cordum ut interpellarent quod coegerant. Adeo illis Cordus uidebat̃ effugere. Magna res erat in quæstione, an mortis rei perderentur, dum deliberatur, dum accusatores iterum adeunt, ille se † abstulerat. Vides ne Martia quantæ iniquorum temporum uires ex inopinato †incurrant. Fles q̃ quēq̃ tuorum mori necesse fuit, pene non licuit.

† Alr. pfidū.

† Alr. quo plus unū

† all. abstulerat.

† Alr. ingruant.

PRæter hoc etiam om̄e futurum incertum est, & ad deteriora certius, facilius ad superos iter est animis cito ab humana conuersatione dimissis. Minus enim fecis ponderisq; traxerunt anteq; obducerentur, & altius terrena cōciperent, liberati, leuiores ad originem suam reuolant, & facilius quicqd est illud absolutū trāsfluunt. Nec unq̃ magnis ingenijs chara in corpore mora est. Exire atq; erumpere gestiunt, ægre has angustias ferunt uagi, per omne sublimes, & ex alto assueti humana despicere. Inde est quod Plato clamat, Sapientis animū totum in morte prominere, hoc uelle hoc meditari, hac semper cupedine ferri in exteriora tendentem. Quid tu Martia, cū uideres senilem in iuuene prudentiam, uictorem omniū uoluptatum animū, emēdatum, carentem uitio, diuitias sine auaritia, honores sine ambitione, uoluptates sine luxuria ap

petentem, diu tibi putabas illum sospitem posse cõtingere? Quicquid ad summũ uenit, ad exitum prope est. Eripit se aufertq; ex oculis perfecta uirtus. Nec ultimũ tempus expectant, quæ in primo maturuerunt. Ignis quo clarior fulsit, citius extinguitur. Viuatior est, qui cum lenta difficiliq; materia cõmissus, fumoq; demersus ex sordido lucet, eadem enim detinet causa, quæ maligne alit. Sic ingenia quæ illustriora, breuiora sunt. Nam ubi incremento locus non est, uicinus occasus est. Fabianus ait, quod nostri quoq; parentes uidere, puerũ Romæ fuisse, statura ingentis uiri, sed hic cito decessit, & moriturum breui nemo nõ prudens dixit. Non poterat em̃ ad illã ætatẽ puenire, quã præceperat. Ita est iudicium imminẽtis exitij maturitas & appetit finis, ubi incrementa consumpta sunt.

INcipe uirtutibus illum, non annis æstimare, satis diu uixit, pupillus relictus sub tutorum cura, usq; ad decimũquartũ annũ fuit sub matris custodia semper, cum haberet suos penates, relinquere tuos noluit. Adolescens statura, pulchritudine, cætero corporis robore castris natus, militiam recusauit, ne a te discederet. Computa Martia q̃ raro liberos uideant, quæ in diuersis domibus habitant. Cogita tot illos perire annos matribus, & p sollicitudinẽ exigi, quibus filios in exercitu habent. Scies multum patuisse hoc tempus, ex quo nihil pdidisti. Nunq̃ a conspectu tuo recessit, sub oculis tuis studia formauit excellentis ingenij & æquaturi animũ, nisi obstitisset uerecundia, q multorũ profectus silentio pressit. Adolescens rarissimæ formæ in tam magna mulierũ turba uiros corrumpentium, nullius fœminæ spei se præbuit. Et cum quarundam usq; ad tentãdum puenisset improbitas, erubuit quasi peccasset, quod placuerat. Hac sanctitate morum effecit, ut peradmodũ dignus sacerdotio uideretur, materna sine dubio suffragatione. Sed ne mater quidem nisi pro bono candidato ualuisset, harum contemplatione uirtutum filium geri tanq̃ si nec ille tibi magis uacet. Nunc nihil habet quo uocetur. Nunq̃ tibi sollicitudini, nunq̃ mœrori erit, quod unum ex tam bono filio poteras dolere, doluisti. Cætera exempla casibus plena, uoluptatis sunt, si modo uti filio scis, si modo quid in illo p̃ciosissimũ fuerit intelligis, imago dũtaxat filij tui perijt, & effigies nõ simillima. Ipse quidem æternus meliorisq; nunc status est, despoliatus oneribus alienis, & sibi relictus. Hæc quæ uides ossa circum nobis neruos, & obductam cutem uultũq;, & ministras manus, & cætera quibus inuoluti sumus, uincula animorum tenebræq; sunt. Obruit his animus, effugatur, inficitur, arcetur a diuersis, e suis in falsa coniectus, omne illi cum hac carne graui certamen est, ne abstrahatur & sidat, nititur illo, unde dimissus est, ibi illũ æterna requies manet, & confusis crassisq; pura & liquida inferentem.

PRoinde non est quod ad sepulchrum filij tui curras. Pessima eius & ipsi molestissima istic iacent ossa cineresq;, non magis illius ptes q̃ uestes, aliaq; tegumẽta corporum. Integer ille, nihilq; terris relinquẽs fugit, & totus excessit, paulũq; supra uos cõmorans dum expurgatur, inhærentia uitia situmq; omnis mortalis æui excutit. Deinde ad excelsa sublatus, inter felices currit animas. Excipitq; illũ cœtus sacer, Scipiones, Catonesq;, utiq; cõtẽptores uitæ & mortis bñficio liberi, parẽs tuus Martia illic nepotem suũ, quãq̃ illic omnibus omne cognatũ est, applicat sibi noua luce gaudentẽ, & uicinorum syderum meatus docet, nec ex cõiecturis, sed omniũ ex uero peritus in arcana naturæ liber ducit. Vtq; ignotarum urbium monstratus hospiti gratus est, ita sciscitanti cœlestium causas, domesticus interpres, & in profunda terrarũ promittere iuuat. Delectat enim ex alto relicta respicere. Sic itaq; Martia regere, tãq̃ sub oculis patris filijq; posita, non illorum quos noueras, sed tanto excellentiorum, & in summo locatorũ, erubesce quicq̃ humile aut uulgare, & mutatos in melius tuos flere, in æterna rerum p uasta & libera spacia dimissos, non illos interfusa maria discludunt. Nec altitudo montiũ aut inuiæ ualles, aut in certa uada Syrtiũ, tramites plani, & ex facili mobiles, & expediti, & inuicem peruij sunt, intermixtiq; syderibus.

PVra itaq; ex illa arce cælesti patrem tuum Martia, & cui tantũ apud te auctoritatis erat, quantũ tibi apud filium tuũ, nõ illo ingenio, quo ciuilia bella defluxerunt, quo pscribentes in æternũ ipse proscripsit, sed tanto clarior est, quanto est ipse sublimior dicere, Cur te filia tã longa tenet ægritudo? Cur in tãta ueri ignorantia uersaris? ut inique actum iudices cũ filio tuo? †Quid in te domus status uitæ. ipsa

† Alr. Cum ip se.

ad maio-

ad maiores recepit suos? Nescis quantis fortuna procellis disturbet omia? q̄ nullis beni-
gnam facile se præstitit, nisi qui in unū cum illa cōtraxerat. Reges ne diceres felicissimos
futuros, si maturius illos mors stantibus subtraxisset malis. An Romanos duces, quorum
nihil magnitudini deerit, si aliquid ætati detraxeris. An nobilissimos uiros clarissimosq;
ad ictum militaris gladij composita ceruice formatos. Respice patrem atq; auum tuum.
Ille in alieni percussoris uenit arbitrium. Ego nihil in me cuiq; permisi, & cibo prohibitus
ostēdi, q̄ magno me iuuat animo scripsisse, cur in domo nostra diutissime lugetur, q feli
cissime moritur? coimus in unū omes, uidemurq; non alta nocte circūdati. Nil apud uos
ut putatis optabile, nil excelsum, nil † splēdidum, sed humilia cuncta, & grauia & anxia, † alr flendū.
& quotā partē luminis nostri cernentia. Quid dicam? Nulla hic arma mutuis furere con
cursibus, nec classes classibus frangi, nec parricidia, aut fingi, aut cogitari, nec fora litibus
strepere dies ꝑpetuos, nihil in obscuro, detectas mentes, & aperta præcordia & in publi
co medioq; uitam, & omnis æui ꝓspectum, uenientiumq; iuuabit unius sæculi me facta
componere in parte ultima mundi, & inter paucissimos gesta, tot sæcula, tot ætatum con
textū & seriem, quicquid annorū est, licet uisere, licet surrectura, licet † peritura regna ꝓ † alr ruitura
spicere, & magnarum urbiū lapsus, & maris nouos cursus. Nam si potest tibi solatio esse
desyderiū tui cōmune fatum. Nihil cōstat loco stabili, & nihil quo stat loco stabit. Omia
sternet, adducetq; secum uetustas, nec hominibus solū (Quota enim ista fortuitæ poten
tiæ portio est) sed locis, sed regionibus, sed mundi partibus ludet, tot supprimet montes,
& alibi rupes in altum nouas exprimet, maria sorbebit, flumina auertet, & cōmercio gē-
tium rupto, societatē generis humani cœtusq; dissoluet. Alibi hiatibus uastis sub ducet ur
bes, tremoribus quatiet, & ex infimo pestilentiæ halitus mittet, & inundationibus quic-
quid habitat, obducet. Necabitq; omne aial orbe submerso, & ignibus uastis torrebit in-
cendetq; mortalia. Et cum tempus aduenerit, quo se mundus renouaturus extinguat, ui
ribus ista se suis cedent, & sydera syderibꝰ incurrent, & omni flagrante materia, uno igne
quicqd nunc ex disposito lucet ardebit. Nos quoq; felices animæ, & æterna sorte, cū deo
uisum erit iterum ista moliri, labentibus cunctis, & ipsius parua ruina ingētis accessio in
antiqua elementa uertemur. Fœlicem filium tuum Martia, qui ista iam nouit.

Libri de consolatione ad Martiam finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD ALBINAM MATREM SVAM DE CONSOLATIONE LIBER VNVS.

SAEPE iam mater optima impetum cœpi consolandi te, sæpe conti
nui, ut auderem multa me interpellabant. Primū uidebar deposito
rus omnia incōmoda, cū lachrymas tuas, etiā si supprimere non po
tuissem, abstersissem. Demū plus habiturū me auctoritatis non du
bitabam ad excitandā te, si prior ipse cōsurrexissem. Præterea time
bam ne a me non uicta fortuna aliquē meorum uinceret. Itaq; utcū
q; conabar manu super plagam meam imposita, ad obligāda uulne
ra † uestra reptare. Hoc propositum meū erat. Rursusq; retardare, † alr mea
dum recens sæuiret. Sciebā dolori tuo occurrendū non esse, ne ipsum solatia irritarēt, &
accenderent. Nam in morbis quoq; nihil est magis periculosum, nec ꝑniciosum, q̄ ima-
tura medicina. Expectabam dum ipse uires suas frangeret, & ad sustinenda remedia mo
ra mitigatus, tangi se ac tractari pateretur. Præterea cum clarissimorū omia ingeniorum
monumenta, ad cōpescendos moderandosq; luctus composita euoluerē, nō inueniebā
exemplū eius, qui cōsolatus suos esset, cum ipse ab illis comploraret. Ita in re noua hæsi
tabam. Verebarq; ne hoc non cōsolatio, sed exhulceratio. Quid quod nouis uerbis, nec
ex uulgari & quotidiana sumptis allocutiōe, opus erat homi ad cōsolandos suos, ex ipso
rogo caput alleuāti. Ois aūt magnitudo doloris modū excedentis, necesse est, ut delectū
uerborum eripiat, cum sæpe uocem quoq; ipsam intercludat, utcunq; connitar, nō fidu-
cia ingenij, sed quia possum instar efficacissimæ consolationis esse consolator. Cui nihil
negares, huic hoc utiq; te non esse negaturam (licet omnis mœror contumax sit) spero,
ut desyderio tuo uelis a me modum statui. Vide

VIde quantum de indulgentia tua promiserim mihi, potentiorem me futurum apud te non dubito q̃ dolorem tuum, quo nihil est apud miseros potẽtius. Itaq; ne statim cũ eo concurram. Adero prius illi, & quibus excitetur ingerã, oia pferam, & rescindam quæ iam obducta sunt. Dicet aliquis, qͥ hoc genus est consolandi, oblita erat mala reuocare, & animũ in omniũ erumnarũ suarum conspectu collocare, uix unius patientẽ. Sed cogitet quæcũq; usq; eo perniciosa sunt, ut contra remediũ conualuerint, plærũq; contrarijs curari. Omnes itaq; luctus suos, omnia lugubria admouebo. Hoc erit non molli uia mederi, sed urere ac secare. Quid cõsequar? ut pudeat animũ, tot miseriarum uictorem, ægre ferre unũ uulnus in corpore tam cicatricoso. Fleãt itaq; diutius & gemant, quorum delicatas mentes eneruauit longa felicitas, & ad leuissimarum iniuriarũ motus collabantur. At quorum omnes anni p calamitates transierunt, grauissima quoq; forti & imobili constantia pferant. Vnũ habet assidua infelicitas bonum, qͥ quos sæpe uexat, nouissime indurat. Nullam tibi uacationem dedit a grauissimis luctibus, nec natalem quidem tuũ excepit. Amisisti matrẽ statim nata, imo dum nascereris, & ad uitam quodãmodo exposita, creuisti sub nouerca, quã tu quidẽ omni obsequio, & pietate, quanta uel in filia conspici potest, matrem fieri coegisti. Nulli tam magno constitit & bona nouerca. Auunculũ indulgentissimũ optimũ ac fortissimũ uirum, cum aduẽtum eius expectares, amisisti. Et ne sæuitiam suã fortuna leuiorẽ deducendo faceret, intra tricesimũ diem, charissimũ uirum tuum, ex quo mater trium liberorum eras, extulisti. Lugenti tibi luctus nunciatus est, omnibus quidem absentibus liberis quasi de industria in id tẽpus cõiectis malis tuis, ut nihil esset ubi se dolor tuus indinaret, trãsco tot picula, tot met⁹, quos sine interuallo uitæ incursantis ptulisti, mõ in eundẽ sinũ ex quo tres nepotes emiseras, ossa triũ nepotũ recepisti. Intra uigesimũ diẽ, tu quæ filiũ meũ in manibus & in oculis tuis mortuũ funeraueras, raptũ me audisti. Hoc adhuc defuerat tibi lugere uiuos.

GRauissimũ est ex omnibus, quæ unq; in corpus tuum descenderunt, recẽs uulnus fateor non summã cutẽ tenet, rupit pectus, & uiscera ipsa diuisit, sed quẽadmodum Tyrones leuiter saucij ~~non~~ uociferant, & manus medicorum magis q̃ ferrũ horrent. At ueterani q̃uis cõfossi patiẽter ac sine gemitu uelut aliena corpora excoriari patiuntur. Ita tu nunc debes te fortiter præbere curationi. Lamentationes quidem & ululatus, & alia p quæ insciæ mulieres tumultuant, amoue. Perdidisti enĩ tot mala, si nondũ misera esse didicisti, quod & uideor non tecum timide egisse, cũ nil tibi subduxi ex malis tuis, sed omnia coaceruata ante te posui. Magno id animo feci. Constitui enim uincere dolore, dolorem tuum non circumscribere.

VIncam puto primũ, si ostẽdero nihil me pati, propter quod possim dici miser. nedum propter quod miseros etiam quos cõtingam faciam. Deinde si ad te transiero, & probauero, ne tuam quidem grauem esse fortunam, quæ tota ex mea pendet, hoc prius aggrediar, quod pietas tua audire gestit, nihil mali esse mihi, sin hoc tibi demonstrare non potero, ipsas res quibus me putas premi non esse intolerabiles, faciam manifestum. Sin id credi nõ potuent. At ego mihi ipse satis placebo, quod inter eas res beatus ero, quæ miseros solent facere. Non est quod de me alijs credas ipse tibi, ne quid in certis opinionibus perturberis, iudico me non esse miserũ. Adijciam, quo securior sis, nec fieri quidem me posse miserum.

BOna cõditione conditi sumus, si eam non deseruimus. Id egit rerum natura, ut ad bene uiuendum non magno apparatu opus esset. Vnusquisq; facere se beatum potest. Leue momentũ in aduẽtitijs rebus est, & quod in neutram partem magnas uires habeat. Nec secunda sapientẽ euehunt, nec aduersa demittunt. Laborat enĩ semp, ut in se plurimũ poneret, intra se omne gaudiũ peteret. Quid ergo? sapientẽ me esse dico? Minime. Nam id quidẽ, si pfiteri possem, non tantũ negarem miserũ me esse, sed oium fortunatissimũ, & in uicinũ deo pductum prædicarẽ. Nunc qđ satis est, ad oẽs miserias leniendas, sapientibus uiris me dedi, & nõdum in auxilium mei ualidus, in aliena castra confugi, eorũ scilicet, qui facile se & sua tuentur. Illi me iusserunt stare assidue, uelut in præsidio positum, & oẽs conatus fortunæ, & oẽs impetus prospicere, multo anteq̃ incurrant. Illis grauis ipsa fortuna est, quibus est repentina. Facile eã sustinere põt

ſtinere poteſt,qui ſemper expectat.Nam & hoſtium aduentus eos proſternit, quos ino
pinate occupauit.At qui futuro ſe bello ante bellum parauerunt, compoſiti & adaptati
primũ,qui tumultuoſiſſimus eſt,ictum facile excipit.Nunq̃ ego fortunæ credidi, etiam
ſi uideretur pacem agere,omnia illa quæ in me diligentiſſime conferebat pecuniam,ho-
nores,gloriam,eo loco poſui,unde poſſet ea ſine motu meo repetere. Interuallum inter
me & illam magnũ habui.Itaq; abſtulit illa,non auulſit.Neminẽ aduerſa fortuna commi
nuit,niſi quem ſecunda decepit.Illi qui munera eius uelut ſua & ꝑpetua amauerunt, qui
ſe propter illa ſuſpici uoluerunt,iacent & merent,cum inualidos & pueriles animos oĩs
ſolidæ uoluptatis ignaros,falſa & mobilia oblectamenta deſtituunt. At ille qui ſe lætis re
bus non inflauit,nec mutatis contrahit,aduerſus utrũq; ſtatũ inuictum animũ tenet, ex-
ploratæ iam firmitatis.Nam in ipſa felicitate quid contra infelicitatem ualeret, eſt exper
tus.Itaq; ego in illis quæ omnes optant,exiſtimaui ſemꝑ nihil ueri boni ineſſe. Cum ina-
nia & ſpecioſa ac decepturo fuco circumlita,inueniantur,nihil habentia fronti ſuæ ſimi-
le.Nam in illis quæ mala uocantur,nihil tam terribile ac durum inuenio,q̃ opinio uulgi
minabatur. Verbum quidem ipſum, perſuaſione quadam,& cõſenſu tam aſperius ad au
res uenit,& audientes tanq̃ triſte & execrabile ferit,ita enim populus iuſſit.Sed populi
ſcita ex magna parte ſapientes abrogant.

REmoto igitur iudicio plurium,quos prima rerum facies utcũq; credita eſt,au-
fert. Videamus quid ſit exilium,nempe loci cõmutatio eſt.Anguſtare uide-
or uim eius,& quicquid peſſimũ in ſe habet ſubtrahere. Hanc cõmutationem
loci ſequuntur incõmoda,paupertas,ignominia,contẽptus.Aduerſus iſta po-
ſtea confligam.Interim primum illud intueri uolo,quid acerbi afferat ipſa loci cõmuta-
tio. Carere patria intolerabile eſt.Aſpice agedum hanc frequentiam,cui uix urbis imme
ſa tecta ſufficiũt.Maxima pars illius turbæ patria caret,ex municipijs & colonijs ſuis, ex
toto deniq; orbe terrarum confluxerũt,alios abducit ambitio,alios neceſſitas officij pu-
blici,alios impoſita legatio,alios luxuria,opulentum,& oportunum uitijs locũ quærens,
alios liberalium ſtudiorum cupiditas,alios ſpectacula.Quoſdam traxit amicitia,quoſdã
induſtria,latam oſtendendæ uirtuti nacta materiã,quidã uenalẽ formã ſuam attulerunt,
quidã uenalem eloquentiã.Nullum non hominũ genus coocurrit in urbem, & uirtuti-
bus & uitijs magna precia ponentẽ.Iube omnes iſto ad nomen citari.Et unde domo qſ
q; ſit,quære.Videbis maiorem partem eſſe,quæ relictis ſedibus ſuis uenerit in maximã
quidem ac pulcherrimã urbem,non tamen ſuã.Deinde ab hac ciuitate diſcede,quæ ue-
luti cõmunis patria poteſt dici,omnes urbes circumi,Nulla eſt ubi magnã partẽ peregri
næ multitudinis non inuenias.Nunc tranſiliens ab ipſis,quarum amœna poſitio & opor
tunitas regionis plures alliciet,deſerta loca,& aſperrimas inſulas. Ciatum & Sympbum
Giarum & Gorſitam pete.Nullum inuenies exilium,in quo non aliquis animi cauſa mo
retur. Quid tam nudum inueniri poteſt? quid tam obrutum undiq;,q̃ hoc ſaxum? quid
ad copias reſpicieti ieiunius? quid ad homines immãſuetius? qd ad ipſum loci ſitum hor
ridius? quid ad cœli naturam imtemperatius? plures tamen hic peregrini q̃ ciues ſunt &
conſiſtunt. Vſq; eo ergo cõmutatio ipſa locorum grauis non eſt,ut hic quoq; locus a pa-
tria quoſdam abduxerit.Inuenio qui dicãt ineſſe naturalem quandam animis irritatio-
nem cõmutandi ſedes,& transferendi domicilia.Mobilis enim & inquieta mens homi-
ni data eſt.Nunq̃ ſe tenet,ſpargitur,& cogitatiões ſuas in omnia nota atq; ignota dimit
tit,uaga & quietis impatiens,& nouitate rerum lætiſſima,quod nõ miraberis, ſi ꝓpriam
eius originem aſpexeris,nõ ex terreno & graui concreta corpore , ex illo cœleſti ſpiritu
deſcendit. Cœleſtium autem natura ſemper in motu eſt.Fugit,& uelociſſimo curſu agi-
tur.Aſpice ſydera mundi illuſtria.Nullum eorum perſtat,Labitur aſſidue,& locũ ex lo-
co mutat,q̃uis cum uniuerſo uerſatur in contrarium,nihilominus ipſi mundo refertur,p
omnes ſignorum patres diſcurrit perpetua eius cogitatio,& aliũde alio cõmigratio eſt.
Omnia uoluuntur. Semꝑ in tumultu ſunt,& ut lex & naturæ neceſſitas ordinauit aliun-
de alio deferuntur.Cum per certa annorũ ſpacia orbes ſuos explicuerunt, iterum ibunt
per quæ uenerunt. Nunc & animũ humanũ ex ijſdem,quibus diuina conſtant,compoſi
tum ſeminibus,moleſte ferre,puta tranſitum ac migrationẽ,cum dei natura aſſidua & ci-
tatiſſima cõmutatiõe, uel delectet ſe,uel conſeruet ſe.A cœleſtibus agedum ad humana

conuerte. Videbis gentes, populosq; mutasse sedem. Quid sibi uolunt in medijs Barba
rorũ natiõibus Græcæ urbes? Quid inter Indos, Persasq; Macedonicus sermo? Scythia
& totus ille ferarum, indomitarũq; gentiũ tractus. Ciuitates Achaiæ Ponticis impositas
littoribus ostentat. Non ꝑpetuæ hyemis sæuitia, non hoĩm ingenia, ad similitudinẽ cœli
†forte Mysia. sui horrentia, trãsferentibus domus suas obstiterunt. Athenis † in Asia turba est. Miletus
ccccc.lxx. urbium populũ in diuersa effudit. Totũ Italiæ latus, quod inferiori mari alluit
maior Græcia fuit. Tuscos Asia sibi uendicat. Tyrij Africam incolunt, in Hispania Pœni,
Græci se in Galliam immiserũt, in Græciã Galli, Pyreneus Germanorũ transitus non inhibu
it, ꝑ inuia, ꝑ incognita uersauit se humana leuitas. Liberos coniugesq;, & graues senio pa
rentes traxerunt. Alij longo errore iactati, non iudicio elegerunt locũ, sed lassitudine ꝓ
ximũ occupauerunt. Alij armis sibi ius in aliena terra fecerunt. Quasdã gentes cũ ignota
peterent, mare hausit. Quidã ibi cõsederunt, ubi illos rerũ inopia deposuit, nec oĩbus ea
dẽ causa relinquendi, quærendiq; patriã fuit. Alios excidia urbiũ suarũ hostilibus armis
elapsos, in aliena spoliatos suis expulerũt. Alios domestica seditio submouit, alios superflu
entis populi frequentia ad exonerandas uires emisit. Alios pestilentia, aut frequens ter
rarũ hiatus, aut aliqua intolerãda felicis soli uitia eiecerũt. Quosdã fertilis oræ in maius
†fast laudatæ. † laute fama corrupit. Alios alia causa exciuit domibus suis. Illud itaq; est manifestũ. Ni
hil eodem loco mansisse quo genitum est. Assiduus humani generis discursus est. Quo
tidie aliquid in tam magno orbe mutatur. Noua urbium fundamenta faciuntur. Noua
gentiũ nomina, extinctis nominibus prioribus, aut in accessionẽ ualidioris cõuersis, ori
untur. Omnes autem istæ populorũ transformationes, quid aliud ꝙ publica exilia sunt?
Quid tã lõgo te circuitu traho? Quid interest enumerare Antenorẽ Patauij
conditorẽ? & Euandrũ in ripa Tyberis regna Arcadũ collocantẽ? Quid Dio
medẽ, aliosq; quos Troianũ bellũ uictos simul uictoresq; ꝑ alienas terras dissi
pauit? Romanũ imperiũ nempe auctorẽ exulem respicit, quẽ ꝓfugum, capta
patria, exiguas reliqas trahentẽ necessitas, & uictoris metus lõginqua quæ
rentẽ in Italiã deducit. Hic deinde populus qᵭ Colonias in oẽs ꝓuincias misit, ubicun
q; uicit, Romanus habitabat, ad hanc cõmutationẽ locorũ libenter noĩa dabat, & relictis
aris suis trans maria sequebat Colonus senex. Res qdẽ nõ desyderat pluriũ enumerati
onẽ. Vnũ tamẽ adijciã, ꝙ in oculos se ingerit. Hæc ipsa insula sæpe iã Colonos mutauit.
Vt antiquiora quæ uetustas obduxit transeã, horrore relicta, Graij q nunc Mas
siliam colunt, primus in hac insula cõsederunt. Ex qua quid eos fugauerit incer
tum est, Vtrũ cœli grauitas, an præpotentis Italiæ cõspectus, an natura import
tuosi maris. Nam in causa non fuisse feritatẽ accolarũ, eo apparet, ꝙ maximum
tunc trucibus & inconditis Galliæ populis se interposuerũt. Transierũt deinde Ligures
in eã, transierunt & Hispani, quod ex similitudine ritus apparet. Eadẽ enim tegumẽta ca
pitũ, idemq; genus calciamẽti, quod Cantabris est, & uerba quædam. Nam totus sermo
cõuersatione Græcorum, Ligurumq; primo desciuit. Deductæ deinde sunt duæ ciuium
Romanorum Coloniæ. Altera a Mario, altera a Sylla. Toties huius aridi & spinosi saxi
mutatus est populus, uix deniq; inuenies ullam terram, quam etiã nũc indiginæ colant.
Permixta omnia & insitiua sunt. Alius alij successit, hic concupiuit, quod alij fastidio fu
it. Ille unde expulerat, eiectus est. Ita fato placuit, nullius rei eodem semꝑ loco stare for
tunã. Aduersus ipsam mutationẽ locorũ detractis certis incõmodis, quæ exilio adhærẽt,
Varro satis hoc remedij putat Varro doctissim⁹ Romanorũ, inqt, Quocũq; uenimus eadẽ rerũ
natura utendũ est. M. Brutus satis hoc putat, ꝙ licet in exilium euntibus uirtutes suas ad
locum ferre secũ, ad quem migraturi sunt. Hæc etiã siquis singula parum iudicat efficacia
ad consolandũ exulẽ, Vtraq; in unũ collata fatebit plurimũ posse, quantulũ enĩ est quod
ꝑdidimus. Duo quæ pulcherrima sunt, quocũq; nos mouerimus, sequent, Natura cõmu
nis & ꝓpria uirtus. Id actũ est, mihi crede, ab illo. Quisqs formator uniuersi fuit, siue ille
deus est potens oĩm, siue incorporalis ratio ingentiũ operũ artifex, siue diuinus spiritus
ꝑ oĩa maxima ac minima, æquali intentione diffusus, siue fatum & mutabilis causarũ in
ter se cohærentium series. Id, inquam, actũ est, ut in alienũ arbitrium, nisi uilissima quæq;
non caderent. Quicquid optimũ homini est, id extra humanã potentiam iacet, nec dari
nec eripi potest. Mundus hic, quo nihil neq; maius, neq; ornatius, rerum natura genuit.
Animus

Animus contemplator, admiratorq; mundi, pars eius magnificentissima, propria nobis,
& perpetua, tamdiu nobiscum mansura, quãdiu ipse manebimus. Alacres itaq; & erecti
quocunq; res tulerit, intrepido gradu properemus.

EMetiamur quascũq; terras, †nullũ inueniri, & illũ intra mundũ est alienũ homini
est. Vndecũq; ex æquo ad cœlũ erigit acies, paribus interual...s oĩa diuina ab oi-
bus hũanis distant. Proinde dũ oculi mei ab illo spectaculo eius insatiabiles sũt,
nõ obducant, dũ mihi lunã solemq; intueri liceat, dũ cæteris inhærere syderibus,
dũ ortus eorũ, occasus, interuallaq;, & causas inuestigare uelocius meandi, uel diu specta
re, tot p noctem stellas micantes, & alias immobiles, alias non in magnũ spacium excur
tes, sed intra se circũagentes suũ uestigium, quasdã subito erũpentes, quasdã igne fuso p-
stringentes aciem, quasi decidant uel longo tractu cũ luce multa præteruolãtes. Dum cũ
his sim, & cœlestibus (qua homi fas est) immiscear, dũ animũ ad cognatarũ rerũ cõspectũ
tendentẽ, in sublimi semp habeã, quantũ refert mea qd calcem? Atq; nõ est hæc terra fru
giferarũ aut lætarũ arborum ferax. Nõ magnis & nauigabilibus fluminũ alueis irrigatur,
Nihil gignit, quod aliæ gentes petãt, Vix ad tutelã incolentiũ fertilis. Nõ preciosus hic
lapis cæditur, Non auri argentiq; uenæ eximuntur. Angustus animus est, quem terrena dele
ctant. Ad illa adducendus est, quæ ubiq; æque apparent, ubiq; æque splendẽt, & hoc co-
gitandũ est, ista ueris bonis per falsa & praue credita obstare, quo longiores porticus ex
pedierint, quo altius turres sustulerint, quo latius uicos correxerint, quo depressius æsti
uos specus foderint, quo maiori mole fastigia cœnationum subduxerint, hoc plus erit
qđ illis cœlum abscondat. In eam te regionem casus eiecit, in qua latissimum receptacu-
lum casa est. Næ & tu pusilli animi es & sordide se consolantis, si non id fortiter pateris,
quæ Romuli casam nosti. Dic illud potius. Istud humile tuguriũ nempe uirtutes recipit.
Iam omnibus templis formosius erit, cũ illic iusticia conspecta fuerit, cũ prudẽtia, pietas
oim officiorũ recte dispensandorũ rõ, hũanorũ, diuinorũq; scientia. Nullus angustus est
locus, q hanc tã magnarũ uirtutũ turbã capit, nullũ exiliũ graue est, in quo licet cũ hoc ire
comitatu. Brutus in eo libro quẽ de uirtute cõposuit, ait, se uidisse Marcellum Mitylenis — Brutus
exulantẽ, & quantũ modo natura hois pateret, beatissime uiuentẽ, neq; unq; bonarũ ar-
tium cupidiorẽ q̃ illo tẽpore. Itaq; adijcit uisum sibi se magis in exiliũ ire, q sine illo redi-
turus esset, q̃ illũ in exilio relinqui. O fortunatiorẽ Marcellũ, eo tẽpore quo exilium suũ
Brutus approbauit, q̃ quo R. Po. consulatũ rexit. Quantus uir ille fuit, qui effecit ut ali-
quis exul sibi uideretur, quod ab exule recedebat. Quantus uir ille fuit, qui in admiratio
nẽ sui adduxit hominẽ, etiã Catoni suo mirandũ. Idẽ Brutus ait. C. Cæsarem Mitylenas
prætereuectũ, quia nõ sustineret uidere defortunatũ uirũ. Illi quidẽ reditũ impetrauit se-
natus, publicis precibus tã sollicitus ac mœstus, ut oẽs isto die Bruti habere animũ uide-
rentur, & nõ pro Marcello, sed pro se deprecari, ne exules essent, si sine illo fuissent, sed
plus multo cõsecutus est, quo die illũ exulẽ Brutus relinquere nõ potuit, nec Cæsar uide-
re. Contigit eñ illi testimoniũ utriusq;. Brutus sine Marcello reuerti se doluit, Cæsar eru-
buit. Non dubitas quin semp ille Marcellus tãtus uir sic ad tollerandũ æquo animo exili-
um sæpe adortatus sit, q patria carere non est miserũ. Ita te disciplinis imbuisti, ut scires
omnẽ locum sapienti uiro patriã esse, porro hic qui te expulit, non ipse p annos decẽ con
tinuos patria caruit, ppagandi sine dubio imperij causa, sed nempe caruit, nunc, ecce tra
hit illum Africa resurgentis belli nimis plena, trahit Hispania, quæ fractas & afflictas par
tes refouit, trahit Aegyptus infida, totus deniq; orbis q ad occasionẽ concussi imperij in-
tẽtus ẽ, cui primũ rei occurret, cui parti se opponeret. Aget illũ p oẽs terras uictoria sua.
Illum suspiciant & colant gentes, tu uiue Bruto miratore cõtentus. Bene ergo exiliũ tu-
lit Marcellus, nec quicq; in animo eius mutauit loci cõmutatio, q̃uis eũ pauptas sequere-
tur, in qua nihil mali esse (quisq; modo nondũ puenit in insaniã, oĩa subuertẽtis auariciæ
atq; luxuriæ) intelligit, quantulũ est eñ, q in tutelã homis necessariũ sit, & cui deesse hoc
potest, ullo modo uirtutẽ habenti? Quod ad me quidẽ ptinet, intelligo me nõ opes, sed
occupationes perdidisse, corporis exigua desyderia sunt, frigus submouere uult, alimen
tis famem ac sitim extinguere, quicquid extra cõcupiscitur, uitijs nõ usibus laboratur, nõ
est necesse omne pscrutari profundũ, nec strage animaliũ uentrem onerare, nec cõchy-
lia ultimi maris ex ignoto littore eruere. Dij istos Deæq; perdant, quorum luxuria tam

q 4 inuidiosi im-

† Alr. Nullũ inuenire intra mundũ est, alienũ opus est.

inuidiosi imperij fines trāscēdit, ultra Phasim cape uolunt, quod ambitiosam popinam instruat, nec piget a Parthis, a qbus nondū pœnas repetimus, aues petere. Vndiq; cōuehunt oīa uota fastidienti gulæ. Quod dissolutus delitijs stomachus uix admittat, ab ultimo portat̄ Oceano, uomūt ut edant, e dunt ut uomāt, epulas, quas toto orbe cōquirunt nec cōcoquere dignant̄. Ista siquis despicit, qd illi paupertas nocet? siqs cōcupiscit, ill paupertas etiam aliquid ꝓdest: inuitus em̄ sanatur, & si remedia ne coactus qdē recipit, interim certe dū non potest illa, nolenti similis est. C. Cæsar Augustus, quē mihi uidet̄ rerum natura edidisse, ut ostēderet quid sūma uitia in sūma fortuna possent, centies sestertio cœnauit uno die, & in hoc oīm adiutus ingenio, uix tamē inuenit quomodo trium ꝓuinciarum tributū una cœna fieret. O miserabiles, quorum palatū nisi ad preciosos cibos non excitat̄. Preciosos aūt, nō eximius sapor aut aliqua fauciū dulcedo, sed raritas & difficultas parandi facit. Alioquin si ad sanam illi mentem placeat reuerti, quid opus est tot artibus uentri seruientibus? quid mercatur his? quid uastatione siluarum? quid profundi perscrutatiōe? passim iacent alimenta, quæ rerum natura omnibus locis disposuit, sed hic uelut cæci transeunt, & omnes regiones peruagantur, maria traijciūt, & cum famem exiguo cibo possint sedare, magno irritant.

Libet discere, quid deducitis naues? quid manus, & aduersus feras & hoīes armatis? quid tanto tumultu discurritis? quid opes opibus aggeritis? Non uultis cogitare, q̄ parua uobis corpa sint, nōne furor & ultimus mentiū error est, cū tam exiguū capias, cupere multū, licet itaq; augeatis census, ꝓmoueatis fines, nunq̄ tamen corpora uestra laxabitis, cum bene cesserit negociatio, multū militia retulerit, cum indagati undiq; cibi coierint, non habebitis ubi istos apparatus uestros collocetis, qd tā multa conquiritis? Maiores nostri, quorum uirtus etiam nūc uitia nostra sustentat, infelices erant, qui sibi manu sua parabant cibum, quibus terra cubile erat, quorū tecta nondū auro fulgebāt, quorꝫ templa nondū gēmis renitebant. Itaq; nunc ꝑ fictiles deos religiose iurabat̄, q illos inuocauerant, ad hostē morituri, ne fallerēt, redibant. Sed minus beate uiuebat dictator noster, q Samnitū legatos audit, cum uilissimū cibū in foco ipse manu sua uersaret. Illa qua iam sæpe hostem ꝑcusserat, lauream q; in capitolini Iouis gremio repo-
Apicius fuerat. Atqui Apicius nostra memoria uixit, qui in ea urbe, ex qua aliquando philosophi uelut corruptores iuuentutis abire iussi sunt, scientiā popinæ professus, disciplina sua sæculum infecit cuius exitum nosse operæprecium est, cum sestertium milies in culinā congessisset, cum tot congiaria principum, & in ingens capitolij uectigal singulis comessationibus hausisset, ære alieno oppressus, rationes suas tunc primum coactus inspexit, superfuturum sibi sestertium centies computauit, & uelut in ultima fame uicturus, si sestertio centies si uixisset, ueneno uitam finiuit. Quanta luxuria erat, cui sestertium centies ægestas fuit, immo puta pecuniæ modum ad rem pertinere.

Sestertiū centies aliqs extimuit, & qd̄ alij uoto petunt, ueneno fugit. Illi uero tam prauæ mētis homi ultima potio saluberrima fuit. Tūc uenena edebat, bibebatq;. cū imēsis epulis nō delectaret̄ tantū, sed gloriaret̄, cū uitia sua ostētaret, cū ciuitatē in luxuriā suā cōuerteret, cū iuuentutē ad imitationē sui sollicitaret, etiā in malis exēplis ꝑ se docilē, hæc accidūt diuitias nō ad rationē reuocātibus, cuius certi sunt fines, sed ad uitiosam cōsuetudinē, cuius imēsum & incomꝑhensibile arbitriū est. Cupiditati nihil est satis, naturæ etiā satis est parū. Nullū ergo paupertas exulis incōmodū habet, nulli etiā tam inops exiliū est, quod non alendo homini abunde fertile sit, an uestē, an domū desyderaturus est exul, sed si hoc quoq; ad usum tantū desyderabit, neq; tectū ei deerit, neq; uelamē. Neq; em̄ exiguo tegit̄ corpus, q̄ alitur. Nihil em̄ homini natura qd̄ necessariū faciebat, fecit operosum, sed desyderet saturatā multo cōchylio purpurā, intextā auro, uarijsq; coloribus distinctā & artibus. Nō fortunæ uitio, sed suo pauꝑ est, etiā si illi qcqd amiserit restituens, nihil ages. Plus em̄ restituendo deerit, ex eo ꝙ cupit, q̄ exuli ex eo ꝙ habuit, si desyderabit aureis fulgentē uasis supellectilē, & antiquis noībus artificū argentum nobile, æs paucorum insania preciosum, & seruorum turbam, quæ q̄uis magnā domum angustet, iumentorum corpora differta, & coacta pinguescere, & nationum omnium lapides ista congerantur, licet nunq̄ explebunt inexplebilem animū, nō magis q̄ ullus sufficiet humor ad sanandum eum, cuius desyderiū nō ex inopia, sed ex æstu ardentiū uisce

tiū uisce

tium uiscerum oritur, non enim sitis illa, sed morbus est, nec hoc in pecunia tantũ, aut alimẽtis euenit. Eadem natura est in omni desyderio, quod modo nõ ex inopia, sed ex uitio nascit̃, quicqd em̃ illi cõgesseris, nõ finis erit cupiditatis, sed gradus. Qui cõtinebit̃ itaq; se intra naturalẽ modũ, pauptatẽ nõ sentiet, qui naturalem modum excedet, eũ quoq; in summis opibus paupertas sequetur, necessarijs rebus exilia sufficiunt, supuacuis nec regna. Animus est qui diuites facit, hic in exilia sequitur, & in solitudinibus asperrimis. Cũ quod tantũ satis est sustinendo corpori inuenit. Ipse bonis suis abundat & fruitur. Pecunia nihil ad animũ ptinet, non magis q̃ ad deos imortales, oĩa ista quæ imperita ingenia & nimis corpibus suis abdita suspiciunt, scilicet lapides, aurũ, & argentũ, & magni leuatiq; mensarũ orbes. Terrena sunt pondera, quæ non potest amare syncerus animus, ac naturæ suæ memor, leuis ipse expers, & quandocũq; emissus fuerit, ad summa emicaturus. Interim quantũ per moras membrorũ, & hanc circũfusam grauemq; sarcinam, licet, celeri, & uolucri cogitatione diuina plustrat. Ideoq; nec exulare unq̃ potest liber, & Dijs cognatus, & omni mundo omniq; æuo par. Nam cogitatio eius circa omne cœlũ, & in omne præteritum, futurumq; tempus immittitur. Corpusculum hoc, custodia & uinculum animi, huc atq; illuc iactatur. In hoc supplicia, in hoc latrocinia, in hoc morbi exercentur. Animus quidem ipse sacer & æternus est, & cui non possit inijci manus.

NEc me putes ad leuanda incõmoda paupertatis q̃ nemo grauẽ sentit, nisi qui putat, uti tantũ præceptis sapientũ. Primũ aspice, quanto maior pars sit pauperum, quos nihilo notabis tristiores, sollicitioresq; diuitibus, imo nescio an eo lætiores sint, quo animus eorum in pauciora distrahitur. Transeamus a pauperibus, eamus ad locupletes, q̃ multa sunt tẽpora, quibus paupibus similes sunt. Circũcisæ sunt peregrinantiũ sarcinæ, & quotienscũq; festinationem necessitas itineris exigit, comitum turba dimittit̃. Militantes quotã partẽ rerum suarũ secum habent, cũ omnẽ apparatum castrensis disciplina submoueat, nec tantũ conditio illos tẽpore, aut locorum inopia paupibus exequat. Sumũt quosdam dies, cum iam illos diuitiarũ tedium cœpit, quibus humi cœnent, & remoto auro, argentoq; fictilibus utantur. Dementes hoc quod aliquãdo concupiscunt, semper timent. O quanta illos caligo mentiũ, quanta ignorantia ueritatis exercet, quã uoluptatis causa imitantur. Me quidẽ quoties antiqua exempla respexi, paupertatis uti remedijs pudet. Quoniãquidem eo temporũ luxuria prolapsa est, ut maius uiaticum exulum sit, q̃ olim patrimoniũ principum fuit. Vnum fuisse Homero seruum, tres Platoni, nullum Zenoni, a quo cœpit Stoicorũ rigida ac uirilis sapiẽtia, satis cõstat. Num ergo quisq̃ eos miseros uixisse dicet, ut non ipse miserrimus ob hoc oĩbus uideatur Menenius Agrippa, qui inter patres ac plæbem publicæ gratiæ sequæster fuit, ære collato funeratus est. Attilius Regulus, cum Pœnos in Africa funderet, ad senatum scripsit, mercenarium suum decessisse, ab eo desertum esse rus, quod senatui publice curari dum abesset, Regulus placuit. Fuit ne tanti seruum nõ habere, ut Colonus eius. Ro. Po. esset Scipionis filiæ ex ærario dotẽ receperũt, q̃a nihil illis reliquærat pater, æquũ mehercules erat. Ro. Po. tributũ Scipiõi semel cõferre, cũ a Carthagine semp exigeret. O felices uiros puellarũ, qb⁹ R. P. loco soceri fuit, beatiores oẽ istos putas, quorũ Pantomimæ decies sestertio nubũt, q̃ Scipionẽ, cuius liberi a senatu tutore suo in dotem æs graue acceperũt, dedignatur aliquis paupertatem, cuius tam claræ imagines sunt. Indignat̃ exul aliquid sibi deesse, cum defuerit Scipioni dos, Regulo mercenarius, Menenio funus, cũ oĩbus illis id quod deerat, ideo honestius suppletum sit, quia defuerat. His ergo aduocatis non tantum tuta est, sed etiam gratiosa paupertas.

REsponderi põt, quid artificiose ista diducis, quæ singula sustineri possunt. Cõmutatio loci tolerabilis est, si tantũ locũ mutes. pauptas tolerabilis est, si ignominia ei absit, quæ sola opprimere aĩos solet, aduersus hũc quisq; me malorũ turbo terrebit. His uerbis utendũ erit, si contra unam quamlibet partem fortunæ satis tibi roboris ẽ. Idem aduersus oẽs erit, cũ semel animũ uirtus indurauit, undiq; inuulnerabilẽ præstat. Sin auaritia remisit, uehementissima generis humani pestis, morã tibi ambitio non faciet. Si ultimũ diẽ nõ quasi pœnam, sed quasi naturæ legem aspicis, ex quo pectore mortis metum eieceris, in id nullius rei timor audebit intrare, si cogitas libidinem non uoluptatis causa homini datam, sed propagandi generis, quod non uiolauerit hoc

rit hoc ſecretum infixum uiſceribus ipſis exitiũ,omnis alia cupiditas intactũ præteribis.
Non ſingula uitia ratio, ſed pariter oia pruſternit,in uniuerſum ſemel uincit. Ignominiã
tu putas quẽq̃ ſapientẽ moueri poſſe,quia oia in ſe repoſuit,qui ab opiniõibus uulgi ſe
ceſſit,plus etiã quã ignominia eſt mors ignominioſa. Socrates tamẽ eodẽ illo uultu,quo
aliquando ſolus.xxx.tyrannos in ordinem redegerat,carcerem intrauit,ignominiã ipſi
loco detracturus,neq̃ enim poterant carceres uideri,in quibus Socrates erat. Quis uſq̃
eo ad conſpiciendã ueritatẽ excæcatus eſt,ut ignominiã putet.M. Catonis fuiſſe dupli
cem in petitione præturæ,& conſulatus repulſam. Ignominia illa præturæ & cõſulatus fu
it,quibus ex Catone honor habebatꝰ. Nemo ab alio contẽnitur,niſi a ſe contemptus eſt.
Humilis & ꝓiectus animus fit iſti cõtumeliæ oportunus, qui uero aduerſos ſæuiſſimos
caſus ſe extollit,& ea mala quibus alij opprimunꝰ,euertit,ipſas miſerias inſularũ loco ha
bet,quando ita afflicti ſumus,ut nihil æque magnã apud nos admirationẽ occupet,q̃ ho
mo fortiter miſer. Ducebatur Athenis ad ſuppliciũ Ariſtides,cui quiſquis occurrebat,de
ijcebat oculos,& ingemiſcebat,non tanq̃ in hominẽ iuſtum, ſed tanq̃ in ipſam iuſticiã
animaduerterecꝰ. Inuentus eſt tamẽ qui faciem eius inſpueret,poterat ob hoc non mole
ſte ferre,ꝙ ſciebat neminẽ id auſurum animi purioris. At ille abſterſit faciem,& ſubridẽs
falk ofcisec: ait,comiranti magiſtratui. Amoue iſtum,ne poſtea tam improbe † obſtitet,hæc fuit cõtu
melia ipſi contumeliam facere. Scio quoſdam dicere,contemptu nihil eſſe grauius,mor
tem ipſis potiorem uideri. His ergo reſpondebo,& exilium ſæpe contemptiõe omni ca
rere,ſi magnus uir cecidit,magnus iacuit. Non magis illum putes cõtemni,q̃ cũ ædium
ſacrarum ruinæ calcantur,quas religioſi æque ac ſtantes adorant.

QVoniam meo noie nihil habes mater chariſſima, ꝙ te in infinitas lachrymas
agat,ſequitur ut cauſæ tuæ te ſtimulẽt. Sunt aũt duæ,nã aut iſtud te mouet, ꝙ
præſidiũ aliquod uideris amiſiſſe,aut illud,ꝙ deſyderiũ ipſum ꝑ te pati nõ po
tes. Prior pars mihi leuiter pſtringẽda eſt. Noui eñ animũ tuum, nihil in ſuis
præter ipſos amantẽ. Viderint illæ matres,quæ potentiã liberorum mulie
bri impotentia exercent,quæ quia fœminis honores nõ licet gerere, per illos ambitioſæ
ſunt,quæ patrimonia filiorũ & exhauriunt & captant,qui eloquentiã cõmodãdo alijs fa
tigant. Tu liberorũ tuorũ bonis pluribus gauiſa es,minimũ uſa. Tu libertati noſtræ ſem
per impoſuiſti modũ,cũ tuæ non imponeres. Tu filiafamilias locupletibus filijs ultro cõ
tuliſti. Tu patrimonia noſtra ſic adminiſtraſti,ut tanq̃ in tuis laborares,tanq̃ alienis ab
ſtineres. Tu gratiæ noſtræ tanq̃ alijs rebus utereris pepercisti, & ex honoribus noſtris
nihil ad te niſi uoluptas & impenſa ꝑtinuit. Nunq̃ indulgentia ad utilitatẽ reſpexit. Nõ
potes itaq̃ in erepto filio deſyderare,quæ incolumi,nunq̃ ad te pertinere duxiſti.

ILlo oĩs conſolatio mihi uertenda eſt,unde uera uis materni doloris oritur. Ego cõ
plexu filij chariſſimi careo,non cõſpectu eius,nõ ſermone fruor,ubi eſt ille,quo ui
ſo triſtẽ uultũ relaxaſſem. In quo oẽs ſollicitudines meas depoſui,ubi colloqa quo
rum inexplebilis eram,ubi ſtudia,quibus libentius q̃ fœmina, familiaribus q̃ ma
ter intereram,ubi ille occurſus,ubi matre uiſa ſemp puerilis hilaritas. Adijciam iſtis loca
ipſa gratulationũ & conuictuũ,& ut neceſſe eſt, efficaciſſimas ad uexãdos animos recẽ
tis conuerſationis notas. Nam hic quoq̃ aduerſus te crudeliter fortuna molita eſt, quod
te ante.xiij.diem q̃ pcuſſus ſum,ſe curã nec quicq̃ tale metuentẽ aggredi uoluit,bñ nos
longinquitas locorũ diuiſerat,bene aliquot annorũ abſentia huic malo præparauerat,re
diſti,non ut uoluptatẽ ex filio pciperes,ſed ne cõſuetudinẽ deſyderij perderes, ſi multo
antea fuiſſes,fortius tuliſſes, ipſo interuallo deſyderiũ mollicte,ſi uero receſſiſſes, ultimũ
certe fructum biduo diutius uidendi filiũ tuliſſes. Nunc crudele fatũ ita cõpoſuit,ut nec
fortunæ meæ intereſſes, nec abſenti aſſueſceres,ſed quãto iſta duriora ſunt,tanto maior
tibi uirtus aduocanda eſt,& uelut cũ hoſte noto,ac ſæpe iã uicto,acrius eſt congredien
dũ,nõ ex intacto corpe tuo ſanguis hic fluxit,ꝑ ipſas cicatrices pcuſſa es, nõ eſt ꝙ utaris
excuſatiõe nois muliebris,cui pene cõceſſum eſt,imo datũ in lachrymas ius,nõ imẽſum
tamẽ,& ideo maiores decẽ mẽſiũ ſpaciũ lugẽtibus uiros dederũt,ut cum ptinacia mulie
bris mœroris publica cõſtitutione decideret,nõ ꝓhibuerũt luctus,ſed finierũt,nã & infi
nito dolore cũ aliquẽ ex chariſſimis amiſeris affici, ſtulta indulgẽtia eſt, & nimis inhuma
na duricia. Optimũ inter pietatẽ & irã tẽperamẽtũ ẽ,& ſentire deſyderiũ,& opprimere.

Non eſt

NOn est quod ad quasdam fœminas respicias, quarũ tristiciam semel sumptam mors finit. Nosti quasdam, quæ amissis filijs, imposita lugubria nunq̃ exuerũt. A te plus exigit uita ab initio fortior, nõ potest muliebris excusatio contingere ei, a quo omnia uitia muliebria abfuerunt. Non te maximũ sæculi malũ impudicitia, in numerũ pluriũ adduxit. Non gẽmæ te, nõ margaritæ fulserunt. Non tibi diuitiæ uelut maximũ generis humani bonũ reflexerunt. Non te bene in antiqua & seuera institutã domo periculosa etiã probis, peiorũ detorsit imitatio, te fœcunditatis tuæ, quasi exprobaret ætatem, puduit. Nunq̃ more aliarũ, q̃bus oĩs cõmendatio ex forma petitur, tumescentẽ uterum abscondisti, quasi indecens onus, nec intra uiscera tua conceptas spes liberorũ elisisti. Non faciẽ lenocinijs, aut coloribus polluisti, nũq̃ tibi placuit uestis, quæ ad nihil aliud est exigenda, q̃ ut nuda cõponeret, unicum tibi ornamentũ pulcherrima, & nulli obnoxia ætati forma, maximũ decus uisa est pudicitia. Non potes itaq̃ ad obtinendum dolorẽ muliebre nomẽ prætendere, ex quo te uirtutes tuæ seduxerunt, tantum debes a fœminarũ lachrymis abesse, quantũ a uitijs, nec fœminæ quidẽ te sinent intabescere uulneri tuo, sed leuiori necessario mœrore, cito defunctã iubebũt exurgere. Si modo illas intueri uoles fœminas, quas cõspecta uirtus intra magnos uiros posuit. Corneliã ex xij. liberis ad duos fortuna redegit, si numerare funera Corneliæ uelles, amiserat .x. si æstimare, amiserat Gracchos, flentibus tamẽ circa se, & factũ eius execrãtibus interdixit, ne fortunã accusarẽt, quæ sibi filios Gracchos dedisset, ex hac fœmina debuit nasci, q dice-ret in concione, Tu matri meæ maledicas, quæ me peperit, multo mihi uidet̃ animosior uox matris. Filius magno æstimabat Gracchorũ natales, mater & funera. Rutilia †contra filiũ secuta est in exiliũ, & usq̃ eo fuit indulgentia cõstricta, ut mallet exilium pati q̃ desyderium, nec ante in patriã, q̃cum filio redijt. Eundẽ iam reductũ & in Rep. florentem tã fortiter amisit, q̃ secuta est, nec quisq̃ lachrymas eius post elatum filium notauit, in expulso uirtutẽ ostẽdit, in amisso prudentiã. Nã & nihil illam a pietate deterruit, & nihil in tristicia superuacua stultaq̃ detinuit, cũ his te numerare fœminis uolo, quarũ uitam semp imitata es, earũ in coercẽda cõprimendaq̃ ægritudine optime sequeris exemplũ, scio rẽ nõ esse in nostra potestate, nec ullum affectũ seruire. Minime uero eũ qui ex dolore nascitur. Ferox eñ & aduersus omne remediũ cõtumax est, uolumus eũ interim obruere, & deuorare gemitus, p ipsum tamẽ compositũ fictũq̃ uultũ lachrymæ pfunduntur. Ludis interim aut, gladiatoribus animũ occupamus. At illũ inter ipsa q̃bus auocamur spectacula, leuis aliqua desyderij nota subiuit. Ideo melius est illũ uincere q̃ fallere. Nã q de lusus & uoluptatibus, & occupationibus abductus est, refugit, & ipsa quiete impetũ ad sæuiendũ colligit. At quisq̃s rationi cessit, in ppetuũ componitur. Non sum itaq̃ mõstraturus illa, quibus usus multos esse scio, ut peregrinatione te uel longa detineas, uel amœna delectes, ut rationũ accipiendarũ diligentia, patrimonij administratione multũ occupes temporis, ut semp nouo te aliquo negocio implices. Omnia ista ad exiguũ momentum prosunt, nec remedia doloris, sed impedimẽta sunt. Ego aũt malo illũ desinere q̃ decipi. Itaq̃ illo te duco, quo oĩbus qui fortunã fugiũt, cõfugiendũ est ad liberalia studia, illa sanabunt uulnus tuũ, illa omnẽ tristiciã tibi euellent, his & si nunq̃ assuesces, nunc utẽdum erat, si quãtũ tibi patris mei antiquus rigor pmisit, oẽs bonas artes, nõ quidẽ cõprehendisti, attigisti tamẽ. Vtinã quidẽ uirorum optimus pater meus, minus maiorũ cõsuetudini deditus, noluisset te sapientũ præceptis erudiri potius q̃ imbui. Nõ parandũ tibi nunc contra fortunã esset auxiliũ, sed pferendũ, ppter istas quæ literis nõ ad sapiẽtiam utunt̃, sed ad luxuriã cõstruũt, minus est indulgere studijs passus, beneficio tamen rapacis ingenij plusq̃ p tẽpore hausisti, iacta disciplinarũ oĩum fundamẽta. Nunc ad illas reuertamur, tutã te præstabũt illæ, cõsolabunt̃ illæ, delectabunt illæ, si bona fide animũ tuũ intrauerint, nunq̃ amplius intrabit dolor, nunq̃ sollicitudo, nunq̃ afflictionis irritæ supuacua uexatio. Et nulli horũ patebit pectus tuũ. Nam cæteris uitijs iampridẽ clusum est. Hæc quidẽ certissima præsidia sunt, & quæ sola te fortunæ eripere possint, sed qa nõdum in illũ portũ quẽ studia pmittũt, pueneris, adminiculis q̃bus innitaris opus est, uolo & interim solatia tua tibi ostẽdere. Respice fratres meos, q̃bus saluis, fas tibi nõ est accusare fortunã. In utroq̃ habes q te diuersa uirtute delectet, alter honores industria consecut⁹ est, alter sapien-

†forte Cottam.

alter sapiẽter contẽpsit. Acquiesce alterius filij dignitate, alterius qete, utriusq; pietate. Nosti fratrũ meorũ intimos affectus, alter in hoc dignitatẽ excolit, ut tibi ornamento sit, alter in hoc se ad tranquillã quietãq; uitã recepit, ut tibi uacet, bene liberos tuos & in auxilium, & in oblectamentum fortuna disposuit, poteris alterius dignitate defendi, alterius ocio frui. Certabunt uitæ officijs, & unius desyderium duorum pietate supplebitur, audacter possum promittere, nihil tibi deerit, præter numerum, ab his ac nepotes quoq; respice. M. blandissimũ puerum, ad cuius conspectum nulla potest durare tristicia, nihil tã magnum, nihil tam recens in cuiusq; pectore fuerit, quod non circũfusus ille permulceat, cuius non lachrymas illius hilaritas supprimat, cuius non cõtractum sollicitudine animum illius argutiæ soluant, quem non in iocos uocabit illa lasciuia, quem non in se cõuertet & abducet infixum cogitationibus, illa neminẽ satiatura garrulitas? Deos oro contingat hunc habere nobis superstitem. In me omnis fatorum crudelitas laxata cõsistat, quicquid matri dolendum fuerit, in me trãsierit. Floreat reliqua in suo statu turba, nihil de orbitate, nihil de conditione mea quærar. Fuerim tantũ, nihil amplius dolituræ domus piamentum, tene in gremio tuo cito tibi daturam pronepotes Nouatillam, quam sic in me transtuleram, sic mihi ascripseram, ut posset uideri, quod me amisit, q̃uis saluo patre, pupilla & pro me dilige. Abstulit illi nuper fortuna matrem, Hanc tua potest efficere pietas, ut perdidisse se matrem doleat tantum, non & sentiat, nunc mores eius cõpone, nũc formam. Ab his præcepta descendunt, quæ teneris imprimuntur ætatibus, tuis assuescat sermonibus. Ad tuum formetur arbitrium, multum sibi dabis, etiam si nihil dederis præter exemplum. Hoc iam tibi solẽne officium pro remedio erit. Non potest animũ pie dolentem a sollicitudine auertere, nisi aut ratio, aut honesta occupatio, numerares inter magna solatia patrem quoq; tuum, nisi abesset, nunc tamen ex affectu tuo quid illius intersit cogita, intelliges quanto iustius sit te illi seruari, q̃ mihi impendi, quoties te immodica uis doloris inuaserit, & sequi te iubebit partem, cogita. Tu tot quidẽ nepotes, ꝓnepotesq; dando effecisti, ne unica esses, consummatio tamen ætatis actæ feliciter uitæ, uertiẽ illo uno, nefas est te quod uixeris quæri.

MAximum adhuc solatium tuum tacueram sororem tuam, illud fidelissimũ pectus tibi, in quod omnes curæ tuæ pro indiuiso transferunt, illum animũ omnibus nobis maternum, cum hac tu lachrymas tuas miscuisti, in hac tu primũ respirasti. Illa quidem affectus tuos sequitur. In mea tamen persona non tantum pro te dolet, illius manibus in urbem prolatus sum, illius pio maternoq; nutritio per longum tempus æger conualui. Illa pro questura mea gratiam suam extendit, & quæ ne sermonis quidem, aut datæ salutationis sustinuit audaciam, pro me uicit indulgentia, uerecundiã. Nihil illi seductum uitæ genus, nihil modestia, & in tanta fœminarum petulãtia rustica, nihil quies, nihil secreti & ad ocium repositi mores obstiterunt, quo minus ꝓ me etiam ambitiosa fieret, hæc est mater charissima solatium, quo reficiaris. Illi quantum potes te iunge, illius arctissimis amplexibus alliga, solent merentes ea quæ maxime diligunt fugere, & libertatem dolori suo quærere. Tu ad illam te quicquid cogitaueris confer, siue seruare habitum illum uoles, siue deponere apud illam inuenies, uel finem dolori tuo, uel comitem, sed si prudentiam perfectissimæ fœminæ noui, non patietur te nihil profuturo mœrore consumi, & exemplum tibi suum, cuius ego etiam spectator fui, narrabit. Primum uirum amiserat auunculum nostrum, cui uirgo nupserat, in ipsa quidẽ nauigatione, tulit tamen eodem tempore & luctum, & metum, euictisq; tempestatibus corpus eius naufraga euexit. O q̃ multarum egregia opera in obscuro iacent, sed si huic illa simplex annumerandis uirtutibus contigisset antiquitas, quanto ingeniorum certamine celebraretur uxor, quæ oblita etiam imbecillitatis, oblita etiam firmissimis metuẽdi maris caput suum periculis pro sepultura obiecit, & dum cogitat de uiri funere, nihil de suo timuit. Nobilitatur carminibus hominũ, quæ se pro cõiuge uicariam dedit, hoc amplius est discrimine uitæ, sepulchrum uiro quærere, maior est amor, q pari periculo minus redemit, post hoc nemo miratur, quod per sedecim annos, quibus maritus eius Aegyptũ obtinuit, nuoq̃ in publico conspecta est. Neminem prouincialem in domũ suam admisit, nihil a uiro petijt, nihil a se peti passa esse. Itaq; loquax & ingeniosa in cõtumelias præfectorũ, ꝓuin

fectorum prouincia, in qua etiam uitauerunt culpam, non effugerunt infamiã, uelut uni
cum sanctitatis exemplum suspexit, & quod illi difficillimum est, cui etiam periculosi sa
les placent, omnem uerborum licentiam continuit, & hodie similem sibi, quis nunq; spe
ret semper optat, multum erat, si per sedecim† dies illam prouinciam probasset, plus est Al's annos
quod ignorauit, hoc non ideo refero ut eius laudes exequar, quas circũscribere potius
est q̃ partem transcurrere, sed ut intelligas magni animi esse fœminam, quã non ambi
tio, non auaricia, comites omnis potentiæ, & pestis, uicerunt, nõ mœtus mortis eam ex
armata naui, naufragium suum spectãtem, deterruit, quominus exanimi uiro honores,
non quæreret, quemadmodum inde exiret, sed quemadmodum efferret, huic parẽ uir
tutem exhibeas oportet, & animum a luctu recipies, & id agas ne quis te putet partus
tui pœnitere, cæterum quia necesse est cũ omnia feceris, cogitationes tamen tuas subin
de ad me recurrere, nec quenq; nũc ex liberis tuis frequentius tibi obseruari, nõ quia illi
minus chari sint, sed quia naturale est manus sæpius ad id decurrere quod doleat, qualẽ
me cogites accipe lætum & alacrem, uelut optimis† rebus, sunt autẽ optima, quoniam Al's morib⁹
animus omnis cogitatiõis expers operibus suis uacat, & modo se leuioribus studijs ob
lectat, modo ad consyderandam sui, uniuersiq; naturam ueri auidus insurgit, terras pri
mum situq; earũ querit. Deinde conditionẽ circũfusi maris cursusq; eius alternos & re
cursus, tũc quicquid inter cœlum terrasq; plenũ formidinis interiacet perspicit† & octo †forte & hoc
ne tribus fulminibus uentorum flatibus, ac nimborum niuisq; & grandinis iacet tumul
tuosum spatium, tunc peragratis humilioribus ad summa prorumpit, & pulcherrimo
diuinorum spectaculo fruitur, æternitatis suæ memor in omne quod fuit, futurumq; est
uadit omnibus sæculis.

Libri Senecæ ad Albinam de consolatione finis.

LVCII ANNEI SENECAE DE INSTITVTIONE AD LVCILIVM LIBRI EPISTOLARVM VIGINTI DVO.

Epistola prima de colligenda & sistenda fuga temporis, & non esse pauperem cui etiam modicum satis est.

ITA fac mi Lucili, uindica te tibi, & tempus quod adhuc, aut aufere
batur, aut surripiebatur, aut excidebat, collige & serua. Persuade ti
bi hoc sic esse ut scribo, quædam enim tempora surripiũtur nobis,
quædam subducuntur, quædã effluũt. Turpissima tamen est iactu
ra, quæ per negligentiam† fit, & si uolueris attendere, magna uitæ Al's uenit
pars elabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud
agẽtibus. Quẽ mihi dabis, qui aliquod preciũ tẽpori ponat? q diẽ
æstimet? qui intelligat se quotidie mori? In hoc enim fallimur, quod †quasi procul
mortem† non prospicimus, magna pars eius iam præterijt, quicqd esse cõijcim⁹
ætatis retro est, mors tenet. Fac ergo mi Lucili quod facere te scribis, oẽs horas cõple
ctere, sic fiet, ut minus ex crastino pendeas, si hodierno manũ inieceris, dum differtur
uita transcurrit. Omnia mi Lucili aliena sunt, tempus tantũ nostrum est. In huius rei ni
mis fugacis ac lubricæ possessionem natura nos misit, ex qua expellitur quicũq; uult, &
tanta stulticia mortalium est, ut quæ minima & uilissima sunt, certe reparabilia, imputa
ti sibi cum periere patiantur. Nemo se iudicat quicq; debere, qui tempus accepit, cum
interim hoc unum est, quod nec gratus quidem potest reddere, interrogabis fortasse,
quid ego faciam, qui tibi ista precipio? fatebor ingenue quod apud luxuriosum, sed
diligentẽ, euenit. Ratio mihi constat impensæ. Non possum dicere me nihil perdere,
sed quod perdam, & quare, & quẽadmodum dicam, causas paupertatis meæ reddam.
Sic euenit mihi, quod plærisq;, non suo uitio ad inopiam redactis, omnes ignoscunt, ne
mo succurrit, quid est? Non puto pauperem, cui quantulumcunq; superest est, sat est.
Tu tamen malo serues tua, & bono tempore uti incipias. Nam ut uisum est nostris ma
ioribus: Sera parsimonia in fundo est. Non enim tantum minimum in imo, sed pessi Sera parsimo nia in fũdo ẽ.
mum remanet.

EPISTOLA.II. De mutatione locorum, & multipliciũ uoluminũ lectione uitanda, & de cõmendatione paupertatis si læta sit.

EX his quæ mihi scribis, & ex his quæ audio, bonam spem de te concipio, nõ discurris, nec locorum mutationibus inquietaris, ægri animi iactatio ista est. Primum argumentũ bene compositæ mentis existimo posse consistere, & secum morari. Illud autem uide, ne ista lectio multorum auctorum & omnis generis uoluminum, habeat aliquid uagum & instabile. Certis ingenijs immorari & innutriri oportet, si uelis aliquid trahere, quod in animo fideliter sedeat. Nusq; est qui ubiq; est. In peregrinatione uitam agentibus hoc euenit, ut multa hospitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat necesse est eis qui nullius se ingenio familiariter applicant, sed oĩa cursim & ꝓperanter transmittunt. Non prodest cibus, nec corpori accedit, qui statim sumptus emittitur. Nihil æque sanitatem impedit ꝙ remediorum crebra mutatio, nõ uenit uulnus ad cicatricem, in quo crebra medicamẽta tentantur. Nõ conualescit planta quæ sæpius transfertur, nihil tam utile est, quod in transitu prosit. Distrahit animum librorũ multitudo. Itaq; cum legere non possis quantum habueris, sat est habere quantũ legas. Sed modo, inquis, hunc librũ euoluere uolo, modo illum, fastidientis stomachi est multa degustare, quæ ubi uaria sunt & diuersa coinquinant, non alunt. Probatos itaq; semp lege, & si quãdo ad alios diuerti libuerit, ad priores redi. Aliquid quotidie aduersus paupertatẽ, aliquid aduersus mortem auxilij compara, nec minus aduersus cæteras pestes. Et cum multa percurreris, unum excerpe, quod illo die cõcoquas. Hoc ipse quoq; facio, ex pluribus quæ lego, aliquid apprehendo hodiernum, hoc est, quod apud Epicurũ nactus sum. Soleo enim & in aliena castra transire, non tanq; transfuga, sed tanq; explorator. Honesta, inquit, res est, læta paupertas. Illa uero non est paupertas, si læta est. Cui enĩ cum paupertate bene conuenit, diues est, Non qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper est. Quid enim refert quantũ illi in arca, quantum in horreis iaceat, quantum pascat, aut fœneret, si alieno imminet, si non acquisita, sed acquirenda computat? Quis sit diuitiarũ modus quæris. Primus habere q̃d necesse est, proximus quod sat est. Vale.

EPISTOLA.III. De modo eligendi & colendi amicum, & q̃d tam uitium est omnibus credere ꝙ nulli, sicut uel semp inquietũ esse, uel semp quiescere.

EPistolas ad me ꝑferendas tradidisti, ut scribis amico tuo. Deinde admones me ne omnia cum eo ad te pertinentia cõmunicem, quia non soleas, nec ipse quidẽ hoc facere. Ita eadem epistola illum & dixisti amicum & negasti. Itaq; sic priore illo uerbo quasi publico usus es, & sic, illum amicum uocasti, quomodo oẽs candidatos, bonos uiros dicimus, quomodo obuios, si nomen nõ succurrit, dominos salutamus. Sed si aliquem amicum existimas cui non tantundẽ credis quantum tibi, uehementer erras, & no satis nosti uim ueræ amicitiæ. Errat & ille qui amicum in atrio quærit in conuiuio probat. Nullum habet maius malum occupatus homo, & bonis suis obsessus, ꝙ quod amicos sibi putat, quibus ipse non est. Tu uero omnia cum amico delibera, sed de ipso prius. Post amicitiã credendum est, ante amicitiã iudicandũ. Isti uero præpostere officia ꝑmiscent, q cõtra præcepta Theophrasti cũ amauerint, iudicãt & nõ amant cum iudicauerint. Diu cogita, an tibi in amicitiã aliquis recipiendus sit, cum placuerit fieri, toto illum pectore admitte, tam audacter cum illo loquere ꝙ tecum. Tu quidem ita uiue ut nihil tibi cõmitras, nisi quod committere etiam inimico tuo possis. Sed quia interueniunt quædam, quæ consuetudo fecit arcana, cum amico omnes curas, omnes cogitationes tuas misce, fidelem si putaueris, facies. Nam multi fallere docuerunt, dum timent falli, & illi ius peccandi suspicando fecerunt. Quid est ergo? quare ulla uerba coram amico meo retraham. Quid est? quare me coram illo non putem solum, quidam quæ tantum amicis committenda sunt, obuijs narrant, & in quaslibet aures, quicquid illos urit, exonerant, quidam rursus etiam charissimorum conscientiam reformidant, & si possent, nec sibi quidem crediturí, interius præmunt omne secretum, neutrum faciendum est. Vtrumq; enim uitium est & omnibus credere, & nulli. Sed alterum honestius dixerim uitium, alterũ tutius. Sic utrosq; reprehendas, & eos qui semper inquieti sunt, & eos qui semper quiescunt. Nam illa tumultu gaudens, nõ est industria, sed exagitatæ

Toto pectore.

mentis

mentis concurſatio. Et hæc non eſt quies, quæ motum omnem moleſtiam iudicat, ſed diſſolutio & languor. Itaq; hoc quod apud Pomponium legi, aoimo tuo, mandabitur, quidam adeo in latebras refugierunt, ut putẽt in turbido eſſe quicquid in luce eſt. Inter ſe iſta miſcenda ſunt, & quieſcenti agendum, & agenti quieſcẽdum eſt. Cum rerum natura delibera, illa dicet tibi ſe & diem feciſſe & noctem. Vale.

EPISTOLA. IIII. de emendando, & compooendo animo ad contemptum quod magnæ diuitiæ ſunt ſecundum naturam compoſita paupertas.

PErſeuera ut cœpiſti, & quantũ potes propera, quo diutius frui emẽdato animo & cõpoſito poſſis, frueris quidem etiam dum componis, etiã dum emendas. Alia tamen illa uoluptas eſt, quæ percipitur ex contemplatione mentis ab omĩ labe puræ & ſplendidæ. Tenes utiq; memoria, quãtum ſenſeris gaudium, cum prætexta poſita, ſumpſiſti uirilem togam, & in forum deductus es. Maius expecta, cum puerilem animum depoſueris, & te in uirum philoſophia tranſcripſerit. Adbuc eñ nõ pueritia in nobis, ſed quod eſt graui⁹ puerilitas remanet. Et hoc qdẽ peius eſt, quod authoritatem habemus ſenum, uitia puerorum, nec puerorum tantum, ſed infantium. Illi leuia, hi falſa formidãt, nos utraq;. Proſpice modo & intelliges, quædam ideo minus timenda, quia multum metus afferunt. Nullum magnum quod extremũ eſt. Mors ad te uenit, timenda erat ſi tecum eſſe poſſet. Neceſſe eſt aut nõ perueniat, aut pertranſeat. Difficile eſt, inquis, animum perducere ad contemptum animæ. Non uides ꝙ ex friuolis cauſis contemnatur, alius ante amicæ fores laqueo pependit, alius ſe præcipitauit e tecto, ne dominum ſtomacbãtem diutius audiret, alius ne reduceretur e fuga, ferrum adegit in uiſcera. Non putas uirtutem hoc effecturam, quod effecit nimia formido? Nulli poteſt ſecura uita contingere, qui de producenda nimis cogitat, qui inter magna bona, multos cõſules numerat. Hoc quotidie meditare, ut poſſis æquo animo uitam relinquere, quam multi ſic complectuntur & tenent, quomodo qui aqua torrente rapiũtur in ſpinas & aſpera. Plæriq; inter mortis metum, & uitæ tormẽta miſeri fluctuant, & uiuere nolunt, & mori neſciunt. Fac itaq; tibi iucundam uitam, omnem pro illa ſollicitudinem deponendo, nullum bonum iuuat habentem, niſi ad cuius amiſſionem præparatus eſt animus. Nullius autem rei facilior amiſſio eſt, ꝙ quæ deſyderari amiſſa non poteſt. Ergo aduerſus oĩa quæ accidere poſſunt etiam potentiſſimis, adhortare te & indura. De Pompei capite Pupillus & Spado tulere ſententiã. De Craſſo crudelis & inſolens Parthus. Caius Cæſar iuſſit Lepidum Decio tribuno præbere ceruicem, ipſe Chereæ præſtitit. Neminem eo fortuna prouexit, ut non tantum illi minaretur quantum promiſerit. Noli huic tranquillitati confidere, momento mare euertitur, eodem die ubi luſerunt nauigia ſorbentur. Cogita poſſe & latronem & hoſtem admouere iugulo tuo gladium; ut poteſtas maior abſit. Nemo nõ ſeruus habet in te uitæ neciſq; arbitrium. Ita dico quiſquis uitam ſuam contempſit, tuæ dominus eſt. Recognoſce exemplum eorum qui domeſticis inſidijs perierunt, aut aperta ui, aut dolo, & intelliges, non pauciores ſeruorũ ira cecidiſſe, ꝙ regum. Quid ad te itaq; ꝙ potens ſit quem times? cum id propter quod times, nemo nõ poſſit, aut ſi forte in man⁹ hoſtiũ incideris, uictor te duci iubebit, eo nempe momento quo duceris, quid te ipſe decipis? Et hoc nunc primum, quod olim patiebaris intelligis. Ita dico ex quo natus es duceris. Hæc & huiuſmodi uerſanda in animo ſunt, ſi uolumus illam ultimam horam placidi expectare, cuius metus omnes alias inquietas facit. Sed ut epiſtolæ finem imponã, accipe quod hodierno die mihi placuit, & hoc quoq; ex alienis hortulis ſumptum eſt. Magnæ diuitiæ ſunt lege naturæ compoſita paupertas, Lex autem illa naturæ, ſcis quos nobis terminos ſtatuit. Non eſurire, non ſitire, non algere, ut famẽ ſitimq; depellas. Non eſt neceſſe ſuperbis aſſidere liminibus, nec ſupercilium graue, & contumelioſam etiam humanitatem pati. Non eſt neceſſe maria tentare, nec ſequi caſtra. Parabile eſt, quod natura deſyderat, & appoſitum, & ad ſuperuacua ſudatur. Illa ſunt quæ togam conterunt, quæ nos ſeneſcere ſub tentorio cogunt, quæ in aliena littora impingunt. Ad manum eſt, quod ſat eſt. Cui cum paupertate bene conuenit diues eſt.

ex alienis hortulis ſumptũ.

EPISTOLA.V. De uitanda hypocrisi,& nimia uitæ districtione.

QVod pertinaciter studes,& omnibus omissis,hoc unum agis, ut te quotidie meliorem facias, & probo & gaudeo, nec tantum hortor,ut perseueres, sed etiam rogo. Illud autem te admoneo,ne eorum more qui nō proficere, sed conspici cupiunt, facias,aliqua quæ in habitu tuo, aut genere uitæ notabilia sint. Asperum,incultum,& intonsum caput,& negligentiorē barbam,& indictum argento odium,& cubile humi positum,& quicquid aliud ambitionem peruersa uia sequitur,deuita. Satis ipsum nomen philosophiæ, etiam si modeste tractetur,inuidiosum est. Quid si nos hominū consuetudini cœperimus excerpere? intus omnia dissimilia sint,frons nostra populo conueniat. Non splendeat toga, nec sordeat quidem. Non habeamus argentum in quo solidi auri celatura descenderit. Sed nō putemus frugalitatis indicium auro argentoq; caruisse. Id agamus,ut meliorem uitam sequamur q̃ uulgus, non ut contrariam,alioqui quos emendari uolumus, fugamus, & a nobis,auertimus. Illud quoq; efficimus,ut nihil imitari uelint nostri, dum timent, ne imitanda sint omnia. Hoc primum philosophia promittit, sensum cōmunem,humanitatem & cōgregationem, a qua professione nos dissimilitudo separabit. Videamus ne ista per quæ admirationē parare uolumus,ridicula & odiosa fiant. Nempe propositum nostrum est secundum naturam uiuere. Hoc contra naturā est,torquere corpus suum,& faciles odisse mundicias,& squalorem appetere,& cibis non tantum uilibus uti, sed tetris & horridis,quemadmodū delicatas res desyderare luxuriæ est, ita usitatas & non magno parabiles fugere,dementiæ est,frugalitatem exigit philosophia, non pœnam. Potest autem esse nō incompta frugalitas. Hic mihi modus placet. Temperetur uita inter bonos mores & publicos. Suspiciant omnes uitam nostrā,sed non agnoscant. Quid ergo? Eadem faciemus quæ cæteri? Nihil inter nos & illos intererit? Plurimū,dissimiles esse nos uulgo sciat,qui inspexerit propius,qui domum intrauerit,nos potius miretur q̃ suppellectilem nostram. Magnus ille est qui fictilibus sic utitur quemadmodum argento, nec ille minor est qui sic argento utitur,quemadmodū fictilibus. Infirmi animi est pati non posse diuitias. Sed ut huius quoq; diei lucellum tecum cōmunicem,apud Catonem nostrū inueni cupiditatum finem,etiam ad timoris remedia proficere. Desines,inquit,timere, si sperare desieris. Dices quomodo ista tam diuersa pariter sunt? Ita est mi Lucili,cum uideantur dissidere,coniuncta sunt,quemadmodum eadem cathena,& custodem & militem copulat. Sic ista quæ tam dissimilia sunt pariter incedunt. Spem metus sequitur. Nec miror ista sic ire. Vtrumq; pendētis animi est. Vtrumq; futuri expectatione sollicitum. Maxima autem utriusq; causa est,quod non ad præsentiam aptamur,sed cogitationes in longinqua præmittimus. Itaq; prouidentia maximū bonum conditionis humanæ in malum uersa est. Feræ pericula quæ uident fugiūt,cum effugere,securæ sunt. Nos & uenturo torquemur,& præterito. Multa bona nostra nobis nocent. Timoris em̃ tormentū memoria reducit,puidentia anticipat. Nemo tantū præsentib⁹ miser est. Vale.

EPISTOLA.VI. De malo spei & timoris,& de efficatia exemplaris doctrinæ.

INtelligo Lucili,nō emendari me tantum,sed transfigurari,nec hoc promitto iam aut spero,nihil in me superesse,quod mutandum sit. Quid ni, multa habeam quæ debeant corrigi,quæ extenuari, quæ attolli? Et hoc ipsum argumentum est in melius translati animi,quod uitia sua quæ adhuc ignorabat,uidet. Quibusdam ægris gratulatio fit,cū seipsos ægros esse senserunt. Cuperem itaq; tecum cōmunicare, tam subitam mei mutationē. Tunc amicitiæ nostræ certiorem fiduciam habere cœpissem, illius ueræ, quam nō spes,non timor,non utilitatis suæ cura diuellit, illius cum qua homines moriuntur,pro qua moriuntur. Multos tibi dabo qui non amico,sed amicitia caruerunt,hoc non potest accidere,cum animos in societatem honesta cupiendi par uoluntas trahit. Quid ni non possit? Sciunt enim ipsos omnia habere cōmunia,& quidem magis aduersa. Concipere animo non potes quantum momenti afferre mihi singulos dies uideā. Mitte,inquis, & nobis ista,quæ tanta efficacia expertus es. Ego uero cupio in te omnia transfundere, & in hoc gaudeo aliquid discere,ut doceam. Nec me ulla res delectabit,licet eximia sit & salutaris,quam mihi uni sciturus sum, si cū hac exceptione detur sapientia,

tur sapientia,ut illam inclusam teneam,nec enunciem,reijciam. Nullius boni sine socio iucunda possessio est. Mittam itaq; ipsos tibi libros,& ne multum operæ impendas, dū passim profutura sectaris,imponam notas,ut ad ipsa protinus quæ probo & miror accedas. Plus tamen tibi & uiua uox & conuictus,q̃ oratio proderit. In rem præsentem uenias oportet. Viua uox. Primum quia homines amplius oculis q̃ auribus credūt. Deinde quia lōgum iter est per præcepta, breue & efficax per exempla. Zenonem Cleantes non expressisset,si eum tantummodo audisset, uitæ eius interfuit, secreta perspexi, otbseruauit illum,an ex formula sua uiueret. Plato & Aristoteles & omnis in diuersum itura sapientium turba,plus ex moribus q̃ ex uerbis Socratis traxit. Methodorum,& Erymachum, & Polenum, magnos uiros non schola Epicuri, sed contubernium fecit. Nec in hoc te accerso tantum,ut proficias,sed ut prosis. Plurimum enim alter alteri conferemus. Interim,quia diurnam tibi mercedulam debeo, quid me apud Hecatonem delectauerit dicam,queris,inquit,quid profecerim? Amicus esse mihi cœpi. Multū profecit,qui nunq̃ erit solus,scito hunc amicum omnibus esse. Vale.

EPISTOLA.VII.de fugiendo turbæ consortio.

QVid tibi uitandum præcipue existimē quæris? turbam, nōdū illi te tuto cōmiseris. Ego certe confiteor imbecillitatem meam. Nunq̃ mores quos extuli refero. Aliquid ex eo quod cōposui turbat,aliqd ex his quæ fugaui redit, qđ ægris euenit,quos longa imbecillitas usq; adeo afficit,ut nūq̃ sine offensa pferantur,hoc accidit nobis,quorū animi ex longo morbo inficiunt. Inimica est multorum conuersatio. Nemo non aliquod nobis uitium,aut cōmodat,aut imprimit,aut nescientibus allinit. Alr cōmēdat Vtiq; quo maior est populus cui cōmiscemur,hoc periculi plus est. Nihil uero est tam damnosum bonis moribus,q̃ in aliquo spectaculo desidere. Tunc enim per uoluptatem facilius uitia surrepunt. Quid me existimas dicere? auarior redeo,ambitiosior,luxuriosior, imo uero crudelior & inhumanior, quia inter homines fui. Casu in meridianū spectaculum incidi,lusus spectans,& sales & aliquid laxamenti,quo hominum oculi ab humano cruore acquiescant. Contra est quicquid ante pugnatum est,misericordia fuit. Nūc omissis nugis mera homicidia sunt, nihil habēt quo tegantur,ad ictum totis corporibus expositi,nunq̃ frustra manum mittunt. Hoc plerisq; ordinarijs partibus & postulaticijs,ut in expeditione præferunt. Quid ni præferant,non galea,non scuto repellitur ferrum,quo munimenta,quo arces,omnia ista mortes meræ sunt. Mane leonibus & ursis homines,meridie spectatoribus suis obijciūtur. Interfectores interfectis iubent obijci,& uictorem in aliam detinent cædem,exitus pugnantium mors est,ferro & igne res geritur,hæc fiunt dum uacat arena. Sed latrociniū fecit aliquis,quid ergo meruit? ut suspendatur. Occidit hominem,quia occidit ille meruit,ut hoc pateretur. Tu quid meruisti miser,ut hoc spectes? occide,ure,uerbera,quare tam timide incurritur in ferrum? quare parum audacter occidit? quare parum libenter moritur? Plagis agit in uulnera,& mutuos ictus nudis,& obuijs pectoribus excipiunt. Intermissum est spectaculum,interim iugulātur homines,ne nihil agatur. Age,Ne hoc quidem intelligitis mala exempla in eos redundare qui faciunt? Agite dijs immortalibus gratias,quod eum docetis esse crudelem,qui non potest discere, subducendus populo est tener animus, & parū tenax recti,facile trāsit ad plures. Socrati, Catoni, & Lelio excutere mentem suam dissimilis multitudo potuisset,adeo nemo nostrum q maximē concinnamus ingenium,ferre impetum uitiorum tam magno comitatu uenientium potest? Vnum exemplum aut luxutiæ,aut auariciæ,multum mali facit. Conuictor delicatꝰ, paulatim eneruat & emollit. Vicinus diues cupiditatē irritat,malignus comes, quāuis candido & simplici,rubiginē suam affricuit. Quid tu accidere his moribus credis, in quos publice factus est impetus? necesse est aut imiteris eos,aut oderis. Vtrūq; autē deuitandum est,ne uel similis malis fias,quia multi sunt,ne ue inimicus multis,quia dissimiles sunt. Recede in te ipsum quantū potes. Cum his uersare,qui te meliorem facturi sunt. Illos admitte quos tu potes facere meliores. Mutuo ista fiunt,& homines dum docent discunt. Non est quod te gloria publicandi ingenij producat in medium, ut recitare istis uelis,aut disputare,quod facere te uellem,si haberes isti populo idoneam mentē

Nemo est qui intelligere te possit. Aliquis fortasse unus aut alter incidet, & hic ipse formādus tibi erit, instituendusq; ad intellectū tui. Cui ergo, inquis, ista didici? nō est quod timeas, ne operam perdideris, si tibi didicisti. Sed ne mihi soli hodie didicerim, cōmunicabo tecum quæ occurrerūt mihi egregie dicta circa eundem fere sensum tria, ex quibus unum hæc epistola in debitum soluet, duo in antecessum excipe. Democritus, ait, Vnus mihi pro populo est, & populus pro uno. Bene & ille quisquis fuit (ambigitur enī de auctore) cum quæreretur ab illo quo tanta diligentia artis spectaret, ad paucissimos puenturæ. Satis sunt, inquit, mihi pauci, satis est unus, satis est nullus. Egregie hoc tertium Epicurus, cum uni ex consortibus studiorum suorum scriberet, hæc inquit, Ego nō multis sed tibi, satis enim magnum alter alteri theatrum sumus. Ista mi Lucili condenda in animo sunt, ut contemnas uoluptatem ex plurium assensione uenientem. Multi te laudant, & quid habes cur placeas tibi? Si is es quem multi intelligunt, introrsus bona tua spectent. Vale.

EPISTOLA. VIII. De indulgentia corporis proprij, & turba hominum, & quod bona fortunæ sunt fugienda philosophanti, conscientia sua contento, propter ueram libertatem acquirendam ex seruitute animi impendenda philosophiæ, discendæ & operandæ.

TV me, inquis, uitare turbam iubes, secedere & conscientia esse contentum, ubi illa præcepta uestra, quæ imperant in actu mori? quod ego tibi uideor interim suadere, in hoc me recōdidi, & fores clausi, ut prodesse pluribus possem, nullus mihi per ocium dies exit, partem noctium studijs uendico, non uaco somno, sed succumbo, & oculos uigilia fatigatos cadentesq; in opere detineo. Secessi nō tātum ab hominibus, sed etiam a rebus, & primū a rebus meis. Posterorū negociū ago. Illis aliqua quæ possint prodesse cōscribo, salutares admonitiones, uelut medicamentorum utilium compositiones literis mando, esse illas efficaces in meis ulceribus expertus quæ & si persanata non sunt, serpere desierunt, Rectum iter quod sero cognoui et lassus errando, alijs monstro. Clamo uitare quæcunq; uulgo placent, quæ casus attribuit, ad omne fortuitū bonum, suspitiosi pauidiq; subsistite. Et fera & piscis spe aliqua oblectante decipitur. Munera ista fortunæ putatis? insidiæ sunt. Quisquis nostram tutam agere uitam uolet, quantum plurimū potest ista uiscata beneficia deuitet, in quibus hoc quoq; miserrimi fallimur † quod habere, nos putamus hæremus, In præcipitia cursus iste deducit. Huius eminentis uitæ exitus cadere est. Deinde nec resistere quidem licet, cū cœperit transuersos agere felicitas. Aut rectis saltem, aut temet fruere. Qui hoc faciunt nō euertit fortuna, sed ceruuat & allidit, hanc ergo sanam & salubrē formā uitæ tene, ut corpori tantum indulgeas, quantum bonæ ualitudini satis est. Durius tractandū est ne animo male pareat, cibus famem sedet, potio sitim extinguat, uestis arceat frigus, domus munimentū sit aduersus infesta corporis, hanc utrum cespes erexerit, an uarius lapis gētis alienæ, nihil interest. Scito te hominē tam bene culmo q̃ auro tegi. Contemne oīa quæ superuacuus labor uelut ornamētum ac decus ponit. Cogita in te præter animum nihil esse mirabile, cui magno nihil magnum est. Si hoc mecum, si hoc cum posteris loquor, non uideor tibi plus prodesse, q̃ cum ad uadimonium aduocatus descenderem, aut tabulis testamenti anulum imprimerem, aut in senatu candidato uocem & manum cōmodarem, mihi crede, qui nihil agere uidentur maiora agunt, humana diuinaq; tractant. Sed iam finis faciendus est, & aliquid ut institui pro hac epistola dependendum, id de meo non fiet, adhuc Epicurum complicamus, cuius hanc uocem hodierno die legi, philosophiæ seruias oportet, ut tibi cōtingat uera libertas, non differetur in diem qui se illi subiecit & tradidit, statim circumagitur, hoc enim ipsum philosophiæ seruire libertas est, potest fieri ut me interroges, quare ab Epicuro tam multa benedicta referam potius, q̃ nostrorum? quid est tamen, quare tu istas Epicuri uoces putas esse nō publicas. Quam multi poetæ dicunt, quæ a philosophis, aut dicenda, aut dicta sunt, nō attingam Tragicos aut togatos nostros, habent enī hæc quoq; aliquid seueritatis, & sunt inter Comedias, & Tragedias media, quantum disertissimorū uersuum inter mimos iacet, quā

Alt. abire.

multa

multa Publij, non excalceatis, sed cothurnatis dicenda sunt, unum eius uersum qui ad philosophiam pertinet,& ad hanc partem,quæ modo fuit in manibus referam,quo negat fortuita in nostro habenda. Alienum est omne quicquid optando uenit, hunc uersum a te dici non paulo melius,sed astrictius memini,nõ est tuũ fortuna quod fecit tuũ. Illud etiam nunc melius dictum a te non præteribo,dari bonũ quod potuit,auferri põt, hoc non imputo insolutum de tuo tibi. Vale.

EPISTOLA VIIII. Quod sapiens seipso contentus est ad beate uiuendum,non ad uiuendum simpliciter.

AN merito reprehendat in quadam epistola Epicurus eos,qui dicunt sapientẽ seipso esse contentum,& propter hoc amico nõ indigere, desyderas scire, hoc obijcitur Stilboni ab Epicuro,& his quibus summũ bonum uisum est animus impatiens. In ambiguitatem incidendum est,si exprimere affatim uno uerbo cito uolucrimus,& impatientiam dicere. Poterit enim contrarium ei quod significare uolumus intelligi. Nos enim eum uolumus dicere,qui respuat omnis mali sensum,accipiet is qui nullũ possit ferre malũ. Vide ergo,num satius sit,aut inuulnerabilẽ animũ dicere,aut animũ extra omnẽ patientiã positũ, hoc inter nos & illos interest. Noster sapiens uincit quidem incõmodum omne,sed sentit,illorũ nec sentit quidem. Illud nobis cũ illis cõmune est,sapientem seipso esse contentum,sed tamen amicum habere uult,& uicinum,& contubernalem,quãuis sibi ipse sufficiat. Vide quã sit se contentus. Aliquando sui parte contentus est,si illi manum,aut morbus,aut hostis inciderit. Siquis oculum casu excusserit,reliquiæ illi suæ satisfacient,& erit in minuto corpore,& amputato tam lætus, quã in integro fuit. Sed quæ sibi desunt num desyderat? non deesse mauult. Ita sapiens se contentus est,non ut uelit esse sine amico,sed ut possit, & hoc quod dico possit,tale est, amissum æquo animo fert, sine amico quidem nunquã erit. In sua potestate habet quam cito reparet. Quomodo si perdiderit Phydias statuam, protinus alteram faciet. Sic hic faciendarum amicitiarum artifex substituet, & alium in locum amissi. Quæris quomodo amicum cito facturus sit? dicam si illud mihi tecum conuenerit. Vt statim tibi soluam quod debeam,& quantum ad hanc epistolam,paria faciamus. Hecaton,ait,Ego tibi monstrabo amatorium,sine medicamento, sine herba, sine ullius ueneficæ carmine. Si uis amari,ama,habes autem non tantum amicitiæ usum ueteris,& certe magnam uoluptatem,sed etiam initium & comparationem nouæ. Quod interest inter metentem agricolam, & serentem, hoc inter eum qui parauit amicum, & qui parat. At Thales philosophus dicere solebat, Iucundius esse amicum facere quam habere. Quomodo artifici iucundius est pingere quã pinxisse, illa in opere suo occupata sollicitudo ingens oblectamentum habet in ipsa occupatione. Non æque delectatur qui ab opere perfecto remouit manum,iam fructu artis suæ fruitur, ipsa fruebatur arte cum pingeret. Fructuosior est adolescentia liberorum, sed infatitia dulcior. Nunc ad propositum reuertamur. Sapiens etiam si contentus est, se tamen habere amicum uult, si ob nihil aliud ut exerceat amicitiam, ne tam magna uirtus iaceat. Non ob hoc quod Epicurus dicebat in hac ipsa epistola, ut habeat qui sibi ægro assideat, succurrat in uincula coniecto uel inopi, Sed habeat aliquem,cui ipse ægro assideat,quem ipse circumuentum hostili custodia liberet. Qui se spectat,& propter hoc ad amicitiam uenit, male cogitat,quẽadmodum cœpit sic desinet, parauit amicum aduersus uincula laturum opem, cum primum crepuerit cathena discedet. Hæ sunt amicitiæ,quas temperarias populus appellat, qui causa utilitatis assumptus est, tamdiu placebit, quãdiu utilis fuerit, hac re florentem amicorum turba circumsedet. Circa euersos ingens solitudo est, & inde amici fugiũt ubi probantur, hac in re ista tot nefaria exempla sunt aliorum metu relinquentiũ, aliorum metu prodentium, necesse est ut initia inter se,& exitus congruant. Qui amicus esse cœpit quia expedit, placebit ei aliquod præcium contra amicitiã, si ullum in illa placet præciũ præter ipsam. Inquies, igitur amicũ paro, ut habeã pro quo mori possim, ut habeam quẽ in exilium sequar, cuius me morti opponam & impendã. Ista quã tu describis negociatio est, non amicitia, quæ ad commodum accedit, quæ quid consecutura

ſit ſpectat. Non dubie habet aliquid ſimile amicitiæ affectus amantium, poſſumus di-
cere illam eſſe inſanam amicitiam, nunquid ergo quiſq; amat lucri cauſa? nunquid am-
bitionis aut gloriæ? ipſe per ſe amor omnium aliarum rerum negligens, animos in cupi-
ditatem formæ, non ſine ſpe mutuæ charitatis accendit. Quid ergo? ex honeſtiori cauſa
coit turpis affectus. Non agitur, inquis, nunc de hoc, an amicitia propter ſe, an propter
aliud ſit expetenda, nam propter ſeipſam expetenda eſt, poteſt ad illum accedere, qui
ſeipſo contentus eſt, quomodo ergo ad illam accedit? quomodo ad rem pulcherrimam
nõ lucro captus, nec uarietate fortunæ perterritus? Detrahit amicitiæ maieſtatem ſuam
qui illam parat ad bonos caſus, ſe contentus eſt ſapiens, hoc mi Lucili perperam plæriq;
interpretatur. Sapientem undiq; ſubmouent, & intra cutem ſuam cogunt. Diſtinguen-
dum eſt autem, quid & quatenus uox iſta promittat, ſe cõtentus eſt ſapiens ad beate ui-
uendum, non ad uiuendum. Ad hoc enim multis illi rebus opus eſt. Ad illud tantũ ani-
mo ſano, & erecto, & deſpiciente fortunam. Volo tibi Chryſippi quoq; diſtinctionem
indicare. Ait ſapientẽ nulla re indigere, & tamẽ multis illi rebus opus eſſe. Contra, Stul
to nulla re opus eſt, nulla enĩ re ſcit uti nec uerbis, ſed oĩbus eget. Sapienti & manibꝰ
& oculis, & multis ad quotidianum uſum neceſſarijs opus eſt. Sed eget nulla re, egere
enim neceſſitatis eſt. Nihil autem neceſſe ſapienti eſt. Ergo quãuis ſeipſo contentus ſit,
amicis illi opus eſt, hos cupit habere q̃plurimos, non ut beate uiuat, uiuet enim etiam ſi-
ne amicis beate. Summum bonum extrinſecus inſtrumenta nõ querit, domi colitur, ex
ſe totum eſt. Incipit fortunæ eſſe ſubiectus, ſi quam partem ſui foris quærit, qualis ta-
men futura eſt uita ſapientis, ſi ſine amicis relinquatur in cuſtodiam coniectus, uel in ali-
qua gente aliena deſtitutus, uel in nauigatione longa retentus, aut in deſertum littus eie-
ctus? qualis eſt Iouis cum reſoluto mundo, & dijs in unum confuſis, pauliſper ceſſante
natura acquieſcit ſibi, cogitationibus ſuis traditus, tale quiddam ſapiens facit, in ſe recõ-
ditur, ſecum eſt, q̃diu quidem illi licet ſuo arbitrio res ſuas ordinare, ſe contentus eſt &
ducit uxorem, ſe contentus eſt, & liberos tollit, ſed contentus eſt, & tamen non uiuet, ſi
Ar. intentio. fuerit ſine homine uicturus. Ad amicitiam fert illum nulla utilitas ſua, ſed naturalis irri
tatio, nam ut aliarum nobis rerum innata dulcedo eſt, ſic amicitiæ, quomodo ſolitudo in
odio eſt, ſic in dulcedine appetitio ſocietatis, quomodo hominem homini natura con-
ciliat, ſic ineſt huic quoq; rei ſtimulus, qui nos amicitiarum appetentes faciat. Nihilomi-
nus cum ſit amicorum amantiſſimos cum illos ſibi romparet, ſæpe præferat, omne intra
ſe bonum terminabit, & dicet quod Stilbon ille dixit. Stilbon quem Epicuri epiſtola in-
ſequitur, hic enim capta patria, amiſſis liberis, amiſſa uxore, cum ex incendio publico ſo
lus, & tamẽ beatus exiret, interroganti Demetrio, cui cognomen ab exitio urbium Po-
lyorcetes fuit. Numquid perdidiſſet? omnia, inquit, bona mea mecũ ſunt. Ecce uir for-
tis ac ſtrenuus, ipſam hoſtis ſui uictoriam uicit. Nihil (inquit) perdidi, dubitare illum co
egit, an uiciſſet, omnia mea mecum ſunt. Iuſticia, uirtus, temperantia, prudentia, hoc ip
ſum, nihil bonum putare quod eripi poſſit. Miramur animalia quædam, quæ per medi-
os ignes, ſine noxa corporum tranſeunt, quanto hic mirabilior uir qui per ferrum &
ruinas & ignes illeſus, & indemnis euaſit. Vides quoq; facilius ſit totam gentem, quam
unum uirum uincere? hæc uox illi eſt cõmunis cum Stoico, æque & hic intacta bona p
concrematas urbes fert. Se enim ipſo contentus eſt, hoc felicitatem ſuam fine deſignat.
Ne exiſtimes nos ſolos generoſa uerba iactare, & ipſe Stilbonis obiurgator Epicurus,
ſimilem illi uocem emiſit, quam tu boni conſule, etiam ſi hunc diem iam expunxi. Si cui
inquit, ſua bona non uidentur ampliſſima, licet totius mundi dominus ſit, tamen miſer
eſt. Vel ſi hoc modo tibi melius enunciari uidetur. Id enim agendum, ut non uerbis ſer
uiamus, ſed ſenſibus. Miſer eſt, qui ſe non beatiſſimum iudicat, licet imperet mundo.
Vt ſcias autem hos ſenſus cõmunes eſſe, natura ſcilicet dictante, apud poetam comicũ
inuenies. Non eſt beatus q ſe nõ beatũ eſſe putat. Quid enĩ refert qualis ſtatus tuus ſit,
ſi tibi uidetur malus. Quid ergo, inquis? ſi beatum ſe dixerit, ille turpiter diues, & ille
multorum dominus, ſed plurium ſeruus, beatus ſua ſententia fiet? non quid dicat, ſed
quid ſentiat refert, nec quid uno die ſentiat, ſed quid aſſidue. Non eſt autem quod ue-
rearis, ne ad indignum res tanta perueniat, niſi ſapienti ſua non placent, omnis ſtul-
ticia laborat

ticia laborat fastidio sui. Vale.

EPISTOLA.X. De solitudine uitanda prudentibus, & de sinceritate orandi deũ.

SIc est, non muto sententiam, fuge multitudinẽ, fuge paucitatem, fuge etiã unum.
Non habeo cum quo te cõmunicatum uelim, & uide quo iudicium meum abeat
Audeo te tibi credere. Crates ut, aiunt, huius ipsius Stilbonis auditor, cuiꝰ men-
tionem priore epistola feci. Cum uidisset adolescentulum secreto ambulantem,
interrogauit, quid illic solus faceret. Mecum, inquit, loquor, cui Crates, Caue, inquit, ro-
go & diligenter attende, ne cum homine malo loquaris. Lugentem, timentemq; custo-
dire solemus, ne solitudine male utatur. Nemo est ex imprudẽtibus qui relinqui sibi de
beat. Tunc mala consilia agitant, tunc aut alijs, aut ipsis futura pericula struunt. Tunc cu
piditates improbas ordinant, tunc quicquid aut metu, aut pudore animus celabat expo
nit, tunc audaciam acuit, libidinem irritat, iracundiam instigat. Deniq; quod unum soli-
tudo habet commodum, nihil ulli committere, non timere iudicem, perijt stulto, ipse se
prodit. Vide itaq; quid de te sperem, immo quid spondeam mihi. Spes enim incerti bo
ni nomen est. Non inuenio cum quo te malim esse, q̃ tecum. Repeto memoria, q̃ ma-
gno animo quædam uerba proieceris, quanti roboris plena, gratulatus sum protinus mi-
hi, & dixi non a summis labris ista uenerunt, habent hæ uoces fundamentũ, iste homo A summis labris.
nõ est unus e populo, ad salutem spectat. Sic loquere, sic uiue. Vide ne te ulla res depri-
mat. Votorum tuorum ueterum licet dijs gratiam facias, alia de integro suscipe, roga bo
nam mentem, bonam ualitudinem animi, deinde corporis. Quid ni tu ista uota sæpe fa
cias, audacter deum roga, nil illum de alieno rogaturus, sed ut more meo cũ aliquo mu-
nusculo epistolam mitiam. Verum est quod apud Athenodorũ inueni. Tunc scito esse
te omnibus cupiditatibus solutum, cum eo perueneris, ut nihil deum roges, nisi quod ro-
gare possis palam. Nunc enim quanta dementia est hominũ quod turpissima uota dijs
insusurrant. Siquis admouerit aurem, conticescent, & quod scire hominem nolunt, deo
narrant. Vide ergo ne hoc præcipi salubriter possit, sic uiue cum hominibus tanq̃ deus
uideat. Sic loquere cum deo, tanq̃ homines audiant. Vale.

EPISTOLA.XI. De inuincibilis uerecundiæ qualitate,
& de imaginaria boni uiri præsentia.

LOcutus est mecum amicus tuus bonæ indolis, in quo quantum esset animi, quan-
tum ingenij, quantũ iam etiam profectus, sermo primus ostendit, dedit eñ no-
bis gustum, ad quẽ respondebit, nõ eñ ex præparato locutus est, sed subito de-
prehensus, ibi se colligebat, uerecundia, bonum in adolescente signum uix po-
tuit excutere, adeo illi ex alto suffusus est rubor, hic illum, quantum suspicor etiam cum
se confirmauerit, & ex omnibus uitijs exuerit sapientem quoq; sequatur. Nulla enim sa
pientia, naturalia corporis aut animi uitia ponũtur, quicquid infixum & ingenitum est,
leuiter arte non uincitur. Quibusdam etiam constantissimis in conspectu populi sudor
erumpit, non aliter q̃ fatigatis & æstuantibus solet, quibusdam tremunt genua dicturis,
quorũdam dentes colliduntur, lingua titubat, labra concurrunt. Hæc nec disciplina, nec
usus unq̃ excutit, sed natura uim suam exercet, & illos uitij sui, etiam robustissimos ad-
monet. Inter hæc & ruborem esse scio, qui grauissimis quoq; uiris, subitus offunditur,
magis quidem in iuuenibꝰ apparet, quibus & plus caloris est, & tenera frons, nihilomi-
nus ueteranos & senes tangit. Quidam nunq̃ magis q̃ cum erubuerint timendi sunt,
quasi omnem uerecundiam effuderint. Sylla tunc erat uiolentissimus, cum faciem eius
sanguis inuaserat. Nihil erat mollius ore Pompeij, nunq̃ non coram pluribus erubuit,
utiq; & in concionibus Fabianum cum in senatum testis esset inductus, erubuisse memi
ni, & hic mire illum pudor decuit. Non accidit hoc ab infirmitate mentis, sed a noui-
tate rei, quæ inexercitatos, & si non concutit, mouet, naturali in hoc facilitate corpo-
ris pronos. Nam ut quidam boni sanguinis sunt, ita quidam incitati & mobilis & cito
in os prodeuntis, hæc ut dixi nulla sapientia abigit, alioquin haberet rerum natu-
ram sub imperio sui, si omnia eraderet uitia. Quæcunq; attribuit conditio nascendi,
& corporis temperatura, cum multum se diuq; animus composuerit, hærebunt. Ni-
hil horum uitari potest, non magis quam accersiri. Artifices scœnici, qui imitantur affe-
ctus, qui

ctus, qui metum & trepidationem exprimunt, qui tristiciam repraesentant, hoc indicio imitantur uerecundiam, deijciunt enim uultum, uerba submittunt, figunt in terram oculos & deprimunt, ruborem sibi exprimere non possunt, nec prohibetur hic, nec adducitur. Nihil aduersus haec sapientia promittit, nihil proficit, sui iuris sunt, iniussa ueniunt, iniussa discedunt. Iam clausulam epistola poscit. Accipe quidem utilem & salutarē quā te affigere animo uolo. Aliquis uir bonus nobis eligendus est, ac semꝑ ante oculos habendus, ut sic tanq̄ illo spectante uiuamus, & oīa tanq̄ illo uidente faciamus, hoc mi Lucili Epicurus praecepit, custodem nobis, & pedagogū dedit, nec immerito. Magna pars peccatorum tollitur, si peccatorū testis assistat. Aliquem habeat animus, quem uereatur, cuius auctoritate etiam secretum suum sanctius faciat. O felicem illum qui non actus tantum, sed etiam cogitatus emendat. O felicem qui sic aliquem uereri potest, ut ad memoriā quoqꝫ eius se componat, atqꝫ ordinet, qui sic aliquem uereri potest, cito erit uerendus. Elige itaqꝫ Catonem, si hic uidetur tibi nimis rigidus, elige remissioris animi uirum Laelium, elige eum cuius tibi placuit & uita, & oratio, & ipsius animo ante te ferens & uultus, illum semper tibi ostende, uel custodem, uel exemplum. Opus est, inquā, aliquo ad quem mores nostri se ipsi erigant, nisi ad regulā, praua nō corriges. Vale.

EPISTOLA.XII. De bono senectutis & cōmendatione seu excusatione ipsius, & quod in necessitate uiuere nulla necessitas est.

Quocūqꝫ me uerto argumenta senectutis meae uideo, ueneram in suburbanū meū, & querebar de impensis aedificij dilabentis. Ait uillicus non esse negligentiae suae uitium, oīa se facere, sed uillam ueterem esse, haec uilla inter manus meas creuit, quid mihi futurum est, si tam putrida sunt aetatis meae saxa? Iratus illi, proximam occasionem stomachandi arripio. Apparet, inquam, has platonos negligi, nullas habent frondes, q̄ nodosi sunt, & retorti rami, quā tristes & squalidi trunci, hoc nō accideret, siquis has circumfoderet, si irrigaret. Iurat per genium †meum se omnia facere, in nulla re cessare curam suam, sed illas uetulas esse, quod inter nos sit, ego illas posueram, ego illarum primum uideram folium. Conuersus ad ianuam quis est, inquā, iste decrepitus, & merito ad hostium admotus, foras enim spectat, unde istum nactus es? quid te delectauit alienū mortuū tollere? At ille non cognoscis me, inquit? Ego sum Felicio cui solebas sigillaria afferre, ego sum Philositi uillici filius delitiolum tuum †perfecte, inquam, iste delirat, uetulus etiam delitiolum meū factus est? prorsus potest fieri, dentes illi cum maxime cadunt. Debeo hoc suburbano meo, quod mihi senectus mea, quocunqꝫ auerteram apparuit. Complectamur illam & amemus, plena est uoluptatis si illa scias uti, gratissima sunt poma cum fugiunt, pueritiae maximus in exitu decor est, deditos uino potatio extrema delectat, illa quae mergit, quae ebrietati summam manum imponit. Quod in se iucundissimum hominis uoluptas habet, in finem sui differt, iucundissima est aetas deuexa iam, non tantum praeceps, & illam quoqꝫ in extrema tantum regula stantem, iudico habere suas uoluptates, aut hoc ipsum succedit in locum uoluptatum, nullis aegere, q̄ dulce est cupiditates fatigasse ac reliquisse. Molestū est, inquis, mortem ante oculos habere. Primum ista tam iuueni ante oculos debet esse q̄ seni. Non enim citamur excessu. Deinde nemo tam senex est, ut nō improbe unum diem speret. Vnus autem dies gradus est uitae, tota aetas partibus constat & orbes habet circumductos maiores minoribꝰ. Est aliquis qui omnes complectatur & cingat, hic pertinet a natali ad diem extremum. Est alter qui annos adolescentiae excludit. Est qui totam pueritiam ambitu suo astringit. Est deinde per se annus, in se omnia cōtinens tēpora, quorum multiplicatione uita componitur, mensis arctiore praecingitur cingulo. Angustissimum babet dies gyrum, sed & hic ab initio ad exitum uenit, ab ortu ad occasum. Ideo Heraclitus cui cognomē Scotinon fecit, orationis obscuritas. Vnus, inquit, dies par omni est, hoc alius aliter accepit, dixit enim parem esse horis, nec mentitur. Nam si dies tempus est uigintiquatuor horarum, necesse est omnes inter se dies pares esse, quia nox habet quod dies perdidit. Alius, ait, parem esse unum diem omnibus similitudine, nihil enim habet longissimi temporis spatium, quod non in uno die inuenias, lucem & noctem, & alternas mundi uices. Planeta facit ista non alias contra-

ctior alias

Alr. suum.

Alr. profecto

Summā manū imponit.

ctior alias productior dies. Itaq; sic ordinādus est dies omnis, tanq̄ cogat agmen & consummet atq; expleat uitam. Pacuuius qui Syriam usu suam fecit, cum uino, & illis funereis epulis se sepelisset, quasi sibi parentauerit, sic in cubiculum ferebatur a cœna, ut inter † plausus exoletorum hoc ad symphoniam caneretur βεβίωκε βεβίωκε, nullo nō se die extulit. hoc quod ille ex mala conscie otia faciebat, nos in bona faciamus, & in somnum ituri, læti, hilaresq; dicamus, Vixi, & quē dederat cursum fortuna peregi. Crastinū si adiecerit deus, læti recipiamus. Ille beatissimus est, & securus sui possessor, qui crastinū sine sollicitudine expectat. Quisquis dixit uixi, quotidie ad lucrum surgit. Sed iam debeo epistolā includere. Sic, inquis, sine ullo ad me peculio ueniet? Noli timere, aliquid secū feret, quare aliquid dixi? multū. Quid eīn hac uoce præclari⁹, quā illi trado ad te pferēdam? Malū est in necessitate uiuere, sed in necessitate uiuere necessitas nulla est. Quidni nulla? si patent undiq; ad libertatē uiæ multæ, breues, faciles, Agamus deo gratias, qđ nemo in uita teneri pōt. Calcare ipsas necessitates licet. Epicurus, inquis, dixit, quid tibi cū alieno? quod uerū est, meū est, perseuerabo Epicurū tibi ingerere, ut isti qui in uerba iurant, ne quid dicaī æstiment, sed a quo, sciantq; quæ optima sunt esse cōmunia. Vale. Alr. plāctus.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER SECVNDVS.

EPISTOLA. XIII. De utilitate exercitationis contra aduersa, de remediis contra mala fortuita, & quod stulticia semper incipit uiuere.

MVLTVM tibi esse animi scio, nam etiā anteq̄ † instrueres te præceptis salutaribus & dura uincentibus, satis aduersus fortunā placebas tibi, & multo magis postq̄ cum illo cōseruisti manū, uiresq; expertus es tuas, quæ nunq̄ certam dare fiduciā sui possunt, nisi cū multæ difficultates hinc & illinc apparauerint. Aliquando uero & propius accesserunt. Sic uerus ille animus, & in alienū nō uenturus arbitrium probaī. Hæc eius probatio obstrusa est. Non potest Athleta magnos spiritus ad certamen afferre, qui nunq̄ suggillatus est. Ille qui fudit sanguinē suum, cuius dentes crepuerūt sub pugno, ille qui supplātatus aduersariū toto tulit corpore, nec proiecit animū proiectus, qui quoties cecidit contumacior resurrexit, cum magna spe descendit ad pugnā. Ergo ut similitudinē istam ꝓsequar. Sæpe iam fortuna supra te fuit, nec tamē tradidisti te, sed subsiluisti & acrior cōstitisti. Multum eīn adiicit sibi uirtus lacessita. Tamen si tibi uidetur, accipe a me auxilia, q̄bus munire te possis. Plura sunt Lucili quæ nos terrent, q̄ quæ præmunt, & sæpius opinione q̄ re laboramus. Nō loquor tecū Stoica lingua, sed hac submissiore. Nos eīn dicimus oīa ista quæ gemitus mugitusq; exprimūt, leuia esse & contēnenda. Omittamus hæc magna uerba, sed, dii boni, uera. Illud tibi præcipio, ne sis miser ante tempus. Cum illa quæ uelut īminentia expauisti, forte nunq̄ uentura sint. Certe nunq̄ uenerūt. Quædā ergo nos magis torquēt quā debeant, quædā ante torquent q̄ debent, quædā torquent cū omnino nō debeant. Aut augemus dolorē, aut fingimus, aut præcipimus. Primū id, quia res in controuersia est, & litem contestatā habemus in præsentia differatur. Quod ego leue dixero, tu grauissimū esse cōtendes. Scio alios, inter flagella ridere, alios gemere sub colapho. Postea uidebimus, utrū ista suis uirib⁹ ualeant, an imbecillitate nostra? illud præsta mihi, ut quoties circūsteterint, qui tibi te miserum esse pſuadeant, non quid audias, sed quid sentias cogites, & cū patientia tua deliberes, ac te ipse interroges, qui tua optime nosti, quid est, quare isti me complorent? quid est qđ trepident, qđ contagiū quoq; mei timeant, quasi transilire calamitas possit? Est aliqd istic mali. An res ista magis infamis est q̄ mala? Ipse te interroga, Nunquid sine causa crucior? Et mereo, & quod nō est malū facio? Quomodo, inquis, intelligā, si uana sint, an uera quibus angor? Accipe huius rei regulā, aut præsentibus torquemur, aut futuris, aut utrisq;, de præsentib⁹ facile est iudiciū, si corpus tuū liberū est, sanū est, nec ullus ex iniuria dolor est. Videbim⁹ quid futurū est, hodie nihil negocii habet, aut eīn futurū est, aut nō. Primū dispice an certa argumēta sint uēturi mali. Plærūq; eīn suspitionib⁹ laboramus, & illudit nobis illa quæ conficere bellū solet fama, Alr. instruerē

multo

Alr. multos aut magis singulos cõficit.

multo autem magis singulos conficit. Ita est mi Lucili, cito accedimus opinioni, non coarguimus illa, quæ nos in metum adducunt, nec excutimus, sed trepidamus, & sic uertimus terga quemadmodũ illi, quos puluis motus, fuga pecorum exuit castris, aut quos aliqua fabula sine auctore sparsa conterruit. Nescio quomodo magis uana perturbant, uera enim modum suum habent, quicquid ex incerto uenit, coniecturæ & licentiæ pauentis animi traditur. Nulli itaq; tam perniciosi, tam irreuocabiles q̃ lymphatici metus sunt. Cæteri eñ sine ratione, hi sine mente sunt. Inquiramus itaq; rem diligenter. Verisimile est aliquid futurum mali. Non statim uerum est, q̃ multa non expectata uenerunt, q̃ multa expectata nusq̃ comparuerunt, etiam si futurum est, quid iuuat dolori suo occurrere? Satis cito dolebit cum uenerit, interim tibi meliora promitte, quid faciet lucri tempus? Multa interuenient, quibus uicinum periculum uel prope admotum, aut subsistat, aut desinat, aut in alienum caput transeat. Incendiũ ad fugam patuit, quosdã molliter ruina deposuit, aliquãdo gladius ab ipsa ceruice reuocatus est, aliquis carnifici suo superstes fuit, habet etiã mala fortuna leuitatẽ, fortasse erit, fortasse nõ erit, interim nõ est, meliora ꝓpone, nõnunq̃ nullis apparẽtibus signis, quæ mali aliquid prænunciẽt anim⁹ sibi falsas imagines fingit, aut uerbum aliquod dubiæ significationis detorquet in peius, aut maiorẽ sibi offensam proponit alicuius quam est, & cogitat nõ quantũ iratus ille sit, sed quãtum liceat irato. Nulla autem causa uitæ est, nullus miseriarum modus, si timent quantum potest, hic prudentia prosit, hic robore animi, euidentẽ quoq; metum respue. Si minus, uitio uitium repelle, spe metum tempera. Nihil tam certum est ex his quæ timentur, ut non certius sit, & formidata subsidere, & sperata decipere. Ergo & spem ac metum examina, & quoties incerta erunt oĩa, tibi faue, crede quod mauis, si plures habebit sententias metus, nihilominus in hanc partem potius inclina, & perturbare te desine. Ac subinde hoc in animo uolue, maiorem partem mortalium cum illic nec sit quicquã mali, nec pro certo futurum sit æstuare ac discurrere. Nemo enim resistit sibi cũ cœperit impelli, nec timorem suũ redigit ad uerum. Nemo dicit uanus auctor est, aut finxit, aut credidit, damus nos referentibus, expauescimus dubia pro certis, non seruamus modũ rerum, statim in timorem uenit scrupulus. Pudet me sic tecum loqui, & tam leuibus te remedijs refocillare. Alius dicat, fortasse hoc non ueniet. Tu dic, quid porro si ueniet? Videbimus utrum ueniet, fortasse pro me ueniet, & mors istam uitã honestabit. Cicuta magnum Socratem confecit. Catoni gladium assertorẽ libertatis extorque, magnam partem detraxeris gloriæ. Nimium diu te cohortor, cum tibi admonitione magis q̃ exhortatione opus sit. Non in diuersum te a natura tua ducimus, natus es ad ista, quæ dicimus. Eo magis bonum tuũ auge & exorna, sed iam finem epistolæ faciam, si illi signum suum impressero, idest aliquam magnificam uocem perferendam ad te mandauero. Inter cætera mala, hoc quoq; habet stulticia proprium, semper incipit uiuere. Cõsidera quid uox ista significet Lucili uirorum optime, & intelliges q̃ fœda sit hominũ leuitas. Quotidie noua uitæ fundamenta ponentium, nouas etiam spes in exitu inchoantium. Circumspice tecũ singulos, occurrent tibi senes qui se q̃ maxime ad ambitionẽ, ad peregrinationes, ad negociandum parent. Quid est autem turpius q̃ senex uiuere incipiens? non adducerẽ auctorem huic uoci, nisi esset secretior, nec inter uulgata Epicuri dicta, quæ mihi & laudare, & adoptare permisi. Vale.

EPISTOLA. XIIII. Vt non seruiatur corpori, & qualiter uitanda sit nocitura potentia, & quod is maxime diuitijs fruitur qui nõ indiget diuitijs.

Fateor insitam esse nobis corporis nostri charitatẽ. Fateor nos huius gerere tutelam, non nego indulgendum illi, seruiendum nego, multis eñ seruiet, qui corpori seruit, qui pro illo nimium timet, qui ad illud omnia refert. Sic gerere nos debemus, non tanq̃ propter corpus uiuere, sed tanq̃ non possimus sine corpore, huius nos nimius amor timoribus inquietat, sollicitudinibus onerat, contumelijs obijcit, honestum ei uile est, cui corpus nimis charum est. Agatur eius diligentissime cura, ita tamen ut cum exiget ratio, cum dignitas, cum fides, mittendum in ignem sit, nihilominus quantum possumus euitemus incommoda quæq;, non tantum pericula, & in tantum nos reducamus, excogitantes subinde, quibus possint timenda depelli, quorũ tria, ni fallor

genera sunt. Timetur inopia, timentur morbi, timentur quæ per uim potentioris impe-
rus eueniunt. Ex his omnibus nihil magis nos concutit, q̃ quod ex aliena potentia impē
det. Magno enim strepitu & tumultu uenit. Naturalia mala quæ retuli inopiæ atq; mor-
bi, silentio subeunt, nec oculis, nec auribus quicq̃ terroris incutiunt. Ingens alterius mali
pompa est, ferrum circa se & ignes habet, & catenas, & turbam ferarum, quam in uiscera
immittat humana. Cogita hoc loco carcerē, & cruces, & eculeos, & uncum, & adactum
per medium hominem, qui per omnes artus emergere possit stipitem, & distracta in di-
uersum actis curribus membra, illam tunicam alimētis ignium, & illitam & intextam, &
quicquid aliud præter hæc, cōmenta sæuitia est. Non est itaq; mirum, si maximus huius
rei timor est, cuius & uarietas magna, & apparatus terribilis est. Nam quemadmodum
plus agit tortor, quo plura instrumenta doloris exposuit (Specie enim uincuntur, qui pa
tientia restitissent) ita ex his, quæ animos nostros subigunt & domant, plus proficiūt, quæ
habent quod ostendant. Illæ pestes non minus graues sunt, famem dico & sitim, & præ-
cordiorum suspirationes, & febrem uiscera ipsa torrentem, sed latent. Nihil habēt quod
intentent, quod præferant. Hæc ut magna bella aspectu, paratuq; uicerunt. Demus itaq;
operam, abstineamus offensis, interdum populus est, quem timere debeamus, interdū si
ea ciuitatis disciplina est, ut plurima per senatum transigantur, gratiosi timeātur in eo ui-
ri, interdum singuli, quibus potestas populi & in populū data est. hos omnes amicos ha
bere operosum est, satis est inimicos non habere. Itaq; sapiens nunq̃ potentium iras pro-
uocabit, immo declinabit, non aliter q̃ in nauigando procellam. Cum peteres Siciliam,
traiecisti fretum, temerarius gubernator cōtempsit Austri minas. Ille est enim, qui Sicu-
lum pelagus, interdum etiam plus q̃ timere debeamus, exasperet, & in uertices cogat,
nō sinistrum petit littus, sed id, quo propior Charybdis maria conuoluit. At ille cautior,
peritos locorum rogat, quis æstus sit, quæ signa dent nubes, & longe ab illa regione uer-
ticibus infami cursum tenet. Idem facit sapiens, nocituram potētiam uitat, hoc primum
cauens, ne uitare uideatur. Pars enim securitatis & in hoc est, non ex professo eam pete-
re, non est nostræ professionis uulgi fauores appetere, quia quæ quis fugit, damnat. Cir-
cumspiciendum nobis est ergo, quomodo a uulgo tuti esse possimus. Primum nihil
inde concupiscamus, rixa est inter competitores, deinde nihil habeamus, quod cum
magno emolumento insidiantis eripi possit, q̃ minimum sit in corpore tuo spoliorum.
Nemo ad humanum sanguinem propter ipsum uenit, aut admodum pauci, plures
computant q̃ oderint, nudum latro transmittit, etiam in obsessa uia pauperi pax est.
Tria deinde ex præcepto ueteri præstanda sunt, ut uitentur, Odium, inuidia, contem
ptus, quomodo hoc fiat, sapientia sola monstrabit. Difficile enim temperamentum
est, uerendumq;, ne in contemptum nos inuidia & timor transferant, nedum calcari
nolumus, uideamur posse calcari, multis timendi attulit causas timeri posse. Vndiq; nos
reducamus, non minus contemni q̃ suspici nocet. Ad philosophiam ergo confugiendū Philoso phiæ laus
est, hæ literæ nō dico apud bonos, sed apud mediocriter malos, insularum loco sunt. Nā
forensis eloquentia, & quæcunq; alia populum mouent, aduersarium habent, hæc quie-
ta, & sui negocij contemni non potest, cui ab omnibus artibus, etiam apud pessimos ho-
nor est. Nunq̃ intantum conualescet nequitia, nunq̃ sic contra uirtutes coniurabitur, ut
non philosophiæ nomen uenerabile & sacrum maneat. Cæterum philosophia ipsa tran-
quille modesteq; tractanda est. Quid ergo inquis? Videtur tibi. M. Cato modeste phi-
losophari, qui bellum ciuile sententia sua reprimit, qui furentium principum armis, me-
dius interuenit, qui alijs Pompeium offendentibus, alijs Cæsarem simul lacessit duos?
Potest aliquis disputare, an illo tempore capessenda fuerit sapienti respublica? Quis ti-
bi uis. M. Cato? iam non agitur de libertate, olim pessundata est. Quæritur, utrum Cæ-
sar, an Pompeius possideat rempublicam. Quid tibi cum ista cōtentione? Nullæ partes
tuæ sunt, dominus eligitur, quid tum? alter uincere potest, melior uincere non potest, nō
potest esse peior qui uictus fuerit, melior qui uicerit. Vltimas partes attigi. Catonis, sed
ne priores quidem anni fuerunt, qui sapientem in illam rapinam reipublicæ admitterēt.
Quid aliud q̃ uociferatus est Cato, & misit iratas uoces, cum modo per populi leuatus
manus & obrutus sputis, & portandus extra forum traheretur, modo e senatu in carce-

z rem duce-

rem duceretur? Sed postea uidebimus, an sapienti opera perdenda sint. Interim ad hos
te Stoicos uoco, qui a republica exclusi, secesserunt ad colendam uitam, & humano ge-
neri iura condenda, sine ulla potentioris offensa. Non conturbabit sapiens publicos mo
res, nec populum in se nouitate uitæ conuertet, quid ergo? Vtiq; erit tutus, qui hoc ꝓpo
situm sequetur. Promittere tibi hoc magis non possum, q̃ in homine temperãti bonam
ualitudinem, & tamen facit temperantia bonam ualitudinem. Perit aliqua nauis in por-
tu, sed tu quid accidere in medio mari credis? quanto huic periculũ paratius foret, mul-
ta agenti, molientiq;, cui ne ocium quidem tutum est? pereunt aliquando innocentes, q̃s
negat? Nocentes tamen sæpius. Ars ei constat, qui per ornamenta percussus est. Deniq;
consilium omniũ rerum sapiens, non exitũ spectat. Initia in potestate nostra sunt, de euẽ
tu fortuna iudicat, cui de me sententiam non do. At aliquid uexationis affert, aliquid ad-
uersi, non damnatur latro, cum occidit. Nunc ad quotidianam stipem manum porrigis,
aurea te stipe implebo. Et quia facta est auri mentio, accipe quemadmodũ usus fructus
q; eius tibi esse gratior possit. Is maxime diuitijs fruit̃, q minime diuitijs indiget. Aede
inquis, auctorem, ut scias q̃ benigni simus, ꝓpositum est aliena laudare. Epicuri est, aut
Metrodori, aut alicuius ex illa officina, & quid interest, quis dixerit? Omnibus dixit, q
æget diuitijs, timet pro illis. Nemo autem sollicitus, bono fruit̃. Adijcere illis aliquid stu
det, dum de incremento cogitat, oblitus est usus, ratiocinationes accipit, forum conterit,
kalendarium uersat, fit ex domino procurator. Vale.

EPISTOLA. XV. De non saginando uel impinguando corpore, & de ipsius exercitatione, & uocis moderatione, & quare uita stulti ingrata sit.

MOs antiquis fuit, usq; ad meam seruatus ætatem, primis epistolæ uerbis adijce
re. Si uales, bene est, ego ualeo. Recte & nos dicimus, Si philosopharis, bene
est. Valere enim hoc demũ est. Sine hoc, æger est animus. Corpus quoq; etiã
si magnas habet uires, non aliter q̃ furiosi aut frenetici ualidum est. Ergo hanc
ualitudinem præcipue cura, deinde illam secundam, quæ non magno tibi constabit, si uo
lueris bene ualere. Stulta est enim mi Lucili, & minime conueniens literato uiro, occu-
patio exercendi lacertos, & dilatandi ceruicem, ac latera firmandi, cum tibi feliciter sagi-
na cesserit, & thori creuerint, nec uires unq̃ opimi bouis, nec pondus æquabis. Adijce
†aliꝫ læditur nunc, quod maiore corporis sarcina animus † eliditur, & minus agilis est. Itaq; quantum
potes, circũscribe corpus tuum, & animo locum laxa, multa sequunt̃ incõmoda huic de-
ditos curæ. Primũ exercitationes, quarum labor spiritum exhaurit, & inhabilem inten-
tioni, ac studijs acriorib⁹ reddit. Deinde copia ciborũ, subtilitas animi impedit̃. Accedũt
†aliꝫ noctes pessimæ † notæ, mancipia in magisterium recepta, homines inter oleum & uinũ occupa-
†aliꝫ cibum. ti, quibus ad uotum dies est actus, si † bene desudauerunt, si in locum eius quod effluxit,
multum potionis alterius, ieiuno gutture ingesserunt, bibere & sudare, uita Cardiaci est.
Sunt exercitationes & faciles & breues, quæ corpus & sine mora laxent, & tempori par-
cant, cuius præcipua ratio habenda est. Cursus & cum aliquo pondere manus motæ &
saltus, uel ille qui corpus in altum leuat, uel ille qui in longum mittit, uel ille, ut ita dicam
† salutaris, aut ut contumeliosius dixam, Fullonius. Quodlibet ex his elige, usu fit facile.
†forte saliaris. Quicquid facies, cito redi a corpore ad animum, illum noctibus ac diebus exerce, labo-
re modico alitur ille, hanc exercitationem, non frigus, non æstus impediet, nec senectus
quidem. Id bonũ cura, quod uetustate fit melius. Neq; ego te semp iubeo iminere libro,
aut tabulis, aut pugillaribus. Dandũ est aliquod internallũ anio, ita tamen ut nõ resolua-
tur, sed ut remittatur. Gestatio & corpus concutit, & studio non officit, possis legere, pos-
sis dictare, possis loqui, possis audire, quorum nihil nec ambulatio quidẽ uetat fieri. Nec
tu intẽsionẽ uocis cõtẽpseris, quã ueto te ꝑ grad⁹, uel nũeros & certos modos attollere,
deinde deprimere, quod si uelis deinde quemadmodũ ambules discere, admittes istos,
quos noua artificia docuit fames, erit qui gradus tuos temperet, & buccas edentis obser
†aliꝫ credulitate uet, & intantũ procedet, inquantũ eius audaciã patientiæ † leuitate produxeris, quid er-
go? a clamore ꝓtinus & a summa cõtẽtione uox tua incipiet? usq;adeo naturale est, pau
latim incitari, ut litigantes quoq; a sermone incipiant, ad uociferationẽ transeant. Nemo
statim Quiritũ fidem implorat. Ergo ubicunq; tibi impetus animi ꝑsuaserit, modo uehe-
mẽtius

mentius fac in ciues cõuitium, modo lentius, prout uox quoq; te hortabit̃, in id ualebit, cum receperis illam reuocarisq;, descendat, non decidat, moderatoris sui temperamentum habeat, nec indocto & rustico more desæuiat. Non enim id agimus, ut exerceatur uox, sed ut exerceat. Detraxit tibi non pusillum negocium mercedula, & † munus gratũ, ad hæc beneficia accedet. † fast & minus grat Ecce insigne præceptum. Stulti uita ingrata est, trepida est, tota in futurum fertur. Quis hæc, inquis, dicit? Idem qui supra, quam tu nũc uitam dici existimas stultam? Habe & Ixionis. Non ita est, nostra dicitur, quos cæca cupiditas in nocitura, certe nunq̃ satiatura præcipitat, quibus siquid satis esse posset, fuisset, qui non cogitamus q̃ iucundum sit nihil poscere, q̃ magnificum sit plenum esse, nec ex fortuna pendere. Subinde itaq; Lucili q̃ multa sis consecutus, recordare. Cum aspexeris quot te antecedant, cogita quot sequantur. Si uis gratus esse aduersus deos, & aduersus uitam tuã, cogita q̃ multos antecesseris. Quid tibi cũ cæteris? Teipm̃ ipse antecessisti finem cõstitue, quẽ transire ne possis quidem si uelis, discedant aliquando ista insidiosa bona, & sperantibus meliora q̃ assecutis. Siquid in illis esset solidi, aliquando & implerent. Nũc haurientium sitim concitant, & imitantur speciosi apparatus, & quod futuri temporis incerta sors uoluit. Quare potius a fortuna impetrem, ut det, q̃ a me, ne petam? quare autem petam oblitus frugalitatis humanæ? Congeram, inquit, laborem? Ecce hic ultimus dies, ut non sit, prope ab ultimo est. Vale.

EPISTOLA. XVI. Qualiter ad bonam uitam ueniens in philosophiæ robore solidatur, & qui quo ad naturam uiuit, nunc pauper, qui quoad opinionem nunq̃ diues erit.

Liquere tibi hoc scio Lucili, neminẽ posse beate uiuere, ne tolerabiliter quidem, sine sapientiæ studio, & beatam uitam perfecta sapientia effici. Cæterum nec tolerabilem sine ipsa etiam inchoari. Sed hoc quod liquet firmandũ, & altius quotidiana meditatione figendum est. Plus operis est in eo ut ꝓposita custodias, q̃ ut honesta proponas. Perseuerandum est, & assiduo studio robur addẽdum, donec bona mens sit, quod bona uoluntas est. Itaq; tibi apud me pluribus uerbis haud affirmatis, nec tamen longis intelligo te multum profecisse. Quæ scribis unde ueniant scio, nõ sunt ficta nec colorata. Dicam tamen sententiã, quod iam de te spem habeo, nõdum fiduciã. Tu quoq; idem facias uolo. Nõ est quod tibi cito & facile credas. Excute te, & uane scrutare, & obserua. Illud ante omnia uide, utrum in philosophia, an in ipsa uita profeceris. Non est philosophia populare artificium, nec ostentationi paratum. Non in uerbis, sed in rebus est. Nec in hoc adhibetur, ut aliqua oblectatione consumatur dies, ut dematur ocio nausea. Animũ format & fabricat, uitam disponit, actiones regit, agenda & obmittẽda demonstrat, sed & gubernaculum est, & per ancipitia fluctuantium dirigit cursum, sine hac nemo securus est. Innumerabilia accidunt singulis horis, quæ consilium exigunt, quod ab hac petẽdum est. Diceret aliquis, Quid mihi prodest philosophia si fatum est? quid prod[illegible]t, si casus imperat? Nam & mutari cætera nõ possunt, & nihil præparari potest aduersus [illegible]rta, si aut consilium meum deus occupauit, decreuitq; quid facerem, aut consilio meo nil fortuna permittit. Quicquid est ex his Lucili, uel si omnia hæc sunt, philosophandum est, siue nos inexorabili lege fata cõstringunt, siue arbiter deus uniuersi cuncta disponit, siue casus res hũanas sine ordine impellit & iactat, philosophia nos tueri debet. Hæc adhortabitur, ut deo libẽter pareamus, ut fortunæ contumaciter resistamus, hæc docebit ut deum sequaris, feras casum. Sed nõ est nunc in hanc disputationem transeundum. Quid sit iuris nostri, si prouidentia in imperio est, aut si fatorum series illigatos trahit, aut si repentina, aut subita dominãtur. Illo nũc reuertor, ut te moneam & exhorter, ne patiaris animi tui impetũ delabi, & refrigescere. Constitue illum & contine, ut habitus animi fiat quod est impetus. Iam ab initio, si bene te noui, circumspicies quid hæc epistola munusculi attulerit, excute illã & inuenies. Nõ est quod mireris animum meũ, adhuc de alieno liberalis sum. Quare aũt alienum dixi? De alieno liberalis sũ quicquid bene dictum est ab ullo, meum est. Sic quoq; quod ab Epicuro dictũ est. Si ad naturam uiues, nunq̃ eris pauper. Si ad opiniones, nunq̃ eris diues. Exiguum natura desiderat, opinio immensum. Congeratur in te quicquid multi locupletes possederũt, ul-

tra priuatum pecuniæ modū fortuna te prouehat, auro tegat, purpura uestiat, & eo deliciarum opumq; perducat, ut terram marmoribus abscondas, & non tantum habere tibi liceat, sed calcare diuitias. Accedant statuæ & picturæ, & quicquid ars ulla luxuriæ elaborauit, maiora cupere ab his disces. Naturalia desyderia finita sunt, ex falsa opinione nascentia, ubi desinant, non habent, nullus enim terminus falso est, uia eunti aliquid extremus est, error immensus est. Retrahe te a uanis, & cum uoles scire quod petis, utrum naturalem habeat, an cæcam cupiditatem, consydera an possit alicubi consistere. Si longe progresso, semper aliquid longius restat, scito id naturale non esse. Vale.

EPISTOLA. XVII. Quomodo ad philosophiam tendenti paupertas expediat.

PRoijce omnia ista, si sapis, immo ut sapias, & ad bonam mentem magno cursu ac totis uiribus tende. Siquid est quo teneris, aut expedi, aut incide. Moratur, inquis, me res familiaris, sic illam disponere uolo, ut sufficere nihil agenti possit, ne aut paupertas mihi oneri sit, aut ego alicui. Cum hæc dicis, non uideris uim ac potentiam eius de quo cogitas boni nosse, & summam quidem rei non prouides quantum philosophia prosit. Partes autem nondum satis subtiliter dispicis, nec dū scis quantum ubiq; nos adiuuet, quemadmodum in maximis (ut Ciceronis utar uerbis) opitulet, & in minima descendat. Mihi crede, aduoca illum in consilium, suadebit tibi, ne ad calculos sedeas. Nempe hoc quæris, & hoc ista dilatione uis consequi, ne tibi paupertas timēda sit. Quid si appetenda sit? multis ad philosophādū obstitere diuitiæ, paupertas expedita est, secura est. Cum classicum cecinit, scit non se peti, cū aliqua conclamatio est, quomodo exeat, non quid efferat, quærit, aut si nauigandum est, nō pstrepūt portus, nec unius comitatu inquieta sunt littora, non circumstat illum turba seruorum, ad quos pascendos transmarinarum regionum est optanda fertilitas, facile est pascere paucos uentres, & bene institutos, & nihil aliud desyderantes, ꝙ impleri. Paruo fames constat, magno fastidium, paupertas cōtenta est desyderijs instātibus satisfacere. Quid est ergo? quare tu hāc recuses cōtubernalē, cuius mores sanus diues idē sapiēs imitatur? Si uis uacare aio, aut pauper sis, oportet, aut pauperi similis. Non pōt studiū salutare fieri sine frugalitatis cura, frugalitas autem paupertas uoluntaria est. Tolle itaq; has excusationes, quantū sat est nondum habeo, si ad illam summam peruenero, tunc me totum philosophiæ dabo. Atqui nihil prius ꝙ hoc parandum est, quod tu differs, & post cætera paras, ab hoc incipiendum est. Parare, inquis, unde uiuam uolo, simul & parare disce. Siquid te uetat bene uiuere, bene mori non uetat. Non est quod paupertas nos a philosophia reuocet, ne ægestas quidem, toleranda est enim ad hoc properantibus, uel fames quam tolerauere quidam in obsidionibus, & quod aliud erat illius patientiæ præmium, ꝙ in arbitrium nō cadere uictoris? quanto hoc maius est quo promittitur perpetua libertas, nullius nec hominis, nec dei timor. Equidem uel esurienti ad ista ueniendum est. Perpessi sunt exercitus inopiam omniū rerum, uixerunt herbarum radicibus, & dictu fœdam tulerūt famē. Hæc omnia passi sunt pro regno (quo magis mireris) alieno. Dubitabit aliquis ferre paupertatem, ut animum furoribus liberet? Non est ergo prius acquirendum, licet ad philosophiam etiam sine uiatico peruenire. Ita est cum omnia habueris, tunc & sapientiā habere uoles, hæc erit ultimum uitæ instrumentum, & (ut ita dicam) additamentū. Tu uero siue aliquid habes, iam philosophare. Vnde enim scis, an iam minus habeas, siue nihil? hoc prius quære ꝙ quicq;. At necessaria deerunt. Primum deesse non poterunt, quia natura minimū petit. Naturæ autem se sapiens accōmodat. Sed si necessitates ultimæ inciderint, iādudum exiliet e uita, & molestus sibi esse desinet. Si uero exiguum fuerit & angustum, quo possit uita produci, id boni consulet, nec ultra necessaria sollicitus, aut anxius, uentri & scapulis suum reddet, & occupationes diuitum concursationesq; ad diuitias euntium, securus lætusq; ridebit, ac dicet, quid in lōgum ipse te differs, expectabis ne fœnoris quæstum, aut ex mercede compendium, aut tabulas beati senis, cū fieri possis statim diues? Repræsentat opes sapientia, quas quicunq; fecit superuacuas, dedit, hæc ad alios pertinent, tu locupletibus propior es. Sæculum mura, nimis habes, id est, omni sæculo quod sat est. Poteram hoc loco epistolam claudere, nisi te male instituissem. Reges

Parthos nõ poteſt quiſq̃ ſalutare ſine munere, tibi uale dicere nõ licet gratis. Quid iſtic ab Epicuro mutuum ſumam? Multis paraſſe diuitias, non finis miſeriarum fuit, ſed mutatio, nec hoc miror. Non eſt enim in rebus uitium, ſed in ipſo animo. Illud quoq; qđ paupertatem nobis grauem fecerat, & diuitias graues fecit, quemadmodũ nihil differt, utrũ ægrum in ligneo lecto, an in aureo colloces, quocunq; illum tranſtuleris, morbum ſuũ ſecum transferet. Sic nihil refert, utrum animos æger in diuitijs, an in paupertate ponatur malum ſuum, illum ſequitur. Vale.

EPISTOLA. XVIII. Quod ſine luxuria dies feſtus agi debet, & de paupertate ultro petenda, & qualiter immodica ira gignit inſaniam.

DEcember eſt mẽſis, quo maxime ciuitas deſudat, ius luxuriæ publice datũ eſt, ingenti apparatu ſonant omnia, tanq̃ quicq̃ inter Saturnalia non interſit, & dies rerum agendarum. Adeo nihil intereſt, ut non uideatur mihi erraſſe, qui dixit olim menſem decembrem fuiſſe, nunc annũ. Si te hic haberem, libenter tecum conferrem, quid exiſtimares eſſe faciendum, utrum nihil ex quotidiana conſuetudine mouendum, an ne diſſidere uideremur cum publicis moribus? & hilarius cœnãdũ & exuendum togam. Nam quod fieri niſi in tumultu & triſti tempore ciuitatis non ſolebat, uoluptatis cauſa ac feſtorum dierum ueſtem mutauimus. Si te bene noui arbitri partibus functus, nec per omnia nos ſimiles eſſe pileatæ turbæ uoluiſſes, nec per omnia diſſimiles, niſi forte his maxime diebus animo imperandum eſt, ut tunc uoluptatibus ſolus abſtineat, cum in illas omnis turba procubuit. Certiſſimum argumentum firmitatis ſuæ capit, ſi ad blanda & in luxuriam trahentia nec ſponte it, nec adducitur. Hoc multo fortius eſt ebrio, ac uomitante populo, ſiccum ac ſobrium eſſe. Illud temperãtius non excerpere ſe, nec inſigniri, nec miſceri omnibus, & eadem, ſed nõ eodem modo facere. Licet enim ſine luxuria agere feſtum diem. Cæterum adeo mihi placet tentare animi tui firmitatem, ut ex præcepto magnorum uirorum tibi quoq; præcipiam. Interponas aliquot dies, quibus cõtentus minimo ac uiliſſimo cibo, dura atq; horrida ueſte, dicas tibi hoc eſt, quod timebatur, in ipſa ſecuritate animus ad difficilia ſe præparet, & contra iniurias fortunæ, inter beneficia firmetur. Miles in media pace decurrit ſine ullo hoſte, uallum iacit & ſuperuacuo labore laxatur, ut ſufficere neceſſario poſſit. Quẽ in ipſa re trepidare nolueris, ante rem exerceas, hoc ſecuti ſunt, qui omnibus menſibus paupertatem imitati, pe ad inopiam acceſſerunt, ne unq̃ expaueſcerent, quod ſæpe didiciſſent. Non eſt nunc quod exiſtimes me dicere te admoueas, cœnas, & pauperũ cellas, & quicquid aliud eſt, per quod luxuria diuitiarum tedio ludit. Grabatus ille ferus ſit, & ſagum & panis durus ac ſordidus, hoc triduo, & quatriduo fer, interdum pluribus diebus ut non luſus ſit, ſed experimentum. Tunc mihi crede Lucili exultabis, diſpondio ſatur, & intelliges ad ſaturitatem non opus eſſe fortuna, hoc enim quod neceſſitati ſat eſt, debet etiam irata. Non eſt tamẽ quare tumultum tibi facere uidearis, facies enim quod multa milia pauperũ faciunt, illo nomine te ſuſcipe, quod facies non coactus, tam facile erit tibi illud pati ſemp, q̃ aliquando experiri. Exerceamur ad paululum, & ne imparatos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Securius diuites erimus, ſi ſcierimus q̃ non ſit graue pauperes eſſe. Certos habebat dies ille magiſter uoluptatis Epicurus, quibus maligne famẽ extingueret, uiſurus an aliquid deeſſet ex plena & conſummata uoluptate, & quantum deeſſet, & an dignũ, quod quis magno labore penſaret, hoc certe in his epiſtolis ait, quas ſcripſit Carino, de magiſtratu ad Polyenum. Et quidem gloriatur, nõ toto aſſe paſci Metrodorum, qui nondum tantum profecerit. Toto in hoc tu uictu ſaturitatem putas eſſe? uoluptas eſt. Voluptas autem eſt non illa leuis & fugax, & ſubinde reficienda, ſed ſtabilis & certa. Non enim horrida res eſt aqua & polenta, aut fruſtum hordeacei panis, ſed ſumma uoluptas eſt, poſſe capere etiam ex his uoluptatẽ, & ad id ſe reduxiſſe, quod eripere nulla fortunæ iniquitas poſſit. Liberiora ſunt alimenta carceris, ſepoſitos ad capitale ſupplicium, non tam anguſte qui occiſurus eſt paſcit. Quãta eſt animi magnitudo, ad id ſua ſponte deſcendere, quod nec ad extrema quidem, decretis timendum ſit, hoc eſt præoccupare tela fortunæ. Incipe ergo mi Lucili ſequi horum cõſuetudinem, & aliquos

 dies de-

dies destina, quibus secedas a tuis rebus, minimoq; te facias familiarem, incipe cum paupere habere cõmercium. Aude hospes cõtemnere opes, & te quoq; dignum finge deo. Nemo alius est deo dignus, q̃ qui opes contempsit, quarum possessione tibi non interdico, sed efficere uolo, ut illas intrepide possideas, quod uno consequeris modo, si te etiã sine illis beate uicturum persuaseris tibi, si illas tanq̃ exituras semper aspexeris. Sed iam incipiamus epistolam complicare. Prius, inquis, redde quod debes, delegabo te ad Epicurum ab illo fiet remuneratio. Immodica ira gignit insaniam, hoc q̃ uerũ sit, necesse est scias. Cum habueris seruum & inimicum in omnes personas hic exardescit affectus, tam ex amore nascit̃, q̃ ex odio, nõ minus inter seria q̃ inter lusus & iocos. Nec interest ex q̃ magna causa nascatur, sed in qualem perueniat animũ. Sic ignis nõ refert q̃ magnus, sed quo incidat, nam etiam maximũ solida non receperunt, rursus arida & cõburi facilia scintillam quoq; fouent usq; in incendium. Ita est mi Lucili ingentis iræ exitus, furor est, & ideo ira uitanda est, non moderationis causa, sed sanitatis. Vale.

EPISTOLA. XIX. De secessu in ocium, & de perplexitate concathenãtium, seu cupiditate uitanda, & de coena cum amico habenda.

EXulto quotiens epistolas tuas accipio, implent enim me bona spe, iam non promittunt de te, sed spondent. Ita fac oro atq; obsecro, quid enim habeo melius, ꝗ amicum rogem, q̃ ꝗ pro ipso rogaturus sum? Si potes, subduc te istis cogitationibus, si minus, eripe. Satis multum temporis sparsimus, incipiamus in senectute uasa colligere, nũquid inuidiosum est? in freto uiximus, moriamur in portu. Neq; ego suaserim tibi, nomen ex ocio petere, quod nec iactare debes, nec abscondere. Nunq̃ enĩ usq; eo te abigam generis humani furore damnato, ut latebram tibi aliquã parari, & obliuionem uelim. Id age, ut ociũ tuũ non emineat, sed appareat. Deinde uidebunt te isti, qbus integra sunt & propria consilia, an uelint uitam per obscurum transmittere, tibi liberum non est. In medium te protulit ingenij uigor, scriptorum elegantia, clare & nobiles

forte de istis

amicitiæ. Tanta noticia te inuasit, ut licet in extrema mergaris, ac penitus recondaris, tamen priora te monstrabũt, tenebras habere non potes. Sequetur pristinæ lucis multũ, quocunq; fugeris, quietẽ potes uendicare, sine ullius odio, sine desyderio, aut morsu animi tui. Quid enim relinques, quod inuitus relictum a te possis cogitare? cliẽtes, quorum nemo te ipsum sequitur, sed aliquid ex te amicos? olim amicitia petebatur, nunc præda. Mutabunt testamenta destituti senes? migrabit ad aliud limen salutator? non potest paruo res magna constare. Aestima utrum te relinquere, an aliquid ex tuis malis. Vtinam tibi qdẽ senescere contigisset intra natalium tuorũ modum, nec te in altũ fortuna misisset. Tulit te longe a conspectu uitæ salubris, rapida felicitas, prouincia & procuratio, & quicquid ab istis promittitur. Maiora deinde officia te excipient, & ex alijs alia. Quis exitus erit? quid expectas donec desinas habere quod cupias? nunq̃ erit tempus. Qualem dicimus esse seriem causarum, ex quibus nectitur fatum, talem dicimus esse cupiditatẽ, altera ex fine alterius nascitur. In eam dimissus es uitam, quæ nunq̃ tibi miseriarum terminum, ac seruitutis ipsa factura sit. Subduc ceruicem iugo, semel illam incidi, q̃ semper premi satius est. Si te ad priuata retuleris, minora erunt omnia, & affatim implebũt. At nunc plurima & undiq; ingesta nõ satiant, utrum autem mauis ex inopia saturitatẽ, an in copia famem? Et auida felicitas est, alienæ auiditati exposita. Quãdiu tibi satis nihil fuerit, ipse alijs non eris. Quomodo, inquis, exibo? utcunq;. Cogita q̃ multa temere pro pecunia, q̃ multa laboriose pro honore tentaueris, aliquid & pro ocio audendum est. Aut in ista sollicitudine procurationũ, & deinde urbanorum officiorum senescendum in tumultu, ac semper nouis fluctibus, quos effugere nulla modestia, nulla uitæ quiete cõtingit, quid enim ad rem pertinet? an tu quiescere uelis, fortuna tua non uult. Quid si illi etiam nunc promiseris crescere? quantum ad successum accesserit, accedet & metus. Volo tibi hoc loco referre dictum Mecœnatis, uera in ipso eculeo docuit. Ipsa enĩ altitudo attonat summa. Si quæris, in quo libro dixerit? in eo qui Prometheus inscribitur, hoc uoluit dicere, attonita habet summa. Est ergo tanti ulla potentia, ut sit tibi tam ebrius sermo. Ingeniosus ille uir fuit, magnum exemplum Romanæ eloquentiæ daturus, nisi illũ enervasset se

uasset felicitas, immo castrasset. Hic te exitus manet, nisi iam contrahas uela; nisi (quod ille sero uoluit) terram leges. Poteram tecum & hac Mecœnatis sentētia parem facere rationem. Sed mouebis mihi controuersiam si te noui, nec uoles quod debeo in aspero & probo accipere, ut se res habet, ab Epicuro uersura facienda est. Ante, inquit, circūspiciendum est, cum quibus edas & bibas, q̄ quid edas & bibas. Nam sine amico uisceratio, leonis ac lupi uita est, hoc non continget tibi, nisi secesseris, alioquin habebis cōuiuas, quos ex turba salutantium nomendator digesserit. Errat autem qui amicum in atrio quærit, in conuiuio probat, nullum habet maius malum occupatus homo, & bonis suis obsessus q̄ quod amicos sibi putat, quibus ipse non est, quod beneficia sua efficacia iudicat, ad cōciliandos amicos, cum quidam, quo plus debent, magis oderint. Leue æs alienum debitorem facit, graue inimicum, quid ergo. Beneficia non parant amicitias? parāt, si accepturos licuit eligere, si collocata, non sparsa sunt. Itaq; dū incipis esse mentis tuæ, interim hoc consilio sapientium utere, ut magis ad rem existimes pertinere quis, q̄ quod acceperit. Vale.

Versura facienda est.

Libri secundi epistolarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM LIBER TERTIVS.

EPISTOLA. XX. De concordia doctrinæ cum uita, & de inæqualitate uitanda, & de paupertatis beneficio, & quod magnus est, qui in diuitijs pauper est, sed securior qui caret eis.

Si uales & te dignum putas, qui aliquādo fias tuus, gaudeo. Mea gloria erit, si te istinc ubi sine spe exeundi fluctuaris, extraxero. Illud autem mi Lucili te rogo atq; hortor, ut philosophiam in præcordia ima demittas, & experimentum tui profectus capias, non oratione nec scripto, sed animi firmitate, & cupiditatum diminutione, uerba rebus proba. Aliud propositum est declamātibus, & assensionem coronæ captātibus. Aliud his qui iuuenum & ociosorum aures disputatione uaria, aut uolubili, detinent. Facere docet philosophia, non dicere, & hoc exigit, ut ad legem suam quisq; uiuat, ne orationi uita dissentiat, ut ipsa inter se uita unius sine omniū actionum dissensione, coloris sit. Maximum hoc est, & officium sapiētiæ & indicium, ut uerbis opera concordent, ut ipse ubiq; par sibi idēq; sit. Quis hoc præstabit? Pauci, aliqui tamen. Est difficile hoc, nec dico sapientem semper uno iturum gradu, sed una uia. Obserua itaq; nunquid uestis tua domusq; dissentiant. Nunquid in te liberalis sis, in tuos sordidus. Nunquid cœnes frugaliter, ædifices luxuriose. Vnam semel ad quam uiuas regulam prende, & ad hanc omnem uitam tuam exequa. Quidam se domi contrahunt, dilatant foris & extendunt, uitium est hæc diuersitas, & signum uacillantis animi, ac nondum habentis tenorem suum, etiam nunc dicam unde sit ista inconstantia, & dissimilitudo rerum consiliorumq;. Nemo proponit sibi quid uelit, nec si proposuit, perseuerat in eo, sed trāsilit, nec tantum mutat, sed reditur, & in ea quæ deseruit ac dānauit, reuoluitur. Itaq; ut relinquam diffinitiones sapiētiæ ueteres, & totum complectar humanæ uitæ modum, hoc possum contentus esse, quid est sapientia? Semper idem uelle atq; idē nolle, licet illā exceptiunculā non adijciā, ut rectum sit quod uelis, non potest cuiq; semper idem placere, nisi rectum. Nesciunt ergo homines quid uelint, nisi illo momento, quo uolunt in totum nulli uelle aut nolle decretum est. Variatur quotidie iudicium, & in cōtrarium uertitur, atq; a plærisq; agitur uita per lusum. Preme ergo quod cœpisti, & fortasse perduceris, aut ad summū, aut eo quod summū esse solus intelligas, quid fiet, inquis, huic turbæ familiarium? turba ista cum a te pasci desierit, ipsa se pascet, aut quod tu beneficio tuo non potes scire, paupertatis scies, illa ueros certosq; amicos retinebit, discedet quisquis non te, sed aliud sequebatur. Non est autem uel ob hoc unum amanda paupertas, quod a quibus ameris ostēdet. O quando ille ueniet dies, quo nemo in honorem tuum mentiatur. Huc ergo cogitationes tuæ tendant, hoc cura, hoc opta, omnia alia uota deo remissurus, ut contentus sis temetipso, & ex te nascentibus bonis.

Quæ potest esse felicitas propior? Redige te ad parua, ex quibus cadere nõ possis, idq; libentius facias, ad hoc pertinebit tributum epistolæ huius, quod statim conferam, inuideas licet, etiam nunc libenter pro me dependet Epicurus, Magnificentior (mihi crede) sermo tuus in grabato uidebitur & in panno, oon enim dicentur tantum illa, sed probabuntur. Ego certe aliter audio quæ dicit Demetrius noster, cum illum, inquit, uidi nudũ quanto minus ꝙ in stramẽtis incubaotem, non præceptor ueri, sed testis est, quid ergo? Num licet diuitias in sinu positas contemnere? quid ni liceat? Et ille ingentis animi est, q illas circumfusas sibi multum diuq; miratus quod ad se uenerint, ridet, suasq; audit magis esse ꝙ sentit. Multum est non corrumpi diuitiarum contubernio. Magnus est ille, qui in diuitijs pauper est. Sed securior, qui caret diuitijs. Nescio, ioquis, quomodo iste paupertatem laturus est, si in illam inciderit, nec scio ego Epicuri angelus, si pauper contempturus sit diuitias, si in illas inciderit. Itaq; in utroq; mens æstimanda est, inspiciendumq;, an ille paupertati indulgeat, an hic diuitijs non indulgeat. Alioquin leue argumentũ est bonæ uoluntatis grabatus, aut pannus, nisi apparuit aliquẽ illa non necessitate pati, sed malle. Cæterum magnæ indolis est, ad ista non præparare taoꝙ meliora, sed præparari tanꝙ ad facilia, & sunt Lucili facilia. Cum uero multo ante meditatus accesseris, iucũda quoq; inest illis, sine qua nihil est iucundum, securitas. Necessariũ ergo iudico id, quod tibi scripsi, magnos uiros sæpe fecisse, aliquos dies interponere, quibus nos imaginaria paupertate exerceamus ad ueram, quod eo magis faciendum est, quo delitijs permaduimus, & omnia dura ac difficilia iudicamus. Potius excitandus ex somno, & uellicandus est animus, admonendusq; naturam nobis minimũ cõstituisse. Nemo nascitur diues, quisquis exit in lucem, iussus est lacte & panno esse contentus. Ab his initijs nos regna non capiunt. Vale.

EPISTOLA. XXI. Quod tendentem ad philosophiam impedit mundanæ felicitatis falsa æstimatio. Et quod solum studiosum ingenium facit aliquẽ clarum. Et in omni quod habere cupimus, cupiditatibus detrahendum est.

CVm istis negocium tibi esse iudicas, de quibus scripseras. Maximũ negocium tecum habes, tu tibi molestus es. Quid uelis nescis, melius probas honesta, ꝙ sequaris. Vides ubi sit posita felicitas, sed ad illam peruenire non audes. Quid sit autem, quod te impediat, quia parum ipse dispicis dicã. Magna hæc esse existimas, quæ relicturus es, & cum proposuisti tibi illam securitatem, ad quã transiturus es, retinet te huius uitæ, a qua recessurus es fulgor, tanꝙ in sordida & obscura casurum. Erras Lucili ex hac uita ad illam ascenditur. Quod interest inter splẽdorem & lucem, cum hæc certam originem habeat, ac suam, ille niteat alieno. Hoc ioter hanc uitã & illam, hæc quia fulgore extrinsecus ueniente percussa est, crassam illi statim umbram faciet quisqs obstiterit. Illa uero suo lumine illustris est. Studia te tua clarum & nobilem efficiẽt. Exẽ
fast spe ciosa. plum Epicuri referam, cum Idomeneo scriberet, & illum a uita ĩ speciosa, ad fidelem stabilemq; gloriam reuocaret, rigidæ tunc potentiæ ministrum, & magna tractantẽ. Si gloria, inquit, taogeris, notiorem te epistolæ meæ facient, ꝙ omnia ista quæ colis, & propter quæ coleris. Nunquid ergo mentitus est? Quis Idomenea nosset? nisi Epicurus illum suis literis incidisset. Omnes illos magistratus & satrapas, & Regem ipsum ex quo Idomenei titulus petebatur obliuio alta suppressit, nomẽ Attici perire Ciceronis epistolæ non sinunt, nihil illi profuisset gener Agrippa, & Tyberius progener, & Drusus Cæsar ꝓnepos, inter tã magna nomina tacerẽtur, oisi Cicero illũ applicuisset. Profunda supra nos altitudo tẽporis ueniet, pauca ingenia caput exerent, & in idem quandoq; silentiũ obitura obliuiooi resistent, ac se diu uẽdicabũt, Quod Epicurus amico suo potuit ꝓmittere, hoc tibi ꝓmitto Lucili. Habeo apud posteros gratiã, possum mecũ duratura nomina educere, Vergilius noster duobus memoriã æternam ꝓmisit, & præstat. Fortunati ambo siqd mea carmina possunt. Nulla dies unꝙ memori uos eximet æuo. Dum domus Aeneæ capitolij immobile saxum. Accolet, imperiumq; pater Romanus babebit. Quosuncq; in mediũ fortuna protulit, quicũq; mẽbra ac partes alienæ potentiæ fuerant, borum gratia uiguit,

niguit, domus frequentata est, dum ipsi steterunt, post ipsos cito memoria defecit. Ingeniorum crescit dignatio, nec ipsis tantum honor habetur, sed quicquid illorum memoriæ adhæsit, excipitur, ne gratis Idomeneus in epistolam meam uenerit, ipse eam de suo redimet. Ad hunc Epicurus illam nobilem sententiam scripsit, qua hortatur, ut Pythodeam locupletem non publica, nec ancipiti uia faciat. *Si uis, inquit, Pythodeam diuitem facere, non pecuniæ adijciendum, sed cupiditatibus detrahendũ est*, & apertior ista sententia est, q̃ ut interpretanda sit, & disertior q̃ adiuuanda, hoc unũ te admoneo, ne istud tantum existimes de diuitijs dictum, quocunq; transtuleris, idem poterit. Si uis Pythodeam honestum facere, non honoribus adijciendum est, sed cupiditatibus detrahendũ. Si uis Pythodeam esse in perpetua uoluptate, non uoluptatibus adijciẽdum est, sed cupiditatibus detrahendum. Si uis Pythodeam senem facere, & implere uitam, non annis adijciendum est, sed cupiditatibus detrahendũ est, has uoces non est quod Epicuri esse iudices, publicæ sunt, quod fieri in senatu solet, faciendum ego in philosophia quoq; existimo. Cum censuit aliquis, quod ex parte mihi placeat, iubeo illum diuidere seorẽtiam, & sequor. Pro eo libentius Epicuri egregia dicta cõmemoro, ut isti qui ad illa confugiẽt, spe mala inducti, qui uelamenta ipsa suorum uitiorum habituros se existimant, probent quocunq; ierint honeste esse uiuendum. Cum audierint ista, audiẽt istic, hortulos & inscriptum hortulis, hospes hic bene manebis, hic summum bonum uoluptas est, paratus erit istius domicilij custos, hospitalis humanus, & te polẽta excipiet, & aquam quoq; large administrabit, & dicet, Ecquid bene acceptus es? *Non irritãt, inquit, hi horruli famẽ*, sed extinguũt, nec maiorem ipsis potionibus sitim faciunt, sed naturali & gratuito remedio sedant. In hac uoluptate consenui, de his tecum desyderijs loquor, quæ consolationem non recipiunt, quibus dandum est aliquid ut † deficiant. Nam de illis extraordinarijs quæ licet differre, licet castigare & opprimere, hoc unum cõmune faciam, ista uoluptas naturalis est, non necessaria, huic nihil debes. *Siquid impendis*, uoluntariũ est, uenter præcepta non audit, poscit, appellat, non est tamen molestus creditor, paruo dimittitur, si modo das illi quod debes, non quod potes. Vale.

† alr desinãt

EPISTOLA. XXII. Quod occupationes consilio relinquendæ sunt, non præcipitanter fugiendæ, & de uaria quiete locorũ, & q̃ homines peiores moriunt̃ q̃ nascant̃.

IAm intelligis educendũ esse te, ex istis occupationibus speciosis & malis, sed quomodo id consequi possis quæris, quædam non nisi a præsente monstrantur. Nõ potest medicus per epistolas cibi aut balnei tempus eligere, uena tangenda est. Vetus prouerbium est, Gladiatorem in arena capere consilium, aliquid aduersarij uultus, aliquid manus mota, aliquid ipsa inclinatio corporis intuentem monet. Quid fieri soleat, quid oporteat in uniuersum, & mandari potest & scribi. Tale consilium non tantũ absentibus, sed etiam posteris datur, illud autem quando fieri debeat, aut quemadmodum ex longinquo nemo suadebit, cum rebus ipsis deliberandum est. Non tantum præsentis, sed uigilantis est, occasionem obseruare properantem. Itaq; hanc circumspice, hãc si uideris, prende, & toto impetu, totis uiribus id age, ut te istis officijs exuas. Et quidem quam sententiam feram, attende. Censeo aut ex ista uita tibi, aut e uita exeundum. Sed illud idem existimo, leui eundum uia, ut quod male implicuisti, soluas potius q̃ abrumpas, dũmodo si alia soluendi ratio non erit uel abrumpas. Nemo tam timidus est, ut malit semper pendere, q̃ semel cadere. Interim quod primũ est, impedire te noli, cõtentus esto negocijs, in quæ descendisti, uel quod uideri potest maius incidisti. Non est quod ad ulteriora nitaris, aut perdas excusationem, & apparebit te non incidisse. Ista em̃ quæ dici solent, falsa sunt, non potui aliter. Quid si nollem? necesse erat. Nulli necesse est felicitatem cursu sequi, est aliquid etiam si non repugnare subsistere, nec instare fortunæ ferenti. Nunquid offenderis, si in consilium non uenio tantum, sed aduoco? Et quidem prudentiores q̃ ipse sum, ad quos soleo deferre, siquid delibero. Epicuri epistolam ad hanc rem pertinentem legi, Idomeneo quæ scribitur, quem rogat ut quantum potest fugiat & properet, antequam aliqua uis maior interueniat, & auferat libertatem recedẽdi.

Gladiator in arena cõsilium capit

Id tamen

Idem tamen subijcit, nihil esse tentandum, nisi cum apte poterit, tempestiueq; tentari. Sed cum illud tempus captatũ diu uenerit, exiliendum ait. Dormitare de fuga cogitantem uetat, & sperat etiam ex difficillimis salutarem exitum, si nec properemus ante tempus, nec cessemus in tempore. Puto nunc & Stoicam sententiam quaeris, non est ꝙ quisq̃ illos apud te temeritatis infamet, cautiores q̃ fortiores sunt. Expectas forsitan, ut tibi haec dicantur? Turpe est cedere oneri, luctari cum officio, quod semel recepisti. Non est uir fortis & strẽnuus, qui laborem fugit, uerum ubi crescit illi animus ipsa rerum difficultate. Dicentur tibi ista, si operaeprecium habebit perseuerãtia, si nihil indignum bono uiro faciẽdum patiendũue erit, alioquin sordido se & contumelioso labore nõ cõteret, nec in negocijs erit negocij causa, ne illud quidem quod existimas eum facturum faciet, ut ambitiosis rebus implicitus, earum semper aestas ferat. Sed cum uident grauia, in quibus uolutatur incerta, ancipitia, referet pedem, nec uertet terga, sed sensim recedet in tutum. Facile est aũt mi Lucili occupationes euadere, si occupationũ praemia contempseris. Illa sunt quae nos morantur & detinent. Quid ergo? Tam magnas spes relinquam? Ab ipsa messe discedam? Nudum erit latus? Incõmitata lectica? Atrium uacuũ? Ab his ergo inuiti homines recedunt, & mercedem miseriarum amant, ipsas execrantur. Sic de ambitione, quomodo de amica queruntur. Id est, si uerum affectum eorum inspicias, nõ oderunt, sed litigant. Excute istos, qui quae cupiere deplorant, & de earum rerum loquuntur fuga, quibus carere non possunt. Videbis uoluntariam esse illis in eo moram, quod aegre ferre ipsos, & misere loquuntur. Ita est mi Lucili, paucos seruitus, plures seruitutẽ tenent, sed si deponere illam in animo est, & libertas bona fide placuit. In hoc autem unum aduocationem petis, ut sine perpetua sollicitudine id tibi facere contingat. Quid ni te tota cohors Stoicorum probatura sit. Omnes Zenones & Chrysippi moderata, & honesta, & uera suadebunt. Sed si propter hoc tergiuersaris, ut circumspicias, quantum feras tecum, & q̃ magna pecunia instruas ocium, nunq̃ exitum inuenies. Nemo cũ sarcinis enatat.

Propicijs Dijs.

Emerge ad meliorem uitam propicijs Dijs, sed non sic, quo modo istis propicij sunt, quibus bono ac benigno uultu mala magnifica tribuerunt, ad hoc unum excusati, quod ista quae urunt, quae excruciãt, optantibus data sunt. Iam imprimebam epistolae signum, resoluẽda est, ut cum solenni ad te munusculo ueniat, & aliquam magnificam uocem secum ferat, & ecce occurrit mihi nescio utrum uerior, an eloquentior, cuius inquis? Epicuri.

Adhuc alienas sarcinas adoro.

Adhuc enim alienas sarcinas adoro. Nemo non ita exit e uita tanq̃ modo intrauerit, quemcunq; uis occupa, adolescentem, senem medium, inuenies, aeque timidum mortis, aeque inscium uitae. Nemo quicq̃ habet facti, in futurum enim nostra distulimus. Nihil me magis in ista uoce delectat, q̃ quod exprobratur senibus infantia. Nemo, inquit, aliter, q̃ quomodo natus est, exit e uita. Falsum est, peiores morimur q̃ nascimur, nostrum istud non naturae uitium est. Illa de nobis conqueri debet, & dicere, quid hoc est? sine cupiditatibus uos genui, sine timoribus, sine superstitione, sine perfidia, caeterisq; pestibus, quales intrastis, tales exite, percepit sapiẽtiã, siquis tam securus moritur, q̃ nascitur, nũc uero trepidamus, cum periculum accessit, non animus nobis, non color constat, lachrymae nihil profuturae cadũt. Quid est turpius, q̃ in ipso limine securitatis esse sollicitum. Causa autem haec est, quod inanes omnium bonorum sumus, uitae desyderio laboramꝰ. Non enim apud nos pars eius ulla subsedit, transmissa est & effluxit. Nemo q̃ bene uiuat, sed quamdiu curat, cum oĩbus possit contingere, ut bene uiuant, ut diu nulli. Vale.

EPISTOLA. XXIII. De solido & inani gaudio, & de malo uitae principio.

PVtas me tibi scripturũ, q̃ humane nobiscũ hyems egerit, quae & remissa fuit, & breuis, q̃ malignũ uer sit, q̃ praeposterũ frigus, & alias ineptias uerba quaerentiũ. Ego uero aliqd qđ & mihi & tibi prodesse possit, scribã. Quid aũt id erit, nisi ut te exhorter ad bonã mentẽ. Huius fundamẽtũ qđ sit, quaeris. ne gaudeas uanis. Fundamentũ hoc esse dixi, etiã culmẽ est, ad sũma puenit, q scit quo gaudeat, q felicitatẽ suã in aliena potestate nõ posuit, sollicitus est, & incertus sui, quẽ spes aliq̃ pritat, licet ad manũ sit, licet nõ ex difficili petatᷓ, licet illũ nunq̃ sperata deceperint. Hoc ante oĩa fac mi Lucili,

Lucili, disce gaudere, existimas me nunc detrahere tibi multas uoluptates, qui fortui-
ta submoueo, qui sæpe dulcissima oblectamenta deuitanda existimo. Immo contra, no-
lo tibi unq̃ deesse lætitiam. Volo illam tibi domi nasci, nascitur, si modo intra te ipm̃ sit.
Cæteræ hilaritates non implent pectus, sed frontem remittunt, leues sunt, nisi forte tu iu-
dicas illum gaudere, qui ridet. Animus debet esse alacer & fidens, & sup omĩa erectus.
Mihi crede, res seuera est uerum gaudium. An tu existimas quẽq̃ soluto uultu, & ut isti
delicati loquuntur, hilari oculo mortem contemnere, paupertati domum aperire? uolu-
ptates tenere sub fræno? meditari dolorum patientiam? Hæc qui apud se uersat, in ma-
gno gaudio est, sed parum blando. In huius gaudij possessione esse te uolo, nunq̃ defi-
ciet, cum semel unde petatur inueneris, leuium metallorũ fructus in summo est, illa opu-
lentissima sunt, quorum in alto latet uena, assidue plenius responsura fodienti. Hæc q̃bus
delectatur uulgus, tenuem habent ac superp̃fusoriam uoluptatem, & quodcũq; inuenti-
cium gaudium est, fundamento caret, hoc de quo loquor, ad quod te conor p̃ducere so-
lidum est, & quod plus pateat introrsus. Fac oro te Lucili charissime, quod unum potest
te præstare felicem, disijce & conculca ista, quæ extrinsecus splendent, quæ tibi promit-
tũtur ab alio, ad uerum bonum specta, & de tuo gaude. Quid est autem hoc de tuo? Te
ipso & tui optima parte. Corpusculum quoq; etiam si nihil fieri sine illo potest, magis ne-
cessariam rẽ crede, q̃ magnã. Vanas suggerit uoluptates, breues, pœnitendas, ac nisi ma-
gna moderatione temperentur, in cõtrarium abituras. Ita dico in præcipiti uoluptas ad
dolorem uergit, nisi modum teneat. Modum autem tenere in eo difficile est, quod bo-
num esse credideris. Viri boni auiditas tuta est. Quid sit istud interrogas, aut unde sub-
eat? dicam, Ex bona conscientia, ex honestis consilijs, ex rectis actionibus, ex cõtemptu
fortuitorum, ex placito uitæ, & continuo tenore unam prementis uiam. Nam illi qui ex
alijs propositis in alia transilierint, aut ne trãsiliunt quidem, sed casu quodam transmittũ-
tur, quomodo habere quicq̃ certum mansurumue possunt, suspensi & uagi. Pauci sunt q
consilio se suaq; disponant, cæteri eorum more qui fluminibus innatant, non eunt, sed fe-
runtur. Ex quibus alios leuior unda detinuit, ac mollius uexit, alios uehementior rapuit,
alios proximæ ripæ, cursu languescente deposuit, alios torrens impetus deiecit in mare.
Ideo constituendum est quid uelimus, & in eo perseuerandũ. Hic est locus soluẽdi æris
alieni, possum enim uocem tibi Epicuri tui reddere, & hanc epistolam liberare. Molestũ
est semper uitam inchoare, aut si hoc modo magis sensus potest exprimi, male uiuunt,
qui semper uiuere incipiunt. Quare, inquis? desyderat enim explanationem ista uox.
Quia semper illis imperfecta uita est. Non potest autem stare paratus ad mortem, q nõ
incipit uiuere. Id agẽdum est, ut satis uixerimus. Nemo hoc putat, qui orditur maximã
uitam. Non est quod existimes paucos esse hos, propemodum omnes sunt. Quidam ui-
uere tunc incipiunt, cum desinendum est, si hoc iudicas mirum, adijciam quod magis ad-
mireris. Quidam ante uiuere desierunt, q̃ inciperent. Vale.

EPISTOLA. XXIIII. de præmeditatione futurorum periculorum, & de
non timenda morte, & de non inconsulte animum inclinando.

SOlicitum te esse scribis de iudicij euentu, quod tibi furor inimici denũciat, & exi-
stimas me suasurum, ut meliora tibi ipsi p̃ponas, & acquiescas spei blandæ. Quid
enim necesse est mala accersere, & satis cito patienda cum uenerint, præsumere, ac
præsens tempus futuri metu perdere, est sine dubio stultũ, quia quandoq; sis futu-
rus miser, esse iam miserum. Sed ego alia te ad securitatem uia ducam, si uis omnem sol-
licitudinem exuere, quicquid uereris ne eueniat, euenturum utiq; propone, & quodcun-
q; illud est malum tecum ipse metire, ac timorem tuum taxa, intelliges profecto aut non
magnum, aut non longum esse quod metuis, nec diu exempla quibus confirmeris, colli-
genda sunt. Omnis illa ætas tulit, in quamcunq; partem rerum, uel ciuilium, uel externa-
rum memoriam miseris, occurrent tibi ingenia, aut profectus, aut impetus magni. Nun-
quid accidere tibi si damnaris potest durius, q̃ ut mittaris in exilium? ut ducaris in car-
cerem, nunquid ultra quicq̃ corpori timendum est, q̃ ut uratur? q̃ ut pereat, singula ista
constitue, & contemptores eorum cita, qui non quærendi, sed eligendi sunt. Damnatio-
nem suam Rutilius sic tulit, tanq̃ nihil illi molestum esset aliud, q̃ quod male iudicaret.
Exiliũ

Exilium Metellus fortiter tulit. Rutilius etiam libēter, Alter ut rediret Reipu. præstitit,
Alter reditum suum Syllæ negauit, cui nihil tunc negabatur. In carcere Socrates disputa
uit, & exire (cum essent qui promitterēt fugam) noluit, remansitq;, ut duarū rerū grauissi
marum hominibus metum demeret, mortis & carceris. Mutius ignibus manum impo-
suit. Acerbum est uri, quanto acerbius, si id te faciente patiaris. Vides hominem non eru
ditum, nec ullis præceptis contra mortem, aut dolorem subornatum, militari tantum ro
bore instructum, pœnas a se irriti conatus exigentem, spectator distillantis in hostili fo-
culo dextræ stetit, nec ante remouit nudis ossibus fluentem manum, q̄ ignis illi ab ho-
ste subductus est. Facere aliquid io illis castris felicius potuit, nihil fortius. Vide quanto
acrior sit ad occupanda pericula uirtus, q̄ crudelitas ad irrogāda. Facilius Porsenna Mu
tio ignouit, quem uoluerat occidere, q̄ sibi Mutius quod nō occiderit, decantatæ, inqs;
in omnibus scholis fabulæ istæ sunt. Iam mihi cum ad contemnendam mortem uentum
fuerit, Catonem narrabis. Quid ni ego narrem? Vltima illa nocte Platonis librum legen
tem, posito ad caput gladio, duo hæc in rebus extremis instrumenta prospexerat, alterū
ut uellet mori, alterum ut posset. Compositis ergo rebus, utcūq; componi fractæ atq; ul
timæ poterant, id agēdum existimauit, ne cui Catonem aut occidere liceret, aut seruare
contingeret, & stricto gladio, quem usq; io illum diem ab omni cæde purum seruauerat,
Nihil, inquit, egisti fortuna omnibus conatibus meis obstādo, nō pro mea adhuc, sed p
patriæ libertate pugnaui, nec agebam tanta pertinacia ut liber, sed ut inter liberos uiue-
rem, nunc quoniam deploratæ sunt res generis humani, Cato deducatur in tutum. Impres
sit deinde mortiferum corpori uulnus, quo obligato a medicis, cum minus sanguinis ha
beret, minus uirium animi, Idem iam non tantum Cæsari, sed sibi iratus nudas in uulnus
manus egit, & generosum illum contemptoremq; omnis potentiæ spiritum non emisit,
sed eiecit. Non in hoc exempla hæc nūc congero, ut ingeniū exerceā, sed ut te aduersus
id quod maxime terribile uidetur, exhorter. Facilius autem exhortabor, si ostendero nō
tantum fortes uiros hoc momentum efflandæ animæ contempsisse, sed quosdam ad alia
ignauos, in hac re æquasse animū fortissimorum, sicut illum Cnei Pompeij socerum Sci-
pionem, qui contrario in Africam uento relatus, cum teneri nauem suam uidisset ab ho
stibus, ferro se transuerberauit, & quærentibus ubi Imperator esset. Imperator, inquit, be
ne se habet, uox hæc, illū parē maioribus fecit, & fatalē Scipiōibus in Africa gloriā nō ē
interrumpi passa. Multū fuit Carthaginē uincere, sed amplius mortē Impator, inquit, be
ne se habet. An aliter debebat Imperator equidem, Catonis mori? Non reuoco te ad hi
storias, nec ex omnibus sæculis contemptores mortis (qui sunt plurimi) colligo. Respice
ad hæc nostra tempora, de quorum languore ac delitijs quærimur. Omnis ordinis homi
nes succurrent, omnis fortunæ, omnis ætatis, qui mala sua morte præciderunt. Mihi cre-
de Lucili, adeo mors timenda non est, ut beneficio eius nihil antefei endum. Securus
itaq; inimici minas audi, & quamuis conscientia tua tibi fiduciam faciat, tamen quia mul
ta extra causam ualent, & quod æquissimum est spera, & ad id te quod est iniquissimum,
fals prae para. cōpara. Illud aūt aote omnia memento, demere rebus tumultum, ac uide quid in quacū
q; re sit, scies nihil esse in istis terribile, nisi ipsum timorem. Quod uides accidere pueris,
hoc nobis quoq; maiusculis pueris euenit. Illi quos amant, quibus assueuerunt, cum qui-
bus ludunt, si personatos uident, expauescunt, non hominibus tantum, sed & rebus pso-
na demenda est, & reddenda facies sua. Quid mihi gladios & ignes ostendis, & turbam
carnificum circa te frementium? Tolle istam pompam, sub qua lates, & stultos territas,
mors est, quam nuper seruus meus, quam aocilla contempsit. Quid tu rursus mihi flagel
la & eculeos magno apparatu explicas? Quid tu singulis articulis, singula machinamen-
ta, quibus extorqueantur aptas, & mille alia instrumenta excarnificandi particulatim bo
minis? Pone ista quæ nos obstupefaciunt, iube conticescere gemitus & exclamationes,
& uocum inter lacerationē elisarum acerbitatē. Nempe dolor est quē podagricus ille cō
fals stoma-chias. temnit, quem stomachicus ille in ipsis delitijs perfert, quem in puerperio puella perpe-
tur, leuis est si ferre possum, breuis est si ferre oon possum. Hæc in animo uolura, quæ sæ
pe audisti, sæpe dixisti, sed an uere audieris, ao uere dixeris, effectu pba. Hoc enim tur-
pissimum est, quod nobis obijci solet, uerba oos philosophiæ, non opera tractare. Quid
pissimū est,

tu nunc primum tibi mortem imminere scisti, nunc exilium, nunc dolorem? In hæc na-
tus es, quicquid fieri potest, quasi futurum cogitemus, quod facere te moneo, sed scio te
certe fecisse. Nunc admoneo, ut animum tuum nõ mergas in istam sollicitudinem. He-
betabitur enim & minus habebit uigoris cũ exurgendum erit, adhuc illum a prima cau
sa ad publicam, dic mortale tibi, & fragile corpusculum esse, cui non ex iniuria tantum,
aut ex potentioribus uiribus denunciabitur dolor, sed ipsæ uoluptates in tormenta uer-
tuntur. Epulæ cruditatem afferunt, ebrietates neruorum, torporem, tremoremq́, libidi-
nes pedum, manuum, articulorum omnium deprauationes. Pauper fiam? Inter plures
ero, exul fiam? ibi me natum putabo, quo mittar. Alligabor? Quid enim? Nunc solutus
sum? ad hoc me natura graue corporis mei pondus astriuxit: Moriar? hoc dicis, desinã
ægrotare posse, desinam alligari posse, desinam mori posse. Non sum tã ineptus, ut Epi- Ixion Sisyphus
curеam cantilenam hoc loco persequar, & dicam, uanos esse inferorum metus, nec Ixio
nem rota uolui, nec saxum humero Sisyphi trudi in aduersum, nec ullius uiscera, & re-
nasci posse quotidie, & carpi. Nemo tam puer est, ut Cerberum timeat, & tenebras,
& laruale m habitum nudis ossibus cohærentium. Mors nos aut consumit, aut ex-
uit. Emissis meliora restant onere detracto, consumptis nihil restat, bona pariter ma-
laq́ submota sunt. Permitte mihi referre boc loco tuum uersum, si prius admonuero, ut
te iudices non alijs scripsisse ista, sed etiam tibi. Turpe est aliud loqui, aliud sentire, quan
to turpius, aliud scribere, aliud sentire. Memini te illum locum, aliquando tractasse, non
repente nos in mortem incidere, sed minutatim procedere. Quotidie morimur, quoti-
die eñ demitur aliqua pars uitæ, & tunc quoq́ cum crescimus, uita decrescit. Infantiam
amisimus, deinde puerutiam, deinde adolescentiam, usq́ ad besternum quicquid trãsijt,
temporis perit, Hunc ipsum quem agimus diem, cum morte diuidimus, quemadmo-
dum clepsydra, non extremum stillicidium exhaurit, sed quicquid ante defluxit, sic ulti
ma hora qua esse desinimus, nou sola mortem facit, sed sola cõsumat. Tunc ad illam per-
uenimus, sed diu uenimus. Hæc cum descripsisses quo soles ore semper quidẽ magnus,
nunq́ tamen acrior, q́ ubi ueritati† commendas uerba. Dixisti, Mors non ultima ue- alr cõmodas
nit, sed quæ rapit ultima mors est. Malo te legas, q́ epistolam meam. Apparebit eñ tibi
bancquam timemus mortem extremam esse, non solã, Video quo spectes. Quaeris qd
huic epistolæ insulserim, quod dictum alicuius animosum, quod præceptum utile? Ex
ipsa materia quæ in manibus fuit, mittetur aliquid. Obiurgat Epicurus non minus
eos qui mortẽ cõcupiscunt, q́ eos qui timẽt, & ait, Ridiculum est ualde currere ad mor
tem tedio uitæ, cum genere uitæ, ut currendum esset ad mortẽ effeceris. Item alio loco
dicit, Quid tam ridiculum, q́ appetere mortem, cum uitam tibi inquietam feceris metu
mortis. His adijcias, & illud eiusdem notæ, liquet tantam hominum imprudẽtiam esse Eiusdẽ natæ
immo dementiam, ut quidam timore mortis cogantur ad mortem. Quicquid horũ tra
ctaueris, confirmabis animum, uel ad mortis, uel ad uitæ patientiam. At in utrũq́ emo-
nendi, ac firmandi sumus, & ne nimis amemus uitam, & ne nimis oderimus, etiam cũ ra
tio suadet finire, sed non temere, nec cum procursu capiendus est impetus. Vir fortis ac
sapiens non fugere debete uita, sed exite, & ante omnia ille quoq́ uitetur affectus, qui
multos occupauit, libido scilicet moriendi. Est eñ mi Lucili, ut ad alia, sic etiam ad mo-
riendum inconsulta animi inclinatio, quæ sæpe generosos atq́ accerrimæ indolis uiros
corripit, sæpe ignauos iacentesq́. Illi contemnunt uitam, bi grauantur. Quosdam subit
eadem faciendi uiuendiq́ satietas, & uitæ non odium, sed fastidiũ, in quod prolabimur
ipsa impellente pbilosophia, dũ dicimus, quousq́ eadem? Nempe expergiscar, dormiã,
satiabor, esuriam, algebo, æstuabo, nullius rei finis est, sed in orbem nexa sunt omnia, fu-
giunt ac sequuntur diem nox præmit, dies noctem, æstas in autumnũ desinit, autumno
hyems instat, quæ uere compescitur. Omnia transeunt, ut reuertãtur, Nihil noui uideo,
nihil noui facio, fit aliquando & buius rei nausea, multi sunt, qui non acerbum iudicẽt ui-
uere, sed superuacuum. Vale.

EPISTOLA. XXV. De corrigendis & non inueterandis ui-
tijs. Et de imaginaria boni uiri præsentia.

QVod ad duos amicos nostros ꝑtinet, diuersa uia eundũ est, alterius eñ uitia emẽdanda, alterius frangenda sunt, utar libertate tota, nõ amo illũ nisi offendo. Quid ergo, inquis? Quadragenariũ pupillũ cogitas sub tutela tua cõnnere. Respice ætatem eius iam durã & intractabilẽ, non põt reformari, tenera finguntᷣ, an ꝓfecturus sim nescio, malo successum mihi, q̃ fidẽ deesse, nec desperaueris, etiã diutinos ægros posse sanari, si cõtra intemperantiã steteris, si multa inuitos & facere coegeris & pati. Nec de altero quidẽ satis fiduciæ habeo, excepto eo qđ adhuc peccare erubescit, nutriendus est hic pudor, qui q̃diu in animo eiꝰ durauerit, aliquis erit bonæ spei locus. Cũ hoc ueterano partius agendũ puto, ne in desperationẽ sui ueniat, nec ullum tẽpus aggrediẽdi melius fuit, q̃ hoc fuerat dum interquiescit, dum emẽdato similis est, aliis hæc intermissio eiꝰ imposuit, mihi uerba nõ dat, expecto cũ magno fœnore uitia reditura, quæ nunc scio cessare, nõ deesse. Impendã huic rei dies, & utrum
Sarcinas contrahe. possit aliqd agi, an nõ possit, experiar. Tu nobis te ut facis fortẽ præsta, & sarcinas cõtrahe, nihil ex his quæ habemꝰ necessariũ est, ad legem naturæ reuertamur, diuitiæ paratæ sunt, aut gratuitũ est quo aegemus, aut uile. Panẽ & aquã natura desiderat, nemo ad hæc pauper est, intra quæ quisq; desyderiũ suum claudit, cũ ipso Ioue de felicitate cõtendat, ut ait Epicurus, cuius aliquam uocem huic epistolæ inuoluã. Sic fac, inquit, omnia tanq̃ spectet aliquis. Prodest sine dubio, custodẽ sibi imposuisse, & habere quẽ respicias, quẽ interesse cogitationibꝰ tuis iudices. Hoc quidẽ longe magnificentius est, sic uiuere tanq̃ sub alicuius boni uiri, ac semꝑ præsentis oculis. Sed ego etiã hoc cõtentus sum, ut sic facias quæcũq; facies, tanq̃ spectet aliquis. Oĩa nobis mala solitudo ꝑsuadet. Cum iam ꝓfeceris tantũ, ut sit tibi etiã tui reuerẽtia, licebit dimittas pedagogũ. Interim te aliquorũ auctoritate custodi. Aut Cato ille sit, aut Scipio, aut Lælius, aut cuiꝰ interuentu, perditi quoq; hoĩes uitia supprimerent, dum te efficis eum cũ quo peccare non audeas. Cum hæc effeceris, & aliqua cœperit apud te tui esse dignatio, incipiã tibi ꝑmittere, qđ idem suadet Epicurꝰ, Tunc præcipuem teipse secede, cũ esse cogeris in turba. Dissimilẽ te fieri multis oportet, dum tibi tutum non sit a te recedere. Circũspice singulos. Nemo est cui nõ satius sit, cũ quolibet esse q̃ secum. Tunc præcipue in teipse secede, cum esse rogeris in turba, si bonus uir, si quietus, si temperans uis esse, alioquin in turbã tibi a te recendũ est. Istic enim malo utro propius es. Vale.

EPISTOLA. XXVI. De non accusando defectum naturæ, & qualiter boni uiri meritum mors excutiat, & quod egregium sit mortem discere.

MOdo dicebã tibi in conspectu esse meæ senectutis, iam uereor ne senectutẽ post me reliquerim, aliud iam his annis, huic corpori uocabulũ cõuenit, quoniã quidẽ senectus lassæ ætatis non fractæ nomẽ est, inter decrepitos menumera, & extremũ tangentes, gratias tamẽ mihi apud te ago. Nõ sentio in animo ætatis iniuriã cum sentiã in corpore tantũ uitia, & uitiorũ ministeria senuerũt, uiget animus & gaudet, non multũ sibi gaudet esse cũ corpore, magnã partẽ oneris sui deposuit, exultat, & mihi facit cõtrouersiam de senectute, hunc, ait, esse florem suũ, credamꝰ illi, bono suo utatur, ire in cogitationẽ iuuat, & dispicere quid ex hac trãquillitate ac modestia morũ sapientiæ debeam, qđ ætati, & diligenter excutere quæ non possim facere, quæ nolim, prosit ne habituro aliqd si quicqd nolim, quicqd nõ possim, nõ posse me gaudeo. Quæ eñ quærela est? quod incõmodũ? si quicqd debet desinere deficit. Incõmodũ summũ est, inquis, minui & deperire, & ut proprie dicã liquescere. Non enim subito impulsi ac ꝓstrati sumus, carpimur, singuli dies aliquid subtrahũt uiribus, & quis exitus est melior q̃ in finem suũ natura soluente dilabi? Non quia aliqd mali est ictus, & e uita repẽtinus excessus, sed quia leuis hæc uia est subduci. Ego certe uelut appropinquet experimentũ, & ille laturus sententiã de omnibus annis meis dies uenerit, ita me obseruo & alloquor. Nihil est, inquã, adhuc, quod aut rebus, aut uerbis exhibuimꝰ, leuia sunt ista & fallacia pignora animi, multisq; inuoluta lenocinijs, quod ꝓfecerim, morti crediturus sum. Non timide itaq; cõponor ad illũ diem, quo remotis strophis ac fucis, de me iudicaturus sum, utrũ loquor fortia an sentiã, nunquid simulatio fuerit, & minus quicqd contra fortunã iactaui uerborũ contumaciũ. Remoue existimationẽ hoim, dubia semꝑ

est, & in

est,& in partem utraq; diuiditur. Remoue studia, totã uitam tracta, mors de te pronũciatura est, ita dico disputationes & litterata colloquia, & ex præceptis sapientium uerba collecta, & eruditus sermo, non ostendũt uerum robur animi. Est enim oratio etiam timidissimis audax. Quid ægeris, tunc apparebit, cum animam ages. Accipio patiẽter conditionem humanam, non reformido iudicium. Hæc mecum loquor, sed tecũ quoq; me locutum puta. Iuniores, quid refert? non dinumerantur anni. Incertum est quo te loco mors expectet. Itaq; tu illam omni loco expecta. Finire iam uolebam, & manus expectabat ad clausulam, sed conficienda sunt sacra, & huic epistolæ uiaticum dãdum est. Putas me non dicere, unde sumpturus sum mutuũ, scis cuius arca utar. Expecta me pusillum & de domo fiet numeratio, interim cõmodabit Epicurus, qui ait. Meditare utrũ cõmodius sit, uel mortem transire ad nos, uel nos ad eam. Hic patet sensus, egregia res est mortem condiscere, superuacuum forsitan putas id discere quo semel utendum est, hoc est ipsum quare meditari debeamus, semper discendum est, quod an sciamus, experiri non possumus, meditare mortem, qui hoc dicit meditari libertatẽ iubet, qui mori discit, seruire dedidicit. Supra omnem potentiã est, certe extra omnem, quid ad illum carcer & custodia, & claustra? liberũ hostiũ habet. Vna est cathena quæ nos alligatos tenet amor uitæ, quæ ut non est abijciendus, ita minuendus est, ut si quando res exiget, nihil nos detineat, nec impediat, quo minus parati simus, quod quandoq; faciendum est, statim facere. Vale.

EPISTOLA. XXVII. De uoluptatis nocumento & uirtutis gaudio, ad qđ per externũ adiutoriũ nõ uenit, & quod nũq; nimis dicit, qđ non satis discit.

TV me, inquis, mones, iam enim te ipse monuisti, iam correxisti, ideo aliorum emendationi uacas. Non sum tam improbus, ut curationes æger obeam, sed tanq; in eodem ualitudinario iaceam, de communi malo tecum colloquor, remedia cõmunico. Sic itaq; me audi tanq; mecum loquar, in secretum te meũ admitto & te adhibito, mecum exigo, clamo mihi ipse, numera annos tuos, & pudebit eadem uelle, quæ uolueras puer, eadem parare. Hoc deniq; tibi circa diem mortis præsta, moriantur ante te uitia. Dimitte istas uoluptates turbidas, magno leuandas, non uẽturæ tantum, sed præteritæ nocent. Quemadmodum scelera etiam si non sint depræhẽsa cum fierent, solicitudo non cum ipsis abijt, ita improbarum uoluptatum, etiam post ipsas pœnitentia est, non sunt solidæ, non sunt fideles, etiã si nõ nocent fugiũt. Aliquod potius bonum mansurum circũspice, nullum autem est, nisi quod animus ex se sibi inuenit. Sola uirtus præstat gaudiũ perpetuum, securum, etiam si quid obstat nubium modo interuenit, quæ infra feruntur, nec unq; diem uincunt. Quãdo ad hoc gaudium peruenire continget? Non quidem cessatur adhuc, sed festinatur, multum restat operis in quod ipse necesse est uigiles, ipse laborem tuum impendas. Si effici cupis, delegationẽ res ista non recipit. Aliud litterarum genus adiutorium admittit. Caluisius Sabinus memoria nostra fuit diues, & patrimonium habebat liberum & ingenuum, nunq; uidi hominem beatum indecentius, Huic memoria tam mala erat, ut illi modo nomen Vlyssis excideret, modo Achillis, modo Priami, quos tam bene nouerat, q; pedagogos nostros nouimus. Nemo uetulus nomenclator qui nomina non reddit, sed imponit tam properanter, q; ille Troianos & Achiuos persalutabat. Nihilominus eruditus uolebat uideri. Hanc itaq; compendiariam excogitauit, magna summa emit seruos, unum qui Homerum teneret, alterum qui Hesiodium, nouem præterea Lyricis, singulos assignauit, magno emisse illum non est quod mireris, non inuenerat faciendos, sed locauit. Postq; hæc familia illi comparata est, cœpit conuiuas suos inquietare, habebat ad pedes hos, a quibus subinde cum peteret uersus quos referret, sæpe in medio uersu excidebat, suasit illi Satellius Quadratus, stultorum diuitũ adrosor, & quod sequitur arrisor, & quod duob9 his adiunctum est derisor, ut grammaticos haberet analectos. Cũ dixisset Sabinus, centenis milibus sibi constare singulos seruos. Minoris, inquit, totidem scrinia emisses. Ille tamẽ in ea opinione erat, ut putaret se scire, qđ qsqs in domo sua sciret. Idẽ Satellius illũ hortari cœpit, ut luctaretur, hominẽ ægrum, pallidũ, gracilem, cũ Sabinus respõdisset, & quõ possum? uix uiuo. Noli obsecro, inquit istuc dicere, Nõ uides q; multos seruos

Caluisius Sabinus

ualentissimos habeas? Bona mens nec cõmodatur nec emitur, & puto si uenalis esset, nõ haberet emptorẽ. At mala quotidie emitur. Sed accipe iam quod debeo, & uale. Diuitiæ sunt, ad legẽ naturæ composita paupertas. Hoc sæpe dicit Epicurus aliter atq; aliter. Sed nunq̃ nimis, dicitur quod nunq̃ satis discitur, Quibusdam remedia monstranda, quibusdam inculcanda sunt. Vale.

EPISTOLA.XXVIII. Quod nõ loci, sed animi mutatione tristicia tollitur, & de nõ prouocando discrimine, & q̃d initiũ sit salutis noticia peccati.

HOc tibi soli putas accidisse, & admiraris quasi rem nouã, quod peregrinatione tam longa, & tot locorũ uarietatibus, nõ discussisti tristiciã grauitatẽq; mẽtis. Animũ debes mutare, nõ cœlum, licet uastum traieceris mare, licet (ut ait Virgilius noster) terræq; urbesq; recedãt, sequentur te quocũq; perueneris uitia. Hoc idem cuidã quærenti Socrates ait, quid miraris? Nihil tibi pegrinationes pdesse, cũ te circũferas, Premit te eadẽ causa quæ expulit. Quid terrarũ iuuare nouitas põt? Quid cognitio urbiũ, aut locorũ? In irritum cedit ista iactatio. Quæris quare te fuga ista non adiuuet? tecũ fugis, Onus animi deponendũ est, nõ ante tibi ullus placebit locus, talem Aff. habitũ nũc esse animũ tuũ cogita, qualẽ Virgilius noster uatis inducit, iã concitatæ & instigatæ, multũq; habentis in se spiritus, nõ sui. Bacchatur uates, magnũ si pectore possit, excussisse deũ, uadis huc & illuc, ut excutias insidẽs pondus, q̃d ipsa iactatione incõmodius fit, sicut in naui onera imota minus urgent, inæqualiter cõuoluta citius eam partẽ in quã incubuere demergunt. Quicq̃d facis cõtra te facis, & motu ipso noces tibi, ægrum eñ cõcutis. At cũ istud exemeris malũ, omnis mutatio loci iucunda fiet, in ultimas expellaris terras licebit, in quolibet barbariæ angulo colloceris, hospitalis tibi illa qualiscunq; sedes erit. Magis qs ueneris, q̃ quo interest, & ideo nulli loco addicere debem⁹ animũ, cũ hac psuasione uiuendũ est, nõ sum uni angulo natus, patria mea totus hic est mũdus. Quod si liquæret tibi, nõ admirareris, nil adiuuari te regionũ uarietatib⁹, in quas subinde priorũ tedio migras, prima eñ quæq; placuisset, si omnẽ tuã crederes. Non pegrinaris, sed erras & ageris, ac locũ ex loco mutas, cũ illud quod quæris, bene uiuere, omni loco positũ sit, nunquid tam turbidũ fieri põt q̃ forum? ibi quoq; licet quiete uiuere, si necesse sit. Sed si liceat disponere se, conspectũ quoq; & uiciniã fori pcul fugiã. Nam ut loca grauia, etiam firmissimã ualitudinẽ tentant, ita quoq; bonæ menti, necdum adhuc pfectæ, & conualescenti sunt aliqua parũ salubria. Dissentio ab his q in fluctus medios eunt, & tumultuosam pbantes uitã, quotidie cũ difficultatibus rerũ, magno animo colluctantur. Sapiẽs feret ista, nõ eliget & mallet in pace esse q̃ in pugna. Non eñ multũ prodest uitia sua piecisse, si cũ alienis rixandũ est. Triginta, inquis, tyranni Socratẽ circũsteterunt, nec potuerũt animũ eius infringere. Quid interest quot domini sint? Seruitus una est, hãc qui contempsit in quãtalibet turba dominantiũ liber est. Tempus est desinere. Sed si prius portoriũ soluero. Initiũ est salutis, noticia peccati. Egregie mihi hoc dixisse uidetur Epicurus. Nam qui peccare se nescit, corrigi non uult, deprehendas te oportet, anteq̃ emendes. Quidã uitijs gloriantur, qui mala sua uirtutũ loco numerant, tu existimas aliq̃d, de remedio cogitare. Ideo quantũ potes teipse coargue, inquire in te accusatoris primũ partibus fungere, deinde iudicis, nouissime deprecatoris, aliquãdo te offende. Vale.

Libri tertij Epistolarum Senecæ finis.

LV. ANNEI SENECAE EPISTOLARVM LIBER QVARTVS.

EPISTOLA.XXIX. Quod licet non omnes monendi sint, tamẽ quidã etiam cõtradicẽtes uel illudentes docendi sint, & q̃d sapiens malit sibi placere q̃ populo,

DE Marcellino nostro quæris, & uis scire q̃d agat, raro ad nos uenit, nullã alia ex causa q̃ quia audire uerũ timet, a quo periculo iã abest, nulli eñ nisi audituro dicendũ est. Ideo de Diogene, nec min⁹ de alijs Cynicis, q libertate pmiscua usi sunt, & quosq; obuios monuerũt, dubitari solet an hoc facere debuerit. Quid eñ si qs surdos obiurget, aut natura morboue mutos? quare itaq; uerbis parcã? gratuita sunt, nõ possum scire an ei pfuturus sim, quẽ ãmoneo. Illud scio alicui me pfuturũ, si multos admonuero. Spargenda est manus, nõ põt fieri, ut nõ aliquãdo succedat multa tentanti, hoc mi Lucilli nõ existimo faciendũ magno uiro, di-

luitur

luitur eius auctoritas, nec habet apud eos satis ponderis, quos posset minus obsoleſa-
cta corrigere. Sagittarius nō aliquādo debet ferire, sed aliquādo deerrare. Non est ars,
quæ ad effectum casu uenit, sapiētia ars est, certum petat, eligat ꝓfecturos, ab his quos
desperauit, recedat, non tamen cito relinquat, & in ipsa desperatione extrema remedia
tentet. Marcellinū nostrū ego nondū despero, etiam nūc obseruari potest, sed si cito illi
manus porrigitur. Est quidem periculū ne porrigentem trahat, magna io illo ingenij uis
est, sed iam tendentis in prauū. Nihilominus adibo hoc periculū, & audebo illi mala sua
ostēdere, faciet quod solet, aduocabit illas facetias, quæ risum euocare lugentibus pos-
sunt, & in se primū, deinde in nos iocabitur, omnia quæ dicturus sum, occupabit. Scru-
tabitur scholas nostras, & obijciet philosophis cōgiaria, amicas, gulā, ostendet mihi aliū
in adulterio, aliū in popina, aliū in aula, ostendet mihi lepidū philosophū Aristonē, qui
in gestatiōe disserebat, hoc em̄ ad ædendas operas tēpus acceperat, de cuius secta cum
quereret Scaurus, ait, utiq; peripateticus nō est. De eodē cū consuleret Iulius Grecinus
uir egregius quid sentiret? nō possum, inquit, tibi dicere. Nescio em̄ qd de gradu faciat,
tanq; de essedario interrogaret, bos mihi circulatores, qui philosophiā honestius negle-
xissent, quā uendūt, in faciē ingeret. Cōstitui tamē cōtumelias perpeti. Moueat ille mi-
hi risum, ego fortasse illi lacbrymas mouebo, aut si ridere perseuerabit, gaudebo tanq;
in malis, quod ille genus insaniæ euitare cōtigerit. Sed non est ista hilaritas longa, obser-
ua, uidebis eosdē intra exiguum tēpus acerrime ridere, & acerrime rabere, ꝓpositū est
aggredi illū, & ostendere quāto pluris fuerit, q; multis minoris uideret, uitia eius etiā si nō
excidero inhibebo, non desinent? sed intermittent, fortasse aūt & desinent, Sed si inter-
mittendi consuetudinē fecerint, nō est hoc ipsum fastidiendū, quoniāquidē grauiter af-
fectis, sanitatis loco est bona remissio, dum me illi paro, tu interim qui potes, qui intelli-
gis, unde quo euaseris, & ex eo suspicaris, quousq; sis euasurus. Compone mores tuos, at-
tolle animū, aduersus formidata cōsiste, nūerare eos noli, q tibi metū faciūt. Nōne uidea-
tur stultus si quis multitudinē timeat eo loco, per quē transitus singulis est, æque ad tuā
mortē multis aditus non est, licet illā multi minentur. Sic istud natura disposuit. Spiritū
tibi tam unus eripiet, q; unus dedit. Si pudorem haberes, ultimā mihi pensionē remi-
sisses. Sed ne ego quidē me sordide geram, in fœnore æris alieni, & tibi quod debeo im-
pingam. Nūq; uolui populo placere. Nam quæ ego scio, nō probat populus, quæ probat
populus, ego nescio. Quis hoc, inquis, tāq; nescias cui imperem? Epicurus. Sed idē hoc
omnes tibi ex omni domo cōclamabunt Peripatetici, Academici, Stoici, Cynici. Quis
em̄ placere potest populo, cui placet uirtus. Malis artibus popularis fauor queritur, simi-
lem te illis facias oportet. Nō probabunt, nisi agnouerint, multo aūt ad rem magis perti-
net qualis tibi uidearis, quā qualis alijs. Cōciliari nisi turpi ratione amor turpium nō po-
test. Quid ergo illa laudata & omnibus præferenda artibus, rebusq; philosophia præsta-
bit, scilicet ut malis tibi placere, quā populo, ut estimes iudicia nō numeres, ut sine metu
deorū hominūq; uiuas, ut aut uincas mala aut finias. Cæterū si te uidero celebrem secun-
dis uocibus uulgi. Si intrante te clamor, plausus, & pantomimica ornamēta obstrepue-
rint. Si tota ciuitate te fœminæ puerięq; laudauerint, quidni ego tui miserear, cū sciā quæ
uia ad istum fauorem ferat. Vale.

EPISTOLA.XXX. Quod nihil habet de spe uitæ quem senectus ducit
ad mortem, & quod mors timenda non sit uarias ob causas.

BAssum Aufidiū uirū optimū uidi quassum, ætati obluctantē. Sed iam plus illū
degrauatq;, quod possit attolli, magno senectus & immēso pondere incubuit.
Scis illū semp infirmi corporis & †exusti fuisse, diu illud cōtinuit, & ut ueri⁹ di-
cā, cōcinnauit, subito deficit, quēadmodū in naue quæ sentinā trahit uni rimæ (At uide ne ex succi legendum sit)
aut alteri obsistit̄, ubi plurimis locis laxari cœpit & cedere, succurri nō pōt nauigio dehi-
scenti, ita io senili corpore aliquatenus imbecillitas sustineri & fulciri pōt, ubi tāq; in pu-
tri ædificio oīs iūctura †dilabitur & dū alia excipit̄, alia discindit̄, circūspiciēdū est quō (Alr diducit.)
exeas. Bassus tamē noster alacer animo est, hoc philosophia præstat, in quocūq; corpo-
ris habitu fortē, in cōspectu mortis, hilarē, lætūq;, nec deficientē q̄uis deficiat. Magnus
gubernator & scisso nauigat uelo, & si exarmauit, tamē reliquias nauigij aptat ad cursū,
hoc facit Bassus noster, & eo animo uultuq; finē suū spectat, quo alienū spectare nimis
securi esse putares. Magna res est hæc Lucilli, & diu discēdē, cū adueniat hora illa ineui-

 tabilis,

tabilis, equo animo abire. Alia genera mortis, spei mixta sunt, desinit morbus, incendiũ
extinguit̃, ruina quos uidebat̃ oppressura deposuit, mare quos hauserat, eadē die in q
sorbebat, eiecit incolumes, Gladiũ miles ab ipsa ꝑituri ceruice reuocauit, nil habet quod
speret quē senectus ducit ad mortē, huic uni intercedi nõ põt, nullo genere hoies mol-
lius moriunt̃, sed nec diutius. Bassus noster uidebat̃ mihi ꝓsequi se & cõponere & uiue
re tanq̃ supstes sibi, & sapiēter ferre decidiũ sui. Nã de morte multa loquit̃, & id agit se-
dulo, ut nobis ꝑsuadeat si qd incõmodi, aut metus in hoc negocio est, moriētis uitiũ esse
nõ mortis, nec magis in ipsa quicq̃ esse molestiæ q̃ post ipsam. Tam demēs autē est qui
timet qđ nõ est passurus, q̃ qui timet qđ nõ est sensurus, an quisq̃ hoc futurũ credit, ut ꝑ
quã fit, ut nihil sentiat̃, ea sentiat̃. Ergo, inqt, mors adeo extra omne malũ est, ut sit extra
oēm maloꝝ metũ, hæc ego scio & sæpe dicta, & sæpe dicēda. Sed neq; cum legerē æque
mihi ꝓfuerunt. Neq; cũ audirē dijs dicentib⁹, q negabant timēda a quoꝝ metu aberãt,
hic uero plurimũ auctoritatis habuit, cũ loqueret̃ de morte uicina. Dicam eñ quid sen-
tiã, puto etiã fortiorē eum esse q in ipsa morte est, quã qui circa mortē est. Mors eñ ad-
mota, etiã imperitis animũ dedit, nõ uitandi ineuitabilia. Sic gladiator tota pũgna timi-
dissimus iugulũ aduersario præstat, & errantē gladiũ sibi attēperat. At illa quæ in ꝓpin-
quo est, utiq; uentura, desyderat lentã animi firmitatē, quæ est rarior, nec põt nisi a sapi-
ente præstari, libentissime itaq; illũ audiebã quasi uerentē de morte sñiam, & q̃lis esset
ei⁹ natura uelut propius inspectæ iudicantē, plus ut puto fidei haberet apud te plus põ
deris, si qs reuixisset, & in morte nihil mali esse narraret expertus, accessus mortis quã ꝑ
turbationē afferat, optime hij tibi dicēt qui secundũ illã steterũt, qui uenientē & uiderũt
& receperũt. Inter hos bassum licet numeres, q nos decipi noluit. Is, ait, tam stultũ esse q
mortē timeat, q̃ qui senectutē. Nam quēadmodũ senectus adolescentiã sequit̃, ita mors
Alt.donata senectutē. Viuere noluit, q mori nõ uult. Vita eñ cũ exceptiõe mortis† data est, ad hãc
itur, quã ideo timere demētis est, quia certa expectant̃, dubia metuunt̃, mors necessitatē
habet æquã & inuictã. Quis quæri põt in ea condinone se esse, in qua nemo nõ est? Pri-
ma eñ pars æqtatis est æqualitas. Sed nũc sup uacuũ est naturæ causã agere, quæ nõ aliã
uoluit legē nostrã esse quã suã, quicqd cõposuit, resoluit, & quicqd resoluit cõponit ite-
rũ. Iam uero si cui cõtigit ut illũ senectus leniter emitteret, nõ repente auulsum uitæ, sed
minutatim subductũ, nõne ille gratias agere dijs oibus debet, qđ saciatus ad requiem ho-
mini necessariã, lasso gratã ꝑductus est? Vides quosdã optantes mortē, & quidē magis
quã rogari solet uita. Nescio utros existimē maiorē nobis animũ dare, q deposcũt mor-
tē, an qui hilares eã quietiq; operiunt̃, qm̃ illud ex rabie interdũ ac repetina indignatio
ne fit, hæc ex iudicio certa trãquillitas est, uenit aliqs ad mortem iratus, mortē uenientē
nemo hilaris excipit, nisi q se ad illã diu cõposuerat, fateor ergo ad hoiem mihi carũ, ex
ꝑ̃limis me causis frequētius uenisse, ut scirē an illũ toties eundē inuenirē. Nunqd cũ cor-
poris uirib⁹ minueret̃ animi uigor, q sic crescebat illi, quõ manifestior notari solet agitato
rũ leticia, cũ septimo spacio palmæ appropinquant, dicebat quidē ille Epicuri præceptis
obsequēs, primũ sperare se nullũ dolorem esse in illo extremo anhelitu, si tñ esset, habe
ret aliquantulũ in ipsa breuitate solatij. Nullũ eñ dolorē longũ esse q magnus est. Cæte
rũ succursurũ sibi etiã in ipsa distractione aĩæ corporisq; si cũ cruciatu id fieret, post illũ
dolorē, se dolere nõ posse. Nõ dubitare aũt se quin senilis aĩa in primis labris esset, nec
magna ui distraheret̃ a corpe, ignis q ualentē materiã occupauit, aqua & interdũ ruina
extinguēdus est. Ille q alimentis deficit̃, sua sponte subsidit, libēter hæc mi Lucili audio
nõ tanq̃ noua, sed tanq̃ in rē præsentē ꝑductus. Quid ergo? nõ multos spectaui abrum
pētes uitã, Immo uero uidi. Sed pl⁹ momēti apđ me habet, q ad mortē ueniũt sine odio
uitæ, & admittũt illã, nõ attrahunt. Illud quidē aiebat tormentũ nostra nos sentire opa, q
tũc trepidam⁹ cũ prope a nobis esse credim⁹ mortē, a quo eñ prope nõ est, parata oibus
locis, oibusq; momētis. Sed cõsyderemus, inqt, tunc cũ aliqua causa moriēdi uidet̃ acce
dere, quãto aliæ ꝓpiores sunt q̃ nõ timent̃, hostis alicui mortē minabat̃, hãc cruditas oc
cupauit. Si distinguere uoluerim⁹ causas metus nostri, inueniem⁹ alias uideri. Nõ mor-
tē timem⁹, sed cogitationē mortis, ab ipsa eñ semp tantundē absum⁹, ita si timēda mors
est, sp timēda est. Qđ eñ tēpus morti exemptũ est? Sed uereri debeo ne tã lõgas episto
las peius q̃ mortē oderis, itaq; finē faciã. Tu tñ mortē, ut nunq̃ timeas, sp cogita. Vale.

Agnosco

EPISTOLA.XXXI. De assentatione seu adulatione uitanda & de contemptu laboris & excellentia uirtutis & animi.

AGnosco Luciliũ meũ, incipit quẽ ꝓmiserat exhibere, sequere illũ impetũ animi, quo ad optima quæꝫ calcatis popularibꝰ bonis ibas. Nõ desydero maiorẽ melioremꝫ fieri ꝙ moliebaris, fundamenta tua multũ loci occupauerũt, Tantũ effice ꝙtũ conatus es, & illa q̃ tecũ in aĩo tulisti tracta, ad summũ sapiẽs eris, si dauseris aures, qbꝰ cerã parũ est obdere, firmiori spissamẽto opus est, ꝙ usum in socijs Vlixẽ ferũt. Illa uox q̃ timebat̃ erat blãda, nõ tñ publica. At hæc q̃ timẽda est nõ ex uno scopulo, sed ex oĩm pte terrarꝫ circũsonat, ꝑteruehere itaꝫ nõ unũ locum insidiosa uoluptate suspectũ, sed oẽs urbes, surdũ te amantissimis præsta. Bono aĩo male precant̃. Et si uis esse felix, deos ora, ne qd tibi q̃ optant̃ eueniat, nõ sunt ista bona q̃ in te isti uolunt cõgeri, unũ bonũ est, qd beatæ uitæ causa, & firmamẽtũ est, sibi fidere, hoc aũt contingere nõ põt, nisi contẽptus est labor, & in eorꝫ nũero habitus, q̃ neꝫ bona sunt neꝫ mala, fieri eñ non põt, ut una res mõ mala sit, modo bona, mõ leuis & ꝑferenda, mõ expauescenda, labor bonũ non est. Quid ergo est bonũ? laboris contẽptio, Itaꝫ inuanũ oposos culpauerim. Rursus ad honesta nitẽtes ꝙto magis incubuerĩt, minusꝫ sibi uinci ac strigare ꝑmiserint admirabor & clamabo, tãto melior surge, & ĩspira, & cliuũ istũ (uno si potes spũ) exupera. Generosos aĩos labor nutrit. Nõ est ergo qd ex illo ueteri uoto parẽtũ tuorꝫ eligas, qd cõtingere tibi uelis, qd optes, & in totũ iã ꝑ maxie apto uiro turpe est, & nũc deos fatigare, qd uotis opus est? Fac te ipse felicẽ, facies aũt, si ĩtellexeris bona esse quibus admixta est uirtꝰ. Turpia, qbꝰ malicia coniũcta est. Quẽadmodũ sine mixtura lucis nihil splendidũ est, nihil atrũ, nisi qd tenebras habet, aut aliqd in se traxit obscuri. Quẽadmodũ sine adiutorio ignis, nihil calidũ est, nihil sine aere frigidũ, Ita honesta & turpia uirtutis & maliciæ societas efficit. Quid ergo est bonũ? rerũ scientia. Quid malũ est? rerꝫ ĩperitia. Ille prudẽs atꝫ artifex ꝓ tpe queꝫ repellet aut eliget. Sed nec q̃ repellit timet, nec mirat̃ quæ eligit, si mõ magnus illi & inuictus animꝰ est, submitti te ac deprimi ueto, laborẽ si nõ recuses, parũ est posse. Quis ergo, inqs, labor friuolus & supuacuus est? quẽ humiles causæ uocauerint, nõ est malus. Non magis ꝙ ille q pulchris rebꝰ impendit̃ qm̃ animi est ipsa tolerãtia, q̃ se ad dura & aspera hortat̃, & dicit, qd cessas? Nõ est uiri timere sudorẽ, huic & illud accedat, ut ꝑfecta uirtus sit eq̃litas, ac tenor uitæ ꝑ oĩa consonãs sibi, qd non põt esse nisi rerũ scientia cõtingat & ars, ꝑ quã diuina & hũana noscant̃, hoc est summũ bonũ, qd si occupas, incipis deorꝫ esse socius nõ supplex. Quõ, inquis, isto ꝑuenit̃? nõ ꝑ Apenninũ grayũue montẽ, nec ꝑ deserta Candauiæ, nec Sirtes tibi, nec Sylla, aut Charibdis adeundæ sunt, q̃ tamẽ oĩa transisti ꝓcuratiunculæ precio. Tutũ iter est, iucundũ est, ad qd natura te instruxit, dedit tibi illa, q̃ si non deserueris, par deo surges. Parẽ aũt deo pecunia nõ faciet. Deꝰ nihil habet, prætexta nõ faciet. Deus nudꝰ est, fama nõ faciet, nec ostentatio tui, & in populos nõis dimissa notitia. Nemo nouit deũ, multi de illo male existimãt & impune. Nõ turba seruorũ, lecticã tuã ꝑ itinera urbana ac ꝑegrina portantiũ. Deus ille maximꝰ potentissimusꝫ ipse uehit oĩa. Ne forma quidẽ, & uires bonũ te facere possunt, nihil horũ nõ patit̃ uetustatẽ. Quærendũ est ergo qd nõ fiat indies deterius, cui nõ possit obstari, quo nõ meliꝰ possit optari. Quid hoc est? animꝰ sed hic rectus, bonus, magnus, qd aliud uoces hunc, quã deũ in hũano corpore hospitẽ? Hic animꝰ tã in equitẽ Romanũ, quã in libertinũ, ꝙ in seruũ põt cadere. Quid ẽ eques Romanus, aut libertinus, aut seruus? nõia ex ambitione, aut ex iniuria nata, subsilire in cœlum, ex angulo licet. Exurge modo, & te quoꝫ dignũ finge deo, finges autẽ, nõ auro, nõ argento, nõ potest ex hac materia imago deo exprimi similis. Cogita illos cum propitij essent, fictiles fuisse.

EPISTOLA.XXXII. Comẽdat secessum a turba & ãmonet huiꝰ uitæ cursũ ꝑcurren-

INquiro a te & ab oĩbus sciscitor, q ex ista regione ueniũt, Quid agas (dum esse. ubi & cum quibus moreris uerba dare non potes, tecum sum, sic uiue tanꝙ quid facias auditurus sim, imo tanꝙ uisurus. Quæris quid me maxime ex his quæ de te audio delectet? quod nihil audio, quod pleriꝫ ex his quos interrogo nesciunt, quid agas, hoc est salutare, non conuersari cum dissimilibus, & diuersa cupientibus, habeo quidem fiduciam non posse te torqueri, mansurumꝫ in proposito etiam si sollicitantium turba circumeat. Quid ergo est? non timeo ne mutent te, timeo ne impediant

multũ autẽ nocet, & qui morat̃, utiq; in tanta breuitate uitæ, quã breuiorẽ incõstantia facimus. Aliud subinde atq; aliud faciẽtes initiũ, diducimus illã in particulas ac lancinamꝰ. Propera ergo Lucilli charissime & cogita, quantũ celeritati additurꝰ fueris, si a tergo hostis instaret, si equitẽ aduentare suspicareris, ac fugientiũ præmere uestigia. Fit hoc, premeris, accelera, & euade, ꝑduc te in tutũ, & subinde cõsydera, q̃ pulchra res sit consummare uitã ante mortẽ. Deinde expectare securũ reliquã tp̃is sui partẽ, nihil sibi in possessione beatæ uitæ positũ, quæ beatior nõ fit, si longior. O quando uidebis illud tẽpus, quo scies tẽpus ad te nõ ꝑtinere, quo trãquillus placidusq; eris, & crastini negligẽs, & in summa tui sacietate, uis scire qd sit quod faciat hoĩes auidos futuri, nemo sibi contigit. Optauerũt itaq; tibi alia parẽtes tui, sed ego cõtra omniũ tibi eoꝝ contemptũ opto, quoꝝ illi copiã, uota illoꝝ mltos cõpilant, ut te locupletent, Quicq̃d ad te transferũt, alicui detrahendũ est. Opto tibi tui facultatẽ ut uagis cogitationibus agitata mens, tandẽ resistat, & certa sit, ut placeat sibi, & intellectis uerbis bonis quæ simul intellecta sunt, possidentur, ætatis adiectione nõ egeat. Ille demũ necessitates supgressus est, & exautoratꝰ ac liber, qui uiuit uita peracta. Vale,

EPISTOLA. XXXIII. Quomodo omnia philosophiæ uerba pondus habent, & quam turpe sit semper ex commentario sapere.

DEsyderas his quoq; epistolis sicut prioribꝰ postulasti, ascribi aliquas uoces nostrorũ procerũ. Non fuerũt circa flosculos occupati, totus cõtextus illoꝝ uirilis est. Inequalitatẽ scias esse, ubi quæ eminẽt notabilia sunt. Non est admirationi una arbor, ubi in eandẽ altitudinẽ tota sylua surrexit, eiusmodi uocibꝰ referta sunt carmina, refertæ historiæ. Itaq; nolo Epicuri illas esse existimes, publicæ sunt & maxĩe nostræ. Sed in illo magis annotant̃, quia raro interim interueniũt, qa insperate, qa mirũ est aliq̃d fortiter dici ab hoĩe mollicie ꝓfesso. Ita eñ plæriq; iudicant, apud me uero Epicurus est & fortis, licet * manulẽtus sit, fortitudo, & industria, & ad bellũ prompta mens, tam in Persas q̃ in alte cinctos cadit. Nõ est ergo q̃d exigas excerpta & repetita. Continuũ est apud nostros, quicq̃d apud alios excerpit̃. Non habemꝰ itaq; ista † odorifera, nec emptorẽ decipimus, nihil inuenturũ cũ intrauerit, præter illa q̃ in fronte suspensa sunt. Ipsis ꝑmittimus unde uelint sumere exẽplaria, putas nos uelle singulares s̃nias ex turba sepаre, cui illas assignabimꝰ Zenoni an Cleãthi an Chrisippo, an Panetio, an Possidonio? Non sumꝰ sub rege, sibi quisq; se uẽdicat, apud istos, quicq̃d dicit Hermacus, quicq̃d Metrodorus, ad unũ refert̃. Om̃ia quæ quisq; in illo cõtubernio locutus est, unius ductu & auspicijs dicta sunt. Non possumus, inquã, ex tanta rerũ æqualiũ copia, licet temptemus aliq̃d educere. Pauperis est numerare pecus. Quocũq; miseris oculũ, id tibi occurret q̃d eminere posset, nisi inter paria legeret̃. Quare depone istã spem, posse te summatim degustare ingenia maximoꝝ uirorũ, tota tibi inspiciẽda sunt, tota tractãda. Res gerit̃, & ꝑ liniamẽta sua ingenij opus nectit̃, ex quo nihil subduci sine ruina põt. Nec recuso quo minus singula mẽbra, dũmodo in ipso hoĩe, cõsyderes. Non est formosa mlier cuiꝰ crus laudat̃ aut brachiũ, sed illa cuiꝰ uniuersa facies admirationẽ singulis partibꝰ abstulit. Si tamẽ exegeris, nõ tam mẽdice tecũ agam, sed plena manu fiet. Ingens eoꝝ turba est passim iacentiũ. Sumẽda erunt nõ colligẽda. Non eñ excidũt, sed fluũt, ꝑpetua et inter se cõnexa sunt. Nec dubito quin multũ conferãt, rudibꝰ adhuc & extrinsecꝰ auscultantibꝰ. Facilius eñ singula insidunt circũscripta, & carminis mõ inclusa. Ideo pueris & s̃nias ediscendas damꝰ, & has quas græci Chrias uocãt, quia cõplecti eas puerilis animꝰ põt, qui plus adhuc non capit certi ꝓfectus; uiro captare flosculos turpe est, & fulcire se notissimis & pauossimis uocibꝰ, & mẽoria stare, sibi iã innitat̃. Dicat ista, nõ teneat. Turpe est eñ seni aut ꝓspicienti senectutẽ ex cõmẽtario sapere, hoc Zenon dixit. Tu qd? hoc Cleãtes, tu quid? quousq; sub alio moueris? Et impera & dic, q̃d memoriæ tradat̃, aliq̃d & de tuo ꝓfer. Om̃es itaq; istos nũq̃ autores, semp interpretes sub aliena umbra latẽtes, nihil puto habere generosi, nũq̃ ausos aliquãdo facere, q̃d diu didicerãt, memoriã in alienis exercuerũt. Aliud est memisse, aliud scire. Meminisse est rẽ cõmissã mẽoriæ custodire. At cõtra scire est & sua facere queq;, nec ab exẽplari pẽdere, & toties ad mgr̃m respicere, hoc dicit Zenon, hoc Cleãtes, aliq̃d intersit inter te & librũ, quousq; disces? iã & præcipe, qd est quare audiã q̃d legere possum? multũ (inquit) uiua uox facit. Non quidẽ hæc quæ alienis uerbis cõmendat̃, & actuarij uice fungit̃. Adice nunc q̃d isti q nũq̃ tutelæ suæ fiunt, primũ in ea re sequũtur priores, in qua nemo nõ a priore desciuit, deinde in ea

Afr. mamillatus.

Afr. ocliferia

Plena manu

Viua uoce.

de in ea re sequũtur quæ adhuc queriĩ. Nunquã autẽ inuenieĩ si contenti fuerimus inuẽtis. Præterea qui aliud sequiĩ, nihil inuenit, imo nec quærit. Quid ergo? non ibo ꝑ priorꝫ uestigia? Ego uero utar uia ueteri, sed si priorẽ planioreq́ꝫ inuenero, hanc muniã. Qui ante nos ista mouerũt, non dñi nostri, sed duces sunt. Patet omnibus ueritas, nondũ est occupata. Multum ex illa etiam futuris relictum est.

EPISTOLA. XXXIIII. Quomodo magistrũ delectat profectus discipuli, & quod magna pars bonitatis est uelle fieri bonum.

CResco, & exulto, & discussa senectute recalesco, quoties ex his quæ agis & scribis intelligo quantũ te ipse (nam turbã olim reliqueras) supgrederis. Si agricolã arbor ad fructũ producta delectat. Si pastor ex fetu gregis sui capit uoluptatem, Si alumnũ suũ nemo aliter intuetur, quã ut adolescentiã illius suã iudicet. Quid euenire credis his? qui ingenia educauerũt, & quæ tenera formauerũt, adulta subito uident? Assero te mihi, meũ opus es. Ego cũ uidissem indolem tuã, inieci manũ, exhortatus sum, addidi stimulos, nec lente ire passus sum, sed subinde incitaui, & nunc idem facio. Sed iam currentẽ hortor, & inuicẽ hortantẽ. Quid aliud, inquis? adhuc uolo Currentẽ hortor. in hoc plurimũ est, non sic quõ principia, totius operis dimidiũ occupare dicũtur, Ita res animo constat. Itaq́ꝫ pars magna bonitatis est uelle fieri bonũ. Scis quẽ dicam bonũ? ꝑfectum, absolutũ, quem malũ facere nulla uis, nulla necessitas possit, hunc in te ꝓspicio, si ꝑseueraueris & incubueris, & id egens ut oĩa facta dictaq́ꝫ tua inter se congruant, ac respondeant sibi & una forma percussa sint. Non est huius animus in recto, cuius acta discordant. Vale.

EPISTOLA. XXXV. De differentia amicitiæ & amoris & animi cõstantis.

CVm te tam obnixe rogo ut studeas, meũ negociũ ago, habere amicũ uolo, qđ cõtingere mihi (nisi pergas excolere te ut cœpisti) nõ potest. Nunc eñi amas me, amicus nõ es. Quid ergo? hæc inter se diuersa sunt? immo dissimilia. Qui amicus est, amat, q amat, nõ utiq́ꝫ amicus est. Itaq́ꝫ amicitia semp ꝓdest. Amor etiã aliquãdo nocet. Si nil aliud, ob hoc ꝓfice, ut amare discas. Festina ergo dum mihi ꝓficis, nec istuc alteri didiceris. Ego quidẽ percipio iam fructũ, cum mihi fingo uno nos animo futuros, & quicqd ætati meæ uigoris abscessit, id ad me ex tua q̃q́ꝫ non multũ abest, redíturũ. Si tamẽ re quoq́ꝫ ipsa lætus esse nolo, uenit ad nos ex his quos amamus etiã absentibus gaudiũ, sed id leue & euanidũ. Conspectus, & præsentia, & cõuersatio aliqd habet uiuæ uoluptatis, utiq́ꝫ si nõ tantũ quẽ uelis, sed qualẽ uelis uideas, affer itaq́ꝫ te mihi ingens munus. Et quo magis instes, cogita me senẽ esse, te mortalẽ. Propterea ad me, sed ad te prius profice & ante oĩa hoc cura, ut constes tibi, Quoties experiri uoles, an aliqd actum sit? obserua an eadẽ uelis hodie quæ heri, mutatio uolũtatis indicat animũ natare alicubi, atq́ꝫ alicubi apparere, prout tulit uentus. Non uagaĩ quod est fixũ & fundatũ. Istud sapienti ꝑfecto contigit aliquatenus, & ꝓficienti profectoq́ꝫ. Quid ergo interest? hic cõmoueĩ quidẽ non tamẽ transit, sed suo loco nutat. Ille nec cõmoueĩ quidẽ. (Vale.

EPISTOLA. XXXVI. De inquietæ felicitatis horriditate, & quod propria animi meditatio sit contemptus mortis.

AMicum tuũ hortare ut istos magno animo contẽnat, qui illũ obiurgant, qđ umbrã & ociũ petierit, qđ dignitatẽ suã destituerit, & cũ plus consequi posset, prætulerit quietẽ omnib⁹. Quã utiliter negociũ suũ gesserit, quotidie illis ostendit. Hi quibus inuideĩ, non desinent transire. Alij elideĩ, alij cadent. Res est inquieta felicitas. Ipsa se exagitat, mouet cerebrũ, nõ uno genere. Alios in aliud irritat, hos in potentiã, illos in luxuriã, hos inflat, illos mollit & totos resoluit. At bene aliquis illam fert, sic quõ uinum. Itaq́ꝫ nõ est quod tibi isti ꝑsuadeãt eũ esse felicẽ qui a multis obsideĩ, sic ad illum quẽadmodum ad lacum concurriĩ quẽ exhauriunt & turbant, nugatoriũ & inertem uocant. Scis quosdã peruerse loqui, & signare contraria felicẽ uocabant. Quid ergo? erat? ne illud quidẽ curo qđ quibusdã nimis horridi uidetur & tetrici. Ariston aiebat, malle se adolescentẽ tristẽ, q̃ hilarẽ & amabilẽ turbæ, uinũ eñ fieri bonũ qđ recens durũ & asperũ uisum est, nõ pati ætatẽ quod in dolio placuit. Sin eũ tristem appellẽt & inimicũ processibus suis, bene se dabit in uetustate, ipsa tristicia, perseueret modo colere

uirtutē, ꝓhibere liberalia studia, nō illa quibus ꝓfundi satis est, sed hæc qbus tingendus
est animus, hoc est descendi tēpus. Quid ergo? aliqd est, quo non sit discendū? Minime
Sed quemadmodū oībus annis, studere honestū est, Ita non oībus institui, Turpis &
ridicula res est elemētarius senex, Iuueni parandū, seni utendū est. Facies ergo rem uti-
lissimā tibi, si illum quā optimū feceris. Hæc, aiunt, beneficia esse expetenda tribuēdaq;
nō dubiæ primæ sortis, quæ tam ꝓdest dare quā accipere, deniq; nihil illi iam liberū est.
Spopondit, minus autē turpe est creditori, q̃ spei bonæ decoquere. At illud es alienum
soluendū. Opus est negocianti nauigatione ꝓspera, Agrum colenti, ubertate, eius quā
colit terræ, & cœli fauore. Ille qđ debet sola pōt uoluntate ꝑsoluere, In mores fortuna ius
nō habet, Hos disponat, ut quā tranquillissim⁹ ille animus ad ꝑfectum ueniat, q nec abla
tū sibi quicquā sentit, nec adiectū, sed in eodē habitu est, quōcunq; res cadant? Cui siue
aggerunt uulgaria bona, supra res suas eminet, siue aliqd ex istis uel oīa casus excussit,
minor nō fit. Si in Parthia natus esset, arcū infans statim tenderet. Si in Germania, proti
nus puer tenerū hastile uibraret, Si auorū nostrorū temporib⁹ fuisset, equitare & hostē
cominus ꝑcutere didicisset, hæc singulis disciplina gentis suæ suadet & iperat. Quid er-
go? huic meditandū est, qđ aduersus oīa tela, qđ aduersus omne bostiū genus bene fa
cit mortē contēnere. Quæ quin habeat in se aliquid terribile, ut & aīos nostros (quos
in amorē sui natura formauit) offendat, nemo dubitat. Nec necesse esset in id cōparari &
acui, in qđ instinctu quodā uoluntario iremus, sicut ferunt omnes ad conseruationē sui.
Nemo discit, ut si necesse fuerit æquo animo in rosa iaceat, sed in boc durat, ut tormētis
nō submittat fidē, ut si necesse fuerit, stans etiā aliquādo saucius ꝓ uallo ꝑuigilet, & ne pi
Afr. Palo. lo quidē incumbat, quia solet obrepere interim somnus in aliqđ amminiculū reclinatis.
Mors nullū habet incōmodum, Esse enī debet aliqd cuius sit incōmodū. Qđ si tanta cu
piditas longioris æui te tenet, Cogita nihil corū (quæ ab oculis abeunt & in rerū naturā
ex qua ꝓdierunt ac mox ꝓcessura sunt recōduntur) consumi, desinūt ista nō pereūt. Et
mors, quā ꝑtimescimus ac recusamus intermittit uitā non eripit, ueniet iterū qui nos in
lucē reponat dies, q̃ multi recusarent, nisi oblitos reduceret, sed postea diligētius doce-
bo oīa quæ uident perire, mutari. Aequo animo debet rediturus exire obserua orbē
rerū in se remeantiū, uidebis in hoc mūdo nihil extingui, sed uicib⁹ descendere ac resur
gere. Estas abit, sed alter annus illā adducit, hyems cecidit, referēt illā sui menses. Solem
nox obruit, sed ipsam statim dies abiget. Stellarū iste discursus quicqd præterijt repetit,
pars cœli leuat assidue, pars mergit. Deniq; finem faciā, si hoc unum adiecero, nec infan
tes, nec pueros, nec mente lapsos, timere mortē. Et esse turpissimū si eam securitatē no-
bis ratio non præstat, ad quā stulticia perducit. Vale.

EPISTOLA. XXXVII. De duplici magnanimitate, & quomodo ad
ueram libertatem philosophia perducat.

Q Vod maximū uinculū est ad bonā mentem ꝓmisisti, uirum bonū, sacramēto
ligatus es. Deridebit se quis tibi dixerit, mollem esse militiā & facilē. Nolo te
decipi, Eadē honestissimi huius, & illius turpissimi, a uto tamētis uerba sunt,
uri, uinciri, ferroq; necari, ab illis qui manus arenæ locant, & edunt ac bibunt
quæ ꝑ sanguinē reddant, cauetur ut ista uel inuiti patiant, a te, ut uolens li
bensq; patiaris. Illis licet arma submittere, misericordiā populi temptare. Tu neq; sub-
mittes, nec uitā rogabis. Recto tibi inuictoq; moriendū est. Quid porro ꝓdest paucos
dies, aut annos lucrifacere? Sine missione nascimur. Quō ergo, inquis, me expediā? Ef-
fugere nō potes necessitates, potes uincere, fiat uia, & hanc tibi uiam dabit philosophia
ad hanc te confer, si uis saluus esse, si securus, si beatus. Deniq; si uir esse (qđ est maximū)
liber, hoc contingere aliter non potest, bumilis res est stulticia abiecta, sordida, seruilis,
multis affectib⁹ & sæuissimis subiecta, hos tam graues dn̄os interdū alternis uicibus im-
perātes, interdū pariter, dimittit a te sapientia, quæ sola libertas est, una ad hāc fert uia, &
quidē recta, nō aberrabis, uade certo gradu. Si uis tibi oīa subicere, te subice rōni, mltos
reges, si ratio te rexerit, ab illa disces qd, & quēadmodū aggredi debeas, nō incides reb⁹
Neminē mihi dabis, qui sciat quō quod uult ceperit uelle, nō consilio adductus ullo, sed
impetu impactus est. Non minus, sæpe fortuna in nos incurrit, quā nos in illā. Turpe est
non ire,

non ire, sed ferri, & subito in medio turbine rerum stupentem quærere, huc ego quemadmodum ueni. Vale.

EPISTOLA.XXXVIII. De utilitate familiaritatis breuis & inelaborati sermonis.

MErito exigis ut hoc inter nos epistolarum cōmercium frequētemus, plurimū proficit sermo, q minutatim irrepserit animo, disputationes præparatæ & effusæ audiente populo, plus habent strepitus, minus familiaritatis, philosophia bonum consiliū est. Consiliū nemo clare dat, aliquando utendū est & illis (ut ita dicam) concionibus, ubi q dubitat, impellendus est. Vbi uero nō hoc agendū est, ut uelit discere, sed ut discat, ad hæc submissiora uerba ueniendū est, facilius intrāt & hærent. Nec eñ multis opus est, sed efficacibus, seminis modo spargenda sunt, qđ quãuis sit exiguum, cū occupauit idoneum locū, uires suas explicat, & ex minimo in maxios actus diffundit. Idē facit ratio, nō late patet, si aspicias, in opere crescit, pauca sunt quæ dicunt. Sed si illa animus bene exceperit, cōualescunt & exurgunt. Eadē est, inquam, præceptorū conditio quæ seminū, multū efficiunt, & si angusta sunt tantū, ut dixi, idonea mens rapiat illa & in se trahat. Multa inuicē & ipsa generabit, & plus reddet, q̃ acceperit. Vale.

EPISTOLA.XXXIX. De differentia ordinariæ orationis & breuiarij, & qđ sit proprium generosi animi ad excelsa citari, & quatinus superfluitas noceat.

COmentarios quos desyderas diligenter ornatos, & in angustum coactos, ego uero componā, sed uide ne plus profectura sit oratio ordinaria, quam hæc quæ nunc uulgo breuiariū dicitur. Olim cū latine loqueremur summariū uocabat. Illa res discenti magis necessaria est, hæc scienti. Illa eñ docet, hæc ammonet. Sed utriusq; rei tibi copiā faciam. Tu a me nō est, quod illū aut illum exigas. Qui notorem dat, ignotus est. Scribam ergo qđ uis: sed meo more, Interim multos habes, quorū scripta nescio an satis ordinent. Sume in manus indicē philosophorum. Hæc ipsa res expergisci te coget. Si uideris quã multi tibi laborauerint, cōcupisces & ipse ex illis unus esse. Habet eñ hoc optimū in se generosus animus, qđ concitat̃ ad honesta. Neminē excelsi ingenij uirū humilia delectant & sordida, magnarū rerum species ad se uocat & extollit, quēadmodū flamma surgit in rectum, iacere ac deprimi nō potest, non magis quam quiescere. Ita noster animus in motu est, eo mobilior & actuosior, quo uehemētior fuerit, sed felix qui ad meliora hunc impetū dedit. Ponet se extra ius ditionēq; fortunæ. Secunda temperabit, aduersa cōminuet, & alijs admiranda, despiciet. Magnanimi est magna cōtemnere, ac mediocria malle, quã nimia. Illa eñ utilia uitaliaq; sunt, At hæc eo quo superfluunt nocent. Sic segetē nimia sternit ubertas, sic rami onere franguntur, Sic ad maturitatē non peruenit nimia fecunditas. Idem animis quoq; euenit, quos imoderata felicitas rumpit, qua nō tantū in aliorum iniuriam, sed etiam in suã uertunt. Quis hostis in quēquã tam cōtumeliosus fuit, quã in quosdã uoluptates suæ sunt: quorum impotētiæ atq; insanæ libidini ob hoc unū possis ignoscere, qđ quæ fecere patiunt̃. Nec imerito hic illos furor uexat. Necesse est eñ in imensum exeat cupiditas, quæ naturalē modū transilit. Ille eñ habet suū finem. Inania & ex libidine orta sine termino sūt, necessaria metit̃ utilitas, superuacua quo redigis: uoluptatib⁹ utiq; se imergunt, qbus in consuetudinē adductis carere nō possunt, & ob hoc miserrimi sunt, qđ eo peruenerunt, ut illis quæ superuacua fuerāt, facta sunt necessaria, seruiūt itaq; uoluptatibus suis nō fruunt̃, & mala sua (qđ malorū ultimū est) amant. Tunc autē consummata est infelicitas, ubi turpia non solū delectant, sed etiã placent, & desinit esse remedio locus, ubi quæ fuerāt uitia, mores sunt. Vale.

EPISTOLA.XL. Docet pronunciationē moderandam, & exemplo maxime Ciceronis iubet esse tardiloquum.

QVod frequēter mihi scribis, gratias ago. Nam quo uno modo potes, te mihi ostendis. Nunq̃ epistolã tuam accipio, ut nō protinus una simus, Si imagines nobis amicorū absentiū iucundæ sunt, quæ memoriã renouant & desyderiū absentiæ, falso atq; inani solatio leuant, quãto iucundiores sunt literæ, quæ uera amici absentis uestigia, ueras notas afferunt: Nam qđ in conspectu dulcissimū est, id amici man⁹ epistolæ ipressa præstat agnoscere, audisse te scribis Serapionē philosophum, cū istuc applicuisset solere magno cursu uerba cōuellere, quæ nō effundit una, sed

premit & urget. Plura eñ ueniunt, quã quibus uox una sufficiat, hoc non probo in philosopho, cuius ꝓnunciatio quoq; sicut uita debet esse composita. Nihil autẽ ordinatum est, quod præcipitatur & properat. Itaq; oratio illa apud Homerum concitata, & sine intermissione in morem niuis superueniens, oratori data est, lenis & melle dulcior seni profluit. Sic itaq; habe ut istam uim dicendi rapidam, atq; abundantẽ, aptiorem esse circulanti iudices q̃ agenti rem magnam ac seriam, docentiq;, æque stillare illam nolo, quam currere. Nec extendat aures, nec obruat. Nam illa quoq; inopia & exilitas minus intentum auditorem habet, tedio interruptæ tarditatis. Facilius tamen insidit quod expectatur, quam quod præteruolat. Deniq; tradere homines discipulis præcepta dicuntur. Nõ traditur quod fugit. Adijce nũc quod quæ ueritati operam dat oratio, incomposita debet esse & simplex, hæc popularis nihil habet ueri, mouere uult turbam, & inconsultas aures impetu rapere, tractandam se non præbet, aufertur. Quomodo autem regere potest, quæ regi non potest? Quid quod hæc oratio quæ sanandis mentibus adhibetur, descendere in nos debet? remedia nõ prosunt, nisi immorentur. Multum præterea habet inanitatis & uani plus sonat, q̃ ualet. Lenienda sunt quæ me exterrent, cõpescenda quæ irritant, discutienda quæ fallunt, Inhibenda luxuria, corripienda auaricia. Quid horum raptim potest fieri? Quis medic⁹ egros in transitu curat? Quid quod ne uoluptatẽ quidem ullam habet, talis uerborũ sine delectu ruentium strepitus? sed ut pleraq; quæ fieri posse non crederes cognouisse satis est, sic istos qui uerba exercuerũt abunde est semel audisse. Quid enim quis dicere, quid imitari uelit, quid de eorum animo iudicet, quorum oratio ꝑturbata & immissa est, nec potest reprimi? quemadmodũ per procliue currentium, non ubi uisum est gradus sistitur, sed in citato corporis pondere se rapit, ac longius quam uoluit effertur. Sic ista dicendi celeritas nec in sua potestate est, nec satis decora philosophiæ, quæ ponere debet uerba nõ proicere, & pedetentim ꝓcedere. Quid ergo? non aliquando & insurget? Quid ni? sed salua dignitate morum, quam uiolenta ista & nimia uis exuit. Habeat uires magnas, moderatas tamen, perennis sit unda, non torrens. Vix oratori permiserim talem dicendi uelocitatem, irreuocabilem ac sine lege uadentem. Quemadmodũ enim iudex subsequi poterit, aliquando etiam imperitus ac rudis, tum quoq; cum illum aut ostentatio abstulerit, aut affectus impetus sui, tantum festinet atq; ingerat, quantum aures pati possunt. Recte ergo facies, si nõ uideris istos, qui quantum dicant non quemadmodũ quærunt, & ipse malueris aliquando si necesse est, uel Publiũ Vinicium dicere, qui itaq; cum quæreret quomodo Publius Vinicius diceret. Asellius ait. tractim. Nam Geminus uarius, ait, quomodo istum disertum dicatis nescio, tria uerba nõ potest iungere. Quid ni malis, tu sic dicere quomodo Vinicius? aliqs tam insulsus interuenerit, qui illi singula uerba uellenti, tanquã dictaret non diceret, ait. Dic uel nunq; dicas. Namq; Echeri cursum suis temporibus oratoris celeberrimi, longe abesse ab homine sano uolo. Nunq; dubitauit, nunq; intermisit, semel incipiebat, semel desinebat, quædã tamen & nationibus puto magis aut minus cõuenire. In græcis hanc licentiam tuleris. Nos etiã cum scribimus interpungere cõsueuimus. Cicero quoq; noster (a quo romana eloquentia exiliuit) gradarius fuit. Romanus sermo magis se circũspicit, & æstimat, & præbet æstimandũ. Fabius uir egregius & uita, & scientia, & (quod post ista est) Eloquẽtia quoq; disputabat expedite magis, q̃ cõcitate, ut posses dicere facilitatẽ esse illam non celeritatẽ. Hanc ego in uiro sapiente recipio non exigo, ut oratio eius sine impedimento exeat, ꝓferatur tamen malo, quam profluat. Eo autem magis te deterreo ab isto morbo, q̃d non potest tibi ista res contingere aliter, quã si te pudere desierit, ꝑfrices frontẽ oportet, & ipse te nõ audias. Multa eñ inobseruat⁹ ille cursus feret quæ reprehendere uelis. Non põt, inquã, tibi contingere res ista, salua uerecundia. Præterea exercitatione opus est quotidiana, & a rebus studium transferendũ est ad uerba. Hæc aũt etiam si aderunt, & poterunt sine ullo tuo labore decurrere, tamẽ temperanda sunt. Nam quemadmodũ sapienti uiro incessus modestior cõuenit. Ita oratio pressa, nõ audax. Summa ergo summarũ hæc erit, tardiloquũ te esse iubeo. Vale.

Perfrices frontem.

EPISTOLA. XLI. Quomodo in uno quoq; bonorũ uirorum deus habitat, & quod homo laudandus est, pro his quæ habet intus.

FAcis rem optimam, & tibi salutarem, si (ut scribis) perseueras ire ad bonã mentẽ & quã stultum est optare, cum possis a te impetrare? Non sunt ad cœlum eleuãdæ manus, nec exorandus edituus, ut nos ad aures simulacri, quasi magis exaudiri possimus, admittat, prope est a te deus, tecum est, intus est. Ita dico Lucili, sacer intra nos spiritus sedet, malorum bonorumq; nostrorum obseruator & custos, hic prout a nobis tractatus est, ita nos ipse tractat, bonus uir sine deo nemo est. An potest aliqs supra fortunã nisi ab illo adiutus exurgere? Ille dat cõsilia magnifica, & recta. In unoquoq; uirorum bonorum quis deus, incertum est, habitat tamen deus. Si tibi occurrit uetustis arboribus, & solitam altitudinem egressis frequens lucus, & conspectum cœli densitate ramorum aliorum alios protegentium submouens, illa proceritas syluæ, & secretum loci & admiratio umbræ, in aperto tam dense atq; continue, fidem tibi numinis facit. Et si qs specus saxis penitus excesis montem suspenderit, non manufactum, sed naturalibus causis in tantam laxitatem excauatus, animũ tuum quadam religionis suspitione percutiet. Magnorum fluminum capita ueneramur, subita ex abdito uasti amnis eruptio aras habet. Coluntur aquarum calentium fontes, & stagna quædam, uel opacitas, uel immensa altitudo sacrauit. Si hominẽ uideris interritum periculis, intactũ cupiditatibus, inter aduersa felicem, in medijs tempestatibus placidum, ex superiore loco homines uidentem, ex æquo deos, non subibit te ueneratio eius? Non dices, ista res maior est altiorq;, quam ut credi similis huic, in quo est, corpusculo possit? uis istuc diuina descendit, animũ excellentem, moderatum, omnia tanq; minora transeuntem, quicquid timemus optamusq; ridentem, cœlestis potentia agitat. Non potest res tanta sine adminiculo numinis stare. Itaq; maiore sui parte illic est unde descendit. Quemadmodum radij solis contingunt quidem terram, sed ibi sunt unde mittuntur, sic animus magnus & sacer, & in hoc demissus ut propius quidem diuina noscemus, conuersatur quidem nobiscum, sed hæret origini suæ. Illiuc pendet, illuc spectat ac nititur, nostris tanq; melior interest. Quis est ergo hic animus, qui nullo bono nisi suo nitet? Quid enim est stultius, quã in homine aliena laudare? Quid eo dementius, qui ea miratur, quæ in alium protinus transferri possint? Nõ faciunt meliorem equum aurei freni. Aliter leo aurata iuba mittitur, dum contrectatur, & ad patientiam recipiendi ornamenti cogitur fatigatus, aliter incultus, integri spiritus, hic scilicet impetu acer, qualem illum natura esse uoluit, speciosus ex horrido, cuius hic decor est, non sine timore aspici, præfertur illi languido, & bracteato. Nemo gloriari nisi in suo debet. Vitem laudamus, si fructu palmites onerat, si ipsa põdera ad terram, eorum quæ tulit adminiculo, deducit. Num quis huic illam præferret uitem, cui aureæ uuæ, aurea folia dependerent? propria uirtus est in uite fertilitas. In homine quoq; id laudandum est, quod ipsius est, familiam formosam habet, & domum pulchram, multum serit, multum fœnerat, nihil horũ in ipso est, sed circa ipsum. Lauda in ipso, quod nec eripi potest, nec dari. Quod proprium est hominis, quæris quid sit? animus, & ratio in animo perfecta. Rationale enim animal est homo. Consummatur itaq; eius bonum, si id adimpleuit, cui nascitur. Quid est autem quod ab illo ratio hæc exigit? rem facillimã, secundum naturam suam uiuere, sed hanc difficilem facit cõmunis insania. In uitia alter alterum trudimus. Quomodo autem ad salutem reuocari possunt, quos nemo retinet, populus impellit? Vale.

EPISTOLA. XLII. Vota eorum qui de potentibus male æstimant, & de remedio contra damna bonorũ fortuitorũ.

IAm tibi iste persuasit, se uirum bonum esse, atqui uir bonus tam cito nec fieri põt, nec intelligi. Scis quem nunc uirum bonum dicam? huius secundæ notæ. Nam ille alter fortasse tanq; phœnix semel anno quingentesimo nascitur, nec est mirũ ex interuallo magna generari. Mediocria & in turbam nascentia sæpe fortuna producit, eximia uero, ipsa raritate cõmendat. Sed iste multum adhuc abest ab eo quod profitetur, & si sciret quod esset uir bonus, nondum se esse crederet, fortasse etiam fieri posse desperaret, at male existimat de malis, hoc etiam mali faciunt, nec ulla maior pœna nequitiæ est, quam quod sibi ac suis displicet, at odit eos, qui subita & magna potentia insolenter utũtur, idem faciet, cum idem poterit. Multorum quia imbecillia sunt, latent uitia, nõ

minus ausura cum illis uires suæ placuerint, ꝙ illa quæ iam felicitas aperuit, instrumenta illis explicandæ nequitiæ desunt. Sic tuto serpens etiam pestifera tractatur, dum riget frigore. Non desunt tũc illi uenena, sed torpent. Multorũ crudelitas, & ambitio, & luxuria, ut paria pessimis audeat, fortunæ fauore deficitur. Eadem uelle eos cognosces, da posse quantum uolunt. Meministi cum quendã affirmares esse in tua potestate, dixisse me uolaticum esse ac leuem, & te non pedem eius tenere, sed pennam, mentitus sum, pluma tenebatur, quam remisit & fugit. Scis quos postea exhibuerit tibi ludos, ꝙ multa in caput suum casura temptauerit. Non uidebat se per aliorum pericula in suum ruere, non cogitabat ꝙ onerosa essent quæ petebat, etiam si superuacua non essent, hoc itaq; in his quæ affectamus, atq; labore magno contendimus, inspicere debemus, aut nihil in illis cõmodi esse, aut plus incõmodi, quædam superuacua sunt, quædam tanti non sunt, sed hæc nõ prouidemus, & gratuita nobis uidentur, quæ charissime constant. Ex eo licet stupor noster appareat, quod ea sola putamus emi, pro quibus pecuniam soluimus. Ea gratuita uocamus, pro quibus nosipsos impendimus, quæ emere nollemus, si domus nobis nostra pro illis esset danda, si amœnum aliquod fructuosumue prædium, ad ea parati sumus peruenire cum sollicitudine, cum periculo, cũ iactura pudoris, & libertatis, & tẽporis, adeo nihil est cuiq; se uilius. Idem itaq; in omnibus consilijs rebusq; faciamus, quod solemus facere, quoties ad institorem alicuius mercis accessimus, uideamus hoc quod concupiscimus quanti deferatur. Sæpe maximũ precium est, pro quo nullum datur. Multa possum tibi ostendere, quæ acquisita acceptaq; libertatem nobis extorserunt. Nostri essemus, si ista nostra non essent. Hæc ergo tecum ipse uersa, non solum ibi de incremento agetur, sed etiam de iactura, hoc periturum est. Nempe aduenticium fuit, tam facile sine isto uiues ꝙ uixisti. Si diu illud habuisti, perdidisti postꝙ satiatus es. Si non diu, perdis anteꝙ assuescas, pecuniam minorem habebis, nempe & molestiam. Gratiam minorem, nempe & inuidiam. Circũspice ista quæ nos agunt in insaniam, quæ cum plurimis lachrymis amittimus. Scies nõ damnũ in his molestum esse, sed opinionẽ damni. Nemo illa perisse sentit, sed cogitat, qui se habet, nihil perdidit, sed quoto cuiq; habere se contigit? Vale.

EPISTOLA. XLIII. Quomodo comparationis modus fere omnia magna facit, & minima, & ꝙ praua uita quærit abscondi a publico sensu.

QVomodo hoc ad me peruenerit quæris, quis mihi id te cogitare narrauerit, quod tu nulli narraueras? Is q scit plurimũ rumor. Quid ergo, inquis, tantus sum, ut possim excitare rumorem? Non est quod te ad hunc locum respiciens metiaris, ad istum respice in quo moraris. Quicquid inter uicina eminet, magnũ est illic ubi eminet. Nam magnitudo habet certum modũ. Cõparatio illã aut tollit, aut deprimit. Nauis quæ in flumine magna est, in mari paruula est. Gubernaculum quod naui alteri magnum, alteri exiguum est. Tu nunc in prouincia licet cõtemnas ipse te, magnus es. Quid agas, quemadmodum cœnes, quemadmodũ dormias, quæritur, scitur. Eo tibi diligentius uiuendum est. Tunc felicem te esse iudica, cum poteris in publico uiuere, cum te parietes tui tegent, non abscondent, quos plærũq; circũdatos nobis iudicamus, non ut tutius uiuamus, sed ut peccemus occultius. Rem dicam ex qua mores æstimes nostros, uix quenꝙ inuenies, qui possit aperto ostio uiuere. Ianitores conscientia nostra, non superbia opposuit. Sic uiuimus, ut deprehẽdi sit, subito aspici. Quid autem prodest recondere se, & oculos hominũ auresq; uitare? bona conscientia turbam aduocat, mala etiam in solitudine anxia atq; sollicita est. Si honesta sunt quæ facis, oẽs sciant. Si turpia, quid refert neminẽ scire, cum tu scias? O te miserum, si contemnis hunc testem. Vale.

EPISTOLA. XLIIII. Quod quilibet potest fieri uere nobilis, si uelit. Et ꝙ multi errant in optando uitam beatam.

ITerum tu mihi te pusillum facis, & dicis, malignius tecum egisse naturã prius, deinde fortunã cum possis te eximere uulgo, & ad felicitatẽ hominũ maximã emergere. Siquid aliud est in philosophia boni, hoc est, quod stẽma non inspicit, oẽs si ad primã origiñẽ reuocentur, a Dijs sunt. Eques Romanus es, & ad hũc ordinẽ tua te

p̄duxit

perduxit industria. At mehercules multis quatuordecim gradus sunt clausi. Non omes
cura admittit. Castra quoq; quos ad laborem & periculū recipiunt, fastidiose legunt, bo/
na mens omnibus patet, oēs ad hoc sumus nobiles. Nec reijcit quempiam philosophia.
Nec eligit, omnibus lucet. Patricius Socrates non fuit. Cleantes aquam traxit, & rigan-
do hortulo locauit manus. Platonem non accepit nobilem philosophia, sed fecit. Quid
est quare desperes his te posse fieri parem? Omnes hi maiores tui sunt, si te illis geris di/
gnum. Geris autem, si hoc protinus tibi persuaseris, a nullo te nobilitate superari, omni-
bus nobis totidem ante nos sunt, nullius non origo ultra memoriā iacet. Plato ait, Nemi
nem regem non ex seruis esse oriundum, neminē non seruū ex regibus. Omnia ista lon/
ga uanetas miscuit, & sursū deorsumq; fortuna uersauit. Quis ergo generosus? ad uirtu- Sursum deorsū
tem bene a natura compositus. Hoc unum est intuēdum, alioqui si ad uetera te reuocas,
nemo non inde est, ante quod nihil est. A primo mundi ortu usq; in hoc tempus perdu-
xit nos ex splendidis sordidisq; alternata series, non facit nobilem, atrium plenū fumosis
imaginibus. Nemo in nostram gloriā uixit, nec quod ante nos fuit nostrū est. Animus
facit nobilem, cui ex quacunq; conditione supra fortunam licet surgere, puta itaq; te non
esse equitem Romanum, sed libertinū, potes hoc cōsequi, ut solus sis liber inter ingenu/
os. Quomodo, inquis, si mala bonaq; non populo autore distinxeris? intuendum est, nō
unde ueniant, sed quo eant. Si quidem quod beatam uitam potest facere, id bonum est
suo iure, deprauari enim in malum non potest. Quid est ergo in quo erratur, cum omes
beatam uitam optent? quod instrumenta eius pro ipsa habent, & illam dum petunt, fugi
unt. Nam cum summa beatæ uitæ sit solida tranquillitas, & eius inconcussa fiducia, sollici
tudinibus colligunt causas, & per insidiosum iter uitæ non tantum ferunt sarcinas, sed tra
hunt. Ita longius ab effectu eius quod petūt, semper abscedunt, & quo plus operæ impē/
dunt, hoc se magis impediunt, & ferūtur retro, quod euenit in labyrintho properātibus,
ipsa illos uelocitas implicat. Vale.

Libri quinti epistolarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM LIBER SEXTVS.

EPISTOLA. XLV. De modo eligēdi cōmentarios, de acuitate ingenij,
non in uerbis, sed in rebus exercenda, & quis sit uere beatus.

LIBRORVM istic inopiam esse quæreris. Non refert ꝗ multos, sed ꝗ bo-
nos habeas, lectio certa prodest, uaria delectat. Qui quo destinauit, perue
nire uult, unam sequatur uiam, non per multas uagetur. Non ire istud, sed
errare est, uellem, inquis, magis cōsiliū mihi ꝗ libros dares. Ego uero quos
cunq; habeo mittere paratus sum, & totum horreum excutere, me quoq;
isto si possem, transferrem, & nisi mature te finem officij sperarem impetraturum, hanc
senilem expeditionem indixissem mihi, nec me Charybdis, & Sylla, & fabulosum istud
fretum deterrere potuisset. Transnatassem ista, non solum traiecissem, dūmodo te com-
plecti possem, & præsens æstimare quantū animo creuisses. Cæterum ꝗ libros meos tibi
mitti desyderas, non magis ideo me disertum puto, ꝗ formosum putarem, si imaginē
meā peteres. Indulgentiæ scio istud esse non iudicij. Et si modo iudicij est, indulgentia ti
bi imposuit, sed qualescunq; sunt, tu illos sic lege, tanꝗ uerum quæram, adhuc non sciam,
& contumaciter quæram. Non enim me cuiꝗ mancipaui, nullius nomen fero, multū ma
gnorum uirorū iudicio credo, aliquid & meo uendico. Nam illi quoq; non inuenta, sed
quærenda nobis reliquerunt, & inuenissent forsitan necessaria, nisi & superflua quæsis-
sent, multum illis temporis uerborum cauillatio eripuit, & captiosæ disputationes, quæ
acumen irritum exercent. Nectimus nodos, & ambiguam significationem uerbis alliga
mus, deinde dissoluimus, ac tantū nobis uacat, iā uiuere, iā mori scimus. Tota illo mēte p
gendum est, ubi prouideri debet, ne res nos non uerba decipiant. Quid mihi uocum si-
militudines distinguis, quibus nemo unꝗ nisi qui disputat captus est? Res fallunt, illas di
scerne, pro bonis mala amplectimur. Optamus cōtra id quod optauimus, pugnant uo-
ta nostra cum uotis, consilia cū consilijs, adulatio ꝗ similis est amicitiæ, nō imitatur tantū
illam, sed uincit & præterit, apertis ac propitijs auribus recipitur, & in præcordia ima de/

scendit, eo ipso gratiosa quo lædit. Doce quemadmodū hanc similitudinē dinoscere possim, uenit ad me pro amico blandus inimicus, uitia nobis sub uirtutū nomine obrepūt. Temeritas sub titulo fortitudinis latet. Moderatio uocatur ignauia, pro cauto timidus accipitur. In his magno periculo erratur, his certas notas imprime. Cæterum qui interrogatur, an cornua habeat, non est tam stultus, ut frontem suam tentet, nec rursus tam ineptus aut hebes, ut nō habere se nesciat, quod tu illi subtilissima collectione psuaseris. Sic ista sine noxa decipiunt, quomodo præstigiatorum acetabula & calculi, in quibus me fallacia ipsa delectat. Effice ut quomodo fiat intelligam, perdidi usum. Idem de istis captionibus dico, quo enim nomine potius sophismata appellem, nec ignoranti nocent, nec scientem iuuant. Si uis utiq; uerborum ambiguitates diducere, hoc nos doce, beatum non eum esse, quem uulgus appellat, ad quem pecunia magna confluxit, sed illum cui bonū omne in animo est erectum, & excelsum, & mirabilia calcantem. Qui neminē uidet, cū quo se cōmutatū uelit. Qui hominē ea sola parte æstimat, qua homo est. Qui natura magistra utitur, ad illius leges componitur. Sic uiuit, quomodo illa præscripsit, cui bona sua nulla uis excutit, qui mala in bonum uertit, certus indicij, incōcussus, intrepidus, quē aliqua uis mouet, nulla perturbat, quē fortuna cum in eū quod habuit telum nocentissimū ui maxima intorsit, pungit, nō uulnerat, & hoc raro. Nam cætera eius tela (quibus genus humanū debellatur) grandinis more dissultant, quæ incussa tectis, sine ullo habitatoris

s.i.mentientem incōmodo crepitat, ac soluit. Quid me detines in eo, quem tu ipse † pseudomenon appellas? de quo tantum librorum compositum est. Ecce tota mihi uita mentitur, hanc coargue, hanc ad uerum (si acutus es) redige, necessaria iudicat, quorum magna pars superuacua est, etiam quæ non est superuacua, nihil in se momenti habet in hoc, ut possit fortunatum beatumq; præstare. Non enim statim bonum est, siquid necessariū est. Ac pijcimus bonū, si hoc nomen pani aut polētæ damus, & cæteris sine quibus uita non ducitur. Quod bonum est, utiq; necessarium est, quod autem necessarium est, non statim bonum est, quoniā quædam necessaria sunt, eadem uilissima. Nemo usq; eo dignitatem boni ignorat, ut illud ad hæc in diem utilia demittat. Quid ergo? non eo potius curam trāsferes, ut ostendas omnibus magno temporis impendio quæri superuacua, & multos trāsisse uitam, dum uitæ instrumenta conquirunt? Recognosce singulos, & consydera uniuersos, nullius non uita spectat in crastinum. Quid in hoc sit mali, quæris? Infinitum, non enim uiuunt, sed uicturi sunt. Omnia differunt, etiā si attenderemus, tamē nos uita præcurreret, nunc uero cunctātes quasi aliena trāscurrit, & ultimo die finitur, omnino perit. Sed ne epistolæ modū excedā, quæ non debet sinistrā manū legentis implere, in aliū diē hāc litem cū dialecticis differā, nimiū subtilibus, & hoc solū curātibus nō & hoc. Vale.

EPISTOLA. XLVI. Laudat uoluminis sibi missi dulcedinem ubi docet, ꝙ in dictando fertilis eligenda est materia.

Librum tuū quē mihi promiseras, accepi, & tanq; lecturus ex cōmodo adaperui, ac tantū degustare uolui. Deinde blanditus est ipse, ut procederē longius, qui ꝗ disertus fuerit ex hoc intelligas licet, leuis mihi uisus est, cum esset, nec mei, nec tui corporis, sed qui primo aspectu, aut Titi Liuij, aut Epicuri posset uideri, tanta autem dulcedine me tenuit & traxit, ut illū sine ulla dilatione plegerem. Sol me inuitabat, fames admonebat, nubes minabant, tamen exhausi totum, nō tantū delectatus, sed gauisus sum, quid ingenij iste habuit, quid animi dicerē, quid impetus, si interquieuisset, si interuallo surrexisset, nunc nō fuit impetus, sed tenor, compositio uirilis & sancta. Nihilominus interueniebat dulce illud & loco lene, Grādis erectus es, hoc te uolo tenere, sic ire, fecit aliquid & materia. Ideo eligenda est fertilis, quæ capiat ingenium, quæ incitet. De libro tuo plura scribā, cum illū retractauero, nunc uero parū mihi sedet iudiciū, tanꝗ audierim illa, non legerim. Sine me, & inquirere, non est quod uerearis, uerum audies. O te hominem felicem, quod nihil habes, propter quod quisq; tibi tam longe mentiatur, nisi quod etiam ubi causa sublata est, mentimur consuetudinis causa. Vale.

EPISTOLA. XLVII. De familiaritate habenda cum seruis, & ipsos diligendos esse.

Libenter ex his quæ ad te ueniūt cognoui familiariter te cū seruis tuis uiuere, hoc prudētiā

prudentiã tuam, hoc eruditionẽ tuam decet, Serui sunt, immo homines. Serui sunt, imo
contubernales. Serui sunt, immo humiles amici. Serui sunt, immo conserui, si cogitaue-
ris tantundẽ in utroq; licere fortunæ. Itaq; rideo istos, qui turpe existimant cũ seruo suo
cœnare. Quare? nisi quia superbissima consuetudo cœnantẽ dominũ stãtium seruorum
turba circũdedit? Est ille, plus q̃ capit, & ingenti auiditate onerat distentum uentrem, ac
desuetum iam uentris officio, ut maiore opera omnia † egerat q̃ ingessit. At infelicibus alit† digerat
seruis mouere labra, ne in hoc quidem, ut loquantur, licet, uirga murmur omne cõpesci-
tur, & ne fortuita quidem uerberibus excepta sunt, tussis, sternutamenta, singultus, ma-
gno malo ulla uoce interpellatum silentiũ luitur, nocte tota ieiuni, mutiq; perstant. Sic fit
ut isti de domino loquantur, quibus corã domino loqui nõ licet. At illi quibus non tantũ
coram dominis, sed cum ipsis erat sermo, quorũ os non cõsuebatur, parati erant ꝓ domi-
no porrigere ceruicem, periculum imminens in caput suũ, auertere. In conuiuijs loque-
bantur, sed in tormentis tacebant. Deinde eiusdẽ arrogãtiæ prouerbiũ iactatur, Totidẽ
esse hostes, quot seruos. Non habemus illos hostes, sed facimus, alia interim crudelia & Quot ser
inhumana prætereo, ꝙ nec tanq̃ hominibus quidem, sed tanq̃ iumentis abutimur, qui uos habe
cum ad cœnandum discumbimus, alius sputa detergit, alios reliquias temulentorũ sub- mus, toti
ditus colligit, alius preciosas aues scindit per pectus, & clunes certis ductibus circũferẽs dẽ habem⁹
eruditam manũ frustra excutit. Infelix qui huic uni rei uiuit, ut altilia decẽter secet, nisi ꝙ hostes
miserior est, qui hoc uoluptatis causa docet, q̃ qui necessitatis discit. Alius uini minister
in muliebrem modũ ornatus, cum ætate luctatur. Non potest effugere pueritiã, sed re-
trahitur. Iamq; militaris habitus glaber restrictis pilis, aut penitus euulsis, tota nocte per-
uigilat, quã inter ebrietatẽ domini ac libidinẽ diuidit, & in cubiculo uir, & in cõuiuio pu-
er est. Alius cui conuiuarũ † censura permissa est, perstat infelix & expectat, quos adula- Alit† cura
tio, & intemperantia, aut gulæ, aut linguæ reuocet in crastinum. Adijce obsonatores, q-
bus dominici palati noticia subtilis est, qui sciunt, cuius rei illum sapor excitet, cuius dele-
ctet aspectus, cuius nouitate nauseabũdus erigi possit, quid iã ipsa satietate fastidiat, qd
illo die esuriat. Cum his cœnare nõ sustinet, & maiestatis suæ diminutionẽ putat, ad can-
dem mensam cum seruo suo accedere. Dij melius, quod ex istis dominos habent. Sta-
re ante limẽ Calixti, dominũ suum uidi, & eum qui illi impegerat titulũ, qui inter ridicu-
la mancipia produxerat, alijs intrantibus excludi. Retulit illi gratiam seruus. Ille in pri-
mam decuriam deiectus, in qua uocem preco experitur, & ipse illum inuicem apologa-
uit, & ipse non iudicauit domo sua dignum, dominus Calixtum uendidit, sed domino q̃
multa Calixtus, uis tu cogitare istum, quẽ seruum tuũ uocas, ex hisdem seminibus ortũ,
eodem frui cœlo, æque spirare, æque uiuere, æque mori? tu tam illum ingenuum uidere
potes, quam ille te seruum. Mariana clade multos splendidissime natos, senatoriũ ꝑ mili-
tiam auspicantes gradum, fortuna depressit, alium ex illis pastorẽ, alium custodem casæ
fecit. Cõtemne nunc eius fortunæ hominẽ, in quam transire, dum cõtemnis, potes. No-
lo in ingẽtem me locum immittere, & de usu seruorum disputare, in quos superbissimi,
crudelissimi, & cõtumeliosissimi sumus, hæc tamen præcepti mei summa est. Sic cum in-
feriore uiuas, quemadmodũ tecũ superiorẽ uelis uiuere, quoties in mentẽ uenerit, quan-
tum tibi in seruum liceat, ueniat in mentem, tantundẽ in te domino tuo licere. At ego, in-
quis, nullũ habeo dominũ, bona ætas est, forsitan habebis. Nescis qua ætate Hecuba ser-
uire cœperit, qua Crœsus, qua Darij mater, qua Plato, qua Diogenes? Viue cũ seruo de-
menter, comitem quoq; & in sermonẽ admitte, & in consilium, & in conuictum. Hoc lo-
co acclamabit mihi tota manus delicatorũ, nihil hac re humilius, nihil turpius, hos ego
eosdem deprehendam, alienorum seruorum osculantes manũ, ne illud quidem uidetis,
quã omnẽ inuidiam maiores nostri dominis, omnẽ contumeliam seruis detraxerint? do-
minũ patremfamiliæ appellauerunt. Seruos (quod etiã in minimis adhuc durat) familia-
res. Instituerũt diem festum, nõ quo solum cum seruis domini uescerentur, sed quo utiq;
honores illis in domo gerere, ius dicere permiserunt, & domum pusillam rempublicam
esse iudicauerunt. Quid ergo? omnes seruos admouebo mensæ meæ, non magis q̃ oẽs
liberos. Erras, si existimas me quosdam quasi sordidioris operæ reiecturum, utputa illũ
mulionem, & illum bubulcum, nõ ministerijs illos æstimabo, sed moribus, sibi quisq; dat

mores, ministeria casus assignat. Quidam cœnẽt tecum, quia digni sunt, quidam ut sint. Siquid enim in illis ex sordida conuersatione seruile est, honestiorum conuictus excutiet. Non est mi Lucili, q̃ amicom tantum in foro & in curia quæras, si diligenter attenderis, & domi inuenies. Sæpe bona materia cessat sine artifice. Tenta & experire, quemadmodum stultus est, qui equum empturus, nõ ipsum inspicit, sed stratum eius ac frænos. Sic stultissimus est, qui hominem aut ex ueste, aut ex conditione, quæ uestis modo nobis circumdata est, æstimat. Seruus est, fortasse liber animo. Seruus est, hoc illi non nocebit. Ostende quis non sit. Alius libidini seruit, alius auariciæ, alius ambitioni, omnes timori. Dabo consularem aniculæ seruientem: dabo ancillulæ diuitem: Ostendam nobilissimos iuuenes mancipia Pantonomimorũ: nulla seruitus turpior est, q̃ uoluntaria. Quare nõ est, quod fastidiosi ipsi deterreant, quo minus seruis tuis hilarem te præstes, & non superbe superiorem. Colant potius te, q̃ timeant. Dicet nunc aliquis me uocare ad pileum seruos, & dominos de fastigio suo deijcere, quod dixi, colant potius dominũ, q̃ timeãt. Ita q̃, inquit, prorsus colant tanq̃ clientes, tanq̃ salutatores, hoc qui dixerit, obliuiscetur, id dominis parum non esse quod deo satis est, qui colitur & amatur, non potest amor cum timore misceri. Rectissime ergo te facere iudico, quod timeri a seruis tuis non uis, quod uerborum castigatione uteris, uerberibus multa admonentur. Non quicquid nos offendit, & lædit, sed ad rabiem cogunt uenire delitiæ, ut quicquid non ex uoluntate respondit, iram prouocet. Regum nobis induimus animos. Nam illi quoq; obliti, & uirium suarum, & imbecillitatis alienæ, sic exardescunt, sic sæuiũt, quasi iniuriam acceperint, a cuius rei periculo illos fortunæ suæ magnitudo tutissimos præstat, nec hoc ignorant, sed occasionem nocendi captant, quærendo acceperunt iniuriam, ut facerent, diutius te me morari nolo, non est enim tibi exhortatione opus, hoc habent inter cætera boni mores placent sibi & permanent, leuis est malicia, sæpe mutatur nõ in melius, sed in aliud. Vale.

Vocare ad pileum

EPISTOLA. XLVIII. Longiore more opus esse in solutione q̃ propositione quæstionis, & quod amicitia omnia cõmunicat.

AD epistolam quã mihi ex itinere misisti, tam longam, q̃ ipsum iter fuit, postea rescribam. Seducere me debeo, & quid suadeam circumspicere. Nam tu quoq; qui consulis, diu an consuleres cogitasti, quantomagis hoc mihi faciendum est, cum longiore mora opus sit, ut soluas quæstionem, q̃ ut proponas: Vtiq; cũ aliud tibi expediat, aliud mihi, iterũ ego tanq̃ Epicureus loquor. Mihi uero id expedit, quod tibi, aut non sum amicus, nisi quicquid agitur ad te pertinens, meum est. Consortiũ rerum omniũ inter nos facit amicitia, nec secundi quicq̃ singulis est, nec aduersi. In commune uiuitur. Nec potest quisq̃ beate degere, qui se tantum intuetur, qui omnia ad utilitates suas conuertit. Alteri uiuas oportet, si uis tibi uiuere, hæc societas diligenter & sancte obseruanda est, quæ nos omnes homibus miscet, & iudicat aliquod esse cõmune ius generis humani, plurimum ad illam quoq; (de qua loquebar) interiorem societatẽ amicitiæ colẽdam proficit. Omnia enim cũ amico cõmunia habebit, qui multa cum homine, hoc Lucili uirorũ optime mihi ab istis subtilibus præcipi malo, quid amico præstare debeam, quid homini, q̃ quot modis amicus dicatur, & homo q̃ multa significet in diuersum. Ecce sapientia & stulticia discedunt, cui accedo: in utram ire partem iubes. Illi homo pro amico est. Huic amicus non est pro homine, ille amicum sibi parat, hic se amico. Tu mihi uerba distorques, & syllabas digeris, scilicet nisi interrogatiões uaferrimas struxero, & conclusione falsa a uero nascens mendacium adstruxero, non potero a fugiẽdis petenda secernere, pudet me, quod in re tam seria senes ludimus. Vale.

Eras. Rote.

EPISTOLA. XLIX. Notat eos, qui in tanta temporum ægestate puerilibus sophismatibus indulgent.

Videt eadẽ epistola cũ superiori.

MVs syllaba est, mus autem caseum rodit, syllaba ergo caseum rodit, puta nũc me istud non posse soluere, quod mihi ex ista sententia periculum imminet quod incõmodum: sine dubio uerendum est, ne quando in muscipula syllabas capiam, aut ne quando, si negligẽtior fuero, caseum liber comedat, nisi forte acuti-

te acutior est illa collectio, Mus syllaba est, Syllaba autem caseum nõ rodit, mus ergo caseum non rodit. O pueriles ineptias, in hoc supcilia subduximus, in hoc barbam dimisimus, hoc est quod tristes docemus & pallidi? Vis scire quod philosophia ꝓmittat generi humano consilium? Alium mors uocat, alium paupertas urit, alium diuitiæ, uel alienæ torquent, uel suæ. Ille malam fortunam horret, hic se felicitati suæ subducere cupit, hunc homines male habent, illum Dij. Quid mihi lusoria ista proponis? non est iocandi locus ad miseros aduocatus es. Opem te laturum naufragis, captis, ægris, egentibus, intẽtæ securi subiectum, præstantibus caput pollicitus es, quo diuerteris? quid agis? hic cum quo ludis, timet. Succurre, †qd ꝙ mihi laqueati respõdent in pœnis? Omnes undiq; ad te manus tendunt, perditæ uitæ perituræq; auxilium aliquod implorant, in te spes opesq; sunt. Rogant ut ex tanta illos uolutatione extrahas, ut disiectis & errantibus clarum ueritatis lumen ostendas. Dic quid natura necessarium fecerit, quid superuacuũ, ꝙ faciles † leges posuerit, ꝙ iucunda sit uita, ꝙ expedita illas sequentibus, ꝙ acerba & implicita eorum, qui opinioni plus ꝙ naturæ crediderunt. Si prius docueris, quæ partẽ eorum leuatura sint. Quid istorum cupiditates demit, quid temperat. Vtinam tantũ prodessent, quantũ nocẽt, hoc tibi cum uoles manifestissimũ faciam, & cõminui & debilitari generosam indolem in istas argutias coniectam, pudet dicere contra fortunã militaturis, quæ porrigãt tela, quemadmodũ illos subornent, hac ad summũ bonũ itur, per istud philosophiæ sunt nigræ, & turpes, infamesq;, etiam ad album sedentibus, exceptiones. Quid enĩ aliud agitis, cum eum quẽ interrogatis, scientes in fraudẽ inducitis, ꝙ ut formula cecidisse uideatur? Sed quemadmodũ illos prætor, sic hos philosophia in integrum restituit. Quid disceditis ab ingentibus promissis, & grandia locutis effecturos uos, ut non magis auri fulgor, ꝙ gladij perstringat oculos meos, ut ingenti constantia, & quod omnes optãt, & qd omnes timent, calcem, ad Grãmaticorum elementa descenditis. Quid dicitis? sic itur ad astra? hoc enim est quod philosophia mihi promittit, ut me parem deo faciat, ad hoc inuitatus sum, ad hoc ueni, fidem præsta, quantũ potes. Ergo mi Lucili reduc te ab istis exceptionibus & præscriptionibus philosophorũ, aperta decent & simplicia bonitatẽ. Etiã si multũ superesset ætatis, parce dispensandũ erat, ut sufficeret necessarijs. Nunc quæ dementia est superuacua discere in tanta temporis ægestate? Vale.

Alr† quisq; eloquẽtior es i pœnis.

Alr† necessitates

*

EPISTOLA L. De uelocitate temporis, non in quæstionibus puerilibus expendenda, sed exhortatione uirtutis redimenda.

ESt quidem mi Lucili supinus & negligens, qui in amici memoriã ab aliqua regione admonitus reducitur, tamen repositum in animo nostro desyderiũ loca interdum familiaria euocant, nec extinctam memoriã reddunt, sed quiescentẽ irritant, sicut dolorẽ lugentiũ, etiã si mitigatus est tẽpore, aut seruuli familiaris amissio, aut uestis, aut domus renouat. Ecce Campania, & maxime Neapolis, ad Pompeiorũ tuorum cõspectũ incredibile est, ꝙ recens desyderium tui fecerit. Totus mihi in oculis es, cum maxime a te discedo, uideo lachrymas cõbibẽtem, & affectibus tuis inter ipsam coercionẽ exeuntibus nobis, satis resistentem, modo amisisse te uideor. Quid enĩ? non modo est, si recorderis, modo apud Socionem philosophũ puer sedi, modo causas agere cœpi, modo desij uelle agere, modo desij posse. Infinita est uelocitas tẽporis, quæ magis apparet respicientibus. Nã ad præsentia intentos fallit, adeo præcipitis fugæ trãsitus lenis est. Causam huius rei quæris? quicqd tẽporis transijt, eodẽ loco est, pariter aspicit, una iacet, omnia inde in profundũ cadunt, †& alioquin nõ possunt longa interualla esse in ea re, quæ tota uix est, Punctũ est quod uiuimus, & adhuc pũcto minus, sed hoc minimũ specie quadã lõgioris spacij natura† diuisit, aliud ex hoc infantiã fecit, aliud pueritiã, aliud adulescentiã, aliud inclinationẽ quandã ab adolescentia ad senectutẽ, aliud ipsam senectutẽ, in quã angusto quot gradus posuit? modo te prosecutus sum, & tamẽ hoc modo, ætatis nostræ portio est, cuius breuitatẽ aliqñ futurã cogitemus. Nõ solebat mihi tam uelox tẽpus uideri. Nũc incredibilis cursus apparet, siue qa admoueri lineas sentio, siue qa attẽdere cœpi & cõputare dãnũ meũ, eo magis utiq; indignor aliquos ex hoc tpe(qd sufficere nec ad necessaria qdẽ põt, etiã si custoditũ diligẽtissime fuerit) in supuacua maiorẽ ptẽ erogare. Negat Cicero, si duplicet sibi ætas habiturũ se tẽp° quo legat Lyricos.

Alr† præsentia autẽ fallũt nos. Nõ enim.

Alr† derisit.

*

eodem loco Dialecticos, tristius inepti sunt. Illi ex professo lasciuiunt, hi agere seipsos aliquid existimant, nec ego nego prospicienda ista, sed prospicienda tantũ, & a limine salutanda, in hoc unũ, ne uerba nobis dentur, & aliquid esse in illis magni ac secreti boni iudicemus. Quid te torques & maceras in ea quæstione, quam subtilius est contempsisse, q̃ soluere? Secun est & ex cõmodo migrantis munita conquirere. Cũ hostis instat a tergo, & mouere se iussus est miles, excutit necessitas quicquid pax ociosa collegerat. Non uacat in uerba dubie cadentia consectari, & uafriciam in illis meam experiri. Aspice qui coeant populi, quæ mœnia clausis Ferrũ acuãt portis. Magno mihi animo strepitus iste belli circũsonantis exaudiendus est, demens omnibus merito uiderer, si cum saxa in munimentum murorum senes, fœminæq; congererent, cum iuuẽtus intra portas armata signum eruptionis expectaret, aut posceret, cum hostilia in portis tela uibrarẽt, & ipsum solum suffossionibus & cuniculis tremeret, sederem ociosus, & eiusmodi quæstiunculas ponẽs, Quod non perdidisti habes, cornua autẽ non ꝑdidisti, cornua ergo habes, aliaq; ad exemplum huius acutæ delirationis concinnata. atqui æque licet demens tibi uidear, si istis impendero operam, & nunc obsideor, tunc tamen periculum mihi obsesso externum immineret, murus me ab hoste secerneret. Nunc mortifera mecum sunt. Nunc uaco ad istas ineptias. Ingens negocium in manibus est. Quid agam? mors me sequitur, fugit uita, aduersus hæc me doce, aliquid effer, ne mortem non fugiam, uita me non effugiat. Exhortare aduersus difficilia de æquanimitate, aduersus ineuitabilia, angustias tẽporis mei laxa, doce non esse politum bonũ uitæ in spacio eius, sed in usu, posse fieri, immo sæpe fieri, ut qui diu uixit, parum uixerit. Dic mihi dormitaturo, potes nõ expergisci, dic experrecto, potes non dormire amplius. Dic exeunti, potes non reuerti. Dic redeũti, potes non exire. Erras si in nauigatione tantum existimas minimũ esse, quo morte uita diducitur. In omni loco æque tenue interuallum est. Num ubiq; se mors tam prope ostendit? ubiq; tã ꝓpe est. Has tenebras discute, & facilius ea trades, ad quæ præparatus sum. Dociles natura nos ædidit, & rationem dedit imperfectã, sed quæ perfici posset. De iusticia mihi, de pietate disputa, de frugalitate, de pudicitia utraq;, & illa cui alieni corporis abstinentia est, & hac, cui sui cura. Si me uolueris per deuia ducere, facilius ad id quo tẽdo perueniam. Nam (ut ille ait Tragicus) Veritatis simplex oratio est. Ideoq; illã implicare non oportet, nec enim quicq; minus conuenit, q̃ subdola ista calliditas animis conãtibus magna. Vale.

Sophismata cõtẽpsisse subtilius est q̃ soluere.

Veritatis simplex oratio.

EPISTOLA. L. De falsa excusatione peccantium, & qualiter possit prauitas etiam indurata corrigi, & q̄ uirtutes sunt quasi bona naturalia.

EPistolam tuam accepi post multos menses, quam miseras, superuacuũ itaq; putaui ab eo qui afferebat, quid ageres, quærere. Valde enim bonæ memoriæ est, si meminit, & tamen spero te sic iam uiuere, ut ubicunq; eris, sciam qd agas. Quid enim aliud agas, q̃ ut meliorẽ te ipse quotidie facias, ut aliquid ex erroribus ponas, ut intelligas tua uitia esse, quæ putas rerum? Quædam enim locis & tẽporibus ascribimus. At illa quocunq; transierimus secutura sunt. Harpasten uxoris meæ fatuã, scis hæreditarium onus in domo mea remansisse. Ipse enim auarissimus ab istis prodigijs sum, ipsi, si quando fatuo delectari uolo, nõ est mihi longe quærẽdus, me rideo, hæc fatua subito desijt uidere. Incredibilem tibi narro rem, sed ueram, nescit esse se cæcam, subinde pædagogum suũ rogat, ut migret, ait, domũ tenebrosam esse, hoc quod in illa ridemus, omnibus nobis accidere liqueat tibi. Nemo se auarum esse intelligit, nemo cupidum. Cæci tamen ducem quærunt, nos sine duce erramus, & dicimus, nõ ego ambitiosus sum, sed nemo aliter Romæ potest uiuere. Nõ ego sumptuosus, sed urbs ipsa magnas impensas exigit. Nõ est meũ uitiũ q̄ iracundus sum, q̄ nondũ cõstitui certum genus uitæ, adolescẽtia hæc facit. Quid nos decipimus, nõ est extrinsecus malũ nostrũ, intra nos est, in uisceribus ipsis sedet. Et ideo difficulter ad sanitatẽ ꝑuenimus, qa nos ægrotare nescimus. Si scutari cœperimus, qñ tot morbos, tãtasue ægritudines discutiemus? Nũc ꝟo nec quærimus quidẽ medicũ, q minus negocij haberet, si adhiberetur ad recens uitiũ. Sequerentur teneri & rudes animi, recta monstrantẽ. Nemo difficulter ad naturam reducitur, nisi qui ab illa defecit. Erubescimus discere bonam mentem. At mehercules, turpe est magistrũ huius

rei quære

rei quærere. Illud desperandũ est, posse nobis casu tantũ bonũ influere, laborãdũ est, & (ut uerum dicam) ne labor quidem magnus est, si modo (ut dixi) ante animũ nostrũ formare incipimus, & recorrigere, q̃ induresçat prauitas eius, sed nec indurata despero. Nihil est quod non expugnet pertinax opera & intẽta ac diligens cura. Robora in rectum q̃uis flexa, reuocabis. Curuatas trabes calor explicat, & aliter natæ, in id fingũtur, quod usus noster exigit, quanto facilius animus accipit formam, flexibilis, & omni humore obsequentior? Quid enim aliud est animus, q̃ quodã modo se habens spiritus? uides autẽ tanto spiritum esse faciliorem omni alia materia, quanto tenuior est? Illud mi Lucili non est quod te impediat, quo minus de nobis bene speres, ꝙ malicia iam nos tenet, ꝙ diu in possessione nostri est. Ad neminẽ ante bona mens uenit, q̃ mala. Oẽs præoccupati sumus uirtutes discere, uitia dediscere, sed eo maiore aĩo ad emendationẽ nostri debem⁹ accedere, quo semel traditi boni ꝑpetua possessio est, nõ dediscit̃ uirtus. Cõtraria eñ mala in alieno hærent. Ideo expelli & † exturpari possunt, fideliter sedent, quæ in locum suũ ueniunt, uirtus secundũ naturam est, uitia inimica & infesta sunt. Sed quemadmodũ uir- † Al' deturbari
tutes retentæ exire non possunt, facilisq; earum tutela est, ita initium ad illas eundi arduum, quia hoc primũ imbecillæ mentis atq; ægræ est formidare inexperta. Itaq; cogenda est mens, ut incipiat. Deinde non est opus acerba medicina. Protinus enim delectat, dũ sanat, aliorum remediorum post sanitatem uoluptas est, philosophia pariter & salutaris & dulcis est. Vale.

Libri sexti epistolarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM LIBER SEPTIMVS.

EPISTOLA. LII. Amœnas regiones uitandas esse rationibus, & exemplis docet.

QVOMODO quisq; potest mi Lucili? tu istic habes Aethnam, & illum nobilissimũ *Siciliæ montem*, quem quare dixerit Messala unicum, siue Valgius (apud utrũq; enim legi) non reperio, cum plurima loca euomant ignẽ, non tantum *ædita*, quod crebrius euenit, uidelicet quia ignis in altissimum effertur, sed *etiam iacentia*. Nos utcunq; possumus, contenti sumus Baĳs, quas postero die, quam attigeram, reliqui, locum ob hoc deuitandum, cum habeat quasdam naturales dotes, quia sibi illum celebrandum luxuria desumpsit. Quid ergo? ulli loco indicendum est odium? minime. Sed quemadmodũ aliqua uestis sapienti ac probo uiro magis conuenit q̃ alia. Nec ullum colorem ille odit, sed aliquem putat parum aptũ esse frugalitatẽ professo. *Sic regio* quoq; est, quã sapiens uir, aut ad sapiẽtiam tendẽs declinet, tanq̃ alienam bonis moribus. Itaq; de secessu cogitans, nunq̃ Canopũ eliget, q̃uis neminem Canopus esse frugi uetet. Ne Baias quidem. Diuersorium uitiorũ esse cœperunt. Illic sibi plurimũ luxuria permittit. Illic tanq̃ aliqua licentia debeat̃ loco, magis soluitur. Non tantum corpori, sed etiam moribus salubrem locum eligere debemus. Quẽadmodum inter tortores habitare nolim, sic nec inter popinas quidem, uidere ebrios ꝑ littora errantes, & comessationes nauigantium, & symphoniarum cantibus perstrepentes lacus, & alia quæ uelut soluta legibus luxuria, non tantum peccat, sed publicat, q̃d necesse est? id agere debemus, ut irritamenta uitiorum q̃ longissime profugiamus. Indurãdus est animus, & a blandimentis uoluptatum procul abstrahendus. Vina Hanibalẽ Hiberna soluerunt, & indomitum illum niuibus atq; Alpibus uirum eneruauerunt fomenta Campaniæ. Armis uicit, uitĳs uictus est. Nobis quoq; militandum est, & quidem genere militiæ, quo nunq̃ quies, nunq̃ ocium datur, debellãdæ sunt in primis uoluptates, quæ (ut uides) sæua quoq; ad se ingenia rapuerunt. Si quis sibi proposuerit, quantũ operis aggressus sit, sciet nihil delicate, nihil molliter esse faciẽdum. Quid mihi cum istis calentibus stagnis? quid cum sudatorĳs, in quæ siccus uapor corpora exhausturus excluditur. Omnis sudor ꝑ laborem exeat. Si faceremus quod fecit Hãnibal, ut interrupto cursu rerũ, omissoq; bello, fouendis corporibus operã daremus. Nemo nõ intẽpestiuã desidiã uictori quoq; nedũ uincẽti periculosam, merito reprẽhẽderet. Minus nobis q̃ illis Punica signa sequẽtibus licet. Plus periculi restat cædentibus, plus opis etiã ꝑseuerantibus, fortuna mecũ bella gerit, nõ sum impata facturus. Iugũ nõ recipio, imo (q̃d maiore uirtute faciendum

†Alr Nō est imoti iudicij animus. ciendum est)excutio. †Non est emolliendus animus. Si uoluptati cessero, cedēdum est
dolori,cedendum labori,cedendum est paupertati. Idē sibi in me iuris esse uolet,& am/
bitio,& ira. Inter tot affectus distrahar,immo discerpar,libertas ꝓposita est, ad hoc præ
mium laboratur. Quæ sit libertas,quæris? Nulli rei seruire,nulli necessitati,nullis casibus,
fortunam in equum deducere,quo die intellexero illam plus posse,nil poterit. Ego illam
feram,cum in manu mors sit. His cogitationibus intentū,loca seria sanctaq; eligere opor
†Alr Inimica nec dubie. tet. Effœminat animos amœnitas,†Amœna sine dubio aliquid ad corrumpendum uigo
rem potest regio. Quamlibet uiam iumenta patiūtur,quorum indurata in aspero ungu/
la est,In molli palustriq; pascuo saginata cito subteruntur. Et fortior miles ex confragoso
uenit. Segnis est urbanus & uerna. Nullum laborē recusant manus,quæ ad arma ab aratro transferuntur. In primo deficit puluere ille unctus & nitidus. Seuerior loci disciplina
firmat ingeniū,aptumq; magnis conatibus reddit. Literni honestius Scipio & Bais exu
labat. Ruina eius non est tam molliter collocanda. Illi ad quos primos fortuna Romani
populi publicas opes transtulit. Cn. Marius&, Cn. Pompeius, & Cæsar extruxerunt
quidem uillas in regione Baiana,sed illas imposuerunt summis iugis montium,uidebatur hoc magis militare,ex edito speculari late longeq; subiecta. Aspice quam positiōem
elegerunt,quibus ædificia excitauerunt locis,& qualia,scias nō uillas esse,sed castra. Ha
bitaturum tu putas unq̃ fuisse in Vtica Catonem,ut præternauigantes adulteras dinu
†Alr fluitātem. meraret,& aspicere tot genera cimbarum uarijs coloribus picta, & fluctuantem toto lacu rosam,ut audiret canentium nocturna conuiuia,nōne manere ille intra uallum malu
* isset,q̃ ibi unam noctem anxius ipse duxisset? Quid ni malit quisquis uir est,somnū suū
classico q̃ symphonia rumpi? Sed satis diu cum Bais litigauimus,nunq̃ satis cum uitijs,
quæ oro te mi Lucili persequere,sine modo,sine fine,nā illis quoq; nec finis est nec modus. Proijce quæcunq; cor tuum laniant,quæ si aliter extrahi nequirēt, cor ipsum cum illis reuellendum erat,uoluptates præcipue exturba,& inuisissimas habe,latronum more
* quos Philistas Aegyptij uocant,In hoc nos amplectuntur,ut strangulent. Vale.

EPISTOLA. LIII. De tribus hominū generibus ad philosophiam uenien/
tium,& quis in hac uita sit eligendus adiutor.

QVid est hoc Lucili, quod nos alio tendentes,alio trahit, & eo unde recedere
cupimus,impellit? quid colluctatur cū animo nostro,nec permittit nobis geq̃ semel uelle? fluctuamus inter uaria consilia,nihil libere uolumus,nihil abso
lute,nihil semp. Stulticia, inquis, est,cui nihil constat,nihil diu placet. Sed quo
modo nos,aut quando nos ab illa reuellemus? Nemo per se satis ualet, ut
emergat,oportet manū aliquis porrigat,aliquis educat,quosdam ait Epicurus ad ueritatem sine ullius adiutorio exisse,fecisse sibi ipsos uiam, hos maxime laudat,q̄bus ex se im
petus fuit,qui seipsos protulerunt, quosdā indigere ope aliena,non ituros si nemo præcesserit,sed bene secuturos. Ex his Metrodorū,ait,esse. Egregium hoc quoq;,sed secun/
dæ sortis ingenium. Nos ex illa prima nota non sumus, bene nobiscum agitur, si in hanc
secundam recipimur. Nec hunc quidē cōtempseris hominē,qui alieno beneficio esse saluus potest,& hoc multū est,uelle seruari,præter hæc adhuc inuenies aliud genus homi/
nū, ne ipsum quidē fastidiendū eorū,qui cogi ad rectum cōpelliq; possunt , quibus non
duce tantū opus sit,sed adiutore,& ut ita dicam, coactore,hic tertius color est. Si quæris
huius exemplar,Hermacū,ait,Epicurus talē fuisse. Itaq; alteri magis gratulat̄,alterū ma
†alr suscipit gis † suspicit,q̃uis em̄ ad eundē finē uterq; ꝑuenerit,tamen maior est laus idē effecisse in
difficiliore materia,puta em̄ duo ædificia excitata esse,ambo paria,æque excelsa atq; ma
gnifica,alterum puram aream accepit,illic protinus opus creuit,alterius fundamenta las/
sauerunt,in mollem & fluidam demissa humum,multumq; laboris exhaustum est, dum
peruenitur ad solidum. Apparet in altero,quicquid factū est,alterius magna pars & dif/
ficilior latet. Quædam ingenia facilia & expedita,quædam manu(quod aiunt) facienda
sunt,& in fundamentis suis occupanda. Itaq; ego illum feliciorem dixerim, qui nihil ne/
gocij secum habuit. Hunc quidem de se melius meruisse, qui malignitatem naturæ suæ
†alr ingenium uicit,& ad sapientiā se nō perduxit,sed extraxit,hoc durum ac laboriosum † negociū no
bis datum scias,scilicet imus per obstantia. Itaq; pugnemus, aliquorum inuocemus au/
xilium.

xilium. Quem, inquis, inuocabo? hunc aut illum. Quid enim refert, utrum incipias, an desinas? cum utriusq; rei hic sit effectus non esse. His & huiusmodi exhortationibus tacitis (nam uerbis locus non aderat) alloqui me desij. Deinde paulatim suspirium illud, quod esse iam anhelitus cœperat interualla maiora fecit, & retardatum est ac remansit. Nec adhuc q̄uis desierit ex natura fluit spiritus. Sentio hæsitationẽ quandã & eius morã. Quomodo uolet dũmodo non ex animo suspirem, hoc tibi de me recipe, nõ trepidabo ad extrema, iam præparatus sum, nihil cogito de die tuto. Illũ lauda & imitare, quẽ non piget mori, cum iuuet uiuere. Quæ enim uirtus est, cum eijciaris exire? tamẽ est & hic uirtus. Eijcior quidem, sed tanq̃ exeam. Et ideo nunq̃ eijcitur sapiens, quia eijci est inde expelli, unde inuitus recedas. Nihil inuitus facit sapiens, necessitatem effugit, quia uult quod ipsa coactura est. Vale.

EPISTOLA. LVI. De uilla Vaciæ, & eius dispositione, & de ignaui uitio uitando, & quod solus sapiens nulla re sollicitus scit sibi uiuere.

A †Gestatione cum maxime uenio non minus fatigatus, q̃ si tantum ambulassem quãtũ sedi, labor est enĩ diu ferri, ac nescio an eo maior, quia contra naturã est, quæ pedes dedit, ut per nos ambularemus, oculos, ut per nos uideremus, debilitate nobis induxere delitiæ, & quod diu noluimus, posse desinimus. Mihi tamen necessarium erat concutere corpus, ut siue bilis insiderat faucibus discuteretur, siue ipse ex aliqua causa spiritus densior erat, extenuaret illum iactatio, quam profuisse mihi sensi. Ideo diutius uehi pseueraui, inuitante ipso littore, quod inter Cumas & Seruilij Vaciæ uillã curuatur, & hinc mari, & illinc lacu, uelut in angustũ iter clauditur. Erat enĩ a recenti tẽpestate mare spissum. Fluctus aũt illud (ut scis) frequẽs & cõcitatus exequat, longior tranquillitas soluit, cum arenis quæ humore alligantur succus abcessit. Ex cõsuetudine tamẽ mea circumspicere cœpi, an aliquid illic inuenirem, quod mihi bono posset esse, & direxi oculos in uillã, quæ aliquando Vaciæ fuit. In hac ille prætorius diues nulla alia re, q̃ ocio notus consenuit, & ob hoc unum felix habebatur. Nam quoties aliquos amicitiæ Asinij Galli, quoties se iam odium, deinde amor merserat (æque enim offendisse illum, q̃ amasse periculosum fuit) exclamabãt homines, O Vacia solus scis uiuere. At ille latere sciebat, non uiuere. Multum autem interest, utrum uita tua ociosa sit, aut ignaua. Nunq̃ aliter hanc uillam Vacia uiuo prætoribam, q̃ ut dicerem, Vacia hic situs est. Sed adeo mi Lucili philosophia sacrum quiddam est, & uenerabile, ut etiam si quid illi simile est, mendacio placeat. Ociosum enim hominem seductũ existimat uulgus & securum, & se contentum, sibiq; uiuentem, quorum nihil ulli contingere, nisi sapienti potest. †Ille quidem nulla re sollicitus scit sibi uiuere. Ille enim (quod est primũ) scit uiuere. Nã qui res & homines fugit, quem cupiditatum suarum infelicitas relegauit, qui alios feliciores uidere non potuit, qui uelut timidum atq; iners animal metu oblituit, ille sibi non uiuit, sed (quod est turpissimũ) uentri, somno, libidini, non cõtinuo sibi uiuit, qui nemini, adeo tamen magna res est constantia, & in proposito suo perseuerantia, ut habeat autoritatẽ inertia quoq; pertinax, de ipsa uilla nihil possum tibi certi scribere, frontem enim eius tãtum noui, & exposita, quæ ostendit etiam transeuntibus. Speluncæ sunt duæ magni operis, laxo atrio, †paries manufactus, quarum altera solem non recipit, & altera usq; in occidentem tenet. Prata † bona, medius riuus & a mari & ab Acherusio lacu receptus Euripi modo diuidit, alendis piscibus (etiam si assiduo exhauriatur) sufficiens, sed illi cũ mare patet, parcitur, cũ tempestas piscatoribus dedit ferias, manus ad parata porrigit, hoc tamen est cõmodissimũ in uilla, quod Baias trans parietẽ habet, incõmodis illarũ caret, uoluptatibus fruitur, has laudes eius ipse noui, † nunc esse illas totius anni credo. Occurrit enim Fauonio, & illũ adeo excipit, ut Bais neget. Non stulte uidetur elegisse hũc locum Vacia, in quẽ ocium suũ pigrũ iam & senile conferret. Sed non multũ ad traquillitatẽ locus confert, animus est, qui sibi cõmendat omnia, uidi ego in uilla hilari & amœna mœstos, uidi in media solitudine occupatis similes. Quare nõ est qđ existimes, ideo parũ bñ cõpositũ esse te, q in Cãpania nõ es: q̃re aũt nõ es? hucusq; cogitatiões tuas mitte. Cõuersari cũ amicis absentibus licet, et qdẽ quoties uelis, q̃diu uelis, magis hac uoluptate (quæ

maxima

†Alr Gestationem passus sum dũ uenio.

Philosophia

†Alr ille sollicitus scit sibi uiuere.

†Alr pares manufactæ Alr noua. *

†Alr Esse illam totius amoenitatis credo.

maxima est fruimur) dũ absumus, præsentia eñ nos delicatos facit, & q̃a aliq̃ndo una loquimur, ambulamus, †cum sedimus, cum deducti sumus. Nihil de his quos modo uidimus, cogitamus, & ideo æquo animo ferre debemus absentiam, quia nemo non multum etiã præsentibus abest. Pone hic primũ noctes separatas. Deinde occupationes utrinq; diuersas, deinde studia secreta, suburbanas profectiones, uidebis non multũ esse, quod nobis peregrinatio eripiat, amicus animo possidendus est. Hic autem nunq̃ abest, quẽcunq; uult, † quotidie uidet. Itaq; mecum stude, mecum cœna, mecum ambula. In angusto uiueremus, si quicq̃ esset cogitationibus clausum. Video te mi Lucili, cum maxime audio, adeo tecum sum ut dubitem, an incipiam non epistolas, sed codicillos tibi scribere. Vale.

†al's Cõsidemus, condi duct[illegible]um

†al's cogitat

EPISTOLA. LVII. Notat tumultuosam balneorum luxuriam, & quod omnia uitia animi in aperto leuiora sunt.

PEream, si est tam necessarium quam uidetur silentiũ in studia seposito. Ecce uarius clamor undiq; me circumsonat, supra ipsum balneum habito, ꝓpone nunc tibi om̃ia genera uocum, quæ in odium possunt aures adducere, cum fortiores exercentur, & manus plumbo graues iactant, cum aut laborant, aut laborãtem imitantur, gemitus audio, quotiens recentem spiritum remiserũt, sibilos & acerbissimas respirationes, cũ in aliquẽ inertẽ, & hac plæbea functione cõtentũ incidi, audio crepitũ illisæ manus humeris, quæ prout plana peruenit, aut concaua, ita sonum mutat. Si uero Pilicrepus superuenerit, & numerare cœperit † pilos, actum est. Adijce nũc Sordalũ, & furem deprehensum, & illum cui uox sua in balneo placet. Adijce nunc eos, qui in piscinã cum ingenti impulsæ aquæ sono saliunt. Præter istos quorũ si nihil aliud rectæ uoces sũt, Alipidum cogita tenuem & stridulam uocem, quo sit notabilior, subinde exprimẽtem, nec unq̃ tacentem, nisi dum uellit alas, & alium pro se clamare cogit. Iam librare narias exclamatiões, & † botularium, & crustularium, & omnes popinarum institores, mercem suam quadam & insignita modulatione uendẽtes. O te, inquis, ferreum, aut surdum, cui mens inter tot clamores, tam uarios, tam dissonos, constat, cum Chrysippum nostrũ assidua salutatio perducat ad mortem. At mehercule ego istum fremitum non magis curo, q̃ fluctum aut deiectum aquæ, q̃uis audiam cuidam genti hanc unam fuisse causam urbem suam transferendi, quia fragorem Nili cadentis ferre non potuit. Magis mihi uox auocare uidetur, q̃ crepitus. Illa enim animũ adducit, hic tantum aures implet ac uerberat. In his quæ me sine auocatione circũstrepunt essedas transcurrentes pono, & fabrum Inquilinum, & Serrarium uicinũ, aut hunc qui ad metam sudãtem tabulas experitur, & tibias, nec cantat, sed exclamat, etiam molestior est mihi sonus, qui intermittitur subinde q̃ qui continuatur. Sed iam me sic ad omnia ista duraui, ut audire uel pausarium possim, uoce acerbissima remigibus modos dantem. Animũ nõ cogo sibi intentũ esse, nec auocari ad externa, omnia licet foris resonent, dum intus nihil tumultus sit, dum inter se nõ rixentur cupiditas & timor, dum auaricia luxuriaq; non dissideant, nec altera alterã uexet. Nam quid prodest totius regionis silentium, si affectus fremunt? Omnia noctis erãt tacita composita quiete, falsum est, nulla placida quies est, nisi quam ratio cõposuit. Nox exhibet molestiam, non tollit, & sollicitudines mutat. Nam dormientium quoq; insomnia tam turbulenta sunt, q̃ dies. Illa tranquillitas uera est, in quam bona mẽs explicatur, aspice illum cui somnus laxæ domus silentio quæritur, cuius aures ne quis agiter sonus, omnis seruorum turba conticuit, & suspensum, accedentium propius, uestigium ponit. Huc nempe uersatur atq; illuc. Somnũ inter ægritudines leuẽ captans, quæ nõ audit, audisse se quæritur. Quid in causa putas esse? animus illi obstrepit, hic placandus est, huius compescenda est seditio, quem non est quod existimes placidum, si iacet corpus. Interdum quies inquieta est. Et ideo ad rerum actus exercitandi ac tractatione bonarum artium occupandi sumus, quoties nos male habet inertia sui impatiens. Magni imperatores cum male parere militem uident, aliquo labore compescunt, & expeditionibus detinent. Nunq̃ uacat lasciuire districtis. Nihilq; tam certum est, q̃ ocij uitia negocio discuti. Sæpe uidemur tedio rerum ciuilium, & infelicis atq; ingratæ stationis pœnitentia secessisse, cum in illa latebra, in quã nos timor & lassitudo coniecit, interdũ recrudiscit ambitio. Non

†al's plus

†al's botularũ exclustularum.

*

*

bitio. Non enim excisa desijt, sed fatigata, aut etiam abiecta, rebus parum sibi cedenti/
bus. Idem de luxuria dico, quæ uidetur aliquando cessisse. Deinde frugalitatem professi
sos sollicitat, atq; in media parsimonia uoluptates non damnatas, sed relictas petit, & qui
dem eo uehementius, quo occultius. Oia enim uitia in aperto leuiora sunt, morbi quoq;
tunc ad sanitatem inclinant, cum ex abdito erumpunt, ac uim suam proferunt. Et auari/
ciam itaq; & ambitionem & cætera mala mentis humanæ, tūc perniciosissima scias esse,
cum simulata sanitate subsidunt. Ociosi uidemur, & non sumus. Nam si bona fide sum⁹,
si receptui cecinimus, si speciosa contēpsimus, ut paulo ante dicebam, nulla res nos a/
uocabit, nullus hominum auiumq; concentus interrūpet cogitationes bonas, solidasq;
& iam certas. Leue illud ingenium, nec se adhuc reduxit introrsus, quod ad uocē ex ac
cidēti erigitur, habet intus aliquid sollicitudinis, & habet aliquid cōcepti pauoris, quod
illum curiosum facit, ut ait Vergilius noster, Et me quem dudum nonnulla iniecta mo/
uebant tela. Neq; aduerso glomerati ex agmine Grai. Nunc omnes terrent aures, sonus
excitat omnis. Suspensum, & pariter comitiq; oneriq; timentē. Prior ille sapiens est quē
nō tela uibrantia, nō arietata in arma agminis densi, non urbis impulsæ fragor, territat,
hic alter imperitus est, rebus suis timet, ad omnem crepitum expauescens, quem una
qualibet uox pro fremitu accepta deiecit, quem motus leuissimi exanimant, timidum il
lum sarcinæ faciunt, quemcūq; ex istis felicibus elegeris, multa trahentibus, multa portā
tibus, uidebis illum comitiq; oneriq; timentem. Tunc ergo te scito esse cōpositum, cū
ad te nullus clamor pertinebit, cum te nulla uox tibi excutiet. Non si blandietur, non si
minabitur, non si inani sono uaria circūstrepet. Quid ergo, non aliquando commodius
est, & carere cōuicio? fateor, Itaq; ego ex hoc loco migrabo, & experiri & exercere me
uolens. Quid necesse est diutius torqueri, cum tam facile remedium Vlyxes[†] etiam ad Alr sociis
uersus Sirenas inuenerit. Vale.

EPISTOLA. LVIII. De reditu suo ad Neapolitanam ciuitatem.
Et quod non timor, sed horror cadit in sapientem, & quod anima
hominis corporis angustijs teneri non potest.

CVm a Bais deberem Neapolim repetere, facile credidi tempestatem esse, ne
iterum nauem experirer, Et tantum luti tota uia fuit, ut possem uideri nihilo/
minus nauigasse, totum athletarum fatum mihi illo die perpetiendum fuit.
Ceromate nos Aphe excepit in Crypta Neapolitana, nihil illo carcere lōgi⁹,
nihil illis faucibus obscurius, quæ nobis præstant, nō ut nos p tenebras uideamus, sed ut
ipsas. Cæterum etiam si locus haberet lucem, puluis auferret, in aperto quoq; res grauis
& molesta. Quid illic ubi in se uolutatur, & cum sine ullo spiramēto sit inclusus, in ipsos
a quibus incitatus est recidit, duo incōmoda inter se contraria simul pertulimus, quia
eadem uia, eodem die, & luto, & puluere laborauimus, aliquid tamen mihi illa obscuri/
tas, quod cogitarem dedit. Sensi quendam ictum animi, & sine metu mutationem, q̄
insolitæ rei nouitas simul ac fœditas fecerat. Non de me nunc tecum loquor, qui multū
ab homine tollerabili, nedum a perfecto absum, sed de illo in quē ius fortuna perdidit.
huius quoq; ferietur animus, mutabitur color. Quædam enim sunt mi Lucili, quæ nul/
la uirtus effugere potest, ammonet illam natura mortalitatis suæ. Itaq; & uultū adducet
ad tristiciam, & inhorrescet ad subita, & caligabit, si uastam altitudinē in crepidine eius
constitutus despexerit. Non est hic timor, sed naturalis affectio inexpugnabilis ratio/
ni. Itaq; fortes quidam & paratissimi fundere suum sanguinem, alienum uidere non pos
sunt, quidam ad uulneris noui, quidam ad ueteris, & purulenti tractationē inspectio/
nemq; succidunt & liquuntur animo. Alij gladium facilius recipiunt, q̄ uident. Sensi er
go (ut dicebam) quandam non quidem perturbationem, sed mutationē. Rursus ad pri/
mum conspectum redditæ lucis, alacritas incogitata redijt & inuisa. Illud deinde mecū Alr in iussa
loqui cepi, q̄ inepte quædam magis ac minus timeremus, cum omniū idem finis esset.
Quid eīn interest utrum supra aliquem uigiliarīū ruat, an mons, aut turris, nil inuenies.
Erunt tamen qui hanc ruinam magis timeant, q̄uis utraq; mortifera æque sit, adeo non
effectus, sed efficientiam timor spectat. Nunc me putas de Stoicis dicere, qui existimāt
animam hominis magno pondere extriti permanere non posse, & statim spargi, quia

x non

non fuerit illi exitus liber, Ego uero non facio. Qui hoc dicunt uidenť mihi errare, quē-admodum flamma nō potest opprimi, nam circa id diffugit, quo urgetur, Quemadmodum aer uerbere aut ictu nō leditur, nec scinditur quidem, sed circa id cui cessit refunditur, Sic animus qui ex tenuissimo constat, deprehendi nō potest, nec intra corpus affligi, sed beneficio subtilitatis suæ per ipsa quibus premitur erumpit. Quomodo fulmini etiā cum latissime percussit ac fulsit, ꝑ exiguum foramē est reditus, sic animo qui adhuc tenuior est igne, per omne corpus fuga est. Itaq; de illo querendū est, an possit immortalis esse, hoc quidē certum habe, si superstes est corpori, propter hoc illum nullo genere posse perire, propter quod non perit: quoniam nulla immortalitas, cum exceptione est. Nec quicquam noxium æterno est. Vale.

Libri septimi epistolarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER OCTAVVS.

EPISTOLA. LVIII. De multiplici diuisione rerum ubi exemplo Platonis ostendit qualiter parsimonia ad senectutem ducat.

QVANTA uerborū nobis paupertas, immo ægestas sit, nunq̃ magis quā
hodierno die intellexi. Mille res inciderūt, cum forte de Platone loquaremur, quæ nomina desyderarent nec haberent, quædā uero cum habuissent, fastidio nostro ꝑdidissent. Quis autē ferat in ægestate fastidium: hunc quē græci Oæstrum uocāt pecora peragentē, & totis saltibus dissipantem, Asylum nostri uocabant, hoc Vergilio licet credas. Est lucū silari iuxta ilicibusq; uirentē, plurimus alburnum uolitans cui nomē asylo Romanū, Oestrum Græci uertere uocantes, Asper acerba sonans, quo tota exterrita syluis Diffugiunt armēta, puto intelligi istud uerbū interisse, ne te longe differam, quædā simplicia in usu erant, sicut cernere ferro inter se dicebant. Idem Virgilius hoc probabit tibi, Stupet ipse latinus, Ingentis genitos diuersis partibus orbis Inter se coijsse uiros, & cernere ferro, quod nunc decernere dicimus. Simplicis illius uerbi usus amissus est. Dicebant antiqui si iusso, id est, si iussero, hoc nolo mihi credas, sed fideli Vergilio. Cætera qua iusso mecū manus inferat arma. Non id ago nunc hac diligentia, ut ostendā quantū tempus apud grāmaticum perdiderim, sed ex hoc intelligas, quantū apud Ennium & Actium uerborū, situs occupauerit, cū apud hunc quoq; qui quotidie excutiť, aliqua nobis subducta sint. Quid, inquis, sibi ista uult præparatio, quo spectat: non celabo te, cupio si fieri pōt propitijs auribus tuis, quid sentiam dicere. Sin minus, dicam & iratis. Ciceronē autorem huius uerbi habeo, puto locupletē. Si recentiorē quæris, Fabianum disertum &†eloquentē, orationis etiam ad nostrū fastidium, nitidæ. Quid em̄ fiet mi Lucili: quomodo diceť usia res necessaria natura cōtinens fundamentū omnium: Rogo itaq; ꝑmittas mihi hoc uerbo uti, nihilominus dabo operā, ut ius a te datum parcissime exerceam, fortasse contentus ero mihi licere. Quid proderit facilitas tua, cū ecce id nullo modo latine exprimere possim: propter quod linguæ nostræ conuitiū feci, magis damnabis angustias Romanas, si scieris unā syllabā esse quā mutare nō possim, quæ hæc sit quæris: τὸ ὄν dum tibi uideor ingenij, in medio positā posse sic transferri, ut dicam, qđ est, sed multū interesse uideo, cogor uerbum ꝓ uocabulo ponere†Sed id si necesse est ponam, quod esset, Sex modis hoc a Platone dici amicus noster homo eruditissimus hodierno die dicebat. Omnes tibi exponā, si ante indicauero, esse aliquid genus & speciem. Nunc em̄ primum illud genus quærimus, ex quo cæteræ species suspensæ sunt, a quo nascatur om̄is diuisio, quo uniuersa comprehensa sunt. Inuenietur autē si ceperimus†singula recolligere. Sic enim perducemur ad primū, homo species est ut Aristoteles ait. Equus species est, canis est species, ergo cōmune aliquod quærendū est his omnibus uinculum, quod illa cōplectatur, & sub se habeat, hoc quid est: animal, ergo genus esse cœpit omniū horum, quæ modo retuli, hominis, equi, canis, animal. Sed quædā quæ animā habent non sunt animalia. Placet em̄ satis & arbustis animā inesse. Itaq; & uiuere illa & mori dicimus, ergo animantia superiorē tenebunt locum, quia & animalia in hac forma sunt & sata. Quædā anima carent, ut

Afr. †elegantē

Afr. †sed id necesse est ponā quod et.

Afr. †retrolegere.

rent,ut saxa.Itaq; aliquid erit animantibus antiquius scilicet corpus,hoc sic diuidam,ut
dicam corpora omnia,aut animata esse,aut inanimata.Etiam nunc est aliquid superius,
quã corpus.Dicimus enim quædam corporalia esse,quædã incorporalia,quid ergo erit
ex quo hæc diducantur?Illud cui nomen modo parum propriũ imposuimus, quod est.
Sic eñ in species secabit̃, ut dicamus,quod est,aut corporale est, aut incorporale.Hoc
ergo genus est primũ & antiquissimum,&(ut ita dicam)generale.Cætera genera quidẽ
sunt,sed specialia,tanq; homo genus est.Habet eñ in se nationum species,Græcos,Ro-
manos,Parthos,Colorũ,albos,nigros,flauos,habet singulos,Catonem,Ciceronem, Lu
cretium.Itaq; quia multa continet,in genus cadit,quia sub alio est,in speciem. Illud ge-
nus quod est generale,supra se nihil habet.Initium rerum est,omnia sub illo sunt. Stoici
uolunt superponere huic,etiam aliud genus magis principale,de quo statim dicã, si pri-
us illud genus, de quo locutus sum merito primum poni docuero,cum sit rerũ omnium
capax.Quod est, in has species diuido,ut sint corporalia, aut incorporalia. Nihil tertiũ
est.Corpus quõ diuido,ut dicã,aut animantia sunt,aut inanimata.Rursus animãtia quẽ
admodũ diuido,ut dicam quædã animũ habẽt quædã tãtum animã,aut sic,quædã impe
tũ habẽt,incedunt,transeũt,quædã solo affixa,radicibus aluntur & crescunt.Rursus ani
mantia in quas species seco?aut mortalia sunt,aut immortalia.Primũ genus Stoicis qui
busdam uidetur, sed quare uideatur subijciam.In rerum(inquiunt)natura quædã sunt,
quædam non sunt.Et hæc autem quæ non sunt,rerum natura complectitur, quæ animo
succurrunt,tanq; Centauri,Gigantes,& quicquid aliud falsa cogitatione formatũ,habe
re aliquã imaginem cœpit,q̃uis non habeat substantiam.Nunc ad id quod tibi promi-
si reuertor,quomodo quæcũq; sunt in sex modos Plato partiatur.Primũ illud quod est,
nec uisu,nec tactu,nec ullo sensu comprehenditur.Cogitabile est,quod generaliter est,
tanq; homo generalis sub oculos nõ uenit,sed specialis uenit,ut Cicero & Cato animal
non uidetur,sed cogitatur,uidetur autem species eius equus & canis.Secundum ex his
quæ sunt ponit Plato,quod eminet & exuperat omnia,hoc habe per excellentiam esse,
ut poeta cõmuniter dicitur,omnibus enim uersus facientibus hoc nomẽ est,sed iã apud
Græcos in unius notam cessit.Homerum intelligas cum audieris poetam. Quid ergo,
†hoc est deus scilicet,maior ac potentior cunctis. Tertium genus est eorum quæ ,pprie — *Aliter de his scilicet*
sunt,innumerabilia hæc sunt,sed extra nostrum posita conspectum. Quæ sunt interro-
gas propria?Plato Ideas uocat,ex quibus omnia quæ sunt fiũt,& ad quas cuncta formã-
tur.Hæ immortales,immutabiles,inuiolabiles sũt.Quid sit Idea,id est,quid Platoni es-
se uideatur audi,Idea est eorum quæ naturaliter fiunt exemplar æternum. Adijciam dif
finitioni interpretationem,quo tibi res apertior fiat. Volo imaginem tuã facere, exem- — *Ideæ planicæ.*
plar picturæ tuæ habeo,ex quo capit aliquem habitum mens nostra,quem operi suo im
ponat. Ita illa quæ docet & instruit facies a qua petitur imitato,Idea est. Talia ergo exẽ-
plaria infinita habet natura rerum hominum,piscium,arborum,ad quæ quodcunq; fie-
ri ab illa debet exprimitur.Quartũ locũ habebit idos.Quid sit hoc idos attendas opor- — *Idos*
tet,& Platoni imputes non mihi hanc rerum difficultatẽ.Nulla est autem sine difficulta
te subtilitas.Paulo ante pictoris imagine utebar. Ille cũ reddere Vergilium coloribus
uellet,ipsum intuebatur,Idea erat Vergilij facies futuri operis exemplar, ex hac quod
artifex trahit & operi suo imposuit idos est.Quid intersit queris?alterum exemplar est,
alterum forma ab exemplari sumpta & operi imposita.Alteram artifex imitatur , alterã
facit.Habet aliquam faciam statua,hæc est idos,habet aliquam faciem exemplar ipsum
quod intuens opifex,statuam figurauit,hæc Idea est.Est etiam nunc(si aliam desyderas
distinctionem)Idos in opere est,Idea extra opus, nec tantum extra opus est, sed ante
opus.Quintum genus est eorum quæ cõmuniter fiunt,hæc incipiunt ad nos pertinere,
hic sunt omnia,homines,pecora,res. Sextum genus eorum est quæ quasi sunt tanq; ina
ne,tanq; tempus,quæcũq; uidemus aut tangimus,Plato in illis non numerat , quæ esse
proprie putat,Fluunt eñ & assidua diminutione atq; adiectione sunt . Nemo nostrum
idem est in senectute,qui fuit iuuenis.Nemo est mane,qui fuit pridie. Corpora nostra
rapiunt̃ fluminũ more,q̃cquid uides currit cum tẽpore. Nihil ex his quæ uidemus ma- — *In idẽ flumen bis descendimus & non descendimus*
net.Ego ipse dũ loquor mutari ista mutat⁹ sum. Hoc est q̃d ait Heraclitus. In idẽ flumẽ

bis descendimus, & non descendimus. Manet enim idem fluminis nomen, aqua trans-
missa est, hoc in amne manifestius est, q̃ in homine. Sed nos quoq; nõ minus uelox cur
sus præteruehit, & ideo admiror dementiã nostram, quod tantopere amamus rem fu-
gacissimam, corpus, timemusq; nequando moriamur, cum omne momentũ, mors prio-
ris habitus sit, uis tu timere ne semel fiat quod quotidie fit? De homine dixi, fluida ma
teria & caduca, & omnibus obnoxia causis. Mundus quoq; æterna res & inuicta, muta
tur, nec idem manet. Quamuis enim omnia in se habeat quæ habuit, aliter habet, q̃ ha
buit, ordinem mutat. Quid, inquis, ista subtilitas mihi proderit? si me interrogas, nihil.
Sed quemadmodũ ille celator oculos diu intentos, ac fatigatos, remittit atq; auocat, &
(ut dici solet) pascit, sic nos animũ aliquãdo debemus relaxare, & quibusdã oblectamẽ-
Alr.†fumes. tis reficere, sed ipsa oblectamẽta opera sint, ex hijs quoq; si obseruaueris† inuenies quod
possit fieri salutare. Hoc ego mi Lucili soleo facere ex omni natione (etiam si a philoso-
phia longissime auersa est) eruere aliquid conor, & utile efficere, quid de istis capiã quæ
modo tractauim⁹? remotis a reformatione morũ, quomodo meliorem me facere Ideæ
Platonicæ possunt. Quid ex istis traham, quod cupiditates meas comprimat? uel hoc
ipsum quod omnia ista quæ sensibus seruiuut, quæ nos accendunt & irritant, negat Pla-
to ex hijs esse quæ uere sint, igitur ista imaginaria sunt, & ad tempus aliquam faciem fe-
runt, nihil horum stabile nec solidum est, & nos tamen cupimus tanq̃ semper futura, ac
semper habituri, imbecilli fluidiq; per interualla constituimus. Mittamus animum ad il
la quæ æterna sunt, miremur in sublime uolitantes rerum omniũ formas, deumq; inter il
la uersantem, & hoc prouidentem, quemadmodum quæ immortalia facere non potuit
(quia materia prohibebat) defendat a morte, hac ratione uitiũ corporis uincat. Manent
enim cuncta non quia æterna sunt, sed quia defendunt̃ cura regentis, immortalia tuto-
re non egerent. Hæc conseruat artifex, fragilitatem materiæ ui sua uincens. Contemna-
mus omnia quæ adeo præciosa non sunt, ut an sint omnino, dubium sit. Illud simul cogi-
temus, si mundũ ipsum non minus mortalem, quã nos sumus, prouidentia periculis exi-
mit. Potest ne aliquatenus nostra quoq; prouidentia longiorem prorogare huic corpu-
sculo moram, si uoluptates quibus pars maior perijt potuerimus regere & coercere. Pla
Alr.†Sic to ipse ad senectutem† se diligentia† protulit. Erat quidem corpus ualidum ac forte sorti
Alr, produxit tus, & illi nomen latitudo pectoris fecerat, sed nauigationes ac pericula multum detra-
xerunt uiribus, parsimonia tamẽ & eorum quæ auiditatem euocant modus, & diligens
sui tutela, perduxit illum ad senectutem, multis prohibentibus causis. Nam hoc scis pu-
to Platoni diligentiæ suæ beneficio contigisse, quod natali suo decessit, & annum unum
atq; octogesimũ impleuit sine ulla deductione. Ideo Magi qui forte Athenis immola-
uerunt defuncto, amplioris fuisse sortis q̃ humanæ rati, quia cõsumasset perfectissimũ
numerum quem nouem nouies multiplicata componunt. Non dubito quin paratus es-
set paucos dies ex ista summa & sacrificium remittere. Potest frugalitas ꝓducere sene-
ctutem, quam ut non puto concupiscendam, ita ne recusandam quidem, iucundum est
esse secum q̃ diutissime, cum quis se dignum quo frueretur effecit. Itaq; de isto feremus
sententiam, an oporteat fastidire senectutis extrema, & finem non operiri, sed manu fa
cere. Prope est a timente, qui fatum segnis expectat, sicut ille ultra modũ deditus uino
est, qui amphoram exsiccat & secẽ quoq; exsorbet. De hoc tamen quæramus, pars sum-
ma uitæ, utrum fex uitæ hæc sit, an liquidissimum ac purissimũ quiddam, si modo mens
sine iniuria est, & integri sensus animum iuuant, nec defectum & præmortuum corpus
est. Plurimũ enim refert uitam aliquis extendat an mortem, at si inutile ministerijs est
corpus, quidni oporteat educere animum laborantem? & fortasse paulo anteq̃ debet fa
ciendum est, ne cum fieri debeat facere non possis, & cum maius periculum sit male ui-
uendi, q̃ cito moriendi, Stultus est qui non exigua temporis mercede magnæ rei aleam
redimit. Paucos longissima senectus ad mortem sine iniuria pertulit. Multis iners uita
sine usu iacuit sui, Quanto deinde crudelius iudicas aliquid ex uita perdidisse, quãuis
finienda? Noli me inuitus audire tanquam ad te iam pertineat ista sententia. Sed quid
dicam æstima, non relinquam senectutem, si me totum mihi reseruabit. Totum autem
ab illa parte meliore, at si cœperit concutere mentem, si partes eius conuellere, si mihi

non uitam

non uitam reliquerit, sed animam, prosiliam ex ædificio putrido ac ruenti. Morbũ morte non fugiam dũtaxat sanabilem, nec officientem animo, non afferam mihi manus propter dolorem, sic mori, uinci est. Hunc tamẽ si sciero perpetuo mihi esse patiendum, exibo, non propter ipsum, sed quia impedimento mihi futurus est, ad oĩe propter quod uiuitur. Imbecillus est & ignauus, qui propter dolorẽ moritur. Stultus, qui doloris causa uiuit. Sed in longum exeo. Est præterea materia quæ ducere diẽ possit. Et quomodo finem uitæ imponere poterit, qui epistolæ non potest? Vale ergo, quod libẽtius q̃ mortis moras lecturus es. Vale.

EPISTOLA. LX. De uero & inani gaudio. Et quomodo sapientem oporteat in periculo huius uitæ semper esse uirtibus communitum.

MAgnam ex epistola tua percepi uoluptatem, permitte enim mihi uti uerbis publicis, nec illa ad significationem Stoicam reuoca, uitium esse uoluptatẽ credimus, Sit sane, ponere tamen illam solemus ad demonstrãdam animi hilarem affectionem. Scio, inquã, & uoluptatem (si ad nostrum aluum uerba dirigimus) rem infamem esse, & gaudium nisi sapienti non contingere. Est eñ animi elatio, suis bonis uiribusq; fidentis, uulgo tamẽ sic loquimur, ut dicamus magnum gaudiũ nos ex illius consulatu, aut ex nuptijs, aut ex partu uxoris percepisse, quæ adeo nõ sunt gaudia, ut sæpe initia futuræ tristiciæ sint. Gaudio autem iunctum est non desinere, nec in cõtraria uerti. Itaq; cum dicat Vergilius noster. Et mala mentis gaudia, diserte quidẽ dicit, sed parum proprie, nullum enim malum gaudium est, uoluptatibus hoc nomẽ imposuit, & quod uoluit expressit, significauit eñ homines malo suo lætos, tamen ego nõ in merito dixeram, cœpisse me magnam ex epistola tua uoluptatem. Quãuis enim ex nomine ista causa imperitus homo gaudeat, tamen affectum eius impotentem, & †in diuersa statim indinaturum uoluptatem uoco, opinione falsi boni immoderatam & immodicam. Sed ad propositũ reuertar, audi quid me in epistola tua delectauerit, habes uerba in potestate, non effert te oratio, nec longius q̃ destinasti trahit. Multi sunt qui ad id quod non proposuerant scribere, alicuius uerbi decore placentis uocentur, quod tibi non euenit, pressa sunt oĩa & rei aptata, loqueris quantũ uis, & plus significas quã loqueris, hoc maioris rei indicium est, apparet animum quoq; nil habere superuacui, nil tumidi. Inuenio tamen translationes uerborum, ut non temerarias ita non indecoras. Ita quæ periculum sui fecerint. Inuenio imagines quibus si quis nos uti uetat, & poetis illas solis iudicat esse concessas, neminem mihi uidetur ex antiquis legisse, apud quos nõdum captabatur plausibilis oratio, illi qui simpliciter & demonstrandæ rei causa eloquebantur. Parabolis referti sunt, quas existimo necessarias, non ex eadem causa qua poetis, sed ut imbecillitatis nostræ adminicula sint, & ut discentem & audiẽtem in rem præsentem adducant. Sextium ecce cum maxime lego uirum acrem, Græcis uerbis, Romanis moribus philosophantem, mouit me imago ab illo posita, ire quadrato agmine exercitum, ubi hostis ab omni parte suspectus est, pugnæ paratum. Idem, inquit, sapiens facere debet, omnes uirtutes suas undiq; expandat, ut ubicũq; infesti aliquid oritur, illic parata præsidia sint, & ad nutum regentis sine tumultu respondeant, quod in exercitibus his quos imperatores magni ordinant fieri uidemus, ut imperiũ ducis simul oẽs copiæ sentiant, sic dispositæ ut signum ab uno datum, peditem simul equitemq; percurrat, hoc aliquanto magis necessarium esse nobis, Sextius ait, Illi enim sæpe hostem timuere sine causa, tutissimumq; illis iter, quod suspectissimũ fuit. Nil stulticia pacatum habet. Tã superne illi metus est, quam infra. Vtrumq; trepidat latus. Sequuntur pericula & occurrunt, ad omnia pauet, imparata est, & ipsis terretur auxilijs. Sapiens autem ad omnem incursum munitus, & †interritus, non si paupertas, non si luctus, non si ignominia, nõ si dolor impetum faciat, pedem referet. Interritus & contra illa ibit, & inter illa, nos multa alligant, multa debilitant, diu in istis uitijs iacuimus, elui difficile est. Non enim inquinati sumus, sed infecti, ne ab alia imagine ad aliam trãseamus, hoc quæram, quod mecũ sæpe dispicio

Alr in diuersum statum

Alr intentus

ſæpe diſpicio, quid ita nos ſtulticia tam pertinaciter teneat, primo quia non fortiter illã repellimus, nec toto ad ſalutem impetu nitimur, deinde quia illa quæ a ſapiẽtibus uiris reperta ſunt, nõ ſatis credimus, nec apertis pectoribus haurimus, leuiterq; tam magnæ rei inſiſtimus. Quemadmodũ autem poteſt aliquis quantum ſatis ſit, aduerſus uitia diſcere, qui quantũ a uitijs uacat diſcit? Nemo noſtrum in altum deſcendit, ſumma tantũ decerpſimus, & exiguum temporis impendiſſe philoſophiæ, ſatis abundeq; occupatis fuit. Illud præcipue impedit, quod cito nobis placemus, ſi uenimus qui nos bonos uiros dicat, qui prudentes, qui ſanctos, agnoſcimus. Non ſumus modica laudatione contenti, quicquid in nos adulatio ſine pudore congeſſit, tanq̃ debitũ prendimus, optimos nos eſſe, ſapientiſſimos affirmantibus aſſentimur, cũ ſciamus illos ſæpe multa mentiri, adeo quoq; indulgemus nobis, ut laudari uelimus in id, cui contraria cum maxime facimus. Mitiſſimũ ille ſe in ipſis ſuplicijs audit. In rapinis liberaliſſimũ. In ebrietatibus ac libidinibus temperatiſſimũ. Sequitur itaq;, ut ideo mutari nolimus, quia nos optimos eſſe credimus. Alexander cum iam in India uagaretur, & gentes ne finitimis quidẽ ſatis notas, bello uaſtaret, in obſidione cuiuſdã urbis dum circuit muros, & imbecilliſſima mœnium quærit, ſagitta ictus diu perſtitit in re, & incepta agere pſeuerauit. Deinde cum repreſſo ſanguine ſicci uulneris dolor creſceret, & crus equo ſuſpẽſum paulatim obtorpuiſſet, coactus abſiſtere, omnes, inquit, iurant me Iouis eſſe filiũ, ſed uulnus hoc hominẽ eſſe me clamat. Idem faciamus, pro ſua quẽq; portione adulatio infatuat, dicamus, uos quidẽ me dicitis prudentẽ eſſe. Ego autem uideo quam multa inutilia concupiſcam, nocitura optem, ne hoc quidem intelligo, quod animalibus ſacietas monſtrat, quis cibo debeat eſſe, quis potioni modus, quantũ capiam adhuc neſcio. Iam docebo, quemadmodum intelligas te nõ eſſe ſapientem. Sapiens ille eſt qui plenus gaudio, hilaris & placidus incõcuſſus, cũ dijs ex pari uiuit. Nunc ipſe te conſule, ſi nunq̃ mœſtus es, nulla ſpes animũ tuũ futuri expectatione ſollicitat, ſi per dies noctesq; par & æqualis animi tenor erecti & placentis ſibi eſt, puenisti ad humanã boni ſummã. Sed ſi appetis uoluptates, et undiq;, & omnes, ſcito tantũ tibi ex ſapientia, quantum ex gaudio deeſſe, ad hoc cupis peruenire, ſed erras, qui inter diuitias illuc uenturum eſſe te ſperas. Inter honores idem gaudiũ, inter ſollicitudines quæris. Iſta quæ ſic petis tanq̃ datura læticiam ac uoluptatẽ, cauſæ dolorum ſunt. Omnes, inquam, illi tendunt ad gaudiũ, ſed unde ſtabile magnũq; conſequãtur ignorant. Ille ex conuiuijs & luxuria. Ille ex ambitione & circũfuſa clientũ turba. Ille ex amica, alius ex ſtudiorũ liberalium uana oſtentatione, & nihil ſonantib⁹ literis, omẽs iſtos oblectamenta fallacia & breuia decipiunt, ſicut ebrietas quæ unius horæ hilarem inſaniã, longi temporis tedio, penſat, ſicut plauſus & acclamationis ſecundæ fauor, qui magna ſollicitudine & partus eſt, & expiandus, hoc ergo cogita, hunc eſſe ſapientiæ effectum, hanc gaudij qualitatẽ, Talis eſt ſapientis animus, qualis mundi ſtatus ſuper lunã, ſemper illic ſerenũ eſt, Habes ergo quare uelis ſapiens eſſe, quia nunq̃ ſine gaudio eſt. Gaudium hoc nõ naſcitur, niſi ex uirtutũ conſcientia, nõ poteſt gaudere, niſi fortis, niſi iuſtus, niſi temperans. Quid ergo inquis? ſtulti ac mali nõ gaudent? Non magis quã prædam nacti leones. Cum fatigauerunt ſe uino & libidinib⁹, Cum illos nox inter uitia defecit, Cum uoluptates anguſto corpori ultra quã capiebat igeſtæ † ſuppurare cœperũt, tunc exclamãt miſeri Vergilianũ uerſum illum, Nãq; ut ſupremã falſa inter gaudia noctem Egerimus. Noſti eos totam luxuriari noctem inter falſa gaudia. Et quidem tanq̃ ſupremã agunt. Illud gaudium (quod deos deorumq; æmulos ſequitur) non interrumpitur non deſinit, deſineret, ſi ſumptũ eſſet aliunde. Sed quia non eſt alieni muneris, nec arbitrij quidẽ alieni eſt. Quod nõ dedit fortuna, non eripit. Vale.

Vide num ſanãtibus ſit legendum.

Alt. ſuina. alt. † ſuperare

EPISTOLA. LXI. Quod a parentibus filijs ſuperfluitas ambitioſa potatur. Et de continentia.

QVæror, litigo, iraſcor. Et iam nunc optas quod tibi optauit nutrix tua, aut pedagogus, aut mater. Nondũ intelligis quantũ mali optauerint. O quã inimica nobis ſunt uota noſtrorũ, eo quidem inimiciora, quo ceſſere felicius. Iam non admiror ſi omnia nos a prima pueritia mala ſequunt̃, inter execrationes parentum

nes parentũ creuimus, exaudiunt dij quoq; nostram ꝓ nobis uocem gratuitã, quousq; poscemus aliquid deos, quasi ita nondum ipsi alere nos possimus? Quam diu sationib⁹ implebimus magnarũ urbium campos? quã diu nobis populus metet, quam diu unius mense frumentũ multa nauigia, & quidẽ non ex uno mari, subuehent? Taurus paucissimorũ iugerum pascui impletur, una sylua elephantis pluribus sufficit, homo & terra pascitur & mari. Quid ergo? tam insatiabilẽ nobis natura aluum dedit, cũ tam modica corpora dedisset, ut uastissimorũ edacissimorũq; animaliũ auiditatẽ uinceremus? Minime. Quantulũ est enim quod naturæ datur, paruo illa dimittitur. Non fames nobis uentris nostri magno constat, sed ambitio, hos itaq; (ut ait Salusthius) uentri obedientes, animaliũ loco numeremus non hominũ, quosdam uero ne animaliũ quidem, sed mortuorum uiuitis, qui se utitur. Qui uero latitant & torpent, sic in domo sunt, quomodo in conditiuo, horũ licet in limine ipso nomen marmori inscribas, mortẽ suã antecesserũt. Vale.

EPISTOLA.LXII. Quomodo sapiens semp debet habere animũ paratũ ad mortẽ.

DEsinamus quod uolumus uelle. Ego certe id ago senex, eadem uelle, quæ puer uolui. In hoc unum eunt dies, in hoc noctes, hoc opus meum est, hæc cogitatio, imponere ueterib⁹ malis finẽ. Id ago, ut mihi instar totius uitæ, sit dies. Nec me hercules tanq; ultimũ rapio, sed sic illum aspicio, tanq; esse etiam ultimus possit, hoc animo tibi hanc epistolã scribo, tanq; maxime scribentẽ mors euocatura sit, paratus exire sum, & ideo fruor uita, quia quã diu futurum hoc sit nõ minus pendo, ante senectutem curaui, ut bene uiuerem, in senectute, ut bene moriar, bene autem mori est libenter mori. Da operã, ne quid unq; inuitus facias, quicquid necesse futurum est, repugnanti nõ uolenti necessitas est, in uolente necessitas non est. Ita dico qui imperia libens excipit, partem acerbissimã seruitutis effugit, facere quod nolit. Nõ qui iussus aliquid facit, miser est, sed qui inuitus facit. Itaq; sic animũ componam⁹, ut quicquid res exiget, id uelimus, & in primis finem nostri sine tristicia cogitemus, ante ad mortẽ quã ad uitã præparandi sumus. Satis instructa uita est, sed nos instrumẽto eius auidi sumus, deesse nobis aliquid uidetur & semp uidebitur, ut satis uixerimus, nec anni nec dies faciũt, sed animus. Vixi Lucili charissime quantũ satis erat, mortẽ plenus expecto. Vale.

EPISTOLA.LXIII. De simulata & affectata occupatione. Et quod breuissima ad diuitias p diuitiarũ contemptum uia est.

MEntiuntur qui sibi obstare ad studia liberalia turbam negociorum uideri uolunt. Simulant occupationes & augent, & ipsi se occupãt, uaco mi Lucili uaco, & ubicunq; sum, meus sum. Rebus enim nõ me trado sed commodo, nec consector perdendi temporis causas, & quocunq; constiti loco ibi cogitationes meas tracto, & aliquid in animo salutare conuerso. Cum me amicis dedi, nõ tamen mihi abduco, nec cum illis moror, quibus me tempus aliquod congregauit, aut causa ex officio nata, sed cum optimo quoq; sum, ad illos in quocũq; loco, in quocunq; sæculo fuerint, animum meum mitto. Demetrium uirorum optimum mecum circumfero, & relictis conchiliatis cum illo seminudo loquor, illum admiror, quidni admirer? uidi nihil ei deesse. Contemnere omnia aliquis potest, omnia habere nemo potest, breuissima ad diuitias per contemptum diuitiarũ uia est. Demetrius autẽ noster sic uiuit, non tanquã contempserit omnia, sed tanq; alijs habenda pmiserit. Vale.

EPISTOLA.LXIIII. Consolatio de amico defuncto.

MOleste fero decessisse Flaccum amicum tuum, plus tamẽ æquo dolere te nolo, Illud, ut non doleas, uix audebo exigere, & esse melius scio. Sed cui ista firmitas animi continget, nisi iam multũ supra fortunã elato? Illum quoq; ista res uellicabit, sed tantũ uellicabit. Nobis aũt ignosci potest, ꝓlapsis ad lachrymas, si nõ nimie decurrerũt, si ipsi illas repressimus. Nec sico sint oculi amisso amico, nec fluant, lachrymandũ est, nõ plorandũ, durã tibi legẽ uideor ponere, cũ poetarũ græcoꝝ

maximus ius flendi dederit in unum dumtaxat diem, cum dixerit etiã Nioben de cibo
cogitasse. Quæris unde sint lamentationes, unde immodici fletus? per lachrymas argu
menta desyderij quærimus, & dolorẽ nõ sequimur, sed ostendim⁹. Nemo tristis sibi est.
O infelicem stulticiam, Est aliqua & doloris ambitio. Quid ergo, inquis, obliuiscar ami
ci? breuem illi apud te memoriam promittis, si cum dolore mansura est. Iam istam fron
tem ad risum quælibet fortuita res transferet. Non differo in longius tempus, quo desi
derium omne mulcetur, quo etiam acerrimi luctus recidunt. Cum primum te obser
uare desieris, imago ista tristiciæ discedet. Nunc ipse custodis dolorem tuum, sed custo
dienti quoq; elabit̃, eoq; citius, quo est acrior, desinit. Id agamus ut iucunda fiat nobis
amissorum recordatio. Nemo libenter ad id redit, quod nõ sine tormento cogitaturus
est. Sic tamen illud fieri necesse est, ut cum aliquo nobis morsu, amissorum quos amaui
mus nomen occurrat. Sed hic quoq; morsus habet suam uoluptatem. Nam ut dicere so
lebat Attalus noster. Sic amicorũ defunctorum memoria iocunda est, quomodo in ui
no nimis ueteri ipsa nos amaritudo delectat, quomodo poma quædam sunt suauiter a
spera, cum uero interuenit spacium, omne quod angebat extinguit̃, & pura ad nos uo
luptas uenit, Si illi credimus, amicos incolumes cogitare, melle ac placenta frui est, eorũ
qui fuerunt retractatio, non sine acerbitate quadam iuuat. Quis autem negauerit hæc
acria quoq; & habentia austeritatis aliquid, stomachum excitare? Ego non idem sentio
mihi amicorum defunctorum cogitatio, dulcis ac blanda est, habui enim illos tanquam
amissurus, amisi tanq; habeam. Fac ergo mi Lucili quod tuam æquitatem decet. Define
beneficiũ naturæ male interpretari, abstulit, sed dedit. Ideo amicis auide fruamur, quia
quãdiu contingere hoc possit, incertum est. Cogitemus quam sæpe illos reliquerimus,
in aliquam pegrinationem longinquã exituri, quam sæpe eodem morantes loco non ui
derimus, intelligemus plus nos temporis perdidisse in uiuis, feras autẽ hos qui cum ne
gligentissime amicos habeant, miserrime lugent, nec amant quemq;, nisi perdiderint.
Ideoq; tũc effusius mœrent, quia uerent̃ ne dubiũ sit an amauerint. Sera indicia affect⁹
sui relinquũt & quærũt. Si alios habemus amicos, male de his & mœremur & existima
mus, quia parum ualent in unius elati solatiũ. Si non habemus, maiorẽ ipsi nobis iniuri
am fecimus, quam a fortuna accepimus. Illa unum abstulit, nos quenquam nõ fecimus.
Deinde ne unum quidem nimis amauit, qui plusq; unum amare non potuit. Si quis di
spoliatus, amissa unica tunica, complorare se malit, quam circumspicere quomõ frigus ef
fugiat, & aliquid inueniat quo tegat scapulas, nonne tibi uideatur stultissimus? quem
amabas extulisti, quære quem ames. Satius est amicum reparare quam flere. Scio per
tritum iam hoc esse quod adiecturus sum, non tamen ideo prætermittam, quia ab homi
nibus dictum est, finem dolendi etiam qui consilio nõ fecerat, tempore inuenit. Turpis
simum autẽ est in homine prudente, remedium mœroris, lassitudo mœrendi, malo re
linquas dolorem quam ab illo relinquaris, & quam primum id facere desiste, quod si eti
am uoles diu facere nõ poteris. Annum fœminis ad lugẽdum constituere maiores, nõ
ut tam diu lugerent, sed ne diutius, uiris nullum legitimum tempus est, quia nullum ho
nestum. Quam tamen mihi ex illis mulierculis dabis, uix retractis a rogo, uix a cadaue
re reuulsis, cui lachrymæ in totum mensem durauerint? Nulla res citius in odium uenit,
quam dolor, quia recens, consolationem inuenit, & aliquos ad se adducit, inueteratus
uero deridetur, nec immerito, aut enim simulatus, aut stultus est, hæc tibi scribo, is qui
Anneum Serenum charissimum mihi tam immodice fleui, ut (quod minime ue
lim) inter exempla sim eorum quos dolor uicit, hodie tamen factum meum damno, &
intelligo maximam mihi causam, sic lugendi fuisse, quod nunquam cogitaueram mori
eum ante me posse, hoc unum mihi occurrebat, minorem esse & multo minorem, tan
quam ordinem fata seruarent. Itaq; assidue cogitemus, tam de nostra quam omnium
quos diligim⁹, mortalitate. Tunc ego dicere debui, minor est Serenus meus, quid ad me
ptinet? post me mori debet, sed ante me potest, quia nõ feci, Imperatũ me subito fortu
na pcussit, nunc cogito oĩa & mortalia esse, & incerta, lege mortali hodie fieri põt, quic
quid unq; potest, Cogitemus ergo Lucili charissime cito nos eo puenturos, quo illũ per
uenisse

uenisse meremus. Et fortasse (si modo sapientium uera fama est, recipitq; nos locus aliquis) quem putamus perisse, præmissus est. Vale.

EPISTOLA.LXV. De efficatia sermonis boni uiri, & de augenda doctrina priorum, & eorum ueneratione.

FVisti hæri nobiscum. Potest quæri, si hæri tantum? Ideo adieci nobiscum, mecum enim semper es, interuenerant quidam amici, propter quos maior fumus fieret, non hic qui erumpere ex lautorum culinis, & terrere uigiles solet, sed hic modicus qui hospites uenisse significaret, uarius nobis sermo fuit, ut in conuiuio, nullã rem usq; ad exitum adducens, sed aliunde de alio transiliens, lectus est deinde liber Quinti Sextij Patris, magni (si quid mihi credis) uiri. Et (licet negent) Stoici, quantum in illo (dij boni) uigoris est, quantum animi? hoc non in omnibus philosophis inuenies. Quorundam scripta clarum habent tantum nomen, cætera exanguia sunt. Instituunt, disputant, cauillantur. Non faciunt animum, quia non habent. Cum legeris Sextiũ dices, uiuit, uiget, liber est, supra hominem est, dimittit me plenum ingentis fiduciæ. In quacunq; positione mentis sim (cum lego hunc) fatebor tibi, libet omnes casus prouocare, libet exclamare. Quid cessas fortuna, congredere, paratum uides, illius animum induo, qui quærit ubi se experiatur, ubi uirtutem suam ostendat, Spumantẽq; dari pecora inter inertia uotis Optat aprum, aut fuluum descẽdere mõte leonem, libet aliquid habere quod uincam cuius patientia exerceat. Nam hoc quoq; egregium Sextius habet, quod & ostendet tibi beatæ uitæ magnitudinem, & desperationem eius non faciet. Scies illam esse in excelso, sed uolenti penetrabilem, hoc quidem uirtus tibi ipsa præstabit, ut illam admireris, & tamen speres, mihi certe temporis multum auferre solet contemplatio ipsa sapientiæ. Non aliter illam intueor obstupefactus, quam ipsum interim mundum, quem sæpe tanquam spectator nouus uideo, ueneror itaq; inuenta sapientiæ, inuentoresq; adire tanquã multorum hereditatem iuuat. Mihi ista acquisita, mihi laborata sunt. Sed agamus bonum patremfamiliæ, faciamus ampliora quæ accepimus, maior ista hereditas a me ad posteros transeat. Multum adhuc restat operis, multumq; restabit, nec ulli nato post mille sæcula præcludetur occasio aliquid adhuc adiciendi. Sed etiã si omnia a ueteribus inuenta sunt, hoc semp nouum erit, usus, & inuentorũ ab alijs scientia & dispositio, puta relicta nobis medicamenta, quibus sanarenť oculi. Non opus est mihi alia quærere, sed hæc tamen morbis & temporibus aptanda sunt, hoc asperitas oculorum conleuatur, hoc palpebrarum crassitudo tenuatur, hoc uis subita & humor auertitur, hoc acuetur uisus. Teras ista oportet, & eligas tempus, adhibeas singulis modũ animi remedia inuenta sunt ab antiquis, quomodo autem admoueanť, aut quando, nostri operis est quærere, multum ægerunt qui ante nos fuerunt, sed nõ peregerunt. Suspiciendi tantum sunt, & ritu deorum colendi. Quidni ego maiorum uirorum & imagines habeam, incitamenta animi. & natales celebrem? Quidni illos honoris causa semper appellem? Quam uenerationem præceptoribus meis debeo, eandem illis præceptoribus generis humani, a quibus tanti boni initia fluxerunt. Si consulem uidero aut prætorem, oĩa quibus honor haberi solet faciam, equo desiliam, caput adaperiam, semita cedam. Quid ergo? Marcum Catonem utrũq;, & Lelium sapiẽtem, & Socratem cum Platone & Zenonem, Cleantemq; in animũ meũ sine dignatione summa recipiam? Ego uero illos ueneror, & tantis nominibus semper assurgo. Vale.

EPISTOLA.LXVI. De numero causarũ mundi secundum uarias sententias, & quod humanus animus nõ hæc sed diuina perspectare debet.

HEsternum diem diuisi cum mala ualitudine, ante meridianum illa sibi uendicauit, post meridianum mihi cessit. Itaq; lectione primum tentaui animum. Deinde cum hanc recepisset, plus illi imperare ausus sum, immo permittere, aliquid scripsi, & quidem intentius, quam soleo, dum cum materia difficili contendo & uinci nolo, donec interuenerunt amici qui mihi uim afferrent,

& tanq;

& tanquam ægrum intemperātem coercerēt. In locum stili sermo successit, ex quo eam
partē ad te perferā, quæ in lite est, te arbitrū adduximꝰ, plus negocij habes, q̃ existimas.
Triplex causa est, dicūt, ut scis, Stoici nostri, duo esse in rerum natura, ex quibus oīa
fiant, causam & materiā, materia iacet iners, res ad omnia parata, cessatura, si nemo mo-
ueat. Causa autē id est ratio, materiā format, & quocūq; uult uersat, ex illa uaria opera ꝓ
ducit. Esse debet ergo unde aliquid fiat. Deniq; a quo fiat, hoc causa est, illud materia.
Omnis ars imitatio est naturæ, itaq; quod de uniuerso dicebam, ad hæc transfer quæ ab
homine facienda sunt. Statua & materiā habuit quæ pateref artificium, & artificem qui
materiæ daret faciem, ergo in statua materia æs fuit, causa artifex. Eadem conditio rerū
omniū est, ex eo constat quod fit, & ex eo quod facit. Stoicis placet unā causam esse, id
quod facit. Causam Aristoteles putat tribus modis dici, prima, inquit causa est ipsa ma-
Causæ sunt quatuor. teria sine qua nihil pōt effici. Secunda opifex. Tertia forma, quæ unicuiq; operi imponi
tur, tanq̃ statuæ. Nam hanc Aristoteles idos uocat, Quarta quoq;, inquit, his accedit, ꝓ
positum totius operis. Quid sit hoc, aperiam. Aes prima statuæ causa est, nunq̃ enim fa
cta esset, nisi fuisset id ex quo funderef, duceretur ue. Secunda causa artifex est, non po
tuisset enim æs illud in habitū statuæ figurari, nisi accessissent peritæ manus. Tertia cau
sa est forma, neq; eñ statua ista Doriphoros aut Diadumenos uocaref, nisi hæc illi esset
impressa facies. Quarta causa est faciendi propositū, nam nisi hoc fuisset, facta nō esset,
quid est propositum: quod inuitauit artificē, quod ille secutus fecit, uel pecunia est hoc,
si uenditurus fabricauit, uel gloria, si laborauit in nomē, uel religio, si donum templo par
rauit. Ergo & hæc causa est propter quā fit, an nō putas inter causas facti operis numerā
dum, quo remoto factum nō esset: His quintā Plato adicit, exemplar, quam ipse Ideam
uocat, hoc est eñ ad quod respiciens artifex, id quod destinabat efficit, nihil autem ad
rem pertinet, utrū foris habeat exemplar, ad quod referat oculos, an intus, quod ibi ipse
concepit & posuit hæc exemplaria rerū omniū deus intra se habet, numerosq; uniuerso
rum quæ agenda sunt & modos mente complexus est, plenus his figuris est, quas Plato
An.†innumerabiles. Ideas appellat, imortales †immutabiles, infatigabiles. Itaq; homines quidē pereunt. Ipsa
autē humanitas ad quam homo effingitur, ꝑmanet, & hominibus laborantibꝰ intereun
tibus, illa nil patitur. Quinque ergo causæ sunt, ut Plato dicit. Id ex quo, id a quo, id in
quo, id ad quod, id ꝓpter quod. Nouissime id ꝙ ex his est, tanq̃ in statua (quia de hac
loqui cepimus) Id ex quo, æs est. Id a quo artifex est, Id ĩ quo, forma est, quæ aptatur illi,
Id ad quod, exemplar est quod imitatur is qui facit, id propter quod, facientis proposi-
tū est. Id quod ex istis est, ipsa statua, hæc oĩa mundus quoq; (ut ait Plato) habet, faci-
ens hic deus est, ex quo fit, hæc materia est, forma hæc est habitus, & ordo mundi quē
uidemus. Exemplar scilicet ad quod deus hanc magnitudinē operis pulcherrimi fecit,
propositū propter quod fecit. Quæris quid sit propositum deo: Bonitas, Ita certe Plato
ait, quæ deo faciendi mundū causa fuit: bonus est, bona fecit, bona nulla cuiusquā boni
inuidia est, fecit itaq; quam optimum potuit, fer ergo iudex sententiā, & pronūcia, quis
tibi uerisimilimum uideatur dicere. Non quis uerum dicat. Id enim tam supra nos est,
quam ipsa ueritas, hæc quæ ab Aristotile & Platone ponitur, turba causarum, aut nimiū
multa, aut nimium pauca comprehendit. Nam si quocunq; remoto quid effici non po-
test, id causa iudicant esse faciendi, pauca dixerunt, ponant inter causas tempus, nil sine
tempore potest fieri, ponant locum, si non fuerit ubi fiat aliquid, ne fiet quidem, ponant
motum, nil sine hoc nec fit nec perit, nulla sine motu ars, nulla mutatio est. Sed nos nūc
primam & generalem causam quærimus, hæc simplex esse debet. Nam & materia sim-
plex est. Quærimus quid sit causa Ratio faciens, id est deus. Ita enim quæ nunc retuli,
non sunt multæ & singulæ causæ, sed ex una penderit, ex ea quæ facit, formam dicis cau-
sam esse, hanc imponit artifex operi, pars causæ est, non causa. Exemplar quoq; non est
causa, sed instrumentū causæ necessariū. Sic necessariū est exemplar artifici, quō scalprū
quō lima, sine his procedere ars nō potest, non partes tamē hæc artis, aut causæ sunt, ꝓ-
positū, inquit, artificis propter quod ad faciendū aliquid accedit, causa est, ut sit causa, nō
est efficiens causa sed superueniens, hæ autē innumerabiles sunt, nos de causa quærimus
generali. Illud uero nō pro solita ipsis subtilitate dixerunt, totū mundū & consummatū
opus causam

opus causam esse, multum enim interest inter opus & causam operis, aut fer sententiã,
aut (quod facilius in eiusmodi rebus est) nega tibi liquere, & nos reuerti iube. Quid te
inquis, delectat tempus inter ista conterere, quæ tibi nullum affectum eripiunt, nullam
cupiditatem abigunt? Ego quidẽ priora illa ago ac tracto, quibus pacatur animus, & me
prius scrutor. Deinde hunc mundũ, Ne hoc quidẽ tempus (ut existimas) perdo. Ista enĩ
omnia si non concidantur, nec in hanc subtilitatẽ inutilem distrahantur, attollunt & le-
uant animũ, qui graui sarcina pressus, explicari cupit, & reuerti ad illa quorũ fuit. Nam
corpus hoc animi pondus ac pena est, præmente illo urgetur, in uinculis est nisi accessit
philosophia, & illum respirare rerum naturæ spectaculo iussit, & a terrenis dimisit ad di-
uina, hæc libertas eius est, hæc euagatio, subducit interim se custodiæ in qua teneẽ & cœ
lo reficitur, quemadmodũ artifices ex alicui⁹ rei subtilioris intentione quæ oculos defa-
tigat, si malignum & nõ præclarum lumen habent, in publicum prodeunt, & in aliqua re
gione ad populi ocium dedicata oculos libera luce delectant. Sic animus in hoc tristi &
obscuro domicilio clusus, quoties potest apertum petit, & in rerum naturæ contempla-
tione requiescit. Sapiens affectatorq; sapientiæ adheret quidẽ in corpore suo, sed opti-
ma sui parte abest, & cogitationes suas ad sublimia intendit & uelut sacramento ligatus
hoc quod uiuit stipendium putat, & ita formatus est, ut illi nec amor uitæ nec odium sit
patiturq; mortalia, quãuis scias ampliora superesse. Interdices mihi inspectionẽ rerum
naturæ, ac toto abductum rediges in partem? Ego non quæram quæ sint initia uniuerso
rum, quis rerũ formator, quis omnia in uno mersa, & materia inerti conuoluta discreue-
rit? Non quærã quis sit artifex huius mundi, qua ratione tanta magnitudo in legẽ & or-
dinem uenerit, quis sparsa collegerit, confusa distinxerit † nimia deformitate latentibus Alr.† in una
faciem diuiserit, unde lux tanta fundatur, ignis sit, an aliquid igne lucidius? Ego ista non
quæram? ego nesciam unde descenderim? semel hæc mihi uidenda sint, an sæpe nascen
dum, quo hinc iturus sim? quæ sedes expectet animã solutam legibus seruitutis huma-
næ, uetas me cœlo interesse, id est iubes me uiuere capite demisso? Maior sum & ad
maiora genitus, quã ut mancipiũ sim mei corporis, quod equidẽ non aliter aspicio quã
uinculum libertati meæ circumdatũ, hoc itaq; oppono fortunæ, in quo resistat, nec per il
lud ad me ullum transire uulnus sino. Quicquid in me potest iniuriã pati, hoc est in hoc
obnoxio domicilio, animus liber habitat, nunq̃ me caro ista compellet ad metum, nun-
quam ad indignam bono, simulationem, nunq̃ in honorem huius corpusculi mentiar.
Cum uisum fuerit distraham cũ illo societatem, & nunc cũ hæremus, non erimus equis
partibus socij, animus ad se omne ius ducet. Contemptus corporis sui, certa libertas est.
Vt ad propositũ reuertar huic libertati multum conferet, & illa de qua modo loquæba-
mur inspectio. Nempe uniuersa ex materia & ex deo cõstant. Deus ista temperat quæ
circũfusa rectorem sequuntur, & ducem, potentius autẽ est quod facit quod est deus, q̃
materia patiens dei, quem in hoc mundo locum deus obtinet, hunc in homine animus,
quod est illic materia, Id in nobis corpus est, Seruiant ergo deteriora melioribus, fortes
simus aduersus fortuita, non cõtremiscamus iniurias, non uulnera, non uincula, nõ æge-
statẽ. Mors quid est? aut finis est, aut transitus, nec desinere timeo. Idem enim quod nõ
cepisse, nec transire, quia nusquam tam anguste ero. Vale.

Libri octaui epistolarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER NONVS.

EPISTOLA. LXVII. Notat eos qui tres gradus bonorũ faciunt, dicens tantũ unum
bonum absolutum esse, scilicet uirtutẽ incapacem augmenti uel decremen-
ti ex qua bona sunt paria.

CLARANVM condiscipulum meum uidi post multos annos, non pu-
to expectas ut adijciam senem, sed mehercules uiridem animo ac ui-
gentem, & cum corpusculo suo colluctantem. Inique enim se natura ges-
sit, & talem animum male collocauit, aut fortasse uoluit hoc ipsum no-
bis ostendere, posse ingenium fortissimum ac beatissimum sub qua-
libet cute

libet cute latere, uicit tamen omnia impedimenta, & ad cætera contemnenda a contem
ptu sui uenit. Errare mihi uisus est qui dixit, Gratior est pulchro ueniens e corpore uir
tus, nullo enim honestamento eget, ipsa ei magnum sui decus est, & corpus suum conse
crat. Certe Claranũ nostrum cœpi intueri, formosus mihi uidet̃, & tam rectus corpore
quam est animo, potest ex casa uir magnus exire, potest & ex deformi humiliq; corpu-
sculo, formosus animus ac magnus. Quosdam itaq; uidetur mihi in hoc natura tales ge-
nerare, ut approbet uirtutem omni loco nasci. Si posset per se nudos ædere animos, fe-
cisset, nunc quod amplius est facit, quosdam enim ædit corporibus impeditos, sed nihil-
ominus perrũpentes obstantia. Claranus mihi uidetur in exemplar æditus, ut scire pos-
semus nõ deformitate corporis fœdari animum, sed pulchritudine animi corpus orna-
ri. Quãuis autem paucissimos una fecerimus dies, tamen multi nobis sermones fuerũt,
quos subinde egeram & ad te permittam, hoc primo die quæsitum est, quomodo pos-
sint tria bona esse, si triplex eorum conditio est: quædam (ut nostris uidetur) prima bo-
na sunt, tanq̃ gaudium, pax, salus patriæ. Quædam secunda in materia infelici expressa,
tanquã tormentorum patientia, & in morbo graui temperantia. Illa bona directo opta-
mus nobis, hæc si necesse erit. Sunt adhuc tertia, tanquã modestus incessus & composi-
Alr.utraq; bona. tus, ac probus uultus, & conueniens prudenti uiro gestus. Quomodo ista inter se pa-
ria esse possint, cum alia optanda sint, alia auersanda? Si uolumus ista distinguere, ad primũ
reuertamur, & consyderemus id quale sit, animus intuens uera, peritus fugiendorũ, ac
petendorũ, non ex opinione, sed ex natura precia rebus imponens, toti se inserens mũ-
do, & in omnes eius actus contemplationem suam mittens, cogitationibus actionibus-
q; intentus, ex æquo magnus & uehemẽs, asperis blandisq; pariter inuictus, neutri se for
tunæ submittens, super omnia quæ contingunt accidũtq;, eminens, pulcherrimus cum
decore, cum uiribus sanus, ac siccus, imperturbatus, intrepidus, quem nulla uis frangat,
quem nec attollant fortuita nec deprimant. Talis animi uirtus est, hæc eius facies, si sub
unũ ueniat aspectum, & semel tota se ostendat. Cæterum multæ eius species sunt, quæ
pro uitæ uarietate & pro actionibus explicant̃, nec minor fit aut maior ipsa. Decresce-
re enim summũ bonum non potest, nec uirtuti ire retro licet, sed in alias atq; alias quali-
tates cõuertitur, ad rerum quas actura est habitum figurata, quicquid attingit, in simili-
tudinẽ sui adducit & cingit, actiones, amicitias, interdum domos totas, quas intrauit di-
sposuit, condecorat. quicquid tractauit, id amabile, conspicuum, mirabile facit. Itaq; uis
eius & magnitudo ultra nõ potest surgere, quando incrementum maximo nõ est, nihil
inuenies rectius recto, non magis q̃ uerius uero, quam temperato temperatius, omnis
in modo est uirtus, modus certa mensura est. Constantia non habet quo procedat, non
magis quam fiducia, aut ueritas, aut fides. Quid accedere perfecto potest? Nihil autẽ
perfectum non erat, cui accessit, ergo ne uirtuti quidem cui si quid adici potest, defuit,
Honestum quoq; nullam accessionem recipit, honestum est enim propter illa quæ retu
li. Quid porro decorum, & iustum, & legitimũ, non eiusdem esse formæ putas, certis ter
minis comprehensum. Crescere posse imperfectæ rei signum est, bonum omne in eas-
dem cadit leges, iuncta est priuata & publica utilitas, tam me hercules, quã inseparabi-
le est, laudandũ petendumq;. Ergo uirtutes inter se pares sunt, & opera uirtutũ, & omes
homines quibus illa contigere. Satorum uero animalium uirtutes, cũ mortales sint, fra-
giles quoq; caducæq;, & incertæ, exiliunt residuntq;, & ideo nõ eodem precio æstiman
tur, quia una inducitur humanis uirtutibus regula, una enim est ratio recta simplexq;.
Nihil est diuino diuinius, cœlesti cœlestius, mortalia minuũtur, cadunt, deteruntur, cre-
scunt, exhauriũtur, implent̃. Itaq; illis in tam incerta sorte inequalitas est. Diuinorũ una
natura est. Ratio autẽ nihil aliud est, quam in corpus humanũ pars diuini spiritus mer-
sa, si ratio diuina est, nullum autem bonum sine ratione est, bonum omne diuinum est.
Nullum porro inter diuina discrimen est, ergo nec inter bona, paria itaq; sunt & gaudiũ
& fortis atq; obstinata tormentorum perpessio. In utroq; enim eadem est animi magni
Alt.lata tudo, sed in altero remissa & laxa, in altero pugnax & intentata. Quid tu non putas pa-
rem esse uirtutẽ eius qui fortiter hostium mœnia expugnat, & eius qui obsidionem pa-
tientissime sustinet? Et magnus Scipio qui Numantiã claudit & cõprimit, cogitq; inui-
ctas manus

ctas manus in exitium ipsas sui uerti, & magnus ille obsessorum animus, qui scit non esse clausum, cui mors aperta est, & in complexu libertatis expirat. Aeque reliqua quoq; inter se paria sunt, tranquillitas, simplicitas, libertas, constantia, æquanimitas, tolerãtia, omnibus enim istis una uirtus subest, quæ animũ rectum & indeclinabilem præstat. Quid ergo? nihil interest inter gaudium & dolorem, inflexibilemq; patientiam? Nihil, quantum ad ipsas uirtutes, plurimum quantum ad illa, in quibus uirtus utraq; ostenditur. In altero nãq; naturalis animi remissio ac laxitas, in altero contra naturam dolor. Itaq; media sunt hæc, quæ plurimũ interualli recipiunt. Virtus in utraq; par est, uirtutem materia non mutat, nec peiorem facit dura & difficilis, nec meliorẽ hilaris & læta. Necesse est ergo æqua sint bona utraq;, quia nec hic potest se melius in hoc gaudio gerere, nec ille melius in illis cruciatibus, duo uero quibus nihil fieri melius potest, paria sunt. Nã si quæ extra uirtutem posita sunt, aut minuere illam, aut augere possunt, desinit unum bonũ esse, quod honestum est. Si hoc concesseris, omne honestum perit. Quare? dicam, quia nihil honestum est, quod ab inuito, quod a coacto fit? omne honestum uoluntarium est, admisce illi pigriciam, querelam, tergiuersationem, metũ, quod habet in se optimũ perdidit, sibi placere. Non potest honestum esse, quod non est liberum. Nam quod timet, seruit, honestum omne securum est, tranquillum est. Si recusat aliquid, si complorat, si malum iudicat, perturbationem recipit, & in magna discordia uolutat. Hinc enim species recti uocat, illinc suspicio mali retrahit, itaq; qui honeste aliquid facturus est, quicqd opponitur, id etiam si incõmodum putat, malum nõ putat, uelut ib ens faciat. Omne honestũ iniussum, incoactumq; est, syncerum, & nullo malo mixtum. Scio quid mihi hoc loco responderi possit, hoc nobis persuadere conaris, nihil interesse, utrum aliquis in gaudio sit, an in eculeo iaceat, & tortorem suum lasset, poteram respondere quod Epicurus ait, Sapiẽtẽ si in Phalaridis tauro peruratur, exclamaturum, dulce est, & ad me nil ptinet, quid miraris? Si ego paria bona duo, alterius in gaudio positi, alterius inter tormenta fortissime stantis, cum (quod incredibilius est) dicat Epicurus, dulce esse torqueri, & hoc respõdeo plurimũ interesse inter gaudium & dolorem. Si quæratur electio, alterum petam, alterũ uitabo. Illud secundum naturam est, hoc contra. Quãdiu sic æstimantur, magno inter se dissident †spacio. Cum uero ad uirtutem uentum est, utraq; par est, & quæ per læta procedit, & quæ per tristia, nullum habent momentum uexatio & dolor, & quicquid aliud incõmodi est, uirtute enim obruitur. Quemadmodũ †minuta lumina claritas solis obscurat, sic dolores, molestias, iniurias, uirtus magnitudine sua elidit, atq; opprimit, & quocũq; assulsit, ibi quicquid sine illa apparet, extinguitur, nec magis ullam portionem habent incõmoda, cum in uirtutem inciderint, q̃ in mari nimbus, hoc scias ita esse ad omne pulchrum, uir bonus sine ulla cunctatione percurret, stet illic licet carnifex, stet tortor atq; ignis, perseuerabit, nec quid passurus, sed quid facturus sit aspiciet, & se honestæ rei tanq; bono uiro credet, utilem illam sibi iudicabit, tutam, prosperam, eundem ergo locũ habebit apud illum honesta res, sed tristis atq; aspera, quem uir bonus, pauper, aut exul, ac pallidus. Agedum pone ex alia parte uirum bonum, diuitijs abundãtem, ex altera nihil habentem, sed in se omnia, uterq; æque bonus uir erit, etiã si fortuna dispari utet. Idẽ (ut dixi) in rebus iudiciũ est, quod in hominibus. Aeque laudabilis est uirtus in corpore ualido ac libero posita, q̃ in morbido ac uincto. Ergo tuam quoq; uirtutem nõ magis laudabis, si corpus illæsum tibi & integrum fortuna præstiterit, q̃ si ex aliqua parte mutilatum alio qui hoc erit, & seruorum, habitu dominum æstimare. Omnia enim ista in quæ dominum casus exercet, seruilia sunt, pecunia, & corpus, & honores, imbecilla, fluida, mortalia, possessiones incertæ. Illa rursus libera & inuicta opera uirtutis, quæ nõ ideo magis appetenda sunt, si benignius a fortuna tractantur, nec minus si aliqua rerum iniquitate premitur. Quod amicitia in hominibus est, hoc in rebus appetitio est, nõ puto magis amares uirum bonum locupletem, q̃ pauperem, nec robustum & lacertosum, q̃ gracilem & languidi corporis. Ergo ne rem quidem magis appetes hilarem aut pacatam, q̃ distractam & operosam, & si hoc est, magis diliges ex duobus æque bonis uiris nitidum & unctum, q̃ puluerulentum & horrentem. Deinde hucusq; peruenies, ut magis diligas integrum omnibus membris & illæsum, q̃ debilem aut luscum, paulatim fastidium tuum illo

Phalaridis taurus.

Alr† interuallo.
Alr†m nora

usq; procedet, ut ex duobus æque iustis ac prudentibus comatum & crispulum malis, q̃ recaluastrum, ubi par est in utroq; uirtus, non comparet aliarum rerũ inæqualitas. Omnia enim alia, non partes, sed accessiões sunt. Num quis tam iniquam censurã inter suos agit ut filium sanum q̃ ægrum magis diligat? procerumue & excelsum, q̃ breuem aut modicum? Fœtus suos non distingunt feræ, & se in alimentũ pariter omniũ sternũt, Aues ex æquo partiuntur cibos, Vlyxes ad Ithacæ suæ saxa sic properant, quemadmodũ Agamẽnon ad Mycenarum nobiles muros. Nemo enim patriam (quia magna est) amat, sed quia sua, quorsus hæc pertinent? ut scias uirtutem omnia opera sua, uelut fœtus suos, iisdẽ oculis intueri, æque indulgere omnibus. Et quidem impensius laborãtibus (quoniã quidem etiam parentum amor magis in ea quoq; miseretur inclinat) uirtus quoq; opera sua quæ uidet affici & premi non magis amat, sed parentum bonorum more, magis complectitur, ac fouet. quare non est ullum bonum altero maius? quia non est quicq; apto aptius, quia plano nihil est planius. Non potest dicere, hoc magis par est alicui q̃ illud, ergo nec honesto honestius quicq; est. Quod si par omniũ uirtutum natura est, tria genera bonorũ in æquo sunt. Ita dico in æquo est, moderate gaudere, & moderate dolere. Lætitia illa nõ uicit hãc animi firmitatem sub tortore gemitus deuorantẽ. Illa bona optabilia sunt, hæc

Alii tamen
Alii uirtuta

mirabilia, utraq; † nihilominus paria, quia quicqd incõmodi est, † uelamento maioris boni tegit. Quisquis hæc imparia iudicat, ab ipsis uirtutibus auertit oculos, & exteriora circumspicit, bona uera idem pendent, idem patent, falsa multum habent uani. Itaq; speciosa & magna contra uisentibus, cum ad pondus reuocata sunt, fallunt. Ita est mi Lucili quicquid uera ratio cõmendat, solidum & æternum est, firmat animũ, attollitq;, semper futurum in excelso. Illa quæ temere laudantur, & uulgi sententia bona sunt, inflant inanibus lætos. Rursus ea quæ timentur tanq̃ mala, iniiciunt formidinẽ mentibus, & illas non aliter q̃ animalia species periculi agitãt, utraq; res ergo sine causa animi & diffundit & mordet, nec illa gaudio, nec hæc metu digna est, sola ratio ĩmutabilis & iudicii tenax est. Nõ enim seruit, sed imperat sensibus. Ratio rationi par est, sicut rectum recto, ergo & uirtus nõ aliud q̃ recta ratio, omnes uirtutes rationes sunt. Rationes sunt, si rectæ sunt. Si rectæ sunt, & pares sunt. Qualis ratio est, tales & actiones sunt, ergo omnes pares sunt. Nã cũ similes rationi sint, similes & inter se sunt, pares autem actiones inter se esse dico, quia rectæ sunt & honestæ. Cæterum magna babebunt discrimina, uariãte materia, quæ modo latior est, modo angustior, modo illustris, modo ignobilis, modo ad multos ptinens, modo ad paucos. In omnibus tamen istis, id quod optimũ est, par est, honesta sunt, tanq̃ uiri boni, omnes pares sunt, qui boni sunt, sed habent differentias ætatis, alius senior, alius iunior. Habẽt corporis, alius formosus, alius deformis est. Habent fortunæ, ille diues, hic pauper est, ille gratiosus, potens, urbibus notus & populis. Ignotus hic plærisq; & obscurus. Sed per illud quod boni sunt, pares sunt. De bonis ac malis sensus non iudicat, quid utile sit, quid inutile ignorat. Non potest ferre sententiam, nisi in rem præsentem perductus est, nec futuri prouidus est, nec præteriti memor, quid sit consequens nescit. Ex hoc autem rerum ordo seriesq; contexitur, & unitas uitæ in perfectum itura. Ratio ergo arbitra est bonorum ac malorum, aliena & externa pro uilibus habet, & ea quæ neq; bona sunt neq; mala, accessiones minimas ac leuissimas iudicat, omne illi bonum in animo est. Cæterum bona quædam prima existimat, ad quæ ex proposito uenit tanq̃ uictoriã, bonos liberos, patriæ salutẽ, quædam secunda, quæ non apparent nisi in rebus aduersis, tanq̃ æquo animo pati morbum magnum, exilium. Quædam media, quæ nihilo magis secundum naturam sunt, q̃ contra naturam, tanq̃ prudẽter ambulare, composite sedere. Non enim minus secundum naturam est sedere, q̃ aut stare aut ambulare, duo illa superiora bona diuersa sunt. Prima enim secundum naturam sunt, gaudere liberorum pietate, patriæ incolumitate. Secunda contra naturam sunt, fortiter optare tormenta, & sitim perpeti, morbo urente præcordia. Quid ergo, aliquid contra naturam bonum est? Minime. Sed illud aliquando contra naturam est, in quo bonum illud existit, uulnerari enim & subiecto igne tabescere, & aduersa ualitudine affligi, contra naturam est, sed inter ista seruare animũ infatigabilem, secũdum naturam est, & ut quod uolo exprimam breuiter, materia boni aliquando contra naturam, & bonum nunq̃, quoniam bonum sine ratione

nullũ

nullum est,sequitur autem ratio naturã. Quid est ergo ratio? naturæ imitatio, quid est
summũ hominis bonum? ex naturæ uolũtate se gerere. Non est,inquit,dubium quin fe-
licior pax sit nunc̃ lacessita,q̃ multo reparata sanguine. Non est dubium,inquit,quin fe
licior sit inconcussa ualitudo,q̃ ex grauibus morbis & extrema minitantibus in tutũ ui
quadam & patientia educta. Eodem modo non erit dubium,quin maius bonũ sit gau-
dium,q̃ obnoxius animus ad percipiendos cruciatus uulnerum aut ignium. Minime,il
la enim quæ fortuita sunt,plurimũ discriminis recipiunt,æstimantur enim utilitate sumẽ
tium,bonorum unum propositũ est,consentire naturæ. Hoc contingere in omnibus par
est,cum alicuius in senatu sententiam sequimur,non potest dici,ille magis assentitur q̃ il
le,ab omnibus in eandem sententiam itur. Idem de uirtutibus dico,omnes naturæ assen
tiuntur. Idem de bonis dico,omnia naturæ assentiuntur, alter adolescens decessit, alter
senex,aliquis præter hos infans,cui nihil amplius contigit,q̃ prospicere uitam. Oẽs hi
æque fuere mortales,etiam si mors aliorum longius uitam passa est procedere,aliorũ in
medio flore præcidit,aliorum interrupit principia, alius inter cœnandum solutus est, al-
terius continuata mors somno est, aliquem concubitus extinxit,his oppone ferro transi
fossos,aut exanimatos serpentum morsu,aut fractos ruina,aut per longam neruorũ con
tractionẽ extortos minutatim. Aliquorum melior dici,aliquorum potest peior exitus,
Mors quidem omniũ par est,per quæ ueniũt,diuersa sunt. Id in quod desinunt,unũ est,
mors nulla maior aut minor est,habet enim eundem in omnibus modum,finisse uitam.
Idem tibi de bonis dico hoc bonum inter meras uoluptates est,hoc inter tristia & acer-
ba,illud fortunæ indulgentiam rexit,hoc uiolentiam domuit,utrũq; æque bonum est,q̃
uis illud plana emolliuerit,hoc aspera. Idem finis omniũ est,bona sunt,laudãda sunt,uir-
tutem rationemq; comitãtur, uirtus æquat inter se,quicquid agnoscit. Nec est quod hoc
inter nostra placita mireris,apud Epicurum duo bona sunt,ex quibus summũ illud bea-
tumq; componitur,ut corpus sine dolore sit,animus sine perturbatione. Hæc bona non
crescunt,si plena sunt. Quo enim crescet,quod plenum est? dolore corpus caret, quid ad
hanc accedere indolentiam potest. Animus cõstat sibi,& placidus est,quid accedere ad
hanc trãquillitatem potest, Quemadmodũ serenitas cœli non recipit maiorẽ adhuc cla-
ritatem,in syncerissimũ nitorem repurgata,sic hominis corpus animũq; curãtis, & bonũ
suum ex utroq; nectentis,perfectus est status,& summã uoti sui inuenit,si nec æstus ani-
mo est,nec dolor corpori. Si quæ extra blandimenta cõtingunt,non augent summũ bo-
num,sed (ut ita dicam) condiunt & oblectant,absolutum enim illud humanæ naturæ bo
num,corporis & animi pace cõtentum est. Dabo apud Epicurum tibi etiam nunc simil-
limam huic nostræ diuisionem bonorum. Alia enim sunt apud illum,quæ malit cõtinge-
re sibi,ut corporis quietem ab omni incõmodo liberam,& animi remissionem , bonorũ
suorum cõtemplatione gaudẽtis. Alia sunt,quæ q̃uis nolit accidere,nihilominus & lau-
dat & cõprobat,tanq̃ illam quam paulo ante dicebam,malæ ualitudinis, & dolorũ gra-
uissimorum perpessionem,in qua Epicurus fuit illo somno ac† fortissimo die suo, aut cũ Al† fortu natissimo
se uesicæ & exulcerati uentris tormenta tolerare,ulteriorem doloris accessionem nõ re-
cipientia esse nihilominus sibi illum beatum diem,beatum autẽ agere nisi qui est in sum-
mo bono non potest. Ergo & apud Epicurum sunt hæc bona, quæ malles non experiri,
sed quia ita retulit,& amplexanda & laudanda & exequenda summis sunt . Non potest
dici,hoc non esse par maximis bonum,quod beatæ uitæ clausulam imposuit. Cui Epicu-
rus extrema uoce gratias egit. Permitte mihi mi Lucili,uirorum optime,aliquid audaci
us dicere,si ulla bona maiora esse alijs possunt,hæc ergo quæ tristia uidentur,mollibus il
lis & delicatis prætulissem. Maius est enim perstrinxisse difficilia,q̃ læta moderari. Eadẽ
ratione fit,scio,ut aliquis felicitatem bene,& ut calamitatem fortiter,ferat. Aeque fortis
esse potest,qui pro uallo securus excubuit,nullis hostibus castra tentantibus, & qui suc-
cisis poplitibus in genua se excepit, nec arma dimisit. Macte uirtute esto,sanguinolen-
tis & ex acie redeuntibus,dicitur. Itaq; hæc magis laudauerim bona exercitata & fortia,
& cum fortuna rixata. Ego non dubito quin magis laudem truncam illam & retotridam
manum Mutij,q̃ cuiuslibet fortissimi saluam. Stetit hostium flammarumq; contẽptor,
& manum suã in hostili foculo distillãtem perspectauit,donec Porsenna huius pœnæ fa-

uebat, gloriæ inuidit, & ignem inuito eripi iussit, hoc bonū quid ni inter prima nō nume rem: tantoq; maius putem, q̄ illa secura & intentata fortunæ, quāto rarius est hostē amis sa manu uicisse, q̄ armata: Quid ergo, inquis, hoc bonum tibi optabis: Quid ni hoc enī, nisi qui potest optare, & nō potest facere, an potius optem ut male laxādos articulos exo letis meis porrigam, ut muliercula, aut aliquis in mulierculā ex uiro uersus, digitulos me os ducat: Quid ni ergo feliciorem putem Mutium, qui sic tractauit ignem, q̄ si illam ma nu tractatori præstitisset: in integrum restituit, quicquid errauerat. Confecit bellum iner mis, ac mancus & illa manu trunca reges duos uicit. Vale.

EPISTOLA. LXVIII. Quomodo omne bonum est optabile.

Alij adhuc rigorē eius infringo

VT a cōmunibus initium faciam, Ver aperire se cœpit, sed iam inclinatū in æsta tem quo tempore calere debebat, intepuit, nec adhuc illi fides est, sæpe enim in hyemem reuoluitur, uis scire q̄ dubium adhuc sit: nondum me cōmitto fri gido ueri, †adhuc uigor est eius in frigore, hoc est, inquis, nec calidum, nec fri gidum pati. Ita est mi Lucili, iam ætas mea contenta est suo frigore, uix media regelatur æstate. Itaq; maior pars in uestimētis degitur, ago gratias senectuti, q̄ me lectulo affixit. Quid ni gratias illi hoc nomine agam: Quicquid debebam nolle, nō possum, cum libel lis mihi plurimus sermo est. Siquādo interueniūt epistolæ tuæ, tecū esse mihi uideor, & sic afficior animo, tanq̄ tibi non rescribam, sed respondeam. Itaq; & de hoc quod quæris quasi colloquor tecum, quale sit, una scrutabimur. Quæris an omne bonum optabile sit, si bonum est, inquis, fortiter torqueri, & magno animo uri, & patienter ægrotare, sequit̄ ut ista optabilia sint. Nihil autem uideo ex istis uoto dignum. Neminē certe adhuc scio eo nomine uotum soluisse, q̄ flagellis cæsus esset, aut podagra distortus, aut eculeo lon gior factus. Distingue mi Lucili ista, & intelliges esse in his aliqd optandū, tormenta ab esse a me uelim, sed si sustinēda fuerint, ut me in illis fortiter, honeste, aniose geram opta bo. Quidni ego malim non incidere bellum, sed si inciderit, ut uulnera, ut famē, & oīa quæ bellorum necessitas affert, generose feram, optabo. Non sum tam demens, ut ægro tare cupiam, sed si ægrotādum fuerit, ut nihil intemperāter, nihil effœminate faciā, opta bo. Ita non incōmoda optabilia sunt, sed uirtus qua perferuntur incōmoda. Quidam ex nostris existimant omniū nostrorū fortem tollerantiā non esse optabilem, sed nec abo minandā quidē, quia uoto purum bonum peti debet, & tranquillum, & extra molestiam positū. Ego dissentio. Quare: primū quia fieri non potest, ut aliqua res bona quidem sit, sed optabilis non sit, deinde si uirtus optabilis est. Nullum autem sine uirtute bonum, & omne bonum optabile. Deinde etiam si tormentorum fortis patiētia optabilis est, etiam nūc interrogo, nōne fortitudo optabilis est: atqui pericula cōtemnit & ꝓuocat, pulcher rima pars eius maximeq; mirabilis illa est, non cedere ignibus, obuiā ire uulneribus. In terdum tela ne uitare quidem, sed pectore excipere. Si fortitudo optabilis est, & tormē ta patienter ferre optabile est, nec tamē ideo solūmodo ferre tormēta optabile est. Hoc enī, fortitudinis pars est. Sed separa ista (ut dixi) nihil erit qđ tibi faciat errorem. Nō enī pati tormēta optabile est, sed pati fortiter. Illud opto fortiter, quod est uirtus, quis tamē unq̄ hoc sibi optabit: Quædam uota aperta & professa sunt, cum particulatim fiūt, quæ dam latent, cum uno uoto multa comprehensa sunt, tanq̄ opto mihi uitam honestā. Vi ta autem honesta actionibus uarijs constat. In hac est Reguli arca, Catonis scissum ma nu sua uulnus, Rutulij exilium, Calix uenenatus, qui Socratem transtulit e carcere in cœ lum. Ita cum optaui mihi uitam honestam, & hæc optaui, sine quibus interdum honesta nō pōt esse. O terq; quaterq; beati, Quis ante ora patrū Troiæ sub mœnibus altis, Cōti

Decij

git oppetere. Quid interest, optes hoc alicui an optabile fuisse fatearis. Decius se p. R. P. deuouit, & in medios hostes concitato equo mortem petens irruit. Alter post hūc pa ternæ uirtutis æmulus, conceptis solēnibus ac iam familiaribus uerbis, in aciem cōfertis simā incurrit, de hoc sollicitus tantum ut litaret, optabilem rem putās bonā mortem, du bitas ergo an optimū sit memorabilem mori, & in aliquo opere uirtutis: cum aliquis tor menta fortiter patitur, omnibus uirtutibus utitur, fortasse cum una in promptu sit, & ma xime appareat patientia. Cæterum illic est fortitudo, cuius patientia & perpessio & tole rantia rami sunt, illic est prudentia sine qua nullum initur consiliū, quæ suadet quod effu

gere usq;

gere non possis, q̃ fortissime ferre. Illic est cõstantia, quæ deijci loco nõ potest, & propositum nulla ui extorquẽte dimittit. Illic est indiuiduus ille comitatus uirtutũ, Quicquid honeste fit una uirtus facit, sed ex consilij sentẽtia. Quod autem ab omnibus uirtutibus cõprobatur, etiam si ab una fieri uidetur, optabile est. Quid ni existimas ea tantum optabilia esse, quæ per uoluptatem & ocium ueniunt? quæ excipiuntur foribus ornatis? Sũt quædam tristis uoluptates, sunt quædam uota, quæ nõ gratulantium cœtu, sed adorantium uenerantiumq; celebrantur. Ita tu non putas Regulum optasse, ut ad Pœnos perueniret? Indue magni uiri animũ, & ab opinionibus uulgi secede, paulisper cape quantã debes uirtutis pulcherrimæ ac magnificentissimæ speciem, quæ nobis non sertis, sed sudore & sanguine colenda est, aspice Marcum Catonẽ, sacro illi pectori purissimas manus admouentem, & uulnera parum demissa laxantem. Vtrum illi tandem dicturus es, uellem quæ uelles, & moleste fero, an feliciter quod agis? hoc loco mihi Demetrius noster occurrit, qui uitam securam, & sine ullis fortunæ incursionibus mare mortuum uocat; nihil habere ad quod exciteris, ad quod te concites, cuius denunciatione & incursu firmitatẽ animi tui tentes, sed in ocio inconcusso iacere nõ est trãquillitas, malicia est. Attalus Stoicus dicere solebat, Malo me fortuna in castris suis quam in delitijs habeat, torqueor, sed fortiter, bene est, occidor, sed fortiter, bene est. Audi Epicurum, dicet & dulce est. Ego tã honestæ rei ac seueræ nunq̃ molle nomen imponam. Vror, sed inuictus, quid ni optabile sit, non quod urit me ignis, sed quod nõ uincit? Nihil est uirtute præstantius, nihil pulchrius, & bonum est, & optabile, quicquid ex huius geritur imperio. Vale.

Mortuum mare uita secura est,

EPISTOLA. LXIX. Quomodo sit colendum ocium, & quid in eo tractandum.

COnsilio tuo accedo, absconde te in ocio, sed & ipsum ocium abscõde, hoc te facturum Stoicorum etiamsi nõ præcepto, ad exemplum licet scias, sed ex præcepto quoq; facias, & tibi cum uoles, approbabis. Nec ad omnem rempublicam mittimus, nec semper, nec sine ullo fine. Præterea cum sapienti rempublicam ipso dignam dedimus, id est mundum, non est extra rempublicam etiam si recesserit, immo fortasse relicto uno angulo, in maiora atq; ampliora transit, & cœlo impositus, intelligit, cum sellam aut tribunal ascenderit, q̃ humili loco sederit, depono hoc apud te nunquam plus agere sapientem, q̃ cum in conspectu eius diuina atq; humana uenerunt. Nunc ad illud reuertor, quod suadere tibi cœperam, ut ocium tuum ignotum sit. Non est quod inscribas tibi philosophiam, atq; etiam aliud proposito tuo nomẽ impone, ualitudinem, & imbecillitatem uocato desidiã, Gloriari ocio, iners ambitio est, Animalia quædã, ne inueniri possint, uestigia sua circa cubile ipsum confundunt, idem tibi faciendum est, alioquin nõ deerunt qui persequantur, multi aperta transeunt, cõdita & obstrusa rimantur, furem signata sollicitant. Vile uidetur quicquid patet, aperta effractarius præterit, hos mores habet populus, hos imperitissimus quisq; in secreto irrumpere cupit. Optimũ itaq; est, nõ iactare ocium suum, Iactandi autem genus est, nimis latere, & a conspectu hominũ secedere. Ille Tarentum se abdidit, ille Neapoli inclusus est, ille multis annis nõ transit domus suæ limẽ. Cõuocat turbam, quisquis ocio suo aliquã fabulam imposuit. Cum secesseris, nõ est agendum hoc, ut de te homines loquãtur, sed ut ipse tecũ loquaris. Quid aũt tecũ loquaris? quod homines de alijs libentissime faciunt, de te apud te male existima, assuesce & dicere uerum, & audire. Id autẽ maxime tracta, quod in te esse infirmissimũ senties. Nota habet quisq; sui corporis uitia. Itaq; alius uomitu leuat stomachum, alius frequenti cibo fulsit, alius interposito ieiunio corpus exhaurit & purgat, hi, quorũ pedes dolor repetit, aut uino aut balneo abstinẽt, in cæteris morbos negligẽtes, huic, a quo sæpe infestanẽ, occurrũt. Sic in aĩo nostro sunt quasi causariæ partes, quibus adhibenda curatio est. Quid in ocio facio? ulcus meũ curo. Si ostenderẽ tibi pedẽ turgidũ, liuidã manũ, aut cõtracti cruris aridos neruos, pmitteres mihi uno loco iacere, & fouere morbũ meũ. Maius malũ est hoc, quod nõ possum tibi ostẽdere. In pectore tuo collectio & uomica est, nolo laudes, nolo dicas, O magnũ uirum cõtempsit oĩa, & damnatis humanæ uitæ furoribus fugit, nihil damnaui nisi me, nõ est q̃ pficiendi causa uenire ad me uelis. Erras qui hinc aliquid auxilij speras. Nõ medicus, sed æger hic habitat. Malo

bitat. Malo illa cũ discesseris dicas, Ego istũ beatum hominẽ putabam & eruditũ, erexe-
ram aures, delhitutus sum, nihil uidi, nihil audiui quod cõcupiscerem, ad quod reuerte-
rer. Si hoc sentis, si hoc loqueris, aliquid profectum est. Malo ignoscas ocio meo q̃ in-
uideas. Ocium, inquis Seneca, mihi cõmẽdas, ad Epicureas uoces dilaberis, ociũ tibi cõ
mendo, in quo maiora agas & pulchriora, q̃ quæ reliquisti. Pulsare superbas potentiorũ
fores, digerere in litteram senes orbos plurimõ in foro posse, inuidiosa potẽtia ac breuis
est, &(si uerum æstimes) sordida. Ille me gratia forensi longe antecedit. Ille stipendijs mi
litaribus & quæsita per hoc dignitate. Ille clientum turba, sati est ab hominibus uinci, dũ
a me fortuna uincatur, cuius turbæ par esse non possum, plus habeo gratiæ. Vtinã quidẽ
hoc propositum sequi olim fuisset animus tibi, utinam de uita beata nõ in cõspectu mor
tis ageremus, sed nunc quoq; non moremur. Multa enim quæ superuacua esse & inimi-
ca credituri fuimus rationi, nunc experientiæ credimus, quod facere solent qui serius ex
eunt, & uolunt tẽpus celeritate reparare. Calcar addamus, hæc ætas optime facit ad hæc
studia. Iam disputauit, iam uina primo feruore adolescentiæ indomita lassauit. Non mul-
tum superest ut extinguat, & quando, inquis, tibi proderit istud, quod in exitu dicis, aut
in quam rem? in hanc ut exeam melior. Non est tamen quod existimes ullã ætatem apti-
orem esse ad bonam mentem, q̃ quæ se multis experimentis, longa ac frequenti rerũ pa
tientia domuit, quæ ad salutaria, mitigatis affectibus, uenit, hoc est breuis huius boni tẽ
Al'† praeue nitur. pus, quisquis senex ad sapientiã peruenit, annis †peruenit. Vale.

EPISTOLA. LXX. De uaria locorum mutatione uitanda
& redimenda breuitate temporis.

MVtare te loca, & in alium de alio trãsilire te nolo. Primũ, quia tam frequẽs mi-
gratio instabilis animi est, coalescere ocio non potest, nisi desinat circũspicere
& errare, ut animũ possis continere, prius corporis tui fugam siste, deinde plu
rimũ remedia continuata proficiunt. Interrumpenda nõ est quies, & uitæ pri
oris obliuio. Sine dediscere oculos tuos, sine aures assuescere sanioribus uerbis, quoties
processeris, in ipso transitu aliqua quæ renouent cupiditates tuas, tibi occurrent, quẽad-
modum & qui amorem exuere conatur, euitãda est omnis admonitio dilecti corporis.
Nihil enĩ facilius q̃ amor recrudescit. Ita qui deponere uult desyderia rerũ omniũ, qua-
rum cupiditate flagrauit, & oculos & aures ab his quæ reliquit, auertat, cito rebellat affe-
ctus, quocũq; se uerterit preciũ aliquod præsens occupationis suæ inueniet. Nullum sine
auctoritamento malum est. Auaricia pecuniã promittit, luxuria multas ac uarias uolu-
ptates, ambitio purpuram & plausum, & ex hoc potentiam, & quicquid potẽtia potest.
Mercede te uitia sollicitant, hic tibi gratis uiuendũ est uix effici toto sæculo potest, ut ui-
tia tam longa licentia tumida subigantur, & iugum accipiant. Nec dum si tam breue tẽ-
pus per interuallum discindimus. Vnamquãlibet rẽ uix ad perfectũ adducit assidua ui-
gilia & intentio. Si me quidem uelis audire, hoc meditare, exerce te, ut mortẽ & excipi-
as, & si ista res suadebit accersas. Interest nihil, an illa ad nos ueniat, an ad illam nos. Illud
impitissimũ cuiusq; uerbũ falsum esse ipse tibi psuade, Bella res est mori sua morte. Illud
præterea tecum licet cogites. Nemo nisi suo die moritur, nihil perdis ex tuo tempore,
Nam quod relinquis, alienum est. Vale.

Libri noni epistolarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM LIBER DECIMVS.

EPISTOLA. LXXI. Quomodo immaturæ mortis stulta querela
sit, & quando fera mors præoccupanda sit, & quando differenda.

POST longum interuallum Pompeios tuos uidi, in cõspectu adolescẽtiæ
meæ reductus sum, quicqd illic iuuenis feceram, uidebar mihi facere ad-
huc posse, & paulo ante fecisse, prænauigauimus Lucili orã, Et quemad-
modũ, Vergili⁹ noster ait, in mari Terræq; urbesq; recedũt, sic, cursu rapi-
dissimi tẽporis primũ pueritiã abscõdimus, deinde adolescentiã, deinde
quicqd est illud inter iuuenẽ & senẽ mediũ, in utriusq; confinio positũ. Deinde ipsius se-
nectutis optimos annos. Nouissime incipit ostendi publicus finis generis humani, Sco-
pulum

pulam illũ putamus. †Clemẽtissimus portus est aliquando petendus, nunq̃ recusandus. Al† demẽtissimus
In quẽ siquis intra primos annos delatus est, nõ magis quæri debet, q̃ qui cito nauigauit
aliam enim (ut scis) uenti segnes ludũt ac detinent, & tranquillitatis lentissimo tedio las-
sant, aliũ ptinax flatus celerrime pfert. Idẽ euenire nobis puta, alios uita uelocissime ad-
duxit, quo ueniẽdũ erat etiã cunctãtibus, alios macerauit & coxit, quæ (ut scis) non semp
retinenda est. Non enĩ uiuere bonũ est, sed bene uiuere. Itaq; sapiens uiuit q̃ntũ debet,
nõ quãtũ potest. Videbit ubi uicturus sit, cũ q̃bus, quomodo, quid acturus. Cogitat sem
per qualis uita, non quanta sit. Sed si simulata occurrunt molesta & tranquillitatẽ turban
ta emittit se, nec hoc tantũ in necessitate ultima facit, sed cum primũ illi cœperit suspecta
esse fortuna, diligenter circũspicit, nunquid illo desinendũ sit, nihil existimat sua referre
faciat finẽ, an accipiat, tardius fiat an citius? Nõ tanq̃ de magno detrimẽto timet. Nemo
multũ ex stillicidio potest pdere, citius mori uel tardius, ad rẽ non ptinet, bene mori aut
male ad rem ptinet, bene aũt mori est effugere male uiuendi periculũ. Itaq; effœminatis
simã uocem illius Rhodij existimo, qui cũ in caueam coniectus esset a tyranno, & tanq̃
ferum aliquod animal aleretur, suadenti cuidã ut abstineret cibo, omnia, inquit, homini
dum uiuit sperãda sunt, ut sit hoc uerum. Nõ omni precio uita emenda est. Quædã licet
magna, licet certa sint, tamẽ ad illa turpi infirmitatis cõfessione nõ ueniã. Ego cogitem in
eo qui uiuit omnia posse fortunã, potius q̃ cogitẽ in eo qui scit mori nihil posse fortunã,
aliquando tamẽ etiã si certa mors instabit, & destinatũ sibi suppliciũ sciet, non cõmoda-
bit pœnæ suæ manũ. Stulticia est timore mortis mori. Venit qui occidat. Expecta qd oc
cupas? quare suscipis alienæ crudelitatis ,pcurationẽ? Vtrũ inuides carnifici tuo an par-
cis? Socrates potuit abstinẽtia finire uitam, & inedia potius q̃ uenena mori. Triginta ta
men dies in carcere & in expectatione mortis exegit. Non hoc animo tanq̃ omnia fieri
possent, tanq̃ multas spes tam longũ tempus reciperet, sed ut præberet se legibus, ut fru
endum amicis extremũ Socratẽ daret. Quid erat stultius q̃ mortem cõtemnere, uene-
nũ timere? Scribonia grauis fœmina, amica Drusij Libonis fuit, adolescentis tã solidi, q̃
nobilis, maiora sperantis, q̃ illo sæculo quisq̃ sperare poterat, at ipse cum æger a senatu in
lectica relatus esset, nõ sane frequentibus obsequijs (omnes enim necessarij deseruerãt
impie) iam nõ rerũ, sed funeris habere cœpit consiliũ, utrum cõscisceret mortẽ, an expe-
ctaret. Cui Scribonia, Quid re, inquit, delectat alienũ negociũ agere? Non psuasit illi, ma
nus sibi attulit, nec sine causa. Nã post diem tertiũ aut quartũ inimici moriturus arbitrio,
si uiuit, alienum negociũ agit. Non possis itaq; de re in uniuersum ,pnũciare, cũ mortem
uis externa denunciat, occupanda sit an expectanda. Multa enim sunt, quæ in utrãq; par
tẽ trahere possunt. Si altera mors cũ tormento, altera simplex & facilis est, quid ni huic
iniicienda sit manus? quẽadmodũ nauim eligã nauigaturus, & domum habitaturus, ita
mortẽ utiq; qua sum exiturus e uita meliorẽ. Præterea quẽadmodũ non utiq; melior est
longior uita, sic peior utiq; mors longior. In nulla re magis, q̃ in morte morẽ animo gere
re debemus, exeat qua impetũ cœpit, siue ferrum appetit, siue laqueum, siue aliquam po
tionem uenas occupantẽ, pergat & uincula seruitutis abrumpat. Vitam & alijs approba
re quisq; debet mortẽ sibi, optima est quæ placet. Stulte hæc cogitant, aliquis dicit me pa
rũ fortiter fecisse, aliquis nimis temere, aliqs fuisse aliquod genus mortis animosius, uis
tu cogitare id in manibus esse consiliũ, ad quod fama nõ pertinet? hoc unum intuere, ut
te fortunæ q̃ cellerrime eripias, alioqui aderunt qui de facto tuo male existiment. Inue-
nies etiam professos sapientiam, qui uim afferendam uitæ suæ negent, & nephas iudicẽt
ipsum interemptorem sui fieri, expecta nouum esse exitum, quem natura decreuit, hoc
qui dicit, non uidet se libertatis uiam claudere. Nihil melius æterna lex fecit, q̃ ꝙ unum
introitum nobis ad uitam dedit, exitus multos, ego expectem uel morbi crudelitatem,
uel hominis, cum possim per media exire tormenta, & aduersa discutere? hoc est unum
cur de uita non possumus queri, neminem tenẽt, bono loco res humanæ sunt, quod ne-
mo nisi uitio suo miser est, placet, uiue, si non placet, licet eo reuerti unde uenisti, ut dolo
rem capitis releuares, sanguinem sæpe emisisti, ad extenuandum corpus uena percuti-
tur. Non opus est uasto uulnere, diuidere præcordia, scapello aperiũtur, ad illam magnã
libertatẽ uia, & puncto securitas constat. Quid ergo est, quod nos facit pigros inertesq;?

Nemo nostrum cogitat, quandoq; sibi ex hoc domicilio exeundum. Sic ueteres inquilinos indulgentia loci, & consuetudo etiam inter iniurias detinet. Vis aduersus hoc corpus liber esse? tanq̃ migraturus habita, propone tibi quandoq; hoc contubernio carendum, fortior eris ad necessitatem exeundi, sed quemadmodum suus finis ueniet in mẽtem omnia sine fine concupiscentibus? Nullius rei meditatio tam necessaria est, alia eñ exercent fortasse in superuacuum, aduersus paupertatem præparatus est animus, pmansere diuitiæ, ad contemptũ nos doloris armauimus, nunq̃ a nobis exiget huius uirtutis experimentũ integri ac sani felicitas corporis, ut fortiter amissorũ desyderia pateremur, præcepimus nobis, omnes quos amabamus, superstites fortuna seruauit, huius unius rei usum, qui excitet dies, ueniet. Non est, quod existimes magnis tantum uiris hoc robur fuisse, quo seruitutis humanæ claustra prumperent. Non est, quod iudices hoc fieri nisi a Catone non posse, qui quã ferro nõ emiserat animã, manu extraxit, cum uilissimæ fortis homines ingenti impetu in tutum euaserint. Cũq; cõmodo mori non licuisset, nec ad arbitrium suũ instrumenta mortis eligere, obuia quæq; rapuerunt. Et quæ natura non erãt noxia, ui sua tela fecerunt. Nuper in ludo bestiariorũ unus e Germanis cum ad matutina spectacula pararetur, secessit ad exonerandũ corpus, nullum aliud illi dabatur sine custode secretum. Ibi lignum id quod ad emundanda obscœna adhærente spongia positũ est, totum in gulam farsit, & in præclusis faucibus spiritum elisit, hoc fuit morti cõtumeliam facere, ita prorsus parum munde & parum decenter. Quid est stultius, q̃ fastidiose mori. O uirum fortem, O dignum, cui si fati dareĩ electio, q̃ fortiter ille gladio usus esset, q̃ animose in profundam se altitudinem maris, aut abscisæ rupis immisisset: undiq; destitutus inuenit, quemadmodũ & mortem sibi deberet, & telum, ut scias ad moriendum nihil aliud in mora esse, q̃ uelle existimetur de facto hominis acerrimi, ut cuiq; uisum erit, dum hoc constet, præferendam esse spurcissimam mortem seruituti mundissimæ. Quoniam cœpi sordidis exemplis uti, perseuerabo, plus enim a se quisq; exiget, si uiderit hanc rem etiam a contemptissimis posse contemni, Catones, Scipionesq;, & alios (quos audire cum admiratione cõsueuimus) supra imitationẽ positos putamus. Iam ego istam uirtutem habere tam multa exempla in ludo bestiario, q̃ in ducibus belli ciuilis ostẽdã. Cum aduceheretur nuper inter custodias quidam ad matutinũ spectaculum missus, tanq̃ somno premẽte nutaret, caput usq; eo demisit, donec radijs insereret, & tamdiu se in sedili suo tenuit, donec ceruicem circũactu rotæ frangeret, eodem uehiculo quo ad pœnã ferebaĩ, pœnã effugit. Nihil obstat erũpere, & exire cupiẽti, in aperto nos natura custodit, cui permittit necessitas sua, circũspiciat exitum mollem. Cui ad manũ plura sunt, per quæ sese asserat, is dilectum agat, & qua potissimũ liberetur, consyderet. Cui difficilis occasio est, is proximã quãq; pro optima arripiat, sit licet inaudita, sit noua. Non deerit ad mortem ingenium, cui nõ defuerit animus, uides quemadmodũ extrema quoq; mancipia, ubi illis stimulos adegit dolor, excitentur, & intentissimas custodias fallant. Ille uir magnus est, qui mortem sibi non tantum imperauit, sed inuenit. Ex eodem tibi munere plura exempla promisi. Secundo Naumachiæ spectaculo unus e barbaris lanceam, quã in aduersarios acceperat, totam iugulo suo immersit. Quare, inquit, non omne tormentum, omne ludibriũ iam dudum effugio? quare ego mortẽ armatus expecto? tanto hoc speciosius spectaculũ fuit, quanto honestius mori discũt homines, q̃ occidere? Quid ergo? quod animi perditi, noxiosiq; habent, nõ habebunt illi, quos aduersus hos casus instruxit longa meditatio, & magistra rerũ omniũ ratio? Illa nos docet fati uarios esse accessus, finẽ eundẽ. Nihil aũt interesse, unde incipiat quod uenit. Eadẽ illa ratio monet, ut si licet, moriaris sine dolore. Sin autem nõ potest, fac quemadmodũ potes, & quicquid ob uenerit ad uitam auferendã tibi, inuadas. Iniuriosum est rapto uiuere, & cõtra pulcherrimum mori rapto. Vale.

EPISTOLA LXXII. De consilio ex summa uitæ captando.
Et quomodo mors honesta res sit. Et de animi fortitudine.

SVbinde me de rebus singulis consulis, oblitus uasto nos mari diuidi, cum magna pars consilij sit in tempore, necesse est euenire, ut de quibusdam rebus tunc ad te perferatur sententia mea, cum iam contraria potior est. Consilia enim rebus aptantur

aptãtur, res nostræ feruntur, immo uoluuntur, ergo cõsilium sub die nasci debet, & hoc quoq; tardum est nimis, sub manu (quod aiunt) nascatur, quemadmodum autem inueniatur ostendam, quoties quid fugiendum sit, aut quid petẽdum uoles scire, ad summũ bonum & propositum totius uitæ respice. Illi enim cõsentire debet quicquid agimus, nõ disponet singula, nisi cui iam uitæ suæ summa proposita est. Nemo, ꝗuis paratos habeat colores, similitudinẽ reddet, nisi iam constet quid uelit pingere. Ideo peccamus, quia de partibus uitæ omnes deliberamus, de tota nemo deliberat. Scire debet quid petas, Ille q sagittam uult mittere, & tunc dirigere & moderari manu telum. Errant cõsilia nostra, qa non habent quo dirigantur. Ignoranti quem portũ petat, nullus suus uentus est. Necesse est multum in uita nostra casus possit, quia uiuimus casu. Quibusdam autem euenit, ut quædam scire se nesciant, quemadmodum quærimus sæpe eos, cũ quibus stamus, ita plærumq; finem summi boni ignoramus appositum, nec multis uerbis, nec circuitu lõgo, qd sit summũ bonum colligis, digito (ut ita dicam) demonstrandum est, nec in multa spargẽdum. Quid enim ad rem pertinet in particulas illud diducere, cum possis dicere summũ est, quod honestum est: & quod magis admireris, unum bonum est, quod honestũ est. Cætera falsa & adulterina bona sunt, hæc si persuaseris tibi, & uirtutẽ adamaueris (amare enim parum est) quicquid illa contigerit, id tibi qualecunq; alijs uidebitur faustum felixq; erit, & torqueri, si modo iacueris, ipso torquente securior, & ægrotare si non maledixeris fortunæ, si non cesseris morbo. Omnia denique quæ cæteris uidentur mala, & mãsuescent, & in bonum abibunt, si super illa eminueris, hoc liqueat nihil esse bonum, nisi honestum, & omnia incõmoda suo iure bona uocabuntur, quæ modo uirtus honestauerit. Multis uidemus maiora promittere, ꝙ recipit humana conditio, non immerito, ad corpus enim respiciunt, reuertantur ad animũ, iam hominem deo metientur. Ergo te Lucili uirorum optime, & relinque istum ludum literarium philosophorum, qui rem magnificentissimã ad syllabas uocant, qui animũ minuta docendo dimittunt & conterunt, fies similis illis, qui inuenerunt ista, non qui docent, & id agunt, ut philosophia potius difficilis ꝙ magna uideatur. Socrates, qui totam philosophiam reuocauit ad mores, & hanc summam dixit esse sapientiam, bona malaq; distinguere, sequere (inquit) illos si quid apud te habeo autoritatis, ut sis beatus, & te alicui stultum uideri sine, quisquis uolet tibi cõtumeliã facere, faciat & iniuriã, tu tamẽ nihil patieris, si modo tecũ erit uirtus. Si uis, inquit, beatus esse, si fide bona uir bonus, sine contemnat te aliquis, hoc nemo præstabit, nisi q omnia bona exequauerit, quia nec bonum sine honesto est, & honestum in omibus par est. Quid ergo? nihil interest inter præturam Catonis & repulsam? Nihil interest utrũ Pharsalica acie Cato uincatur, an uincat? hoc eius bonum, quo uictis partibus non potest uinci, par erat illi bono, quo uictor rediret in patriam, & componeret pacẽ. Quid ni par sit? eadem enim uirtute & mala fortuna uincitur, & ordinatur bona, uirtus autem nõ potest maior aut minor fieri, unius staturæ est. Sed Cn. Pompeius amittet exercitum, sed illud pulcherrimũ reipublicæ prætextũ optimates, & prima acies Pompeianarũ partium senatus ferens arma uno prælio profligabunt, & tam magni ruina imperij, in totum dissiliet orbẽ, aliqua pars eius in Aegypto, aliqua in Africa, aliqua in Hispania cadet, ne hoc quidẽ miseræ reipublicæ cõtinget, semel ruere, omnia licet fiant. Iubam in rege suo, nõ locorũ noticia adiuuet, nõ populariũ pro rege suo uirtus obstinatissima, Vticensium quoq; fides malis fracta deficiat. Et Scipionẽ in Africa nominis sui fortuna destituat, olim prouisum est, nequid Cato detrimẽti capiat, uictus est tamẽ. Et hoc numera inter repulsas Catonis, tã magno animo feret aliqd sibi ad uictoriã, ꝙ ad præturam obstitisse. Quo die repulsus est lusit, qua nocte periturus fuit, legit. Eodẽ loco habuit, prætura & uita excedere, oĩa quæ acciderẽt ferẽda esse psuaserat sibi. Quid ni ille mutationẽ reipublicæ forti & æquo patereť animo? Quid enim mutationis periculo exceptũ? nõ terra, nõ cœlũ, nõ totus hic rerũ omniũ cõtextus, ꝗuis deo agente ducatur. Non semper tenebit hunc ordinẽ, sed illum ex hoc cursu aliquis dies deijciet. Certis enĩ cuncta tẽporibus nasci debẽt, crescere, extingui. Quæcũq; uides supra nos currere, & hæc quibus immixti atq; impositi sumus, ueluti solidissimis, carpent ac desinent. Nulli nõ senectus sua est, In æqualibus ista spacijs eodẽ natura demittit, quicqd est, nõ erit, nec pibit, sed resoluetur. Nobis solui

Digito demonstrare

perire

perire est. Proxima eñi intuemur, ad ulteriora nõ prospicit mẽs hebes, & quæ se corpori addixerit, alioqui fortius finem sui suorũq; pateretur, si speraret om̃ia illa sic in uitã mortemq; per uices ire, & composita dissolui, dissoluta componi. In hoc opere æternã artem cuncta temperantis dei uerti. Itaq; Cato cum æuum animo percurrerit, dicet, Om̃e humanum genus, quodq; est, quodq; erit, morte damnatum est, omnes quæ usq; rerum potiunt̃ urbes, quæq; alienorũ imperiorũ magna sunt & decora, ubi fuerint aliquando quæretur, & uario exilij genere tollentur, alias destruent bella, alias desidia, paxq; ad inertiã uersa consumet, & magnis opibus exitiosa res luxus. Omnes hos fertiles campos repentini maris inundatio abscondet, aut in subitam cauernam considẽtis soli lapsus adducet. Quid est ergo, quare indigner, aut doleam, si exiguo momento publica fata præcedo? Magnus animus deo pareat, & quicquid lex uniuersi iubet, sine cunctatiõe patiatur, aut in meliorem emittitur uitam, lucidius tranquilliusq; inter diuina mansurus, aut certe sine ullo futurus incõmodo, si naturæ reminiscetur & reuertetur in totum. Non est ergo M. Catonis maius bonum honesta uita, ꝙ mors honesta, quoniã non intenditur uirtus. Idẽ esse dicebat Socrates ueritatem & uirtutẽ, quomodo illa nõ crescit, sic ne uirtus quidẽ habet numeros suos, plena est. Nõ est itaq; ꝙ mireris paria esse bona, & quæ ex proposito
* sumenda sunt, & quæ subita res tulit. Nam si hanc inæqualitatẽ receperis, ut fortiter torqueri in minoribus bonis numeres, numerabis etiam in malis, & infelicem Socratem dices in carcere, infelicem Catonem uulnera sua animosius ꝙ fecerat, retractantem. Calamitosissimũ omniũ Regulum fidei poenas etiam hostibus seruatæ pendẽtem. Atqui nemo hoc dicere, ne ex mollissimis quidem, ausus est. Negant enim illum esse beatum, sed tamen negant miserum. Academici ueteres beatũ quidẽ esse etiã inter hos cruciatus fatentur, sed nõ ad perfectum, nec ad plenum, quod nullo modo potest recipi, nisi beatus est, in summo bono nõ est. Quod summũ bonum est, supra se gradũ non habet, si modo illi uirtus inest, si illam aduersa nõ minuũt, si manet etiam cõminuto corpore incolumis, manet aũt. Virtutẽ enim intelligo animosam & excelsam, quã incitat, quicquid infestat, hunc animũ quẽ sæpe induunt generosæ indolis iuuenes, quos alicuius honestæ rei pulchritudo percussit, ut omnia fortuita cõtemnant, profecto sapientia infundet & tradet, persuadebit unũ bonum esse quod honestũ, hoc nec remitti nec intendi potest, non magis ꝙ regulam, qua rectũ probari solet, ꝙ si flectes, quicquid ex illa mutaueris, iniuria est recti. Idem ergo de uirtute dicemus, & hæc recta est. Flexuram nõ recipit, rigidari quidem, amplius intendi non potest. Hæc de omnibus rebus iudicat, de hac nulla, si rectior ipsa nõ potest fieri, nec quæ illa quidem fiunt, alia alijs rectiora sunt. Huic enim necesse est respondeant, Ita paria sunt. Quid ergo inquis? iacere in conuiuio & torqueri, paria sunt? hoc mirum uidetur tibi. Illud licet magis admireris, Iacere in conuiuio malũ est, torqueri in eculeo bonum est. Si illud turpiter, hoc honeste fit, bona ista aut mala non efficit materia, sed uirtus. Hæc ubicunq; apparuit, omnia eiusdẽ mensuræ ac precij sunt. In oculos nunc mihi manus intẽtat ille, qui omniũ animũ æstimat ex suo, quod dicam paria bona esse aduersa fortiter portantis, & prospera honeste iuditantis, quod dicam paria bona esse eius qui triumphat, & eius qui ante currum uehitur inuictus animo. Non putant enim fieri, quicqd facere nõ possunt, ex infirmitate sua de uirtute ferunt sententiã. Quid
* miraris, si uri, uulnerari, occidi, alligari iuuat? aliquando etiam libet? Luxurioso frugalitas poena est, pigro supplicij loco labor est.† Delicatis miseria est, cõtinẽtia industris, desidioso studere torqueri est. Eodem modo hæc, ad quæ omnes imbecilli sumus, dura atq; intoleranda credimus, obliti ꝙ multis tormentũ sit uino carere, aut prima luce excitari. Non ista difficilia sunt natura, sed nos fluidi & enerues, magno animo de rebus magnis iudicandũ est, alioqui uidebitur illarum uitium esse, quod nostrum est. Sic quædã rectissima (cum in aquam demissa sunt) speciem curui præfractiq; uisentibus reddunt. Non tãtum quid uideas, sed quemadmodũ refert, animus noster ad uera pspicienda caligat. Da mihi adolescentem incorruptum, & ingenio uegetum, dicet fortunatiorem sibi uideri, qui omnia rerum aduersarum onera rigida ceruice sustollit, qui supra fortunam extat. Non mirum est in tranquillitate nõ concuti. Illud mirare, ibi extolli aliquem, ubi omnes deprimuntur, ibi stare, ubi omnes iacent. Quid est in tormentis, quid est in alijs quæ aduersa

† Aliꝭ delicatus miseret industrij

appellamus

appellamus mali: ut opinor succidere mentem,& incuruari,& succumbere, quorum nihil sapienti uiro potest euenire. Stat rectus, sub quolibet pondere. Nulla illum res minorem facit, nihil illi eorum quæ ferenda sũt, displicet. Nam quicquid cadere in hominem potest, in se cecidisse non quæritur, uires suas nouit, scit se esse natum oneri ferendo. Nõ educo sapientem ex hominũ numero, nec dolores ab illo sicut ab aliqua rupe nullũ sensum admittente submoueo. Memini ex duabus partibus illum esse compositum. Altera est irrationalis, hæc mordetur, uritur, dolet. Altera rationalis, hæc inconcussas opiniões habet, intrepida est,& indomita. In hac positum est summũ illud hominis bonum, quod antequã impleatur, incerta mentis uolutatio est, cum uero perfectum est, immota illa stabilitas est. Itaq; inchoatus ad summa procedens, cultorq; uirtutis, etiam si appropinquat perfecto bono, sed ei nondum summã manum imposuit, ibi interim cessabit & remittet aliquid ex intentione mentis, nondum enim incerta transgressus est, & iam nunc uersatur in lubrico, beatus uero & uirtutis exactæ tunc se maxime amat, cum fortissime expertus est,& metuenda cæteris (si alicuius honesti officij precia sunt) nõ tantum fert, sed amplexatur, multoq; audire mauult, tanto melior quanto felicior uenio nũc illo quo me uocat expectatio tua, ne extra rerum naturam uagari uirtus nostra uideatur,& tremet sapiens & dolebit,& expallescet, hi enim omẽs corporis sensus sunt. Vbi ergo est origo calamitas, ubi illud malum uerum est: illic scilicet si ista animũ detrahunt, si ad confessionẽ seruitutis adducunt, si illi pœnitentiam sui faciunt. Sapiens quidem uincit uirtute fortunã. At multi professi sapientiam leuissimis nõnunquã minis exterriti sunt, hoc loco nostrũ uitiũ est, qui de sapiente dicitur exigimus & a proficiẽte. Suadeo adhuc mihi ista quæ laudo, nondum persuadeo, etiam si persuasissem, nondum tam parata haberem, aut tã exercitata, ut ad omnes casus ꝓcurrerem, quemadmodũ lana quosdam colores semel ducit, quosdam nisi sæpius macerata & recocta, nõ perbibit. Sic alias disciplinas ingenia cũ accepere, protinus præstant, hæc nisi alte descendit,& diu sedit, animũ nõ colorauit, sed infecit. Nihil ex his quæ ꝓmiserat, præstat. Cito hoc potest tradi & paucissimis uerbis, unũ bonum esse uirtutem. Nullum certe sine uirtute,& ipsam uirtutem in parte nostri meliore, idest rationali positam. Quid erit hæc uirtus: iudicium uerum & immotũ, ab hoc enim impetus ueniet mentis, ab hoc omnis species quæ impetũ mouet, redigetur ad liquidũ; huic iudicio consentaneum erit, omnia quæ uirtute contracta sunt,& bona iudicare, & inter se paria. Corporum autem bona, corporibus quidem bona sunt, sed in totum non sunt bona, his precium quidem erit aliquod. Cæterum dignitas non erit, magnis inter se interuallis distabunt, alia maiora, alia minora erunt,& in ipsis sapientiam sectantibus magna discrimina esse fateamur necesse est, alius iam intantum proficit, ut cõtra fortunam audeat attollere oculos, sed non pertinaciter, cedunt enim nimio splendore præstricti. Alius intantum, ut possit cum illa conferre uultum, si iam peruenit ad summũ,& fiduciæ plenus est. Imperfecta necesse est labent,& modo prodeant, modo sublabantur, aut succidant, sublabentur autem, nisi ire & niti perseuerauerint, si quicquã ex studio & fideli intentione laxauerint, retro eundum est. Nemo profectum ibi inuenit, ubi reliquerat. Instemus itaq; & perseueremus, plusq́ʒ profligauimus restat, sed magna pars est profectus, uelle proficere, huius rei conscius mihi sum, uolo, & tota mente uolo, te quoq; instinctũ esse,& magno ad pulcherrima properare impetu uideo, properemus, ita demũ uita beneficium erit, alioqui mora est,& quidẽ turpis inter fœda uersantibus. Id agamus, ut nostrum omne tempus sit. Non erit autem, nisi prius nos nostri esse cœperimus, quãdo cõtinget contemnere utrãq; fortunam: quando cõtinget omnibus oppressis affectibus,& sub arbitriũ adductis, hanc uocem emittere: uici. Quem uicerim quæris: Nõ Persas, nec extrema Medorum, nec siquid ultra Dacas bellicosum iacet, sed auariciã, sed ambitionẽ, sed metum mortis, qui uictores gentium uicit. Vale.

EPISTOLA. LXXIII. Quod exclusis occupationibus cõtinuato studio philosophandũ sit,& ꝙ solius sapiẽtis sit ꝑpetuũ gaudium.

QVod quæris a me, liquebat mihi, si rem edicerem per se, sed diu nõ retentauit memoriã meã. Itaq; nõ facile me sequit̃, qđ euenit libris situ cohærentib⁹, hoc euenisse

eueniſſe mihi ſentio, explicandus eſt animus, & quæcunq; apud illum depoſita ſunt, ſub
iode excuti debẽt, ut parata ſint quoties uſus exegerit, ergo boc in præſentia differamus,
multum enim operæ, multum diligentiæ poſcit. Cum primum longiorem, eodẽ loco ſpe ✳
Alr & ui/noſo. rauero moram, tunc iſtud in manibus ſumam. Quædam enim ſunt, quæ poſſes † & inciſe
ſcribere. Quædam lectum, & ocium, & ſecretum, deſyderaot, nihilominus his quoq; oc
cupatis diebus agatur aliquid, & quidem totis, nunq; enim non ſuccedent occupatiões
nouæ, ſerimus illas, itaq; ex una exeunt plures, deiode ipſi nobis dilationem damus. Cũ
hoc peregero, toto animo incumbam, & ſi hanc rem moleſtam compoſuero, ſtudio me
dabo. Non cum uacaueris, philoſophandum eſt, omnia alia negligenda, ut huic aſſidia/
mus, cui nullum tempus ſatis magnum eſt, etiam ſi a puericia uſq; ad longiſſimos huma/
ni æui terminos uita protenditur. Non multum refert, utrum omittas philoſophiam, an
intermittas. Nõ em̃ ubi interrupta eſt manet, ſed eorũ more quæ intẽta diſſiliunt, uſq; ad
initia ſua recurrit, quod a continuatione ſua diſceſſit. Reſiſtendum eſt occupationibus,
nec explicandæ, ſed ſubmouendæ ſunt. Tempus quidem nullum eſt parum idoneũ ſtu/
dio ſalutari, atqui multi inter illa nõ ſtudent, propter quæ ſtudẽdũ. Incidet aliquid quod
impediat, non equidem eum, cuius animus in omni negocio lætus atq; alacer eſt. Imper
fectis adhuc interſcinditur læticia. Sapientis uero contexitur gaudium, nulla rumpiẽ for
tuna, ſemper & ubiq; tranquillum eſt. Non enim ex alieno pẽdet, nec fauorem fortunæ,
aut bominis expectat, domeſtica illi felicitas eſt, exiret ex animo, ſi intraret, ibi naſcitur,
aliquando extrinſecus, quo admoneaẽ mortalitatis interuenit, ſed id leue, & quod ſum/
mam cutem ſtringat, aliquo, inquam, incõmodo afflatur maximus is, illud bonum eſt fi
xum. Ita dico extrinſecus aliqua ſunt incõmoda, uelut in corpore interdum robuſto ſo/
lidoq; eruptiones quædam puſtularũ & ulcuſcula, nullum in alto malum eſt, boc inquã,
intereſt inter conſummatæ ſapientiæ uirum, & alium procedentis, quod inter ſanũ & ex
morbo graui ac diutino emergentem, cui ſanitatis loco, eſt leuior acceſſio, hic niſi atten/
dit ſubinde grauatur, & in eadem reuoluitur. Sapiens recidere non poteſt, ne incidere
quidem amplius. Corpori enim ad tempus bona ualitudo eſt, q̃ medicus etiam ſi reddi
dit, non præſtat. Sæpe ad eundem quem aduocauerat excitatur, ſemel in totum ſanatur,
dicam quomodo intelligas ſanum: ſi ſe ipſe contentus eſt, ſi confidit ſibi, ſi ſcit omnia uo
ta mortalium, omnia beneficia quæ dantur petunturq;, nullum in beata uita habere mo/
mentum. Nã cui quid accedere poteſt, id imperfectum eſt. Cui quid abſcedere non po/
teſt, id imperpetuum eſt, cuius perpetua futura læticia eſt, is ſuo gaudeat. Omnia autem
quibus uulgus inhiat, ultro citroq; fluunt. Nihil dãt fortuita mancipio, ſed hæc quoq; for
tuna tũc delectat, cum illam ratio temperauit ac miſcuit, hæc eſt etiam quæ æterna com/
mendet, quorũ auidis uſus iogratus eſt. Solebat Attalus hac imagine uti, uidiſti aliquan
do canem, miſſa a domino fruſta panis aut carnis aperto ore captantem: quicquid exce/
pit protinus integrum deuorat, & ſemper ad ſpem futuri hiat. Idem euenit nobis, quic/
quid expectantibus fortuna proiecit, id ſine ulla uoluptate dimittimus, ſtatim ad rapinã
alterius erecti & attoniti, hoc ſapienti non euenit, plenus eſt, etiam ſiquid obuenit, ſecure
excipit, ac reponit, læticia fruitur maxima, continua, ſua, babet aliquis bonam uoluntatẽ,
habet profectum, ſed cui multum deſit a ſummo, hic deprimitur alternis & extollitur, ac
modo in cœlum eleuatur, modo defertur ad terram. Impeditis ac rudibus nullus præci
pitationis finis eſt. In Epicureum illud chaos decidunt, inane ſine termino eſt, adhuc eſt
genus tertium eorum, qui ſapientiæ alludunt, q̃ non quidem attigerunt, in conſpectu ta
men & (ut ita dicam) ſub ictu habent, hi non concutiuntur, ne defluunt quidem, nõdum
in ſicco, iam in portu ſunt. Ergo cum tam magna ſint inter ſummos imoſq; diſcrimina, cũ
medios quoq; ſequatur fluctus ſuus, ſequatur ingens periculum ad deteriora redeundi,
noo debemus occupatiõibus indulgere, excludendæ ſunt, ſi ſemel intrauerint, in locum
ſuũ alias ſubſtituẽt, priocipijs illarum obſtemus, melius nõ incipiẽt q̃ deſioẽt. Vale.

EPISTOLA. LXXIIII. Quod nulli debent eſſe gratiores principi
bus q̃ philoſopbiæ ſtudentes, & de excellẽtiſſima boni uiri potẽtia.

ERrare mihi oidentur, qui exiſtimant philoſophiæ fideliter deditos, contumaces
eſſe, ac refractarios, & contemptores magiſtratuum, ac regum, eorumue p quos
publica admi

publica administrantur,econtrario eñ nulli aduersus illos gratiores sunt,nec immerito. Nullis enim plus præstant,quam quibus frui tranquillo ocio licet. Itaq; hi quibus ad propositum bene uiuendi aditum confert securitas publica,necesse est authorem huius boni,ut parentem colant multo quidem magis ꝗ illi inquieti,& in medio positi, qui multa principibus debent,sed multa & imputant,quibus nunꝗ tam plene occurrere ulla liberalitas potest,ut cupiditates illorum quæ crescunt,dum implentur exsaciet,quisquis aũt de accipiendo cogitat,oblitus accepti est.Nec ullum babet malum cupiditas maius, ꝗ quod ingrata est. Adijce nũc quod nemo eorum qui in. R.P. uersantur quos uincat, sed a quibus uincantur aspicit,& illis non tantum iocũdum est multos post se uidere, ꝗ graue aliquem ante se,habet hoc uitium omnis ambitio,non respicit, nec ambitio tantũ instabilis est,uerum cupiditas omnis,quia incipit semper a fine. At ille uir syncerus ac purus qui relinquit & curiam, & forum,& omnem administrationẽ Reipu.ut ad ampliora secederet,diligit eos per quos hoc ei facere tuto licet,solumq; illis gratuitum testimonium reddit,& magnam rem nescientibus debet,quemadmodum præceptores suos ueneratur ac suspicit,quorum beneficio illis in uijs exit,sic & his sub quorum tutela positus exercet artes bonas. Verũ quoq; alios rex uiribus suis protegit,quis negat. Sed quẽadmodum Neptuno plus debere se iudicat ex his qui eadem tranquillitate usi sunt, qui plura & preciosiora illo mari u exit,animosius a mercatore ꝗ a uectore soluitur uotum, & ex ipsis mercatoribus effusius gratus est,qui odores ac purpuras & auro pẽsanda portabat,ꝗ q uilissima quæq; & saburræ loco futura cõgesserat. Sic huius pacis beneficium ad omnes pertinentes altius ad eos peruenit,qui illa bene utũtur. Multi eñ sunt ex his togatis,quibus pax operosior bello est. An idem existimas pro pace debere eos,qui illã ebrietati,aut libidini impendunt,aut alijs uitijs,quæ uel bello rumpenda sunt, nisi forte tam iniquum putas esse sapientem,ut nihil uiritim se debere pro cõmunibus bonis iudicet. Soli lunæq; plurimum debeo,& non uni mihi oriuntur,anno temperantiq; ãnũ deo priuatim obligatus sum,ꝗuis non in meum bonorẽ descripta sint,& stulta auaricia mortalium possessionem proprietatemq; discernit,nec quicꝗ suum credit esse,quod publicum est. At ille sapiens nihil iudicat suum magis, ꝗ cuius illi cum humano genere cõsortium est. Nec eñ essent ista cõmunia,nisi pars illorum pertineret ad singulos,socium efficit etiam quod ex minima porcione cõmune est. Adijce nũc quod magna & uera bona,non sic diuiduntur,ut exiguum in singulos cadat,ad unumquemq; tota perueniunt, ex congiario tantum ferunt homines,quantũ in capita promissum est,epulum & uisceratio,& si quid aliud capitur manu,discedit in partes. Ad bæc indiuidua bona pax,& libertas,tam omnium tota,ꝗ singulorum sunt. Cogitat itaq; sapiens per quem sibi horũ usus fructusq; contingat,per quem non ad arma illum,nec ad seruandas uigilias, nec ad tuenda mœnia,& multiplex belli tributum,publica necessitas uocet, agitq; gubernatori suo gratias,boc docet philosophia,præcipue bene debere,beneficia bene soluere. Interdum autem solutio,est ipsa confessio. Confitebitur ergo multum se debere ei,cuius administratione ac prouidẽtia contingit illi pingue ocium,& arbitriũ sui temporis,& imperturbata publicis occupationibus quies. O Melibee deus nobis hæc ocia fecit.Nãq; erit ille mihi semper deus. Si illa quoq; ocia multum authori suo debẽt, quorum munus hoc maximum est. Ille meas errare boues(ut cernis)& ipsum Ludere quæ uellem,calamo pmisit agresti,quãti æstimamus,hoc ociũ,quod inter deos agiẽ,quod deos facit. Ita dico Lucili & te in cœlum compendiario uoco,solebat Sextius dicere Iouem plus non posse ꝗ bonum uirum,plura Iupiter babet quæ præstet bominibus, sed inter duos bonos nõ est melior, qui locupletior,non magis ꝗ inter duos quibus par scientia regendi gubernaculum est,meliorem dixeris cui maius speciosiusq; nauigiũ est. Iupiter quo antecedit uirum bonum? diutius bonus est. Sapiens nihilo se minoris existimat, quod uirtutes eius spatio breuiore clauduntur. Quemadmodum ex duobus sapientibus qui senior decessit,nõ est beatior eo,cuius intra pauciores annos terminata uirtus est. Sic de⁹ non uincit sapientem felicitate,etiam si uincit ætate. Non est uirtus maior quæ longior, Iupiter oĩa habet,sed nempe alijs tradidit habẽda. Ad ipsum hic unus usus ptinet,quod utendi oĩbus causa est. Sapiens tam æquo animo omnia apud alios uidet contẽnitq;

ꝗ Iupiter, & hoc se magis suspicit, quod Iupiter uti illis non potest, sapiens nõ uult. Credamus itaq; Sextio monstranti pulcherrimũ iter & clamanti, hac itur ad astra, hac secundum frugalitatem, hac secundum temperantiã, hac secundum fortitudinẽ. Non sunt dij fastidiosi, non inuidi, admittunt & ascendentib⁹ manum porrigunt. Miraris hominẽ ad deos ire? deus ad homines uenit, imo (quod propius est) in homines uenit. Nulla sine deo mens bona est. Semina in corporibus humanis diuina dispersa sunt, quæ si bonus cultor excipit, similia origini prodeunt, & paria his ex quibus orta sunt surgunt. Si malus, non aliter ꝗ humus sterilis ac palustris necat, ac deinde creat purgamenta pro frugibus. Vale.

EPISTOLA. LXXV. De inani metu & ex quibus causis oriatur & quibus purgetur remedijs, & quod ea quæ uulgus probat bona non sunt.

Epistola tua delectauit me, & marcentem excitauit, memoriã quoq; meam (quæ iam mihi segnis ac lenta est) euocauit. Quidni tu mi Lucili maximum putes instrumentũ beatæ uitæ hanc persuasionẽ, unum bonũ esse quod honestum est? qui omne bonũ honesto circumscripsit, intra se felix est. Nam qui alia bona iudicat, in fortunæ uenit potestatẽ, alieni arbitrij fit, hic amissis liberis mœstus, hic sollicitus ægris, hic turpibus & aliquã passis infamiam tristis. Illum uidebis alienæ uxoris amore cruciari, illum suæ, non deerit, quem repulsa distorqueat. Erunt quos honor ipse uexet. Illa uero maxima est ex om̃i mortaliũ populoq; turba, miserorum, ꝗ expectatio mortis exagitat undiq; impendens. Nihil enim est, unde non subeat. Itaq; ut in hostili regione uersantibus, huc & illuc circũspiciendum est, & ad omnẽ strepitum circũagenda ceruix nisi hic timor e pectore eiectus est, palpantibus præcordijs uiuitur, occurrent acti in exilium, & euoluti bonis, occurrent (quod genus ægestatis grauissimũ est) in diuitijs inopes, occurrẽt naufragi, similiaue naufragijs passi, quos aut popularis ira, aut inuidia, perniciosum optimis telum, inopinantes securosq; disiecit, procellæ more, quæ in ipsa sereni fiducia solet emergere, aut fulminis subiti, ad cuius ictum etiam uicina tremuerũt. Nam ut illic quisquis ab igne propior stetit, percusso similis obstupuit, sic in his per aliquã uim accidentibus unum calamitas opprimit, cæteros metus, paremq; passis tristiciã facit pati posse, Omniũ animos mala aliena ac repentina sollicitãt, quemadmodũ aues etiam inanis fundæ sonus territat, ita nos nõ ad ictum tãtum exagitamur, sed ad crepitum. Non potest ergo quisq; beatus esse, qui huic se opinioni credidit. Non enim beatum est, nisi quod intrepidum, Inter suspecta male uiuitur. Quisquis se multum fortuitis dedit, ingentem sibi materiã perturbationis & inexplicabilem fecit, una hæc uia est ad tuta uadenti, & externa despicere, & honesto contentũ esse. Nam qui aliq̃d uirtute melius putat, aut ullum præter illam bonum, ad hæc quæ a fortuna sperguntur sinum expandit, & sollicitus missilia eius expectat, hanc imaginẽ anio tuo propone, Ludos facere fortunã, & in hunc mortaliũ cœtum honores, diuitias, gratiam, excutere, quorũ alia inter diripientium manus scissa sunt, alia infida societate diuisa, alia magno detrimento eorũ in quos deuenerant prensa, ex quibus quædam aliud agentibus inciderunt, quædã quia nimis captabantur amissa, & dum auide rapiũtur, expulsa sunt. Nulli uero etiam cui rapina feliciter cessit, gaudium rapti durauit in posterum. Itaq; prudentissimus quisq; cũ primum induci uidet munuscula, a theatro fugit, & scit magno parua constare. Nemo manũ conserit cum excedente, nemo exeuntem ferit. Circa premium rixa est. Idem in his euenit quæ fortuna desuper iactat. Æstuamus miseri, distringimur, multas habere cupimus, manus modo in illam respicimus, nimis tarde nobis mitti uidẽtur, quæ cupiditates nostras irritant, ad paucos puentura, expectata omnibus, ire obuiam cadentibus cupimus. Gaudemus si quid inuasimus, aliquos spes uana delusit, uilem prædam magno aliquo incõmodo luimus, aut inde fallimur. Secedamus itaq; ab istis ludis, & demus raptoribus locũ. Illi spectent bona ista pendentia, & ipsi magis pendeant. Quicũq; beatum esse se cõstituit, unum esse bonũ putet, quod honestũ est. Nã si ullum aliud existimat, primũ male de ꝓuidentia iudicat, quia multa incõmoda iustis uiris accidunt, & quia quicquid nobis dedit breue est & exiguũ, si cõpares mũdi totius æuo. Ex hac deploratione nascit̃, ut ingrati diuinorũ interpretes simus. Quærimus quod nõ semp, & quod pauca nobis, & incerta, &

certa & abitura, cõtingãt. Inde est quod nec uiuere, nec mori uolumus, & uitæ nos odiũ tenet, timor mortis, nutat omni consilium, nec implere nos ulla felicitas potest. Causa autem est, quod non peruenimus ad illud bonum immensum & insuperabile, ubi necesse est resistat uoluntas nostra, quia ultra summum nõ est locus, Queris quare uirtus nullo egeat: præsentibus gaudet, non concupiscit absentia, Nihil non illi magnum est, quia satis, ab hoc discede iudicio, non pietas cõstabit, non fides, multa utrãq; præstare cupiẽti patienda sunt, ex his quæ mala appellantur, multa impendenda sunt, ex his quibus indulgemus tãq; bonis, Perit fortitudo, quæ periculũ facere debet sui, perit magnanimitas, quæ non potest eminere, nisi omnia uelut minuta contempserit, quæ proximis uulgus optat, perit gratia & relatio gratiæ. Estimatur labor si quicquam preciosius fide nouimus, si non optima spectamus, sed ut illa prætercam, aut ista bona non sunt quæ uocãtur, aut homo felicior deo est, Quoniam quidẽ quæ parata nobis sunt, nõ habet in usu deus, nec enim libido ad illum, nec epularum læticia, nec opes, nec quicquã ex his homines inescantibus, & uili uoluptate ducentibus pertinet, Ergo aut incredibile est bona deo deesse, aut hoc ipsum argumẽtũ est, bona nõ esse, quæ deo desunt, adijce quod multa quæ bona uideri uolunt, animalibus q̃ homini pleniora contingunt. Illa cibo auidius utuntur, Venere nõ æque fatigantur, uiriũ illis maior est, & æquabilior firmitas. Sequitur ut multo feliciora sint homine. Nam sine nequicia, sine fraudibus degunt, fruuntur uoluptatibus, quas & magis capiunt, & ex facili sine ullo pudoris, aut pœnitẽtiæ metu. Cõsydera tu itaq; an id bonum uocandum sit, quo deus ab homine uincitur. Summum bonum in animo contineamus, obsolescit si ab optima nostri parte ad pessima trãsit, & trãsfertur ad sensus, qui agiliores sunt animalibus mutis. Non est summa felicitatis nostræ in carne ponenda, Bona illa sunt uera quæ ratio dat solida ac sempiterna, quæ cadere nõ possunt, nec decrescere quidem aut minui. Cætera opinione bona sunt, & nomẽ quidẽ habent cõmune cum ueris, proprietas in illis boni non est. Itaq; cõmoda euocentur (& ut nostra lingua loquar) producta. Cæterum sciamus mancipia nostra esse non partes, & sint apud nos. Sed ita, ut meminerimus extra nos esse, etiã si apud nos sint, inter subiecta & humilia numerentur, propter quæ nemo se attollere debeat. Quid enĩ stultius, quã aliquem eo sibi placere, quod ipse non fecit. Omnia ista a nobis abscedant, non hæreant, ut si abducantur, sine ulla nostri laceratione discedãt. Vtamur illis, non gloriemur & utamur parce, tãq; depositis apud nos, & abituris. Quisquis illa sine ratiõe possedit, non diu tenuit. Ipsa enim felicitas nisi temperatur præmit, si fugatissimis bonis credidit, cito deseritur, & ut deseratur affligitur. Paucis deponere felicitatem molliter licuit. Cæteris cum his inter quæ eminuere labuntur, & illos degrauant ipsa, quæ extulerãt. Ideo adhibebitur prudentia, quæ modum illis ac parsimoniam imponat, quoniam quidem licentia opes suas præcipitat atq; urget. Nec unquã immodica durarunt, nisi illa moderatrix ratio compescuit, hoc multarum tibi urbium ostendet euentus. †Quarũ in ipso flore luxuriosa imperia ceciderunt. Et quicquid uirtute erat partum, intemperãtia corruit, aduersus hos casus muniendi sumus. Nullus autem contra fortunã inexpugnabilis murus est. Intus instruamur. Si illa pars tuta est, pulsari homo potest, capi non potest. Qd' sit hoc instrumentum scire desyderas. Nihil indignetur sibi accidere, sciatq; illa ipsa quibus ledi uidetur ad conuersationem uniuersi pertinere, & ex his esse quæ cursum mundi officiumq; consummant, Placeat homini, quicquid deo placuit, ob hoc seipsum suaq; miretur, quod non potest uinci, quod mala ipsa sub se tenet, quod ratione, qua ualentius, nihil est, casum doloremq; & iniuriam subigit, ama rationem, huius te amor contra durissima armabit. Catulorum amor in uenabula impingit feras, feritasq; & incõsultus impetus præstat indomitas. Iuuenilia nonnunq; ingenia cupido gloriæ & incontemptũ tam ferri quam ignium misit. Species quosdam atq; umbra uirtutis in mortem uoluntariam trudit, quanto his omnibus fortior ratio est, quanto constantior, tanto uehementius per metus ipsos & pericula exibit. Nihil agitis (inquit) quod negatis ullũ esse aliud honesto bonum. Non faciet nos hæc†mutatio tutos a fortuna & immunes. Dicitis enim inter bona esse liberos pios, & bene moratam patriam, & parentes bonos, horum pericula nõ potestis spectare securi, perturbabit uos obsidio patriæ, liberorũ mors, parentũ

Alr Quæ in ipso flore luxuriosa imperia.

Alr munitio

Z 2 seruitus

seruitus. Quid aduersus hos pro nobis responderi soleat, ponam. Deinde tunc adiciam quid præterea respõdendum putem. Alia conditio est in his quæ ablata in locum suum aliquid incõmodi substituunt, tanquã bona ualitudo uiciata in malum transfertur, acies oculorum extincta, cæcitate nos affecit. Non tantum uelocitas perit poplitibus incisis, sed debilitas pro illa subit, hoc non est periculum in his quæ paulo ante retulimus. Quare si amicum bonum amisi, non est mihi pro illo perfidia patienda, nec si bonos liberos extuli, in illorum locum impietas succedit. Deinde nõ amicorum illis aut liberorum interitus, sed corporum est, bonum autẽ uno modo perit, si in malum transit, quod natura non patitur, quia omnis uirtus & opus omne uirtutis incorruptum manet. Deinde etiã si amici periérũt, etiam si probati respondentesq; uoto patris liberi, est quod illorum expleat locum. Quod si quæris: quid illos quoq; bonos fecerat, uirtus, hæc nihil uacare patitur loci, totum animum tenet, desyderium omniũ tollit, sola satis est. Omnium enĩ bonorum uis & origo in ipsa est. Quid refert an aqua decurrens intercipiatur atq; abeat, si fons ex quo fluxerat saluus est: Non dices uitam iustiorem saluis liberis, q̃ amissis, nec ordinatiorem, nec prudentiorem, nec honestiorem, ergo nec meliorem quidem, nõ facit collectio amici sapiẽtiorem, Non facit stultiorem detractio, ergo nec beatiorem aut miseriorem, q̃diu uirtus salua fuerit nõ sentíes quid abcesserit. Quid ergo: non est beatior & amicorum & liberorum turba succinctus: Quid ni non sit: Summũ enim bonũ nec infringitur, nec augetur, in suo modo permanet, utcunq; fortuna se gessit, siue illi senectus longa contigit, siue citra senectutem finitus est, eadem mensura summi boni est, q̃uis ætatis diuersa sit. Vtrum maiorem aut minorem circulum scribas, ad spacium eius pertinet, non ad formam, licet alter diu manserit, alterum statim obduxeris, & in eum in quo scriptus est puluerẽ soluens, in eadem uterq; forma fuit. Quod rectum est, nec magnitudine æstimatur, nec numero, nec tempore, non magis produci, q̃ contrahi potest, honestam uitam ex centum annorũ numero inquantum uoles corripe, & in unũ diem coge, æque honesta est, Modo latius uirtus funditur, regna, urbes, prouincias, temperat fert leges, colit amicitias, inter propinquos liberosq; dispensat officia, modo arto fine circumdatur paupertatis, exilij, orbitatis, non tamen minor est, si ex altiore fastigio in priuatum, ex regio inhumilem subducitur, ex publico & spacioso iure in angustias domus uel auguli coit, Aeque magna est, etiã si in se recessit, undiq; exclusa. Nihilominus enim magni spirit⁹ est & erecti, exactæ prudẽtiæ, indeclinabilis iusticiæ, ergo æque beata est, beatũ enim illud in uno loco positum est, in ipsa mente stabile, grande, trãquillum, quod sine scientia diuinorum humanorumq; nõ potest effici. Sequitur illud quod me responsurum esse dicebam. Non affligitur sapiens liberorum amissione, non amicorum, codẽ enim animo fert illorum mortem, quo suam expectat, nõ magis hanc timet, q̃ illam dolet uirtus enim conuenientia constat, omnia opera eius cum ipsa concordant, & cõgruunt, hæc cõcordia perit, si animus quem excelsum oportet esse, luctu aut desyderio submittitur. Inhonesta est omnis trepidatio & solicitudo, & nullo actu pigritia, honestum enim securum & expeditum est, interritũ est, in procinctu stat. Quid ergo: non aliquid perturbationi simile patietur: non & color eius mutabitur, & uultus eius agitabitur, & artus refrigescent, & quicquid aliud, non ex imperio animi, sed inconsulto quodam naturæ impetu geritur: fateor, sed permanebit illi persuasio eadem, Nihil illorum malum esse, nec dignum, ad quod mens sana deficiat. Omnia quæ facienda erũt, audacter faciet & prompte, hoc enim stulticiæ proprium quis non dixerit, ignaue & contumaciter facere quæ facit, & alio corpus impellere, alio animum, distrahiq; inter diuersissimos motus. Iam propter illa ipsa quibus extollit se miraturq;, contempta est, & ne illa quidẽ quibus gloriatur, libenter facit. Si uero aliquod timetur malum, eo proinde dum expectaẽ quasi uenisset urgetur, & quicquid ne patiatur timet, iam metu patitur, quemadmodũ in corporibus futuri languoris signa præcurrunt, quædam enim segnitia neruis inest, & sine labore ullo lassitudo & oscitatio, & horror membra percurrens. Sic infirmus anim⁹ multo anteq̃ opprimaẽ malis quib⁹quaẽ, præsumit illa, & ante tempus cadit. Quid dementius autẽ q̃ angi futuris, nec se tormẽto reseruare, sed accersere sibi miserias, & admouere, quas optimũ est differe, si discutere nõ possis: Vis scire, futuro neminẽ deberi torqueri:

torqueri, quicunq; audierit post quinquagesimum annum sibi patienda supplicia non perturbatur, nisi si medium spatium transilierit, & se in illam sæculo post futuram sollicitudinem immiserit. Eodem modo fit ut animos libenter egros & captãtes causas doloris, uetera atq; oblitterata contristent, & quæ præteriert ũt, & quæ futura sunt absunt, neutra sentiamus. Non est autem, nisi ex eo quod sentias, dolor. Vale.

EPISTOLA. LXXV. Quod uerba philosophi, nec accurata debẽt esse, nec arida, & de tribus generibus in philosophia proficientium.

MInus tibi accuratas a me epistolas mitti quereris, quis em̃ accurate loquitur, nisi qui uult putide loqui, qualis sermo meus esset, si una sederemus, aut ambularemus, illaborat⁹ & facilis, tales esse epistolas meas uolo, quæ nihil habet aut accersitum, nec fictum. Si fieri posset, quid sentiã ostendere q̃ loqui mallem, etiam si disputarem, nec supploderem pedem, nec manum iactarem, nec attollerẽ uocem, sed ista oratoribus reliquissem, cõtentus sensus meos ad te pertulisse, quos nec exornasse, nec abiecisse, hoc unum plane tibi approbare uellẽ, omnia me illa sentire quæ dicerem, nec tantum sentire, sed amare, aliter homines amicam, aliter liberos osculãtur, tamen in hoc quoq; amplexu tam sancto & moderato, satis apparet affectus, nõ me hercules ieiuna esse & arida uolo, quæ de rebus tam magnis dicẽtur. Neq; em̃ philosophia ingenio renunciat, multum tamen operis impendi uerbis non oportet, hæc sit propositi nostri summa, quod sentimus loquamur, quod loquimur sentiamus. Concordet sermo cum uita. Ille promissum suum impleuit, qui & cum uideas illum, & cũ audias, idẽ est, uidebimus qualis sit, quantus sit, an unus sit, nõ delectẽt uerba uestra, sed prosint. Si tamẽ contingere eloquentia non sollicito potest, si aut parata est, aut paruo constat, assit, & res pulcherrimas prosequatur. Sit talis ut res potius quã se ostendat, aliæ artes ad ingenium totæ pertinent, hic animi negocium agitur, non querit eger medicum eloquentẽ, sed sanantem, sed si ita competit, ut idem ille qui sanare potest, compte de his quæ faciẽda sunt disserat, boni consulet, nõ tamen erit, quare gratuletur sibi, quod inciderit in medicum etiam disertum, hoc em̃ tale est, quale si peritus gubernator etiam formosus est. Quid aures meas scalpis. Quid oblectas, aliud agitur, urendus, secandus, abstinendus sum. Ad hæc adhibitus es, curare debes morbum ueterem, grauem, publicum. Tantum negocij habes, quantũ in pestilentia medicus, circa uerba occupatus es. Iãdudum gaude, si sufficis rebus, quando quæ multa disces, quando didiceris affiges tibi, ita ut excidere non possit, quando illa experieris. Non enim ut cætera memoriæ tradidisse satis est. In opere tentanda sunt. Non est beatus qui scit illa, sed qui facit. Quid ergo, infra illũ nulli gradus sunt, statim ad sapientiam preceps est. Non existimo. Nam qui proficit, in numero quidem stultorum est, magno tamen interuallo ab illis diducitur, inter ipsos quoq; proficientes sunt magna discrimina. In tres classes (ut quibusdam placet) diuiduntur, primi sunt, qui sapientiam nondum habent, sed iam in uicinia eius constiterunt, tamen etiam quod prope est, ex ora est. Qui sunt inquiris? qui omnes iam affectus, ac uitia posuerunt, quæ erant complectenda didicerunt. Sed illis adhuc inexperta fiducia est, bonum suum nondum in usu habent. Iam tamen in illa quæ fugerũt, decidere non possũt. Iam ibi sunt ubi non est retro lapsus, sed hoc illis de se nondum liquet, quod in quadam epistola scripsisse me memini, scire se nesciunt. Iam contigit illis bono suo frui, nondum confidere. Quidam hoc proficientium genus, de quo locutus sum ita complectuntur, ut illos dicam iam effugisse morbos, animi affectus nõdum, & adhuc in lubrico stare, quia nemo sit extra periculum maliciæ, nisi qui totam eam excussit. Nemo autem illã excussit, nisi qui pro illa sapientiam assumpsit. Quid inter morbos animi intersit & affectus, sæpe iam dixi. Nunc quoq; te admonebo. Morbi sunt inueterata uitia, & dura, ut auaricia, ut ambitio nimia, postq̃ hæc animum implicuerũt, & perpetua eius mala esse cœperũt ut breuiter finiam, morbus est iudicium in prauo pertinax, tanq̃ ualde expetenda sint, quæ leuiter expetenda sunt, uel si mauis ita finiamus, nimis imminere leuiter petendis, uel ex toto non petendis, aut in magno precio habere in aliquo habenda, uel in nullo, affectus sunt motus animi, improbabiles, subiti, & concitati, qui frequẽtes neglecti fecere morbum, sicut distillatio una, nec adhuc in morem adducta tussim facit, assidua & uetus pthysim. Itaq; qui plurimũ profecere, extra morbos sunt, affectus adhuc sentiũt, perfe

cto ꝓximi. Secundũ genus est coꝝ, qui & maxīa animi mala & affect⁹ deposuerunt, sed ita, ut nõ sit illis securitatis suæ certa possessio, possunt enĩ in eadẽ relabi. Tertiũ illud genus extra multa & magna uitia est, sed nõ extra oia, effugit auariciã, sed irã adhuc sentit, iam nõ sollicitaẽ libidine, sed tolerat etiã nunc ambitionẽ, iam nõ cõcupiscit, sed adhuc timet, & in ipso metu ad quædã satis firmus est, qbusdã cedit, mortẽ cõteñit, dolorẽ reformidat, de hoc loco aliqd cogitemus, bene nobiscũ ageẽ, si in hũc admittimur numerũ magna felicitate naturæ, magnaq; & assidua intẽtione studij, secundus occupaẽ gradus, sed nec hic quidẽ contẽnendo est color terti⁹. Cogita quantũ circa te uideas malorũ, aspice quã nullũ sit nephas sine exẽplo, quantũ quotidie nequitia ꝓficiat, quãtũ publice priuatimq; peccẽ. Intelliges satis nos cõsequi, si inter pessimos nõ sumus. Ego uero, inquis spero me posse & ãplioris ordinis fieri, optauerim hoc nobis, magis ꝙ̃ ꝓmiserim, præoccupati sumus, ad uirtutẽ contẽdimus, inter uitia districti, pudet dicere, honesta colimus ꝗtũ uacat, atq; grande premiũ nos expectat, si occupationes nostras & mala tenacissiã abrũpimus, nõ cupiditas nos, nõ timor pellet, inagitati terrorib⁹, incorrupti uoluptatib⁹ nec mortẽ horrebim⁹, nec deos, sciemus mortẽ malũ nõ esse, deos malos nõ esse, tã imbecillũ est, quod nocet, quã cui noceẽ, optima & noxa carentia expectant nos, si ex hac aliquãdo fece in illud euadim⁹ sublime & excelsum, trãquillitas animi est, expulsis erroribus absoluta libertas. Quæris quæ sit ista, nõ hoies timere, nõ deos, nec turpia uelle, nec nimia, in seipsum habere maximã potestatẽ. Inestimabile bonũ est, suum fieri. Vale.

EPISTOLA. LXXVII. Quod etiam in senectute discendum est, & quod proprium & uerum hominis bonũ est ratio tantum uel uirtus.

INimicitias mihi denuncias, si quicquã ex his quæ quotidie facio ignoraueris, uide ꝙ̃ simpliciter tecũ uiuam, hoc quoq; tibi cõmittam, philosophũ audio, & quidem quintũ iam diẽ habeo, ex quo in scholã eo, & ab octaua disputatione audio, bona inquis, ætate, quid ni bona? quid autẽ stultius est, ꝙ̃ quia diu nõ didiceris, nõ discere? quid ergo? idem faciã quod trossuli & iuuenes? bene mecũ agitur si hoc unum senectutem meã decet. Omnis ætatis hoies hæc schola admittit, in hoc senescamus, ut iuuenes sequamur, In theatrũ senex ibo, & in circũ deferar, & nullum par sine me depugnabit? ad philosophũ ire erubescam? tam diu discẽdũ est, ꝙ̃ diu nescias, & si ꝓuerbio
παροιμία credimus, ꝙ̃ diu uiuas. Nec ulli hoc rei magis cõuenit, ꝙ̃ huic, tam diu discendũ est quẽadmodũ uiuas, ꝙ̃ diu uiuis. Ego tamẽ hic aliquid & doceo. Quæris quid doceã? etiam seni esse discendũ, pudet autẽ me generis humani, quoties scholã intraui, præter ipsum theatrũ Neapolitanorũ (ut scis) transeundũ est† metronactis petenti domũ. Illud quidẽ fa
Alt.† Necronactis. ctum est, & hoc ingenti studio, quis sit? Pitaules bonus iudicaẽ, habet tibicen quoq; græcus & preco cõcursum, at in illo loco in quo uir bonus discitur, paucissimi sedent, & hij plærisq; uidenẽ nihil boni negotij habere quod agant, inepti & inertes uocanẽ. Mihi cõtingat iste derisus. Aequo animo audienda sunt imperitorũ conuitia, & ad honesta uadenti, contẽnendus est iste contẽptus, perge Lucili & propera tibi, ne tibi accidat quod mihi, ut senex discas, imo ideo magis propera, quoniã id nunc aggressus es, quod perdiscere uix senex possis, Quantum, inquis, proficiam? quantũ tentaueris. Quid expectas nulli sapere casu obtigit, pecunia ueniet ultro, honor affertur, gratia ac dignitas fortasse ingerenẽ tibi, uirtus in te nõ incidet, ne leui quidẽ opera aut paruo labore cognoscit, sed est tanti laborare, oĩa bona semel occupaturo, unum est bonũ quod honestũ, In illis nihil inuenies ueri, nihil certi, quæcũq; famæ placent. Quare hoc unũ sit bonum, quod honestum, dicam? Quoniã me parum executũ priore epistola iudicas, magisq; hanc rem tibi laudatã ꝙ̃ probatã putas, & ut in artũ quæ dicta sunt, contrahã. Oĩa suo bono constant, uitã fertilitas cõmendat, & sapor uinũ, uelocitas ceruũ. Quare fortia dorso iumẽta sint quæris, quorũ unus est usus sarcinam ferre. In cane sagacitas prima est, si inuestigare debet feras, cursus, si consequi, audacia, si mordere & inuadere, ad id quoq; optimũ esse debet cui nasceẽ, quo censeẽ, in hoie optimũ quidẽ ratio, hac antecedit animalia, deos sequiẽ. Ratio ergo ꝑfecta, propriũ hois bonũ est, cætera illi cum animalib⁹ satisq; cõmunia sunt. Valet, & leones, formosus est, & pauones, uelox est, & equi, nõ dico, in his oĩbus uinciẽ, nõ quæro qd in se maximũ habeat, sed qd suũ corpus habet, & arbores habet impetũ, & motũ uoluntariũ, & bestiæ & uermes, habet uocẽ, sed quanto clariorẽ canes. acu

tiorem

riorē aquilæ,grauiorē tauri,dulciorē,mobilioręq; lusciniæ. Quid in hoīe propriū? Ratio
hæc recta & consūmata,felicitatē hominis impleuit. Ergo si oīs res cum bonū suū pfe/
cit, laudabilis est,& ad finē naturæ suæ peruenit,homini aūt suū bonū ratio est, si hanc p/
fecit laudabilis est,& finē naturæ suæ tetigit,hæc ratio pfecta uirtus uocat̃,eadēq; hone/
stum est. Id itaq; unum bonū est in hoīe,quod unū hominis est. Nunc eñ nō quærimus
quod sit bonū,sed quod sit hominis bonū. Si nullū aliud est hois,q̃ ratio,hæc erit unum
ei⁹ bonū,sed pensandū cū omnib⁹,si sit aliqs malus,puto improbabit̃,si bonus,puto pro
babit̃, Id ergo in hoīe propriū solūq; est,quo & ꝓbatur & improbat̃, nō dubitas an hoc
sit bonū,dubitas an solū bonū sit. Si quis oīa alia habeat,ualitudinē,diuitias,imagines
multas,frequēs atrium,sed malus ex cōfesso sit,improbabis illū. Item si quis nihil quidē
illorū quæ retuli habeat,deficiat̃ pecunia, clientū turba,nobilitate,& auorū proauorūq;
serie,sed ex cōfesso bonus sit,ꝓbabis illū,ergo est unum bonū homīs,quod q habet,etiā
si aliis destituit̃,laudand⁹ est,quod q nō habet in omniū aliorū copia dānatur ac reijcit̃,
quæ cōditio rerū,eadem & hoīm est. Nauis bona dicit̃,nō quæ preciosis coloribus picta
est,nec cui argenteū rostrū est,nec cui⁹ tutela ebore celata est,nec quæ fiscis ac opib⁹ re/
giis pressa est,sed stabilis,& firma,& iūcturis aquā excludentib⁹ spissa,ad ferendū incur
sum maris solida,gubernaculo parēs,uelox,& nō sentiēs uentū. Gladiū bonū dices, nō
cui deauratus est baltheus,nec cui uagina gēmis distinguit̃,sed cui & ad secandū subti/
lis acies,& mucro munimentū oīe ruptur⁹. Regula nō q̃ formosa,sed q̃ recta sit quæ/
rit̃,eo quicq; laudat̃ cui comparat̃,quod illi propriū est Ergo in hoīe quoq; nihil ad rem
ptinet quantū aret,quantū fœneret,a q̃ multis salutet̃,q̃ præcioso incūbat lecto,q̃ pluci
do poculo bibat,sed q̃ bonus sit. Bonus autē est,si ratio explicita & recta est,& ad natu
ræ suæ uoluntatē accōmodata hæc uocat̃ uirtus,hoc est honestū & unicū hominis bonū
Nam cū sola ratio pficiat hoīem,sola ratio pfecta beatū facit,hoc aūt unum hois bonum
est,quo uno beatus efficit̃. Dicimus & illa bona esse,quæ a uirtute † perfecta cōtractaq; alr.†profecta
sunt,id est opera eius oīa. Sed ideo unū ipsa bonū est, qa nullū sine illa est. Si omne in
aīo bonū est,quicqd illū confirmat, extollit amplificat,bonū est, ualidiorē autē animū,
& excelsiorē,& ampliorē,facit uirtus,nam cætera quæ cupiditates nostras irritāt,depri/
munt quoq; animū & labefaciūt,& cum uident̃ attollere inflant,ac multa uanitate delu
dunt,ergo unū id bonū est,quo melior anim⁹ efficiet̃. Oēs actiones totius uitæ hone/
sti ac turpis respectu temperant̃,ad hæc faciēdi & nō faciendi ratio dirigit̃. Quid sit hoc
dicā, Vir bon⁹ quod honeste se facturū putauerit, faciet,etiā sine pecunia,si laboriosum
erit,faciet,si etiā dānosum erit,faciet,etiā si periculosum erit. Rursus qđ turpe erit,nō fa/
ciet,etiā si pecuniā affert,etiā si uoluptatē,etiā si potentiā,ab honesto nulla re deterrebit̃
ad turpia nulla spe inuitabit̃. Ergo si honestū utiq; secuturus est,turpe utiq; uitaturus,&
in oīi actu uitæ spectatur⁹ hæc duo nullū aliud bonū q̃ honestū, nec aliud malū q̃ tur/
pe,si una indeprauata uirtus est, & sola pmanet tenoris sui, unū est bonū uirtus, cui iam
accidere ut nō sit bonū nō potest, mutationis periculū effugit,stulticia ad sapientiā erū/
pit. Sapiētia in stulticiā nō reuolut̃,dixi si forte meministi,cōcupita uulgo & formidata
incōsulto impetu,plærosq; calcasse,inuētus est q flāmis imponeret manū,cui⁹ risum non
interrūperet tortor,q in funere liberorū lachrymā nō mitteret,q morti nō trepid⁹ occur
reret,amor,ira,cupiditas,pericđa depoposcerūt. Quod si hoc pōt breuis obstinatio ani/
mi aliquo stimulo excitata,quāto magis uirt⁹,quæ nō ex impetu, nec subito sed equalit̃
ualet,cui ppetuū robur est: sequit̃ ut q̄ ab incōsultis sæpe contēnunt̃,a sapientib⁹ semp,
ea nec bona sint, nec mala, unū ergo bonū ipsa uirt⁹ est,quæ inter hāc fortunā & illā sup/
ba incedit,cū magno utriusq; cōtemptu. Si hāc opinionē receperis, aliqd bonū esse præ
ter honestū,nulla nō uirt⁹ laborabit. Nulla eñ obtineri poterit,si quidq; extra se respex
erit. Quod si est,rationi repugnat,ex q̄ uirtutes sunt,& ueritati,q̄ sine rōne nō est. Quæ
cūq; autē opinio ueritati repugnat,falsa est. Virū bonū cōcedas necesse est sūmæ pieta/
tis erga deos esse. Itaq; quicqd illi accident,æquo aīo sustinebit. Sciet eñ id accidisse le/
ge diuina,qua uniuersa ꝓcedunt. Quod si est,unū illi bonū erit,qđ honestū, in hoc eñ
positū est et parere diis,nec excādescere ad subita,sed patient̃ excipere fatū,& facere im
para si ullū aliud est bonū q̃ honestū,sequet̃ nos auiditas uitæ, auiditas rerū uitā instru/
entiū,qđ est itolerabile,infinitū,uagū, Solū ergo bonū est honestū, cui mod⁹ est, dixim⁹

hominũ futuram feliciorem uitam q̃ deorum, si ea bona sunt quorũ nullus dijs usus est, tanq̃ pecunia & honores. Adice nunc, quod si modo solutæ corporibus animæ manet felicior illis status restat, q̃ est dum uersantur in corpore, atq; si ista bona sunt quibus per corpora utimur, emissis erit peius, quod contra fidem est, feliciores esse liberis & in uniuersum datis, clausas & obsessas. Illud quoq; dixerã, si bona sunt ea quæ tam homini cõtingunt q̃ mutis animalibus, & muta animalia beatã uitam actura, quod fieri nullo modo potest, omnia pro honesto patienda sunt, quod nõ erat faciendũ, si esset ullum aliud bonum q̃ honestum, hæc quãuis latius executus essem priore epistola, cõstrinxi & breuiter percucurri, Nunq; autem uera tibi opinio talis uidebitur, nisi animum alleues, & te ipsum interroges (si res exegerit) ut pro patria moriaris, & salutem omniũ ciuium tua redimas, an porrecturus sis ceruicem, nõ tantum patienter, sed etiam libenter, si hoc facturus es nullum aliud bonum est. Omnia enim relinquis, ut hoc habeas, uide quanta uis honesti sit pro Rep. morieris, etiã si statim facturus hoc eris, cum scieris tibi esse faciendum, interdum ex re pulcherrima magnum gaudium etiam tempore breui ac exiguo capitur, & quãuis fructus operis peracti nullus ad defunctũ exemptũq; rebus humanis pertineat, ipsa tamen cõtemplatio futuri operis iuuat, & uir fortis ac iustus cum mortis suæ precia ante se posuit, libertatem patriæ, salutem omniũ pro quibus dependit animã, in summa uoluptate est, & periculo suo fruitur, sed ille quoq;, cui etiam hoc gaudium eripitur, quod tractatio operis maxime & ultime præstat, nihil cunctatus dissiliet

* in mortem, facere recte, pieq; contentus. Oppone etiam nunc illi multa quæ dehortentur. Dic factum tuũ matura sequetur obliuio, & parum grate existimatio ciuium respondet tibi. Ista omnia extra opus meũ sunt, ego ipsum cõtemplor, hoc esse honestum scio. Itaq; quocunq; ducit ac uocat, uenio. Hoc ergo unum bonum est quod nõ tantum perfectus animus, sed generosus quoq; & indolis bonæ sentit, cætera leuia sunt, mutabilia, itaq; solicite possidentur, etiam si fauente fortuna in unum congesta sunt, dominis suis incumbunt grauia, & illos semper premunt, aliquando illudunt, nemo ex istis quos purpuratos uides felix est, non magis q̃ ex illis quibus sceptrum & chlamidem in scœna fabulæ assignant, cum præsente populo elati incesserunt, & cothumati, simul exierunt, excalceãtur, & ad staturã suam redeunt. Nemo istorum quos diuitiæ honoresq; in altiore fastigio ponunt, magnus est, quare ergo magnus uidetur? cum basi illum sua metire, paruus pumilio, licet in monte cõstiterit, Collossus magnitudinẽ suam seruabit, etiã si steterit in puteo. Hoc laboramus errore, sic nobis imponit, quod neminẽ æstimamus eo quo est, sed adicimus illi & ea quib⁹ adornatus est. Atqui cum uoles ueram hominis æstimationem inire, & scire qualis sit, nudum inspice, ponat patrimoniũ, ponat honores, & alia fortunæ mendacia, corpus ipsum exuat, animũ intuere qualis q̃tusq; sit, alieno an suo magnus, si erectis oculis gladios micantes uidet, & si scit sua nihil interesse, utrum anima per os, an per iugulum exeat, beatum uoca. Si cum illi denunciata sunt corporis tormẽta, & quæ casu ueniunt, & quæ potentioris iniuria, si uincula & exilia, & uanas humanaq; formidines mentium, securus audit, & dicit, non ulla laborũ o uirgo noua mi facies inopina ue surgit, oĩa præcepi atq; animo mecũ ipse peregi, tu hodie ista denuncias, ego semp denunciaui mihi, hominẽ paraui ad humana, præcogitati mali mollis ictus uenit. At stultis & fortunæ credentib⁹, omnis uidetur noua rerum & inopinata facies, magna autẽ pars est apud imperitos mali nouitas, hoc ut scias, ea quæ putauerunt aspera, cũ assueuere, patiuntur. Ideo sapiens assuescit futuris malis, & quæ alij diu patiendo leuia faciunt, hic leuia facit diu cogitando, audimus aliquando uoces imperitorũ dicentiũ. Sciebam hoc mihi restare. Sapiens scit sibi oĩa restare, quicq̃d factũ est, dicit, sciebã, Vale.

Libri decimi epistolarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER VNDECIMVS.

EPISTOLA. LXXVIII. Exemplis & rationibus docet de morte non esse curandum.

* Alk, † pyris. SVBITO nobis hodie Alexandrinæ naues apparuerunt, quæ præmitti solent, & nũciare secuturæ classis aduentũ, tabellarias uocãt. Gratus illarũ Cãpaniæ aspect⁹ est. Oĩs in † pilis puteolorũ turba cõsistit, & ex ipso gñe uelorum

lorũ Alexandrinas (quamuis in magna turba nauium) intelligit. Solis enim licet suparũ intendere, qđ in alto omes habẽt naues. Nulla enim res æque adiuuat cursum, q̃ sũma pars ueli, illinc maxime nauis urgetur. Itaq; quoties uentus increbuit, maiorq; est q̃ expedit, antemna submittitur: minus habet uirium flatus ex humili, cum intrauere capreas & promontorium, ex quo alta procelloso speculatur uertice pallas, Cæteræ uelo iubentur esse contentæ, suparum alexandrinarũ insigne indicium est. In hoc omnium discursu properantiũ ad litus. Magnam ex pigritia mea sensi uoluptatem, quod epistolas meorum accepturus non properaui scire, quis illic esset rerum mearum status, quid afferrent. Olim iam nec perit quicquam mihi, nec acquiritur, hoc etiam si senex non essem, fuerat sentiendum. Nunc uero multo magis, quia quantulũcunq; haberem, tamen plus iam mihi superesset uiatici, q̃ uiæ, præsertim cum eam uiam simus ingressi, quam peragere non est necesse. Iter imperfectũ erit, si in media parte aut citra petitum locum steteris. Vita non est impfecta, si honesta est. Vbicunq; desinet, si bene desinis, tota est. Sæpe autẽ & fortiter desinendum est, & nõ ex maximis causis. Nam nec & maxime sunt, quæ nos tenẽt. Tullius Marcellinus (quem optime noueras) adolescens getus & cito senex, morbo & non insanabili correptus, sed longo & molesto & multa imperante, cepit deliberare de morte, conuocauit complures amicos, unusquisq; aut quia timidus erat, id illi suadebat, quod sibi suasisset, aut quia adulator & blandus, id consiliũ dabat, quod deliberanti gratus fore suspicabatur. Amicus noster Stoicus homo egregius, & (ut uerbis illum quibus laudari dignus est laudem) uir fortis ac strenuus, uidetur mihi optime illum cohortatus. Sic enim cœpit. Noli mi Marcelline torqueri, tanq̃ de re magna deliberes. Non est res magna uiuere, omnes serui tui uiuunt, omnia animalia, Magnũ est honeste mori, prudenter, fortiter. Cogita q̃ diu iam idem facias, cibus, somnus, libido, per hunc circulum curritur. Mori uelle non tãtum prudens, & fortis aut miser, sed etiam fastidiosus potest. Non opus erat suasore illi, sed adiutore. Serui parere nolebant, primũ detraxit illis metum, & indicauit tunc familiam periculum adire, cum incertum esset, an mors domini uolũtaria fuisset, alioquin tam mali exempli esset occidere dominũ, q̃ prohibere. Deinde ipsum Marcellinum admonuit nõ esse inhumanum, quemadmodũ cœna peracta reliquiæ circumstantibus diuiduntur, sic peracta uita aliquid porrigi his, qui totius uitæ ministri fuissent, erat Marcellinus facilis animi & liberalis, etiam cum de suo fieret. Minutas itaq; summulas distribuit flentibus seruis, & illos ultro cõsolatus est. Non fuit illi opus ferro, nõ sanguine, triduo abstinuit, & in ipso cubiculo poni tabernaculũ iussit, Solium deinde illatum est, in quo diu iacuit, & calida subinde suffusa paulatim defecit, ut aiebat non sine quadã uoluptate, q̃ afferre solet læuis dissolutio animi, non inexperta nobis, quos aliquando † aliquid aymus. In fabellam excessi non ingratam tibi, exitum enim amici tui cognosces, non difficilem nec miserum. Quãuis enim mortẽ sibi consciuerit, tamen mollissime excessit, & uitæ elapsus est. Sed ne inutilis quidem hæc fabella fuerit. Sæpe enim talia exempla necessitas exigit. Sæpe debem⁹ mori nec uolumus, morimur nec uolumus. Nemo tam imperitus est, ut nesciat sibi quandoq; moriendum, tamen cum prope accesserit, tergiuersatur, tremit, plorat. Nõne tibi uidebitur stultissimus oim, qui fleuent quod ante annos mille non uixerat? æque stultus est, qui flet, quod post annos mille non uiuet, hæc paria sunt, non eris, nec fuisti, utrumq; tempus alienum est. In hoc punctum coniectus es, quod ut extendas, quousq; extendas? quid fles? quid optas? perdis operam. Desine fata deum flecti sperare præcando, rata & fixa sunt, & magna atq; eterna necessitate ducuntur, eo ibis, quo omnia eunt. Quid tibi nouum est? ad hanc legem natus es, hoc patri tuo accidit, hoc matri, hoc maioribus, hoc omnibus ante te, hoc omnibus post te. Series inuicta & nulla mutabilis ope illigat ac trahit cuncta, quantus te populus moriturorum sequetur, quantus comitabitur? fortior ut opinor esses, si multa milia tibi commorerentur, at qui multa milia hominum & animalium hoc ipso momento, quo tu mori dubitas, animam uarijs generibus emittunt. Tu autem non putabas te aliquando peruenturum ad id, ad quod semper ibas? Nullum sine exitu iter est. Exempla nunc magno℞ uirorũ me tibi iudicas relaturũ? Puerorũ referã. Lacon ille memoriæ traditur impubes adhuc, qui captus clamabat, nõ seruiã sua illa dorica lingua, & uerbis

Aſt. ſad quid animus.

Lacon.

& uerbis fidem imposuit, Vt primũ iussus est fungi seruili & contumelioso ministerio, afferre enim uas obscœnum iubebatur, illisum parieti caput rupit. Tam prope libertas est, & seruit aliquis? ita non sic perire filium tuum malles, quam per inertiam senem fieri? Quid ergo est? cur perturberis, si mori fortiter etiam puerile est? Puta te nolle sequi, duceris, fac tui iuris, quod alieni est. Non sumes pueri spiritũ, ut dicas, non seruio? Infelix seruis hominibus, seruis rebus, seruis uitæ. Nam uita, si moriendi uirtus abest, seruitus est. Et quid habes propter quod expectes? uoluptates ipsas quæ te morantur ac retinẽt, consumpsisti, nulla tibi noua est, nulla nõ iam odiosa ipsa sacietate, quis sit uini, quis mulsi sapor scis, nihil interest, centum per uesicam tuam an mille amphoræ transeant, saccus est. Quid sapiat ostreum, quid mullus optime nosti, nihil tibi luxuria tua in futuros annos intactum reseruauit, atq; hæc sunt a quibus inuitus diuelleris. Quid est aliud quod

Al.† amicus es patriæ.

tibi eripi doleas? †amicos & patriam? tanti enim illam putas, ut tardius cœnes, solemq; si posses, extingueres? Quid enim, inquã, fecisti luce dignum, confitere non curiæ te, nõ fori, non ipsius naturæ rerum desyderio, tardiorem ad moriendũ fieri. Inuitus relinquis macellum, in quo nihil reliquisti. Mortem times, at quomodo illam media oblectatione contemnis? uiuere uis. Scis enim mori times Quid porro ista uita nõ mors est? Cæsar, cum illum transeuntem per latinam uiam, unus ex custodiarum agmine demissa usq; in pectus uetere barba, rogaret mortem, nunc enim, inquit, uiuis? hoc istis respondendum est, quibus succursura mors est. Mon times? nunc enim uiuis. Sed ego (inquit) uiuere uolo, qui multa honeste facio. Inuitus relinquo officia uitæ, quibus fideliter & cum industria fungor. Quid? tu nescis unum esse ex uitæ officijs & mori? nullũ officium relinquis. Non enim certus numerus quem debeas explere finitur. Nulla uita est non bre-

Al.† Satiæ

uis. Nam si ad naturam rerum respexeris, etiam Nestoris & †Sathinæ breuis est, quæ inscribi monumento suo iussit annis se nonaginta nouem uixisse. Vides aliquem gloriari senectute longa, quis illam ferre potuisset, si contigisset centesimum implere? Quomodo fabula, sic uita, non quãdiu, sed quam bene acta sit refert, nihil ad rem pertinet quo loco desinas, quocunq; uoles, desine, tantum bonam clausulã impone. Vale.

EPISTOLA. LXXIX. Quod multum ad bonam ualitudinem amicorum præsentia & mollis exercitatio prosunt. De tribus incõmodis infirmitatis & eorum remedijs.

VExari te distillationibus crebris ac febriculis, quæ longas distillationes & in consuetudinẽ adductas sequuntur, eo molestius mihi est, quia expertus sum hoc genus ualitudinis quod inter initia contempsi, poterat adhuc adolescentia iniurias ferre, & se aduersus morbos contumaciter gerere, deinde succubui, & eo perductus sum, ut ipse distillarem, ad summam maciem deductus, sæpe impetum cœpi abrumpendæ uitæ, patris me indulgentissimi senectus retinuit. Cogitaui enĩ non q̃ fortiter ego mori possem, sed quã ille fortiter desyderare non posset. Itaq; imperaui mihi ut uiuerem, aliquando enim uiuere, fortiter facere est. Quæ mihi tunc fuerint solatio dicam, si prius hoc dixeris, hæc ipsa quibus acquiescebam medicinæ uim habuisse. In remedium cedunt honesta solatia, & quicquid animum erexit, etiam corpori prodest. Studia mihi nostra saluti fuerunt, Philosophiæ acceptum fero quod surrexi, quod conualui, illi uitam debeo, & nihil illi minus debeo, multum mihi ad bonam contulerunt ualitudinem amici, quorum adhortationibus, uigilijs, sermonibus, alleuabar. Nihil æque Lucili uirorum optime egrum reficit atq; adiuuat, quam amicorum affectus, nihil æque expectationem mortis ac metum surripit. Non iudicabam me cum illos superstites relinquerem, mori, putabam, inquam, me uicturum, non cum illis, sed per illos, non effundere spiritum mihi uidebar, sed trahere. Hæc mihi dederunt uoluntatẽ adiuuandi me, & patiendi om̃e tormentũ, alioquin miserrimũ est, cum animũ moriẽdi proieceris, nõ habere uiuendi. Ad hæc ergo remedia, te confer, medicus tibi quantũ ambules, quantũ exercearis, mõstrabit. Ne indulgeas ocio, ad quod uergit iners ualitudo, ut legas clarius & spiritũ, cuius iter ac receptaculũ laborat, exerceas, ut nauiges, & uiscera molli iactatione

concutias

concutias, quibus cibis utaris, uinum quando uirium causa aduoces, quãdo intermittas, ne irritet & exasperet tussim. Ego tibi illud præcipio, quod nõ tantũ huius morbi, sed totius uitæ remediũ est. Contemne mortẽ. Nihil triste est, cũ huius metũ effugimus. Tria hæc in oĩ morbo grauia sunt, metus mortis, dolor corporis, intermissio uoluptatum. De morte satis dictum est, hoc unũ dicam, nõ morbi hunc esse sed naturæ metũ, multorum mortem distulit morbus, & saluti illis fuit uideri perire. Morieris nõ quia egrotas, sed quia uiuis. Ista te res & sanatum manet, cũ conualueris, nõ mortem sed ualitudinem effugies. Ad illud nunc propriũ incõmodum reuertamur, magnos cruciatos habet morbus, sed hos tolerabiles interualla faciunt. Nam summi doloris intentio inuenit finem. Nemo potest ualde dolere, & diu, sic nos amicissima nostri natura disposuit, ut dolorẽ aut tolerabilẽ aut breuem faceret, maximi dolores cõsistunt in macerrimis corporis partibus. Nerui, articuliq;, & quicquid aliud exile est, acerrime sæuit, cũ in arcto uitia concepit. Sed cito hæ partes obstupescunt, & ipso dolore sensum doloris amittũt, siue quia spiritus naturali ꝓhibitus cursu, & mutatus in peius, uim suã qua uiget admonetq; nos, perdit. siue quia corruptus humor cũ desijt habere quo cõfluat, ipse se elidit, & his quæ nimis impleuit, excutit sensum. Sic podogra & chiragra, & oĩs uertebrarũ dolor, neruorũq; interquiescit, sic cum illa quæ torquæbat hebetauit, omniũ istorum prima uermi natio uexat, impetus mora extinguit̃, & finis dolendi est obtorpuisse dentiũ, oculorum aurium dolor ob hoc ipsum acutissimus est, quod inter angusta corporis nascitur. Non minus me hercule quã capitis ipsius, sed quo incitatior est, eo citius in alienationẽ soporemq; conuertit̃, hoc itaq; solatium uasti doloris est, quod necesse est desinas illum sentire, si nimis senseris. Illud aũt est quod imperiti in uexatione corporis male habent, nõ assueuerunt animo esse contenti, multũ illis cum corpore fuit. Ideo uir magnus ac prudens animũ deducit a corpore, & multũ cum meliore & diuina parte uersatur, cum hac quærula ac fragili quantũ necesse est. Sed molestum est, inquis, carere assuetis uoluptatibus. Abstinere cibo, sitire, esurire. Hæc prima abstinẽtiæ grauia sunt? Deinde cupiditas relanguescit, ipsis ꝑ se quæ cupimus fatigatis, ac deficientibus. Inde morosus est stomachus, inde quibus fuit auiditas cibi, odium est, desyderia ipsa moriunt̃. Non est aũt acerbum carere eo, quod cupere desieris. Adice, quod nullus nõ intermittit̃ dolor, aut certe remittitur. Adice, quod licet & cauere uenturũ, & obsistere imminenti remedijs, nullus enim nõ signa præmitrit, utiq; qui ex solito reuertitur. Tolerabilis est morbi patientia, si cõtempseris id quod extremũ minatur. Noli mala tua facere tibi ipsi grauiora, & te quærelis onerare, leuis dolor est, si nihil illi opinio adiecerit. Contra si exhortari te ceperis ac dicere, nihil est, aut certe exiguũ est, duremus, iam desinet, leuem illum, dum putas, facies. Omnia ex opinione suspensa sunt, nõ ambitio tantum, ad illam respicit, & luxuria & auaricia, ad opinionẽ dolemus, tam miser est quisq;, ꝙ credidit. Detrahendas præteritorũ dolorum cõquestiooes puto, & illa uerba, nulli unquã fuit peius, quos cruciat⁹, quãta mala pertuli? Nemo me resurrecturũ putauit, quoties deploratus sum a meis, quoties a medicis relictus? In eculeum impositi nõ sic detrahunt̃, etiã si sunt uera ista, transierunt quid iuuat præteritos dolores retractare, & miserũ esse, quia fueris? Quid quod nemo non multũ malis suis adiecit, & sibi ipse mentitur? Deinde quod acerbum fuit, retulisse iucundum est. Naturale est mali sui fine gaudere. Circũcidenda ergo duo sunt, & futuri timor, & ueteris incõmodi memoria, hoc ad me iam non pertinet, illud nondũ in ipsis positus difficultatibus dicat. Forsan & hæc olim meminisse iuuabit, toto cõtra illum pugnet animo, uincetur si cesserit, uincet si se contra dolorem suum intenderit. Nunc hoc plæriq; faciunt, attrahunt in se ruinam, cui obstandum est. Istud quod præmit, quod impendit, quod urget, si subducere te cœperis, sequetur & grauius incumbet. Si contra steteris & obniti uolueris, repellet̃. Athletæ quantũ plagarum ore, quantũ toto corpore excipiũt? ferunt tamẽ omne tormentũ gloriæ cupiditate, nec tantũ quia pugnãt ista patiuntur, sed ut pugnent exercitatio ipsa tormentum est. Nos quoq; euincamus oĩa, quorũ premiũ non corona, nec palma est? Nec tubicen prædicationi noĩs nostri silentiũ facies, sed uirtus & firmitas aoimi & pax io ceterũ parta, Si semel in aliquo certamine debellata fortuna est, dolorẽ grauẽ sentio. Quid ni sentias? si illũ muliebrit̃ tuleris, quẽadmodũ

perniciosior est hostis fugientibus, sic omne fortuitum incomodũ magis instat cedenti & auerso. Sed graue est? quid? nos ad hoc fortes sumus ut leuia portemus? utrũ uis longum esse morbum, an coarctatum & breuẽ? Si longus est, babet intercapedinẽ, dat refectioni locum, multũ temporis donat, necesse est ut exurgat & deficiat. Breuis morbus ac præceps alterutrum faciet, aut extinguetur, aut extinguet. Quid autem interest non sit, aut non sim? Io utroq; finis dolendi est. Illud quoq; proderit, ad alias cogitationes auertere animũ, & a dolore discedere. Cogita quid boneste, quid fortiter feceris, booas partes tecum ipse tracta, memoriã in ea, quæ maxime miratus es, sparge, tunc tibi fortissimus quisq; & uictor doloris occurrat, ille qui dum uarices exsecandas præberet, legere librum pseuerauit. Ille qui non desijt ridere, cum hoc ipsum irati tortores om̃ia instrumẽta crudelitatis suæ experirent, Non uincetur dolor ratione, qui uictus est risu? Quicqd uis nunc licet dicas, distillationes & uim cõtinuæ tussis egerẽtem uiscerũ partes, & febrẽ præcordia ipa torrentẽ, & sitim, & artus in diuersum articulis exeuntib9 tortos, plus est flamma, & eculeus, & lamina, & uulneribus ipsis intumescentibus, quod illa renouaret, & altius urgeret impressum, inter hæc tamen aliquis non gemuit, parum est, non mgauit, parum est, non respondit parum est. Risit, & quidem ex animo, uis tu post hoc dolorẽ deridere? sed nihil, inquit, agere finit morbus, qui me om̃ibus abduxit officijs, corpus tuum ualitudo tenet, non animũ. Itaq; cursoris morantur pedes, sutoris ac fabri manus impediet. Si animus tibi esse in usu solet, suadebis, docebis, audies, dices, quæres, recordaberis. Quid porro oihil agere te credis, si temperãs æger sis? Ostendes mihi morbum posse superari, uel certe sustineri. Est mihi crede uirtuti etiam in lectulo locus est. Non tantum arma & acies dant argumẽta alacris animi indomitiq; terroribus, & in uestimentis uir fortis apparet, habes quod agas, bene luctare cum morbo, si nihil te coegerit, si nihil exorauerit, insigne prodis exemplũ. O quam magna erat gloriæ materia si spectaremur egri, ipse te specta, ipse te lauda. Præterea duo sunt genera uoluptatũ, corporales morbus inbibet, non tamen tollit, immo (si uerum æstimes) incitat magis, iuuat bibere sitientem, gratioc est esurienti cibus. Quicquid ex abstinẽtia contingit, auidius excipitur. Illas uero animi uoluptates, quæ maiores certioresq; sunt, nemo medicus egro negat, has quisquis sequitur, & bene intelligit, omnia sensuum blandimenta cootemnit. O infelicem ægrum, quare? quia nõ uino niuem diluit, quia non rigorẽ potioois suæ quã capaci scypho misruit, renouat, fracta insup glatie, quia nõ ostrea illi lucrina in ipsa mensa aperiuntur, quia non circa cœnationẽ eius tumultus cocorum est, ipsos cum obsonijs focos transferentiũ, hoc em̃ iam luxuria cõmenta est, ut ne quis intepescat cibus, oe quid
* palato iam calloso parum fuerit, cœnam culina prosequitur. O iofelicem egrum, edet quantũ concoquat, nõ iacebit in conspectu aper, ut uilis caro, a mensa relegatus, nec in repositoria eius pectora auium (totas em̃ uidere fastidium est) congesta ponenẽ. Quid tibi mali factum est? Cœnabis tanq; eger, immo aliquãdo tanq; sanus. Sed omnia ista facile perferemus sorbitionem, aquã calidam, & quicquid aliud intolerabile uidetur delicatis & luxu fluentibus, magisq; animo q̃ corpore morbidis, tantum mortẽ desinamus horrere. Desinemus autem, si fines bonorum ac malorum cognouerimus. Ita demum nec uita tedio erit, nec mors timori. Vitam enim occupare facietas sui non potest, tot res, uarias, magnas, diuinas percensentẽ, in odium illam sui adducere solet iners ocium. Rerum naturã peragenti nunquã in fastidium ueritas ueniet, falsa satiabunt. Rursus si mors accedit & uocat (licet immatura sit, licet mediam præcidat ætatem) perceptus longissimæ fructus est, cognita est illi ex magna parte natura. Scit tempore hooesta nõ crescere, hijs necesse est uidere omnẽ uitam breuem, qui illam uoluptatibus uanis & ideo infinitis metiuntur. Hijs te cogitationibus recrea, & interim epistolis nostris uacando, ueniet aliquod tempus quod oos iterum iunagt ac misceat, quantumlibet sit illud, longum faciet scientia utendi. Nam ut Possidonius ait, unus dies hominũ eruditorum plus patet, q̃ imperiti longissima ætas. Interim hoc tene, hoc morde, aduersis noo succũbere lætis noo credere, omnem fortunæ licentiam in oculis babere, tanq; quicquid potest facere, factura sit, quicquid expectatum est diu, leuius accedit. Vale.

De Silla

EPISTOLA.LXXX. De Scylla & Charybdi & Aethna. Aequale in omnibus esse quod beatum facit.

EXpecto epistolas tuas, quibus mihi indices circuitus Siciliæ totius, quid tibi noui ostenderit, & omnia de ipsa Charybdi certiora. Nam Scyllam saxũ esse, & quidem non terribile nauigantibus optime scio. Charibdis an respondeat fabulis, ꝑscribi mihi desydero. Et si forte obseruaueris (dignum est autem ꝙ obserues) fac nos certiores, utrum uno tantum uento agatur in uortices, an omnis tempestas atq; mare illud contorqueat, & an uerum sit quicquid illo freti turbine arreptum est, ꝑ multa milia trahi, conditum, & circa Taurominitanũ litus emergere. Si hæc mihi perscripseris, tũc tibi audebo mandare, ut in honorem meum Aethnam quoq; ascendas, quam cõsumi & sensim subsidere, ex hoc colligunt quidã, ꝙ aliquando longius nauigantibus solebat ostẽdi, potest boc accidere, non quia montis altitudo descendit, sed quia ignis euanuit, & minus uehemens ac largus effertur, ob eandem causam fumo quoq; per diem segnior. Neutrum autem incredibile est, nec montem qui deuoretur quotidie minui, nec ignem non manere eundem, quia non ipsum ex se est, sed in aliqua inferna ualle conceptus exæstuat, & alijs pascitur, in ipso monte non alimentum habet, sed uiam, in Lycia regio notissima est Ephestion incolæ uocant, foratum pluribus locis solum, quod sine ullo nascentiũ damno ignis innoxius circuit. Læta itaq; regio est, & herbida, nil flammis adurentibus, sed tantũ ui remissa ac languida refulgentibus. Sed reseruemus ista, tunc quæsituri, cũ tu mihi scripseris, quãtum ab ipso ore montis niues absint, quas ne æstas quidẽ soluit, adeo tutæ sunt ab igne uicino. Non est autem ꝙ istam curam imputes mihi, morbo eñ tuo daturus eras, etiam si nemo quid mandaret tibi, donec Aethnam describas in tuo carmine, & hunc solennẽ oĩbus Poetis locũ attingas, quẽ quominus Ouidius tractaret, nihil obstitit, quod iam Vergilius impleuerat, ne Seuerũ quidem Corneliũ uterq; deterruit. Omnibus præterea feliciter hic locus se dedit, & qui præcesserant, non præripuisse mihi uidentur quæ dici poterant, sed aperuisse. Sed multum interest, utrum ad consumptam materiam, aut ad subactam accedat. Crescit indies, & inuenturis inuenta non obstant. Præterea conditio optima est ultimi. Parata uerba inuenit, quæ aliter instructa nouam faciem habent, nec illis manus inijcit tanq̃ alienis. Sunt enim publica, Iurisconsulti negant quicq̃ publicum usu capi, aut ego te non noui, aut Aethna tibi saliuam mouet. Iam cupis grãde aliquid, & par prioribus scribere. Plus enim sperare modestia tibi tua non permittit, quæ tanta in te est, ut uidearis mihi retractaturus ingenij tui uires, si uincendi piculũ sit, tanta tibi priorum reuerentia est. Inter cætera hoc habet boni sapientia. Nemo ab altero potest uinci, nisi dum ascenditur, dum ad summũ perueneris, paria sunt. Nõ est incremento locus, statur. Num quid sol magnitudini suæ adijcit? Nũ quid luna ultra q̃ solet, ꝓcedit? Maria non crescunt, mundus eundem habitum ac modũ seruat. Extollere se, quæ iustam magnitudinem impleuere non possunt. Quicunq; fuerint sapientes, pares erunt & æquales, habebit unusquisq; ex his proprias dotes. Alius erit affabilior, alius expeditior, alius promptior in eloquendo, alius facundior. Illud de quo agitur quod beatum facit, æquale est in oĩbus, an Aethna tua nõ possit sublabi & in se ruere, an hoc excelsum cacumen & conspicuum per uasti maris spacia detrahat assidua uis ignium, nescio, uirtutem, non flamma, non ruina inferius adducet, hæc una maiestas deprimi nescit, nec proferri ultra, nec referri potest. Sic huius, ut cœlestium stata magnitudo est, ad hanc nos cõtinue conemur educere, iam multum operis effectum est, immo si uerum fateri uolo, nõ multum. Nec enim bonitas est pessimis esse meliorem, quis oculis glorietur, qui suspicetur diem, cui sol per caliginem splendet, licet contentus interim sit effugisse tenebras, adhuc non fruitur bono lucis. Tunc animus noster habebit quod gratuletur sibi, cum emissus his tenebris, in quibus uolutatur, non tenui uisu clara prospexerit, sed totum diẽ admiserit, & redditus cœlo suo fuerit, cum receperit locum quem occupauit, sorte nascẽdi, sursum uocant illum initia sua. Erit autem illic etiam anteq̃ hac custodia exoluatur, cum uitia disiecerit, purusq; ac leuis in cogitationes diuinas emicuerit. Hoc nos oportet agere Lucili charissime, in hoc ire impetu toto, licet pauci sciant, licet nemo uiuat. Gloria umbra uirtutis est, etiam inuitos comitabitur. Sed quemadmodũ aliquando umbra antecedit, aliquã

dit, aliquando sequitur uel a tergo est. Ita gloria aliquando ante nos est, uisendaq; se prae
bet, aliquando in auerso est, maiorq; quo serior, ubi inuidia secessit, ꝙ diu uidebatur fure/
re Democritus? uix recepit Socratem fama. Quãdiu Catonem ciuitas ignorauit, respu/
it, nec intellexit, nisi cum perdidit. Rutilij innocentia ac uirtus lateret, nisi accepisset iniu
riam. Dum uiolatur, effulsit, ounquid non sorti suae gratias egit, & exilium suum comple/
xus est? De his loquor, quos illustrauit fortuna, dum uexat, ꝙ multorũ profectus in noti
ciam euasere post ipsos? ꝙ multos fama ooo excepit, sed eruit? Vides Epicurum, quan/
topere non tantum eruditiores, sed haec quoq; imperitorum turba miretur. Hic ignotus
ipsis Athenis fuit, circa quas delituerat. Multis itaq; iam annis Metrodoro suo superstes
in quadam epistola, cum amicitiam suam & Metrodori grata cõmemoratiõe cecinisset.
Hoc nouissime adiecit, nihil sibi & Metrodoro inter bona tanta nocuisse, quod ipsos illa
nobilis Graecia non ignotos solum habuisset, sed pene inauditos. Nunquid ergo oõ post
ꝙ esse desierat, inuentus est? Nunquid non opinio eius emicuit? Hoc Metrodorus quo/
q; in quadam epistola confitetur, se & Epicurum non satis ī emicuisse, sed post se & Epi/
curum, magnum paratumq; nomẽ habituros, qui uoluissent per eadẽ ira uestigia. Nulla
uirtus latet, & latuisse, non ipsius est damnũ. Veniet qui conditam & saeculi sui malignita
te compressam dies publicet, paucis oatus est, qui populum aetatis suae cogitat. Multa an
norum milia, multa populorum soperuenient. Ad illa respice, etiam si omnibus tecum ui
uentibus silentium liuor indixerit, uenient qui sine offensa, sioe gratia iudicent. Si quod
est precium uirtutis ex fama, nec hoc interit, ad nos quidẽ nihil pertinebit posterorũ ser
mo, tamen etiam non sentientes colet ac frequentabit. Nulli non uirtus & uiuo & mor/
tuo retulit gratiam, si modo illam bona secutus est fide, si se non exornauit & pinxit, sed
idem fuit, siue ex denunciato uidebatur, siue imparatus ac subito. Nihil simulatio pro/
ficit, paucis imponit leuiter extrinsecus inducta facies, ueritas in omnẽ partem sui semp
eadem est. Quae decipiunt, nihil habent solidi. Tenue est mendacium, perlucet, si diligẽ
ter inspexeris.

Athenis latuisse. [margin note, printed: "Al'teni/ muisse."]

EPISTOLA LXXXI. De exercendo in philosophia ingenio. Et quod uera libertas excusso mortis metu, & paupertatis acquiritur.

HOdierno die oon tantum meo beneficio mihi oaco, sed spectaculi, quod oẽs
molestos ad sphaeromachiã auocauit. Nemo irrumpit, nemo cogitationẽ meã
impedit, quae in hac ipsa fiducia ꝓcedit audacius. Non crepuit subinde hostiũ,
non alleuabatur uelum, licebit ī uno uadere, quod magis necessariũ est per se
cunti, & suam sequenti uiam. Non ergo sequor priores? facio, sed permitto mihi & inue
nire aliquid, & mutare, & relinquere. Non seruio illis, sed assentior, magnũ tamen uerbũ
dixit, qui mihi silentium promittebam, & sine interpellatore secretũ. Ecce ingens clamor
ex stadio profertur, & me nõ excutit mihi, sed io huius ipsius rei cõtentionem transfert.
Cogito mecum ꝙ multi corpora exerceant, ꝙ ingenia pauci, quantus ad spectaculũ nõ
fidele & lusorium fiat concursus, quanta sit circa artes booas solitudo, ꝙ imbecilli animo
sint, quorum lacertos humerosq; miramur. Illud maxime reuoluo mecum, si corpus per/
duci exercitatiooe ad banc patientiam potest, qua & pugnos pariter & calces non unius
hominis ferat, qua solem ardentissimũ in feruentissimo puluere sustinens aliquis, & san/
guine suo madens diem ducat, quãto facilius animus corroborari possit, ut fortunae ictus
inuictus excipiat, ut proiectus, ut conculcatus exurgat. Corpus enim multis eget rebus,
ut ualeat. Animus ex se crescit, seipse alit, se exercet. Illi multo cibo, multa potione opus
est, multo oleo, lõga deniq; opera, tibi cõtinget uirtus sine apparatu, sine impensa. Quic/
quid facere te potest bonum, tecum est. Quid tibi opus est ut sis bonus? uelle. Quid aũt
melius potes uelle, ꝙ eripere te huic seruituti, quae omnes premit, ꝙ mancipia quoq; cõ
ditionis extremae, & in his sordibus nata omnimodo exuere conantur, peculium suum,
quod comparauerunt uentre fraudato, pro capite numerant. Tu non concupisces quan/
ticũq; ad libertatem peruenire, qui te putes in illa natũ. Quid ad arcam tuã respicis? emi
non potest. Itaq; in tabellas uanum conijcitur nomen libertatis, ꝙ nec qui emerunt ha/
bent, nec qui uendiderunt, tibi des oportet illud bonum, a te petas. Libera te primum
metu

Vide num legendũ sit uni.

metu mortis. Illa nobis primum iugum imponit, deinde metu paupertatis, si uis scire q̃ nihil in illa mali sit, compara inter se pauperum & diuitum uultus. Sæpius pauper & fidelius ridet, nulla sollicitudo in alto est, etiam si qua incidit cura, uelut nubes leuis trãsit, horum qui felices uocantur, hilaritas ficta est, aut grauis & suppurata tristicia, eo quidem grauior, quia interdum non licet palam esse miseros, sed inter erumnas cor ipsum exedentes, necesse est agere felicem. Sæpius hoc exemplo mihi utendum est, nec enim ullo efficacius exprimitur, hic humanæ uitæ mimus, qui nobis partes, quas male agamus, assignat, ille qui in scena latius incedit, & hæc resupinus dicit, Impero agris, regna mihi liquit pelops, Qua Ponto ab Helles atq; ab Ionio mari Vrgetur Isthmos. Seruus est, quinq; modios accepit, & quinq; denarios. Ille qui superbus atq; impotens, & fiducia uirium tumidus, ait, quod nisi Quieueris Menelae hac dextera occides, Diurnum accipit, in cœnaculo dormit. Idem de istis licet omnibus dicas, quos supra capita hominũ, supraq; turbam delicatos lectica suspendit. Omnium istorum personata felicitas est. Contemnes illos, si dispoliaueris. Equum empturus solui iubes stratũ, detrahis uestimenta uenalibus, ne qua uitia corporis lateant, hominem inuolutum æstimas. Mangones, quicquid est qđ displiceat, aliquo lenocinio absconduot. Itaq; ementibus ornamenta ipsa suspecta sunt, si ue crus alligatum, siue brachium aspiceres, nudari iuberes & ipsum tibi corpus ostendi, Vides illum Scythiæ Sarmatiæ ue regem insigni capitis decorum, si uis illum æstimare, totumq; scire qualis sit, fasciam solue, multum mali sub illa latet. Quod de alijs loquor, si perpendere te uoles, sepone pecuniam, domum, dignitatem, intus teipse consydera, nũc qualis sis alijs credis. Vale.

Sũt Iambici Trimetri

EPISTOLA. LXXXII. Quod propter ingratitudinem non est a beneficio cessandum. De compensatione iniuriæ & beneficij, ꝙ nemo scit referre gratiam, nisi sapiens.

QVæreris incidisse te in hominẽ ingratum. Si hoc nunc primum, age aut fortunæ, aut diligentiæ tuæ gratias. Sed nihil facere hoc loco diligentia potest, nisi te malignum. Nam si hoc periculum uitare uolueris, non dabis beneficia. Ita ne apud alium pereant, apud te peribunt. Non respondeant potius, q̃ nõ dẽtur. Et post malam segetem serendum est. Sæpe quicquid perierat assidua infelicis soli sterilitate, unius anni restituit ubertas. Est tanti ut gratum inuenias, experiri & ingratos. Nemo habet tam certam in beneficijs manum, ut non sæpe fallatur, abhorrent, ut aliquando hæreant. Post naufragium maria tentantur, fœneratorẽ nõ fugat a foro coactor. Cito inerti ocio uita torpebit, si relinquendum est quicquid offendit, te uero benigniorem hæc ipsa res faciat. Nam cuius rei euentus incertus est, id, ut aliquando ꝓcedat, sæpe tentandum est. Sed de isto satis multa in his libris locuti sumus, qui de beneficijs inscribuntur. Illud magis quærendum uidetur, quod nõ satis (ut existimo) explicatum est, an is qui profuit nobis, si postea nocuit, paria fecerit, & nos debito soluerit, adijce si uis & illud, multo plus postea nocuit, q̃ ante profuerat. Si rectã illã rigidi iudicis sententiam quæris, alterum ab altero absoluet, & dicet, q̃uis iniuriæ præponderent, tamẽ beneficijs donetur, cum quod ex iniuria superest plus nocuit, sed prius profuit. Itaq; habeatur & temporis ratio. Iam illa manifestiora sunt, q̃ admoneri debeas, quærẽdum esse q̃ libenter profuerit, q̃ inuitus nocuerit, quoniam animo & beneficia & iniuriæ constant. Nolui beneficium dare, uictus sum aut uerecundia, aut instantis pertinacia, aut spe, eo animo quidq; debetur, quo datur, nec quantum sit, sed a quali profectum uoluntate perpenditur, nunc coniectura tollatur. Et illud beneficium fuit, & hoc quod modum beneficij prioris excessit, iniuria est. Vir bonus utrosq; calculos sic ponit, ut se ipse circũscribat, beneficio adijcit, iniuriæ demit. Ille alter remissior iudex (quem esse me malo) iniuriæ obliuisci debebit, officij meminisse. Hoc certe, inquam, iusticiæ conuenit, suum cuiq; reddere, beneficio gratiam, iniuriæ talionem, aut certe malam gratiam. Verum erit istud, cũ alius iniuriam fecerit, alius beneficiũ dederit. Nam si idem est, beneficio uis iniuriæ extin-

guitur. Nam cui etiam si merita non antecessissent, oportebat ignosci, post beneficia lę-
denti, plus ꝙ uenia debetur. Non pono utriq; par precium, pluris æstimo beneficium ꝙ
iniuriam. Non omnes gratis sciunt debere beneficium. Potest etiam imprudens, & ru-
dis & unus e turba, utiq; dum † prope sibi est, reddere beneficium, & pēsare ab accepto.
Ignorat autem quantum pro re debeat. Vni sapienti notum est, quanti res quæq; taxan-
da sit. Nam ille de quo loquebar modo, stultus etiam si bonæ uoluntatis est, aut minus ꝙ
debeat, aut tempore, aut quo non debeat loco, reddit. Id quod referendum est, effundit
atq; abiicit. Mira in quibusdam rebus uerborum proprietas est, & consuetudo sermonis
antiqui, quædam efficacissimis & officia docētibus notis signat, Sic certe solemus loqui.
Ille illi gratiam retulit, referre est ultro quod debeas afferre. Non dicimus, gratiam reddi
dit. Reddunt enim, & qui reposcuntur, & qui inuiti, & qui ubilibet, & qui per alium. Nō
dicimus, reposuit beneficium, aut soluit, nullū eñ nobis placuit, quod æri alieno cōuenit
uerbum. Referre est, ad eum a quo acceperis, referre. Hæc uox significat uoluntariam re
lationem. Qui retulit, ipse se appellauit. Sapiens omnia examinabit secum, quantum ac
ceperit, a quo, quando, ubi, quemadmodum. Itaq; negamus quenq̄ scire gratiam refer-
re, nisi sapientem. Non magis ꝙ beneficium dare quisquam scit, nisi sapiens. Hic scilicet
qui magis dato gaudet, ꝙ alius accepto, hoc aliquis inter illa numerat, quæ uidemur ino
pinata omnibus dicere παράδοξα Græci uocant, & ait, Nemo ergo scit præter sapientē re
ferre gratiam, ergo nec quod debet creditori suo, reponere quisq̄ scit alius, Nec cū emit
aliquam rem, precium uenditori persoluere. Sed ne nobis fiat inuidia, scito idem dicere
Epicurum. Metrodorus certe ait, solum sapientem referre gratiam scire. Deinde idē ad-
miratur, cum dicimus, solus sapiens scit amare. Solus sapiens amicus est, at qui & amoris
& amicitiæ pars est referre gratiam, immo hoc magis uulgare est, & in plures cadit, ꝙ ue
ra amicitia. Deinde idem admiratur quod dicimus, fidem nisi in sapiente non esse, tanq̄
non ipse idem dicat, an tibi uidetur fidem habere, qui referre gratiam nescit? Desināt ita-
q; infamare nos tanq̄ incredibilia iactantes, & sciant apud sapientem esse ipsa honesta,
apud uulgum simulacbra rerum honestarum & effigies. Nemo referre gratiam scit, nisi
sapiens. Stultus quoq; utcunq; scit, & quemadmodum potest referat, scientia illi potius
ꝙ uoluntas desit, uelle non discitur. Sapiēs inter se omnia comparabit. Maius enim aut
minus fit (quamuis idem sit) tempore, loco, causa. Sæpe enim hoc non potuere diuinæ in
domum infusæ, quod oportune dati mille denarij. Multum enim interest, donaueris, an
succurreris. Seruauerit illum tua liberalitas, an instruxerit. Sæpe quod datur exiguū est,
quod sequitur ex eo magnum, quantum autem existimas interesse, utrum aliquis † quod
dederat, receperit, uel quod præstauit, sumpserit, an beneficium acceperit, ut daret? Sed
ne in eadem quæ satis scrutati sumus reuoluamur, in hac comparatione beneficij & iniu
riæ uir bonus iudicabit quidem quod erit æquissimum, sed beneficio fauebit, in hanc ent
partem procliuior. Plurimum autem momenti persona solet afferre in rebus eiusmodi,
Dedisti mihi beneficium in seruo. Iniuriam fecisti in patre, seruasti mihi filium, sed patrē
abstulisti. Alia deinceps p quæ procedit omnis collatio prosequetur. Et si id pusillum erit
quod intersit, dissimilabit, etiam si multum fuerit, sed si id donari salua pietate ac fide po
terit, remittet, id est si ad ipsum tota pertinebit iniuria. Summa rei hæc est, facilis erit in
cōmutando, patietur plus imputari sibi, inuitus beneficium per compēsationem iniuriæ
soluet, in banc partem inclinabit, buc uerget, ut cupiat debere gratiam, cupiat referre. Er
rat enim si quis beneficium libentius accipit, ꝙ reddit. Quanto hilarior est qui soluit, ꝙ
qui mutuatur, tanto debet lætior esse, qui se maximo ære alieno accepti beneficij exone
rat, ꝙ qui cum maxime obligatur. Nam in hoc quoq; falluntur ingrati, quod creditori q̄
dem præter sortem extra ordinem numerāt. Beneficiorum autem usum esse gratuitum
putant, & illa crescunt mora. Tantoq; plus soluendum est, quanto tardius. Ingratus est,
qui beneficium reddit sine usura. Itaq; huius quoq; rei habebitur ratio, cum conferentur
accepta & expensa, omnia facienda sunt, ut ꝙ gratissimi simus. Nostrum enim in hoc bo
num, quemadmodum iusticia, nō est, ut uulgo creditur, ad alios pertinēs, maxima pars
eius in se redit. Nemo non cū alteri prodest, sibi ꝓfuit. Non eo nomine dico, quo uolet

a diuuare

* Vide num legendū sit ꝓbæ fidei

† Alr & nisi fallor uere, de rara qd' præstaret, sumpserit.

adiuuare adiutus,protegere defensus,quod bonum exemplum circuitu ad facientem reuertitur,sicut mala exempla recidunt in autores.Nec ulla miseratio cõtigit his,qui patiuntur iniurias,quas posse fieri,faciẽdo docuerunt,sed quod uirtutum omniũ precium in ipsis est.Non enim exercentur ad præmium recte fecisse,merces est. Gratus sum, nõ ut alius mihi libentius præstet priori irritatus exemplo,sed ut rem iucũdissimam ac pulcherrimam faciam.Gratus sum,non quia expedit, sed quia iuuat. Hoc ut scias ita esse, si gratum esse non licebit,nisi ut uidear ingratus.Si reddere beneficium non aliter ꝙ p speciem iniuriæ potero,æquissimo animo ad honestum consilium per mediam infamiã tendã. Nemo em̃ mihi uidetur pluris æstimare uirtutẽ. Nemo illi magis esse deuotus, ꝙ qui boni uiri famam perdidit,ne conscientiam perderet. Itaq;,ut dixi,maiore tuo ꝙ alterius bono gratus es. Illi enim uulgaris & quotidiana res contigit,recipere quod dederat, tibi magno & ex beatissimo animi statu profecta, gratum fuisse.Nam si malicia miseros facit uirtus beatos.Gratum autem esse uirtus est,rem usitatam reddidisti, inæstimabilem consecutus es,conscientiam grati,quæ nisi in animũ diuinum ,fortunatumq; non peruenit. Incontrarium autem huic affectum summa infelicitas urget.Nemo sibi gratus est,miser erit,non differo illum,statim miser. Itaq; ingrati esse uitemus,nõ aliena causa,sed nostra. Minimum ex nequitia leuissimumq; ad alios redundat,quod pessimum ex illa est,&(ut ita dicam) spissimum,domi remanet, & premit habentem,quemadmodũ Attalus noster dicere solebat, Malitia ipa maximam partẽ ueneni sui bibit. Illud aũt uenenũ quod serpentes in alienam perniciem proferunt,sine sua continent. Nõ est huic simile,hoc habentibus pessimum est. Torquet ingratus se & macerat,odit quæ accepit,quia redditurus est,& extenuat. Iniurias uero dilatat atq; auget. Quid autem eo miserius, cui beneficia excidunt, hærent iniuriæ? At contra sapientia exornat omne beneficium, ac sibi ipsa cõmendat,& se assidua eius cõmemoratiõe delectat.Malis una uoluptas est,& hæc breuis, dum accipiunt beneficia, ex quibus sapienti longum gaudium manet, ac perhenne.Non enim illum accipere,sed accepisse delectat,quod immortale est & assiduum. Illa contemnit quibus læsus est,nec obliuiscitur per negligentiam,sed uolens. Non uertit omnia in peius,sed nec quærit,cui imputet casum. Et peccata hominum ad fortunam potius refert. Non calumniantur uerba,nec uultus. Quicquid accidit,benigne interpretando leuat. Non offensæ potius,ꝙ beneficij meminit,quantum potest in priore ac meliore se memoria detinet. Nec mutat animum aduersus bene meritos,nisi multum malefacta præcedant,& manifestum etiam contuenti discrimen est. Tunc quoq; in hoc duntaxat,ut talis sit post maiorem iniuriam,qualis ante beneficium. Nam cum beneficio par est iniuria,aliquid in animo beniuolentiæ remanet. Quemadmodum reus sententijs paribus absoluitur, & semper quicquid dubium est,humanitas inclinat in melius. Sic animus sapientis,ubi paria maleficijs merita sunt, desinet quidem debere, sed non desinet uelle debere. Et hoc facit quod qui post tabulas accepto quidem præstauerant usuram, Vel hi remittunt, uel tabulas nouas soluunt. Nemo autem gratus esse potest,nisi contempserit ista, propter quæ uulgus insanit. Si referre uis gratiam, & in exilium eundum est, & effundendus sanguis,& suscipienda ægestas,& ipsa innocentia sæpe maculanda, indignisq; ohiicienda rumoribus, non paruo sibi constat homo gratus. Nihil charius æstimamus, ꝙ beneficium,ꝙdiu petimus,nihil uilius, cum acceperimus. Quæris quid sit quod obliuionem acceptorum nobis faciat? Cupiditas accipiendorum. Cogitamus non quid impetratum,sed quid petendum sit. Abstrahunt a recto,diuitiæ, honores,potentia,& cætera,quæ opiniõe nostra chara sunt,precio suo uilia. Nescimus æstimare res,de quibus non cum fama,sed cum rerum natura,deliberandum est. Nihil habent ista magnificum,quo mentes in se nostras trahant,præter hoc,quod mirari illa cõsueuimus. Non enim quia concupiscenda sunt laudantur, sed concupiscuntur, quia laudata sunt. Et cum singulorum error publicum fecerit, singulorum errorem facit publicus. Sed quemadmodum illa credidimus,sic & in hoc fidem populo demus,nihil esse grato animo honestius. Omnes hoc urbes,omnes etiam ex barbaris regionibus gentes,conclamabunt. In hoc bonis malisq; conueniet,erunt qui uoluptates laudẽt,erunt qui labo

 res maline

res malint, Erunt qui dolorem maximum malum dicant, Erunt qui ne malum quidem appellent, diuitias aliquis ad summū bonum admittet. Alius illas dicet humanæ malo uitæ repertas, nihil esse eo locupletius, cui quod donet fortuna non inuenit. In tanta iudiciorum diuersitate referendam bene merētibus gratiam, omnes uno tibi (quod aiunt) ore affirmabant. In hoc tam discors turba consentiet, cum interim iniurias pro beneficijs reddimus. Et prima causa est, cur quis ingratus sit, si satis gratus esse non potuit. Eo pductus est furor, ut perniciosissima res sit, beneficia in aliquem magna conferre. Nam quia putat turpe non reddere, non uult esse cui reddat. Tibi habe quod accepisti, non repeto, non exigo profuisse tutum sit. Nullum est odium perniciosius, q̃ me beneficij uiolati pudere. Vale,

Vno ore

EPISTOLA. LXXXIII. De inerti quiete uel ocio, & de morte, quod licet speciem habeat mali, non tamen est malum, neq; bonum.

DEsij iam de te esse sollicitus, quem (inquis) deorum sponsorem accepisti? eum scilicet qui neminem fallit, animum, recti ac boni amatorē. In tuto pars tui melior est, potest fortuna tibi iniuriam facere, quod ad rem magis pertinet, non timeo ne tu facias tibi. I, qua ire cœpisti, & in isto te uitæ habitu compone, placide, non molliter. Male mihi esse malo, q̃ molliter. Nunc sic excipe quemadmodum a populo solet dici, dure, aspere, laboriose, audire solemus sic quorundam uitam laudari, quibus inuidetur. Molliter uiuit, hoc dicūt mollis est. Paulatim enim effœminatur animus, atq; in similitudinē ocij sui & pigriciæ, in qua iacet, soluitur. Quid ergo? uiro non uel obrigescere satius est? Deinde delicati timent mortem, cui uitam suam fecere similem. Multum interest inter ocium, & conditiuum. Quid ergo, inquis, non satius est uel sic iacere, q̃ & istis officiorum uerticibus uolutari? utraq; res detestabilis est, & contractio, & torpor, puto æque qui in odoribus iacet, mortuus est, q̃ qui rapitur unco. Ocium sine literis mors est, & hominis uiui sepultura. Quid deniq; prodest secessisse, tanq̃ non trans maria nos sollicitudinū causæ persequantur? Quæ latebra est, in quam nō intret metus mortis? Quæ tam emunita & in altum subducta uitæ quies, quem non dolor territet? Quocunq; te abdideris, mala humana circumstrepent. Multa extra sunt, quæ circumeūt nos, quæ aut fallant, aut urgeant. Multa intus, quæ in media solitudine exæstuāt. Philosophia circumdanda est inexpugnabilis murus, quem fortuna multis machinis lacessitum non transit. In superabili loco stat animus, qui externa deseruit, & arce se sua uendicat, infra illum omne telum cadit. Non habet (ut putamus) fortuna longas manus. Neminem occupat, nisi hærentem sibi. Itaq; quātum possumus, ab illo resiliamus, quod sola præstabit sui naturæq; cōditio. Sciat quo iturus sit, unde ortus, quod illi bonum, quod malum sit, quid petat, quid deuitet, quæ sit illa ratio, quæ appetenda ac fugienda discernat, qua cupiditatum mansuescit insania, timorum sæuitia compescitur. Hæc quidam putant ipsos etiam sine philosophia repressisse. Sed cum securos aliquis casus expertus est, exprimitur sera confessio Magna uerba excidunt, cum tortor poposcit manum, cum mors propius accessit, possis illi dicere, facile prouocabas mala absentia. Ecce dolor, quem tolerabilē esse dicebas. Ecce mors, contra quam multa animose locutus es, sonant flagella, gladius micat. Nunc opus est animis Enæa, nunc pectore firmo. Faciet autem illud firmum assidua meditatio, si non uerba exercueris, sed animū, si contra mortem te præparaueris, aduersus quam non exhortabitur, nec attollet, qui cauillationibus tibi persuadere tentauerit, mortem malum non esse. Libet enim Lucili uirorū optime ridere ineptias Græcas, quas nondum (q̃uis mirer) excussi. Zeno noster hac collectione utitur, nullum malum gloriosum est. Mors autem gloriosa est, mors ergo nō est malum, profecisti, liberatus sum metu. Post hoc non dubitabo porrigere ceruicem, non uis seuerius loqui, sed morituro risum mouere. Non me hercule facile tibi dixerim, utrum ineptior fuerit, qui se hac interrogatione iudicauit, mortis metum extinguere, an qui hoc tanq̃ ad rem pertineret, conatus est soluere. Nam & ipse interrogationem contrariam opposuit ex eo natam, ꝙ mortem inter indifferentia ponimus, quæ ἀδιάφορα Græci uocant. Nihil, inquit, indifferēs gloriosum est

riosum est. Mors autem gloriosum est, ergo mors non est indifferens. Hæc interrogatio
uides ubi obrepat, mors non est gloriosa, sed fortiter mori gloriosum est. Concedo tibi,
ita ut dicam, nihil gloriosum esse, nisi circa indifferentia, tanquam indifferētia esse dico,
id est, nec bona nec mala, morbum, dolorem, paupertatem, exilium, mortem, nihil horũ
per se gloriosum est, nihil tamen sine his. Laudatur enim non paupertas, sed quenquem
non submittit, nec incuruat. Laudatur non exilium, sed qui hoc non doluit. Laudat̃ non
dolor, sed ille quem nihil coegit dolor. Nemo mortem laudat, sed eum cui mors ante abs
tulit animum, quàm conturbauit. Omnia ista per se non sunt honesta, nec gloriosa, sed quic-
quid uirtus ex illis adijt, tractauitque, honestũ & gloriosum facit, illa in medio posita sunt.
Interest, utrum malicia illi an uirtus manum admouerit. Mors enim in illa quæ in Cato-
ne gloriosa est, in Bruto statim turpis est & erubescenda. Hic est enim Brutus, qui cum
periturus mortis moras peteret, ad exonerandum uentrem secessit, & euocatus ad mor
tem iussusque præbere ceruicem. Præbebo, inquit, ita uiuam, quæ demētia est fugere, cum
retroire non possis. Præbebo, inquit, ita uiuam, pene adiecit uel sub Antonio. O homi-
nem dignum, qui uitæ dederetur. Sed, ut cœperam dicere, ut des ipsam mortem nec ma
lum esse nec bonum. Cato illa honestissime usus est, turpissime Brutus. Omnis res, quod
non habuit decus, uirtute addita sumit. Cubiculum lucidum dicimus, hoc idem obscu-
rissimum est nocte. Dies illi lucem infundit, nox eripit. Sic istis quæ a nobis indifferentia *
ac media dicũtur, diuitijs, moribus, formæ, honoribus, regno, & contra morti, exilio, ma
læ ualitudini, doloribus, quæque alia aut minus aut magis pertimuimus, aut malicia, aut uir
tus dat boni uel mali nomen, massa per se nec calida nec frigida est. In fornacem conie-
cta concaluit. In aquam remissa refrixit. Mors honesta est, per illud quod honestum est.
Id est uirtus & animus † extrema contemnens. Est & horum Lucili quæ appellamus me- †Vide num legendũ sit externa.
dia, grande discrimen. Non enim sic mors indifferens est, quomodo utrum capillos pa-
res habeas. Mors inter illa est, quæ mala quidem non sunt, tamen habent mali speciem.
Sui amor est, & permanendi conseruandique se insita uoluntas, æque aspernatio dissoluti-
onis, quia uidetur multa nobis bona eripere, & nos ex hac cui assueuimus rerum copia
educere. Illa quoque res morti nos alienat, quod hæc iam nouimus. Illa ad quæ transituri
sumus, nescimus qualia sint, & horremus ignota. Naturalis præterea tenebrarum me-
tus est, in quas adductura mors creditur. Itaque etiam si indifferens mors est, nō tamen in-
ter ea est, quæ facile negligi possint. Magna exercitatione duratidus est animus, ut con-
spectum eius accessumque patiatur, mors contemni debet, magis quàm solet, multa enim de il
la credimus. Multorum ingenijs certatum est ad augendam eius infamiam. Descriptus
est carcer infernus, & perpetua nocte oppressa regio, in qua ingens ianitor orci ossa su-
per recũbans antro semesa cruento. Aeternũ latrans exangues terreat umbras. Sed etiã
cum persuaseris istas fabulas esse, nec quicquam defunctis superesse quod timeat, subit
alius metus. Aeque enim timēt, ne apud inferos sint, quàm ne nusquam. His aduersantibus quæ
nobis infũdit longa persuasio, fortiter pati mortem, quid ni gloriosum sit, & inter maxi-
ma opera mentis humanæ, quæ nunquam ad uirtutem exurget, si mortem malum esse
credident. Exurget, si putabit indifferens esse. Non recipit rerum natura, ut aliquis ma-
gno animo accedat ad id, quod malum iudicat, pigre ueniet & cunctanter. Non est au-
tem gloriosum, quod ab inuito & tergiuersante fit. Nihil facit uirtus, quia necesse est.
Adijce nunc, quod nihil honeste fit, nisi cui totus animus incubuit, atque affuit, cui nul-
la parte sui repugnauit. Vbi autem ad malum acceditur, aut peiorum metu fit, aut spe
bonorum, ad quæ peruenire tanti sit deuorata unius mali patientia. Dissident inter se iu-
dicia facientis. Hinc est, quod iubeat proposita perficere, illinc, quod retrahat, & ab re
suspecta ac periculosa fugiat. Igitur in diuersa distrahitur. Si hoc est, perit gloria. Virtus
enim concordi animo decreta peragit, non timet quod facit. Tu ne cede malis, sed con-
tra audentior ito, Qua tua te fortuna sinet. Non ibis audacior, si mala illa esse cre-
dideris. Eximendum hoc e pectore est, † aliquem hæsitabit impetum moratura suspi- †Vide num legendũ sit alioqui.
cio, Trudetur in id, quod inuadendum est. Nostri quidem uideri uolunt Zenonis

interrogationem ueram esse, fallacem autem alteram & falsam, quæ illi opponitur. Ego non redigo ista ad legem Dialecticam, & ad illos artificij ueternosissimi nodos, totum genus istud exturbandum iudico, quo circumscribi se qui interrogatur, existimat, & ad confessionem perductus aliud respondet, aliud putat. Pro ueritate simplicius agendum est, contra metum fortius. Hæc ipsa quæ uoluuntur ab illis, soluere malum & expēdere, ut persuadeam, non ut imponam, in aciem educturus exercitum pro coniugibus, ac liberis mortem obiturum quomodo exhortabitur? Do tibi Fabios, totum reipublicæ bellum in unam transferentes domum. Laconas tibi ostēdo, in ipsis Thermophylarum angustijs positos, nec uictoriam sperant, nec reditum. Ille locus illis sepulchrum futurus est, quem admodum exhortaris, ut totius gentis ruinam obiectis corporibus excipiant? & uitæ potius q̃ loco cedant? Dices quod malum est, gloriosum non est. Mors gloriosa est, mors ergo non malum. O efficacem contionem. Quis post hanc dubitet se infestis ingerere mucronibus, & statim mori? At ille Leonidas q̃ fortiter illos allocutus est? Sic (inquit) commilitones prandete, tanquam apud inferos cœnaturi, non in ore creuit cibus, non hæsit in faucibus, non elapsus est manibus. Alacres illi & ad prandium processerunt, & ad cœnam. Quid dux ille Romanus, qui ad occupandum locum milites missos, cum per ingentem hostium exercitum ituri essent, sic allocutus est. Ire commilitones illo necesse est, unde redire non est necesse. Vides q̃ simplex & imperiosa uirtus sit, quem mortalium circumscriptiones nostræ fortiorem facere, quem erectiorem possunt? Frangunt animum, qui nunquam minus contrahendus est, & in minuta ac spinosa cogendus, q̃ cum aliquid grande componitur. Non trecentis, sed omnibus mortalibus mortis timor detrahi debet. Quomodo illos doces malum non esse? Quomodo opiniones totius æui, quibus protinus infantia imbuitur, euinces? Quod auxilium inuenies? Quid dices imbecillitati humanæ? Quid dices, quo inflammati in media pericula irruant? qua oratione hunc timendi consensum, quibus ingenij uiribus obnixam contra te persuasionem humani generis auertis? Verba mihi captiosa componis, & interrogatiunculas nectis, magnis telis, magna portenta feriuntur. Serpentem illum in Africa sæuum, & Romanis legionibus bello ipso terribiliorem, frustra sagittis fundisq; petierunt. Ne phiton quidem uulnerabilis erat, cum ingens magnitudo pro uastitate corporis solidi, ferrum & quicquid humanæ torserant manus, reijceret. Molaribus demum fracta saxis est, & aduersus mortem tu tam minuta iacularis? Subula leonem excipis. Acuta sunt ista, quæ dicis. Nihil est acutius arista. Quædā inutilia & inefficacia, ipsa subtilitas reddit, Vale.

Libri undecimi epistolarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE EPISTOLARVM AD LVCILIVM LIBER DVODECIMVS.

EPISTOLA. LXXXIIII. De statu senectutis, & de frugali conuersatione sua. Et de ebrietate. Primum aliorum, deinde suam ponens sententiam.

SINGVLOS dies, & quidem totos indicari iubes. Bene de me iudicas, si nihil esse in illis putas, quod abscondam. Sic certe uiuendum est, tanquam in conspectu uiuamus, sic cogitandum, tanquam aliquis in pectus intimum prospicere possit, & potest. Quid enim prodest ab homine aliquid esse secretum? Nihil deo clausum est. Interest animis nostris, & cogitationibus medijs interuenit. Sic interuenit dico, non tanquam aliquando discedat. Faciam ergo quod iubes, & quid agam, & quo ordine libenter tibi scribam, obseruabo me protinus, & (quod est utilissimum) diem meum recognoscam. Hoc nos pessimos facit, quod nemo uitam suam respicit. Quid facturi simus cogitamus, & id raro quod fecerimus, non cogitamus, atqui consilium futuri ex præterito uenit.

Hodiernus

Hodiernus dies solidus est. Nemo ex illo quicquam mihi eripuit, totus inter stratum le-
ctionemq; diuisus est. Minimum exercitationi corporis datum est, hoc nomine ago
gratias senectuti, non magno mihi constat, cum me moui lassus sum. Hic autem est ex-
ercitationis, etiam fortissimis, finis. Progymnasios meos quæris, unus mihi sufficit, Fa-
rius puer (ut scis) amabilis, sed mutabitur. Iam aliquem teneriorem quæro, hic quidē ait
nos eādem Crisim habere, quia utriq; dentes cadunt, sed iam uix illum assequor curren-
tem, & intra paucissimos dies non potero, uide quid exercitatio quotidiana proficiat. Ci-
to magnum interuallum fit, inter duos itinere diuerso euntes, eodem tempore ille ascen-
dit, ego descendo, nec ignoras quāto ex his uelocius alterum fiat, mentitus sum. Iam enī
ætas nostra non descendit, sed cadit. Quomodo tamen hodiernum certamen nobis ces-
serit quæris? quod raro cursoribus euenit, Hieran fecimus, ab hac fatigatiōe magis q̃ ex-
ercitatione in frigidā descendi. Hoc apud me uocatur parum calida, ille tantus Psychro-
lutes, qui calendis Ianuarijs Euripum salutabam, qui anno nouo quemadmodum lege-
re, scribere, dicere aliquid, sic auspicabar in uirginem desilire. Primum ad Tyberim trans-
tuli castra, deinde ad hoc solium, quod cura fortissimus sum, & omnia bona fide fiūt, sol
temperat, non multum mihi ad balneū superest. Panis deinde siccus, & sine mensa pran-
dium. Post quod non sunt lauandæ manus. Dormio minimū. Consuetudinem meā no-
sti. Breuissimo somno utor, & quasi interuigilo, satis est mihi uigilare desijsse. Aliquando *
dormisse me scio, aliquādo suspicor. Ecce Circensium obstrepit clamor, subita aliqua &
immensa uoce feriuntur aures meæ. Nec cogitationem meam excutiunt, nec interrum-
punt quidem, fremitum patientissime fero, multæ uoces & in unum confusæ, pro fluctu
mihi sunt, aut uento syluam uerberante, & cæteris sine intellectu sonātibus. Quid ergo
est? nūc cui animū adiecerim dicam. Superest ex hesterno mihi cogitatio, quid sibi uo-
luerint prudentissimi uiri, qui rerum maximarum probationes leuissimas, & perplexas
fecerint, quæ ut sint ueræ, mendacio tamen similes sunt. Vult nos ab ebrietate deterrere
Zenon, uir maximus, huius sectæ fortissimæ ac sanctissimæ conditor. Audi ergo quem-
admodum colligit uirum bonum, non futurum ebrium. Ebrio secretum sermonem ne-
mo cōmittit, uiro autem bono cōmittit, Ergo uir bonus ebrius nō erit, quemadmodum
opposita interrogatione simili derideatur attende. Satis enim est unam ponere ex mul-
tis. Dormienti nemo secretum sermonem cōmittit, uiro autem bono cōmittit, ergo uir
bonus non dormit, quo uno modo potest. Possidonius Zenonis nostri causam agit, sed
ne sic quidem (ut existimo) agi potest. Ait enim ebrium duobus modis dici. Altero cum
aliqs uino grauis est, & impos sui. Altero si soleat ebrius fieri, & huic obnoxius uitio est.
Hunc a Zenone dici, qui soleat fieri ebrius, non qui sit. Huic autem neminem cōmissu-
rum arcana, quæ per uinum eloqui posset, quod est falsum. Prima enim illa interrogatio Ebrius
complectitur eum, qui est ebrius, non eum qui futurus est. Plurimū enim interesse con- Ebriosus
cedes inter ebrium & ebriosum. Potest & qui ebrius est tunc primū esse, nec habere hoc
uitium, Et qui ebriosus est, sæpe extra ebrietatem esse. Itaq; id intelligo quod significari
uerbo isto, solet, præsertim cum ab homine diligentiam professo ponatur, & uerba exa-
minante. Adijce nunc, quod si hoc intellexit Zenon, & nos intelligere uoluit, ambigui-
tate uerbi quæsiuit locum fraudi, quod faciendum non est, ubi ueritas quæritur. Sed sa-
ne si hoc sensit, quod sequitur, falsum est, ei qui soleat ebrius fieri, non cōmitti sermonē
secretum. Cogita enim q̃ multis militibus, nō semper sobrijs, & imperator, & tribunus,
& centurio, tacenda mandauerint. De illa Caij cæsaris cæde, illius dico, qui supato Pom-
peio rempublicam tenuit, tam creditum est illi Cymbro q̃. C. Cassio. Cassius tota uita
aquam bibit. Tullius Cymber & nimius erat in uino & Scordalus, in hanc rem locutus *
est ipse, Ego, inquit, quenq̃ feram, qui uinum ferre non possum? Sibi quisq; nunc nomi-
net eos, quibus scit & uinum male credi, & sermonem bene. Vnum tamen exemplum,
quod occurrit mihi referam, ne intercidat, Instruēda est enī uita exēplis illustribus. Non
semp cōfugiamus ad uetera. L. Piso urbis custos ebrius, ex quo semel factus fuit, maiorē
partē noctis in cōuiuio exigebat, usq; in horā sextā fere dormiebat, hoc erat eius matuti-
nū. Officiū tamē suū (quo tutela urbis cōtinebat) diligētissime administrauit, huic & diu⁹

Augustus

Augustus dedit secreta mandata, cum illum præponeret Thraciæ, quam perdomuit. Et Tyberius proficiscens in Campaniam, cum multa in urbe & suspecta relinqueret & inuisa, puto quia illi bene cesserat Pisonis ebrietas, postea Cossum fecit urbis præfectum, uirum grauem, moderatum, sed mersum uino, & madentem adeo, ut ex senatu aliquando (in quem e conuiuio uenerat) oppressus inexcitabili somno tolleretur. Huic tamen Tyberius multa sua manu scripsit, quæ cõmittenda ne ministris quidem suis iudicabat, nullum Cosso aut priuatum secretum, aut publicum elapsum est. Itaq; declamationes istas de medio remoueamus. Non est animus in sua potestate, ebrietate deuictus, quemadmodũ musto dolia ipsa rumpuntur. Et omne quod in imo iacet, in summam partem uis caloris eiectat, sic uino exæstuante. Quicquid in imo iacet, abditum effertur, & prodit in medium. Onerati mero quemadmodũ non continent cibum uino redundãte, ita ne secretum quidem, quod suum alienumq; est, pariter effundunt. Sed q̃uis hoc soleat accidere, ita & illud solet, ut cum his quos sciamus libentius bibere, de rebus necessarijs deliberemus. Falsum est ergo hoc, quod patrocinij loco ponitur, ei qui soleat ebrius fieri non dari tacitum, quanto satius est aperte accusare ebrietatem, & uitia eius exponere, quæ etiam tolerabilis homo uitauerit, nedum perfectus ac sapiens, cui satis est sitim extinguere, qui etiam, si quando orta est hilaritas, aliena causa producta longius, tamen citra ebrietatem resistit. Nam de illo uidebimus, an sapientis animus nimio uino turbetur, & faciat ebrijs solita. Interim si hoc colligere uis, uirum bonum non debere ebriũ fieri. Cur syllogismis agis? dic q̃ turpe sit plus sibi ingerere q̃ capiat, & stomachi sui nõ nosse mensuram, q̃ multa ebrij faciant, quibus sobrij erubescant, Nihil aliud esse ebrietatẽ, q̃ uoluntariam insaniam, Extendi in plures dies illum ebrij habitum. Nunquid de furore dubitabis? Nunc quoq; non est minor, sed breuior. Refer Alexandri Macedonis exẽplum, qui Clitum charissimum sibi ac fidelissimum inter epulas transfodit, & intellecto facinore, mori uoluit. Certe eruit omne uitium ebrietas, & incendit, & detegit, obstantẽ malis conatibus uerecundiam, remouet. Plures enim pudore peccandi q̃ bona uoluntate, prohibitis abstinent. Vbi possedit animũ nimia uis uini, quicquid mali latebat, emergit. Non facit ebrietas uitia, sed protrahit, tunc libidinosus ne cubiculum quidem expectat, sed cupiditatibus suis quantum petierint, sine dilatione permittit, tunc impudicus morbum profitetur ac publicat, tunc petulans non linguam, non manum continet. Crescit insolenti superbia, crudelitas sæuo, malignitas liuido, omne uitium detegitur & prodit. Adijce illum ignoratione sui dubia, & parum explanata uerba, incertos oculos, gradum errantem, uertiginem capitis tecta ipsa mobilia, uelut aliquo turbine circumagente totam domum, stomachi tormenta, cum efferuescit merum, ac uiscera ipsa distendit, tunc tamen utcunq; tolerabile est, dum illis uis sua est. Quid cum somno uitiatur, & quæ ebrietas fuit, cruditas facta est? Cogita quas clades ædiderit publica ebrietas, hæc acerrimas gentes bellicosasq; hostibus tradidit. Hæc multorum annorum pertinacia bello defensa mœnia patefecit, hæc cõtumacissimos & iugum recusantes in alienũ egit arbitriũ, hæc inuictas acies mero domuit. Alexandrum, cuius modo feci mentionem tot itinera, tot prælia, tot hyemes, per quas uicta temporum locorumq; difficultate, trãsierat tot flumina ex ignoto cadentia, tot maria tutum dimiserunt, intemperãtia bibendi & ille Herculaneus ac fatalis cyphus condidit. Quæ gloria est capere multum? cum penes te palma fuerit, & propinationes tuas strati somno ac uomitantes recusauerint, cum superstes toto conuiuio fueris, cum omnes uiceris uirtute magnifica, & nemo tam uini capax fuerit, uinceris a dolio. Marcum Antonium magnum uirum, & ingenij nobilis quæ alia res perdidit, & in externos mores ac uitia non Romana traiecit q̃ ebrietas? Nec minor uino Cleopatræ amor. Hæc illam res hostem reipublicæ, hæc hostibus suis imparem reddidit, hæc crudelem fecit, cum capita principum ciuitatis cœnãti referrent, cum inter apparatissimas epulas luxusq; regales ora ac manus proscriptorũ recognosceret, cum uino grauis, sitiret tamẽ sanguinẽ. Intolerabile erat ꝙ ebrius faciebat, si sobrius faceret, quãto intolerabilius ꝙ hæc ipsa in ebrietate faciebat? fere uinolentiam crudelitas sequitur, uiolatur enĩ exasperaturq; sanitas mẽtis, queadmodũ difficiles faciunt oculos diutini morbi

etiam

Ebrietas uoluntaria est insania

Ab uilla [illegible]

etiā ad minimā radij solis offensionē, ita ebrietates continuæ efferant animos. Nam cum sæpe apud se non sunt cō suetudine insaniæ durata, uitia uino concepta, etiā sine illo ualent. Dic ergo, quare sapiens non debeat ebrius fieri, deformitatem rei & importunitatē ostende, rebus, non uerbis, quod facillimū est. Proba istas, quæ uoluptates uocantur, ubi transcenderint modum, pœnas esse. Nam si illud argumentaueris, sapientem multo uino inebriari, multo & retinere rectum tenorem, etiam si temulentus sit, licet colligas, nec ueneno potato moriturum, nec sopore sumpto dormiturum, nec Elleboro accepto quicquid in uisceribus hærebit, eiecturum, deiecturumq;. Sed si tentantur pedes, lingua nō constat, quid est, quare illum existimes in parte sobrium esse, in parte ebrium? Vale.

EPISTOLA. LXXXV. De alternitate lectionis & stili, & quomodo aliorū dicta per transformationem nostra facere debemus.

Itinera ista quæ segniciém mihi excutiunt, & ualitudini meæ pdesse iudico, & studijs. Quare ualitudinem adiuuent, uides, cum pigrum me & negligentē corporis, literarum amor faciat, aliena opera exerceo. Studio quare prosint, indicabo. A lectionibus recessi. Sunt autem (ut existimo) necessariæ. Primū ne sim me uno contentus, deinde ut cum ab alijs quæsita cognouero, tum & de inuētis iudicem, & cogitem de inueniendis. Alit lectio ingenium, & studio fatigatum, non sine studio tamen, reficit. nec scribere tantum, nec tantum legere debemus. Altera res contristabit uires, & exhauriet. De stilo dico, altera soluet ac diluet. Inuicem hoc & illo cōmeandum est, & alterū altero tempetādum, ut quicquid lectione collectum est, stilus redigat in corpus. Apes (ut aiunt) debemus imitari, quæ uagantur & flores ad mel faciendum idoneos carpunt. Deinde quicquid attulere, disponunt, ac per fauos digerūt, & (ut Vergilius noster ait) liquētia mella stipant, & dulci distendunt nectare cellas. De illis non satis constat, utrum succum ex floribus ducant, qui protinus mel sit, an quæ collegerunt in hunc saporē, mixtura quadam & proprietate spiritus sui mutent. Quibusdam enim placet, nō faciendi mellis scientiam esse illis, sed colligendi. Aiunt inueniri apud Indos mel in arundinū folijs, quod aut ros illius cœli, aut ipsius arundinis humor, dulcis & piguior gignat. In nostris quoq; herbis uim eādem, sed minus manifestam & notabilem poni, quam persequatur & contrahat animal huic rei genitum. Quidam existimant conditura & dispositione in hanc qualitatem uerti, quæ ex tenerrimis uirentium florentiumq; decerpserint, non sine quodam (ut ita dicam) fermento, quo in unum diuersa coalescunt. Sed ne ad aliud, q̄ de quo agitur adducar, nos quoq; has apes debemus imitari, & quæcunq; ex diuersa lectione congessimus, separare, melius enim distincta seruantur. Deinde adhibita ingenij nostri† cura & facultate, in unum saporē uaria illa libamenta confundere, ut etiam si apparuerit unde sumptum sit, aliud tamen esse q̄ unde sumptū est appareat, quod in corpore nostro uidemus, sine ulla opera nostra facere naturam. Alimēta quæ accepimus q̄diu in sua qualitate perdurant, & solida innatant, stomacho onera sunt. At cum ex eo quod erant, mutata sunt, tunc demum in uires & in sanguinem transeunt. Idem in his, quibus aluntur ingenia præstemus, ut quæcunq; hausimus, non patiamur integra esse, ne aliena sint, sed concoquamus illa, alioquin in memoriam ibunt, non in ingenium. Assentiamur illis fideliter, & nostra faciamus, ut unum quoddam fiat ex multis, sicut unus numerus fit ex singulis, cum minores summas & dissidentes computatio una comprehendit, hoc faciat animus noster. Omnia quibus est adiutus abscondat, ipsum tantum ostēdat, quod effecit, etiam si alicuius in te comparebit similitudo, quem admiratio tibi altius fixerit, similem esse te uolo quomodo filiū, non quomodo imaginē. Imago res mortua est. Quid ergo? non intelliget cuius imiteris orationē? cuius argumentationē? cuius sentētias? puto aliquādo ne intelligi quidē posse, si magni uiri,† nec enim oibus quæ ex quo uelut exēplaria traxit, formā suā impressit, ut unitatē cum illa petant. Non uides q̄ multorum uocibus chorus constet? unus tamē ex omnibus redditur, aliqua illic acuta est, aliqua grauis, aliqua media, accedunt uiris fœminæ, interponuntur tibiæ, singulorum illic latent uoces, omniū apparent. De choro dico, quem ueteres philosophi nouerant. In comessationibus nostris plus cantorum est, q̄ in theatris olim spectatorum fuit, cum omneis uias ordo canen-

*

Al† aura

* Al† Necesse omnibus quæ ex quo uelut exemplaria traxit, formā suā impressit, & in unitatē illa cōpetat.

do canentiũ impleuit, & cauea uenatoribus cincta est, & ex pulpito omne tibiarum genus organorumq; consonuit, fit cõcentus ex dissonis. Talem animũ esse nostrum uolo, ut multæ in illo artes, multa præcepta sint, multarum ætatum exempla, sed in unum conspirata. Quomodo, inquis, hoc effici poterit? assidua intentione, si nihil egerimus, nisi ratione suadente, hanc si audire uolueris, dicet tibi, Relinque ista, iamdudum ad quæ discurritur. Relinque diuitias, aut periculum possidentium, aut onus. Relinque corporis atq; animi uoluptates, molliunt & eneruant. Relinque ambitum, tumida res est, uana, uentosa, nullũ habet terminũ, tã sollicita est, ne quẽ ante se uideat, q̃ ne se post alium laborat inuidia, & quidem duplici. Vides aũt q̃ miser sit, si is cui inuidetur, & inuidet. Intueris illas potentium domos, illa tumultuosa rixa salutantium limina, multum habent cõtumeliarum ut intres, plus cum intraueris. Præteri istos gradus diuitũ, & magno aggestu suspensa uestibula. Non in prærupto tantum istic stabis, sed in lubrico. Huc potius te ad sapientiam dirige, tranquillissimasq; res & simul amplissimas pete. Quæcunq; uident̃ eminere, in rebus humanis, q̃uis pusilla sint, & comparatione humillimorum extent, p difficiles tamen & arduos tramites adeuntur. Confragosa in fastigium dignitatis uia est. At si conscendere hunc uerticem libet, cui se fortuna submisit, omnia quidem sub te quæ p excelsissimis habentur aspicies. Sed tamen uenies ad summa per planum. Vale.

EPISTOLA. LXXXVI. De affectibus animi, quos secundum Perypateticos dicit sapientẽ temperare posse, non uitare. Et de beatæ uitæ perfectione.

PEpereceram tibi, & quicquid nodosi adhuc supereat, præterieram, cõtẽtus quasi gustum tibi dare, eorum quæ a nostris dicuntur, ut probetur uirtus, ad explendam beatam uitam sola satis efficax. Iubes me quicquid est interrogationũ aut nostrarum, aut † ad traditionem nostram excogitatarũ, comprehendere, quod si facere uoluero, non erit epistola, sed liber. Illud toties testor hoc me argumentorũ genere non delectari. Pudet in aciem descendere, pro Dijs hominibusq; susceptum subula armatum. Qui prudens est, & temperans est. Qui temperans est, & constans. Qui cõstans est, & imperturbatus est. Qui imperturbatus est, sine tristicia est. Qui sine tristicia est, beatus est, Ergo prudens beatus est, & prudentia ad beatam uitam satis est. Huic collectioni hoc modo Peripaticorum quidam respondent, ut imperturbatum, & constantem, & sine tristicia, sic interpretẽtur, tanq̃ imperturbatus dicatur, qui raro perturbat̃ & modice, non qui nunq̃. Item sine tristicia cum dici aiunt, qui non est obnoxius tristiciæ, nec frequens, nimius ue in hoc uitio. Illum enim humanam naturam negare, alicuius animum immunem esse tristicia. Sapientem non uinci mœrore, cæterum tangi, & cætera in hunc modum sectæ suæ respondentia, non his tollunt affectus, sed temperant. Quantulum autem sapienti damus, si imbecillimis fortior est, & mœstissimis lætior, & effrænatissimis moderatior, & humillimis maior. Quid si miretur uelocitatẽ suam laudans ad claudos debilesq; respiciẽs? Illa uel intactæ segetis p summa uolaret Gramina, nec cursu teneras læsisset aristas, Vel mare p mediũ fluctu suspẽsa tumẽti, Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plãtas. Hæc est pnicitas p se æstimata, nõ quæ tardissimorũ collatione laudat̃. Quod si sanũ uoces, leuiter febricitatẽ, nõ est bona ualitudo, mediocritas morbi. Sic, inquit, sapiẽs impturbatus dicit̃, quõ apnna dicũtur, nõ qbus nulla inest duricia granorũ, sed quibus minor, falsum est. Non enim diminutionẽ malorum in bono uiro intelligo, sed uacationem, nulla debent esse non parua. Nam si ulla sint, crescent, & interim impedient, quomodo oculos maior & perfecta suffusio excæcat, sic modica turbat. Si das aliquos affectus sapienti, impar illis erit ratio, & uelut torrente quodam auferetur, præsertim cum illi non unum affectum, sed uniuersum affectuum cœtum relinquis, cũ quo colluctetur, sed omnis plus potest, q̃uis mediocrium, turba, q̃ posset unius magni uiolẽtia. Habet pecuniæ cupiditatem, sed modicam, habet ambitionem, sed non concitatam, habet iracundiam, sed placabilem, habet inconstantiam, sed minus uagam ac mobilem, habet libidinem, nõ insaniam. Melius cum illo ageretur, qui unum uitium integrum haberet, q̃ cum eo qui leuiora quidẽ, sed omnia. Deinde nihil interest, q̃ magnus sit affectus, quantuscunq; est, parere nescit, consilium non accipit, quemadmodum rationi nullũ animal obtem

Ad traductione nostra.

*

mal obtemperat,non ferum,non domesticum & mite. Natura eñ illorum est surda suadenti,si non sequuntur,non audiunt affectus quantulicunq; sint. Tigres Leonesq; nunq̃ feritatem exuunt,aliquando submittunt,& cum minime expectaueris,exasperatur toruitas mitigata,nunq̃ bona fide uitia mansuescunt. Deinde si ratio proficit, ne incipient quidem affectus, si inuita ratiõe cœperint,inuita perseuerabunt. Facilius est eñ initia illorum prohibere,q̃ impetum regere. Falsa est utiq; ista mediocritas & inutilis, eodẽq; loco habenda,quo si quis diceret modice insaniendum,modice egrotãdum, sola uirtus habet,non recipiunt animi mala,temperamentũ,facilius sustuleris illa,q̃ rexeris. Nunquid dubium est, quin uitia mentis humanæ inueterata & dura(quæ morbos uocamus)immoderata sint,ut auaricia,ut crudelitas,& nocentia,impietas,ergo immoderati sunt & affectus,ab his eñ ad illa trãsitur. Deinde si das aliquid iuris tristiciæ,timori,cupiditati,cæterisq; moribus prauis, non erunt in nostra potestate, quare, quia extra nos sunt, quibus irritantur. Itaq; crescunt prout magnas habuerunt minores ue causas, quibus concitentur, maior erit timor, si plus quo exterreatur, aut propius, aspexerit, acrior cupiditas, quo illam amplioris rei spes euocauerit. Si in nostra potestate non est, an sint affectus, ne illud quidem est quanti sint, si ipsi permisisti incipere, cum causis suis crescent,tantiq; erũt,quanto fient. Adijce nunc,quod ista q̃tumuis exigua sint,in maius excedunt. Nunq̃ perniciosa seruant modum,q̃uis leuia initia morborum,serpunt & egra corpora minima interdum mergit accessio. Illud uero cuius dementiæ est,credere,quarũ rerum extra nostrum arbitrium posita principia sunt earũ nostri esse arbitrij terminos,quomodo ad id finiendum satis ualeo, ad quod prohibendũ parum ualui,cum facilius sit excludere,q̃ admissa comprimere. Quidã ita distinxerunt,ut dicerent,temperans ac prudens positione quidem mentis & habitu tranquillus est,euẽtu non est,nam quantũ ad habitũ mentis suæ,non perturbatur, nec contristatur, nec timet,sed multæ extrinsecus causæ incidunt,quæ illi perturbationẽ afferant,tale est quod uolunt dicere. Iracundum quidem illum non esse,irasci tamen aliquando & timidũ quidem non esse timere tamen aliquando, id est, uitio timoris carere affectu non carere. Quod si recipit usu frequenti,timor transit in uitium,& ira in animum admissa habitũ illum ira carentis animi retexit. Præterea si non cõtemnit uenientes extrinsecus causas, & aliquid timet, cum fortiter eundum erit aduersus tela, ignes, pro patria, legibus, libertate cunctanter exibit & animo recedente. Non cadit autem in sapientem hæc diuersitas mentis. Illud præterea iudico obseruandum,nec duo quæ seperatim probanda sunt,misceamus, per se eñ colligitur,unum bonũ esse quod honestum, per se rursus ad uitam beatam satis esse uirtutem. Si unum bonum est,quod honestum,omnes cõcedunt ad beate uiuendum sufficere uirtutem, econtrario non remittetur? Si beatum sola uirtus facit,unum bonum esse,quod honestum est. Zenocrates & Speusippus putant beatum uel sola uirtute fieri posse,non tamen unum bonum esse, quod honestum est, Epicurus quoq; iudicat cum uirtutem habeat,beatum esse,sed ipsam uirtutem non satis esse ad beatam uitam,quia beatũ efficiat uoluptas,quæ ex uirtute est,non ipsa uirtus,inepta distinctio. Idem enim negat nunq̃ uirtutem esse sine uoluptate, ita si ei iuncta semper est,atq; inseparabilis,& sola satis est,habet enim secum uoluptatẽ, sine qua non est,etiam cum sola est. Illud autem absurdum est,quod dicitur beatum quidem futurum uel sola uirtute,non futurum autem perfecte beatum,quod quemadmodum fieri possit,non reperio. Beata enim uita bonum in se perfectũ habet inexuperabile,quod si est,perfecta beata est. Si deorum uita nihil habet maius aut melius, beata autem uita diuina est,nihil habet in quod amplius possit attolli. Præterea si beata uita nullius est indigens,omnis beata uita perfecta est,eadem quæ est,& beata,& beatissima. Nunquid dubitas quin beata uita summum bonum sit,ergo si summum bonũ habet,summe beata est,quemadmodum summum adiectionem non recipit(Quid enim supra summum erit)ita ne beata quidem uita,quæ sine summo bono non est. Qđ si aliquem magis beatum induxeris,& multo magis innumerabilia discrimina summi boni facies,cum summum bonum intelligam quod supra se gradum non habet. Si est aliquis minus beatus q̃ alius sequitur,ut hic alterius uitam beatioris magis concupiscat,q̃ suam, beatus autẽ

nihil suæ prefert, utrumlibet ex his incredibile est, aut aliquid beato restare, quod esse q̃
quod est malit, aut id illum non malle, quod illo melius est. Vtiq; enim quo prudentior
est, hoc magis se ad id quod est optimum, extendet, & id omni modo consequi cupiet.
Quomodo autē beatus est, qui cupere etiam nunc potest, imo qui debet? dicam quid
sit, ex quo ueniat hic error, nesciunt beatā uitam unam esse, in optimo illam statu ponit
qualitas sua, nō magnitudo. Itaq; in æquo est longa & breuis, diffusa & angustior, in mul-
ta loca, multasq; partes distributa, & in unum coacta, qui illam numero æstimat, & men-
sura & partibus, id illi quod habet eximium, eripit. Quid autē est in beata uita eximiū?
quod plena est, finis (ut puto) edendi bibendiq; facietas est, hic plus edit, ille minus.
Quid refert? uterq; iam satur est, hic plus bibit, ille minus, quid refert? uterq; non sitit,
hic pluribus annis uixit, hic paucioribus. Nihil interest, si tam illum multi anni beatū fe-
cerunt, q̃ hunc pauci. Ille quem tu minus beatum uocas, non est beatus, non potest no-
men imminui. Qui fortis est, sine timore est, qui sine timore est, sine tristicia est, qui sine
tristicia est, beatus est. Nostrorum hæc interrogatio est. Aduersus hanc sic respondere
Alr. † uindi-care. conantur, falsam nos rem & cōtrouersam pro confessa† iudicare, eum qui fortis est, sine
timore esse. Quid ergo, inquit, fortis imminentia mala non timebit? Istud dementis alie-
natiq;, nō fortis est. Ille uero (inquit) moderatissime timet, sed in totum extra metum nō
est. Qui hæc dicunt, rursus in idem reuoluuntur, ut illis uirtutum loco sint minora uitia,
nam qui timet quidem, sed rarius & minus, non caret malicia, sed leuiore uexatur, at eñ
dementem puto qui mala iminentia non extimescit, uerum est quod dicis, si mala sunt,
sed si scit mala illa non esse, & unam tantum turpitudinē malum iudicat, debebit securæ
pericula aspicere, & alijs timenda contemnere, aut si stulti & amentis est mala nō timere
quo quis prudentior est, hoc timebit magis, ut uobis (inquit) uidetur, præbebit se peri-
culis fortis? minime, nō timebit illa, sed uitabit, cautio illum decet, timor nō decet. Quid
ergo (inquis) mortem, uincula, ignes, alia tela fortunæ nō timebit? non, scit enim illa nō
esse mala, sed uideri, omnia ista humanæ uitæ formidines putat, describe captiuitatē, uer-
bera, cathenas, egestatem, & membroꝝ lacerationes, uel per morbum, uel per iniuriā &
quicqd aliud attuleris inter Lymphaticos metus numera. Ista timidis timenda sunt. An
id existimas malum, ad quod aliquando nostra sponte ueniendū est? Quæris quod sit
Alr. † debere. malum? cedere his quæ mala uocantur, & illis libertatem suam † dedere, pro qua cuncta
patienda sunt. Perit libertas, nisi illa contēnimus, quæ nobis iugum imponunt, nō dubi-
tarent quid conueniret forti uiro, si scirent quid esset fortitudo. Non est enim inconsul-
ta temeritas, nec periculorū amor, nec formidabiliū appetitio. Scientia est distinguen-
di quid sit malū, & quid nō sit, diligentissima in tutela sui fortitudo est, & eadē patientis-
sima eorum, quibus falsa species malorum est. Quid ergo, si ferrum intentatur ceruicibꝰ
uiri fortis, si pars subinde, alia atq; alia suffodit̃, si uiscera sua in sinu suo uidit, si ex inter-
* uallo quo magis tormenta sentiat repetitur, & per siccata uiscera, recens dimittitur san-
guis, nō timere istum tu dices, non dolere? iste uero dolet. Sensum enim hominis nulla
exuit uirtus, sed non timet, inuictus ex alto dolores suos spectat. Quæris quis tunc ani-
* mus illi sit? quia egrum amicum ad hortantibus quod malū est, nocet, quod nocet dete-
riorem facit. Dolor & paupertas deteriorem non faciunt, ergo mala non sunt, falsum est
inquit, quod proponitur, non eñ si quid nocet, etiam deteriorem facit. Tempestas & p-
cella nocet gubernatori, nō tamen illum deteriorem facit. Quidam Stoici ita aduersus
hoc respondent, Deteriorē fieri gubernatorē tempestate ac procella, quia non possit id
quod proposuit efficere, nec tenere cursum suū, deteriorem illum in arte sua nō fieri, in
opere fieri quibus Peripateticus, ergo (inquit) & sapientem deteriorem faciet pauper-
tas & dolor, & quicquid aliud tale fuerit, uirtutem enim illi non eripiet, sed opera eius
impediet, hoc recte diceretur, nisi dissimilis esset gubernatoris conditio & sapientis.
Huic enim propositum est in uita agenda, non utiq; quod tentat efficere, sed omnia re-
cta facere. Gubernatori propositum est utiq; nauem in portum perducere. Artes mini-
stræ sunt, præstare debent, quod promittunt. Sapientia domina rectrixq; est. Artes ser-
uiunt uitæ, Sapientia imperat, Ego aliter respondendum iudico, nec artem gubernato-
ris deteriorem ulla tempestate fieri, nec ipsam administrationem artis. Gubernator tibi
non felicitatē

non felicitatem promisit, sed utilem operam, & nauis regendæ scientiam, hæc eo magis apparet, quo illi magis aliqua fortuita uis obstitit, qui boc potuit dicere. Neptune nunq̃ hanc nauem, nisi rectam Arti satisfecit, tempestas non opus gubernatoris impedit, sed successum. Quid ergo, inquis, non nocet gubernatori ea res, quæ illum tenere portũ uetat? quæ conatus eius irritos efficit? quæ aut refert illum, aut detinet & exarmat, non tãq̃ gubernatori, sed tanq̃ nauiganti nocet, alioquin gubernatoris artem adeo non impedit, ut ostendat, tranquilla enim (ut aiunt) quilibet gubernator est, nauigio ista obsunt, nõ rectori eius, quia rector est. Duas personas habet gubernator, Alteram cõmunem cum omnibus qui eandem conscenderunt nauem, qua ipse quoq̃ uector est, Alteram propriam, qua gubernator est, tempestas tanq̃ uectori nocet, non tanq̃ gubernatori. Dein de gubernatoris ars alienum bonũ est, ad eos quos uebit pertinet, quomodo medici ars ad eos quos curat, cõmune bonum est, & eorum cum quibus uiuit, & proprium ipsius. Itaq̃ gubernatori fortasse noceat, cuius ministerium alijs promissum tempestate impeditur. Sapienti non nocetur a paupertate, non a dolore, nõ ab alijs tempestatibus uitæ, non enim prohibentur opera eius omnia, sed tantum ad alios pertinentia, ipse semp in actu est, in effectu tunc maximus, cum illi fortuna se opposuit, tunc ipsius sapientiæ negocium agit, quem diximus & alienum bonum esse, & suum. Præterea ne alijs quidem tunc prodesse prohibetur, cum illum aliquæ necessitates præmunt, propter paupertatẽ probibetur docere, quemadmodum tractanda respublica sit. At illud docet, quẽadmodum tractanda sit paupertas, per totam uitam opus eius extenditur. Ita nulla fortuna, nulla res, actus sapiẽtis excludit. Id ẽm ipsum agit, quo alia agere prohibet̃. Ad utrosq̃ casus aptus est, bonorum rector est, malorum uictor. Sic, inquam, se exercuit, ut uirtutẽ tam in secundis q̃ in aduersis exhiberet, nec materiam eius, sed ipsam intueretur. Itaq̃ nec paupertas illum, nec dolor, nec quicq̃ aliud imperitos auertit & præcipites agit prohibet, tu illum premi putas malis, utitur, non ex ebore tantum Phidias sciebat facere simulacra, faciebat ex ære, si marmor illi, si adhuc uiliorem materiã obtulisses, fecisset quale ex illa fieri optimum posset. Sic sapiens uirtutem si licebit in diuitijs explicabit. Si minus, in paupertate, si poterit, in patria, si minus, in exilio, si poterit, imperator, si minus, miles, si poterit, integer, si minus, debilis, quamcũq̃ fortunam acceperit, aliquid ex illa memorabile efficiet. Certi sunt domitores ferarum, qui sæuissima animalia & ad occursum †expauescentia hominem †cogant pati sub iugum, nec asperitatem excussisse contẽti, usq̃ in contubernium mitigant. Leonibus magister manũ insertat, osculatur Tigrim suus custos. Elephãtẽ minim⁹ & Aethiops iubet subsidere in genua, ambulare per funẽ. Sic sapiens est artifex domandi mala. Dolor, egestas, ignominia, carcer, exilium, ubicq̃ horenda, cum ad hunc peruenere, mansueta sunt. Vale.

Alr exterrena
Alr docent
Alr & cætera. Sed mihi magis placet ubiq̃.

Libri duodecimi epistolarum finis

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER TREDECIMVS.

EPISTOLA. LXXXVI. Exemplo Scipionis utens, notat balneorum luxuriam, subijciens de sacionibus & insacionibus quædam oblectabilia senescenti.

IN ipsa Scipionis Affricani uilla iacẽs hæc tibi scribo, adoratis manib⁹ eius & †ara, quã sepulchrum esse tanti uiri suspicor, animam quidẽ eius in cœlum, ex quo erat redisse persuadeo mihi, non quia magnos exercitus duxit (Hos ẽm & Cambyses furiosus, ac furore feliciter usus habuit) sed ob egregiã eius moderationem pietatemq̃, magis in illo admirabilem, cum reliquit patriam, quã cum defendit, aut Scipio Romæ deesse debebat, aut Roma in libertate. Nihil, inquit, uolo derogare legibus, nihil institutis, æquum inter omnes ciues ius sit, utere sine me beneficio meo patria, causa tibi libertatis fui, ero & argumentum exeo, si plus, q̃ tibi expedit creui. Quid ni ego admirer hanc magnitudinem animi? in

Alr area

exilium uoluntarium secessit, & ciuitatem exonerauit? eo perducta res erat, ut aut libertas Scipioni, aut Scipio libertati faceret iniuriam. Neutrum fas erat. Itaq; dedit locum legibus, & se Liternum recepit, tam suum exilium Rep. imputaturus, q; Hannibali. Vidi uillam structam lapide quadrato, murum circūdatum sylua, turres quoq; in propugnaculum uillæ utrinq; subrectas. Cisternam edificijs ac uiridibus subditam, quæ sufficere in usum uel exercitus posset. Balneolum angustum, tenebricosum ex consuetudine antiqua, non uidebatur maioribus nostris calidum, nisi obscurum. Magna ergo me uoluptas subit cōtemplantē mores Scipionis ac nostros. In hoc angulo ille Carthaginis horror, cui Roma debet, quod tantum semel capta est, abluebat corpus laboribus rusticis fessum, exercebat enim opere se terramq; (ut mos fuit priscis) ipse subigebat. Sub hoc ille tecto tam sordido stetit, hoc illum pauimentum uile sustinuit. At nunc quis est, qui sic lauari sustineat? pauper sibi uidetur ac sordid⁹, nisi parietes magnis & præciosis orbibus refulserint, nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sint, nisi illis undiq; operosa & in picturæ modum uariata circumlicio prætexatur, nisi uitro condatur camera, nisi Thasius lapis, quondam rarum in aliquo spectaculum templo, piscinas nostras circumdederit, in quas multa sudatione corpora exinanita demittimus, nisi aquā argentea epitomia fuderint, & adhuc plebeias fistulas loquor, quid cū ad balnea libertinorum peruenero? quantum statuarum, quantum columnarum est nihil sustinentiū, sed in ornamentum positarum impensæ causa? quantum aquarum per gradus cum fragore labentium? Eo delitiarum peruenimus, ut nisi gemmas calcare nolimus. In hoc balneo Scipionis minimæ sunt rimæ, magis q; fenestræ, muro lapideo exsectæ, ut sine iniuria munimenti lumen admitterent. At nunc blactaria uocant balnea, si qua non ita aptata sunt, ut totius diei solem fenestris amplissimis recipiant, nisi & lauantur simul & colorantur, nisi ex solio agros & maria prospiciunt. Itaq; quæ cōcursum & admirationem habuerant cum dedicarentur, & in antiquorum numerum reiciuntur, cum aliquid noui luxuria commenta est, quo ipsa se obrueret. At olim & pauca erant balnea, nec ullo cultu exornata. Cur enim ornaretur res quadratoria, & in usum non in oblectamenta reperta? Non suffundebatur aqua, nec recens semper uelut ex calido fonte currebat, nec referre credebant in quam perlucida sordes deponerent. Sed, dij boni, quam iuuabat illa balnea intrare obscura, & gregali tectorio inducta, quæ scires Catonem tibi edilem aut Fabium Maximum, aut ex Cornelijs aliquem manu sua temperasse. Nam hoc quoq; nobilissimi ædiles fungebantur officio, intrandi ea loca quæ populum receptabāt, exigendiq; mundicias & utilem ac salubrem temperaturam, non hanc quæ nuper inuenta est, similis incendio, adeo quidem ut conuictum in aliquo scelere seruum, uiuum lauari oporteat, nihil mihi uidetur iam interesse, ardeat balneum an caleat. Quantæ nunc aliqui rusticitatis damnant Scipionem, quod non in caldarium suum latis specularibus diem admiserat, quod non in multa luce decoquæbatur, & spectabat, ut in balneo coqueretur? O hominem calamitosum, nescit uiuere, non pacata aqua lauabatur, sed sæpe turbida, & cum plueret uehementius, pene lutulenta. Nec multum eius intererat an sic lauaretur, ueniebat enim, ut sudorem illic ablueret, non ut unguentum. Quas nunc quorundam futuras uoces credis? non inuideo Scipioni, uere in exilio uixit, qui sic lauabatur, immo si scias, non quotidie lauabatur. Nam (ut aiunt) qui priscos mores uerbis tradiderunt, brachia & crura quotidie abluebant, quæ scilicet sordes opere collegerāt. Cæterū toti nundinis lauabātur, Hoc loco dicet aliquis, liquet inmundissimos fuisse. Quid
* putas, illo soluisse maliciam labore uirum? postq; munda balnea inuenta sunt, spurciores sunt, descripturus infamem nimis notabilem delitijs Horatius Flaccus quid ait? Pastillos Rufillus olet, dares nunc Ruccillum, proinde esset ac si hircum oleret Gorgonij loco esset, quem idem Horatius buccillo opposuit. Parum est summere unguentum, nisi bis die terq; renouetur, ne euanescat in corpore. Quid quod odore tanquam suo gloriantur? Hæc si tibi nimium tristia uidebuntur, uillæ imputabis, in qua didici ab Aegialo diligentissimo patrefamiliæ. (Is enim huius agri possessor est) quāuis uetus arbustum
παροιμία posse transferri, Hoc nobis senibus discere necessarium est, quorum nemo nō oliuetum alteri ponit, quod uidi illud arborum trimum & quadrimū fastidienti fructus autumno deponere.

deponere. Te quoq; proteget illa quæ tarda uenit seris factura nepotibus umbram, ut
ait Vergilius noster, qui non quid uerissime, sed quid decentissime diceretur, aspexit.
Nec agricolas docere uoluit, sed legentes delectare. Nam (ut omnia alia transeam) hoc
quod hodie mihi necesse fuit deprehendere, asscribã, Vere fabis satio est, tũc iam quo
q; medica putres Accipiunt sulci, & milio uenit annua cura, annuo tempore, ista ponen
da sunt, & an utriusq; uerna sit satio, hinc estimes licet. Iunius mensis est quo tibi scribo,
iam procliuus in Iulium. Eodem die uidi fabam metentes, milium serentes. Ad oliuetũ
reuertor, quod uidi duobus modis dispositum. Magnarum arborum truncos circũcisis
ramis ad unum redactis pedem, cum rapo suo transtulit, amputatis radicibus, relicto tã
tum capite ipso, ex quo illæ pependerant, hoc fimo tinctum in scrobẽ demisit, deinde
terram non aggessit tantum, sed calcauit & pressit, negat quicq; esse hac (ut ait positio-
ne) efficacius, uidelicet frigus excludit & uentum, minus præterea mouetur, & ob hoc
nascentes radices prodire patitur, ac solũ apprehẽdere quas necesse est, cæteras adhuc
& præcario hærentes, leuis quoq; releuat agitatio, parum autem arboris ante q; obruat
radix, ex omni enĩ materia quæ nudata est (ut ait) exeunt radices nouæ. Nõ plures aũt
sup terrã eminere debet trũcus, q; tres aut quatuor pedes statim enĩ ab imo uestietur,
nec magna pars quemadmodum in oliuetis ueteribus arida & retorrida erit. Alter po
nendi modus hic fuit. Ramos fortes, nec corticis duri, quales esse nouellarum arborum
solent, eodem genere deposuit. Hi paulo tardius surgunt, sed cum tanq; a planta pro
cesserint, nihil habent in se horridum, nec triste. Illud etiam nunc uidi, uitem ex arbusto
suo annosam transferri, huius capillamenta quoq; (si fieri potest) colligenda sunt, deinde
liberalius sternenda uitis, ut etiam ex corpore radicescat. Et uidi non tantum mense Fe
bruario positas, sed & iã Marcio exacto tenent, & complexæ sunt non suas ulmos. Om
nes autem istas arbores, quæ (ut ita dicam) grandis copiæ sunt, ait, aqua adiuuãdas cister
nina, quæ si prodest, habemus pluuiam in nostra potestate. Plura te docere non cogito,
ne quemadmodum Aegialus noster me sibi aduersarium parauit, sic ego parem te mi-
hi. Vale.

EPISTOLA. LXXXVII. Exemplo sui & Catonis ad frugalitatem hor
tatur, annectens contra Peripateticos disputationẽ de fortuitis.

NAufragium anteq; nauim ascenderem feci, quomodo acciderit, non adiicio,
ne & hoc putes inter Stoica paradoxa ponendum, quorum nullũ esse falsum,
nec tam mirabile q; prima facie uidetur, cum uolueris approbabo, imo etiam
si nolueris. Interim hoc me iter docuit, q; multa haberemus superuacua, & q;
rũ facili iudicio possemus† deponere quæ si quãdo necessitas abstulit, nõ sentimus ablata. Afr cõtinere
Cũ paucissimis seruis, quos unũ capere uehiculũ potuit, sine ullis rebus, nisi quæ corpo
re nostro continebantur, ego & Maximus meus biduum iam beatissimũ agimus. Cul
citra in terra iacet, ego in culcitra. Ex duabus penulis, altera stragulum, altera opertoriũ
facta est. De prandio nihil detrahi potuit, paratum fuit non magis hora nusq; sine cari- *
cis, nusq; sine pugillaribus. Illæ si panem habeo, pro pulmentario sunt, si non, pro pane,
quotidie mihi annum nouum faciũt, quem ego faustum & felicem reddo bonis cogita-
tionibus & animi magnitudine, qui nũq; maior est, q; ubi aliena se posuit, & fecit sibi pa-
cem, nihil timendo, fecit sibi diuitias, nihil concupiscendo. Vehiculum in quod imposi-
tus sum rusticum est. Mulæ uiuere se ambulando testantur, mulio excalceatus non pro-
pter æstatem, uix a me obtineo, ut hoc uehiculũ uelim uideri meum. Durat adhuc per
uersa recti uerecundia, quotiens in aliquem comitatum lautiorẽ incidimus inuitus eru
besco, quod argumentum est ista quæ probo, quæ laudo, nondũ habere certam† sedem Afr fidem
& immobilem. Qui sordido uehiculo erubescit, precioso gloriabitur. Parum adhuc pro
feci, nondum audeo frugalitatem palam ferre, etiam nunc curo opiniones uiatorum, cõ
tra totius generis humani opiniones mittenda uox erat, insanitis, erratis, stupetis ad su
peruacua, neminem æstimatis suo. Cum ad patrimoniũ uentum est, diligentissimi com
putatores, sic rationem ponitis singulorum, quibus aut pecuniã crediturí estis, aut bene

 ficia. Nam

ficia. Nam hæc quoq; iam expensa fertis, late possidet, sed multum debet, habet domū formosam, sed alienis nummis paratam, familiam nemo cito speciosiorem producit, sed nominibus non respondet. Si creditori soluerit, nihil illi supererit. Idem in reliquis quoq; facere debebitis, excutere quātum proprij quisq; habeat. Diuitem illum putas, quia aurea supellex etiam in uia eum sequitur, quia in oibus prouincijs arat, quia magnus calendarij liber uoluitur, quia tantum suburbani agri possidet, quantum inuidiose in desertis Apuliæ possideret? & cum omnia dixeris, pauper est, quare? quia debet, quātum inquis? omnia, nisi forte (Alr. iudices) iudices interesse, utrum aliquis ab homine, an a fortuna mutuum sumpserit. Quid ad rem pertinent mulæ saginatæ, unius omnes coloris? Quid ista uehicula celata? Infrœnati ostro, alipedes, pictisq; tapetis, Aurea pectoribus demissa monilia pendēt, Tectæ auro fuluum mandūt sub dentibus aurū. Ista nec dominū meliorē possunt facere, nec malum. M. Cato Censorius (quē tam necessariū Romano populo hercule ꝑfuit nasci quā Scipionē. Alter enim cū hostibus nostris bellum, alter cū moribus gessit) Cantherio uehebat̄, & Hippoperis quidē impositis, ut secum utilia portaret. O quā cuperem illi nō occurrere aliquem ex his trossulis in uia diuitibus, cursores & Numidas & multum ante se pulueris agentē, hic sine dubio cultior imitatiorq; quam M. Cato uideretur. Hic inter illos apparatus delicatus cum maxime dubitat, utrum se ad gladium locet, an ad cultrum. O quantum erat sæculi decus imperatorem triumphalem Censorium (& quod super omnia hæc est) Catonem uno caballo esse contentum, & ne toto quidem. Partem enim sarcinæ ab utroq; latere dependentes occupabant. Ita non omnibus obæsis manibus & asturconibus & colutarijs præferres unicum illum equum ab ipso Catone defrictum? uideo non futurum finem in ista materia ullum, nisi quem mihi ipse fecero. Hic itaq; conticescam quantum ad ista quæ sine dubio talia diuinauit futura, qualia nunc sunt qui primus appellauit impedimēta, nunc uolo paucissimas adhuc interrogationes nostrorum tibi reddere ad uirtutem pertinentes, quam satisfacere, uitæ beatæ contendimus. Quod bonum est bonos facit. Nam & in arte musica quod bonum est facit musicum. Fortuita bonum non faciunt, ergo non sunt bona. Aduersus hoc sic respondent Peripatetici, ut quod primum proponimus falsum esse dicant, ab eo, inquit, quod est bonum non utiq; fiunt boni. In musica est aliquod bonum tanquam tibia, aut corda, aut organum aliquod aptatum ad usus canendi. Nihil tamen hocum facit musicum, hic respondebimus, non intelligitis quomodo posuerimus quod bonum est musico? nō enim id dicimus quod instituit musicum, sed quod facit, tu ad suppellectilem artis, non ad artem uenis. Si quid autem in ipsa arte musica bonum est, id utiq; musicum faciet, etiam nunc facere bis me planius uolo. Bonum in arte musica duobus modis dicitur, altero quo effectus musici adiuuatur, Altero quo ars ad effectum pertinet instrumenta, Tibiæ, & organa, & cordæ, ad artem ipsam non pertinent. Est enim artifex etiam sine istis, uti forsitan non potest arte, hoc nō est æque duplex in homine, idem enim bonum & hominis & uitæ, quod contemptissimo cuiq; contingere ac turpissimo potest, non bonum est. Opes autem & lenoni, & lanistæ contingunt, ergo non sunt bona, falsum est, inquiunt, quod proponitur. Nam in grammatica & in arte medendi, aut gubernandi, uidebimus bona humilimis quibusq; contingere, sed istæ artes non sunt magnitudinem animi professæ, nō consurgunt in altum, nec fortuita fastidiunt. Virtus extollit hominem & supra cara mortalibus collocat nec ea quæ bona, nec ea quæ mala uocantur, nec cupit nimis, nec expauescit. Chelidon unus ex Cleopatre mollibus patrimonium grande possedit, nuper natalis tam improbæ linguæ quam impuræ, in cuius ore fœminæ purgabantur & multocum hæres fuit, & multos habuit hæredes. Quid ergo? utrum illum pecunia impurum effecit, an ipse pecuniam inspurcauit, quæ sic in quosdam homines quomodo denarius in cloacam cadit. Virtus super ista consistit, suo ære censetur, nihil ex istis quōlibet incurrentibus bonum indicat.

bonum indicat, medicina & gubernatio nõ interdicit ſibi ac ſuis, admirationem talium rerum. Qui non eſt uir bonus, poteſt nihilominus medicus eſſe, poteſt gubernator, poteſt grãmaticus, tam me hercules quam coquus, cui contingit habere non quolibet, hunc nunc quemlibet dixeris, qualia quiſq; habet talis eſt, fiſcus tanti eſt quantum habet, immo in acceſſione eius uenit quod habet. Quamuis pleno ſacculo ullum precium ponit, niſi quod pecuniæ in eo conditæ numerus effecit? Idem euenit magnorum dominis patrimoniorum, acceſſiones illorum & appendices ſunt, Quare ergo ſapiens magnus eſt, quia magnum animum habet, uerum eſt quod contemptiſſimo cuiq; contingit bonum non eſſe. Itaq; indolentiam nunquã bonum dicam, habet illam cicada, habet pulex. Ne quietem quidem, & moleſtia uacare, bonum dicam. Quid eſt ocioſius uerme? Quæris quæ res ſapientem faciat? quæ deum, des oportet illi aliquid diuinum aliquid cœleſte, magnificum, non in omnes bonum cadit, nec quemlibet poſſeſſorem patitur. Vide quid quæq; ferat regio, & quid quæq; recuſet. Hic ſegetes, illic ueniunt felicius uuæ Arborei fœtus alibi, atq; iniuſſa uireſcunt Gramina nonne uides croceos, ut Tmolus odores? India mittit ebur, molles ſua thura Sabei, Ac Chalybes nudi ferrum. Iſta in regiones deſcripta ſunt, ut neceſſarium mortalibꝰ eſſet inter ipſos commertium, ſi inuicem alijs ab alio aliquid peteret. Summũ illud bonũ habet & ipſum ſuam ſedem, nõ naſcitur ubi ebur, nec ubi ferrum. Quis ſit ſummi boni locus quæris? Animus hic niſi purus ac ſanctus eſt, deum non capit, bonum ex mala non fit. Diuitiæ fiunt, Fiunt autem ex auaricia, diuitiæ ergo non ſunt bonum. Non eſt, inquit, uerum, bonum ex malo non naſci. Ex ſacrilegio enim & furto pecunia naſcitur. Itaq; malum quidem eſt ſacrilegium & furtum. Sed ideo quia plura mala facit quam bona. Dat enim lucrum, ſed cum metu, ſollicitudine, tormentis, & corporis & animi. Quiſquis hoc dicit, neceſſe eſt ut recipiat ſacrilegium, ſicut malum ſit, quia multa mala facit. Ita bonum quoq; ex aliqua parte eſſe, quia aliud boni facit, quo quid boni fieri portentuoſius poteſt, quam ſacrilegium, furtum, & adulterium inter bona haberi? prorſus perſuaſimus, quod multi furto non erubeſcunt, quod multi adulterio gloriantur. Nam ſacrilegia minuta † patiuntur, magna in triumphis feruntur. Adice nunc, quod ſacrilegium ſi omnino ex aliqua parte bonum eſt, etiam honeſtum erit, & recte factum uocabitur. Noſtra enim actio eſt, quod nullius mortalium cogitatio recipit, ergo bona naſci ex malo non poſſunt, nam ſi, ut dicitis, ob hoc unum ſacrilegium malum eſt, quia multum mali affert, ſi remiſeris illi ſupplicia, ſi ſecuritatem ſpoponderis, ex toto bonum erit. Atqui maximum ſcœlerum ſupplicium in ipſis eſt. Erras, inquam, ſi illa ad carnificem, aut carcerem differs, ſtatim puniuntur cum facta ſunt, immo dum fiunt. Non naſcitur itaq; ex malo bonum, non magis quam ficus ex oleo; ad ſemen nata reſpondent, bona degenerare non poſſunt, Quemadmodũ ex turpi honeſtum non naſcitur, ita ne ex malo quidem bonum, nam idem eſt honeſtum & bonum. Quidam ex noſtris aduerſus hoc reſpondent, putemus pecuniam bonum eſſe undecunq; ſumptam, non tamen ideo ex ſacrilegio pecunia eſt, etiam ſi ex ſacrilegio ſumitur. Hoc ſic intellige. In eadem uena & aurum eſt & uipera. Si aurum ex uena ſuſtuleris, quia illic & uipera eſt, non ideo mihi uena aurum dat, quia uiperam habet, ſed aurum dat cum & uiperam habeat. Eodem modo ex ſacrilegio lucrum fit, non quia turpe & ſcœleratum eſt ſacrilegium, ſed quia lucrum habet, quemadmodum in illa uena uipera malum eſt, non aurum quod cum uipera iacet, ſic in ſacrilegio malum eſt ſcœlus, non lucrum. Quibus opponitur, diſſimillima enim utriuſq; rei conditio eſt. Illic aurum poſſum ſine uipera tollere, illic lucrum ſine ſacrilegio facere non poſſum, lucrum illud non eſt appoſitũ ſcœleri, ſed immixtum, quod dum conſequi uolumus, in multa mala incidimus, id ergo bonum non eſt. Dum diuitias conſiqui uolumus in multa mala incidimus, ergo diuitiæ bonum non ſunt. Duas, inquit, ſignificationes habet propoſitio noſtra, unam dum diuitias conſequi uolumus, in

* alſ. † puniunt

multa nos mala incidere. In multa autem mala incidimus,& dum uirtutem cõsequi uolumus. Aliquis dum nauigat studij causa, naufragium fecit. Aliquis captus est. Altera significano talis, per quod in mala incidimus, bonum non est. Huic propositioni non erit consequens, per diuitias nos, aut per uoluptates in mala incidere, aut si per diuitias in multa mala incidimus, non tantum bonum diuitiæ non sunt, sed malum sunt. Vos autẽ illas dicitis, tantum bonum non esse. Præterea, inquit, cõceditis diuitias habere aliquid usus, Inter cõmoda illas numeratis. Atqui eadem ratione cõmodum quidem non erunt per illas eñ multa nobis incõmoda eueniunt. His quidam hoc respondent, Erratis, qui incõmoda diuitijs imputatis. Illæ neminem ledunt, & sua cuiq; nocet stulticia, aut aliena nequitia. Sic quẽadmodum gladius qui neminem occidit, occidentis telum est, Non ideo diuitiæ tibi nocent, si propter diuitias tibi nocetur. Possidonius (ut ego existimo) melius, qui ait diuitias esse causam malorum, non quia ipsæ faciant aliquid, sed quia facturos irritant. Alia est enim causa efficiens, quæ protinus necesse est noceat, alia præcedens, hanc præcedentem causam diuitiæ habent. Inflant animos, superbiam pariunt inuidiam contrahunt, & usq; eo mentem alienant, ut fama pecuniæ nos etiam nocitura delectet, bona autem omni carere culpa decet, pura sunt, non corrumpunt animos, non sollicitant, extollunt quidem & dilatant, sed sine tumore, quæ bona sunt, fiduciam faciunt, diuitiæ audaciam, quæ bona sunt magnitudinem animi dant, diuitiæ insolentiam. Nihil autem aliud est insolentia, q̃ spes magnitudinis falsæ. Isto modo (inquis) etiam malum sunt diuitiæ, non tantum bonum non sunt, sed etiam malum. Essent malum, si p se nocerent, si (ut dixi) haberent efficientem causam, nunc præcedentem habent, & quidem non irritantẽ tantum animos, sed attrahentem. Speciem enim boni ostendunt uerisimilem, ac plærisq; credibilem. Habet uirtus quoq; præcedẽtem causam ad inuidiam, multis enim propter sapientiam, multis propter iusticiam inuidetur, sed nec ex se hanc causam habet, nec uerisimilem. Contra enim uerisimilior illa species hominum animis

* obicitur a uirtute, quæ illos in amorem & admirationem uocet. Possidonius sic ad interrogandum ait, quæ neq; magnitudinem animo dant, nec fiduciam nec securitatem, non sunt bona, diuitiæ autem & bona ualitudo, & similia, bis nihil horum faciunt, ergo non sunt bona. Hanc interrogationem magis etiam nunc hoc modo intendit, quæ neq; magnitudinem animo dant, nec fiduciam, nec securitatem, contra autem insolentiam tumorem, arrogantiam creant, mala sunt, a fortuitis autem in hæc impellimur, ergo non non sunt bona, hac, inquit, ratione ne cõmoda quidem ista erunt. Alia est commodorũ condicio, alia bonorum. Cõmodum est quod plus usus habet quam molestiæ. Bonum

Commodũ Bonum.

syncerum esse debet, & ab omni parte innoxium. Non est ideo bonum, quod plus prodest, sed quod tantum prodest. Præterea commodum & ad animalia pertinet, & ad imperfectos homines, & ad stultos. Itaq; potest ei esse incommodum mixtum. Sed commodum dicitur a maiore sui parte æstimatum, bonum ad unum sapientem pertinet, inuiolatum esse. Et oportet bonum animum babere, unus tibi nodus, sed Herculaneus, restat. Ex malis bonum non fit, ex multis paupertatibus diuitiæ fiunt, ergo diuitiæ bonum non sunt. Hanc interrogationem nostri non agnoscunt Peripatetici, & fingunt illam & soluunt. Ait autem Possidonius hoc sophisma per oñes dialecticorũ scholas iactatum sic ab Antipatre refelli. Paupertas nõ per † possessionem, sed per detractionem dicitur,

Afr. † pcsitionem.

uel (ut antiqui dixerunt) per orbationem, Græci dicunt στέρησιν cum dicunt non quod habeat dicitur, sed quod non habeat. Itaq; ex multis inanibus nihil impleri potest, diuitias multæ res faciunt, nõ multæ inopiæ. Aliter, inquit, q̃ debes, paupertatem intelligis.

* Paupertas est non quæ pauca possidet, sed quæ multa non possidet. Ita non ab eo dicit quod habet, sed ab eo quod ei deest, facilius quod uolo exprimerẽ, si latinũ uerbũ esset,

* quo ἀπορία significatur. Hanc paupertati Antipater assignat. Ego non uideo quid aliud sit paupertas, q̃ parui possessio. De isto uidebimus, si quando ualde uacabit, quæ sit diuitiarum, quæ paupertatis substantia. Sed tunc quoq; consyderabimus, nũquid satius sit paupertatem permulcere, diuitijs demere supercilium, quam litigare de uerbis, quasi iam de rebus iudicatum sit: putemus nos ad contionem uocatos. Lex de abolendis diuitijs

dis diuitiis fertur, his interrogationibus suasuri aut dissuasuri sumus: his effecturi ut populus Romanus paupertatem fundamentum & causam imperii sui requirat ac laudet: Diuitias autem suas timeat: ut cogitet has se apud uictos reperisse: Hinc ambitum, & largitiones, & tumultus, in urbem sanctissimam temperatissimamq; irrupisse, nimis luxuriose ostentari gentium spolia, quod unus populus eripuerit omnibus, facilius uni ab omnibus eripi posse, hæc satius est suadere & expugnare affectus non circumscribere. * Si possumus, fortius loquamur, si minus, apertius. Vale.

EPISTOLA. LXXXVIII. De liberalibus artibus, ubi docet de singulis quod animũ ad uirtutem non perducunt, sed tantũ præparant.

Eras. Rote. Non reperiebat inter epistolas in aliis exẽplaribus, sed seperatim quãq; apparet epistolam fuisse, uel ex hoc, quod nemine alium nominat, ad quẽ scribat.

DE liberalibus studiis quid sentiam scire desyderas, nullum suspicio, nullum in bonis numero, quod ad aes exit, meritoria artificia sunt, hactenus utilia, si præparent ingenium non detineãt, Tamdiu enim istis immorandum est, quamdiu nihil animus agere maius potest, rudimenta sunt nostra, non opera. Quare liberalia studia dicta sint uides, quia homine libero digna sunt, cæterum unum studium uere liberale est, quod liberum facit, hoc est sapientiæ, sublime, forte, magnanimũ, cætera pusilla & puerilia sunt, an tu quicquam in istis esse credis boni, quorum professores turpissimos omniũ ac flagitiosissimos cernis, non discere debemus ista, sed didicisse. Quidam illud de liberalibus studiis quærendum iudicauerunt, an uirum bonum facerent. Ne promittunt quidem, nec huius rei scientiam affectant. Grammaticus circa curam sermonis uersatur, & si latius euagari uult, circa historias. Iam ut longissime fines suos proferat, circa carmina. Quid horum ad uirtutem uiam struit: Syllabarum enarratio & uerborum diligentia, & fabularum memoria, & uersuum lex ac modificatio: Quid ex his metum demit, cupiditatem eximit, libidinem frœnat: Ad geometriã transeamus & ad Musicã, nihil apud illos inuenies, quod uetet timere, uetet cupere. Quisquis hæc ignorat, alia frustra scit. Videndum utrum doceant isti uirtutem an non, si non docent, nec tradunt quidem, si docent, philosophi sunt, uis scire, q̃ non ad docendum uirtutem cõsederint: aspice q̃ dissimilia inter se omnium studia sint. Atqui similitudo esset idem docentium. Nisi forte tibi Homerum philosophum fuisse persuadent, cum his ipsis quibus colligunt negent. Nam modo Stoicum illum faciunt uirtutem solam probantem, & uoluptatem refugientem, & ab honesto ne immortalitatis quidem precio recedentem, modo Epicureum, laudantem statum quietæ ciuitatis, & inter conuiuia cantusq; uitam exigentis. Modo Peripateticum bonorum tria genera inducentem, modo Academicũ incerta omnia dicentem. Apparet nihil horum esse in illo, quia omnia sunt. Ista enim inter se dissident, demus illis Homerum philosophum fuisse, Nempe sapiens factus est, anteq̃ carmina ulla cognosceret, ergo illa discamus quæ Homerum fecere sapientem. Hoc quidem me quærere utrum maior ætate fuerit Homerus an Hesiodos, non magis ad rem pertinet, quã scire, an maior Hecuba fuerit q̃ Helena, & quare tam male tulerit ætatem. Quid inquam annos Patrocli & Achillis inquirere ad rem existimas pertinere: Quæris Vlyxes ubi errauerit potius, q̃ efficias ne nos semper erremus: nõ uacat audire utrum inter Italiam & Siciliam iactatus sit, an extra notum nobis orbem, neq; enim potuit in tam angusto pati tam longos errores seu tam longas tempestates, nos animi quotidie iactant, & nequitia in omnia Vlyxis mala impellit, non deest forma quæ sollicitet oculos, non hostis, hinc monstra effera, & humano cruore gaudentia, hinc insidiosa blandimenta aurium, hinc naufragia & tot uarietates malorum, hoc me doce quomodo patriam amem, quomodo uxorem, quomodo patrem, quomodo ad hæc tam honesta uel naufragus nauigem. Quid inquiris an Penelope impudica fuerit, an uerbo sæculo suo dederit, an Vlyxem illum esse quem uidebat, antequam sciret suspicata sit. Doce me quid sit pudicitia, & quantum in ea bonum, in corpore, an in animo posita sit. Ad Musicam transeo, doces me quomodo inter se acutæ ac graues uoces consonent, quomodo numerorum disparem reddentium sonum fiat concordia. Fac potius quomodo animus secum meus consonet, nec consilia mea discrepent. Monstras mihi qui

chi qui sint modi flebiles, monstra potius quomodo inter aduersa nō emittam flebilem uocē. Metiri me geometres docet latifundia, potius doceat quō metiar quantū homini sit satis. Numerare docet me Arithmetica & auariciæ cōmendat digitos, potius doceat nihil ad rem pertinere istas computationes, non esse feliciorē, cuius patrimoniū tabularios lassat, immo q̃ superuacua possideat, qui infelicissimus futurus est, si quantum habeat, per se computare cogatur. Quid mihi prodest scire agellum in partes diuidere, si nescio cum fratre diuidere? Quid prodest colligere subtiliter pedes iugeri, & comprehendere etiam si quid decempedam effugit, Si tristem me facit uicinus potens, & aliquid ex meo abradens? Doces me, quomodo nihil perdam ex finibus meis, & ego discere uolo, quomodo totos hilaris amittam. Paterno agro, inquit, & auito expellor, quid ante auum tuum quis istum agrum tenuit? Cuius (non dico hominis) sed populi fuerit expedire potes? non dominus isto, sed colonus intrasti. Cuius colonus es? Si bene tecum agitur, hæredis. Negant iurisconsulti quicquā usucapi, quod publicum est, publicū est hoc quod tenes, & quidem generis humani. O egregiam artem scis rotunda metiri, in quadratum redigis, quamcunq; acceperis formam, interualla syderum dicis, nihil est quod in mensuram tuam non cadat. Si artifex es, metiri hominis animum, dic quā magnus sit, dic quā pusillus sit. Scis quæ recta sit linea, quid tibi prodest, si quid in uita rectum sit ignoras? Venio nunc ad illum qui cœlestium noticia gloriatur, Frigida Saturni quo sese stella receptet, Quos segnis cœli cyllenius erret in orbes, hoc scire quid proderit? ut sollicitus sim, cum Saturnus & Mars ex cōtrario stabunt, aut cum Mercurius uespertinum faciet occasum uidente Saturno, Potius hoc discam, ubicunq; sunt ista, propitia esse, non posse mutari, agit illa continuus ordo fatorum & ineuitabilis cursus. Per statas uices remeant. Effectus rerum omniū aut monent aut notant. Sed siue quicquid euenit faciunt, quid immutabilis rei noticia perficiet? siue significant, quid refert prouidere, quod effugere non possis? Scias ista, nescias, fient. Si uero solem ad rapidum stellasq; sequētes Ordine respicies, nūq̃ te crastina fallet Hora, nec insidijs noctis capiere, serenæ. Satis abundeq; prouisum est, ut ab insidijs tutus essem. Nunquid me crastina nō fallit hora? fallit enim quod nescienti euenit. Ego quid futurum sit nescio, quid fieri possit scio. Ex hoc nihil desperabo, totum expecto. Si quid remittitur, boni consulo, fallit
* me hora si parcit, sed ne sic quidem fallit. Nam queādmodum scio omnia accidere posse, sic scio & non utiq; casura, utiq; secunda expecto, malis paratus sum. In illo feras me necesse, nō ad præscriptum euntem. Non enim adducor, ut in numerum liberalium artium pictorem recipiam, non magis, quā statuarios, aut marmorarios, aut cæteros luxuriæ ministros, æque luctatores & totam oleo ac luto constantem scientiam expello, ex his studijs liberalibus, aut & unguentarios recipiam, & cocos, & cæteros uoluptatibus nostris ingenia accommodantes sua. Quid enim oro te liberale habent, isti ieiuni uomitores, quorum corpora in sagina, animi in macie & ueterno sunt? an liberale studium istud esse iuuentuti nostræ credimus, quam maiores nostri rectam exercuerunt, hastilia iacere, sudem torquere, equū agitare, arma tractare? nihil liberos suos docebāt, quod
* discendum esset iacentibus. Sed nec hæc, nec ille docent, alunt ue uirtutem. Quid enī prodest equum regere, & cursum eius frœno temperare, affectibus effrœnatissimis abstrahi? Quid prodest multos uincere luctatione uel cestu, ab iracundia uinci? quid ergo? nihil liberalia nobis cōferunt studia? ad alia multum, ad uirtutem nihil. Nam & hæ uiles ex professo artes quæ manu constant, ad instrumenta uitæ plurimum conferunt, tamen ad uirtutem non pertinent. Quare ergo liberalibus studijs filios erudimus? nō quia uirtutē dare possunt, sed quia animū ad accipiendā uirtutem præparant queādmodū prima illa (ut antiqui uocabant) literatura, per quā pueris elementa tradūtur, non docet liberales artes, sed mox percipiendis locū parat, sic liberales artes non perducunt animum ad uirtutem, sed expediunt. Quatuor, ait, Possidonius artium genera sunt, uulgares & sordidæ, sunt ludicræ, sunt pueriles, sunt liberales. Vulgares opificum, quæ manu constant, & ad instruendā uitā occupatæ sunt, in quibus nulla decoris, nulla honesti simulatio est. Ludicræ sunt, quæ ad uoluptatē oculoꝝ atq; auriū tendunt. His annumeres licet machinatores, qui pegmata ꝑ se surgentia excogitant, & tabulata tacite in sublime

crescentia,

crescentia, & alias ex inopinato uoluptates, aut dehiscentibus quæ coherebant, aut his quæ distabant sua sponte coeuntibus, aut his quæ eminebant, paulatim in se residentibus. His imperitorum feriuntur oculi, omnia subita (quia causas non nouere) mirantium. Pueriles sunt & aliquid habentes liberalibus simile, hæ artes quas ἐλευθερίας græci nostri liberales uocant. Sole autem liberales sunt immo (ut dicam uerius) liberæ, quibus curæ uirtus est. Quemadmodũ, inquit, est aliqua pars philosophiæ naturalis, est aliqua moralis, est aliqua rationalis, sic & hic quoq; liberalium artium turba locum sibi in philosophia uendicat. Cum uentum est ad naturales questiones, geometriæ testimonio statur, ergo eius quã adiuuat pars est, multa adiuuant nos, nec ideo partes nostræ sunt, imo si partes essent, non adiuuarent. Cibus adiutoriũ corporis, nec tamẽ pars est, aliquid nobis prestat geometriæ ministerium, sic philosophiæ necessaria est, quomõ ipsi faber, sed nec hic geometriæ pars est, nec illa philosophiæ. Præterea utraq; fines suos habet. Sapiens eñ causas naturaliũ & quærit & nouit, quorum numeros mensurasq; geometres persequitur & supputat. Qua ratione constent cœlestia, quæ illis sit uis, quæ natura, sapiens scit Cursus & recursus, & obseruationes, per quas descendunt & alleuantur ac speciem interdum stantium præbent, cũ cœlestibus stare non liceat, colligit mathematicus, Quæ causa in speculo imagines exprimat, scit sapiens. Illud tibi geometer potest dicere, quantum abesse debeat corpus ab imagine, & qualis forma speculi, quales imagines reddat. Magnũ esse solem philosophus probabit, quãtus sit, mathematicus, qui usu quodã & exercitatione procedit, sed ut procedat, impetranda illi quædã principia sunt. Non est aũt ars sui iuris, cui præcarium fundamentũ est. Philosophia nil ab alio petit, totum opus a solo excitat. Mathematica (ut ita dicam) supficiaria est, in alieno edificat, aliena accipit principia, quorum beneficia ad ulteriora pueniat, si per se iret ad uerum, si totius mundi naturã posset comprehendere, dicerem multũ collaturam mentibus nostris, quæ tracta tu cœlestium crescunt, trahuntq; aliud ex alio, una re consummat animus, scientia bonorum ac malorũ immutabili, quæ soli philosophiæ competit. Nihil autem nulla ars alia de bonis ac malis quærit, singulas habet circũire uirtutes. Fortitudo contemtrix timendorum est, terribilia, & sub iugum libertatem nostrã mittentia, despicit, prouocat, frangit. Nunquid ergo hanc liberalia studia corroborant? Fides sanctissimũ humani pectoris bonũ est, nulla necessitate ad fallendũ cogitur, nullo corrumpit̃ premio. Vre, inquit, cede, occide, nõ prodam, sed quo magis secreta quæret dolor, hæc illa altius condet. Nũ quid liberalia studia hos animos facere possunt? Temperantia uoluptatibus imperat, alias odit atq; abigit, alias dispensat, & ad sanum modum rediget, nec unquã ad illas ppter ipsas uenit. Scit optimum esse modum cupitorum, non quantum uelis, sed quantũ debeas sumere, humanitas uetat superbum esse aduersus socios, uetat auarum, uerbis, rebus, affectibus, comem se facilemq; omnibus prestat, nullum alienum malum putat, bonum autem suum ideo maxime, quod alicui bono futurum est, amat. Nunquid liberalia studia hos mores præcipiunt? non magis q̃ simplicitatem, ac modestiam, ac frugalitatẽ, ac parsimoniã, non magis q̃ clementiam, quæ alieno sanguini tanq̃ suo parcit, & scit homini nõ esse homine prodige utendum. Cum dicatis, inquit, sine liberalibus studijs ad uirtutem non perueniri, quemadmodum negatis illa nihil conferre uirtuti? quia nec sine cibo ad uirtutem peruenitur, cibus tamen ad uirtutem non pertinet. Ligna nihil naui conferunt, q̃uis non fiat nauis nisi ex lignis. Non est, inquam, cur aliquid putes cum adiutorio fieri, sine quo non potest fieri. Potest quidem etiam illi dici sine liberalibus studijs ueoiri ad sapientiam posse, quãuis etiam uirtus discenda sit, tamen non per hæc discitur. Quid est autem, quare existimem non futurum sapientem eum, qui literas nescit, cum sapientia non sit in literis? Res trahit, non uerba, & nescio an certior memoria sit, quæ nullum extra se subsidium babet. Magna & spaciosa res es sapientia, uacuo illi loco opus est, de diuinis humanisq; dicendum est, de præteritis, de futuris, de caducis, de æternis, de tempore, de quo uno uide quam multa quærunt. Primum an per se sit aliquid? Deinde an aliquid ante tempus sit? si tempus cum mundo cœperit? an & ante mundum quia fuerit aliquid, fuerit & tempus? Innumerabiles quæstiones sunt de animo tantum, unde sit? qualis sit? quando esse incipiat? quãdiu sit?

diu sit? an aliunde alio transeat, & domiciliũ mutet, ad alias animaliũ formas aliasq; coniectus? an non amplius q̃ semel seruiat, & emissus uagetur in toto? utrum corpus sit an non sit? quid sit facturus, cum per nos aliquid facere desierit? quomodo libertate sua usurus, cum ex hac effugerit cauea? an obliuiscatur priorum, & illic nosse se incipiat? an de corpore abductus in sublime secessit? Quamcunq; partem rerum humanarũ diuinarũq; comprehenderis, ingenti copia quærendorum ac discendorum fatigaberis. Hæc tam multa tam magna, ut habere possint liberum hospicium, superuacua ex animo tollenda sunt. Non dabit se in has angustias uirtus. Laxum spacium res magna desyderat, expellantur omnia, totum pectus illi uacet. At enim delectat artium noticia multarum. Tantum itaq; ex illis retineamus, quantũ est necessariũ, an tu existimas reprehẽdendũ qui superuacua usu sibi comparat, & preciosarũ rerum pompã in domo explicat? Non putas eum, qui occupatus est in superuacua literarum supellectile? Plus scire uelle, q̃ sit satis, intemperantiæ genus est. Quid quod ista liberaliũ artium consectatio molestos, uerbosos, intempestiuos, sibi placentes facit, & ideo non discentes necessaria, quia superuacua didicerunt. Quatuor milia librorum Didymus grãmaticus scripsit, miser erat, si tam multa superuacua legisset. In his libris de patria Homeri quæritur, In his de Aeneæ matre uera. In his libidinosior, Anacreon an ebriosior uixerit, in his an Sapho publica fuerit, & alia quæ erant dediscenda, scires. Nunc & longam esse uitam nega, sed ad nostros Quocunq; perueneris, ostendam multa securibus recidenda. Magno impendio temporũ magna alienarũ aurium molestia, laudatio hæc constat. O hominẽ literatum, simus hoc titulo rusticiore contenti. O uirum bonum. Ita ne est? annales euoluam omniũ gentium & qui primus carmina scripserit quæram? quantum temporis inter Orphea intersit & Homerum, cum fastos non habeam, computabo, & Aristarchi ineptias, quibus & aliena carmina compinxit recognoscam, & ætatem in syllabis conteram? Ita ne in Geometriæ puluere herebo? adeo mihi præceptũ illud salutare excidit, Tempori parce, hæc sciam, & quid ignorem? Appion grãmaticus qui sub Gn. Cæsare tota circumlatus est Græcia, & in nomẽ Homeri ab oĩbus ciuitatib⁹ adoptatus, aiebat, Homerũ utraq; materia consũmata, & Odyssea Iliade, principiũ adiecisse operi suo, quo bellum Troianum cõplexus est. Huius rei argumentum afferebat, quod duas literas in primo uersu posuisset ex industria librorũ suorum numerũ continentes. Talia sciat oportet, qui multa uult scire. Noli cogitare quantũ temporis tibi auferat mala ualitudo, quantum occupatio publica, quantũ occupatio priuata, quantũ occupatio quotidiana, quantũ somnus, metire ætatem tuam, tam multa nõ capit. De liberalibus studijs loquor, philosophi quantũ habẽt superuacui, quantũ ab usu recedentis. Ipsi quoq; ad syllabarum distinctiones & coniunctionũ ac præpositionum proprietates descenderunt, & inuidere grãmaticis, & inuidere geometris. Quicquid illorum artibus superuacuum erat, transtulere in suam. Sic effectum est, ut diligentius sciant loqui, q̃ uiuere. Audi quantũ mali faciat nimia subtilitas, & quam infesta ueritati sit. Pythagoras, ait, de omni re disputari posse, ex æquo. Et de hac ipsa an omnis res in utranq; partem disputabilis sit. Nausiphantes, ait, ex his quæ uidentur esse, nihil magis esse, q̃ non esse. Parmenides, ait, Ex his quæ uidentur nihil esse in uniuerso, Zenon Cleantes omnia negocia de negocio deiecit, ait, nihil esse. Circa eadem fere Pyrrhonij uersantur & Megarici & Cretici & Academici, qui nouã induxerunt scientiam, nihil scire. Hæc omnia in illum superuacuũ studiorum liberaliũ gregem conijce, illa mihi non profuturã scientiam tradunt. Hij spem omni scientiæ eripiunt. Satius est superuacua scire, q̃ nihil. Illi non præferunt lumen, per quod acies dirigatᷓ ad uerum, hi oculos mihi effodiunt. Si Pythagoræ credo, nihil in rerum natura est, nisi dubiũ Si Nausiphanti, hoc unum certũ est, nihil esse certi. Si Parmenidi, nihil esse præter unũ. Si Zenoni, ne unum quidem. Quid ergo nos sumus? quid ista quæ nos circũstant alunt sustinent? tota rerum natura umbra est, aut inanis, aut fallax. Non facile dixerim utrum magis irascar illis, qui nos nihil scire uoluerunt, an illis, qui ne hoc quidem nobis reliquærunt, nihil scire. Vale. Lucij Annæi

Didymus quatuor milia librorum scripsit.

Libri decimtertij Epistolarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE EPISTOLARVM AD LVCILIVM LIBER DECIMVSQVARTVS.

EPISTOLA.LXXXIX. De utilitate diuisionis philosophiæ. De differentia inter sapientiam & philosophiam, & contestatione utriusq;. Et de philosophiæ partibus.

REM utilem desyderas, & ad sapientiam properanti utiq; necessariam, diuidi philosophiã, & ingens corpus eius in membra disponi. Facilius enim per partes in cognitionẽ totius adducimur. Vtinam quemadmodũ uniuersa mundi facies in conspectu uenit, ita philosophia tota nobis possit occurrere, simillimũ mundo spectaculum. Profecto enim omnes mortales in admirationẽ sui raperet, relictis his quæ nunc magna, magnorũ ignorantia credimus. Sed quia contingere hoc non potest, & sic a nobis aspicienda, quemadmodũ mundi secreta cernuntur, sapientis quidem animus totam molem eius amplectitur, nec minus illam uelociter obit, q̃ coelum acies nostra. Nobis autem, quibus perrumpenda caligo est, & quorum uisus in proximo deficit, singula quæq; ostendi facilius possunt, uniuersi nondũ capacibus. Faciam ergo quod exigis, & philosophiã in partes non in frusta diuidam. Diuidi enim illam non concidi, utile est. Nam comprehendere quemadmodũ maxima, ita minima, difficile est. Describitur in tribus populus, in centurias, exercitus. Quicquid in maius creuit, facilius agnoscitur, si discessit in partes, quas (ut dixi) innumerabiles esse & paruas non oportet. Idem enim uitij habet, nimia quod nulla diuisio. Simile confuso est, quicquid usq; in puluerem sectum est. Primũ itaq; sicut uidetur tibi, dicam inter sapientiam & philosophiã quid intersit. Sapientia perfectum bonum est mentis humanæ. Philosophia sapientiæ amor est & affectatio, hæc ostẽdit, quo illa peruenit. Philosophia unde dicta sit, apparet, ipso enim nomine fatetur. Quidam enim sapientiã ita finierunt, ut dicerent eam diuinorũ & humanorum scientiam. Quidam ita, Sapientia est nosse diuina & humana, & horum causas. Superuacua mihi uidetur hæc adiectio, quia causæ diuinorum humanorũq; partes sunt. Philosophiã quoq; fuerunt, qui aliter atq; aliter diffinirent. Alij studium illã uirtutis esse dixerunt. Alij studiũ corrigendæ mentis. A quibusdã dicta est appetitio rectæ rationis. Illud quasi constet, aliquid inter philosophiam & sapientiam interesse. Neq; enim fieri potest, ut idem sit quod affectatũ, & quod affectat. Quomodo multũ inter auaritiã & pecuniam interest, cum illa cupiat, hæc cõcupiscatur, sic inter philosophiã & sapientiã. Hæc enĩ illius effectus & premiũ est. Illa uenit, ad hanc itur. Sapientia est quam Græci σοφίαν uocant. Hoc uerbo quoq; Romani utebãtur, sicut philosophia nunc quoq; utuntur. Quod & togatæ tibi antiquæ probabũt, & inscriptus Dossenni monumẽto titulus. Hospes resiste, & sophiam Dossenni lege. Quidam ex nostris q̃uis philosophia studiũ uirtutis esse, & hæc peteretur, illa peteret, tamen nõ putauerũt illas distrahi posse. Nam nec philosophia sine uirtute est, nec sine philosophia uirtus est, Philosophia studium uirtutis est, sed per ipsam uirtutẽ. Nec iustus homo esse sine studio sui potest, nec uirtutis studium sine ipsa. Non enim quẽadmodũ in his, qui aliquid ex distanti loco ferire conantur, alibi est qui petit, alibi quod petitur. Nec quẽadmodũ itinera quæ ad urbes perducunt extra ipsam sunt, sed ad uirtutem uenitur per ipsam. Cohærẽt ergo inter se philosophia uirtusq;. Philosophiæ tres partes esse dixerunt, & maximi, & plurimi auctores. Moralem, Naturalem, & Rationalem. Prima componit animũ, Secunda rerum naturam scrutatur, Tertia proprietates uerborum exigit, & structuram, & argumentationes, ne pro uero falsa surrepant. Cæterum inuẽti sunt, & qui in pauciora philosophiam, & qui in plura diducerent. Quidã ex Peripateticis quartam partem adiecerunt, ciuilem. Quia quandã propriã exercitationẽ desyderet, & circa aliam materiã occupata sit. Quidã adiecerunt his partem, quã œconomicã uocant, administrandæ rei familiaris scientiã. Quidã & de generibus uitæ locũ separauerunt. Nihil autẽ horũ in illa parte morali reperitur. Epicurei duas partes philosophiæ putauerũt esse, Naturalẽ atq; moralem, rationalẽ remouerunt. Deinde cũ ipsis rebus cogerentur ambigua secernere, falsa sub specie ueri latentia coarguere. Ipsi quoq; locum quem de iudicio & regula appellãt, alio nomine rationalem induxerunt. Sed eam accessionẽ esse naturalis partis existimãt.

Sapientia. Philosophia.

Tres sunt partes philosophiæ

Cyrenaici naturalia cum rationalibus sustulerunt, & contenti fuerũt moralibus. Sed hi quoq; quæ remouent, aliter inducunt. In quinq; enim partes moralia diuidunt, ut una sit de fugiendis & expetendis, Altera de affectibus, Tertia de actionibus, Quarta de causis, Quinta de argumentis. Causæ rerum ex naturali parte sunt, argumenta ex rationali. Actiones ex morali. Aristochius nõ tantum superuacuas esse dixit naturalem & rationalem, sed etiam contrarias. Moralem quoq; quam solam reliquerat, circũcidit. Nam eũ locum qui monitiones cõtinet, sustulit, & pædagogi esse dixit, non philosophi, tanꝙ quicꝙ aliud sit sapiens, ꝙ humani generis pædagogus. Ergo cũ tripartita si philosophia, moralem eius partem primũ incipiamus disponere. Quã in tria rursus diuidi placuit, ut prima esset inspectio suum cuiq; distribuens, & æstimans quanto quidq; dignum sit, maxime utilis. Quid enim est tam necessariũ, ꝙ precia rebus imponere, Secunda de actionibus, Tertia de impetu. Primũ enim est, ut quantum quidq; sit, iudices. Secundũ, ut impetum ad illa capias ordinatum temperatumq;. Tertium, ut inter impetum tuum, actionẽq; conueniat, ut in omnibus istis tibi ipsi consentias. Quicquid ex his tribus defuerit, turbat & cætera. Quid enim prodest intus æstimata habere oia, si sis impetu nimius? Quid prodest impetus repressisse, & habere cupiditates in tua potestate, si in ipsa rerum actione tempora ignores? Nec scias quãdo quidq;, & ubi & quemadmodũ agi debeat. Aliud est enim dignitates & precia rerũ noste, aliud articulos, aliud impetus refrænare, & ad agenda ire, non ruere. Tunc ergo uita sibi concors est, ubi actio non destituit impetum. Impetus ex dignitate rei cuiusq; concipitur, proinde remissus acriorq;, prout illa digna est peti. Naturalis pars philosophiæ in duo scinditur. Corporalia, & incorporalia. Vtraq; diuiduntur in suos (ut ita dicam) gradus. Corporum locus in hos primũ, in ea quæ faciunt, & quæ ex his gignuntur. Gignuntur autem elementa. Ipse elementis locus (ut quidam putant) simplex est, ut quidã, in materiã & causam omnia mouentẽ, & elementa diuiditur. Superest ut rationalem partẽ philosophiæ diuidamus. Omnis oratio, aut continua est, aut inter respondentẽ & interrogantem diffisa. Hanc Analyticam, illam Topicã placuit uocari. Hæc uerba curat & sensus & ordinem. Analytica in duas partes diuidĩ. In uerba, & significationes, id est, in res, quæ dicuntur & uocabula, quibus dicunĩ. Ingens deinde sequitur utriusq; diuisio. Itaq; in eo loco finem faciã, & summa sequar fastigia rerum. Alioqui si uoluero facere partium partes, quæstionũ liber fiet. Hæc Lucili uirorum optime, quo minus legas nõ deterreo, dũmodo qcqd legeris, ad mores statim referas. Illos compesce, marcentia in te excita, soluta constringe, contumacia doma, cupiditates tuas, publicasq;, quantum potes uexa, & istis dicentibus quousq;, eadem responde. Ego debeo dicere, quousq; eadem peccabitis? Remedia ante uultis, ꝙ uitia desinere. Ego uero eo magis dicam, & quia recusatis, perseuerabo. Tunc incipit medicina proficere, ubi in corpore alienato dolorem tactus expressit. Dicam etiam inuitis profutura. Aliquãdo aliqua ad uos non blanda uox ueniet, & quia uerum singuli audire nõ uultis, publice audite. Quousq; fines possessionũ propagabitis? Ager uni domino, qui populum cœpit, angustus est. Quousq; a rationibus uestris porrigetis, ne prouinciarũ quidem statione contenti, circũscribere prædiorum modum? Illustrium fluminũ per priuatum decursus, & amnes magni, magnarumq; gentiũ terminus usq; ad hostiũ, a fonte, uestri sunt. Hoc quoq; parum est, nisi latifundijs uestris maria cinxistis, nisi trans Adrianũ, & Ionium, Aegæumq; uester uillicus regnet. Nisi insulæ ducum, domicilia magnorum, inter uilissima rerum numerentur. Quã uultis late possidere? Sit fundus, quod aliquando imperiũ uocabatur. Facite uestrum quicquid potestis, dum plus sit alienum. Nunc uobiscum loquor, quorum æque spaciose luxuria, ꝙ illorũ auaritia diffunditur. Vobis dico, quousq; nullus erit lacus, cui non uillarum uestrarum fastigia immineant, nullum flumen, cuius non ripas ædificia uestra prætexant? Vbicũq; scatebunt aquarum calentium uenæ, ibi noua diuersoria luxuriæ excitabuntur? Vbicunq; in aliquem sinum littus curuabitur, uos protinus fundamenta facietis, non contenti solo, nisi quod manu feceritis? Arma agetis introrsus. Omnibus licet locis tecta uestra resplendeant, alicubi imposita mõtibus, In uastum terrarum marisq; prospectum, alicubi ex plano in altitudinem montium educta. Cum multa ædificaueritis, cum ingentia, tamẽ & singula corpora estis, & paruula. Quid prosunt multa

sunt multa cubicula: In uno iacetis. Non est uestrum, ubicunq; non estis. Ad uos deinde transeo, quorum profunda & insatiabilis gula, hinc maria scrutatur, hinc terras. Alia hamis, alia laqueis, alia retium uariis generibus cum magno labore psequitur. Nullis animalibus, nisi ex fastidio pax est. Quantulum enim ex istis epulis, quæ per tot comparatis manus, fesso uoluptatibus ore libatis: Quantulum ex ista fera periculo se capta dominus crudus, ac nauseans gustat: Quātulum ex tot conchyliis, tam longe aduectis p istũ stomachum inexplebilem labitur: Infelices etiam, quod non intelligitis uos maiorem famam habere, q̄ uentrem. Hæc aliis dic, ut dum dicis, audias ipse. Scribe, ut dum scripseris, legas. Omnia ad mores, & ad sedādam rabiem affectuum referens. Stude, ut nō plus aliis scias, sed ut melius. Vale.

EPISTOLA. XC. De philosophia, q̄ non sit res beneficiaria, de aureo primo sæculo, & hoc luxurioso. Contra Possidonium disputat artes mechanicas, a philosophia minime inuentas, & quod illius rudis sæculi homines non sapientes, sed sapientibus similes erant.

QVis dubitare mi Lucili potest, quin deorũ imortaliũ munus sit, qđ uiuimus: Philosophiæ aũt, qđ bñ uiuim᷒. Itaq; tāto plus nos debere huic, q̄ Diis, quanto maius beneficiũ est bona uita, q̄ uita. Pro certo deberẽ, nisi ipsam Dii philosophiã tribuissent, cuius scientiã nulli dederũt, facultatẽ oĩbus. Nã si hãc quoq; bonũ uulgare fecissent, & prudẽtes nasceremur, & sapientia quod in se optimũ habet pdidisset, quod inter fortuita nõ esset. Nũc eñ hoc in illa p̄ciosum atq; magnificum est, quod nõ obuenit, quod illam sibi quisq; debet, quod nõ ab alio petiẽ. Quid haberes, quod in philosophia suspiceres, si beneficiaria res esset. Huius opus unum est. De diuinis humanisq; uerum inuenire, ab hac nunq̄ recedit, iusticia, pietas, religio, & omnis alius comitatus uirtutum consertarum, & inter se cohærentium. Hæc docuit colere diuina, humana diligere, & penes deos imperium esse, & inter homines consortium, qđ aliquando inuiolatum mansit, anteq̄ societatem auaritia distraxit, & paupertatis causa etiam his quos fecit locupletissimos, fuit. Desierant enim omnia possidere, dum uolunt propria. Sed primi mortalium, quiq; ex his geniti, naturam incorrupti sequebantur, eandem habebant, & ducem, & legem, cõmissi melioris arbitrio. Naturæ est enim, potioribus deteriora submittere. Mutis quidẽ gregibus, aut maxima corpora præsunt, aut uehementissima. Non præcedit armeta degener taurus, sed qui magnitudine ac thoris cæteros mares uicit. Elephãtorum gregem excelsissimus ducit. Inter homines pro summo est optimus, animo itaq; † rector eligebatur. Ideoq; summa felicitas erat gentiũ, in quibus non poterat potẽtior esse, nisi melior. Tantum enim quantũ uult potest, qui se nisi quod debet, non putat esse. Illo ergo sæculo quod aureum perhibetur, penes sapiẽtes fuisse regnum Possidonius iudicat. Hi continebant manus, & infirmiores a ualidioribus tuebantur. Suadebant, dissuadebantq;, & utilia atq; inutilia monstrabant. Horum prudẽtia ne quid deesset suis, puidebat. Fortitudo arcebat pericula, beneficẽtia augebat, ornabatq; subiectos. Officium erat imperare, non regnum. Nemo quantũ posset aduersus eos experiebatur, per quos cœperat posse. Nec erat cuiq;, aut animus in iniuriam, aut causa, cũ bene imperanti bene pareretur, Nihilq; Rex maius minari male parẽtibus posset, q̄ ut abirent e regno. Sed postq̄ surrepentibus uitiis, in tyrannidẽ regna uersa sunt, opus esse cœpit legibus, quas & ipsas inter initia tulere sapientes. Solon q Athenas æquo iure fundauit, inter septem æui sapientia natos. Lycurgum si eadem ætas tulisset, sacro illi numero accensuisset. Artaui & Alluci leges Chorondæq; laudantur. Hi non in foro, nec in cõsultorum atrio, sed in Pythagoræ tacito illo sanctoq; secessu didicerunt iura, quæ florenti tũc Siciliæ, & per Italiam Græciæ ponerẽt. Hactenus Possidonio assentior, Artes quidẽ a philosophia inuentas, quibus in quotidiano usu uita utitur, non concesserim. Nec illi fabricæ asseram gloriam. Illa, inquit, sparsos e casis lectos, aut aliqua rupe suffossa, aut excisæ arboris trunco docuit recta moliri. Ego uero philosophiam iudico, non magis excogitasse has machinationes tectorum supra tecta surgentium, & urbes urbium prementiũ, q̄ uiuaria piscium in hoc clausa, ut tempestatum pericula non adiret gula. Et q̄uis acer-

al's † rectoq;

rime pelago sæuiente, haberet luxuria portus suos, in quibus distinctos piscium greges
saginaret. Quid agis? philosophia docuit homines habere clauem & seram, & quicquid
aliud erat, auaritiæ signum dare. Philosophia hæc cum tãto habitantium periculo immi
nentia tecta suspendit? Parum enim erat fortuitis tegi, & sine arte, & sine difficultate na-
turale sibi inuenire aliquod receptaculum. Mihi crede felix illud sæculum ante Archite-
ctores fuit. Ista nata sunt, iã nascente luxuria, in quadratum tigna decidere, & ferro p de-
signata currente, certa manu trabem scindere. Nam primi cuneis scindebãt fissile lignũ.
Non enim tecta cœnationum, epulas receptura parabanĩ. Nec in hunc usum pinus aut
abies deferebatur longo uehiculorum ordine, uicis intremẽtibus, ut ex illa lacunaria au-
ro grauia penderent. Furcæ utrinq; suspensæ fulciebant casam, spissatis ramalibus, ac frõ-
de cõgesta, & in procliue disposita, decursus imbribus quis magnus erat. Sub his tectis
habitauere, sed securi. Culmus liberos texit. Sub marmore atq; auro seruitus habitat. In
illo quoq; dissentio a Possidonio, quod ferramenta fabrilia excogitata a sapientibus ui-
ris iudicat. Isto enim modo dicat, licet sapientes fuisse, per quos Tũc laqueis captare fe-
ras, & fallere uisco Inuentum, & magnos canibus circũdare saltus. Omnia enim ista saga
citas hominũ, non sapientia inuenit. In hoc quoq; dissentio, sapientes fuisse, qui ferri me-
talla, & æris inuenerunt, cum incendio syluarum adusta tellus, in summo uenas iacentes
liquefactas fudisset, ipsa tales inueniunt, quales colunt. Ne illa quidem tam subtilis quæ-
stio mihi uidetur, quam Possidonio. Vtrum malleus in usu esse prius an forcipes cœperũt?
utraq; inuenit aliquis exercitati ingenij, acuti non magni, nec erecti, & quicquid alio cor-
pore incuruato, & animo humum spectante quærendum est. Sapiens facilis uictu fuit.
Quid ni? Cum hoc quoq; sæculo esse quam expeditissimus cupiat? Quomodo oro te cõue
nit, ut Diogenem mireris, & Dædalum? Vter ex his sapiens tibi uidetur, qui serram com
mentus est, an ille qui cum uidisset puerum caua manu bibentem aquam, fregit ptinus
exemptum e perula calicem, hac obiurgatione sui, quam diu homo stultus superuacuas sarci
nas habui? qui se complicuit in dolio, & in eo cubitauit. Hodie utrum tandem sapientio
rem putas, qui inuenit quemadmodũ in immensam altitudinem crocum latentibus fi-
stulis exprimat? Qui Euripos subito aquarum impetu implet, aut siccat? uersatilia cœna
tionum laquearia ita coagmentat, ut subinde alia facies atq; alia succedat, & toties tecta
quoties fercula mutẽtur? An eum, qui & alijs sibi hoc monstrat, quam nihil nobis natura du
rum ac difficile imperauerit? Posse nos habitare sine marmorario ac fabro. Posse nos ue
stitos esse sine cõmercio seruorum. Posse nos habere usibus nostris necessaria, si conten-
ti fuerimus bis, quæ terra posuit in summo. Quæ si audire humanum genus uoluerit, tã
superuacuum sciet sibi cocum esse, quam militem. Illi sapientes fuerunt, aut certe sapiẽtibus
similes, quibus expedita erat tutela corporis. Simplici cura cõstant necessaria, in delitijs
laboratur. Enam non desyderabis artifices, si sequere naturam, illa noluit esse districtos,
ad quæcunq; nos cogebat, instruxit. Frigus intolerabile est corpori nudo. Quid ergo?
Nunquid pelles ferarum, & aliorum animalium a frigore satis, abundeq; defendere que
unt? Num corticibus arborum, plæræq; gentes tegunt corpora? Num auium plumæ in
usum uestis conseruntur? Num hodieq; magna Scytharum pars, tergis uulpium indui-
tur ac murium, quæ tactu mollia, & impenetrabilia uentis sunt? Opus est tamẽ calorẽ so
lis æstiui umbra crassiore propellere. Quid ergo? Num uetustas multa abdidit loca, quæ
uel iniuria temporis, uel alio quolibet casu excauata in specum recesserunt? Quid ergo?
Num quamlibet uirgeam cratem, texuerunt manu, & uili obliuerunt luto? Deinde sti-
pula alijsq; syluestribus operuere fastigium, & pluuijs per deuexa labentibus, hyemem
transiere securi? Quid ergo? Num indefosso iacent Syrticæ gentes? quibus propter ni
mios solis ardores, nullum tegumentum satis repellendis caloribus solidum est, nisi ipsa
arens humus. Non fuit tam inimica natura, ut cum omnibus alijs animalibus facilẽ actũ
uitæ daret, homo solus non posset sine tot artibus uiuere. Nihil horum ab illa nobis im-
peratum est, nihil ægre quærẽdum, ut possit uita produci. Ad parata nati sumus, nos om-
nia nobis difficilia studio fecimus. Tecta tegumentaq; & fomenta corporum & cibi, &
quæ nunc ingens negociũ facta sunt, obuia erant, & gratuita, & opera leui parabilia. Mo
dus enim omnium prout postulabat necessitas erat, nos ista perniciosa, nos misera, nos
magnis

magnis multisq; conquirenda artibus fecimus. Sufficit ad id natura quod poscit. A natura luxuria desciuit, quæ quotidie seipsam incitat, & tot sæculis crescit, & ingenio adiuuat uitia. Primo superuacua cœpit concupiscere, inde contraria, nouissime corpori animum addixit, & illius deseruire libidini iussit. Omnes istæ artes qbus aut excitatur ciuitas, aut strepit, corporum negocium gerunt, cui omnia olim tanq̃ seruo præstabantur, nunc tanq̃ domino parantur. Itaq; hinc textorum, hinc fabrorũ officinæ sunt, hinc odores coquẽtium, hinc molles corporis motus docentium, mollesq; cantus & infractos. Recessit enĩ ille naturalis modus, desyderia ope necessaria finiens. Iam rusticitatis & miseriæ est, uelle quantum sat est. Incredibile est mi Lucili, q̃ facile etiam magnos uiros dulcedo orationis abducat a uero. Ecce Possidonius (ut mea fert opinio) unus ex his qui plurimum philosophiæ contulerunt, dum uult describere primum, quemadmodum alia torqueantur fila, alia ex molli solutoq; ducantur. Deinde quemadmodum tela suspensis ponderibus, rectum stamen extendat, quemadmodum subtegmen insertum, quod duriciam utrinq; comprimẽtis tramæ remolliat, separata coire cogantur, & iungi. Textricum quoq; artẽ a sapientibus dixit inuẽtam, oblitus postea repertum hoc subtilius genus, in quo tela iuncta est, stamen secernit arundo, Inseritur medium radijs subtegmẽ acutis, Quod lato pariunt insecti pectine dentes. Quid si contigisset illi uidere has nostri temporis telas, in quibus uestis celatura conficitur. In qua non dico nullum corpori auxiliũ, sed nullum pudori est. Transit deinde ad agricolas, nec minus facunde describit proscissum aratro solum, & inter aratrum, quo solutior terra facilius pateat radicibus, tunc sparsa semina, & collectas manu herbas, ne quid fortuitum & agreste succrescat; quod necet segetẽ. Hoc quoq; opus ait esse sapientium, tanquam non nunc quoq; plurima cultores agrorũ noua inueniant, per quæ fertilitas augeatur. Deinde non est contentus his artibus, sed in pistrinum sapientem submittit. Narrat enim quemadmodum rerum naturam imitatus panem cœpit facere. Receptas, inquit, in os fruges, concurrens inter se duritia dentium frangit, & quicquid excidit, ad eosdem dentes lingua refertur. Tunc uero saliuæ miscet, ut facilius per fauces lubricas transeat. Cum peruenit in uentrem, aqualiculi feruore cõcoquitur, tũc demum corpori accedit. Hoc aliquis secutus exemplar, lapidem asperum aspero imposuit, ad similitudinem dentium, quorum pars immobilis motum alterius expectat. Deinde utriusq; attritu grana franguntur, & sæpius regeruntur, donec ad minutiam frequenter trita redigantur, tunc farinam in aquam sparsit, & assidua tractatiõe pertdomuit, finxitq; panem, quem primo cinis calidus, & feruens testa percoxit. Deinde furni paulatim reperti, & alia genera, quorum feruor seruiret arbitrio. Non multum abfuit, quin sutrinum quoq; inuentum a sapientibus diceret. Omnia ista ratio quidem, sed non recta ratio cõmenta est. Hominis enim non sapientis inuenta sunt, tã mehercules q̃ nauigia, quibus amnes, quibusq; maria transimus, aptatis ad excipiẽdum uentorum impetum uelis, & additis a tergo gubernaculis, quæ huc atq; illuc cursum nauigij torqueãt, & exemplum a piscibus tractum est, qui cauda reguntur, & leui eius in utrumq; momento uelocitatem suam flectunt. Omnia hæc quidem, inquit, sapiens inuenit, sed minora, q̃ ut ipse tractaret, sordidioribus ministris dedit, immo non alijs excogitata ista sunt, q̃ quibus hodieq; curantur. Quædam nostra demum prodisse memoria scimus, ut speculariorum usum, perlucẽte testa, clarum transmittentium lumen, ut suspensuras balneorum, & impressos parietibus tubos, per quos circumfunderetur calor, quo ima simul & summa fouentur æqualiter. Quid loquar marmora, quibus templa, quibus domus fulgent? Quid lapideas moles in rotundum ac leue formatas, quibus porticus ac capacia populorum tecta suscipimus? Quid uerborum notas, quibus q̃uis citata excipitur oratio, & celeritatem linguæ manus sequitur? Vilissimorum mancipiorum ista cõmenta sunt. Sapiẽtia altius sedet, nec manus edocet, animorum magistra est. Vis scire quid illa eruerit, qdue effecerit? nõ decoros corporis motus, nec uarios per tubam ac tibiam cantus, quibus exceptus spiritus, aut in exitu, aut in transitu formatur in uocẽ, non arma, nec muros, nec bella. Vtilia molitur, paci fauet, & genus humanum ad concordiam uocat. Non est instrumentorum ad usus necessarios opifex. Quid illi tam paruula assignas? Artificem uides uitæ, alias quidem artes sub dominio habet. Nam cum uita illi, uitæ quoq; or-

namēta seruiunt. Cæterum ad beatum statum tendit, illo ducit, illo uias aperit. Quæ sint mala, quæ uideātur, ostendit, uanitatem exuit, mentibus dat magnitudinem solidā. Inflatam uero & ex inani speciosam reprimit, nec ignorari sinet inter magna quid intersit & tumida, totius naturæ noticiam, ac suæ tradit. Quid sint Dij, qualesq̃, declarat, quid Inferi, quid Lares, & Genij. Quid in secundā nominū formam animæ perpetuæ, ubi consistant, quid agant, quid possint, quid uelint, hæc eius initiamenta sunt, per quæ non municipale sacrum, sed ingens omnium deorum templum mūdus ipse reseratur. Cuius uera simulachra, uerasq̃ facies cernēdas mentibus protulit. Nam ad spectacula magna hæbes uisus est, ad initia deinde rerum redit, & æternam rationem toti inditam, & uim omnium seminum singula proprie figurantem. Tum de animo cœpit inquirere unde esset, ubi, q̃diu, in quot membris diuisus? Deinde a corporibus se ad incorporalia transtulit, ueritatemq̃ & argumenta eius excussit. Post hæc, quemadmodum discernerentur uitæ ac necis ambigua. In utraq̃ enim falsa ueris immixta sunt. Non abduxit, inquā, se, ut Possidonio uidetur, ab istis artibus sapiens, sed ad illas omnino nō uenit. Nihil enim dignum inuentu iudicasset, quod non erat dignum perpetuo usu iudicaturus, ponenda nō sumeret. Anacharsis, inquit, inuenit rotam figuli, cuius circuitu uasa formantur. Demum quia apud Homerum inuenitur figuli rota, malunt uideri uersus falsos esse q̃ fabulam. Ego nec Anacharsim huius rei fuisse auctorem contendo, & si fuit, sapiens quidem hoc inuenit, sed non tanq̃ sapiens, sicut multa sapientes faciunt, quia homines sunt, non quia sapientes. Puta uelocissimum esse sapiētem, qui cursu omnes anteibit, qua uelox est, nō quia sapiens. Cuperem Possidonio aliquem uitriarium ostendere, qui spiritu uitrum in habitus plurimos format, qui uix diligenti manu effingerentur. Hæc inuenta sunt postq̃ sapientem inuenire desiuimus. Democritus, inquit, inuenisse dicitur fornicē, ut lapidum curuatura paulatim inclinatorum medio saxo alligaretur, hoc dicā falsum esse. Necesse est enim ante Democritum & pontes & portas fuisse, quarum fere summa curuantur. Excidit porro uobis eundem Democritum inuenisse, quemadmodum ebur molliretur, quēadmodum decoctus calculus in smaragdum conuerteretur, qua hodieq̃ coctura inuenti lapides coctiles colorantur. Ista sapiens licet inuenerit, non quia sapiens erat inuenit. Multa enim facit, quæ ab imprudentissimis æque heri uidimus, aut peritius, aut exercitatius. Quid sapiens inuestigauerit? Quid in lucem protraxerit, quæris? Primum uerā naturam, quam nō ut cætera animalia oculis secutus est tardis ad diuina. Deinde uitæ legē, quam ad uniuersa direxit, nec nosse tantum, sed sequi docuit deos, & accidentia non aliter excipere, q̃ imperata. Vetuit parere opinionibus falsis, & quāti quicq̃ esset uera æstimatione perpendit, damnauit mixtas pœnitentiæ uoluptates. Et bona semper placitura laudauit, & palam fecit felicissimū esse, cui felicitate non opus est, potētissimum esse, qui se habet in potestate. Non de ea philosophia loqui, quæ ciuem extra patriā posuit, extra mundum deos, quæ uirtutem donauit uoluptati, sed illa, quæ nullum bonum putat, nisi quod honestum est, quæ nec hominis, nec fortunæ muneribus deleri potest, Cuius hoc precium est, nō posse precio capi. Hanc philosophiam fuisse illo rudi sæculo, quo adhuc artificia deerant, & ipso usu discebant utilia. Non credo sicut ante fortunata tempora, cū in medio iacerent beneficia naturæ promiscue utenda, anteq̃ auaritia atq; luxuria dissociauere mortales, & ad rapinam ex consortio discurrere. Non erant illi sapientes uiri, etiam si faciebant facienda sapientibus, statum quidem generis humani, non alium quisq̃ suspexerit magis. Nec sicui permittat deus terrena formare, & dare gentibus mores, aliud probauerit, q̃ quod apud illos fuisse memoratur, apud quos nulli subigebant arua coloni, Ne signare quidē, aut partiri limine campum Fas erat, in medium quærebant, ipsaq̃ tellus, Omnia liberius, nullo poscente ferebat. Quid hominum illo genere felicius? In cōmune rerum natura fruebatur, sufficiebat illa ut parens in tutelam omnium, hæc erat publicarum opum secura possessio. Quid ni ego illud locuplentissimum mortalium genus dixerim, in quo pauperem inuenire non posses? Irrupit in res optime positas auaritia, & dum seducere aliquid cupit, atq; in suum uertere, oīa fecit aliena, & in angustum ex immenso redacta, paupertatem intulit, & multa concupiscendo, omnia amisit. Licet itaq; uelit nunc concurrere, & reparare quod perdidit, licet agros agris adijciat, uicinum

uel pre

uel precio pellat æris,uel iniuria. Licet in prouinciarum spacium rura dilatet,& possessionem uocet, per suam longam peregrinationem nulla nos finium propagatio eo reducet,unde discessimus. Cum omnia fecerimus,multum habebimus, uniuersum habebamus. Terra ipsa fertilior erat illaborata, & in usus populorum non diripientium larga. Quicquid natura protulerat,id non minus inuenisse q; inuentum monstrare alteri, uoluptas erat. Nec ulli superesse poterat,aut deesse,inter concordes diuidebatur. Nondum ualentior,imposuerat infirmiori manum. Nondum auarus abscondendo quod sibi iaceret,alium necessarijs quoq; excluserat. Par erat alterius ac sui cura. Arma cessabant incruentæq; humano sanguine manus. Odium omne in feras uerterant. Illi quos aliquod nemus densum a sole protexerat,qui aduersus sæuitiam hyemis,aut imbris uili receptaculo tuti sub fronde uiuebant,placidas transigebant sine suspirio noctes. Sollicitudo nos in nostra purpura uersat,& acerrimis excitat stimulis,mollem somnũ illis dura tellus dabat. Non impendebant celata laquearia,sed in aperto iacentes sydera superlabebantur, & insigne spectaculum noctium mundus in præceps agebatur,silentio tantum opus dicens,tam inter diem illis q; noctem patebant prospectus huius pulcherrimæ domus. Libebat intueri signa,ex media cœli parte uergentia, rursus ex occulto alia surgẽtia. Quid ni iuuaret uagari inter tam late sparsa miracula? At uos ad omnem tectorum pauetis sonum,& inter picturas uestras si quid increpuit,fugitis attoniti, Non habebãt domos instar urbium. Spiritus ac liber inter aperta flatus,& leuis umbra rupis aut arboris,& perlucidi fontes,riuiq; non opere,nec fistula,nec ullo coacto itinere obsolefacti, sed sponte currentes,& prata sine arte formosa,inter hæc agreste domicilium,rustica politum manu. Hæc erat secundum naturam domus,in qua libebat habitare,nec ipsam,nec pro ipsa timentem. Nunc magna pars nostri metus,tecta sunt. Sed q̃uis egregia illis uita fuerit, & carens fraude,non fuere sapientes, quando hoc iam in opere maximo,nomen est, nõ tamen negauerim fuisse alti spiritus uiros. Et(ut ita dicam)a Dijs recentes,neq; eñ dubium est,quin meliora mundus nondum effœtus ædiderit. Quemadmodum autẽ omnibus indoles fortior fuit,& ad labores paratior,ita non erant ingenia omnibus cõsummata. Non enim dat natura uirtutem. Ars est bonum fieri. Illi quidem non aurum,nec argẽtum,nec perlucidos lapides ima terrarum fece quærebant. Parcebantq; adhuc etiã multis animalibus. Tantum aberat,ut homo hominem non iratus,non timens tantum spectaturus,occideret. Nondum uestis illis erat picta,nondum texebatur aurum,adhuc nõ eruebatur. Quid ergo? Ignorantia rerum innocentes erant, Multum autẽ interest ,utrũ peccare aliquis nolit,aut nesciat. Deerat illis iusticia,deerat prudentia,deerat temperantia ac fortitudo. Omnibus his uirtutibus habebat similia quædam rudis uita. Virtus nõ contingit animo,nisi instituto & edocto,& ad summũ assidua exercitatione perducto. Ad hoc quidem,sed sine hoc nascimur,& in optimis quoq; anteq̃ erudias,uirtutis materia,non uirtus est. Vale.

EPISTOLA. XCI. Quomodo ad omne quod euenire potest,firmandus est animus. Et q̃ omnia mortalium mortalitate damnata sunt. Vbi non indignatione,sed æquanimitate opus est contra fatum.

Liberalis noster nunc tristis est,nunciato incendio,quo Lugdunensis colonia exusta est. Mouere hic casus quemlibet posset, nedum hominem patriæ suæ amantissimũ. Quæ res efficit,ut firmitatem animi sui quærat, quã uidelicet ad ea quæ timeri posse putabat, exercuit. Hoc uero tam inopinatum malum,& pene inauditum,nõ miror si sine metu fuit,cũ esset sine exemplo. Multas eñ ciuitates incendiũ uexauit,nullã abstulit. Nam etiã ubi hostili manu iniecta ignis immissus,multis locis deficit,& q̃uis subinde excitet̃,raro tamẽ sic cuncta depascitur, ut nihil ferro relinquat. Terrarũ quoq; uix unq̃ tã grauis & perniciosus fuit motus, ut tota oppida euerteret. Nunq̃ deniq; tã infestũ ulli exarsit incendiũ,ut nihil alteri superesset incendio. Tot pulcherrima opera,quæ singula illustrare urbes singulas possent,una nox strauit,& in tanta pace quãtũ ne bello qdẽ timeri põt,accidit. Quis hoc credat? Vbiq; armis quiescẽtibus,cũ toto or-

be terrarũ diffusa securitas sit, Lugdunũ quod ostendebaẽ in Gallia quæriẽ? Omĩibus fortuna quos publice afflixit, quod passuri erant, timere permisit. Nulla res magna, non aliquod habuit ruinæ suæ spacium, In hac una nox interfuit inter urbem maximam & nullam. Deniq; diutius illã tibi perisse, ꝙ perijt, narro. Hæc omnia Liberalis nostri affectũ inclinant, aduersus sua firmum & erectum, nec sine causa cõcussus est. Inexpectata plus aggrauant. Nouitas adijcit calamitatibus pondus, nec quisq; mortalium nõ magis quod etiam miratus est, doluit. Ideo nihil nobis improuisum esse debet. In omnia præmittendus est animus, cogitandumq; non quid solet, sed quicquid potest fieri. Quid enim est, quod non fortuna cum uoluit, ex florentissimo detrahat? quod non eo magis aggrediatur & quatiat, quo speciosius fulget? Quid illi arduum? quidue difficile est? Non una uia semper, ne tota quidem incurrit. Modo nostras in nos manus aduocat, modo suis contenta uiribus, inuenit pericula sine auctore, nullum tempus exceptum est, in ipsis uoluptatibus causæ doloris oriuntur. Bellum in media pace consurgit, & auxilia securitatis in metum transeunt. Ex amico inimicus, Hostis ex socio. In subitas tempestates Hybemisq; maiores agitur æstiua tranquillitas, sine hoste patimur hostilia, & cladis causas, si alia deficiunt, nimia sibi felicitas inuenit. Inuadit temperatissimos morbus, ualidissimos ptysis, innocentissimos pœna, secretissimos tumultus. Eligit aliquid noui casus, per quod uelut oblitis uires suas ingerat. Quicquid longa series multis laboribus, multa dei indulgentia struxit, id unus dies spargit ac dissipat. Longam moram dedit malis properantibus, qui diem dixit horam, momentumq; temporis, euertendis imperijs sufficere. Esset aliquod imbecillitatis nostræ solatium, rerumq; nostrarum, si tanto tempore repararentur cuncta, quanto finiuntur. Nunc incrementa lente exeunt, festinatur in damnum, nihil priuatim, nihil publice stabile est, tam hominũ ꝙ urbium fata uoluuntur. Inter placidissima terror existit, nihilq; extra est, tumultuantibus causis, mala unde minime expectabantur erumpunt. Quæ domesticis bellis steterant regna, quæ externis, impellente nullo ruunt. Quota quæq; felicitatem ciuitas pertulit? Cogitanda ergo sunt omnia, & animus aduersus ea, quæ possunt euenire, firmandus. Exilia, tormẽta, bella, morbos, naufragia meditare. Potest te patriæ, potest patriam tibi casus eripere, potest te in solitudinem abijcere. Potest hoc ipsum, in quo turba suffocatur, fieri solitudo. Tota ante oculos sortis humanæ conditio ponatur, nec quantum frequenter euenit, sed quantum plurimum potest enenire præsumamus animo, si nolumus opprimi, nec ullis inusitatis uelut nouis obstupefieri. In plenum cogitanda fortuna est. Quoties Asiæ, quoties Achaiæ urbes uno tremore ceciderunt? quot oppida in Syria? quot in Macedonia deuorata sunt? Cyprum quoties uastauit hæc clades? Quoties in se Paphus corruit? frequenter nobis nũciati sunt totarum urbium interitus, & nos, inter quos frequenter ista nunciaẽ, quota pars omniũ sumus? Consurgamus itaq; aduersus fortuita, & quicquid inciderit, sciamus non esse tam magnum, ꝙ rumore iactetur. Ciuitas arsit opulenta, ornamentumq; prouinciarum, quibus & inserta erat, & excepta. Vni tamen imposita, & huic non altissimo monti. Omnium istarum ciuitatum, quas nunc magnificas ac nobiles audis, uestigia quoq; tempus eradet. Non uides, quemadmodum in Achaia clarissimarum urbium iam fundamenta consumpta sunt, nec quicq; extet, ex quo appareat illas saltem fuisse? Non tantum manufacta labuntur, non tantum humana arte atq; industria posita uertit dies, Iuga montium diffluunt, totæ desedere regiones. Operta sunt fluctibus, quæ procul a cõspectu maris stabant. Vastauit ignis colles, per quos elucebat, erosit & quondam altissimos uertices solatia nauigantium, ac speculas, ad humilem harenam deduxit, ipsius naturæ opera uexantur. Et ideo æquo animo ferre debemus urbium excidia. Casura omnia extant, omnibus exitus manet, siue interna ui flatuq; præclusa uiolenti pondus, sub quo tenentur, excusserint; siue torrentium in abdito uastior obstantia effregerit, siue flammarum uiolentia compaginem soli ruperit, siue uetustas, in qua nihil tutum est, expugnauerit minutatim, siue grauitas cœli egesserit populos, & situs deserta corruperit. Enumerare omnes fatorum uias longum est. Hoc unum scio, omnia mortalium opera, mortalitate damnata sunt, inter peritura uiuimus. Hæc ergo atq; eiusmodi solatia admoueo Liberali nostro, incredibili quodam patriæ suæ amore flagranti, quæ

ti, quæ fortasse consumpta est, ut in melius excitaretur. Sæpe maiori fortunæ locum fecit iniuria. Multa ceciderunt, ut altius surgerent, & in malas imagines felicitatis urbis inimicus aiebat Romæ sibi incendia ob hoc unum dolori esse, quod sciret meliora resurrectura q̃ arsissent. In hac quoq; urbe uerisimile est certaturos omnes, ut maiora certioraq; q̃ amisere restituantur. Sint utinam diuturna, & melioribus auspicijs in æuum lõgius condita. Nã huic coloniæ ab origine sua centesimus annus est, ætas ne homini quidem extrema deducta, in hac frequentia, loci oportunitate conualuit. Qui tamen grauissimos casus intra spacium humanæ pertulit senectutis. Itaq; formetur animus ad intellectum, patiẽtiamq; sortis suæ, & sciat nihil inausum esse fortunæ. Aduersus imperia illam idem habere iuris, quod aduersus imperantes. Aduersus urbes idem posse, quod aduersus homines. Nihil horum dedignandum est, In eum intrauimus mundum, in quo his legibus uiuitur. Placet, pare non placet, quacunq; uis exi. Indignare, si quid in te inique ꝓprie constitutum est. Sed si hæc imos summosq; necessitas alligat, in gratiam cum fato reuertere, a quo omnia resoluuntur. Non est quod nos tumulis metiaris, & his monumentis, quæ uiam disparia prætexunt. Aequat omnes cinis, pares nascimur, pares morimur. Idem de urbibus, quod de urbiũ incolis dico. Tam Ardea capta, q̃ Roma capta est. Cõditor ille iuris humani, nõ natalibus nos, nec nominũ claritate distinxit, nisi dum sumus. Vbi uero ad finem mortalium uentum est. Discede, inquit, ambitio omniũ, quæ terram premunt, seruus miles esto. Ad omnia patienda pares sumus. Nemo altero fragilior est, nemo in crastinum sui certior. Alexander Macedonum rex discere Geometriam infelix cœperat, sciturus q̃ pusilla terra esset, ex qua minimũ occupauerat. Ita dico infelix ob hoc quod intelligere debebat falsum se gerere cognomen. Quis enim esse tã magnus in pusillo potest? Erant illa, quæ tradebantur subtilia, & diligenti intentione discenda, nõ quæ percipere posset uesanus homo, & trans oceanum cogitationes suas mittens. Facilia, inquit, me doce. Cui præceptor inquit, Ista omnibus eadem sunt, æque difficilia. Hoc puta rerum naturam dicere. Ista de quibus quæris, omnibus eadẽ sunt, nulli dari faciliora possunt, sed quisquis uolet, sibi ipsi illa reddet faciliora. Quomodo? æquanimitate, & doleas oportet, & sitias, & esurias, & senescas, & si tibi longior cõtigerit inter homines mora, & ægrotes, & perdas aliquid, & pereas. Non est tamen quod istis qui te circumstrepũt credas, Nihil horum malum est, nihil intolerabile, aut durum, ex cõsensu istis metus est. Sic mortem times, quomodo famam. Quid autem stultius homine uerba metuente? Elegãter Demetrius noster solet dicere, eodem loco sibi esse uoces imperitorum, quo uentre redditos crepitus, Quid enim, inquit, mea refert, sursum isti an deorsum sonent? Quanta dementia est uereri, ne infameris ab infamibus? Quemadmodum famam extimuistis sine causa, sic & illa, quæ nunq̃ timeretis, nisi fama uicisset. Nunquid detrimenti faceret uir bonus, iniquis rumoribus sparsus, cum ne morti quidẽ hæc apud nos noceat, & hoc malam molitionem habet. Nemo eorum qui illa accuset expertus est. Interim temeritas est damnare quod nescias. At illud scis q̃ multis utilis sit, q̃ multos liberet tormẽtis, ægestate, querelis, supplicijs, tedio. Non sumus in ullius potestate, cum mors in nostra potestate sit. Vale.

EPISTOLA. XCII. Disputatio contra dicentes solam uirtutem non facere beatum sine externis cõmodis. Vel facere quidem beatum, sed non beatissimum. Vbi tradit hæc fortuita, nec bona esse nec mala. Et nec beatum facere, nec miserum. Et de excellentia animi.

PVto inter me teq; cõueniat, externa corpori acquiri, corpus in honorem animi coli, in animo esse partes † ministras, per quas mouemur, alimurq;, propter ipm̃ alr† mixtas
principale nobis datas. In hoc principali aliquid irrationale est, & rationale. Illud huic seruit, hoc unum est, quod alio non refert, sed omnia ad se ꝑfert. Nam illa quoq; diuina ratio oĩbus præposita est, ipsa sub nullo est. Et hæc aũt nostra eadem est, quia ex illa est. Si de hoc inter nos cõuenit, sequit̃ ut de illo quoq; conueniat. In hoc uno positã esse beatam uitã, ut in nobis ratio ꝑfecta sit. Hæc enim sola nõ submittit animũ, stat

contra for

contra fortunam in quolibet rerum babitu,seruitus seruit. Id autem unum bonum est,
quod nunq̃ destringitur. Is,inquam,beatus,quem nulla res minorem facit,tenet summa,
& ne ulli quidem nisi sibi,innixus. Nam qui aliquo auxilio sustinet̃,potest cadere. Si ali-
ter est,incipient in nobis multum ualere non nostra. Quis autem uult constare fortuna,
aut quis se prudens ob aliena miratur? Quid est beata uita? securitas & perpetua tranqlli-
tas. Hanc dabit animi magnitudo,dabit constantia bene iudicati tenax. Ad hoc quomõ
peruenitur? si ueritas tota perfecta est,si seruatus est in rebus agendis ordo, modus, de-
cor, & innoxia uoluntas,aut benigna,intenta rationi. Nec unq̃ ab ista recedens, amabi-
lis simul mirabilisq;. Deniq;,ut breuiter tibi formulã scribam, Talis animus sapiẽtis esse
uiri debet,qualis deum deceat. Quid potest desyderare,is cui omnia honesta cõtingãt?
Nam si possunt aliquid non honesta,conferre ad optimum statum,in his erit beata uita,
sine quibus non est. Et quid stultius,turpius ue,q̃ bonum rationalis animi ex irrationali-
bus nectere? Quidam tamen augeri summum bonum iudicant,quia parum plenum sit
fortuitis repugnantibus. Antipater quoq; inter magnos sectæ huius auctores,aliquid se
tribuere dicit externis,sed exiguum admodum. Vides autem quale sit,& te non esse cõ-
tentum,nisi aliquis igniculus alluxerit? Quod potest in hac claritate solis habere scintilla
momentum? Si non es sola bonestate cõtentus,necesse est,aut quietem adiici uelis,quã
* dosinam uocant Græci,aut uoluptatem. Horum alterum utcũq; recipi potest. Vacat em̃
animus molestia,liber ad conspectum uniuersi. Nihilq; illum auocat a cõtemplatiõe na-
turæ. Alterum illud,uoluptas,bonum pecoris est. Adiicimus rationali irrationale,hone-
sto inhonestum. Magno uitam facit titillatio corporis. Quid ergo dubitatis dicere,bene
esse homini,si palato bene est? Et hunc tu non dico inter uiros numeras,sed inter homi-
nes,cuius summũ bonum saporibus,ac coloribus,ac sonis constat? Excedat ex hoc ani-
malium numero pulcherrimo,ac Diis secundo,mutis aggregetur animal pabulo lætum,
Irrationalis pars animi duas habet partes. Alteram animosam, ambitiosam, impotentẽ,
positam in affectionibus. Alteram humilem,languidam,uoluptatibus deditam. Illam ef-
frænatam,meliorem tamen,certe fortiorem ac digniorem uiro reliquerunt. Hanc neces-
sariam beatæ uitæ putauerunt,inermem & abiectam. Huic rationem seruire iusserũt,&
fecerunt animalis generosissimi bonum,demissum & ignobile. Præterea mixtum, por-
tentuosumq;,& ex diuersis animalibus congruentibus membris. Nã ut,ait, Virgilius no-
ster in Scylla. Prima hominis facies & pulchro pectore uirgo, Pubetenus postrema im-
mani corpore pistrix, Delphinum caudas utero cõmissa luporum. Huic tamẽ Scyllæ se-
ra animalia iuncta sunt horrenda,uelocia. At isti sapientiam ex quibusdam composuere
portentis. Prima hominis pars est ipsa uirtus. Huic cõmittitur inutilis caro, & fluida &
receptandis tantum cibis babilis,ut ait Possidonius. Virtus illa diuina,in lubricum desi-
nit,& superioribus eius partibus uenerandis atq; cœlestibus,animal iners ac marcidum
attexitur. Illa utcunq; altera quies nihil quidem ipsa animo præstabat,sed impedimenta
remouebat. Voluptas ultro dissoluit,& omne robur emollit. Quæ inuenietur tã discors
inter se iunctura corporum? fortissimæ rei inertissima astruitur,seuerissimæ parum seria,
sanctissimæ intemperans usq; ad indigesta. Quid ergo,inquit, si uirtutem nihil impedi-
tura sit bona ualitudo,& quies,& dolorũ uacatio,nõne petas illas? Quid ni petam? Non
quia bona sunt,sed quia secundum naturam sunt,& quia bono a me iudicio sumuntur.
Quod erit in illis nunc bonum,hoc unum bene elegi,nam cum uestem qualem decet su-
mo,cum ambulo ut oportet,cum cœno quemadmodum debeo,non cœno aut ambula-
tio,aut uestis bona sunt,sed meum in his propositum,seruantis in quaq; re rationi con-
uenientem modum. Etiam nunc adiiciam, Mundæ uestis electio appetenda est homi-
ni. Natura enim homo mundum & elegans animal est. Itaq; non est bonum per se mun-
da uestis,sed mundæ uestis electio,quia non in re bonum est, sed in electione, Quia
actiones nostræ honestæ sunt, non ipsa quæ aguntur. Quod de ueste dixi, idem de
corpore me existima dicere. Nam hoc quoq; natura, ut quandam uestem animo cir-
cumdedit,uelamentum eius est. Quis autem unquam uestimenta æstimauit arcula?
Nec bonum,nec malum uagina gladium facit. Ego de corpore quoq; idem tibi respon-
deo, Sumpturum quidem me,si detur electio,& sanitatem,& uires. Bonum autem futu-

rum,ita

rum, iudicium de illis meum,non ip sa.Est quidem,inquit,sapiens beatus. Summū enim
bonum non sequitur,nisi illi & naturalia instrumenta respondeant.Ita miser quidē esse,
qui uirtutem habet,non potest.Beatissimus autem non est,qui naturalibus bonis destituitur,ut ualitudine & membrorum integritate.Quod incredibilius uidetur, id concedis,aliquem in maximis & cōtinuis doloribus,non esse miserum,etiam beatum. Quod
leuius est,negas beatissimum esse.Atqui si potest uirtus efficere,ne miser aliquis sit, facilius efficiet,ut beatissimus sit.Minus enim interualli a beato ad beatissimū restat,ꝗ̄ a misero ad beatum.An quæres tantum ualet,ut † exceptum calamitatibus inter beatos locet,non potest adijcere quod superest,ut beatissimū faciat? In summo deficit cliuo. Cōmoda sunt in uita & incōmoda,utraq; extra nos.Si non est miser uir bonus,ꝗ̄uis omnibus prematur incōmodis,quomodo non beatissimus,si aliquibus commodis deficitur. Al's ereptū
Nam quemadmodum incōmodorum onere usq; ad miserum non deprimitur,sic cōmodorum inopia non deducit a beatissimo.Sed tam sine cōmodis beatissimus est,ꝗ̄ nō est *
sub incōmodis miser.An potest illi eripi bonum suū,si potest minui? Paulo ante dicebā,
igniculum nihil conferre lumini solis. Claritate enim eius quicquid sine eo lucet, absconditur.Sed quædam,inquit,solis uis & lux integra est,etiam inter opposita,& ꝗ̄uis aliud interiaceat,qnod nos prohibeat eius aspectu,in opere est,cursu suo fertur. Quoties inter nubila luxit,non est sereno minor,nec tardior quidem. Quoniam multum interest,
utrum aliquid obstet tantum,an impediat.Eodē modo uirtuti opposita nihil detrahunt.
Non est minor,sed minus fulget,nobis forsitan non æque apparet ac nitet,sibi eadē est,
& more solis obscuri,in occulto uim suam exercet.Hoc itaq; aduersus uirtutem possunt
calamitates,& damna,& iniuriæ,quod aduersus solem potest nebula.Inuenitur qui dicat sapientem corpore parum prospero usum,nec miserum esse,nec beatum.Hic quoq;
fallitur.Exæquat enim fortuita uirtutibus,& tantundem tribuit uirtutibus quantum honestate carentibus. Quid autem fœdius,quid indignius,ꝗ̄ cōparare ueneranda cōtemptis? Veneranda enī sunt,fides,iusticia,pietas,fortitudo,prudentia.Econtrario uilia sunt
quæ sæpe contingunt pleniora uilissimis.Crus solidum,& lacertus,& dentes, & horum
sanitas,firmitasq;.Deinde si sapiens cui corpus molestū est,nec miser habebitur,nec beatus,sed medio relinquetur,uita quoq; eius nec appetenda,nec fugienda. Quid autē tam
absurdum,ꝗ̄ sapientis uitam appetendam nō esse? Aut quid tam extra fidem,ꝗ̄ esse aliquam uitam,nec appetendam,nec fugiendam? Deinde si damna corporis miserum nō
faciūt,beatum esse patiuntur. Nam quibus potentia non est in peiorem transigendi statum,nec interpellādi quidem optimum.Frigidum,inquit,aliquid & calidum nouimus,
Inter utrumq; tepidum est, Sic aliquis beatus est,aliquis miser,aliquis nec miser nec beatus. Volo hanc contra nos positā imaginem excutere. Si tepido illi plus frigidi ingessero,fiet frigidum,si plus calidi affudero,fiet nouissime calidū.At huic,nec misero,nec beato,quantūcunq; ad miserias adiecero,miser non erit,quemadmodum dicitis,Ergo imago ista dissimilis est.Deinde trado tibi hominem,nec miserum, nec beatum . Huic adijcio cæcitatem,non fit miser.Adijcio dolores continuos & graues,miser non fit. Quem
tam multa mala in miseram uitam non transferunt,nec ex beata quidem educunt. Si nō
potest (ut dicitis) sapiens ex beato,in miserum decidere,non potest in non beatū. Quare enim qui illa cœpit,alicubi subsistat.Quæ res non patitur illum ad imum deuolui, retinet in summo.Quid ni? nō possit beata uita rescindi,nec remitti quidem potest, & ideo
uirtus ad illam per seipsa satis est.Quid ergo ,inquit , sapiens,& non est beatior qui diutius uixerit,quem nullus auocauit dolor,ꝗ̄ ille qui cum mala fortuna sæpe luctatus est?
Responde mihi,Nunquid & melior est,& honestior? Si hæc non sunt, nec beatior quidem est.Rectius uiuat,oportet,ut beatius uiuat,si rectius non potest,ne beatius quidē.
Non intenditur uirtus,ergo ne beata quidem uita,quæ ex uirtute est.Virtus enim tantū
bonum est,ut istas accessiones minutas nō sentiat. Breuitatē æui,& dolorum & corporum uarias offensiones.Nam uoluptas non est digna ad quam respiciat.Quid est in uirtute præcipuum? Futuro non indigere,nec dies suos computare,in quantolibet tempore bona æterna consumat.Incredibilia nobis hæc uidentur,& supra humanam naturam
excurrentia.Maiestatem enim eius ex nostra imbecillitate metimur,& uitijs nostris no-

men uir-

men uirtutis imponimus. Quid porro æque incredibile uidetur? Aliquem in sũmis cru-
ciatibus positum, dicere beatus sum? Atq; hæc uox in ipsa officina uoluptatis est audita.
Beatissimum, inquit, hunc & ultimum diem ago Epicurus, cum illum hinc urinæ difficul
tas torqueret, hinc insanabilis exulcerati dolor uentris. Quare ergo incredibilia sunt ista
apud eos, qui uirtutem colunt, cum apud eos quoq; reperiantur, apud quos uoluptas im
perauit? Hi quoq; degeneres & humillimæ mẽtis aiunt, in summis doloribus, in summis
calamitatibus, sapientem nec miserum futurum, nec beatum. At qui hoc quoq; incredi-
bile est, immo incredibilius. Non uideo enim quomodo in infinitum agatur e fastigio
suo, deiecta uirtus. Aut beatum præstare debet, aut si ab hoc depulsa est, non prohibebit
fieri miserum. Stans non potest uinci, aut uincatur oportet, aut uincat. Dijs, inquit, imor
talibus solis, & uirtus & beata uita contingit, Nobis umbra quædam illorum bonorũ, &
similitudo. Accedimus ad illam, non peruenimus. Ratio uero Dijs hominibusq; cõmu
nis est. Hæc in illis consummata est, in nobis cõsummabilis. Sed ad desperationem nos
uitia nostra perducunt. Nam ille alter secundus est, ut aliquis parum constans, ad custo-
dienda optima, cuius iudicium labat. Etiam nunc & incertum est, desyderet oculorũ at
q; aurium sensum, bonam ualitudinem, & non fœdũm aspectum corporis, & habitu ma
nente suo, ætatis præterea longius spacium. Per hanc potest nõ pœnitenda agitare, ut in
perfecto uiro. Huic malitiæ uis quædam inest, quia animum habet mobilem, at praua il
la agit arens malitia, & ea agitata abest. De bono, non est adhuc bonus, sed in bonũ fin-
* gitur. Cuicunq; autem deest aliquid ad bonũ, malus est. Sed sicui uirtus animusq; in cor
pore præsens, hic deos æquat, illo tendit originis suæ memor. Nemo improbe eo cona-
tur ascendere, unde descenderat. Quid est autem, cur nõ existimes in eo diuini aliquid
existere, qui dei pars est? Totum hoc quo continemur, & unum est, & deus, & socij eius
sumus, & membra. Capax est noster animus, perfertur illo, si uitia non deprimant. Quẽ
admodum corporum nostrorum habitus erigitur, & spectat in cœlũ, ita animus, cui in-
quantum uult, licet porrigi. In hoc natura rerũ formatus est, ut pana Dijs uelit, & sic uta
tur suis uiribus, ac se in spacium suum extẽdat, non aliena ui ad summa nititur. Magnus
erat labor, ire in cœlum. Redit enim, cum hoc iter nactus est. Vadit audacter & contem
ptor omniũ, nec ad pecuniam respicit, aurum argentũq; illis, in quibus iacuere, tenebris
dignissima. Non hoc æstimat splendorem, quo imperitiores uerberant oculos, & auerte
runt a cœlo, ex quo illa secreuit cupiditas nostra & effodit. Scit, inquã, alicubi positas esse
diuitias quo congerutitur, animũ impleri debere, non arcam. Hunc imponere domino
omniũ rerum licet. Hunc in possessionem rerum naturæ inducere, ut suarum possessio-
num orientis occidẽtisq; terminus fiat. Deorumq; ritu cuncta possideat, cum opibus su-
is diuites superne despiciat. Quorum nemo tam lætus est suo, q̃ tristis alieno, cum se in
hanc sublimitatem tulit. Corporis quoq; uel oneris necessarij non amator, sed procura-
tor est. Nec se illi cui impositus est, subijcit. Nemo liber est, qui corpori seruit. Nam ut ali
quos dominos, quos nimia pro illo sollicitudo inuenit, transeas, ipsius morosum imperi-
um delicatumq; est. Ab hoc, modo æquo animo exit, modo magno prosilit, nec quis de
inde reliquijs eius futurus sit exitus, quærit. Sed ut ex barba capillos detõsa negligimus,
ita ille diuinus animus egressurus hominem quo receptaculum suum conferatur. Ignis
illum excludat, an feræ distrahant, an terra contegat, non magis ad se iudicat pertinere, q̃
* secundas ad æditum infantem, utrum proiectum aues differant, an consummat̃ canibus
data præda marinis. Quid ad illum qui tunc quoq; cum inter homines est, nullas minas
timet, ullas ne timebit post mortem minas eorum, quibus usq; ad mortem timeri parum
est. Non conteret, inquit, me, nec uncus, nec proiectũ ad contumeliã cadaueris laceratio,
fœda uisuris. Neminẽ de supmo officio rogo. Nulli reliquias meas cõmẽdo, Ne quis in-
sepultus esset, rerũ natura ꝓspicit. Quẽ sæuitia ꝓiecerit, dies condet. Diserte Mœcenas
ait, Nec tumulũ curo, sepelit natura relictos. Alte cinctum putes dixisse. Habuit enĩ in-
genium & grande & uirile, nisi illud secundis cinxisset. Vale.

EPISTOLA. XCIII. De breuiori uita non curandũ. Et ꝙ amplissimũ uitæ spaciũ est usq; ad sapientiã uiuere.

IN epistola qua de morte Metronactis philosophi querebaris, tanq; potuisset diu-
tius uiue-

tius uiuere, & debuisset, æquitatē tuā desyderaui, quæ tibi in omni persona, in oīmi nego-
cio superest, in una re deest, in qua oīmbus, multos inueni æquos aduersus homines, ad-
uersus deos neminē. Obiurgamus quotidie fatum. Quare ille nō rapitur? Quare ille in
medio cursu raptus est? Quare senectutem & sibi & alijs grauem extendit? Vtrum ob-
secro te æquius iudicas, te naturæ, an tibi parare naturam? Quid autem interest, q̄ cito
exeas, dum utiq; exeundum est. Non ut diu uiuamus curandum est, sed ut satis. Nam ut
diu uiuas, fato opus est, ut satis, animo. Longa est uita, si plena est. Impletur autem, cū ani-
mus sibi bonum suum reddidit, & ad se potestatem sui transtulit. Quid illum octoginta
anni iuuant, per inertiam exacti? Nō uixit iste, sed in uita moratus est, nec sero mortuus,
sed diu. Octoginta annis uixit. Interest, mortem eius ex quo die numeres. At ille obijt
uiridis, sed officia boni ciuis, boni amici, boni filij executus est. In nulla parte cessauit, li-
cet eius ætas imperfecta sit, uita perfecta est. Octoginta annis uixit, immo octoginta an-
nis fuit, nisi forte sic uixisse eum dicis, quomodo dicūtur arbores uiuere. Obsecro te mi
Lucili hoc agamus, ut quemadmodum preciosa rerum sit uita nostra. Non pateat mul-
tum, sed multum pendeat. Actu illam metiamur, non tempore. Vis scire quid inter hūc
intersit uegetum contemptoremq; fortunæ, functum oīmbus uitæ humanæ stipendijs,
atq; in summum bonum eius euectum, & illum cui multi āni transmissi sunt? Alter post
mortem quoq; est. Alter ante mortem perijt. Laudemus itaq;, & in numero felicium re-
ponamus eum, cui quantulūcunq; temporis contigit, bene collocatum est. Vidit ēm ue-
ram lucem, non fuit unus e multis, & uixit, & uiguit. Aliquando sereno usus est. Aliquā-
do ut solet ualidi syderis fulgor, per nubila emicuit. Quid quæris q̄diu uixerit, uixit, ad
posteros usq; transilijt, & se in memoriam dedit. Nec ideo mihi plures ānos accedere re-
cusauerim. Nihil tamen ad beatam uitam defuisse dicam, si spatium eius inciditur. Non
ēm ad eum diem me aptaui, quem ultimum mihi spes auida promiserat, sed nullum tan-
q̄ ultimum aspexi. Quid me interrogas quando natus sim. An inter iuniores adhuc cē-
sear. Habeo meum. Quemadmodum in minore corporis habitu potest homo esse per-
fectus, sic & in minore temporis termino potest esse uita perfecta. Aetas inter externa
est. Q̄diu sim, alienum est, q̄diu uero uir bonus sim, meum est. Hoc a me exige, ne ue-
lut per tenebras æuū ignobile emetiar, ut agam uitā, ut non prætereuehar. Quæris quod
sit amplissimum uitæ spatium? usq; ad sapientiam uiuere. Qui ad illam peruenit, attingit
non longissimum finē, sed maximum. Ille uero glorietur audacter, & dijs agat gratias,
interq; eos sibi & rerum naturæ imputet, quod fuit, merito enim imputabit, meliorem il-
lis uitam reddidit q̄ acceperit. Exemplar boni uiri posuit, qualis quantusq; esset ostēdit.
Siquid adiecisset, fuisset simile præterito. Et tamen quousq; uiuimus, omnium rerum co-
gitatione functi sumus. Scimus ad quid principalis natura se attollat. Quemadmodum
ordinet mundum, per quas uices annum reuocet. Quemadmodū omnia quæ usq; erāt
cluserit, & seipsam sui finem fecerit. Scimus sydera impetu suo uadere, præter terram ni-
hil stare. Cætera continua uelocitate decurrere. Scimus quemadmodū solem luna præ-
tereat. Quare tardior uelociorem post se relinquat. Quomodo lumen accipiat, aut per-
dat, quæ causa inducat noctem, quæ reducat diem. Illuc eūdem est, ubi ista propius aspi-
cias. Nec hac spe, inquit, sapiens ille, fortius exeo, quod patere mihi ad deos meos iter
iudico. Merui quidem admitti, etiam inter illos fui, animumq; illo meum misi, & ad me
illi suum miserunt, sed tolli me de medio puta, & post mortem nihil ex homine restare.
Aeque magnum animum habeo, etiam si nusq̄ transiturus accedo. Non tam multis ui-
xit annis, q̄ potuit, & paucorum uersuum liber est, & quidem laudandus atq; utilis. An-
nales Tamasij scis q̄ non decori sint, & qui uocentur. Hæc est uita quorundam longa, &
quod Tamasij sequitur annales. Nunquid feliciorem iudicas eum, qui summo die mu-
neris, quā eum qui medio occiditur. Nunquid aliquem esse tam cupidum uitæ putas, ut
iugulari in spoliario, q̄ in arena malit. Nō maiore spatio alter alterū præcedimus. Mors
per omnes it. Qui occidit, consequitur occisum. Minimum est, de quo sollicitissime agi-
tur. Quid autem ad rem pertinet q̄diu uites, quod euitare non possis. Vale.

EPISTOLA.LXXXXIIII. Vtrum pars philosophiæ supfluat disputa-
tio & solutio, & de annotatione contra malum popularis opinionis.

EAm partem philosophiæ, quæ dat propria cuiq; ꝑsonæ præcepta, nec in uniuer
sum componit hominem, sed marito suadet, quomodo se gerat aduersus uxo-
rem, patri, quō educet liberos, domino, quomodo seruos regat, quidā solam re-
ceperant, cæteras quasi extra nostrā utilitatem uagantes reliquerāt, tanq; quis
posset de parte suadere, nisi qui summā prius totius uitæ cōplexus est. Sed Ariston Sto
icus econtrario hanc partē leuem existimat, & quæ non descendat in pectus usq;. At il-
lam habentē præcepta plurimū, ait, proficere, ipsaq; decreta philosophiæ, constitutionē
q; esse sūmi boni, quā qui bene intellexit & didicit, quid in quaq; re faciendū sit, sibi ipse
præcepit. Quemadmodū qui iaculari discit, destinatum locum captat, & manū format,
ad dirigenda quæ mittit. Cum hanc uim ex disciplina & exercitatione percepit, quocū
q; illa uult utitur. Didicit enim nō hoc aut illud ferire, sed quodcunq; uoluerit. Sic qui se
ad totam uitam instruxit, non desyderat particulatim admoneri, doctus in totum. Non
enī quomodo cum uxore, aut cum filio uiueret, sed quō bene uiueret. In hoc est, & quō
cum uxore ac liberis uiuat. Cleantes utilem quidē iudicat & hanc partē, sed imbecillē,
nisi ab uniuerso fluit, nisi decreta ipsa philosophiæ & capita cognouit. In duas ergo quę-
stiones locus iste diuiditur. Vtrum utilis an inutilis sit, & an solus uirum bonū possit ef-
ficere, id est utrum superuacuus sit, an omnes faciat supuacuos. Qui hanc partem uideri
uolunt superuacuā, hoc aiunt. Siquid oculis oppositum moratur aciem, remouendū est
illo quidem non obiecto operam perdidit, qui præcepit. Si quo ambulabis, illo manum
porriges. Eodem modo ubi aliqua res obcæcat animū, & ad officiorū despiciendū ordi-
nem impedit, nihil agit qui præcipit. Sic uiues cum patre, sic cum uxore. Nihil enim pro
ficient præcepta, q̄diu mentis error obfusus est, si ille discutitur, apparebit quid cuiq; de
beatur officio. Alioquin doces illud, quod sano faciendū sit, non sanum efficis. Pauperi
ut agat diuitem monstras, Hoc quomodo manente paupertate fieri potest? Ostendis
esurienti, quid tanq; satur faciat, Fixam potius medullis famē detrahe. Idem tibi de om̄i
bus uitijs dicam, ipsa remouenda sunt, non præcipiendum, quod fieri illis manentibus
non potest, nisi opiniones falsas, quibus laboramus expuleris. Nec auarus quomodo u-
tendum pecunia sit, exaudiet, nec timidus, quomodo pericula contemnat. Efficias opor
tet, ut sciat pecuniam, nec bonum nec malum esse. Ostendas illi miserrimos diuites. Effi
cias, ut quicquid publice expauimus, sciat non esse tam timendum, qua fama circūfert,
nec dolorem quoq; nec mortem, Sæpe in morte, quam pati lex est, magnum esse sola-
tium quod ad neminem redit, in dolore pro remedio futurā obstinationem animi, qui
leuius facit sibi, quicquid contumaciter passus est. Optimam doloris esse naturam, quod
non potest, nec qui extenditur magnus esse, nec qui est magnus, extendi. Omnia forti-
ter excipienda, quæ nobis mundi necessitas imperat. His decretis cum illum in conspe-
ctum suæ conditionis adduxeris, & cognouerit beatam uitam esse, non quæ secundum
uoluptatem est, sed secundū naturam, cum uirtutem unicum bonū hominis adamaue-
rit, turpitudinē solum malum fugerit, reliqua omnia diuitias, honores, bonam ualitudi-
nē, uires, imperia, scierit esse mediā partem nec bonis annumerandā, nec malis, Moni-
torē nō desyderabit ad singula, qui dicat, sic incede, sic cœna, hoc uiro, hoc fœminæ, hoc
marito, hoc cælibi cōuenit. Ista enim qui diligentissime monent, ipsi facere nō possunt.
Hæc pedagogus puero, hæc auia nepoti præcipit, & irascendū non esse, magister iracun
dissimus disputat. Si ludum literarū intraueris, scies ista, quæ ingenti supercilio philoso
phi iactant, in puerili esse præscripto. Vtrum manifesta demū an dubia percipies? Non
desyderant manifesta monitores, præcipienti dubia non creduntur. Superuacuū est er-
go præcipere. Id adeo sic disce, si iam mones quod obscurum est & ambiguum, ꝓbatio-
nibus adiuuandum erit. Si probaturus es, illa per quæ probas plus ualent, satisq; per se
sunt. Sic amico utere, sic ciue, sic socio. Quare? quia iustum est. Omnia ista mihi locus
de iusticia tradit. Illic inuenio æquitatem per se expetendam, nec metu nos ad illam cogi
nec mercede conduci. Non esse iustum, cui quicquā in hac uirtute placet, præter ipsam.
Hæc cum persuasi mihi & prohibui, quid ista præcepta proficiunt, quæ eruditū docent?
Præcepta dare scienti superuacuum est, nescienti parum. Audire enim debet, non tan-
Alr.† quare tum quid sibi præcipiatur, sed etiam † quæritur. Vtrum, inquā, ueras opiniones habenti,
de bonis

de bonis malisq; sunt necessaria, an non habenti? Qui non habet, nihil a te adiuuabitur, aures eius contraria monitionibus tuis fama possedit. Qui habet exactum iudicium de fugiendis petendisq;, scit sibi faciendum, scit etiam te tacente. Tota ergo pars ista philosophiæ submoueri potest. Duo sunt, propter quæ delinquimus. Aut inest animo prauis opinionibus malicia contracta, aut etiam si nõ est, falsis occupatus, ad falsa procliuis est, & cito specie quo non oportet trahente, corrũpitur. Itaq; debemus, aut procurare mentem integram & uitijs liberare, aut uagantem quidem, sed ad peiora pronam, præoccupare. Vtrũq; decreta philosophiæ faciunt. Ergo tale præcipiendi genus nihil agit. Præterea si præcepta singulis damus, incomprehensibile opus est. Alia enim dare debemus fœneranti, alia colenti agrum, alia negocianti, alia regum amicitias sequenti, alia pares, alia inferiores amaturo. In matrimonio præcipias, quomodo uiuat cum uxore aliquis, quã uirginem duxit, quomodo cum ea, quæ alicuius matrimonium experta est, quemadmodũ cum locuplete, quemadmodũ cum indotata. An non putas aliquid esse discriminis, inter sterilem & fœcundam, inter prouectiorem & puellam, inter matrem & nouercam. Omnes species complecti non possumus. Atqui singulæ propria exigunt. Leges autem philosophiæ breues sunt, & omnia alligant. Adijce nunc, quod sapientis præcepta finita esse debẽt, & certa, si qua finiri non possunt, extra sapientiã sunt. Sapientia rerum terminos nouit. Ergo ista pars præceptiua submouenda est, quia quod paucis promittit, præstare omnibus non potest. Sapientia autem omnes tenet. Inter insaniam publicam, & hanc quæ medicis traditur nihil interest, nisi quod hæc morbo laborat, illa opinionibus falsis. Altera causas furoris traxit ex ualitudine. Altera animi mala ualitudo est. Siquis furioso præcepta det, quõ loqui debeat, quõ procedere, quõ in publico se gerere, quomodo in priuato, erit ipso quẽ monebit insanior. Si bilis nigra curanda est, & ipsa furoris causa remouenda. Idem in hoc alio animi furore faciendum est, ipse discuti debet, alioquin abibunt, in uanum monentium uerba. Hæc ab Aristone dicuntur. Cui respondebimus ad singula. Primum aduersus illud quod ait, siquid obstat oculo & impedit uisum, debere remoueri. Fateor huic non esse opus præceptis ad uidẽdum, sed remedio quo purgetur acies, & officientem sibi moram effugiat. Natura enĩ uidemus, cui usum sui reddit, qui remouet obstantia. Quid autem cuiq; debeatur officio, natura nõ docet. Deinde cuius curata suffusio est, is non protinus cum uisum recepit, alijs quoq; potest reddere. Malicia liberatur, & liberatis non est opus exhortatione, nec consilio quidem, ut colorum proprietates oculus intelligat. A nigro album, etiam nullo monente, distinguet. Multis contra præceptis æget animus, ut uideat quid agendum sit in uita. Quanq; oculos quoq; ægros medicus nõ tantum curat, sed etiam monet. Non est, inquit, quod protinus imbecillam aciem cõmittas improbo lumini, a tenebris primo ad umbrosa procede, deinde plus aude, & paulatim claram lucem pati assuesce. Non est quod post cibũ studeas, non est quod plenis oculis, ac tumentibus imperes. Afflatũ & uim frigoris in os occurrentis euita, alia eiusmodi, quæ non minus q; medicamenta proficiunt. Adijcit remedijs medicina consilium. Error, inquit, est causa peccandi. Hũc nobis præcepta nõ detrahunt, non expugnant opiniones de bonis ac malis falsas. Concede per se efficacia præcepta non esse ad euertendam prauam animi persuasionem. Sed non ideo alijs quidem adiecta nõ proficiunt. Primum memoriam renouant. Deinde quæ in uniuerso cõfusius uidebantur, in partes diuisa diligentius consyderantur. Aut in isto modo licet, & consolationes dicas superuacuas, & exhortationes. Atqui nõ sunt superuacuæ. Ergo ne monitiones quidẽ. Stultum est, inquit, præcipere ægro quid facere, tanq; sanus debeat, cum restituenda sanitas sit, sine qua irrita sunt præcepta. Quid quod habent ægri saniq; quædam cõmunia, de quibus admonendi sunt, tanq; ne auide cibos appetant, ut lassitudinem uitent. Habent quædam præcepta cõmunia pauper & diues. Sana, inquit, auariciam, & nihil habebis, quod admoneas, aut paupere, aut diuitem. Si cupiditas utriusq; consedit. Quid quod aliud est, non cõcupiscere pecuniam, aliud uti pecunia scire. Cuius auari modum ignorant, etiam non auari usum. Tolle, inquit, errores, superuacua præcepta sunt. Falsum est. Puta enim auariciam relaxatam. Puta astrictam esse luxuriam, temeritati frœnos iniectos, ignauiæ subditũ calcar, etiam remotis uitijs, quid & quemadmodum

Aut curare mẽtẽ ægrã

modũ debeamus facere discendum est. Nihil, inquit, efficient monitiones admotæ grã
uibus uitijs. Ne medicina quidem morbos insanabiles uincit, tamẽ adhibetur alijs in re
medium, alijs in leuamentũ. Ne ipsa quidem uniuersæ philosophiæ uis, licet tota in hoc
uires suas aduocet, duram iam & ueterem animis extrahet pestem. Sed non ideo nihil
sanat, quia non omnia. Quid prodest, inquit, aperta monstrare? Plurimũ. Interdum enĩ
scimus, nec attendimus. Non docet admonitio, sed aduertit, sed excitat, sed memoriam
continet, nec patitur relabi. Plæraq; ante oculos posita transimus. Admonere genus ad
hortandi est. Sæpe animus etiam aperta dissimulat. Ingerenda est itaq; illi noticia rerum
notissimarum. Illa hoc loco in uaticiniũ Calui repetenda sententia est. Factum esse am
bitum scitis, & hoc uos scire omnes sciunt. Scis amicitias sancte colendas esse, sed non
facis. Scis improbum esse, qui ab uxore pudicitiam exigit, ipse alienarũ corruptor uxo
rum. Scis ut illi nil cum adultero, sic nihil tibi esse debere cum pellice, & non facis. Itaq;
subinde reducendus es ad memoriã. Non enim reposita illa esse oportet, sed in prom
ptu, quæcunq; salutaria sunt, sæpe agitari debent, sæpe uersari, non ut tantũ nota sint no
bis, sed etiam parata. Adijce nũc quod aperta quoq; apertiora fieri solent. Si dubia sunt,
inquit, quæ præcipis, probationes adijcere debebis. Ergo illa non præcepta proficient.
Quid quod etiam sine probationibus ipsa monentis auctoritas prodest? Sic quomodo
iurisconsultorũ ualent responsa, etiam si ratio nõ redditur. Præterea ipsa quæ præcipiunt
per se multũ habent ponderis, utiq; si aut carmini intexta sunt, aut prosa oratione in sen
tentiã coartata. Sicut illa Catoniana, Emas, nõ q̃d opus est, sed quod necesse est, Quod

Quod non opus est, asse charum est.

non opus est, asse charum est. Qualia sunt illa, aut reddita oraculo, aut similia. Tempori
parce, Te nosce. Nunquid rationẽ exiges, cum tibi aliquis hos dixerit uersus? Iniuriarũ
remedium est obliuio. Audentes fortuna iuuat. Piger sibi ipse obstat, Aduocatũ ista nõ
quærunt, affectus ipsos tangunt, & natura uim suam exercente ꝓficiunt. Omniũ hone
starum rerum semina animi gerunt. Quæ admonitione excitantur, non aliter quã scintil
la flatu leui adiuta, ignem suum explicat. Erigitur uirtus cum tacta est & impulsa. Præte
rea quædam sunt quidẽ in animo, sed parum prompta, quæ incipiũt in expedito esse, cũ
dicta sunt. Quædam diuersis locis iacent sparsa, quæ contrahere inexercitata mens non
potest. Itaq; in unum conferenda sunt, & iungenda, ut plus ualeant, animũ quoq; magis
alleuent. aut si præcepta nihil adiuuant, omnis institutio tollenda est. Ipsa natura conten
ti esse debemus. Hoc qui dicunt, non uident aliud ingeniũ esse hominis mobilis & erec
cti, aliud tardi & hebetis. Vtiq; aliud alio ingeniosior est. Ingenij uis præceptis alitur &
crescit, nouasq; persuasiones adijcit innatis, & deprauata corrigit. Si quis (inquit) non ha
bet recta decreta, quid illum admonitiones iuuabunt uitijs obligatum? Hoc silicet, ut
liberetur. Non enim extincta in illo indoles naturalis est, sed obscurata & oppressa.
Sic quoq; tentat resurgere, & cõtra praua nititur. Nacta uero præsidium, & adiuta præ
ceptis, conualescit. Si tamen illam diutina pestis, nõ infecit, nec enecuit. Hanc enim ne
disciplina quidem philosophiæ toto impetu suo connixa, restituet. Quid enim interest
inter decreta philosophiæ & præcepta, nisi quod illa generalia præcepta sunt, hæc spe
cialia? Vtraq; rex præcipit, sed altera in totum, particulatim altera. Si quis, inquit, recta
habet & honesta decreta, hic ex superuacuo monetur. Minime, Nam hic quoq; doctus
quidem est facere, quæ debet, sed ad hæc non satis prospicit. Non enim tantum affecti
bus impedimur, quo minus probanda faciamus, sed imperia inueniendi, quid quæq; res
exigat. Habemus interdum compositum animum, sed residem & inexercitatum, ad in
ueniendum officiorum uiam, quam admonitio demonstrat. Expelle, inquit, falsas opi
niones de bonis & malis, & in locum autẽ earum ueras repone, & nihil habebit admo
nitio, quod agat. Ordinatur ista sine dubio ratione animus, sed non ista tantum. Nam
quamuis argumentis collectum sit, quæ bona, quæ mala sint, nihilominus habent præ
cepta partes suas, & prudentia & iusticia officijs constant, officia præceptis disponun
tur. Præterea ipsum de bonis malisq; iudicium confirmatur, officiorum executione, ad
quam præcepta perducunt. Vtraq; enim inter se consentiunt, nec illa possunt præcede
re, ut non hæc sequantur, & si hæc ordinem sequuntur suum. Vnde apparet illa præce
dere. Infinita, inquit, præcepta sunt falsum est. Nam de maximis ac necessarijs rebus
non sunt

non ſunt infinita. Tenues autem differentias habent, quas exigunt tempora, loca, perſonæ. Sed his quoq; dantur præcepta generalia. Nemo, inquit, præceptis curat inſaniam, ergo nec maliciam quidem, diſſimile eſt. Nam ſi inſaniam ſuſtuleris, ſanitas reddita eſt. Si falſas opiniones excluſimus, non ſtatim ſequitur diſpectus rerum agendarum, & ſequatur tamen admonitio, corroborabit rectam de bonis, maliſq; ſententiam. Illud quoq; falſum eſt, nihil apud inſanos proficere præcepta. Nam quemadmodũ ſola nõ proſunt, ſic curationem adiuuant, & denunciatio, & caſtigatio inſanos coercuit. De illis inſanis nunc loquor, quibus mens mota eſt, non erepta. Leges, inquit, ut faciamus quod oportet, non efficiunt. Et quid aliud ſunt q̃ minis mixta præcepta? Primum omnium ob hoc illæ nõ perſuadent, quia minantur. At hæc nõ cogunt, ſed exorant. Deinde leges a ſcelere deterrent. Præcepta in officium adhortantur. His adijce, quod leges quoq; proficiũt ad bonos mores. Vtiq; ſi oon tantum imperant, ſed docent. In hac re diſſentio a Poſſidonio, pro eo quod Platonis legibus adiecta principia ſuot. Legem eñ breuem eſſe oportet, quo facilius ab imperitis teneatur, uelut emiſſa diuinitus uox ſit, iubeat, nõ diſputet. Nihil uidetur mihi frigidius, nihil ineptius, q̃ lex cum προλεγομένοις. Dic quid me uelis feciſſe? Non diſco, ſed pareo. Proficiunt itaq; malis moribus. Vti uidebis ciuitates uſas malis legibus. At non apud omnes proficiunt. Ne philoſophia quidem nec ideo inutilis, & formandi animis inefficax eſt. Quid autem philoſophia niſi uitæ lex eſt? Sed putemus non proficere leges. Non ideo ſequitur, ut ne monitiones, quidem proficiant. Aut ſic, & conſolationes nega proficere, diſſuaſioneſq;, & adhortationes, obiurgationes, & laudationes. Omnia iſta monitionum genera ſunt, per iſta ad perfectum animi ſtatũ peruenitur. Nulla res magis animos honeſta induit, dubioſq; & in prauum inclinabiles reuocat ad rectum, q̃ bonorum uirorum conuerſatio. Paulatim eñ deſcendit in pectora, & uim præceptorum obtinet, frequenter audiri, aſpici frequenter. Occurſus mehercule ipſe ſapientium iuuat, & eſt aliquid, quod ex magno uiro uel tacente proficias. Nec tibi facile dixerim quemadmodum proſit, ſic ut illud intelligam, profuiſſe. Minuta quædam ut, ait, Phœdon, animalia cum mordent nõ ſentiuntur, adeo tenuis illis & fallens in periculum uis eſt, tumor indicat morſum, & in ipſo tumore nullum uulnus apparet. Idem tibi in conuerſatione uirorum ſapientium eueniet, non deprehendes quemadmodum & quando tibi proſit, profuiſſe deprehendes. Quorſum, inquit, hoc pertinet? Aeque præcepta bona, ſi ſæpe tecũ ſint, profutura, q̃ bona exempla. Pythagoras, ait, alium animũ fieri intrantibus templum, deorumq; ſimulacra ex uicino cernentibus, & alicuius oraculi operientibus uocem. Quis autem negauit feriri quibuſdam præceptis efficaciter, etiã imperitiſſimos, uelut his breuiſſimis uocibus, ſed multum habentibus ponderis? Nihil nimis, Auarus animus nullo ſatiatur lucro. Ab alio expectes, alteri quod feceris. Hæc cũ ictu quodã audimus, nec ulli licet dubitare, aut interrogare, quare adeo etiam ſine ratione ipſa ueritas ducit. Si reuerentia frenat animos, aut uitia compeſcit, cur non admonitio idem poſſit? Si imponit pudorem caſtigatio, cur admonitio non faciat? etiam ſi nudis præceptis utimur? Illa uero efficacior eſt & altius penetrat, quæ adiuuat ratione, quæ præcipit, quæ adijcit, quare quicq; faciendum ſit, & quis facientem obedientemq; præceptis fructus expectet, ſi imperio & admonitione proficit, æque proficitur imperio, ergo & admonitione. In duas partes uirtus diuiditur, in cõtemplationem ueri, & actionẽ. Contemplationem inſtitutio tradit. Actionem admonitio, uirtutem exercet, & oſtendit recta actio. Acturo autem ſi prodeſt qui ſuadet, & qui monet, proderit. Ergo ſi recta actio uirtuti neceſſaria eſt, rectas autem actiones admonitio demonſtrat, & admonitio neceſſaria eſt. Duæ res plurimum roboris animo dant. Fides ueri, & fiducia. Vtraq; admonitio facit. Nam & creditur illi, & cum creditum eſt, magnos animos ſpiritus concipit, ac fiducia impletur. Ergo admonitio non eſt ſuperuacua. Marcus Agrippa uir ingẽtis animi, qui ſolus ex his quos ciuilia bella claros potenteſq; fecerunt, felix in publicum fuit, dicere ſolebat, multum ſe huic debere ſententiæ, Nam concordia paruæ res creſcũt, diſcordia maximæ dilabuntur. Hac ſe aiebat & fratrem, & amicum optimum factum. Si eiuſmodi ſententiæ familiariter in animum receptæ formant eum, cur uero non hæc

Marcus Agrippa

pars philosophiæ, quæ talibus sententijs constat, idem possit? Pars uirtutis disciplina constat, pars exercitatione. Et discas oportet, & quod didicisti, agendo confirmes. Quod si ita est, non tantum scita sapientiæ prosunt, sed etiam præcepta, quæ affectus nostros uel ut edicto coercent & obligant. Philosophia, inquit, diuiditur in hæc, scientiam & habitum animi. Nam qui didicit, & facienda ac uitanda percipit, nondum sapiens est, nisi in ea quæ didicit animus eius transfiguratus est. Tertia pars ista percipiendi ex utroq; est, & ex decretis, & ex habitu. Itaq; superuacua est ad implendam uirtutem, cui duo ista sufficiant. Isto ergo modo & consolatio superuacua est. Nam hæc quoq; ex utroq; est, & exhortatio & suasio & ipsa argumentatio. Nam & hæc ab habitu animi compositi ualidiq; proficiscitur. Sed quamuis ista ex habitu animi ueniant, optimus animi habitus & ex his est & ex illis. Deinde istud quod dicis iam perfecti uiri est, ac summam consecuti felicitatis humanæ. Ad hoc autem tarde peruenitur. Interim etiam imperfecto sed proficienti, demonstranda est in rebus agendis uia. Hanc forsitan etiam sine admonitione dabit sibi ipsa sapientia, quæ iam eo perduxit animum, ut moueri nequeant, nisi in rectum. Imbecillioribus quidem ingenijs necessarium est aliquem præire. Hoc uitabis, hoc facies. Præterea si expectat tempus quo per se sciat, quid optimum factu sit, interim errabit, & errando impedietur, quo minus ad illud perueniat, quo possit se esse cõtentus. Regi ergo debet, dum incipit posse regere, pueri ad præscriptum discunt, digiti illorum tenentur & aliena manu per literarum simulachta ducuntur. Deinde imitari iubentur proposita, & ad illa reformare chirographum. Sic animus noster dum eruditur ad præscriptum, iuuatur. Hæc sunt per quæ probatur hanc philosophiæ partem superuacuã non esse. Quæritur deinde, an ad faciendum sapientem sola sufficiat? Huic quæstioni suum diem dabimus. Interim omissis argumentis, nonne apparet nobis esse opus aliquo aduocato, qui contra populi præcepta præcipiat? Nulla ad aures nostras uox impune profertur. Nocent, qui optant. Nocent, qui execrantur. Nam & horum impræcatio falsos nobis metus inserit, & illorum amor male docet bene optando. Mittit enim nos ad longinqua bona & in certa & errantia, cum possimus felicitatem domo promere. Non licet, inquam, ire recta uia. Trahunt in prauum parentes, trahunt serui. Nemo errat uni, sed dementiam spargit in proximos, accipitq; inuicem. Et ideo in singulis uitia populorum sunt, quia illa populus dedit, dum facit quisq; peiorem, factus est. Didicit deteriora, deinde docuit, effectaq; est ingens illa nequitia Congesto in unum, quod cuiq; pessimum, scitur. Sit ergo aliquis custos, & aures subinde peruellat, abigatq; rumores, & reclamet populis laudantibus. Erras, enim, si existimas nobiscum uitia nasci, superuenerunt, ingesta sunt. Itaq; monitionibus crebris opiniones quæ nos circumsonant, compescamus, Nulli nos uitio natura conciliat. Illa liberos ac integros genuit. Nihil quidem quod auariciam nostram irritaret posuit in aperto. Pedibus aurum & argentum subiecit, calcandumq; ac præmendum dedit, & quicquid est, propter quod calcamur ac premimur. Illa uultus nostros erexit in cœlum, & quicquid magnificum mirumq; fecerat, uideri a suspicientibus uoluit, Ortus occasusq;, & properantis mundi uolubilem cursum interdiu terrena aperientem, noctu cœlestia, tardos syderum incessus, si compares toti, citatissimos, si cogites, quanta spatia nunquam intermissa uelocitate circumeant, defectus solis & lunæ inuicem obstantium Alia deinceps digna miratu, siue per ordinem subeunt, siue subitis causis mota prosiliunt, ut nocturni ignium tractus, & sine ullo ictu sonituq; fulgores cœli fathiscentes, columnasq; ac trabes, & uaria simulachra flammarum. Hæc supra nos natura disponit. Aurum quidem & argentum, & propter ista nunquam pacem agens ferrum, quasi male nobis committerentur, abscondit. Nos in lucem propter quæ pugnaremus extulimus. Nos & causas periculorum nostrorum, & instrumenta, disiecto terrarum pondere eruimus. Nos fortunæ mala nostra tradidimus, nec erubescimus summa apud nos haberi, quæ fuerant ima terrarum. Vis scire quam falsus oculos tuos decipit fulgor? Nihil est istis, quãdiu mersa & inuoluta cœno suo iacent, fœdius, nihil obscurius. Quid ni? Quan-

do per

do per longissimorum cuniculorum tenebras extrahuntur, nihil est illis dum fiunt, & a fece sua separantur, informius. Deniq; ipsos opifices intuere, per quorum manus sterile terræ genus, & informe perpurgatur. Videbis quanta fuligine oblinantur. Atqui ista magis inquinant animos quam corpora, & in possessore eorum quam in artifice plus est sordium. Necessarium itaq; est admoneri, & habere aliquem aduocatum bonæ mentis, Eq; tanto fremitu, tumultuq; falsorum, unam deniq; audire uocem. Quæ erit illa uox? Ea scilicet, quæ tibi tantis clamoribus ambitiosis exurdato salubria insusurret uerba, quæ dicat, non est quod inuideas istis, quos magnos felicesq; populus uocat. Non est, quod tibi compositæ mentis habitum & sanitatem, plausus excutiat. Non est, quod tibi tranquillitatis tuæ fastidium faciat ille, sub illis fascibus, purpura cultus. Non est, quod feliciorem eum iudices, cui submouetur, quem lictor semita deijcit. Si uis exercere tibi utile, nulli autem graue imperium, submoue uitia. Multi inueniuntur, qui ignem inferant urbibus, qui inexpugnabilia sæculis, & per aliquot ætates tuta prosternant, qui æquum arcibus aggerem attollant, & muros in miram altitudinem adductos arietibus ac machinis quassent. Multi sunt, qui ante se agant agmina, & tergis hostium graues instent, & ad mare magnũ perfusi cæde gentium ueniant, Sed hi quoq; ut uincerent hostem, cupiditate uicti sunt. Nemo illis uenientibus resistit, sed nec ipsi ambitioni, crudelitatiq; restiterant. Tunc cum agere uisi sunt alios, agebantur. Agebat infelicem Alexandrum furor aliena deuastandi, & ad ignota mittebat. An tu putas sanum, qui a Græciæ primum cladibus, in qua eruditus est incœpit, qui quod cuiq; optimum est eripuit? Lacedæmoniam seruire iubet, Athenas tacere. Non contentus tot ciuitatum strage, quas aut uicerat Philippus, aut emerat, & alias alio loco proijcit, & toto orbe arma circumfert, nec subsistit unquam lassa crudelitas, inmanium ferarum modo, quæ plus quam exigit fames mordent. Iam in unum regnum multa regna coniecit. Iam Græci Persæq; eundem timent. Iam etiam a Dario liberæ nationes iugum accipiunt. Idem tamen ultra Oceanum solemq; indignatur ab Herculis Liberiq; uestigijs uictoriam flectere. Ipsi naturæ uim parat. Non ille ire uult, sed non potest stare. Non aliter, quam in præceps deiecta pondera, quibus eundi finis est, iacuisse. Nec Cneo quidem Pompeio externa inire bella, aut domestica uirtus, aut ratio suadebat, sed insanus amor magnitudinis falsæ, modo in Hispaniam & Sertoriana arma, modo ad colligendos pyratas ac maria pacanda uadebat. Hæ prætexebantur causæ, ad continuandam potentiam. Quid illum in Africam? Quid in septentrionem? Quid in Mithridatem & Armeniam & omnes Asiæ angulos traxit? Infinita scilicet cupido crescendi, cum sibi uni parum magnus uideretur. Quid C. Cæsarem in sua fata pariter ac publica immisit? gloria & ambitio, & nullus supra cæteros eminendi modus. Vnum ante se ferre non potuit, cum R.P. supra se duos ferret. Quid ni C. Marium semel consulem. (unum enim consulatum accepit, cæteros rapuit.) Cum Theutonicos Cimbrosq; concideret, Cum Iugurtham per Africæ deserta sequæretur, tot pericula putas appetisse, uirtutis instinctu? Marius exercitum, Marium ducebat ambitio. Isti cum omnia concuterent, concutiebantur turbinum more, qui rapta conuoluunt, & ob hæc maiore impetu incurrunt, quia nullum illis sui regnum est. Ideoq; cum multis fuerunt mali, pestiferam illam uim, qua plærisq; nocuerunt, ipsi quoq; sentiunt. Non est quod credas quenquam fieri aliena infelicitate felicem. Omnia ista exempla quæ oculis atq; auribus nostris ingeruntur, retexenda sunt, & plenum malis sermonibus pectus exhauriendum. Inducenda est in occupatum locum uirtus, quæ mendacia contra uerum placentia extirpet, quæ nos a populo cui nimis credimus separet, ac synceris opinionibus reddat. Hæc est enim sapientia, in naturam conuerti, & co restitui unde publicus error expulerit. Magna pars sanitatis est, hortatores insaniæ reliquisse, & ex isto cœtu inuicem noxia procul abegisse. Hoc ut esse uerum scias, aspice, quanto aliter unusquisque populo uiuet, aliter sibi. Non est per se magistra solitudo innocentiæ, nec frugalitatem docent rura. Sed ubi testis ac spectator abscessit, uitia subsidunt, quorum monstrari & conspici, fructus est.

Quis eam quam nulli ostenderet, induit purpuram? Quis posuit secretam in auro dapem? Quis sub alicuius umbra rusticæ arboris positus, luxuriæ suæ pompam solus explicuit? Nemo oculis suis lautus est, nec paucorum quidem & familiarium. Sed apparatũ uitiorum suorum pro modo turbæ spectantes expandit. Itaq; irritamentum est omniũ in quæ insanimus, admirator & conscius. Ne concupiscamus efficies, si ut non ostendamus effeceris. Ambitio & luxuria & impotentia scenam desiderant. Sanabis ista, si absconderis. Itaq; si in medio urbium fremitu collocati sumus, stet ad latus monitor, & cõtra laudatores ingentium patrimoniorum laudet paruo diuitem, & usu opes metientẽ. Contra illos qui gratiam ac potentiam attollunt, ocium ipse suspiciat traditum literis, & animum ab externis ad sua reuersum. Ostendat ex constitutione uulgi beatos in isto inuidioso fastidio suo trementes, & attonitos, longeq; aliam de se opinionem habentes, q̃ ab alijs habetur. Nam quæ alijs uidentur excelsa, ipsis prærupta sunt. Itaq; exanimant, & trepidant, quoties despexerunt in illud magnitudinis suæ præceps. Cogitant eñ uarios casus, & in sublimi maxime lubricos, tunc appetita formidant, & quæ illos graues alijs reddit, grauior ipsis felicitas incumbit. Tunc laudãt hostium lene, & sui iuris, odio est fulgor, & fuga iam rebus adhuc stantibus, quæritur, tunc demũ uideas philosophantis metus, & ægræ fortunæ sana consilia. Nam quasi ista inter se contraria sint bona fortuna, & mens bona, Ita melius in malis sapimus, Secunda rectum auferunt. Vale.

Libri decimiquarti Epistolarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER DECIMVSQVINTVS.

EPISTOLA.XCV. Non esse petendum quod impetrare uolueris. De differentia inter decreta & præcepta. Et quod ad cõsumandam sapientiã neutra ualent sine altero, & secundũ Possidoniũ alia quædã addit necessaria, & aliqua contra medicos.

p ETIS a me, ut id quod in diem suum dixeram debere differri, representẽ & rescribam tibi, an hæc pars philosophiæ, quam græci paræneticẽ uocant, nos præceptiuam dicimus, satis sit ad cõsumandam sapientiam. Scio te in bonam partem accepturum, si negauero, Eo magis promitto, & uerbũ publicum perire non patior. Postea noli rogare, quod impetrare nolueris. Interdum enim obnixe petimus, id quod recusaremus, si quis offerret. Hæc siue leuitas est siue uilitas, punienda est. Promittendi facilitate multa uideri uolumus uelle, sed noluimus. Recitator historiam ingentem attulit, minutissime scriptam, arctissime plictam, & magna parte perelecta, desinam, inquit, si uultis acclamatur, recita, Recita, ab his qui illũ obmutescere illic cupiunt. Sæpe aliud uolumus, aliud optamus, & uerum ne dijs quidẽ dicimus, sed dij, aut non exaudiunt, aut miserentur. Ego me, omissa misericordia, uindicabo, & tibi ingentem epistolam impingam, quam tu si inuitus leges, dicito. Ego mihi hoc contraxi. Teq; inter illos numera, quos uxor magno ducta ambitu torquet. Inter illos quos diuitiæ per summum acquisitæ sudorem, male habent. Inter illos quos honores, nulla non arte atq; opera petiti discrutiant, & cæteros malorum suorum compotes. Sed ut omisso principio, rem ipsam aggrediar. Beata, inquiunt, uita constat ex actionibus rectis, ad actiones rectas præcepta perducunt. Ergo ad beatam uitam præcepta sufficiunt. Non tamen semp ad actiones rectas præcepta pducunt, sed cum obsequens ingeniũ est. Aliquãdo frustra admonent, Si animũ opiniones obsident prauæ. Deinde etiam si recte faciunt, nesciunt facere se recte. Non põt eñ quisq; nisi ab initio formatus, & tota rõne compositus, oĩes exequi numeros, ut sciat quãdo oporteat, & inquantũ, & cũ quo, & quẽadmodũ. Quare nõ põt toto animo ad honesta conari, ne cõstanter qdem, aut libẽter, sed respiciet, sed hæsitabit. Si honesta, inqt, actio ex præceptis uenit, ad btãm uitã præcepta abunde sunt. Atq; illud ergo hic his respõdemus, Actiones honestas ex decretis fieri,

decretis fieri,nō tantū præceptis. Si aliæ,inqt,artes cōtentæ sunt præceptis,cōtenta erit
& sapientia. Nam & hæc ars uitæ est. Atqui gubernatorē facit ille qui præcipit,sic moue
gubernaculum,sic uela submitte,sic secundo uento utere,sic aduerso resiste,sic dubium
omne tibi uendica. Alios quoq; artifices præcepta confirmant. Ergo ne hoc idem pote/
runt artifices uiuendi? Omnes istæ artes circa instrumenta uitæ occupatæ sunt, non cir/
ca totam uitam. Itaq; multa illas inhibent extrinsecus, & impediunt, spes,cupiditas,ti/
mor. At hæc quæ artem uitæ professa est,nulla re,quo minus se exerceat, uetari potest.
Discutit enim impedimenta,& tractat obstantia. Vis scire quā dissimilis sit aliarum ar/
tium conditio,& huius? In illis excusatius est uoluntate peccare,quā casu. In hac maxi/
me culpa est sponte derelinquere. Quod dico tale est. Grāmaticus non erubescit solœ/
cismū si sciens facit,erubescet si nesciens. Medicus si deficere ægrum non intelligit,quā/
tum ad artem magis peccat,q; si se intelligere dissimulat. At in hac arte uiuendi,turpior
uolentium culpa est. Adijce nunc quod artes quoq; pleræq;,imo ex omnibus liberalissi/
mæ habent decreta sua,non tantum præcepta,sicut medicina. Itaq; alia est Hippocratis
secta,alia Asclepiadis,alia Themisonis. Præterea nulla ars contemplatiua sine decretis
suis est,quæ græci uocant dogmata,nobis uel decreta licet appellare,uel scita,uel placi/
ta. Quæ in geometria & in astronomia inuenies, Philosophia autem & contemplatiua
est & actiua. Spectat,simulq; agit. Erras enim si illam putas tantum terrestres operas p/
mittere,altius spirat. Totum,inquit,mundum scrutor,nec me intra contubernium mor/
tale contineo,suadere uobis,ac dissuadere contenta. Magna me uocant,supraq; uos po/
sita. Nam tibi de summa cœli ratione,deumq; differere incipiam, & rerum primordia
pandam. Vnde omnis natura creat res, haurit,alitq;, Quæq; eadem rursus natura per/
empta resoluat,ut ait Lucretius. Sequitur ergo,ut cum contemplatiua sit,habeat decre/
ta sua quidem. Quid quod facienda quoq; nemo rite obibit,nisi is,cui ratio erit tradita?
quæ in quaq; re omnes officiorū numeros exequi possit, quos non seruabit qui in re præ/
cepta acceperit,non in nomine. Imbecilla sunt per se,ut ita dicam,sine radice, quæ par/
tibus dantur. Decreta sunt quæ muniant,quæ securitatem nostram,tranquillitatēq; tue/
antur,quæ totam uitam,totamq; rerum naturā simul contineant. Hoc interest inter de/
creta philosophiæ & præcepta,quod inter elemēta & membra. Hæc ex illis dependent,
illa & horum causæ sunt & omnium. Antiqua,inquit,sapientia nihil aliud quam facien/
da & uitanda præcepit. Et tunc longe meliores erant uiri. Postq; docti prodierunt,bo/
ni desunt. Simplex enim illa & aperta uirtus in obscuram & solertem scientiā uersa est.
Docemurq; disputare,nō uiuere. Fuit sine dubio,ut dicitis,uetus illa sapientia,cum ma/
xime nascens rudis, non minus quam cæteræ artes,quarum in processu subtilitas creuit.
Sed ne opus quidem adhuc erat remedijs diligentibus. Nondum in tantū nequitia sur/
rexerat,nec tam late se sparserat. Poterant uitijs simplicibus,obstare remedia simplicia.
Nunc necesse est tanto operiosiora esse munimenta,quāto ualentiora sunt quibus peti/
mur. Medicina quondam paucarū fuit scientia herbarum,quibus sisteretur fluens san/
guis,uulnera coirent paulatim. Deinde in hanc peruenit tam multiplicem uarietatem.
Nec est mirum,tūc illam minus negocij habuisse, firmis adhuc,solidisq; corporibus, &
facili cibo,nec per artem,uoluptatēq; corrupto. Qui postq; cœpit,nō ad tollendam,sed
ad irritandā famē quæri,& inuentæ sunt mille condituræ,quibus auiditas excitaret, quæ
desiderantibus alimenta erant,onera sunt plenis. Inde pallor,& neruorū uino maden/
tium tremor,& miserabilior ex cruditatibus quam ex fame macies. Inde incerti laben/
tium pedes,& semp qualis in ipsa ebrietati titubatio. Inde in totam cutem humor ad/
missus,distentusq; uenter,dum male assuescit plus capere,q; poterat. Inde suffusio luri/
dæ bilis,& decolor uultus,tabesq; in se putrescentiū,& retorti digiti articulis obrigescen/
tib9,neruoꝝ sine sensu iacentiū torpor,aut palpitatio corporū sine intermissione uibran/
tiū. Quid capitis uertigines dicā? Quid oculoꝝ auriūq; tormēta,& cerebri æstuātis uer/
minationes,& oīa p quæ exoneramur,internis ulceribus affecta? Innumerabilia præ/
terea febriū genera,aliarū impetu subeuntiū,aliarū tenui peste repentina,aliarū cū hor/
rore,& mīta mēbroꝝ quassatione uenientiū. Quid alios referā innumerabiles morbos,
supplicia luxuriæ? Immunes erant ab istis malis,qui nondū se delitijs soluerant,qui sibi
imperabant,

imperabant, sibi ministrabant. Corpora opere ac uero labore durabant, aut cursu defatigati, aut uenatu aut tollere uersantia. * Excipiebat illos cibus, qui nisi esurientibus placere non poterat. Itaq; nihil opus erat, tam magna medicorum supellectile, nec tot ferramentis atq; pixidibus. Simplex erat ex simplici causa ualitudo, multos morbos, multa fercula fecerunt. Vide quantum rerum per unam gulam transiturarū permisceat luxuria, terrarum marisq; uastatrix. Necesse est itaq; inter se tam diuersa dissideant, & hausta male digerantur, alijs alio nitentibus. Nec mirum, quod inconstans uariusq; ex discordi cibo morbus est, & illa ex contrarijs naturæ partibus in eundem compulsa redundant. Inde tam nullo ægrotamus genere, q; uiuimus. Maximus ille medicorum & huiusmodi scientiæ conditor, fœminis nec capillos defluere dixit, nec pedes laborare. Atqui etiam capillis destituunt, & pedibus ægræ sunt, non mutata fœminarū natura, sed uita est. Nā cum uirorum licentiam æquauerint, corporum quoq; uirilium uitia æquauerunt. Non minus peruigilant, non minus potant, & oleo & mero uiros prouocant. Aeque inuitis ingesta uisceribus per os reddunt, & uinū omne uomitu remittūt, æque niuem rodunt, solatium stomachi æstuantis. Libidine uero, nec maribus quidem cedūt, pati natæ. Dij illas deæq; male perdant, adeo peruersum commentæ genus impudicitiæ uiros ineunt. Quid ergo mirandum est, maximum medicorum, ac naturæ peritissimum in mendacio præhendi. Cum tot fœminæ podagricæ caluæq; sint? Beneficium sexus suis uitijs perdiderunt, & quia fœminam exuerunt, damnatæ sunt morbis uirilibus. Et antiqui medici nesciebant dare cibum sæpius, & uino fulcire uenas cadentes, nesciebant sanguinē emittere, & diutina ægrotationem balneo sudoribusq; laxare. Nesciebant crurium uincula, brachiorum quæ latentem uim, & in medio sedentem ad extrema reuocare, Non erat necesse circumspicere multa auxiliorū genera, cum essent periculorū paucissima. Nunc uero q; longe processerunt mala ualitudinis? Has usuras uoluptatum pendimus, ultra modum fasq; concupitarū. Innumerabiles esse morbos nō miraberis. Coquos numera, Cessat omne studium, & liberalia professi, sine ulla frequētia, desertis angulis præsidēt. In rhetorum ac philosophorum scholis solitudo est, Atq; celebres culinæ sunt, quanta circa nepotum focos iuuentus præmit. Transeo puerorū infelicium greges, quos post transacta conuiuia, aliæ cubiculi contumeliæ expectant. Transeo agmina exoletorum, per nationes coloresq; descripta, ut eadem omnibus leuitas sit, eadem prima mensura lanuginis, eadem species capillorū, ne quis cui erectior est coma, crispulis misceat. Transeo pistorum turbam, Transeo ministratorū, per quos signo dato ad inferendā cœnam discurritur. Dij boni quantum hominū unus uenter exercet. Quid tu illos boletos, uoluptarium uenenum, nihil occulti operis iudicas facere, etiam si præsentanei non fuerāt. Quid tu illam æstiuam niuem, non putas callum iecinoribus obducere? Quid illa ostrea inertissimā carnem, cœno saginatam, nihil existimas limosæ grauitatis inferre? Quid illud sosiorum garum, præciosam malorū piscium saniem, non credis urere salsa tabe præcordia? Quid illa purulcota, & quæ tantum non ab ipso igne in os transferuntur, iudicas sine noxa, in ipsis uisceribus extingui? Quā fœdi itaq; pestilentesq; ructus sunt, quātum fastidium sui exalantibus crapula uentrem. Scias putrescere sumpta, nō coqui Memini fuisse quondam in sermone nobilem patinā, in quem quicquid apud lautos solet diem ducere, properans in damnū suū, popina congesserat, ueneriæ spondiliq;, & ostrea eatenus circumcisa, quæ eduntur interuenientibus distinguebant. Echinis totam distractiq; sine ullis ossibus mulli constrauerunt. Piget esse picta, singula coquūtur in una saporis. In cœna fit, quod fieri debet saturo in uentre, expecto iam ut manducata ponant. Quantulo autē hoc minus est* exta ex corpore, atq; ossa, & dentium opa cocum fungi. Graue est luxuriari p singula. Oīa semel & in eundē saporē uersa parant. Quare ego ad unā rem manū porrigam? plura ueniant simul. Multorū ferculorū ornamēta coeant & coerceāt. Sciant protinus hi qui iactionē ex istis peti, & gloriā aiebant, Non ostendi ista, sed conscientiæ dari, pariter sint quæ disponi solent, iure uno pfusa. Nihil intersint ostrea echinis, sponduli pturbati mullis cō coctiq; ponant. Non esset cōfusior uomentiū cibus. Quō ista perplexa sunt, Sic ex istis nō singulares morbi nascunt, sed inexplicabiles, diuersi, multiformes, aduersus quos & medicina armare se cœpit, multis generibus, multis

* Eras. Roto. Collatis exemplaribus sic diuino legendū, exta excerpere atq; ossa, & dētiū opa cocū fungi.

bus,multis obseruationibus.Idem de philosophia dico,Fuit aliquando simplicior, inter minora peccantes,& leui quoq; cura remediabiles. Aduersus tantum morum euersionem,omnia conanda.Et utinam sic deniq; lues ista uindicetur.Non priuatim solum,sed publice furimus. Homicidia compescimus, & singulas cædes. Quid bella, & occisarum gloriosum gentium scœlus? Non auaritia,non credulitas modum nouit,& ista q̃diu furtim & a singulis fiunt,minus noxia,minusq; monstruosa sunt.Ex senatusconsultis plæbisqscitis sæua exercentur, & publice iubentur uetita. Priuatim quidam commissa capite luerent,tamen quia palam fecere,laudamus.Non pudet hominis mitissimũ genus gaudere sanguine alterno,bella gerere, gerendaq; liberis tradere, cum inter se etiam mutis ac feris pax sit? Aduersus tam potentem explicitumq; late furorem, operiosior philosophia facta est,& tantum sibi uirium sumpsit,quantum his,aduersus quæ parabatur,accesserat. Expeditum erat, obiurgare indulgentes mero,& petentes delicatiorẽ cibum.Nõ erat animus ad frugalitatẽ magna ui reducendus,a qua paululum discesserat,Nunc manibus rapidis opus est,uunc arte magistra Voluptas ex omni quæritur.Nullum intra se manet uitium. In ãuariciam præceps luxuria est, honestatis obliuio inuasit. Nihil turpe est,cuius placet precium. Homo sacra res,homo iam per lusum & iocum occiditur. Et quem erudiri ad inferenda accipiendaq; uulnera nefas erat,is iam nudus inermisq; producitur,satisq; spectaculi in homine mors est. In hac ergo morum peruersitate,desyderatur solito uehemẽtius aliquid,quod mala inueterata discutiat, decretis agendum est, ut reuellatur penitus falsorum recepta persuasio.His si adiunxerimus præcepta,consolationes,adhortationes,poterunt ualere, per se inefficaces sunt. Si uolumus habere obligatos,& malis quibus iam tenentur auellere,Discant quid malum,quid bonũ sit. Sciant omnia præter uirtutem mutare nomen.Modo mala fieri,modo bona. Quemadmodũ primum militiæ uinculum est religio,& singulorũ amor,& deserendi nefas. Tunc deinde facile cætera exiguntur,mandaturq; iusiurandum adactis. Ita in his quos uelis ad beatam uitam perducere,ptima fundamẽta iacienda sunt,& insinuanda uirtus,huius quadam superstitione teneanť, hanc ament, cum hac uiuere uelint, sine hac nolint. Quid ergo? Num quidam sine instructione subtili euaserunt probi,magnosq; profectus assecuti sunt, dum nudis tantum præceptis obsequũtur? Fateor,sed felix ingenium illis fuit, & salutaria in transitu rapuit. Nam ut dij immortales nullam didicere uirtutẽ, cum omĩ editi,& pars naturæ eorum est esse bonos.Ita quidam ex hominibus egregiam sortiti indolem,in ea quæ tradi solent perueniũt,sine longo magisterio,& honesta cõplexi sunt cum primũ audierunt. Vnde ista tam rapacia uirtutis ingenia, uel ex se fertilia? At illis aut hebetibus & obtusis,aut mala consuetudine obsessis,diu rubigo animorum effricanda est.Cæterum ut illos in bonum pronos citius educit ad summa, & hos imbecilliores adiuuabit,malisq; opinionibus extrahet,qui illos philosophiæ placita tradiderit,quæ q̃ sit necessaria scilicet uideas. Quædam insident nobis, quæ nos ad alia pigros, ad alia temerarios faciunt. Nec hæc audacia reprimi potest,nec illa inertia suscitari, nisi causæ eorum æstimantur. Falsa autem admiratio,falsa formido.Hæc nos q̃diu possident,dicas licet hoc patri præstare debes, Hoc liberis,hoc amicis,hoc hospitibus, tentantem auaritiam retinebit.Sciet pro patria pugnandum esse,dissuadebit timor. Sciet ꝓ amicis desudandum esse ad extremũ usq; sudorem,sed delitiæ uetabunt. Sciet in uxorẽ grauissimũ esse genus iniuriæ habere pellicem,sed illum libido in contraria impingit. Nihil ergo proderit dare præcepta,nisi prius amoueris obstantia præceptis,non magis,q̃ proderit arma in conspectu posuisse,propiusq; admouisse,nisi usuræ manus expediunť, ut ad præcepta quæ damus,possit animus soluendus ire.Putemus aliquem facere quod oportet,nõ faciet assidue,non faciet æqualiter,nescit eñ quare faciat. Aliqua uel casu uel exercitatiõe exhibebit recta. Sed nõ erit in manu regula,ad quã exiganť, cui credat recta esse quæ fecit. Non ꝓmittet se talem in perpetuũ,qui casu bonus est. Deinde præstabũt tibi fortasse præcepta,ut quod oportet facias,nõ præstabunt, quemadmodũ oportet,& si hoc nõ præstant,ad uirtutẽ non ꝓducunt.Faciet ergo quod oportet monitus, Concedo. Sed id parũ est,quoniã quidẽ non in facto laus est,sed in eo quẽadmodũ fiat, Quid est cœna sumptuosa flagitiosius,& equestrẽ censum cõsumere? Quid tam dignum censoria nota?

soria nota? Siquis (ut isti ganeose loquunt) sibi hæc & genio suo præstet? & totiens ta-
men sestertio adijciales cœnæ frugalissimis uiris constiterunt. Eadem res si gulæ datur,
turpis est, Si honori, reprehensionē effugit. Non eñ luxuria, sed impensa solennis est.
Mullum ingentis formæ (quare autē nō pondus adijcio & aliorū gulam irrito?) quatuor
pondo & ad selibram fuisse aiebant, Tyberius Cæsar missum sibi cū in macellum defer
ri & uenire iussisset. Amici, inquit, oĩa me fallunt, nisi istum mullum, aut Apitius eme
rit, aut Publius Octauius. Vltra spem illi coniectura processit. Licitati sunt. Vicit Octa
uius, & ingentē consecutus est inter suos gloriam, Cum quinq; sestertijs emisset piscem
quem Cæsar uendiderat. Ne Apitius quidē emerat, Numerare tantū octauio fuit tur-
pe. Nam ille qui emerat, ut Tyberio mitteret (quanq; illum quoq; reprehendenm) ad-
miratus est rem, qua putauit Cæsarem dignum, Amico ergo aliquis assidet, probamus,
At hoc si hæreditatis causa facit, Vultur est, cadauer expectat. Eadē aut turpia sunt, aut
honesta. Refert quare, aut quemadmodū fiant. Omnia autem honeste fient, si honesto
nos addixerimus, Ideq; unum in rebus humanis bonū iudicauerimus, quæq; ex eo sunt
bona sunt, Cætera in diem bona sunt. Ergo infigi debet persuasio ad totam pertinens ui
tam. Hoc est quod decretum uoco. Qualis hæc persuasio fuerit, talia erunt quæ agen-
tur, quæ cogitabuntur. Qualia autem hæc fuerint, talis uita erit. In particulas suasisse to-
tum ordinanti parum est. Marcus Brutus in eo libro quem περὶ καθήκοντος inscripsit,
dat multa præcepta & parentibus & liberis & fratribus, hæc nemo faciet quemadmo-
dum debet nisi habuerit, quo perferat. Proponamus oportet finem summi boni, ad quē
nitamur, ad quem omne factum nostrum dictumq; respiciat, ueluti nauigantibus ad ali
quod sydus dirigendus est cursus. Vita sine proposito uaga est. Quod si utiq; proponē
dum est, incipiunt necessaria esse decreta, Illud puto concedes, nihil esse turpius dubio,
& incerto ac timido, pedem modo referente, modo producente. Hoc in oĩbus rebus
accidet nobis, nisi æstimantur quæ rependunt animos & detinent, & præconari totos ue
tant. Quomodo sint dij colendi, solet præcipi. Accendere aliquem lucernas sabbatis p-
hibeamus, quoniã nec lumine dij egent, & ne homines quidē delectantur fuligine. Ve
temus salutationibus matutinis fungi, & foribus assidere templorum humana ambitio,
istis officijs capitur, deum colit, qui nouit. Vetemus lintea & strigiles Ioui ferri, & specu
lum tenere Iunoni. Non quærit ministros deus. Quid ni? ipse humano generi ministrat,
Vbiq; & omnibus præsto est. Audiat licet, quemadmodum seruire in sacrificijs debeat,
quasi procul resilire a molestijs, a superstitionibus. Nunq; satis perfectum erit, nisi qua-
lem debet deum mente conceperit, omnia habentē, omnia tribuentem, beneficia gratis
dantē. Quæ causa est dijs benefaciendi? natura. Errat, siquis putat illos nocere uelle uel
posse, nec accipere iniuriam queunt, nec facere. Lædere etenim lædiq; cōiunctum est,
Summa illa ac pulcherrima omniū natura, quos periculo exemit, nec periculosos quidē
facit. Primus est deorū cultus, deos credere, Deinde reddere illis maiestatem suam, red-
dere bonitatem, sine qua nulla maiestas est. Scire illos esse qui præsident mūdo, qui uni-
uersa ut sua temperant, qui humani generis tutelam gerunt, interdum curiosi singulorū.
Hi nec dant malum, nec habent. Cæterū castigant quosdam & coercent, & irrogant pœ
nas, & aliquando spe boni puniunt. Vis deos prospiciari? Bonus esto. Satis illos coluit,
quisquis imitatus est. Ecce altera quæstio. Quomodo hominibus sit utendū? Quid agi-
mus? quæ damus præcepta, ut parcatur sanguini humano? Quantulū est ei nō nocere,
cui debeas prodesse? Magna scilicet laus est, si homo mansuetus hominē adiuuet, præ-
cipiemus ut naufrago manum porrigat, erranti ut uiam monstret? Cum esuriente panē
suum diuidat? Quando oĩa quæ præstanda sunt ac uitanda curauerit, dicam, cum pos-
sim breuiter, hanc illi formulã humani officij tradere, Omne hoc quod uides, quo diui-
na atq; humana conclusa sunt, unū est, membra sumus corporis magni. Natura nos co-
gnatos ædidit, cum hisdem & in eadem gigneret. Hæc nobis amorem indidit mutuum,
& sociabiles fecit. Illa æquum iustumq; composuit. Ex illius cōstitutione miserius est no-
cere q; lædi. Ex illius imperio paratæ sunt iuuantis manus. Isti uersus & in pectore & ore
sint. Homo sum, humani nihil a me alienū puto. Habeamus in cōmune, quod nati sumus
Societas nostra lapidum formationi simillima est, quæ casura, nisi inuicem obstaret, hoc
ipso continetur.

Vultur est, cadauer expectat

Idest, de officio.

continetur. Post deos hominesq; dispiciamus, quomodo rebus sit utendum. In superuacuum præcepta iactauimus, nisi illud præcesserit, qualem de quacunq; re habere debeamus opinionem, de paupertate, de diuitijs, de gloria, de ignominia, de patria, de exilio. Aestimamus singula, fama remota, & quæramus quid sint, non quid uocentur. Ad uirtutes transeamus, præcipiet aliquis, ut prudentiam magni extimemus, ut fortitudinem cõplectamur, temperantiam amemus, iusticiam (si fieri potest) propius etiam ꝙ cæteras nobis applicemus. Sed nihil agetur, si ignoramus, quid sit uirtus. Vna sit, an plures, separatæ, an annexæ. An qui unam habet, & cæteras habeat, quomodo inter se differant. Non est necesse fabro de fabrica quærere, quod eius initium, quis usus sit, non magis ꝙ Pantomimo de arte saltandi. Omnes istæ artes se sciunt, nihil deest. Non enim ad totam pertinent uitam. Virtus & aliorum scientia est, & sui, discendum de ipsa est, ut in ipsa uoluntas discatur. Actio recta non erit, nisi recta fuerit uoluntas. Ab hac enim est actio. Rursus uoluntas non erit recta, nisi habitus animi rectus fuerit. Ab hnc enim est uoluntas. Habitus porro animi non erit in optimn, nisi totius uitæ leges perceperit, & qd de quoq; iudicandum sit, exegerit, nisi res ad uerum redegerit. Non contingit tranquillitas, nisi immutabile certumq; iudicium adeptis. Cæteri decidunt subinde, & reponuntur, & inter omissa appetitaq; alternis fluctuantur. Causa iusq; iactatiõis est, quod nihil liquet, incertissimo regimine utentibus fama. Si uis eadẽ semper uelle, uera oportet uelis. Ad uerum sine decretis non peruenitur, continent uitam, & bonam, & malam, honesta, & turpia, iusta & iniusta, pia & impia. Virtutes ususq; uirtutum, rerum cõmodarum possessio, existimatio ac dignitas, ualitudo, uires, forma, sagacitas sensuum, hæc omnia æstimatorẽ desyderant. Scire licet quantum cuiq; in censum deferendum sit. Falleris enim, & pluris quædam ꝙ sunt, putas, Adeoq; falleris, ut quæ maxima inter nos habent, diuitiæ, gratia, potentia, sestertio nummo æstimanda sint. Hoc nescis, nisi cõstitutionem ipsam, qua ista inter se æstimantur, inspexeris. Quemadmodum folia uirere per se non possunt, ramũ desyderant, cui inhæreant, ex quo trahunt succum. Sic ista præcepta si sola sunt, marcent, infigi uolunt sectæ. Præterea non intelligunt hi qui decreta tollunt, eo ipso cõfirmari illa quo tollũtur. Quid enim dicunt, præceptis uitam satis explicari, superflua esse decreta sapientiæ. i. dogmata? Atq; hoc ipsum quod dicunt decretũ est tã hercule, ꝙ si nũc ego dicerẽ recedendũ esse a præceptis supuacuis & decretis, in hær sola studium cõferẽdum, hoc ipso quo negarem curanda esse præcepta, præciperem. Quædam admonitionem philosophiæ desyderant, quædam probationem. Et quidẽ multa, quia inuoluta sũt uix summa diligentia, ac summa subtilitate aperiuntur. Si probationes necessariæ sũt, & decreta, quæ ueritatem argumentis colligunt. Quædam aperta sunt, quædã obscura. Aperta, quæ sensu comprehenduntur, quæ memoria. Obscura, quæ extra hæc sunt. Ratio autẽ non impletur manifestis. Maior eius pars pulchriorq; in occultis est. Occulta probationem exigunt, probatio non sine decretis est, necessaria ergo decreta sunt. Quæ res communem sensum facit, eadem perfectum, certarum rerum persuasio, sine qua omnia in animo natant. Necessaria ergo sunt decreta, quæ dant animis inflexibile iudicium. Deniq; cum monemus aliquem, ut amicum eodem habeat loco quo se, ut ex inimico cogitet posse fieri amicum, in illo amorem incitet, in hoc moderetur odium, adijcimus iustũ & honestum. Iustum autem honestumq; decretorũ nostrorum continet ratio. Ergo hæc neressaria est, sine qua nec illa sunt, sed utraq; iungamus. Namq; & sine radice inutiles rami sunt, & ipsæ radices his quæ genuere adiuuantur. Quantum utilitatis manus habeat, nescire nulli licet. Aperte iuuat cor, illud quo manus iuuant, ex quo impetũ sumunt, quo mouentur, latet. Idem dicere de præceptis possum, aperta sunt, Decreta uero sapiẽtiæ in abdito, sicut sanctiora sacrorum tantum initiati sciũt, ita in philosophia arcana illa, admissis receptisq; nstenduntur in sacro. At præcepta & alia huiusmndi, prophanis quoq; nota sunt. Possidonius non tantum præceptionem (nihil enim nos hoc uerbo uti prohibet) sed etiam suasionem, & consolationem, & exhortationem necessariam iudicat. His adijcit causarum inquisitionem & ætymologiam, quam cur ita dicere nnn audeamus, cũ Grãmatici custodes lanni sermnnis suo iure ita appellent, non uiden. Ait utilem futurã esse descriptionem cuiusq; uirtutis. Hanc Possidonius ætymologiam uocat. Quidam chara

cterismon appellant, signa cuiusq; uirtutis & uitij ac notas reddentem, quibus inter se similia discriminentur. Hæc res eandem uim habet, q̃ præcipere. Nam qui præcipit, dicit. Illa facies, si uoles temperans esse. Qui describit, ait, temperans est, qui facit illa, q illis abstinet. Quæris quid intersit? Alter præcepta uirtutis dat, alter exemplar. Descriptiones has, & (ut publicanorum utar uerbo, ἐικονισμοὺς) ex usu esse confiteor. Proponamus laudanda, inuenietur imitator. Putas utilia tibi dare argumenta, per quæ intelligas nobilem equum, ne fallaris empturus, ne operam perdas in ignauo? Quanto hoc utilius est, excellentis animi notas nosse, quas ex alio in se trãsferre ꝑmittit? Cõtinuo pecoris generosi pullus in aruis, Altius ingredit̃, & mollia crura reponit. Primus inire uiã, & fluuios tentare minaces. Audet, & ignoto sese cõmittere ponto. Nec uanos horret strepitus, illi ardua ceruix, Argutumq; caput, breuis aluus, obæsaq; terga. Luxuriatq; thoris animosum pectus anheli, tum siqua sonitum procul arma dedere, Stare loco nescit, micat auribus & tremit artus. Collectumq; premens uoluit sub naribus ignem. Dum aliud agit, Vergilius noster describit uirum fortem. Ego certe nõ aliam imaginem magno uiro dederim, si mihi Cato exprimendus inter fragores bellorum ciuilium impauidus, & primus incedens, admotus iam exercitus alpibus, ciuiliq; se bello ferens obuium, non aliũ illi assignauerim uultum, nõ alium habitũ, altius certe nemo ingredi potuit, q̃ qui simul cõtra Cæsarem Pompeiumq; se sustulit, & alijs Cæsarianas opes, alijs Pompeianas fouẽtib⁹, utrũq; prouocauit, Ostenditq; aliquas esse .R. P. partes. Nam parũ est in Catone dicere, nec uanos horret strepitus. Quid ni, cum uiros uicinosq; nõ horreat? Cum contra decem legiones & Gallica auxilia, & mixta Barbarica arma ciuilibus, uocem liberam mittat, & R. P. hortetur, ne pro libertate decidat, sed omnia experiatur honestius in seruitutem casura, q̃ itura? Quantum in illo uigoris ac spiritus, quantum in publica trepidatiõe fiduciæ est. Scit se unum esse, de cuius statu non agatur. Nõ enim quæri debet, an liber Cato, sed an inter liberos sit. Inde periculorum gladiatorũq; contemptus. Libet admirantem inuictam constantiã uiri inter publicas ruinas nõ labentis dicere, Luxuriatq; thoris aniosum pectus. Proderit non tantum quales esse soleat boni uiri dicere, formamq; eorũ & lineamenta deducere, sed quales fuerint, narrare & exponere. Catonis illud ultimũ ac fortissimum uulnus, per quod libertas amisit animã, Lælij sapientiã, & cum suo Scipione cõcordiam. Alterius Catonis domi forisq; egregia facta. Tuberonis ligneos lectos cũ in publicum sternerentur, hædinasq; pro stragulis pelles, & ante ipsius Iouis cellam ꝓposita cõuiuijs uasa fictilia. Quid aliud? paupertatẽ in capitolio consecrare, ut nullum aliud factũ eius habeam, quo illum Catonibus inseram? Hoc parum credimus. Censura fuit illa, nõ cœna. O q̃ ignorant homines cupidi gloriæ quid illa sit, aut quemadmodum petenda. Illo die populus Romanus multorum suppellectilem spectauit. Vnius miratus est. Omnium illorum aurum argentumq; fractum est, & in milites conflatum, At omnibus sæculis Tuberonis fictilia durabunt. Vale.

Libri decimiquinti epistolarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE EPISTOLARVM AD LVCILIVM LIBER DECIMVSSEXTVS.

EPISTOLA. XCVI. Assentiendum esse fatorum decretis.

TANTVM tu indignaris aliquid, aut quæreris, & non intelligis nihil esse in istis mali, nisi hoc unũ, ꝙ indignaris & quæreris? Si me interrogas, nihil puto uiro miserum, nisi aliquid esse in rerum natura, quod putet miserum. Non feram me, quo die aliquid ferre non potero. Male ualeo, pars fati est. Familia decubuit, fœnus offendit, domus crepuit. Damna, uulnera, labores, metus incurrerũt. Solet fieri hoc, parum est. Debuit fieri, decernunt̃ ista, nõ accidunt. Siquid credis mihi. Intimos affectus meos tibi cũ maxime detego, in omnibus quæ aduersa uident̃ & dura, sic formatus sum. Non pareo deo, sed assentior ex animo illum, nõ quia necesse est, sequor. Nihil unq̃ mihi incidet, quod tristis excipiã, quod malo uultu, nullum tributũ inuitus cõferam. Omnia aũt ad quæ gemimus, quæ expauescimus

tribusta uitæ sunt. Horũ mi Lucili, nec speraueris immunitatẽ, nec petieris. Vesicæ te dolor inquietauit. Epulæ uero erunt parum dulces, detrimenta continua, proprius accedã, de capite timuisti. Quid tu nesciebas hoc te optare, cum optares senectutẽ? Oĩa ista in longa uita sunt, quomodo in longa uita sunt, & puluis & lutum, pluuia. Sed uolebam uiuere, carere tamẽ incõmodis omnibus. Tam effœminata uox uirum dedecet. Videris quemadmodũ hoc uotum meũ accipias. Ego illud magno animo, non tantũ bono facio. Neq; Dij, neq; Deæ faciant, ut te fortuna in delitijs habeat. Ipse te interrogo, Siquis potestatem tibi deus faciat, Vtrũ uelis uiuere in macello, an in castris? Atqui uiuere mi Lucili militare est. Itaq; hi qui iactantur, & ꝑ operosa atq; ardua sursum atq; deorsum eunt, & expeditiones periculosissimas obeunt, fortes uiri sunt, prioresq; castrorũ. Isti quos publica quies, alijs laborãtibus molliter habet turturillæ sunt tuti cõtumeliæ causa. Vale.

alii turtillæ

EPISTOLA. XCVII. Vitia hominũ esse nõ temporum. Et ꝙ praua consuetudo lætam in uerecundiam induxerit criminibus, quæ secundum naturam conscientiæ tuta esse non possunt.

ERras mi Lucili, si existimas nostri sæculi esse uitium, luxuriã & negligentiã boni moris, & alia quæ obijcit suis quisq; temporibus. Hominũ sunt ista, nõ temporũ. Nulla ætas uacauit a culpa. Et si æstimare licentiam cuiusq; sæculi incipias, pudet dicere, Nunq̃ apertius q̃ coram Catone peccatũ est. Credat aliquis pecuniam esse uersatã in eo iudicio, in quo reus erat Clodius, ob id adulteriũ, quod cũ Cæsaris uxore in aperto cõmiserat, uiolatis religionibus eius sacrificij, quod pro populo fieri dicitur. Sic submotis extra conspectũ omnibus uiris, ut picturæ quoq; masculorũ, animaliũ contegant, atq; dati iudicibus nũmi sunt. Et ꝙ hac etiã nunc pactione turpius est, stupra insuper matronarũ & adolescentularum nobilium salarij loco exacta sunt. Minus crimine, q̃ absolutione, peccatum est. Adulterij reus adulteria diuisit, nec ante fuit de salute securus q̃ similes sui iudices suos reddit. Hæc in eo iudicio facta sunt, in quo (si nihil aliud) Cato testimoniũ dixerat, ipsa ponam uerba Ciceronis, quia res fidẽ excedit. Accersiuit ad se, promisit, intercessit, dedit. Iam uero o Dij boni rem perditã, etiam nocte scortorum mulierum atq; adolescentularũ nobilium introductiones, nõnullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt. Non uacat de precio quæri, plus in accessionibus fuit. Vis Seueri illius uxorem? Dabo illam. Vis diuitis? huius quoq; tibi præstabo concubitũ. Adulterium ubi feceris, damna. Illa formosa quã desyderas ueniet, illius tibi noctem promitto, nec differo. Intra comparandi ratione fides promissi mei stabit. Plus est distribuere adulteria, q̃ facere. Hoc uero matribusfamiliæ denũciare est, hi iudices Clodiani a senatu petierant præsidiũ, quod nõ erat nisi damnaturis necessariũ, & impetrauerant. Itaq; eleganter illis Catulus Absoluto reo. Quid uos, inquit, præsidium a nobis petebatis? An ne nummi uobis eripientur? Inter hos tamen iocos impune tulit ante iudiciũ adulter, in iudicio leno, qui damnationẽ peius effugit, q̃ meruit. Quicquid fuisse corruptius illis moribus credis, quibus libido non sacris inhiberi, nõ iudicijs poterat? qbus in ea ipsa quæstione quæ extra ordinẽ senatusconsultu exercebatur, plus q̃ quærebatur admissum est? Quærebatur an post adulterium aliquis posset tutus esse, apparuit sine adulterio tutum esse nõ posse. Hoc inter Pompeiũ & Cæsarem, inter Ciceronem Catonẽq; cõmissum est. Catonẽ, inquam, illum, quo sedente negatur populus permisisse sibi postulare florales iocos, nudãdarum meretricũ. Si credis spectasse tũc seuerius homines q̃ iudicasse, & fieri facta ista ex licentia urbium, aliqnando disciplina metuq;, nunq̃ sponte considet, non est itaq; qd credas, nunc plurimũ libidini, permisisse legibus minimũ. Longe enim frugalior hæc iuuentus, q̃ illa est. Cum reus adulteriũ apud iudices negaret, iudices apud eum cõfiterentur. Cum stuprum cõmitteretur rei iudicandæ causa, cum Clodius hisdẽ uitijs gratiosus quibus nocens, conciliaturas exerceret in ipsa causæ dictione, credat hoc quisq;, qui damnabatur uni adulterio, absolutus est multis. Omne tempus Clodios, non omne Catones fert. Ad deteriora faciles sumus, quia nec dux potest nec comes deesse, & res etiã ipsa sine duce, sine comite procedit. Non prænuncius tantum ad uitia, sed præceps. Et qd plærosq; inemendabiles facit. Omniũ aliarum artium peccata, artificibus pudori sunt, offenduntq;, dum errantem uitæ peccata delectant. Non gaudet nauigio gubernator euerso,

non gaudet ægro medicus elato, non gaudet orator, si patroni culpa reus cecidit. At contra omnibus crimen suũ uoluptati est. Lætatur ille adulterio, in quod irritatus est ipsa difficultate, lætatur ille circũscriptione furti. Quod nunc ante illi culpa, q̃ culpæ fortuna displicuit, id praua consuetudine euenit. Alioqui ut scias subesse animis, etiã in pessima adductis boni sensus, nec ignorari turpe, sed negligi. Omnes peccata dissimulãt, & q̃uis feliciter cesserint, fructu illorum utuntur, ipsa subducunt. At bona cõsciẽtia prodire uult & cõspici. Ipsas nequitia tenebras timet. Eleganter itaq; ab Epicuro dictum puto, Potest nocenti contingere ut lateat, latenti fides nõ potest. Aut si hoc modo melius hunc explicari posse iudicas sensum. Ideo non prodest latere peccantibus, quia latenti etiã si facultatem habent, fiduciã non habẽt. Ita est, tuta scelera esse nõ possunt. Hoc ergo repugnare sectæ nostræ si sic expediatur, non iudico. Quare? quia primo illa & maxima peccantium est poena, peccasse. Nec ullum scelus licet illud fortuna exornet muneribus suis, licet tueatur ac uindicet, impunitum est, quoniam sceleris in scelere suppliciũ est. Sed nihilominus & hæc & illam secundæ poenæ premunt ac sequuntur, timere semper & expauescere, & securitati diffidere. Quare ego hoc supplicio nequitiam liberem? Quare nõ semp illam in suspenso relinquam? Illic dissentiamus cum Epicuro, ubi dicit nihil iustum esse natura, & crimina uitanda esse, quia uitari metus non possit. Hic consentiamus mala facinora conscientia flagellari, & plurimũ illi tormentorũ esse, eo ꝙ perpetua illam sollicitudo urget, ac uerberat, ꝙ sponsoribus securitatis suæ non potest credere. Hoc enim ipsum argumentũ Epicuri est, natura nos a scelere abhorrere, ꝙ nulli non etiam inter tuta timor est. Multos fortuna liberat poena, metu neminẽ. Quare? quia infixa nobis eius rei auersatio est, quã natura damnauit. Ideo nunq̃ fides latendi fit etiam latentibus, quia coarguit illos conscientia, & ipsos sibi ostendit. Proprium autem est nocentium trepidare, male de nobis actum erat, ꝙ multa scelera legem & iudicem effugiunt, & scripta supplicia, nisi illa naturalia & grauia de præsentibus soluerent, & in locum patiẽtiæ timor cederet. Vale.

EPISTOLA. XCVIII. Qualiter aduersus fortunæ duritiam componendus est animus.

NVnq̃ credideris felicem quenq̃ ex felicitate suspensum. Fragilibus innitĩ, qui aduentitio lætus est, exibit gaudium quod intrauit. At illud ex se ortum, fidele, firmũq;, & crescit, & ad extremũ usq; prosequitur. Cætera quorũ admiratio est uulgo, in diem bona sunt. Quid ergo? non usui ac uoluptati esse possunt? Quis negat? Sed ita, si illa ex nobis pendet, non ex illis nos. Omnia quæ fortuna intuerĩ, ita fructifera ac iucunda fiunt. Si quis habens ista, se quoq; habet, nec in rerum suarũ potestate est. Errant enim mi Lucili, qui aut boni aliqd nobis, aut mali iudicant tribuere fortunam. Materiã dat bonorũ ac maloꝝ, & initia rerum apud nos in malũ, bonũue exiturarum. Valentior enim omni fortuna animus est, in utrãq; partem ipse res suas ducit, beatæq; ac miseræ uitæ sibi causa est. Malus animus omnia in malum uertit, etiã quæ cũ specie optimi uenerant. Rectus atq; integer corrigit praua fortunæ, & dura atq; aspera feriẽdi scientia mollit. Idemq; & secunda grate excipit, modesteq;, & aduersa constanter atq; fortiter. Qui licet prudens sit, licet exacto faciat cuncta iudicio, licet nihil supra uires suas tentet, non contingit illi bonũ integrum illud, & extra minas fortunæ positum, nisi certus aduersus incerta est. Siue alios obseruare uolueris (liberius enim inter aliena iudiciũ est) siue teipsum fauore seposito, & sentiẽs hoc cõfiteberis, nil ex his optabilibus & charis utile esse, nisi te contra leuitatem casus rerumq; casum sequentium instruxeris, nisi illud frequenter & sine querela inter singula dãna dixeris, Dijs aliter uisum est. Immo mehercule (ut carmen fortius ac iustius repetam) quo animũ tuũ magis fulcias, Hoc dicito quoties aliquid aliter q̃ cogitabas euenerit, Dij melius. Sic cõposito nihil accidet, sic aũt cõponetur, si quid humanarum rerum uarietas possit, cogitauerit, anteq̃ senserit. Si adliberos coniuge atq; patrimoniũ, sic habuerit, tanq̃ nõ utiq; semp habiturus, & tanq̃ non futurus ob hoc miserior, si habere desierit. Calamitosus est animus futuri anxius, & ante miserias miser qui sollicitus est, ut ea quibus delectaĩ, ad extremũ usq; pmaneant. Nullo eñ tẽpore conquiescet, & expectatione futuri præsentia, quibus frui poterat amittet. In æquo est autem dolor amissæ rei, & timor amittendæ. Nec ideo præcipio tibi negligentiam.

tiam. Quin uero metuenda declina, & quicquid consilio prospici potest, ꝓspice. Quodcunq; læsurum est, multo anteꝗ̃ accidat, speculare & auerte. In hoc ipsum tibi plurimum conferret fiducia, & ad tolerandum omne obfirmata mens. Potest fortunam cauere, qui pōt ferre. Certe in tranquillo nō tumultuat̃. Nil est nec miserius nec stultius, ꝗ̃ † semp timere. Quæ ista dementia est malum suū antecedere? Deniq; ut breuiter includā, quod sentio, & istos † Sacagins, ac sibi molestos describam tibi, tam intemperantes in ipsis miserijs, ꝗ̃ sunt ante illas. Plus dolet ꝗ̃ necesse est. Eadem enim infirmitate dolorē non æstimat, qua non expectat. Intemperantia fingit sibi ꝑpetuam felicitatē suam, fingit sibi crescere debere quæcūq; contigerunt, non tantum durare, & oblitus huius † peccati quo humana iactantur, sibi uni fortuitorum constantiā spondet. Egregie itaq; uidetur mihi Metrodorus dixisse in ea epistola, qua sororem, amisso optimæ indolis filio, alloquit̃. Mortale est omniū mortaliū bonum, de his loquitur bonis, ad quæ cōcurritur. Nam illud uerum bonum non moritur, certum est sempiternūq; sapientia & uirtus, hoc unū cōtingit immortale immortalibus. Cæterū tam improbi sunt, tamq; obliti quo eant, quo illos singuli dies turbent, ut mirentur aliquid ipsos amittere, amissuri uno die omnia. Quicquid est, cui dominus inscriberis, apud te est, tuum non est. Nihil firmum infirmo, nihil fragili æternum & inuictum est, tam necesse est perire ꝗ̃ perdere, & hoc ipsum si intelligimus, solatium est, æquo animo perdere, quod periturum est. Quid ergo aduersus has amissiones auxilij inuenimus? Hoc ut memoriā teneamus amissa, nec cum ipsis fructum excidere patiamur, quem ex illis ꝑcepimus. Habere eripit̃, habuisse nunꝗ̃. Peringratus est, qui cum amiserit, pro accepto nihil debet. Rem nobis eripit casus, Vsum fructūq; apud nos relinquit, quem nos iniquitate desyderij perdidimus. Dic tibi, ex istis quæ terribilia uidentur, nihil est inuictum. Singula uicere iam multi, ignem Mutius, crucem Regulus, uenenum Socrates, exilium Rutilius, mortem ferro adactam Cato. Et nos uincamus aliquid. Rursus ista, quæ ut speciosa & felicia trahunt uulgum, a multis & sæpe contempta sunt. Fabricius diuitias impator reiecit, cēsor notauit, Tubero paupertatē se dignam & capitolio iudicauit, cum fictilibus in publica cœna usus, ostendit debere his hominē esse contentum, quibus Dij etiam nunc uterentur. Honores repulit pater Sextius, qui ita natus ut R. P. deberet capessere, latum clauum diuo Iulio dante, non recepit. Intelligebat enim ꝙ dari posset, & eripi. Nos quoq; aliquid ex his faciamus. Animosi simus inter exēpla, quare deficimus? Quare desperamus? Quicquid fieri potuit, potest. Nos modo purgemus animū, sequamurq; naturam, a qua aberranti cupiendū timendūq; est, & fortuitis seruiēdum. Licet reuerti in uiam, licet in integrum restitui. Restituamur, ut possimus dolores, quocūq; modo corpus inuaserint perferre, & fortunæ dicere, Cum uiro tibi negocium est, Quære quem uincas. His sermōibus, & his similibus, lenitur ista uis ulceris, quam opto mehercules mitigari, & aut sanari, aut stare, & cū ipso senescere. Sed securus de isto sum, de nostro damnū agitur, quibus senex egregius eripitur. Nam ipse uitæ plenus est, cui adijci nihil desyderat sua causa, sed corū, quibus utilis est. Liberaliter facit ꝙ uiuit. Alius iam his cruciatus finis est. Hic tam turpe putat mortem fugere, ꝗ̃ ad mortē confugere. Quid ergo? nō ne suadebit, & exibit? Quid ni exeat? si nemo iam eo uti poterit? Si nihil aliud ꝗ̃ dolori operam dabit? Hoc est mi Lucili, philosophiā in ope discere, & ad uerum exerceri. Videri quid homo prudens animi habeat contra mortem, contra dolorem, cum illa accedat, hic premat. Quid faciendum sit, a faciente discendum est. Adhuc argumentis actum est, an possit aliquid dolori resistere, an mors, magnos quoq; animos admota submittere. Quid opus est uerbis? In rem præsentem eamus, nec mors illum contra dolorem facit fortiorem, nec dolor contra mortem. Contra utrūq; sibi fidit, nec spe mortis patienter dolet, nec tœdio doloris, libenter moritur, hunc fert, illam expectat. Vale.

Alii † præ
Eras. Rote.
† In quodā exēplari Sagiraios, puto legendū Satageos.
Forte † fati

EPISTOLA. XCIX. Consolatio amici, uel filij mortui. Et ꝙ luctus nō uoluptate, sed ratione sanandus est.

EPistolam quam scripsi Marulo, cum filium paruulum amisisset, & diceretur molliter ferre misi tibi. In qua non sum morem solitum secutus, nec putaui leuiter illū debere tractari, cum obiurgatione esset, ꝗ̃ consolatione dignior. Afflicto enim

& magnum uulnus male ferenti, paulisper cedendum est. Exatiet se aut certe primũ impetum effundat. Hi qui sibi lugere sumpserunt, protinus castigentur, & discant quasdam etiã lachrymarũ inepnas esse. Solatia expectas, conuitia accipe, tam molliter tu fers mortem filij, Quid faceres, si amicum perdidisses? Decessit filius incertæ spei paruulus, pusillum tẽporis perijt, causas doloris cõquirimus, & de fortuna etiã inique quæri uolumus, quasi non sit iustas querẽdi causas præbitura. At mehercule, satis mihi iam uidebaris animi habere etiam aduersus solida mala, nedum ad istas umbras malorum, quibus ingemiscunt homines amoris causa, quod damnorũ omniũ maximũ est. Si amicum perdidisses, dãda opera erat, ut magis gauderes, ꝙ habueras, ꝙ̃ mœreres, ꝙ amiseras. Sed pleriq; nõ computant quanta perceperint, quantũue gauisi sint. Hoc habet inter reliqua mala dolor, ꝙ non supuacuus tantum, sed ingratus est. Ergo ꝙ habuisti talẽ amicum, perit opera. Tot annis, tanta cõiunctione uitæ, tam familiari studiorum societate nihil actũ est. Cum amico effers amicitiã, & quid doles amisisse, si habuisse nõ prodest? Mihi crede, magna pars ex illis quos amauimus, licet ipsos casus abstulerit, apud nos manet. Nostrũ est quod præterijt tẽpus, nec quicꝙ̃ est loco tutiore, ꝙ̃ quod fuit. Ingrati aduersus percepta spe futuri sumus, quasi non quod futurum est, si modo successerit nobis, cito in præterita trãsiturum sit. Anguste fructus rerum determinat, qui tantum præsentibus lætus est, & futura & præterita delectant. Hæc expectatione, illa memoria, Sed alterum pendet, & non fieri potest, alterum non potest non fuisse. Quis ergo furor est certissimo excidere? Acquiescamus his, quæ iam hausimus, si modo non perforato animo hauriebamus, & transmittẽte quicquid acceperat. Innumerabilia sunt exempla eorum, qui liberos iuuenes sine lachrymis extulerint. Qui in senatum, aut in aliquod publicum officium a rogo redierunt, & statim aliud egerint, nec immerito. Nam primum superuacuum est dolere, si nihil dolendo proficias. Deinde iniquum est quæri de eo, quod uni accidit, & omnibus restat. Deinde desyderij stulta conquæstio est, ubi minimũ interest, inter amissum & desyderantẽ. Eo ita æquiore animo esse debemus, ꝙ quos amisimus, sequimur. Respice celeritatem rapidissimi temporis, cogita breuitatẽ huius spacij, ꝑ quod citatissimi currimus. Obserua hunc comitatũ generis humani, eodẽ tendentis minimis interuallis distinctũ, etiam ubi maxima uidentur. Quẽ putas perijsse, præmissus est. Quid aũt dementius, ꝙ̃ cum idẽ tibi iter emetiendũ sit, flere eum, qui antecessit. Flet aliquis fatum, quod nõ ignorauit futurũ, aut si mortẽ in homine nõ cogitauit, sibi imposuit. Flet aliquis factum, quod aiebat nõ posse nõ fieri. Quisquis aliquẽ quæritur mortuũ esse, quærit hominem fuisse. Omnes eadẽ conditio deuinxit, cui nasci cõtingit, mori restat. Interuallis distinguimur, exitu æquamur. Hoc quod inter primũ diẽ & ultimũ iacet, uanũ & incertũ est. Si molestias æstimas, etiam puero longum. Si uelocitatẽ etiam seni angustũ. Nil nõ lubricum & fallax & omni tempestate mobilius. Iactantur cuncta, & in contrariũ transeunt, iubente fortuna, & in tanta uolutatione rerum humanarũ, nil cuiꝙ̃ nisi mors, certum. Tamẽ deo quærunt oẽs, in quo uno nemo decipitur. Sed puer decessit, nondũ dico melius agi, qui ta defungitur. Ad eum transeamus qui consenuit, quantulo uincit infantẽ? Propone ꝓfundi temporis uastitatẽ, & uniuersum cõplectere. Deinde hoc quod ætatem uocamus humanã, cõpara immenso, uidebis ꝙ̃ exiguum sit quod optamus, quod extendimus. Ex hoc quantũ lachrymæ, quantũ solitudines occupant, quantũ mors anteꝙ̃ ueniat, optata, quantũ ualitudo, quantũ timor, quantũ tenent aut rudes aut inutiles anni. Dimidium ex hoc edormitur. Adijce labores, luctus, pericula, & intelliges etiã in longissima uita, minimũ esse quod uiuitur. Siquis tibi concedit, non melius se habere eum, cui cito reuerti licet, cui ante lassitudinem paratum est iter. Vita nec bonũ nec malum est, boni ac mali locus est. Ita nihil perdidit ille, nisi aliena. In damnum certius, potuit euadere modestus ac prudẽs, potuit sub cura tua in meliora formari, sed (quod iustius timetur) potuit fieri pluribus similis. Aspice illos iuuenes, quos ex nobilissimis domibus in arenam luxuria ꝓiecit. Aspice illos, qui suam alienamq; libidinẽ exercent mutuo impudici, quoꝝ nullus sine ebrietate, nullus sine aliquo insigni flagitio dies exit. Plus timeri ꝙ̃ sperari potuisse manifestum erit. Non debes itaq; causas doloris accersere, nec leuia incõmoda indignãdo cumulare. Non hortor, ut nitaris & urgeas. Non tam male de te iudico, ut tibi aduersus

hæc totam putem uirtutem aduocandam. Non est dolor iste, sed morsus, tu illum dolorem facis. Sine dubio multum philosophia proficit, si puerum nutrici adhuc q̃ parti notiorem animo forti desyderas. Quid? nunc ego duriciam suadeo, & in funere ipso erigere uultum uolo, & animũ ne contrahi quidem patior? Minime. Inhumanitas est ista, nõ uirtus. Funera suorum hisdem oculis, quibus ipsos uidere, nec cõmoueri ad primã familiarium diuulsionem. Puta autem me uetare quædam, quæ non sunt sui iuris. Excidũt etiam retinentibus lachrymæ, & animum profusæ leuant. Quid ergo est? permittamus illis cadere, non imperemus. Fluant quantum affectus eiecerit, non quãtum posset imitatio. Nihil uero mœrori adijciamus, nec illum ad alienum augeamus exemplum. Plus ostẽtatio doloris exigit, q̃ dolor. Quotus quisq; sibi tristis est? clarius cum audiunt gemunt, & taciti quietiq; dum secretum est, cum aliquos uiderint, in fletus nouos excitant. Tum capiti suo manus ingerunt, quod potuerant facere nullo prohibente liberius, tunc mortem comprecantur sibi, tunc lectulo deuoluũtur. Sine spectatore cessat dolor. Sequitur nos ut in alijs rebus, ita in hac quoq; hoc uitium ad plurium exempla componi, nec quid oporteat, sed quid soleat aspicere. A natura discedimus, populo nos damus, nullius rei bonæ auctori, & in hac re, sicut in omnibus inconstantissimo. Videt aliquem fortẽ in luctu suo, impium uocat & efferatum. Videt aliquem collabentem, & corpori affusum, effœminatum ait & eneruem. Omnia itaq; ad rationem reuocãda sunt. Stultius uero nihil est, q̃ famam captare tristiciæ, & lachrymas approbare, quas iudico sapiẽti uiro, alias permissas cadere, alias † uisu allatas. Dicam quid intersit, cum primum nos nuncius acerbi funeris perculit, cum tenemus corpus e complexu nostro in ignem transiturum, lachrymas naturalis necessitas exprimit, & spiritus ictu doloris impulsus, quemadmodũ totum corpus quatit, ita oculos, quibus adiacentem humorẽ perpremit & expellit. Hæ lachrymæ per elisionem cadunt, nolentibus nobis. Aliæ sunt quibus exitum damus, cũ memoria eorum, quos amisimus, retractatur, & inest quiddam dulce tristiciæ, cũ occurrunt sermones eorum iucundi, conuersatio hilaris, officiosa pietas, tũc oculi uelut in gaudio relaxantur. His indulgemus, illis uincimur. Non est itaq;, quod lachrymas ꝓpter circũstantes assidentesq; aut cõtineas, aut exprimas, nec cessant, nec fluunt unq̃ tam turpiter, q̃ finguntur. Eant sua sponte. Ire autem possunt placidis atq; compositis. Sæpe salua sapientis autoritate fluxerunt, tanto temperamento, ut illis nec humanitas, nec dignitas deesset. Licet, inquam, naturæ obsequi grauitate seruata. Vidi ego in funere suorum ferendos, in quorum ore amor eminebat, remota omni lugentium scæna, Nihil erat, nisi quod ueris dabatur affectibus. Est aliquis & dolendi decor, hic sapienti seruandus est, & quemadmodum in cæteris rebus, ita & in lachrymis aliquid sat est. Imprudentiũ ut gaudia, sic dolores exundauere, æquo animo excipe necessaria. Quid incredibile? Quid nouum euenit, q̃ multis cum maxime funus locatur, q̃ multis uitalia emunt, q̃ multis post luctum tuum lugent? Quoties cogitaueris puerum fuisse, cogita & hominem, cui nihil certi promittatur, quem fortuna non utiq; perducit ad senectutem, unde uisum est dimittit. Cæterum de illo frequenter loquere, & memoriam eius quantum potes, celebra, quæ ad te sæpius reuertetur, Si erit sine acerbitate uentura. Nemo enim libenter tristi cõuersatur, nedum tristiciæ, si quos sermones eius, si quos q̃uis paruuli iocos cum uoluptate audieras. Sæpius repete, potuisse illum implere spes tuas, quas paterna mente conceperas, audacter affirma, obliuisci quidem suorum, ac memoriam cum corporibus efferre, & effusissime flere, meminisse parcissime, inhumani animi est. Sic aues, sic feræ suos diligunt, quarum concitatus est amor, & pene rapidus, sed cum amissis totus extinguitur. Hoc prudentem uirũ nõ decet. Meminisse ꝑseueret, lugere desinat. Illud nullo modo ꝓbo, quod ait Metrodorus, esse aliquã cognatã tristiciæ uoluptatẽ. Hanc ipse captandã in eiusmodi tẽpore, ipsa Metrodori uerba subscripsi. † De q̃bus nõ dubito, q̃d sit sensurus. Quid eñ turpius, q̃ captare in ipso luctu uoluptatẽ, imo ꝑ luctũ & inter lachrymas quoq; quod iuuet quærere? Hi sunt q̃ nobis obijciunt nimiũ rigorẽ, & infamant præcepta nostra duricia, q̃ dicamus dolorẽ aut admittendũ nõ esse, aut cito expellendũ. Vtrũ tãdem est, aut incredibil⁹, aut inhũani⁹, nõ sentire amisso amico dolorẽ, an uoluptatẽ in ipso dolore aucupari? Nos quod præcipimus honestũ est. Cũ aliquid lachrymarũ affectus effuderit, &

Al.' tusu

Eras. Rote.

† Loco hoc desunt aliquot græca uerba, p q̃b⁹ notas aliquot inuenimus, sed ex q̃bus nihil licebat conijcere.

derit, & (ut ita dicam) disputauerit, non esse tradendum animũ dolori. Quid tu dicis, miscendam ipsi dolori uoluptatem? Sic cõsolamur crustulo pueros, sic infantium fletum infuso lacte compescimus. Ne illo quidem tẽpore quo filius ardet, aut amicus expirat. Cessare poteris uoluptatem, sed ipsum uis titillare mœrorem. Vtrum honestius dolor animo submouetur, an uoluptas ad dolorem quoq; admittitur, dico admittiř, captatur. Et q̃dẽ ex ipso, est aliqua, inquit, uoluptas cognata tristiciæ. Illud nobis licet dicere, uobis quidem non licet. Vnũ bonum nostis uoluptatẽ, unũ malum dolorẽ, Quæ potest inter bonum & malum esse cognatio? sed puta esse, nunc potissimũ eruitur, & ipsum dolorẽ scrutamur, An aliquid habeat iucundum circa se uoluptarium. Quædam remedia alijs partibus corporis salutaria uelut fœda, & indecora adhiberi alijs nequeunt, & quod alibi prodesset sine damno uerecundiæ, id fit inhonestum loco uulneris. Non te pudet luctũ uoluptate sanare? Seuerius ista plaga sanãda est. Illud potius admone, nullum mali sensum ad eum qui perit peruenire. Nã si puenit, nõ perijt. Nulla, inquã, eum res lædit, q nullus est. Viuit, si læditur. Vtrum putas illi malum esse, quod nullus est, an quod est adhuc aliqs? Atqui nec ex eo potest ei tormentũ esse, quod non est. Quis enĩ nullius sensus est? Nec ex eo, quod est. Effugit enim maximũ mortis incõmodũ, non esse. Illud quoq; dicamus ei quæ deflet, ac desyderat in ætate prima raptum, Omnes quantum ad breuitatem æui, si uniuerso cõpares, & iuuenes & senes in æquo sumus. Minus enim ad nos ex omni ætate uenit, q̃ quod minimũ esse quis dixerit, quoniãquidem minimũ aliqua pars est. Hoc quod uiuimus proximũ nihilo est, & tamen ob dementiã nostrã late disponitur. Hæc tibi scripsi, nõ tanq; expectaturus esses remedium a me tam serum. Liquet enim mihi te locutum tecum, quicquid lecturus es. Sed ut castigarem illam exiguam moram, qua a te recessisti, & in reliquum exhortarer contra fortunam tolleres animos, & omnia eius tela non tanq; possent uenire, sed tanq; utiq; essent uentura prospiceres. Vale.

EPISTOLA. C. Quod philosophi anima magis debet esse simplex, plana, q̃ composita, uel sollicita.

FAbiani Papyrij libros q inscribunř ciuiliũ, legisse te cupidissime scribis, & nõ respondisse expectationi tuæ. Deinde oblitus de philosopho agi, cõpositionẽ eius accusas. Puto esse quod dicis, & effundi uerba, non fingi. Primum habet ista res suam gratiã, & est decor proprius orationis leniter lapsæ. Multũ enim interesse existimo, utrum exciderit, an fluxerit. Nũc quod in hoc quoq; dicturus sum, ingẽs differentia est. Fabianus mihi nõ effundere uidetur orationẽ, sed fundere. Adeo larga est, & sine perturbatione, non sine cursu, tamen ueniens, illud plane fatetur, & præfert non esse tractatam, nec diu tortam, sed ita, ut uix esse credamus. Mores ille nõ uerba composuit, & animis scripsit ista, non auribus, Præterea ipso dicente non uacasset tibi partes intueri. Adeo te summa rapuisset, & fere quæ impetu placent, minus præstãt ad manum relata. Sed illud quoq; multum est, primo aspectum oculorum occupasse, etiam si cõtemplatio diligens inuentura est, quod arguat. Si me interrogas, maior ille est qui iudicium abstulit, q̃ qui meruit. Et scio hunc tutiorem esse, scio audacius sibi de futuro promittere. Oratio sollicita philosophum non decet. Vbi tandem erit fortis & constans, ubi periculũ sui faciet, qui timet uerba? Fabianus nõ erat negligens in oratione, sed securus. Itaq; nihil in uenies sordidum. Electa uerba sunt, non captata, nec huius sæculi more contra naturam suã posita & inuersa, splendida tamẽ, q̃uis sumanř e medio, sensus honestos & magnificos habet, non coactos in sententia, sed altius dictos. Videbimus quod parũ recisum sit, quod parum structum, quid non huius recentis polituræ. Cum circũspexeris omnia, nullas uidebis angustias inanis, desit sane uarietas marmorum, & cõcissura aquarũ a cuniculis interfluentiũ, & pauperis cella, & quicquid aliud luxuria, nõ cõtenta decore simplici miscet, quod dici solet, domus recta est. Adijce nunc qđ de cõpositione nõ cõstat. Quidam illã uolunt esse ex horrido comptam, Quidã usq; eo aspera gaudent, ut etiam quæ mollius casus explicuit, ex industria dissipent, & clausulas abrumpãt, ne ad expectatum
* respondeãt. Lege Ciceronẽ. Cõpositio eius una est, pedẽ seruat, curuat, lenta & sine infamia mollis, At cõtra Pollionis Asinij salebrosa & exiliẽs, & ubi minime expectes, relictu
ra, Deniq;

ra. Deniq; apud Ciceronē omnia desinunt, apud Pollionē cadunt, exceptis pancissimis, quæ ad certum modū, & ad unum exēplar astricta sunt. Humilia præterea tibi uideri dicis omnia, & parum erecta, quo uitio carere eum iudico. Non sunt enim humilia illa, sed placida. Non sunt enim tenore quieto, compositoq; formata, nec depressa, sed plana. Deest illis oratorius uigor. Stimuli quoq; quos quæris, & subiti ictus sententiarū. Sed totum corpus uideri q̃ sit comptum, honestum est. Non habet oratio eius, sed debet dignitatem, affer quam Fabiano possis præponere. Dic Ciceronem, cuius libri ad philosophiā pertinentes, pene totidem sunt, quot Fabiani. Cedam, sed nō statim. Pusillum est siquid maximo minus est. Dic Asinium Pollionem, Cedam, & respondeamus in re tanta eminere est, post duos esse. Nomina adhuc Liuium. Scripsit enim & dialogos, quos nō magis philosophiæ annumerare possis q̃ historiæ, & ex professo philosophiā continētes libros. Huic quoq; dabo locum. Vide tamen q̃ multos antecedat, qui a tribus uincitur, & tribus eloquentissimis, sed non præstat omnia. Nō est fortis oratio eius, q̃uis elata sit, nō est uiolenta nec torrens, q̃uis effusa sit, non est pspicua, sed pura. Desyderas, inquis, contra uitia aliquid aspere dici, contra pericula animose, conrta fortunam superbe, cōtra ambitionem contumeliose. Volo luxuriam obiurgari, libidinem traduci, impotentiam frangi. Sit aliquid oratoriæ, ac rei tragicæ grande, comicæ exile. Vis illum assidere pusillæ rei uerbis? Ille rerum se magnitudini addixit, eloquentiā uelut umbram, non hoc agens, trahit. Non erunt sine dubio singula circūspecta, nec in se collecta, nec omne uerbum excitabit ac punget. Fateor, exibunt multa, nec ferient, & interdum ociosa præterlabetur oratio. Sed multū erit in omnibus locis, & ingēs sine tœdio spacium. Deniq; illud præstabit ut liqueat tibi illum sensisse, quæ scripsit. Intelliges actum hoc, ut tu scires quid illi placeret, non ut ille placeret tibi, ad profectū omnia tendunt, & ad bonam mentē, non quærit plausus, talia esse scripta eius nō dubito, etiam si magis reminiscor q̃ teneo. Hæretq; mihi color eorum, nō ex recenti conuersatione familiariter, sed summatim, ut solet, ex ueteri noticia. Cum audirem certe illum. Talia mihi uidebant, nō solida, sed plena, quæ adulescentē indolis bonæ attollerent, & ad imitationē sui uocarent, sine desperatione uincēdi. Quæ mihi abhortatio uidetur efficacissima. Deterret enim qui imitandi cupiditatem non fecit, spem abstulit. Cæterum uerbis abundabat sine cōmendatione paratis, singularum in uniuersum magnificus. Vale.

Libri decimisexti epistolarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER DECIMVSSEPTIMVS.

EPISTOLA. CI. De inopinato fati termino, Vbi notat eos, qui longiorem uitam supplicio uel turpitudine paciscuntur.

OMNIS dies, ois hora, q̃ nihil sumus ostēdit, & aliquo argumēto recēti admonet fragilitatis oblitos, cū æterna meditantes respicere cogit ad mortē. Quid si istud principiū uelit, quæris. Senetionē Cor. equitem Romanū splendidū & officiosum noueras, ex tenui principio seipse pmouerat, & iā illi decliuis erat cursus ad cætera. Facilius em̄ crescit dignitas, q̃ incipit. Pecunia quoq; circa paupertatē plurimū amorē habet, dū ex illa ereptat. Hic etiā Senetio diuitijs iminebat, ad quas illū duæ res ducebant efficacissime, & quærendi, & custodiēdi scientia, quarū uel altera locupletē facere potuisset. Hic homo sūmæ frugalitatis, nō min⁹ patrimonij q̃ corporis diligēs. Cū me ex cōsuetudine mane uidisset. Cū p totū diē amico grauiter affecto, & sine spe iacenti, usq; in noctē assedisset, cū hilaris cœnasset, genere ualitudinis præcipiti arreptus, angina, uix cōpressum artatis faucibus spiritū traxit in lucem. Intra paucissimas ergo horas postq̃ oībus erat sani ac ualētis officijs functus, decessit. Illi q & mari & terra pecuniā agitabat, q ad publica quoq; nullū relinquens inexpertū genus, quæstus accesserat, in ipso actu bene cedentiū rerū, in ipso pcurrentis pecuniæ impetu, raptus est. Insere nūc Melibœe piros, pone ordine uites, q̃ stultum est ætatē disponere, nec crastino qdē dominamur. O quāta demētia est spes lōgas inchoātiū. Emā, ædificabo. Credā, exigā, honores gerā, tum demū lassam & plenā senectutē in ociū referā. Oia mihi crede, etiā felicib⁹ dubia sūt. Nihil sibi qsq; de futuro debet pmittere. Id quoq; quod tene-

qđ tenet̃ p manus exit, & ipſam quã præim⁹ horã caſus incidit. Voluit̃ tẽpus rata qđẽ le
ge, ſed per obſcurũ. Quid aũt ad me, An naturæ certum ſit, quod mihi incertũ eſt? Naui
gationes longas, & pererratis littoribus & alienis, ſeros in patriã reditus ꝓponimus, mi
litiam & caſtrenſium laborum tarda manu precia, procurationes, officiorũq; per officia
proceſſus. Cum interim ad latus mors eſt, quæ quoniã nunc̃ cogitatur, niſi aliena, nobis
ſubinde ingeruntur mortalitatis exẽpla, nõ diutius, c̃ dũ miramur hæſura. Quid aũt eſt
ſtultius, c̃ mirari id ullo die factum, quod omni poteſt fieri? Stat quidẽ terminus nobis
ubi illum inexorabilis fatorum neceſſitas fixit. Sed nemo ſcit noſtrũ, c̃ prope uerſet̃ ter
minus. Sic itaq; formemus animũ, tanc̃ ad extremũ uentum ſit. Nihil differamus. Quo
Summam manũ imponere — tidie cum uita paria faciamus. Maximũ uitæ uitium eſt, ꝙ imꝑfecta ſemꝑ eſt, ꝙ etiam ali
quid ex illa differtur. Qui quotidie uitæ ſuæ ſummã manũ impoſuit, non indiget tempo
re. Ex hac autem indigentia timor naſcitur, & cupiditas futuri excedẽs animũ. Nihil eſt
miſerius dubitatione uehementer irruentium, quorſum euadant. Quantũ ſit illud quod
reſtat, aut quale, collecta mens inexplicabili formidine agitatur. Quomodo effugiemus
hanc uolutationem. Vno, ſi uita noſtra nõ prominebit, ſi in ſe colligitur. Ille eñ ex futu
ro ſuſpendit̃, cui irritum eſt præſens. Vbi uero, quicquid mihi debui redditũ eſt, ubi ſta
bilita mens ſit, nihil intereſſe inter diem & ſæculum. Quicquid deinceps dierũ rerumq;
uenturum eſt, ex alto proſpicit, & cum multo riſu ſeriem temporum cogitat. Quid enim
uarietas mobilitaſq; caſuũ ꝑturbabit, ſi certus ſis aduerſus incerta? Ideo mi Lucili propera
uiuere, & ſingulos dies, ſingulas uitas puta. Qui hoc modo ſe aptabit, cui uita ſua, quoti
die fuit, ſecurus eſt? In ſpe uiuentibus, proximum quodq; tempus elabitur, ſubitq; auidi
Al† neceſſitatis, ſed puto recte legi Mecœnatis. — tas, & miſerrimũ atq; miſerrima omnia efficiet metus mortis. Illud uide † Mecœnatis tur
piſſimũ uotum, quod & debilitatẽ non recuſat, & deformitatẽ, & nouiſſime acutam cru
cem, dũmodo inter hæc mala ſpiritus prorogetur. Debilem facito manu, debilem pede.
Coxa tuber, aſtrue giberum, lubricos quate dentes, uita dum ſupereſt, bene eſt. Hãc mi
hi, uel acutam ſi ſubdas crucem, ſuſtineo quod miſerrimũ erat, ſi incidiſſet optatur, & tan
c̃ uita petitur, ſupplicij mora. Contentiſſimũ putarem, ſi uiuere uellet uſq; ad crucẽ. Tu
uero, inquit, me debilites, licet dum ſpiritus in corpore fracto & inutili maneat deprau es
licet, dum mõſtruoſo & deſerto, tẽporis aliquid accedat, ſuffigas licet, & acutam ſeſſuro
crucem ſubdas, eſt tanti uulnus ſuũ premere, & patibulo pendere deſtrictum, dum diffe
rat quod eſt in malis optimũ, ſupplicij finem, eſt tanti habere animã, ut agam. Quid hinc
optes, niſi deos faciles? Quid ſibi uult iſta carminis effœminati turpitudo? Quid timo
ris dementiſſimi pactio? Quid tam fœda uitæ mendicatio? Cui putas unc̃ recitaſſe Ver
gilium, Vſq; adeo ne mori miſerũ eſt? optat ultima malorum, & quæ pati grauiſſimũ eſt
extẽdi ac ſuſtineri cupit, qua mercede? ſcilicet uitæ lõgioris. Quid aũt huius uiuere eſt?
Diu mori. Inuenit̃ aliquis, q uelit inter ſupplicia tabeſcere & perire membratim, & toties
per ſtillicidia amittere animã, c̃ ſemel exhalare. Inuenit̃ qui uelit adactus ad illud infelix
lignũ, iam debilis, iam prauus, & in fœdum ſcapularũ, ac pectoris tuber, eliſus, cui multæ
moriendi cauſæ etiam citra crucem fuerant, trahere animã tot tormenta tracturam. Ne
ga nunc magnũ beneficium eſſe naturæ, ꝙ neceſſe eſt mori, multi peiora paciſci adhuc
parati ſunt, etiam amicũ prodere, ut diutius uiuant, & liberos ad ſtuprum manu ſua tra
dere, ut contingat lucem uidere, tot conſcia ſcelerum excutienda uitæ cupido eſt, dicen
dumq; nihil intereſſe, quando patiaris, quod quandoq; patiendum eſt, c̃ bene uiuas re
fert, non c̃ diu. Sæpe autem in hoc eſſe bene diu. Vale.

EPISTOLA. CII. Cauillatoriam ponit de claritate poſt mortem
diſputationem. Deinde philoſophice de eadẽ diſſerit claritate.

QVomodo moleſtus eſt iucundum ſomnium uidenti qui excitat. Aufert enim
uoluptatem etiã ſi falſam, effectum tamen uere habentem, ſic epiſtola tua mi
hi fecit iniuriam, reuocauit enim me cogitationi aptæ traditum, & iterum ſi li
cuiſſet ulterius, iuuabat de æternitate animarum quærere, Immo mehercule
credere. Credebam eñ me facilem opinionibus magnorum uirorum, rẽ
gratiſſimã, ꝓmittentiũ magis c̃ probantium. Dabã me ſpei tantæ, iam erã faſtidio mihi,
iã reliqas ætatis infractæ cõtemnebã, in immẽſum illud tẽpus, & in poſſeſſionẽ om̃s æui
tranſiturũ.

transiturum. Cum subito experrectus sum, epistola tua accepta, & tam bellum somnium perdidi, quod repetam, si te dimisero, & redimã. Neget me epistola prima, totã quæstionem explicuisse, in quam probare conabaris, quod nostris placet, claritatẽ, quæ post mortem contingit, bonum esse. Id enim me non soluisse, quod opponitur nobis. Nullum, inquiunt, bonum ex distantibus. Hoc autem ex distantibus constat. Quod interrogas mi Lucili, eiusdem quæstionis est, loci alterius, & ideo non boc tantum, sed alia quoq; eodẽ pertinentia distuleram. Quædam enim (ut scis) moralibus rationalia immixta sunt. Itaq; illam partem rectam & ad mores pertinentem tractauit. Nunquid stultum sit ac superuacuum, ultra extremum diem curas transmittere. An cadant bona nostra nobiscum, nihilq; sit eius, qui nullus est. An ex eo quodcũq; erit, sensuri sumus, antequam aliquis fructus percipi aut peti possit. Hæc aũt omnia ad mores spectant. Itaq; suo loco sita sunt. At quæ a Dialecticis contra hanc opinionem dicuntur, segreganda fuerunt, & ideo seposita sũt. Nunc quia omnia exigis, omnia quæ dicunt persequar, deinde singulis occurram, nisi aliud † prædixero, intelligi non poterunt quæ refellẽtur. Quid est, quod prædicere uelim? Quædam continua esse corpora, ut hominem, Quædam composita, ut nauem, domũ. Omnia deniq; quorum diuersæ partes iunctura in unum sunt coactæ. Quædã ex distantibus, quorum adhuc membra separata sunt, tanquam exercitus, populus, senatus. Illi enim per quos ista corpora efficiuntur, iure aut officio cohærẽt, natura diducti & singuli sunt. Quid est, quod etiam nunc præcidere uelim? Nullum bonum putamus esse, quod ex distantibus constat. Vno enim spiritu unum bonum contineri ac regi debet, unũ esse unius boni principale. Hoc si quando desyderaueris, per se probatur. Interim ponendũ fuit quia in nostra tela mittuntur. Dicis, inquit, nullum bonum ex distãtibus esse. Claritas autem ista bonorum uirorum, secunda opinio est. Nam quomodo fama non est unius sermo, nec infamia unius mala existimatio, sic nec claritas, uni bono placuisse. Cõsentire in hoc plures insignes & præstantes uiri debent, ut claritas sit. Hæc autem ex iudicijs plurium efficitur. i. distantiã, ergo nõ est bonũ. Claritas, inquit, laus est, a bonis bono reddita, laus oratio, oratio uox est aliquid significans. † Vox est autem licet uirorum sit bonum. Nam & plaudit & sibilat, sed nec plausum quisquam, nec sibilum, licet omnia eius admiretur & laudet, bonum dicit, non magis quam sternutamentũ aut tussim. Ergo claritas bonum nõ est. Ad summã, dicite nobis, utrum laudantis, an laudati bonum sit? Si laudantis bonum esse dicitis, tam ridiculam rem facitis, quam si affirmetis meum esse, quod alius bene ualeat. Sed laudare dignos honesta actio est, ita laudantis bonum est, cuius actio est, nõ nostrũ qui laudamur. At qui boc quærebatur, Respõdebo nunc singulis cursim. Primum, an sit aliquid ex distantibus bonum, etiam nunc quæritur, & pars utraq; sententias habet. Deinde claritas desyderat multa suffragia, potest & unius boni uiri iudicio esse cõtenta. Nã omnes bonos bonus unus iudicat. Quid ergo, inquit, & fama erit unius hominis existimatio, & infamia unius malignus sermo? Gloriam quoq;, inquit, latius fusam intelligo. Cõsensum enim multorum exigit. Diuersa horum conditio est, & illius est. Quare? Quia si de me bene uir bonus sentit, eodem loco sum, quo, si omnes boni idem sentirẽt. Omnes enim si me cognouerint, idem sentiẽt. Par illis idemq; iudicium est, æque uero infistitur ab his, qui dissidere non possunt. Ita pro eo est, acsi omnes idem sentiant, quia aliud sentire non possunt. Ad gloriã & famam nõ est satis unius opinio. Illic enĩ potest unius sentẽtia quod omniũ, quia omniũ si prorogetur, una erit. Hic diuersa dissimiliũ iudicia sunt, difficiles affectus. Dubia omnia inuenias, leuia, suspecta. Putas tu posse sentẽtiam unam omniũ esse? Non est unius una sententia. Illi placet uerum. Veritatis una uis, una facies est. Apud hos falsa sunt, quibus assentiuntur. Nunquam autem falsis constantia est. Variantur, & dissident. Sed laus, inquit, nihil aliud quam uox est. Vox autem bonum nõ est. Cũ dicant claritatem laudem esse bonorum, a bonis reddi. Iam nõ ad uocem referunt, sed ad sentẽtiam. Licet enim uir bonus taceat, sed aliquem iudicet dignum laude, laudatus est. Præterea aliud est laus, aliud laudatio. Hæc & uocem exigit. Itaq; nemo dicit laudem funebrem, sed laudationem, cuius officium oratione constat. Cum dicimus aliquem laude dignum, non uerba illi benigna hominũ, sed iudicia promittimus. Ergo laus etiam taciti est bene sentientis, ac bonum uirum apud se laudantis. Deinde (ut dixi) ad animũ referẽ

laus, non

Eras. Rote. Suspicor legendũ præcidero, & præcidere.

*

Eras. Rote. Ex cõiecturis exẽplarium, licet deprauatissimorum, ita puto legendum, † Vox aũt licet uirorũ sit bonorũ, nõ tamẽ cõtinuo bonum est.

Hæc aũt desũt. Nõ enĩ quicqd uir bonus facit bonum est.

laus, non ad uerba, quæ conceptam laudem egerunt, & in noticiam plurium emittunt.
Laudat quem laudandus esse iudicat. Cum Tragicus ille apud nos ait, Magnificum esse
laudari a laudato uiro, laude digno ait. Et cũ æque antiquus poeta ait, Laus alterius, non
laudationem dicit, quæ corrumpit artes. Nihil enim æque, & eloquẽtiam, & omne aliud
studium auribus deditum uitiauit, ꝗ popularis assensio. Fama utiq; uocẽ desyderat. Cla
ritas enim potest uocem citra cõtingere, contenta iudicio, plena est, Non tantum inter ta
centis, sed etiam inter reclamantis. Quid intersit inter claritatem & gloriam, dicam, Glo
ria multorum iudicijs constat, claritas bonorum, cuius, inquit, bonum est claritas? Id est
laus bono a bonis reddita? Vtrum laudati, an laudãtis? Vtriusq; meum qui laudor, quia
natura me amantem omniũ genuit, & benefecisse gaudeo, & gratos me inuenisse uirtu
tum interpretes lætor. Hoc primum bonum est, quod grati sunt, sed & meum. Ita enĩ ani
mo compositus sum, ut aliorum bonum, meum iudicem. Vtiq; corũ quibus ipsi sum bo
ni causa est, istud laudantium bonum. Virtute enim geritur. Omnis aũt uirtutis actio bo
num est. Hoc contingere illis nõ potuisset, nisi ego talis essem. Itaq; utriusq; bonũ est, me
rito laudari. Tam mehercule, ꝗ bene iudicasse, iudicantis bonum est, & eius, secundum
quem iudicatum est. Nunquid dubitas quin iusticia & habentis bonum sit, & an bonum
sit eius, cui debitum soluit? Mœrentem laudare iusticia est, igitur utriusq; bonum est. Ca
uillatoribus istis abunde respondebimus. Sed non debuit hoc nobis esse propositum, ar
guta differere, & philosophiam in has angustias ex sua maiestate detrahere. Quanto sa
tius est ire aperta uia & recta, ꝗ sibi ipsi flexus disponere, quos cum magna molestia de
beas relegere. Neq; enim quicꝗ aliud istæ disputationes sunt, ꝗ inter se perite captantiũ
lusus. Dic potius, ꝗ naturale sit in immẽsum mentem suam extendere. Magna & gene
rosa res est humanus animus, nullos sibi poni nisi cõmunes, & cum deo terminos patit.
* Primũ humilem non accipit patriam, Ephesum aut Alexandriam, aut si quod est etiam
nunc frequentius oculis lætius uectis. Solum illi patria est, quodcũq; suprema & uniuer
sa circuitu suo cingitur. Hoc omne cõuexum inter quod iacet, maria cum terris, inter qđ
* aer humanis diuina secernẽs, iam coniungit. Inter quod disposita tot numina in actus su
os excubant, deinde actam ætatem sibi dari non finit. Omnes, inquit, ante me sunt. Nul
lum ingenium magnis sæculis clusum est, nullum nõ cogitationi paruum tempus. Cum
uenerit dies ille, qui mixtum hoc diuini humaniq; secernat tempus. Hic ubi inueni, relin
quam, ipse me diei reddam, nec nunc sine illis sum, sed graui terrenoq; detineor per has
mortalis æui moras. Illi meliori uitæ, lõgioriq; præcluditur. Quemadmodum nouẽ men
* sibus nos tenet maternus uterus, & præparat nõ sibi, sed illi loco, in quem uidemur emit
ti. Iam idonei spiritum trahere, & in aperto durare, super hoc spacium, quod ab infantia
patet in senectutem, in alium mature summus partum. Alia origo nos expectat, alius re
rum status. Nondum cœlum nisi ex interuallo pati possumus. Proinde intrepidus horã
illam decretoriam prospice. Nõ est animo suprema, sed corpori. Quicquid circa te iacet
rerum, tanꝗ hospitalis loci sarcinas specta. Transeundum est. Excutit redeuntem natu
ra, sicut intrantem. Non licet plus efferre, ꝗ intuleris. Immo etiam ex eo, quod ad uitam
attulisti, pars magna ponenda est. Detrahentur tibi hæc circumiecta, nouissimum uela
mentum tui cutis, detrahetur caro & suffusus sanguis, discurrensq; per totum, detrahen
tur ossa neruiq;, firmamenta fluidorum ac labentium. Dies iste quem tanꝗ extremũ re
formidas, æterni natalis est. Depone onus. Quid cunctans tanꝗ nõ prius quoq; relicto,
in quo latebas corpore, extiteris? Hæres & reluctaris, tum quoq; magno nisi matris ex
pulsus es. Gemis, ploras, & hoc ipsum flere, nascentis est. Sed tũc debebat ignosci, rudis
& imperitus omniũ ueneras, ex maternorum uiscerũ callido molliq; fomento emissum,
afflauit aura liberior. Demũ offendit duræ manus tactus, tenerq; adhuc & nullius rei gna
rus obstupuisti inter ignota. Nunc tibi non est nouũ separari ab eo, cuius ante pars fue
ris, æquo animo membra iam superuacua dimitte, & istud corpus inhabitatũ diu, pone.
Scindetur, obruetur, abolebitur. Quid contristaris? Ita solet fieri. Pereunt sæpe uelamẽ
ta nascentium. Quid ista sic diligis, quasi tua? Istis opertus es. Veniet qui te reuelet dies,
& ex contubernio fœdi, atq; olidi uentris educat. Huic nunc quoq; tu quantũ potes sub
uolutaris, quæ nisi etiam necessarijs cohærebunt. Alienus iam hinc, altius aliquid, subli
miusq; medi

miusq; meditare. Aliquando naturæ tibi arcana retegentur, diſcutietur iſta caligo & lux undiq; clara percutiet. Imaginare tecum, quantus ille ſit fulgor, tot ſyderibus inter ſe lumen miſcentibus. Nulla ſerenum umbra turbabit, æqualiter ſplēdebit omne cœli latus. Dies & nox aeris infimi uices ſunt. Tunc in tenebris uixiſſe te dices, cum totam lucē & totus aſpexeris. Quam nunc per anguſtiſſimas oculorum uias obſcure intueris, & tamen admiraris illam procul. Quid tibi uidebitur diuina lux, cū illam ſuo loco uideris? Hæc cogitatio nihil ſordidū animo ſubſidere ſinit, nihil humile, nihil crudele. Deos omnium rerum eſſe teſtes ait. Illis nos approbari, illis in futurum parari iubet, & æternitatē proponere, ꝗ qui mente concipit, nullus horret exercitus, non terretur tuba, nullis ad timorem minis agitur. Quid ni non timeat, q mori ſperat? Se quoq; qui tādiu animum iudirat manere, ꝗ diu retinetur corporis uinculo, ſolutum ſtatim ſpargi, id agit, ut etiam poſt mortem utilis eſſe poſſit. Quāuis em̄ ipſe ereptus ſit oculis, tamē Multa uiri uirtus animo, multuſq; recurſat Gentis honos. Cogita quantum nobis exempla bona proſint. Scies magnorum uirorum non minus† præſentiam eſſe utilem ꝗ memoriā. Vale.

Erasm° Rot.

EPISTOLA. CIII. De pernitie inſidiarum quæ ſunt ex homine de homine officio. Et quomodo philoſophia utendum ſit.

legendū conſcio pñtia utilē eſſe memoriam.

QVid iſta circūſpicis, quæ tibi poſſunt fortaſſe euenire, ſed poſſunt & non euenire, incidentium dico ruinam, aliqua nobis incidunt, non inſidiantur. Illa potius uide, illa deuita, quæ nos obſeruant, quæ captant, pares ſunt caſus etiam ſi graues naufragium facere, uehiculo euerti. Ab homine homini quotidianum periculum. Aduerſus hoc te expedi, hoc intentis oculis intuere. Nullum enim malum frequentius, nullum pertinacius, nullum blandius. Tempeſtas minatur, anteꝗ ſurgat. Crepant ædificia anteꝗ corruant, prænunciat fumus incendium. Subita eſt ex homine pernicies; & eo diligentius tegitur, quo propius accedit. Erras ſi iſtorum tibi qui occurrunt uultibus credis, hominum effigies habent, animos ferarum, niſi quod illarum pernicioſior eſt primus incurſus, quos tranſire non quærunt. Nūꝗ em̄ illas ad nocendum niſi neceſſitas miſit. Hæ autem aut famæ, aut timore coguntur ad pugnam. Homini perdere hominem libet. Tu tamen ita cogita, quod ex homine periculum ſit, ut cogites, quid ſit hominis officium. Alterum intuere ne lædaris, alterum ne lædas. Cōmodis omniū læteris, mouearis incōmodis, & memineris quæ præſtare debeas, quæ cauere. Sic uiuendo quid conſequeris? Nō, ne te noceant, ſed ne fallant. Quātū aūt potes in philoſophiam ſecede, illa te ſinu ſuo proteget. In huius ſacrario eris, aut tutus, aut tutior. Non arietant inter ſe ſenes, ut eodem modo ambulantes. Quid autem ipſam philoſophiam non debebis iactare. Multis fuit periculis cauſa inſolenter tractata, & contumaciter tibi detrahat, nō alijs exprobret, nō abhorreat a publicis moribus, nec agat, ut qcqd nō facit, dānare uideaẽ. Licet ſapere ſine pompa, ſine inuidia. Vale.

*

*

Alr legendū conſcio præſentia utilem eſſe memoriā

Libri decimiſeptimi epiſtolarum finis.

LVCII ANNEI SENICAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER DECIMVSOCTAVVS.

EPISTOLA. CIIII. Qualiter ſeceſſio in ocium uel peregrinatio nō proſit, ſed noceat ſine curatione animi. Et de magnanimitate & excellentia humani ſpūs quē non laborē uel mortē timere exēplo Socratis & Catonis inſinuat.

IN momentanum meum fugi, quid putas? urbem? immo febrē, & quidē ſurrepentem. Iam manum mihi iniecerat, protinus itaq; parari uehiculū iuſſi. Paulina mea retinente. Medicus initia eſſe dicebat motis uenis, ſed incertis & naturalem turbantibus modum, exire perſeueraui. Illud mihi in ore erat domini mei Galionis, qui cū in Achaia febrem habere cœpiſſet, protinus nauem aſcendit, clamitans non corporis eſſe, ſed loci morbū. Hoc ego Paulinæ meæ dixi, quæ mihi ualitudinem meam cōmendat. Nam cū ſcias ſpiritum illius in meo uerti, incipio ut illi conſulam mihi conſulere, etiam quo me fortiorem ſenectus ad

multa reddiderit. Hoc beneficium ætatis amitto. Venit mihi in mentem in hoc sene &
adulescentem esse, cui parcitur. Itaq; quoniã ego ab illa nõ impetro ut me fortius amet,
Impetrat illa, ut me diligẽtius amem. Indulgendũ est enim honestis affectibus, & inter
dum etiam si præmunt causæ, spiritus in honorem suorũ uel cum tormento reuocãdus,
& in ipso ore retinendus est, Cum bono uiro uiuendũ sit, nõ q̃diu iuuat, sed q̃diu opor
tet. Ille qui non uxorem, non amicum tanti putat, ut diutius in uita cõmoretur, qui perse
uerat mori, delicatus est. Hoc quoq; imperet sibi animus, ubi utilitas suorũ exigit. Nec
tantum si uult mori, sed si cœpit intermittat, & suis cõmodet. Iogentis animi est, aliena
causa ad uitam reuerti, quod magni uiri sæpe fecerunt, Sed hoc quoq; summæ humani
* tatis existimo, senectutẽ suã cuius maximus fructus est, securior sui tutela, & uitæ usus
animosior. Attentius, si scias aliquid tuorum esse dulce, utile, optabile. Habet præterea
in se non mediocre ista res gaudium, & mercedem. Quid enim iucundius quam uxori
tam charum esse, ut propter hoc tibi charior fias? Potest itaq; Paulina mea non tantum
suum mihi timorem imputare, sed etiam meum. Quæris ergo quomodo mihi cõsilium
profectionis cesserit? Vt primum grauitatem urbis concessi, & illum odorem culinarũ
fumantium, quæ in ore quicquid pestiferi uaporis obruerit, cum puluere effundunt, p
* tinus mutatam ualitudinem sensi. Quantum deinde adiectum putas uiribus, postq̃ ui
neas attigi, in pascuum emissus, cibum meum inuasi, Repetiui ergo iam me, non pmans
sit marcor ille corporis dubij, & male cogitantis. Incipio toto animo studere. Non mul
tum ad hoc locus confert, nisi se sibi præstet animus, qui secretum & in occupationibus
medijs si uolet habebit. At ille qui regiones eligit, & ocium captat, ubiq; quod stringat
inueniet. Nam Socratem quærenti cuidam, quod nihil sibi peregrinationes profuissent
respondisse ferunt, Non immerito hoc tibi euenit, Tecum enim peregrinabaris. O quã
bene cum quibusdam ageretur, si a se aberrarent. Nunc primum seipsos sollicitant, cor
rumpunt, territant. Quid prodest mare traijcere, & urbes mutare? Si uis ista quibus ur
geris effugere, non alibi sis oportet, sed alius. Putes uenisse te Athenas, Puta Rhodon:
Elige arbitrio tuo ciuitatẽ. Quid ad rem pertinet quos illa mores babeat? tuos afferes:
Diuitias iudicabis bonum. Torquæbit te paupertas, & (quod est miserrimũ) falsa. Quã
uis enim multũ possideas, tamen qui alicubi situs habet, quanto tibi uideris defici, quã
* to uinceris. Honores iudicas bonum. Male te habebit ille consul factus, ille etiam refe
ctus, ringeris, quoties aliquem in fastis sæpius legeris. Tantus erit ambitionis furor, ut
nemo tibi post te uideatur, si aliquis ante te fuerit, proximum malum iudicabis mortẽ,
cum illa nihil sit mali, nisi quod ante ipsam est timeri. Exterrebunt te non tantum peri
cula, sed suspitiones Vanis semper agitaberis. Quid enim pderit euasisse tot urbes Ar
golicas, mediosq; fugam tenuisse per hostes? Ipsa pax timoris subministrabit. Ne tutis
quidem habebitur fides, Consternata semel mente, quæ ubi consuetudinẽ pauoris im
prouidi fecit, etiam ad tutelam salutis tuæ inbabilis es, non enim uitat sed fugit, magis
autem periculis latemus auersi. Grauissimũ iudicabis malum, aliquem ex his quos ama
* bis, amittere, cum interim hoc tam ineptum erit quam flere, quod arboribus amœnis &
domum tuam ornantibus decidant folia. Quicquid te delectat æque uidet, ut uideris
dum uiueret. Vtinam alium alio die casus excutiet. Sed quemadmodum frondium ia
ctura facilis est, quia renascuntur, sic istorum quos amas, quosq; oblectamenta uitæ pu
tas esse, damnum, quia reparantur, etiam si non renascuntur, sed non erunt idem, ne tu
quidem idem eris. Omnis dies, omnis hora te mutat, sed in alijs rapina facilis apparet,
hic latet, quia nõ ex aperto fiet, alij auferuntur, at ipsi nobis furto subducimur. Horũ ni
* hil cogitabis ab his, nec remedia uulneribus oppones, sed ipse tibi seres sollicitudinum
causas, Alia sperando, alia desperando. Si satis alterum alteri misceas, nec speraueris si
ne desperatione, nec desperaueris sine spe. Quid per se prodesse peregrinatio cuiquam
potuit? Non uoluptates illa temperauit, uon cupiditates refrœnauit, non iras repressit,
non indomitos amoris impetus fregit, nulla deniq; animo mala eduxit, nõ iudicium de
dit, non excussit errorem, sed ut puerum ignota mirantem, ad breue tempus rerum ali
qua nouitate detinuit. Cæterum inconstantiam mentis, quæ maxime ægra est lacessit,
mobiliorem leuioremq; reddit ipsa tractatio. Itaq; qui petierant cupidissime loca, cu
pidius deserunt,

pidius deferunt,& auium modo transuolat,citiusq̧ q̄ uenerāt abeunt,peregrinatio no-
ticiam dabit gentium,nouas tibi montium formas ostēdet,inusitata spatia camporum,
& irriguas perennibus aquis ualles,& alicuius fluminis sub obseruatione naturam, siue
ut Nilus æstiuo incremento tumet,siue ut Tigris eripitur ex oculis,& acto per occulta
cursu integræ magnitudini redditur,siue ut Menander poetarum omniū exercitatio,&
ludus,implicatur crebris anfractibus,& sæpe in uicinum alueo suo admotus, anteq̄ sibi
influat flectitur. Cæterum neq̧ meliorem facient,neq̧ saniorem. Inter studia uersandū
est,& inter authores sapientiæ,ut quæsita discamus,nōdum inuenta quæramus. Sic exi-
mendus animus,ex miserrima seruitute in libertatē asseritur. Quādiu qd nescieris,quid
fugiendum,quid petendum,quid necessarium,quid superuacuum,quid iustū,quid ho-
nestum sit, non erit hoc peregrinari, sed errare. Nullam tibi opem feret iste discursus.
Peregrinaris enim cum affectibus tuis,& mala te tua sequūtur,utinam quidē sequeren-
tur,longius abessent,nunc fers illa,non ducis.Itaq̧ ubiq̧ te premunt, & paribus incom-
modis urunt.Medicina ergo,non regio quærenda est.Fregit aliquis crus,aut extorsit ar
ticulum,non uehiculum nauemq̧ conscendit,sed aduocat medicum ut fracta pars iun-
gatur,ut luxata in locum reponatur.Quid ergo animum tot locis fractum & extortum
credis locorum mutatione posse sanari? Maius est istud malum, q̄ ut gestatione curet.
Peregrinatio non facit medicum,non oratorem.Nulla ars loco discitur.Quid ergo? Sa-
pientia res omnium maxima in itinere colligitur? Nullum enī mihi crede iter est, quod
te extra cupiditates,extra iras,extra metus sistat,aut si quod esset,agmine facto,gens il-
luc humana pergeret. Tādiu ista urgebunt mala,macerabuntq̧ per terras ac maria ua-
gum,q̄diu malorū gestaueris causas.Fugam tibi nō prodesse miraris? tecū sunt quæ fu-
gis. Te igitur emenda,onera tibi detrahe,& emenda desyderia. Intra salutem modum
contine. Omnem ex animo erade nequitiam. Si uis peregrinationes habere iucundas,
tuum comitem sana.Hærebit tibi auaricia,q̄diu auaro sordidoq̧ conuixeris. Hærebit ti
mor,q̄diu cum superbo conuersaberis. Nunq̄ sæuitiam in tortoris contubernio pones.
Incendent libidines tuas adulterorum sodalitia. Si uelis uitijs exui,longe a uitiorum ex-
emplis recedendum est. Auarus,corruptor,sæuus,fraudulentus multum nocituri,si pro
pe a te fuissent.Intra te sunt. Ad meliores transi. Cum Catonibus uiue,cum Lælio, cum
Tuberone,quod si conuiuere etiam græcis iuuat,cum Socrate,cum Zenone uersare,al
ter te docebit mori si necesse erit,Alter,anteq̄ necesse erit. Viue cum Chrysippo, cum
Possidonio.Hi tibi tradent diuinorum humanorumq̧ noticiam.Hi uidebuntur in ope-
re esse,nec tantum scire loqui,& in oblectationem audientium uerba iactare,sed animū
indurare,& aduersus minas erigere. Vnus est enī huius uitæ fluctuantis & turbidæ por
tus.Euentura contemnere. Stare fidenter ad portum,tela fortunæ aduerso pectore exci
pere,non latitantem,nec tergiuersantem: Magnanimes nos natura produxit, & ut qui-
busdā animalibus fœtum dedit, quibusdam subdolum, quibusdam pauidum,Ita nobis
gloriosum & excelsum spiritum, quærentem ubi honestissime, non ubi tutissime uiuat,
simillimum mundo,quem quantum mortalium passus licet,sequitur æmulaturq̧ pro-
fert se laudari & aspici credit.Omnium est. Supra omnia est.Itaq̧ nulli se rei submittit,
nihil illi uideatur graue,nihil quod uirum incuruet. Terribiles uisu formæ, lætumq̧ la-
bosq̧, minime quidem rectis oculis intueri illa possis, & tenebras perrumpere. Mul-
ta per noctem habita terrori, dies uertit ad risum. Terribiles uisu formæ lætumq̧ la-
bosq̧.Egregie Vergilius noster iure dixit terribiles esse,sed uisu,id est, uideri non pos-
se.Quid,inquam, in istis est tam formidabile, q̄ fama uulgauit? Quid est obsecro te
Lucilli cur timeat laborem uir? mortem homo? Totiens mihi occurrūt isti qui nō putāt
fieri posse,quicquid facere non possunt, & aiunt nos loqui maiora,q̄ quæ natura huma
na sustineat. At quanto ego de illis melius existimo, ipsi quoq̧ hæc,possunt facere†sed Alr si uolunt
nolunt.Deniq̧ quem unq̄ ista destituere tentantem,cui nō faciliora apparuere in actu?
non quia difficilia sunt,non audemus,sed quia non audemus,difficilia sunt. Si tamē ex-
emplum desyderatis,accipite Socratem†perpetitium senem,per omnia aspera iactatū, Alr ppessitū
inuictum tamen & paupertatem,q̄ grauiorem illi domestica onera faciebant, & labo-
res,quos militares quoq̧ pertulit,quibus ille domuit exercitus,siue uxorem eius mori-

bus feram, lingua petulantem, siue liberos indociles, & matri quam patri similiores. Si uere aut in bello fuit, aut in tyrannide, aut in libertate, bellis ac tyrannis seuiore Viginti & septem annis pugnatum est, post finita arma triginta annis noxæ dedita est ciuitas, ex quibus pleriq; inimici erant, Nouissima damnatio est sub grauissimis hominibus impleta obiecta est, & religionum uiolatio, & iuuentutis corruptela, quã immittere in deos, in patres in. R.P. dictus est. Post hæc carcer, & uenenum, usq; eo animum Socratis non mouerant, ut ne uultum quidem mouerint. Illam mirabilem laudem, & singularẽ usq; ad extremum, non hilariorem quisquã, non tristiorem Socratem uidit, æqualis fuit in tanta inæqualitate fortunæ. Vis alterum exemplum? Accipe hunc Marcum Catonẽ recentiorem, cum quo & infestius fortuna ægit, & pertinacius. Cui non omnibus locis obstitisset, nouissime, & in morte ostendit, tamen uirum fortem posse inuita fortuna uiuere, inuita mori. Tota illi ætas, aut in armis est exacta ciuilibus, aut in ætate concipiente iam ciuile bellum. Et hunc licet dicas non minus quam Socratem inseruisse dixisse, nisi forte Cn. Pompeium & Cæsarem, & Crassum putas libertatis socios fuisse. Nemo mutatum Catonem, toties mutata. R.P. uidit, eundem se in omni statu præstitit. In prætura, in repulsa, in accusatione, in prouincia, in contione, in exercitu, in morte, deniq; in illa. R.P. trepidatione, cũ illinc Cæsar esset decem legionibus pugnacissimis subnixus, totis externarum gentium præsidijs. Hinc, Cn. Pompeius satis unus aduersus omnia, cum alij ad Cæsarem inclinarent, alij ad Pompeium, Solus Cato fecit aliquas & Reip. partes. Si animo complecti uolueris illius imaginem temporis, uidebis illic plebem, & omnem erectum ad res nouas uulgum. Hinc optimates & equestrem ordinem. Quicquid erat in ciuitate sancti & lecti, duos in medio relictos. R.P. & Catonem. Miraberis, inquam, cum animaduerteris Atridem, Priamũq; & sæuum ambobus Achillem. Vtrũq; enim improbat, utrumq; exarmat. Hanc fert de utroq; sententiam. Ait se, si Cæsar uicerit moriturum, si Pompeius exulaturum. Quid habebat quod timeret, quid sibi & uicto & uictori cõstituerat, quæ constituta esse ab hostibus iratissimis poterant? Perijt itaq; ex decreto suo. Vides posse homines labores pati, per medias Africæ solitudines pedes duxit exercitum. Vides posse tolerare sitim, Et in collibus arentibus, sine ullis impedimentis uicti exercitus reliquias trahens, inopiam humoris loricatus tulit, & quoties aquæ fuerat occasio, nouissimus bibit. Videt honorem & notam posse cõtemni. Eodem quo repulsus est die, in comitio pila lusit. Vides posse non timeri potentiam superiorũ & Pompeium & Cæsarem, quorum nemo alterum offendere audebat, nisi ut alterum demereretur, simul prouocauit. Vides tam mortem posse contemni quam exilium, & exilium sibi indixit, & mortem, & interim bellum. Possumus itaq; aduersus ista tantum habere animi, libeat modo subducere iugo collum. In primis autem restituendo uoluptates eneruant & effœminant, & multũ petunt, multum autẽ a fortuna petendum est. Deinde sperandæ opes, auctoramenta sunt seruitutũ. Aurum & argentum, & quicquid aliud felices domos onerat, relinquatur. Non potest gratis cõstare libertas. Hanc si magno æstimas, omnia paruo æstimanda sunt. Vale.

EPISTOLA. CV. Quatuor esse quæ hominem in perniciem hominis instigant, & quomodo singulorũ eorum uitetur incõmodum. Et quod magna pars securitatis est nihil inique facere.

Quæ obseruanda tibi sint, ut tutior uiuas, dicam, Tu tamen sic audias censeo ista præcepta, quomodo si tibi præciperem, qua ratione bona ualitudo mardeat motu erroris. Consydera, quæ sint quæ hominem in perniciem hominis instigent. Inuenies spem, inuidiam, odium, metum, contẽptum. Ex omnibus istis, adeo leuissimum est contemptus, ut multi in illo remedij causa delituerint. Quem quis contemnit, calcat sine dubio, sed transit. Nemo homini contempto, pertinaciter, nemo diligenter nocet, etiam in acie iacens prætentur, cum stante pugnatur. Spem improborum uitabis, si nihil bumeris, quod cupiditatem alienã & improbam irritet, si nihil insigne possederis. Concupiscuntur enim etiã si parum nota sunt. Sic raro inuidiam effugies, si te non ingesseris oculis, si bona tua non iactaueris, si scieris in sinu

ris. In sinu gaudere. Odium autem ex offensa sic uitabis, neminem lacessendo aut gratificando, a quo te sensus cõmunis tuebitur, fuit enim hoc multis periculosum. Quidam odium habuerunt nec inimicum. Illud ne timearis, præstabit tibi & fortunæ mediocritas, & ingenij lenitas, cum te esse homines scient, quem offẽdere sine periculo possint. Reconciliatio tua & facilis sit & certa. Timeri autem tam domi molestum est, ꝙ foris, tam a seruis, ꝙ a liberis. Nulli non ad nocendum satis uirium est. Adijce nunc, quod qui timetur, timet. Nemo potuit terribilis esse secure. Contemptus superest, cuius modum in sua parestate habet, qui illum sibi adiunxit, qui contemnitur, quia uoluit, non quia debuit. Huius incõmodum, & artes bonæ discutiunt, & amicitiæ eorũ, qui apud aliquẽ potentem potentes sunt, quibus applicari expediet, non implicari, ne pluris remedium, ꝙ periculum constet. Nihil tantum æque proderit, ꝙ quiescere, & minimum cum alijs loqui, plurimum secum. Est quædam dulcedo sermonis, qui irrepit & blanditur, & non aliter ꝙ ebrietas, aut amor secreta producit. Nemo quod audierit tacebit, nemo quantum audierit loquetur. Qui rem non tacuerit, non tacebit autorem. Habet unusquisq; aliquem cui tantum credit, quantum ipsi creditum est, ut garrulitatem suam custodiat, & contentus sit unius auribus populum faciet. Sic quod modo secretum erat, rumor est. Securitatis magna portio est, nihil inique facere. Cõfusam uitam & perturbatam impotentes agunt, tantum metuunt, quantum nocent, nec ullo tempore uacant. Trepidant enĩ cum fecerunt. Hæret conscientia, aliud agere non patitur, ac subinde respondere ad se cogit, dat pœnas, quisquis expectat, quisquis autem meruit, expectat. Tutum aliqua res in mala conscientia præstat, nulla securum. Putat enĩ se etiam si non deprehenditur posse deprehendi, & inter somnos mouetur, & quoties alicuius scelus loquitur, de suo cogitat. Non satis illi solute oblitteratum uidetur, non satis rectum. Nocens habuit aliquando latendi fortunam, nunꝙ fiduciam. Vale.

In sinu gaudere.

*

EPISTOLA. CVI. Quod affectus animi sicut corporũ captiose disputat quam disputationem e uestigio damnat.

TArdius rescribo ad epistolas tuas, nõ quia districtus occupationibus sum, hãc excusationem caue audias. Vaco & omnes qui uolunt uacant. Neminem res sequuntur, ipsi illas amplexantur, & argumentum esse felicitatis occupationẽ putant. Quid ergo fuit, quare nõ protinus rescriberem ei de quo quærebas? Veniebat in contextum operis mei, scis enim me moralem philosphiam uelle complecti, & omnes ad eam pertinentes quæstiones explicare. Itaq; dubitaui utrum differem te, an donec suus isti rei ueniret locus, ius tibi extra ordinẽ dicerem: Humanius uisum est, tam lõge uenientẽ, nõ detinere. Itaq; & hoc ex illa serie rerũ cohærentiũ excerpã, & si qua erunt huiusmodi, non quærenti tibi ultro mittam. Quæ sint hæc interrogas? Quæ scire magis iuuat, ꝙ prodest. Sicut hoc de quo quæris bonum, an corpus sit bonum prodest. Facile enĩ quod facit corpus est bonum agitat animum, & quodammodo format & continet. Quæ ergo ꝓpria sunt corporis, quæ corporis bona sunt, corpora ergo sunt, & quæ animi sunt. Nam & hoc corpus est bonum, hominis necesse est corpus sit, cum ipse sit corporalis, mentior, nisi & quæ alunt illud, & quæ ualitudinem eius uel custodiũt uel restituunt corpora sunt. Ergo & corpus est bonum eius. Non puto te dubitaturum, an affectus corpora sint. Vt aliud quoq; de quo non quæris infulciam, tanꝙ ira, amor, tristicia, si dubitas an uultum nobis mutent, an frontem astringant, an faciem diffundant, an ruborem euocant, an fugientem sanguinem. Quid ergo tam manifestas corporis notas credis in crimine nisi a corpore? Si affectus corpora sunt & morbi animorũ, & auaricia, crudelitas, indurata uitia, & in statum inemendabilem adducta, ergo & malicia, & species omnis malignitas, inuidia, superbia. Ergo & bona, primum quia contraria istis sunt. Deinde quia eadem tibi iudicia præstabunt. An non uides quantum oculis det uigorem fortitudo? Quantam intentionem prudentia? Quantam modestiam & quietẽ reuerentia? Quantam serenitatem læticia? Quantum rigorem seueritas? Quantam remissionem ueritas? Corpora ergo sunt, quæ colorem habitumq; corporum mutãt, quæ in illis regnum suum exercent. Omnes autem quas retuli uirtutes, bonæ sunt, & quicqd

ex illis est. Nunquid est dubium an id quo quid tangi potest, corpus sit? Tangere enim & tangi, nisi corpus nulla potest res, ut, ait, Lucretius. Omnia autem ista quæ dixi, nõ mutarent corpus, nisi tangerent, ergo corpora sunt. Etiam nunc cui tanta uis est ut impellat & cogat & retineat, & iubeat, corpus est. Quid ergo? non timor retinet? Non audacia impellit? Non fortitudo immittit, & impetum dat? Non moderatio refrœnat ac reuocat? Non gaudium extollit? Non tristicia abducit? Denicꝫ quicquid facimus, aut malitiæ aut uirtutis gerimus imperio. Quod imperat corpori, corpus sit. Quod uim corpori affert corpus, bonum corporis corporale, bonum hominis, & corporis bonũ est, itacꝫ corporale est. Quoniam ut uoluisti morem gessi tibi. Nunc ipse dicam mihi, quod dicturũ esse te uideo. Laterunculis ludimus, in superuacuis subtilitas teritur. Non faciũt bonos ista, sed doctos. Apertior res est sapere, immo simplicior. Paucis est ad mentem bonam uti literis, Sed nos ut cætera in superuacuum diffundimus. Ita philosophiam ipsam, quẽadmodum omnium rerum, sic literarum quocꝫ intemperantia laboramus. Non uitæ, sed scholæ discimus. Vale.

EPISTOLA. CVII. Quæ patienda sunt ambulanti, per huius uitæ uiam. Et præmeditatio leuissima facit esse grauiora. Et qualiter uarietas mortalitatis & fatum æquanimiter ferenda sunt.

VBi illa prudentia tua? Vbi in dispiciendis rebus subtilitas? Vbi magnitudo? Tam pusilla tangunt, Serui occupationes tuas, occasionem fugæ putauerunt, Si amici deciperent (Habeant enim sane nomen, quod illis Epicurus noster imposuit & uocentur, quo turpius, non omnibus sit rebus tuis). Desunt illi qui & operam tuam conterebant, & te alijs molestum esse credebant. Nihil horum insolitum, nihil inexpectatum est. Offendi rebus istis tam ridiculum est, quã quæri, quod spargaris in publico, aut inquineris luto. Eadem uitæ conditio est, quæ balnei. Turbæ itineris quædam intermittentur, quædem incident. Non est delicata res, uiuere. Longã uiam ingressus es, & labaris oportet, & arietes & cadas, & lasseris, & exclames. O mors, idem mentiaris, alio loco comitem relinques? alio efferes, alio timebis, per eiusmodi offensas emetiendum est confragosum hoc iter. Non uult, præparet animus contra omĩa Sciat se uenisse, ubi ponat fulmen. Sciat se uenisse, ubi luctus & ultrices posuere cubilia curæ. Pallentesꝗ habitãt morbi, tristisꝗ senectus. In hoc contubernio uita degenda est. Effugere ista non potes, contemnere potes. Contemnes autem, si sæpe cogitaueris, & futura præsumpseris. Nemo non fortius ad id cui se diu composuerat, accessit, & durius quocꝫ si præmeditata erant, obstitit. At contra imparatus etiam leuissima expauit. Id agendum est, ne quid nobis inopinatum sit. Et quia omnia nouitate grauiora sunt, hæc cogitatio assidua præstabit, ut nulli sis malo Tyro. Serui me reliquærunt, alium compilauerunt, alium accusauerunt, alium occiderunt, alium prodiderunt, alium calcauerunt, alium ueneno, alium criminatione petierunt. Quicquid dixeris, multis accidit. Deinceps quæ multa & uaria sunt, in nos diriguntur. Quædam in nos fixa sunt. Quædam uibrant, & cum maxime ueniunt. Quædam in alios prouentura nos stringunt. Nihil miremur eorum ad quæ nati sumus. Quæ ideo nulli quærenda, quia paria sunt. Omnibus, ita dico, paria sunt, nam etiam quod effugit aliquis, pati potuit. Aequum autem ius est, non quo omnes usi sunt, sed quod omnibus latum est. Imperetur æquitas animo, & sine querela mortalitatis tributa pendamus. Hyems frigora adducit, algendum est, Aestas calores refert, æstuandum est. Intemperies cœli ualitudinem tentat, ægrotandum est. Et fera nobis aliquo loco occurret, & homo perniciosior feris omnibus. Alium aqua, alium ignis eripiet. Hanc rerum conditionem mutare non possumus. Id possumus, magnum sumere animum, & uiro bono dignum, quo fortiter fortuita patiamur, & naturæ consentiamus. Natura autem hoc quod uides regnum mutationibus temperat. Nubilo serena succedunt. Turbantur maria cum quieuerũt. Flant inuicem uenti. Noctem dies sequitur. Pars cœli consurgit, pars mergitur. Contrarijs, rerum æternitas constat. Ad hanc legem animus noster aptandus est, hanc sequatur, huic pareat, & quæcunꝗ fiunt, debuisse

debuisse fieri putet, nec uelit obiurgare naturam. Optimũ est pati, quod emendare non
possis, & deum quo auctore cuncta proueniunt, sine murmuratione comitari. Malus
miles est, qui Imperatorem gemens sequitur. Quare impigri atq; alacres excipiamus
imperia, nec desinamus hunc operis pulcherrimi cursum, cui quicquid patiamur intex-
tum est. Et sic alloquamur Iouem, cuius † tabernaculo moles ista dirigitur, quem Clean- Alr. † guber-
tes noster uersibus dissertissimis alloquitur, quos mihi in nostrum sermonẽ mutare per- naculo.
mittitur Ciceronis uiri disertissimi exemplo. Si placuerint, boni consules. Si displicue-
rint, scies me in hoc secutum Ciceronis exemplum. Duc me summe parens celsiq; do- Senarij.
minator poli, quocunq; placuit. Nulla parendi mora est. Assum impiger. Fac nolle, co-
mitabor gemens, malusq; patiar quod pati licuit bono. Ducunt uolentem fata, nolen-
tem trahunt. Sic uiuamus, sic loquamur, paratos nos inueniat atq; impigros fatum. Hic
est magnus animus, qui se eo tradidit. At contra ille pusillus ac degener, qui obluctatur
& de ordine mundi male existimat, & emendare mauult deos, quam se. Vale.

Libri decimioctaui Epistolarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER DECIMVSNONVS.

EPISTOLA. CVIII. De moderanda cupiditate discendi, & quanti profectus sit sapientem sæpius adire, & quod maiori impetu iuuenes ad philosophiam quam senes accedimus, ubi notat eos qui dicunt decus philosophiæ esse disputare non uiuere.

ID DE quo quæris, ex his est quæ scire tantum, eo, ut scias, pertinet. Sed
nihilominus, quia pertinet properas. Nec uis expectare libros, quos cum
maxime ordine cõtinentes, totam moralem philosophiæ partem statim
expediam. Illud tamen prius scribam, quemadmodum tibi ista cupiditas
discendi ꝗ flagitare tot uideo, dirigenda sit, ne ipsa impediat. Nec passim
carpenda sunt, nec auide inuadenda uniuersa, per partes puenitur ad to-
tum. Aptari onus uiribus debet, nec plus occupari quã cui sufficere possimus. Non quã-
tum uis, sed quantum capis hauriendum est, bonum tantum habe animum, capies, quã-
tum uoles. Quo plus recipit animus, hoc se magis laxat. Hæc nobis præcipere Attalum
memini cum scholam eius obsideremus, & primi ueniremus, & nouissimi exiremus.
Ambulantẽ quoq; illum ad aliquas disputationes euocaremus, nõ tantum paratum di-
scentibus sed obuium. Idem, inquit, & docenti & discenti debet esse propositũ, ut ille p-
desse uelit, hic proficere. Qui ad philosophoꝝ scholas quotidie uenit, secum aliquid bo-
ni ferat, aut sanior domum redeat, aut sanabilior redibit. Ea autẽ philosophiæ uis est, ut
nõ studentes, sed etiam conuersantes iuuet. Qui in solem uenit, licet nõ in hoc uenerit,
colorabit. Qui in unguentaria taberna resederunt & paulo diutius cõmorati sunt, odo-
rẽ secum loci ferunt. Et qui apud philosophũ fuerũt, traxerint aliquid necesse est, quod
prodesset etiã negligentibus. Attende quid dicam, negligentibus, non repugnantibus.
Quid ergo? Num nouimus quosdã qui multis apud philosophiã annis persederint, &
ne colorem quidem duxerint? Quid ni nouerim? Pertinacissimos quidem & assiduos,
quos ego non discipulos philosophorũ, sed inquilinos uoco. Quidam ueniunt ut audi-
ant, nõ ut discant, sicut in theatrum uoluptatis causa ad delectandas aures, oratione uel
uoce uel fabulis ducimur. Magnam hanc auditorum partem uidebis, cui philosophi
schola diuersorium ocij sit. Non id agunt ut aliqua illi uitia deponant, ut aliquam le-
gem uitæ accipiant, ad quam mores suos exigant, sed ut oblectamento aurium per-
fruantur. Aliqui tamen & cum pugillaribus ueniunt, non ut res ecixpiant, sed uerba,
quæ tam sine profectu alieno discant, quam sine suo audiant. Quidam ad magnifi-
cas uoces excitantur, & transeunt in affectum dicentium, alacres uultu & animo, nec
aliter cõcitantur quam Phrygij solent tibicinis sono semiuiri, & ex imperio † fugientes. alr. † furentes

 Rapit illos

Rapit illos instigatq; rerum pulchritudo, non uerborum inanium sonitus. Siquid acri-
ter contra mortem dictum est, siquid contra fortunã contumaciter, iuuat, protinus quæ
alt.† furentes audias facere. Afficiuntur illi, & sunt quales iubentur. Si illi animo forma permaneat, si
non impetum insignem protinus populus honesti dissuasor excipiat, pauci illam quam
conceperant mentem diu perferre potuerunt. Facile est auditorem concitare, ad cupi-
ditatem recti. Omnibus enim natura fundamenta dedit semenq; uirtutum, omnes ad
omnia ista nati sumus. Cum irritator accessit, tunc illa animi bona uelut soluta excitantũ.
Non uides quemadmodum theatra consonent, quoties aliqua dicta sunt, quæ publice
agnoscimus, & consensu uera esse testamur, desunt inopiæ multa, auaritiæ omnia. In nul-
lũ auarus bonus est, in se pessimus. Ad hos uersus ille sordidissimus plaudit, & uitijs suis
fieri conuitiũ gaudet. Quanto magis hoc iudicas euenire, cum a philosopho ista dicun-
tur, cum salutaribus præceptis uersus inseruntur, efficatius eadem illa demissuri in ani-
mum imperitorum? Nam (ut dicebat Cleantes) quemadmodum spiritus noster clario-
rem sonum reddit, cum illum tuba per longi canalis angustias tractum patenti ore no-
uissime exitu effudit, Sic sensus nostros clariores carminis arcta necessitas efficit, Eadẽ
negligentius audiuntur, minusq; percutiunt, quãdiu soluta oratione dicuntur, ubi acces-
sere numeri, & egregium sensum astrinxere certi pedes, eadem illa sententia uelut lacer-
to excussa retorquætur. De contemptu pecuniæ multa dicuntur, & longissimis oratio-
nibus hoc præcipitur, ut homines in animo nõ in patrimonio putent esse diuitias. Eum
esse locupletem, quam paupertati suæ aptus est, & paruo se diuitem fecit. Magis tamen
Senarij. feriuntur animi, cum carmini eiusmodi dicta sunt. Is minimo eget mortalis, qui minimũ
cupit. Quod uult habet, qui uelle quod satis est potest. Cum hæc atq; eiusmodi audi-
mus, ad confessionem ueritatis adducimur. Illi enim quibus nihil satis est, admirãtur ac
clamant, odium pecuniæ indicant, hunc illorum affectum ubi uideris, urge, hoc preme,
hoc onera, relictis ambiguitatibus, & syllogismis, & cauillationibus, & cæteris acuminis
Sophistarũ ei irriti ludicris. Dic in auariciam, dic in luxuriam. Cum profecisse te uideris, & animos au-
det molestias dientium affeceris, insta uehemẽtius. Verisimile non est quantum proficiat talis oratio,
remedio intenta, & tota in bonum audientium uersa. Facilime enim tenera concilian-
tur ingenia ad honesti rectiq; amorẽ. Adhuc debilibus leuiterq; corruptis, inijcit manũ
ueritas, si aduocatũ idoneum nacta est. Ego certe cum Attalum audirem, in uitia, in erro-
res, in mala uitæ perorantem, sæpe misertus sum generis humani, & illum sublimem al-
tioremq; humano fastigio credidi. Ipse regem se esse dicebat, sed plus quã regnare mi-
hi uidebatur, cui liceret censuram agere regnantium. Cum uero cõmendare pauperta-
tem cœperat, & ostendere, quod quicquid usum excederet pondus esset superuacuum
& graue ferenti, sæpe exire e schola pauperi libuit. Cũ cœperat uoluptates nostras tra-
ducere, laudare castum corpus, sobriam mensam, puram mentem, non tantum ab illici-
tis uoluptatibus, sed etiam superuacuis, libebat circumscribere gulam & uentrem, Inde
Afr.† impetu mihi quædam permansere Lucili. Magno enim in omnia† incœptu ueneram, deinde ad
ciuitatis uitam reductus, ex bene cœptis pauca seruaui. Inde ostreis boletisq; in omnẽ
uitam renunciatum est. Hæc enim non cibi, sed oblectamẽta sunt ad edendum saturos
cogentia. (Quod gratissimũ est edacibus, & se ultra quã capiunt farcientibus) facile de-
Erasm° Rot. scensura, facile reditura. Inde in omnem uitam unguento abstinemus, quem obtinemus
odor in corpore est† Nullo inde uitio caremus stomachi. Inde in omnẽ uitam balneũ
Suspicor le-gendũ. Nullo inde uino ca-let stomach-us, quãtũ ex scriptis exem-plaribus licu-it diuinare. fugimus. Decoquere corpus atq; exinanire sudoribus inutile, simul delicatumq; credi-
mus. Cætera proiecta redierũt. Ita tamen, ut quorũ abstinentiã interrupi, modũ seruem
& quidẽ abstinentiæ proximiorẽ, nescio an difficiliorem, quoniã quædã abscinduntur fa-
cilius animo, quã temperãtur? Quoniã cœpi tibi exponere quã tum maiori impetu ad
philosophiã iuuenis accesserim, quã senex pergam, Non pudebit fateri, quẽ mihi amo-
rẽ Pythagoras iniecerit. At Socion dicebat, quare ille anialibus abstinuisset. Quare po-
stea Sextius, Dissimilis utriq; causa erat, sed utriq; magnifica. Hic homini satis alimento-
rũ citra sanguinẽ esse credebat, & crudelitatis consuetudinẽ fieri, ubi in uoluptatẽ esset
adducta laceratio. Adijciebat contrahendã materiã esse luxuriæ. Colligebat bonæ uali-
tudini

tudini cōtraria esse alimenta uaria, & nostris aliena corporibus. At Pythagoras omniū
inter omnia cognationem esse dicebat, & aliorum commertiū in alias atq; alias formas
transeūtium. Nulla (si illi credas) anima interit, nec cessat quidem, nisi tempore exiguo
dum in aliud corpus transfunditur. Videbimus per quas temporū uices, & quando per
ratis pluribus domicilijs, in hominem reuertatur. Interim sceleris hominibꝰ ac paricidij
metum fecit, cum possint in parentis animam nescij incurrere, & ferro morsuue uiolare,
Sed in quo cognatus aliquid spiritus hostis paretur. Hæc cum exposuisset Socion, & im *
plesset argumentis suis, Non credis, inquit, animas in alia corpora atq; alia describi? &
migrationem esse, quam dicimus mortem? Non credis in his pecudibꝰ ferisue aut aqua
mersis illum quondam hominis animum morari? Non credis nihil perire in hoc mun-
do, sed mutare regionem? Nec tantum cœlestia per certos circuitus uerti, sed animalia
quoq; per uices ire, nec animos per orbem agi? Magni ista crediderunt uiri. Itaq; iudi-
cium quidem tuum sustine, Cæterum omnia tibi in integro serua. Si uera sunt ista, absti
nuisse animalibus innocentia est, si falsa frugalitas est. Quod istis crudelitatibꝰ tuis dam
num est? Alimenta tibi leonum & uulturum eripio. His instinctus abstinere animali-
bus cœpi, & anno peracto non tantum facilis erat mihi consuetudo, sed dulcis. Agitatio
rem mihi animū esse credebam. Nec tibi hodie affirmauerim an fuerit. Quæris quomo-
do desierim. In Tyberij Cæsaris principatu, iubente tempus inciderat, alienigenarum
gentium sacra mouebant. Sed inter argumenta superstitionis ponebatur quorundam
animalium abstinentia. Patre itaq; meo rogante, qui non calumniā timebat, sed philoso
phiam oderat, ad pristinā consuetudinē redij, nec difficulter, mihi ut inciperem melius
cœnare, persuasit. Laudare solebat Attalus culcitrā, quæ resisteret corpori. Tali utor etiā
senex, in qua uestigium apparere non possit. Hæc retuli, ut probarem tibi quam uehe-
mentes haberent tyrunculi impetus primos ad optima quæq;, siquis exhortaretur illos,
siquis impenderet. Sed aliquid præcipientium uitio peccatur, qui nos docent disputare
aliquid discentium, qui propositum afferunt ad præceptores suos, non animum excolen
di, sed ingenium. Itaq; quæ philosophia fuit, facta philologia est. Multum aūt ad rem p-
tinet quo proposito ad quam rem accedas, qui grammaticus futurus, Vergilium scru-
tatur. Non hoc animo legit illud egregium fugit irreparabile tempus, uigilandū est, nisi
properemus, relinquimur. Agit nox agiturq; uelox dies, inscij rapimur. Omnia in futu-
rum disponimus, & inter præcipitia lenti sumus, Sed ut obseruet, quoties Vergilius de
celeritate temporum dicit, Hoc uti uerbo illum, fugit. Optima quæq; dies miseris morta
libus æui Prima fugit, subeunt morbi tristisq; senectus, Et labor & duræ rapit inclemen
tia mortis. Ille qui ad philosophiam spectat, hæc eadem quo debet, adducit. Nunquam
Vergilius, inquit, dies dicit ire sed fugere, quod currendi genus concitatissimum est, &
optimos quosq; primos rapi. Quid ergo cessamus nos ipsi concitare, ut uelocitatem ra-
pidissimæ rei possimus æquare? meliora præteruolant, deteriora succedunt. Quemad-
modum ex amphora primum quod est syncerissimum effluit, grauissimum quodq; tur
bidum subsidit, Sic in ætate nostra, quod est optimum primum est Id exhaurire in alijs
potius patimur, ut nobis fecem reseruemus, Inhæreat istud animo, & tanquam missum
oraculo placeat. Optima quæq; dies miseris mortalibꝰ æui Prima fugit. Quare optima?
quia restat quod incertum est. Quare optima? Quia iuuenes possumus discere, possu-
mus facilem animū, & adhuc tractabilem ad meliora conuertere, quia hoc tempus ido-
neum est laboribus, idoneum agitandis per studia ingenijs, & exercendis per opera
corporibus. Quod superest segnius, & languidius est, & propius a fine. Itaq; toto hoc
agamus animo, & obmissis ad quæ diuertimur, in rem unam laboremus, nec hanc tem-
poris pernicissimi celeritatem, quam retinere non possimus, relicti demum intelliga-
mus. Primus quisq; tanquam optimus dies placeat, & redigatur in nostrum, quod fu-
git occupandum est, hoc non cogitat ille, qui grammatici oculis carmen istud legit.
Ideo optimum quemq; primum esse diem, quia subeunt morbi, quia senectus premit,
& adhuc adulescentiam cogitantibus supra caput est, sed, ait, Vergilium semper una po
nere morbos senectutem, nō mehercule immerito. Senectus enim insanabilis morbus
est, præterea, inquit, hoc senectuti cognomen imposuit, tristem illam uocat. Subeunt
morbi tristisq;

morbi tristisq; senectus. Non est quod mireris, ex eadem materia suis quenq; studijs apta colligere. In eodem prato bos herbam quærit, canis leporem, ciconia lacertam. Cum Ciceronis librum deprehendit hinc philologus aliquis, hinc grammaticus, hic philosophiæ deditus, alius alio curam suam mittit, philosophus admiratur contra iusticiam dici tam multa potuisse. Cum ad hanc eandem lectionem philosophus accessit, hoc subnotat, duos romanos Reges esse, quorum alter patrem non habet, alter matrem. Nam de Seruij matre dubitatur. Antipater mulieris Mimæ nepos dicitur. Præterea notat eũ quem nos dictatorem dicimus, & in historijs ita nominari legimus, apud antiquos magistrum populi uocatum. Hodieq; id extat in anguralibus libris, & testimoniũ est, quod qui ab illo nominatur, magister equitum est. Aeq; notat Romulum perisse solis defectione. Prouocationem ad populum etiã a regibus fuisse. Id ita in pontificalibus libris aliqui putant, & Fenestellam eosdem libros cum grammaticis explicuit. Primum uerba expressa ab se, dici ab Cicerone. Idem re ipsa in commentarium refert, ne minus sese, idem seipse. Deinde transit ad ea quæ consuetudo sæculi mutauit, tanquã quod, ait, Cicero, quoniam sumus ab ipsa calce eius interpellatione reuocati. Hanc quam nunc in circo cretam uocamus, calcem antiqui dicebant. Deinde inanes colligit uersus, & in primis illos de Affricano scriptos, cui nemo ciuis atq; hostis, qui uult pro factis reddere operæprecium. Ex eo se, ait, intelligere, apud antiquos non tantum auxilium significasse †operam, ait, opera eius in neminẽ potuisse Scipionem neq; ciuem, neq; hostem reddere operæpræcium. Felicem deinde se putat, quod inuenerit. Vnde uisum sit Vergilio dicere. Quem super ingens porta tonat cœli. Ennius hoc ait, Homero se surrupuisse, Ennio Vergilius Esse enim apud Ciceronẽ in his ipsis de. R.P. hoc epigramma est, ni faciendo plagas cœlestum ascendere cuiquã est. Mihi soli cœli maxima plaga patet. Sed ne & ipse, dum aliud ago, in philologum aut grammaticum delabar, Illud admoneo, auditionem philosophorum, lectionemq; ad propositum beatæ uitæ trahendam, non ut uerba prisca aut ficta captemus, & translationes improbas figurasq; dicendi, sed ut profutura præcepta, & magnificas uoces, & animosas, quæ mox in rem transferantur. Sic ista discamus, ut quæ fuerunt uerba, sint opera. Nullos autem peius mereri de omnibus mortalibus iudico, quam qui philosophiam uelut aliquod artificium uenale didicerunt, qui aliter uiuunt, quam uiuendum esse præcipiunt. Exempla enim seipsos inutilis disciplinæ circumferunt, nulli non uitio quod insequuntur obnoxij. Non magis mihi potest quisquam talis prodesse præceptor, quam gubernator in tempestate nauseabundus. Tenendum est, rapiente fluctu, gubernaculum, luctandum cum ipso mari eripienda sunt uento, uela. Quid me potest adiuuare rector nauigij attonitus & uomitans? Quanto maiore putas uitam tempestate iactari, quam ullam ratem? Non est loquendum, sed gubernandum. Omnia quæ dicunt, quæ turba audiente iactant, aliena sunt, dixit illa Plato, dixit Zenon, dixit Chrysippus, & Possidonius, & ingens agmen. Non tamen talium, quomodo probare possint sua esse, monstrabo. Faciunt quæ dixerint. Quoniam quæ uolueram ad te proferre iam dixi, nunc desyderio tuo satisfaciam, & in alteram epistolã integrum quod exegeras transferam, ne ad rem spinosam & auribus erectis curiosisq; audiendam, lassus accedas. Vale.

*

Erasmus Rot.

†Vide nũ ita legẽdum sit, sed opa, cum ait neminem potuisse Scipioni neq; ciuẽ, neq; hostem reddere opæ precium.

EPISTOLA. CIX. Multis argumentis ostendit sapientem sapienti prodesse.

AN sapiens sapienti prosit, scire desyderas. Dicimus plenum omni bono esse sapientem, & summa adeptum. Quomodo prodesse aliquis possit summum bonum habenti, quæritur? Prosunt inter se boni, exercent enim uirtutes, & sapientiam in suo statu continent, desyderat uterq; aliquem, cum quo conferat, cũ quo quærat. Peritos luctandi, usus exercet. Musicum qui paria didicit, monet. Opus est & sapienti, agitatione uirtutum. Ita quemadmodum ipse se mouet, sic mouetur ab alio sapiente. Quid sapiens sapienti proderit? Impetum illi dabit, occasiones actionum honestarum cõmonstrabit. Præter hæc, aliquis suas cogitationes exprimet, docebit, quæ inuenerit. Semper enĩ etiã a sapiente restabit quod inueniat, & quo animus eius excurrat. Malus malo nocet, facit quoq; peiorem Iram, metũ incitando, tristiciæ assentiendo,

uoluptates

uoluptates laudando. Et tunc maxime laborāt mali, ubi plurimum uitia miſcuere, & in unum collata nequitia eſt. Ergo ex contrario bonus bono proderit. Quomodo inquis? gaudium illi afferet, fiduciam confirmabit, ex conſpectu mutuæ tranquillitatis creſcet utriuſq; laeticia. Præterea quarundam illi rerum noticiam tradet. Non enim omnia ſapiens ſcit, etiam ſi ſciret, breuiores uias rerum aliquis excogitare poſſit, & has indicare, p quas facilius totum opus circumfertur. Proderit ſapienti ſapiens. Non ſcilicet tantum ſuis uiribus, ſed ipſius quem adiuuat. Poteſt quidem ille etiam relictus, ſibi explicare partes ſuas. Vtetur propria uelocitate, ſed nihilominus adiuuat etiam, currentem hortatur. Non prodeſt ſapiēs ſapienti, ſed ſibi ipſi. Hoc ſcias, Detrahe illi uim propriam, & ille nihil agit. Vno modo dicas licet, nō eſſe in melle dulcedinem. Nam ipſe ille qui†eſſe debeat, ita aptatus lingua palatoq; eſt ad huiuſmodi guſtum, ut ille talis ſapor non capiat ſed offendetur. Sunt enim quidam, quibus morbi uitio mel amarum uideatur. Oportet utrumq; calere, ut & ille prodeſſe poſſit, & huic profuturo idonea materia ſit. In ſummū, inquit, producto calorem calefieri ſuperuacuum eſt, & in ſummum producto bonū ſuperuacuum eſt, quod proſit. Nunquid inſtructus omnibus rebus agricola, ab alio inſtrui quærit? Nunquid armatus miles quantum in aciem exituro ſatis eſt uti, amplius arma deſyderat? Ergo nec ſapiens. Satis enim uitæ inſtructus, ſatis armatus eſt. Ad hæc reſpondeo. Qui in ſummo eſt calore, ei non opus eſt adiecto, ut ſummum teneat, Sed ipſe ſe, inquit, calor continet. Primum multum intereſt inter iſta quæ comparas. Calor enim unus eſt, prodeſſe uarium eſt, deinde calor non adiuuatur adiectione caloris ut caleat. Sapiens non poteſt in habitu ſuæ mentis ſtare, niſi amicos aliquos ſimiles ſui admiſit, cū quibus uirtutes ſuas communicet. Adijce nunc, quod omnibus inter ſe uirtutibus amicitia eſt. Itaq; prodeſt, qui uirtutes alicuius partes ſui amat, amandaſq; inuicem præſtat. Similia delectant, utiq; ubi honeſta ſunt, & probare, ac probari ſciunt. Etiā nunc ſapientis animū periti, mouere nemo alius poteſt, niſi ſapiens. Quō ergo ad ratione mouendam ratione opus eſt, ſic ut moueat ratio perfecta opus eſt rōne pfecta. Prodeſſe dicūtur, & quia media nobis largiant̄, pecuniā, gratiam, incolumitatem, alia in uſus uitæ chara aut neceſſaria. In his dicetur etiam ſtultus ſapienti prodeſſe. Prodeſſe autem eſt, animū ſecundum naturam mouere uirtute ſua, aut eius qui mouebitur. Hoc non ſine ipſius quoq; qui proderit bono fiet. Neceſſe eſt enim alienam uirtutem exercendo, exerceat & ſuam. Sed ut remoueas iſta, quæ aut ſumma bona ſunt, aut ſummorum efficientia, nihilominus prodeſſe inter ſe ſapientes poſſunt. Inuenire enim ſapientem ſapienti per ſe res petenda eſt, quia natura bonum omne charum eſt bono, & ſic quiſq; conciliatur bono, quemadmodum ſibi. Neceſſe eſt ex hac quæſtione, argumenti cauſa in alteram tranſeam. Quæritur enim an deliberaturus ſit ſapiens, an in conſilium aliquem aduocaturus? quod facere illi neceſſariū eſt, cum ad hæc ciuilia & domeſtica uenitur, &, ut ita dicam, mortalia. In his ſic illi opus eſt alieno conſilio, quomodo medico, quomodo gubernatori, quomodo aduocato, & litis ordinatori. Proderit ergo ſapiens aliquando ſapienti. Suadebit enim, ſed in illis quoq; magnis ac diuinis, ut diximus, communiter honeſta tractando, & animo cogitationes miſcendo, utilis erit. Præterea ſecundum naturam eſt & amicos complecti, & amicorum actu, ut ſuo proprioq; lætari. Nam niſi hoc fecerimus ne uirtus quidem nobis permanebit, quæ in exercendo ſenſu ualet. Virtus autem ſuadet præſentia collocari, in futurum conſulere, deliberare, & intendere animum. Facilius intendet explicabitq;, qui aliquē ſibi aſſumpſerit. Quærit itaq; aut perfectum uirum aut proficientem, uicinumq; perfecto. Proderit autem ille perfectus, ſi conſilium communi prudentia iuueris. Aiunt homines plus in alieno negocio uidere. Vitio hoc illis euenit, quos amor ſui excecat, quibuſque diſpectum utilitatis timor in periculis excutit. Incipiet ſapere ſecurior, & extra metum poſitus. Sed nihilominus quædam ſunt quæ etiam ſapientes in alio, quam in ſe diligentius uident. Præterea illud quod dulciſſimum eſt honeſtiſſimum, Idem uelle atq; idem nolle, ſapiens ſapienti præſtabit. Egregium opus pari iugo ducet, Perſolui quod exegeras, quamquam in ordine rerum erat quas moralis philoſophiæ uoluminibus complectimur. Cogita? quod ſoleo frequenter tibi dicere, In iſtis nos nihil aliud quam animum exercere Totiens enim illo reuertor.

Alt. ſumere

uertor. Quid ista me res iuuat? Fortiorem faciet, iustiorem, temperatiorẽ, nondum exer
ceri uacat. Adhuc medico mihi opus est. Quid me poscis sciẽtiam inutilem? Magna
promisisti. Exige, uide dicebas intrepidum fore, Etiam si cõtra me gladij micarent, etiã
si mucro tangeret iugulum. Dicebas securum fore, etiam si circa me flagrarent incendia
etiam si subitus turbo totam nauem meam mari raperet, Hanc mihi prestaturum uolu-
ptatem ut gloriam contemnam. Postea docebis implicita soluere, ambigua distingue-
re, obscura perspicere. Nunc doce, quod necesse est. Vale.

EPISTOLA. CX. Non optandos esse deos infestos malis: Et quomodo per retractam sæpius philosophiam, noticia boni & mali necessarij & superuacui possit haberi. Et quod turpe est etiam in aqua & polenta ponere beatam uitam.

EXmomentano meo te saluto, & iubeo te habere mentem bonam, hoc est pro-
pitios deos. Omnes quos habet placatos & fauentes, quisquis sibi se propicia-
uit. Sepone in præsentia, quæ quibusdum placent. Vnicuiq; nostrum pedago-
gum dari deum, non quidem ordinariũ, sed hunc inferioris notæ. Ex horũ nu-
* mero quos Ouidius ait, de plæbe deos. Ita tantum hoc seponas uolo, ut memineris ma
iores nostros, qui crediderunt Stoicos fuisse, Singulis enim & Genium & Iunonẽ de-
derunt. Postea uidebimus an tantum dijs uacet, ut priuatorũ negocia procurarent. In-
terim illud scito, siue assignati sumus, siue neglecti & fortunæ dati, Nulli te posse impre
cari quicq̃ grauius, q̃ si imprecatus fueris, ut se habeat iratum, sed non est, quare cuiq̃
quem dignum pœna putaueris, optes, ut infestos deo habeat, Habet, inquam, etiã si ui-
detur eorum fauore produci. Adhibe diligẽtiam tuam, & intuere, quid sint res nostræ,
non quid uocentur, & scies plura mala contingere nobis, q̃ accidere. Quoties enim cala
mitas felicitatis est causa, & uitium fuit, quod calamitas uocabatur? Quoties magna gra
tulatione & accepta res gradum sibi strinxit in præceps, & aliquem iam eminentem alle
uauit, etiam num tanq̃ ibi adhuc staret? Vnde tuto cadunt, sed ipsum illud cadere non
habet in se mali quicq̃, si exitum spectes, ultra quem natura neminẽ dejecit. Prope est
rerum omnium terminus, prope est, inquam, & illud, unde felix ejicitur, & illud unde fe
lix emittitr. Nos utraq; extendimus, & longa spe ac metu facimus. Sed si sapis omnia hu-
mana conditione metire, simul & quod gaudes, & quod times contrahe. Est autẽ tan-
ti diu nihil gaudere, nequid diu timeas. Sed quare istuc malum astringo? Non est quod
quicquã timendum putes. Vana sunt ista quæ nos mouent, quæ attonitos babent. Ne-
mo nostrum quid ueri esset, excussit, sed metum alter alteri tradidit. Nemo ausus est ad
id quo perturbatur accedere, & naturã ac bonum timoris sui nosse. Itaq; res falsa & ina-
nis habet adbuc fidem, quia non coarguitur, Tanti putamus oculos intendere. Iam ap-
parebit q̃ breuia, quam incerta, quã tuta timeantur. Talis est animorũ nostrorum confu
sio, qualis Lucretio uisa est. Nam ueluti pueri trepidant, atq; omnia cæcis, In tenebris me-
tuunt, Ita nos in luce timemus. Quid ergo? nos omni puero stultiores sumus, qui in luce
timemus? Sed falsum est Lucreti, non timemus in luce, omnia nobis fecimus tenebras
nihil uidemus, nec quid noceat, nec quid expediat, tota uita incursitamus, nec ob hoc re
sistimus, aut circumspectius pedem ponimus. Vides autem quã sit furiosa res in tene-
bris impetus. At mehercule id agimus, ut longius reuocandi simus, & cum ignoremus
quo feramur, uelociter tamẽ illo quo intendimus pseueramus. Sed lucescere si uelimus
potest. Vno autem modo potest, siquis hac humanorũ diuinorumq; noticiam accepe-
rit. Si illa, se non perfuderit, sed infecerit, si eadem quãuis sciat, retractauerit, & ad se sæ-
pe rettulerit. Si quæsierit quæ sint bona, quæ sint mala. Quibus boc sit falso nomen ascri
ptum. Si quæsierit de honestis, de turpibus, de prouidentia & si inter hæc humani inge-
* nij sagacitas, sistitur, prospicere, & ultra mũdum libet quo feratur, unde surrexit. In quẽ
exitum tanta rerum uelocitas properet. Ab bac diuina contemplatione abductum ani-
mum in sordida & bumilia pertraximus, ut auariciæ seruiret, ut relicto mundo terminis
* q; eius & dominis cuncta uersantibus, terram rimaretur, & quæret quid ex illa mali effo
deret, non cõtentus oblatis. Quicquid nobis bono futurum erat, deus & parens noster

in proximo

in proximo posuit. Non expectauit inquisitionem nostram, & ultro dedit, nocitura altis
sime pressit. Nihil nisi de bonis quæri possumus. Ea quibus periremus, nolēte rerum na-
tura & abscondente protulimus. Addiximus animū uoluptati, cui indulgere initium om
nium malorum est. Tradidimus ambinoni & famæ, cæteris æque uanis & inanib⁹. Quid
ergo, nunc te hortor ut facias? Nihil noui, nec enim nouis malis remedia quærūtur. Sed
hoc primum, ut tecum ipse dispicias, quid sit oecessarium, quid superuacuū. Necessaria
tibi ubiq; occurrent, superuacua & semper toto animo quærenda sunt. Non est autem ꝙ
te nimis laudes, si cōtempseris aureos lectos, & gemmeā suppellectilem. Quæ est enim
uirtus superuacua contemoere? Tunc te admirare, cum contempseris necessaria, nō ma-
gnam rem facis, ꝙ uiuere sine †recto apparatu potes, ꝙ non desyderas miliarios apros, Alt regio.
ñec linguas Phœnicopterorum, & alia portenta luxuriæ. Iam tota animalia fastidiētis, &
certa membra ex siogulis eligentis. Tunc te admirabor, si non contempseris etiam sordi
dum panem, si tibi persuaseris herbas. Vbi necesse est, non pecori tantū, sed homini oa-
sci, si scieris cacumina arborum explementum esse uentris, in quē si preciosa cōgerimus,
tanq̄ præcepta seruantem, sine fastidio implēdus est. Quid enim ad rem pertioet, quid
accipiat, perditurus, quicquid acceperit? Delectant te disposita, quæ terra mariq; capiun
tur? Alia ergo gratiora, si recentia perferuntur ad mensam, alia si diu pasta & coacta pin-
guescere fluunt, ac uix saginam continent suam. Delectat te, nitor horum arte quæsitus.
At mehercule ista sollicite scrutata uarieq; condita, cum subierint uentrem, una atq; eadē
fœditas occupauit. Vis ciborum uoluptatem contemnere? Exitum specta. Attalum me
mioi cum magna admiratione omniū hæc dicere. Diu mihi, inqt, imposuere diuitiæ. Stu
pebam ubi aliquid ex illis alio atq; alio loco fulseram. Existimabam similia esse quæ late-
rent his quæ ostenderentur, sed in quodam apparatu uidi totas opes urbis celatas, & au
ro & argento, & his quæ precium auri argentiq; uicerunt, exquisitos colores & uestes ul
stra non tantum nostrum, sed ultra finem hostium aduectas. Hinc puerorum prospicu-
ōs cultu atq; forma greges, Hinc fœminaꝝ & alia quæ res suas recognoscēs sūmi imperij
fortuna ptulerat. Quid hoc est, inquā, aliud q̄ irrita cupiditas hoīm per se incitata. Quid
sibi uult ista pecuniæ pompa? Ad discendā auaritiā cōuenimus. At mehercules min⁹ cu
piditatis istinc effero, q̄ attuleram. Contēpsi diuitias, nō qa supuacuæ, sed qa pusillæ sūt.
Vidisti ne, q̄ intra paucas horas, ille ordo q̄uis lentus dispositusq; transierit? Hoc totam
uitam nostram occupauit, quod totum diem occupare non potuit. Accessit illud quoq;
tam superuacuæ mihi uisæ sunt habentibus, q̄ fuerunt spectantibus. Hoc itaq; ipse mihi
dico, quoties tale aliquid præstrinxerit oculos meos, quoties occurrit domus splendida,
cohors culta seruorum, lectica formosis imposita coloribus. Quid miraris? quid stupes?
Pompa est. Ostenduntur istæ res, non possidentur, & dum placeot, transeunt. Ad ueras
potius te conuerte diuitias, disce paruo esse contentus, & illam uocem magnus atq; ani-
mosus exclama. Habeamus aquam, habeamus polentam, Ioui ipsi de felicitate cōtrouer
siam faciamus. Faciamus oro te, etiam si ista defuerint. Turpe est beatā uitam in auro &
argento reponere, æque turpe est in aqua & polenta. Quid ergo faciā, si ista nō fuerint?
Quæris quod sit remedium iuopiæ? Famē fames finit. Alioqui quid interest magna sint
an exigua, quæ seruire te cogunt? Quid refert quantum sit, quod tibi possit negare fortu
na? Hæc ipsa aqua & polenta in alienum arbitrium cadit. Liber est autem, oon in quem
parum licet fortunæ, sed in quem nihil, Ita est, nihil desyderes, oportet, si uis Iouem ꝓuo
care, nihil desyderantem. Hæc nobis Attalus dixit, natura dixit omnibus. Quæ si uoles
frequenter cogitare. Id agis, ut sis felix, nō ut uidearis, & ut tibi uidearis, nō alijs. Vale.

EPISTOLA. CXI. De uera philosophi magnitudine,
quam sophismata. i. cauillaoones præstare oō possunt.

QVid uocentur latioe sophismata quæsisti a me. Multi tentauerunt illis nomen
impooere. Nullum hæsit uidelicet, quia res ipsa noo recipiebatur a nobis, nec
in usu erat. Nomini quoq; repugnatum est, aptissimum tamen uidetur mihi,
quo Cicero usus est, Cauillationes uocat, quibus quisq; se tradidit, quæstiūcu
las quidem narras. Cæterum ad uitā oihil proficit, neq; fortior fit, neq; tē-
peratior, neq; elatior. At ille qui philosophiam in remedium suum exercuit, ingens fit
animo, plenus fiduciæ inexuperabilis, & maior adeunti. Quod in magnis euenit monti

bus, quorum proceritas minus apparet longe intuentibus. Cum accesseris, tunc manifestum fit, ꝙ in arduo summa sint. Talis enim mi Lucili uerus, & rebus, non artificiis philosophus. In ædito stat ad admirabilis, celsus, magnitudinis ueræ. Non exurgit in plantas, nec in summis ambulat digitis, eorum more qui mendacio staturam adiuuant, longioresq; q̄ sunt uideri uolunt. Contentus est magnitudine sua. Quid ni contentus sit, Eousq; creuisse, quo manū fortuna non porrigit? Ergo & supra humana est. Par sibi in omni statu rerum, siue secundo cursu uita procedit, siue fluctuatur, & ꝑ aduersa ac difficilia. Hanc constantiā cauillationes istæ, de quibus paulo ante loquebar, præstare non possunt. Ludit istis animus, non proficit, & philosophiā a fastigio deducit in planum. Nec te ꝓhibuerim aliquando ista agere, sed tunc, cum uoles nihil agere. Hoc tamen habent in se pessimū, dulcedinem quandam sui faciunt, & animū specie subtilitatis inductum tentāt, morantur. Cum tanta rerū moles uocet, cū uix tota uita sufficiat, ut hoc unū discas, uitam cōtemnere. Quid regere inquis? † solam opus est? Nā oemo illam bene rexit, nisi qui contempserat. Vale.

Sophismata (huiusmasum) dulcedinē sui faciunt.

Alr † secū dā suspicor legendū solū

EPISTOLA. CXII. Vtens exasæ uitis exemplo ostendit inueterati ingenij prauitatem fore inemendabilem.

CVpio mehercule amicū tuū formari, ut desyderas & institui, sed ualde durus capitur, immo potius, quod est molestius ualde mollis capitur, & cōsuetudine mala ac diutina fractus. Volo tibi ex oostro artificio exemplū referre. Nō quālibet insitionē uitis patitur, si uetus & exæsa est, si infirma gracilisq;, aut nō recipiet surculum aut nō alet, nec applicabit sibi, nec in qualitatē eius naturamq; transibit. Itaq; solemus supra terram præcidere, ut si nō responderit, tentari possit secūda fortuna, & iterū repetita infra terram inserat̄. Hic de quo scribis & mandas, nō habet uires. Indulsit uitijs simul & emarcuit, & indurnit. Non potest recipere rationē, non potest nutrire. At cupit ipse, noli credere. Non dico illum mentiri tibi, putat se cupere. Stomachū illi fecit luxuria, cito tamen redibit in gratiā. Sed dicit se offendi uita sua. Non negauerim. Quis enim non offenditur? Homines uitam suam & amant simul & oderunt. Tunc itaq; de illo feramus sententiam, cum fidem oobis fecerit, inuisam iam sibi esse luxuriam. Nunc illis male conuenit. Vale.

Libri deciminoni epistolarum finis:

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER VICESIMVS.

EPISTOLA. CXIII. Dialectice disputat per multa inconuenientia uirtutes nō esse animalia. De morali fortitudine, iusticia, doctrinam inferens.

DESYDERAS tibi scribi a me quid sentiā de hac quæstiōe iactata apud nostros. An iusticia, an fortitudo, prudentia, cæteræq; uirtutes animalia sint. Hac subtilitate efficimus Lucili clarissime, ut exercere ingenium inter irrita uideremur, & disputationibus nihil ꝓfuturis ociū terere. Faciā quod desyderas, & quid nostris uideat̄ exponā. Sed me in alia sentētia profiteor. Puto quædā esse, quæ decent † phetasiatū, palliatūq;. Quæ sint ergo quæ antiquos mouerint, dicam. Animū constat animal esse, cū ipse efficiat, ut simus animalia, & cū ab illo animalia nomē hoc traxerint. Virtus aūt nihil aliud est q̄ animus, quodāmodo se habens, ergo animal est. Deinde uirtus agit aliquid. Agi aūt aliquid sine impetu potest. Si impetū habet q nulli est, nisi animali, animal est. Si animal est, inquit, uirtus, habet ipsam uirtutē. Quid ni? habet seipsam. Quomodo sapiens oia per uirtutē gerit, sic uirtus ꝑ se. Ergo, inquit, & oēs artes animalia sunt, & oia quæ cogitamus, quæq; mente cōplectimur. Sequit̄, ut multa animaliū milia habitent in his angustijs pectoris, & singuli multa simus animalia, aut multa habeamus animalia. Quæris, quid aduersus ista respōdeat̄? Vnaquæq; res ex istis animal erit, multa animalia nō erunt. Quare? Dicā, si mihi accōmodaueris subtilitatē & intentionē tuam. Singula animalia, singulas debent habere substantias. Ista oīa unū animū habent. Itaq; singula esse possunt, multa esse nō possunt. Ergo & animal sum & homo, nō tamē duos esse dices nos. Quare? quia separatim esse debent. Ita dico alter ab altero debet esse deductus, ut duo sint. Quicquid in unū multiplex est, sub unam cadit naturam

* Alr † petasatum.

dit naturam

dit naturam, itaq; unũ est. Et animus meus animal est, & ego animal sum, duo tamen non sumus. Quare? quia animus mei pars est, tũc aliquid ꝓ se numerabit̃, cum ꝑ se stabit. Vbi uero alterius membrũ erit, non poterit uideri aliud. Quare? Dicam, quia quod aliud est, suũ oportet esse, & propriũ, & totum, & intra se absolutum. Ego in alia esse me sententia professus sum. Non enim tantum uirtutes animalia erunt, si hoc recipitur. Sed opposita quoq; illis uitia & affectus, tanq̃ ira, timor, luctus suspitio, ultra res ista ꝓcedet. Omnes sententiæ, omnes cogitationes animalia erunt, quod nullo modo recipiendũ est. Nõ enĩ quicquid ab homine fit, homo est. Iusticia quid est, inquit? Animus quodammodo se habens. Itaq; si animus animal est, & iusticia. Minime. Hæc enim habitus animi est, & quædã uis. Idem animus in uarias figuras conuertit̃, & non toties animal aliud est, quoties aliud facit, nec illud quod fit ab animo animal est. Iusticia anial est, fortitudo, sic cæteræ uirtutes. Vtrũ desinent animalia esse subinde, aut rursus incipiunt, aut semꝑ sunt? Desinere uirtutes nõ possunt, ergo multa animalia, imo innumerabilia in hoc animo uersant̃. Nõ sunt, inquit, multa, quia ex uno religata sunt, & partes unius ac mẽbra sunt. Talẽ ergo faciem animi nobis proponimus, qualis est Hydræ, multa habentis capita, quorum unum quodq; per se pugnet, ꝓ se noceat. Atqui nullũ ex illis capitibus animal est, sed animalis caput. Cæterum ipsa unũ animal est. Nemo in Chimæra leonem esse anial dixit, aut draconem, Hæ partes erant eius, partes eius nõ sunt animalia. Quid est quod colligas iusticiã animal esse? Agit, inquit, aliquid & prodest, impetũ habet, sed animi. Omne anial donec moriat̃, hoc est idẽ quod cœpit, homo donec moriatur, homo est. Equus, canis, transire in aliud non potest. Iusticia. i. animus quodam modo se habens animal est. Credamus deinde, anial est fortitudo. i. animus quodã modo se habens. Quis animus? Ille qui modo in iusticia erat, tenet̃ in priore animali, in aliud animal ei transire nõ licet. In eo illi in quo primũ esse cœpit, ꝑseuerandũ est. Præterea unus animus duorũ animaliũ esse nõ potest, multo minus pluriũ. Si iusticia, fortitudo, tẽperantia, cæteræq; uirtutes animalia sunt, quomodo unũ animũ habebunt? Singulos habeant oportet, aut nõ sunt animalia. Non potest unũ corpus pluriũ animaliũ esse, hoc & ipsi fatentur. Iusticiæ qđ est corpus? animus fortitudinis quod est corpus? Idem animus. Atqui unũ corpus esse duorum animaliũ nõ potest. Sed idẽ animus, inquit, iusticiæ habitũ induit, & fortitudinis & tẽperantiæ. Hoc fieri posset, si quo tẽpore iusticia esset, fortitudo nõ esset. Quo tẽpore fortitudo esset, tẽperantia non esset. Nunc uero omnes uirtutes simul sunt. Ista quomodo erũt singula animalia, cũ unus animus sit? Qui plus q̃ unũ animal nõ potest facere. Denique nullum animal pars est alterius animalis. Iusticia aũt pars est animi, non est ergo animal. Videor mihi in re confessa perdere operam. Magis enim indignandũ de isto, q̃ disputandũ est. Nullum animal alterius pars est. Circũspice omniũ corpora, nulli non & color ꝓprius est, & figura sua, & magnitudo inter cætera, propter quæ mirabile diuini artificis ingeniũ est. Hoc quoq; existimo, & ꝙ in tanta copia rerũ, nũq̃ in idẽ incidit. Et iam quæ similia uidentur, cum contuleris, diuersa sunt, tot fecit genera foliorũ, nullum in sua ꝓprietate signatum. Tot animalia, nullius multitudo cum altero cõuenit, utiq; aliquid interest. Exegit a se, ut quæ alia erãt, & dissimilia essent & imparia. Virtutes ut dicitis omnes pares sunt, ergo non sunt animalia. Nullum uero animal ꝑ se aliquid agit. Virtus aũt ꝑ se nihil agit, sed cum homine. Omnia animalia aut rationalia sunt, ut homines, ut Dij, Aut irrationalia, ut pecora. Virtutes quoq; rationales sunt, atq; nec homines sunt, nec dij, ergo nõ sunt animalia. Omne rationale animal nihil agit, nisi primũ specie alicuius rei irritatũ est, deinde impetũ cœpit, deinde assensio cõfirmauit hunc impetũ. Quid sit assensio dicã. Oportet me ambulare, tũc demũ ambulo, cũ hoc mihi dixi, & approbaui hãc opinionẽ meã, oportet me sedere, tũc demum sedeo, hæc assensio in uirtute non est. Puta enim prudentiã esse quomodo assentiet̃. Oportet me ambulare, hoc natura non præcipit, prudentia enim ei cuius est prospicit, non sibi. Nam nec ambulare potest, nec sedere, ergo assensionẽ nõ habet. Quod assensionem nõ habet, rationale animal non est. Virtus si anial est, rationale est, rationale aũt non est, ergo nec animal. Si uirtus animal est, uirtus aũt bonum est, omne bonum animal est. Hoc nostri fatentur. Patrem seruare bonũ est, & sententiam prudenter in senatu dicere bonum est, & iuste decernere bonũ est, Ergo & patrem seruare animal est, & prudenter dicere animal est. Eousq; res exegit, ut risum tenere non

possis. Prudenter tacere bonum est, Ita & tacere & cœnare animal est, Ego mehercule titillare non desinam, & ludos mihi ex istis subtilibus ineptijs facere. Iusticia & fortitudo si animal sunt, certe terrestria sunt. Omne animal terrestre alget, esurit, sitit. Ergo iusticia alget, fortitudo esurit, clementia sitit. Quid porro, non interrogabo illos, quam figuram habeant ista animalia, hominis an equi, an feræ? Si rotundam illis, an qualem deo dederint formam? Quæram, an & auaritia & luxuria & clementia æque rotundæ sunt? Sunt enim & ipsa animalia, si has quoq; rotundauerint, iam nunc interrogabo, an prudens ambulatio aial sit, nec ne? cõfiteanť necesse est. Deinde dicant ambulationẽ esse aial, & qdẽ rotundum. Ne putes autẽ primũ ex nostris, non ex scripto loqui, sed meæ sententiæ esse, inter Cleantẽ & discipulũ eius Chrysippũ, non conuenit qd sit ambulatio. Cleantes, ait, spiritum esse a principali, usq; in pedes pmissum, Chrysippus ipsum principale quod est, Ergo cur nõ ipsius Chrysippi exẽplo sibi quisq; se uindicet? Et ista tot animalia, quot mũdus ipse nõ potest capere derideat? Non sunt, inquit, uirtutes multa aialia, & tamẽ aialia sunt. Nam queadmodũ aliquis & poeta est & orator, & tamẽ unus, sic uirtutes istæ aialia sunt, sed multa non sunt. Idem est animus, & iustus, & prudẽs, & fortis. At singulæ uirtutes quodam modo se habent. Sublata cõuenit nobis. Nam & ego interim fateor animũ animal esse. Postea uisurus q̃ de ista re, sententiã feram. Actiones eius animalia esse nego. Alioquin & omnia uerba erunt animalia, & omnes uersus. Nam si sermo prudẽs bonum est, bonũ autem omne animal est, Sermo ergo animal est. Prudens uersus bonum est, bonũ autem omne animal est, Versus ergo animal est. Itaq; arma uirumq; cano animal est, quod nõ possunt rotundum dicere, cum sex pedes habeat. Textoriũ, inquis, totum mehercule istud, quod cum maxime agitur, dissilio risu. Cum mihi propono solœcismũ animal esse, & barbarismũ, & syllogismum, & aptans illis facies, tanq̃ pictor assigno. Hæc disputamus, & tractis superciljs fronte rugoso. Non possunt hoc loco dicere illud Celianum, O tristes ineptias, ridiculæ sunt. Quin itaq; potius aliqd utile nobis, ac salutare tractamus, & quærimus quomodo ad uirtutes uenire possimus, quæ nos ad illas uia adducat. Doce me non an fortitudo animal sit, sed nullum animal felix esse sine fortitudine, nisi contra fortuita cõualuit, & omnes casus anteq̃ exciperet meditãdo prædomuit. Quid est fortitudo? Munimentũ humanæ imbecillitatis inexpugnabile. Quod qui circũdedit sibi, securus in hac uitæ obsidione perdurat. Vtitur enim suis uiribus, suis telis. Hoc loco tibi Possidonij nostri sententiã referre uolo. Nõ est quod unq̃ fortunæ armis putes esse te tutum. Tuis pugna contra ipsam fortunã, non armat itaq; contra hostes, instructi contra ipsam inermes sunt. Alexander quidem Persas, & Hyrcanos, & Indos, & quicqd gẽtium usq; in oceanum extendit oriens uastabat, fugabatq;, Sed ipse modo occiso amico, modo amisso iacebit in tenebris, alias scelus, alias desyderium suũ mœrens, uictor tot regum atq; populorum iræ, tristiciæq; succubuit. Id enim egerat, ut omnia potius haberet in potestatẽ q̃ affectus. O q̃ magnis homines erroribus tenẽtur, quibus dominãdi trãs maria cupiunt permittere? felicissimosq; se iudicant, si multas pro milite prouincias obtinent, & nouas ueteribus adiungũt, ignari quod sit illud ingens† parumq; regnũ. Imperare sibi, maximũ imperiũ est. Doceat me q̃ sacra res sit iusticia, alienum bonũ spectans, nihil ex se petens, nisi usum suum. Nihil sit illi, cum ambitione, famaq;, sibi placeat. Hæc ante omnia sibi quisq; persuadeat, Me iustum esse gratis oportet. Parum est adhuc illud, persuadeat sibi, me in hanc pulcherrimã uirtutem ultro etiam impendere iubẽtur. Tota cogitatio priuatis cõmodis, q̃ longissime auersa sit. Non est quod spectes, quod sit iustæ rei premium, maius iniusto est. Illud adhuc tibi affige, quod paulo ante dicebam, nihil ad rem pertinet, q̃ multi æquitatẽ tuam nouerint. Qui uirtutem suam publicari uult, nõ uirtuti laborat, sed gloriæ. Non uis esse iustus sine gloria. At mehercules sæpe iustus esse debebis cum infamia. Et tunc si sapis, mala opinio bene parta delectet. Vale.

[margin: * Forte† paruumq;. *]

EPISTOLA. CXIIII. De multiplici uarietate uitiosæ orationis. Et pro qualitate animi dicentes eius informatur oratio. Vbi cõtra luxuriã succincte declinat.

QVare quibusdam temporibus prouenerit corrupti generis oratio, quæris, & quomodo in quædam uitia inclinatio ingeniorum facta sit, ut aliquando inflata explicatio urgeret, aliquando infracta, & in morem cantici ducta? Quare alias sen-

alias sensus audaces, & fidem egressi placuerint, alias abruptæ sententiæ, & suspiciosæ,
in quibus plus intelligendum est, ꝙ audiẽdum? Quare aliqua ætas fuerit, quæ translatio
nis iure uteretur inuerecunde? Hoc quod audire uulgo soles, quod apud Græcos in pro
uerbium esset. Talis hominibus fuit oratio, qualis uita. Quemadmodum autem uniuscuiusq; actio docenti similis est, sic genus dicendi aliquando mutat publicos mores. Sic
disciplina ciuitatis laborauit, & se in delitias dedit. Argumẽtum est luxuriæ publicæ, ora
tionis lasciuia, si modo non in uno, aut in altero fuit, si approbata est & recepta. Non potest alius esse ingenio, alius animo color. Si ille sanus est, si compositus, grauis, tẽperans,
ingenium quoq; siccum ac sobrium est. Illo uitiato, hoc quoq; afflatur. Non uides si animus elanguet, trahi membra, & pigre moueri pedes? si ille effœminatus est, in ipso incessu apparere molliciam, si ille acer est & † uelox, & concitari gradum. Si furit, aut (quod fu Alii† ferox
ron simile est) irascitur, turbatum esse corporis motum, nec iri, sed ferri. Quanto hoc magis accidere ingenio putas, quod totum animo permixtum est? Ab illo fingitur, illi paret, inde legem petit. Quomodo Mecœnas uixerit notius est, ꝙ ut narrari tunc debeat.
Quomodo ambulauerit, ꝙ delicatus fuerit, ꝙ cupierit uideri, ꝙ uitia sua latere noluerit.
Quid ergo? Noo oratio eius æque soluta est, ꝙ ipse discinctus? Non tam insignita illius
uerba sũt, ꝙ cultus, ꝙ comitatus, ꝙ domus, ꝙ uxor. Magni ingenij uir fuerat, si illud egisset uia rectiore, si non uitasset intelligi, si non etiam in oratione difflueret. Videbis itaq;
eloquentiam ebrij hominis inuolutam, & errantem, & licentiæ plenam. Mecœnas in cultu suo. Quid turpius amne, syluisq; ripa comantibus. Vide ut alueum lyntribus aret, uersoq; uado remittat hortos. Quid si qs fœminæ cirro crispat, & labris columbat. Incipitq;
suspirans, ut ceruice lassa fanantur, ne mori tyranoni, irremediabilis factio rimantur, epulis, lagenaq; tentant domos, & sæpe mortem exigunt. Genium festo uix suo testem, te- Alii† lago- naq;
nuisue cæret fila & crepacem molem. Focum mater aut uxor inuestiunt. Nõ statim, hæc
cum legeris hoc tibi occurret, hunc esse qui solutis tunicis in urbe semper incesserit. Nã
etiam cum absentis partibus Cæsaris fungeretur, signum a discincto petebatur. Nũc esse
qui tribunali in rostris, in omni publico cœtu sic apparuerit, ut pallio uelaretur caput, exclusis utrinq; auribus, nõ aliter ꝙ in † nummo diuites fugitiui solent. Hunc esse, cui tunc Alii† mimo
maxime ciuilibus bellis strepentibus & sollicita urbe & armata. Comitatus hic fuerit in
publico. Spadones duo, magis † duo tum uiri ꝙ ipse. Hũc esse, qui uxorẽ inde milies du- †inde
xit, cum unam habuerit. Hæc uerba tam improbe structa, tum tam negligenter abiecta,
tam contra consuetudinem omniũ posita, ostendunt mores quoq; non minus nooos &
prauos & singulares fuisse. Maxima laus illi tribuitur mãsuetudiois, pepercit gladio, sanguine abstinuit, nec ulla alia re, quid posset, ꝙ licẽtia ostendit. Hanc ipsam laudem suam
corrupit, istis orationis portẽtuosissimæ delitijs. Apparet enim mollem fuisse oon mitẽ.
Hæc istæ ambages compositionis hæc uerba transuersa, hæc sensus mihi magni quidem
sæpe, sed eneruati dum exeuot, cuiuis manifestum facient, motum illi felicitate nimia caput, quod uitium hominis esse, interdũ temporis solet. Vbi luxuriam late felicitas fudit,
luxus primum corporum esse, diligentior incœpit. Deinde suppellectili laboratur, deinde in ipsas domos impenditur cura, ut in laxitatem ruris excurrant, ut parietes aduectis
trans maria marmoribus fulgeant, ut tecta uarientur auro, ut lacunaribus pauimẽtorum
respondeat nitor, deinde ad cœnas lautitia transfertur, & illic cõmẽdatio ex oouitate, &
soliti ordinis cõmutatiooe captatur, ut ea quæ cludere solent, cœna prima ponaotur, ut
quæ aduenientibus dabantur, exeũtibus dentur. Cum assueuit animus fastidire, quæ ex
more sunt, & illi & pro sordidis solita sunt, & iam in oratione quod oouum est quærit, &
modo antiqua uerba, atq; exoleta reuocat, & profert, modo fingit, & ignota deflectit,
modo id quod nuper increbuit, pro cultu habetur. Audax translatio, ac frequens. Sunt
qui sensus præcidant, & hoc gratiam sperent, si sententia pependerit, & audienti suspitionem sui fecerit. Sunt qui illo detineant, & porrigant. Sunt qui non usq; ad uitium accedant. Necesse est enim hoc facere, aliquid grande tentanti, sed qui ipsum uitium amet.
Itaq; ubicunq; uideris orationem corruptam placere, ibi mores quoq; a recto desciuisse,
non erit dubium. Quomodo conuiuiorum luxuria, quomodo uestium, ægræ ciuitatis
indicia sunt, sic orationis licentia (si modo frequens est) ostendit animos quoq;, a quibus

uerba exeunt procidisse. Mirari quidem non debes, corrupta excipi, non tantum a corona sordidiore, sed ab hac turba quoq; cultiore. Togis enim inter se isti, nõ iudicijs distāt. Hoc magis mirari potes, quod non tantum uitiosa, sed & uitia laudētur. Nam illud semper factum est. Nullum sine uenia placuit ingenium. Da mihi quemcunq; uis magni nominis uirum, dicam quid illi ætas sua ignouerit, quid in illo sciēs dissimulauerit. Multos enim dabo, quibus uitia nõ nocuerint, quosdam, quibus profuerint. Dabo, inquam, maximæ famæ, & inter miranda propositos, quos siquis corrigit, delet. Sic enim uitia uirtutibus immixta sunt, ut illas secum tractura sint. Adijce nunc, quod oratio certam regulam non habet. Consuetudo illam ciuitatis, quæ nunq; in eodē diu stetit, uersat. Multi ex alieno sæculo petunt uerba. Duodecim tabulas loquuntur. Gracchus illis & Crassus & Curio nimis recentes sunt. Ad Appium & usq; ad Coruncanũ redeunt, quidã cõtra, dum nihil nisi tritum & usitatum uolunt, in sordes incidunt. Vtrũq; diuerso genere corruptum est, tam mehercules, q̃ nollent splendidis uti, ac sonãtibus, ac poeticis, necessaria atq; in usu posita uitare, tam hunc dicam peccare, q̃ illum. Alter se iusto plus colit, alter se iusto plus negligit, ille & crura, hic nec alas quidem uellit. Ad cõpositionem trãseamus, quot genera tibi dabo in hac, quibus peccetur. Quidam præfractam & asperam probant, disturbant de industria, siquid placidius effluxit, nolunt sine salebra esse iuncturam, uirilem putant & fortem, quæ aurem in æqualitate percutiat. Quorundam non est compositio, modulatio est, adeo † plauditur. Quid de illa loquar, in qua uerba differuntur? & diu expectata uix ad clausulas redduntur? Quia illa in exitu lenta, qualis Ciceronis est deuexa, & molliter desinens, nec aliter q̃ solet, ad morem suum pedemq; respondens. Nõ tantum in genere sententiarũ uitium est, si aut pusillæ sunt, & pueriles, aut improbæ, & plus ausæ q̃ pudore saluo licet, si floridæ sunt, & nimis dulces, si in uanum exeunt, & sine affectu, nihil amplius q̃ sonant. Hæc uitia unus aliquis inducit, sub quo tunc eloquentia est. Cæteri imitantur, & alter alteri, tradunt. Sic Salustio uigente amputatæ sentētiæ, & uerba ante expectatum cadentia, & obscura breuitas fuere pro cultu. Aruntius uir raræ frugalitatis, q historias belli punici scripsit, fuit Salustianus, & in illud genus nitēs. Est apud Salustium, exercitum argento fecit, id est, pecunia parauit. Hoc Aruntius amare cœpit. Posuit illud omnibus paginis. Dicit quodam loco, fugam nostris facere. Alio loco Hiero rex Syracusanorum, bellum fecit. Et alio loco, quæ audita Panormitanos debere Romanis fecere. Gustum tibi dare uolui. Totus his contexitur liber. Quæ apud Salustium rara fuerunt, apud hunc crebra sunt, & pene continua, nec sine causa, ille enim in hæc incidebat, at ille illa quærebat. Vides aũt quid sequatur, ubi alicui uitiũ pro exemplo est? dixit Salustius aquis hyemãtibus, Aruntius in primo libro belli punici ait, Repente hyemauit tempestas. Et alio loco, cum dicere uellet frigidum annum fuisse, ait, Totus hyemauit annus. Et alio loco, Inde sexaginta onerarias leues præter militem, & necessarios nautarum hyemantes Aquilo misit. Non desinit omnibus locis, hoc uerbum infulcire. Quodam loco Salustius dicit, Inter arma ciuilia, equi boni famas petit. Aruntius non tēperauit, quominus primo statim libro poneret, ingentes esse famas de Regulo. Hæc ergo & huiusmodi uitia, quæ alicui impressit imitatio, non sunt indicia luxuriæ, nec animi corrupti. Propria enim esse debent, & ex ipso nata, ex quibus tu existimes alicuius affectus. Iracundi hominis, iracunda oratio est. Cõmoti nimis incitata, delicati tenera & fluxa. Quod uides istos sequi, qui aut uellunt barbã, aut interuellunt, qui labra pressius tondent & abradunt, seruata & submissa cætera parte, qui lacernas coloris improbi sumunt, qui perlucentem togam. Qui nolunt facere quicquam, quod hominum oculis transire liceat. Irritant illos, & in se aduertunt. Volunt uel reprehendi, dum conspici. Talis est oratio Mecœnatis omniumq; aliorum, qui non casu errant, sed scientes, uolētesq;. Hoc a magno animi malo oritur. Quomodo in uino non ante lingua titubat, q̃ mens cessit oneri, & inclinata uel prodita est. Ita ista oratio, quid aliud q̃ ebrietas? Nulli molesta est, nisi animus labatur. Ideo ille curetur, ab illo sensus, ab illo uerba exeũt, ab illo nobis est habitus, uultus, incessus. Illo sano ac ualēte, oratio quoq; robusta, fortis, uirilis est. Si ille procubuit, & cætera sequuntur ruinam. Rege incolumi, mens omnibus una est, amisso rupere fidem. Rex noster est animus, Hoc incolumi, cætera manent in officio, parent, obtemperant. Cũ

Margin notes: ἀρχαῖα (beside "no sæculo petunt uerba"); Antibladit. (beside "modulatio est, adeo † plauditur")

rant. Cum ille paulum uacillauit, simul dubitant. Cum uero cessit uoluptati, artes quoq; eius, actusq; marcent, & omnis ex languido fluxoq; conatus est. Quoniam hac similitudine usus sum, perseuerabo. Animus noster modo rex est, modo tyrannus. Rex, cum honesta intuetur, salutem sibi commissi corporis curat, & nihil imperat turpe, nihil sordidum. Vbi uero impotens, cupidus, delicatus est, transit in nomen detestabile ac dirum, & fit tyrannus. Tunc illum excipiunt affectus impotentes, instantq; qui initio quidẽ gaudent, ut solet populus largitione nocitura frustra plenus, & quæ non potest haurire, contrectat. Cum uero magis ac magis uires morbus exedit, & in medullas neruosq; descendere delitiæ, conspectum eorum, quibus se nimia auiditate inutilem reddidit, læsus prorsus uoluptatibus habet spectaculum, alienarum subministrator libidinum, testisq;, quarũ sibi usum ingerendo abstulit. Nam nec illi tam gratum est abundare iucundis, q̃ acerbũ quod non omnem illum apparatum per gulam uentremq; transmittit. Non cũ omni exoletorum, fœminarumq; turba conuolutatur. Meretq; quod magna pars suæ felicitatis exclusa, corporis angustijs cessat. Nunquid enim mi Lucili hic furor est, quod nemo nostrum mortalem se cogitat? quod nemo imbecillum in illo? quod nemo nostrum unum esse se cogitat? Aspice culinas nostras, & conuersantes inter tot ignes coquos nostros. Vnum uideri putas uentrem, cui tanto tumultu comparatur cibus? Aspice ueteraria nostra, & plena multorum sæculorum uindemijs horrea. Vnum putas uideri uentrem, cui tot consulum, regionumq; uina cluduntur? Aspice quot locis uertatur terra, quot milia colonorum arent, fodiãt. Vnum putas uideri uentrem, cui & Sicilia, & in Africa seritur? Sani erimus, & modica cõcupiscemus, si unusquisq; se numeret, metiatur simul corpus. Sciatq;, nec multum capere, nec diu posse. Nihil tam æque tibi profuerit ad temperantiam omniũ rerum, q̃ frequens cogitatio breuis æui, & huius incerti. Quicquid facies, respice ad motrem. Vale.

Margin: * (beside "læsus prorsus")

Margin: Al's uentaria. Fortassis uinaria.

Libri uicesimi epistolarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER VICESIMVSPRIMVS.

EPISTOLA. CXV. Quod sapientem non decet orationis sollicita concinnitas. De pulchritudine animi, Et ꝙ omniũ hic non solida, sed bracteata & ficta felicitas est.

NIMIS anxium esse te circa uerba & compositionem mi Lucili nolo. Habeo maiora quæ cures, q̃ quæ scribas. Quære quid scribas. Non quemadmodum & hoc ipsum, non ut scribas, sed ut sentias, ut illa quæ senseris, magis applices tibi, & ueluti signes. Cuiuscunq; orationem uideris sollicitam & politam, scito animum quoq; non minus esse pusillis occupatum. Magnus ille, remissius loquitur, & securius. Quæcunq; dicit, plus habent fiduciæ, q̃ curæ. Nosti complures iuuenes, barba & coma nitidos, de capsula tortos, nihil ab illis sperauerit forte, nihil solidum. Oratio cultus animi est, si circumtunsa est, & fucata, & manufacta, ostendit illum quoq; non esse sincerum, & habere aliquid fracti. Non est ornamentũ uirile concinnitas. Si nobis animum boni uiri liceret inspicere. O q̃ pulchram faciem, q̃ sanctam, q̃ ex magnifico placidoq; fulgentem, uideremus. Hinc iusticia, illinc fortitudine, hinc temperantia, prudentiaq; lucentibus. Præter has frugalitas, & continentia, & tolerantia, & libertas, comitasq;. Et quis credat in homine rarum humanitatis bonum, splendoremq; illi suum affunderent. Tunc prouidentia, cum elegantia, & ex istis magnanimitas eminentissima. Quantum Dij boni decoris illi, quantum ponderis, grauitatisq; adderent, quanta esset cum gratia autoritas? Nemo illum amabilem, qui nõ simul uenerabilem diceret. Siquis uiderit hanc faciem altiorem fulgentioremq;, q̃ cerni inter humana consueuit. Nonne uelut numinis occursu obstupefactus resistat? Et ut fas sit uidisse, tacitus precetur? Tamen euocante ipsum uultus benignitate productus, adoret ac supplicet, & diu contemplatus multum extantem, supraq; mensuram solitorũ inter

Margin: * (beside "humanitatis bonum")

nos aspici, elatam oculis, mite quiddam, sed nihilominus uiuido igne flagrantibus. Tūc
demum illam Vergilij nostri uocem uerens atq; attonitus emittar. O q̄ te memorē uir-
go, Namq; haud tibi uultus mortalis, nec uox hominem sonat, Sis felix nostrumq; leues
quæcunq; laborem. Aderit, leuabitq; si colere eam uoluerimus. Colitur autem non tau-
rorum opimis corporibus contrucidatis, nec auro argentoq; suspenso, nec in thesauro sti-
pe infusa, sed pia & recta uoluntate. Nemo non, inquam, amore eius arderet, si nobis il-
lam uidere contingeret. Nunc enim multa obsigillant, & aciem nostrā, aut splendore ni-
* mio repercutiunt, aut obscure retinēt. Sed quemadmodum uisus oculorum quibusdam
medicamentis acui solet & repugnari. Sic & nos, si aciem animi liberare impedimentis
uoluerimus, poterimus perficere uirtutem, etiam obrutam corpore, etiā paupertate op-
posita, & humilitate, & infamia obiacētibus. Cernemus, inquam, pulchritudinem illam,
q̄uis sordido obtectam, Rursus æque maliciam & erumnosi animi ueternum perspicie-
mus, q̄uis mulus circa diuitiarum radiantium splendor impediat, & intuentem, hinc ho-
norum, illinc magnarum potestatum falsa lux uerberet. Tūc intelligere nobis licebit, q̄
contemnenda miremur, simillimi pueris, quibus omne ludicrum in precio est. Parenti-
bus quippe, nec minus fratribus præferunt paruo ære empta monilia. Quid ergo inter
nos & illos interest, ut Aristoteles ait, nisi q̄ nos circa tabulas & statuas insanimus, chari-
us inempti, illos reperti in littore calculi leues, & aliqd habentes uarietatis delectāt? Nos
ingentium maculæ columnarū siue ex Aegyptijs arenis, siue ex Africæ solitudinibus ad-
uectæ, porticum aliquem uel capacem populi cœnationem ferunt. Miramur parietes te-
nui marmore inductos, cum sciamus quale sit, quod absconditur, oculis nostris imponi-
mus. Et cum auro tecta perfundimus, quid aliud q̄ mendacio gaudemus? Scimus enim
sub illo auro fœda ligna latitare. Nec tantum parietibus, aut lacunaribus ornamētum te-
nue prætenditur. Omnium istorum quos incedere altos uides, bracteata felicitas est. In-
spice, & scies sub ista tenui membrana dignitatis, quantum mali iaceat. Hæc ipsa res tot
magistratus, tot iudices detinet, quæ magistratus, & iudices facit. Pecunia ex quo in ho-
nore esse cœpit, uerus rerum honor cecidit. Mercatoresq; & uenales inuicem facti quæ-
rimus, non quale sit quid, sed quanti. Ad mercedem pij sumus, ad misericordiam impij.
Et honesta q̄diu spes inest, sequimur, in contrarium transituri, si plus scelerata promitte-
rent. Admirationem nobis parentes auri argentiq; fecerunt, & teneris infusa cupiditas,
altius sedit, creuitq; nobiscum. Deinde totus populus in alia discors, in hoc cōuenit, hoc
suspiciunt, hoc suis optant, hoc Dijs uelut rerum humanarum, maxime cum grati uide-
ri uolunt, consecrāt. Deniq; eo mores redacti sunt, ut paupertas maledicto probroq; sit,
contempta diuitibus, inuisa pauperibus. Accedunt deinde carmina poetarum, quæ affe-
ctibus nostris facem subdant, quibus diuitiæ uelut unicum uitæ decus, ornamētumq; lau-
dant. Nihil illi melius nec dare uident Dij imortales posse, nec habere. Regia solis erat
sublimibus alta columnis, Clara micāte auro. Eiusdem currū aspice. Aureus axis erat, te-
mo aureus, aurea summæ, Curuatura rotæ, radiorum argenteus ordo. Deniq; quod opti-
mum uideri uolunt, sæculum aureum appellant, nec apud Grammaticos desunt, qui lu-
Senarij cro innocentiam, salute opinionem bonam mutant. Sine me uocari pessimum ut di-
ues uocer, An diues, an bonus nemo, Omnes quærimus, non quare, & unde, quid ha-
beas tantum rogant. Vbiq; tanti quisq;, quantum habuit, fuit. Quid habere nobis tur-
pe sit, quæris? Nihil aut diues opto uiuere, aut pauper mori. Bene moritur, quisq; mori-
tur, dum lucrum facit. Pecunia ingens generis humani bonum. Cui non uoluptas ma-
tris, aut blandæ potest par esse prolis. Non sacer meritis parens tam dulce siquid ue-
nerit in uultu micat. Merito illa mores cœlitum, atq; hominum mouet. Cum hi no-
uissimi uersus in Tragœdia Euripidis pronunciati essent, totus populus ad eijcien-
dum, & actorem, & carmen consurrexit uno impetu, donec Euripides in medium
ipse prosiluit petens, ut spectarent, uiderentq;, quem admirator auri exitum faceret. Da-
Alt† Bellerophontes. bat in illa fabula pœnas Bellophontes, quas in sua quisq; dat. Nulla em̄ auaritia sine pœ-
na est, q̄uis satis sit ipsa pœnarum. O quantum lachrymarū, o quantū laborꝫ exigit. Quā
misera desyderatis, q̄ misera partis est. Adijce quotidianas sollicitudines, quæ pro mo-
do habendi quemq; discrutiant. Maiore tormento pecunia possidetur, q̄ quæritur.

Quārum

Quantum damnis ingemiscunt,quæ & magna incidunt,& maiora uidentur. Deniq; ut
nihil illis fortuna detrahat,quicquid nõ acquiritur,damnum est. At felicem illum homi-
nes & diuitem uocant,& consequi optãt,quantũ ille possidet. Fateor. Quid ergo? Tu il-
los esse conditionis peioris existimas, q̃ qui habet & miseriam & inuidiam? Vtinam ho
nores petituri cum ambitiosis, Vtinam qui diuitias optaturi essent,cũ diuitibus delibe-
rarent,& summũ adeptis dignitatis statum, profecto uota mutassent. Cũ interim illi no-
ua suspiciunt,cum priora damnauerint. Nemo enim est cui felicitas sua,etiam si cursu ue
nit,satis faciat. Queruntur & de consilijs & de processibus suis,maluntq; semper quæ re
liquerunt. Itaq; hoc tibi philosophia præstabit,quo equidem nihil maius existimo. Nun
q̃ te poenitebit tui. Ad hanc tam solidam felicitatem,quã tempestas nulla concutiat,non
perducent te apte uerba contexta,& oratio fluens leniter. Eant ut uolẽt,dum animo cõ-
positio sua constet,dum sit magnus,& opinionum suarum securus, & ob ipsa quæ alijs
displicent,sibi placens,qui profectum suum uita æstimet,& tantum scire se iudicet,quan
tum non cupit,quantum non timet. Vale.

EPISTOLA. CXVI. Potius esse nullos q̃ modicos habere
affectus,contra peripateticos disputat.

VTrum satius sit modicos habere affectus,an nullos,sæpe quæsitum est. Nostri
illos expellunt, Peripatetici temperant. Ego nõ uideo quo salubris esse,aut uti
lis possit ulla mediocritas morbi. Noli timere,nihil eorum quæ tibi non uis ne
gari eripio,facilem me,indulgentemq; præbebo rebus,ad quas tendis,& quas
aut uitæ necessarias,aut utiles,aut iucundas putes. Detraham uitium. Nam cum tibi cu-
pere interdixero,uelle permittam,ut eadem illa intrepidus facias,ut certiore consilio,ut
uoluptates illas magis sentias. Quid ni? Ad te magis peruenturæ sunt, si illis imperabis,
q̃ si seruies. Sed naturale est,inquis,ut desyderio amici torquear datus lachrymis tam iu
ste cadentibus,naturale est opinionibus hominum tangi,& aduersis contristari. Quare
non permittas mihi hunc tam honestum malæ opinionis metum? Nullum enim uitium
sine patrocinio. Nulli non uitium est uerecundum & exorabile,sed ob hoc latius fundi-
tur. Non obtinebis ut desinas,si incipere permiseris. Imbecillisq; primo omnis affectus.
Deinde ipse se concitat,& uires dum procedit parat, excluditur facilius, q̃ expellitur.
Quis negat omnes affectus a quodam quasi naturali fluere principio? Curam nobis no-
stri natura mandauit. Sed huic ubi nimium indulseris,uitium est. Voluptatem natura ne
cessarijs rebus admiscuit,ut non illam peteremus,sed ut ea sine quibus non possumus ui
uere,gratiora nobis illius faceret accessio. Si suo ueniat iure,luxuria est. Ergo intrãtibus
resistamus,quia facilius(ut dixi)non recipiuntur,q̃ exeunt. Aliquatenus,inquis, dolere,
aliquatenus timere permitte,sed aliquatenus longe producitur,nec ubi uis,accipit finẽ.
Sapienti non sollicite custodire se tutum est,& lachrymas suas & uoluptates ubi uolet,
sistet. Nobis quia non est regredi facile,optimum est omnino non progredi. Eleganter
mihi uidetur Panetius respondisse adulescentulo cuidam quærẽti,An sapiẽs amaturus
esset. De sapiente,inquit,uidebimus,mihi & tibi,qui adhuc a sapiente lõge absumus,nõ
est cõmittendum ut incidamus in rem cõmotam,impotentem,alteri emancipatam, ui-
lem sibi. Siue enim nos respicit,humanitate eius irritamur,siue contempsit,superbia ac-
cendimur. Aeq; facilitas erroris,q̃ difficultas nocet. Facilitate capimur, cum difficultate
certamus. Itaq; conscij nobis imbecillitatis nostræ quiescamus. Nec uino infirmum ani-
mum cõmittamus,nec formæ,nec adulationi,nec ullis rebus blande trahentibus. Quod
Panetius de amore quærenti respondit,hoc ego de omnibus dico. Quãtum possumus
nos a lubrico recedamus. In sicco quoq; parum fortiter stamus. Occurres hoc loco mihi
illa publica contra Stoicos uoce,Nimis magna ꝑmittitis,nimis dura præcipitis. Nos ho
muntiones sumus,omnia nobis negare non possumus. Dolebimus,sed parum. Concu-
piscemus tẽperate. Irascemur,sed placabimur. Scis quare non possumus ista? Quia nos
posse non credimus. Immo mehercules,aliud est in re uitia nostra,quia amamus,defen
dimus,& malumus excusare illa,q̃ excutere. Satis natura homini dedit roboris,si illo uta-
mur,si uires nostras colligamus, ac totas pro nobis, certe non contra nos concitemus.
Nolle in causa est,non posse prætenditur. Vale.

EPISTOLA. CXVII. Argumentaē contra professores suos sapere bonū esse. Deinde huius disputatiōis uelut pœnitens docet instrumēta uirtutum non talia argumenta tractanda.

MVltum mihi tibiq; negociū cōcinnabis, & dū nescis, in magnā me litem ac molestiam impinges, qui mihi tales quæstiunculas ponis, in qbus ego nec dissentire a nostris salua gratia, nec cōsentire salua cōscientia possum. Quæris, an uerum sit, quod Stoicis placet, Sapiētiā bonum esse, sapere bonū non esse? Primū exponam, quid Stoicis uideaē. Deinde tunc dicere sententiā audebo. Placet nostris, quod bonū est, esse corpus, quia quod bonū est, facit. Quicqd facit, corpus est, quod bonū est, prodest, faciat aūt aliquid oportet, ut prosit, si facit, corpus est. Sapiētiā bonū esse dicunt. Sequitur, ut necesse sit illam corporalē quoq; dicere. At sapere non putant eiusdem cōditionis esse. Incorporale est & accidens alteri, i. sapientiæ, itaq; nec facit quicq̄, nec prodest. Quid ergo, inquiunt, cum dicimus bonū sapere, dicimus referētes ad id, ex quo pendet. i. ad ipsam sapientiā. Aduersus hos quid ab aliis respōdeaē, audi anteq̄ ego incipio secedere, & in aliam partē cōsidere. Isto modo, inquiunt, nec beate uiuere bonū est. Velint nolint, respondendū est beatam uitam bonū esse, & beate uiuere bonum nō esse. Etiam nunc quoq; nostris illud opponitur. Vultis sapere? Ergo expetēda res est sapere, si expetēda res est, bona est. Coguntur nostri uerba torquere, & unam syllabā expetendo interponere, quā sermo noster inseri non sinit. Ego illā si pateris, adiungā. Expetendū est, inquit, quod bonū est, expetibile quod nobis cōtingit. Cū bonū secuti sumus, non petiē tanq̄ bonū, sed petito bono accedit. Ego non idem sentio, & nostros iudico in hoc descendere, quia iam primo uinculo tenentur, & mutare illis formulā nō licet. Multum dare solemus præsumptioni omniū hominū. Apud nos ueritatis argumentum est, aliquid omnibus uideri, tanq̄ deos esse. Inter alia hæc colligamus, q̄ omibus de diis opinio insita est. Nec ulla gens usq̄ est adeo extra leges, moresq̄ proiecta, ut nō aliquos deos credat. Cum de animarū æternitate dixerimus, non leue momētum apud nos habet sensus hominū, aut timentiū inferos, aut colentium. Vtor hac publica persuasione. Neminem inuenies, qui non putet & sapientiam bonum, & sapere. Non faciam quod uicti solent, ut prouocent ad populum. Nostris incipiamus armis cōfligere. Quod accidit alicui, utrum extra id cui accidit est, an in eo cui accidit? Si in eo est cui accidit, tam corpus est, q̄ illi cui accidit. Nihil eīn accidere sine tactu potest. Quod agit corpus est. Si extra est, postq̄ accesserat recessit. Quod recessit, motum habet, quod motum habet, corpus ēst. Speres me dicturum, non esse aliud cursum, aliud currere, nec aliud calorē, aliud calere, nec aliud lucem, nec aliud lucere. Concedo ista alia esse, sed non sortis alterius. Si ualitudo indifferens est, bene ualere indifferens est. Si forma indifferens est, & formosum esse indifferens est. Si iusticia bonum est, & iustum esse bonum est. Si turpitudo malum est, & turpem esse malū est, Tam mehercules q̄ si lippitudo malum est, & lippire malū est. Hoc scias, neutrum esse sine altero potest. Quod sapit, sapiens est, Quod sapiens est, sapit. Adeo non potest dubitari, an quale istud sit, tale hoc sit, ut quibusdam utiq; unum uideatur atq; idem. Sed illud libenter quæsierim. Cum omnia aut bona sint, aut mala, aut indifferentia: sapere in quo numero sit? Bonum negant esse, malum utiq; non est, sequitur medium sit. Id autem medium atq; indifferens uocamus, quod tam malo contingere q̄ bono potest, tanq̄ pecunia, forma, nobilitas. Ergo hoc ut sapiat, contingere nisi bono non potest, ergo indifferens non est. Atqui ne malum quidem est, quod contingere malo non potest, ergo bonum est. Quod nisi bonus non habet, bonum est, sapere nō nisi bonus habet, ergo bonum est. Accidens est, inquit, sapientiæ. Hoc ergo quod uocas sapere utrum facit sapientiam, an patitur? siue facit illud, siue patitur, utroq; modo corpus est, si corpus est, bonum est. Vnum enim deerat illi, quominus bonum esset, quod incorporale erat. Peripateticis placet, nihil interesse inter sapientiam & sapere, cum in utrolibet eorum & alterum sit. Nunquid enim quenquam existimas sapere, nisi quia sapientiam habet? Nunqd queq̄ q sapiat, nō putas habere sapientiam? Dialectici ueteres ista distinguunt, ab illis diuisio usq; ad Stoicos uenit. Qualis sit hæc, dicam. Aliud est ager, aliud est agrum habere. Quid ni? Cum habere agrum ad habentem, non ad agrum pertineat. Sic aliud est sapientia, aliud sapere. Puto concedas duo esse hæc, id quod habetur, &

habetur, & eum qui habet. Habitu sapientiã habet qui sapit. Sapientia est mẽs perfecta, uel ad summũ optimumq; perducta. Ars enim uitæ est. Sapere quid est? Non possum dicere mens perfecta, sed id quod contingit perfectam mentem habenti. Ita alterum est mens bona, alterum quasi habere mentem bonam. Sunt, inquit, naturæ corporum, tanq̃ hic homo est, hic equus, has deinde sequuntur motus animorum enunciatiui corporũ. Hi habent proprium quiddam, & a corporibus seductum, tanq̃ uideo Catonem ambulantem, hoc sensus ostendit, animus credit. Corpus est quod uideo, cui & oculos & animum intendi. Dico deinde Cato ambulat, non corpus, inquit, est quod nunc loquor, sed enunciatiuũ quiddam de corpore, quod alij effatum uocant, alij enũciatum, alij edictũ. Sic cum dicimus sapientiam, incorporale quiddam intelligimus. Cum dicimus sapit, de corpore loquimur. Plurimũ autem interest, utrum illũ dicas, an de illo. Putemus in præsentia ista duo esse, non enim quid mihi uideatur, pronũcio. Quid prohibet, quo minus aliud quidem, sed nihilominus bonum. Dicebas pauloante aliud esse agrum, aliud habere agrum. Quid ni? in alia enim natura est qui habet, in alia quod habetur. Illa terra est, hic homo est. At in hoc de quo agitur eiusdem naturæ sunt utraq;, & qui habet sapientiã, & ipsa quæ habetur. Præterea illic aliud est quod habetur, alius qui habet. Hic in eodem est, & quod habetur, & qui habet. Ager iure possidetur, sapientia natura, ille abalienari potest, & alteri tradi, hæc non discedit a domino. Non est itaq; quod compares inter se dissimilia. Cœperã dicere, posse ista duo esse, & tamẽ utraq; bona, Et sapientiã & sapiẽtiã habere duo esse, & utrũq; bonũ esse cõcedis. Quomodo nihil obstat, quominus & sapientia bonum sit, & habens sapientiam, nihil obstat ergo quo minus & sapiẽtia bonum sit, & habere sapientiam, idem sapere. Ego in hoc uolo sapiens esse, ut sapiam. Quid ergo? Non est id bonum, sine quo nec illud bonum est? Vos certe dicitis sapientiam si sine usu detur, accipiendam non esse. Quid est usus sapientiæ? Sapere, hoc est in illa preciosissimũ, quo detracto, superuacua fit. Si tormenta mala sunt, torqueri malum est, adeo q̃dem ut illa non sint mala, si quod sequitur, detraxeris. Sapientia habitus perfectæ mẽtis est, Sapere usus perfectæ mentis. Quomodo potest usus eius bonum non esse, quæ sine usu bonum non est? Interrogo te, an sapientia sit expetenda? Fateris. Interrogo, an usus sapientiæ sit expetendus? Fateris. Negas enim te illam recepturum, si uti ea prohibearis. Quod expetendum est, bonum est. Sapere sapientiæ usus est, quomodo eloquentiæ loqui, quomodo oculorum uidere. Ergo sapere sapientiæ usus est, Vsus autem sapiẽtiæ expetendus est. Sapere ergo expetendum est. Si expetẽdum est, bonũ est. Olim meipsum damno, qui illos imitor dum accuso, & uerba apertæ rei impẽdo. Cui enim dubium potest esse, quin si æstus malum est, & æstuare malum sit. Si algor malum est, malum sit algere. Si uita bonum est, & uiuere bonum est. Omnia ista circa sapientiam sunt, & in ipsa sapientia sunt. At nobis in ipsa cõmorandum est, etiam siquid euagari libet, amplos habet illa spaciososq; secessus. De deorum natura quæramus, de syderum elemẽtis, de his tam uarijs stellarum discursibus. An ad illarum motus nostra moueanť corpora. An corporibus omniũ, animisq; illinc impetus ueniat? An & hæc quæ fortuita dicũtur, certa lege cõstricta sint, nihilq; in hoc mundo repẽtinum, aut expers ordinis uolutetur. Ista iam a formatione morum recesserunt, sed leuant animũ, & ad ipsarum quas tractant rerũ magnitudinem attollunt. Hæc uero de quibus paulo ante dicebam, minuunt & deprimũt, nec ut putas exacuũt, sed extenuant. Obsecro uos, cur tam necessa: iam curam maioribus melioribusq; debitam, in re nescio an falsa, certe inutili terimus? Quid mihi profuturum est scire, an aliud sit sapiẽtia, aliud sapere? Quid mihi profuturum est scire, aliud bonum esse? temere me geram, subito huius uoti aleam tibi sapientiam. Mihi sapere contingat, Pares erimus. Potius id age, ut mihi uiam mõstres, qua ad ista perueniam. Dic mihi q̃d uitare debeam, quid appetere, quibus animũ labentem studijs firmem, quemadmodum quæ me ex transuerso feriunt aguntq;, procul a me repellam. Quomodo par esse tot malis possim, quomodo istas calamitates remoueam, quæ ad me irruperunt, quomodo illas ad quas ego irrupi. Doce, quomodo feram erumnam sine gemitu meo, felicitatem sine alieno, quomodo ultimum & necessarium uitæ terminũ non expectem, sed ipse mecum quo uisum erit, profugiam. Nihil mihi uidetur turpius, q̃ optare mortem. Nam si uis uiuere, quid optas mori? siue non uis, quid deos rogas, quod tibi nascenti dederunt? Nam *

ut quan

ut quandoq; moriaris, etiam inuito positum est, ut cum uoles, in tua manu est. Alterũ tibi necesse est, alterũ licet. Turpissimum his diebus principium diserti mehercules uiri legi. Itaq;, inquit, ꝙ primum moriar. Homo demens optas rem tuam, itaq; ꝙ primũ moriar. Fortasse inter has uoces senex factus es. Alioqui quid in mora est? Nemo te tenet, euade qua uisum est. Elige quamlibet rerum naturæ partem, quam tibi præberi exitum iubeas. Hæc nempe sunt elementa, quibus hic mundus administratur. Aqua, terra, spiritus. Omnia ista tam causa uiuendi sunt, ꝙ uiæ mortis. Itaq; ꝙ primum moriar, ꝙ primũ istud quid esse uis? quem illi diem ponis? Citius fieri ꝙ optas potest. Imbecillæ mẽtis ista sunt uerba, & hac detestatione miseriam deprecantis. Non uult mori, qui optat. Deos uitam roga & salutẽ, si mori placuit. Hic mortis est fructus, optare desinere. Hæc mi Lucili tractemus, his formemus animũ. Hæc est sapientia. Hoc est sapere, non disputatiunculis inanibus subtilitatem uanissimã agitare. Tot quæstiones tibi fortuna imposuit, nondum illas soluisti. Iam cauillaris. Quã stultum est, cum signum pugnæ acceperis uentilare. Remoue ista lusoria arma, decretorijs opus est. Dic qua ratione nulla animũ tristicia, nulla formido perturbet, hoc secretarum cupiditatum pondus effundam, qua ratione agatur aliquid. Sapientia bonum est, sapere non est bonum. Sic fit. Negemus sapere, ut hoc totum studium derideatur, tanꝙ operatum superuacuis. Quid si scires etiam illud quæri, an bonum sit sapientia? Quid enim dubium est oro te, an nec messem futuram iam sentiant horrea, nec futuram adulescentiã pueritia uiribus, aut ullo robore intelligat. Aegro interim nihil uentura sanitas prodest, non magis ꝙ currentem luctantemq;, post multos secuturum sensus ocium reficit. Quis nescit hoc ipso non esse bonum id quod futurũ est, quia futurum est. Nam quod bonum est, utiq; prodest, nisi præsentia prodesse non possunt. Si non prodest bonum, non utiq; si prodest, iam est. Futurus sum sapiẽs, hoc bonũ erit cum fuero, interim non est, Prius aliquid esse debet, deinde quale esse. Quomodo oro te quod adhuc nihil est, iam bonum est? Quomodo aũt tibi magis uis probari, non esse aliquid ꝙ si dixero, futurum est? Nõdum enim uenisse apparet, quod uenit. Versecurum est. Scio nunc hyemem esse. Aestas secutura est, scio æstatem non esse. Maximũ argumentum habeo nondum præsentis, futurum sapiam spero, sed interim non sapio. Si illud bonum haberem, iam hoc carerem malo. Futurum est, ut sapiam, ex hoc licet nõdũ me sapere intelligas. Nõ possum simul & illo bono, & in hoc malo esse. Duo ista non coeunt, nec apud †eundem sunt una bonum & malum. Transcurramus solertissimas nugas & ad illa quæ nobis aliquam opem sunt latura, properemus. Nemo qui obstetricem parturienti filiæ sollicitus accersit, edictum & ludorum ordinem perlegit. Nemo qui ad incendium domus suæ currit, tabulam laterunculariam perspicit, ut sciat quomodo alligatus exeat calculus. At mehercules omnia tibi undiq; nunciantur, & incendiũ domus, & periculum liberorum, & obsidium patriæ, & bonorum direptio. Adijce istis naufragium, motusq; terrarum, & quicquid aliud timeri potest. Inter ista districtus rebus nihil aliud ꝙ animũ oblectantibus uacas. Quid inter sapientiam & sapere intersit inquiris? Nodos nectis ac soluis, tanta mole impendente capiti tuo. Non tam benignũ ac liberale tẽpus natura nobis dedit, ut aliquid ex illo uacet perdere, & unde ꝙ multa etiam diligentissimis pereãt. Aliud ualitudo sua cuiq; abstulit, aliud suorum, aliud necessaria negocia, aliud publica occupauerunt. Vitam nobiscum diuidit somnus, & hoc tempore tã angusto, & rapido, & nos auferente, quid iuuat maiorem partem mittere in uanum? Adijce nunc, quod assuescit animus delectare potius ꝙ sanare. Et philosophiam oblectamentũ facere cum remedium sit. Inter sapientiam & sapere quid intersit nescio. Scio mea nõ interesse, sciam ista, an nesciam. Dic mihi cum quid inter sapientiam & sapere intersit didicero, cur potius inter uocabula me sapientiæ detines, ꝙ inter opera? Fac me fortiorẽ, fac me securiorem, fac fortunæ parem, fac superiorem. Possum autem superior esse, si dixero omne quod disco. Vale.

Age q̃d tu uocabulorenus philosophe mordicus tuas sophisticas molestias retines, & Seneca tantus philosophus nõ pilifecerit.

Al† eunt

EPISTOLA.CXVIII. Præmittens de mundanorum sollicitudine, & sapiẽtis securitate. Et quid sit bonum. Et quæ honesti & boni differẽtia.

EXigis a me frequentiores epistolas. Rationes cõferamus, soluendo nõ eris. Conuenerat quidem, ut tua priora essent, ut scriberes, ego rescriberem. Sed non ero difficilis, bene credi tibi scio, itaq; in antecessum dabo. Nec faciam quod Cicero

uir disertissimus facere Atticum iubet, ut etiam si rem nullam habebit, quod in buc-
cam uenerit scribat. Nunq; potest deesse quod scribam. Vt omnia illa quæ Ciceronis im
plent epistolas transeã. Quis cãdidatus laboret? Quis alienis, quis suis uiribus pugnet?
Quis consulet fiducia Cæsaris? Quis Pompei? Quis apte petat, q̃ durus sit fœnerator
Cecilius, a quo minoris centesimis propinqui nũmis moueri non possint? Sua satius est
mala q̃ aliena tractare, se excutere, & uidere, q̃ multarum rerum candidatus sit, & non
suffragari. Hoc est mi Lucilli egregium, hoc securum ac liberum, nihil petere, & tota for
tunæ comitia transire. Quam putas esse iucundum tribubus uocatis, cum candidati in tẽ
plis suis pendeant, & alius nummos pronunciet, alius per sequestrem agat, alius eorum
manus osculis conterat, quibus designatus contingendam manum negaturus est, om-
nes Attoniti uocem præconis expectant, stare occisum, & spectare illas nundinas nec
ementem quicq̃, nec uendentem. Quanto hic maiore gaudio fruitur, qui non præto-
ria, aut consularia comitia securus intuetur, sed magna illa, in quibus alij honores anni
uersarios petunt, alij perpetuas potestates, alij bellorum euentus prosperos triumphos-
q; alij diuitias, alij matrimonia ac liberos, alij salutem suã suorũq;. Quãti animi res est, so
lum nihil petere, nulli supplicare, & dicere, nihil mihi tecum fortuna, non facio mei tibi
copiam. Scio apud te Catones repelli. Vatinios fieri. Nihil rogo, hoc est priuatim face
re fortunam. Licet ergo hæc inuicem scribere, & hanc integram semper egerere mate-
riam, circũspicientibus tot milia hominum inquieta, qui ut aliquid pestiferi consequanť,
per mala nitũtur in malum, petuntq; mox fugienda, aut etiam fastidienda. Cui enĩ asse
cuto satis fuit, quod optandi nimium uidebatur? Non est, ut æstumãt homines, auida fe
licitas, sed pusilla. Itaq; neminem satiat. Tu ista credis excelsa, quia longe ab illis iaces. Ei
uero qui ad illa peruenit, humilia sunt. Mentior nisi adhuc quærit ascendere. Istud quod
tu summũ putas, gradus est. Omnes aũt male habet ignorantia ueri, tanq̃ ad bona ferun
tur decepti rumoribus. Deinde mala esse, aut inania, aut minora, q̃ sperauerint adepti
acmulta passi uident, maiorq; pars miratur ex interuallo fallentia, & uulgo bona pro ma
gnis sunt. Hoc ne nobis quoq; eueniat, quæramus quid sit bonum. Varia eius interpreta
tio fuit. Alius illud aliter expressit. Quidam ita finiunt: Bonum est, quod inuitat animos,
quod ad se uocat. Huic statim opponitur. Quid si inuitat quidẽ, sed in perniciem? Scis
q̃ multa mala blanda sint. Verum & uerisimile, inter se differunt. Itaq; quod bonum est,
uero iungitur, non est enĩ bonum, nisi uerum est. Ad quod inuitat ad se, & allicere facit
uerisimile est, surripit, sollicitat, attrahit. Quidam ita finierunt. Bonum est, quod ad peti
tionem sui mouet, uel quod impetum animi tendentis ad se mouet. Et huic idem oppo
nitur. Multa enim impetum animi mouẽt, quæ petantur petẽtium malo. Melius est illi,
qui sic finierunt, Bonum est quod impetum animi secundum naturam mouet, & ita de-
mum petendum est, cum cœpit esse expetendum. Iam & honestum est, hoc enim perfe
cte est petendum, Locus ipse me admonet, ut quid intersit, inter bonum honestũq; di-
cam. Aliquid inter se habet mixtum & inseparabile, nec potest bonum esse, nisi cui ali-
quid honesti inest, & honestum utiq; bonum est. Quid ergo inter duo interest? Hone-
stum est perfectum bonum, quo beata uita completur, cuius contactu talia quoq; bona
fiunt. Quod dico tale est. Sunt quædam neq; bona, neq; mala, tanq̃ militia, legatio, iuris
dictio. Hæc cum honeste ministrata sunt, bona esse incipiunt, & ex dubio in bonum tran
seunt. Bonum societate honesti fit, honestum per se bonum est. Bonũ ex honesto fluit,
honestum ex se est. Quod bonum est, malum esse potuit. Quod honestum est, nisi bo-
num esse non potuit. Hanc qindam finitionem reddiderunt. Bonum est quod secundũ
naturam est. Attende quid dicam, quod bonum est, & secundum naturam est, non proti
nus quod secundum naturam est, & bonum est. Multa quidem naturæ consentiunt, sed
tam pusilla sunt, ut non conueniat illis boni nomen. Leuia enim sunt contemnẽda. Nul-
lum enim minimum contemnendum bonum. Nam q̃diu exiguum est, bonum nõ est.
Cum bonum esse cœpit, non exiguum est. Vnde aliquid cognoscitur bonum, si perfe-
cte secundum naturam est. Fateris, inquis, quod bonum est secundum naturã esse. Hæc
eius proprietas. Fateris & alia secundũ naturã quidẽ esse, sed bona nõ esse. Quomodo
ergo illud bonum est, cum hæc non sint. Quomodo ad illam proprietatem peruenit, cũ

utriq; præcipuum illud cõmune sit, secundum naturã esse? ipsam scilicet magnitudinẽ. Nec hoc nouum est, quædam crescendo mutari. Infans fuit, factus est pubes, alia eius ꝑprietas fit. Illa irrationabilis est, hæc rationabilis. Quædam incremento non tantum in maius exeunt, sed in aliud. Non fit, inquit, aliud quod maius fit. Vtrum lagenam an dolium impleas uino, nihil refert, in utroq; proprietas uini est. Et exiguum mellis pondus ex magno sapore non differt. Diuersa ponis exempla. In istis enim eadem qualitas est, quãuis augeantur, manent. Quædam amplificata in suo genere, in sua proprietate ꝑdurant. Quædam post multa incrementa ultima demũ uertit adiectio, & nouam illis aliamq;, quam in qua fuerunt conditionem imprimit. Vnus lapis facit fornicem. Ille qui latera inclinata cœlauit, & interuentu suo iunxit, summo adiecto, quare plurimum facit, uel exigua, quia non auget, sed implet. Quædam processu priorem exuunt formã & in nouam transeunt, ubi animus aliquid diu protulit, & in magnitudinem eius sequendo lassatus est, infinitum cœpit uocari quod longe aliud factum est quam fuit, cum magnum uideretur. Sed finitum eodẽ modo aliquid difficulter secari cogitauimus, nouissime crescente ad difficultatem insecabile inuentum est. Sic ab eodem quod uix & ægre mouebatur, processimus ad immobile. Eadem ratione aliquid secundum naturam fuit, hoc in aliam ꝓprietatem magnitudo sua transtulit, & bonum fecit. Vale.

EPISTOLA. CXIX. De parsimonia uictus & tormento infelicis luxuriæ, & quod nunquam parum est quod sat est.

QVoties aliquid inueni, non expecto donec dicas, in cõmune, ipse mihi dico, quid sit quod inuenerim quæris? sinum laxamentũ lucrum est. Docebo quomodo fieri diues celerrime possis, quod ualde cupis audire. Nec immerito, ad maximas te diuitias cõpendiario ducam. Opus erit tamen tibi creditore, ut negociari possis, æs alienum facias oportet, sed nolo per intercessorem mutueris, nolo proxonetæ nomen tuum iactent. Paratum tibi creditorem dabo Catonianum illud a te mutuũ sumes, Quantulũcunq; est, satis erit, si quicquid deerit, id a nobis petierimus. Nihil enim mi Lucili interest, utrum non desideres, an habeas. Summa res in utroq; est eadem, nõ torqueberis, nec illud præcipio, ut aliquid naturæ neges. Cõtumax est, non potest uinci, suum poscit. Sed ut quicquid naturam excedit, scias precariũ esse necessarium, Esurio, edendum est. Vtrum hic panis sit plæbius, an similagineus, ad naturam nihil pertinet. Illa uentrem non delectari uult, sed impleri. Sitio, Vtrũ hæc aqua sit ex lacu proximo excepta, an ea quam multa niue clusero, ut rigore refrigeretur alieno, ad naturam nihil pertinet. Illa hoc unũ iubet, sitim extingui. Vtrum sit aureum poculum an crystallinum, an uitreum, an tybertinus calix, an manus cõcaua, nihil refert Finem omnium rerum specta, & superuacua deuites, Fames me appellat, Ad proxima quæq; extendatᵘʳ manus. Ipsa mihi cõmendaui quodcunq; comprehendero. Nihil contemnit esuriens. Quid sit ergo, quod me delectauerit quæris? Videtur mihi egregie dictum. Sapiens diuitiarum naturaliũ est questor acerrimus. Inani me, inquis, lance numeras. Quid est istud? Nam ego parauerã fiscos, Circumspiciebã in quod me mare negociaturus immitterem, quod publicum agitarem, quas accerserem merces? Decipere est istud, docere paupertatẽ, cum diuitias ꝓmiseris. Ita tu pauperẽ iudicas, cui nihil deest? Suo, inquis, & patientiæ suæ beneficio, nõ fortunæ, Ideo ergo illum nõ iudicas diuitem quia diuitiæ eius desinere non possunt? Vtrum malis habere multũ an satis? Qui multũ habet, plus cupit, quod est argumentũ, nondum illum satis habere? qui satis habet, cõsecuturus est, quod nunq; diuitis cõtingit, finem. An has ideo nõ putas esse diuitias, quia ꝓpter illos nemo proscriptus est? Quia propter illas nulli uenenũ filius, nulli uxor impegit? Quia in bello tutæ sunt? Quia in pace ociosæ? Quia nec habere illas piculosum, nec operosum disponere? an parum habet, qui tantũ non alget, non esurit, nõ sitit. Plus Iuppiter nõ habet. Nunq; parum est quod satis est. Nunq; satis est, quod multũ. Post Dariũ & Indos pauper est Alexander Macedo, quærit quod suũ faciat, scrutatur maria ignota, in oceanum classes mittit nouas, & (ut ita dicam) mundi claustra prumpit. Quod naturæ satis est, homini nõ est. Inuentus est qui concupisceret aliquid post omnia. Tanta est

cæcitas

cæcitas mentium,& tanta initiorum suorum unicuiq;,cum processit obliuio. Ille modo ignobilis anguli non sine controuersia dn̄s,tanto fine terrarum per suū rediturus orbē tristis. Neminem pecunia diuitem fecit. Immo contra,nulli non maiorem sui cupiditatē incussit. Quæris quæ sit huius rei causa? Plus incipit habere posse,qui plus habet. Adsumam quā uoles mihi ex his,quorū nomina cum Crœso Licinioq; numerant̄,in mediū licet protrahas. Afferat censum & q̄cq̄d habet,& q̄cq̄d sperat,simul cōputet. Iste mihi credis pauper est,si tibi potest esse. At hic q̄ se ad quod natura exigit,cōposuit,nō tantū extra sensum est paupertatis,sed extra metum. Sed ut scias q̄ difficile sit res suas ad naturalem modum coartare,hic ipse quem circa naturam diximus,quem tu uocas pauperē, habet aliquid & superuacui. At excæcant populum,& in se conuertunt opes,si numerati multum ex aliqua domo effertur,si multū auri,tecto quoq; eius illinitur,si familia aut corporibus electa,aut spectabilis cultu est. Omnium istorum felicitas in publicum spectat,ille quem oos & populo & fortunæ subduximus,beatus introrsum est. Nam quod ad illos pertinet,apud quos falso diuitiarum nomen inuasit,occupata paupertas. Sic diuitias habent,quomodo habere dicimur febrem,cum illa nos habeat. Econtrario dicere solemus,febris illum tenet. Eodem modo dicēdum est,diuitiæ illum tenent. Nihil ergo monuisse te malim,q̄ hoc quod nemo monetur satis,ut omnia naturalibus desyderijs metiaris,quibus aut gratis satis fiat,aut paruo. Tantum miscere uitia desyderijs noli. Quæris quali mensa,quali argento q̄ paribus ministerijs & leuibus afferatur cibus? Nihil præter cibum natura desyderat. Num cum tibi fauces urit sitis,aurea quæris pocula? Num esuriens fastidis omnia,præter pauonem rhombumq;? Ambitiosa nō est fames,contenta desinere est. Quo desinat,non nimis curat. Infelicis luxuriæ ista tormenta sunt. Quærit quemadmodum post saturitatem quoq; esuriat,quemadmodum nō impleat uentrem,sed farciat,quēadmodum sitim in prima potiōe sedatam reuocet. Egregie itaq; Horatius negat ad sitim pertinere,quo poculo aqua,aut q̄ eleganti manu ministretur. Nam si pertinere ad te iudicas,q̄ crinitus puer,& q̄ perlucidum tibi poculum porrigat,non sitis. Inter reliqua hoc nobis natura præstitit præcipuum,quod necessitas fastidium excussit. Recipiunt superuacua delectum. Hoc parum decens,illud laudatum oculos meos lædit. Id actum est ab illo mundi conditore,qui nobis uiuendi iura descripsit,salui essemus,non delicati. Ad salutem omnia parata sunt & in promptu,delitijs oīa misere ac sollicite† operant̄. Vtamur ergo in hoc naturæ beneficio iter magna nume- [margin: Alī cōparāt.] rando,& cogitemus nullo nomine melius illam meruisse de nobis,q̄ quia quicquid ex necessitate desyderetur sine fastidio sumitur. Vale.

Libri uicesimi primi Epistolarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER DECIMVSNONVS.

EPISTOLA. CXX. Quomodo ad nos boni honestiq; noticia peruenerit,ubi notat eos qui assidue suum statum uariant.

Epistola tua per plures quæstiunculas uagata est,sed in una constitit,& hāc expediri desyderat. Quomodo ad nos boni honestiq; noticia peruenerit. Hæc duo apud alios diuersa sunt,apud nos tantum diuisa. Quid sit hoc dicam. Bonum putant esse aliqui,quod utile est. Itaq; hoc & diuitijs,& equo & uino,& calceo nomen imponunt,tanta sit apud illos boni uilitas,& adeo usq; ad sordida descendat. Honestum putent,cui ratio recti officij constat,tanq̄ pie curatam patris senectutem,adiutam amici paupertatem,fortem expeditionem, prudentem moderatamq; sententiam. Ista duo quidem facimus,sed ex uno. Nihil est bonum,nisi quod honestum est,quod honestum est,utiq; bonum. Superuacuum iudico adijcere,quid inter ista discriminis sit,cum sæpe dixerim,hoc unum dicam. Nihil nobis bonum uideri,quo quis & male uti potest. Vides autem diuitijs,nobilitate,uiribus, q̄ multi male utantur. Nunc ergo ad id reuertor,de quo desyderas dici. Quomodo ad

nos prima boni honestiq; noticia peruenerit. Hoc nos docere natura non potuit. Semina nobis scientiæ dedit, scientiam nõ dedit. Quidam aiunt nos in noticiã incidisse, quod est incredibile, Virtutis alicui speciem casu occurrisse. Nobis uidetur obseruatio collegisse, & rerum sæpe factarum inter se collatio per analogiam, Nostri intellectum & honestum, & bonum iudicant. Hoc uerbum cum latini grãmatici ciuitate donauerint, ego damnandũ non puto, in ciuitate suũ redigendum. Vtar ergo illo nõ tantum tanquã recepto, sed tanquã usitato. Quæ sit hæc analogia dicam. Noueramus corporis sanitatẽ, ex hac cogitauim᷒ esse aliquã & animi. Noueramus corpis uires, ex his collegimus esse, & animi robur, aliqua benigna facta, aliqua hũana, aliqua fortia, nos obstupefecerãt. Hæc cœpimus tanquã perfecta mirari. Suberant illis multa uitia, quæ species alicuius conspicui ficta fulgorq; cœlabat. Hæc dissimulauimus, natura iubet augere laudanda. Nemo nõ gloriam ultra rectum tulit. Ex his ergo speciẽ ingentis boni traximus. Fabricius Pyrrhi regis aurum reppulit, maiusq; regno iudicauit, regias opes posse contemnere. Idem medico Pyrrhi promittente uenenũ se Regi daturũ, monuit Pyrrhum, Caueret insidias, Eiusdem animi fuit auro nõ uinci, ueneno non uincere. Admirati sumus ingentẽ uirum, quẽ non Regis, non contra regem promissa flexissent. Boni exempli tenacẽ (quod difficillimũ est in bello) nocentẽ, qui aliquod esse crederet etiam in hostes nefas, qui in summa paupertate quã sibi decus fecerat, nõ aliter refugit diuitias quam uenenũ. Viue, inquit, beneficio meo Pyrrhe, & gaude, quod adhuc dolebas Fabriciũ non posse corrũpi. Oratius cocles solus impleuit pontis angustias, adimiq; a tergo sibi reditum, dummõ iter hosti auferetur iussit, etiã diu restitit præmẽtibus, donec reuulsa ingenti ruina tigna sonuerunt. Postquã respexit, & extra periculũ esse patriam periculo suo, sensit. Veniat siquis uult, inquit, sic euntem sequi, ægitq; se in præceps, & nõ minus sollicitus in illo rapido alueo fluminis, ut armatus, quã ut saluus exiret. Retento armorũ uictricium decore, tam tutus rediit, quã si sponte uenisset, hæc & huiusmodi facta imaginẽ nobis ostendere uirtutis. Adiiciam quod mirum fortasse uideatur. Mala interdum speciẽ honesti obtulerunt, & optimũ ex contrario nituit. Sunt enim ut scis, uirtutibus uitia confinia, & perditis quoq; ac turpibus rectũ similitudo est. Sic mentitur prodigus liberalẽ, Cum plurimum intersit, utrum quis dare sciat, an seruare nesciat. Multi, inquam, sunt Lucili, qui non donant, sed proiiciunt. Non uoco ego liberalem pecuniæ suæ iratum. Imitatur negligentia facilitatẽ, temeritas, fortitudinem. Hæc nos similitudo coegit attendere, & distinguere specie quidem uicina, re autem plurimũ inter se dissidentia, dum obseruamus eos quos insignes egregium opus fecerat, cœpimus annotare quis rem aliquã generoso animo fecisset, & magno impetu. Sed semel hunc uidimus in bello fortem, in foro timidum animose paupertatẽ ferentem, humiliter infamiam, factum laudauimus, contemplsimus uirum. Alium uidimus aduersus amicos benignum, aduersus inimicos temperatum, & publica & priuata sancte ac religiose administrantẽ, nõ deesse ei & in his quæ toleranda erant patientiã, & in his quæ agenda, prudentiam. Vidimus ubi tribuendum esset, plena manu dantem, ubi laborandum, pertinacem & obnoxium, & lassitudinem corporis animo subleuantem. Præterea idem erat semper & in omni actu par sibi, iam non consilio bonus, sed more eo perductus, ut non tantum recte facere posset, sed nisi recte facere non posset. Intelleximus in illo perfectam esse uirtutem, & in partes diuisimus. Oportebat cupiditates refrenari, metus comprimi, facienda prouideri, reddenda distribui. Comprehendimus temperantiam, fortitudinem, prudentiã, iusticiam, & suũ cuiq; dedimus officium. Ex quo ergo uirtutem intelleximus? Ostendit illam nobis ordo eius & decor & constantia, & omnium inter se actionum concordia, & magnitudo super omnia efferens sese, hinc intellecta est illa beata uita, secundo defluens cursu, arbitrii sui tota. Quomodo ergo hoc ipsum nobis apparuit? dicam. Nunquam uir ille perfectus, adeptusq; uirtutem, fortunæ maledixit. Nunquam accidẽtia tristis excepit, ciuem esse se uniuersi & militem credens, labores uelut imperatos subiit. Quicquid inciderat, non tanquam malum aspernatus est, & in se casu delatum, sed quasi delegatum sibi, hoc qualecunq; est, inquit, meum est, asperum est, durum est, in ipso nauemus operam, Necessario itaq; magnus apparuit, qui nunquam malis ingemuit, nunquã de fato suo questus est,

stus est, fecit multis intellectum sui, & non aliter q̃ in tenebris lumẽ effulsit, auertitq; in se omoium animos, cũ esset placidus & lenis & humanis diuinisq; rebus pariter æquus, habebat perfectum animũ, ad summam sui adductus. Supra q̃, nihil est nisi mens dei, ex qua pars, & in hoc pectus mortale defluxit, quod nunq̃ magis diuinũ est, q̃ ubi mortalitatem suam cogitat, & scit in hoc natum hominem, ut uita defungeretur, nec domum esse hoc corpus, sed hospitium, & breue hospitium, quod relinquendum est, ubi te grauem esse hospitem uideas. Maximum inquam mi Lucilli argumentum est animi ab altiori uenientis sede, si hæc in quibus uersatur humilia iudicat, & angusta, si exire nõ metuit. Scit enim quo exiturus sit, qui unde uenerit, meminit. Non uidemus q̃ multa nos incommoda exagitent, q̃ male nobis conueniat hoc corpus. Nunc de uentre, nunc de capite, nunc de pectore ac faucibus querimur. Alias nerui nos, alias pedes uexant. Nũc deiectio, ounc distillatio. Aliquando superest sanguis. Aliquando deest. Hinc atq; illinc tentamur, & expellimur. Hoc euenire solet in alieno habitantibus. At nos corpus tã turpe sortiti, nihilominus alterna proponimus, & inquantum potest ætas humana protendi, tantum spe occupamus. Nulla contenti pecunia, nulla potentia. Quid hac re fieri impudentius, quid stultius potest? Nihil satis est morituris, immo morientibus. Quoódie enim propius ab ulómo stamus, & illo unde nobis cadẽdum, hora nos omnis impellit. Vide in quanta cæcitate mens nostra sit. Hoc quod futurũ dico, nunc maxime fit, & pars eius magna iam facta est. Nam quod uiximus tempus eo loco est, quo erat anteq̃ uiximus. Erramus autem, qui ultimum timemus diem, cum tantundem in mortẽ singuli cõferant. Non ille gradus lassitudinem facit, in quo deficimus, sed ille profitetur. Ad mortem dies extremus peruenit, accedit omnis. Carpit nos illa, non corripit. Ideo magnus animus cõscius sibi melioris naturæ, dat quidẽ operam, ut in bac statiõe, qua positus est, honeste se atq; industrie gerat. Cæterum nihil horum quæ circa ipsum sunt suum iudicat, sed ut commodatis utitur, peregrinus & properans. Cum aliquem huius uideremus constantiæ, quid ni subiret nos species non usitatæ indolis? Vtiq; si hanc ut dixi magnitudinem ueram esse ostendebat. Qualitatis uere tenor permaoet, falsa non durant. Quidam alternis Vatinij, alternis Catones sunt. Et modo parum illis seuerus est Curi⁹, parum pauper Fabricius, parum frugi & contentus uilibus Tubero. Modo Luciũ Crassum diuitijs. Apicium cœnis. Mecœnatem delitijs prouocat. Maximum inditiũ est malæ mentis fluctuatio. Et inter similitudinem uirtutis, morumq; uiliũm assidua iactatio. Is habebat sæpe ducentos, sæpe decem seruos. Modo reges atq; tetrarchas, oĩa magna loquens. Modo sit mihi mensa tripes, & concha salis puri, toga quæ defendere frigus, quãuis crassa, queat, decies centena dedisses, huic parco paucisq; contento, quinq; diebus nil erat in loculis. Oĩes isti tales sunt, qualem hunc describit Horatius Flaccus, nunq̃ eundem, nec similẽ quidem sibi. Adeo in diuersum aberrat. Multos dixi, prope est ut omnes sint. Nemo non quotidie, & consilium mutat, & uotum, modo uxorem uult habere, modo amicam, modo regnare uult, modo id agit, ne quis sit officiosior seruus, modo dilatat se usq; ad inuidiam, modo subsidit & contrahitur infra humilitatẽ uere iacentium, modo pecuniam spargit, nunc rapit. Sic maxime coarguitur animus imprudens, alius prodit atq; alius. Et (quo turpius nihil iudico) impar sibi est. Magnã rem puta unũ hominem agere, præter sapientem autem nemo unũ agit: Cæteri multiformes sumus, modo frugi tibi uidebimur & graues, modo prodigi & uani. Mutamus subinde personam, & cootrariam ei sumimus, quam exuimus. Hoc ergo a te exige, ut qualẽ institueris præstare te, talem usq; ad exitum serues. Effice ut possis laudari, si minus, ut agnosci. De aliquo, quẽ uidisti heri, merito dici potest, hic quis est? tanta mutatio est. Vale.

Theologica nimirũ sententia

Asr peragrãs.

Hominũ inconstantia

EPISTOLA. CXXI. Quomodo omnibus animalibus sit constitutionis suæ tempus, & ex omnibus constitutiooibus suis sensus est, & quid sit constitutio.

Litigabis ego uideo, cum tibi hodiernam quæstiunculam, in qua satis diu hæsimus, exposuero. Interim enim clamabis hoc quod clamare soles. Hoc quid ad

mores? Sed ad exclamandum tibi primum alios opponam, cum quibus litiges, Poſſidonium & Archidemum, Hi iudicium accipient, deinde dicam. Non quicquid moralale eſt, bonos mores facit. Aliud ad hominem alendum pertinet, aliud ad exercēdum, aliud ad ueſtiendum, aliud ad docendum, aliud ad delectandum. Omnia tamen ad hominem pertinent, etiā ſi non omnia meliorem eum faciunt Mores alij aliter attingunt. Quædam illos corrigunt & ordinant. Quædam naturam eorum & originem ſcrutantur, cum quæritur, quare hominē natura produxerit. Quare prætulerit animalibus cæteris, longe me iudicas mores reliquiſſe, falſum eſt. Quomodo enim ſcies, qui habendi ſint, niſi quid homini ſit optimū inueneris? Niſi naturam eius inſpexeris? Tunc demū intelliges, quid faciendum tibi, quid uitandum ſit, cum didiceris quid naturæ tuæ debeas. Ego, inquis, uolo diſcere, quomodo minus cupiam, minus timeam. Superſtitionem mihi excute, doce leue eſſe uanum q;, hoc quod felicitas dicitur. Vnam illis ſyllabam facilime accedere. Deſyderio tuo ſatiſfaciam, & uirtutes exhortabor, & uitia conuerberabo, licet aliquis nimium immoderatumq; in hac parte me iudicet, non deſiſtam perſequi nequitiā & affectus efferatiſſimos inhibere, & uoluptates ituras in dolorē compeſcere, & uotis obſtrepere. Quid ni? Cum maxima malorum optauerimus, & ex gratulatione natum ſit, quicquid obloquimur. Interim permitte mihi ea, quæ paulo remotiora uidentur, excutere. Quæramus, an eſſet omnibus animalibus cōſtitutionis ſuæ tempus. Senſus autem eſſe ex eo maxime apparet, quod membra apte, & expedite mouent, nō aliter quam in hoc erudita. Nulli non partium ſuarū agilitas eſt. Artifex inſtrumenta ſua tractat ex facili. Rector nauis ſcit gubernaculū flectere. Pictor colores quos ad reddendam ſimilitudinē multos uarioſq; ante ſe poſuit celerrime denotat, & inter ceram opuſq; facili uultu ac manu commeat. Sic animali nomen uſum ſui mobilem mirari ſolemus. Satiant peritos quod in omnem ſignificationem rerum & affectuum parata illorum eſt manus, & uerborū uelocitatem geſtus aſſequitur. Quod illis ars præſtat, his natura. Nemo ægre molitur actus ſuos, Nemo in uſu ſui hæſit. Ad hoc edita protinus faciūt. Cum hac ſcientia prodeunt, inſtituta naſcuntur. Ideo, inquit, partes ſuas animalia apte mouebunt, quia ſi aliter mouerint, dolorem ſenſura ſunt. Ita ut uos dicitis, coguntur, metuſq; illa in rectum, non uoluntas mouet, quod eſt falſum. Tarda enim ſunt quæ neceſſitate impelluntur, Agilitas ſpontaneus motus eſt. Adeo autem non adigit illa, ad hoc doloris timor, ut in naturalem motum etiam dolore probibente nitantur. Sic infans qui ſtare meditatur, & ferre ſe aſſueſcit, ſimul tentare uires ſuas cœpit, cadit, & cum fletu toties reſurgit, donec ſe per dolorem ad id quod natura poſcit exercuit. Animalia quædam tergi durioris inuerſa tamdiu ſe torquent, ac pedes exerunt, & obliquant, donec ad locum reponantur. Nullum tormentum ſentit ſupina teſtudo. Inquieta eſt tamen deſyderio naturalis ſtatus, nec ante deſinit niti, quatere ſe, quā in pedes conſtitit. Ergo omnibus conſtitutionibus ſuus ſenſus eſt, & inde membrorū tam expedita tractatio, nec ullum maius indicium habemus, cū hac illa ad uiuendum uenire noticia, quam quod nullum animal ad uſum ſui rude eſt. Conſtitutio eſt, inquit, ut uos dicitis principale animi, quodam modo ſe habens erga corpus Hoc tam perplexum & ſubtile & nobis quoq; uix enarrabile. Quomodo infans intelligit. Omnia animalia dialectica naſci oporteret, ut iſtam finitionem magnæ parti hominum togatorum obſcuram intelligant. Verum erat quod opponis, ſi ego ab animalibus conſtitutionis finitionem intelligi dicerem. Nam ipſa conſtitutio facilius natura intelligitur, quam enarratur. Itaq; infans ille quid ſit conſtitutio, non nouit, conſtitutionem ſuam nouit, & quid ſit animal neſcit, animal eſſe ſe ſentit. Præterea ipſam conſtitutionem craſſe intelligit, & ſummatim, & obſcure. Nos quoq; animum habere nos ſcimus. Quid ſit animus, ubi ſit, qualis ſit, & unde, neſcimus, qualis ad nos peruenerit animi noſtri ſenſus, quamuis naturam eius ignoremus ac ſedem, Talis ad omnia animalia conſtitutionis ſuæ ſenſus eſt. Neceſſe eſt enim id ſentiat, per quod animalia quoq; ſentiunt. Neceſſe eſt ſenſum eius habeant, cui parent a quo reguntur. Nemo non ex nobis intelligit eſſe aliquid, quod impetus ſuos moueat, quid ſit illud, ignorat. Et quod ſibi eſſe ſcit, quid ſit, aut unde ſit, neſcit. Sic ut infantibus ſic

Ex deprauatiſſimis exēplaribus ita colligo legendū. Sic anial ōme in uſum ſui mobile Mirari ſolemus ſcænæ pitos.

bus sic quoq; animalibus principalis partis suæ sensus est, non satis dilucidus non ex/
pressus. Dicitis, inquit, omne animal primum cõstitutionis suæ Conciliari hominẽ sibi,
non tanquam animali sed tanquam rationali. Ea enim parte sibi carus est homo, qua ho
mo est. Quomodo ergo infans conciliari animali rationali potest, cum rationalis non/
dum sit? Vnicuiq; ætati sua constitutio est. Alia infanti, alia puero, alia seni. Omnes enim
constitutioni conciliantur in qua sunt. Infans sine dentibus est. Huic constitutioni suæ
conciliatur. Renati sunt dentes, huic constitutioni conciliatur. Nam & illa hærba quæ
in segetem frugemq; uentura est, aliam constitutionem habet Tenera & uix eminens
sulco, aliam cum conualuit & molli quidem culmo, sed quod ferat bonum suum consti/
tit, aliam cum flauescit, & ad arcam spectat & spica eius indurruit, in quam constitutio/
nem cum uenit, eam tuetur, in eam componitur. Alia est ætas infantis, pueri, adulescen/
tis, senis, Ego tamen idem sum, qui & infans fui, & puer, & adulescens. Sic quamuis alia
atq; alia cuiq; constitutio sit, conciliatio cõstitutionis suæ eadem est. Non enim puerum
mihi aut iuuenem, aut senem, sed me natura commendat. Ergo infans ei constitutioni
suæ conciliatur, quæ tunc infanti est, non quæ futura iuueni est. Neque enim si aliquid
illi maius in quod transeat restat, non hoc quoq; in quo nascitur secundum naturam est,
primum sibi ipsum conciliatur animal, debet enim aliquid esse, ad quod alia referantur.
Voluptatem peto, Cui? Mihi. Ergo mei curam ago, Dolorem refugio. Pro quo? Pro
me, Ergo curam ago. Si omnia propter curam mei facio, ante omnia est mei cura. Hæc
animalibus inest cunctis, nec inseritur, nec innascitur, producit fœtus suos natura, non
abijcit. Et quia tutela certissima ex proximo est, sibi quisq; commissus est. Itaq; ut in pri/
oribus epistolis dixi, Tenera quoq; animalia & materno utero uel quoquo modo ef/
fusa, quid sit infestum ipsis, protinus norunt, & mortifera deuitant, umbram quoq; trans/
uolantium reformidant, obnoxia auibus, rapto uiuentibus. Nullum animal ad uitam
prodit sine metu mortis. Quemadmodum, inquit, editum animal intellectum habere,
aut salutaris, aut mortiferæ rei potest? Primum quæritur, an intelligat, non quemadmo/
dum intelligat. Esse autem illis intellectum ex eo apparet, quod nihil amplius si intelle/
xerint, faciant. Quid est quare pauonem, quare anserem gallina refugiat? Aut tanto
minorem & ne notum sibi quidem accipitrem? Quare pulli felem timeant, canem non
timeant? Apparet illis inesse scientiam nocituri, non experimento collectam. Nam an/
tequam possint experiri, cauent. Deinde ne hoc casu existimes fieri, nec metuunt alia
quam debent, nec unquam obliuiscuntur. Huius tutelæ & diligentiæ æqualis est illis a
pernitioso fuga. Præterea non fiunt timidoria uiuendo. Ex quo quidem apparet, non
usu illa ad hoc peruenire, sed naturali amore salutis suæ. Et tardum est & uarium, quod
usus docet. Quicquid natura tradit, & æquale est omnibus, & statim. Si tamen exigis,
dicam, quomodo omne animal perniciosa intelligere conatur. Sentit se carne consta/
re. Itaq; sentit, quid sit, quo secari caro, quo uri, quo obteri possit. Quæ sunt animalia
armata ad nocendum, horum speciem trahit inimicam & hostilem. Inter se ista coniun/
cta sunt. Simul enim conciliatur saluti suæ quicque, & quæ iuuant, illa petit, Lesura for/
midat. Naturales a contrarijs aspernationes sunt, sine ulla cogitatione, quæ hoc di/
ctat. Sine consilio fit, quicquid natura præcipit. Non uides, quanta subtilitas sit apibus
ad fingenda domicilia? Quanta diuini laboris obeundique concordia? Non uides
quam nulli mortalium imitabilis sit illa araneæ textura? Quanti operis sit fila di/
sponere? alia in rectum immissa firmamenti loco, alia in orbem currentia ex denso ra/
ra, quam minora animalia in quorum precium illa tenduntur, uelut rhetibus impli/
cata teneantur. Nascitur ars ista, non discitur. Itaque nullum est animal altero do/
ctius. Videbis araneārum pares telas, par in fauis angulorum omnium foramen. In/
certum est & inæquale, quicquid ars tradit, æquo uenit quod natura distribuit. Hæc
nihil magis quam tutelam sui & eius peritiam tradidit. Ideoque etiam simul inci/
piunt, & discere & uiuere. Nec est mirum cum eo nasci illa, sine quo frustra nascere/
tur. Primum hoc instrumentum illa natura contulit, ad permanendum conciliatione &
charitate sui, Non poterant salua esse, ni uellent. Nec non hoc per se profuturum

erat,sed sine hoc nulla res profuisset, Sed in nullo deprehendes uilitatem sui. Negligentiam quidem Tacitis quoq; & brutis quāuis in cætera torpeant,ad uiuendū solertia est. Videbis quæ alijs inutilia sunt,sibijpsa non deesse. Vale.

EPISTOLA.CXXII. De his qui officia lucis noctisq; peruertunt. Et quod naturam sequentibus omnia facilia sunt & expedita.

Detrimentum iam dies sensit,resiliuit aliquantulum,ita tamen, ut liberale adhuc spatium sit,siquis cum ipso (ut ita dicam) die surgat officiosior meliorq;, quam siquis illum expectat, & lucem primam exuit. Turpis qui alto sole semisomnis iacet,cuius uigilia in medio die incipit,& adhuc multis hoc antelucanum est. Sunt qui officia lucis noctisq; peruertunt, nec ante deducant oculos hæsterna graues crapula,quam appetere nox coepit. Qualis illorum condicio dicitur,quos natura(ut ait Vergilius)sedibus nostris subditos ecōtrario posuit. Nosq; ubi primus equis oriens afflauit anhelis, Illis sera rubens accendit lumina uesper. Talis horum contraria omnibus non regio,sed uita est. Sunt quidem in eadem urbe antipodes. Qui ut Marcus Cato ait,nec orientem unquam solem uiderunt,nec occidentem. Hos tu existimas scire,quemadmodum uiuendum sit,qui nesciunt quando, & hi mortem timent, in quā se uiui condiderunt? Tam infausti homines,quam nocturnæ aues sunt,licet in uino unguentoq; tenebras suas exigant,licet epulis,& in multa quidem pericula discoctis,totū peruersum uigiliæ tempus educant,non conuiuantur,sed iusta sibi faciunt,mortuis certe interdiu parentant. At mehercules nullus agenti dies longus est. Extendamus uitam Huius,& officium & argumentū actus est. Circumscribat nox,& aliquid ex illa in diem transferatur. Aues quæ cōuiuijs comparantur,ut immotæ facile pinguescant,in obscuro continentur, Ira sine ulla exercitatione iacentibus,tumor,pigrum corpus inuadit, & superbam umbram iners sagina succrescit. At istorum corpora qui se tenebris dicauerūt, fœda uisuntur. Quippe non speciosior illis,quam morbo pallentibus color est, languidi,& †euanidi albent, & in uiuis caro morticina est. Hoc tamen minimum in illis malorū dixerim,quanto plus tenebrarum in animo est. Ille in se stupet,ille caligat,inuidet cæcis. Quis unquam oculos tenebrarū causa habuit? Interrogas quomodo hæc animo prauitas fiat,auersandi diem,& totam uitam in noctem transferendi? Omnia uitia contra naturam pugnant. Omnia debitum ordinem deserunt,hoc est luxuriæ propositū, gaudere peruersis,nec tantum discedere a recto,sed quam longissime abire. Deinde etiam isti econtrario nō uidentur sibi contra naturā uiuere. Ieiuni bibunt,qui uinum recipiunt inanibus uenis,& ad cibum ebrij transeunt. Atq; frequens hoc adulescentium uitium est, Qui uires excolunt, in ipso pene balnei limine,inter nudos bibunt,immo potant,ut sudorem quem mouerunt potionibus crebris ac feruentibus, subinde distringuant. Post pratidium aut coenam bibere uulgare est. Hoc patresfamiliæ rustici faciunt, & ueræ uoluptatis ignari. Merum illud delectat,non quod innatat cibo,quod libere penetrat ad neruos. Illa ebrietas iuuat,quæ in uacuum uenit. Non uidentur tibi contra naturā uiuere,qui cōmutant cum fœminis uestem? Non uiuunt contra naturā,qui spectant,ut pueritia splendeat tempore alieno? Quid fieri crudelius,uel miserius potest? Nunquam uir erit,ut diu uirum pati possit,& cum illum contumeliæ sexus eripuisse debuerat,ne ætas quidem eripiet? Non uiuunt contra naturam,qui hyeme concupiscunt rosam? fomentoq; aquarum calentium,& calorum apta imitatione brumalium, florem uernum exprimunt? Non uiuunt contra naturam, qui pomaria in summis turribus serunt, quorum siluæ in tectis domuum ac fastigijs mutant? Inde ortis radicibus,quo improbe cacumina egissent? Non uiuunt contra naturam, qui fundamenta terrarum in mare iaciunt, & delicatæ naturæ ipsi uidentur, ubi calentia stagna fluctu ac tempestate feriantur? Cum instituerunt omnia contra naturæ consuetudinem uelle,nouissime in totum ab illa desciscunt. Lucet somni tempus, quies est, nunc exerceamur, nunc gestemur, nunc prandemus. Iam lux propius accedit, tempus est cœnæ. Non oportet id facere, quod populus.

Contra Augustinū de ciui. li. 16. ca. 9. experiētia antipodes esse docet.

*

Al. †macidi

quod populus. Res sordida est trita, ac uulgari uia uiuere Dies publicus relinquatur propius nobis, ac peculare mane fiat. Isti mihi uero defunctorum loco sunt. Quantulum enim a funere absunt, equidem acerbo, qui ad faces & cæreos uiuunt? Hanc uitam agere eodem tempore multos meminimus, Inter quos & Atylium Butam prætorium, cui post patrimoniũ ingens consumptum, Tyberius paupertatem confitenti, sero, inquit, experrectus es. Recitabat Montanus illius carmen tolerabilis poetæ & amicitia Tyberij notus & frigore, ortus & occasus libentissimæ inserebat. Itaq; cum indignaretur quidam illum tota die recitasse, & negaret accedẽdum ad recitationes eius, Nacta Pinnarius ait. Nunquam liberalius possum agere. Paratus sum illum audire ab ortu ad occasum. Cum hos uersus recitasset. Incipit ardentes phœbus producere flãmas. Spargere se rubicanda dies, iam tristis hirundo, Argutis redit usa cibos immittere nidis. Incipit, & molli partitos ore ministrat. Varus eques romanus uicini comes cœnarum bonarum assectator, quas improbitate linguæ merebatur, exclamauit, Incipit Buta dormire, Deinde cum subinde recitasset. Iam sua pastores stabulis armenta locarunt, Iam dare sopitis nox pigra silentia terris Incipit. Idem Varus, inquit. Quid dicit? Iam nox est, ibo & Butam salutabo. Nihil erat notius hac eius uita in contrariũ circumacta, quam ut dixi multi eodem tempore ægerunt. Causa aũt est ita uiuendi quibusdam, non quia aliquid existiment noctem ipsam habere iucundius, sed quia nihil iuuat oblitum, & grauis malæ conscientiæ lux est, & omnia concupiscentis aut cõtemnentis, prout magno aut paruo empta sunt, fastidium est lumen gratuitũ. Præterea luxuriosi uitam suam esse in sermonibus, dum uiuunt, uolunt, Nam si tacẽtur, perdere se putant operã. Itaq; aliquoties faciũt quod excitet famam. Multi bona comedunt, multi amicas habent. Vt inter istos nomen inuenias, opus est non tantum luxuriosam rem, sed notabilem facere, In tam occupata ciuitate fabulas uulgaris nequitia non inuenit. Pedonem Albinouanũ narrantẽ audieramus, erat autem fabulator elegantissimus, habitasse se supra domum Spanij. Is erat ex hac turba lucifugarum. Audio, inquit, circa boram tertiã noctis flagellorum sonum. Quæro quid faciat? Dicitur rationes accipere, Audio circa horam sextam noctis clamorem concitatum. Quæro quid sit? Dicitur uocem exercere. Quæro circa octauã horam noctis, quid sit ille sonus rotarum? uelle gestari dicitur. Circa lucem discurritur. Pueri uocantur cellarij, coqui tumultuantur. Quæro quid sit? Dicitur mulsum & alicam poposcisse, a balneo exisse. Excedebat, inquit, cœna, cuius diem minime. Valde eñ frugaliter uiuebat, nihil consumebat nisi noctem. Itaq; credo dicentibus illum quibusdam auarum & sordidum. Vos, inquit, illum & lychnobium dicetis. Non debes admirari si tantas inuenis uitiorum proprietates, uaria sunt, & innumerabiles habent facies. Comprehendi eorum genera non possunt. Simplex recti cura est, multiplex praui, & quantum uis nouas declinationes capit. Idem moribus euenit naturam sequentium. Faciles sunt, soluti sunt, exiguas differentias habent, His distorti plurimum, & omnibus inter se dissident. Causa tam præcipua mihi uidetur huius morbi, uitæ communis fastidium. Quomodo cultu se a cæteris distinguunt, quomodo elegantia cœnarum, munditijs uehiculorum, sic uolunt separare etiam ipsorum dispositiones, nolunt solita spectare, quibus peccandi primum infamia est. Hanc petunt omnes isti, qui ita dicant, recto uiuunt. Ideo Lucili tenenda nobis uia est, quã natura præscripsit, nec ab illa declinandum. Illam sequentibus omnia facilia & expedita sunt. Contra illam nitentibus nõ alia uita est, quã contra aquam remigantibus. Vale.

EPISTOLA.CXXIII. De abstinentia & temperantia eius, & de adulatione uitanda & duobus rerum generibus, quæ nos inuitant aut fugant.

ITinere confectus incõmodo magis, quam longo, in albanum meum nocte multa perueni, Nihil habeo paratum nisi me. Itaq; in lecto lassitudinẽ pono, hanc coqui ac pistoris morã boni consulo. Mecum eñ de hoc ipso loquor, quã nihil sit graue, quod leuiter excipias. Quod indignandũ nihil, nihil ipse indignando astruas, non habet panem meus pistor, sed habet uillicus, sed habet atriensis, sed habet colonus

Malum

Malum panem, inquis. Expecta, bonus fiet, etiam, illum tenerum tibi & † siligineum fa-
(Alr. † simila/gineum.) mes reddet. Ideo nō est ante edendū quā illa imperet. Expectabo ergo nec ante edam,
quam aut bonum panem habere cœpero, aut malum fastidire desiero. Necessarium est
paruo assuescere. Multæ difficultates locorum, multæ temporū etiam locupletibus & in
* structis a nobis optantem prohibent, & occurrēt. Quicquid uult habere nemo potest,
illud potest, nolle quod nō habet. Rebus oblatis hilaris uti, magna pars libertatis est, be
ne moratus uenter, & contumeliæ patiens æstimari non potest. Quantam uoluptatē ca
piam ex eo, quod lassitudo mea sibi ipsa assuescit. Non unctiones, nō balneum, non ul-
lum aliud remediū quam temporis quæro. Non quod labor cōtraxit qui extollitur, hæc
(Alr. † forte adipali uel adiiciali.) qualiscunq; cœna † dissoluit quæ attuli iucundior erit. Aliquando enim experimentum
animi sumpsi subito Hoc enī est simplicius & uerius. Nam ubi se præparauit & indixit
sibi patientiam, non æque apparet, quantum habet ueræ firmitatis. Illa sunt certissima ar
gumenta quæ ex tempore dedit, si nō tantum æquus modestiam, sed placidus aspexit,
si nō excanduit, non litigauit, sed quod dari deberet, ipse sibi nō desyderādo suppleuit
& cogitauit aliquid consuetudine sua sibi nihil deesse. Multa quam superuacua essent
nō intelleximus, nisi cū deesse cœperunt. Vtebamur illis, nō quia debebamus, sed quia
habebamus. Quam multa ante parabamus, quia alij parauerūt, quia apud plerosq; sunt,
Inter causas malorum nostrorum est quod uiuimus, ad exempla nec ratione componi
mur, sed consuetudine abducimur. Quod si pauci facerent, nollemus imitari, cum plu-
res facere cœperunt, quasi honestius sit, quia frequentius sequimur, & recti apud nos lo
cum tenet error, ubi publicus factus est. Omnes iam sic peregrinantur, ut illos Numi-
darū præcurrat equitatus, ut agmen cursorum antecedat. Turpe est nullos esse, qui oc-
currentis uia deiiciantur, ut qui honestum hominem uenire magno puluere ostendāt.
Omnes iam multos habent, qui crystallina & murrina & celata magnorū artificum ma-
nu portent. Turpe est uideri eas te habere sarcinas totas, quæ tuto concuti Possunt Om
nium pedagogi oblita facie uehuntur, ne sol, ne frigus teneram cutem lædat. Turpe est
neminem esse in comitatu, O puerum cuius sana facies medicamentum desyderet. Ho-
rum omnium sermo uitandus est, Hi sunt, qui uitia tradent, & alio aliunde transferent.
Pessimū genus horum hominū uidebatur, qui nerba gestarent. Sunt quidā qui uitia ge
stant. Horum sermo multum nocet. Nam etiam si non statim proficit, semina in animo
relinquit, sequiturq; nos etiam cū ab illis discesserimus, resurrecturū postea malū. Quē-
admodum qui audierunt symphoniam, ferunt secum in auribus modulationem, illa ad
dulcedinem cantumq; cogit, actiones impedit, nec ad seria patitur nitendi. Sic adulato-
rum & praua laudantium sermo diutius hæret quā auditur, nec facile est animo dulcem
sonum excutere, prosequitur & durat, & ex interuallo recurrit. Ideo claudendæ sunt au
res, malis uocibus, & quidē primis. Nam cum initium fecerunt, admissæq; sunt, plus au-
dent. Inde ad hæc peruenitur uerba. Virtus, & philosophia, & iusticia uerborū manium
crepitus est. Vna felicitas est bonæ uitæ, facere omnia libere, frui patrimonio, hoc est ui
uere, hoc est se mortalem esse meminisse. Fluunt dies, & irreparabilis uita decurrit, Du-
* bitamus quod iuuat sapere, & ætati nō semper uoluptates decepturæ. Interim dum po-
test, dum possit ingerere frugalitatem eo ut mortem præcurrere, & quicquid illi ablatu-
ra est, iam sibi interire, Non amicā babes, nō puerum, qui amicæ moueat inuidiā. Quo-
tidie sobrius prodis, sic cœnas, tam Ephemeridē patri approbaturus. Non est illud ui-
uere, sed alienæ uitæ interesse. Quanta demētia est hæredi suo procurare, & sibi negare
omnia, ut tibi ex amico inimicū magna faciat hæreditas. Plus enim gaudebit tui amor,
quo plus acceperit. Istos tristes & supciliosos alienæ uitæ censores, siue hostes publicos,
pedagogos assis ne feceris. Nec dubitaueris bonā uitam, quam opinionē bonam malle.
Hæ uoces non aliter fugiendæ sunt, quam illæ quas Vlyxes nisi alligatus præteruehi no
luit. Idem possunt, abducunt a patria, a parentibus, ab amicis, a uirtutibus, & in turpem
uitam ac miseram, ubi turpius illidunt. Quanto satius est rectum sequi limitem, & eo
se producere, ut ea demum sint tibi iucunda, quæ honesta. Quod assequi poterimus,
si fecerimus duo esse genera rerum, quæ nos aut inuitent, aut fugent. Inuitent, ut di-
uitiæ, uoluptates, forma, ambitio. Cætera blanda & arridentia. Fugant labor, mors,
dolor,

dolor, ignominia, uictus astrictior. Debemus itaque exerceri, ne hæc timeamus, nec illa cupiamus. In contrarium pugnemus, & ab inuitantibus recedamus, aduersus† potentiam concitemur. Al.†petētia Non uides quam diuersus sit ascendentium habitus & descendentium? Qui per ꝓnum eunt, resupinant corpora, qui in arduum, incumbunt. Nam si descendas, pondus suum in priorem partem dare, si ascendas, retro abducere, cum uitio Lucili consentire est. In uoluptates descenditur, In res asperas & duras subeundum est. Hic impellamus, & corpora illis refrœnemus. Hoc nunc me existimas dicere, Eos tantū perniciosos esse auribus nostris, qui uoluptatem laudant, qui dolores, metus per se formidabiles res incutiunt. Illos quoq; nocere nobis existimo, qui nos sub specie Stoicæ sectæ bortantur ad uitia. Hoc enim iactant solum sapientem & doctum esse amatorem, solus apte ad hanc artem æque cōbibendi & conuiuendi sapiens est peritissimus. Quæramus ad quā usq; ætatem iuuenes amandi sint. Hæc græcæ consuetudini data sint. Nos ad illa potius aures dirigamus. Nemo est casu bonus, discenda uirtus est. Voluptas humilis res & pusilla est, & in nullo habenda precio, communis cum brutis animalibus, ad quam minima & contemptissima aduolant. Gloria uannm & uolatile quiddam est, aura q; mobilius. Paupertas nulli malum est nisi repugnanti. Mors malum non est, quid quæris? Sola in æquo est generis humani. Superstitio error insanus est, amādos timet, quos colit, uiolat. Quid enim interest, utrum deos neges, an infames? Hæc discenda, imo ediscenda sunt, non debes excusationes uitio philosophiæ suggerere. Nullam habet spem salutis æger, quem ad intemperantiā medicus hortatur. Vale.

EPISTOLA. CXXIIII. Quod bonum non sensu sed intellectu compræhenditur. Et quod bonum in nullo est, nisi in quo ratio.

POssum multa tibi ueterum præcepta referre, ni refugis tenuisq; piget cognoscere curat. Non refugis autem, nec ulla te subtilitas abigit. Non est elegantiæ tuæ tam magna sectari. Sicut illud probo, quod omnia ad aliquem profectum redigis, & tunc tantum offenderis, ubi summa subtilitate nihil agitur, quod ne tunc quidem fieri laborabo. Quæritur, utrum sensu an intellectu comprehendat bonū, Huic adiunctum est, in multis animalibus & infantibus non esse. Quicunq; uoluptatē in summo ponunt, sensibile iudicant bonum, nos contra intelligibile, qui illud animo damus. Si de bono sensus iudicarent, nullam uoluptatem reijceremus. Nulla enim non inuitat, nulla nō delectat. Et econtrario nullum dolorem uolentes subiremus, nullus enī non offendit sensum. Præterea non essent digni reprehensione, quibus nimiū uoluptas placet, quibusq; summus est doloris timor. At qui improbamus gulæ ac libidini deditos & contemnimus illos qui nihil uiriliter ausuri sunt doloris metu. Quid autem peccant, si sensibus, idest iudicibus boni ac mali, parent? His enim tradidistis appetitiones & fugæ arbitrium, Sed uidelicet ratio isti rei præposita est. Illi quemadmodum debeat de uita, quemadmodū de uirtute, de honesto, sic & de bono maloq; constitui. Nam apud istos uilissimæ parti datur de meliore sententia, ut de bono pronunciet sensus, obtusa res & hebes, & in homine quam in alijs animalibus tardior. Quod siquis uellet nō oculis, sed tactu minuta discernere, subtilior ad hoc nulla acies quam oculorū & intentior daretur, bonum malumq; dignoscere. Vides in quanta ignorantia ueritatis uersetur, & quam humi sublimia ac diuina proiecerit. Apud quem de summo bono maloq; iudicat tactus. Quemadmodum, inquit, omnis scientia atq; ars aliquid debet habere manifestum sensuq; comprehensum, ex quo oriatur & crescat, Sic beata uita fundamentum & initium a manifestis ducit, & eo quod sub sensum cadit. Nempe uos a manifestis beatam uitam sui initium capere dicitis. Dicimus beatā uitam esse, quæ secundum naturā sit. Quid aūt secundū sit, palam & protinus apparet. Sicut quid sit integrū, quod cōtingit protinus nato, non dico bonū, sed initium boni. Tu summū bonum uoluptatē infantiæ donas, ut inde incipiat nascens, quo consūmatus homo peruenit. Cacumen radicis loco ponis. Siquis diceret illum in materno utero iacentē sexus quoq; inceptum, tenerū, & imperfectum, & informem, iam in aliquo bono esse, aperte uideretur errare. At qui quantulū interest inter eum quicunq; maxime uitam accipit, & illum qui maternorū uiscerum latens† mi/ Al.† uermis nus est? Vterq; quantum ad intellectum boni ac mali æque maturus est, & non magis

infans ad

infans ad hoc boni capax est, quam arbor, aut mutum aliquod animal. Quare autē bonū in arbore animaliq; muto non est? quia nec ratio ob hoc infantiæ quoq; non est, nam & huic deest Tunc ad bonum perueniet, cum ad rationē peruenerit. Est aliquod irrationale animal. Est aliquod nondum rationale. Est rōnale, sed imperfectum. In nullo horum bonum ratio illud secum affert. Quid ergo inter ista quæ rettuli distat? Non quod erit bonū in eo quod irrationabile est, In eo quod nondum rationale est, tunc esse bonū non potest, sed imperfectum iam potest bonum, sed non est. Ita dico Lucili, bonum nō in quolibet corpore, non in qualibet ætate inuenitur, & tantum abest ab infantia, quantum a primo ultimum, quantum ab initio perfectum, ergo nec in tenero modo calescente corpusculo est. Quid ni non sit? Non magis quam in semine hoc. Si dicas aliquod arboris, ac ut sati bonum nouimus, hoc non est in prima fronde, quæ emissa cum maxime solum rumpit. Est aliquod bonum tritici, hoc nondum est in herba latente, nedum folliculos erexit spica mollis, sed cum frumentū æstas & debita maturitas coxit. Quemadmodum omnis natura bonum suum nisi consummata non profert. Ita hominis bonum non esse in homine, nisi cum in illo ratio perfecta est. Quod autē hoc bonum dicam, liber animus est ac rectus, alia subijciens, sibi se nulli, hoc bonū adeo non recipit infantia, ut pueritia non speret, adulescentia improbe speret. Bene agitur cum senectute, si illuc longo studio, intentoq; peruenit. Si hoc & bonum, & intelligibile est. Dixisti, inquit, aliquod bonum esse arboris, aliquod herbæ. Potest ergo esse aliquod & infantis. Verū bonum nec in arboribus, nec in mutis animalibus est, hoc quod in illis bonum est, prædicatione bonū dicitur. Quod est, inquis? hoc quod secundū naturam cuiusq; est. Bonum autē cadere in mutū animal nullo modo potest, felicioris meliorisq; naturæ est, nisi ubi rationi locus est, bonū non est. Quatuor hæc naturæ sunt, arboris, animalis, hominis, & dei. Hæc duo quæ irrationalia sunt, eādem naturā habent. Illa diuersa sunt, quod alterū immortale, alterum mortale est. Ex his ergo unius bonum natura perficit, dei scilicet alterius, cura hominis. Cætera tam in sua natura perfecta sunt, nō uere perfecta a quibus abest ratio. Hoc enim demum perfectum est, quod secundū uniuersam naturam perfectum est. Vniuersa aūt natura rationalis est, cætera possunt in suo genere perfecta esse, In quo non potest beata uita esse, nec id potest quo beata uita efficitur. Beata autē uita bonis efficitur. In muto animali beata uita non efficitur. In muto animali bonū non est. Mutum animal sensu comprehendit præsentia, præteritoq; reminiscitur, cum id incidit quos sensus admonetur, tanq; quos reminiscit̃. Reminiscit̃ me cum ad initium eius admotum. In stabulo quidē nullius uiæ est, quāuis sæpe calcatæ memoria est. Tertium uero tempus id est futurū, ad muta non pertinet. Quomodo ergo potest eorum uideri perfecta natura, quibus usus perfecti temporis non est? Tempus enim tribus partibus constat, præterito, præsente, & futuro. Animalibus tantū quod breuissimū est in transcursu datum, præsens, præteriti rara memoria est, nec unquam reuocatur, nisi præsentium occursu. Non potest ergo perfectæ naturæ bonū imperfecta esse natura. Aut si natura habet, hoc habet, quod habent & sata. Nec illud nego ad ea quæ uidentur secundū naturā magnos esse mutis animalibus impetus & cōcitatos, sed inordinatos ac turbidos. Nunquam autē aut inordinatum est bonū, aut turbidum. Quid ergo, inquis? Muta animalia perturbate & indisposite mouentur? Dicerem illa pturbate & indisposite moueri, si natura illorū ordinem caperet. Nunc mouent̃ secundum naturā suam. Perturbatum enim id est, quod esse aliquando & nō pturbatum potest. Sollicitum est, quod potest esse securum. Nulli uitium est, nisi cui uirtus potest esse. Mutis animalibus talis ex sua natura motus est. Sed ne te diu teneam, aliquādo erit bonum in muto animali, erit aliqua uirtus, erit aliquid psectum, sed quare, nec bonū absolute, nec uirtus, nec perfectum. Hæc enim rationalibus solis contingunt, quibus datum est scire, quare, quatenus, quēadmodum. Ita bonum in nullo est, nisi in quo ratio. Quomodo tunc pertineat ista disputatio quæris, & quid animo tuo profutura sit? dico, Et exercet illum & acuit, & utiq; aliquid acturum occupatione honesta tenet. Prodest autem & quod moratur ad praua properantem. Sed illud dico, nullo modo prodesse possum magis, quam si tibi bonum tuum ostendo, si te a mutis animalibus separo, si cū deo pono. Quid, inquam, uires corporis

alis &

alis & exerces? Pecudibus istas maiores ferisq; natura concessit. Quid excolis formam?
Cum omnia feceris, a multis animalibus decore uinceris. Quid capillum ingenti diligē-
tia comis? Cum illum uel effuderis more Parthorum, uel Germanorum modo uinxeris,
uel ut Scythæ solent, sparseris, in quolibet equo densior iactabitur iuba. Horrebit in leo-
num ceruice formosior, Cũ te ad uelocitatem paraueris, par lepusculo nõ eris. Vis tu re
lictis in quibus uinci te necesse est, dum in aliena niteris, ad bonum reuerti tuũ? Quod
hoc est? animus scilicet emundatus ac purus, æmulator dei, super humana se extollens, ni
hil extra se sui ponens rationalis animalis. Quod ergo uiræ bonum est? Perfecta ratio.
Hanc tu ad summũ finem euoca, inquantum potest plurimum crescere. Tunc beatum
esse te iudica, dum tibi gaudium omne nascetur. Cũ uisis quæ homines eripiunt, optãt,
custodiunt, nihil inueneris, nõ dico quod malis, sed quod uelis. Breuem tibi formulã da
bo, qua te metiaris, qua perfectum esse iam sentias. Tunc habebis tuum bonum, cum in
telliges infelicissimos esse felices. Vale.

Libri uicesimisecundi & ultimi epistolarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE DE MVNDI GVBERNATIONE, DIVINA PROVIDENTIA, ET QVALITER MVLTA MALA BONIS VIRIS ACCIDVNT LIBER VNVS.

QVAESISTI a me Lucili, quid ita si diuina prouidentia mundus
ageretur, multa bonis uiris acciderent mala. Hoc cõmodius in cõ
textu operis redderetur, cum præesse uniuersis prouidentiam, ꝓ-
baremus, & interesse nobis deum. Sed quoniam a toto particulã
reuelli placet, & unam contradictionẽ manente lite integra solue-
re, faciam rem non difficilem, causam deorum † agenti. Superua- fagam
cuum est in præsentia ostendere, non sine aliquo custode tantum Vnde potissimũ suma
opus stare, nec hunc sydcrum certum cursum & discursum fortui- tur diuinæ
ti impetus esse, & quæ casus incitat sæpe turbari, & cito arietare, hanc inoffensam ueloci- ꝓuidentiæ
tatem procedere æternæ legis imperio, tantum rerum terra mariq; gestantem, tantũ cla- ratio.
rissimorum luminũ ex dispositione lucentium, non esse materiæ errantis hũc ordinem,
neq; quæ temere coierunt, tanta arte pendere, ut terrarum grauissimũ pondus sedeat im-
motum, & circa se properantis cœli fugam spectet, ut infusa uallibus maria molliant ter-
ras, nec ullum incremẽtũ fluminũ sentiant, ut ex minimis seminibus nascantᷣ ingẽtia. Nec
illa quidem, quæ uidentur cõfusa & incerta, pluuias dico nubesq;, & elisorum fluminum
iactus, & incendia ruptis montium uerticibus effusa, tremores labẽtis soli, & alia quæ tu-
multuosa pars rerum circa terras mouet, sine ratione, ꝗuis subita sint, accidunt. Sed & il
la causas habent non minus, ꝗ quæ alienis locis cõspecta miracula sunt, ut in medijs flu-
ctibus calentes aquæ, & noua insularum in uasto exiliẽtium mari spacia. Iam uero siquis
obseruauerit nudari littora pelago in se recedente, eademq; intra exiguum tempus ope-
riri, credet certa quadam uolutione modo cõtrahi undas, & introrsum agi, modo erum-
pere, & magno cursu repetere sedem suam, cum illæ interim portionibus crescunt, & ad
horam ac diem subeunt ampliores minoresq;, prout illas lunare sydus elicuit, ad cuius ar
bitrium oceanus exundat, suo ista tempori reseruentur. Eo quidem magis quo tu non
dubitas, de prouidentia, sed quæris, in gratiam te reducam cum Dijs. Aduersus optimos
optimus sis, neq; enim natura patitur, ut unꝗ bona bonis noceant. Inter bonos uiros ac
deum amicitia est, conciliante uirtute, Amicitia dico, immo etiam necessitudo & simili-
tudo, quoniamquidem bonus, tempore tantum a deo differt, discipulus eius æmulatorq;
& uera progenies, quem parens ille magnificus, uirtutum non lenis exactor, sicut seueri
patres, durius educat. Itaq; cum uideris bonos uiros acceptosq; Dijs, laborare, sudare, ꝑ
arduum conscendere, malos autem lasciuire, & uoluptatibus fluere, cogita filiorum nos
molestia delectari, uernularum licentia. Illos disciplina tristiori contineri, alios audacia.
Idem tibi de deo liqueat. Bonum uirum in delitijs non habet, Experitur, indurat, sibi il-
lum præparat. De sustinẽdo

De sustinendo impetum aduersitatis.

QVare multa bonis uiris aduersa eueniũt? Nihil accidere bono uiro mali pōt. Non miscentur contraria, Quemadmodum tot amnes, tantum superne deiectorum imbrium, tanta mediterraneorum uis fontium non mutant saporem maris, neq; remittunt quidem, Ita aduersarum impetus rerum uiri fortis non uertit animum, Manet in statu, & quicquid euenit, in suum colorem trahit. Est enim omnibus externis potentior, nec hoc dico. Non sentit illa, sed uincit. Et alioquin quietus placidusq; contra incurrentia attollitur. Omnia aduersa exercitationes putat, quis autem uir modo erectus ad honesta, non est laboris appetens iusti, & ad officia cum periculo promptus? Cui non industrio ocium pœna est? Athletas uidemus, quibus uirium cura est, cum fortissimis quibuscunq; confligere, & exigere ab his, per quos certamini præparantur, ut totis contra ipsos uiribus utantur, cædi uexariq; patiunt̃, & si nõ inueniunt singulos pares, pluribus simul obijciũtur. Marcet sine aduersario uirtus. Tũc apparet quanta sit, quantumcunq; ualeat, polleatq;, cum quid possit patientia, ostendit. Scias licet idẽ uiris bonis esse faciendũ, ut dura ac difficilia non formident, nec de fato querantur. Quicquid accidit, boni consulant, in bonum uertant. Non quid, sed quemadmodum feras, interest. Non uides quanto aliter patres, aliter matres indulgeant. Illi exercitari iubent liberos ad studia obeunda mature, feriatis quoq; diebus nõ patiunt̃ esse ociosos, & sudorem illis & interdum lachrymas excutiunt. At matres souere in sinu, continere umbra uolunt. Nunq̃ flere, nunq̃ contristari, nunq̃ laborare. Paternum deus habet aduersus bonos uiros animũ, & illos fortius amat, & operibus, doloribus, ac damnis exagitat, ut uerum colligant robur. Languent per inertiam saginata, nec labore tantum, sed † motu, & ipso sui onere deficiunt. Non fert illum ictum illæsa felicitas. At ubi assidua fuit, cum incõmodis suis rixa, callum per iniurias duxit, nec ulli malo cedit, sed etiã si ceciderit, de genu pugnat. Miraris tu, si deus ille bonorum amantissimus, qui illos q̃ optimos atq; excellentissimos uult, fortunam illis cum qua exerceãtur assignat? Ego uero nõ miror, si aliquando impetum capiunt. Spectant Dij magnos uiros colluctantes cum aliqua calamitate. Nobis interdum uoluptati est, si adolescens constantis animi irruentem feram uenabulo excipit, si leonis incursum interritus pertulit, tantoq; spectaculũ est gratius, quanto id honestius fecit. Non sunt ista quæ possunt deorum in se uultum conuertere. Sed puerilia & oblectamenta humanæ leuitatis. Ecce spectaculum dignũ, ad quod respiciat intentus operi suo deus. Ecce par deo dignum. Vir fortis cum mala fortuna cõpositus, utiq; si & prouocauit. Nõ uideo inquam quid habeat in terris, Iuppiter pulchrius, si cõuertere animũ uelit, q̃ ut spectet Catonẽ iam partibus, nõ semel fractis stantẽ, nihilominus inter ruinas publicas erectum. Licet, inquit, omnia in unius conditionem cõcesserint, custodiantur legionibus terræ, classibus maria, & Cæsarianus portas miles obsideat, Cato qua exeat habet. Vna manus latam libertatem nostram faciet. Ferrum istud in ciuili bello purum & innoxium, bonas tandem ac nobiles edet operas. Libertatẽ quã patriæ nõ potuit dare, Catoni dabit. Aggredere anime diu meditatum opus, eripe te rebus humanis. Iam patriæ uis & iulia corruerunt, iacentq; alter alterius manu cæsi, fortis & egregia fati contentio, sed quæ non deceat magnitudinem nostram. Tã turpe est Catoni mortem ab ullo petere, q̃ uitam, liquet mihi cum magno spectasse gaudio deos. Quoniam ille uir acerrimus sui uindex, alienæ saluti consulit, & instruit discedentium fugam, dum etiam studia nocte ultima tractat, dum gladium sacro pectori infigit, dum uiscera spargit, & illam sanctissimam animã indignamq; quæ ferro contaminaretur, manu educit. Inde crediderim fuisse parum certum & inefficax uulnus, non fuit Dijs mortalibus satis spectare Catonem semel, retenta ac reuocata uirtus est, ut in difficiliori parte se ostenderet. Non enim tam magno animo mors immititur, q̃ repetitur. Quidni libẽter spectarent alumnũ suũ tam claro ac memorabili exitu euadentem? Mors illos cõsecrat, quorum exitum etiam qui timent, laudant.

SEd iam procedente oratione ostendam, q̃ non sint quæ uidentur mala, nunc illud dico. Ista quæ tu uocas aspera, quæ aduersa & abominãda. Primum pro ipsis esse, quibus accidunt. Deinde pro uniuersis, quorum maior Dijs cura est, q̃ singulorũ.

Solatiũ eorũ q ærumnis affligũt

† Alit mole.

Post hæc nolentibus accidere, eos dignos malo esse, si nolint. His adijciam, fato ista sic esse, recte eadem lege nobis euenire, ꝙ sunt boni, persuadebo deinde tibi, ne unꝙ boni uiri miserearis, potest enim miser dici, non potest esse. Difficillimũ ex omnibus quæ proposui uidetur pro ipsis esse, quibus eueniũt ista quæ horremus ac tremimus. Pro ipsis est inquit, in exilium proijci, in egestatem deduci liberos, coniugem, hæc ferre, ignominia affici, debilitari, si miraris hoc ꝓ aliquo esse, miraberis quosdam ferro & igne curari, nec minus fame ac siti. Sed si cogitaueris tecum, remedij causa quibusdam & radi ossa, & lædi, & extrahi uenas, & quædam amputari membra, quæ sine totius pernicie corporis hærere nõ poterant, hoc itaq; patieris, probari tibi quædam incõmoda pro his esse, quibus accidunt. Tam mehercules ꝙ quædam quæ laudantur, atq; appetuntur contra eos esse, quos delectauerunt, simillima cruditatibus, ebrietatibusq;, & cæteris quæ necant per uoluptatem. Inter multa magnifica Demetrij nostri & hæc uox est. A qua recens sum, sonat adhuc & uibrat in auribus meis. Nihil, inquit, mihi uidetur infelicius eo, cui nihil unꝙ aliquid euenit aduersi. Non licuit enim illi se experiri, ubi ex uoto illi fluxerũt omnia, ut ante uotum, male tamen de illo Dij iudicauerunt. Indignus uisus est, a quo uinceretur aliquando fortuna, quæ ignauissimum quẽq; refugit. Quasi dicat, Quid ego istũ aduersarium mihi assumam? statim arma submittet. Non opus est in illum tota patientia mea, leui cõmioatione pelletur. Noo potest sustinere uultum meum. Alius enim conspiciat, cum quo conferre possimus manum, pudet congredi cum homine uinci parato. Ignominiam iudicat gladiator cum inferiore componi, & scit eum sine gloria uinci, qui sine periculo uincitur. Idem facit fortuna, fortissimos sibi pares quærit, quosdam fastidio transit. Cõtumacissimũ quẽq; & rectissimum aggreditur, aduersus quem suam uim intẽdat. Ignẽq; experitur in Mutio, paupertatem in Fabritio, exilium in Rutilio, tormẽta in Regulo, ueneoum in Socrate. Magnum exemplum, nisi mala fortuna, non inuenit. Infelix est Mutius, quod dextera ignes hostium premit? & ipse a se exigit erroris sui pœnas? quod Regem quem armata manu non potuit, exusta fugat? Quid ergo, felicior esset, si in sinu amicæ foueret manum? Infelix est Fabricius, quod rus suum, quãtum a R.P. uacauit, fodit? quod bellum tam cum Pyrrho, ꝙ cum diuitijs gerit? quod ad focum cœnat illas ipsas radices, & herbas, quas in agro triumphalis senex euulsit? Quid ergo felicior esset, si in uẽtrem suum longinqui littoris pisces, & peregrina aucupia congereret? Si cõchylijs superi atq; inferi maris pigriciam stomachi nauseantis exigeret? Si ingenti pomorũ strue cingeretur? Primæ formæ feras captas multa cæde uenãtium. Infelix est Rutilius, quod qui illum damnauerũt, causam dicent omnibus sæculis, quod æquiore animo passus est se patriæ eripi, ꝙ sibi exilium, quod Syllæ dictatori solus aliquid negauit, & reuocatus nõ tantum retro cessit, sed longius fugit? uiderint, inquit, hoc isti, quos Romæ deprehendit felicitas tua. Videant largum in foro sanguinem, & supra seruiliaoum lacum (Id enim proscriptionis spolianum est) senatorum capita, & passim uagationes per urbem, percussorum greges, & multa milia ciuium Romanorum uno loco post fidem, immo per ipsam fidem trucidata. Videant ista, qui exulare oon possunt. Quid ergo felix est Lucius Sylla, quod illi descendenti ad forum † gladius submouetur, quod capita consularium uirorum patitur ostendi, & precium cædis ꝑ quæstorem ac tabulas publicas numerat? & hæc omnia facit ille, qui legem Corneliam tulit. Veniamus ad Regulum, quid illi fortuna nocuit? quod illum documentum fidei, documentum patientiæ fecit? figũt cutem claui, & quocunq; fatigatum corpus reclinauit, uulnere iocumbit, & in perpetuam uigiliã suspẽsa sunt lumina. Quanto plus tormenti, plus erit gloriæ. Vis scire, ꝙ nõ pœniteat hoc precio æstimasse uirtutem? refice tu illum, & mitte in senatum, eandem sententiam dicet. Felicior ergo tu Mecœnatem putas, cui amoribus anxiæ & morosæ uxoris quotidiana repudia deflenti, somnus per symphoniarum cantum ex looginquo leue resonantiũ quæritur? Mero se licet sopiat, & aquarum fragoribus auocet, & mille uoluptatibus mentem anxiam fallat, tam uigilauit in pluma, ꝙ ille in cruce. Sed illi solatium est pro honesto dura tolerare, & ad causam a patientia respicit. Hunc uoluptatibus marcidum, & felicitate nimia laborantem, magis his quæ patitur uexat causa patiendi. Non usq; eo in possessionem generis humani uitia uenerũt, ut dubium sit, an electione fati data, plures Re-

Egregiã Demetrij sentẽtia.

Fortuna cõtra fortissimos.

*

Al. † gladio

Mecœnatẽ ubiq; tanꝙ mollem insectatur.

guli nasci ꝙ Mecœnates uelint. Aut siquis fuerit, qui audeat dicere Mecœnatē se ꝙ Regulum nasci maluisse. Idem iste, taceat licet, nasci se Terentiam maluit. Male tentatū Socratem iudicas, quod illam potionem publice mixtam, non aliter ꝙ medicamentū imortalitatis abduxit, & de morte disputauit usq; ad ipsam? Male cum illo actum est? congelatus est sanguis, ac paulatim frigore inducto uenarum uigor constitit? Quanto magis huic inuidendum est, ꝙ illis quibus gēma ministratur. Quibus exoletus omnia pati doctus exectæ uirilitatis, haud dubiæ suspensam auro niuē diluit. Hi quicquid biberint uomitu remittunt tristes, & bilem suam regustantes. At ille uenenum lætus & libens hauriet. Quod ad Catonem pertinet, satis dictum est, suamq; illi felicitatem contigisse consensus hominū fatebitur. Quem sibi rerum natura delegit, cum quo metuenda collideret, inimicitiæ potentum graues sunt, opponatur simul Pompeio, Cæsari & Crasso. Graue est a deterioribus honore anteiri. Vatinio post feratur. Graue est ciuilibus bellis interesse, toto terrarum orbe pro causa bona tā infeliciter ꝙ pertinaciter militet. Graue est sibi manus afferre, faciat. Quid per hoc consequar? ut omnes sciant non esse hæc mala, quibus ego dignum Catonem putaui.

De prosperitate.

Quid propriū sit magni uiri.

PRospera in plæbem ac uilia ingenia deueniunt. At calamitates terroresq; mortalium sub iugum mittere, proprium magni uiri est. Semper uero esse felicem, & sine morsu animi transire uitam, ignorare est rerum naturæ alteram partem. Magnus es uir, sed unde scio? si tibi fortuna non dat facultatem exhibendæ uirtutis? Descendisti ad olympia, sed nemo præter te, uictoriam non habes, olympiā coronam habes. Non gratulor tanꝙ uiro forti, sed tanꝙ consulatum praeturamue adepto, honore auctus es. Idem dicere & bono uiro possum, sed illi nullam occasionē difficilior casus dedit, in qua una uim sui animi ostenderet.

Haud temere ad uirtutē puenit, q nihil mali tulit.

Miserum te iudico, quod nō fuisti miser, transisti sine aduersario uitam. Nemo sciet, quid potueris, nec tu quidem ipse. Opus est enim ad noticiam sui experimento, quod quidem quis posset, nisi tentando didicit? Itaq; quidam ultro se cessantibus malis obtulerunt, & uirtuti iter in occasionem per quam enitescerent, quæsierunt. Gaudent, inquit, magni uiri aliquando rebus aduersis, non aliter ꝙ fortes milites belli, triumpho. Ego Murmillonem sub. C. Cæsare de raritate munerum audiui querētem. Quam bella, inquit, ætas perit. Auida est periculi uirtus, & quo tendat non quid passura sit, cogitat. Quoniam & quod passura est, gloriæ pars est. Militares uiri gloriantur uulneribus, læti fluentem meliori casu sanguinem ostentant. Idem licet fecerint, qui integri reuertūtur ex acie, magis spectatur, qui saucius redit. Ipsis inquā deus consulit, quos esse ꝙ honestissimos cupit, quoties illis materiam præbet aliquid animose fortiterq; faciendi. Ad quam rem opus est aliqua rerum difficultate. Gubernatorē in tempestate, in acie militem intelligas. Vnde possum scire, quantum aduersus paupertatem tibi animi sit, si diuitijs diffluis? Vnde possum scire quantum aduersus ignominiā & infamiam, odiumq; populare constantiæ habeas, si inter plausus senescis, si te inexpugnabilis, & inclinatione quadam mentium pronus, fauor sequitur? Vnde scio ꝙ æquo animo laturus sis orbitatem filiorum, si quoscunq; sustulisti uides? Audiui te, cum alios consolareris, tunc conspexissem, si te ipse cōsolatus esses, si te ipse dolere uetuisses. Nolite obsecro uos expauescere ista, quæ Dij immortales uelut stimulos admouent animis. Calamitas uirtutis occasio est.

Miseri sunt felices.

Illos merito quis dixerit miseros, qui nimia felicitate torpescūt, quos uelut in mari lento tranquillitas itineris detinet. Quicquid illis inciderit, nouū ueniet. Magis urgent sæua inexpertos. Graue est ferre ceruicibus iugum, ad suspitionem uulneris tyro pallescit, audaciter ueteranus cruorem suum spectat, qui scit se sæpe uicisse post sanguinem. Hos itaq; deus, quos pbat, quos amat, indurat, recognoscit, exercet. Eos autem quibus indulgere uiderur, quibus parcere, molles uenturis malis seruat. Erratis enim si quem iudicatis exceptū. Sed ueniet ad illum diu felicem sua portio. Quisqs uidetur dimissus esse, dilatus est. Quare deus optimum quēq;, aut mala ualitudine, aut luctu, aut incōmodis afficit? Quare in castris quoq; periculosa fortissimis imperantur? dux lectissimos mittit, qui nocturnis hostes aggrediantur insidijs? Aut explorent iter, aut præsidium loco deijciant. Nemo eorum qui exeunt dicit, male de me imperator meruit, sed

ruit, sed bene iudicauit. Idem dicant quicunq; iubentur pati, timidis ignauisq; flebilia. Digni uisi sumus deo, in quibus experietur, quãtum humana natura posset pati. Fugite delitias, fugite eneruatam felicitatem, quam animi † pertimescunt, & nisi aliquid interuenit quod humanæ sortis admoneat, uelut perpetua ebrietate sopiti. Quem specularia semp a flatu uindicarunt, cuius pedes inter somenta subinde mutata tepuerunt? cuius cœnationes subditus & parietibus circumfusus calor temperauit? hunc leuis aura non sine periculo stringit. Cum omnia quæ excesserint modum noceant, periculosissima felicitatis intemperantia est. Mouet cerebrum in uarias mentes, & imagines euocat, multum inter falsum ac uerum mediæ caliginis fũdit. Quid ni id satius sit, perpetuam infelicitatem quæ aduocat ad uirtutem, sustinere, ꝗ infinitis atq; immodicis bonis rumpi? Leuior ieiunio mors est, cruditate †dissiliunt. Hanc itaq; rationem Dij sequũtur in bonis uiris, quã in discipulis suis præceptores, qui plus laboris ab his exigunt, in quibus certior spes est. Nunquid tu inuisos esse Lacedæmonijs liberos suos credis, quorum experiuntur indolem publice uerberibus admotis? Ipsi illos patres adhortantur, ut ictus flagellorum fortiter perferant, & laceros ac semianimes rogant, perseuerent uulnera præbere uulneribus. Quid mirum, si dure generosos spiritus deus tentat? Nunquam uirtus molle documentum est, uerberat nos & lacerat fortuna. Patimur. Non est sæuitia. Certamen est, quo sæpius adierimus, fortiores erimus. Solidissima pars est corporis, quam frequẽs usus agitauit. Præbendi fortunæ sumus, ut cõtra illam ab ipsa duremus. Paulatim nos sibi pares faciat. Contemptum periculorum assiduitas periclitandi dabit. Sic sunt nautica corpora ferendo mari dura. Agricolis manus tritæ. Ad excutiẽdã tela militares lacerti ualẽt. Agilia sunt membra cursoribus. Id in quoq; solidissimum est, quod exercuit. Ad contemnendam malorum potentiam, animus patientia peruenit. Quæquid in nobis efficere possit scies, si aspexeris quantum nationibus nudis & inopia fortioribus, labor præstet. Oẽs cõsydera gentes, in quibus Romana pax desinit. Germanos dico, & quicqd circa Istrum uagarum gentium occursat, perpetua illos hyems, triste cœlum premit. Maligne solum sterile sustentat, imbrem culmo aut fronde defendunt, super durata glacie stagna prosultant, in alimentum feras captant. Miseri tibi uidentur. Nihil miserum est, quod in naturam consuetudo produxit. Paulatim enim uoluptati sunt, quæ necessitate cœperunt. Nulla illis domicilia, nullæq; sedes sunt, nisi quas lassitudo in diẽ posuit. Vilis, & hic quærendus manu uictus, horrẽda iniquitas cœli, intecta corpora, hoc quod tibi calamitas uidetur, tot gentium uita est, quid miraris bonos uiros, ut confirmentur concuti? Non est arbor solida nec fortis, nisi in quam frequens uentus incursat, ipsa enim uexatione constringitur, & radices certius figit, fragiles sunt, quæ in aprica ualle creuerunt, Pro ipsis ergo bonis uiris est, ut esse interriti possint, multũ inter formidolosa uersari, & æquo animo ferre quæ non sunt mala, nisi male sustinenti.

†marcescũt Alr madescũt, & hoc magis placet.

Alr† dissilit

Cõsuetudo Lacedæmoniorũ in pbãda indole liberorũ.

Male de Germanis sentit, cum simus delicatissimi.

ADijce nunc, quod pro omnibus est optimum, quemq; (ut ita dicam) militare, & edere operas. Hoc est propositum deo, sapienti uiro ostendere, hæc quæ uulgus appetit, quæ reformidat, nec bona esse nec mala. Apparebunt autem bona esse, si illa non nisi bonis uiris tribuerit, & mala esse, si malis tantum irrogauerit. Detestabilis erit cæcitas, si nemo oculos perdiderit, nisi cui eruendi sunt. Itaq; careant luce Appius & Metellus. Non sunt diuitiæ bonum. Itaq; habeat illas & Ellius leno, ut homines pecuniam cum in templis consecrauerint, uideant & in fornice. Nullo modo magis potest deus concupita traducere, ꝗ si illa ad turpissimos defert, ab optimis abigit. At iniquum est bonum uirum debilitari, aut confringi, aut alligari, malos integris corporibus solutos ac delicatos incedere. Quid porro, non est iniquum, fortes arma sumere, & in castris pernoctare, & pro uallo obligatis stare uulneribus? Interim in urbe securos esse præcisos & professos impudicitiam? Quid porro, non est iniquum nobilissimas uirgines ad sacra facienda noctibus excitari? Altissimo somno inqnatas frui? Labor optimos citat. Senatus per totum diem consuluit sæpe, cum illo tempore uilissimus quisq;, aut in campo ocium suum oblectet, aut in pompa lateat, aut tempus in aliquo circulo terat. Idẽ in hac re magna publica fit, boni uiri laborant, impediuntur. Volentes quidem, non trahuntur a fortuna, sed sequuntur illam, & æquo gradu si scissent, antecessissent. Hãc quo-

Ellius leno

Demetrij memorandā sentētia.

ꝙ animosam Demetrij fortissimi uiri uocem audisse me memini. Hoc unum, inquit, Dij immortales queri possum, quod non ante mihi uoluptatem uestram notam fecistis. Prior enim ad ista uenissem, ad quæ nunc uocatus assum. Vultis liberos sumere, illos uobis offero. Vultis aliquam partem corporis, sumite. Non magnam rem promitto, cito totū relinquam. Vultis spiritum? Quid ni? nullam moram faciam, quo minus recipiatis quod dedistis. A uolente feretis, quicquid petieritis. Quid ergo est? maluissem offerre ꝙ tradere. Quid opus fuit auferre? accipere potuistis, sed ne nunc quidem auferetis, Quia nihil eripitur, nisi retinēti. Nihil cogor, nihil patior inuitus, nec seruio deo, sed assentio. Eo quidem magis quo scio omnia certa, & in æternum dicta lege decurrere. Fata nos ducūt & quantum cuiq; temporis restet, prima nascentium hora disposuit. Causa pēdet ex causa, priuata ac publica, longus ordo rerum trahit. Ideo fortiter omne faciendum est. Quia non (ut putamus) incidunt cuncta, sed ueniunt. Olim cōstitutum est, quid gaudeas, quid fleas, & ꝙuis magna uideatur uarietate singulorum uita distingui, summa in unū uenit. Accepimus peritura perituri. Quid ita indignamur? quid querimur? Ad hoc parati sumus. Vtatur ut uult, suis natura corporibus. Nos læti ad omnia & fortes cogitemus, nihil perire de nostro. Quid est boni uiri? præbere se fato. Grande solatium est cū uniuerso rapi. Quid est quod nos sic uiuere, sic mori iussit? eadem necessitate & deos alligat, irreuocabilis humana pariter ac diuina cursus uehit. Ille ipse omniū cōditor ac rector scripsit quidem fata, sed sequitur. Semper paret, semel iussit. Quare tamē deus tam iniquus in distributiōe fati fuit, ut bonis uiris paupertatem, uulnera, & acerba funera ascriberet? Non potest artifex mutare materiam. Hæc passa est, Quædam separari a quibusdā non possunt, cohærent, indiuidua sunt, languida ingenia, & in somnum itura, aut in uigiliam somno simillimā, inertibus nectuntur elementis, ut efficiatur uir, cum cura dicendus, fortiore fato opus est. Nō erit illi planum iter, sursum oportet ac deorsum eat, fluctuetur ac nauigium in turbido regat. Contra fortunam illi tenendus est cursus. Multa accidēt dura, aspera, quæ molliant & complanent. Ipse ignis aurum probat, miseria fortes uiros. Vide ꝙ alte se extendere debeat uirtus, sciens illi non per secura uadendum esse. Ardua prima uia est, & qua uix mane recētes Enitanē equi medio est altissima cœlo. Vnde mare & terras ipsi mihi sæpe uidere. Fit timor, & pauida trepidat formidine pectus. Vltima ꝓna uia est, & eget moderamine certo. Tūc etiā quæ me subiectis excipit undis, Ne ferar in præceps Thetis solet ipa uereri. Hæc cum audisset ille generosus adolescēs, placet, inqt, uia. Ascēdo. Est tanti ꝑ ista ire casuro. Nō desinit animū metu territare. Vtq; uiā teneas, nulloq; errore trabaris, Per tamē aduersi gradieris cornua tauri, Hæmoniosq; arcus, uiolentiq; ora leonis. Post hæc ait, Finge datos currus, His quibus deterreri me putas, incitor, Libet illic stare, ubi ipse sol trepidat, humilis & inertis est tuta secare, per alta uirtus est.

Fatum deo non mutat

Ouidi' li. 2 methamorphoseon.

Vare tamen bonis uiris patitur aliquid mali deus fieri? Ille uero non patitur. Omnia mala ab illis remouit, scelera & flagitia, & cogitatiōes improbas, & auida consilia, & libidinem cæcam, & alieno imminentem auaritiam. Ipsos tuetur ac uendicat. Nunquid hæc quoq; a deo aliquis exigit, ut bonorum uirorum etiam sarcinas seruet? Remittunt ipsi hanc deo curam, externa contēnunt. Democritus diuitias proiecit, onus illas bonæ mentis existimans. Quid ergo miraris, si id deus bono accidere patitur, quod uir bonus aliquando uult sibi accidere? Filios amittūt uiri boni, quid ni, cum aliquando & occidant? in exilium mittuntur. Quid ni, cū aliquando ipsi patriam non repetituri relinquant? Occiduntur. Quid ni, cum aliquando ipsi sibi manus afferant? qui etiam quædam dura patiuntur, ut alios pati doceant? Nati sunt in exemplar. Puta itaq; deum dicere, Quid habetis, quod de me queri possitis uos, quibus recta placuerunt. Alijs bona falsa circūdedi, & animos inanes, uelut longo fallaci ꝗ somnio lusi. Auro illos, argēto, & ebore adornaui, intus boni nihil est. Isti quos pro felicibus aspicitis, si non qua currunt, sed qua latent uideritis, miseri sunt, sordidi, turpes ad similitudinem parietum suorum extrinsecus culti. Non est ista solida & sincera felicitas, crusta est, & quidem tenuis. Itaq; dum illis licet stare, & ad arbitrium suum ostendi, nitēt & imponunt. Cum aliquid inciderit, quod disturbet ac detegat, tunc apparet quantum

Plerīq; infelicissimi felices existimantur.

altæ ac ueræ fœditatis alienus splendor absconderit. Vobis dedi bona certa, mãsura, quãto magis uersaueritis, & undiq; inspexeritis, meliora maioraq; permisi uobis, metuenda cõtemnere, †cupiditates fastidire. Nõ fulgetis extrinsecus, Bona uestra introrsus obuersa sunt. Sic mundus exteriora contempsit spectaculo sui lætus. Intus omne posuit bonũ. Non egere felicitate, felicitas uestra est. At multa incidunt tristia, horrenda, dura tolleratu, quia non poteram uos istis subducere, animos uestros aduersus omnia armaui. Ferte fortiter, hoc est, quo deum antecedatis. Ille extra patientiam malorum est, nos supra patientiam. Contemnite paupertatem, Nemo tam pauper uiuit, q̃ natus est. Contemnite dolorem, quia aut soluetur, aut soluet. Contemnite fortunam, Nullum illi telũ quo feriret animũ, dedi. Ante omnia curaui, ne quis uos teneret inuitos. Patet exitus. Si pugnare oon uultis, licet fugere. Ideoq; ex omnibus rebus, quas esse uobis oecessarias uolui, nihil feci facilius, q̃ mori. Prono animam loco posui, Trahitur. Attẽdite modo, & uidebitis q̃ breuis ad libertatem, & q̃ expedita ducat uia. Non tam longas in exitu uobis q̃ intrantibus moras positi, alioqui magnum in uos regnum fortuna tenuisset, si homo tã tarde moreretur, q̃ nascitur. Omne tempus, omois uos locus doceat, q̃ facile sit renunciare naturæ/& munus suum illi impingere. Inter ipsa altaria & solẽnes sacrificantium ritus, dũ optatur uita, mortem cõdiscite, corpora opima taurorum exiguo concidunt uulnere, & magnarum uirium animalia humanæ manus ictus impulit, tenui ferro cõmissura ceruicis abrumpitur, & cum articulus ille, qui caput collumq; cõmittit, incisus est, tãta illa moles corruit. Non in alto latet spiritus, nec utiq; ferro eruendus est. Non sunt uulnere impresso scrutanda præcordia. In proximo mors est. Non certum ad hos ictus destinaui locum. Quacunq; ui † paruum est. Ipsum illud quod uocatur mori, quo ania discedit a corpore breuius est, q̃ sentiri tanta uelocitas possit, siue fauces nodus elisit, siue spiramẽtum aqua præclusit, siue corpus lapsum subiacentis soli duricia comminuit, siue haustus ignis cursum anime remeantis interscidit. Quicquid est properat. Ecquid erubescitis? quod tam cito fit, timetis diu.

Variarum ærumnarũ remedium.

†cupienda

Alt† pronũ

Libri de diuina prouidentia finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM DE PAVPERTATE LIBER VNVS.

HONESTA, inquit Epicurus, res est pauptas læta. Illa uero non iã paupertas est, si est læta. Qui cum paupertate bene cõuenit, diues est. Non qui parum habet, sed qui plura cupit, pauper est. Quid enim refert quantum illi in arca, quantum in horreis lateat, quantum pascat aut fœneretur. Si alieno imminet, si non acquisita, sed acquirenda concupiscit. Quid sit modus diuitiarum, quæris. Primo habere quod necesse est, Secundo quod satis est. Nulli põt secura trita contingere, qui de re producẽda nimis cogitat. Nullum bonũ adiuuat babentẽ, nisi ad cuius amissionem præparatus est animus. Magnæ diuitiæ sunt lege naturæ composita paupertas. Lex aũt naturæ scis, quos terminos nobis statuit: Nõ esurire, nõ sitire, nõ algere. Nõ est necesse supbis assidere luminibus, non est necesse marsa tẽpestate, nec castra sequi, facile est quod natura desyderat & appositũ, ad supuacua sudat. Illa sunt quæ togã gerunt, quæ nos senescere cogunt, quæ in aliena littora impingunt, ad manũ est quod satis est. Qui cum paupertate bene conuenit, diues est. Modus quidẽ honestæ continentiæ, si alicui sua nõ uidentur amplissima, licet totius mundi dominus sit miser est. Miser est, qui se beatissimũ nõ iudicat, licet toti mũdo imperet. Nil humanius, q̃ ꝙ cũ magno emolumẽto insidiantis eripi nihil potest, q̃ minimũ in corpore tuo sit spoliorum, Nemo ad humanũ sanguinem uenit propter ipsum uel admodum pauci. Nudum latro traosmittit, etiam in obsessa pauperi uia pax est. Is maxime diuitijs affluit, qui minime diuitijs indiget. Si ad naturam uiues, nuñq; eris pauper. Si ad opinionem, nunq̃ diues. Exiguum natura desyderat, Immensum opinio. Si congeratur in te quicquid multi locupletes possiderunt. Si ultra priuatum pecuniæ modum fortuna te prouebat, auro tegat, purpura uestiat, eo delitiarũ opumq; perducat, ut terrã marmoribus abscondas, non tantum liceat habere, sed calcare diuitias. Accedãt statuæ & pi-

ctur æ,& quicquid ars ulla,luxuriæ, auro & argento elaborauit,maiora capere ab his disces. Desyderia naturalia finita sunt,ex falsa opinione nascentia,ubi desinant nõ erit. Nullus enim terminus falso est,ueritati aliquid extremum est. Error immensus est. Retrahe te ergo a uanis,& cum uoles scire an naturalem,an uanam habeas cupiditatem,consydera non alicubi consistere. Si longe progresso semper aliquid longius restat,scito id naturale non esse. Paupertas expedita est,cum secura est. Cum classis cecinit, sic non se peti * cum aliquo conclamatum est,quomodo exeat,nõ,quid efferat, quærit. Aut cũ naui gaudium est,non strepitu portus,non unius comitatu inquieta sunt littora. Non circumstat illum turba hominũ,ad quos pascendos transmarinarum regionum optanda est fertilitas. Facile est pascere paucos uentres,& nihil aliud desyderãtes,q̃ impleri. Paruo fames constat,magno fastidium, Paupertas contenta est desyderijs instantibus satisfacere. Sanus diues est,qui licet habeat diuitias,eas tamen ut tangentes habet. Quid ergo est,quare recuses eam cõtubernalem,cuius mores sanus diues imitatur? Si uis uacare animo,ut pauper sis optes,aut pauperi similis. Non potest studiũ salutare fieri sine frugalitatis cura. Frugalitas paupertas uoluntaria est. Perpessi sunt multi inopiam hominũ reges, uixerunt Barbari radicibus,& dictu fœdam tulerunt famem. Hæc omnia passi sunt pro regno,quo magis mireris,alieno. Rebus in aduersis facile est cõtemnere uitam Fortius ille facit,qui miser esse potest. Dubitabit aliquis ferre paupertatem,ut animũ a furoribus liberet. Multas diuitias parasse,non finis miseriarum fuit,sed mutatio. Non in rebus uitium,sed in animo ipso est. Istud quod paupertatem grauẽ nobis fecerat,& diuitias graues fecit. Quemadmodum nihil refert utrum ægrum in lecto ligneo aut in aureo collo ces,quocunq; illum transtuleris morbum suum secum affert, uel transfert. Sic nihil refert utrum æger animus in diuitijs uel in paupertate sit. Malum suum illum sequitur,ad securitatẽ non est opus fortuna,licet irata. Quiuis eñ necessitati satis est. Ne imparatos nos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Serius diuites erimus, si sciemus q̃ non sit graue pauperes esse. Incipe cum paupertate habere cõmerciũ. Aude opes cõtemnere,& te quoq; finge dignum domini. Nemo alius dignus deo est,nisi qui opes cõtempsit. Quare possessiones tibi non interdico,sed effugere uolo, ut illos intrepide possideas? Quo uno consequeris modo,si te etiam sine illis beoe uicturum sperauens,& id tibi psuaseris,illas tanq̃ exituras, amplecti semper. Discedat quisquis non te,sed aliũ diuitem sequebatur. Ad hoc unum est amanda paupertas,quod a quibus ameris,ostẽdat. Multum est non corrumpi diuitiarum contubernio. Magous ille est,qui in diuitijs pauper est. Nemo nascitur diues. Quisquis exit in lucem,uisus est pane & lacte esse contentus. Ab his initijs regna nos capiunt. Panem & aquam natura desyderat. Nemo ad hæc pauper est. Item siquis desyderium suũ clausit,cum ipso Ioue de felicitate contendat. Diuitiæ sunt magnæ ad legem,nec composita paupertas. Res iniqua felicitas est,ipsa se exagitat,mouet crebrum,non in uno graue. Alios in alium irritat,alios in potẽtiam, illos inflat,alios mollit. Si uis scire quod nihil mali sit in pauperrate, compara inter se multũ pauperes & diuites. Sæpius pauper & fidelis ridet,nulla sollicitudine concutitur,in alto est. Cura uelut nubes leuis transit. Horum,qui felices uocantur,hilaritas ficta est, hic enim grauis & sub purpura lucet,nõ palã tristicia est,eo quidẽ grauior,q̃ interdũ nõ licet palam esse miseros,sed inter ærumnas cor ipsum exedentes,necesse est latere felicem. Abstrahunt a recto diuitiæ,honores,potentiæ,& cætera,quæ opinione hominũ cara sunt,p̃cio suo uilia. Nescimus æstimare res de quibus non est fama. Sed cum terum natura deliberandũ est. Nihil habet ista magnificũ,q̃ mentes nostras in se trahat,præter hoc quod mirari illa coosueuimus. Non enim quia concupiscenda illa laudantur,sed quia laudanda sunt,concupiscuntur. Hanc præcedentem causam habent diuitiæ, Inflant animos, Superbiam & arrogantiam pariunt, Inuidiam trahunt,eo usq; mentẽ alienant,ut fama pecuniæ nos etiam nocitura delectet. Bona oĩa culpa carere decet,pura sunt hæc,nõ corrumpunt animos,nõ sollicitant,extollunt quidem animos & delectant,sed sine timore. Quæ bona sunt,fiduciã faciunt,diuitiæ audaciã. Quæ bona sunt ,magnitudinem animi dant,diuitiæ insolentiam.

Libri de paupertate finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD GALIONEM DE REMEDIIS FORTVITORVM. Eſt ocatio per dialogum ſenſus & rationis.

LICET cunctorum poetarum carmina gremium tuum ſemper illuſtrent, aliquando deliberans, hoc tibi opuſculum pro accidentibus caſibus dirigere curaui. Quod nō præcedētes, ſed poſteri narrabunt. Vnde ergo ptimum incipimus, ſi tibi uidetur, a morte? Ab ultimo inquis, immo a maximo. Ad hoc præcipue gēs humana cōtremit, nec immerito ſibi uidet̃ hoc facere. Cæteri timores habent aliquem poſt ſe locum, mors oīa abſcidit. Alia nos torquent, mors omnia deuorat. Omniū quæ horremus ad hāc exitus expectat, aliorumq; per circuitum. Etiam qui alioqui ſe nihil timere iudicant, hoc timent. Quicquid aliud extimeſcimus, habet remedium, aut ſolatium. Si ergo fortuna, aut aliquis tibi palā mortem minetur, omnes terriculas eius deludas.

MOrieris, Iſta hominis natura eſt & non pœna. Morieris, Hac conditione intraui ut exirem. Morieris, Gentium lex eſt, quod acceperis reddere. Morieris, Peregrinatio eſt uita. Multa cum deambulaueris, deinde redeundū eſt. Morieris, Putabam te aliquid noui dicere. Ad hoc ueni, hæc ago, huc me ſinguli dies adducunt. Naſcenti mihi natura protinus hunc poſuit terminum. Quid habeo quo indigner? hæc uerba iuraui. Morieris, Stultum eſt timere, quod uitare non poſſis. Iſtud non fugitur, & ſi differat̃. Morieris, Nec primus, nec ultimus. Omnes me anteceſſerunt, omneſq; ſequentur. Morieris, Hic eſt humani officij finis. Quis ſenex exactorem moleſte tulit? Quo tranſit orbis, ego tranſibo. Quid ergo? neſcio me eſſe animal rationale & mortale. Morieris, Nihil graue eſt, quod ſemel eſt. Alienum nihil noui equidem. Cū eo creditore contraxi, cui detorqueri non poſſum. Morieris, Dij melius. Nemo hac re melius mortalibus minari poteſt.

SEd decollaberis. Quid intereſt utrum cæſim moriar, an punctim? Sed ſæpe ferieris, & multi in te gladij concurrent. Quid refert an multa ſint uulnera? Nō poteſt amplius q̃ unum eſſe mortiferum.

PEregre morieris, Vndecūq; ad inferos una uia eſt. Peregre morieris, Ego quod debeo, ſoluere paratus ſum. Videat ſenerator ubi me appellat. Peregre morieris, Nulla terra eſt aliena mortuo. Peregre morieris, Nō eſt grauior foris q̃ domi ſomnus. Peregre morieris, Hoc eſt in patriam ſine uiatico peruenire.

SEd iuuenis morieris, Optimum eſt anteq̃ optes mori. Iuuenis morieris, Hoc unū eſt quod æque tam ad iuuenem q̃ ad ſenem pertinet. Non citamur exceſſu, nec exigitur numerus annorum. Et adoleſcentes & impuberes eadem fati neceſſitas ducit. Optimū eſt mori, cum iuuat uiuere. Iuuenis morieris. Quicunq; ad extremum fati ſui uenit, ſenex moritur. Non enim refert quæ ſit hominis ætas, ſed quæ ſit meta. Iuuenis morieris, Fortaſſe alicui malo ſubducit me fortuna, uel nulli alij certe, uel ſenectuti.

INſepultus eris. Quid aliud reſpondeam, q̃ id Maronis, Facilis iactura ſepulchri. Si nihil ſentio, non pertinet ad me iactura corporis inſepulti. Si ſentio, omnis ſepultura tormētum eſt. Inſepultus iacebis. Quid intereſt ignis me an fera comedat, an tempus omnium ſepultura. Iſtud, nō ſentienti, ſuperuacuum eſt, ſentienti onus. Inſepultus iacebis, At tu combuſtus, at tu obrutus, at tu incluſus, at tu putridus, at tu euiſceratus & conſtrictus, at traditus lapidi, qui te paulatim edet & exiccet. Nulla eſt ſepultura, non ſepelimur, ſed proijcimur. Non ſepelieris, Quid inter tutiſſima trepidas? Vltra pœnarum omniū terminum iſte locus eſt. Vitæ multa debemus, morti nihil. Nō defunctorum cauſa, ſed uiuorum inuenta eſt ſepultura, ut corpora & uiſu & odore fœda amouerentur. Alios terra obruit, alios flamma conſumpſit, alios lapis redditurus incluſit. Sed noſtris oculis parcimus.

AEgroto, uenit tempus quo experimentum mei caperem. Non in mari tantum, aut in prælio uir fortis apparet. Exhibetur etiā in lectulo uirtus. Aegroto, Non

poteſt iſtud

potest istud toto sæculo fieri. Aut ego febrem relinquam, aut ipsa me. Semper una esse non possumus. Cum morbo mihi res est, aut uincetur, aut uincet.

Qualiter respondendũ, cũ quis a uili plæbecula lædit.

MAle de te opinantur homines, sed mali. Mouerer, si de me Marius, si Cato, si Lelius sapiens, si alter Cato, si duo Scipiones, ista loquerentur. Nũc malis displicere laudari est. Non potest ullam auctoritatem habere sententia, ubi qui damnandus est male de te loquitur. Male de te loquuntur. Mouerer, si iudicio hoc facerent, nunc morbo faciunt. Non de me loquunt̃, sed de se. Male de te loquuntur. Bene nesciunt loqui, qui faciunt, non quod mereor, sed quod solẽt. Quibusdã enim canibus sic innatum est, ut non pro feritate, sed pro consuetudine latrent.

EXulabis, Erras cum omnia fecerim, patriam meam transire non possum. Omniũ una est. Extra hanc nemo proficisci potest. Exulabis, Non patria mihi interdicitur, sed locus. In quamcunq; terram uenio, meam inuenio. Nulla terra exiliũ est, sed altera patria est. Non eris in patria. Patria est, ubicunq; bene est. Illud autem per quod bene est, in homine, non in loco est. In illius potestate est, quid sit illa fortuna: Si enim sapiens est, peregrinabitur. Si stultus, exulat.

DOlor imminet, Si exiguus est, feramus. Leuis enim est patientia. Si grauis est, feramus. Non leuis est gloria. Dolor clamorem exprimit, sed secreta nõ expiat. Non potest homo par dolori esse, nec rationi dolor. Dura res est dolor, immo tu mollis. Pauci dolorem ferre potuerunt. Simus ex paucis. Imbecilles natura sumus. Naturam infamare nolite, illa nos fortes genuit. Fugiamus dolorem. Quid, quod ille sequitur fugientes.

PAupertas mihi grauis est, immo tu grauior paupertati. Non in paupertate uitium est, sed in paupere. Illa expedita est, hilaris, tuta. Nescis te opinione nõ re laborare. Pauper es, quia uideris. Pauper sum. Nihil deest auibus. Pecora in diẽ uiuunt, feris ad alimenta sollicitudo sua sufficit. Accepit ille grãdem pecuniam, absq; dubio superbiam accepit.

NOn sum potens. Gaude, quia impotens non eris. Iniuriã accipere potero. Gaude, quia facere non poteris. Magnam pecuniam habet. Hominem illum iudicas, arca est. Quis ærario, quis plenis loculis inuidet? Et ista quemadmodũ pecuniæ æstimas, pecuniæ loculus est. Multum habet, utrum auarus, aut ꝓdigus est. Si auarus, non habet. Si prodigus, non habebit. Iste quem beatum credis, sæpe dolet, sæpe suspirat. Multi illum comitantur. Mel muscæ sequuntur, cadauera lupi, frumẽta formicæ. Prædam sequitur ista turba, non hominem.

PEcuniam perdidi, fortasse te illa perdidisset. Pecuniam perdidi. Habebis unum periculum minus. Pecuniam perdidi, O te felicem, si cum illa auaritiam perdidisti. Sed si manet illa apud te, es tamen utcunq; felicior, quoniã tanto malo materia subducta est. Perdidisti pecuniam, & illa quidẽ ꝙ multos. Eris nũc in uia expeditior, domi tutior. Non habebis, sed non timebis hæredem. Exonerauit te fortuna, si intelligis, & tutiore loco posuit. Damnum putas, & remedium est. Deflẽs genus, miserum te clamas ꝙ opibus excussus es. Tuo uitio ista iactura tam tristis est. Nõ tã moleste feres, si tanq̃ ꝑditurus habuisses. Perdidisti pecuniã, nẽpe quã ut tu haberes, alius ꝑdiderat.

*

OCulos perdidisti, habet & nox suas uoluptates. Oculos perdidisti. Quã multis cupiditatibus uia incisa est, ꝙ multis hominibus carebo, quos ne uiderem eruendi erant. Non intelligis patrem innocentiæ esse cæcitatem. Oculi adulterium monstrant, & mala omnia. Certe irritamenta sunt uitiorum, ducesq; scelerum.

AMisisti liberos. Stultus es, si defleas mortem mortalium. Quid istud aut nouũ, aut mirum est? Quam rara est sine isto casu domus. Quid si felicem uoces arborem, a qua stante cadunt ipsa poma? Et hic tuus fructus est. Ducũtur ex plabeia domo funera, ducuntur & ex regia. Non est idem ordo fati, qui & ætatis: Nõ, quomodo q̃sq; uenit, emittit̃. Quid inde est quo indigneris? Quid contra expectationem tuam euenit? Periere perituri. Sed ego illos superstites optabã. Verum hoc nemo tibi ꝓmiserat. Perierũt liberi mei. Habebãt illi cuius essent magis ꝙ tui, apud te precario morabã

Ncario morabantur. Educandos tibi fortuna mãdauit, recepit illos, nõ abstulit.

NAufragium pertuli. Cogita quod nõ perdideris, sed euaseris. Nudus exij. Existi cum perire potuisti una cum omnibus.

IN latrones incidi, alius in accusatores, alius in fures, alius in fraudatores. Plena est insidijs uia. Noli conqueri ꝙ incideris, uerum gaude ꝙ euaseris. Inimicos graues habeo. Quomodo aduersus feras munimẽta cõquires, quomodo aduersus serpẽtes, sic aduersus inimicos auxilia circũspice, quibus illos aut arceas, aut compescas, aut quod optimũ est places. Inimicos habeo. Illud est peius, ꝙ amicos non habeas.

AMicum perdidi, iam eum te habuisse certum est. Alium quære, & tibi cum quæras, ubi inuenire possis. Quære inter liberales artes, honesta & recta officia, quære in laboribus. Ad mensam ista res nõ quæritur, quære aliquẽ frugi. Perdidi amicum, Fortem animũ habe si unum, erubesce si unicum. Quid tu in tanta tẽpestate ad unam ancoram stabas?

VXorem bonam amisi. Vtrum inueneras bonam an feceras? Si inueneras, habere te posse ex hoc intelligas, licet habuisti. Si feceras, bene spera. Res perijt, saluus est artifex. Amisi uxorem bonam. Quid in illa probas? Pudicitiã. Quã multæ diu custoditam perdidere, Decus. Quam multæ inter probatas matronalis ordinis esse cœperunt postea inter exempla naturarum. Delectabat me fides eius. * Quã multas ex optimis coniugibus pessimas uidemus, ex diligentissimis solutissimas. Omniũ imperitorum animus quidem maxime in lubrica muliere. Si bonam uxorẽ habuisti, non potes permansuram affirmare in illo proposito. Nihil tam mobile ꝗ fœminarum uoluntas, nihil tam uagum. Nouimus ueterum matrimoniorum repudia, & fœdiores diuortio, male cohærentium, rixas. Quã multæ quos in adolescentia amauerunt in communi reliquere senectute, quoties anile diuortium risimus, ꝗ multarum amor odio notiore mutatus est. Sed hæc & fuit bona & fuisset. Mors effecit, ut affirmare sine piculo possis, Bonam uxorem amisi. Inuenies si nihil quæris, nisi bonam, dũmodo ne imagines, proauosq; respexeris, nec patrimoniũ cui iam ipsa nobilitas cessit. Ista diu cũ forma repugnabunt. Facilius reges animũ, nulla uanitate tumentem. Non multum abest a cõtemptu uiri, quæ se nimis conspicit. Duc bene institutam, nec maternis inquinatam uitijs. Nõ cui minus sit in dote ꝗ in ueste. Amisi uxorem bonam. Multos tibi numerare possum, qbus bonam uxorem lugentibus successit melior.

Cõtra muliebrem inconstantiã.

MOrs, exilium, luctus, dolor, non sunt supplicia, sed tributa uiuendi. Neminem illæsum fata transmittunt. Felix est, non qui alijs uidetur, sed qui sibi. Videas autem ꝗ domi sit ista felicitas rara. Vicina est miseriæ, habet enim aliquid, trahitq; ex ea.

Libri de remedijs fortuitorum finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM NATVRALIVM QVAESTIONVM LIBER PRIMVS.

QVANTVM inter philosophiã interest Lucili uirorum optime, & cæteras artes, tantum interesse existimo in ipsa philosophia inter illam partem, quæ ad homines, & hanc quæ ad deos spectat. Altior est hæc & animosior, multum permisit sibi, non fuit oculis contenta. Maius esse quiddam suspicata est, ac pulchrius, quod extra conspectum natura posuisset. Deniq; tantum inter duas interest, quantum inter deum & hominẽ. Altera docet quid in terris agendũ sit. Altera quid agatur in cœlo. Altera errores nostros discutit, & lumen admouet, quo discernantur ambigua uitæ. Altera multo supra hanc caliginem in qua uolutamur excedit, & e tenebris ereptos, illo perducit, unde lucet. Et quidem tunc naturæ rerum gratias ago, cum illam non ab hac parte uideo, quæ publica est, cum secretiora eius intraui, cum disco quæ uniuersi materia

sit, quis

sit, quis autor sit, aut custos, quid sit deus, totus in se intendat, an ad nos aliquando respiciat, faciat quotidie aliquid, an semel fecerit, pars mundi sit, an mundus, liceat illi hodieq; decernere, & ex lege fatorũ aliquid derogare, an maiestatis diminutio sit, & cõfessio erroris, mutãda fecisse. Necesse est enim ei eadem placere, cui nisi optima placere nõ possunt. Nec ob hoc minus liber & potens est, ipse enim est necessitas sua. Nisi ad hoc admitterer, non fuerat operæprecium nasci. Quid enim erat, cur non in numero uiuẽtium me positum esse gauderem? an ut cibos & potiones percolarem? ut hoc corpus casurum ac fluidum, periturumq;, nisi subinde impleatur, farcirem, & uiuerem ægri minister, ut mortem timerem? cui uni omnes nascimur. Detrahe hoc inæstimabile bonũ, non est uita tanti, ut sudem, ut æstuem. O q̃ cõtempta res est homo, nisi supra humana se erexerit. Quãdiu cum affectibus colluctamur? Quid magnifici facimus, etiã si superiores sumus, portenta uincimus. Quid est, cur suspiciamus nosmetipsos, quia dissimiles deterrimis sum⁹? Non uideo quare sibi placeat, qui robustior est ualitudinario. Multum interest inter uires & bonam ualitudinem. Effugisti uitia animi, non est tibi frons ficta, nec in alienã uoluptatem sermo compositus, nec cor inuolutum auaritia, quæ quicquid omnibus abstulit, sibiipsi negat. Nec luxuria pecuniam turpiter amittens, quã turpius reparet, nec ambitio quæ te ad dignitatem nisi per indigna non ducet. Nihil adhuc consecutus es. Multa effugisti, te nondum. Virtus enim ista quam affectamus, magnifica est. Non quia per se beatum est malo caruisse, sed quia animũ laxat, ac præparat ad cognitionem cœlestiũ dignumq; efficit, qui in consortium dei ueniat. Tunc consummatũ habet plenumq; bonum sortis humanæ, cum calcato omni malo petit altum, & in interiorem naturæ sinũ uenit. Tunc iuuat inter sydera ipsa uagantem diuitum pauimenta ridere, & totam cum auro suo terram. Non illud tantum dico, quod egessit, & signandum monetæ dedit, sed & illud quod in occulto seruat posterorum auaritiæ. Nec potest ante cõtemnere porticus, & lacunaria ebore fulgentia & consimiles syluas, & deriuata in domos flumina, q̃ totum circumeat mundum, & terrarum orbem superne despiciens angustum, & magna ex parte opertum mari, & iam ea parte qua extat late squalidum, & aut ustum aut rigentem. Sibiipse ait, Hoc est illud punctum, quod inter tot gentes ferro & igni diuiditur. O q̃ ridiculi sunt mortalium termini. Vltra Istrum Dacus non exeat. Isthmum Samothraces includat, Parthis obstet Eufrates, Danubius Sarmatica ac Romana disterminet, Rhenus Germaniæ modum faciat. Pyreneus medium inter Gallias & Hyspanias iugũ extollat. Inter Aegyptum & Aethiopias harenarũ inculta uastitas iaceat. Siquis formicis det intellectum hominis, nõne & illæ unam aream in multas prouincias diuident. Certe si illam ut magnam sustuleris, quotiens uidebis exercitus sub multis ire uexillis, & quasi magnum aliquid agatur, equitem modo altiora explorantem, modo a lateribus effusum, libebit dicere, it nigrum campis agmen. Formicarum iste discursus est in angusto laborantium. Quid illis & nobis interest, nisi exigui mensura corpusculi? punctum est illud, in quo nauigatis, in quo bellatis, in quo regnatis. Ponitis minima etiam cũ illis. Vtrinq; oceanus incurrit. Sursum ingentia spacia sunt, in quorum possessionem animus admittitur, at ita, si minimũ secum ex corpore tulit, si sordidum om̃e detersit, & expeditus leuisq; ac contentus modico emicuit. Cum illa tetigit, alitur, crescit, ac uelut uinculis liberatus, in originem redit. Et hoc habet argumentum diuinitatis suæ, quod illum diuina delectant, nec ut alienis, sed interest ut suis. Secure spectat occasus syderũ, atq; ortus & tam diuersas concordantium uias obseruat ubiq;. Quæ stella primũ cœlis lumen ostendat, ubi culmen eius summũ, qua cursus sit, quousq; descendat. Curiosus spectator excutit singula, & quærit. Quid ni quærat? scit illa ad se pertinere. Tunc contemnit domicilij prioris angustias. Quantũ enim est, quod ab ultimis littoribus Hyspaniæ usq; ad Indos iacet, paucissimorũ dierum spacium si nauem ferat suus uentus implebit, at illa regio cœlestis per triginta annos uelocissimo syderi uiam præstat, nusq̃ resistenti, sed æqualiter cito. Illic demum discit, quod diu quæsiuit. Illic incipit deum nosse. Quid est deus? mens uniuersi. Quid est deus? Quod uides totum, & quod non uides totum. Sic demum magnitudo sua illi redditur, qua nihil maius excogitari potest. Si solus est om̃ia, opus suũ & extra & intra tenet. Quid ergo interest inter naturam dei, & nostrã? Nostri melior pars, animus est, in il-

Anim⁹ uinculis liberatus ad originẽ redit.

Quid deus

* *

est,in illo nulla pars extra animum,totus ratio est. Cur interim tantus error mortalia te
net,ut hoc quo neq; formosius est quicq̃,nec dispositius,nec in proposito cõstãtius,exi
stiment homines fortuitum & casu uolubile? Ideoq; tumultuosum inter fulmina, nu-
bes,tempestates & cætera quibus terræ ac terris uicina pulsantur. Nec hæc intra uulgũ
dementia est,sed sapientiam quoq; professos contingit. Sunt qui putent sibijpsis animũ
esse,& quidem prouidum ac dispensantem singula & sua & aliena. Hoc autem uniuer-
sum expers esse consilij,in quo nos quoq; sumus,& aut ferri temeritate quadam,aut na
tura nesciente quid faciat. Quam utile existimas ista cognoscere & rebus terminos po-
nere? Quantũ deus possit? Materiam in se sibi formet an ea utatur? Vtrum idea mate-
riæ prius super peruenit,an materia ideæ,deus quicquid uult efficiat, an in multis rebus
illum tractanda destituant,& a magno artifice parua formentur multa , non quia cessat
ars,sed quia id in quo exercetur sæpe inobsequens arti est. Hæc inspicere, hæc discere,
his incumbere,nonne transilire est mortalitatem suam,& in meliorem transcribi sortẽ?
Quid tibi inquis ista proderunt. Si nil aliud,hoc certe,sciam omnia angusta esse uersus
deum. Nunc ut ad propositum ueniam opus. Audi quid de ignibus philosophia uelit, De ignib⁹ cœlestib⁹ & motibus ipsorũ
quos aer transfusos agit. Magna ui illos excuti argumentum est,quod obliqui feruntur
& prærapida celeritate . Apparet illos non ire,sed proijci. Ignium multæ uariæq; facies
sunt. Aristoteles quoddam genus illorum Capram uocat. Si me interrogaueris quare,
prior mihi rationem reddas oportet,quare hedi uocentur. Si autem quod commodissi
mum est conuenerit inter nos,ne alter alterum interroget, quid dicit illum respondere *
nõ posse. Satius erit de re ipsa quærere q̃ mirari,quid ita Aristoteles globum ignis ap-
pellauerit Caprã. Talis fuit forma eius q bellũ aduersus Perseũ Paulo gerente lunan ma
gnitudine apparuit . Vidimus quoq; non semel flammam ingentis pilæ specie, quæ ta-
men in ipso cursu suo dissipata est. Vidimus circa diui Augusti excessum simile prodi-
gium, Vidimus eo tempore quo de Seiano actum est , Nec Germanici mors sine de-
nunciatione tali fuit. Dices mihi, Ergo tu in tantis erroribus es , ut existimes deos mor-
tium signa præmittere,& quicq̃ esse in terris tam magnum quod perire mundus sciat?
Erit aliud istius rei tempus. Videbimus an certus omnium rerum ordo ducatur, & alia
alijs ita complexa sint,ut quod antecedit,aut causa sit sequentium,aut signum. Videbi-
mus an dijs humana sint curæ,aut series ipsa,quid factura sit,certis rerum notis nunciet.
Interim illud existimo huiusmodi ignes existere,aere uehementius trito, cum inclina-
tio eius in alteram partem facta est,& non cessit,sed inter se pugnauit. Ex hac uexatiõe
nascuntur trabes & globi & faces & ardores. At cum leuius collisus & (ut ita dicam) stri
ctus est,maiora lumina excutiuntur,crinemq; uolantia sydera ducunt. Tunc ignes te-
nuissimi iter exile designant,& cœlo producunt. Ideo nulla sine huiusmodi spectaculis
nox est. Non eñ opus est ad efficienda ista magno aeris motu. Deniq; (ut breuiter di-
cam) eadem ratione fiunt ista qua fulmina,sed ui minore quemadmodum nubes medio
criter collisæ fulgurationes efficiunt,sed maiore impetu impulsæ fulmina. Sic quanto il-
las minus presseris,tanto leuiora fulmina emittunt. Aristoteles eiusmodi rationem red-
dit. Varia & multa terrarum orbis expirat,quædam humida,quædam sicca,quædam ca
lentia,quædam concipiendis ignibus idonea. Nec mirum est,si terris omnis generis &
uaria euaporatio est, cum in cœlo quoq; non minus appareat color rerum,sed acrior,ut
caniculæ rubor, Martis remissior, Iouis nullus,in lucem puram nitore ꝑducto. Necesse
est ergo in magna copia corpusculorum quæ terræ eiectant,& in superiorem agunt par
tem,aliqua in nubes peruenire alimenta ignium,quæ non tantum collisa possint ardere,
sed etiam afflata radijs solis. Nam apud nos quoq; fragmenta sulphure aspersa ignem ex
interuallo trahunt. Veri ergo simile est,talem materiam inter nubes congregatam faci-
le succẽdi, & maiores minoresue ignes subsistere,prout illis fuit plus,aut minus uirium.
Illud enim stultissimum est existimare,aut stellas decidere,aut transilire,aut aliquid illis
auferri & abradi , nam si hoc fuisset iam defuissent . Nulla eñ nox est qua non plurimæ
ire,& in diuersum uideantur abduci. Atqui,quo solent,quæq; inueniuntur loco. Magni
tudo sua singulis constat. Sequitur ergo,ut infra illa,ista nascanĩ,& cito intercidant, quia
sine fundamento & sede creata sunt. Quare ergo etiam non interdiu transferũtur, quid

si dicam stellas inter diu nō esse, quia non apparent. Quemadmodum illæ latent & so-
lis fulgore obumbrant̃, sic faces quoq; transcurrunt interdiu, sed abscondit eas diurni lu-
minis claritas. Si quando tamē tanta uis emicuit, ut & aduersus diem uindicare sibi suũ
fulgorem possint, apparent. Nostra quoq; ætas nō semel uidit diurnas faces, alias ab ori
Faces etiam interdiu uisæ — ente in occidentem uersas, alias ab occasu in ortum. Argumentũ tempestatis nautæ pu-
tant, cum multæ transuolant stellæ, quod si signum uentorum est, ibi uenti sunt, id est in
aere, qui medius inter lunam & terram est. In magna tempestate apparent, quasi stellæ
uelo insidētes, Adiuuari se tunc piclitantes existimāt, Pollucis & Castoris numine, cau-
sa autem melioris spei est, quod iam apparet frangi tempestatē, & desinere uentos, Alij
Gillippus. — quādo feruntur ignes nō, sedent. Gillippo Siracusas petenti uisa est stella sup ipsam lan-
ceam constitisse. In romanorũ castris uisa sunt ardere pila, ignibus scilicet in illa delapsis
qui sæpe fulminũ modo animalia ferire solent & arbusta, & si minore ui mittuntur, de-
fluunt tantum & insidunt nō feriunt, nec uulnerant. Alij inter nubes eliduntur, alij sere-
no, si aer ad exprimendũ ignes aptus fuit. Nam sereno quoq; cœlo aliquādo tonat, ex ea-
dem causa, qua nubilo, aere inter se colliso. Qui etiam si est lucidior ac siccior, coire tamē
& facere corpora quædam similia nubibus potest, quæ percussa reddant sonum. Quan-
Trabes & clypei ipressiones. — doq; igitur fiunt trabes, quādoq; clipei & uastorum imagines ignium, ubi in talem ma-
teriam incidit similis causa, sed maior. Videamus nunc quemadmodũ fiat is fulgor, qui
sydera circumnectit, Memoriæ proditum est, quo die diuus Augustus urbem, ex Apol-
lonia reuersus, intrauit, circa solem uisum coloris uarij circulum, qualis esse in arcu solet,
hunc græci halo uocant, quem nos dicere coronam aptissime possimus. Quemadmo-
dum fieri dicatur, exponam. Cum in piscinam lapis missus est, uidemus in multos orbes
aquam descendere, & fieri primũ angustissimum orbem, deinde laxiores ac deinde ma-
iores, donec euanescat impetus, & in planiciem imotarum aquarũ soluatur, Tale quid-
dam cogitemus fieri etiā in aere, cum spissior factus, plagam sentire potest, lux solis aut
lunæ uel cuiuslibet syderis incurrens, recedere illũ in circulos cogit. Nam humor & aer
& omne quod ex ictu formā accipit, in talem habitũ impellitur, qualis est eius quod im-
pellit. Omne autē lumen rotundum est, Ergo & aer percussus lumine hunc modum ex-
Areæ. — hibet, Ob hoc tales splendores græci areas uocauere, quia fere terendis frugib⁹ loca de-
stinata sunt rotunda. Nos autem nō existimemus istas, siue areæ siue coronæ sint, in uici-
Alr. † tangere — nia syderum fieri, plurimũ ab hijs absunt, quāuis† cingere ea & coronare uideant̃. Non
longe a terra fit talis effigies, quā uisus noster solita imbecillitate deceptus, circa ipsum
sydus putat positam. In uicinia autē solis & stellarũ nihil tale potest fieri, quia illic æther
tenuis est. Nam formæ crassis demum spissisq; corporibus imprimi solent, in subtilibus
nō habent ubi consistant, aut hereant. In balneis quoq; circa lucernā tale quiddam aspi-
ci solet, ob aeris densi obscuritatē, frequentissime autē austro, cum cœlum maxime gra-
Alr. † diluunt — ue & spissum est. Non nunquā paulatim† deuoluuntur & desinunt, Nōnunq; ab aliqua
parte rumpunt̃, & inde uentum nautici expectant, unde cōtextus coronæ perit. Si aũt
a septētrione discesserit, aquilo erit. Si ab occidente, Fauonius, quod argumentũ est, in-
ter eam partē cœli has fieri coronas, inter quā uenti esse solent. Supiora autem non ha-
bent coronas, quia ne uentos quidē. His argumēns & illud adijce, nullam coronā colligi
nisi stabili aere & pigro uento, Aliter nō solet aspici. Nam qui stat aer, impelli & deduci
& in aliquā faciem fingi potest. Is aũt qui fluit, nec feritur quidē lumine. Non eñ forma-
tur, nec resistit, quia prima quæq; pars eius dissipatur. Nunq; ergo illud sydus talem sibi
effigiem circũdabit, nisi cum aer erit densus atq; imotus. & ob hoc custodiens inciden-
tem in se rotundi lineā luminis, nec sine causa. Repete igitur exemplũ, quod paulo ante
proposui, Lapillus in piscinā aut lacum & aliquā aquam missus, circulos facit innumera-
biles, & hoc quidē nō facit in flumine. Quare? quia omnē figuram, fugiens aqua distur-
bat. Et hoc quidē in aere euenit, ut ille qui manet possit figurari, at ille qui rapit̃ & currit
nō det sui potestatē, & omnē ictum uenientēq; formā exturbet. Hæ de quibus dixi co-
ronæ cũ delapsæ sint æqualiter, & in semetipsis euanuerint, significat̃ aeris quies & ociũ
& tranquillitas, & tunc aquā expecta. Cum ad unam partē cesserint, illinc uentus est, un-
de fundunt̃. Si ruptæ plurib⁹ locis sunt, tempestas fit. Quare id accidat, ex hijs quæ iam
proposui

propoſiti, intelligi poteſt. Nam ſi facies uniuerſa ſubſedit, apparet temperatū eſſe aera,
& ſic placitum. Si ab una parte interciſa eſt, apparet inde aera incumbere, & ideo illa re-
gio uentum dabit. At cum undiq; & cōcerpta & lacerata eſt, manifeſtum eſt a pluribus
partibus in illam impetum fieri, & inquietū aera hinc atq; hinc aſſilire, itaq; ex hac incō
ſtantia cœli, tam multa tentantis & undiq; laborantis, futura tempeſtas uētorum pluriū
apparet, hæ coronæ noctibus fere circa lunam, & alias ſtellas notantur, & interdiu raro,
adeo ut quidam ex græcis negauerint eas omnino fieri, cum illos hiſtoriæ coarguāt. Cau
ſa autem raritatis hæc eſt, quod ſolis fortius lumen eſt, & aer agitatus ab illo, calefactuſq;
ſolutior eſt, lunæ autem inertior uis eſt. Et ideo quia facilis, a circūpoſito aere facilius ſu-
ſtinetur, eo quod ſydera cætera infirma ſunt, nec perrumpere aera ui ſua poſſunt. Excipi-
tur itaq; illorum imago, & in materia ſolidiore ac minus cedente uerſatur, Debet enī aer
nec tam ſpiſſus eſſe, ut excludat ac ſubmoueat a ſe lumē immiſſum, nec tam tenuis & ſo-
lutus, ut nullam uenientibus radijs moram prebeat, hæc noctibus temperantia contin-
git, cum ſydera coniectum aera luce leui non pugnaciter, nec aſpere feriunt, ſpiſſioreq;
q́ ſolet eſſe interdiu, inficiunt. At contra arcus in nocte nō fit, niſi admodum raro, quia
luna non habet tantum uirium, ut nubes tranſeat, & illis colorem ſuffundat, qualem acci-
piunt ſole perſtrictæ. Sic enim formam arcus diſcoloris accipiunt, quia aliæ partes in nu-
bibus tumidiores ſunt, aliæ ſubmiſſiores, quædam craſſiores, q́ ut ſolem tranſmittāt, aliæ
imbecilliores, q́ ut excludāt. Hæc inæqualitas alterius lucem umbramq; permiſcet, & ex-
primit illam mirabilem arcus uarietatem. Altera cauſa eiuſcemodi arcus redditur. Vide-
mus cum fiſtula aliquo loco rupta eſt, aquam per tenue foramen elidi, quæ ſparſa contra
ſolem oblique poſitum, faciem arcus repreſentat. Idem uidebis accidere, ſi quādo uolue-
ris obſeruare fullonem, cum os aqua impleuit, & ueſtimenta tendiculis deducta leui-
ter aſpergit, apparet uarios edi colores in illo aere aſperſo, quales in arcu fulgere ſolent.
Huius rei cauſam in humore eſſe non dubitaueris. Non fit enim unq́ arcus niſi nubilo.
Sed quæramus quomodo fiat. Quidam aiunt eſſe aliqua ſtillicidia, quæ ſolem tranſmit-
tant. Quædam magis coacta, q́ ut tranſluceāt, itaq; ab illis fulgorem reddi, ab his um-
bram, & ſic utriuſq; intercuſſu effici arcum, in quo pars fulgeat, quæ ſolem recipit, pars
obſcurior ſit, quæ excluſit, & ex ſe umbram proximis fecit. Hoc ita eſſe quidam negant,
poterat enim umbra & lux cauſa uideri, ſi arcus duos haberet colores, & ſic ex lumine
umbraq; conſtaret, Sed nūc diuerſi intrant cū mille colores, Tranſitus ipſe tamen ſpe-
ctantia lumina fallit, Vſq; adeo quod tangit idem eſt, tamē ultima diſtant. Videmus in
eo aliquid flammei, aliquid lutei, aliquid cerulei, & alia in picturæ modum ſubtilibus li-
neis ducta, ut ait Poeta. Vt autē diſſimiles colores ſint, ſcire nō poſſis, niſi cū primis ex-
trema contuleris. Nā cōmiſſura decipit, uſq; adeo mira arte naturæ, quæ a ſimillimis cœ-
pit & in diſſimillima deſinit. Quid ergo iſtic duo colores faciunt luminis atq; umbræ, cū
innumerabilium ratio reddenda ſit? Quidam ita exiſtimant arcū fieri. Dicunt in ea par-
te in qua pluit, ſingula ſtillicidia pluuiæ cadentis, ſingula ſpecula eſſe, a ſingulis ergo ima-
ginē reddi ſolis, Deinde multas imagines, imo innūerabiles, & deuexas, & in præceps
tranſeuntes confundi. Itaq; & arcum eſſe multarum imaginum ſolis confuſione. Hoc ſic
colligunt. Pelues inquiunt mille die ſereno pone, & omnes habebunt imaginem ſolis,
In ſingulis folijs, diſpone ſingulas guttas, ſingulæ habebunt imaginem ſolis. At contra
ingens ſtagnum non habebit niſi imaginem unam. Quare? quia omnis circūſcripta le-
uitas uel planicies & circūdata ſuis finibus, ſpeculum eſt. Itaq; piſcinam ingentis magni-
tudinis inſertis parietibus, in plures diuides, totidem illa habebit imagines ſolis, quot la-
cus habuit. Relinque illam ſicut eſt diffuſa, ſemel tibi imaginem reddet. Nihil refert quā
exiguus ſit humor aut lacus. Si circūſeptus eſt, ſpeculum eſt. Ergo ſtillicidia illa infinita,
quæ imber cadens defert, tondem ſpecula ſunt, totidem ſolis facies habet. Hæc cōtra in-
tuenti perturbatæ apparent, nec diſpiciuntur interualla, quibus ſingula diſtant, ſpatio p-
bibente diſcerni. Deinde pro ſingulis apparet una facies turbida ex omnibus. Ariſtote-
les idem iudicat. Ab omni, inquit, leuitate acies radios ſuos replicat. Nihil autem leuius
aqua & aere. Ergo etiam ab aere ſpiſſo uiſus noſter in nos redit. Vbi ergo hebes & infir-
ma eſt acies, quolibet aeris ictu deficit. Quidam hoc genere ualitudinis laborant, ut ipſi

Vnde Iridis color tam uarius oriatur

sibi uideantur occurrere, ut ubiq; imaginē suam cernant. Quare? quia infirma uis oculorum non potest ne proximum quidem sibi aerem prumpere, sed resistit. Itaq; quod in alijs efficit densus aer, in his facit omnis aqua. Satis enim ualet qualiscunq; ad imbecillē aciem repellendam, longe autē magis uisum nostrum nobis remittit. Itaq; quia crassior est, & peruinci non potest, sed radios luminum nostrorū moratur, & eo unde exierit reflectit. Ergo cum multa scillicidia sint, totidem specula sunt. Sed quia parua sunt, solis colorem sine figura exprimunt. Deinde cum in stillicidijs innumerabilib⁹, & sine internallo cadentibus reddatur idem color, incipit facies non multarū imaginum intermissarū, sed unius longæ atq; cōtinuæ. Quomodo, inquis, tu mihi multa milia istic imaginū esse ubi nullam uideo? Et quare cū solis color unus sit, imaginū diuersus est? Vt & hæc quæ

Ecce quomodo oculorum acies fallatur

proposui refellam, & alia quæ non minus refellenda suot, illud dicam oportet, nihil acie nostra fallatius, nō tantum in his a quibus subtiliter peruidendis illa colorum diuersitas summouet, sed etiā hijs quoq;, quæ ad manus cernit. Remus integer in tenui aqua fracti speciem reddit. Poma per uitrum aspicientibus multo maiora sunt. Columnarū interualla porticus longiores iungunt. Ad ipsum solem reuertere, hunc quem toto orbe terrarum maiorē probat ratio, acies nostra sic contraxit, ut sapientes uiri pedalem esse contenderiot. Quem uelocissimū omnium esse scimus, nemo nostrū uidet moueri, nec ire crederemus, nisi appareret ipse. Mundū ipsum præcipiti uelocitate labentē, & ortus occasusq; intra momentū temporis reuoluentē, nemo nostrum sentit procedere. Quid ergo miraris, si oculi nostri innumerabilia stillicidia nō separant, & ingenti spacio intuentibus minutarū imaginum discrimen interit? Illud esse dubium nulli potest, quin arcus imago solis sit roscida & caua nube cōcepta. Quod ex hoc tibi appareat. Nunquā nō aduersa soli est, sublimis aut humilis, prout ille se submisit, aut sustulit contrario motu. Ille eīn descendente altior est, alto depressior. Sæpe talis nubes a latere solis est, nec arcum efficit, quia nō ex recto imaginē trahit. Varietas autē non ob aliam causam fit, quā quia

Alr. † paris

†pars coloris sole est sparsa nubes illa, humor autē modo ceruleas lineas, modo uirides, modo purpuræ similes, & luteas aut igneas ducit, duobus coloribus hanc uarietatē efficientibus, remisso & intento. Sic enim purpura eodem conchylio nō in unum modum exit. Interest quantū macerata sit, crassius medicamentū arcus aquarius traxerit, sæpius mersa sit & excocta, an semel tincta. Non est ergo mirum cū duæ res sint, sol & nubes, id est corpus & speculum, si tam multa genera colorum exprimunt, quæ in multis generibus possunt aut incitari, aut languescere, alius eīn est color ex igneo lumine, alius ex obtuso & leniore. In alijs rebus uaga inquisitio est, ubi nō habemus quod manu tenere possimus, & late coniectura mittenda est. Hic apparet duas causas esse arcus, solem nubemq;, quia nec sereno unquā fit, nec ita nubilo, ut sol lateat. Ergo utiq; ex his est, quorū sine altero nō est. Iam nunc illud accedit, quod æque manifestū est speculi ratione imaginē reddi, quia nunquā nisi ex contrario reddit. Id est nisi ex altera parte steterit, quod appareret, ex altera quod ostendit. Rōnes quæ nō ꝑsuadent sed cogunt, a geometris afferunt, nec dubium quicquā relinquit, quin arcus imago solis sit male expressi, ob uitium figuræq; speculi. Nos interim repetemus alias probationes, quæ de Platooe legi possunt. Inter argumenta sic nascentis arcus pono, quod celerrime nascitur, igneum enim uariumq; corpus cœlo intra momentū subtexitur, & aqua celeriter aboletur, nihil autem tam cito redditur a speculo, quam imago. Non eīn facit quicquā, sed ostendit. Parianus artemidorus adijcit, & quale genus nubis esse debeat, quod talem soli imaginem reddit. Si

* Vide num legendū sit propior & propiores.

Alr. † a latere

speculum, inquit, concauum feceris, quod sit sectæ pilæ pars, si extra medium cōstiteris, quicunq; iuxta te steteriot, uniuersi tibi uidebuntur †priores a te quam a speculo. Idem inquit, euenit, cum rotundam & cauam nubem intuemur a latere, ut solis imago† nube discedat. Priorq; nobis sit, & in nos magis conuersa. Color igneus a sole est, ceruleus a nube, cæteri utriusq; mixturæ. Contra hæc illa dicūtur. De speculis duæ opiniones sunt, alij enim in his simulachra putant esse, id est corporum nostrorum figuras a nostris corporibus emissas ac separatas, alij imagines aiunt, non esse in speculo, sed ipsa aspici corpora, retorta oculorum acie, & in se rursus deflexa. Nunc nihil ad rem pertinet, quomodo ipsas uideamus, sed quomodo imago similis debet e speculo reddi. Quid nam est tam dissimile,

tam dissimile, quam sol & arcus, in quo neq; color, neq; figura solis, neq; magnitudo apparet. Arcus longior amplior q; est, longe q; ea parte, qua fulget, rubicundior q̃ sol, cæteris uero coloribus diuersus. Deinde cum uelis speculũ alijs comparare, des oportet mibi eandem leuitatem corporis, eandem æqualitatem, eundem nitorem. Atqui mille nubes habent similitudinem speculi, per medias sæpe transimus, nec in illis nos cernimus. Qui montium summa conscendunt, spectant nubem, nec tamen imaginem suam in illa cernunt, singula stillicidia singula specula sunt. Concedo, sed illud nego ex stillicidijs cõstare nubem. Habent eñ quædam, ex quibus fieri stillicidia possunt, non ipsa. Nec aquã quidem habent nubes, sed materiam futuræ aquæ. Concedam tibi & guttas innumerabiles in nubibus esse, & illas faciem reddere. Noo tamen omnes † unam reddunt, sed singulæ siogulas. Deinde inter se specula coniunge, in unam imaginẽ nõ cocunt, sed quæq; particula in se rei similitudinem claudet. Sunt quædam specula ex multis minutisq; cõposita, quibus si unum ostenderis hominem, populus apparet, unaquaq; parte faciem suam exprimente. Hæc cum sint coniuncta & simul collocata, nihilominus seducũt imagines suas, & ex uno turbam efficiunt. Cæterum cateruam illam non confundunt, sed diremptam in facies singulas distrahunt. Ergo arcus uno circũscriptus ductu, una totius est facies. Quid ergo, inquit, non ex aqua, rupta fistula, sparsa & remo excussa habere qd dam simile, his, quos uidemus in arcu, coloribus solet. Verum est, sed non ex hac causa, ex qua tu uideri uis, quia unaquæq; stilla recipit imaginem solis. Citius enim cadunt stillæ ut concipere imaginem possint. Standum est, ut id quod imitãtur excipiãt. Quid ergo fit? Colorem non imaginem ducunt aliquo modo, ut ait Nero Cæsar disertissime. Colla tiberiacæ splendent agitata columbæ. Et uarijs coloribus pauonum ceruix, quoties aliquo deflectitur, nitet. Numquid ergo dicemus specula eiusmodi pluuias, quarũ omnis inclinatio in colores nouos transit? Non minus nubes diuersam speculis naturã habet. Aues quas retuli & Chamæleontes, & reliqua animalia, quorũ color aut ex ipsis mutatus cum ira uel cupidine accensa, cutem suam uariant, humore diffuso, positione lucis, quam prout rectam uel obliquam receperint, ita colorantur? Quid eñ simile speculis habent nubes, cum illæ non perluceant, hæc trãsmittant lucem? Illæ densæ & coactæ, hæc raræ sint, illæ eiusdem materiæ, tota hæc e diuersis temere compositæ, & ob hoc discordes, nec diu cohesuræ. Præterea uidemus ortu solis partem quandã cœli rubere. Vidimus nubes aliquando ignei coloris. Quid ergo prohibet, quomodo hunc colorem unum accipiunt solis occursu, sic multos ab illis trahi, q̃uis non habeant speculi potentiam? Modo, inquis, inter argumenta ponebas semper arcum cõtra solem excitari, quia ne a speculo quidem imago redderetur, nisi aduerso. Hæc, inquam, quæstio nobiscũ est. Nam quemadmodum opponendum est speculo, id cuius in se imaginem transferat, sic ut nubes infici possit. Ita sol ad hoc apte ponendus est. Nõ enim idem facit si undiq; fulgat, & ad hoc opus est radiorum idoneus locus. Hæc dicuntur ab his, qui uideri uolunt nubem colorari. Possidonius & hi qui speculari ratione talem effici iudicant uisum, hic respondent. Si ullus esset in arcu color, permaneret ut uiseretur eo manifestius, quo ꝓprius. Nunc imago arcus ex longinquo clara est, interit cum e uicino est uentura. Huic contradictioni non consentio, cum ipsam sententiam probem. Quare dicam. Quia coloratur quidem nubes, sed ita ut color eius non undiq; appareat. Nam ne ipsa quidem undiq; apparet. Nubem eñ nemo, qui in ipsa est, uidet. Quid ergo mirum, si color eius non uidetur ab eo a quo ipsa non uisitur? Atqui q̃uis ipsa non uideatur, est. Ergo & color. Ita non est, ergo & color, argumentum falsi coloris, qui dum apparet, accedentibus desinit. Idẽ enim in ipsis euenit nubibus, nec ideo falsæ sunt, quia nõ uidentur. Præterea cum dicitur tibi nubem sole esse suffectam, non dicitur tibi colorem illum immixtũ esse uelut duro corpori ac stabili & manẽti, sed ut fluido & uago, & nihil amplius q̃ per breuem speciem recipienti. Sunt etiam quidam colores, qui ex interuallo uim suam ostendunt. Purpuram tyriam quo melior saturiorq; est, eo oportet ut altius teneas, ut fulgorem suum ostendat. Non tamen ideo non habet illa colorem, quia quem optimũ habet, non, quocũq; explicetur, ostendit. In eadem sentẽtia sum, qua possidonius ut arcum iudicem fieri nube formata in modum cõcaui speculi & rotundi, cui forma sit partis pilæ

Al' una

Al' an

fectæ, Hoc probari, nisi geometræ adiuuerint, nõ potest, qui argumẽtũ nihil dubij relinquẽtibus docent, solis illam esse effigiem, non similẽ. Neq; enim oĩa aduersus specula respondẽt. Sunt quæ uidere extimescas tanta deformitate corrupta, ut faciẽ uisentium reddant, seruata siĩitudine in peius. Sunt quæ cũ uideris, placere tibi uires tuæ possint, in tantũ lacerti crescunt, & totius corpis supra humanã magnitudinẽ habitus augeẽ. Sunt quæ dextras facies ostendãt, sunt quæ sinistras, quæ torqueant uel euertant. Quid ergo mirũ est, eiuscemodi speculũ quo solis species uitiosa reddaẽ, in nube quoq; fieri? Inter cætera argumẽta & hoc erit, quod nunꝗ maior arcus dimidio circulo apparet, & quod eo minor est, quo altior est sol, ut ait Vergilius noster. Et bibit ingens arcus, cum aduentat imber, sed nõ easdẽ, undecũq; apparuerit, minas affert. A meridie ortus magnã uim aquarũ uehet. Vinci eñ non poterũt uehemẽtissimo sole, tantũ est illis uiriũ. Si circa occasum refulsit, rorabit & leuiter impluet. Si ab ortu circaue surrexerit, serena promittit. Quare tñ si imago solis est arcus, longe ipso sole maior apparet? Quia est alicuius speculi natura talis, ut maiora mlta, quã uideat, ostendat, & in portẽtuosam magnitudinẽ augeat formas. Alicuius inuicẽ talis est, ut minuat. Illud mihi dic, quare in orbẽ eat facies, nisi orbi redditẽ? Dices fortasse unde sit ille color uarius, unde talis figura sit, non dices, nisi aliquod exemplar, ad quod formeẽ, ostenderis, Nullũ autem aliud quã solis est, a quo cũ fatearis illi colorẽ dari, sequitur ut detur & forma. Deniq; inter me & te cõuenit, colores illos quibus regio cœli depingiẽ a sole esse. Illud unũ inter nos nõ conuenit, tu dicis illum colorẽ esse, Ego uideri. Qui siue est, siue uidetur, a sole est. Tu nõ expedies, quare color ille subito desinat, cũ omnes fulgores paulatim excutiantẽ. Pro me est & repentina eius facies & repentinus interitus, Propriũ eñ est speculi hoc, quod nõ per partes struitur, quod apparet, sed statim totũ fit. Aeque cito oĩs imago modo illo aboleẽ, quã ponitur. Nihil aliud ad ista efficienda uel remouẽda opus est, quã ostendi & abduci. Non est propria in ista nube substantia, nec corpus, sed mendax est sine re siĩitudo. Vis scire hoc ita esse? Desinet arcus, si obtexeris solem. Oppone, inquã, soli alterã nubem, istius uarietas peribit. At maior est aliquãdo arcus, quã sol. Dixi modo fieri specula, quæ multiplicent oĩe corpus quod imitanẽ. Illud adijciam oĩa per aquã uidentibus longe esse maiora. Literæ quãuis minutæ & obscuræ p uitream pilã aqua plenã, maiores clarioresq;

Quare res in aqua cernunẽ maiores.

cernunẽ. Poma formosiora ꝗ sint uideñẽ, si innatant uitro. Sydera ampliora p nubẽ aspicienti cernunẽ, quia acies nostra humido labitur, Nec apprehẽdere quod uult fideliter põt. Quod manifestũ fiet, si poculũ adimpleueris aqua, & in id conieceris annulũ, Nam cũ in ipso fundo iaceat annulus, facies eius in sũmo aquæ redditẽ, quicquid uideẽ per humorẽ longe amplius uero est. Quid mirum maiorẽ reddi imaginẽ solis, quæ in nube humida uisitur, cũ de causis duabus hoc accidat, qa in nube est uitro simile, quod põt perlucere. Est aliquid & aquæ, quã si non dum habet, est, iam apparet eius natura, in quam ex sua uertatur. Quoniã, inquis, uitri fecisti mentionẽ, ex hoc ipso contra te argumentũ sumã. Virgula solet fieri uitrea, stricta, uel pluribꝰ angulis in modũ clauæ tortuosa, hæc si ex transuerso solem accipit, colorẽ talem qualis in arcu uideri solet, reddit. Vt scias hic non imaginẽ solis esse, sed coloris imitationẽ ex repercusso. Primũ in hoc argumento, ꝙ apparet a sole fieri multa sunt pro me, Pridem quidẽ apparet quiddã leue esse debere, sic speculo, quod solẽ repercutiat, Deinde quod apparet nõ fieri ullum colorẽ, sed speciem falsi coloris, qualẽ ut dixi columbarũ ceruix, & sumit & ponit, ubicũq; deflectiẽ, hoc aũt & in speculo est, cuiꝰ nullus uidetur color, sed simulatio quædã coloris alieni. Vnũ tamẽ hoc soluendũ est, quod nõ uisitur in ista solis imago, cuius bene exprimendæ capax non est. Ita conatur quidem reddere imaginẽ, quia leuis est materia & ad hoc habilis, sed nõ potest, quia enormiter fracta est, Si apta fabricata foret, totidem redderet soles, quot habuisset inspectores. Qui quia discernunẽ inter se, nõ satis inuicem speculi nitent, inchoant tamẽ imagines nec exprimũt, & ob ipsum uicina turbant, & in speciẽ coloris unius adducunt. At quare arcus nõ implet orbem, sed dimidia pars eius uideẽ, cum plurimũ

Cur arcus sit dimidius tantum.

porrigiẽ incuruaẽq;. Quidã ita opinanẽ. Sol cum sit multo altior nubibus a supiore tantum illas pcutit parte, sequiẽ ut inferior pars corũ non tangaẽ lumine, Ergo cũ ab una parte solem accipiant, unam partẽ eius imitanẽ, quæ nunquã dimidia maior est, Hoc argumentum

mentũ parum potens est. Quare? quia quãuis sol a superiori parte sit, totã tamen percutit
nubem. Ergo cõtingit. Quid ni? cum radios transmittere soleat, & omnẽ densitatẽ per-
rũpere? Deinde contrariã rem, pposito suo dicunt. Nam cũ superior est sol, & ideo tan-
tũ superiori parti nubiũ affundit, nunq̃ terratenus descendit arcus. Atqui usq; in humũ
demittit. Præterea nunq̃ nõ cõtra solem est arcus. Nihil ad rem ptinet, supra infraue sit,
quia totũ, quod contra est, latus uerberat. Deinde aliquando arcum & occidens facit, cũ
certe ex inferiori pte nubes ferit, terris, ppinquas. Atqui & nunc dimidia pars est, quãuis
solẽ nubes ex humili & sordido accipiant. Nostri qui sic in nubilo, quõ in speculo lumẽ
reddi uolunt, nubẽ cauam faciunt, & sectæ pilæ partẽ, quæ non põt totum orbẽ reddere,
quia ipsa est pars orbis. Proposito accedo argumento, non cõsentio. Nam si in concauo
speculo tota facies opposita orbis exprimit, & in semi orbe nihil, phibet aspici totã pilã,
etiã nunc diximus circulos apparere soli lunæq; in similitudine arcus circũdatos. Quare
ille circulus iungit & in arcum nõ nunq̃. Deinde quare semp concauæ nubes solem acci
piunt, nec aliquãdo planæ & tumentes, Arestoteles ait. Post autũnale æquinoctiũ qua-
libet hora diei arcum fieri, in æstate nõ fieri, nisi incipiente aut inclinato iam die. Cuius
rei causa manifesta est. Primũ quia media die sol calidissimus nubes euincit, nec põt ab
his imaginẽ suam accipere, quas scindit. At matutino tpe, & uergens ad occasum cũ mi-
nus uiriũ habeat, minus calidus est, & ideo a nubibus & sustineri & repercuti põt. Dein
de cũ arcum facere nõ soleat, nisi aduersus hijs, in quibus facit, nubibus (cum breuiores
dies sint) semp obliquus est. Itaq; qualibet diei parte etiam cum altissimus est, habet ali-
quas nubes, quas ex aduerso ferire potest. At tẽporibus æstiuis supra nostrũ uerticẽ fer-
tur. Itaq; medio die excelsissimus terras rectiore aspicit linea, quã ut ullis nubibus possit
occurri. Omnes enĩ tunc sub se habet. Nunc dicendum est de uirgis, quas nõ minus pi-
ctas uariasq; & æque pluuiarũ signa solemus accipere. In quibus non multũ operæ cõsu
mendũ est, quia uirgæ nihil aliud quã imperfecti arcus sunt. Nam facies quidem illis est
picta, sed nihil curuati habẽt, In rectum iacent. Fiunt aũt iuxta solem fere in nube humi
da, & iam se spargente. Itaq; idem est in illis, qui in arcu color, tantũ figura mutatur, quia
nubiũ quoq;, in quibus extendunt, alia est. Similis uarietas in coronis est, sed hoc diffe-
runt, quod coronæ ubiq; fiunt, ubicũq; sydus est, arcus nõ nisi contra solem. Virgæ nõ ni
si in uicinia solis. Possum & hoc modo differentiã omniũ reddere. Coronã si diuiseris,
arcus erit, si direxeris, uirga. In oĩbus color multiplex est, ex ceruleo fuluoq; uarius. Vir-
gæ soli tantũ adiacẽt, arcus solares lunaresq; oĩes sunt. Coronæ omniũ syderum. Aliud
quoq; uirgarũ genus apparet, cum radijs, p angusta foramina nubium tenues, intenti di-
stantesq; inter se dirigunt, & ipsi signa imbrium sunt. Quomodo nunc me hoc loco ge-
ram? Quid eas uocem, imagines solis? Historici soles uocant, binos ternosq; apparuisse
memoriæ tradunt. Græci parelia appellant, quia in propinquo fere sole uisunt, aut quia
accedunt ad aliquam similitudinẽ solis. Non enim totum imitantur, sed imaginem eius
figuramq;. Cæterum nihil habent ardoris, hebetes ac languidi, His quod nomen im-
ponimus? An facio quod Vergilius, qui dubitauit de nomine? Deinde id de quo du-
bitauerat posuit, & quo te nunc nomine dicam, Rhetica, nec cellis ideo contende faler-
nis. Nihil ergo prohibet illas parelia uocari. Sunt autem imagines solis in nube spissa
& uicina in modum speculi. Quidam parelion ita diffiniunt, nubes rotunda & splen-
dida, similisq; soli. Sequitur enim illum, nec unquam longius relinquitur, quam fuit cum
apparuerit. Nunquis nostrum miratur, si solis effigiem in aliquo fonte, aut placido lacu
uidit? Non ut puto. Atqui tam in sublimi facies eius potest, quam nos uidemus, reddi,
si modo idonea est materia, quæ reddat. Quoties defectionem solis uolumus depre-
hendere, ponimus pelues, quas aut oleo, aut pice implemus, quia pinguis humor mi-
nus facile turbatur, & ideo quas recipit imagines seruat. Apparere autem imagines
non possunt, nisi in liquido & immoto. Tunc solemus notare quemadmodum se luna
soli opponat, aut illum tanto maiorem, subiecto corpore abscondat, modo ex par-
te, si ita contigit, ut latus occurrerit, modo totum, Hoc dicitur perfecta defectio, quæ
stellas quoque ostendit & intercipit lucem, tunc scilicet cum uterque orbis, sub eo-
dem libramento stetit. Quemadmodum ergo in aere utriusq; imago terris aspici po-

Post autum-nale æquino-ctium quali-bet hora est arcus.

Parelion diffinitur.

test,ita in aere cũ sit coactus aer & limpidus cõstitit,ut faciem solis acciperet,quã & aliæ
nubes accipiunt,sed transmittũt,si aut mobiles sunt,aut raræ aut sordidæ.Mobiles enim
spargunt illã,raræ emittunt,sordidæ turpesq; non sentiunt. Sicut apud nos imaginẽ ma
culosa non reddunt.Solent & bina fieri parelia eadẽ ratione. Quid eñ impedit quo mi
nus tot sint,quot nubes fuerunt aptæ,ad exhibendũ imaginem solis? Quidã in illa sen-
tentia sunt,quoties duo simulachra talia existant,ut indicent in illis unum esse solis,alte
rum imaginis.Nam apud nos quoq; cũ plura specula disposita sunt ita,ut alteri sit con-
spectus alterius,omnia implentur,& una imago uera est, cæteræ imaginũ effigies sunt.
Nihil enim refert quid sit,quod speculo ostendaẽ. Quicquid enim uidet,reddit,Ita illis
quoq; in sublimi,si nubes sors aliqua disposuit,ut inter se conspiciant, altera nubes solis
imaginẽ,altera imaginis reddit.Debent autẽ hæ nubes,quæ hoc prestant,densæ esse, le
ues,splendidæ, planæ naturæ solis. Ob hoc omnia quæ huius sunt simulachra,candida
sunt & similia luminanbus circulis, quia ex percussu oblique accepto, sole resplendent.
Nam si infra solem nubes fiunt,& propior ab eo dissipatur,longe autẽ posita radios nõ
remittit,nec imaginẽ efficit.Quia apud nos quoq; specula cum a nobis procul abducta
sunt,faciem nõ reddunt,quia acies nostra nõ habet usq; ad nos cursum.Pluuiarũ autem
& hij soles(utar enim historica lingua)indicia sunt,Vtiq;,si a parte austri cõstiterunt,in-
de maxime nubes ingrauescũt,cum utrinq; solem cinxit talis effigies (si Arato credim⁹)
tempestas surgit. Tempus est,alios quoq; ignes percurrere, quorũ diuersæ figuræ sunt.
Aliquando emicat stella,aliquãdo ardores sunt,aliquãdo fixi & herentes,nõ nunquam
uolubiles,Horum plura genera conspiciunẽ. Sunt enim uelut corona cingente intror-
Pithiæ sus ignes cœli.Recessus est similis effossæ in orbem speluncæ,sunt pithiæ in magnitudinẽ
Chasmata. uasti rotundiq; ignis,dolio similis, qui etiã fertur uel in uno loco flagrat. Sunt chasmata
cum aliquod cœli spaciũ desedit,& flamma uelut dehiscens io abdito ostentat Colores
quoq; horũ omniũ plurimi sunt.Quidam ruboris acerrimi,quidã euanidæ ac leuis flam
mæ,quidam candidæ lucis,quidã micantes,quidam æqualiter & sine eruptionibus aut
radijs fului.Videmus ergo Stellarũ longos a tergo albescere tractus,hæ uelut stellæ exi
liunt & transuolant,uidenturq; longũ ignem porrigere, propter imensam celeritatem,
cũ acies nostra non discernat transitum earũ,sed quacunq; incurrerunt,totũ ignitum cre
dat,Tanta enim est uelocitas motus, ut partes eius nõ dispiciantur, sed tantum summa
pendantur.Intelligimus magis,qua appareat stella,quam qua exeat.Itaq; uelut igne cõ
tinuo,totũ iter signat,quia uisus nostri tarditas non subsequiẽ momenta currentis,sed ui
det simul & unde exilierit & quo peruenerit, Quod fit in fulmine, longus nobis uideẽ
ignis eius, quia cito spaciũ sursum transilit, & oculis nostis occurrit uniuersum ꝑ quod
deiectus est.At ille non est extenti corporis,per omne peruenit, neq; tam longa & ex-
tenuata in impetum ualent.Quomodo ergo prosiliũt? Attritu aeris,ignis incensus,uen
to præceps, impellitur,non semper tamen uento attrituue fit.Nonnunquam ex aliqua
opportunitate aeris nascitur. Multa enim sunt in sublimi,sicca,calida,terrena,inter quæ
ontur, & pabulum suum subsequens defluit. Ideoq; uelociter rapitur. At quare color
diuersus est? Quia refert,quale sit id quod incenditur, & quam uehemens, quo incen-
ditur, Ventum autẽ significat eiusmodi lapsus,& quidem ab ea parte qua erumpit. Ful-
Chelæ. gores,inquis,quomodo fiunt,quos græci Chelas appellant? multis,ut aiunt,modis. Po
test illos uentorum uis edere.Potest superioris cœli uel uenti feruor. Nam cum late fu-
sus sit ignis,inferiora aliquando,si sunt idonea accendi,corripit,potest stellarum motus
cursu suo excitare ignem,& in subiecta transmittere.Hoc uero non potest fieri. Quid,
porro ut aer uim igneam in æthera elidat, ex qua fulgor ardorue sit, & stellæ similis ex-
cursus? Ex hijs fulgoribus quædam in præceps eunt similia prosilientibus stellis, quædã
certo loco permanent,& tantum lucis emittunt,ut fugent tenebras, & diem represen-
tent,donec cõsumpto alimento,primũ obscuriora sint,deinde flammæ modo,quæ in se
cadit,per assiduam diminutionẽ rediguntẽ in nihilum.Ex his quædam in nubibus appa
rent, quædã supra nubes,cũ aer spissus,ignẽ,quẽ propior terris diu parauerat,usq; in sy-
dera expressit,Horũ aliqua nõ patiuuẽ moram,sed transcurrũt aut extinguunẽ subinde
qua reluxerant,Hij fulgores dicuntur,quia breuis facies illorum & caudica est,nec sine
injuria

iniuria decidens, sæpe enim fulminum noxas ediderunt. Ab his tecta uidemus icta sine fulmine, quæ asparsoplecta græci uocant, At quibus longior mora & fortior ignis est, motumq; cœli sequens, aut proprios cursus agunt, cometas nostri putant, de quibus dictum est. Horum genera sunt pagoniæ, lampades, & cicharissiæ, & alia omnia quorum ignis in exitu sparsus est. Dubium autē, inter hos ponantur trabes, &† phitijæ, quæ raro sunt uisæ. Multa enim conglobatione ignium indigent, cum ingens illorū orbis aliquantum matutini amplitudine solis exuperat. Inter hæc ponas licet, & quod frequēter in historijs legimus, cœlum ardere uisum. Cuius nōnunquam tam sublimis ardor est, ut inter ipsa sydera uideatur, nōnunquā tam humilis, ut speciem longinqui incendij præbeat. Sub Tiberio cæsare cohortes in auxilium hostiensis coloniæ cucurrerūt, tanquā conflagrantis, cum cœli ardor fuisset per magnā partem noctis, parum lucidus, crassi fumidiq; ignis. De his nemo dubitat quin habeant flammā quam ostendunt, certa illis substātia est. De prioribus quæritur, de arcu dico & coronis, an decipiant aciem & mendatio cōstent, an illis quoq; uerum sit, quod apparet. Nobis nō placet in arcu aut coronis subesse aliquid corporis certi, nihil enim iudicamus in speculis, nisi fallaciam esse. Nihil aliud quā alienum opus mentientibus. Non enī est in speculo, quod ostenditur. Alioquin nō exiret, nec in alia protinus imagine abduceretur, nec innumerabiles modo interirēt, modo exciperenī formæ. Quid ergo? Simulachra ista sunt, & inanis uerorum corporū imitatio, suntq; ista a quibusdam ita composita, ut & hæc possint detorquere in prauum. Nam (ut dixi) sunt specula quæ faciem prospicientiū obliquent. Sunt quæ in infinitum augeant, ut humanū habitum excedant, modumq; nostrorum corporum. Hoc loco uolo tibi narrare fabellam, ut intelligas quā nullum instrumentū irritande uoluptatis libido contemnat, & ingeniosa sit ad incitandum furorem suū. Hostius princeps quidā fuit obscœnitatis usq; in scœnam productæ. Hunc diuitem auarum sextertij milies seruum Diuus augustus indignum uindicta uindicauit, cum a seruis occisus esset, & tamen nō pronunciauit iure cesum uideri. Non erat ille tantō modo ab uno sexu impurus, sed tam uirorū quam fœminarū auidus fuit. Fecitq; specula eius notæ, cuius modo retuli imagines longe maiores reddentia, in quibus digitus brachij mensuram & longitudinem & crassitudinem excederet. Hæc autē ita disponebat, ut cum uirum ipse pateret, aduersus omēs admissarij sui motus in speculo uideret, ac deinde falsa magnitudine ipsius membri tanquam uera gaudebat. In omnibus quidem balneis agebat ille delectum, & aperta mensura legebat uiros, sed nihilominus mendatijs quoq; insatiabile malū oblectabat. I nunc dic speculum mundiciarū causa repertū. Fæda dictu sunt, quæ portentū illud ore suo lacerandū dixerit feceritq;, cum illi specula ab omni parte opponerenī, ut ipse flagitiorū suorū spectator esset, & quæ secreta quoq; cōscientia premunī, & quæ accusatus quisq; fecisse senegat, non in os tantū, sed in oculos suos ingereret. At hercules scelera conspectum suū reformidāt. In perditis quoq;, & ad omē dedecus expositis, tenerrima est oculorū uerecundia. Ille autē quasi parum esset inaudita & incognita pati, oculis suis ad illa aduocauit, nec quantū peccabat uidere contentus, specula sibi ꝑ quæ flagitia sua diuideret, disponeretq; circumdedit, & quia nō tam diligenter intueri poterat, cum† complexus erat, & caput merserat, genibusq; alienis obheserat, opus suum sibi per imagines offerebat. Speculabaī illam libidinem oris sui, spectabat sibi admissos pariter in omnia uiros. Nōnunq; inter marem & fœminā distributus, & toto corpe patiente expositus, spectabat nefanda. Quid nam homo impurus reliquit, quod in tenebris faceret? non pertimuit diem, sed ipsos concubitus portentuosos sibi ipse ostendit, sibi ipse approbauit. Quid non putes in ipso habitu uoluisse pingi? Est aliqua etiam prostitutis modestia, & in illa corpora publico obiecta ludibrio, aliquid, quo infelix patientia lateat, obtendunt, adeo quodam modo lupanar quoq; uerecundum est. At illud monstrum obscœnitatem suum spectaculum fecerat, & ea sibi ostentabat, quibus abscondendis nulla satis alta nox est, Simul, inquit, & uirum & fœminam patior, nihilominus illa quoq; superuacua mihi parte, alicuius contumelia marem exerceo. Omnia membra stupris occupata sunt. Oculi quoque in partem libidinis ueniant, & testes eius† tractoresue sint. Etiam ea quæ conspectu corporis nostri positio summouit, ante uersentur, ne quis me putet nescire.

Ast.†pithiæ

An quippiā corporis sit ī arcu.

Obscœnissima fabula de Hostio, Senecæ nō admodum digna.

ast.†compressus.

Forte†extractoresue.

putet nescire, quid faciam. Nihil egit natura, quod humanæ libidini ministeria tam maligna dedit, quod aliorum animaliũ concubitus melius instruxit. Inueniam quemadmodum morbo meo & potiar & satisfaciam, quo nequitiam meã si ad naturæ modum pecco, id genus speculorum circumponã mihi, quod incredibilem imaginis magnitudinẽ reddat. Si liceret mihi, ad uerum ista perducerẽ, quia nõ licet, mendacio pascar. Obscœnitas mea, plus quam capit, uideat, & patientiam suam ipsa miretur. Facinus indignum, hic fortasse cito & antequã uideret occisus est, ad speculum suum immolandus fuit. Derideantur nunc philosophi, quod de speculi natura disserant, quod inquirant, quid facies ista nobis, & quid in nos obuersa reddatur. Quid sibi rerum natura uoluit, quod cum uera corpora edidisset, etiã simulachra eorũ aspici uoluisset. Quorsum pertinuerit, hanc comparare materiã, excipiendarũ imaginum capacem. Non in hoc scilicet, ut ad speculum barbam faciemq; uelleremus, aut ut faciem uiri poliremus. In nulla re illa negociũ luxuriæ concessit, sed primum omnium, quia imbecilli oculi ad sustinendũ cominus solem ignoraturi erant formã eius, hebetato illum lumine ostendit. Quamuis enim cum orientem occidentemq; cõtemplari liceat, tamen habitum eius, ipsum qui uerus est, nõ rubentis sed candida luce fulgentis nesciremus, nisi in aliquo nobis humore leuior, & aspici facilior occurreret. Præterea duorũ syderum occursum quo interpolari dies solet, non uideremus, nec scire possemus, quid esset, nisi liberius humi solis lunæq; imagines uideremus. Inuenta sunt specula, ut homo ipse se nosceret. Multi ex hoc consequuti primo sui noticiam, deinde & quoddam consilium, Formosus, ut uitaret infamiam. Deformis, ut sciret redimendũ esse uirtutibus, quicquid corpori deesset. Iuuenis, ut flore ætatis admoneret, illud tempus esse discendi, & fortia audendi. Senex, ut indecora canis deponeret, & de morte aliquid cogitaret. Ad hoc rerum natura facultatem nobis dedit, nosmetipsos uidendi. Fons cuiq; perlucidus aut leue saxum imaginem reddit. Nuper me in littore uidi, Cum placidũ uentis staret mare. Qualem fuisse cultũ putas? Ad hoc speculum secementiũ ætas illa simplicior & fortuitis contenta, nondum in uitium beneficium detorquebat, nec inuentum naturæ in libidinẽ luxumq; rapiebat. Primo faciem suam cuiq; casus ostendit, deinde cũ insitus sui mortalibus amor, dulcem aspectum formæ suæ ea facerent, sæpius despexere, in quibus prius effigies suas uiderant. Postquam deterior populus subijt, in ipsas terras se effosurus, ferrum obruendũ primũ in usu fuit, & id homines impune irruerent, si solum irruissent, Tunc demũ alia terræ mala, quorũ leuitas aliud agentibus speciem suam obtulit, quam hic in poculo, ille in ære ad aliquos usus comparatam uidit, & mox proprie huic ministerio præparatus est orbis. Nondum argenti nitor, sed fragilis uilisq; materia. Tunc quoq; cum antiqui illi uiri incondite uiuerent, sed satis nitidi, squalorem opere collectum aduerso flumine eluerunt. Cura comæ, capillum fuit ac prominentẽ barbam depectere, & in hac re quisq; sibi, alteri operã dabat inuicem. Coniugum quidẽ manu, crinis ille, quem effundere olim mos uiris fuit attrectabatur. Sed illum sibi sine ullo artifice formosi quatiebãt, non aliter quam iubam generosa animalia. Postea rerum iam potientie luxuria, specula totis paria corporibus auro argentoq; celata sunt. Deniq; gemmis adornata, & poculum unum, ex his fœmina
* constitit, quod antiquarum dos fuit, non illa quæ publice dabatur imperatorum pauperum filiabus. An tu existimas, ex auro nitidum habuisse Scipionis filias speculum, cum illis dos fuisset æs graue? O paupertas felix, quæ tanto titulo locum fecit. Non fecisset illis senatus dotem, si habuissent. At quisquis ille fuit, cui soceri loco senatus fuit, intellexit se accepisse dotem, quam fas non esset reddere. Iam libertinorum uirgunculis in unum speculum non sufficit illa dos, quam dedit pro se Scipio. Processit enim molestius, paulatim opibus ipsis mutata luxuria, incrementum ingens uitia acceperunt, Adeoq; oĩa indiscreta sunt peruersissimis artibus, ut quicquid mundus muliebris uocabatur, sarcinæ uiriles sint. Minus dico, etiam militares. Iam speculum ornatus tantum causa adhibet.
* Nulli non uitio ministratio, necessarium factum est.

Quare passim oĩbus speculo sit utendum.

Libri primi naturalium questionum finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM NATVRALIVM QVAESTIONVM LIBER SECVNDVS.

OMNIS de uniuerſo quæſtio in celeſtia, in ſublimia, & terrena diuiditur. Prima pars naturam ſyderum ſcrutatur, & magnitudinē, & formas igniũ uel ſyderum, quibus mũdus includitur, Solidum ne ſit cœlum, ac firmæ concreteq́ materiæ, an ſubtili tenuiq; nexu agatur, an agat, & infra ſe ſydera habeat, an in contextu ſui fixa, quēadmodum anni uices ſeruet, ſolem retro flectat, Cætera deinceps his ſimilia. Secunda pars tractat inter cœlum terrãq; uerſantia. Hæc ſunt nubila, imbres, niues, & humanas mouentia tonitrua mentes. Quæcunq; aer facit patiturue. Hæc ſublimia dicimus, quia editiora imis ſunt. Tertia illa pars de agris, terris, arbuſtis, ſatis, quærit, & ut iuriſconſultorũ uerbo utar, de oĩbus quæ ſolo continētur. Quomodo, inquis, de terrarũ motu queſtionem eo poſuiſti loco, quo de tonitruis fulgoribusq; dicturus es? Quia cũ motus terræ fiat ſpiritu. Spiritus autē ſit aer agitatus. Et ſi ſubeat terras, nõ ibi ſpectandus eſt. Cogitur in ea ſede, in qua illum natura diſpoſuit, Dicam (quod magis uidebitur mirum) Inter cœleſtia & de terra dicendum erit. Quare, inquis? quia cũ propria terræ excutimus ſuo loco, utrum lata ſit & inæqualis & enormiter proiecta, an tota in formam pilæ ſpectet, & in orbem partes ſuas agat, alliget aquas, an aquis alligetur, ipſa animal ſit, an iners corpus, & ſine ſenſu, plenũ quidem ſpirit⁹, ſed alieni, Et cætera huiuſmodi quoties in manus uenerint, terrã ſequent̃, & imis collocabunt̃. At ubi quæret̃, quis terræ ſit ſitus, qua parte mundi ſubſederit, quõ aduerſus ſydera cœlumq; poſita ſit, hæc queſtio cedit ſuperioribus, & ut ita dicam meliorem conditionem ſequitur. Quoniam dixi de partibus in quas omnis rerum naturæ materia diuiditur. Quædam in cõmune ſunt dicenda, & hoc primum præſumendũ inter ea corpora, a quibus unitas eſt, aera eſſe. Quid ſit hoc, & quare præcipiendũ fuerit, ſcies, ſi paulo altius repetiero, & dixero aliquid eſſe cõtinuum, aliquid cõmiſſum. Continuatio eſt partium inter ſe nõ intermiſſa coniunctio. Vnitas eſt ſine cõmiſſura continuatio, & duorum inter ſe coniunctorũ corporum tactus. Nunquid dubium, quin ex his corporibus quæ uidemus tractamuſq;, quæ aut ſentiunt̃ aut ſentiunt, quædã ſunt compoſita, Illa conſtant, aut nexu, aut aceruatione, utputa funis, frumentũ, nauis. Rurſus nõ compoſita ut arbor, lapis. Ergo concedas oportet, ex his quoq; quæ ſenſum effugiunt, cæterũ ratione prendunt̃, eſſe in quibuſdã unitatem corporũ. Vides quomodo auribus tuis parcam Expedire me poteram, ſi philoſophorũ lingua uti uoluiſſem, ut dicerem unita corpora, hoc cũ tibi remittam, tu inuicem mihi refer gratiã. Quare, iſtud ſi quãdo dixero unum, memineris me nõ ad numerũ referre, ſed ad naturã corporis, nulla ope externa, ſed unitate ſua coherētis, ex hac nota corporũ aer eſt. Omnia quæ in noticiã noſtrã cadunt uel cadere poſſunt, mũdus complectit̃, Ex his quædam eius ſunt partes, quædã materiæ loco relictæ. Deſyderat oĩs natura materiam, ſicut ars oĩs quæ manu conſtat. Quid ſit hoc, apertius faciam. Pars eñ noſtri, manus, oſſa, nerui, oculus, materia, ſuccus recentis cibi, iturus in partes. Rurſus quaſi pars noſtri eſt ſanguis, qui tamen & materia eſt. Parat enim & alia, & nihilominus in numero eſt eorum, quibus totum corpus efficitur. Sic mundi pars eſt aer, & quidem neceſſaria, hic eſt enim qui cœlum terramq; cõnectit, quia ima ac ſumma ſic ſeparat, ut tamen iungat. Separat, quia medius interuenit. Iungit, quia utriq; per hoc inter ſe conſenſus eſt. Supra ſe dat, quicquid accepit a terris. Rurſus uim ſyderum in terrena transfundit. Quem ſic partem mundi uoco, ut animalia & arbuſta. Nam genus animalium arbuſtorumq;, pars eſt uniuerſi, quia in conſumatione uniuerſi acceptum, & quia non eſt ſine hoc uniuerſum. Vnum autem animal & una arbor. quaſi pars eſt, quia ſi perierit, tamen id ex quo perit, totum eſt. Aer autem ut dicebam & cœlo & terris coheret. Vtriq; innatus eſt, habet autem unitatem, quicquid alicuius naturæ pars eſt. Nihil eñ naſcitur, ſine unitate. Tertia pars eſt mũdi & materia, Pars quare ſit, nõ puto te interrogaturũ, ut æque interroges quare cœlũ pars ſit, quia ſcilicet nõ magis ſine hoc quã ſine illa uniuerſum eſſe põt, quod cũ ex his uniuerſum eſt, ex quibus id eſt ex illo, & illa alimenta animalibus omnibus ſatis, omnibus ſtellis diuiduntur.

Hinc quicquid

Aër natura

Diffinitio cõtinuationis.

Hinc quicquid est uirium singulis. Hinc ipsi mundo tam multa poscenti subministrant.
Hinc profertur quo sustineantur tot sydera, tam exercitata, auida, per diem noctemq;
ut in opere, ita & in pastu. Er omniū quidem rerum naturam, quantum in nutrimentum
sui satis sit, apprehendit. Mundus autem, quantū in æternum desyderabat, inuasit. Pusil-
lum tibi exemplum magnæ rei ponam. Oua tantum complectuntur humoris, quantū
ad effectum animalis exituri sat est. Aer cōtinuus terræ est, & sic appositus, ut statim ibi
futurus sit, unde illa discessit. Pars est totius mundi, sed idem tamē quicquid terra in ali-
mentum misit, recipit, ut scilicet materia nō pars intelligi debeat. Ex hoc omnis incon-
stantia tumultusq; est, Hunc quidam ex distantibus corpusculis, ut puluerē, ferunt, pluri-
mūq; a uero recedūt. Nunquam enim contexi nisi per unitatem corporis ussus est, cum
partes consentire ad intensionem debeant & conferre uires. Aer autem si in atomos di-
uiditur, sparsus est. Teneri uero disiecta non possunt. Intensionem aeris ostendunt tibi
inflata nec ad ictum cedentia. Ostendent pondera, p magnū spacium ablata, gestante
uento. Ostendent uoces quæ remissæ claræq; sunt, prout aer se cōcitauit. Quid enim est
uox, nisi intensio aeris, ut audiat̄ linguæ formata percussu? Quid cursus & motus omnis,
nonne intenti spiritus opera sunt? Hic facit uim, & uelocitatem neruis currentibus. Hic
cum uehementer concitatus ipse se torsit, arbusta, siluasq; conuoluit, & edificia tota cor-
ripiens in altum frangit. Hic mare per se languidum & iacens incitat. Ad minora uenia-
Quæ sit spiritus uehementia. mus. Quis eñ sine intensione spiritus cantus est? cornua & tubæ & ea quæ aliqua pres-
sura maiorem sonitum, reddunt, quam qui ore reddi potest, nonne aeris intensione par-
tes suas explicant? Consyderemus quā ingentem uim per occultum agant paruula ad-
modum semina, & quorum exilitas in cōmissura lapidum locum inueniat, intantū coa-
lescant, ut ingentia saxa trahant, & in momenta dissoluant, scopulos rupesq; radices in
Alr. †findunt terra minutissimæ ac tenuissimæ †scindunt. Hoc quid est aliud, quā intensio spiritus, sine
qua nil ualidum, & contra quam nil ualidius est. Esse autem unitatem in aere, uel ex hoc
intelligi potest, quod corpora nostra inter se coherēt. Quid enim aliud est, quod tenet
ea quam spiritus? Quid est aliud quo animus noster agitatur? Quis est illi motus, nisi in-
tensio? Quæ intensio, nisi ex unitate? Quæ unitas, nisi hoc esset in aere? Quid autē pro-
ducit fruges & segetem inbecillam, ac uirentes erigit arbores, ac distendit in ramos, aut
in altum erigit, quam spiritus intensio & unitas? Quidam aera discerpunt & in particu-
las diducunt, ita ut illi inane permisceant. Argumentū autem existimant non pleni cor-
poris, sed multum uacui habentis, quod auibus in illo tam facilis motus/quod maximis
minimisq; per illum transcursus est, Sed falluntur, Nam aquarum quoq; similis facilitas
est, nec de unitate illarum dubium est, quæ sic corpora accipiunt, ut semper in contrariū
acceptis refluant. Hanc nostri circumstantiā, Græci autem περίστασιν appellant, quæ in
aere quoq; sicut in aqua fit, circumstat enim omne corpus a quo impellitur. Nihil autē
opus erit inani aut mixto, sed hoc alias. Nunc autem esse quandā in rerum natura uehe-
mentiam, magnosq; impetus, est colligendum. Nihil enim nisi intentione uehementius
est, & tamē me hercules per aliud nihil intendi poterit, nisi per semetipsum fuerit inten-
tum. Dicimus enim eodem modo nō posse quicquam ab alio moueri, nisi aliquid fuerit
mobile ex semetipso. Quid autem est, quod magis creditur ex semetipso habere inten-
sionem, quam spiritus? hunc intendi quis negabit, cum uiderit iactari terram cum mon-
tibus, tecta, murosq;, plures & magnas cum populis urbes, cum totis maria littoribus?
Ostendit intensionem spiritus uelocitas eius & diductio. Oculus statim per multa mi-
lia aciem suam intendit, uox una totas urbes simul percutit, lumen nō paulatim prore-
Alr. †semel pit, sed †simul uniuersis infunditur rebus, Aqua autem sine spiritu quemadmodum pos-
set intendi? Nūquid dubitas quin sparsio illa quæ ex fundamētis mediæ arenæ crescens
in summam altitudinem amphitheatri peruenit, cum intensione aquæ fiat? Atqui uero
nec manus, nec ullum aliud tormentum siue instrumentum aquam poterit mittere aut
agere quā spiritus, Huic se cōmodat, hoc inserto & cogente attollitur, contra naturā suā
multa conatur & ascendit, nata defluere, Quid nauigia sarcina depressa parū, offendunt
nō aquam sibi resistere quo minus mergantur, sed spiritum, aqua enim cederet, nec pos-
set pondera sustinere, nisi ipsa sustineret. Discus ex loco superiore in piscinā missus, non
descendit

descendit, sed resilit, quem ad modum, nisi spiritu referente? Vox autem qua ratione parietum munimenta transmittitur, nisi quod solido aer inest, qui sonũ extrinsecus missum & accipit & remittit? scilicet non aperta tantum intendens, sed etiam abdita & inclusa. Quod illi facere expeditum est, quia nusq; diffusa, sed per ea ipsa, quibus separari uidetur, coit secum. Interponas licet muros & mediam altitudinem montium, per omnia ista prohibetur nobis esse peruius, nõ sibi. Id enim intercluditur tantum, per quod illud nos sequi possumus. Ipse quidem transit per ipsum quod scindit, & media non circumscindit, tamen & utrũq; cingit, sed permeat ab æthere lucidissimo aer, in terram usq; diffusus, agilior quidem, tenuior & altior terris, nec minus aquis, Cæterum æthere spissior grauiorq; frigidus per se & obscurus, lumen illi calorq; alimentum sunt, sed per omne spacium sui similis non est, mutatur enim a proximis. Summa pars eius est siccissima calidissimaq; & ob hoc etiam pertenuissima, propter uiciniam æternorum ignium, & illos tot motus syderum, assiduumq; cœli circumactũ. Illa pars ima & uicina terris, densa & caliginosa est, quia terrenas exhalationes receptat. Media pars temperatior, si summis imisq; conferas, quantum ad † sinceritatem tenuitatemq; pertinet. Cæterum utraq; parte frigidior. Nam superiora eius, calorem uicinorum syderum sentiunt, inferiora quoq; tepent, primũ terrarum halitu, qui multum secum calidi affert, deinde quia radij solis replicantur, & quousq; redire potuerunt reduplicato calore benignius fouent. Deinde etiam illo spiritu, q omnibus animalibus, arbustisq; ac satis calidus est. Nihil enim uiueret sine calore. Adijce nunc ignes, non tantum manu factos & certos, sed opertos terris, quorum aliqui eruperunt innumerabiles, & in abscondito flagrant & obscuro semper. Hæ tot partes eius fertiles rerum habent, & aliquid temporis, quoniam sterile est frigidum, calor autẽ gignit. Media ergo pars aeris, ab his submota in frigore suo manet. Natura enĩ aeris frigida est. Qui cum sic diuisus sit, iam sui parte maxima uarius & inconstans & mutabilis est. Circa terram plurimum audet, plurimũ patitur, exagitat & exagitatur, nec tamen eodẽ modo totus afficitur, sed aliter alibi ac partibus inquietus est ac turbidus. Causas autem illius mutationis & inconstantiæ alias terra prebet, cuius positiones huc aut illo uersæ magna ad aeris tempeniem momenta sunt, alias syderum cursus. Ex quibus soli plurimũ imputes. Illum sequitur annus, ad illius flexum hyemes æstatesq; uertũtur, lunæ proximum ius est. Sed & cæteræ quoq; stellæ non minus terrena q̃ incumbentem spiritũ terris afficiunt, & ortu suo occasuue contrario, modo frigora, modo imbres aliasq; terrarum iniurias turbine mouent. Hoc necessarium fuit præloqui dicturo de tonitruo fulminibus & fulgurationibus. Nam quia in aere fiunt, naturam eius explicare oportebat, quo facilius appareret quid facere aut pati posset. Tria sunt ergo quæ accidunt, fulgurationes, fulmina, & tonitrua, quæ una facta serius audiuntur. Fulguratio ostendit ignem, Fulmina emittit. Illa (ut ita dicã) cõminatio est, & tonatio sine ictu, Ista iaculatio cũ ictu. Quædam sunt ex his, de quibus inter nos conuenit, quædã in quibus diuersæ sententiæ sunt. Conuenit illis omnia ista in nubibus & e nubibus fieri, etiam nunc conuenit & fulgurationes & fulminationes, aut igneas esse, aut ignei spiritus. Ad illa nunc transeamus, in q̃bus lis est, quidam putant ignem esse in nubibus, quidam ad tempus fieri, nec prius esse, q̃ mitti. Nec inter illos quidem quid proferat ignem, conuenit. Alius enim aliũde illum colligit. Quidam autem radios solis intercurrentis recurrẽtisq;, sæpius in se relatos, ignẽ excitare dicit. Anaxagoras uero ait illum ex æthere distillare, & ex tãto ardore cœli multa decidere, quæ nubes diu inclusa custodiant. Aristoteles multo ante ignem colligi non putat, sed eodem momento exilire, quo fiat. Cuius sententia talis est, duæ partes in imo iacent, terra & aqua, utraq; ex se reddit aliquid. Terreus uapor siccus est, & fumo similis, qui uentos, tonitrua & fulmina facit, aquarum halitus humidus est, & in imbres & niues cedit. Sed siccus ille terrarum uapor, unde uentis origo est, quia coaceruatus est, cum coitu nubium uehementer a latere eliditur, deinde, ut latius ferat nubes proximas, hæc plaga cum sono incutitur, qualis in nostris ignibus redditur, cum flamma uitio lignorum uirentium crepat, Et ille spiritus habens aliquid humidi secum, conglobatusq;, rumpitur flamma. Eodem modo spiritus ille quem paulo ante exprimi collisis nubibus dixi, impactus alijs nec rumpi, nec exilire silentio potest. Dissimilis autem crepitus fit, ob dissimi

L lem impa

Al† siccitatem.

Quare media regio aeris sit frigida.

*

Diuersæ de fulmine opiniones.

lem impactionem nubium. Quare aliæ maiorem sonitum habēt, aliæ minorē. Cæterum
illa uis expressi spiritus ignis est, qui fulgurationis nomen habet, leni impetu accēsus &
uanus. Ante autem uidemus fulgorem q̄ sonum audiamus, quia oculorum uelocior est
sensus, & multum aures antecedit. Falsam autem esse opinionem eorum, qui ignem in
nubibus seruant, per multa colligi potest. Si de cœlo cadit, quomodo non quotidie fit, cū
tantundē illic semp ardeat? Deinde nulla ratione crediderim, quare ignis quē natura sur
sum uocat, defluat. Alia enim conditio nostrorū ignium est, ex quibus fauillæ cadūt, quæ
ponderis secū aliquid habent. Ita nō descēdit ignis, sed præcipitat̄ & deducitur. Huic si-
mile nihil accidit in igne purissimo, in quo nihil est quod deprimat̄. Aut si nulla ps eius
decident, in periculo totus est, quia totum potest excidere, quod potest carpi. Deinde il
lud quod quotidie leuitas cadere prohibet, si illud in abdito suo tenet graue, quomodo
illic esse potuit, unde caderet? Quid ergo? Non aliqui ignes in inferiora ferri solent, sicut
hæc ipsa de quibus quærimus fulmina? Fato enim nō eunt, sed feruntur. Aliqua illos po
tentia deprimit, quæ non est in æthere. Nihil enim iniuria illic cogitur, nihil rumpitur, ni-
hil præter solitum euenit. Ordo rerum est, & expurgatus ignis in custodia mundi, sum-
mas sortitus oras, operas pulcherrime circūit, hinc discedere non potest. Sed ne ab extre
mo quidem comprimi, quia in æthere nullus incerto corpore locus est. Certa enim & or
dinata non pugnant. Vos inquam dicitis, cū causas stellarū transuolantiū redditis, pos
se aliquas partes aeris ad se trahere ignem, ex ætherē decidentē, ex his superioribus ar-
dere, ac sic accendi. Sed plurimū interest, utrum aliquis dicat ignem ex æthere decidere,
quod natura nō patit̄, ut liceat ex ignea ui calorem in ea, quæ subiecta sunt, transilire. Nō
enim illinc ignis cadit, q̄ non potest fieri, sed hic nascit̄. Videmus certe apud nos late in-
cendio peruagante quasdā insulas, quæ diu concaluerunt, ex se concipere flammā. Itaq;
uerisimile est in aere summo, qui naturā rapiendi ignis habet, aliqd accendi calore æthe-
ris superpositi. Necesse est enim, ut & unus æther habeat aliquid uerisimile, & summus
aer nō sit dissimilis imo ætheri, quia nō fit statim ex diuerso in diuersum transitus. Paula
tim ista confinio uim suam miscent ita, ut dubitare possis, an aer, an hoc iam æther sit.
Quidā ex nostris existimant, aera, cum ignis & aqua mutabilis sit, non detrahere aliun-
de causas flammarū nouas, ipse eñ se mouendo accendit, & condensos, compactosq; nu
bium sinus dissipat, necessario uastum in tam magnorum corporū diruptione reddit so
num. Illa porro nubium difficulter cedentiū pugna, aliquid confert ad concitandū ignē.
Sic, quemadmodum ferro aliquid manus ad secandum confert, sed secare ferri est.
Quid ergo inter fulgurationem & fulmē interest? dicam. Fulguratio est late ignis expli
Al. ictus citus. Fulmen est coactus ignis impetu † iactus. Solemus duabus manibus, inter se iun-
ctis, aquam concipere, & compressa utrinq; palma, in modum syphonis exprimere. Si-
mile quiddā & illic fieri puta. Nubium inter se compressarum angustiæ medium spiritū
emittunt. Ex hoc ipso inflammant, & tormenti modo ejciunt. Nā balistæ quoq; & scor-
piones tela cum sono expellunt. Quidā existimant ipsum spiritū p frigida atq; humi-
da euntem, sonū reddere. Nam ne ferrum quidē ardens silentio extinguitur, sed quēadm
modū in aquam feruens massa descendit, cum multo murmure extinguitur. Ita ut Ana-
ximenes ait, Spiritus incidens nubibus tonitrua edit, & deinde cū luctatur, p obstātia &
Quid tonitrua. intercisa uadens, ipsa ignem fuga accendit. Anaximander omnia ad spiritū retulit. Toni
trua, inquit, sunt nubis ictæ sonus. Quare inæqualia sunt? Quia & ipse ictus inæqualis est.
Quare & sereno tonat? Quia tunc & p cursum & siccū aera spiritus prosilit. At quare ali
quando nō fulgurat & tonat? quia tenuior & infirmus spiritus, qui in flammā nō ualuit,
Quid fulguratio. in sonū ualuit. Quid est ergo ipsa fulguratio? aeris diducentis se, corruentisq; iactatio, lā
Quid fulmen. guidū ignem, nec exiturū aperiens. Quid est fulmē? Atrioris densiorisq; spiritus cursus.
Anaximandrus ait oīa ista sic fieri, ut ex æthere aliqua uis in inferiora descēdat. Ita ignis
impactus nubibus frigidis sonat. At cū illas interscindit fulget, & minor uis igniū, fulgu-
rationes facit, maior fulmina. Diogenes Apolloniates ait, Quædā tonitrua igne, quædā
spiritu fieri. Illa ignis facit, quæ ipse antecedit, & nunciat. Illa spiritus, quæ sine splendore
crepuerunt. Vtrūq; sine altero fieri, & esse aliquando concedo, ita tamen, ut non discre-
ta illis potestas sit, sed utrūq; ab utroq; effici possit. Quis negabat spiritum magno impe
tu lapsum

ẽu† lapsum, cum efficit sonũ effecturũ & ignẽ. Quis & hoc non concedat aliquãdo ignẽ [Al† latum] quoq; rumpere posse nubes, & non exilire, si plurimarũ aceruo nubium, cũ paucas perscidisset, oppressus est? Ergo & ignis ibit in spiritũ, perdetq; fulgorem & speciẽ, dũ secuta in terra incendet. Adijce nunc, ꝙ necesse est ut impetus fulminis, & præmittat spiritus & agat ante se, & a tergo trahat uentũ, cum tam uasto ictu aera inciderit. Itaq; omnia, anteqũ feriantur, intremiscent uibrata uento, quã ignis ante se pressit. Dimissis nunc præceptoribus incipiamus per nos moueri, & a confessis transeamus ad dubia. Qui enim confessi sunt fulmen ignẽ esse, & æque fulgurationẽ, quæ nihil aliud est q̃ flamma, futura fulmen, si plus uiriũ habuisset, nõ natura ista, sed impetu distant, esse illum ignẽ calor ostendit, qui si non esset, ostendit effectus. Magnorũ enim sæpe incendiorum causa fulmẽ fuit. Syluæ illo crematæ & urbium partes, etiam quæ non pcussa sunt, tamẽ adusta cernuntur. Quædã uero uelut fuligine colorantẽ. Quid ꝙ oibus fulguratis odor sulphureus est. Ergo & utrãq; rem ignem esse cõstat, utrãq; rem inter se meando distare. Fulguratio est fulmen, nõ terras usq; perlatũ. Et rursus licet dicas fulmẽ esse fulgurationes, usq; in terras perductas, non ad exercendũ uerba hæc diutius ptracto, sed ut ista cognata esse, & eiusdem notæ ac naturæ probem. Fulmen est quiddã plus, q̃ fulguratio, uertamus istud. Fulguratio est pene fulmẽ, quoniã constat esse utrãq; rem ignem, uideamus quẽadmodum apud nos fieri soleat ignis. Eadem enim ratione & supra fit, duobus modis. Vno, si excitatur sicut ex lapide. Altero, si attritu inuenitur, sicut cum duo ligna inter se diutius trita sunt. Non omnis hæc tibi materia præstabit, sed idonea eliciẽdis ignibus, sicut laurus, hederæ, & † illa in hunc usum nota pastoribus. Potest ergo fieri, ut nubes quoq; ignẽ eodẽ [Al† alia Laurus & hedera ignẽ ex se dat] modo uel pcussæ reddant, uel attritæ. Videamus quantis procellæ uiribus ruant, quanto uertantur impetu turbines. Id in quo tormentũ obuium fuit, dissipatur, & rapitur, & longe a loco suo proijcitur. Quid ergo mirum, si tanta uis excutit, uel aliũde, uel sibi? Vides enim quantũ feruorem sensura corpora sunt, horum transitu trita, uita exanimata. Nihil tamẽ tantum in his debet credi, ac in ui syderum, quorũ ingens & confessa potentia est. Sed fortasse nubes quoq; in nubes incitatæ fremẽte uento, & leuiter urgente, ignẽ euocabunt, qui explẽdescat, nec exiliat. Minore enim ui ad fulgurandũ opus est, q̃ ad fulminandũ. Superioribus colligimus, in quantũ feruorem quædam astricta pducentur. Cum aũt aer mutabilis in ignem, maximis uiribus suis in ignem uersus est, atteratur, credibile est, & uerisimile ignem caducum excuti, & cito interiturũ, quia nõ ex solida materia oritur, nec in qua possit consistere. Transit itaq;, tantumq; habet moræ, quantum itineris, & cursus sine alimento coniectus est. Quomodo, inquis, cum dicatis hanc ignis esse naturam, ut petat superiora, fulmen tamen terrã appetit, aut falsum est quod deinde dixistis? Est enim illi æque sursum iter atq; deorsum. Vtrũq; uerum potest esse. Ignis enim natura in uerticem surgit. Et si nihil illum prohibet, ascendit. Sicut aquæ natura defertẽ. Si tamen aliqua uis accessit, quæ illam in contrariũ circumageret, illo intenditur, unde & imbre deiecta est. Fulmen aũt eadem necessitate qua excutitur. In his ignibus accidit quod arboribus, quarum cacumina si tenera sunt, ita deorsum trahi possunt, ut etiam terrã attingant, sed cum permiseris, in locum suum exilient. Itaq; non est, ꝙ eum spectes cuiusq; habitum, qui illi non ex uoluntate est. Si ignem permittis ire quo uelit, cœlum id est leuissimi cuiusq; sedem repetet, ubi est aliud est, quod eũ ferat, & ab impetu suo attrahat, id nõ natura, sed seruitus eius fit. Dicis, inquit, nubes attritas edere ignem, cũ sint humidæ, immundæ, quomodo ergo possunt gignere ignẽ, quẽ non magis uerisimile est ex nube, q̃ ex aqua generari? Ignis qui nascitur, primũ in nubibus non est aqua, sed aer spissus ad gignendã aquã præparatus, nondũ in illã mutatus, sed iam pronus & uergens. Nõ est ꝙ eã existimes tunc colligi, sed effundi. Simul fit, & cadit. Deinde si cõcessero humidã esse nubẽ, cõceptis aquis plenã, nihil tamẽ prohibet ignẽ ex humido quoq; educi, immo ex ipso (quod magis mireris) humore. Quidã negauerunt in ignẽ quicq̃ posse mutari, priusq̃ mutatũ esset in aquã. Potest ergo nubes, salua quã continet aqua, ignẽ parte aliqua sui reddere, ut sæpe aliqua pars ligni ardet, alia sudat. Nec hoc dico, non cõtraria inter se ista esse, & alterum altero perimi. Sed ubi ualẽtior ignis, q̃ humor est, uincit. Rursus cũ copia humoris exuperat, tunc ignis sine effectu est, Itaq; non ardẽt uirentia. Refert ergo

quantum aquæ sit. Exigua enim uis non resistit, nec ignem impedit. Quid ni? Attorum
nostrorum memoria, ut Possidonius tradit, cum insula in Egeo mari surgeret, spumabat
interdiu mare, & fumus ex alto ferebatur. Nam demũ prodebat ignem, non continuũ,
sed ex interuallis emicantem, fulminũ more, quoties ardor inferius iacenos, superũ pon-
dus euicerat. Deinde saxa reuoluta rupesq; partim illæsæ, quas spiritus anteq̃ uerteretur
expulerat, partim exæsæ & in leuitatẽ pumicis oersæ. Nouissime cacumen exusti mõtis
Alr: Immo emicuit. Postea altitudine adiectum & saxum illud in magnitudinẽ insulæ creuit. †Idem
nostra memoria, Valerio Asiatico consule iterum accidit. Quorsus hoc retuli? ut appare
ret nec extinctũ ignẽ mari supfuso, nec impetũ eius, grauitate ingentis undæ prohibitũ,
exire. Ducentorũ passuũ fuisse altitudinẽ Asclepiadotus Possidonij auditor tradidit, p
quam diruptis aquis ignis emersit. Quod si immẽsa aquarũ uis, ex imo subeuntẽ uim nõ
potuit opprimere, quanto minus in ea extinguere ignem poterit, nubium tenuis humor
& roscidus? Adeo res ista nõ habet illam morã, quæ contra causas ignium sit, quos nõ ui-
demus emicare, nisi impendẽte coelo, serenõ sine fulmine est. Non habet istos motus di-
es purus, nec nox quidem nisi obscura nubibus. Quid ergo? Num aliquando etiã appa-
rentibus stellis, & nocte tranquilla, fulgurat? Sed scias licet nubes illic esse, unde splẽdor
effertur, quas uideri a nobis terrarũ tumor non sinit. Adijce nũc, quod fieri potest, ut nu
bes summæ & humiles attritu suo ignem reddãt, qui in supiora expressus, parte syncera
puraq; coeli uisatur, sed fit in sordida. Tonitrua distinxere quidam ita, ut dicerent, unum
esse genus, cuius sit graue murmur, quale terrarum motũ aotecedit clauso uento fremẽ-
te. Hoc quomodo illis uideatur fieri, dicam, cum spiritũ inter se clausere oubes, in conca-
uis partibus earum uolutatus aer, similem mugitibus sonũ raucum, & æqualem, & conti
Terepitum nuum. Itaq; ubi etiam illa regio humida est, exitum claudit. Ideo huiusmodi tonitrua uẽ
turi prænũcia imbris sunt. Aliud genus est acre, quod † acerbum mage dixerim q̃ sonũ,
qualem audire solemus, cum sup caput alicuius dirupta uesica est. Talia edunt tonitrua,
cum globata dissoluitur nubes, & spiritũ quo distẽta fuerat emittit. Hoc proprie fragor
dicitur, subitus & uehemens. Quo edito cõcidunt homines & exanimantur. Quidã ue
ro uiui stupent, & in totum sibi excidunt. Quos uocamus attonitos, quorũ mẽtes sonus
ille coelestis loco repulit. Hoc fieri illo uoq; modo potest, ut inclusus aer caua nube &
motu ipso extenuatus diffundatur. Deinde cũ maiorem sibi locũ quærit, a quibus inuo-
lutus est, sonum patit. Quid aũt? quemadmodũ illisæ maous inter se plausum edunt, sic
illisarũ inter se nubiũ sonus potest esse magnus, quia magna concurrũt inter se. Vide-
mus, inquit, nubes impingi mõtibus, nec sonũ fieri. Primũ omoiũ nõ quocũq; modo im
pulsæ sunt tonãt, sed si aptæ sunt & compositæ ad sonũ edendum. Auersæ inter se manus
collisæ nõ plaudũt, sed palma cum palma collata plausum facit. Et plurimũ interest, utrũ
caue cõcutiantur, an planæ & extentæ. Deinde nõ tantum nubes ire oportet, sed agi ma-
Alr: † primã. Forte proximam. gna ui & procellosa. Etiam mons nõ scindit nubem, sed digerit & † propriam quãq; par-
tem eius soluit. Nec uesica quocũq; modo spiritum sonat. Si ferro diuisa est, sine ullo au-
rium sensu exit. Rumpi illã oportet ut sooet, non secari. Idem de nubibus dico, Nisi mul
Alr: † actæ to impetu dissolutæ, noo sonant. Adijce nunc, q̃ nubes in monte † aere non franguntur,
sed circũfunduntur in aliquas partes montis, arboris ramos, frutices, aspera saxa, & emi-
nentia. Et ita discutiuntur, & si quem habent spiritũ & multifariã emittunt, qui nõ uniuer
sus erumpit & crepat. Hoc ut scias, uentus qui circa arborẽ funditur, sibilat, nõ tonat. La-
to (ut ita dicam) ictu, & totum globum semel dissipante opus est, ut sonitus erumpat, qua
lis auditur cum tonat. Præter hæc natura aptus est aer ad uoces. Quid ni, cum uox ni-
Alr: † deficca ti. hil aliud sit q̃ ictus aer? Debent ergo nubes utrinq; † insen, & cauæ & intentæ. Vides eñ
quanto calidiora sunt uacua q̃ plena, quanto intenta, q̃ remissa. Item tympana & cym-
bala sonant, quia illa repugnantẽ ex ulteriore parte spiritũ pulsant. Hæc ad ipsum aerem
acta, nisi concauo nõ onniunt. Quidã, inter quos Asclepiadotus est, iudicant sic quorun-
dam quoq; corporũ concursu tonitrua & fulmina excuti posse. Aetna aliquando multo
igne abundauit. Ingentem uim arenæ urentis effudit. Inuolutus est dies puluere, popu-
losq; subita nox terruit. Illo tempore aiunt tunc plurima fuisse tonitrua & fulmina. Quæ
concursu aridorum corporum facta sunt, non nubium, quas uerisimile est, in tanto ardo-

re aeris

re aeris nullas fuisse. Aliquando Cambises ad Ammonem misit exercitum, quem arena austro mota, & more niuis incidens, texit. Deinde obruit, tunc quoq; uerisimile est fuisse tonitruũ fulminaq;, attritu arenæ sese affricãtis. Non repugnat proposito nostro ista opinio. Diximus enim utriusq; naturæ corpus efflare terras, & sicci aliquid & humidi in toto aere uagari. Ita si quid tale interuenit, nubem facit solidiorem crassioremq;, q̃ si tantũ simplici spiritu intexeretur. Illa frangi potest & edere sonum. Ista quæ dixi siue incendijs uaporãtibus aera repleuerint, siue uentis terras uertẽtibus, necesse est nubem faciãt anteq̃ sonum. Nubes autem tam arida q̃ humida esse censetur. Est autem nubes (ut diximus) spissitudo aeris crassi. Cæterum mira fulminis si intueri uelis opera, sunt, nec quicq̃ dubij relinquẽtia, quin diuina insit illis & subtilis potẽtia. Loculis integris ac illæsis cõflatur argẽtum. Manẽte uagina, gladius liquescit. Et inuiolato ligno, circa pila ferrum omne distillat. Stat fracto dolio uinum, nec ultra triduum rigor ille durat. Illud æque inter annotãda ponas. Licet quod & hominum & cæterorum animaliũ quæ icta sunt caput spectat ad exitum fulminis, quod omniũ percussarum arborum contra fulmina hastilia surgũt. Quid quod malorum serpẽtium & aliorum animaliũ, quibus mortifera uis inest, cũ fulmine icta sunt, uenenum omne cõsumitur? Vnde, inquit, scis? In uenenatis corporibus uermis nõ nascitur. Fulmine icta, inter paucos dies uerminãt. Quid quod futura portendũt, nec unius tãtum aut alterius rei signa dãt, sed sæpe lõgum fatorum sequẽtium ordinem nũciant. Et quidem certis euidẽtibus, lõgeq; clarioribus, q̃ si scriberẽtur. Hoc autẽ inter nos & Tuscos, quibus summa persequẽdorum fulminũ est sciẽtia, interest, nos putamus quod quia nubes collisæ sunt, ideo fulmina emittãt, ipsi existimãt nubes collidi ut fulmina emittãtur. Nam cum omnia ad deum referant, in ea sunt opinione, tanq̃ non qa facta sunt, significãt, sed quia significatura sunt, fiant. Eadem tamẽ ratiõe fiunt, siue illis significare propositum est, siue cõsequens. Quomodo ergo significãt, nisi a deo mittant? Quomodo aues nõ in hoc motæ, ut nobis occurrerẽt, dextrum auspicium sinistrumue fecerũt. Et illas, inquit, deus mouit. Nimis illum ociosum & pusillæ rei ministrum facis, si alijs somnia, alijs † cætera disponit. Ita nihilominus diuina ope gerũtur. *Si* a deo pennæ auium regũtur, nec pecudum uiscera sub ipsa securi formãtur. Alia ratione fatorum series explicatur, indicia uenturi ubiq; præmittẽs, ex quibus nobis quædam familiaria, quædam ignota sunt, quicquid fit, alicuius rei futuræ signum est, fortuita & sine ratione uaga diuinationem nõ recipiũt. Cuius rei ordo est, etiã prædictio est. Cur ergo aquilæ hic honor datus est, ut magnarum rerum faceret auspicia? Aut coruo, aut paucissimis auibus, & cætera ℞ sine præsagio uox est? Quia quædã in artem nondum redacta sunt. Quædã uero ne redigi quidem possunt, ob nimium remotam cõuersationem. Cæterũ nullũ animal est, quod nõ motu & occursu suo prædicet aliquid. Nõ omnia scilicet, sed quædã notantur. Auspicium est obseruãtis. Ad eum itaq; pertinet, qui induxerit animũ. Cæterum & illa quæ pereunt. Quinq; stellarum potestates Caldeorum obseruatio excepit. Quid tu tot milia syderum iudicas sine causa lucere? Quid est porro aliud, quod errorem incutiat peritis natalium, q̃ quod paucis nos syderibus assignãt, cum oĩa quæ supra nos sunt, partem sibi nostri uindicent? Submissiora in nos propius uim suam dirigũt, & ea quæ frequentius mota, aliter nos, aliter animalia prospiciunt. Cæterũ & illa quæ aut immota sũt, aut propter uelocitatẽ uniuerso mũdo parẽt, immotis similia, nõ extra ius dominiũq; nostri sunt. Aliud aspice & distributis rem efficis tractas. Non magis autem facile est scire, quod possint, q̃ dubitari debet, an possint. Nunc ad fulmina reuertamur, quorum ars in tria diuiditur. Quemadmodũ exploremus, quemadmodũ interpretemur, quemadmodũ exoremus. Prima pars ad formulã spectat, Secũda ad diuinationẽ, Tertia ad ꝓpiciandos deos, quos bona rogare oportet, mala deprecari. Rogare, ut promissa firmẽt, Præcari, ut remittãt minas. Summã esse uim fulminũ iudicant, quia quicquid alia portendunt, interuentus fulminis tollit. Quicquid ad hoc portendit, fixum est, nec alterius ostenti significatione minuitur. Quicquid exta, quicquid aues minabuntur, secũdo fulmine abolebitur. Quicquid fulmine denunciatum, nec extis, nec aue cõtraria refellitur. In quo mihi falli uidentur. Quare? Quia ueris uerius nihil est. *Si* aues futura cecinerunt, nõ potest hoc auspicium fulmine irritum fieri. Aut si potest, non futura cecinere. Non enim nunc

Naturã fulminis attende.

Alij † exitũ

Aues quæ faciunt auspicia.

* Ars fulminũ trifariã diuiditur.

autem comparo & fulmē, sed duo ueri signa, quæ si unum significāt, paria sunt. Itaq; quod fulminis interuẽtus submouet, extorum uel augurium iudicia, male inspecta, male obseruata, auguria sunt. Non enim refert utrius rei species maior uel potentior natura sit, sed utra res ueri attulit signum, quantum ad hoc par est. Si dicas flammæ uim maiorem esse q̄ fumi, nō mentieris. Sed iudicandum, an in igne idem ualet flamma, quod fumus. Itaq; hoc dicunt, quoties exta aliud significabũt, aliud fulmina, fulminũ erit autoritas maior, fortasse cōsentiam, sed hoc dicunt. Quamuis altera signa uerũ prædixere, fulminis ictus priora deleuit, & ad se fidem traxit, falsum est. Quare? quia nihil interest, q̄ multa auspicia sint, fatum unum est. Quod si bene, nec primũ auspicium intellectum est, secũdo non interit. Ita dico, non refert, an aliud sit per quod quærimus, quoniā de quo quærimus, id est fatum, fulmine mutari nō potest. Quid ni? Nam fulmen ipsum fati pars est. Quid ergo expiationes, procurationesq;, quo pertinent, si mutabilia sunt fata? Permitte mihi illā rigidam sectam tueri eorum, qui excipiũt ista, & nihil aliud esse existimant fata, q̄ egræ mentis solatia. Aliter ius suũ peragũt, nec ulla cōmouentur prece, nō misericordia flectũtur, nō gratia. Seruant cursum irreuocabilem, ingesta & destinata fluũt. Quemadmodũ rapidorum aqua torrẽtium in se non recurrit, nec moratur quidem, quia priorem superuenientes præcipitat, sic ordinem fati æterna series regit, cuius hæc prima lex est, stare decreto.

An fata q̄piam casu mutentur

Quid enim intelligis fatum? existimo necessitatem rerum omniũ actionũq;, quā nulla uis rumpat, hanc sacrificijs, & capite niueæ agnæ exorari iudicas? Diuina nō nosti. Sapientis quoq; uiri sententiam negatis posse mutari. Tanto magis dei, cum sapiẽs quid sit optimũ in præsentia sciat, illius diuinitati omne præsens sit? Agere tamē nũc eorum uolo causam, qui procuranda existimant fulmina, & expiationes nō dubitant prodesse, aliquando ad submouenda pericula, aliquando ad lenienda, aliquādo ad differẽda. Quid sit quod sequatur, paulo post prosequar. Interim hoc habent cōmune nobiscũ, quod nos quoq; existimamus uota proficere, salua ui ac potestate fatorum, quædā enim a dijs immortalibus, ita suspẽsa, relicta sunt, ut in bonũ uertāt, si admotæ Dijs preces fuerint, si uota suscepta. Ita nō est hoc cōtra fatum, sed ipsum quoq; in fato est. Aut futurũ, inquit, est, aut nō. Si futurũ est, etiam si nō susceperis uota, fiet. Si nō est futurum, etiam si susceperis uota, nō fiet. Falsa est ista illatio, quia illā mediam inter ista exceptionē præteris. Futurũ, inquit, hoc est, sed si uota suscepta fuerint, hoc quoq; necesse, inquit, est, fato comprehensum sit, ut aut suscipias uota, aut nō. Puta me tibi manus dare, & fateri hoc quoq; fato esse comprehensum, ut utiq; fiant uota. Ideo fient. Fatum est, ut hic disertus sit, sed si litteras didicit, ab eodem fato cōtinetur, ut litteras discat, ideo discet. Hic diues erit, sed si nauigauerit. At in illo fati ordine, quo patrimoniũ illi grande promittit̃, hoc quoq; protinus ad fatum est, ut nauiget, ideo nauigabit. Idem dico tibi de expiationibus. Effugiet pericula, si expiauerit prædictas diutius minas. At hoc quoq; in fato est, ut expiet. Ideo expiabit. Ista nobis opponi solent, ut probetur nihil uolũtati nostræ relictum, & omne ius fato traditũ. Cũ de ista re agetur, dicam, quemadmodũ manẽte fato aliquid sit in hominis arbitrio. Nunc uero id de quo agitur, explicaui, quomodo si fati certus est ordo, expiationes propiciationesq;, prodigiorum pericula auertant, quia cum fato non pugnant, sed ipsa in lege data sunt. Quid ergo, inquis, aruspex mihi prodest? Vtiq; expiare etiam nō suadente illo mihi necesse est, hoc prodest, quod fati minister est, Sic cum sanitas uideatur esse fato, debetur & medico, quia ad nos beneficium fati per huiusmodi manus uenit. Genera fulminũ tria esse ait Cecinna. Cōsiliarium, Autoritatis, & quod status dicit̃. Consiliarium ante rem fit, sed post cogitationem, cum aliquid in animo cogitātibus, aut suadetur fulminis ictu, aut dissuadetur. Autoritatis est, ubi post rem factam uenit, quum bonam fortunam malamue significat. Status est, ubi quietus nec agẽtibus quicq̄, nec cogitantibus quidem fulmen interuenit. Hoc aut minatur, aut pmittit, aut mouet. Hoc monitorium uocat, sed nescio quare, non idem sit, quod consiliarium. Nam & qui monet cōsilium dat, sed habet aliquam distinctionem. Ideoq; separatur a cōsiliario, quia illud suadet, dissuadetq;, hoc solam impendentis periculi euitationem continet. Vt cũ timemus ignem aut fraudem a proximis, aut insidias a seruis. Etiam nunc tamen aliam distinctionem utriusq; uideo. Consiliarium est, quod cogitanti factum est. Monitorium, quod nihil cogitanti

hil cogitanti. Habet aũt utraq; res suã proprietatem. Suadetur deliberantibus, & ultro
monetur. Primo omniũ non sunt fulminum genera, sed significationum. Nam fulminũ
genera sunt illa, quod terebrat, quod discutit, quod urit. Quod terebrat, subtile est & flã-
meum, cui per angustissimum fuga est, ob synceram & puram flammæ tenuitatẽ, quod
dissipat, conglobatum est, & habet commixtam uim spiritus coacti & procellosi. Itaq;
illud fulmen per id foramẽ, quod ingressum est, redit & euadit. Huius late sparsa uis, rũ-
pit icta, nõ perforat. Tertium illud genus, quod urit, multum terreni habet, & igneum
magis est q̃ flammeum. Itaq; relinquit magnas ignium notas, quæ percussis inhæreant.
Nullum quidem sine igni fulmen uenit. Sed hoc proprie igneum dicimus, quod mani-
festa ardoris signa imprimit. Quod aut urit, aut fuscat. Trib⁹ modis urit. Vrit, fuscat, aut
afflat, & leui iniuria lædit, aut cõburit, aut accendit. Omnia ista urunt, sed genere & mo-
do differunt. Quodcunq; combustum est, utiq; & ustum est. At non omne quod ustũ,
utiq; & combustum est. Item quod accensum est. Potest enim illud ipso transitu ignis us-
sisse. Quis nescit uri quid, nec ardere? Nihil autem potest ardere, quod nõ uratur. Vnũ
hoc adijciam. Potest aliquid esse combustum, quod non sit accensum. Potest accẽsum
esse, nec combustum. Nunc ad id transeo genus fulminis, quo icta fuscãtur. Hoc autem
decolorat. Vtriq; distinctionem suam reddam. Decoloratur id, cuius color uitiatur, nõ
mutatur. Coloraẽ id, cuius alia fit q̃ fuit facies, tanq̃ cerulea, uel nigra, uel pallida. Hæc
adhuc Aetruscis philosophis cõmunia sunt. In illo dissentiunt, quod fulmina dicũt a Io- Aetruscoꝝ stulta opi-nio.
ue mitti, & tres illi manubias dant. Prima (ut aiunt) monet & placata est, & ipsius consi-
lio Iouis mittitur. Secundam mittit quidem Iupiter, sed ex consilij sentẽtia. Duodecim
enim deos aduocat. Hoc fulmen boni aliquid aliquando facit, sed tunc quoq; non aliter
q̃ ut noceat, quæ prodest quidem, sed non impune. Tertiam manubiam idem Iupiter
mittit, sed adhibitis in consilium, quos Dijs superiores & inuolutos uocant, Quæ uastat
& includit, & inique mutat statum priuatum & publicum, quem inuenit. Ignis enim ni-
hil esse, quod sic patitur. In his primam speciem si intueri uelis, errat antiquitas. Quid
enim tam imperitum est, q̃ credere fulmina e nubibus Iouem mittere, columnas, arbo-
res, statuas suas nõnunq̃ petere, ut impunitis sacrilegijs, ꝑcussis ouibus, incensis aris, pe-
cudes innoxias feriat, & ad suum concilium a Ioue deos, quasi in ipso parũ consilij sit, ad-
uocari, illa læta & placata esse fulmina, quæ solus excutiat, ꝑniciosa, quibus mittẽdis ma-
ior numinũ turba interfuit. Si quæris a me, quid sentiam, non existimo tam hebetes fuis- Refellit̃ ea opinio
se, ut crederent Iouem, aut non æquæ uoluntatis, aut certe minus paratum esse. Vtrum
enim tunc cum emisit ignes, quibus innoxia capita percuteret, scelerata transiret, aut no-
luit iustius mittere, aut non successit? Quid ergo secuti sunt, cum hoc dicerent? Ad coer-
cendos animos imperitorum sapientissimi uiri, indicauerunt ineuitabilem metum, ut su-
pra nos aliquid timeremus. Vtile erat in tanta audacia scelerum esse, aduersum quod ne-
mo sibi satis potens uideretur. Ad conterendos itaq; eos, quibus innocentia nisi metu
non placet, posuere super caput † iudicem, & quidem armatum. Quare id solum fulmẽ Ali.† uindi-cem
quod Iupiter mittit, placabile est? Perniciosum id, quod alijs quoq; Dijs autoribus mi-
sit? Quia Iouem, id est regem, prodesse etiam solum oportet, nocere nõ, nisi cũ pluribus
uisum est, discant hi quicũq; magnã potentiã inter homines adepti sunt, sine cõsilio nec
fulmẽ quidẽ mitti. Aduocẽt, cõsyderent, multorũ sentẽtijs † nocitura tẽperent, & hoc si- Ali.† placita
bi ꝑponãt, ubi aliqd ꝑcuti debet, ne Ioui quidẽ suũ satis esse cõsiliũ. In hoc quoq; tam im-
periti nõ fuere, ut Iouẽ existimarẽt tela mutare, poeticã ista licentiã decẽt. Est aliud le-
uius fulmẽ, cui dextra cyclopũ *Sæuitiæ flãmæq; minus, min⁹ addidit iræ* Tela uocãt su-
peri. Illos uero altissimos uiros error iste nõ tenuit, ut existimarẽt iouẽ modo leuioribus
fulminibus & lusorijs telis uti. Sed uoluerũt admonere eos, qbus aduersus peccata ho-
minũ fulminandũ est, nõ eodẽ modo oĩa esse ꝑcutienda, quædã frangi debere, quædam
eligi & distingui, quædã admoneri. Ne hoc qdẽ crediderũt, Iouẽ esse qualẽ in capitolio
& in cæteris ædibus uidemus, mittere manu fulmina, sed eundẽ quẽ nos Iouẽ intelligũt,
custodẽ rectorẽq; uniuersi, animũ ac spm̃ mũdi huius opis dñm & artificẽ, cui nomen oẽ
cõuenit. Vis illũ fatum uocare? Non errabis. Hic est, ex quo suspẽsa sunt omnia, ex quo

sunt omnes causæ causarum. Vis illum prouidentiã dicere? recte dicis. Est enĩ, cuius con
silio huic mundo prouidetur, ut incõcussus exeat, & actus suos explicet. Vis illum natu
ram uocare? Non peccabis. Est enim, ex quo nata sunt omnia, cuius spiritu uiuimus. Vis
illum uocare mundũ? nõ falleris. Ipse enim est, totum quod uides, totus suis partibus in
ditus, & se sustinens & sua. Idẽ & Aetruscis uisum est, & ideo fulmina a Ioue mitti dixe
runt, quia sine illo nihil geritur. At quare Iupiter serienda transit, aut innoxia ferit? In ma
iorem me quæstionẽ uocas, cui suus locus, suus dies dandus est. Interim hoc dico, fulmi
na non mitti a Ioue, sed sic omnia disposita, ut ea etiam quæ ab illo non fiunt, tamen sine
ratione non fiant. Vis eorum, illius permissio est. Nam & si Iupiter illa nunc non facit, Iu
piter nõ fecit, ut nõ fierent. Singulis nõ adest, sed signũ & uim & curam dedit omnibus.
Fulmina ꝑpetua & ꝓrogatiua. Huic illorũ diuisioni nõ accedo, Aiunt aũt ꝑpetua & finita esse fulmina, aut ꝓrogatiua.
Perpetua sunt, quorum significatio in totam uitam ꝑtinet, nõ unam rem id enunciat, sed
contextũ rerum ꝑ omnem, deinceps ætatẽ futuram cõplectitur. Hæc sunt fulmina, quæ
proprio accepto patrimonio, & in nouo hominis aut orbis statu fiant. Finita ad diẽ utiq;
respondent. Prorogatiua sunt, quorũ minæ differri possunt, auerti tolliq; nõ possunt. Di
cam quid sit, quare huic diuisioni nõ consentiam. Nam & quod perpetuum uocant ful
men, finitum est. Aeque enim talia ad diem respondẽt. Nec ideo finita nõ sunt, quia mul
tum tempus significant. Et quod prorogatiuũ uidetur, finitum est. Nam illorũ quoq; con
fessione certum est, quousq; impetretur dilatio. Priuata enĩ fulgura negant ultra decimũ
annũ, publica ultra tricesimũ posse differri. Hoc modo & ista finita sunt, quia ultra quod
nõ prorogarentur inclusum est. Omniũ ergo fulminũ & omnis euentus dies statuta est.
Non potest enim ulla incerti esse comprehẽsio. Quæ inspicienda sint in fulmine, passim
& uage dicunt, & sic passiones eorum debere diuidi, quemadmodũ ab Attalo philoso
pho, qui se huic disciplinæ dederat, diuisa sunt, ut inspiciant ubi factum sit, quãdo, cui, in
qua re, quale, quantum. Hæc si digerere in partes suas uoluero, quid postea faciã? in im
mensum procedam. Nunc nomina fulgurũ, quæ a Cecinna ponuntur, aperte stringã,
Varia diuisio fulminũ & quid de his sentiam, exponam. Ait enim postulatoria, quibus sacrificia intermissa, aut
nõ rite facta repetunt. Monitoria, quibus docetur, quid cauendũ sit. Pestifera, quæ mor
tem exiliumq; prætendũt. Fallacia, quæ per speciem alicuius boni nocent. Dant consula
tum malo futurum gerentibus, & hæreditate, cuius compendium magno sit luendũ in
cõmodo. Dentanea, quæ species periculi sine periculo afferunt. Parentalia, quibus † co
al† tollunt luntur priorum fulminũ minæ. Attestata, quæ prioribus cõsentiũt. Artencata, quæ inclu
so fiunt. Obruta, quibus iam prius percussa nec procurata feriuntur. Regalia, quorum ui
tangitur, uel comicium, uel principalia urbis, Libere loquar, quorũ significatio regnũ ci
uitati minatur. Inferna, cum e terra exiliunt ignes. Hospitalia, quæ sacrificijs ad nos Iouẽ
arcescũt, & (ut uerbo eorum meliori utar) inuitant. Hũc uenire cum magno inuitantium
periculo affirmat. Auxiliaria, quæ aduocata dicũtur, sed aduocãtium bono ueniũt. Quã
Al† Attal⁹ to simplicior diuisio est, qua utebaẽ † Araldus noster egregius uir, qui Aetruscorũ disci
plinam græca subtilitate miscuerat. Ex fulminibus quædam sunt, quæ significãt id, quod
ad nos pertinet. Quædam aũt nihil significãt, ut id, cuius intellectus ad nos nõ peruenit.
Ex his quæ significãt, quædam sunt læta, quædam sunt aduersa, quædam nec aduersa nec
læta. Aduersariorum hæ spes sunt. Aut ineuitabilia mala portendunt, aut euitabilia, aut
quæ minui possunt, aut prolongari. Læta aut mansura significant, aut caduca. Mixta aut
habent partem boni, aut mali, aut mala in bonum, aut bona in malum uertũt. Nec aduer
sa nec læta sunt, quæ aliquam nobis actionem significant, qua terreri nec lætari debemus,
aut peregrinationem in qua nec metus, nec spei quicq; sit. Reuertar ad ea fulmina, quæ
significant quidem, sed quod ad nos nõ pertineat. Tanq; utrum eodem anno idem futu
rum sit fulmen, quod factum est. Nihil significãt fulmina, ut id, cuius noticia nos effugit,
ut illa quæ in uastum mare sparguntur, aut in desertas solitudines, quorũ significatio uel
nulla est, uel perit. Pauca adhuc adijciam ad enarrandã uim fulminis, quæ non eodem
modo omnem materiam uexat. Valentiora quæ resistũt, uehementius dissipat, cedẽtia
nonnunquam sine iniuria transit. Cum lapide ferroq; durissimis quibusq; confligit, quia

uiam ne

uiam necesse est per illa impetu quærat. Itaq; facit uiam qua effugiat, ac teneris & ratio-
ribus parcit, quanq; & flāmis oportuna uideanē, quia transitu patente minus sæuit. Lo-
culis itaq; (ut dixi) integris pecunia quæ in his fuerat, conflata reperitur, quia ignis tenuis-
simus p occulta foramina transcurrit. Quicquid aūt in tigno solidū inuenit, ut contumax
uincit. Non uno aūt (ut dixi) modo sæuit, sed quid quæq; uis fecerit, ex ipso genere iniu-
riæ intelligis, & fulmē opere cognoscis. Interdū in eadē materia, multa diuersa, eiusdem
uis fulminis facit, sicut in arbore, quod aridissimū est, urit, quod solidissimū & durissimū
est, terebrat & frangit, summos cortices dissipat. Interiores libros in parte interioris ar-
boris rumpit ac scindit, folia pertundit ac stringit, uinum gelat, ferrum & æs fundit. Illud
est mirū, φ uinū fulmine gelatū, cum ad priorē habitū redit, potum aut exanimat, aut de- Vinū gelatū fulmine, & deinde potum demētes facit
mentes facit. Quare illud accidit quærenti mihi, illud occurrit, inest fulmini uis pestife-
ra. Ex hoc aliquem remanere, spiritū in eo humore quem coegit gelauitq;, uerisimile est.
Nec enim alligari potuisset, nisi aliquod illi esset additū uinculū. Præterea olei quoq; &
omnis unguenti teter post fulmē odor est. Ex quo apparet inesse quandam subtilissimo
igni, & cōtra naturam acto, pestilentē potentiam, qua nō tantum icta cadunt, sed etiā af-
flata. Præterea quocūq; decidit fulmen, ibi odorem sulphuris certū est esse, qui quia na-
tura grauis est, sæpius actus uel haustus alienat. Sed ad hoc uacui reuertemur. Fortasse
enim libebit ostendere, quantū omnia ista, a philosophia artiū parēte, fluxere. Illa primū
& quæsiuit causas rerū, & obseruauit effectus, & quod in fulminis inspectione lōge me-
lius est, initijs rerū exitus contulit. Nūc ad opinionem Possidonij reuertar. E terra terre-
nisq; omnibus pars humida efflatur, pars sicca & fumida remanet. Hæc fulminibus ali-
mentū est, alia imbribus. Quicquid in aera sicci fumosiq; peruenit, id includi se nubibus
nō fert, sed rumpit claudentia. Inde est sonus, quem nos tonitruū uocamus. In ipso quo-
q; aere quicquid extenuatur, simul siccatur & calet. Hoc quoq; si inclusum est, æque fugā
quærit, & cum sono euadit. Ac modo uniuersam eruptionē facit, ea quæ uehemētius in-
tonat, modo per partes & minutatim. Ergo nō tonitrua hæc spiritus exprimit, dum aut
rumpit nubes, aut peruolat. Volatio aūt spiritus, in nube cōclusi, uehementissimū est at-
terēdi genus. Tonitrua nihil aliud sunt, φ̄ citi aeris sonitus, q fieri, nisi dū aut terit, aut rū-
pitur, non potest. Et si colliduntur, inquit, nubes inter se, fit is quem desyderat ictus, sed
non uniuersus. Non enim tota totis concurrūt, sed partibus partes. Nō sonant mollia, ni-
si illisa duris sint. Itaq; non audiē fluctus, nisi impactus. Ignis, inquit, dimissus in aquam,
sonat, dum extinguiē. Puta ita esse, pro me est. Non ignis tunc sonū efficit, sed spiritus p
extinguentia effugiens. Itidem tibi & fieri ignem in nube, & extingui. E spiritu nasciē &
attritu. Quid ergo inquit, Non potest aliqua ex his transcurrētibus stellis incidere in nu-
bem & extingui? Existimemus posse aliquando & id fieri. Nunc naturalē causam quæri-
mus & assiduam, & nō raram & fortuitā. Puta me cōfiteri uerū esse, quod dicis. Aliquan-
do post tonitrua emicare ignes, stellis transuersis & cadentibus similes, non ob hoc toni-
trua sunt, sed est hoc tonitrua sunt. Clydemos ait, fulgurationis speciē inanem esse, non
ignem. Sic enim per noctem splendorē motu remotū uideri. Dissimile est exemplum:
Illic enim splēdor inter ipsam aquam apparet. Hic quid fit in aere erumpit & exilit. He-
raclitus existimat fulgurationē esse uelut apud nos incipientiū igniū conatus, & primā
flammā incertam, modo intereuntem, modo insurgentem. Hoc antiqui fulgetra dice-
bant, tonitrua nos pluraliter dicimus. Antiqui autem tonitruū dixerūt, aut tonum. Hoc
apud Cecinnam inuenio facundū uirum, si habuisset in eloquētia nomē. Et nisi illū Ci-
ceronis umbra pressisset, etiamnum illo uerbo utebanē antiqui correpto, quo nos pdu-
cta una syllaba utimur. Dicimus enim ut splēdere, sic fulgere. Atqui illis ad significandā
tā subitā e nubibus eruptionē lucis, mos erat uti media syllaba correpta, ut dicerēt fulge-
re. Quid ipse existimem, quæris? Adhuc enim alienis opinionibus accommodaui ma-
num, dicam fulgerat, cum repētinum late lumē emicuit. Id euenit, ubi in ignē extenuatis
nubibus uertitur, nec uires, quibus longius prosiliat, inuenit. Nō miraris puto, si aera aut
motus extenuat, aut extenuatio incendit. Sic liquescit excussa glans funda, & attritu ae-
ris uelut igne distillat. Ideo æstate plura sunt fulmina, quia plurimum calida est. Faci-
lius attritu calidior ignis existit. Eodem modo fit fulgor, qui tantum fulget, & fulmen
quod mit

quod mittitur. Sed illi leuior uis, alimentiq; est minus. Et ut breuiter dicam quod sen
tio, Fulmen est fulgur iotentum. Ergo ubi calidi fumidiq; natura, emissa terris, in nu-
bes incidit, & diu in illarum sinu uolutata est, nouissime erumpit. Et quia uires non ha-
bet, splẽdor est. At ubi fulgura illa plus habuere materiæ, & maiore impetu arserunt, nõ
apparent tantum, sed decidunt. Quidam utiq; existimant fulmen reuerti, quidam subsi-
dere, ubi alimẽta prægrauauerũt, & fulmen ictu laoguidiore delatũ est. At quare fulmen
subitũ apparet, nec continuat̃ assiduus ignis? Quia celerũ est miriq; motus, simul & nu-
bes rumpit, & aera incendit. Deinde desiuit flamma quiescente motu, Non enim est assi
duus spiritus cursus, ubi ignis possit extendi, sed quoties fortius ipsa iactatione se accen-
dit, fugiendi impetũ capit. Deinde cũ euasit, & pugna desijt ex eadẽ causa, modo usq; ad
Rõ quare fulmẽ obli que ferat̃, terram profertur, modo dissoluitur, si minore ui pressus est. Quare oblique fert̃? Quia
spiritu coostat. Spiritus aũt obliquus est, flexuosusq;. Et qui natura ignẽ sursum uocat, in
iuria deorsum premit. Incipit aũt obliquũ esse. Interdũ autem neutraq; uis alteri cedit, &
ignis in superiora nititur, & in inferiora deprimit̃. Quare frequenter cacumina montiũ
feriunt̃? Quia opposita sunt nubibus e cœlo cadentibus, per hoc transeundũ est. Intelli-
go quid iam dudũ desyderes, quid efflagites, malo inquis fulmina non timere, q̃ nosse.
Itaq; alios doce quemadmodũ fiant. Ego mihi metũ illoꝝ excuti uolo, q̃ naturã indicari.
Sequat quo uocas, omnibus enim rebus oĩbusq; sermonibus aliquid salutare miscendũ
est. Cum imus ꝑ occulta naturæ, cum diuina tractamus, uendicandus est a malis suis ani
mus, ac subinde firmandus, q̃ etiam eruditis & hoc unũ agentibus, necessarium est. Non
ut effugiamus ictus rerũ (Vndiq; enim tela in nos iaciuntur) sed ut fortiter cõstãterq; pa
tiamur. Inuicti esse possumus, incõcussi nõ possumus, quanq̃ interim spes subit, incõcus
sos quoq; esse nos posse Quomodo inquis? Cõtemne mortẽ, & oĩa quæ ad mortem du-
cunt cõtempta sint, licet illa bella sint, siue naufragia, seu morsus ferarũ, siue ruinarũ subi
to lapsu procidentiũ pondera. Nunquid aliud facere possunt, q̃ ut corpus ab anima re-
soluant? Hæc nulla diligentia euitat, nulla felicitas domat, nulla potentia euincit, talia ue-
ra fortitudine disponunt̃. Mors omnes æque uocat. Iratis Dijs ꝓpicijsq;, moriendũ est.
* Animus ex ipsa desperatione sumatur. Ignauissima aĩalia, quæ natura ad fugã genuit,
ubi exitus non patet, tentãt fugam corpore imbecilli. Nullus ꝑniciosior hostis est, q̃ quẽ
audacẽ aogustiæ faciũt, longeq; uiolẽtius semꝑ ex necessitate q̃ ex uirtute corrigimur.
Maiora aut certe paria conatur animus magnus ac perditus. Cogitemus nos quantũ ad
* mortẽ, perditos esse, & sumus. Ita est Lucili, Omnes reseruamur ad mortẽ. Totum hũc
quẽ uidemus populũ, quousq; cogitas esse? cito natura reuocabit & condet. Nec de re,
sed de die querit̃. Eodem citiusue tardiusue ueniendũ est. Quid ergo? Non tibi timidis
simus omniũ uidet̃ & insipientissimus, qui magno ambitu rogat morã mortis? Nõne cõ
temneres eum, qui inter perituros constitutus, beneficij loco peteret, ut ultimus ceruicẽ
præberet? Id facimus. Magno æstimamus mori tardius. In omnes constitutũ est capitale
* suppliciũ. Et quidẽ cõstitutione digoissima. Nam quod maximũ solet esse solatiũ extre-
* ma passuris, quorũ causa eadẽ sors est, sequeremur traditi a iudice aut magistratu, & ca
otfici nostro præstaremus obsequiũ. Quid interest, ad mortem iussi eamus an ultronei.
O te dementẽ & oblitũ fragilitatis tuæ, si tunc mortẽ times, cum tonat. Ita ne salus tua in
hoc uertitur? Viues si fulmen effugis? Petet te gladius, petet te lapis, petet te febris. Nõ
maximũ ex periculis tuis, sed speciosissimũ fulmen est. Male scilicet erit actum tecum,
si sensum mortis tuæ celeritas infinita præuenerit, si mors tua prædicet̃, si tu tunc quidẽ q
spiras nõ supuacuæ, sed alicuius magnæ rei signũ es. Male scilicet tecũ agit̃, si cũ fulmine
cecideris. Si pauescis ad cœli fragorẽ, nubiũue trepidas. Quoties aliqd effulsit, expiras.
Quid ergo? Honestius iudicas deiectione animi perire q̃ fulmine? Eo itaq; fortius ad-
uersus cœli minas surge. Et cũ mundus undiq; exarserit, cogita te nihil habere de tanta
morte ꝑdẽdũ. Quod si tibi parari credis illã cœli cõfusionẽ, illã tẽpestatũ discordiã, si ꝓ
pter te ingestæ illisæq; nubes strepuot, si in tuũ exitiũ tanta uis igniũ excutit̃. At tu sola-
tij loco numera tãti esse mortẽ tuã. Sed nõ erit huic cogitationi locus. Casus iste demat
metũ. Et inter cætera quoq; hoc cõmodũ eius, q̃ expectatiooẽ tuã antecedit. Nemo un
q̃ fulmẽ timuit, nisi q effugit. Libri secundi naturaliũ quæstionũ finis.

LVCII ANNEI SENECAE NATVRALIVM QVAESTIONVM LIBER TERTIVS, QVI EST DE AQVIS.

NON præterit me Lucili uirorum optime, ꝙ magna rerum fundamēta ponam senex, qui mundum circuire constitui, & causas secretaq; eius eruere, atq; alijs noscēda producere. Quando tam multa cōsequar? tā sparsa colligam? tam occultā perspiciā? Prætermittat ergo senectus, & obijciat annos inter uana studia coosumptos, tanto magis urgeamus, & damoa ætatis male exemptæ labor sarciat. Nox ad diem accedat. Occupationes patrimonij recidanī, longea dominio iacentis causa soluatur, sibi totus animus uacet. Et ad cōtemplationem sui saltem ipso impetu respiciat. Faciet ac sibi instabit, & quotidie breuitatem temporis metietur. Quicquid amissum est, id diligēti usu præsentis uitæ recolliget, fidelissimus est ad honesta ex pœnitentia transitus, libet mihi exclamare illius poetæ inclyti uersum, Tollimus ingentes animos & maxima facta. Paruo tempore molimur, hoc dicerē, si puer iuuenisq; molirer. Nullum non tam magnis rebus tempus angustum esſ. Nunc uero ad rē seriam, grauem, immeosam, postmeridianis horis accessimus, faciamus quod in itinere fieri solet. Qui tardius exierunt, uelocitate pēsant moram. Festinemus & opus, nescio an superabile, magnum certe, sine ætatis excusatione tractemus. Crescit animus quoties cœpti magnitudinem ostendit, & cogitat quantum proposito, non quantū sibi supersit. Cōsumpsere se quidam, dum acta regum externorum cōponūt, quæq; passi inuicem ausiq; sunt populi. Quanto satius esſ sua mala extinguere, ꝙ aliena posſeris tradere? Quanto potius deorum opera celebrare, ꝙ Philippi aut Alexandri latrocinia? Qui exitio gentium clari, nō minores fuere pestes mortalium, ꝙ inundatio, qua planum omne perfusum est, ꝙ conflagratio, qua magna pars animantium exaruit. Quemadmodū Hanibal superauerit alpes scribunt, quemadmodum confirmatū Hispaniæ cladibus bellum Italiæ inopinatus intulerit, Infractis rebus etiam post Cartaginem, pertinax reges pererrauerit. Contra Romanos ducem se promittens, etiam sine exercitu. Quemadmodum ante desierit senex omnibus angulis bellum quærere, adeo sine patria esse pati poterat, sine hoste noo poterat. Quanto satius, quid faciendum sit ꝙ factum sit quærere, ac docere eos, qui sua permisere fortunæ, nihil stabile ab illa datum esse, eius omnia fluere aura mobilius? Nescit enim quiescere, gaudet lætis, tristia sustinere, & utraq; miscere. Itaq; in secundis nemo confidat, in aduersis nemo deficiat, alternæ sunt uices rerū. Quid exultas? Ista quibus ueheris in summū, nescis ubi te relictura sint, habebunt suum, non tuum, finem. Quid iaces? ad imum delatus es, nunc esſ resurgendi locus. In melius aduersa, in deterius optata flectuntur. Ita accipienda est animo uarietas, oon priuatarum tantū domuum quas leuis casus impellit, sed etiam reipublicæ. Regna ex infimo coartata supra imperantes coostitere. Vetera imperia in ipso flore cecidere. Inueniri nō potest numerus, ꝙ multa ab alijs fracta sint. Nunc cum maxime deus alia exaltat, alia submittit, nec molliter ponit, sed ex fastidio suo nullas habitura reliquias iactat. Magna ista (quia parui sumus) credimus. Multis rebus nō ex natura sua, sed ex hūilitate nostra magnitudo est. Quid præcipuum rebus humanis est? Nō classibus maria complesse, nec ut rubri maris littore signa posuisse. Nec deficiēte terra ad iniurias aliorum errasse, in oceano ignota quærentē, sed animo omne uidisse, & qua nulla est maior uictoria, uitia domuisse. Innumerabiles sunt, qui urbes, qui populos habuere in potestate, paucissimi qui se. Quid est præcipuū? Erigere animū supra minas & promissa fortunæ. Nihil dignum putare, quod speres. Quid enim dignum quod concupiscas? quia a diuinorum contemplatione, quoties ad humana recideris, an aliter caligabis, ꝙ quorum oculi in densam umbram ex claro sole rediere. Quid est præcipuum? posse læto animo aduersa tolerare, quicquid acciderit sic ferre, quasi tibi uolueris accidere. Debuisses enim uelle, si scisses oīa ex decreto dei fieri. Flere, queri, ingemere, desciscere est. Quid est præcipuum? Animus contra calamitates fortis & cootumax, luxuriæ non aduersus tantū, sed & infestus, nec auidus periculi, nec fugax, prosperitatem nō expectans, sed aduersus utrūq; intrepidus & confisus. Nec illius tumultu, nec huius fulgore percussus. Quid est præcipuum? nō admittere in animo mala cōsilia

Philippus & Alexander pestes mortalium

Seipsū uincere præclara uictoria.

Quid præcipuū in homine.

la cōsilia

la consilia, puras ad cœlum manus tollere, nullum petere bonum, quod ut ad te transeat, aliquis possit dare, aliquis amittere, optare, quod sine aduersario optatur, bonā mētem. Cætera magno æstimata mortalibus, etiam siquis domū casus attulerit, sic intueri, quasi exitura, quæ uenerunt. Quid est præcipuum? Altos supra fortunam spiritus hominis attollere. Meminisse, ut siue felix eris, scias hoc nō futurum diu, siue infelix, scias hoc te nō esse, nisi cum putes. Quid est præcipuum? In primis labris animā habere. Hæc res efficit

* nō euenire quærenti, ut sit liber, sed euenire naturæ. Liber autem est, qui seruitutem effugit suam. Hæc est assidua seruitus, & ineluctabilis, & per diem ac noctem æqualiter premens, sine interuallo, sine cōmeatu. Sibi seruire, grauissima seruitus est, quam discutere facile est, si desieris multa te poscere, si desieris tibi ferre mercedem, si ante oculos & naturam tuam posueris, & ætatem, ac tibi ipse dixeris, quid insanio? quid anhelo? quid sudo? quid terram uerso? quid forum uiso? Nec multo opus est, nec diu. Ad hoc proderit nobis inspicere rerum naturam, primo discedimus a sordidis, deinde animū ipsum, quo magno sūmoq; opus, seducemus a corpore. Deinde in occultis exercitata subtilitas, non erit in aperto deterior. Nihil autem est apertius his salutaribus, quæ cōtra nequitiam nostram furoremq; discuntur, quæ damnamus, nec ponimus. Quæramus ergo de aquis, & inuestigemus, qua ratiōe fiant. Siue (ut ait Ouidius) Fons erat illimis nitidis argenteus undis. Siue (ut ait Vergilius) Vnde per ora nouem uasto cum murmure montis. In mare præruptum & pelago premit arua tonanti. Siue, ut apud † Terentium iunior charissime inuenio. Elisus siculis de fontibus exilit amnis. Quomodo ideo aquas subministret, quomodo tot flumina ingentia per diem & noctem decurrant, quare alia Hybernis aquis intumescant, alia in defectum cæterorum omniū crescant. Nilum interim seponamus a turba, propriæ naturæ & singularis, illi diem suum dabimus, nunc uulgares aquas prosequemur, tam frigidas quā calentes. In quibus calentibus quærēdum erit, utrum calidæ nascantur, an fiant. De cæteris quoq; differemus, quas insignes, aut sapor, aut aliqua reddit utilitas. Quædam enim oculos, quædam neruos iuuant, quædam inueterata & desperata a medicis uitia percurant. Quædam medentur ulceribus, quædā interiora fouent potu, & pulmonis ac uiscerum querelas leuant. Quædam supprimunt sanguinem, tam uarijs singulis usus, quā gratus est. Aut stant omnes aquæ, aut fluunt, aut colliguntur, aut uarias habent uenas. Aliæ sunt dulces, aliæ uariæ, asperæ quidem interueniunt, salsæq; amaræq;. Medicatas, ex quibus sulphuratas dicimus, ferratas, aluminosas, indicat inde sapor.

† Forte legēdū, te iuniorem carmē. Id qđ ppe modū licebat diuinare ex notulis antiq codicis. Nam de Lucilij uersibus Seneca & alibi fecit mētionem.

Varia aquarū natura

Habent præterea multa discrimina. Primū tactus, frigidæ calidæq; sunt. Deinde ponderis, leues & graues sunt. Deinde coloris, puræ sunt & turbidæ, ceruleæ, lucidæ. Deinde salubres sunt & utiles, sunt mortiferæ, sunt quæ cogantur in lapidem. Quædā tenues, quædam pingues, quædam alunt, quæ sine ulla bibentis ope transeunt, quædam haustæ fœcunditatem afferunt. Vt stet aqua aut fluat, loci positio efficit, in deuexo fluit, in plano continetur & stagnat, & aliquando in aduersum spiritu impellitur, tunc cogitur, tūc fluit. Colligitur ex imbribus, ex suo fonte natiua est. Nihil tamen prohibet eodem loco aquā colligi & nasci, quod in Fucino uidemus, in quem mōtes circumuecti fluuij deriuant. Sed & magnæ latentesq; in ipso undæ sunt, itaq; etiam cum Hyberni defluxere torrentes, faciem quoq; suam seruant. Primū ergo quæramus, quomodo ad continuādos fluminum cursus terra sufficiat, unde tantum aquarum exeat? Miramur, quod accessionem fluminum maria nō sentiant. Aeque mirandum est, quod detrimenta exeuntium terra nō sentit. Quid est, quod illam sic impleuit, ut præbere tantum ex recondito possit, ac subinde sic suppleat? Quamcunq; rationem reddiderimus de flumine, eadem erit riuorū ac fontium. Quidam iudicant terram quicquid aquarum emiserit, † cursus accipere, ob hoc maria non crescere, quia quod influxit non in suum uertunt, sed protinus reddunt. Occulto enim itinere subit terras, & palam uenit, secretoq; reuertitur, colaturq; transitu mare, quod per multiplices anfractus terrarum uerberatum, amaritudinem ponit, & prauitatem saporis in tanta soli uarietate exuit, & in synceram aquam transit. Quidam existimant, quicquid ex imbribus terra concipit, in flumina rursus emitti. Et hoc argumenti loco ponunt, quod paucissima flumina sunt in his locis, in quibus rarus est imber. Ideo siccas esse aiūt Aethiopiæ solitudines, paucosq; inueniri in interiore Africa fontes, quia feruida cœli

† Afri rursus

uida cœli

feruida cœli natura sit,& pene semper æstiua. Squalidæ itaq; sine arbore,sine cultu are-
næ iacent, raris imbribus sparsæ,quos statim cõbibunt. At contra constat Germaniã Gal
liamq;, & proxime ab his Italiam,abundare riuis & fluminibus,quia cœlo humido utun
tur,& ne æstas quidẽ imbribus caret. Aduersus hæc multa dici posse uides. Primũ ego
tibi,uinearũ diligens fossor,affirmo, nullam pluuiam esse tam magnam, quæ terrã ultra
decem pedes in altitudinem madefaciat. Omĩs humor inter primam crustam cõsumit,
nec in inferiora descendit. Quomodo ergo potest imber suggerere amnibus uires, qui
summam humum tangunt? Pars maior est quæ per fluminum alueos in mare effertur.
Exiguum est quod sorbet terra, nec id seruat. Aut enim arida est, & absumit quicquid in
se infusum est, aut satiata, si quid supra desyderium cecidit, excludit. Et ideo primis
imbribus non augentur amnes, quia totos in se sitiens terra trahit. Quid quod quæ-
dam flumina erumpunt saxis & montibus. His quid cõferent pluuiæ, quæ per nudas ru
pes deferuntur, nec habent terram cui insideant? Adijce, quod in siccissimis locis, putei
in altum acti,per ducentũ,aut tricentũ pedum spatia,inueniunt aquarum uberes uenas,
in ea altitudine, in qua aqua non penetret, ut scias illic non cœlestem esse, nec †collecticiũ Alr †collecti- uum
humorem, sed quod dici solet uiuam aquam. Illo quoq; argumento hæc opinio refellit,
quod quidam fontes in summo montis cacumine redundãt. Apparet ergo illos sursum
agi, aut ibi concipi, cum omnis aqua pluuialis decurrat. Quidam existimãt quemadmo-
dũ in exteriore parte terrarum uastæ paludes iacent, magni & nauigabiles lacus, quẽad-
modum ingẽti spatio terræ maria porrecta sunt, infusa uallibus, sic interiora terrarũ abũ
dare aquis dulcibus. Nec minus illas stagnare, quàm apud nos oceanũ, & sinus eius in imo
latius, quia plus terra in altum patet, ergo ex illa profũda copia isti amnes egerũt. Quos
quid miraris si terra detractos non sentiat, cum adiectos maria non sentiant. Quibusdã
hæc placet causa. Aiunt habere terram intra se cauos recessus, & multum spiritus, qui ne-
cessario frigescit, umbra graui pressus. Deinde piger & immotus. In aquã cum desijt con Vnde flumi- num in terra nascentium causæ
uertitur, quemadmodum supra nos mutatio aeris imbrem facit, ita infra terras riuũ agit.
Supra nos stare non potest segnis diu & grauis. Aliquando enĩ sole tenuatur. Aliquãdo
uentis expanditur. Itaq; interualla magna imbribus sunt. Sub terra uero quicquid est,
quod illum in aquam conuertat, id semper est, umbra perpetua, frigus æternum, inexer
citata densitas, semper ergo præbebit fonti aut flumini causas. Placet nobis terrã esse mu
tabilem. Huc quoq; quicquid efflu it, quia non aere libero concipitur, crassescit, & proti-
nus in humorem conuertitur. Habes primas aquarum sub terra nascentium causas, Adi-
ficias etiam licet, quod fiant omnia ex omĩbus. Ex aqua aer. Ex aere aqua. Ignis ex aere.
Ex igne aer. Quare ergo ne terra fiat ex aqua, & ex terra aqua? quæ si in alia mutabilis
est, & in aquam, immo maxime in hanc. Vtraq; cognata res est, utraq; grauis, utraq; den
sa, utraq; in extremum mundi compulsa. Ex aqua terra fit. Cur nõ aqua fiat terra? At ma
gna in terra sunt flumina. Cum uideris, quanta sunt, & rursus ex quãto prodeant aspice.
Rursus quanta sunt miraris, cum labantur assidue. Quædã uero nõ concitata rapiantur.
Quod præsto sit illis semp aqua noua. Quid si mirens, quod cum uenti totum aera im-
pellant, nõ deficiat spatio spiritus, sed per dies noctesq; æqualiter fiat, nec ut flumina cer
to alueo fertur, sed per uastum cœli spatium lato impetu uadit, quod si ullam undam sup
esse mireris, quæ superueniat tot fluctibus fractis, nihil deficit, quia in se reddit. Omniũ Rerum uicis- situdo
elementorum alterni recursus sunt. Quicquid alteri perit, in alterũ transit. Et natura par
tes suas uelut in ponderibus constitutas examinat, ne portionum æquitate turbata mũ-
dus præponderet. Omnia in omnibus sunt. Non tantum aer in ignem transit, sed nusquàm
sine igne est. Detrahe illi calorem, rigescet, stabit, durabitur. Transiet aer in humorem.
Sed nihilominus non sine humore. Et aer & aqua facit terram, sed non magis unquàm sine
aqua est, quam sine aere. Et ideo facilior inuicem transitus est, quia illis in quæ transeun-
dum est, iam mixta sunt. Habet ergo terra humorem, hũc exprimit. Habet aer, hũc um-
bra hiberni frigoris densat, ut faciat humorem. Ipsa quoq; mutabilis est in humorem, na
tura sua utitur. Quid ergo, inquis, si perpetui sunt amnes, uel causæ quibus flumina oriũ
tur ac fontes, quare aliquando siccant, aliquando quibus non fuere locis exeunt? Sæpe
motu terrarum itinera turbãt, & ruina interscindit cursum aquis, quæ recẽtes & nouos

exitus quærunt, & aliquo impetu faciunt, aut ipsius quassatione terræ aliunde alio trans
ferũtur. Apud nos euenire solet, ut amisso cãnali suo flumina primũ refundant, deinde
quia perdiderũt uiam, faciũt hoc, quod accidisse ait Theophrastus in Auctorico mon-
te, in quo post terrarum tremorem noua uis fontium emersit. Sic & alios quoq; casus in
teruenire quidam opinantur, qui aliter uocẽt aquas, aut in cursu suo deijciant, aut auer
* tant. Fuit aliquando aquarũ inops Erinius. Sed cum gallorum gens a Cassandro obsessa
in illum se cõtulisset, & syluas scidisset, ingens aquarum copia aparuit, quas uidelicet in
alimentum suum nemora ducebant. Quibus excisis humor, qui desijt in arbusta consu-
mi, superfusus est. Idem ait, circa Magnesiam accidisse. Sed pace Theophrasti dixisse li
ceat. Non hoc est simile ueri, quia fere aquosissima sunt, quæcũq; umbrosissima. Quod
non eueniret, si aquas arbusta siccarent, quibus alimentum ex proximo est† Flumini mo
(ali.† fluminũ) do uis ex intimo manat, utraq; excipitur quã radicibus euagari licet. Deinde succisæ ar-
bores plus humoris desyderant, non tantum id quo uiuant, sed & id quo crescant. Idem
ait, circa Arcadiã, quæ urbs in Creta insula est, fontes & lacus substitisse, quia desierit co
li terra dirupta urbe. Postea uero quam cultores receperit, aquas quoq; recepisse. Cau
sam siccitatis hanc ponit, quod obdurauerit constricta tellus, nec potuerit imbres inagi
tata transmittere. Quomodo ergo plurimos uidemus in locis desertissimis fontes? Plu-
ra deniq; inuenimus, quæ propter aquas coli ceperunt, quã quæ aquas habere ceperint
quia colebantur. Non enim esse pluuialem hanc aquam, quæ uastissima flumina a fonte
statim, magnis acta nauigijs defert. Ex hoc intelligas licet, quod ꝑ hyemem æstatemq;
par est. A cacumine deiecta pluuia potest facere torrentem, nõ potest autẽ æquali inter
ripas suas tenore labentẽ. Aquæ non faciunt imbres, sed excitant. Paulo repetamus hoc
altius si uidetur, & scies te non habere quod quæris, cum ad ueram omniũ originem ac-
cesseris. Flumen nempe facit copia cuiuscũq; aquæ perennis. Ergo quæris a me, quomo
do aqua fiat, Interrogabo inuicem, quomodo aer fiat, aut terra. Sed si in natura rerũ ele
menta sunt quatuor, non potest interrogari unde aqua sit, quarta enim pars est naturæ.
(Ali.† aliquid) Quid ergo miraris, si rerum naturæ portio tam magna, potest† aquam ex se semp effun
dere? Quomodo aer & ipsa quarta pars mundi uentos & auras mouet, sic aqua riuos &
flumina. Si uentus est fluens aer, & flumen est fluens aqua, satis & multum illi uirium de
di, cum dixi elementũ est. Intelligis quod ab illo proficiscitur, non posse deficere. Aqua
(Thaletis opinio, qui de aqua om̃ia dixit esse prognata.) ait Thales ualentissimũ elemẽtum est, hoc fuisse primũ putat, ex hoc surrexisse omnia.
Sed nos quoq; aut in eadem sentẽtia eius aut in ultima sumus. Dicimus eñ ignem esse
qui occupet mundum, & in se cuncta conuertat. Hunc eundem languere consydero, &
nihil relinqui aliud in rerum natura, igne restincto, quã humorem, in hoc futuri mundi
speciem latere. Ita ignis exitus mundi est, humor primordiũ. Miraris omnes ex hoc pos
se exire semper, & qui pro om̃ibus fuit, & ex quo sunt omnia? Hic humor rerũ primor-
dium sic positus est, ut fluminibus edendis sufficere, ut riuis & fontibus posset. Quæ se-
quitur Thaletis inepta sententia est. Ait enim terrarũ orbem aqua sustineri, & uehi mo
re nauigij, mobilitateq; eius fluctuare, tunc cum ducitur tremere. Non est ergo mirum,
si abundat humor ad flumina fundenda, cum mundus in humore sit totus. Hanc uete-
rem & rudem sententiã explode. Nec est quod credas in hunc orbem aquã subire, & p
(Aegyptiorũ opinio de elementis.) rimas facere semitam. Aegyptij quatuor elementa fecere, deinde ex singulis bina marẽ
& fœminã. Aerem marem iudicant, qua uentus est. Fœminam, qua nebulosus & iners.
Aquam uirilem uocant mare, muliebrem omnẽ aliam. Ignem uocant masculum, qua ar
det flamma, & fœminã qua lucet innoxius tactu. Terram fortiorem marem uocãt, saxa
cautesq;, fœminæ nomen assignant huic tractabili. Et mare unum est, ab initio scilicet ita
constitutum, habet suas uenas, quibus impletur & estuat. Quomodo maris, sic & huius
aquæ mitioris, uasta maris in occulto uia est, quã nullus fluminis cursus exhauriet. Ab-
dita est uirium eius ratio. Tantũ ex illa, quantũ superfluũ sit, emittitur. Quædam ex istis
sunt quibus assentire possumus, sed hoc amplius censeo. Placet natura regi terram. Et
quidem ad nostrorũ corporum exemplar, in quibus & uenæ sunt & arteriæ. Illæ sangui
nis, hæ spiritus receptacula, In terra quoq; sunt alia itinera, per quæ aqua, & alia per quæ
spiritus currit, adeoq; ad similitudinem illam humanorum corporum natura formauit,
ut maiores

ut maiores quoq; nostri aquarum appellauerint iter uenas. Sed quemadmodum in nobis, non tantum sanguis est, sed multa genera humoris, alia necessarij, alia corrupti, ac paulo pinguioris, in capite cerebrum, in ossibus medullæ, musculi, saliuæq; & lachrymæ, & quiddam additũ articulis, per quod citius flectantur ex lubrico. Sic in terra quoq; sũt humoris genera complura. Quædam quæ mature durentur. Hinc est omnis metallorũ humus. Ex quibus aurum argentumq; petit auaricia, & quæ in lapidem ex liquore † uertuntur. In quibusdam locis terra humorq; liquescit, sicut bitumen, & cætera huic similia. Hæc est causa aquarum, secundum legem naturæ uoluntatemq; nascentium. Cæterum ut in nostris corporibus, ita in illa sæpe humores uitia concipiunt, aut ictus aut quassatio aliqua, aut loci senium, aut frigus, aut æstus corrumpere naturam, & sulphuratio contrahit humorẽ, qui modo diuturnus est, modo breuis. Ergo ut in corporibus nostris sanguis cum percussa uena est, tamdiu manat, donec omnis effluxit, aut donec uenæ scissura subsedit, atq; interclusit, uel aliqua alia causa retro dedit sanguinem, ita in terra solutis ac patefactis uenis, riuus aut flumen effunditur. Interest quantum aperta sit uena, quomodo consumpta aqua deficit, modo exsiccatur aliquo impedimento, modo coit ualde in cicatricem, premitq; quam fecerat uiam, modo illa uis terræ, quam esse mutabilem diximus, desinit posse alimenta in humorem conuertere, aliquando autem ante exhausta replentur, modo per se uiribus collectis, modo aliunde translatis. Sæpe enĩ inania apposita plenis humorem in se attrahunt. Sæpe terra, si facilis est, in tabem ipsa resoluitur & humescit. Idem euenit sub terra, quod in nubibus ut spissetur, grauiorq; quã ut manere in natura possit, gignat humorẽ. Sæpe colligit̃ roris modo, tenuis & dispersus liquor, q ex multis in unum locis confluit. Sudorem aquæ leges uocãt, quia guttæ quædam uel pressura loci eliduntur, uel æstu euocantur. Hic tenuis unda uix fonti sufficit, & ex magnis causis magnisq; conceptibus excidunt amnes, emissi non nunq; leuiter si aqua pondere suo se tantum detulit. Non nunq; uehementer & cum sono suo, si illam spiritus intermixtus eiecit. Sed quare quidam fontes senis horis pleni, senisq; sicci sunt? Superuacuum est nominare singula flumina, quæ certis mensibus magna, certisq; angusta sunt, & occasionem singulis quærere, cum possim eandem causam singulis reddere. Quemadmodũ quartana ad horam uenit, quemadmodum podagra ad tempus respondet, quemadmodum purgatio, si nihil obstitit, statum diem seruat. Quemadmodum præsto est ad mensem suũ partus. Sic aquæ interualla habent, quibus se retrahant, & quibus redeant. Quædam autem interualla, quia minora sunt, & ideo notabilia. Quædã maiora, & minus certa. Et quid hoc mirum est, cum uideas ordinem rerum, & naturam per constituta procedere? Hyems nunq; aberrauit. Aestas suo tempore incaluit. Autumni ueris q; (ut solet) facta mutatio est. Tam solsticium q̃ æquinoctium suos dies retulit. Sũt & sub terra minus nota nobis iura naturæ, sed non minus certa. Crede infra, quicquid uides supra. Sũt & illic specus uasti, sunt ingentes recessus, & spatia suspensis hinc & inde mõtibus laxa. Sunt abrupti in infinitũ hiatus, qui sæpe illapsas urbes receperunt, & ingentẽ in alto ruinam cõdidere. Hæc spiritu plena sunt, nihil enĩ usq; inane est, & stagna obsessa tenebris & locis amplis. Animalia quoq; illis innascuntur, sed tarda & informia, ut in aere cæco pinguiq; concepta, & in aquis torpentibus facta, plæraq; ex his cæca ut talpæ & subterranei uermes, quia deest lumen quod superuacuum est. Inde ut Teophrastus affirmat, pisces quibusdam locis eruuntur. Multa hoc in loco tibi in mentem uenere, quæ urbane in re incredibili fabulam dicas. Non cum retibus aliquem, nec cum hamis, sed cum dolabro ire piscatum. Expecta ut aliquis in mari uersetur. Quid est autem, quare nõ pisces in terram transeant, si nos maria transimus? Permutabimus sedes. Hoc miraris accidere. Quanto incredibiliora sunt opera luxuriæ, quoties natura, aut mentitur, aut uincitur. In cubili natant pisces, & sub ipsa mensa capitur, qui statim transferatur in mensam. Parum uidetur recens Mullus, nisi qui in conuiuio manu moritur. Vitreis ollis inclusi offeruntur, & obseruatur morientium color, quẽ in multas mutationes mors luctante spiritu uertit, alios necant in garo, & † condunt uiuos. Hi sunt qui fabulas putant piscem uiuere posse sub terra, & effodi non capi. Quã incredibile illis uideretur, si audirent natare in garo piscem, nec cœnæ causa occisum esse super cœnam, cum multum in delitijs

Alt † nectunt

Varia etiam in penitissima terra nascuntur.

Alt † condiũt

fuit, & oculos antequam gulam pauit. Permitte mihi quæstione seposita castigare luxu-
Inuehitur cō-tra delicatos. riam. Nihil est, inquis, Mullo expirante formosius. Ipsa colluctatione animā afficienti ru-
bor primū, deinde pallor suffun ditur, quam æque uariatur. & in cæteras facies inter uitā
& mortem coloris est uagatio longa, somniculosæ inertiæq́ luxuriæ. Quam sero expres-
* sero, circūscribi se & fraudari tanto bono sensit. Hoc adhuc tanto spectaculo & tam pul-
chro piscatores fruebātur, quo coctum piscem, quo exanimē in ipso ferculo experiren-
tur, mirabamur tantum in illis esse fastidium, ut nollent attingere, nisi eodem die captū
piscem, qui (ut aiunt) saperet ipsum mare. Ideo cursu aduehebatur, ideo gerulis cum an-
helitu & clamore properantibus dabatur uia. Quo peruenere deliciæ? Is pro putrido
iam piscis affertur, qui non hodie eductus, occisus est. Nescio de re magna tibi credere.
* Ipse oportet mihi credam, huc afferatur, coram me animā agat. Ad hunc fastum puene-
re uentres delicatorū, ut gustare non possint piscem, nisi quem in ipso conuiuio natantē
palpitantēq́ uiderint. Quanti ad solertiam luxuriæ pereunt? Hijs accedit, tantoq́ subti-
lius quotidie & elegantius aliquid excogitat furor, usitata cōtemnens. Illa audiebamus
Nihil est melius saxatili Mullo. At nūc audimus. Nihil est moriente formosius. Da mihi
in manus uas uitreum in quo exultet, in quo trepidet, ubi multum diuq́ laudatus ex il-
lo perlucido uiuario extrahitur, tunc ut quisq́ peritior est monstrat. Vide quō exarsent
rubor, omni acrior minio. Vide quas p latera uenas agat. Ecce sanguineū putes uentrē,
quam lucidum quiddam ceruleumq́ sub ipso tempore efulsit. Iam porrigitur & pallet,
& in unum colorem cōponitur. Ex his nemo morienti amico assidet, nemo uidere mor-
tem patris sui sustinet, quā optauit. Quotus quisq́ funus domesticū ad rogum prosequi-
tur, fratrum, propinquorū extrema hora deseritur, ad mortem Mulli concurritur. Nihil
enim est illo formosius. Non tempero mihi, quin utar interdum temerarijs uerbis, & p-
prietatis modum excedam. Non sunt ad popinam, dentibus, & uentre, & ore contenti,
oculis quoq́ gulosi sunt. Sed ut ad propositum reuertar, accipe argumentū, magnā uim
aquarum in subterraneis occultis fertilem fedo situ piscium. Si quando erupit, affert se-
cum imensam animalium turbam, horridam aspici, & turpem ac noxiam gustu. Certe
cum in Caria circa Idimum urbem talis exilisset unda, periere quicunq́ illos ederant pi-
sces, quos ignoto ante eum diem cœlo nouus amnis ostendit. Nec id mirum. Erant enī
pinguia & differta, ut ex longo ocio, corpora, Cæterum inexercitata, & in tenebris sagi-
nata, & lucis inexperta, ex qua salubritas ducitur. Nasci aūt posse pisces in illo terrarum
profundo, sit indicium, quod anguillæ, quæ latebrosis locis nascuntur, grauis & ipe cibus
sit, ob ignauiam utiq́, si altitudo lucis illas penitus abscondit. Habet ergo non tantum
Alr. † corri-uatis. uenas aquarū terra, ex quibus† continuatis flumina effici possunt, sed & amnes magni-
tudinis uastæ, quorū alijs semper in occulto cursus est, donec aliquo sinu terræ deuoren-
tur. Alij sub aliquo lacu emergūt. Iam quis ignorat esse quædā stagna sine fundo? Quor-
sum hæc pertinent? Vt appareat hanc aquam magis amnibus æternam esse materiam,
Quare aquarum uarius sapor. cuius non tanguntur extrema, sicut flumina fontium. At quare aquis sapor uarius? ppter
quatuor causas. Ex solo prima est, per quod feruntur. Secunda ex eadem similitudine
eius nascitur. Tertia ex spiritu, qui in aquam transfiguratus est. Quarta ex uitio, quod
sæpe concipiunt corruptæ per iniuriam. Hæ causæ saporem dant aquis uarium. Hæ me-
dicatiuam potentiam. Hæ grauem spiritum colorēq́ pestiferum. Hæ leuitatem grauita-
temq́, aut calorem aut nimium rigorem. Interest utrum loca sulphure an uitro an bitu-
mine plena transeant. Hac ratione corruptæ, cū uitæ periculo bibuntur. Hinc ille de quo
Ouidius ait, Flumen habent Cicones quod potum saxea reddit Viscera, quod tactis in-
ducit marmora rebus. Medicatum est, & eius naturæ habet limum, ut corpora agglluti-
net & induret. Quemadmodū Puteolanus puluis, si aquam attigit saxum est, sic ecōtra-
rio, hæc aqua si solidum tetigit, hæret & affigitur. Inde est, quod res abiectæ in eundem
locum, lapideæ subinde extrahuntur. Quod in italia quibusdam locis euenit, si uirgam
siue frondem demerseris, lapidem post paucos dies extrahis. Circumfunditur enim cor-
pori limus, alliniturq́ paulatim. Hoc minus uidebitur tibi mirum, si notaueris albulam,
& fere sulphuratam aquam. circa canales suos, cymbasq́ durari. Aliquam habēt causam
illi lacus, Quos quisquis faucibus hausit. ut idem poeta ait, Aut furit aut patitur mirū gra-
uitate soporem.

uitate saporem. Similem habet uim mero, sed uehementiorem. Nam quemadmodum
ebrietas donec exiccetur dementia est, & nimia grauitate defertur in somnum, sic huius
modi aquæ sulphureæ uis habet quiddam acrius ex aere noxio uirus, quod mentem aut
furore mouet, aut sopore opprimit. Hoc habet †mali amnis eius, quem quicunq; parum
moderato gutture traxit, Haud aliter titubat, q̃ si mera uina bibisset. In quosdã specus q
despexere moriuntur, tam uelox malum est, ut transuolantes aues deijciat. Talis est aer,
talis locus, ex quo lætalis aqua distillat. Quod si remissior fuerit aeris & loci pestis, ipsa
quoq; temperatior noxa, nihil amplius q̃ tentat neruos, uelut ebrietate torpentes. Nec
miror, si locus atq; aer aquas inficit, similesq; regionibus reddit, per quas & ex quibus ue
niunt. Pabuli sapor apparet in lacte, & uini uis existit in aceto. Nulla res est, quæ nõ eius
a quo nascitur notas reddat. Aliud est etiam aquarum genus, quod nobis placet cœpis-
secum mundo. Siue ille æternus sit, hoc quoq; fuit semper. Siue initium aliquod est illi,
hoc quoq; cum mundo dispositum est. Quid sit hoc, quæris, Oceanus & quodcunq; ex il
lo mari terras intercludit. Iudicãt quidam flumina quoq;, quorũ inenarrabilis natura est,
cũ ipso mũdo traxisse principia, ut Histrum, ut Nilum uastosq; amnes, magisq; insignes
q̃ ut dici possit, eandem illis originem q̃ cæteris esse. Hæc est ergo aquarum diuisio, ut
quibusdam uidetur. Post illam ex superioribus cœlestes aquas nubila excutiunt. Ex ter-
renis aliæ sunt (ut ita dicam) supernatantes, quæ in sũma humo repunt, Aliæ abditæ, qua
rum reddita est ratio. Quare quædam aquæ caleant, quædam etiam ferueant intantum,
ut non possint esse usui, nisi aut in aperto euanuere, aut mixtura frigidæ intepuere. Plu-
res causæ redduntur. Empedocles existimat ignibus, quos multis locis terra opertos te-
git, aquam calescere, si subiecti sunt solo, per quod aquis transcursus est. Facere solemus
thracones & miliaria & complures formas, in quibus ære tenui fistulas struimus, per de-
cliue circũdatas, ut sæpe eundem ignem ambiens aqua per tantum fluat spatij, quãtum
efficiendo calori sat est. Frigida itaq; intrat, effluit calida. Idem sub terra Empedocles ex
istimat fieri, quẽ nõ falli credebãt. In quibus balnearia sine igne calefiunt, spiritus in illa
feruens loco æstuanti infũditur. Hic per riuos lapsus non aliter q̃ igne subdito, parietes
& uasa balnei calefacit. Omnis deniq; frigida transitu mutatur in calidam, nec trahit ua-
porem euaporatio, quia clausa perlabitur. Quidam existimant per loca sulphure plena
uel introeuntes aquas calorem, beneficio materiæ per quam fluunt, trahere, quod ipso
odore gustuq; testantur. Reddunt enim qualitatem eius, qua caluerunt materiæ. Quod
ne accidere mireris. Viuæ calci aquam infunde, feruebit. Quædam aquæ mortiferæ
sunt, nec odore notabiles, nec sapore. Circa Nonacrium in Arcadia styx appellata ab in
colis, aduenas fallit, quia non facie, non odore suspecta est, qualia sunt magnorum ar-
tificum uenena, quæ deprehendi nisi morte non possunt. Hæc autem, de qua paulo an-
te retuli aqua, summa celeritate corrumpit, nec remedio locus est, quia protinus hausta
duratur. Nec aliter q̃ gypsum sub humore constringitur, & alligat uiscera. Est autem no
xia aqua, in Thessalia circa tempe, quam & feræ & pecus om̃e deuitat, per ferrum & æs
exit, tanta uis illi inest etiam dura molliendi, nec arbusta quidẽ ulla alit & herbas necat.
Quibusdam fluminibus uis inest mira. Alia enim sunt quæ pota inficiunt greges ouiũ,
intraq; certum tempus, quæ fuere nigræ, albam ferunt lanam, quæ albæ uenerant, nigræ
abeunt. Hoc etiam in Bœotia amnes duo efficiunt, quorum alteri ab effectu Melas no-
men est, uterq; ex eodem lacu exeunt, diuersa facturi. In Macedonia quoq; ut ait Theo-
phrastus est flumen, ad quod qui facere albas oues uolunt, adducunt. Quod ut diutius
potauere, non aliter q̃ infectæ mutantur. At si illis lana opus fuerit nigra, pullis paratus
gratuitus infector est, ad Penenion eundem gregem appellãt. Authores nouos habeo
esse in Galatia flumẽ, quod idem in om̃ibus efficiat. Esse in Capadocia, quo poto equis,
nec ulli præterea animali, color mutatur, & spargitur alba cutis. Quosdam lacus esse, qui
nandi imperitos ferant, notum est in Sicilia. Est adhuc in Siria stagnum, in quo natant
lateres, & mergi proiecta non possunt, & si grauia sint. Huius rei palam causa est, quam-
cunq; uis rem expande & cõtra aquã statue, dummodo utriusq; par sit onus, si aqua gra-
uior est leuiorem rem, quã ipsa est, feret, & tanto supra se extollet, quanto erit leuior, gra
uiora descendunt. At si aqua & eius rei, quã cõtra pensabis, par pondus erit, nec pessum

Alit †Mintius amnis

Quare quædam aquæ caleant.

*

ibit,nec extabit,sed æquabitur aquæ,& natabit quidem,sed pene mersa ac nulla eminẽs
parte.Hoc est cur quædam tigna supra aquam,pene tota,efferantur,quædam ad mediũ
submersa sint,quædam ad æquilibrium aquæ,quædam descendant.Namq; cum utriusq;
pondus pars est,neutraq; res alteri cedat,grauiora descendunt,leuiora gestantur. Gra-
ue autem & leue est,nõ estimatione nostra, sed comparatione eius quo uehi debet. Ita
q; ubi aqua grauior est,hominis,corporis,aut saxi,non sinit id quo non uincitur mergi.
Sic euenit,ut in quibusdam stagnis ne lapides quidem pessum eant. De solidis & duris
loquor. Sunt enim multi pumicosi & leues, ex quibus quæ constant insulæ in India na-
tant. Theophrastus est auctor ipse,ad Cutillam natantem insulam uado,in alia in uado

Insula mobilis.

sis lacu uehitur. Lacus in statione Nili est,Cutillarum insula, & arbores habet & herbas
nutrit,cum aqua sustinetur. Et in hanc atq; illam partem non tantum uento impellitur
sed aura,Nec unquam illi per diem & noctem in uno uno loco statio est,adeo mouetur
leui flatu.Huic duplex causa est.Aquæ grauitas medicatæ,ob hoc põderosæ,& ipsius in
sulæ materia uectibilis,quæ non est corporis solidi,quãuis arbores alat.Fortasse enim le
ues truncos frondesq; in lacus sparsas pinguis humor apprehendit,ac uinxit.Itaq; etiam
si qua in illa saxa sunt,inuenies aquosa & fistulosa,qualia sunt quæ duratus humor efficit
utiq; circa medicatorum fontium riuos,qui ubi purgamento aquarum coaluerũt,& spu
ma solidiatur,necessario leue est,quod ex uentoso inaniq; concretum est, Quorundam
causa non potest reddi, quare aqua nilotica fœcundiores fœminas faciat,adeo ut quarũ

Nilus foeminas steriles, foecundas facit.

dam uiscera longa sterilitate præclusa,ad conceptum relaxauerit, Quare quædã in Ly-
cia aquæ conceptum fœminarũ custodiant,quas solent petere,quibus parum tenax ul-
ua est. Quid ad me attinet,Pono ista inter temere uulgata. Creditum est quasdã aquas
scabiem auferre corporibus,quasdem uitiliginem & fœdam ex aluo uarietatem,siue in-
fusa siue pota sit,quod uitium dicunt habere aquam ex rore collectam. Quis nõ grauis-
simas esse aquas credat,quæ in crystallum coeunt. Contra autẽ esse tenuissimas,hoc eñ
euenit,quas frigus ab ipsa tenuitate facillime gelat. Vnde autẽ fiat eiusmodi lapis, apud
græcos ex ipso nomine apparet. Crystallum enim appellant æque hunc perlucidum la-
pidem,quam illam glaciem,ex qua fieri creditur,Aqua enim celestis minimũ in se terre-
ni habens,cũ indurruit,longioris frigoris pertinatia spissatur magis ac magis,donec oñi
aere excluso in se tota cõprehensa est,& humor qui fuerat,lapis effect⁹ est. Aestate quæ-
dam flumina augentur,ut Nilus,cuius alias ratio reddetur. Theophrastus est autor, in
Ponto quoq; quosdã amnes crescere tempore æstiuo, quatuor esse iudicãt causas. Aut
quia tunc maxime in humorem mutabilis terra sit, aut quia maiores in remoto imbres
sunt,quorum aqua per secretos cuniculos reddita tacite suffunditur. Tertia,si crebrior-
ibus uentis hostium ceditur, & reuerberatur fluctu, amnis restitit qui crescere uidetur,
quia nõ effunditur. Quarta ratio est syderum. Hæc enim quibusdam mensibus magis
urgent,& exhauriunt flumina,cum longius recesserunt,minus consumunt,atq; trahunt
Itaq; quod impedire solebat,id in incremento accidit. Quædam flumina palam in ali-
quem specum decidunt, & sic ex oculis auferuntur. Quædam consumunt̃ paulatim &
intercidunt, eadem ex interuallo reuertuntur, recipiuntq; & nomen & cursum. Causa
manifesta est,Sub terra uacat locus.Oñis autem natura humor ad inferius & ad inane
defertur. Illo itaq; recepta flumina cursus egere secreto, Sed cum primũ aliquid solidi
quod obstaret occurrit,prærupta parte,quæ minus ad exitũ repugnabat, repetiere cur-
sum suũ. *Sic* ubi terreno Lycus est epotus hiatu, Existit procul hinc,alioq; renascit̃ ore.
Sic modo cum bibitur tacito modo gurgite lapsus, Redditur argolicis ingens Erasinus
in undis. Idem & in oriente Tigris facit,absorbetur & desyderatos diu tandẽ longe re-
moto loco purgamenta eiectat,ut Arethusa in *Sicilia*,quinta quaq; æstate per olympia
Inde opinio est Alpheon ex Achaia eo usq; penetrare,& agere sub mare cursum,nec an
te quã in *Sira*cusano littore emergere. Ideoq; his diebus olympia sunt. Victimarũ ster-
cus secundo traditum flumine illic redundare. Et hoc & a te traditũ est,ut in prima par-
te Lucili charissime,& a Vergilio qui alloquitur Arethusam. *Sic* tibi cum fluctus subter
labere sicanos,Doris amara suam non intermisceat undam. Est in cheronesso Chodi-
orum fons,qui post magnum interuallum temporis fœda quædam turbidus ex intimo
fundat,

fundat, donec liberatus eliquatusq; est, hoc quibusdam locis fontes faciunt, ut non tan/
tum lutum, sed folia testasq; & quicquid putre iacuit, expellatit. Vbiq; autem facit mare
cui hæc natura est, ut omne immundũ stercorosumq; littoribus impingat. Quædam ue
ro partes maris id certis temporibus faciũt, ut circa Messenam & Inulas. †Finium quidẽ

Forte, fimum quidem Sylæ turbulentus

Sylæ turbulente auis mare profert, feruetq; & exæstuat, non sine colore fœdo. Vnde il/
lic stabulare solis boues fabula est. Sed difficilis ratio est quorundam, utiq; inibi tempus
eius uel de qua quærit̃ inobseruatũ, sed incertũ est. Itaq; proxima quidẽ inueniri & uici/
na non potest causa, cæterũ publica est illa. Omnis aquarum stantium clausarũq; natura
se purgat. Nam in his quibus cursus est, non possunt uitia consistere, quæ sua uis defert
& exportat. Illæ quæ nõ emittunt, quicquid insedit, magis minusue æstuant. Mare uero
cadauera stramentaq; & naufragorum reliqua similia ex intimo trahit, nec tantum tem/
pestate fluctuq;, sed tranquillum quoq; placidumq; purgatur. Sed monet me locus, ut
quæram cum fatalis dies diluuij uenerit, quemadmodum magna pars terrarum undis
obruatur. Vtrum oceani uiribus fiat, & externum in nos pelagus exurgat, an crebri sit
ne intermissione imbres, & elisa æstate hyems pertinax, imensam uim aquarũ ruptis nu
bibus diruat. An flumina tellus largius fundat, aperiatq; fontes nouos, aut nõ sit una tan
to malo causa, sed omnis ratio consentiat, & simul imbres cadant, flumina increscant, ma
ria sedibus suis excita percurrant, & omnia nouo agmine ad exitium humani generis in
cumbant. Ita est, Nihil difficile est naturæ, utiq; ubi in finem sui properat. Ad originẽ re
rum parce utitur uiribus, dispensatq; se incrementis fallentibus, subito ad ruinã toto im/
petu uenit. Quam longo tempore opus est, ut conceptus ad puerperiũ perducatur in/
fans. Quantis laboribus † tuetur, educatur, quam diligenti nutrimento obnoxium no/

Al†. tenetur
Exẽplo pro/ bat mundũ periturum.

uissime corpus adulescit, at quam nullo negocio soluitur. Vrbes cõstituit ætas, hora dis/
soluit. Momento fit cinis, diu silua. Magna tutela stant aut uigent oĩa, cito ac repente
dissiliunt. Quicquid, ex hoc statu rerum natura fluxerit, in exitum mortalium satis est.
Ergo cum affuerit illa necessitas temporis, multa simul fata causas mouent, nec sine con/
cussione mundi tanta mutatio est, ut quidam putant, Inter quos Fabianus est. Primo im
modici cadunt imbres, & sine ullis solibus triste nubilo cœlum est. Nebulaq; continua,

*

& ex humido spissa caligo. Nunquam exiccantibus uenis, inde uitium satis est, segetum
sine fruge surgentiũ marcor. Tunc corruptis quæ seruntur manu palustris oĩbus cam/
pis herba succrescit, mox iniuriam & ualidiora sensere, Solutis quippe radicibus arbu/
sta procumbuot, & uitis atq; omne uirgultum non tenetur solo, quod molle fluidumq;
est, Iam nec gramina nec pabula læta aquis sustinent, fame laboratur, & manus ad anti/
qua alimenta porrigitur, quia ilex & quercus excutitur, & quæcunq; in his arduis arbor
commissura astricta lapidum stetit. Labant ac madent tecta, & in imum usq; receptis a/
quis fundamenta desidunt, ac tota humus stagnat, frustra titubantium fultura tentatur.
Omne enim fundamentum in lubrico figitur, lutosa humo nihil stabile est, Postquã ma
gis magisq; nimbi ingruunt, & congestæ sæculis tabuerunt niues, deuolutus torrens al/
tissimis montibus rapit siluas male herentes, & saxa reuolutis remissa compagibus to/
tat. Abluit uillas, & intermixtos ouium greges deuehit, Vulsisq; minoribus tectis quæ
in transitu abduxit, tandem in maiora uolutus oberrat. Vrbes & implicitos trahit mœ/
nibus suis populos, ruinam an naufragium querantur incertos, adeo simul, & quod op/
primeret, & quod mergeret, uenit. Auctus deinde processu aliquo in se torrentibus ra/
ptis plana passim populatur. Nouissime in materia magna gentiũ clarus onustusq; dif/
funditur. Flumina uero suapte natura uasta & tempestatibus rapta alueos reliquerunt,
Quid tu esse Rhodanũ, quid putas Rhenum atq; Danubium, quibus torrens etiam in
canali suo cursus est, cum superfusi nouas sibi fecere ripas, ac scissa humo simul excesse
re alueo? Quanta cum præcipitatione uoluuntur, ubi per campestria fluens Rhenus
ne spacio quidẽ languidus, sed latissime uelut per angustum aquas implet? Cumq; Da/
nubius non iam radices, nec media montium stringit, sed iuga ipsa solicitat, ferens se
cum madefacta montium latera, rupesq; disiectas, & magnarum promontoria regio/
num, quæ fundamentis laborantibus adesse recesserunt. Deinde non inueniens exi/
tum, omnia enim sibi ipse præcluserat, in orbem redit, ingentem terrarum ambitum atq;

 urbium uno

urbium uno uortice inuoluit. Interim pmanent imbres, fit cœlum grauius, ac sic diu ma-
* lũ ex malo colligit. Quod olim fuerat nubilũ, nox est, & quod horrida & terribilis inter
cursu luminis diri, crebra enim micant fulmina, procellæ quatiunt mare, tunc uero auctu
fluminũ, accessu & sibi angustum, iam enim promouet littus, non cõtinetur suis finibus
sed prohibent exire torrentes, aguntq; fluctus retro, pars tamen maior, ut maligno ho-
stio retenta, restagnat, & agros in formã unius lacus redigit. Iam oĩa quæ prospici pos-
sunt aquis obsidentur. Omnis tumulus in profundo latet, & imensa ubiq; altitudo est,
tantum in summis montium iugis uada sunt. In eo excelsissima cum liberis coniugibus-
q; fugere, actis ante se gregibus, diremptum inter miseros cõmertium ac transitus, quo-
niam quicquid submissum erat, id unda compleuit. Et ditissimis quibusq; adherebãt re-
liquiæ generis humani, quibus in extrema perductis, hoc unum solatio fuit, quod tran-
sierat in stupore metus, non uacabat timere mirantibus, ne dolor quidem habebat locũ,
Quippe uim suam perdit in eo, qui ultra sensum mali miser est. Ergo insularum modo
eminent montes, & sparsas Cycladas augent, ut ait ille poetarum ingeniosissimus egre-
gie, sicut illud pro magnitudine rei dixit. Omnia pontus erat, deerant quoq; littora, Nisi
tantũ impetum ingenij & materiæ ad pueriles ineptias reduxisset. Nat lupus inter oues
fuluos uehit unda leones. Non est res satis sobria lasciuire deuorato orbe terrarum, di-
xit ingentia & tantæ confusionis imaginem cepit cum dixit, Et spaciata ruunt per aper-
tos flumina campos, Pressæq; labant sub gurgite turres. Magnifice hoc, si nõ curauerit,
quid oues & lupi faciant, Natari autem in diluuio & in illa rapina potest, aut nõ eodem
impetu pecus esse, quo raptum erat, mersum est. Concepisti imaginem quantum debe-
bas. Obrutis omnibus terris cœlo ipso in terram ruente profer. Scies, quid deceat, si co-
gitas orbem terrarum natare. Nunc ad propositum reuertamur. Sunt qui existimãt im-
alr. † finienda modicis imbribus uexari terras posse, non obrui, Magno impetu magna† ferienda sunt.
Faciet pluuia segetes malas, fructum grando decutiet. Intumescent riuis flumina, sed re-
sident, quibusdam placet moueri mare, & illic causam tantæ cladis accersiri. Non potest
torrentium, aut imbrium, aut fluminum iniuria fieri tam grande naufragium, ubi instat
illa pernicies, mutariq; genus humanum placuit, fluere assiduos imbres, & non esse mo-
dum pluuijs concesserim, suppressis aquilonibus, & flatu sicciore austris, nubes & im-
bres & amnes abundare. Sed adhuc in damna prospectum est. Sternunt segetes & de-
plorata colonis Vota iacent, longiq; perit labor irritus anni. Nõ ledi debẽt terræ, sed ob-
scondi. Deniq; cum per ista prolusum est, crescunt maria, sed super solitum & fluctum
ultra extremum tempestatis maximæ uestigium mittunt, Deinde a tergo uentis surgen-
tibus ingens æquor inuoluunt, quod longe a conspectu uentis, littoribus frangitur. De-
inde ubi littus his prohibitũ est, & pelagus in alieno constitit, uelut admoto malo, cum
minꝰ pcurrit æstus, ex uno recessu maris. Nam ut aeris ut ætheris, sic huius elemẽti lar-
ga materia est, multoq; in abdito plenior. Hæc satis mota nõ æstu. Nam æstus fati mini-
steriũ est. Attollit uasto sinu fretum, agitq; ante se. Deinde in altitudinem erigitur, & il-
lis tutis hominum receptaculis super est. Nec id aridum est, quoniam quo terris fasti-
* gio ascenderet? Si quis excelsa perlibret maria, paria sunt. Nam par undiq; sibi ipsa tel-
lus est. Caua eius & plana eius undiq; inferiora sunt. Sed istis adeo in rotundum orbis
æquatus est. In parte autem eius & maria sunt, quæ in unius æqualitate pilæ coeunt. Sed
quemadmodum campos intuentem, quæ paulatim deuexa sunt, fallunt. Sic enim non
intelligimus curuaturas maris, & uidetur planum quicquid apparet, & illud æquale ter-
ris est. Ideoq; ut effluat, non magna mole se tollet, dum satis est illi, ut supra paria ueniat,
leuiter exurgere, nec a littore ubi inferius est, sed a medio, ubi ille cumulus est. Defluit
ergo ubi sol & æstus æquinoctialis, sub ipsum lunæ solisq; coitum, omnibus alijs maior
undauere. Sed hic qui ad occupãdas terras emittitur, solitis maximisq; uiol[illegible]tior, plus
aquarum trahit. Nec antequam supra cacumina eorum, quos perfusurus est, montium
creuit, deuoluitur per centena milia, Quibusdam locis æstus excurrit innoxius, & ordi-
nem seruat. Ad mensuram eñ crescit, iterũq; decrescit. At ipso tpe solutus legibus sine
modo fertur. Qua ratione, inquis? Eadem qua conflagratio futura est. Vtrum sit deo
uisum ordiri meliora, uetera finiri? Aqua & ignis terrenis dominantur. Ex hijs ortus

Et ex hijs

&ex his interitus est. Ergo quaq; placuere res nono mundo, sicut in nos semper mare emittitur desuper,ut feruor ignisq;,tum aliud genus exitij placuit. Quidam existimant terram quoq; concuti, & dirupto solo noua fluminum capita detegere,quæ amplius ut pleno profundant.Berosus,qui bellum interpretatus est,ait,cursu ista syderũ fieri,adeo quidem affirmat,ut conflagrationi atq; diluuio tempus assignet,arsura enim terrena cõtendit,quãdo omnia sydera,quæ nunc diuersos agunt cursus in Cancrum cõuenere.Sic sub eodem posito uestigio,ut recta linea exire per urbes omniũ possit,inundationẽ futuram,cum eadem syderum turba in Capricornũ cõuenerit. Illic solsticium,hic bruma conficitur.Magnæ potentiæ signaq; in ipsa mutatione anni momenta sunt. Et istas ego perceperim causas. Neq; enim ex uno est tanta pernicies, & illa quæ in conflagratione nostris placet.Hoc quoq; transferendũ puto,siue anima est mundus, siue corpus,natura gubernante,ut arbores,ut sata ab initio eius usq; ad exitum,quicquid facere,quicquid pati debeat,inclusum est,ut in semine omnis futuri ratio hominis comprehensa est. Et legem barbæ & canorum nondum natus infans babet,totius enim corporis & sequẽtis ætatis in paruo occultoq; liniamento sunt. Sic ongo mundi,non minus solem & lunam & uices syderum & animaliũ ortus,quam quibus mutarentur terrena, continuit. In his fuit inundatio,quæ non secus quã hyems, quam æstas, lege mundi uenit. Itaq; cum pluuia istud fiet,sed pluuia quoq; non incursu maris, maris quoq; incursu,non terræ motu, sed terræ quoq; motu. Omnia adiuuabunt naturam, ut naturæ constituta peragantur. Maximam tamen causam,ad se mutandã, terra ipsa prestabit,quam diximus esse mutabilem, & solui in bumorẽ,Ergo quãdoq; erit terminus rebus humanis, cum partes eius interire debuerint,aboleriue funditus totæ, ut de integro totæ,rudes, innoxiæq; generẽtur,nec supersit in deteriora magis, plus humoris,quã semper fuit, fiet.Nunc eñ elemẽta ad id quod deber̃ pensa sunt.Aliquid oportet alteri accedat,ut quæ libramento stant inæqualitas turbet,accedet bumori.Nunc enim habet quo ambiat terras,nõ quo obruat. Quicquid illi adieceris,necesse est in alium locũ exundet. Vide ergo, ne terra debeat minus,ut ualidiorib⁹ infirma succumbant. Incipiet ergo putrescere,dehinc laxata ire in humorem, & assidua tabe defluere. Tunc exilient sub montibus flumina, ipsosq; impetu quatient,inde aura tacita manabunt. Solum omne aquas reddet,summi scaturient montes,quemadmodũ in morbum transeunt sana, & ulceri uicina cõsentiunt, Vt quæq; proxima terris fluentibus fuerint,eluentur,stillabũt,& deinde current,& hiante pluribus locis saxo,per fretum saliet,& maria inter se componet.Nihil erũt Adriatici, nihil Siculi equoris fauces,nihil Cbarybdis,nihil Scylla, Omnes nouũ mare fabulas obruet, & hic qui terras cingit Oceanus extremas,ueniet in mediũ. Quid ergo est? nihilomin⁹ tenebit alienos menses hyems,æstas prohibebit, & quodcunq; terras sydus exiccat, cõpresso ardore cessabit.Peribunt tot noia, Caspium & Rubrum mare, Ambriaci & Cretici sinus,Propontis & Pontus.Peribit omẽ discrimen.Confundet quicqd in suas partes natura digessit.Non muri quemq; turresue tuebuntur.Non proderunt templa supplicibus,nec urbium summa,quippe fugiẽtes unda præueniet,& ex his ipsis artibus deferet. Alia ab occasu,alia ab oriente cõcurrent,unus humanũ genus condet dies. Quicquid tam longa fortunæ indulgentia excoluit, quicquid supra cæteros extulit, nobilia pariter atq; ornata,magnarumq; gentium regna pessundabit. Sunt omnia ut dixi facilia naturæ,utiq; a primo facere constituit,atq; non subito,sed ex denunciato uenit. Iam autem a primo die mundi,cum in bunc habitum ex informi unitate descenderet,quando mergerentur terrena,decretum est,& ne sit quandoq; uelut in nouo opere, dura molitio,olim ad hæc maria se exercent. Non uides ut fluctus in littora tanquam exiturus incurrat? Non uides, ut æstus fines suos transeat, & in possessionem terrarum mare inducant? Non uides, ut illi perpetua cum claustris suis pugna sit? Quid porro istinc, unde tantum tumultum uides? Metus est e mari & magno spiritu erumpentibus fluuijs,ubi humorẽ natura disposuit,ut undiq; nos,cum uoluisset,aggredi posset. Mentior, nisi erũpentib⁹ terræ humor occurrit, & quoties nos auaritia, aut defodit aut aliqua causa penetrare altius cogit,eruenti finis aliquãdo est. Adijce nũc,quod† inanes sunt ex abdito lacus,& multũ maris conditi,multum fluminũ per operta labentiũ. Vndiq; ergo erit causa diluuio,

Causas exponit,quare mũdus sit periturus.

Ali.† inanes

ſa diluuio, cum aliæ aquæ ſubinfluũt terras, aliæ circumfluũt, quæ diu coercitæ uincent, & amnes amnibus iungent, paludibus ſtagna. Omnium tunc mare ora fontium implebit, & maiore hiatu ſoluet. Quemadmodũ corpora noſtra ad egeſtum uenter † exoluit, quemadmodum eunt in ſudore uires, ita tellus liquefiet, & alijs cauſis quieſcentibus, intra ſe, quo mergatur, inueniet. Sic magna omnia coitura crediderim. Nec erit longa mora exitij. Tentatur diuelliturq; concordia, cum ſemel aliquid ex hac idonea diligentia remiſerit mundus, ſtatim undiq; ex aperto & abdito ſuperne ab infimo aquarum fiet irruptio. Nihil enim tam uiolentum & incontinens ſui, contumax, infeſtumq; retinentibus, quam magna uis undæ, utetur libertate permiſſa, & iubente natura, quæ ſcindit circuitq;, complebit. Vt ignis, diuerſis locis ortus, cito miſcet incẽdium, flammis coire properantibus, ſic momento ſe redundantia pluribus locis maria cõmittẽt. Nec ea ſemp licentia undis erit, ſed peracto exitio generis humani, extinctiſq; pariter feris ui aquarũ hominesq; ingenia tranſirent. Iterum aquas terra ſorbebit, terram pelagus ſtare, aut intra terminos ſuos furere coget, & reiectus e noſtris ſedibus in ſua ſecreta pelletur oceanus, & antiquus ordo reuocabitur. Omne ex integro animal gloriabitur, dabiturq; terris homo inſcius ſcelerum, & melioribus auſpicijs natus. Sed illis innocentia non durabit, niſi dum noui ſunt, cito nequitia ſubrepit, uirtus difficilis inuentu eſt, rectorem ducemq; deſyderat, etiam ſine magiſtro uitia diſcuntur.

alr. † exhaurit

* Ecce an non bene ſenſerit ethnicus, quã q̃ nec credi par ſit.

Libri tertij naturalium quæſtionum finis.

LVCII ANNEI SENECAE CORDVBENSIS QVAESTIONVM NATVRALIVM LIBER QVARTVS. In quo de niue grandine & pluuia agitur.

DELECTAT te quemadmodũ ſcribis Lucili uirorum optime Sicilia, & officium procurationis ocioſæ. Delectabit, ſi continere id intra fines ſuos uolueris, nec efficere imperium, quod eſt procuratio. Facturum te hoc nõ dubito. Scio quam ſis ambitioni alienus, quã familiaris ocio & literis. Turbam rerum hominumq; deſyderant, qui ſe pati neſciunt. Tibi tecum optime conuenit. Nec mirum paucis iſtud contingere, imperioſi nobis ipſi moleſti ſumus. Si modo amore noſtri, modo tedio laboramus, Infelicem animũ nunc ſupbia inflamus, nunc cupiditate diſtendimus, alias uoluptate laxamus, alias ſollicitudine exurimus. Quod eſt miſerrimũ, nunquam ſumus ſinguli. Neceſſe eſt itaq; aſſidua utamur, in tam magnorum uitiorum contubernio, rixa. Fac ergo mi Lucili, quod facere conſueuiſti. A turba quantũ potes te ſepara, nec adulatoribus latus præbeas, Artifices ſunt ad captandos ſuperiores, Par illis (etiam ſi bene caueris) non eris. Sed mihi crede proditioni (ſi capieris) ipſe te trades. Habent hoc in ſe naturale blanditiæ, etiam cum reijciũtur placent, ſæpe excluſæ nouiſſime recipiunt. Hoc enim ipſum imputant, quod repelluntur, & ſubijci ne contumelia quidem poſſunt. Incredibile eſt, quod dicturus ſum, ſed tamen uerũ Ea miſeria quiſq; patet, quam patitur, fortaſſe enim idem, qui patet patitur. Sic ergo formare, ut ſcias non poſſe te conſequi, ut ſis impenetrabilis, cum omnia caueris, per ornamenta fiet. Alius adulatione clam utetur parce. Alius ex aperto, palam ruſticitate ſimulata, quaſi ſimplicitas illa non ars ſit. Plaucus artifex ante uilcum maximus, aiebat non eſſe occulte, nec diſſimulando blandiendum. Perit, inquit, procari, ſi latet, plurimũ adulator cum deprehenſus eſt, proficit, plus etiam nunc ſi obiurgatus eſt, ſi erubuit. Futuros multos in pſona tua plaucos cogita, & hoc non eſſe remedium tanti mali, nolle laudari. Criſpus paſſienus, quo ego nil noui ſubtilius, in omnibus rebus maxime in diſtinguendis & curandis uitijs, ſæpe dicebat, adulationibus non claudere hoſtiũ, ſed aperire Et quidem ſic quemadmodũ opponi amico ſolet. Quæ ſi impulit grata, gratior eſt ſi effregit. Demetriũ egregiũ uirum memini dicere, cuidam libertino potenti, facilẽ ſibi eſſe ad diuitias uiam, quo die pœnituiſſet bonæ mentis. Nec inuidebo, inquit, uobis hanc artem, docebo eos quibus quæſito opus eſt, quemadmodũ non dubiam fortunã maris, nõ emendi uendendiq; litẽ ſubeant, non incertã fidem iuris, incertiorẽ fori tentent, quẽadmodum non

Contra adulatores, nimirum hominũ peſtes.

*

modū non solum facili,sed hilari uia pecuniā faciant,gaudentesq; dispolient. Te,inquit,
longiorē fido Anneo iurabo & Apollonio, Picturæ quāuis staturam habeas thetisum *
recte compositi.Hominem quidem nō esse illo liberaliorem.Non mentiar, cum possis
uideri omnibus donasse,quicquid dereliquisti.Ita est mihi uilior,quo apertior est.Adu-
latio quo improbior,quo magis frontem suam perfricuit,cecidit aliam,hoc citius expu-
gnat. Eo enim iam dementiæ uenimus,quod qui parce adulatur, pro maligno sit. Sole-
bat tibi dicere Gallionem fratrem meum, quē nemo nō parum amat,etiam qui amare
plus nō potest,talia uitia non nosse,hoc eum odisse,ab omi illum parte tentasse,ingeniū
suspicere cœpisti, omnium maximū & dignissimum,quod consecrari maller,quā cōuer
ti,pedes abstulit,frugalitatem laudare cepit, quæ sic a uobis resiluit,ut illos nec habere,
nec damnare uideatur. Prima statim uerba præscidit. Cepisti mirari comitatem & com-
positam suauitatē,quæ illos quoq;,quos transit,abducit,gratuitum etiam in obuios meri-
tum.Nemo enim mortaliū uni tam dulcis est,quam hic omnibus. Cum interim tanta na-
turalis boni uis est,ubi artem simulationēq; non redolet,nemo enim imputari sibi boni-
tatem publicam patitur, hoc quoq; loco blanditijs tuis restitit, ut exclamares inuenisse
te inexpugnabilē uirum aduersus insidias,quas nemo nō in sinum recipit.Eo quidē ma-
gis hinc eius prudentiā,& in euitando ineuitabili malo pertinatiā te suspicere cōfessus
es,quia speraueras posse apertis auribus recipi,quamuis blanda diceres,quia uera dice-
bas. Sed en magis intellexit obstandum. Semper enim falsis a uero petitur ueritas.No-
lo tamen tibi displiceas,quasi male egeris,& quasi ille aliquid iocorum aut doli suspica-
tus sit.Non deprehendit te,sed repulit Ad hoc exemplar componere. Cum quis ad te
adulatorum accesserit,dicito. Vis tu ista uerba,quæ iam ab alio magistratu ad alium cū
lictoribus transeant,ferre ad aliquem,quia paria facturus,uult,quicquid dixerit,audire.
Ego nec decipere uolo,nec decipi possum.Laudari me a uobis,nisi laudaretis etiā ma-
los uellem. Quid autē necesse est in hoc descendere,ut te petere cominus possint. Lon-
gum inter nos interuallum sit. Cum cupieris bene laudari,quare hoc ulli debeas? Ipse te
lauda,dic,liberalibus me studijs tradidi,quāquam paupertas alias uaderet, & ingenium *
obduceret. Vbi præsens studij precium est. Ad gratuita carmina deflexi me,& ad salu-
tare philosophiæ studium contuli. Ostendi in omne pectus eandem cadere uirtutem,&
eluctatus natalium angustias, nec sorte me sed animo mensus, par maximis steti. Non
mihi inimicitia Gettuli grauis fidem eripuit,non in aliorum personam infeliciter amato
rum, Messala, & Narcissus diu publici hostes, antequā sui, propositum meū potuerunt
euertere. Ceruicem pro fide apposui. Nullum uerbum mihi,quod non salua bona con-
scientia procederet,excussum est. Pro amicis omnia timui, pro me nihil, nisi ne parum
bonus amicus fuissem. Non mihi muliebres fluxere lachrymæ,nō e manibus ullius sup-
plex pependi. Nihil indecorum nec bono,nec uiro feci. Periculis meis paratus ire,in ea
quæ minabantᵱ,egi gratias fortunæ,quod experiri uoluisset,quanti estimarē fidem. Non
debebat mihi paruo res tanta constare. Nec examinauit me quidem diu,neq; enim pa-
ria pendebant,utrum satis esset me perire pro fide,an fidem pro me. Non præcipiti im-
petu in ultimum consilium, quo me eriperem furori potentium misi. Videbam apud
Caium tormēta,uidebam ignes. Sciebam olim sub illo in eum statum res humanas de-
cidisse,ut inter misericordiæ opera haberentur occisi. Non tamen ferro incubui, nec in
mare aperto ore desilui,ne uiderer pro fide tātum mori posse. Adijce nunc inuictum
muneribus animum, & in tāto auaritiæ certamine, nunquam suppositam manum lu-
cro. Adijce nunc uictus parsimoniam, sermonis modestiam. Aduersus minores hu-
manitatem,aduersus maiores reuerentiā, Post hoc ipse te consule,uera ne an falsa me-
moraueris. Si uera sunt,coram magno teste laudatus es,si falsa sine teste derisus es. Pos-
sum & ipse nunc uideri te,aut captare aut experiri. Vtrumlibet crede,& omnes timeri a
me incipe. Vergilianū illud excludi. Nusquam tuta fides. Aut Ouidianum. Qua terra
patet fera regnat Erinnys. In facinus iurasse putes. Aut illud Menandri. Quis enī non in
hoc magnitudinem ingenij sui concitauit, detestatus consensum humani generi ten-
dentis ad uitia,oēs ait, malos uiuere,& in scœnam uelut rusticus poeta prosiluit. Non
senem excepit,non puerum,non fœminam,non uirum,& adijcit, singulos peccare non
paucos,

paucos,sed iam scelus esse contextum.Fugiendū ergo,& in se redeundū est, immo etiā
a se recedendum.Hoc tibi,& si diuidimur mari,præstare tentabo,ut dubium uiæ, inie-
cta manu ad meliora perducam.Et ne solitudinē sentias,hinc tecum miscebo sermones
Erimus una,qua parte optimi sumus,dabimus inuicē consilia,& ex uultu audientis pen
dentia.Longe te ab ista prouincia abducam,ne forte magnā historijs esse fidem credas
& placere tibi incipias,quoties cogitaueris.Hanc ego habeo sub meo iure prouinciam
quæ maximarū urbium exercitus & sustinuit & fregit,cum inter Carthaginē & Romā
ingentis belli precium iacuit,cum quatuor romanorum principum,id est totius imperij
uires contractas,in unum locum uidit,altamq; Pompei fortunā erexit,Cæsaris fatigauit
Lepidi trāstulit,omniūq; cepit,quæ illi ingenti spectaculo interfuit,ex quo liquere mor
talibus posset,quam uelox foret ad imum lapsus ex summo,quāq; diuersa uia magnam
potentiā fortuna destrueret. Vno eñ tempore uidit Pompeiū Lepidumq; ex maximo
fastigio,aliter ad extrema deiectos,cum Pompeius alienū exercitum fugeret,Lepidus
suum.Itaq; ut totum mente abducam,quāuis multa babeat Sicilia in se,circaq; se mirabi
lia,oēs interim prouinciæ tuæ quæstiones præteribo,& in diuersum cogitationes tuas

De Nilo.

abstrahā. Quæram eñ tecum id,quod libro supiore distuli.Quid ita Nilus æstiuis men
sibus abundet. Cui Danubiū similē habere naturā philosophi tradiderūt, quod & fon-

Cōtra Pliniū Danubius in colliculo non admodū magno apđ germanos oriť, circa pagum ab eo denoiatum.

tis ignoti,& æstate quam hyeme maior sit. Vtrunq; apparuit falsum.Nam & caput eius
in germania esse comperimus,& æstate quidem incipit crescere,sed adhuc manente in
tra mensuram suā Nilo,primis caloribus,cum sol uehemētior inter extrema ueris niues
emollit,quas ante consumit,quā intumescere Nilus incipiat. Reliquo uero æstatis minu
itur,& ad hybernam magnitudinē redit,atq; ex ea dimittitur.At Nilus ante ortum cani
culæ augetur medijs æstibus,ultra æquinoctiū.Hunc nobilissimū amnem natura extulit
ante humani generis oculos, & ita disposuit,ut eo tempore inundaret Aegyptum, quo
maxime usta feruoribus terra undam altius traheret,rantū usura quantū siccitati annuæ
sufficere possit.Nam in ea parte,qua in Aethiopiam uergit,aut nulli imbres sunt,aut ra-
ri,& qui insuetam aquis cœlestibus terrā non adiuuent. Vnam ut scis Aegyptus in hoc
spem suam habet. Proinde sterilis annus aut fertilis est, prout ille magnus influxit, aut
partior.Nemo aratorum aspicit cœlum. Quare,non cū poeta in eo iocor, & illi Ouidiū
suum impingo,qui ait.Nec pluuias supplicat herba iouí. Vnde crescere incipiat si com-
prehendi posset,causæ quoq; incrementi inuenirenť.Nunc uero magnas solitudines p̄
uagatus,& in paludes diffusus, gentibus sparsus circa Philas primū ex uago & errante

Phile insula

colligitur.Phile insula est aspera & undiq; prærupta,duobus in unum coituris amnibus
cingitur,qui Nilo mutantur,& eius nomen ferunt. Vrbem totam complectiť. Ad hanc
Nilus magnus magis,quā uiolentus egressus,Aethiopiam arenasq;,per quas iter ad cō-
mertia indici maris est,prælabitur.Excipiunt autē cataractæ,nobilis insigni spectaculo
locus.Ibi per arduas excisasq; pluribus locis rupes Nilus insurgit,& uires suas concitat.
Frangitur enim occurrentibus saxis,& per angustias eluctatur,ubicunq; uincit, aut uin
citur,fluctuat,& illic excitatis primū aquis,quas sine tumultu leui alueo duxerat,uiolen
tus,& per malignos transitus torrens, prosilit,dissimilis sibi.Quippe ad id lutosus & tur

Forte† cautiū uibrauit.

bidus fluit.At ubi in scopulos† cautius librauit spumat,& illi non ex natura sua,sed ex in
iuria loci color est.Tandem eluctatus obstantia in uastam altitudinē subito destitutus
cadit,cum ingenti circumiacentiū regionum strepitu. Quem perferre gens ibi asperis
collocata nō potuit,obtusis assidue frangiť auribus,& ob hoc sedibus ad quietiora trans
lati sunt.Inter miracula fluminis incredibilē incolarum audaciā accepi. Bini paruula na
uigia conscendunt,quorū alter nauem regit,alter exhaurit.Deinde multum inter rapi-
pidam insaniā Nili,& reciprocos fluctus uolutati,tandem tenuissimos cānales tenent,
per quos angusta rupium effugiunt,& cum toto flumine effusi, nauigium ruens manu
temp erant,magnoq; spectantiū metu in caput missi,cum iam adploraueris,mersosq; at
q; obrutos tanta mole credideris,longe ab eo,in quem ceciderunt,loco nauigant, tor-
menti modo missi.Nec mergit cadens unda,sed planis aquis tradit. Primum incremen
tum Nili circa insulam,quā modo retuli,Philas nascitur. Exiguo ab hoc spacio terra di-

Abactos

uiditur Abacton græci uocant.Nec illam ulli, nisi antistites calcant,illa primum saxum
auctu fluminis

auctu fluminis sentiũt. Post magnum deinde spacium duo eminent scopuli, Nili uenas uocant incolæ, ex quibus magna uis funditur, non tamen quanta operire posset Aegyptum. In hac ora stirpem sacerdotes & aurea dona præfecti, cum solẽne uenit sacrum, iaciunt. Hinc iam manifestus nouarum uirium Nilus, alto ac profundo alueo fertur, ne in altitudinem excedat obiectu montium pressus. Circa Memphim demum liber, & per campestria uagus, in plura scinditur flumina, manuq; canalibus factus, ut sit modus in deriuantium potestate, per totam discurrit Aegyptum. Initio diducitur, deinde continuatis aquis in faciem laci ac turbidi maris stagnat, cursum illi uiolẽtiamq; eripit latitudo regionum, in quas extenditur, dextra leuaq; totam amplexus Aegyptum. Quantum creuit Nilus tantum spei in annum est. Nec computatio fallit agricolam, adeo ad mẽsuram fluminis respondet, quam fertilem facit Nilus. Is arenoso ac sitienti solo & aquam inducit & terram. Nam cum turbulentus fluat omnem in siccis atq; hiantibus locis fecem relinquit, & quicquid pingue secũ tulit, arentibus locis illinit, iuuatq; agros duabus ex causis, & quod inundat, & quod oblimat. Ita quicquid non † adiuuit, sterile ac squalidum iacet. Si creuit super debitum, nocuit. Mira itaq; natura fluminis, quod cum cæteri amnes abluant terras & euiscerent, Nilus tanto cæteris maior, adeo nihil edit, nec abradit, ut cõtra adijciat uires, nimiumq; in eo sit quod solum temperet. Illato enim limo, arenas saturat, ac iungit. Debetq; illi Aegyptus nõ tantum fertilitatem terrarum, sed ipsas. Illa facies pulcherrima est, cum iam se in agros Nilus ingessit. Latent campi, opertæq; sunt ualles, oppida insularum modo extant. Nullum in mediterraneis, nisi per nauigia commercium est. Maiorq; est lætitia gentibus, quo minus terrarum suarum uident. Sic quoq; cũ se ripis cõtinet Nilus, per septena hostia in mare emittitur, quodcũq; elegeris ex his mare est. Multos nihilominus ignobiles ramos in aliud atq; aliud littus porrigit. Cæterũ beluas marinas, uel magnitudine, uel noxa pares educat. Et ex eo, quantus sit, æstimari potest, quod ingentia animalia & pabulo sufficienti, & ad nauigatidum loco, continet. Babillus uirorum optimus, perfectusq; in omni litterarum genere, rarissimus autor est, cũ ipse præfectus obtineret Aegyptũ, Heraclitio hostio Nili, quod est maximũ, spectaculo sibi fuisse delphinorum a mari occurrentiũ, & Crocodilorũ a flumine aduersum agmen agentium, † ualde properantibus prælium, Crocodilos ab animalibus placidis, morsuq; innoxijs uictos, His superior pars corporis dura, & impenetrabilis, etiã maiorũ animaliũ dẽtibus, At inferior mollis ac tenera, hanc Delphini spinis, quas dorso eminẽtes gerunt, submersi uulnerabant, & in aduersum emersi diuidebant. Recisis hoc modo pluribus, cæteri uelut acie uersa fugerunt. Fugax animal audaci, audacissimum timido. Nec illos tincturæ generis, aut sanguinis proprietate separant, sed cõtemptu & temeritate. Vltro enim insequuntur, fugientesq; iniecto trahunt laqueo, plæriq; pereunt, quibus minus præsens animus ad persequendum fuit. Nilum aliquando marinam aquã detulisse Theophrastus est autor, biennio continuo regnante Cleopatra, non descendisse decimo regni anno & undecimo constat. Significatam aiunt duobus rerum potientibus defectionem, Anthonij enim Cleopatræq; defecit imperium per nouem annos. Non ascendisse Nilum superioribus sæculis Callimachus est autor. Sed nunc ad inspiciendas causas, propter quas æstate Nilus crescat accedam, & ab antiquissimis incipiam. Anaxagoras ait ex Aethiopiæ iugis solutas niues ad Nilum usq; decurrere. In eadem opinione omnis uetustas fuit. Hoc Aeschylus, Sophocles, Euripides tradebãt. Sed falsum esse argumẽtis plurimis patet. Primo Aethiopiã feruentissimã esse indicat hominũ adustus color, & Troglodytæ, quibus subterraneæ domus sunt. Saxa uelut igne feruescũt, non tantũ medio, sed inclinato quoq; die, Ardẽs puluis, nec humani uestigij patiens, argentum replumbatur, signorum coagmenta soluuntur, nullum materiæ superadornatæ manet operimentum. Auster quoq; qui ex illo tractu uenit, uentus calidissimus est. Nullum ex his animalibus quæ latent bruma, unq; reconditur. Etiam per hyemẽ in summo & aperto serpens est, Alexandria quoq; longe ab huiusmodi immodicis caloribus est posita. Niues nõ cadunt, superiora pluuia carent. Quemadmodũ ergo regio tantis subiecta feruoribus duraturas per totam æstatem niues recepit, quas sane aliqui montes illic quoq; excipiant? Nunq; magis Alpes q; Thraciæ iuga aut Caucasus. Atqui eorum montium flumina ue-

Nilus q̃ pl' exundat, eo fertiliorẽ facit regionẽ.

Al† adijt

Al† uelut ꝑ partibus

Quare Nilus caniculæ exortu se effundat

re & prima æstate intumescunt, deinde Hybernis minora sunt. Quippe uernis tempori
bus imbres niuem diluunt, reliquias eius primus calor dissipat. Nec Rhenus, nec Rho-
danus, nec Caystrus subiacent malo. Aestate proueniũt, & illis altissimæ in septentriona
libus iugis niues sunt. Phasis quoq; per Indiæ campos, oras tenens cresceret, si niues flu-
mina possent contra æstatem magna producere. Præterea si hæc eadem attollerent Ni-
lum, æstate prima plenissimus flueret. Tunc enĩ maximæ & integræ adhuc niues, ex mol
Afri tabe scunt. lissimoq; tabes est. Nilus autem per menses quatuor liquitur, & illi æqualis accessio est.
Si Thaleti credis Etesiæ descendẽtes Nilo resistunt, & cursus eius actus cõtra hostia ma
ris sustinet, ita reuerberatus in se recurrit, non crescit, sed exitu prohibitus resistit, & quo
Flantibus Etesijs Nilus maior effluit cunq; mox potuit, incontextus erumpit. Eudimenes Massiliensis testimoniũ dicit. Naui
gaui, inquit Atlanticũ mare. Inde Nilus fluit maior, quãdiu Etesiæ tempus obseruant, tunc
enim e ijcitur mare instantibus uentis. Cum resederint in pelagus, conquiescit, minorq;
discedenti inde uis Nilo est. Cæterum dulcis maris sapor est, & similes Niloticis beluæ.
Quare ergo si Nilum Etesiæ prouocant, & ante illos incipit incrementũ eius, & post eas
* durat? Præterea non sit quo illi fauere uehementius. Nec remittitur incitaturq; prout il
lis impetus fuit, quod heret, si illorum uiribus cresceret. Quid quod Etesiæ littus uerbe-
rant, & contra illos Nilus descendit, inde uenturus, unde illi, si origo ab illis esset. Præte-
rea ex mari purus & ceruleus efflueret, nunc turbidus uenit. Adde quod testimonium
eius testium turba coarguitur, Tunc erat mendacio locus, cum ignota essent extema. Li
bebat illis fabulas mittere. Nunc uero tota extremi maris ora mercatorum nauibus strin
gitur, quorũ nemo narrat Minium, Nilum, aut mare saporis alterius, quã natura credi ue
tat, quia dulcissimũ quodq; & leuissimũ sol trahit. Præterea quare hyeme non crescũt, &
tunc potest uentis concitari mare, aliquando quidem maioribus. Nam Etesiæ tempera-
* Alij † opplet ti sunt. Quod si e mari ferretur Atlantico, semel † populet Agyptum. At nũc per gradus
crescit. Genopidechius ait hyeme calorem sub terris cõtineri, ideo & specus calidos esse
& tepidiorem puteis aquam, itaq; uenas interno calore siccari. Sed in alijs terris augent
imbribus flumina. Nilum, & quia nullo imbre adiuuetur, tenuari, deinde crescere pęr æsta
tem, quo tempore frigẽt interiora terrarum, & redit rigor fontibus, quod si uerum esset,
æstate abundaret. Deinde calorem hyeme sub terris esse maiorẽ. Aqua & specus & pu-
tei tepent, quia aera rigentem extrinsecus nõ recipiunt. Ita non calorem habent, sed fri
gus excludunt. Ex eadem causa æstate frigidant, quia ab illo remotus, seductusq; aer cale
factus non peruenit. Diogenes Apolloniates ait, Sol humorem ad se rapit, hunc & sic
cata tellus ex mari ducit, & ex cæteris aquis. Fieri autem non potest, ut una sicca sit tellus,
alia abundet. Sunt enim perforata omnia, & in itinere peruia. Sicca ab humidis sumunt
aliquando. Nisi aliquid terra acciperet, exaruisset. Ergo unde sol trahit? Sed ex his quæ
premunt, maxime hæc remedia sunt. Terra cum exaruit, plus ad se humoris adducit, ut
in lucernis oleũ illo fluit, ubi exuritur. Sic aqua illo incũbit, quo uis caloris & terræ æstuã
tis accessit. Vnde ergo trahitur? ex illis scilicet partibus semper Hybernis, septentriona-
libus, unde exundat. Ob hoc Pontus in inferum mare assidue fluit rapidus, non ut cæte
ra maria alternatis ultro citro æstibus, in unam partem semper pronus & torrens. Quod
nisi faceret, his itineribus, quod cuiq; deest, redderetur, quod cuiq; super est, emineret. Iã
* aut siccata essent omnia, aut inundata. Interrogare Diogenem libet, quasi compertus ani
mus cuncta & inuicem cõmeat. Non omnibus locis æstate maiora sunt flumina. Aegy-
ptum sol magis pcoquit. Itaq; Nilus magis crescit. Sed in cæteris quoq; terris aliqua flu-
minibus fit adiectio. Deinde quia illa pars terræ sine humore est, omnis ad se ex alijs re-
gionibus trahit, eoq; magis humidior, quo calidior est. Deinde quare Nilus dulcis est, si
illi e mari unda est? Nec enim ulli flumini dulcior gustus. Grandinem hoc modo fieri,
si tibi affirmauero, quo apud nos glacies fit, gelata nube tota, nimis audacem rem fece-
ro. Itaq; ex his me testibus numero secundæ notæ, qui uidisse quidem se negant, sed au-
disse. Aut quod historici faciunt, & ipse faciam. Illi cum multa mẽtiti sunt, ad arbitrium
suũ unam aliquam rem nolunt spondere, sed adijciunt. Penes autores fides erit. Ergo si
mihi parũ credis, Possidonius tibi autoritatem promittet, tam in illo quod præteritũ, quã
in hoc quod secuturum est. Grandinem enim fieri ex nube aquosa iam in humorem uer

sa sic

affirmabit, tanq̃ interfuerit. Quare aũt rotunda sit grando, etiam sine magistro scire po-
tes, cum adnotaueris stillicidium omne cõglomerari. Quod & in speculis apparet, quæ
humorẽ halitu colligunt, & in poculis sparsis, aliaq; omni leuitate, Nam & herbarũ, & ar-
borum folijs, si quæ guttæ adhæserunt, in rotundũ iacent. Quid magis est saxo durũ? qd
mollius unda? Dura tamẽ molli saxa cauãtur aqua, aut ut alius poeta ait, Stillicidij casus
lapidem cauat, & hæc ipsa excauatio rotunda fit. Ex quo apparet illud, huic quoq; simile
esse quod cauat. Locũ enim sibi ad formã & habitũ sui exculpit. Præterea potest etiam,
si nõ fuit grando talis cum defertur, corrotundari, & toties p spaciũ aeris densi deuoluta
æqualiter atq; in orbẽ teri. Quod nix pati non potest, quia nõ est tam solida, imo quia tã
fusa est, & non p magnã altitudinẽ cadit, sed circa terras initiũ eius est. Ita non longius illi
p acra, sed ex proximo lapsus est. Quare nõ & ego idẽ mihi pmittam, quod Anaxago-
ras? Inter nullos magis q̃ inter philosophos esse debet æqualitas. Grando nihil aliud est
q̃ suspensa glacies. Nix in pruina pendẽs cõgelatio. Illud enim iam diximus, quod inter
aquam & rorem interest, hoc inter pruinã & glaciẽ, necnon inter niuem & glaciẽ inter-
esse. Poteram me peracta quæstione dimittere, sed bene mẽsum dabo, & quomodo cœ-
pi tibi molestus esse. Quicquid in hoc loco quæritur, dicam. Quæritur aũt, quare hye-
me ningat, nõ grandinet, & uere iam frigore infracto grando cadat. Nam, ut fallar tibi,
uerum mihi quidẽ psuadetur. Me usq; ad mẽdacia hæc leuiora, in quibus os præscidi, nõ
oculi erui solent, credulũ præsto. Hyeme aer riget, & ideo nondũ in aquam uertitur, sed
in niuem, cui aer propior est. Cum uer cœpit, maior inclinatio tẽporis sequitur, & calidi-
ore cœlo maiora sunt stillicidia. Ideo ut ait Vergilius noster, Cum ruit imbriferũ uer, ue-
hementior immutatio est aeris undiq; patefacti & soluentis se, ipso tempore adiuuante:
Ob hoc nimbi graues magis uastiq; q̃ pertinaces deferuntur. Bruma lentas pluuias ha-
bet & tenues, quales sæpe solent interuenire, cũ pluuia rara & minuta, niuem quoq; ad-
mixtam habet. Dicimus niualem diẽ, cũ altum frigus, & triste cœlum est. Præterea Aqui-
lone flante & suũ cœlũ habente, minutæ pluuiæ sunt. Austro imber improbior est, & gut-
tæ pleniores. Rem a nostris positam nec dicere audeo, quia infirma uidetur, nec præter-
ire. Quid enim mali est aliquid & faciliori iudici scribere, Immo si omnia argumẽta ad *
lancem cœperimus exigere, silentium indicetur. Pauca etiã admodum sunt sine aduersa-
rio. Cætera etiã si uincunt, litigant. Aiunt uere quicquid circa Scythiam & Pontum &
Septentrionalẽ plagam, glaciatũ & abstrictum est, relaxari. Tunc flumina gelata disce-
dere, tunc obrutos montes niues soluere. Credibile est ergo frigidos spiritus inde infer-
ri, & uerno cœlo immisceri. Illud quoq; adijciunt, quod nec sum expertus, nec experiri
cogito. Tu quoq;, cẽseo, si uolueris uerum exquirere, niuem ita caue, experiaris. Minus
algere aiunt pedes eorum, qui fixam & duram niuẽ calcant, q̃ eorum qui tenerã & labe-
factam. Ergo si nõ mentiunt, quicquid ex illis septentrionalibus locis iam disturbata ni-
ue & glacie frangẽte se fertur, id meridianæ partis tepentẽ iam humidumq; aera alligat,
& pstringit. Itaq; cũ pluuia futura erat, grando fit, iniuria frigoris. Non tempero mihi
quo minus omniũ nostrorũ ineptias proferã, quosdã peritos obseruandarũ nubiũ esse af-
firmant, & prædicere cũ grando uentura sit, & hoc intelligere usu ipso potuere, cum co-
lorem nubiũ notassent, quẽ grando toties insequebaẽ. Illud incredibile Cleonis fuisse pu-
blice præpositos χαλαζοφύλακας speculatores futuræ grandinis. Hij cum signũ dedissent — i. grãdinis obseruatores.
adesse iam grandinẽ, quid expectas ut homines ad penulas discurrerent, aut ad † score-
as, Immo pro se quisq; alius agnũ imolabat. Alius pullum, protinus illæ nubes alio decli- — Forte † sto/reas.
nabant, cum aliquid gustassent sanguinis. Hoc rides. Accipe quod rideas magis. Si quis
nec agnũ pullum habebat, quod sine damno fieri poterat, manus sibi afferebat. Et ne tu
auidas aut crudeles existimes nubes, digitum suũ bene acuto graphio pungebat, & hoc
sanguine litabat. Nec minus ab huius agello grando se auertebat, q̃ ab illo in quo maiori — Ridicule nostri tẽpe/statẽ tinnin/nabulis abi/gi putant.
bus hostijs exorata erat. Rationem huius rei quidã quærunt. Alteri ut homines sapien-
tissimos decet, negant posse fieri, ut cum grandine aliquis paciscatur, & tempestates mu-
nusculis redimat, q̃uis munera & deos uincant, Alteri suspicari ipsos aiũt, esse in ipso san-
guine uim quandam potentem auertendæ nubis, ac repellendæ. Sed quomodo in tam
exiguo sanguine potest esse uis tanta, ut in altum penetret, & illam sentiãt nubes. Quan-

Quare grã/do sit rotũ/da. (margin, beside lines 1–3)

Quid gran/do. (margin, beside lines 12–13)

to expeditius erat dicere, mendacium & fabula est. At Cleonæ iudicia reddebant in illos, quibus delegata erat cura prouidendæ tempestatis, quod negligentia eorum uineæ uapulassent, aut segetes procidissent. Et apud nos in duodecim tabulis cauetur, ne quis alienos fructus excantassit. Rudis adhuc antiquitas credebat, & attrahi imbres cantibus & repelli, quorum nihil posse fieri tam palã est, ut huius rei causa nullius philosophi schola intranda sit.

Vineas ne excãtassito

Vnam rem ad hoc adijciam, & fauere, ac plaudere te iuuabit. Aiunt niuem in ea parte aeris fieri, quæ prope terras est. Hanc enim plus habere caloris ex quatuor causis. Vna, quod omnis terrarum euaporatio, cum multum in se feruidi aridiq; habeat, hoc est calidior, quo recentior. Altera quod radij solis a terra resiliunt, & in se currunt. Horum duplicatio proxima quæq; a terris calefacit. Quæ ideo plus habẽt teporis, quia solem bis sentiunt. Tertia causa est, quod magis superiora perflantur. At quæcunq; depressa sunt, minus uentis uerberãtur. Accedit his ratio Democriti. Omne corpus quo solidius est, hoc calorem citius cõcipit, & diutius seruat. Itaq; si in solem posueris æneum uas & uitreum & argenteum, æneo citius calor accedit, diutius hærebit. Adijcit deinde quare hoc existimet fieri. His, inqt, corporibus, quæ duriora & pressiora densioraq; sunt, necesse est minora foramina esse, & tenuiorem in singulis spiritum. Sequitur, ut quẽadmodum minora balnearia & minora foramina citius calefiunt, sic hæc foramina esse occulta & oculos effugientia, & celerius feruorem sentiant, & propter easdẽ angustias quicquid receperunt tardius reddant. Hæc longe præparata ad id ꝑducunt, de quo nũc quæritur. Omnis aer quo propior est terris, hoc crassior. Quẽadmodũ in aqua & in omni humore fex ima est, ita in aere spississima quæq; descendunt. Iam autem probatũ est omnia quo crassioris solidiorisq; materiæ sunt, hoc fidelius custodire calorem receptũ, sed editior aer quo longius a terrarum colluuie recessit, hoc sincerior puriorq; est. Itaq; solẽ nõ retinet, sed uelut per inane transmittit, ideo minus calefit. Contra autem quidã aiunt cacumina montium hoc calidiora esse debere, quo propiora soli sunt. Qui mihi uidentur errare, quod Apenninũ & Alpes & alios notos ob eximiam altitudinẽ mõtes, intantum putant crescere, ut illorum magnitudo sentire solis uiciniã possit. Excelsa sunt ista ꝙdiu nobis cõparãtur, At uero ubi ad uniuersum respexeris, manifesta est omniũ humilitas. Inter se uincuntur, & uincunt. Cæterum intantum nihil attollitur, ut collatiõe totius nulla sit, uel maximis portio, quod nisi esset, nõ diceremus totum orbem terrarum pilã esse. Pilæ proprietas est cum æqualitate quadam rotunditas, ad æqualitatem ducta, Hanc autem accipe, quam uides in lusoria pila. Non multum illi cõmissuræ rimarum nocent, quo minus par sibi ab oñi parte dicatur, Quomodo in hac pila, nihil illa interualla officiũt ad speciem rotundi, sic nec in uniuerso quidem orbe terrarum, editi montes, quorum altitudo totius mundi collatione consumitur. Qui dicit altiorem montem, quia solem ꝑpius excipiat, magis calere debere, idem dicere potest longiorem hominẽ citius ꝙ pusillũ debere calefieri, & citius caput eius ꝙ pedes. Atq; quisquis mundũ mensura sua æstimauerit, & terram cogitauerit tenere puncti locum, intelliget nihil in illa posse ita eminere, ut cœlestia magis sentiat, uelut in propinquũ illis accesserit. Mõtes isti quos suspicimus, & uertices æterna niue obsessi, nihilominus in imo sunt, & propius quidem soli est mons, ꝙ campus aut uallis, sed sic, quo modo est pilus pilo grossior, arbor arbore, & mons monte maior esse dicitur. Isto enim modo, & arbor & alia magis, ꝙ alia, dicentur uicina cœlo, quod falsum est, quia inter pusilla nõ potest esse magnum discrimen, nisi dum inter se cõparantur. Vbi ad collationem immensi corporis uentum est, nihil interest quantũ sit alterum altero maius, quia etiam si magno discrimine, tamen minima uincuntur.

Ad æqualitatem terræ nihil obsunt uel altissimi montes.

Sed ut ad propositum reuertar, propter has quas retuli causas, plærisq; placuit, in ea parte aeris niuem cõcipi, quæ uicina terris est, & ideo minus alligari, quia minore rigore coit. Nam uicinus aer plus habet frigoris, ꝙ ut in aquam & imbrem trãseat, & minus ꝙ ut duretur in grandinem, Hic medio frigore nõ nimis intento niues fiunt coactis aquis. Quid istas inquis ineptias, quibus nec literatior est quisꝗ, nec melior, tam operose ꝓsequens? Quo modo fiant niues dicis, cum multo magis ad nos dici a te pertineat, quare emendæ non sint niues. Haha iubes me cum luxuria litigare. Quotidianũ istud & sine effectu iurgiũ est. Litigemus tamen, etiam si superior futura est, pugnantes ac reluctantes uincat. Hãc ipsam inspe-

ipsam inspectionem naturæ nihil iudicas ad id, quod uis conferre? Cum quærimus, quo
modo nix fiat, & dicimus illã pruinæ similẽ habere naturam, plus illi spiritus q̃ aquæ in-
esse, nõ putas exprobrari illis, cum emere aquam turpe sit, si nec aquã quidẽ emunt? Nos
uero quæramus potius quomodo fiant niues, q̃ quomodo seruent̃, quoniã non contẽti
uina diffundere ueterana, per sapores ætateq; disponere, inuenimus quõ stiparemus ni
uem, ut ea æstatẽ euinceret, & cõtra anni feruorẽ defenderet̃ loci frigore. Quid hac dili-
gentia consecuti sumus? Nempe ut gratuitã mercemur aquã. Nobis dolet, ꝙ spiritum, ꝙ
solẽ emere nõ possumus. Quod hic aer etiam delicatis diuitibusq; ex facili nec emptus
uenit. O q̃ nobis male est, ꝙ quicq̃ a rerum natura in medio relictum est. Hoc quod illa
fluere & patere omnibus uoluit, cuius haustũ uitæ publicum fecit, hoc quod tam homi-
ni q̃ feris auibusq;, inertissimis animalibus, in usum large ac beate profundit, cõtra se in-
geniosa luxuria redegit ad preciũ. Adeo nihil potest illi placere, nisi charum. Vnum hoc
erat, quod diuites in æquũ turbæ deduceret, quo uno nec possent antecedere pauperri-
mũ. Illi, cui diuitiæ molestæ sunt, excogitatum est, quemadmodũ etiã caperet aqua luxu-
riam. Vnde ad hoc ꝑuentum sit, ut nulla nobis aqua satis frigide uideret̃ quæ flueret, di-
cam. Quãdiu sanus & salubris cibi capax stomachus est, impleturq;, nõ premit̃, naturali-
bus fomentis contentus est. Vbi quotidianis cruditatibus nõ tẽporis æstus, sed suos sen
tit, ubi ebrietas cõtinua uisceribus insedit, & præcordiale in quod uertitur torret, aliquid
necessario quærit̃, quo æstus ille frangatur, qui ipsis aquis incalescit, remediis incitat ui-
tium. Itaq; nõ æstate tantũ, sed media hyeme niuem hac causa bibũt. Quæ huius rei cau
sa est, nisi intestinũ malum, & luxu corrupta præcordia, quibus nullum interuallum unq̃
quo interquiescerent datũ est, sed prandia, cœnis usq; in lucẽ ꝑductis, ingesta sunt, & dis
tentos copia ferculorum ac uarietate, comesatio altius mersit? Deinde nunq̃ intermissa
intemperantia, quicquid ante decoxerat, efferauit, & in desyderiũ semꝑ noui rigoris ac-
cendit. Itaq; q̃uis cœnationẽ uelis ac specularibus muniant, & igne multo doment hye-
mem, nihilominus stomachus ille solutus & æstu suo languidus, quærit aliquid quo eri-
gatur. Nam sicut animo relictos stupentesq; aqua frigida spargimus, ut ad sensum sui re
deant, ita uiscera istorũ intus torpentia nihil sentiunt, nisi frigore illa uehementiore per-
usseris. Inde est, inquã, ꝙ nec niue cõtenti sunt, sed glaciẽ, uelut certior illi ex solido rigor
sit, exquirunt, ac sepe repetitis aquis diluunt. Nõ quæ e summo tollitur, sed ut uim maio
rem habeat, & ꝑtinacius frigus ex abdito effoditur. Itaq; ne unũ quidem eius est preciũ,
sed habet institores aqua, & annonã † ꝓ pudore uariã. Vnguẽtarios Lacedæmonii urbe Al's proh pudor
expulere, & propere cedere finibus suis iusserunt, quia oleũ disperderent. Quid illi fecis
sent, si uidissent reponendæ niuis officinas, & tot iumenta deportandæ aquæ deseruien-
tia † cuius calorem saporẽq; paleis, quibus custodiunt, inquinãt? At Dii boni, q̃ facile est Porte's colorem.
extinguere sitim sanam. Sed quid sentire possunt emortuæ fauces, & occallatæ cibis ar-
dentibus? Quemadmodũ nihil illis satis frigidũ, sic nihil calidũ illis satis est. Sed ardẽtes
boletos, & raptim indumento suo mersatos, demittunt pene fumantes, quos deinde re-
stinguãt niuatis potionibus. Videbis inquã quosdã graciles, & palliolo focaliq; circũda-
tos, pallentes & egros, nõ sorbentes solũ niuem, sed etiã esse, & frusta eius in ciphos su-
os deiicere inter ipsam bibendi morã. Sitim istã esse putas? Febris est. Et quidẽ eo acrior
ꝙ nõ tactu uenarũ, nec in cutẽ effuso calore deprehendit̃. Sed cor ipsum excoquit luxu-
ria, inuictũ malũ, & ex molli fluidoq; durũ atq; patiẽs. Nõ intelligis oia cõsuetudine uim
suã ꝑdere? Itaq; nix ista, in qua etiã iã natatis, eo ꝑuenit usu ad quotidianã stomachi serui
tutẽ, ut aquæ locũ obtineat. Aliqd adhuc quærite illa frigidius, qa ꝓ nihilo est familiaris
rigor.

Libri quarti naturalium quæstionum finis.

LVCII ANNEI SENECAE NATVRALIVM QVAESTIONVM LIBER QVINTVS, in quo de uentis & aeris motu agitur.

VENTVS est fluens aer. Quidam ita diffinierunt, Ventus est aer fluens in
unam partem. Hæc diffinitio uidetur diligentior, quia nunq̃ aer tã immo-
bilis est, ut non in aliqua sit agitatione. Sic tranquillum mare dicitur, cum le-
uiter cõmouetur, nec in unam partem inclinatur. Itaq; si legeris, Cum placi

dum uentis staret mare, scito illud non stare, sed succuti leuiter & duci, tranquillum est, quia nec huc nec illo impetum capiat. Idem & de aere iudicandum est, non esse unq̃ immobilem, etiam si quietus sit. Quod ex hoc intelligas licet, cum sol in aliquẽ clausum locum infusus est, uidemus corpuscula minuta in aduersum ferri, alia sursum, alia deorsum uarie concursantia. Ergo parum diligenter comprehẽdit quod uult, qui dixit, fluctus est maris agitatio, quia tranquillum quoq; agitatur. At ille abunde sibi cauit, cuius hæc diffinitio fuit, Fluctus est maris in unam partem agitatio. Sic in hac re, de qua nunc maxime quærimus non circumscribetur, qui ita se gesserit, ut dicat, Ventus est fluens aer in unam partem. Aut, uẽtus aer est fluens impetu, aut uis aeris in unam partem euntis, aut cursus aeris in aliquo concitatior. Scio quid responderi pro diffinitione altera possit. Quid necesse est adijcere te in unam partem fluens aer? Vtiq; enim quod fluit, in unam partem fluit. Nemo aquam fluere dicit, si tantum intra se mouetur, sed si aliquo fertur. Potest ergo aliquid moueri & nõ fluere, & econtrario nõ potest fluere, nisi in unam partem. Sed si hæc breuitas satis a calumnia tuta est, hac utamur. Si uero aliquis circũspectior est, uerbo non parcat, cuius adiectio cauillationẽ omnẽ poterit excludere. Nunc ad ipsam rem accedamus, quoniã satis de formula disputatum est. Democritus ait, cum angusto inani multa sunt corpuscula, quæ ille atomos uocat, sequi uentum. At contra quietum & placidum aeris statum esse, cum in multo inani pauca sunt corpuscula. Nam quemadmodum in foro aut uico q̃diu paucitas est, sine tumultu ambulant, ubi turba in angustum cucurrit, aliorum in alios incidentium rixa fit, sic in hoc quo circumdati sumus spacio, cum exiguum locũ multa corpora impleuerint, necesse est alia alijs incidant & impellant ac repellantur, implicenturq; & comprimantur, ex quibus nascitur uentus, cum illa quæ colluctabantur incubuere, & diu fluctuata ac dubia inclinauere se. At ubi in magna laxitate

Cõtra Democritũ uẽtum ex coactis atomis oriri dicẽtẽ.

corpora pauca uersantur, nec arietare possunt, nec impelli. Hoc falsum esse uel ex eo colligas licet, φ tũc minime uentus est, cum aer nubilo grauis est. Atqui tũc plurima corpora se in angustum contulere, & inde est spissior nubium grauitas. Adijce nunc φ circa flumina & lacus frequens nebula est, artatis cõiunctisq; corporibus, nec tamen uentus est. Interdum uero tanta caligo effunditur, ut conspectum in uicino stantiũ eripiat, quod nõ eueniret, nisi in paruum locum corpora se multa compellerent. Atqui nullũ tempus magis q̃ nebulosum caret uento. Adijce nunc, quod econtrario uenit, ut sol matutinũ aera spissum & humidum ortu suo tenuet. Tunc surgit aura, cum datum est laxamentũ corporibus, & constipatio illorum ac turba resoluta est. Quomodo, inquis, ergo uenti fiũt, quos nõ negas fieri? Nõ uno modo. Alias enim terra ipsa magnam uim aeris eijcit, & ex abdito spirat. Alias cũ magna & cõtinua ex imo euaporatio in altum agit, quæ merserat, immutatio ipsa alicuius mixti in uentum uertit. Illud enim nec (ut credam) mihi persuaderi potest, nec (ut taceam) quomodo in nostris corporibus ex cibo fit inflatio, quæ non sine magna iniuria emittitur, & uenrtem interdum cum sono exonerat, interdum secretius. Sic putant & hanc magnam rerum naturam alimenta mutantem emirtere spiritũ. Bene nobiscum agitur, quod semper excoquit. Alioquin imundius aliquid timeremus. Nunquid ergo hoc uerius est, dicere multa ex omni parte terrarum & assidua fieri corpuscula, quæ cum coaceruata sunt, deinde extenuari sole cœperint, quia omne qđ in angusto dilatatur, spaciũ maius desyderat, uentus existit? Quin ego hãc solam esse causam

Ventorum causa.

uenti existimo, aquarũ terrarumue euaporationes. Ex his grauitatẽ aeris fieri, deinde soluí impetu, cũq; densa steterint, ut est necesse, extẽuata nitunt̃ inter ampliorem locũ. Ego uero & hanc iudico. Cæterum & illa est longe uerior causa, ualentiorq;, habere aera naturalem uim mouendi se, nec aliunde cõcipere, sed inesse illi ut aliarum rerum, ita huius potentiam. An hoc existimas, nobis datas uires esse, quibus nos moueremus, aera autẽ relictũ & inertem? & inagitabilem esse? cum aqua motũ suũ habeat, etiam uentis quiescẽtibus, nec enim aliter animalia edere posset. Muscũ quoq; innasci aquis, & herbosa quædam uidemus, summo innatãtia. Est ergo aliquid in aqua uitale. De aqua dico? Ignis qui omnia consumit, quædam creat, & quod uideri non potest simile ueri, sed tamen uerum est, animalia igne generari. Habet ergo aliquam uim talẽ aer, & ideo modo spissat se, modo expandit se et purgat, et alias contrahit, diducit, ac differt. Hoc ergo interest inter aera et uentum

ra & uentum, quod inter lacum & flumen, aliquando per seipsum solum causa uenti est,
fundens rigentem aera, & ex denso coactoq; explicans. In uniuersum de uẽtis diximus.
Nunc iterum incipiemus illos excutere. Fortasse apparebit quemadmodum fiant, si ap-
paruerit, quando & unde procedant. Primũ ergo antelucanos flatus inspiciamus, qui
aut ex fluminibus, aut ex conuallibus, aut ex aliquo sinu feruntur. Nullus ex his ꝑtinax
est, sed cadit fortiore iam sole, nec fertur ultra terrarum conspectum. Hoc uentorum ge
nus incipit uere, nec ultra aestatem durat. Et inde maxime uenit, ubi aquarũ plurimũ &
montium est. Plana licet abundent aquis, tamen carent aura, hac dico, quae ꝓ uento ua-
let. Quomodo ergo talis flatus cõcipitur, quem Graeci εὐκολπίαν uocant? Quicquid ex se
paludes & flumina emittunt (id autem & multũ est & assiduũ) per diem solis alimentum
est, nocte exhauritur montibus inclusum, & in unam regionem colligitur. Cum illã im-
pleuit, & iam se non capit, sed exprimitur aliquo & in unam partem procedit, hic uẽtus
est. Itaq; eo incumbit, quo liberior exitus inuitat, & loci laxitas, in quam coaceruata de-
currant. Huius rei argumentũ est, ꝙ prima noctis parte non spirat. Incipit enim fieri tũc
illa collectio, quae circa lucem iam plena est, & onerata quaerit, quo defluat, & eo potissi-
mum exit, ubi plurimũ uacui est, & magna ac patens † aera. Adijcit autem ei stimulos or
tus solis, feriens gelidum aera. Nam etiam antequam appareat, lumine ipso ualet, & nondũ
quidem aera radijs impellit, iam tantum lacessit & irritat, luce praemissa. Nam cum ipse
est praecessit, alia superius rapiuntur, alia finiuntur tepore. Ideo non ultra matutinũ illis da-
re fluere, omnis illorum uis conspectu solis extinguitur, etiam si ualẽtiores flauere. Cir-
ca medium tamẽ diem relanguescunt, nec unquam usq; in meridiẽ aura producitur. Alia au
tem imbecillior ac breuior est, prout ualentioribus minoribusue collecta causis est. Qua
re tamen tales uenti uere & aestate ualidiores sunt? Leuissimi enim caetera parte anni, nec q
uela impleant, surgũt. Quia uer aquosius est, & plurimis locis ob humidã coeli naturã sa-
turis & redundantibus, maior euaporatio est. At quare aestate aeque profunditur? Quia
post occasum solis remanet diuturnus calor, & magna noctis parte ꝑdurat. Qui euocat
exeuntia, ac uehementius trahit, quicquid ex his sponte reddi solet, deinde non tantum
habet uiriũ, ut quod euocauit, absumat. Ob hoc diutius corpuscula emanare solita & ef-
flare, terra ex se atq; humorẽ mittit. Facit aũt uentum sol ortus, nõ calore tantum, sed etiã
ictu. Lux enim (ut dixi) quae solem antecedit, nondum aera calefacit, sed percutit tãtum,
percussus autem in latus cedit. Quanquam ego ne illud quidem cõcesserim, lucem ipsam si
ne calore esse, cum ex calore fit. Non habet forsitan tantũ teporis, quãtũ tactu appareat.
Opus tamen suũ facit, & densa diducit ac tenuat. Praeterea loca quae aliqua iniquitate na
turae ita clausa sunt, ut solem accipere nõ possint, illa quoq; nubila & tristi luce calesiũt, &
per diem minus quam noctibus rigent. Etiam nunc natura calor omnis abigit nebulas, & a
se repellit. Ergo sol quoq; idem facit. Et ideo (ut quibusdam uidetur) inde flatus est, unde
sol. Hoc falsum esse ex eo apparet, ꝙ aura in omnem partem uehit, & contra ortum ple-
nis uentis nauigatur. Quod non eueniret, si semper uentus ferretur a sole. Etesiae quo-
q; quae in argumentum a quibusdã aduocantur, nõ minus propositũ adiuuant. Dicã pri-
mũ quid illis placeat, Deinde cur displiceat mihi. Etesiae, inquiũt hyeme nõ sunt, quia bre
uissimis diebus sol desinit, prius quam frigus euincat. Itaq; niues & ponuntur & durantur.
Aestate incipiũt flare, cũ & longius extendit dies, & recti in nos radij dirigunt. Veri er
go simile est, concussas calore magno niues plus humidi efflare. Item terras exoneratas
niue, retectasq; spirare liberius. Item plura ex septentrionali parte coeli corpora exire, &
in haec loca quae remissiora ac tepidiora sũt, deferri. Sic impetũ Etesias sumere, & ob hoc
a solstitio illis initiũ est, ultraq; ortũ caniculae nõ ualent, quia iã multũ e frigida coeli par-
te in hanc egestum est. Ac sol mutato cursu in nostrã rectior tenditur, & alteram partem
aeris attrahit, aliam uero impellit. Sic ille Etesiarum flatus aestatem frangit, & a mensium
feruentissimorũ grauitate defendit. Nunc quod ꝓmisi dicendũ est, quare Etesiae nos nõ
adiuuent, nec quicquam huic cõferant causae. Dicimus ante lucẽ auram incitari, tandẽ subsi-
dere, cũ illã sol attigit. At quia Etesiae ob hoc somniculosi a nautis & delicati uocantur, ꝙ
(ut ait Gallio) mane nesciunt surgere, eo tempore fere incipiunt prodire, quo ne pertinax
quidẽ aura est, quod nõ accideret, si ut auras, ita illos sol cõmoueret. Adijce nũc, quod si

Al† area.

Quare Etesiae dicatur somniculosi.

 causa illis

causa illis flatus est spacium diei ac longitudo, etiã ante solstitiũ flarent, cũ longissimi dies sunt, & cum maxime niues tabescunt. Iulio enim mense iam dispoliata sunt oĩa, aut certe admodum pauca iacent adhuc sub niue. Sunt quædã genera uentorum quæ ruptæ nubes & in pronum solutæ præmittunt. Hos Græci uentos ætnæphas uocant. Qui hoc (ut puto) modo fiũt, cum magna inæqualitas ac dissimilitudo corporum, quæ uapor terrenus emittit in sublime, eat, & alia ex his corporibus sicca sint, alia humida. Ex tanta discordia corporum inter se pugnantiũ, cum in unum cõglobata sunt, uerisimile est quasdam cauas effici nubes, & interualla inter illas relinqui fistulosa, & in modum tibiæ angusta. His interuallis tenuis includitur spiritus, qui maius desyderat spaciũ, cum euerberatus cursu parum libero incaluit, & ob hoc amplior fit, sciditq; cingentia, & erũpit in uentum, qui fere procellosus est, qui superne demittit̃, & in nos cadit uehemẽs & acer, quia nõ susus nec per apertum uenit, sed laborat, & iter sibi ui ac pugna parat. Hic fere breuis flatus est, quia receptacula nubiũ ꝑ quæ ferebatur, ac munimẽta perrumpit. Ideo tumultuosus uenit aliquãdo, nõ sine igne ac sono cœli. Hi uenti multo maiores diuturnioresq; sunt, si alios quoq; flatus ex eadẽ causa ruentes in se abstulere, & in unum cõfluxere plures, sicut torrentes modicæ ualitudinis eunt, q̃diu separatis suus cursus est. Cũ uero plures in se aquas conuertere, fluminũ iustorum ac perhenniũ magnitudinẽ excedunt. Idẽ credibile est fieri & in procellis, ut sint breues, q̃diu singulæ sunt, ubi uero sociauere uires, & pluribus cœli partibus elisus spiritus eodẽ se contulit, & impetus illi accedit & mora. Facit ergo uentum resoluta nubes, quæ plurimis modis soluitur. Nõnunq̃ conglobationẽ illam spiritus rumpit, nõnunq̃ inclusi & in exitum nitentis luctatio. Nõnunq̃ calor, quem modo sol fecit, modo ipsa arietatio, ut magnorum inter se corporum attritus. Hoc loco si tibi uidetur quæri potest, cur turbo fiat, qui euenire in fluminibus solet, ut q̃diu sine impedimento feruntur, simplex & rectũ illis iter sit, ubi incurrere in aliquod saxum ad latus ripæ prominens, retorqueantur, & in orbem aquas sine exitu flectãt, ita ut circũlata inter se sorbeantur, & uorticem efficiant. Sic uentus q̃diu nihil obstitit, uires suas effundit. Vbi aliquo promontorio repercussus est, aut ui locorum coeuntiũ in canalẽ conuexam tenuemq; collectus, sepius in se uolutatur, similemq; illis, quas diximus conuerti, aquis facit uorticem. Hic uentus circumactus et eundem ambiens locum, ac seipsa uertigine concitans, turbo est. Qui pugnatior si est, ac diutius uolutatus, inflammat̃ & efficit, quem πρηστῆρα Græci uocant. Hic est igneus turbo. Sed fere omnia pericula uenti erupti de nubibus produnt, quibus armenta rapiantur, & totæ naues in sublime tollant̃. Etiam nunc quia uentos diuersos ex se generant, & impulsum aera in alias quoq; partes, q̃ in quas ipsi inclinauere, dispergũt, illud quoq; dicam, quod mihi occurrit, quemadmodum stillicidia, q̃uis iam inclinent se & labantur, nondum tamẽ effecere lapsum, sed ubi plura coiere, & turba uires dedit, tunc fluere & ire dicũtur, sic q̃diu leues sunt aeris motus agitati, pluribus locis, nondum uentus est, tũc enim incipit, cum omnes illos miscuit & in unum impetum contulit. Spiritum a uento modus separat, uehementior enim spiritus uentus est, inuicem spiritus leuiter fluẽs aer. Repetam nunc quod primo dixeram edi e specu uentos, recessuq; interiore terrarũ. Non tota solido cõtextu terra in unũusq; fundatur, sed multis partibus caua, & cæcis suspẽsa latebris, alicubi habet inania sine humore. Ibi etiã si nulla lux discrimẽ aeris monstraret, dicã tamẽ nubes nebulasq; in obscuro consistere. Nã ne hæc quidẽ supra terras, quia uident̃, sunt, sed quia sunt, uidẽtur. Illic quoq; nihilominus ob id sunt, q̃ non uident̃ flumina. Illic scias licet nostris paria sublabi, alia leuiter ducta, alia in confragosis locis præcipitando sonantia. Quid ergo? non illud æque dabis esse aliquos & sub terra lacus, & quasdam aquas sine exitu stagnare? Quæ si ita sunt, necesse est & illud aera onerari, oneratumq; incumbere, & uẽtum propulsu suo concitare. Ex illis ergo subterraneis nubibus scicmus nutriri inter obscura flatus, cũ tantum uirium fecerint, quantum aut terræ obstantia auferant, aut aliquid apertum ad hos efflatus iter occupent, & per hanc cauernã in nostras sedes efferantur. Illud uero manifestum est, magnam esse sub terris uim sulphuris, & aliorũ nõ minus ignẽ alentiũ, ꝑ hæc loca cũ se exitũ quærens spiritus torsit, accẽdat flammã ipso obstrictu necesse est. Deinde flãmis latius fusis, etiã siq̃d ignaui aeris erat, extenuatũ moueri, & uiam cũ fremitu uasto

atq; impe

atq; impetu quærere. Si hoc diligentius persequar, cum quæram de motibus terræ, nunc mihi permitte narrare fabulam. Asclepiadotos autor est. Demissos q̃ plurimos a Philippo in metallum antiquũ olim destitutum, ut explorarent quæ ubertas eius esset, quis status, an aliquid futuris reliquisset uetus auaritia, descendisse illos cũ multo lumine, & multos durasse dies, deinde longa uia fatigatos, uidisse flumina ingentia, & cõceptus aquarũ inertium uastos, pares nostris, nec compressos quidẽ terra supereminente, sed liberæ laxitatis, nõ sine horrore uisos. Cum magna hæc legi uoluptate, intellexi enim sæculum nostrum, non nouis uitiis, sed iam ante antiquitus traditis laborare, nec nostra ætate primũ auaritiam, uenas terrarum lapidumq; rimatã, in tenebris male obstrusa quæsisse. Illi maiores nostri quos celebramus laudibus, quibus dissimiles querimur nos esse, spe ducti, montes ciderunt, & supra lucrum sub ruina steterunt. Ante Philippũ Macedones reges fuere, qui pecuniã in altissimis usq; latebris sequerent̃, & recto spiritu liberoq; in illos se demitterent specus, in quos nullum noctium dierumq; perueniret discrimen, a tergo lucem relinquerent. Quæ tanta spes fuit? Quæ tanta necessitas hominem ad sydera erectum incuruauit & defodit, & in fundum telluris intimæ mersit, ut erueret aurum nõ minore periculo quærendum, q̃ possidendũ? Propter hoc cuniculos egit, & circa prædam lutulentam incertamq; reptauit, oblitus rerum naturæ melioris, a qua se auertit. Nulli ergo mortuo terra tam grauis est, q̃ istis supra quos auaricia ingens terrarum pondus iniecit, quibus abstulit cœlum, quos in imo illud malum, ubi uirus latitat, infodit. Illo descendere ausi sunt, ubi nouam rerum positionẽ terrarumq; pendentiũ habitus, uentosq; per cæcum inane experirentur, & aquarum in illis fluentiũ horridos fontes, & altam perpetuamq; noctem. Deinde cum ista fecerint, inferos metuunt. Sed ut ad id de quo agitur reuertar, uenti quatuor sunt, in ortum, occasum, meridiem, septentrionemq; diuisi. Cæteri quos uariis nominibus appellamus, his applicãtur. Eurus ad auroram Nabatheaq; regna recessit, Persidaq; & radiis iuga subdita matutinis. Vesper & occiduo quæ littora sole tepescunt, Proxima sunt çephyro, Scythiam septemq; triones Horrifer inuasit Boreas, cõtraria tellus Nubibus assiduis pluuioq; madescit ab Austro. Vel si breuius illos cõplecti mauis, in unã tempestatẽ (quod fieri nullo modo potest) congregent̃. Vna Eurusq; Notusq; ruunt, creberq; procellis Africus, Et qui locũ in illa rixa non habuit, Aquilo. Quidã illos duodecim faciunt. Quatuor eñ cœli partes in ternas diuidũt, & singulis uẽtis binos † suffectos dant. Hac arte Varro uir diligẽs illos ordinat, nec sine causa. Nõ eñ eodẽ semp loco sol oritur, aut occidit. Sed alius est ortus occasusq; æquinoctialis, Bis aũt æquinoctiũ est, Alius solsticialis, Alius Hybernus. Qui surgit ab oriẽte æquinoctiali, Subsolanus apud nos dicitur, Græci illum ἀφηλιώτην uocãt. Ab oriẽte Hyberno Eurus exit, quem nostri uocauere Vulturnũ, Et Liuius hoc illum nomine appellat, in illa pugna Romanis parum prospera, in qua Hanibal & contra solem orientẽ exercitum nostrũ, & cõtra uentũ constituit, cũ uenti adiutorio ac fulgoris pstringentis oculos hostium uicit. Varro quoq; hoc nomẽ usurpat. Sed & Eurus iam ciuitate donatus est, & nostro sermoni non tanq̃ alienus interuenit. Ab oriente solsticiali excitatum, Græci καικίαν appellant, apud nos sine nomine est. Aequinoctialis occidens Fauoniũ mittit, quẽ Zephyrum esse dicẽt tibi, etiam qui græce nesciunt loqui. A solsticiali occidente, Chorus uenit, qui apud quosdam Argestes dicitur. Mihi nõ uidetur quia Chori uiolenta uis est, & in unam partem rapax. Argestes fere mollis est, & tam euntibus communis q̃ redeuntibus. Ab occidente hyberno Africus furibundus & ruens, Apud Græcos libs dicitur. A septentrionali latere summus est Aquilo. Medius septentrio. Imus Trachias. Huic deest apud nos uocabulum. A meridiano axe Euronotus est. Deinde Notus latine Auster. Deinde Libonotus, qui apud nos sine nomine est. Placet autem duodecim uentos esse, non quia ubiq; tot sint, quosdam enim inclinatio terrarum excludit, sed quoniam plures nusquam sũt. Sic casus sex dicimus, non quia omne nomen sex recipit, sed quia nullum plures q̃ sex: Qui duodecim uentos esse dixerunt, hoc secuti sunt, totidem uentorum esse, quot cœli discrimina. Cœlũ eñ diuidit̃ in circulos qnq;, qui p mũdi cardines eunt. Est septẽtrionalis, Solstitialis, Aequinoctialis, Brumalis, & cõtrarius septẽtrionali. His sextus accedit, qui superiorem partem mundi ab inferiore secernit, ut scis enim dimidia pars mũdi semp supra, dimidia

Quatuor uenti cardinales ut describit Ouidius.

Alii subditos.

pra, dimidia infra est. Hanc lineam quæ inter aperta & occulta est Græci ὁρίζοντα uocant, nostri finitorem dixere, alij finientem. Adijciendus est ad hunc meridianus circulus, qui oriçonta rectis angulis secat. Ex his quidam circuli in transuersa currunt, & alios interuẽtu suo scindunt. Necesse autem est tot aeris discrimina esse, quot partes. Ergo oriçon siue finiens circulus, quinq; illos orbes, quos modo dixi fieri, secat, & efficit decem partes, quinq; ab ortu, quinq; ab occasu. Meridianus circulus, qui in oriçonta incurrit, regiones duas adijcit. Sic duodecim aer discrimina accipit, & totidem facit uentos. Quidam sunt quorundam locorum proprij, qui nõ transmittunt, sed in proximũ ferunt. Non est illis a latere uniuersi mundi impetus. Atabulus Apuliam infestat, Calabriam Iapix, Athenas Scyron, Pamphiliam Chagenus, Galliam Circius, cui ædificia quassanti, tamen incolæ gratias agunt, tanq; salubritatem cœli sui debeant ei. Diuus certe Augustus templum illi, cum in Gallia moraretur, & uouit & fecit. Infinitum est, si singulos uelim prosequi. Nulla enim propemodum regio est, quæ non habeat aliquem flatum ex se nascentem, & circa se cadentem. Inter cætera itaq; prouidentiæ opera, hoc quoq; aliquis, ut dignũ admiratione suspexerit. Non enim ex una causa uentos aut inuenit, aut per diuersa disposuit. Sed primũ ut aera nõ sineret pigrescere, sed assidua uexatione utilem redderet, uitaleq; terris. Deinde ut imbres terris subministrarent, idemq; nimios compescerent. Nam modo adducunt nubes, modo deducunt, ut per totum orbem pluuiæ diuidi possent. In Italiam Auster impellit, Aquilo in Africam reijcit, Etesiæ non patiuntur apud nos nubes cõsistere. Iidem totam Indiam & Aethiopiam cõtinuis per id tempus aquis irrigãt. Quid q; fruges percipi nõ possunt, nisi flatu superuacua & mixta seruandis uentilarentur, nisi esset quod segetem excitaret, & latentem frugem ruptis uelamentis suis, quæ folliculos agricolæ uocant, adaperirent? Quid quod omnibus inter se populis cõmercium dedit, & gentes dissipatas locis miscuit? Ingens naturæ beneficiũ, si illud in iniuriã suam nõ uertat hominũ furor. Nunc quod de Cæsare olim maiore uulgo dictitatũ est, & a Tito Liuio positum, in incerto esse, utrum illum magis nasci reipublicæ profuerit, an non nasci, dici etiam de uentis potest, adeo quicquid ex illis utile & necessariũ est, nõ potest his repensari, quæ in pniciem suam generis humani dementia excogitat. Sed nõ ideo nõ sunt ista natura sua bona, si uitio male utentium nocent. Non in hoc prouidẽtia ac dispositor ille mundi deus, aera uentis exercendũ dedit, & illos ab omni parte, ne qd esset situ squalidum, effudit, ut nos classes partẽ freti occupaturas compleremus milite armato, & hostem in mari aut post mare inquireremus. Quæ nos dementia exagitat, & in mutuum compellit exitium? Vela uentis damus bellũ paraturi, & periclitamur periculi causa. Incertam fortunam experimur, uim tempestatũ nulla ope humana superabilẽ, mortem sine spe sepulturæ. Non erat tanti, si ad pacem p ista ueheremur. Nũc cum euaserimus tot scopulos latentes, & insidias uadosi maris, cum effugerimus procellosos desuper mõtes, per quos præceps in nauigãtes uentus impingit, cum inuoluto nubilo dies, & nimbis ac tonitruis horrendas noctes, cũ turbinibus diuulsa nauigia, quis erit huius laboris ac metus fructus? quis nos fessos tot malis portus excipiet? Bellum scilicet & obuius in littore hostis, & trucidandæ gentes, tracturæ magna ex parte uictorem, & antiquarum urbium flammã. Quid in arma cogimus populos? Quid exercitus scribimus directuros aciẽ in medijs fluctibus? Quid maria inquietamus? parum uidelicet ad mortes nostras terra late patet. Nimis delicate fortuna nos tractat. Nimis dura dedit nobis corpa, felicẽ ualetudinẽ. Nõ depopulat nos casus incurrens. Emetiri cuiq; annos suos ex cõmodo licet, & ad senectutẽ decurrere. Itaq; eamus in pelagus, & uocemus in nos fata cessantia. Miseri quid quæritis, mortem, quæ ubiq; superest? Petit illa nos & ex lectulo, sed ubiq; innocentes petat, occupabit uos in uestra domo, sed occupet nullũ molictes malũ. Hoc uero qd aliud qs dixerit, q̃ insania circũferre pericula, & ruere in ignotos, iratũ sine iniuria occurrẽtia deuastantẽ, ac ferarũ more occidere, quẽ nõ oderis? Illis tamẽ in ultionem, aut ex fame morsus est. Nos, sine ulla parsimonia nostri alieniq; sanguinis, mouemus maria, & nauigia deducimus, salutem cõmittimus fluctibus, secundos optamus uentos, quorum felicitas est ad bella perferri. Quousq; nos malos mala nostra rapuere? Parum est intra orbem suũ furere. Sic Persarũ rex stolidissimus in Græciã traiecit, quam exercitus non uincet, cũ

Quidā sūt uenti regionibus peculiares.

Ironia

cet,cum impleuerit. Sic Alexander ulterior Bactris & Indis uolet quærere, quid sit ultra magnum mare,& indignabitur aliquid esse ultimū sibi. Sic Parthis auaritia Crassum dabit. Non horrebit reuocantis diras tribuni,non tempestates longissimi maris,non circa Eufratem præsaga fulmina,& deos resistentes,per hominū deorumq; iras ad aurū ibitur. Ergo non merito quis dixerit rerum naturam melius acturam fuisse nobiscū,si uentos flare uetuisset,& in alto discursu furentium in sua quemq; terra stare iussisset. Si nihil aliud,certe suo quisq; tantum ac suorum malo nasceretur. Nunc parum in domestica,externis quoq; laborandum est. Nulla terra tam longe remota est,quæ non emittere aliqd suum malum possit. Vnde scio an nunc aliquis magnæ gētis in abdito dominus,fortunæ indulgentia tumens,non contineat inter terminos arma,an paret classes ignota moliēs, Vnde scio hic mihi, an ille uentus bellū inuehet? Magna pars erat pacis humanæ,maria præcludi. Non tamē(ut paulo ante dicebam) queri possumus de autore nostri deo,si beneficia eius corrumpimus,& ut essent contraria efficimus. Dedit ille uentos ad custodiē dam cœli terrarumq; temperiem,ad euocandas supprimendasq; aquas,ad alendos fatorum atq; arborum fructus,quos ad maturitatem cum alijs causis adducit ipsa iactatio, attrahens cibum in summa,& ne torpeant promouens. Dedit uentos ad ulteriora noscenda,fuisset enim imperitum animal,& sine magna experientia rerum homo,si circumscriberetur naturalis soli fine. Dedit uentos,ut cōmoda cuiusq; regionis fierent communia, non ut legiones equitemq; gestarent,nec ut perniciosa gentium arma transueherent. Si beneficia naturæ utentium prauitate ppendimus,nihil non nostro malo accepimus? Cui uidere expeditur? Cui loqui? Cui non uita tormentum est? Nihil inuenies tam manifeste utilitatis,quod non in contrarium transferat culpa. Sic uentos quoq; natura bonos futuros inuenerat,ipsi illos contrarios fecimus. Omnes in aliquod nos malum ducunt. Nō eadem est his & illis causa soluendi,sed iusta nulli. Diuersis enim irritamentis ad tentandum ire impellimur. Itaq; alicui uitio nauigatur. Egregie Plato dicit,qui nobis circa exitum iam testium loco dandus est,minima esse quæ homines emāt uita. Immo Lucili charissime,si bene furorem illorum existimaueris,id est nostrum,(in eadem enim turba uolutamur)magis ridebis,cum cogitaueris uita parari ea,in quibus uita consumitur. Quare deos uentos mūdo tribuerit

Libri quinti naturalium quæstionum finis.

LVCII ANNEI SENECAE NATVRALIVM QVAESTIONVM LIBER SEXTVS,in quo de terræmotu agitur.

POMPEIOS celebrem Campaniæ urbem,in qua ab altera parte Surrentinum Stabianumq; littus,ab altera † Calcedonense conueniunt,mare ex aperto conductum amœno sinu cingit,desedisse terremotu,uexatis quæcunq; adiacebant regionibus,Lucili uirorum optime,audiuimus,& quidem diebus Hybernis,quos uacare a tali periculo maiores nostri solebāt permittere. Nonis Februarij fuit motus hic,Regulo & Vergilio cōsulibus,qui Campaniam nunq; securam huius mali,indemnem tamen & toties defunctā metu,magna strage uastauit. Nam & Herculanensis oppidi pars ruit,dubieq; stant etiam quæ relicta sūt. Et Nucerinorum colonia,ut sine clade,ita nō sine querela est. Neapolis quoq; priuatim multa,publice nihil amisit,leuiter ingēti malo perstricta. Villæ quoq; præruptæ passim sine iniuria tremuere. Adijciuntur bis illa,sexcentarum ouium gregem exanimatū,& diuisas statuas,motæ post boc mentis aliquos atq; impotentes sui errasse. Quorum ut causas excutiamus & propositi operis contextus exigit,& ipse in boc tempus congruens casus,quærenda sunt trepidis solatia,& demendus ingens timor. Quid ēm cuiq; satis tutū uideri potest,si mundus ipse concutitur,& partes eius solidissimæ labant? Si,quod unū immobile est in illo fixumq;,ut cuncta in se intēta sustineat,fluctuat, Si quod propriū babet terra,perdidit stare,ubi tandem resident metus nostri? Quod corpora receptaculū inuenient? quo sollicita confugient,si ab imo metus nascitur,& funditus trabitur? Consternatio omniū est,ubi tecta crepuere,& ruina signum dedit,tunc præceps quisq; se ꝓripit,& penates suos deserit,ac se publico credit. Quam latebram prospicimus,quod auxilium,si Alr Herculanense.

xilium, si orbis ipse ruinas agitet? si hoc, quod nos tuetur ac sustinet, supra quod urbes si
ali† diffidet tæ sunt, quod fundamentũ quidam orbis esse dixerunt, † discedit ac titubat? Quid tibi es
se nõ dico auxilij, sed solatij potest, ubi timor fugam perdidit? Quid est in quã satis mu-
nitum? Quid ad tutelam alterius ac sui firmum? Hostem muro repellam, præruptæ altı
tudinis castella, uel magnos exercitus difficultate aditus morabuntur. A tempestate nos
uindicant portus. Nimborum uim effusam, & sine fine cadentes aquas tecta propellũt,
fugientes non sequitur incẽdium, aduersus tonitrua & minas cœli subterraneæ domus,
& defossi in altum specus remedia sunt. Ignis ille cœlestis, non transuerberat terram, sed
exiguo eius obiectu retunditur. In pestilentia mutare sedes licet. Nullum malũ sine ef
fugio est. Nunq̃ fulmina populos perusserunt. Pestilens cœlum exhausit urbes, nõ abs-
tulit. Hoc malum latissime patet, ineuitabile, auidum, publice noxium. Non eñ domos
solum, aut familias, aut urbes singulas haurit, sed gẽtes totas, regionesq; subuertit, & mo
do ruinis operit, modo in altam uoraginem condit, at ne id quidem relinquit, ex quo ap
pareat, quod non est, saltem fuisse, sed supra nobilissimas urbes sine ullo uestigio prioris
habitus solum extenditur. Nec desunt, qui hoc genus mortis magis timeant, quo in ab-
ruptum cum sedibus suis eunt, & e uiuorum numero uiui auferuntur, tanq̃ nõ omne fa-
tum ad eũdem terminũ ueniat. Hoc habet inter cætera iusticiæ suæ natura præcipuum,
quod cum ad exitum uentum est, omnes in æquo sumus. Nihil itaq; interest, utrũ me la-
pis unus elidat, an mõte toto premar, Vtrum supra me domus unius onus ueniat, & sub
exiguo eius tumulo ac puluere expirem, an totus caput meum terrarũ orbis abscondat,
In luce hunc & in aperto spiritum reddam, an in uasto terrarum dehiscentiũ sinu. Solus
in illud profundum, an cum magno comitatu populorum concadentium ferar. Nihil in-
terest mea, quantus circa mortem meam tumultus sit, Ipsa ubiq; tantundem est. Proinde
magnũ sumamus animũ, aduersus istam cladem, quæ nec euitari, nec prouideri põt. De-
sinamus audire istos, qui Campaniæ renunciauere, quiq; post hunc casum emigrauerũt,
negantq; se ipsos unq̃ ipsam regionem accessuros, quis enim illis promittet, melioribus
fundamentis hoc aut illud solum stare? Omnia eiusdem sortis sunt. Et si nondum mota,
tamẽ mobilia, hũc fortasse in quo securius consistis locum, hæc nox aut hic ante noctem
dies scindet. Vnde scies, an melior eorum locorum conditio sit, in quibus iam uires suas
fortuna cõsumpsit, aut quæ in futurã ruinã suã fulta sunt? Erramus eñ, si ullã terrarũ par-
tẽ exceptã imunẽq; ab hoc piculo credimus. Oẽs sub eadẽ iacẽt lege. Nihil ita ut imobi-
le esset natura cõcepit, alia tpibus alijs cadũt. Et quẽadmodũ urbib⁹ magnis, nũc hæc do-
mus, nũc illa suspẽdit. Ita in hoc orbe terrarũ nũc hæc ps facit uitiũ, nũc illa. Tyros aliq̃n
infamis ruinis fuit. Asia duodecim urbes simul perdidit, anno priore in Achaia & Mace
donia. Quæcũq; ista uis mali incurrit, nunc Campaniam læsit. Circuit fatũ, & siquid diu
præterijt, repetit. Quædam rarius sollicitat, sæpius quædam. Nihil immune esse, & inno-
xium sinit. Non homines tantũ quæ breuis, & caduca res nascimur, urbes oræq; terrarũ
& littora, & ipsum mare in seruitutem fati uenit. Nos tamen nobis permansura promit-
timus bona fortunæ, & felicitatem, cuius ex omnibus rebus humanis uelocissima est le-
uitas, habituram in aliquos pondus ac moram credimus. Et perpetua sibi omnia ꝓmit-
tentibus in mẽtem nõ uenit, id ipsum, supra quod stamus, stabile nõ esse. Neq; eñ Cam
paniæ istud aut Achaiæ, sed omnis soli uitiũ est male cohærere, & ex causis pluribus re-
solui, & summa manere, partibus ruere. Quid ergo? Solatiũ aduersus pericula dare ꝓ
miseram, ecce undiq; timenda pronuncio. Nego quicq̃ esse quietis æternæ, quod perire
possit, & perdere. Ego uero hoc ipsum solatij loco pono, & quidem ualentissimi. Quan-
doquidem sine remedio timor stultis est, ratio terrorem prudentibus excutit. Imperi-
tis fit magna ex desperatiõe securitas. Hoc itaq; generi humano dictum puta, quod illis
subdita captiuitate rerum inter ignes & hostem stupẽtibus dictum est. Vna salus uictis
Remediũ nullam sperare salutẽ, Si uultis nihil timere, cogitate omnia esse timenda, circumspicite
aduersus q̃ leuibus causis discutiamur. Non cibus nobis, non humor, non uigilia, non somnus, si-
oĩa picula ne mensura quadam salubria sunt. Iam intelligis nugatiora esse nostra, & imbecillia cor-
puscula, fluida, non magna molitione perdenda. Sine dubio id unũ periculi nobis esset,
quod tremũt terræ, quod subito dissipantur, ac superposita deducũt. Magni se æstimat,
qui flumina

qui flumina & motus terrarum hiatusq; formidat, uult ille imbecillitatis suæ conscius timere pituitam, ita uidelicet nati sumus, tam felicia sortiti membra, & in hanc magnitudinem creuimus. Et ob hoc nisi mūdi partibus motis, nisi cœlum tonuerit, nisi terra subsederit, perire non possumus. Vnguicula nos & ne totius quidem dolor, sed aliqua a latere eius scissura, cōficit. Et ego timeam terras trementes, quem crassior saliua suffocat. Ego extimescam emotū sedibus suis mare, & ne æstus, maiore ꝗ soleat cursu, plus aquarum trahens superueniat, cum quosdam strāgulauerit potio male lapsa per fauces. Quā stultum est mare horrere, cum scias stillicidio perire te posse? Nullum est maius solatiū mortis, ꝗ ipsa mortalitas. Nullum autem omnium istorum quæ extrinsecus terrēt, quā quod innumerabilia pericula in ipso sinu sint. Quid enī dementius, quā ad tonitrua succidere, & sub terram se corripere fulminum metu? Quid stultius, ꝗ timere mutationē aut subitos montium lapsus, & irruptiones maris extra littus eiecti, cū mors ubiq; præsto sit, & undiq; occurrat? Nihilq; sit tam exiguum, quod non in perniciem generis humani satis ualeat? Adeo non debent nos ista confundere, tanꝗ plus in se mali habeant ꝗ uulgaris mors, ut contra cum sit necessarium e uita exire, & aliquando emittere animam, maiore perire ratione iuuet. Necesse est mori ubicūq; qnandoq;. Stet licet ista humus & se teneat suis finibus, nec ulla iactetur iniuria, supra me quandoq; erit. Interest ergo illam ego mihi, an ipsa se mihi imponat. Deducitur ingenti potentia, nescio cuius mali. Rumpitur, & me in imensam altitudinem adducit. Quid porro? Mors leuior in plano est? Quid habeo quod querar, si rerum natura non me uult iacere in ignobili loco? si mihi inijcit sui partem? Egregie Vagellius meus in illo inclyto carmine. Si cadēdū est, inquit, mihi, cœlo cecidisse uelim. Idem licet dicere. Si cadendum est, cadam orbe concusso. Non quia fas est optare publicam cladem, sed quia ingens mortis solatium est, terram quandoq; uidere mortalem. Illud quoq; proderit præsumere animo, nihil horum deos facere, Nec ira numinum, aut cœlum conuerti, aut terram. Suas ista causas habent, nec ex imperio sæuiunt, sed ex quibusdam uitijs, ut corpora nostra turbantur, & tūc, cū facere uidētur, iniuriam accipiunt. Nobis autem ignorantibus uerum, omnia terribilia sunt, utpote quorum metum raritas auget. Leuius accidunt familiaria, & ex insolito formido est maior. Quare autem quicꝗ nobis insolitum est? quia naturam oculis nō ratione comprehendimus, nec cogitamus, quid illa facere possit, sed tantum quid fecerit. Damus itaq; huius negligentiæ pœnas, tanꝗ nouis territi, cum illa nō sint noua, sed insolita. Quid ergo? Non religionem incutit mentibus, & quidem publice, siue deficere sol uisus est, siue luna, cuius obscuratio frequētior, aut parte sui, aut tota delituit? longeq; magis illæ actæ in transuersum faces, & cœli magna pars ardens, & crinita sydera, & plures solis orbes, & stellæ per diem uisæ, subitiq; transcursus ignium, multam post se lucem trahentium? nihil horum sine timore miramur, & cum timendi sit causa, nescire, non est tā: ti scire, ne timeas. Quanto satius est causas inquirere, & quidem toto in hoc intento animo? Neq; enī illo quicꝗ inueniri dignius potest, cui se non tantum cōmodet, sed impendat. Quæramus ergo, quid sit quod terram ab infimo moueat, quid tanti molem ponderis pellat, quid sit illa ualentius, quid tātum onus ui sua labefactat, cur modo tremat, modo laxata subsidat, nunc in partes diuisas discedat, & alias interuallum ruinæ suæ diu seruet, alias cito comprimat. Nunc amnes magnitudinis notæ cōuertat introrsus, nunc nouos exprimat, aperiat aliquando aquarū calentium uenas, aliquando refrigeret, ignesq; nonnūꝗ per aliquod ignotum antea montis aut rupis foramen emittat, aliquando notos & per sæcula nobiles comprimat. Mille miracula mouet, faciemq; mutat locis, & defert montes, subrigit plana, ualles extuberat, nouas in profundo insulas erigit. Hæc ex quibus causis accidunt, digna res est excuti. Quod, inquis, erit precium operæ? quo nullū maius est, noscere naturā. Neq; enī quicꝗ habet in se huius materiæ tractatio pulchrius, cum multa habeat futura usui, ꝗ quod hominem magnificentia sui detinet, nec mercede, sed miraculo colitur. Inspiciamus ergo quid sit, propter quod accidant hæc. Quorū est adeo mihi dulcis inspectio, ut ꝗuis aliquando de motu terrarum uolumen iuuenis ediderim, tamen tentare me uoluerim & experiri, an ætas aliquid nobis, aut ad scientiā, aut certe ad diligentiam adiecerit. Causam qua terra concutitur, alij in aqua esse, alij in

Egregia Vagelij sententia nihil enim refert quō quis pereat.

Vnde terræ motus.

ignibus, alij in ipsa terra, alij in spiritu putauere, alij in pluribus, alij in omnibus his. Quidam liquere ipsis aliquam ex istis causam dixerunt, sed nō liquere, quæ esset. Nunc singula prosequamur. Illud ante omnia mihi dicendū est, opiniones ueterum parum exactas esse & rudes. Circa uerum adhuc errabatur. Noua omnia erant primo tentantibus, post eadem illa limata sunt, & si quid inuentum est, illis nihilominus referri debet acceptum. Magni animi res fuit, rerum naturæ latebras dimouere, nec cōtentum exteriori eius conspectu, introspicere & in deorum secreta descendere. Plurimū ad inueniendū contulit, qui sperauit posse reperiri. Cum excusatione itaq; ueteres audiendi sunt. Nulla res consumata est, dum incipit. Nec in hac tantum re omoiū maxima atq; inuolutissima, in qua etiam cum multū actum erit, omnis tamē ætas quod agat inueniat, sed in omni alio negocio, longe semp a perfecto fuere principia. In aqua causam esse, nec ab uno dictum est, nec uno modo. Thales Milesius totam terram subiecto iudicat humore portari & innatare, siue illud oceanum† uocans, siue magnū mare, siue alterius naturæ, simplicem adhuc aquam & humidum elementū. Hac, inquit, unda sustinēt orbis, uelut aliquod grande nauigium, & graue his aquis quas premit. Superuacuum est reddere causas, propter quas existimat grauissimā partem mundi non posse spiritu tam tenui fugaciq; gestari, nō enim nunc de situ terrarum, sed de motu agitur. Illud argumenti loco ponit, aquas esse in causa, quibus hic orbis agitatur, quod in omni maiore motu erumpunt fere noui fontes, sicut in nauigijs quoq; euenit, ut si inclinata sunt & abiere in latus, aquā sorbeant, quæ in omni oοere eorum quæ uehit si imodice depressa sunt, aut superfunditur, aut certe dextra sinistraq; solito magis surgit. Hanc opinionē falsam esse, nō est diu colligendum. Nam si terram aqua sustineret, & ea aliquando concuterēt, semper moueretur, nec agitari illam miraremur, sed manere cum tota concuterēt, non ex patte. Nunquam eñ nauis dimidia iactatur. Nunc uero terrarum non uniuersarū, sed ex parte motus est, quomodo ergo fieri potest, ut quod totum uehitur, totum nō agitetur, si eo quo uehitur agitatum est? At quare aquæ erumpunt? Primū omnium sepe tremuit terra, & nihil humoris noui fluxit. Deinde si ex hac causa unda prorūperet, a lateribus terræ circumfunderēt, sicut in fluminibus ac mari uidemus accidere, ut incrementum aquarum, quoties nauigia desidunt, in lateribus maxime appareat. Adultimū non tam exigua fieret q̃ dicit eruptio, nec uelut per rimam sentina subreperet, sed fieret ingens inundatio, ut ex infinito liquore & ferente uniuersa. Quidam motum terrarum aquæ imputauere, sed non ex eadem causa, Per omnē, ioquit, terram, multa aquarū genera decurrunt. Alicubi perpetui amnes, quorum per nauigabilis etiam sine adiutorio imbrium magnitudo est. Hinc Nilus per æstatem ingentes aquas inuehit. Hinc qui medius intet pacata & hostilia fluit, Danubius ac Renus. Alter Sarmaticos impetus cohibens, & Europam Asiamq; disterminās. Alter Germaoos auidam gentem belli repellens. Adijce nunc patentissimos lacus, & stagna populis inter se ignotis circumdata, & inelucta biles nauigio paludes, nec ipsis quidem inter se peruias, quibus incoluntur. Deinde tot fontes, tot capita fluminū subito se, & ex occulto amnes uomentia. Tot deinde ad tempus collectos torrentium impetus, quorū uires tam repentinæ q̃ breues. Omnis aquarū etiam inter terram natura faciesq; est. Illic quoq; alio uasto cursu deferūtur, & in præceps uolutæ cadunt. Aliæ languidiores in uadis refunduntur, & leniter ac quiete fluunt. Quis autē neget uastis illa receptaculis concipi & cessare multis inertes locis? Non est diu probandū ibi multas aquas esse, ubi omnes sunt. Neq; enim sufficeret tellus ad tot flumina edenda, nisi ex reposito multoq; funderet. Si hoc uerum est, necesse est aliquando illic amnis excrescat, & relictis ripis uiolentus in obstantia incurrat. Sic fiet motus alicuius partis, in quam flumē impetum dedit, & quam donec decrescat uerberabit, Potest fieri, ut aliquam regionem riuus affluens exedat, ac secum trahat aliquam molem, qua lapsa, superposita quatiantur. Iam uero nimis oculis permittit, nec ultra illos scit producere animū, qui non credit esse in abscondito terræ sinus maris uasti. Nec enim uideo quid prohibeat uel obstet, quo minus illic habeatur aliquod etiam in abscondito littus, & per occultos aditus receptum mare, quod illic quoq; tantundem loci tenet, aut fortassis hoc amplius, quo superiora cum tot animalibus erant diuidenda, abstrusa enim & sine possessore deserta,

Forte† uocans.

Germani auida gens belli

re deserta,liberius undis uacant. Quas quis uetat illic fluctuare,& uentis,quos omne interualliũ terrarum, & omnis aer creat, impelli? Potest ergo maior solito exorta tempestas aliquam partem terrarum impulsam uehementius cõmouere. Nã apud nos quoq; multa,quæ procul a mari fuerant,subito eius accessu uapulauere,& uillas in cõspectu collocatas,fluctus qui longe audiebatur inuasit. Illic quoq; potest accedere ac decedere pelagus infernum,quorum neutrum fit sine motu superstantium. Non quidem existimo diu te hesitaturum,ut credas esse subterraneos amnes & mare absconditum. Vnde enĩ ista prorumpunt,unde ad nos ueniunt,nisi quod origo humoris inclusa est? Age cum uides interruptum Tigrim, in medio itineris siccari,& nõ uniuersum auerti, sed paulatim non apparentibus damnis minui primum,deinde consumi,quo illum putas abire,nisi in obscura terrarum? utiq; cum uideas emergere iterum,non minorem eo,qui prior fluxerat. Quid cum uides Alpheũ celebratũ poetis in Achaia mergi,& in Sicilia rursus trãsiecto mari effundere amœnissimum fontem Aretusam? Nescis autem inter opiniones quibus narratur Nili æstiua inundatio,& hanc esse a terra,illum erumpere & augeri,non supernis aquis,sed ex intimo redditis? Ego quidem centuriones duos,quos Nero Cæsar ut aliarum uirtutum,ita ueritatis imprimis amantissimus,ad inuestigandum caput Nili miserat,audiui narrantes,longum illos iter peregisse,cum a rege Aethiopiæ instructi auxilio,commendatiq; proximis regibus penetrassent,ad ulteriora quidem aiebant, peruenimus,ad immensas paludes,quarum exitum,nec incolæ nouerant,nec sperare quisq; potest,ita implicitæ aquis herbæ sunt,& aquæ,nec pediti eluctabiles,nec nauigio,qd nisi paruum & unius capax,limosa & obsita palus non ferat. Ibi,inquit, uidimus duas petras ex quibus ingens uis fluminis excidebat. Sed siue caput illa,siue accessio est Nili,siue nunc nascitur,siue in terras ex priore recepta cursu redit,nonne tu credis illam quicqd est ex magno terrarum lacu ascendere,habeant enĩ oportet pluribus locis sparsum humorem, & in imo coactum, ut eructare tanto impetu possint. Ignem causam motus terrarum quidam, sed & quidam non ob eandem causam iudicant. Imprimis Anaxagoras, qui existimat simili pene ex causa, & aere concuti terram, cum in inferiore parte spiritus crassum aera & in nubes coactum, ex eadem uia qua apud nos quoq; nubila frangi solent, rumpit, & ignis ex hoc collisu nubium, cursuq; elisi aeris emicuit. Hinc ipse in obuia incurrit, exitum quærens,ac diuellit repugnantia,donec per angusta aut nactus est uiam exeundi ad cœlum,aut † ui aut iniuria fecit. Alij in igne causam quidem esse,sed non ob hoc iudicant,sed quia pluribus obuius locis ardeat,& ꝓxima quæq; consumat. Quæ si quando exesa ceciderint,tunc sequi motum earum partiũ, quæ subiectis adminiculis destitutæ labant, donec corruere,nullo occurrẽte,quod onus exciperet. Tunc chasmata, tunc hiatus uasti aperiuntur,aut cũ dubitauere super ea se quæ supsunt, quæ constant, se componunt. Hoc apud nos quoq; uidemus accidere, quoties incendio pars ciuitatis laborat,cum exustæ trabes sunt,aut corrupta,quæ superioribus firmamentum dabant. Tunc diu agitata fastigia concidunt,& tam diu differuntur atq; incerta sunt,donec in solido resederunt. Anaximenes ait terrã ipsam sibi esse causam motus,nec extrinsecus incurrere,quod illã impellat,sed intra ipsam & ex ipsa quasdam partes eius decidere,quas aut humor soluerit,aut ignis exederit,aut spiritus uiolẽtia excusserit. Sed his quoq; cessantibus non deesse,propter quod aliquid abscedat aut reuellat. Nam primum omnia uetustate labuntur. Nec quicq̃ tutum a senectute est. Hæc solida quoq; & magni roboris carpit. Itaq; quemadmodum in ædificijs ueteribus quædam nõ percussa tamen decidunt,cum plus ponderis habuere q̃ uirium,ita in hoc uniuerso terræ corpore euenit,ut partes eius uetustate soluantur,solutæ cadãt,& tremorem superioribus afferant. Primũ dũ abscedunt,nihil utiq; magnum sine motu eius,cui besit,abscinditur. Deinde cum deciderunt,solido exceptæ,resiliunt,pilæ more,quæ cecidit exultat, ac sæpius pellitur,toties a solo in † nonum impetum missa. Si uero in stagnantibus aquis delata sunt, hic ipse casus uicinia concutit fluctum,quem subitum uastumq; illisum exalto pondus eijcit. Quidam ignibus quidem assignant hunc tremorẽ, sed aliter. Nam cũ pluribus locis ferueant,necesse est ingentem uaporem sine exitu uoluant,qui ui sua spiritum intendit,& si acrius institit, opposita diffundit,si uero remissior fuit,nihil amplius

Neronem impudentissimã bestiam laudat

Al. uiam

*

Al. nouum

quam mouet. Videmus aquam spumare, igne subiecto. Quod in hac aqua facit inclusa & angusta, multo magis illum facere credamus, cum uiolentus ac uastus ingentes aquas excitat. Tunc ille uaporatione inundantiũ undarum, quicquid pulsauerit agitat. Spiritũ esse qui moueat, & plurimis & maximis auctoribus placet. Archelaus antiquitatis diligens ait ita. Venti in concaua terrarum deferuntur, deinde ubi iam omnia spacia plena sunt, & inquantum aer potuit densatus est, is qui superuenit spiritus, priorem premit & elidit, ac frequentibus plagis primo cogit, deinde perturbat. Tunc ille quærens locum omnes angustias dimouet, & claustra sua conatur effringere. Sic euenit, ut terræ, spiritu

Trãquillitas aeris præcedit terræ motum.

luctante & fugam quærente, moueanť. Itaq; cũ terræ motus futurus est, præcedit aeris tranquillitas & quies, uidelicet, quia uis spiritus, quæ concitare uentos solet, inferni sede detinetur. Nunc quoq; cum hic motus in Campania fuit, quãuis hiberno tempore & inquieto, per superiores dies a cœlo aer stetit. Quid ergo? Nunq; flante uento terra cõcussa est? Admodũ raro duo flauere simul uenti. Fieri tamen & potest & solet, quod si recipimus & constat, duos uentos rem simul gerere, quid nam accidere possit, ut alter superiorem aera agitet, alter inferum? In hac sententia licet ponas Aristotelẽ & discipulũ eius Theophrastũ, non, ut græcis uisum est, diuini, tamen & dulcis eloquij uirum, & nitidi sine labore. Quid utriq; placeat exponã. Semper aliqua euaporatio est e terra, quæ modo arida est, modo humido mixta. Hæc ab infimo edita & inquantũ potuit elata, cũ ulteriorem locum in quẽ exeat non habet, retro fertur, atq; in se reuoluiť, deinde rixa spi-

Alr. felisus

ritus reciprocantis iactat obstantia, & siue interclusus, siue per angusta tenisus est, motũ ac tumultum faciet. Straton ex eadem schola est, qui hanc partẽ philosophiæ maxime coluit, & rerum naturæ inquisitor fuit. Huius tale decretũ est, frigidum & calidũ semp in contraria abeunt, & una esse nõ possunt, eo frigidum confluit, unde uis calida discessit, & inuicẽ ibi calidum est, unde frigus expulsum est. Hoc quod dico uerum est, sed utrũq; in contrariũ agi, ex hoc tibi appareat, Hyberno tempore cum supra terrã frigus est, calent putei, nec minus specus, atq; omes sub terra recessus, quia eo se calor contulit, superiora possidenti frigori cedens, qui cũ in inferiora puenit, & eo se quantũ poterat ingessit, quo densior, hoc ualidior est, huic alius supueniť, cui necessario cõgregatus ille iam & in angustũ pressus, loco cedit. Idem econtrario euenit, cum uis maior frigidi illata in cauernis est. Quicquid illic calidi latet, frigori cedens abit in angustum, & magno impetu agitur, quia nõ patitur utriusq; natura cõcordiam, nec in uno moram. Fugiens ergo & omni modo cupiens excedere, in proxima quæq; re molitur ac iactat. Ideoq; anteq̃ terra moueať, solet mugitus audiri, uentis in abdito tumultuantibus, nec eñ aliter posset, ut ait noster Vergilius, Sub pedibus mugire solũ, & iuga celsa moueri, nisi hoc esset uentorum opus. Vices deinde hui⁹ pugnæ sunt, desinit calidi cõgregatio, ac rursus eruptio. Tunc frigida compescunť & succedunt, mox futura potentiora. Dum ergo alterna uis cursat, & ultro citroq; spiritus commeat, terra cõcutitur. Sunt qui existiment spiritu quidem & nulla alia ratione tremere terram, sed ex alia causa, quã Aristoteli placuit. Quid sit quod ab his dicatur audi. Corpus nostrum & sanguine irrigatur & spiritu, qui p sua itinera decurrit. Habemus autẽ quædam angustiora animæ receptacula, per quæ nihil amplius quam meat, Quædã patientiora, in quibus colligitur & unde diuiditur in partes. Sic hoc totum terrarũ omniũ corpus, & aquis, quæ uicem sanguinis tenẽt, & uentis, quos nihil aliud quis q̃ animã uocauerit, putum est. Hæc duo alicubi cõcurrunt, alibi cõsistunt. Sed quemadmodũ in corpore nostro dum bona ualitudo est, uenarũ quoq; imperturbata mobilitas modum seruat, Vbi aliquid aduersi est, micat crebrius, & suspiria atq; anhelitus, laborãtis ac fessi signa sunt, Ita terræ quoq;, dum illis positio naturalis est, incõcussæ manent, Cum aliquid peccatur, tunc uelut egri corporis motus est, spiritu illo qui modestius perfluebat, icto uehementius, & quassante uenas suas. Nec ut illi paulo ante dicebant, quibus animal placet esse terram, nam si hoc est, quemadmodum animal, totam uexationem sentiet. Neq; enim in nobis febris alias partes moratius, alias citius impellit, sed per omnes pari æqualitate discurrit. Vide ergo nunc, quid intret in illã, Spiritus ex circumfuso aere, qui quãdiu habet exitum, sine iniuria labitur, si offendit aliquid & incidit quod uiam claudat, tunc oneratur primo infundente se a tergo aere. Deinde

per aliquam

per aliquam rimam maligne fugit, & hoc acrius fertur, quo angustius. Id sine pugna nō potest fieri, nec pugna sine motu. At si nec rimam quidem per quam effluat inuenit, cōglobatus illic furit, & huc atq; illo circūagitur, aliaq; deijcit, alia intercidit, cū tenuissimus ideoq; fortissimus, & irrepat ꝗuis in obstructa, & quicquid intrauit ui sua diducat & dissipet, tunc terra iactatur. Aut ēm datura uento locū discedit, aut cum dedit in ipsam, quæ illum emisit, cauernam fundamento spoliata considit. Quidā ita existimant. Terra multis locis perforata est, nec tantū primos illos aditus baber, quos uelut spiramenta ab initio sui recepit, sed multos illi casus imposuit natura. Alicubi deduxit, quicquid superne terreni erat. A qua alia torrentes † cecidere, alia æstibus magnis dirupta patuere, per hæc interualla intrat spiritus, quem si inclusit mare & adegit, nec fluctus retro abire permisit, tunc ille exitu simul redituq; præcluso, uolutatur. Et quia in rectum non potest tendere, quod illi naturale est in sublime se intendit, & terram premētem reuerberat. Etiam nūc dicendum est, quod plerisq; authoribus placet, & in quo fortasse fiet dissensio. Non esse terram sine spiritu palam est. Non tantum illo dico, quo se tenet ac partes sui iungit, qui inest etiam saxis mortuisq; corporibus, sed illo dico uitali & uegeto & alente omnia, hunc nisi haberet, quomodo tot arbustis spiritum infunderet, non aliunde uiuentibus? & tot satis? Quemadmodū tam diuersas radices aleret, atq; aliter in se mersas foueret, quasdas summa receptas parte, quasdam altius tractas, nisi multum baberet animæ, tam multa, tam uaria generantis, & haustu atq; alimento sui educantis? Leuibus adhuc argumentis ago. Totum boc cœlum, quod igneus æther, mundi summa pars, claudit, omnes hæ stellæ, quarum inueniri non potest numerus, omnis hic cœlestium cœtus, & (ut alia præteream) hic tam prope a nobis agens cursum sol, omni terrarum ambitu non semel maior, alimentum ex terreno trahūt, & inter se partiuntur. Nec ullo alio scilicet, ꝗ halitu terrarum sustinentur. Hoc illis alimentum, hic pastus est. Non posset autem tam multa tantaq;, & se ipsa maiora, terra nutrire, nisi plena esset animæ, quā per diem ac noctem ab omnibus partibus suis fundit. Fieri ēm nō potest, ut nō multum illi supersit, ex qua tantum petitur ac sumitur, & ad tempus quidem, quod exeat nascitur. Nec ēm esset perennis illi copia suffecturi in tot cœlestia spiritus, nisi inuicem ista excurrerent, & in aliud alia soluerentur. Sed tamen necesse est abundet ac plena sit, & ex condito proferat. Non est ergo dubium quin multum spiritus lateat intus, & cæca sub terra spatia aer latus obtineat. Quod si uerum est, necesse est id sæpe moueat, quod re mobilissima plenum est. Nunquid ēm dubium esse potest cuiq;, quin nibil sit tam inquietum ꝗ aer, & tam uersabile & uagatione gaudens? Sequitur ergo, ut naturam suā exerceat, & quod semper moueri uult, aliquādo & alia moueat. Id quando fit? Cum illi cursus interdictus est. Nam ꝗdiu non impeditur, placide fluit, cum offenditur & retinetur, insanit, & moras suas arripit, non aliter, ꝗ ille pontem indignatus Araxes. Quamdiu illi facilis & liber est alueus, primas quasq; aquas explicat. Vbi saxa manu uel casu † in latere pressere ueniētem, tunc impetum mora quærit, & quo plura opposita sunt, plus inuenit uirium. Oīs ēm illa unda quæ a tergo superuenit, & in se crescit, cum onus suum sustinere nō potuit, uim ruina parat, & prona cum his quæ obiacebant aufugit. Idem spiritu fit, qui quo ualentior agiliorq; est citius † eripitur, & uehementius septus omnes disturbat. Ex quo motus fit scilicet eius partis, sub qua pugnatum est. Quod dicitur, uerum esse ex illo probatur (sæpe enim terræmotus fuit) si modo pars eius aliqua dirupta est, inde uētus per multos dies fluxit. Vt tradit̄ factū eo terræ motu, quo Chalcis laborauit, quod apud Asclepiodorum inuenies, auditorem Possidonij, in his ipsis quæstionum naturalium causis. Inuenies & apud alios authores hiasse uno loco terram, & inde non exiguo tēpore spirasse uētum, qui scilicet illud iter ipse sibi fecerat, per quod ferebatur. Maxima ergo causa est, propter quam terra moueatur. Spiritus natura citus, & locum e loco mutans. Hic ꝗdiu non impellitur, & in uacanti spacio latet, iacet innoxius, nec circūiectis molestus est. Vbi illum extrinsecus superueniens causa sollicitat compellitq;, & in arctum agit, scilicet adhuc cedit tantum & uagatur. Vbi erepta discedendi facultas est, & undiq; obsistitur, tunc Magno cū murmure montis Circū claustra fremit, quæ diu pulsata conuellit ac iactat, eo acrior quo cum ualentiore mora luctatus est. Deinde cum circa perlu-

Alr † cedidere

Terra spiritu plena est & eundē nascentibus reb⁹ ad ministrat immo & stellæ eodem alunt

Forte † illata

Forte † erūpit

ſtrauerit omne quo tenebatur, nec potuit euadere, inde quo maxime impactus eſt, re-
ſilit, & aut per occulta diuidiť, ipſo terræ motu raritate facta, aut ꝑ nouũ uulnus emicuit
Ita eius nõ poteſt uis tanta cohiberi, nec uentum tenet ulla compages, ſoluit eñ quod-
cunq; uinculũ, & omne onus fert ſecum, infuſusq; per minima, laxamentũ ſuperat, Indo
mita naturæ potentia libera eſt, utiq; cum concitatius ſibi ius ſuũ uindicat. Spiritus ue-
ro inuicta res eſt, nihil enim erit quod luctantes uentos, tempeſtateſq; ſonoras imperio
premat, ac uinculis ac carcere frenet. Sine dubio poetæ hunc uoluerãt uideri carcerem,
in quo ſub terra clauſi laterent. Sed hoc non intellexerunt, nec id quod clauſum eſt, eſſe
adhuc uentum, nec id quod uentus eſt, poſſe iam claudi. Nam quod in clauſo eſt, quie-
ſcit, & aeris ſtatio eſt. Omnis in fuga uentus eſt. Etiam nunc & illud accedit his argumẽ
tis, per quod appareat, quod motũ efficit ſpiritus, quod corpora quoq; noſtra nõ aliter
tremunt, ſi ſpiritũ aliqua cauſa conturbat, cum timore contractus eſt, cum ſenectute lan
gueſcit, & uenis torpentibus marcet, cum frigore inhibetur, aut ſub acceſſionẽ curſu ſuo
deijcitur. Nam ꝗdiu ſine iniuria perfluit, & ex more procedit, nullus eſt tremor corpori
Cum aliquid occurrit quod inhibeat eius officium, tunc parum potens in ꝑferendis his
quæ ſuo uigore tenebat, deficiens concutit, quicquid integrum tulerat. Metrodorum
Chium neceſſe eſt audiamus, quod uult ſententiæ loco dicentẽ. Non eñ permitto mihi
nec eas quidem opiniones præterire, quas improbo, cum ſatius ſit omniũ copia fieri, &
quæ improbamus damnare potius ꝗ̃ præterire. Quid ergo dicit? Quomodo cũ in do-
lio cauſatur uox, illa per totum cum quadam diſcuſſione percurrit ac reſonat, & tam le-
uiter morata circuit, non ſine tactu eius tumultuq;, quo incluſa eſt, ſic ſpeluncarum ſub
terra pendentium uaſtitas habet aera ſuum, quem ſimul alius ſuperne incidens ꝑcuſſit,
agitat non aliter, quam illa de quibus paulo ante retuli, inania indito clamore ſonuerunt.
Veniamus nunc ad eos qui omnia iſta quæ retuli in cauſa eſſe dixerũt, aut his plura, De
mocritus plura putat. Ait enim motum aliquando ſpiritu fieri, aliquando aqua, aliquan
utroq;. Et id hoc modo proſequitur, aliqua pars terræ concaua eſt, & in hanc æque ma-
gna uis confluit. Ex hac eſt aliquid tenue & cæteris liquidius. Hoc cum ſupueniente gra
uitate reiectum eſt, terris illiditur, & illas mouet. Nec eñ fluctuari poteſt ſine motu eí,
in quod impingitur. Etiam nunc quomodo de ſpiritu dicebamus, de aqua quoq; dicen-
dum eſt. Vbi in unum locum congeſta eſt, & capere ſe deſijt, aliquo incumbit, & primo
uiam pondere aperit, deinde impetu. Nec eñ exire niſi per deuexum poteſt diu inclu
ſa, nec indirectum cadere moderate, aut ſine concuſſione eorũ, per quæ & in quæ cadit.
Si uero cum iam rapi cœperit aliquo loco ſubſtitit, & illa uis fluminis in ſe reuoluta eſt,
in continentẽ terram repelliť, & illã, qua parte maxime pendet, exagitat maxime. Præ-
terea aliquando madefacta tellus, liquore penitus accepto, altius ſidit, & fundus ipſe ui-
ciatur, tunc ea pars premiť, in quam maxime aquarũ uergentium pondus inclinat. Spiri
tus uero nonnunꝗ̃ impellit undas, & ſi uehementius inſtitit, eam ſcilicet terræ partẽ mo
uet, in quam coactas aquas intulit. Nonnunꝗ̃ in coacta itinera cõiectus, & exitum quæ-
rens, mouet omnia, terra autem penetrabilis uentis eſt, & ſpiritus ſubtilior eſt, quam ut
poſſit excludi, & uehementior, quam ut ſuſtineri cõcitatus ac rapidus. Omnes iſtas eſſe
poſſe cauſas Epicurus ait, pluresq; alias tentat, & alios, qui aliquid unum ex iſtis eſſe af-
firmauerunt, corripit, cum ſit arduum de hijs quæ coniectura ſequẽda ſunt, aliquid cer-
ti ꝓmittere. Ergo (ut ait) poteſt terram mouere aqua, ſi partes aliquas eluit, & abraſit, q
bus deſijt poſſe extenuatis ſuſtineri, quod integris ferebatur. Poteſt terram mouere im
preſſio ſpiritus, fortaſſe enim aer extrinſecus alio intrante aere, agitatur. Fortaſſe aliqua
parte ſubito decidente percutitur, & inde motum capit. Fortaſſe aliqua pars terræ uelut
columnis quibuſdam ac pilis ſuſtineť. Quibuſdam iam uiciatis ac recedentibus, tremit
pondus impoſitum. Fortaſſe calida uis ſpiritus in ignem uerſa, & fulmini ſimilis, cũ ma-
gna ſtrage obſtantium fertur. Fortaſſe paluſtres & iacentes aquas aliquis flatus impellit
& inde aut ictus terram quatit, aut ſpiritus agitatio, ipſo motu creſcens & ſe incitans, ab
imo in ſumma uſq; perfertur, nullam tamen illi placet cauſam motus eſſe maiorem quã
ſpiritum. Nobis quoq; placet hunc ſpiritum eſſe, qui tanta poſſit conari, quo nihil eſt in
rerum natura potentius, nihil acrius, ſine quo nec illa quidem quæ uehemẽtiſſima ſunt

ualent

ualent. Ignem spiritus cōcitat, aquæ si uentū detrahas, inertes sunt. Tunc demū impetū sumunt, cum illas agit flatus, & potest dissipare magna spacia terrarum, & nouos montes subiectos extollere. Et insulas non ante uisas in medio mari ponere, Therem & theream hanc nostræ ætatis insulam spectātibus nobis in Aegæo mari natam quis dubitat, quin in lucem spiritus uexerit? Duo genera sunt (ut Possidonio placet) quibus mouetur terra, utriusq; nomen est proprium. Altera succussio est, cum terra quatitur, & sursum ac deorsum mouetur, Altera inclinatio, quæ altera nutat nauigij more. Ego & tertium illud existimo, quod nostro uocabulo signatum est, non enim sine causa tremorem terræ dixere maiores, qui utriq; dissimilis est, nam nec cum succutiuntur tunc omnia ne inclinantur, sed uibrantur. Res minime in huiusmodi casu noxia, sicut longa perniciosior est inclinatio concussione. Nam nisi celeriter ex altera parte properabit motus, qui inclinata restituat, ruina necessario sequitur, Cum dissimiles hij motus inter se sint, causæ eorū diuersæ sunt, prius ergo de motu quatiente dicamus. Si quando magna onera per uices uehiculorum plurium tracta sunt, & rotæ maiore nisu in salebras inciderunt, terram cōcuti senties. Asclepiodorus tradit, cum petra e latere mōtis abrupta cecidisset, edificia uicina tremore collapsa sunt. Idem sub terris fieri potest, ut ex his quæ impendere rupibus aqua resoluta, magno pondere ac sono in subiacentem cauernam cadant, eo uehementius quo aut plus ponderis uenit aut altius, Et sic commouetur omne rectum cauatæ uallis, nec tamē pondere suo abscindi saxa credibile est, sed cum flumina supra ferantur, assiduus humor commissuras lapidis extenuat, & quotidie his ad quæ religatus est aufert, & illam (ut ita dicam) cutem qua continetur abradit. Deinde longa per æuum diminutio usq; eo infirmat illa, quæ quotidie attriuit, ut desinant esse oneri ferendo idonea. Tunc saxa uasti ponderis decidunt, tunc illa præcipitata rupes, quicquid ab illo repercussit, non passura consistere sonitu uenit, Et ruere omnia uisa repente, ut ait Vergilius noster. Huius motus succutientis terras hæc erit causa. Ad alteram transeo, Rara terræ natura est, multumq; habens uacui, per has raritates spiritus fertur, qui ubi maior influxit nec emittitur, concutit terram. Hæc placet & alijs (ut paulo ante retuli) causa. Si quid apud te profectura testium turba est. Hanc etiam Calisthenes probat, non cōtemptus uir. Fuit enim illi nobile ingeniū, & furibundi regis impatiens, Hoc est Alexandri crimen æternum, quod nulla uirtus, nulla bellorum felicitas redimet. Nam quoties quis dixerit, occidit Persarum multa milia, opponetur ei & Calisthenes. Quoties dictum erit, occidit Darium penes quem tunc magnum regnum erat, opponetur & Calisthenes. Quoties dictum erit, omnia oceano tenus uicit, ipsum quoq; tentauit nouis classibus, & imperium ex angulo Thraciæ usq; ad orientis terminos protulit, dicet, sed Calisthenem occidit. Omnia licet antiqua ducum regumq; exempla transierit, ex his quæ fecit nihil tam magnū erit, q̄ scelus Calisthenes. Hic Calisthenes in libris in quibus descripsit quēadmodū Helice Burisq; mersa sunt, quis illos casus in mare uel in illas mare imersit, dicit id quod in priore parte dictum est, spiritus intrat terrā p̄ occulta foramina, quēadmodum ubiq;, ita & sub mari. Deinde cum est obstructus ille trames, per quē descenderat, reditum autem illi a tergo resistens aqua abstulit, huc & illuc fertur & sibi ipse occurrens terram labefactat. Ideo frequentissime mari opposita uexantur. Inde Neptunno hæc assignata maris mouendi potentia. Quisquis primas literas græcas didicit, scit illum apud Homerum ἐννοσίγαιον uocari. Spiritum esse huius mali causam & ipse consentio, de illo disputabo, quomodo intret hic spiritus, utrum per tenuia foramina, nec oculis comprehensibilia, an per maiora ac patentiora. Et utrum ab imo, an etiam per summa terrarum. Hoc incredibile est. Nam in nostris quoq; corporibus, cutis spiritum respuit, nec est illi introitus, nisi per quem trahitur, nec consistere quidem a nobis receptus potest, nisi in laxiore corporis parte. Non enim inter neruos pulpasue, sed in uisceribus & patulo interioris partis recessu commoratur. Idem de terra suspicari licet, uel ex hoc, quod motus non in summa terræ circaue summa est, sed subter & ab imo, Huius indicium est, quod altitudinis p̄fundæ maria iactantur, motis scilicet his, supra quæ fusa sunt. Ergo uerisimile est terrā ex alto moueri, & illic spiritū in cauernis ingentibus cōcipi. Immo (inquit) seu cū frigore inhorruimus, tremor sequit̄, sic terras quoq; spirit⁹ extrinsecus

Calisthenes ab Alexandro miserabiliter occisus.

Neptunnus Ennosigæus.

secus accidens quassat. Quod nullo modo potest fieri. Algere enim debet, ut idem illi
accidat, quod nobis, quos externa causa in horrorem agit. Accidere autem terræ simile
quiddam nostræ affectionis, sed non ex simili causa concesserim. Illam interior & altior
iniuria debet impellere, cuius rei argumẽtum uel maximum hoc potest esse, quod cum
uehementi motu adapertum ingenti ruina solum est, totas nonnunquã urbes & recipit
hiatus ille & abscondit. Thucidides ait, circa Peloponnesiaci belli tempus Atalantam
insulam aut totam aut certe maxima ex parte superfusam. Idem Sidoniæ accidisse possi
donio crede. Nec ad hoc testibus opus est. Meminimus enim terris interno motu di-
Quare non/nunq̃ insulæ, urbes & mõ/tes corruant.
uulsis, loca disiecta, & campos interisse. Quod iam dicam, quemadmodum existimem
fieri. Cum spiritus magna ui in uacuum terrarum locum penitus applicuit, cepitq; rixa-
ri, & de exitu cogitare, latera ipsa inter quæ latet sepius percutit, supra quæ urbes inter-
dum sitæ sunt, hæc nonnunquã adeo concutiuntur, ut edificia superposita procumbant.
Nonnunquã in tantum, ut parietes quibus fertur omne regimen caui, decidant in illum
subteriacentem locum, totæq; urbes in imm ... sam altitudinem uergant. Si uelis crede-
re, aiunt, aliquando Ossam Olimpo cohesisse, deinde terrarũ motu recessisse, & scissam
unius magnitudinem montis in duas partes tunc effugisse. Penæon qui paludes quibus
laborabat Thessalia siccauit, abductis in se quæ sine exitu stagnauerãt aquis. Ladon flu
men inter Helim & Megalenpolin medius est, quem terrarum motus effudit. Per hoc
quid probo, ni laxos specus (quid enim aliud appellem loca uacua sub terris) spiritui cõ-
uenire? Quod nisi essent magna terrarum spacia, cõmouerent̃ & una multa titubarent.
Nunc exiguæ partes laborant, nec unquã per ducenta miliaria motus extenditur. Ecce
hic qui impleuit fabulis orbem, non transcendit Campaniã. Quid dicam? cum Chalcis
Patria pro re/gione.
tremuit Thebas stetisse? Cum laborauit Aegine tam propinquas illi patrias de motu
nihil audisse? Illa uasta concussio, quæ duas suppressit urbes Helicen, & Burim, circa
Aegæum constitit. Apparet ergo in tantum spacium motum protendere, quantum illa
sub terris uacantis loci inanitas pateat. Poteram ad hoc probandum abuti auctoritate
magnorũ uirorum, qui Aegyptum nunquã tremuisse tradunt. Rationem autem huius
rei hanc reddunt, quod ex limo tota cõcreuerit. Tantum enim (si Homero fides est) ab-
erat a continenti Pharos, quantum nauis diurno cursu metiri plenis lata uelis potest, sed
continẽti admota est, Turbidus enim defluens Nilus, multumq; secum limum trahens,
& eum subinde apponens prioribus terris, Aegypto annuo incremẽto semper ultra tu-
lit. Inde pinguis & limosi soli est, nec ulla interualla in se habet, & sic creuit in solidũ are-
scente limo, cuius pressa erat & sedens structura, cum partes glutinarent̃, nec quicquã
inane interuenire poterat, cum solido liquidum, ac molle semper accederet. Sed moue-
tur & Aegyptus & Delos quam Vergilius stare iussit. Immotamq; coli dedit, & cõtem-
nere uentos. Hanc philosophi quoq; credula natio dixerunt, non moueri auctore Pin-
daro. Thucidides ait, antea quidem immotam fuisse, sed circa Pelopõnesiacum bellum
tremuisse. Calisthenes & alio tempore ait hoc accidisse. Inter multa, inquit, ꝓdigia qui-
bus denunciata est duarũ urbium Helices & Buris euersio, fuere maxime notabilia, co-
lumna ignis imensi, & Delos agitata. Quam ideo stabilem uideri uult, quia mari impo-
sita sit, habeatq; concauas rupes & saxa peruia, quæ dent deprehenso aeri reditum. Ob
hoc etiam insulas esse certioris soli, urbesq; eo tutiores, quo propius ad mare accesserũt,
falsa hæc esse Pompeium & Herculaneum sensere, Adijce nunc, quod omnis ora maris
obnoxia est motibus, Sic Paphos non semel corruit. Sic nobilis & huic iam familiaris
Malonicopolis. Cyprum ambit altum mare & agitatur. Tyros & ipsa tam mouetur q̃
diluitur. Hæ fere causæ redduntur, propter quas tremit terra. Quædam tamen propria
in hoc Campano motu accidisse narrãtur, quorum ratio reddenda est. Aiunt enim sex-
centarum ouium gregem exanimatum in Pompeiana regione. Non est quare hoc pu-
tes ouibus illis timore accidisse. Diximus solere post magnos terrarum motus pestilen-
tiam fieri. Nec id mirum est, Multa enim mortifera in alto latent. At aer ipse qui uel
terrarum culpa uel pigritia & æterna nocte torpescit, grauis haurientibus est. Vel corru-
ptus æternorum ignium uitio, cum est longo situ emissus, parum habet liquidum, quod
maculat ac polluit, insuetumq; ducentibus spiritum affert noua genera morborum.

Quid

Quid quod aquæ inutiles pestilentesq; in abdito latent, ut quas nunquam usus exerceat, nunquam aura liberior uerberet? Crassæ itaq; & graui caligine sempiternaq; tectæ, nihil nisi pestiferum in se & corporibus nostris contrarium habent. Aer quoq; qui mixtus est illis, quiq; inter illas paludes iacet, cũ emersit, late uitium suũ spargit, & haurientes necat. Facilius autẽ pecora sentiunt, in quæ pestilentia incurrere solet, quo auidiora sunt, aperto cœlo plurimũ utuntur, & aquis, quarũ maxima in pestilentia culpa est. Oues uero mollioris naturæ quo propriora terris ferunt capita, corruptas esse non miror, cum flatus diri aeris circa ipsam humũ exceperint, Nocuisset ille & hominib⁹, si maior exijsset, sed illum copia aeris sinceri extinxit, anteq; ab homine posset trahi. Multa autem terras habere mortifera uel ex hoc intellige, quod tot uenena nascunt̃. Non manu sparsa sed sponte, solo scilicet habente, ut boni ita mali semina. Quid quod pluribus Italiæ locis p quædam foramina pestilens exhalatur uapor, quem non homini ducere, nõ feræ tutum est.

Vt etiam nouercã sentiamus uenenũ terra pducit.

Aues quoq; si in illum inciderint, antequã cœlo meliore leniatur, in ipso uolatu cadunt, liuentq; corpora, & nõ aliter quam per uim elisæ fauces tument. Hic spiritus quãdiu terris continet, tenui foramine fluens, non plus potentiæ habet, quã ut despectantia & ultro sibi illata conficiat. Vbi per sæcula conditis tenebris, ac tristicia loci creuit in uitium, ipsa ingrauescit mora, hoc peior quo segnior. Cum eñ exitum nactus est, æternum illud umbrosi frigoris malum, & infernã noctem soluit, ac regionis nostræ aera infuscat. Vincuntur enim meliora peioribus, Tunc etiam ille spiritus purior transit in noxium. Inde subitæ cõtinuæq; mortes & monstruosa genera morborũ, ut ex nouis orta causis, breuis aut longa clades est, prout uitia ualuere. Nec prius pestilentia desinit, quam spiritũ illum grauem exercuit laxitas cœli, uentorumq; iactatio. Nam quod aliquos insanis attonitisq; similes discurrere facit motus, qui excutit mentes, ubi priuatus ac modicus est, quid ubi publice terret, ubi cadunt urbes, populi opprimunt̃, terra concutitur? Quid mirum est animos inter dolorẽ & metum destitutos aberrasse? Non est facile inter magna mala non desipere. Itaq; leuissima ingenia fere in tantũ uenere formidinis, ut sibi exciderẽt. Nemo quidem sine aliqua iactura sanitatis expauit, similisq; furenti, quisquis timet. Sed alios cito timor sibi reddit, alios uehementius perturbat, & in dementiã transfert. Inde inter bella errauere lymphatici, nec usquã plura exempla uaticinantiũ inuenies, quã ubi formido mentes religione mixta percussit. Statuam diuisam nõ miror, cũ dixerim montes a montibus recessisse, & ipsum diruptum esse ab imo solum. Hæc loca ui quondam & uasta pcussa ruina (Tantum æui longinqua ualet mutare uetustas) Dissiluisse ferunt, cum protinus utraq; tellus Vna foret, uenit ingenti ui pontus, & ingens Hesperium siculo latus abscidit, aruaq; & urbes, Aequore diductas, angusto interluit æstu. Vides totas regiones a suis sedibus reuelli, & trans mare iacere, quod in confinio fuerat. Vides & urbium fieri gentiumq; dissidium, cum pars naturæ concita est, deesse & aliquo mare ignem spiritu impegit, quorum mira, ut ex toto, uis est. *

Quamuis enim parte sæuiat, mundi tamẽ uiribus sæuit. Sic & Hispanias a cõtextu Affricæ mare eripuit, Sic per hãc inundationẽ quam poetarũ maximi celebrant, ab italia Sicilia reiecta est. Aliquanto autem plus impetus habent, quæ ex infimo ueniunt. Acriora eñ sunt in quibus nisus est per angusta. Quantas res hij terrarum tremores, quãq; mira spectacula ediderint, satis dictum est. Cur ergo aliquis ad hoc stupet, quod æs unius statuæ, ne solidum quidem, sed concauum ac tenue diruptum est, cum fortasse in illud se spiritus, quærens fugam, incluserit? Illud uero quis nescit? Diductis edificia angulis uidimus moueri, iterumq; componi. Quædam uero parum aptata positu suo, & a fabris negligentius solutiusq; composita, terræmotus sepius agitata compegit. Quod si totos parietes & totas findit domos, & latera magnarũ turrium, qua solida sunt scindit, & pilas operibus subditas dissipat, quid est, quare quisquã dignũ annotari putet, sectam esse æqualiter ab imo ad caput in partes duas statuã? Quare tamẽ p plures dies motus fuit? Nõ desijt eñ assidue tremere Campania, clemẽtius quidẽ, sed ingenti damno, quia pressa & quassa quatiebat, quibus ad cadendum †statibus, nõ erat impelli, sed agitari. Nondum uidelicet spiritus omis exierat,

Ali,†male

sed adhuc emissa sui pte maiore oberrabat. Inter argumẽta qbus probat̃ spiritu ista fieri, nõ est q dubites & hoc ponere, cũ maxim⁹ editus tremor est, quo i urbes terrasq; sæuitũ est, nec

est,nec potest par illi subsequi alius,sed post uim maximã leues motus sunt,quia uehe-
mentius exitum uentis luctantibus fecit. Reliquiæ deinde residui spiritus nõ idem pos-
sunt,nec illis pugna opus est,cũ iam uiã inuenerint,sequant̃q; ea qua prima uis ac maxi
ma euasit. Hocquoq; dignũ memoria iudico,ab eruditissimo & grauissimo uiro cogni-
tũ,forte enim cũ hoc euenit lauabat̃,uidisse se affirmabat in balneo tessellas,quibus solũ
erat stratum,alterã ab altera separari, iterũq; cõmitti,& aquã modo recipi in cõmissuras
pauimento recedente,modo cõpresso bullire & elidi. Eundẽ audiui narrantẽ uidisse se
molles materias,mollius crebriusq; tremere,quã natura duras. Hæc Lucili uirorũ opti-
me quantũ ad ipsas causas. Illa nunc,quæ ad confirmationẽ animorũ ptinent, quos ma-
gis refert natura fortiores fieri,q̃ doctiores. Sed alterum sine altero nõ fit. Non enĩ ali-
unde animo uenit robur,quã a bonis artibus,q̃ a cootemplatione naturæ. Quem enim
nõ hic ipse casus aduersus oĩes firmauerit & erexerit? Quid est enim,cur ego hominẽ
aut feram quidẽ,cur sagittam aut lanceam tremam? maiora me pericula expectant. Flu
minibus & terris & magnis naturæ partibus petimur. Ingenti itaq; animo mors prouo-
canda est,siue mors æquo uastoq; impetu aggredit̃,siue quotidiano & uulgari exitu,ni-
hil refert quã minax ueniat,quantũq; sit,quod in nos trahat. Quod a nobis petat, mini-
mũ est. Hoc senect' a nobis ablatura est. Hoc auriculæ dolor,hoc in nobis humoris cor-
rupti abundantia,hoc cibus parum obsequẽs stomacho. Hoc pes leuiter offensus. Pusil
la res est hominis anima,sed ingens res est contẽptus animæ. Hanc qui cõtempserit, se-
curus uidebit maria pturbari,etiam si illa oĩes excitauerint uenti, etiã si æstus aliqua p-
turbatione mundi,totũ in terras uerterit oceanũ. Securus aspiciet fulminãtis cœli trucẽ
ac horridam faciẽ,frangat̃ licet cœlum,& ignes suos in exitium omniũ imprimis suũ mi
sceat,securus aspiciet ruptis cõpagibus dehiscens solũ. Illa licet inferorũ regna retegan-
tur,stabit sup illam uoraginẽ intrepidus,& fortasse quo debet cadere desiliet. Quid ad
me,quã sint magna quibus pereo? Ipsum perire nõ est magnũ,proinde si uolumus esse
felices,si nec hominũ nec deorũ,nec rerum timore uersari,si despicere fortunã supuacua
promittentẽ,leuia minitantẽ,si uolumus tranquille degere,& ipsis dijs de felicitate con
trouersiam agere,anima in expedito est habenda. Siue illam insidiæ, siue morbi petent,
siue hostium gladij,siue insularũ cadentiũ fragor,siue ipsarũ ruina terrarũ,siue uasta uis
igniũ,urbes agrosq; pari clade complexa,quũlibet illi eam accipiat. Quid aliud debeo,
quã exeuntem hortari, & cum oĩbus bonis emittere? uade fortiter, uade feliciter. Nihil
dubitaueris reddens. Non de re,sed de tempe est quæstio. Facis quod quãdoq; facien-
dũ est,nec rogaueris,nec timueris,nec te uelut in aliquod malum exiturũ tuleris retro.
Rerum natura quæ te genuit expectat,& locus melior ac tutior. Illic nõ tremunt terræ,
nec inter se uenti cũ magno nubiũ fragore concurrũt, non incendia regiones urbesq; ua
stant,nõ naufragiorũ totas classes sorbentiũ metus est,nõ arma cõtrarijs disposita uexil-
lis,& in mutuã perniciem multorũ milium par furor,nõ pestilentia,& ardentes promi-
scue,cõmunes populis cadẽtibus,rogi. Istud leue est. Quid timemus? Graue est,potius
semel incidat,quã semper impendeat. Ego autẽ perire timeam, cum terra ante me pe-
reat,cum ista quatiant̃ quæ quatiunt,& in iniuriã nostrã non sine sua ueniunt? Helicem
Burimq; totas mare accepit,ego de uno corpusculo timeam? Supra oppida duo nauiga
tur,duo autẽ quæ nouimus,quæ in nostram noticiam memoria literis seruata perduxit.
Quam multa alia alijs locis mersa sunt? Quot populos aut terra aut infra se mare inclu-
sit? Ego recusem mei finẽ,cum sciam me sine fine nõ esse? imo cum sciam oĩa esse fini-
ta. Ego ultimũ suspiriũ timeam? Quantũ potes itaq; ipse te cohortare Lucili,contra me-
tum mortis. Hic est qui nos humiles facit, hic est qui ipsam uitã cui parcit inquietat,ac p-
dit. Hic omnia ista dilatat,terrarũ motus,& fulmina. Quæ omnia feres constanter,si co-
gitaueris nihil interesse inter exiguum tempus, & longum. Horæ sunt quas perdimus.
Puta dies esse,puta menses,puta annos,perdidimus illos, nempe perituros. Quid oro
te refert? si non peruenĩam ad illos? fluit tempus & auidissimos sui deserit. Nec quod futu
rum est, meũ est,nec quod fuit, in puncto fugientis tpis. Pendeoq; & magni est modi-
cum fuisse. Eleganter ille Lelius sapiens dicenti cuidam sexaginta annos habeo. Hos,in
quit,dicis sexaginta quos non habes? Nonne ex hoc quidem intelligimus incomprehẽ

bilis uitæ

Anim' bonis artibus institut' facile ad fortitudinem flectitur.
Alr, feriam

fibilis uitæ conditionem & sortem temporis semper alieni, quod annos annumeramus
amissos. Hoc assignemus animo, hoc nobis subinde semper dicamus. Moriendum est?
Quando? Quid tua interest? Mors naturæ lex est, tributum officiumq; mortaliũ, malo-
rumq; omniũ remedium est. Optabit illam, quisquis timet. Omnibus omissis hoc unum
Lucili meditare, ne mortis nomen reformides, effice illam tibi cogitatione multa famili-
arem, Vel si ita tulerit, possis illi & obuiam exire.

Libri sexti naturalium quæstionum finis.

LVCII ANNEI SENECAE NATVRALIVM QVAESTIONVM LIBER SEPTIMVS ET VLTIMVS. In quo agitur de Cometis.

NEMO usq; eo tardus & hebes & demissus in terram est, ut ad diuina non
erigatur, ac tota mente consurgat, utiq; ubi nouum aliquod e cœlo mira-
culum fulsit. Nam quã diu solita decurrunt, magnitudinẽ rerum consuetu
do subducit. Ita enim compositi sumus, ut nos quotidiana etiam si admi-
ratione digna sunt, transeant. Contra minimarũ quoq; rerum, si insolitæ ꝓ
dierunt, spectaculum dulce fiat. Hic itaq; cœtus astrorum, quibus immensi corporis pul
chritudo distinguitur, populum non conuocat. At cum aliquid ex more mutatum est,
omniũ uultus in cœlo est. Sol spectatorem nisi cum deficit nõ habet. Nemo obseruat lu-
nam, nisi laborantem, tunc urbes conclamant, tunc pro se quisq; superstitione uana trepi
dat. Quanto illa maiora sunt, quod sol totidem (ut ita dicam) gradus quot dies habet, &
annum circuitu suo claudit, quod a solstitio ad minuẽdos dies uertitur, quod a solstitio
statum inclinat & dat spacium noctibus, quod sydera abscondit, quod terras cum tanto
maior sit illis non urit, sed calorem suum intensionibus ac remissionibus temperãdo fo-
uet, quod lunam nunquã implet nisi aduersam sibi, nec obscurat. Hæc tamen non annot
tamus, q̃diu ordo seruatur. Sed siquid turbatum est, aut præter consuetudinẽ emicuit,
spectamus, interrogamus, ostendimus. Adeo naturale est, magis noua quã magna mira
ri. Idem in Cometis fit, si rarius & insolitæ figuræ ignis apparuit. Nemo nõ scire quid sit
cupit, & oblitus aliorum de aduentitio quærit, ignarus, utrum debeat mirari aut timere.
Non enim desunt qui terreant, qui significationes eius graues prædicent. Sciscitantᷣ ita-
q; & agnoscere uolunt, prodigium sit, an sydus. At me hercules nõ aliud quis aut magni
ficentius quæsierit, aut didicerit utilius, quam de stellarũ syderumq; natura, utrum flam
ma contracta, quod & uisus noster affirmat, & ipsum ab illis fluens lumen & calor inde
descendens, an uero sint flammei orbes, sed solida quædam terrenaq; corpora, quæ per
igneos tractus labentia inde splendorẽ trahant coloremq;, non de suo clara. In qua opi-
nione magni fuere uiri, qui sydera crediderunt ex duro concreta, & ignem alienum pa-
scentia. Nam per se, inquiunt, flamma diffugeret, nisi aliquid haberet quod teneret, & a
quo teneretᷣ, conglobataq; nec stabili indita corpori, ꝓ certo iam mundus turbine suo
dissipasset. Ad hæc inuestiganda proderit quærere, num Cometæ cõditionis sint, cuius
supiora. Videntᷣ enim cum illis quædã habere cõmunia, ortus & occasus. Ipsi quoq; quã
uis spargantᷣ & longius exerant faces, æque tamẽ ignei splendidiq; sunt. Itaq; si omia ter
rena sydera sunt, his quoq; eadẽ sors erit. Si uero nihil aliud sunt q̃ purus ignis, mouen-
turq; mensibus senis, nec illos cõuersio mundi soluit & uelocitas, illa quoq; possunt & te
nui cõstare materia, nec ob hoc discuti assiduo cœli circũactu. Illo quoq; ꝑtinebit hoc ex
cussisse, ut sciamus utrũ mundus terra stante circũeat, an mũdo stante terra uertatᷣ. Fue-
runt enĩ qui dicerent nos esse, quos rerũ natura nescientes ferat, nec cœli motu fieri or-
tus & occasus, sed ipsos oriri & occidere. Digna res est contẽplatione, ut sciamus in quo
rerũ statu simus, pigerrimã sortiti an uelocissimã sedẽ, circa nos deus omia, an nos agat.
Necessariũ est autẽ ueteres ortus Cometarũ habere collectos. Deprehendi enĩ ꝓpter ra
ritatẽ eoꝝ cursus adhuc non põt, nec explorari, an uices seruẽt, & illos ad suũ diem cer-
tus ordo ꝓducat. Noua hæc cœlestiũ obseruatio est, & nup in græcia inuenta. Democri
tus quoq; subtilissimus antiquorũ omniũ suspicari ait, plures stellas esse quæ currant, sed
nec numerũ illarum posuit, nec omia, nec dum cõprehensis quinq; syderũ cursibus. Eu-
doxus primus

Semp̄ noua quantũuis exigua in admirationẽ nos ducunt.

Astr. ĩnon

Nimirũ stulta opinio.

doxus primus ab Aegypto hos motus in Græciã tranſtulit. Hic tamen de Cometis nihil dicit. Ex quo apparet ne apud Aegyptios quidem, quibus maior cœli cura fuit, hanc partem elaboratam. Conon poſtea diligens & ipſe inquiſitor, defectiones quidem ſolis ſeruatas ab Aegyptijs collegit, nullam autem mentionẽ fecit Cometarũ, oon præten miſſurus, ſi quid explorari apud illos comperiſſet. Duo certe qui apud Chaldeos ſtuduiſſe ſe dicuot, Epigenes & Apollonius Mindius, periti ſſimus inſpiciendoꝶ naturalium, inter ſe diſſident. Hic enim, ait, Cometas in numero ſtellarum errantium poni a Chaldeis, tenerię curſus earum. Epigenes contra ait, Chaldeos nihil de Cometis habere cõprehenſi, ſed uideri illos accendi turbine quodam aeris concitati & intorti. Primũ ergo (ſi tibi uidetur) opiniones huius ponamus ac refellamus. Hinc uidetur plurimũ uirium habere, ad omnes ſublimium motus ſtella *Saturni*. Hæc cum proxima ſigna *Martis*, aut in Lunæ uicina tranſit, aut *Solis* incidit radios, oatura uentoſa & frigida cõtrahit pluribꝰ locis aera, cõglobatę. Deinde ſi radios ſolis aſſumpſit, tonat fulguratę. *Si Martem* quoquę conſentientem habet, fulminat. Præterea, inquit, aliam naturã habent fulmina, aliam fulguratiooes, Aquarum enim & omnis humidi enaporatio ſplendores tantum cœli citra ictum minaces mouet, Illa autem calidior ſicciorę terrarũ exhalatio fulmina extundit. Trabes uero & faces quæ nullo alio inter ſe quam magnitudine diſtant, hoc modo fiũt. Cum humida terrenaę in ſe globus aliquis aeris clauſit, quẽ turbinem dicimus, quacunę fertur, præbet ſpeciem ignis extenti. Quæ tam diu durat, quãdiu manſit aeris illa complexio, humidi intra ſe terrenię multum uehẽs. Vt a proximis mendatijs incipiam, falſum eſt faces & trabes exprimi turbine. Turbo enim circa terras concipitur ac fertur. Ideoę arbuſta radicitus uellit, & quacũę incumbit, ſolum nudat. Siluas interim & tecta corripiens, inferior fere nubibus, utię nunquam altior. At contra trabes editior cœli pars oſtentat, ita nunquã nubibus obſtiterunt. Præterea turbo omni nube uelotior rapitur, & in orbem uertitur. Super iſta uelociter deſinit, & ipſe ſe ſua ui rumpit. Trabes autem non tranſcurrunt, nec præteruolant, ut faces ſed cõmorantur, & in eadem parte cœli collucent. Charimander quoę in eo libro, quã de Cometis compoſuit, ait Anaxagoræ uiſum grande inſolitumę cœlo lumen magnitudine amplæ trabis, & id ꝑ multos dies fulſiſſe. Caliſthenes tradit antequã Burim, & Helicem mare abſcooderet. Ariſtoteles ait, non trabem illam ſed Cometem fuiſſe, Cæterum ob nimium ardorem non apparuiſſe ſparſum ignem, ſed procedente tempore cum iam minus flagraret, redditam ſuam Cometis faciem. In quo igne multa quidem fuerunt digna, quæ notarent̃. Nihil tamen magis, quã quod ut ille fulſit in cœlo, ſtatim ſupra Burim & Helicẽ mare fuit. Nunquid ergo Ariſtoteles nõ illam tantum, ſed om̃es trabes Cometas eſſe credebat? Hanc habetis differentiã, quod ijs continuus ignis eſt, cæteris ſparſus. Trabes enim flammam æqualem habent, nec ullo loco intermiſſam aut languidam, In ultimis uero partibus coactam, qualẽ fuiſſe illam, de qua modo retuli, Caliſthenes tradit. Duo, inquit, Epigenes

Duo Cometarũ genera.

Cometarũ genera ſunt. Alij ardorem undiquę effundũt, nec locum mutant. Alij io unam partem ignem uagum in modum comæ porrigunt, & ſtellas non prætermeant, quales duo ætate ooſtra uiſi ſunt. Illi priores criniti undiquę etiam immoti, humiles fere ſunt, & eiſdem cauſis quibus trabes faceſquę conſtantur, & ex intemperiæ aeris turbidi, multa ſecum arida humidaquę terris exhalata uerſantis. Poteſt enim ſpiritus per anguſta eliſus accendere ſupra ſe poſitum aera, plenum alimentis idoneis igni. Deinde propellere ex nitido, ne ex aliqua cauſa refluat curſus ac remittatur. Deinde iterum proximo die ac ſequentibus conſurgere & eundem locum inflãmare. Videmus enim uentos per plures dies ad conſtitutũ redire. Pluuiæ quoquę & alia tempeſtatum genera ad præſcriptum reuertuntur. Vt breuiter autem uoluntatem eius exprimam, eadem fere ratione hos fieri Cometas exiſtimat, qua fiunt ignes turbine eiecti. Hoc unũ intereſt, quod illi turbioes ex ſuperiori parte in terras deprimuot̃. Hij de terra in ſuperiora eleuant̃. Aduerſus hæc multa dicũtur. Primum ſi uentus in cauſa eſſet, nunquã Cometes ſine uento appareret. Nunc autẽ & quietiſſimo aere apparet. Deinde ſi uento fieret, cum uento caderet. Et ſi uento inciperet, creſceret uento, eoquę eſſet ardẽtior, quo ille incitatior. His accedit illud quoquę, Ventus multas aeris partes impellit. Cometes in uno loco apparet, & uentus in

sublime

sublime non peruenit. Cometæ autem utuntur supra q̃ uentis ire licet. Transit deinde ad illos, quos ait certiorem habere stellarum speciem, qui & procedunt & signa prætereunt. Hos ait ex eisdem causis fieri, quibus illos quos dixit humiliores. Hoc tantum interest, q̃ terrarum exhalationes multa secum arida ferentes, celsiorem petant partem, & in editiora cœli Aquilone pellant. Deinde si illos Aquilo ꝓpelleret, ad meridiẽ semp augerentur, quo uentus hic nititur. Atqui uarie concurrunt, alij in ortum, alij in occasum, oẽs inflexu, quod iter nõ daret uẽtus. Deinde si Aquilonius illos impetus a terris in altum leuaret, alijs uentis nõ orirẽtur Cometæ, atqui oriũtur. Illam nũc rationem eius, utraq; em̃ utitur, refellamus. Quicqd humidi aridiq; terra efflauit, cum in unum coit, ipsa discordia corporum, spiritũ uersat in turbinem. Tunc illa uis uenti circumeuntis quicquid inter se comprehendit, cursu suo accendit, & leuat in altum, ac tam diu manet splendor ignis expressi, q̃diu alimenta sufficiunt, quibus desinentibus, & ipse subsidit. Qui hoc dicit, non notat qualis sit turbinũ cursus, & qualis Cometarum. Illorum rapidus ac uiolẽtus & ipsis uentis citatior est, Cometarum leuis, & q̃ per diem & noctem quantũ transierit, abscondat. Deinde turbinũ motus uagus est & disiectus, & (ut Salustij utar uerbis) uerticosus, Cometarũ autem compositus, & destinatũ iter carpens. Num quis nostrum aut accederet lunam aut quinq; sydera rapi uento, aut turbine rotari? Non ut puto. Quare? quia nõ est illis perturbatus & impotens cursus. Ad Cometas idem trãfferamus. Non cõfuse nec tumultuose eunt, ut aliquis credat illos causis turbulentis & inconstantibus pelli. Deinde etiam si uertices isti comprehendere terrena humidaq;, & ex humili in altum exprimere possent, nõ tamen supra lunam efferrent. Omnis illis usq; in nubilũ uis est. Cometas aũt immixtos stellis uidemus per superiora labentes. Ergo uerisimile non est in tantum spacium perseuerare turbinem, qui quo maior est, maturius corrumpitur, utrũlibet itaq; eligat, aut uis leuis inde peruenire nõ poterit, aut magna & concitata citius ipsa se franget. Præterea humiliores illi Cometæ ob hoc (ut putant) nõ exeunt altius, quia plus terreni habent. Grauitas illos sua in proximo tenet. Atqui necesse his Cometis diuturnioribus, celsioribus, plenior materia sit. Neq; enim diutius apparerent, nisi maioribus nutrimentis sustinerentur. Dicebam modo non posse diu uerticem permanere, nec supra lunam aut usq; in stellarum locum crescere. Nempe efficit turbinem plurimũ uentorum inter ipsos luctatio. Hæc diu non potest esse. Nã cum uagus & incertus spiritus certi uolatus est, nouissime uni uis omniũ cedit. Nulla autem tempestas magna perdurat. Procellæ quanto plus habent uiriũ, tanto minus temporis. Venti cũ ad summũ uenerunt, remittunt omni uiolentia. Necesse est ista concitatione in exitium sui tendant. Nemo itaq; turbinem toto die uidit, ne hora quidem. Mira uelocitas eius, & mira breuitas eius. Præterea uiolẽtius celeriusq; in terra circa eam uoluit, quo celsior, eo solutior, laxiorq; est, & ob hoc diffundit. Adijce nũc, q̃ etiam si in summũ pertẽderet, ubi syderibus iter est, utiq; ab eo motu, qui uniuersum trahit, solueret. (Quid enim est illa conuersione mũdi citatius?) ac omniũ uentorũ in unũ coniecta uis dissiparet, & terræ solida fortisq; cõpages, nedũ particula aeris torti. Præterea in alto manere non potest ignis turbine illatus, nisi ipse quoq; permaneret turbo. Quod porro tam incredibile est, q̃ in turbine longior mora. Utiq; motus motu contrario uincit, habet enim suam locus ille uertiginem, quæ rapit cœlũ, syderaq; trahit, cœliq; uolumina torquet. † Et aut des eis aliquam aduocatiõem, q̃d fieri nullo modo potest. Quid de his Cometis dicet, quæ senis mẽsibus apparuerũt? Deinde duo debent esse motus eodem loco. Alter illi diutinus & assiduus, suum sine intermissione peragens opus. Alter nouus & recens & turbine illatus. Necesse est ergo alter alteri impedimento sit. Atqui lunaris illa orbita cæterorumq; supra lunam meantiũ motus irreuocabilis est, nec hæsitatus, qui nec resistit, nec dat ullam nobis suspicionem obiectæ sibi moræ. Fidem nõ habet turbinem uiolentissimũ & perturbatissimũ tẽpestatis genus, in medios syderũ ordines peruenire, & inter disposita ac tranquilla uersari. Credamus ignem circũacto turbine accendi, & hũc expulsum in sublime, præbere nobis opinionem speciẽq; syderis longi. Et puto talis esse debet, quale est id, quod ignẽ efficit. Turbinis aũt rotunda facies. In eodem enim uestigio uersatur, & in columnæ modo circumagentis se uoluitur. Ergo ignem quoq; qui inclusus est, similem esse illi oportet. Atqui lõ-

Al. † Et ut des ei.

gus est & disiectus, minimeq; similis in orbem coactis. Epigenem relinquamus, & aliorũ
opiniones persequamur. Quas antequã exponere incipiam, illud in primis præsumẽdum
est, Cometas non in una parte cœli aspici, nec in signifero tantum orbe, sed tam in ortu
quã in occasu, frequentissime tamen circa Septentrionẽ. Forma eius non est una. Quãuis

Quædã sũt er Cometas discrimina.

enim Græci discrimina fecerint eorum, quibus in morem barbæ flamma dependet, & eo
rum qui undiq; circa se uelut comam spargunt, & eorum quibus fusus adest ignis, sed in
uerticem tendens, tamẽ omnes isti eiusdem notæ sunt, Cometæq; recte dicuntur. Quo
rum cum post longum tempus appareant formæ, inter se eos cõparare difficile est. Illo
ipso tempore quo apparent inter spectantes de habitu illorum non conuenit, sed prout
cuiq; acrior acies aut hebetior, ita dicit aut lucidiorem esse, aut rubicundiorem, & crines
aut in interiora deductos, aut in latera diuisos. Sed siue sunt aliquæ differentiæ illorũ, si
ue nõ sunt, eadem fiant ratione necesse est Cometæ. Illud unum constare debet, præter
solitum aspici nouam syderis faciem, circa se dissipatum ignem trahentis. Quibusdã an
tiquorum hæc placet ratio, cum ex stellis errantibus, altera se alteri applicuit, confuso in
unum duarum lumine, faciem longioris syderis reddi. Nec hoc tunc tantum euenit, cum
stella stellam attigit, sed etiam cum appropinquauit. Interuallum enim, quod inter duas
est, illustratur ab utraq;, inflammaturq; & longum ignẽ efficit. His illud respondebimus,
certum esse numerum stellarum mobilium. Solere autem eodem tempore & has appa
rere & Cometem. Ex quo manifestum fit, non illarum coitu fieri Cometem, sed propriũ
& sui iuris esse. Etiam nunc frequenter stella sub altioris stellæ uestigium uenit. Et Satur
nus aliquãdo supra Iouem est, & Mars Venerem aut Mercuriũ recta linea respicit. Nec
tamen propter hunc cursum, cum alter alterum subit, Cometes fit, alioquin annis omni
bus fieret. Omnibus enim aliquæ stellæ in eodem signo simul sunt. Si Cometam faceret
stella stellæ superueniens, momento esse desineret. Summa enim uelocitas transeũtium
est. Ideo omnis syderum defectio breuis est, quia cito illas idem cursus, q admouerat, abs
trahit. Videmus solem & lunam inter exiguũ tempus, cum obscurari cœperint, liberari.
Quanto celerior debet fieri in stellis congressio, tanto minoribus? Atqui Cometes se
nis mensibus manent, quod non accideret, si duarum stellarum conuentu gignerentur. Il
le enim diu cohærere non possunt, & necesse est illas lex celeritatis suæ separet. Præterea
illa nobis uicina uidentur, cæterum interuallis ingentibus dissidẽt. Quomodo ergo po
test altera stella usq; ad alteram stellam ignem mittere, ita ut utraq; iuncta uideatur, cum
sint ingenti ratione diductæ? Stellarum, inquit, duarum lumẽ miscetur, & præbet unius
speciem. Nempe sic, quemadmodũ rubicunda fit nubes solis incursu, quemadmodũ ue
spertina aut matutina flauescunt, quemadmodũ arcum alterne sol uisit. Hæc omnia pri
mũ magna ui efficiuntur. Sol enim est, qui ista succendit. Stellarum enim non est eadem
potentia. Deinde nihil horum, nisi infra lunam in terrarum uicinia nascitur. Supiora pu
ra & sincera sunt, & coloris sui semper. Præterea si quid tale accideret, nõ haberet morã,
sed extingueretur cito, sicut coronæ, quæ solem lunamue cingũt, & inter breuissimũ spa
cium exolescunt. Nec arcus quidem diu perseuerat. Si quid esset tale, a quo medium in
ter duas stellas spacium confunderetur, æque cito dilaberetur. Vtiq; non in tantum ma
neret, quantũ morari Cometæ solent. Stellis intra signiferum cursus est, hunc gyrum prẽ
munt, at Cometæ ubiq; cernunt. Non magis certum est illis tempus quo appareãt, quã lo
cus ullus, ultra quem non exeant. Aduersus hoc ab Artemidoro illa dicuntur, nõ has tã
tum stellas quinq; discurrere, sed has solas obseruatas esse. Cæterum innumerabiles fer
ri p occultum, aut p obscuritatẽ luminis nobis ignotas, aut p circulorũ positionẽ talem,
ut tunc demũ, cum ad extrema eorum uenere, uisantur. Ergo intercurrunt quædã stellæ
(ut ait) nobis nouæ, quæ lumen suũ cum stantibus misceãt, & maiorem quã stellis mos est,
porrigant ignem, hoc ex his quæ mentitur leuissimũ est, tota eius narratio mundi, men
daciũ impudẽs est. Nam si illi credimus, summa cœli ora solidissima est, in modum tecti
durata, & alti crassiq; corporis, quod atomi congesti aceruatiq; fecerũt. Huic proxima su
perficies est ignea ita compacta, ut solui uitiariq; nõ possit. Habet tamen spiramẽta quæ
dam, & quasi fenestras p quas ex parte exteriore mundi influant ignes, non tam magni,
ut interiora conturbent. Rursus ex mundo in exteriora labuntur. Itaq; hæc quæ præter
consuetu-

consuetudinem apparent, influxerunt ex illa utraq; mundi iacente materia. Soluere ista quid aliud est, q̃ manum exercere, & in uentum iactare brachia. Velim cum mihi dicat iste, cũ mundo tam firma lacunaria imposuit, quid sit quare credamus illi tantã esse crassitudinem coeli? Quid fuit, quod in illo tam solida corpora adduceret, & ibi detineret? Deinde quod tantæ crassitudinis est, necesse est & magni põderis sit. Quomodo in summo ergo manent grauia? Quomodo illa moles nõ descẽdit, & se onere suo frangit. Fieri ẽm nõ potest, ut tanta uis ponderis, quantã ille substituit, pendeat, & leuibus innixa sit. Nec illud quidem potest dici, extrinsecus aliqua esse retinacula, quibus cadere prohibeatur. Nec rursus de medio aliquid esse oppositi, q̃ imminens corpus excipiat ac fulciat. Illud etiam nunc nemo dicere audebit, mundum ferri per immensum, & cadere quidem, sed nõ apparere an cadat, quia præcipitatio eius æterna est, nihil habens nouissimũ, in quod incurrat. Hoc quidam de terra dixerunt, cum rationem nullam inuenirent, propter quã pondus in aere staret. Fertur, inquiunt, semp, sed non apparet an cadat, quia infinitũ est in quod cadit. Quid est deinde quod probes, non quinq; tantũ stellas moueri, sed multas esse, & in multis mundi regionibus? Aut si hoc sine ullo probabili argumẽto licet respondere, quid est quare non aliquis aut omnes stellas moueri, aut nullam dicat? Præterea nihil te adiuuat ista stellarum passim euntium turba. Nam quo plures fuerint, sæpius in alios incident, rari autem Cometæ & ob hoc mirabiles sunt. Quid q̃ testimoniũ dicet cõtra te omnis ætas, quæ talium stellarum exortus & annotauit, & posteris tradidit. Post mortem Demetrij Syriæ regis, cuius Demetrius & Antiochus liberi fuere, paulo ante Achaicum bellum Cometes effulsit, non minor sole. Primo igneus ac rubicundus orbis fuit, clarumq; lumen emittẽs, quanto uinceret noctẽ. Deinde paulatim magnitudo eius districta est, & euanuit claritas. Nouissime autem totus intercidit. Quid ergo coire stellas oportet, ut tantum corpus efficiant? Mille in unum licet congreges, nunq̃ hunc habitum solis æquabunt. Archelao regnante in Græcia, Cometes apparuit modicus. Deinde sustulit se diffuditq;, & usq; in æquinoctialem circulum uenit, ita ut illã plagã cœli cui lactea nomen est, in immensum extensus æquaret. Quid ergo conuenisse debent erraticæ, ut tam longum cœli tractum occuparent igne continuo? Contra argumentũ dictum est, contra testes dicendum est. Nec magna molitione detrahenda est autoritas Ephori. Historicus est. Quidam incredibilium relatu cõmẽdationẽ parant, & lectorẽ aliud acturum, si per quotidiana duceretur, miraculo excitant. Quidam creduli, quidam negligentes sunt, quibusdam mendacium obrepit, quibusdam placet. Illi non euitant, hi appetũt. Et hoc in cõmune de tota natione, quæ approbare opus suũ, & fieri populare non putat posse, nisi illud mendacio aspersit. Ephorus uero nõ religiosissimæ fidei sæpe decipitur, sæpe decipit. Sicut hic dicit Cometem, qui omniũ mortaliũ oculis custoditus est, qui ingentis traxit euentus, cum Helicem & Burim ortu suo mersit, ait illum descendisse in duas stellas, quod præter illum nemo tradidit. Quis enim posset seruare illud momentum, quo Cometes solutus, & in duas partes redactus est. Quomodo aũt si est qui uiderit Cometem in duas dirimi, nemo uidit fieri ex duabus? Quare aũt non adiecit in quas stellas diuisus sit, cũ aliqua ex quinq; stellis esse debuerit. Apollonius Mindius in diuersa opinione est. Ait enim Cometem non unum ex multis erraticis effici, sed multos Cometas erraticos esse. Non est, inquit, species falsa, nec duarum stellarum confinio ignis extẽtus sed & propriũ sydus Cometes est, sicut solis aut lunæ. Talis illi forma est non in rotundũ restricta, sed procerior & in longum producta. Cæterum nõ est illi palam cursus, altiora mundi secat, & tunc demum apparet, cum in imum cursus sui uenit. Nec est q̃ putemus eundem uisum esse sub Claudio, quem sub Augusto uidimus. Nec hunc qui sub Nerone cæsare apparuit, Et Cometis detraxit infamiã, illi similem fuisse negans, qui post diui Iulij Veneris ludis genitricis, circa undecimã horam diei emersit. Multi uarijq; sunt, dispares magnitudine, dissimiles colore, alijs rubor est sine ulla luce, alijs candor & purum liquidumq; lumen, alijs flamma & hæc nõ sincera, nec tenuis, sed multũ circa se uoluens fumidi ardoris. Cruenti quidã, minaces, qui omen post se futuri sanguinis ferunt, hij minuũt augentq; lumen suũ, quẽadmodũ alia sydera, quæ clariora cum descenderũt, maioraq; sunt, quia ex loco propiore uisuntur, minora cum redeunt & obscuriora, quia ab-

Maximus Cometes post mortẽ Demetrij effulsit, magnitudine solis.

ducunt se longius. Aduersus hoc protinus respondetur, non idem accidere in Cometis,
quod in cæteris. Cometæ enim quo primũ die apparuerint, maximi sunt. Atqui deberẽt
crescere, quo propius accederent. Non autem manet illis prima facies, donec incipiãt ex
tingui, deinde q aduersus priores, etiam aduersus hunc dicitur. Si erraret Cometes, es-
Omne sydus intra signiferũ mouetur. setq; sydus, intra signiferi terminos moueretur, intra quod omne sydus cursus suos colli
git. Nunq; apparet stella per stellam. Acies nostra nõ potest per medium sydus exire, ut
per illud superiora prospiciat. Per Cometẽ autẽ non aliter q; per nubem ulteriora cernũ
tur, ex quo apparet illum nõ esse sydus, sed leuem ignẽ ac tumultuarium. Zenon noster
in illa sententia est, congruere iudicat stellas & radios inter se cõmittere, hac societate lu
minis existere imaginẽ stellæ longioris. Ergo quidã nullos esse Cometas existimant, sed
species illorum p repercussionem uicinorum syderum, aut p coniunctionẽ cohærentiũ
reddi. Quidam aiunt esse quidẽ, sed habere cursus suos, & post certa lustra in conspectũ
mortalium exire. Quidam esse quidẽ, sed non quibus syderum nomẽ imponas, quia di-
labuntur, nec diu durant, & exigui temporis mora dissipantur. In hac sentẽtia sunt pleri
q; nostrorum, nec id putant ueritati repugnare. Videmus enim in sublimi uaria ignium
concipi genera, & modo cœlum ardere, modo longos a tergo flammarum albescere tra
ctus, modo faces cum igne uasto rapi, ipsa etiã fulmina, & si uelocitate mira, simul & per
stringunt aciẽ, & relinquũt ignes suos, aeris attriti, & impetu inter se maiore collisi. Ideo
ne resistunt quidẽ, sed expressi fluunt, & protinus pereunt. Alij uero ignes diu manent,
nec ante discedunt, q; cõsumptum est omne, quo pascebantur, alimentũ. Hoc loco sunt
illa a Possidonio scripta miracula, columnæ, clypeiq; flagrãtes, aliæq; insigni nouitate flã
Ali† terrent mæ, quæ non † aduerterẽt animos, si ex consuetudine & lege discurrerẽt. Ad hæc stupẽt
omnes, & repentinũ ignem ex alto efferunt, siue emicuit aliquid & fugit, siue compresso
aere & in ardorem coacto, loco miraculi stetit. Quid ergo? Non aliquando lacuna cedẽ
tis retro ætheris patuit, & uastum in concauo lumẽ? exclamare posses, quid est hoc? Me
dium uideo discedere cœlum, pallentesq; polo stellas, quæ aliquando non expectata no
cte fulserunt, & per medium eruperũt diem. Sed alia huius rei ratio est, quare alieno tẽ
pore apparent, quas esse, etiam cum laterent, constat. Multos Cometas uidemus, q ob-
scurantur radijs solis, quo deficiente, quendam Cometẽ apparuisse, quem sol uicinus tra
xerat, Possidonius tradit. Sæpe autem cum occidit sol, sparsi ignes non procul ab eo ui-
dentur. Videlicet ipsa stella sole pfunditur, & ideo aspici non potest. Cometæ aũt radios
solis effugiunt. Placet ergo nostris Cometas sicut faces, trabesq; & alia ostenta cœli den-
so aere creari. Ideo circa Septentrionẽ frequentissime apparent, quia illic plurimum est
aeris pigri. Quare ergo non stat Cometes, sed procedit? dicam. Igniũ materia alimentũ
suũ sequitur. Quãuis enim ad superiora uisus est, tamẽ deficiente materia retroiens ipse
† discedit † descedit. In aera quoq; si dextram leuamq; premit partẽ. Nulla enim illi uia est, sed qua
illum uena pabuli sui duxit, illo repit, nec ut stella procedit, sed ut ignis pascitur. Quare
ergo per longum tempus apparet, & non cito extinguitur? Sex enim mensibus hic quẽ
Ali† lenissimo. nos Neronis principatu † lætissimo uidimus, spectandũ se præbuit in diuersum illi Clau-
diano circumactum. Ille enim a septentrione in uerticem surgens, orientẽ petijt semper
obscurior, hic ab eadẽ parte cœpit, sed in occidentẽ tendens, ad meridiem flexit, & ibi se
subduxit. Videlicet ille humiliora habuit & aptiora ignibus, quæ psecutus est, huic rur-
sus uberior fuit & plenior regio. Huc itaq; descẽdũt, inuitãte materia, non itinere. Quod
apparet duobus, quos spectauimus fuisse diuersum, cum hic in dextrum motus sit, ille in
sinistrum. Omnibus aũt stellis in eadẽ parte cursus est, id est cõtrarius mundo. Mundus
enim ab ortu uoluitur in occasum, illæ ab occasu in ortum eunt. Et ob hoc duplex his mo
tus est, ille quo eunt, & hic quo auferuntur. Ego nostris nõ assentio. Non enim existimo
Cometẽ subitaneũ ignẽ, sed inter æterna opera naturæ. Primũ quæcũq; aer creat, breuia
sunt. Nascunt enim in re fugaci & mutabili. Quomodo potest enim in aere aliquid diu
pmanere, cũ ipse aer nunq; idẽ maneat? fluit semp, & breuis illi quies est. Inter exiguum
momentũ in alium, q; in quo fuerat, statũ uertitur. Nunc pluuius, nunc serenus, nũc inter
utrũq; uarius, nubesq; illi familiarissimæ sunt, in quas coit, & ex quibus soluitur, modo cõ
gregant, modo digerunt, nunq; immotæ iacent. Fieri non potest, ut ignis certus in cor-

pore uago sedeat,& ita ptinaciter hæreat,q̃ quæ natura,ne onq̃ excuterent,aptauit.De
inde si alimento suo hæreret,semp descenderet.Eo enim crassior aer est,quo terris ꝓpin
quior,ouoq̃ Cometes in imũ usq; demittiť,neq; appropinquat solo,etiã nunc.Igois aũt
it quo illũ natura sua ducit,id est sursum,aut eo quo trahit materia,cui adhæsit,& quã de
depascitur.Nullis ignibus ordinarijs & cœlestibus iter flexũ est.Syderis propriũ est,du
cere orbem. Atqui hoc Cometæ an alij fecerint nescio,duo nostra ætate fecerunt. Dein
de omne quod causa temporalis accendit,cito iotercidit.Sic faces ardent, dũ transeunt,
sic fulmina in unum ualent ictũ,sic quæ transuersæ dicunť stellæ,cadentes præteruolant
& secant aera.Nullis ignibus nisi in suo mora est.Illis dico diuinis, quos habet mundus
æternos,quia partes eius sunt & opera.Hi aũt aliquid agunt,& uadunt,& tenorẽ suũ ser
uant,paresq; sunt.Nam alternis diebus maiores minoresue fierent,si ignis esset collecti-
tius,& ex aliqua caosa repentinus.Minor enim esset ac maior,prout plenius aleretur aut
malignius.Dicebam modo nihil diuturnũ esse,quod exarsit aeris uitio,nũc amplius ad-
ijcio.Morari ac stare nullo modo potest.Nam & fax & fulmẽ & stella transcurrens, & q̃s
quis alius est ignis aere expressus,in fuga est,nec apparet,nisi dũ cadit. Cometes habet
suam sedẽ,& ideo non cito expellitur,sed emetitur spacium suũ,nec extinguiť,sed exce-
dit.Si erratica,inquit,stella esset, in signifero esset.Quis unũ stellis limitẽ ponit? Quis in
angustũ diuina cõpellit? Nempe hæc ipsa sydera,quæ sola moueri creditis , alios & alios
circulos habent.Quare ergo nõ aliqua sint,quæ in propriũ iter, & ab istis remotũ secesse
rint? Quid est,quare in aliqua parte cœli peruiũ nõ sit? Quod si iudicas non posse ullam
nisi signiferum attingere.Cometes potest sic altum habere circulũ,ut modo in hunc par
te aliqua sui incidat,quod fieri non est necessariũ,sed potest. Vide oe hoc magis deceat
magnitudinẽ mundi,ut in multa itinera diuisus,hinc non unam deterat semitam,cæteris
partibus torpeat.Credis aũt in hoc maximo & pulcherrimo corpore inter innumerabi-
les stellas,quæ noctẽ decore uario distinguunt,quæ minime uacuũ & inertem esse patiũ
tur,quinq; stellas esse,quibus exercere se liceat,cæteras stare,fixum & immobilem popu
lum? Siquis hoc loco me interrogauerit,quare ergo non quẽadmodũ quinq; stellarũ ita
harum obseruatus est cursus? Huic ego respondeo.Multa sunt quæ esse cõcedimus,qua
lia suot ignoramus,habere nos animũ,cuius imperio impellimur & reuocamur, omnes
fatebunť.Quid tamẽ sit aoimus ille rector dominusq; nostri,non magis tibi quisq̃ expe
diet,q̃ ubi sit.Alius illum dicet esse spiritũ,alius concentũ quendã,alius uim diuinam &
dei partem,alius tenuissimũ aerem,alius incorporalem potentiam.Non deerit q sangui
nem dicat,qui calorem.Adeo animo non potest liqoere de cæteris rebus, ut adhuc ipse
se quærat.Quid ergo miramur Cometas tam rarum mundi spectaculũ noodũ teneri le-
gibus cæteris,nec initia illorum finesq; notescere,quorum ex ingẽtibus interuallis recur
sus est? Nondum sunt anni mille quingenti ex quo Græcia stellis numeros & nomina fe-
cit.Multæq; hodie sunt gentes,quæ tantum facie nouerunt cœlum,quæ nõdum sciãt cur
luna deficiat,quare obumbreť.Hoc apud oos quoq; ouper ratio ad certum ꝑduxit. Ve-
niet tempus,quo ista quæ nunc latent in lucem dies extrahat, & longioris æui diligẽtia.
Ad inquisitiooẽ tantorũ ætas ona noo sufficit,ut tota cœlo uacet.Quid q̃ tam paucos an
nos inter studia ac uitia nõ æqua portiõe diuidimus? Itaq; ꝑ successiones ista longas ex-
plicabuntur. Veniet tempus,quo posteri nostri tam aperta nos nescisse mirentur. Harũ
quinq; stellarum,quæ se ingerunt nobis,quæ alio atq; alio occurrentes loco,curiosos nos
esse cogunt,qui matutini uespertiniq; ortus sint,quæ statiooes,quando in rectum feran
tur,quare agãtur retro,modo cœpimus scire. Vtrum mergeret Iupiter,an occideret, an
retrogradus esset (Nã hoc illi nomẽ imposuere cedenti)ante paucos annos didicimus.
Inuenti sunt qui nobis dicerẽt,erratis,qui nullam stellam aut supprimere cursum iudica-
tis,aut uertere.Non licet stare cœlestibus,oec auerti,prodeunt omnia,ut semel missa sũt
uadunt.Idem erit illis cursus,qui fiois.Opus hoc æternũ irreuocabiles habet motus,qui
siquando cõstiterint,alia ex diuerso iocident,quæ nõ tenor & æqualitas seruat. Quid est
ergo,cur & aliqua redire uideanť? Solis occursus speciẽ illi tarditatis imponit,& natura

Exẽplo ab anĩo sũpto dicit cursũ Cometarũ inobseruatum.

uiarum circulorumq; sic positorum, ut certo tēpore intuētes assilent. Sic naues q̄uis ple
nis uelis eant, uidentur tamē stare. Erit qui demonstret aliquādo, in quibus Cometæ par
tibus errent. Cum tam seducti a cæteris eant, quanti qualesq; sint. Contenti sumus inuen
tis, aliquid uericati & posteri conferant. Per stellas, inquit, ulteriora non cernimus, p Co
metas aciem transmittimus. Primũ si fit istud, non in ea parte fit, qua sydus ipsum est spis
si ac solidi ignis, sed qua rarus splēdor excurrit, & in crines dispergit̃. Per interualla igni
um, nõ per ipsos uides. Stellæ, inquit, omnes rotundæ sunt, Cometæ porrecti, ex quo ap
paret stellas non esse. Quis enĩ tibi concedet Cometas longos esse, quorum natura qui
dem ut cæterorũ globus est? Cæterum fulgor extenditur quemadmodũ sol radios suos
longe lateq; dimittit. Cæterum ipsi alia est forma, alia ei qui ex ipso fluit lumini. Sic Co
metarum corpus ipsum corrotundat̃. Splendor aũt longior q̄ cæterorũ syderũ apparet.
Quare inquis? Dic tu mihi prius, quare luna dissimillimũ soli lumen accipiat, cũ accipiat
a sole? Quare modo rubeat, modo palleat? Quare liuidus illi & ater color sit, cũ a cõspe
ctu solis excluditur? Dic mihi quare omnes stellæ inter se dissimilē habeant aliquatenus
faciem, diuersissimā soli. Quomodo nihil prohibet: ita sydera esse, q̄uis similia non sint,
ita nihil prohibet Cometas æternos esse & sortis eiusdē, cuius cætera, etiam si faciem illis
non habent similē. Quid porro mundus ipse si consyderes illum, nõne ex diuersis cõpo
situs est? Quid est quare in leone semper sol ardeat, & terras æstibus torreat? in aquario
astringat hyemē? flumina gelu claudat? Et hoc tamen & illud sydus eiusdem cõditionis
†exoritur est, cum effectu & natura dissimile sit. Intra breuissimũ tempus aries † excolitur, libra tar
dissime mergitur, & tamen hoc sydus & illud eiusdem naturæ est, cum illud exiguo tem
pore ascendat, hoc diu proferatur. Non uides q̄ contraria inter se elementa sint? grauia
& leuia sunt, frigida & calida, humida & sicca. Tota huius mundi concordia ex discor
stia constat. Negas Cometem stellam esse, quia forma eius non respondeat ad exem
plar, nec sit cæteris similis. Vides enim, simillima est illa, quæ tricesimo anno reuertitur
ad locum suum, huic quæ intra annum reuisit sedem suam. Nõ ad unam natura formam
opus suum præstat, sed ipsa uarietate se iactat. Alia morosiora, alia ueIociora alijs fecit.
Alia ualidiora, alia temperatiora, quædam autem eduxit a turba, ut singula & conspicua
procederent, quædam in gregem misit. Ignorat naturæ potentiam, qui illi non putat ali
quando licere, nisi quod sæpius facit. Cometas non frequenter ostendit, attribuit illis ali
um locum, alia tempora, dissimiles cæteris motus. Voluit ex his magnitudinem operis
sui colere, quorum formosior facies est, q̄ ut fortuita putes, siue amplitudinem eorum
consyderes, siue fulgorem, qui maior est ardentiorq; q̄ cæteris. Facies uero habet insi
gne quiddam & singulare, non in angustum coniecta & artata, sed dimissa liberius, &
multarum stellarum amplexa regionem. Aristoteles ait Cometas significare tempesta
tem & uentorum intemperantiam atq; imbrium. Quid ergo? non iudicas sydus esse,
quod futura denunciat? Non enim sic hoc tempestatis signum est, quomodo futuræ plu
uiæ scintillare oleum, & putres concrescere fungos, aut quomodo indicium est sæuituri
maris, si marinæ in sicco ludũt Fulicæ, notasq; paludes deserunt, atq; altam supra uolat ar
dea nubem. Sed sic, quomodo æquinoctium in calorem frigusq; flectētis anni, Quomo
do illa quæ Chaldæi canunt, quid stella nascentibus triste lætumue constituat. Hoc ut
scias ita esse, non statim Cometes ortus, uentos & pluuias minatur, ut Aristoteles ait, sed
Cometes ortus totũ annum suspectũ facit. annum totum suspectum facit. Ex quo apparet illum nõ ex proximo, quæ in proximum
daret signa traxisse, sed habere reposita & compressa legibus mundi. Fecit is Cometes,
q Patriculo & Vopisco cõsulibus apparuit, quæ ab Aristotele, Theophrastoq; sunt præ
dicta. Fuerunt enim maximæ & continuæ tempestates ubiq;. At in Achaia, Macedonia
q; urbes terrarum motibus prorutæ sunt. Tarditas, inquit, illorum argumentum est gra
uiores esse, multumq; in se habere terreni, Ipsi præterea cursus, fere enim compelluntur
in cardines. Vtrumq; falsum est. De priore dicam prius, quia quæ tardius feruntur, gra
uia sunt. Quid ergo? Stella Saturni, quæ ex omnibus iter suum lentissime efficit, grauis
est? Atqui leuitatis argumentum habet, quod supra cæteras est. Sed maiore, inquis, am
bitu circuit,

bitu circuit, nec tardius it ꝙ cæteræ, sed longius. Succurratq; tibi, idem me de Cometis
posse dicere, etiam si segnior illis cursus sit. Sed mendacium est ire eos tardius. Nā intra
sextum mensem dimidiam cœli partem transcurrit hic proximus. Prior intra pauciores
menses recepit se. Sed quia graues sunt, inferius deferuntur. Primum nō defertur, quod
circumfertur. Deinde hic proximus a septentrione motus sui initium fecit, & per occi-
dentem in meridiana peruenit, erigensq; suum cursum oblituit. Alter ille Claudianus a
septentrione primum uisus, non desijt in rectum assidue celerior ferri, donec excessit.
Hæc sunt quæ aut alios mouere ad Cometas pertinentia aut me. Quæ an uera sint, Dij
sciunt, quibus est sententia ueri. Nobis rimari illa & coniecturare in occulto tātum licet,
nec cum fiducia inueniendi, nec sine spe. Egregie Aristoteles ait, ounquam nos uerecun-
diores esse debere, ꝙ cum de Dijs agitur. Si intramus templa compositi, si ad sacrifici-
um accessuri uultum submittimus, togam adducimus, si in omne argumentum mode-
stiæ fingimur, quanto hoc magis facere debemus, cum de syderibus, de stellis, de deorū
oatura disputamus: ne quid temere, ne quid impudenter, aut ignorantes affirmemus,
aut scientes mentiamur. Nec miremur tam tarde erui, quæ tam alte iacent. Panætio &

Parcius de rebus superis ē loquēdum.

bis qui uideri uolunt Cometen noo esse ordinarium sydus, sed falsam syderis faciem, di-
ligenter tractandum est, an æque omnis pars anni edendis Cometis satis apta sit, an om-
nis cœli regio idonea in qua creentur, an quacunq; ire, ibi etiam concipi possint, & cæte-
ra, quæ uniuersa tolluntur, cum dico illos fortuitos non esse ignes, sed intextos mun-
do, quos non frequenter educit, sed in occulto mouet. Quam multa præter hos per se-
cretum eunt, nunꝗ humanis oculis orientia: Neq; enim omoia deus humanis oculis no-
tā fecit. Quota pars oculis operis tanti nobis cōmittitur. Ipse qui istā tractat, qui condi-
dit, qui totum hoc fundauit, deditq; circa se, maiorq; est pars operis sui, ac melior, effugit
oculos, cogitatione uisendus est. Multa præterea cognata nimium summo, & uicinā sor-
tita potentiam, obscura sunt. Aut fortasse (quod magis mireris) oculos nostros & implēt
& effugiunt. Siue illis tanta subtilitas est, quantam consequi acies bumana non possit, si-
ue in sanctiore secessu maiestas tanta delituit, & regnum suum, id est se regit, nec ulli adi-
tum dat, nisi animo. Quid sit hoc, sine quo nil est, scire nō possumus. Et miramur si quos
igniculos parum nouimus, cum maxima pars mundi deus lateat. Quam multa animalia
hoc primum cognouimus sæculo, ꝙ multa negocia: Ne quidē hæc multa uenientis æui *
populus ignota nobis sciet. Multa sæculis tunc futuris cum memoria nostri exoleuerit,
reseruantur. Pusilla res mundus est, nisi in illo quod quærat omnis mundus habeat. Nō
semel quædam sacra traduntur. Eleusina seruat, quod ostendat reuisentibus. Rerum na-
tura sacra sua non simul tradit. Initiatos nos credimus, in uestibulo eius hæremus. Illa ar-
cana non promiscue nec omnibus patēt, reducta etiam in interiore sacrario clausa sunt.
Ex quibus hæc ætas, aliud quæ post nos subibit, aspiciet, quando ergo ista in noticiam no-
stram perducentur: Tarde magna proueniunt. Vtiq; si labor cessat, in quod unum toto
agimus animo nondum perfecimus, ut pessimi essemus. Adhuc in processu uitia sunt.
Inuenit luxuria aliquid noui, in quod insaniat. Inuenit impudicitia nouam cōtumeliam
sibi. Inuenit delitiarum dissolutio & tabes aliquid tenerius molliusq;, quo pereat. Non-
dum satis robur omne proiecimus. Adhuc quicquid est boni moris, extinguimus leuita-
te & politura corporum. Muliebres mundicias antecessimus, colores meretricios, ma-
tronis quidem oon induendos, uin sumimus. Tenero & molli gressu suspendimus gra-
dum. Non ambulamus, sed incedimus, exornamus annulis digitos, in omni articulo gē-

Contra luxu deditos

ma disponitur. Quotidie cōminiscimur, per quæ uirilitati fiat iniuria, aut traducatur, q̄a *
non potest exui. Alius genitalia excidit, alius in obscœnam partem ludi fugerit, & loca-
tus ad mortem infamiæ armatur. Egenus etiam, in quo morbum suū exerceat, legit. Mi-
raris, si nondum sapientia omoe opus suum impleuit. Noodum tota se nequitia protu-
lit. Adhuc nascitur & hioc omnes operam damus, huic oculi nostri, buic manus seruiūt.
Ad sapientiam quis accedit: Quis dignam iudicat, nisi quem in transitu nouerit: Quis

philosophum, aut ullum liberale respicit studium, nisi cum ludi intercalantur, cum aliqꝫ pluuius interuenit dies, quem perdere licet. Itaqꝫ tot familiæ philosophorum sine successione deficiunt. Academici & ueteres & minores nullum antistitem reliquerũt, quis est qui tradat præcepta Platonis. Pythagorica illa inuidiosæ turbæ schola præceptorem nõ inuenit. Sextiorũ noua & Romani roboris secta, inter initia sua, cũ magno impetu cœpisset, extincta est. At quanta cura laboratur, ne cuiuslibet patrimonij nomẽ intercidat. Stat per successores Pyladis & Batilli domus, harum artiũ multi discipuli sũt, multiqꝫ doctores. Priuatum urbe tota sonat pulpitũ In hoc uiri, in hoc fœminæ tripudiant. Mares inter se uxoresqꝫ cõtendunt, ut detur latus. Illius deinde sub ꝑsona cũ diu trita frons est, transitur ad ganeam, philosophiæ nulla cura est. Itaqꝫ adeo nihil inuenitur, ex his quæ parum inuestigata antiqui reliquerunt, ut multa quæ inuenta erãt obliterentur. At mehercules si hoc totis membris premeremus, si in hoc iuuentus sobria incumberet, hoc maiores docerent, hoc minores discerent, uix ad fundum ueniretur, in quo ueritas posita est, quam nunc in summa terra leui manu quærimus.

Libri septimi & ultimi naturalium quæstionum finis.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER PRIMVS.

EXIGITIS rem magis iucundam mihi, ꝙ̃ facilem. Iubetis enim iudicare, quid de his declamatiõibus sentiam, quæ in ætatem meam inciderunt, & si qua memoriæ meæ nondum elapsa sunt, ab illis dicta colligere. Vt quamuis noticiæ uestræ subducti sint, tamen non credatis tantum de illis, sed etiam iudicetis. Est fateor iucundũ mihi redire in antiqua studia, meliorisqꝫ ãnos respicere, & uobis quærentibus, quod tantæ opinionis uiros audire non potueritis, detrahere iniuriam temporum. Sed cum multa iam mihi ex me desyderanda senectus fecerit, oculorum aciem retuderit, auriũ sensum hebetauerit, neruorũ firmitatem fatigauerit, inter ea quæ retuli memoria est, res ex omnibus partibus animi, maxime delicata & fragilis, in quam primũ senectus incurrit. Hãc aliquando in me floruisse, ut non tantum ad usum sufficeret, sed in miraculum usqꝫ procederet. Nam duo milia nominum recitata, quo ordine erant dicta, referebam, & ab his qui ad audiendum præceptorem nostrum conuenerant, singulos uersus ad singulos datos, cum plures ꝙ̃ ducenti efficerentur, ab ultimo incipiens usqꝫ ad primum recitabam. Nec ad complectendum tantum, quæ uellem, uelox erat mihi memoria, sed etiã ad continenda quæ acceperat. Nunc autem & ætate quassata, & longa desidia, quæ iuuenilem quoqꝫ animum dissoluit, & perducta est, ut etiam si possit aliquid præstare, tamen ꝓmittere non possit, & diu ab illa non repetiui. Solebat bonæ fidei esse. Nunc quia iubetis, qd̃ possit experiar, & illam cum cura scrutabor. De parte enim spero bene. Nam quæ apud illam, aut puer, aut iuuenis deposui, quasi recentia, & modo audita sine cunctatione profert. At si qua illi intra proximos annos cõmisi, sic perdidit & amisit, ut etiam si sepius ingerantur, toties tanquam noua audiam. Itaqꝫ ex memoria, quod uobis satis sit, superest. Neqꝫ enim me de his interrogatis, quæ ipsi audistis, sed de his quæ ad uos usqꝫ non peruenerunt. Fiat quod uultis, mittatur senex in scholas. Illud necesse est impetrem, ne me uelitis certum aliquem ordinem sequi in contrahendis, quæ mihi occurret. Necesse est eñ per omnia studia mea errem, & passim quicquid obuenerit controuersiarum, apprehendam. Sententias forte ponam pluribus locis in una declamatione dictas. Nõ eñ dũ quæro, aliquid inuenio, sed sepe quod quærenti non cõparuit, aliud agenti præsto est. Quædam uero

Memoria ex oib⁹ animi partib⁹ maxime est delicata.

dam uero quæ nbuersantia mihi, & ex aliqua parte se ostendentia, nō possum occupare, eadem securo & reposito animo subito emergunt. Aliquando etiam seriam rē agenti & occupato, sententia diu frustra quæsita, intempestiue molesta est. Necesse est ergo me ad delicias componam memoriæ meæ, quæ mihi olim iam precario paret. Facitis autem iuuenes mei rem necessariam & utilem, quod non contenti exemplis sæculi uestri, prioris quoq; uultis agnoscere. Primū, quia quo plura exempla inspecta sunt, plus in eloquentia proficitur. Non est unus, quamuis præcipuus sit, imitandus. Quia nunquam par fit imitator auctori. Hæc natura est rei, Semper citra ueritatem est similitudo. Deinde ut possitis æstimare quantū quotidie ingenia † decescāt, & nescio qua iniquitate, & ad malum pronitate naturæ, eloquētia se retro tulerit. Quicquid Romana facundia habet, quod insolenti Græciæ aut opponat, aut præferat, circa Ciceronem effloruit. Omnia ingenia quæ lucem nostris studijs attulerunt, tunc nata sunt. In deterius deinde quotidie data res est, siue luxu temporum (Nihil est enim tam mortiferum ingenijs q̄ luxuria) siue cum plurimum pulcherrimæ rei cecidisset, trāslatum est omne certamen ad turpia, multo honore quæstuq; uigentia, siue fato quodam, cuius maligna perpetuaq; in omnibus rebus lex est, ut ad summum perducta, rursus ad infimum, uelocius quidem q̄ ascenderant, relabuntur. Torpent ecce ingenia desidiosæ iuuentutis. Nec in ullius honestæ rei labore uigilatur. Somnus languorq;, ac somno & languore turpior, malarum rerum industria, inuasit animos. Cantandi, saltandiq; nunc obscœna studia effœminatos tenent, & capillum frangere, & ad muliebres blanditias uocem extenuare, mollicie corporis certare cum fœminis, & immundissimis se excolere munditijs, nostrorum adulescentium specimen est. Quis æqualium uestrorum, quid dicam satis ingeniosus, satis studiosus, immo quis satis uir est? Emolliti, eneruesq; quod nati sunt, inuiti manent, expugnatores alienæ pudicitiæ, negligentes suæ. In hos nec Dij tantum mali permittant, ut cadat eloquentia, quam non mirarer, nisi † amicos, in quos se conferret, eligeret. Erratis optimi iuuenes, nisi illam uocem nō Marci Catonis, sed nraculi creditis. Quid enim est oraculum? Nempe uoluntas diuina, hominis ore enunciata. Et quem tandem antistitem sanctiorem inuenire sibi diuinitas potuit, q̄ Catonem? per quem humano generi non præciperet, sed conuitium faceret. Ille ergo uir quid ait? Orator est Marce fili, uir bonus, dicendi peritus. Ite nūc & in istis fluxis atq; expolitis, & nusquam nisi in libidine, uiris, quærite oratores. Merito talia habent exempla, qualia ingenia. Quis est qui nunc memoriæ studeat? Quis qui non dico magnis uiribus, sed suis placeat? Sententias a disertissimis uiris factas, facile in tanta hominum desidia pro suis dicunt, & si acerrimam eloquentiam, quam præstare non possunt, uiolare non desinunt. Eo libentius quæ exigitis faciam. Et quæcunq; a celeberrimæ facundiæ uiris dicta teneo, ne ad quenquā priuatim pertineant, populo dedicabo. Ipsis quoq; multum præstaturus uideor, quibus obliuio imminet, nisi aliquid tradatur posteris, quo memoria eorum producatur. Fere enim aut nullius commētarij maximorum declamatorum extant, aut (quod peius est) falsi. Itaq; ne aut ignoti sint, aut aliter q̄ debeant noti, summa cūm fide suum cuiq; reddam. Omnes autem magni nominis in eloquentia, uideor audisse, præter Ciceronem. Nec Ciceronem quidem ætas mihi eripuerat, sed bellorum ciuilium furor, qui tunc totum orbem peruagabatur, quo intra Coloniam meam me continui. † Alioquin potuissem eum audisse in illo atriolo, in quo duns grandes prætextatns, aut secus declinare potui, & illud ingenium, quod solum populus Romanus par imperio suo habuit, cognnscere, & quod uulgo de alio dici solet, sed de illo proprie debet, potui uiuam uocem audire. Declamabat autem Cicero, non quales nunc controuersias dicimus, nec tales quidem, quales ante Ciceronem dicebant, quas thesis uocabāt. Hoc autem genus materiæ, quo nos exercemur, adeo nouum est, ut nomen quoq; eius nouum sit. Controuersias nos dicimus. Cicero causas uocabat. Hoc uern alterum

In eloquentia cōparāda nō ē un⁹ imitandus. Al' decrescant.

Al' tanios ē

† Ita legēdū est, Alioqn in illo atriolo, in q̄ duos grandes prætextatos aut secū declamare, audisse potui, & illud.

nomen Græcum quidem est, sed in latinum ita translatum, ut pro latino sit. Scho-
lastica controuersia multo recẽtius est, sicut ipsa declamatio, quia apud nullum au-
ctorem antiquum, ante ipsum Ciceronem & Caluum inueniri potest, qui decla-

Quid sit de clamare.

mationem distinguit. Ait enim declamare est, iam non mediocriter dicere bene. Al-
terum putat domesticæ exercitationis. Alterum esse ueræ actionis. Modo nomen
hoc prodijt. Nam & studium ipsum nuper celebrari cœpit. Ideo facile est mi-
hi ab incunabilis nosse rem post me natam. In alijs autem an beneficium uobis da-
turus sim nescio, in uno accipio. Latronis enim Porcij charissimi mihi sodalis memo
riam sæpius cogor retractare, & a prima pueritia usq; ad ultimum eius diem produ-
ctam familiarem amicitiam cum uoluptate maxima repetam. Nihil illo uiro grauius,
nihil suauius, nihil eloquentia sua dignius. Nemo plus ingenio suo imperauit, Nemo

Desultoriũ Porcij Latronis studium.

plus indulsit. Io utraq; parte uehementi uiro modus deerat, oec intermittere studia
sciebat, nec repetere. Cum se ad scribendum concitauerat, iungebantur noctibus di-
es, & sine interuallo grauius sibi instabat, nec desinebat, nisi defecerat. Rursus cum se
remiserat, in omnes luxus, & in omnes iocos resoluebat. Cum uero se syluis mõtibus
q; tradiderat, omnes illo agrestes in syluis ac montibus natos, laboris patientia ac ue-
nandi solertia prouocabat, & in tantam sic uiuendi peruenerat cupiditatẽ, ut uix pos-
set ad priorem consuetudinem retrahi. At cum sibi iniecerat manum, & se blandiẽdo
quo abduxerat, reuocarat, taotis uiribus incumbebat in studium, ut non tantum ni-
hil perdidisse, sed multum acquisiuisse desidia uideretur. Omnibus quidem prodest
subiectum animum relaxare, Excitatur enim ocio uigor, & omnis tristicia quæ conti-
nuatione pertinacis studij adducitur, feriarium hilaritate discutitur. Nulli tamen inter
missio manifestius proderat. Quoties ex interuallo dixerat, multo acrius uioleotiusq;
dicebat. Exultabat enim oouato & integrato robore, & tantum a se exprimebat,
quantum cupierat. Nesciebat dispensare uires suas, sed immoderati aduersum se im-
perij fuit. Ideoq; studium eius prohiberi debebat, quia regi oon poterat. Itaq; solebat
& ipse cum se assidua, & nunquam intermissa contentione fregerat, sentire ingenij las
situdinem, quæ non minor est q̃ corporis, sed occultior. Corpus illi erat, & natura so-
lidum, & multa exercitatiooe duratum. Itaq; ounquam eum ardentis impetus aoimi
deseruit. Vox robusta, sed sordida, lucubrationibus & negligentia, non natura infusca
ta, beneficio tamen laterum extollebatur. Et quamuis inter ioitia parum attulisse uide
retur, ipsa actione accrescebat. Nulla unquam illi cura uocis exercendæ fuit. Illum fort
tem, agrestem, & Hispanæ consuetudinis morem non poterat dediscere, utcunq; res
tulerat ita uiuere, Nil uocis causa facere, Non illam per gradus paulatim ab imo usq;
ad summum perducere, Non rursus a summa contentione paribus interuallis descen

Am̃ ambu atione.

dere, Non sudorem olei uoctione discutere, non latus † ablutiõe reparare. Sæpe cum
per totam lucubrauerat noctem, ab ipso cibo statim ad declinãdum perueniebat. Iam
uero cum rem inimicissimam corpori faceret, uetari nullo modo poterat. Post cœnã
fere lucubrabat, nec patiebatur alimẽta per stomachum, per somnũ, quietemq; æqua
liter digeri, sed perturbata & dissipata in caput agebat. Itaq; oculorum aciem confu-
derat, & colorem mutauerat. Memoria & natura quidem felix, sed plurimum adiuta
arte. Nunquam illa quæ dicturus erat, ediscendi causa relegebat. Edidicerat illa, cum
scripserat. Cum id in illo magis mirabile uideri possit, quod nec lente & anxie,
sed eodem pene, quo dicebat, impetu scribebat. Illi quidem qui scripta sua torquent,
qui de singulis uerbis in consilium ueniunt, necesse est, quæ toties animo suo ad-

Quibus stilus ẽ uelox, mẽoria tardior est.

mouerint, nouissime afficiant. At quorumcunq; stilus est uelox, tardior memoria
est. In illo oon tantum naturalis memoriæ felicitas erat, sed ars summa, ad apprehen
denda quæ tenere debebat, & ad custodienda. Adeo ut omnes declamationes su-
as quascunq; dixerat, teneret. Iam itaq; superuacuos sibi fecerat codices. Aiebat se
scribere in animo cogitata. Dicebat ita, ut in nullo unquam uerbo, cum memo-
ria decepet

ria deceperit. Historiarum omnium summa noticia, iubebat aliquem nominari ducem, & statim eius acta cursu reddebat. Adeo quæcunq; in animum eius semel ascenderant, in promptu erant. Video uos iuuenes mei plus iusto in hanc eius uirtutem obstupescere. Alia uos in illo mirari uolo. Hoc quod uobis mirum uidetur, non operosa potest tradi arte. Intra exiguum paucissimorum dierum tempus, poterit quilibet facere id, quod Cyneas fecit, qui missus a Pyrrho legatus ad Romanos, postero die nouus homo & senatum, & omnem urbanam circumfusam senatui plæbem, nominibus suis persalutauit. Aut quod ille fecit, qui recitatum a poeta carmen nouum, suum esse dixit, & protinus memoria recitauit. Cum hoc ille cuius carmen erat, facere non posset. Aut quod fecit Hortensius, qui a Sisenna prouocatus in auctione persedit diem totum, & omnes res & precia, & emptores ordine suo recensuit argentarijs recognoscentibus, ita ut in nullo falleretur. Cupitis statim ista discere. Suspendam cupiditatem uestram, & faciam alteri beneficio locum. Interim hoc uobis in quo iam obligatus sum persoluam. Plura fortasse uideor de Latrone meo uobis, q̃ audire desyderatis, exposuisse. Ipse quoq; hoc præuideram futurum uobis, ut a memoria eius, quoties occasio fuisset, difficulter auellerer. Tamen nec his contentus ero, sed quoties me inuitauerit memoria libentissime faciam, Vt illum totum & uos cognoscatis, & ego recognoscam. Illud unum non differam. Falsam opinionem de illo in animis hominum conualuisse. Putant enim fortiter quidẽ, sed parum subtiliter eum dixisse. Cum in illo si qua alia uirtus fuit, etiã subtilitas fuerit. Id quod nunc a nullo fieri animaduerto, semper fecit. Antequam dicere inciperet, sedens quæstionem eius, quam dicturus erat, controuersiæ proponebat, quod summæ fiduciæ est. Ipsa enim actio multas latebras habet. Nec facile potest, si quo loco subtilitas fuerit, apparere, cum orationis cursus iudicium audientis impediat, dicentis abscondat. Ast ubi nuda proponuntur membra, si quid aut numero, aut ordine excedit, manifestum est. Quid ergo? unde hæc de illo fama? Nihil est iniquius his, qui nunquam putant subtilitatem, nisi ubi nihil est præter subtilitatem, & in illo cum omnes oratoriæ uirtutes essent, hoc fundamentum tot & tantis superstructis molibus obruebatur. Nec deerat in illo, sed non eminebat. Et nescio an maximum uitium subtilitatis sit, nimis se ostendere. Magis nocent insidiæ, quæ latent. Vtilissima est dissimulata subtilitas, quæ effectu apparet, & habitu latet. Interponam itaq; aliquibus locis quæstiones controuersiarum, sicut ab illis compositæ sunt. Non his argumenta subtexam, ne & modum excedam, & propositum tam meum q̃ uestrum, cum uos sententias audire uelitis, & quicquid ab illis adduxero, molestum futurum sit. Hoc quoq; Latro meus faciebat, ut amaret sententias, cum condiscipuli essemus apud Maxillum rhetorem, hominem satis aridum, paucissima belle, sed non uulgato genere dicentem, cum ille exilitatem orationis suæ imputaret controuersiæ, & diceret, Necesse est me per spinosum locum ambulantem, suspensos pedes habere. Aiebat Latro, Non mehercules tui pedes spinas calcãt, sed habent, Et statim ipse dicebat sententias, quæ interponi argumentis q̃ maxime declamantis Maxilli possent. Solebat autem & hoc genere exercitationis uti, Vt aliquo die nihil præter epithemata scriberet, aliquo die nil præter enthymemata, aliquo die nil præter has translatitias, quas proprie sententias dicimus, quæ nihil habent, cum ipsa controuersia implicitum, sed satis apte & alio transferuntur, tanquam quæ de fortuna, de crudelitate, de sæculo, de delitijs dicuntur, hoc genus sententiarum supellectilem uocabat. Solebat schemata quoq; per se quæcunq; erant controuersa scribere. Et putant illum homines hac uirtute caruisse, cũ ingeniũ qdẽ eius hac dote abundauerit, iudicium autẽ eius fuerit strictius. Non placebat illi orationem inflectere, nec unquam recta uia discedere, nisi cum hoc aut necessitas coegisset, aut magna suasisset utilitas. Schemata obscura negabat decoris causa inuenta, sed subsidij, ut quod palam aures offensurum esset, si palam diceretur, id oblique & furtim surreperet. Summã quidẽ esse dementiã, detorquere orationẽ, cui rectã esse liceret. Sed iam diutius uos nolo morari. Scio q̃ sit odiosa Circensibus pompa. Ab ea autẽ controuersia incipiam, quam primum declamasse Latronẽ meum memini, admodum iuuenem in

Egregia Cyneæ memoria

Scẽma Latronis i Maxillũ retorum. *

uenem in Maxilli schola, cum iam cœpisset ducere diem.

DECLAMATIO prima primi libri, quæ est de patruo abdicante nepotem, quem prius adoptauerat.

Liberi parentes alãt, aut uinciãtur. Duo fratres dissidebãt inter se, alteri filius erat. Patruus in egestatẽ incidit. Patre uetante, adulescens illum aluit, ob hoc abdicatus tacuit. Adoptatus a patruo est. Patruus accepta hæreditate, locuples factus est. Egere cœpit pater. Vetante patruo aluit illum filius. Abdicatur, cõtradicit.

Prima pars pro nepote.

EO iam productus erat, ut omnẽ spem ultimorum alimẽtorum in ea sola domo poneret, in qua habebat abdicatum & inimicum. Ipse, inquis, ali me uetuit. Imitationem alienæ culpæ innocẽtiam uocas. Omnis instabilis & incerta felicitas est. Quis crederet iacentem super crepidine Marium, aut fuisse consulem, aut futurum? Quid non timendum felicibus putas? Quid desperandũ infelicibus? Ne circa plura instabilis fortunæ exempla te mittam, uide quis alimenta rogetur, & quis roget. Non sum hospes grauis. Vnum senẽ aduoco. Hoc tibi uitio placui pater. Periret totus orbis, nisi iram finiret misericordia. Iactatus inter duos patres, utriusq; filius, semper tamen felicioris abdicatus. Illud tamen pater deos testor, diuitem te relinquo. Circuibo tecum pater limina aliena. Omnibus ostendam, & me qui alimenta dedi, & te qui negasti. Abdicari non possum ob id quod feci, lege cogente. Quid si flere me uetes, cum uideo hominem calamitosum? Non sunt affectus nostri in nostra potestate, Quædam iura non scripta, sed scriptis omnibus certiora sunt.

Pars altera pro patruo contra nepotem.

CRescere proposuit ex mea inuidia bomo, qui se melius iactare potest, q̃ defendere. Iustus meus metus est, ne hæredem ingratum scribam, inimicũ relinquã. Etiam si non odisti eum, qui fecit mihi iniuriam, tamen ego odi illum, qui fecit tibi. Desinit esse filius, qui non tantum a patre abdicatus, sed ab alio adoptatus est. Audite q̃ ualde eguerim. Fratrem rogaui. Quis es tu, qui de facto patrum feras sententiam? Ad te arbitrum odia nostra non mittimus. Iudices habemus deos.

Extra controuersiam.

ALfius Flauius prætexatus apud Cestium controuersias declamabat. Semp autem cõmendabat eloquentiam eius aliqua res extra eloquentiam. In puero dementia, Lenocinium erat ingenij ætas.

Declamatio secunda de uirgine prostituta:

SAcerdos casta castis, puris pura sit. Quædã uirgo a pyratis capta uenijt, Empta a lenone, & prostituta est. Venientes ad se exorabat stipem. Militem qui ad se uenerat, cum exorare non posset eum luctantem, & uim inferre uolentem occidit. Accusata, absoluta, & reuersa ad suos est. Petijt sacerdotium, Contradicitur.

Prima pars contra uirginem petentem sacerdotium.

SAcerdos uestra adhuc in lupanari uiueret, nisi hominem occidisset. Quid mihi sacerdotem, cuius precario est castitas? Id enim deerat, ut templa eas recipiant, quas aut carcer, aut lupanar eiecit. Indignam te sacerdotio dicerem, si transisses per lupanar. Fortuna, inquit, pati coegit, & misereri debent omnes mei. At nos miserandas non facimus sacerdotes. Nec est apud nos maximus bonos ultimorum ma-

Al† cura lorum solatium. Ita domi custodita est, ut rapi posset. Ita † chara fuit suis, ut nõ redimeretur. Ita raptæ pepercere pyratæ, ut lenoni uenderent. Sic emit leno, ut prostitueret. Sic uenientes deprecata est, ut ferro opus esset, Mouet me respectus omniũ uirginum, si in

ciuitate nulla inueniri potuit, nec meretrice castior, nec homicida purior. Nulla est satis pudica, de qua queritur. Omnes, inquit, exoraui. Si quis dubitat an meretrix esset. Audite ꝗ blanda sit. Ponamus tres sacerdotium petere. Vnam quæ rapta sit, Alteram quæ prostiterit. Tertiam quæ hominem occiderit. Omnibus negabo.

Pars altera pro uirgine petente sacerdotium.

VOluerunt Dij esse miraculo. In captiua libertatem, in prostituta pudicitiam, in homicida innocentiam. Narrate sane omnes tanꝗ ad prostitutam uenisse, dũ tanꝗ a sacerdote discesserint, ꝗ pudica sit miles ostendit, ꝗ innocẽs iudex, ꝗ felix, reditus. Inter tot pericula Dij illæsam non seruassent, nisi eam sibi seruaturi fuissent. Totus populus ad seruandam pudicitiam contulit, quicquid ad uiolandã attulerat. Dicat pudicitiam suam Dijs quibus debet.

Extra controuersiam.

LOnge recedendum est ab omni obscœnitate uerborum & sensuum. Quædam satius est causæ detrimento tacere, ꝗ inuerecunde dicere.

Declamatio tertia de incesta saxo deiecta.

INcesta saxo deijciatur. Incesti damnata anteꝗ deijceretur, uestam inuocauit, deiecta uixit. Repetitur ad pœnam, contradicitur.

Prima pars contra incestam.

ID enim deerat, ut modestior in saxo esset, ꝗ in sacrario fuerat. Dubitari nõ potest quin tamdiu deijcienda sit, donec efficiatur, propter quod deiecta est. Patrociniũ suum putat percundi infelicitatem. Quid tibi importuna mulier imprecer? nisi ut ne bis quidem deiecta pereas. Exponam cum quo stuprum uel quando commisit. Quia probaui, ista damnastis. Non putas legem cauisse ut perires, quæ cauit quemadmodum perires. Male de Dijs existimas, si sacerdoti suæ tã sero occurrerũt. Ita Dij maluerunt damnatam absoluere, ꝗ sacerdotem.

Pars altera pro incesta.

DAmnata deiecta est, absoluta descendit. Putares puellam nõ deijci, sed dimitti. Lex sacerdotem non ad saxum usꝗ deferret, nisi sententiam deorum expectaret. Erat altitudo montis, etiam secure aspicientibus horrenda.

Declamatio quarta, quæ de forti sine manibus.

ADulterum cum adultera qui deprehenderit, dum utrũꝗ corpus interficiat, sine fraude sit, liceat adulterium & in matre filio uindicare. Vir fortis in bello manus perdidit. Deprehendit adulterum cum uxore, de qua filium adolescẽtem habebat. Imperauit filio, ut occideret. Non occidit. Adulter effugit, abdicat filium, contradicit.

Prima pars pro forte contra filium.

SOlus ego ex omnibus maritis nec adulterum dimisi, nec occidi. Quis non putet, aut me sine filio, aut filium sine manibus? Contemptus est iste, a quo sciemus. Cũ adulterum deprehendi, tunc primũ sensi me manus in bello perdidisse meas, domi etiam filij manus perdidi. Tam frustra ad filium ꝗ ad gladium cucurri. In bellum non præuenit, & ante patrem ꝗ patri negauit manus. Vsꝗ eo pugnauit pro nobis, ut pro se non posset. Adolescens quos dimisisti sequere, non potui, inquit, matrẽ occidere. Quo sis excusatior, adijce & patrem.

Pars altera contra fortem hominem pro suo filio.

ALterum putaui parricidium, matrem coram patre occidere. Non semper scelera nostri sunt iuris. Et truces animos misericors natura debilitat. In tã inopinati flagitij spectaculo, toto corpore stupui. Pater tibi manus defuerũt, mihi omĩa, priusquam in memoriam reuerterer, exierant. Maius erat scelus, quod imperabas, ꝗ quod deprehenderas. Si quid exegeris ultra uires meas dicam, Ignosce. Non

possum. Igno-

possum. Ignoscit pater filio nauigationem recusanti, si non ferat mare. Ignoscit nõ sequẽti castra, si nõ potest, q̃uis ipse pater militaris sit. Ipsam legem recita. Liceat marito, liceat & filio. Quare tã multos nominat, nisi quia aliquos putat esse, qui non possint. Exierunt adulteri inter patrem debilem, & filium stupentem.

Declamatio quinta de eo qui duas rapuit.

RApta, raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias petat. Vna nocte quidã rapuit duas. Altera mortem optat raptoris, Altera uero nuptias petit.

Prima pars contra raprorem.

STupro accusatur, stupro defenditur. Cum altera rapta litigat, altera aduocat. Vindicate patres. Fortior publicæ disciplinæ seueritas surgat. Iam binæ rapiuntur. Coit populus uelut publico metu territus, uix credens duos fuisse raptores. Alteram iniuriæ rapuit, alteram patricinio. Perieras iam raptor, ni bis perire meruisses. Si te ante rapuisset, & nuptias optasses, deinde hanc uitiasset anteq̃ nuberes, negares illũ iubente rapta debere mori. Nihil amplius raptori præstare potes, q̃ ne lege tua pereat. Contra alienam legem nullum ius habes. Tu raptori præstas, ut illum ipsa non occidas: Non potes præstare, ne quis occidat.

Pars altera pro raptore.

INter pares sententias mitior uincat. Refer Virginiam, dic Lucretiam. Plures tamẽ Sabinæ sunt. Cõtumeliosum mihi erit, te dignam uideri, in cuius honorem homo occidatur, me dignam non uideri, in cuius honorem homo seruetur.

Declamatio sexta de filio quodã ducente filiam Archipyratæ.

CAptus a Pyratis scripsit de redemptione. Non redimebatur. Archipyratæ filia eum iurare coegit, ut duceret se uxorem, si dimissus esset. Iurauit ei. Relicto patre secuta est adolescentem. Duxit illam, Orba incidit, Pater imperat, ut Archipyratæ filiam dimittat, & orbam ducat. Nolentem abdicat.

Prima pars contra filium.

BOnæ spei uxor, bonæ spei nurus, quæ uel amare captiuũ põt, uel odisse patrẽ. In carcere, inquit, ac tenebris iacebam. Narret, inquit, socero beneficia. Puella non misericordia mota est, sed libidine.

Pars altera pro filio.

ILlo me loco non deseruit, in quem uenire & pater timuit. Vidisses membra uinculis pressa, macie retractos introrsus oculos. Attritus cathenis eram, & inutiles manus, talem quis amare nisi misericors potest? Inter tot consulatus Marius nihil habet clarius, q̃ se auctorem. Pompeium, si hæreditariæ extulissent imagines, nemo magnum dixisset. Seruum regem Roma tulit. Quid tibi uidẽtur illi, qui rapti ab aratro paupertate sua beatam fecerunt rempublicam? Non possimus una felices esse, quod solemus, una infelices erimus.

Declamatio septima de tyrannicida a Pyratis dimisso.

LIberi parentes alant, aut uinciantur. Quidam alterum fratrem tyrannum, alterũ in adulterio deprehensum, deprecante patre ne faceret, interfecit. A Pyratis captus scripsit patri de redemptione. Pater Pyratis epistolam misit, si præcidissent ei manus, duplam pecuniam se daturum. Pyratæ illum dimiserunt. Pater in egestatem incidit, petit alimenta. Negantem uult in uincula ducere.

Prima pars pro filio tyrannicida.

SI præcideritis, scribe potius occideritis. Tyrannicida exitum tyranni rogo. Nõ timeo, ne quas manus Pyratæ soluerunt, iudices alligent. Pro adultero filio rogas. Quæritur nunc unde tyrãni fiant. Duplam dabo. Apparet, pro unico filio rogat, duplam dabo, alteram pro filio, alteram pro tyrannicida. Si manus præcideritis. Hoc nec adultero fecimus, nec tyranno. Etiam nunc manus meas petis? Nega tuam esse epistolam, & habes argumentum. Dic, ego rogare etiam pro adultero soleo. Remiserunt me reipublicæ cum manibus, patri cum epistola. Hoc nostro sæculo ad fabulas deerat, ut narraretur aliquis a Pyratis demissus, alligatus a patre. Eius crudelitatis emptor, cuius nec Pyrata uenditor. Duplam dabo. Quid necesse est? potui

uilius sol

uslius solui, ut præcidatis manus. Obstupuere prædones, & inquiunt. Indica patri, nō omnia piratas uēdere. Qualem optem patrem, nescio. Diues debilitat, pauper alligat. Neutrum hoc manibus meis expedit. Vbi est matrimonium tuum? uel quo tyrannos instruis? uel quo adulteros facis?

Pars altera contra filium tyrannicidam.

SVscepi tria prodigia inter me & se furentia. Vnum, qui posset patriam opprimere. Alium, qui fratrem uiolare, Alium qui patrē. Lex hæc scripta est pro malis patribus. Nam boni etiam sine lege aluntur. Sciebam piratas non facturos, nisi pecuniam accepissent, & si sperassent, utiq; præcidissent. Non ira illa patris, sed calliditas fuit. Vnde redimerem, non habebam. Rogare in tam auara ciuitate neminem poteram, in qua nec filij patres alunt. Vsus consilio sum, sciens piratas, non crudeles, sed auaros, Feci ut desperarēt, quod posses redimi. An prudenter cogitauerim, nescio. Interim feliciter cogitaui.† Exclusa mens est, ex quo uidi unum in arce filium, alterum in adulterio, tertium in paricidio. †Excussa

Extra controuersiam.

RElictus solus orbus senex, qui color approbandus est impetu. Magna enim ui opus est, ut aliquis accusans se, miserabilem faciat. Sparsum memini hominē inter scholasticos insanum, inter insanos scholasticum.

Declamatio octaua, quæ est de forti abdicato.

QVi ter fortiter fecerit, militia uacet. Ter pater fortem in acie, quarto uolētem exire retinet. Nolentem abdicat

Prima pars pro abdicato.

QVod patriæ superest, patri uindico omne, filio pugnante, laxum iam ꝑ te dubito. Nescio quid lex timet. Miraris, si quod legi satis est, patri nimis est. Causa mihi abdicandi est, ne sine filio uiuā. Abdicatio mea in potestate abdicari est. Optimus finis uirtutis est, anteq; deficias, desinere. Lex quoq; uiro forti interdum aut diffinit, aut consulit.

Pars altera contra fortem abdicatum.

CErte abdicatis pugnare licet. Pudet me, ter uicti militant. Senator post sexagesimum quintum annum, in curiam uenire non cogitur, nec uetatur. Quicqd honoris nomine datur, in utrāq; partem licet. Alioquin desinit præmium esse, cui necessitas imponitur.† Ocium imperas animo non ocioso. Tumultus exortus est. In me omniū ciuium diriguntur oculi, & ad hunc uerum dicēdum est. Nihil mihi patria debet. Nunq; pugnaui nisi coactus. Adhuc militia mea legis munus est, Athenieses abdicato uicerunt duce, quantum uero interest? Ille abdicationem uirtute deleuit. Ego merui.

†Ab hoc loco quæ sequuntur ptinent ad superiorē ptem ꝓ uiro forti. Itaq; sine titulo uidetur adiecta

Libri primi declamationum finis.

PROLOGVS SECVNDI LIBRI.

CVM repeterem quos unq; bene declamantes audissem, occurrit mihi inter alios philosophos Fabianus, qui adolescens admodum, tantæ opinionis in declamando, quantæ postea in disputādo fuit. Exercebat apud Arellium Fuscum, cuius genus dicēdi imitatus, plus deinde laboris impendit, ut similitudinē effugeret, quam impēderat, ut exprimeret. Erat explicatio Fusci Arelli splēdida quidem, sed operosa & implicata, cultus nimis acquisitus, compositio uerborum mollior, q̃ ut illam tam sanctis fortibusq; præceptis præparasse animus pati posset. Summa inæqualitas orationis, quæ modo exilis erat, modo nimia licentia uaga & effusa, Principia, argumenta, narrationes aridæ dicebantur. In descriptionibus extra legem omnibus uerbis, dummodo niterent, permissa libertas. Nihil acre, nihil solidum, nihil horridum. Splendida oratio, & magis lasciua q̃ læta. Ab hac cito se Fabianus separauit, & luxuriam quidem cum uoluit, abiecit, obscuritatem euadere non potuit. Hæc autem illum usq; in philosophiam prosecuta est. Sæpe minus quam audienti satis

ti satis est eloquitur, & in summa eius ac amplissima facultate dicendi. Antiquorum tamen uitiorum remanent uestigia. Quædam tam subito desinunt, ut non breuia sint, sed abrupta. Dicebat autem Fabianus fere dulces sententias, & quoties incidebat aliqua materia, quæ conuitium sæculi reciperet, inspirabat magno magis q̃ acri animo. Illi deerat oratorium robur, & ille pugnatoris mucro, splẽdor uero uelut uoluptarius nõ elaboratæ orationi aderat. Vultus dicentis lenis, & pro tranquillitate morum remissus, uocis nulla contentio, nulla corporis asseueratio, cum uerba uelut iniussa fluerent. Iam uidelicet compositus & pacatus animus, cum ueros compressisset affectus, & iram doloremq; procul expulisset, parum bene imitari poterat, quæ effugerat. Suasorijs aptior erat, locorum habitus fluminumq; decursus, & urbium situs, moresq; populorũ nemo descripsit abundantius. Nunq̃ inopia uerbi substitit, sed uelocissimo cursu ac facillimo omnes res beata circũfluebat oratio. Hæc eo libentius o Melli fili charissime refero, quia uideo animum tuum a ciuilibus officijs abhorrentem, & ab omni babitu auersum, boc unum concupiscentem, ut eloquentiæ tantum studeas, facilis ab bac in omnes artes decursus est. Instruit etiam quos non sibi exercet. Nec est quod insidias putas tibi fieri, quasi id agam, ut

Alij† cedẽtis te bene † crediti studij labor teneat. Ego uero non sum bonæ mentis impedimentũ, perge quo inclinat animus, & paterno contentus ordine subduc fortunæ magnam tui partem. Erat quidem tibi maius ingenium q̃ fratribus tuis, omniũ bonarum artium capacissimum est, & hoc ipsum melioris ingenij pignus non corrumpi bonitate eius, ut illo male utaris. Sed quoniam in fratribus tuis ambitiosæ curæ sunt, foro quoq; & honoribus se parant, in quibus ipsa quæ sperantur timenda sunt, Ego quoq; aliquando eius processus auidus & hortator laudatorq; uel periculose, dum honestæ modo industriæ duobus filijs nauigantibus te in portu retineo. Sed prodent tibi illa, quam tota mẽte agitas declamandi exercitatio. Sicut Fabiano profuit, qui aliquando cum Cestium audiret, nihilominus declamabat, & tam diligenter, ut putares illum illi stadio parari, non per illud alteri. Habuit etiam Blandum rhetorem præceptorẽ, qui eques Romanus Romæ docuit. Ante illum inter libertinos præceptores pulcherrimæ disciplinæ cõtinebatur, & minime probabili more turpe erat docere, quod honestum erat discere. Nam primus omnium latinus rhetor Romæ fuit puero Cicerone Plotinus, apud Blandum diutius q̃ apud Fuscũ Arellium studuit, Sed cum iam transfugisset eo tempore quo eloquentiæ studebat, non eloquentiæ causa, Scio futurum, ut auditis eius sentẽtijs, cupiatis multas audire. Sed nec ille diu declamatiõibus uacabat, & ego multo tempore minor q̃ ipse erat, audiebã quoties inciderat, non quoties uolueram. In hunc ergo libellum quæcunq; ab illo dicta teneo, conferam.

Abdicatus post tres abdicandos.

DIues tres filios abdicauit. Petijt a paupere unicum in adoptionem. Pauper dare uult. Nolentem ire abdicat. Contradicit.

Prima pars pro filio pauperis.

NVnq̃ futurum putaui, ut aut pater meus liberos odisset, aut diues concupisceret. Dubitaui diu, an ille amicum tentaret, an filium. Ita uero nos sumus pauperes, qui habemus quod diues rogaret. Si immerito abdicauit, odi patrem, tot eijcientem innocentes. Si merito, odi domum tot facientem nocentes. Amo æque paupertatem & patrem, utroq; assueui. Non tibi permultis fulta liberis domus est, quanq̃ nec sic debuisti dare. Tutior aduersum fortunam est, cui aliquid post damnũ superest. Abdico, inquit, apparet unde uenias. Vna inter nos disputatio est. Hic me dignũ putat bono patre, Ego meo. Diuitem mihi uis dare, Ego te uolo. O merito abdicãdum, si talem patrem relinquo. Quem me uideri uelim nescio, Innocẽtem, si abdicor, Nocentem, si adoptor. Non ut in cæteris abdicationibus, in mea potestate est non abdicari. Perditurus sum patrẽ, si abdicor, Perditurus sũ, si nõ abdicor. Quid interest utrũ eijciat, an transferat? Et si parendum in omnibus patri, in eo non parendum, quo efficitur, ne pater sit. Graue est carere unico, Grauius eo, quem filius concupiscit. Non delectant dominos ignoti seruorum greges. Nec sonantia ergastula laxi ruris. Patrem gratis amo. Necesse est ut timeam domum liberis infelicem. Non potest inueniri aptius tempus reconciliationis

diationis. Diues filios quærit.

Pars altera contra filium pauperis.

MAgnum & hoc inter cætera paupertatis incõmodum est, quod abdicationẽ filius non timet. Senatorium gradum census ascendere facit. Census Romanum quidem a plæbe discernit. Census in castris ordinem promouet. Censu in foro iudex legitur. Nũc facilius est paupertatem laudare, q̃ ferre. Si enim, inquit, dati fuerint liberi mei, habebo hanc cum illis, si perseuerauerint, habebo pro illis.

Extra controuersiam.

H†Ortridi declamatores fidelius tuẽtur colores quos proposuerunt. Nulla sententiæ dulcedo subrepit, nullum schema sollicitat. Sic quæ malam babent faciem, sæpe pudicæ sunt, non animus illis deest, sed corruptor. Gallus Nibius tam magnæ fuit olim eloquẽtiæ, q̃ postea insaniæ. Cui accidisse uni scio, ut ad insaniã non†casu caderet, sed iudicio perueniret. Nam dum insanos imitatur, dum lenociniũ ingenij furorem putat, quod simulabat ad uerum redegit. Otonius pater edidit quatuor libros colorum, quos Gallio noster Antiphontis libros uocat, tantum in illis somniorum est. Syriacus contra maximum scrutinium, a quo premebatur, cum comes eius fuisset, dixit: Per annos quindecim in officio tuo fui, dic quid peccauerim? Sed hæc est consuetũdo uestra, iniuriam uocatis finem seruitutis. Al†Aridi Al†tam

Declamatio secunda de iureiurando uiri & uxoris.

VIr & uxor iurauerunt, ut si quid alteri accidisset, alter moreretur. Vir peregre profectus est, misit nuncium uxori, qui diceret se decessisse. Vxor se præcipitauit. Recreata, iubetur a patre uirum relinquere. Non uult. Abdicatur. 1439

Prima pars pro filia uxore.

DIi immortales, qua debetis prudentia humanum genus regitis, efficistis ut illud non periculum amantis esset, sed experimẽtum. Hos deijcere uult socer, quos nec mors quidem diuisit. Moriar, inquit, habeo & causam & exẽplum. Quædam se maritorum amore rogis ardentibus miscuerunt. Quædã animabus suis redemerunt maritorum suorum salutem sollicitudine breui. Inter has puellas uiua nominaƒ. Assidue contentiones erant. Sine te uiuere non possum. Immo ego sine te, quia certantium exitus esse solet. Iurauimus. Hic animus sine dubio iurantium fuit, ut uiui nõ diducerentur, cum illud quoq; cauerent, ne morte diuiderentur.

Pars altera contra filiam uxorem.

NOn possum, inquit, relinquere uirum. Quid nõ potest, qui mori potest? Pene dum falsæ mortis nuncium misit, ueræ recepit. Potest sine uiro pati. Peregrinationem eius tulisti. Iureiurando iam liberata es casu proximo.

Extra controuersiam.

OVidius Naso apud Aurelium Fuscum magistrum suum, hanc controuersiam declamauit. Nam Latronis admirator erat. Latro in præfatione quadã dixit. Non uides, ut immota fax torpescat & ignes exagitata restituat. Mollit uiros ocium, ferrum situ rubiginem ducit. Et Naso dixit. Vidi ego iactatas mota face crescere flammas. Et rursus nullo concutiente mori. Hic autem dixit, quicquid laboris est, in hoc est, ut uxorem a uiro, & uirum ab uxore diligi concedas. Necesse est deinde, ut iurare permittas, sed si amare permiseris eisdem. Pauca nosti pater crimina. Et litigauimus & cecidimus. Et quod fortasse nõ putas, peneram⁹. Rogatus aliquãdo ab amicis suis, ut tolleret tres uersus, petiuit inuicẽ, ut tres exciperet, in quos illis nihil liceret. Cõscripserãt illi quos tolli uellẽt secreto. Hic quos tutos esse uellet. In utrisq; codicellis ijdẽ uersus erant, ex quibus primum fuisse narrabat Albinouanus Pedo, qui inter arbitros fuit. Semibouemq; uirum, semiuirumq; bouem. Secũdum Gelidum boream, Gelidum nomen. Ex quo apparet summi ingenij uiro, non iudicium defuisse ad compescendum scientiam carminum suorum, sed animum. Aiebat iterum decentiorem esse faciem, in qua aliquis neuus esset. Acerrimum Ouidij in carminibus iudicium

Declamatio tertia de nepot: ex meretrice suscepto.

ABdicauit quidam filium. Abdicatus, se contulit ad meretricem, & ex ea sustulit 1444

filium, Aeger ad patrē misit. Cum uenisset, cōmendauit ei filium, & decessit. Pater post mortē illius in adoptionem recepit nepotem. Accusatur ab altero filio dementiæ.

Prima pars pro patre.

DEmentia in me noui generis arguitur, sanus essem, si non agnoscerē mens. Expectabam, ut aliquis pro abdicato rogaret. Nemo audebat propinquorū, fratre cessante. Deficientis spiritus sustinebat̄ in aduentum meū. Intraui, Iam cadentes oculos ad nomen meū erexit. Fugientem animā retinuit. In sinu meo, & filium, & animā deposuit. Nunciatum est mihi in ultimis esse filiū. Nec hoc a fratre.

Pars altera contra patrem.

PAter istius incertus est. Bene cū isto ageretur, si & mater. Incidit in meretricē Inter cætera mala & fœcunda mulier. Nescio aduersus patrem iniuriosior sis, quod abstulisti illi hæredem, an quod dedisti. Adoptauit enim filium eius, propter quem eiecerat suum.

Declamatio quarta de raptore patrem non exorante.

RAptor nisi intra tricesimū diem & suum & raptæ patrem exorauerit, pereat. Raptæ patrem exorauit, suū non exorat. Reum facit dementiæ.

Pars prima contra raptorem.

QVid contremiscis senectus? Quid lingua trepidas? Quid obtorpuistis oculi? Nondum tricesimus dies est. Nec tristiore quidē uultu expugnatam filiæ pudicitiam tulit. Nimis cito exoratus est. Nec omnia uitia eius ab adulescentia repetam. Virginē rapuit, Patrem accusat. Hoc intra triginta dies. Putas me accusatori promissurū, quod filio negauit? Miraris dubitare patrem. Lex ipsa inter mortem & nuptias dubia est. Semper enim sibi omnia licere credit. Nihil me unquā rogauit. Ignouit enim, inquit. Aliquis ante me rogatus est, Demens sum. Vides, Nimirum turpiter uiuo. Legem ignoro, dies tuos non numero. Demens, inquis, es. Potest aliquis ignoscere, sic roganti? Deliberabo cum amicis, deliberabo cum propinquis me miserum qua pœne permisi. O me miserum † in hoc tantum, quod triginta diebus irasci non possum. Quid miraris, si citius illum exorasti? Facilius est donare iniuriā, quā crimen. Procede in medium senex, cuius misericordia crudelis sum. Iam, inquit, angustum tempus est. Et tibi uacat accusare. Sic aliquis exorat? Sic deprecatur? Apparet te nunc primum rogare. Quid enim tam demens egi? Non sum exoratus. Nondum transiuit tempus. Adhuc exorari possum. Quam iniquum est, nondum esse me nocentem, & iam esse reum.

* Alr. † qui tantū triginta.

Pars altera pro raptore.

ME miserum pater, iræ tuæ detractum est nihil, tempori autem multum. Infelicior sum, quam si neutrū exorassem. Si seruaturus es filium, iam tempus fuit. Si occisurus, iam tempus est. Prior rogatus † es, quem magis timebam.

Alr. sic

Declamatio quinta de torta a tyranno pro marito.

TOrta a tyranno uxor. Nunquid de uiri tyrannicidio sciret, perseuerauit negare. Postea maritus eius tyrannū occidit. Intra quinquenniū non parientem, sterilitatis nomine dimisit. Agit illa ingrati.

Prima pars pro uxore.

EAs nuptias tyrannici diū diduxit, quas nō diduxit tyrannus. Trahebant̄ matronæ. Rapiebant̄ uirgines. Nullæ tunc uidebantur feliciores, quā quæ filios nō habebant. Suspicatus est tyrannus de tyrannicidio hunc cogitare, siue isti aliquid excidat siue non. Bene tegit uultus magna consilia. Tamen de uxoris garrulitate queri nō potest, cum sciat queādmodum taceat. Imposita in eculeū, sæpius ad absentem uirū respexit, q̄ ad præsentē tyrannum. Explicabat̄ totus aduersus infelicē fœminā tyrannicæ crudelitatis apparatus, & illa instrumēta uirorū quoq; animos ipso uisu frangentia, ad excutiendū muliebris pectoris sententiā proponunt̄. Verberibus corpus abrumpit̄. Nescio Respublica, an tibi liberos ista mulier datura sit. Tyrannicidā dedit. Miraris, si transit quinquēnium inter uxorē tortam, & uirum occupatū? Scissum corpus flagellis, igne adustum, tormentis conuulsum. Ignoscetis puto mulieri, si dixerit fessa est?

Quid

Quid tyrannicidio gloriaris? Facilius est tyrannom occidere, q̃ sustinere uerbera, laminas, eculeos, Quicquid antiqua sæuitia inuenerat, quicquid adiecerat noua. Quid amplius dicam? Et tyrannus torquebat, cum de tyrannicidio quæreret. Nõ premit censum onerosa sumptibus. Et (ut sceleri mos est) in deterius luxu fluente mulieris. Ambitio certamine mutuo, usq; in publica damna priuatis insanit. Nunquid gemmas, & ex alieno littore petit lapillos? Expecta, potest parere. Non respondet ad certam fœcunditas diem. Sui iuris rerum natura est. Vtrũ putas mirandũ esse, tuũ tyrannicidium, an hu⁹ silentiũ.

Pars altera contra uxorem.

EGo torta sum merito obijceres, nisi te uindicassem, etiam si scisti de tyrãnicidio, nec indicasti. Nõ est beneficiũ, scelus non facere. Deniq; neq; scisti. Non eñ tibi indicaui. Nec tam magnũ cõsilium, uirilibus quoq; graue animis, cõmisi muliebri garrulitati, quæ id solum potest tacere, quod oẽscit. Quo tẽpore uxor torta est, nihil adhuc de tyrannicidio cogitabam, postea cogitaui. Et hæc cogitaodi causa fuit, Vxoris ultio. Si quod audierit tacuit, non beneficium est, sed fides.

Extra controuersiam.

LVcius Vincius quo nemo ciuis Romanus in agendis caussis præstãtius habuit ingenium. Quicquid longa cogitatio illi præstatura erat, prima intentio animi dabat. Ex tempore causas agebat, sed non desyderabat hanc cõmendationem, ut ex tẽpore agere uideretur. De hoc eleganter dixit diuus Augustus. Vio/ Vincius ingeniũ in numerato habuit
cius ingenium in numerato habet.

Declamatio sexta de parte & filio luxuriosis.

QVidam luxuriante filio luxuriari cœpit accusatur a filio demẽtiæ. Cõtradicit.

Prima pars pro patre contra filium.

ACcusator meus intra se contrarios habet affectus. Cupit reũ damnari. Crimen absolui, sed tu senex, inquit, hoc dicis, luxuria tua serius cœpit, citius desinet. Quidam summum bonum dixerunt uoluptatem. Nihil est mihi opus præcipientibus. Habeo exemplum. Ostendi tibi luxuriam, quam in te nõ uidebas. Ebrietatem patri obijcit ebrius.

Pars altera pro filio contra patrem.

ADulescẽs luxuriosus peccat. Senex luxuriosus ĩsanit. Nemo uitia quæ odit, imitaẽ. Quis imperator ob hoc de prelio fugit, ut bene pugnaret exercit⁹? Nõ coercet uitia, q̃ prouocat. Meã quoq; luxuriã patri imputabo. Non sub seuera fui disciplina, non sub bene institutæ domus lege, quæ posset adolescentis formare mores, & a uitijs ætatis abducere. Quodammodo ad luxuriã a patre præmissus sum Madeot cani unguento, & commessator senex nulli nimis luxuriosus, sed parum sanus uidetur.

Declamatio septima de peregrino negociatore & formosa.

QVidam cum haberet formosam uxorem peregre profectus est. In uiciniam mulieris peregrinus mercator migrauit, ter illam appellauit de stupro, adiectis precijs. Negauit illa, decessit negociator, testameoto omnium bonorum suorum reliquit formosam hæredem, & adiecit elogium, quia pudicã cõperi. Adijt hæreditatẽ. At redijt marit⁹. Accusat adulterij uxorẽ ex suspitiõe,

Prima pars contra formosam.

SEram querelam detuli. Non accuso adulteram, nisi diuitem factam, post tantos impudicitiæ quæstus, si tacere iam non possum, cõfitendum hoc habeo. Hac me causa absuisse. Tẽpus est de uxore & marito credi. Ferat matrona oculos iacentes in terram, & aduersus officiosum salutatorem, inhumana potius q̃ uerecũda sit, longe ante suam impudicitiam neget in ore, q̃ uerbo. Nemo fortiter negantem iterũ rogauit. Omnium bonorum hæres sola esto, quia corrumpi non potuisti, quia tam feliciter pudicitiam custodisti. Tace paulisper nomen authoris. Nunquid non testamento uiri creditur? Adeo oẽ iam oñis pudicitia sæculi nostri abijt, ut aduersus querimoniam uiri, alieno teste defẽdatur uxor? Muliebrium uitiorum fundamentũ auaritia est. Quæ potest non timere opinionem adulterij, potest noo timere adulterium. Ex omni rupe

conchyliũ trahitur, quo uestis cruentetᷣ. Infelices ancillarũ greges laborant, ut adultera tenui ueste perspicua sit. Et nihil in corpore uxoris suæ plus maritus, quã quilibet alien⁹ peregrinusq; cognouerit. Futura existimabo iudicia. Interim quod rogat, comperit impudicã. Omnes te impudicã loquunť. Pudicam tantũ & unus, & pegrinus, cui plus laudator q̃ accusator oocet, uxorem meã nunq̃ audiui pudicam, nisi in adulteri elogio. Deijce in terram oculos, & aures tuas externorũ uocibus claude. Alt. †nisi †Sibi quisq; pro te neget, Pudicam ille dixit. Ego impudicam. Puto plus creditis ciui, q̃ peregrino, marito quam adultero. Ipsum elogium corruptoris animo scripsit, quia pudicã, inquit, comperi, quod nulli præter me cootingit.

Pars altera pro uxore formosa.

FOrmosa est. Hoc natura peccauit. Sine uiro fuit, Hoc maritus peccauit. Appellata est. Hoc alius peccauit. Negauit, hoc pudice. Hæres relicta est. Hoc feliciter bæreditatem adijt. Hoc consulto fecit.

Libri secundi declamationum finis.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER TERTVS.

QVOSDAM disertissimos agnoui uiros nõ respondentes famæ suæ cum declamarent in foro, maxima omniũ admiratione dicentes, Simul ad has domesticas exercitationes secesserãt, desertos ab ingenio suo. Quod accidere plærisq; æque mihi mirum, q̃ certum est. Memini itaq; me a Seuero Cassio quærere quid esset, cur in declamationibus illi sua oõ responderet eloquẽtia. In nullo eñ hoc fiebat notabilius. Oratio eius erat ualens cultu, ingentib⁹ plena sentẽtijs. Nemo minus passus est aliquid in actione sua ociosum esse. Nulla pars erat, quæ nõ sua uirtute staret. Nibil, in quo auditor sine damno aliud ageret. Omnia intentia & intenta aliquo, aliquid petentia. Nemo magis in sua potestate habuit audientiũ affectus. Verũ est quod de illo dicit Gallio noster, cum diceret, regno quodã potiebatur, adeo omnes imperata faciebant. Cum ille uoluerat, irascebanť. Nemo nõ illo dicente timebat, ne desineret. Non est quod illum ex his quæ edidit estimetis, sunt quidẽ & hic quædam grata, Verum eloquentia eius longe maior erat quã lectio. Non hoc ea portione illi accidit qua omĩbus fere, quibus maiori cõmendationi est, audiri q̃ legi, sed in illo longe maius discrimen est. Primũ tantundẽ erat in homine, quantum in ingenio, corporis magnitudo, conspicua suauitas ualentissimæ uocis. Quãuis hæc inter se raro coeant, ut eadem uox & dulcis sit & solida. Pronunciatio quã histrio non posset ꝓducere, tamẽ quæstionis posset uideri. Nec tamẽ in illo quicquã magis mirareris, q̃ quod grauitas quæ deerat uitæ, actioni superat, q̃ diu extra iocos se continebat, censoria oratio erat Deinde ipsa quæ dicebat, meliora erant quã quæ sciebat. Vir eñ præsentis animi & maioris ingenij quã studij, magis placebat in his quæ inueniebat, quã in his, quæ attulerat. Iam uero iratus cõmodius dicebat. Ideo diligentissime cauebant homioes, ne dicentẽ interpellarent. Vni illi proderat excuti, melius semꝑ fortuoa, quã cura, de illo merebať. Nunquam tamen hæc felicitas illi persuasit negligentiã, Vno die priuatas plures agebat & ita ut alteram ante meridiẽ ageret, alterã post meridiẽ, publicam uero nunq̃ amplius q̃ unam uno die. Nec tamen scio quẽ reum illi defendere, nisi se contigent, Adeo nunq̃ reum, nullam materiã dicendi, nisi in periculis suis, habuit, Sine cõmentario nunquã dixit, nec hoc cõmentario contentus erat, in quo nudæ res ponunť. Ex maxima parte perscribebatur actio. Illa quæ falsa dici poterant annotabanť, sed cum procedere nollet nisi instructus, libenter ab instrumentis recedebat. Ex tẽpore coactus dicere, infinito se antecedebat. Nunquã nõ utilius erat illi deprehendi quã præparari, sed magis illum suspiceres, quod diligentiã non relinquebat, cum illi tam bene temeritas cederet. Omnia ergo habebat, quæ illum ut bene declamaret instruerent, Phrasin nec uulgarẽ nec sordidã nec electam. Genus dicendi nõ remissum aut languidũ, sed ardens & concitatũ, nec lectas, nec uacuas explicationes, sed plus sensuũ q̃ uerborũ habentes diligentiã, maximã

Seuerus in declamando opum*

non mediocris

non mediocris ingenij subsidium. Tamen non tantum infra se cum declamaret, sed in-
fra multos, erat. Itaq; raro declamabat, & non nisi ab amicis coactus. Sed quærenti mihi
quare in declamationibus impar esset sibi, hæc aiebat, quod in me miraris, pene omni-
bus euenit. Magna quoq; ingenia a quibus multũ abesse me scio, quando plus q̃ in uno
eminuerunt opere? Virgilium illa felicitas ingenij oratione soluta reliquit. Ciceronem
eloquentia sua in carminibus destituit. Orationes Salustij in honorem historiarum le-
guntur. Eloquẽtissimi uiri Platonis oratio, quæ pro Socrate scripta est, nec patrono, nec
reo digna est. Hoc non ingenijs tantum, sed corporibus uidemus accidere, quorum ui-
res nõ ad omnia, quæ uiribus efficiũtur, aptæ sunt. Illi nemo luctando par est, ille ad tole-
randam magni ponderis sarcinam præualet, ille quicquid apprehendit nõ remittit, sed
in procliuũ nitẽtibus uehiculis, moraturas manus inijcit. Ad animalia ueni, alij ad aprũ,
alij ad ceruum canes faciunt. Equorũ nõ omnium (quãuis celerrimi sint) idonea curricu-
lis uelocitas est. Quidam melius equitem patiuntur, quidam iugum. Et ut ad morbũ te
meum uocem. Pylades in comœdia, Bathyllus in tragœdia, multum a se aberant nomi-
ne meo, cum uelocitas pedum non concedatur tãtum, sed obijciatur. Lentiores manus
sunt, quidam cum oplomachis, quidam cum thracibus optime pugnant. Et quidam sic
cum schema componi cupiunt, quomodo alteri est, in ipsa oratiõe q̃uis una materia sit,
tamen ille qui optime argumentatur, negligentius narrat. Ille non tam bene implet, q̃
præparat. Pasienus noster cum cœpit dicere, secundum principium statim fuga fit, Ad
epilogum omnes reuertuntur. Media tantum quibus necesse est, audiunt. Miraris eun-
dem non æque bene declamare q̃ causas agere. Aiunt eundem nõ tam bene suasorias,
q̃ iudiciales controuersias dicere. Silo Pompeius sedens cum facundus & literatus &
haberetur disertus, si a proclamãte dimitteret declamahat tã male, ut uideat belle optas-
se cum dixi, nunq̃ surgas. Magna & uaria res est eloquentia, nec adhuc ulli sic indulsit, ut
tota contingeret, satis felix est, qui in aliquã eius partem est receptus. Ego tamen & pro-
priam causam uidenr posse reddere, Assueui non auditorem spectare, sed iudicem, as-
sueui non mihi respondere, sed aduersario. Non minus deuito superuacua dicere, q̃ cõ-
traria. In scholastica quidem nõ superuacuum est, cum ipsa superuacua sit. Indicabo tibi
affectũ meum, cum in foro dico, aliquid ago, cũ declamo, Id quod bellissime Censorius
aiebat, de his qui honores in municipijs ambitiose peterent, uideor mihi in somnis labo-
rare. Deinde res ipsa diuersa est tota. Aliud est pugnare, aliud uentilare. Hoc ita semper
arbitratum est, scholam quasi ludum esse, forum harenam. Et ille ideo in foro primum
dicturus, tyro dictus est. Agedum istos declamatores produca senatu in forum, cũ lo-
co mutabũtur, uelut in assueta classe, & dilecta umbra corpora sub dio stare nõ possunt.
Non imbrem ferre, non solem sciunt, uix se inueniunt. Assueuerũt enim suo arbitrio di-
serti esse. Non est quod oratorem in hac puerili exercitatione spectes. Quid si uelis gu-
bernatorem in piscina æstimare? Diligẽtissime tibi me excusarem, tanq̃ huic rei non es-
sem natus, nisi scirem & Pollionem Asiniũ, & Messalam Coruinum & Pasienum, qui pri-
mo loco stat, minus bene uideri q̃ Cestium, aut Latronẽ. Vtrum ergo putas hoc dicen-
tium uitiũ esse, aut audientium? Non illi peius dicunt, sed hi corruptius iudicant. Pueri
fere, aut iuuenes scholas frequentant. Hi non tantum disertissimis uiris, quos pauloante
retuli, sed etiam Ciceroni Cestium suum præferunt, nisi lapides timerent. Quo tamen
uno modo possunt, præferunt. Huius enim declamationes ediscunt. Illius orationes nõ
legũt, nisi eas qbus Cestius rescripsit. Memini me intrare scholas cũ recitaturus eẽt in Mi-
lonẽ Cestius, ex consuetudine sua miratus, dicebat, si Thrax essem, Fusius essem, si Pan-
tomimus essem, Pantilius essem, Si equus Melison. Non continui bilẽ, exclamaui, & si
cloaca esses, magna esses. Risus omniũ ingens, scholastici intueri me, qs essem qui tã cras-
sas ceruices haberem. Cestius Ciceroni responsurus, mihi qd responderet, non inuenit,
sed negauit se exiturum, nisi exirem de domo. Ego negaui me de halneo publico exitu-
rum, nisi lotus essem. Deinde libuit Ciceroni de Cestio in foro satisfacere, subinde na-
ctus eum in ius ad prætorem uoco, & cum, quantum uolebam, iocorum conuitiorumq;
effudissem, postulaui ut. P. R. nomen eius acciperet lege scripti maleficij. Tãta illi pertur-
batio fuit, ut aduocationem peteret. Deinide adultum. P. R. edixi, & ingrati postulaui.

In una re sole mus excellere nõ plurib⁹, pbat hoc clarissimis autoribus.

*

*

*

Nõ eloquentia totam habet, adeo magna est & uaria

ast adulterũ

Iam apud. P. R. urbanũ curatorẽ ei petebam, interuenientibus amicis, qui ad hoc specta culũ concurrerãt, & rogantibus dixi molestũ me amplius nõ futurũ, si iurasset disertiorẽ esse Ciceronẽ q̃ se, uerum nec ut hæc faceret, uel ioco, uel serio effici potuit. Hanc, inq̃t, tibi fabulã retuli, ut scires in declamationibus in tantũ aliud genus hominũ esse. Si cõpa rari illis uolo, nõ ingenio mihi maiore opus est, sed sensu minore. Itaq; uix iam obtineri solet, ut declamen, illud obtineri põt ut uelim, alijs q̃ familiarissimis audiẽtibus, Et ita fa ciebat. Eius declamationes inæquales erant, sed neq; eminebãt. In quacũq; declamatio ne posuisses, inæqualẽ eam fecisset. Compositio aspera, & quæ uitaret compositionẽ sen tentiæ uiuæ. Iniquum tamẽ erit ex his eum æstimari, quæ statim subtexam, non eñ hæc ille optime dixit, sed hæc optime teneo.

Luxuriosus a sodalibus cæcatus.

CAecus de publico mille denarios accipiat. Decem adulescẽtes cum bona sua comedissent, sortiti sunt, ut cuius nomẽ exisset, ex pacto excæcaret, & acciperet mille denarios. Exijt sors cuiusdã. Excæcatus est, petijt mille denarios. Negantur.

Prima pars contra luxuriosum excæcatum.

HIj sunt oculi quos extinxistis mariti. O legem abrogandã, si excæcat homines Nulli dat mille denarios, nisi qui inuitus accipit. Dic nunc miserere. Hoc cum excæcareris, nõ dixisti. Resp. debilitatẽ consolat̃, non emit. Consumptis patrimonijs mẽbra conferunt. Vtilius est Resp. unum cæcum repelli, q̃ nouem fieri. Non solũ a nobis petit alimenta, sed primus. Alam eum, qui ꝓpter debilitatẽ alitur. Non alam, qui propter alimenta debilitat̃. Sic fit ubi homines maiorẽ partem uitæ in tenebris ita agunt, ut nouissime solem quasi superuacuum fastidiant.

Pars altera pro excæcato.

ILlis nouẽ nihil daturus est, nulli nunc fauorabilis erit, si eos a q̃bus excæcatus est deceperit. Circũuentus adulescens ab illis nouẽ ueteranis cõsumptoribus, solus, inquit, nouem cogentibus resistere non potui. Omnia ex cõposito facta sunt. Vnus mentionẽ intulit, oẽs approbauerunt. Electus est, qui sortiret̃. Sors hui⁹ quæ exiret prima, subiecta est. Cum repugnaret, excæcatus est. Si circũuentus est, inquit, iniuriã persequat̃, de ui agat. Talionẽ petat. Videbimus primũ est, ut habeat unde uiuat.

Declamatio secunda de paricida absoluto.

q Vidam filium accusauit paricidij. Aequis sententijs absolutum abdicat:

Prima pars contra paricidam.

MInus est iam quod rogo. Non peto ut mea paricida uindicetis, sed ut separetis paricidã, non accuso sed fugo. An iste accusatori parcet, qui patri non pepercit? Igitur nihil mediũ est inter testamentũ, & eculeum. Non est absolutus paricida, sed dubijs sentẽtijs. Vt absoluaris, multis tibi sentẽtijs opus est, Vt damneris, una, Non absoluerũt reum, sed † solum pepercerũt, Miraris in hac ciuitate misericordiã, in qua lex absolutionẽ dat paribus tabulis? Quæris q̃ multis nõ placeas? si unũ adiecero, paricida es. Absolutionẽ legi, nõ innocentiæ debes. Absolutus, inq̃t, sum. Alr. † sæculo

MNon abdico te ꝓpter paricidiũ, sed ꝓpter alia uitia, quæ te fecerũt tam credibilem paricidã.

Pars altera pro paricida.

MAnifestus est adulescentis color, ut dicat se auctoritate patris oppressum.

Declamatio tertia de abdicato qui fratrem abdicatũ adoptauit.

CVm filio tricenario pater patrimoniũ diuidat. Quidam habuit filium frugi, & luxuriosum. Abdicat luxuriosum. Frugi, peregre ꝓfectus est. Captus est a pyratis, scripsit de redemptione patri. Patre cessante, luxuriosus præuenit, & redemit. Redijt frugi. Adoptauit fratrem suum. Abdicatur.

Prima pars pro fratre adoptante.

NOn est quod quisq; me laudet. Prior frater fecit inter nos pietatis exemplum Vna nauigauit, una piclitatus est, una oẽs emensus est terras. Non reliquit me, tandẽ ad paternam domũ reduxit. Non est quod excusatione ætatis utaris? Potes nauigare. Vtriq; gratias agere debes. Frater me isti reduxit. Ego isti fratrẽ. Si tanq; inertem abdicasti, nauigauit, si tanq; impium, suos redemit. Non potest eripi filio,

eripi filio, quod legẽ accepit. Quomodo enim pater põt eripere, quod nõ potest dare?

Pars altera contra filium adoptantem.

MIhi necesse est abdicare, quem nolo. Hoc uno alter alteri placet, quo uterq; patri displicet. Vtamur medicina qua cogimur, quod in uulneribus piculosis fieri solet, ut malũ cum ipso corpe excedat. Adoptare adulescenti pmittitis, quem lex in diuidẽdo patrimonio experit. Lex te ad ministeriũ patrimonij admittit, nõ in dominiũ. Est aliqua ætas, a qua filius esse desinat. Nec tricenario quidẽ filio adoptare licet. Neq; eñ quisq; potest alium in manũ suã recipere, q in aliena manu est. Quõ fieri põt, ut tibi potestas uitæ necisq;, aut in fratrẽ sit, aut in filiũ nõ sit? Si bene de te meruerat, patrẽ pro illis rogasses. Nam quod ego nõ redemi, pauptatis fuit. Nihil in medio cõparebat. Quicquid tunc tricenarius tibi reliquerat, abdicatus abstulerat. Quid facerẽ solus, senex, inops? Cuius patrimoniũ alter diuiserat, alter absumpserat?

Declamatio quarta de seruato filio.

SEruatus contra seruatorẽ nequaq; habeat actionẽ. Seruatus a filio eum abdicat. Ille præscribit. Prima pars contra filium seruantem.

LIcuisset perire, cui nõ licet loqui. Seruatũ me putas? Captus sum. Redde me hosti. Captiuis loqui licet. Quo iam tantopere beneficia uitæ iactat? Audite quis prior dederit. Siquis me hosti reddiderit, seruatorẽ uocabo. An uos abdicationẽ putatis actionem? etiã si actio est, lex quæ de seruato loquit̃, ad psonas tantũ extraneas ptinet. Ad filiũ, & ad patrem nõ magis, q̃ ad seruũ & dominũ, libertum & patronũ. Vt a patria potestate discedas, & ad æstimationẽ beneficij uenias. Qui dat uitã, si prior accepit, nõ obligat, sed reddit. Processi in acie exemplũ filio meo. Vicit me nõ hostis, sed ætas. Seruauit me, quẽ sæpe seruaueram. Rediuiuũ me senem meretrix uocat. Parasitorũ iocantium materia sum. Oĩbus istis tanq; seruatoribus tacere iubeor. Fili si uiuere mihi nõ licet, cur perire non licuit? Ego, inquit, te protexi. Ita tu adulescens in acie non ante patrẽ stetisti? Audite filij mei gloriã. Paricidiũ non fecit, cum posset seruare, seruauit. Pars altera pro filio seruante.

HIc me genuit. Hic mihi spiritũ. Hic mihi has manus, quibus seruarẽ, dedit.

Declamatio quinta quæ est de rapta incontinente.

r Apta, raptoris aut mortẽ aut indotatas nuptias petat. Raptor postulat, ut rapta ducatur, pater non uult.

Prima pars contra raptorem.

ISte raptor est. Ego in ius adducor. Non est eñ tam facile homini probo occidere q̃ perdito mori. Cõmunis, inquit, lex est, dij faciant, ne cogas me experiri, an tota mea sit. Quãdo ergo, inquit, optabis? Hoc tempe nõ possum, Curo uulnera. Familiã reficio. Expugnatã domũ lugeo, ereptam uirginitatẽ cõsolor. Minantẽ sibi ipsi, custodio. Quãdo optabis? Cum rapta uolucrit, non cũ raptor. Quando optabis? Cum tu nõ uoles. Quando, inquit, optabis? paro me optioni. Confirmo animũ. Non est facile hoĩem occidere, primo intus gemitus meos, & introrsus hærentes lachrymas ago. Scio quid futurũ sit. Vultus te meus decipit. Stulte quenq; morari putas nuptias filiæ suæ? in securim incurris, & carnificem ultro uocas. Cum rogare debeas, Conuitiũ facis. Nemo uindicare se cogitur. Pars altera pro raptore.

NIhil est miserius, quã incertum inter uitã morteq; destitui. Iam beneficiũ erit etiam si mortẽ optauerit. In amorẽ filiæ istius incidi. Appellare de nuptijs debui patrem. Feci, Sed uidete q̃ etiam in lege lentus sit. Raptor uitã alieni arbitrij habet, libertatẽ sui. Lex cõmunis est. Habet hoc raptor, quod timeat. Habet & quod sperare possit. In lege, inquit, nõ est scriptum quãdo, immo statim. Quoties tempus non adijcitur, præsens intelligitur. Tam longum tibi ius in caput ciuis permittitur. Crudelius est, quã mori, semper timere mortem.

Declamatio sexta de domo cum tyranno incensa.

DAmni illiciti sit actio. Quidã tyrannũ ex arce fugientẽ cũ psequeret̃, in priuatã domũ compulit. Incendit domũ. Tyrannus cũ domo cõflagrauit, premio accepto, agit cũ illo dñs damni. Prima pars pro tyrannicida.

CVr non exclusisti? Quare recepisti? quare nullã aliam domũ tyrannus petijt? Nemo uenienti domũ clausit. Aditum in domũ non habui. Non gaudes te aliquid impendisse publicæ libertati? Hic est in cuius domo tyrannus occisus est, Tanq̃ tyrannicida mõstraris. Redde, inquit, domũ. Ita uiuo tyranno, nõ perdideras, tyranni amicus, tyrãni satelles. Certe negare nõ potes. Hospes diu expectaui, an eijceret tyrãnus. Facilius potes accusare aut te, q tam familiaris tyranno fuisti, ut illi maxime tua placeret domus, qua illũ recepisti, aut tyrannũ, qui tibi damnũ dedit, quod in tuam domũ cõfugit. Aut ut culpa te liberẽ, facilius potes accusare fortunã, quæ tyrannũ potissimũ ad te detulit.

Pars altera contra tyrannicidam.

Eius debet esse damnũ cuius est premiũ. Non est iniquum eius rei tibi iniuriam imputari, cuius fructum percepisti. Non elegit domũ tyrannus. Nec eñ hoc illi uacabat, sed in eam quã potuit irruperat. Cum ego in ea nõ essem, nactus hic occasionẽ nocendi, intrare noluit, sed tyrannicidiũ elegit. Dubium, lentum, periculosum urbi, accepit premiũ, maius sine dubio, quã si damnũ sarciret.

Declamatio septima de ueneno dato filio furenti.

Filio furenti, & sua membra lanianti pater uenenum dedit. Accusatur ab uxore male tractationis.

Prima pars contra maritũ.

n On mirum est quare uiuat, quæ filium perdidit. Viuit, qui occidit.

Pars altera contra uxorem.

QVem quotidie perdebam, aliquando extuli. Falleris misera mulier, in orbitatis tuæ tempore. Non perdidisti filium, sed nunc extulisti.

Extra controuersiam.

ALfius Flauus hanc sententiã dixit. Ipse sui alimentum eras ad damnum. Hunc Cestius quasi corrupte dixisset obiurgans. Apparet, inquit, te poetas studiose legere. Iste sensus est eius, qui hoc sæculum amatorijs non artibus tantum, sed sententijs impleuit. Ouidius enim libris Metamorphoseon dicit, Ipse suos artus lacero diuellere morsu Cœpit, & infelix minuendo corpus alebat.

Declamatio octaua de patre qui accusatur concursum fecisse.

QVi cœtum & concursum fecerit, capitalis sit. Victa Olyntho, cum filio adulescente Olynthius senex athenas uenit. Athenienses omnibus ciuitatẽ Olynthijs decreuerunt. Inuitatus ad cœnam ab adulescente luxurioso, cũ filio uenit. Ibi cum de stupro filij mentio esset, pater profugit. Filius retentus est. Pater flere ante domum cœpit, incensa est domus. Decem adulescentes perierunt, & filius Olynthij. Accusatur pater, quod cœtum concursumq; fecerit.

Prima pars pro reo concursus.

Misero si flere nõ licet, magis flendũ est. Imperari dolori silentiũ non põt. Fuerũt ex populo q dicerent, hic meũ filium, hic meã corrũpit uxorem. Suũ quisq; illi & ignem attulit & dolorẽ. Timeo fili ne dum te quæro, in ossa alicuius raptoris incidã. Vbi athenarũ fides? Vbi hospitales inuicẽ dextræ? Capti inquã fili sumus. Dum licet fugiamus, Sed tanq; a Philippo. Pariter apud Philippũ certe uiri fuimus. Lachrymæ me uocant in crimen, quasi ex quo Olynthus capta est, flere desierim. Tantus scilicet sum, ut in ea ciuitate populũ cõcitare potuerim, in qua filiũ seruare non potui. Non quoties cõuenerunt in aliquẽ locũ plures, cœtus & cõcursus est, sed quoties cõuocati, quoties parati, quasi ad ducẽ suũ concurrerũt. Non si una uicinia coit, aut si trãseuntiũ paucorũ numerus affluxit, sed ubi totus, aut ex pte magna populus, Vbi diuisa in ptes ciuitas. Cœtus multitudinis magnæ nomẽ est, coeuntis ex consensu quodã. At illic initio pauci fuerũt. Deinde reliqui nõ ad me cõuenerũt, sed ad incendiũ, quod tamẽ populus maluit spectare, q̃ extinguere. Lex nõ eum punit, ppter quẽ cœtus factus est, sed eũ a quo cœtus factus est. Non mihi tanti ultio fuit, ut amittere filiũ uellẽ, & tentaui populũ rogare, nec potui.

Pars altera contra reum cõcursus.

QVid cœtu opus est? Sunt scriptæ ad uindictam iniuriarũ omniũ leges. Mota semel multitudo modũ non seruat Ardere illo incendio ciuitas potuit.

Declamatio

Declamatio nona de cruce serui uenenũ suo domino negantis.

AEger dominus petijt a seruo ut sibi uenenum daret. Non dedit. Cauit testamẽto ut ab hæredibus crucifigeretur. Appellat seruus tribunos.

Prima pars pro seruo.

LEx Cornelia te appello. Ecce hæres iubet, quod tu uetas. Ne quis illũ domino displicuisse putet, tunc huic parari crucem iussit, cum sibi uenenũ. Plura serui crimina confitemur, intempestiuas potiones, inutiles cibos, desyderanti negauit. Quid enim nõ uoluit qui uenenum petit? Maluit crucẽ pati, quã mereri. Si uincitur, periturus est. Si non uincit, seruiturus est ei, a quo in crucem petitur. Ex altera parte lex est. Ex altera testamentũ. Crux utrinq;. Furiosus seruũ sine causa occidere uoluit. Quæritis insaniæ argumentũ? Et se uoluit occidere. Seruo, inquit, tribuni non possunt succurrere. Seruum natum, regem habuimus. Seruo indice, patefacta est Bruti liberorũ cum Traquinijs coniuratio. Ergo nihil interest. Venenũ domino aliquis dederit an negauerit? Etiam ubi remedium est mori, scelus est occidere. Tam cito uos de uita domini seruum desperare uultis quã hæredem? Mortem si suppliciũ putas Quid rogas? Si beneficium, quid minaris? Venenũ quisquã obijcit, nisi datum? Finem ullum facies tribunitiæ potestati? quam. P. R. ut ipse plurimũ posset, ualere plus quam se uoluit. Venenũ habere scelus est, tam magnum quam dominum occidere.

Pars altera contra seruum.

MOri uolens elegit huic ministerio nequissimũ seruum, audacem, infestum sibi. Ille non saluti consuluit domini, quẽ uidebat insanabili morbo tabescere, sed tormenta extendit. Seruus herilis imperij nõ censor est, sed minister. Agitur de iure testamentorũ, quorum interit omnis potestas, si uiui neglexerint imperia mortuorum. Tribuni ne ferent, ut fur præferatur domino? Non morieris domini arbitrio, morietur dominus tuo?

Libri tertij Declamationum finis.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER QVARTVS.

QVOD munerarij solent facere ad expectationẽ populi detinendam, noua paria per omnes dies dispensant, ut sit quod populũ & delectet & reuocet. Hoc ego facio, nõ semel omnes produco, aliquid noui semper habeat libellus, ut non tantũ sententiarũ uos, sed auctorum nouitate sollicitet. Acrior est cupiditas ignota cognoscendi, quã nota repetendi. Hoc in histrionibus, in gladiatoribus, in oratoribus, de quibus modo aliquid fama promisit. In omibus deniq; rebus uidemus accidere. Ad noua omnes cõcurrunt. Ad noua cõueniunt. Non tamen expectationẽ uestram macerabo singulos producendo, liberaliter hodie & plena manu faciã. Pollio Asinius nunq̃ admissa multitudine declamauit, nec illi ambitio in studio defuit. Primus em̃ omnium romanorũ aduocatis hominibus scripta sua recitauit. Et inde est quod Labienus homo mentis quã linguæ amarioris dicit, ille triumphalis senex, ἀνεπίδεικτος id est declamationes suas nunquam populo commisit. Siue quia parum in illis habuerit fiduciæ, siue quod magis crediderim, tantus orator inferius id opus ingenio suo duxerit, exerceri quidem illo uolebat, gloriari fastidiebat. Audiui autem illum & uiridem & postea iam senem cũ Marcello Æsernino nepote suo, quasi præciperet, Audiebat illum dicentem, & primũ disputabat de illa parte quã Marcellus dixerat, prætermissa ostendebat, tacita leuiter implebat, uitiosa coarguebat. Deinde dicebat partem cõtrariam, floridior erat aliquando in declamando, quam in agendo. Illud strictum eius & asperum & nimis ratum incendio suo iudicium, adeo cessabat, ut in multis illi uenia opus esset, quæ ab ipso uix impetrabat. Marcellus q̃uis puer iam tantæ indolis erat, ut Pollio ad illum primere successionẽ eloquẽtiæ suæ crederet, cũ filiũ Asiniũ Galliũ relinqueret magnũ oratorẽ, nisi illum (quod semꝑ euenit) magnitudo patris nõ ꝓduceret sed obrueret. Memini intra quartũ diem quãdo Heriũ filiũ amiserat

Noua semꝑ delectant.

declamare cũ nobis, sed tanto uehemẽtius ꝙ̃ nunꝗ̃, ut appareret hoim naturã contumacem cũ fortuna sua rixari. Nec quicꝗ̃ ex ordine remisit uitæ solito. Itaq; cum mortuo in Syria Cæsare p codicillos questus esset diuus Augustus, ut erat mos illi clemẽtissimo uiro, nõ ciuiliter tantũ, sed etiã familiariter, quod in tam magno & recenti luctu suo hõ charissimus sibi, pleno conuiuio cœnasset, rescripsit Pollio, eo die cœnaui, quo Heriũ filium amisi. Quis exigeret maiorẽ ab amico dolorem, ꝙ̃ a patre? O magnos uiros qui fortunæ succumbere nesciunt, & aduersas res suæ uirtutis experimẽta faciunt. Declamauit Pollio Asinius intra quartũ diem, quam filium amiserat. Præconiũ illud ingentis animi fuit malis suis insultantis. At cõtra Acheriũ scio tam imbecillo animo mortes filiorũ tulisse, ut non tantũ recenti dolori cederet, sed ueteris quoq; & obliterati memoriã sustineri nõ posset. Memini cum diceret cõtrouersiam de illo, qui a sepulchris trium filiorũ abstractus iniuriarũ agit, mediam dictionẽ fletu eius interrumpi, deinde tanto maiore impetu dixit, tanto miserabilius, ut appareret, ꝙ̃ magna interim pars esset ingenij, dolor. Declamabat Marius admisso populo ex tempe solus omniũ romanorũ, quos meo tempe cognoui, in latinã linguam transtulit græcam facultatẽ. Tanta illi erat uelocitas orationis ut uitiũ fieret. Itaq; diuus Augustus optime dixit. Acherius noster† sufflamandus est. Adeo ne dum currere, sed decurrere uidebat̃, nec uerborũ tantũ illi copia, sed etiã rerũ erat, quoties uelles eandẽ rem, & ꝙ̃diu uelles diceret. Alijs toties figuris, alijs tractationibus. Ita ut nec regi posset, nec consumi. Regi autẽ ab ipso nõ poterat† Alioquin libertum habebat, cui & parebat, & sic ibat, quõ ille aut concitauerat eum, aut refrenauerat. Iubebat enim transire cum aliquãdiu locum dixerat, transibat, insistere iubebat, eodem loco pmanebat. Iubebat epilogum dicere, dicebat. Habebat in sua potestate ingeniũ, io alienã modũ. Diuidere controuersiam putabat ad rem ptinere si illum interrogares, nõ putabat, si audires. Is illi erat ordo, quẽ impetus dederat. Ac nõ dirigebat se ad declamatoriã legem nec uerba custodiebat. Quædã enim scholæ iam quasi obsoleta refugiunt, nec si qua sordidiora sunt, aut ex quotidiano usu repetita, possunt pati. Ille in hoc scholasticis morẽ gerebat, ne uerbis calcatis & obsoletis uteret̃. Sed quædã antiqua & a Cicerone dicta, cæteris deinde deserta dicebat, quæ nec ille quidẽ orationis citatissimæ cursus poterat abscondere. Adeo quicqd insolitũ est, etiã in turba notabile est. Hoc exemplo nemo erat scholasticis nec aptior nec sublimior, sed dũ nihil uult, nisi culte, nisi splendide dicere, sepe incidebat in ea, quæ de rei sũma effugere nõ possent. Memini illũ (cum libertinũ reum defenderet, cui obijciebatur, quod patroni cõcubinus fuisset) dixisse. Impudicitia in igenuo crimen est, In seruo necessitas, In liberto officiũ. Rem finite, loco abite, nõ facitis mihi officium, & multũ ille & hic in officijs uersatur, ex eo impudici & obscœni, aliquãdo officiosi uocitati sunt. Memini illam cõtradictionẽ sic ab illo positã, magnã materiã Pollionis Asinij, & tunc Cassij Seueri iocis præbuisse, &, inquit, inter pueriles condiscipulorũ situs lasciua manu obscœna inijsti, & pleraq; huius generis illi obijciebant̃. Multa erant quæ reprehenderes, multa quæ suspiceres, cũ torrentis more magnus quidẽ sed turbidus flueret. Redimebat tamen uitia uirtutibus, plus habebat quod laudares, quã quod ignosceres, sicuti in ea, in qua fleuit declamatione.

Fortis uir nõ succũbit fortunæ.

Afr.† suffibulandus.

alr† aliquãdo

*

Declamatio prima quarti libri de patre rapto a sepulchris trium filiorum ab adulescente luxurioso.

QVidam amissis tribus liberis cum assideret sepulchro, a luxurioso adulescente in uicinos hortos deductus est, & detonsus. Coactus est conuiuio interesse, mutata ueste, dimissus iniuriarum agit.

Prima pars pro rapto a sepulchris trium filiorum.

NVnquam lachrymæ opprimunt̃ imperio, sed etiam irritantur. Nulla flendi maior est causa, ꝙ̃ flere nõ posse. Nam rapuit me, qualem in cõuiuio puderet uenire, dimisit, qualẽ ad sepulchrũ redire puderet, credo mirari aliquẽ, ꝙ in foro amissis mõ liberis ueniã. At ego iam in cõuiuio fui. Quousq; inquit flebis? Est quædã in ipsis malis miseroꝝ uoluptas, & oĩs aduersa fortuna habet in q̃relis leuamẽtum. Ibi me flere prohibes, ubi crudeliter ipse nõ fleres. Cum miserrimũ sit flere, ꝙ̃ infelix sum, cui ne hoc quidẽ licet, Vidi ebriorũ sitim, & uomentiũ famẽ. Quis est iste, qui

supra lugentem patrem censuram lugendi postulat: proiectus in omnia gulæ libidinisq; flagitia, omnibus denotandus censoribus, sæculo præcepta componit. Scit quantum super amissis tribus filijs patri flendum sit, qui si uiueret pater fleret. Senex, orbus, infelix, hoc tantum inter miserias solatium capio, quod miserior esse non possum. Cineres meorum in sepulchro uideo. Magnum solatium est appellare sæpius nomina filiorũ non responsura. Hic mihi uiuẽdum est, nec de nuptijs, nec de liberis cogitandũ. Dirum omen occurrit. Cogit flere, qui nõ sinit. Iniuria esset felicis, in illo conuiuio morari.

Pars altera rotitra raptum.

QVestus fui prius de inhumanitate eorum, qui illum propinquitate cõtingerent. Nemo amicus, nemo, inquit, ꝓpinquus est. Sed melius, ut uideo, illius rabiem nouerant, Festo die sodales, amiciq; mecum, quorũ unus, quid hunc miserum sic perire patimur: Nemo sibijpsi finem flendi fecit. Pudet illos desinere. Cogi uolunt, Consolarer te diutius, nisi & iam accusare posses.

Declamatio secunda de Metello coacto ne fungat̃ sacerdotio pristino.

SAcerdos integer sit. Metellus pontifex cum arderet Vestæ templum, dum Palladium rapit, oculos perdit. Sacerdotium illi negatur.

Prima pars pro Metello.

VEsta mater fortasse nullum sacerdotem haberes, nisi Metellum habuisses. Sacrorum causam ago, non Metelli. Plus eorũ interest, ne Metellum sacerdotẽ, q̃ Metelli, ne sacerdotium perdat. Non erat tantus Metellus, cũ illi sacerdotiũ dedimus: Ciuitas sollicita pendebat. Duo periclitabant̃, quibus nihil populus habebat preciosius, Sacra & Metellus. O faciendum sacerdotem, nisi esset. Lex integrum ad animum refert non ad corpus. Lex estimari hoc uoluit, tunc cum quis peteret, non cum haberet sacerdotium. Habes Vesta duplex tui pontificis meritum. Seruauit, nec uidit.

Extra controuersiam.

POllio Ante hoc si cæcus factus esset, non abstulisset. Si postea cæcus factus est, uidit.

Pars altera contra Metellum.

SAcerdos non integri corporis, quasi mali ominis res uitanda est. Hoc in uictimis notatur, quãto magis in sacerdotibus: Post sacerdotiũ magis obseruanda est debilitas. Non enim sine ira deorum debilitatur sacerdos. Apparet non esse propitios sacerdoti, quem ne seruati quidem seruant.

Apud gentiles sacerdos non integri corporis erat mali ominis.

Extra controuersiam.

HVnc colorem Gallio nõ probauit, sũmo cum honore Metelli. Asserens cõtra Metellũ agendũ. Ita ut cogatur cũ iudicibus officio pontificũ & ipse cõsulere.

Declamatio tertia de patre exule & filia rapta.

IMprudentis cædis dãnatus quinquẽnio exulet. Rapta raptoris mortẽ aut indotatas nuptias optet. Cum quidã haberet filiã & filium, imprudẽtis cædis damnatus, in exilium abijt. Filia eius rapta est. Raptor ad patrẽ puellæ se contulit. Impetrauit ab illo, ut iuberet filiam nuptias optare, & epistolam daret ad filium. Fratre auctore, mortem optauit puella. Pater redijt, Abdicat filium.

Prima pars contra filium.

QVomodo me excusabo Reip. cui duos abstuli: Neutrũ mea culpa. In altero me fortuna decepit In altero filius. Filia etiam fratri paruit. Filius nec patri. Per humanos, inquit, errores agnoui præces meas. Potes, inquit, omnibus hominẽ ostendere, quẽ non possis occidere. Scis me ciuẽ debere Reip. Hoc intererit tamẽ, quod imprudentes occidimus, & prudentes seruauim⁹. Aliquẽ in exilio intra fortunã meã uidi.

Pars altera pro filio.

IRrupit contumeliose tanquam in exulis domum. Peruenit ad patrem, non pepercit eius † dolori. At ego querebar, quod absenti fecit iniuriam. Non possum ob hoc abdicari, quod lege factum est. Non potuisti pater de iniuria iudicare, quam non noueras. Multa nobis extorquentur, quæ nolumus scribere, & tum fortuna ea eras, in qua posses iniuriã accipe, & ille is erat, qui etiã posset in patria iniuriã facere.

Alr. †pudori.

Quia

Quia sciebat malam causam suam, egit apud illum, qui eam non nouerat. Redijt superbus, iubebat, & nos optare nuptias cogebat. Videbatur sic & illic coegisse. Aliquid tamen epistolis consecutus est. Nemo unquam tardius perijt. Collegit ingentem numerum perditorum. Expugnauit domũ. Vexauit puellam. Hoc tibi raptor nõ narrauerat.

Extra controuersiam.

LAtro aiebat semper inuisum esse, qui reum alium pro se subijceret. Non oportet hoc deriuari factum, in sororis uoluntatem. Qui defendit, inquit, crimen, auditur tanquã reus, qui transfert, tanquam accusator. Malo autem loco est, qui habet rei fortunã, accusatoris inuidiam. Asinius Pollio dicebat colorem in narratione ostendendũ, in argumentis exequendum. Imprudenter eos facere, qui in narratione omnia instrumenta coloris consumerent. Nam & plus eos ponere, quam narratio desyderat, & minus, quã probatio.

Declamatio quarta de eo qui armis sepulchri factus est uictor.

SEpulchri uiolati fit actio, Bellum autem cum esset in quadam ciuitate, Vir fortis in acie amissis armis, de sepulchro uiri fortis arma sustulit. Fortiter pugnauit, & reposuit. Premio accepto, accusatur sepulchri uiolati.

Prima pars pro uiro forti.

ARma uix contigeram, secura sunt. Hæc si sumo, arma sunt. Si relinquo, spolia. Vidissem uere uiolari sepulchrũ, si illo uetuisset hostis. Vterq; quod alteri deerat cõmodauimus. Ille uero arma, ego armis uirum. Resp. multum consecuta est. Vir fortis nihil perdidit. Necessitas est, quæ nauigia iactu exonerat, Necessitas est, quæ ruinis incendia opprimit. Necessitas est lex temporis, Quicquid fit non legitime pro legibus, melius est. Pro ipso sepulchro actum est, in quo notiora sunt iterum arma uictricia. Pro Republica plærumq; templa nudantur, & in usum stipendij dona cõflamus.

Pars altera contra uirum fortem.

REum habemus, in prælio inertem, in fuga audacem, in utroq; turpem, non minus patrocinio, quam crimine. Arma sua perdidit. Hoc excusari non poterat nisi rapuisset aliena, at rapuit aliena. Hoc excusari non poterat, nisi sua perdidisset, Arma uictritia, arma consecrata dijs manibus, arma, quæ te quoq; fecerunt uirum fortem. Reposui, inquit, arma. Gloriatur, quod nõ & illa perdiderit. Non teneor lege, quia reposui. Tam teneris hercle, quã qui uulnerauit aliquem, licet uulnus sanauerit, quam qui surripuit aliquid, licet deprehensus reddiderit. Non est hoc illi crimẽ propter uirtutem donandum. Iam gratiam uirtuti retulimus, premium consecuta est. Aequos nos esse conuenit. Vnũ uirum fortem honorauimus, Alterũ uindicemus.

Declamatio quinta de priuigno medico & nouerca moriente.

ABdicauit quidam filium. Abdicatus medicinæ studuit. Cum pater ægrotaret, & medici negarent posse sanari, sanauit. Reductus est patri, ægrotare nouerca cœpit. Desperauerunt medici, Rogat pater filium ut curet nouercam. Nolentem abdicat.

Prima pars pro filio medico.

QVo pacto istud euenit, ut abdicatione mea pater ægrotaret? Reddita nouerca? Pietati cessere morbi, medicinã relinquo, Multum laboris, multum uigiliarum. Adijce huc, quod qui sanantur ingrati sunt, & medicus possum decipi, & non possum priuignus excusari. Eundem, inquit, medici morbum esse dicunt, Nempe illi, qui negauerunt te posse sanari. Ego non credo, si fateris illam sic posse sanari. Timeo fortunã. Imputabitur mihi, si quid acciderit. Ecce tu me non posse nõ credis, Omnes medici negant, & nunc diligentiores fuerunt, quia in te decepti sunt. Non sum tantæ scientiæ, quantæ uideor. Magnis præceptoribus opus est. Abdicatus studui. Quæris quomodo te sanauerim? Non tibi medicus, sed filius ꝓfuit. Desyderio laborabas. Gratum tibi erat, quicquid meis manibus acceperas. Vt primũ intraui, recreatus es. Quid in te curandũ esset, aduerti. Hæc non eodẽ morbo laborat. Multa sunt dissimilia, sexus, ætas, animus. Nihil magis ægris ꝓdest, q̃ ab eo curari a quo uolunt, Temerarijs remedijs graues morbi curantᷣ, quibus uti nõ audeo in nouerca.

Extra

Extra controuersiam.

NOn oportet adulescētem quicq̧ nouercæ succensere, alioquin odit & gaudet. Ferendus est adolescens, si se accusat. Non est, si ulciscitur.

Pars altera contra filium medicum.

LVgendum est, flendum est, in hoc me conseruasti. Hostis aliquando uulnus sanauit quod fecerat, ob hoc maxime, quia alius sanare non poterat. Negant posse sanari. Nemo suscipit, nemo enim uult filio curationem præripere.

Extra controuersiam.

p Ollio dicebat inter patres & filios, id solum iudex putat licere, quod oportet.

Declamatio sexta, de indistinctione filij & priuigni.

QVidam mortua uxore quæ in partu perierat, duxit aliam, puerum rus misit: Ex illa subinde sustulit filium. Vtrunq̧ puerum ruri educauit. Post longū tēpus redierunt similes. Quærenti matri uter eius esset, non indicauit. Accusat ab ea malæ tractationis.

Prima pars pro marito.

QVid fletis pueri? securi estote, non me nunciante lites sunt, & nondum indicaui. Qualis erit nouerca, quæ fieri cupit? Alter tuus est. Alter tui frater est, & si per te licuerit, neuter priuignus erit. Dum alterius uis esse mater, utriusq̧ es nouerca. Si coegeris, mentiar. Nō mater, sed nouerca decipieris. Hos ipsa noluit natura distingui. Indicarem, nisi tam pertinaciter quæreres. Hic tuus est. Quid alterum nouercalibus oculis intueris? Ille tuus est. Vni tibi contigit, ut habeas priuignum, & non sis nouerca.

Pars altera contra maritum.

MAlæ tractationis agit, Filius eius rus ablegatus a patre, & educatus est, sic, ut ignotus esse posset & matri. Tibi redijt uterq̧ filius. Huic uterq̧ priuignus. Eo crudelius filio caret, quo propius accessit. Times huius iniquitatem, cū iniquus magis ipse ames eum, cui alterius uis donare matrem, q̄ cui non uis reddere suam.

Extra controuersiam.

QVod ad colorem pertinet uiri, Hispo Romanus, & Sillo Pompeius hoc usi sunt. Nescio, & ideo non indico tibi. Quidam miscuerunt etiam, & utroq̧ usi, dixerunt, Nescio, & si scirem, non indicarem tibi. Quod Latro & Cestius, sed Asinius Pollio neutrum colorem ꝓbabat. Si dicit, inquit, nescio. Nulli fidē facit. Vxor ipsa non quæreret ab eo, nisi ille scire posset. Etenim contra uirū dici potest, quære a nutrice & pædagogo. Verisimile non est, neminē domi esse qui sciat. Ille autem mixtus color utrūq̧ corrumpit, & ignorantis fidem, & non indicātis fiduciā. Nam cum dicit, etiam si scirem, non iudicarem, efficit ut illum iudex scire putet, cum dicit nescio, efficit, ut uideatur indicare debere, si sciat. Hoc autem ipse colore usus est, quē aiebat specialissimū, scio, sed nō indico. Quia pueris hoc utile est, & tuo filio. Magis eū amaturus sum eum, qui matrem uidebitur non habere.

Declamatio septima de tyrannicida, & adulterio tyranni.

TYrannicidæ premium detur. In adulterio deprehensus est a tyrāno, gladium extorsit a tyranno, & occidit eum. Petijt præmium, Contradicitur.

Prima pars contra tyrannicidam.

NOn fecisset tyrannicidium, nisi illum tyrānus armasset. Cuius adulter non fuit, qui etiam tyranni fuit? Imputat nobis, ꝙ in adulterio mori noluit deprehēsus. Tyrānicida noster iure occidi potuit a tyranno. Certamen impari conditione contractum publica fortuna distraxit. Nō innocentior uicit, sed fortior. Tulit secū tyrānus gladiū. Sic enim occisuri ueniunt. Cur solus ad premiū uenis? tyrannū certe occidisti cū adultera. Non loricā, clypeumue sumpsit, sed tenuem ac plucidā uestē, pfusus unguento intrauit cubiculum, in quo nō esse tyrannū diligenter agnouerat. Tyrānicida noster ne tyrannū inueniret, optauit. Ducat tyrannicidā in arcem tyrānus, nō uxor, odiū, non amor, accessurus ferat animū, ferat ferrū, eant eo ubi inueniat tyrannū. Omnia

honesta opera uoluntas inchoat, occasio perficit. Sepe honorata uirtus est, etiam ubi eã fefellit exitus. Scelera quoq; q̃uis citra exitum subsederunt, puniuntur. Nec infelix uirtus amittit gloriæ titulum. Nec gloriam uirtutis intercipit fortuita felicitas. Nunq̃ maiorum nostrorum prudentia tantis muneribus tyrannicidium emeret, si etiam id libido permitteret. Nouo inauditoq; more pugnabant. Tyrannicida pro adultero, tyrannus ꝓ pudicitia. Occidisti tu maritum, Fortuna tyrannum, Tyrãnum cadere reipublicæ uolo. Occidat iratus ciuis, Misceat maledicta uulneribus, qualia in adulterum maritus attulerat. Ab adulteræ oculis ad premium curris. Nolo tyrannicida immittatur, anteq̃ occidat tyrannum. Po. Romanus ueneno uinci hostem noluit, proditione noluit. Honorabo subitum tyrannicidium, non honorabo fortuitum, non coactum.

Pars altera pro tyrannicida.

NOn habebas, inquit, ferrum. Quid enim tyrãno profuit, quod habuit? In eo ꝙ inermis ad tyrannum uenit, non minor uirtus, sed periculum maius. Nõ quæras quid in arcem tulerim, tyrannicidium detuli. Nõ est gladius meus, sed manus mea est, sed animus meus est, sed consilium, sed periculum, sed tyrannicidium meum. Adulterium uocas, quo effectum est, ne quis timeat adulteriũ? Diligenter arce munita occasionem requirẽs, tentaui seruos, tentaui amicos. Per uxorem solam fuit occasio. Non putaui adulterium, uxorem tyranni polluere. Sicut nec homicidiũ, tyrãnum occidere. Ferrum in arcẽ ferre periculosum erat, Inuenire facile. Si tyrannum unq; nuenero obuium, quælibet res telum erit. Certe semper solet secum tyrãnus habere ferrum. Gladius inter duos fortioris est. Quam sollicitus fui adulter, ne deprehenderer.

Duorũ gladius fortioris est.

Declamatio octaua, de patrono opas dimissas repetẽte a liberto.

PEr uim metumq; gesta irrita sunt. Bello ciuili patronus uictus & proscriptus, ad libertum confugit. Receptus est ab eo, & rogatus, ut operas mitteret. Remisit. Consignatione facta restitutus exigit operas. Contradicit.

Prima pars pro patrono.

PAtronus a liberto restitutionem peto. Si pacisci tunc a me uoluisses operas, spopondissem. Bona bello perdidi, Ad restitutionem nudus ueni. Nunc libertorũ operas desydero. Profer tabellas crudeliores tabula Syllanæ proscriptiõis. Persequebatur illa quos uicerat. Hæ persecutæ sunt, quos receperant. In illa ultio fuit, his perfidia. Deniq; illa iam desijt, hæc perseuerauit. Non mea, inquit, sed aliena uis fuit. Aeque dignus est pœna, qui ipse uim adhibet, ut quæ ab alio admota, ad lucrum suum utitur. In hunc primum incidi. Et cum timeone offenderem, secutus sum hæc exigentẽ: Non recepit me, sed inclusit. Nihil est uenali misericordia turpius.

Pars altera pro liberto.

NIhil tibi opus est potestas. Scisti illum parere. Etiam si cogi non potest, quaslibet indicas operas. Nunq̃ tamen indices ita periculosas, q̃ indixisti. Habeo iudicia tua. Bene de seruo iudicasti, Manumisisti. Bene de liberto. Proscript⁹ potissimũ ei te cõmisisti. Si uoluissem, patronum non habere potui. Vnus ex proscriptis fuisti, qui tunc non posses etiam rogari. Restitutio tibi proscriptionẽ remisit. Nõ quicquid in proscriptione gessisti rescidit.

Extra controuersiam.

OMnes inuecti sunt in libertum. Varius geminus, & Ottonius egerunt leuius, ut patronus remissurus uideretur operas, si obtinuisset. Nam Otto dixit, Sine me iudicio meo, uideris redemisse. Fac, iam remittam. Quid me sic times? tanq̃ inuitus promiserim? Contra Cestius ait. Tunc huiusmodi utendum est coloribus, ubi uerendum est, ne uideamur rem duram postulare. Vbi contra honestam personam, promisso iudex molliore fallendus est. Quid in hac persona ueremur & causa? nisi hoc unum, quod ex colore metuẽdum est, ne si nolimus hæc remittere, etiam noluisse uideamur.

Libri quarti declamationum finis.

Lucij Annei

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIO PRIMA QVINTI LIBRI

De eo qui incidit alteri laqueũ, quo se ipse suspenderat.

INSCRIPTI maleficij fit actio. Quidam naufragio facto, amissis tribus liberis, & uxore, incendio domus, suspendit se. Præcidit illi quidã ex prætereuntibus laqueum. A liberto reus fit maleficij.

Prima pars pro eo, qui præcidit laqueum.

TRes, inquit, liberos perdidi. Vtinam & illos seruare potuissem. Viue. Mutantᷣ uices felicitatis humanæ. Proscriptus aliquando proscripsit. Victi fugiũt, proscripti latent, natant naufragi. Amisi, inquit, uxorem, liberos, patrimoniũ. Tu putabas ea conditiõe accepisse, ne pderes? Ludit te suis fortuna muneribus. Et quæ dedit, aufert, & quæ abstulit, reddit. Nec unꝙ tutius est eam experiri, ꝙ cum locum iniuriæ nõ habet. Cn. Pompeius in Pharsalia uictus acie uixit. Mortẽ tuorũ, tuũ putas naufragium, Crassus uixit. Nõ priuatas perdiderat, sed publicas opes. Omnia tibi fortuna abstulit, sed spem reliquit. Tolle spem hominibus, nemo uictus retẽtabit arma. Nemo infeliciter experta negociatiõe, alios appetet quæstus. Nemo naufragus uiuet. Spes est ultimũ aduersarum rerum solatium. Vt uiueres natasti, misertus sum. Nec in te amplius ꝙ periculum cogitaui. Non attendi incendium, non orbitatem. Aut si attendi, meminerã te post illa uixisse. Non uisus es mihi animũ moriendi habere. Legeras locũ, in quo interterpellari posses.

Vices hũanæ felicitatis cõtinuo mutantur

Pars altera contra præcidentem laqueum.

TVlit ille dominus fundorum, aliena arbore suspendendo laqueum. De fortuna nihil queror. Mori pmittit. Nunc, inquit, morere. Iniuria est, ut qui meo arbitrio debui, tuo moriar. Amisi uxorem, liberos, patrimoniũ. Fortuna mihi nihil præter laqueum reliquit, Iste nec laquem. Sumpsi instrumenta mortis, solitudinem, & laqueum. Alterum aptum morituro, alterum misero. Quisquis interueneris si amicus es, defle, si inimicus, specta. Cum a me iste accuserᷣ, grauiorem de me ꝙ de reo ferte sententiã. Ego ut ne moriar, iste ut ne prohibeat. Ne hoc narrarẽ, mori uolui. Præcidit remedium meũ, si qũa fides est. Non enataui, sed eiectus sum. Nihil iam timebam, nisi uiuere. Domus meæ fata claudo. Nullo miserior, ꝙ quod ultimus morior. Cui me uitæ reseruas? Vt ædificẽ? Aspice incẽdiũ. Vt nauigẽ? Aspice naufragium. Vt educẽ? Aspice sepulchrũ. In tã calamitosa domo feliciores fuistis, uxor & liberi. Vobis mori cõtigit.

Declamatio secunda de filio pauperis, qui factus est gener diuitis inimici.

PAuper cum baberet filium, & diuitem inimicũ filiam habentẽ, peregre profectus est. Rumor fuit de morte. Filius cũ diuite in gratiã redijt, & eius filiam duxit. Reuersus pater cogit illum uxorem repudiare. Nolentem abdicat.

Prima pars pro patre paupere.

NEmo quicꝙ facile credit, quo perdito, dolendũ sit. Ego diu non credidi de nuptijs tuis, desertor patris, inimici clietis, uxoris mancipiũ. Nõ fleuisti patrẽ; nõ quæsiuisti, sic inimico placuisti. Rumor, inquit, fuerat te decessisse. Mirabar, si talem uxorem † iubente patre habere potuisses. Nõ quæris, ubi pierim. Mors mea tibi debet esse suspecta. Inimicũ habeo. Quis alius hanc famã potuit immittere, nisi qui me uiuo, filiam collocare nõ poterat? nõ times ne inter ipsas nuptias, patris ossa referantur? Tot serui sequuntur, tot liberi, tot clientes, ut quicquid dixerit, rumor sit. Fabricius aurũ a Pyrrho recipere noluit. Beatior ille fuit animo, ꝙ ille regno. Plures insidias in itinere fugi, & factum diues, quod faciendum mandauerat, credidit.

Al. tuiuo.

Pars altera pro filio pauperis genero diuitis.

VAnum gloriæ genus, odium diuitiarum. Mortales esse inimicitiæ debent. Scipio Gracchi inimicus, & postea socer. Cuius uitio inimicitiæ cõtractæ sunt, apparet. Ille amat filium tuum, tu nec tuum.

Extra controuersiam.

SEuianus rem stultissimam dixit. Diues me semper contempsit. Nunꝙ nisi p mortuo babuit. Vt aliquid & simile de Seuiano dicam, post hanc sententiam Seuianum semper pro mortuo habui.

Declamatio tertia de duobus fratribus Pancratiastis.

MAlæ tractatiõis fit actio, duos filios quidā Pancratiastas instituit, & ad Olympiam duxit. Cum compositi essent, ut simul pugnarent, accessit ad pugnātes pater, & ait abdicaturum se, si quis perdiderit. Cōmortui sunt iuuenes, & decreti sunt his honores diuini. Reus fit pater malæ tractationis ab uxore.

Prima pars pro filijs.

TErtius sine sorte pugnasti, & utrūq; uicisti. Stetit cruentus pater. Iam perierāt, & adhuc minabať. Moriunť. Nō alter ab altero, sed uterq; a patre. Misera mater, odisse nō potest, qui filiū suū occidit. Iuuenes inuicti, nisi habuissent patrē. Pij iuuenes, nec parricidiū patri negare potuistis. Vincere ꝑpter parricidium nolunt, uinci propter abdicationē. Abdico, inquit, eum qui uictus erit. Demens meliorē abdicaturus es. Inuoco Iouem, cuius Olympia parricidia absoluta sunt.

Pars altera pro patre contra filios.

NOn facturus dixi, & si facturus, pro gloria eorum dixi. Non debeo in inuidia solus esse, cum luctus cōmunis sit. Omnes aiebant collusuros fratres. Minatus sum, nō ut necessitatē filijs imponerē, sed ut populo satisfacerem.

Declamatio quarta de damnato parricidij, allegante fratrem.

QVi falsum testimoniū dixerit, uinciatur apud eum, in quem dixit. E duobus filijs profectus est cum uno pater. Adolescens solus redijt. Accusatus a fratre parricidij, & damnatus. Diebus festis intercedētibus pœna ex lege dilata est. Redijt pater. Accusauit damnatus fratrem falsi testimonij, & obtinuit, & uinxit. Cogit pater, ut uinctum soluat. Nolentem abdicat.

Prima pars pro patre.

FAlsum, inquit, testimoniū frater dixit. Si uis illius graue crimen facere, te exorabilem præsta. Crudelis in fratrem, miraris, si in te creditum parricidium est. Ergo ego duos filios habere non possum? Adolescens iam potes & parricidiū facere. Alligatus est alter filius, quia non reuertebatur pater. Alter, quia iam redijt. Nūq; solues fratrem. Si talis es, nihil testis mentitus est. Parricida es. Non impio in te, sed in patrem, pio animo dixit. Suspectum habuit, quod reliqueras patrem. Inter catenas filij iaceo, eodem clausus ergastulo. Ingrate, testem tuum simul alligasti.

Pars altera pro filio.

MEo periculo solutus sum, meo alligatus. Vix solui poterat, si testimoniū falsum pro fratre dixisset. Parricidiū de patre finxit, de fratre cōmisit. Venisse patrē mihi carnifex nunciauit. Parricida sum, sicut obijcitur. Hoc leuius irascor. Miraris, si eum fratrē alligare possum, qui me potuit occidere? Ingrata pene erat, ipsa pœnæ meæ dilatio. Expectare grauius uidebatur, q̃ pati. Imaginabar mihi culeū, serpentem, profundum.

Declamatio quinta de domo paupis ꝑ diuitē cū arbore, quæ dicif Platanus, cōbusta.

QVi sciens damnum dederit, reddat quadruplum, qui insciēs simplum, Diues pauperem uicinum rogauit, ut sibi uenderet arborem, quam sibi uidebat obstare. Pauper negauit, Diues incendit platanum, cum qua & domus arsit. Pro arbore pollicetur quadruplum, pro domo simplum.

Prima pars pro paupere contra diuitem.

Al' impotē tiæ.

EXcitatus flammarū sono, uicinorum primo fidē implorauí. Arbor ramis discurrentibus totā domū texerat. Nō potest exorari. Incendat. Est hoc † impudentiæ sine fine cōcupiscere, sine modo irasci. Nō potest expugnari precibus, Expugnetur ignibus. Nihil inter me & pauperē interest, si iure agamus, liceat & pauperē gaudere prospectu. Vos possidetis agros, urbium fines, urbesq; domibus impletis. Intra ædificia uestra undas, & nemora comprehenditis. Nihil lætius oculis tuis, q̃ ruinæ meæ. Domū ꝑdidi, qui tarere nec arbuscula quidē poterā. Delitijs tuis diues ardebimus. Oculis uoluptas incēdio quærif, & prospectus ignibus relaxaf, prospectui obstabat. Quid? inambulantibus nobis non obstant seruorum cateruæ? & in immensam erecti altitudinem parietes lucem non impediunt? Infinitis porrectæ spacijs ambulationes, & urbium

solo ædifica

solo ædificatæ domus,non nos prope a publico excludunt? Sub hac arbuscula imaginabar diuitum syluas. Quantum perdidi,quem fatetur iratus inimicus plus pdidisse, q̃ uoluit. Non iniquum postulo? Eius damno desinat incendium,cuius consilio cœpit. Sic licet ut domus ad cœlum omne conuersæ,brumales æstus habeant,æstiua frigora, & non in suis uicibus intra istorum pēnates agatur annus. Alunt in summis culminibus mẽtita nemora,& nauigabilium piscinarum freta. Arata quondam populis rura,singulorũ nũc ergastulorum sunt. Latiusq; nunc uillici q̃ reges imperant. Maria submouentur,piectis molibus. Nesciebas quanta sit potentia ignium, q̃ irreuocabilis,quemadmodũ totas cõsumat urbes, q̃ leuibus initijs oriantur incendia,etiam si partẽ damni dare uoluisti,partem noluisti, in totum quasi prudens dederis,tenẽdus es. Ex toto enim noluisse debet, qui imprudentia defenditur. Si fateretur iste scienter ianuam incendisse, puto tota domus intelligeret,ex pte,si unũ tignũ. Nec eñi quisq; oia incẽdit,sed unã aliquã rẽ, ex qua surgat in omnia se sparsurus ignis. Atqui pars domus est,arbor,quæ in domo est.

Pars altera pro diuite.

PEstilentem mihi domum faciebat arbor. Cœlum omne per quod salubris spiritus uenire posset,obduxerat. Rogaui pauperem, & dixi,nihil tibi nocet arbor recisa,Mihi plurimum non recisa. Quid ad te illi rami pertinent, qui extra domum sunt? Quasdam partes domus meæ rami premebãt. Iam etiam quosdam parietes minuerant. Scitis quanta uis sit arborum,muros discutiunt.

Declamatio sexta de rapto adulescente in ueste muliebri.

IMpudicus concione probibeatur. Adulescens speciosus sponsionem fecit,muliebri ueste se exiturum in publicum. Processit. Raptus est ab adulescẽtibus decem, accusauit illos de ui,& damnati sunt. Concione prohibitus a magistratu, reum facit magistratum iniuriæ.

Prima pars pro magistratu contra adulescentulum raptum.

MVliebrem uestem sumpsit,Capillos in fœminæ babitum cõposuit,Oculos puellari lenocinio circũdedit,Colorauit genas. Non creditis? & qui non crediderant,uicti sunt sponsione. Et hoc de sponsione forsitan uenerat, ut auderet impudicus cõcionari. Date illi uestem puellarem, date noctem, rapietur. Sic illum uestis sumpta decuit,ut uideretur non tunc primũ uestem sumpsisse. Facta totius adulescentiæ remitto. Vna nocte contentus sum,sic imitatus puellam,ut raptorem inueniret. Nunquid cecini,Nunquid carmen famosum composui,aut(ut proprium genus iniuriæ tuæ dicam)nunquid te rapui? Apud patres nostros,qui forensia stipendia auspicabantur,nefas putabatur bracbium extra togam exerere. Quã longe ab bis moribus aberant,q tã uerecũde etiã uirtute utebãt? Cõstat bũc stupratũ,cũ dãnati sint q rapuerũt.

Pars altera pro adulescentulo.

COnstat semper grauem,semper seuerum fuisse,semper rigidum. Sed hoc iocis adulescentium factum est. Cæterum tam nota erat uerecundia eius , ut nemo sine sponsione crediderit.

Declamatio de trecentis non receptis ab imperatore.

NOcte portas aperire bello non liceat. Imperator in bello summam potestatem babeat. Trecenti ab hoste captiui ad portas nocte uenerunt. Impator nõ aperuit. Ante portas occisi sunt. Impator post uictoriã ei9 reus est læsæ reipublicæ.

Prima pars pro imperatore.

NOn putaui meos. Nouerant legẽ. Cur,inquit,trecenti perierunt? immo cur ne perierunt, capti sunt. Hos ego in die non recepissem, nisi uictores. Noctu ne uictores quidem. Procedens postridie in prælium pugnaturus ostendi trecẽtos,in quibus laudari nihil potest,nisi fuga. Nibil desyderari,nisi numerus. Fugiunt,ut leges relinquant. Redeunt,ut leges tollant. Populus Romanus in Carthaginẽsi prælio in summas redactus angustias,cum seruorum desyderaret auxilia,captiuorum contempsit,& credidit eos libertatem magis tueri posse,qui nunq; babuissent, q̃ q perdidissent. Nocte quomodo hostem ciuemq; distinguam? Quã mihi dabis notam,ut arma cognoscã? Credo in insidijs hostes fuisse,ut exclusos occiderẽt,sequerent admissos.

Pars altera contra imperatorem.

INfestus illis trecentis fuit, quod iniquo eos collocauit loco, hoc ne argui posset, nō recepit. Capti sunt fortissimi duces, Regulus, Crassus. Hæc postremo rogātiū uox erat, Mitte arma. Certe hoc lex non uetat.

Declamatio octaua de tyranno post absolutionē petentē magistratū.

COmpetitori liceat in competitorem dicere. Tyranous sub obligatione dominationem deposuit, Vt si quis obiecisset tyrannidem, capite puniretur. Petijt magistratum, competitor contradicit.

Prima pars contra tyrannum.

ANno meo spondeo. Nulla rapietur, nullus occidetur, nullum spoliabitur templum. Cur honores tamdiu gesserit, narret, per cōmunem deprecor libertatē. Moriar, obijcieт tibi, quod occideris ciuem. Vult aliquo imperio, aliqua potestate distingui, homo magnæ nobilitatis, magnæ gratiæ, ingentis pecuniæ. Siciliæ dicitur fuisse dominus, qui inclusos æneis tauris homines subiectis urebat ignibus, ut mugitum ederent, uerba nō possent. O hominem in sua crudelitate fastidiosum, qui cum uellet torquere, tum nolebat audire.

Pars altera pro tyranno abdicato competitore.

QVicquid egi, quicquid gessi, causa reipublicæ feci. Peto ne mihi lex pro me lata noceat, neue quid noceat, quia non obijcit, quod nō noceret obiectum.

Libri quinti declamationum finis.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIO PRIMA LIBRI SEXTI.

De fratre, dante fratri abdicato chirographum de parte hæreditatis.

ABDICATO fratri, frater chirographum dedit, dimidiam partem se hæreditatis sibi daturum promittens, si non respondisset. Ille tacuit. Abdicatur alter a patre.

Prima pars pro patre cōtra filiū, dante chirographū fratri abdicato.

TAntum hæres alieni habet, quantum uiuo patre non potest soluere. Vis fore cuius fidei sis? nec frater quidē tibi sine chirographo crediderit. Alterius spe morior, alterius fide uiuo. Etiam patrimoniū meum diuisum est. Nisi succumbis, uincit me, & ille qui tacuit. Non dissimulo me hodie duos abdicare. Chirographum prode parricidarum fœdus, & nefariæ spei pactum. Chirographū danti impium, patri periculosum, accipienti turpe.

Pars altera pro filio contra patrem.

IN omnem me fortunam, frater, tibi iungam comitem. Si militandum, una militabimus. Si peregrinādum, una urbes peragrabimus. Si quotidianā rogauero stipē, & illam tecum diuidam. Noluí recentē iram exagitare patris. Malui, ut tacēdo patrē uinceres. Meæ partis hæres ero, tuæ custos. Et quia de re maxime melius sibi quisque credit, do chirographum, tu da operam, ut istud magis a patre accipere, q̃ a fratre uideaтis. Hoc quod honeste, & quod pie gerebamus, tam palam egimus, ut pater sciret. Quid enim timebam, nisi si resciisset pater, moleste ferret filiū suum, hominem auarum non esse, fratrem pium? Ita mihi contingat patri utrūque nostrum placere.

Declamatio secunda de patre exule, prohibito a fundo filij.

EXulem tecto, & cibo iuuare nō licet. Imprudētis cædis dānatus qnquēnio exulet. Quidā cū filiū & filiā haberet, imprudētis cædis dānatus, in exiliū profectus est. Solebat uenire in possessionē uicioā finibus. Resciuit hæc filius, Cæcidit uillicum. Villicus exclusit patrem, Cœpit ire ad filiam. Accusata illa quod exulē recepisset, aduocato fratre absoluta est. Post quinquennium pater abdicat filium.

Prima pars pro patre contra filium.

ACcusator ciuium me fecit exulē, filius etiā meorū. Filiam honestiorē inueni, quia accusata est. Seruū frugaliorē, quia cæsus est. Male meruisti de patre, quē exclusisti, de sorore, cui præiudicio nocuisti, de iudicibus, quos in tā bona timuisti causa. Aut tu

sa. Aut tu peccasti, aut soror. Filius me docuit, ꝙ illum non recipio. Absoluta es, inqt, me aduocato, soror. Ita tu patrē nō recipiebas, cum tam bene istam causam agere posses, cū absoluta est quæ receperat, damnatus est qui expulerat? Filia me patrē iudicauit, Seruus dominū. Vni filio exul fui. Ignosce fidelissime seruulorū, & tibi imprudens nocui. Quā bonam eius causam putas fuisse, quæ ne te quidem aduocato, damnata est. Si te hærede possum mori, dignus sum, qui etiam tibi hunc seruū relinquā. Alij exul est, tibi pater est. Nulla lex scelus imperat. Certe quæ fecit, absoluta est. Lex eum tenet, qui iuuat exulē, non qui patiatur iuuari. Ignora, dissimula, lex te innocentem, noo curiosum esse iubet. Si mea causa faciebas, me admonuisses, seruum prohibuisses, non cecidisses.

Pars altera pro filio contra patrem.

FAcere lege ꝓhibente non potui. Accusata & absoluta est. Quia muliercula non uidebatur nosse leges. Non pro me timui, sed pro te. Res in noticiam hominum uenerat. Captabaris. Timui, ne occidereris. Vis scire notū fuisse? Soror accusata est. Malui seruū cædere frugalissimū, ꝙ̃ patrem optimum amittere.

Declamatio tertia de matre nothi, lecta pro parte hæreditatis uel patrimonij mortui.

MAior frater diuidat patrimonium, minor eligat, liceat filium ex ancilla tollere. Quidam cum haberet legitimū filium, aliū ex ancilla sustulit, & decessit. Maior frater sic diuisit, ut totum patrimoniū ex una parte poneret, ex altera nothi matrem. Minor elegit matrem, & accusat fratrem circumscriptionis.

Prima pars pro patre nothi contra filiū legitimū suum fratrem.

VNus omnium exhæredatus sum diuidendo, Elegisset, inquit, alteram partem. Tu solus talis potuisti esse filius, qualis frater eras. Lex te diuidere, me eligere iussit. Aperte ne minor circumscribatur, timet. Sic diuisit, ut si uellem, non essem mendicus. Relinquerem fratrem in egestate, matrem in seruitute? Nō est diuidere, ex altera parte patrimoniū ponere, ex altera onus. Talis fuit, ut illi cohæredē pater ex ancilla tolleret. Elige, aut patrimonio careas, aut scelere. Circūscriptores dici solent, qui aliquid sustulerunt. Iste nihil reliquit. Tu, inquit, uoluisti pauper esse. Cur igitur queror, si egestate delector? Obijci, inquit, non potest, quod lege factum, immo non nisi qđ ex lege factū est. Nam si quid aliter factū est, per se irritū est. Circūscriptio semp crimen sub specie legis inuoluit. Quod apparet in illa, legitimum est, quod latet, insidiosum. Semper circumscriptio per ius ad iniuriam uenit. Lex iubet maiorem diuidere, maiorē eligere. Nec tu diuisisti, nec ille elegit. Sic a te alligatus est, ut necesse haberet, quod non expediebat. Male nota fuit mea in matrem pietas. Nō timuit, ne eligere possem alteram partem.

Pars altera pro filio legitimo contra nothum.

EGo nihil aliud ꝙ̃ diuisi. Circumscriptio non in diuisione est, sed in electione. Habes matrem, quam quidam totis redemerunt bonis. Habes gloriam, quam multi per ignes petierunt. Multa de patrimonio rapuit, cum haberet ius dominæ ancilla. Imprudentia tunebas, ne in illam sæuirem. Non expediebat mihi, cum in illa totum patrimonium babiturus essem. Nunc tantundem babes. Habes partem, quam uoluisti, & ut tantundem haberes, nec pater uoluerat. Ideo matrē tuā ancillam reliquit.

Declamatio quarta de potione mortifera ex parte data uxori.

VEneficij sit actio. Proscriptum uxor secuta est. Quodam tempore secreto poculum tenentē interrogauit quid esset. Ille dixit uenenū, & mori se uelle. Rogauit illa, ut partē sibi daret, & dixit se nolle sine illo uiuere. Partē bibit ipse, & partē uxori dedit, Perijt illa sola. Testamēto inuētus est hæres, Restitutus arguit ueneficij.

Pars prima contra maritum

HIc egit ut deprehēderet, sic deprehensus est, ut exoraretur, sic bibit, ut uiueret. Quod est hoc uenenū, quod tantū hæredi nō nocet? Nemo eñi tā palā uxori dedit uenenū. Fugit ne occideret, q dixit se mori cupere. Vnus ꝓscriptiōe locupletior factus est, ut uiuere uellet, uxor illi ꝑsuadere nō potuit. Persuasit res blandior, uxoris hæreditas, Sciuit quam partem potionis hauriret, Cōtrarias partes gladio persecutus est, suas ueneno, Occidendi finem prius uictores fecerunt, ꝙ̃ uicti,

 Quid iā

Quid iam putabatis futurum, cum in exilium uxor testamentum tulisset, maritus uenenum? Vbi est uxor? & quid te pudet? Iam etiam proscripti tedeunt. Statim consumpta potione collapsa est. Nolite mirari, si tam efficax uenenum est. Hæres est, q dedit. Summis fere partibus leuis & innoxius humor suspēditur. Grauis illi & pestifera pars suo pōdere subsidit. Apparet te diu præparatum uenenum habuisse. Scisti diuidere, etiā si potest defendi, qui uolenti dedit. Tu non potes, qui fecisti, ut uellet. Id genus ueneni fuit, quod pondere subsideret in imū. Potionē bibit iste, uxor uenenum.

Pars altera pro marito.

VIrum in pace dilexit, in bello secuta est, in consilio ultimo non reliquit. O, inquit, dignam, quam innocens sequitur. Bello ciuili lege proscriptus sum. Exulaui. Quid his malis adijci potest, nisi ut uenenum bibam, & uiuam? Venenū inquam est. Hoc qui datum sunt, dissimulant. Venenum Cato uendidit. Quærite an ꝑscripto licuerit emere, quod licuit Catoni uendere.

Declamatio quinta de Epicrate reo.

QVi uim in iudicio fecerit, capite puniatur. Missus Epicrates aduersus Thracū regem. Bis in acie uictus, fœdus cum eo percussit, & filiam eius duxit uxorē. Cum Athenas redisset, & causam diceret, uisi sunt contra iudicium quidam Thracum cultris armati, & ipse reus gladium strinxit. Cum iudices citarētur ad iudicandum, palam absolutorias tulerunt sententias. Accusatur, quod uim in iudicio suo fecerit.

Pars prima contra Epicratem reum.

NEmo iudicium tuorum non timuit, sic, tanquam tu de illis iudicaturus esses. Cū toto sibi regno suo uenit aduocatus. Nō maioribus copijs bellum instruxit, quam iudicium, Epicrate conde gladium. Iudicium est. Quid tibi cū gladio? Certe bis uictis arma ponenda sunt. Quæ est ista mutatio rerum contra naturam? In bello nuptiæ, in iudicio bellum.

Pars altera pro Epicrate reo.

EGgo uim non feci. Omnia enim legitime parata sunt. Accusator suo loco dixit, Reus suo respondit. Perfectum per omnes numeros suos iudicium est. Cū iudices sententiam ferrent, extraxi gladium, ut occiderem me, si damnatus essem. Iudices tulerunt palam absolutorias, ut gratiam duci suo referrent. Nuptiarum causa, utilitas reipublicæ fuit. Miles sepius pulsus erat infelici prælio. Barbaros circa iudiciū fuisse, non propter iudicium armatos, sed propter morem suum. Quid potestis, inquit, queri, quod ob fidem uobis uxorem adduxi?

Declamatio sexta de adultera uenefica.

VEneficij sit actio. Quidam cum haberet uxorem, & ex ea filiam nubilem, indicauit uxori, cui eā collocaturus esset. Illa dixit, celerius morietur, quam illi nubat. Decessit puella ante diem nuptiarum, dubijs signis cruditatis & ueneni. Torsit ancillam pater, dixit illa se nihil scire de ueneno, sed de adulterio dominæ, & eius cui collocaturus erat filiam. Accusauit uxorem ueneficij, & adulterij.

Prima pars contra uxorem pro marito.

MOrietur, timeo ueneficā, celerius quam nubat, timeo adulterā. Moriet, factū est, celerius quam nubat, factū est. Adulteriū serius deprehēdi quam factū est, ueneficiū antequam fieret. Duo crimina ad uos detuli, & duas indices. Altera dicit, quod factū est, Altera, quod futurū est. Generi adultera, Filiæ pellex. Quā infelix est domus, in qua adulterium argumentū est. Dixi, honestus est, Dixi, pulcher est, dum laudo generum, cōmendaui adulterum. O me tardissimū in malis meis. Veneficiū nec denunciatum credidi, demum in ueneficio adulterium deprehendi. Versæ sunt in exequias nuptiæ, genialisque lectus mutatus est in funebrem. Subiectæ sunt rogo infelices faces, profertur putre corpus, & uenenis tumens. Quid ultra quæritis? Verbis signa, signis tormenta conueniunt. Ad uocem tuam facta conueniunt. Morietur antequam nubat, factum est. Vidimus fluens corpus, & in cadauere illius materna uerba credidimus. Generum adulterio perdidi, Vxorem parricidio, Filiam ueneno.

Pars altera

Pars altera pro uxore contra maritum.

DVo grauissima crimina obiecit, Adulterium & ueneficium. Adulterium ancilla teste. Veneficium, nec ancilla quidem. Cum indignaretur se non rogatam. Exciderunt illi uerba, quæ non minus, q̃ pater, filiam luget. At quare dixisti, celerius morietur, q̃ illi nubat? Verba dolor parum consyderat. Exciderunt. Et est sepe fortuita diuinatio.

Declamatio septima de dementia patris, qui filio cessit uxorem.

DEmentiæ fit actio. Quidam habebat duos filios, duxit uxorem, Alter ex adulescentibus cum ægrotaret, & in ultimis esset, medici dixerunt animi uitium esse. Intrauit ad eum stricto gladio pater, & rogauit filium ut indicaret causam sibi. Ait amare se nouercam. Cessit illi uxorem suam pater. Ab alio accusatur dementiæ.

Prima pars pro patre contra filium.

AVdite rem nouam, Fratrem crudelem, Nouercam misericordem. Insanus sum, quia aliquis meo beneficio sanus est. Tradidi uxorem illi, sed eripueram. Testor inquit, præsides pietatis deos. Prius amare cœpi, q̃ duxeras. Ita tu iniuriam uocas, quod fratrem habes, non habes nouercam? Transij præter istius oculos cum ferro. Gladium mihi nemo, nisi æger extorsit. Patri, qui periculum filij morientis sustinere non potuit, ignoscendum in qualicunque facto est.

Pars altera pro filio contra patrem.

ALter lenocinio curauit, alter parricidio conualuit. Quid hoc adulterium non putas, quod marito conciliante committitur? Nescio furiosius uxorem duxerit, an habuerit, an dimiserit, an collocauerit? Quam demens est, cui adulterium pro beneficio imputatum est? Strinxit gladium maritus, non ut adulterum uindicaret, sed ut faceret. Mori potius debuit frater, q̃ sanari turpiter. Quid enim si matrem, si sororem concupisceret? Quædam remedia grauiora ipsis periculis sunt. Omnia inter nouercam & priuignum composita sunt. Simulatum morbum, derisum animo turpissimo patrem.

Declamatio octaua de uirgine Vestali incesti accusata

VIrgo Vestalis scripsit hunc uersum, Felices nuptæ, moriar nisi nubere dulce est. Rea est incesti. *Legitur apud Valerium maximum*

Pars prima contra uirginem.

FElices nuptæ, cupientis est. Moriar nisi, affirmantis est. Nubere dulce est. Aut experta iuras, aut inexperta peieras. Neutrum sacerdotis est. Tibi magistratus suos fasces submittunt. Tibi consules prætoresque uia cedunt. Nunquid exigua mercede uirgo es? Sacerdos raro iuret, nec unq̃ nisi per suam Vestam, Moriar. Nunquid perpetuus ignis extinctus est? Moriar. Nunquid de nuptijs appellata est? Ad ultimum Vestam inuoco, ut tam infesta sit sacerdoti, q̃ inuisa est. Recita carmen, dum quæro, quale carmen sit. Tu carmen scribas, tu uerba pedibus tuis emollias, & seueritatem templo debitam modulatione frangas? Quod si utique laudare uis nuptias, narra Lucretiam. De illius morte scribe, anteq̃ iurabis de tua. O te supplicio omni dignam, cui quicq̃ sacerdotio felicius est. Dulce est, q̃ expressa uox, q̃ ex imis uisceribus emissa. Non expertæ tantum, sed delectatæ. Incesta est etiam sine stupro, quæ cupit stuprum.

Pars altera pro uirgine Vestali.

VNus illi uersus obijcitur, & hic quidem non totus. Non oportet, inquit, scribere carmen. Multum interest obiurges, an punias. Incesti damnari non potest, nisi cuius corpus uiolatum est. Quid tu putas poetas, quæ sentiunt, scribere? Vixit modeste, castigate. Non illi cultus luxuriosior. Non conuersatio cum uiris licentior. Vnum crimen uobis confiteor. Ingenium habet. Quid ni inuideat Corneliæ matri Gracchorum? Quid ni illi, quæ Catonem peperit? Quid ni inuiderent sacerdotes parientibus?

Extra controuersiam.

VArius Geminus apud Cæsarem dixit, Cæsar qui apud te audent dicere, magnitudinem tuam ignorant, qui non audent, humanitatem.

Libri sexti declamationum Finis.

Lucij An-

INstatis mihi quotidie de Albutio, nō ultra uos differā, ꝗuis nō audierim frequēter, cū p totū annū quinquies, sexiesue populo diceret, ad secretas exercitationes nō multi irrumperent, quos tamē gratiæ suæ pœnitebat. Alius erat, cū turbæ se cōmitrebat. Alius, cū paucitate cōtentus erat. Incipiebat enim sedens, etsi aliquando illum ꝓduxerat calor, exurgere audebat. Illa intēpestiua in declamationibus eius philosophia, sine modo tūc, & sine fine euagabatur. Raro totā cōtrouersiā implebat. Non posses dicere diuisionē esse, nō posses declamationē, tanꝗ declamationi multū deerat, tanꝗ diuisioni multū superat, cū populo diceret, oēs uires suas aduocabat, & ideo nō desinebat. Sepe declamante illo ter buccinauit, dū cupit in omni cōtrouersia dicere, non quicquid debet dici, sed quicqd potest. *Argumentabaᷣ moleste, magis ꝗ subtiliter. Argumēta eñ argumētis colligebat, quasi nihil esset firmū satis, Oēs ꝓbationes ꝓbatiōibus alijs cōfirmabat. Erat & illud in argumētatione uitiū, ꝙ quæstionē nō tanꝗ partē cōtrouersiæ, sed tanꝗ cōtrouersiam implebat. Albutij in declamādo cōsuetudo. Ois quæstio suā ꝓpositionē habebat, suā excusationē, suos excessus, suas indignationes, epilogum quoqꝫ suū. Ita unā cōtrouersiā exponebat, plures dicebat. Quid ergo? nunqd ois quæstio p numeros suos implēda est? Quid ni? sed tanꝗ accessio, nō tanꝗ summa. Nullum abile est membrū, si corpori pars est. Splendor orationis, quantus nescio, an in ullo alio fuerit, nō thesis magna, sed phrasis. Dicebat enim citato cursu & effuso, sed præparato. Extēporalis illi facultas, ut affirmabāt, q ꝓpius nouerāt, nō deerat, sed putabatur ipse sibi deesse. Sentētiæ, quas optime Pollio Asinius albas uocabat, simplices, aptæ, nihil occultū, nihil insperatū affectētes, sed uocales, & splendidæ. Affectus efficaciter mouit, figurabat egregie, præparabat suspitiose. Nihil est tam inimicū, ꝗ manifesta præparatio. Apparet eñ subesse, nescio quid mali. Itaqꝫ adhibēda moderatio est, ut sit illa præparatio, nō confessio. Locum beate implebat. Non posses de inopia sermonis latini queri, cum illū audires, tantū oratiōis cultæ fluebat, nunꝗ se torsit, quomodo diceret, sed quid diceret, sufficiebat illi inquantū uoluerat explicandi uis. Itaqꝫ ipse dicere solebat, cū uellet ostendere, non hæsitare se in electione uerborū, cū res animū occupauit, uerba ambiunt. Inæqualitatē in illo mirari libebat, splendidissimus erat. Idē res dicebat omniū sordidissimas *acetū, & pulœium, & damamphilorotē, laternas, & spongias. Nihil putabat esse, ꝙ in declamatione dici non posset. Erat aūt illa causa, timebat, ne scholasticus uiderēt. Dū aliud uitiū deuitat, incidit in aliud, nec uidebat nimiū orationis suæ splendorē, his admixtū sordibus, nō defendi, sed inquinari, & hoc æque omniū est, ut uitia sua excusare malint, ꝗ effugere. Albutius eñ nō quō non esset scholasticus quærebat, sed quō nō uiderēt. Nihil detrahebat ex supuacuo strepitu. Hæc sordida uerba ad patrociniū afferebat aliorum. Hoc illi accidebat, incōstantia iudicij. Quē ꝓxime dicentē cōmode audierat, imitari uolebat. Memini illū oibus amissis rebus apud Fabianū philosophū, tanto iuniorem ꝗ ipse erat, cū codicibus sedere. Memini eū admiratione Hermagoræ stupentē, ad imitatiōes eius ardescere. Nulla erat fiducia ingenij sui, & ideo assidua mutatio. Itaqꝫ dū genera dicendi trāsfert, modo exilis esse uult, nudisqꝫ rebus hærere, modo horridus & ualēs plusꝗ cultus, modo breuis & concinnus, modo nimis se attollit, modo nimis deprimit, ingenio suo illusit, & longe deterius senex dixit, ꝗ iuuenis dixerat. Nihil enim ætas ei proderat ad profectum, cum semper studium eius esset nouū. Idiotismus est inter oratorias uirtutes res, quæ raro procedit. Magno enim temperamento opus & occasione quadam. Hac uirtute uarie usus est. Sepe illi bene cessit, sepe decidit, nec mirum tamen si difficulter apprehenditur, uitio tam uicina uirtus. Hoc nemo præstitit unꝗ Galeno nostro decentius. Iam adolescens, dum declamaret apte & conuenienter, utebaᷣ hoc genere, quod eo magis mirabar, quia tenera ætas refugit omne, non tantum quod sordidum, sed quod sordido simile est. Raro Albutio respondebat fortuna, semper opinio, ꝗuis pœnituisset, libebat audire, & quidem de dictione sua timeret, etiam cum dixisset, Vsqꝫ eo nullum tēpus securum illi erat, hæc illum sollicitudo fugauit a foro, & tantū unius figuræ crudelis euentus. Nam in quodam iudicio centumuirali cum diceretur, iurisiurandi conditio aliqua facta ab aduersario, induxit eiusmodi figuram, qua illi omnia crimina retegeret. Placet, inquit, tibi

quit, tibi rem iureiurando transigi. Iura, sed ego iusiurandum dabo, iura per patris cine
res, qui incōditi sunt. Iura ꝑ patris memoriā, & executus est locum, quo pfecto surrexit.
Aruncius ex diuerso, ut accepit cōditionem, iurauit. Clamabat Albutius nō tuli cōditio
nem, schema dixi. Aruncius instabat, centūuiri rebus iam ultimis præparabāt. Albutius
clamabat ista ratione, schemata deerunt, natura tolluntur. Aruncius aiebat, tollantur, po
terimus sine illis uiuere. Summa rei hæc fuit, centūuiri dixerunt dare ipsos secundū ad-
uersariū Albutij, si iurasset, ille iurauit. Albutius non tulit hanc cōtumeliā, & iratus sibi ca
lumniā imposuit, nunq̃ amplius in foro dixit. Erat enim homo summæ probitatis, q nec
facere iniuriā, nec pati sciret, & solebat dicere, quid habeo? quare in foro dicā? cū plures
me in domo audiant, q̃ quenq̃ in foro? Cum uolo dico, assum. Vti uolo, dico q̃ diu uo-
lo. Et q̃uis non fateret̃, hoc delectabat illū in declamationibus, ꝙ schemata sine periculo
dicebat, nec in scholasticis tamē effugere cōtumelias poterat Cestij mordacissimi homi-
nis, cum in quadā controuersia dixisset Albutius, quare si calix ciciderit, frangit̃, si spon-
gia ciciderit, nō frangitur. Aiebat Cestius, Ite ad illum, cras declamabit nobis, quare tur
di uolant, cucurbitæ nō uolant. Cum dixisset Albutius, in illo qui fratrem parricidij dam
natū in exarmata naue dimisit. Imposuit fratrem in eculeum igneum. Cestius eandē di-
cturus, sic exposuit cōtronersiā. Quidā fratrē domi a patre damnatū, nouerca accusante,
cū accepisset ad suppliciū, imposuit in eculeum ligneum, ut perueniat, nescio quo terrarū.
Ingens risus omniū secutus est, sed nec ipsi bene cessit declamatio. Paucas eñ res bene
dixit, & cum scholasticis non laudaretur. Nemo, inqnit, imponit hos in eculeum ligneū,
ut perueniam, nescio quo terrarū, ubi calices franguntur. Video quid uelitis, sententias
potius audire q̃ iocos, fiat, audite sententias in hac ipsa controuersia dictas.

DECLAMATIO prima septimi libri, de eo qui fratrem parricidij damnatum in naui exarmata imposuit.

DVobus filijs quidam superduxit nouercam. Alterum domi parricidij damna
tum tradidit fratri puniendū, ille cū exarmato nauigio imposuit. Delatus adu-
lescens ad pyratas, archipyrata factus est. Peregrinantem patrem cœpit, & re-
misit. Reuersus pater, abdicat filium.

Prima pars pro filio contra patrem.

TAnta tempestate confusus dispicere nihil potui, nec satis memini, si tale mini-
sterium mihi pater an nouerca mandasset. Ministeriū an pœnā esse uoluisset,
uindictā parricidij, an parricidiū? Insui fratrē culeo iubes. Non possum. Non
ignoscis, an nō credis? Ego cōtendo nec te quidē posse. Nemo reptus est nau
fragij comes. Omnia instrumēta circūcisa sunt. Adminiculū spei nullū, patri excusandus
sum, an fratri? Hoc, inquit, impietatis tuæ munus ad inferos deferā, licuisset mihi ꝑ fratrē
aliter q̃ parricidæ mori. Viuit, inquit, frater. Nō credo. Seruauit, inqt, me. Fecisti, ut cre-
derem, in domo, in qua tam facile parricidiū creditū est: Ego, inquit, fratrem occidere nō
potui. Frater patrem. Emicabāt densis undiq; nubibus fulmina, & tempestates horridæ
abscōderant diē, intumuerat mare, iustis quoq; nauigijs horrendū. Habes, inquā, frater,
si innocens es nauigiū, si nocens culeum. Non potui facere parricidiū. Quam facile errat
mus omnes, & factū putaui. Frater, inquit, tu primus in domo parricidiū facies. Iacebat
in littore nauigiū, quod etiam integrū infeliciter uexerat. Credo parricidā si tibi profici-
scenti nauigiū suū reddidit. Subito mihi cū animo pariter excidit ferrū, & nescio qua per
turbatione tenebræ stupentibus offundunt̃ oculis. Intellexi q̃ difficile est parricidiū fa-
cere, etiam quod imperasset pater. Ita mihi, quæ sola miseros in domo nostra respicit, for
tuna succurrat. Profectus est pater tranquillo mari, auspicato itinere, integra naui. Quid
est hoc? Felicius nauigauit damnatus, q̃ qui damnauerat? Vtrum uidet̃ uobis innocētiā
apud pyratas didicisse, an ne apud pyratas quidē ꝑdidisse? Perieras pater, nisi in parrici
dā incidisses. Scissa qdē uela fecerāt sinus, & instructas classes naufraga præcesserat na-
uis. Scires nauigare, qui seruaturus esset patrē. Erat nauigiū, imo fuerat o crudelis & perti-
nax nouerca. Nihilominus sæuit. Iam maria quiescunt, prædones miserentur, irati par-
cunt. Veni ad uos, ut probem me parricidam. Multas rerum natura mortis uias aperuit, Multæ sunt ad mortem uiæ.
& multis itineribus fata decurrunt. O maria iustiora iudicijs. O mitiores procellæ pa-
tre. Non

tre. Non putatis misericordem, qui quem damnauit, fratri puniendum dedit. Centurio Luculli Mithridatem non potuit occidere. Mithridatem Dij boni, ꝗ nõ dubiũ parricidam. Gaude pater, neuter ex filijs tuis parricidium fecit. Narra patri, quomodo te dimiserit. Sic dimissus nocẽs est iste, sed mihi frater est iste. Naturæ iura sacra sũt, etiã apud pyratas. Dixisset, inquit, te nõ posse, ita tu nesciebas? Non licuit, non potui, non debui.

Pars altera contra filium.

NEga hunc parricidam fuisse, quem uere scis esse pyratam. Dimisit me in patrocinium suum, ut quia non occiderat, uideref nec ante uoluisse. Quis porro me uno miserior? Vitam parricidæ debeo.

Extra controuersiam.

MAgna rhetorum bonorum manus in hanc partẽ trãsijt, ut aliquid dici debuerit in nouercam. Fuerunt & illi, qui nõ quidem palam dicerent, sed per suspitionem & figuras, quod Pasienus non probabat, asserens minus tolerabile & uerecundum infamare nouercam, ꝗ accusare. Quidam principia in sua potestate tantum habuerunt. Post ablati sunt in impetum. Excusatius autem est, in malũ colorem incidere, ꝗ transire. Hispanius duro colore usus est. Hic se tanꝗ grauius elegisse dixit supplicij genus, qui color prudentibus displicuit. Quam enim babebat absolutionis spem, si nec paruit, nec pepercit.

Declamatio secunda de Popilio, qui Ciceronem interfecit.

1449 DE moribus sit actio. Popilium parricidij reum Cicero defẽdit. Absolutus est. Proscriptum Ciceronem ab Antonio missus occidit, caput Antonio tulit. Accusatur de moribus.

Prima pars contra Popilium pro accusatore.

OCcidit Ciceronem Popilius. Iam ne creditis ab isto occisum patrem? Occisurus Ciceronem debuit incipere a patre. Antonius, inquit, iussit. Non te pudet Popili. Imperator tuus te credidit posse parricidium facere. Abscidit caput, amputauit manũ. Minus in illo crimẽ est, quod Ciceronem occidit. Proh iam Dij boni occisum Ciceronem malos mores uoco, hoc unum feliciter, quod ante occidisti patrem, ꝗ Ciceronem. Facilius Cicero pro parricida iudicem mouit, ꝗ pro se dicentem. Ad uos hoc patroni spectat exemplum. Nullos magis odit Popilius, ꝗ quibus plurimum debet. Abscidit ceruices. Parce iam Popili. Nihil tibi, nisi occidendum mandauit Antonius. Pudeat te Popili. Accusator tuus uiuit. Non credidisset facturum Antonius Popilium, nisi parricidiũ fecisse meminisset. Dij manes Pollij senis occisi, & inultæ patris umbræ, te Cicero persequuntur, Vt quem negasti, sentias parricidam. Nõ hausit Minturnensis palus exulem Marium. Cimber etiam in capto uidit imperantem. Cn. Pompeius terrarum marisꝗ dominator, libenter se Hortensij clientem professus est. Et Hortensius bona Pompeij, non Pompeium defenderat. Ita tu Popili si Antonius iussisset, & patrem occidisses.

Pars altera pro defensione Popilij.

SI illa tempora in crimen uocas, dicis non de hominis, sed de reipublicæ moribus. Miraris, si eo tempore necesse fuit Popilium occidere, quo Ciceronem mori? Ciceronis proscriptio fuit occidi, mea occidere, Iussit imperator, iussit uictor. Ego illi negare quicꝗ possem, cui nihil negare poterat respublica?

Extra controuersiam.

POpilium pauci ex historicis tradiderunt interfectorem Ciceronis, & hi quoꝗ non parricidij reum, † & a Cicerone defensum, sed in priuato iudicio.

Alit actiõe

Declamatio tertia de ter abdicato uenenum tenente.

1462 TEr abdicatus, ter absolutus, comprehensus est in secreta domus parte a patre, medicamentum tenens. Interrogatus a patre quid esset. Venenum, inquit, & se uelle mori, & effudit. Accusatur parricidij.

Prima pars pro filio ne abdicetur.

Dic quid

Dic quid cōmiserim, certe nec secreta fallunt. Vt interuenit pater, in has cogitationes abij. Quisq̃ ne tam infelix fuit, quisq̃ ne me magis odit q̃ ego? Misereri mei cœpi. Ter causam dixi. Accessi ad hæc supplicia. Venenū bibam. Sed non hoc tibi satis est. Venenū habuit Mithridates, habuit Demosthenes.

Pars altera pro patre cootra filium.

CVm se uelle mori dicat, tum uitam rogat. Tenen paricidam, & in mortem suā paratum. Quantum est quod negas, cum tātum sit quod fateris. Venenū quæsisti, uenenum emisti, uenenum intulisti in eam domum, in qua habebas inimicum patrem. Indica quis uendiderit, dicetur illi. Tu uendebas cuiq̃ uenenū, cuius sciebas abdicationem? Cui daturus erat, quæritis? Cui uenenum parauit, non hibit. Quod ergo negat, paricidium est, quod cōfitetur, ueneficium. Mihi, inquit, paraui: Non bibit. Ne quis dubitet, an alium possit occidere. Tam inuisum tibi fuisse patrem dico, ut occidere uolueris, tam inuisum ipse confiteris, ut mori uolueris.

Extra controuersiam.

COniectura duplex a persona, una an parauerit sibi, an patri. Liberium mimū Diuus Iulius ludis suis produxit. Deinde equestri ordini reddidit, quem cū iussisset ire sessum, omnes equites ita se coartauerunt, ut uenientem non reciperent. Multos tum in senatum legerat Cæsar, & ut expleret exhaustum ciuili bello ordinem, & ut his qui de partibus bene meruerant, gratiam referret. Cicero in utrūq; iocatus, mandauit Liberio transeunti. Recepissem te nisi anguste sederem. Liberius ad Ciceronem remisit. Atqui soles duabus sellis sedere. Quod Cicero male audiebat, tanq̃ nec Pompeio certus amicus, nec Cæsari, sed utriusq; adulator. Liberij in Ciceronē scōma festiuissimum

Declamatio quarta de matre cæca filium retinente. 1463

LIberi parentes alant, aut uinciantur. Quidam habens uxorem & filium peregre profectus, in pyratas incidit, scripsit utriq; de redemptione. Vxor flendo cæca facta est. Filium euntem ad redemptionem, alimenta poscit. Non remanentē, alligare uult.

Prima pars pro matre contra filium.

NAuigaturus uxori filium reliquit, nec dum cæca erat. Non est, quod mulieris affectum lege æstimetis, quia minatur, oīa fecit, ne filius alligetur. Quoties est cōmunis potestas duobus, eius sit tota, qui præsens est.

Pars altera pro filio contra matrem.

VNis uinculis duos alligat. Victa mater cathenas denūciat uictori. Ad pyratas eūdum est. Filiusfamiliæ nulli seruire possum, nisi patri. Petis alimenta ab eo, quem pater peregre mittit. Primæ partes sunt patris. Secūdæ matris. Ille peregre est. Tu domi. Ille captiuus. Tu libera. Ille inter pyratas. Tu inter ciues. Ille alligatus. Tu soluta. At tu cæca es. Infelicior ille, qui uidit catenas suas, & cædes, & uulnera, & cruces eorum qui non redimuntur. At periculosum est, inquit. Quam multi pro patribus nihil periculosum putauerunt. Non, inquit, uindictam, sed misericordiam quærit. Ita quisq̃ exigit pietatem, ut impediat?

Extra controuersiam.

CAluus qui diu cum Cicerone, iniquissimam litem de eloquētiæ principatu habuit, usq; eo concitatus actor fuit, ut in media oratione eius exclamaret Vatinius reus. Rogo uos iudices, num si iste disertus est, ego damnandus sum?

Declamatio quinta de procuratore & priuigno. 1464

QVidam mortua uxore ex qua priuignum habebat, duxit aliam. Sustulit ex ea filium. Habebat procuratorem speciosissimum, cum sepe iurgarent nouerca & priuignus, iussit a se migrare. Ille trans parietem habitationem cōduxit. Rumor erat de adulterio procuratoris & uxoris. Quodam tempore in cubili suo pater occisus est. inuentus, uxor uulnerata, cōmunis paries perfossus. Placuit propinquis quæri a filio quinquēni, qui una dormierat, quem percussorē agnosceret. Ille procuratorem digito monstrauit. Et filius procuratorem accusat cædis. Ille eum paricidij.

Pars altera, p curatore contra priuignum.

O Magna in contrarium peruersitas populi. Inuentus est qui patrem possit occidere, non posset nouercã. Ostende illud nõ uulnus, sed argumentũ. Ostende uulnus percussor. Ille quã timuit ne occideret, Tam leuiter uulnerauit, illa dextera, cui nec paries obstabat nec pater.

Extra controuersiam.

n Ihil est puero teste certius, Nam ad annos eos puenit, ut intelligat, & nõ adeo ens, quibus fingat. Vinicius uir exactissimi ingenij, nec dicere ineptias, nec ferre poterat,

Declamatio sexta de eo qui seruo filiã matrimonio coniunxit.

TYrannus permisit seruis dominas suas rapere. Profugerũt principes ciuitatis, & simul qui habebat filium & filiam, cum omes serui dominas uitiassent. Seruus eius uirginem seruauit, occiso tyranno. Reuersi sunt principes. In cruces seruos sustulerunt. Ille manumisso filiã collocauit. Reus est a filio dementiæ.

Prima pars pro filio contra patrem,

HAberemus solarium si has nuptias fecisset tyrannus, nõ pater. Sanum putatis esse, qui imitari maluit tyrannũ, q̃ seruum? Similẽ se fecit tyranno. Filiã rapit liber cum cruciarijs, plus pmisit seruo dominus, q̃ tyrãnus. Quisquis has nuptias fecit, uel tyrãnus, uel insanus est. Egregius gener, cui nihil est gloriosius, q̃ quod inter cruciarios nõ est. Virginitatẽ sub patre perdidit, quam sub tyranno seruauit. Ita ne dignus nuptijs filiæ, qui indignus est cruce? Melius est conditio uitiatarũ, quã uirginis. Illis contingit mutare nuptias. Propitius pater ita collocauit filiã suam, sicut tyrannus iratus alienas, cum sanus esset pater, ne uideret has nuptias fugit. Miserrima soror, sub tyranno patrẽ desyderabas, sub patre tyrannũ desyderas. Num est illi premium spectare omniũ cruces? dominã non stuprauit? Auge beneficia. Nec dominũ occidit, nec uenenũ dedit. Non est beneficiũ scelere abstinere. Aliæ quod in tyrãnide passæ sunt hæc in libertate. Cæteræ absentibus suis, hæc præsentibus. In alijs uocat stuprum, in hac matrimoniũ. Timuit ille supplicium. Sciuit rempublicam liberandam. Daturos esse poenas, qui contaminassent, & aduentare tempus tyrannidi ultimum uidit. Conuenite serui, conuenite libertini, empta cognatio.

Pars altera pro patre contra filium.

SI quis tyranno indicasset, solus in cruce pependisset, licet cui uolo filiam collocare. Marcus Cato coloni sui filiam duxit uxorem. Filia non mariti petulantiã, non uerborum contumeliam timet, non pellicem, nõ repudium. Neminem natura fecit liberum, Neminem seruum. Imposuit fortuna nomina hæc singulis, Nuper & nos serui fuimus. Seruus rex fuit.

Declamatio septima quæ est de imperatore crucifixo.

PAter & filius imperiũ petebant. Prælatus est filius. Cõmisso prælio captus est, Missi sunt quadraginta legati ad imperatorẽ redimendum. Occurrit euntibus pater, dixit sero attulisse aurum, filium crucifixum esse. Illi peruenerunt, quibus imperator ex cruce dixit. Cauete proditionẽ. Reus fit pater, pditionis.

Prima pars pro imperatore contra patrem,

IMperator supplicium tulit. Proditor precium, tristiorem istum uidimus, cum filius imperator pronunciatus est, quam cum captus. Quemadmodum redisti tutus senex solus cum auro, cum etiam imperatores capiantur? Plus accepit auri, q̃ quod posset abscondi. Nolite mirari, & imperatorem & filium uendiderat. Cauete proditorem. Iam comitijs cauimus. Abstulissent tibi aurum hostes, si non dedissent. Cauete proditionem. Indicium fuit filij morientis breue & uerecundum. Cur dimissus es? Si nihil aliud, & ducem genuisti, & dux esse uoluisti. Candidatus processit rontra patrem. Iam tunc nobis uerecunde indicauit filius, cum rempublicam tibi credere noluit. Legati nostri aurum ferebant, pater afferebat. Non immobilis diriguisti. Non & illic quasi & ipse affixus hæsisti. Quid tam cito credis? Adhuc uiuit, & loquitur. Voce proditionem indicauit, silentio proditorem. Expecta dum mittantur legati. Optimus imperator curare rempublicam, nec in cruce quidem desijt, ubi dixit. Cauete proditionem. Non potuit loqui

tuit loqui filius patrem proditorem. Expecta dum mittantur legati, dicis affectus meus non sustinet moram. Ergo si redimere non potes uiuum, redime mortuum saltem. Nunq̃ tam durus hostis fuit, ut paternis lachrymis non flecteretur. Cauete proditionem, id est cauete, ne quis inscijs custodibus exeat de ciuitate, ne quis ignorãte republica ad hostes perueniat, ne quis ex hostilibus castris grauis auro reuertatur. Indicio nihil deest. De proditione nobis indicat imperator, de proditore legati. Sublata quæstio. Quæritis quid dixit. Videte cum nihil dixerit, dixit.

Pars altera pro patre contra filium.

IN comitijs filio meo cessi, decretum non expectaui. Sed amens & attonitus protinus cucurri. Ad summa festinaui. Nec occurri. Sciebam hostes, paternis lachrymis sæpe flecti.

Extra controuersiam.

LAtro non curauit dicere nullam esse factam proditionẽ, sed se proditorem non esse. Suspectus est, inqt, iudici, qui plusq̃ se defendit. Cestius posita suasoria in qua deliberat Alexaoder, an Oceanum nauiget, cum exaudita uox esset, quousq; inuicte. Describenti discipulo late Alexandri uictorias, gentesq; perdomitas addenti, quousq; post ista, exclamauit, & tu quousq;.

Declamatio octaua de mutatione opinionis raptore conuicto.

RApta raptoris mortem, aut indotatas nuptias optet. Rapta producta nuptias optauit. Iuuenis raptorem se negauit. Conuictus est. Illa mortem petijt. Raptor contradicit.

Prima pars contra raptam

OPtare tibi nõ amplius q̃ semel licuit. Proponite supplicij faciem. Hoc semel licere nimium est. In hãc perturbationem perductus sum, ut ignorarem quid fecissem. Grauius punior, cum me peccasse pudet, q̃ cum peccaui. Optauit nuptias. Nec adhuc sciebat, q̃ uerecundum maritum esset habitura. Raptorem dimisisti. Virum occides. Minus est quod uitiauit, q̃ quod negauit. Ergo nos iniuriam periculosius negauimus, q̃ fecimus. Quadam nocte, quid dicam? Nõ negare iam pudet. Nox, uinum, error, quid irasceris puella? Iam non negat. Iudex dat tabellam. Reuocare sententiam quam tulit non potest. Quæstor non mutat pronunciationem. Nihil tam ciuile, tam utile, q̃ breuem potestatem esse, quæ magna est. Si mortem optaueris, hodie facies quod nunq̃ factum est, ut utrũq; optaueris.

473

Ciuile est & utile, magnã potestatẽ esse breuem.

Pars altera pro rapta contra raptorem.

ID egit priori iudicio, ne quã omnino pœnam stupri penderet. Hic id egit, ut ipse optet. Vtinam non liberaret illũ metu, quod mouit iudices clementia sui. Est quædam proxima innocentiæ uerecundia, præbere se legibus. Lex non adijcit quoties optet, sed ex quibus. Aut hoc, inquit, aut id ne adijcit nõ amplius quã semel.

Libri septimi declamationum finis.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER OCTAVVS.

DECLAMATIO PRIMA de orbata, quæ sibi præciso laqueo sacrilegiũ cõfessa est.

MAgistratus de cõfessa sumat supplicium. Ammisso quædam uiro cũ duobus liberis, laqueo se suspendit. Incidit ei laqueum tertius filius. Cum sacrilegio facto, quæreretur sacrilegus, illa dixit magistratui se fecisse sacrilegium. Vult magistratus tanquã de confessa sumere supplicium. Filius contradicit.

Prima pars pro filio contra magistratum.

FAcio indicium in foro, quod domi feci, Matrem mori prohibes. Quomodo, inquit, fecisti? quo loco quæ sustuleras condidisti. Hærebat, nec quicq̃ sacrilegij nisi pœnam nouerat. Amissis duobus filijs, sacrilega sibi uidebatur, quod uiuebat. Non obfuturus ueni, sed seruaturus. Alij pro reis rogant, ego rogabo ream. Nullum ac-

 cusator

cusator nisi in subsellijs meis habet testē. Non est confessio, ubi eam accusator eruit. Negat rea. Tortor expressit. Fertur quædam uiso contra spem filio expirasse. Si ad mortē agit matres magnū gaudium, quid magnus dolor? Mater babes nō mediocre solacium. Vides aliquid & deos perdere. Magis deos miseri, quàm beati colunt. Non fecit sacrilegiū mulier, nō fecit anus, non fecit orbata, nō fecit quæ custodit, non fecit quæ confitet. Iratis, inquit, dijs sacrilegiū potui cōmittere. Frangitur calamitosis animus, & ipsa se infelicitas damnat, & hoc conditio humana uel pessimū habet, quod fortuna quos miseros fecit, & supstitiosos facit. Diligentius dij coluntur irati. Quid ergo fecit? Vnde scire possum qui matrē custodio? Ago causam legum, ne carnificē, quem sacrilegis minant, calamitosis adhibeant. deos ita coluit, ut quæ tam pro multis timeret. Confessio cōscientiæ uox est. Confessio coacti, & quæ fecit agnoscentis, uerbum est.

Pars altera pro magistratu contra filium.

OMnium uox erat, sacrilegiū latere nō poterit. Quisquis est, nō ipse bonū exitum faciet, non quisquàm suorum. Et si nemo fuerit accusator, ipse narrabit. Concitata processit, uelut dijs ipsis psequentibus. Feci inquit, Suppliciū de ea, uel nunc exigamus homines, de qua olim dij exigere cœperunt. Violatorū numinū maiestate compulsa est, ut mori etiā uellet & deberet, & nō posset. Incisus est ei laqueus. Tu putabas sacrilegam secreto mori posse. Omnia fecit, ut taceret, quæ ne confiteret, etiam mori uoluit. Si crimen quæritis, sacrilegiū factum est. Si sacrilegiū fatetur, facti causam quæritis, si priusquàm amitteret liberos, auara, si postquàm amiserat, irata.

Declamatio secunda de Phidia truncato manibus.

SAcrilego manus præcidant. Elij ab atheniensibus Phidiam acceperunt, ut is Iouem Olympiū faceret, pacto interposito, ut aut Phidiam, aut centū talenta redderent. Ioue perfecto Elij Phidiam aurum rapuisse dixerunt, & manus tanquàm sacrilego præciderunt, truncatum Atheniensibus reddunt. Petunt Athenienses centū talenta. Contradicitur.

Prima pars pro Atheniensibus.

IAm Phidiam cōmodare non possumus. Tunc demum illa maiestas exprimi potest, cum animus opera prospexit, Manus duxit ante sibi, quā operi. Iouem fecit. Sacrilegi uos estis, qui præcidistis consecratas manus. Primum sanguinem sui artificis uidit deus. Testor Iouem, iam proprium Phidiæ deum. Ars alios in miseria sustinet, Te fecit miserū. Paciscendum Phidiam manus fecerant. Sine eo Phidiam nos recepturos speratis, sine quo uos accepturi non fuistis? Cōmodauimus qui posset facere deos, recepimus qui ne adorare quidem possit. Non pudet uos Iouem debere sacrilegio? Super est homo, sed artifex perijt. Pœnam nobis Phidiæ, non Phidiam redditis Manus quæ deos solebant facere, nunc nec homines quidem rogare possunt. Talem fecit Iouem, ut hoc eius opus Elij ultimum esse uellent. Manus commodauimus Manus reposcimus. Elius testis est, Elius accusator, Elius iudex. Atheniensis tantum reus. Inuoco deos, & illos quos fecit Phidias, & illos quos facere potuit. Recepimus Phidiam. Cōfitcor, si possumus commodare.

Pars altera pro Elijs.

HAbuimus aurum olim sacrum. Habuimus ebur. Sacræ materiæ, artificem quæsiuimus. Disposueramus quidem, ut alijs templis quoq; simulachra Phidias faceret. Sed non tam necesse erat ornare deos, quam uindicare.

Declamatio tertia de iuuene retinente diuitem uxorem fratris, suspitione adulterij.

DVorum iuuenum pater uni uxorē dedit, quo peregre profecto, infamari cœpit socer in nurum. Maritus reuersus duxit ancillam uxoris, & torsit. Illa in tormentis perijt. Maritus incertus quid quæsierit, laqueo se suspendit. Imperat alteri filio pater, ut eandem ducat. Nolentem abdicat.

Prima pars pro filio contra patrem.

DVc, inquit, fratris uxorem, Si hoc fieri potest. Adulterium frater inuenit. Hæc est mihi causa abdicationis, quæ fratri mortis fuit. Duc, inquit, fratris uxorem.

Tentari

Tentari me si qua est fides credidi. Mulier si nubere lugenti potes, facis, ut omnia de te credantur. Cogor eã ducere, quæ mihi causa abdicationis est, populo rumoris, uiro mortis. Legi iam uxorem, quæ, si peregrinatio inciderit, mecũ peregrinari uelit, quæ si uiro aliquid acciderit, alteri nubere nolit. Qui audiunt me abdicari, putant fratrem aliquid suspicatum de me.

Pars altera pro patre contra filium.

OBiecisti mihi ultimum nefas, & quod q tantũ est suspicatus, noluit uiuere. Impulsu tuo frater torsit ancillam, & quia nihil reperit, falsas suspitiones morte piauit.

Declamatio quarta de homicida insepulto.

HOmicida insepultus abijciatur. Quidam se occidit. Petitur ut insepultus abijciatur. Contradicitur.

Prima pars pro homicida sepeliendo.

AFferre sibi coactus est manus assiduis malis. Summam infelicitatum suarũ in hoc remouit, quod existimabat licere misero mori. Infelicissime adolescens, cũ te & sepultura prohiberi uideo. Desino mirari quod perijsti. Tales inimicos habes, ut etiam mortuum persequantur. Facilius miserum quã sceleratũ fortuna uincit. Sumpsisti hoc ferrum Cato, & q̃ inuidiosum, quod Catonẽ occideris. Non perdideras sepulturã, nisi in morte reperisses. Quid est miserius in uita, q̃ uelle mori? Quid in morte, q̃ sepeliri nõ posse? Quis miretur eum mori uoluisse, quem fugientem quoq; fortuna persequitur? Omnibus natura sepulturam dedit. Naufragorum idem fluctus qui expulit. Suffixorum corpora crucibus, in sepulturam suam defluunt. Eos qui ui uiuũtur pœna funerat. Irascere interfectori, sed miserere interfecti. Homicida, inquit, est qui se occidit. Huic irasceris? Pro quo irasceris? Nõ aliud Scæuolæ Mutio cognomẽ dedit, q̃ quod a Porsenna libertatem, manus suæ ustione, defẽdit, nec aliud q̃ uilitas sui. Non aliud Codrus cæteris imperatoribus dedit exemplum, q̃ quod positis imperatoris insignibus, ad mortem cucurrit. Nec ullo maior fuit dux, q̃ quod se ducem non esse mentitus est. Non postulo, ut gloriosum sit, sed ut tutum sit mori. Non magis crudeles sunt, qui uolentes uiuere occidunt, q̃ qui mori uolentes non sinunt. Curtius deijciendo se in precipitem lacum, fatũ sepulturæ miscuit. Celebretur Cato, huic miserrimo, quod aliquid non ignaue de spiritu suo statuit, tantum impune sit. Etiam uulnera infelicis scrutantur in crimen. Aestimate an uiuere licuerit, cui nec mori quidem licuit.

Natura omnibus sepulturam administrat.

Pars altera contra homicidam sepeliendum.

FAcinus indignum, si inueniantur manus quæ sepeliant eum, quem occiderunt suæ. Sumpsit gladium. Video ardentes oculos. In quem nescio. Scelus cogitat. Nescio cuius criminis sibi conscius confugit ad mortem. Cuius inter scelera etiã hoc est, quod damnari non potest. Contra hos inuẽtum est, ut aliquid post mortem timerent. Nihil non ausurus fuit, qui se potuit occidere.

Declamatio quinta de patre repetente filium quem prius expulerat.

ABdicauit filium quidam. Ille tacuit. Fortiter fecit. Petit pro præmio ad patrem reditum. Pater contradicit. Pater postea fortiter fecit. Petit ad se filij reditum: Filius contradicit.

Prima pars contra filium.

EGo fortior sum, post tuam pugnam pugnauimus, post meam uicimus. Reuertere, dignam domum te feci. Isti oculi mei sunt. Istæ manus meæ sunt. Ista contumacia mea est. Si mereor præmium, patri date. Si non mereor, isti suum reddite. Ego, inquit, eadem lege præmium non accepi. Hoc est unde abdicatus es. Cũ putas nihil inter te & patrem interesse, post similia opera, si tantum commilito esses, me patrem adoptare debueras. Admoneo te iuuenis. Hoc præmium qui recusauerat, petit. Timeo, inquit, ne me iterum abdices. Commissurum me putas, ut iterum rogem. Bello grauiore pugnaui, quo necesse fuit etiam senibus militare, quo fortes esse non potuerũt etiam qui priore bello fuerant. Ille annos suos exercuit. Ego uici meos. Tu fecisti bellũ. Ego sustuli. Quanta exhortatio iuuenum, fui senex fortis. Vtriq; nostrũ præmium reddite.

dite. Militaui senex, Militaui exanguis, Militaui qui iam uicarium dederam. Vterque nostrum cum rogatur, fastidit, cum relinquitur, rogat. Quid nos suspicari cogis, quod non uis in paternam domum uenire? Turpe erat uirum fortem, nisi a patre coacto, non recipi.

Pars altera pro filio contra patrem.

QVid me captiuum ex libero cupis? Quid ignominiæ subijcis uirum fortem? Quid efficis, ut possis abdicare? Meus, inquit, es filius. Quid opus est premio, si tuus sum?

Declamatio sexta de filia pauperis post passum naufragium a diuite uitiata.

VItiata uitiatoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Diues pauperẽ de nuptijs filiæ interpellauit tertio. Ter pauper negauit. Profectus cũ filia, naufragio expulsus est in diuitis fundum. Appellauit illum diues de nuptijs filiæ Pauper tacuit, & fleuit. Diues nuptias fecit. Redierunt in urbem. Vult pauper educere puellam ad magistratus. Diues contradicit.

Prima pars pro paupere contra diuitem.

EDucatur ad magistratus puella, quid times? Certe uxor tua est. Queri nec de morte poteris, si hanc puella maluerit. Nemo unquam raptor serius perijt. Vt littus agnoui naufragus in altũ natatu. Quid times, si exorasti? Accessit ad me primum, filiam tuam ducere uolo, inquit. Non fleui, Tunc enim licuit negare. Nuptias filiæ, tanquam naufragium meum fleui. Naufragus plus de littore queror. Inter naufragium & nuptias, nec una quidem nox interfuit. Differat nuptias, dum flere socer sinat. Putauit me iam filiam commisisse sibi hic, cum nec dum se cõmittat uxori. Lachrymis inter uerba manantibus uenio, talis & in nuptijs filiæ fui. Si rapta es, cur optionem recusas? Si uxor es, cur times? Loquor, ubi primum licet, procul a conspectu reliqueram patriam, nondum tamen possessionem diuitis prætereierã. Subito fluctibus inhorruit mare, ac discordes in pernitiem nostram flauere uenti. Demissa est nox cœlo, & tantum fulminibus dies redditur. Inter terram & cœlum dubij pependimus. Adhuc tamen bene iudices nauigauimus. Naufragium maius restat in littore. Erat in summis montium ardua diuitis spelunca. Illic iste naufragiorum reliquias computabat, illic uectigal infelix, & quantum sibi iratum redderet mare. Interrogor de nuptijs filiæ, cum adhuc pulsaret aures meas fluctus. Feci quod debui, & captus & naufragus. Inimico stuprum lachrymis negaui. Delicatus diues. Qui etiam inter naufragia amare potest, matrimonij celebritatem remoti angulo ruris abscondit. Ibi fecit nuptias, quo nemo nisi naufragus uenit. Lachryma est indicium inoptatæ rei. Lachrymæ pignora sunt nolentium, & repugnãtis animi †tultus index. Nemo unquam quod cupit deflet. Lachrymæ coacti doloris inter præcordia & intolerabilis silentij eruptio. Sicut ille qui super cinerem deflet patrimonium, odit incendium. Sic qui naufragium deflet, maria detestatur. Fletus humanarum necessitatum uerecunda execratio est. Tuæ nunc sunt partes puella. Discedo. Et quod prius feci, taceo. Si nupta es, habes, quod optes, si uitiata, quod imperes.

Alr. † inultus

Pars altera pro diuite contra pauperem.

NAufragium duo sacratissima inter homines acceperunt, hospitium & affinitas. Alterum præstiti, Alterum & rogaui. Oblatas conciliante fortuna nuptias, quod erat amantis sepius rogaui, quod festinantis, nõ distuli. Quid hic raptoris est, nisi quod indotatam duxi? Errat socer, qui putat mihi cariorem futurã puellam, si me potuerit occidere. Quid mihi superest? preces meæ quas toties adbibui, an istius lachrymæ quas moui? Nihil mihi inimicus obijcere potest præter matrimoniũ Magnus est amor qui ex misericordia uenit. Fundebamus lachrymas, ex pœnitentia dissidij prioris. Nec plura, aut me proloqui, aut istum respondere passæ sunt mentes gaudijs occupatæ. Nulla integritas tantum, etiam sibi explorata, confidit, ut causam uelit dicere. Si interrogaueris filiam, partem legis amputaturus es, si non interrogaueris, legem.

legem. Si genero uitam daturus esset, etiam innocētiam reliquisset. Quæritis quid dum fieret, faceret? Non negauit, & solebat negare. Si nollet, mortem optaturus est. Non enī potest eas partes legis desyderare, quas non habet.

Libri octaui Declamationum finis.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER NONVS.

DECLAMATIO PRIMA. De Cimone a Galia redempto.

ADVLTERVM cum adultera qui deprehenderit, dum utrumq; corpus interficiat, sine fraude sit. Ingrati sit actio. Milciades peculatus damnatus, in carcere alligatus, decessit. Cimon filius eius, ut eum sepeliret, uicarium se pro patris corpore dedit. Galias sordide diues natus, redemit eum a Republica, & pecuniam soluit, eiq; filiam collocauit. Ille deprehensam in adulterio, deprecante patre, occidit uxorem. Ingrati reus est.

Prima pars pro Cimone.

ADulterium mihi carcer est. Ferrum mihi a lege traditum, ad uindictam pudicitiæ proijciam. Perdidisti pecuniā Galia, si soluisti tales manus. Non potest generosus animus contumeliam pati. Hoc interest, inter fortunam patris & filij. Illius calamitatum exitus fuit carcer, mearū initium. Vnius Milciadis census inuentus est. Cimon filius ademptus. Cimon redemptoris infelicitas est. Reddam beneficium, cum tam honestum desyderaueris, quā dedisti. Ego adulteros dimittam? Quid aliud facerem, si adhuc alligatas manus haberē. Quid tu pœnam putas pro Milciade alligari? Magnum uterq; beneficium, dum damus, recipimus. Ego, quod Milciadem redemi, tu quod Cimonem. Turpissimum duxi ab eodem dimitti, & adulteros & Cimonem. Ego sum qui referre gratiam, ne mortuis quidem desino. Ita mihi ueros habere liberos contingat, quod quantum sit Milciades expertus est. Dignum erat Galiam talem genuisse, qualem redemit. Dic nunc exemi te ego carcere, cui respondeam. Ego me carceri tradidi. Nunquam fiet, ut melius actum putem, quod Galia redemptus sum, quam quod pro Milciade alligatus. Ego me a te redemptum putabam. Emisti me filiæ tuæ. Galiæ filiam duxi. Hanc tibi pater, dum ingratus esse nolo, iniuriam feci. Non possum ob id damnari, quod lege factum est. Beneficium est, quod totum eius causa præstatur, in quem confertur, Vbi aliquis ex eo quid sperat, aut impetrat, non beneficium sed consilium est. Summo te decore liberaui inuitus. Redemisti me, & tu non rogantem, Huic uirgini. Omnes & quicunque uitiatas filias uel clauserunt, uel occiderunt.

Pars altera pro Galia.

DVo beneficia dedi, & redemi, & egenti filiam collocaui. Obijcio tibi, quod uxorem passus adulteram fieri, quod non custodisti, quod moratus es, dum superueniret pater, spectator suæ calamitatis. Ego non expectaueram, donec rogarer. Moleste ferabas socerum dici Galiam. Mores puellæ non tantū passus es in uitia labi, sed ipse impulisti, nactus occasionem non obmisisti.

Extra controuersiam.

HIc color, & Galioni, & Latroni, & Montano placuit, Vt nihil in Galiam diceretur contumeliose, in redemptorem, in socerum infelicem† Multas quæstiones rhetorici & poetæ romani a græcis dictas non surripiunt, sed & prouocauerunt. Thucydidis sentētia est. †Salustius. Res secundæ miræ sunt initijs obtentui, cum sit præcipua in Thucydide uirtus breuitas. Hac eum Salustius uicit, & suis

† Hæc usq; in finem nō erāt in exemplari & uidenī aliunde huc trāslata.
† græca desūt

cũ claustris cecidit. Nam in sententia græca breui quæ saluo sensu detrahas deme. Constabit etiam si non æque tam integer. At ex Salustij sententia, nil demi sine detrimento sensus potest. Titus etiam Liuius tam iniquus Salustio fuit, ut hanc sententiã uituperaret, tanquam translatam & corruptam, dum transferetur obijceret Salustio, nec amore Thucydidis facit, ut illum præferat, sed laudat quem nõ timet, & facilius putat a se posse Salustium uinci, si ante a Thucydide uincatur.

Declamatio secunda de Flaminio prætore qui occidit damnatum ad rogatum meretricis.

MAiestatis læsæ sit actio. Flaminius prætor romanus in cœna a meretrice rogatus, quæ aiebat nunquã se uidisse hominem decollari. Vnum ex damnatis occidit. Accusatur læsæ maiestatis.

Prima pars contra Flaminium.

OBijcio luxuriam, histrionicam, iocos, amicos, in conuiuio nihil aliud quam occiditis. Vni fortasse osculo donauit homicidiũ. Cœnaturi carnifices manus abluunt. Non inquiro totum annum. Vna nocte contentus sum. Facilius est ut qui multa meretrici dedit, homicidium neget, quã ut qui homicidium dederit, quicq̃ negaret. Seruum si uerberari uoluisses, extra conuiuium abduxisses. Contactam sanguine humano mensam, strictas in triclinio secures, quis credat ista cõcupisse meretricem, uel fecisse populi romani prætorem? Virgæ premuntur, & ante mensam deosq̃, crudelitatis uictima trucidatur. Me miserum terrore romani imperij lusisti. Lege potius quã scorto cadat. Exurgite Bruti, Oratij, Decij, & cætera imperij decora. Vestris facibus, securibus uestris, iam puellæ iocantur obscœnæ, in eo quod sub prætextu publicæ maiestatis agitur, Quicquid peccatur, magistratꝰ actione, uindicandũ est. Percussurus ad prætorem lictor respicit. Prætor ad meretricem.

Pars altera pro Flaminio:

SI legatus mãdata affert falsa, sic audiuntur tanquã illa populus romanus dederit. Imperator fœdus percussit, uidetur populus percussisse romanus, & fœdere cõtinetur. Nunc nec quicquã uiribus populi detractum est, nec opinioni. At ex te æstimant cæteros. Et ante hunc alij fuerunt, pro quibus æstimari possunt. Nemo ascribit urbibus uitia singulorũ. Obijciunt, quod damnatus perierit meretrici, & postulant prætorem perire damnato. Libido omnis intra meretricem est, crudelitas intra carcerem. Multa populus romanus in suis imperatoribus tulit. In Mallio impotentiam, a quo & filius & uictor occisus est.. In Sylla crudelitatem. In Lucullo luxuriam. In multis auariciam. Non putaui ad rem ptinere, ubi aut quãdo periret, qui perire deberet. Occisus est. Quis? damnatus. Vbi? in prætorio, quo tempore? Est enim tempus quo noxius perire non debeat.

Quædã Po. Ro. in imperatoribus tolerauit.

Extra controuersiam.

QVædam controuersiæ sunt in quibus factum defendi potest, excusari nõ potest. Non speramus ut Flaminium iudex probet, sed ut dimittat. Itaq; sic agere debemus, tanquam pro facto non emendato, sed potius non scelerato. Titus Liuius de oratoribus qui uerba antiqua sordida consectantur, & oratoris obscuritatem, securitatem putant, tamen in his etiam si minus est insaniæ, minus spei est, illi qui timent, & abundantia laborant, plus habent furoris, sed plus & corporis. Semper ad sanitatem procliuius est, quod potest detractione curari, illi succurri non potest, qui simul & insanit & deficit. Mindius dixit Tetraculo, seruiebat forũ cubiculo. Prætor meretrici, carcer conuiuio, dies nocti. Nouissima sine sensu dicta est, ut expleretur circuitus. Quem enim sensum babet, seruiebat dies nocti. Hanc ideo sententiã retuli, quia & in tricolis, & in oĩbus huius generis sententijs, curamus ut numerus constet, non curamus ut sensus, Omniũ autẽ corruptarũ sententiarũ exempla de industria pono, quia facilius & quid imitandũ, & quid uitandũ sit, docemur exemplo.

Declamatio tertia de patre repetente duos expositos.

PEr uim metũq; gesta, nõ sint rata. Facta conuentaq; legibus, rata sint. Expositos qui cognouerint solitis alimentis recipiant. Quidam duos expositos sustulit, & educauit.

& educauit, quærenti patri naturali, pollicitus est se indicaturum ubi essent, si sibi alterū ex filis dedisset. Pactum interpositum est, reddit illi duos, repetit unum

Prima pars pro patre repetente duos expositos.

CVm alienis diuidimus liberos, quos non diuidimus cum matribus. Vtrūq; genui. Vtrunq; desyderaui, pro utroq; pactus sum. Vna sunt nati. Vna expositi. Vna educati, redditi distrahuntur. Distraxit illos fortuna aliquando a parentibus, nunquam ab ipsis, Duos exposui. Quia alterum eligere non poteram. In auctionem fratres productos hostilis hasta non diuidit. Plus quidē est geminos esse quam fratres. Perdit uterq; gratiā suam, nisi cū altero est. Ignoscam retinenti meos, cum ipse non concupiscam alienos. Agnitio diuidet, quos iunxit expositio. Omnia pro filio pacíscor, præter filium. Pactus sum flens, tremens, tanq; exponerē. Mihi tunc uis & necessitas erat. Non enim poteram inuenire filios, nisi alterū promisissem.

Pars altera pro petente ultimum expositorum.

VTrumq; potest ex hoc iudicio pater dimittere, liberis hic carere cōsueuit. Ego & cum unū accepero, necesse est torquear. Duobus assueui. Vim uocas, quæ te patrē fecit? Ego sustuli, Ego educaui, Ego reddidi. Iste electurus est. In ista ui duos filios perdidi. Lex, arma, & uincula, & ultimū periculum complectit̄.

Extra controuersiam.

IN Sabinum Clodium una die, & græce, & latinæ declamantem, multa urbane dicta sunt. Dixit Catherius quibusdam quærentibus, quod pusillas mercedes acciperet, cum duas res diceret, Nunquam mercedes magnas accipere eos qui breuia pneumata docent. Mecœnas dixit. Cassius Seuerus ab auditore eius rediens, interrogatus quomodo dixisset. Respondit male uicit.

Declamatio quarta de patre cæso a filio.

QVi patrem pulsauerit, manus ei præcidantur. Tyrannus patrem cum duob° filijs in arcem accersijt. Imperauit adulescētibus, ut patrem cæderent. Ex his alter præcipitauit se, alter cæcidit patrem. Post in amicitiam tyranni receptus est. Occiso tyranno premiū accepit. At reus fit cæsi patris. Petuntur manus. Pater defendit.

Prima pars patris filium defendentis.

FElicior essem si plures reos defenderem. Præcidetis tyrannicidæ manus. Quid est hoc? integet tyrannus iacet. Tam necesse fuit patrem cædere, quam templa spoliare, uirgines rapere. O quantū debemus istis manibus, p quas iam nihil necesse est. Tales fuerunt, ut ex his posset tyrannū alter contemnere, alter occidere. Præcipitasti te fili. Hoc non est patri parcere, sed tibi. Dura fili, in tyrannum tibi p patrem eundum est, utrum ex filijs meis probatis? Alter se occidit, Alter tyrānum. Suspensas leuiter admouebat manus. Filius simulabat ictus, pater gemitus. Necessitas magnū humanæ imbecillitatis patrocinium. Hoc excusat Saguntinos, quamuis non cæciderint patres, sed occiderint. Sed nec iste occidisset. Ille me fratri reliquerat, hic tyranno. In lege, inquit, nihil excipitur. Sed licet multa non excipiantur, intelliguntur. Et scriptum legis angustū, & interpretatio diffusa est. Quid interest lege excipere, ne fraudi sit ei qui per insaniam patrem pulsauerit? Cum illi non supplicio, sed remedio opus sit, ne puniatur infans, si pulsauerit patrem. Hic qui cogente tyranno fecit, ipso fuit miserior uapulante. Non est impudica, quæ accersita est a tyranno. Non est sacrilegus sacerdos, qui deorꝝ immortalium dona suis manibus pertulit ad tyrannum. Patre iubente fecit, nec cæcidit ipse, sed paruit. Vltio cæsi patris, nullius est, nisi patris. Si a quolibet alieno cæsus essem, & iniuriarū agere nollem, nomine meo ageret. Nunc nihil interest. Pœna maior est eius qui cæcidit, ius idem eius qui cæsus est. Necessitas omnē legem frangit.

Pars altera contra filium qui patrem cæciderat.

TAmdiu cæcidit patrē, donec placeret tyrāno. Satelles, inqt, pro Rep. feci. Idē imputas & Reip. & tyrāno. Habuisti qđ iactares tyrāno. Frater maluit mori. Perijt, ne parricidiū faceret, aut uideret. Cæsus, inqt, pœnā remitto. Mirarer, nisi p tam bono patre fuisset, q mori uellet. Pater, inqt, uoluit, sed frater noluit

Ita tu non

Ita tu non tantum tyranno, ſed etiam patri dignus uiſus es parricidio. Cæcidiſti patrẽ, cum & legem noſſes, & fratrem.

Extra controuerſiam.

AB Appio ꝓconſule, cum quo in Cretam Sabinus uenerat, in theatro græci poſtulare cœperant. ut Sabinus maximum magiſtratũ gereret. Mos autẽ eſt barbam & capillos magiſtratui Cretenſium ſubmittere. Surrexit Sabinus, & ſilentio manu facto, hunc magiſtratum, inquit, ego Romæ bis geſſi. Bis enim reus cauſam dixerat, græci nõ intellexerunt, ſed interpretati petebant, ut illum honorem Sabinus tertio gereret. Idem etiam cum reus rogaret, ut in latomias transferreretur. Nec nunc, inquit, quenq́ noſtrum decipiat nomen latomiæ, illa animo meo lauta res eſt. Iocabatur in miſerijs, ac periculis ſuis, in quibus iocari eum non debuiſſe quis neſcit? potuiſſe quis credit?

Declamatio quinta de nepote rapto ab auo.

DE ui fit actio. Quidã duos filios ſub nouerca amiſit, dubijs ſignis cruditatis & ueneni. Tertiũ filiũ auus maternus rapuit, qui ad uiſendos nepotes ægros nõ fuerat admiſſus. Quærenti patri, ꝑ præconẽ dixit apud ſe eſſe. Accuſaẽ deui.

Prima pars pro auo qui rapuit nepotem.

1587 HAbui filiã, cꝗuis unus filius ſumpſerit fœcundã, apud me nutriaẽ, Sine. Quid times? ne nõ admittare cũ ueneris? Non quæris filios, quos ꝑdidiſti, quẽ nõ ꝑdidiſti quæris. Pater a me unũ repetit, ego duos a patre. Plus habeo q̃d auo, cꝗ quod reo, timendũ ſit. Veni ad ægrotãtes nepotes. Admiſſus nõ ſum. Hæc uera uis fuit, illa uis eſt, quæ arma, pugnam, uulnera nõ habet. Deſcribe iſtius comitatũ, tumultus unus, & unus ſonus eſt. Rapuiſti, inquit, filium meũ, immo nepotem meũ ſuſtuli, immo uenientẽ nõ potui excludere, ſi quis obſeſſam latronibus armata manu coniugem, liberosq́ rapuiſſet. Beneficiũ erit meum. Et medici alligant, & corporibꝰ noſtris ui medentur. Non poteſt agere mecum tanq́ cum alieno. Habet ſua iura natura. Et hoc inter patrẽ & auum intereſt, quod auo ſeruare ſuos licet, patri & occidere. Quæ eſt iſta tam ſera pietas? tam præpoſtera? Quærere tuos a tertio incipis. Quiſquis puero fauit, ne inueniretur optauit.

Pars altera pro patre contra auum.

NOn ut nepotem ſeruaret fecit, ſed ut infamaret uxorem ueneficij, me ueneficæ mancipauit. Cum ſocero mihi, iudices, ne uiua quidem uxore, perſona cõueniat, mortua uero, inimicum profeſſus eſt. Languente puero cum uociferatione & conuitio auſpicans quid accidit? uenit, qui ad ſanos nepotes nunquã antea ueniſſet. Non admiſi, & tunc enim uidi uenire rapturum.

Extra controuerſiam.

HAbet boc Montanus uitium. Sententias ſuas repetendo corrumpit. Dum nõ eſt contentus unã rem ſemel benedicere, efficit, ne bene dixerit. Propter hoc ſolebat Montanum Scaurus inter oratores Ouidium uocare. Nam & Ouidꝰ neſcit, quod bene geſſit, relinquere. Cũ Polyxena eſſet adducta tumulo Achillis immolanda, Hecuba dixit. Cinis ipſe ſepulti In genus hoc pugnat. Poterat eſſe contentus. Adiecit tumulo quoq́ ſenſerat hoſtem. Neq́ boc contentus adiecit Aeacidæ fœcunda fuit. Aiebat Scaurus non minus magnam uirtutem eſſe, ſcire deſinere, quam ſcire dicere.

Ouidius notaẽ, qui neſciebat deſinere cum quid diceret.

Declamatio ſexta de matre uenefica filiam accuſante.

1590 VEnefica torqueatur, donec conſcios indicet. Quidam mortua uxore, ex qua babebat filium, duxit aliam, & ex ea filiam ſuſtulit. Venefici damnata, dum torqueretur dixit conſciam puellam. Petitur duci ad ſupplicium puella. Pater defendit eam.

Prima pars pro filia ne ſit rea ueneficij.

NOn ꝓdeſſet tibi puella, quod amauit te pater, niſi mater odiſſet. Nefanda mulier, etiã filiæ nouerca, Ne mori quidẽ potuit, niſi & occideret. In gladiatoribꝰ quoque conditio dura uictoris eſt, cum moriente pugnantis. Nullum ma

gis aduerſariũ

gis aduersarium timeas, quam qui uiuificare non potest, occidere potest. Concitatissima est rabies in desperatione. Sorte ultima in furorem animus impellitur. Quędã ferę ipsa tela* inuadunt, & in mortis auctorẽ per uulnera ruunt. Gladiator quem armatus fugerat, nudus sequit̃, & præcipitati nõ quod impulit tantum trahunt, sed quod occurrit, quodã naturali deploratæ mentis affectu. Morientibus grauissimũ est cõmori. O mendacium simile ueneficio, dum nouercæ meminit, matris oblita est. Peto ne quia filium uindicaui, filiam perdam, quod nisi succurritis, nouerca uincit. Ego uictus sum. Ne inter supplicia quidẽ desinit occidere. Prosit apud uos puellæ, quod pater eam laudat, prosit quod mater accusat. Conscia, inquit, est filia. Ego torqueri cœpi, nouerca torquere. Habui filium talem, ut illum amare posset nouerca, nisi in eam incidisset, quæ odisse etiam filiam posset. Seruus furti tortus, Catonem conscium dixit. Vtrum plus tormentis creditis, an Catoni? quod nouerca tam sero, puella tam cito. In hoc ueneficij pœnas dabat, ut accusatoris exigeret.

*Afr. ĩcõmordent.

Pars altera contra filiam quæ sit rea ueneficij.

QVarundam ferarum catuli cum rabie nascũtur. Venena radicibus statim pestifera sunt. Quid illa quæ fratrem in moram sequentis patris sparsit? habem⁹ exemplum quod & sorori cõueniat, & uirgini. Nouerca in hoc priuigno dedit uenenum, ut filia sola hæres esset. Ideo adhibuit, & consciam.

Libri noni Declamationum finis.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER DECIMVS.

QVOD ultra mihi molesti sitis, nõ est. Interrogate, si qua uultis. Sinite me ab istis iuuenilibus studijs ad senectutem meã reuerti. Fatebor uobis, iam res est tedio. In primo libenter assilui, uelut optimam uitæ meæ partem reducturus, deinde iam pudet, tanquã diu non seriam rem agam, scholastica studia leuiter tacta delectant. Contrectata & propius admota, fastidio sunt. Sinite ergo semel exhaurire memoriã meã, & admicate uel actum iureiurando, quod affirmem dixisse me quæ sciui, quæq; audiui, quæq; ad hanc rem pertinere iudicaui. Pertinere autẽ ad rem non puto, quomodo Lucius Magius gener titulum declamauerit, quãuis aliquo tempore suum populũ habuit, cum illum, homines nõ in ipsius honorẽ laudarent, sed in soceri ferrent. Quomodo Lasperna aut Quintilianus declamauerit, transeo istos quorũ fama cum ipsis extincta est. De Scauro si me interrogatis, cum illum mecũ audieritis, iniqui estis. Non noui quenq;, cuius ingenio. P. R. pertinacius ignouerit, dicebat sepe causam in ipsis subsellijs, sepe domi dicebat, deinde litiganti similior quã agenti. Cupiebat euocare aliquam uocem aduersariorũ, & in altercatione uires suas nouerat, nihil erat illo uenustius, genus dicendi antiquum, uerborum quoq; non uulgarium grauitas, ipse uultus habitusq; corporis, mire ad autoritatẽ oratoriam aptatus. Sed ex hijs om̃ibus scire posses non quantũ oratorem præstaret Scaurus, sed quantum desereret, pleræq; actiones male. In omnibus tamen aliquod magni neglectiq; ingenij uestigium extabat, raro aliqua actio bona, sed quam fortunæ imputarem, sed illum longa immo perpetua desidia eo perduxerat, ut nihil curare uellet, nihil posset. Orationes septem edidit, deinde conbustæ sunt, bene cum illo ignis egerat. Sed extant libelli, qui cum fama eius lucẽt, multoq; solutiores ipsis actionibus. Illos enim cum destituerit calor, adiuuat, hæc caloris minus habent, negligentiæ non minus, declamantem audiuimus. Nouisse quidem Lepido, inquit, difficillimum erat ubi displiceret. De Labcone interrogatus, declamauit non quidem populo, sed egregie, non admittebat populum, & quia nondum hæc consuetudo erat inducta, & quia putabat turpe ac friuolæ actionis. Faciebat enim censorium supercilium, cum alius animo esset magnus orator, eluctatus ad famam ingenij, confitentibus magnis hominibus perueneerat, quia uolentibus summa egestas erat, summa infamia, summum odium. Magna autem debet esset eloquentia, quæ inuitis placeat, cum ingenia fauor hominum ostendat, fauor

Scauri habitũ in declamãdo describit.

dat, fauor

dat,fauor alat, quantã uim esse oportet, quæ inter obstantia erumpat? Nemo erat quin
cum homini omia obiecerat,ingenio multum tribuerit. Color orationis antiquæ, uigor
nouæ. Cultus inter nostrũ ac prius sæculum medius, ut illum posset utraq; pars sibi uen-
dicare. Libertas tanta,ut libertatis nomen excederet, ut quia passim ordines hominesq;
laniabat, uagaret̃ animus per uitia ingens, & ad similitudinẽ ingenij sui uiolenter, & qui
pompeianos spiritus nondum in tanta pace posuisset. In hoc primum excogitata est no
ua pœna. Effectum est enim per inimicos, ut omnes eius libri incenderent̃. Res noua
& insueta supplicia de studijs sumi, Bono herculæ supplicio. Ista in pœnas ingeniosa cru
delitas post Ciceronem inuenta est. Quid enim futurum fuit, si triumuiri libros, si inge-
Lento nimi/rũ gradu ad uindictã sui Dij ꝓcedunt nium Ciceronis ꝓscriberent? Sunt dij immortales lenti quidem, sed certi uindices ge-
neris humani, & magna exempla in caput inuenientiũ regesserunt, ut iustissima patien-
di uice, quod quisq; alieno excogitauit supplicio, sepe excipiat suo. Quæ uos dementis-
simi homines tanta uecordia agitat? parũ uidelicet in pœnas notæ crudelitatis est? Con
* quirite in uosipsos noua, quibus perennis est, si quid ab omi patientia rerum natura sub
duxit, sicut ingenium memoriãq; nominis inuenit, quemadmodum ꝑducatis eandem
rem corporis, mala facere studijs subderet, & in monumenta disciplinarũ animaduerte-
ret, quanta & quã non contenta certa sęuitiæ materia est. Dij melius, quod eo sæculo ista
ingeniorũ supplicia cœperunt, quo & ingenia desierunt. Eius qui hanc in scripta Labie-
ni sententiã dixerat, postea uiuentis adhuc scripta combusta sunt. Iam non malo exem-
plo, quia suo. Non tulit hanc Labienus contumeliã, nec superstes esse ingenio suo uolu-
it, sed in monumenta se maiorum suorum ferri iussit, atq; ita includi ueritus, ne ignis qui
nomine suo subiectus erat, corpori negaretur, non finiuit tantum se ipse, sed etiam sepe-
liuit. Memini aliquãdo cum recitaret historiã, magnã partem illorum librorũ cõuoluisse,
& dixisse, hæc quæ transeo post mortem meam legentur. Quanta illis libertas fuit, quã
etiam Labienus extimuit? Cassij Seueri hominis Labieno iunctissimi belle dicta res fe
rebatur, illo in tempore quo libri Labieni ex. S. C. urebantur, nunc me, inquit, uiuum
uri oportet, qui illos edidi. Monstrabo uobis bellũ libellum, quẽ a Galieno uestro petat
* tis, Recitauit rescriptũ Labieni pro Batillo Mecœnate, in quo supplet adulescentis ani-
mo, illos dentes ad mordendum prouocantis. Puto iam mihi, quod interrogetis, restat.
Alt. †Melameus. Musa rhetor quẽ interdum soletis audire, licet †melameus contrahat frontẽ, Multum ha
buit ingenij, minus cordis. Omnia usq; ad ultimũ tumorem perducta, ut non extra sani
Alt.†seponib⁹ tatem, sed extra naturam esset. Quis enim ferret hominẽ de †sifonibus dicẽtem, cœlorei
pleuerũt de sparsionibus, odoratos hymbres. Et in cultum uirilium, calcatas syluas, & in
pictura, nemora surgentia. Aut illud quod de subitis mortibus eum dicentem cum uos
me illo ꝑduxeritis. Quicquid auium uolitat, quicquid piscium natat, quicquid ferarum
discurrit, nostris sepelit̃ uentribus. Quare non, cur subito moriamur? mortibus uiuimus
Non ergo & si iam manumissus erat, debuit de corio eius nobis satisfieri. Nõ sint ex iu-
dicibus seuerissimis, nec ad exectam regulam redigant, multa donanda ingenijs puto,
sed donanda uitia nõ portenta sunt. Si qua tamen tolerabiliter dicta sunt, nõ subtrahan
tur nõ plura uideantur, uos sub ijciatis. Oscus non incõmode dixit, sed sibi nocuit. Nam
nihil sine schemate dicere cupit. Oratio eius non figurata erat, sed praua. Itaq; non inur-
banc paratus rhetor, cum illi Massiliæ mane occurrisset, schemate illum salutauit. Pote-
ram quidẽ dicere aue Osci. Ipse ab eloquẽtia multũ aberat, natus ad cõtumelias omniũ
ingenijs inurendas. Nulli nõ impressit aliquid, quod effugere non posset, ille Passennæ
prima eius syllaba in græcum mutata obscœnum nomẽ imposuit, declamatori subtili &
arido, ille Sparto dixit scolam cõmunem cum rhetore quodam habenti, tu potes cõtro-
uersiam intelligere, qui nõ intelligis te laterem lauare. Spartus autem dicebat ualenter,
sed dure. Ad imitationẽ Latronis addixerat, non tamen unquã similis illi erat, nisi cum
eadẽ diceret, utebat̃ suis uerbis, Latronis sententijs. Cum Basso certamen illi fuit, quẽ
uos quoq; audistis, homine diserto, cui demptam uelim quam consectabat̃ amaritudi-
nem, & simulationẽ actionis oratoriæ, Nihil indecentius, quã ubi scholasticus quod nõ
Alt. †meo nouit imitatur. Amabam itaq; Capitonẽ, cuius declamatio est de Popilio, hæc quæ †mi-
sero Latroni subijciuntur, bona fide scholasticus erat. In his declamationibus ubiq; illi
bene

bene cesserant, nulli non post primū Tethracolū præferendus, primū Tethracolum quo
rum faciā quæritis, Latronis, Fusci, Cæstrij, Albutij, Gallionis, Hi quoties cōflixissent, pe
nes Latronem gloria fuisset, penes Gallionem palma, reliquos ut uobis uidetur compo
site. Ego uobis omniū feci potestatē, hos min⁹ nobiles sinite in partē abire, Paternū, Mo
deratū, Fabiū, & si quis est nec clari nominis, nec ignoti. Dum ius ad satietatē uestrā me
præstiterim, pmittite me mihi & aliquos ex sinu proferre, quibus qum minus ad famam
puenerint, nō ingeniū defuit, sed loc⁹. Bene declamauit Caius Silo, cui Cæsar Augustus,
cū frequenter causas agentē in Tracinensi Colonia uidisset, plenū testimoniū reddidit.
dixit enim, nunq̃ audiui patrēfamiliæ disertiorē. Erat qui patrēfamiliæ præferret orato
ri, subduceret patrē etiam eloquentiæ, putabat eloquentiā abscondere. Solebat declama
re studiose Terrinus Clodius, cuius filius faterno uobis amore coniunctus est. Adole
scēs summæ eloquentiæ futurus, nisi mallet exercere quantū habet, quā consequi quan
tū sequi posset. Sed Terrinus Clodius multū uiribus demiserat, dum Appollodorū seq
tur, ad summā legē dicendi se amputat. Tantū tamē illi supfuit uiriū, quantū ualeret, etiā
si ars abesset. Sententias dicebat excitatas, insidias aliquid potentes, nunq̃ de colore La
troni controuersiā fecit. Latro nunq̃ solebat disputare in cōuiuio, aut aliquo quo decla
mare poterat tēpore. Dicebat quosdā esse colores, prima facie duros & asperos, eos nō
posse actione approbari. Negabat itaq̃ ulli placere posse, nisi totū nosset se, suas uires, &
illarū fiducia alijs metuenda & prærupta adire, multa se nō persuadere iudici, sed aufer
re. Turrinus contra nihil probare, nisi tutum, non quia imbecillis erat, sed quia circūspe
ctus causæ. Nemo diligentius proposuit, nemo respondit paratus, & pecuniā itaq̃ & di
gnitatē, quam primū in prouincia Hispania habuit, eloquētiæ debuit. Natus quidē erat
patre splendidissimo, Auo diui Iulij hospite. Sed ciuili bello attenuatas domus nobilis
uires excitauit, & ita ad summam perduxit dignitatē, ut si quid illi defuit, scias loco defu
isse. Inde filius quoq̃ eius. i. meus, nunq̃ em̄ illum a uobis distinxi, habet in dicendo pa
ternam diligentiā, quæ uires ingenij sui ex industria retundit, hoc & in ipso uitæ genere
sequit̃, ad summa euasurus inuectis nisi modicis cōtentus esset, & ideo dignus est, cuius
tam modestis cupiditatibus fortuna præstet fidē. Horum omnia nō me animo maiore,
sed certo posuisse iudicio scietis, cū sentētias eorū retulero, aut pares notissimorū autorū
sententijs, aut præferendas.

De filio pauperis occisi, & diuite inimico.

Iniuriarum sit actio. Quidā cum haberet filium, & diuitem inimicū, occisus & spo
liatus inuentus est. Adolescēs sordidatus sequi diuitem cœpit. Diues eduxit eū in
ius, & postulauit, ut si qd suspicaret̃, argueret. Adolescēs ait, Accusabo, cū potero.
Diues petēs honores repulsus est. Accusat iniuriarū pauperis filium. Contradicit.

Prima pars pro filio pauperis.

Gratias diuiti, q̄ quos odit, iam reos facere contentus est. Non ambulabis, in
quit, eadē uia, Non calcabis uestigia mea, Non offeres delicatis oculis sordi
dam uestē, Non flebis, me inuito, non tacebis. Pereramus, si hic magistratus
esset. Quod sordidatus fui, lugentis est, q̄ fleui, pietatis, q̄ non accusaui, timo
ris, q̄ repulsus est, uestrum est. Honores patre meo uiuo nūq̃ petiuit. Vitiū me meum
sequat̃. Taceo. Vtinā hoc uitium habuisset & pater, quando uobis nō sordidati sumus.
Accusa, inquit, pauper diuitem, Ambulare mihi arbitrio meo nō licet. Accusa, inquit, rē
perage, pora. Quis accusare sic locupletē potest? Cur, inquit, me sequeris? Aliud ergo
pauperes iter, aliud diuites habent. Quisquis pcussor fuit, quasi diues spolia contempsit.
Mortuo patre meo, metuo eum, ne quis se lædi putet. Si dixero occisum. Sordidatus, in
quit, fles. Quid aliud facere possum occisi pauperis filius? Quid accusāti fecisset, qui pse
quitur tacentē? Quare, inquit, sequeris me? Vt aliquando miserearis mei, ut desinas affli
ctam domū psequi. Eum accusatorē habeo, qui se nō esse reum miraẽ. Cur, inqt nō agis?
quia adeo nō metuis, ut cogas. Sordidatus sum. Quod reo licet, lugenti nō licet? An ne
lugebo quidē quem uindicare nō possum? Non erat in illo præda, quam crassator appe
teret. Erat summa uirtus, cōtumax aduersus diuitiarū fastidium innocentia. Hæc ab ini
mico petita sunt spolia. Quis cædem machinatus est? Scire non possum, quod dissimula
ri non potest. Scio, quis nptauerit, & tu diues inimicus es, & ille ui spoliatus inuētus. Nō
est cur accusem, sed est cur suspicer.

T Pars al-

Ast'iussus.

Alloquitem.

Pars altera pro diuite inimico.

VT scias te inuidiam mihi facere, cum dixissem, accusa me, Non negasti, sed respondisti, accusabo cum potero.

Declamatio secunda de patre uicto a filio uictore.

VIro forti premiū. Si plures erūt, iudicio contendāt. Pater & filius fortiter fecerunt. Pater petit a filio, ut sibi cederet, ille noluit. Iudicio contenderunt. Vicit patrem, petit premio statuas patri. Abdicatur, Contradicit.

Prima pars pro filio uictore.

QVem optem nescio iudicij huius euentum, cum crimen meum sit uicisse. Patriæ iudicium habeo, patris perdidi, patrē in acie uidi, pugnaui cū exēplo. Iudicium uocaſ, quo pater & filius spolia cōtulimus. Vici nō filius patrē, sed iuuenis senē. Ego uici, sed oēs gratulati sunt patri. Cogitaui Oratium Hætruscas acies corpore suo submouentē. Cogitaui Decium, qui nec ipsi patri cessit. Pugnaui nō tantum imperatori, sed etiam patri. Auidus sum gloriæ. Hoc si uitiū est, paternum est. Pudeat pater, si te uicit filius abdicādus. Ego premiū habeo, tu & premium, & uirum fortem. Virtutes nostræ silentio præterissent, illustratæ sunt, dum cōferunſ. Iudicauerunt non quod erat, sed quod te malle credebant. Honor ad utrūq; peruenit. Alter premium habet, alter percepit.

Pars altera pro patre uicto.

NOlo habitare cum aduersario meo. Non capit idem contubernium, uictum & uirum fortem. Statuas, inquit, tibi posui, immo ne possem unq̃ me uictum obliuisci, ignominiam meam in æs incidisti.

Declamatio tertia de filia, quæ se suspendit, ut patri satisfaceret.

DEmentiæ sit actio. Bello ciuili uirum quædam secuta est, cum in diuersa parte haberet patrem, & fratrem. Victis partibus suis, & occiso marito, uenit ad patrem, a quo non recepta, ait patri. Quēadmodū uis tibi satisfaciam? Ille respondit, Morere. Suspendit se ante ianuam eius. Accusatur pater a filio dementiæ.

Prima pars protinus patrem accusans.

SIc tibi satisfieri uelle nec debuisti. Nam sic sibi satisfieri, nec uictor quidem uoluit. Nullum fuit in proscriptiōe mulieris caput. Inquinasti filiæ sanguine penates, quāq; quid loquor penates, tanq; in domo perierit? Allatum ad se Pompeij caput Cæsar fleuit, & nec ille propter filiā fleuit. Quemadmodū uis satisfaciā tibi? Hoc ipso satisfecisse puella debuerat, adeo & in maritum, & in patrē pia. Vt alterum usq; ad mortem secuta sit, & alteri morte satisfecerit. Periculose offendo patrē, qui nescit ignoscere. Morere, quid aliud meruerat, si satisfacere noluisset? Defendisti Ligarium Cicero. Quā leue iudicasti crimen, de quo confessus es. Ante ipsum domus limen extincta est, ne dubitari posset marito perisset, an patri. Meruerat inquit. Accusas etiam nūc? Et certe iā tibi satisfactū est. Secutus est gener diuersas partes, uxor suas. Optima ciuilis belli defensio, obliuio est. Morere inquit. Etiam quibus animaduertere in dānatos necesse est, non dicunt occide, nō morere, sed age lege. Crudelitatē imperij, uerbo mitiore subducunt.

Pars altera patrem defendens.

MOres tuos patri debes approbare, non patris regere. Multa potes iam dementiæ signa colligere, non potes patrem propter uerba damnare. Animaduertit Manlius in filium, & uictorem quidem. Animaduertit Brutus in liberos, non factos hostes, sed futuros. Videas an sub istis exemplis patri fortius liceat tātum loqui. Cōtumaciter rogauit, quemadmodū & perijt. Nihil agnoui filiæ, nihil uictæ. Non misit ad patrē fratrē, an etiam nunc irascitur fratri? Cur me solum rogat? cum duobus satisfacere debeat. Victor inqt, cito exoratus est. Facilius est ignoscere bello, q̃ parricidio. Iam morte patris quæsiuit inuidiam. Perisse propter patrem dicitur mulier, quæ uirum habuit, propter quem mori possit.

Declamatio quarta de eo q̃ debilitabat expositos, & eos pariter educabat.

REipublicæ læsæ sit actio. Quidā expositos educabat, & debilitatos mendicare cogebat, ut sibi mercedem referrent. Accusatur læsæ reipublicæ.

Prima

Prima pars contra debilitãtem expositos.

FActum est, ne liberos patres aut agnoscant, aut recipiant. Vectigalis ista crudelitas, eo magis, quod præ cæteris omnes præter istum misericordes sumus. Effectum est, ut nihil esset miserius expositis, q̃ tolli parentibus, q̃ agnoscere. Alterius cõminutas scapulas in deforme tuber extundit. Produc familiam tuam. Volo nosse illam humanarum calamitatum officinam. Sua cuiq; calamitas tanq̃ ars assignatur. Intuemini illi erutos oculos, illi effractos pedes. Quid horrescitis, si iste misereri? nouum monstrum, integer alitur, & debiles alunt. Perissent, inquit, ita non infelicius sic sũt. Perissent, inquit, interroga pueros, Vtrum maluerint. Quãti ex his uiri fortes, quanti tyrannicidæ, quanti futuri sacerdotes? Nũc incredibilia loquor. Ex hac fortuna origo Romanæ gentis apparuit. Plus acceptum crudelitati, q̃ expensum misericordiæ refert. Expositos aluerunt. Etiam feræ fatis futuræ mites, si præterissent, quorum cum ubiq; audiãtur preces, in sua tantum causa cessant. Abscissa est illis lingua, & est rogandi genus, rogare non posse. Misereminí omniũ iudices, quorum singulorum misereri soletis. Istis nos uindictam negaturos putas? quibus ne id quidẽ negauimus, quod tibi daturi erant. Res indignissima, cum tam crudelis sit, misericordiam publicauit. Exurgite miseri, & hodie nobis premium rogate. Tibi, inquit, quotidiana captura non constat. Apparet te nondũ satis miserum uideri. Occurrunt nuptijs dira omina. Fatis publicis auspicia feralia. Et diebus in hilaritatem dicatis, isti semianimes greges oberrant. Alunt istum, qui se alere non possunt. Non est qui rogare nesciat. Solet autem dicere, Nõ habes tot membra, quot debes. Ergo tu cum de publica misericordia cogitas, tam crudelis esse potuisti. Miseros q̃ sic rogant, miseriores qui sic rogantur. Omnes omnibus stipem conferunt, dum quisq; timet, ne filio neget. Effecisti ut maius esset malum educari, q̃ exponi. Timebãtur feræ atq; serpentes, & inimicus teneris artubus rigor, inopia quoq;. Inter expositorum pericula non numerabamus educatorem.

Pars altera pro debilitante expositos.

DEbilitasti inquit. Plus illis patres nocuerũt. Quid uidetur lanista? qui iuuenes cogit ad gladium, & tamen non accusatur læsæ reipublicæ. Quid leno, qui stuprum pati cogit inuitas? nec rempublicam læsit. Ego reum non laudari desydero, sed absolui. Noceat hoc illi, cum petet honores. Potest etiã aliquis & nõ esse bomo honestus, & esse innocens reus. Vt illis multum ablatum sit, uita reddita est. Reipublicæ læsæ non potest agi eorum nomine, qui extra rempublicam sunt. Egens homo, & qui ne me alere quidem, nedum alios possum, sustuli relictos, quibus non iniuria fieret, si aliquid detraberetur, sed beneficio cederet, si uita seruaretur. Faciant inuidiam, dicant illos per me misere uiuere, dum fateantur per me uiuere. Vnius misericordia uiuunt, & omniũ aluntur. Mirum est uacare homines huic cogitationi, ut curent quid homo mendicus inter mendicos agat. Ciuitatis istius principes diuitias suas exercent contra naturam, excisorum greges habent, exoletos suos ut ad longiorem patientiam impudicitiæ idonei sint, amputant, & quia ipsos pudet uiros esse, id agũt, ut q̃ pauci uiri sint. His nemo succurrit, delicatis & formosis debilibus. Curatis quis ex solitudine infantes auferat, perituros nisi auferãtur, non curatis quod solitudines suas isti beati ingeniorum ergastulis excolunt, & miserrimorum iuuenum simplicitate deceptos, speciosissimũ quẽq;, ac maxime idoneum castris illidunt, & detrudunt.

Ista Italicorũ est pestis non mediocris.

Declamatio quinta de Parrhasio pictore torquente Olynthium.

REipublicæ læsæ fit actio. Parrhasius pictor Atheniensis, cum Philippus captiuos Olynthios uẽderet, emit unum senem. Duxit Athenas, deinde torsit. Ad exemplum torti, Prometheum pinxit, Olynthius in tormentis perijt, ille in tẽplo Mineruæ tabulam posuit. Accusatur læsæ reipublicæ.

Prima pars contra Parrhasium.

SEnex si absq; liberis super exustæ patriæ cinerem stetisset ad figurandum Prometheum, satis tristis esset. Nemo ut naufragium pingeret, mersit hominem. Vltima precatio Olynthij fuit. Redde me Philippo. Seruus, inquit, meus fuit. Putes Philippum loqui, Ideo templa Mineruæ fugimus tanq̃ castra Macedonum. Parum,

inquit, tristis est. Vis Parrhasi tristem uidere? Duc illum ad Olynthum iacentem. Scis certe quam tristem emeris. Olynthijs urbem aperuimus, templa praeclusimus. Nemo Olynthius tortus esset, si omnes illos Macedones emissent, torqueatur hic, nec sub Philippo moriatur. Hic nec sub Ioue, si iste hospitalis Olynthio fuit. Hoc est Promethea facere, non pingere. Emi, inquit, immo si Atheniensis es, redemisti. In isto templo pro Olynthijs uota suscepimus. Ille carnifex Graeciae, istum tamen non amplius quam uendidit. Senex longa miseriarum tabe confectus, & tam tristis, quam si iam tortus esset. Quemcunque preco uiderat ibi flentem, agnoscebat emptorem. Vereor ne quis cum audierit Olynthij uerbera, tormenta, ignes, me queri de Philippo putet. Si isti creditis, iratum Iouem imitatus est. Si nobis, uicit iratum Philippum. Tam patiendum est pingentem Parrhasium, quam iratum Iouem. Miserrime senex, aliquis forte ex seruis tuis felicius seruit. Si ad succurrendum profectus es, queror, quod unum ex his emisti. Si ad torquendum, queror, quod illum statuit ex altera parte Parrhasius cum coloribus, ex altera tortor cum ignibus. Dubius est inter ista Parrhasius, studiosius pingat, an saeuiat. Producitur respiciens patriam senex. Placuit Parrbasio uultus infelix. Habuit autem aliquid Olynthius Promethei simile, & ante tormenta. Ignis, tormenta, ferrum, officina, Hoc pictoris, an Philippi est?

Pars altera pro Parrhasio.

NVnquam unius malo publica fama corrumpitur. Solidior est opinio Atheniensium quam ut labefactari tormentis capti possit. Laesisti, inquit, rempublicam, qui hanc picturam in templo posuisti. Laedunt rempublicam, qui aliquid illi auferunt, non qui aliquid adijciunt. Peccauerunt ergo recipiendo tabulam, & sacerdotes. Cur autem non reciperent? deorum crimina in templo picta sunt. Multum semper artibus licuit, Medici ut uim in aegroto morbi cognoscerent, uiscera hominum resciderunt.

Declamatio sexta de fure, qui fodit parietem diuitis.

1607 INiuriarum sit actio. Fur concione prohibeatur. Quidam cum diuitem accusasset proditionis, noctu parietem domus eius perfodit, & scrinium in quo missae erant ab hostibus literae, sustulit. Damnatus est diues. Cum concionari uellet accusator, a magistratu prohibitus est. Agit iniuriarum.

Prima pars pro fure.

ID solum sustuli quod fur reliquisset. Nil magis fur timuit, quam ne dominus furtum agnoscere uellet. Ruentis ciuitatis statum, unius parietis ruina suspendit. Profiteor indicium furti, ciuitas conscia est. Furtum est quod timet dominus agnoscere, quod qui perdidit, supplicium tulit, premium qui surripit. Cui magis permisisses loqui, si eodem tempore, & fur uenisset, & dominus? Mille nauium duces furto Troiam coepistis. Si bene furto euertuntur urbes, quanto melius liberantur? In forum ueni, narraui nocturnam expeditionem meam. Conuenerant omnes tanquam ad concionem. Cur me submoues ante actionem? cum nec proditores inauditi pereant? O furtum in concione narrandum, proditoris uigilantissimum pectus, & in exitia nostra semper sollicitum. Publica fata sopierant. Ita etiam ministros eius alligauerat somnus, ut mihi liceret eligere quod tollerem. Diruere mihi uidebar hostium muros. Furtum uocas, quo nihil melius tuo anno factum est. Nemo fur rempublicam cogitat. Nihil non licet pro republica facere.

Pars altera pro magistratu.

QVale id spectaculum fuit? composuerat inter se fortuna reipublicae furem, & proditorem, ut uidit inutile furtum suum prodidit, ut nobis uenderet, quod nulli poterat. Tam callidus fur, ut etiam proditori posset imponere. Consilium uideri uult infelicitatem furti sui. Lex quae nocturnum furem occidi iubet, quoquo modo iubet, non de damnato tantum, sed de fure loquitur. Odit hoc uitium, nec immerito non multum abest a proditore. Sustulit quod non elegit, sed quod illi fatum publicae felicitatis obiecit. Vno tempore & proditorem nobis ostendit, & furem, qui diuitem compilare mallet, quam damnare. Effregit domum manu suspensa. Eluxit illum tunc non primum fecisse. Sustulit, non quod uoluit, sed quod potuit. Bono exemplo damnatus est proditor, malo inuentus.

Libri decimi & ultimi declamationum finis.

Lucij Annei

LVCII ANNEI SENECAE ORATORIS ET RHETORIS SENTENTIAE, DIVISIONES, COLORES, SVASORIARVM LIBER PRIMVS.

SIN ut cuiusq; rei magnitudinẽ natura dederat, dedisset & modũ nihil infinitum nisi Oceanus. AVITVS. Fertiles in Oceano iacere terras, ultraq; Oceanum rursus alia littora, aliũ nasci orbẽ, nec usq̃ naturam rerum desinere, sed semper inde, ubi desisse uideat, nouam exurgere. Facile ista franguntur, quia Oceanus nauigari non potest. Satis sit hactenus uicisse Alexandro, qua mundo lugere satis est. Intra has terras cœlum Hercules meruit. Stat immotum mare, & quasi deficientis suo fine naturæ pigra moles, nouæ ac terribiles figuræ, magna etiam Oceano portenta, quæ profunda ista uastitas nutrit, confusa lux alta caligine & interceptus tenebris dies, ipsum uero graue & defixum mare, & aut nulla aut ignota sydera. Ita est Alexander, rerum natura post omnia Oceanus, post Oceanũ nihil. ARGENTARIVS. Resiste, orbis te tuus reuocat, uicimus qua licet, nihil tantum est quod ego Alexandri periculo petam. POMPEIVS SYLO. Venit ille dies Alexãder exoptatus, quo tibi operæ est adesse, ĩidẽ sũt termini & regni tui & mũdi. OSCVS. Tempus est Alexandrum cum orbe & cum sole desinere, quod noueram uici, nunc concupisco quod nescio. Quæ tam feræ gentes fuerunt, quæ non Alexandrum posito genu adorarent? Qui tam horridi montes, quorum non iuga uictor miles calcauerit? Vltra Liberi patris trophęa constitimus, non quærimus orbem, sed amittimus. Immẽsum & humanæ intentatum experientiæ pelagus, totius orbis uinculum terrarumq; custodiã, inagitata remissio, uastitas, littora modo sæuiente fluctu inquieta, modo fugiẽte deserta, tetra caligo remittet fluctus, nescio quid humanis natura subduxit oculis, & terrã nox obruit. MVSA. Fœda beluarum magnitudo, & immobile profundũ testantur Alexãder, nihil ultra esse quod uincas, reuertere. ALBVTIVS SYLVS. Terræ quoq; suũ finẽ habẽt, & ipsius mũdi aliqs occasus est, nihil infinitũ est, modũ magnitudini facere debes, cũ fortuna nõ facit, magni pectoris est inter secũda moderatio. Eũdẽ fortuna uictoriæ tuæ, quẽ natura finẽ facit. Imperiũ tuũ cludit Oceanus. O quãtũ magnitudo tua rerũ quoq; naturam supergressa est, Alexander orbi magnus est, Alexandro orbis angustus est, aliquis etiam magnitudini modus est. Non procedit ultra spacia sua cœlũ. Maria intra terminos suos agitantur. Quicquid ad summũ peruenit, incremento non reliquit locũ. Nõ magis quicq̃ ultra Alexandrum nouimus, q̃ ultra Oceanum. MARILLIVS. Maria sequimur, terras cui tradimus? orbẽ quẽ non noui quæro, quẽ uici relinquo. FABIANVS. Quæ ista toto pelago infusa caligo? nauigantem ubi uidetur admittere, quæ prospicientem quoq; excludit? Non hæc India nec terribilis ferarum ille conuentus, immanes propone beluas, aspice quibus procellis fluctibusq; sæuiat, quas ad littora undas agat, tantus uentorum concursus, tanta conuulsi funditus maris insania est, nulla præsens nauigantibus statio est, nihil salutare, nihil notum, rudis & imperfecta natura penitus recessit. Ista maria ne illi quidem petierunt, qui fugiebant Alexandrum. Sacrum quidem terris natura circũfudit Oceanum. Illi qui iam syderum collegerunt metas, & annuas hyemis atq; æstatis uices, ad certam legem redegerunt, quibus nulla pars ignota mundi est, de Oceano tamen dubitant, utrum ne terras uelut uinculum circumfluat, an in suum colligatus orbem, & in hos, per quos nauigatur sinus, quasi spiramenta quædam magnitudinis exæstuet, ignem post se, cuius argumentum ipse sit, habeat, an spiritum. Quid agitis cõmilitones? regem domitoremq; generis humani magnum Alexandrum eo dimittitis, quod adhuc quid sit disputatur? Memento Alexander, matrem in orbe uicto adhuc magis q̃ capto relinquis. DIVISIO. Aiebat Cæstius hoc genus suasoriarum aliter declamãdum esse q̃ suadendum. Non eodem modo in libera ciuitate dicendam esse sententiam, quo apud reges quibus etiam quæ prosunt, ita tamen ut delectent, suadenda sunt. Et inter re-

ges ipsos esse discrimen, quosdam magis aut minus rerum usum habere. Veritatem facti Alexandrum exisse, quosdam superbissimos, & supra mortalis animi uim elatos cernimus. Deniq; ut alia dimittantur argumenta, ipsa suasoria insolentiam eius coarguit, orbis illum suus non capit, itaq; nihil dicendum aiebat, nisi cum summa ueneratione regis, ne accideret idem quod præceptori eius Calistheni accidit, quem occidit propter intempestiue liberos sales. Nam cum se deũ uellet uideri, & uulneratus esset, uiso sanguine philosophus mirari se dixerat, quod non esset.

Alexander Calisthenẽ, occidit, propter intẽpestiuos sales

Ille se ab hac urbanitate lancea uindicauit. Elegãter in C. Cassij epistola quadam ad M. Ciceronem missa positum, multum iocabatur de stulticia Cn. Pompeij adolescentis, qui in Hispania cõtraxit exercitum, & ad Mundã uictus est. Deinde ait, nos quidem illum deridemus, sed timeo ne nos ille gladio ἀντιμυκτηρίσῃ. In omnibus regibus hæc urbanitas extimescenda est. Aiebat itaq; apud Alexandrũ, dicendam esse sententiam, ut multa adulatione animus eius permulceretur. Seruandũ tamen aliquem modum, ne nobis accideret tale aliquid, quale accidit Atheniẽsibus, cum publicæ eorum blanditiæ non tantum deprehensæ, sed & castigatæ sunt. Nam cum Antonius uellet se Liberum patrem dici, & hoc nomen statuis subscribi, habitu quoq; & comitatu Liberum imitaretur, occurrerunt uenienti ei Athenienses cum coniugibus & liberis & Διόνυσον salutauerunt. Bene illis cesserat, si Nasus Atticus sibi substitisset, dixerũt despondere ipsos in matrimonium illi Mineruam Musam suam, & rogauerunt ut duceret, & Antonius ait ducturum, sed dotis nomine impare se illis mille talẽta. Tum ex Græculis quidam ait,

Festiuũ Antonij factũ, cũ ꝓ dotis nomine ab Atheniensibus extorsit mille talenta.

huic quidem impune fuit, sed Atheniensium sponsalia mille talentis æstimata sunt, quæ cum exigerentur, complures contumeliosi libelli proponebantur, quidam etiã ipsi Antonio tradebantur, sicut ille qui subscriptus statuæ eius fuit, cum & eodem tẽpore Octauiam uxorem haberet, & Cleopatram, hoc tu euita   restituas, tibi habe. Bellissimam tamen rem Deillius dixit, quem Messala Coruinus desertorem bellorum ciuilium uocat, quia ab Dolobella ad Cassium transituro salutem ei pactus est, si Dolobellam occidisset, & a Cassio deinde transijt ad Antonium. Nouissime ab Antonio trãsfugit ad Cæsarem, hic est Deillius, cuius epistolæ lasciuæ ad Cleopatram feruntur. Cum Athẽienses tempus peterent ad pecuniam deferendam nec exorarent, Deillius ait, & tamen dicito illos tibi annum biennij, triennij diem debere. Longius me fabellarum dulcedo produxit. Itaq; ad propositum reuertar. Aiebat Cæstius magnis cum laudibus Alexandro hãc suasoriam esse dicendam, quam sic diuisit, ut primum diceret, etiã si nauigari posset Oceanus, nauigandum non esse, satis gloriæ quæsitum, regenda esse & disponenda, quæ in transitu uicisset. Consulendum militi totius orbis uictorijs lasso, de matre illi cogitandũ, & alias causas com pluris subiecit. Deinde illam quæstionem subiecit, ne nauigari quidẽ Oceanum posse. FABIANVS philosophus primam fecit quæstionem eandem, etiam si nauigari posset Oceanus, nauigandum non esse. At rationem aliam primam fecit, modum imponendum esse rebus secundis, hic dixit sententiam. Illa demum magna est felicitas, quæ arbitrio suo consistit. Dixit deinde locum de uarietate fortunæ, & cum descripsisset nihil stabile esse, omnia fluitare, & incertis motibus modo attolli, modo deprimi, absorberi terras, & maria siccari, montes subsidere. Deinde exempla rerum e fastigio suo deuolutarum adiecit. Sine potius rerum naturam q̃ fortunam tuam deficere. Secundam quoq; quæstionem aliter tractauit. Diuisit enim illam sic, ut primum negaret ullas in Oceano, aut trans Oceanum esse terras habitabiles, deinde si essent, perueniri tamen ad illas non posse. Hic difficultatem ignoti maris, naturam non patientem nauigationis, nouissime ut possit perueniri, tanti tamen non esse. Hic dixit incerta peti, certa deseri, descituras gentes, si Alexandrum naturæ terminum enotauissent. Hic matrem memorauit, de qua dixit, quomodo illa trepidauit, etiam quod Granicum transiturus esset.

* LYCONIS celebris sententia est,

Hoc omnes imitari uoluerunt. PLVTION dixit,

ARTEMON dixit,

APATVRIVS dixit,

Sic Cæstius descripsisset, fremit Oceanus quasi indignetur, quod terras relinquas. Corruptissimam rem omniū, quæ unq; dictæ sunt, ex quo homines diserti insanire cœperūt, putabant. DORIONIS. Esse in Mætaphrasi dictum Homeri, Tum excæcatus Cyclops saxū in mare reiecit. Hæc quomodo ex corruptis eo perueniant, ut & magna & tamē sana sint, aiebat MECOENAS. Apud Vergiliū intelligi posse, tumidum est Vergilius quidem ait, Rapit haud partem exiguam montis, ita magnitudini se dat. Sed ut non impudenter discedat a fide, est inflatum. Vergilius quidem ait, quia de nauibus, credas innare reuulsas Cycladas, nō dicit hoc fieri, sed uideri, propicijs auribus accipitur, q̃uis incredibile est quod excusatur, anteq; dicitur. Multo corruptiorem sententiam Ministrati cuiusdam declamatoris, nō abiecti suis temporibus nactus sum in hac suasoria, cum describeret beluarum in Oceano nascentium magnitudinem. Efficit hæc sententia ut ignoscamus ei, qui dixit ipsi Charybdi & Scyllæ maius portētum, Charybdis ipsius maris naufragium uideri, & ne in mare semel insaniret, quid ibi potest esse saluum, ubi ipsum mare perit? DAMASETICVS induxit matrem loquentem, cum describeret prioribus periculis noua superuenisse. * BARBARVS dixit, cum introduxisset excusantem se exercitum Macedonum hūc sensum. FVSCVS ARELLIVS dixit, Testor ante orbem tibi tuū deesse, q̃ militē. LATRO sedens hanc dixit, nō excusauit militem, sed dixit, Dum sequor, quis mihi promittit hostem? quis terram? quis diem? quis mare? Da ubi castra ponam, ubi signa ponam. Reliq parentes, reliqui liberos, cōmeatum peto, nunquid immature ab Oceano? LATINI declamatores in Oceani descriptionem non minus uiguerunt, nam aut nimis descripserūt * aut curiose. Nemo illorum potuit tanto spiritu dicere, quanto Pedo, qui nauigante Germanico dixit.

Iampridem post terga diem solemq; relictum.
Iampridem notis extorres finibus orbis,
Per non concessas audaces ire tenebras,
Hesperij mœtas, extremaq; littora mundi.
Nunc illum pigris immania monstra sub undis:
Qui ferat oceanum, qui sæuas undiq; Pistris
Aequoreosq; canes ratibus consurgere pansis.
Accumulat fragor ipse metus, iam sydere limo
Nauigia & rapido desertam flumine classem,
Seq; feris credunt per inertia fata marinis
Tam non felici laniandos sorte relinqui.
Atq; aliquis prora se dat sublimis ab alta,
Aera pugnaci luctatus rumpere nisu.
Vt nihil erepto ualuit dinoscere mundo,
Obstructo talis effundit pectore uoces.
Quo ferimur? ruit ipse dies, orbemq; relictum
Vltima perpetuis claudit natura tenebris.
An ne alio positas sub cardine gentes, *
Atq; alium libris intactum quærimus orbem?
Dij reuocant, rerumq; uetant cognoscere finem
Mortalis oculos, aliena quid æquora remis
Et sacras uiolamus aquas? Diuumq; quietas
Turbamus sedes.

Ex Græcis declamatoribus nulli melius hæc suasoria processit, q̃ Gliconi. Sed nō minus multa magnifice dixit q̃ corrupte. Vtriusq; uobis faciam potestatem. Et uolebamus experiri non adijciendo iudicium meum, nec separando a corruptis sana, potuisset etenim fieri, ut uos illa magis laudaretis, quæ insaniunt, & nihilominus potest fieri, q̃uis distinxerim. Illa bel-

* rim. Illa belle dixit, sed fecit quod solebat, ut sententiam adiectione supuacua quoad tumide pderet. Adiecit eñi illud, quosdã iudices dubios sui habet, ego non dubito contra sententiam ferre.

Finis primæ suasoriæ.

Initium secundæ suasoriæ.

TRecenti Lacones contra Xerxẽ missi, cum Trœçeni ex omni Græcia missi fugissent, deliberant an & ipsi fugiant. ARELLII FVSCI PATRIS. At puto rudis lecta ætas & animus, qui frangerẽt metu insueto, armaq; passuræ manus, hebetataq; senio, aut uulneribus corpora, quid dicã potissimos Græciæ: an Lacedæmonios: an Achæos: an repetam tot acies patrum: tot excidia urbium: tot uictarum gentium spolia: & nunc proh dolor concidunt, si remeabimus, templa, pudet cõsilij nostri, pudet etiam si non fugimus deliberasse talia. At cum tot milibus Xerxes uenit o Lacedæmonij aduersus Barbaros, nõ reueremini opa uestra, non auos, non patres, quorũ nos exemplum moueat: Ab infantia surgit ingeniũ, pudet Lacedæmonios sic adhortari, scilicet tuti sumus, licet totum classe orientem trahat, licet metuentibus explicet inutilem numerum. Hoc mare quod tantũ ex uasto patet, urgetur in minimũ, insidiosis excipitur angustijs, uixq; minimo aditus nauigio esset, huius quoq; remigiũ arcet inquietatione quod circũfluit mare, fallacia cursus, uada altioribus stagnis internata, aspera scopulis & cæca, quæ nauigantium uota decipiunt. Pudet inquam Lacedæmonios & armatos quærere, quemadmodũ tuti sint. Nõ referã Persarũ spolia, certe sup spolia nudus cadã. Sciet & alios nos habere Trœçenos, qui sic nõ fugiant, & sic cadant, hunc sumite animũ, nescio an uincere possimus, uinci nõ possumus. Hæc non utiq; perituris refero, sed si cadendũ est, erratis, si metuendum, creditis mortẽ. Nulli natura in æternũ spiritũ dedit, statutaq; nascentibus in finẽ uitæ dies est. Imbecilla eñi nos materia deus orsus est, quippe minimis succidunt corpora, inde nunciata sorte rapimur, sub eodem pueritia fato est eadẽ iuuentus causa cadit, optamus quoq; plæriq; mortẽ, adeo in securã quietẽ recessus est. At gloriæ nullus finis est, proximiq; deo. Sic ages ea satagunt, fœminis quoq; frequẽs hinc in mortẽ pro gloria iter est, quid Lycurgũ: quid interbitos somni poculo, quos memoria sacrauit referam: Vt unũ Otroyadeu Mescitẽ, annumerare trecentis exẽplo possum. TRIARII. Non pudet Laconas nec pugna quidem hostium, sed fabula uinci: magnum & alumnũ uirtutis nasci Laconẽ, ad certã uictoriã oẽs remansissent, ad certã mortem tantũ Lacones, nõ est sic. Sparta lapidibus circũdata. Ibi muros habet, ubi muros nõ habet. Melius reuocabimus Trœçenos q; sequemur. Sed montis pforat, maria cõtegit, nunq; solido stetit superba felicitas, & ingentium imperiorum magna fastigia obliuione fragilitatis humanæ collapsa sunt. Scias licet ad finem peruenisse, quæ ad inuidiã pducta sunt, maria terrasq; rerum natura statione mutauit sua. Moriamur trecenti, ut hic primum inuenerit, quod mutare non possit. Tandẽ amens placiturũ consiliũ erat, cur nõ potius in turba fugimus: PORTII LATRONIS. In hoc scilicet morati sumus, ut agmẽ fugientiũ cogeremus, furori terga uertitis, sciamus saltẽ quis sit iste, quem fugimus, uicit. At uictoria dedecus elici potest, ut oia fortiter fiant, feliciter cadant, multũ tamẽ nomini nostro detractũ est iam Lacones, quod, an fugeremus, deliberauimus. Vt eñi nõ moriamur quantũ ad me quidẽ ptinet, post hanc deliberationẽ nihil aliud timeo, q; ne reuertamur, arma nobis fabulæ excutiunt: nunc nũc pugnemus, latuisset uirtus inter Trœçenos, cæteri quidẽ fugerunt. Si me quidẽ interrogatis quid sentiã, ego in nostrũ & in Græciæ patrociniũ loquar, electi sumus, non relicti. HALI SABINI. Turpe est cuilibet uiro fugisse, Laconi etiã deliberasse. MARILLI. In hoc restitimus, ne in turba fugientiũ lateremus, habent quemadmodũ se excusent Trœçeni Græciæ, munitas Thermopylas satis putauimus, cũ relinqueremus illic Laconas. CAESTII PII. Quam turpe fugere iudicastis Laconas, tãdiu nõ fugiendo. Oibus sua decora sunt, Athenæ eloquentia inclytæ sũt, Thebæ sacris, Sparta armis. Ideo hanc Eurotas amnis circũfluit, qui pueritiã indurat ad futuræ militiæ patientiã, ideo Taygeti montes, difficilia nisu Laconibus iuga, ideo Herculẽ gloriamur opibus coelum meritũ, ideo muri nostri arma sũt, o graue maiorũ uirtutis dedecus,

Oĩa nata occidũt, & cuiq; rei certus est statutus terminus. *

*

Quæ ad inuidiã usq; puenunt, facile cadunt.

Athenæ eloquẽtia, Thebæ sacris, Sparta armis iclytæ.

dedecus, Lacones se numerant, non æstimant. Videamus quanta turba sit, ut habeat certe Sparta etiam si non fortes milites, at nuncios ueros, ita non bello quidem, sed nuncio uincimur, merito Hercules omnia contempsit, quem Lacones audire non sustinent. Si uincere Xerxem non licet, uidere liceat. Volo scire quem fugiam. Adhuc non sum ex ulla parte Atheniensium similis, non muris, nec educatione, nihil prius illorum imitabor q̃ fugam. POMPEII SYLONIS Xerxes multos secum adducit, Thermopylæ paucos recipiunt, erimus inter hostes fugacissimi, inter fugaces tardissimi, nihil refert, quantas gentes in nostrum orbem oriens effuderit, quantumq; nationum secum Xerxes trahat, tot ad nos pertinent, quot locus cœperit. CORNELII HISPANI Pro Sparta uenimus, pro Græcia stemus, uincamus hostes, socios iam uicimus, sciat iste insolens Barbarus, nihil esse difficilius, q̃ Laconis armati latus fodere. Ego uero quod Trœçeni discesserunt gaudeo, liberas nobis reliquere Thermopylas. Nil erit quod uirtuti nostræ se opponat, quod inferat, non latebit in turba Laco, quocunq; Xerxes aspexerit, Spartanum uidebit. BLANDI Referam præcepta matrum aut in his, aut cum his, minus turpe est a bello inermem reuerti, q̃ armatum fugere. Referam captiuorum uerba: captus Laco, occide inquit, non seruio, non potui capi, si fugere uoluissem. Describite terrores Persicos, omnia ista cum mitteremur, audiuimus. Videat trecentos Xerxes, & sciat, quanti bellũ æstimandum sit, quanto aptus numero locus, reuertamur, ne nũcij quidem nisi nouissimi, qs fugerit, nescio. Vos mihi Sparta cõmilitões dedit. DESCRIPTIO THERMOPYLARVM. Nunc me delectat, quod fugerunt Trœçeni, angustas mihi Thermopylas fecerãt. CONTRA CORNELII SPATINII. At ego maximũ dedecus futurum reipublicæ nostræ arbitror, si Xerxes nihil prius in Græcia uicerit q̃ Laconas, ne testem quidem uirtutis nostræ habere possimus, id de nobis tradetur, quod hostes narrauerint, habetis consilium meum, id est autem meum, quod totius Græciæ, si quis aliud suadet, non fortes uos esse, sed perditos gaudet. CLAVDII MARCELLI. Non uincent uos, sed obruent. Satisfecimus nomini, multum rei gessimus, ante nos rerum natura uicta est. DIVISIO. Huius suasoriæ feci mẽtionem, non q̃a in ea subtilitatis erat aliquid, quod nos excitare posset, sed ut sciretis q̃ nitide Fuscus dixisset, uel q̃ licenter ipse sententiam feram. Vestri arbitrij erit, utrum explicationes eius luxuriosas putetis, an ut poeta Pollio Asinius aiebat, hoc non esse suadere, sed inuidere, ne uolo nihil fuisse & iuuenis te amo, tanquam has explicationes Fusci, qua nemo nostrum non alius alia inclinatione uocis, uelut sua quisq; modulatione cantabat. At quia semel in mentionem incidi Fusci, ex omnibus suasorijs celebres descriptiunculas subtextam, etiam si nihil occurrerit, quod quisquam alius nisi suasor dixerit. Diuisione autem hac suasoria Fuscus usus est illa uulgari, ut diceret, non esse honestum fugere, etiam si tutum esset, deinde æque periculorum esse fugere & pugnare, nouissime periculosum esse fugere, pugnantibus hostes timendos, fugientibus & hostes & suos. Cæstius primam partem sic transegit, quasi nemo dubitaret, an turpe esset fugere, deinde illo transijt, an nõ esset necesse. Hæc sũt inquit, quæ uos confundunt, hostes, sociorum paucitas, non quidem hæc suasoriæ. Sed in hac materia, disertissima illa fertur sententia Dorionis, cum posuisset hoc dixisse trecẽtis Leonidam, quod puto etiam apud Herodotum esse. Sabinus Asydius uenustissim⁹ inter rhetores scurra, cum hanc sententiã Leonidæ retulisset ait, ego illi ad prandiũ promisissem, ad cœnam renũciassem. Attalus Stoicus, qui solum uertit a Seiano circumscriptus, magnæ uir eloquentiæ, ex philosophis, quos nostra ætas uidit, longe & subtilissimus & facundissimus, cum tam magna & nobili sententia certauit, ut mihi dixisse uidetur animosius q̃ prior. Occurrit mihi sensus in huiusmodi materia, a Cornelio Seuero dictus, tanquam de Romanis, nescio an parum fortiter. Edicta in posterum diem pugna epulantis milites inducit, & ait, stratiq; per herbam Hic meus est dixere dies. Elegãtissime quidem affectũ animorũ incerta sorte pendentiũ expressit, sed parũ Romani animi seruata est magnitudo. Cœnant enĩ tanq̃ crastinũ desperent, quantus illis Laconibus animus erat, his q nõ poterãt dicere, hic dies est me⁹. Illud Porcellus grãmaticus arguebat in hoc uersu q̃si solœcismũ, cũ cõplures induxisset, diceret, hic meus est dies, nõ dies

hic est no

hic est noster, & in sentẽtia optima accusabat id qđ erat optimũ, mota em̃ ut noster sit,
pibit ois uersus elegãtia, in quo hoc est decentissimũ, qđ ex causa sermo trahit, nã quasi
prouerbij loco ait, hic dies meus est, & cum ad sensum retuleris, ne Grammaticorum qui
dem calumnia ab omnibus magnis ingenijs submouẽda, habebit locum. Dixerũt enim
non omnes simul tanꝙ in chorum manu ducente Grãmatico, sed singuli ex his, hic me-
us est dies. Sed ut reuertar ad Leonidam & trecentos, pulcherrima illa fertur Glyconis
sententia. In hac ipsa suasoria non sane refero memoria ullam sententiam Græci cuiusꝗ,
nisi Damæ. De positione loci eleganter dixit Acerius, cum angu-
stias loci facundissime descripsit, natus trecentis locis. Cæstius cum descripsisset hono-
res, quos habituri essent, si pro patria cecidissent, adiecit, Per sepulchra nostra iurabitur.
Nicetas longe disertius hãc fantasiam mouit, & adiecit, nisi antiquior fuisset Xerxes ꝙ
* Demosthenes Ciptoy, cui dicere hanc suam dixit sententiam, aut certe non deprehen-
sam, cum descripsisset oportunitatem loci, & tuta undiꝗ pugnantium latera, & angusti-
as a tergo positas, sed aduersos hostibus. Potamon magnus fuit Mitylenis, qui eode tem

Lesbocles uir magni nois, & nomi rñdẽtis ingenij, declamator egregius.

pore uiguit, quo Lesbocles magni nominis & nomini respondẽtis ingenij, in qbus quan
ta fuerit animorum diuersitas in simili fortuna, puto uobis indicandum, multo magis, qa
ad uitam pertinet, ꝙ si ad eloquentiam pertineret. Vtriꝗ filius ijsdẽ diebus decessit. Les
bocles scholam soluit, nemo unꝙ ampliore animo se gessit. Potamon a funere filij contu
lit se in scholam, & declamauit. Vtriusꝗ tamen affectum temperandum puto, hic duri-
us tulit fortunam ꝙ patrem decebat, ille mollius. Verum Potamon cum suasoriã de tre-
centis diceret, tractabat ꝙ turpitur fecissent Lacones, hoc ipsum quod deliberassent de
fuga, & sic nouissime clausit. Insanierunt in hac controuersia multi circa Otroyadẽ. Mur
rhedius qui dixit, fugerunt Athenienses, non enim Otroyadæ nostri literas didicerant.
SARCONIVS dixit, Otroyades pijt, ut falleret, reuixit, ut uinceret. LICINIVS NE-
POS. Cum exemplo uobis etiam mortuis uincendũ fuit. ANTONIVS ATTICVS.
Inter plures sententias uidetur palmam meruisse, dixit enim Otroyades, pene a sepul-
chro uictor digitis uulnera gessit, ut throphea Laconũ inscriberet, & deo dignũ in Spar
tano sacramento uirum, cuius ne literæ quidem fuere sine sanguine. CATIVS CRI-
SPVS. Municipalis Gatoçeos dixit post relatum exẽplum Otroyade dicebat, munici-
palis aliud cæteros, aliud Laconas decet, nos sine delitijs educamur, sine muris uiuimus,
sine uita uincimus. SENETIO fuit, cuius nomẽ ad uos potuit peruenisse, ingenij cõfusi

Senetioni oia magna i quauis te placebant, hinc dictus est Grãdio.

ac turbulenti, qui cupiebat grandia dicere, adeo ut nouissime huius rei morbo & tenere
tur & rideretur, nam & seruos nolebat habere, nisi grandes, & argentea uasa nõ nisi gran
diã. Credatis mihi uelim non iocanti, eo peruenit insania eius, ut calceos quoꝗ maiores
sumeret, ficus non esset nisi mariscas. Cõcubinam ingentis staturæ habebat, omnia gran
dia probabat, ei impositum est cognomen, Vel ut Messala ait cognomentum, & uocari
* cœpit Senetio grandio, aliquando inueniret. Is in hac suasoria cum posuisset cõtradicti
onem, ait, omnes qui missi erant a Græcia, fugerunt, sublatis manibus, insistẽs summis di-
gitis (sic enim solebat) quo grandior fieret, exclamat, gaudeo, mirantibus nobis quid tan
tum boni illi contigisset, adiecit. Totus Xerxes meus erit. Idem dixit, iste qui classibus
suis maria surripuit, qui terras circumscripsit, dilatauit profundum, nouam rerum natu-
ræ faciem importat. Ponat sane cõtra cœlum astra, cõmilitones habebo deos. SENIA-
NVS multo potentius dixit, Terras armis possidet, cœlum sagittis, maria ungulis, Laco-
nes nisi succurritis, mundus captus est. Decentissimi generis stultam sentẽtiam referam.
VICTORIS STATORII municipis mei, cuius fabulis memoria dignissimis aliꝗs sua
soria occasione contradictionem sumpsit. At, inquit, trecenti sumus, & ita trecẽti, sed uiri-
ri, sed armati, sed Lacones, sed ad Thermopylas, nunꝙ uidi pluris trecẽtos. LATRO in
hac suasoria cum tractasset omnia quæ materia capiebat, posse ipos & uincere, posse cer
te uictos reuerti & beneficio loci. Tum illã sententiã, si nihil aliud, erimus certe belli mo
ra. Postea memini auditorẽ Latronis ABRONVM SYLONEM patrẽ huius Sylonis
qui Pantomimis fabulas scripsit, & ingenium grande non tantum deseruit, sed posuit,
recitare carmen, in quo agnouimus sensum Latronis in his uersibus. Ite agite Danai ma
gnum Pœana

gnum Pœana canentes. Ite triumphantes belli mora concidit ore,sed hora. Tam diligẽtes tum auditores erant,ne dicam tam maligni,ut unius uerba surripi nõ possent. At nũc cuilibet orationes inuertere tuto licet pro suis. Sed ut sciatis sensum bene dictum,dici tamen posse melius,notate præ cæteris quanto decentius Vergilius dixerit hoc quod ualde erat celebre,belli mora concidit Hector. Item; Quicquid apud duræ cessatũ est mœnia Troiæ Hectoris Aeneæq; manu uictoria graiũ Hæsit. MESSALA aiebat hic Vergilium debuisse desinere,quod sequit̃,& in decimũ uestigia rettulit annũ,explementum esse. MECOENAS hoc etiam priori comparabat. Sed ut ad Thermopylas reuertar. DIOCLES CHARISIVS dixit. APATRIVS dixit CORVO testimoniũ stuporis reddendum est qui dixit, Quid si iam Xerxes ad nos suo mari nauigat,fugiamus antequam nobis terra surripiatur,hic est Coruus,qui cum tentaret scholam Romæ summo illi,q iudæos subegerat, declamauit controuersiam, de eaq; apud matronas disserebat, liberos nõ esse tollendos,& ob hoc accusatur reipublicæ læsæ. In hac cõtrouersia sententia eius hæc ridebatur,inter pyxides & redolentis animæ medicamina constitit mirata concio. Sed si uultis historicum quoq; uobis fatuum dabo. THVSCVS ille qui Scaurũ mamercum,in quo Scaurorũ familia extincta est,maiestatis reum fecerat,homo tam improbi animi,tam infelicis ingenij,cum hanc suasoriam declamaret,dixit, expectemus si nihil aliud effecturi,scilicet ne insolens barbarus dicat,ueni,uidi,uici, cum hoc post multos annos diuus Iuli⁹ uicto Pharnace dixerit. DVRION dixit. ANDREAS aiebat,Nicocratis Lacedæmonis insignem hanc sententiam fuisse futuram, si media inciderentur. Sed ne uos diutius infatuem,qui prædixeram me Fusci Arellij explicationes subiecturum, finem suasoriæ faciam, ꝗ iterum nimius cultus & fracta compositio potent uos offendere,cum ad meam ætatem ueneritis. Nam nunc uos ipsa,quæ offensura sunt, uitia delectant.

Finis secundæ suasoriæ.

Initium tertiæ suasoriæ.

DEliberat Agamemnon,an Iphigeniam immolet,negãte Chalcante aliter nauigari potuisse. ARELLII FVSCI. Non in aliam conditionẽ deus fudit æquora,quam ne omnis ex uoto iret dies,nec ea sors mari tantũ est,cætera ipsa non sub eadem conditione sydera sunt,alia negatis imbribus exurunt solum, & miseri cremata agricolæ legunt semina, & hæc interdum anno lex est,alijs serena clauduntur, & omne cœlum nubilo graui subsidit solum,& creditum sibi terra nõ retinet, alius incertis syderibus cursus est,& uariantur tẽpora,neq; soles nimis urgent,neq; ultra debitũ imbres cadunt,quicquid asperatum æstu est,quicquid nimio defluxit imbre,inuicẽ nimio temperatur altero,siue ita natura disposuit,siue ut ferunt luna cursu gerit,quæ siue plena lucis suæ est,splendensq; pariter assurgit in cornua, imbres probibet,siue occurrit de nubilo,sordidiorem orbem suum nec ante finit quam in lucem redit,siue ne lunæ quidem ipsa potentia est,sed flatus qui occupauere annum tenent,quicquid horum est,extra iussum dei tutum fuit adultero mare. An non potero uindicare adulteram? prior est salus pudicæ. Ne quid uirginitati huius timerem,persequebar adulterum. Victa Troia uirginibus hostium parcendum,nihil adhuc uirgo Priami timet. CAESTII PII. Vos ergo ad hanc diem immortales inuoco,sic præclusuri estis maria? Obstate potius,ne Priami quidem liberos immolaturus es,describe nũc tempestatem, omnia ista patimur, nec parricidium fecimus,quod hoc sacrum est,uirginis deæ templo uirginem occidere? libentius hanc sacerdotem babebit,quam uictimam. CORNELII HISPANI. Infectæ, inquit, sunt tempestates,& sæuiunt maria,neq; adhuc parricidium feci,ista maria si numine suo deus regeret,adulteris clauderentur. MARYLLIS. Si non datur nobis ad bellum iter , reuertamur ad liberos. ARGENTARII Iterum in malum familiæ nostræ fatale reuoluimur ,ppter adulteram fratris liberi pereunt, ista mercede nollem reuerti, at Priamus bellum pro adultero filio gerat. DIVISIO. Hanc suasoriam sic diuisit Fuscus, ut diceret, etiam si aliter nauigare non possent, non esse faciendum, quia bomicidium esset, quia parricidium, quia plus impenderetur, quam peteretur. Petitur impendi Iphigeniam, uindicari adulterium,cõmitti parricidium. Deinde dixit etiã si nõ imolasset,nauigaturũ. Il-

lam enim

lam enim moram naturæ maris & uentorum esse, deorum uoluntatē ab hominibus non
intelligi, hæc Cæstius diligenter diuisit. Dixit enim deos rebus humanis non interpone
re arbitrium suum, si interponant, uoluntatem eorum ab homine non intelligi, ut intelli-
gatur, non posse fata reuocari, si non sint fata, sacra profutura, si sint, non posse mutari. Sy
lo Pompeius etiam si quod esset diuinandi genus certum, auguri negauit credendum,
quare ergo si nescit Chalcas affirmat primum, & scire se putat, Hic cōmunem locum di
xit in omnes, qui hanc affectarent scientiam, deinde irascitur tibi, inuitus militat, quarit
sibi tam magno testimonio apud omnes gentes fidem in ea descriptione. Primū in hac
* suasoria Fuscus Arellius Vergilij uersus uoluit imitari. Valde autem longe petit, & pe-
ne repugnat materiæ, certe non desyderanti inseruit. Ait enim de luna, quæ siue plena lu
cis suæ est, splendensq; pariter assurgit in cornua, imbres prohibet, siue occupata nubilo
sordidiorem ostendit orbem suum, non ante finit q̄ uicē reddit. At Virgilius hæc quan
to simplicius & beatius dixit. Luna reuertentis cum primum colligit ignes Si nigrū ob-
scuro comprehenderit aera cornu Maximus agricolis pelagoq; parabitur imber. Et rur
sus, Sin ortum quarto (nāq; is certissimus autor) Plena, neq; obscuris per cœlū cornibus
ibit. Solebat autē ex Vergilio Fuscus multa trahere, ut Mecœnati imputaret. Toties ēn
pro beneficio narrabat, non in aliqua se Vergiliana descriptiōe placuisse, sicuti in hac ipsa
suasoria dixit, cur iste inter eius ministerium placuit? cur hoc os deus elegit? cur hoc po
tissimum sortitur poesis? quod tanto nomine impie aiebat se imitatum Vergilium, plena
deo? Solet autem Gallio noster hæc aptissime ponere. Memini una nos ab additiōe Ni
cetis ad Messalam uenisse. Nicetes suo impetu ualde Græcis placuit. Quærebat a Galli-
one Messala, quid illi uisus esset Nicetes. Gallio ait plena deo, quoties audierat aliquem

Declamatores q̄dā, q̄ caldi uocantur.

ex his declamatoribus, quos scholastici caldos uocāt, statim dicebat, plena deo. Ipse Mes
sala nunq̄ aliter eum agnouit, ab hominis auditione uenientem interrogat nihil aliud q̄
ut diceret, nunquid plena deo? itaq; hoc ipsi iam tam familiare erat, ut inuito quoq; exci
deret. Apud Cæsarem cum mentio esset de ingenio Haterij, consuetudine prolapsus, di
xit, & ille erit plena deo. Quærenti deinde quid hoc esse uellet, uersum Vergilij retulit,
& quomodo hoc semel sibi apud Messalam excidisset, & nunq̄ postea potuisset excide
re. Tybetius ipse Theodoreus offendebatur Nicetis ingenio, atq; delectatus est fabula
Gallionis, hoc autem dicebat Gallio Nasoni suo ualde placuisse, itaq; fecisse quod in mul
tis alijs uersibus Vergilius fecerat, non surripiendi causa, sed palam mutandi, hoc animo
ut uellet agnosci, esse autem in tragœdia eius, feror huc illucue plena deo. Iam uultis ad
Fuscum reuertar, & descriptionibus eius uos satiabo. Hæc potissimum ex his quas in si-

Ī futuri sciētiam.

militudinis tractatione posuit, cum diceret, omnino non concessam ī futuram sententiā.

Finis tertiæ suasoriæ. Initium quartæ suasoriæ.

DEliberat Alexander magnus, an Babyloniam intret, cum denunciatum esset il
li responso auguris periculum. ARELLII FVSCI uis est qui futurorū scien
tiam sibi uendicet: nouæ oportet sortis sit, qui iubente deo canat, non eodē cō
tentus sit utero, quo imprudentes nascimur, quandam imaginem dei præferat

Vltra hūanā est sortē qui futura prædicit

qui iussa exhibeat dei, sic est. Tantum enim regem tantiq; rectorē orbis esse in metu co-
git, magnus iste est, supra humanæ sortis habitum oportet sit, cui liceat terrere Alexan-
drum, ponat iste suos inter sydera patres & originem cœlo trahat, agnoscat suum uatem
deus, non eodem claudatur uitæ fine, ætate magna, extra omnem futurorum necessita-
tem caput sit, quod gentibus futura præcipiat. Si uera sunt ista, quid ita, non huic studio
seruit omnis ætas? Cur nō ab infantia, rerum naturam deosq;, qua licet, uisimus? cum pa
teant nobis sydera & interesse numinibus liceat, quid tā inutili desidemus facundia? aut
piculosis atterit armis manus? an melius alio pignore q̄ futuri scia ingenia surrexerint?
Qui uero in media se ut prædicant fatorum misere pignora? natales inquirūt, & prima
omniū meliorum annorū habent initia, quo ierint motu sydera, in quas discurrerint par
tis, contra ne deus steterit, an placidus effulserit sol? an plenam lucem? an initia surgentis
acceperint, an abdiderit in noctem obscurum caput luna, Saturnus nascentē, an ad bel-
la Mars militē, an negociosum in quæstus Mercurius exceperit, an blanda annuerit na
scenti Venus, an ex humili in sublime Iupiter tulerit? Existimant tot circa unum caput
tumultuantis

tumultuantis deos, futura nunciant, plærosq; dixere uicturos, & nihil metuẽtes oppressit dies, alijs dedere finem propinquum, at illi superfuere. Egẽtes inutilis animæ, felices nascentibus annos spoponderũt, at fortuna in omnem properauit iniuriam, incertæ eñ sortis uiuimus, unicuiq; ista pro ingenio funguntur non ex scientiæ ui. Deerit aliquis toto orbo locus qui te uictorem nõ uiderit. Babylone cluditur, cui patuit oceanus. DIVISIO. In hac suasoria nihil tractasse Fuscum scio q̃ easdem, quas supra retuli, quæstiones, ad scientiam futuri pertinentes. Illud quod nos delectauit præterire non possum. Declamabat Fuscus Arellius controuersiam, de illa, quæ postea q̃ ter mortuos pepererat, somniasse se dixit, ut in luco pareret. Valde in uos contumeliosus fuero, si totam controuersiam, quã ego intelligo me dicere, Fuscus declamaret, & aperte, aut non agnoscentis puerum, tractaret locum, contra somnia & deorum prouidentiam, & male de magnitudine deorum dixisset mereri eum, qui illos circa puerperas mitteret, summis clamoribus dixit illũ Vergilij uersum. Scilicet is superis labor est ea cura quietos Sollicitat. Auditor Fusci quidam cuius pudori parco cum hanc suasoriam de Alexandro ante Fuscum diceret, putauit æque bene poni uersum eundem, dixit, Scilicet is superis labor est, ea cura quietos Sollicitat. Fuscus illi ait, si hoc dixisses audiente Alexandro, scies & apud Vergilium eundem uersum esse, & alterum capulotenus abdidit ensem. Et quia soletis mihi molesti esse de Fusco, quid fuerit, quasi nemo uideretur dixisse cultius, ingeram uobis fuscianas explicationes. Dicebat aũt suasorias libentissime & frequentius græcas q̃ latinas, hebræas in hac suasoria dixit.

Finis quartæ suasoriæ.

Initium quintæ suasoriæ.

DEliberant Athenienses, an trophea persica tollant, Xerxe minante rediturum se, nisi tollerẽtur. ARELLII FVSCI. Pudet me uictoriæ nostræ, sic fugatum credis Xerxem, ut reuerti possit? tot cæsa milia, nihil ex hac acie relictũ minanti, nisi quod uix sequi fugientem possit, toties mersæ classis, quid Marathona? quid Salamina referam? Pudet dicere, dubitamus adhuc, an uicerimus. Xerxes ueniet an nescio quomodo languet circa memoriã iacturæ animus, & disturbata arma non repetit. Prior eñ metus futuri regni is esset, ãmissa ne audeat, ãmissurũ monent, Vt in gaudia interdum surgit animus, & spem ex præsenti metitur, ita aduersis frangitur, omnis æstsitu animum premit ubi nullam meminit aciem, nisi quæ fugerit, errat circa damna sua, & quæ male expertus est, uota deponit. Si uenturus esset, non minaretur. Suis ira ardet ignibus, & impacta non soluitur, non denunciaret si uẽturus esset, neq; armaret nos nuncio, nec instigaret uictricem Græciam, nec sollicitaret arma felicia, magis superueniret improuidis, nam & arma indenunciata monent, quantũcũq; oriens ualuit primo in Græciã impetu effusum est, hoc ille numero ferox, & in deos arma tulerat, Extincta tot ante Xerxem milia, tot sub ipso iacent, & nulli nisi qui fugerunt supersunt, quid dicã Salamina? quid Cynagyron referam? & te Polyteles? & hoc agit an uiceris? hæc ego trophea desposui, hæc in totius Græciæ conspectu statui, ne quis timeret Xerxem minantem. Me miserum, pugnante Xerxe trophea posui, fugiente tollam? nũc Athenæ uincimur, non tantum credetur rediisse q̃ uicisse Xerxes, nõ potest Xerxes, nisi per nos trophea tollere. Credite mihi, difficile est attritas opes recolligere & spes noua re fractas, & pœnitenda acie in melioris euentus surgere. CAESTII PII. Inferam, inquit, bellũ, alia mihi trophea promittit, potest maior uenire q̃ uictus est. ARGENTARII. Non pudet uos, pluris trophea uestra Xerxes æstimat q̃ uos. DIVISIO. Fuscus sic diuisit, etiamsi uenturus est Xerxes, non tollimus, non sunt trophea tollenda. Confessio seruitutis est iussa facere, si uenerit, uincemus, hoc non est diu colligendum, deco dico, uincemus quem uicimus. Sed nec ueniet quidem, si uenturus esset, non denunciaret, fractus est & uiribus & animo. CAESTIVS, & illud dicit quod in prima parte tractauit, non licere Atheniensibus trophea tollere, cõmune in illis ius totius Græciæ esse, cõmunem uictoriam, cõmune bellum fuisse, deinde nefas quidem esse, nunq̃ factum, ut quisq; consecratis uirtutis suæ operibus manus adferret, ista trophea non sunt Atheniensium, deorũ sunt, illorum bellum fuit, illos Xerxes uinculis, illos sagittis persequebatur, hæc omnia Sententia Iuuenalis

ad impiam & superbam Xerxis militiam pertinent. Et quid? ergo bellum habebimus?
habuimus, etsi Xerxem remouebis, alius hostis inuenief. Nunquã magna imperia oci-
osa omniũ bellorum prospere ab Atheniensibus gestorum, deinde nõ erit bellum. Xer
xes enim non ueniet, multo timidiores esse quã superbissimi fuerint. Nouissime ut ueni
at, cum quibus ueniet? reliqas uictoriæ nostræ colliget, illos adducet quos priore bello
quasi inutiles reliquias nouit, si quid ex fuga cõsecuti sunt, Nullum babet militẽ nisi aut
fastiditum aut uictum. ARGENTARIVS his duobus contentus fuit, aut nõ uenturũ
Xerxem, aut non esse metuendũ. Si uenerit his solis institit, & illud dixit quod excer-
ptum est, tollite, inquit, trophea, si uicisti, quid erubescis? si uictus es, quid imperas? locũ
mouit nõ inutiliter, iudicare quidẽ se neq; Xerxem neq; iam quẽquam Persarũ ausurũ
in græciã effundere se, ideo magis ipsis trophea tuenda. Si quis unq; illinc uenturus ho
stis esset, ut conspectu tropheorũ animi militũ accenderenf, hostiũ frangerenf. BLAN
DVS dixit, repleat ipse prius hiatus, & maria in antiq; faciem reducat, apparere uoluit
posteris quẽadmodũ uenerit, appareat etiã quẽadmodum redierit. TRIARIVS, Omi

* dimissa diuisione tantum exultauit, quod audierit Xerxem uenire ad se, ipsis nouam ui
ctoriam noua trophea. SILO POMPEIVS Venusto genere sentẽtiæ usus est, nisi tol-
litis inquit trophea, ego ueniam, hoc ait Xerxes, nisi hæc trophea tollitis, illa ponetis. Al
teram partem solus Gallio declamauit, & hortatus est ad tollenda trophea, dixit gloriæ
nihil detrahi, mansurã enim memoriã uictoriæ quæ perpetua esset, ipsa trophea & tem
pestatibus & ætate consumi, bellum suscipiendũ fuisse pro libertate, pro cõiugibus, pro
liberis, Pro re superuacua & nihil nocitura si fieret, non esse suscipiendũ. Hic dixit uticq;
uenturũ Xerxem & descripsit aduersus ipsos deos tumentem, deinde habere illum ma
gnas uires neq; omnes illum copias in græciam produxisse, nec omes perdidisse in græ
cia, timendam esse fortunæ uarietatem, exhaustas esse græciæ uires, nec posse iam pa
ti alterum bellum, illi esse immensam multitudinẽ hominũ. Hoc loco disertissimã sentẽ-
tiam dixit, quæ uel in oratione uel in historia ponif, diutius illi perire possunt, quam nos
uincere.

Memoria uictoriæ est perpetua, cũ trophea tẽpestatibus cadant

Finis quintæ suasoriæ.

Initium sextæ. De morte Ciceronis clarissima.

DEliberat Cicero an Antonium deprecetur. Q. HATERIVS, Sciant posteri
potuisse Antonio seruire Rempu. nõ potuisse Ciceronẽ. Laudandus erit tibi
Antonius, in bac causa etiam Ciceronẽ uerba deficient. Crede mihi, si diligen
ter te custodieris, faciet tamen Antonius, quod Cicero tacere non possit. Si in
telligis Cicero, non dicit, roga? ut uiuas, sed roga ut seruias, quemadmodũ autem hunc
senatum intrare poteris exhaustum crudeliter? repletum turpiter? Intrare autem tu se-
natum uoles, in quo non. Cn. Pompeium uisurus es, nõ M. Catonem, non Lucullos, nõ
Hortensium, nõ Lentulum atq; Marcellum? nõ tuos inquã Coss. Hircium & Pansam.
Cicero quid in alieno sæculo tibi? Iam nostra peracta sunt. M. Cato solus maximum ui-
uendi moriendiq; exemplum, mori maluit quam rogare, nec erat Antonium rogaturus
& illas usq; ad ultimũ diem puras a ciuili sanguine manus, in se infectas, acerrime arma-
uit. Scipio cum gladium poni iussus foret, dicitur, abdidisse se, quærentibus qui in nauẽ
transierant militibus imperatorẽ, imperator, inquit, bene se habet, uictus uocem uicto-
riæ misit. Vetat inquit Milo rogare iudices. V. CL. nũc & Antonium rogat. PORTII
LATRONIS. Ergo loquitur imperator Cicero, & non timet Antonius, loquitur inquã
Antonius, ut Cicero timeat. Ciuilis sanguinis Syllana sitis in ciuitatem redit, & ad tri-
umuiralem hastam pro uectigalibus ciuium romanorum mortes locãtur. Iniusta bella
albo pharsalica, ac Mundensis Mutinensisq; ruina uincitur, cõsularia capita auro repen
duntur. Tuis uerbis Cicero utendum est, o tempora, o mores, uidebis ardentes crudeli
tate simul ac superbia oculos, uidebis illum nõ hominis sed belli ciuilis uultum, uidebis
illas fauces per quas. Cn. Pompeij bona transierunt, illa latera, illam totius corporis gla-
diatoriam firmitatem, uidebis illum pro tribunali, loco, quo magister equitum cum rap
taretur, præerat, uomitu fœdauerat. Supplex cadens genib⁹ deprecaberis, & ore, cui se
debet salus publica, humili, in adulatione uerba submittes? Pudeat Verrem quod quia
proscriptus fortius perit. CYRI MARILLI ESERNINI occurrat tibi Cato tuus cu-

Cato maluit mori quã rogare.

ius a te

ius a te laudata mors est, quicq; ergo tanti putas, ut uitam Antonio debeas? CAESTII PII Si ad desyderium populi respicis Cicero quandocunq; perieris, parum uixisti, si ad res gestas satis uixisti, si ad iniurias fortunæ & præsentē reipub. statū, nimiū diu uixisti, si ad memoriam operum tuorum, semper uicturus es. POMPEI SYLONIS. Scias licet tibi non expedire uiuere, si Antonius permittit ut uiuas. Tacebis ergo proscribente Antonio? & rempub. laniante? & ne gemitus quidem tuus liber erit? malo Populus Romanus mortuum Ciceronem q̃ uiuum desyderet. TRIARII, quæ charybdis est tam uorax? charybdin dixi? quæ si fuit, animal unum fuit, uix mediusfidius oceanus tot res tãq; diuersas uno tempore absorbere potuisset, huic tu sæuienti putas Ciceronem posse subduci? ARELLII FVSCI Ab armis ad arma discurritur, foris uictores dū trucidamur, dum in sanguine intestinus hostis incubat, quis. non hæc populi Romani scita Ciceronē ut uiuat cogi putat? Rogabis Cicero turpiter Antonium frustra, nō te ignobilis †tumultus abscondet, idem uitæ tuæ qui finis est immortalium, humanorum operū custos memoriaq; mansuri, uita perpetua est, in omnia te secuta sacratum dabit. Nihil aliud intercidet q̃ corpus frugalitatis caducæ, morbis obnoxium, casibus expositum, proscriptionibus obiectum. Animus uero diuina origine haustus, cui nec senectus ulla, nec mors, onerosi corporis uinculis exolutus, ad sedes suas & cognata sydera recurret, & tamen si ad ætatem annorumq;, nunq̃ obseruatum uiris fortibus, numerum respicimus, sexaginta supergressus es, nec potes uideri non nimis uixisse, qui moreris reipub. superstes. Vidimus furentia toto orbe ciuilia arma, & post Italicas Pharsalicasq; cædes Romanum sanguinem hausit Aegyptus, quid indignamur in Ciceronem Antonio licere, quod in Pompeium Alexandrino licuit? at si non occiduntur qui ad indignos confugiūt. CORNELII HISPANI. Proscriptus est ille qui tuam sentētiam secutus est, tota tabula tuæ morti præluditur, alter fratrem proscribi, alter auunculum patitur, quid habes spei? Vt Cicero periret, tot parricidia facta sunt. Repete age, tot patrocinia tot clientelas & maximum beneficiorum tuorum teipsum, iam intelliges Ciceronem in mortem cogi posse, in præces non posse. ARGENTARII. Explicantur triumuiralis regni delicata cōuiuia, & popina tributo gentium instruitur, ipse uino & somno marcidus deficientis oculos ad capita proscriptorum leuat, iam ad ista non satis est dicere hominem nequam.

Forte *tumulus.*

Magna ad fortem uirū ut moriatur persuasio

DIVISIO Latro sic hanc diuisit, omnem suasoriam, etiam si impetrares uitam ab Antonio, non putes tanti rogare, deinde impetrare non potes, in priore illa parte posuit. Turpe esse cuilibet Romano, nedum Ciceroni uitam rogare, hoc loco omnium qui ultro mortē oppetissent exēpla posuit, deinde inutilis illi sua uita futura proponit, morte grauior, detracta libertate, hic omnem acerbitatem seruitutis futuræ descripsit, deinde non futurum fidei impetratæ beneficium, hic cum dixisset, aliquid erit quod Antoniū offendat aut factum tuum, aut dictum, aut silentium, aut uultus, adiecit sententiam, aut eni placiturus es. ALITER DIVISIT, primam partem fecit, moriendum esse Ciceroni etiam si nemo proscriberet, cum hæc insectatio temporum fuerit, deinde moriendū est, ille enī se sua sponte conficeret, quia moriendū esset, etiam si mori noluisset, graues odiorum causas esse, maximam causam proscriptionis ipsum esse Ciceronem. Et solus ex declamatoribus tentauit dicere, non unum illi esse Antonium infestum, hoc loco dixit illam sententiam, si cui ex triumuiris non es inuisus, Grauis es. Et illa sententia ualde excepta est, rogo Cicero, ora unum, ut tribus seruias. CAESTIVS sic diuisit. Mori tibi utile est, honestum est, necesse est ut liber & illibatæ dignitatis consummes uitam, hic illam sententiam dixit audacem, ut numereris cum Catone, qui seruire nec Antonio quidem nondum domino potuit. MARCELLVS hunc sensum de Catone melius. Vsq; eo ne omnia cum fortuna populi Romani conuersa sunt, ut aliquis deliberet, utrum satius sit uiuere cum Antonio, an mori cum Catone? Sed ad diuisionem Cæstij reuertamur, dixit utile esse, ne etiam cruciatus corporis pateretur, non simplici illum modo periturum, si in Antonij manus incidisset, & in hac parte cum descripsisset contumelias insultantium Ciceroni & uerbera & tormenta, dixit illam multum laudatam sententiam. Tu mehercules Cicero cum ueneris ad Antonium, mortem rogabis VARIVS GEMINVS sic diuisit, hortarer te, si non alterutrum utiq; faciendum esset

aut moriendum, aut rogandum, ut morereris potius quam rogares, & oĩa complexus est, quæ a cæteris dicta erant, sed aliud & tertiũ, adhortatus est illum ad fugam, illic esse M. Brutum, illic C. Cassium, illic Sex. Pompeium. Et adiecit illam sententiã quam Cassius Seuerus unice mirabatur, quid deficiemus? & Resp. suos triumuiros habet, deinde etiam quas petere possit regiones percurrit, Siciliam dixit uindicatam esse ab illo, Ciliciam a proconsule egregie administratam, familiares studijs eius, & Achaiam & Asiam, Deiotari regnum obligatum beneficijs, Aegyptum & habere beneficij memoriam, & agere perfidiæ pœnitentiam, sed illum maxime in Asiam & Macedoniam hortatus est in Cassij & in Bruti castra. Item Cassius Seuerus aiebat alios declamasse, Varium Geminum uiuum consilium dedisse. Alteram partem pauci declamauerũt, nemo ausus est Ciceronem ad deprecandum Antonium hortari, bene de Ciceronis animo iudicauerunt. Geminus Varius declamauit alterã quoq; partem & ait. Spero me Ciceroni meo persuasurum ut uelit uiuere, quod grandia loquitur & dicit. Mors nec immatura consulari, nec misera sapienti, non mouet me idiotam, perit, ego belle mores hominis noui, faciet, rogabit, nam quod ad seruitutem pertinet, non recusabit, iam collum tritum habet, & Pompeius illum, & Cæsar subiecerũt. Veteranum mancipium uidetis, & q̃plura alia dixit scurrilia ut illi mos erat. Diuisit sic, ut diceret, non turpiter rogaturum, non frustra rogaturum, in priori parte posuit, non esse turpe, ciuem uictorem rogari a uicto, hic quã multi rogassent. C. Cæsarem, hic & Ligarium, deinde ne iniquum esse quidem Ciceronem satisfacere, qui prior illum descripsisset, qui & cum iudicasset ab eo semper nasci satisfactionem, ac dato rogari, deinde non pro uita illum sed pro Republica rogaturum, satis illum uixisse sibi, Reipublicæ parum. In sequẽti parte dixit exorari solere inimicos, ipsum exoratum a Vatinio. C. quoq; Verri affuisse, facilius exorari Antoniũ posse qui cum tertius esset, ne quis tribus hanc tam speciosam clementiæ occasionem præteriret, fortasse irasci Antonium, qui ne tanti quidẽ putasset illum quem rogaret, fuga quã periculosa esset cum descripsisset, adiecit, quocunq; peruenisset seruiendum illi esse, ferendam aut Cassij uiolẽtiam aut Bruti superbiam aut Pompeij stulticiam. Quãdo in hanc suasoriam incidimus, non alienum puto, indicare quomodo quisq; se ex historicis aduersus memoriam Ciceronis gesserit, namq; Cicero nec tam timidus fuerit ut rogaret Antonium, nec tam stultus ut exorari posse speraret, nemo dubitat, excepto Asinio Pollione qui infestissimus famæ Ciceronis ꝑmansit, & is etiam occasionem scholasticis occatione dedit. Solent eñ scholastici declamatores ponere.

* Alia suasoria pro Cicerone.

DEliberat Cicero, an promittente salutem Antonio orationes suas comburat. Hæc inepte ficta cuilibet uideri potest. Pollio uult illam ueram uideri, ita eñ dixit in illa oratione quam pro Lamia dedit. ASINII POLLIONIS Itaq; nunquam perficeret, nec mora fuit, quin euitaret, suas esse quas cupidissime effuderat orationes in Antonium, multiplicesq; numero & accuratius scriptas illis contrarias edere, ac ueluti ipse palam pro concione recitaret pollicebatur, cæteraq; bis alia sordidiora multo, ut tibi facile liqueret, hoc totum adeo falsum esse, ut ne ipse quidem Pollio in historijs suis ponere ausus sit. Huic certe actioni eius pro Lamia qui interfuerunt negant eum hæc dixisse, nec enim mentiri sub trium uirorum conscientia sustinebat, sed composuisse. Nolo autem uos iuuenes mei contristari, quod a declamatoribus ad historicos transeo, satisfaciam uobis, & fortasse efficiam, ut his sententijs lectis solidis & uerum babentibus recedatis. Et quia hoc si tamen recta uia consequi non potero, decipere uos cogar, ueluti salutarem pueris daturus potionem, sumpti poculi huius adeo contrectationis consilium habuisse non dicit, ut neget tempus habuisse. Ita enim ait. L.

Cicero ꝓscriptus quomodo se gesserit

Liuius. M. Cicero sub aduentu triumuirorũ cesserat urbe, certum habens id quod erat, non magis Antonio eripi se quam Cæsari Cassium & Brutum posse, primo in Tusculanũ fugit, inde tranuersis itineribus in Formianũ, ut ab Caieta nauim cõscensurus proficiscitur. Vnde aliquoties in altum prouectus cum modo uenti aduersi retulissent, modo ipse iactationem nauis cæco uoluente fluctu pati nõ posset, tedium tandem eum & fugæ & uitæ cepit, regressusq; ad superiorem uillam quæ paulo plus mille passibus a mari abest.

abest. Moriar, inquit, in patria sæpe seruata. Satis constat, seruos fortiter fideliterq; paratos fuisse ad dimicandum, ipsum deponi lecticam & quietos pati, quod sors iniqua cogeret, iusisse, prominenti ex lectica præbentiq; immotã ceruicem caput præcisum est, nec satis stolidæ crudelitati militum fuit, manus quoq; scripsisse in Antonium exprobrãtes præciderũt. Ita relatum caput ad Antonium iussuq; eius inter duas manus in rostris positum, ubi consul, ubi sæpe consularis, ubi eoipso ãno aduersus Antoniũ ille, quanta nulla unq̃ humana uox, cum admiratione eloquentiæ auditus fuerat, uix attollentes lachrymis oculos homines intueri trucidata membra eius poterant, Bassus Aufidius, & ipse nihil de animo Ciceronis dubitauit, quin fortiter se morti non præbuerit tantum, sed obtulerit. AVFIDII BASSI Cicero paulum remoto uelo postq̃ armatos uidit, ego uero cõsisto, ait, accede ueterane, etsi hoc saltẽ potes recte facere, incide ceruicẽ. Tremẽti deinde dubitantiq;, quid si ad me, inquit, primũ uenissetis? Cremutius Cordus, & ipse ait. Ciceronem cũ cogitasset, utrum ne Brutum, an Cassium, an Sex. Pompeium peteret, omĩa illi displicuisse, præter mortem. CREMVTII CORDI, quibus uisis lætus Antonius cum peractam proscriptionem suam dixisset, esset quippe non satiatus modo cædendis ciuibus, sed defectus, quot quoq; sint pro rostris exponit. Item quæ sæpius ille ingenti circũfusus turba processerat, quæ pauloante coluerat pijs cõcionibus, quibus multorũ capita seruauerat, tum per artus suos latus, aliter ac solitus erat, a ciuibus suis cõspectus est, prætendenti capiti oriq; eius impensa saniæ, breui ante princeps senatus Romaniq; nominis titulus, tum precium interfectoris sui, præcipue tamen soluit pectora omnium in lachrymas gemitusq; uisa ad caput eius deligata manus dextra, diuinæ eloquentiæ ministra, cæterorumq; cædes priuatos luctus excitauerunt. Illa una communem. BROTIDI NIGRI. Elapsus interim altera parte uillæ Cic. lectica per agros ferebatur, sed ut uidit appropinquare notum sibi militem Popilium nomine, memor defensum a se, lætiore uultu aspexit, at ille, uictoribus idipsum imputatur, occupat facinus caputq; decisum, nihil in ultimo fine uitæ facientis, quod alterutrã in partem posset notare, Antonio portat, oblitus se pauloante defensum ab illo, & hic uoluit positi in rostris capitis miserabilem faciem describere, sed magnitudine rei obrutus est. BROTIDI NIGRI Vt uero iussu Antonij inter duas manus positum in rostris caput conspectum est, quod toties auditum erat loco sedato, gemitu & fletu maximi uiri inferiæ, nec ut solet ita deponi in rostris corporis concio audiuit, sed ipsa narrauit, nulla non pars fori aliquo iactationis inclytæ signata uestigio erat. Nemo non aliter in se eius meritũ fatebatur, hoc certe publicum beneficium palam erat, illam miserrimi temporis seruitutem ac aleam delatam in Antoniũ, Quoties magni alicuius mors ab historicis narrata est, toties fere totius cõsummatio uitæ, & quasi funebris laudatio redditur, hoc semel aut iterum, adhuc itidem factum. Item in paucissimis personis usurpatum a Salustio. Liuius benignius omnibus magnis uiris præstitit, Sequentes historici multo id effusius fecerunt. Ciceroni hoc ut græco uerba utar ἐπιτάφιον Liuius reddit. TITI LIVII Vixit tres & sexaginta annos, ut si uis abfuisset ne immatura quidem mors uideri possit, ingenium & operibus & præmijs operarum felix, ipse fortunæ diu prosperæ & in longo tenore felicitatis, magnis interim ictus uulneribus, exilio, ruina partium, pro quibus steterat, filiæ morte, exitu tam tristi atq; acerbo, omnium aduersorum, nihil ut uiro dignum erat præter mortẽ quæ ueræ æstimanti minus indigna uideri potuit, quod a uictore inimico crudelius passus erat, q̃ quod eiusdem fortunæ composito fecisset. Siquis tamen uirtutibus uitia pensarit. Vir magnus, acer, memorabilis fuit, & in cuius laudes sequendas Cicerone laudatore opus fuerit, Vt est noster candidissimus omnium magnorum ingeniorum æstimator T. Liuius plenissimum testimonium Ciceroni reddidit. CORDI CREMVTII. Non est operæ deferre etiam redditam Ciceroni laudationem. Nihil eñ ipso Cicerone indignum est, ac ne hoc quidẽ, quod pene maximum est, tolerabile est. CREMVTII CORDI. Proprias enim simultates deponendas interdum putabat, publicas nunq̃. Vides credendam eius non solum magnitudinem uirtutum, sed multitudinem quoq; conspiciẽdam. AVFIDII BASSI. Sic M. Cicero decessit uir natus ad reipub. salutem, quæ diu defensa & administrata in senectute demum e manibus eius labitur, nõ ipsius uitio læsa, quod nihil in salute eius aliud illi, q̃ si caruisset Antonio, placuit. Vixit sexaginta &

Popilius interfecit Ciceronẽ Paulo añ ab illo defensus

*

Liuius amplissimũ Ciceroni testimonium reddit

* annos, ita ut semp aut peteret alterū aut inuicem peteref, nullāq; rem rarius ꝙ diem illū quod nullius interesset ipm mori. Vidit Pollio quoq; Asinius qui Verrē Ciceronis reū fortissime morientē tradidit, Ciceronis mortē solus ex oībus maligne narrat, testimonīū tamen ꝙuis inuitus plenū ei reddit. ASINII POLLIONIS. Huius ergo uiri tot tantisq; opibus mansuris, in oīe æuum prædicare, de ingenio atq; industria superba, natura aūt atq; fortuna, pariter est. Siquidē facies decora ad senectutē, prosperaq; ꝑmansit ualitudo, tunc pax diutina, cuius instructus erat artibus, contigit, nāq; a prisca seueritate iudicis exacti, maximoq; noxiorū multitudo ꝓuenit, quos obstrictos patrocinio incolumes plærosq; habebat, iam felicissima cōsulatus ei sors petendi & gerendi munera magna, deū consilio, industriaq;, utinā moderatius secūdas res & fortius aduersas ferre potuisset, nāq; utræq; cum uenerāt ei, mutari eas nō posse rebatur. Inde sunt inuidiæ tēpestates cohortæ graues in eo, certiorq; inimicis aggrediēdi fiducia, maiore eīn simultates appetebat animo ꝙ gerebat. Sed quādo mortaliū nulli uirtus ꝑfecta cōtigit, qua maior pars uitæ atq; ingenij stetit, ea iudicandū de homine est. Atq; ego ne miserandi quidē exitus eum fuisse iudicarem, nisi ipse tam miseram mortē putasset. Affirmare uobis possum nihil esse in historijs eius hoc, quē retuli, loco disertius, ut mihi tunc nō laudasse Ciceronē, sed certasse cum Cicerone uideat. Nec hoc deterrendi causa dico, ne historias eius legere concupiscatis, concupiscite, & pœnas Ciceroni dabitis. Nemo tamen ex tot disertissimis uiris melius Ciceronis mortē deplorauit quā Cornelius Seuerus.

Testimoniū Pollionis, Ciceroni ꝙuis inimico ad scriptum.

CORNELII SEVERI.

Oraq; magnanimum spirantia pene uirorum
In rostris iacuere suis, sed enim abstulit omnis,
Tanq; sola foret rapti Ciceronis imago.
Tunc redeunt animis ingentia consulis acta,
Iurateq; manus, deprensaq; fœdera noxæ,
Patritiumq; nefas, est nunc & pœna Cetegi,
Deiectusq; redit uotis Catilina nefandis.
Quid fauor aut cœtus, pleniq; quid honoribus anni.
Profuerunt, sacris & uita quid artibus ætas?
Abstulit una dies æui decus, ictaq; luctu
Conticuit latiæ tristis facundia linguæ,
Vnica sollicitis quondam tutela salusq;.
Egregium semper patriæ caput, ille senatus,
Vindex ille fori, legum ritusq;, togæq;.
Publica uox eius æternum obmutuit armis:
Informes uultus sparsamq; cruore nefando.
Caniciem sacrasq; manus, operumq; ministras
Tantorum, pedibus cuius proiecta superbis
Proculcauit ouans, nec lubrica fata deosq;
Respexit, nullo luet hoc Antonius æuo.
Hæc nec in Hematio mitis uictoria Persæ.
* Nec te dire syphax in boste Philippo.
Inq; triumphato ludibria cuncta Iugurtha:
Affuerat, nostræq; cadens ferus Hannibal iræ.
Membra tamen stygias tulit inuiolata sub umbras.

Non laudabo municipem nostrū bono uersu ex quo hic multo melius Cornelij Seueri processit. Conticuit latiæ tristis facundia linguæ. Sextilus Ena fuit hō ingeniosus magis ꝙ eruditus, inæqualis poeta, & pene quibusdā locis talis, quales esse Cicero Cordubenses poetas ait, pingue quiddā sonantis atq; peregrinū. In hanc ipsam proscriptionē recitaturus in domo Messalæ Coruini Pollionē Asinium aduocauerat, & in principio hunc uersum sine assensu recitauit. Deflendus Cicero est latiæq; silentia linguæ. Pollio Asinius nō æquo animo tulit & ait, Messala, tu quid tibi liberum sit in domo tua uideris, ego

istum

istum auditurus nō sum, cui mutus uideor, atq; ita cōsurrexit ne interfuisset recitationi
corū, quod Corneliū scio, cui non æque displicuisset hunc uersum quā Pollioni apparet *
quod meliorem quidē, sed non dissimilem illi & ipse composuit. Si hic desiero, scio futu
rum, ut uos desinatis eo loco legere, quo ego a scholasticis recessi. Ergo ut librum uelitis
usq; ad umbilicum reuoluere, adijciam suasoriam proximæ similem.

Alia suasoria ad Ciceronem pertinens.

DEliberat Cicero, an scripta sua comburat, ꝑmittente Antonio incolumitatē si
fecisset. Q. HATERIVS. Non feres Antonium, intolerabilis malo ingenio
felicitas est, nihilq; cupientes magis accendit, q̄ propriæ turpitudinis cōscien
tia. Difficile est. Non feres inquam, & iterū irritare inimicum in mortē tuam
cupies, quod ad me quidem pertinet multum a Cicerone absum, tamen non tedet me
uitæ meæ sed pudet, ne propter hoc quidē pertinet multum a Cicerone. Ingenium tuū
amas, Quod illud Antonius plus odit quam te. Remittere ait se tibi ut uiuas, cōmentus
quemadmodum eripiat etiam quo uixeras, crudelior est pactio Antonij quam prosc ri
ptio. Ingenium erat in quod nihil iuris haberent triumuiralia arma. Cōmentus est An-
tonius quemadmodum, quod non poterat cum Cicerone proscribere, tolleret per Ci-
ceronem. Hortarer te Cicero ut uitam magni æstimares, si libertas suum in ciuitate ha-
beret locum, si suum in libertate eloquentia, si nō ciuili ense ceruicibus lucrentur. Nunc *
ut scias nihil melius esse quam mori, uitam tibi Antonius promittit, pendet nefariæ pro
scriptionis tabula, tot prætorij, tot consulares, tot equestris ordinis uiri periere, pene ne-
mo relinquitur nisi qui seruire possit. Nescio an hoc tempe uiuere possis Cicero, nemo
est cum quo uelis, merito Hercules illo tempe uixisti, quo Cæsar ultro te rogauit, ut ui-
ueres sine ulla actione, quo tempore non quidem stabat Respu. sed in boni principis si-
num ciciderat. CAESTII PII, Nunquid opinio me fefellit? intellexit Antonius saluis
eloquentiæ monumentis non posse Ciceronem mori, ad pactionem uocaris, qua pacti-
one melior in te pars tui petitur, accommoda mihi paulisper eloquentiam, Ciceronem
periturū rogo. Si te audissent Cæsar & Pompeius, neq; inissent turpē societatē neq; di-
remissent, si uti unquā consilio tuo uoluissent, neq; Pompeius Cæsarē neq; Cæsar Pom-
peium deseruisset. Quid consulatū salutarē urbi, quid exilium cō sulatu honestius, quid
prouocatam inter initia adulescentiæ libertatem tyrocinijs tuis Syllanam potentiam,
quid Antoniū auulsum. Catilinam Reipublicæ redditum? ignosce Cicero, diu ista nar-
rauero. Forsitan hæc die nouissimo audientur. Si occideretur Cicero, iacebit inter Pom
peium patrem filiumq; & Afranium Petreiumq;, Q. Catulum, M. Antonium illum in-
dignū hoc successore generis. Si seruat̄, uiuet inter Ventidios & Canicios & Saxos, Ita
dubiū est, an satius sit cum illis iacere, an cum his uiuere. Pro uno homine iactura pub-
lica pacisceris, scio omne precium iniquum esse quod ille constituit, nemo tanti emit Ci-
ceronis uitam, quanti uendit Antonius. Si hanc tibi pactionem ferret, uiues, sed eruent
oculi tibi, uiues, sed debilitabuntur pedes, etiam si in alia damna corporis præstaris pa-
tientiam, excepisses tamen linguam, ubi est sacra illa uox tua? Mori enī naturæ finis est,
nō pœna, hoc tibi uni non liquet. At uideris Antonio persuasisse. Assere te potius liber
tati, & unum crimen inimico adijce. Fac Antonium moriendo nocentiorem. ASPRE-
NATIS Vt Antonius Ciceroni parcat, Cicero ipse in eloquentiam suam animaduer-
teret, quid autem tibi sub hac pactione promittitur? Vt Cn. Pompeius & M. Cato, &
ille antiquus restituatur Reipublicæ senatus, dignissimus apud quem Cicero loquere-
tur. Multos ea re uicturos animi sui contemptus oppressit, multos perituros parati ad
percundum animi ipsa admiratio eripuit, & causa illis uiuendi fuit, fortiter mori, ꝑmitte
populo Romano contra Antonium licet scripta combusseris, Antonius paucos annos
tibi promittit, at si non combusseris populus Romanus omnes. POMPEII SYLO-
NIS. Quale est ut perdamus eloquentiam Ciceronis, fidem sequamur Antonij, mise-
ricordiam tu istam uocas supplicium summum ingenio Ciceronis. Credamus Anto-
nio Cicero, si bene illi pecunias crediderunt fœneratores, si bene pacem Brutus &
Cassius, hominem & ultio naturæ, & licentia temporum insanientem, inter scœni-
cos amores ciuili sanguine luxuriantem, hominem qui creditoribus suis oppigneraute

rem, cuius gulæ duorum principũ bona Cæsaris & Pompeij non potuerunt satisfacere.
Tuis utar Cicero uerbis, cara est cuiq; salus, quã aut dare, aut eripere potest Antonius,
non est tanti seruare Ciceronem, ut seruatũ Antonio debeam. TRIARII Cõpulsus ali-
quando po. Ro. in eam necessitatem est, ut nihil haberet præter Iouem obsessum & Ca-
millum exulem, nullum tamen fuit Camilli opus maius, quã quod indignum putauit, ui-
ros salutẽ pactioni debere. O grauem uitam etiã si sine precio daretur. Antonius hostis
a Repu. iudicatus, nunc hostem Remp. iudicat. LEPIDVS. Nequis putet illum malo
Antonio collegam placuisse alienæ semper dementiæ accessio, utriusq; collegæ manci-
pium noster dominus. ARGENTARII. Nihil Antonio credendum est, mentior, quid
ẽm iste non potest, qui occidere Ciceronẽ potest: qui seruare, nisi crudelius quẽ occide-
bat, non potest. Ignoscentem tibi illum putas, qui ingenio tuo irascitur: ab hoc tu speras
uitam, cui nondũ uerba tua exciderunt: ut corpus quod fragile & caducum est seruet,
pereat ingenium quod æternum est, ego mirabar si non supplicio crudelior esset Anto-
nij uenia. P. Scipionem a maioribus suis desciscentẽ generosus amor in numerũ Scipio
num reposuit, mortẽ tibi remittit, ut id petat quod in te solum imortale est, qualis est pa
ctio. Auferẽ Ciceroni ingeniũ sine uita, pmittunẽ obliuione nominis tui pauci seruitu-
tis anni. Non ille te uiuere uult, sed facere ingenij tui superstitẽ. Viue ut Cicero audiat
* Lepidum, Cicero audiat Antonium, nemo Ciceronẽ, pateris perire ut quod dico opti-
mũ habet ante se efferat. Sine durare post te ingeniũ tuum, perpetuã Antonij pscriptio
nem. ARELLII FVSCI. Quoad humanũ ingenium incolume manserit, q̃diu usus li-
teris, honor summæ eloquentiæ precium erit, quã diu rerum naturæ aut fortuna steterit
aut memoria durauerit, admirabile posteris uigebit ingeniũ, & uno proscriptus sæculo
proscribes Antoniũ omnibus. Crede mihi uilissima pars tui est, quæ tibi uel eripi uel do-
nari potest. Ille uerus est Cicero quẽ pscribi Antonius nõ putat, nisi a Cicerone posse.
Non ille tibi, remittit proscriptionẽ sed tolli desyderat suã. Si fidem deceperit Antoni⁹,
morieris, si præstiterit, seruies, quod ad me attinet fallere malo. Per te M. Tulli quatuor
& sexaginta annos pulchre actos, per salutarẽ Reip. consulatũ, per æternã si pateris in-
genij tui memoriã, per Remp. quæ ne quid te putes carum illi relinquere ante cœperit,
oro & obtestor, ne moriaris confessus, quod nolueris mori. HVIVS suasoriæ alterã par
tem neminẽ scio declamasse, oẽs pro libris Ciceronis solliciti fuerunt, nemo pro ipso,
cũ adeo nulla pars nõ sit mala, ut Cicero, si hæc conditio ei lata fuisset, deliberaturus non
fuerit. Itaq; hanc suasoriam nemo declamauit efficatius q̃ Sylo Pompeius, non ẽm ad il
la speciosa se contulit ad quæ Cæstius qui dixit, hoc grauius esse supplicium q̃ mortẽ, &
ideo hoc Antoniũ eligere, breuẽ uitam esse homini, multo magis seni, ita memoriæ cõ-
sulendũ quæ magnis uiris æternitatẽ promitteret, nõ qualibet mercede uitam redimen
dam, & hic conditiones intolerabiles esse, oĩa potius subeunda quã monumenta inge
nij sui ipsum exuere. Iniuriam illum facturũ populo Ro. cuius linguã in ciuem extulis-
set, ut insolentis græciæ studia tanto antecederet & eloquẽtia, quanto fortuna, iniuriã fa
* cturum generi humano, pœnitentiã illum acturum tam degener spiritus empti cum in
seruitute senescendũ fuisset, in hoc unum eloquentia utendum, ut laudaret Antonium.
Malle cũ illi ait, dari uitam, eripi ingeniũ. SYLO POMPEIVS sic egit ut diceret, An-
* toniũ non pacisci sed illudere, nõ esse illam conditionẽ sed contumeliã, combustis enim
libris nihilominus occisurum, nõ esse tam stultum Antoniũ, ut putaret ad rem ptinere li
bros a Cicerone comburi, cu⁹ scripta per totũ orbem celebranẽ, & hoc petere eũ quod
posset ipse facere, nisi forte nõ esset i scripta Ciceronis is q esset in Ciceronẽ, quare nihil
aliud eum agere quã ut ille Cicero multa fortiter de mortis contẽptu locutus ad turpes
conditiones perductus occidereẽ. Antonium illi nõ uitam cũ conditione pmittere, sed
mortẽ sub infamia quærere. Item quod turpiter postea passurus esset, nunc illũ fortiter
debere pati, Et hæc suasoria insignita est. Dixit ẽm sententiã Cacocęliæ genere humilli-
mo & sordidissimo, quod detractu aut adiectione syllabæ facit sensum. Proh facinus in-
dignũ, pibit ergo quod Cicero scripsit, manebit q̃d Antonius proscripsit. Apud Cæstiũ
prætorem declamat hanc suasoriam Surdinus ingeniosus adulescẽs a quo græcæ fabu-
læ elegãter in latinũ sermonẽ conuersæ sunt, solebat dulces snias dicere, frequẽtius tamẽ
prædulces & infractas. In hac suasoria cũ iusiurandũ bellis sensibus priorib⁹ complexus
esset,

Maximũ Ciceronis elogiũ, perpetuo duraturum.

esset, adiecit, ita te legam. CAESTIVS homo nasutissimus dissimulauit exaudisse se
ut adulescentem ornatum quasi imprudens obiurgaret, quid dixisti? quid ita re fruar?
Erat autem Cæstius nullius quidem ingenij, Ciceroni etiam infestus, quod illi non
impune cessit, nam cum M. Tul. filius Ciceronis Asiam obtineret, homo qui nihil ex pa
terno ingenio habuit præter urbanitatem, cœnabat apud eum Cæstius. M. Tullio & na
tura memoriã dempserat, & ebrietas, siquid ex ea superat, subducebat, subinde interro-
gabat, quis ille uocaretur qui in imo recumberet, & tamen sepe subiectũ nomen Cæstij
excidisset, nouissime seruus ut aliqua nota memoriã eius faceret certiorem, interrogan-
ti domino quis ille esset, qui in imo recumberet, ait, hic est Cæstius qui patrem tuum ne-
gabat literas scisse, afferri protinus flagra iussit, & Ciceroni ut oportuit de corio Cæstij
satisfecit. Erat autem etiã ibi pietas. Non exigeret Scordalus Hybriæ disertissimi uiri fi-
lio male apud se causam agenti. & cum in quadam postulatione Hybri-
as partibus stultorũ locum ad literam omnibus agnoscentibus diceret. Age inquit, non
putas me scripta didicisse patris mei, quousq; tandem abutere Catilina patiẽtia nostra?
GARGONIVS amabilissimus in hac suasoria dixit duas res, quibus stultiores ne ipse
quidem unquam dixerat, unam in principio, nam cũ cœpisset scholasticorũ frequentissi
mo iam more a iureiurando, & dixisset multa ita q primum tantum timeat, quantũ po-
test, ita ut totus uiuat Cicero aut totus moriatur. Vt ego quæ hodie pro Ciceronis inge
niõ dixero nulla pactione delebo. Alteram rem dixit, cum exempla referret eorum qui
fortiter perierant. Iuba & Petreius, Iulius Mutius, mutuis uulneribus concurrerunt &
mortes fœnerauerunt.

[margin: Cæstius nul- lius ingenij doctissimo Ciceroni infest.]

[margin: Cæstius a Ciceronis filio flagris cæsus]

Libri primi suasoriarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER SECVNDVS.

Liberi parentes alant, aut uinciantur.

DVO fratres inter se dissidebant, alteri filius erat, patruus in egestatem inci-
dit, patre uetante adulescens illum aluit, ob hoc abdicatus, tacuit, adoptat?
a patruo est, patruus accepta hæreditate locuples factus est, egere cœpit
pater, uetante patruo aluit illũ, abdicatur. DEFENSIO ADVLESCEN
TIS. Quid mihi obijcis? puto luxuriã, quicquid unquã immodesta largi-
tione effudimus, id omne consumebat in alimentum duorũ senum, cum uetaret me pa
ter alebat ipse, mihi cum egerem alimenta nõ dabat, eo iam perductus erat, ut omnem
spem ultimorũ alimentorum in ea domo poneret, in qua habebat abdicatum & inimi-
cum, ecce oppressit increscentẽ, quid acturus es? pluris tibi pater efferendus q alendus
est, quis rogatus est? aut quis porro tam locuples, frater alere non potest, miserrimus se-
nex diuitias suas & iam extremum blandimentum in stipem perdidit, ipse inquit me nõ
aluit; imitationẽ alienæ culpæ innocentiam uocas. Nec eo quid æstimas, quanta ista cru-
delitas sit, quod si quis fratrem non alit, nec a filio quidem alendus est. Quid adoptionẽ
iactas? tunc ad te ueni cum haberem diuitem patrem. Partius quæso fratres, Præsentes
habemus deos, scis tanto te facere etiam si abdicaueris, alam, fatendum est crimen meũ,
tardius misertus sum. Item do pœnas ego parentibus meis, cum in cætera odium sit, tan
tum in meam notam quærunt. O felix spectaculum, si uos in gratiam possum reducere.
faciam hoc quod uultus quoq; uestri hortantur. Surgite patres, adeste iudices, alter mi-
hi ex parentibus conseruatus, alter seruandus est, porrigite mutuas manus in gratiam,
me fœdere mediũ pignus adite, Inter duos contendẽtes, medius elidor, ergo morientẽ
uidebo, p cuius cineres iuraturus sum? oĩs instabilis & incerta felicitas est. Quis crede
ret iacentẽ super crepidinẽ Marium fuisse cõsulem, aut futurum? Quid porro tam lon-
ge exempla repeto tanq modo non sit qui illum uidit, quid non timendũ felicibus pu-
tas? quid desperandũ infelicibus? IVNII GALLIONIS. Ego indicabo cur me abdices
tu indica cur adoptaueris. Quædã accedunt noua. Equidẽ noua, Illud non miror quod
misericordia

misericordia obijcitur. Illud miror, quod hic obijcit. Sic enĩ me gessi, ut hoc crimine duos patres obligarem, uterq; me amat, uterq; ali miser desyderat, uterq; ꝓhibet, nec secũ, nec mecum fortuna bene conuenit, cõponite aliquando bonos quidẽ sed contumaces uiros. Vterq; discordiæ causam præbuerit, nolite a me exigere. Vterq; patruus est, uterq; pater est. Transit ad istum fratris sui & fortuna & anim⁹, misericors sum, nõ muto patrem, si naturã mutare potuissem. P. ASPRENATIS. Fortunæ lex est prestare quæ exegeris, miserere, mutabilis est casus, dederunt uictis terga uictores, & prouexit fortuna quos destituit, quid referam Marium sexto cõsulatu Carthagine mendicantẽ, septimo imperantem. Ne circa plura instabilis fortunæ exempla te mittamus, da quis alimẽta rogetur & roget. OTHONIS IVNII Patris timeo mutationẽ, & illo nihil prius ex bonis q̃ filium perdidit. ARELLI FVSCI Patris ecquid cerno an peregrini penates tuos, non sum hospes grauis, unum senem adduco, hoc tibi uitio pater placui, uenit ignotus senex, nolo transire iacentẽ per patrem, rogat a tergo aliquis, peribit fame qui filium suũ optat superstitẽ. Quid hoc esse dicam quod me tam periculose abdicant, quod toties isti fortunã mutant, quoties ego patrem. Redite in gratiam. Inter funestas acies armatæ manus in fœdus porriguntur, perferat totus orbis nisi iram finiecat misericordia, aut si iam pinacia placent odia, parcite, iactatus inter duos patres utriusq; filius, semper tamen felicior abdicatus, positus inter duo pericula, quid faciam? qui alunt abdicant, mendicant, quia nõ alunt. Illud tamen pater deos testor diuitem te relinquo. CAESTII PII Tali me operi præpacauerãt, uolebam fratres in gratiam reducere, hoc tu obijcis, at nisi impetrauero ut boni fratres sint, impetrabo ne mali patres sint, uterque me amauit, uterq; ꝓ me uota fecit, quantũ est si dixero, uterq; me aluit. Quæ causa fuerit discordiæ nescio. Timeo ne iste prior agere cœperit. Quid obijcis pater? scio quendã in hac ciuitate ꝓpter istud crimen adoptatum, fratrem, inquit, alere noluit, inuenisti quod possum defendere, possum liberos tollere, & primũ oculis, narrem aluum illorũ fame perisse, nõ fefelli & qualis essem sciuisti cum adoptares, bis abdicatus sum, Volo utrunq; causam meã agere, neutrum pro me uolo, adsit mihi alius, semꝑ causa mea habebit aduocatum patruum aut patrem, alter alterum amet, uterq; me amabit. Vis illum ueras pœnas dare?

* sentiat quam iniuriam fecerit bono fratri. POMPEI SYLONIS De patre beneficio quod cum ꝑ ætatem nosse non possum, sed habet & ille beneficium meũ, duos eius filios alui, surge infelix senex, quid putatis illum flere? quod eget? imo quod abdicauit, quod aluit. ARGENTARII Vides enim, liberalis in domo tua esse cœpi, ille propter me duxit uxorem cum fortasse iuuenem adoptare posset. Hæc abdicantis fuere uerba. I ad illum quem magis amas q̃ patrem, non om̃ibus imperes, parendum est, nihil interim noui facio, scis me & priori patri nõ paruisse. Venit immissa barba capilloq; deformi, non senectute, sed fame membris trementibus, semersa & tenui atq; elisa ieiunio uoce ut uix exaudiri posset, introrsum conditos oculos uix alleuans, alui, quomodo quæritis? quomodo istum. CORNELII HISPANI Putas me hodie non abdicari sed adoptari. Volo quædam futura prædicere patri, hic quem uis adoptari, inimicum patris tui inuito patre aluit, reliquit æquo animo uestram domum, ut cum mendico uiueret. Noueris oportet hoc eius uitium, ad prestandum calamitosis misericordiam cõtumax est. Nec

Alt. †cõuitio tamen habeo quod de hoc† monitio queri possim, hoc enim patrem, hoc patruum perdidi, quam multi patres adoptent talem filium, bis abdicor, homo est, non uis alium hominem, ciuis est, nõ uis alium ciuem, amicus est, non uis alium amicum, propinquus est, non uis alium propinquum, sic peruenitur ad patres, homo est, ciuis est, amicus est, propinquus est, conditione ergo nõ erit uitium porrexisse stipem, nisi dixero pater est. VIBII CALBI Circuibo tecum pater aliena limina, ostendam om̃ibus & me qui alimenta dedi, & te qui negasti. ROMANII HISPONIS. Scio pater melius esse quod tu dicis, istud ego si possem, nunquam abdicatus essem, fateor uitium meum, hoc quoque prior in me emendare uoluit pater, nec potuit, impulisti me in fraudem, qui me abdicat, aiebat non oportebat fieri, tu dicebas oportet, tibi credidi, non dedit, inquit, mihi alimenta, defuerunt tibi, quisquis alimenta a mendico rogatus est, nihil amplius quam misereri monstrat ad patrem, id est ad filium, iam quidam nobis eandem fortunam

tunam

tunam precantur. Crede mihi fatra populi digna est. ALBVTII SILLI Tollite *
uestras diuitias quas huc atque illuc incertæ fortunæ fluctus appellet, redite in gra/
tiam, innocens sit. PARS ALTERA, VALLI SYRIACI Crescere ex mea pro/
posuit inuidia, sequamur senes, quo uocat ambitio iuuenilis, & conditionem illi præbe/
bimus, melius se potest iactare quam defendere. Atqui iustus metus meus tu es, ne hæ/
redem ingratum scribam, inimicum relinquam. Inter cætera quæ mihi cum inimico pa/
tiar esse omnia, & hoc est infelicissimum, amabo, & tristissimam egimus uitam, excepto
uno quod alter alterum egentem uidimus, proiecimus, adijce istis uerborum contume
lijs, iussit, ad cœlum manus sustulit, fassus se huius spectaculi debitorem, & tunc primum
fratri uitam precatus sum, letitiam patrimonij parati, ut extant calamitatum stupores,
nullam pepeci, nisi quod isti daturus eram omnia, illi negaturus, liquet nobis deos esse,
qui non aluit, eget, qui in domũ suam fratrẽ non cœpit, in publico manet. Aequauit iam
potentiã meam cum illius potentia fortuna, nisi quod hoc prior facere non possum, ad/
optaui te, cum abdicatus es, cum abdicas, abdico. VIBII FVRII Cum egerem, aiebam
fatis se uindicauit, quod a dispẽsatore locupletis inimici, consors modo omnis fortunæ,
diurnũ petam. MARILLI Ille autem audebat rogare, qui mori mallet quam uerba sua
sibi dici, multis debeo misericordiã, a multis tuli, quisquis es, qui me ulla calamitate simi/
lem effingit, perinde habebo ac si gradu cognationis attingat. Scio quã acerbum sit sup/
plicare exteros, scio quã graue sit repelli a domesticis, scio quã graue sit & quotidie mor
tem optare & uitam rogare, & si tu non odisti eum qui mihi fecit iniuriam, ego qui fecit
tibi. DIVISIO Controuersiarũ antiqua simplex fuit, recens utrum subtilior an tantum
operosior ipsi æstimabitis, ego exponam quæ aut ueteres inuenerũt, aut sequẽtes astru/
xerunt. LATRO Alias quæstiones fecit, diuisit in ius & æquitatẽ, an abdicari possit an
debeat abdicari, sic quærit, an necesse fuerit illum patrẽ alere, & ob id abdicari nõ possit,
quod fecit lege cogente. Hos in has quæstiones diuisit, an abdicatus non desinat reus
an is desinat qui nõ tantũ abdicatus, sed etiam ab auo adoptatus est, etiã si reus erat,
an quisquis patrem nõ alit puniatur, tanq; eger, uinctus, captus, an iniquam filij lex ex/
cusationẽ accipiat, an hoc accipe potuerit, an abdicari debeat, Per hoc quæsiuit, an etiã
si ille indignus fuit qui aleretur, hoc tamen recte fecit qui aluit, deinde an indignus fuit
qui aleretur. Noui declamatores græcis auctoribus adiecerunt primã illam quæstionẽ,
an abdicatus abdicari possit, hac Cæstius usus est, adijcit quæstionem Gallio alterã, an si
abdicari possit etiã adoptatus ob id uitium, quod antequã adoptaretur nouum fuit ad/
optati, hoc autem ex æquitatis parte pendet, & tractatio magis est quã quæstio. GAL/
LIO quæstionẽ primam Latronis duplicauit sic, licuit mihi alere etiam te uetante, dein
de non licuit nõ alere. In priori parte hoc uindicauit, nõ posse filiũ ob id abdicari quod
esset suæ potestatis, nulla autẽ interdici misericordia, Quid si flere me uetes cũ uidi ho/
minem calamitosum? quid si uetes propter aliquod honestum factum periclitanti faue
re? affectus nostri in nostra potestate sunt, quædam enim iura non scripta, sed omnibus
scriptis certiora sunt, quamuis filius familiæ sim, licet & mihi stipem porrigere mendico
& humum cadaueri. Iniquum est collapsis manum non porrigere, cõmune hoc ius ge/
neris humani est, nemo inuidiosum ius postulat, quod alteri profuturum est. LATRO Iniquũ est la/pso manũ nõ porrigere.
illud uehementer pressit, non feci ratione, affectu uictus sum, cum uidissem patrẽ egen/
tem, mens non constitit, mihi quid ueteris nescio, hoc aiebant nõ esse tractandum tan/
quam quæstionem esse, tamen potentius quam ullam quæstionem. FVSCVS AREL
LIVS Pater hoc mouit in ultimo tanquam quæstionem, putaui te quãuis uetares ni/
hilominꝰ uelle ali a fratre meo uultu uetabas, aut mihi ita uidebaris. CAESTIVS Au/ *
dacius, non fuit contentus dicere, putaui uelle te, adiecit uoluisti & hodie quoq; uis, &
sua figura dixit omĩa ꝓpter quæ uelle deberet, quare ergo abdicas, puto indignaris præ/
teritũ tibi officium. LATRO colorem simplicẽ pro adulescente habere, non quo excu
set sed glorietur, non potui, inquit, sustinere illud durum spectaculum, offensas mihi pu/
tas tantum excidisse, mens excidit, non animus mihi constitit, nõ ministeriũ sustinendi
corporis suffecerunt pedes, oculi subita caligine obtorpuerũt, alioquin ego si tunc meæ
mentis fuissem, expectassem dũ rogarer. FVSCVS istum colorẽ introduxit quo frequẽ/
ter uti

ter uti solebat religionis,mouet,inquit,me natura,mouet pietas,mouet & humanorum
causa,& tam manifesto approbata exemplo ueritas,stare ante oculos fortuna uidebat
& dicere talia.Hi sunt qui suos non alunt. ALBVTIVS hoc colore,accessit inquit ad
me pater,nec summissis uerbis locutus est,nõ rogauit,sed quomodo agendũ esset cum
filio,alere me iussit,recitauit legem, quam ego semper scriptam etiam patruo putaui, &
deinde dixit,præstiti nõ quantum patri præstare debui, sed quantum uetanti sumpere
potui.BLANDVS Colore diuerso. Venit subito deformis squalore,lachrymis.O gra
uis fortuna uires tuæ,ille diues modo superbus rogauit alimenta,rogauit filium suũ,ro-
gauit abdicatum suum,interrogas quãdiu rogauerit?ne dij istud nefas patiantur,ut diu
rogauerit,diutius tamen quam tuli,quæritis quid fecerit? quod solebat. SYLO POM-
PEIVS Hoc colore.Mouet inquit me,quod nihil suo iure,nihil ꝓ potestate quod tan-
quã patruus accessit,ego uero non expaui uerba,non preces complexus sum, sed oscu-
latus sum patrem,dedi alimenta,hoc unum crudeliter feci,quod dixi fratrẽ dedisse,non
alere sed exprobare uisus sum. TRIARIVS Hoc colore. Timui,inquit,si non aluissem
ut abdicarer a patre,sciebam quomodo illi placuissem. ARGENTARIVS Hoc colo-
re:Accessit,inquit,ad me pater obrutus,sordidus,tremens deficientibus membris,roga
uit alimenta,interrogo uos iudices,hoc quidem si facere oporteat,nam istum non inter
rogo. Scit quid facturus sim.Nam patrem ut alteri patri faciã iniuriam,alteri inuidiam
cũ uetuisset me alimenta præstare, si qua est fides,non putaui illum ex animo uetare,le
nocinatur inquam gloriæ meæ,ne uidear etiam prohibitus aluisse. MARYLLIVS no-
uo colore egit. Cecidit in pedes meos senex,squalidus barba capilloq;,mouit inquã ne-
scio quis te misericordia mea, alleuaui cum ignorarem quis esset, uultis repellam, quod
pater est? CAESTIVS Hoc colore.Nec meum cogitaui,patrem meũ egentem uideo
frater nec miseretur,nec præstat alimenta,hoc est inquam noui uitij,eripere filio officiũ.
Alr.speccaui Scit hanc fortunam meorum? has iam meas esse partis,hoc speculaui quod nõ ultro ad
patrem accessi,sed aiebam,nolo quicquã aliud præstare,quæ illi præstiti. Non expectaui
donec patruus ad me ueniret & nunc expectabo. Venit ad me pater,quid habui facere,
perducerem illum ad patruum? non feci,merito irascitur. Potuit enim si aluisset leuare
quidem fortunã fratris, sed causam aggrauare. BVTEONIS Colorem non approba-
bat Latro,præstitisse se dixit exiguum,tantũ quo spiritum posset producere,& cum de-
scripsisset pallorem eius ac maciem,adiecit, apparet illum ab inimicis ali, hunc colorem
cum improbaret Latro hac sententia usus est,nõ est,inquit, abdicato cuiquã sui crimitus
ex gloria detrahendũ.HISPANVS Hunc colorem,uenustius, nam & miserationi ci⁹
qui benignissime alitur,adiecit aliquid & pietati suæ nihil detraxit. Quomodo,inquit,il
lum alo? Exiguos fortunæ cibos mitto,& siquid de mensa mea detrahere potui,fameli-
co seni porrigo.Nõ credis,quia scis,quomodo te aluerim. Colorem ex altera parte quæ
durior est ultro aiebat,hunc sequendum ut grauissimarũ iniuriarum inexorabilia & ar-
dentia induceremus odia. Tyesteo more aiebat,patrem non irasci,tantum debere fure
re,ipse declamatione usus est summis clamoribus illo uersu tragico:Cur fugis fratrẽ scit
ipse. Hunc colorem secutus. SYRIACVS Durum sensum. Videbatur non dure posu-
isse in narratione sic. Infelicissimam ambo & tristissimam ambo egimus uitam,excepto
quod alter alterum egentem uidimus,æque efficaciter uidebatur odium expressisse pa-
ternum,hac sententia,uos iudices audite quã ualde eguerim,partem rogaui.Hanc par-
Allij Flaui eloquentia etiã pueri. tem memini apud Cæstium declamari ab Allio Flauo,ad quem audiendum me fama p-
duxerat,qui cum prætextatus esset,tantæ opinionis fuit,ut.P. Romano puer eloquẽtia
notus esset. Semper de illius ingenio Cæstius & prædicauit & timuit,aiebat tam imma-
ture magnũ ingenium non esse uitale,sed tanto concursu hominum audiebatur,ut raro
post illum auderet Cæstius dicere,ipse omnia mala faciebat ingenio suo,naturalis tamẽ
illa uis eminebat,quæ post multos annos tam etsi desidia obruta, & carminibus eneruа-
ta,uigorem tamen suum tenuit,semper autem eloquentiã eius cõmendabat, aliqua res
extra eloquentiam,in puero lenocinium erat,ingenium habebat,adulta ætas, in iuuene
desidia,hic cum declamaret partem abdicati, hanc summis dixit clamoribus sententiã.
Quis es tu qui de facto fratrum sententiam feras? Ille tunc peccauit,tu nõ peccas, ad te
arbitrum

arbitrum odia nostra non mittimus, iudices habemus deos. Et illam sententiam, Audiuimus fratrum fabulosa certamina, & incredibilia, nisi nos fugissemus impias epulas, detestabili parricidio futurum diem. Hoc uno modo iste frater a fratre ali metuit ꝙ innocenter. Me contra parricidium uindica, filium illi suum reddo. CAESTIVS hunc colorē tā strictum non probauit, sed dixit temperandum esse, & ipse hoc colore usus est, quē statim a principio induxit. Miratur aliquis, ꝙ cum duo grauissimam acceperimus iniuriam ego & filius, ego solus irascor, non est ꝙ quisꝗ miretur, iam filio satisfactum est. Debuisti, inquit, me rogare, ut ipse præstares, debuisti illum ad me perducere, debuisti recōciliationē recitare, non famam pietatis ex nostra captare discordia, fortasse ego cū egerem, fratrem rogassem, si tu non fuisses, fortasse ille me rogasset, si tu non fuisses, poterat nobis conuenire, si non fuerit in medio, quem potius miseri cōtumaces rogent. Hermacoras in hanc controuersiam transit a prooemio in narrationē elegāter rarissimo quidem genere, ueni eadē re transitus esset, sentētia esset, schema esset, sed ut Latroni placebat, * schema, quod uulneret, non quod titubet. Ex altera parte transit a prooemio in narrationem Calco, & ipse per sentētiā sic. Quid tu filium mihi olim cum isto cōmunē esse, cum quo utinam cōmunem nec patrem habuissem. DIOCLES CHARISTIVS illum sensum a Latinis iactatum dixit breuissime, rarissimo genere, quod sententia uerbis consumatur, nec enim paucioribus potest.

Eustemon leuis declamator, sed dulcis, dixit noue & amabiliter illum æque de omnibus uexatum sensum, quo reconciliatio fratrum tentatur.

Finis primæ controuersiæ. Initium secundæ.

SAcerdos casta e castis, pura e puris sit. Quædam uirgo a pyratis capta uenijt, empta a lenone, & ꝓstituta est. Veniētes exorabat stipem, militē q ad se uenerat, cū exorare non posset, & colluctantē & uim inferentem occidit, accusata & absoluta remissa ad suos est, petit sacerdotium. PORTII LATRONIS. Sacerdos uestra adhuc in lupanari uiueret, nisi hominē occidisset. Inter Barbaros quid passa sit, nescio, qd pati potuerit, scio. Sacerdoti ne purus quidē contigit dominus, absint ex hoc foro lenones, absint meretrices, ne quid parum sanctum occurrat, dum sacerdos legitur, si nihil aliud certe osculatus est te, quisquis puram putabat. O egregium pudicitiæ patrociniū, militem occidit, & Hercules lenonē nō occidisti. Deducta es in lupanar, accepisti locū, precium constitutū est, titulus inscriptus est, hactenus te inquiri potest. Cæterū nescio qd in cellulam & obscœnum lectulum uocas. De pudicitia sacerdotis hic quærit. Nemo, inquit, mihi uirginitatē eripuit, sed omnes quasi erepturi uenerunt, sed omnes quasi eripuissent, recesserunt, quo mihi sacerdotē, cuius precaria est castitas, cū ex illo lupanari cruēta fugeres, si qua tibi occurrisset, si mater tua ꝓstituisset, tibi noceret, propter te liberis tuis sacerdotium non daret. FVLVII SPARSI. Quid inclusa feceris, nec quærere debemus, nec scire possumus. CORNELII HISPANI. Occidisti hominē, quid respondes? uim afferebat mihi, etiam puto sacerdoti. Pro libertate uota faciēda sunt. Prostitutæ mādabitis, pro militibus uota facienda sunt, isti mandabitis. Id enim deerat, ut tēpla reciperēt, quas aut carcer, aut lupanar eiecit. MARILLII. Vt sciamus illā apud lenonē fuisse, blanda est, domi lenoni rationes captura conueniet. Age si quis uenit pertinax, age si qs hoc ipm cōcupiuit qđ uirgo eras, age si qs, ne negare posses, ferrū appulit. P. VINITII. Et sacerdotē facite, quæ honesta maneat, quod semp fuit, aut pœnam sentiat, si esse desierit. Cuius audaciæ es puella? etiā si nos nobis nō timerem⁹, tu tibi metuere deberes. Aliter deorū numini subiecta uniuscuiusꝗ cōscientia est, aliter nostræ æstimatiōi. Nos tantū quæ feceras, palam uidimus, illi etiā quæ secreta sunt. Indignā sacerdotio dicerē, si transisses p lupanar. Procedēte hac lictor submoueri uidebit, huic prætor uia cedet, summū imperiū cōsules cedēt tibi. Quæcūꝗ meretrix ꝓstrata fuit, fugiet, fas sacerdoti nō esset, ancillam tibi similem habere, fieri ne sacerdotē fas erit? Nā quod ad sortem pertinet, ne reliquæ uirgines contaminarentur, hæc segregata est. Castam te putas, quia inuisa meretrix es. Nuda in littore stetit ad fastidium emptoris, omnes partes corporis & conspectæ & contrectatæ sunt. Vultis actionis exitū audire. Vendit pyrata, emit leno, excipit nihil, eo deducta es, ubi tu aliud honestius nihil facere potuisti ꝙ mori, stipem rogasti, quæ sa

Cōscientia deo subiecta est, quā nostra æstimatio non deprehēdit.

cerdotium rogas. Fortuna, inquit, hoc me cogit pati, misereri debent omnes mei, & ego misereor tibi puella, sed non facimus miserandas sacerdotes, nõ est apud nos maximus honor ultimorum malorum solatium. MENTONIS. Honorem habitum aurium maiestatisq; uelim uestræ, quod necesse est in hac causa nominare lupanar, lenonẽ, meretricios quæstus, homicidium. Quis credat? Inter hæc sacerdos quæritur. At mehercules futuræ sacerdoti nihil ex his audiendum erat. Sacerdotis uestræ summa noticia est, ꝙ prostitit, summa uirtus ꝙ occidit, summa felicitas ꝙ absoluta est, non potest in ea sperari sacerdos, in qua sperari meretrix potest, alijs oculis leno uitam æstimat, alijs pontifex. BLANDI. Virgo sum inquit, interroga si dubitas archipyratam, interroga gladiatorẽ, an rogatus uirginitati pepercerit. Nõ refello, dum scias clausa esse testibus tuis tẽpla, in actionem nemo uoluit liceri, ut enotuit, seruisse pyratis, non uidebatur iste uirginis uultus, ista cõstantia, & ne armatum quidẽ timẽs audacia. ARELLII FVSCI PATRIS. Ne metuas puella pudica es, sed sic te uiro lauda, non templo, meretrix uocata es, in cõmuni loco stetisti, superpositus est cellæ tuæ titulus, uenientes recepisti. Cætera etiam si in communi loco essem, tamen potius scirem. POMPEII SYLONIS. Excipitur meretricum oculis. Docetur blanditias, & in omnem motum corporis consingitur. Auertit aures petitura sacerdotium, dum reliqua narro, nihil ad uos afferã dubium, nil audictis, nisi quod uicina ciuitas uidit. Tu sacerdos? quid si tantum capta? quid si prostituta? qd si tantum homicida? quid si tantum rea fuisses? ROMANI HISPONIS. Nunquid hoc negas, colluctatam te tamen cum uiro, quem in illa uolutatione necesse est prius sup te fuisse. Adijciebat Zeno, merito occisum militem. Plus ausum ꝙ̃ in prostitutam licebat. Exorasti populum. Nunquid & lenonem? nunquid & pyratam illum, quem non poteras occidere? ARGENTARII. Armatum, inquit, occidi, Quid inermis gloriatur homicidio eius, quem nescio an sero occiderit. CAESTII PII NARRATIO. Ita domi custodita est, ut rapi posset, ita chara fuit suis, ut rapta non redimeretur, ita raptæ pepercere pyratæ, ut lenoni uenderetur. Sic emit leno, ut prostituerit. Sic uenientes deprecata est, ut ferro opus esset. Coniectum in urnam nomen eius non exijt, sed eiectum est, tẽpus erat non sortiri, urna purgata est. Stetisti puella in lupanan, ut te nemo uiolauerit, locus ipse uiolauit. Stetisti cum meretricibus, stetisti sic ornata, ut populo placere posses, ea ueste quam leno dederat, Nomen tuum pependit in fronte, Precia stupri accepisti, & manus, quæ Dijs datura erat sacra, capturas tulit, cum deprecareris intrantis amplexus, & oĩa alia impetrares, osculum rogasti. Ancillæ ex lupanaribus sacerdoti non emuntur, coram sacerdote obscœni homines abstinent. Non sine causa sacerdoti lictor apparet, occurrenti tibi meretricem submouisset. Non est credibile, temperasse a libidine pyratas, oĩi crudelitate efferatos, quibus omne fas nefasq; lusus est, simul terras & maria latrocinãtis, quibus in aliena impetus per arma est, iam ipsa fronte crudeles, & humano sanguine assuetos, præferẽtes ante se uincula & catenas, grauia captis onera a stupris remouere potuisti? quibus inter tot tanto maiora scelera, uirginem stuprare, innocentia est. Sed lupanar excepit omnes, sordida iniuriosaq; turba huc influit, nec quisq; eo ut iudicet, uenit, aut omnes cauere fabulis tuis, aut omnibus persuasum est. Nemo in tanta euntium redeuntiumq; turba inuentus est, qui fortunæ tuæ uellet illudere. Ergo tu cum tam innocens ꝙ̃ dicis uixeris, ista passa es, credis deos esse. Nihil, inquit, passa sum, hoc satis est nupturæ, sacerdoti parũ. Ibi adhuc fuisti, discede, ignota es, discede, nimiũ nota es. P. ASPRENATIS. Contradico non inimicitijs cuiusq; impulsus. Quod enim odium, quæ inimicitiæ cuiusq; esse possunt, ꝙ̃ nemo ciuium seruorum norat anteq; ꝓstitit. Monet me respectus omniũ uirginum, de quibus hodie grauis fertur sententia. Si in ciuitate nulla inueniri potest neq; meretrice castior, neq; homicida purior. Pyratæ te inuiolatam seruauerũt, a sacerdote se nõ abstinuisset pyrata, leno, mango, de sacerdotis pudicitia, his spõsonbus credendum est. Iacuisti in pyratæ myoparone. Contrectata es alicuius manu, alicuius osculo, alicuius amplexu. An melius pyrata seruauit ꝙ̃ pater, conseruata est cauentis & humano sanguine delibutos, inde est profecto quod potest hominẽ occidere. Proclama ingenuam esse te, quid expectas? cum in lupanar ueneris, iam tibi omnia templa præclusa sunt, conseruarum oculis inquinatur. Inter ebriorum conuiuarum iocos iactat,

*

modo in

modo in puerilem,modo in muliebrem habitum compoſita,iſtinc ne patri quidem redi-
menda es. Nulla ſatis pudica eſt,de qua quæritur,non legerem te ſacerdotem,etiam ſi ſa
cerdoti ſeruiſſes. Virginem eſſe ſacerdotem noſtrã,cui credimus meretrici,lenoni,pyra
tis?hæc enim teſtium ſumma eſt. Caſtigationem ex pontificis maximi arbitrio merue-
rat ſacerdos,ſi te e lupanare redemiſſet. Conuenit omnis libidinoſorum turba,& concur
rit ad meretricem nouam. Illud certe fateberis,pudicitia tua precaria eſt, tot intrauerũt
cellam tuam gladiatores,tot iuuenes,tot ebrij,& omnes ante militem inermes,ego illam
dico proſtitiſſe,illa ſe dicit etiam mendicaſſe,pudicitiam ſacerdotis meæ etiam carnifici
debeo. IVNII GALLIONIS. Ambitioſa lex eſt,ad ſacerdotium nõnullas non ſancti-
tatis tantum,ſed felicitatis admittit. Inquirit in mores,in corpus,in uitam. Vide tu quem
admodum tam moroſæ legi ſatiſfacias,capta es a pyratis, inter ſeruos,inter homicidas,
in illis myoparonis anguſtijs ſpatiata es. Viderimus qd in te audere potuerit feritas ho-
ſtium,libido Barbarorum,licentia dominorum,certum habeo iudices cum hanc ferita-
tem Barbarorum audiatis,fauetis illi,ut quam primũ mutet ſeruitutem. Sic iſtam ſerua-
uerunt pyratæ,quemadmodum qui lenoni eſſent uendituri. Stare in illo ordine,ex eadẽ
ueſci menſa,in eo loco uiuere,in quo etiam ſi non patiaris ſtuprum,uideas. Aliquis for-
taſſe inuentus eſt, quem hoc ipſum irritaret,quod rogabas. Ipſe autẽ leno pepercit,igno
ramus iſtos quibus uel hoc in eiuſmodi quæſtu præcipue placet,quod illibatam uirgini-
tatem decerpũt. Seruauit te leno,quã proſtituturus erat in libidinem populi, ita eſt. Sic *
leno tanq̃ nos caſtam tam e caſtis omnes inquam exorabimus. Si quis dubitat, an mere
trix eſſet,audiat q̃ blanda ſit,hæſiſti in complexu,oſculo,pacta es,ut feliciſſima fueris, p
pudicitia impudice rogaſti, quid faciam mulieri in crimina ſua deliteſcenti? Cum dico
uim paſſa es,occidi inquit,cum dico hominem occidiſti,inferebat inquit uim. Sacerdos
noſtra ſtuprum homicidio,homicidium ſtupro defendit. DIVISIO. LATRO in has
quæſtiones diuiſit,an per legem ſacerdos fieri non poſſit,& ſi lex illi non obſtat,tamẽ ſa-
cerdotio indigna ſit,an lege prohibeatur,in hæc duo diuiſit,an caſta ſit,an pura ſit. An ca
ſta ſit in hæc diuiſit. Vtrum caſtitas tantum ad uirginitatem referatur,an ad omnium tur
pium obſcœnarumq; rerum æſtimationem. Puta enim uirginem quidem eſſe te, ſed cõ
trectatam te oculis omniũ,etiam ſi citra ſtuprum,cum uiris tamẽ uoluntate non caſta ta-
lis,qualis uideri poteſt,cui lex nocere uult. Matrem quoq; inceſtam eſſe ſi ad uirginita-
tem tantum refertur caſtitas,an hoc uiro ſit, aiebat Apollodorus quidem placere, ſi fixa
eſſet hæreat & tuta. Sed hic non repugnare controuerſiam huic ſuſpitioni. Non eñ po- *
titur adhuc uirgine,& multa ſunt propter quæ credibile ſit non eſſe,illud adijciebat,de-
niq; etiam ſi non effecero,ut credant iudices non eſſe uirginem, conſequar tamen ut nõ
putent dignam ſacerdotio,de qua dubitari poteſt,an uirgo ſit. An pura ſit,in hæc diuiſit,
an etiam ſi merito occidit hominem,pura tamen non ſit homicidio coinquinata,deinde
an merito occiderit hominem innocentem,uti corpore proſtituto uolentẽ,abſoluta eſt,
oſtendit non puram ſe eſſe,ſed tutam. An idonea ſit in tractationes quas quiſq; uult di-
uiſit,an idonea ſit tam infelix ut caperetur,ut ueniret lenoni potiſſimum, ut proſtitueret
tur,occidere hominem cogeretur,ut cauſa diceretur. CAESTIVS etiam altius petit &
obijcit,quod tam uilis ſuis fuiſſet ut non redimeretur. SYLO POMPEIVS. Dum præ
ceptum ſequimur,quo iubemur ut quoties poſſumus de omnibus legis uerbis cõtrouer
ſiam faciamus,illam quæſtionẽ mouit. Caſta de caſtis,lex inquit de caſtis,cũ dicit hoc nõ
tantum ad parentes refert,ſed ad omnes quibus conuerſata eſt uirgo. Non enim adijcit
e caſtis parẽtibus,ſed e caſtis,uult illos a quibus uirgo uenit caſtos eſſe. Intelligo,inquit,
ſub hoc uerbo multa,caſtis cum dicit penatibus,tu ex inceſtis uenis,intelligo caſtis diſci
plinis,tu ex obſcœniſſimis uenis,quid enim didiciſti? & quæcunq; hoc loco dici poterãt
idem & in illa parte fecit pura e puris. HISPO ROMANVS accuſatoris uſus pugnaci
tate negauit puram eſſe,nõ ad eam hoc referens, ſed ad corpus,tractauit impuram eſſe,
quæ oſculum impuris dederit,quæ cibum cum impuris cœperit. ALBVTIVS figuram
diuiſit in controuerſiam. Dixit enim putemus tres ſacerdotium petere, unam, quæ ca-
pta eſt,alteram,quæ proſtituta,tertiam,quæ hominem occidit. Omibus nego,& ſic cau-

 ſam contra

sam contra singulas egit. FVSCVS ARELLIVS. Probabo indignam sacerdotio, pri-
mum etiam si pudica sit, deinde quia nescimus, an pudica sit, nouissime quia non sit pudi-
ca. FVSCVS pro puella colorem hunc introduxit. Voluerũt Dij immortales in hac pu-
ella uires ostendere, ut appareret, q̃ nulla uis humana diuinis resisteret, magis putaue-
runt posse miraculo esse in captiua libertatem, in prostituta pudicitiam, in accusata inno-
centiam. LATRO dixit, aliqua capta felicior fuit, nulla fortior. MARILLIVS cum de-
scripsisset indignationem puellæ magnam fuisse, altius quiddam superbiusq; uultu ipso
præferentem, hanc adiecit sententiam, quam solebat mirari Latro, immo ut ipse aiebat
exosculari, narrate sane omnes tanq̃ ad prostitutam uenisse, dum tanq̃ a sacerdote dis-
cesserint. ALBVTIVS dixit, Nescio quis fero & uiolento animo uenit, ipsis credo dijs
* illum impellentibus, ut futuræ sacerdotis non uiolaret, castitatẽ uideret, prædixit illi, ab-
stineret a sacro corpore manum, non est quod audeas lædere pudicitiam, quam homies
seruant, Dij expectant cruenti, & in perniciem cruenti suam. Nec, inquit, arma quæ nesci-
rent, teneret pro pudicitia, & raptum gladium in pectus pyratæ sui torsit, hoc factũ eius
ne lateret eisdẽ Dijs immortalibus fuit curæ. Accusator eius inuectus est, qui iudicij eius
in foro testimonium redderet. Nemo credebat occisum uirum a fœmina, iuuenem a pu-
ella, armatum ab inermi, maiora esse uidebantur, q̃ ut possent credi sine deorum immor-
talium auxilio gesta. CAESTIVS timuit se in narrationem demittere, sed illam trãscur-
rit, hoc dixit in sacerdote futura maxime debere æstimari, pudicitiam, innocẽtiam, felici-
tatem, q̃ pudica sit moles ostendit, q̃ innocens iudex, q̃ felix reditus. Etiam habemus
quandam prærogationem sacerdoti ab ipso numine datam, licet isti obijciũt illi fuisse ca-
ptiuam, lenoni postea seruisse, causam nouissime dixisse, inter tot pericula nõ seruassent
illam Dij, nisi seruata fuisset. ARGENTARIVS illud in narratione dixit. Accusator in
hoc maxime premebat ream, aiebat occisum esse intra uerba anteq̃ uim afferret. SYLO
POMPEIVS hac figura narrauit, Eam uobis sacerdotem promitto, quam incestam nul-
la facere posset fortuna, potest aliquid seruitus cogere, seruit & barbaris & pyratis, inui-
olata apud illos mansit. Potest aliquam corripere prolapsi in uitia sæculi, praua consue-
* tudo etiam matronarum, uultum in libidine, magisterium pudicitia permanebat, licet il-
lam ponatis in lupanari, & per hoc illi intactam pudicitiam efferre contigit, fuit in loco
turpi, probroso, leno illam prostituit, populus adorauit, nemo non plus ad seruandã pu-
dicitiam contulit, q̃ quod ad uiolandam attulerat. Multum potest ad rectum quoq; pu-
dici animi propositum, hostis gladio non succumbet, immo, si opus fuerit, pudicitiã uin-
dicabit. Incredibilem uideor in puella rem promittere, iam præstitit adolescentem mise-
ricordis populi beneficium, polluere tentantem gladio repulit. Fuit qui illam accusaret
cædis, absoluta est, ut qua uobis potest esse dubitatio, quæ uentura erat ad sacerdotium,
an pura esset, an integra, iam iudicatum est. TRIARIVS dixit, Negabat se puella, negar-
bat fecisse. Illũ suis manibus cecidisse, altior inquit humana uisa est circa me species emi-
nere, & puellares lacertos supra uirile cobur attollere, quicunq; estis Dij immortales, qui
pudicitiam ex illo infami loco cum miraculo uoluistis emergere, non ingratæ puellæ o-
pem tulistis. Vobis pudicitiam dedicat, quibus debet. Alterius partis color nihil habet
difficultatis, apparet quas præposuit, dicendum est in puellam uehementer non sordi-
de, nec obscœne. Sordide Basilius, qui dixit, Extra portam istam uirginem, & ostẽde istã
eruginosam manum. VIBIVS RVFFVS, qui dixit, Redoles adhuc fuliginẽ fornicis.
Obscœne, quemadmodum Murrhcius rhetor qui dixit, Vnde scimus, an non uenienti-
bus pro uirginitate te alio libidinis genere dedixeris? Hoc genus sensus memini quẽdã
prætorium dicere, cum declamaret controuersiam de illa quæ egit cũ uiro malæ tracta-
tionis, quod uirgo esset, & damnata postea petijt sacerdotium. Noluimus, inquit, istam
maritorum abstinentiam, qui etiam si primam uirginibus timidis remitteret noctem, ui-
Scaur⁹ nullam stulticiam impunitam trãsire passus est. cinis tamen locis ludunt. Audiebat illum Scaurus, non tantum disertissimus homo, sed
uenustissimus, qui nullius unq̃ impunitam stulticiam transire passus est, statim Ouidia-
num illum, Dum timet alterius uulnus inepta loci, & ille excidit, nec ultra dixit. Hoc au-
tem uitium aiebat Scaurus a Græcis declamatoribus tractum, qui nihil & non permise-
rint sibi

rint sibi,& penetrauerint. HYBERAS inquit,cum diceret controuersiam de illo,q Tribados deprehenderit & occiderit,describere cœpit mariti affectum,in quo non deberet exigi inhonesta inquisitio.

GRANDAVS ASIANVS æque declamator cum diceret in eadē controuersia. Non ideo occidi adulteros,non paterentur,dixit ei,

in hac controuersia de sacerdote non minus obscœne dixit Murrhedius. Fortasse dum repellit libidinem,manibus excepit. Longe recedēdum ab omni obscœnitate & uerborum & sensuū, quædā satius est causæ detrimento tacere q̃ uerecundiæ. VIBIVS RVFFVS uidebatur quotidianis uerbis usus non male dixisse. Ista sacerdos quantū mihi abstulit.

Controuersiæ secundæ finis.

CONTROVERSIA TERTIA.

INcesta saxo deijciatur,incesta damnata anteq̃ deijceref de saxo inuocauit Vestā, deiecta repetif ad pœnam. LATRONIS. Hoc expectatis,ut capite demisso uerecundia seipsa anteq̃ impelleref,deiecerit,id deerat, ut modestior esset in saxo, q̃ in sacrario fuerat,constitit,& circumlatis in frequentiam oculis,sanctissimū numen quasi parum uiolasset,inter altare cœpit in ipso quo uindicabaf uiolare supplicio,hoc alterum damnatæ incestum fuit,damnata est,quia incesta erat, deiecta est,quia damnata erat,repetita est,quia incesta,& damnata & deiecta est. Dubitari nō potest,quin usq̃ eo deijcienda est donec efficiatur,propter quod deiecta est. Patrocinium suum uocat perennem infelicitatem,quid tibi importuna mulier† preceris, nisi ut ne bis deiecta percas? Venit ad colendum Romam imperij pignus,etiam si non stupro ac certe carnificis manu incesta. Inuocaui inquit deos,statuta in illo saxo deos nominasti,& miraris,si iterū te deijci uolunt,si nihil aliud,in loco incestarum stetisti. CAESTII PII narratio. Quid agam? exponam quando stuprum cōmiserit? cum quo? quibus conscijs? Ista quia proba ut,damnata est,quid postea accessit,quod illam uirginem faceret? quod iacuit in carcere? quod ducta est ad saxum? quod inde proiecta? ait se innocentem,quia perire non potuit. Ita lex de sacerdotum iure,in iudicio quæri uoluit,de iudicibus in supplicio,amplia tura iudicibus in pœnam,postulat ut cum contra pœnā causa tuta non fuerit,cōtra causam tuta pœna sit. Non putas legem cauisse ut perires,quæ cauit,quemadmodum perires,exoremus te mulier,ut iterum absoluaris. Aut tu sacerdotium uiolasti, aut sacerdotem,male de Dijs existimas,si sacerdoti suæ tam sero succurrunt,lata est sententia,ptiuntiatum est,damnata es. Interrogo te hoc loco mulier? responde mihi. Sunt Dij? ARELLII FVSCI PATRIS. Iterum experimur,quid times propicios deos? erat inqt præruptus locus, & immensæ altitudinis,dicebam tibi,incestam lex mori uoluit, stat moles abscissa in profundum, frequētibus exasperata saxis,quæ aut elidant corpus, aut de integro grauius impellant,inhorrent scopulis enascentibus latera,& immensæ altitudinis tristis aspectus,electus potissimum locus,ne damnati sepius deijciant. FVLVII SPARSI & a superis deiecta,ab inferis non recepta,in cuius pœnam saxum extruendum est. IVNII BASSI. Nihil putabam amplius adijci posse audaciæ istius,q̃ quod in illa crudelitate Vestam nominauerat,ab ipso enim supplicio in templum usq̃ reuoluta, quicquid secundum deos sanctissimū est,contactu suo polluit, quam a saxo nusq̃ reuerti fas est,nisi ad saxum,quanto minus q̃ in templo resiluit. Huc potius uenit,ubi damnaf, q̃ illo ubi absoluitur. ALBVTII SYLI. Si quis adhuc dubitabat de deiecta,ueniat & sibi ipsi credat. Hæc impudentia uirginis est,in urbe tam beata cum tot superent uirgines, cum tot principum filiæ sint,postulat,ut præteritis his potissimum ab inferis seruetis sacerdotē, quare ego si incesta sim,uiuo,nescio,hoc unum scio,nec fieri quod non potest,nec portentum esse quod potest. Absit,nefas est,ut id saxum absoluat,quod tantū damnatus accipit. ARGENTARII narratio,Pene iudices cœpi,qualis esset rei, sed quid efficiā? cū illam incestam probauero,nempe ut de saxo deijcienda uideatur,iam uisa est. Non imitabor istius impudentiam,ut reperendo iudicium quod factum est, improbasse uidear, quod exigebaf,probaui,quod iudicastis exequor. CORNELII HISPANI. Deos dei asq̃ inuoco,quos priore iudicio nō frustra inuocaui,incesta q̃ tardissime pereat,inuocaui inquit numina,quid inuocas mulier? Si innocens es,dij non sunt. Videte quantum sa-

†Vide num legēdum sit imprecer, sicut supra folio. 453. ibi Id enim deerat.

cerdos peccauerit, quæ nec absolui potuit nec mori, aut tu sacerdotiū uiolasti, aut nos sacerdotem. Erras, si satis ad sacerdotiū putas, perire nō posse. ROMANI HISPONIS. Ab Tarpeia ad Vestam, cuius uittā carnifex rupit, a tēplo ad saxū, a saxo ad templū, hic pudicæ sacerdotis inter supplicia & uota discursus est, inter superos inferosq; iactata in nouam pœnam reuixisti. POMPEI SYLONIS narratio. Quod ad rerum expositionē pertinet iudices non cōmittam ut deorum immortalium ultionem morer, bis incesta saxo deijciatur, lege damnata est, habetis indicium, deiecta est, habetis exemplū. VIBII GALLI narratio. Breuis expositio rerum est, aduersariā incesti postulaui, accusaui, dānaui, carnifici tradidi, permittitis, iam ab ira accusator recedam, eamus ad absolutionem tuam, ita Dij damnatā absoluere q̄ sacerdotem, sero innocentiā damnata cōcupisti, uitā deiecta. Ex altera pte SYLLII SPARSI, dānata deiecta est, absoluta descēdit. ARELLII FVSCI PATRIS. Putares puellam demitti non cadere. CAESTII PII. Nullā habebat gratiam in templo, dixerat itaq; tantum, deos inuocabat, lex sacerdotē non usq; ad saxum deferret, nisi expectaret deorum sententiam. CORNELII HISPANI. Describsit altitudinē montis, etiā secure despicientibus, & adiecit. Carnifex quoq; recedens impellit, nihil fecit tanq̄ rea, contumax est innocētia, turpe putabat sacerdos rogare, nisi deos. MARILLII. Mirandum est, si oppressa est uirgo sine gratia, cuius em̄ genibus submisit manus? quem deprecata est? quæ tarde rogauit, etiam deos. DIVISIO. Latro in has quæstiones diuisit, utrum lex ex incesta tantū sit, uel quæ deijciatur, nec pereat, an etiam damnata. Si innocens post damnationē apparuit, deijci non debeat, an hæc innocens sit, an hæc deorum adiutorio seruata sit. CAESTIVS. Et illa subiunxit huic ultimæ quæstioni, an Dij immortales humanarū rerum curam agant. Et si agunt, an singulorum agant. Si singulorū agant, an huius egerint. Improbat Albutiū, q̄ hæc non tanq̄ particu-

* las incurrentis in quæstionē, sed tanq̄ problemata philosophomena. FVSCVS ARELLIVS PATER sic diuisit, Vtrum incestæ pœna sit deijci, an perire. Vtrum prouidētia deorum, an casu seruata. Si uolūtate deorum seruata sit, an in hoc, quo crudelius periret. Hic color fere sententijs quas proposui permixtus est. Quid tamen Cæstius senserit, indicabo. Contra sacerdotes qui dixerunt, uideri deos infestos illi, in hoc eam seruasse, ut diutius torqueretur, aiebat Cæstius, malle se casu uideri factum q̄ deorum uolūtate, nā si semel illos interuenire huic rei fateremur, manifestius erit in pœnam seruatam esse sa-

* cerdotem q̄ in pœna mactam, quæ non probabat ille. TRIARII. Remissam tibi pœnā putas, ampliata est, & ipsa inquit ampliatio, quæ apud iudices fieri solet, ea quæ uerbū in sententia petitum est, non est damnantis, sed dubitantis. Declamauerat apud illum hāc ipsam cōtrouersiam Varus Quintius tunc Germanici gener ut prætextatus, cum descripsisset circumstantē, q̄ tam cito oculis pene subduceretur, dixit. Exaudierunt Dij immortales supplicum uoti preces, incestam ne cito supplicium transcurreret, reuocauerunt. Cæstius multum cōtumeliose dixit in ipsam sententiā, sic inquit, Quomodo quadrigas reuocauerunt, nam & ante posuit similitudinē, quia & hæc de carcere exierat. Cumulata dixisset, nouissime adiecit rem, quā omnes improbauimus. Si ista neglīgētia pater tuus exercitum perdidit, filiam obiurgabat, patri maledixit. PASTOR AIETIVS hanc controuersiā apud Cæstium iam senator dixit, & hunc colorē optimū putauit, sic ueneficijs corpus indurauit, ut saxa reuerberaret. Multum Cæstius hanc corripuit, & dixit, hoc est quare ego auditores meos inuitem ad alios audiendos ire, hoc male mi facit ille, qui aut Antidita aut Pythuicus est. Dicebat aūt in Albutiū, qui illis diebus dixerat in hac cōtrouersia durius saxo, & in Bassum Iuliū multa dixerat uirgo, qui de sub saxo Octonitū

Stultus Pastoris color ut merito a pastore fuisse uideat

* Iuniū patrem memini colorē insulsum inducere, quod minus ferendū erat, quod libros colorum edidit. Fortasse, inquit, pœnæ se præparauit, & ex quo peccare cœpit, eadē condidicit. SYLO POMPEIVS hūc colorē tentauit. Præstat, inqt, quædā natis sacerdotibus uerecūdia, erubuimus qcq̄ ex dānatæ Vestæ detrahere. HISPANVS dixit, ita putaueras una te pœna posse defūgi, cū in saxo deos nomiasses. TRIARIVS indignātiū uoces descripsit dicētiū, qa nō potes, uis mori. MARILLIVS dixit, cōstituta in saxo inuocauit deos, publica indignatio exorta est, audet ista nominare deos, audeo hoc loco, quid autē habet iam quod illos roget nisi bonam mortem. DIOCLES CHARISTIVS dixit.

Controuersiæ tertiæ finis.

CONTROVERSIA QVARTA.

ADulterũ cũ adultera qui deprehenderit, dum utrũq; corpus interficiat, sine fraude sit. Liceat adulterũ in matre & filia uindicare. Vir fortis in bello manus pdidit, deprehendit adulterũ cũ uxore, ex qua filiũ adulescentẽ habebat, imperauit filio ut occideret. Non occidit, adulter effugit, abdicat filium. ARELLII. Adulteros meos tantum excitaui, me miserum ꝙ diu iacuerũt, postꝙ deprehenderam, ego te non abdicem, quem possem occidere. O acerbam mihi uirtutis meæ recordationem. O tristem uictoriæ memoriã, ille onustus modo hostilibus spoliis uir militaris, adulteris meis tantum maledixi, solus ego ex omnibus maritis nec dimisi adulteros, nec occidi. Quid ridetis? inquã, non habeo manus, uoca filium. Tu uiri fortis filius, qui stringere ferrum nõ potes, ne te truncus quidẽ capere potui, nisi domi, utcũq; tamẽ potui obluctatus sum, & truncum corpus opposui. Exierunt adulteri tãtum meo sanguine cruenti. CORNELII HISPANI. O dignũ, cui aut pudica contingat uxor, aut impudica, dũ armatus est. Te respublica inuoco, quæ manus meas possides, quis nõ putet aut me sine filio, aut filiũ sine manibus? CAESTII PII. Conceptus est iste, ex quo sciemus cũ adulteros deprehendero, nunꝗ putaui futurum salua republica, ut uir fortis sentiret se manus perdidisse. MARILLII. Adulteros meos usq; ad limen prosecutus sum, cucurri miser ad ferrum quasi manus haberem. TRIARII. Deciderũt arma cum manibus, tũc pmũ sensi me manus perdidisse. DESCRIPTIO PVGNANTIS VIRI FORTIS. Dii boni & has manus aliquis derisit? cum a patre natus accersitus ut occideret adulteros, uenit ut dimitteret. Ita ego etiam manus pro adulteris perdidi, steti deprehensus ab adulteris meis, patris desertor, matris leno, quem puto iam credidistis, non esse filium uiri fortis, tertius in cubiculo derisor stetit. FVLVII SPARSI. In bello suas, in domo etiam filii manus perdidit, processit in bellum hic unus omniũ adulescentis filii uicarius, in acie uicit, domi captus est, portat inter spolia uiri fortis uoluntatis adulteros, adolescẽs uenit tempus militiæ tuæ, indignare si deceptus, tam frustra ad filium ꝙ ad gladium cucurrit, ridebant adulteri truncas uiri fortis manus circa sua arma labentis. ARGENTARII. Ante patriæ ꝙ patri negauit manus, libenter causam eius suscepit. Quis enim illum non uindicet? quid hoc infelicius? quem adulteri tunc riserunt, cum deberent mori? Vir fortis in ciuitate truncus, integros adulteros spectat. IVLII BASSI. Non est quod putetis puniri illum, ad suos dimittit, inquã ad matrem suam, nescio an & patrem. Meruit hæreditatem illius quem occidere parricidium putauit. Nulli unꝗ plus debuistis uiro forti usq; eo ꝓ uobis pugnauit, ut pro se nõ posset, adolescens quos dimisisti quære. VARII GALLI. Matrẽ inquit nõ occidisti, quã minus hoc crimine pdere debui ꝙ patrẽ, pater occidere iussit, lex uetat, nõ comparassem patri legẽ, nisi cum illa lex fuisset, alterũ putaui parricidiũ, matrẽ coram patre occidere. ARELLII FVSCI PATRIS. O misera pietas quæ inter parentũ uota constitisti, nõ semper scelera nostri iuris sunt, & truces quosq; animos misericors natura debilitat. DIVISIO. LATRO hac usus est diuisione, an licuerit filio, an uindicare oportuerit, an si licuit & oportuit, ignoscendũ sit illi, si nõ potuit indulgentiã repugnare, an licuerit in illa diuisit, an tunc liceat adulterũ filio uindicare, cum maritus nõ est, an tunc liceat ubi maritus in eo loco est, quasi omnino nõ esset, an oportuerit, tractationis quidẽ est, quam ut quisq; uult uariat. Latro tamen sic ordinauit, oportuit etiam si pater non iuberet occidere adulteram, uiri fortis uxorem, oportuit iubente patre, etiam si ipse posset occidere, oportuit cum & iuberet & ipse non posset. Noui declamatores illam quæstionem tractauerunt ex uerbo legis natam. Adulterum cum adultera, qui deprehendit, dum utrũq; corpus interficiat sine fraude sit. An nemo possit occidere nisi qui deprehenderit? Tentauerunt & illam an nõ possit abdicari filius, ob id quod illi facere salua lege nõ licuit. Color pro adulescente unus ab oibus q declamauerũt introductus est, nõ potui occidere, ex illa Ciceronis sententia tractus, quã in simili controuersia dixit, cũ abdicaretẽ is, qui adulterã matrem occidendã acceperat, & dimiserat terrore. LATRO descripsit stuporẽ totius corpis in tanto inopinati flagitii spectaculo, & dixit, Pater tibi manus defuerunt, mihi omnia, sed cum oculorũ caliginem animi defectionẽ membrorum omniũ torsionẽ descripsisset, adiecit, anteꝗ ad me redeo, exierunt. GOR

GIAS inepto colore, sed dulci. Pammenes ex bonis declamatoribus dixit. Gorgias egregie dixit. Pammenes dixit. Fuscus Arellius dixit, maius erat scelus quod imperabas, ꝙ quod deprehenderas. ALBVTIVS non narrauit, sed hoc colore egit ab initio usq; ad finem. Ego me defendere debeo, siquid mihi obiectum erit, aut negabo, aut excusabo. Si quid exegeris maius uiribus meis, dicam ignosce, nō possum. Ignoscit filio pater nauigationem recusanti se non ferre mare, ignoscit non sequenti castra, si nō potest, ꝗuis pater ipse militaris sit, non possum occidere, agedum ipsam legem recita, liceat & marito, liceat & patri, quare tam multos nominat, nisi quod putat aliquos esse qui non possunt? Et in descriptione dixit, cum me uocauit pater, hoc inquam putaui supplicium futurum morte grauius, si adulteram filio ostenderet. Et illud dixit, exierūt adulteri inter patrem debilem & filium stupentem. SYLO POMPEIVS hoc colore narrauit, nō putaui mihi licere. BLANDVS hoc colore. Vtrūq; filii nomen audio, pater rem petit iustiorem, mater faciliorem. Et illud post descriptionem adiecit, fatebor uobis, parricidium coram patre facere non potui. CAESTIVS hoc colore egit. Prosiliuit, inquit, protinus mater, & amplexu suo manus meas alligauit. Ago confusioni meæ gratias, ꝙ nihil in illo cubiculo uidi, nisi patrem & matrem. Pater rogabat ut occiderē, mater ut uiueret. Pater ne nocens impunita esset, mater ut ego innocens essem. Pater recitabat legē de adulteris, mater de parricidis. Et ultimā sententiam dixit, occidere si matrem turpe est noluisse, nō potui. ARGENTARIVS dixit, Non est quod me ex hoc habitu æstimetis, quod manus habeo, tunc non habui. Et illud dixit, dat pœnas tibi, perdidit uirum, perdidit filiū, ægro tanti non assedero, agentē non alam, omnia mihi libera sunt, iam uitam illi nō debeo. Ex altera parte multa sunt pulcherrime dicta, sed nescio an Græcis nostri cessuri sunt. In hac controuersia dixit amas, habet aliquid corrupti hæc sententia. LATRO dixit, Quātum ego tunc questus sum cum fortuna mea, ꝙ non cito oculos perdidissem. SYLO POMPEIVS dixit, Fili, aut oculos erue, aut manus cōmoda. Omnes aliquid belli dixerūt, illo loco quo deprehensi sunt adulteri dimissi. LATRO dixit, Adulteros meos tantum excitaui. FVSCVS ARELLIVS innuisse nunciæ, frigidius dixit contrariam illi sentētiā, Adulteros interuentu meo ne excitaui quidē. VIBIVS RVFFVS dixit. Adulteri marito non assurrexerunt. POMPEIVS dixit, Adolescens, deniq; adulteros excita postq; tu uenisti securius iacent. LATRO dixit, Erratis qui me putatis manus non habere, filium uocaui, ut intrauit, ab adultero salutatus est. FVSCVS dixit, Fili, tuam fidem ostende; te integro manus me non perdidisse, controuersiā mihi de te facit adulter, ueni, utrius filius sis indica. PVNITIVS & pulchre dixit & noue, Sūpsit ab hominibus benedicta, irrupi in cubiculum adulterorū, quid mentior miser, aperto cubiculo expectabā adulteri. CAESTIVS dixit, Vocaui filiū, risit adulter tanq; qui diceret, meus est. VIBIVS RVFFVS dixit, ꝙ ociosi, ꝙ securi adulteri transierūt præter oculos meos, præter filij manus. LATRO cum exeuntes adulteros descripsisset, adiecit, Adolescens, parentes tuos sequere. NICETES illam sententiā pulcherrimam, qua nescio an nostros antecesserit, sed illum Albutium qui Græcos præeminet, cum pugnantem acie se descripsisset, dixit, Me miserum quas manus adulter effugerit, & illud Albutij, non potui inquit matrem occidere, quæ excusatur, sic adijce & patrem. ALBVTIVS sic narrauit, ut tanq; filio sciente factum esset adulterium, suspectum quasi patri consilium matri suæ fecit. P. ASPREINAS dixit, Extenuissime maritus & dedit adulteris locum, idē dixit, matrē occidere nō potes, adulterū certe occide, an & iste pater est, dixerat Nicetes. MVRRHEDIVS dū hanc sententiā imitari uult, stultissimā dixit, Reliqui in acie pugnaces manus.

CONTROVERSIA QVINTA.

RApta raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Vna nocte quidā duas rapuit, altera mortē optat, altera nuptias. PORTII LATRONIS. Iā se parabat in tertiam, nisi nox defecisset. Stupri accusatus stuprum defendit. Cum altera litigat rapta, alteram aduocat. Vindicate patres, uindicate fratres, uindicate mariti, fortior disciplinæ publicæ securitas surgit, iam bene rapiunt. MENTONIS. postera die erat in huius domo fletus, lamentatio matris spes suas deplorantis, cum interim ex alia domo alia uociferatio orit, alius tumult[9], coit populus uelut publico metu exterritus,

territus,

territus, uix credit duos tantum raptores fuisse. Cum interim producitur publicus pudicitiæ hostis, quem una nocte unius uirginis iniuria non fatigauerat. CAESTII PII. Alteram iniuriæ rapuit, alteram patrocinio, quantum suspicor, ne rapta quidẽ es, quæris argumentum, non irasceris, quomodo istud fit? duabus iniuriam fecit. Vna quæritur, misericors sum inquit, gaude, habes qui te uindicet. Vide qualem habitura sit uirum, non est una contentus. ARGENTARIVS eundem sensum dixit, hoc adiecto, non est una cõtentus, ne una quidem nocte. POMPEII SYLONIS. At q̃ bene nimiũ egit, quomodo raptam se quæsta est, qua uociferatione, q̃ perbene illi optionem cessimus. TRIARII. Perieras raptor, nisi perire meruisses. IVNII GALLIONIS. Sumatur ab illo supplicium, constituatur in conspectũ publice, cædatur diu, totus hodie pereat, qui tota nocte peccauit. Subito fastidiosus raptor occurrit, & ait, iã nec nuptias uolo, stulta deciperis, dicam suus quid dixerim tibi, idem enim dixi & huic, dum te puto, in illam incidi. ARELLII FVSCI PATRIS. Retro amnes fluant, & sol cõtrario cursu orbẽ reuocet, cõfugiat sacrileg⁹ ad aras, raptorẽ rapta uindicat. EX ALTERA PARTE. POMPEII SYLONIS. Postera die cum illi narratus esset nocturnus error, dum putat se in unã incidisse, huic priori supplices submisit manus, hanc prius deprecatus est, exorauit, ꝑpter hoc puto ista magis raptori irascitur. Altera ex puellis raptorem mori uult, altera seruari reum. Alter iudex damnat, alter absoluit, Inter dispares sententias mitior uincat, dicã qđ sentio, magis irasceretur, si unam tantum rapuisset, diceret ergo, ego sola digua uisa sum, cui iniuriam faceret. ARGENTARII. Refert nunc Virginiã, refert Lucretiam, plures tamẽ sibi adsunt ex tribunis, potentior est qui intercedit, Nõ est inuidiosa potestas, quæ misericordia uicit, quid cessas puella, pro marito roga. Hæc sententia deridebaẽ a Cæstio, quasi improba. DIVISIO. In hac controuersia de prima quæstione nulli cum altero conuenit. LATRO primam fecit quæstionem, non posse raptorem, qui ab rapta mori iussus esset seruari, si legatus inquit exire debet, peribit, si militare debet, peribit, si legẽ dicere debet, peribit, si raptam ducere debet, æque peribit, si is ante rapuisset, & nuptias optasset, interposito deinde tempore, anteqũ nuberet, hãc uitiasset, negares istum debere mori rapta iubente? Atqui nihil interest, nisi quod dignior est raptor morte, cuius inter duos raptus ne una quidem nox interest. Si rapta nupsisset, deinde post tertium diẽ rapuisset aliam, negares illum mori debere? Atqui quid interest? nisi quod honestius tũc maritũ defenderes, q̃ nũc raptorẽ defendis. Alteram fecit, an rapta, quæ nuptias optat, nihil amplius raptori præstare possit, q̃ ne sua lege pereat, contra alienam legem nullum ius habet, optasti nuptias, non occidet tanq̃ raptor tuus. At idem eadem nocte qua te rapuit stationem deseruit, fuste ferietur. Si sacrilegium fecit, occideẽ. Licet tu dicas, Quid? ergo egó non nubam? tu raptori præstas, ut illum ipsa non occidas, non potes præstare, ne quis occidat, quomodo sacrilegus, q̃uis a te seruatus periret. Sic alterius puellæ ꝑter uitate seruatus peribit. Si rapuisset te, deinde deprehensus in adulterio adseruaretur in tormẽtum diutius pereundi, tu interim educta nuptias optasses, datur enim optio & in absentem, uetares illum occidi a marito. Quid interest, qua lege pereat, nisi quod modestius alienam legem impelleres q̃ tuam. Tertiam fecit cum, quod utraq; optat, fieri non possit, in ea eligenda sit optio, qua ultio ad utranq; perueniat. Atqui mortem optat mea optio, & te uindicat, tua me non uindicat, & hoc tibi mea optio præstat, quod & mihi occiso raperet inuidiam. Illa respõdet, optio tua me non uindicat. Vindictam tu meam putas non fieri quod uolo, fieri, quod nolo. Etiam mihi contumeliosum erit te dignã uideri, in cuius honorem occidatur, me indignam, in cuius honorẽ seruẽ. Isto modo & mea te uindicat. Nempe lex duas pœnas scripsit uitiatori, alteram passurus est, nõ eris inulta, iã raptor non erit impunitus, habebit pœnam indotatam uxorem. Respondet eodẽ modo morteẽ, sed nõ mihi seruabiẽ, sed tibi. Quartã fecit quæstionẽ. Si non potest utriusq; rata esse optio utraq;, at dignior sit uictima. Nõ quæstionẽ, sed tractationẽ, nõ raptorẽ impunitũ futurũ, si hæc uia impunitatis mõstreẽ, ut qui plures rapuisset, tutior esset, neminem nõ inuẽturũ aliquã humilẽ quæ se in optionẽ cõmodaret. FVSCVS ARELLIVS primã quæstionẽ hãc fecit, qui duas rapuit perire utiq; debebat, lex inquit, quæ dicit, Rapta raptoris aut mortẽ optet aut nuptias, de eis loquiẽ, q singulas rapuerũt, nõ putauit quenq̃

Inter dispares sententias mitior uincat. Iurisconsultorum est.

futurum

futurum, qui una nocte duas raperet. Non quæro quid optatis, quid seuerissime optare potestis occupo, necesse est raptorem mori. Quare? utriqꝫ raptæ debet ultio cõtingere. Vtrãqꝫ enim non potes ducere, utriqꝫ mori potes. Vna pars legis ad hunc raptorẽ ptinet, in qua mors est, putate enim utrãqꝫ nuptias optasse. Quid futurum est? in raptoris matrimoniũ ambitus erit, putate illum plures rapuisse q̃ duas, quid bet? una nubet, nuptiæ ad unam ptinebunt, mors ad omnes. Qui duas rapuit utriqꝫ debet mori, quare? dicam, Quod uult eligat, aut nuptias optabunt, aut altera mortem, altera nuptias. Si nuptias optauerint, non poterit fieri quod utraqꝫ uolet. Si utraqꝫ mortem optauerit, ergo fiat id quo uno duæ uindicari possunt, Hic tractauit ne exemplum quidem utile est, non utiqꝫ proripere eum qui duas rapuerit, ne hunc morem perniciosissimũ introduci ciuitati, ut aliquis propter hoc non pereat, quia perire sepius meruit. Reliquam partẽ cõtrouersiæ Fuscus in hæc diuisit, utra optio honestior sit, utra iustior, utra utilior. CAESTIVS hanc partem controuersiæ sic diuisit, Vtra puella dignior sit? quæ ualeat? utra optione raptoris dignior sit. Cæstius & coniecturalẽ quæstionẽ tentauit, An hæc cum raptore colluserit? & in hoc rapta sit, ut huic opponeretur. LATRO aiebat, non quicquid spargi posset suspitiose de eo esse uindicandũ. Colorẽ hũc esse non quæstionẽ, eam quæstionẽ esse quæ impleri argumentis possit. CAESTIVS aiebat, & eam impleri posse argumentis. Hunc sensum a Latinis iactatum NICETES dixit, GLICON dixit. DIOCLES CHARISTIVS dixit hunc sensum. VIBIVS RVFFVS subtiliter dixit, Volo tibi malam gratiam cum sponso tuo facere, habet amicam, in hoc cõtrouersiam dixit. ALBVTIVS ambulat in masculos, adeo nullum sine amatore uitiũ est, ut hoc quidã disertum putauerint, ego tamen magis miror, hoc Albutium potuisse dicere, q̃ aliquos potuisse laudare. Ex Latinis dixit TRIARIVS, Gratulor uobis uirgines, q̃ citius illuxit. ARGENTARIVS dixit, quæritis quid isti finẽ rapiendi fecerit? dies. LATRO iam se parabat in tertiam nisi nox defecisset. Finis quintæ controuersiæ.

Initium sextæ.

Captus a pyratis scripsit patri redemptionem, non redimebatur. Archipyratæ filia iurare eum coegit, ut duceret se uxorem, si dimissus esset, iurauit. Relicto patre secuta est adolescentem, rediit ad patrem, duxit illam, orba incidit, pater imperat, ut archipyratæ filiam dimitat, & orbam ducat, nolentem abdicat.

PORTII LATRONIS. Proh Dii boni & hæc puella hospitio patris excepta est, prohibeo domo, terra prohibendum, bonæ spei uxor, bonæ spei nurus, quæ amare potest captiuum, odisse uel patrem. Captus, inquit, in tenebris iacebam, narra obsecro soceri tui beneficia, possum iudices esse securus, filius meus ait se uxori parricidium debere.

CAESTII PII. Quis interfuit nuptiis suis? pater, deniqꝫ puellæ pater. EX ALTERA PARTE SILLII BASSI hodie captiuus essem, nisi hæc archipyratæ filia fuisset, ut dixi, patrem habeo, inter bonos captiuos sepositus sum. Archipyratæ filia uocatur, puto ex aliqua nata captiua, certe animum eius natura a patre abduxerat, misericors erat, deprecabatur, flebat, mouebatur periculis omnium, nihil in illa deprehendi poterat pyraticum. Promisi nuptias, & quasi aliquam sacram testationem, tuum nomen inserui, eo loco me non deseruit, in quem uenire etiam patres timuerunt. Arctius nos fortuna alligauit, nisi corpus, omnia uinculis, q̃ ut orba possit diuellere, uidisses tectum pannis corpus, omnia membra uinculis pressa, maciem, retractos introrsus oculos, obtritas catenis & inutiles manus, talem quis amare nisi misericors posset? Decepi te puella, alia pollicitus sum. Venies in patriam mecum, ibi tibi referam gratiam, hic catenatus, egens, squalidus quid possum? pater meus socer tuus, sic enim iamptidem te uocabam, socer, inquit, tibi tuus gratiam referet. Quidam auitas paternasqꝫ flagitiis obruerunt imagines, quidam ignobiles nati fecere posteris genus, in illis non seruasse quod acceperunt maximum dedecus, in his quod nemo dederat fecisse laudabiles. Si possent homines sibi sortem facere nascendi, nemo esset humilis, nemo egens, unusquisqꝫ felicem domum inuaderet. Sed q̃diu non sumus natura nos tegit, & in quemcunqꝫ uult casum nos mittit, hinc simus æstimandi, cum sumus nostri. Quis fuit Marius si illum in

si illum in suis inspexerimus maioribus? humilis, in consulatu nihil habet clarius quam se autorem. Pompeium si hæreditariæ extulissent imagines, nemo magnum dixisset. Seruiũ regem tulit Roma, in cuius uirtutibus humilitate nominis nihil est clarius. Quid tibi uidentur illi ab aratro citati, qui paupertate sua beatam fecere rempublicam? Quemcunque uolueris reuolue nobilem, ad humilitatẽ peruenies. Quid recenseo singulos, cum hanc urbẽ possim tibi ostendere, nudi stetere colles, inter quæ tamen effusa mœnia. Nihil est humili casa nobilius, fastigiatis supra tectis auro puro fulgẽs perlucet capitolium. Potes obiurgare Romanos, cum humilitatem suã, cum obscuritatẽ possint, ostendũt. Sed hæc non putant magna, nisi apparuerit ex paruis surrexisse. Misereri illius oportet, quia orba est, ista tamen habet propinquos, habet amicos paternos, habet te imbecillitatis suæ tutorem fortissimũ, omnes uxores diuites seruitutẽ exigunt, crede mihi, uolet in suis regnare diuitijs, & tamen æquum est eam possidere domũ, quam meam agnouerit. Si cœperimus esse magis liberi, si paulo speciosior animo eius fulserit domus, si parum blande fecerimus, relinquit, & tũc est tormentũ carere diuitijs, cum illas iam senseris. Vides quid inter duas uxores ĩtersit, ista si nos reliquerit, reperet suos, hæc quod dedit dimissa non auferet. Multi duxere sine dotibus uxorem, quidam dictas non accepere dotes, quidam autem emptis contenti fuere mancipijs, & cum possent accipere diuitias, emere quibus libertatẽ darent, maluerunt, quam suam uendere. Aliquis in adoptionem iuuenis petitur, si uolet ire, quæret senex ille qui petit, quales & quos habeat maiores, quãta bona, an satis magno se possit addicere. Aliquis cape orbos senes uult, & suas spes in alienas mortes diffundere, excutiat testamenta, scrutetur sensus, ubi uero quæret uxorem, uideat, an nuptias suas amet, an nihil pluris faciat marito, an misericors sit, an fortis sit, an possit? siquid uero inciderit mali, uelit tolerare. Si his bonis fuerit instructa, dotata est. Non possumus una felices esse, quod solemus, una infelices erimus. Fac, inquit, quod imperat, nolo propter me patrẽ tuum offẽdas. Ibo, inquit, sola. Tu ibis quoque infelix, Quas petitura regiones? Est enim tibi aliquis locus, pater tuus nobis maria præclusit, meus terras.

Qui magni fiunt plerũque ex hũilibus profusciscuntur.

CAESTII PII. Solent qui coguntur a patribus, ut uxores ducant illa dicere, nõ sumus etiam nunc apti nuptijs. Ego cõtra refugio uxorem, quia uxorius sum. ARELLII FVSCI PATRIS. Insolens malum est beata uxor, cum immẽsum pondus auri orba attulerit, cum pecunia arcas nostras onerauerit, quid aliud quam beate seruiemus, altera filiũ dat tibi, altera patrimoniũ. Pater utra magis diues est? locuples est pater, quam mihi conciliãs. O si scires quam diues hæc fuisset, orba inquit est, & hæc orba est. Inter duas orbas ea mihi curanda est magis, quam orbam ego feci. DIVISIO. In hac controuersia nihil litium fuisse fere omnes consentiunt. LATRO primã quæstionẽ fecit, An pater propter matrimoniũ filium abdicare possit, cum liberum cuique huius rei arbitrium sit? GALLIO subiecit huic etiam si potest imperare filio, ut uxorem ducat, an ei qui iam habet. LATRO secũdam fecit, si ius est patri etiã propter matrimoniũ abdicandi, an liberũ huic non fuerit parere cũ iurasset. Hoc in hæc diuisit, an nemo iureiurãdo quo per necessitatẽ adactus est, an expleuerit iusiurandũ, ducendo illam uxorẽ, an etiã si nõ expleuerit, nõ teneatur religione, qui coactus aliquid contra iusiurandũ facit, hunc aũt cogi a patre sup iusiurãdum facit, hunc putas parere patri, an debeat? hic de meritis puellæ & moribus. Colore hoc usus est Latro pro patre puellæ, nõ misericordia motã, sed libidine, & ideo nõ esse beneficiũ. In argumẽtis eleganter hanc partẽ tractauit, etiã si beneficium dedisset, nõ esse sic referendã gratiã, deinde beneficiũ esse quod iudicio detur, non quod furore aut morbo. HISPO ROMANVS alio colore dixit, Illã nõ amore adolescentis, sed odio patris sui secutã esse. Voluit ille & amoris cõmendationẽ detrahere. BVTEO longe accersito colore usus est. Voluit eñ nudari nõ inuito patre, sed secreto suadente, palã dissimulante. Totũ hoc gestũ, re illa honesta conditionẽ nuptiarũ inuentã cũ alio nullo modo posset. Neque eñ aliter illos effugere potuisset, nisi patiẽte patre. Sed aiebat Latro, nõ esse tanti detrahere illi cõmẽdationẽ solum adolescẽtis, ut detraheretur inuidia relicti patris. FVSCVS ARELLIVS egregie declamauit, nõ eñ propter nuptias orbæ dimitti illã, sed quia orba nõ esset, eijci iussit, non aliã sibi magis placere, sed illã displicere dixit, & hoc quod Latro transcurrerat, pressit. Timere se puellã temerariã inter pyratas natã, inter pyratas

Beate seruit qui uxorẽ diuitẽ ducit

educatā impiā in patrem. GALLIO. Illud quod omnes scholastici transierunt dixit, ti-
mere se ne hæc speculatrix esset, & pyratis omnes accusationes indicaret, aut certe ne ui
deretur nolle se suspectam esse reipublicæ illi iurasse timuit, ne a puella uideretur impro
be iusiurandum egisse, ut quid liberi sibi esset, adiecit iurasse per patrem. TRIARIVS
dum sententiam puerilem captat, inepte dixit, iurasse & se per Orbam. Aiebat enim Cæ
stius ualde hanc fieri orbam, etiam si iurasset. LATRO aiebat quoq; iusiurandum ine-
ptum esse, nihil enim minus conuenire, q̃ aliquem per patrem iurare, patrem relicturũ,
omnes honestam matrem puellæ dederunt, omnes dixerunt eam misericordia motam,
non amore. Solus Pollio iudicio fecisse uult eam etiā a misericordia discessisse, dixit em̃
illam non potuisse cum pyratis uiuere. Vt primum honestam occasionem inuenerit dis
cedēdi, discessisse. Q. HATERIVS a parte patris pulcherrimā imaginē mouit. Cœpit
enim subito quo solebat cursu orationis scribere, quasi exaudiret aliquem tumultum ua-
Al†cōburi stari omnia ac rapi, †conuenire incendijs uillas, fugas agrestium, & cum omnia implesset
* terrore, adiecit. Quid exhorruisti adolescens? socer tuus uenit. GLICONIS ualdele-
uis & græca sententia est.

Tolerabilem dixit illam rem, cum iusiurandi uim describeret, hoc esse quod fœdera san
ciret, quo astringeretur exercitus.

ARTEMON circa eundem sensum uersatus est a patre adulescentis, cum dixisset reli
ctum patrem, adiecit.

Finis sextæ controuersiæ.

Initium septimæ controuersiæ.

Liberi parētes alāt, aut uinciantˀ. Quidā alterū fratrē tyrānū occidit, alterū in adul
terio deprehensum, deprecāte patre, interfecit. A pyratis captus scripsit patri de
redēptiōe. Pater pyratis epistolā scripsit, si præcidissent manus, duplum se datu-
rū, pyratæ illū dimiserūt, patrē egentē non alit. PORTII LATRONIS. Da mi
hi epistolā esuriētis istius. Manus, inqt, præcidantˀ, in quā partem corpis tutius sæuitia in
currat, cætera mēbra mea sūt, manus publicæ sunt, nūquid peto tyrānicidā? talē me dimit
tite, qualem a pyratis recepistis. Non habeo quod de fortuna queri possim, cum qui ma
nus meas configit. Si præcideritis, inquit, manus, irasceris, scribe potius, si occideritis ty-
rannicidam. Exitum tyranni rogo, non timeo manus, quas pyratæ soluerunt. Iudici alli-
gant. Ex omnibus quæ mihi fortuna terra mariq; priuatim mala publiceq; congessit, tyrā
num, adulterum, pyratasq;, nihil expertus sum durius q̃ patrem. Tyrannus cum timeret
manus meas non præcidit. Iniuria matrimonij nihil abstulit corpori, pyratæ quasi bene-
ficio meo uiuerēt, gratis miserti sunt. Vnum hostem inexorabilem habui, quod felici re,
quod subito inimico, non ante tyrānidem nauigaui, genui inquit, educaui, nempe istud
beneficium & tyranno præstitisti & adultero. Has manus si per te redimere non potes,
rempublicam appella. Adulter cum manibus sepultus, tyrannus cum manibus proiectus.
Magnis sceleribus iura naturæ intereunt, non magis tu patris q̃ illi fratres. Audite nouā
captiui uicem. Tuus sum, si pater meus nihil habet, quicquid habes pro redemptione fi
lij mitte, non est quod timeas, non deerunt tibi alimēta, cum dixeris tyrannicidæ, patrē
pro adultero filio rogas, quærite nūc quomodo tyrāni fiant. CAESTII PII. Cedo mi-
hi epistolas patris, quæris unde habeam, cū mihi nullas miseris, duplas dabo pecunias,
uoico filio rogat, duplam pecuniam dabo, unam pecuniam dabo, iam summam pro fi-
lio alteramq; tyrannicida, si manus præcideritis, hoc ne adulteris quidem licet. Non ha-
bui pecunias, sed rogare illos potes, & audacter roga, in misericordes pyratas icidi. Qua
re non alo? quia captum filium tuum agere parum est. Si dixero, non redemisti, alere nō
possum, perdidi manus, non credis? epistolam lege, duplam pecuniam dabas, auaris da-
bas, pyratis dabas, sic excusabant pyratæ, ipsas mihi cum præciderēt manus, pater iussit,
aiebant, magnū facinus est, sed magno licet. Ages, sum inquit, mētiris. Cedo mihi patris
mei censum. Quid ergo alis patrem? dimissus fortasse promittam, cum rogaueris, nihil
paciscor, etiam nunc manus meas petis, nega tuam esse epistolam, & habes argumentū,
dices erogare adultero soleo. Qui non aluit, inquit, patrem, alligetur. Plus de manibus
meis timui. CORNELII HISPANI. Quid me rogant pater, nescio, publica uindicta,
cruentum gladium priuato tyranno impressi. Captum me pyratæ nihil aliud q̃ alligaue-
runt, duplam

sunt, duplam pecuniam dabo. Q. PIVS. Polliceris inquã petiturum te tantas patrimonij uires, habes etiam nunc tanq̃ petiturum te tantas patrimonij, de tyranni arca loqueris. Corrupit frater uxorem meam, quam nec tyrannus uiolauerat. Vt preciũ pyratæ cõstituerunt, gauisum inquã locuples pater, poteram dare etiam si duplam poposcissent, remiserũt me reip. cum manibus, patri cum epistolis. POMPEI SYLONIS. Pactus sum de redemptione, scripsi patri, quæcunq; pro tyrannicida uestro pependistis, certum habeo, sollicitis optatis ut hæ literæ ad patrem perueniãt, ego inquit, sic subito? quod ex totoemi non debet, duplo emit. FVSCI PATRIS. Causam meã tenui apud meos qui nihil debebant manibus meis. Tunc primum egere queritur iste, cum manus meas uidit, quid mirum si non putauerunt turpe pyratæ accipere mercedem quã pater dabat? Ades pietas, si sancte uixi & innocenter, effice ut iste manus meas, qui odit, desyderet. Tarde mihi epistola solui uidebatur, hoc prorsus in fabulis repleto sceleribus nostris sæculo deerat, ut narretur aliquis solutus a pyratis & alligatus a patre. BLANDVS. Hic q unde uiuat nõ habet, q̃ care tyrannicidæ uestro se mancipat? quid agis pyratis filí pyratarum magister, eius crudelitatis emptor, cuius nec pyrata uenditor est. ROMANI HISPONIS. Pater pyratis salutem hãc eripis filio, duplam dabo, quid necesse est, potui uilius solui, ut præcidatis manus. Obstupuerunt pyratæ & cum dimitterent dixerũt. Indica patri tuo non omnia pyratas uendere. MENTONIS. Adbuc uide tãq̃ pro manibus meis egi, uerum est confitendum uobis, remissæ sunt, exhibeo respu. pyratarum depositum tibi, manus hæ tuæ saluæ ad te platæ sunt, fac quod uoles, illud unum rogo, si peccauerunt cuilibet tu uinciendas trade, si isti tradis, si alligabit quomodo uoluit præcidere. ALLEGII FLAVII. Adhuc qualem optem patrem nescio, diuitẽ? debilitat, egentẽ? abdicat, neutrum manibus meis expedit, duplam dabo, ut manus præcidatis, filium minus crudelem babuisti. MARYLLII. Vt allata est epistola, cœperuntq; eam pyratæ soluere, ut recitata dupla in epistola pecunia est, hic est, inquit, pater quem uobis laudaueram. TRIARII.. Vbi est patrimonium tuum illud quod tyrannos instituit? quod adulteros facit? ubi est? certe in me nil impendisti. SYLLII BASSI, Infelix futura est etiam uictoria mea, si tenuero causam, fame moriar, si tenuero, hoc tãtum consequar, ne fame moriar. Duxi uxorem nimium fœcũdam, peperit mihi tria, nescio quæ, prodigia uarijs generibus inter se & iudicio furentia, alium qui posset patriam obtinere, aliũ qui patrẽ, alium qui matrem. Testor inde omnes dies meos, una seruauimus, nemo tyrannidem uno sensit magis, argumentum habeo maximum, quod uiuo non pepercissetis mihi, si putassetis me patrem tyranni. Dum inter se pugnant, uicit respu. Reliqui duo qui nihil poterant in nos, inter se tyrannidem exercuerunt, habebat iste nescio quam uxorẽ, quã in arce cognouerat, si alligare te possem, proficiscentẽ alligassem. Nõ est tibi magna impensa ad sustinendum patrem, magna omnia sunt, tu mecum alimenta partire, nolo me tam bene alas q̃ ego te alui, nolo ignoscas mihi quicquid passus es, quicquid timuisti patrem posse, flagella, scinde rugas, ultores, subijce ignes, & mortuam hanc partẽ, quæ tantum in cõtumeliã suã spirat, quia extingui nõ potest, exure, si parum est, fac quod ais, ne pyratas quidem fecisse, manus præcide, exhibeo tibi, hæ sunt illæ quæ quidlibet scribũt. Vbi est gladius tuus? stringe, tyranno licuit uulnere mori, adulter uno ictu breuiter confectus est. Pater te per beneficia similem fortẽ rogo, ne tu quidẽ apud pyratas famen timuisti, neminem tyrannus sic torsit. PORTII LATRONIS. Fili nihil amplius q̃ famẽ deprecor, si tamen inexorabilis es, illud pro beneficio peto, ut aut tanq̃ adulter moriar, aut tanq̃ tyrannus. Par erat utriusq; fortuna illo tempore, tu alligatus eras, ego senectute immobilis & uincto simillimus, tu in sollicitudine, & ego in omnium meorum solitudine, tu lucem uidebas, ego etiam modicam, hoc unum inter nos interest, quod tu etiã a pyratis cibum accepisti. BLANDI. Deprecabar non pro adultero, sed pro domo ne fratrem occideret, tyrannicidam inquinaret, patrẽ respergeret. Roganti mihi & has interponenti manus pene præcidit. Hæc sententia deridebatur a latrone tanq̃ puerilis, hæc & pro isto est, ut aliquem ex suis reliquisse uideatur, quem non occiderit. VIBII RVFFI. Hæ nempe scripserunt epistolam manus, præbeo, præcide. POMPEI SYLONIS. Liberi parentes alant, aut uinciantur, ad te legem meam transfero licet alliges &

alas. DIVISIO. Fere hac usi sunt diuisione, an lex causam nec patris nec filij æstimet
sed hominis, pater an a filio alendus sit, dixit legem hanc pro malis patribus scriptã esse
bonos etiam sine lege ali, an om̃es alendi sunt, an hic audiendus sit. Hanc quæstionem
Latro in hoc diuisit, an alendus sit, quod filiũ a pyratis non redemit, hoc loco quærit, an
potuisset redimere, an uoluisset, deinde an alendus sit, si etiã præcidi filij manus uoluerit
nouissime an præcidi uoluerit. HISPO ROMANVS. Separatam quasi iuris quæstio-
nem fecit, an qui nõ redemit filiũ non possit ab eo alimenta petere. Sed hoc utraq; quæ
stio continet, ut aiebat Gallio & prior in qua quærit̃, an omnis pater alendus sit, dicitur
em̃ quid si quis filium excæcauerit? quis si quid non redemerit? Et cum ad alterã quæsti
onem uentũ est, in qua quærit̃, an hic pater alendus est, nihil aliud dici potest, quare nõ
alatur, quã quod non redemit, q̃ quod duplam promisit, ut manus præciderent̃. Græ-
corum improbam quæstionẽ satis erit in eiusmodi controuersijs semel aut iterum anno
tasse, an in tyrannicidã uti pater hac lege possit, quasi sacras & publicas manus esse in
quæstionẽ pyratæ quidem dicere quicq; putent. Nostri hoc genus quæstionis summo
uerunt. SYLO POMPEIVS. Non eis tantũ usus est quibus cæteri cũ dicerent, hunc
patrem non debere ali, quod nõ redemisset filium, & quod præcidi manus filio uoluis-
set. Sed a priuatis causis transit ad publicã causam, dixit enim non debere ali hominem
pniciosum Reip. qui tyrannũ filium habuisset, qui nõ occidisset, qui desyderasset amis-
sum quod nõ uindicasset. Sed negauit ullam aliam causam illi esse psequendi tyrannici-
dam, nisi libertatẽ publicam, & descripsit mores hominis impij, cruenti, qui quia p libe-
ros non posset, p pyratas tyrannidẽ exerceret, ut liberius diceret, latrociniũ filio dedit
& illud in hac parte laudatũ est a Sylone declamante. Cœperat hoc tractare, nõ debere
ali tyranni patrem, omnibus fauẽtibus illum fame necandum, & cũ diu pressisset illum
tyranni patrẽ esse, adiecit. Aude postulare ut ille tibi prosit, quod tyrannicidæ pateres.
BLANDVS hunc sensum cum postero die declamaret, in hironiã uertit, & cum obie-
cisset quod tyranni pater esset, adiecit, nolite illum auersari, habet quod opponat, & al-
ulteri pater est. Colorem pro patre alius alium introduxit. FVSCVS iratum se illi con-
fessus est fuisse, quod fratrem in conspectu patris occidisset, & huic loco uehemẽter in-
stitit, cũ nemo hoc tyrannus, nemo pyrata fecisset. Iratus, inquit, ob hoc ipsum fui, quod
hoc scelere etiam tyrannicidiũ inquinaueras, apparet te morbo quodã aduersus tuos fu-
rere, & seruauit hunc actionis tenorem, miratus fui hodieq; paciscor nec queror, nec se
dimisit in preces aut rogauit, sed iure patrio usus est, illud ad excusandã epistolæ crudeli
tatem adijciebat. Scripsi pyratis non eo animo ut manus tibi præciderent̃, sed ut expro
brarem tibi cruentas in conspectu patris fraterno sanguine manus, tuto aũt scribebam,
sciebã em̃ pyratas nõ facturos, nisi pecuniã accepissent, q̃obrem neq; præciderunt, & si
sperassent, utiq; præcidissent. Sed apparuit illas epistolas irascentis esse non pmittentis.
In ultimo descripsit q̃ miser futurus esset alimẽta accipiens illis manibus, quas pauloan-
te spectauerit fratrẽ occidentes, & adiecit, quã aiebat præceptore suo dicẽre, summa cũ
admiratione exceptam, illum Homeri Priamo aptum. SYLO POMPEIVS & ipse irã
passus est, aiebat em̃ non habiturũ fidem, si se negasset iratum fuisse, sed iræ causam non
dixit Q. FVSCVS Transeundas aiebat has offensas qbus ille gloriaret̃, hanc causã po-
fuit, quod relictus esset ab unico filio, quod inuito se nauigasset, cũ uideret senem orbum
iam pene egentẽ, iam tum illum fugisse ne aleret, & ad preces patrem deduxit, & roga-
uit in epilogo filium, ut sparsim hoc colore declamasset. Memini hominẽ inter schola-
sticos sanum, inter sanos scholasticũ. CAESTIVS alio colore usus est, dixit em̃ non irã
illam patris fuisse, sed calliditatem, nõ babebam, inquit, unde redimerẽ, quem rogarem
pecuniã in tam auara ciuitate, in qua ne filij quidẽ patres alant? usus sum consilio, sciebã,
pyratas nõ crudeles esse sed auaros, uolui efficere ut desperarẽt illum redimi, & ppter
hoc superuacuum & cum impensa futurum dimitterent, an prudenter cogitauerim, ne-
scio, feliciter certe cogitaui, post epistolas illas quas accusat dimissus est. LATRO se to-
tum ab istis remouit coloribus, & aduocauit uires suas tanto totius actionis impetu,
ut attonitos homines tenuerit, hoc em̃ colore usus est, nescio quid scripserim olim, iam
mihi excussa mens est, ex quo filium in mari uidi unum, alterum in adulterio, tertium in

parricidio

patricidio, ex quo respsus sum sanguine morietis filij, ex quo relictus sum solus, senex, orbus, egens, odi meos, hic color illius uiribus approbandus est, quanto enim opus est, ut aliquis a ccusando se miserabilem faciat. ALBVTIVS. Omnes colores miscuit, & ut hoc liberum esset, patronum patri dedit, nec uoluit narrare ad propositionem cœptam, alimenta pater a filio petit, deinde cum ad defendendum uenit, quod scripsit duplam se daturum si manus præcidissent, primum latroniano colore usus est, hoc inquit respondeo, nescit quid fecerit, insania mali est actus, hic physicum introduxit, quomodo cũ magnis calamitatibus euerterent, deinde antipophorans sumpsit, mentiris, ille uero iratus fuit, cogis, inquit, me dicere, iratum tibi merito fuisse, executus est omnia, hoc ille inter cætera obiecit, quod occupans fratrem suũ ignorasset aut dissimulasset, ait, tyrannicidio quoq; eius cõmendationem facere, deinde ad illum colorem redit cæstianum, sed illum puto consilio fecisse quæ fecit, quid ergo? quid iste? tandem dicit quare scripsisset? nihil dixit, flet, mori uult, sed non fame. In hac declamatione hanc sententiã dixit dubiã inter admirantes, & deridentes, panẽ quẽ cani das, patri nõ das GLICON egregie dixit:

Gorgonis fuit Buteonis auditor, postea scholæ successor uocis obtusæ, sed pugnacissimæ, cui Baros scurra rem uenustissimam dixit, centũ raucorum uoces habes, hic putauit uarium colorem se excogitasse ꝓ patre. Ego, inquit, dictaui, duplã dabo si manus non pæcideritis, librario una syllaba excidit, non & scripsit, si præcideritis, digna res quæ uoce illa diceret. ARTEMON dixit:

ANDREAS dixit, donent NICETES dixit:

Finis septimæ controuersiæ.

Initium octauæ controuersiæ.

QVi ter fortiter fecerit, militia uacet. Ter fortiter agentem pater in acie, quarto uolentem exire retinet, nolentem abdicat. PORTII LATRONIS. Miserrimum pater iam non uiderem filium nisi abdicarem, fortis plusq; lege aut patris est. Tertio mihi non redditur, sed relatus est, quod patriæ superest, patri uindico, fugit me filius & quidem ad hostẽ, quousq; pauidus preliorũ nuncios expectabo? fili mihi uacationẽ peto. CAESTII PII. Abdico filiũ ut habeã, nõ minus uacatio mea reipu. profuit q̃ militia, duxi uxorem. Sic descendit in narrationem. Tertio audiui uelut denunciantis deos, facere adolescens iam felicitatis suæ finem, ego aduocationem in unam pugnam petij, accidat inquã quicquid timeo, si illum amplius in acie dimisero, cum d ijs pactus sum, non timeo inquit, hoc est cur timeam, obijcitur mihi quod me filius oderit. ARELLII FVSCI PATRIS. O me filio pugnante iam lassus sum magna omnia sunt, nihil hoc putas quod uiri fortis pater timeat? Miserum me iam hosti nimis notus sum, iam ꝓ te nescio quid etiã lex timet. Miraris si quod legi satis est, patri nimis est, nunquid luxuriam, inquit, obijcis? ego uero te etiam morari posco inter uoluptates, quousq; in duro castrorum iacebis cubiculo? quousq; somnum classico rumpes? quousq; cruentus uiues? simus hilares, trium uictoriarum uota soluenda sunt, tot acies sustinuisti, tot uulnera, possum cum repu, queri, sero dimitteris, subinde audio te dicentẽ. Malo gloriã q̃ uitã, hoc ergo me † examinat, quod mori tibi tã facile est, deniq; uno quiesce bello. POMPEII SYLONIS. Cur causa abdicandi abdicandum est, ne sine filio uiuam, quem tãdiu non uiderem nisi abdicarẽ, abdicatio mea in potestate abdicati est. ROMANI HISPONIS. Quid fatigatæ felicitati molestus es? quid expectas donec castris eijciaris. MENTONIS. Erubescit respu. tam cicatricoso milite uti, non oportet tantam uirtutem sine successore concedere, ducenda uxor est, sed iam nunc te admoneo ne unum tollas. CORNELII HISPANI. Non ante te retinere cœpi q̃ dimisit respub. Nullum iam tibi uulnus nisi per cicatricem imprimi potest, adhuc diutius fuisti cum hoste q̃ apud patrem, dum tantum sanatus es. IVNII OTHONIS PATRIS. Optimus uirtutis finis est anteq̃ deficias desinere. EX ALTERA PARTE. Ter fortiter pugnantem abdicatis, licet. ALBVTII SYLLI. Quis hic subitus insonuit tumultus, tũquid imperator uocat? uenio, plurimũ in prima acie laboraui, pudet me ter

† Al. exanimat

Virtus est desinere anteq̃ deficias

uictum militare P. SPRENATIS. Quousq; inquit, periclitaberis? bene habet iudices, pater me putat dignum esse qui saluus sim. Senator post sexaginta & quintum annum in curiam uenire non cogitur, non uetatur prætorio, licet prætexta toga uti festis aut solennibus diebus. Nunquid necesse est? quicquid premij aut honoris nomine datur, in utramq; partem sumi liceat, alioquin desijt premium esse, cui necessitas iungitur, pareo illi patri qui gloria nos immortales fieri dicebas, qui ex acie redeuntis uulnera osculabaris. Ad hæc noua & diuersa imperia subito me circumagi putas posse? non ita est. Ille in me dominatur affectus, qui animũ primus intrauit, luxuria, auaritia, desidia, iniusticia, timor, non dediscuntur, & quotidie hæc omnia aut castigantur aut puniuntur, tamẽ etiam uitiorum tenaces sumus. Crede mihi pater non sum mei iuris, cum ille prelij clamor exortus est, inuadere hostis libet, obstantis cuneos gladijs diducere, hic impetus, hic ardor animi, domum tuã trinis hostium spolijs adornaui, huic supplicationes illas debeo, propter hoc me etiam cum abdicas diligis, non animus in lingua constat, in alieno opere comprehensus sum, toga ipsa numeris non cedit ad obsidendũ hostem, ad occupandam castris locum, ad intercipiendos hostium cõmeatus ire iusserit, nõ animo ocioso, quotiesq; tumultus aliquis exortus est, in me ciuium diriguntᷣ oculi, meas spectant manus, & adhuc uerum dicendum, nihil patria debet mihi, nunquam pugnaui nisi coactus, credis ne quicquid refero tibi? scimus quem uitæ cursum agamus, eadem pericula nos ubiq; circumstant, & totidem uiæ ad mortem sunt. Interdum continuatus labor firmiores facit, sepe quos labor roborauerat, desidia cõsumpsit. MARILLII. Sine me aliquod meritum in patriam conferre, adhuc malitia mea alijs minus est, pugnabo & abdicatus, nec uerebor, ne utilis sit opera mea patri. Athenienses abdicato uicerũt duce, quãtum inter illum & me interest? ille abdicationem uirtute deleuit, ego merui. DIVISIO Prima quæstio illa ab illo facta est uulgaris. An filius ob id qđ sui iuris sit abdicari possit, deinde an debeat, hæc tota tractationis est. Græci illam quæstionem primam solent tentare, quam romanæ aures non ferunt. An uir fortis abdicari possit, nõ uideo autem quid allaturi sint, quare non possit, nam quod & uir fortis est & toties fortiter egit, non plus iuris illi adest, sed plus cõmendationis. Colorem a parte patris quidam duriorem fecerũt, uoluerunt enim uideri inuisum filio patrem. Item malle illum cũ hostibus uiuere, quam cum patre, pene omnes adulescentem insatiabilem esse gloriæ, sed propter ipsum patri & moderandum & continendum. Quidam ex toto ad patris indulgẽtiam refugerunt & non disputauerunt hoc modo, quo Sylo Pompeius disputauit, qui sic diuisit ut diceret, etiam si patrem non haberes, desinere debebas, quia patrem habes, desinere debes, quia pater uetat. Facit illo modo quo Gallio qui sic diuisit illã partem, hoc imperio Reipub. tua causa, mea causa, sequẽtia duo uidetis quemadmodũ potuit implere illud Reipub. causa imperare. Sic tractauit primum, ut pluribus iuuenibus pateat ad uirtutẽ aditus, non debere omnium occasionem fortiter faciendi ab uno occupari, deinde expedire Reipub. non uideri tantum ex uno pendere, futurum ut animi hostium crescerent, & suorum frangerentur, si casu ter fortis occidisset. Ad ultimum utilem esse Reip. ter fortem seruari, ut sit qui ostendatur iuuentuti. Iam illum magis posse ornamentũ esse quã præsidium. Illum sensum ueterem. Iam pro uiro forti nescio quid etiã legi timet, hoc loco Gallus posuit, hoc quoq; inquit. Ter uiro forti, aut diffidit, aut consulit, nec illam quidem secuti sunt tractationem, qua usus est Blandus qui dixit, Militia tibi superuacua est inuidiosa est, periculosa est, superuacua est, quia non cogeris, immo uerecunde uetaris. Gloriæ causa aliquis militat, consecutus es gloriam, uacationis causa, consecutus es premium. Tria domi premia sunt, & sic transijt, ut diceret, inuidiosum esse unum hominẽ toties optare honores intercipere, quam periculosa res esset inuidia, quam magnos uiros oppressisset, hic exempla, periculosam esse militiam, eodem loco collegit, quod certe illud unum non adiecit de lege, non posse illum iam fortiter facere, quia omnes illum hostes peterent, & adiecit. Ideo lex ter fortem dimisit, scit illum iam obseruari ab hoste. His ergo omissis illi, qui amantem patrem induxerant, hoc genere egerunt, nõ possum pati, nõ possum desyderium tui sustinere. Hoc loco AESCHINES ex bonis declamatoribus, cum diceret, non me gloria cupidiorem tui fecit, non omnibus admiranda uirtus, confitebor

tus, confitebor, inquit affectus patris, quos ut quisq; uolet interpretur.

Videbatur hic dum indulgentiam exprimit, non seruasse dignitatem patris. Placebat autem Latroni potius ratione detineri patrem q; affectu, cum in ratione habeat aliquem locum & affectus. ASPRENAS colorem secutus est longe aliũ, dixit em̃ se negare reipu. uiri fortis operas, sed ad necessarios usus reseruare. Si magnũ aliquod bellum incidat, tunc & ueteranos uocari ad arma. Et illa sententia eius hoc loco ualde laudata est. Nunc illi militent quibus necesse est, tu militabis, si erit necesse. Sic uenisse populum Ro. ad Scipionem Aemilianum cum maius bellũ nũciatum apparuisset, q; quod alij duces sustinere possent. Magnum interuallũ inter Numantiã & Carthaginem Scipioni datum. Sic ad Pompeium cum pyratæ maria clausissent, magna præsidia non esse consumenda. Hoc loco Asprenas de lege dixit, tu ipse sententiam, uide licet ad hos casus. Lex ter fortem seposuit. A patre filij colorem induxerunt quidam, ut illum cupidum gloriæ & bellicosum facerent. NICETES quidem hoc usus est uerbo & sic egit ut quereretur quod cessarent manus suæ, quod inermes essent. LATRONI non placebat hic color, malebat adolescentem iudicio q; morbo militare, hoc est, inquit, quod pater efficaciter dicat, detrahere illum operibus suis glomerarium, sanguinarium, quem nec pater possit retinere, nec lex dimittere. Quidã pacti sunt cũ patre. MENTO qui dixit semel tantum se militare uelle, ut aliquid uideretur reip. supra legem præstitisse, quidam perpetuam denunciauerunt militiã q; diu uires fuissent. Nõ defuturum reipu. uirum fortem. Non probabat hunc colorem Negabat patri abscindẽdam spem filij in perpetuum. VIBIVS RVFFVS hoc colore egit quo Mẽto, sed illud obiecit, peruenire ad se uoces inuidorum illas, nunquid amplius pugnauit, q; necesse illi fuit? Quidam hoc compositum & simulatum inter nos putauerunt, ut ego militare uellem, tu uetares. LATRO uehementer egit a parte patris & adiecit, abdicato non permittam exire, inijciam manus, tenebo, nouissime ante limen exeuntis cadauer hoc sternam, ut ad hostem peruenias, patrem calca. Putabat Plancus summus declamator Latronis hũc sensum a Latrone fortius dictũ, Alesto de græco tenerius, qui dixit sic FVSCVS ARELLIVS religiose patrem induxit omnibus territum, agebat præceptorem suum in hac controuersia describentem pericula futuri prelij. Homeri uersus ob hoc edidisse.

GLICON dixit. DIOCLES CHARISTIVS dixit

GLICON dixit.

AESHINES tamen ille orator, tunc enim non declamandi studium erat, sed hic ex declamatoribus dixit nobis cum denũciaret filio periculum & præsidijs tangi se diceret.

DIOCLES CHARISTIVS dixit sententiã, quæ non in declamatione tantum posset placere, sed etiã in solidiore aliquo scripti genere cũ de fortunæ uarietate locum diceret. DORION dixit, rem paulo quidẽ elatiorem, q; pressa & ciuilis oratio recipit, sed qua egregie attonitos patris affectus exprimeret.

Finis libri secundi.

LVCII ANNEI SENECAE ORATORIS ET RHETORIS CONTRROVERSIARVM LIBER TERTIVS.

OMissa præfatione & epistola controuersia hæc est. Diues tres filios abdicauit, petit a paupere unicum filium in adoptionem, pauper dare uult, nolẽtem ire abdicat. PORTII LATRONIS. Hãccine meam ipse fortunã? eodem tempore & abdicor & adoptor, ista uidelicet domus adulescentẽ me non capit, quæ te senem fecit, quietiora tẽpora pauperes habuimus, bella ciuilia aurato capitolio gessimus, diuitias putas aurum & argentum ludibria fortunæ, quæ inter iocũ ipsis dominis ueniunt. Denũcio tibi diues etiam si uetiero, dabo operam quod in tua domo facillimum est ut abdicer, etiam si multa contra expectationem

accidunt. Nunquã tamẽ futurum putaui, ut aut pater meus liberos odisset, aut diues cõ
Fragilis omino res est felicitas & tantũ cũ periculo blãdus nitor.
cupisceret, non desydero patrimoniũ. Fragilis & caduca felicitas est, & omnis fortunæ
blandientis speciosus cum periculo nitor, & sine causa sepe fluit & sine ratione destituit.
Vidi ego magni exercitus ducem sine comite fugientẽ, uidi ambitiosa turba clientum
limina deserta, domino rectore uenalia. Nam quid ex summis opibus ad egestatẽ de-
uolutos loquar, multa tibi succurrerent exempla etiam si in una domo quæras. RVFFI
VIBII. Habendos esse liberos is quoq; iudicat qui non libentissime habet, ego illos in
friuola inuitaui nostra, qui illis meã promisi domũ, suam eripiam: quid faciam: Siparue
ro, abdicabor, si non paruero, abdicabor, patrẽ habeo, hæc est contumacia mea, diues fi-
lium non habet, me dabit, si diues reduxerit suos, me recipies, ita non adoptari recuso,
sed cõmodari. CAESTII PII. Accipe uitæ meæ testem, quid magni æstimas diuitem,
cui placere difficile est: uultis scire quare patrẽ nõ relinquã qui genuit me, qui educauit
q abdicauit, diu dubitauit ille, amicũ tentauit, an hunc filiũ: abdica inquit, hoc pater uer
sus, qd ab eo q adoptauit sperare possum: NARRATIO CAESTII PII. Diues sustu
lit unũ filiũ, non fuit cõtentus, quid eñ erat diuiti unus: tres sustulit, poterat eñ in adop
tionẽ dare, abdicauit unũ, alterũ, tertium, iam nihil diuiti supesse putatis, quartũ abdicat:
ARELLII FVSCI PATRIS. Quisquis es auarus pecuniæ custos imensæ, cultor Syl
læ, cũ multa quæsieris, poteris oẽ omibus frui: filiũ quæris: ecce turba iuuenũ sine patre,
impera qd uis nõ negabo, militabo, dũmodo ubicũq; fuero tuus sim, nos paupes sumus,
quid habemus, quod diuites rogent: unde talem patrem: non irasceris nisi ut ames: qd
porro ista matrimonia in quæ male sani ruitis: gaudia dominorũ: at opera sunt: Mille cũ
* uentum inter uices suas exempla referebas & inter illa ponebas. Sed diuitis dono meri-
to abdicasti an immerito: Si imerito abdicasti, odi patrem tot ejicientem innocentes, si
merito, odi domum tot facientem nocentes, aliquid in domo locupletis non agendum
agant. Quæ apud nos frugalitas est, apud illos humilitas est, petis iterum potius filios
quam recipis, colit etiam nunc in capitolio causam uictor omniũ gentiũ populus, cuius
tantam felicitatẽ nemo miratur. Merito potens est, nemo ab eius origine est, qui nõ re-
linquit patrem egredientem, te certe domum redeuntem comitabor, nec nisi in limine
deseram, ero in publico filius, amo æque pauper pauperẽ patrem, utiq; consueui. Non
possum agere in domo diuitis filium. Si carum tibi seruũ uenderes, quæreres quis suus
emptor esset, oam mehercule horam, qua tibi irato satisfaciam, interim pluris omni ma-
trimonio puto, hoc somniũ quod sic me amittere curas, satis amare non possum, quid fa
ciam adoptatus: loquar filijs eius bene de abdicatione: ego in domum uestram intra-
bo, tanquam ego uos eiecerim: ego ornamenta uestra occupabo, tu me illi quid com-
misero nec meus recipiat pater, quid est quod aut negãdum mihi, aut excusãdum sit:
non insanissimum dispendiorum malum, non erubescendos amores, neq; luxuriantem
habitum, neq; potatus obijcis filio, hic si non potes aliqua, saltem ex commentarijs ami-
ci tui, describe madentem unguentis hesternis, conuulneratum libidinibus, inceden-
tem ut fœminis placeat fœmina mollius, & cætera quæ morbi non iudicij sunt, abdica-
tio loquax est, quam te paupertas amo, si beneficio tuo innocens sum, accusatorem non
habeo, me miserum etiam laudatorem habeo, & cum cui non omnes placent, hoc enim
malo dicere quam omnes non placent, non tibi per multos liberos domus est, neq; tur-
ba lateri circumerrat, nec multus intra limen hæres est, nec post te aliquem retineas, q̃
quam nec sic quidem debuisti dare, quam enim deos cum uotis patris uidisse certãtes,
& tutior aduersus fortunam est, cum aliquid post damnum superest, & habemus exem
plum posse aliquem tris filios perdere. Ille Crœsus inter reges opulentissimus ad tor-
menta post tergum uinctis manibus ductus est. Tu Crasse post euestigata illa fugitiuo
rum arma urbis romanæ ditissimus qui nunc apud Parthos reges sepulchro quoq; di-
* cta præpea illa corrumpẽtium non fero, quoties enim inter diuitias suas exemplo istam
posueritis domum, meliores perdentem diuitijs suis liberos, hoc scio nostros fuisse ma-
iores, hoc illum Elium tuberonem, cuius paupertas uirtus fuit, hoc Fabritium Samni-
tium non accipientem munera, hoc cæteros patres nostros quos apud aratra ipsa mi-
rantes

rantes decora sua circumstetere lictores. Surgite iuuenes & meũ rogando patrem, ue/
strum rogare discite. BLANDVS. Tres genuit, quatuor abdicat, abdico inquit, appa/
ret unde uenias. GALLI VIBII. si quis me audit, abdicari iam putat adoptatum, qua/
re: tum, nec auferam patri filium, filijs patrem, nec tam uicino exemplo emendaris, qui
abdicat suos quærit alienos, nulla certa felicitas est. Pauloante ego diuitis filijs inuidebã
modo illi mihi, laudet me pater cum abdicet, laudo ego patrẽ cum abdicer, hæc una in/
ter nos disputatio est, iste me dignum putat beato patre, ego me meo. FABIANI PA
PYRII ecce instructi exercitus sepe ciuium cognatorumq; conserturi prelium, manus
constituerũt, & colles equis utrinq; complentur & subinde omnis regio trucidatorum
corporibus consternitur, illatium multitudine cadauerum uel spoliantiũ. Si quæsierit ali
quis quæ causa hominem aduersus hominẽ in facinus coegit, nam neq; feris inter se bel
la sunt, nec si forent, eadem hominem decent, placidum proximũq; diuino genus, quæ
tanta uis fert ira, cum una stirps idemq; sanguis, sitis quæ uel furiæ in mutuum sanguinẽ
egere, quod tantum malum uno genere uel sorte uel fato iunctum, an ut conuiuia pocu
lis extruantur & tecta auro fulgeant, parricidiũ tanti fuit. Magno enimuero & laudan/
da sunt propter quæ mensam & lacunaria sua potius quã lucem innocentes interim ma
luerint, an, ne quid uentri negetur libidiniq;, orbis seruitium expetendum est? quid tan/
dem sic pestiferæ iste diuitiæ expetuntur? Si in liberis quidem ne in hoc relinquantur,
quid tandem est quod in uitio corruperint, primũ si inde incipere uelis, sedes ipsæ quas
intantum extruxere, ut cum domus ad usum & munimentũ paratæ sint, nunc periculo
non præsidio, tanta altitudo ædificiorum est, tantæq; uiarum angustiæ, ut neq; aduersus
ignem præsidium, neq; ex ruinis ullum ullam in partem effugium sit, ad delitias demen
tis luxuriæ lapis omnis eruitur, cæduntur q; gentium siluæ, æris ferriq; usus, iam auri quo
q; in extruendis & decorandis domibus, nempe ut anxij interdiu & nocte ruinam ignẽ
q; metuant qui sub tectis iniectus est fortuitus, quæ & illa urbiũ excidia sunt, quippe nõ
defendis uni, sed in cõmuni periculo apprehendam, hostesq; aliena & in sua damna ua/
lidiora cæduntur alia, ipsaq; cum maxime flagrant spolia ex alienis ruinis ferunt. In hos
ergo exitus uarius ille secatur lapis, ut tenui fronte parietem tegat, quam uinctis seuere
in hoc pauimentum leuatum & infusum tectis aurum. O paupertatis quam ignotum
bonum est, quin etiam montes siluæq; in domibus marcidis & umbra fumoq; uiridi/
bus quid faciam? Si paruero, abdicabor, pestem amo, hæc est contumacia mea ut maria
amnesq; mittantur, uix possum credere quemquã eorum uidisse siluas patentisq; cam/
pos, quos rapidus amnis ex præcipiti, uel cum in plana infusus est, placidus interfluit,
non maria unquã ex colle uidisse lata aut hyberna cum uentis penitus agitata sunt, quis
enim tam paruis oblectare animum in uita posset, si uera cognoueris? Videlicet ut quæ
instantibus tangi comprehendiq; manibus aut sinu possunt, an magna non capit, exi/
guum est & hoc, littoribus quoq; moles inuehũtur congestisq; in alto terris exaggerant
sinus, alij fossis inducunt mare, adeo nullis gaudere ueris sciunt, sed aduersus naturam
alieno loco aut terra, aut mari mutata ægris oblectamẽta sunt, ut imbres fastidio rerum
naturæ laborantibus. Iam ne liberi quidẽ nisi alieni placẽt. HISPANI CORNELII.
Solus oim abdicor, quia me meus pater diligit, alienus appetit. VIBII RVFFI. Diues
filiũ non habet, me dabis, diues reduxerit suũ, me recipies? ita nõ adoptari sed accõmo/
dari recuso, qd mihi obijcitur? meritis amoris alienũ feci, dic diues audiat, diuitẽ inquit,
te esse uolo, o me abdicandũ, si talẽ patrẽ relinquo, laudabat mihi pater paupertatẽ, nar/
rabat diuitũ incõmoda, aiebat multos diuites accusatos, ego certe memini abdicatos, ab
dico, nõ est patris mei uerbũ. TRIARII quare abdicas? nunqd dies noctesq; impendo
turpibus cõuiuijs? plurimũ uiuo in lupanari? si nescis quæ crimina obijciant, ab amico di
sce, si omes mali sunt quid isto patre cruentius? ROMANI HISPONIS. In hanc ego
domũ ibo in quã aut toties insanitur a patre? cũ prodiere repente diuites, dicent omẽs,
quis est iste quẽ magna fortuna nõ decet? hæc est diuitis quarta abdicatio. SYLONIS
POMPEII. Quantumcũq; est mihi satis est, unicus sum, fortiter fortunã meam feram,
hoc nunc primum mihi accidit, dictus sum filius, & iam abdicor, quid uideri me uelis,

*

Contra bella fabian⁹ recte hoc colore u/tiẽ, quod plæ/rũq; ꝓpter di/uitias exori/untur.

Inuehiẽ cõtra luxuriam ut paupertatem extollat.

*

 nescio,

nescio innocentem, sed abdicor, nocentem? sed adoptor, utcunq; tamen abdicatio tolerabilior est, unum abdicat adoptio, tris abdicat natura, non potest mihi dici, quod caeteris abdicatis in tua potestate fuit, si paruisses patri, non perdidisses patrem, etiam si non abdicarer perditurus fui. Pars altera. PORTII LATRONIS. Si nescirem quid mali esset paupertes, nunc intelligerem, cum abdicationem filius meus non timet. Fabritiorũ imagines Metellis patuerunt, Aemiliorum & Scipionũ familias adoptio miscuit, etiam abolita saeculis nomina per successores nouos fulgent. Sic illa patritiorum eorum nobilitas fundamẽtis urbis habita usq; in haec tempora constitit, adoptio fortunae remedium est. Non ignoro ego quorum inopia per ocium in angulis diuitiarum coniunctos strepit accusatioq; consequitur neq; quiescere sinit. Sed nulla materia in rebus humanis uirtutes clarius ostendit, census senatorum gradum ascendit, census in castris ordinem promouet, census iudices in foro egit, non persuadeo tibi. I ergo ad illos quos mauis sequi quam reducere. FVSCI ARELLII PATRIS. Facilius possum paupertatem laudare quam ferre, quid mihi Phocionem loqueris? quid Aristidem? tunc paupertas erat saeculi, quid loqueris Fabritios? quid Coruncanos? pompae ista exempla, fictilibus fuerũt dijs faciles, tibi non noueris diuitias esse paupertatem, quid uos liberis uestris optatis? ego meo imperium? DIVISIO. Non puto uos quaerere quomodo haec cõtrouersia diuisa sit, cum habeat negocij nihil. FVSCVS tamen sic diuisit, dico mihi licuisse adoptare, dico mihi licuisse recusare adoptionem, dico etiam ut licuerit, recte tamen recusasse, & quod iure fit, uerum est, & quod sine iure quodq; rationem habeat, recte fit. Cum de iure diceret, dixit sub arbitrio, inquit, patris sum, & hoc subijcior patri, quia plus sum in hoc sine dubio, ut plus sim & ad manum argumentum est, nempe abdicanti respondeo quid ita? quia respondeo, scilicet id ago ne desinam illius esse, ad quid ago cum respondeo emancipanti, quid enim ad mitem patrem interest, utrum ejciar an transferar. Si non licet recusare, quare potius abdicas me quam tradis? Cum de officio diceret, in haec diuisit, dico non fuisse dandum sine magna causa filium in adoptionem, dico multo magis a te, dico minime illi. SYLO POMPEIVS sic diuisit, coepit euertere & explosa quaestione. In omnia patri pareo, dum sit, etiam si in omnia, non tibi tantũ non sit parendum, quo efficitur ut pater sit. Deinde quaerit an inuitus filius dari in adoptionem posset, si non potest a nobis abdicari, quod arbitrij sui est, an non possit, non cum contra uolũtatem patris est, sed cum male arbitrio suo utitur, hic subiecit hanc, hinc bene usus sit, de officij parte tractauit & ita diuisit. Turpem esse adoptionem, inutilem esse, periculosam esse, cum diceret turpem, dixit aliena bona inuadere, & trium filiorum sub se fortem esse & liberis spem reconciliationis paternae eripere quam inhumanum esse. Cum inutilem diceret, dixit patri utilem esse, adoptanti inutilem esse. Cum patri inutilem diceret, tractauit, quam graue esset unico carere filio quem alius concupisceret, & cum diceret diuitem esse, quodq; qui tot habetet solatia, filium quaereret, dixit. Tibi non erit facile adoptare eum. Inutilem rem diuiti cum diceret, sic tractauit, futurum ut ad suos rediret, si non adoptasset, hoc loco belle uidebantur dixisse. Si animũ patris intelligis, dat tibi notam recõciliandi tuos, negat se solitudinem pati posse. Cum inutilem sibi esse diceret, paupertatem laudauit, in diuitias inuectus est, dixit, sic posse diuitijs corrumpi, quibus corrumpi posset exercitus. Cum in diuitias inueheretur dixit, aiunt multas diuitias diuites habere istos, & hoc grauissimum, suos amant, non necesse est quod quisquam se satis putet firmum ad compellenda uitia, contactu ipso nocẽtia, transeunti bono, ne peccare discam. Ecce tu quam cito abdicare didicisti, dixit futurum, ut diuiti displiceret propius inspectus, ipsum amorem paupertatis ab illis fastidiri, dixit futurum, ut abdicaretur, si adoptatus placuerit, ego ne meo placeo, adiecit periculosam sibi futuram abdicationem in domo, suos dominos desyderatite, & totam familiam expellere insitiuum heredem cupientem. LATRO ultimam quaestionem posuit quam fere solebat etiam si non recte fecit, quod adoptari a diuite noluit, an tamen bono id aduersus patrem animo fecit, an ignoscendum sit, deinde, an bono aduersus patrem animo fecerit. In hanc quaestionẽ bona pars adulescentis est patrẽ amantis & opibus praeferentis.

Latro

LATRO tamen negabat patrem daturum manus, bono aduersus se animo factum,
sed consensum filiorum aduersus patrem dicturam tacitam, nescio quam, Brocco qui/
dam non male re usum qui dixerat adulescentē uideri sibi habere capita, quædam uitia
male de se existimare eum, qui ire ad iudicem districtum innocenter nollet. ARGENI
TARIVS omnes priores transiens partes statim ad hoc uenit, debuerit ne patri parere
an non debuerit: & in figuram contulit declamationē. Volo, inquit, aliquis filium abdi
cet, qui petitur a patre paupere ut in adoptionem diuiti daretur, quā bonam, inquit, cau
sam pater babebit, dicet hic deinde, transit sic cum declamasset eam controuersiam quæ
usitata non erat. Si ille filius malā causam haberet, ego bonam habeo, contulit suam cau/
sam cum illo. De colore magis quæsitum est, an adulescens debeat aliquid in diuitem di/
cere, quid enim faciet: diceret in eum quod tantum æs ille habet & in amicū paternum,
non dicit in eum quē fugit: & illi tamen qui abstinentiā conuitiorum imperauerant, nō
bene præstiterunt, aliqua sententiæ dulcedo surrepsit, qui non potuerunt subsistere. At
declamatores fidelius quos proposuerūt colores tuentur, nihil enim eos sollicitat, nul/
lum schema, nullam sententiā quæ malam faciem habet, sepius pudicæ sunt non animus
illi deest. FABIANVS PHILOSOPHVS hoc colore usus est ut diceret, etiā si sub/
stineret, at alicui tradi diuiti nollem & in diuitias dixit non in diuitem, illas esse quæ fru/
galitatē, quæ pietatem expugnassent, quæ malos patres malos filios facerēt. GALLVS
VIBIVS fuit tam magnæ olim eloquentiæ, quam postea insaniæ, cum hoc accidisse uni
scio ut in insaniam nō casu incideret, sed iudicio perueniret, nam dum insanos imitatur,
dum lenociniū ingenij furorem putat, quod dissimulabat ad uerum redegit, hic contro
uersiam postero die quam erat a Fabiano dicta declamauit, solebat autem sic ad locos
peruenire aut amorem describeret pene cantantis modo, ut diceret amorē describere
uolo, cum tanquā bacchari uolo. In hac controuersia plane quod uoluit consecutus est,
ut diuitias nobis in odium adduceret. Sepe eīn ingessit diuitias describere uolo & mul/
ta minus facunde explicuit de corruptis, quam Fabianus sed dulcius, hoc unum occur/
rit in quo pusillum inest insaniæ. Non me delectatis, non seruorum domini greges, nec
sonantia laxi ruris ergastula, patrem gratis amo. FVSCVS ARELLIVS & hunc colo
rem dixit, omnibus offendor, cum primū de adoptione ista cogitarem, occurrerūt mihi
tres, abdicatio, & audio in ista domo tris fuisse filios nec esse. Timeo infelicē liberis do/
mum, & alias causas dixit, licet enim plura abdicato dicere, propter quæ non litiget, sed
nunc refero cui rei quisq; maxie institerit. LATRO illo colore usus est, sodalem se tribus
diuitis filijs fuisse, semper inquit, illos colui, immo adhuc colo, cum abdicati essent, ego
illis suasi ut tacerent, & patrem cedendo mitigarent, dixi cum primū tempestiuum puta
bitis patrem uestrum, rogabit meus. Ecce admonet me aptissimum esse tempus. Verū
est, non potest pater inuenire reconciliationis aptius tempus, diues filios quærit. CAE/
STIVS illo colore, quos abdicatione non potuit terrere, putat se castigaturum adoptio
ne, non ille tuum filium concupiscit, suos corrigit, dum illos correctos putauerit, te satis
minatum abdicabit, non faciet aliud: at qui neminem adhuc habuit in quo hoc aut faci/
lius aut iustius faceret. FABIANVS hoc colore, ut dixit, egit, nolo diues esse. RVF/
FVS VIBIVS hoc, nescio diues esse. Hæc in hoc loco cum diceret excepta sunt. Non
est quod putes omnibus diuitias conuenire, nihil est innocentius nouitio diuite. Sed
& illud dixit. Alius animose loquitur, ut ex contemptu diuitiarum gloriā petat, ego non
dico diues esse nolo sed nescio. ALBVTIVS & ipse diuitias insecutus est, & dixit pul/
chram de Fabricio sententiam. Munera inquit regia respuit, cum auro dominum & ac/
cipere, & illum locum egregie tractauit, omnes cibos habebo suspectos, omnes poti/
ones trium pedagogi, ex illis occidere me uolet quisquis frugalissimus fuerit. Non ue/
nenum pauperes timent, non hæredem, adhuc non abdicationem timebamus. SY/
LO POMPEIVS illo colore egit, nemo illi placere potest, ne in hoc quidem ali/
quem retinuit, ut non omnes abdicaret. Ecce nunc, inquit, inuenit nouam abdicatio/
nem, ne quid de reditu sperare possent. Et cum multa dixisset in diuitem, dixit. Non
est quod mireris si te oderunt quos abdicasti, colorem aperte paratius aliquid cur hic
desyderat, quidam cum dixerunt patrem cupidum diuitiarum, quod inuidiosum est in
hoc usum,

*

*
Ex superiori/
bus conijcio,
quō hic cōte/
xtus sit legen
dus. In meā
sententiā ibi:
Si ea legeris,
quæ sūt folio
457. ibi Hor
ridi declama
tores.

hoc usum, quidam ita diuitias filio dare uult, ut filijs eripiat? Ita Latro optimo colore usus est, in hoc inquit, te in adoptionem uolo dare, ut facilius per te abdicati reconcilientur. CAESTIVS. Timeo, inquit, ne abdicer, uelim timeres. ALBVTIVS hoc colore usus est, summã sibi amicitiam cum diuite fuisse, dixisse illum sibi dubitanti, an filium tolleret. Tolle, inquit, in meum patrimoniũ, ego istum fratrem liberorũ iudicabo. Item cũ & tertium abdicaret, dixit, quid si mihi illud? is tanquã unicus etiam nunc filium ab eo uenit ad me & ait, redde quem educasti mihi, si emendati erunt, fruere, habebo hunc ꝓ illis, tentastis statim illum reducere in gratiã cum filijs, intempestiuũ erat. Tentaui quoties subtrahendum illum, respondit, non tanquã possit diuiti deesse filius. SYLO dixit, amicos inquit abdicat, usus sum, quid ergo maius inimicũ adoptat, si intraueris domum uidebis, an aliqui animũ patris a filijs auertant. Si reduxerit inquit illos, & quid fiet? capit diuitis domus quatuor liberos. Si illi te fratrem grauabuntur, libentissime recipiam, hæc de me diues meruit, ut illi darem filium paratissime cõmodare. BLANDVS hoc colore egit, ut diceret, diuitem inexorabilem esse liberis, omnia se fecisse ut illum placaret, uidere se magnas causas & graues. Ita certam futuram adoptionem.. OTHO IVNIVS PATER solebat difficiles controuersias belle dicere, eas inquit, inter silentiũ & actionem medio temperamento opus erat. Edidit quidem quatuor libros colorum, quos belle Gallio noster antipontus libros uocabat, tantum in illis somniorũ esse, & hoc uitium ab antiquis, qui artem dicendi tradebant, duxerat, illi enim colores probant qui non possunt coargui, non ut omnia asseuerent, ut non esse aliquo homine offensus, sed ridiculum est affectanti, quod falsum probari non possit, nõ multũ interest in causa sua, falsum aliquis testem deprehenderit an seruum, alteri enim credi non debet, alteri non solet. OTHO TAMEN IVNIVS bene dicebat has controuersias quæ suspiciose dicendæ erant. Item memini optime dicere illum quod hac re, ne adulteri reo, in quam SYRIACVS VALLIVS hõ disertus ad calumniam iurauerat. Erat genus iudiciale.

Controuersia decima.

SPeciosum iuuenem dominus suus deprehendisse cum uxore in cubiculo testatus est, & ob hoc uxorem suam dimisit, hoc nomine, seruum pro adulterio postulatum, dominus non defendebat mulierẽ, quam petebat præiudicium tuebatur, opus erat aliquo colore, cum in cubiculo uisa esset cum seruo ac marito. OTHO IVNIVS nullam incertam posuit, sed tantum circumuentam a uiro mulierem egregie tractauit, cuius actio quã utilis fuisset & statim apparuit. NIGRO BRVTEDIO dicente, qui hoc colore usus est. Accersitum a domino seruum, qui inter se medius & dominam rem haberet, illam nõ esse passam, maritum indignatum, prosiluisse quasi in corruptorem usus est, quem colorẽ, dixit enim ut dominicæ libidini paparium faceret. SYRIACVS cum secunda actione hunc colorem urgeret, diserte multa dixit, inter quæ & hoc, adulterum accusator in cubiculum usq; perduxit, patronus in lectum, & pene causam abstulit, & illud cũ Syriaco uafre & facit, & belle respondet, cum prima actione diceret, non posuit causam sed argumentatus est, dixit probaturũ se deprehensam in cubiculo cũ seruo. NIGER BRVTEDIVS cum ageret, obiecit Syriaco, quod causam posuisset, & non institit assidue, quare non apparet, quomodo seruus sollicitatus esset, quomodo ꝑductus in cubiculum, cum responderet Syriacus, ait, primũ non apud eundem præceptorem studuimus. Tu Apollodorum habuisti, cui semper narrare placet, ego Theodorum cui non semper, deinde quæres magis, quare ego non narrauerim, ut ista narrares. Tunc & contra maximũ Stertinium quo premebatur, cum comes eius fuisset, dixit, per annos duodecim in officio fui, dicquid in domo tua peccauerim? Sed hæc est consuetudo uestra. Tamdiu uobis cordi sumus quam diu usui. Hæc a Syriaco dicta magnis excepta clamoribus, cum occurrerent mihi præterire nõ potui. Ad Othonem redeo, a quo longius aberraui. Solebat bos colores adhibere, qui silentium & significationem desyderant, bene itaque & hanc controuersiam hoc colore dixit, tanquam in emendationem abdicaturus & reconciliationis causa faceret, hoc non detegebat, sed omnibus sententijs utebatur ad boc tendentibus, tanquam non possum, inquit, pati

quit, pati sine patre me, aut sine te putas pati posse quemquam, aut patrem putas pati sine liberis posse? & illud. Credite mihi impium nihil de liberis duo patres cogitant, & illud, recipiat inquit suos, non possum sine te pati, boc fortasse illi placebit, quod ad tuum patrem reuerti uoles, & illud, non amas abdicatos, domum illorum occupa, ama, ferua, dixit & illud, libenter, inquit, pauper sum & ego, dicet aliquis, quare ergo in adoptionem diuitis filium recipi uolo, & accusationē dixero, filij mei causam facio, honestius autē nunc facio quasi filium ei facerem, & illud, hoc aut meum consilium est, aut illius, aut cōmune, consentiatis licet duo senes. Iungit & illud, temerariā adulescentiam & incautam contumaciā, fortasse iam superuacua esset adoptio, si non repugnasset. Et illud in ultimo, scit se me non inuisum esse pauperem, ego te genui, ego diuitias docui cōtemnere, sequere auctoritatē meam, nihil turpiter suadeo, nihil sordide concupisco, crede fidei meæ, hoc fieri expedit, quod inquit, me tibi diuiti nihil amplius dico. Totam inquit, bene dixit cōtrouersiam, sed hoc genere, ut putares illo dicente dicendam sic esse, deinde mirabere quid illi suspiciosa actione opus fuisset, cum aperte liceret. Bene de hoc uitio illius Scaurus aiebat, illum acta in aurem tegere. GLICON SCYRIDION Ex altera parte satis dulcem dixit sententiam.

ARTEMON dixit.

HERMECOTAS dixit.

Controuersia undecima.

VIr & uxor iurauerunt, ut siquid alteri obtigisset, alter moreref. Vir peregre profectus misit nuncium ad uxorem, qui diceret, decessisse uirum. Vxor se præcipitauit, recreata iubetur a patre relinquere uirum, nō uult, abdicatur. PORTII LATRONIS. Dij immortales qua debetis prouidentia humanū genus regitis, effecistis ut illud non periculum esset amantis sed experimentū. CAESTII PII. Antequā iuraremus diu inter nos hæc tacita lex erat, si abdicata fuerit, non uiuam, huius illi pater non credit, nec est nouum, nec uir credidit, quæris quod iusiurandū fuerit? ita patri placeam. FVSCI ARELLII PATRIS. Iam uxor nō nauigabo, nō peregrinabor, fides tua me timidum fecit, mentitus, inquit, bic es, solemne est amātibus, ideo nō nisi iurantibus credimus, hos diuidere uult socer, quos ne mors quidem diuidit, moriar ab eo exclusa & ero exemplū, quædam ardentibus rogis thorum miscuerunt, quædam uicaria maritorū salutem anima redemerūt, quam magna gloria eius sollicitudine pensata est. O te felicem uxor, inter has uiua numeraris. MARILLII. Assiduæ cōtentiones erant, ego magis amo, immo ego sine te uiuere nō possum, immo ego sine te, qui solet esse exitus certantium, iurauimus, respexistis nos dij dignos, nunquā uiolauimus. HISPONIS ROMANI Difficile est iudici eorum secretorum causas reddere, quæ amantibus etiam sine ratione iucunda sunt, nec est quod putetis de abdicatione hodie tantum illis agi, de spiritu agitur. Scitis quemadmodum suos amat, non magis sine patre uiuere potest quam sine uiro. IVNII GALLIONIS socer huius, sic enim te appellabo quā diu uixero, quid sibi uolunt altiores gemitus, fortiora inter lachrymas suspiria? nescio quid uideris fortius puella promittere, non sum tanti, ut bis pro me pericliteris. ARGENTARII nocet illi indulgentia suorū, in duo pericula mulier incidit, quorum neutrū esset experta, si aut minus amaret uirum, aut minus amaret patrē. ALEII FLAVII. Nec est quod putetis illi facilius istius esse desyderium, & patri narrabat tanquam murmurauerit. PARS ALTERA. P. ASPRENATIS. Nempe si quid acciderit uiro peritura est, & si bene filiam meam noui, peritura est, si quid genero meo acciderit, filia mea moritura est, adijciam quod sit indignum, si quid filiæ meæ acciderit, uir eius uicturus est. Vide qua te lege constrinxeris, si parueris uiues. BLANDI. O conditionem æquam, alteri uitam debet, alteri deuouit. PAPYRII FABIANI. Non possum, inquit, relinquere uirum, quid ni, inquit, non potes, quæ mori potes? pene qui falsum mortis nuncium miserit, uirum recipis. Vir dum nimis amat uxorem, pene causa periculi fuit. Vxor dum nimis amat uirum, pene causa luctus fuit, pater dum nimis amat filiam, abdicat, seruate totam domum amore mutuo laborantem. Moriar inquit, hoc

quit,hoc patri minaris,uiro promittis,potes sine uiro pati,peregrinationē eius sustulisti,
facilius potes carere eo,qui spiritum debet,quam eo qui impendit.Et hæc controuersia
non erat in diuinatione,nam præter illam quæstionē, an pater abdicare posset propter
matrimoniū,reliqua cum ad æquitatem pertineant,tractationis sunt.Optimā tamen cō
iecturalem quæstionem Latro fecit,proposuit illam,an etiam si non malo aduersus uxo
rem animo maritus fecit,tamen ut tam temerarius & inconsultus relinquendus sit, de/
inde etiam,malo aduersus uxorem animo fecerit.FVSCVS ARELLIVS iuris quæ
stiones subiecit.Non posse illam discedere a uiro.nam & hoc iureiurando illam obliga/
uit,hunc enim animū fuisse sine dubio iurantium,ut uiui nō diducerentᷓ.LATRONI
contrarium uidebatur,onerari iurisiurandi inuidiam,cum extenuari deberet,& illud ius
iurandū contra fortunam uidetur,hoc etiam contra patrem.CAESTIVS contra fecit,
ut de toto dixit iureiurando illam liberatam,illo casu solutos ipsos uinculo religionis,&
ideo non futurum periculū uxoris,si quid accidisset uiro.SYLO POMPEIVS cōtra/
dixit,illam teneri iureiurando & adiecit,& si repudio diducta fuerit,nō tamen solui foe/
deris pactionem,& ideo,inquit,honestum morti titulum uindico,ne si quid acciderit,
ut ego pro aliena uxore moriar,aut illa pro alieno uiro.HISPO ROMANVS hoc co/
lore usus est,iusiurandū iocosum fuisse,sicut multa quotidie iurarent amantes,& ipsum
iurasse,idq; oblitum se an iurasset,misisse nuncium,ut experireᷓ affectus uxoris,nō pe/
rimeret,Vxorem intellexisse falsum nuncium esse,& ex eo se loco præcipitasse ex quo
præcipitata perire non posset,ut quomodo ego illam,inquit,falso nuncio terrueram,sic
illa,inquit,me falso periculo terreret.MARILLIVS præceptor noster licenter uerbo
usus est,satis sensum exprimente,cum diceret uxorem intellexisse mariti mendacium,
& ipsa aduersum temerarios mariti iocos relusit.Hanc controuersiam memini me ui/
dere Nasonem declamare apud rhetorem Marcellum Fuscum cuius auditor fuit,nam
Latronis admirator erat,cum diuersum sequeretur dicendi genus,habebat enim ille
constans & decens & amabile ingeniū.Oratio eius iam tum nihil aliud poterat uideri
quam solutum carmē.Adeo autē studiose Latronem audiuit,ut multas eius sententias
in uersus suos transtulerit.In armorū iudicio dixerat,Mittamus arma in hostes & peta/
mus,NASO dixit,Arma uiri fortis medios mittanᷓ in hostes,Inde iubete peti,& aliū
ex suasoria sensum quē a Latrone mutuatus est.Memini Latronem in præfatione qua/
dā dicere,quod scholastici quasi carmen didicerāt.Non uides,uti īmota fax torpeat &
exagitata reddit ignes,mollit uiros ocium,ferrū situ carpiᷓ,desidiam dedocet.NASO
dixit.Vidi ego iactatas mota face crescere flammas Et rursus nullo concutiente mori.
Tunc autem cum studeret habebaᷓ bonus declamator,hanc certe controuersiam ante
Arellium Fuscum declamauit,ut mihi uidebaᷓ longe ingeniosius,excepto eo quod sine
certo ordine per iocos discurrerat.Hæc illo dicente excepta memini,quicquid laboris
est,in hoc est,ut uxori uirum & uxorem diligere concedas.Necesse est deinde,iurare p
mittas,si amare permiseris,quod habuisse nos iusiurandū putas,tu nobis religiosum no/
men fuisti,si mentiremur,illa sibi iratum patrem inuocauit,ego socerū.Parce pater,par/
ce socer,non peierauimus,ecce obiurgatur,nostro quā effrenato amore fertur,quamq;
esse filiam preceris,carum quidem,quod illum ab indulgētia sua euocet.Dij boni quo/
modo hic amauit uxorem,amat filiam & abdicat,dolet periclitatā esse & ab eo abducit
sine quo negat se posse uiuere,quæritur periculum eius,qua pene caruit hic qui amaret,
caute iubet,facilius in amore finem impetres quā modum,tum hos opponis terminos
quasi approbaturi custodiant,ut nihil faciant nisi cousyderate,nihil promittant nisi ut
ius facturi,oīa uerba ratione & fide ponderēt,senes sic amant,pauca nosti pater crimi
na,& litigauimus aliquādo,& cæcidimus,& fortasse quod nō putas peierauimus,quid
ad patres ptinet:quod amātes iurent sibi credere,nec ad deos ptinet.Non est quod ti/
bi placeas uxor tanquā prima peccaueris,perit aliqua cū uiro,perit aliqua ꝓ uiro,illas
tñ omnis ætas honorabit,omne celebrabit ingeniū.Per socer felicitatem tuā magnū ti/
bi quam paruo constat exemplum,in reliquum diligentiores facti sumus,errorem no/
strum confitemur,exciderat iurantibus esse tertium qui magis amaret,sic dcsit semper,
perseuera socer,recipe filiam,ego qui peccaui,pena dignus sum,quasi uxori notatā,sit
socero

Ouidius Latronē audiuit Cuius sententias in uersus transtulit Cū eū declamare uellet,ī carmen prorumpebat.Hoc ē quod ipse ait Quicquid conabar dicere uersus erat.

*

*

socero orbitatis, discedam è ciuitate, fugiam, exulabo, utcunq; potero desyderium misera & crudeli patientia perferam, morerer si solus moriturus essem. Declamabat aũt Naso raro controuersias, sed non nisi æthicas, libentius dicebat suasorias, molesta illi erat oĩs argumentatio, uerbis minime licenter usus est nisi in carminibus, in quibus non ignorauit uitia sua, sed amauit. Manifestũ potest esse, ꝙ rogatus aliquando ab amicis suis, ut tolleret tres uersus, inuicem petijt, ut ipse tres exciperet, in quos nihil illis liceret, æqua lex uisa est, scripserunt illi quos tolli uellent, de utrisq; codicillis ijdem uersus erãt, in quibus primum fuisse narrabat Albinouanus rhetor, qui inter arbitros fuit. Semibouemq; uirum, Semiuirumq; bouem. Secũdũ, gelidum Boream, gelidumq; notbum. Ex quo appareret summi ingenij uiro iudicium nõ defuisse ad conpescendam licentiam carminũ suorum, sed animũ. Aiebat interim decentiorem faciem esse, in qua aliquis neuus fuisset.

Hic deprehendis quõ supior cõtextus sit legẽ d° fo. 457. ibi Ouidi° Naso.

CONTROVERSIA DVODECIMA.

RAptor nisi suum & raptæ patrẽ intra triginta dies exorauerit, pereat. Raptor raptæ patrem exorauit, suum non exorauit, accusaƭ dementiæ. PORTII LATRONIS. Moriar, inquit, moriar hodie, ego mirum non fleo. Quid cõtremiscis senectus? quid lingua trepidas? quid oculi obstupuistis? nõdum est trigesimus dies. Vitam rogas, dedi & perdidisti. Mori, inquit, filium uis, ego te mori uolo? immo furor tu°, illa cæca & temeraria cupiditas, Et inter hæc pater illius, q nimis cito exoratus est, quare tam cito senex ille remisit iniuriam? Me tristiorem equidem uult, expugnatam filiæ pudicitiã tulit, timeo ne uerũ sit quod audio, re noua, inauditoq; amore de nuptijs puellæ exornassit. CAESTII PII. Quo melius de hærede iudicare possitis, narrabo me iuuenem, habui patrem sanæ mentis, nec tam seuerũ, scilicet, ut crudelis esset, nec tam indulgentem ut incautus. Duxi uxorem, quam pater iusserat, & tamen nuptiarum mearũ me pœnitet, fili nonne sæpe excandui, sæpe reconciliatus sum, sæpe quod negaueram dedi, ipse dispensasti triginta dies, ut haberet primos socer, medios reus, nouissimos pater. Ne omnia a prima adulescentia repetã. Virginẽ rapuit, patrẽ accusat. Hei intra triginta dies putas me accusatori ꝑmissurum, quod filio negaui? Impetraui inquit ab illo ali, aiunt illum a te, medijs me diebus accusas. Rapuisti uirginẽ, & cum tam libẽter uiueres. ARELLII FVSCI PATRIS, Moriar, inquit, etiã nunc minaris? nõdũ rogas? Quid inquit rogabo iam lassus es, nec ullum adhuc rogasti. Non possum inquit exorare, tãdiu nouo more obijcit dementiæ constantiam. Quid? ergo tu poteris uidere morientem filium? fortasse non potero, & ideo irascor, dum licet. POMPEII SYLONIS Hæc audacia eius ex parte culpæ meæ est, nimium indulgenter nutritus est, oĩa sibi putat licere, nec ille unq̃ me rogauit. Ignouit, inquit, & alius ante me rogatus est. Non nosti conditionem legis tuæ, in hoc tibi pares sententias habent, pereũt, ipse ad alienam se misit, lex illum admisit ad mram. Raptor nisi & suũ & raptæ patrem exorauerit, ꝑeat. Vis scire lex utram maluerit, non exoratus irascitur, ex duobus patribus eũ pater accusat, q legem sequitur. ARELLII FVSCI. Miraris me dubitare, ipsa lex inter mortem & nuptias dubia est. Quid me intempestiuæ proditis lachrymæ? nondum erat tempus faciendi, Non est quod quicq̃ tibi promisisse lachrymas putes, fleo, ꝙ necesse mihi est spectare filium morientem, quid facturus sim, adhuc nescio, utiq; tu ante uigesimũ diem scies, exorabis inquit patrẽ, quid ergo mihi molestus es, si hoc tibi satis est? O si effregit fores, & identidem leges inuocantem coegit pati stuprum, nisi tam facile puellam exorauit, q̃ patrem. Mortẽ uita non meruit, accusatione deprecatus, consumunƭ interim dies. Vter nostrum cõsumit, ego inquit nunc, tu ne me rogas? nunc ego rogare debueram qui perditor. PAPIRII FABIANI. Demens sum uides, turpiter uiuo, meretricẽ amo, leges ignoro, dies tuos non numero, ad iudicem uocatus, ad iudicẽ sum, ergo moriar inquit, hoc si reo dicis, non curo, si iudici, uidebo, si dementi, non intelligo. Et huic aliquis ignoscere potest, qui sic rogat. Vos mei iudices estis, iste habet suum iudicem, nec potest inexorabilem quen, quem nondum expertus est. IVNII GALLIONIS. Rogo, inquit, ut hic sic. Si uolebas rogare, admouisses propinquos amicos, maiorum imagines, lachrymas, repetitos alte gemitus. Testor deos sic rogaturus fui puellæ patrem, quando inquit multum in supplicijs habitum submiseris, cum dixeris, pœnitet, quod rapuit, quod dete

 riorem non

riorem non rogaui, cum dixeris te dementem fuisse, deliberabo cum amicis, deliberabo cum propinquis, deliberabo cum tua matre. Me miserum q̃ pene ꝓmisi animæ diu ære fortior eras, & multum habeam quod deliberem, diuersi me affectus distringunt, inter reum & patrem distrahor. Hinc iniuria est, hinc natura, quid properas? nemo tibi præter me rogandus est. Ergo inquit misereberis, nihil promitto ante trigesimũ diem. Miserum me, ꝙ tantum triginta diebus irasci possum, longiore tempore opus erat. Audi a demente exempla huic crimini, denis uicenisq; annis inter bella iuuentus consenuit, nos triginta dies ferre non possumus, deliberabo, lex nihil uult temere fieri. Magna res est inquit, delibera, cogita, tempus accipe, effregisti domum, cuius? ut dicis etiam misericordis, morere. Non est hoc nocenti graue, ego nihil peccaui, propter te mori cupio, ratio a me exigitur alienæ culpæ, non meæ potestatis. Quid ergo facturus es? nõ pronunciabo ante supremum, quid sic miraris? si illum ocyus exorasti, facilius est iniuriam donare q̃ crimẽ, agedum in medium senex, cuius misericordiæ senex sum, non putasti mecũ deliberãdũ, unde autem scis quem filium habeam? ego certe adhuc nescio qualẽ filium habeas, nullum tempus uni uerbo angustum est, iam inquit angustum tẽpus est, & tibi uacat accusare. VIBII RVFFI. Quis unq̃ præter me ignoscere uisus est? iam inquit angustũ est, ita non putas me subducere quantum supersit. Iam inquit tempus angustum est. Angustum erat, si duos rogare deberetis, angustũ tempus est, exclamat. Nescio quid rogẽ, roga ergo. Me priorem rogare debuisti, nõ dico quia dignior sum, qui prius roger, quia pater tuus, id quod minimũ est, propius habeto, huc uideo illa pars legis pertinebat, ut suũ patrem exoret, pars patrem nati, sic aliquis exorat, sic deprecatur, apparet nunc te primũ rogare, demens sum, immo si uis argumentũ dabo tibi, filius meus moriturus sit, nõdum testamentum meum mutaui. CORNELII HISPANI. Multi me affectus diducunt, necesse est de alijs querar, de alijs erubescam, de alijs timeam, de omnibus etiam nunc deliberem. Ne ille quidem, quamuis dicatur nimis exorabilis, ignouisset, si sic rogatus esset. PARS ALTERA ARELLII FVSCI PATRIS. Me miserũ, pater iræ tuæ detractum est nihil, & tempori multum, infelicior sum, q̃ si neutrum exorassem, mortem timeo postq̃ mihi homines gratulati sunt, quid tibi optime socer ꝓ ista misericordia tua, qua mihi & patri meo pepercisti, precer, nisi superstitẽ filiam? PAPYRII FABIANI. Non possum dissimulare pater, quod illum exoraui, tuum beneficium est, certe cũ exoratus est, hoc dixit, aliud quidem suadebit dolor meus, sed quid faciã? patris iudicio misereor. Miserere pater, scis q̃ breuis sit aduocatio mea. Misereor inquit, uis uerum dicã? quid dixerit? patris tui, unde ego miser ab hoc patre ueniens timerẽ patrem. CAESTII PII. Timeo mortem, nec iam habeo cui parcam. MARILLII. Si tibi tam pertinax aduersum me odium est, audacter quid sis facturus, pronuncia, dic exorari te non posse, qd me incerta mortis expectatione suspendis? sollicitus inter somnos quoq; uelut admotã ceruicibus meis securim expauesco, si nõ impetro ut uiuam, hoc certe impetrem, ne diu moriar. Non est quod putetis legem in numero dierum angustã fuisse, lex illius diu mori. Responde pater si seruaturus es filium, iam tempus fuit, si occisurus, iam tempus est, non possum metum sustinere ultra hæc tormenta diebus paucis, & in me mihi aliud licet. BLANDI. Ita parum contigit tibi, quod solus periclitante filio nõ rogas. LATRO sic diuisit, An intra trigesimum diem raptor cum filio agere possit, sicut nõ potest, qui in custodia est, qui in carcere, etiam si cum alio potest, an cum patre possit, quod uitæ mortisq; suæ arbitrium datum est, cum illi accusare eum liberum est, quem mortiferũ est non exorasse, etiam si cum patre potest agere, an labijs possit, quibus faciendi potestatem lex patri dedit. Isti enim ratione nihil licet, si aut exorari, aut accusari ei necesse est, deinde si possit agere an debeat. Irascendi causam tractauit, quod rapuit, quod alium prius rogauit, quod me non rogauit, quod etiam accusat, si non exorauit filio, dementia est, tantam dementiam ferre non possum, cum ad hoc an te exhortetur, incertum sit. Hic paternos affectus tractauit spem facientis, non probabat Fuscũ, qui paulo apertius agebat est controuersiam promittere, potest nihilominus & bonus agi pater, & non exoratus, FABIANVS eam quæstionem fecit, & in ea multum miratus est, dementiæ non posse agi nisi cum eo qui morbo fureret, in hoc enim latam esse legem, ut pater a filio sanari deberet, nõ

beret,non ut regi.LATRO eleganter dicebat,quasdam esse quæstiones, quæ deberent
inter res iudicatas referri,tanq̃ an quicquid optauerit uir fortis,aut tyrannicida accipe-
re debeat,quasi iam pronunciatum est non debere.Nemo quæstionem hãc iam tractat,
sicut ne illam quidem, an quicquid imperat faciẽdum sit. Inter has putabat & illam esse,
an pater ob dementiam quæ morbo fieret,tantum accusari a filio debeat. Aiebat em̃ ma
nifestius esse de lege & officio patris quæri,& fingi quasdam controuersias,in quibus pa
ter furiosus probari non possit,absolui tamen propter nimiam impietatem,libidinẽ fœ-
dã. Quid ergo aiebat,nunq̃ utar hac quæstione? utar,& malis deficiar.POLLIO ASI
NIVS dicebat,hoc Latronem uideri tanq̃ forensem facere,ut ineptas quæstiones circũ
daret,in nulla magis illum re scholasticum deprehendi. Remittit,inquit,eam quæstionẽ
quæ semper pro patribus ualentissima est.Ego semper scio nullum præter curatorem da
ri, quia iniquus pater sit,aut impius,sed quia furiosus,hoc autem in foro esse curatorẽ pe
tere,quod in scholasticam dementiam ageret.GALLIO & superiore usus est quæstio-
ne,& illam adiecit,an agi cum patre dementiæ possit,ob id quod fecerit,non ob id quod
facturus est,neminem iniuriarum accusari,quod iniuriã facturus sit,non adulterij,quod
adulterium cõmissurus sit,dementiæ quidem,quod demens facturus sit aliquid. Tu nõ,
inquit,mecum agis,non quod exorasti,sed quod exoraturus es,puta enim hodie me ex
orari demens,non ego demens uideor,qui uno ne uerbo sanare possum. Lex triginta di
es dedit,quia iudicauit aliquem duriorem futurum,etiam si demens est,quod non exor
ratur a filio, nunquid etiam & uigesimo,ergo nõ potest hoc nomine damnare me,quod
exoratus non sim,etiam nunc enim exorari possum. Ita si quis uestrum agere mecũ hoc
crimen non potest,ut si quem ad triginta dies exorare possum,post triginta quæri nõ po
test,aut crimen non habeo,aut accusatorem.SYLO POMPEIVS fecit quæstionẽ,qua
Gallio usus est,nihil acturum adulescẽtem,etiam si damnauerit patrem,nihilominus em̃
periturũ,quia lex nullam aliam salutis uiã dedit raptori,q̃ si exorauerit patrẽ.LATRO
hæc omnia quasi membra in aliquam quæstionem incurrentia tractabat,non ut quæstio
nem,quãq̃ hoc ipsum in illam aiebat quæstionem incurrere, in qua quæritur, an raptor
possit accusare patrem intra trigesimum diem? nam cum dico,non potest accusare eum,
in cuius arbitrio positum est,moriaris,an uiuas,non magis q̃ magistratum in ius uocare,
q̃ de iudicibus tuis ferre sententiam,non magis q̃ miles in imperatorem suum animad-
uertere,adijcio nõ potes accusare,nihil enim tibi proderit,etiam si damnaueris.Lex em̃
si non exoraueris,perire te uult,non exoras autem,etiam si damnas,quare hoc non quæ-
stionis loco ponebat,quod imbecillum putabat. Apparet enim exigere legem ab eo, ut
exoret patrem,qui nõ habet quem exoret,putat enim patrem alicuius esse, & an palam
furiosum, ut nihil intelligat, hunc exorari a filio non uult,atq; eodem loco est manifestus,
iustus parum, hoc putabat ualens esse,tanq̃ quæstionem,satis ualens,tanq̃ argumẽtum;
& illam alteram satis ualentem quæstionem,non posse cum patre agi eo nomine q̃ non
peccauerit, sed tractaturus iste iniquitatem tractationis ponebat,cũ diceret, agere mecũ
dementiæ,& si iam potest,nunquid enim peccaui,non sum exoratus, nondum tempus
transijt,etiam nunc tempore exorari possum,q̃ iniquum nondum esse me nocentem &
iam reum,omnes infamauerunt raptæ patrem, quasi cum raptore colludentem. GAL-
LIO dixit,Ingenuus uirginem rapuit,si tamen rapuit.SYLO POMPEIVS eandẽ su-
spitionem in omnia contulit,Exorauit inquit raptæ patrem,miratur cum exorabilẽ pa-
trem haberet,rapuisse.HISPANVS dixit,Omnia cito facta sunt,iste cito rapuit, ille ci-
to rogauit,nisi demens sum,est aliud suspicãdum.ARGENTARIVS dixit, Rapta est,
& statim exorara,immo nescio an exorata,deinde rapta,spero te innocẽtem fuisse, q̃uis
uideri.Tu exorasse dicis,ego te exoratum puto,dic,quid tibi cum socero cõuenit?RVF
FVS VIBIVS dixit,Dic mihi,quid tibi cõuenerit,quando tibi nuptias promiserit, nec
multum reliquum est ex triginta diebus,si ex illo dies numerarem,cum primum exora-
sti,aiunt iam triginta dies præterisse.LATRO dixit,Id quod inter sententias scriptũ est
adoriar,dic ergo uerum,dic ergo uerum.CAESTIVS hac figura declamauit, ut roga-
ret patrem,tanq̃ exoratus esset raptæ pater,deinde ad hanc sententiam transit, nũquid

peiorem causam habeo, si apud alterum iudicer. LVCIVS eadem figura declamauit. HISPO ROMANVS, sed transit mollius. Scio quid responderi mihi possit, facile est domestico iudici satisfacere. Videor te cum ad raptæ patrem ueneris. In hac cõtrouersia TRIARIVS dixerat, Non scias an exores, nisi ultimus dies uenerit, quod cum id ius lugebit, perseuerabo. Deinde cum scholasticorum summo fragore, & tu quisquis es carnifex cũ strictã sustuleris securim, anteq̃ ferias patrẽ respice. Belle deridebat hoc ASINIVS POLLIO. Filius inquit ceruicẽ porrigat, carnifex manũ tollat, deinde respiciat ad patrem, & dicat. Agou quod fieri solet uictimis? sed ioco quoq; remotam aiebat rem uetissimam, non posse carnificem uenire, nisi eo tẽpore iam pater exorari nõ posset. CAESTIVS ex altera parte hoc colore usus est, quia priorem rogasset raptæ patrem, suspensum esse uolui, statim illum securum esse nolui. De me queritur, quod illum potius cogitare de patrimonio filij q̃ de periculo uolui. LATRO hoc colore usus est, scitis periclitantes alieno arbitrio agere, illi qui circa erant sodales, qui occurrerant amici paterni aiebant, eamus statim ad raptæ patrem, in huiusmodi casu illi rogãtur, nam raptoris patres rogant. SYLO POMPEIVS diuersum colorem huic secutus est, Non erit, inquit, duritia patris mei, item amici suaserũt ad raptæ patrem iremus, ne noceret apud illum quod tarde suũ exoraremus patrem. HISPO ROMANVS bello docismo usus est, uis inquit amici eamus ad raptæ patrem? hoc curemus, ille domi est. FVSCVS ARELLIVS dixit, ille prior rogatus est, qui magis timebatur. TRIARIVS a parte adolescẽtis dixit, Timeo ne mutetur exoratus. Hunc sensum non imprudenter Sylo Pompeius improbabat, aiebat enim non posse mutari semel latam sententiam. Quidam uoluerunt uideri, cito exoratum raptæ patrem, quidam tarde. FVSCVS ARELLIVS dixit, magnã partem legis cousumpsi, nec de mora queror, raptæ pater rogabatur. CAESTIVS nõ probabat, & hac sententia usus est, cum hunc colorem arguendum putaret, uult uideri rogatum diu raptæ patrem, effecit ut uideatur, eum diu non rogasse, malo autem uideri hoc patrem tarde exorari. HERMACOTAS solebat interdum diu schemata prosequi, interdum breuiter & fortius attingere, sicut in hac sententia fecit, cum suspitionem facere uellet, inter raptæ patrem & raptorem conclusionis.

ARTEMON dixit,

GLICON dixit,

Hunc sensum cõmodius dixit LEPIDVS Neronis præceptor, Misereris nisi etiam ultimo die egomet iam te miserebor. DIOCLES CHARISTIVS a parte patris ethicos dixit.

CONTROVERSIA DECIMATERTIA.

Abdicauit quidam filium, abdicatus se contulit ad meretricem, ex illa sustulit filium, æger ad patrem misit, cum uenisset, cõmendauit ei filium suum, & decessit, adoptauit puerum ab altero, pater filio accusatur dementiæ. PORTII LATRONIS. Qualem uidi ipse fungebatur officijs, sedula circa lectum egrotantis in omnia discurrebat ministeria, non impulsis tantum, sed laniatis capillis. Vbi est inquit meretrix? uenit ad me sedulo qui diceret, filius anteq̃ moritur rogat uenias, nõ expectaui, dum iste curreret, amens cucurri. Cætera quemadmodum narrem nescio, si steterim, an sederim, quid locutus sim, quid audierim, nescio, hoc unũ, hoc unũ scio, iacuisse me inter duos filios, accede huc puer, depositũ crimẽ meũ, non habeo miser, cui te moriturus cõmendẽ. CAESTII PII. Recipi in sinũ nepotẽ uultis, & hunc abdicẽ? duos filios tulit, huic numero iam assueui, patrẽ accusat, patrẽ infamat, infantẽ persequit̃. Rogo uos, nõ satius est meretricẽ amare q̃ neminẽ? Noui generis demẽtia arguit̃, sanus eram, si nõ agnoscerẽ meos, tradidi infantẽ & expirauit, nõ habui cui crederẽ, offerebã me propinquis, illa uidelicet in hac cogitatione tacebat. Nos rogauimus, cum frater nõ audeat. Meretricis, inquit, filium recepisti, nempe eius quæ meũ receperat, fatear me aliquando infamẽ fuisse, nescio quis esset abdicatus, meliorẽ extuli. PAPYRII FABIANI, q̃ nihil in

hil in domo illa meretricia †fide uidi, assidebat mulier tristi uultu affecta, ægro simillima ipsa demissis in terrã occulis. Pater, inquit, nihil tecum frater locutus est? in sinu meo filium posuit, domũ pertuli, dementiã uocat, quod infantẽ non abdicaui, quid facerẽ? negarem aliquid filio, cum ille rogaret pro filio, ignosco tibi ꝙ tam durus es, ægrum fratrẽ nõ uidisti, ille magni successor modo patrimonij nactus in lectulo precario moriebatᷣ. Non seruorum turba circũstabat, non amicorum inter infantẽ & mulierculam, deficientis spiritus in aduentum meum sustinebatur. Vt intraui cadentes iam oculos ad nomẽ meum erexit, fugientemq́ animã retinuit. Pater inquit quod adhuc nihil deprecatus sum, non contumacia feci, fratri mandaueram, indico tibi anima mea expirantem cohæredẽ, cũ ad uitam uolui reuocare ut saluus esset, rogaui deos, & licet dementiã uoces, si uixisset, recepissem. ARELLII FVSCI PATRIS. Securior eram, quoniam putaueram illi omnia præstare fratrem, cum subito nunciatum est in ultimis esse filium, nec hæc a fratre, o me miserum, ꝙ solum nepotem recepi. ALBVTII SYLII. Vt uidit uxorem, uidit & fratrem, circũspiciebat & patrem. IVLII BASSI. Tibi debeo mulier, ꝙ habuit filius meus, in qua domo ægrotaret, pudet dicere ut nepotẽ agnoscerẽ, rogatus sum. Non potest uno crimine dementia intelligi. Nemo sine uitio est, in Catone moderatio, in Cicerone constantia, in summa dementia, ad summã, tres fuimus, omnes peccauimus, ego ꝙ abdicaui, frater ꝙ tacuit, tu ꝙ pro fratre non rogasti. Non sum uno hærede cõtentus, duos habere uolui, & quod magis concupiscam, habui. Misit ad me effectus æger, non ibo, mihi crede, aliter tu a Dijs de cohærede cogita, te quis roget? quẽ roget? uidebis neminẽ rogare non posse, nisi qui accusare possit & patrem. ALTERA PARS PORTII LATRONIS. Quam honestus fuit, subiecit meretrix quæ peperit, pater istius ĩcertus est, bene cum ipso ageretur, si & mater. FVSCI ARELLI PATRIS. Errat si quis sit q me putet pecunia moueri, primũ assueui cohæredem habere, deinde olim iam cum puero isto paterna diuisi, quia multa ille frater donauit plus ꝗ sua parte. ROMANI HISPONIS. Incidit in meretricẽ inter omnia malitia fœcundam ueræ inimicæ. Noscis quibus ante in cubiculũ riualis uenit ꝗ maritus. ARGENTARII. Cum abdicaret, aiebat hoc scilicet, expectabo donec hac e meretrice liberos tollas. Mulier nescio an aduersus patrẽ iniuriosior sis, ꝙ abstulisti illi hæredem, an ꝙ dedisti. ALBVTII SYLII. Sine ueniant illuc amici, siue propinqui, nũc crudescunt in domũ meretricis accedere, mulier quæ sine præfatione honeste nominari nõ põt, cædo istũ puerũ nulli agnoscendũ, sed mater asserat seuenis modis, pater abdicauit etiã, quem sciebat suum, erat in domo puer, qui omes uocabat patres, adoptauit eiꝰ filiũ, ꝑpter quã etiã suũ eiecerat. CAESTII PII. Nullũ genus iudicũ recuso, si seueri erũt, nocebit isti, ꝙ recepit meretricis filium, si clemẽtes, ꝙ abdicauit suum. Clamauit pater in domũ ergo meam meretrix uenit, aut quod turpius est filius ad illam ibit, misit in domũ nostram publicum puerum, quis illis nuptijs interfuit, nisi abdicatus, aut abdicandus? LATRO sic diuisit, an pater ob illam adoptionem accusari possit, an ob hoc debeat, oẽs infamauerunt adolescentem, ꝗsi illius criminatiõibus factum sit, ut frater abdicaretur. Et ideo sententia laudatur. FABIANI. Nihil tecum locutus sum cum hoc unum puero noceat, ꝙ ex meretrice natus est, omnes operas dederunt, ut quantum controuersias licebat, huic uitio demererentur, efficerentq́ ne quid in illo uideretur meretricis fuisse nisi nomen. MARILLIVS decenter hoc dixit, Simul obijcies fratri impietatem, nihil inquit in illa domo meretriciũ fuit, scires si mecum fuisses. ALBVTIVS. æthicos ut multi putant dixit, certe laudatus est cum diceret, exeuntem persecutus est, non probabat hanc Messala sententiam. Non habebit, inquit, fiduciam, si mauult uideri recepisse puerum ꝗ adduxisse, & qua ratione eum adoptandum esse, non quia debuerit, sed quia secutus est. Fuit autem Messala exactissimi ingenij quidem studiorum partis, latini utiq́ sermonis obseruator diligentissimus. Idem itaq́ cum audisset Latronem declamantem dixit, sua lingua disertus est, ingenium illi concessit, sermonem obiecit. Non tulit hanc contumeliam Latro, & pro Pythodoro Messala orationem disertissimam recitauit, quam compositam quam suasoriam Theodoto declamauit per triduum, quæ dixerit suo loco reddã, cum ad suasorias uenero. A parte adolescentis nõ unus omnibus color placuit, quidam personam eius qualem acceperant, introduxerunt durã

Al. foedi.

Supra ĩ declamatione eiusdẽ argumenti legit inter omnia mala.

 &asperã

& asperam. Ex quibus fuit & Hispo Romanus, huic unum aiebat efficiendum, ut nō durus uideretur, sed seuerus. In hac parte dixit nobilem illam sententiam, quam Fabius maximus circumferebat. Venit assidue in domum meretrix, non recedit, paulum abest, qn nouerca sit. CAESTIVS bella figura egit. Dementia, inquit, res est sanitati cōtraria, nō quæram extra exempla, sani omnis, & quod patris me rogat, ipsum sibi comparabo. Fuit aliquando sanus. Quid faciebat? Aderat, luxuriam uti castigaret, nunc iam seuerus senē putabitis sanum, si uobis lupanar ostendero? Sic declamauit, ut fratri patrem daret accusatorem, & illum argueret sibi ipsi comparandum. LATRO fratri pepercit, pucrū pressit, & dixit fratris filium non esse, & ne fratrem quidē hoc fieri uoluisse illa uerba ab ægro impetrata. Fabianus ex omnibus istis colorē secutus est optimū, qui aiebat dicere Messalam non tantum bonam partem adulescentis fieri, sed etiam honestam, obiecit patri, ꝙ etiam fratrem abdicasset, non schemate, sed certo. Nihil inquit peccauerat, amat meretricem, solet fieri, adulescens est, expecta, emendabitur, ducet uxorem, quare tūc nō egit? Demētiam tuam aiebat, expectabat. Expectabat pœnitentiā, aiebat tuam, iam resipiet. Hoc per transitum obijcere cœpit, quod non recepisset, quod uidisset in lupanari habitantem. Abdicasti inquit ut emendares, non uitia augeres indies, nullum illius uitium ætatis est, amoris est, recipe anteꝙ aliquid faciat, cur mox pudore moriatur. Ad ultimū obiecit illi, quod ægrum non sustulisset. Potest inquit conualescere, si uiderit penates suos, minus certe morietur paterno solo, suo puero. Quare inquit tu apud fratrem non fuisti, & ego quæror, ille cum ad te mitteret, putauit se ad duos mittere. Vtinam tecum fuissem pater, redisses illinc cum filio, sed tuo. De adoptione nouissime quæstus est & hac figura. Abstulisti mihi fratrem, cum quo natus sum, cum quo educatus sum, ut dares istū. Indignor hanc fratri meo contumeliam, ut huius uocet̄ pater. Sed ut aliquid iocer. FABIANVS MAXIMVS nobilissimus uir fuit, qui primus foro Romano hūc uomicum morbum, quo nunc laborat, intulit, de quo Seuerus Cassius anteꝙ ab illo reus ageretur dixerat, quasi disertus es, quasi formosus es, quasi diues es, unum tantum es, nō quasi lapsam hanc cōtrouersiam cum declamaret, Maximus dixit, quasi tritolū talia qualia sunt, quæ basilicam infectant, dicebat autem a patre, omnes aliquid ad nos imbecilli alter alterius onera detulimus. Accusatur pater in ultimis annis, neptis in primis abdicatur. Nullus autem hæc subinde refert, quid æqui, tantarum rerum exempla ponenda sunt, ꝙ sequendarum. In hac controuersia Latro contrariam rem controuersiæ dicit, sed sibi declamabat, illum Cæsare Augusto audiente & Agrippa, Auus filios nepotes suos, Cæsar Lucium & Caium adoptaturus diebus illis uidebatur. Erat Agrippa inter eos, qui non nati sunt nobiles, sed facti. Cum diceret partem adulescentis Latro, & tractaret adoptiōis locum, dixit. Nam isti ex imperio adoptione nobilitati fuerunt in hæc alia in hanc summā. MECOENAS innuit patri † fascira recusare, finire iam quidā declamationē putabāt, hāc malignam rem Mecœnas esse, effecisse enim nobilem, non ut audiret quæ dicta erant a Cæsare, sed ut notaret. Tanta autem Mecœnas sub Diuo Augusto libertate fuit, ut præpotenti tunc M. Agrippæ non defuerint, q ignobilitatē exprobrarent. Vipsanius Agrippa fuerat, Vix agnomen quasi argumentū paternæ humilitatis sustulerat & M. Agrippa dicebatur, cum defenderet reum, fuit accusator qui diceret Agrippam, & quod in medium est uolebat Vipsanum intelligi. Fuit qui diceret, concurrite, Agrippa malum habebis, responde Dijs, ea in arte, uterꝙ mihi uidetur admiratione dignus. Diuus Augustus sub quo tantum licuit. Sed horū non possum misereri, qui tanti putāt caput potius ꝙ digitum perdere. Latro dignus fuit miseratione, qui ne excusare quidem errorem suū potuit. Nihil est autem crudelius ꝙ sic offendere, ut magis offensurus si satisfeceris.

Agrippa nō natꝰ nobilis, sed factus,

† Quidā legūt fascina

CONTROVERSIA DECIMAQVARTA.

TOrta a tyrannis uxor, nunqd de tyrannicidio sciret, pseuerauit negare, postea maritus eius tyrannū occidit, illam sterilitatis nomine dimisit, intra quinquennium nō parientē, ingrati actio est. PORTII LATRONIS. Si cū liberis torta est & incaste, descende inquit occide tyrannū, nisi occideris, indicabo. Sub uecta manu satelles quid moraris? inquit, iā exposita tormenta sunt. Vnde est inqt mulier, ad stuprum uocor, instabat quotidie uiro uxor, exigebat tyrannicidiū, tēpus est, descende. Si

scende.Si nihil aliud ut liberos habeas in tyrannicida paritura nõ sum.Miraris,si eo tempore matrona dicere potuit,descende,occide tyrannum,comes sequerer,nisi me inutilem dimisisset tyrannus,descende,ego iam feci tyrannicidium meum,eas nuptias tyrannicidium diduxit,quas non diduxit tyrannus.CAESTII PII.Subito infelicis nuptias oppressit tyrannus,terrebantur matronæ,& premebantur uirgines,nihil tutum erat,nulli feliciores tunc uidebantur,ꝙ qui liberos non habebant. Quædam itaq; elisere conceptos, quædam foecunditatem suam moratæ sunt, quod ad hanc ptinet, †ac sine fortunæ gratias quod isto tẽpore nihil peperit. Tyrãnus suspicatus est istũ,nescio quid de tyrannicidio cogitare,siue isti aliquid excidit,siue magna consilia non beniuolis exhibuit, utiq; de uxoris garrulitate queri nõ potes,cum scias,quẽadmodũ taceat.Misit itaq; satellites,attrectate inquit uxorẽ & adiecit.Si quos filios habet,ueniunt in domũ crudelissimi carnifices,in quorũ uultibus extant tormenta,iactatur misera inter satellitũ manus & toto itinere nõ ducitur,sed trahitur.Hanc aliquis si torta non sit,mirabit̃ nõ peperisse,cũ cogitur.Isti de tyrannicidio iam de cõsilio indicemus. Iam enim puto,licet nupsit isti ,ppter liberos,sed infelices nuptias cito tyrannus oppressit,hoc publicum diuortiũ fuit. Rapitur in arcem mulier,timet satellitũ manus,uexat̃ atq; distrahit̃.Hanc etiã aliquis si non torqueatur,non parere miretur,exposita in eculeum sepius absentem uirum respexit, ꝙ ptentem tyrannum,ꝙ multas matres audiui illo tempore quid nam uolui,quæ pepci. ARELLII FVSCI.Explicantur crudelitatis aduersus infelicem foeminam apparatus, & alia instrumẽta, uiros quoq; ipsos uisu frangentia, ad excutiendam muliebris pectoris conscientiã proponuntur,instat tam denunciationibus ꝙ tormentis tyrannus,& minando torquet,tacet. Videt intentũ tyranni uultum,uidet oculos minaces,& tacet,plus tibi præstare non potuit,si de te liberos sustulisset,cædunt̃ flagellis artus,uerberibus corpus abrumpitur,exprimiturq; ipsis uitalibus,licet restet an sit tibi ista daturos liberos nescio,tyrannicidium dedit,ita sit mulier,non uis parere,delicata es,cruciatus puerperæ times, fremebat indignatione captæ ciuitatis maritus,& consilio suo ,& uxoris adiutorio fortior,quomodo occidam tyrãnum? Quæ pars accedenti maxime uacat? ubi custodiæ cessant? ubi natura loci minore munimento uirtutem non submouet? Sic uir & uxor mẽtem exercebant,miraris si transit quinquennium inter uxorem tortam,& uirum occupatum,sæuiebat etiam tunc tyrannus,torquebantur in conspectu uirorum uxores,poenitebat matres foecunditatis suæ. HISPO ROMANVS inquit,desyderabas liberos,ut sint quibus relinquas patrimonium. Ingrate ita tu hac salua hæredem non habes,nullum tormenti genus omisit,omnia membra laniata,omnes partes conuulsæ sunt,scissum corpus flagellis,exustum, conuulsum tormentis,ignoscetis puto mulierculæ,si dixero,falsa est. HISPANI CORNELII.Contabatur ille,nec ullis adhortationibus in tyrannicidium poterat impelli,prorsus cum uxorem uidisses,posses timenti ignoscere,assidue tormenta uariantur,accenduntur extincti ignes,tortor uocatur,sub quo mariti uxorem prodiderat,pacisci me tecum putabat,taceam,donas quinquẽnium. Quid gloriaris? tanquam non facilius sit occidere tyrannum ꝙ sustinere,duplici beneficio uxoris suæ obligatur,& cur non est occisus? & quod occidit,fastidit sterilem qui fecit. IVNII GALLIONIS. Instabat tyrannus,torque.Illa pars etiam potest subijci in ignes,in illa parte iam exaruit cruor,seca,uerbera,oculos lancina,faciã ne uiro placeat matrix.PAPYRII FABIANI Describam nunc ego cruciatus,& miseram corporis patientiam inter tyrannica tormenta sæuientia,extincti sanguine tefouebantur ignes,hæc desinebat torqueri aliquãdo, ut sæpius posset,exquisita uerbera,iam eculeum, quicquid antiqua sæuitia inuenerat,quicquid & noua,adiecerat.Quid amplius dicam? tyrannus torquebat,& cum de tyrannicidio quæreret.O nos felices,quod nullis aucta pauperijs fui,acuit hanc,fecit tyrannicidium silentio,certe tyrannicida conuulsis laceratisq; mẽbris,nec adbuc sufficientibus non dimissa est ex arce,sed proiecta.Quid est quare uxorem dimiseris? nunquid premit te onerosa sumptibus,& ut sæculi mos est,& deterius luxu fluentem muliebris ambitæ certamine mutuo,inq; publica damna priuatus insanit.Nunquid & gemmas ex alieno litore petitos lapillos,& aurum uestemq;,nihil in matronæ tecturam non concupiuit. Si talis esset,facile illam corrupisset tyrannus,expecta,potest parere,non respondet ad ppositũ,nec

Ast†agit suæ.

Textus corruptus, melius supra legit fo.459. i prima pte pro uxore.

Vide Plinium li. 7. c. 5. de sententia lata ꝓ muliere, quæ i decimo quarto mẽse p⁹ obitũ mariti peperit.

positum, nec ad certum diem fœcunditas, sui iuris rerum natura est, nec ad leges hũanas cõponitur, modo properat, modo uota præcurrit, modo lenta est & demoratᷣ, expectata, modo pariet. Quid dicis? non potest fieri, quare? quia torta est. Imputat tibi ꝙ publicata est, imputat tibi ꝙ torta est, imputat tibi ꝙ sterilis est. IVLII BASSI. Aiebat tyrãnus ure, cæde uentrem. ARGENTARII. Cæde uentrem, ne tyrannicidas pariat. TRIARII. Non ex formula natura respondet, & neq; ad præscriptum casus obsequitur, semp expectari fortuna mauult q̃ regi, alibi offenditur improuisa segetũ maturitas, alibi seram magno fœnore moram redemit, licet lex dies finiat, natura non recipit. Quid faciã? non agam gratias, ꝙ indicauit uxori meæ, ne uotis in gratiã, aiebat tyrannus indica, nulla tua culpa est, cæditur, tacetur. Igitur tacere tuum putas, mirãtur, tuum esse tyrannicidiũ, an huius silentiũ. Expectasse aliqua ꝑ longum tempus maritum dicitur, quãta laus est seruasse, cum expectasset tanta sit, alia desyderium uiri attonitam, in ardentẽ rogum se misisse, hæc non cum uiro arsisset, quæ ꝓ uiro arsit? alia pro incolumitate mariti uicaria morte decidit. Credo hanc in tormentis oppressam morte amplius pro uiro præstitisse, si qd amplius elegisset tyrannus. MARCELLI. Si tamẽ peccasset in partu, ignosci ei posset. Nupserat enim isti occupato, crudelior es etiam illo, quem occidisti, tyrãno, ille torsit & dimisit ad uirum. ALBVTII SILII. Vicerat sæuitiam patientia, deerat iam sanguis, superabat fides, aliquando proiecta est, deferebatur distortis manibus, emotis articulis, nõdum in sua membra artus redierant. Vxorem tortor dimisit, ad partum ingratus uocabat, ꝙ in premio nullam uxoris fecerat mentionem, res tuas tibi habe, iniĳcere debuit manum, & ipsam inter res suas trahere, nihil amplius patri debes q̃ uxori, mihi crede maius fuit tyrannicidium pati q̃ facere. PARS ALTERA ARGENTARII. Ego tamẽ torta sum, merito obĳceres, nisi uindicassem. FVLVII SPARSI. Vobiscum iudices loquor, controuersia hæc reum facere primum si materia patitur. Non accepi quidem, & reddidi, aut accepi quidem, sed non potui reddere, aut ista nouissima non facere. Nõ qsi quis non reddidit beneficium ingratus tenetur, animus æstimandus est non reddentis.

Egregiũ dictũ pro nõ potẽte talio nẽ reddere, cũ tñ maximopere cupiat.

POLLIO ASINIVS aiebat, nunq; tentandas esse quæstiones, primam manifesto detineri posse, qua negamus nos beneficium accepisse, perit tota causa, nisi in hoc uicit. Apparet enim ingratum esse, qui ne fatetur quidem se accepisse beneficium. GALLIO noster putat, quoties possit, hoc auferendum aduersario, quoties non possit concupiscẽdũ, quoties ne hoc quidem possit, transeundum, quasi donemus & possumus quidem facere controuersiam, sed nolimus. Idem Attico Vispani Apollodori discipulo placuit. Hæc ille amplius quoties non potuerimus aiebat, an beneficium acceperimus cõtrouersiam facere, hoc modo faciamus, non esse tam magnum q̃ ille dicat, sicut in criminibus facimus, quoties negare non possumus, esse quidem crimẽ illud fatemur, sed leuiore pœna dignum q̃ accusator arguat. LATRO in hac controuersia nõ dubitabat facere primam quæstionem, an beneficium dederit, hoc in hæc diuisit, etiã si scisti de beneficio uiri, nec indicasti, non est beneficium scelus non facere, deinde nescisti quidem. Nõ enim tibi indicaui, nec meum magnum consilium, uirilibus quoq; animis graue, cõmisi muliebri garrulitati, quæ id solum potest tacere, quod nescit, etiam si dedit beneficium, an receperit, occidi tyrannum, libertatem mihi, tibi ultionem reddidi plenissimam, persecutus sum nefarium hostẽ, illic occidi ubi torserat, dices me reipublicæ causa fecisse, & reipublicæ causa tacuisti. Tutus sit quod lege fecerit. Deinde ultima æquitatis tractatio, an quod fecit, facere debuerit? Hoc diuisit in duo, an iam certam sterilitatem uxori bonæ facere debuerit, an ne sterilis quidem pro certo sit. Noui declamatores Posmos cum Apollodoro, q rei beneficĳ fuit, & a Pollione Asinio defensus, damnatus Massiliæ docuit. Et hanc quæstionem fecerunt in banc controuersiam, an inter uiros & uxores data beneficia ingrati lege teneantur. Non est beneficium, sed officium facere quod debeas, ut si filius patri se dicat beneficiũ dare. Hanc quæstionẽ fecit & Gallio noster. BLANDVS in ultima parte cõtrouersiæ, qua de repu. disputatᷣ, quæstionẽ fecit, An quinquenniũ numerari debeat, expectata necc tyranni, illud tẽpus non debere imputari, quasi sterili, quo matres etiã editos partus abominatæ sunt, illud tempus imputatᷣ fœminis in repu. quãdo pariunt, nõ ꝑius tyranno. Huic subiecit, au etiã si & alĳs imputari tempus tyrãnidis debet, huic non debeat.

Mulier tñ id tacet, qđ nescit.

debeat. LATRO ex suo more has non quæstiones putabat, sed mẽbra illius ultimæ par-
tis ex æquitatis quæstione pendentis, an sterilis quidem altius repetit, an uero quæcunq;
quinquennin nnn peperit, sterilis est. Quid enim si uir alicuius absuerit totn pene quin-
quennio in peregrinatiõe, uiro imputabitur. Quid si uir ægrotauerit, quid si maritus a ui-
ro tortus inutilis in concubitu uxoris suæ iacuisset, imputaturus fuit quinquennio quæ-
ris, quare non peperit? tyrannus erat. Nemo cum parentibus suis querebatur, quod na-
tus esset, hic quod torta est, hic quod maritus occupatus tyrannicidio nõ uacauit in uxo-
ris uoluptates. BVTEO aridus quidem declamator, sed prudens diuisor controuersia-
rum, cõtra Latronem sentiebat, Blando accedebat. Aliud esse enim aiebat, quæ intra qu-
quennium non potuit, non utiq; sterilis est, aliud quæ intra quinquennium non peperit,
non statim dimitti potest sterilitatis nomine, hic quærit de cõditione iuris, illic de spe fœ-
cunditatis. Sed Blandum quoq; arguebat, aiebat enim sic fuisse quærendum, an tyranni-
dis tempus excipi deberet, deinde etiam si non in aliis an inter hos gradus est. Sed ipse
sic in hanc partem quæstionem diuidebat, an quæcunq; quinquennio non peperit, tanq̃
sterilis dimitti possit. Posset enim accidere quod Atheniensibus in bello accidit, ut liberi
& coniuges in aliquo tutiore loco deponantur. Imputabatur hoc tempus fœminis, quo
uiros non destituunt, sed non habent. Sic tyrannus non uetuisset istam parere, quin in-
teremisset. Et cum uehementer impleuisset, & probasset, non omnes posse dimitti, si qu-
quennio non peperissent. Tunc illo transit. Et hic posset & hæc etiam nunc nõ hoc quæ-
rebat, an deberet dimitti, sed an possit. Et hoc cõtra Latronem dicebat, quomodo istam
quæstionem putas in æquitatis tractationem cadere, cum quid liceat quæratur, nõ quid
oporteat, hæc enim an hic possit per illum implo, non possum quia tyrannidẽ non cœpe-
rat, aliquod tempus immune a legibus miseriæ faciunt. Non dico quia torta est, quia tu *
maxima in cogitatione occupatus, nihil de liberis cogitasti. PASSIENVS uir eloquen-
tissimus, atq; temporis sui primus orator hãc subtilitatẽ actionis nõ probabat in Latro-
ne, sed assentin dicebat, ideo quæstiones ꝑtractandæ per se essent. Si hæc mulier iusti re-
pudii ageretur, non gratia. Ita non quæritur an legitime, sed an ingrate dimissa sit, itaq; in
æquitatis tractatione cadunt, etiam quæ iuris sunt. Nam cum quæratur, an potuerit hæc
dimitti, etiam si licuit, apparet, quod utiq; non oportuit, si ne licuit quidem. ALBVTI-
VS decentissime fecit, solebat enim fere in aliquas figuras declamationem describere,
& prius egit iniusti repudii, deinde ingrati, in quibus putat esse, an ullum benefici-
um uiro contulerit, a quo tanq̃ inique dimissa. Hic omnes quæstiones ad sterilitatem &
æstimationem quinquennii pertinentes libere tractauit, deinde transit in ingrati accusa-
tionem. CAESTIVS pro uirn introduxit colorem. Eo tempore uxor torta est, nihil ad-
huc de tyrannicidio cogitabam, postea cogitaui, & hæc ipsa cogitandi causa fuit, uxoris
uitio utrũq; secutus est, ut illa marito insolentiam imputare non posset. LATRO dixit,
Si iã tum de tyrannicidio cogitassem, uxori non indicassem. FABIANVS philosophus
colnrem magis bono uiro cõuenientem introduxit, q̃ oratori callido. Dixit enim & co-
gitasse tyrannicidium, & uxori indicasse, & illam tum quidem fecisse, quod probam fœ-
minam facere oportuit, nunc peccare quod putet beneficium esse recte facere, hic color
illi & in illa parte profuisset, si beneficium putas †te dixisse, tyrannicidiũ non prodidisse. Al.† dedisse
Ego ꝑtior dedi, qui tibi tyrannicidium credidi, repudium ex tuo quo uis liberorum cu-
piditatem, quo semper uti tanq̃ uir eius debuisset, postea magis tanquam tyrannicida.
L. VINITIVS Viniti frater, Fabiani colorem ualde probabat, & aiebat onerari uxo-
rem uno modo posse, si nihil uacuum decretum ab illa maritus habuisset. Si dixerit, in-
quit, post tormenta se de tyrannicidio cogitasse, tum tyrannicidium uxori melius debe-
ri meruit, si torta tyrannicidam fecit, q̃ si tacuisset. Apparet & aliquid de tyrannicidio
cogitatum, de quo tyrannus usq; en suspicatus est, ut torqueret. Dixerit cogitasse qui-
dem se de tyrannicidio ante tormenta, sed uxori non indicasse. Augebat uxoris bene-
ficium. Liberius enim potuit, ait, tyrannicidium indicare, quod illi commissum nõ erat.
Potuit enim uxor etiam non indicante marito se tam magni consilii molitionem depre-
hendere. At si hunc colnrem Fabiani sequor, multam efficiam. Si olim de tyranni-
cidio cogitaui, honestior sum uetus tyrannicida, & non priuatis, sed publicis malis
ad ultionẽ

ad ultionem impulsus. Si cum cogitarem non celari uxorem, facilius persuadebo, me malum hodie maritum uno esse, cum semper tam delatus fui. Ad ultimum hoc consequar, quod si quod audierat, tacuit, non beneficium est, sed fides hæc est. L. VINITIVS. Quo nemo ciuis Romanus in agẽdis causis præsentius habuit ingenium, quod longa cogitatio illi præstiterat, prima intẽtio animi dabat, ex tempore causas agebat, sed non considerabat hanc cõmendationem, ut ex tempore agere uideretur. De hoc elegãter dixit diuus Augustus, ingeniũ in numerato habet. HISPO ROMANVS maligne & accusatorie, Nihil inquit ego isti narrauerã, ista ut erat necesse aliquid ex sumptu, aliquid ex nocturnis uigilijs suspicata est, unde emanauerit sermo scientis. Videtis quo ueniat tyrannus, non ad amicum meum, non ad seruum, sed ad istam, quæ nihil negocij habuisset, si tacuisset. Tua enim causa tacuisti, sciebas te perituram si confessa esses tyrannicidium. HYBREAS dixit,

Præstãs Vinitij ingenium quõ ex (t)pe elegantissime declamabat.

CONTROVERSIA DECIMAQVINTA.

QVidam luxuriante filio luxuriare cœpit, filius accusat patrem demẽtiæ. PORTII LATRONIS, utriusq; tamen comparetur luxuria, tu cõsumis patrimonium patris tui, ego accusatoris mei, nauiga, milita, peregrinare, quære adulescens, utere senex. Accusator meus diuersos & inter se contrarios affectus habet, cupit reum damnari, crimen absolui. CAETII PII. Potest nobis conuenire, similes sumus, puta te patrem, dic quid me uelis facere. Si tam bona fide frugi es, & hoc imitor. Te ego imitor an tu me? Rogo uos ego prior cœpi, tu posterior luxuriaris, patrimonium inquit computemus, sed tu senex inquit, hoc dixit luxuria tua serius cœpit, citius desinet. ARELLII FVSCI PATRIS. Sed tu inquit senex, unde scis te nõ futurum luxuriosum senem? omnia a te uitia, ꝙ unguento coma madet, tuum est, ꝙ laxior usq; in pedes tunica demittitur, tuum est, quid est quod aliud a te senes discũt? quid porro? domus nostra luxuriosos duos non capit, indulgentius te abdicare non potui. Equidem mihi licet similes animos meliore uita reficere, hoc nouissimũ meum meritum est. Sed quod tibi ꝓxime imputo, pro te etiã luxuriosus factus sum. FABIANVS. Noli pecuniam concupiscere, quid tibi dicam? hæc est quæ auget discordiam. Vrbes & terrarum orbes in bellum agitat, humanũ genus cognatum naturæ in fraudes & scelera mutua instigat, hæc est quæ senes corrumpit. Quidam summũ bonũ dixerunt uoluptatem, & omnia ad summũ bonum retulerunt, nihil est mihi opus præcipiẽtibus, exẽplum ꝓposui, quicquid tu feceris me facere, nauigabo, si nauigaris, militabo, si militaris, dic hodie quid putes melius? Sed illud Scipionum nõ obijcies, quod elegeris. BLANDI. Obijcit luxuriam propriam, & hoc dicit adulescẽs, Frugaliter uixi, ꝗdiu frugi patrẽ habui, ante me desiste, ante me cœpas. BLANDI, senex luxuriaris? respondeo tibi adolescens nauigaui, ego iam inquit desij, tu nondũ, non miror si desisti prior, prior cœperas. MENTONIS. Quod gaudium accepisti uere luxurior. POMPEII SYLONIS. Si mõ emẽdatus est filius meus (solet enim etiam luxuria simulari) suo quisq; ordine reus sit. Vis me ducere uxorem? si nouercam haberes, iam abdicatus esses. VIBII GALLI. Conuiuæ certe tui dicunt, bibamus, moriendum est, si intelligo hæc, nulla magis in domo dicitur, ꝗ mihi ostendi tibi lumina, quæ in te nõ uidebas, alliga me dũ te custodias. P. ASPRENATIS. Quia nihil proficiebam, obiurgabo. Volui illi uitam suam ostendere. IVNII OTHONIS. Malam causam haberem, si alium accusatorem haberẽ, Aliam causam haberem, si te filium non haberem. IVNII GALLIONIS. Alter a laudibus patris incipiam, hic adulescens temperatissimus & lubricum tempus sine infamia transijt, duxit uxorem, filium sustulit, ad ætatem perduxit, iam senex factus est, nisi quod sibi bonum uidetur luxuria usq; eo se proiecit, ut accusem senex amans, senex ebrius, circumdatus sertis, & delibutus unguentis, & in præteritos annos se retro agens, & ualidus in uoluptatibus quasi iuuenis exultãs, nõne portentũ est, luxuriosus adulescẽs peccat, senex aũt luxuriosus insanit, ætates inhauriũt, uitia lasciuiũt. PAPYRII FABIANI. Nauẽ in portu mergis, alter solito tpe labit̃, alter insolito, alter alieno, alter suo, alter seq̃t̃, alter senectuti repugnat. Nõ est luxuria, patrẽ uidere uelim⁹, nõ simulas ista, sed facis, nec amãtẽ imaginaris, sed amas,

Probrosũ fuit tunicã habere in pedes demissam.

sed amas, nec potantē ad umbras, sed bibis, nec te decet dissipare bona, sed dissipas, ne-
mo uitia, quæ odit, imitat̄, quis imperator ob hoc ipse de prælio fugit, ut bene pugnaret
exercitus? quis ut ambitum comprimeret, ipse hooorem mercatus est? quis ut seditionē
leniret, turbauit rempublicam? Non coercet uitia, qui prouocat. LATRO sic diuisit,
An ob hoc accusari pater possit. Hic illam uocalem quæstionem posuit, quam sole-
bat fastidire Seleutius, minime patri obijci luxuriam, non magis ꝙ auaritiam, ꝙ iracun-
diam. Non uitia patris accusari solere, sed morbum, & si possit aliquid præter demētiam (Fili⁹ nō debet accusare uitia patris.)
obijci patri, luxuria non possit, alioquin filijs inquit abdicare permittis, hic de suo consu
mit, an si ob hoc pater accusari potest a filio, hæc ultionum exprobratio. Si ebrietatē obij
cere solet ebrius, si petulantiam iniuriæ damnatus. Etiam si ob hoc accusari potest, etiam
si a tali filio, an si ad castigandum filium hoc consilio usus est, damnandus sit. Ait enī adu
lescens, quolibet alio genere debuisti me obiurgare, quid si adulterium uindicare uellet
cōmittendo? Turpe est sic castigare uitia, ut imiteris. Deinde an conuiuio luxuriet. Nō
enim concedit hoc filius, aut inquit quære. Si cœpisti sic emendare filium, cum emenda-
ueris, non desinis. CAESTIVS PATER. Patris aiebat simulationē significandam ma
gis ꝙ profitendam, ita inquit illum simulasse, si etiā nunc simulat, si desinit simulare, osten
ditiam sibi nihil prodesse ea consilia, quasi filius emendatus sit, emendatum autem esse
non concessit, & assidue dixit, nihil magis sequi interuallum hoc luxuria, etiam uere in-
termissa uitia uehementius surgere. LATRO aperte putabat simulationem confiten-
dam. Incipio, inquit, nō tantum honestum senem, sed prudentem defendere, si quod uit-
tium uideri poterat efficio consilium, quare potius significet ꝙ dicat frugi esse. BLANI
DVS hac figura declamat filium, & pro abdicato respondit. CAESTIVS aiebat adule
scentis partem diligentius colorandam, facere illum rem non improbam, non ita patri re
mittere quod a patre ipsi remissum sit. Idq; sic narrauit, ut suam quoq; luxuriam imputa
ret patri, nō seueram fuisse disciplinam, non bene institutæ domus legē, quæ posset adu-
lescentis domum formare, & a uitijs abducere, quodāmodo inquit ad luxuriā patris un-
guento canis madentis, & comesatorem senem redij, qui nulli minus luxuriosus, sed pa-
rum sanus uidebatur. Merito in adolescentibus omnem luxuriā uindicant, cito desinūt.
Cum haberem luxuriæ istius exemplum, quæritis, quæ res mihi remedio fuerit, ætas illa
quæ faciebam imputabat, me non discere. Hunc sensum ipse Cæstius sano genere dixit,
Flauium Alfium auditorem suum, qui eandem rem lasciuius dixerat, obiurgauit. FLA-
VIVS hoc modo dixit, cum desyderia scripsisset, paulatim se ad frugalitatem redisse, &
odio sibi uitiosum factum, hoc fuit inquit, quare desinerem. Sentiebam inquit me senem
fieri. CAESTIVS hoc aiebat dulcius quidem, sed corrupit & unam sententiam. Incredi
bile est, inquit, cum iuuenis sit sensisse se senem fieri, & noluisse uideri tādiu luxuriatū, do
nec sentiret se senem fieri. FVSCVS ARELLIVS dixit, Non accusaturus patrem, sed
me defensurus sum, ne aliena consilia mea laudatio cōsilium luxuriantem filium æstum *
emendo. Superuacuum in narratione hunc colorem habuit, subito furore collapsam pa-
tri mentem, meretricem defendentem collo senis, & parasitorum circumfusam regē turi *
pe sit cum riualibus rixas & ebrietati nocturnæ addi item diem, putaui initio & ego con-
silium esse, non morbum, desinet luxuriari, desinet inquam, si propter me cœpit, perma-
net in iuuenilibus uitijs & turpius luxuriosus & diutius. Quid faciam? e suo more emen
dare patrem uolo, luxuriandum est. SYLO POMPEIVS. Patronum adolescenti de-
dit, quod non putabat in accusatoris persona Latro faciendum, ut aliquis per patronum
accusaret patrem. RVFFVS VIBIVS. Adulescentis festiuum senem, in honorem filij
sui ebrius sit. In narratione hoc usus est colore, solutum patrem, iam mentem eius laben-
tem laudare cœpisse luxuriam, dicerem esse felicius, si his qui sibi amare permitterēt ne
cessarium tantum habere, quantum acceperant, obiurgarent, interim quasi nō cōmemo
rent. Rusticum inquit iuuenem, præmatura inquis seueritas non est frugalitas, sed tristi-
tia. Quid tu senex facies? non creditis hæc illum dixisse, qui uitato etiā obiurgare uult, lu
xuriatur. ARGENTARIVS hoc colore declamauit. Duo luxuriantur, una in domo, al
ter iuuenis, alter senex, alter filius, alter pater, uterq; lucenti cultu per publicum incedit, (Vtor hoc opus dixit Argētan⁹.)
alter uobis ait, hoc cōcessū ætate op⁹ utor, & iuuenili lege fungor, id facio qđ pater meus.
fecit, cū

fecit, cum iuuenis esset, negabat, bona ergo ætate cœpit simul primũ hoc tyrociniũ adulescentiæ, quasi debitum ac solẽne persoluere. Reuertar ad bonos mores, qui qualẽ causam habeat uideritis, faciat etiam si non quod oportet fieri, at quod solet. Alter ait, scio me nouum ciuitatis miraculum, incedere luxuriosum senẽ, sed hoc castigandi genus cõmouet usum, ut emendarem filium, ipse peccare cœpit, ac si auus uiueret, & nemo in domo luxuriosus non esset, tres luxuriosi fuistis. A PARTE PATRIS, GLICON SIRION dixit,

* ACROTAS Massiliensis longe liuidiorem sententiã dixit, quã cæteri Græci declamatores, qui in hac coutrouersia tanq̃ riuales rogati sunt. Docebat autem Agrita pars inculta, & scire illum inter Græcos non fuisse sententijs fortibus, aut scires illũ inter Romanos fuisse. Sententia quæ laudatur hæc fuit,

DAMOS CAMBRVS,

DIOCLES CHARISTIVS, HERMACOTAS rara sententia dicebat, sed arguta, & quæ auditorem diligentem penitus afficeret securum, negligẽtem transcurreret. In hac controuersia dixit,

BARBARVS dixit uulgarem sensum satis uulgariter elegantius hoc composuit HISPO ROMANVS. Placet uobis frugalitas mea, ꝙ patrimonium seruo, ꝙ acquisiui, duxi uxorem mature, semper dilexi, quod ad omnẽ me tutum fabulam præstiti. Illud affirmo, nihil tota uita frugalius feci. Rem ab omnibus dictã celeberrime SYRIACON VALLIVS dixit, Fili quando uis desinamus.

CONTROVERSIA DECIMASEXTA.

QVidam cum haberet formosam uxorem peregre profectus est, in uiciniã mulieris peregrinus mercator cõmigrauit, illam appellauit de stupro, adiecit preces, negauit illa, decessit mercator, testamento hæredem omnibus bonis reliquit formosam, & adiecit elogion, pudicam repperi, adit hæreditatẽ, redit maritus, accusata adulterij ex suspitione. PORTII LATRONIS. Quanq̃ eo prolapsi iam mores sunt, ut nemo ad suspicanda adulteria nimiũ credulus uideri possit, tamẽ ego adeo longe ab eo uitio iã patiẽtiã egisti meã, ne quis in me aut nimiã patiẽtiã, aut nimiũ stuporem arguat, ꝙ tã seuerã querelã detuli. Non accuso adulterã nisi diuitem factam, ex ea domo ream protraho, in qua iam nihil meum est, cum ego tãdiu peregrinatus sim, nullum periculum terra mariq; fugerim, plus ista intra unam uiciniã q̃ ego toto mari quæsiuit, post tantos impudicitiæ quæstus, si tacere possim, confitendũ habeo, in hac me causa fuisse, ut in accessionem patrimonij peregrinando cum uxore certarim. Illud iudices mihi tormẽtũ est, ꝙ notata iudicio uero, ut multiplicatã dotẽ perdat, plus tamen ex quæstu habet, plus habitura est, q̃ quantũ damnatæ perdendũ est. Tantum in istã diues amator effudit, ut post pœnã quoq; expediat fuisse adulteram, quæ præceperim uxori ꝓficiscẽs, scio, cætera quẽadmodũ adulescens, formosus, diues, ignotus, in uicinia formosæ, & in absentia uiri nimiũ liberæ mulieris cõmigrauerit, quẽadmodum assidua societate quotidianæ ꝑ diem noctẽq; libidinis exhaustis uiribus perierit, interrogate rumorem uos, intelligo inde quid officij mei fuerit, poteram ego saluo pudore meo nihil de hæreditate suspicari, in qua etiã numen auctoris ab uxore dictus sum, ueni nihil aliud q̃ ut fortunam meã querar, nam causam melius uos nostis. Tempus est iudices & uxorem marito credi, mulierẽ tam formosam amari potuisse, pudica forte sic amari, ne sollicitarẽ, potuit, neq; est quod dicat in meo istud arbitrio positũ. Erratis uos iudices, si non maritum ad sollicitandã matronã putatis irritamentũ, spem corrumpendi q̃uis facilem, q̃uis amabilem sensum, si tantũ in formosa sperari potest, quãtũ placere põt. Oẽs formosæ in se uniuersos populos cõuerterent matronæ, qua esse aduersus sollicitantis lasciuia solet, prodeat intantũ ornata, quantũ ne immũda quidem sit, habeat comites eius ætatis qui impudica, si nihil aliud, inuerecundia amorum remouendi, sit fera in iaciendis in terram oculis, aduersus officiosum salutatorẽ inhumana potius q̃† inuerecũda, sit etiã in necessariam salutandi uicem multo rubore confusa, sic se inuerecundiam pignori longe alre in pudicitiã est amore, q̃ uero, in hac seruãdæ integritatis custodia nulla libido irrumpet, prodite mihi frontem in omne lenociniũ compositam paulo obscurius q̃ posita ueste uti

Vide supra folio. 459. ibi, serã que relã detuli.

†supra legit uerecunda.

*

ta ueste,unde exquisite in oẽs facetias sermone tantũ nõ ultro blandiẽtes,ut qsquis uiderit,nõ metuat accedere. Deinde miramini,si cũ tot argumẽtis in pudicitiã præscripserit, cultu,incessu,sermone,facie,aliquis repertus est,qui incurreret retia adulteræ,se nõ subduceret internunciũ,puto illud sollicitari,se arripi & denudari iussit,flagella & uerbera, & omne genus cruciatus poposcit,in plagas deterrimi mancipij uix imbecillitatẽ muliebris manus continuit, quoties ꝙ nõ una peregrinaret questa est,nemo sic negantẽ iterũ rogat. Cũ ergo questa est,apud quẽ indignata est,abunde te in argumentũ pudicitiæ ꝓfuturum putat,si stuprum tantũ negaueris,quod plærũq; etiã impudicissima spe uberioris premij de industria simulat,quando de iniuria tua ultro scripsisti,& ne in occasionem similis iniuriæ sollicitudo tua pateret,maturiorẽ reditum rogasti,& quanto decentius cõtumeliam penetralium meorũ uxoris epistola q̃ testamento sollicitatoris cognoscerem. Miserrimus omnis sæculi maritus,si cõtenta absentia mea etiam nunc iniuriã meã nescirem,si quod fecerit tacere uoluisset,toties sollicitantẽ in istam faciẽ qua placere poteras, cõuertisti,nõ omne ornamentũ,ueluti causam talis iniuriæ execrata es,quod proximum est a promittente rogata stuprum tacet. Inspicite adulteri censum ex eo impune,si quod adulteris edidit,si est aliquid quod non erit. Quid sigillatim omnia ꝑcenseo,quicqd ego nõ emi in mundo tibi miser,ut maritus cum omni censu meo inter munera adulteri lateo.Sola mihi hæres esto. Quid ita habes,inquit,scripsit causas,quamcũq; semel appellassem,cum iterũ,tum tertio appellassem non corrupi. O nos nimiũ felices, & aureo (quod aiunt)sæculo natos. Sic etiam qui impudicas quærunt,pudicas honorant. Omniũ bonorum meorũ, omnis pecuniæ meæ sola hæres esto,quia corrumpi nõ potuit,quia tot sollicitationibus expugnari nõ potuit, quia tam fideliter pudicitiam custodiuit. Tace paulisper nomẽ auctoris,nunquid nõ testamento uiri creditis? nullã esse in uxore suspicatẽ infamiã inter mutuũ eius amorẽ,aut certe ita creditum,iam moriturus tabellas occupare,si uultis cum muneribus meis imponere,elogium ex testamẽto adulteri petendũ est. Sola hæres est,q̃uis aliena,q̃uis ignota,tantũ,quia pudica,quia incorrupta est. Quid isti tam censorio adultero nõ mater est? nõ soror? non propinqua? nulla? aut quæ earum pudica est? Idcirco scilicet cũ tantis diuitijs peregrinas urbes in honore pudicitiæ incognitæ ꝑambulat? Illic ubi natus est,nulla pudica erat,at illic ubi negociatus? quin illa nõ prostituta erat,uacuo testamẽto pudica hæres per errorem quæsita est. Ego adulterã arguo, quã in matrimoniũ recepi,q cõmuneis ex illa liberos precatus sum,qui pudicã mihi libẽtissime crederẽ. Adeo ne iam ad omnẽ patientiã sæculi nos habet, ut aduersus querimoniã uiri uxor alieno teste defendatur? At Hercules aduersus externorũ quidẽ opiniões speciosissimũ patrociniũ erat,ego uiro placeo. At ego si hoc in morem scribendi receptis in conspectu uestro ita scribam. Vxor mea hæres esto, quod peregrinãte me adamata est, ꝙ hæres ab adolescente alieno ac libidinoso relicta est,ꝙ tam infamẽ hæreditatem adijt duobus uos testamentis in consilio mitto,utrum secutum estis quod ab alterutro absoluitur,an quod damnatur a uiro. Munus pudicitiæ fructus est,pudicam credi, & aduersus omnes illecebras atq; omnia delinimenta,muliebris ingenij est,ueluti solum firmamentum in nullam incidisse fabulam,nouos fortasse,non in omnium æstimationem occurrere,& horrenda multa deinde ac uaria daturus experimẽta,fœmina quæ damnũ pudicitiæ qui uis est,atq; curandus est esse ac uideri pudicam.

Sepe fœmina spe uberioris premij stupri roganti negat.

Ast ad adultero.

Libri tertij controuersiarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE CONTROVESIARVM LIBER QVARTVS.

INSTATIS mihi quotidie de Albutio,non ultra nos differam, q̃uis non audieram frequenter,cum per totum annum quinquies exiens, ut populo diceret,ad secretas exercitationes nõ multi irrumperent,quos tamẽ gratiæ suæ pœnitebat,alius erat cum turbæ se cõmittebat,alius cum paucitatẽ contempserat. Incipiebat enim sedens,& si quando illum produxerat calor,exurgere audebat,illa intempestiua in declamatiõibus eius philosophia sine modo tunc,& sine fine euagabatur,raro totam controuersiam implebat,non posses dicere diui

sionem esse, non posses declamationẽ, tanq̃ declamationi multũ deerat, tanq̃ diuisioni multum supererat, cum populo diceret, omnes uires suas aduocabat, & ideo nõ desinebat. Sæpe clamante illo ter buccinauit, dum cupit in omni controuersia dicere, nõ quicquid debet dici, sed quicquid potest. Argumentabat̃ moleste magis q̃ subtiliter. Argumenta enim argumentis colligebat, & quasi nihil esset satis firmũ, omnes probatiões ꝓbationibus alijs confirmabat. Erat & illud in argumentatione uitium, ꝙ quæstionem nõ tanq̃ partem cõtrouersiæ, sed tanq̃ controuersiã implebat, suam executionẽ per numeros suos implenda non est, quid m: sed tanq̃ accessio, sed tanq̃ summa. Nullũ habile mẽbrum est si corpori par est. Splendor orationis quantus nescio an in ullo alio fuerit, non lexis magna sed phrasis. Dicebat enim citato effuso cursu, sed præparata & tẽporalis illi facultas, ut affirmabant q propius norant, nõ deerat, sed putabat ipse sibi deesse sentẽtias, quas optime Pollio Asinius albas uiolabat, simplices, apertæ, nihil occultũ, nihil insperatũ afferentes, sed uocales & splẽdidæ, affectus efficaciter mouit, figurabat egregie, præparabat suspitiose. Nihil est tã iniquũ q̃ manifesta præparatio. Apparet eñ subesse, nescio quid mali. Ideoq; moderatio est adhibenda, ut illa sit præparatio, nõ confessio. Locũ beate implebat, non posses de uitio sermonis latini queri, cum illum audires, tantũ orationis cultæ fluebat, nunq̃ se torsit quomodo diceret. Sufficiebat enim illi inquãtum uoluerat explicandi uis, itaq; ipse dicere solebat, cum uellet ostendere nõ hæsitare se in electione uerborum, cum præ manibus occupauere uerba ambiunt, inæqualitatẽ in illo mirari nõ licebat, splendidissimus erat. Idem res dicebat omniũ sordidissimas, acetum & puleium & laternas philorotem spongias, nihil putabat esse, quod dici in declamatione non posset. Erat aũt illa causa, timebat ne scholasticus uideretur, dum alterum uitium euitabat, incidebat in alterum, his admissis sordibus non defendi, sed inquinari, & hoc æquale omnium est, ut uitia sua excusare malint q̃ effugere. ALBVTIVS enim nõ quomodo uideretur nihil detrahebat ex superuacuo strepitu. Hæc sordida uerba ad patrociniũ aliorum afferebat, hoc illi accedebat incõstantia iudicij, quem proxime dicentẽ cõmode audierat, imitari uolebat. Memini omnibus illum rebus omissis apud Fabianũ philosophũ tanto iuniorem q̃ ipse erat cum condiscipulis sedere. Memini admiratione Hermeotæ stupentẽ admirationẽ eius arescere, nulla fiducia ingenij sui, & ideo assidua mutatio. Itaq; dum genera discendi transfert, & modo exilis esse uult, nudisq; rebus hærere, mõ horridus & ualens potius q̃ cultus, modo breuis & cõcinnus, modo nimis se deprimit ingenio suo illusit, & longe deterius senex dixit, ætas ei non proderat, dum semp studiũ eius esset nouũ, idiotis mos est inter oratorias uirtutes res ponere, quæ raro procedunt. Magno enim temperamento opus est, & occasione quadam ac uirtute usus est. Sæpe illi bene cessit, sepe decidit, nec tamẽ mirum est, si difficulter apprehenditur uitio tam uicina uirtus. Hoc nemo præstitit unq̃ Gallione nostro decentius. Iam adolescentulus cum declamaret apte & conuenienter & decenter hoc genere utebatur. Raro Albutio respondebat fortuna, semper optimo q̃uis pœnituisset, audire libebat. Audiret tristis sollicitus declamator, & qui de dictione sua timeret, etiam cum dixisset usq; eo nullum tẽpus securum erat, hæc illum sollicitudo fugauit a foro, & tamen unius figuræ crudelis euẽtus. Nã illi quodam iudicio centũuirali, cum diceretur iusiurandi cõditio aliquando facta ab aduersario, induxit eiusmodi figuram, qua illi omnia crimina irrogaret. Et placet inquit tibi rem iureiurando transigi, iura, sed ego iusiurandũ dabo. Iura per patris cineres, qui cõditi sunt. Iura per patris memoriã, & executus est locum, quo ꝑfecto surrexit. L. ARRVNTIVS ex diuerso, & ait, Accipimus cõditionẽ, iurauit, clamabat Albutius, nõ detuli conditionẽ, schema dixi. Arruntius instabat, Centũuiri rebus iã ultimis, ne schemata de rerũ natura tollant̃, Arruntius aiebat, tollant̃, poterimus sine illis uiuere. Sũma rei hæc sũma, Centũuiri dixerũt, dare ipsos secũdũ aduersariũ Albutij, si iuraret ille. Albutius nõ tulit hãc cõtumeliã, sed iratus calũniã sibi imposuit, nunq̃ eñ amplius in foro dixerat homo summæ probitatis, qui nec facere nec pati sciret, habeo quare hi reges me domi audiãt. In foro cum uolo dico, q̃ diu uolo, & q̃uis non fateretur, delectabat illum in declamationibus ꝙ schemata sine periculo dicebantur, nec in scholas Cæstij mordacissimi hominis cum in quadam controuersia dixisset Albutius, quare calix si cecidit, frangitur, spongia

si cecidit

*

Procemiũ hoc totũ est septimi lib. declamationũ, Prom de quia sũt ibi quædã minus emẽdata, immo adeo mutilata, ut obelisco digna uideãtur ꝑ ueris inserẽdis, ideo ex utrisq; quæ meliora sũt tu ipse colligito.

si cecidit, non frangitur. Aiebat Cæstius, Ite ad illum cras, declamabit uobis, quare turdi
uolent, cucurbitæ non uolent. Cum dixisset Albutius in illo fratre, qui fratrem parricidij
damnatum exarmata naue dimisit, imposuit fratrem in culeum ligneum. Cæstius can-
dem dicturus sic exposuit controuersiam. Quidam fratrem domi a fratre damnatū no-
uerca accusante cum accepisset ad supplicium, imposuit in culeum, ingens risus omniū,
sed nec illi bene cessit declamatio. Paucas enim res bonas dixit, sed cum scholasticis di-
xit, ut laudaretur, nemo inquit imponeret hos in culeum ligneum, ut perueniant nescio
quo terrarum ubi calices franguntur, spongiæ non franguntur. Ideo qui uelitis sentētias
potius audire q̃ iocos, audite sententias in hac controuersia dictas.

CONTROVERSIA DECIMASEPTIMA.

MOrtua quidam uxore ex qua duos filios habebat, duxit aliam. Alterū ex adu-
lescentibus domi parricidij damnatū tradidit fratri puniendum, ille exarma-
to nauigio imposuit, delatus adulescēs ad pyratas, archipyrata factus est, post
ea pater pegre ꝓfectus, captus est ab eo, & remissus in patriā, abdicat illū. AL-
BVTII SILII. De fratre nec iudicare audeo, nec loq. Vno noie gratias ago, & gratu-
lor, ꝙ patrem seruare potui, mori iussus, tāta tempestate confusus, neq; æstimare quicq̃
neq; dispicere potui. Plura timui crimia pater fortuna torquēte, q̃ quæ uideris ipse nos-
se, indicabo, solutū mihi fratrem tradideris an alligatum, nescio, quantum ad meum stu-
porem attinet, etiam fugere potuit, nec satis memineram tale ministerium an pœnā esse
uoluisses, uindictam an parricidium. Insui fratrem culeo iubes, non possum pater, non
ignoscis, an non credis? ego contendo nec te quidem posse. Si quis tibi dixisset, tyrānus
ueni, tuis manibus filium insue, in hoc opere potes oculis tuis, potes manibus uti? potes
audire inclusi filij gemitum? Si potes, timeo ne innocentem damnaueris. Si non potes,
quid frater in fratrem non posset? patrem testem dedit. Quid incusas, ꝙ impunitatē fra-
tri dederim? in quo facto consilium meum uictum sit, a me frater ut uiueret, nō impetra
uit, ut fugeret non impetrauit. Nihil aliud impetrauit q̃ ut aliter, q̃ in culeo moreretur,
causam malam habeo, ut inter fratres, ubi spes? in gubernaculo nulla est, in remigio non
est. Hæc est in comite? nemo repertus est naufragij comes, in uelo? in arte? omnia pene
instrumenta circūcisa sunt, adminiculum in spe nullum est, patri sum excusandus? at fra-
tri, de filio tuo hoc respōdeo, q̃ diu in primo solo morari licet, cuius est proiectus in ma-
re, quicquid post exilium & naufragiū uel facit, uel patitur, ab omni fœdere uitæ cōmu-
nis abstractus, pœnarū eius pars non est, nequitiæ opus est, sed alijs quærētibus teipsum
testem dabo non esse pyratam. Ego illi terræ, ego lucis conspectum, ego etiā mortis hu-
manæ facultatem abstuli. Fortuna ipsa, quæ emiserit, eius est, nihil tamen illi præter mare
relinquitur. Moriendum est mihi, pater iussit, neq; ego te deprecor, ne moriar, nec tibi li-
cet non facere quod iussus es. Hinc patrem iratum & fratrem moriturum, arbitrium pie
tati tuæ necessarium suscipe. Sanguinem meum patri refer, culeū mihi remitte, uolo mo-
ri, sed pura manu tua, hoc tuæ pietatis munus ad inferos perferā, licuisse mihi ꝑ fratrē ali
ter q̃ parricidæ mori. ASINII POLLIONIS. Aequas mihi præbere aures, dabo uobis
etiam damnatū absoluendum. Viuit inquit frater, nō credo, seruauit inquit me, fecisti ut
crederem. Hæc est summa rerum gestarum. In ea domo, in qua facile parricidium credi-
tum est, ego fratrē occidere nō potui, frater patrē. Quid mihi cū ista tabula? semel mori
uolo. Q. HATTERII. Emicabāt dēsis undiq; nubibus fulmia, & terribili fragore horri-
dæ tempestates absconderāt diem, imbres undiq; & omnia procellis fæuiētia. Expectat
inquit parricidam mare, intumuerat subitis tēpestatibus mare, iustis quoq; nauigijs hor
rendum, fateor fateor dixi, fratrem tibi, si innocens est, fortuna cōmendo, fragmentū infe- *
lix, etiā nauigaturus omen. Quod si quis gubernator uidisset, uitem suū abstulisset, nau-
fragus e littore emittitur. MARCELLI ESERNINI. Habes inquam frater si innocēs
es nauigium, si nocens culeum, non feci parricidiū, & q̃ facillime erramus homines, fa-
ctum putaui, deliberatum an patrem patri fratrem inquit. TVRRINVS in domo parri- *
cidium facies inuenire, etiam locum a naufragis nauigiū. ARGENTARII. Quod ius-
seras factum est, perijt frater. Viuit inquit, & me dimisit, bono argumēto probatur uiue-
uere. Vtrasq; ad cœlum manus sustulit. Si mihi utiq; impie cogitaui, patrem meū etiam

Vide in declama. eiusdẽ argumẽti, illic enim melius legitur.

✳ damnatus diligo, si immortales uerum iudices adesse, si alter sentiret infelicia sibi imprecatus est maria, sic nauem suam rexit. BLANDI. Latebat in litrore nauigium, quod etiã integrum & infeliciter uexaret. Credam parricida non sit. O mihi non ferrum sentienti cum animo pariter excidit, torpent manus, & nescio qua perturbatione tenebræ stupentibus offunduntur oculis. Intellexi ꝙ difficile esset parricidium facere, etiam quod imperaret pater. Ita mihi quæ sola miseros in domo nostra respicis fortuna succurras, ita mihi cõtingat aut honeste dicere, aut mori, ita ex domo nostra ego sim ultimus reus ut ille iurabat, meliorem se nouercam habuisse ꝙ fratrem. CORNELII HISPANI. Fateor uolui occidere, sed tunc intellexi ꝙ difficile esset parricidium. Ego inquit occidere patrem uolui, ne nunc quidem possum, pater noster nauigauit sereno die, tranquillo mari, auspicato itinere, integra naui. Quid hoc est? nauigauit damnatus felicius ꝙ qui damnauerit. Vade inquit, patrem te habere mihi non licuit, habebo patrocinũ, reuertere. Magnum pietatis argumentũ, filio charus pater, etiam post supplicium, utrum uobis uidetur innocentiam apud pyratas didicisse. ARELLII FVSCI PATRIS. Potuit patrem occidere, & quem testem timebat abdicatus a patre, quo me conferam, in mare? non possum, iratos habeo pyratas, cũ traditus est mihi pater, imperatumq; ut sumerem supplicium, si qua est fides tentari me putaui, an possem parricidium facere. PORTII LATRONIS. Perieras pater, nisi in parricidã incidisses. TRIARII. In naufragio nauigabat, parum est quod non occidit patrem, immo etiam integra naue dimisit patrem resolutis cõpagibus, infelix omẽ nauigationis, insue me culeo, certe sentiam maria, non ea uidebo. Scio quoq; uela nunc fecerunt sinus, & armatas classes naufraga præcesserat ratis, sciret nauigare qui seruaturus esset patrem, etiam pyrata dicitur, iterum salso crimine mala audit. CAESTII PII. Erat nauigium, immo fuerat, sed adhuc crudelis & pertinax nouerca, post omnia deuicta nihilomious sæuit, maria iam quiescunt, prædones iam miserent, irati iam parcunt. Ibamus præter sepulchrum matris, ille mortem timens, ego scelus, expecta, te uideam. Fortuna nobis obijciet scelus, iacebat nauigium peruetus, & attritũ salo uix unius capax animæ. Veni ad uos, uictoriam pulchram petiturus, ut probẽ me parricidam. Non occidisti ioquit fratrem nouerca, audiui iucũdissima uoce, fateor me perituram, occidi fratrem, tuus sum pater, si hoc probetur, imposui in exarmatam nauem, nõ est occidere. Nouercæ quidem nunq; satis priuignus occiditur. Multas rerũ natura mortis uias aperuit, & multis itineribus fata decurrunt, & hæc est conditio miserrima humani generis, quod nascimur eodem modo, multis morimur, laqueus, gladius, præceps locus, uenenum, naufragium, mille aliæ mortes insidiantur huic misertimæ animæ, & hoc occidere uocatur, sed diutius. Si quis nunc stat in turba, & hoc dicit, huic quisq; pareat, q fratrem suum occidit, & occidisse se probat? Componis in domo par, ut alter scelere sit parricida, alter ministerio. Impositus est in nauem frater, qualem nauem? scitis, nihil esse periculosius, ꝙ etiam instructa nauigia parua materia seiungit fato. Quid si uero nõ rudentibus cõmittitur, illa anima non uelis, non gubernaculo defenditur, exarmata nauis, & utroq; patens latere. Imponitur miser in naufragium, nauigio per se pessum ituro, põdus insuit. Ecce nauem diuinitas armat, subito uisa sunt uela, subito nauis cœperit & regere se & attollere. Magnum est præsidium in periculis innocentia. Sæuũ mare inuoluitur, procellæ spumante impetu latera nauigij urgent, pulsatur undiq; nauis periculis, innocentia tamen tuta est. O maria iustiora iudicijs. O mitiores procellæ patre, quam effecistis animam. Nec hoc tantum diuinitus gestum est, quod peruenit tutus in portus, excipitur classe prædonum, habeat pater mentem nauigandi, capietur iudex ut illum pœniteat sententiæ suæ. Damnare me nouerca parricidij potuit, parricidam facere nec damnando quidem potuit. Cognosce innocẽtiam meam in mari, quam domi noluisti, complexu, osculis prosecutus est, sic patrem parricida dimisit. IVNII GALLIONIS. Multa non agnosco, frater domi damnatus est, ego in publico, illi obiectum est quod parricidium fecerat, mihi quod nõ fecerim, ille negabat, nouo patrocinio utendum est, fratrem occidi in ea domo, in qua parricida damnatur, hæc innocentia est. Video uos inuitos audire hoc genus defensionis, malo itaq; uobis innocentem probari ꝙ patri fratrem nõ occidi, non potui fratrem occidere. Idem timuimus, idem doluimus, idem fleuimus, eundẽ

Nouercæ nunq; satis priuign⁹ occiditur

patrem

patrem habuimus,eandem matrem,eandem nouercam,mitioris natura pectoris sum,
mollioris animi.Non idem omnibus mortalibus natura tribuit ingenium, animus me-
us durior est,illius clementior,apud pyratas quoq; inuenitur,qui nō possit occidere,pu-
tas me dicturū ne alius occideret.Si mater nostra uiueret,puto illi tradidisset, quod pri-
mum fuit, mihi tradidit, utrum uobis uidetur per manus patris puniri filium uoluisse,
an allegare priuignum? pudet me patrocinij mei. Timeo ne cum cœpero narrare quid
fecerim, dicatis, certe negabas te posse hominem occidere. MVSAE. Traditus est
frater puniendus mihi potissimum, quo istud proposito pater feceris,apud plerosq;
que disputationem habet. Ego,si quid mitius illo tempore uolui,non intellexi. Im-
posui multum recusantem, & insui culeo postulantem, obijcis mihi molliorem animū,
mitior est plus q̃ debet,alius seuerior est q̃ necesse est,medijs alius affectib⁹ inter utrū-
q; positus,totus in sua potestate est. Quidam & accusare & damnare possunt & occide-
re,quidam tam mites sunt,ut non possint in capu ne testimonium quidem dicere. Non
possum hominem occidere,hoc uitium & apud pyratas inuenitur. Alij uiuere sine rei-
publicæ administratione non possunt, alijs in priuato latere, & extra omnem inuidiam
secessisse præcipua tranquillitas est,alijs non potest persuaderi,ut matrimonio obligen-
tur,alijs ut careant. Sunt qui castra timent,sunt qui cicatricibus suis gaudeant. In tāta mo
rum uarietate uidete quantulum sit quod excusem,non ambitioni, non inertiæ ueniam
peto,misericors sum,non possum occidere hominem,gratulare pater naturæ meæ,num
q̃ eiusmodi filius parricidium faciet,hoc uitium a te traxisse uideor,an non putas mise-
ricordem,qui quem damnauit,fratri puniēdum dedit? Centurio Luculli Mithridatem
non potuit occidere,dextera simul ac mente languit,proh bone Iupiter Mithridatē q̃
non parricidam. POMPEI SILONIS. Gaude pater,neuter filius tuus parricidium fe-
cit,dimisi non portum naufragum. Vis pater scire,accusator nocentior sit an reus? Conij
ce in alteram nauem nouercā, illa faciat uotum,precetur si neminem innocentem accu-
sauit,si priuignum immerentem non oppressit,in eos pyratas incidat,qui nesciāt captos
dimittere. ALTERA PARS MVSAE. Parricida meus in mari regnat. SEPVLLII
BASSI. Nega tu parricidam fuisse, quem scis parricidam fuisse. CAI SABINI. Faci-
nus indignum, parricida damnatus post pœnam potuit dicere patri suo, morere. DI-
VISIO. LATRO in has quæstiones diuisit. An licuit illi quod iubebat pater facere. Nō
licet inquit fratrem necare, ille damnatus erat,non enim iudicio publico ceciderat,igno
sce,diligentior sum,cum uideam hominem tam facile damnari. Timeo ne quis me parri
cidij postulet,facile est,si dicenda sit domi causa,etiam nocens absolutionem sperare po
tero,in foro quid respondebo? Occidi fratrem parricidam,me quoq; uocant, quod non
assui reo,sic licuit an debuerit nocēs est iste,sed mihi frater est,naturæ iura sacra sunt, q̄d
de me iudicaturus est si fecero? puto difficulter postea in me parricidium credes,etiam
si debuit parere patri,an ignoscendum sit illi,si non potuit. Fatebor inquit quod forte of
fensurum sit,patri parere uolui,fratrem occidere nō potui,obortæ sunt subito tenebræ,
diriguit animus,sublapsum est intercepto spiritu corpus,non possum fratrem occidere,
pone hoc loco pyratam,non poterat,quidam occidere hominem tantum non possunt,
quorundam aduersus hostes deficit manus, fratris quoq; ueneficium non est tā magnū
pater q̃ magnum putas. Non ille te uoluit occidere,sed nō potuit. Nouissimas illas par-
tes fecit,q̃uis nō occiderit,si tamen potuit damnatum,an abdicari nō debeat,dicit enim
pater,si non poteras,negasses,& misisses ad me,non posse te. Hoc loco Latro dixit,rem
ualde laudatam,dixisses inquit te non posse,ita ut nesciebas,putasti me posse occidere?
Quid ergo sic loquebaris? tam unum parricidij condemnasses,deinde puniuerit fratrē,
hæc descriptio supplicij,quod dixit grauius etiam culeo fuisse,& adiecit hoc die illū pœ-
nas dare inter Barbaros inclusum,per quos necesse est illis patre populari capere,sed ne *
per illos quidem necesse est parricidium facere. Hac diuisione usi sunt,quibus placuit &
illius causam defendere,inter quos & Geminus Varius fuit,qui aiebat adulescentē opti-
mam causam habere,si non occidit fratrem,etiam nocentem,meliorē tamen si non occi
dit innocentem, Partitam autem materiam facit erga has quæstiones Geminus, & qui-
bus idem placuit. An abdicari non debuit,etiam si nocentem fratrem non occidit, hic di

Varietas rerum potissimum ex diuersitate ingeniorū nascitur.

cit,non licuit,non debui,non potui. An innocentem non occiderit. Bellam rem Geminus hoc loco dixit,cum cœpisset per omneis numeros fratrem tanquam reum defendere. Dicet inquit aliquis,tamen sero defendit,non potui citius. Hodie primum res in forũ delata est. Nouissime,an etiam nocentem satis punierit. De colore inter maximos & oratores & declamatores disputatum est,utrumne aliquid deberet dici in nouercã,an non. P. ASPRENAS ET ALBVTIVS, & præter oratores magna horũ Rhetorũ manus in hanc partem transiuerant,& qui in nouercam inueherentur fuerunt,& illi qui nõ quidem palam dicerent,sed per suspitiones & figuras,quam rem non probabat PASSIENVS,& aiebat,minus uerecundum esse,aut tolerabile infamare nouercam ꝙ accusare. Quidam principia tantum habuerunt in sua potestate,deinde ablati sunt impetu. Excusatius est autem in malum colorem incidere ꝙ transire. LATRO illum introduxit colorem rectum in narratiõe,quo per totam actionem usus est,non potuit occidere. Et cum descripsisset ingenti spiritu titubantem,& interrogatione fratris occidendi concidẽtem dixit. Nouerca aliud quære in priuignum tuum crimen, hic parricidium non potest facere. CAESTIVS colore alio usus est. Transibamus inquit secũdum matris sepulchrũ, inuocare cœpit manus eius,motus sum. Et puerili sensu colorem transcurrit,quid facerẽ inquit,occidere pater iubebat,mater uetabat,& cum colorem dixit,hæc mecum cogitaui,non est imperatum ut manu occiderem,non ut laqueo,non ut mari, eligere supplicio genus liberum est. FVSCVS ARELLIVS hoc colore usus est,Tentari me a patre putaui,uno inquit supplicio alterum filium puniri,alterum experiri uult. ALBVTIVS in argumentis plura posuit,& omnes fere colores contrectauit. In narratione hoc colore usus est,& dixit,hoc unum mihi præsta beneficium,sine me tanꝙ parricidã mori. ARGENTARIVS,Non tanꝙ frater essem,sed huius consilij inuentor dixit, Cogitaui qd facerem. Tandem inueni quomodo parricidium uindicarem sine parricidio. PASSIENVS hoc colore usus est. Non putaui patrem utiꝗ uelle occidi filium. Videbatur mihi omnia misericordiæ adiumẽta præparasse,quod domi cognouerat,quod inter suos,fratri inquam tradidit,age si patrem uoluisset,cui tradidisset. POLLIO ASINIVS dixit in nouercam,itaꝗ illo colore usus est. Cogitaui mecum quid liceret,quid oporteret,si tãtum inquã nefas cõmissum est,nullæ meæ partes sunt ad expiandum sæculum. Triumuiris opus est,comitio,carnifice tanti sceleris,non magis priuatum potest esse supplicium ꝙ iudicium. MARCELLVS dixit ita, Si iste parricidium fecit,ideo & ego faciam? & illam quã supra sententiam retuli,habes inquam frater. VARIVS GEMINVS & ipse dixit,Nolui occidere,egregie inquam nouerca inter priuignos diuisit odium, aliter aliũ aggressa est,alteri parricidium obijcit,alteri mandat,& hac illum figura defendit in narratione. Interrogaui fratrem,apud quem prætorẽ causam dixisti? apud nullũ inquit,qs accusator fuit? nemo. Quis testis? immo qui testes? Vni enim etiã de minore scelere nõ credit̃, nemo inquit,quis de te pronunciauit? nemo. Quid patet inquit? Ego si reus fuissem,ad te non misissem. SEPVLLIVS BASSVS hoc colore usus est. Non habui parricidæ instrumenta,non culeum,non serpentes,parricidam tamen in maria proieci. HISPANVS duro colore usus est. Hoc inquit supplicium tanꝙ grauius elegi,quid iste inquam insuetur,& statim omnem sensum supplicij effugiet? immo sollicitus pendeat,& quod ne insuti quidem parricidæ patiuntur,ipse pœnam suã spectet,nihil speret, timeat omnia,peius debet ꝙ cæteri parricidæ mori,a patre damnatus est. Et hoc colore per totam declamationẽ usus ut diceret,hoc se tanꝙ grauius elegisse, nõ displicebat color istæ prudentibus,quantam spem habuit absolutionis,si nec paruit,nec pepercit. HATERIVS hoc colore usus est. Diu mecum disputari,parricida est,quẽ non testis probauit? nõ iudex coarguit? quid ergo? innocens quem condemnat pater. Inueniæque pœnã simillimã reo,mersam,non tamen ex toto perditam ratem,quæ uel punire fratrẽ possit,uel absoluere. TRIARIVS & ipse quasi sententiã de fratre ferri uoluisset,egit,& dixit. Tandẽ ad cœlum manibus leuatis,quicquid est inquam quod terris imperat,quod regnat profundo,quicquid est quod ex sublimi res spectat humanas inuoco damnatus,alio cõmittitur,Dij iudicate post patrem. Hæc sententia dicebat̃ ex græco translata,sed græca corruptior est.

A parte patris, quod ab archipyrata dimissus est sic. CAESTIVS, Pœnam inquit putauit mihi hanc esse morte grauiorem, & sic posuit in narratione, Rogabam ut occideret, non impetraui. VARIVS GEMINVS ait, In hoc me dimisit, non quia uolebat saluum esse, sed ad patrocinium suum, ut quia non nunc occiderat, uideretur necante uoluisse. LATRO dixit, Quis porro uno me miserior est, qui uitã parricidæ debeo. DIOCLES CHARISTIVS elegantem seipsum in prooemio posuit pro adulescente, cum diceret causas se abdicationis non inuenire, luxuriæ se occasionẽ non habuisse, parricidiũ sibi nõ obijci, & contra reos se minime laborare, fortasse inquit quæritur, ꝙ captum nõ redemeri.

Et cum tractaret in ultima parte, debere patrem nosse uitia liberorũ, utiq; in unico adiecit,

ARTEMON in descriptione tempestatis laudatus est, & belle accessit ad eam.

Et cum de ipso nauigio diceret, pulchre cœpit.

Et ultimam descriptionis suæ sententiam proposuit,

Et ad partem narrationis eleganter transit,

GLICON dixit,

Soleo dicere uobis Cæstium latinorum uerborum inopia hominem græcum laborasse, sensibus abundasse. Item quoties aliquid describere ausus est, toties substitit, utiq; cũ se ad imitationem magni alicuius ingenij direxerat, sicut in hac controuersia fecit. Nam in narratione, cum fratrem traditum sibi describeret, placuit sibi in hac explicatione una & infelici. Nox erat concubia, & omnino iud'. canentia syderibus muta erant. MONTANVS IVLIVS, qui comis fuit, quiq; egregius poeta aiebat illum imitari uoluisse Vergilij descriptionem. Nox erat & terras animalia fessa per omnes. Alituum pecudũq; genus sopor altus habebat. At Vergilij imitationem bene cessisse, qui illos optimos uersus Varronis expressisset in melius.

Desierant latrare canes, urbesq; silebãt. Omnia noctis erant placida composta quiete. Solebat Ouidius de his uersibus dicere, potuisse fieri longe meliores, si secundi uersus ultima pars abscideretur, & sic desineret, oĩa noctis erant. Varro quem uoluit sensum optime explicuit. Ouidius in illius uersu suum sensum inuenit, aliud enim intercisus uersus significaturus est, aliud totus significat.

CONTROVERSIA DECIMAOCTAVA. De moribus fit actio.

POpilium parricidij reum Cicero defendit, absolutus est, proscriptum Ciceronẽ ab Antonio missus occidit Popilius, & caput eius ad Antonium retulit, accusatur de moribus. BASSI SEPVLLII. Si accusasset Cicero Popilium, uiueret. Occidit Ciceronẽ Popilius. Puto iã creditis occisum ab isto patrẽ, ut uno ictu pereat, tantum dabo pro Cicerone, si liceat pacisci. GABII SABINI. Quod unum potuimus, effecimus, ut ueniret tempus, quo Popilius Ciceronem desyderaret, Popili potes inquit Ciceronem occidere, potes uel patrem. PORTII LATRONIS. Prorsus occisurus Cicero debebat incipere a patre. Antonius inquit me iussit, non pudet te Popili? Imperator te tuus credidit posse parricidium facere. Abscidit caput, amputauit manum, effecit ut minimum in illo esset crimen, quod Ciceronẽ occidit. Facinus indignum felicissime licet, cedat actio, id solum efficiemus, ut qui occidit Ciceronem tantum erubescat. Proh Dij boni occisum Ciceronem, & caput eius humerotenus recisum. ALBVTII SILII. Cæde ceruices tanti uiri, & humerotenus amputa caput. I nunc, & nega te parricidam; Hoc unum tantum feliciter fecisti, quod ante occidis pa-

trem ꝗ Ciceronem. Facilius pro parricida iud. mouit, ꝗ pro se clientem. Ad uos hoc pa-
troni exemplo pertinet. Nullos magis odit Popilius, ꝗ quibus plurimū debet. Vbicūq;
estis iud. qui in istum reum sederatis, & quid pœnitet absoluisse? ARGENTARIVS.
Impius est, ingratus est, audeo dicere parricida, sensit qui defenderat, respice forum, hic
sub Cicerone sedisti, respice rostra, hic supra Ciceronem stetisti? Quantum eloquentia
tua Cicero potuit? Popilius de moribus reus est, abscidit ceruices loquentis, hæc est ab-
soluti clientis post longum tempus salutatio. Parce iam quæso Popili. Nihil tibi nisi occi
dendū Ciceronē mandauit, duo fecit parricidia, quorum alterū audistis, alterū uidistis.
CAESTII PII. Si dixero, infamis adulescentia turpis est, infamis pueritia turpis est, re
spondebit iā ista Cicero defendit. Non pudet Popili, accusator tuus uiuit, quid tam com
mune, ꝗ spiritus uiuis? terra mortuis? mare fluctuātibus? littus eiectis? Parricida sic etiā
tu perisses. FVLVII SPARSI. Non credidisset Popilium fecisse Antonius, nisi in men
tem illi uenisset, illum & parricidiū fecisse, facinus indignū, a me defenditur Cicero, cum
Popiliū Cicero defenderit. MENTONIS. Nō magis quisq; alius occidere Ciceronem
potuit præter Popiliū, ꝗ nemo Popiliū præter Ciceronē defendere, parricidam quē ui-
uus negarit Cicero, occisus ostendit, fortunā Ciceronis. Antonius illum proscripsit, q ac-
cusatus est, Popilius occidit qui defensus est. Si damnatus esses, carnifex te culeo totum
insuisset. Video quid respondeat. Non credet Antonius occisum Ciceronē a Popilio, ni
si ei signum attulerit. TRIARII. Præsta Ciceroni quod ꝓpinqui Catilinæ, quod amici
Verri præstiterunt. Proscriptum transi, ne a mortuo quidem manus abstinet, laceret oc-
cisum. Popili hoc parricidiū tertium tuū est. POMPEI SILONIS. Nunquid magis ex
onerare te possis, præsta Ciceroni quod Antonius. CORNELII HISPANI, Dic An-
tonio, ego istud scelus facere possum & patrem occidi. Securi aūt amici Ciceronis, post
ꝗ ad illum Popilius missus est. ARELLII FVSCI PATRIS. Potuisti Ciceronē occi
dere. At ꝗ bene ꝑsuaserat nobis Cicero, parricidium te facere non posse, occidisti tu Ci
ceronem loquentē, Nunquid inquit & aliquis ex tuis uenerat index, an nemo Ciceroni
timendus, qui cum Popilio uenit. Q. HATERII. qui modo in Italiā humeris relatus est
nunc sic a Popilio refertur, proposito in rostris capite Ciceronis, cum unius metu oīa
tenerentur, gemitus tamē Popilij liber fuit. IVLII BASSI. Proscriptus inquit erat Ci-
cero, pater certe tuus proscriptus non fuit. BLANDI. Dij manes Popilij senis patris &
inultæ Cicero te ꝑsequuntur animæ, ut quem negasti, parricidā sentias. CAPITONIS.
Deduxi ad uos reum omniū, quos terra sustinet, nocētissimū, ingratum, impium ꝑcusso
rem, bis parricidam, nec tamē timeo, patroni uiderint, ne a Popilio quidē post beneficiū
occiditur, nec damnationē quidē despero. Non enim a Cicerone nunc defendit, timeo
ne causæ nō satisfaciā. Maior causa est, occisum a Popilio Ciceronē queri, ꝗ fuit aliquan
do probare nō occisum patrē. Ciceronē quisq; potuit occidere, qui audiuit? Minturnen
sis palus exulem Marium nō hausit. Cimber etiā in carcere uidit imperantē, prætor iter
a conspectu exulis flexit. Qui in crepidine uiderat Marium, in sella figurauit. Nō possu
mus de Popilio queri, eodem loco patronū habuit, quo patrem. Pompeius terrarū ma-
risq; domitor Hortensij se clientē libenter confessus est. Hortensius bona Pompeij non
Pompeium defenderat. Romulus horum mœnium conditor & sacratus cœlo parēs, nō
tantam urbem fecit, quantam Cicero seruauit. Metellus in Vestæ æde extinxit incēdiū.
Cicero Romæ glorietur. Hannibale Scipio, Pyrrho Fabritius, Antiocho alter Scipio,
Persæ Paulus, Sparthaco Crassus, Sertorio & Mithridate Pompeius. Nemo hostis Ca
tilina propius accessit, fert appensum conto caput, & defluente sanguine hūc ipsum in-
quinat locum, in quo pro Popilio dixerat. BVTEONIS. Quantæ fuit eloquentiæ? pro
bauit ab eo non occisum patrē, a quo occidi poterat etiā Cicero. MARYLLII. Si inimi
cus essem patronis, optarē ut reus absolueret. Turpe iudiciū in ea ciuitate Ciceronē nō
defendi, in qua defendi etiā potuit Popilius, Popiliū pauci ex historicis tradiderūt inter
fectorē Ciceronis, sed hi quoq; parricidij reum a Cicerone defensum. Sed in priuato iu
dicio declamatoribus placuit, parricidij reum fuisse. Sic aūt eum accusant, tanꝗ defendi
non posset, cum adeo possit absolui, ut ne accusari quidem potuerit. LATRONI non
placebat illum sic accusari quomodo quidam accusauerunt. Obijcio tibi quod occidisti
hominē,

hominem, ꝙ ciuem, ꝙ senatorem, ꝙ consularem, ꝙ Ciceronem, ꝙ patronum tuum. Hác enim rationem non aggrauari indignationem, sed fatigari, statim illo ueniendum est ad quod properat auditor. Nam in reliquis adeo bonã causam habet Popilius, ut detracto eo, ꝙ patronum occidit, nihil negocij habiturus sis, & patrociniũ eius est ciuilis belli necessitas. Itaq; nolo per illos reum gradus ducere, quos potest tutius euadere. Licuit em̃ in bello & ciuem & senatorem & consularem occidere, nec in hoc crimen est, ꝙ Ciceronem, sed ꝙ patronum. LATRO accusauit illum de moribus, primũ ꝙ sic uixisset, ut causam parricidij diceret, deinde quod patronũ suum occidisset. Et fecit has quæstiones, an posset eo nomine accusari, absolutus est. Si quis inquit hodie uolet me parricidij postulare non poterit, quomodo, quod crimen obijci non potest, puniri potest? an in bello ciuili acta obijci non possint, honeste dixit, cum hunc locum tractaret. VARIVS GEMINVS. Si illa inquit tempora in crimen uocas, dicis nõ de hominis, sed reipu. moribus. Si potest, quod ciuili bello actum est, obijci, an hæc obijci debeant. Hanc quæstionem in illa diuisit. An etiam si necesse ei fuit facere, nõ sit tamẽ ignoscendum. Ad quædam enim nulla debeat necessitas compellere, hoc loco Latro dixit summis clamoribus, ita tu Popili si Antonius uixisset patrem tuum occideres. Deinde an non fuerit ei necesse, potuisti excusare te, potuisti præmittere aliquem ad Ciceronem, ut sciret & fugeret. Necesse certe nõ fuit, manũ caputq; præcidere mortuo. Colorem pro Popilio LATRO simplicem habuit, necessitate coactum fecisse, & hoc loco illam sententiam dixit, miraris, si eo tempore necesse fuit Popilio occidere, quo Ciceroni mori? ALBVTIVS dixit, in pœnam Ciceronis electum amicissimũ Ciceroni, quasi exprobaturus, ꝑ hoc illi suam fortunã esset, molestius inquit feret se a Popilio occidi, ꝙ occidi. MARCELLVS ESERNINVS eundẽ colorẽ aliter induxit. Cogitabat inquit Antonius secũ, qđ Ciceroni excogitabo suppliciũ? occidi iussero, olim iam aduersus hunc metũ emuniuit animũ. Scit mortem nec immaturã esse consulari, nec miseram sapienti, fiat aliquid noui quod non expectat, quod nõ timet, non indignabiť ceruicẽ hosti porrigere, indignabiť clienti, Popiliũ aliquis uocet, ut sciat quantũ illi defensi in repu. profuerint. SYO POMPEIVS hoc colore usus est, Offendebať inquit proscriptione, & quædam liberius loquebať, nõ miror, Ciceronis cliens est, tanto magis occide Ciceronẽ tuũ. Et dixit, nõ suæ infirmitatis sententiam. Vterq; inquit, sed diuerso genere punitus est. Ciceronis ꝓscriptio fuit, occidi, mea occidere. MARILLIVS præceptor noster sic narrauit, Iussit inquit imperator, iussit uictor, iussit qui ꝓscribebat, ego illi negare quicq̃ possem, cui nihil negare poterat respub? BLANDVS hoc inquit loco uolo me excusare, dixi, Cicero me defendit, respõdit, scio, me accusauit. I ergo ut sciat plus sibi Antonij accusationẽ nocuisse, ꝙ Popilij defensionem profuisse. BVTEO hoc colore, uocetur inquit ille Ciceronianus, ille cliens, amicus, excogitaui quomodo Cicero sua piret manu. CAESTIVS hoc colore, Durissima inqt militia in Antonij castris fuit, ob hoc ipsum, quod Ciceronis eram cliens, difficillimæ mihi expeditiones dabantur. Tunc quoq; uocatus sum quasi ad pœnã. I inquit, occide Ciceronẽ, nec credam inquit nisi attuleris caput, magisq; admiratus est potentiã suã, quod Ciceronẽ Popilio nõ liceat occidere. FVSCVS ARELLIVS hoc colore usus est, Antonij se partes secutũ, ut si quid posset Ciceroni prodesse, facta proscriptione ad genua se Antonij procidisse, deprecatũ se pro Cicerone, offensum Antoniũ, eo magis dixisse, occide quem mori nõ uis. Hic color displicebat Passieno, quia ad testem ducit, nã si hoc fecit Popilius, non tantũ quod defendat nõ habet, sed habet quo glorieť. HISPO ROMANVS uehemẽti colore usus est & duro. Patronũ em̃ Popilio dedit, & dixit aliter se causam acturũ Popilij, aliter Antonij, pro Popilio dicturũ occidere nolui, coactus sum, ꝓ Antonio dicturũ, occidi Ciceronẽ oportuit, & dixit locũ, aliter nõ potuisse pacari rẽpublicã, ꝙ si ille turbator ocij e repu. sublatus esset. Solus ex declamatoribus in Ciceronem inuectus est, quid ille inquit, cum Antonium hostem iudicaret, & omnes Antonij milites non intelligebat se & Popilium proscripsisse? Hic color prima facie asperior est, sed ab illo egregie tractatus est. VARIVS quidem minus dixit, Cum imperasset mihi Antonius, passus sum, ne aliquis P. Clodij mitteretur, qui cõtumelijs afficeret, anteq̃ occideret, & uiuum laniaret. ARGENTARIVS dixit, Vocatus ueni, post proscriptio-

nem, Anto

nem, Antonius terribilior erat factus, etiam suis. Iussus sum Ciceronem occidere, quid facerem? Non parere uno modo poteram, si me occidissem, hoc nec Cicero poterat. A parte accusatoris illo loco quo Popilius uenit, nemo non aliquid noui uoluit dicere. LATRO ait, Præcluserat fores, nemo ad proscriptum recipiebatur. Popilius ut uenit admissus est. CAESTIVS dixit, Vt renunciatum est Ciceroni, ait, Popilio semper uaco. HISPANVS CORNELIVS fecit etiam quærentem Ciceronem, Popili rum sero? ALBVTIVS dixit, Quid est Popili? ecquid tuto lateo? nunquid mutãdus est locus inepte ab Idibus? PAVLVS quidem induxit Ciceronem, tũ maxime Popilij orationẽ legentem. Et MVRRHEDIVS non est passus hanc controuersiam transire, sine aliqua stuporis sui nota. Descripsit enim ferentem manum & caput Ciceronis Popiliũ, & Popilij manum dedit Popilio, quanto aliter reus Ciceronis, & tenebas manus eius?

CONTROVERSIA DECIMANONA.

TEr abdicatus comprehensus a patre, in secreta domus parte medicamentũ terens, interrogatus, quid esset, dixit, uenenum, & uelle se mori, & effudit, accusatur parricidij. CAESTII PII. Dic quid cõmisi? ne certe secreta te fallunt, dimittam te, intelligens cui parauerim, dic quid ante cõmiserim, nisi forte contẽtus es reo cõmittere parricidium, parricidæ nihil. ARGENTARII. Volo mori, quia reus fui, quid ergo mori, reus uiuet, uiuet, quia sordidatus assidebat pater. Reuertar ad uenenum, quãdo iniqua fortuna nullo me periculo defungi semel passa est. ALBVTII SILII. Quare ergo non moreris? Non iuuat me mori, si quem alium iuuet, ut interuenit, in alias cogitationes abij, ergo quisꝗ tam infelix fuit, ergo quisꝗ me magis odit, ꝗ ego miser memet cœpi? VARII GEMINI. Ter inquit abdicatus es, uideris mihi pater obijcere, ꝙ tamdiu uiuam, ꝙ pro me loquor. Nolite mirari, tam iracundum est innocentibus mori ꝗ miseris defendi. CORNELII HISPANI. Scio quosdã periclitantis illa iactare, nunc primum causam dico, hic ergo dicere non possum, iterũ reus fui, nec dubito, quin uobis in odiũ uenerim, cum ipse me oderim. PORTII LATRONIS. Ter causam dixi, accessi ad hæc supplicia mea, uenenum teneo, hoc si tibi satis nõ est, uiuam. ALTERA PARS ALBVTII SYLII. Testor deos immortales, hoc me tribus iã cauisse abdicationibus, ne in domo mea uenenum deprehẽderem, parricidij reus uiuit, qui abdicatus mori uoluit, in ꝗ angusto domus meæ fortuna posita est, aut patri percũdum est, aut filio. Quid habes, quare me mori uelis? Viuunt orbi, uiuunt naufragi, uiuunt etiã quibus cõtigerunt liberi. Ter abdicatus cum se mori uelle dicat, uitam rogat, teneo parricidium, quod apparet etiam in suam mortem paratissimũ. CORNELII HISPANI. Nolite mirari, si debitas uires dolori meo non exhibuero, tribus iudicijs experti estis, patres accusare non posse. VIBII RVFFI. Cum tantum est quod fateris, quantũ est quod negas? Tu uenenũ quæsisti, tu uenenum emisti, tu uenenum intulisti in eã domũ in qua habebas inimicũ patrem, recte uitam odisses suam, tibi parricidium obiecisses. Vis scire quid peccaueris? indica quis tibi uendiderit, dicetur illi, tu illi uenenum uendebas, tu ter abdicato uẽdebas, sine dubio sciebas cui datur⁹ erat, ita hoc ego iudicio lititn mortẽ moriror si me cũ isto includitis, moriar, ut uobis hãc faciam inuidiam, quã iste mihi facere uoluit. VARII GEMINI. Quæritis filius meus uenenum cui parauerit? nõ uiuit. POMPEII SYLONIS. Mihi inquit paraui, & hoc est patri parare. Absolutus mori uult, reus uiuit. MVSAE. Habuit malum medicamentũ Mithridates. Quis enim alius debeat habere parricida? habuit inquam Demosthenes uenenũ & uiuit, idem ego tibi pater quod Demostheni Philippus. PORTII LATRONIS. Cum abdicarem, si quid obieceram, aiebat, nunquid deprehẽdisti? non tamẽ habebitis quod multum de eo dubitetis, quod negat parricidiũ, quod cõfitetur, uenenũ est. Mori inquit uolo uiuo patre, & hoc parricidiũ ẽ. Miser æque timui nõ biberet uenenũ, ꝗ ne daret. ARELLII FVSCI PATRIS. Mihi inquit paraui uenenum, ne quis dubitet in aliũ possim occidere. IVNII OIOVIS PATRIS. Reus est parricidij qui mauult mori, ꝗ patrem uiuere, quomodo uultis, magis probem uobis illum mori noluisse? non uult mori, mori inquit uolui, quare? quia ter uicisti. Si mihi credis, parricidium facere uoluit, qualis est reus, cuius hoc unum patrociniũ est, indignum se uita fuisse? dico tã inuisum illi patrẽ fuisse, ut occidere uoluerit. Non

puto uos

puto uos exigere diuisionem, cũm coniecturalis sit controuersia, habet tam dissimilẽ cæteris q̃ coniecturam & duplicem, non quomodo solet, aut inter duos reos, cum alterum coarguimus, aut inter duo crimina, cum alterum probamus, ut id alterius fiat probatio, tanq̃ cum dicimus adulteram fuisse, ut credatur etiam propter hoc uenefica. In uno homine coniectura duplex est. Quærimus enim utrum uenenũ in suam mortem, an in patris parauerit, si hic color displicet pro adulescente, quo dixit Latro ut nihil mutaret, sed diceret. Mori uolui tedio abdicationis & infelicitatis assiduæ, cum in hoc tantum sordes ponerem, ut cum maiore tormẽto positas resumerem, & absoluto mihi uni, nõ finis esset periculi, sed initium. Incipit præter coniecturam, & illa prima uulgaris in eiusmodi controuersijs & ptrita quæstio incurrere, an uenenum habere in mortem suã liceat. ALBVTIVS illo colore pro adulescente dixit, nõ fuisse uenenũ, cum putarem inquit odio esse patri meo, uolui experiri affectũ eius, quomodo mentionẽ mortis meæ ferret. Itaq; palã & ita ut interueniret pater tenui. FVSCVS ARELLIVS eodẽ colore usus est, sed aliter non dixit, experiri patrẽ uolui, sed ut miserabilẽ me patri facerẽ. MVRRHEDIVS pro cætero stupore suo dixit, medicamẽtũ se parasse ad somnũ, qa assiduæ sollicitudines uigiliarum sibi facerent consuetudinẽ. Vsus colore est, & Publiana sententia dixit, Abdicationes inquit suas ueneno diluit. Et iterum, Mortẽ inquit meam effudi. Memini nos cũ loquereſ de hoc genere sententiarũ, quo iam infecta erant adulescentulorũ omniũ ingenia queri de Publio, quasi iam ille hanc insaniã introduxisset. CASSIVS SEVERVS summus Publij amator aiebat, nõ illius hoc uitiũ esse, sed illorũ, qui illũ ex pte, qua trãsire deberent imitarenſ, quæ apud eum melius erant dicta, q̃ apud quenq; comicum, tragicumq; aut Romanũ, aut Græcũ, aut illum uersum, quo aiebat, unũ uersum inueniri nõ posse meliorẽ. Tam deest auaro quod habet, q̃ quod nõ habet. Et illud de eadem re dictum, desunt luxuriæ multa, auaritiæ omnia. Vt illos uersus qui huic quoq; ter abdicato possent conuenire. O uita misero longa, felici breuis. Et plurimos deinceps uersus referebat Publij disertissimos, deinde auctorem uitij, quod ex captione unius uerbi plura significãtis nascitur, aiebat Pomponium Attellanarum scriptorem fuisse, a quo primũ ad Laberium transisse hoc studium imitandi, deinde ad Ciceronem, qui illud ad uirtutũ studia transtulisset, nam ut transeam innumerabilia, quæ Cicero in orationibus, aut sermone dixit, & nota ut non referam a Laberio dicta, cum Mimi eius quicquid modo tolerabile habent, tale habeant id, quod Cicero in Laberium. Diuus Iulius ludis suis Mimũ pduxit, deinde equestri illum ordini redditum iussit ire sessum. In equestria omnes ita se coartauerunt, ut uenientem nõ reciperet. Cicero male audierat, tanq̃ nec Pompeio certus amicus, nec Cæsari, sed utriusq; adulator, multosq; tunc in senatu elegerat Cæsar, & ut repleret exhaustum bello ciuili ordinem, & ut his qui bene de partibus gratiã referret. Cicero in utrãq; rem iocatus, misit enim ad Laberium transeuntẽ. Recepissem te nisi anguste sederem. Laberius ad Ciceronem remisit, atqui solebas duabus sellis sedere. Vterq; elegantissime, sed neuter in hoc genere seruat modum, ab his huius studij diffusa est in plures imitatio. Sed ut ad controuersiam redeam, CASSIVS SEVERVS aiebat placere sibi illum colorem, Mori uolui. Et quasdam dixit inter disputandum sentẽtias. Tertio inquit cum abdicarer, aiebam, nihil tanti est, infelicem hanc animã, quam toties exagitat pater, & infestat, semel recipiat. Sed illud rursus dicebat, Mihi serua istum animũ, facies quod uoles absolutus. Quare ergo nunc moreris, dicet aliquis? Primum non semper idem miseris libet, nõnunq̃ iuuat, cum fortuna sua concurrere. Illam fatigare, deinde uis rerum quare non moriar? interim quia puto te uelle. OTHO IVNIVS ineptam sententiam uidebatur dixisse, non multum interest mea, aut enim me, aut filium meum uoluit occidere.

Scõma Laberij in Ciceronem.

CONTROVERSIA VICESIMA.

Liberi parentes alant, aut uinciantur. Quidam cum haberet uxorem, & ex ea filium, peregre profectus, & a pyratis captus, scripsit de redẽptione epistolas uxori & filio. Vxor flendo oculos amisit, filium eundem ad redemptionẽ patris alimenta poscit, non remanentem alligari uult. CAESTII PII. Non est q̃ mulieris affectum lege æstimetis, quæ minatur, oĩa fecit, ne filius alligetur, nauigaturus reliquit

uxori filiũ

uxori filium, nec adhuc cæca erat. ALBVTII SYLII. Deducite filium, itaꝗ tene, complectere, audeo dicere hoc, par ne pyratæ quidem diuiderent, si uellet filium alligare, pateretur ire quo properat. Ergo adulescens matri tuæ nec decem mensium quidē alimenta reddes, si pascere non uis matrē, expecta saltem ut efferas. TRIARII. Legem attulit, qua catenas mineť, causa est, quia timet. MARCELLI ESERNINI. Si perseueras, me quoꝗ ad pyratas trahe, impetrabo ab illis alimenta & uirum meum. FVLVII SPARSI. Mater si non pascitur, moritura est. Pater etiā si non redimiť, pascitur tamen. IVLII BASSI. Patri tuo supersunt & oculi & alimenta. ALTERA PARS CAESTII PII. Matrē meā imitari uolo, amare me docuit, unis uinculis duos alligauit, si matris exēplo pius esse uoluero, etiā oculos patri debeo. ARELLII FVSCI PATRIS. Desertorem tuum apud patrē inuenies. VARII GEMINI. Qualis fortuna est, cui uincto mater catenas denuncias: eundum est uictori ad pyratas, omnia licet patri præstem. Meliorē tamen habui uxorē ꝗ multi me putant, quia nolo ad patrē redimendū ire, nūc cum patre colludere. FVLVII SPARSI. Matri nihil timeo, si eam apud uos relinquo. BVTEONIS. Oculos certe eruam mihi, ne plus marito præstiterit uxor. LATRO hanc controuersiā quasi esset tota officij declamauit. Nullas quæstiones iuris inseruit, sed cōparauit inter se cōmoda patris & matris, & tanꝗ quæreret, dixit. Vtrū ad redimendū potius captum patrē filius ire deberet, an ad alendū cæcam matrē subsistere. Et sic eā diuisit, ut diceret, hoc quod pater desyderat, utile est patri. Nouissime tractauit, ne patri quidē uelle, utiꝗ si sciat matrē i hac esse fortuna nō passurū, in epilogis uehemēs fuit. APOLLONIVS GRAECVS ET BVTEO fatuā quæstionē mouerunt. Primā, an lex quæ de alendis parentibus lata est, ad patris tantū nomē ꝑtineat. Illi sunt omnia priuilegia data, & ipsam pœnā nō alentiū signū esse, nō muliebris potestatis. Res est ineptior ꝗ ut coarguenda sit, itaꝗ trāseo. Illud unū quod dicebat POLLIO ASINIVS referam. Nunꝗ tentari debere in causa uerecunda improbā quæstionē. HISPO ROMANVS illā mouit quæstionē, an lex de alendis parentibus nō ꝑtineret ad matres ut uinis patribus. Filius inquit familiæ nulli poterit seruire nisi patri, omni alia seruitute liber est. Puta enim te alimēta petere ab eo, quē pater mittat peregre, quē nauigare iubeat. Primæ partes sunt patris, secundæ matris. ALBVTIVS nō iuris fecit illā quæstionē, sed æquitatis, ita tamē ut uiri adiungeret, & matris prius esse, ꝗ patris officiū. SYLO POMPEIVS illam fecit quæstionē, An quoties duobus cōmunis esset potestas, eius tota fieret qui præsens esset, puta inquit te seruū esse cōmunē. Huic domino seruies, qui præsens est, puta fundū esse cōmunē, is fructus ꝑcipiet qui præsens est. Illam quæstionē huic duram subiecit, an nunc pater nullū ius in filiū babeat. Quomodo, inquit, ciuis iura habeat, qui liberi homis nō habet: patrem habet ille nullam in potestatē, habet matrē in totius legis possessionē. Est iam nō cōmune illius in te, sed propriū. VARIVS GEMINVS sic diuisit, An nō semp filius cogi posset, ut matrē alat. Deinde, an nunc cogendus nō sit. Non semp inquit filius cogitur. Transeo illos, qui non possunt ægros & inutiles, aliquis ad propellendū hostem proficiscitur, in cuius unius militia posita est salus publica. Hunc retinebit mater, puta ligatum, de summa reipu. puta fœderis. Huic mater uincula inijciet, ꝑ partes comparando utrūꝗ officiū. Ille inquit peregre est, tu domi, ille captus, tu libera, ille inter pyratas, tu inter ciues, ille alligatus, tu soluta es, at tu cæca es, ille hoc infelicior quod uidet. Quid enī uidet castitatis suæ & cædis, & uulnera & cruces eorum qui non redimuntur, at periculosum nihil, nisi domi manere & flete. LATRO dixit, ꝓ matre submisse & leniter agendum. Non enim uindictam inquit, sed misericordiam quærit, & cum eo adulescente cōsistit, in quo ita exigit pietatē ut impediat. Aiebat itaꝗ uerbis horridioribus abstinendū quoties talis materia incidisset ipsam orationē ad habitū eius, quē mouere uolumus ad affectus molliendā. In epilogis nos quoꝗ uocē de industria infringere, & uultum deijcere, & dare operā, ne dissimilis sit orationi orator, cōpositionemꝗ illis minorē conuenire. CALVVS, qui diu cum Cicerone iniquissimam litem de principatu eloquētiæ habuit usꝗ eo uiolentus accusator, & concitatus fuit, ut in media actione eius surgeret Vatinius reus, & exclamaret. Rogo uos iud. non si iste disertus est, ideo me damnari oportet: Idem postea cum uideret a clientibus Catonis rei sui Pollionem Asinium circumuentū in

Pulchra Vatinij exclamatio contra Caluũ cũ disertissime ageret.

uetum in foretæ, imponi se supra cippum iussit. Erat eñi paruulus statura, propter quod
etiam Catullus in hendecasyllabis uocat illum salluputium disertum, & iurauit siquam
iniuriam Cato Pollioni Asinio accusatori suo fecisset, se in eum iuraturum calumniam,
nec unꝗ postea Pollio a Catone aduocatisq; eius aut re, aut uerbo uiolatus est. Solebat
postea excedere subsellia sua, & impetu latus usq; in aduersariorum partem trãscurrere.
Et carmina quoq; eius ꝗuis ioca sint, plena sunt ingentis animi. Dicit de Pompeio digi-
to uno caput scalpit, quo credas sibi hunc belle uirum. Compositio quoq; eius in actioni
bus ad exemplum Demosthenis riget, nihil in illa placidum, nihil lene est, omnia excita
ta & fluctuantia. Hic tamen in epilogo quem pro Messio, tunc tertio causam dicente ha
buit, non tantum leniter componit. Sed cum dicit: Credite mihi, non est turpe misereri,
& omnia in illo epilogo fere non tantum emollitæ compositionis sunt, sed infractæ. In
hac controuersia publianam sententiam dedit. FETVS quidam rethor staturæ pusillæ
quã Euctemon homo uenustissimi ingenij græce dixit, anteq; te uiderem nescio rethor
an foratos esses. Fuit autem CAESTII sententia. Captus est, inquit, pater si te capti mo-
uẽt, & hæc capta est, & quasi nõ intellexissem ait, nescitis dici captos luminibus, & illud
dixit, mittes tamẽ epistolam infructuosam, odisse illam debes, hæc est quæ matrem tuã
excœcauit, & illam falsissimam in quam multi incidũt, propter hoc ipsum, inquit, magis
flebilis est, quod non potest flere. Et iterum inquit. Lachrymæ matri desunt, causæ super
sunt, tanq; cæci flere non soleant. Memini CRISPVM quẽdam antiquum rethorem in
illa cõtrouersia uiri fortis qui tertiũ filiũ retinet, cũ alter filius in parricidio pdidisset ocu-
los, alter in acie manus. Exurgite nunc uiua cadauera, rogate pro fratre. Sed qd ego me-
os derideo, alter quod roget non uidet, alter quod roget non habet. Multis composito
belle sonantis sentẽtiæ nomẽ imposuit. Itaq; memini LATRRONEM PORTIVM
ut exprobraret hanc audiendi scholasticis negligentiam maxime, quia Triarius com-
positione uerborum belle cadentium multos scholasticos delectabat, omnes decipiebat
in quadam controuersia cum magna quasi fluerent & concitata, sic locum conclusisse. In
ter sepulchra monumenta sunt. Et cũ scholastici magno clamore laudarent, inuectus est
in eos ut debuit, & hoc effecit ut in reliquum etiam quæ bene dicta erant tardius lauda-
rent, dum insidias uererentur. GLICON dixit.

HYBREAS in hac con
trouersia dixit. in quibusdam corruptum uidebatur.
ROMANVS tamen.

Controuersia uicesima prima.

MOrtua quidam uxore ex qua filium habebat duxit aliam, sustulit ex ea filium
habebat procuratorem in domo spatiosa. Cũ frequenter essent iurgia nouer-
cæ & priuigno, iussit eum emigrare. Ille trans parietem habitationem condu-
xit, rumor erat de adulterio procuratoris & matrisfamilæ. Quodam tempore
paterfamiliæ in cubiculo occisus inuentus est, uxor uulnerata, cõmunis paries perfossus,
puer iubetur percussorem cognoscere. Ille procuratorẽ digito denotauit, accusat filius
procuratorem cædis, ille filiũ parricidij. ARELLII FVSCI PATRIS. Vt audiui cla-
morem si qua est fides deprehensos a patre adulteros putaui, quis ferret te uoluntariam
testem in forum uenientem? etiam si uenires dictura pro filio? miserrimus puer ꝗuis pe
ricli tor, plus tamen pro te timeo, nimium fraternis insistis uestigijs, itaq; iam tibi in ma-
tre non conuenit ꝗdiu mater uixit, pater me fuit procuratore contentus, nec facile
fit parricidium. Vis quantum natura possit, etiam infans pro patre loquitur. TRIARII
Viuo patre adultera, moriente conscia, mortuo testis aliquis uno teste contentus est, da
bo populum, obijcit priuigno parricidium, filio mendacium, intrat procurator qua sole-
bat. Dic puer, quis patrem tuum occiderit? dic audacter, eundem nominas, quem popu
lus, non placet sceleri prorsus adulteri tempus, habui patrem tam bonum, ut cum uxorẽ
habere uellet, tamen me nouercam habere noluerit, quo mihi lumen? ea tantum admis-
suro nefas optanda nox est, quid inquit ante peccaui, dissimile est, memẽto enim de ho
micida queri potest, tyrocinium esse homicidium, parricidium non potest, lumen attuli
sti ut discerneres, erat illi quem leuiter uulnerare deberes, uidemus adactum in præcor-

dia gladium,sic ego nouercam uulnerassem,frater quæro,an uideris procuratorē proxi
ma nocte? nihil de prioribus quæro. VIBII GALLI. Ego taceam de adulterio quod
persequitur & populus? ego taceam de parricidio quod persequitur puer? testor uos iu
dices saluū patrē reliqui, o magnā in contrariū sæculi nostri peruersitatē,inuentus est q
patrem posset occidere & nouercam non posset,etiā siquis occidere patrē non pōt, no
uercā potest. SEPVLLII BASSI. Dum perfodio parietem,aliquis sentiet cuiusuis le
uissimū sonum pueri, an senis, an mediæ ætatis,pueri? frater sentiet,senis? pater mediæ
ætatis? nouerca quærerem quam sordida domo natus esset,si ullam habuisset, nūc inqui
sitionem nostram humilitate effugit. Non miror si nescis,quam difficile sit patrem occi
dere,cum incertum habeas patrē. ALBVTII SYLII. Quæro a te mulier an filio tuo
credendum putes,liceat mihi nutrire puerum, ne cum matre ille, ne cum tutore queat
conuenire. Tres in cubiculo sunt patrem occidis,puerum contemnis,adulteram non ti
mes,singuli se serui libertiq; offerebant, puer stabat ante omnes, percussor latebat post
adulteram. Quid ante peccaui? cuius uxorem corrupi? quod si fecissem,hominē occide
re,sed patrem non possem,hominē occidere bonis habeo prætestes,timet hunc in alie
na potestate. Aspice corpus patris quam grauis plaga,quam alte adactus est gladius,sic
ego nouercam percussissem. CAESTII PII. Adulterū te esse nō unum testem dabo
non corruptum,dabo multos,dabo etiam pueros. Patrem tam grauiter percussi,quā de
bui nouercam.nouercā sic quidam,quēadmodum patrem. IVLII BASSI Tibi fuerit
necessarium lumen,ne eam occideres propter quā occidebas,mihi superuacuū erat ne
instrumento parricidij detegerem parricidium. Si rerum natura pateretur, obliuiscen
dum mihi erat dum occiderem minore licentia,quæ nō uidemus,agimus,& quāuis nō
minor sit atrocitas facinoris,formido minor est. Si patrem occidi,totus mihi lectus pur
gandus est,tibi parcam,parricidiū non habeo,non possum gloriari ultione patris,frater
illam meus occupauit. BLANDI quam difficile est filio patrem uulnerare,& quā faci
le priuigno nouercā occidere. VARII GEMINI. Patrem inquit occidisti, testor uos
iudices nihil leuiter hæ manus faciunt,utrum nō habui potestatem? atqui uulnerata est,
hui noli te occidere,non habui potestatem,atqui uulnerata es,leuiter uulnerata es,quā
diligenter seruata es. Tu testimoniū dic,& ostende uulnus,percussor ille quam timuit,
ne occideret. PORCII LATRONIS quale lumen affero,fortius parricidium faciam
si non uidero patrem,occidere aliquis patrem antequā nouercam potest? nouercam ne
post patrem quidem potest. TRIARII aliquis parricidio puras manus seruat, & inde
incipit quo peruenire difficile est. DIVISIO. Has controuersias quæ & accusationem
habent,non eodem ordine omnes declamauerunt,quidam fuerunt qui ante defende
rent quā accusarent. Ex quibus Latro fuit. Fuscus Arellius,debet,inquit,reus in epilogo
desinere,optime autem epilogum contexit defensione,& homines magis defendenti
quam accusanti fauent. Vltima sit pars quæ iudicem fauentē possit admittere. Quidam
pmiscuerunt accusationē ac defensionem,ut per comparationem duorum reorū irent,
& crimē simul repulissent statim transferrent. Ex quibus fuit Cæstius, hoc enim semper
expedit utiq; qui imbecilliorē partem habent,nō est utile cominus congredi,facilius la
tent quæ non comparanī, in hac controuersia duo uel tres rei, nouerca eñ procuratori
coniungiī, itaq; a filij parte utiq; aiebat prius accusandum,quia unum debebat crimen
defendere,duo obijcere,& adulterij & cædis,si qua sunt ex utraq; parte difficilia nō co
lorem,sed argumentationē desyderant,itaq; ne modum excedam prætereibo. Circa uul
nus nouercæ quidā bellas res dixerunt,quidā ineptas,imo multi ineptas. Prius illa quæ
belle dicta sunt referam. FVSCVS. Vt destricta leui uulnere est cutis,nō credas factū,
magnu priuigni,credas amatoris. PASSIENVS AIT. Sed leuiter te uulnerauit dex
tera illa,cui nec paries obstitit nec pater. VARIVS GEMINVS dixit,da ferrum testi
meo,fortius feriet. CAESTIVS dixit cum descripsisset q̄ leue uulnus esset. Nocueras
inqt,mihi si amicæ tuæ nocere potuistes. BRVTVS BRVTEDIVS quotidiano uer
bo satis significāter usus est. Riualem inquit occidit,amicā sauciauit. HISPO ROMA
NVS eiusdē generis rem dixit,ostende nouerca,ostende istud quod amator tuus uelli
cauit. BASSVS SEPVLLIVS dixit, Maritum occidit, adulterā strinxit. Ex illis qui

res ineptas dixerant. Primus ibi ante omnes MVSA uidetur, q cũ uulnus nouercæ deſcripſiſſet adiecit, At Hercules pater meus tãq̃ paries perfoſſus eſt. MVRRHEDIVS patrocinium putat eſſe, quod cauſæ ſuæ ſanguinem miſit. NEPOS LICINIVS ait, nõ eſt iſtud uulnus, ſed ludentis adulteri morſus. SENIANVS Ex illa ſtultorum nota ſententiam protulit. Nõ uulnerauit, inquit, nouercam, ſed uiri ſui ſanguine aſperſit, cũ illic uulnera tanta ponantur. VINITIVS exactiſſimi uir ingenij, qui nec dicere res ineptas, nec ferre poterat, ſolebat hanc ſententiã ſenianam deridere, & ſimilem illi referre in oratione dictam Montani Votieni. SENIANVS In hac eadem controuerſia dixerat. Nihil puero eſt teſte certius, utiq; quinquenni. Nam & ad eos peruenit ãnos ut intelligat, & nondum ad eos quibus fingat, & hæc diffinitio, inquit, ridicula eſt, nihil eſſe puero teſte certius, utiq; quinquenni. puta nec ſi quadrimus puer teſtis eſt, nec ſi ſex annorum. Illud uenuſtiſſime adijciebat. Putas, inquit, aliquid agi, omnia in hac ſententia circũſpecti hominis ſunt, finitio, exceptio. Nihil eſt autem amabilius q̃ diligens ſtulticia. MONTANI VOTIENI ſententiam huic aiebat eſſe ſimilem, & deridebat hanc in omne, & experrectum eſt animal canis utiq; catenarius paratus, erat autẽ non æquus ipſi montano, accuſauerat illũ apud Cæſarẽ a Colonia Narbonenſi rogatus, at Mõtanus adeo toto animo ſcholaſticus erat, ut codẽ die quo accuſatus eſt a Vinitio decertauerit, in Vinitiactionem ſententias ſuas referebat. Eleganter illud dixit SVRDINVS. Rogo nunquid putas illum alteram partem declamaſſe, grauis ſcholaſticos morbus inuaſit. Exempla cũ dixerunt uolentes illa ad aliquid controuerſiæ thema redigere, hoc quod aliquando faciẽdum eſt cum res patitur, ita ineptiſſimum eſt luctari cum materia & longe arceſſere, ſic quomodo fecit in hac controuerſia, qui cum diceret pro filio locum, de indulgentia liberorum in parentes, uenit ad filium Crœſi, & ait. Mutus in periculo patris naturalia uocis impedimenta corrupit, qui pluſq; quinquẽnio tacuerat, quia quinquẽnis puer ponitur, putauit ubicunq; nominatum eſſet quinquẽnium, ſentẽtiam fieri, quia Latroni beneceſſerat, qui cum diluiſſet uulnus exiguum, dixit. Aſpicite iſtam uix apparentem cicatricẽ, rogo uos non putetis puerulum feciſſe, & ne puerulum quidem quinquẽnem. GALLVS VIBIVS improbam dixit ſententiam, cum cædẽ deſcriberet, occidit, inquit, maritum, nouercam læſit, puero pepercit, etiam hunc putabat ſuum. Valde enim puero Cæſtius aiebat parcendum, itaq; dixit cum laudaret eius teſtimonium, procuratori natus es. HERMACOTAS hunc ſenſum decentius poſuit. BLANDI ſententia laudabatur, cum deſcripſiſſet a puero demõſtratum procuratorem, digito, multa ſignificante. AVCTEMON dixit.

Longe ineptiſſimũ eſt inter declamandũ extra materiam rem quampiam arceſſere

MVRRHEDIVS Mimico genere fatuam ſententiam dixit cum dixiſſet nouercam diſputare contra filij ſui, teſtimonium, facit inquit quod ſolet pro amatore, ſanguini ſuo non pepercit. NICOCRATES LACON aridus, ſed & uetus declamator dixit: HERMACOTAS cum miſerabilem dixiſſet pueri conditionem eſſe, quod infeſtus nouercæ & procuratori redderetur, dixit iam procuratorem clamare.

VICESIMA SECVNDA CONTROVERSIA.

TYrannus permiſit ſeruis ut dominis interemptis dominabus ſuis nubant. Profugerunt principes ciuitatis. Inter eos qui filium & filiam habebat profectus eſt peregre, cum omnes ſerui dominas ſuas uitiaſſent, ſeruus eius uirginem ſeruauit, occiſo tyranno reuerſi ſunt principes, in crucem ſeruos ſuſtulerunt, ille manu miſit & filiam collocauit, accuſatur demẽtiæ. ARGENTARII. Haberemus ſolatium ſi has nuptias feciſſet tyrannus non pater, habe hũc illi honorem, fac dotalem, ſine dominã cuſtodiat. Sanum putatis eſſe qui maluit tyrannum imitari q̃ ſeruum? pater noſter honeſtis parentibus natus, qui eñ aliter conditionem matris noſtræ habere potuiſſet, ſi tantum ingenuus fuiſſet. CAESTII PII. Soror opto tibi perpetuam ſterilitatem, cũ dicerem manumittamus ſeruum, aiebat, expectemus ſororias nuptias. Ergo tibi ſoror ut honeſtos habeas liberos adulterãdũ eſt, feciſſe ſimilẽ tyranno filiã raptis libertũ cruciarijs, plus ſeruo dñs pmiſit q̃ tyrannus, qui facit has nuptias, inſanus eſt aut

tyrannus, quis hoc potest credere, optandum filiæ fuisse, ne finiretur tyrannis, ne rediret pater? Si interrogauero patrem, quod grauissimum in tyrãnide fuerit scelus, si sanus est, respondebit, quod dominæ seruis collocatæ sint. FVLVII SPARSI. Eligitur maritus quem sanus pater dotalem dedisset, gener tuus ipsis nuptijs crucem meruit. Egregium generum, quo nihil est gloriosius, quam quod inter crucianos non est. Grauissima quoq; ipsi seruo facta est iniuria, dominã suam non licuit illi seruare uirginẽ. BLANDI. Fecit etiam seruo iniuriam cum detraxit abstinentiæ gloriam, nuptijs suis manumissus est. O matrimoniũ omni adulterio turpius. IVLII BASSI. Liberata Repub. quod me tristem uidistis, nolite mirari, nobis etiam nunc uiuit tyrannus. Virginitatem quam sub tyranno seruauerit, perdidit sub patre. Dic furcifer cui sororem meã uirginem seruasti? dic si placet mihi? Non uitiauit, inquit, cũ liceret illi. Ita ne dignus est nuptijs, quia indignus est cruce? ex cella suæ dominæ migrauit in cubiculũ, uel domina ex cubiculo suo migrauit in cellam. CORNELII HISPANI. Melioris conditionis sunt uitiatæ quam uirgo, illi tamen mutare nuptias contigit, quare tyrannicida premium accepisti, etiam nũc aliqua ex edicto tyranni nupta est, qui edictum tyranni fugerat, redit cum edicto, dementia hoc patris factum est, ut tyrannum accusare posset, quod ille, inquit, filiam meã alteri seruauit, nunc maritus est, qui sub tyranno quoq; nihil aliud potuit ꝙ raptor esse, is qui dotalis destinatus erat, custos relictus est, propositum est edictum, quod ne ferremus, fugimus, nihil per totũ publicæ seruitutis spacium indignius uisum est, nihil dijs hominibusq; ferendum, itaq; tyrannus post hoc occisus est, desponsa est puella, omnia ex edicto tyranni facta sunt. ALBVTII SYLII. Egregius gener cuius hæc una gloria, ꝙ comparatus cruciarijs frugalior est, melius seruus custodiuit dominã quam pater filiam suam collocauit, quemadmodũ iratus tyrannus alienos inimici tibi nepotes precantur, cum sanus pater fuit, ne has uideret nuptias, fugit, parum putatis magnum argumentũ dementiæ quod egit tyrannum in mortem, patres in exilium, seruos in crucem, quomodo qui sic fugis, sic collocas, honestius exul es ꝙ socer. Si uoles inuenire generi tuo propinquos, ad crucẽ eundũ est. ARELLII FVSCI PATRIS. Ex seruo gener & ex domina uxor, ex dño socer est factus, quis has nuptias tyrãni putet? quẽ tyranni criminibꝰ accuso, tyrannũ patris, quid de tyrãno queror? patris filis est. Quid de patre nõ querar? tyrãno filis est. Miserrima soror sub tyrãno patrẽ desyderabas, id in filia tua coegisti, qđ tyrannus tantũ ꝑmiserat. Nunc nobis pater si sanus es, exulandũ est, quid enĩ liberius accidere potest, ꝙ is status in libertatẽ, quẽ cæteri uix ferunt in seruitute? fugimus ne seruiremus, felicitatem nostram in calamitatẽ conuertit, aliquãdo enim fugit. Satius cum cæteris contumeliam ferre, quã liberatis omnibus solos in tyrannidem reijci, seruo libertatem dedit, filiæ seruitutem, seruo filiam dedit, innocentiã abstulit. Nescio quid sibi uelit, quod serui meritum laudat? tyrannũ enim laudare debebat. Seruus noster stultus, tergum, & caput suis delitijs præsentibus prætulit, si dixisset, timuisse tantum, laudabo, & hanc illi etiam nunc optabo mentem, cæteræ honestos inuenerunt seruos, hæc talem habet, quales illæ in tyrannide habuerunt. Soror mea ancillulæ pellex est, sed ut domina nuberet, conseruula de cellula exacta est. Nullum in tyranno maius scelus fuit, ꝙ quod tibi libuit imitari. O te soror miseram, quod ista non sub tyranno passa es, iam enim pati desisses. Hoc tu putas premium esse, quia dominã non uiolauit, uiolet quantum uolet. Iste uero ut dicis iniuriam tibi fecit, quia affinitatem quam moratus est, si non cessas etiam fortasse ex illo nepotes haberemus, habebimus generũ si possumus patri similẽ, sin minus nõ erubescendũ, cui cognatus sit, aliquis, cui sacra aliqua & penetralia, in quæ deducatur uxor, quem adiungamus ad domũ, non quem extensum doleamus. PORTII LATRONIS. Qui omnia tuleramus, hos fugimus, uocat seruum, & quia crucem non meruerat mereri iubet. Ita ne furcifer tu potuisti dominã complecti? putasti autem te per tyrannum uicturum, aut semper futurum patrem? felicissimi uidebuntur quibus cõtigerit raptus tyrãnus, ita sine dubio beneficium dedit, qui custodiuit dominã a stupro, se a cruce, cum infelice faciat dotalem suum noua nupta deduceretur, siqua fides est exhorrui, quasi repositum esset edictum, cogitabam quem sorori uirum eligerem, simpliciter fatebor, fastidiebam iam eas cõditiones quæ ante profectionem fuerant, aiebam, illo

tempore

tempore ne aliæ uirgines erant.Non uitiauit,inquit,sub tyrãnide,o nos felices,sine nũc quidem.TRIARIVS, age,hoc non est,premium unum spectare omnium cruces,certum habeo si habuisset tyrannus filiam,nõ scripsisset edictum,indicit festum diem,aperiri iubet maiorum imagines cum maxime tegendæ sunt.VARII GEMINI.Eadẽ hora & libertum fecit generum,hoc fecit quod tyrannus nõ cogit,nisi cum irascitur, seruos ne tunc quidem fecit cum cogitur,generum habes,qualem? ut illi laudationem suã reddam, nempe frugi seruum,seruis tuis paritura fratres,quantum ad expositionem rerum pertinet, Sunt quidem acerba tyrannidis mala,tamen tristiora exponam, quæ post tyrannidem gesta sunt,non dubitabam quin esset tyrannicidæ nuptura. Si sub tyranno uitiata esset,haberemus,hoc non tibi uni accidit,nondum tyrannum occisum puto, etiam nunc tyrannicas nuptias uideo.MARYLLII.Nũc sciam,an merito libertatem acceperis, si liber non merueris crucem , hoc quid obijcio, qui in pluribus fecit occisus est. L.VINITII.Nũc in domo nostra matrimonium est,cuius me puderet,etiam si raptus esset,q̃ miseros putatis iudices esse eos, quibus quidẽ duo quæ miserrima fuerunt optãda sunt,tyrannus & raptor,una generi tuo cõmendacio est,quod se aliquando ista puella putauit indignũ. VALLII SYRIACI.in ea cõditione iudices sumus,ut cõsolari debeamus sororem,quod aut rapta non sit,aut nupserit,& tamen quid ille meruit? q̃diu p dominum licuit innocẽtissimus seruus. SEPVLLLII BASSI. Nuptias clausa domo fecimus,in contubernium deducta serui domina est,ita iste dexterã sororis meæ nisi dũ manumittitur nõ contingit,POLLIONIS ASINII.Inter nuptias fescẽninos in crucẽ generi nostri iocabantur,miserrimum egisse me diem memini,quo in exilium fugimus. Inter hos dies sororis nuptias numero.Miserrima soror fortasse uemularum tuorum nouerca es,pater uolo ducere uxorem,dic quam mihi ex ancillis despondeas. Contra ALBVTII SYLLII. Seruauit dominã,si quis tyranno indicasset,solus in cruce pependisset.DIVISIO.LATRO in has questiones diuisit.An etiam si non debuit filiam sic collocare,damnari tamen ob boc non possit dementiæ, licet, inquit, mihi filiam meam cuiuelim collocare,isto modo & repudium remisero genero. Accusator,male collocasti filiam,& multi alij,quid tibi uidẽtur hi,qui abdicant filias suas,auari sed? mala causa est,nec ob hoc damnabor. Tu patrem debes dementem accusare,non sanum regere. Ego istud an sine ratione fecerim, uidebimus,satis est si sana mente feci.Deinde an sic filiam collocare debuerit? hoc in bæc diuisit, an etiam si meruit seruus, non tamen sic illi referenda fuerit gratia.Deinde an bene meruent.De facto serui primum disputauit. Deinde animo factum quale.Non dominam constuprauit, auge beneficia, nec dominum occidit, nec adultero dominam uenundedit,Non est beneficium scelere abstinere, & tyrannus permisit dominam rapere,nõ coegit.Deinde hoc beneficium eius quod laudes seruos, alioquin iniuriam fecit,si non subducta est iniuriæ,sed reseruata,tunc tamen solatiũ fuisset cum multis pati.Deniq; quod aliæ in tyrãnide passæ sunt, hæc in libertate,cæteræ absentibus suis,hæc præsentibus.In alijs stuprum uocabatur, In bac matrimonium, In alijs finis expectabatur iniuriæ,in hac nullus,deniq; illarum stupratores suffixi sunt,huius maritus numissus. Deinde de animo serui LATRO colorem a parte filij, quare non uitiasset seruus,hunc fecit,timuisse illum supplicium, scisse futurum,ut liberata repub. omẽs pœnas qui contaminassent dominas suas darent,& aduentare iam tempus ultimum tyrannidis uidebatur , cum ad summam perducta rabiem, quæ nũq; nisi ex desperatione fit. Itaq; cum uideret,inquit,suffici cruci seruos clamabat,hoc ego futurum sciebam.In ultima oratione LATRO dixit,serui quoq; nomine tecum queri possum, quẽ qui frugi fuerat,nequam fecisti.ALBVTIVS hoc colore usus est, immatura etiam puella,nec adhuc iniuriæ idonea, & ideo illam non adduximus,quia ætatis beneficio tyrannidem sentire non poterat.CASTIVS dixit.Ego plane non sum detracturus seruo suam laudem, habuit bonam mentem sperauit posse fieri,ut si uirginem seruasset nuptijs dominæ manumitteretur. VARIVS GEMINVS ait, fortassis amicam habebat,hac delectatus, nam quidam uirginum concubitum refugiunt, fortasse scit illam nõ esse passuram, & illud quod nequam quoq; seruus interdum frugi facit,malam fortunam timuit, & hanc sententiam

quæ ualde circũlata est adiecit. An etiam furcifer auderet cum domina concũbere, nisi illi pater permisisset, & illud dixit. Ad hoc pater ab exilio redibas, ut exilium ergo quid fugimus. BVTEO uoluit uideri re uera mente lapsum patrẽ, & in narratione hoc dixit, quã mœstus uenit domum ab edicto tyranni, quantũ in sinu filiæ fleuit, puto illo tempore mentem esse concussam. VARIVS GEMINVS dixit, de abstinentia sic contaminare dominã suã & trahere in cellam non est ausus, nisi forte hoc modo mauis narrem, iam tunc sperare sororis nuptias cœperat. A parte patris magis defensione opus esse dicebat Latro quam colore. Varius Geminus factum ipsum defendit magnos uiros fecisse, ut libertinas uxores ducerent. M. Cato inquit, coloni sui filiam duxit uxorem, sed ingenuam respondeam, sed Cato, plus interest inter te & Catonem, quã inter libertum & colonum, quã multa bona haberet subiectus, & obsequens maritus, nõ petulantiam timebit, non uerborũ contumeliã, non pellicem, non repudium, filiam meã semper domi habeo, quam eo magis desydero, quod ab eo diua illa fide inde factum liberti laudauit. Albutius & Phaneus est, dixit neminẽ natum liberum esse, neminem seruum, hæc postea imposuisse fortunam nomina singulis, deniq; inquit, scis & nos nuper seruos fuisse. Retulit Seruium regem. SYLO POMPEIVS hoc colore usus dixit. Exhaustum tyrannidis iniurijs patrimoniũ, non habuisse se dotem quam daret. ARGENTARIVS. Voluit uideri puella uolente se fecisse, uisa est, inquit, indulgere illi, certe debuit. CAIVS SABINVS hoc colore usus est, ut inquantũ posset dignitatem suam destrueret, & humilitatem confiteret̃, & ideo, inquit, facilius potuit. Non uitiaui quia nemo in domũ nostram oculos dirigebat, & fuerã, inquit, facere cui collocarem, quærendus mihi erat gener aliquis libertinus, quid ergo alieno potius liberto? hunc iam noui, scio cuius affectus in nos sit, si moriar, scio me meã filiam apud hunc tutorem relicturum. Et hanc sententiã adiecit, quæ ualde excepta est, cum nõ contempsi generũ qui tyrannum contempserit.

M. Cato filiã coloni sui duxit uxorem.

ACTIVS POSTHVMVS hoc colore usus est. Nihil est, inquit, inuidia piculosius, hanc sapientes uiri ueluti pestiferam uitandam esse præcipiunt, hanc ita uincens inuidiam eram, hic nunc nobis obijcit fortunã liberorum nostrorũ, oderant filiam meã fœminæ, me patres, quasi publici mali segregem exprobratorem, quo uno modo honeste potui feci, filiam meam cæteris similem, fortuna mea publicæ partis detracta omnis inuidia est, filiam nõ habeo honestiorem quã uos, seruum frugaliorem habui quam uos. HISPO ROMANVS dixerat. Maritum autẽ ego istum uocem, raptorem serotinum, uerbum hoc quasi amputanti, quod non erat usurpatum, quibusdam displicebat, eiusdẽ uerbi explicatione, ut extra reprehensionem esset, usus est. CAIVS SABINVS cum diceret nondum esse consumatam aduersus seruos publicam uindictam, etiam nunc in domo nostra residuus raptor est. SATVRNINVS FVRIVS qui uolens uel condemnauit, maius nomen in foro quam in declamationibus habuit, solebat tamen tam honeste declamare, ut scires illum huic materiæ non minus idoneum esse, sed minus familiarem. Is in hac controuersia cum L. Lamiæ filio declamaret, dixit sententiam.

Inuidia siculi nõ inuenere tyranni Maius tormentũ

Ex tabellis emptionis multi sententiã trahere tentauerũt. ALBVTIVS dixit, profer mihi tabellas, quid hoc est? generum socer mancipio accepit. TRIARIVS dixit, fugitiuũ errorem nõ esse ita, si malũ auctorem habemus, gener noster fugitiuus est. BLANDVS dixit, relegamus auctoritatis tabellas furtis noxaq; solutas, hæc generi nostri laudatio est? GALLIO dixit, furtis noxaq; solutus est. SPARSVS dixit, ostende tabellas, quid nobis cũ isto genero, prior dominus promisit, fugitiuũ non esse, gratulor uobis posteri, patrem fugitiuũ non habebitis VARIVS GEMINVS dixit, errorem nõ esse, adijcio, fugitiuũ non esse, adijcio, furtis noxaq; solutũ. Tum nunquid de generi tui nobilitate detraxi? POLLIO aiebat ridere se, quod declamatores decreuissent hunc utiq; emptitiũ esse. Mirari uos puto quod in hac cõtrouersia om̃es declamatores mentis suæ fuerint, nõ fuerunt. NEPOS MANVLIVS cum hortaret̃ libertum ad repudium sororis dixit. Refer nobis gratiã, & tu sororem meã manumitte. NEPOS LICINIVS illi nõ cessit, dixit enim, sub illa subsellia transite serui, transite liberi, empta cognatio, & tum illum sensum elegantem, &

ab omnibus

ab omnibus iactatum corripuit, sed soror opto tibi sterilitatem, adiecit, nec est quod mi
reris me timere partum tuũ, habeo sic nasci tyrannos.

VICESIMA TERTIA CONTROVERSIA.

Proditionis sit actio. Pater & filius imperium petierunt. Prælatus est patri filius, bellum cõmisit cum hoste, captus est, missi sunt decem legati ad redimendum imperatorẽ, euntibus illis occurrit pater cũ auro, dixit filiũ suum crucifixũ esse, & se aurum ad redemptionẽ tulisse, illi peruenerunt ad crucifixum imperatorẽ, quibus ille dixit, cauete proditionem, accusatur pater proditionis. ALBVTII SYLI. quid desyderatis ultra? impetratur precium, tristiorẽ istum uidimus, cũ filius imperator renunciatus est, quã cum captus, redde rationẽ quemadmodũ redieris tutus, senex, solus, cum auro, cum etiam imperatores capiunt. Imperator adulescens renunciatus est omnibus latis præter patrem. CAESTII PII. Plus accepit auri, quã posset abscondi, nolite mirari, & imperatorẽ, & filium uendiderat, caueteq; proditionem, iam comites cauimus, abstulissent tibi aurum hostes, nisi dedissent. Cum de redemptione ageretur, omnes in curia fuerunt, præter competitorem, indicium fuit morientis breue, filij uerecundum. BLANDI. Quomodo te dimiserũt? si nihil aliud, & ducem genuisti, & tu esse uoluisti. Si non decreueramus, consilium nostrum expectari debuit, si decreueramus, officium. ARELLII FVSCI PATRIS. Vnde tam graues paterni sinus? nunquid ossa filij reportant? expectat uidelicet, iudicia uestra reus tanquã nesciat, quid de illo sentiatis. Nõ tu semel apud hostem fuisti, sed nos semel legatos misimus. Imperator non audet nominare te tanquã patrem. IVNII GALLIONIS. Fuit adulescens optimus, uerecundissimus, qui patri suo cessisset, si salua pietate potuisset. Iterum uobis inter uos patrem, & filium iudicandũ est. Candidatus processit contra patrem, si silentiũ eius intelligeres, scisses, & tunc uobis uerecunde indicauit, habebis apud hostes auctoritatem, apparebat te Reipub. irasci. Legati nostri aurum ferebant, pater auferebat, dixeras illos sero uenturos, nonne peruenerũt? sero imperatorem nostrũ conuenerũt. Imperator istum accusat, nos subscribimus, hoc fuit impatoris nostri testamentũ. Obijce, inqt, aliqua anteactæ uitæ crimina, nõ possum, uerecundũ competitorem habuisti, multũ tacebat, quod possum tibi maius crimen obijcere? filius tibi tuus credi Rempub. noluit. Non est quod dicas, quem misi ad hostes tanquã ipse ire non postes, cur tam cito reuerteris? diutius nos cõtra filium rogasti, quam pro filio hostem, nõ immobilis stetisti, non illi quasi & ipse affixus hæsisti, quid tam cito recedis? etiam nunc uiuit, etiã nunc loquitr, recessurus interroga si quid uelit mandare, uoce proditionẽ coarguit, silentio proditorem. Intelligo quanto periculo istum ostendam, quẽadmodum enim iste accusationẽ uindicauit cruce, omnibus argumentis premitur, dabo qui uiderint, dabo qui audierint, dabo aurum, dabo testem, & ne quid de dignitate dubitari possit, imperatorẽ, de hoc utrum uolet dicat, inimicus est, hunc indicauit. Vtrum tantũ haurierat, ut appareret etiã nunc quærentibus, tantũ suspectus erat, ut queuis quam uos admoneret, proditionẽ cauistis, optimus adulescens, optimus imperator, qui Reipub. curã agere ne in cruce quidem desijt, dignũ te non putauit filius cui diceret, caue proditionẽ. VARII GEMINI. Nolite omnia expectare ab accusatore, & occupato & uerecundo, reum intelligite, crimina audistis, quæritis anteactæ uitæ crimina? non habet, nihil unquam tibi filius obijcere uoluit, tam cito lassatæ preces tuæ sunt, quid faciet miser? Nec imperator potest tacere proditionem, nec filius loqui pro proditore. PORTII LATRONIS quid abitis? itaq; iam peruenit usq; ad crucem. Vereor ne tam sero caueamus, quam imperator noster, qui non ante intellexit proditionem, quam proditus est, nec unquam præsentius periculum fuit, Respublica sine imperatore est, proditor sine custode, quid est quare tibi hostes pepercerunt, & imperatoris nostri pater esses, aurum habes, & legatus non es. Si tibi dicam, expecta dum legati mittuntur, filius tibi publice remittetur, dices, paternus affectus non sustinet moram, rapit me desyderium filij, etiam si redimere uiuum non potero, mortuum redimam. Nunquam tam durus hostis fuit, ut paternis lachrymis non flecteretur. Vt ignoscam tibi quod tam cito isti obijciam, quod tam cito redisti,

dic quid dixerit tibi? an nihil cum patre loqui uoluit? Cauete proditionem, hoc dixit, uidete ne quis nocte inscijs custodibus exeat, ne quis Republica ignorante ad hostem perueniat, ne quis ex hostium castris grauis auro reuertatur, nihil deest indicio. Si quid de proditione quæritis, imperator uobis dicet, si quid de proditore, legati. PARS ALTERA, ARELLII FVSCI. Quantum est precium quo uendo, ut filium pater spectem in cruce, filius patrem de cruce, tanti & imperatorem & parricidium uendidi, gratulabimur omnes repulso magis quã designato, nimis ambitiose nunc pœnitet, & filium & patriã uendidi, tam exiguum auri accepit, ut unus senex portare posset. In hac controuersia, etiam si coniecturalis esset, habet quasi certum tritumq; iter, fuit tamen aliqua inter declamãteis dissensio. LATRO semper contrahebat, & quicquid poterat tuto relinquere præteribat. Itaq; & quæstionum numeros minuebat, & locos nunq; attrahebat, illos quoq; quos occupauerat, non diu dicebat, sed ualenter, hoc erat itaq; præceptum eius, quædam declamatorem tanquam prætorem facere debere, minuendæ litis causa, quod in hac cõtrouersia fecit, non enim curauit dicere, nullam esse factam proditionem, sed se proditorem non esse, & suspectus, inquit, iudici est, qui plus quã se defendit, & nolo, inquit, cum filij uoce pugnare, ut imperatorem & filium mentitum dicam, præsertim cũ odium aduersus filium obijciatur patri. ALBVTIVS in duas parteis declamationem diuisit, primum negauit illam esse proditionem, deinde ut esset, ad se non pertinere. Colorem contra patrem SYLO POMPEIVS hunc introduxit, odio illum Reipub. a qua repulsus erat fecisse, & odio ipsius filij quem oderat, & quia competiuerit, & quia uicerit. VARIVS GEMINVS dicit statim petisse patrem hoc ꝓposito imperium, ut proderet hominem auarum & lucro inhiantem, & quia noti mores eius erãt uinctum ab eo competitore, a quo uinci fas non erat, nisi hominem turpissimum. Ante comitia, inquit, paratus fuerat & pecuniam accipere & filium prodere, post comitia paratus erat pecuniam dare, ut filium proderet, ut captus est dux, aiebamus, inquit, nõ potest hoc sine proditione fieri, excusauimus nos imperatori, diximus perseuerasse ad redemptionem, quam decreuisset pater, hoc loco ille respondit. Cauete proditionem. BLANDVS dixit, ægre ferentem pudore repulsæ, uoluisse occidi filium, ut in eius locum substitueretur ipse. HISPO ROMANVS. Vltionem, inquit, suam hosti uendidit, tam facile inquit exijt, nocte peruenit ad hosteis, redijt, ut scires illum non tunc primum fecisse. ARGENTARIVS dixit, perfer ad senatum mandata filij tui, necesse est tibi multa dixerit, legatis quoq; aliqua mandauit, fortasse proditoris nomen patri dixit. Indica nobis, nihil inquit, dixit mihi, sublata omnis quæstio est, quæritis quem dixerit? uidete cui nihil dixerit. Pro patre de comitijs hic color LATRONIS fuit, ne quis filiũ meum uinceret, timui, itaq; professus sum, ut auctoritate mea deterrerem futuros competitores, deinde ipse filio meo cessi. ALBVTIVS hoc colore usus est, aiebat inquit, talem imperatorẽ fieri debere, qualis Scipio fuisset, talem senẽ, qualis maximus fuit, senem nihil temere facturum, utriusq; populo copiam feci. CAESTIVS hoc colore usus est. Noueram uitia filij mei, sciebam esse acrem adulescentem, fortem, sed inconsyderatum, temerarium. Itaq; petij imperium Reipub. causa filij mei, quem idoneum ad tantũ sustinendum onus non putabam. FVSCVS ARELLIVS dixit, in hoc se competisse, ut hostium animi frangerentur cum audissent posse Rempubli. uel in una domo duos eligere. HISPO ROMANVS, simpliciter putauit agendum. Inepti inquit, hi colores sunt, componantur competitores, hoc itaq; egit colore, ut quereretur, de exitu comitiorum adulescentulos omnes conspirasse, quasi de ætatis comparatione ageretur, facile itaq; uictum senem non ambitientem, de me inquit, queri non potestis, clamaui, nõ est uobis utilis huius ætatis imperator. Mansit itaq; illi & post comitia eadem contumacia, nihil referebat ad patrem, nihil cõmunicabat, itaq; captus est, & cum descripsisset quã imperite disposuisset aciem, quemadmodũ exploratis locorũ insidijs oppressa eius temeritas esset, adiecit, hoc erat quod uobis clamabã, ducem senẽ eligite. OTHO IVNIVS PATER, præsagijs quibusdã & insomnijs hanc fortunã prænunciantibus agitatur, te comperisse dixit, erat autem ex somniatoribus totus, ubicũq; illum defecerat color somnia

narrabat

narrabat de eo, quod inscio senatu egressus est. LATRO sic colorauit, amentem & attonitum protinus procurrisse. ALBVTIVS hoc colore usus est. Semp de duce toto cōstitui, longum erat expectare, ad summam festinaui, nec occurri. VARIVS GEMINVS dixit. Maluisse solum ire, hostes enim auctoritate legatorū non moueri, ad lachrymas patrum sepe flecti. SYLO POMPEIVS ait. Putaui utilius esse, priuata illum pecunia redimi, minoris enim posse æstimari, quam si taoquā imperator redimeretᷣ. ARGENTARIVS ait, nihil tam iniquum erat, quam legatos ad redemptionem mitti, nunquam enim reddidissent, quem sic desyderari publice iudicassent. Itaq; præcucurri rogaturus & hoc dicturus. Exercitus contemnit illum, Respu. relinquit. BLANDVS ait, cogitanti mihi quid facerem, contentus ire essem, paternis lachrymis, an comitatu publico præces meas adiuuarem? Tandem uenit in mentem Priamum regem ad redemptionem filij, sine legatis isse & cum auro. SEPVLLIVS BASSVS ait, non expectasse se curiam, quia putauerit futuros qui redimendum oegarent, quod factum apud romanos sepius erat, itaq; ante se uoluisse redimere, quam posset aliquid de non redimendo constitui. CAESTIVS dixit, non quæsiui secretos tramites, & occultum iter, proditor, scilicet eadem uia ueni qua legati. De uoce filij color est. ALBVTIVS hunc fecit, pudebat illum, inquit, quod captus erat, quærebat aliquod fortunæ suæ patrocinium, uoluit uideri non culpa sua, sed proditione hoc sibi accidisse, itaq; nomen adijcere non potuit. FVSCVS ARELLIVS dixit, alienatum iam supplicijs animum & errantem has uoces effudisse sine argumentis sine reo. VARIVS GEMINVS omnia complexus est, potest, inquit, propter hoc, potest propter illum, ego uobis idem suadeo, cauete proditionem, hoc si cauere uultis, imperatores senes facite. Illud & in hac cōtrouersia & in omni uitandum aiebat CAESTIVS, quoties aliqua uox poneretur, ne ad illam quasi ad sententiam decurramus, sicut in bac apud Cæstium quidam auditor hoc modo cœpit. Vt uerbis ducis uestri scilicet, iudices, incipiam. Cauete proditionem, sic finiuit declamationem ut diceret, in quibus uitam finit imperator, cauete proditionem. Hoc sententiæ genus CAESTIVS hoc uocabat, & dicenti discipulo statim exclamabat ut in illa suasoria in qua deliberat Alexander, an oceanum nauiget, cum exaudita uox esset, quousq; inuicte? ab ipsa uoce quidam cœpit declamare, & in hac desijt. Ait illi Cæstius desinenti.

Et alter cum descriptis Alexandri uictorijs, gentibus perdomitis, nouissime poneret, quousq; inuicte, exclamauit Cæstius, tu autem quousq;? OTHO PATER, hoc colore usus est pro patre, dixit enim molestum fuisse imperatori, quod illum Fuscum legati intuebantur, itaq; ut ab hoc illos spectaculo urgeret, & ex eo narraret uerecundiam suam, id dixisse, quo audito festinarent. itaq; dixisse illum, noo caueant proditionē, sed cauete quasi ipsis legatis esset periculum ne proderentur.

CONTROVERSIA VICESIMA QVARTA.

RApta raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Qui dicebatur raptor negauit se rapuisse, iudicio uictus uult ducere, illa optionem petit. ALBVTII SYLII. Per quam io omni discrimine periculosa libertas est, meruit puella ut taceremus, misericos in nos etiam antequam rogaremus fuit, inhumana libertas est. Si uincimus aduersus iudices, noo oportet tibi amplius quam semel optare, omnis nimia potentia saluberrime in breuitate constringeretur, qui potest condemoare, possit semel, qui potest occidere, possit semel, aut si qua iteratio recipi potest, in pœnitētiam mortis recipienda est, proponite uobis iam supplicij causam, faciam carnificem, sicui tamen hoc semel liceret, meum est, exorata sum, conde gladium, irata um, repete optionem, & non semel, mori satius est, occide iam non uitiatorem, sed uirum. PORTII LATRONIS. Periculosius est negare raptum quam commisisse, in hanc perturbationem adulescens perductus erat, ut ignoraret, quid fecisset, non refugiebat tamen puellæ nuptias, fauebat tantum sibi, ut innocens duceret, itaq; nihil aliud petit quam libertatem, ut honestius duceret. Ita apud uos iudices, tutius est peccare quam erubescere, dignior pœna erat, si id peccasset, quod meminisse posset.

Exurge

Exurge adulescens & sine ullo respectu pudoris ad pedes te puellæ dimitte, accedite & uos amici propinquiq;, & tu mater & pater, quid te puella, & quid te horum lachrymæ monent? Non inquit, ad illum magistratum, non dissimulo, metuo te puella, si nusquam rogari uis, nisi ubi occidere potes, grauius punior nunc, cum me peccasse pudet, quam cum peccaui, quæ post iniuriam ignoscit, perdit misericordiam. CAESTII PII. Venit ad uos uestro beneficio retenturus puellæ beneficiũ, optauit nuptias neq; adhuc sciebat, quam uerecundum maritum esset habitura, uitiatorem dimisisti, uirum occides, aiebat iudex, quid habes, quod tam ptinaciter neges? nuptias optat, min⁹ est ergo qđ uitiauit, quã quod negauit. Q. HATTERII. Nõ sum, inquit, optatura mortem, sed uolo mihi licere & mortẽ optare, quã potestas ista delecta crudelis est. BLANDI, ergo nos iniuriam piculosius nauigamus quam fecimus. IVNII GALLIONIS quadam nocte quid dicam? iam negare non audeo, non diligenter causa mea acta est, dum nihil timetis, facilius me puellæ credidistis, confitendum est uitium nostrum, non nuptijs fecimus moram, siue adhuc esset uitiata siue non esset, uisa est indigna matrimonio, quæ hominem non posset occidere, tibi consulebam, ne direreris uitiatori nupta, si per te licuisset, honestiorem maritum habuisses, tu negasti. O hominem impudentem, ita tu nõ ante ingratus tribunal in conspectu populi, in medio foro clamitasti, ego uirginem rapui, neminem habere tam obsequentem maritum potes, hic iam nihil negauit. VARII GEMINI. exponam uobis rerum ordinem sic, tanq; ab eo didicerim qui, quid fecerit, nescit. VIBII GALLI. Vbi estis qui dicebatis, nihil interest tua, cõfitere, cõfitere, quia honestius putasti raptori nubere. Sit, inquit, mihi hæres, siquis intra decẽ menses natus fuerit, nunquã negat. Surge adulescẽs, dic rapui, uitiaui, incipe scire quod nescis, miraris si tibi nõ credit? multũ est de quo timet. PARS ALTERA. P. ASPRENATIS. Nescio utro iudicio aduersarius fuerit improbior, priore id egit, ne quam omnino pœnam stupri penderet, hoc id agit, ut ipse optet ex duobus alia lege constitutis supplicijs, utrum uelit pendere, fatetur enim impune se habere maluisse, quam ducere uxorem, uxorem ducere malle quam mori, antea legem uitiationis euertere conatus est, nunc transferre uult, aduocatos rogat iudices, rogat omnes potius quã uitiatam, utinam non hic illum liberaret metus, quod iudicis suæ clementiam nobis clamabat se innocentem, etiam si quid putasset mori non recusare. Aderat raptori populus, nec quisquã magis suspectam faciebat uitiatæ causam, quam lenitas optionis. Si tibi iam de stupro tuo liquet, est quædã prima innocentiæ uerecundia, præbere se legibus, tu uero meruisti quidem mortem, illa inficationem, ignorasti an peccasses, innocens esse uoluisti, causam habes, reuertere ad partes puella, quandoquidem toties iam rogas, quæ rogari ipsa debueras. LATRO tres fecit quæstiones, an illa interrogatio iusta fuerit, non sunt, inquit, non enim constabit te raptorem esse, nihil res, inquit, an negauerit, erat enim raptor etiam si negabat, & ita iusta fuit optio, an si iniusta optio fuit reuocari possit, optio inquit, semel puellæ datur, immutabilis est, semel emissa est. Iudex quam tulit de reo tabellam reuocare non potest, quæsitor non mutauit pronunciationẽ suam. Nihil tam ciuile tam utile est, quã breuem potestatem esse, quæ magna est, si uolet & alteram suam opinionem reuocare, & deinde tertiam. Nunquam constabit quid futurum sit, cum illa quod optauerit, possit sequenti semper ratione rescindere. Tertiam fecit quæstionem, an si possit aliquando reuocari optio, nunc debeat. Hæc defensio adulescentis qui negauit se uitiasse. FVSCVS & ordinem mutauit quæstionum, & numerum auxit, fecit enim primam quæstionem, an rapta non possit amplius optare quam semel, potest inquit, lex em̃ non adiecit quoties optet, sed ex quibus aut hoc, inquit, aut illud, nõ adijcit, neq; amplius quam semel. Contra ait, lex iubet te alterutrum optare. Tu hodie si mortem optaris, facies quod nunquam futurum est, utrumq; optaueris, etiam si non licet, inquit, amplius quã semel & mortem optabis & nuptias, ego nondum optaui, optio est quæ legitime fit, illa non est facta legitime, si prætor defuisset, nunquid optionem uocaret? Si rapta defuisset, raptor non fuit, non est ista optio, sermo est, an proximo iudicio confirmata sit optio, rapta ait, agebatur apud iudices, utrum deberet raptæ esse optio, non iudicata est raptam esse debere, rapta sit, non inquit puella, quæsitum est enim an ego

in raptorem

In raptorem ius haberem, iudicatum est habere me, uti debeo. Non possum ante legem habere quem raptorem. Nouissimam quæstionem fecit æquitatis, an raptæ debeat esse optio. PASSIENVS hanc ultimam partem sic diuidebat, an si adulescens malo aduersus puellam animo inficiatus est raptam, ut nuptias effugeret, dignus sit ut iterum fortunam subeat optionis recusatæ, deinde an malo animo fecerit. VARIVS GEMINVS ultimæ quæstioni uel parti, inquit, quid debeat fieri, quæritur. Duo hæc adijciebat quæ per se quæri putabat, an si puella pro certo adulescentis mortem optatura est, nō debeat illi permitti optio tam crudeliter usura sua potestate. Deinde an mortem optatura sit, quid est, inquit, quare uelis optare nisi quod nuptias non uis? hoc non tantum patimur sed rogamus. Color pro adulescente introductus est, a Latrone talis, ut diceret, se ebrium fuisse, & ignorare quod fecerit, hoc die magis credere de facto suo quā scire, recusasse autem nonne duceret uxorem, sed ut sua uoluntate duceret, & iudices nō audisse solicitos, faciles fuisse quasi de nuptijs ageretur. VARIVS GEMINVS raptam cōfessus est, & dixit. Nihil tam contrarium esse adulescenti, quam etiam nunc negare, ne non tantum raptam, sed etiam iudicem offendat. CAESTIVS nec Latronem secutus est dicentem, nescisse se hodieq; nescire, nec Varium Geminū confitentē, se nō rapuisse apertius negauit. Vtrum, inquit, inuenire nō poterat iudices, tertiā sententiā secutus est. Si rapuit indignum est puellam inuitam raptam esse, si non rapuit, nonne indignum est fieri, illum maritum? SYLO POMPEIVS dixit, adulescentem uerecundum natura & rificui pudoris non sustinuisse confessionē. Non placebat Latroni color. Minus, inquit, ignosceret illi si scit se rapuisse. & sciens mentitus est. Contradicebat Sylo, posse illi fidē fieri aliquem nescire an rapuerit. HISPANVS CORNELIVS. Non subducere illi maritum uolui, sed honestiorem dare. Digna est, inquit, tam misericors puella quæ non uideatur nupsisse raptori. HISPO ROMANVS ait, illos sodales qui illos impulerant circumstetisse & dixisse. Nō est hæc quam rapuisti, alia mitti timuit, ne illi qui eam rapuerat faceret iniuriam. ARGENTARIVS dixit, uellem mortem optasses, nō esset hic raptor iudicatus. Non causa tua illum premit, sed optio, dum unusquisq; iudex dicit, quid habet quod tantopere recuset? putat de capite agi, & ipse ait, se non uelle ducere uxorem, sed titulum recusare. Nempe uictus ducet uxorem. Non est solicite de eo iudicandum, cui damnato gratulandum. SYLO, hoc colore usus est. Confusum adulescentem subito, & tanto tumultu parum sibi constitisse, & negasse, quia perturbatus erat, pseuerasse quia negauerat

Libri quarti Controuersiarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER QVINTVS.

IAM uidebar promissum meum implesse. Circumspiciebam tamen num quid me præteriret. Vltro Votieni Montani mētionē intulistis, & uelim uos subinde aliqua nomina mihi offerre, quibus aduocetur memoria, & quæ, quando senilis marcet per se admonita, & aliquando lacessita, facile se cogitet. MONTANVS VOTIENVS adeo nunquam ostentationis declamauit causa, ut ne exercitatus quidem declamauerit, Rationem quærenti mihi ait, Vtram uis? honestam an ueram? Si honestam, ne male assuescam, qui declamationem parat, scripsit non ut uincat sed ut placeat. Omnia itaq; lenocinia ita conquirit, argumentationes quia molestæ sunt, & minimum habent floris relinquit, sententijs explicationibusq; audienteis delinire contentus est. Cupit enim se approbari non causam. Sequitur autem hucusq; inferiorum declamatores uitium, ut necessaria deserant, dum speciosa sectant. Accedit etiā illud quod aduersarios quāuis fatuos fingāt, respondeāt illis & quæ uolunt & cū uolunt. Præterea nihil est quod errorē aliquo dāno castiget, stulticia eorū gratuita est, uix itaq; in foro futurus piculosus stupor discuti pōt, q creuit dū tutus est. Quid ꝙ laudationib' crebris sustinenť, & memoria illorū assucuit certis interuallis quiescere. Cum

Cum uentum est in forum, & desijt illos ad omnẽ gestum plausus deficere, aut deficiũt, aut labant, adijce nunc quod ab alijs nullius interuentu excutitur. Nemo ridet, nemo ex industria alloquitur, familiares sunt omnium uultus in foro, ut nihil aliud, ipsum illos forum turbat, hoc quod uulgo narratur an uerum sit, tu melius potes scire. Declamatoriæ uirtutis LATRONEM PORTIVM unicum exemplũ, cũ pro reo in hispania rustico Portio ꝑpinquo suo diceret, usq; eo esse confusum ut a solœcismo inciperet negantem potuisse confirmari, ac parientem desyderantẽ qua impetrauit ut iudicium ex foro in basilicam transferretur, usq; eo ingenia in scholasticis exercitationibus delicata enutriuntur, ut clamorem, silentium, risum, cœlum deniq; pati nesciant. Non est autem utilis exercitatio, nisi quæ operi simillima est illi quod exerceat, itaq; durior solet esse. At uero certamen gladiatores grauioribus armis discunt quam pugnant, diutius illos magister armatos quã aduersarius sustinet. Luctantes binos simul ac ternos fatigant, ut facilius singulis resistant. Cursores quod intra exiguum spacium de uelocitate eorum iudicetur, id sepe in exercitatione decurrũt, quod semel decursuri sunt in certamine. Multiplicatur ex industria labor quo condiscimus, ut leuetur, quod cernimus in scholasticis declamationibus, contra uenit, omnino molliora & solutiora sunt, in foro partem accipiunt, in schola eligunt, illic iudici blandiunt̃, hic inseruiunt, illic inter fremitum consonãtis turbæ intendendus animus est, uox ad aures inde perferenda, ex uultu dicentis pendent omnium uultus. Itaq; uelut ex umbroso & obscuro prodeuntis loco claræ lucis fulgor obcæcat, sic istos a scholis in forum transeũteis, omnia tanquã noua & inusitata perturbant. Nec ante in oratorem corroborantur, quã multis perdomiti contumelijs puerilem animum scholasticis delitijs languidum uero labore durarunt. LEPIDVS, uir egregius & qui declamatorio non studio.

Controuersia Vicesimaquinta.

ADulterum cum adultera qui deprehendent, dum utrumq; corpus interficiat, sine fraude fit. Ingrati sit actio. Milciades peculatus damnatus in carcere alligatus decessit. Timon filius eius ut eum sepeliret uicanum se pro corpore patris dedit. Callias sordide diues natus redemit eum a Repub. & pecuniam soluit, filiam ei suam collocauit, quam ille deprehensam in adulterio deprecãte patre occidit, Ingrati reus est. ALBVTII SYLII. Non me mouet periculum meum, semper nos in malis nostris non fortunã, sed causam spectauimus. Non dubito quin Callias redempturus Milciadem si iam habuisset filiam nobilem. MVSAE. aliud alius pati nõ potest, mihi adulterium carcer est. ARELLII FVSCI PATRIS. Nihil inquit filia plus possum dare quam Tymonem uirum, quando mihi contingerẽt ex eo nepotes, ferrum ex lege mihi traditum, an ad uindictam pudicitiæ projjciamus. Perdidisti pecuniã Callias, si tales soluisti manus, damnatus peculatus nihil aliud habendi suo relinquit ꝙ se patrem. CAESII PII. Non potest generosus animus contumeliã pati. Merito tu ex Tymone nepotes habere cõcupisti, quid magis in me probabis quã carcerem, nõ sum innocentior quam pater, nec liceor, qua liceor quidem. Hoc unum interest inter parentis & filij fortunã, quod illius calamitatum exitus fuit carcer, mearũ initium. Exponam uobis quantũ in neminem meorũ ingratus sim. Vnius Milciadis census inuẽtus est Tymon filius, nec hic quidem quicquã habuit, quod dare pro patre præter seipsum posset In Cynegyri domo sperare nuptias poteram, in Callimachi nec uerebar, ne Cynegyrus pluris suas æstimaret manus. Redemptus Tymon redemptoris felicitas est. VOTIENI MONTANI, faciã dicat, non accepi beneficiũ, alter reddidit, certus reddam cũ tam honeste desyderaris quam dedisti. Ego adulteros dimittam, quid aliud facerem, si alligatas haberem manus? egit me attonitum dolor. Non mehercule sic exorasset Milciades pater, nihil Calliæ debeo nisi libertũ, est uir egregius Callias, est misericors. Sed utrum tantum aduersus bonos maiorum iniuria est. Si nunc manus Tymonis alligantur, quantum fuit beneficium quod tunc solutæ sunt? Non est, iniquiore animo filiam amisit quã ego uxorem, sed æquiore animo impudicam pati uoluit. Vis diuitias tuas abscondere cum in eos inciderint qui mendicitate censentur. Nihil habet domus nostra melius quod ostendat quam paupertatem. Da pecuniam Milciadi, qua damnationem luat, nocens erit,

Om̃es cõtextus hic habẽt Timon & Callias, cum supra fo. 487 Cimõ & Gallias legãt, ubi idẽ argumentũ tractatur.

nocẽs erit, da Tymoni qua patrẽ redimat, pius non erit. VIBII GALLI. Nullibi mihi
felicior uideor q̃ quod Milciadis preciũ fui, alligatus iacebat persicæ potentiæ uindex,
libertatis publicæ assertor, iacebat crimen ingratæ ciuitatis. Adulteram dimittam patri,
adulterã cui non tam glorior, quod filius sim Milciadis, q̃ ꝙ uicarius, quid tu pœnã pu-
tas, pro Milciade alligari, si adulterum solum dimitterem, exulandum est, quid faciam?
occidam? plusq; præstitisti exigis, pro carcere exiliũ, non occidam, plusq; præstitisti exi-
gis. Vnum beneficium dedisti, duo petis. Vterq; magnum beneficium dedistis. Tantũ-
dem datis recipistis, Tymon quod Milciadem redemit, tu quod Tymonem. Videbã
mihi omnis maiorum meorum circa me turba fremere dicentium. Vbi sunt ille manus
quæ soluere Milciadem? Non mihi occurrit indulgentia uxoris, non Callias socer, nõ ul-
lius, aut rei, aut beneficia memoria, feci quod soleo, nihil aliud aspexi q̃ patrem. MEN-
TONIS. cogita adulteros esse pro quibus rogas, cogita qualium misereri soleas. Turpe
est ab eodem mitti & adulteros & Tymonem. Ego sum qui referre gratiam ne mortuis
quidem desino. Ita mihi uero habere liberos contingat, quod quantum esset Milciades
expertus est. PORTII Latronis. Ego adulteros dimittã? ardet cupiditate uindictæ ani-
mus. Has manus continere non posset Milciades, quas alligare non potuit. Si in hoc so-
lutus sum, redde me carceri. Ille Græciæ seruator & Persarum uindex orĩetisq; domitor,
cui modo tã insignem triumphum fortuna de hoste detulerat damnatus est peculatus,
ob hoc uidelicet ipsum, ut innocentia eiꝰ, quæ alioquin latere potuerat, ipsa damnatiõe
ostenderetur, damnatus est innocens, quis in ciuitate misericors est? nunc occasio miseri-
cordiæ uenit. Milciades redimendus est. Redemi corpus tuum Milciade, ne funeri qui-
dem interfuturus, in quod meipsum impenderam. Misereor accusatoris mei, non quia
perdidit filiam, sed quia habuit. Dignus erat Callias habere tales quales redemit, quod
si me in hanc stuprorum patientiam redemisti, matrimonio carcerem præfero. Honesti-
us patri alligor, q̃ adultero soluor. Vt audiui esse qui pecuniã numeraret, miratus sum
fuisse in ciuitate nostra quẽq; q Tymonẽ redimere q̃ Milciadẽ maluisset. Ego ne patrẽ
quidem meum nisi innocens fuisset redemissem. BLANDI. Obijciat licet uincula nun-
quã tamen efficiat, ut non magis carcere glorier q̃ matrimonio, diuersi sunt omnium af-
fectus. Tu fortasse Callias uincula ferre non potes, ego adulteram uxorem. Effugient er-
go adulteri tanq; alligatas Tymonis manus? ARGENTARII. Redemptum me proti-
nus appellare cœpit de filiæ nuptijs. Statim inquã Callias experirĩ an gratus sim, q qď ꝓ
Milciade alligatus filia tua abstulit tibi generum Tymonem, ductus est pater meus in
carcerẽ etiã nunc captiuis suis plenum. IVNII GALLIONIS. Beneficũ, inquit, tibi de-
di quod filiam tibi collocaui, nunc uero Milciade grauiorem fortunam carcere sustines
Callias tecum comunicare dignatus est. Ego me redemptum putabã, filiæ istius emptus
sum. Steterunt ante oculos meos maiorum imagines, emissusq; sede sua Milciades ma-
iestate imperatoria refulsit, & iterum meas inuocauit manus. IVNII BASSII. Calliæ fi-
liam uxorem duxi. Hanc tibi pater iniuriam feci dum ingratus esse nolo, placeas tibi li-
cet & istas iactes diuitias. Tantidem tamen redemi patrem, quãti a te redemptus sum.
DIVISIO. LATRO in has quæstiones diuisit, an non quisquis gratiam non retulit cũ
posset, ingrati teneatur. Multa, inquit, interueniunt propter quæ nõ debeam facere etiã
si possem, si non tenetur quisquis non retulit gratiam cum posset, an hic teneatur, hoc in
hæc diuisit, an possit ob id damnari quod lege fecit, deinde an facere debuerit. Nouissi-
me an si affectu & indignatione ablatus non fuit, in sua potestate ignoscẽdum illi sit, hoc
nõ tanq; quæstionem, sed ut illi mos erat pro tractatione aut loco. MONTANVS Vo-
tienus quæstionem hanc adiecit, an gratiam retulerit Tymon Calliæ. Tuli, inquit, filiam
tuam uxorem, filia tua Milciadis nurus facta est, nõ putas beneficium, habere cõmunes
cum Milciade nepotes? GALLIO illam quæstionem mouit, sed diligẽter executus est
quæ solet esse ingrati, in controuersijs prima, an beneficium acceperit. Non erat, inquit,
mihi pœna in carcere esse, mea uolũtate illo perueneram, ita putas libentius in cubiculo
iacuisse. Nulli tamen erat locus Athenis honestior, q̃ qui Milciadem habuerat. Deinde
& illam subiunxit quæstionem, an teneatur is qui beneficium acceperit quod non po-
tuit, non rogaui, inquit, te, dedisti istud iactationi tuæ, putasti ad gloriam tuam pertine-

re,ita tu non accepisses beneficiũ,si sibi soluere Milciadem contigisset. SYLO POMPEIVS a parte Calliæ duo beneficia dixit dedisse, quod redemisset, & quod egenti filiam collocasset,hoc quod secundum posuit,nemo alius pro beneficio imputauit,in quo adeo non est dubium an beneficium non dederit, ut dubium sit an receperit. BRVTVS Brutedius illis illas præterea quæstiones fecit, an si sua causa fecit hoc Callias,ut redimeret Tymonem,an sit beneficium,beneficium enim est,inquit,quod totum eius causa præstatur in quem confertur. Vbi aliquis ex eo aut sperat quid aut præparat, non est beneficiũ,sed consilium,& diu executus est, & argumentis & exemplis. Deinde an sua causa fecerit Callias. Voluisti inquit opinionem sordium illustri facto effugere,peti sti ex hoc æternam memoriam. Nõ magis poterat ignotum esse,a quo Tymon solutus esset, quam pro quo allegatus. Voluisti habere generum nobilem,pium. HISPO Romanus duram quæstionem fecit,an retulerit gratiam hoc ipso quod occidit. Liberaui inquit,te dedecore summo,inuito tibi beneficium dedi,non est quod mireris. Nam & me tamen non rogantem redemisti,hoc loco commemorauit illos patres,qui filias uitiatas occiderunt, qui incluserunt. Color & GALLIONI ET LATRONI ET MONTANO placuit,ut nihil in Calliam diceretur contumeliose & redemptorem & socerũ & infelicem. CAESTIVS multa in auarum & in fœneratorem,& mensularium & lenonem dixit,dum uult illud probare,reddidisse se beneficium,quod talem socerum habere sustinuisset. LATRO dixit,filiam tuam dimittam,quid adultero faciam? pro una rogas,duos eripis. Hanc HYBREAS aliter dixit sententiam.

Hæc tota diuersa sententia est a priore etiam, si ex eadem est petita materia. Illa nõ est similis,sed eadem quam dixit prior. ADDEVS rhetor ex Asianis non proiecti nominis, deinde ARELLIVS FVSCVS

sic putauit ARELLIVS Fuscus, Non dices me Callia ingratum, unde redemeris cogita,memini. Deinde Fuscum cum hæc a discipulis sententia ei obijceretur,non inficiari,transtulisse se eam in latinum,& aiebat non commendationis se id aut furti,sed exercitationis causa facere. Do,inquit,operam ut cũ optimis sententijs certem, nec illas corrumpere conor,sed uincere. Tum deinde retulit quandam Thucydidis sententiam.

Hæc legũt in decla.fo.487 sed utrinq; mutilata.

deinde Salustianam. Res secundæ miræ sunt uitijs obtentui,cum sit præcipua in Thucydide uirtus breuitatis,hac cum Salustius uicit & in suis illum castris cecidit. Nam in sententia græca tam breui habes,quæ saluo sensu detrahas,deme uel

uel deme constabit sensus etiam si non æque comptus,æque tamen integer. At ex Salustij sententia nihil demi sine detrimentis sensus potest. T,autem Liuius tam iniquus Salustio fuit ut hanc ipsam sententiã & tanquam translatam, & tanquã corruptam dum transfertur obijceret Salustio. Nec hoc amore Thucydidis fecit, ut illum præferat,laudat quem non timet,& facilius putat posse a se Salustium uinci,si ante a Thucydide uincitur. CAESTIVS colorem hunc pro Callia habuit,obiecit ultro Tymoni,quod passus est uxorem suam adulterã fieri,quod non custodisset,quod expectasset dum superueniret pater, ut spectator calamitatis suæ fieret. Iam,inquit,etiam si dimiseris ingratus es,ego non expectaueram dum rogarer. HISPO ROMANVS huoc colorem secutus est,dixit adulescentem tumidum, & nobilitatis suæ cogitatione insolentem,inuisa habuisse beneficia sua,moleste ferentem socerum suum dici Calliam. Item omnem operam dedisse,ut mores puellæ in uitia non tantum labi pateretur, sed ipse impelleret,ut haberet iustam dimittendi causam, nec eam occasionem non intermisisse,sed expectasse etiam dum superueniret pater,hoc se cogitasse,expectat me,uult mecum pares rationes facere,fecisset si non ostendisset patri adulteram filiam. GORGONIVS in hac controuersia fœdo genere cacoçeliæ usus dixit, istud publicum adulterium est,sub Milciadis tropheis concumbere. DORION cũ descripsisset gloriæ sibi fuisse carcerem, nunquam se non illam fortunam ostentasse dixit.

MAIESTATIS LAESAE FIT ACTIO.

FLaminius proconsul inter cœnam a meretrice rogatus, quæ aiebat se nunq̃ decollari hominem uidisse, unum ex damnatis occidit, accusatur maiestatis. MENTONIS. Iam etiam perituri dormiebant, peragitur totus ordo supplicij, ne q̃d se meretrix negaret uidisse. O miserum si quis meretricem offendit. O miseram matrem familiæ, si cuius fœminæ meretrix inuidet, nihil petenti prætor negaturus est. MVSAE. Hic est Flaminius qui exiturus in prouinciam uxorem a porta dimisit. ARGENTAII. Obijcio luxuriam, obijcio histrionum iocos ānuos, reuinxerunt in conuiuio, nihil aliud nisi occiditis, qui in carcere uixerunt, in conuiuio perierunt. BLANDI. feriatur in foro, omnes uideant, meretrix audiat, reliquiæ prætoris unco trahebātur, maiestatem læsam dixissem, si exeunti tibi lictor a conspectu meretricem non summouisset. VIBII RVFFI. Paratus erat accusator cum cōmentarijs aiebat, quid si meretrix desyderarit, in hoc tecum uxorem non misimus, ut salua prouincia sit, optime meretrici bonā mentē, dedimus tibi legatū, dedimus quæstorē, ut tu cū meretrice cœnares, meretrix uxoris loco accubuit, imo prætoris. P. APSRENATIS. Vin fortasse osculo donauit homicidium, etiam carnifices cœnaturi manus abluunt. PORTII LATRONIS. ne a sobrio quidem lictore percussus est, nō inquiro in totum annum, illa nocte cōtentus sum, bibe lictor, ut fortius ferias. Ecquid intelligitis quomodo dānatus sit, qui sic occisus est? quid scio, an in cuius gratiam occisus est, in eiusdem etiam damnatus sit? quantū tibi perdiderat, tantum tu meretrici dedisti. Si negaret, quos testes haberem? quis enim in illo conuiuio fuit, cui tecum sit credendum? facilius est, ut qui meretrici dederit homicidiū, neget, q̃ qui hoc quoq; dederit quicq̃ inde minuerit, nunq̃ istud mulierum oculis ostendi solet, aut ista iam sæpe uidisset. IVLII BASSI. Inter temulentas reliquias sumptuosissimæ cœnæ, & fastidiosos sub ebrietate cibos, modo excisum caput humanū fertur, in purgamenta & iactus cœnantium, & sparsam in conuiuio scrobē humanus sanguis euertitur. Gratulor sorti tuæ prouincia, quod desyderante tale spectaculum meretrice, plenū carcerem damnatis habuisti, seruum si uerberare uoluisses extra conuiuium abduxisses. ROMANI HISPONIS. Quis ferret te q̃ in triclinio tuo iudiciū coegisses? Scelus est in conuiuio damnari hominem, quid occidere ad arbitrium meretricis? de reo pronunciasti, nisi forte facilius in honorem eius decollas quem iudicas. FVLVII SPARSI. Contactam sanguine humano mensam loquor, strictas in triclinio secures, quis credat? ista aut concupisse meretricem, aut fecisse prætorem, cadauer, secures, sanguinē loquor, quis inter hæc de conuiuio cogitat? Hominem, inquit, occidi, nunq̃ uidi alio q̃ Flaminio prætore, omnia alia uidisti. SYLONIS POMPEII. Virum nobilissimum & tantis honoribus functum turpiter meretrix clementem fecisset, crudelem fecit, nūq̃ uidi, ad ijce si uis, nec alio prætore uidere potes. ALBVTII SILII. Si quis aūt est iudices, qui desyderet, ut prætoris referam crudelitatem, quot præter hūc iugulauerit, quot innoxios dānauerit, quot carcere incluserit, huic ego me satisfacturum polliceor, uno conuiuio cum sua prætura reum euoluam. Instituuntur ab isto in prouincia epulæ, & magnifico apparatu extruitur conuiuium, distinguūtur argenteis poculis aurea, quid multa? e carcere in conuiuium prætoris cui stupenti misero meretrix arridet, Interim uirgæ promuntur, & uictima crudelitatis ante mensam ac deos trucidatur. Me miserum imperij Romani terrore lusisti. O qui crudelitate superasti omnes tyrannos, soli tibi inter epulas uoluptati fuit morientium gemitus, hic ultimus apparatus cœnæ fuit. In eodem triclinio uideo prætorem, amorem, scorta, cædes, meretrix prætori, prætor prouinciæ imperat. In conuiuio cōstituitur catenatus, qui cum languentis prætoris istius aspexit oculos, existimās ipsum prætoris beneficio dimitti, gratias isti agere, & utrisq; manibus mensam tenens. Dij, inquit, immortales tibi parem gratiā referāt. Quicūq; in eodē triclinio accubabat, alius ubertim dimisso capite flebat, alius auertebat ab illa crudelitate oculos, alius ridebat, quo gratior esset meretrici. Hic iste inter uarios couiuiarū uultus submoueri iubet & miserum stare ad præbendas ceruices in iocum. Interim distinguitur mora poculis, nec sobrij quidem carnificis manu, ciuis Romanus occisus esset, non peto quo minus securi percutiatur. Illud rogo, lege potius, q̃ scorto cadat. Memēto terrorem imperio quæri non oblectamenta muliercults, quid ego nunc referam iud. Ludorum genera, saltatio

Supra quoq; legendum est in decla. eiusdem argumēti uirgæ promuntur.

nes, & illud dedecoris certamē, prætor ne se melius moueret an meretrix. CAPITO-
NIS. Exurgite nūc Bruti, Horatij, Decij, & cætera decora imperij. Vestri fasces, uestræ se-
cures in quantum proh bone Iupiter dedecus reciderunt. Istis obscenæ puellæ iocantū,
quid si per deos immortales in illo solenni die, populo inspectante, in foro conuiuiū ha-
buisses? non minuisses maiestatem imperij nostri? atqui quid interest conuiuium in fo-
rum, an forum in conuiuium attrahas? Deinde describitur qualiter in foro decolletur?
Ascendit prætor tribunal inspectante prouincia, noxiæ post terga ligantur manus, stat
intento ac tristi omniū uultu, fit a præcone silentium, adhibentur deinde legitima uer-
ba, canitur ex altera parte classicum. Nunquid uobis uideor describere conuiuiales io-
cos? Heu quam dissimilis exitus initijs adest, accusauit te quis? Po. Ro. Iudicarūt te quis?
te prætor damnatum pronunciauit, occidit meretrix. BVTEONIS. Vt iste cum amica
cœnaret iucundius, homo occisus est. Nunquid, iudices, unquā pro rostris uidistis præ-
torem cum meretrice cœnantem? VOTIENI MONTANI. Qui sic conuiuatur, quo
Afr. † gratiæ modo irascitur? damnaturi iurant nihil se† habere, nihil precibus dare, postulo, ut in hāc
legem iures, maiestas. Po. Ro. per omnes nationes, per omnes diffusa prouincias, in sinū
* meretricium iacet, ea imperat, pater nostro quæ prostitit, eius osculo nemo se abstinuit,
nisi qui pepercit suo, conuiuas tuos ipsa narra, fuere credo tribuni, fuere præfecti, fuere
equites romani, cum ijs ergo prætor. CASSII SEVERI. Ne de seruo quidem aut ca-
ptiuo omni loco aut omni genere, aut per quos libebit, aut cum quibus libebit suppli-
cium sumi fas est, adhibeturq; ad ea magistratus ad custodiam nō leticiam. TRIARII.
Quo crimine damnatus est? cædis, non tamen in conuiuio occiderit. Animaduerte dili-
genter meretrix, ne iterum homicidiū roges. MONTANVS VOTIENVS has pu-
tabat quæstiones esse, an quod quis in magistratu peccauit proles uindicari possit, maie-
* statis læsæ reus. Vnū enim quod tueri se facto non potest ad ius confugit, & dicit se hac
lege non teneri. Num quicquid peccauit in magistratu aliquis, maiestatem lædit, puta
aliquem, dum magistratus est patrem suum occidere, ueneno uxorem suam necare pu-
ta, non hac lege causam dicet, sed illis parricidij & ueneficij. Vis scire non a quo fiat ad
rem pertinere, sed quid fiat, priuatus potest accusari maiestatis læsæ, si quid fecerit quo
populi romani maiestatem lederet, puta amicam habet, proconsul est, adulterij causam
dicet non maiestatis, singula, inquit, æstima quæ obijcis, si tantū amicam habuisset, nun-
quid accusares quod animaduertisset in aliquem nullo rogante, nunquid accusare pos-
sit. Si non omne non recte factum hac lege uindicari potest, an id quod sub auctorita-
te publica geretur? Nam cum adulterium cōmittit tanquam ciuis peccat. Item cum ue-
neficium, cum animaduerterit auctoritate publica utitur. In eo autem quod sub prætex-
tu publicæ maiestatis actione uindicandum est. Dic enim mihi si cū animaduertere de-
beat, nec legitimo cultu ac more solenni usus interdiu, tribunal conscenderit conuiuiali
ueste, si cum classicum canere debeat, Symphoniam canere iusserit, non lædet maiesta-
tem? atqui qđ fecit fœdius est, & comparauit. Deinde si potest uindicari maiestatis lege
id quod proconsul, maiestatis publicæ & iuri & apparatus est, peccauit, an hoc possit?
non potest, inquit, nihil enim detractum est populi romani magnitudini. Is lædit popu
li romani maiestatem, qui aliquid publico nomine facit, tanquam si legatus falsa man-
data affert, si claudit ea aliter quam populus romanus dederit, imperator fœdus percus-
serit, uidetur po. ro. percussisse, & continetur indigno fœdere, nunc nec uiribus quicquā
populi romani detractum est, nec opinioni eius imputatū, si quid fecit, nō Popu. Roma.
At ex te cæteros æstimant, nonne & ante hunc alij fuerunt ex quibus æstimari possit? &
post hunc erunt. Et singulorum uitia nemo urbibus ascribit, attamen factum ipsum tur-
Nemo sine uitijs nascitur. pe est, sed multa alia, nec ideo illis populi romani maiestas læditur. Nemo pene sine ui-
tio est, ille iracundus est, ille libidinosus est, non tamen si cum aliquo imitatum est malis,
eo statim maiestas læditur. Deinde ad facti ipsius æstimationem uenit, & dixit hæc obij-
ci quod meretricem habuit, quod aliquem occidit, quod noctu, quod in conuiuio, quod
rogante meretrice. SYLO POMPEIVS has adiecit quæstiones, an si quod ei facere li-
cuit fecit, non possit maiestatis accusari, potest inquit, hæc enim lex quid oporteat quæ-
rit, aliæ quid liceat, liceat ire in lupanar. Si præcedentibus fascibus prætor deducet in lu-
panari

panar, maiestatem lædet, atqui quod licet fecerit, licet qua quis uelit ueste uti. Si prætor
ius in ueste seruili uel muliebri dixerit, uiolauerit maiestatē. Deinde illam fecit quæstio-
nem, an ei hoc facere licuerit. Non licuit, inquit, illo loco, aut illo tempore, aut ex illa cau-
sa occidere, quædam quæ licent, tempore & loco mutato non licent. De colore, inquit,
quæritur, quo uti debeat is qui pro Flaminio dicit, quædam cōtrouersiæ sunt, in quibus
factum defendi non potest, excusari potest, ex quibus est & hæc, non possumus efficere
ut propter hoc non sit reprehendēdus, nō speramus ut illum iuuet ac ꝓbet, sed ut dimit-
tatur, sed sic agere debemus, tanꝗ pro facto non emendato, non scelerato tamen. Itē ne-
gabat se pro Flaminio negaturū MONTANVS, sed his quæ obijciūtur responsurum.
Aiebat autem illam sententiam Ruffi Vibij, colorem actionis esse bonum. Senetionis
esse bonum, se habere animum pro reo, in quo libido omnis intra meretricem esset, cru-
delitas intra carcerem. Ipse Montanus illum locum pulcherrime tractauit, quꝫ multa po-
pulus Romanus in suis imperatoribus tulerit, In Gurgite luxuriam, in Manlio impotē-
tiam, cui non nocuit & filium & uictorem occidere: in Sylla crudelitatem, in. L. Lucu- Supra in de-
lo auaritiam. In prætore, inquit, cū illi constiterit abstinentia, diligentia, ne excutiatis quo- cla. eiusdē ar-
modo una nocte cœnauerit, utrum tamen, inquit, iniqui est quod obijciunt, quod dam- legiē Mallio,
natus perierit meretrice postulante, procis perire damnato. Colorē FVSCVS AREL- tu lege Man-
LIVS hunc introduxit, ebrium fuisse, nescisse quid fecerit. SYLO POMPEIVS hoc lio ut hic
colore usus est, non putauit ad rem pertinere, ubi aut quādo periret qui perire deberet.
TRIARIVS ineptum introduxit colorem. Sermo erat, inquit, contemni in conuiuio
nimiam prætoris lenitatem, alios fuisse procos qui quotidie animaduerterent, huius an-
no nullum esse occisum, dixit aliquis ex conuiuis. Tu ergo nūꝗ iratus: dixit & mulier
ergo nunꝗ iratus, quod clementia sui contēptui esset. Curabo, inquit, sciant non deesse
mihi sceleratum, quem uidere lucem ultra non oportet, occisus est, quia damnatus sub
prætorio fuerat, quo tempore: esse enim nullum tempus quo nocēs periri non debeat.
GALLVS VIBIVS dixit, meretrix orauit, timebam mehercules, ne exorasset ut occi-
deretur, aut indamnatus uiueret. Ex altera parte multa bene dicta sunt, multa corrupta.
In descriptione supplicij, utiꝗ illi quoluerūt oia legitima supplicij uerba, in sentētias tra-
here in uitia inciderūt, taꝗ dixit TRIARIVS, Sūmoue, audis lictor, summoue a præto-
re meretricem, hoc loco non male adiecit uerbera, sed uide ne uirgæ tuæ pocula nostra
disturbent. SYLO POMPEIVS dixit, despolia meretrix agnoscis hoc uerbum, cer-
te prouincia agnoscit. Sylo Pompeius homo qui iudicio censebatur, & ipse ad hanc de-
scriptionem accessit, minimum tamen mali fecit, ait animaduerte meretrix, age lege, qc-
ꝗ enim lege hic agitur. HISPANVS dixit, age lege, tibi dicitur, Flamini uiue sine mere-
trice, cœna sine carnifice. ARGENTARIVS in quæ solebat schemata, attrectationem
uiolentissimam fregit, age lege, scis, inquit, quid dicat. Interdiu age in foro, age, stupet li-
ctor, id est, quod dicit meretrix tua nunꝗ se uidisse. MONTANVS VOTIENVS di-
xit, percussurus lictor ad prætorem respexit, prætor ad meretricem. VIBIVS GAL-
LVS dixit lictori, quia bene percusserit propinatum est. Illud quod taꝗ Latronis circū-
fertur, non esse Latronis pro testimonio dico, & Latronē a sententia inepte tumultuosa
uindico, ipse enim audiui Florum quendam auditorem Latronis dicētem, nō apud La-
tronem, neꝗ enim illi mos erat quemcūꝗ audire declamantem, declamabat autem ipse
tantū & aiebat se non esse magistrū, sed exēplū, nec Iulio, nec alij contigisse suo, quꝫ apud
Græcos Nicetæ, apud Romanos Latroni, ut discipulis non audiri desyderarent, sed con-
tenti erant audire initio cōtumeliæ causa a deridētibus, discipuli Latronis auditores uo-
cabātur, deinde in usu uerbum esse cœpit, & promiscue poni pro discipulo auditor, hoc
erat non patientiam suam, sed eloquentiam suam uendere. Vt ad Florum reuertar ille
dixit in Flaminio, Refulsit inter priuata pocula publicæ securis acies, inter temulentas
ebriorum reliquias humanum euertitur caput. Nunꝗ Latro sic cōposuisset, ut quia pu-
blicam securim dicturus erat, diceret, priuata pocula, neꝗ in tam mollem compositionē
eius sentētia euanuisset, nec tam incredibileis unꝗ figuras compingebat, ut in ipso tricli-
nio inter lectos & iocos & mensas percussum describeret. Ille cum in hac controuersia
descripsisset atrocitatē supplicij, adiecit, quid ex horruistis iudices me†retricios lusus lo- A† tetricos

quor. Et ille dixit, minus notam sententiam, sed nō minus bonam. In socium nostrū prætor populi romani animaduertit cum priuata uoce, tumultuano tribunali, ebrius fortasse, nec calciatus quidem, nisi si & omnia expectaret meretrix diligenter exegit. RVFFVS VIBIVS. Erat qui antiquo genere diceret, belle cessit illi sententia sordidioris pater notæ, ad occidendum hominem soleas poposcit. Alteram eiusdem generis, sed non eiusdem successus sententiā, cum deplorasset conditionem uiolatam maiestatis, consuetudinem maiorum descripsisset, qua semper uoluissent ad supplicium aduocati, sententiam dixit, at nūc a pater lege actum est ad lucernā. POLLIO TAMEN ASINIVS aiebat hāc se sentētiam recipere. VIBIVS de oratoribus, qui uerba antiqua & sordida consectatur, & orationis obscuritatem seueritatem putat, aiebat Milciadem rhetorem eleganter dixisse tamen in ijs etiam si minus est insaniæ minus speciei est. Illi qui tum etiam abundantia laborant plus habent furoris, & plus etiam corporis. Semper autem ad sanitatem procliuius est, quod potest detractione curari, illi succurri non potest, qui simul & insanit & deficit. Sed ne hoc genus protegere uidear in Flaminio, tumidissime dixit MVRRHEDIVS, patrem nostrum in illa ferali cœna saginatum meretricis sinu excitabitis occisuri. Et illud terra collo seruiebat, forum cubiculo, pater meretrici, carcer conuiuio, dies nocti, nouissima pars sine sensu dicta est, ut impleretur dies nocti. Hanc igitur sententiam retuli, quia & in tricolis & in oīnibus huius generis sententijs curamus ut numerus constet, non curamus an sensus. Omnia autem genera corruptarū quoq; sententiarum de industria pono, quia facilius quid imitandū, & quid uitandum sit docemur exemplo, & certe illud genus cacoçeliæ est, quod amaritudine uerborum quasi aggrauat, iam res petit, ut in hac controuersia referam⁹ id quod LICINIVS NEPOS dixit. Reus damnatus est lege, perijt fornici, & illud quod SENIANVS dixit, habet sui generis insaniam cum diceret, nocte non debere sumi supplicium, post longam descriptionem cum nunc demum uictimæ quidem occidunt, & ad hanc controuersiam græci apposuerunt manum, dixit in hac NICETES EVTEMON dixit, GLAVTIPPVS CAPPADOX cum cœnam luxuriosam descripsisset indignā maiestate pater adiecit hoc idem elegantius dixit ADDEVS cum descripsisset cœnam nocturnam NICETES dixit, ARTEMON eodem loco aliam dicam sententiam SIC GLICON dixit,

VICESIMA SEXTA CONTROVERSIA.

PEr uim utiq; gesta ne sint rata pacta, conuenta legibus facta sint. Expositum qui agnouent, solutis alimentis recipiat. Quidā duos filios expositos sustulit, educauit, quærenti patri naturali pollicitus est se indicaturum ubi essent, si sibi alterum ex illis dedisset, pactum interpositū est, reddit illi suos filios, repetit unū. ARELLII FVSCI. Aequum est ut cum alternis diuidamus liberos, quos non diuidimus cum matribus, si alterum non abstulerim, utrumq; habebis, quid faciam? utrumq; genui, utrumq; desideraui, pro utroq; pactus sum. ALBVTII SYLII. Vna nati sunt, una expositi, una educati, redditi potissimum distrahuntur, distraxit illos fortuna aliquādo a parentibus, nunquā ab ipsis. Misereminí iudices, grauis inuidia est. IVLII GALLIONIS. Duos exposui, qui alterum eligere non poteram, periclitor ne, cum duobus liberis in iudicium uenerim sine ullo reuertar. Nam quem perdam eligere non possum causa pacti mei fuit, ut haberem filios, consummatio ut perderem, pro filijs tibi debeo, nō filios, pete quantū uis ꝓ disciplinis, imputa quantū uis pro alimentis, licet plus petas minus reddam. Maiores nostri uiderunt quam effusa esset indulgentia pro suis timentium, quam parata quicquid posceret dare. Itaq; ꝓ patre lex, cum educatore pacta est, non potui obligari de eis, qui in mea potestate nō erant, si ex æquo diuidamus, at habeatur utriusq; ratio, habeam ego tamdiu duos quādiu tu habuisti, nolite timere pueri, non diducam uos, aut utrumq; habebo aut neutrū, in auctione fratres quāuis hostilis hasta non diuidit, plus quiddam est geminos esse quā fratres, perdit uterq; gratiā suam, nisi cū altero est. FVLVII SPARSI. Ignoscere mihi aduersarius debet meos retinenti, cum ipse alienos

ipse alienos concupiscat, repetit quod adhuc habuit, retineo quod modo agnoui, agni-
tio diuidet quos iunxit etiam expositio. CORNELII HISPANI. Dic uter obsequen-
tior sit, uter indulgentior, uterq; inquis, miraris si iam meos diuidere non possum, omnia
pro filio paciscor, præter filium. VOTIENI MONTANI. Ego uero ne patrocinium
quidem habeo, si tam facile filios remitto, libenter exposui, reddere istud est liberos an
eripere? utroq; modo perdendi erant, uel pacti essent uel negati, pactus sum flens tre-
mensq; tanquam cum exponerem. CAESTII PII. Ne diuiderem filios una exposui,
iste quoq; duos sustulit, qui tantum uno contentus est, iterum cogor exponere. IVNII
GALLIONIS. Contra expeditæ partes uestræ sunt utrumq;, ex hoc iudicio potestis
parem dimittere. MENTONIS. Iste assueuit carere liberis, etiam si unum accipiam ne-
cesse est torquear, duobus assueui, quid unquã cõmisi, & habes domi quos de me inter-
roges, nihil unquam sine illis feci, nisi indicium uim uocas, quæ te patrem fecit sine hære
de herere, qui paulo ante habui filios duos tales, ut ex illis unus quilibet satis sit. POM-
PEI SILONIS. Videte q̃ modeste agã, ego sustuli, ego educaui, ego reddidi, iste eli-
gat? VIBII RVFFI. Salui sunt, inquit, liberi tui, post hanc uim meam iste me osculat?
est. PASSIENI, cæde mihi tabulas testamenti, plures in testamento habeo quã in pa-
cto, hoc testamentũ debere non cogito, si meos filios hæredes facere non possum, tuos
faciam, preces meas ad filios transferã, hoc enĩ nomen licebit, puto mihi usurpare dum
litigo. ARELLII FVSCI PATRIS. Fertis hoc optimi iuuenes? ego uos expositos
sustuli, ego educaui, ego ægrotantibus assedi, senem me fecistis & relinquitis. ARGEN-
TARIVS. In ista ui duos filios perdidi. DIVISIO, LATRO sic diuisit in re uis aut
necessitas sit, nulla inquit uis est, arma lex & uincula, & ultimũ periculum complectitur,
quorũ nihil fuit in tua p̃sona. Ille ait uis est & necessitas, ubi uelim nolim succumbendũ
est mihi, cũ esset necesse mihi, non enĩ poteram habere alterum filiũ, nisi alterum promi-
sissem. Respondetur primũ non est uis ubi aliquid expediendæ rei causa patiendũ est,
sed ratio, tamen quia nõ possum domũ habere, nisi hic emero, nulla alia uenalis est, hanc
occasionẽ uidet uenditor & premit, nõ tamen hanc emptionẽ rescindes, alioquin in in-
finitũ calumnia excedet, dicet alius, necesse mihi erat, tibi necesse carere, primũ etiam
nõ poteras, deinde & alia uia poteras inuenire, sperare alium iudicem, an aliter inueni-
re nõ poteras? ergo tibi plus prestiti. An si est in re uis & necessitas. Ita tamẽ rescindanẽ
quæ p̃ uim & necessitatẽ gesta sunt. Si uis & necessitas a paciscente adhibita est, nihil in-
quit mea, an tu cogaris, si nõ a me cogeris, in eam culpam oportet esse, ut mea pœna sit,
non inquit, neq; enim lex adhibenti uim irascitur, si passos incurrit, & iniquum illi uide-
tur, id ratum esse quod aliquis nõ quia uoluit pactus est, sed quia coactus est, nihil autẽ
refert quã per quem illi necesse fuit, iniquũ enim quod rescindiẽ facit fortuna eius, q pas-
sus est, nõ p̃sona facientis. Deinde an ab hoc uis admota sit? Tu inquit mihi uim admo-
uisti, qui nõ aliter indicabas, quã si pactus essem. Non est, inquit, admouere uim aliquid
cum certa conditione p̃mittere, si qua uis est a te tibi adhibita est, quod exponere & ad
exonerandũ se uenisset, ut tantũ patri redderet, quantũ educatori sup̃fuisset. Pro edu-
catore GALLIO hunc colorem secutus est, se misericordia motũ. Cum uiderem, inq̃t,
morbidum sine hærede esse, dixit modo ipse qui auidus est, possumus duo patres esse,
& dixit illam amabilẽ sententiã. Da itaq; nunc pœnas misericors. MONTANVS VO-
TIENVS sic cœpit. Si quis me uidit indicẽ modo duoꝝ liberorũ patrẽ, nunc solitudine
periclitantẽ, certum habeo dicit crudelẽ indicem. Et summisse cũ aduersario egit, roga-
uit, ut altero cõtentus esset. Et illam sumpsit contradictionẽ, nescio inquit utrum, & dixi
mihi crede q illos optime noui, utrũ uis elige, ideo sic pactus sum q̃a nihil intereat. HI-
SPO ROMANVS erat natura, qui asperiorẽ dicendi uiam sequereẽ. Itaq; hoc colore
egit ut inuehereẽ tanq; in malũ patrem, & diceret crudeliter exponentẽ, p̃fide recupe-
rantẽ. In hoc inquit repetit, non q̃a habere uult, sed quia eripere, irasciẽ mihi quod duos
educaui, quod indicaui. Et cũ descripsisset sæuitiã exponentis adiecit, Etiã nunc mihi ui-
deẽ eiusdẽ animi, eiusdẽ duritiæ, quia nihil putat se debere ei, qui liberos suos educauit,
durus est pater, crudelis est, nolite eredere ex illa feritate tam subitã mutationẽ. *Sinite*
me in uno filio experiri. Dixerat in hac cõtrouersia illam quæstionẽ, qua dicebat se ne-

quaquã uim adhibuisse. Quid? ergo quis adhibuit uim? tu tibi, non est quod dicas aliũ, quis sibiipsi uim adhibet? solet fieri, ecce ego ipse mihi nocui. Et illud dixit. Placet mihi in irritum reuocari quæ gesta sunt, dono quod indicauerim. ARGENTARIVS dixit, ex altera parte, miseriorem se nunc esse, quam cum ignoraret suos, & cum tormenta patrij animi descripsisset, ait, etiam nunc pacisci uolo, quid do, ut liberos meos recipiam? quid do ne agnouerim? Indignabatur CAESTIVS detorqueri ab illo toties, & mutari sententias suas, quid putatis aiebat? ARGENTARIVS esse certissimum ius est, solebat & græce dicere. fuerat enim Argentarius Cæstij auditor, & erat imitator, aiebat inuicem, quid putatis esse Cæstium, nisi Cæstij cinerem, & sic solebat iurare per manes præceptoris mei Cæstij, Cum Cæstius uiueret. Omnibus autẽ insistebat uestigijs Cæstij, æque ex tempore dicebat, æque contumeliose multa interponebat, illum tamen optima fide præstitit, cum uterq; græcus esset, nunquam græce declamaret, illos semper admiraretur qui non fuerũt contenti unius linguæ eloquentia, cum latine declamauerant toga posita sumpto pallio, quasi persona mutata redibant, & græce declamabant, ex quibus fuit SABINVS CLODIVS, in quem uno die, & græce & latine declamantem multa urbane dicta sunt, dixit ARTERIVS quibusdam quærentibus pusillas mercedes cum accipisse cum duas res doceret, nunquam magnas mercedes accepisse eos qui Ermenium acta docerent. MECOENAS dixit, CASSIVS SEVERVS uenustissimã rem ex omnibus, qui ab auditione eius cum rediret interrogatus quomodo dixisset, respondit male uicit. GLICON dixit,

Vide q̃ sint exẽplaria deprauata, eadẽ sunt quæ in decla. legunt fo. 489. ibi in Sabinũ, utrobiq; tñ mendis inuoluta, ita ut collata sensum ueriorem efficiat

GALLIO autem elegantissime dixit a parte patris, cum in ultima parte testamenti figuram tractaret, quandoq; ego mortuus ero, tunc mihi hæres sit, uis interrogem uter? TRIARIVS dixit, a parte educatoris. Ergo ego tollere potui, educare potui, tacere non potui.

VICESIMA SEPTIMA CONTROVERSIA

QVi patrem pulsauerit, manus ei præcidantur. Tyrannus patrem in arcẽ cum duobus filijs accersijt, imperauit adulescentibus, ut patrem cæderent. Alter ex his præcipitauit se, alter cæcidit, postea in amicitiã tyrãni acceptus occiso tyranno, præmium accepit, petũtur manus eius, defendit pater. CAESTII PII. Felicior essẽ si plureis reos defenderẽ. TRIARII. Hæc uulnera quæ in ore uidetis meo, postea feci q̃ dimissus sum. IVNII GALLIONIS. Gratias ago filio, quod me non reliquit solum tyranno, quod manus illius sunt ego iussi, itaq; crimini meo assum, amicus, inquit, tyranni fuit, age hoc tantum filius meus in arce simulauit, procumbo ad genua uestra iudices, ille contumax qui tũ uapularẽ non rogaui. MVSAE, Occisus est tyrannus, a quo putatis, nisi ab eo qui patrem pulsare non poterat? præcidetis tyrãnicidæ manus? quid hoc est? inter tyrãnos iacet præcisa tyrannicidæ manus, arci

* præditæ ne uindicem filium propter quem ne a tyrãno quidem impune uapulaui, postquã occupauit arcem, secuti sunt illum homicidæ, secuti uenefici, secuti quisquis pulsare patrem poterat, necesse fuit patrem cæderet, tam hercules quã necesse fuit spoliari templa, uirgines parcere, aiebam fili fortius feri, tyrannus spectat. Si talis erat filius meus qualem describitis, nescio cui magis expedierit tyrannum uiuere. O quantum istis debem⁹ manibus, p quas iam nihil necesse est, occidit tyrannũ, sic huius iratæ manus feriunt, cũ occideret tyrannũ aiebat, pater te interficit, pater ferit, sic feriunt q uolunt. Tecũ fili inconsideratæ pietatis queror. Validius patrẽ cæcidisti quã iussit tyrannus iratus, iacenti ipsas cadaueris manus in me ingessi. FVLVII SPARSI. Tales fuerunt ex qbus posset alter contẽnere, alter occidere. IVLII BASSI. Cõpressas fili manus in os meũ impegi, cædentẽ consolatus sum. PORTII LATRONIS, cæde, inquit, patrem dum ego negligens sum, occupauit se ex arce filius, hoc nõ est patri parcere sed sibi, dura fili, ad tyrannũ tibi per patrem eundum est. Terrent ecce cruentũ tyranni caput, nunc illas præcidite. BLANDI. Vt uidi tyrannicidam ex arce, nihil priusquã manus osculatus sum. POMPEI SYLONIS. Vtrum ex filijs meis probatis? alter se occidit, alter tyrannum, nemo ius habet in istas manus? meæ sunt istæ, etiam cum tyranno seruirent, mihi paruerunt, ita mihi superstite filio mori liceat, ut ego illum qui mori maluit parricidam uocaui.

cidam uocaui. ARELLII FVSCI PATRIS. Rogo uos per securitatem publicam, per modo restitutæ libertatis leticiam, per coniuges liberosq; uestros, nemo tam suppliciter audiuit me rogantem cum uapularem, quia languidæ cædentis erant manus, nō putares illas tyrannicidiū posse facere, istæ mihi salutares porrexerunt cibos, istæ potiones, nunquā tamen indulgentiores sensi manus, q̄ cum me cæderent. VOTIENI MONTANI. Pereant, inquit, potius quam sint qui tam fortiter loquant̄. Vix inuentus est qui tyrannum occideret. Fili fortius inquit feri, ne nos colludere tyrannus intelligat, suspensas leuiter admouebat manus filius, simulabat ictus, pater gemitus, si qua est fides, iratus filium extuli, quod me non cæciderat. Necessitas magnum humanæ imbecillitatis patrocinium est, hæc excusant Saguntinos q̄uis nō cæciderint patres, sed occiderint, hæc excusat Romanos quos ad seruilem delectū Canensis ruina compulit, quæ quicquid coegit defendit. Ille quoq; mihi pepercit, sed si unicus fuisset, ille me fratri relinquebat, hic tyranno, etiam nūc, inquit, in facie tua uulnera apparent, fili nocet tibi quod tam cito occidisti tyrannum. MENTONIS. Quæritis quis hæc fecit uulnera? ille cuius cæcidit me in funere manus, ita mihi libero & uiuere contingat & mori, ita oculos meos filij manꝰ operiant, ut ego inter liberos meos fortior steti. Ex altera parte ARELLII FVSCI PATRIS. Tamdiu cæcidit patrem donec placeret tyranno satelles, quid tu? tu tyrannicidium facere non potes, nisi in parricidio exercueris manus. Pater inquit adest, malo, nō enim tantum patrem, etiam patronum occidisti. IVLII BASSI. Quoniam eo scelerum peruentum est, ut parricidæ pater adsit, non istius aduocationi adsum, defendit enim quāuis nocentem. Ecquid agnoscitis indulgentiam illius? frater qui maluit perire quam patrem cædere, infelix causam suam cum fratre iungebat, exclamat iste, nihil illi mandaui, ego tibi & pro illo satisfaciam, ut ualidius, inquit, cæderet, pro Repub. inquit, feci. Vis tu pudorem habere, nec imputare Reipub. idem quod tyranno, pater inquit, mihi adest, ut mehercules frater nō adesset, habuisti, inquit, quod tyrannos iactares, frater maluit mori, quisquis cædendus erat, quāuis quisquis iste tradebatur. Tyrannum inquit occidi, at patrem quātulominus quam occidisti. POMPEII SYLONIS. Gaudeo in subsellijs istius esse patrem, quomodo enim aliter efficere potuissem, ut uulnera eius uideretis, non multum refert mea ubi sit, ab hac parte crimen obijcitur, ab illa ostendit̄. Grauior testis esse solet qui a reo surgit. Talis prorsus pater quem nemo alius posset cædere, nisi amicus esse posset tyranni, perit ne parricidium aut faceret aut uideret, in illa præcipitia nō minus inquam fratrem fugit quā tyrannum. CORNELII HISPANI. Descendebat cruentus pater, uexato laceratoq; corpore uix agnoscēdus, putares duos fuisse qui cæcidissent, fecit quod debebat qui patrem cæciderat, amicum occidit. CAESTII PII. Ego inquit, cæsus sum, pœnam remitto, mirarer nisi pro tam bono patre fuisset qui mori uellet, dignus est quem inuitum uindicetis, quia apud uos tantum crudeles patres uindicantur. Pater, inquit, iussit, ergo frater tuus impius fuit, qui patri non paruit. Si quando lente parebant satellites aiebat tyrannus, nō spectatis quemadmodum patrem cæciderit, qui patrem cæciderit, manus eius præcidantur, hanc legem moriens laudauit tyrannus. Nouissime inter filium & patrem tyrannus intercessit. An non quisquis patrem cæciderit puniatur? in lege, inquit, non excipitur, sed multa quāuis non excipiantur intelliguntur, diffusa est, quædam uero tam manifesta sunt, ut nullam cautionem desiderent, quāuis legis interest, exciperet, ne fraudi sit ei qui p insaniam patrē pulsauerit, cum illi non supplicio, sed remedio opus sit. Quid opus est caueri lege, ne puniatur infans si pulsauerit patrem? quid opus est caueri, ne puniatur, si quis aut patrem sopitum, aut subita corporis grauitate collapsum excitauit, cum illa non iniuria, sed medicina fuerit, nondū de ꝓpria, sed de cōmuni causa loquor, si officio. Si quis, q cæcidit patrē nō pulsauit, puniri debet. Hanc quæstionē in partes plureis diuisit, an tutus sit qui tyrāno iubente fecit. Cogitate multa, quæq; tyrannus exegerit, Pro publica innocentia est, nō licere hoc quoq; tyrannis, ut nos faciant nocētes, tyranno iubente fecit, miserior fuit ipso uapulante. Ille nō dicit̄ sacrilegus qui deorum immortaliū dona manibus suis tulit ad tyrannū, aut qui funestas tyranni imagines inter effigies deorum īmortalium consecrauit, an tutus sit qui patre iubente fecit? non cæcidit sed paruit, & illud dixit in narrationibus.

Necessitas fragilitatis humanæ est patrocinium

tionibus. Stabat contumaci fraterno uultu, intellexi nõ posse cogi a tyrãno. An tutus sit qui ꝓ patria facit? an hic pro patria fecerit? idem an illo tunc tpe cogitationẽ tyrãnicidij habuerit? & hoc animo cæciderit, ut aditũ faceret sibi ad amicitiã tyranni. MONTANVS & illã quæstionẽ ultimã fecit. An etiã si quid peccatũ sit, tanto merito redemptũ sit? GALLIO illam quæstionem primam fecit. An ultio cæsi patris nullius sit nisi patris. Inuite inquit me non uindicauit, si quolibet alieno cæsus essem, & nollem agere iniuriarum, nemo nomine meo ageret, atqui nihil interest, pœna maior est eius qui cæsus est. Contra ait omnibus actionem dari, non enim priuatam esse iniuriam sed publicã, itaq; nec taxatione defungi damnatũ, aut iniuriarũ pœna, sed maius pendere, ad omnes patres pertinere hoc exemplum, ad omnes filios, & ad ipsam Rempub. tales esse qui fiant tyranni, certe qui tyrãnorum amici. Et ultimas has fecit quæstiones. An si pio animo fecit non teneatur, an bono animo fecerit. Et illi quæstioni Latronis, an tutus est qui patre uolente fecerit. Nunc, inquit, fingit in filij patrociniũ, sed tunc noluisti. Et adiecit ne dixerit idem uoluisse patrem quod tyrãnnum, quæritis utri paruerit. Tyrãnus illum amauit tanq; sibi paruisset, pater inquit uoluit, ita tu non tyranno tantum, sed ipso parricidio dignus es. Cum descripsisset impiũ in fratrem, impiũ in patrem adiecit, Tyrãnum quoq; tunc cum amare deberes occidisti. MONTANVS partem accusatoris declamauit, & hoc colore usus est, indulgentissimum fuisse in filios patrem, nimiam pietatem eius fuisse notam tyranno. Itaq; illum qui quæreret pudicis dolorem ex inpudicitia, contumacibus ex seruitute, pijssimo patri tormentum quæsisset ex filiorum impietate, & dixit illum animose loquentem, qui iussus est prior patrem cædere. Quid si non cæcidero inquit, quid factur⁹ es? torquebis? occides? plus est quod imperas, q̃ quod minaris, certamen erat in uno homine. Vtrum plus posset natura an tyrannus, cæde inquit, non cædo, uerbera, non ferio. Hæc fratre audiẽte. Et illud dixit cum promitteret amicitiam tyrannus, magis premium extimuit tyrannici imperij q̃ imperium. Et cum descripsisset cicatrices pulsati patris, Et forma est adhuc faciei, dixit, ab utroq; cæsũ putes, MONTANVS tamẽ aiebat, Non posse melius dici ex hac pte, tyrannus iubet ex altera, lex uetat, morieris, si cæcideris, morere, ne cædas. CAESTIVS, dixit. Tyrãnus imperat ut patrẽ cædas, non est nouum, noluisti facere, laudaturum me putas, ego uero non laudo, alterius ista gloria est, tu fratrem imitatus es. ARGENTARIVS dixit. Tu patrem cæcidisti, cum & legem nosses, & fratrem. MONTANVS dixit. Parricida esse uoluisti, uiolasti patris corpus, patris beneficium. Ab altero hoc colore omnes declamauerũt tanquã patre iubẽte fecisset. TRIARIVS dixit, In filij mei man⁹ incurri. BASSVS IVNIVS. Ego me filij mei manu cæcidi. HATTERIVS dixit. Ago gratias tyrãno, qđ alterum filium meum custodiri iussit, ne mori posset. CAESTIVS ait in narratione. Tyrãnus iubet cædere, exposita tormenta sunt, quid faciat? moriatur inquis? hoc dicis, ne cædat patrem, occidat. FVSCVS ARELLIVS dixit. Complecti uolo istas manus optime de me etiã ante tyrannicidium meritas. GALLIO dixit. Viderit quantum sibi se putet debere Reip. ego plus me q̃ illã debere sibi iudico, difficilius est quod me iubente fecisti. MONTANVS VOTIENVS dixit in narratione. Si perseueras fili, fratrẽ sequar. Videris utrum patrem cædere malis an occidere. Hanc controuersiam, & ab Iulio & a Sabino bene declamari memini, describere, inquit, describere tyrannũ occisum, & cum ingenti gloria ex arce deductum. O te parricidam, nisi post tyrannicidium quoq; intelligas, quãto melius frater tuus beneficio perierit q̃ tu occideris. Illud non probaui, quod multa re seuera tentauit salse dicere. Erat autem urbanissimus homo, ut uobis sepe narraui, ut quicquid illi in eloquentia deerat, urbanitate pensaret. Meminimus cum illum Syriacus Vallius homo disertus accusaret, & uideret latinũ Calumniã testem circa coronã iudicij obuersari, & toties occurrere eunti Syriaco, & quærere, quid haberet spei, deinde post iudicium, cum Syriacus gratias illi ageret, qđ tantum curam sui egisset. At me hercules inquit timebam, ne uno rhetore plus haberemus, & testis productus cum interrogatus esset, an accepisset a patre sestertia? dixit qđ accepisset, an haberet, negauit. Deinde interrogatus an Calumniam haberet. Ipse inquit neglıgẽtiam meam nosti, an habeã nescio, accepisse me scio, & in Domitiũ nobilissimũ uirum in consulatu cũ thermas conspiciens

mas cõspicienteis uiam sacram ædificasset, cœpisset deinde rhetores circumire & declamare. Ego, inquit, sciebam hoc te facturum, & matri tuæ querenti de tua desidia dixerã

Duas eius urbanas præterire non possum, secutus erat in prouinciam Cretam ocium flamam, ꝓconsulem, Græci cœperunt in theatro postulare, ut Sabinus maximũ magistratum gereret. Mos autem est barbam capillumq; magistratui Cretensiũ summittere. Surrexit Sabinus & silentiũ manu fecit, deinde ait, hunc magistratum ego romæ bis gessi, bis causam dixerat, Græci non bene intellexerunt, sed bene interpretati a Cæsare petebant, ut honorem Sabinus & tertio gereret. Postea deinde offendi illos tota comitũ cohors, oppressi sunt in templo ab omni multitudine quæ postulabat, ut romam Sabinus cum Turdo ꝓficisceretur. Erat inter infames maxime & inuisos homines Turdus. Cum Turdus promitteret iturum se, ut inde posset exire, Sabinus silentio facto, ait, ego ad Cæsarem non sum iturus cum Matrea. Postea hoc Sabino cum causam diceret obiectum est. Multa illum diserte dixisse memini, cum introductus esset ex carcere in senatũ postulaturus, ut diaetam acciperet, tũc dixit de fame quæstus, nihil onerosum a uobis peto, sed ut me aut mori uelitis aut uiuere, atq; illud dixit. Nolite, inquit, superbe audire hominem calamitosum. Sepe qui misereri potuit, misericordiam rogat. Et cum dixisset Senianus locupletes in carcere esse, homo inquit ad hoc indemnatus, ut possim uiuere, parricidas panem rogo. Cum mouisset homines & flebili oratione & diserta redijt tamen ad sales, rogauit ut latumias transferretur, ne inquit, quemq; uestrum decipiat nomen ipsum latumiæ, ille minime lauta res est, hoc retuli ut & ipsum hominem ex aliqua parte nossetis, & illud sciretis quam difficile est, naturam suam effugere, quomodo posset ab illo abstineri? ne in declamationibus iocaretur qui iocatur in miserijs ac periculis suis, in quibus iocari eum non debuisse quis nescit? potuisse, quis credit? MVRRHEDIVS non degenerauit in hac controuersia, nam colorem stultissimum induxit. Noluit, inquit, & hic fratris sequi exemplum, dum retineo, dum luctor, uisus est patrẽ cecidisse. Vnũ ex his quos audiui declamanteis scio MENTONEM usum non patrono patre, sed aduocato, ipsum tyrannicidam induxit dicentem & colore usus est. Non iussum se a patre, quia aiebat incredibile omnibus uideri patrem coram tyranno cædi se iussisse, sed in ijs esse tyrannicidæ consiliũ, ut per hoc ad amicitiam perueniret, per amicitiam ad tyrannicidium. Hæc eius sententia laudata est, cum describeret se patri manus afferentem. Nihil in toto tyrannicidio difficilius feci. Illud dixit, quãtum factum esset tyrannicidium, si me frater non reliquisset. Et illud dixit. Vos ego tunc respexi templa, leges, Respub. nam si me tantum spectassem, facile tyrannicidia effugissem, illa, qua frater effugerat.

In declamationibus eodẽ argumẽto fo. 490. idẽ argumentũ tractatur. Inibi quæ aut emẽdanda, aut istuc referẽda sint, disquito.

VICESIMA OCTAVA CONTROVERSIA.

QVidam duos filios sub nouerca amisit, dubia cruditatis & ueneni signa insecuta sunt. Tertium filium maternus auus rapuit qui ad uisendos ægros non fuerat admissus, quærenti præconi dixit apud se esse, accusatur de ui. IVNII GALLIONIS. Violentus & impotens senex hominẽ liberum e sinu meo rapuit, quod seruare tibi difficile est, auo dona, quoties miserum me puer audies? nouerca, quis est? fugitiue reductus es, habeat filium quemuis, iste unum filium habeat, mater habeat secundum, quam indulgenter puerperia diuisit, natus est filius, dixit filiꝰ hic meus est, natus est alter, dixit, hic matris est, natus est tertius, dixit, hic aui est. Cum quæreret filium, erant qui suaderent & dicerent, tace, meruit excludi. CAESTII PII. Quam causam rapiendi habebat impotens senex, nunquid fratres eius occideram? Ignoscite mihi si tantum filiæ meæ mandata narro, hanc solam ex meis morientem uidi, habui filiam, de omnibus meis habui dicendum, habitu uagabatur lugubri sordidaq; prætexta, om̃es illi miserebantur, quosdã etiam dicenteis audiui, quid? iste puer matrem non habet? patrem non habet? auum non habet? ARELLII FVSCI PATRIS. Tres filios filiæ meæ debes, unum mihi, sine apud me moriatur, quid? times ne admittare cum ueneris, exposuisse hactenus iuuat. Iam nunc fortuna, aut nouerca narranda est, ut uidit me, hæsit complexibus meis, puerum osculabar miser,

labor miser, interrogabam de fratribus, dum interrogo, dum fleo, perueneram domum. Rogo ne hoc causam meã peiorem fecerit, quod ille quem rapui unicus erat. VOTIENI MONTANI. Mittis præconem, adijce illi omnia insignia, hic puer matrem perdidit, fratres amisit, nouercam habet, affirmo tibi non indicabit quisquis fuerit: erras & uehementer erras, filios quos perdidisti, non quæris, quæris quem non perdidisti, utra tandem iustior querela est: pater ab auo unũ repetit, auus duos a patre. VIBII RVFFI. Raptor ille impotens, dum moriunt̃ nepotes mei, ad ianuã steti, plus habeo, quod auo, quam quod reo timendum sit. FVLVII SPARSI. Vnus perit, alter perit, toties fortunam accusas, nunquã nouercam. Facinus indignum, puer ad supplicium indicari a patre quæritur, ad ægrotantem nepotem ueni, non sum admissus hæc res uera fuit. ARGENTAEII. Per quos conscios habuit nescio, domi non fui, amissa filia uolui aliquem adoptare ex nepotibus, sed aiebam, quid necesse est, quoties uidere uolam, in domũ ueniam quoties uolam, in domum adducam, agamus tanquã affines. Tres habes filios, diuidamus, & uide quã non improbam diuisionem desyderem, ex tribus unum posco. Vtinã omnes quos perdidit, quæreret. BLANDI. Cum tradere uellem puerum, nescio quis exclamauit puer nunc peristi, hunc uobis subtraham, quidni, præconi omnia indicaui. MENTONIS. Rapui nepotem, habeo reddere, si pater quæreret. DIVISIO. MONTANVS VOTIENVS in has quæstiones diuisit, an in re uis sit, nulla, inquit, uis est, quæ arma, quæ pugnam, quæ uulnera, non habet. Volo mihi describi comitatum istius tumultus, quæ turba est: unus puer & unus senex. Rapuisti, inquit, filium meum, imo nepotem suũ sustulit, immo uenientem nõ potuit excludere, an si pro illo fuit, fieri uim quæ facta dicitur, non teneatur qui fecit: Vis iniuriosa damnatur, solet enim esse & salutaris. Cum latrones aliquid obsiderent, si perfodissem uillam armata manu, coniugem, liberos eius rapuissem, accusari possem. Quod uiuit puer beneficium meum est, & medici alligant, & corporibus nostris, ut medeant̃ uim afferunt. An ꝓ illo fuerit rapi. Hoc loco accusatio nouercæ, & insectatio patris tam patienter suos perdentis. GALLIO & illam quæstionem fecit, & prius sumendam quæstionẽ putauit ex persona quam ex re. An cum auo nepotis nomine agi possit: Non magis, inquit, quã pro patre filij nomine, non magis quã cum matre. Habet sua iura natura, & hoc inter auum patremq; interest, quod auo suos seruare licet, patri etiam occidere. Non potes, inquit, sic mecũ agere tanquam cum alieno ut dicas, quid tibi cũ illo qui est intestati filius: tuus hæres futurus sit, quem dementem alligaturus est, quædam iura non lege, sed natura nobis attributa, nepotem suum auus peccantem aliquid, & inter lasciuos iocos petulantius lasciuientẽ feriret, num iniuriarum quisquã cum illo ageret: Et ultimam illam GALLIO fecit, cum tractasset illa, licet mihi ut prosim facere, deinde huic ꝓfuit. An auo ignoscendum sit cũ pro nepote, affectu latus, fecerit, hoc loco tractauit, quã indignum esset damnari illum ob hoc. LATRO duas ultimas quæstiones aliter posuit, & plus complexus est. Etiam si uim fecit, an tamẽ damnari nõ possit, si bono animo fecerit: ait enim & de animo fieri controuersiã auo, & dicere patrẽ, non ut nepotẽ seruaret fecit, sed ut infamaret uxorem meã, tanq; ueneficã, me tanq; ueneficæ emancipatũ, cui male liberi sui cõmitterentur. Colore ergo hoc Latro eodẽ usus est ꝓ patre, ut diceret ne uiua quidẽ uxore bene sibi cũ socero conuenisse, suas uero professus inimicitias illũ gessisse secum, languente uero genero illum uenisse cum conuitio, cum uociferatione, nefaria & dicentem & auspicantem, auctores habere amicos, se ne admitteret hominem, nõ ad officium nepotum, sed ad inuidiam & contumeliã ingeri uenientem, qui ad suos nepotes nunq; dignatus esset accedere, medicos uero suasisse ne ueniret, & puerum confunderet & impleret superstitionibus. SYLONIS POMPEI color fuit, ut Latroni uidebatur qui cõtrouersiæ repugnaret, dixit enim uenisse auum ad imbecillũ puerum, ad ægros non semper proximos admitti, utiq; ad eos qui grauiter ægrotant, sepe & patrem nõ admissum. Sic auo quoq; intempestiue uenienti dictum, nunc non potes, statim cũ conuitio abisse, in altero idem fecisse. LATRO aiebat hunc colorem optimum esse, si recitasset, se recipi non posse, quia ponat̃, non est admissus, sub hoc themate intelligere nos, non hoc illi dictum, nunc non potes, sed ex toto non potes. GALLIO utrumq; miscuit, & hoc colore qui uidere non potest,

non potest, alioquin thema euertere, partius usus est, dictum est, inquit illi, quiescit puer paulum cõmorare, medici uetuerunt quemq; admitti, scitis solere dicere illos, nec si pater uenerit, protinus iste clamare cœpit, testor me non admitti, & tantum non tabellis signatis denunciare, auum distuleram, accusatorem exclusi. Iterum, inquit, uenit cum contimo, iam unum occidistis, alterum occidistis. Nihil est miserius, q̃ ubi ex miseria sua iniuria quæritur, non est admissus cum diceret se nepotem suum, non uidere uelle, sed inspicere. Sic egit. Veni non ut istum accusarem, sed ut me defenderem. GALLIO hoc colore usus est. Nõ admisi auum, quia dictum erat mihi, hoc illum animo uenire, ut raperet. Ex altera parte colorem hunc CAESTIVS induxit. Timuisse se de puero, frustra, inquit, duos occiderat nouerca, & ait, uellem ad uos nocẽtior uenirem reus, uellem tres raperem. ARGENTARIVS hoc colore usus est. Rogatum a puero auum, negabat, inquit, posse se uiuere si in illa relinqueretur domo. HISPANVS hoc colore usus est, affectu esse ablatum. Sustuli, inquit, nepotem meum, non potui, inquit, satian osculis, non potui ab illo tam cito distrahi, nolite mirari, post longum tempus illum uiderã. ALBVTIVS boc colore usus est, ut diceret. Noluisse illum in tam infausta domo educari, ex qua duo iam fratres elati essent, ei qui postea decessit inter causas moriendi casum fratris fuisse. Et seruauit hunc colorem, ne quid in nouercam, ne quid in patrẽ diceret, aiebat iustissimum futurum auum, si tantum se defẽdere uoluisset, quid ergo? quare rapuisti, amabam, huic maxime ab initio animum meum addiderã. In domo uestra nihil præter ipsam domum timui. Si apud me duo decessissent, ex domo mea illum transtulissem. MARCELLVM MARTIVM aiebat se narrasse, puer me secutus est, non criminor uobis illum, quicquid est potius q̃ illius periculo fiat, ego rapui. Vbi est, inquit, uiuit, saluus est, ueniet cum uoles aspicere, redde, inquit, patri suo, ego asper, age, monstrabo si uis, quis ante me tibi filios abstulerit. VARIVS GEMINVS, eundem sensum dixit. Quæ est ista authoritas præpostera, quærere duos, a tertio incipis. MONTANVS VOTIENVS, homo rarissimi etiam si non emendatissimi ingenij, uitium suũ quod in orationibus non euitat, in scholasticis quoq; euitare non potuit, sed in orationibus, quia laxior est materia, minus earundem rerum annotatur iteratio. In scholasticis sic eadem sunt, quæ dicũtur, quia pauca sunt, notantur. Memini illum pro Galla. Num misi apud centũ uiros tyrocinium ponere, ex uncia hæres patris sui Galla, obijciebatur illi ueneficium, dixit rem disertissimam & omnibus sæculis duraturam, qua nescio, an quicq; melius in eo genere causarum dictum. Vnciam nec filiæ deberi, nec ueneficæ, non fuit contentus, adiecit. In paternis tabulis filio locus, aut suus debetur, aut nullus, & nũc adiecit. Relinquis nocenti nimiũ, innocenti parum. Nec sic quidem satiare se potuit, adiecit, non potest filia, tam anguste paternis tabulis adhærere, quas aut totas possidere debet, aut totas perdere, & plura multa quæ memoria non repeto. Ex eis quædam in oratiõe contulit & alia plura q̃ dixerat adiecit, nihil non ex eis bellum est, si solum sit, nihil non rursus ex eis alteri obstat. Idem in hac declamatione fecisse eum memini. Erras pater, inquit, & uehementer erras, quos perdidisti nõ quæris, quẽ quæris non perdidisti. Deinde puer iste inuentus perit. Deinde quisquis puero fauet, ne inueniatur optet. Deinde, puer nisi auum sequitur, fratres secuturus est. Deinde, quære, quem si inueneris, sic perdes, ut inuenire non posses. Et deinde, rapuit istum auus, ne raperet nouerca. Et deinde, unum tantũ pater ex liberis suis quærit, qui saluus est. GLICON hunc sensum semel dixit, sed genere corrupto. Habet hoc MONTANVS uitium, sententias suas repetendo corrumpit, dum non est contentus, unam rem semel bene dicere, efficit, ne bene dixerit, & propter hoc & alia quibus orator potest poetæ similis uideri, solebat Scaurus Montanum inter oratores Ouidium nominare. Nam Ouidius nescit quando bene cessit relinquere. Non multa referam quæ Montaniana Scaurus notabat. Vno boc contentus ero. Cum Polyxene esset adducta, ut ad tumulum Achillis imolaretur, Hecuba dixit, Cinis ipse sepulti In genus hoc pugnat, poterat hoc contentus esse, adiecit, tumulo quoq; sensimus bostem. Nec hoc cõtentus est, adiecit. Acacidæ fecunda fui. Aiebat autem Scaurus rem ueram, minus magnam uirtutem esse, scire dicere, q̃ scire desinere.

Montanus sepius eandem rem repetens facit ne bene dicat

VICESIMA NONA CONTROVERSIA.

VEnefica torqueaẽ, donec conſcios dicat. Quidã mortua uxore ex qua filiũ habebat, duxit uxorem, & ex ea filiã ſuſtulit, deceſſit adoleſcens, accuſauit maritus nouercam ueneficij, damnata cũ torquereẽ dixit ſibi conſciam filiã eſſe, petitur ad ſupplicium puella, pater defendit. CAESTII PII. Non eſt quod putetis has lachrymas, aut filiæ eſſe, aut me patrẽ, non prodeſſet tibi puella ne hoc quidẽ, quod te frater amauit, niſi mater odiſſet, hoc me odiſti nouerca, quod ſciſti conſciam me, eligi pœnæ dixit, ante actam eius uitã excutiam? FVLVII SPARSI. Nefaria mulier filiæ quoq; nouerca, ne mori quidẽ potuit, niſi occideret. Inter gladiatores uictoris quoq; conditio peſſima eſt cũ moriente pugnantis. Nullum magis aduerſariũ timeas q̃ qui uiuere nõ poteſt, occidere poteſt. VIBII GALLI. Concitatiſſima in mortẽ rabies eſt, deſperatione ultima in furorẽ animus impelliẽ. Quædam feræ tela omnia cõmordent, & ad mortis auctorẽ p uulnera ſua ruunt. Abſciſſa miſſione gladiator quẽ armat⁹ fugerat, nudus inſequiẽ, præcipitati nõn qd impulit tantũ trahunt, ſed quod occurrit & naturali quodã deploratæ mentis affectu morientib⁹ gratiſſimũ eſt cõmori. VOTIENI MONTANI. Dum filiũ uindico ubi me grauiſſime nocere poſſit oſtendit. Veneficiũ ſimile eſt mendacio. Si incredibile eſſe in ſorore parricidium creditis, nõ timeo, ne quis hoc in ſorore credat, quod ego uix ꝓbaui in nouerca. Natam mihi filiã quaſi futuræ pacis obſidem ſuſtuli, aiebam dum matris meminit, obliuiſceẽ nouercæ, at illa dum nouercæ meminit, matris oblita eſt. Filia, inquit, mihi conſcia eſt, poſt hanc uocẽ remiſſa putares tormẽta, ſimilis facta torquenti eſt, ſoror fratri uenenũ dedit, q̃ diu luctati ſumus, ut crederẽ nouerca priuigno dediſſe. Nouerca quod uolueras cõſecuta es, damnaſſe iam pœnitet. ARGENTARII. Facio rem iudices nõ nouam, liberos meos a nouerca uin-
* dico, nepote ne, quia filiũ uindicaui filiam perdam, niſi ſuccurritis, nouerca uicit, ego uictus ſum, duxi neſcio peiorem uxorem an nouercã, hoc mihi carior eſt quod tam inuiſa matri fuit. CORNELII HISPANI. Si conſcia eſſet neminẽ expectarem, ſcitis quemadmodũ ueneficã oderim, inſtabam tormẽtis, aiebam morere peius q̃ odiſti. Non ſatis mihi ardere ignes uidebanẽ, nõ ſatis inſidere uerbera, dixi, ſi qd adijcere tormentis tuis poſſum, puto iubebo filiã afferri. Vocet huc aliquis matrẽ, quid expauiſti puella? qd ad ſinus meos refugiſti? quid extimuiſti tanq̃ nouercã? MARYLLI. Ne inter ſupplicia quidem deſijt occidere, & hanc quiſq̃ putet nõ potuiſſe uenenũ ſine conſcia dare puella, quæ occidiſſe fratrẽ dicitur, qd ante peccauit? Nouerca ante occidit priuignũ q̃ filiam, & bonæ ſpei eſt, quæritis argumentũ, matri ſuæ nõ placet. ARELLII FVSCI, etiã cineribus ſuis infeſta eſt nouerca, quod unum poteſt inſequiẽ ſororem tuã, quid adhuc poteſt noſſe niſi fratrem? Proſit illi apud uos quod illã pater laudat, & proſit quod talis mater accuſat. MENTONIS. Non místereris hui⁹, miſerior eſt q̃ frater, ille habuit ſine dubio nouercam torquere, cõſecuta es mulier quod uoluiſti, ſolus omniũ magis ſenſi, cum nouercã perdidi. PORTII LATRONIS Habui filiũ tam bonũ, ut illum amare poſſet etiã nouerca, niſi in eam incidiſſet quæ poſſet etiã filiam odiſſe, huc mea ſcelera reciderunt, ut parricidiũ puellæ ſit ita ſi magnitudinẽ rei nõ intelligit. Non eſt idonea parricidio, ſed ueneficæ inquit filia, iſtius parentes inſpiciunẽ, cur non potius patri uideatur ſimilis cui placet, q̃ matri cui diſplicet? Deniq; nõ recuſo quo minus in illa uel matris exigatur mutatio, illa cũ huius ætatis erat, nec nouerca erat nec uenefica. ALBVTII SYLII, duxi uxorẽ nullis adhuc inquinatã fabulis, nec miror innocentẽ tunc fuiſſe, adhuc puella erat. BLANDI. Vt ſcelerata ſit, nempe matri ſuæ ſimilis eſt, ante ueneficiũ oportet faciat, quã parricidiũ, filia inquit conſcia eſt, dij te perdant, etiã cum torqueris occidiſti. Seruus tortus Catonem conſcium furti dixit, quid agitis? utrum plus creditis tormẽtis an Catoni? BVTEONIS. Si conſcius a te puella quæreẽ, nominato patrẽ, quod nouerca tam ſero, puella tam cito, filia inquit conſcia eſt, male pereas, at ego te putabã unius nouercã. TRIARII. Filia inquit, tua conſcia eſt. Videbaẽ ſibi poſt hanc uocẽ uiciſſe, amiſſum fratrẽ fleuit in funere, totius populi habitũ lachrymis ſuis expreſſit, itaq; illã nouerca peius perire uoluit q̃ priuignũ, filia inqt cõſcia eſt, hoc ultimũ fuit nouercæ ueneficiũ. Q. HATERII. Succurrite quæſo ne cũ torta ſit quæ filiũ meũ occiderat, filia etiã

dum torquetur

dum torquetur occiderit,liberos semper effero unius mulieris,aut mendacio,aut uene/
no,non flet quantũ reæ satis est,quẽadmodum illi extorquebo lachrymas? afferte mihi
imaginem fratris,uideo subito desyderio fletus concitatos,nunquid talem uultũ cũ ma/
ter torqueref babuit.PARS ALTERA TRIARII.Si odissemus te,ut pateremur cũ
eiusmodi filia uiuere? Quarũdã ferarũ catuli cum rabie nascuntur,uenena statim a radi
cibus pestifera suot,quantũ illi ad scelera ætas adijciet,quod illã nouerca peperit,quid
illa quæ fratrem in moram patri sequenti sparsit? habes exemplũ quod & sorori conue/
niar & urgini.DIVISIO.CAESTIVS in duas partes cõiecturã diuisit.Et primũ quæ
sijt.An coofcia illi opus fuerit,deinde si opus fuit,an hanc habuerit,non seruauit autem
modum.Nam & illum locũ diu tractauit,non posse sororem in mortem fratris impelli.
Et iterum tam puella uoluit uideri,ut nulli esset idonea ministerio.Itaq; elegãtissime de/
ridebat MONTANVS VOTIENNVS in bac cõtrouersia ineptias rhetorũ,quod sic
declamarent,tanq; hæc quæ nominata est infans esset,nec intelligerent si talis esset ne fu
turam quidem ream.Itaq; hoc debemus,inquit,proponere nobis puellã eius ætatis,in
qua & torta,credibile scelus illud quidẽ intolerabile esse aiebat.Induxerat CAESIVS
matrem dicentem filiæ,da fratri uenenum.TRIARIVS multo rem magis ineptã,quia
non inuenit illã,sed cõcupijt,nam excessus sententiã traxit.Induxerat nouercam dicen/
tem,da fratri uenenum,fecit illã respondentẽ,Mater & mihi da,quid enĩ est tam absur/
dum,q̃ matrem sic locutam cũ puella? da fratri uenenũ.Nõ ferebant,nec illã Triarij sen
tentiam,qua aliter HATERIVS usus est,cum ad epilogũ peruenisset,hoc loco debe/
bat reus flere,non flet puella,iouenia tquẽadmodũ fleat aliquis,hoc est imaginẽ fratris.
Illa enĩ si tam puella est ut dicat,mater quid est uenenũ? nõ potest tantæ pietatis esse,ut
eam imago fratris in lachrymas concitet.Tantus autẽ error est in omnibus studijs maxi
me in eloquentia,cuius regula incerta,ut uitia quidam sua & intelligant & ament.CAE
STIVS pueriliter se dixisse intelligebat.Mater qd est uenenũ? Deridebat enĩ Murrbe
dium qui hanc sententiã imitatus est in epilogo,cũ alloqui cœpisset puellam & diceret.
Compone te in periclitantiũ habitũ,profunde lachrymas,manus ad genua demitte,rea
ns,fecerat respondentẽ puellã.Pater quid est rea? Et aiebat Cæstius,quod si ad deriden
dum me dixit,homo uenustus fuit.Et ego nunc scio,me ineptã sententiã dicere.Multa
autẽ dico non quia mihi placent,sed quia audientibus placitura sunt.Et illud RVFFI
VIBII tolerabilius aiebat esse,sed & ipsum aliqua obiurgatione dignum dixerat in epi/
logo.Nutrix reã tolle.Illud in Haterio qui & promisit oratorẽ & præstitit,oegabat se p
ferre quod dixerat.Hæc rea nõ mittenda in exilium,sed ferenda est.Cum sciret,inquit,
in exiliũ exportandos iocari solere,quid enĩ intelligi uult hac sententia,nisi ex toro puel
lam ambulare non posse usq; in exiliũ.Verum est,sed nec mater eius potuisset.SYLO a
parte patris cõparationẽ fecit inter se matris & filiæ,totam hac figura declamauit.Non
sum,inquit,uobis dicturus qualis debeat esse uenefica,operam perdã si cœpero descri/
bere,debere esse ætate prouectã,usu exercitatam,inuisam uiro,quæ possit etiam filiã oc/
cidere.Superuacuum est uti pluribus uerbis in hac ipsa causa,habemus ueneficæ exem
plar,cõparemus inter se duas reas,nec est quod quæratis aliqoẽ qui cognitionẽ uestrã
per omnes comparatiõis parteis dicat.Ego uobis dicã,quomodo illã accusauerim.Ego
illi obieci ante actam uitam,uos illi potestis obijcere.Et sic omnia circũijt,& comparan/
do defendit illam quæstiunculã,quæ in prima parte tractata erat a quibusdã.Nõ illi utiq;
fuisse opus & cõscia,sic traoscurrit,aiebat,inquit,tota actione rea,bæc,quam consciam
habueram,ego negabam illi opus fuisse,aiebam in eadem domo eras,uenenũ notũ erat,
nouercæ occasio facilis cõniuenti,non eras suspecta,nemo te timebat ,ppter sororem.Ex
altera parte hoc usus est colore.Nouercã uideo uenenũ dedisse,ut filia sua sola hæres es
set,eandem illi & consciam fuisse ueneficij & causam.Omnes declamatores aiebat uo/
luisse aliquid noui dicere,eo loco quo nominabat nouerca filiam consciam,dixit in/
quit HYBREAS

Hanc sententiã ARELLIVS FVSCVS cũ esset ex Asia nõ casu dixit,sed trãstu/
lit ad uerbũ quidem.Quid ergo,inquit,mentita est de filia sua imo de mea? Modestius
hanc sẽtẽtiam uertit HATERIVS qd ergo mẽtita est,quæ nihil lamẽtaref de accu/

In omnibus studijs error est,maxime tamen in eloquẽtia,quod regulam,non habet

Describit qualis debeat eẽ uenefica

 satoris

fatoris fui filia? CAESTIVS dixit. Nominauit priuigni fui sororẽ. ALBVTIVS dixit, quid habuit quod dubitaret, an parceret filiæ eius a quo occidebaẽ, sorori eius quẽ occiderat. TRIARIVS dixit. Quid ergo mater mentita est? tolle matris nomẽ, post damnationẽ nouerca est. BLANDVS dixit. Nominabo illã quæ patri affuit, istã quæ mortuo fratre ac matre nõ fleuit. SYLO POMPEIVS dixit. Filia inquit mihi conscia est, post hoc eundẽ uultũ eius notaui, quẽ uiderã moriẽte priuigno. MONTANVS VOTIENVS. Marcellũ Martiũ amicũ suum cuius frequẽter mentionẽ in scriptis suis facit, tanq̃ hominis diserti aiebãt hanc dixisse sñiam. Inuenit quõ damnata accusaret, moriẽs occideret, torta torqueret, non est hoc indiciũ, sed alterũ nouercæ ueneficiũ. Latro dixerat, cũ descripsisset tormẽta, instabam sup caput nõ accusator, sed tortor, ipse igneis subijciebã, ipse ad intendendũ eculeũ manus admouebã, ego nõ bibam sanguinẽ istius, non eruam oculos, filiũ mihi eripuit, nisi cinus illã oppressissem & filiã abstulisset. TRIARIVS dixit, cũ accusarẽ, obieci ueneficiũ. In ultima parte inter preces meas excitaui puellam ad ultionẽ fratris sui. Hæc res maxime iudices mouit, hæc maxime nouercã offendit. ALBVTIVS dixit, postq̃ nominauit filiã ad me respexit, uidelicet ut sciret, an satis torsisset. NICETES egregie dixit in eodẽ loco

MONTANVS cũ diceret illũ locum, q̃uis sceleratos parẽtes, uelle tamen innocentes liberos esse suos, dixit. Post ista filiã uenesicã fingere, si põt facere, difficilius est filios inquinare q̃ perdere, & illud fauete sæculo iudices, cũ ingentia scelera ferat, ne etiã imatura tulerit, fauete, nullũ scelus cõmissum sit, nullũ scelus quod solet, fauete ut potius nõ desierit nouerca parricidiũ facere q̃ soror cœperit, damnare illũ potui, effugere nõ potui. Sero fecisti nouerca. Si hoc ante dixisses, potuisti præuaricationẽ pacisci, recte cũ damnareris aniosa eras, recte mihi potes facere, si qua fides, accusator insidias reæ timui, nusq̃ a sinu meo dimisi puellã, ipse omẽs prægustaui cibos, incauta futuri mortalitas. Postq̃ ad tortorẽ perduxi nouercã, timere de filia desij. Omẽs illo colore usi sunt. Nominatã a nouerca filiã in dolorẽ patris. GALLIO plura dixit. Fortasse inquit hanc noĩauit, ut ueros conscios celaret, fortasse ut q̃a acerrime instabat accusator, hoc metu territus finem tormẽtis imponebat, fortasse in dolore tormentorũ stupefacta nesciuit quid loquereẽ. Nouissime dixit, fortasse in hoc, ut quæ pœnas ueneficij dabat, accusationis exigeret. Il-

* lum sensum adiecit. Ex meis hoc affectimus nemo tunc cũ ira, tum odio furere, circumspiciebã omnes ultionis uias, oblitus innocentiæ, si ꝓprios habuisset liberos nouerca occidisset. In hanc ipsam quoties impetũ facere uoluisset, ꝓpter hoc a me tuta erat, quod a matre nõ erat.

Libri quinti controuersiarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER SEXTVS ET VLTIMVS.

Totus iste ꝓlog⁹ est libri decimi decla. Cæterũ adeo in q̃busdam sũt dissimiles adeo mendis īuoluti, ut nõ facile sit diuinare, cui potissimũ credas Proinde imutauim⁹ nihil, ut ex utroq;, quod melius sit, eligas.

SENECA Nouacæ & Senecæ Mellæ filijs salutem. Quod ultra mihi molestii sitis nõ est. Interrogate si q̃ uultis, & sinite me ab istis iuuenilib⁹ studijs ad senectutẽ meam reuerti, fateor uobis iam res tedio est. Primo libenter assilui uelut optimã uitæ meæ partẽ mihi reducturus, deinde me iã pudet tanq̃ diu nõ seriam rem agam. Hoc habẽt scholasticoꝶ studia, leuiter tractata delectant, cõtrectata & ꝓpius admota fastidio sunt. *Sinite* ergo me semel exhaurire memoriã meã, & dimittite uel adactũ iureiurando quod ferme dixisse memini me, quæ sciui quæq; ad hanc rem ptinere credidi. Pertinere aut nõ puto ad rem, quõ L. Matius gener T. Liuij declamauerit, q̃uis aliquo tpe suum populũ habuerit, cum illũ homines nõ in ipsius honorẽ laudarẽt, sed in soceri ferrent. Quõ Asprenates, aut Quintilian⁹ senex declamauerit. Transeo istos quorũ fama cũ ipsis extincta est. De Scauro si me interrogatis, cũ illum mecũ audieritis, iniqui estis Non noui quenq̃ cuius ingenio po. ro. ptinacius ignouerit. Dicebat negligẽter sepe causam in ipsis subsellis. *Sepe* dum amicis dicebat. Deinde litiganti similior q̃ agenti. Cupiebat aliquẽ euocare aduersarioꝶ, & in altercationẽ puenire. Vires suas nouerat. Nihil erat eo uenustius, nihil paratius, gen⁹ dicendi antiquũ. Verborũ quoq; copoti sq; mire ad auctoritatẽ oratoriã aptus. *Sed* ex ijs

omnibus

omnibus sciri potest non quantum oratorem praestaret ignaris Scaurus, sed quantũ dissereret. Plaereq; actiones malae, in omnibus tamen aliquod magni neglectiq; ingenij uestigium extabat. Raro aliqua actio bona, sed quam fortunae imputares, sed illum longa immo perpetua desidia perduxerat, ut nihil curare uellet, nihil posset. Oratiões septem edidit, quae deinde senatusconsulto combustae sunt, bene cũ illo ignis egerat. Sed ex his libellis qui cũ fama eius pugnant multo quidẽ solutiores ipsis actionibus. Illas eñ cũ destitueret cura, labor adiuuabat, hi colores sui minus habẽt negligentiae. Nõ minus declamantẽ audiuim⁹, & nouissime quidẽ lepide, ita ut quod difficillimũ erat sibi displiceret. De rabie non interrogatis, declamauit, nõ quidẽ populo, sed egregie, nõ admittebat populum, & quia haec cõsuetudo nondũ erat inducta, & quia putabat turpe ac friuolae iactationis affectantẽ immo censoriũ superciliũ, cũ alias anio esset magnus orator, qui mul impedimẽta eluctatus ad famã ingenij confitẽtibus magis hominibus peruenerat q̃ uolentibus. Sũma quidẽ egestas erat, summa infamia, summũ odiũ. Magna aũt esse debet eloquẽtia quae inuitis placeat, & cũ ingenia fauor hominũ ostẽdat, fauor alat, quãtã uim esse oportet quae ante obstantia erumpat, quae non cũ homini omnia obijceret, ingenio multũ tribueret, color oratiõis antiquae, uigor nouae, cultus inter nostrũ ac prius saeculũ medius, ut illum posset utraq; pars sibi uindicare, libertas tanta ut libertatis nomen excederet, & quia passim ordines honoresq; laniabat Rabies uocaref, animus inter uitia ingens, & ad ingenij sui similitudinẽ uiolentus, qui Pompeianos spũs nõdum in tanta pace posuisset. In hũc primũ excogitata est noua poena, effectũ est eñ per inimicos eius, ut oẽs libri comburerẽt. Res noua & inusitata suppliciũ de studijs sumi. Bono hercules publico ista in poenas ingeniosa crudelitas post Ciceronẽ inuenta est. Quid eñ futurũ sit, si triumuiris libuisset & ingeniũ Ciceronis proscribere. Sunt dij immortales lenti quidẽ, sed certi uindices generis humani, & magna exẽpla in caput inuenientiũ regerũt, ac iustissima patiendi uice, quod quisq; alieno excogitauit supplicio saepe emittat suo. Quae uos dementissimi hoies tanta uecordia agitat? Parum uidelicet in poenas notae crudelitatis est, & siquid ab omni patientia rerũ natura subduxit, siquid ingeniũ memoriaq; nominis inuenit, aeque admodũ reducatis ad eandẽ rem corporis malã facem studijs subsedere, & in monumenta disciplinarũ aduertere, quanta & q̃ nõ contenta certa materiae saeuitia est. Dij melius quod eo saeculo ista ingeniorũ supplicia coeperũt, quo ingenia desierant. Eius qui hanc inscripta combusta sunt iam nõ malo exẽplo quia sunt. Non tulit hanc Labienus contumeliã, nec sup͠stes ingenio suo esse uoluit, sed in monumẽta maiorũ suorũ se ferri iussit atq; ita includi, ueritus scilicet, ne ignis q nomini subiectus erat, corpori negaref, nõ tantũ finiuit se ipse, sed etiã sepeliuit. Memini aliquãdo cũ recitaret historiã, magnã partẽ libri, illũ cũ uoluisset dixisse, Haec quae transeo post mortẽ meam legãtur. Quãta in illis libertas fuit, quã etiã Labienus extimuit. Cassij seueri hominis labieni amicissimi, belle dicta recitabanf, quo libri Labieni ex SC. urebanf. Nunc, inquit, me uiuũ uri oportet, q illos edidici, Monstrabo bellũ uobis libellũ quẽ a Gallione nostro petatis, recitauit rescriptũ Labieno pro Bathyllo moecenate, in quo suspicietis adolescẽtis animũ, illos dentes ad mordendũ prouocãtes. Hic puto iam nihil quod interrogetis restat. Musa rhetor quẽ interdũ solebatis audire, licet Mella meus cõtrahat frontẽ, multũ habuit ingenij, nihil cordis, omnia usq; ad ultimũ tumorẽ perducta, ut nõ extra sanitatẽ, sed etiã extra naturã essent. Quis eñ ferat hoiem de syphonibus dicentẽ coelo repluũt, & de sparsionibus odoratorijs, imbres, & incultum uiridium celatas siluas, & in pictura nemora surgẽtia? Aut illud quod de subitis mortibus memini cum dicentem, cum uos me illo produxissetis, quicquid piscium natat, quicquid ferarũ discurrit nostris deponif uentribus, qui nunc cum subito moriamur, mortibus uiuimus. Non ergo etiam, si iã manumissus erat debuit de corio eius nobis calceus fieri, nec sum de iudicibus seuerissimus, qui omnia ad exctam regulam redigam. Multa donanda ingenijs puto, sed donanda uitia non portenta sunt. Siqua tamen tolerabiliter dicta sunt, non subtraham, licet non plura uideantur, uos subijciatis. Oscus non incommode dixit, sed ipse sibi nocuit cum nihil absq; schemate dicere cupit. Oratio eius non figurata erat, sed praua.

Vt orator inuitis placeat auditoribus necesse est, ut sit maximae eloquentiae

Itaq; non inurbane Pacatus rhetor cum illi Massiliæ mare occurrisset, schemate illum salutauit, Poteram, inquit, dicere aue Osce. Ipse ab eloquentia multũ aberat, natus ad cõtumelias omniũ ingenijs iniungendas, nulli nõ impressit aliquid quod effugere nõ posset. Ille Passieno prima eius syllaba in græcum mutata obscœnum nomẽ imposuit, declamatori subtili sed arido. Ille Sparso dixit, scholam cõmunem cum rhetore quodã habenti, tu potes controuersiam intelligere, qui non intelligis te laterem lauare. Sparsus autẽ dicebat uiolenter sed dure. Ad imitationẽ se Latronis direxerat, nec tam unquã similis erat, nisi cum eadẽ dicere meditabatˀ suis uerbis Latronis sententijs. Cum Basso certamen illi fuit quẽ uos quoq; audistis, homine diserto, cui demptã uelles quam consectabatˀ amaritudinẽ, & assimulationẽ actionis oratoriæ. Nihil est indecentius quã ubi scholas forũ quod non nouit imitatur. Amabam itaq; Capitonẽ cuius declamatio est de pupillo, quæ misero Latroni subijcitur. Bona fide scholasticus erat, in illis declamationibꝰ quæ bene illi cesserunt, nulli post primũ Tettradeum referendus. Primũ Tettradeum quorum faciam quæritis? Latronis, Fusci, Cæstij, Albutij, Gallionis. Hi quoties conflixissent penes Gallionem palmã relinquo. Si ita uobis uidebitur, ego uobis omniũ feci potestatem. Hos minus nobiles finite in partem abire, Paternum, Moderatum, Fabium, & si quis est nec dari nominis, nec ignoti, cũ bonis ad facietatẽ nestram me præstiterim, mihi permitte me, & alios quos non nostis ex sinu proferre, quibus quo minus ad famã puenirent nõ ingeniũ defuit sed locus. Bene declamauit Gabius, cui Sylo, cui Cæsar augustus cũ frequenter causam agentẽ in Terraconensi Colonia audisset, plenum testimoniũ reddidit. Dixit enĩ nonnunq; audiui patrem familiæ præferre, oratorem subducere. Nam partem esse eloquẽtiæ putabat, eloquentiã abscondere. Solebat declamare studiose & Turrinus Clodius, cuius filius non uobis amare coniunctus est, adulescens summæ eloquentiæ futurus, nisi mallet exercere quantũ habet, quã consequi quantũ potest. Sed Turrinus pater & Clodius multũ uiribus dedeserat, dum Apollodorũ sequitur, & summã legem dicendi eum putat, tantum tamen illi superfuit uirium quantum ualeret etiam narranti bene, sed sentẽtias dicebat excitatas, insidiosas aliquid potenteis, nunquã non de colore Latroni controuersiam fecit. Latro nunquã solebat disputare in conuiuio, aut aliquãdo declamare poterat ex tempore. Dicebat quosdam esse colores prima facie duros, asperos, eos non posse, nisi actione probari. Negabat nisi actitata quoq; illis placere posse, nisi totum nossent se & suas uires nosse ex illarũ fiducia alijs metuenda & prærupta audere. Multa se nõ persuadere iudici sed auferre. Turrinus quoq; nihil probare, nisi totum, non quia imbecillus erat, sed quia circũspectus, causas nemo respondit paratius, & pecuniã itaq; fecit & dignitatem, ut si quis illi deberet, scias loco fuisse, inde filius eius idem meus, nunquã enim illum a uobis distinxi, habet in dicendo controuersiam diligentiam, qua uires ex industria retundat. Hoc & in ipso genere uitæ sequitˀ ad summa euasurus iuuenis, nisi modicis contentus esset. Ideo dignus est cuius tam modestis cupiditatibus fortuna præstet fidem. Horum nomina non me a nimio fauore, sed a certo posuisse iudicio scietis, cum sententias eorum retulero, aut pares notissimorũ auctorum sententijs aut præferendas.

TRICESIMA CONTROVERSIA.

INiuriarum sit actio. Quidam cum haberet filiũ & diuitem inimicum, occisus, inspoliatus inuentus est. Adulescens sordidatus diuitem sequebatur. Diues eduxit eum in ius, & postulauit si quid suspicaretˀ accusare se. Pauper ait, accusabo cum potero, & nihilominus sordidatus diuitem sequebatur. Cum peteret honores diues repulsus. Accusat iniuriarũ pauperem. VIBII GALLI. Gratias ago diuiti quod quos odit reos iam facere contentus est, interdiu publico nobis intercidiˀ, quærite quid nocte fiat, non ambulabis, inquit, eadem uia qua ego, non calcabis uestigia mea, nõ offeres delicatis oculis sordidatam uestem, nõ flebis inuito me, non tacebis, peieramus si magis iratus esset. ALBVTII SYLII. Quod sordidatus fui luctus est, quod fleui pietas est, quod nõ accusaui timoris est, quod repulsus uestrũ est, non taceam? quid adhuc uiuo? quod tacui, nostis populi loquacis suspitiones, quare iste honores illo uiuo nunq; petit,

ego uero

ego uero omnes quæso,omẽs ut me in inquisitionẽ paternæ mortis adiuuent, & ad tua
genua diues uenissem nisi timerẽ,nisi inuidiam tibi fieri diceres,& iam pridem hoc ani-
mo sequor,occasionẽ loquendo capto,nec mehercules possum dicere inhumanitate tua
fieri quod non audeo,quod uitium me meũ sequitur,multos offendit, neq; te puto solũ
in ciuitate habuit inimicum,ut iste ait,causam meam populo probaui.IVLII BASSI
Quando autẽ istis diuitibus non sordidati sumus,accusa inquit, pauper diuitem,egens
candidatũ.Ego accusem? ambulare mihi meo arbitrio non licet,in ius uocauit,reum in-
quit me,perage,perora, quis hunc loqueotẽ auderet accusare? cur inquit me sequeris?
quasi aliud iter pauperes,aliud diuites habeant.CAESTII PII.Non essem reus si ac-
cusassem barba demissa,sordidatus cum criminibus meis ad uos ueni.Omnia licet fiant
non desinam inquirere percussorem,& fortasse iam inueni. Cum subito pater meus in
media ciuitate,quid me intueris? quid obseruas? quid dicam? subductus est.ARELLII
FVSCI.Incedere magno comitatu, splendido cultu, non est fortunæ meæ, ista diuites
possunt,satis est si uiuimus.Cum spoliatum cadauer meum sit,quis fuerit percussor,ne-
scio,quisquis fuit quasi diues spolia cõtempsit.Quare inquit me sequeris per publicum?
facinus indignum cõmissum est,diues & pauper eadem uestigia incessimus.OSCI.Ac-
cusa inquit,ubi est qui primo cœperat? Vellem pater meus quoq; a te non discessisset,
uiueret,quare inquit me reum facis? qui accusatorem me non times mortuo patre, ti-
meo enim mihi nequis iniuriam sibi fieri putet,& si dixero occisori,occisus est pater me-
us,a quo? si permittis,nescio.IVNII GALLIONIS.Quid iste accusanti fecisset,qui
persequitur tacentem? cur non agis? quia uis tecum agi. Nunquid nunc tibi iniuriam
facio sordidatus quod reo licet,dicenti nõ licet? Quid potui patri minus præstare in ho-
norem eius? uestem mutaui.FVLVII SPARSI.Sordidatus es,inquit,fles, hoc dicis
pauperis occisi filius pauper es,pater meus in media ciuitate saluis legibus occisus est,
quis hoc sine lachrymis narrare possit? non deponam has sordes, nisi inuenero cui in-
duam,quis occidit patrem meum? nescio.Nihil amplius testari possum,quam hanc uo-
cem meam.At hunc nescio. Delibero interim ut induam uestem quam patri meo reli-
querit percussor, cur me sequeris? Magistratus seruos post terga sua non summouent.
ARGENTARII.Non uis patrem meum fleam? lacessere uos ultro non solebat.CLO-
DII TVRRINI.Quare,inquit,sordes sumpsisti? quid igitur? Ne lugebo quidem quẽ
uindicare non possum? Nulli iniuriam facio nisi patri quem adhuc tacitus fleo.POR-
TII LATRONIS.Cuius necessarium,ita crudeliter interempti patris dolorem, nihil *
fortius est quam quod gemit. Accusa inquit me, unde tam securus es, inuenisse uideris
quis alius occiderit,non erat præda quam grassator sequeretur, sed erat firmissimum ig-
noti monumentum,contumax aduersus fastidium diuitiarum,innocentia nec ab inimi- *
co spoliari,ita sunt nescio quo modo miserum esse, interdum miseria iuuat, & plærumq;
omnis dolor per lachrymas effluit.Nimium funere nostro exultat.Non solebat uiuo il-
lo prouocare nos,ut reus fieret.Si quis omnium mortalium miseriarum inter necessitas *
super occisum patrem lachrymas increditam adhuc inertiam migratus est, in hac indi-
gnitate præsentis periculi omnem suam ponat admirationem. Si pauper accusandi diui-
tis animos non sumpsit miramini,quia tacet,reus est,per has lachrymas,per hunc squa-
lorem,per hæc necessaria omnibus periclitantibus instrumenta,non inuidiosum uestræ
misericordiæ premiũ petimus,ut absoluto sic esse tanquã reo liceat,potens iste & gratio-
sus,& quod ne ipse quidem negat diues fuit,& qui nihil unquam sibi putaret timendũ,
etiam a reo, crescere deinde indies odium alterius impotentia,alterius libertate. Diues
nihil aliud quã nos pauperes existimare, nos nihil aliud quã innocentes,inter quotidia-
nas acies semp inuicti, q de nostra interim morte cogitauerit,nescite, quod dissimulari
nõ potest,scio quis optauerit. Venit iste cũ turba clientiũ & parasitorũ & aduersus pau-
pertatẽ totam regiam suã effundit. Cur me nõ accusas,non postulas? uix tẽperabat quin
diceret. Quid ego in te accusatorẽ non audeã, qui occidendũ eum curaui q tantũ mecũ
litigauerat. Ciuitates plærũq; finitimæ inter repentinã discordiã bello tument.Inter ciui-
lia bella tantũ in ultionẽ satis est q̃tũ quisq; ad maledicendũ occupauerit,M. Cicero qa

uiolẽtiam in absentia Metelli strepit. M. Cato Pulchro ob ijciente futurorũ crimina au-
diuit. Quæ maior indignitas esse potuit illius sæculi, quã aut Pulcher accusator, aut reus
Cato? In Cn. Pompeium terra mariq; uictorem fuit qui carmen cõponeret, uno, ut ait,
digito caput scalpentem. Fuit aliquis qui licentia carminis tres auratos currus contem-
* neret M. Bruti faciatissimã lacerat, cum quidam eius ciuili sanguine non inquinatas solũ
manus, sed infectas ait, atq; ille tamen cum tres consulatus, ac tres triumphos scinderet,
adeo non timuit, ut esset reus, ut etiam disertus esse curauerit. Solus hic est in uestra ci-
uitate innocentior Catone, nobilior Metello, fortior Pompeio. LATRO sic diuisit, an
in re iniuria sit? nulla inquit iniuria est, sordidatus sum inquam, multi faciunt, oĩa iniu
riæ genera comprehensa sunt. Pulsare non liceat, conuitium facere cõtra bonos mores
non licet, hoc loco SCAVRVS dixit. Noua formula iniuriarum componitur, quod ille
contra bonos mores fuit, etiam si in re iniuria est. An si non malo animo facit tutus sit?
An malo animo faciat. Hoc Latro in duas quæstiones diuisit, an si credidit ob hoc ipsum
patrem suum occisum, & propter hoc secutus est, ignoscendũ illi sit. Deinde an credidit
GALLIO illam primã fecit quæstionem. An quod liceat cuiquam facere si faciat, iniu
ria non teneatur. Licet inquit flere, licet ambulare qua uelis, sumere nihil, inquit, ut & ali
enum iniuriarũ facere. Sordidatus es non queror, sed si sordes tuæ inuidiam mihi con-
citant queror. De colore quæsitum est. Quidam aperte inuecti sunt in diuitem, quidã
ex toto nihil dixerunt, quidam secuti sunt mediam uiam, cum præter hæc nihil sit. LA-
TRO solebat uideri inuenisse quartũ genus, ut hoc modo in diuitem diceret. Tu qui-
dem non fecisti, sed tamẽ ego habui causas propter quas possem decipi, & de te aliquid
frustra suspicari, quia inimicus eras, quia inspoliatus pauper inuentus est. Hoc est autẽ
medium illud genus, nec dimittendi diuitem nec accusandi. Nam & dimittere non de-
bet quem distulit. Accusare propter hoc ipsum non debet, quia distulit. ALBVTIVS
nihil dixit in diuitẽ. Hoc colore declamauit. Committit iniuriarũ, inquit, si quidem non
postulauit accusat. Quare insequeris me? ut aliquando mei miserearis, ut desinas affli-
ctam domum persequi, ut scias me in hoc habitu accusare nõ posse, ut concupiscas glo-
riã uindicatæ mortis. Tu solus potes si uoles inuenire quis occiderit, tu accusare. At me
quidam propter hoc suspectum habent, potes discutere istam suspitionẽ, quare quis fe
cerit. Vt scias, inquit, te inuidiam mihi facere, cum dixissem, accusa me, nõ negasti te ac
cusaturum, sed respondisti, accusabo cum potero. Ignosce mihi non magis adhuc quem
q; accusare possum quã absoluere. Quero quis fecerit? hæc leuia argumenta sunt. Hæc
uana sunt quæ alios tangunt, quod inimicus es, quod ille inspoliatus inuentus est, nõ est
quare accusem, est quare supplicer. RVFFVS VIBIVS hoc colore posuit. Sordidat⁹
sum, lugeo, sequor te, ut tutior sim, timeo nescio quẽ illum qui patrem meũ occidit. Scio
me q; diu tecum sum perire nõ posse. Dum hunc colorẽ sequitur MVRRHEDIVS in-
eptissime dixit, quare te sequor? pater meus quia solus inambulabat occisus est. OS-
CI color non placuit Gallioni. Sequor inquit, ut inueniã quis fecerit, hoc meũ cogito,
quisquis est ille qui fecit, uolet hoc inimico imputare, ad diuitẽ ueniet. Multo inquit, hoc
iniuriosius est, si inquirẽdi causa facit, si non tantũ in conuitiũ & periculũ diuitis sequit.
GALLIO subtiliter agendũ putauit, & ad positionẽ controuersiæ colorem actionis di
rigendũ, ut diceret, suspicor a te, patrẽ meũ occisum, quis enĩ illum alius oderat magis?
quis impotens alius est, uestẽ enim illius sine dubio nescio quis pcussor concupiscebat.
Dices aliquis, quid ergo? si inimicus est, ptinus interfector est? non, ideo nõ accuso. HI
SPO ROMANVS palã accusauit & dixit. Non cãm sibi esse, sed iure etiã nunc sentẽ-
tiã in procemio magno cũ assensu hominũ dixit, eũ accusatorẽ habeo qui se reũ nõ esse
mirat. BASSVS IVLIVS in hac cõtrouersia dixit. Quare me sequeris p publicũ? fa-
cinus indignũ iudices factũ est, paup & diues ex eadẽ terra calcam⁹. Cõsectari aũt sole-
bat res sordidas, & inueniebat q illas unice suspiceret. Memini illũ declamantẽ declaras-
se cõtrouersiã de lenone, q decẽ iuuenibus denũciauit, ut in lupanar accederẽt & foueã
igne repletã terra supiecta obruit, in quã adulescẽtibus læsis & cõsumptis accusat Reip.
læsæ. Apud illũ declamantẽ ALBVTIVS fastidiosus auditor, eos qbus inuidere pote-
rat admirabat.

cat admirabatur, hanc Bassi sententiã non mehercules referrẽ, si tamẽ ad ostium alligasses. Idem Latronis illas sententias aiebat tumidas magis esse quã fortes. Summa hoim admiratione circũferebatur. Lugent argumẽta patres & ossa liberorũ. Conjecturã diuidunt & illam, Producta sacerdote statuã, & illam, Super cineres liberorũ nostrorum lupanar dhe quantũ est. Ipse autẽ laudabat, hæc autẽ docuerat. Nam in hac ipsa controuersia ne * Bassus quidẽ uidebatur aliquid dixisse, sordidius dixit ipse. Ita ne peribunt decem iuuenes, ꝑpter dipondios tuos. EVTEMON a filij parte cum patrẽ suum narrasset solũ sine comite oppressum & occisum dixit,

HERMACOTAS dixit.

Illud in narratione ARTEMON dixit,

TRICESIMA PRIMA CONTROVERSIA.

VIr fortis, quod premiũ uolet, optet. Si plures erunt iudicio contendant. Pater & filius fortiter fecerũt. Petit pater a filio, ut sibi cederet, ille non uult, iudicio contendit, uicit patrem, accipit premio statuas, pater ipsum abdicat. IVNII GALLIONIS. Dubito quid de euentu huiusce iudicij optem, cum crimen meum sit, uicisse. Videtis quemadmodũ in hoc quoq; iudicio opera sua iactat, & miratur quisquã si hoc patre natus gloriæ cupidior est, faciles habetis patres, uiros fortes iugiter dissidemus quia nimium similes sumus, cum exiremus in aciem, aiebat, si adulescens essem, nemo pugnaret fortius. Maiorũ quoq; suorum & uirtutes referebat, sed oĩbus se præferebat. Cum ad ætatem tuã peruenero, nõ contendam cũ illo, quãuis si exemplum tuum sequi uoluero, etiam cũ filio cõtendam, quia patriæ iudiciũ habeo, patris perdidi, dicam abdicanti, nõ luxuriabor, non amabo, hanc emendationẽ criminum meorũ non possum ꝑmittere. Ego uero pugnabo, & fortiter & fortissime. Vidi patrẽ iam senem loricam induentem, multũ est pugnare cum exempla iudicium uocat, quo pater & filius spolia contulimus, ecce amitto, ego tibi cedere possum, seni non possum, quod contendi legis, quod uici iudiciũ, quod pugnaui patris est, uolui cedere, concurrerunt iudices, ætatis causa agebatur. Vici nõ filius patrem, sed iuuenis senem. Ego uici sed oĩes patri gratulati sunt, paruit adulescens, magnis exemplis deceptus sum. Dum cogito mecum Oratium Etruscas acies corpore suo summouentẽ, & Mutium in hostilia arma ruentẽ, & dum te Deci cogito, qui & ipse noluisti patri cedere, transibo in subsellia tua, amplectar inuitũ, licet repugnes fortior sum. FVLVII SPARSI. Necesse fuit mihi fortiter militare, pugnandũ habebam nõ imperatori tantũ sed patri. Si tu uicisses, diceret patri cessit, abdicationẽ enim timuit. Solebas eñ optare semp, ut contingeret tibi habere filium meliorẽ, iudicium uocas duplicẽ domus nostræ triumphũ. CLODII TVRRINI. Tu Mutio diceres, nõ est quod ostendas istam manũ. Tu Scipioni post deletã Carthaginem, tace. Loquax est uirtus, nec ostendit se tantũ sed ingerit. Aiunt, ecce nũc quidam pater cessit filio, & in hoc abdicat, ut uerum uideatur fuisse certamen. Opta pater ut & a nepote uincaris. Postea, inquit, fortiter pugnare poteris, unde scio, uulnerib⁹ me senem feci, quis te felicior? tu oĩes uicisti, te filius, modo pater & filius inter se contendunt, honestiorẽ facturus uictum uter uicisset, dubito quid faciam, taceam? sed silentiũ uidetur confessio. Narrem uirtutes meas? sed illud quoq; nouum accidit mihi, quod uni mihi abdicato meas narrare nõ concessit. Processi in aciem coram patre, fortiter inquit pugna. Turpe est adulescenti uinci a sene, auidus sum gloriæ, hoc si uitium est, paternũ est, fortis sum, nunquid improbas pater? at iam abdicabis. Si uiro fortissimo sum fortior dicam tamen audacter fortissimus sum, nec timeo in ea ciuitate hoc crimen in qua fortes etiam senes nouimus. IVLII BASSI. Ad te quoq; ignominiæ meæ pars redundat, pudet te pater si a filio abdicando uictus es. ARELLII FVSCI. Ignosce iuueni, erraui, ambitiosus non ero, cum senex fuero. GAVII SYLONIS. Vtrum putas uicisse, ego patrem tantum habeo, tu premium & uirum fortem, permittente lege fecit, imo nou eadẽ re, & habet legẽ & timet. Contra ait, si quid fecit quod nõ licet, lex uindicabit, si quid quod licet si non oportet, pater non querit de scelere filij sed de officio. Deinde utatur quisq; sua lege, tibi illud licuit, & mihi hoc licet, abdicare liberos liceat, ẽ aliqua lex

Virt⁹ loquax est, eo qd passim se omnibus ostendit.

quæ filio

quæ filio patrem præferat. Si potest abdicari, etiã propter id quod lege ꝑmittente fecit. An abdicari etiã propter hoc non possit, quod premiũ accepit. Non pŏt, inquit, in ea re priuatim puniri, in qua publice honorat̃, eidem rei nõ potest premiũ dari & tota denũciari, cætera iura puto paterno impio subiecta esse, hoc maius ius est cæteris, quod uictoria de sũma uirtute quærit̃. Non potes ꝓpter hanc legem filiũ abdicare, propter quã a filio uictus es. Si pŏt abdicare, an debeat, hoc diuisit. An etiã si non debuit cũ patre cõtendere, ignoscendũ tamen sit, si adulescens gloriæ cupiditate lapsus est, Deinde an contendere debuerit. Tum inquit, & honestũ certamen fuit & tutũ. Quid est eñi gloriosius ꝙ aut uirum fortẽ uincere, aut uinci a filio, si nõ debuisset cõtendere, non uicisset. Et potuit fieri, ut si hic tibi cessisset, alius quis ad certamẽ ꝓcederet, qui nunc ꝓcessit, quia sciebat nihil sibi profuturũ si te uicisset, cũ deberet a filio tuo uinci, nulla laus tibi fuisset, apparuisset eñi illam uictoriã non uiri fortis fuisse sed patris, silentiũ uirtutes uestræ transtulissent, nunc illustratus es, dum conferunt̃. TVRRINVS hoc loco belle dixit. Plures tibi inuidere cœperũt, postꝙ uictus ẽ. Itaq; noui generis res accidit, fili⁹ uicerat. Oĩes aiebãt, O felicem patrẽ. Nouissimã fecit quæstionẽ. An etiam si qd iudicio peccauit, premio emendauerit. Hoc loco dixit GALLIO illam sententiã quæ ualde excepta est, cũ diu deprecatus esset, ait, si nihil ꝓfecero, quid me facturũ putas? ad templa iturũ, aut ad deos supplicẽ? ad tuas statuas cõfugiam? SYLO POMPEIVS tentauit & in hac controuersia illam quæstionẽ, quã in omnib⁹ uiroꝶ fortiũ abdicationibus putabat esse tenẽdam. An uir fortis abdicari possit, aiebat in nulla magis cõtrouersia illam posse tractari. Non potes inqt abdicare, qui te pŏt uincere. Miraris si patri ac lege subducit̃, qua & cõparat̃ & præfertur? Colore pro adulescente GALLIO illum dixit. Me inquit iuuentis ætatis causa agi uidebat̃, cum dubitaret ex ordine suo quẽ dicentẽ, nihil agis, ego tibi cedo, illi nõ cedo. CAESTIVS hoc colore usus est, putasse se ipsi patri honesti⁹ hoc esse certe domui, laudes utriusq; in foro inspici. MONTANVS VOTIENVS ait, cognoui nõ quid impares, sed quid præcepisses, dixeras semp, cum me hortareris ad gloriã, ut nulli cederẽ. Inuidiosa oĩbus in illo iudicio fortuna tua uidebat̃, cum quæreret̃, utrum pugnasses felicius an genuisses? Non est quod putes me uisum illis fortiorẽ, decepti sũt pater, iudicauerũt non quod erat, sed quod te malle crediderũt. ARGENTARIVS ait Occasionem beneficij quæstu nõ concupiui accipere, premium habet alter, alter accipit. FVSCVS ARELLIVS PATER ait, si nauigare imperasses, per hybernos fluctus egissem ratem, si ꝑegrinari, nihil fuisset iubente te durũ, hanc rem imperabas difficilem forti uiro uinci. BLANDVS hoc colore narrauit. Pater mihi obiecit, quod illi una re nõ cesserim? Ego mltiplicabo crimina mea. Nunꝙ illi, quoties recte faciendũ fuit, cessi, semper uolui uideri frugalior, nam cũ ad uires uentũ erat, etiã ipse cedebat, non ego illũ uincebam sed ætas. TVRRINVS hoc colore usus est. Volui inquit cedere, sed erant q dicerent nõ licere, hoc eñ uobis modo legem saluberrimã tolli disputat iuris, contra premiũ patris uidebant̃ & dicturi scilicet, nõ licet inter se cedere fortibus, non ipsorũ tantũ causa agitur sed publica. Omniũ interest scire, quis sit fortissimus, his uocibus hoĩm missum ad id certamen in quo ad istum utraq; ꝑtineret uictoria. Quid putatis me dicturũ? fortiorẽ me uisum? falsum est, cũ hoc quoq;, quod ego fortis eram, istius esset. Quid ergo? quare uicerim quæritis? Visum est ad khorẽ totius iuuẽtutis ꝑtinere, neminẽ pugnasse fortius, ꝙ senem. Et cũ dixisset, se premia in patrẽ contulisse, dixit, uici te pater, sed nẽpe uici tibi. ALBVTIVS hoc colore narrauit, noluit inqt uideri ꝑ conclusionẽ patri titulũ fortissimi uiri contigisse, nõ cessi ante iudiciũ, ut in iudicio cederẽ, effeci nihil aliud ꝙ laudaui patrẽ, uirtutes eius retuli, uisus sum propter hoc ipm premio dignus. SYLO GAVIVS ait, solebas mater inter dignorũ uiroꝶ exempla narrare quædã etiam domestica, aiebas aũt, patrẽ fortem uirũ habuisti, uide ut tu sis fortior, ꝓcessi tecũ in aciem, nec illinc multi redimus, oĩs gloria in una domo erat. Videbat Resp. fortes uiros recognoscere. O quantã ego cupiditatẽ gloriæ in patre meo uidi, ꝙ iuuenilẽ cõtentionẽ, me inuitabat impio, iubebat exẽplo. Ventũ est in iudiciũ oĩm quos ego noui, res inuidiosissima qrebat̃ de patre meo, utrũ fortior esset an felicior. OSCVS hoc colore narrauit. Accederẽt & dicerẽt, roga patrẽ tuũ, cedat tibi, nõ est utile reip. hostiũ excitare anĩos, excitabũt

si scierint,

ficierint, neminẽ in hac ciuitate esse fortiorẽ quã senẽ, illi me coegerũt, quasi tunc quo-q̃ aliquid præstiturus essem Reip. uenire in iudiciũ, in quo quid habet ego sum iudicat? iunior. DENTO dixit, timeo ne ob hoc patri ultior fiam, ego sciã an usquã gloriosus sit. TRIARIVS hoc colore usus est. In iudicio uolui tibi cedere, ut nõ imperare uidereris sed uicisse & cessi, defunctorie causam meã egissem, notum sit illũ cedere, quia parũ est illi nõ putabat. NICETES in hac controuersia dixit.

SCAVRVS hunc sensum aliter dixit. O si auus meus interesset iudicio, qua libenter spectaret & discordiã nostram, clamasset mi-hi, non est quod cedas, ipse mihi nunq̃ cessit. LABIENVS, partẽ patris declamauit, & dixit quod etiã desertoribus licet. Nolo habitare cũ aduersario meo, nõ capit idem cõtu-bernũ fortem uirũ & uictum. Statuã, inquit, tibi posui, immo ne, possim unquã me ui-ctum obliuisci, ignominiam meam in æs incidisti.

TRICESIMA SECVNDA CONTROVERSIA.

Ementiæ sit actio. Bello ciuili quædã uirũm secuta est, cũ in diuersa parte habe-ret patrẽ, uictis partibus suis & occiso marito, uenit ad patrem, non recepta in domũ dixit quẽadmodũ tibi uis satisfaciam? ille respondit morere, suspendit se ante ianuam eius, accusat̃ pater a filio demẽtiæ. PORTII LATRONIS. Sic sibi satisfieri ne uictor quidẽ uoluit, excusauit uictos qui restituit, quoniã reposcis ui-tam, quã dedisti accipe, nullũ fuit in proscriptionẽ muliérculæ caput. OSCI. Inquinasti filiæ sanguine penates, quanq̃ quid ego dico penates tanquã in domo pierit, allatum ad se Cæsar Pompeij caput fleuit, hoc ille ꝑpter filiam præstitit. FVSCI, quẽadmodũ tibi uis faciã satis? hoc ipso satisfecisse debuerat, filiam habuit piam, & in maritũ & in patrem, alterum usq; in mortẽ secuta est, alteri etiã per mortẽ satisfecit, q̃ periculosum si eum of-fendo, qui simul irasci cœpit, nescit ignoscere. CLODII TVRRINI PATRIS. Mo-rere quid aliud meruerat, si satisfacere nollet nisi occupasses, soror fortasse pater tibi satis-fecisset, hoc certũ habeo, unusquisq; uestrum suadebat puellæ, ad iratum patrẽ uenis, in quas potes te cõpone blanditias, roga, deprecare, si nihil proficies, habes quemadmodũ cogas. moriturã te denuncia, hoc quod ignouisti uictor ad uiros ꝑtinet, illi tibi gratias a-gunt, nam fœminas ne si irasceris quidẽ ꝓscripsisses, quare secuta es uirũ, adeo tibi uete-ra exempla exciderunt bonarũ coniugum, quibus filiam tuã solebas sanus hortari. Ali-qua spiritũ uiri redemit suo, aliqua se supra ardentis rogũ misit, impendisset se puella ui-ro, nisi seruasset patri. FVLVII SPARSI. Filia ante limen paternũ in cruore suo uolu-tur, quid exhorruistis? paterna satisfactio est, nostis domus nostræ legẽ, aut dicendũ mibi aut moriendũ est, qualis est ista satisfactio qua filia exoratum patrẽ sibi non sentit? ALBVTII SYLII. Vtræ meliores ꝑtes essent soli uidebant̃ iudicare dij posse, si uis sa-tisfacere mihi, morere, quod ad me attinet, irascere malo. Si parricidiũ fuisset in diuersis partibus, nunq̃ defendisset apud Cæsarem Ligariũ M. Tullius, q̃ leue iudicasti crimen de quo cõfessus est. Dona filiã si misericors es deprecanti, si hostis edicto, si pater natu-ræ, si iudex causæ, si iratus es fratri. BVTEONIS. Ante ipsum limẽ domus decessit, ne dubitari possit, utrum marito perisset an patri, ubi studuisti? ubi audisti? nego te istuc in bello didicisse. MARYLLII. Meruerat inquit mori, etiã nunc accusas? certe iam tibi sa-tisfactum est. O nouum monstrũ, irato uictore uiuendũ est, exorato patre moriendũ est PASSIENI. Vtinã interuenissem, nõ satisfecisses sola patri, sui iosum te dicere, si ꝑ ge-nero nõ rogasses, secutus est gener diuersas ꝑtes, uxor suas. LABIENI. Hoc obsequio consequatur, denique intra domum moriatur. M. Cato quo uiro nihil speciosius ciuilis tempestas abstulit, potuit beneficio Cæsaris uiuere sicut Tullius si uoluisset. Optima ciuilis belli defensio, obliuio est. MVSAE. Allato ad se capite Cn. Pompei Cæsar a-uertisse oculos dicitur, quod tu ne in morte filiæ quidem fecisti. CORNELII HI-SPANI. Peruagata est illa crudelis belli fortuna omnẽ ordinem, & usq; ad ultimæ plæ-bis supplicia descendit, nihil in ciuitate nostra immune uictoriæ præter fœminas fuit, hanc laudem miseræ urbi seruare licuit, at tu pater noster ut uictor insanis. MENTO-NIS. Semel repulsa iterum redit, iterum repulsa tertio rogat, non fatigatur, scit ex-orati etiam hosteis. O te crudelem nisi iam tibi esset, pro genero satisfactum est, non

ignoro in

ignoro in quanto periculo sim. Nescit placari iratus,& hoc etiã si filiæ excanduit. TRIARII. An nõ exorares uictorem pro alio patrẽ. Morere illi quoq; quib⁹ animaduertere in damnatos necesse est nõ dicunt sed occide, morere, sed agente lege, crudelitatẽ imperij uerbo mitiore subducunt. DIVISIO. LATRO usus est in hac cõtrouersia illa calcata quæstione. An possit agi cum patre ob ullam aliam rem, quã ob dementiã, impotẽs sum, immitis, nõ tamen demens. Mores tuos patri debes approbare, nõ patris exigere, dic desipis, nihil intelligis, ego sanitatis meæ si potuero argumẽta colligam, dicam in senatu, nõ stulte sententiã dixi, quid tibi uideor fecisse dementiæ, partes male egi, damnare nõ potes patrem ꝓpter uerba imo propter uerbũ, si damnari dementiæ aliquis pater etiã non demens, ob aliquod improbandũ factum, potest, an hic possit. Hoc in duo diuisit. An etiã si hoc animo dixit, ut filiã mori uellet, dãnandus tamen nõ sit, hæc accusatio filiæ contrarias parteis a patre sequentis, cũ illam ipsam natura publicis recepisset malis. Adnimaduertit Manlius in filiũ & uictorem, animaduertit Brutus in liberos nõ factos hosteis sed futuros. Vide an sub ijs exẽplis fortius loqui liceat, deinde an nõ eo animo dixerit, ut eam mori uellet, dixit inquit iratus cum uellẽt castigare non occidere. TVRRINVS CLODIVS belle dixit, nolite mirari si durioribus utar, non sum ꝓcessurus ultra uerba, minabor, deinde ignoscam, fecit & uictor. GALLIO & illam quæstionẽ fecit, an non ob id puella perierit, quod pater illi tam dure responderit. Perijt, inquit, propter desyderiũ uiri, alioquin unius uerbi amaritudinẽ morte pensasset, imo mulier præceps, temeraria, insano flagrans amore & attonito, quæ uirum patre relicto secuta fuerat res uisa consecuta est. SYLO POMPEIVS huic quæstioni præponebat illã ex qua in hanc transitus sit, an etiã si propter hoc uerbũ patris perijt, damnari tamẽ pater non debeat, nec eñ euentus imputari debet cuiusq; rei, sed consiliũ. Si post hoc uerbum puella uixisset nunquid patrẽ dementiæ damnare posses? atqui hoc uerbo si quid factum est, nõ a patre sed a puella factum est. Non oportet autẽ illius temeritatẽ dementiam uideri patris. Post hanc quæstionẽ faciebat illã, an ob hoc pierit. Color a parte accusatoris simplex est, ait patrẽ durum fuisse, crudelem, bono publico hunc eum fuisse partiũ dixit, ducem, inquit, eo uultu ea affirmatione, ut uiderẽ non iubere tantũ, sed occidere. Hoc loco dixit TVRRINVS CLODIVS. Hoc post bellum immo post edictum & adiecit, nunc intelligit Respub. imperator quantũ tibi debeat, cui sine sanguine satisfactum est. Omnes eñ dixerunt patre nolente illã duxisse. GALLIO dixit, nondũ mihi uidebarẽ scire quid meruisset. Volui illam intelligere crimen suũ. CAESTIVS hoc loco cõtumaciter, inquit, rogauit sic, quõ perijt, non uultu demisso, nõ summissis oribus, nondũ tanq̃ uicta, primũ quare ad me non fratrẽ suum misit, an & in hunc fratrẽ irascitur? ARGENTARIVS. Nos duces exorauimus quorũ liberi in diuersis partibus fuerãt, diximus, ignosce nobis seuenis esse, si licuerit esse securis, quid peccaui quod filiam ex hostium castris uenientẽ non primo uerbo recepi. TVRRINVS CLODIVS ait. Volui fratri sororis dare beneficiũ, eo durius loquar, ut ille me pro sorore sua deprecerẽ, primum quare me solum rogat, cũ debeat duobus satisfacere? SYLO GAVIVS dixit. Volui inquã hora torqueri, sine inquã & iterũ tertio roget. Nec mitissimus quidẽ uictor statim ignouit. LABIENVS ait. Nõ sum statim exoratus, & si uixisset, nõ essem fractus ꝓximis uocibus eius, ne tertio quidẽ rogatus aut quarto. At uictor cito exoratus est. Noli mirari. Facilius est ignoscere bello q̃ parricidio. HISPANVS de morte eius hoc dixit. Iterum illam nobis uir abduxit. ALBVTIVS ait. Tuto me ait, putaui loqui fortius, nõ dubitaui eñ quin frater illi dicturus esset, nõ est quod timeas, exorabiẽ si difficilior erit, illũ ego rogabo, & si rogasses adulescens, fecissem, nõ magis tibi ego quam sorori tuæ maritus. MONTANVS VOTIENVS dixit, Nõ est quod putes illã cecidisse ira patris, cui uixerat, perijt, illa se cui addixit impendit. Et eutidẽ sensum in argumentis cum dixit, non propter patrem illam perisse, quid ergo inquis? propter quẽ? Scis illam uirum babuisse, pro quo mori posset.

TRICESIMA TERTIA CONTROVERSIA.

REipublicæ læsæ sit actio. Quidam expositos debilitabat, & debilitatos mendicare cogebat, ac mercedẽ exigebat ab eis, Reipub. læsæ accusatur. PORTII Latronis.

LATRONIS. Aestimate q̄le sit scelus isti⁹, in quo læsi patres liberos suos aut ut agno-
scant, aut recipiant, etiam confessas iniurias tacent. Vectigalis istius crudelitas fuit, eo ma
gis q̄ omnes præter istum misericordes sumus. Mendicares, nisi tot mendicos fecisses, ef
fecit scelestus iste, ut nouo more nihil esset miseri⁹ expositis, q̄ agnoscere. CASSII SE-
VERI. Hinc cæci innitentes baculis uagantur, hinc trunca brachia circumferuntur, hinc
cōuulsi pedum articuli sunt, & torticuli, hinc elisa crura illius inuiolatis pedibus cruribus
q̄ fœmina contudit, aliter in quēq; sæuiens ossifragus iste, alterius brachia amputat, alte-
rius eneruat, alium distorquet, alium delumbat, alterius eneruat, alterius diminutas sca-
pulas in deforme extundit, & risum in crudelitate captat. Produc agedum familiā semi-
uiuam, tremulam, debilem, cæcam, mancā, famelicā, ostende nobis captiuos tuos. Volo
mehercules nosse illum specum tuū, illam humanarū calamitatum officinā, illud infantiū
spoliarum, sua cuiq; calamitas tanq̄ mors assignetur. Huic recta mēbra sunt, & si nemo
obstet, naturæ proceritas mutabitur. Ita frangat̄, ut humo se alleuare non possit, sed pe-
dum crurumq; resolutis uertebris reptet. Huic extirpentur radicitus, huic non speciosa
facies est, potest formosus mendicus esse, aliqua membra inualida sint, ut fortunæ iniqui
tas in beneficia sua sæuientis magis hominū animos peruellat. Sine satellitibus tyrānus,
calamitates humanas dispensat. VIBII GALLI. Intuemini debilia infelicū membra,
nescio qua tabe cōsumpta illi præcisas manus, illi erutos oculos, illi contractos pedes, qd
exhorrescitis? sic iste miseretur, tot membra franguntur, ut unum uentrem impleant, &
o nouū monstrū integer alitur, debiles alunt. ALBVTII SILI. Perissent inquit, ita nō
in reliquis supsunt, qui pituri fuerant, perissent inquit, interroga patres, utrū maluerint.
Eruantur inquit oculi illius, huius præcidant̄ manus. Quid si aliquis ex istis futurus sit ty
rannicida? quid si sacerdos? Nec puto incredibile, in hac fortuna loquar. Certe ex hac tur Supra meli
ba origo humanæ gentis apparuit. Egregius educator plus acceptum crudelitati q̄ ex- us legit̄ Ro
pensum misericordiæ refert. TRIARII. Perissent inquit, puto expireris nos nō esse cru manæ gen-
deles, tamen non nostrum, cum istis stipem porrigeret, mortē precatus est. Surge tu de- tis fo. 495.
bilis, conatur & corruit. Surge tu mute, sed quid excitaris? rogare non potes. surge tu cæ ibi, Factum
ce, sed ad quorum eas genua, nescis. O te inter omnes debiles ante hoc iudicium felicis- est.
simū, q̄ istum dominū nō uidebas, in hoc iudicio infelicissimū, q̄ iustum reū non uides.
Expositos aluerunt etiā feræ, satis futuræ mites si præterissent. CORNELII HISPNI.
Ergo si illis temporibus iste carnifex apparuisset, conditorem suū Roma non haberet, ti
meo ne hoc prosit reo, q̄ nemo ex his quenq̄ uideri uult suum. IVLII BASSI. Intue-
mini utrāq; partem, & ei succurrite, quæ miserabilior est, liceat uidere mercēnarios suos,
hic cæcus est, hic debilis, hic mutus, his tu mori nō permittis. Vis in te iudices more tuo
misericordes sint tuo exemplo. ARGENTARII. Quorum cum ubiq; audiantur pre-
ces, in sua causa tantum cessant, adijciamus aliquid ad quæstū, deme huic oculos, illi ma-
nus. ARELLII FVSCI PATRIS. Præcidatur inquit lingua, genus est rogandi roga
re nō posse. Miseremini horum iud. & misereri etiam singulorū soletis. CAESTII PII.
Vt hanc causam susciperē, ne ab eis quidē rogatus sum, pro quibus ago, quid enim mise-
ri rogare sciunt, nisi stipem? quid infelix iste peccauit aliud, q̄ q̄ natus est? CLODII
TVRRINI PATRIS. Age si quis agnouerit suū, petes alimenta tanq̄ alueris, non est
quod timeas, nemo cognoscet. O miserum, si quis alimēta suo dat, o miserum si negat, ita
nos istis uindictam negaturos puta, quibus ne id quidē negamus, quod tibi daturi sint.
Et quod indignissimū crudelis cum misericordia publicauit. Venite miseri, & hodie pri
mum nobis rogate. MENTONIS. Errant miseri circa parentum suorum domos, & for
tasse aliquis a patre alimenta non impetrat, nisi plus reddunt integra mancipia, cur tu tā
exiguum refers? uia este quas poterat, ut non rogares, ut non acciperes, spiritum tamen *
relinquerē tibi, nisi crudelior futurus essem in relinquendo, tibi captura quotidiana non
respondet, apparet nondum hominibus satis miserum uideri. GAVII SILONIS. Tu
inquit in illa uicinia mendicabis, tu ad limen accedes, & crudelis miseris parentū domos
monstrat, hic non facile stipem impetrat, etiam nunc aliquid illi detrahat̄. IVNII GAL-
LIONIS. Serua oculos ut uideat quem roget, serua manus ut habeat quibus stipē accit
piat, occurrant nuptis omina dira, sacris publicis tristia, auspicia feriatis maxime ac solen

nibus, & in hilaritatis diebus semianimes isti greges oberrant, a te fortasse aliquis acceptam stipem portat ad duos. FVLVII SPARSI. Scio, iudices, uarijs quenq; causis ad accusandũ solere compelli, quosdam ambitio gloriæ, quã ex damnato petierũt, probro capit, alios odia & simultates ꝓtraxerunt. Non dubito fuisse quosdam qui premiũ peterent, ego omnibus cæteros impellentibus causis uaco. Quæ enim gloria est in tam sordido reo? quæ simultas ijs ut noceas quos contra exisse pudeat, aut quod premiũ cum stimulant ij qui se alere nõ possunt. Non is est qui rogare nesciat, etiã docere solet quos affectus uestros optare debeam, nescio si misericordiæ ꝓpiores fueritis, crimina rei uobis ostendam si ocium fuerit. At reum hunc publicæ pascimus. Exigitur a te talio, nõ habes totidem membra quot debes. Lupa oblita feritatis placidior uelut fœtibꝰ suis præbuisse ubera fertur. Sic lupa uenit ad infãtes, expectemus hominẽ, gratulor tibi Roma quod in conditores tuos homo nõ inciderit. Ergo cũ de publica misericordia cogitares tam crudelis esse potuisti, ꝓxima inquit, die hic plurimũ retulit, faciendus est huic similis alter, hic satur retulit, fiat & alius miser ad hoc exemplũ. Ite nunc inquit, & alimenta mihi quærite. Tu inquit, qui oculos nõ habes, ꝑ oculos rogato, tu per illa membra quæ trahis debilia, per ea quisq; quæ non habet, ambiat. O miseros qui sic rogant, miseriores qui sic rogantur. Ecce nescio quis meus, inquit, filius si uiueret huic fortassis similis esset, nunc inquit, ego meũ transeo. Alius inquit, potuit meus in eundem incidere dominũ, quid si incidit, omnes homines congerit, dum unusquisq; timet ne suo neget. Pars altera ARELLII FVSCI. Debilitasti inquit, plus illis patres nocuerant. LATRO sic diuisit, an læsa sit Respub. Primũ quod Reip. crimen cõstare oportet. Deinde hunc reum quæri, an læsa sit Resp. non solet argumẽtis probari. Manifesta statim Reip. damna sunt, Si muri diruti sunt, si classis incensa est, si exercitus amissus, si uectigalia diminuta, hoc damnum quod tu obijcis uidebat. Dic mihi quando Remp. læsit? cum unum expositũ debilitauit, atq; etiam qui occidit unum, nõ tamen Reip. læsæ tenetur reus, sed cædis, etiam

* qui duos, etiam qui plures. Dic mihi, quis numerus efficiat, ut læsa uideatur Respu. duo debilitantur nondũ Respub. iuuenes qui sua de re infantes perdidit, & infelices potuerunt & perire. Attamen crudelem rem facit & lanista, nec damnatur Reip. læsæ, & leno qui cogit inuitas pati stuprum, nec lædit Remp. Ego nunc non laudari reum desidero, sed absolui, noceat hoc illi, cum honores petit. Potest aliquis & nõ esse homo honestus & esse innocens reus. Deinde an læsa sit Resp. ab hoc læsa sit, non a me inquit, sed a parẽtibus qui proiecerunt, hic crudelis ut multum illis abstulerit, uitam reddidit. Contra ait, illi singulos exponunt, tu omnes debilitas, illi spem, tu instrumenta uiuendi detrahis. Deinde an teneatur Reipub. læsæ, si fecit quod ei facere licet. Non potuit, inquit, ulla res lege damnari quæ lege innititur. Si domum meam diruam, nunquid dices me Rempublicam ledere? Et poteras describere, quam inhumanum sit, illos parietes maiorum in nostram usq; perductos memoriam in hostilem modum deijci. In agris meis arbusta succidere uelim. Deinde an hoc licuerit illi facere, licuit inquit. Expositi in nullo numero sunt, serui sunt, hoc legum latori uisum est, deniq; si non licet, habent legem talionis, agere singuli iniuriarum possunt. Reipub. quidem læsæ potest agi eorum nomine qui extra Rempubli. sunt? Non potest pro omnibus agi pro quibus singulis non potest. Scio quosdam putare quæstionem esse, an possit a priuato homine lædi Respublica. SPARSVM certe declamare memini. Quod si quisquam recepit, & illam recipiet. An a muliere possit, a sene, an a paupere possit, quorum nihil unquam quæritur. Sed dici tamen solet, quomodo tum illa quæstio tractatur, an Respublica læsa sit, toties eius in argumenta non læsæ Reipublicæ dicit, ne potuit quidem lædi a priuato, a paupere, ab ægro, ab infante. GALLIO fecit illam quæstionem, an in expositis lædi possit Respublica. Non potest inquit. An lædi possit in aliqua sui parte, hæc nulla Reipublica pars est, non in censu illos inuenies, non in testamentis. Sed hæc quoque in illam incurrit, an Respublica læsa sit, dicitur enim ne lædi quidem potuit in eis quos non habebat. Pro illo qui debilitat expositos pauci admodum dixerunt. Dixit GALLIO, & hoc colore usus est. Egentem hominem, & qui ne se quidem alere, nedum

renedũ alins posset sustulisse eos, qui iam relicti sine spe uix spiritũ traherent, quibus nõ iniuria fieret, si aliquid detraheret, sed beneficium daretur, si uita seruaretur. Faciant mui di alicui oculos deesse, alicui manus, dicant illum p hunc uiuere. Gallio illud quoq; in argumentis tentauit. Adeo inquit hæc res non nocuit reipu. ut possit uideri etiã profuisse. Pauciores erunt qui exponant filios. TVRRINVS CLODIVS hoc colore usus est. Multos patres exponere solitos inutiles partus. Nascuntur inquit quidam statim aliqua parte corporis mulctati, infirmi, & in nullam spem idonei, quos parẽtes sui proijciũt magis quã exponũt, aliqui etiam uernulas, aut omine infausto æstitos, aut corpore inualidos * abijciunt. Ex his aliquos hic sustulit, & eas partes quæ cuiq; possent miserabiliores esse mieeratus abstulit, stipem rogãt, & unius misericordia uiuunt, omniũ aluntur. At res fœda est, mendicos habere, a mendicis ali, inter debiles uersari. Age non pudet uos ex hoc producere cõtubernio reum, q dicatis læsam rempu. & sic descendit ad argumẽta, ut diceret quomodo hic potuit lædere? SILO POMPEIVS illo colore usus est. Misericordem hunc fuisse, uoluisse uitã dare, sed non potuisse alere, itaq; eo cõpulsum, ut unusquisq; aliquam partẽ corporis pro toto dependeret. LABIENVS tã diserte declamauit partem eius, qui debilitabat expositos, quã nemo alterã partem, cum illam oẽs disertissimi uiri, uel ad experimenta suarum uirium dixerint. Illum aũt locum uehementissime dixit, uacare homines huic cogitationi, ut curent quid homo mendicus inter mendicos faciat. Principes inquit uiri contra naturam diuitias exercent, castratorũ greges habent, exoletos suos ut ad longiorẽ patientiam impudicitiæ idonei sint, amputant. Et quia ipsos pudet uiros esse, id agunt, ut quã paucissimi sint, his nemo succurrit delicatis & formosis debilibus, cum raro uobis in mentẽ uenit, quid extra solitudines isti suas, isti beati ingeniorum ergastulis excolunt, non curatis q iuuenũ miserorum simplicitatẽ circũeunt, & speciosissimũ quẽq; ac maxime idoneum castris in ludũ conijciunt. In mentem uobis uenit misereri horum q membra nõ habeãt, quid illorum q frustra habent, Hoc genere sæculi uitia egregia figura, inquinatum & infamẽ reum maiorum criminum impunitate defendit. Celebris hæc apud Græcos cõtrouersia est. Multa ab illis pulchre dicta sunt, a quibus non abstinuerunt nostri manus, multa corrupta, quibus non cesserunt. NICETES dixit,

Labienus ut colorem suum acrius inducat uehementissime in pricipes uiros inuehit. Hæc tamen supra melius legũtur fo. 495 ibi, Debilitasti.

hunc dixit sensum P. ASPRENAS, codẽ modo uno uerbo magis propiore usus, hos alit, qui alimenta poscit, qbus crudelis est qui negat. Circa hunc sensum est & ille a QVINTILIANO dictus. Nescio utrum ne uos miserabiliores dicam, q alimenta accipitis, an q huic datis. Accipitis enim, quia debiles estis. Ei datis per quem debiles estis. ADDEVS rhetor

Hunc sensum quidam Latini dixerunt, sed sic, ut putem illos non mutilati arti hoc sententiam, sed iratos. BLANDVS dixit, Porri- * git aliqua medico rogata stipem, utiq; si peperit, si exposuit. O te quã misera cogitatio porrigentis est, hic fortasse meus est. OSCVS dixit, Qui iam porrexit pluribus stipem, suo negat. ARELLIVS FVSCVS dixit, Alit rogata filium mater misera, si scit suũ esse, misera si nescit. ARTEMON dixit,

Hanc sententiã LATRO PORTIVS uirilius dixit, qui non potest furto suspectus esse Græcos enim & contemnebat & ignorabat, cum descripsisset debiles artus omniũ, & alios incursantes, alios repẽtes, proh Dij boni ab his aliqs alit integer. DAMAS SCOMBRENVS dixit,

Hunc sensum CAESTIVS transtulit. Efficisti inquit, ut maius periculum esset educari quã exponi. FVSCVS ARELLIVS aliter dixit, Illa adhuc immiseræ fortis infantia, timebantur feræ serpentesq; & inimicus teneris artubus rigor & inopia inter expositorũ pericula non numerabimus educatorem. GLICON corruptam dixit sententiam.

Sed nostri quoq; bene insanierunt. MVRRHEDIVS dixit, Producitur miserorũ longus ordo, maior pars se sine trahit. Et LICINIVS NEPOS, ut soluendo sis in pœnas, quoties tibi renascendum est? Illud SPARSVS dixit, quod non corruptum, sed contrarium dicebat esse Montanus. Solus plura babes membra, quã tot hominibus reliquisti. Ita enim hic potest uideri læsisse rempublicam, si multi sunt debilitati. Apparet autẽ nõ

multos esse, si plura habet membra quam debilitatis reliquit. Et illud æque ab illo aiebat corrupte dictum, prodiderunt plures membra. Græcas sententias in hoc refero, ut possitis æstimare primũ quam facilis græcæ eloquentiæ in latinũ transitus sit, & quantũ omne quod bene potest dici, cõmune omnibus gentibus sit. Deinde ut ingenia ingeniis conferatis & cogitetis latinã linguã facultatis nõ minus habere, licentiæ minus. LABIENI sententiã separaui, quia locuti de illa hoies erant. Sed ubi quondianũ diurnũ & mendicantiũ quæstus recognoscit, tu hodie minus attulisti, cedo lora, gaudeo me non omnes emancasse. Quid fles? quid rogas? plus retulisses, si sic rogasses. Dixerat & illam sententiã, Date miseris, quod unũ percipere gaudium possunt. Aliquis ex istis damnatũ istũ uideat, aliquis audiat GLICON dixit, Vnicus summus amator Ouidii, hunc aiebat sensum disertissime apud Nasonẽ Ouidiũ esse positũ, quẽ ad fingẽdas similes sententias aiebat esse memoria tenendũ, occiso Achille hoc Ephiponema apponi, quod Priamus gaudere senex post Hectora posset Hoc fuit. CASSIVS SEVERVS dixerat, Ostende nobis captiuos. IVLIVS BASSVS dixerat, Ostẽde nobis mercendarios tuos. LABIENVS cõmodius uidebatur dixisse, Ostẽde nobis alumnos tuos. P. ASPRENATES dixit, Cũ induxisset stipẽ porrigentẽ mendico. O felicẽ patrem, & hoc qui dicit fortasse pater est.

CONTROVERSIA TRICESIMAQVARTA.

LAesæ religionis sit actio. Parrhasius pictor Atheniensis, cũ Philippus captiuos Olynthios uenderet, emit unũ ex his senẽ, perduxit Athenas, torsit, & ad exẽplar eius pinxit Promethea, Olynthius in tormentis perit, ille tabulã in templo Mineruæ posuit accusatur religionis læsæ. GAVII SILONIS. Infelix senex uidit iacentis diuulsæ patriæ ruinas abstractus a coniuge super exustæ Olynthi cinerẽ stetit, iam ad figurandũ Promethea satis tristis est, quo proh Iupiter, quẽ enim melius inuocẽ aduersus Parrhasium, quam quem imitatus est? Olynthum tantum picturæ tuæ excipio, num ut naufragum pingeret, mersit, cæditur, parum est, inuritur, iam nũc parum est, laniatur, hoc inquit in irato Philippo satis est, sed nondum irato Ioue. IVLII BASSI. Producitur puer, superuacuũ est inquit, nõdum quantũ satis Prometheo potest cernere. Vltima Olynthii deprecatio est, Atheniensis redde me Philippo, nõ est istud donũ, sacrilegium est. Seruus inquit meus fuit, putes Philippum loqui, ædem Mineruæ tanquam castra Macedonũ fugiunt. CLODII TVRRINI. Parũ inquit tristis est, nisi quia Atheniensem dominũ sortitus est. Dabo tibi Parrhasi maiora tormenta, duc illum ad iacentẽ Olynthum, duc illo ubi liberos, ubi domũ perdidit, scis certe quam tristẽ illum emeris. Olynthiis urbẽ aperuimus, templa præclusimus. Ergo minime Olynthius tortus esset, si omẽs illos Macedones emissent. Torquetur, hoc nec sub Philippo factum est, moritur, hoc nec sub Ioue. ARGENTARII. Hoc hospitio Olynthius Athenis exceptus est, tantũ porro Olynthius possit, Parrhasius quid non? & oculos nostros torquet, ibi ponit tabulam ubi fortasse nos tabulam fœderis posuimus, hoc Promethea facere est, non pingere. Aiebat tortoribus, Sic incendite, sic cædite, sic istum quæ fecit, cum maxime uultum seruare ne isti ipsi exemplar. CAESTII PII. Emi inquit, imo si Atheniensis es redemisti, si nescis Parrhasi in isto templo pro Olynthiis dona soluuntur. Crudelis ille Græciæ carnifex, istum tamen nihil amplius quam uendidit, producitur nobilis senex longa miseriarum tabe confectus, reductis introrsus oculis tam tristis, quasi iam tortus esset, ut admoueri sibi catenas uidit. Superuacuæ inquit sunt, si ad alium dominũ peruenissem, Athenas fugerem. Istud tibi in nullo Olynthio permitto, nisi Lasthenem emeris. TRIARII. Corrupisti duo maxima Promethei munera ignem & hominem, quemcunque preco flentem uiderat, sciebat te emptorem, miserabantur omnes. Te fortasse ipse Philippus reduci iussisset, si Atheniensem uidisset emptorem, quod ego fabulosum esse non dubito. Sed utrum uult Parrhasius eligat, parum pie, aut infami auctione imitatus est. Clamabat iste, nondum satis tristis es, nondum satis inquã adiecisti ad priorem uultum, talis in auctione Philippus. MVSAE. Narraturus sum Olynthii senis ignes, uerbera, tormenta, aliquis me nũc queri de Philippo putat. Dii deæque te perdant, misericordem Philippum fecisti. Si isti credi tis, iratum Iouem imitatus est, si nobis iratũ Philippũ uicit. Pinge Philippũ crudelẽ, oculo effosso,

lo effosso,iaculo pfractū,per tot damna a Dijs imortalibus tortū.CORNELII HISPANI.Vltima membrorū meorū rabes tormētis immorit̃.Parrhasi quid agis? nō seruas ꝓpositū,hoc supra Promethea est,tantū patiendū est,pingente Parrhasio,quantum irato Ioue. ARELLII FVSCI PATRIS.Pinge Promethea,sed hoies faciētem,sed igneis diuidentē,pinge,sed inter munera potius q̃ inter tormenta.Inter altaria Olynthij senis crucē posuit,ex seruis tuis alienis felicius seruit,utiq; felicior est,quisquis Macedoni seruit.FVLVII SPARSI.Si ad succurrendū profectus es, queror, quod utinā Philippe his auctionē cū exemptione fecisses,ne quis Atheniensis emeret.Non uidit Phidias Iouem,fecit tamē uelut tonantē.Nec stetit ante oculos eius Minerua,dignus tamē illa arte animus & concepit deos,& exhibuit.Quod facturi sumus,si bellum uolueris pingere,diuersas uirorū statuemus acies,& in mutua uulnera armabimus manus,uicti sequetur,uictores cruenti reuertent̃.Ne Parrhasi manus ludat temere coloribus,internitioni humanæ timendū est.Si necesse est aliquem torqueri,eme nocentē seruū,ut ex eodē tēpore ex eo exēplum sumas & suppliciū.Statuit̃ ex altera parte Parrhasius cū coloribus, ex altera tortor cū ignibus,flagellis,eculeis.Ita aut uidentē,aut expectantē Parrhasi parum tristem putas.Dicebat miser,nō prodidi patriā,Athenienses si nihil merui,succurrite,si merui,reddite Philippo.Inter ista Parrhasius dubium est studiosius pingat,an ille sæuiat,torqueat,uerberet,sic iste carnifex colores temperat.Quid ais? parum tristis uidetur,quē Philippus uendidit,emit Parrhasius,etiā nunc torque, etiā nūc bene habet, sic tene.Iste uultus esse debuit lacerati,hic morientis.PORTII LATRONIS.Si uidetur tibi,istis muneribus aram misericordiæ orna. Nemo ergo ex Olynthijs miserius seruit, q̃ qui Atheniensem dominū sortitus est.Miser ubicūq; Philippū nō uiderat,pacē putabat.Alliga inquit,aiebat,solutus apud Philippū fuit.ALBVTII SILII.Expecta dū Euthycrates aut Lasthenes capiātur,Pythia somnia Parrhasi me tortor effecit. Philippus quoq; uendisse cōtentus est.Producit̃ senex nobilis,flens,respiciens patriam,placuit isti uultus,habuit aliquid Promethei simile,etiā anteq̃ torqueat,diligenter agit causam.Vt Philippus Olynthio nō est,ego pecuniā perdidi,redi ad auctorē propter hominē Prometheus dixit ortus.Propter me Promethea homines ne torseris.Philippus sic rogabatur,liceat Olynthios uiuere.Parrhasius aliter rogat̃,Olynthijs mori liceat.Tristem uolo facere,nemo faciet,si Philippus nō fecit.Hanc controuersiā magna pars declamatorum sic dixit,ut non controuersiā diuideret,sed accusationē, quomodo solent ordinare actionē suam in foro,qui primo loco accusans in scholastica,quia nō duobus dicit̃ locis, semp nō dicendū tantū,sed respōdendū est, obijciunt ꝙ hominē torsit ,ꝙ Olympium,ꝙ deorū supplicia imitatus sit,ꝙ tabulā in templo Mineruæ posuit.Si Parrhasius responsurus nō est,satis bene diuidunt.Nihil est aūt turpius,q̃ etiam eam controuersiā declamare,in qua nihil ab altera parte responderi poterit,aut non refellere, si responderi potest. GALLIO ferebat diuisionē in Parrhasio,habuit enim quā habuerat in illa cōtrouersia, cuius mentio est in hoc libro,debilitabat expositos,detractis quibusdā. Diuisit autē sic, An læsa sit religio,quid pdidit inquit? nihil.Nondū de iure controuersiam facio.Perdidit unū senē Olynthus,fac Atheniensem,non ages mecū reipublicæ læsæ,si Atheniēsem senatorem occidero,sed cædis,ita uera opinio Atheniensium corrūpit̃ misericordia semp ceu si fumas.Nunq̃ unius facto publica summa corrumpit̃.Solidior est opinio Atheniēsium,q̃ ut labefactari ullo modo possit.Læsa est inquit respublica,læse nō ut existimo aliquis Olynthi depositū negauerit,uidebit̃ non hominē læsisse,Olynthijs tribuisti, ut eodē loco essent,quo Athenieses.Læsisti inquit rēpublicā,lædūt rēpu. q aliquid illi auferūt nō qui adijciunt,qui diruunt templa,non qui ornant.Peccauerunt primo & sacerdotes, qui tabulā receperūt,quare tamē nō reciperent? Deorū adulteria picta sunt, positæ sunt picturæ Herculis liberos occidentis.Deinde an ob id accusari possit læsæ reipu. quod ei facere licuit? Ea lege psequere,quia non licuit,dicis mihi hoc facere nō oportet, huic rei æstimatio immensa est.Itaq; nulla uindicta est.Et id tantū punit̃,quod nō licet satis abūtdeq; si opifex rerum imperitus ad legē innocens est,An hoc ei facere licuerit.Hoc in illa diuiditur,An Olynthius apud Atheniensem,etiam anteq̃ fieret decretum? Seruus inquit est meus,quem ego emi belli iure.Vobis Athenienses expedit,alioquin imperium

Declamationes nō debēt tales eē ut ab altera pte nihil respōderi queat.

uestrum in antiquos fines redigitur, quicquid est bello partũ. Et est contra. At ille seruus alij emptori esse potest, Atheniensi nõ. Quid enim si Athenięsem a Philippo emisses? Atqui sciebas Olynthios nobis cõiunctos esse fœdere. Vt scias inquit seruos fuisse, decretum postea factũ esse Atheniensium, quo iuberent̃ & liberi & ciues esse, quare hoc illis ius, si iam habebant, dabat̃? Deinde an decreto hoc non contineat̃, liberi ut fiant, sed ut esse liberi iudicent̃. Hoc cẽsuimus Olynthios ciues nostros esse, ita & ille ciuis noster fuit, non inquit, nam decretũ in futurum factum est, nõ in præteritũ. Vis hoc scire? Non quisquis Olynthiũ seruũ habuit, accusabit̃, ꝙ ciuem in sua seruitute tenuerit. Siquid tũc inter necessaria seruilium officiorũ ministeria ꝑcussit aut cæcidit, iniuriarũ accusabit̃. Atqui quantũ ad ius attinet nihil interest occiderit, an cæciderit. Nam aut cædere, nec licuit aut occidere. A parte Parrhasij hunc colorẽ, emptum esse a Parrhasio senem, inutilẽ, expitaturũ. Si uerum uultis inquit, non occidit illum, sed deficientis, & alioquin expiraturi morte usus est. Torsit inquit tamẽ, si lucri causa, ob ijce, nempe crudelitatis precium Athenæ habent, in argumẽtis dixit quãtũ semꝑ artibus licuisset, medicos ut uim ignotam morbi cognoscerent uiscera rescidisse, hodie cadauerũ artus rescindi, ut neruorũ articulorũq; positio cognosci possit. ALBVTIVS hoc colore, calamitosum fuisse, orbum, palam mortẽ optantẽ, aliter illum Philippus uendidisset, nisi putasset illi pœnã esse uiuere. SILO POMPEIVS, putabat cõmodius esse si hoc animo esset Parrhasius ad auctionem, ut aliquẽ in hunc usum emeret, poterit enim uideri elegisse uilissimũ & maxime inutilẽ. FVSCO ARELLIO placebat, emptũ quidẽ illum in alios usus, sed cum deficeret, & mori uellet in id quod unũ ex cadauere artifex poterat impensum. GALLIO ad neutrum se alligauit, nec dixit quo animo emisset. GALLIONIS color intolerabilis ẽ, dixit eñ senẽ ex noxijs Olynthijs emisse, quod si licet illi fingere, nõ uideo quare nõ ex eadẽ opera dicat, & consciũ ꝓditionis Lastheni fuisse, & se pœnæ causa torsisse. HISPO ROMANVS ignorantiã illam excusauit. Pictor inquã intra officinam suam clausus, qui hæc tantũ uulgaria iura nouerit, in seruum nihil non domino licere, pictori nihil pingere. Mancipiũ suũ operi suo impendit, nõ omnia inquit narras, Olynthius fuit ille qui perijt. Quid aũt ad rem ꝑtinet, cuius natiõis seruus fuerit? Audes inquit seruũ dicere Olynthium, etiã post bellum, & ante decretũ, alioquin quod uos illi dedistis beneficiũ, nisi qđ iam illos nec torquere liceret, nec occidere. Græci nefas putauerunt, pro Parrhasio dicere, oẽs illum accusauerunt, in eodẽ sensu incurrerunt. GLICON dixit,

TRIARIVS hoc ex aliqua parte cũ surriperet, inflexit, hos aiebat SEVERVS CASSIVS, qui hoc facerent, similes sibi uideri furibus alienis poculis ansas mutantibus. Multi sunt q detracto uerbo, aut mutato, aut adiecto putant se alienas sentẽtias lucrifecisse. TRIARIVS aũt sic uertit, Corrupisse duo maxime Promethei munera, ignẽ & hominẽ, sed egregie illam surripuerunt. EVTEMON qui dixit,

sanius ꝗ̃ GLICON DAMVS corruptissime

hic est CRATON uenustissimus homo, & prohomo & ꝓfessus. ASINIVS qui bellum cũ omnibus Atticis gerebat, cum donaret illi Cæsar talentum in xxiiij, sestertia sunt Atheniensiũ more hic Cæsari quod illũ nũ ꝗ̃ nisi mense Decembri audiret, dixit & cõmẽdaret̃ a Cæsare, PASSIENVS Nec curaret interroganti, quare nõ cõplecteret̃ tanti uiri gratiam Sæpe solebat apud Cæsarem cum imagine cõfligere hominẽ æacidæ linguæ, & q minus liber erat, puto quia diu nõ fuerant ex captiuo cocus, ex coco lectitarius, ex lectitario usq; ad amicitiam Cæsaris, felix usq; eo utrãq; fortunã cõtempsit, & in qua erat, & in qua fuerat, ut cũ illi multis de causis iratus Cæsar interdixisset domo, cõbureret historias rerũ ab illo gestarũ, quasi & ipsi ingenio suo interdiceret, disertus homo & dicax, a quo multa improbe, sed uenuste dicta, ne modũ excedã, extunc & ad Parrhasiũ reuertor. NICETES dixit HISPO ROMANVS dixit, Ignes, ferrũ, tormenta pictori isti a Philippo officina est. SPARSI sententia in descriptione picturæ habet aliqd corrupti, & ubicunq; sanguine opus est humano utitur, dixit enim quod fieri non potest. Illum locum omnes tentauerunt, quid si uolueris bellum impingere? quid si incẽdium? A Græcis DORON furiose dixit,

Sed nihil

Sed nihil est quod minus fieri possit, q̃ quod a METRODORO dictum est,

TRIARIVS dixit, Nondum dignum irato Ioue gemuisti. HATERIVS dixit sanius, Nondũ uultus ad fabulam conuenit, & illud Parrhasi ut oĩa fiant ad exemplum, uiuat qui tortus est. Si uultis audire supra quo non possit procedere insania. LICINIVS NEPOS ait, Si uultis digne punire Parrhasium, ipse se pingat. Non minus stulte EMILIANVS quidam Græcus rhetor, quod genus studiorum amabilissimũ est. HEXARIDA fatuus dixit,

OTHO PATER cum pro Parrhasio diceret, hoc colore decisus est, quia conciderant inquit per proditores Olynthij, uolui pingere iratum ꝓditori suo Iouem. GARGIVS multo stultius, quare Promethei Parrhasius supplicium pinxisset: Ego, inquit, ardente Olyntho non odissem igniũ auctorẽ. LATRONIS illa celebris sentẽtia est, q̃ SPARSVS quoq; subtractis quibusdam uerbis dixit in descriptione mortuorũ, Parrhasi emorior, sic tene, hanc sententiam aiunt, & DIOCLEM CHARISTIVM dixisse non eodem modo HISPO ridion honeste ROMANVS fecit, multo enim uehementius insanit q̃ nostri fanatici. Voluit uideri Volturios ad tabulam Parrhasij aduolare, fabula eleganti, ad turpem sententiam perductus traditur, ZEVSIN ut puto pinxisse puerum, uuam tenentem, & cum tanta esset similitudo uuæ, ut etiam admirationem faceret operi, quendam ex præceptoribus dixisse, habes male æstimare de tabula, non fuisse eñ aduolaturas aues, nisi similis esset. ZEVSIN aiunt obleuisse uuam, & seruasse illud, quod melius erat in tabula, non quod similius. SYPRADIO neq; familiarius in tẽplum uolturios subire putauit, q̃ passeres, aut columbas. Dixit enim, Sed nolo Romanos in nulla re uinci. Restituet aciem MVRRHEDIVS, qui dixit, Pinge Triptolemũ, qui uinctis draconibus sulcauit auras. Inter illos, qui de Prometheo corrupte aliquid dixerãt, & APATVRIVS locum sibi uindicat, dixit enim, O

CONTROVERSIA TRICESIMAQVINTA.

FVr concione prohibeatur. Quidam cum diuitem proditionis postulasset, noctu parietem eius effodit, & scrinium in quo erant missæ ab hostibus epistolæ sustulit, damnatus est diues. Accusator concionari cum uellet a magistratu prohibitus agit iniuriarum. PORTII LATRONIS, id solum sustulit, quod reliquisset, nihil tam fur timuit, q̃ ut dominus res suas non agnosceret. Fac mihi inuidiam, prodidi furtum meum, ago magistratui isti gratias, cum ad illum furtum meum detulissem. Puerum suum moueri non iussit, ruentem ciuitatis statum unius parietis ruina reposui. OSCI. Sollicitus erat, ne quod perdiderat, quæreretur. Indiciũ profiteor, multos furti conscios habeo, at illud tuto illi ostendi, hoc furtum non solus habeo, furtum est quod timet dominus cognoscere, potui non esse pauper, habui quod magno uenderem. Teneo ecce epistolas, in quibus manifesta proditionis argumenta sunt, in quibus hostium consilia. Te interrogo, si furtum est, repono. MVSAE. Furtũ uocas, quod qui perdiderat, negabat suum: furtum fecisset ex hostibus. CLODII TVRRINI. Furtum uocas, quod q perdiderat, supplicium tulit, qui surripuerat præmium: uter permisisset loqui, si eodẽ tẽpore fur uenisset & dominus, potui rempublicã magno uendere uel proditori. ARELLII FVSCI PATRIS. Mille nauium domini Græci furto Troiã cœpistis, si bene furto euertuntur urbes, quanto melius seruantur: Si non indicauero cuius sit, nemo cognoscet. VIBII RVFFI. Cuius ego si potuissem, non parietem tantum, pectus ipsum perfodissem. Nondum totum consummaui officium, non est tantum angusta respublica, ut ab uno opprimi possit. CAESTII PII. Nolite a me omnia exigere quæ scio, multa sunt quædam & in concione dicenda, hoc furtum liberos nostros docete. Rogo uos iud. per furtum meum, quoties furtum meum protuli, tacet dominus, ecce fur. Ecce altera iniuria, non tu inquit perfodisti domum. Tace, ego noui ista melius. Narrare soleo, nõ negare quæ scio.

Libri sexti & ultimi controuersiarum finis.

BEATVS RHENANVS, THOMAE RAPPIO DVRLACENSI, LIBERALIVM ARTIVM PROFESSORI, S. P. D.

LVCIVS Anneus Seneca, non modo philosophus grauissimus, sed & orator minime infelix, quem Tacitus amœnissimi ingenij fuisse scribit, non tam iniuria offensus, quod ab hoc in exilium actus fuisset, q̄ non ferendis flagitijs, & crudelitate motus, Ludū hunc in mortem Claudij Cæsaris cōposuit, quo eius sæuitiam in insonteis, miris salibus taxat. Quem libellum cum leges, facile ītueberis, apud priscos etiam licuisse, malis principibus, genuinum (iuxta parœmiam) infigere, quod ut non semper consultum, sic nec ubiq; reprehendendum iudicamus. Sæpe enim quod in alijs audimus culpari, a nobis uitari solet. Hoc itaq; Senecæ fragmentum, nuper in Germania repertum, uelut antiquitatis gemmam quandam, scholijs ex Suetonio & Tacito tumultuanter adnotatis, illustrauimus, quo magis ad se lectorem, perinde ac illectamento quodam inuitet. Ingenue tamen fatemur, esse loca quædam, ubi coniecturis tantum usi sumus, nullam historicorum autoritatem secuti. Cornelij enim priores libri, qui nobis esse subsidio potuissent, non extāt, aut saltem nobis non extant, quanq̄ hos superioribus annis Romam fuisse ex Germania delatos accepimus. Ad hæc, ut in Græcis nōnulla diuinādo restituimus, sic quædā non nisi melioris archetypi subsidio reponenda transire coacti sumus, quod nostrum exemplar, Græcorum characterum, ne ulla quidem quantumuis exilia uestigia haberet. Hanc igitur meam lucubratiunculam, optime mi Thoma, tibi nominatim dicatam accipe, cui felicibus tui nominis auspicijs in lucem prodeunti, optamus, & fore confidimus, ut non minori sit omnibus, tum utilitati, tū uoluptati, q̄ mihi fuit labori. Equidem dignus es, ob tuum in politioreis literas amorem, ac eam, qua me non merentem colis obseruantiam, quem reliqui quoq; mortales, plurimum a me redamari cognoscant. Neq; uero timuerim, ne hūc libellum, quod perpusillus sit, spernas. Nosti enim illud Græcanicum, χάρις βαιοῖσιν ὀπηδεῖ, hoc est, Comes exiguis est gratia rebus. Esset id a natura tua alienissimum, qui cuncta boni consulere solitus es, atq; hoc nomine bene audis, omnibus dilectus, ut quem commendet humanitas, expoliant literæ, absoluat integritas. Bene Vale, & me ama. Basileæ. Tertio Calendas Aprilias.

Anno M. D. XV.

BEATI RHENANI SELEZIENSIS, IN LVDVM L. ANNEI SENECAE DE MORTE CLAVDII CAESARIS, SCHOLIA.

QVid actum sit.) Claudius Cæsar Drusi Germanici filius, qui Caio proxime successit, talem egit principem ut nescias stultior ne fuerit, an crudelior. Hūc Anneus Seneca hoc libello, quem ludū de morte Claudij cæsaris inscripsit, mire taxat & suis (quod aiunt) coloribus graphice depingit. In causa autem nōnihil fuisse crediderī, cur sic Claudiū insectareť, qđ sub eo exulauit. Cuius rei ipse meminit ī li. de breuitate uitæ ad Paulinū his uerbis de Cæsare blandiuscule loquēs. Nec enī sic me deiecit, ut nollet erigere, immo ne deiecit quidē, sed impulsum a fortuna & cadentē sustinuit, & in præceps euntē, leniter diuinæ manus usus moderatiōe deposuit. Hactenus Seneca. Cæterū cū Agrippina Claudio nupsisset, ne malis tantū facinoribus inotesceret, ueniā exilij pro Anneo Seneca simul præturā impetrat, lætū in publicū rata ob claritudinē studiorum eius, utq; Domitij pueritia tali magistro adolesceret, & cōsilijs eiusdem ad spem dominationis ueretur, quia Seneca fidus in Agrippinā memoria beneficij, & infensus Claudio dolore iniuriæ credebatur. Hæc Tacitus. In cœlo.) Ridicule cœpit, pollicens se traditurū, quæ in cœlo ante diē tertiū Eid⁹ Octobris acta sunt, q̄si illic sint Calendæ. Sic Homer⁹ subinde describit, qd iterea dij fecerint in cœlo. Ioc⁹ ē ex imitatiōe. nā ita exordimur annales. Ante diē tertiū) Excessit enī claudi⁹ tertiū ante Eidus octobris, Asinio Marcello, Acilio Auiola Coss. lxiiij ætatis, Imperij xiiij anno. Ac ueneno qdē occasum cōuenit, ubi aūt & p quē dato discrepat. Autor Tranquillus & Tacitus. Eidus aūt p ei diphthōgū græcā scriptū est, q̄ utebanť antiqui in his, quæ i extēsum habēt, id qđ in uetustis inscriptionibus etiamnum uisiť. Felicissimi.) ob Claudiū sublatum.

LVCII ANNEI SENECÆ in mortem Claudij Cæsaris Ludus.

QVID actū sit in cœlo ante diē tertiū Eid⁹ Octobris, Asinio Marcello, Acilio Auiola, Coss. Anno nouo, initio sæculi felicissimi, uolo memoriæ tradere. Nihil offensæ uel gratiæ dabitur. Hæc ita uera siquis quæsierit unde sciā

de sciam, Primum, si uoluero, non respondebo. Quis coacturus est? Ego scio me liberum factum, ex quo suū diem obijt ille, qui uerū ꝓuerbium fecerat, Aut regem, aut fatuum nasci oportere. Si libuerit respondere, dicam quod mihi in buccam uenerit. Quis unq̃ ab historico iuratores exegit? Tamen si necesse fuerit autorē producere, quærite ab eo, qui Drusillam euntem in cœlū uidit. Idē Claudium uidisse se dicet iter facientem, non passibus æquis. Velit, nolit, necesse est illi omnia uidere, quæ in cœlo agantur. Appiæ uiæ curator est. Qua scis

latum. Ego scio me liberum factū.) Innuit tyrānidem Claudij, uel optimis optima, cum loqui tum agere prohibētis. Aut regem, aut fatuum.) Hic stulticiā Claudij notat, neq; id falso. Nam mater Antonia portētum eum hominis dictitabat, nec absolutū a natura, sed tantum inchoatum, ac si quē socordiæ argueret, stultiorem aiebat filio suo Claudio. Auia Augusta pro despectissimo semp habuit, nō affari, nisi rarissime, non monere, nisi acerbo & breui scripto, aut per internūcios solita. Soror Liuilla quū audisset quandoq; imperaturum, tam iniquā, tam indignam sortem populi Romani palā & clare detestata est, ut scribit Tranquillus. Hoc autem prouerbio, Aut regē, aut fatuum nasci oportet, antiqui regum uecordiam taxabant. Nā quēadmodum in fatuis, risu quæcūq; fecerint, excipimus, sic regū quoq; facta nemo nō ꝓbat. Proinde uerissimū est facultatibus licentiaq; & adsentationibus alī principum uitia, quod de Antonio Velleius Paterculus scriptum reliquit. Cæterū nisi stulti fuissent olim reges, non essent tot libri illorum fatuitatibus referti, hoc est, factis, non tam stultis sæpenumero q̃ sceleratis, ac impijs cædibus & bellis, quibus in hoc mundo nihil stultius. Qui huius prouerbij explicatiorem interpretationem legere cupit, Erasmij Roterodami, quem equidē ut præceptorē & ueneror & suspicio, Chiliades adeat. Illic eñ præter eruditionē, quæ huic nusq̃ deest, etiam ad uitam rectius instituendā, saluberrimā inueniet cohortationē.

Quis unq̃ ab historico) Salsissime taxat uanitatē historicorū, qui scribunt quicquid uolunt, nullo fideiussore. Autorem producere.) Autor est, non solum is, cuius suasu & autoritate fit aliquid, uerū is, unde rumor est ortus. Produci autem testes dicuntur. Quærite ab eo, qui Drusillā.) Caius Cæsar (ut refert Suetonius) Drusillam sororem uitiasse uirginē creditus est, quā mox Lucio Cassio Longino consulari collocatā abduxit, & in modum iustæ uxoris propalam habuit. Eadem defuncta iustitium indixit, in quo risisse, lauisse, cœnasse, cū parentibus, aut cōiuge, liberisue capitale fuit, cuius amorē quanti faceret, uel hac re docuit, qđ post mortem eius repente noctuq; ab urbe profugiens, trāscursa Campania, Syracosas petijt. Rursusq; inde ꝓpere redijt barba capilloq; ꝓmisso. Nec unq̃ postea, quantiscunq; de rebus, ne ꝓ conciōe quidem populi, aut apud milites, nisi ꝑ nomē Drusillæ deierauit. Seneca quoq; noster in libro de breuitate uitæ, Suetonio astipulatur, affirmans Caium post mortem Drusillæ, furiosa inconstātia modo barbam capillumq; submittentem, modo Italiæ ac Siciliæ oras errabundū permetiētem, nunq̃ satis certum fuisse, utrum lugeri uellet, an coli sororem. Eodē eñ tēpore, quo templa illi constituebat & puluinaria, eos qui parum mœsti fuerant, crudelissima afficiebat animaduersione. Hāc igitur Drusillam, quidam cū esset uiæ Appiæ curator, in qua sepeliebantur Romani, ut gratificaretur Caio, cœlum adeuntem se uidisse in senatu iureiurādo affirmauit, quod cum illi nemo crederet, sed ridereñ potius, sancte ꝓmisit, se nihil amplius, ne si hominem quidem in medio foro occisum uidisset, deinceps indicaturum. Nō passibus æquis.) Particula est carminis Vergiliani in Aeneide. Respexit autem ad id, quod Tranquillus de eo refert, his uerbis. Cæterum ingredientem destituebant poplites minus firmi. Velit, nolit.) εἰρωνικῶς dixit.

Appiæ uiæ.) Hæc sic nomiata fuit ab Appio, qui eam muniuit, ut autor est Liuius in nono primæ Decadis. Estq; præcipua uiarum, ducens Brundusium, in qua erant cō

ditoria

Qua scis & diuum Augustum & Tiberium Cæsarem ad deos isse. Hunc si interrogaueris, soli narrabit, corã pluribus nunq̃ uerbum faciet. Nã postea q̃ in senatu iurauit se Drusillam uidisse cœlum ascendentem, & illi tam bono nũcio nemo credidit, qui uiderit, uerbis conceptis affirmauit, se non indicaturũ, etiam si in medio foro hominẽ uidisset occisũ. Ab hoc ego quæcũq; audiui, certa, dara q; affero, ita illũ saluũ & felicẽ habeã.

Iam Phœbus breuiore uia contraxerat ortum
Lucis, & obscuri crescebant tpa sõni.
Iamq; suum uictrix augebat Cynthia regnum;
Et deformis hyems gratos carpebat honores
Diuitis autũni, uiso q; senescere Bacho.
Carpebat raras ser⁹uidemitor uuas.

Puto magis intelligi si dixero, mẽsis erat October, dies quintus eiusdẽ Octobris. Horam non possum tibi certam dicere, facilius inter philosophos, q̃ inter horologia conueniet. Tamẽ inter sextam & septimã erat. Nimis tu

ditoria sepulchraq; Romanorũ. Diuum Augustum) De quo sic inquit Suetonius, Nec defuit uir prætorius, qui se effigiẽ cremati euntem in cœlum uidisse iurarer.

Soli narrabit.) Notat morem eorũ, qui huiusmodi portenta spargunt in uulgus. Primũ unicuipiã narrant, uelut arcanum, quod sileri uelint, deinde fama serpit, alio alijs p manus tradente. Conceptis uerbis.) Conceptis uerbis ꝓprie iuramus, cum (ut latine dicam & elegãter) alio præeunte, ac iusiurandũ dictante, aliquid expressis ad certam formulam uerbis, ꝓmittimus. Plautus in Bacchidibus, Ego iusiurandũ cõceptis uerbis dedi, daturum id me hodie mulieri ante uesperam, nũc pater ne peierem cura. Etiã si in medio foro.) Taxat obiter urbem romanã, in qua tanta erat impunitas malis, ut homines sæpenumero in medio foro occiderẽtur. Id qđ passim fiebat Romæ sub Alexandro, frequentissimo foro, in meridie. Iã Phœb⁹.) Chronographia est Et tacite notat poetas quosdam, q huiusmodi descriptionibus explẽt uolumia. Quos taxauit & Horatius in arte poetica, Cum lucus & ara Dianæ, Et properãtis aquæ per amœnos ambitus agros, Aut flumen Rhenum, aut pluuius describitur arcus. Gratos carpebat honores.) i. fœtus. Sic Horatius, ruris honores uocat, quicquid frugum terra ꝓducit. Puto magis intelligi.) Poetas notat nimis anxie tempus describẽtes, & id multis carminibus, cum interim quatuor quũ maximũ uerbis, & quidem expressius dici posset. Facilius inter philosophos.) Festiue dictum in horologiorum discrepantiam. Simulq; philosophorũ ꝑpetuũ illud dissidium latenter taxat. Nam cui non notũ est, q̃ inter se philosophi omnes ἐκ διαμέτρου (quod aiũt) dissideant? Plato siquidem (ut in hãc digressiunculam expatiemur) unum deũ unigenitũ ex seipso natũ censuit, Anaximãder cœlestia sydera, Deos eẽ. Thales animam mundi, deũ putat, Aristoteles formã separatam, sphæræ quidẽ uniuersi innitentẽ, Democritus mentem ignitã, mundi animam, Epicurus specie humana deos esse, Pythagoras, monada, Stoici deum ignem esse, necnõ spiritum, qui mundũ uniuersum penetret, Deniq; Euemer⁹ Tegeates, & Theodorus Cyrenensis, nullos esse deos. Quid cũ de principijs rerũ disputant, nõne diuersissima sentire uidentur? Anaximenes Milesius, aerem esse rerum principium, astruxit. Thales aquam, Anaxagoras Claçomenius particulas similares, Heraclitus ignẽ. Archelaus Atheniensis, aeris infiniti raritatem ac dẽsitatem, Empedocles amicitiã & litem, Pythagoras numeros, & horũ cõmensiones, Plato deum, materiã, & ideã, Zeno deũ & materiã, & quatuor elementa, Aristoteles, entelechiã, materiã, & priuationem, elementa quatuor, & quintum quoddam corpus. An uero de mundo inter illos cõuenire putas? Nullibi magis dissident. Nam Plato deum ad sui exemplũ

ait, mundũ

Nimis ruſtice acquieſcunt oneri Poetæ, non cōtenti ortus & occaſus deſcribere, ut etiā mediū diem inquietent. Tu ſic trāſibis horā tam bonā?
At medium curſu Phœbus diuiſerat orbem
Et ꝓpior nocti feſſ⁹ q̄tiebat habenaſ
Obliquo flexā deducēs tramite lucē
Claudius animam agere cœpit, nec inuenire exitum poterat. Tū Mercurius, qui ſemper ingenio eius delectatus eſſet, unam de tribus Parcis eduxit, & ait, Quid fœmina crudeliſſima

ait, mundum affinxiſſe, Ariſtoteles ſempiternum eſſe uult, Epicurus plane interiturum, Xenophanes ſempiternū, corruptionis expertem, Pythagoras & Stoici genitum a deo, ſed ex ſua quidē natura neq̄ q̄ interitus imunē. Plato quoq; animantem eſſe mūdum aſſeuerat, ſeq; ex tabeſcētibus alere, Democritus, Ariſtoteleſ & Epicurus id cōſtāter negant. Adde q̄d Thales unum mūdū eſſe cēſuit, Democritus & Epicurus innumerabiles, ac horum diſcipulus Metrodorus, abſurdum eſſe dixit, in agris unicā naſci ſpicam, unumq; in infinito mundum, innumeros autē eſſe quod innumerabiles eorum ſint cauſæ, Seleucus infinibilem mundum, Empedocles mundum quidem unum, ſed uniuerſi tātum exiguā eſſe particulam. Quid de anima, nōne pugnantia ſtatuiſſe uidentur. Pythagoras animā definijt, numerum ſeipſum cientem, Ariſtoteles entelechiam primā corporis, Dicearchus quatuor elementorū harmoniā, Thales naturam irrequietam, ſeſe mouentem, Aſclepiades medicus, ſenſuū coexercitationem, Plato ſubſtantiam intellectu prædi tam, Stoici ſpiritum feruidum, Anaxagoras aeri ſimilem, Democritus ignitū quiddam, Epicurus elemētarem temperaturā. Neq; uero ſecius de aniæ principatu, qua uidelicet in parte ſit, longe lateq; diſſidēt. Herophilus enim in uentriculo cerebri ſedem animæ ponit, Plato & Democritus in toto capite, Eraſiſtrat⁹ circa membranā cerebri, quam Epicranidem uocat, Strato in ſuperciliorꝝ interſtitio, Parmenides & Epicurus in toto pectore, Diogenes in arteriaco cordis uentriculo, Stoici in toto corde uel ſpiritu, qui circa cor uerſatur. Nonnulli in ceruice cordis, quidā in præcordijs, Empedocles in ſanguinis concretiōe. Ad hæc nōne de ſole & luna inter ſe ridicule ꝓpemodum euariant. Anaxagoras, Democritus & Metrodorus ſolē eſſe aiunt globum ferri cādentē, uel ſaxū ignitū, Philolaus ſolē uitri modo pellucentem, ab igne cœleſti ſplendorem accipere, Xenophanes nubē flagrantem. Lunam uero Heraclitus terrā dixit nebula obuolutam, Stoici tēperamētum ex igne aereq;. Pythagoras ignitum lunæ corpus, Xenophanes eſſe nubē cōſtipatam, Democrit⁹ conglobationē ignitam. Sic de magnitudine horum diſcordes ſūt. Anaxagoras enim ſolem putat Peloponeſo maiorem, Heraclitus latitudine pedali, Anaximāder terræ æqualē, circulum uero quo uehitur, ſepties & uicies terra maiorē. Lunā ſimiliter terra maiorem Stoici cēſent, Parmenides ſoli æqualem eſſe contendit. Sed quid hæc uerboſius perſequimur, cū bona pars librorum utriuſq; linguæ, id genus opiniōibus ſit referta, & quidam luculenti ſcriptores de his ex profeſſo tractarint. Satis ſuperq; ſit, e tanta copia nos uno atq; item altero argumento breuiter indicaſſe, q̄ nihil inter ueteres philoſophos uſpiam conueniat. In quorum locū ſuperioribus ſæculis, Scotus, Thomas, Aegidius Romanus, alij (ſi dijs placet) ſucceſſerunt, inter quos non minus q̄ antiquos illos diſſcrepat, ut uel hac re priſcos Academicos, Stoicos, Peripateticoſq;, maxime referre uideanť. Proinde neutiq̄ abſurdum erit, ſi iocum Senecæ uerterimus, ut dicamus, Facilius inter horologia cōuenire, q̄ iter philoſophos. Nimis ruſtice.) Exactam poetarum curam, etiam in minimo temporis articulo deſcribendo ridet. Animā agere.) Agere animam, eſt niti ad mortem. Tacite uero ridet Claudium, qui crebro uentris crepitum ſolebat edere. Nam anima ꝓ uēto quoq; ponitur. Agebat igitur animā, uerum ea non potuit erumpere, quod aliquoties accidit, conāti uentris exprimere flatum. Qui ſemper ingenio.) Propter cognitiones cauſarū, quibus expilabat populum. Eſt enim Mercurius ἀγοραῖος.

Nunc᷑ meri

sima hominem miserū torqueri pateris? nunc͡q meritum, ut tamdiu cruciaret? Annus sexagesimus & quartus est, ex quo cum anima luctatur. Quid huic inuides? Et respōdit, Patere Mathematicos aliquando uerū dicere, qui illum post͡q princeps factus est, omnibus annis, omnib⁹ mēsibus efferunt. Et tamē non est mirū si errant. Horā eius nemo nouit, nemo enim unc͡q ipsum natum putauit. Tunc ille, Fac quod faciundum est. Dede neci, melior uacua sine regnet in aula. Sed Clotho. Ego me herde, inquit, pusillum temporis adiicere illi uolebam, dū hos pauculos qui supersunt, ciuitate donaret. Constituerat enim omnes Græcos, Gallos, Hispanos, Britannos, Sauromatas, & si qui ultra glacialem Boream incolūt Barbari, togatos uidere. Sed quoniam placet aliquos peregrinos in semen relinqui, & tu ita iubes fieri, fiat. Aperit tunc capsulam, & tres fusos profert. Vnus erat Augurini, alter Badæ, tertius Claudij. Hos, inquit treis uno anno exiguis interuallis temporum diuisos mori iubebo. Nec illum incomitatum dimittam. Nō oportet

Nunc͡q meritum.) loc⁹ est ex ambiguo. nam utrūq͡ potest intelligi, indignum longo cruciatu, & dignum præsentaneo, subitoq͡ exitio. Cum anima luctatur.) Rursum allusit ad crepitum. Patere Mathematicos) Verba sunt Clothus. Notat Genethliacos, q menda cissimi, mendaciorū præsidem Mercuriū colunt, quē ne offendant, rarius uera dicunt. De Mathematicis non minus scite q͡ uere Tacitus i decimo septimo, Gen⁹ hominū, inquit, potētibus infidum, sperātibus fallax, quod in ciuitate nostra, & uetabitur semper, & retinebitur. Eodem autore de Mathematicis Italia pellēdis sub Claudio factū senatusconsultum atrox & irritū. Efferunt) Efferimus mortuos, quod Græcis dicitur ἐκφέρειν. Horā ei⁹ nemo nouit.) Si expectas ut Mathematicus tibi quic͡q prædicat, opus est ut illi genituram tuā edisseras, quod ab Augusto factū refert Trāquillus, cum in Apolloniæ secessu, Theogenis Mathematici pgulā comite Agrippa cōscēdisset. Natū putauit.) Indicat Claudij obscuritatē, quem nemo senserit nascētem. Tullius se quosdam reges natos nescisse dixit, p eo quod est prorsus ignorare. Dede neci.) Carmē Vergilij ex quarto Georgicon, de apibus. Dum hos pauculos.) Multis em iam ius ciuitatis donarat. Ciuitate donaret) Donare ciuitate, est ius ciuitatis tradere, & plane facere ciuem. Hoc etiā Romanam ciuitatē dare Suetonius dixit, sic de Galba imperatore scribens, ciuitatem Rōmanam raro dedit. Constituerat enim.) Indicat indulgentiam Claudij, qua etiam exteros minimeq͡ merētes honoribus afficiebat. Nam ut scribit Tacitus, A. Vitellio, L. Vipsano cōsulib⁹, cum de supplēdo senatu agitaret, primoresq͡ Galliæ, quæ Comata appellatur, fœdera & ciuitatem Romanā pridē assecuti, ius adipiscendorum in urbe honorum expeterent, & id senatui non placeret, Claudius contra disseruit, maiores suos origine Sabina simul i ciuitatem Romanā & in familias patritiorū adscitos, hortari ut paribus consilijs rempub. capessat, transferēdo Romā, quod usq͡ egregium esset. Orationem itaq͡ principis secuto patrum consulto, primi Edui senatorum i urbe ius adepti sunt. Praeterea (ceu refert Tranquillus) ornamenta consularia etiā pcuratorib⁹ ducenarijs idulsit. Senatoriam dignitatē recusantibus, equestrē quoq͡ ademit. Latumclauum (q̄uis initio affirmasset, non lecturum se senatorē, nisi ciuis Romani abnepotē) etiā libertini filio tradidit. Triūphalia ornamenta Syllano filiæ suæ spōso nondū puberi dedit. Aulū insup Plautiū, q suā uirtutē certis experimentis in expeditiōe Britānica pbarat, Imperatoriæ maiestatis oblitus, ouantē secut⁹ est, & capitoliū conscēdenti, læuū latus texit. In semen relinqui.) Belle dictum, a segetibus aut leguminibus sumpta metaphora.

Non oportet enim eum, qui modo se tot milia hominum sequentia ui/debat, tot praecedentia, tot circumfu/sa, subito solũ destitui. Cõtentus erit his interim conuictoribus. Haec ait,

Et turpi cõuoluens stamina fuso,
Abrupit stolidae regalia tpa uitae,
Et Lachesis redimita comas, ornata capillos,
Pieria crinẽ lauro frontẽq; coronãs,
Candida de niueo subtegmine uel/lera sumit,
Felici moderanda manu, quae ducta colorem
Assũpsere nouũ. mirãt pẽsa sorores.
Mutat̃ uilis pretioso lana metallo.
Aurea formoso descẽdũt saecla filo.
Nec mod⁹ ẽ illis, felicia uellera ducũt
Et gaudẽt implere manus, sunt dul/cia pensa.
Sponte sua festinat opus, nulloq; la/bore,
Mollia contorto distendunt stami/na fuso.
Vincunt Tithoni, uincunt & Nesto/ris annos.
Phoebus adest, cantuq; iuuat, gaudetq; futuris.
Et laetus nunc plectra mouet, nunc pensa ministrat.
Detinet intentas cantu, fallitq; laborem.
Dumq; nimis citharam, fraternaq; carmina laudant,
Plus solito neuere manus: humanaq; fata,
Laudatum transcendit opus, ne demite Parcae,
Phoebus ait, uincat mortalis tempora uitae,
Ille mihi similis uultu, similisq; decore,
Nec cantu, nec uoce minor. felicia lapsis
Saecula praestabit, legumq; silentia rumpet.
Qualis discutiens fugientia lucifer astra.
Aut qualis surgit redeuntibus hesperus astris.
Qualis cum primum tenebris aurora solutis
Induxit rubicunda diem, sol aspicit orbem
Lucidus. & primos a carcere concitat axes.
Talis Caesar adest, talem iam Roma Neronem.

Qui modo se tot) Videtur alludere ad triumphũ Claudij, quo ob receptam Britanniam apparatu maximo triumphauit, ad cuius spectaculũ (ut testatur Suetonius) cõmeare in urbem, non solum praesidib⁹ prouinciarũ permisit uerumetiam exulib⁹ quibusdam. His.) Augurioo & Bada.

Abrupit) Mortem Claudij significat.

Regalia tempora) Rursum allusit ad ꝓuerbiũ, Aut regẽ, aut fatuũ nasci oportet. Regis enim nomen apud Romanos, ut tyrãnicum & barbarũ, inuisum habebãt.

Et Lachesis) Poetice natiuitatem Neronis describit. Sed o uanum augurem. Putabas optime Seneca, morte Claudij libertatem obuenisse Romanis. At quando Romae saeuior unq̃ tyrãnis fuit, q̃ sub Nerone, de quo tu tamen adeo praeclara, sed plane falso Apolline uaticiaris. Id qđ tandem ipse expert⁹ es, dum ad necem te compulit. Vincũt Tithoni.) Tithoni & Nestoris longaeuitas uel uulgo nota est.

Intentas cantu) Pro cantui, passim id apđ poetas obuium. Mihi similis.) Apollinẽ enim ut citharoedũ pingunt. talis in theatro saepe uisus est Nero, qui etiam statuas suas citharoedico cultu posuit. Nec cantu.) Neronem in primis musicae studiosum fuisse, neq; quicq̃ eorũ omisisse, quae generis eius artifices & phonasci, uel conseruandae uocis causa, uel augendae factitabant, testis est Trãquillus. Apollinem eñ aequiparare cantu, Solem aurigãdo uideri uolebat. Legumq; silẽtia.) Elegãter oppressas leges, silẽtia legum uocat. Iuxta illud, Silent leges inter arma.

A carcere.) Sũpta est a certaminib⁹ equorum metaphora, in quibus repagulũ illud, unde fit initiũ cursus, carcer dicitur, quemadmodũ meta ubi sistit̃. Hinc a carcere siue a carceribus, pro eo, qđ est, ab initio, prouerbiali figura iactatũ. Carcerem in hac signifi-

- cantia

Aspiciet, flagrat nitidus fulgore remisso
Vultus, & effuso ceruix formosa capillo. Hæc Apollo. At Lachesis quæ & ipsa homini formosissimo fauet, fecit illud plena manu, & Neroni multos annos donat. Claudium autem iubent omnes,

Et ille quidem animã ebulliit, & desijt uiuere. Expirauit autem dum comœdos audit, ut scias me non sine causa illos timere. Vltima uox eius hæc inter homines audita est, cũ maiorem sonitum emisisset illa parte, q̃ facilius loquebat͛. Væ me, puto, concacaui me. Quid autẽ fecerit, nescio, omnia certe cõcacauit. Nec post boletum opipare medicamentis conditum plus cibi sumpsit. Quæ postea in terris sunt acta, superuacuum est referre. Scitis enim optime, nec periculum est, ne excidãt memoriæ, quæ publicũ gaudiũ impressit. Nemo felicitatis suæ obliuiscit͛. In cœlo quæ acta sunt, audite. fides penes autorẽ erit. Nunciat͛ Ioui uenisse quẽdam bonæ staturæ, bene canũ, nescio qd illum minari, assidue enim caput mouere, pedẽ dextrũ trahere, quæsisse cuius nationis esset, respõdisse illum, nescio quid perturbato sono, & uoce confusa, non intelligere se linguam eius, nec Græcum esse, nec Romanum, nec ullius gentis notæ. Tum Iupiter Herculem, quia totum orbem pererrauerat, & nosse uidebatur omnes nationes, iubet irẽ & explorare, quorum hominum esset. Tum Hercules, primo aspectu sane perturbatus est, ut qui etiam non omnia monstra timuerit, ut uidit noui generis faciem, insolitum incessum, uocẽ nullius terrestris aĩalis, sed (qualis esse marinis beluis solet) raucã & implicatã, putauit sibi tertiũ decimũ laborẽ uenisse. Diligentius aũt intuenti, uisus est quasi homo. Accessit itaq;, & quod facillimum fuit, Græculo

[Left margin commentary:]

cantia Græci βαλβίτα appellant.

Plena manu.) hoc est, largiter & copiose. Prouerbium est, quo utitur Cicero ad Atticum, libro secundo. At hercle alter familiaris tuus Horatius, q̃ plena manu, q̃ ornate nostras laudes in astra sustulit.

Iubent omnes.) ἀίδαο δόμους ὑπὸ κεύθεσι γαίης οἴχεσθαι, hoc est, Plutonis sub terra iuisere sedes. Tale aliquid ex Homero citatum fuisse hoc loco cõijcimus. Aut ἔρρειν ἐς κόρακας. i. Abire in malam, quod est Aristophanicum. Aut illud ex tertio Iliados ἀποφθίμενον δῦναι δόμον ἄϊδος εἴσω. i. Ditis defunctum accedere regna.

Comœdos audit.) Qui per simulationem fuerãt inducti, uelut desyderantem oblectaturi. Autor Suetonius.

Illa parte.) Fœditatem assidue pedentis innuit. id uel ex hoc intelligas, quod edictum meditatus est, quo ueniam daret in conuiuio flatum, crepitumq; uẽtris emittẽdi.

Post boletũ) Quẽ Agrippina medicatum ueneno q; infectum auidissimo ciborum talium obtulerat. Hinc boletos, Nero, quasi deorum cibum, Græco prouerbio collaudare solebat.

Nemo felicitatis suæ.) Epiphonema est.

Bonæ staturæ.) Autoritas enim dignitasq; formæ nõ defuit, uel stanti, uel sedenti, ac præcipue quiescenti. nã & prolixo nec exili corpore erat, ut refert Trãquillus.

Bene canũ) Fuit enim specie caniciēq; pulchra.

Caput mouere.) Habuit enim Claudius caput cũ semper, tum in quantulocunq; actu, uel maxime tremulũ.

Pedẽ dextrũ.) Nam ingredientem destituebãt poplites minus firmi, quod supra retulimus.

Tertiũ decimũ laborẽ.) Duodecim labores Herculis a nullo poeta non sunt celebrati. De his & Vergilij titulo carmen extat.

Græculo) Nam non mediocri cura Claudius græca studia secutus est. Ac sæpe in senatu legatis perpetua oratione respondit. Multum uero pro tribunali etiam heroicis locu

Vbi hæc Claudius ait, gaudet eē illic philologos homines, ſperat futurū aliquē hiſtorijs ſuis locū. Itaq; & ipſe Homerico uerſu Cæſarē ſe eſſe ſignificās ait,

Erat autē ſequēs uerſus uerior æque Homeric⁹, Et impoſuerat Herculi minimo diſcrimine fabulā, niſi fuiſſet illic Febris, quæ fano ſuo relicto, ſola cū illo uenerat. Cæteros oēs deos Romæ reliq̄rat. Iſte, inquit, mera mēdacia narrat. Ego tibi dico, quæ cū ipſo tot annos uixi, Lugduni nat⁹ ē. Marci municipē audis, qđ tibi narro, ad decimumſextū lapidē a Viēna nat⁹ ēſt, Gallus german⁹. Itaq; qđ Gallū facere oportebat, Romam cœpit. Hūc ego reddo tibi Lugduni natū, ubi L. Licini⁹ multos annos regnauit. Tu aūt q plura loca calcaſti, q̄ ullus mulio ppetuarius, Lugdunēſes ſcire debes, & multa milia inter Xanthū & Rhodanū

icis locutus eſt uerſib⁹, ut ſcribit Suetoni⁹. Ait,) τίς, πόθεν εἰς ἀνδρῶν, πόθι τοι πόλις, ἠδὲ τοκῆες; Hoc ē, Quis nam es, unde uenis, tibi q̄ patria, atq; parentes? Hoc carmē ex primo Odyſſeæ, in hūc locū ſubſtituim⁹. Verba ſunt Telemachi, Mineruā alloquētis, quæ illi Mētæ Taphiorū regis ſpecie tum apparuerat. Philologos.) Erāt philologi, q multiplici uariaq; ſcientia cenſebant, q̄lis fuit primū Eratoſthenes, q prim⁹ hoc cognomētū ſibi uendicauit. Deīde Ateius Romæ tēpe Saluſtij, quēadmodū refert Trāqllus de claris Grammaticis. hic de Græcis dicit, tāq; loq̄cib⁹, aut uerborū phaleras ſectātibus. Hiſtorijs ſuis) Scripſit enim & Græcas hiſtorias Thyrenicō xx. Charchedonicō octo. Homerico uerſu.) Σκηπτοῦχος βασιλεύς, ᾧ τε Ζεὺς κῦδος ἔδωκεν. i. Sceptra ferēs rex ſū, rerū a Ioue tradita cura ē Carmē hoc ex prio Iliados Home. cōiectură ſecuti, reſtituim⁹. Erat aūt ſequēs.) ἀλλ᾽ ἄγε φέρτερός ἐστιν, ἐπεὶ πλεόνεσσιν ἀνάσσει Qđ multis præſit, uult hic præſtātior eē. Ex eodē Home. lib. Carmē aūt hoc a ſupiori tertiū eſt. Ridet ſtulticiā eorū, q qđ reges ſint ac multis imperēt, ſeſe meliores putāt. Niſi qs hos duos ex Odyſſeæ ſecūdo uerſicl'os malit, σκηπτοῦχος βασιλεύς, οὐ δὲ φρεσὶν αἴσιμα εἰδώς. i. Sceptra gerēs rex ſū, nō mēte decētia noſcēs. ἀλλ᾽ αἰεὶ χαλεπός τ᾽ εἴη, καὶ αἴσυλα ῥέζοι. i. Immitis fuerit ſp ſimul impia tractet. Febris.) Plini⁹ indicat Romæ febri delubrū in palatio publico fuiſſe. Porro ſubſignificat inſaniā Claudij, q̄ per oēm uitā laborauerat. Cæteros oēs.) Tacite notat impietatē & ἀθεότητα Cæſaris, quā nemo deorū comitatus ſit, præter febrim, & hāc infeſtam. Lugduni.) Claudius natus eſt Iulio

Antonio, Fabio Affricano Conſſ. calendis Auguſti, Lugduni, eo ipſo die, quo primū ara ibi Auguſto dedicata eſt, autor Trāqllus. Marci mu.) Legēdū credo Munatij. L. eni Munati⁹ Plācus, Lugdunū Coloniā duxit, & Rauricā, ex q Baſilea deriuata eſt urbs amœniſſia, nec nō optimiſ iuxta o'uib⁹ ornata. Municipeſ ſunt, q in ciuitatē Romanā recepti, munerib⁹ capeſſendis apti fiunt. locatur itaq; in Claudiū, pinde ac ſi Munatio honores cōſulares debeat, nō parēti Druſo. Si marci legas, Ancū Martiū itelligas, q̄rtū Romanorū regē. Meminit & T. Liuius Marci Cornelij, quē ſcribit in. x. tertiæ Decadis, ꝓrogato impio, Galliā ꝓuinciā obtinuiſſe. Viēna) Vrbs eſt Galliæ. German⁹) uer⁹. Qđ em̄ natiuū ē, germanū etiam dicere ſolemus. Sic Plauto germana illuuies dicta. Germanū etiā appellam⁹, qđ cognatū ē. Sic iuidētiā & detractionem germana uitia dicim⁹. Eſt & German⁹ ex Germania aliqs. unde hic amphibologia, quā iocantes affectare ſolēt. Itaq; qđ Gallū.) Quō Galli urbē Romā cœpint, narrat Liui⁹ i qnto pmæ Dec. Romā cœpit) locus eſt in amphibologia. Capit hoſtis q populaē, & capit q ſuſcipit. L. Licini⁹.) L. Flor⁹ meminit L. Licinij Luculli. Qui plura.) Ridet Herculē p innumeras regiōes diuagatū. Mulio p.) De Quartarijs mulioib⁹ meminit Feſt. hic μιμητικῶς Seneca ppetuariū dixiſſe uideť, aut q i ſolidū aut ſp ſit uector, aut (qđ magiſ arridet) q ppetua necinterrupta uectatiōe ſuos uectores aliquo pducat. Ad uehicula mulis uſi ſūt antiqui, nō eqs. unde muliones uehicularij, quiq; mulis quæſtū faciebāt. Milia.) Miliaria. Xanthū.) Fluuius eſt Troiæ, q & Scamāder dicitur

Rhodanum interesse. Excandescit hoc loco Claudius, & quanto potest murmure irascit̃. Quod diceret nemo intelligebat. Ille autem Febrim duci iubebat, illo gestu solutæ man⁹ & ad hoc unū satis firmæ, quo decollare homies solebat. Iusserat illi collum præcidi. Putares om̄es illos esse libertos, adeo illum nemo curabat. Tum Hercules, Audi me, inquit, tu, & desine fatuari. uenisti huc ubi mures ferrum rodunt. Citius mihi uerū, ne tibi alogias excutiā, dicito. Et quo terribilior esset, tragic⁹ fit, & ait,

Exprome propere, se de qua genitum dicas.
Hocne peremptus stipite ad terrā occidas.
Hæc claua reges sepe mactauit feros
Quid nūc, ꝑfatu uocis ĩcerto sonas?
Quæ patria, quæ gens mobile eduxit caput,
Edissere. eqdē regna uidi tergemini
Longinqua regis, unde ab Hesperio mari
Inachiam ad urbem nobile aduexi pecus.
Vidi duobus imminēs fluuijs iugū,
Quod Phœbus ortu semper obuerso uidet.
Vbi Rhodanus ingens amne prærapido fluit.

Ararq; du

der dicit̃. Taxat Claudiū, q cū in Gallia natus esset, Græc⁹ uideri gestiebat, ut quē patriæ suæ puderet. Rhodanū.) Rhodan⁹ fluuius est Galliæ notissimus, qui ex alpib⁹ nō longe qdē a Rheni, Danubijq; fontib⁹ orit̃, ac Lugdunū latus, Ararim ibi suscipiēs, mox Isarā Druentiāq;, trib⁹ ostijs in mare Tyrrhenū influit. Huius Strabo meminit & Cæsar. Duci.) Ducuntur hi proprie, quos carnifices ad supplicia rapiunt Suetoni⁹ i Caligula. Stās tātūmodo intra porticū mediā, a caluo ad caluū duci ĩpauit. Solutæ man⁹) Innuit Claudiū signo solutæ manus, ut homines capite truncarentur, iubere solitū. Belle igitur dicit, solutā etiā manū Claudij, i hoc satis adhuc fuisse firmam, ut hominem capite priuaret. Putares om̄es esse libertos.) Notat hic Claudiū, ut q nimium in libertos suos indulgens esset. Vñ fiebat, ut ab his, quos non modo premijs ingentibus, sed & quæsturis prætorijsq; ornamentis ornari patiebatur, quibusq; multa p phas & nephas acquirere, rapereq; permittebat, cōtemneret̃, despiceretur, illuderet̃. Vbi mures ferrum rodūt.) Hoc ad excitādū risum dictum. significare aūt uult magnā rerum mutationem, lociq; diuersitatem. Quasi diceret, Si mures hic ferrum rodunt, quales nos esse putas? Theophrast⁹ autor est (ut refert Plinius libro octauo, capite quinquagesimo septimo) mures in Gyaro insula, cum incolas fugassent, ferrum rosisse. Hic aūt ridicule de cœlo dictū, quasi & illic oporteat esse mures, sed præstantiores. Alogias.) Stulticias. ἀλογίαν Græci eam animæ partē dicunt, quæ rationis expers est. Tragic⁹.) Et hoc (ut alia multa) ad risū iocose dixit. Nota est Tragicorū amarulentia, tumiditasq;. Exprome.) Carmen est Iambicū quod constat in locis paribus semp ex Iambo aut tribreui, in imparibus indiscriminatim ex Iambo, Spondæo, Dactylo, Anapæsto, Tribreui. Hoc stipite.) Clauam obiectat. Mobile caput.) Supra retulimus Claudiū fuisse capite admodum tremulo. Tergemini re.) Notū est quo pacto Hercules Geryoni tricipiti boues eripuerit, & secum i Græciā duxerit. Qui fabulæ originē nosse uolet, Palæphatū euoluat. Arrianū quoq; legat de gestis Alexandri Magni, libro secundo, q Hecathei Abderitæ sententiam de Hercule & Geryone refert. Hespio mari) Hispanico. Inachiā ad urbē) Hoc ē, Argos Peloponesi caput. Inachia (autore Stephano) Pelopōnesū significat, nō tātum Argos, ab Inacho fluuio. Vñ gentile Inachius. Verba Stephani hæc sunt, ἰναχία, ἡ πελοπόννησος, οὐ μόνον τὸ ἄργος, ἀπὸ ἰνάχου τοῦ ποταμοῦ, τὸ ἐθνικὸν ἰνάχιος. Nobile pec⁹) Boues Geryonis. Vidi.) Rediens ex Hispania. Iugum.) Cacumen montis.

Ararq; dubitans quo suos cursus agat,
Tacitus quietis alluit ripas uadis.
Est ne illa tellus spiritus altrix tui?
Hæc satis animose, & fortiter. Nihilominus mentis suæ non est, & timet.

Claudius ut uidit uirum ualentem, oblitus nugarum, intellexit neminē parem sibi Romæ fuisse, illicq; non habere se idem gratiæ. Gallū in suo sterquilinio plurimum posse. Itaq; quantum intelligi potuit, hæc uisus est dicere. Ego te fortissime deorum Hercules, speraui mihi affuturū apd' alios, & si quis a me notorem petisset, te fui nominaturus, qui me optime nosti. Nam si memoria repetis, ego eram qui tibi ante templum tuum ius dicebam totis diebus mense Iulio & Augusto. Tu scis quantum illic miseriarum contulerim, cum causidicos audirem & diem & noctem. In quos si incidisses, ual de fortis licet tibi uidearis, maluisses cloacas stercoris expurgare, multo plus ego stercoris exhausi. Sed non miror, quod impetum in curiam fecisti, quoniam uolo nihil tibi clausi est. Modo dic nobis qualem deum istum fieri uelis

non potest esse

Stoicus. Quomodo potest rotūdus eē (ut ait Varro) sine capite, sine præputio? Est aliquid in illo Stoici dei. Iam uideor nec cor, nec caput habet.

Sime

Ararq;.) Araris fluuius, qui per concisionem Arar dicitur, oritur non lōge a monte Vosego (qui Germaniam a Gallia separat) in collimitio Burgūdiæ, Lotaringiæq;, ac decurrens per Eduorum, Sequanorūq; fines, Lugduni Rhodanum influit. Nūc Sagonam uocant.

Et timet.) θάμβος δ' ἔχεν εἰσορόωντα. id ē, Stupor occupat inspicientem. Hoc Hemistichiū Homericum ex .Δ. Iliados, qđ' sententia non male conueniat, una litera detracta, reposuimus.

Gallum in suo sterquilinio.) Simili prouerbio nostrates uulgo dictitant. Canem in suo sterquilinio, siue in suarum ædium uestibulo ferociorē esse. Non deest autē in Galli uocabulo latēs morsus. Nam in Gallia Lugduni uidelicet natus est Claudius, ceu supra quoq; retulimus. Fortissime deorū.) Belle tribuit eam Herculi fortitudinē inter deos, quā inter homīes habuit. Mihi affuturū) opitulaturum.

Notorē.) Qui me noscens, aliis notum redderet. Sed non miror.) Crediderim esse uerba Herculis, latēter inuētis, Claudiū in senatores Ro. sæuiisse, & uiolentia quæq; perfregisse.

Modo dic nobis.) Hic Iupiter aut alius q̄spiā de' Herculē interrogare uidetur.

Nō potest eē.) Græca hic restituere nequimus, exēplar enim ne notas quidē aliquas habuit, quæ ansam cōiecturæ præstitissent. Et sūt uerba alicuius in senatu deorū. Sensus autē eiusmodi est. Cū Stoici sapientē penitus cōsummatū esse uelint, & q semper quietus sit, ac perturbationib' uacuus, fastu careat, seuerus sit, ac sinceritate præditus, nec unq; sanitate mentis excidat, neq; dolore itē capiatur, Claudi' certe de' Stoicus nō erit, hoc est oib' numeris pfectiōis absolut'. Eqdē illa plus satis exacta Stoicorū assertio sapiētē cū cōstituētiū, q nusq; adhuc inuentus sit, adeo celebris est ut exigere ad normā Stoicorū, in prouerbiū iam abient. Proinde nō min' scite, q̄ iocose, Stoicū sapientē κέρας ἀμαλθείας appellat Plutarchus, qppe cui nihil desit. Rotundus.) Perfectus. Horatius Graiis dedit ore rotundo Musa loq. Figura em̄ orbicularis quā & cœlum possidet, pfectissima est. Cōferunt Stoici suū sapiētē mūdo. Hinc Vergilius in carmie de uiro bono, Mūdi instar habēs teres atq; rotundus. Exter næ ne quid labis p leuia sidat. Quod idē ab Horatio quoq; expressum est. Sine præputio.) Indicat Claudiū exhausta iam libidine minime uirū. Est aliqd) εἰρωνικῶς, aut admiratiue pnunciandum.

Nec cor, nec cap.) Quia Stoici deū faciunt in-

Si me Hercules a Saturno petisset, hoc beneficium, cuius mensem toto anno celebrauit Saturnalia, eiꝰ princeps non tulisset. Illum deum a Ioue qui quantũ quidem in illo fuit, damnauit incæsti. L. Syllanum generum suũ, occidit. Oropenq; sororem suã festiuissimã omniũ puellarũ, quam quoniã omnes Venerem uocarent: maluit Iunonem uocare. Quare, inquit, quæro tantũ sororem suã stulte studere, Athenis dimidiũ licet, Alexandriæ totũ. Quia Romæ, inquis, mures molas lingunt, hic nobis curua corrigit. Quid in cubiculo suo faciat, ego nescio, etiã cœli scrutatᷓ plagas, deus fieri uult. Parum est quod templum in Britannia habet, quod nunc barbari colunt, & ut deũ otãt. Tandem Ioui uenit in mentem, priuatis intra curiam morantibus sententiã dicere, nec disputare. Ego inquit. P. C. interrogare uobis permiseram

ciũt incorporeũ & mentẽ dũtaxat, cui nulla sint membra. Id torquet in stulticiam & amentiã Claudij. Apud Græcos obscœnꝰ sermo, ἀκέφαλος dicitᷓ, & cordatos uocamꝰ prudentes. Si me Hercules.) Iurãtis est. & sũt uerba alicuiꝰ diuoꝝ. Ridiculũ aũt iurare deũ ꝑ Herculẽ. Hoc bñficiũ) ἀποθέωσιν uidelicet, hoc ẽ deificationẽ. Cuiꝰ mẽsem.) Saturnalia Romæ celebrari mẽse Decẽbri solebant, ita ut itra quinq; aut quũ plurimũ septem dies finirẽᷓ. Claudiꝰ autẽ ꝗ nunꝗ temere (quẽadmodũ testatᷓ Trãqllꝰ) tridinio abscessit, nisi distẽtus ac madẽs, toto anno uisus fuit Saturnalia celebrare. De Saturna libꝰ Claudij Cæsaris ad Luciliũ his uerbis scribit Seneca noster quæ mire faciunt ad hunc locũ. Decẽber est mẽsis, inquit, quo maxime ciuitas desudat, ius luxuriæ publice datũ est, ingenti apparatu sonãt oia, tanꝗ quicꝗ inter Saturnalia non intersit, & dies rerũ agẽdaꝝ. Adeo nihil interest, ut nõ uideatᷓ mihi errasse, qui dixit olim mensem Decembrem fuisse, nunc annum. Eius.) mẽsis. Princeps.) Saturnus. Illum deũ.) Subintellige fieri decet. L. Syllanum.) Hic Claudij gener a Vitellio, cũ ad id instigaret Agrippina Augusta, de incestu sororis suæ Iuniæ Caluinæ accusatus, quæ ante Vitellij nurꝰ fuerat, ordine senatorio motꝰ est, nec longe post, mortẽ sibi consciuit. De hoc multa apud Corneliũ Tacitũ in duodecimo. Fit huiꝰ quoq; paulopost mẽtio. Sororẽ.) De hac sorore L. Syllani nihil iuenire potuimꝰ, neq; apud Suetoniũ, neq; apdᷓ Tacitũ, in his saltẽ ꝗ extãt, libris. Quam quoniã.) Significat latẽter Claudiũ cũ sorore L. Syllani, quæ uulgatæ pudicitiæ erat stupri cõsuetudinẽ babuisse. Quare inquit.) Libet suspicari Claudiũ, ut græce pitũ, sororẽ quoq; L. Syllani, quã amabat, in Græciã misisse, studij gratia, simul ut a Romanoꝝ constupratiõe tuta foret, aut illi pædagogũ adhibuisse, siue præceptorẽ Atheniẽsem qdẽ, annũ dimidiatum, toto aũt ãno Alexãdrinũ aliquẽ. Mures molas lingũt.) Causatur molliciẽ Romanoꝝ, ut ꝗ proni sint ad libidinẽ, sed non nisi pulcherrimas sollicitẽt. Mures eñ urbani farinã absumũt, & delicatissimis ad satietatẽ usq; uescuntᷓ, cũ rutestres interim, fruticulos depascantur. Quin adeo molles sunt, ut nec caseum arrodant, sed lingant molitã sannam. Apparet hoc dictũ fuisse familiare Claudio, de muribus serrũ arrodẽtibꝰ. Hic nobis curua corrigit) Subest, ut opinamur sensus obscœnus, uelut si diceretur, Claudiꝰ adeo circa Venerẽ est intẽperãs, ut ad libidinẽ suo nos exẽplo icitet. Etenĩ ut Claudianꝰ uerissime cecinit, Mobile mutatᷓ sꝑ cũ principe uulgus. Corrigere est emẽdare, est & rectũ facere, atq; arrigere. In cubicu.) Alludit ad hoc qdᷓ refert Sueto. Mortẽ uidelicet eiꝰ cœlatã fuisse, donec oia circa successorẽ ordinarẽᷓ. Iacuit itaq; corpꝰ mortui Claudij dies aliquot ĩ cubiclo. Et hæc ꝟba & supiora & ꝗ pxie sequũᷓ, itellige romæ fuisse ĩ senatu dicta, cũ deliberarẽt, eẽt ne in nũeꝝ deoꝝ referẽdꝰ Claudiꝰ, id qdᷓ etiã ex sequẽtibus magis patescet. Tẽplũ ĩ Bri. ha.) De hoc sic Tacitus, ubi de Camuloduno loquitur. Ad hæc tẽplũ diuo Claudio constitutum, quasi ara æternæ dominationis aspiciebatᷓ.

Vos mera mapalia.) Promiscue sententiam ferentes, nō seruato ordine alius alium turbantes. Mapalia sunt tuguria rusticorū. Estq; uocabulum Punicum. Allusit autem ad prouerbiū, Rus ciuitas. Cōsine est Epicharmicū illud, ἀγρὸν τὴν πόλιν ποιεῖς. i. E ciuitate rus facis.

Qualiscunq; est.) Quam contemptim hoc de Cæsare dicit Iupiter. Dimisso.) Secedere iusso. Ianus pater.) Per Ianū hic aliquem senatorem intelligit. Sed & Acron in Satyrā Horatij, cuius initiū, Sic raro scribis, testatur Iano tris ī foro fuisse statuas. ad unā cōueniebāt creditores, & fœneratores, ad alterā, q fœnus redderēt. Ad tertiam, qui locarēt fœnus. Indicat igitur hic fuisse maximum quæstum Claudij. Semp uidet.) Vel quod bifrōs, uel qđ tres haberet statuas. Et addit ridicule, quantum uia fert, quasi uidere sit uideri. Quod in foro iuuat.) Notat ambitionem fori, quod a patrono iam non ueritas, sed eloquētia exigeretur, & iudex nō tantum doceri cuperet, sed etiā delectari. Quemadmodum indicat & Quintilianus. Ne alijs uerbis.) Ridicula religio in re cōficta, sed festiuiter simulata. De magnitudine.) Subnotat locos cōmunes, in q bus ostentandi ingenij causa, nimiū solent immorari Rhetores. Iam fama minimū fecit.) Duo notat, passim collectos sordidos in ordinem senatorium, & pessimos etiam imperatores, in deorum numerum relatos, magis iam ex more, q̄ ex merito. Illum.) Honorem. In personam non.) Nam cum in genere dicit, in rem pronunciat, non proprie in Claudium. Ex his qui.) Græca hic restitui non potuerunt, libet suspicari fuisse aliquid in hanc sententiam, Qui Romanis præsunt.

serā, uos mera mapalia fecistis. Volo seruetis disciplinā curiæ. Hic qualiscunq; est, quid de nobis existimauit? Illo dimisso, primus interrogat sententiam Ianus pater, is designat⁹ erat in Calen. Iulias postmeridian⁹ Cos. homo, quantum uia sua fert, q semper uidet. Is multa diserte, quod in foro iuuat, dixit, quæ notarius p sequi nō potuit, & ideo nō refero, ne alijs uerbis ponam, q̄ quæ ab illo dicta sunt. Multa dixit de magnitudine deorum, non debere hunc uulgo dari honorem. Olim, inquit, magna res erat, deum fieri, iā fama minimū fecit, etiam pessimū quēq; illū affectare. Itaq; ne uidear in psonā, non in rem dicere sententiam, Censeo ne quis post hunc diē, deus fiat ex his, qui

Aut ex his, quos alit. Qui cōtra hoc. S.C. deus factus, dictus, pictusue erit, eū dedo laruis. Sed pximo munere inter noxios autoratos, ferulis uapulare placet. Proximus interrogat sententiam Diespiter in nepote filius, & ipse designat⁹ Coss. numulariolus. Hoc

S.C.) Senatuscōsultum. Dictus pictus uc.) Est nōnihil festiuitatis in imitatione. nam his modis loquuntur iureconsulti, & qui senatusconsulta conscribūt. Dedo laruis) Terriculamentis inferorum. Laruæ sūt noxiæ inferorū umbræ. Et dedimus noxæ, animal quod læsit. Fecit iniuriam laruis, qui mortuus p deo uoluerit haberi cum nihil sit, nisi umbra. Inter noxios autoratos) Inter sontes pœnæ obstrictos. Diespiter.) Iouis cognomentum est, quem sic uocant, q̄si diei patrem. In nepote filius.) Ianus, quem solem interp̄tantur, Saturnū genuit, hic Iouem. sed & Ianus mane exoriens, Diespiter dicitur. Horatius, Matutine pater, seu Iane libentius audis. Quid autem uetat, ut hic scomma subesse existimemus, ut aut filium cōsulis, quem ante Ianum dixit, aut certe Britannicum Claudij filiū notet, uelut hoc uno representantē patrem Cæsarem, quod & ipse nepos esset, hoc ē gulæ deditus. Præterea uerisimile est Britannicum, siquando pecunijs opus haberet, ciuitatum præturas uendere solitum. Cōstat autem senatū, Britannici respectu, maxime diuinos honores Claudio decreuisse. Nam ut scribit Herodianus, ἔθος ἐστι ῥωμαίοις ἐκθειάζειν βασιλέων τοὺς ἐπὶ διαδόχοις παισὶ

Hoc quæstu se sustinebat, & uendere ciuitatulas solebat. Ad hoc uelle accessit Hercules, & auriculam ei tetigit. Itaq; in hæc uerba cēset. Cum diuus Claudius ad diuum Augustum sanguine cōtingat, nec minus diuam Augustam auiam suam, quā ipse deam esse iussit, longeq; omnes mortales sapientia antecellat, sitq; necesse e R. P. esse aliquem, qui cum Romulo possit feruentia reparare, Censeo ut diuus Claudius ex hac dic deus fiat, ita uti ante eum quis optimo iure factus sit. Eamq; rem ad metamorphoseos Ouidij adijciendam. Variæ erant sententiæ, & uidebatur Claudius sententiam uincere. Hercules enim qui uideret ferrum suum in igne esse, modo huc, modo illuc cursabat, & aiebat, Noli mihi inuidere, mea res agitur, deinde si quid uolueris, in uicem faciam, Manus manum lauat. Tum diuus Augustus surrexit sententiæ suæ loco dicendæ, & summa facundia disseruit. P. C. uos testes habeo, ex quo deus factus sum, nullum uerbum me fecisse, semper meum negocium ago. Sed non possum amplius dissimulare, & dolorem quem grauiorē pudor facit, continere. In hoc terra mariq; pacē peperi. Ideo ciuilia bella compescui. Ideo legibus urbem fundaui, operibus ornaui. Et quid dicam. P. C. non inuenio, omnia infra indi-

παισὶ πλειτεύσιας, hoc ē, Mos est Romanis succedentiū filiorum gratia, Cæsares emortuos in numerū deorū referre. Proinde diminutiuis hic utitur de ephebo loquens. Et auriculam ei tetigit.) Auris memoriæ dicata. Vnde qui antestanť, aut admonent, auriculā uellere dicuntur. Ad diuum Augustū sanguine.) Fuit eñ nepos Augusti. Nā patrem Claudij Cæsaris Drusum, cū Liuia Augusto grauida nupsisset, intra mensem tertium peperit. Autor Tranqllus. Quā ipse deam esse iussit) Auiæ eñ Liuiæ (ut refert Suetoni⁹) diuinos honores, & Circēsi pompa currum elephātorum decernendum curauit.

E R. P.) Ex usu rei publicæ Romanæ.

Feruētia.) Melius si legeretur pereūtia aut corruētia. Apparet id persuasum fuisse, Romulū, quem & ipsum deum fecerāt, hoc habere negocij, ut curaret ne urbs, quam ipse condidisset, dilaberetur. Vult igitur Claudium, Romuli collegam esse.

Eamq; rem) Innuit ἀποθέωσιν Claudij plane esse fabulā, ac proinde dignam, quæ fictis Ouidij transformationibus insulciatur. Describit eñ Ouidius μεταμορφώσεις fabulosas, ut Aegles puellæ in populū arborē, Hecubæ in canem. Ferrum suum in igne.) Hoc est, rē suam agi. rogatus enim erat, ut Claudio patrocinaret. Süpta ē metaphora a fabro fer-

rario. Suballudit autem ad hoc, quod Hercules etiam ex homine deus factus esset, id quod tanta nunc ambitiōe Claudius assequi nitebať. Ac profecto Hercules Claudium, deum Romæ effecit, hoc est, preci-b⁹ & istinctu Agrippinæ, hoc modo dati ueneni suspitionē euitare uolentis, senatus quasi ui impulsus, Claudio diuos honores decreuit.

Noli mihi inuidere.) Expressit Seneca morem etiānum magis cōmunem q̄ utilem. Man⁹ manum lauat.) Prouerbium est de opa mutuum præstāda. Græce sic effertur, χεὶρ χεῖρα νίπτει. Tum diu⁹ Augustus.) Quoniā superiora ad senatū Romanū retulimus. Hic sub Augusti persona Neronem Cæsarem intelligere poteris. Nā Nero Claudium diuinis honoribus destituit, omnibus rerum uerborūq; cōtumelijs mortuum insectat⁹, ac modo stulticiæ, mō sæuitiæ arguens, ut refert Tranqllus. P. C.) Patres cōscripti. Ex quo deus factus sū.) Ridet Augusti diuinitatē. Nā huic uiuo quoq; diuini honores cōtigerunt. Mortui nō loquūť. Meū negociū ago) Salse significat iā priuatum nec curare, qd agať usq;. In hoc.) Ad hoc. Et pronunciandum cum exclamatione. Operibus.) Vt foro cū æde Martis ultoris, Tēplo Apollinis in palatio, Aede tonantis Iouis in capitolio.

Infra in

infra indignationem uerba sunt. Cō fugiendum est itaq; a me ad Messallæ disertissimi uiri illam sententiam. Præcidit ius imperij. P. C. hic, qui uobis non posse uidetur muscam excitare, tam facile homines occidebat, q̄ canis frustum abscidit. Sed quid ego de tot actibus iuris dicam? Nō uacat deplorare publicas clades, intuenti domestica mala. Itaq; illas omittam, hæc referam. Nam etiam si Græce nesciat, ego scio

Iste, quē uidetis, per tot annos sub meo noīe latens, hanc mihi gratiam retulit, ut duas amitas suas, pneptes meas occideret, alterā fame, alteram ferro. Vnum abnepotē. L. Syllanū. Videris Iupiter an in tua certe mala uenit, si hic inter nos futur⁹ est. Dic mihi diue Claudi, quare quenq; ex his, quos quasq; occidisti, anteq̄ de causa cognosceres, anteq̄ audires, dānasti? hoc fieri solet in cœlo? nō fit. Ecce Iupiter, q tot ānos regnat, uni Vulcano crus fregit, & in Lemnon cœlo deturbauit, nō extinxit. Iratus fuit

Infra indignationem.) Quasi dicat, Etiā si multa tunc allegem, adhuc non uidebor indignatus, sed iuste cōqueri. Præcidit) Verba sūt ex aliqua oratiōe Messallæ. Subest autem iocus ex ambiguitate. Nā præcido significat amputo, & aliud obscœnius, q̄ ut libeat exponere. De tot actib⁹ iuris.) In cognoscendo eñ ac decernēdo mira uarietate animi fuit, ut inquit Tranquillus. Duas amitas.) Nam Iulias alterā Drusi, alterā Germanici filiam, crimine incerto, nec defensione ulla data occidit. Hic Drusus autē & Germanicus Tyberij Cæsaris fuerūt filij. Quos quasq;) Imitatio festiuitatē habet, simul & emphasim. Sic enim loquuntur in iudicialibus causis. Et intelligimus illum nec fœminis pepercisse. Ecce Iupiter.) Alludit ad id, quod est apud Homerū, in fine primi Iliados. Iupiter aliquādo cum Iunone, quod inter coniuges non ita rarum est, rixatus, cū uerbera huic infligere cœpisset, Vulcanus qui forte tum aderat, accurrens Iunoni subsidium ferre uolebat. At Iupiter iratus, hūc pedibus arreptū, e cœlo rotauit, q cū totū diem decidendo consumpsisset, tandem in Lemnon insulam (mane enim deiectus fuerat) sub uesperam lapsus, ibi statim ab indigenis subleuatus ē. Quod apud Homerum his carminibus ipse testatur, dum Iunonem monet, ne marito aduersetur, sin illius in se furorē cōcitet, Vulcanū nequaq; suppetias laturū, utpote qui Iouis irā olim senserit. ἤδη γάρ με καὶ ἄλλοτ' ἀλεξέμεναι μεμαῶτα, ῥῖψε ποδὸς τεταγὼν ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο. πᾶν δ' ἦμαρ φερόμην, ἅμα δ' ἠελίῳ καταδύντι κάππεσον ἐν λήμνῳ, ὀλίγος δ' ἔτι θυμὸς ἐνῆεν. ἔνθα με σίντιες ἄνδρες ἄφαρ κομίσαντο πεσόντα. Quos uersus sic nos, ut sententiā redderemus, extempore latinos fecimus. Me siquidē læsæ nuper tibi adesse uolētem Arreptum pede de magno deiecit olympo. Atq; diem totū delapsus ab æthere tandem In lemnon cecidi, ex animi uix pectore spirās. Hic ubi me pia gēs delapsum attollere curat. Huius fabulæ sic meminit Phurnutus, simulq; rationem reddit, ῥιφῆναι δ' ὑπὸ τοῦ διὸς ἐξ οὐρανοῦ εἰς γῆν λέγεται, διὰ τὸ τοὺς πρώτους ἴσως ἁψαμένους χρῆσθαι πυρί, ἐκ κεραυνοβόλου καιομένου τούτου περιτυχεῖν, μηδέπω ἐπινοίας τῆς πυρείων ἐξευρέσεως δεδομένης. i. Vulcan⁹ a Ioue proiectus in terrā, e cœlo dicit, q hi forsan, apud quos primū in usu fuit ignis, ex iactu fulminis hūc nacti fuerint, cū instrumēta quibus ignem excuterent, nullo adhuc ingenio reperissent. Iratus fuit uxori.) Cū Hercules olim ex iussu Iunonis nauigationē instituisset, hæc ut suū odium nusq; nō ostēderet illi, exorato Borea, uentos aduersos immisit. Iupiter ob id indignatus, Iunonē ex alto suspēdit, geminā incudem pedibus appendens. Sic enim Iliados decimoquinto loquitur, hoc illi in memoriam reducens, ἦ οὐ μέμνῃ ὅτε τ' ἐκρέμω ὑψόθεν, ἐκ δὲ ποδοῖιν ἄκμονας ἧκα δύω. Quorum uersuum hic sensus est, Ex alto ne tenes q cum suspensa fuisti, Nos pedibus geminam incudem demisimus?

misimus? Cuius fabulæ quemadmodũ & suspicionis, causam assignat Phurnutus, περὶ τῶν παραδεδομένων μύθων, his uerbis, ἔοικεν ὁ ποιητὴς μύθου παλαιοῦ παραφέρειν τοῦτο, καθ' ὃν ὁ Ζεὺς ἐμυθεύετο κεκρεμακέναι τὴν Ἥραν χρυσαῖς ἁλύσεσι, τῷ χρυσοφαεῖς τι ἔχειν τὰ ἄστρα, καὶ ἐκ τῶν ποδῶν αὐτῆς δύο ἄκμονας ἐξηρτηκέναι, τὴν γῆν δηλονότι, καὶ τὴν θάλατταν, ὑφ' ὧν τείνεται κάτω ὁ ἀὴρ μηδετέρωθεν ἀποσπασθῆναι δυνάμενος. Ex antiqua fabula uidetur, inquit, poeta hoc afferre, q̃ Iouem fabulabant, Iunonẽ aureis catenis suspẽdisse, nempe ꝗ auri fulgorem, stellæ possideant. Ac ad pedes eius appendisse duas incudes, mare uidelicet & terrã, a quibus deorsũ tẽdit aer, sicut ab horũ neutro diuelli possit. Huius etiã fabulæ meminit enarrator τῶν στηλιτευτικῶν Gregorij Nazianzeni. Messalinã) Hæc fuit uxor Claudij, quã mori compulit, ut ẽ apud Tacitũ. Fuit igit̃ immitior Ioue. Nescio inqs.) Alludit ad hoc quod Tacit' refert. Messalinæ eñ iã mortẽ expectãti, Claudi' ubi uino icaluerat, nũciari iubet, ad dicendã causã postero die adesset, qđ Narcissus accusator intelligẽs, ne, si cunctaretur, in se pnicies uerteret, denũciat cẽturionibus & tribuno, q tũ aderant exeq cædẽ, ita imperatorẽ iubere, illi eam interfecerũt. Nescire aũt uisus est. Nã occisa Messallina (inquit Suetonius) paulo postꝙ in triclinio decubuit, cur domina nõ ueniret, requisiuit. Tantæ fuit & obliuionis & incõsyderãtiæ. C. Cæsarẽ.) Caium Caligulam putat, is fuit Claudij ex fratre nepos, q incredibili sæuitia aduersus oẽ genus hominum grassatus est. Quem rerũ natura (uelut alio loco scribit Seneca) non nisi in exitium, opprobriumq; humani generis edidit. Occiderat ille socerum.) Syllanum enim socerum Caius ad necem, secandasq; nouacula fauces cõpulit, causatus in eo ꝙ ingressum se turbatius mare nõ esset secutus, ac spe occupandi urbẽ siquid sibi p tẽpestatẽ accideret, remansisset, quũ Syllanus impatiẽtiã nauseæ uitasset, & nauigãdi molestiam. Autor Tranquillus.

Hic generũ.) L. Syllanũ, de quo añ & paulo post. Crassi filium uetuit.) Cn. eñ Pompeio stirpis antiquæ, Magni cognomẽ Caius ademit, ut meminit etiam Suetonius.

Hic nomen.) Fecit eñ generũ suũ, nã Antoniã filiã maiorem, illi uxorẽ dedit. Caput tulit) Ambiguum est. potest eñ intelligi caput tulit, hoc est, extulit caput, & ad honores eleuauit, & caput tulit, hoc ẽ amputauit. Tam fatuũ ut etiam regnare posset) Alludit ad uulgi dicterium, quo regũ stulticiã passim notabãt. In quã & ab Erasmo declamatũ est in prouerbio, Aut regem, aut fatuum nasci oportet, quod in huius ludi exordio statim usurpauit Seneca. Scilicet.) Ironiæ cum inficiatione accõmodata est particula. Quemadmodum & illud apud Poetam, scilicet, his superis labor est. Dryudarum) Dryudarum religionem (inquit Suetonius) apud Gallos diræ immanitatis, & tantum ciuibus sub Augusto interdictam penitus aboleuit. De Dryudibus Gallorum sacerdotibus, multa meminit Cæsar in sexto.

Immanem religionem.) Nam pro uictimis homines mactabant, ut refert Cæsar.

Vt Romæ nuptiarum.) Sensus est, Claudius hanc ob causam Dryudarum religionem deleuit, ut fratris sui filiam Agrippinã ducere

fuit uxori, & suspendit illam, nunqd occidit? Tu Messallinã, cuius æque auunculus maior eram ꝙ tuus, occidisti. Nescio inquis? Dij tibi malefaciãt, adeo istud turpius est, quod nescis, ꝙ quod occidisti. Iste C. Cæsarem non desijt mortuũ ꝑsequi. Occiderat ille socerũ, hic generũ. C. Cæsar Crassi filium uetuit Magnũ uocari, hic nomẽ illi reddidit. Caput tulit, occidit in una domo Crassũ Magnũ, Scriboniã, Bassioniã, Assarion, nobiles tamen. Crassum uero tã fatuũ, ut etiã regnare posset. Cogitate P.C. quale portentũ in numerũ deorum se recipi cupiat. Principes pietate, & iusticia dij fiunt. Scilicet hic pius & iustus, quoniã Dryudarum perfidæ gentis Gallicæ immanem religionem, a qua ciues submoueram, prorsus exstirpauit, ut Romæ nuptiarum sacra essent, quibus ipse, cum sibi Agrippina nuberet

XXX. Sc

XXX. Senatoribus, innumeris Eq. Ro. mactatis, principiũ dedit. Hunc nunc deum facere uultis? Videte corpus eius dijs iratis natum. Ad summã tria uerba dicat, & seruũ me ducat. Hunc deum quis colet? quis credet in eum? deniq; dũ tales deos facitis, nemo uos deos credet. Summã rei. P. C. si honeste inter uos gessi, si nulli durius respondi, uindicate iniurias meas, Ego ꝓ sententia mea hoc censeo. Atq; ita ex tabella recitauit. Quandoquidẽ diuus Claudius occidit consocerum suũ Appium Syllanũ, generos duos, Pompeium Magnum Antoniæ ex Petina. L. Syllanum Octauiæ ex Messalina, Socerum filiæ suæ Crassum Frugi, hominẽ tam similẽ sibi, q̃ ouo ouũ, Scriboniã socrum filiæ suæ, Messalinam uxorẽ suam, & cæteros quorum numerus inueniri nõ potuit, placet mihi in eum seuere animaduerti, nec illi rerũ iudicandarũ uacationẽ dari, eumq; q̃primũ exportari cœlo, intra dies. xxx. excedere olympo, intra diem terras. Pedibus in hanc sentẽtiam itum est. Nec mora Cyllenius illũ collo obtorto trahit ad inferos a cœlo, unde negant redire quenq̃. Dum descendunt per uiam sacram, interrogat Mercurius, quid sibi uelit ille cõcursus hoĩm, nũ Claudij funus esset? Et erat oĩm formosissimũ, & impensa cura plenũ, ut scires deũ efferri, tibicinum, cornicinũ, omnisq; generis sonatorum tanta turba, tantus conuentus

ducere posset, quod nõ licebat ante. Nam Claudius senatum ingressus decretum postulauit, quo iuste inter patruos, fratrumq; filias, nuptiæ etiam in posterum statuerentur. Extat apud Tacitum, in hanc rem Vitellij orõ coram senatu habita. XXX. senatores.) De hoc sic Suetoni⁹, Die ipõ Claudij & Agrippinæ nuptiarũ in quq; &. xxx. senatores, trecentosq; amplius equites Ro. tanta facilitate aĩaduersum, ut de nece consularis uiri, renunciãte centurione factum esse, quod imperasset, negaret Claudius qcq̃ se imperasse, nihilominus rẽ cõprobaret affirmantibus liberis officio milites functos, qđ ad ultionẽ imperatoris ultro procurrissent.

Tria uerba.) Qđ balbus esset, & tamẽ iudicis est, tria uerba dicere, quæ dieb⁹ nefastis non licebat. Est aũt iucũda παρονομασία in dicat & ducat.

Summã rei) imperij. Ex tabella recitauit) Alludit ad cõsuetudinẽ antiquã, q̃ in senatu censentes, de scripto sentẽtiã ꝓferebant, & recitare uerbũ hoc significat.

Appiũ Syllanum) Quẽ cum Messalina & Narcissus, cõspirassent ꝑdere, diuisis ptibus, alter ante lucem similis attonito, patroni cubiculum irrupit, affirmãs somniasse se uim ei ab Appio illatam. Altera in admiratiõe firmata, sibi quoq; eandem speciem aliquo t iam noctibus obuersari retulit. Nec multo post ex composito irrumpere Appius nunciatus, cui pridie ad id tẽporis, ut adesset, præceptum erat, quasi plane representaretur somni fides, arcessi statim ac mori iussus ẽ. Hæc Suetonius. Crassum frugi) Huius meminit quodam loco Tranquillus. Tam similem sibi, q̃ ouo ouum) Prouerbium est, quo utimur, propinquam similitudinem indicantes. Vide Chiliades Erasmi Roterodami. Nec illi rerum iudicandarũ uacationẽ.) Quẽadmodũ ipse uiuẽs pro conditiõe cuiusq; ciuis uacationem legis Papiæ constituerat, hoc est, ut ea lege non tenerentur.

Pedib⁹ in hanc sententiam.) Non pauci sunt qui opinãtur, pedarios senatores appellatos, qui sentẽtiam non uerbis dicerẽt, sed in alienam sententiam pedibus irent, inquit Gellius libro tertio Vnde dictum est, in sententiam ire, & pedibus ire in sententiam.

Cyllenius.) Mercuri⁹, a Cyllene mõte Arcadiæ sic dict⁹.

Vnde negãt) Versus est Catulli, de passere mortuo Lesbiæ. Illuc unde negant redire quenq̃.

Viam sacrã.) Via est Romæ sic dicta. In hac apparet illum fuisse sepultum.

Vt scires deum efferri.) Iocus est a stulticia. Nã hoc ipsum pugnat

pugnat cum ratione
dei, efferri mortuũ.
Vt etiã Claudius.)
Tã stupidus & som/
nolentus, deniq; mor
tuus. Pauci causidici
plo.) Merito luge/
bãt causidici ob mor
tuum Claudiũ, quip/
pe qui in se nimia fa/
cilitate usus eẽt. Scri/
bit enim Tranquil-
lus, se a natu maiori-
bus audisse, causidi/
cos adeo patientia
Claudij abuti solitos,
ut descẽdẽtẽ e tribu/
nali non solũ uoce re
uocarẽt, sed & lacinia
togæ retẽta, interdũ
pede apprehenso re/
tinerẽt. Sed plane
ex animo) Obiter ta
xat publicũ morem,
quo lugebant etiam
conducti. Iuuenalis,
Plorãt lachrymis a-
missa pecunia ueris.
Dicebã uobis non
semper) hoc est præ
dicebam uobis, non
semp adeo fauẽtem
Cæsarem habebitis,
cuius abutamini pa-
tientia. Saturnaliorũ
licentia nota est. In q/
bus serui quoq; liber
tate gaudebãt, & dñi
uicissim seruis mini/
strabant. Sub Clau/
dio plus poterant ad
uocati q̃ iureconsul/
ti. Sapit prouerbiũ si/
mile illi, θύραζε κᾶρες
οὐκ ἔτ' Ἀνθεστήρια. i. Foras
Cares non amplius
Anthisteria. Ingenti
ẽm uoce) πάντας γὰρ
ἀάχετον ἵκετο πένθος,
id est, Nam cunctos
dolor intolerandus
adiuit. Ex Iliados un
decimo reposuimus,

tus conuentus, ut etiã Claudius au/
dire posset. Oẽs læti, hilares. P.R.
ambulabat tanq̃ liber. Agatho, &
pauci causidici plorabant, sed plane
ex animo. Iurisconsulti e tenebris ꝓ/
cedebant, pallidi, graciles, uix haben
tes animam, tanq̃ qui tum maxime
reuiuiscerẽt. Ex his unus cũ uidisset
capita conferentes, & fortunas suas
deplorãtes causidicos, accedit, & ait,
Dicebam uobis non semper Satur/
nalia erũt. Claudius ut uidit funus
suum, intellexit se mortuũ esse, In/
genti enim uoce,

cantabatur anapæstis.

Fundite fletus, ædite planctus, fingi
te luctus,
Resonet tristi clamore forum, ceci-
dit pulchre
Cordatus homo, quo non alius fuit
in toto fortior orbe.
Ille citato uincere cursu poterat ce/
leres,
Ille rebelles fundere Parthos, leui/
busq; sequi
Persida telis, certaq; manu tendere
neruum,
Qui præcipites uulnere paruo fige-
ret hostes.
Pictaq; Mœdi terga fugacis. ille Bri
tannos
Vltra noti littora ponti, & cæru-
leos
Scuta Brigantes dare Romuleis col
la cathenis
Iussit, & ipsum noua Romanæ iura
securis
Tremere oceanum. deflete uirum,
quo non alius
Potuit citius discere causas, una tan
tum

Parte

q̃ nõ male quadrare
uideatur. Fũdite.)
Anapæstica sunt fa-
miliaria Tragœdijs,
licet recipiãt Dacty/
los & Spondæos. po
stremo tamen loco,
nõ admittũt nisi spõ/
dæũ aut Anapæstũ.
Rebelles Parthos)
De Parthis sub Clau
dio Mithridatem re
gem expetẽtibus ac
de eorũ dissensione,
lege Tacitum in. xij.
Qui.) .i. quo. s. ner
uo. Vulnere par.)
Sagittæ. Pictaq;
terga) propter scutũ
pictũ. Britannos)
Nam ut inquit Sue-
tonius, a Gessoriaco
(nũc Calesiũ uocant)
in Britanniam trans/
misit, ac Cn. Sentij &
Auli Plautij ductu,
sine ullo prælio, aut
sanguine, intra pau-
cissimos dies parte in
sulæ io deditionẽ re/
cepta, sexto q̃ profe-
ctus erat mense, Ro/
mam redijt, triũpha/
uitq; maximo appa/
ratu. Brigantes)
Populi sunt Britan-
niæ, de quorũ discor
dijs meminit Corne
lius Tacitus in duo/
decimo, nũc eã regio
nẽ Vualli habitant.
Ponit etiam Brigan-
tium oppidum Pto-
lemeus in descriptio
ne Rhetiæ. Et ip-
sum noua.) Hoc di-
xit, ꝓpter Orcadas in
sulas, quas Claudius
iperio Romano pri/
mus adiecit, ut testat̃
Eusebius. Nõ ali⁹
citius.) locus est ex
ambiguo. Nã cito co

gnoſcit,qui ſtatim intelligit,& abſoluit. Et cito cognoſcit, qui pronunciat nō auditis partibus,ita ut Claudius ſolebat. Toto anno) Ius eñ laborioſiſſime dixit,etiā ſuis ſuorumq; diebus ſolennibus nōnunq̃,feſtis quoq; antiquit⁹ & religioſis. Autor Tranquillus. Qui dat) Iudex inferoꝝ Minos, q quondā Cretæ præfuit. Hunc poſt mortem ob iuſticiā ſuam poetæ apud inferos ius dicere finxerunt. At Cretēſes,ut quos ciuilitate & moribus erudijt, ad Ioue᷑ tanq̃ præceptore᷑ iſſe memorāt,in Ida mōte ſpeluncā oſtendētes,atq; illi in nonum annū conſueſſe, necnon didiciſſe,quæ ad Rempublicā inſtituendam utilia forent. Id qd Max. Tyrius his uerbis innuit. τί δ' οἱ κρῆτες; ἦ σοι οὐ δοκοῦσιν ὑπὸ βασιλεῖ τῷ μίνῳ κομηθέντες καλῶς ἐπαιδεύθησαν πρὸς ἀρετὴν, διδάσκαλον αὐτῷ ἐπιφημίσαντες τὸν δία. εἶναι μὲν αὐτόθι ἐν τῇ ἴδῃ ἄντρον Διός. φοιτῶντα δὲ τὸν μίνω δι' ἐνάτου ἔτους συγγινόμενον τῷ Διῒ μανθάνειν παρ' αὐτοῦ τὰ πολιτικά. οὗτοι κρητῶν λόγοι. Meminit huius Homer⁹ Odyſſeæ undecimo. O cauſidici uenale ge.) De rhetoribus dictū ὑποτιθεῖσι τὴν χεῖρα τοῖς λήμμασι ἐπὶ τὴν φωνὴν πιπράσκουσιν. qui muneribꝰ linguam uenditant. Sic Velleius Patercul⁹ uetuſtiſſimus ſcriptor,quē noſ nuprime in Murbacenſi bibliotheca reperimus, aliquando ſtudioſis impertituri, Plancū proditorem qui ab Antonio ad Cæſarem trāſfugerat, in omnia & in ōmibus uenalem perq̃ eleganter appellat. Concuſſo fritillo.) Nam (autore Suetonio) Claudius alea ſtudioſiſſime luſit, de cuius arte librū emiſit. Solitus etiam erat in geſtatorio ludere,ita eſſedo alueoq; adaptatis,ne luſus cōfunderet. Talthybius) Eſt Talthybius, præco apud Homerū in primo Iliados, quē Agamemnō ad tentoria Achillis miſit. ἀλλ' ὅγε ταλθύβιόν τε, καὶ εὐρυβάτην προσέειπε .i. Aſt hic Talthybium affatus fuit Eurybatenq; Eſt & nuncij nomen apud Euripidē, qui Hecubam iuſſit filiā ſuā Polyxenam ſepelire. Narciſſus) Ab epiſtolis Claudij ante omes dilectus. Dominus domini.) Scribit eñ Corneli⁹ Tacitus, Claudiū libertos,quos rei familiari præfecerat,ſibique ac legib⁹ adæquaſſe. De immodicis Narciſſi diuitijs & Claudij in eum indulgentia ſic ſcribit Satyricus, Nec Croeſi fortuna unquā,nec Perſica regna Sufficient anio,nec diuitiæ Narciſſi Indulſit cæſar cui Claudius omīa. Virga.) Caduceo. Facile deſcenditur) Alludit ad poetam. Facilis deſcenſus auerni. Velut ait Horatius.) Eſt apud Horatium in Oda, qua arborē alloquitur,cuius caſu pene perierat,ubi inquit,

Parte audita, ſæpe & neutra. quis nunc iudex

Toto lites audiet āno? tibi iā cædet

Sæde relicta qui dat pplo iura ſilēti

Cretæa tenens oppida centum. cædite mœſtis

Pectora palmis, o cauſidici uenale genus.

Voſq; poetæ lugete noui,uos in primis

Qui concuſſo magna paraſtis lucra fritillo.

Delectabat' laudibus ſuis Claudius & cupiebat diuti⁹ ſpectare. Inijcit illi manū Talthybius deoꝝ nuncius, & trahit capite obuoluto,ne qs eū poſſit agnoſcere,p campū Martiū. Et inter Tiberim & uiā rectam deſcendit ad inferos. Anteceſſerat iam cōpendiaria uia Narciſſus libertus, dominus domini,ad patronum excipiendum,& uenienti nitidus,ut erat a balineo ocurrit & ait. Quid dij ad homines? Celerius præcedito,inqt Mercurius,& uenire nos nuncia. Ille autē patrono plura blandiri uolebat,quē Mercurius iterum feſtinare iuſſit, & uirga morantē impulit. Dicto citius Narciſſus euolat. Omnia procliuia ſunt,facile deſcenditur. Itaq; quāuis podagricus eſſet,momento temporis peruenit ad ianuam Ditis, ubi iacebat Cerberus, uelut ait Horatius, bellua centiceps,ſeſe mouens, uilloſq; horrendos excutiēs. puſillum ſubperturbatur,ut illum uidit canem nigrum. Nam albam canem in delicijs habere

habere cōsueuerat, ille autem totus informis est, nec quē uelis tibi in tenebris occurrere. Et magna, inquit, uoce Claudius Cæsar uenit. Ecce ex templo cum plausu procedūt cantātes Hic erat Cos. desig. Iunius Prætorius, Sex. Tralliatus, Heluius, Trogus, Coriotect9, Valens, Fusidius, Eq. Ro. quos Narcissus duci iusserat. Medius erat in hac cantātium turba noster Pantomimus, quem Claudius decotis caussa minorē fecerat. Nec non Messallinam cito rumor percrebruit, Claudiū uenisse. Cōuolarant primū omniū, liberti Myron, Ampyronas, Ampæus, Pheronas, Posides hasta pura insignis, Felix cū Pallante fratre, Harpocras, Polybius, quos omnes Claudius Quæstorijs, Prætorijsq; muneribus ubi impertitus esset, præmiserat. Deinde præfecti duo iustus Catonius, & Ruffus Pompeij. F. Deinde amici Saturnius Luscus, & Pedo Pompeius, & Lupus, & Celerasinus, consulares. Nouissime fratris filia, sororis filia, generi, soceri, socrus, oīes plane cōsanguinei. Et agmine facto Claudio occurrūt. Quos cum uidisset Claudius exclamat, quomodo huc uenistis? Tum Pedo Pompeius. Quid dicis hō crudelissime? Quæris quō? Quis enim nos alius huc misit q̄ tu oium amicorū interfector? In ius eamus, ego tibi hic sellas ostendā. Ducit illū an̄ tribunal Aeaci, is lege Cornelia, q̄ de siccarijs lata

quit, Demittit atras bellua centiceps Aures, & intortis capillis Eumenidum recreā tur angues. Nec quem uelis.) Superstitiosa siquidē antiquitas nigri seu deformis occursū, infelicis ominis loco ponebat. Et tēpus nocturnū alioqui per se subinfaustum habetur. Hinc illud apud Satyrographum, Et cui per mediam nolis occurrere noctem. Ab historicis memoriæ ꝓditum est, quo pacto quidā imperator, ꝙ in uia Maurū histrionem habuisset obuium, mortem sibi sit ominatus. Cantātes.) οἵ οἱ κεδνότατοι τε φίλτατοι ἦσαν ἁπάντων. Illi qui fuerant chari magis atq; honorati. Hunc uersiculum ex nono Iliados hic infulciuimus. Trogus.) Saufelli Trogi meminit Tacitus.

Quos Narcissus duci iusserat.) Hi iussu Narcissi fuerant occisi. Pantomimus.) Mimus imitatorem significat, Pantomimus eum qui omnes personas effingit repræsentatq;. Posides) Libertorū præcipue suspexit Posidem spadonem, quē etiam Britannico triumpho, inter militares uiros hasta pura donauit, Vt refert Suetonius. Felix) Hunc cohortibus & alis, p̄uinciæq; Iudææ præposuit, trium reginarum maritum. Author Tranquillus & Tacitus. Apud Felicem Paulus apostolus a iudæis accusatus, se excusauit, ut scribit Lucas in actis apostolicis, & meminit Eusebius. Cum Pallante fratre) Hic fuit a rationibus Claudij, quem & Narcissum, de quo pauloante, decreto quoq; senatus non modo præmijs ingentib9, sed & quæstorijs prætorijsq; ornamentis ornari libēter passus est, Tantū præterea acquirere & rapere, ut querente eo quondam de fisci exiguitate, nō absurde sit dictum, abundaturum si a duobus libertis in consortium reciperetur, ut ꝓdit Suetonius. De his & Plinius meminit sic scribens. Multos postea cognouimus seruitute liberatos, opulentiores, pariterq; tres Claudij principatu, Pallantē, Callistum, & Narcissum. Cornelius Tacitus, ubi de Pallāte loquitur, Fixū est, inquit, ære publico senatusconsultum quo libertin9 sestertij ter millies possessor, antiquæ parsimoniæ laudibus cumulabatur. Hinc cecinit Iuuenalis, Ego possideo plus Pallante & Licinis. De monumēto Pallātis, ad Montanū Plinius iunior meminit.

Harpocras.) Huic lectica per urbem uehendi, spectaculaq; publice ædēdi ius tribuit. Polybi9) Hic a studijs Claudij, sæpe inter duos consules ambulabat. Lege Cornelia.) Lege Cornelia de sicarijs tenetur, inquit Martianus iurecōsultus,

lata est, quærebat, postulat, nomen eius recipit, ædit subscriptionẽ. Occisos Senatores. XXX. Equites Ro. CCCXV. atq; plures. Cæteros. CC XXI. Exterritus Claudius oculos undecunq; circũfert, uestigat aliquem patronum, qui se defenderet. Aduocatum non inuenit. Tandem procedit. P. Petronius, uetus cõuictor eius, homo Claudiana lingua disertus, & postulat aduocationẽ. Non dat. Accusat Pedo Pompeius magnis clamoribus. Incipit P. Petronius uelle respondere. AEacus homo iustissimus, uetat illum loqui. Altera tantum parte audita cõdemnat, & ait.

Ingens silentium factum est. Stupebant omnes nouitate rei attoniti, negabant hoc unquã factum. Claudio iniquum magis uidebatur q̃ nouũ. De genere pœnæ diu disputatũ est, quid illum pati oporteret. Erant qui dicerent, si minus dĳ latura fecissent, Tantalum siti periturum, nisi illi succurreret. Non unq; Sisyphum onere releuari. Aliquando Ixionis miseri rotam sufflaminandam. Non placuit ullis ex ueteranis missionem dari, ne uel Claudius unq; simile speraret. Placuit nouam pœnam excogitari debere, instituendum illi laborẽ irritum, & alicuius cupiditatis, spes sine fine effectus. Tum AEacus iubet illum alea ludere percusso fritillo. Et iam cœperat fugientes tesseras semper quærere, & nibil proficere.

Iam quoties missurus erat resonante fritillo,
Vtraq; subducto fugiebat tessera fundo.
Cumq; recollectos auderet mittere talos,
Lusuro similis semper, semperq; petenti;
Decepere

libro Pandectarum quadragesimo octauo) q hoiem occiderit, cuiusue dolo malo incendiũ factum erit, quiue hominis occidendi furtiue faciendi causa cũ telo ambulauerit. Pœna hui⁹ legis est, in insulã deportatio, & omniũ bonorũ ademptio. sed solent hodie capite puniri, nisi honestiore loco positi fuerint, quã ut legis pœnam sustineãt, ut habetur eodem titulo. Mire uero hic expressit morem pristinũ iudiciorũ. Claudiana lingua) *Siue* quod Gallus esset, siue quod Balbus, siue quod semper egeret Claudĳ negocio. Iocus est ex amphibologia. Homo iustissimus.) Iustum enim par pari referre. *Sic* ille tractauerat reos. Alioqui iniustissimũ est, reum non sine reloq. Nouitate rei.) Quod uidelicet una tantum accusationis parte audita, statim iudicasset. Quã nouum.) Sæpe enim inauditos reos damnauerat. *Si min⁹ dĳ latura*) Legimus dilaturam, ut sit nomen, & pro interuallo pœnarũ interpretamur, quasi dum Tantalus aut *Sisyphus* a suis tormentis feriarẽtur, Claudi⁹ interim succedere deberet. Tãtalum siti.) Tantalus stagno apud inferos labroten⁹ immersus, & pomis circum os ex arbore propendẽtibus, siti tamen & fame torquetur, nam si bibere uelit, refugit aqua, si pomum arripere tentet, arbor sursum resilit. Ouidius, Quærit aquas in aquis, & poma fugacia captat Tantalus. *Sisypbum onere.*) *Sisyphi* saxum illud ingens apud inferos ubi in montem protrusum fuerit, statim delabitur, iterum inani conatu sursum ferendum. De hui⁹ & Tantali pœnis lege Homerum. xi. Odysseæ, circa finem, ubi Vlyxes refert, quæ apud inferos uiderit. Ixionis miseri rotam sufflaminandam.) Ixion apud inferos rotæ alligatus, assidue circumfertur Meminit huius, Lucianus in Dialogis Deorum. Ex ueteranis missionẽ.) Vtitur metaphora militari. Militibus enim datur missio, cum citra ignominiam exauctorãtur. Alea ludere.) Qua uiuens adeo studiose lusit. C. Cæsar.) Nã Caligula Cæsar, Claudĳ ex fratre nepos, hũc (ut scribit *Sueton⁹*) non nisi ad ludibriũ reseruauit. quid mirũ igitur si a Caio in seruitutem poscatur.
Ab illo

Decepere fidem. refugit, digitosq; per ipsos
Fallax assiduo dilabitur alea furto.
Sic cum iam summi tanguntur culmina montis,
Irrita Sisyphio uoluuntur pondera collo.

Apparuit subito. C. Cæsar & petere illũ in seruitutem cœpit, producit testes, qui illum uiderant ab illo flagris, ferulis, colaphis uapulantẽ. Adiudicatur. C. Cæsari, illũ Aeacus donat. Is Menandro liberto suo tradidit, ut a cognitionibus abesset.

Ab illo flagris) De his, qui iussu Caligulæ uapularunt, in hũc modum scribit Seneca noster, libro. iij. de ira. Modo C. Cæsar, Sextum Papiniũ cui pater erat consularis, Bethenum Bassum, quæstorẽ suum procuratoris sui filium, aliosq; & equites Romanos, & senatores uno die flagellis cecidit. Cognitionib⁹) Cognitiões sunt causarum, ut cũ dicimus, Senat⁹ Romani cognitionẽ certæ legi nõ fuisse obnoxiam. Ac proculdubio Caium hic notat, ut qui cognoscẽdi prouinciam sæpe libertis suis cõmitteret, quo magis a curis liber altiori ocio frueretur.

LVDI L. ANNEI SENECAE DE MORTE CLAVDII CAESARIS, ET SCHOLIORVM BEATI RHENANI FINIS.

LVCII ANNEI SENECAE DE QVATVOR VIRTVTIBVS LIBER VNVS.

QVATVOR uirtutum species multorum sapientũ sentẽtijs diffinitæ sunt, quibus animus humanus cõponi ad honestatẽ uitæ possit. Harum prima est prudentia. Secunda magnanimitas. Tertia continentia. Quarta iusticia. Singulæ tibi his officijs quæ subsunt annexa sunt, ac bene moratum uirum efficiunt.

De prudentia.

QVisquis ergo prudentiam sequi desyderat, tunc per rationem recte uiuet, & si omnia prius existimet & perpenset, & dignitatem rebus non ex opinione multorum, sed ex eorũ natura constituat. Nam scire debes quia sunt quæ uideantur esse bona, & non sunt, & sunt quæ uideantur non bona esse, & sunt. Quæcunq; ex rebus transitorijs possides non mireris, nec magnum existimes quod caducum est, nec apud te quæ babes tanq; aliena seruabis, sed pro te tãq; tua dispenses & utaris. Si prudentiam amplecteris ubiq; idem eris, & prout rerũ ac temporum uarietas exigit, ea accõmodes ipsi, nec te in aliquibus mutes, sed potius aptes, sicut manus quæ eadem est cum in palmam extenditur, & cum in pugnum astringitur. Prudentis proprium est examinare cõsilia, & non cito facili credulitate ad falsa prolabi. De dubijs non diffinias, sed suspensam tene sententiam. Nihil inexpertum affirmes, quia non omne uerisimile statim uerum est, sicut & sæpius quod primum incredibile uidetur, non continuo falsum est. Crebro siquidem faciem mendacij ueritas retinet. Crebro mẽdacium specie ueritatis obcluditur. Nam sicut aliquando tristem frontem amicus, & blãdam adulator ostendit, sic uerisimilitudine coloratur ueritas, & ut fallat uel surripiat coloratur. Si prudens esse cupis, in futura prospectum intende, & quæ possunt contingere animo tuo propone. Nihil tibi subitum sit, sed totum ante conspicies. Nam qui prudens est non dicit, non putaui quidem hoc fieri, quia non dubitat, sed spectat, nec suspicatur, sed cauet. Cuiuscunq; facti causam require, cum initia inueneris, exitus cogitabis. Scito te in quibusdam debere perseuerare, quia cœpisti. quædam uero nec incipere, in quibus perseuerare sit noxium. Prudens fallere non uult, falli non potest. Boni est uiri etiam in morte neminem fallere. Opiniones tuæ iudicia sint. Cogitatiões uagas & uelut

somno similes nõ recipies, quibus si animus tuus oblectauerit, cũ omnia disposueris tristis remanebis, sed cogitatio tua stabilis & certa sit, siue deliberet, siue quæret, cõtempletur, non recedat a uero. Sermo quoq; tuus non sit inanis, sed aut suadeat, aut moneat, aut consoletur, aut præcipiat. Lauda parce, uitupera parcius. Nam similiter reprehensibilis est nimia laudatio, ut imoderata uituperatio. Illa siquidem adulatione, ista malignitate suspecta est. Testimoniũ ueritati, nõ amicitiæ reddes. Cum cõsyderatione promittas, plenius ꝙ promiseris præsta. Si prudens est anim⁹ tuus, tribus tẽporibus dispensetur. Præsentia ordina, futura prouide, præterita recordare. Nam q nil de præterito cogitat, perdet uitam, qui nil de futuro præmeditaẽ, in oĩa incautus incidit. Proponas in aĩo tuo futura mala & bona, ut illa sustinere possis, & ista moderari. Non semp in actu sis, sed interdũ animo tuo requiẽ dato, & requies ipsa plena sit sapientiæ studijs & cogitationib⁹ bonis. Nam prudens nunꝙ ocio marcet. Habet autẽ aliquando remissum animũ nunꝙ solutum, accelerat tarda, pplexa expedit, dura mollit, exæquat ardua. Scit eñ quid qua uia aggredi debeat, & cito singula, & distincte cuncta uidet. Consiliũ peritorũ, ex apertis obscura extimat, ex paruulis magna, ex ꝓximis remota, ex partibus tota. Nõ te moueat dicentis auctoritas, nec quis, sed quid dicat intenduo. Nec ꝙ multis, sed qbuslibet placeas cogita. Id quære quod inuenire possis. Id disce quod potes scire. Id opta quod optari corã bonis potest. Nec altiori te rei imponas, in ꝙ tibi stanti tremendũ, ascendenti cadendũ sit. Consilia tibi salutifera aduoca. Cum tibi alludit uitæ prosperitas tunc te uelut in lubrico retinebis ac sistes, nec tibi dabis impetus liberos, sed circũspicies quo eundũ sit, uel quousq;.

De magnanimitate.

Magnanimitas uero quæ & fortitudo diciẽ, si insit animo tuo cum magna fiducia uiues liber, intrepidus, alacer. Magni animi hominis bonũ est nõ uacillare, constare sibi, & finẽ uitæ intrepidus expectare. Nil aliud magnũ in rebus humanis, nisi animus magna despiciẽs. Si magnanim⁹ fueris, nunꝙ iudicabis tibi contumeliã fieri, de inimico dices, nõ nocuit mihi, sed animũ nocendi habuit. & cũ illum in potestate tua uideris, uindictã putabis uindicare potuisse. Scito eñ honestũ & magnũ genus uindictæ esse ignoscere. Neminẽ susurro appetas, neminẽ odias, palã aggredere, non geres conflictũ nisi indixeris, nã fraudes & dolos imbecillũ decet habere. Eris magnanim⁹, si pericula nec appetas ut temerari⁹, nec formides, ut timidus, nam nil timidũ facit animũ, nisi reprehensibilis uitæ cõscientia. Mensura ergo magnanimitatis est, nec timidum esse hominem, nec audacem.

De continentia.

Continentiã uero si diligis, circũcide superflua, & in animũ desyderia tua constringe. Consydera tecũ quantũ natura poscat, & non quantũ cupiditas expetat. Si cõtinens fueris, eo usq; pueneris, ut teipso cõtentus sis. Nam qui sibiipsi satis est, cũ diuitijs natus est. Impone concupiscentiæ tuæ frenũ & modũ, quæ occulta uoluptate animũ trahunt reijce. Ede citra cruditatem, bibe citra ebrietatẽ. Obserua ne in cõuiuio aut in qualibet uitæ cõmunitate, quos nõ imitaberis damnare uidearis, nec præsentib⁹ delitijs inhærebis, nec desyderabis absentes. Victus tibi ex re facili sit nec ad uoluptatẽ, sed ad cibũ accede. Palatum tuũ fames excitet, nõ sapores. Desyderia tua paruo redime, quia hoc tantũ curare debes ut desioãt, atq; quasi ad exemplar cõpositus diuinũ, a corpore ad spiritũ quantũ potes te festina reducere. Si cõtinentiæ studes habita nõ amœne, sed salubriter, nec dominũ esse uelis notũ a domo, sed domũ a domino. Non tibi ascribas quod nõ eris, nec quod es, nec maius ꝙ es uideri uelis. Hoc maius obserua, ne paupertas tibi imunda sit, nec parsimonia sordida, nec simplicitas neglecta, nec leuitas languida, & si tibi res exiguæ sunt, non tamen sint angustæ. Nec tua defleas, nec aliena mireris. Si continentiã diligis, turpia fugito anteꝙ accidant, nec queꝙ alium uereberis plus ꝙ te. Omnia tolerabilia præter turpitudinẽ crede. A uerbis quoq; turpibus abstineto, quia eorũ licentia imprudentiã nutrit. Sermones utiles magis ꝙ facetos & amabiles ama, rectos potius ꝙ obsecundantes. Miscebis interdũ serijs iocos, sed tẽperatos, & sine detrimẽto dignitatis ac uerecundiæ. Nam reprehensibilis risus est si imodicus, si pueriliter effusus, si muliebriter factus. Odibilem quoq; hominẽ facit risus, aut

superbus,

supbus, aut clarus, aut malignus & furtiuus, aut alienis malis euocatus. Si ergo ipsos iocos exigis, hoc quoq; cum dignitate sapientiæ gere, ut te nec grauent tanq̃ asperũ, nec cõtemnant tanquã uilem. Non erit tibi scurrilitas, sed grata urbanitas. Sales tui sint sine dente, ioci sine uilitate, risus sine cachinno, uox sine clamore, incessus sine tumultu, qes tibi nõ desidia erit, & cũ ab alijs ludit̃, tu sancti aliquid honestiq; tractaueris. Si cõtinens es adulationes euita, sitq; tibi tam triste laudari a turpib⁹, q̃ si lauderis ob turpia. Lætior esto quoties displices malis, & maloꝝ de te æstimationes malas, ueram laudationem tui scribe. Difficillimũ continẽtiæ opus est, assentationes adulatione repellere, quarũ sermones animũ uoluptate resoluunt. Nullius p assentationẽ amicitiã mercaris, nec ad tuã promerendã per hanc aditum pandas. Non eris audax nec arrogans, submittes te, nõ proijcies grauitate seruata. Admoneberis libenter, & reprehenderis patiẽter. Si merito obiurgabit aliquis, scito quia pfuit. Si imerito, scito qa prodesse uoluit. Non acerba sed blãda timebis uerba. Esto uitiorũ fugax ipse, aliorum neq; curiosus scrutator, neq; acerbus reprehensor, sed sine reprobatione correptor, ita ut admonitionẽ hilaritate præuenias, & errori facile ueniã dato, nec extollas queq̃ neq; deijcias. Dicentiũ esto tacit⁹ auditor promptus receptor. Requirẽti facile responde, contẽnenti facile crede, ne iurgia disceptationis defendas. Si cõtinens es, animi tui motus corporisq; obserua, ne indecori sint. Nec illos ideo contemnas quia latent, nam nil differt, si nemo uideat, cũ tuipse illos uideas. Mobilis esto, non leuis, constans nõ pertinax, alicui⁹ nec scientiã habere te, nec ignotum sit, nec molestũ. Omnes tibi pares facies. Inferiores supbiendo nõ contemnas. Superiores recte uiuendo ne teneas. In reddenda officiositate, neq; negligẽs, neq; exactor appareas. Cunctis esto benignus, nemini blandus, paucis familiaris, oibus æquus. Seuerior esto in iudicio q̃ in sermone, uita q̃ uultu, cultor clemẽtiæ, detestator sæuitiæ, bonæ famæ neq; tuæ seminator, neq; alienæ inuidus. Rumoribus, criminibus, suspitionib⁹ minime credulus uel malignus, sed potius qui p speciem simplicitatis ad nocendũ aliqbus surripuerit optatissim⁹, ad iram tardus, ad misericordiã pronus in aduersis firmus, in psperis cautus & humilis, occultator uirtutũ sicut alij uitiorũ. Vanæ gloriæ cõtemptor, & bonorũ, quibus præditus es, non acerbus exactor. Nullius imprudentiã despicias. Rari sermonis ipse, sed loquentiũ patiens. Seuerus nõ sæuus, sed hilarem nõ aspernas. Sapiẽtiæ cupidus & docilis, homines cũ docent discunt, quæ nosti sine arrogantia postulanti imparties, quæ nescis sine occultatione ignorantiæ tibi postula impartiri. Non cõturbabit sapiens mores publicos, nec populũ in sæuitiæ nouitate conuertet. Iusticiæ post hæc uirtus est.

De Iusticia.

QVid est iusticia, nisi naturæ tacita conuentio in adiutorium multorũ inuenta. Et quid est iusticia, nisi nostri animi constitutio. Sed est diuina lex, & uinculũ societatis humanæ. In hac non est quod æstimemus quid expediat, expedit tibi quicquid illa dictauerit. Quisquis ergo hanc sectari desyderas. Deum time prius & ama, & amaberis a deo. Amabis enim deum si in hoc illũ imitaberis, ut uelis om̃ibus prodesse & nulli nocere, & tunc te iustum uirũ appellabũt om̃es, sequentur, uenerabunt̃, & diligent. Iustus enim ut sis non solum non nocebis, sed etiam nocentes prohibebis, nam nil nocere non est iusticia, sed abstinentia alieni est. Ab his ergo incipe ut non auferas, ut ad maiora proueharis, & alijs ablata restituas. Raptores quoq; ipsos ne alijs timendi sint castiga & cohibe. Ex nulla uocis ambiguitate cõtrouersiam nectes, sed animi qualitatem speculare, nihil tibi intersit an firmes, an uites. De fide & religione scias agi ubicunq; de ueritate tractatur, nam si iureiurando deus inuocetur, & non inuocanti testis est, tamen non transies ueritatem, ne iusticiæ transeas legem. quod si aliquando coerceris uti mendatio, utere non ad falsi, sed ad ueri custodiam, & si cõtigerit fidelitatem mendacio redimi, non mentieris, sed potius excusaberis, quia ubi honesta causa est, iustus secreta non prodit, tacenda enim tacet, loquenda loquitur, atq; illi aperta & secura tranquillitas, ut dum alij uincantur a malis, uincantur ab illo mala. Hæc ergo si studere curaueris, lætus & intrepidus tui finem expectes, prospiciens hæc tristia hilaris, & tumultuosa quietus, strennuus ac securus pmanebis.

De mensura & moderatione prudentiæ.

HIs ergo institutionibus obseruatis quatuor uirtutum species perfectum te facient uirum, si mensurã rectitudinis earum æquo uiuendi fine seruaueris. Nã si prudentia terminos suos excedat, callida & pauida cõmiseris, inuestigator latentiũ & scrutator qualiũcunque noxarum ostenderis, notaberis timidus, speciosus, attentus. Semper aliquid quærens, semp aliquid timens, semp aliquid dubitans, & subtilissimas suspitiones suas ad animi tui apprehensionẽ impinguas, mõstraberis digito astutia plenus, uersipellis & simplicitatis inimicus, cõtemplatorque culparum, & postremo uno nomine uocaberis a cunctis, malus homo. In has ergo maculas prudẽtia immensurata perducet, quicunque in illa mediocri lance persistit, nec obtusum in se aliquid habeat, nec uersutũ.

De moderanda fortitudine.

MAgnanimitas autẽ si se extra modum suum extollat, faciet uirum minacem, inflatũ, turbidũ, inquietũ, & in quascũque excellẽtias dictorũ, actorũ, neglecta honestate festinum. qui momentis oĩbus supercilijs surrigens, ut bestia, nam quieta excitat, alium ferit, alium fugat. Sed quis audax sit impugnator tamẽ multa extra se ualentia ferre nõ poterit. Sed aut miserũ appetit finem, aut erumnosam sui memoriã derelinquit. Mensura ergo magnanimitatis est, nec timidum esse hominẽ, nec audacem.

De modo temperantiæ.

COntinentia deinde his terminis te astringat, caue ne parcus sis, ne suspitiose & timide manũ contrahas. Ne in minimis quoque speculum ponas. Nam talis & tam circumcisa uilis putabit integritas. Hac ergo mediocritatis linea continẽtiã obseruabis, ut nec uoluptati deditus, prodigus, & luxuriosus appareas. Nec auara tenacitate sordidus, aut obscurus existas.

Qualiter sit moderanda iusticia.

IVsticia postremo eo mediocritatis tibi itinere regenda est, ut nec ductu iugiter leui immotã semp animi rationẽ negligentia subsequat. Corrigendi curã geras, sed neque licentiam peccandi, aut alludentibus proterue pmittas, neque missum nimia rigiditate, & asperitate, nil ueniæ aut benignitati reseruãs. Humanæ societati durus appareas. Ita ergo iusticiæ regula tenenda est, ut reuerentia disciplinæ eius, neque nimia negligentiæ cõmunitate despecta uilescat, neque seueriori atrocitate durata, gratiam humanæ amabilitatis amittat

Conclusio præmissorum.

SIquis ergo uitam suam ad utilitatem non tantũ pariat, sed multorum inculpabiliter componere desyderat. Hanc prædictarum uirtutum formulam pro qualitatibus temporum, locorum, personarum atque causarum sequatur, eo mediocritatis insistens quo per abrupta altrinsecus præcipitia, aut ruentem corporis sui deuitet insaniam, aut efficientem puniat ignauiam.

Libri de Quatuor uirtutibus finis.

LVCII ANNEI SENECAE CORDVBENSIS DE MORIBVS LIBER VNVS.

Erasm° Rot.

Apparet hunc libellũ non a Seneca fuisse cõscriptũ, sed cõcinnatum a quopiã illius studioso, & sentẽtijs gaudente. Nã deprehẽduntur quædã alibi a Seneca scripta. *

OMNE peccatum actio est. Actio autẽ omnis uoluntaria est, tam honesta quã turpis, ergo uolũtarium est omne peccatum. Tolle excusationẽ, nemo peccat inuitus. Educatio & disciplina mores faciunt, & id unusquisque sapit, quod didicit. Itaque bona cõsuetudo excutere debet, quod mala instruxit. Nihil interest quo animo facias, quod fecisse uitiosum est, quia facta cernunt, animus uero non uidet. Nulla autẽ laus est, nõ facere, quod facere nõ possis. Quid hoĩ est inimicissimũ? homo. Libenter feras, qđ necesse est. Dolor patientia uincitur. Expecta quod nunquam pœniteas. Non quam multis placeas, sed qualibus stude.

stude. Io hoc tantum incumbe, ut libentius audias, quam loquaris. Multos oitam differentes, mors iuncta præuenit. Itaq; omnis dies uelut ultimus iudicetur. Tristiciam si potes, ne admiseris, sin minus, ne ostenderis. Amicos secreto admone, palam autem lauda. Verba rebus non personis æstimanda sunt. Oratorẽ te puta, si tibi ante omnes, quod oportet persuaseris. Vt licentiosa mancipia animi imperio coerce, linguam, uentrem, & libidinem. Quod tacitum esse uelis, nemini dixeris, si tibi non imperasti, quomodo ab alio silentium speras? Ridiculum est aliquem odio nocentis, innocentiã perdere. Monstro similis est, auaricia senilis. Quid enim stultius est quod dici solet, quam uia deficiente uiaticum augere? Omnes infantes terra nudos excipit. Non pudeat te fortius nasci, quam uiuere. Quid dulcius q̃ habere amicum, cũ quo audeas ut tecum oĩa loqui? † Magnarum uirium est negligere lædentem. Quid sis interest, quid nõ habeas? nondũ es felix si te turba non deriserit. Si uis beatus esse, cogita hoc primũ contẽnere, & contemni. Priusquã promittas, deliberes, & cum promiseris, facias. Id agas, ne quis merito te oderit, & si nullos inimicos tibi facies, iniuria multos facit. Solitudinem quærat, qui uult cum innocentibus uiuere. Optimus ergo animus, & pulcherrimus cultor dei est. Abstinebis ab alieno matrimonio, præstabis parentibus pietatem, cognatis indulgentiam, omnibus æquitatẽ. Deuitabis crudelitatem, & ministram crudelitatis iram. Noo aliter uiuas in solitudine, aliter in foro. Nihil petas, quod negaturus fuisti, nihil negabis, quod petiturus fuisti. Pacem cum hominib⁹ habebis, cũ uitijs bellum. Hoc habet oĩs affectus, ut in quod ipse insanit, in id putet etiam cæteros furere. Maximum in eo uitiũ est, qui non melioribus uult placere, sed pluribus. Vis omnib⁹ esse notus? prius effice, ut neminẽ noueris. Bonum est non laudari, & esse laudabilem. Stultum est timere, quod uitare non potes. Male opinentur de te homines, sed mali. Malis displicere est laudari. Male de te loquuntur homines, bene autẽ loqui nesciunt, nõ quod merearis, sed quod solent ipsi. Homines de te mala loquuntur. Si merito, non quod loquũtur molestũ est, sed quod non mentiuntur. Si immerito, innocentia mea nunc maxime gaudeo. Apparet enim illos uera obiecturos, si possent. Non es in patria tua. Patria tua est, ubicũq; bene es, illud enim per quod bene est, nõ est in loco, sed in homine. Nihil magnũ nisi magno animo despicias. Quæ sunt maximæ diuitiæ? non desiderare diuitias. Quis plurimũ habet? is qui minimũ cupit. Quid est dare beneficium? deum imitari. Honestius est cum iudicaueris amare, q̃ cum amaueris, iudicare. Dissensio ab alio incipiat, a te autem reconciliatio. Succurre paupertati amicorũ, immo occurre. Amicos secundæ res parant aduersæ certissime probant. Peiora sunt tecta odia q̃ aperta. Itaq; te minus loquax inimicus offendit q̃ tacitus. Mira ratio est quæ non uult prædicari, quod gaudet intelligi. Ignosci amat, qui quod odit ostendit. Elemosyna nõ tam accipientibus q̃ dantibus prodest. Et spes premij solatium fit laboris. Quæ est maxima egestas? auaricia. Pecuniæ imperare oportet nõ seruire. Nullum conscium peccatorũ tuorum magis timueris, quã temetipsum. Alium potes effugere, te autẽ nunq̃. Quis est pauper? qui sibi uidet̃. Qui a multis timet̃ multos timet. Infelicitatẽ erige, submitte felicitatẽ. uera felicitas, innocẽtia est. Nequitia ipsa sui pœna est. Mala cõscientia sepe tuta est, secura nunq̃. Libidinis initia continebit, qui exitum cogitabit. Beneficij accepti nunq̃ oportet obliuisci, dati protinus. Inhonesta uictoria est suos uincere. Satis est pœnarum potuisse puniri. Inimicitias tarde suscipe, amicitias exerce moderate. Simultates depone, Imago animi sermo est. Qualis uir talis oratio. Magna res est uocis & silentij tpamentũ. Qui æquo animo malis imiscetur, malus est. Neminẽ laudaueris, neminẽ cito accusaris, semp puta te cum dijs testimoniũ dicere. Vitiũ est oĩa credere, uitiũ nihil credere. Vtendũ est diuitijs, nõ abutendũ. Nullũ putaueris locũ sine teste. Excusationẽ quærere uitiũ. Fortior est q cupiditatẽ uincit, q̃ qui hostem subijcit. Est difficillimũ seipsum uincere. Iniquæ irascit̃ qui suis irascit̃. Amare sic incipe tanq̃ nõ liceat desinere. Magnarũ rerum etiã si successus nõ fuerit, honestus est ipse conat⁹. Nobilitas animi est generositas sensus. Nobilitas corpis generosus animus. Honestior est quẽ senectus ad ocium retulit, q̃ quẽ in ocio inuenit, & tunc incipiat laborare. Turpe spectaculum præbet animus æger. Nunquam sit tristis facies tibi incommodo alterius. Homo sum, quomodo deuitabo secundarũ rerũ inuidiã?

Si felicitatem

Seruãdus est ergo omi dili gẽtia raro inuẽtus amic⁹. Est eñi alter ego. Hæc in quodã exemplari reperi, sed mihi uidẽtur a quopiã adiecta, e glossemate.

Si felicitatẽ iactaueris cũ multis diues eris. Quomodo optime potentiã tuebor? impotentia occasionis. locum tenet inocentiæ proximũ confessio. Vbi cõfessio, ibi remissio. Iræ seueritas in uitio est. Boni iudicis est dispensare, nõ tantũ quid dãnandũ sit, sed quatenus, Proximus iusticiæ modus seueritas. Quietissimã uitam agerent hoies in terris, si hæc duo uerba a natura omniũ rerum tollerent, meũ & tuum. Qui paupertatẽ timet, timendus est. Vires tuas amici magis sentiant beneficijs q̃ iniurijs. Pecunia nõ satiat auariciã, sed irritat. Homo semp indigens pecunia, scit cũ eius moribus cõuenire. Mihi crede, nõ potes diues esse, & felix. Auribus frequẽtius q̃ lingua utere. Quicquid dicturus es antequã alijs dixeris dicito tibi. Nihil interest inter iratum & insanũ, nisi unus dies. alter semp irascitur, alter semp insanit. Facillime bonis frueris, si ea uitaueris quæ uituperaueris. Cum alienos timueris, teipsum uerere, nam sepe sine alijs esse potes, sine te nunq̃. Si bene te instruxeris, pudeat deteriora facere. Quid psuaseris erit diuturnũ, quod coegeris, erit in occasione. Alteri semp ignoscito, tibi ipsi nunq̃. Tantum ad uirtutẽ adijcies, quantũ ex uoluptate abstraxeris. Stultũ est somno delectari, & quasi mortẽ moliri. Bonis nocet, qui malis parcit. Multi cum alijs maledicũt, sibi ipsis conuitiũ faciũt. Nihil turpius, q̃ qui obijcit alteri sibi obijciendũ. Vt licentiosa mancipia, animi imperio rege, linguam, libidinẽ, uentrem, cupiditatẽq;, comprime, si nõ potes, paululũ remitte. Sepe ea quæ sanari ratione nõ poterãt, sanata sunt tempore. Qui ppter pecuniæ amorẽ & libidinũ moritur, ostendit se nunq̃ sui causa uixisse. Turpia ne dixeris, paulatim eñ pudor p uerba discutit̃. Sic habita, ut potius laudet̃ domin⁹, q̃ domus. Cõsuetudinaria res est innocentia. nõ damnatio sed causa hominẽ turpem facit. merito dãnari pœna est, damnatio imerita, dãnata est calamitas. Si aliquid cogitaueris, cito apparebit cõuersantibus. Videri uis ab oibus, nunq̃ bonæ honestatis simulatio longa est. Quod de alienis tractas, ex tuis iudices. Multi sunt obligandi, pauci offendendi. nã memoria beneficiorũ facilis est, iniuriarũ tenax. Obiurgationi semp aliquid blandi admisce. facilius eñ penetrãt uerba quæ molli uadunt uia, q̃ aspera. Nemo eñ se mutat, qui mutari se desperat. Quoties scribens aliquid dicturus es, scito morũ tuorũ te hominib⁹ chirographũ dare. Qui in seruos irascitur & crudelis est, satis ostẽdit potestatẽ aduersus alienos sibi defuisse. Qui nescit tacere, nescit & loqui. Facilius est pauperi contemptũ effugere, q̃ diuiti inuidiã. Bonus fruitur bona cõscientia. Malis hoibus tutissimũ est cito fugere. Nulla pusilla domus quæ multos amicos capit. Scire uti paupertate, maxima felicitas. Acuit intentio, frangit animũ remissio. Nunq̃ scelus scelere uincendũ est. Bonus uir est, qui eo pduxit affectu animũ, ut nõ tantũ peccare nõ uelit, sed etiã non possit. Regnantibus peius multo periculũ, q̃ his qui iudicant̃, hij enim singulos timent, illi uniuersos. Nunquid fortis fortẽ se gloriabit̃, quẽ corporis ægritudo efficit infirmũ? Nunquid diues in opibus suis gloriabit̃ cui⁹ spem fur uel tyrannus abrupit? Nunqd nobilitas gloriabit̃ †effecta, nõnunquã indignis & miserabilibus seruiens? Diabolus aliquãdo se gloriabat̃ interfectorẽ tuæ misericordiæ, nũc intergemiscit socios tuæ beatitudinis. Fugienda sunt oibus modis, & abscindenda igni ac ferro, totoq; artificio separanda, languor a corpe, imperitia ab anio, luxuria a mente, a ciuitate seditio, a domo discordia, a cunctis rebus intẽperantia. Dixit quidã amicorũ omnia esse cõmunia, & amicũ seipsum esse alterũ. Duorum temporũ maxime hadendã curam, & eorũ quæ acturi sumus, & eorũ quæ gessimus. Post deum ueritatem colendã, quæ sola homines dijs proximos facit.

Alr. †affecta.

Libri de moribus finis.

DIVI HIERONYMI DE SENECA TESTIMONIVM.

LVCIVS Anneus Seneca Cordubensis, Fotini stoici discipulus, Patruus Lucani Poetæ, continentissimæ uitæ fuit. Quem nõ ponerem in catalogo sanctorũ, nisi me illæ epistolæ prouocarent, quæ leguntur a plurimis, Pauli ad Senecam, & Senecæ ad Paulum. In quibus cum esset Neronis magister & illius temporis potentissimus, optare se dicit eius esse loci apud suos, cuius sit Paulus apud Christianos. Hic ante biennium quam Petrus & Paulus martyrio coronarentur, a Nerone interfectus est,

SENECA PAVLO SALVTEM.

CREDO tibi Paule nunciatũ esse, quod heri cũ Lucilio nostro de †apocrisi & alijs rebus sermonẽ habuimus. Erant enĩ quidã disciplinarũ tuarum comites mecũ. Nã in hortos Salustianos secesseramᵘˢ, quo in loco occasione nostra alio tendentes, his de quibᵘˢ dixi, uisis nobis adiuncti sunt. Certe quod tui præsentiã optamus. Et hoc scias nolo, libello tuo lecto, id est cũ legissemus de plurimis aliquas epistolas, quas ad aliquã ciuitatẽ, seu caput ꝓuinciæ direxisti, mira exhortatione uitam moralẽ continentes, usq; refecti sumus. Quos sensus nõ puto ex te dictos, sed ꝑ te, certe aliquãdo ex te & ꝑ te. Tanta enĩ maiestas earũ est rerum, tantaq; generositate clarent, ut uix suffecturas putem ætates hominũ, quibus instituí perficiq; possint. Bene te ualere frater cupio. Alr. † apocryphis.

SENECAE PAVLVS SALVTEM.

LIteras tuas hilaris heri accepi, ad quas rescribere statim potui, si præsentiã iuuenis, quẽ ad te missurus erã, habuissem. Scis enĩ quãdo, & per quẽ, & quo tpe, & cui qd dari cõmittiq; debeat. Rogo ergo ne putes neglectũ, dum ꝑsonæ qualitatẽ respicio. † sed quod literis meis nos bene acceptos alíubi scribis, felicẽ me arbitror tanti uiri iudicio. Neq; enim hoc diceres censor sophista, magister tanti principis, etiam omniũ, nisi quia uere dicis. Opto te diu bene ualere. alr† sed quod literas meas bene a uobis acceptas alíubi scribis.

SENECA PAVLO SALVTEM.

QVædã uolumina ordinauí, & diuisionibᵘˢ suis† statum eis dedi. Ea quoq; legere Cæsari sum destinatᵘˢ, & si modo sors ꝓspere annuerit, ut nouas aures afferat, eris forsitan & tu præsens. Sin alias, reddã tibi diem, ut inuicẽ hoc opus inspiciamus, & possimus nõ ei prius edere hanc scripturã, nisi prius tecũ conferam, si mõ impune hoc fieri potuisset, ut scires & te non præteriri. Vale Paule charissime. alr† statim ea

SENECAE PAVLVS SALVTEM.

QVotiescunq; literas tuas audio, præsentiã tuam cogito, nec aliud existimo, q̃ om̃i tempore te nobiscũ esse. Cum primũ itaq; uenire cœperis, inuicem nos & de proximo uidebimus. Bene te ualere opto.

SENECA PAVLO SALVTEM.

NImio tuo angimur secessu, quid est uel quæ res te remoratum faciunt? Si indignatio domini, quod a ritu & secta ueteri recesseris, & alios rursus cõuerteris, erit postulandi locus, ut ratione factum, non leuitate hoc existimetur.

SENECAE ET LVCILIO PAVLVS SALVTEM.

DE bis quæ mihi scripsistis, nõ licet harundine & atramẽto eloqui, quarũ altera res notat & designat aliqd, altera euidẽter oñdit, præcipue cũ sciã int̃ uos esse id est apud nos, & in uobis q me intelligũt. honor habendus est oĩbus. Tanto magis quãto indignati occasionẽ captant, qbus si patientiã demus, om̃imodo eos ex quacũq; parte uincemus, si modo hij sunt, q pœnitentiã sui gerant. Bene ualete.

ANNEVS SENECA PAVLO ET THEOPHILO SALVTEM.

PRofiteor bene me acceptũ in lectione literarũ tuarũ, quas Galatis, Corinthijs & Achæis misisti. Et ita inuicẽ uiuamᵘˢ, ut etiã cũ honore diuio eas exhibeamᵘˢ. Spiritᵘˢ ei sctũs in te & sup te excelsos sublimiores satis uenerabiles sẽsus exprimit. Vellẽ itaq; cũ res eximias ꝓferas, ut maiestati earũ cultᵘˢ sermõis nõ desit. Et ne qd tibi frater surripiã, aut cõscientiæ meæ debeã, cõfiteor Augustũ sensibᵘˢ tuis ꝓmotũ, cui lecto uirtutis in te exordio ista uox fuit, Mirari eũ sic posse loqui, ut q nõ legitime imbutᵘˢ sit, talit̃ sentiat. Cui ergo respõdi, solere deos ore inocentiũ effari, aut eorũ q præuaricari doctrina quidẽ sua possunt, & dato ei exẽplo Vaticani hoĩs rusticuli, cui cũ duo uiri apparuissent in agro reatino, q postea Castor & Pollux sunt noĩati, satis instructus uidet̃. Vale.

PAVLVS SENECAE SALVTEM.

LIcet non ignorẽ Cæsarẽ nostrarũ rerũ admiratorẽ, si quãdo deficiet admiratorẽ. Permittes tñ te nõ lædi, sed admoneri. Puto enĩ te grauit̃ fecisse, qd ei in noticiã ꝓferre uoluisti, qd ritui & disciplinæ eiᵘˢ sit contrariũ, cũ & ille enĩ gentiũ deos colat. Quid tibi uisũ sit, ut hoc eũ scire uelles nõ uideo, nisi nimio amore meo facere te hoc existio. Rogo te de futuro, ne id agas. Cauendũ est enĩ ne dũ me diligis, offensã dñi

facias. Cuius quidē offensa, nec oberit si pseuerauerit, neq; si nō sit, pderit. Si est Regina, nō indignabit̃, si mulier est offendetur. Bene Vale.

SENECA PAVLO SALVTEM.

SCio te nō tam mei causa cōmotum literis, quas ad te de editione epistolaꝝ tuarū Cæsari feci, q̃ natura rerū, quæ ita mētes hoim ab oĩbus artibus & morib⁹ reuocat, ut nō hodie admirer. Quippe ut is q multis documētis hoc iam notissimū habeam. Igitur noue agamus, ut si quid facile in præteritū iam factum est, ueniā irrogabis. Misi tibi librum de uerborum copia. Vale Paule charissime.

PAVLVS SENECAE SALVTEM.

QVoties tibi scribo, & nomē meum tibi subscribo, grauē & sectæ meæ incongruā rem facio. Debeo eñ, ut sepe, pfessus sum, cū oĩbus oĩa esse, & idem obseruare in tuā personā, quod lex romana honori senat⁹ concessit, plecta epistola, ultimū locū eligere, ne cū aporia & dedecore cupiā efficere, quod mei arbitrij fuerit. Vale, deuotissime magister.

SENECA PAVLO SALVTEM.

AVe mi Paule charissime. Putas ne me haud cōtristari, & nō luctuosum esse, qđ de innocentia uestra subinde sumat̃ suppliciū. Dehinc quod tam durus, tamq; obnoxios uos reatu oĩs populus iudicet. Putās a nobis effici, quod in urbe contrariū fit. Sed feram⁹ æquo anio, & utamur foro, qđ sors concessit, donec inuicta felicitas finē malis imponat. Tulit & priscoꝝ ætas Macedonē Philippi filiū, & post Dariū, Dionysiū, nostra quoq; Caium Cæsarē. Quibus quicqd libuit, licuit. Incendium urbs Romana manifeste sepe unde patiat̃, constat. Sed si effari humilitas hūana potuisset, qđ causæ est, & impune his tenebris loqui liceret, iam oēs oĩa uiderent. Christiani & iudei quasi machinatores incendij, supplicio affici solent. Grassator iste quisqs est, cui uoluptas carnificina est, & mendaciū uelamentū, tpi suo destinatus est. & optimus quisq; unū pro multis donatū est caput. Ita & hic deuotus, p oĩbus igni cremabit̃, centum triginta duæ domus, Insulæ quatuor, sex diebus arsere, septimus pausam dedit. Bene te ualere opto.

SENECA PAVLO SALVTEM.

AVe mi Paule charissime. Si mihi nominiq; meo uir tantus & dilectus oĩbus modis, nō dico fueris iūctus, sed necessario mixtus, actum erit de Seneca tuo. Cum sis igit̃ uertex, & altissimorū oĩm montiū cacumen noli latere, ita sim tibi pximus, ut alter similis tui deputer. haud itaq; te indignū prima facie epistolarū nominandū censeas, ne tam tentare me, q̃ ludere uidearis. Quippe cū scias ciuē esse te Romanū. Nam q tuus est apud tuos locus, uelim, ut apud meos sit meus. Vale Paule charissime.

SENECA PAVLO SALVTEM.

AVe mi Paule charissime. Allegorice & enigmatice multa a te usq; quaq; opera concludunt̃. & ideo rerū tanta uis & muneris tibi tributa nō ornamēto uerborū, sed cultu quodā decorāda est. nec uereare q; sepius te dixisse retineo, mltos, q talia affectent sensus corrūpere, rerū uirtutes euitare. Cæterū mihi cōcedas uelim, latinitati morē gerere, honestis uocib⁹ speciē adbibere, ut generosi muneris concessio, digne a te possit expediri. Bene Vale.

PAVLVS SENECAE SALVTEM.

PErpendenti tibi ea sunt reuelata, quæ paucis diuinitas concessit. Certus igitur ego in agro iam fertili semen fortissimū sero, non quidē materiā quæ corrumpi uidetur, sed nerbū stabile dei deriuamentū crescentis, & manentis in æternum quod prudentia tua assecuta est, indeficiens fore debebit. & Ethnicorū Israhelitarūq; obseruationes censere uitandas. Nouū te auctorem feceris, Christi Iesu præconijs ostendendo rhetoricis irreprehensibilē sophistam, quā propemodū adeptus regi temporali, eiusq; domesticis atq; fidis amicis insinuabis, quib⁹ aspera & incaptabilis erit persuasio, cū plæriq; eorū minime flectantur insinuationibus tuis, quibus uitale cōmodum sermo dei instillatus, nouum hominē sine corruptela perpetuam animam parit ad deum istinc properantē. Vale Seneca charissime nobis.

EPISTOLARVM SENECAE ET DIVI PAVLI FINIS.

Nota. Hoc op⁹ nō est Senecæ, sed collectū ex Mimis. Nā q̄dam deprehenduntur orati apud A. Gellium. Adiectæ sūt paucæ sentētiæ ex orationibus solutis

LVCII ANNEI SENECAE CORDVBENSIS PROVERBIA.

ALIENVM est omne qcqd optādo euenit.
Ab alio expectes, alteri quod feceris.
Animus uereri q scit, scit tuto ingredi.
Auxilia humilia, firma cōsensus facit.
Amor animi arbitrio sumitur, nō ponitur.
Aut amat, aut odit mulier, nihil est tertiū.
Ad tristem partem strenua est suspitio
Ames parentē, si æquus es, si aliter, feras.
Aspicere oportet quod possis deperdere.
Amici uitia si feras, facis tua.
Aliena homini ingenuo, acerba est seruit⁹.
Absentem ledit, qui cum ebrio litigat.
Amans iratus multa mentitur sibi.
Auarus ipsæ miseriæ causa est suæ.
Amans quid cupiat scit, qd sapiat nō uidet.
Amans quod suspicatur uigilans, somniat.
Ad calamitatem quilibet rumor ualet.
Amor extorqueri nō potest, elabi potest.
Ab amante lachrymis redimas iracūdiam.
Apre cū est mala mulier, tū demū est bona.
Auarum facile capias, ubi non sis idem.
Amare & sapere uix deo conceditur.
Auarus nisi cum moritur, nil recte facit.
†Astute crines dum cælantur, ætas indicat̄. (†Forte sic. Astute dū cælatur, senectas idicat)
Auarus damno potius q̄ sapiens dolet.
Auaro quid mali opt es, n ut uiuat diu.
Animo dolenti nihil oportet credere.
Alienum nobis, nostrum plus alijs placet.
Amare iuueni fructus est, crimen seni.
Anus cum ludit, morti delitias facit.
Amoris uulnus idem qui sanat, facit.
Ad pœnitendum properat, cito q iudicat.
Amicos res opimæ parant, aduersæ ꝓbant.
Aleator quanto in arte est melior, tāto est nequior.
Amor ociosæ causa est sollicitudinis.
Arcum intensio frangit, animum remissiō.
Aberrare a fortuna tua nō potes, obsidet te
A quocunq; descenderis, magno apparatu sequitur.
Acerrima uirtus est, quam ultima necessitas excutit.
Agat princeps curam, non tantum salutis, sed honestæ cicatricis.
A duabus causis præstare princeps solet, si aut se uindicat, aut alium.

BIs est gratum quod opus est, ultro si offeras.
Bonarum rerum cōsuetudo pessima est.
Beneficium qui dare nescit, iniuste petit.
Bonū est fugienda aspicere in alieno malo.
Beneficiū accipere, libertatē uendere est.
Bona nemini hora ē, ut nō alicui sit mala.
Bis enim mori est, alterius arbitrio mori.
Beneficia plura recipit, qui scit reddere.
Bis peccas, cum peccanti obsequium accōmodas.
Bonus animus læsus, grauius multo irascit̄.
Bona mors est homini, uitæ quæ extinguit mala.
Beneficiū dando accepit, qui digno dedit̄.
Blanditia, non imperio, fit dulcis uenus
Bonus animus nunq̄ errāti obsequium accommodat.
Beneficium se dedisse qui dicit, petit̄.
Beneficiū sepe dare, docere est reddere̅.
Bonitans uerba imitari maior malitia est.
Bona opinio homini tutior pecunia est.
Bonū si supprimit̄, nequaq̄ extinguitur.
Bis uincit, qui se uincit in uictoria.
Benignus etiam dandi causam cogitat.
Bis interimitur, qui suis armis perit.
Bene dormit, q nō sentit q̄ male dormiat̄.
Bonorum crimen est officiosus miser.
Bona fama in tenebris, proprium splendōrem obtinet.
Bene cogitata si excidunt, non occidunt.
Bene perdit nūmos, iudici cū dat nocens.
Bonis nocet, quisquis pepercerit malis.
Bonus iudex est, qui nouit dispēsare quod dandum est, & quatenus.
Bonæ iustitiæ, proxima est seueritas.
Beneficiū est eo carere, qđ inuit⁹ possideas.
Beneficiū ē semꝑ reddere bonitatis uerba.
Bonū ē reddere bona uerba, etiā inimicis.
Bona quæ ueniunt, nisi sustineantur, cadūt ut opprimant.
Bona, imperante anima, est pecunia.
Bonū apud uirum, cito moritur iracundia.
Breuis mens ipsa est memoria iracundiæ.
Bona turpitudo est, quæ periculū uindicat.
Bona comparat præsidia misericordia.
Beneficium dignis ubi des, om̄es obligas.

COnsueta uitia ferimus, nisi reprehendimus.
Crudelis in re aduersa est obiurgatio.

Cauendi nulla est dimittenda occasio.
Cui semper dederis, ubi neges, rapere imperas.
Crudelem medicũ intemperãs facit æger.
Cuius mortẽ amici expectãt, uitã oderunt.
Cum inimico nemo in gratiam cito redit.
Citius uenit periculũ cũ contemnitur.
Casta ad uirum matrona parẽdo imperat.
Cito ignominia fit superbi gloria.
Consilio melius uincas, quàm iracundia.
Cuiuis dolori remedium est patientia.
Cum uitia prosunt, peccat qui recte facit.
Contumeliam, nec fortis potest, nec ingenuus pati.
Conscientiam amici, nullius inuenit lingua præceps.
Contemni est leuius quàm stulticia percuti.
Comes facundus in uia pro uehiculo est.
Cito improborũ læta, ad perniciem cadũt.
Crimen relinquit uitæ, qui mortẽ appetit.
Clementia in quamcũq; domũ uenerit, felicem eam tranquillamq; præstabit.
Clementia est temperantia animi in potestate ulciscendi.
Clementia est leuitas superioris aduersus inferiorem.
Consuetudo peccãdi, multitudinem facit peccantium.
Coniunctio animi maxima est cognatio.

Discipulꝰ ẽ prioris, posterior dies.
Damnare est obiurgare, cum auxilio est opus.
Diu apparandum est bellum, ut uincas celerius.
Dixeris maledicta, cum ingratum hominẽ dixeris.
De inimico nõ loquaris malum, si cogites.
Deliberare utilia, mora est tutissima.
Dolor decrescit, ubi quo crescat nõ habet.
Dediscere flere fœminã est mendacium.
Discordia fit charior concordia.
Deliberandum est diu, quod statuendum est semel.
Difficilẽ habere oportet aurẽ ad crimina.
Dum est uita grata, mortis conditio optima est.
Damnũ appellãdũ est, cũ mala fama lucrũ.
Ducis in consilio posita est uirtus militum.
Dies quod donat timeas, cito raptũ uenit.
Dimissum quod nescitur, non admittitur.
Difficilius est moderari, ubi dolori debẽt ultio, quàm ubi exemplo.

Etiam inocẽtes cogit mẽtiri dolor.
Etiã peccato recte præstatur fides.
Etiã celeritas in desyderio mora ẽ.
Ex uitio alteriꝰ, sapiẽs emẽdat suũ.
Et deest & superat miseris cogitatio.
Etiam obliuisci quod sis, interdũ expedit.
Ex hominũ quæstu, facta fortuna est dea.
Effugere cupiditatem regnum est uincere.
Exuli ubi nusquàm domus est, sine sepulchro est tanquàm mortuus.
Etiam qui faciunt, odiunt iniuriam.
Eripere telum & nõ dare, irato decet.
Exilium pati est, patriæ se degenerare.
Etiam capillus unus habet umbram suam.
Eheu quàm miserum est fieri metuẽdo senem.
Etiã hosti est æquus, q habet in cõsilio fidẽ.
Excelsis multo facilius casus nocet.
Errat si quis existimat tutũ diu esse regem.
Ex sæua animaduersiõe nulla regi gloria ẽ.
Euadere possunt pusilla mala, & uerba dare ingentibus obuiam itur.
Excusationem quærere uitium est, oĩa ad deum relinque.
Elemosyna non tam accipientibus, quàm dantibus prodest.
Ex spe premij, solatium fit laboris.

Fidẽ qui ꝑdit, se seruat in reliquum.
Fortuna cũ blandit, captatũ uenit.
Fortunã citius repies quàm retineas.
Formosa facies, muta cõmẽdatio ẽ.
Frustra rogatur, qui misereri non potest.
Fortuna unde aliquid fregit, casus est.
Fraus est accipe, quod non possis reddere.
Fortuna nimiũ quem fouet, stultum facit.
Fatetur facinus is, qui iudicium fugit.
Felix improbitas, optimorũ est calamitas.
Feras, nõ culpes, quod immutari non põt.
Futura pugnant, ut se superari sinant.
Furor fit, læsa sepius patientia.
Ficta cito ad naturam recidunt suam.
Fidem qui perdit, nihil potest ultra ꝑdere.
Facilitas animi ad partem stulticiæ rapit.
Fides ut anima unde abijt, nunquàm redit.
Fidem nemo unquàm perdit, nisi q non habet.
Fortuna obesse nulli contenta est semel.
Fulmẽ ẽ, ubi cũ potestate habitat iracũdia.
Frustra cum ad senectutem uentum est, repetes adolescentiam.
Falsum, maledictũ, maliuolũ mẽdaciũ est.
Fœminæ naturã regere, desperare oĩm est.
Fer difficilia, ut facilia leuius feras.
Fortuna nulli plus, quàm consilium ualet.

Fortuna uitrea est, quæ cũ splẽdet, frangit.
Feras quod lædit, ut quod prodest, pferas.
Facit gratum fortuna, quem nemo uidet.
Facilius priuatis ignoscitur, pertinaciter se iudicantibus.
Frequens uindicta, paucorum odiũ reprimit, omnium irritat.

GRaue præiudicium est, quod iudicium non habet.
Grauissima est pbi hominis iracundia.
Grauis animi pœna est, quem post factum pœnitet.
Grauis animus dubiã non habet sententiã.
Graue est malũ omne, qđ sub aspectu latet.
Grauius nocet, quodcũq; inexptũ accidit.
Grauior inimicus, qui latet sub pectore.
Grauissimũ est imperium consuetudinis.
Graue crimẽ etiã cũ dictũ ẽ leuiter nocet.
Gradus a magnis ad maiora fit.

HEu q̃ difficile est gloriæ custodia.
Homo extra corpus suum est, cũ irascitur.
Heu q̃ est timẽdus, qui mori tutum putat.
Homo qui in homine calamitoso est misericors, meminit sui.
Honesta turpitudo est, p bona causa mori.
Habet in aduersis auxilia, qui commodat in secundis.
Heu q̃ miserum est discere seruire, ubi sis doctus dominari.
Heu q̃ miserum est ab illo lædi, de quo nõ possis queri.
Hominem experiri multa pauptas iubet.
Heu dolor q̃ miser est, qui in tormento uocem non habet.
Heu q̃ pœnitenda incurrunt, uiuẽdo diu.
Habet suum uenenum, blanda oratio.
Homo toties morit̃, quoties amittit suos.
Homo semper in se aliud fert, in alterũ aliud cogitat.
Honestus timor alterum patrimoniũ est.
Homo nescit, si dolore fortunam inuenit.
Honeste seruit, qui succumbit tempori.
Homo uitæ cõmodatus, nõ donatus est.
Hæredis fletus, sub persona risus est.
Hæredem scire utilius est, q̃ quærere.
Habent locum maledicti crebræ nuptiæ.
Hæc clementia principem decet, ut quocũq; uenerit, mansuetiora omnia faciat.

Haud minus turpia sũt principi multa supplicia, q̃ medico multa funera.
Honestius est, cum iudicaueris amare, q̃ cum amaueris iudicare.

INferior horret, qcq̃d peccat supior.
Inimicũ ulcisci, uitã accipe est alterã.
Id agas, ne quis merito tuo te oderit.
Inuitũ cum retineas, exire incitas.
Ingenuitatem lædis, cum indignũ rogas.
In nullum auarus bonus est, in se pessimus.
Inopi beneficiũ bis dat, qui dat celeriter.
Inopiæ parua desunt, auaritiæ omnia.
Instructa inopia, in diuitiis cupiditas.
Inuitat culpam, qui peccatum præterit.
Iucundum nihil est, nisi qđ reficit uarietas.
Ingenuitas non recipit contumeliam.
Impune peccat in eum, qui peccat rarior.
Ingratus unus miseris omnibus nocet.
In miseri uita nulla contumelia est.
Ita amicũ habeas, posse ut facile fieri hunc inimicum putes.
Inuidiam ferre, aut fortis, aut felix potest.
In timore semper mendax iracundia est.
Inuidia tacite, sed minute irascitur.
Iratum breuiter uites, inimicum diu.
Iniuriarum remedium est, obliuio.
Iracundiam qui uincit, hostem superat maximum.
Iocum tacentem crimen faciat acrius.
In malis sperare bonum, nisi innocens, nemo solet.
In uindicando criminosa est celeritas.
Inhonesta res est suos uincere, satis est potuisse punire.
Imago animi sermo est, qualis est uir, talis oratio.
In felicitate se erigere, est felicitatem submittere.
In felicẽ felicitas est innocentia, nequitia ipsa pœna sui est.
Inimicum q̃uis humilẽ, docti est metuere.
In calamitoso, risus etiam iniuria est.
Iudex damnatur, cum nocens absoluitur.
Ignoscere hũanũ, ubi pudet cui ignoscit̃.
In rebus dubiis, plurima est audacia.
Illo nocens se damnat, quo peccat, die.
Ita crede amico, ne sit inimico locus.
Iratus etiam facinus consilium putat.
Inuidia id loquitur, non qui subest.
Irritare est calamitatem, cum te felicem uocaueris.
Ius supra omnem iniuriam positum scias.

Imbecillos oculos esse, qui ad alienam lippitudinem suffunduntur.

LOco ignominiæ est, apud indignũ dignitas.
Laus ubi noua oritur, etiam uetus admittitur.
Læso doloris remedium, inimici dolor.
Leuis est fortuna, cito reposcit qđ dedit.
Lex uniuersi est, quæ iubet nasci & mori.
Lucrum sine dãno alterius, fieri nõ potest.
Lasciuia & laus, nunq̃ habent concordiã.
Legem nocens ueretur, fortunã innocẽs.
Libido indicium est, quo leuitas sapit.
Libido etiam cunctos sub uultu domat.
Laxa crudelitas, non est uocãda clemẽtia.

MAlignum fieri, maxime ingrati docent.
Multis minatur, qui uni facit iniuriam.
Mora omnit odio est, sed facit sapientiam.
Mala causa est, quæ requirit misericordiã.
Mori est felicis, anteq̃ mortem inuocet.
Miserum est tacere cogi, quod cupias loq.
Miserrima est fortuna, quæ inimico caret.
Malus est uocãdus, qui sua est causa bon⁹.
Monstro similis est, auaricia unica.
Malis displicere, laudari est.
Malus ubi bonũ se simulat, tũc est pessim⁹.
Metus dũ uenit, rarum habet sonus locũ.
Mori necesse est, sed nõ quoties uolueris.
Male geritur, quicqd geritur fortunæ fide.
Mortuo qui mittit munus, nihil dat illi, sibi adimit.
Minus est q̃ seru⁹ domin⁹, q seruos timet.
Magis hæres fidus nascitur, q̃ scribitur.
Malo in consilio fœminæ uincunt uiros.
Mala est uoluptas, alienis assuescere.
Magno cũ periculo custoditur, quod multis placet.
Mala est medicina, ubi aliqd naturæ perit.
Malæ naturæ, nunq̃ doctrina indigent.
Miseriam nescire, sine periculo est uiuere.
Male uiuunt, qui se semp uicturos putant.
Maledictum interpretando facies acrius.
Male secum agit æger, medicum qui hæredem facit.
Minus decipitur, cui negatur celeriter.
Mutat se bonitas, cum irritatur iniuria.
Mulier cum sola cogitat, male cogitat.
Male facere q uult, nusq̃ nõ causã inuenit.
Maliuolus semper sua natura uescitur.
Multos timere debet, quem multi timent.
Male impando, summũ imperiũ amittit.
Mulier quæ nubit multis, multis nõ placet.
Misera est ægritudo animi, ob alienarũ speciem miseriarum.
Misericordia nõ causã, sed fortunã spectat.
Magnam fortunã, magnus animus decet.
Magni animi est propriũ esse & tranquillũ & iniurias atq̃ offensiones sp despicere.
Muliebre est, furere in ira.
Misericordia est uicina miseriæ, habet eñ aliquid, trahitq̃ ex ea.
Malo ueris offendere, q̃ placere adulãdo.
Morbum esse scias, non hilaritatem, semp arridere ridentibus, & ad omniũ æstimationem ipsum quoq̃ os deducere.

NIhil agere, semp ĩfelici ẽ optimũ.
Nil peccent oculi, si oculis animus imperet.
Nihil ꝓprium ducas, quod mutari possit.
Nõ cito ruina perit uir, qui ruinam timet.
Nullus est tantus quæstus, q̃ eo quod habes carere.
Nescis quid optes, aut quid fugias, ita ludit dies.
Nunq̃ periculum sine periculo uincitur.
Nulla est tam bona fortuna, de qua nihil queri possis.
Nusq̃ melius morimur homines, q̃ ubi libenter uiximus.
Negandi causa auaro nunq̃ deficit.
Nondũ felix es, si nondũ te turba deridet.
Nam si nullos inimicos tibi iniuria, multos tamen inuidia.
Non aspicias q̃ plenas quisq̃ manus deo, sed q̃ puras admoueat.
Non enim aliter nisi optimus animus, pulcherrimus dei cultus est.
Non aliter uiuas in solitudine aliter ĩ foro.
Nihil petas, quod negaturus es.
Nihil negabis, quod petiturus es.
Nihil magnũ est in rebus humanis, nisi animus magna despiciens.
Nihil interest quo animo facias, quod fecisse uitiosum est.
Nam facta cernuntur, animus non uidet.
Non q̃ multis placeas, sed quibus, stude.
Nequitia ipsa pœna sui est.
Nã mala cõsciẽtia sepe tuta ẽ, secura nũq̃.
Neminem cito accusaueris.
Neminem cito laudaueris.

Nullum putaueris eſſe locum ſine teſte.
Nulla puſilla domus quæ multos recipit amicos.
Nunq̃ ſcelus ſcelere uindicandum eſt.
Nimium altercando ueritas amittitur.
Non multum ſupra eũ eminet quis, cui ſe iraſcendo exæquat
Nobilis profeſſio ſapientia eſt, quæ diſtributa ſuſcipit incremẽtũ, auarũ dedignata poſſeſſorẽ, cito niſi publicetur, elabit̃.
Non alia facies eſt quieti moratiq; imperij q̃ ſereni cœli & nitentis.
Nullum ex omnibus clemẽtia magis, q̃ regem aut prælatum decet.
Nemo poteſt perſonã diu ferre fictam, ficta cito in naturam ſuam recidunt.
Nunq̃ liquidũ ſynceruq; ex turbido uenit.
Nullum moroſius eſt animal maioriq; arte tractandum, q̃ homo, & nulli magis parcendum q̃ homini.

OMne peccatum eſt actio.
Omnis actio eſt uoluntaria, tam honeſta q̃ turpis.
Omne ergo peccatum uoluntarium eſt.
Omitte excuſationẽ, nemo peccat inuit⁹.
Omne uitium habet patrociniũ ſuum.
Odia multorum ſub oculo latent.
Omnia tum panduntur, cum non dico ſi ceciderís, ſed ſi turbaueris.
Omnis affectus habet, ut in eo, in quo ipſe inſanit, in idem putet cæteros furere.
Omnes enim uitam differentes, mors incerta præuenit.
Oĩs itaq; dies uelut ultimus ordinãdus eſt.
Opinantur de te homines male, ſed mali, diſplicere enim malis laudabile eſt.
Oratorem te puta, ſi tibijpſi, quod oportet, perſuaſeris.
Odiũ oportet peccandi non metũ facias.
Obiurgationi ſemp aliqd blande admiſce.
Optimũ eſt ſemper ignoſcere, tanq̃ ſi ipſe pecces quotidie.
Optimum eſt maiorum ueſtigia ſequi, ſi recte præceſſerunt.
Omnis doctor inuitæ orationis peccãs, turpior eſt.
Ob hoc quod in officio, cuius magiſter eſſe uult, labitur.
Omni re moderatio eſt adhibenda, quæ ſanabilia ingenia deſtinguere a deploratis ſciat.

PEccãdi duo ſunt genera, aliud ex propoſito, aliud ex negligentia.
Plæriq; metu ceſſant peccare, nõ innocentia, profecto tales timidi, non innocentes ſundicendi
Prius q̃ promittas, deliberes, & cum ꝓmiſeris, facias.
Prius ſi negaueris feciſſe, poſtea fallere ẽ.
Propter cauſam multa amico dabis, multæ etiam cauſæ contra amicum.
Pro eo religioſior eris, quo melior.
Præſtabis parentibus pietatẽ, cognatis dilectionem.
Præſtabis amicis fidem, omnibus æqtatẽ.
Pacẽ cũ omnibus habebis, bellũ cũ uitijs.
Pecuniæ imperare oportet, non ſeruire.
Pecunia ſi uti ſcias ancilla ẽ, ſi neſcias dña ẽ
Putandus eſt recte fortior, qui cupiditates tanq̃ hoſtes ſubijcit.
Patria eſt ubicunq; bene uixeris.
Peiora ſunt tecta odia q̃ aperta.
Propterea te loquax inimicus tutiorem q̃ taciturnus oſtendit.
Proximum ad innocentiam tenet locũ uerecundia, & peccati confeſſio
Plæriq; cum ſtultis male dicunt, ipſi ſibi cõuitium faciunt.
Perturpe eſt enim, quod obijcitur, in obijciente cognoſci.
Pulcherrimũ ẽ oĩa præſtare, nihil exigere.
Principium diſcordiæ eſt, aliquid ex communi proprium facere.
Plæriq; famã conſcientiam pauci uerent̃.
Parcendum eſt improbandis ciuibus, non aliter q̃ membris languentibus.
Principium ſæuitiæ bellum eſt.
Peſtifera uis ualere ad nocendum.
Prope eſt ut libenter damnet qui cito.
Prope ut non quæ damnet qui nimis.
Peccandi uerecundiã facit ipſa clemẽtia regentis.

QVidã quoſdã occidũt inimicos, nõ qa habeãt, ſed qa metuerãt.
Quam inimicũ eſt nocuiſſe, uel quia oderis lædere.
Quanto iniquius eſt odiſſe quia læſeris.
Quã magnaꝝ uiriũ eſt negligere lædentẽ.
Qui enim uendicat, ſentir.
Quis ſis intereſt, non quis habearis.
Quamuis agas id, ut ne quis merito tuo te oderit, erunt tamen qui ſemper oderint.

Quã magnũ ẽ nõ laudari, et esse laudabilẽ
Qui succurrere perituro potest, cum noo succurrit, occidit
Quid est homini inimicissimũ? alter homo
Qui propter pecuniæ uel libidinis amorẽ morit, ostendit se nunq̃ sui causa uixisse
Quæ sunt maximæ diuitiæ? nõ desiderare diuitias.
Quis plurimũ habet? is qui minimũ capit.
Quid est dare beneficium? imitari deum
Quid est pauper? qui sibi uidetur diues
Quidã inimici graues sunt, amici leues.
Quietissime uiuerent homines in terris, si duo uerba tollerentur. s. meum et tuum.
Qui paupertatem timet, timidus est.
Quod tacitum esse uis, nemini dixeris
Quia non poteris ab alio silentiũ exigere, si tibi ipse non præstas
Qui æquo animo malis miscet, malus est
Qui seruus crudelis est, ostẽdit in aliis uoluntatem non deesse, sed potestatem.
Qui ob hoc iniuriam facit, quia potest, cito desinit, quia fecit
Quid dulcius q̃ habere amicum, cum quo omnia audeas.
Quẽ sic credis ut te, cui sic loquaris quasi tecum.
Quanti tales amicos habere uoluerunt, & ipsi tales esse non possunt
Quõ se fortuna et fauor inducit hominem
Quicquid æquo plus futurũ est, in partem humaniorẽ inclina uel præpondera.
Quid eo infœlicius, cui iam malũ esse necesse est?
Quid potest ab eo quisq̃ sperare, quẽ malum esse docuit
Quotidie damnatur qui semper timet
Quotidie est deterior posterior dies
Quã miserũ ẽ ab illo lædi, de quo nõ possis queri.

Repelli se homines facilius, q̃ decipi pati possunt
Respue crudelitatẽ, et matrem crudelitatis iram
Reuera memoria beneficiorũ fragilis est, iniuriarum tenax
Ridiculum est odio nocentis, perdere innocentiam.
Res uera est, qui a multis timetur, multos timet.
Regibus est peius multo q̃ seruientibus.
Reuera quia illi singlos, isti uniuersos timẽt
Res ipsa ut ipsa re possumus efficiet, si polliceri properamus honesta.
Rem maximam sibi promittit sapientia, ut te reducat tibi
Recta ingenia debilitat uerecundia, praua confirmat audacia.
Res optima est nõ sceleratos extirpare, sed scelera.
Recte parentem et inferiorẽ laudas, quia pertinet ad gloriam tuam.
Res magnæ clementiæ est, indulgẽdo corrigere peccata, q̃ uindicando
Rege incolumi mens omnib⁹ una est amisso rumpere fidem
Regib⁹ certior est, ex mãsuetudĩe securitas.

Sunt quorũ corpus innoxiũ est, et in mille facinorũ furtas mens ociosa discurrit.
Si in clientelam fœlicis hominis potentisq̃ perueneris, aut ueritas, aut amicitia perdenda est.
Si uis beatus esse, cogita hoc primũ cõtẽni
Si multis placuerit uita tua, tibi placere nõ poterit.
Solitudinẽ quærit, qui uult cum innocentibus uiuere
Stultũ est timere, quod uitari non potest.
Semper dissensio ab alio incipiat, a te recõciliatio.
Succurrere paupertati amicorũ, immo potius occurrere
Secrete admone amicos, palam lauda
Si bñ te istitueris, pudeat te fieri deteriorẽ
Si quis irascitur pœnas ab alio expetit, a se exigit.
Seuerissime enim nos aduersum peccãtes gerimus, et ipsi eadem committimus.
Seueritas assidua, amittit auctoritatem.
Sicut formosa pictura est cuius nulla pars errat, sic formosus homo in quo nulla ps peccatis fœda ẽ. proinde hoc domi, hoc foris, hoc oĩi genere uitæ teneamus, ut nobis inexorabiles simus, exorabiles illis qui non nisi sibi dare ueniam nesciunt
Si inuitus pares seruus es, si uolẽs minister
Scias eum multis uirtutibus abundare, qui alienas amat.
Si inuideris maior eris. nam qui inuidet minor est.
Scito quid est inuidia, dolor animi est ex alienis commodis
Scito etenim illud, quia nulli inuidet bonitate præditus.

Sunt

Sunt multi qui plurimum uerbis, non recontemnunt, sed ipsa quæ spernũt clam furantur.
Seueritatẽ abditam, clementiã in procinctu habet.
Sapiens nihil facit quod nõ debet, et nihil prætermittit quod debet.
Seruis imperare moderate, laus est.

Timidus cautũ se uocat, sordidus parcum.
Tutissima res est nihil timere, præter deum.
Tene semp uocis et silẽtij temperamentũ.
Tamen et in hoc incumbe, ut libentius audias ꝙ loquaris.
Tacere qui nescit, nescit loqui.
Tristiciam si potes, ne admiseris.
Turpe præbet spectaculũ, animus æger.
Turpia ne dixeris, paulatim eñ pudor rerum per uerba discutitur.
Transibit sermo in effectum, si honesta loquamur.
Tolerabilior est qui mori iubet, ꝙ qui male uiuere.
Tolerabilior pœna nõ posse uiuere ꝙ nescire.
Talẽ diligentiã exhibe in amicitijs comparãdis, ut incipias amare quem deinceps possis odisse.
Tu primum exhibe te bonum, et sic quæras alterum tui similem.
Turpius nihil est ꝙ cum eo bellũ gerere, cum quo familiariter uixeris.
Tam omib⁹ ignoscere, ꝙ nulli crudelitas ẽ.
Tamdiu a periculo aberit populus, ꝙdiu sciet ferre frænos.
Tyrannus a rege distat factis, nõ nomine.

Vix quisꝙ in bonum, nisi ex malo transit.
Vis omnibus esse notus, prius effice ut neminem noueris.
Vis habere honorem, dabo tibi magnum imperium, impera tibi.
Vide si adhuc malus es, similibus parce.
Verus esse destitisti, quare alijs locũ emendationis abscidas.
Vitiũ prius fuit obseruatio, nunc mos est.
Verum non dicimus, non audimus.
Vtilis educatio et disciplina, mores facit.
Vnde bona consuetudo excutere debet, quæ mala instruxit.

Viriliter feras quæ necesse est, dolor patientia uincitur.
Verba rebus nõ personis accipienda sunt.
Vires tuas amici beneficijs, inimici iniurijs sentiant.
Vita omnis breuis est, ideo immortalitas est mors honesta.
Vir est bonus qui intantũ perduxit animũ suum, ut nõ modo nolit peccare, sed etiã non possit.
Vt aliquid auri extrahamus, terram peruertimus.
Vt summum bonum occupemus, scrutari pectus piget.
Virtutem cuius progressum uideris, non exitum finemꝗ desperes.
Volũt homines ita præceptũ esse ut uiuũt, non ita uiuere ut præceptum est.
Vtendum est diuitijs et non abutendum; ut nec inde a superioribus contemnaris, nec ab inferioribus timearis.
Vbi usitata remedia non procedunt, tenta contraria.
Vbi discrimen inter bonos malosꝗ sublatum est, cõfusio sequit̃ et uitiorũ eruptio.
Venia est pœnæ debitæ remissio.
Vt fulmina paucorum periculo cadũt oĩm metu, sic animaduersiones magnarum potestatum terrent latius ꝙ nocent.
Vtinam ea lex homini esset, ut cũ telo suo frangeretur, nec sæpius liceret nocere ꝙ semel.

Zelum de deo tãtum habeas, nõ contra homines.
Zelari autem hominibus uitiosum est.

Prouerbiorum Senecæ finis.

INDEX LOCORVM APVD SENECĀ perꝗ̃utilis, secundū ordinē alphabeticū, sūma cura digestus, opa Ioannis Frobenij typographi omniū exactissimi.

Filius pat

uidus

Mutatio

Stellarū

Turpe

INDICIS LOCORVM APVD SENECAM FINIS.

IOANNES FROBENIVS STVDIOSAE IVVENTVTI. S. D.

LVCIVS Anneus Seneca, candidissime lector, sic hactenus fuit in omnibus æditiōibus deprauatus, ut nec unus esset uersus, quem inoffense legere potuisses. Cum hic autor dignus sit, ut non solum legatur, uerumetiam semper habeatur in manibus, & nunq̄ de sinu deponatur. Nunc demum e nostra prodit officina, non dicam usq̧quaq̧ purus ab omnibus mendis, id quod citra exemplarium adminicula fieri non possit, sed infinitis certe mendarū millibus liberatus, idq̧ summo studio uiri non minus eruditi, q̄ uigilantis, Erasmi Roterodami. Neq̧ uero, quod ad meam pertinet artem, mea industria huic defuit negocio, nec unq̄ quoad uiuam, est defutura, præsertim in huiusmodi autoribus, qui non solum ad eruditionem conferunt & eloquentiam, uerumetiam ad uitæ conducunt institutionem, ut etiam si quæstus parum respondeat meis laboribus, ipse tamen conatus honesti, abunde magnus sit fructus animo bene sibi conscio. Bene uale. In inclyta Germaniæ Basilea, Anno. M.D.XV. Mense Augusto.

Empturo pateant lectas ut singula chartas
Ne quis & hic index decipiatur habet.

a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u x y z A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii.

Omnes sunt terniones, præter P, qui est quaternio, & Ii, qui est quinternio.

